IFUD of Human Rights

ANNUAL REPORT 2021
Jaarverslag 2021

Voorwoord

GE-BU GENEESMIDDELEN BULLETIN MEDISCHE HULPMIDDELEN

mRNA-vaccins bij COVID-19

Leo M.L. Stolk
Nr 2|2021 (55)|Pagina 13-16|Nieuw|23-02-2021

Een uitbraak met een virus die uitmondt in een pandemie, vereist snelle ontwikkeling van een vaccin. Messenger-RNA (mRNA)-vaccins zijn gemaakt met een nieuwe technologie die onder andere berust op genetische technieken. Na vaststelling van de genoomsequentie van een nieuw virus blijkt met deze methode snel een effectief vaccin te kunnen worden geproduceerd. Inmiddels hebben twee mRNA-vaccins een voorlopige handelsvergunning gekregen en zijn beschikbaar om de COVID-19-pandemie in te perken.

Hoe werken mRNA-vaccins?-

Het toegediende mRNA wordt opgenomen in de lichaamscellen van de patiënt. Deze eigen lichaamscellen gaan vervolgens met de codering van het toegediende mRNA antigene viruseiwitten maken. Deze viruseiwitten veroorzaken een immuunreactie bij de patiënt en immuniteit tegen het virus. Een voordeel van deze methode is dat de patiënt niet wordt blootgesteld aan verzwakt of dood virus of delen daarvan, die potentieel een besmetting zouden kunnen veroorzaken. Het mRNA wordt in het lichaam snel afgebroken en komt niet in de kern van de cel. Algemeen wordt aangenomen dat RNA niet in staat is om te integreren in het menselijk genoom, dat bestaat uit DNA.

A-status

Op 28 januari 2020 besloot toenmalig minister Bruno Bruins dat corona vanaf dat moment zou moeten worden beschouwd als een zogenaamde A-ziekte. Ziektes met een A-status zijn de meest gevaarlijke die er maar bestaan, zoals ebola, MERS, pokken en SARS. Door een ziekte de A-status te geven zijn ook de meest dwingende maatregelen uit de Wet publieke gezondheid van toepassing. Die maatregelen kunnen dan worden opgelegd om verspreiding van de ziekte te beperken, zoals verplichte quarantaine, beroepsverboden, gedwongen isolatie et cetera.

Wijziging Wet publieke gezondheid tot incorporatie van de Regeling 2019-nCoV

1 juli 2021, wetsvoorstel – Minister De Jonge (Volksgezondheid) regelt dat het coronavirus formeel op de **A-lijst** van de Wet publieke gezondheid wordt geplaatst. De Kamer debatteert er met hem over.

Toen in januari 2020 duidelijk werd dat het coronavirus een bedreiging voor de volksgezondheid in Nederland zou kunnen worden, besloot toenmalig minister Bruins (Medische Zorg) om de ziekte op lijst A van de Wet publieke gezondheid (Wpg) te plaatsen. Dit betekent onder andere dat een ziekte meldingsplichtig is en dat gedwongen (thuis)isolatie, onderzoek en quarantaine mogelijk zijn.

Omdat haast geboden was, werd de plaatsing op lijst A geregeld via een zogenaamde ministeriële regeling. Op een later moment moet dit dan formeel worden vastgelegd met een officiële wetswijziging. Deze bespreekt de Kamer nu met minister De Jonge.

Bron: Tweede Kamer der Staten-Generaal

1 juli 2021

Opmerking:

Volgens tegenstanders is inmiddels voldoende wetenschappelijk bewijs om covid-19 als een ‘gewone griep’ te classificeren en is de plek op de A-lijst ‘niet proportioneel’.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Ons kenmerk
1743748-210058-PG

Bijlagen
1

Uw brief
08 september 2020

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 17 november 2020
Betreft Kamervragen

Geachte voorzitter,

Hierbij zend ik u de antwoorden op de vragen van het Kamerlid Van Haga (Van Haga) over de classificatie van COVID-19 en aanverwante vragen (2020Z15796).

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Hugo de Jonge

Antwoorden op Kamervragen van het Kamerlid Van Haga (Van Haga) over de classificatie van COVID-19 en aanverwante vragen (2020Z15796)

1.
Wat is de Case Fatality Rate (CFR) van COVID-19 in maart 2020 en wat is de CFR op 1 september 2020 in Nederland?

Antwoord 1
De case fatality rate is de ratio tussen het aantal overleden personen en het aantal besmette personen in een bepaalde tijdsperiode. De waarde is sterk afhankelijk van het testprotocol, dat bepaalt welke mensen met een besmetting in beeld komen. Daarnaast is van invloed hoe goed geregistreerd wordt hoeveel mensen er zijn overleden aan COVID-19.
Maart-april:
In de periode maart-april zijn 2.026.416 mensen getest, waarvan 39.758 positief, waarvan 5.618 overleden.
Voor de periode maart-april is de case fatality rate dan 5618 /39.758= 14%
In de periode van maart en april is 14 procent van de personen die positief getest is overleden.
Juli-augustus:
In de periode juli-augustus zijn 1.629.505 mensen getest, waarvan 21.119 positief, waarvan 103 overleden.
Voor de periode juli-augustus is de case fatality rate 103 /21.119= 0,5%
In de periode van juli en augustus is 0,5 procent van de personen die positief getest is overleden.
Het verschil tussen de case fatality rates over deze twee periodes wordt verklaard door een verandering van het testbeleid. In maart en april werden alleen mensen met ernstige klachten en zorgpersoneel getest. Vanaf 1 juni jl. kan iedereen met klachten zich laten testen. Hierdoor werden meer besmettingen onder mensen uit jongere leeftijdsgroepen met veelal lichte klachten ontdekt, die een lager risico op overlijden hebben.

2.
Wat was de CFR van influenza in de jaren 2017, 2018 en 2019 in Nederland?

Antwoord 2
De CFR van influenza is niet goed bekend in Nederland. Hier is geen specifiek onderzoek naar uitgevoerd.

3.
Wat is de Infection Fatality Rate (IFR) van COVID-19 in maart 2020 en wat is de IFR op 1 september 2020 in Nederland?

Antwoord 3
De IFR van COVID-19 in Nederland is berekend voor de periode medio-maart t/m 4 mei. Deze is geschat op 1%. De IFR in september is nog niet bekend.

4.
Wat was de IFR van influenza in de jaren 2017, 2018 en 2019 in Nederland?

Antwoord 4
De IFR van influenza is niet bekend in Nederland. Hiernaar wordt geen specifiek onderzoek uitgevoerd.

5.
Bent u het eens met de classificatie van COVID-19 als een klasse-A ziekte?

Antwoord 5
Zeker, voormalig minister voor Medische Zorg en Sport Bruno Bruins heeft COVID-19 namelijk zelf als een A-ziekte geclassificeerd. Infectieziekten, zoals het coronavirus, kunnen op grond van artikel 1 Wpg worden ingedeeld in vier groepen: A, B1, B2 en C. De indeling bepaalt welke maatregelen de overheid kan nemen ter bestrijding van de infectieziekte. De toenmalige minister voor MZS heeft, op grond van artikel 20 Wpg, het coronavirus, op 28 januari 2020 aangewezen als behorende tot 'groep A', zoals onder meer MERS, SARS, pokken en polio. Dit is gebeurd via een ministeriële regeling in overeenstemming met het gevoelen van de ministerraad. Een voorstel voor wet ligt bij uw Kamer.

6.
Kan de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) de classificatie van COVID-19 als een klasse-A ziekte tussentijds aanpassen?

Antwoord 6
Aangezien dit een nationale classificatie is, kan dit niet.

7.
Verschilt de classificatie per land? Zo nee, waarom niet?

8.
Kunt u een overzicht geven van de classificaties van COVID-19 per 1 april 2020 en 1 september 2020 in de andere EU-landen?

Antwoorden vraag 7 en 8
Ik heb geen inzicht in de specifieke vormgeving van de wetgeving in andere landen. De maatregelen zijn echter overal vergelijkbaar.

9.
Bent u verplicht om de classificatie als A-ziekte over te nemen? Zo nee, waarom is dat dan wel gebeurd?

Antwoord 9
Er is geen sprake van het overnemen van een classificatie.

10.
Is er aanleiding om de classificatie van COVID-19 als een ziekte in de A-categorie te wijzigen, nu er meer bekend is over het virus? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 10
Er kan aanleiding zijn om de classificatie van een ziekte te wijzigen als er meer over bekend is, of als de epidemiologische situatie gewijzigd is. Dat is nu echter niet aan de orde.

11.
Wat zou het gevolg zijn voor het beleid met betrekking tot de coronamaatregelen bij een afschaling van COVID-19 van een A-status naar bijvoorbeeld een B-status?

Antwoord 11
Bij ziekten die ingedeeld worden in groep B kunnen minder ingrijpende maatregelen genomen worden, is de bestrijding in handen van de burgemeester in plaats van de voorzitter veiligheidsregio en geeft de minister van VWS geen leiding aan de bestrijding. De rol van de Tweede Kamer is daarbij ook anders.

12.
Bent u op de hoogte van het artikel "The 1% blunder: How a simple but fatal math mistake by US Covid-19 experts caused the world to panic and order lockdowns"?[1]

Antwoord 12
Ik heb dit artikel bekeken.

13.
Bent u het eens met de conclusie dat er een fout gemaakt is op grond waarvan COVID-19 ten onrechte in klasse-A terecht is gekomen?

Antwoord 13
Ik ben niet van mening dat COVID-19 geen A-ziekte zou moeten zijn.

14.
Vindt u dat er aanleiding bestaat, gelet op de inhoud van het bovengenoemde artikel, om de indeling van COVID-19 in klasse-A in Nederland te wijzigen?

Antwoord 14
Ik zie geen aanleiding om de classificatie van COVID-19 op dit moment aan te passen.

15.
Kunt u aangeven welke criteria worden gehanteerd om te bepalen wanneer sprake is van een epidemie en tevens welke criteria worden gehanteerd om te bepalen wanneer een epidemie voorbij is? Kunt u dit ook specifiek voor COVID-19 doen?

---

[1] RT, 6 september 2020, 'The 1% blunder: How a simple but fatal math mistake by US Covid-19 experts caused the world to panic and order lockdowns' (https://www.rt.com/op-ed/500000-covid19-math-mistake-panic/).

Antwoord 15
Voor epidemieën in het algemeen geldt geen vaste definitie. Het gaat om een professionele beoordeling van de omvang en snelheid van de verspreiding van een ziekte in Nederland. Voor de jaarlijks terugkerende griepepidemie hanteert Nederland een vaste grenswaarde om te bepalen wanneer er sprake is van een epidemie (twee weken achter elkaar minimaal 58 mensen per 10.000 inwoners die griep of een griepachtige aandoening hebben). Op die manier kunnen verschillende jaren ook met elkaar worden vergeleken. Voor de aanpak van covid-19 in Nederland is overigens niet alleen de actuele verspreiding in Nederland van belang, maar ook de dreiging van een epidemie. Als het aantal besmettingen in Nederland laag is, maar de verspreiding in andere landen nog aanzienlijk is en de weerstand van de Nederlandse bevolking relatief laag, acht het kabinet maatregelen ter voorkoming van een epidemie in Nederland ook noodzakelijk.

16.
Kunt u aangeven wat voor effect de vals positieven bij polymerase chain reaction (PCR)-testen hebben op het vaststellen van de CFR en de IFR?

Antwoord 16
Theoretisch, als er foutief positieven zijn, gedefinieerd als PCR positief signaal terwijl er geen erfelijk materiaal van het SARS-CoV-2 virus in het diagnostisch monster van de patiënt aanwezig is en de patiënt op basis daarvan onterecht als case of geïnfecteerd wordt beschouwd, kan de CFR en IFR lager berekend worden omdat de noemer hoger is. Maar evengoed kan de teller hoger zijn, en het netto effect anders. Daarbij is het van belang hoe de teller en noemer van de CFR en IFR gedefinieerd worden en bepaald zijn.

17.
Kunt u bewijs overleggen waaruit blijkt dat de PCR-test gevalideerd is om echte COVID-19 besmettingen (mensen die besmettelijk voor anderen zijn en er in meer of mindere mate symptomen van hebben) aan te tonen?

18.
Kunt u bewijs overleggen waaruit blijkt dat de PCR-test gevalideerd is om echte COVID-19 besmettingen (mensen die besmettelijk voor anderen zijn en er in meer of mindere mate symptomen van hebben) aan te tonen?

Antwoord 17 en 18
PCR testen zijn gevalideerd voor het specifiek aantonen van erfelijk materiaal van het SARS-CoV-2 virus. Met de PCR kan een echte SARS-CoV-2 besmetting die tot infectie heeft geleid worden vastgesteld. Met de PCR kan niet worden aangetoond of het aangetoonde erfelijke materiaal afkomstig is van infectieus virus en of dit infectieuze virus kan worden overgedragen naar een andere persoon.

19.
Kunt u alle modellen, data en aannames overleggen die gebruikt zijn bij het schatten van het reproductiegetal R?

20.
Kunt u alle modellen, data en aannames overleggen die gebruikt zijn bij het meten en schatten van de effecten van de anderhalve meter maatregel?

Antwoord vraag 19 en 20
Deze modellen, data en aannames zijn te vinden op de site van het RIVM en worden door de heer Van Dissel toegelicht bij de technische briefing.

21.
Kunt u, nu de directeur van het Centrum Infectieziektebestrijding van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) bij een van de technische briefings heeft aangegeven dat 1,5 meter arbitrair is, aangeven wat uw onderbouwing is om, ondanks het feit dat de WHO 1,0 meter adviseert, toch te kiezen voor 1,5 meter?

Antwoord 21
Hoewel niet alles bekend is over het nieuwe coronavirus, is duidelijk dat de meeste druppels die vrijkomen bij het hoesten of niezen niet verder komen dan één tot twee meter. Onderzoek laat zien dat reeds het houden van een afstand van één meter effectief is; er zijn aanwijzingen dat een grotere afstand effectiever is bij het voorkomen van besmettingen.
De keuze voor anderhalve meter is ingegeven door de constatering dat de grote druppels zelden verder komen dan anderhalve meter. Om deze reden geldt in het overgrote deel van (West-)Europa de verplichting of het dringende advies om ten minste anderhalve meter afstand aan te houden.

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
SPECIAL PROCEDURES
SPECIAL RAPPORTEURS, INDEPENDENT EXPERTS & WORKING GROUPS

PALAIS DES NATIONS • 1211 GENEVA 10, SWITZERLAND
www.ohchr.org • TEL: +41 22 917 9543 / +41 22 917 9738 • FAX: +41 22 917 9008 • E-MAIL: registry@ohchr.org

Mandate of the Special Rapporteur on the negative impact of the unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights

#COVID-19 Human Rights Guidance Note

COVID-19 pandemic: negative impact of unilateral sanctions during the state of emergency

Alena Douhan

Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights

1 May 2020

COVID-19 pandemic constitutes today a global challenge to the World community and to the whole system of human rights, including both individual and collective human rights, especially the rights to life, to health, to decent living, to food, as well as the ability of states and international organizations to work together in the spirit of cooperation and solidarity to guarantee that no one will be left behind and deprived of medical help.

Numerous UN documents, including the UN General Assembly resolution 74/270 of 2 April 2020 on "Global solidarity to fight the coronavirus disease 2019 (COVID-19)" call for multilateral cooperation, unity and solidarity; acknowledge the need of all relevant stakeholders to work together at the national, regional and global levels and to provide assistance especially to the most vulnerable ones to ensure that no one is left behind. In the UN policy brief entitled "COVID-19 and Human Rights. We are all in this together" of 23 April 2020, the UN Secretary General identified the need to save human lives as the UN priority.

Yet, the level of international solidarity today is not sufficient. It has been repeatedly announced by sanctioned states that during the outbreak of the COVID-19 pandemic, the impact of unilateral sanctions imposed additional economic, commercial and financial burden and constrained effectiveness of the response. It delays the development of e-health and telemedicine due to difficulties in accessing affordable technology; causes difficulties to access developmental loans from the World Bank, and limits access to humanitarian aid from international organizations and other countries.

As a result, people in the targeted countries become even more vulnerable to the virus, which has been demonstrated clearly in the deadly effect of sanctions. While the Governments are obliged to protect their population from COVID-19 and to save lives, some of them have been effectively prevented from doing so due to economic and other types of sanctions imposed by certain developed states or regional organizations without or beyond the authorization of the UN Security Council.

The existing health emergency is a matter of life and death. It demands specific urgent action to be taken to save lives and to foster and support the ability of countries targeted by unilateral sanctions to maintain the necessary level of health care and nutrition procurement to be able to face the challenge of the epidemic. In this context, as the Special Rapporteur on the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights I call on States, other influential actors and stake holders to act in spirit of cooperation and solidarity and to consider urgent steps to be taken internationally to prioritize saving lives in the course of COVID-19 over political, economic and other conflicts.

1. The COVID-19 pandemic as the common threat can only be fought by joint efforts of all States and international organizations in a spirit of multilateralism, cooperation and solidarity;

2. International cooperation at the bilateral and multilateral levels shall be based on the principles of legality and observance of the rule of law in full compliance with obligations arising from the UN Charter, international humanitarian and human rights law, and other international obligations, especially in the situation of global challenge created by the pandemic.

3. Under no circumstances should trade in essential humanitarian goods and commodities, such as medicine, antiviral, medical equipment, its component parts and relevant software, food, be subject to any form of direct or indirect unilateral economic measure or sanction. Accordingly, any impediment to such trade, including establishing trade barriers, ban tariffs, quotas and other non-tariff measures, as well as impediments to appropriate contracts, financial transactions, transfer of currencies or credit documents and transportation that hamper the ability of states to effectively fight the COVID-19 pandemic and deprive of vital medical care, access to clean water and food, should be lifted or at least suspended until the threat is eliminated..

4. Any requests for licensing to purchase medical equipment, its component parts and software, medicine and food shall be considered without any delay.

5. Humanitarian aid in human resources, materials, equipment, cash and of any other kind to combat the pandemic shall not be subject to any direct or indirect restriction. Direction and delivery of humanitarian aid aimed to combat COVID-19 pandemic shall not be considered as unfriendly or profit-oriented act;

6. States shall not take measures preventing other states from getting external aid of any character, including international loans to combat the pandemic both from other states and international organizations.

7. Any sanctions including administrative and criminal charges against individuals and companies involved in the delivery of medical goods and food to sanctioned states in accordance with international humanitarian and human rights norms should be lifted or at least suspended.

8. States, international organizations as well as other actors in a position to exercise positive influence are urged to review and minimize the whole scope of unilateral sanctions in full compliance with obligations arising from the UN Charter, international humanitarian and human rights law, other international obligations to guarantee that the rule of law is observed at the international arena and to enable sanctioned states to ensure the effective protection of their population in the face of COVID-19, to repair their economy and to guarantee the well-being of their people in the aftermath of the pandemic.

[vertaling vanuit Engels]

PALAIS DES NATIONS • 1211 GENEVE 10, ZWITSERLAND
www.ohchr.org • TEL: +41 22917 9543 / +41 22917 9738 • FAX: +41 22917 9008 • E-MAIL: registry@ohchr.org

Mandaat van de speciale rapporteur over de negatieve gevolgen van de eenzijdige dwangmaatregelen voor de genot van mensenrechten

 # COVID-19 Richtsnoer voor mensenrechten
COVID-19-pandemie: negatieve impact van eenzijdige sancties tijdens de noodtoestand

Alena Douhan
Speciaal Rapporteur over de negatieve impact van unilaterale dwangmaatregelen op het genot van mensenrechten

1 mei 2020

De COVID-19-pandemie vormt vandaag een wereldwijde uitdaging voor de wereldgemeenschap en voor de hele systeem van mensenrechten, met inbegrip van zowel individuele als collectieve mensenrechten, vooral de rechten op leven, gezondheid, fatsoenlijk leven, voedsel, evenals het vermogen van staten en internationale organisaties om samen te werken in de geest van samenwerking en solidariteit om te garanderen dat niemand dat zal doen achterblijven en geen medische hulp krijgen.

Talrijke VN-documenten, waaronder resolutie 74/270 van de Algemene Vergadering van de VN van 2 april 2020 over "Wereldwijde solidariteit ter bestrijding van de coronavirusziekte 2019 (COVID-19)", oproep tot multilateraal samenwerking, eenheid en solidariteit; erkennen de noodzaak van alle relevante belanghebbenden om samen te werken op nationaal, regionaal en mondiaal niveau en om vooral de meest kwetsbaren hulp te bieden degenen om ervoor te zorgen dat niemand achterblijft. In de VN-beleidsnota getiteld "COVID-19 en Mensenrechten. We zitten allemaal in hetzelfde schuitje "van 23 april 2020 stelde de secretaris-generaal van de VN de noodzaak vast mensenlevens redden als VN-prioriteit.

Toch is het niveau van internationale solidariteit vandaag niet voldoende. Het is herhaaldelijk reeds al aangekondigd door gesanctioneerde staten dat tijdens het uitbreken van de COVID-19-pandemie de impact van unilaterale sancties legden extra economische, commerciële en financiële lasten op en werden beperkt effectiviteit van de reactie. Het vertraagt de ontwikkeling van e-gezondheid en telegeneeskunde door moeilijkheden bij toegang tot betaalbare technologie; veroorzaakt moeilijkheden om toegang te krijgen tot ontwikkelingsleningen van de wereld Bank, en beperkt de toegang tot humanitaire hulp van internationale organisaties en andere landen. Als gevolg hiervan worden mensen in de beoogde landen nog kwetsbaarder voor het virus, dat is duidelijk aangetoond in het dodelijke effect van sancties. Terwijl de regeringen verplicht zijn hun bevolking beschermen tegen COVID-19 en levens redden, sommigen van hen zijn effectief geweest verhinderd om dit te doen vanwege economische en andere soorten sancties die door bepaalde ontwikkelde staten of regionale organisaties zonder of zonder toestemming van de VN-Veiligheidsraad.

PAGINA 2
De bestaande noodsituatie op het gebied van gezondheid is een kwestie van leven en dood. Het vereist specifieke urgente maatregelen die moeten worden genomen om levens te redden en om het vermogen van landen waarop unilateraal doelwit is, te bevorderen en te ondersteunen sancties om het noodzakelijke niveau van gezondheidszorg en voedingsaankopen te handhaven om de uitdaging van de epidemie. In dit verband, als speciaal rapporteur over de negatieve gevolgen van unilaterale dwangmaatregelen voor het genot van mensenrechten roep ik staten, andere invloedrijke actoren, op en belanghebbenden om te handelen in een geest van samenwerking en solidariteit en om te overwegen welke dringende maatregelen er moeten worden genomen internationaal prioriteit geven aan het redden van levens in de loop van COVID-19 boven politieke, economische en andere conflicten.

1.
De COVID-19-pandemie als gemeenschappelijke dreiging kan alleen worden bestreden door gezamenlijke inspanningen van alle staten en internationale organisaties in een geest van multilateralisme, samenwerking en solidariteit;
2.
Internationale samenwerking op bilateraal en multilateraal niveau is gebaseerd op de legaliteitsbeginselen en naleving van de rechtsstaat met volledige inachtneming van de ontstane verplichtingen van het VN-Handvest, internationaal humanitair recht en mensenrechten, en andere internationale verplichtingen, vooral in de situatie van wereldwijde uitdagingen die door de pandemie zijn veroorzaakt.

3.
Onder geen beding mag de handel in essentiële humanitaire goederen en
grondstoffen, zoals medicijnen, antivirale middelen, medische apparatuur, de samenstellende delen en relevant
software, voedsel, onderworpen zijn aan enige vorm van directe of indirecte eenzijdige economische maatregel of sanctie.
Dienovereenkomstig elke belemmering voor dergelijke handel, inclusief het instellen van handelsbelemmeringen,
verbodstarieven en quota en andere niet-tarifaire maatregelen, evenals belemmeringen voor passende contracten,
financiële transacties, overdracht van valuta's of kredietdocumenten en transport die de mogelijkheid van staten
belemmeren effectief de COVID-19-pandemie bestrijden en essentiële medische zorg, toegang tot schoon water en
voedsel, moet worden opgeheven of in ieder geval opgeschort totdat de dreiging is geëlimineerd.

4.
Alle aanvragen voor licenties voor de aanschaf van medische apparatuur, de onderdelen ervan en
software, medicijnen en voedsel worden onverwijld in overweging genomen.
5.
Humanitaire hulp in menselijke hulpbronnen, materialen, uitrusting, contanten en andere
soort ter bestrijding van de pandemie is niet onderworpen aan enige directe of indirecte beperking. Richting en
levering van humanitaire hulp ter bestrijding van de COVID-19-pandemie wordt niet beschouwd als
onvriendelijk of winstgericht handelen;
6.
Staten zullen geen maatregelen nemen om te voorkomen dat andere staten externe hulp krijgen
karakter, waaronder internationale leningen om de pandemie te bestrijden, zowel van andere staten als van
internationale organisaties.
7.
Alle sancties, inclusief administratieve en strafrechtelijke aanklachten tegen individuen en
bedrijven die betrokken zijn bij de levering van medische goederen en voedsel aan gesanctioneerde staten in
overeenstemming met
internationale humanitaire en mensenrechtennormen moeten worden opgeheven of in ieder geval opgeschort.
8.
Staten, internationale organisaties en andere actoren die in staat zijn uit te oefenen
positieve invloed wordt aangespoord om de hele reikwijdte van eenzijdige sancties volledig te herzien en te minimaliseren
naleving van verplichtingen die voortvloeien uit het VN-Handvest, internationale humanitaire rechten en mensenrechten
wet, andere internationale verplichtingen om te garanderen dat de rechtsstaat wordt nageleefd op het internationale
arena en om gesanctioneerde staten in staat te stellen de effectieve bescherming van hun bevolking in het aangezicht te
waarborgen van COVID-19, om hun economie te herstellen en om het welzijn van hun mensen in de nasleep te garanderen
van de pandemie

[vertaling vanuit Engels]

1
COVID-19-RICHTLIJN

COVID-19 is een test van samenlevingen, regeringen, gemeenschappen en individuen. Het is een tijd voor solidariteit en samenwerking om het virus aan te pakken en om de, vaak onbedoelde, effecten van maatregelen om de verspreiding een halt toe te roepen, te beperken van COVID-19. Respect voor mensenrechten in het hele spectrum, inclusief economische, sociale, culturele en civiele en politieke rechten zullen van fundamenteel belang zijn voor het welslagen van de reactie op de volksgezondheid en het herstel van de pandemie.

TOEGANG TOT GEZONDHEIDSZORG

• Gezondheidsstrategieën moeten niet alleen de medische aspecten van de pandemie aanpakken, maar ook de onmiddellijke, mensenrechten op middellange en lange termijn en genderspecifieke gevolgen van maatregelen die worden genomen in het kader van de gezondheid reactie.

• Behandeling moet voor iedereen beschikbaar zijn zonder discriminatie, ook voor de meest kwetsbaren en gemarginaliseerd. Dit betekent het aanpakken van reeds bestaande belemmeringen voor toegang en ervoor zorgen dat niemand op tijd en passende behandeling omdat ze niet de middelen hebben om ervoor te betalen, op discriminerende basis, met inbegrip van leeftijd, handicap, geslacht of seksuele geaardheid, of omdat stigma hen verhindert om behandeld te worden.

• Verzamelen en openbaar maken van geanonimiseerde uitgesplitste gegevens met betrekking tot de pandemie, ten minste naar geslacht, leeftijd, en handicap, om gezondheidsreacties te informeren en degenen te identificeren die het grootste risico lopen om achtergelaten te worden.

NOODMAATREGELEN

• Overheden moeten naar aanleiding van COVID-19 moeilijke beslissingen nemen. Het internationale recht staat noodgevallen toe maatregelen als reactie op aanzienlijke bedreigingen - maar maatregelen die de mensenrechten beperken, moeten in verhouding staan tot het geëvalueerde risico, noodzakelijk en toegepast op een niet-discriminerende manier. Dit betekent een specifieke focus hebben en duur, en de minst ingrijpende benadering die mogelijk is om de volksgezondheid te beschermen.

• Wanneer de noodtoestand wordt uitgeroepen, staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke zaken Rechten moeten voldoen aan hun wettelijke verplichting om formele kennisgeving te doen via de secretaris-generaal van de VN. Regionaal mensenrechtenverdragen bevatten vergelijkbare verplichtingen.

• Wat betreft COVID-19: noodbevoegdheden mogen alleen worden gebruikt voor legitieme volksgezondheidsdoelen, niet als een basis om afwijkende meningen te vernietigen, het werk van mensenrechtenverdedigers of journalisten tot zwijgen te brengen, andere mensenrechten te ontkennen of te nemen alle andere stappen die niet strikt noodzakelijk zijn om de gezondheidssituatie aan te pakken.

• Sommige rechten kunnen niet worden beperkt, zelfs niet tijdens een noodtoestand (niet vatbaar), inclusief het principe
refoulement, het verbod op collectieve uitzetting, het verbod op foltering en mishandeling, het recht op vrijheid van denken, geweten en religie, en anderen.

2

• Overheden moeten de getroffen bevolking informeren over wat de noodmaatregelen zijn, waar ze van toepassing zijn en hoelang het is bedoeld om van kracht te blijven, en deze informatie moet regelmatig worden bijgewerkt en op grote schaal worden gepubliceerd beschikbaar.

• Zo snel mogelijk is het belangrijk dat regeringen ervoor zorgen dat het leven weer normaal wordt en geen noodsituaties gebruiken bevoegdheden om het dagelijkse leven voor onbepaalde tijd te reguleren, in het besef dat de respons moet aansluiten bij de behoeften van verschillende fasen van deze crisis.

NIEMAND ACHTER LATEN

• Alle samenlevingen omvatten mensen die gemarginaliseerd zijn en die moeilijkheden ondervinden om toegang te krijgen tot openbare informatie en diensten voor verschillende redenen, waarvan sommige een weerspiegeling zijn van diepgewortelde discriminatie, uitsluiting, ongelijkheid of politieke scheidslijnen. Bij de informatie- en responsinspanningen van COVID19 moet bijzondere aandacht worden besteed aan het identificeren van mensen die mogelijk risico lopen gemist of uitgesloten worden, zoals nationale, etnische of religieuze minderheden, inheemse volkeren, migranten, ontheemden en vluchtelingen, ouderen, personen met een handicap, vrouwen, LGBTI-mensen, kinderen of mensen getroffen door extreme armoede.

• Nationale mensenrechteninstellingen, het maatschappelijk middenveld en lokale gemeenschappen kunnen helpen bij het identificeren van mensen die mogelijk zijn anders worden gemist of uitgesloten, de stroom van toegankelijke informatie naar deze groepen ondersteunen en feedback aan autoriteiten over de impact van maatregelen op gemeenschappen.

HUISVESTING

• Aangezien mensen worden opgeroepen om thuis te blijven, is het van vitaal belang dat regeringen dringend maatregelen nemen om mensen te helpen zonder adequate huisvesting, omdat thuis blijven en fysieke afstand nemen buitengewoon moeilijk is voor mensen die leven in overvolle omstandigheden, daklozen en mensen die geen toegang hebben tot water en sanitaire voorzieningen. Goede praktijken voor de bescherming van mensen die in ontoereikende huisvesting en daklozen leven, omvat onder meer het voorzien in noodwoningen (inclusief het gebruik van leegstaande en verlaten woningen, beschikbare korte termijn verhuur) met diensten voor degenen die dat wel zijn aangetast door het virus en moet isoleren.

• Autoriteiten moeten gerichte maatregelen nemen om te voorkomen dat nog meer mensen dakloos worden - bijvoorbeeld als mensen worden uit huisgezet wanneer het verlies van inkomen het onmogelijk maakt om hypotheken en huren te betalen. Goede praktijken zoals moratoriums op uitzettingen en uitstel van hypotheekbetalingen moeten in grote lijnen worden herhaald.

• Wanneer en waar inperkingsmaatregelen worden gehandhaafd, mag niemand worden gestraft omdat ze dakloos zijn of wonen in ontoereikende huisvesting.

PERSONEN MET HANDICAPS

• Personen met een handicap lopen een veel hoger risico op COVID-19, en de reactie van de staat moet gericht zijn maatregelen om ze aan te pakken. Crisismaatregelen en interventies op het gebied van gezondheid en sociale bescherming moeten toegankelijk zijn voor iedereen en mag personen met een handicap niet discrimineren.

• Fysieke afstand nemen, zelfisolatie en andere noodmaatregelen moeten rekening houden met de behoeften van personen met handicaps die afhankelijk zijn van ondersteunende netwerken die essentieel zijn voor hun overleving en waarvan sommigen aanzienlijk kunnen worden stress met opsluiting.

3

• Staten dienen aanvullende maatregelen te nemen om de continuïteit van ondersteunende netwerken voor personen met handicaps gedurende de hele crisis. Wanneer bewegingsbeperkingen de bestaande gezins- en sociale steun belemmeren netwerken, moeten ze worden vervangen door andere services.

• Zorg ervoor dat beslissingen over de toewijzing van schaarse middelen (bijv. Ventilatoren) niet gebaseerd zijn op reeds bestaande beperkingen, hoge ondersteuningsbehoeften, evaluaties van levenskwaliteit of medische vooringenomenheid jegens personen met een handicap.

• Staten dienen personen met een handicap vrij te laten uit instellingen, verpleeghuizen, psychiatrische en andere voorzieningen
waar mogelijk, en maatregelen nemen om de bescherming van degenen die zich in dergelijke faciliteiten bevinden te waarborgen.

• Toegang tot aanvullende financiële hulp en sociale bescherming is cruciaal voor personen met een handicap en hun families velen zijn afhankelijk van diensten die zijn opgeschort en hebben mogelijk niet de middelen om in hun basisbehoeften te voorzien.

OUDERE PERSONEN

• Ouderen hebben dezelfde rechten als elke andere leeftijdsgroep en moeten tijdens de pandemie. Er moet speciale aandacht worden besteed aan de bijzondere risico's waarmee ouderen worden geconfronteerd, waaronder isolatie en verwaarlozing als gevolg van fysieke afstand en discriminatie op basis van leeftijd bij de toegang tot medische behandeling en andere ondersteuning.

• Zorg ervoor dat medische beslissingen gebaseerd zijn op geïndividualiseerde klinische beoordelingen, medische noodzaak, ethische criteria en
op basis van het beste beschikbare wetenschappelijke bewijs en niet op basis van leeftijd of handicap.

MENSEN IN DETENTIE EN INSTELLINGEN

• Mensen die van hun vrijheid zijn beroofd, ook in gevangenissen, voorlopige hechtenis, vreemdelingenbewaring, instellingen, verplichte afkickcentra en andere detentiecentra lopen een verhoogd risico op infectie in de zaak

van een uitbraak. Er is een groot risico op besmetting en fysieke afstand is moeilijk te bereiken. Hun situatie moet specifiek worden aangepakt bij crisisplanning en -respons.

• Staten dienen speciale maatregelen te nemen om de toegang tot informatie en gelijkheid op het gebied van preventieve en andere gezondheidszorg te waarborgen zorg voor alle personen die van hun vrijheid zijn beroofd.

• Staten dienen dringend opties voor vrijlating en alternatieven voor detentie te onderzoeken om het risico van schade binnenin te verminderen
plaatsen van detentie, ook voor personen die lichte, kleine en niet-gewelddadige misdrijven hebben gepleegd, degenen met aanstaande releasedata, degenen die in immigratiedetentie zitten en degenen die vastgehouden worden vanwege hun migratiestatus, mensen met onderliggende gezondheidsproblemen en mensen in voorlopige hechtenis of administratieve detentie. Mensen vastgehouden zonder wettelijke basis zouden moeten worden vrijgelaten, evenals mensen in verplichte detentiecentra of behandelingen voor drugs programma's.

• Er moet een moratorium komen op kinderen die in detentie komen, en staten moeten alle kinderen vrijlaten detentie die veilig kan worden vrijgelaten.

• De situatie van mensen met een handicap en ouderen die in instellingen wonen, is bijzonder ernstig. Contact beperken met gezinnen kan gerechtvaardigd zijn als onderdeel van noodmaatregelen, maar kan leiden tot mensen met een handicap en ouderen worden verder blootgesteld aan verwaarlozing en misbruik. Community-based support en toegankelijk geweld preventiemiddelen moeten aanwezig zijn.

4

INFORMATIE EN PARTICIPATIE

• Relevante informatie over de COVID-19-pandemie en de respons moet alle mensen bereiken, zonder uitzondering. Dit vereist het beschikbaar stellen van informatie in gemakkelijk te begrijpen formaten en talen, inclusief inheems talen en die van nationale, etnische en religieuze minderheden, en het aanpassen van informatie aan mensen met specifieke behoeften, met inbegrip van slechtzienden en slechthorenden, en het bereiken van mensen met beperkt of niet kunnen lezen of zonder internet toegang.

• Internettoegang is essentieel om ervoor te zorgen dat informatie terechtkomt bij degenen die door het virus zijn getroffen. Overheden zouden dat moeten doen een einde maken aan bestaande internetstoringen of shutdowns en het internet ingeschakeld houden. Staten moeten er ook voor zorgen dat de breedst mogelijke toegang tot internetdiensten door maatregelen te nemen om digitale kloven te overbruggen, met inbegrip van gender digital verdelen

• Mensen hebben het recht om deel te nemen aan besluitvorming die hun leven beïnvloedt. Open en transparant zijn, en het betrekken van de getroffenen bij de besluitvorming is essentieel om ervoor te zorgen dat mensen deelnemen aan beschermingsmaatregelen hun eigen gezondheid en die van de bevolking in het algemeen, en dat die maatregelen ook hun specifieke situaties weerspiegelen en behoeften.

• Medische professionals en relevante deskundigen moeten vrijuit kunnen spreken en informatie met elkaar kunnen delen en het publiek. Journalisten en de media moeten verslag kunnen uitbrengen over de pandemie, inclusief berichtgeving die van cruciaal belang is van overheidsreacties, zonder angst of censuur. Gezamenlijke inspanningen moeten worden geleverd op de internationale en nationale niveaus om valse of misleidende informatie die angst en vooroordelen aanwakkert, tegen te gaan.

• Het opnemen van de perspectieven, stemmen en kennis van vrouwen bij de voorbereiding en respons op uitbraken essentieel, inclusief het waarborgen van hun vertegenwoordiging, deelname en leiderschapsrollen in mondiaal, regionaal en nationaal COVID-19 spaties.

STIGMATISERING, XENOFOBIE, RACISME

• De COVID-19-pandemie veroorzaakt een golf van stigmatisering, discriminatie, racisme en vreemdelingenhaat tegen bepaalde nationale en etnische groepen. We moeten samenwerken om deze trend tegen te gaan, ook door hiernaar te verwijzen ziekte als COVID-19, in plaats van een geografische referentie te gebruiken.

• Politieke leiders en andere invloedrijke figuren moeten zich krachtig uitspreken tegen het stigma en racisme in deze crisis heeft geleid tot en moet koste wat het kost vermijden het vuur van dergelijke discriminatie aan te wakkeren. Staten moeten snel handelen om tegen te gaan retoriek die angst aanwakkert en ervoor zorgt dat hun reacties op COVID-19 bepaalde bevolkingsgroepen niet kwetsbaarder maken geweld en discriminatie.

• De verspreiding van nauwkeurige, duidelijke en op feiten gebaseerde informatie en bewustmakingscampagnes zijn de meest effectieve instrumenten tegen discriminatie en xenofobie, die zich voeden met verkeerde informatie en angst. Extra er zijn inspanningen nodig om gevallen van discriminatie en xenofobie te monitoren, en reacties op incidenten zouden moeten wees snel en goed bekend.

• Discriminatie en diepgewortelde ongelijkheden dragen bij tot slechte gezondheidsresultaten voor bepaalde nationale rassen of etnische minderheden. Inspanningen om de pandemie aan te pakken en te herstellen van COVID-19 vereisen het verzamelen van gedesaggregeerde gegevens om deze problemen aan te pakken.

5

MIGRANTEN, VERVOERDE MENSEN EN VLUCHTELINGEN

• Migranten, intern ontheemden (IDP's) en vluchtelingen lopen bijzondere risico's, aangezien ze mogelijk in kampen worden opgesloten en nederzettingen, of wonen in stedelijke gebieden met overbevolking, slechte sanitaire voorzieningen en overbelast of ontoegankelijk gezondheidszorg. Degenen die opgesloten zitten in detentiecentra voor immigranten en andere plaatsen waar migranten en vluchtelingen wonen die van hun vrijheid worden beroofd, lopen bijzonder gevaar.

• Migranten en vluchtelingen worden vaak geconfronteerd met obstakels bij de toegang tot gezondheidszorg, waaronder taal- en culturele barrières, kosten,
gebrek aan toegang tot informatie, discriminatie en xenofobie. Migranten in een irreguliere situatie kunnen of

niet bereid om toegang te krijgen tot gezondheidszorg of informatie te verstrekken over hun gezondheidstoestand omdat ze bang zijn of het risico lopen op detentie, deportatie of sancties als gevolg van hun immigratiestatus.

• Staten moeten specifieke maatregelen nemen om migranten, intern ontheemden en vluchtelingen op te nemen in de nationale COVID-19-preventie en reactie. Dit omvat het waarborgen van gelijke toegang tot informatie, testen en gezondheidszorg voor alle migranten, IDP's en vluchtelingen, ongeacht hun status, en firewalls om de handhavingsactiviteiten op het gebied van immigratie te scheiden het vermogen van migranten en vluchtelingen om toegang te krijgen tot gezondheidszorg, voedseldistributie en andere essentiële diensten.

• Internationale steun is dringend nodig om gastlanden te helpen de dienstverlening op te voeren - voor migranten, intern ontheemden, vluchtelingen en voor lokale gemeenschappen - en om ze op te nemen in nationale preventie- en responsregelingen. Er niet ingeslaagd zal de gezondheid van iedereen in gevaar brengen - en het risico lopen vijandigheid en stigma te vergroten. Er moeten ook specifieke stappen worden ondernomen vijandigheid en vreemdelingenhaat tegen migranten, intern ontheemden of vluchtelingen tegengaan.

• Het is ook van vitaal belang dat verscherping van grenscontroles, reisbeperkingen of beperkingen van de bewegingsvrijheid dat wel zijn voorkom niet dat mensen op de vlucht zijn voor oorlog of vervolging, of die anderszins recht hebben op bescherming onder de mensenrechtenwetgeving, van toegang tot veiligheid en bescherming. Staten zouden moeten overwegen om migranten vrij te laten immigratiedetentie en tijdelijke opschorting van gedwongen terugkeer als een manier om migranten, migratiemedewerkers, en de samenleving als geheel.

SOCIALE EN ECONOMISCHE EFFECTEN

• Het recht op onderwijs moet worden beschermd in geval van sluitingen van scholen; bijvoorbeeld, en waar mogelijk, via toegankelijk en aangepast online leren en gespecialiseerde tv- en radio-uitzendingen. Meisjes misschien wel onevenredig zwaar getroffen, aangezien velen al met aanzienlijke obstakels worden geconfronteerd om naar school te gaan, en nu kunnen worden verwacht om thuis meer zorgtaken op zich te nemen. Beperkte opleidingsmogelijkheden voor mensen zonder toegang tot internet en andere instrumenten voor leren op afstand dreigen de ongelijkheid en armoede te vergroten. Meisjes en jongens kunnen ook de toegang tot voedzaam voedsel en andere diensten die scholen vaak bieden, zoals geestelijke gezondheid en seksuele en reproductieve gezondheid opleiding.

• Bij socialebeschermingsregelingen moet bijzondere aandacht worden besteed aan kinderen vanwege de verhoogde kwetsbaarheid die zij ondervinden
gezicht op basis van hun vroege stadium van fysieke, intellectuele en emotionele ontwikkeling. Best practices zijn onder meer contant geld transfers gericht op gezinnen met kinderen, die doeltreffend zijn geweest bij de bescherming van kinderrechten.

• Goede praktijken door overheden, de publieke en private sector, internationale en nationale organisaties om te verlichten
zowel de negatieve sociaaleconomische effecten van deze crisis moeten worden gedeeld.

6

• De gezondheid en veiligheid op het werk van degenen die tijdens deze crisis werken, met name gezondheidswerkers en ondersteunend personeel, de meerderheid van de vrouwen moet worden beoordeeld en aangesproken. Gezondheidswerkers en anderen die risico lopen

omgevingen moeten indien nodig worden voorzien van hoogwaardige persoonlijke beschermingsmiddelen. Niemand zou zich gedwongen moeten voelen om te werken in omstandigheden die hun gezondheid onnodig in gevaar brengen omdat ze bang zijn een baan of salaris te verliezen.

• Fiscale stimulerings- en sociale beschermingspakketten die rechtstreeks gericht zijn op degenen die het minst in staat zijn om de crisis het hoofd te bieden, zijn essentieel om de verwoestende gevolgen van de pandemie te verzachten. Onmiddellijke economische noodmaatregelen zoals gegarandeerd betaald ziekteverlof, uitgebreide werkloosheidsuitkeringen, voedseldistributie, kinderopvang en universele basis inkomen kan helpen beschermen tegen de acute gevolgen van de crisis.

VOEDSEL

• De COVID-19-crisis verergert de voedselonzekerheid, omdat de bewegingsvrijheid en de schaarste aan beschermende kleding treft landarbeiders, van wie velen in sommige contexten migranten zijn. Maatregelen om de mobiliteit en veilige arbeidsomstandigheden van landarbeiders moeten dringend worden ingevoerd om voedsel veilig te stellen productie, evenals gerichte benaderingen zoals financiële steun en toegang tot krediet, markten en landbouw inputs zoals zaden, voor kleinschalige boeren, vooral vrouwen.

• Dringende maatregelen zijn nodig om voedselonzekerheid aan te pakken voor de armste en meest gemarginaliseerde segmenten van de bevolking. Er moeten maatregelen worden genomen om onmiddellijke ondersteuning te bieden om aan de voedingsbehoeften van mensen te voldoen plaats, onder meer door het verstrekken van voedsel en voedingshulp.

PRIVACY

• Gezondheidsmonitoring omvat een reeks tools die het gedrag en de bewegingen van individuen volgen en monitoren. Dergelijke bewaking en monitoring moeten specifiek betrekking hebben op en uitsluitend worden gebruikt voor specifieke volksgezondheid doelen en moeten worden beperkt in zowel duur als reikwijdte, zoals vereist in de specifieke situatie. Robuuste beveiligingen moeten worden geïmplementeerd om ervoor te zorgen dat dergelijke maatregelen niet door regeringen of bedrijven worden misbruikt om te innen vertrouwelijke privé-informatie voor doeleinden die geen verband houden met de volksgezondheidscrisis.

KINDEREN

• Hoewel kinderen door COVID-19 minder symptomen en lagere sterftecijfers lijken te hebben, is er substantiële kinderbescherming Dagelijks zijn er risico's ontstaan als gevolg van de maatregelen die zijn genomen om het virus te voorkomen en te beheersen. Staten zouden moeten betalen meer aandacht voor de behoeften aan kinderbescherming en de rechten van kinderen bij het bedenken en uitvoeren van hun pandemie reactie- en herstelplannen. Het belang van kinderen moet de eerste overweging zijn en centraal staan in de reactie.

• Het recht op onderwijs is ontwricht voor meer dan 1,5 miljard kinderen over de hele wereld, evenals 188 landen hebben landelijke sluitingen van scholen opgelegd. Meisjes worden waarschijnlijk het hardst getroffen, zoals in veel gevallen het geval zal zijn die naar verwachting een evenwicht bieden tussen zorgtaken en onderwijs, ongelijke toegang hebben tot leren op afstand

kansen, en lopen een bijzonder risico de school volledig te verlaten, wat met name op de lange termijn gevolgen heeft gehad voor hun onderwijs, gezondheid en economische kansen.

• Thuisverblijven en lockdowns zijn ook schadelijk voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid van kinderen. Opgesloten zijn in huis kan kinderen blootstellen aan een verhoogd risico op geweld, waaronder mishandeling en seksueel geweld. Ondersteuning diensten en opvangcentra voor kinderen die risico lopen, moeten als prioriteit worden voortgezet.

• Miljoenen kinderen worden met armoede geconfronteerd doordat gezinsleden ziek worden of niet kunnen werken. Kinderen zijn kwetsbaar situaties, waaronder kinderen die op straat leven, migranten- en vluchtelingenkinderen, minderjarige slachtoffers van mensenhandel of smokkel, kinderen die in conflictgebieden wonen en kinderen met een handicap lopen een bijzonder risico.

JEUGD

• Vóór de uitbraak van COVID-19 had ongeveer een op de vijf jongeren in de wereld geen werk, geen onderwijs of opleiding en jeugdwerkloosheid waren ongeveer drie keer zo hoog als die van de rest van de beroepsbevolking. De wereldwijde financiële crisis van 2007 heeft onevenredig veel jongeren getroffen, en vooral jonge vrouwen, die het vaakst zijn
werken waarschijnlijk in de informele economie en hebben vaak laagbetaalde, minder veilige en minder beschermde banen. Staten moeten ervoor zorgen dat de inspanningen om de gevolgen van de pandemie te verzachten en aan te pakken, bepalingen omvatten die dat wel zijn inspelen op de specifieke situaties van jongeren en hun rechten eerbiedigen, onder meer door middel van fatsoenlijke banen en sociaal bescherming.

GESLACHT

• Effectieve reacties op COVID-19 moeten de specifieke situaties, perspectieven en behoeften van vrouwen, meisjes en LGBTI-ers en ervoor zorgen dat de genomen maatregelen niet direct of indirect discrimineren op geslacht.

• Vrouwen en meisjes krijgen waarschijnlijk te maken met steeds grotere zorgverlenende taken thuis, waardoor ze extra onder druk komen te staan en mogelijk het risico op infectie verhogen. Over de hele wereld vormen vrouwen 70% van de gezondheidswerkers, waaronder verloskundigen, verpleegsters, apothekers en gemeenschapsgezondheidswerkers in de frontlinie, waardoor hun risico op blootstelling en infectie. Gerichte maatregelen om de onevenredige gevolgen van de crisis voor vrouwen en meisjes aan te pakken zijn nodig.

• In veel landen worden vrouwen geconfronteerd met onevenredige risico's in de banensector, waar velen in de informele sector werken(bijv. huishoudelijk personeel, kindermeisjes, landbouw of ondersteunende familiebedrijven) en kunnen de eersten zijn die hun baan verliezen of lijden onder de gevolgen van de crisis, aangezien ze geen sociale zekerheid, ziektekostenverzekering of betaald hebben laten staan. Veel vrouwen zijn ook afhankelijk van de toegankelijkheid en betaalbaarheid van kinderopvang, die nu afneemt, hun vermogen om te werken en een inkomen te verdienen verder beperken.

• Oudere vrouwen leven vaker in armoede of met lage of geen pensioenen, wat de impact van de virus, en hun toegang tot goederen, voedsel, water, informatie en gezondheidsdiensten beperken.

• Beperkende maatregelen op het gebied van de volksgezondheid, waaronder thuisblijvers of lockdowns, verhogen de blootstelling aan op basis van geweld, in het bijzonder geweld tussen partners en huiselijk geweld. Ondersteunende diensten en veilige onderkomens slachtoffers van gendergerelateerd geweld als prioriteit moeten worden gehandhaafd, met inbegrip van effectieve doorverwijzingen, en ervoor zorgen de beschikbaarheid en toegankelijkheid van wegen naar veiligheid voor slachtoffers. Informatie over hotlines en onlinediensten moet worden opgenomen in COVID-19-berichten.

• Seksuele en reproductieve gezondheidsdiensten moeten worden gezien als een levensreddende prioriteit en als integraal onderdeel van de respons, inclusief toegang tot anticonceptie, zorg voor moeders en pasgeborenen; behandeling van soa's; veilige abortuszorg; en effectief verwijzingsroutes, ook voor slachtoffers van gendergerelateerd geweld. Middelen mogen niet worden afgeleid van essentiële seksuele en reproductieve gezondheidsdiensten, die de rechten en het leven van vrouwen en meisjes in bijzonder.

• LHBTI-ers worden tijdens deze pandemie ook met verhoogde risico's geconfronteerd, en er moeten specifieke maatregelen in worden opgenomen reactieplannen om deze effecten aan te pakken. Beschikbare gegevens suggereren dat LGBTI- mensen meer geneigd zijn om in de informele sector, en hebben ook hogere werkloosheids- en armoedecijfers. Gezondheidsdiensten zijn bijzonder relevant voor LGBTI-mensen moeten tijdens deze crisis doorgaan, inclusief hiv-behandeling en testen.

• Politieke leiders en andere invloedrijke figuren moeten zich uitspreken tegen stigmatisering en aanzetten tot haat LGBTI-mensen in de context van de pandemie.

• Gezien de beperkingen op het gebied van thuisblijven, worden sommige LGBTI-jongeren opgesloten in vijandige omgevingen met niet-ondersteunende gezinnen leden of samenwoners, waardoor ze steeds vaker aan geweld worden blootgesteld, evenals hun angst en depressie. Staten moeten ervoor zorgen dat ondersteunende diensten en opvangcentra gedurende deze periode voor hen beschikbaar blijven.

WATER, SANITAIR EN HYGIËNE

• Handen wassen met zeep en schoon water is de eerste verdedigingslinie tegen COVID-19, maar 2,2 miljard mensen hebben een tekort toegang tot veilig water en hygiëne. Het aanpakken van de behoeften aan water, sanitaire voorzieningen en hygiëne van de bevolking in kwetsbare situaties, waaronder situaties met ongelijke en ontoereikende toegang tot water, met name vrouwen en meisjes, is essentieel voor succes in de wereldwijde strijd tegen COVID-19.

• Onmiddellijke maatregelen die kunnen helpen, zijn onder meer het verbieden van wateronderbrekingen voor degenen die geen waterrekening kunnen betalen gratis water, zeep en ontsmettingsmiddel (zoals via mobiele dispensers in gemeenschappen zonder toegang tot adequate sanitaire voorzieningen) voor de duur van de crisis aan mensen in armoede en degenen die getroffen zijn door de komende economische tegenspoed.

INHEEMSE MENSEN

• Staten dienen rekening te houden met de kenmerkende gezondheidsconcepten van inheemse volkeren, inclusief hun traditionele

geneeskunde, raadpleeg en overweeg de vrije voorafgaande en geïnformeerde toestemming van inheemse volkeren bij de ontwikkeling van preventieve maatregelen tegen COVID-19.

• Staten dienen maatregelen te nemen voor controle op de binnenkomst van personen in inheemse gebieden, in overleg en samenwerking met de betrokken inheemse volkeren, met name via hun vertegenwoordiger instellingen.

• Voor die inheemse volkeren die in vrijwillige isolatie of in eerste contact leven, moeten staten en andere partijen overwegen het zijn bijzonder kwetsbare groepen. Cordons die verhinderen dat buitenstaanders de territoria hiervan betreden mensen moeten strikt worden geïmplementeerd om elk contact te vermijden.

MINDERHEDEN

• Staten zouden aanvullende maatregelen moeten nemen om de onevenredige gevolgen van de COVID-19-gezondheid aan te pakken crisis die minderheden kunnen doormaken als gevolg van de afgelegen gebieden of regio's waar ze wonen, vaak met beperkte toegang basisgoederen en -diensten. Minderheden leven vaak in overvolle woonomstandigheden, waardoor ze fysiek afstand nemen en zelfisolatie uitdagender. Beperkte digitale toegang en hiaten in het onderwijs aan ouders kunnen ook leiden tot thuisonderwijs moeilijker.

• Personen die tot minderheden behoren, lopen een grotere kans om van gezondheidszorg te worden uitgesloten omdat ze over onvoldoende middelen beschikken of officiële documentatie, of vanwege stigma of discriminatie. Staten moeten ervoor zorgen dat minderheden toegang hebben tot gezondheidszorg, ook voor mensen zonder ziektekostenverzekering of identificatiepapieren.

ZAKEN EN MENSENRECHTEN

• Alle bedrijven hebben een onafhankelijke verantwoordelijkheid om mensenrechten te respecteren, zoals uiteengezet in de UN Guiding Principles over het bedrijfsleven en mensenrechten, zelfs in tijden van economische tegenspoed en volksgezondheidscrisis, en ongeacht of en hoe regeringen aan hun eigen verplichtingen voldoen.

• Staatsinterventies om de economische impact van COVID-19 te verzachten in de vorm van economische hulp, stimuleringspakketten of andere gerichte interventies voor bedrijven zouden moeten bepalen dat begunstigde bedrijven moeten volgen de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten. De kern van de maatregelen van staten om bedrijven te ondersteunen in de crisis zou de bescherming van werknemers moeten zijn, vooral die in de meest precaire situaties.

INTERNATIONALE EN UNILATERALE SANCTIES

• De internationale gemeenschap zou moeten pleiten voor het opheffen of in ieder geval opschorten van alle sancties die belemmeren het vermogen om de COVID-19-pandemie effectief te bestrijden en degenen die essentiële medische zorg nodig hebben, te ontnemen.

• Regeringen die sancties toepassen, worden aangespoord om maatregelen die mogelijk belemmeren onmiddellijk te herzien en in te trekken

inspanningen van landen om te reageren op de COVID-19-pandemie, inclusief die welke de aankoop of verzending verhinderen van medicijnen, medische apparatuur of andere essentiële goederen, belemmeren de financiering voor de aankoop van medicijnen, medisch uitrusting of andere essentiële goederen, of de levering van humanitaire hulp belemmeren.

HANDEL

• De Internationale Arbeidsorganisatie schat dat ongeveer 1,25 miljard werknemers banen zullen verliezen in verband met de pandemie, wat zich vertaalt naar 38% van de wereldwijde beroepsbevolking, waardoor vele miljoenen mensen kwetsbaarder worden risicovolle of uitbuitende werkgelegenheid. Tegelijkertijd kunnen reacties op mensenhandel worden ondermijnd, met ondersteunende diensten die te maken hebben met bezuinigingen en politie-inspanningen die opvangcentra en mogelijk door de pandemie worden getroffen.

• Staten moeten het werk van nationale mechanismen blijven steunen, inclusief het bieden van bescherming en hulp aan slachtoffers van mensenhandel.

INTERNATIONALE SAMENWERKING EN SOLIDARITEIT

• COVID-19 heeft de ongelijkheden binnen en tussen landen aan het licht gebracht en verergerd. Er is dringend behoefte aan versterkt multilateralisme en internationale samenwerking door staten en alle actoren in een geest van mondiale solidariteit en gedeelde verantwoordelijkheid.

• Financiële en technische steun aan landen en gemeenschappen in nood kan levens en middelen van bestaan redden. De collectieve reacties van de internationale gemeenschap op korte en lange termijn moeten worden geleid door alle mensenrechten inclusief het recht op
ontwikkeling. Onderstreept door internationale solidariteit en samenwerking, het recht op ontwikkeling zal bijdragen tot een betere wederopbouw door middel van nationaal en mondiaal beleid op het gebied van handel, investeringen en financiën, en een gunstig klimaat voor duurzame ontwikkeling.

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

Emergency measures

- Governments have to take difficult decisions in response to COVID-19. International law allows emergency measures in response to significant threats – but measures that restrict human rights should be proportionate to the evaluated risk, necessary and applied in a non-discriminatory way. This means having a specific focus and duration, and taking the least intrusive approach possible to protect public health.
- When states of emergency are declared, states that are parties to the International Covenant on Civil and Political Rights should meet their legal obligation to provide formal notification through the UN Secretary-General. Regional human rights treaties include similar obligations.
- With regard to COVID-19, emergency powers must only be used for legitimate public health goals, not used as a basis to quash dissent, silence the work of human rights defenders or journalists, deny other human rights or take any other steps that are not strictly necessary to address the health situation.
- Some rights cannot be restricted even during a state of emergency (nonderogable), including the principle of non-refoulement, the prohibition of collective expulsion, the prohibition of torture and ill-treatment, the right to freedom of thought, conscience and religion, and others.
- Governments should inform the affected population of what the emergency measures are, where they apply and for how long they are intended to remain in effect, and should update this information regularly and make it widely available.
- As soon as feasible, it will be important for Governments to ensure a return to life as normal and not use emergency powers to indefinitely regulate day-to-day life, recognising that the response must match the needs of different phases of this crisis.
-

View Emergency Measures and COVID-19: Guidance (PDF)

[vertaling vanuit Engels]

Noodmaatregelen

Regeringen moeten moeilijke beslissingen nemen in reactie op COVID-19. Het internationaal recht staat noodmaatregelen toe als reactie op aanzienlijke bedreigingen - maar maatregelen die de mensenrechten beperken moeten in verhouding staan tot het geëvalueerde risico, noodzakelijk zijn en op niet-discriminerende wijze worden toegepast. Dit betekent dat er een specifieke focus en duur moet zijn en dat er een zo min mogelijk ingrijpende aanpak moet worden gevolgd om de volksgezondheid te beschermen.

Wanneer de noodtoestand wordt uitgeroepen, moeten de staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten hun wettelijke verplichting nakomen om via de secretaris-generaal van de VN een formele kennisgeving te doen. Regionale mensenrechtenverdragen bevatten vergelijkbare verplichtingen.

Met betrekking tot COVID-19 mogen noodbevoegdheden alleen worden gebruikt voor legitieme doelstellingen op het gebied van de volksgezondheid, niet worden gebruikt als basis voor het neerslaan van meningsverschillen, het tot zwijgen brengen van het werk van mensenrechtenverdedigers of journalisten, het ontkennen van andere mensenrechten of het nemen van andere stappen die niet strikt noodzakelijk zijn om de gezondheidssituatie aan te pakken.

Sommige rechten kunnen niet worden ingeperkt, zelfs niet tijdens de noodtoestand (die niet te rechtvaardigen is), zoals het beginsel van non-refoulement, het verbod op collectieve uitzetting, het verbod op marteling en mishandeling, het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst, en andere.

De regeringen moeten de getroffen bevolking informeren over wat de noodmaatregelen zijn, waar ze van toepassing zijn en hoe lang ze van kracht moeten blijven, en moeten deze informatie regelmatig actualiseren en op grote schaal beschikbaar stellen.

Zodra dit haalbaar is, is het belangrijk dat de regeringen ervoor zorgen dat het leven weer normaal wordt en dat zij geen gebruik maken van noodbevoegdheden om het dagelijks leven voor onbepaalde tijd te reguleren, in het besef dat de reactie moet aansluiten bij de behoeften van de verschillende fasen van deze crisis.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

COVID-19 RESPONSE

GUIDANCE
COVID-19
13 May 2020

COVID-19 GUIDANCE

COVID-19 is a test of societies, of governments, of communities and of individuals. It is a time for solidarity and cooperation to tackle the virus, and to mitigate the effects, often unintended, of measures designed to halt the spread of COVID-19. Respect for human rights across the spectrum, including economic, social, cultural, and civil and political rights, will be fundamental to the success of the public health response and recovery from the pandemic.

ACCESS TO HEALTH CARE

- Health strategies should address not only the medical dimensions of the pandemic but also the immediate, medium and long-term human rights and gender-specific consequences of measures taken as part of the health response.

- Treatment should be available to everyone without discrimination, including the most vulnerable and marginalized. This means addressing pre-existing barriers to access and ensuring that no one is denied timely and appropriate treatment because they lack the means to pay for it, on a discriminatory basis, including age, disability, gender, or sexual orientation, or because stigma prevents them from getting treatment.

- Collect and make public anonymized disaggregated data related to the pandemic, at a minimum by sex, age, and disability, to inform health responses and identify those most at risk of being left behind.

EMERGENCY MEASURES

- Governments have to take difficult decisions in response to COVID-19. International law allows emergency measures in response to significant threats – but measures that restrict human rights should be proportionate to the evaluated risk, necessary and applied in a non-discriminatory way. This means having a specific focus and duration, and taking the least intrusive approach possible to protect public health.

- When states of emergency are declared, states that are parties to the International Covenant on Civil and Political Rights should meet their legal obligation to provide formal notification through the UN Secretary-General. Regional human rights treaties include similar obligations.

- With regard to COVID-19, emergency powers must only be used for legitimate public health goals, not used as a basis to quash dissent, silence the work of human rights defenders or journalists, deny other human rights or take any other steps that are not strictly necessary to address the health situation.

- Some rights cannot be restricted even during a state of emergency (nonderogable), including the principle of non-refoulement, the prohibition of collective expulsion, the prohibition of torture and ill-treatment, the right to freedom of thought, conscience and religion, and others.

- Governments should inform the affected population of what the emergency measures are, where they apply and for how long they are intended to remain in effect, and should update this information regularly and make it widely available.

- As soon as feasible, it will be important for Governments to ensure a return to life as normal and not use emergency powers to indefinitely regulate day-to-day life, recognising that the response must match the needs of different phases of this crisis.

LEAVING NO ONE BEHIND

- All societies include people who are marginalised and face difficulties accessing public information and services for a variety of reasons, some of them reflecting entrenched discrimination, exclusion, inequality, or political divides. COVID19 information and response efforts will need to take particular care to identify people who may be at risk of being missed or excluded, such as national, ethnic or religious minorities, indigenous peoples, migrants, displaced persons, and refugees, older persons, persons with disabilities, women, LGBTI people, children, or people affected by extreme poverty.

- National Human Rights Institutions, civil society and local communities can assist in identifying people who may otherwise be missed or excluded, supporting the flow of accessible information to these groups, and providing feedback to authorities on the impact of measures on communities.

HOUSING

- As people are being called upon to stay at home, it is vital that Governments take urgent measures to help people without adequate housing, as staying at home and practising physical distancing is extremely hard for people living in overcrowded conditions, homeless people, and those lacking access to water and sanitation. Good practices for protecting people living in inadequate housing and the homeless include providing emergency accessible housing (including using vacant and abandoned housing units, available short-term rentals) with services for those who are affected by the virus and must isolate.

- Authorities should take targeted steps to prevent additional people from becoming homeless – for example as people face eviction when loss of income makes it impossible to pay mortgages and rents. Good practices such as moratoriums on evictions, and deferrals of mortgage payments should be broadly replicated.

- When and where containment measures are enforced, no one should be punished because they are homeless or live in inadequate housing.

PERSONS WITH DISABILITIES

- Persons with disabilities are at a much higher risk from COVID-19, and State responses need to include targeted measures to address them. Crisis response measures, health and social protection interventions must be accessible for all and should not discriminate against persons with disabilities.

- Physical distancing, self-isolation and other emergency measures, need to take account the needs of persons with disabilities who rely on support networks essential for their survival and some of whom may experience significant stress with confinement.

- States should put in place additional measures to guarantee the continuity of support networks for persons with disabilities throughout the crisis. When restrictions on movement impede existing family and social support networks, they should be replaced by other services.

- Ensure that decisions on the allocation of scarce resources (e.g. ventilators) are not based on pre-existing impairments, high support needs, quality of life assessments, or medical bias against persons with disabilities.

- States should release persons with disabilities from institutions, nursing homes, psychiatric and other facilities whenever possible, and take measures to ensure the protection of those who are in such facilities.

- Access to additional financial aid and social protection is crucial for persons with disabilities and their families as many depend on services that have been suspended, and may lack the resources to cover their basic needs.

OLDER PERSONS

- Older persons have the same rights as any other age group, and they should be protected equally during the pandemic. Special attention should be paid to the particular risks faced by older persons, including isolation and neglect resulting from physical distancing and age-based discrimination in access to medical treatment and other support.

- Ensure that medical decisions are based on individualized clinical assessments, medical need, ethical criteria and on the best available scientific evidence and not on age or disability.

PEOPLE IN DETENTION AND INSTITUTIONS

- People deprived of their liberty, including in prisons, pre-trial detention, immigration detention, institutions, compulsory drug rehabilitation centres, and other places of detention are at heightened risk of infection in the case of an outbreak. There is a high risk of contamination and physical distancing is difficult to achieve. Their situation should be specifically addressed in crisis planning and response.

- States should adopt special measures to ensure access to information and equality in preventive and other health care for all persons deprived of their liberty.

- States should urgently explore options for release and alternatives to detention to mitigate the risk of harm within places of detention, including for persons who have committed minor, petty and non-violent offenses, those with imminent release dates, those in immigration detention and those detained because of their migration status, people with underlying health conditions, and those in pre-trial or administrative detention. People detained without legal basis should be released, as should people in compulsory drug detention centres or treatment programmes.

    - There should be a moratorium on children entering detention, and states should release all children from detention who can be safely released.

- The situation of people with disabilities and older persons living in institutions is particularly grave. Limiting contact with families may be justified as part of emergency health measures but may result in people with disabilities and older persons being further exposed to neglect and abuse. Community-based support and accessible violence prevention tools should be in place.

INFORMATION AND PARTICIPATION

- Relevant information on the COVID-19 pandemic and response should reach all people, without exception. This requires making information available in readily understandable formats and languages, including indigenous languages and those of national, ethnic and religious minorities, and adapting information for people with specific needs, including the visually- and hearing-impaired, and reaching those with limited or no ability to read or with no internet access.

- Internet access is essential to ensuring that information reaches those affected by the virus. Governments should end any existing internet disruptions or shutdowns and keep the internet on. States should also work to ensure the broadest possible access to internet service by taking steps to bridge digital divides, including the gender digital divide

- People have a right to participate in decision-making that affects their lives. Being open and transparent, and involving those affected in decision-making is key to ensuring people participate in measures designed to protect their own health and that of the wider population, and that those measures also reflect their specific situations and needs.

- Medical professionals and relevant experts must be able to speak freely and share information with each other and the public. Journalists and the media should be able to report on the pandemic, including coverage that is critical of government responses, without fear or censorship. Concerted efforts should be made at the international and national levels to counter false or misleading information that fuels fear and prejudice.

- Incorporating the perspectives, voices and knowledge of women in outbreak preparedness and response is essential, including ensuring their representation, participation and leadership roles in global, regional and national COVID-19 spaces.

STIGMATISATION, XENOPHOBIA, RACISM

- The COVID-19 pandemic is generating a wave of stigma, discrimination, racism and xenophobia against certain national and ethnic groups. We need to work together to push back against this trend, including by referring to this disease as COVID-19, rather than using a geographic reference.

- Political leaders and other influential figures should speak out forcefully against the stigma and racism this crisis has generated and must at all costs avoid fueling the fire of such discrimination. States should act quickly to counter rhetoric that stokes fear, and ensure their responses to COVID-19 do not make certain populations more vulnerable to violence and discrimination.

- The dissemination of accurate, clear and evidence-based information and awareness-raising campaigns are the most effective tools against discrimination and xenophobia, which feed on misinformation and fear. Additional efforts are needed to monitor incidents of discrimination and xenophobia, and responses to any incidents should be swift and well-publicised.

- Discrimination and entrenched inequalities are contributing to poor health outcomes for certain national, racial or ethnic minorities. Efforts to tackle the pandemic and recover from COVID-19 require the collection of disaggregated data to address these issues.

MIGRANTS, DISPLACED PEOPLE, AND REFUGEES

- Migrants, internally displaced persons (IDPs) and refugees face particular risks, as they may be confined to camps and settlements, or living in urban areas with overcrowding, poor sanitation, and overstretched or inaccessible health services. Those confined in immigration detention centres and other places where migrants and refugees are deprived of their liberty are particularly at risk.

- Migrants and refugees often face obstacles in accessing health care, including language and cultural barriers, costs, lack of access to information, discrimination and xenophobia. Migrants in an irregular situation can be unable or unwilling to access health care or provide information on their health status because they fear or risk detention, deportation or penalties as a result of their immigration status.

- States should take specific actions to include migrants, IDPs and refugees in national COVID-19 prevention and response. This should include ensuring equal access to information, testing, and health care for all migrants, IDPs and refugees, regardless of their status, as well as firewalls to separate immigration enforcement activities from the ability of migrants and refugees to access health, food distribution, and other essential services.

- International support is urgently needed to help host countries step up services – for migrants, IDPs, refugees and for local communities – and to include them in national prevention and response arrangements. Failure to do so will endanger the health of all – and risk heightening hostility and stigma. Specific steps should also be taken to counter hostility and xenophobia directed at migrants, IDPs or refugees.

- It is also vital that any tightening of border controls, travel restrictions or limitations on freedom of movement do not prevent people who may be fleeing from war or persecution, or who may otherwise be entitled to protection under human rights law, from accessing safety and protection. States should consider releasing migrants from immigration detention and temporarily suspending forced returns as a way to protect migrants, migration staff, and society as a whole.

SOCIAL AND ECONOMIC IMPACTS

- The right to education needs to be protected in the case of school closures; for example, and where possible, through online accessible and adapted learning, and specialised TV and radio broadcasts. Girls may be disproportionately affected, as many already face significant obstacles to go to school, and may now be expected to take on increased care work at home. Limited educational opportunities for those without access to the internet and other remote learning tools risks deepening inequalities and poverty. Girls and boys may also lose access to nutritious food and other services schools often provide, such as mental health and sexual and reproductive health education.

- Social protection schemes should pay particular attention to children due to the heightened vulnerabilities they face based on their early stage of physical, intellectual and emotional development. Best practices include cash transfers directed at families with children, which have been effective in the protection of children's rights.

- Good practices by governments, the public and private sector, international and national organisations to alleviate both the negative socio-economic effects of this crisis should be shared.

- The occupational health and safety of those working during this crisis, particularly health workers and support staff, the majority of who are women, should be assessed and addressed. Health workers and others working in at-risk environments should be provided with quality personal protective equipment as needed. No one should feel forced to work in conditions that unnecessarily endanger their health because they fear losing a job or a paycheck.

- Fiscal stimulus and social protection packages aimed directly at those least able to cope with the crisis are essential to mitigating the devastating consequences of the pandemic. Immediate economic relief measures such as guaranteed paid sick leave, extended unemployment benefits, food distribution, child care, and universal basic income can help safeguard against the acute effects of the crisis.

FOOD

- The COVID-19 crisis is exacerbating food insecurity, as limitations on freedom of movement and scarcity of protective gear affect agricultural workers, many of whom are migrants in some contexts. Measures to ensure the mobility and safe working conditions of agriculture workers should be put in place urgently to secure food production, as should targeted approaches such as financial support and access to credit, markets, and agricultural inputs such as seeds, for small-scale farmers, especially women.

- Urgent steps are needed to address food insecurity for the poorest and most marginalised segments of the population. Measures aimed at providing immediate support to satisfy people's dietary needs should be put in place, including through provision of food and nutrition assistance.

PRIVACY

- Health monitoring includes a range of tools that track and monitor the behaviour and movements of individuals. Such surveillance and monitoring should be specifically related to and used exclusively for public health-specific aims and should be limited in both duration and scope as required in the particular situation. Robust safeguards should be implemented to ensure any such measures are not misused by Governments or companies to collect confidential private information for purposes not related to the public health crisis.

CHILDREN

- While children seem to have fewer symptoms and lower mortality rates from COVID-19, substantial child protection risks have emerged daily as a result of the measures taken to prevent and contain the virus. States should pay increased attention to child protection needs and children's rights when devising and implementing their pandemic response and recovery plans. The best interests of children should be a primary consideration, and central to the response.

- The right to education has been disrupted for more than 1.5 billion children around the world, as 188 countries have imposed countrywide school closures. Girls are likely to be hit the hardest, as they will in many cases be expected to balance caregiving responsibilities with education, have unequal access to remote learning opportunities, and are at particular risk of leaving schools entirely, which has had particular long-term impacts on their education, health and economic opportunities.

- Stay-at-home orders and lockdowns are also damaging children's physical and mental health. Being confined at home can expose children to increased risk of violence, including maltreatment and sexual violence. Support services and shelters for children at risk need to be continued as a priority.

- Millions of children face poverty as family members become ill or are unable to work. Children in vulnerable situations, including children living in the street, migrant and refugee children, child victims of trafficking or smuggling, children living in conflict zones, and children with disabilities are at particular risk.

YOUTH

- Prior to the COVID-19 outbreak, around one in five of the world's youth were not in employment, education or training, and youth unemployment rates were about three times higher than the rest of the working population. The global financial crisis of 2007 disproportionately affected youth, and especially young women, who are more likely to be employed in the informal economy and often have low-paid, less secure and less protected jobs. States should ensure that efforts to mitigate and address the impacts of the pandemic include provisions that are responsive to young people's specific situations and uphold their rights, including through decent jobs and social protection.

GENDER

- Effective responses to COVID-19 must fully consider and address the specific situations, perspectives and needs of women, girls and LGBTI people and ensure that any measures taken do not directly or indirectly discriminate based on gender.

- Women and girls are likely to face increased care-giving roles in the home, putting them under additional stress and potentially increasing their risk of infection. Across the globe, women comprise 70% of health workers, including midwives, nurses, pharmacists and community health workers on the frontlines, increasing their risk of exposure and infection. Targeted measures to address the disproportionate impact of the crisis on women and girls are needed.

- In many countries, women face disproportionate risks in the job sector, where many work in the informal sector (e.g. domestic workers, nannies, agriculture or supporting family businesses) and may be the first to lose their jobs or suffer from the consequences of the crisis given that they do not have social security, health insurance, or paid leave. Many women are also dependent on accessibility and affordability of childcare, which is now decreasing, further restricting their ability to work and earn an income.

- Older women are more likely to live in poverty or with low or no pensions, which may exacerbate the impact of the virus, and limit their access to goods, food, water, information and health services.

- Restrictive public health measures, including stay-at-home orders or lockdowns, are increasing exposure to gender-based violence, particularly intimate-partner violence and domestic violence. Support services and safe shelters for victims of gender-based violence need to be continued as a priority, including effective referrals, and ensuring the availability and accessibility of avenues to safety for victims. Information on hotlines and online services should be included in COVID-19 messaging.

- Sexual and reproductive health services should be seen as a life-saving priority and integral to the response, including access to contraception, maternal and newborn care; treatment of STIs; safe abortion care; and effective referral pathways, including for victims of gender-based violence. Resources should not be diverted away from essential sexual and reproductive health services, which would impact the rights and lives of women and girls in particular.

- LGBTI people also face heightened risks during this pandemic, and specific measures should be incorporated into response plans to address these impacts. Available data suggests LGBTI people are more likely to work in the informal sector, and also have higher rates of unemployment and poverty, Health services particularly relevant for LGBTI people should continue during this crisis, including, HIV treatment and testing.

- Political leaders and other influential figures should speak out against stigmatization and hate speech directed at LGBTI people in the context of the pandemic.

- Given stay-at-home restrictions, some LGBTI youth are confined in hostile environments with unsupportive family members or co-habitants, increasing their exposure to violence, as well as their anxiety and depression. States should ensure that support services and shelters remain available to them during this period.

WATER, SANITATION AND HYGIENE

- Washing hands with soap and clean water is the first line of defence against COVID-19, but 2.2 billion persons lack access to safe water services and hygiene. Addressing the water, sanitation and hygiene needs of populations in vulnerable situations, including those with unequal and inadequate access to water, particularly women and girls, is essential to ensuring success in the global struggle against COVID-19.

- Immediate measures that can help include prohibiting water cuts to those who cannot pay water bills, providing water, soap and sanitizer free of cost (such as through mobile dispensers in communities without access to adequate sanitation) for the duration of the crisis to people in poverty and those affected by the upcoming economic hardship.

INDIGENOUS PEOPLES

- States should take into account Indigenous peoples' distinctive concepts of health, including their traditional medicine, consult and consider the free prior and informed consent of indigenous peoples in the development of preventive measures on COVID-19.

- States should put in place measures for control over the entry of any person in indigenous territories, in consultation and cooperation with the indigenous peoples concerned, in particular through their representative institutions.

- For those indigenous peoples living in voluntary isolation or initial contact, States and other parties should consider them to be particularly vulnerable groups. Cordons that prevent outsiders from entering the territories of these peoples should be strictly implemented to avoid any contact.

MINORITIES

- States should put in place additional measures to address the disproportionate impacts of the COVID-19 health crisis that minorities may suffer, due to the remote areas or regions in which they live, often with limited access to basic goods and services. Minorities often live in over-crowded housing conditions, making physical distancing and self-isolation more challenging. Limited digital access and parental education gaps may also make home-schooling more difficult.

- Persons belonging to minorities may be more likely to be excluded from health care because they lack resources or official documentation, or because of stigma or discrimination. States should ensure access for minorities to health care, including for those without health insurance or identification papers.

BUSINESS AND HUMAN RIGHTS

- All businesses have an independent responsibility to respect human rights, as set out in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, even in times of economic hardship and public health crisis, and regardless of whether and how governments are meeting their own obligations.

- State interventions to alleviate the economic impact of COVID- 19 in the form of economic aid, stimulus packages or other targeted interventions for business enterprises should stipulate that beneficiary companies should follow the UN Guiding Principles on Business and Human Rights. At the core of States' measures to support companies in the crisis should be protection of workers, particularly those in the most precarious situations.

INTERNATIONAL AND UNILATERAL SANCTIONS

- The international community should advocate for the lifting, or at least suspension, of all sanctions that hamper the ability to effectively fight the COVID-19 pandemic and deprive those in need of vital medical care.

- Governments applying sanctions are urged to immediately review and withdraw measures that may impede countries' efforts to response to the COVID-19 pandemic, including those which prevent the purchase or shipment of medicine, medical equipment, or other essential goods, impede financing for the purchase of medicine, medical equipment, or other essential goods, or obstruct delivery of humanitarian aid.

TRAFFICKING

- The International Labour Organisation estimates that some 1.25 billion workers will suffer job losses related to the pandemic, which translates to 38% of the global workforce rendering many millions of people more vulnerable to risky or exploitative employment. At the same time, responses to trafficking may be undermined, with shelters and support services facing cutbacks, and policing efforts potentially being affected by the pandemic.

  - States should continue to support the work of national mechanisms, including provision of protection and assistance to victims of trafficking.

INTERNATIONAL COOPERATION AND SOLIDARITY

- COVID-19 has exposed and exacerbated inequalities within and among countries. There is an urgent need for strengthened multilateralism and international cooperation by States and all actors in a spirit of global solidarity and shared responsibility.

  - Financial and technical support to countries and communities in need can save lives and livelihoods. The collective responses of the international community in the short and long term must be guided by all human rights including the right to development. Underscored by international solidarity and cooperation, the right to development will help to build back better, through national and global policies in trade, investment and finance, and an enabling environment for sustainable development.

Welke essentiële principes moeten worden gerespecteerd tijdens uitroepen van de noodtoestand door een Staat?

De grondwet of wetgeving van een land normaal gesproken beschrijft de omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot een noodtoestand, identificeert de procedure te volgen procedures en specificeert limieten voor de noodbevoegdheden die kunnen worden ingeroepen of de rechten die kunnen worden opgeschort. Terwijl elk land zal zijn eigen praktijken willen definiëren, internationale normen zijn ontwikkeld die kunnen leiden tot nuttige begeleiding geven. Bijvoorbeeld belangrijk internationale verdragen zoals de Europese Verdrag van de Rechten van de Mens en Fundamenteel Vrijheden (EVRM) en de internationale convenant inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) laat dat staten het volgende in acht moeten nemen:

principes:

• **tijdelijkheid** : dit verwijst naar het uitzonderlijke aard van de verklaring van een staat van agentschap

• **uitzonderlijke dreiging** : de crisis moet aanwezig zijn een reële, actuele of op zijn minst een dreigende gevaar voor de gemeenschap

• **verklaring** : de noodtoestand moet zijn openbaar aangekondigd; dit informeert burgers over de juridische situatie en verkleint de van een feitelijke noodtoestand, dat wil zeggen een situatie waarbij de staat beperkingen oplegt mensenrechten zonder officieel een noodtoestand

• **communicatie** : melding van de meet-zekerheden genomen moeten worden gemaakt naar andere staten en relevante verdragstoezichthouders; voor als een staat bijvoorbeeld moet afwijken van zijn verplichtingen op grond van het EVRM of IVBPR dan is moet de secretaris-generaal op de hoogte de Raad van Europa of de VN van zijn afwijking, de maatregelen die zij heeft genomen en de redenen daarom, evenals de termi-land van de afwijking.

• **proportionaliteit** : de maatregelen die zijn genomen om bestrijding van de crisis moet in verhouding staan tot de ernst van de noodsituatie; dit geldt voor het toepassingsgebied, hun materiële inhoud en hun duur.

• **legaliteit** : mensenrechten en fundamentele vrijheden tijdens een noodtoestand moeten respecteer de limieten voorzien door de relevante instrumenten van internationale en nationale wet; bovendien een staat van agentschap impliceert geen tijdelijke schorsing van de rechtsstaat, noch machtigt het deze bevoegd om te handelen in strijd met het principe

van wettigheid, waaraan ze überhaupt gebonden zijn
keer.
• **ontastbaarheid** : dit betreft de fundamentele
rechten waarvan niet kan worden afgeweken
ook in tijden van nood.

Welke mensenrechten kunnen niet worden beperkt, zelfs in het geval van een noodtoestand?

Van bepaalde mensenrechten kan niet worden afgeweken onder:

eventuele omstandigheden. Het EVRM en het IVBPR identificeer deze rechten als volgt:

• het recht op leven
• verbod op marteling
• vrijheid van slavernij
• vrij zijn van post facto wetgeving en
andere gerechtelijke waarborgen
• het recht op erkenning voor de wet
• vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.

Het VN-Mensenrechtencomité heeft erkend stelde vast dat, naast de niet-derogable hierboven genoemde rechten, zijn er verschillende andere humanitaire voorzieningen die moeten blijven onschendbaar.

• de humane behandeling van alle personen
van hun vrijheid beroofd
• verbod op gijzeling en
niet-erkende opsluiting
• bescherming van de rechten van personen die erbij horen
aan minderheden • het verbod op het bepleiten van propaganda
oorlog of nationale, raciale of religieuze haat
• procedurele waarborgen en waarborgen ontworpen om de integriteit van de rechterlijke sociale
systeem.

Bron: www.dcaf.ch

Verdere informatie

Internationaal Verdrag inzake civiel en politiek
Rechten (IVBPR), in het bijzonder artikel 4.

Strasbourg, 26 May 2020 **CDL-PI(2020)005rev**

Or. Engl.

EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW

(VENICE COMMISSION)

RESPECT FOR DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS AND THE RULE OF LAW DURING STATES OF EMERGENCY - REFLECTIONS

by

Nicos ALIVIZATOS (Member, Greece)
Veronika BÍLKOVÁ (Member, Czech Republic)
Iain CAMERON (Member, Sweden)
Oliver KASK (Member, Estonia)
Kaarlo TUORI (Member, Finland)

VENICE COMMISSION

Link:

https://archive.org/details/commissie-van-venetie-mensenrechten-en-rechtsstaat

Rechtsstaat en democratie Nederland.

Nederland is een rechtsstaat en een democratie.(dat wordt en is nimmer betwist door IFUD ofHuman Rights).

Echter met de praktische uitwerking en uitvoering in het rechtssysteem en die rechtsstaat met democratie,en die uitvoering bleek flink mis.De onder ede verklaringen in notariële akte onder ede de diverse notariële aktes tegen de Staat der Nederlanden: in een samenvattende rectificatie akte notarieel van 21 juni 2007, is duidelijk op de **uitwerking en uitvoering** van het rechtssysteem en die rechtsstaat. Laat ik hier duidelijk over zijn,en daar wens ik mijn onder ede verklaring op standhouden.

Op 25 februari 2021, heeft de Tweede Kamer conform de werkwijze van artikel 30 van haar Reglement van Orde via Mevr. Khadija Arib Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, besloten de Venetia-Commissie van de Raad van Europa advies to vragen over de rechtsstaat in Nederland, Venetia-Commissie van de Raad van Europa t.a.v.mw. Granata-Menghini.

Volgens het rapport van de commissie:
In dit opzicht gaat het handhaven van de rechtsstaat niet alleen om –volgens inzicht Venetië commissie- rapport van Strasbourg, 18 October 2021 Opinion No. 1031/2021 CDL- AD(2021)031 Or. Engl., om:instellingen en formele juridische waarborgen, maar ook over hetin stand houden van een gunstig klimaat voor de rechtsstaat door de politieke en juridische cultuur binnen de samenleving. Dit vereist een politiek cultuur met een hoge mate van bewustzijn van de rechtsstaatgevolgen van politieke beslissingen en zelfbeheersing wanneer politiek gewenste maatregelen in strijd zijn met de rechtsstaat. Het vraagt ook om een rechtscultuur waarin de rechtsstaat wordt geaccepteerd als kader voor en beperking tot democratische besluiten en beleid.

Hier als ingelast te beschouwen een verwijzing naar de schriftelijke reactie van Tweede Kamer der Staten-Generaal aan de IFUD of Human Rights, Brief: 23 maart 2016, reactie opde via de deurwaarder betekende stukken,Mw. K.Arib Voorzitter van de Tweede Kamer derStaten-Generaal.

(dossiernr.:13600573 negen maart 2016, Van der Velde van Hal & Peers gerechtsdeurwaarders en incassobureau te Den Haag)

Voorzitter

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Venetië-Commissie van de Raad van Europa
T.a.v. mw. Granata-Menghini
Avenue de l'Europe
F-67075 - Strasbourg cedex
Frankrijk

Postbus 20018
2500 EA Den Haag
T 070 318 30 33

Geachte mevrouw Granata-Menghini,

Heden, 25 februari 2021, heeft de Tweede Kamer conform de werkwijze van artikel 30 van haar Reglement van Orde, besloten de Venetië-Commissie van de Raad van Europa advies te vragen over de rechtsstaat in Nederland.

De Tweede Kamer heeft op 26 januari 2021 bijgevoegde motie motie-Omtzigt c.s. (Kamerstuk 35 510 nr. 11) aangenomen. Deze motie vormt de basis van de adviesaanvraag en de onderzoeksopdracht ligt vast in bovengenoemde motie. Met deze brief wil ik u daar enige toelichting op geven.

De Tweede Kamer heeft een parlementaire ondervraging uitgevoerd naar de politieke besluitvorming over de kinderopvangtoeslag en de betrokkenheid van bewindspersonen en topambtenaren daarbij. Bij deze ondervraging heeft de Tweede Kamer documenten gevorderd en personen onder ede gehoord. Onder de personen die onder ede gehoord zijn waren topambtenaren, staatssecretarissen, ministers en de huidige minister-president.

Het rapport van de parlementaire ondervragingscommissie trok op 17 december 2020 zodanig scherpe conclusies dat het kabinet-Rutte op 15 januari 2021 uit eigen beweging haar ontslag aanbod aan de Koning. Het rapport is bijgevoegd bij deze brief.

Een tweetal constateringen, naast andere constateringen, van het rapport luiden:

> *"De commissie constateert dat bij de uitvoering van de kinderopvangtoeslag grondbeginselen van de rechtsstaat zijn geschonden. Dit verwijt treft niet alleen de uitvoering - specifiek de Belastingdienst/Toeslagen - maar ook de wetgever en de rechtspraak."*[1]

[...]

> *"Zonder zich te willen uitlaten over individuele rechterlijke uitspraken, constateert de commissie dat ook de bestuursrechtspraak jarenlang een wezenlijke bijdrage heeft geleverd aan het in stand houden van de niet dwingend uit de wet volgende, spijkerharde uitvoering van de regelgeving van de kinderopvangtoeslag. Daarmee heeft de bestuursrechtspraak zijn belangrijke functie van (rechts)bescherming van*

---

[1] Pagina 7, ' Ongekend onrecht' Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag, 17 december 2020, https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20201217_eindverslag_parlementaire_ondervragingscommissie_kinderopvangtoeslag.pdf.

individuele burgers veronachtzaamd. De commissie is met name geraakt door het tot in oktober 2019 wegredeneren van algemene beginselen van behoorlijk bestuur, die zouden moeten dienen als stootkussen en beschermende deken voor mensen in nood.''[2]

Speciaal deze twee constateringen hebben de Tweede Kamer doen besluiten deze adviesaanvraag bij de Venetië-Commissie van de Raad van Europa te doen. Want de optelsom van een groot aantal factoren is dat tienduizenden gezinnen, van wie velen onschuldig waren of slechts een kleine fout gemaakt hadden, zulke hoge bedragen moesten betalen aan de Belastingdienst, dat zij financieel geruïneerd werden.

Wij zullen het rapport van de Parlementaire Ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag desgewenst in het Engels voor u vertalen zodat u begrijpt wat het parlement gevonden heeft.

De twee vragen gaan over het hart van de Nederlandse rechtsstaat.

In theorie hadden deze burgers rechtsbescherming moeten hebben, maar in de praktijk schoten regering en parlement tekort, overtrad de Belastingdienst jarenlang wetten, hield de regering veel informatie achter voor het parlement, voor de pers en zelfs voor de rechter. De rechter beschermde deze burgers niet, maar volgde, ook volgens de eigen woorden, de Belastingdienst bijna blindelings.

Daarom zijn er twee belangrijke vragen die de Tweede Kamer aan de Venetië-Commissie van de Raad van Europa zou willen stellen:

1) Welke wetten, welke uitvoering of welke praktijken hebben bijgedragen aan het feit dat macht en tegenmacht onvoldoende gewerkt hebben in dit dossier en dat de burger vermalen werd? Welke oplossingsrichtingen zijn er om dit te herstellen en in de toekomst te voorkomen?
2) Voldoet het bestuursrecht in Nederland, inclusief de Raad van State, en welke waarborgen zouden in de wet of de uitvoering van bestuursrecht (en mogelijk aanpalende rechtsgebieden) moeten worden toegevoegd om de burger adequaat te beschermen, inclusief de effectieve toegang tot het recht en de bijstand daarin.

Vanzelfsprekend staat de staf van de Tweede Kamer tot uw beschikking om u in contact te brengen met alle instituties in Nederland met wie u van gedachten wilt wisselen en om u documentatie te verschaffen.

De indieners van de motie zijn bereid om u een nadere toelichting te geven op deze adviesaanvraag.

Namens de Tweede Kamer vraag ik u aan dit verzoek te voldoen.

Hoogachtend,

Khadija Arib
Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

---

[2] Pagina 7 & 8, ' Ongekend onrecht' Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag, 17 december 2020, https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20201217_eindverslag_parlementaire_ondervragingscommissie_kinderopvangtoeslag.pdf.

the-legal-protection-of-citizens-in-the-netherlands

report 2021 Council of Europe / Venice commission THE NETHERLANDS

Link:

https://archive.org/details/the-legal-protection-of-citizens-in-the-netherlands

Voorzitter

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Aan de IFUD of Human Rights
T.a.v. dhr. J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH Geldrop

Binnenhof 1a
2513 AA Den Haag
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

T 070 318 20 00

E voorzitter@tweedekamer.nl
I www.tweedekamer.nl

Den Haag, 23 maart 2016

Betreft: reactie op de via de deurwaarder betekende stukken

Geachte heer Van den Wittenboer,

Via de deurwaarder ontving ik op 9 maart jl. uw aanzegging gericht aan de Tweede Kamer, meer speciaal aan haar voorzitter mw. Arib, waarin u vraagt om binnen 14 dagen "aan het verzoek te voldoen als nader omschreven in de ten deze betekende stukken "ambtsmisdrijven" artikel 119 van de Grondwet".

Daarbij is vermeld dat uit het niet voldoen aan dat verzoek "zou kunnen worden afgeleid dat niet voldoende proactieve houding is aangenomen door geïnsinueerde "er wat mee te gaan doen", geen verdere actie ondernemen, berusten in de stukken".

Bij de aanzegging zijn 10 stukken gevoegd, waarvan het overzicht is opgenomen in de bijlage bij deze brief. Voor zover dit gaat om stukken gericht aan de Tweede Kamer reageer ik op uw verzoek als volgt.

* op uw brief van 15 juli 2008 over het vervolgen van de minister-president dhr. J.P. Balkenende hebt u op 15 september 2008 het antwoord ontvangen van de Tweede Kamer dat van de brief mededeling is gedaan aan de Kamer en dat de brief voor de leden ter inzage is gelegd.

* op uw brief van 2 september 2014 over aanbieding van een verzoekschrift m.b.t. artikel 119 Grondwet hebt u op 16 september 2014 een antwoord ontvangen van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie, dat deze uw brief in haar procedurevergadering van 10 september 2014 heeft behandeld en dat de Commissie heeft besloten uw brief voor kennisgeving aan te nemen.

* op uw brief van 17 december 2015 over het Verzoek om strafaangifte betreffende ministers, staatssecretaris en ex-Kamervoorzitter, hebt u op 18 februari 2016 een antwoord ontvangen van de Vaste Commissie voor Veiligheid en Justitie, dat deze uw brief op 17 februari 2016 in haar procedurevergadering heeft behandeld en dat de Commissie heeft besloten de inhoud van uw brief voor kennisgeving aan te nemen.

Ik stel vast dat de verzoeken die u aan de Tweede Kamer heeft gericht zijn behandeld en ik verwijs u ten overvloede nogmaals naar de brieven die u daarover van de Tweede Kamer hebt ontvangen.

Ik beschouw uw verzoek daarmee als afgehandeld.

Hoogachtend,

Mw. K. Arib,

Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

COVID-19: Staten mogen geen misbruik maken van noodmaatregelen om de mensenrechten te onderdrukken - VN-experts

Arabisch | Chinees | Frans | Russisch | Spaans

GENÈVE (16 maart 2020) - Mensenrechtendeskundigen * van de VN hebben er vandaag bij staten op aangedrongen om in hun reactie op de uitbraak van het coronavirus niet te veel veiligheidsmaatregelen te nemen, en herinnerden hen eraan dat noodbevoegdheden niet mogen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen.

"Hoewel we de ernst van de huidige gezondheidscrisis erkennen en erkennen dat het gebruik van noodbevoegdheden is toegestaan door het internationaal recht als reactie op aanzienlijke bedreigingen, herinneren we staten er dringend aan dat noodmaatregelen op het coronavirus evenredig, noodzakelijk en niet-discriminerend moeten zijn. , ”Zeiden de experts.

Hun oproep sluit aan bij de recente oproep van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de VN om #HumanRights centraal te stellen in de #CoronavirusOutbreak- reactie.

Verklaringen van noodtoestanden, of dit nu om gezondheids- of veiligheidsredenen is, worden duidelijk gestaafd door het internationaal recht, aldus de VN-experts. "Het gebruik van noodbevoegdheden moet openbaar worden verklaard en moet worden gemeld aan de relevante verdragsorganen wanneer fundamentele rechten, waaronder beweging, gezinsleven en vergadering, aanzienlijk worden beperkt."

“Bovendien mogen noodverklaringen op basis van de Covid-19-uitbraak niet worden gebruikt als basis voor bepaalde groepen, minderheden of individuen. Het mag niet dienen als dekmantel voor repressief optreden onder het mom van bescherming van de gezondheid, noch mag het worden gebruikt om het werk van mensenrechtenverdedigers het zwijgen op te leggen.

"Beperkingen die worden genomen om op het virus te reageren, moeten worden gemotiveerd door legitieme doelstellingen voor de volksgezondheid en mogen niet alleen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen."

Sommige staten en veiligheidsinstellingen vinden het gebruik van noodbevoegdheden misschien aantrekkelijk omdat het snelkoppelingen biedt, aldus de experts. "Om te voorkomen dat dergelijke buitensporige bevoegdheden in juridische en politieke systemen verankerd raken, moeten beperkingen nauw op maat worden gemaakt en moeten ze de minst ingrijpende manier zijn om de volksgezondheid te beschermen."

Ten slotte moeten de autoriteiten in landen waar het virus aan het afnemen is, proberen het leven weer normaal te maken en moeten ze buitensporig gebruik van noodbevoegdheden vermijden om het dagelijks leven voor onbepaalde tijd te reguleren, zeiden ze.

"We moedigen staten aan om standvastig te blijven in het handhaven van een op mensenrechten gebaseerde benadering bij het reguleren van deze pandemie, om de opkomst van gezonde samenlevingen met rechtsstaat en mensenrechtenbescherming te vergemakkelijken", aldus de VN-experts.

LOOPT AF

**** De VN-deskundigen:** de speciale rapporteur voor de bevordering en bescherming van de mensenrechten en fundamentele vrijheden bij terrorismebestrijding **, mevrouw Fionnuala D. Ní Aoláin** ; de speciale rapporteur voor buitengerechtelijke, standrechtelijke of willekeurige executies , **mevrouw Agnes Callamard** ; de speciale rapporteur voor de bevordering en bescherming van het recht op vrijheid van mening en meningsuiting , de **heer David Kaye** ; de speciale rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers , de **heer Michel Forst** ; de Speciaal rapporteur voor het recht op vrijheid van vreedzame vergadering en vereniging , de **heer Clément Nyaletsossi Voule** ; **,** Speciaal rapporteur voor het recht op lichamelijke en geestelijke gezondheid , de **heer Dainius Pūras,** de speciale rapporteur voor het recht op onderwijs , **mevrouw Koumbou Boly***

Barry *; de speciale rapporteur voor het recht op privacy , de* ***heer Joe Cannataci*** *; de speciale rapporteur voor vrijheid van godsdienst of overtuiging , de* ***heer Ahmed Shaheed*** *; de speciale rapporteur voor het recht op ontwikkeling ,* ***De heer Saad Alfarargi*** *; de speciale rapporteur voor adequate huisvesting ,* ***mevrouw Leilani Farha*** *; de speciale rapporteur voor de mensenrechten op veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen , de* ***heer Léo Heller*** *; de onafhankelijke deskundige inzake mensenrechten en internationale solidariteit , de* ***heer Obiora C. Okafor*** *; de onafhankelijke deskundige ter bevordering van een democratische en rechtvaardige internationale orde , de* ***heer Livingstone Sewanyana,*** *de speciale rapporteur voor de onafhankelijkheid van rechters en advocaten , de heer Diego García-Sayán; de Working Group on Willekeurige detentie : de* ***heer José Antonio Guevara Bermúdez*** *(voorzitter),* ***mevrouw Leigh Toomey*** *(vicevoorzitter communicatie),* ***mevrouw Elina Steinerte*** *(vicevoorzitter follow-up), de* ***heer Seong-Phil Hong*** *en de* ***heer Sètondji Adjovi ; en*** *de Werkgroep gedwongen of onvrijwillige verdwijningen : de* ***heer Luciano Hazan*** *(voorzitter-rapporteur), de* ***heer Tae-Ung Baik*** *(ondervoorzitter),* ***mevrouw Houria Es-Slami*** *, de* ***heer Bernard Duhaime*** *en de* ***heer Henrikas Mickevicius*** *.*

De speciale rapporteurs en onafhankelijke deskundigen maken deel uit van wat bekend staat als de speciale procedures van de Mensenrechtenraad. Special Procedures, het grootste orgaan van onafhankelijke deskundigen in het VN-mensenrechtensysteem, is de algemene naam van de onafhankelijke onderzoeks- en controlemechanismen van de Raad die ofwel specifieke landssituaties ofwel thematische kwesties in alle delen van de wereld aanpakken. Deskundigen op het gebied van speciale procedures werken op vrijwillige basis; ze zijn geen VN-personeel en krijgen geen salaris voor hun werk. Ze zijn onafhankelijk van enige regering of organisatie en dienen in hun individuele hoedanigheid.

Neem voor meer informatie en ***mediaverzoeken*** *contact op met Michelle Erazo Martínez (+41 22 917 9449 / merazo@ohchr.org).*

Voor vragen van de media over andere onafhankelijke VN-experts kunt u contact opnemen met Xabier Celaya (+41 22917 9445 / xcelaya@ohchr.org).

Volg nieuws over de onafhankelijke mensenrechtendeskundigen van de VN op Twitter @UN_SPExperts .

Bezorgd over de wereld waarin we leven?
Kom dan vandaag op voor iemands rechten.
 # Standup4humanrights
en bezoek de webpagina op http://www.standup4humanrights.org

VN-verdragsorganen voor mensenrechten roepen op tot mensenrechtenbenadering bij bestrijding van COVID-19

Arabisch | Chinees | Russisch | Spaans

GENVE (24 maart 2020) – De voorzitters van de 10 VN-verdragsorganen* hebben er dinsdag bij wereldleiders op aangedrongen ervoor te zorgen dat de mensenrechten worden gerespecteerd bij overheidsmaatregelen om de bedreiging voor de volksgezondheid als gevolg van de COVID-19-pandemie aan te pakken.

“Alleen door alle mensen bij de COVID-19-strategieën te betrekken, kan de pandemie worden bestreden”, zegt Hilary Gbedemah, voorzitter van de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen en huidig hoofd van de groep die de respectieve commissievoorzitters verenigt.

De 10 experts riepen staten op om maatregelen te nemen om het recht op leven en gezondheid te beschermen, en om de toegang tot gezondheidszorg te garanderen voor iedereen die het nodig heeft, zonder discriminatie. Ze drongen er bij regeringen op aan extra zorg te dragen voor degenen die bijzonder kwetsbaar zijn voor de gevolgen van COVID-19, waaronder ouderen, mensen met een handicap, minderheden, inheemse volkeren, vluchtelingen, asielzoekers en migranten, mensen die van hun vrijheid zijn beroofd, daklozen en mensen die in armoede leven. Ze benadrukten ook dat vrouwen een onevenredig hoog risico lopen, omdat zij in veel samenlevingen de belangrijkste verzorgers zijn van zieke familieleden.

"Niemand mag gezondheidszorg worden ontzegd vanwege stigma of omdat ze tot een groep behoren die mogelijk wordt gemarginaliseerd", zei Gbedemah. "Staten moeten gerichte steun bieden - inclusief financiële, sociale en fiscale - aan degenen die bijzonder getroffen zijn, zoals mensen zonder ziektekostenverzekering of sociale zekerheid."

Gerichte ondersteuning moet zich ook uitstrekken tot andere rechten. In landen die alomvattende bewegingsbeperkingen toepassen, moeten regeringen alle beschikbare middelen gebruiken, inclusief afstandsonderwijs, om toegang tot onderwijs te behouden, met name voor kinderen en adolescenten. Studenten met een handicap moeten ook gelijke toegang

hebben tot dezelfde onderwijskansen. Staten moeten ook zorgen voor de levering van essentiële goederen en diensten aan de meest kwetsbaren, zodat niemand achterblijft.

De voorzitters waarschuwden dat angst en onzekerheid door deze pandemie kunnen leiden tot zondebokken en vooroordelen. "Staten moeten actieve stappen ondernemen om te zorgen voor een gevoel van solidariteit, onder meer door bescherming tegen racisme en vreemdelingenhaat of de groei van ongebreideld nationalisme", zei Gbedemah.

Een groeiend aantal staten heeft strenge controles opgelegd die gevolgen hebben voor de mensenrechten, zoals beperkingen op de bewegingsvrijheid en beperkingen op vreedzame vergaderingen en privacy.

“Deze controles moeten worden uitgevoerd in overeenstemming met een geldig wettelijk kader. In landen die de noodtoestand afkondigen, moet een dergelijke verklaring uitzonderlijk en tijdelijk zijn, strikt noodzakelijk en gerechtvaardigd vanwege een bedreiging voor het leven van de natie”, zei Gbedemah.

"Een noodtoestand of andere veiligheidsmaatregelen moeten worden geleid door mensenrechtenprincipes en mogen in geen geval een excuus zijn om afwijkende meningen te vernietigen", voegde ze eraan toe.

LOOPT AF

** De tien mensenrechtenverdragen van de Verenigde Naties zijn juridisch bindende verdragen, aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN en geratificeerd door staten. De tien verdragsorganen of comités zijn het VN-Mensenrechtencomité , het Comité voor economische, sociale en culturele rechten , het Comité voor de uitbanning van rassendiscriminatie , het Comité voor de rechten van personen met een handicap , het Comité voor de rechten van het kind, het Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen, het Comité tegen foltering en zijn subcomité ter voorkoming van foltering , het Comité voor gedwongen verdwijningen en de Comité voor migrerende werknemers .*

Elk comité is opgericht door middel van een verdrag en bestaat uit gekozen onafhankelijke deskundigen die ervoor moeten zorgen dat de staten die partij zijn, hun wettelijke verplichtingen uit hoofde van dat juridische document nakomen. Dit systeem van onafhankelijke controle van het gedrag van staten door onafhankelijke deskundigen is een sleutelelement van het mensenrechtensysteem van de Verenigde Naties, ondersteund door secretariaten van het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten.

Neem voor mediaverzoeken contact op met Vivian Kwok in Genève op +41 22 917 9362 / vkwok@ohchr.org ***Leer meer met onze animaties over het Treaty Body-systeem ! Volg het VN-mensenrechtenbureau op social media! We zijn op Twitter @UNHumanRights , Facebook @unitednationshumanrights en Instagram @unitednationshumanrights***

Column 'Over medicijnen': Hoe veilig zijn de coronavaccins?

Nieuwsbericht | 02-12-2020 | 11:00

De coronavaccins beheersen momenteel alle krantenkoppen. Ze zijn in een vergevorderd stadium van onderzoek en liggen ter beoordeling bij medicijnautoriteiten wereldwijd. En overal hoor ik dezelfde vragen terug. Wat doen die vaccins met ons lichaam en vooral: hoe zit het met de veiligheid?

Wat alle vaccins gemeen hebben, is dat ze ons afweersysteem kennis laten maken met het virus waar het vaccin tegen moet beschermen. De verschillen zitten in hóe ze dat doen. Soms op basis van een dood of verzwakt virus of een stukje van het virus, soms zelfs alleen een stukje van het RNA of DNA van het virus. Voor de coronavaccins worden al deze manieren onderzocht.

Ik hoor soms wel eens bezorgde geluiden. Dat die DNA- of RNA-vaccins onze eigen 'bouwhandleiding', ons DNA dus, kunnen veranderen. Dat klopt niet. Studies tonen aan dat genetisch materiaal uit vaccins niet in ons DNA terechtkomt. Het vaccin breekt op natuurlijke wijze af nadat het zijn goede werk heeft gedaan. Een coronavaccin dat DNA of RNA bevat, toont ons lichaam als het ware de 'bouwtekening' van een stukje van het virus. Na injectie leest het lichaam die bouwtekening af en maakt het zelf dat stukje na. Dan komt ons afweersysteem in actie: het maakt antistoffen. Daardoor reageert uw afweer snel wanneer u daadwerkelijk met het virus in aanraking komt.

Andere zorgen die ik opvang, gaan over de snelheid waarmee deze nieuwe vaccins worden ontwikkeld en goedgekeurd. Dat kan toch niet goed gaan? Maar de gebruikte vaccintechnieken zijn niet nieuw. De eerste vaccinaties stammen alweer uit de 18E en 19E eeuw. Modernere varianten met dood of verzwakt virus kennen we al tientallen jaren. Enkele van de nieuwe vaccins tegen het coronavirus zijn zogenoemde mRNA-vaccins. Die technologie is wel nieuwer, maar bestaat ook al sinds begin deze eeuw. De ontwikkelaars borduren dus voort op bestaande kennis. En dat versnelt niet alleen de ontwikkeling van het coronavaccin, maar ook de beoordeling ervan. Alles wat we al eerder hebben beoordeeld, hoeven we nu niet opnieuw te doen. Dat scheelt kostbare tijd, zonder dat het ten koste gaat van de veiligheid.

De veiligheid van vaccins wordt uitvoerig getest in grootschalige, internationale studies. Bij de coronavaccins zijn die zelfs nog groter dan bij andere vaccins: 30 tot 60 duizend mensen doen mee. Dankzij die studies zien we of er bijwerkingen kunnen optreden en welke dat zijn. De meeste bijwerkingen worden binnen zes weken na vaccinatie zichtbaar. Dat weten we uit andere vaccinstudies.

De kans op ernstige, onverwachte bijwerkingen bij de coronavaccins na goedkeuring is dus klein. Toch kunnen we ze nooit helemaal uitsluiten. Er kunnen altijd nog onbekende, of zeldzame bijwerkingen naar voren komen, die tijdens het onderzoek niet zichtbaar waren. Daarom houden we vaccins ook na goedkeuring nauwlettend in de gaten. Voor het coronavaccin is er zelfs een speciaal Europees bewakingssysteem opgezet. Zo kunnen we snel ingrijpen als dit nodig is. De veiligheid wordt dus heel serieus in de gaten gehouden. Daar kunt u op vertrouwen.

Voorzitter prof. dr. Ton de Boer schrijft elke maand een column 'Over medicijnen', over gezondheid en welzijn. De column verschijnt in de Fit-bijlage van de Holland Media Combinatie (Noordhollands Dagblad, Haarlems Dagblad, Leidsch Dagblad, Gooi- en Eemlander en IJmuider Courant). De column verschijnt ook op Gezondheid&Co, het gezondheidsplatform voor Noord-Nederland, van de Noordelijke Dagblad Combinatie (de NDC Mediagroep). De columns staan in het teken van de actualiteit en onze rol en ons werk als Nederlandse medicijnautoriteit.

Zie ook

- Coronavirus
- Voorzitter column: 'Over medicijnen'

Hoort bij

- Over CBG

Vervoer vaccins amateuristisch: uitbesteed aan krokettenbakker

Een aantal coronavaccins is op amateuristische wijze vervoerd onder meer door de plaatselijke krokettenleverancier. Dat schrijft het Eindhovens dagblad in een artikel op 9 februari 2021.

Nederland negeert internationale mensenrechten verdragen

De Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties in Genéve is de hoogste mensenrechteninstantie ter wereld. Nederland bespreekt de mensenrechtensituatie in de wereld en zit op te scheppen over het Internationaal Strafhof in Den Haag,maar Nederland negeert zelf de internationale mensenrechten verdragen. Het Internationaal Strafhof staat bol van corruptie en seksueel misbruik. In het peperdure hoofdkwartier van het Internationale Strafhof zetelen corrupte rechters, die achterover leunen. De staf maakt zich schuldig aan pesterijen, seksuele intimidatie en 'roofdiergedrag'. Vooral vrouwelijke stagiaires zijn niet veilig, staat in een vernietigend rapport Het paleis van staal en glas is een poel van onrecht en hypocrisie, zo valt op te maken uit het rapport onder de naam *The Independent Expert Review of the International Criminal Court*. Dit is een beschamende situatie, want het Strafhof werd in 2002 ingesteld om oorlogsmisdadigers en mensenrechtenschenders te berechten. Hoe kan deze taak worden opgedragen aan juristen die hun macht voortdurend misbruiken? (bron: ewmagazine.nl 2 november 2020).

.

UNITED NATIONS

A

General Assembly

Distr.
GENERAL

A/RES/53/144
8 March 1999

Fifty-third session
Agenda item 110 (*b*)

RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY

[*on the report of the Third Committee (A/53/625/Add.2)*]

53/144. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms

The General Assembly,

Reaffirming the importance of the observance of the purposes and principles of the Charter of the United Nations for the promotion and protection of all human rights and fundamental freedoms for all persons in all countries of the world,

Taking note of Commission on Human Rights resolution 1998/7 of 3 April 1998,[1] in which the Commission approved the text of the draft declaration on the right and responsibility of individuals, groups and organs of society to promote and protect universally recognized human rights and fundamental freedoms,

Taking note also of Economic and Social Council resolution 1998/33 of 30 July 1998, in which the Council recommended the draft declaration to the General Assembly for adoption,

Conscious of the importance of the adoption of the draft declaration in the context of the fiftieth anniversary of the Universal Declaration of Human Rights,[2]

---

[1] See *Official Records of the Economic and Social Council, 1998, Supplement No. 3* (E/1998/23), chap. II, sect. A.

[2] Resolution 217 A (III).

1. *Adopts* the Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, annexed to the present resolution;

2. *Invites* Governments, agencies and organizations of the United Nations system and intergovernmental and non-governmental organizations to intensify their efforts to disseminate the Declaration and to promote universal respect and understanding thereof, and requests the Secretary-General to include the text of the Declaration in the next edition of *Human Rights: A Compilation of International Instruments*.

85th plenary meeting
9 December 1998

ANNEX

Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms

The General Assembly,

Reaffirming the importance of the observance of the purposes and principles of the Charter of the United Nations for the promotion and protection of all human rights and fundamental freedoms for all persons in all countries of the world,

Reaffirming also the importance of the Universal Declaration of Human Rights[2] and the International Covenants on Human Rights[3] as basic elements of international efforts to promote universal respect for and observance of human rights and fundamental freedoms and the importance of other human rights instruments adopted within the United Nations system, as well as those at the regional level,

Stressing that all members of the international community shall fulfil, jointly and separately, their solemn obligation to promote and encourage respect for human rights and fundamental freedoms for all without distinction of any kind, including distinctions based on race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status, and reaffirming the particular importance of achieving international cooperation to fulfil this obligation according to the Charter,

Acknowledging the important role of international cooperation for, and the valuable work of individuals, groups and associations in contributing to, the effective elimination of all violations of human rights and fundamental freedoms of peoples and individuals, including in relation to mass, flagrant or systematic violations such as those resulting from apartheid, all forms of racial discrimination, colonialism, foreign domination or occupation, aggression or threats to national sovereignty, national unity or territorial integrity and from the refusal to recognize the right of peoples to self-determination and the right of every people to exercise full sovereignty over its wealth and natural resources,

---

[3] Resolution 2200 A (XXI), annex.

Recognizing the relationship between international peace and security and the enjoyment of human rights and fundamental freedoms, and mindful that the absence of international peace and security does not excuse non-compliance,

Reiterating that all human rights and fundamental freedoms are universal, indivisible, interdependent and interrelated and should be promoted and implemented in a fair and equitable manner, without prejudice to the implementation of each of those rights and freedoms,

Stressing that the prime responsibility and duty to promote and protect human rights and fundamental freedoms lie with the State,

Recognizing the right and the responsibility of individuals, groups and associations to promote respect for and foster knowledge of human rights and fundamental freedoms at the national and international levels,

Declares:

Article 1

Everyone has the right, individually and in association with others, to promote and to strive for the protection and realization of human rights and fundamental freedoms at the national and international levels.

Article 2

1. Each State has a prime responsibility and duty to protect, promote and implement all human rights and fundamental freedoms, *inter alia*, by adopting such steps as may be necessary to create all conditions necessary in the social, economic, political and other fields, as well as the legal guarantees required to ensure that all persons under its jurisdiction, individually and in association with others, are able to enjoy all those rights and freedoms in practice.

2. Each State shall adopt such legislative, administrative and other steps as may be necessary to ensure that the rights and freedoms referred to in the present Declaration are effectively guaranteed.

Article 3

Domestic law consistent with the Charter of the United Nations and other international obligations of the State in the field of human rights and fundamental freedoms is the juridical framework within which human rights and fundamental freedoms should be implemented and enjoyed and within which all activities referred to in the present Declaration for the promotion, protection and effective realization of those rights and freedoms should be conducted.

Article 4

Nothing in the present Declaration shall be construed as impairing or contradicting the purposes and principles of the Charter of the United Nations or as restricting or derogating from the provisions of the

Universal Declaration of Human Rights,[2] the International Covenants on Human Rights[3] and other international instruments and commitments applicable in this field.

Article 5

For the purpose of promoting and protecting human rights and fundamental freedoms, everyone has the right, individually and in association with others, at the national and international levels:

(*a*) To meet or assemble peacefully;

(*b*) To form, join and participate in non-governmental organizations, associations or groups;

(*c*) To communicate with non-governmental or intergovernmental organizations.

Article 6

Everyone has the right, individually and in association with others:

(*a*) To know, seek, obtain, receive and hold information about all human rights and fundamental freedoms, including having access to information as to how those rights and freedoms are given effect in domestic legislative, judicial or administrative systems;

(*b*) As provided for in human rights and other applicable international instruments, freely to publish, impart or disseminate to others views, information and knowledge on all human rights and fundamental freedoms;

(*c*) To study, discuss, form and hold opinions on the observance, both in law and in practice, of all human rights and fundamental freedoms and, through these and other appropriate means, to draw public attention to those matters.

Article 7

Everyone has the right, individually and in association with others, to develop and discuss new human rights ideas and principles and to advocate their acceptance.

Article 8

1. Everyone has the right, individually and in association with others, to have effective access, on a non-discriminatory basis, to participation in the government of his or her country and in the conduct of public affairs.

2. This includes, *inter alia*, the right, individually and in association with others, to submit to governmental bodies and agencies and organizations concerned with public affairs criticism and proposals for improving

their functioning and to draw attention to any aspect of their work that may hinder or impede the promotion, protection and realization of human rights and fundamental freedoms.

Article 9

1. In the exercise of human rights and fundamental freedoms, including the promotion and protection of human rights as referred to in the present Declaration, everyone has the right, individually and in association with others, to benefit from an effective remedy and to be protected in the event of the violation of those rights.

2. To this end, everyone whose rights or freedoms are allegedly violated has the right, either in person or through legally authorized representation, to complain to and have that complaint promptly reviewed in a public hearing before an independent, impartial and competent judicial or other authority established by law and to obtain from such an authority a decision, in accordance with law, providing redress, including any compensation due, where there has been a violation of that person's rights or freedoms, as well as enforcement of the eventual decision and award, all without undue delay.

3. To the same end, everyone has the right, individually and in association with others, *inter alia*:

(*a*) To complain about the policies and actions of individual officials and governmental bodies with regard to violations of human rights and fundamental freedoms, by petition or other appropriate means, to competent domestic judicial, administrative or legislative authorities or any other competent authority provided for by the legal system of the State, which should render their decision on the complaint without undue delay;

(*b*) To attend public hearings, proceedings and trials so as to form an opinion on their compliance with national law and applicable international obligations and commitments;

(*c*) To offer and provide professionally qualified legal assistance or other relevant advice and assistance in defending human rights and fundamental freedoms.

4. To the same end, and in accordance with applicable international instruments and procedures, everyone has the right, individually and in association with others, to unhindered access to and communication with international bodies with general or special competence to receive and consider communications on matters of human rights and fundamental freedoms.

5. The State shall conduct a prompt and impartial investigation or ensure that an inquiry takes place whenever there is reasonable ground to believe that a violation of human rights and fundamental freedoms has occurred in any territory under its jurisdiction.

Article 10

No one shall participate, by act or by failure to act where required, in violating human rights and fundamental freedoms and no one shall be subjected to punishment or adverse action of any kind for refusing to do so.

Article 11

Everyone has the right, individually and in association with others, to the lawful exercise of his or her occupation or profession. Everyone who, as a result of his or her profession, can affect the human dignity, human rights and fundamental freedoms of others should respect those rights and freedoms and comply with relevant national and international standards of occupational and professional conduct or ethics.

Article 12

1. Everyone has the right, individually and in association with others, to participate in peaceful activities against violations of human rights and fundamental freedoms.

2. The State shall take all necessary measures to ensure the protection by the competent authorities of everyone, individually and in association with others, against any violence, threats, retaliation, de facto or *de jure* adverse discrimination, pressure or any other arbitrary action as a consequence of his or her legitimate exercise of the rights referred to in the present Declaration.

3. In this connection, everyone is entitled, individually and in association with others, to be protected effectively under national law in reacting against or opposing, through peaceful means, activities and acts, including those by omission, attributable to States that result in violations of human rights and fundamental freedoms, as well as acts of violence perpetrated by groups or individuals that affect the enjoyment of human rights and fundamental freedoms.

Article 13

Everyone has the right, individually and in association with others, to solicit, receive and utilize resources for the express purpose of promoting and protecting human rights and fundamental freedoms through peaceful means, in accordance with article 3 of the present Declaration.

Article 14

1. The State has the responsibility to take legislative, judicial, administrative or other appropriate measures to promote the understanding by all persons under its jurisdiction of their civil, political, economic, social and cultural rights.

2. Such measures shall include, *inter alia*:

(*a*) The publication and widespread availability of national laws and regulations and of applicable basic international human rights instruments;

(*b*) Full and equal access to international documents in the field of human rights, including the periodic reports by the State to the bodies established by the international human rights treaties to which it is a party, as well as the summary records of discussions and the official reports of these bodies.

3. The State shall ensure and support, where appropriate, the creation and development of further independent national institutions for the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms

in all territory under its jurisdiction, whether they be ombudsmen, human rights commissions or any other form of national institution.

Article 15

The State has the responsibility to promote and facilitate the teaching of human rights and fundamental freedoms at all levels of education and to ensure that all those responsible for training lawyers, law enforcement officers, the personnel of the armed forces and public officials include appropriate elements of human rights teaching in their training programme.

Article 16

Individuals, non-governmental organizations and relevant institutions have an important role to play in contributing to making the public more aware of questions relating to all human rights and fundamental freedoms through activities such as education, training and research in these areas to strengthen further, *inter alia*, understanding, tolerance, peace and friendly relations among nations and among all racial and religious groups, bearing in mind the various backgrounds of the societies and communities in which they carry out their activities.

Article 17

In the exercise of the rights and freedoms referred to in the present Declaration, everyone, acting individually and in association with others, shall be subject only to such limitations as are in accordance with applicable international obligations and are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society.

Article 18

1. Everyone has duties towards and within the community, in which alone the free and full development of his or her personality is possible.

2. Individuals, groups, institutions and non-governmental organizations have an important role to play and a responsibility in safeguarding democracy, promoting human rights and fundamental freedoms and contributing to the promotion and advancement of democratic societies, institutions and processes.

3. Individuals, groups, institutions and non-governmental organizations also have an important role and a responsibility in contributing, as appropriate, to the promotion of the right of everyone to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in the Universal Declaration of Human Rights and other human rights instruments can be fully realized.

Article 19

Nothing in the present Declaration shall be interpreted as implying for any individual, group or organ of society or any State the right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of the rights and freedoms referred to in the present Declaration.

Article 20

Nothing in the present Declaration shall be interpreted as permitting States to support and promote activities of individuals, groups of individuals, institutions or non-governmental organizations contrary to the provisions of the Charter of the United Nations.

COVID-19 and Human Rights

We are all in this together

APRIL 2020

UN policy brief on Human Rights and Covid
April 23- 2020
Pages: 22
EN

Human rights under pressure globally in 2020 due to coronavirus pandemic

News item | 27-10-2021 | 10:00

In 2020, a year dominated by the coronavirus pandemic, the Netherlands kept up its efforts to promote and protect human rights all over the world: battling for equal rights for LGBTI people, supporting human rights defenders and tackling impunity. The Human Rights Report 2020 gives a detailed account of the results of Dutch human rights policy.

The year 2020 was a difficult one for human rights defenders, organisations that promote human rights, and journalists. Governments in many countries used the pandemic as a pretext to make life harder for human rights defenders, who faced censorship, violence and deprivation of liberty. Some countries, like Belarus, stepped up repressive measures without needing any such pretext.

Essential efforts

Despite these challenging conditions, all over the world the Netherlands stood up for human rights, a strong international legal order and the safety of human rights defenders.

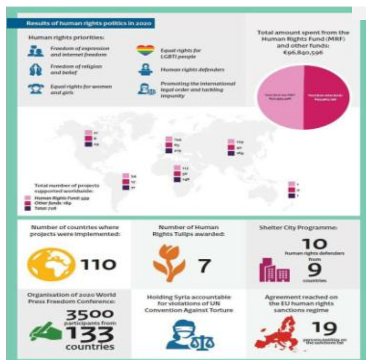

For instance, Dutch diplomats worked on behalf of human rights defenders who were being threatened in countries such as Egypt, Saudi Arabia, Cuba, China and Russia. In the UN Security Council the Netherlands denounced the situation in countries like Myanmar, Yemen, China and Eritrea.

Long road to justiceDuring the pandemic year of 2020, a number of milestones were reached in the Netherlands' efforts to help human rights defenders. For instance, the Netherlands announced its decision to hold Syria accountable for violations of the UN Convention against Torture – a step now also supported by Canada. These are the first steps on a longroad to justice for victims of the Syrian regime.

In addition the Netherlands organised the international World Press Freedom Conference 2020, in which thousands of people, including ministers from 58 countries, participated online. Once again the Netherlands awarded the annual Human Rights Tulip, which includes €100,000 in prize money. This year the prize went to human rights defender Lilit Martirosyan, the first registered transgender woman in Armenia.

More results

More information on the results of Dutch efforts to promote human rights can be found in the Human Rights Report 2020.

See also

- Human rights

Bestrijding pandemie

Nederland en de meeste lidstaten van de EU volgen de lijn in hoofdzaken bij bestrijding van de pandemie op epidemiologische kenmerken,statistische gegevens en risicofactoren die daarbij een rol spelen.Ook de economie draaiende te houden.De impact op de mentale volksgezondheid en sociale spelen een belangrijke rol.Tweedeling krijgen een minder belangrijke plaatst toegewezen. Een deel van de bevolking wordt gestigmatiseerd door politiek en media.Mensenrechten dienen alleen nog om politieke punten te scoren.

MENSENRECHTEN

Nederland is een land waar de mensenrechten systematisch worden geschonden. Mensenrechten in Nederland dienen om frauderende en schuinsmarcheerders politici van de Nederlandse Staat voor de “mensenrechten raad” in Genéve en de “Verenigde Naties” in New York samen met de Koning in het zonnetje te zetten,om dan daar vervolgens ernstig verfraaid flink uit te pakken over de mensenrechten. Hun toespraken modelleren naar bekende mensensenrechtenstrijders zoals b.v. Nelson Mandela of Martin Luther King,en tevens verwijzen naar de mensenrechtentulp en mensentrechtenfonds of Anne Frank over de Tweede Wereldoorlog. Deze enscenering heeft dus als doel niet om de mensenrechten, maar om zelfverheerlijking en als politiek instrument voor de Nederlandse Staat. Nederland kent “Shelter City” met aantal Shelter City steden in Nederland zoals Den Haag om mensenrechtenverdedigers wereldwijd te beschermen, dat is niet om de mensenrechten maar om de bloemetjes buiten te zetten voor “goed onthaal” sier te maken in het buitenland voor mensenrechten.Overigens met alle respect voor Anne Frank en Haar herinneringen.

Vrij Nederland Bart de Koning stelde een lijst op van 216 politieke affaires integriteitsschandalen uit de Nederlandse politiek die de afgelopen dertig jaar plaatsvonden tussen 1983 tot 2013 in Nederland. Al die affaires hebben het vertrouwen in Nederlandse politici en bestuurders uitgehold. De belangrijkste redenen voor het verminderde vertrouwen in de overheid zijn incompetentie en fraude.

Zo worden klokkenluiders in Nederland nog steeds niet goed beschermd. Het recht – ook het strafrecht- dient er vooral te zijn om onmachtige te beschermen.In Nederland is dit precies andersom.Het recht beschermt en bevoordeelt de politieke en economische heersende klasse.Het recht is een monopolitisch machtsmiddel van de heersende klasse met een eigen staat van heersers in de staat. Zodra klokkenluiders er een vinger naar uitstrekken sluit het systeem zich hermetisch.Iedere aanval op de staat en het systeem wordt door het Openbaar Ministerie en de rechters onmiddellijk afgeblokt ten detrimente van de sociale emancipatie en de ontplooiingsmogelijkheden van de zwakken of machtelozen. *[De overheid zet politieke opposanten en mensenrechtenverdedigers buitenspel door een conflict met diezelfde overheid of de gevestigde orde,te medicaliseren.Door gebruik te maken van criminele keurigsartsen die met hun medische verantwoordelijkheid geen probleem hebben de hand te lichten d.m.v. frauduleuze in psychiatrische rapportages vermelde conclusies]* De overheid verafschuwt en verbant moedwillig wetenschappers die twijfelen aan de orthodoxe standpunten.Zeer vaak worden klokkenluiders die op tekortkomingen in de gangbare theorieën of interpretatie van de gevestigde belangen wijzen gelabeld als zonderlingen. Zodat hun denkbeelden daarna probleemloos genegeerd kunnen worden.Ook wordt hen systematisch belet om conferenties te bezoeken,zodat hun ideeën geen publiek kunnen vinden.Deze praktijken zijn weloverwogen belemmeringen om vrije wetenschappelijke gedachten tegen te houden,ze zijn extreem onwetenschappelijk en crimineel.
De schijn van bonafiditeit door de Nederlandse overheid die ze wekken met rapporten en toespraken over mensenrechten,gezondheidzorg fungeren als dekmantel voor roofzuchtige en door winstbejag gedreven misdadige praktijken. De geneeskunde gebaseerd op louter kosten baten analyse in een darwinistische maatschappij waar alleen consumptie en winstbejag telt,is het risico op economische euthanasie enorm.De sterke vergrijzing van de bevolking en de huidige covid-19 pandemie met daaraan de economische schade zouden deze tendens nog kunnen versterken.

IFUD of Human Rights
2021

Rechterlijke toetsing aan een
ieder verbindende internationale
verdragsbepalingen
De bijdrage van de Nederlandse rechter aan het
bevorderen van de internationale rechtsorde en de
noodzaak dit te kunnen blijven doen
Mariam Chébti

Het monisme neemt tot uitgangspunt dat de internationale en nationale rechtsorde één rechtssysteem vormt. De **toepassing** van **internationale normen** in de **nationale rechtsorde** vindt **rechtstreeks** plaats, **zonder tussenkomst** van een regel van **nationaal recht**. In het geval van onverenigbaarheid tussen regels van internationaal en nationaal recht, dient het **internationale recht voorrang dient te krijgen op het nationale rech**t.

De nationale rechter en het internationale
recht: de verbindendheid en toepassing
van bepalingen uit verdragen

B.A. Kuiper-Slendebroek

De nationale rechter en het internationale recht

In een meerlagige rechtsorde krijgt de rechter te maken met interpretatie- en toepassingsvragen aangaande internationale rechtsbronnen. Deze bijdrage gaat over de 'een ieder verbindende bepalingen van verdragen' in de zin van de artikelen 93 en 94 van de Grondwet.
Een verdrag legt afspraken tussen staten vast. Volgens het beginsel *pacta sunt servanda* – opgenomen in artikel 26 Weens Verdragenverdag1 – zijn staten door de ondertekening van een verdrag gebonden de hierin opgenomen afspraken na te komen. Een internationaal gesloten verdrag is van toepassing binnen een staat volgens de daarvoor in het nationale recht gestelde regels.
In Nederland wordt deze doorwerking beheerst door de Grondwet – met name de artikelen 91, 93, 94 en 120 – en de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen. Artikel 93 van de Grondwet luidt als volgt:
'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.'
Ook in artikel 94 Grondwet wordt de term 'een ieder verbindende bepalingen' gebruikt, ditmaal om aan te geven dat het mogelijk is om deze bepalingen voorrang te geven op nationale wettelijke voorschriften.2 Door rechters en in de literatuur gebruikte synoniemen voor 'een ieder verbindend' zijn 'directe werking' en 'rechtstreekse werking'.3 Particulieren kunnen op deze bepalingen

B.A. Kuiper-Slendebroek is promovenda bij de afdeling internationaal privaatrecht, Universiteit Leiden. Zij doet onderzoek naar het gebruik van internationale rechtsbronnen in de Nederlandse rechtspraak.
1 *Trb*. 1972, 51.
2 Artikel 94 GW: Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.
3 Zie onder andere: Rapport Staatscommissie Grondwet, november 2010, p. 130-131.

een rechtstreeks beroep doen bij de rechter.

United Nations A/HRC/44/57/Add.2
General Assembly Distr.: General
2 July 2020
Original: English
Human Rights Council
Forty-fourth session
15 June–3 July 2020
Agenda item 9
Racism, racial discrimination, xenophobia and related
forms of intolerance, follow-up to and implementation
of the Durban Declaration and Programme of Action
Visit to the Netherlands
Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism,
racial discrimination, xenophobia and related intolerance.

III. Wetten en beleid inzake raciale gelijkheid in de Nederland

A. Overheidsstructuur

B. Verplichtingen inzake internationale mensenrechten

18. Nederland is partij bij veel internationale mensenrechtenverdragen, waaronder
het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, het Internationaal Verdrag inzake

Economische, sociale en culturele rechten, het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van Alle vormen van rassendiscriminatie, het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van Discriminatie van vrouwen, het Verdrag inzake de rechten van het kind en de Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Nederland is ook Staatspartij aan de meeste Europese mensenrechteninstrumenten van de Raad van Europa. Door zijn bekrachtiging van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie en andere internationale instrumenten, heeft de Nederlandse regering zich gecommitteerd om het genot van rassengelijkheid en het recht van iedereen te respecteren, te beschermen en te verzekeren personen vrij zijn van rassendiscriminatie.

19. Het meest uitgebreide verbod op rassendiscriminatie is te vinden in de Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, artikel 1 waarvan rassendiscriminatie wordt gedefinieerd als elk onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur gebaseerd op ras, huidskleur, afkomst of nationale of etnische afkomst die het doel of effect heeft van de erkenning, het genot of de uitoefening, op voet van gelijkheid, van de mens teniet doen of aantasten rechten en fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal, cultureel of enig ander gebied van het openbare leven.

C. Binnenlandse wetten en beleid

27. Artikel 137 Wetboek van Strafrecht stelt racistische beledigingen en opruiing strafbaar Op rassenhaat of discriminatie van personen of hun bezittingen, de verspreiding van racistisch materialen, het deelnemen aan of het verlenen van financiële ondersteuning aan activiteiten die gericht zijn op discrimineren op basis van ras en rassendiscriminatie gepleegd bij de uitoefening van iemands openbaar ambt, beroep of beroep.

B. Haatmisdrijven en aanzetten tot haat

48. Hoewel er nog veel werk moet worden verzet om verantwoording af te leggen, heeft de regering heeft prijzenswaardige maatregelen genomen om degenen die verantwoordelijk zijn voor discriminerende misdrijven te vervolgen.

E. Vrijheid van meningsuiting en vergadering en bescherming van de mensenrechten verdedigers die racisme bestrijden

61. De Speciale Rapporteur vindt de behandeling van mensenrechtenverdedigers goed

bestrijding van racisme, discriminatie en onverdraagzaamheid van grote zorg. Overleg met antiracisme-activisten benadrukten dat ze vaak het doelwit zijn van beledigingen, geweld en bedreigingen, vooral door extreemrechtse actoren.

IFUD of Human Rights over het rapport:

Rubriek 48. Oneens met dat de regering van Nederlandse Staat prijzenswaardige maatregelen genomen heeft om degenen die verantwoordelijk zijn voor discriminerende misdrijven te vervolgen. In algemene beschouwing is dat niet prijzenswaardig te achten.

Rubriek 61. De Speciale Rapporteur vindt de behandeling van mensenrechtenverdedigers goed. IFUD of Human Rights is het met dit standpunt van de Speciale Rapporteur volstrekt oneens. De oorzaak zal zijn gelegen in het feit, dat de Nederlandse Staat hierover belangrijke informatie heeft achtergehouden. IFUD of Human Rights is zeer slecht behandeld door de Nederlandse Staat “van hoog tot laag” van de Top van de regering tot alle lagen van het ambtenaren apparaat tot onder aan de Gemeente. Dat vooral extreemrechtse actoren een rol spelen bij de beledigingen etc, is eenzijdige benadering door de Speciale Rapporteur. Met name extreemlinkse actoren spelen vaak een grote rol,die vaak door de overheid worden verzwegen of onderbelicht.

United Nations A/HRC/44/57/Add.2

General Assembly

Distr.: General
2 July 2020

Original: English

Human Rights Council
Forty-fourth session
15 June–3 July 2020
Agenda item 9
Racism, racial discrimination, xenophobia and related forms of intolerance, follow-up to and implementation of the Durban Declaration and Programme of Action

Visit to the Netherlands

Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*, **

Summary

At the invitation of the Government, the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, E. Tendayi Achiume, visited the Netherlands from 30 September to 7 October 2019. The present report contains her findings, which identify significant strengths in the State's racial equality frameworks. Nonetheless, the Special Rapporteur calls for swift action to address persisting structures of racial discrimination.

* The summary of the report is being circulated in all official languages. The report itself, which is annexed to the summary, is being circulated in English only.

** The present report was submitted after the deadline as a result of consultations with the Member State.

GE.20-08864(E)

2008864

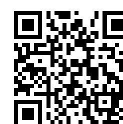

Annex

Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance on her visit to the Netherlands

I. Introduction

1. The Special Rapporteur extends her gratitude to the Government of the Netherlands for its invitation to conduct an official country visit from 30 September to 7 October 2019. She also thanks the Government for its assistance before, during and after her visit.

2. During her eight-day visit, the Special Rapporteur travelled to The Hague, Amsterdam, Rotterdam and Leiden. She met with numerous national government and parliamentary representatives in The Hague, as well as with the National Ombudsman and representatives of the Netherlands Institute for Human Rights. In addition, the Special Rapporteur met with municipal authorities in Rotterdam and Amsterdam.

3. During her mission, the Special Rapporteur was able to visit a prison facility and the Rotterdam immigration detention centre. Regretfully, and despite her best efforts, she was not able to access the central reception centre for asylum seekers in Ter Apel.

4. In addition to engaging with government representatives, the Special Rapporteur conducted several consultations with stakeholders, including members of civil society; academics; people of African descent; members of religious communities; lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons; migrants, refugees and asylum seekers; members of the Roma, Sinti and Traveller communities; representatives of student groups; and individuals who had been victims of racism, discrimination and related intolerance. She sincerely thanks everyone who took the time to meet with her and who shared their perspectives on the state of racial equality in the Netherlands.

5. Although the Special Rapporteur aimed, through her visit, to gain a broad view of the state of racial equality in the Netherlands, she was, regrettably, unable to visit areas beyond the State’s European territories. Accordingly, she was not able to be physically present in the non-European constituent countries of the Netherlands (Aruba, Curaçao and Sint Maarten) nor in the special municipalities of Bonaire, Sint Eustatius and Saba. The Special Rapporteur notes that her analysis of the issues facing these territories and municipalities relies on desk research, information received from the authorities, information previously published by the United Nations and the Council of Europe, and submissions and information received by the Special Rapporteur from organizations and individuals familiar with the human rights situations in those places.

II. Overview: the “Dutch paradox”

6. The Netherlands has a population of over 17.5 million people. This population is ethnically and racially diverse, a result of the State’s colonial past, periods of labour and other migration, and the arrival of different groups involuntarily displaced by conflict and natural disasters. A number of its cities sit firmly at the centre of international commerce and international law. Almost a quarter of the population comprises people who were born abroad or who were born in the Netherlands and have at least one parent who was born abroad. This diversity means that equality, non-discrimination, tolerance and inclusion are issues of the utmost importance to the well-being of the Netherlands.

7. The State’s formal commitments to equality, non-discrimination and tolerance are impressive. Many government officials who met with the Special Rapporteur affirmed their commitment to these principles, often citing article 1 of the Constitution as a fundamental guiding principle for their work. Authorities described the national identity as multicultural, multiracial and proudly committed to tolerance and inclusion, not only in the contemporary period, but throughout the country’s long history.

8. At the same time, the Special Rapporteur encountered equally powerful evidence of views of national identity and national belonging as racialized and as implicitly (and, in some cases, explicitly) restricted or qualified on the basis of ethnicity and religion. The reality therefore seems to be one in which race, ethnicity, national origin, religion and other factors determine who is treated fully as a citizen. To be more specific, in many areas of life – including in social and political discourse, and even in some laws and policies – different factors reinforce the view that to truly or genuinely belong is to be white and of Western origin. Individuals belonging to other racial and ethnic groups, such as people of African and Asian descent (who have been a part of the State for centuries), people of North African and Middle Eastern descent and people belonging to the Roma, Sinti and Traveller communities are confronted with characterizations that they are neither truly nor wholly Netherlanders. Such characterizations hold even when those individuals and their families hold full citizenship and have done so for multiple generations. Religion is also salient, with society, the media and members of parliament repeatedly denigrating Islam as inherently opposed to the national identity – and even to liberal democracy more generally.

9. The fractured nature of national identity and belonging is vividly reflected in public political and social discourse on the ethnic and racial groups present in the country. Regardless of citizenship status, this discourse reinforces a distinction between Netherlanders perceived to have a non-Western migrant background and Netherlanders considered to be without a migrant background. Notably, in public discourse, individuals with a Western migrant background are viewed largely as natives of the Netherlands and their sense of national belonging is rarely contested. Of course, there is nothing inherently offensive or discriminatory about being designated as a person of a non-Western migrant background. The problem is that this focus translates in citizens belonging to racial and ethnic minorities being treated as perpetual foreigners.

10. During the Special Rapporteur's visit, several interlocutors characterized the Netherlands political landscape as highly polarized. Many considered the high-profile political assassinations that occurred in 2002 and 2004, along with political leaders' subsequent responses, to be inflection points in the country's race and religious relations. The decades since have seen a rise in right-wing nationalist populist rhetoric that poses a complex threat to racial equality.[1] Some interlocutors highlighted the mainstreaming of xenophobic and racist discourse, including at the highest levels of politics.

11. Furthermore, some interlocutors expressed concern about the consolidation of Islamophobia. Distressingly, some interlocutors noted considerable tolerance for Islamophobic sentiment, even among those who purported to defend universal human rights. Parliamentary, media and public discourse concerning the Partial Prohibition of Face-covering Clothing Act of 2018, dubbed "the burka ban", which bans face coverings in a number of public places, illustrates this troubling trend.[2] Although the text of the law may be read as neutral, the accompanying political discourse surrounding it has made it clear that the law adversely affects Muslim women. Interlocutors have highlighted the perverse irony of the measure, which disregards the fact that Muslim women are among the most vulnerable to physical harassment and attacks in public, as well as to workplace discrimination, especially if they wear a headscarf. The Special Rapporteur emphasizes that such a law has no place in a society that prides itself in promoting gender equality, as it makes women more vulnerable. In a positive development, some municipalities and the police have announced that they do not intend to prioritize the enforcement of the law. However, even without official enforcement, the media's emphasis on "citizen arrests" as an enforcement method has emboldened private citizens harbouring anti-Muslim sentiment to take matters into their own hands.[3]

12. Although government authorities cannot exercise absolute control over public discourse, they can – and, indeed, frequently do – shape and influence it. From the Prime Minister to department heads, government authorities make public statements relating to

1 A/73/305 and Corr.1.

2 **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**=/vkxy2zjaccyi.pdf (in Dutch).

3 See, for example, https://nltimes.nl/2019/08/05/confusion-burka-ban-woman-refused-nijmegen-playground.

national culture and society. In the process, they lend credibility to certain perspectives while discrediting others. Interlocutors have raised concerns about the fact that, in their view, the Government has not done enough to stand against explicit and subtle forms of intolerance and discrimination against racial, ethnic and religious minorities, perhaps most saliently in the context of the mainstreaming of Islamophobic sentiments.

13. Education on the history and legacy of slavery and colonialism – which have, through the exploitation of colonized peoples and territories, enforced and normalized white supremacy, normalized racial and cultural hierarchies and systemically accrued wealth to colonial powers – is urgent in the Netherlands. In particular, people who see themselves as native Netherlanders need to be more deeply engaged in their country's history and in the ways in which race privileges some while subordinating others if they are to fully understand their relationship to ethnic and racial minorities. The Special Rapporteur commends the Government's increasing awareness of this need and the steps that have been taken, especially at the municipal level, to invest in more accurate and representative accounts of history in the Netherlands. She stresses, however, the need to strengthen these efforts and for the national Government to show even greater leadership on these matters.

14. During her visit, the Special Rapporteur engaged with many government and civil society actors committed to equality and non-discrimination. Nonetheless, she also encountered at least one senior official who openly articulated racist stereotypes about how certain ethnic and cultural groups were inherently predisposed towards criminality. The Special Rapporteur thus reaffirms her serious concerns about the role that explicit and implicit bias and prejudice play in the administration of justice in the Netherlands.

15. The Special Rapporteur believes that the Government remains committed to equality and non-discrimination and to an inclusive vision for national identity and for the country more broadly. Yet, the insistence that the Netherlands has already achieved its ambitious vision for equality and inclusiveness poses a very real danger, one that undermines the very difficult work required to transform commitments into reality. The paradox in the Netherlands is that, where it exists, the insistence on already having achieved equality and tolerance operates as a barrier to achieving equality and tolerance in fact: such insistence severely hampers efforts to mobilize resources and the action necessary to ensure equality, non-discrimination and inclusion for all.

III. Laws and policies governing racial equality in the Netherlands

A. Governmental structure

16. As already mentioned, the State of the Netherlands comprises four constituent countries – the Netherlands, Aruba, Curaçao and Sint Maarten – and three special municipalities – Bonaire, Sint Eustatius and Saba. Aruba, Curaçao and Sint Maarten are autonomous countries with their own parliament and government. The national Government considers each of its four countries to have an autonomous obligation to promote the realization of fundamental human rights and freedoms, legal certainty and good governance and to ensure the implementation of and compliance with international human rights law and other legal agreements.

17. Despite the autonomy granted to its non-European countries, the Government of the Netherlands, as the subject of international law, is accountable for the enjoyment of human rights throughout its European and non-European territories. Furthermore, safeguarding fundamental human rights and freedoms, legal certainty and good governance is deemed a "State affair".

B. International human rights law commitments

18. The Netherlands is a State party to many international human rights treaties, including the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on

Economic, Social and Cultural Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention on the Rights of the Child and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. The Netherlands is also a State party to most European human rights instruments of the Council of Europe. Through its ratification of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination and other international instruments, the Government of the Netherlands has committed itself to respecting, protecting and ensuring the enjoyment of racial equality and the right of all persons to be free from racial discrimination.

19. The most comprehensive prohibition of racial discrimination can be found in the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, article 1 of which defines racial discrimination as any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life.

20. Although specific protected bases are listed in that definition, the Government cannot narrowly construe its obligations under the Convention, nor can it specify to whom those obligations are owed; rather, the Government must guarantee equality to all individuals within its territories, regardless of ancestry or descent, including non-citizens, dual nationals and persons belonging to racial, ethnic and religious minority groups. In addition, the definition's inclusion of the words "purpose or effect" helps to affirm that the Government's obligations under the Convention include both combating discrimination and ensuring racial equality in the enjoyment of all civil, political, economic, social and cultural rights.

21. The Special Rapporteur emphasizes that it is impossible for the Government of the Netherlands to fulfil its obligations under the Convention to ensure substantive racial equality and eradicate racial discrimination if it does not adopt a comprehensive and intersectional approach. States parties to the Convention commit themselves not only to ensuring formal equality but also to eliminating purposive or intentional discrimination, discrimination in effect[4] and structural forms of discrimination.[5] An intersectional approach takes seriously the different experiences of racial discrimination that individuals endure because of their race, ethnicity, national origin or culture, in combination with their gender, sex, sexual orientation, disability status, age and any other social category. A comprehensive and intersectional approach is often critical to revealing how neutrally worded laws nevertheless result in racial and other forms of discrimination.

22. In accordance with article 2 of the Convention, the Government must pursue by all appropriate means and without delay a policy of eliminating racial discrimination in all its forms. In article 1 (4), it anticipates the necessity of special measures or affirmative actions to ensure equality in the enjoyment of human rights. Also in accordance with article 2, the Government is required to ensure that all public authorities and national and local public institutions do not engage in acts of racial discrimination. Having ratified the Convention, the Government is further obligated to take effective measures to review governmental, national and local policies, and to amend, rescind or nullify any laws and regulations which have the effect of creating or perpetuating racial discrimination wherever it exists (art. 2 (c)).

23. By ratifying the Convention, the Government has agreed to adopt measures to prohibit the dissemination of ideas based on racial superiority or hatred, incitement to racial discrimination and acts of violence and incitement of such acts, and assistance to such activities (art. 4). The Government has also committed itself to combating racial and ethnic profiling, racialized stereotyping and any tendency to target, stigmatize, stereotype or profile, on the basis of race, colour, descent and national or ethnic origin, members of "non-citizen"

[4] Committee on the Elimination of Racial Discrimination, general recommendation No. 32 (2009) on the meaning and scope of special measures in the Convention, paras. 6–7.

[5] Ibid., general recommendation No. 34 (2011) on racial discrimination against people of African descent, paras. 5–7.

population groups, especially by politicians, officials, educators and the media, on the Internet and other electronic communications networks and in society at large.[6]

24. Moreover, the Government must adopt immediate and effective measures, particularly in the fields of teaching, education, culture and information, with a view to combating racial discrimination and to promoting understanding, tolerance and friendship among nations and racial or ethnical groups (art. 7).

C. Domestic laws and policies

25. The Government of the Netherlands has enshrined its commitment to human rights, equality and non-discrimination in the Constitutions of each of its four constituent countries. Article 1 of the Constitution of the Netherlands prohibits discrimination on the basis of race, political opinion, sex, religion or any other grounds. Article 1 of the Constitution of Aruba, article 3 of the Constitution of Curaçao and article 16 of the Constitution of Sint Maarten similarly prohibit discrimination on numerous grounds and enshrine the principle of equality.

26. The Netherlands has adopted multiple laws and action plans intended to implement its human rights law obligations and bolster its efforts to combat racial discrimination. The Equal Treatment Act, which was adopted in 1994 and amended in 2004, implements article 1 of the Netherlands Constitution by prohibiting both direct and indirect forms of racial discrimination on the basis of religion, belief, political opinion, nationality, race, sex, sexual orientation or civil status. In its submissions to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, the Netherlands has explained that references to race in its Constitution, Criminal Code and equal treatment legislation should be understood in accordance with the essence of the enumeration in article 1 of the Convention, which refers to colour, descent and national or ethnic origin, as well as "race".[7]

27. Article 137 of the Netherlands Criminal Code criminalizes racist insults, incitement to racial hatred or discrimination against persons or their property, the dissemination of racist materials, the participation in or provision of financial assistance to activities that aim to discriminate on the basis of race and racial discrimination committed in the exercise of one's public office, profession or trade.

28. The Netherlands also has adopted laws that require equal treatment irrespective of disability, chronic illness, age, sex and gender identity.

29. The Municipal Anti-Discrimination Services Act establishes local anti-discrimination offices to combat racial discrimination.[8] These offices provide free advice to victims of racial discrimination, report racist incidents and support the Public Prosecutor Service in investigations of racist offences.[9]

30. The national action plan against discrimination is the cornerstone of the Government's efforts to ensure rights to equality and non-discrimination. It works in conjunction with the labour market anti-discrimination action plan and the pregnancy anti-discrimination action plan. The Special Rapporteur was pleased to see that the Netherlands had produced progress reports on both generic and specific measures taken to combat discrimination.

31. Interconnected with its racial equality and non-discrimination efforts is the National Action Plan on Human Rights, which is currently undergoing a process of governmental review and updating, defines the Government's responsibilities regarding the protection of human rights, including measures taken to combat racial discrimination and ethnic profiling. The Netherlands has also adopted a specific action plan on business and human rights.

32. The Netherlands Institute for Human Rights and the National Ombudsman strengthen the Netherlands' efforts to ensure enjoyment of human rights at the national and local levels.

---

[6] Ibid., general recommendation No. 30 (2004) on discrimination against non-citizens, paras. 9–10 and 12.

[7] CERD/C/NLD/22-24, para. 14.

[8] **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**.

[9] See www.coe.int/t/commissioner/Activities/GoodPractices/Netherlands_antidiscriminationservices.pdf.

These bodies promote human rights policy and legislation, including by receiving complaints, providing legal advice and monitoring national and local authorities' compliance with the Government's human rights law obligations.

D. Shortcomings in existing domestic laws and their implementation

33. The Government has benefited from recent reviews of its equality and non-discrimination legal and policy frameworks. Of particular relevance are the 2019 report of the European Commission against Racism and Intolerance[10] and the concluding observations of the Human Rights Committee on the fifth periodic report of the Netherlands.[11] Furthermore, the Committee on the Elimination of Racial Discrimination will review the Government's implementation of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination at its 101st session.

34. The concerns of the Special Rapporteur regarding domestic laws and their implementation are reflected in the above-mentioned report and concluding observations. Many recommendations from other treaty body reviews (see, e.g., those contained in the concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination on the combined nineteenth to twenty-first periodic reports of the Netherlands)[12] and from the reports of other United Nations special procedures[13] also remain relevant for addressing the shortcomings of the Netherlands in ensuring human rights to racial equality and non-discrimination.

35. Although reportedly broader in practice, the Equal Treatment Act does not explicitly encompass the full definition of racial discrimination contained in article 1 of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination[14] nor the expansive non-discrimination grounds contained in the International Covenant on Civil and Political Rights and other human rights treaties. Furthermore, the Act should explicitly reference the Government's commitment to an intersectional approach that accounts for overlapping forms of discrimination, including multiple discrimination on the basis of race, gender, migration status, descent, colour, sexual orientation and/or gender identity.

36. Discussions of discrimination in the action plans and programmes of the Netherlands typically focus on ensuring equal treatment, promoting equal opportunity and protecting vulnerable communities from overt discrimination. Although the Government's obligations under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination include ensuring both de jure and de facto racial equality, these documents appear to minimize the latter and insufficiently address the Government's obligation to take positive measures or affirmative actions.[15]

37. Although numerous action plans and programmes show the Government's commitment to improving the realization of human rights in the Netherlands, the Special Rapporteur regrets that they are not applicable in all four of its constituent countries. For instance, the National Action Plan on Human Rights applies only to the Netherlands, including the special municipalities of Bonaire, Sint Eustatius and Saba, but not to Aruba, Curaçao or Sint Maarten.[16] Similarly, only the European Netherlands has a national human rights institute and anti-discrimination bureaux; individuals in the special municipalities and the other constituent countries are not able to submit complaints to these critical government bodies.[17] During her visit, the Special Rapporteur learned of government measures in place to promote equal access to the two bodies for individuals in the Caribbean Netherlands and

---

[10] See https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-netherlands/168094c577.
[11] CCPR/C/NLD/CO/5.
[12] CERD/C/NLD/CO/19-21.
[13] See, e.g., A/HRC/41/44/Add.2 and A/HRC/30/56/Add.1.
[14] CERD/C/NLD/CO/19-21.
[15] CCPR/C/NLD/CO/5. See also the 2019 report of the European Commission against Racism and Intolerance on the Netherlands, p. 14.
[16] **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**.
[17] Ibid.

urges their effective implementation. Under international law, the Government is responsible for ensuring racial equality and non-discrimination throughout its territories.

38. Some interlocutors raised concerns about the lack of independence and the insufficient resources available to some anti-discrimination bureaux. More robust oversight and improved regional coordination remain necessary to combat discrimination effectively and to ensure that policy reforms yield positive effects on the ground.[18]

IV. Equality, racial discrimination, racism and intolerance: lived experiences

A. Political representation

39 The highest levels of political office in the Netherlands do not reflect the State's racial and ethnic diversity. Few parliamentarians belong to racial, ethnic or other minority groups, and the national Government itself – especially those sectors involved at the highest levels in policymaking to achieve racial equality – does not reflect the racial and ethnic diversity of the population.

40. In consultations, the Special Rapporteur learned that few Roma participated in policymaking bodies. Furthermore, even Netherlanders of African descent whose ancestors helped to consolidate national prosperity reported facing persistent difficulties in entering political office and in rising up to policymaking positions within the civil service. According to one report, "no members of ethnic minorities were appointed Ministers in the period 1982–2008". Historically, only 17 members of parliament with an African or other minority background have ever been members of the House of Representatives (the lower chamber of parliament). Seven of them were members of the *Partij van de Arbeid*.[19] The 2017 general election appears to have been a further setback for racially equitable representation in government: the *Partij van de Arbeid*, *GroenLinks* and *Democraten 66* –parties that regard diversity as an important part of their agenda – failed to secure seats for Afro-Netherlands politicians.[20] Currently, not a single member of the Netherlands parliament is of African descent.

41. Racial and ethnic minority members serving on national and local legislative bodies have reported experiencing different treatment from their colleagues. These individuals face considerable opposition in pursuing reform to secure racial equality and non-discrimination. In addition, they have recounted enduring personal indignities as a result of the pervasive racist political discourse. Some have even reported threats and intimidation from the public, including death threats.

42. Political participation of Surinamese and Netherlands Antilles individuals is significantly lower than that of whites.[21] This lower political participation rate seems interlinked with the comparatively negative view that non-whites have of the political and social climate in society. According to a study on the integration of migrants, migrant groups' views of opportunities and quality of life in the Netherlands gradually declined from 2006 to 2015.[22] They also expressed lower levels of trust in the Government, the legal system and other members of society.

[18] Ibid. See also the 2019 report of the European Commission against Racism and Intolerance on the Netherlands, p. 25.

[19] See www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/nul-zwarte-politici-in-de-nieuwe-tweede-kamer-hoe-pijnlijk-is-dat~bce21247/ (in Dutch).

[20] Ibid.

[21] Ibid.

[22] Iris Andriessen and Willem Hijnk, *Integratie in Zicht? De Integratie van Migranten in Nederland op Acht Terreinen nader Bekeken* (The Hague, Social and Cultural Planning Office, 2016), p. 14 (in Dutch).

B. Hate crimes and hate speech

43. Racist and xenophobic political discourse seems connected to trends in hate speech and hate crimes targeting racial, ethnic and religious minority groups, as well as minority women and lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons. Some of those who spoke with the Special Rapporteur stressed that the racist and xenophobic language used by some national and municipal politicians, along with the failure of government officials consistently to offer adequate responses to counter such discourse, had emboldened individuals to harass and attack members of racial, ethnic and religious minorities.

44. During her visit, the Special Rapporteur learned of some initiatives to combat and strengthen monitoring of discriminatory incidents, including by improving the collection and analysis of data on crimes involving discrimination. The Netherlands Police, local anti-discrimination agencies, the National Association against Discrimination, the National Hotline for Online Discrimination and the Institute for Human Rights jointly produce an annual report on discriminatory incidents recorded in the Netherlands.[23]

45. In 2017, the Netherlands Police registered 3,449 discrimination incidents, 41 per cent of which involved racial discrimination. The anti-discrimination bureau registered 4,691 discrimination incidents, 38 per cent of which involved racial discrimination.[24] In 2018, the number of registered cases decreased slightly, to 3,299 and 4,320 respectively.[25]

46. Muslim women consulted during the visit expressed grave concern about violence and harassment in public against women displaying symbols of their Muslim religion, especially since the introduction of the Partial Prohibition of Face-covering Clothing Act, which prohibits individuals in public settings such as schools, hospitals and public transport from wearing face-covering clothing. Under the Act, "face-covering clothing" includes burkas and niqabs, as well as ski masks and full-face helmets. A person who refuses to abide by a police officer's instruction to remove a face-covering item of clothing may be subject to a fine of €150 or even arrest. The Special Rapporteur learned from the Government of its efforts to establish a network of Muslim women to ensure dialogue on matters affecting them, including the Act. However, it is of concern that private acts of discriminatory harassment towards individuals wearing burkas and niqabs have continued, abetted in part by media sources promoting citizen arrests.

47. The Government must be commended for its positive engagement with Jewish communities to develop appropriate measures for combating antisemitism. One civil society organization registered 135 antisemitic incidents in 2018, the highest number since 2014 and representing an increase of 19 per cent from 2017.[26] The number of antisemitic hate crimes recorded by the Government is even higher. In 2018, the police registered 275 antisemitic hate crimes.[27] Antisemitic incidents most commonly take the form of vandalism, verbal abuse and hate emails. Recent trends, however, show an alarming increase in Holocaust denial online. Antisemitic incidents often occur at school, at work or in neighbourhoods. Furthermore, antisemitic and Afro-phobic chants in sporting events also remain an issue.

48. Although much work remains to be done to ensure accountability, the Government has commendably taken action to prosecute those responsible for discriminatory crimes and speech. The Special Rapporteur was encouraged to learn of prosecutions of high-ranking politicians. As noted by the European Commission against Racism and Intolerance, however, sanctions for those who are convicted of discrimination remain disproportionately low relative to their severity, undercutting the deterrent effect of the punishments. For example, the District Court of The Hague convicted a right-wing politician who had sung an anti-Moroccan chant during a political rally for inciting discrimination and insult. Because the

---

[23] See https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-hate-crime-recording_en.pdf.

[24] See http://discriminatie.nl/files/2017-05/discriminatiecijfers-2016-landelijk-rapport.pdf (in Dutch).

[25] See www.discriminatie.nl/files/2019-04/landelijke-rapportage-discriminatiecijfers-2018-2-16.4.2019.pdf (in Dutch).

[26] Centrum informatie en documentatie Israel, "Netherlands: monitor anti-semitic incidents 2018, summary report" (March 2019), p. 1.

[27] https://hatecrime.osce.org/netherlands.

defendant was a democratically elected member of parliament, the Court considered the case exceptional. The Court decided that it need not follow sentencing for other cases inciting discrimination and insult; in the Court's eyes, declaring a politician guilty without imposing a punishment was sufficient.[28]

49. The Special Rapporteur is concerned, moreover, that those prosecuted for racist violence and disorderly conduct for attacking people peacefully protesting against racism have received minimal sanctions. For example, those convicted of attacking peaceful anti-Black Piet protesters in 2018 received fines and community service. Such sentences do not send a message that is sufficiently strong to deter others from engaging in similarly offensive behaviour.

C. Law enforcement and ethnic profiling

50. Racial and ethnic profiling are impermissible under international human rights law. Yet, despite these legal obligations and the Netherlands' claim that it does not engage in profiling, minority communities and several experts continue to document racial and ethnic profiling by the Netherlands Police and the Royal Netherlands Marechaussee. Their evidence suggests that racial and ethnic profiling is a persistent practice.[29] In addition, substantial evidence exists indicating that profiling happens during traffic control stops, identity checks, preventive searches and border stops.[30]

51. Minority communities have expressed fear, mistrust and frustration at being overpoliced and underserved. Members of such communities have reported that police officers use their stop-and-search powers disproportionately on members of minority groups[31] and are emboldened to misuse their powers by weak accountability mechanisms for stop-and-search operations. A 2016 study commissioned by the Government revealed that the police used proactive investigatory stops-and-searches to disproportionately target ethnic minorities. The study also found that in 40 per cent of cases the police did not have an objective and reasonable basis for conducting proactive investigatory stops.[32] A 2019 survey carried out by the European Union Agency for Fundamental Rights revealed that 61 per cent of individuals of North African origin/descent in the Netherlands reported having been stopped by the police in the previous five years and that they perceived those stops to have been the result of ethnic profiling.[33] This rate far exceeds the percentage reported by individuals of European origin/descent.[34] A 2017 survey carried out by the European Union Agency for Fundamental Rights revealed that in the Netherlands Muslims have less trust in the police than Muslims in other European countries.[35] In a 2014 study by the Netherlands Institute of Social Research, 33 per cent of Netherlanders of Turkish and Moroccan origin/descent, 25 per cent of Netherlanders of Surinamese origin/descent and 20 per cent of people with roots in the Netherlands Caribbean who had made contact with the police in the previous year reported feeling discriminated against.[36] Furthermore, respondents of North African origin/descent reported experiencing very or fairly disrespectful treatment during police stops at a rate twice as high as respondents of European origin/descent.[37]

52. The Special Rapporteur commends the police for its recent reforms, especially the introduction of a professional code and a training module to help create fair and effective policing practices. In January 2016, the police drafted several regional-level policy

---

28 https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2016:15014 (in Dutch).
29 See www.amnesty.org/download/Documents/EUR3504392019ENGLISH.PDF.
30 See www.amnesty.nl/content/uploads/2017/05/EUR3554622016ENGLISH.pdf?x54649.
31 CERD/C/NLD/CO/19-21.
32 See www.amnesty.org/download/Documents/EUR3504392019ENGLISH.PDF.
33 See https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-main-results_en.pdf.
34 See https://fra.europa.eu/en/publication/2019/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-migrant-women-selected.
35 See https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-minorities-survey-muslims-selected-findings_en.pdf.
36 See www.amnesty.org/download/Documents/EUR3504392019ENGLISH.PDF.
37 Ibid.

documents to improve the registration of discriminatory incidents; improve cooperation between societal actors, the police and the public prosecution service in tackling discrimination; and prevent ethnic profiling by the police. In May 2017, the Netherlands Police also announced new guidelines for proactive stops-and-searches, the goal of which was to reduce the negative impacts of stops-and-searches and increase trust in the police.[38] In accordance with the guidelines, there must be an objective justification for carrying out a proactive search-and-stop, to avoid action being taken on the basis of skin colour, ethnic origin or religion. No proactive stops-and-searches should be conducted only because a person is presumed to belong to a category that is overrepresented in crime statistics or because a person does not belong to a certain neighbourhood.[39] The Government must do more to ensure that the guidelines are effective in practice.

53. Unfortunately, the Government does not monitor or collect data to assess the impact of these new reforms.[40] The result is that arrests and fines are registered, but police stops-and-searches that do not lead to arrests or fines remain unregistered.[41] The Special Rapporteur reiterates the importance of collecting data on police stops-and-searches disaggregated by ethnicity. Without such data, it is hard to monitor progress and improve policing practices. Moreover, such data is vital for determining the scale of impermissible stops-and-searches and for developing effective measures to combat ethnic profiling. In addition, requiring police officers to articulate the reasons for stopping individuals can help train them to avoid discrimination and provide evidence to hold those engaging in discriminatory conduct accountable. The Special Rapporteur believes that such data and a corresponding analysis should be made public and discussed with local police forces and communities.

54. The Special Rapporteur has also learned that the incomplete communication of the new guidelines to police officers is likely to have hampered reform efforts. According to one submission received by the Special Rapporteur, not all police officers are informed of the new guidelines. Research has shown that only 30 per cent of the Amsterdam police force is aware of the guidelines.[42]

55. The Special Rapporteur commends the Netherlands Police on its adoption of a strategic document entitled "The power of difference", through which it aims to increase diversity in the police force.[43] She believes that considerable additional action will be necessary, however, to combat the institutional racism that exists in some police departments. Institutional racism in the policing context has referred to the collective failure of a police department to provide equal protection of the law to persons on account of their race or ethnicity, including due to ignorance, neglect and racial stereotyping. Sometimes those harmed are minorities within the police force itself.

56. The Special Rapporteur learned that 20 civil society organizations and groups representing ethnic minorities filed a complaint against the police in October 2019.[44] In the complaint, the organizations and groups pointed to various reports accusing the police of ethnic profiling and decrying the lack of leadership within the police's management to take action on complaints and provide protection for whistle-blowers.[45] These complaints mirrored information received by the Special Rapporteur during her visit. In consultations, representatives of racial and ethnic minority communities cited the failure of government authorities to take decisive action, including in high-profile cases, as among the reasons why these communities had little faith in law enforcement and why some thought it was pointless to report incidents of discrimination and intolerance to the police.

---

38 See www.politie.nl/nieuws/2017/december/11/00-handelingskader-helpt-bij-proactieve-controles.html (in Dutch).

39 Ibid.

40 See https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR3504392019ENGLISH.PDF.

41 Submission by Controle Alt Delete (October 2019).

42 Ibid.

43 See www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/algemeen/onderwerpteksten/algemeen/visie-kracht-van-het-verschil-2.pdf (in Dutch).

44 See https://nltimes.nl/2019/10/23/mayors-deny-culture-discrimination-den-haag-police.

45 https://nltimes.nl/2019/10/21/civil-society-orgs-file-complaint-hague-police-ignoring-discrimination-reports.

57. Shortly after the above-mentioned complaint came to light, mayors of several municipalities released a statement denying a culture of discrimination within police units. The Special Rapporteur is distressed by this response, as well as the suspension of a whistle-blower who credibly alleged institutional racism in September 2019. Urgent action is required to ensure investigation into persisting allegations of institutionalized racism within the police force.

D. Counter-terrorism policy

58. The Special Rapporteur highlights two concerns regarding the Netherlands' counter-terrorism policies. The first is the 2017 finding of the Netherlands Court of Audit that it is not possible to evaluate the effectiveness of counter-terrorism policy. This inability to evaluate effectiveness is of grave concern because, among other things, an all too common effect of this policy is to stigmatize ethnic and religious minorities, especially Muslim communities. In turn, this exacerbates polarization, which can undercut national security.

59. The Temporary Administrative Counter-terrorism Measures Act, enacted on 1 March 2017, provides administrative authorities with far-reaching administrative control measures to reject or revoke subsidies, permits or exemptions to individuals whom the Government suspects of being associated with terrorist activities. The Act does not forest out clear and reasonable grounds for suspicion or require judicial supervision or authorization prior to the application of the administrative control orders. The Special Rapporteur received reports that the Act had only been applied a few times, with the authorities applying administrative measures in just 6 of 40 cases.[46] In the other cases, the administrative authorities concluded that the evidence was insufficient to link the individual to terrorist activities.

60. The second concern relates to citizenship-stripping legislation, policies and procedures. It has been reported to the Special Rapporteur that a handful of cases have resulted in nationality stripping.[47] Although being neutral on the face of it, the Netherlands citizenship-stripping legislation, policies and procedures apply only to citizens with dual nationality and therefore disproportionately affects Netherlanders of Moroccan and Turkish descent. Because of its limited applicability, citizenship-stripping legislation in the Netherlands aggravates stereotypes of terrorism by associating terrorism with people of certain ethnic and national origins.[48] The associated policies and their effects are incompatible with international human rights principles of equality and non-discrimination.[49] Furthermore, the Special Rapporteur is concerned that citizenship-stripping orders are based primarily on information gathered by the security services and that the individuals affected only have recourse through an appeal to administrative courts on procedural grounds.[50] Such a limited review prevents access to an effective remedy. Those facing a citizenship-stripping order should have access to sufficient information and appeals processes to challenge the order.

E. Freedom of expression and assembly and protection of human rights defenders working to combat racism

61. The Special Rapporteur finds the treatment of human rights defenders working to combat racism, discrimination and intolerance of great concern. Consultations with anti-racism activists highlighted that they are frequently targets of insults, violence and threats, especially by extreme right-wing actors. On some occasions, local politicians have supported the targeting of anti-racism activists. Furthermore, police brutality against such activists reportedly occurs in cities where activists organize protests against Black Piet.

[46] Submission by the Netherlands Institute for Human Rights.
[47] Ibid.
[48] Ibid.
[49] See www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/SR/Amicus/DutchImmigration_Amicus.pdf.
[50] Netherlands Committee of Jurists for Human Rights and others, "Dutch NGOs contribution pertaining to Fifth Periodic Report by the Kingdom of Netherlands to the UN Human Rights Committee", p. 5.

62. The seeming failure of law enforcement and judicial authorities to extend equal protection of the law to anti-racism activists is worrying. Individuals who have participated in protests centred on the issue of Black Piet have also reported that government action has contributed to a discourse that presents such protestors as terrorists. They have noted that the mention of an anti-racism organization protesting against Black Piet in the 2017 report of the National Coordinator for Security and Counter-terrorism fuelled the false narrative that those anti-racism protestors were terrorists, notwithstanding a formal statement subsequently issued by the Government clarifying the status of the protestors. The damage had already been done.

F. Carceral facilities

63. The prison population in the Netherlands has been in decline in recent years, which is laudable. A visit to Vught prison revealed significant and impressive investment by the Government in generally promoting humane conditions of confinement. The Special Rapporteur notes, however, that there have been serious human rights concerns raised with respect to the terrorist units in that prison.[51]

64. Although the numbers of those incarcerated are low in the Netherlands, ethnic and racial minorities are alarmingly overrepresented. Studies suggest that socioeconomic status alone cannot explain this overrepresentation and that ethnicity appears to play an independent role in determining imprisonment.[52] The prevalence of ethnic profiling and the widespread criminalization of ethnic and racial minorities are likely to be contributing factors. The Government must invest in research to determine the causes of the overrepresentation of ethnic and racial minorities in the prison population and take the steps necessary to address this situation.

65. The numbers of detainees in immigration detention in the Netherlands is relatively low. The Special Rapporteur urges the Government to maintain its commitment to treating immigration detention as a measure of last resort. The Special Rapporteur toured the Rotterdam immigration detention centre. The facility’s management generally demonstrated a commitment to ensuring non-discrimination, equality and inclusion of detainees and staff. The facility employs staff from a variety of ethnic and religious backgrounds and has implemented concrete measures to create a work environment that both accommodates this diversity and ensures the safety and security of those detained in the facility. In this way, the Rotterdam immigration detention centre stands in stark contrast with the prison in Vught, where intercultural sensitivity training and ethnic and religious diversity among staff seem not to be a priority. Without appropriate training and without promoting staff diversity, ethnic, religious and cultural stereotypes, as well as implicit biases and prejudices, can result in unnecessary misunderstandings between staff and detainees and harsh disciplinary measures.

66. Of concern at the Rotterdam immigration detention centre was the continued use of solitary confinement as a frequent disciplinary measure for those in administrative detention.[53] Although called “isolation” or “separation” by the authorities, isolation in excess of 22 hours without human contact qualifies as solitary confinement.[54] The Special Rapporteur is concerned that the repeated use of solitary confinement harms detainees’ physical and mental health. Solitary confinement is also a practice in units holding individuals detained for terrorism-related offences. Prisoners in these units are often confined

---

[51] https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/10/anti-terror-prisons-breach-human-rights-in-netherlands/.

[52] In consultations with the Special Rapporteur, some civil society organizations noted linkages between ethnic profiling and the overrepresentation of ethnic and racial minorities in the administrative justice system.

[53] Submission by the Immigration Detention Hotline (*Meldpunt Vreemdelingendetentie*), December 2019.

[54] See**Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**.

for 19–22 hours a day without contact with others.[55] They are also subjected to full body searches and extensive audio, video and physical surveillance.[56] Subjecting detainees to such invasive and inhuman treatment is incompatible with detainees' rights to dignity, privacy, life and freedom from cruel, inhuman and degrading treatment. The authorities must discontinue the use of prolonged solitary confinement and ensure that their high-security carceral measures comply with international human rights standards.

67. The analysis above refers only to the European territories of the Netherlands, not to the special municipalities in the Caribbean nor the constituent countries of Aruba, Curaçao and Sint Maarten. The Special Rapporteur reiterates, however, the concerns raised by human rights bodies regarding the poor conditions of detention and prison facilities in Aruba, Curaçao and Sint Maarten.[57] Of particular concern are the police stations at Point Blanche and the Philipsburg in Sint Maarten, the correctional institution in Aruba and block 1 of the Centre for Correction and Detention in Curaçao.[58]

G. Employment

68. As confirmed by several studies and government statistics, racial and ethnic minorities in the Netherlands experience discrimination, inequality and exclusion in the enjoyment of their economic, social and cultural rights.

69. The Government has adopted action plans and programmes that aim to combat discrimination in the labour market. In 2018, the Ministry of Social Affairs and Employment launched a programme to improve the labour market integration of migrants.[59] The programme works in tandem with the labour market discrimination action plan. Nevertheless, the unemployment rate of migrants remains two and half times higher than that of other Netherlanders.[60] Furthermore, individuals considered to be of a second-generation, non-Western migration background generally face an even higher unemployment rate, despite superior educational qualifications compared with individuals of a first-generation, non-Western migration background.[61]

70. Further inequality in labour can be seen in earnings and in the distribution of "marginal" jobs (defined as jobs requiring a commitment of fewer than 20 hours/week). From 2003 to 2017, a higher percentage of individuals belonging to racial and ethnic minorities held a "marginal" job compared with native Netherlanders.[62] In addition, racial and ethnic minorities typically occupy a less favourable position in the labour market and earn less than native Netherlanders.[63] Government statistics indicate that individuals of Moroccan, Turkish, Surinamese and Netherlands Antillean descent are particularly disadvantaged in terms of earnings. Furthermore, one report highlighted that, from 2016 to 2017, the risk of poverty for refugee households increased more rapidly than for other households.[64]

71. Ethnic minorities face discrimination in both during hiring and afterwards, once they are in the workplace. In Amsterdam, numerous individuals reported experiencing discrimination based on their racial, ethnic or migration background.[65] Applicants with a

---

[55] See www.amnesty.org/en/latest/news/2017/10/anti-terror-prisons-breach-human-rights-in-netherlands/.

[56] Ibid.

[57] CERD/C/NLD/CO/19-21, CAT/C/NLD/CO/7 and CCPR/C/NLD/CO/5.

[58] CAT/C/NLD/CO/7.

[59] See www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2019/11/12/folder-programma-verdere-integratie-op-de-arbeidsmarkt (in Dutch).

[60] See www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/11/16/factsheet-de-integratie-van-groepen-met-een-migratieachtergrond-2018 (in Dutch).

[61] See www.cbs.nl/en-gb/news/2017/32/unemployment-down-among-non-western-migrant-group.

[62] See www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/cpb-achtergronddocument-inkomensongelijkheid-naar-migratieachtergrond-in-kaart.pdf.

[63] Ibid.

[64] See www.cbs.nl/en-gb/news/2018/46/half-of-refugee-households-at-risk-of-poverty.

[65] City of Amsterdam, "Discrimination in the labour market in Amsterdam: factsheet" (October 2019), p. 5.

migration background more frequently believed that a rejection was or could have been related to discrimination.[66] Only a third of individuals with a migration background said that the rejection they received was devoid of racial discrimination. Of workers with a non-Western migration background, 20 per cent reported experiencing racial or ethnic discrimination at work, while only 6 per cent of those without a migration background said the same.[67]

72. A report issued in 2017 highlighted the prevalence of employment discrimination against persons with Arabic or Muslim-sounding names, finding that a person with a stereotypically Netherlands-sounding name with a violent criminal record was three times more likely to get a positive response than someone with a similar record and an Arabic name.

73. The Special Rapporteur regrets that a dearth of data hinders understanding of the nature and extent of labour exclusion experienced by Roma, Sinti and Travellers.

H. Education

74. The education sector reflects the dynamics of the labour market: racial, ethnic and religious minorities experience discrimination, exclusion and marginalization. To fulfil its human rights law commitments, the Government must redouble its efforts and investment in racial equality.

75. Approximately 30 per cent of second-generation Turkish, Moroccan, Surinamese and Netherlands Antillean students dropped out of school in 2016.[68] Members of these groups also enter general or scientific secondary education at a lower rate than other Netherlands students. In addition, they less frequently pass their secondary graduation exam than their peers without a migration background.[69]

76. In consultations with the Special Rapporteur, racial and ethnic minority university students lamented their professors' inability to effectively confront racism on campus. They also expressed the belief that their universities were, in general, ill-equipped to address overt and covert forms and expressions of racism. Instead, by default, the universities treated discriminatory and intolerant speech and conduct targeted at members of racial and ethnic minorities as behaviour protected by the right to freedom of expression. Interlocutors expressed concern about mentoring and counselling approaches that channelled ethnic and racial minority students into lower-ranked educational and vocational institutions. The Special Rapporteur was distressed to learn that such practices sometimes did not account for individual academic potential but instead simply stereotyped students on the basis of ethnic origin or the educational or employment level of their parents.

77. Roma children are participating in secondary education at an increasing rate. Nonetheless, the Government must do more to foster Roma inclusion in education. Efforts to reduce educational absenteeism that stigmatize Roma children adversely affect prospects for remedying long-standing discrimination and segregation in the national education system. Tensions between municipalities, schools and/or Roma communities have reportedly led to the implementation of repressive measures against Roma children.[70] Some interlocutors have expressed concern about the exclusion of Roma communities from the design of education and integration policies that have a direct impact on them. The Special Rapporteur stresses the importance of safeguarding the right to being consulted and of obtaining the free, prior and informed consent of Roma families and urges the Government to implement inclusive education policies that guarantee the participation of the Roma community.

---

66 Ibid.

67 Ibid. p. 4.

68 See https://longreads.cbs.nl/integratie-2018/onderwijs/ (in Dutch).

69 Ibid.

70 See https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cd8dea82-b1a9-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF.

I. Housing

78. A recent study used situation-testing and telephone calls to investigate discrimination against ethnic minorities in the housing sector.[71] The journalists conducting the study sought to view rental properties and provided either a Moroccan-Netherlands-sounding name or a stereotypically Netherlands-sounding name. The journalists received 28 per cent fewer invitations to view rental properties when they gave a Moroccan-Netherlands-sounding name. The journalists also found that more than 90 per cent of real estate agents were willing to accommodate discriminatory requests to exclude ethnic minorities from consideration as prospective tenants.

79. It was reported to the Special Rapporteur that the Government had adopted a policy to protect Travellers in the Netherlands from housing discrimination.[72] Instead of dismantling traveller camps and caravan sites, the new policy aims to prevent discrimination and safeguard traveller rights to housing. The Special Rapporteur welcomes this policy and its affirmation of Travellers' rights. However, as municipalities and housing corporations are mainly responsible for housing policies in the Netherlands, the remaining challenge for the Government is to ensure implementation and enforcement of the policy at the local level. It must take measures to strengthen monitoring and evaluation mechanisms and provide adequate support to assess the development of caravan sites throughout the Netherlands.

J. Black Piet

80. The figure of Black Piet in cultural life has been the subject of prior human rights analysis[73] and remains greatly contested in the Netherlands. There are many for whom this figure remains the innocent expression of national culture. Nevertheless, there can be no doubt that Black Piet embodies degrading and dehumanizing racial stereotypes. Furthermore, as others have explained, Black Piet exemplifies denial of racial discrimination and colonial violence in the Netherlands.[74] Furthermore, Black Piet reflects both the Netherlands' unconfronted colonial legacies and the persisting subordinate status of black people, especially Netherlands people of African descent.

81. A genuine commitment to racial equality, non-discrimination and inclusiveness requires national and municipal authorities to engage with racial and ethnic minority communities, especially people of African descent, to ensure that State-sponsored cultural events and narratives are transformed to fully reflect the Netherlands and its people. The Special Rapporteur has learned that there have been important developments where the issue of Black Piet is concerned, including the decision not to include Black Piet in the 2019 televised national Sinterklaas parade. She has also learned about the constructive and inclusive processes that the city of Amsterdam and others have pursued to combat racism and embrace cultural expressions that better reflect social diversity. She commends these efforts.

K. Migrants, refugees and asylum seekers

82. Although the Netherlands' laws and policies on the rights of refugees and asylum seekers are largely sound, some interlocutors have expressed serious concern about their effective implementation. Particular concern has been expressed regarding officials' misplaced emphasis on deterring asylum seekers and refugees rather than on better protecting them.

---

[71] https://www.groene.nl/artikel/rachid-is-ook-gewoon-een-nette-jongen.

[72] NJCM, Written submission to the country report on the Kingdom of the Netherlands of the UN Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, February 2020.

[73] A/HRC/30/56/Add.1, paras. 104–109.

[74] Gloria Wekker, *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race* (Durham, North Carolina, Duke University Press, April 2016).

83. The Netherlands allows family reunification for persons with subsidiary protection and extends similar protections to refugees as defined in the Convention relating to the Status of Refugees. Some have highlighted, however, that waiting times for refugee status determination are long and may be increasing and that these delays are detrimental to the well-being of asylum seekers and refugees.

84. An additional issue of concern is the separation of refugee children from their parents, which in some cases appears to be influenced by ethnic and cultural stereotypes that facilitate discriminatory treatment. In one case that has been the focus of the Special Rapporteur and the Working Group of Experts on People of African Descent, seven refugee children of African descent have been separated from their parents for almost two years.[75] This separation resulted from an administrative and judicial process fraught with cultural misunderstandings and from what seems to be a racialized failure to take seriously the efforts and pleas of the parents of these children. The Special Rapporteur urges the Government to take urgent action to prevent racial discrimination in the enforcement of the Child Protection Act, not only in the case of the family mentioned here but for all refugees in the Netherlands.

85. The detention centre in Zeist opened in October 2014 and houses both families with children and unaccompanied children. Even though the Zeist facility lacks cells comparable to those in the Rotterdam and Schiphol Airport detention centres, it is nevertheless a detention centre.[76] The Special Rapporteur is concerned that alternatives to detention are rarely offered.[77]

86. Recent amendments to social security-related laws are also of concern to the Special Rapporteur. These strict criteria set out in these laws renders adequate social welfare inaccessible to numerous individuals in need. In addition, amendments to the Participation Act and the Social Support Act mean that responsibility for a range of social welfare and protection programmes has been devolved from central to municipal authorities. Unfortunately, some municipalities lack sufficient capacity to ensure adequate support for migrants and families adversely affected by these laws.[78] The Government must work with municipalities to ensure that vulnerable populations, including migrants, refugees and asylum seekers, receive adequate social security benefits.

87. During her visit, the Special Rapporteur learned about alleged violations of international refugee law in the Netherlands' non-European territories and countries. Human rights organizations and bodies have expressed serious concern about how refugees and asylum seekers in these locations are treated, levelling especially sharp critiques of the treatment and detention of refugees and asylum seekers in Curaçao. Roughly 26,000 Venezuelans residing in Curaçao are in urgent need of legal assistance, including access to asylum, shelter, education and other basic services.[79] In apparent violation of the Netherlands' non-refoulment obligations, the government of Curaçao has reportedly forced Venezuelans to return to their crisis-stricken country.[80] The Special Rapporteur recalls that the Netherlands has emphasized that its non-European territories and countries hold an autonomous responsibility to ensure their respective compliance with international human rights law.[81] Nevertheless, the Government of the Netherlands is the party responsible for

---

75 See https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownLoadPublic CommunicationFile?gId=24097.

76 **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**See www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/11/15/rapportage-vreemdelingenketen-periode-januari---juni-2019 and www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/terugkeer-vreemdelingen/vreemdelingenbewaring (in Dutch).

77 **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**Ibid.

78 E/C.12/NLD/6.

79 **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**.

80 See https://foreignpolicy.com/2019/01/28/for-venezuelan-refugees-theres-no-safe-haven-in-curacao-asylum-maduro-netherlands-kingdom-nederland/ and www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2018/09/AMN_18_45_rapport-Curacao.pdf.

81 **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**.

meeting its international obligations and bears ultimate responsibility for harmonizing human rights compliance in the State.[82]

L. Stateless persons

88. During its visit to the Netherlands, the Working Group of Experts on People of African Descent expressed concern about the lack of procedures in the Netherlands to identify and protect stateless persons.[83] Since then, the Government has taken steps to establish a statelessness determination procedure. Unfortunately, as of the Special Rapporteur’s visit, the parliament had yet to adopt such a procedure.[84] In addition, the procedure outlined in draft piece of legislation before parliament does not appear to comply with international human rights standards, especially because it does not grant persons confirmed as stateless a right to lawful residence and associated social benefits.[85] The Special Rapporteur is also concerned that current and proposed laws limit the likelihood that children born in the Netherlands will acquire citizenship and benefit from lawful residence status.[86]

89. About 80,000 persons of unknown nationality currently reside in the Netherlands. Many of these individuals lack the documents necessary to prove or disprove their statelessness.[87] The Special Rapporteur has learned that only 4,000 persons of unknown nationality have received formal statelessness status and are listed in the Netherlands’ Personal Records Database.[88]

M. Intersectionality and experiences of multiple discrimination

90. The Government has commendably increased legal and policy protections for lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons in recent years and created institutional mechanisms to ensure enforcement of these protections. Government representatives focusing on lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex issues have expressed their commitment to taking an intersectional approach through which they strive to ensure a meaningful accounting for the needs and experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons belonging to racial, ethnic and religious minority communities.

91. In consultations, it has been suggested that a number of areas require urgent improvement, however, including in the adjudication of asylum claims. Advocates spoke with the Special Rapporteur of their concerns that asylum officers and adjudicators reinforce racial and religious stereotypes. Some asylum officers and adjudicators reportedly conceived of Islam as so fundamentally incompatible with lesbian, gay, bisexual, transgender or intersex status that they tended to consider asylum seekers who identified as both devout Muslims and as lesbian, gay, bisexual, transgender or intersex as not credible. Advocates cited additional examples of asylum officers and adjudicators interrogating asylum-seeking lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons from Muslim-majority countries on their intimate sexual practices. Asylum officers and adjudicators have reportedly challenged such individuals to prove their sexual orientation, gender identity or gender expression according to Western European sensibilities or according to stereotypes about lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons in Muslim-majority countries.

92. In a positive development, the Immigration and Naturalization Service has introduced instructions for determining and hearing asylum cases involving lesbian, gay, bisexual,

---

82 See https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownLoadPublicCommunicationFile?gId=24097.

83 A/HRC/30/56/Add.1.

84 https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-nationaliteit/documenten/kamerstukken/2019/07/19/antwoorden-kamervragen-over-het-wetsvoorstel-staatloosheid.

85 CCPR/C/NLD/CO/5. See also www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nederlandse-nationaliteit/documenten/kamerstukken/2018/02/05/antwoorden-kamervragen-over-het-bericht-wel-hier-geboren-maar-geen-nationaliteit-112-amsterdamse-kinderen-zijn-staatloos (in Dutch).

86 Ibid.

87 **Fout! De hyperlinkverwijzing is ongeldig.**.

88 Ibid. See also www.refworld.org/docid/4eef65da2.html.

transgender and intersex persons. The Special Rapporteur has learned that the instructions outline special trainings for Immigration and Naturalization Service staff interviewing lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers and strengthen the Service's capacity to investigate discrimination against such persons. The Special Rapporteur urges the Government to build on these efforts and to bridge the gaps remaining between the instructions and existing safeguards for lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers.

93. The Netherlands has made great strides to promote gender equality. Consultations held by the Special Rapporteur with national and local authorities highlighted initiatives to take into account intersectionality where women with a migration background faced complex forms of discrimination. Advocates, however, highlighted the need for the Government to deploy a more rigorous intersectional approach to gender equality. Racial and ethnic minority women reported being unable to avail themselves of some gender equality protections, noting that those protections were designed and/or implemented in ways that excluded women on account of their ethnicity, national origin or religion.

94. The Special Rapporteur did not receive submissions addressing the circumstances of racial and ethnic minorities with disabilities. She notes, however, that disability status was the most frequent basis for anti-discrimination complaints received by the Netherlands Institute for Human Rights in 2018. As a result, the Government should ensure that anti-discrimination measures for peoples with disabilities also address the racial and ethnic stereotypes to which minority persons with disabilities are subject.

V. Recommendations

95. **The Special Rapporteur lists below several categories of recommendations for the Government of the Netherlands. Adopting these recommendations should better position the Government to realize its human rights obligations to achieve racial equality and eradicate discrimination.**

96. **In respect of political will, and as an overarching matter, the Special Rapporteur calls on the Government to demonstrate further leadership in the pursuit of racial equality and non-discrimination. The Government must consider racial and ethnic equality and non-discrimination a policy priority. To protect the rights of racial and ethnic minorities and to ensure their equality with their white counterparts, the Government must invest sufficient resources and provide technical guidance at all levels.**

97. **In respect of the legal framework and the scope of efforts to achieve racial equality, the Government must:**

(a) **Adopt a definition of racial discrimination that encompasses its human rights law obligations under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and other treaties;**

(b) **Harmonize its commitments to racial equality throughout its four constituent countries and three special municipalities. As part of this effort, the Government should work to create responsive human rights institutions at the local level. In addition, it should mainstream its obligations on racial equality throughout each constituent country's action programmes;**

(c) **Continue moving from a de jure, non-discrimination and equal treatment approach to an approach that will ensure substantive, de facto equality. In addition to paying increased attention to racial inequality, the Government must take the necessary special measures in the political, economic, social and cultural spheres to ensure the equality of racial and ethnic minorities. Furthermore, the Government should take steps to ensure the full implementation of the Durban Declaration and Programme of Action and to honour the commitments made in the framework of the International Decade for People of African Descent;**

(d) **Pursue racial equality and non-discrimination in a way that recognizes the intersectional character of inequality and discrimination. It should pay attention to forms of multiple discrimination. An intersectional lens should also help reveal racial discrimination overlapping with, inter alia, lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex identity, citizenship status, migration status and religion;**

(e) **Adopt participative approaches to policymaking. In other words, it must ensure the participation of affected and vulnerable groups and adopt policymaking approaches that centre on the needs and voices of these groups. Moreover, the Government must consult vulnerable communities on the issues they confront. The Special Rapporteur recommends similarly engaging with other communities facing threats, including Muslims and human rights defenders such as anti-Black Piet activists;**

(f) **Foster tolerance among and ensure appropriate training for government staff. More systematic anti-discrimination and intercultural sensitivity training is also necessary across all sectors of national authorities to ensure that frontline staff and even civil service leaders are required to understand and confront ethnic, racial and religious prejudice, as well as implicit biases that affect their treatment of racial, ethnic and religious minorities. The Special Rapporteur was reassured to learn of the work that the Government is doing to increase awareness of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex issues and to promote equality for women. Unfortunately, a similar emphasis on ethnic and religious intercultural sensitivity has seemingly not been nurtured across all sectors. Despite many officials insisting that equality, non-discrimination and tolerance are engrained and widespread within public institutions, the experiences of racial and ethnic minorities who reported experiencing racial, ethnic and religious stereotypes in interactions with government authorities clearly prove otherwise.**

98. **In respect of equality, racial discrimination, racism and intolerance, the Government must:**

(a) **Combat forms of racial profiling and eradicate racial discrimination in policing. It must collect data on stop-and-search practices and develop strategies to address the disproportionate and excessive use of stop-and-search powers and excessive force. Furthermore, the Government must deal decisively with structures and individuals that promote or tolerate racism and discrimination within the police forces;**

(b) **Ensure that racial and ethnic minorities enjoy effective protection from and access to remedies for racial discrimination. The Special Rapporteur especially emphasizes the need to ensure effective protection for anti-racism protesters and organizers;**

(c) **Ensure that its carceral, counter-terrorism and asylum practices are non-discriminatory and in compliance with international human rights law obligations;**

(d) **Remediate socioeconomic gaps between racial and ethnic minorities and ethnic Netherlanders. Government statistics confirm that racial and ethnic minorities lag behind ethnic Netherlanders in, among others, housing equality, educational equality and employment equality. The Government should adopt all appropriate measures to eliminate these differences;**

(e) **Implement educational initiatives that provide a fuller account of the Netherlands' history, including its participation in endeavours characterized by racial discrimination and subordination. At a fundamental level, far more needs to be done to educate all Netherlanders both about slavery and colonialism as manifestations of systematic racial subordination, including and especially the subordination of peoples of former colonies, and about those enslaved and traded by their ancestors. This education must encompass a fuller account of the fundamental contributions that racial and ethnic minorities have made, both during and since the colonial period, to consolidating national prosperity. The history of Roma, Sinti and Travellers is equally important. Similarly, education is required to highlight the contributions that others, such as people of Turkish and Moroccan background, who emigrated originally under labour migration regimes and who contributed and continue to contribute to the**

prosperity of the Netherlands. Educational initiatives in schools and in public media, museums and in other cultural forums are essential to counter the images and narratives of racial and ethnic minorities as criminals, strangers, burdens and so forth.

Nederland volgt bij de bestrijding van Covid-19 pandemie een volksgezondheidsstrategie die meer gebasseerd is op de belangen van de farmaceutische agenda dan die van de mensenrechtenprincipes

Wiens brood men eet diens woord men spreekt?

De farma-methode

Dossier: Gezondheid, ZEMBLA Internationaal, farmaceutische industrie
3 jun 2015

In ZEMBLA Internationaal, een onderzoek naar de marketingmethodes van de geneesmiddelenindustrie van de Franse publieke televisie. Hoe kan het dat er medicijnen op de markt komen, die gevaarlijk blijken te zijn, of onvoldoende getest zijn?
De ramp die voorkomen had kunnen worden

Een van de grootste recente medicijnschandalen vindt begin 2000 plaats rond ontstekingsremmer Vioxx van fabrikant Merck, Sharpe en Dohme (MSD). Vioxx wordt in meer dan 80 landen verkocht, ook in Nederland.

Merck/MSD haalt Vioxx in 2004 van de markt als meer en meer verhalen over dodelijke hartinfarcten na het slikken van Vioxx, naar buiten komen. Volgens epidemioloog D. Graham, van de FDA, de Amerikaanse inspectie voor de gezondheidszorg, sterven tienduizenden Amerikanen erdoor: ' *Dit is een van de grootste medische rampen in de Amerikaanse geschiedenis. Het had voorkomen kunnen en moeten worden, maar dat is niet gebeurd.'* Ook volgens C. Seeger, advocaat van de slachtoffers en nabestaanden, blijkt uit interne documenten dat de fabrikant al eerder op de hoogte moet zijn geweest van de risico's: ' *De echte proefkonijnen zijn jij en ik, en onze vrouwen en kinderen.'*

Klokkenluider waarschuwt
De Franse arts en klokkenluider, Bernard Dalbergue, werkte 20 jaar voor pillenfabrikanten, waaronder Merck/Sanofi Pasteur MSD. Dalbergue klapt in de reportage uit de school over de marketing-methodes van de farmaceutische industrie. ' *Het probleem is dat sommige bedrijven bewust gebruik maken van te grote mazen in het systeem om geneesmiddelen te laten goedkeuren.'* In 2011 krijgt Dalbergue een arbeidsconflict bij zijn laatste werkgever Merck/MSD, nadat hij waarschuwt voor belangenverstrengelingen bij de invoering van het nieuwe medicijn Victrelis tegen de leverziekte Hepatitis C. Volgens Dalbergue waren er te nauwe banden met artsen, die de instanties moesten adviseren of het medicijn kon worden toegelaten tot de markt in Europa.

Zorgen om invloed farma-bedrijven
In juli 2011 wordt Victrelis goedgekeurd door het Europese geneesmiddelenbureau: EMA, the European Medicines Agency. De EMA geeft de Europese Commissie advies over welke medicijnen in Europa verkocht mogen worden. Europarlementariër M. Rivasi van de Groenen is bezorgd over de mogelijke beïnvloeding van het Europees geneesmiddelenbureau door farma-bedrijven. Omdat EMA voor 80% door de farmaceutische industrie wordt gefinancierd. Europarlementariër Rivasi is bang dat dit een goede, onafhankelijke besluitvorming in de weg kan staan: ' *Hoe meer toestemming er verleend wordt, hoe meer geld er dus binnenkomt. Als er dus toestemming wordt gegeven om een product op de markt te brengen, weet je niet zeker of dat product een toegevoegde waarde heeft.* '

Onterechte harde claims
De Amerikaanse hoogleraar gynaecologie D. Harper van de Louisville University, maakt zich zorgen over de grootschalig introductie van het Gardasil-vaccin tegen baarmoederhalskanker van fabrikant Sanofi Pasteur MSD. Ze werkt in het begin mee aan de klinische onderzoeken naar het vaccin en is zeer enthousiast over de eerste onderzoeksresultaten. Maar ze raakt meer en meer bezorgd als Merck/Sanofi Pasteur MSD harde claims doet over de effectiviteit van het Gardasil vaccin, om het

wereldwijd te kunnen verkopen. Volgens Harper is wetenschappelijk nog steeds niet bewezen hoe effectief het middel is en wat de mogelijke bijwerkingen zijn. Volgens Harper wordt er een te kleine groep patiënten gevolgd. Hierdoor is het niet mogelijk om op een betrouwbare manier te meten of er bijwerkingen optreden op lange termijn. Hoogleraar Harper: ' *Wat echt ontmoedigend is, is dat Merck een nieuwe Gardasil op de markt wil brengen. Ze stoppen dus met het huidige vaccin, en beginnen weer opnieuw. Dus voor al die vrouwen die in feite deel hebben genomen aan dit grote medicijn-experiment de afgelopen 10 jaar, zullen we niet weten wat de effecten zijn.* '

Het omstreden kankervaccin
In 2008 maakte ZEMBLA de uitzending ."Het omstreden kankervaccin" .Prominente Nederlandse wetenschappers waarschuwden toen al in ZEMBLA dat er te weinig bekend is over de effectiviteit en de lange-termijn effecten van de vaccins die waren ontwikkeld. Toch besloot de overheid de vaccinatie tegen het baarmoederhalsvirus op te nemen in het rijksvaccinatieprogramma. In 2009 werd gekozen voor het middel Cervarix van fabrikant GlaxoSmithKline.
|Ook in Spanje besluit de politiek alle meisjes te vaccineren, terwijl het een van de landen is waar baarmoederhalskanker het minst voorkomt. Daarom vinden honderden Spaanse wetenschappers het een onbegrijpelijke beslissing en protesteren hiertegen. Hoogleraar Hernandez-Aguado was van 2008 tot 2011 directeur-generaal van het Spaanse ministerie van Volksgezondheid en ziet van dichtbij hoe de farmaceuten invloed uitoefenen op de Spaanse overheid. Hoogleraar Hernandez-Aguado: ' *Wie bepaalt de wetenschappelijke agenda? De farmaceutische industrie. Dat constateerde ik bij het ministerie.*
"

Meer over:
de-farma-methode, **2015**, **uitzending**
Altijd op de hoogte blijven van het laatste nieuws?

Schrijf je in voor de ZEMBLA-nieuwsbrief en ontvang wekelijks als eerste onze beste nieuwsverhalen, achtergrondartikelen en exclusieve video's.

Bron: bnnvara.nl
Zembla
2 juni 2015

Europees Geneesmiddelenbureau (EMA)

In het kort

Rol: de wetenschappelijke beoordeling van, het toezicht op en de veiligheid van geneesmiddelen voor mensen en dieren in de EU

Directeur: Guido Rasi

Opgericht in: 1995

Medewerkers: 897

Locatie: Amsterdam (Nederland)

Website: Europees Geneesmiddelenbureau EN

Het Europees Geneesmiddelenbureau (EMA) zet zich in voor de gezondheid van mens en dier door de evaluatie van en het toezicht op geneesmiddelen in de Europese Unie (EU) en de Europese Economische Ruimte (EER).

Taken

Het Geneesmiddelenbureau is belast met de goedkeuring van en het toezicht op geneesmiddelen in de EU. Bedrijven kunnen bij het bureau terecht voor een universele vergunning, op basis waarvan ze een geneesmiddel in de hele EU en de hele EER in de handel mogen brengen. Die vergunning wordt afgegeven door de Europese Commissie. De meeste echt innovatieve geneesmiddelen die in Europa op de markt worden gebracht, worden via de gecentraliseerde goedkeuringsprocedure EN van het EMA goedgekeurd, omdat die zo krachtig is.

Het Geneesmiddelenbureau kwijt zich van deze taken door:

- de ontwikkeling en toegankelijkheid van geneesmiddelen te bevorderen
- goedkeuringsaanvragen te beoordelen
- toezicht te houden op de veiligheid van geneesmiddelen gedurende de hele levenscyclus ervan
- informatie te verschaffen aan gezondheidswerkers en patiënten

Structuur

Het EMA heeft een 36 leden tellende raad van bestuur EN. De leden zijn benoemd om de belangen van het publiek te behartigen. Ze vertegenwoordigen dus geen overheden, organisaties of bedrijfssectoren. De raad stelt de begroting EN vast en keurt het jaarlijks werkprogramma EN goed. De directeur EN van het bureau is belast met de dagelijkse gang van zaken, is verantwoordelijk voor het personeel en stelt het jaarlijks werkprogramma op. Het EMA heeft zeven wetenschappelijke comités EN en diverse werkgroepen, bij de activiteiten waarvan duizenden deskundigen uit heel Europa zijn betrokken.

Werkwijze

Het EMA werkt nauw samen met de nationale toezichthouders EN van de EU-landen en met het directoraat-generaal Gezondheid van de Europese Commissie. Dat gebeurt in de vorm van een partnerschap dat bekendstaat als het Europese regelgevingsnetwerk voor geneesmiddelen EN. Het onderhoudt ook contacten met patiënten, gezondheidswerkers en academici. Ten slotte wekt het ook nauw samen met haar zusteragentschappen, met name het Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding (ECDC) en de Europese Autoriteit voor voedselveiligheid (EFSA).

Het EMA gaat onafhankelijk, in alle openheid en transparant EN te werk. Het hanteert strenge normen waar het gaat om wetenschappelijke aanbevelingen. De wetenschappelijke comités EN doen onafhankelijke aanbevelingen over geneesmiddelen voor mensen en dieren op basis van evaluaties van grote hoeveelheden wetenschappelijke gegevens. Het Geneesmiddelenbureau publiceert duidelijke en onpartijdige informatie EN over geneesmiddelen en de goedgekeurde toepassingen ervan.

Wie is erbij gebaat?

De werkzaamheden van de EMA dienen de belangen van:

- patiënten
- gezondheidsprofessionals
- academici
- farmaceutische bedrijven

- ontwikkelaars van geneesmiddelen
- beleidsmakers

Met zijn wetenschappelijke richtsnoeren, adviezen en stimulansen bevordert het EMA het onderzoek naar en de ontwikkeling van nieuwe geneesmiddelen. Daardoor kan de vooruitgang in de medische wetenschap worden vertaald in geneesmiddelen die aantoonbare voordelen opleveren voor de gezondheid van patiënten. In het bijzonder promoot het EMA de ontwikkeling van geneesmiddelen voor kinderen en voor de aanpak van zeldzame ziekten.

Deze informatie wordt u aangeboden door een derde partij. Door deze informatie te aanvaarden, stemt u in met de algemene voorwaarden van youtube.com.

Mijn keuze bewaren.
Uw keuze wordt totdat u uw browser sluit,

1/3

Werken voor elke patient in Europa

Zie ook

- Regelgevingsinformatie over geneesmiddelen voor de mens EN
- Regelgevingsinformatie over geneesmiddelen voor dieren EN
- Partners en netwerken EN
- Publicaties EN
- Werken voor het EMA EN

Contact

Adres	Domenico Scarlattilaan 6 1083 HS Amsterdam The Netherlands
Tel	+31 88 781 6000
Links	Contact EN ••• | Website EN •••
Sociale netwerken	Twitter | YouTube

Geef ons feedback over deze website of meld een probleem >

Contact opnemen met de EU

Bel ons gratis op 00 800 6 7 8 9 10 11
Bel ons op een andere manier
Schrijf ons via het contactformulier
Kom langs bij de EU in uw land

De EU op de sociale media

Zoek naar accounts van de EU op sociale media

EU-instellingen

Europees Parlement | Europese Raad | Raad van de Europese Unie | Voorzitterschap van de Raad van de EU | Europese Commissie

VOLKSGEZONDHEID EN BURGERRECHTEN

De maatregelen die worden getroffen, dienen ter bescherming van de volksgezondheid en meer in het bijzonder ter bestrijding van de epidemie van het coronavirus,bevordering van de volksgezondheid mede wordt begrepen de bescherming ervan.Kwaliteit en de doelmatigheid van publieke gezondheidszorg te bevorderen om redenen van algemeen belang op het gebied van volksgezondheid ter uitvoering van een publieke wettelijke taak.

In het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (IVESCR), van 1966. Het recht op gezondheid is vastgelegd in artikel 12.1, dat stelt: "De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op een zo goed mogelijke **lichamelijke** en **geestelijke** gezondheid."

Tevens bevatten de nationale wetten de "Wpg" de wettelijke grondslagen ter bescherming van zwaarwegende algemene belangen van volksgezondheid: De minister van VWS heeft op grond van artikel 3, eerste lid, van de Wpg de taak om de kwaliteit en de doelmatigheid van publieke gezondheidszorg te bevorderen. In aanvulling daarop draagt hij zorg voor de instandhouding en de verbetering van de ondersteuningsstructuur. De minister heeft bovendien op grond van artikel 7, eerste lid, van de Wpg de leiding bij de bestrijding van een infectieziekte zoals het coronavirus. Maatschappelijke en economische effecten van de maatregelen.

Dat geen verdergaande maatregelen genomen moeten worden dan door de situatie worden vereist en dat escalerende effecten moeten worden vermeden".

De bestrijding van het coronavirus is voor Nederland steeds eerste prioriteit. Economische gevolgen,psychische stress die langdurige lockdown veroorzaakt en eventuele schending van mensenrechten en burgerrechten mogen niet onderbelicht en blijven.

"Lockdown gerelateerde stress,overspannenheid en burn-out gerelateerde psychische klachten behoren ook tot het gebied van bescherming volksgezondheid en preventieverplichting door de Staat"

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI)
of 16 December 1966
entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27
Artikel 12
1.
lichamelijke en geestelijke gezondheid.
2. (c) de preventie, behandeling en beheersing van zieken.

Bespreking
De lichamelijke gezondheid rond corona zijn de strenge “lockdown” maatregelen door de Nederlandse Staat ter voorkoming en verder verspreiding van de pandemie.Dat mensen hierdoor o.a dat ze 1,5 meter afstand moeten houden: Dit kan ernstige impact hebben op mentale,fysieke en sociale gezondheid.Stress- en depressieklachten.Ook verlies van hun werk of zaak,hierdoor zullen steeds meer groepen onder de bevolking psychische problemen gaan ondervinden.De Nederlandse staat heeft daar een simpele en eenvoudige manier op gevonden, door mensen gewoon in een behandelcircuit te sturen en daarna vol met medicijnen proppen. Zijn de maatregelen door het kabinet tegen het coronavirus proportioneel? De lockdownmaatregelen hebben n.l. te maken met het lichamelijke onderdeel in Artikel 12,lid 2c: de preventie,behandeling en beheersing van de pandemie. Maar juist het voorkomen van de problemen van de geestelijke gezondheid “preventiemaatregelen”moet zoveel mogelijk door de maatregelen rond de bestrijding en verspreiding van corona “proportioneel” te nemen.

Recht van cassatie

Het recht onverkort de mogelijkheid van hoger beroep, van cassatie alsmede, na uitputting van de nationale rechtsmiddelen,van beroep op het Europese Hof voor de rechten van de mens, te meer omdat op geen enkele wijze afbreuk wordt gedaan aan–zoals het in de Siracusa beginselen bij het IVBPR (1984).

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights,UN Doc E/CN.4/1984/4 (1984), principle 2 (‘the essence of the right’).

Safe and effective COVID-19 vaccines for all

SAFE VACCINES FOR EUROPEANS

Photo: European Commission / 2020

Europese Commissie - Persbericht

Coronavirus: Commissie presenteert strategie "COVID-19: Waakzaam de winter door"

Brussel, 2 december 2020

Vandaag heeft de Commissie een strategie aangenomen voor een duurzaam beheer van de pandemie in de komende wintermaanden, een periode waarin het besmettingsrisico groter is door specifieke omstandigheden, zoals bijeenkomsten binnenshuis. Waakzaamheid en voorzichtigheid zijn de hele winter lang geboden, tot ver in 2021, wanneer veilige en doeltreffende vaccins zullen worden uitgerold. De Commissie zal dan verdere aanwijzingen geven voor een geleidelijke en gecoördineerde opheffing van de coronamaatregelen.

Een gecoördineerde EU-brede aanpak is van cruciaal belang om de bevolking duidelijkheid te geven en een nieuwe besmettingspiek na de feestdagen te voorkomen. Bij iedere versoepeling van de maatregelen moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van de epidemiologische situatie en voldoende capaciteit voor tests, contacttracering en het behandelen van patiënten.

Margaritis **Schinas**, vicevoorzitter voor de bevordering van onze Europese levenswijze: "*In deze uiterst moeilijke tijden is het van cruciaal belang dat de lidstaten aanwijzingen krijgen voor een gemeenschappelijke aanpak van het winterseizoen, met name wat betreft de manier waarop de feestdagen moeten worden beheerd. We moeten toekomstige uitbraken in de EU voorkomen. Alleen door een volgehouden aanpak van de pandemie zullen we nieuwe lockdowns en strenge beperkingen vermijden en er samen doorheen geraken.*"

Stella **Kyriakides**, commissaris voor Gezondheid en Voedselveiligheid: *"Elke 17 seconden verliest iemand in Europa het leven als gevolg van COVID-19. De situatie stabiliseert zich wel, maar blijft gevaarlijk. Net als alles dit jaar zullen ook de feestdagen anders zijn. We mogen de inspanningen die we de afgelopen weken en maanden allemaal samen hebben geleverd, niet in gevaar brengen. Dit jaar moet het redden van levens voorgaan op feesten. Maar er is ook hoop, want de vaccins zijn op komst. Alle lidstaten moeten nu klaar zijn om vaccinatiecampagnes te starten en zo snel mogelijk vaccins uit te rollen, zodra er veilige en doeltreffende beschikbaar zijn."*

Aanbevolen maatregelen

In de coronawinterstrategie worden maatregelen aanbevolen om de pandemie onder controle te houden totdat de vaccins op grote schaal beschikbaar zijn. Daarbij gaat het met name om:

- **Afstand houden en sociale contacten beperken**: van cruciaal belang in de wintermaanden, inclusief de feestdagen. De maatregelen moeten doelgericht zijn en uitgaan van de lokale epidemiologische situatie om hun sociale en economische impact te beperken en hun acceptatie door de bevolking te vergroten.
- **Testen en contacten traceren**: essentieel voor het opsporen van clusters en het doorbreken van de infectieketen. De meeste lidstaten hebben inmiddels een nationale corona-app. Een gezamenlijk platform, de European Federated Gateway Server (EFGS), maakt contactonderzoek in het buitenland mogelijk.
- **Veilig reizen**: een mogelijke toename van het aantal reizen tijdens de feestdagen noodzaakt tot een gecoördineerde aanpak. De vervoersinfrastructuur moet worden voorbereid en quarantainevoorschriften, die kunnen gelden wanneer de epidemiologische situatie op de plaats van vertrek slechter is dan op de plaats van bestemming, moeten duidelijk worden gecommuniceerd.
- **Capaciteit en personeel in de zorg:** er moeten bedrijfscontinuïteitsplannen voor de zorg worden opgesteld om eventuele COVID-19-uitbraken op te vangen en de reguliere zorg op gang te houden. Tekorten aan medische uitrusting kunnen worden verholpen via gezamenlijke aanbestedingen.
- **Maatregelen tegen coronamoeheid en geestelijke gezondheidsproblemen**: deze fenomenen zijn natuurlijke gevolgen van de huidige situatie. De lidstaten moeten de richtsnoeren van de Wereldgezondheidsorganisatie volgen en de bevolking blijven motiveren,

om zo de coronamoeheid aan te pakken. Er moet ook meer psychosociale steun komen.

- **Nationale vaccinatiestrategieën:** De Commissie staat klaar om de lidstaten waar nodig te ondersteunen bij de inzet van vaccins overeenkomstig hun inzet- en vaccinatieplannen. Een gemeenschappelijke EU-benadering van vaccinatiebewijzen zou de respons in de lidstaten en het vertrouwen van de burgers in de vaccinatie-inspanningen wellicht versterken.

Achtergrond

De coronawinterstrategie bouwt voort op eerdere aanbevelingen, zoals het Europese stappenplan voor een exitstrategie van april, de mededeling over de paraatheid op korte termijn van juli en de mededeling over aanvullende coronaresponsmaatregelen van oktober. De eerste golf van de pandemie werd in Europa met succes ingeperkt door strenge maatregelen, maar de al te snelle versoepelingen in de zomer leidden tot een nieuwe golf in het najaar.

Zolang er geen veilig en doeltreffend vaccin beschikbaar is en een groot deel van de bevolking niet ingeënt is, moeten de EU-lidstaten zich met een gecoördineerde aanpak blijven inspannen om de pandemie in te dijken, zoals de Europese Raad heeft gevraagd.

Begin 2021 zal de Commissie op basis van de opgedane kennis en ervaring en de meest recente wetenschappelijke adviezen nog meer aanbevelingen doen voor een alomvattend coronabestrijdingskader.

Meer informatie

Mededeling "COVID-19: Waakzaam de winter door"

Bijlage bij de mededeling

Gezamenlijk Europees stappenplan voor opheffing van de COVID-19-inperkingsmaatregelen

Kortetermijnparaatheid van de EU voor COVID-19-uitbraken

Mededeling over aanvullende COVID-19-responsmaatregelen

Paraatheid voor COVID-19-vaccinatiestrategieën en de inzet van vaccins

Aanbeveling voor het gebruik van snelle antigeentests

EU-gateway voor contacttracerings- en waarschuwingsapps

IP/20/2254

Contactpersoon voor de pers:

Stefan DE KEERSMAECKER (+32 2 298 46 80)
Darragh CASSIDY (+32 2 298 39 78)

Voor het publiek: Europe Direct per telefoon 00 800 67 89 10 11 of e-mail

Related media

People with masks using mobile applications on their smartphones

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

COVID-19 RESPONSE

TOPICS IN FOCUS
EMERGENCY MEASURES AND COVID-19
27 April 2020

EMERGENCY MEASURES AND COVID-19: GUIDANCE

The situation presented by the COVID-19 pandemic requires many countries worldwide to take extraordinary measures to protect the health and well-being of the population. Even in a public emergency, these steps need to be based on the rule of law.

Emergency powers should be used within the parameters provided by international human rights law, particularly the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which acknowledges that States may need additional powers to address exceptional situations. Such powers should be time-bound and only exercised on a temporary basis with the aim to restore a state of normalcy as soon as possible.

Even without formally declaring states of emergency, States can adopt exceptional measures to protect public health that may restrict certain human rights. These restrictions must meet the requirements of legality, necessity and proportionality, and be non-discriminatory.

The suspension or derogation of certain civil and political rights is only allowed under specific situations of emergency that "threaten the life of the nation". Some safeguards must be put in place including the respect of some fundamental rights that cannot be suspended under any circumstances.

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights does not include a provision on derogations. State obligations associated with the core content of the rights to food, health, housing, social protection, water and sanitation, education and an adequate standard of living remain in effect even during situations of emergency.

RESTRICTIONS ON HUMAN RIGHTS AS A RESULT OF EMERGENCY MEASURES

Some rights, such as freedom of movement, freedom of expression or freedom of peaceful assembly may be subject to restrictions for public health reasons, even in the absence of a state of emergency. These restrictions, however, must meet the following requirements:

- *Legality*: The restriction must be "provided by law". This means that the limitation must be contained in a national law of general application, which is in force at the time the limitation is applied. The law must not be arbitrary or unreasonable, and it must be clear and accessible to the public.
- *Necessity*. The restriction must be *necessary* for the protection of one of the permissible grounds stated in the ICCPR, which include public health, and must respond to a pressing social need.
- *Proportionality*. The restriction must be *proportionate* to the interest at stake, i.e. it must be appropriate to achieve its protective function; and it must be the least intrusive option among those that might achieve the desired result.
- *Non-discrimination*. No restriction shall discriminate contrary to the provisions of international human rights law.

- All limitations should be interpreted strictly and in favour of the right at issue. No limitation can be applied in an arbitrary manner.

- The authorities have the burden of justifying restrictions upon rights.

STATES OF EMERGENCY

- States of emergency are specifically regulated under human rights law. Although derogation or suspension of certain rights is permitted when such emergencies are declared, measures suspending rights should be avoided when the situation can be adequately dealt with by establishing proportionate restrictions or limitations on certain rights, as described above.

- If derogations from a State's human rights obligations are needed to prevent the spread of COVID-19, all measures taken should be proportionate and limited to those strictly required by the exigencies of the situation. This requirement relates to the duration, geographical coverage and substantive basis of the state of emergency.

- Accordingly, state of emergency legislation and measures should be:
  - Strictly temporary in scope,
  - The least intrusive to achieve the stated public health goals, and
  - Include safeguards such as sunset or review clauses, in order to ensure return to ordinary laws as soon as the emergency situation is over.

- Some rights, such as the right to life, the prohibition from torture and the principle of legality in criminal law,[1] cannot be derogated from even during states of emergency and continue to apply in all situations. Ordinary courts should maintain their jurisdiction to adjudicate complaints for violations of non-derogable rights.

- States should take measures to prevent human rights violations and abuses associated with the state of emergency perpetrated by state and non-state actors. Allegations of such violations and abuses should be effectively and promptly investigated with a view to putting an end to the violation or abuse, bringing perpetrators to justice and providing victims with protection and effective remedies.

- The principles of legality and the rule of law require that fundamental requirements of fair trial must be respected during a state of emergency. Only a court of law may try and convict a person for a criminal offence. The presumption of innocence must be respected.

- Emergency declarations based on the COVID-19 outbreak should not be used as a basis to target particular individuals or groups, including minorities. Measures taken must not involve prohibited discrimination on any grounds such as race, colour, sex, sexual orientation and gender identity, disability, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

---

[1] For a full list of non-derogable rights, please refer to article 4 of the ICCPR and General Comment 29 of the Human Rights Committee. Regional human rights instruments may provide for a different set of non-derogable rights.

- States should provide timely and effective measures to support the enjoyment of core economic and social rights of people affected by emergency restrictions, including through support for employment and livelihoods, housing, food, education, social protection and health, in order to enable them to comply with the emergency measures.

- For a state of emergency is be lawfully declared, it must be publicly and officially proclaimed. An official proclamation is essential for the maintenance of the principles of legality and rule of law. Proclamations must be in line with relevant constitutional and other provisions of national law that govern such proclamations and the exercise of emergency powers. In addition, States Parties to the International Covenant on Civil and Political rights are required to notify the UN Secretary-General under article 4.3 of the Covenant.

- States must inform the affected population of the exact substantive, territorial and temporal scope of the application of the state of emergency and its related measures. Sufficient information about emergency legislation and measures should be communicated swiftly and in all official languages of the State, as well as in as many other languages widely spoken in the country as possible, and in an accessible manner so the public at large is aware of the new legal rules and can conduct themselves accordingly.

- A state of emergency should be guided by human rights principles, including transparency. A state of emergency should not be used for any purpose other than the public necessity for which it is declared, in this case to respond to the COVID-19 pandemic. It should not be used to stifle dissent. Transparency and the right to information during a state of emergency require that media freedom is protected, as journalism serves a crucial function during the emergency.

- Supervision of the exercise emergency powers is essential give substance to democracy and the rule of law. Emergency measures, including derogation or suspension of certain rights, should be subject to periodic and independent review by the legislature. Any emergency legislation introduced under a state of emergency should be subjected to adequate legislative scrutiny. There should also be meaningful judicial oversight of exceptional measures or a state of emergency to ensure that they comply with the limitations described above.

For additional guidance on states of emergency, see General Comment 29 of the Human Rights Committee, and the

ARTICLE 4 OF THE INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS

1. In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.

2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs I and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.

3. Any State Party to the present Covenant availing itself of the right of derogation shall immediately inform the other States Parties to the present Covenant, through the intermediary of the Secretary-General of the United Nations, of the provisions from which it has derogated and of the reasons by which it was actuated. A further communication shall be made, through the same intermediary, on the date on which it terminates such derogation.

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.

PENALTIES FOR VIOLATIONS OF EXTRAORDINARY MEASURES

- States must enforce any exceptional measures humanely, respecting the principle of proportionality when imposing penalties for violations and ensure that penalties are not imposed in an arbitrary or discriminatory way. For example, persons with disabilities or victims of domestic violence, should not be subjected to penalties should they violate COVID-19 emergency measures to protect themselves.

- States should only deprive persons of their liberty as a last resort, on grounds that are established by law, and with appropriate procedural safeguards. Deprivation of liberty must be reasonable, necessary and proportionate in the circumstances, even in a state of emergency.

- States should pay specific attention to the public health implications of overcrowding in places of detention and to the particular risks to detainees created by the COVID-19 emergency, in assessing appropriateness of detaining someone.

- Fines should be commensurate to the seriousness of the offence committed. In assessing the appropriate sum of a fine, consideration should be given to the individual circumstances, including gender-specific impacts. This is particularly relevant for jobless people or those not generating income because of the emergency measures.

- Measures to regulate misinformation on COVID-19 should be crafted with care, as they may lead to censorship of unpopular or minority opinions. Criminal penalties for information offenses should be avoided. States should employ less intrusive means of combating the spread of misinformation, such as promoting independent fact-checking, education and media literacy. It is essential that governments and internet companies address this issue misinformation in the first instance by themselves providing clear, reliable, fact-based information.

For additional guidance on the right to liberty and security of the person, see General Comment 35 of the Human Rights Committee.

LAW ENFORCEMENT AND EXTRAORDINARY MEASURES

- Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty and only when less harmful measures have proven to be clearly ineffective.

- Law enforcement operations, including when carried out during extraordinary measures or a state of emergency, should comply with relevant international norms and standards, including the Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

- As a general rule, the military should not conduct policing functions. Exceptional situations, however, may require that the military be deployed in a law enforcement context for limited periods and specifically defined circumstances.

- Whenever members of military forces conduct law enforcement functions, they should be subordinate to civilian authority and accountable under civilian law, and are subject to standards applied to law enforcement officials under international human rights law.

- Any allegations of human rights violations, including abuse of power, arbitrary detention, and sexual and gender-based violence by law enforcement and military personnel, must be effectively and promptly investigated and perpetrators brought to justice. This is particularly important in light of the extensive powers given to law enforcement and military personnel in many areas during the COVID-19 pandemic.

For additional guidance on use of force and the conduct of law enforcement officials, please refer to Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

COVID-19: OVER 3,000 SIGNATURES IN JUST A FEW HOURS FOR THE FIRST PETITION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT ADDRESSING THE CORONAVIRUS CRISIS

MAR
25
2020

By Eumans

COVID-19: OVER 3,000 SIGNATURES IN JUST A FEW HOURS FOR THE FIRST PETITION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT ADDRESSING THE CORONAVIRUS CRISIS

European Parliament

The Chair

Committee on Petitions

Brussels,
PVP/kk[IPOL-COM-PETI D (2020)14465]

D 201044 13.05.2020

Ms Virginia Fiume
Eumans
Rouppestraat, 1
1000 BRUSSELS

e-mail address : v.fiume@sciencefordemocracy.org

Subject: **Petition No. 0329/2020 (reference to be quoted in all correspondence)**

Dear Ms Fiume,

Thank you for participating in the meeting of the Committee on Petitions of 30 April 2020, where we continued to examine your petition, taking due account of the oral information provided by you and a representative of the European Commission during the meeting.

Following the discussion, the Committee decided to ask the European Parliament's Committee on Constitutional Affairs to examine the issues addressed in your petition and provide its opinion on them. The Petitions Committee also decided to refer your petition to the European Parliament's Working Group on the Conference on the Future of Europe.

Once the Committee on Petitions has received the necessary information, it will continue to examine your file.

I will of course keep you informed of any further action taken on your petition.

Yours sincerely,

Dolors Montserrat
Chair
Committee on Petitions

Statuut + handelsregister

AFSCHRIFT

Op vijftien oktober negentienhonderd drie en negentig ---------------
verscheen voor mij, Meester Johannes Petrus Joseph van Knegsel, ----
kandidaat-notaris, wonende te Budel-Dorplein, gemeente Budel, ------
hierna te noemen notaris, als plaatsvervanger van Henricus Gerardus Maria Theresia Derks, notaris te Budel: ---------------------------
de Heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent, ---
volgens zijn verklaring geboren te Mierlo veertien mei negentien- -- honderd vijf en vijftig, zonder woonplaats en adres, maar wel ------
ingeschreven in het Centraal persoonsregiser te 's-Gravenhage en ---
zijn postadres hebbende: Postbus 324, 5660 AH Geldrop, van ---------
Nederlandse nationaliteit, ongehuwd en nooit gehuwd geweest. -------
De comparant verklaarde een stichting op te richten welke zal worden geregeerd door de volgende statuten: ------------------------------

NAAM, ZETEL EN TIJDSDUUR ---

Artikel 1 ---

1. De stichting draagt de naam: **Intermediaire Stichting van de ----- Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.** ---------------
De stichting kan zich in het maatschappelijk verkeer ook bedienen van de naam: **Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights.** --
2. De stichting is gevestigd te **Geldrop**. -------------------------
3. De stichting is opgericht voor onbepaalde tijd. ------------------

DOELSTELLING ---

Artikel 2 ---

De stichting heeft ten doel het bemiddelen inzake aangelegenheden -- van de rechten van de mens in de ruimste zin des woords. -----------

BESTUUR EN VERTEGENWOORDIGING ------------------------------------

Artikel 3 ---

1. Het bestuur van de stichting bestaat uit ten minste één lid. ----
2. De bestuursleden benoemen uit hun midden een voorzitter, een -- secretaris en een penningmeester, ---------------------------------
De voorzitter kan ook worden aangeduid als chairman, de ---------
secretaris als secretary en de penningmeester als treasurer, ----
terwijl bestuursleden zonder functie aangeduid kunnen worden ----
als members. --
Deze functies kunnen in één persoon worden verenigd. ------------
3. Met inachtneming van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel beslist het bestuur zelf over het aantal leden waaruit het zal bestaan en voorziet het zelf in de toekomstige vakatures. -

Artikel 4. --

Het bestuurslidmaatschap eindigt door: ------------------------------

a. ontslagname; ---
b. overlijden; --
c. faillissement of onder-curatelestelling; ------------------------
d. ongevraagd ontslag en ontslag door de Rechtbank. ----------------
Ongevraagd ontslag kan door het bestuur worden verleend met een meerderheid van tenminste twee/derde van het aantal zitting hebbende bestuursleden in een speciaal daartoe belegde ------------ vergadering. --

Artikel 5. --

1. De stichting wordt vertegenwoordigd hetzij door het voltallige bestuur, - door ten minste twee gezamelijk handelende bestuursleden, met dien verstande dat -- indien het bestuur uit één lid bestaat dit lid zelfstandig tot ------------------ tot vertegenwoordiging bevoegd is. --

Deze vertegenwoordiging omvat tevens het sluiten van overeenkomsten tot het kopen, vervreemden of bezwaren van registergoederen, het sluiten van overeenkomsten, waarbij de stichting zich als borg of hoofdelijk medeschuldenaar verbindt, zich voor een derde sterk maakt of zich tot zekerheidstelling voor een schuld van een derde verbindt. --

2. Alle besluiten worden genomen met gewone meerderheid van stemmen, tenzij deze statuten een andere meerderheid voorschrijven. ------

BOEKJAAR EN GELDMIDDELEN. --

Artikel 6. ---

Het boekjaar valt samen met het kalenderjaar. ----------------------

Artikel 7. ---

De geldmiddelen van de stichting bestaan uit: ----------------------

a. het aanvangskapitaal; --

b. subsidies en giften; ---

c. alle andere haar toevallende baten. ------------------------------

Artikel 8. ---

Jaarlijks binnen drie maanden na afloop van het boekjaar wordt door de penningmeester een schriftelijke rekening en verantwoording van de financiële gang van zaken over het afgelopen boekjaar opgemaakt.- De goedkeuring van deze stukken door het bestuur strekt tot décharge voor de penningmeester over het betreffende boekjaar. --------------

STATUTENWIJZIGING EN ONTBINDING. -----------------------------------

Artikel 9. ---

Het bestuur is bevoegd wijziging in deze statuten aan te brengen, -- onverminderd de bevoegdheid van de rechtbank als bedoeld in de artikelen 294 en 296 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. ----------------

Voor de wijziging van de statuten wordt vereist een bestuursbesluit genomen met een meerderheid van tenminste twee/derde van de in ----- functie zijnde bestuursleden in een speciaal daartoe belegde vergadering. ---

Artikel 10. --

De stichting wordt ontbonden door een besluit van het bestuur en in de gevallen vermeld in het tweede boek van het Burgerlijk Wetboek.-- Voor ontbinding wordt vereist een bestuursbesluit genomen met een -- meerderheid van tenminste twee/derde van de in functie zijnde be- -- stuursleden in een speciaal daartoe belegde vergadering .-----------

Artikel 11. --

Ingeval van ontbinding treden de bestuursleden op als liquidateuren. Een eventueel batig saldo der liquidatie zal worden aangewend voor een doel dat aan het doel van de stichting zo nauw mogelijk verwantis. ---

(HUISHOUDELIJK) REGLEMENT. --

Artikel 12. --

Tot nadere uitwerking van deze statuten, kan door het bestuur der -- stichting een huishoudelijk reglement worden vastgesteld. ----------

Ook kan het bestuur andere reglementen vaststellen. -----------------

SLOTBEPALING ---

Artikel 13. --

In gevallen waarin deze statuten niet voorzien, beslist het bestuur.--

Tenslotte verklaarde de comparant, dat het bestuur voor de eerste ---- maal zal bestaan uit één lid, te weten de oprichter, zowel in de ----- functie van voorzitter als in die van secretaris als in die van ------ penningmeester.

Waarvan akte, ---
in minuut, is verleden te Budel op de datum in het hoofd van deze ---
akte vermeld. --
Na zakelijke opgave van de inhoud van deze akte aan de comparant ----
heeft deze verklaard van de inhoud van deze akte te ----------------
hebben kennisgenomen en op volledige voorlezing daarvan geen prijs --
te stellen. --
Vervolgens is deze akte na beperkte voorlezing door de comparant en -
mij, notaris, ondertekend. ---
(getekend) J.v.d.Wittenboer; J.v.Knegsel. ---------------------------

UITGEGEVEN VOOR AFSCHRIFT:

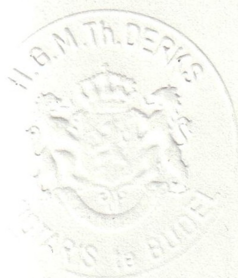

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel

KvK-nummer 41092925

Rechtspersoon

RSIN	803187269
Rechtsvorm	Stichting
Statutaire naam	Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
Statutaire zetel	Geldrop
Bezoekadres	Kastanje 28, 5731NK Mierlo
Postadres	Postbus 324, 5660AH Geldrop
Telefoonnummer	0650425552
Datum akte van oprichting	15-10-1993
Activiteiten	SBI-code: 94996 - Overige ideële organisaties Ideële organisaties

Bestuurder

Naam	van den Wittenboer, Joannes Petrus
Geboortedatum en -plaats	14-05-1955, Mierlo
Datum in functie	15-10-1993
Titel	Voorzitter/secretaris/penningmeester
Bevoegdheid	Alleen/zelfstandig bevoegd

Uittreksel is vervaardigd op 28-10-2018 om 10.53 uur.

2018-10-28 10:53:34

KVK

Kamer van Koophandel®
Postbus 2005
8901 JA Leeuwarden

088 585 45 85
KVK.nl/contact

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
Postbus 324
5660AH Geldrop

Onderwerp: UBO's inschrijven in het UBO-register
Kenmerk: UBO-00a
Datum: 15 november 2021

Geachte heer/mevrouw,

U ontvangt deze brief omdat uw stichting/vereniging, Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens met KVK-nummer 41092925 wettelijk verplicht is om UBO's in te schrijven in het UBO-register. Dit doet u door online via www.kvk.nl/ubo de UBO-gegevens van uw stichting/vereniging in te vullen, en vervolgens de UBO-opgave online of per post te versturen. Met deze brief helpen we graag om de UBO-opgave voor u zo makkelijk mogelijk te maken.

0100855101

Wat zijn UBO's?
UBO's (Ultimate Beneficial Owners) zijn de uiteindelijk belanghebbenden van een stichting/vereniging of andere organisatie. Dit zijn bijvoorbeeld de mensen die meer dan 25% stemrecht hebben bij een statutenwijziging van een stichting/vereniging. UBO's zijn altijd mensen, organisaties kunnen geen UBO zijn. Een organisatie heeft één of meer UBO's.

Waarom is inschrijving in het UBO-register belangrijk?
Het UBO-register komt voort uit Europese regelgeving. Het maakt transparant wie de belanghebbenden van organisaties zijn. Dit draagt bij aan het voorkomen van fraude, witwassen en terrorismefinanciering. Met een juiste inschrijving van uw UBO's helpt u hierbij. De UBO's van uw stichting/vereniging moeten uiterlijk 27 maart 2022 geregistreerd zijn in het UBO-register. We raden u aan om uw UBO's binnen zes weken na ontvangst van deze brief in te schrijven.

Bereid u goed voor op het inschrijven van UBO's
Om uw UBO-opgave snel en correct te kunnen doen is het belangrijk dat u zich goed voorbereidt. De voorbereiding bestaat uit 3 onderdelen. U vindt deze onderdelen in de bijlage van deze brief.

Heeft u vragen?
Kijk bij de Veelgestelde vragen op www.kvk.nl/ubo. Hier vindt u ook een kopie van deze brief. Of neem contact met ons op via 088 585 45 85. Let op: Wij kunnen u aan de balie van een KVK-kantoor niet helpen met vragen over het inschrijven van UBO's van uw stichting/verenging. Alvast hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groet,
Kamer van Koophandel

Dit is een automatisch gegenereerd bericht en daarom niet ondertekend.

Bijlage - Voorbereiding op uw UBO-opgave
De voorbereiding op uw UBO-opgave bestaat uit 3 onderdelen.

1. Bepaal wie de UBO's van de stichting/vereniging zijn

Op basis van onderstaande belangen bepaalt u wie de UBO's zijn. KVK kan hier niet in adviseren.

Zijn er mensen aan wie uw stichting/vereniging meer dan 25% van het vermogen uitkeert (begunstigde/gerechtigde van het vermogen)
Dan kunt u deze personen aanmerken als UBO's. Kijk ook voor welk percentage de UBO's begunstigde/gerechtigde van het vermogen zijn:
- meer dan 25% en minder dan of gelijk aan 50%
- meer dan 50% en minder dan of gelijk aan 75%
- meer dan 75% en minder dan of gelijk aan 100%

De statuten van uw stichting/vereniging bepalen wiens belangen behartigd worden; dat zijn de begunstigden/gerechtigden van het vermogen. Iedereen die voor meer dan 25% begunstigde/gerechtigde is, kunt u aanmerken als UBO. Dit kunnen maximaal 3 personen zijn.

Zijn er mensen die voor meer dan 25% stemrecht hebben bij een besluit tot statutenwijziging?
Dan kunt u deze personen aanmerken als UBO's. Dit staat in de statuten in het artikel over het besluit tot statutenwijziging. Kijk ook welk percentage van het stemrecht de UBO's hebben:
- meer dan 25% en minder dan of gelijk aan 50%
- meer dan 50% en minder dan of gelijk aan 75%
- meer dan 75% en minder dan of gelijk aan 100

Zijn er mensen die feitelijke zeggenschap op basis van andere middelen hebben?
Dan kunt u deze personen aanmerken als UBO's. Denk bijvoorbeeld aan donateurs van een belangenorganisatie. Donateurs hebben geen formele rol, maar hebben als externe betrokkene vaak zeggenschap en, op basis daarvan, een belang in de stichting/vereniging.

Let op: als een persoon bestuurder is, en daarnaast geen ander belang heeft in de organisatie, is deze persoon geen UBO op basis van feitelijke zeggenschap.

Zijn geen van bovenstaande belangen van toepassing?
Dan schrijft u alle hoger leidinggevenden in als UBO's van de stichting/vereniging. Dit zijn alle mensen die als statutair bestuurder van uw organisatie in het Handelsregister ingeschreven staan. U schrijft ze dan niet in op basis van een belang, maar omdat ze de functie van bestuurder hebben.

Let op: als de bestuurders van uw organisatie die in het Handelsregister ingeschreven staan niet meer kloppen, pas deze dan eerst aan via www.kvk.nl/wijzigen.

Zijn er UBO's met meer dan 1 belang?
Kies dan van bovenaf voor het eerste belang dat van toepassing is.

2. Kijk welke gegevens en documenten u nodig hebt

In de UBO-opgave moet u verschillende documenten toevoegen en gegevens invullen. Als u kiest voor online opgave moet u alle documenten in pdf-formaat (max. 9 MB per pdf) aanleveren.

Voeg documenten toe waaruit het belang van de UBO's blijkt

Belang van de UBO('s)	Voorbeeld van document waaruit het belang blijkt
Begunstigde van het vermogen	Doelomschrijving of liquidatiebepaling uit de statuten
Stemrecht bij een besluit tot statutenwijziging	Akte van oprichting (met daarin het artikel over statutenwijziging) of de statuten (met daarin het artikel over statutenwijziging)
Feitelijke zeggenschap op basis van andere middelen	Bestuursverslag, deel van de statuten of deel van een andere notariële waaruit de zeggenschap blijkt

Zijn er geen UBO's op basis van de belangen, en schrijft u dus de hoger leidinggevenden in als UBO's? Dan hoeft u geen documenten toe te voegen waaruit het belang blijkt.

0100855102

Deze gegevens van de UBO's heeft u nodig

- voornamen en achternaam
- daarnaast, bij UBO's die in Nederland wonen:
  - BSN
- daarnaast, bij UBO's die in het buitenland wonen:
  - geboortedatum, geboorteland en geboorteplaats
  - TIN (Tax Identification Number) en land van uitgifte, als de UBO een TIN heeft
  - nationaliteit
  - woonadres

U heeft ook een kopie van een geldig identiteitsbewijs van de UBO's nodig

Voorwaarden waaraan de kopie identiteitsbewijs moet voldoen:

- het BSN moet duidelijk te zien zijn
- kopieer voor- en achterkant
- kopieer in kleur
- kopieer op ware grootte
- alleen de pasfoto en handtekening mogen afgeplakt zijn
- het identiteitsbewijs mag niet verlopen zijn

3. Kijk wie de UBO-opgave mag doen

Alleen de personen die namens uw stichting/vereniging wijzigingen in het Handelsregister mogen doorgeven, zijn tekenbevoegd voor de UBO-opgave. De tekenbevoegde heeft het volgende nodig bij de opgave:

- voornamen en achternaam
- BSN (als de tekenbevoegde een BSN heeft)
- e-mailadres
- telefoonnummer

Kiest de tekenbevoegde voor online opgave doen?

De tekenbevoegde heeft dan het volgende nodig, zodat KVK de identiteit kan controleren:

- DigiD
- rekening op naam van de tekenbevoegde (privé, gedeeld of zakelijk), voor het doen van een 1 cent-betaling

Kiest de tekenbevoegde voor opgave doen per post?

De tekenbevoegde heeft dan het volgende nodig, zodat KVK de identiteit kan controleren:

- kopie van een geldig identiteitsbewijs. Deze kopie moet aan dezelfde voorwaarden voldoen als de kopie identiteitsbewijs van de UBO's

Veel succes met uw UBO-opgave!

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Mierlo, Kastanje 28 Rechtspersoon KVK 41092925

KVK uittreksel UBO-register

Voor deze organisatie zijn geen UBO's ingeschreven

Deze organisatie heeft geen UBO's ingeschreven. Organisaties hebben wettelijk tot en met 27 maart 2022 de tijd om hun UBO's in te schrijven.

Aangevraagd op 20-12-2021 om 10:45

De Stichting is een bestaande en op 20 december 2021 is door de voorzitter online UBO-opgave gedaan.

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel

KvK-nummer 17090220

Pagina 1 (van 1)

Onderneming

Handelsnaam	Audio-Rarities
Rechtsvorm	Eenmanszaak
Startdatum onderneming	31-08-1995
Activiteiten	SBI-code: 46435 - Groothandel in beeld- en geluidsdragers
Werkzame personen	0

Vestiging

Vestigingsnummer	000010995021
Handelsnaam	Audio-Rarities
Bezoekadres	Kastanje 28, 5731NK Mierlo
Postadres	Postbus 324, 5660AH Geldrop
Telefoonnummer	0650425552
Datum vestiging	31-08-1995
Activiteiten	SBI-code: 46435 - Groothandel in beeld- en geluidsdragers Groothandel in cd's en Mp3 (smal assortiment met slechts één enkel product "Hitler's Inferno)
Werkzame personen	0

Eigenaar

Naam	van den Wittenboer, Joannes Petrus
Geboortedatum en -plaats	14-05-1955, Mierlo
Adres	Kastanje 28, 5731NK Mierlo
Datum in functie	31-08-1995

Uittreksel is vervaardigd op 28-10-2018 om 10.46 uur.

notariaat
op de Laak

4

AFSCHRIFT

Op een en twintig januari negentienhonderd vier en negentig ----
verscheen voor mij, Henricus Gerardus Maria Theresia Derks,-----
notaris te Budel:---
de Heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent
en voorzitter van de Intermediaire Stichting van de Universele -
Verklaring van de Rechten van de Mens, volgens zijn verklaring -
geboren te Mierlo veertien mei negentienhonderd vijf en vijftig,
zonder woonplaats en adres, maar wel ingeschreven in het -------
Centraal Persoonsregister te 's-Gravenhage en zijn postadres ---
hebbende: Postbus 324, 5660 AH Geldrop, van Nederlandse --------
nationaliteit, ongehuwd en nooit gehuwd geweest.----------------
De voormelde stichting is statutair gevestigd te Geldrop, heeft
de voormelde postbus als postadres en is ingeschreven in het ---
stichtingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken ---
voor Zuidoost-Brabant te Eindhoven onder dossiernummer S 92925.-
De comparant verklaarde als planned change agent werkzaam te ---
zijn in een soort functie als gericht veranderaar van een ------
systeem waar hij en anderen onvrede mee hebben en dat hij een --
verklaring wenst af te leggen met inachtneming van de artikelen
5 en 7 van de Nederlandse Grondwet, handelende over eenieders --
bevoegdheid bij de bevoegde macht schriftelijke verzoeken in te
dienen en het recht te protesteren, alleen of georganiseerd. ---
De comparant verklaarde aldus het volgende: --------------------
" De Nederlandse regering heeft meegewerkt aan de totstand- ----
" koming van de Universele Verklaring van de Rechten van de ----
" Mens, zoals die in het jaar negentienhonderd acht en veertig -
" door de United Nations Organization (U.N.O.) werd vastgelegd.-
" In artikel 25 van die verklaring staat een aantal ------------
" voorwaarden, aan welke voorwaarden de Nederlandse Staat ------
" beloofd heeft zich te zullen houden. -------------------------
" Nederland is een vrije democratie, waarin de burger het recht
" heeft te protesteren en zijn mening vrij te uiten, zoals -----
" onder andere is vastgelegd in de artikelen 5 en 7 van de -----
" Nederlandse Grondwet. --
" De huidige maatschappelijke orde in Nederland wordt nogal ----
" gekenmerkt door fundamentele belangentegenstellingen. --------
" Daarin kan slechts wijziging worden gebracht door ------------
" fundamentele herstructurering van het maatschappelijke -------
" systeem, waarvoor veelal een conflictstrategie in een --------
" planned change nodig blijkt te zijn om resultaat te boeken.---
" De huidige machthebbers zullen immers alles in het werk ------
" stellen om de status quo te handhaven, aangezien dat hun -----
" eigen belangen het meest dient.-------------------------------
" Speciaal de machtige syndicale machtsmonopolies brengen het --
" publiek grote schade toe. ------------------------------------
" Zij zijn dus bij voorbaat verdacht, omdat zij gebrandmerkt ---
" zijn als de in schaapsvel gehulde handhavers van een ---------
" gewraakte maatschappelijke orde en een gewraakt --------------
" maatschappelijk systeem.--------------------------------------
" In deze beslissingsstucturen van deze autoritaire ------------
" samenwerkingsstrategen, waarin besluiten worden genomen over -
" de hoofden heen van de mensen die erdoor geraakt worden, -----

" verzaken zijn hun functie en taakstelling en plegen zij in ---
" feite zelfs roofbouw in hun omgeving. ------------------------
" In deze sinistere wereld wordt deugd niet beloond; -----------
" hoge inkomens zijn een teken van geslaagd gedrog. ------------
" Winst is een symptoom van uitbuiting, rente van een ----------
" arbeidsloos en dus immoreel bestaan. -------------------------
" De autoriteiten staan welwillend aan de voet democratiserings-
" oefeningen toe, opdat zij inmiddels rustig verder kunnen -----
" gaan met hun beslissingenspel. -------------------------------
" Ik ben een zwendel en corruptie op het spoor van misstappen --
" en valse verklaringen in de medische zorg en gezondheidszorg -
" - en heb daarvan de bewijzen - die het nationale systeem -----
" dermate ondermijnen, dat het niet getolereerd kan en mag -----
" worden dat het een en ander in de doofpot wordt gestopt. -----
" Zulk een deraillement is het staatsbestuur blijkbaar niet ----
" vreemd. --
" Ook het staatsbestuur loopt van tijd tot tijd langs de rails -
" en weet zelfs de rails niet meer te liggen. ------------------
" Ondanks dat ik vele brieven aan het staatsbestuur heb --------
" gestuurd, bleef zijn antwoord meestal als een stolp over de --
" leegte. --
" Zoals sommige diersoorten zich voor hun belagers doodhouden, -
" zo vlucht het staatsbestuur voor zijn verantwoordelijkheden --
" in een toestand van uiterste zelfingekeerdheid en kapselt ----
" het zich vervolgens hierdoor hermetisch af van het -----------
" Nederlandse volk. --
" Dit komt mij wel enigszins, ja zelfs behoorlijk radicaal -----
" vreemd voor. ---
" Dat radicaal vreemde zit hem in het effect van een weinig ----
" gewone denktucht, een nuance van een geforceerde vluchtweg ---
" met hier en daar een beetje oppervlakkige denkmethodieken. ---
" De handel en wandel (handelwijze) van het staatsbestuur -----
" bracht dat staatsbestuur juist in een ijle atmosfeer. -------
" Dat is: in een nauwelijks, ofwel zogenaamd weten - de -------
" intelligentie van het staatsbestuur is goed, zelfs zeer goed,
" maar de belangstellingssfeer van het staatsbestuur is beperkt
" unilateraal - en even daarna zelfs in een leegte, in een ----
" niet-weten. ---
" De positie van het staatsbestuur is in dit raamwerk adherent
" aan de barrière, een toestand die in zulke situaties radicaal
" versplinterd moet worden ten behoeve van het nieuwe evenwicht
" Evenwicht betekent hier immers gezondheid, de normale -------
" situatie, en het ontbreken van het evenwicht duidt op ziekte
" van het nationale gezondheidssysteem. -----------------------
" Het moge duidelijk wezen, dat het lanceren van het ----------
" vorenstaande literaire vernuft, de subjectieve knopen zal ---
" lossnijden uit het draadwerk van het verstandelijke ---------
" innerlijke van het staatsbestuur en vervolgens die knopen uit
" dat innerlijk zal lichten, en door het metafysische gordijn -
" dat dat innerlijk hermetisch omhult, heensmokkelt en die ----
" knopen vervolgens in de vrije buitenlucht op het volk los zal

" laten, zodat dat volk er massaal innerlijk door omslaat. -----
" De bewegingsstorm die dit teweeg gaat brengen, doet de haren -
" op de hoofden van de mensen rechtovereind waaien. ------------
" Het staatsbestuur laat de wind van het ongewisse door de -----
" voorvallen waaien. ---
" Het vraagstuk van en over de gezondheidzorg ligt heden weer --
" volop in het middelpunt van de belangstelling en dit zal de --
" komende jaren wel zo blijven. --------------------------------
" Als het hier gaat om een gebeurtenis die een zodanige --------
" verstoring van het evenwicht betekent, dat er op dit moment --
" en ook in de toekomst er niet mee in het reine kan worden ----
" gekomen en iedere burger er vraagtekens bij blijft plaatsen, -
" is er een crisis. --
" " Een noodbrug over een te wijd geworden kloof, een kloof die
" alsmaar groter wordt en van welke noodbrug overigens de ------
" bruggehoofden ontbreken."-------------------------------------
" Tot hier in dit betoog ontvouwde zich in vogelvlucht voor de -
" geest van het staatsbestuur een worsteling van intellect, ----
" waar enige denktucht aan vooraf is gegaan. -------------------
" Was het niet dat het staatsbestuur aan de grond genageld -----
" stond en tot niet veel meer in staat was dan tot grenzeloze --
" verbazing? ---
" Deze verbazing zou het staatsbestuur trachten te verjagen ----
" door de overweging dat ik een met dat staatsbestuur een ------
" vooralsnog door dat staatsbestuur niet te begrijpen grap had -
" uitgehaald. --
" Maar juist op dat ogenblik dt het staatsbestuur nog maar even
" met deze gedachtengang de natuurlijke orde van zaken had -----
" hersteld en tot overeenkomstige maatregelen kon overgaan, ----
" smolten de voorgenomen maatregelen weg en moest het staats- --
" bestuur getuige zijn van een mirakel, ware het niet dat het --
" staatsbestuur nadien het onnatuurlijke had verdrongen en deze
" literatuur - dit betoog - nogmaals in ogenschouw heeft -------
" genomen. ---
" De wetenschap kan namelijk niet blijven stilstaan bij het ----
" slechts constateren van feiten, zij zoekt naar samenhang en --
" naar een verklaring, ---
" Dit blijkt uit de hierna te melden akten van verklaringen ----
" onder ede en uit rapporten, brieven, krantenberichten, -------
" verwijzingen naar boeken, bandopnamen, enzovoorts. -----------
" Daarna zullen er keuzes moeten worden gemaakt en kiezen is ---
" niet alleen het zigzag tussen alle verklaringen door zoeken --
" van een veilige vluchtweg;------------------------------------
" dat zou al schuivende het zoeken zijn van een veilige --------
" vluchtweg. ---
" Zoals ik al eerder heb aangehaald, zou de herinnering hier ---
" voorgoed zijn weggebleven, maar de feiten bleven wel, --------
" geraamte als zij waren van het verleden. ---------------------
" Het eigen van de feiten is datgene wat de feiten tot ---------
" "verleden" maakte, tot het verleden dat ons, wanneer het -----

21

" zich aan ons meldt, de adem doet inhouden. ----------------
" Het verleden echter was wel toegankelijk, maar ten koste van
" veel moeite en talent. ------------------------------------
" Deze toegankelijkheid moest veroverd worden met een niet weg
" te cijferen inzet en naar ik begrepen heb stuit dit bij veel
" ambtenaren, enige goede daargelaten, nogal eens op problemen
" Zaken en bewijzen zoals voormeld kunnen ook heden onbelemmer
" tot ons doordringen. --------------------------------------
" Het is voldoende een kroniek van rapporten te openen en de -
" feiten marcheren zo naar ons toe!--------------------------
" Het is daarom tot te juichen dat derhalve door mijzelf met -
" deskundige ondersteuning is gestreefd naar een gecoördineerd
" vooronderzoek, alsmede naar het ontplooien van activiteiten
" die het onderzoek in deze richting stimuleerden, ondanks dat
" de zaak weer even een wending leek te krijgen, een heimelijk
" stigma, als gevolg waarvan zij "ondergronds" dreigde te gaan.
" Verscheidene medici en deskundigen heb ik bezocht om advies -
" te vragen. --
" Sommigen van hen hebben mij een schriftelijke verklaring ----
" gegeven, --
" anderen wensten anoniem te blijven. -----------------------
" Ik kan te allen tijde een verklaring onder ede afleggen, ----
" inhoudende dat ik inderdaad die deskundigen om advies heb ---
" gevraagd. ---
" Mijn persoonlijke geest heeft mij bij mijn eerste wel zéér --
" wankele schreden op dit pad begeleid en mij nadien steeds ---
" opnieuw aangemoedigd vol te houden - mijn inzet en mijn -----
" doorzettingsvermogen zijn buitengewoon groot en sterk - als --
" het pad weer alle tekenen van een doodlopende weg leek te ----
" hebben. --
" Hierdoor werden voor mij luikjes geopend die mij een breder --
" blikveld gaven (horizonverruiming) dan voorheen het geval was
" en mij enkele stappen in mijn persoonlijke ontwikkeling hoger
" brachten. --
" Ik had eerder al getracht middels brieven het staatsbestuur --
" enigszins los te woelen uit het door hem, enige afdelingen ---
" daargelaten ingenomen hopeloze zwijgen. --------------------
" Het onkruid moet met wortel en al uit de grond worden gerukt -
" om het voortwoekeren daarvan te beletten.-------------------
" De oninvoelbaarheid van de zijde van het staatbestuur heeft --
" tot gevolg dat ik dat staatsbestuur heden in algemene --------
" beschouwing als ongrijpbaar beleef. ------------------------
" Het ontbreken van een niet naar behoren gevoerd beleid gaat --
" zich wreken. ---
" Dat dit echter niet iets is dat voor de politiek alléén ------
" bedoeld is, maar dat ook alle burgers daarbij partij zijn, ---
" deelde de staatssecretaris van Volksgezondheid de heer -------
" Simons, mij mede in een brief. ----------------------------
" Horizonverruiming moet dan de vertroebelde situatie ---------
" overwinnen om plaats te maken voor een nieuw vergezicht. -----
" Voorts dient het volgende gezegd te worden: ----------------

" Elke Nederlander als staatsburger, alleen of in groepsverband,
" heeft het recht en ook de plicht onvolkomenheden en uitwassen
" in het nationale gezondheidszorgsysteem aan de kaak te -------
" stellen en daarvan verbetering te eisen. --------------------
" Dit volgt uit de artikelen 7 en andere van de Grondwet. ------
" De nationale, politieke, medische zorg en de gezondheidszorg -
" worden enerzijds gekenmerkt door een zekere wildgroei van ----
" activiteiten op sommige plaatsen, anderzijds door het blijven
" voortbestaan van blinde vlekken op de kaart. ----------------
" De nationale en locale gezondheidsvraagstukken blijven naast -
" de algemene en partiële vraagstukken nog steeds onverminderd -
" om een oplossing vragen.-------------------------------------
" Aan dit laatste wordt jammerlijk genoeg niet altijd de hand --
" gehouden. ---
" Er is een indrukwekkend bouwsel ontstaan waarvan de indeling -
" uiterst ondoorzichtig is, "de lappendeken van de gezondheids-
" zorg". --
" Deze ondoorzichtigheid is er in de loop der jaren niet minder
" om geworden, ondanks de vele pogingen daarin verheldering te -
" brengen. --
" Ook de sterk toegenomen kosten van de geneeskundige zorg en --
" de gezondheidszorg met daarnaast de twijfel aan het feitelijke
" rendement ervan, zijn problemen van de eerste orde. ----------
" De oplossing om te komen tot een betere afstemming van de ----
" onderlinge functies is soms een kwestie van beter management,-
" soms van een ander beleid en bestuur en soms van een betere --
" programmering en het stellen van duidelijke prioriteiten. ----
" Soms liggen deze problemen in de politieke sfeer of in -------
" financiële regelingen. --------------------------------------
" De werkelijkheid is ook hier weer de pendante tegenstelling --
" en laat ons zien dat oplossingen niet of niet tijdig worden --
" uitgevoerd of soms niet aan de orde worden gesteld. ----------
" In de redeneertrant van de visie van het volk wil dat zeggen -
" dat de keuze van het in te zetten instrument voor de ---------
" bevordering van de gezondheidszorg "onjuist" is. ------------
" Een polarisatie vanuit de politiek-dualistische denkmodellen -
" geniet thans een bijzondere populariteit als hulpmiddel voor -
" de verklaring van de gezondheidswerkelijkheid en de sociale --
" werkelijkheid en als instrument voor het sociaal-politieke ---
" handelen op micro-, meso- en macroniveau van de besluit- ----
" vorming. --
" Uit dualistische denkmodellen (dyades) spruiten stagnatie en -
" revolutie voort. --
" Een ander voorbeeld is de beschrijving van de sociale --------
" werkelijkheid vanuit de tegenstelling tussen conflict en -----
" harmonie. ---
" Een voorbeeld zou genoemd kunnen worden voor de mogelijkheid -
" voor modelbouw in het sociale leven of in het gezondheidsvlak.
" Hierbij wordt geen gebruik gemaakt van het denken in dyades, -
" maar van het denken in drieheden (triaden). -----------------

" We kunnen daarom over een triade ook spreken als een driele
" model of beleidsplan. ------------------------------------
" Bij de polarisatiestrategen als (bij) het staatsbestuur vol
" bij een tweelingmodel van denken een dwingende keuze. -----
" Een protest uit onvrede van uit het volk volgt dan meestal.
" Bij een drieledig model is er in het beleidsplan nog een --
" tussenfase en zou men eigenlijk moeten stellen dat men -----
" voortdurend blijft bijsturen in positieve gedachten, ook bi
" de uitvoering daarvan, en hierbij het volk in totaal betrek
" Wij noemen dit "beheerste discontinuïteit" en dit geniet --
" duidelijk de voorkeur boven het polarisatiesysteem. -------
" Waarom is het van belang beheerste discontinuïteit als een
" afzonderlijke veranderingsstrategie (planned change) te ---
" onderkennen? ---
" Het antwoord daarop is dat de mens "het volk", in het plan
" zelf mee kan groeien en zelf mee kan denken over hoe de ---
" toekomst er uit zal moeten zien en hoe dit toekomstbeeld --
" verwezenlijkt moet worden. -------------------------------
" Deze keuze kan pas bewust gemaakt worden, wanneer alle ----
" mogelijkheden gekend worden en de consequenties daarvan ---
" overzien worden. ---
" Wie echter kiest voor de polarisatie, versterkt onherroepel
" het wantrouwen, vergroot de intolerantie en moet tenslotte
" de consequentie van de onvermijdelijke revolutie aanvaarden
" Dit gehele betoog, mijn klachten in de eigen familiesfeer,
" tevens de nationale situatie over verschillende functies en
" verschillende problematiek aan de kaak stellende, in een --
" bepaalde zin samenvattende, zou globaal gesteld kunnen word
" dat in wetten en voorschriften over het volk wordt beslist,
" dat voorzieningen er voor het volk zijn en dat bij de -----
" educatieve interventie met het volk samen moet worden -----
" gezocht naar en gewerkt aan een oplossing van het nationale
" politieke vraagstuk en het nationale gezondheidsvraagstuk.
" In deze constellatie van de entropie van voorstellingen met
" de polariteit van het licht en de duisternis, is heden de --
" positie van het staatsbestuur der Nederlanden adherent aan (
" barrière. ---
" "Een toestand die radicaal versplinterd moet worden ten ---
" behoeve van het nieuwe evenwicht" (planned change). -------
" Dit betoog resumerende (samenvattende) worden de ----------
" opvattingen gehuldigd zoals globaal neergezet in de volgende
" opsomming: --
" - er is sprake van ---------------------------------------
"   corruptie, zwendel, valse verklaringen en misstappen in --
"   het medische gebeuren, het gezondheidsgebeuren, de politie
"   de advocatuur en regionaal de orde van advocaten, die het
"   regionale en nationale systeem danig ondermijnen; --------
" - het voorkómen dat de zaak een wending krijgt, een heimelij
"   stigma als gevolg waarvan zij "ondergronds" gaat, is in --
"   ieders belang; --
" - dat het staatsbestuur in zijn ijver om de mensheid te ----
"   dienen de naaste voorbijloopt, is bekend. --------------

" Het volk wordt hier tot een volgzaam kuddedier verlaagd; ---
" - er is sprake van een barrière die radicaal versplinterd ----
" moet worden ten behoeve van een nieuw evenwicht; -----------
" - het vraagstuk van het gezondheidsgebeuren en daarmede het---
" samenhangende probleem van de verhoudingen onderling ligt --
" heden weer in het middelpunt van de belangstelling; --------
" - elke Nederlander heeft als staatsburger, alleen of in ------
" groepsverband, het recht en ook de plicht onvolkomenheden --
" en uitwassen in het nationale politieke systeem en het -----
" nationale gezondheidszorgsysteem aan de kaak stellen en ----
" verbetering daarvan te eisen. ----------------------------
" Dit volgt uit artikel 7 van de Grondwet; ------------------
" - de doelstellingen waarvoor gepleit wordt, zijn het ---------
" doorbreken van verstarde patronen, de opheffing van --------
" schijnzekerheden en het scheppen van horizonverruiming in --
" een constellatie met - momenteel - de polariteit van het ---
" licht en de duisternis. ----------------------------------
" Met betrekking tot deze zaak zijn voor notaris Derks te ------
" Budel totnutoe negen akten verleden waarin in ik ------------
" verklaringen onder ede heb afgelegd. -----------------------
" Het betreft één akte van drie februari negentienhonderd drie -
" en negentig, twee akten zes en twintig februari negentien- ---
" honderd drie en negentig, één akte van ---------------------
" negen maart negentienhonderd drie en negentig, twee akten ----
" van vijf en twintig april negentienhonderd drie en negentig,--
" twee akten van een en twintig april negentienhonderd drie en -
" negentig en één akte van vijf en twintig augustus negentien- -
" honderd drie en negentig. ---------------------------------
" Ook uit diverse stukken, zoals brieven, het exclusief de ----
" titelpagina twee en twintig bladzijden tellende rapport ------
" "Beleidsactoren in het gezondheidsstelsel", van de -----------
" Intermediare Stichting van de Universele Verklaring van de ---
" Rechten van de Mens, kranteartikelen en verwijzingen, --------
" waarvan de kopieën aan deze akte zullen worden gehecht, ------
" kan men een vergelijk trekken om zich te verplaatsen in de ---
" desbetreffende tijdsperiode en kan men harde feiten en -------
" bewijzen stellen.". ---------------------------------------
Op verzoek van de comparant zijn de door hem bedoelde stukken --
aan deze akte gehecht. --

Waarvan akte,- in minuut, is verleden te Budel op de datum in het hoofd van --- deze akte vermeld.---
Na zakelijke opgave van de inhoud van deze akte aan de --------- comparant, die aan mij, notaris, bekend is, heeft deze --------- verklaard van de inhoud van deze akte te hebben -------------- kennisgenomen en op volledige voorlezing daarvan geen prijs ---- te stellen. --
Vervolgens is deze akte na beperkte voorlezing door de --------- comparant en mij, notaris, ondertekend.-----------------------

Volgen handtekeningen van de comparanten en de notaris.

UITGEGEVEN VOOR AFSCHRIFT:
op 11 januari 2000 door Mr. Theodorus Hubertus Johannes Maria op de Laak, notaris te Budel, gemeente Cranendonck:

Capucijnerplein 38 ■ 6021 CB Budel ■ Postbus 2005 ■ 6020 AA Budel ■ **T** (0495) 49 32 32 ■ **F** (0495) 49 19 31

Huidig zorgbeleid is niet houdbaar, waarschuwt adviesorgaan WRR

september 15, 2021
UTRECHT NEWS

De gezondheidszorg in Nederland is niet klaar voor de toekomst. Het ontbreekt aan scherpe en duidelijke keuzes van de overheid. Als de politiek blijft talmen met het nemen van moeilijke beslissingen, zal de zorg zoals we die nu kennen, straks niet meer vanzelfsprekend zijn.

Dat is de teneur van het rapport ‘Kiezen voor houdbaarheid. Mensen, middelen en maatschappelijk draagvlak’ van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Daarin neemt de WRR het huidige gezondheidsbeleid op de korrel en vertelt ze hoe het beter kan.

Raadslid Marianne de Visser is de eerste om toe te geven dat de verzamelde feiten over het algemeen niet nieuw zijn. Het gaat om de urgentie en de samenhang tussen de talrijke knelpunten, zegt ze. “We luiden de noodklok.”

Oplopende zorguitgaven

Een groot probleem vormen de oplopende zorguitgaven, die nu zo’n honderd miljard euro per jaar bedragen. Door onder meer vergrijzing, een verwachte stijging van het aantal chronische zieken en de verslechterende leefstijl zullen die uitgaven zijn verdrievoudigd over veertig jaar, waarschuwt de WRR. Een toename die groter is dan de gemiddelde economische groei. Met andere woorden: de zorg dreigt onze welvaartsgroei op te gaan eten volgens het rapport.

Nu werkt ongeveer een op de zes à zeven Nederlanders in de zorg, over twintig jaar zou dat één op de vier zijn, in 2060 één op de drie.

“Het zijn getallen, die eigenlijk niet met de realiteit in overeenstemming kunnen zijn”, zegt De Visser. “Bovendien betekenen ze dat als je al dat geld en al die mensen inzet voor de zorg, dat je ze niet voor andere publieke doelen kunt inzetten. Bijvoorbeeld het onderwijs. Het gaat aan alle kanten knellen.”

Onrust over nieuwe megabezuiniging zorg

Ziekenhuizen, verpleegkundigen en huisartsen luiden de noodklok over een nieuwe grootscheepse zorgbezuiniging van het kabinet Rutte III. Ze vrezen dat de zorg voor kwetsbare mensen straks door de bodem zakt, door financiële problemen en een personeelsgebrek.

We zijn bang dat deze ingreep ten koste van de kwaliteit of toegankelijkheid van zorg gaat

Woordvoerder Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen

De afgelopen jaren beknotte zorgminister Schippers via afspraken met de medische wereld de groei van het aantal behandelingen door ziekenhuizen, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. Nu doet de coalitie daar een flinke schep bovenop en boekt een megabedrag, bijna 2 miljard in 2021, in als beoogde besparing. Dat is ruim 800 miljoen meer dan VVD, CDA, D66 en ChristenUnie in hun verkiezingsprogramma hadden staan. Het Centraal Planbureau acht zo'n grote bezuiniging onhaalbaar en waarschuwt voor slechtere zorg.

,,Dit besluit creëert onrust en verwarring", stelt de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen. ,,Wat wordt er van ons verwacht? Geen idee. Maar we zijn bang dat deze ingreep ten koste van de kwaliteit of toegankelijkheid van zorg gaat", aldus een zegsman. Hij herinnert zich de situatie van vijftien jaar geleden: toen lagen patiënten op de gang of werden ze met helikopters naar buurlanden gevlogen. ,,Daar moeten we natuurlijk niet naar terug."

Verdrietig

Niels Jacobs, verpleegkundige op de spoedeisende hulp en actief voor vakbond Nu '91, is 'heel verdrietig en teleurgesteld' over het regeerakkoord. ,,Deze kostenbesparing gaat ons niet meer lukken. We zijn de afgelopen jaren al veel efficiënter gaan werken. De huisarts is al veel meer gaan doen, daarmee is veel winst behaald. Maar er is een grens aan wat we nog kunnen doen.''

De belangenvereniging voor verpleegkundigen vreest de budgetverlaging voor de wijkverpleging, aldus V&VN-directeur Sonja Kersten. ,,Daar kampen ze al met personeelstekorten, cliëntenstops en een hoge administratieve last. Tel daar de groeiende vraag door een kort verblijf in het ziekenhuis en meer kwetsbare ouderen met bijvoorbeeld dementie bij op en dit is echt zorgwekkend." Ook Actiz, brancheverenigingvan zorginstellingen, noemt bezuinigingen op de wijkverpleging onacceptabel.

Bezorgd

De werkdruk van huisartsen is nu al behoorlijk groot, de grens van wat we kunnen is in zicht

LHV-voorzitter Ella Kalsbeek

De Landelijke Huisartsen Vereniging is eveneens bezorgd. ,,Doordat ziekenhuizen en de geestelijke gezondheidszorg minder kunnen doen, komen er steeds meer patiënten bij de huisarts terecht. De werkdruk van huisartsen is nu al behoorlijk groot, de grens van wat we kunnen is in zicht'', zegt voorzitter Ella Kalsbeek.

Volgens de coalitiepartijen zijn de nieuwe zorgbezuinigingen 'ambitieus', maar terecht. Het aantal behandelingen en de medicijnkosten zullen de komende jaren doorstijgen, zo is de verwachting. ,,Als we niets doen, dan gaat de zorgpremie door het dak" zegt CDA'er Mona Keijzer. ,,Het is in ons aller belang dat de stijging wordt gedempt tot aanvaardbare proporties. We willen met de sector gaan kijken hoe dat het beste kan."

Bron:ad.nl

Edwin van der Aa en Deborah Jongejan
12-10-2017

Column

Kabinet Rutte debet aan tekort Intensive Care-eenheden

Noordkopcentraal.nl
Kees Zwaan
Gepubliceerd: 30-03-2020

Kim Putters (SCP) zei in een interview dat alle publieke voorzieningen de laatste jaren onder grote druk zijn komen te staan. Ook de gezondheidszorg, waar flink op is bezuinigd. De bezuinigingsdrift van het neoliberale kabinet zal er de komende tijd waarschijnlijk toe leiden dat niet iedereen de (intensieve) zorg en -verpleging zal kunnen krijgen die hij nodig heeft. Zo zijn er al regels bedacht om te bepalen wie wel én niet in aanmerking komt voor een intensive-care behandeling. In ’fase 3’ zullen *’mensen die compleet hulpbehoevend zijn voor hun dagelijkse verzorging’* niet meer worden toegelaten. Tot die groep behoort een groot deel van de populatie van instellingen voor verstandelijk gehandicapten. We zijn diep gezonken, mede door het afknijpen van de zorg. Straks zal er misschien een keuze moeten worden gemaakt bij de poort van het ziekenhuis. Wie mag blijven leven en wie niet?

Pieter Lakeman doet al jarenlang onderzoek naar bedrijven die frauderen. Zo onderzocht hij destijds de praktijken van Dirk Scheringa. Zijn onthullingen zorgden tenslotte voor de ondergang van diens DSB. Nu onderzocht hij in verband met de Corona-uitbraak de Nederlandse gezondheidszorg. Hebben wij het beste zorgstelsel in Europa?

Een adequate zorg voor de door het Corona-virus getroffen Nederlanders is afhankelijk van de kwaliteit en de opnamecapaciteit van de ziekenhuizen. Zijn er voldoende plekken beschikbaar om een zeer groot aantal doodzieke mensen op te vangen?

Lakeman stelt, net als Putters, dat onder het bewind van het kabinet Rutte er een flinke afbraak van het zorgstelsel heeft plaatsgevonden. Om dat te onderbouwen komt hij met harde cijfers en vergelijkingen met andere landen.

In Nederland is het aantal beschikbare ziekenhuisbedden gekrompen van ongeveer 45.000 naar 38.000. Dat betekent dat er inmiddels 7000 minder plekken in ziekenhuizen beschikbaar zijn, terwijl het aantal Nederlanders groeit en de vergrijzing toeneemt. Bejaardenhuizen zijn zo goed als verdwenen. Oude, vaak kwetsbare mensen moeten zo lang mogelijk thuis blijven wonen en verzorgd worden door ’gebruikelijke verzorgers’. Dat zijn de familieleden die het kosteloos op zich moeten nemen.

Als er gekeken wordt naar het aantal ziekenhuisbedden per 1000 inwoners, dan komen wij Nederlanders er zeer bekaaid af. Terwijl Duitsland 8,1, Frankrijk 6,1, België 5,1 en Engeland 3,6 bedden per 1000 mensen beschikbaar heeft, zijn er slechts 2,3 voor Nederlanders aanwezig. Verspreid over Nederland waren er enige jaren geleden zo’n 1900 intensive-care plekken. Die zijn door het kabinet Rutte teruggebracht tot een aantal van 1200. Een afname van bijna 37%. Het resultaat van de neoliberale bezuinigingswoede. Het staat in een schril contrast met Duitsland, waar men één IC unit per 3.000 inwoners heeft. Nederland heeft er slechts één per 14.000 inwoners!

Het is zaak de gezondheidszorg op orde te hebben en dat een ieder die dat nodig heeft, op tijd de juiste zorg kan krijgen. En dat is nu maar de vraag. Als samenleving krijgen we nu de rekening gepresenteerd van jarenlange bezuiniging op publieke voorzieningen.

De gezondheidszorg is lang onderhevig geweest aan liberalisering en privatisering. Twee neoliberale principes die onze saamhorigheid, de solidariteit, ondermijnen. Ook op gemeentelijk niveau (Hollands Kroon) is een deel van de gezondheidszorg in handen van een privaat bedrijf dat tot in de haarvaten van de gemeentelijke organisatie wil doordringen. Een ongewenste ontwikkeling.

Hopelijk zet deze crisis onze (lokale) politici aan het denken. Moeten ze niet volledig het roer omgooien en vechten voor een solidaire samenleving waarin iedereen meetelt?

Handleiding
bedrijfscontinuïteit
bij Grieppandemie
Maart 2008, Ministerie VWS en Min Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Directie Nationale Veiligheid
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
in samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
2010

Algemeen overleg Tweede Kamer

Tweede Kamer der Staten-Generaal
2
Vergaderjaar 2011–2012
22 894
Preventiebeleid voor de volksgezondheid
Nr.
302 VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG
Vastgesteld 28 oktober 2011
De vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport1 heeft op 29 september 2011 overleg gevoerd met minister Schippers van Volksge-zondheid, Welzijn en Sport over: –**de brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport d.d. 12 mei 2010 over de afbestelling deel pandemische griep vaccins (22 894, nr. 270);** –**de brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport d.d. 18 mei 2010 met de reactie op het IGZ-rapport «Koude keten vaccins tegen de Mexicaanse griep bij zorginstellingen op orde, maar nog niet geborgd» (22 894, nr. 272);** –**de brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over het rapport van de Raad van Europa inzake de Mexi-caanse griep (22 894, nr. 290);** –**de brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport d.d. 14 maart 2011 over de Evaluatie Nieuwe Influenza A (H1N1) (de Mexicaanse griep) (22 894, nr. 297);** –**de brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport d.d. 14 juni 2011 over de evaluatie aanpak Nieuwe Influenza A (H1N1) (22 894, nr. 300).**

NOS NIEUWS • ECONOMIE • 15-06-2014,

Massaontslag in de zorg verwacht

Werknemers van verzorgingshuizen, verpleeghuizen en in de thuiszorg staat een grote ontslaggolf te wachten. Volgens ActiZ, de werkgeversorganisatie in de zorg, zijn vanwege de bezuinigingen van 2,5 miljard euro de afgelopen maanden al 11.000 ontslagen aangekondigd, maar de grote bulk moet nog komen.

Renske Leijten, Tweede Kamerlid
Henk van Gerven, Tweede Kamerlid en oud-huisarts
Femke Post, beleidsmedewerker
Oktober 2016
Publicatie onder verantwoordelijkheid van de SP-Tweede Kamerfractie
Foto cover: Nils Müller

Samenvatting

In totaal vulden 1120 verpleegkundigen die werkzaam zijn in het ziekenhuis de enquête volledig in. Zij beantwoordden 64 vragen over hun werk en de ontwikkelingen binnen de zorg. Aan het onderzoek deden procentueel meer jonge verpleegkundigen mee ten opzichte van het landelijk gemiddelde. De helft van de deelnemers werkt al langer dan 10 jaar in het ziekenhuis.
Van de respondenten is ruim 81 procent van mening dat de situatie in de zorg de afgelopen jaren is verslechterd (909 respondenten), slechts 5 procent ziet een verbetering (54 respondenten). Voor deze verslechtering benoemden de verpleegkundigen verschillende oorzaken. Zo ziet ruim 71 procent een toename van de bureaucratie, ziet 47 procent een toename in de werkdruk en ervaart 50 procent een verslechtering van de arbeidsomstandigheden door onder andere minder handen aan het bed en een toename van het aantal patiënten.
Het beleid van het kabinet en de zorgverzekeraars wordt ook gevoeld op de werkvloer. Het wordt over het algemeen negatief

ervaren. Zo geeft, van de 561 respondenten die al langer dan 10 jaar binnen de ziekenhuiszorg werken, 40 procent aan dat het werk minder leuk is geworden, 37 procent geeft aan dat het werk sinds de invoering van het DBC-stelsel/de Zvw even leuk is gebleven, geen enkele respondent is echter van mening dat het werk er leuker op is geworden. 625 respondenten merken de invloed van (het beleid van) zorgverzekeraars in hun werk (ruim 56 procent). Van deze groep beoordeelt 55 procent deze invloed als negatief, slechts 1 procent geeft aan dat dit een positieve invloed is. Ongeveer 22 procent merkt geen invloed van de zorgverzekeraar.
Op de vraag 'Merkt u in het werk iets van de ontwikkelingen (zoals bijvoorbeeld decentralisaties en bezuinigingen) in de zorg' antwoorden 857 respondenten bevestigend (ruim 77 procent). Van deze 857 respondenten beoordeelt bijna 74 procent deze invloed als negatief, slechts 3 procent geeft aan dat de invloed positief is.
Voor ruim 52 procent is het plezier in het werk de afgelopen jaren afgenomen.
385 respondenten (34 procent) merken de invloed van het eigen risico; 33 procent beoordeelt deze invloed als negatief, en slechts 1 procent geeft aan dat dit een positieve invloed is.

De enquête is opgesteld door de Tweede Kamerfractie van de SP. De vragen gaan over het dagelijkse werk van de verpleegkundigen werkzaam in het ziekenhuis en over de veranderingen die zij de laatste tijd ervaren in hun werk. Er is volop ruimte geboden voor opmerkingen en toelichtingen. Het invullen van de enquête kostte 20 tot 30 minuten, afhankelijk van hoe uitgebreid de open vragen zijn ingevuld.
Er zijn in totaal 64 vragen gesteld. De vragen waren grotendeels gesloten, maar veel vragen werden gevolgd door een vervolgvraag om het gegeven antwoord toe te lichten of met voorbeelden te onderbouwen. Bij de betreffende open vragen zijn elke keer door enkele tientallen tot enkele honderden respondenten reacties ingevuld. Alle reacties zijn gelezen. Informatie uit deze reacties is gebruikt bij de analyse van de antwoorden en in de resultaten samengevat. Veel opmerkingen zijn in dit rapport gebruikt als citaat.

In totaal vulden 1140 verpleegkundigen de enquête volledig in, 20 daarvan werkten echter niet in het ziekenhuis maar in Bijvoorbeeld de GGZ of de gehandicaptenzorg. Onder deze doelgroepen hebben wij recent aparte onderzoeken uitgevoerd naar hun werktevredenheid en ervaringen in de zorg.2 Omdat wij ons in dit onderzoek specifiek richten op de verpleegkundigen in het ziekenhuis zijn deze 20 reacties niet meegenomen in de analyse en gaan wij uit van 1120 respondenten.
Van de 1120 respondenten is 88 procent vrouw, is 52 procent jonger dan 35 jaar en werkt 50 procent al langer dan 10 jaar in het ziekenhuis. Landelijk gezien is 70 procent van de personen werkzaam in de universitaire medische centra vrouw, voor de algemene en overige ziekenhuizen is dat 81.8 procent 3 . Deze percentages liggen iets lager dan in ons onderzoek maar lijken goed vergelijkbaar. Landelijk gezien is 38 procent van de personen werkzaam in de universitaire medische centra jonger dan 35 jaar, voor de algemene en overige ziekenhuizen is dat 28 procent. Ook deze percentages liggen lager, daarmee zijn de respondenten in ons onderzoek jonger dan 35 jaar wat oververtegenwoordigd.

Demissionair kabinet trekt 45 miljoen euro uit voor controle coronapas

Bron: rtlnieuws.nl

16 september 2021

Grapperhaus: “Burgemeesters mogen mystery guests inzetten voor naleven coronaregels”

Bron: oogtv.nl

1 november 2021

standard faith
worldwide UN community
behavior principles captivity
oppression balance
international diversity
female person jail every time
stress
inherent sexual exploitation
public
freedom political
natural imprisonment rightness labor rejection social
right enslavement
everywhere organization
government
human behavior fist help strike universal declaration
kidnapping assurance gender
moral universal war crime
integration struggle kid safeness bullying
prohibition
law rights rule of law
lies rebelion
protection legal prisoner
liberty ethnicity
politics brave
hope discrimination abuse
human rights
equal control fight girl
dream expression trafficking liberation captive
fair trial slavery human stop
sexual religion conviction
security people policy
physical pressure sex inalienable
differences
crime choice document
genocide torture justice democracy
equality victim block independence prison
moral principles war
education man
racial harassment human being
awareness
kidnap natural rights trapped egalitarian
violence fundamental
capture segregation humanity
free fundamental rights
frontier
slave respect etics message boundary illegal
exploitation life human trafficking
unhappy captured
civil rights declaration
norms fear race protest
peace public policy future
world punishment equalizer
free speech arrest
repress
legal rights
civil threat

Coronavirus: mensenrechten moeten centraal staan antwoordt Bachelet

(Dutch)

GENÈVE (6 maart 2020) - Hoge VN-Commissaris voor de Mensenrechten Michelle Bachelet zei vrijdag dat het essentieel is dat regeringen maatregelen nemen om de verspreiding van het coronavirus te verhinderen, COVID-19, een reeks aanvullende acties ondernemen om de mogelijk negatieve gevolgen van dergelijke maatregelen voor te verminderen het leven van mensen.

"Als arts begrijp ik de noodzaak van een reeks maatregelen ter bestrijding van COVID-19, en als voormalig hoofd van regering, ik begrijp de vaak moeilijke evenwichtsoefening wanneer er moeilijke beslissingen moeten worden genomen, "Bachelet zei.

"Onze inspanningen om dit virus te bestrijden zullen echter niet werken tenzij we het holistisch benaderen, wat betekent grote zorg besteden aan de bescherming van de meest kwetsbare en verwaarloosde mensen in de samenleving, zowel medisch als economisch."

"Zulke mensen zijn mensen met een laag inkomen, geïsoleerde plattelandsbevolking, mensen met onderliggende gezondheidsproblemen,
mensen met een handicap en ouderen die alleen of in instellingen wonen, " voegde ze eraan toe.

Afsluitingen, quarantaines en andere dergelijke maatregelen om de verspreiding van COVID-19 in te dammen en te bestrijden, zouden dat moeten doen altijd worden uitgevoerd in strikte overeenstemming met de mensenrechtennormen en op een manier die noodzakelijk is en evenredig met het ingeschatte risico- maar zelfs als ze dat zijn, kunnen ze ernstige gevolgen hebben voor mensen leven, zei de Hoge Commissaris.

Hoewel de autoriteiten het misschien nodig achten om scholen te sluiten, kan dit ertoe leiden dat ouders thuis moeten blijven en arbeidsongeschikt, een maatregel die vrouwen waarschijnlijk onevenredig treft. Werkloos blijven om te 'isoleren' kan leiden tot loonverlies of baanverlies, met verstrekkende gevolgen voor levensonderhoud en leven van mensen.

De gezondheidszorg voor mensen met chronische of ernstige aandoeningen kan worden belemmerd door de reactie op de uitbraak. Verstoring van handel en reizen zal waarschijnlijk een grote impact hebben, vooral op kleine en middelgrote bedrijven en de mensen die ze in dienst hebben en bedienen.

'Mensen die economisch al amper overleven, kunnen al te gemakkelijk over de rand worden geduwd door maatregelen wordt aangenomen om het virus te bevatten. Regeringen moeten bereid zijn op verschillende manieren te reageren op onbedoeld

gevolgen van hun acties gericht op het coronavirus. Bedrijven zullen ook een rol moeten spelen, waaronder flexibel reageren op de impact op hun werknemers, ''zei Bachelet.

De hoge commissaris was ingenomen met het feit dat sommige regeringen, evenals internationale organisaties, dat wel zijn maatregelen nemen om de impact op de economische en sociale rechten van mensen te verzachten.

'Aangezien we allemaal op onbekend terrein opereren, moedig ik de staten aan manieren te vinden om informatie te delen over goede praktijken die ze momenteel gebruiken om de negatieve sociaaleconomische effecten van COVID-19 en de inspanningen om de verspreiding ervan te stoppen. Internationale solidariteit en samenwerking zijn meer dan ooit nodig.

Het is ook duidelijk maken dat middelen moeten worden besteed aan sociale bescherming, zodat mensen economisch kunnen overleven tijdens wat een langdurige crisis kan worden, 'zei ze.

''COVID-19 is een test voor onze samenlevingen en we leren allemaal en passen ons aan als we reageren op het virus. Mens waardigheid en rechten moeten daarbij centraal staan, geen bijzaak ', zei Bachelet.

Om de uitbraak effectief te bestrijden, moet ervoor worden gezorgd dat iedereen toegang heeft tot behandeling en de gezondheid niet wordt ontzegd zorg omdat ze er niet voor kunnen betalen of vanwege stigma.

Regeringen moeten ervoor zorgen dat alle relevante informatie iedereen zonder uitzondering bereikt, ook gemakkelijk begrijpelijke formaten en talen, en aangepast voor mensen met specifieke behoeften, zoals kinderen, de slechtzienden en slechthorenden en mensen met beperkte of geen leesvaardigheid.
''Open en transparant zijn is de sleutel om mensen in staat te stellen en aan te moedigen om deel te nemen aan maatregelen die zijn ontworpen om hun eigen gezondheid en die van de bredere bevolking te beschermen, vooral wanneer het vertrouwen in de autoriteiten is geweest geërodeerd. Het helpt ook om valse of misleidende informatie tegen te gaan die zoveel schade kan aanrichten door angst te wekken en vooroordeel ', zei de Hoge Commissaris.

"Ik dring er ook bij de autoriteiten in de door COVID-19 getroffen landen op aan alle nodige maatregelen te nemen om incidenten aan te pakken xenofobie of stigmatisering, 'voegde ze eraan toe.

Voor meer informatie en mediaverzoeken contact op met: Liz Throssell - + 41 22 917 9296 / ethrossell@ohchr.org of Jeremy Laurence - + 41 22917 9383 / jlaurence@ohchr.org of Marta Hurtado - + 41 22917 9466 / mhurtado@ohchr.org

***Tag en deel - Twitter:* @UNHumanRights *en Facebook:* unitednationshumanrigh**

COVID-19: Staten mogen geen misbruik maken van noodmaatregelen om mensenrechten te onderdrukken - VN-experts

| DUTCH |

GENÈVE (16 maart 2020) - VN-mensenrechtendeskundigen * hebben er bij de staten vandaag op aangedrongen te voorkomen dat ze te ver gaan met veiligheidsmaatregelen in hun reactie op de uitbraak van het coronavirus en herinneren hen eraan dat noodbevoegdheden niet mogen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen.

"Hoewel we de ernst van de huidige gezondheidscrisis erkennen en erkennen dat het gebruik van noodbevoegdheden door het internationaal recht is toegestaan als reactie op aanzienlijke bedreigingen, herinneren we de staten er dringend aan dat noodmaatregelen op het coronavirus evenredig, noodzakelijk en niet-discriminerend moeten zijn ', Aldus de experts.

Hun oproep sluit aan bij de recente oproep van de Hoge Commissaris van de VN voor de mensenrechten om #HumanRights centraal te stellen in de reactie van #CoronavirusOutbreak .

Verklaringen van noodtoestanden, om gezondheids- of veiligheidsredenen, hebben duidelijke richtlijnen van het internationaal recht, aldus de VN-experts. "Het gebruik van noodbevoegdheden moet openbaar worden verklaard en moet worden aangemeld bij de relevante verdragsorganen wanneer de grondrechten, waaronder verkeer, gezinsleven en assemblage aanzienlijk worden beperkt."

“Bovendien mogen noodverklaringen op basis van de Covid-19-uitbraak niet worden gebruikt als basis voor bepaalde groepen, minderheden of individuen. Het mag niet dienen als dekmantel voor repressieve actie onder het mom van bescherming van de gezondheid, en mag ook niet worden gebruikt om het werk van mensenrechtenverdedigers het zwijgen op te leggen.

"Beperkingen die worden genomen om op het virus te reageren, moeten worden gemotiveerd door legitieme volksgezondheidsdoelen en mogen niet alleen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen."

Sommige staten en veiligheidsinstellingen kunnen het gebruik van noodbevoegdheden aantrekkelijk vinden omdat het snelkoppelingen biedt, aldus de experts. "Om te voorkomen dat dergelijke buitensporige bevoegdheden vast komen te zitten in juridische en politieke systemen, moeten beperkingen nauw worden aangepast en het minst ingrijpende middel zijn om de volksgezondheid te beschermen."

Ten slotte moeten de autoriteiten in landen waar het virus aan het afnemen is, proberen het leven weer normaal te maken en buitensporig gebruik te maken van noodbevoegdheden om het dagelijkse leven voor onbepaalde tijd te reguleren, zeiden ze.

"We moedigen staten aan om standvastig te blijven bij het handhaven van een op mensenrechten gebaseerde aanpak om deze pandemie te reguleren, om de opkomst van gezonde samenlevingen met rechtsstaat en mensenrechtenbescherming te vergemakkelijken", aldus de VN-experts.

LOOPT AF

**** De VN-deskundigen:*** *de speciale rapporteur voor de bevordering en bescherming van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden bij de bestrijding van terrorisme* ***, mevrouw Fionnuala D. Ní Aoláin*** *; de speciale rapporteur voor buitengerechtelijke, beknopte of willekeurige executies ,* ***mevrouw Agnes Callamard*** *; de speciale rapporteur voor de bevordering en bescherming van het recht op vrijheid van mening en meningsuiting , de* ***heer David Kaye*** *; de speciale rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers , de* ***heer Michel Forst*** *; de Speciale rapporteur voor de rechten op vrijheid van vreedzame vergadering en vereniging , de* ***heer Clément Nyaletsossi Voule*** *;* ***,*** *Speciale rapporteur voor het recht op lichamelijke en geestelijke gezondheid , de* ***heer Dainius Pūras,*** *de speciale rapporteur voor het recht op onderwijs ,* ***mevrouw Koumbou Boly Barry*** *; de speciale rapporteur voor het recht op privacy , de* ***heer Joe Cannataci*** *; de speciale rapporteur voor vrijheid van godsdienst of overtuiging , de* ***heer Ahmed Shaheed*** *; de speciale rapporteur voor het recht op ontwikkeling ,* ***De heer Saad Alfarargi*** *; de speciale rapporteur voor adequate huisvesting ,* ***mevrouw Leilani Farha*** *; de speciale rapporteur voor de rechten van de mens op veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen , de* ***heer Léo Heller*** *; de onafhankelijke deskundige op* het *gebied van mensenrechten en internationale solidariteit , de* ***heer Obiora C. Okafor*** *; de onafhankelijke deskundige ter bevordering van een democratische en rechtvaardige internationale orde , de* ***heer Livingstone Sewanyana,*** *de speciale rapporteur voor de onafhankelijkheid van rechters en advocaten , de heer Diego García-Sayán; de werkgroep Willekeurige detentie : de* ***heer José Antonio Guevara Bermúdez*** *(voorzitter),* ***mevrouw Leigh Toomey*** *(vice-voorzitter communicatie),* ***mevrouw Elina Steinerte*** *(vice-voorzitter follow-up), de* ***heer Seong-Phil Hong*** *en de* ***heer Sètondji Adjovi ; en*** *de werkgroep voor gedwongen of onvrijwillige verdwijningen : de* ***heer Luciano Hazan*** *(voorzitter-rapporteur), de* ***heer Tae-Ung Baik*** *(ondervoorzitter),* ***mevrouw Houria Es-Slami*** *, de* ***heer Bernard Duhaime*** *en de* ***heer Henrikas Mickevicius*** *.*

De speciale rapporteurs en onafhankelijke deskundigen maken deel uit van wat bekend staat als de speciale procedures van de Mensenrechtenraad. Speciale procedures, het grootste orgaan van onafhankelijke deskundigen op het gebied van de mensenrechten van de VN, is de algemene naam van de onafhankelijke mechanismen voor onderzoek en monitoring van de Raad die betrekking hebben op specifieke landensituaties of thematische kwesties in alle delen van de wereld. Special Procedures-experts werken op vrijwillige basis; ze zijn geen VN-personeel en ontvangen geen salaris voor hun werk. Ze zijn onafhankelijk van elke regering of organisatie en dienen in hun individuele hoedanigheid.

*Voor verdere vragen en **mediaverzoeken** kunt u contact opnemen met Michelle Erazo Martínez (+41 22917 9449 / merazo@ohchr.org). Voor vragen van de media met betrekking tot andere onafhankelijke VN-experts kunt u contact opnemen met Xabier Celaya (+41 22917 9445 / xcelaya@ohchr.org). Volg nieuws over de onafhankelijke mensenrechtenexperts van de VN op Twitter @UN_SPExperts .*

*Bezorgd over de wereld waarin we leven? **STA OP dan vandaag voor iemands rechten.** # Standup4humanrights en bezoek de webpagina op http://www.standup4humanrights.org*

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER
COVID-19 RESPONSE

TOPICS IN FOCUS
EMERGENCY MEASURES AND COVID-19
27 April 2020

EMERGENCY MEASURES AND COVID-19: GUIDANCE

The situation presented by the COVID-19 pandemic requires many countries worldwide to take extraordinary measures to protect the health and well-being of the population. Even in a public emergency, these steps need to be based on the rule of law.

Emergency powers should be used within the parameters provided by international human rights law, particularly the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which acknowledges that States may need additional powers to address exceptional situations. Such powers should be time-bound and only exercised on a temporary basis with the aim to restore a state of normalcy as soon as possible.

Even without formally declaring states of emergency, States can adopt exceptional measures to protect public health that may restrict certain human rights. These restrictions must meet the requirements of legality, necessity and proportionality, and be non-discriminatory.

The suspension or derogation of certain civil and political rights is only allowed under specific situations of emergency that "threaten the life of the nation". Some safeguards must be put in place including the respect of some fundamental rights that cannot be suspended under any circumstances.

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights does not include a provision on derogations. State obligations associated with the core content of the rights to food, health, housing, social protection, water and sanitation, education and an adequate standard of living remain in effect even during situations of emergency.

RESTRICTIONS ON HUMAN RIGHTS AS A RESULT OF EMERGENCY MEASURES

Some rights, such as freedom of movement, freedom of expression or freedom of peaceful assembly may be subject to restrictions for public health reasons, even in the absence of a state of emergency. These restrictions, however, must meet the following requirements:

- *Legality*: The restriction must be "provided by law". This means that the limitation must be contained in a national law of general application, which is in force at the time the limitation is applied. The law must not be arbitrary or unreasonable, and it must be clear and accessible to the public.
- *Necessity*. The restriction must be *necessary* for the protection of one of the permissible grounds stated in the ICCPR, which include public health, and must respond to a pressing social need.
- *Proportionality*. The restriction must be *proportionate* to the interest at stake, i.e. it must be appropriate to achieve its protective function; and it must be the least intrusive option among those that might achieve the desired result.
- *Non-discrimination*. No restriction shall discriminate contrary to the provisions of international human rights law.

- All limitations should be interpreted strictly and in favour of the right at issue. No limitation can be applied in an arbitrary manner.
- The authorities have the burden of justifying restrictions upon rights.

STATES OF EMERGENCY

- States of emergency are specifically regulated under human rights law. Although derogation or suspension of certain rights is permitted when such emergencies are declared, measures suspending rights should be avoided when the situation can be adequately dealt with by establishing proportionate restrictions or limitations on certain rights, as described above.
- If derogations from a State's human rights obligations are needed to prevent the spread of COVID-19, all measures taken should be proportionate and limited to those strictly required by the exigencies of the situation. This requirement relates to the duration, geographical coverage and substantive basis of the state of emergency.
- Accordingly, state of emergency legislation and measures should be:
    - Strictly temporary in scope,
    - The least intrusive to achieve the stated public health goals, and
    - Include safeguards such as sunset or review clauses, in order to ensure return to ordinary laws as soon as the emergency situation is over.
- Some rights, such as the right to life, the prohibition from torture and the principle of legality in criminal law,[1] cannot be derogated from even during states of emergency and continue to apply in all situations. Ordinary courts should maintain their jurisdiction to adjudicate complaints for violations of non-derogable rights.
- States should take measures to prevent human rights violations and abuses associated with the state of emergency perpetrated by state and non-state actors. Allegations of such violations and abuses should be effectively and promptly investigated with a view to putting an end to the violation or abuse, bringing perpetrators to justice and providing victims with protection and effective remedies.
- The principles of legality and the rule of law require that fundamental requirements of fair trial must be respected during a state of emergency. Only a court of law may try and convict a person for a criminal offence. The presumption of innocence must be respected.
- Emergency declarations based on the COVID-19 outbreak should not be used as a basis to target particular individuals or groups, including minorities. Measures taken must not involve prohibited discrimination on any grounds such as race, colour, sex, sexual orientation and gender identity, disability, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

[1] For a full list of non-derogable rights, please refer to article 4 of the ICCPR and General Comment 29 of the Human Rights Committee. Regional human rights instruments may provide for a different set of non-derogable rights.

- States should provide timely and effective measures to support the enjoyment of core economic and social rights of people affected by emergency restrictions, including through support for employment and livelihoods, housing, food, education, social protection and health, in order to enable them to comply with the emergency measures.
- For a state of emergency is be lawfully declared, it must be publicly and officially proclaimed. An official proclamation is essential for the maintenance of the principles of legality and rule of law. Proclamations must be in line with relevant constitutional and other provisions of national law that govern such proclamations and the exercise of emergency powers. In addition, States Parties to the International Covenant on Civil and Political rights are required to notify the UN Secretary-General under article 4.3 of the Covenant.
- States must inform the affected population of the exact substantive, territorial and temporal scope of the application of the state of emergency and its related measures. Sufficient information about emergency legislation and measures should be communicated swiftly and in all official languages of the State, as well as in as many other languages widely spoken in the country as possible, and in an accessible manner so the public at large is aware of the new legal rules and can conduct themselves accordingly.
- A state of emergency should be guided by human rights principles, including transparency. A state of emergency should not be used for any purpose other than the public necessity for which it is declared, in this case to respond to the COVID-19 pandemic. It should not be used to stifle dissent. Transparency and the right to information during a state of emergency require that media freedom is protected, as journalism serves a crucial function during the emergency.
- Supervision of the exercise emergency powers is essential give substance to democracy and the rule of law. Emergency measures, including derogation or suspension of certain rights, should be subject to periodic and independent review by the legislature. Any emergency legislation introduced under a state of emergency should be subjected to adequate legislative scrutiny. There should also be meaningful judicial oversight of exceptional measures or a state of emergency to ensure that they comply with the limitations described above.

For additional guidance on states of emergency, see General Comment 29 of the Human Rights Committee, and the Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.

ARTICLE 4 OF THE INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS

1. In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.

2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs I and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.

3. Any State Party to the present Covenant availing itself of the right of derogation shall immediately inform the other States Parties to the present Covenant, through the intermediary of the Secretary-General of the United Nations, of the provisions from which it has derogated and of the reasons by which it was actuated. A further communication shall be made, through the same intermediary, on the date on which it terminates such derogation.

PENALTIES FOR VIOLATIONS OF EXTRAORDINARY MEASURES

- States must enforce any exceptional measures humanely, respecting the principle of proportionality when imposing penalties for violations and ensure that penalties are not imposed in an arbitrary or discriminatory way. For example, persons with disabilities or victims of domestic violence, should not be subjected to penalties should they violate COVID-19 emergency measures to protect themselves.

- States should only deprive persons of their liberty as a last resort, on grounds that are established by law, and with appropriate procedural safeguards. Deprivation of liberty must be reasonable, necessary and proportionate in the circumstances, even in a state of emergency.

- States should pay specific attention to the public health implications of overcrowding in places of detention and to the particular risks to detainees created by the COVID-19 emergency, in assessing appropriateness of detaining someone.

- Fines should be commensurate to the seriousness of the offence committed. In assessing the appropriate sum of a fine, consideration should be given to the individual circumstances, including gender-specific impacts. This is particularly relevant for jobless people or those not generating income because of the emergency measures.

- Measures to regulate misinformation on COVID-19 should be crafted with care, as they may lead to censorship of unpopular or minority opinions. Criminal penalties for information offenses should be avoided. States should employ less intrusive means of combating the spread of misinformation, such as promoting independent fact-checking, education and media literacy. It is essential that governments and internet companies address this issue misinformation in the first instance by themselves providing clear, reliable, fact-based information.

For additional guidance on the right to liberty and security of the person, see General Comment 35 of the Human Rights Committee.

LAW ENFORCEMENT AND EXTRAORDINARY MEASURES

- Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty and only when less harmful measures have proven to be clearly ineffective.

- Law enforcement operations, including when carried out during extraordinary measures or a state of emergency, should comply with relevant international norms and standards, including the Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

- As a general rule, the military should not conduct policing functions. Exceptional situations, however, may require that the military be deployed in a law enforcement context for limited periods and specifically defined circumstances.

- Whenever members of military forces conduct law enforcement functions, they should be subordinate to civilian authority and accountable under civilian law, and are subject to standards applied to law enforcement officials under international human rights law.

- Any allegations of human rights violations, including abuse of power, arbitrary detention, and sexual and gender-based violence by law enforcement and military personnel, must be effectively and promptly investigated and perpetrators brought to justice. This is particularly important in light of the extensive powers given to law enforcement and military personnel in many areas during the COVID-19 pandemic.

For additional guidance on use of force and the conduct of law enforcement officials, please refer to Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

[vertaling vanuit Engels]

www.ohchr.org
NOODMAATREGELEN EN COVID-19: RICHTLIJNEN

De situatie van de COVID-19-pandemie vereist dat veel landen over de hele wereld buitengewone maatregelen nemen de gezondheid en het welzijn van de bevolking beschermen. Zelfs in een openbare noodsituatie moeten deze stappen op de regel zijn gebaseerd van de wet.

Noodbevoegdheden moeten worden gebruikt binnen de kaders die worden geboden door de internationale mensenrechtenwetgeving, met name de Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (ICCPR), waarin wordt erkend dat staten mogelijk aanvullende bevoegdheden nodig hebben om uitzonderlijke situaties aan te pakken. Dergelijke bevoegdheden moeten tijdgebonden zijn en slechts op tijdelijke basis worden uitgeoefend met het oog op het doel om zo snel mogelijk een normale toestand te herstellen Zelfs zonder formeel de noodtoestand af te kondigen, kunnen staten uitzonderlijke maatregelen nemen om de volksgezondheid te beschermen kunnen bepaalde mensenrechten beperken. Deze beperkingen moeten voldoen aan de eisen van wettigheid, noodzaak en evenredigheid, en niet-discriminerend zijn. Het opschorten of afwijken van bepaalde burgerrechten en politieke rechten is alleen toegestaan in specifieke noodsituaties"Bedreigen het leven van de natie". Er moeten enkele voorzorgsmaatregelen worden genomen, waaronder de eerbiediging van enkele grondrechten dat kan in geen geval worden opgeschort. Het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten bevat geen bepaling over afwijkingen. Staat verplichtingen in verband met de kerninhoud van de rechten op voedsel, gezondheid, huisvesting, sociale bescherming, water en sanitaire voorzieningen, onderwijs en een toereikende levensstandaard blijven zelfs in noodsituaties van kracht.

BEPERKINGEN OP MENSENRECHTEN ALS GEVOLG VAN NOODMAATREGELEN

Sommige rechten, zoals vrijheid van verkeer, vrijheid van meningsuiting of vrijheid van vreedzame vergadering, kunnen onderhevig zijn aan beperkingen om redenen van volksgezondheid, zelfs als er geen noodtoestand is. Deze beperkingen moeten echter voldoen de volgende vereisten:

• *Wettigheid* : de beperking moet "bij wet zijn bepaald". Dit betekent dat de beperking in een nationale wet moet worden opgenomen van algemene toepassing, die van kracht is op het moment dat de beperking wordt toegepast. De wet mag niet willekeurig zijn of onredelijk, en het moet duidelijk en toegankelijk zijn voor het publiek.

• *Noodzaak* . De beperking moet *nodig zijn* voor de bescherming van een van de toelaatbare gronden vermeld in het IVBPR, waaronder volksgezondheid, en moet inspelen op een dringende sociale behoefte.

• *Evenredigheid* . De beperking moet *evenredig zijn* aan het belang dat op het spel staat, dwz het moet passend zijn om het te bereiken beschermende functie; en het moet de minst ingrijpende optie zijn onder degenen die het gewenste resultaat zouden kunnen bereiken.

• *Non - discriminatie* . Geen enkele beperking mag discrimineren in strijd met de bepalingen van de internationale mensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org
• Alle beperkingen moeten strikt worden geïnterpreteerd en in het voordeel van het recht in kwestie. Er kan geen beperking worden toegepast in een willekeurige manier.

• De autoriteiten hebben de taak om beperkingen op rechten te rechtvaardigen.

NOODTOESTAND

• Noodtoestanden worden specifiek gereguleerd in de mensenrechtenwetgeving. Hoewel afwijking of opschorting van bepaalde rechten is toegestaan wanneer dergelijke noodsituaties worden afgekondigd; maatregelen tot opschorting van rechten moeten worden vermeden wanneer de de situatie kan adequaat worden aangepakt door evenredige beperkingen of beperkingen op bepaalde rechten vast te stellen, zoals hierboven omschreven.

• Als afwijkingen van de mensenrechtenverplichtingen van een staat nodig zijn om de verspreiding van COVID-19 te voorkomen, alle maatregelen genomen moeten evenredig zijn en beperkt zijn tot die welke strikt vereist zijn door de eisen van de situatie. Deze vereiste

heeft betrekking op de duur, geografische dekking en inhoudelijke basis van de noodtoestand.
• Dienovereenkomstig moeten wetgeving en maatregelen voor de noodtoestand zijn:

➢ Strikt tijdelijk in omvang,
➢ De minst ingrijpende om de gestelde volksgezondheidsdoelen te bereiken, en
➢ Neem waarborgen op, zoals verval- of herzieningsclausules, om de terugkeer naar de gewone wetten te garanderen zodra de noodsituatie voorbij is.

• Sommige rechten, zoals het recht op leven, het verbod op foltering en het legaliteitsbeginsel in het strafrecht, 1 kunnen niet worden afgeweken, zelfs tijdens noodtoestanden, en blijven van toepassing in alle situaties. Gewone rechtbanken zouden dat moeten doen hun rechtsmacht behouden om klachten te behandelen voor schendingen van niet-afwijkende rechten.

• Staten dienen maatregelen te nemen om schendingen van de mensenrechten en misbruik in verband met de noodtoestand te voorkomen gepleegd door statelijke en niet-statelijke actoren. Beschuldigingen van dergelijke schendingen en misbruiken moeten effectief en snel zijn onderzocht om een einde te maken aan de overtreding of het misbruik, de daders voor de rechter te brengen en te voorzien slachtoffers met bescherming en effectieve rechtsmiddelen.

• De beginselen van legaliteit en rechtsstaat vereisen dat de fundamentele vereisten van een eerlijk proces worden gerespecteerd tijdens een noodtoestand. Alleen een rechtbank mag proberen iemand te veroordelen voor een strafbaar feit. Het vermoeden van onschuld moet worden gerespecteerd.

• Noodverklaringen op basis van de COVID-19-uitbraak mogen niet worden gebruikt als basis om bepaalde personen aan te vallen of groepen, inclusief minderheden. De genomen maatregelen mogen geen verboden discriminatie op welke gronden dan ook inhouden ras, huidskleur, geslacht, seksuele geaardheid en genderidentiteit, handicap, taal, religie, politieke of andere mening, nationale of sociale afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

1 Zie voor een volledige lijst van niet-afwijkende rechten artikel 4 van het IVBPRen algemene opmerking 29 van de mensenrechten
Commissie. Regionale mensenrechteninstrumenten kunnen voorzien in een andere reeks niet-afwijkende rechten.

www.ohchr.org
• Staten dienen tijdige en effectieve maatregelen te nemen om het genot van fundamentele economische en sociale rechten te ondersteunen mensen die getroffen zijn door noodbeperkingen, onder meer door steun voor werkgelegenheid en levensonderhoud, huisvesting, voedsel, onderwijs, sociale bescherming en gezondheid, om hen in staat te stellen de noodmaatregelen na te leven.

• Als de noodtoestand op wettige wijze wordt afgekondigd, moet deze in het openbaar en officieel worden afgekondigd. Een officiële proclamatie is essentieel voor de handhaving van de beginselen van legaliteit en rechtsstaat. Proclamaties moeten in overeenstemming zijn met relevante grondwettelijke en andere bepalingen van nationaal recht die van toepassing zijn op dergelijke afkondigingen en de uitoefening van noodsituaties bevoegdheden. Bovendien zijn staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten verplicht om de VN-secretaris-generaal op grond van artikel 4.3 van het convenant.

• Staten moeten de getroffen bevolking informeren over het exacte materiële, territoriale en temporele toepassingsgebied van de aanvraag van de noodtoestand en de daarmee verband houdende maatregelen. Voldoende informatie over noodwetgeving en maatregelen moet snel worden gecommuniceerd en in alle officiële talen van de staat, evenals in vele andere talen op grote schaal zo mogelijk in het land gesproken en op een toegankelijke manier zodat het grote publiek op de hoogte is van de nieuwe wettelijke regels en kunnen zich dienovereenkomstig gedragen.

• Een noodtoestand moet worden geleid door mensenrechtenbeginselen, waaronder transparantie. Een noodtoestand zou moeten niet worden gebruikt voor een ander doel dan de openbare noodzaak waarvoor het is verklaard, in dit geval om te reageren op de

Covid19-pandemie. Het mag niet worden gebruikt om afwijkende meningen te onderdrukken. Transparantie en het recht op informatie tijdens een staat noodgevallen vereisen dat de mediavrijheid wordt beschermd, aangezien journalistiek een cruciale functie vervult tijdens de noodsituatie.

• Toezicht op de uitoefening van noodbevoegdheden is essentieel om invulling te geven aan democratie en rechtsstaat. Noodgeval maatregelen, waaronder ontheffing of opschorting van bepaalde rechten, moeten periodiek en onafhankelijk worden herzien door de wetgever. Elke noodwetgeving die in een noodtoestand wordt ingevoerd, moet worden onderworpen aan adequate wetgevende controle. Er moet ook een zinvol gerechtelijk toezicht zijn op uitzonderlijke maatregelen of een noodtoestand om ervoor te zorgen dat ze voldoen aan de hierboven beschreven beperkingen. Voor aanvullende richtlijnen over noodtoestanden, zie General Comment 29 van het Mensenrechtencomité en de Beginselen van Siracusa inzake de beperking en afwijking van bepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke Rechten.

L 4 VAN HET INTERNATIONAAL VERBOND INZAKE BURGERLIJKE EN POLITIEKE RECHTEN
1. In tijden van openbare noodtoestand die het leven van de natie bedreigt en waarvan het bestaan officieel wordt afgekondigd, zijn de staten die partij zijn bij de huidige Covenant kan maatregelen nemen die afwijken van hun verplichtingen uit hoofde van dit Convenant voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie, op voorwaarde dat dergelijke maatregelen niet in strijd zijn met hun andere verplichtingen uit hoofde van het internationaal recht en niet uitsluitend op de grond worden gediscrimineerd van ras, huidskleur, geslacht, taal, religie of sociale afkomst.

2. Op grond van deze bepaling mag niet worden afgeweken van de artikelen 6, 7, 8 (leden I en 2), 11, 15, 16 en 18.

3. Elke Staat die Partij is bij dit Verdrag die gebruik maakt van het recht op afwijking, stelt de andere Staten die Partij zijn bij dit Verdrag onmiddellijk in kennis, door tussenkomst van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, van de bepalingen waarvan zij is afgeweken en van de redenen waarom zij geactiveerd. Via dezelfde tussenpersoon vindt er opnieuw een mededeling plaats op de datum waarop de afwijking wordt beëindigd.

www.ohchr.org

SANCTIES VOOR OVERTREDING VAN BUITENGEWONE MAATREGELEN

• Staten moeten uitzonderlijke maatregelen op humane wijze afdwingen, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel wanneer ze worden opgelegd sancties voor overtredingen en ervoor zorgen dat sancties niet op willekeurige of discriminerende wijze worden opgelegd. Bijvoorbeeld, personen met een handicap of slachtoffers van huiselijk geweld, mogen niet worden bestraft als ze overtreden COVID-19 noodmaatregelen om zichzelf te beschermen.

• Staten dienen personen hun vrijheid alleen in laatste instantie te ontnemen, op gronden die in de wet zijn vastgelegd, en met passende procedurele waarborgen. Vrijheidsontneming moet redelijk, noodzakelijk en evenredig zijn in de omstandigheden, zelfs in een noodtoestand.

• Staten dienen specifieke aandacht te besteden aan de gevolgen voor de volksgezondheid van overbevolking in detentiecentra en aan de bijzondere risico's voor gedetineerden als gevolg van de COVID-19-noodsituatie, bij het beoordelen van de geschiktheid van het vasthouden van iemand.

• Boetes moeten in verhouding staan tot de ernst van de overtreding. Bij het beoordelen van de juiste som van a
prima, er moet rekening worden gehouden met de individuele omstandigheden, inclusief genderspecifieke effecten. Dit is vooral relevant voor werklozen of mensen die geen inkomen genereren vanwege de noodmaatregelen.

• Maatregelen om verkeerde informatie over COVID-19 te reguleren, moeten met zorg worden opgesteld, omdat ze kunnen leiden tot censuur van impopulaire meningen of meningen van minderheden. Strafrechtelijke sancties voor informatie-overtredingen moeten worden vermeden. Staten zouden moeten werken

minder ingrijpende middelen om de verspreiding van verkeerde informatie tegen te gaan, zoals het bevorderen van onafhankelijke feitencontrole, onderwijs en mediageletterdheid. Het is essentieel dat overheden en internetbedrijven dit probleem aanpakken verkeerde informatie in de eerste plaats doordat ze zelf duidelijke, betrouwbare, op feiten gebaseerde informatie verschaffen. Zie voor aanvullende richtlijnen over het recht op vrijheid en veiligheid van de persoon Algemeen commentaar 35 van de mensenrechten Commissie.

WETHANDHAVING EN BUITENGEWONE MAATREGELEN

• Wetshandhavers mogen alleen geweld gebruiken als dit strikt noodzakelijk is en voor zover dit nodig is voor de uitvoering van hun plicht en alleen wanneer minder schadelijke maatregelen duidelijk ondoeltreffend zijn gebleken.

• Wetshandhavingsoperaties, ook wanneer deze worden uitgevoerd tijdens buitengewone maatregelen of een noodtoestand, moeten voldoen aan relevante internationale normen en standaarden, waaronder de Gedragscode voor wetshandhaving Ambtenaren, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavingsfunctionarissen en VN-mensenrechten Richtsnoeren voor het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.

• Als algemene regel geldt dat het leger geen politietaken mag uitoefenen. Uitzonderlijke situaties kunnen dat echter vereisen de militairen worden voor beperkte perioden en specifiek omschreven omstandigheden in een rechtshandhavingscontext ingezet.

• Telkens wanneer leden van de strijdkrachten wetshandhavingsfuncties uitoefenen, dienen zij ondergeschikt te zijn aan de burgerbevolking gezag en aansprakelijk onder burgerlijk recht, en zijn onderworpen aan normen die worden toegepast op wetshandhavers onder internationale mensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org
• Alle aantijgingen van mensenrechtenschendingen, inclusief machtsmisbruik, willekeurige detentie en seksueel en gendergerelateerd geweld door wetshandhavers en militair personeel, moet effectief en snel worden onderzocht en daders voor het gerecht gebracht. Dit is vooral belangrijk in het licht van de uitgebreide bevoegdheden die aan rechtshandhaving en het leger worden verleend personeel in veel gebieden tijdens de COVID-19-pandemie. Raadpleeg voor aanvullende richtlijnen over het gebruik van geweld en het gedrag van wetshandhavers de Gedragscode voorWetshandhavingsfunctionarissen, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavers en VN-personeel Richtlijnen voor rechten over het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.

United Nations CCPR/C/128/2

International Covenant on Civil and Political Rights

Distr.: General
30 April 2020

Original: English

Human Rights Committee

Statement on derogations from the Covenant in connection with the COVID-19 pandemic*

1. A number of States parties to the International Covenant on Civil and Political Rights have in recent weeks notified the Secretary-General, pursuant to article 4 of the Covenant, of emergency measures that they have taken or are planning to take with a view to curb the spread of the coronavirus (COVID-19) pandemic, in derogation from their obligations under the Covenant. It has been brought to the attention of the Committee, however, that several other States parties have resorted to emergency measures in response to the COVID-19 pandemic in a manner seriously affecting the implementation of their obligations under the Covenant, without formally submitting any notification of derogation from the Covenant. The Committee calls upon all State parties that have taken emergency measures in connection with the COVID-19 pandemic that derogate from their obligations under the Covenant to comply without delay with their duty to notify the Secretary-General thereof immediately, if they have not already done so.

2. The Committee is of the view that, in the face of the COVID-19 pandemic, States parties must take effective measures to protect the right to life and health of all individuals within their territory and all those subject to their jurisdiction. It also recognizes that such measures may, in certain circumstances, result in restrictions on the enjoyment of individual rights guaranteed by the Covenant. Furthermore, the Committee acknowledges that States parties confronting the threat of widespread contagion may, on a temporary basis, resort to exceptional emergency powers and invoke their right of derogation from the Covenant under article 4 provided that it is required to protect the life of the nation. The Committee wishes nonetheless to remind States parties of the requirements and conditions laid down in article 4 of the Covenant and explained by the Committee in its general comments, particularly in general comment No. 29 (2001) on states of emergency, in which it provided guidance on the following aspects of derogations: the official proclamation of a state of emergency; formal notification to the Secretary-General; the strict necessity and proportionality of any derogating measure taken; the conformity of measures taken with other international obligations; non-discrimination; and the prohibition on derogating from certain non-derogable rights. In particular, States parties must observe the following requirements and conditions when exercising emergency powers in connection with the COVID-19 pandemic:

(a) Where measures derogating from the obligations of States parties under the Covenant are taken, the provisions derogated from and the reasons for the derogation must be communicated immediately to the other States parties through the Secretary-General. Notification by a State party must include full information about the derogating measures taken and a clear explanation of the reasons for taking them, with complete documentation of any laws adopted. Further notification is required if the State party subsequently takes additional measures under article 4, for instance by extending the duration of a state of emergency. The requirement of immediate notification applies equally to the termination of

* Adopted by the Committee on 24 April 2020.

Please recycle

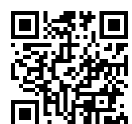

the derogation. The Committee considers the implementation of the obligation of immediate notification essential for the discharge of its functions, as well as for the monitoring of the situation by other States parties and other stakeholders;

(b) Derogating measures may deviate from the obligations set out by the Covenant only to the extent strictly required by the exigencies of the public health situation. Their predominant objective must be the restoration of a state of normalcy, where full respect for the Covenant can again be secured. Derogations must, as far as possible, be limited in duration, geographical coverage and material scope, and any measures taken, including sanctions imposed in connection with them, must be proportional in nature. Where possible, and in view of the need to protect the life and health of others, States parties should replace COVID-19-related measures that prohibit activities relevant to the enjoyment of rights under the Covenant with less restrictive measures that allow such activities to be conducted, while subjecting them as necessary to public health requirements, such as physical distancing;

(c) States parties should not derogate from Covenant rights or rely on a derogation made when they are able to attain their public health or other public policy objectives by invoking the possibility to restrict certain rights, such as article 12 (freedom of movement), article 19 (freedom of expression) or article 21(right to peaceful assembly), in conformity with the provisions for such restrictions set out in the Covenant, or by invoking the possibility of introducing reasonable limitations on certain rights, such as article 9 (right to personal liberty) and article 17 (right to privacy), in accordance with their provisions;

(d) States parties may not resort to emergency powers or implement derogating measures in a manner that is discriminatory, or that violates other obligations that they have undertaken under international law, including under other international human rights treaties from which no derogation is allowed. Nor can States parties deviate from the non-derogable provisions of the Covenant – article 6 (right to life), article 7 (prohibition of torture or cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, or of medical or scientific experimentation without consent), article 8, paragraphs 1 and 2 (prohibition of slavery, the slave trade and servitude), article 11 (prohibition of imprisonment because of inability to fulfil a contractual obligation), article 15 (principle of legality in the field of criminal law), article 16 (recognition of everyone as a person before the law) and article 18 (freedom of thought, conscience and religion) – or from other rights that are essential for upholding the non-derogable rights found in the aforementioned provisions and for ensuring respect for the rule of law and the principle of legality even in times of public emergency, including the right of access to court, due process guarantees and the right of victims to obtain an effective remedy;

(e) Furthermore, States parties may not derogate from their duty to treat all persons, including persons deprived of their liberty, with humanity and respect for their human dignity, and must pay special attention to the adequacy of health conditions and health services in places of incarceration, and also to the rights of individuals in situations of confinement, and to the aggravated threat of domestic violence arising in such situations. Nor can States parties tolerate, even in situations of emergency, the advocacy of national, racial or religious hatred that would constitute incitement to discrimination, hostility or violence, and they must take steps to ensure that public discourse in connection with the COVID-19 pandemic does not constitute advocacy or incitement against specific marginalized or vulnerable groups, including minorities and foreign nationals;

(f) Freedom of expression and access to information and a civic space where a public debate can be held constitute important safeguards for ensuring that States parties resorting to emergency powers in connection with the COVID-19 pandemic comply with their obligations under the Covenant.

Openbaar document

CCPR - Mensenrechtencommissie - Verklaring over afwijkingen van het convenant in verbinding met de COVID-19-pandemie, CCPR / C / 128/2 (24 april 2020)

1. Een aantal staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en Politieke rechten hebben de secretaris-generaal van de VN de afgelopen weken op de hoogte gebracht overeenkomstig artikel 4 van het convenant over noodmaatregelen die zij hebben genomen of zijn van plan te nemen met het oog op het inperken van de verspreiding van de Coronavirus pandemie (COVID-19), in afwijking van hun convenant verplichtingen. Het is echter onder de aandacht van de commissie gebracht dat verschillende andere staten die partij zijn, hun toevlucht hebben genomen tot noodmaatregelen reactie op COVID-19 op een manier die de implementatie van hun verplichtingen onder het convenant, zonder formeel een kennisgeving van afwijking van het convenant. Het Comité roept iedereen op Staatspartijen die in het kader van de COVID-19 pandemie die afwijkt van de convenantverplichtingen, om te voldoen onverwijld met hun plicht om de Secretaris-generaal van de VN, als ze dat nog niet hebben gedaan.

2. Het Comité is van mening dat, in het licht van de COVID-19-pandemie, Staten die partij zijn, moeten effectieve maatregelen nemen om het recht op leven te beschermen en gezondheid van alle individuen binnen hun grondgebied en al degenen die onderworpen zijn aan hun jurisdictie en erkent dat dergelijke maatregelen kunnen leiden tot bepaalde omstandigheden in beperkingen op het genot van individuele rechten gegarandeerd door het convenant. Verder erkent de commissie dat Staten die partij zijn die geconfronteerd worden met de dreiging van wijdverbreide besmetting, dat kunnen tijdelijke toevlucht nemen tot uitzonderlijke noodbevoegdheden en een beroep doen op hun recht op afwijking van het convenant onder artikel 4, op voorwaarde dat dit het geval is nodig om het leven van de natie te beschermen. Toch wil de commissie Staten die partij zijn herinneren aan de eisen en voorwaarden die in artikel zijn vastgelegd 4 van het convenant en toegelicht in de algemene opmerkingen van de commissie, met name in General Comment 29 on States of Emergency (2001), dat geeft richtlijnen over de volgende aspecten van afwijkingen: (1) officieel het uitroepen van de noodtoestand; (2) formele kennisgeving aan de secretaris Generaal van de VN; (3) strikte noodzaak en evenredigheid van elke afwijking genomen maatregel; (4**)** overeenstemming van maatregelen genomen met andere internationale verplichtingen; (5) non-discriminatie; en (6) het uitzonderingsverbod van bepaalde niet-afbreekbare rechten. In het bijzonder moeten staten die partij zijn, in acht nemen de volgende vereisten en voorwaarden bij het uitoefenen van noodsituaties bevoegdheden in verband met de COVID-19-pandemie:

a) wanneer maatregelen afwijken van de verplichtingen van staten die partij zijn krachtens het convenant wordt genomen, van de bepalingen wordt afgeweken en de redenen daarvoor de afwijking moet onmiddellijk aan de andere staten worden meegedeeld partijen via de secretaris-generaal van de VN. Kennisgevingen door staten partijen moeten volledige informatie verstrekken over de afwijkende maatregelen die zijn genomen en een duidelijke uitleg van de redenen om ze in te nemen, compleet documentatie van aangenomen wetten. Extra meldingen zijn vereist als de Staat die Partij is treft vervolgens nadere maatregelen op grond van artikel 4, voor bijvoorbeeld door de duur van een noodtoestand te verlengen. De benodigdheid van onmiddellijke kennisgeving geldt ook voor de beëindiging van de afwijking. De commissie overweegt de uitvoering van de verplichting onmiddellijke kennisgeving is ook essentieel voor de vervulling van zijn functies voor het toezicht op de situatie door andere staten die partij zijn en andere belanghebbenden.

b) Afwijkende maatregelen kunnen afwijken van de verplichtingen van de Overeenkomst alleen voor zover strikt vereist door de eisen van het publiek gezondheidssituatie. Hun belangrijkste doel moet het herstel van een toestand van normaliteit, waar opnieuw volledig respect voor het convenant kan worden verzekerd. Afwijkingen moeten zoveel mogelijk worden beperkt wat de duur betreft, geografische dekking en materiële reikwijdte, en alle genomen maatregelen, met inbegrip van

sancties die in verband daarmee worden opgelegd, moeten evenredig van aard zijn.
Waar mogelijk, en met het oog op de noodzaak het leven en de gezondheid van te beschermen andere, staten die partij zijn, zouden maatregelen die verband houden met COVID-19 moeten vervangen activiteiten verbieden die relevant zijn voor het genieten van rechten onder het Convenant met minder beperkende maatregelen waardoor dergelijke activiteiten kunnen plaatsvinden, terwijl hen onderwerpen aan noodzakelijke volksgezondheidsvoorschriften zoals fysiek afstand nemen.

(c) Staten die partij zijn mogen niet afwijken van de convenantrechten of vertrouwen op een afwijking gemaakt wanneer zij hun volksgezondheid of ander publiek kunnen bereiken beleidsdoelstellingen door een beroep te doen op de mogelijkheid om bepaalde rechten te beperken, zoals artikel 12 (bewegingsvrijheid), artikel 19 (vrijheid van meningsuiting) of artikel 21 (het recht op vreedzame vergadering), conform de bepalingen voor dergelijke beperkingen die zijn vastgelegd in het convenant of door een beroep te doen op de mogelijkheid om redelijke beperkingen in te voeren op bepaalde rechten, zoals artikel 9 (recht op persoonlijke vrijheid) en artikel 17 (recht op privacy), overeenstemming met hun bepalingen.

(d) Staten die partij zijn kunnen geen toevlucht nemen tot noodbevoegdheden of uitvoering geven afwijkende maatregelen op een manier die discriminerend of in strijd is met de regels andere verplichtingen die zij zijn aangegaan krachtens internationaal recht, waaronder onder andere internationale mensenrechtenverdragen waarvan niet wordt afgeweken toegestaan. Staten die partij zijn, kunnen evenmin afwijken van de niet-afwijkende bepalingen van het Verbond - dwz artikel 6 (recht op leven), artikel 7 (verbod op foltering of wrede, onmenselijke of onterende straf, of van medische of wetenschappelijke aard experimenten zonder toestemming), artikel 8, leden 1 en 2 (verbod van slavernij, slavenhandel en dienstbaarheid), artikel 11 (verbod op gevangenisstraf wegens onvermogen om een contractuele verplichting na te komen), artikel 15 (het principe van de wettigheid op het gebied van het strafrecht), artikel 16 (de erkenning van iedereen als persoon voor de wet), en artikel 18 (vrijheid van denken, geweten en religie) - of van andere rechten die essentieel zijn om de niet-derogable rechten in de bovengenoemde bepalingen en om ervoor te zorgen respect voor de rechtsstaat en het legaliteitsbeginsel, zelfs in tijden van publiek noodsituaties, met inbegrip van het recht op toegang tot de rechter, passende procesgaranties en het recht van slachtoffers om een effectief rechtsmiddel te verkrijgen.

(e) Bovendien kunnen staten die partij zijn niet afwijken van hun plicht om iedereen te behandelen personen, inclusief personen beroofd van hun vrijheid, met de mensheid en respect voor hun menselijke waardigheid, en ze moeten speciale aandacht besteden aan de toereikendheid van de gezondheidstoestand en de gezondheidsdiensten op plaatsen van opsluiting, evenals aan de rechten van individuen in situaties van opsluiting, en aan de een verergerde dreiging van huiselijk geweld in dergelijke situaties. Dat kan ook niet Staten die partij zijn, tolereren, zelfs in noodsituaties, de belangenbehartiging van nationale, raciale of religieuze haat die zou aanzetten tot discriminatie, vijandigheid of geweld, en ze moeten stappen ondernemen om daarvoor te zorgen openbaar discours in verband met de COVID-19-pandemie niet vormen voorspraak en aansporing tegen specifieke gemarginaliseerde of kwetsbare groepen, waaronder minderheden en vreemdelingen.

(f) Vrijheid van meningsuiting, toegang tot informatie en een openbare ruimte waar een het openbare debat kan worden gehouden als belangrijke waarborgen om dat te waarborgen Staten die partij zijn die in het kader van het COVID zijn toevlucht nemen tot noodbevoegdheden-19 pandemie voldoen aan hun verplichtingen onder het convenant.

United Nations Human Rights
Internal HRTB toolkit of
treaty law perspectives and jurisprudence in the context of COVID-19
Geneva, May 2020 (last updated 15 July)

Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten

New York, 19 december 1966
Tractatenblad 1969, 99
Nederlandse vertaling, Tractatenblad 1978, 177

Preambule

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag,

Overwegende, dat, overeenkomstig de in het Handvest der Verenigde Naties verkondigde beginselen, erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreemdbare rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld,

Erkennende, dat deze rechten voortvloeien uit de inherente waardigheid van de menselijke persoon,

Erkennende, dat overeenkomstig de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens het ideaal van de vrije mens die vrijheid als staatsburger en politieke vrijheid geniet, en die vrij is van vrees en gebrek, slechts kan worden verwezenlijkt indien er omstandigheden worden geschapen, waarin een ieder zijn burgerrechten en zijn politieke rechten, alsmede zijn economische, sociale en culturele rechten kan uitoefenen,

Overwegende, dat, krachtens het Handvest der Verenigde Naties, de Staten verplicht zijn de universele eerbied voor en de inachtneming van de rechten en vrijheden van de mens te bevorderen,

Zich ervan bewust dat op de individuele mens, uit hoofde van de plichten die hij heeft tegenover anderen en tegenover de gemeenschap waartoe hij behoort, de verantwoordelijkheid rust te streven naar bevordering en inachtneming van de dit Verdrag erkende rechten,

Zijn overeengekomen als volgt:

DEEL I

Artikel 1
1. Alle volken bezitten het zelfbeschikkingsrecht. Uit hoofde van dit recht bepalen zij in alle vrijheid hun politieke status en streven zij vrijelijk hun economische, sociale en culturele ontwikkeling na.
2. Alle volken kunnen ter verwezenlijking van hun doeleinden vrijelijk beschikken over hun natuurlijke rijkdommen en hulpbronnen, evenwel onverminderd verplichtingen voortvloeiend uit internationale economische samenwerking, gegrondvest op het beginsel van wederzijds voordeel, en uit het internationale recht. In geen geval mogen een volk zijn bestaansmiddelen worden ontnomen.
3. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, met inbegrip van de Staten die verantwoordelijk zijn voor het beheer van gebieden zonder zelfbestuur en van trustgebieden, bevorderen de verwezenlijking van het zelfbeschikkingsrecht en eerbiedigen dit recht overeenkomstig de bepalingen van het Handvest der Verenigde Naties.

DEEL II

Artikel 2

1. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich de in dit Verdrag erkende rechten te eerbiedigen en deze aan een ieder die binnen zijn grondgebied verblijft en aan zijn rechtsmacht is onderworpen te verzekeren, zonder onderscheid van welke aard ook, zoals ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, welstand, geboorte of enige andere omstandigheid.
2. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich, langs de door zijn staatsrecht voorgeschreven weg en in overeenstemming met de bepalingen van dit Verdrag, alle wettelijke of andere maatregelen te nemen die nodig zijn om de in dit Verdrag erkende rechten tot gelding te brengen, voor zover daarin niet reeds door bestaande wettelijke regelingen of anderszins is voorzien.
3. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich:
a. Te verzekeren dat een ieder wiens rechten of vrijheden als in dit Verdrag erkend, worden geschonden een effectief rechtsmiddel ter beschikking heeft, zelfs indien de schending zou zijn begaan door personen in de uitoefening van hun ambtelijke functie;
b. Te verzekeren dat omtrent het recht van degene die het rechtsmiddel aanwendt wordt beslist door de bevoegde rechterlijke, bestuurlijke of wetgevende autoriteit, of door een andere autoriteit die daartoe krachtens de nationale wetgeving bevoegd is, en de mogelijkheden van beroep op de rechter verder tot ontwikkeling te brengen;
c. Te verzekeren dat de bevoegde autoriteiten daadwerkelijk rechtsherstel verlenen, in geval het beroep gegrond wordt verklaard.

Artikel 3
De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich het gelijke recht van mannen en vrouwen op het genot van alle in dit Verdrag genoemde burgerrechten en politieke rechten te verzekeren.

Artikel 4
1. Bij een algemene noodtoestand, die een bedreiging vormt voor het bestaan van het volk en die officieel is afgekondigd, kunnen de Staten die partij zijn bij dit Verdrag maatregelen nemen, die afwijken van hun verplichtingen ingevolge dit Verdrag, mits deze maatregelen niet verder gaan dan de toestand vereist en niet in strijd zijn met andere verplichtingen welke voortvloeien uit het internationale recht en geen discriminatie uitsluitend op grond van ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst of maatschappelijke afkomst inhouden.
2. Op grond van deze bepaling mag niet worden afgeweken van de artikelen 6, 7, 8 (eerste en tweede lid), 11, 15, 16 en 18.
3. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag die gebruik maakt van het recht tot afwijking van de bepalingen daarvan stelt de andere Staten die partij zijn bij dit Verdrag, door tussenkomst van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, onverwijld in kennis van de bepalingen waarvan hij is afgeweken, alsmede van de redenen die hem daartoe hebben genoopt. Eveneens door tussenkomst van de Secretaris-Generaal wordt een volgende kennisgeving gedaan op de datum waarop de afwijking ophoudt van kracht te zijn.

Artikel 5
1. Geen bepaling van dit Verdrag mag zodanig worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon het recht inhouden enige activiteit te ontplooien of enige daad te verrichten, die ten doel heeft de rechten en vrijheden welke in dit Verdrag zijn erkend, te vernietigen of deze rechten en vrijheden meer te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien.
2. Het is niet toegestaan enig fundamenteel recht van de mens dat in een land, ingevolge wettelijke bepalingen, overeenkomsten, voorschriften of gewoonten, wordt erkend of bestaat, te beperken of ervan af te wijken, onder voorwendsel dat dit Verdrag die rechten niet erkent of dat het deze slechts in mindere mate erkent.

DEEL III

Artikel 6

1. Ieder heeft het recht op leven. Dit recht wordt door de wet beschermd. Niemand mag naar willekeur van zijn leven worden beroofd.
2. In landen waar de doodstraf niet is afgeschaft, mag een doodvonnis slechts worden uitgesproken voor de ernstigste misdrijven overeenkomstig de wet zoals die ten tijde dat het misdrijf wordt begaan van kracht is en welke niet in strijd is met de bepalingen van dit Verdrag en met het Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van genocide. Deze straf kan slechts worden voltrokken ingevolge een onherroepelijk vonnis door een bevoegde rechter gewezen.
3. Wanneer beroving van het leven het misdrijf genocide inhoudt, geeft geen enkele bepaling in dit artikel een Staat die partij is bij dit Verdrag de bevoegdheid af te wijken van enigerlei verplichting die is aanvaard krachtens de bepalingen van het Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide.
4. Een ieder die ter dood is veroordeeld heeft het recht gratie of verzachting van het vonnis te vragen. Amnestie, gratie of verzachting van het vonnis kan in alle voorkomende gevallen worden verleend.
5. De doodstraf mag niet worden opgelegd voor misdrijven die zijn begaan door personen beneden de leeftijd van achttien jaar en mag niet worden voltrokken aan zwangere vrouwen.
6. Op geen enkele bepaling van dit artikel kan een beroep worden gedaan om de afschaffing van de doodstraf door een Staat die partij is bij dit Verdrag op te schorten of te voorkomen.

Artikel 7
Niemand mag worden onderworpen aan folteringen, of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing. In het bijzonder mag niemand, zonder zijn in vrijheid gegeven toestemming, worden onderworpen aan medische of wetenschappelijke experimenten.

Artikel 8
1. Niemand mag in slavernij worden gehouden; slavernij en slavenhandel in iedere vorm zijn verboden.
2. Niemand mag in horigheid worden gehouden.
3. a. Niemand mag gedwongen worden dwangarbeid of verplichte arbeid te verrichten;
b. Lid 3. a mag niet zodanig worden uitgelegd dat in landen waar gevangenisstraf met dwangarbeid kan worden opgelegd als straf voor een misdrijf, het verrichten van dwangarbeid op grond van een door de bevoegde rechter uitgesproken veroordeling tot een zodanige straf, wordt verboden;
c. Niet als "dwangarbeid of verplichte arbeid" in de zin van dit lid worden beschouwd:
i. arbeid of diensten, voor zover niet bedoeld in alinea b, die gewoonlijk worden verlangd van iemand die wordt gevangen gehouden uit hoofde van een wettig bevel van een rechtbank of van iemand gedurende diens voorwaardelijke invrijheidstelling;
ii. elke dienst van militaire aard en, in landen waar dienstweigering op grond van gewetensbezwaren wordt erkend, die nationale diensten die bij de wet van principiële dienstweigeraars worden gevorderd;
iii. elke dienst welke wordt gevorderd in het geval van een noodtoestand of ramp die het bestaan of het welzijn van de gemeenschap bedreigt;
iv. alle arbeid of elke dienst die deel uitmaakt van de normale burgerplichten.

Artikel 9
1. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag worden onderworpen aan willekeurige arrestatie of gevangenhouding. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve op wettige gronden en op wettige wijze.
2. Iedere gearresteerde dient bij zijn arrestatie op de hoogte te worden gebracht van de redenen van zijn arrestatie en dient onverwijld op de hoogte te worden gebracht van de beschuldigingen die tegen hem zijn ingebracht.
3. Een ieder die op beschuldiging van het begaan van een strafbaar feit wordt gearresteerd of gevangen gehouden dient onverwijld voor de rechter te worden geleid of voor een andere autoriteit die door de wet bevoegd is verklaard rechterlijke macht uit te oefenen en heeft het

recht binnen een redelijke termijn berecht te worden of op vrije voeten te worden gesteld. Het mag geen regel zijn dat personen die op hun berechting wachten in voorarrest worden gehouden, doch aan hun invrijheidsstelling kunnen voorwaarden worden verbonden om te waarborgen dat de betrokkene verschijnt ter terechtzitting, in andere stadia van de gerechtelijke procedure dan wel, zo het geval zich voordoet, voor de tenuitvoerlegging van het vonnis.
4. Een ieder wie door arrestatie of gevangenhouding zijn vrijheid is ontnomen, heeft het recht voorziening te vragen bij de rechter, opdat die rechter binnen korte termijn beslist over de wettigheid van zijn gevangenhouding en zijn invrijheidsstelling beveelt, indien zijn gevangenhouding onrechtmatig is.
5. Een ieder die het slachtoffer is geweest van een onwettige arrestatie of gevangenhouding heeft het recht op schadeloosstelling.

Artikel 10
1. Allen die van hun vrijheid zijn beroofd dienen te worden behandeld met menselijkheid en met eerbied voor de waardigheid, inherent aan de menselijke persoon.
2. a. Verdachten dienen, uitzonderlijke omstandigheden buiten beschouwing gelaten, gescheiden te worden gehouden van veroordeelden en dienen aanspraak te kunnen maken op een afzonderlijke behandeling overeenkomend met hun staat van niet veroordeelde persoon.
b. Jeugdige verdachten dienen gescheiden te worden gehouden van volwassenen en zo spoedig mogelijk voor de rechter te worden geleid.
3. Het gevangenisstelsel dient te voorzien in een behandeling van gevangenen die in de eerste plaats is gericht op heropvoeding en reclassering. Jeugdige overtreders dienen gescheiden te worden gehouden van volwassenen en behandeld te worden in overeenstemming met hun leeftijd en wettelijke staat.

Artikel 11
Niemand mag gevangen worden genomen uitsluitend omdat hij niet in staat is een uit een overeenkomst voortvloeiende verplichting na te komen.

Artikel 12
1. Een ieder die wettig op het grondgebied van een Staat verblijft, heeft binnen dit grondgebied, het recht zich vrijelijk te verplaatsen en er zijn verblijfplaats vrijelijk te kiezen.
2. Een ieder heeft het recht welk land ook, met inbegrip van het eigen land, te verlaten.
3. De bovengenoemde rechten kunnen aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die welke bij de wet zijn voorzien, nodig zijn ter bescherming van de nationale veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden of van de rechten en vrijheden van anderen en verenigbaar zijn met de andere in dit Verdrag erkende rechten.
4. Aan niemand mag willekeurig het recht worden ontnomen naar zijn eigen land terug te keren.

Artikel 13
Een vreemdeling die wettig op het grondgebied verblijft van een Staat die partij is bij dit Verdrag, kan slechts uit die Staat worden gezet krachtens een overeenkomstig de wet genomen beslissing, terwijl het hem, tenzij dwingende redenen van nationale veiligheid een tegengestelde beslissing rechtvaardigen, is toegestaan zijn bezwaren tegen zijn uitzetting kenbaar te maken en zijn geval opnieuw te doen beoordelen door, en zich met dit doel te doen vertegenwoordigen bij de bevoegde autoriteit dan wel door een of meer personen die daartoe speciaal door de bevoegde autoriteit zijn aangewezen.

Artikel 14
1. Allen zijn gelijk voor de rechter en de rechterlijke instanties. Bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging, of het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen in een rechtsgeding, heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige bij de

wet ingestelde rechterlijke instantie. De terechtzitting kan geheel of ten dele met gesloten deuren plaatsvinden, hetzij in het belang van de goede zeden, de openbare orde of de nationale veiligheid in een democratische samenleving, hetzij wanneer het belang van het privé leven van de partijen bij het proces dit vereist, hetzij voorzover de rechter dit strikt noodzakelijk acht op grond van de overweging, dat een openbare behandeling het belang van de rechtspraak zou schaden; evenwel zal elk vonnis dat wordt gewezen in een strafrechtelijk of burgerrechtelijk geding openbaar zijn, tenzij het belang van jeugdige personen zich daartegen verzet of het proces echtelijke twisten of de voogdij over kinderen betreft.
2. Een ieder die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd wordt voor onschuldig gehouden, totdat zijn schuld volgens de wet is bewezen.
3. Bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging heeft een ieder, in volle gelijkheid, recht op de volgende minimumgaranties:
a. onverwijld en in bijzonderheden, in een taal die hij verstaat, op de hoogte te worden gesteld van de aard en de reden van de tegen hem ingebrachte beschuldiging;
b. te beschikken over voldoende tijd en faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging en zich te verstaan met een door hemzelf gekozen raadsman;
c. zonder onredelijke vertraging te worden berecht;
d. in zijn tegenwoordigheid te worden berecht, zichzelf te verdedigen of de bijstand te hebben van een raadsman naar eigen keuze; ingeval hij geen rechtsbijstand heeft, van het recht daarop in kennis te worden gesteld; rechtsbijstand toegewezen te krijgen, indien het belang van de rechtspraak dit eist, en zonder dat daarvoor betaling van hem kan worden verlangd, indien hij niet over voldoende middelen beschikt;
e. de getuigen à charge te ondervragen of te doen ondervragen en het oproepen en de ondervraging van getuigen à décharge te doen geschieden op dezelfde voorwaarden als het geval is met de getuigen à charge;
f. zich kosteloos te doen bijstaan door een tolk, indien hij de taal die ter zitting wordt gebezigd niet verstaat of niet spreekt;
g. niet te worden gedwongen tegen zichzelf te getuigen of een bekentenis af te leggen.
4. Wanneer het jeugdige personen betreft, dient rekening te worden gehouden met hun leeftijd en de wenselijkheid hun reclassering te bevorderen.
5. Een ieder die wegens een strafbaar feit is veroordeeld heeft het recht de schuldigverklaring en veroordeling opnieuw te doen beoordelen door een hoger rechtscollege overeenkomstig de wet.
6. Indien iemand wegens een strafbaar feit onherroepelijk is veroordeeld en het vonnis vervolgens is vernietigd, of indien hem daarna gratie is verleend, op grond van de overweging dat een nieuw of een pas aan het licht gekomen feit onomstotelijk aantoont dat van een gerechtelijke dwaling sprake is, wordt degene die, als gevolg van die veroordeling, straf heeft ondergaan, overeenkomstig de wet schadeloos gesteld, tenzij wordt aangetoond dat het niet tijdig bekend worden van het onbekende feit geheel of gedeeltelijk aan hemzelf te wijten was.
7. Niemand mag voor een tweede keer worden berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij onherroepelijke uitspraak is veroordeeld of waarvan hij is vrijgesproken.

Artikel 15
1. Niemand kan worden veroordeeld wegens een handelen of nalaten, dat geen strafbaar feit naar nationaal of internationaal recht uitmaakte ten tijde dat het handelen of nalaten geschiedde. Evenmin mag een zwaardere straf worden opgelegd dan die welke ten tijde van het begaan van het strafbare feit van toepassing was. Indien, na het begaan van het strafbare feit de wet mocht voorzien in de oplegging van een lichtere straf, dient de overtreder daarvan te profiteren.
2. Geen enkele bepaling van dit artikel staat in de weg aan het vonnis en de straf van iemand die schuldig is aan een handelen of nalaten, hetwelk ten tijde dat het handelen of nalaten geschiedde, van strafrechtelijke aard was overeenkomstig de algemene rechtsbeginselen die door de volkerengemeenschap worden erkend.

Artikel 16
Een ieder heeft, waar hij zich ook bevindt, het recht als persoon erkend te worden voor de wet.

Artikel 17
1. Niemand mag worden onderworpen aan willekeurige of onwettige inmenging in zijn privé leven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling, noch aan onwettige aantasting van zijn eer en goede naam.
2. Een ieder heeft recht op bescherming door de wet tegen zodanige inmenging of aantasting.

Artikel 18
1. Een ieder heeft het recht op vrijheid van denken, geweten en godsdienst. Dit recht omvat mede de vrijheid een zelf gekozen godsdienst of levensovertuiging te hebben of te aanvaarden, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen door de eredienst, het onderhouden van de geboden en voorschriften, door praktische toepassing en het onderwijzen ervan.
2. Op niemand mag dwang worden uitgeoefend die een belemmering zou betekenen van zijn vrijheid een door hemzelf gekozen godsdienst of levensovertuiging te hebben of te aanvaarden.
3. De vrijheid van een ieder zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de orde, de volksgezondheid, de goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.
4. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich de vrijheid te eerbiedigen van ouders of wettige voogden, de godsdienstige en morele opvoeding van hun kinderen overeenkomstig hun eigen levensovertuiging te verzekeren.

Artikel 19
1. Een ieder heeft het recht zonder inmenging een mening te koesteren.
2. Een ieder heeft het recht op vrijheid van meningsuiting; dit recht omvat mede de vrijheid inlichtingen en denkbeelden van welke aard ook te garen, te ontvangen en door te geven, ongeacht grenzen, hetzij mondeling, hetzij in geschreven of gedrukte vorm, in de vorm van kunst, of met behulp van andere media naar zijn keuze.
3. Aan de uitoefening van de in het tweede lid van dit artikel bedoelde rechten zijn bijzondere plichten en verantwoordelijkheden verbonden. Deze kan derhalve aan bepaalde beperkingen worden gebonden, doch alleen beperkingen die bij de wet worden voorzien en nodig zijn:
a. in het belang van de rechten of de goede naam van anderen;
b. in het belang van de nationale veiligheid of ter bescherming van de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden.

Artikel 20
1. Alle oorlogspropaganda wordt bij de wet verboden.
2. Het propageren van op nationale afkomst, ras of godsdienst gebaseerde haatgevoelens die aanzetten tot discriminatie, vijandigheid of geweld, wordt bij de wet verboden.

Artikel 21
Het recht van vreedzame vergadering wordt erkend. De uitoefening van dit recht kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die welke in overeenstemming met de wet worden opgelegd en die in een democratische samenleving geboden zijn in het belang van de nationale veiligheid of de openbare veiligheid, de openbare orde, de bescherming van de volksgezondheid of de goede zeden of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Artikel 22
1. Een ieder heeft het recht op vrijheid van vereniging, met inbegrip van het recht vakverenigingen op te richten en zich bij vakverenigingen aan te sluiten voor de bescherming van zijn belangen.
2. De uitoefening van dit recht kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die, welke bij de wet zijn voorgeschreven en die in een democratische samenleving geboden zijn in het belang van de nationale veiligheid of de openbare veiligheid, de openbare orde, de bescherming van de volksgezondheid of de goede zeden of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Dit artikel belet niet het opleggen van wettige beperkingen aan leden van de strijdmacht en van de politie in de uitoefening van dit recht.
3. Geen bepaling in dit artikel geeft de Staten die partij zijn bij het Verdrag van 1948 van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen en de bescherming van het vakverenigingsrecht de bevoegdheid wettelijke maatregelen te treffen, die de in dat Verdrag voorziene waarborgen in gevaar zouden brengen, of de wet zodanig toe te passen dat deze in gevaar zouden worden gebracht.

Artikel 23
1. Het gezin vormt de natuurlijke en fundamentele kern van de maatschappij en heeft recht op bescherming door de maatschappij en de Staat.
2. Het recht van mannen en vrouwen van huwbare leeftijd een huwelijk aan te gaan en een gezin te stichten wordt erkend.
3. Geen huwelijk wordt gesloten zonder de vrije en volledige toestemming van de aanstaande echtgenoten.
4. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag nemen passende maatregelen ter verzekering van de gelijke rechten en verantwoordelijkheden van de echtgenoten wat het huwelijk betreft, tijdens het huwelijk en bij de ontbinding ervan. In geval van ontbinding van het huwelijk wordt voorzien in de noodzakelijke bescherming van eventuele kinderen.

Artikel 24
1. Elk kind heeft, zonder onderscheid naar ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom of geboorte, recht op die beschermende maatregelen van de zijde van het gezin waartoe het behoort, de gemeenschap en de Staat, waarop het in verband met zijn minderjarigheid recht heeft.
2. Elk kind wordt onmiddellijk na de geboorte ingeschreven en krijgt een naam.
3. Elk kind heeft het recht een nationaliteit te verwerven.

Artikel 25
Elke burger heeft het recht en dient in de gelegenheid te worden gesteld, zonder dat het onderscheid bedoeld in artikel 2 wordt gemaakt en zonder onredelijke beperkingen:
a. deel te nemen aan de behandeling van openbare aangelegenheden, hetzij rechtstreeks of door middel van vrijelijk gekozen vertegenwoordigers;
b. te stemmen en gekozen te worden door middel van betrouwbare periodieke verkiezingen die gehouden worden krachtens algemeen en gelijkwaardig kiesrecht en bij geheime stemming, waardoor het vrijelijk tot uitdrukking brengen van de wil van de kiezers wordt verzekerd;
c. op algemene voet van gelijkheid te worden toegelaten tot de overheidsdiensten van zijn land.

Artikel 26
Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder discriminatie aanspraak op gelijke bescherming door de wet. In dit verband verbiedt de wet discriminatie van welke aard ook en garandeert een ieder gelijke en doelmatige bescherming tegen discriminatie op welke grond ook, zoals ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

Artikel 27
In Staten waar zich etnische, godsdienstige of linguïstische minderheden bevinden, mag aan personen die tot die minderheden behoren niet het recht worden ontzegd, in gemeenschap met de andere leden van hun groep, hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en in de praktijk toe te passen, of zich van hun eigen taal te bedienen.

DEEL IV

Artikel 28
1. Er wordt een Comité voor de rechten van de mens (hierna in dit Verdrag te noemen "het Comité") ingesteld. Het bestaat uit achttien leden en oefent de hierna te noemen functies uit.
2. Het Comité bestaat uit onderdanen van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag, die hoog zedelijk aanzien genieten en erkende bekwaamheid op het gebied van de rechten van de mens bezitten, waarbij dient te worden overwogen dat het lidmaatschap van enige personen die ervaring hebben op juridisch gebied raadzaam is.
3. De leden van het Comité worden gekozen en treden op in hun persoonlijke hoedanigheid.

Artikel 29
1. De leden van het Comité worden bij geheime stemming gekozen uit een lijst van personen die de kwaliteiten bezitten die in artikel 28 worden genoemd en met dit doel zijn voorgedragen door de Staten die partij zijn bij dit Verdrag.
2. Elke Staat die partij is bij dit Verdrag mag niet meer dan twee personen voordragen. Dezen moeten onderdaan zijn van de Staat die hen voordraagt.
3. Een persoon kan opnieuw worden voorgedragen.

Artikel 30
1. De eerste verkiezing wordt niet later gehouden dan zes maanden na de datum van inwerkingtreding van dit Verdrag.
2. Ten minste vier maanden vóór de datum waarop een verkiezing voor het Comité plaatsheeft, met uitzondering van een verkiezing ter voorziening in een overeenkomstig het bepaalde in artikel 34 bekendgemaakte vacature, richt de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties een schriftelijk verzoek aan de Staten die partij zijn bij dit Verdrag binnen drie maanden hun voordrachten voor het lidmaatschap van het Comité in te zenden.
3. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties stelt een alfabetische lijst samen van alle aldus voorgedragen personen, onder aanduiding van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag die hen hebben voorgedragen en legt deze uiterlijk één maand vóór de datum van elke verkiezing voor aan de Staten die partij zijn bij dit Verdrag.
4. De verkiezingen van de leden van het Comité worden gehouden op een door de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties ten hoofdkantore van de Verenigde Naties te beleggen vergadering van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag. Op die vergadering, waarvoor twee derde van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag het quorum vormen, zijn degenen die in het Comité zijn gekozen die voorgedragen personen die het grootste aantal stemmen op zich hebben verenigd, alsmede een absolute meerderheid van de stemmen van de aanwezige vertegenwoordigers van de Staten die partij zijn en hun stem uitbrengen.

Artikel 31
1. Er mag niet meer dan één onderdaan van een zelfde Staat lid van het Comité zijn.
2. Bij het kiezen van het Comité dient aandacht te worden geschonken aan een billijke geografische verdeling van het lidmaatschap en aan de vertegenwoordiging der verschillende beschavingsvormen en der voornaamste rechtsstelsels.

Artikel 32
1. De leden van het Comité worden gekozen voor een tijdvak van vier jaar. Zij zijn herkiesbaar indien zij opnieuw worden voorgedragen. De ambtstermijn van negen der bij de

eerste verkiezing benoemde leden loopt evenwel na twee jaar af; terstond na de eerste verkiezing worden deze negen leden bij loting aangewezen door de voorzitter van de in artikel 30, lid 4, bedoelde vergadering.
2. Verkiezingen na afloop van een ambtstermijn worden gehouden overeenkomstig de voorgaande artikelen van dit deel van dit Verdrag.

Artikel 33
1. Indien, naar het eenstemmige oordeel van de andere leden, een lid van het Comité door enige oorzaak, waaronder niet is te verstaan tijdelijke afwezigheid, heeft opgehouden zijn functie uit te oefenen, geeft de voorzitter van het Comité daarvan kennis aan de Secretaris-Generaal der Verenigde Naties, die vervolgens mededeling doet van het openvallen van de zetel van dat lid.
2. Indien een lid van het Comité overlijdt of ontslag neemt, geeft de voorzitter daarvan onverwijld kennis aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, die mededeling doet van het openvallen van de zetel met ingang van de datum van het overlijden of de datum waarop het genomen ontslag ingaat.

Artikel 34
1. Indien een vacature wordt bekendgemaakt overeenkomstig het bepaalde in artikel 33 en indien de ambtstermijn van het te vervangen lid niet afloopt binnen een tijdvak van zes maanden na de bekendmaking van de vacature, geeft de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties daarvan bericht aan elk der Staten die partij zijn bij dit Verdrag, die binnen twee maanden overeenkomstig het bepaalde in artikel 29 personen kunnen voordragen ter voorziening in de vacature.
2. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties stelt een alfabetische lijst samen van de aldus voorgedragen personen en legt deze voor aan de Staten die partij zijn bij dit Verdrag. De verkiezing om in de vacature te voorzien wordt vervolgens gehouden overeenkomstig de daarop betrekking hebbende bepalingen van dit deel van dit Verdrag.
3. Een lid van het Comité dat is gekozen ter voorziening in een vacature die is bekendgemaakt overeenkomstig het bepaalde in artikel 33, blijft in functie voor de rest van de ambtstermijn van het lid wiens zetel in het Comité is opengevallen overeenkomstig de bepalingen van dat artikel.

Artikel 35
De leden van het Comité ontvangen, met goedkeuring van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, uit de middelen van de Verenigde Naties emolumenten op door de Algemene Vergadering vast te stellen voorwaarden, waarbij rekening wordt gehouden met de belangrijkheid van de taken van het Comité.

Artikel 36
De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties zorgt voor het personeel en de andere voorzieningen benodigd voor een doelmatige uitoefening van de taken van het Comité krachtens dit Verdrag.

Artikel 37
1. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties belegt de eerste vergadering van het Comité ten hoofdkantore van de Verenigde Naties.
2. Na zijn eerste vergadering komt het Comité bijeen op de tijden voorzien in zijn huishoudelijk reglement.
3. Normaal komt het Comité bijeen ten hoofdkantore van de Verenigde Naties of op het kantoor van de Verenigde Naties te Genève.

Artikel 38
Elk lid van het Comité verklaart, alvorens zijn taak aan te vangen, ten overstaan van het Comité plechtig dat hij zich onpartijdig en nauwgezet van zijn taak zal kwijten.

Artikel 39

1. Het Comité kiest zijn functionarissen voor een ambtstermijn van twee jaar. Zij zijn herkiesbaar.

2. Het Comité stelt zijn eigen huishoudelijk reglement vast, hierin wordt o.m. bepaald dat:

a. twaalf leden het quorum vormen;

b. besluiten van het Comité worden genomen met een meerderheid van het aantal door de aanwezige leden uitgebrachte stemmen.

Artikel 40

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag nemen de verplichting op zich verslag uit te brengen over de maatregelen die zij hebben genomen en die uitvoering geven aan de in dit Verdrag erkende rechten, alsmede over de vooruitgang die valt waar te nemen in het genot van die rechten:

a. binnen een jaar na de inwerkingtreding van dit Verdrag voor de betrokken Staten die er partij bij zijn; en

b. vervolgens telkens wanneer het Comité dit verzoekt.

2. Alle rapporten worden voorgelegd aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, die ze ter bestudering doorzendt aan het Comité. In deze rapporten dienen de factoren en de eventuele moeilijkheden te worden aangegeven die van invloed zijn op de uitvoering van dit Verdrag.

3. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties kan, na overleg met het Comité, aan de desbetreffende gespecialiseerde organisaties afschriften doen toekomen van die delen der rapporten die binnen het terrein van hun werkzaamheden vallen.

4. Het Comité bestudeert de hem door de Staten die partij zijn bij dit Verdrag voorgelegde rapporten. Het zendt zijn rapporten en het door hem passend geoordeelde algemene commentaar aan de Staten die partij zijn. Het Comité kan dit commentaar, te zamen met de afschriften van de rapporten die het van Staten die partij zijn bij dit Verdrag heeft ontvangen, eveneens toezenden aan de Economische en Sociale Raad.

5. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag kunnen opmerkingen ten aanzien van eventueel commentaar dat overeenkomstig het bepaalde in lid 4 van dit artikel wordt geleverd, voorleggen aan het Comité.

Artikel 41

1. Een Staat die partij is bij dit Verdrag kan, krachtens dit artikel, te allen tijde verklaren, dat hij de bevoegdheid van het Comité erkent kennisgevingen waarin een Staat die partij is beweert dat een andere Staat die partij is diens uit dit Verdrag voortvloeiende verplichtingen niet nakomt, in ontvangst te nemen en te behandelen. Kennisgevingen als bedoeld in dit artikel kunnen alleen in ontvangst worden genomen en worden behandeld indien zij zijn ingezonden door een Staat die partij is, die een verklaring heeft afgelegd dat hij ten aanzien van zichzelf deze bevoegdheid van het Comité erkent. Geen kennisgeving wordt door het Comité in ontvangst genomen, indien het een Staat die partij is betreft, die zulk een verklaring niet heeft afgelegd. Kennisgevingen die krachtens het bepaalde in dit artikel worden ontvangen worden overeenkomstig de volgende procedure behandeld:

a. Indien een Staat die partij is bij dit Verdrag van oordeel is dat een andere Staat die partij is de bepalingen van dit Verdrag niet uitvoert, kan hij door middel van een schriftelijke kennisgeving de zaak onder de aandacht brengen van die Staat die partij is. Binnen drie maanden na de ontvangst van de kennisgeving stuurt de ontvangende Staat de Staat die de kennisgeving had gezonden een schriftelijke uiteenzetting of een andere schriftelijke verklaring, waarin de zaak wordt opgehelderd en waarin, voor zover mogelijk en ter zake doende, wordt verwezen naar procedures en rechtsmiddelen die in het land zelf reeds zijn toegepast, nog hangende zijn of waartoe zou kunnen worden overgegaan.

b. Indien de zaak niet tot genoegen van de beide betrokken Staten die partij zijn wordt geregeld binnen zes maanden na ontvangst van de eerste kennisgeving door de ontvangende Staat, heeft elk der beide Staten het recht de zaak bij het Comité aanhangig te

maken, door middel van een kennisgeving die zowel aan het Comité als aan de andere Staat wordt gezonden.
c. Het Comité behandelt een bij hem aanhangig gemaakte zaak alleen nadat het er zich van heeft overtuigd dat alle beschikbare binnenlandse rechtsmiddelen in de betrokken zaak zijn benut en uitgeput, in overeenstemming met de algemeen erkende beginselen van het internationale recht. Dit is evenwel niet het geval indien de toepassing der rechtsmiddelen onredelijk lange tijd vergt.
d. Het Comité komt in besloten zitting bijeen wanneer het kennisgevingen krachtens dit artikel gedaan aan een onderzoek onderwerpt.
e. Met inachtneming van het bepaalde in alinea c stelt het Comité zijn goede diensten ter beschikking van de betrokken Staten die partij zijn, ten einde de zaak in der minne te regelen op basis van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden als erkend in dit Verdrag.
f. Bij elke bij hem aanhangig gemaakte zaak kan het Comité tot de betrokken in alinea b bedoelde Staten die partij zijn het verzoek richten ter zake dienende inlichtingen te verstrekken.
g. De in alinea b bedoelde betrokken Staten die partij zijn hebben het recht zich te doen vertegenwoordigen wanneer de zaak in het Comité wordt behandeld, en hun standpunt mondeling en/of schriftelijk kenbaar te maken.
h. Het Comité brengt twaalf maanden na de datum van ontvangst van een krachtens alinea b gedane kennisgeving een rapport uit als volgt:
i. indien een oplossing als voorzien in alinea e is bereikt, beperkt het Comité zijn rapport tot een korte uiteenzetting van de feiten en van de bereikte oplossing;
ii. indien geen oplossing als voorzien in alinea e is bereikt, beperkt het Comité zijn rapport tot een korte uiteenzetting van de feiten; de schriftelijk kenbaar gemaakte standpunten en een op schrift gestelde samenvatting van de mondeling naar voren gebrachte standpunten van de Staten die partij zijn, worden aan het rapport gehecht.In elk van beide gevallen wordt het rapport toegezonden aan de betrokken Staten die partij zijn.
2. De bepalingen van dit artikel treden in werking wanneer tien Staten die partij zijn bij dit Verdrag verklaringen hebben afgelegd krachtens het eerste lid van dit artikel. Deze verklaringen worden door de Staten die partij zijn nedergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, die afschrift daarvan doet toekomen aan de andere Staten die partij zijn. Een zodanige verklaring kan te allen tijde, door middel van een aan de Secretaris-Generaal gerichte kennisgeving, worden ingetrokken. Een zodanige intrekking heeft geen invloed op de behandeling van een zaak die het onderwerp vormt van een kennisgeving die reeds is gedaan krachtens dit artikel; geen enkele volgende kennisgeving door een Staat die partij is wordt in ontvangst genomen nadat de kennisgeving van intrekking van de verklaring door de Secretaris-Generaal is ontvangen, tenzij de betrokken Staat die partij is een nieuwe verklaring heeft afgelegd.

Artikel 42
1. a. Indien een zaak die, overeenkomstig het bepaalde in artikel 41, bij het Comité aanhangig is gemaakt, niet is afgewikkeld naar genoegen van de betrokken Staten die partij zijn, kan het Comité mits daartoe vooraf de toestemming van de betrokken Staten die partij zijn is verkregen, een conciliatiecommissie ad hoc (hierna te noemen de Conciliatiecommissie) benoemen. De goede diensten der Conciliatiecommissie staan ter beschikking van de betrokken Staten die partij zijn met het oog op een minnelijke schikking van de zaak op basis van eerbiediging van de bepalingen van dit Verdrag;
b. De Conciliatiecommissie bestaat uit vijf personen die aanvaardbaar zijn voor de betrokken Staten die partij zijn. Indien de betrokken Staten die partij zijn niet binnen drie maanden tot overeenstemming kunnen komen ten aanzien van de samenstelling van de Conciliatiecommissie, hetzij geheel of ten dele, worden de leden van de Conciliatiecommissie ten aanzien van wie geen overeenstemming kon worden bereikt, bij geheime stemming met twee derde meerderheid door het Comité uit zijn leden gekozen.

Building Back Better Great Reset

Door de gevestigde orde van het establishment afgedaan als “samenzweringstheorieën”. Opmerkelijk – als je bedenkt hoeveel toppolitici en staatslieden er volledig open over zijn, hun emblemen dragen en hun codes gebruiken. "De *Illuminati* , een mysterieuze internationale organisatie die bestaat uit 's werelds hoogste politieke en sociale elites, controleert de werking van de hele wereld achter de schermen". Dit is 's werelds meest bekende complottheorie over de Nieuwe Wereldorde.

Veritas liberabit vos

Brandbrief uit Rome: Kardinalen en bisschoppen waarschuwen voor communisme, verplichte vaccinaties en een wereldregering
Posted on 09/05/2020

In Rome hebben een aantal katholieke kardinalen en aartsbisschoppen een verklaring opgesteld waarin zij met ongewoon duidelijke bewoordingen waarschuwen dat het coronavirus wordt misbruikt voor de invoering van een communistische planeconomie, voor verplichte vaccinaties, en voor de oprichting van een tirannieke wereldregering – precies de zaken die door de Westerse mainstream media virulent worden ontkend en in de hoek van 'complottheorieën' worden gezet.

De waarheid zal u vrijmaken.
'Veritas liberabit vos', de waarheid zal u vrijmaken, staat er boven de oproep van de kardinalen Gerhard Ludwig Müller en Joseph Zen, aartsbisschop Carlo Maria Viganò, bisschop Joseph Strickland en de Afrikaanse kardinaal Robert Sarah.

Bron: xandernieuws.nl

Mensenrechten

Het maatschappelijk middenveld vervult een essentiële rol bij het bevorderen van duurzame en inclusieve ontwikkeling. Daarnaast houden maatschappelijke organisaties overheden en bedrijfsleven scherp op de implementatie en realisatie van internationale verdragen en mensenrechtenstandaarden. Helaas staan wereldwijd de ruimte voor-, en het maatschappelijk middenveld zelf onder druk. De COVID-19 pandemie heeft deze situatie verder verslechterd1. Het Koninkrijk zal zich derhalve tijdens de AVVN blijven inzetten voor een divers en onafhankelijk maatschappelijk middenveld, inclusief journalisten, mediaorganisaties, mensenrechtenverdedigers, sociale bewegingen en jongeren, dat vrij van restrictieve maatregelen en bedreigingen zijn werk kan doen én toegang heeft tot multilaterale besluitvorming en processen.
Het Koninkrijk blijft zich voorts, in partnerschap met maatschappelijke organisaties, inspannen voor de positie van gemarginaliseerde groepen die door de COVID-19 pandemie verder in de verdrukking zijn gekomen, zoals LHBTI's, vrouwen en meisjes, en religieuze minderheden. Deze AVVN zal de aandacht onder andere uitgaan naar positie van inheemse groepen en natuur- en milieurechtenbeschermers. Ook het komende jaar zal het Koninkrijk zich inzetten voor het actief beschermen van (niet-)religieuze minderheden, waarbij de bescherming van het individu centraal staat en niet de religie *an sich.*
Daarnaast zal het Koninkrijk met de inkomend President van de AVVN toewerken naar een verplichte presentatie van kandidaat-Mensenrechtenraadleden aan de AVVN conform het model van de SGVN. Een jaarlijks terugkerend plenair debat over de verantwoordelijkheden van het Mensenrechtenraadlidmaatschap zou een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de slagkracht en geloofwaardigheid van de Mensenrechtenraad.

Essentiële rol voor de VN in de *Building Back Better* agenda.

Bron: brief Sigrid Kaag (D66)Aan de Voorzitter van deTweede Kamer der Staten-Generaal, 3 september 2021,betreft Inzet van het Koninkrijk der Nederlanden voor de 76e zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.
Referentie:BZDOC-19571718-126

Door wisselingen binnen het demissionaire kabinet werd Kaag op 25 mei 2021 benoemd tot minister van Buitenlandse Zaken. Deze functie combineerde zij tot 10 augustus 2021 met het ministerschap voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,(bron: wikipedia).Na een motie van afkeuring om Afganistan heeft Zij ontslag aangeboden aan de Koning op 16 september 2021.

The Great Reset uitgelegd!

Samenvatting: dit artikel bespreekt *the great reset* agenda van de globale financiële elite en biedt uitgebreid uitleg op basis van feiten. Het IMF en de World Economic Forum onder leiding van Klaus Schwab pleiten voor een wereldwijde Great Reset. De globale economische en financiële orde moet volledig veranderd worden op basis van de 2030 duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN. Je kunt hier een aantal belangrijke documentaires vinden over wat de Great Reset inhoudt en wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn voor het dagelijks leven van de doorsnee burger. We raden elke lezeraan om deze pagina te bewaren in de leeslijst aangezien er o.a. zeer leerzame documentaires en video's zijn toegevoegd over deze agenda en de respectieve gevolgen van de Great Reset voor jou als burger en individu. De schellen zullen van je ogen vallen.

De desastreuze gevolgen van het wereldwijde lockdown-beleid voor het bestrijden van de 2020-21 pandemie, biedt een unieke kans voor wereld- en bedrijfsleiders om de 2030 doelstellingen te halen. De collectivistische technocratische top-down agenda en benadering voor het verwezenlijken van deze doelen, leidt volgens vele analisten tot een totalitaire collectivistische nachtmerrie bestuurd door een technocratische oligarchie.

Dit scenario houdt vooral een bedreiging in voor de individuele welvaart en financiële vrijheid van de burgers. De meeste banen zullen verdwijnen; mensen zullen hun eigendom verliezen en volledig afhankelijk worden van de overheid en de centrale bank. Door de verdere introductie van kunstmatige intelligentie (AI), digitaal centralebankengeld, zoals de digitale euro, zal de financiële en sociale repressie toenemen. Centrale banken met overheden zullen ongelimiteerd monetair en fiscaal beleid kunnen uitvoeren op basis van kunstmatige intelligentie en gedragseconomische principes. Het onderscheid tussen digitaal, gen-technologisch en biologisch zal verder ook steeds meer vervagen binnen deze trans-humanistische agenda van de WEF. De benodigde patenten voor de benodigde technologie, die de bedrijfsbelangen van betrokken multinationals beschermen, zijn al ingediend.

Bron: bestbank.org

LiberBits

16 augustus 2021

2. De leden van de Conciliatiecommissie treden op in persoonlijke hoedanigheid. Zij mogen geen onderdaan zijn van de betrokken Staten die partij zijn, of van een Staat die geen partij is bij dit Verdrag, of van een Staat die geen verklaring krachtens artikel 41 heeft afgelegd.
3. De Conciliatiecommissie kiest haar eigen voorzitter en stelt haar eigen huishoudelijk reglement vast.
4. De vergaderingen van de Conciliatiecommissie worden als regel ten hoofdkantore van de Verenigde Naties of op het kantoor van de Verenigde Naties te Genève gehouden. Zij kunnen evenwel op andere door de Conciliatiecommissie in overleg met de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties en de betrokken Staten die partij zijn vast te stellen geschikte plaatsen worden gehouden.
5. Het secretariaat waarin overeenkomstig het bepaalde in artikel 36 is voorzien staat eveneens de krachtens dit artikel ingestelde commissies ten dienste.
6. De door het Comité ontvangen en geverifieerde gegevens worden ter beschikking gesteld van de Conciliatiecommissie die de betrokken Staten die partij zijn kan verzoeken andere ter zake dienende gegevens te verstrekken.
7. Wanneer de Conciliatiecommissie de zaak grondig heeft overwogen doch in elk geval niet later dan twaalf maanden nadat haar de zaak in handen is gegeven, legt zij de voorzitter van het Comité een rapport voor dat ter kennis wordt gebracht van de betrokken Staten die partij zijn.
a. Indien het de Conciliatiecommissie niet mogelijk is haar bestudering van de zaak binnen twaalf maanden te beëindigen, beperkt zij haar rapport tot een korte verklaring tot waar zij met de bestudering van de zaak is gevorderd.
b. Indien een minnelijke schikking op basis van eerbied voor de rechten van de mens zoals deze in dit Verdrag worden erkend wordt bereikt, beperkt de Conciliatiecommissie haar rapport tot een korte uiteenzetting van de feiten en van de gevonden oplossing.
c. Indien geen schikking als bedoeld in alinea b wordt bereikt, bevat het rapport van de Conciliatiecommissie een overzicht van haar bevindingen met betrekking tot alle feitelijke gegevens die betrekking hebben op de geschilpunten tussen de betrokken Staten die partij zijn, en haar inzichten ten aanzien van de mogelijkheid van een minnelijke schikking van de zaak. In dit rapport dienen tevens de schriftelijke en een overzicht van de mondelinge verklaringen die door de betrokken Staten die partij zijn zijn afgelegd te worden opgenomen.
d. Indien het rapport van de Conciliatiecommissie wordt ingediend overeenkomstig alinea c, delen de betrokken Staten die partij zijn binnen drie maanden na ontvangst van het rapport de voorzitter van het Comité mede of zij de inhoud van het rapport van de Conciliatiecommissie al dan niet aanvaarden.
8. De bepalingen van dit artikel laten de verantwoordelijkheden van het Comité uit hoofde van artikel 41 onverlet.
9. De betrokken Staten die partij zijn komen gelijkelijk op voor alle onkosten die door de leden van de Conciliatiecommissie worden gemaakt, overeenkomstig ramingen die door de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties worden verstrekt.
10. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties is bevoegd de onkosten van de leden van de Conciliatiecommissie te betalen, zo nodig, voordat deze, overeenkomstig het bepaalde in lid 9 van dit artikel, door de betrokken Staten die partij zijn worden vergoed.

Artikel 43
De leden van het Comité en van de Conciliatiecommissies ad hoc die kunnen worden ingesteld krachtens het bepaalde in artikel 42, genieten de faciliteiten, voorrechten en immuniteiten van deskundigen die zijn uitgezonden door de Verenigde Naties, zoals die zijn vastgesteld in de desbetreffende delen van het Verdrag nopens de voorrechten en immuniteiten van de Verenigde Naties.

Artikel 44
De bepalingen voor de uitvoering van dit Verdrag zijn van toepassing, onverminderd de procedures die ter zake van de rechten van de mens worden voorgeschreven door of krachtens de oprichtingsakten en de overeenkomsten van de Verenigde Naties en de gespecialiseerde organisaties en vormen geen beletsel voor de Staten die partij zijn bij dit

Verdrag hun toevlucht te nemen tot andere procedures ter regeling van een geschil, overeenkomstig tussen hun van kracht zijnde algemene of bijzondere internationale overeenkomsten.

Artikel 45
Het Comité doet, door tussenkomst van de Economische en Sociale Raad de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een jaarverslag van zijn werkzaamheden toekomen.

DEEL V

Artikel 46
Geen bepaling van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zijnde een aantasting van de bepaling van het Handvest der Verenigde Naties en van de statuten van de gespecialiseerde organisaties, waarin de onderscheiden verantwoordelijkheden van de verschillende organen van de Verenigde Naties en van de gespecialiseerde organisaties met betrekking tot de in dit Verdrag geregelde materie zijn omschreven.

Artikel 47
Geen bepaling in dit Verdrag mag worden uitgelegd als zijnde een aantasting van het inherente recht van alle volken hun natuurlijke rijkdommen en hulpbronnen volledig en vrijelijk te benutten en hiervan volledig en vrijelijk te profiteren.

DEEL VI

Artikel 48
1. Dit Verdrag staat open voor ondertekening door iedere Staat die lid is van de Verenigde Naties of van een of meer der gespecialiseerde organisaties daarvan, door elke Staat die partij is bij het Statuut van het Internationale Gerechtshof, alsmede door iedere andere Staat die door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties is uitgenodigd bij dit Verdrag partij te worden.
2. Dit Verdrag moet worden bekrachtigd. De akten van bekrachtiging worden nedergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.
3. Dit Verdrag staat open voor toetreding door iedere in het eerste lid van dit artikel bedoelde Staat.
4. Toetreding geschiedt door middel van nederlegging van een akte van toetreding bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.
5. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties stelt alle Staten die dit Verdrag hebben ondertekend of tot dit Verdrag zijn toegetreden, in kennis van de nederlegging van iedere akte van bekrachtiging of akte van toetreding.

Artikel 49
1. Dit Verdrag treedt in werking drie maanden na de datum van nederlegging bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties van de vijfendertigste akte van bekrachtiging of akte van toetreding.
2. Ten aanzien van iedere Staat die na nederlegging van de vijfendertigste akte van bekrachtiging of akte van toetreding dit Verdrag bekrachtigt of tot dit Verdrag toetreedt, treedt dit Verdrag in werking drie maanden na de datum van nederlegging van zijn akte van bekrachtiging of akte van toetreding.

Artikel 50
De bepalingen van dit Verdrag strekken zich uit tot alle delen van federale Staten, zonder enige beperking of uitzondering.

Artikel 51

1. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag kan een wijziging daarvan voorstellen en deze indienen bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties deelt vervolgens iedere voorgestelde wijziging aan de Staten die partij zijn bij dit Verdrag mede, met het verzoek hem te berichten of zij een conferentie van Staten die partij zijn verlangen ten einde dit voorstel te bestuderen en in stemming te brengen. Indien ten minste een derde van de Staten die partij zijn zulk een conferentie verlangt, roept de Secretaris-Generaal deze conferentie onder auspiciën van de Verenigde Naties bijeen. Iedere wijziging die door een meerderheid van de ter conferentie aanwezige Staten die partij zijn en die hun stem uitbrengen wordt aangenomen, wordt ter goedkeuring voorgelegd aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.
2. Wijzigingen worden van kracht nadat zij door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties zijn goedgekeurd en door een twee derde meerderheid van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag, overeenkomstig hun onderscheiden staatsrechtelijke procedures, zijn aangenomen.
3. Wanneer wijzigingen van kracht worden zijn zij bindend voor die Staten die partij zijn die ze hebben aangenomen, terwijl de andere Staten die partij zijn gebonden zullen blijven door de bepalingen van dit Verdrag en door iedere voorgaande wijziging die zij hebben aangenomen.

Artikel 52
Ongeacht de krachtens artikel 48, lid 5, gedane kennisgevingen, stelt de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties alle in het eerste lid van hetzelfde artikel bedoelde Staten van het volgende in kennis:
a. ondertekeningen, bekrachtigingen en toetredingen krachtens artikel 48;
b. de datum van inwerkingtreding van dit Verdrag krachtens artikel 49 en de datum van het van kracht worden van eventuele wijzigingen krachtens artikel 51.

Artikel 53
1. Dit Verdrag, waarvan de Chinese, de Engelse, de Franse, de Russische en de Spaanse tekst gelijkelijk authentiek zijn, wordt nedergelegd in het archief van de Verenigde Naties.
2. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties doet aan alle in artikel 48 bedoelde Staten gewaarmerkte afschriften van dit Verdrag toekomen.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekenden, daartoe behoorlijk gemachtigd door hun onderscheiden Regeringen, dit Verdrag dat op 19 december 1966 te New York voor ondertekening is opengesteld, hebben ondertekend.

Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, New York, 16-12-1966
Geldend van 11-03-1979 t/m heden

(vertaling: nl)
Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag,

Overwegende, dat, overeenkomstig de in het Handvest der Verenigde Naties verkondigde beginselen, erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreemdbare rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld,

Erkennende, dat deze rechten voortvloeien uit de inherente waardigheid van de menselijke persoon,

Erkennende, dat, overeenkomstig de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, het ideaal van de vrije mens, vrij van vrees en gebrek, slechts kan worden verwezenlijkt indien er omstandigheden worden geschapen, waarin een ieder zijn economische, sociale en culturele rechten, alsmede zijn burgerrechten en zijn politieke rechten kan uitoefenen,

Overwegende, dat, krachtens het Handvest der Verenigde Naties, de Staten verplicht zijn de universele eerbied voor en de inachtneming van de rechten en vrijheden van de mens te bevorderen,

Zich ervan bewust dat op de individuele mens, uit hoofde van de plichten die hij heeft tegenover anderen en tegenover de gemeenschap waartoe hij behoort, de verantwoordelijkheid rust te streven naar bevordering en inachtneming van de in dit Verdrag erkende rechten,

Zijn overeengekomen als volgt:

DEEL I

Artikel 1

1. Alle volken bezitten zelfbeschikkingsrecht. Uit hoofde van dit recht bepalen zij in alle vrijheid hun politieke status en streven zij vrijelijk hun economische, sociale en culturele ontwikkeling na.

2. Alle volken kunnen ter verwezenlijking van hun doeleinden vrijelijk beschikken over hun natuurlijke rijkdommen en hulpbronnen, evenwel onverminderd eventuele verplichtingen voortvloeiende uit internationale economische samenwerking, gegrondvest op het beginsel van wederzijds voordeel, en uit het internationale recht. In geen geval mogen een volk zijn bestaansmiddelen worden ontnomen.

3. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, met inbegrip van de Staten die verantwoordelijk zijn voor het beheer van gebieden zonder zelfbestuur en van trustgebieden, bevorderen de verwezenlijking van het zelfbeschikkingsrecht en eerbiedigen dit recht overeenkomstig de bepalingen van het Handvest der Verenigde Naties.

DEEL II

Artikel 2

1. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag verbindt zich maatregelen te nemen, zowel zelfstandig als binnen het kader van de internationale hulp en samenwerking, met name op economisch en technisch gebied, en met volledige gebruikmaking van de hem ter beschikking staande hulpbronnen, ten einde met alle passende middelen, inzonderheid de invoering van wettelijke maatregelen, steeds nader tot een algehele verwezenlijking van de in dit Verdrag erkende rechten te komen.

2. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich te waarborgen dat de in dit Verdrag opgesomde rechten zullen worden uitgeoefend zonder discriminatie van welke aard ook, wat betreft ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

3. De ontwikkelingslanden kunnen, daarbij behoorlijk rekening houdend met de rechten van de mens en hun nationale economie, bepalen in hoeverre zij de in dit Verdrag erkende economische rechten aan niet-onderdanen zullen waarborgen.

Artikel 3

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich het gelijke recht van mannen en vrouwen op het genot van de in dit Verdrag genoemde economische, sociale en culturele rechten te verzekeren.

Artikel 4

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen dat, wat het genot van de door de Staat overeenkomstig dit Verdrag verleende rechten betreft, de Staat deze rechten slechts mag onderwerpen aan bij de wet vastgestelde beperkingen en alleen voor zover dit niet in strijd is met de aard van deze rechten, en uitsluitend met het doel het algemeen welzijn in een democratische samenleving te bevorderen.

Artikel 5

1. Geen bepaling van dit Verdrag mag zodanig worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon het recht inhouden enige activiteit te ontplooien of enige daad te verrichten, die ten doel heeft de rechten of vrijheden welke in dit Verdrag zijn erkend, te vernietigen of deze rechten en vrijheden meer te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien.

2. Het is niet toegestaan enig fundamenteel recht van de mens dat in een land, ingevolge wettelijke bepalingen, overeenkomsten, voorschriften of gewoonten, wordt erkend of bestaat, te beperken of ervan af te wijken, onder voorwendsel dat dit Verdrag die rechten niet of slechts in beperkte mate erkent.

DEEL III

Artikel 6

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht op arbeid, hetgeen insluit het recht van een ieder op de mogelijkheid in zijn onderhoud te voorzien door middel van vrijelijk gekozen of aanvaarde werkzaamheden; zij nemen passende maatregelen om dit recht veilig te stellen.

2. De door een Staat die partij is bij dit Verdrag te nemen maatregelen ter volledige verwezenlijking van dit recht, dienen onder meer te omvatten technische programma's, programma's voor beroepskeuzevoorlichting en opleidingsprogramma's, alsmede het voeren van een beleid en de toepassing van technieken gericht op gestadige economische, sociale en culturele ontwikkeling en op het scheppen van volledige gelegenheid tot het verrichten van produktieve arbeid onder omstandigheden die de individuele mens het genot waarborgen van de fundamentele politieke en economische vrijheden.

Artikel 7

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op billijke en gunstige arbeidsvoorwaarden, die in het bijzonder het volgende waarborgen:

(a) Een beloning die alle werknemers als minimum het volgende verschaft:
  (i) Een billijk loon en gelijke beloning voor werk van gelijke waarde zonder onderscheid van welke aard ook; in het bijzonder dienen aan vrouwen arbeidsvoorwaarden te worden gewaarborgd die niet onderdoen voor die welke op mannen van toepassing zijn, met gelijke beloning voor gelijk werk;

(ii) Een behoorlijk levenspeil voor henzelf en hun gezin overeenkomstig de bepalingen van dit Verdrag;

(b) Veilige en hygiënische arbeidsomstandigheden;
(c) Gelijke kansen voor een ieder op bevordering in zijn werk naar een passende hogere positie, waarbij geen andere overwegingen mogen gelden dan die van anciënniteit en bekwaamheid;
(d) Rustpauzen, vrije tijd en een redelijke duur van de werktijd en periodieke vakanties met behoud van loon, alsmede behoud van loon op algemeen erkende feestdagen.

Artikel 8

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich het volgende te waarborgen:

(a) Het recht van een ieder vakverenigingen op te richten en zich aan te sluiten bij de vakvereniging van zijn keuze, slechts met inachtneming van de regels van de betrokken organisatie, ter bevordering en bescherming van zijn economische en sociale belangen. Aan de uitoefening van dit recht mogen geen beperkingen worden verbonden, behalve die welke bij de wet zijn voorgeschreven en die in een democratische samenleving geboden zijn in het belang van de nationale veiligheid of de openbare orde, dan wel voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen;
(b) Het recht van vakverenigingen nationale overkoepelende organen te vormen en het recht van deze laatste, internationale vakverenigingsorganisaties op te richten of zich daarbij aan te sluiten;
(c) Het recht van vakverenigingen vrijelijk hun werkzaamheden te ontplooien, waarbij zij aan geen andere beperkingen zijn onderworpen dan die welke bij de wet zijn voorgeschreven en welke in een democratische samenleving geboden zijn in het belang van de nationale veiligheid of de openbare orde, dan wel voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen;
(d) Het stakingsrecht, mits dit wordt uitgeoefend overeenkomstig de wetten van het desbetreffende land.

2. Dit artikel verhindert niet het treffen van wettelijke maatregelen ter beperking van de uitoefening van deze rechten door leden van de gewapende macht, van de politie of van het ambtelijk apparaat.

3. Geen bepaling van dit artikel geeft de Staten die partij zijn bij het Verdrag van 1948 van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen en de bescherming van het vakverenigingsrecht de bevoegdheden wetgevende maatregelen te treffen die de in dat Verdrag voorziene waarborgen in gevaar zouden brengen of de wet zodanig toe te passen dat deze in gevaar zouden worden gebracht.

Artikel 9

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op sociale zekerheid, daarbij inbegrepen sociale verzekering.

Artikel 10

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het volgende:

1. De grootst mogelijke bescherming en bijstand dient te worden verleend aan het gezin, dat de natuurlijke en fundamentele kern van de maatschappij vormt, in het bijzonder bij de stichting daarvan en zolang het de verantwoording draagt voor de zorg voor en de opvoeding van kinderen die nog niet in eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Een huwelijk moet door de aanstaande echtgenoten uit vrije wil worden aangegaan.
2. Aan moeders dient bijzondere bescherming te worden verleend gedurende een redelijke periode voor en na de geboorte van hun kind. Gedurende deze periode dient aan werkende moeders verlof met behoud van loon of verlof gekoppeld aan passende uitkeringen krachtens de sociale zekerheidswetgeving te worden toegekend.
3. Bijzondere maatregelen ter bescherming van en ter verlening van bijstand aan kinderen en jeugdige personen dienen te worden genomen zonder enigerlei discriminatie ter zake van afstamming of anderszins. Kinderen en jeugdige personen dienen te worden beschermd tegen

economische en sociale uitbuiting. Tewerkstelling van zulke personen voor het verrichten van arbeid die schadelijk is voor hun zedelijk of lichamelijk welzijn, levensgevaar oplevert, dan wel groot gevaar inhoudt dat hun normale ontwikkeling zal worden geremd, dient strafbaar te zijn bij de wet. De Staten dienen tevens leeftijdsgrenzen vast te stellen waarbeneden het verrichten van loonarbeid door kinderen verboden en strafbaar bij de wet dient te zijn.

Artikel 11

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op een behoorlijke levensstandaard voor zichzelf en zijn gezin, daarbij inbegrepen toereikende voeding, kleding en huisvesting, en op steeds betere levensomstandigheden. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag nemen passende maatregelen om de verwezenlijking van dit recht te verzekeren, daarbij het essentieel belang erkennende van vrijwillige internationale samenwerking.

2. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, het fundamentele recht erkennende van een ieder gevrijwaard te zijn tegen honger, nemen zowel zelfstandig als door middel van internationale samenwerking de maatregelen, waaronder mede begrepen bijzondere programma's, die nodig zijn ten einde:

(a) De methoden voor de voortbrenging, verduurzaming en verdeling van voedsel te verbeteren door volledige gebruikmaking van de technische en wetenschappelijke kennis, door het geven van voorlichting omtrent de beginselen der voedingsleer en door het ontwikkelen of reorganiseren van agrarische stelsels op zodanige wijze dat de meest doelmatige ontwikkeling en benutting van natuurlijke hulpbronnen wordt verkregen;
(b) Een billijke verdeling van de wereldvoedselvoorraden in verhouding tot de behoefte te verzekeren, daarbij rekening houdende met de problemen van zowel de voedsel invoerende als de voedsel uitvoerende landen.

Artikel 12

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op een zo goed mogelijke lichamelijke en geestelijke gezondheid.

2. De door de Staten die partij zijn bij dit Verdrag te nemen maatregelen ter volledige verwezenlijking van dit recht omvatten onder meer die welke nodig zijn om te komen tot:

(a) Vermindering van het aantal doodgeborenen en van de kindersterfte, alsmede een gezonde ontwikkeling van het kind;
(b) Verbetering van alle aspecten betreffende de hygiëne van het gewone milieu van de mens en van het arbeidsmilieu;
(c) Voorkoming, behandeling en bestrijding van epidemische én endemische ziekten, alsmede van beroepsziekten en andere ziekten;
(d) Het scheppen van omstandigheden die een ieder in geval van ziekte geneeskundige bijstand en verzorging waarborgen.

Artikel 13

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder op onderwijs. Zij zijn van oordeel dat het onderwijs gericht dient te zijn op de volledige ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid en van het besef van haar waardigheid en dat het dient bij te dragen tot de eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Zij zijn voorts van oordeel dat het onderwijs een ieder in staat dient te stellen een nuttige rol te vervullen in een vrije samenleving en het begrip, de verdraagzaamheid en de vriendschap onder alle volken en alle rasgemeenschappen, etnische en godsdienstige groeperingen, alsmede de activiteiten van de Verenigde Naties voor de handhaving van de vrede dient te bevorderen.

2. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen dat, ten einde tot een volledige verwezenlijking van dit recht te komen:

(a) Het primaire onderwijs voor allen verplicht en kosteloos beschikbaar dient te zijn;

(b) Het secundair onderwijs in zijn verschillende vormen, waarbij inbegrepen het secundaire technische onderwijs en het beroepsonderwijs, door middel van alle passende maatregelen en in het bijzonder door de geleidelijke invoering van kosteloos onderwijs algemeen beschikbaar en voor allen toegankelijk dient te worden gemaakt;
(c) Het hoger onderwijs door middel van alle passende maatregelen en in het bijzonder door de geleidelijke invoering van kosteloos onderwijs voor een ieder op basis van bekwaamheid gelijkelijk toegankelijk dient te worden gemaakt;
(d) Het fundamenteel onderricht zoveel mogelijk dient te worden gestimuleerd of geïntensiveerd ten behoeve van personen die geen lager onderwijs hebben genoten of dit niet hebben voltooid;
(e) De ontwikkeling van een stelsel van scholen van alle niveaus met kracht dient te worden nagestreefd, een passend stelsel van studiebeurzen in het leven dient te worden geroepen en materiële omstandigheden van het onderwijzend personeel voortdurend dienen te worden verbeterd.

3. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich de vrijheid te eerbiedigen van ouders of wettige voogden om voor hun kinderen of pupillen andere dan door de overheid opgerichte scholen te kiezen, die beantwoorden aan de door de Staat vast te stellen of goed te keuren minimumonderwijsnormen en hun godsdienstige en zedelijke opvoeding te verzekeren overeenkomstig hun eigen overtuiging.

4. Geen onderdeel van dit artikel mag zodanig worden uitgelegd dat het de vrijheid aantast van individuele personen of rechtspersonen inrichtingen voor onderwijs op te richten en daaraan leiding te geven, met inachtneming evenwel van de in het eerste lid van dit artikel neergelegde beginselen en van de voorwaarde dat het aan deze inrichtingen gegeven onderwijs beantwoordt aan door de Staat vastgestelde minimumnormen.

Artikel 14

Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag en die op het tijdstip waarop hij partij werd in het moederland of in andere onder zijn rechtsmacht vallende gebieden verplicht kosteloos primair onderwijs nog niet heeft kunnen invoeren, verbindt zich binnen twee jaar een tot in bijzonderheden uitgewerkt plan voor de geleidelijke tenuitvoerlegging, binnen een redelijk in dit plan vast te stellen aantal jaren, van het beginsel van verplicht kosteloos primair onderwijs voor allen op te stellen en te aanvaarden.

Artikel 15

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen het recht van een ieder:

(a) Deel te nemen aan het culturele leven;
(b) De voordelen te genieten van de wetenschappelijke vooruitgang en de toepassing daarvan;
(c) De voordelen te genieten van de bescherming van de geestelijke en stoffelijke belangen voortvloeiende uit door hem verricht wetenschappelijk werk of uit een literair of artistiek werk waarvan hij de schepper is.

2. De door de Staten die partij zijn bij dit Verdrag te nemen maatregelen om tot de volledige verwezenlijking van dit recht te komen houden mede in die, welke noodzakelijk zijn voor het behoud, de ontwikkeling en de verbreiding van wetenschap en cultuur.

3. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich de vrijheid te eerbiedigen die onontbeerlijk is voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en scheppend werk.

4. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag erkennen de voordelen die de stimulering en ontwikkeling van internationale contacten en van internationale samenwerking op wetenschappelijk en cultureel gebied met zich brengen.

DEEL IV

Artikel 16

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich overeenkomstig dit deel van het Verdrag rapporten in te dienen over de maatregelen die zij hebben genomen en de vorderingen die zij hebben gemaakt bij de totstandkoming van de in dit Verdrag erkende rechten.

2.

(a) Alle rapporten dienen bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties te worden ingediend; deze doet hiervan afschriften toekomen aan de Economische en Sociale Raad ter bestudering overeenkomstig de bepalingen van dit Verdrag.

(b) De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties doet tevens aan de gespecialiseerde organisaties afschriften van de rapporten, of van daarvoor in aanmerking komende delen daarvan, afkomstig van Staten die partij zijn bij dit Verdrag en die tevens lid zijn van die gespecialiseerde organisaties toekomen voor zover deze rapporten, of delen daarvan betrekking hebben op zaken die tot de verantwoordelijkheid behoren van die gespecialiseerde organisaties overeenkomstig hun statutaire bepalingen.

Artikel 17

1. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag dienen hun rapporten in afleveringen in, overeenkomstig een door de Economische en Sociale Raad binnen een jaar na de inwerkingtreding van dit Verdrag in te stellen schema, na raadpleging van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag en van de betrokken gespecialiseerde organisaties.

2. In de rapporten kunnen factoren en moeilijkheden die de mate van vervulling van de verplichtingen krachtens dit Verdrag ongunstig hebben beïnvloed worden vermeld.

3. In gevallen waarin reeds aan de Verenigde Naties of aan een gespecialiseerde organisatie door een Staat die partij is bij dit Verdrag van belang zijnde gegevens zijn verstrekt, is het niet nodig deze gegevens andermaal te verschaffen, doch kan met een nauwkeurige verwijzing naar de aldus verstrekte gegevens worden volstaan.

Artikel 18

Ingevolge zijn verantwoordelijkheden krachtens het Handvest der Verenigde Naties op het gebied van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, kan de Economische en Sociale Raad regelingen treffen met de gespecialiseerde organisaties met betrekking tot het rapporteren aan de Raad over de vorderingen die zijn gemaakt bij de inachtneming van de bepalingen van dit Verdrag die binnen het kader van hun werkzaamheden vallen. Deze rapporten kunnen onder meer gegevens bevatten betreffende de beslissingen en aanbevelingen die door de bevoegde organen ten aanzien van deze ten uitvoerlegging zijn genomen of aanvaard.

Artikel 19

De Economische en Sociale Raad kan aan de Commissie voor de Rechten van de Mens ter bestudering en algemene aanbeveling of, in voorkomende gevallen, ter informatie doen toekomen de door de Staten overeenkomstig de artikelen 16 en 17 ingediende rapporten betreffende de rechten van de mens, alsmede die betreffende de rechten van de mens welke door de gespecialiseerde organisaties overeenkomstig artikel 18 zijn ingediend.

Artikel 20

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag en de betrokken gespecialiseerde organisaties kunnen de Economische en Sociale Raad opmerkingen doen toekomen betreffende elke algemene aanbeveling gedaan krachtens artikel 19 of betreffende elke vermelding van zulk een algemene aanbeveling in enig rapport van de Commissie voor de Rechten van de Mens of in enig in dat rapport vermeld document.

Artikel 21

De Economische en Sociale Raad kan van tijd tot bij de Algemene Vergadering rapporten met aanbevelingen van algemene aard indienen, alsmede een samenvatting van de gegevens ontvangen

van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag en van de gespecialiseerde organisaties betreffende de maatregelen die zijn genomen en de vorderingen die zijn gemaakt om de algemene inachtneming van de in dit Verdrag erkende rechten te verzekeren.

Artikel 22

De Economische en Sociale Raad kan de aandacht van andere organen van de Verenigde Naties, de daaronder ressorterende organen en gespecialiseerde organisaties die zich bezighouden met het verlenen van technische hulp, vestigen op alle aangelegenheden die uit de in dit deel van dit Verdrag bedoelde verslagen voortvloeien en die voor deze lichamen van nut kunnen zijn bij het nemen van beslissingen, elk binnen zijn eigen bevoegdheid, omtrent de raadzaamheid van het nemen van internationale maatregelen waarvan verwacht kan worden dat zij bijdragen tot een doelmatige en geleidelijke uitvoering van dit Verdrag.

Artikel 23

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag zijn van oordeel dat internationale maatregelen voor de instandkoming van de in dit Verdrag erkende rechten onder meer inhouden het sluiten van overeenkomsten, het aanvaarden van aanbevelingen, het verschaffen van technische hulp en het organiseren van regionale bijeenkomsten en technische bijeenkomsten voor overleg en studie, in samenwerking met de betrokken Regeringen.

Artikel 24

Geen bepaling van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zijnde een aantasting van de bepalingen van het Handvest der Verenigde Naties en van de statuten van de gespecialiseerde organisaties, waarin de onderscheiden verantwoordelijkheden van de verschillende organen van de Verenigde Naties en van de gespecialiseerde organisaties met betrekking tot de in dit Verdrag geregelde materie zijn omschreven.

Artikel 25

Geen bepaling van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zijnde een aantasting van het inherente recht van alle volken hun natuurlijke rijkdommen en hulpbronnen volledig en vrijelijk te benutten en hiervan volledig en vrijelijk te profiteren.

DEEL V

Artikel 26

1. Dit Verdrag staat open voor ondertekening door iedere Staat die lid is van de Verenigde Naties of van een of meer der gespecialiseerde organisaties daarvan, door elke Staat die partij is bij het Statuut van het Internationale Gerechtshof, alsmede door iedere andere Staat die door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties is uitgenodigd bij dit Verdrag partij te worden.

2. Dit Verdrag moet worden bekrachtigd. De akten van bekrachtiging worden nedergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.

3. Dit Verdrag staat open voor toetreding door iedere in het eerste lid van dit artikel bedoelde Staat.

4. Toetreding geschiedt door middel van nederlegging van een akte van toetreding bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties.

5. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties stelt alle Staten die dit Verdrag hebben ondertekend of tot dit Verdrag zijn toegetreden in kennis van de nederlegging van iedere akte van bekrachtiging of akte van toetreding.

Artikel 27

1. Dit Verdrag treedt in werking drie maanden na de datum van nederlegging bij de

Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties van de vijfendertigste akte van bekrachtiging of akte van toetreding.

2. Ten aanzien van iedere Staat die na nederlegging van de vijfendertigste akte van bekrachtiging of akte van toetreding dit Verdrag bekrachtigt of tot dit Verdrag toetreedt, treedt dit Verdrag in werking drie maanden na de datum van nederlegging van zijn akte van bekrachtiging of akte van toetreding.

Artikel 28

De bepalingen van dit Verdrag strekken zich uit tot alle delen van federale Staten, zonder enige beperking of uitzondering.

Artikel 29

1. Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag kan een wijziging daarvan voorstellen en deze indienen bij de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. De Secretaris-Generaal deelt vervolgens iedere voorgestelde wijziging aan de Staten die partij zijn bij dit Verdrag mede, met het verzoek hem te berichten of zij een conferentie van Staten die partij zijn bij dit Verdrag verlangen ten einde dit voorstel te bestuderen en in stemming te brengen. Indien ten minste een derde van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag zulk een conferentie verlangt, roept de Secretaris-Generaal deze conferentie onder auspiciën van de Verenigde Naties bijeen. Iedere wijziging die door een meerderheid van de ter conferentie aanwezige Staten die partij zijn bij dit Verdrag wordt aangenomen, wordt ter goedkeuring aan de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties voorgelegd.

2. Wijzigingen worden van kracht nadat zij door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties zijn goedgekeurd en door een twee derde meerderheid van de Staten die partij zijn bij dit Verdrag, overeenkomstig hun onderscheiden staatsrechtelijke procedures, zijn aangenomen.

3. Wanneer wijzigingen van kracht worden zijn zij bindend voor die Staten die partij zijn bij dit Verdrag die ze hebben aangenomen, terwijl de andere Staten die partij zijn bij dit Verdrag gebonden zullen blijven door de bepalingen van dit Verdrag en door iedere voorgaande wijziging die zij wel hebben aangenomen.

Artikel 30

Ongeacht de krachtens artikel 26, lid 5, gedane kennisgeving, stelt de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties alle in het eerste lid van artikel 26 bedoelde Staten van het volgende in kennis:

(a) Ondertekeningen, bekrachtigingen en toetredingen krachtens artikel 26;
(b) De datum van inwerkingtreding van dit Verdrag krachtens artikel 27 en de datum van het van kracht worden van eventuele wijzigingen krachtens artikel 29.

Artikel 31

1. Dit Verdrag, waarvan de Chinese, de Engelse, de Franse, de Russische en de Spaanse tekst gelijkelijk authentiek zijn, wordt nedergelegd in het archief van de Verenigde Naties.

2. De Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties doet aan alle in artikel 26 bedoelde Staten gewaarmerkte afschriften van dit Verdrag toekomen.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekenden, daartoe behoorlijk gemachtigd door hun onderscheiden Regeringen, dit Verdrag, dat op 19 december 1966 te New York voor ondertekening is opengesteld, hebben ondertekend.

Maatregelen corona en mensenrechten

INLEIDING
(mr. Jeroen Pols advocaat strafrecht)

Op 27 februari 2020 is in Nederland de eerste besmetting vastgesteld van COVID-19. Nadat de WHO op 11 maart 2020 de uitbraak als pandemie kwalificeerde, zijn wereldwijd landen overgegaan tot het nemen van drastische maatregelen in een omvang zonder precedent in de moderne geschiedenis. Ook in Nederland heeft de uitbraak geleid tot rigoreuze maatregelen waarbij het maatschappelijke verkeer nagenoeg stilgelegd is door het sluiten van scholen, universiteiten, bibliotheken, musea, bioscopen, restaurants café's, sportscholen en kapperszaken. Daarnaast zijn zware beperkingen opgelegd aan de bewegingsvrijheid van de bevolking waardoor ook het niet gesloten deel van de samenleving slechts beperkt tot zeer beperkt kan functioneren. Met de inzet van noodverordeningen vindt handhaving plaats van de opgelegde sociale beperkingen en wordt iedereen gemaand zoveel mogelijk thuis te blijven. Recreatiegebieden en sportfaciliteiten zijn eveneens gesloten dan wel ontoegankelijk gemaakt. De veroorzaakte schade is nauwelijks te overzien. De regering schat het begrotingstekort voor dit jaar in het gunstigste geval op 92 miljard euro. Het functioneren van de democratische rechtsstaat is vergaand ingeperkt en de grondrechten van burgers zijn op grote schaal buiten werking gesteld. Het kabinet besluit om vanaf 16 maart 2020 toch maar alle scholen en kinderdagverblijven te sluiten. Het gaat daarbij om scholen in het basis- en voortgezet onderwijs en mbo. Kinderen van personen in wat “cruciale beroepen” genoemd wordt, zoals die in de zorg, politie, openbaar vervoer en brandweer krijgen nog wel les, zodat hun ouders of verzorgers aan het werk kunnen blijven. Iedereen wordt opgeroepen om 1,5 meter afstand van elkaar te houden. In een advies van 23 maart 2020 van het OMT volgen aanvullingen op de eerdere maatregelen en worden opnieuw verdere maatregelen geadviseerd. Het OMT adviseert onder meer om tot 1 juni 2020 alle evenementen af te gelasten onafhankelijk van het aantal deelnemers. Op basis van dit advies kondigt de minister-president verdere maatregelen af waarbij deze toestand een *intelligente lockdown* genoemd wordt.Media: De media hebben in deze crisis een bijzondere rol opgeëist. Met eenzijdige berichtgeving zonder relevante context, is over de volledige breedte een niet eerder vertoonde angstcampagne gevoerd. Samen met de politie is de bevolking in een toestand gebracht die omschreven kan worden als een angstpsychose. De informatievoorziening kenmerkt zich door een niet eerder vertoonde monopolisering van overheidsstandpunten waarbij met agressieve desinformatiecampagnes en censuur afwijkende meningen zijn onderdrukt. De overheid dient de burger voortdurend aan te spreken dat bij “slecht gedrag” hernieuwde sluitingen van de samenleving dreigen. Dit is het “nieuwe normaal” waarover zowel de beleidsmakers als de media aanhoudend over berichten.

SAMENVATTING INFORMATIE EN LINKEN
(door IFUD of Human Rights)
VERENIGDE NATIES

V.N. beschuldigt wereldleiders van 'sociaal darwinisme' door de maatregelen van de lockdown tegen het coronavirus. “Dat geen verdergaande maatregelen genomen moeten worden dan door de situatie worden vereist en dat escalerende effecten moeten worden vermeden”.De bestrijding van het coronavirus is voor Nederland steeds eerste prioriteit. Economische gevolgen,psychische stress die

langdurige lockdown veroorzaakt en eventuele schending van mensenrechten waren steeds onderbelicht en blijven onderbelicht ook in de persconferentie van 21 april 2020 door de Minister van Algemene Zaken Mark Rutte.Afwegingen en maatregelen Covid-19 die worden genomen door de regering moeten niet alleen betrekking hebben op de medische dimensies van de pandemie, maar ook op de mensenrechten. Een noodtoestand moet conform de toepasselijke wettelijke procedures worden afgekondigd. Indien aan de hierboven genoemde voorwaarden is voldaan, kan een staat „maatregelen nemen die afwijken van hun verplichtingen ingevolge dit Verdrag, mits deze maatregelen met verder gaan dan de toestand vereist en met in strijd zijn met andere verplichtingen welke voortvloeien uit het internationale recht" (artikel 4 IVBPR) Artikel 15 EVRM is vrijwel gelijkluidend, al stelt de bepaling dat maatregelen „strikt vereist" moeten zijn. Tevens bevat artikel 4 IVBPR een expliciet verbod om discriminatoire maatregelen te nemen in het kader van de noodtoestand. Bron: NJCM-Bulletin 19-7 (1994) DE BEPERKING VAN MENSENRECHTEN ONDER HET IVBPR Martin Kuijer & Rick Lawson De “intelligente lockdown” de term door Mark Rutte, is een politieke behendigheid om internationale verplichtingen van verdragen en de mensenrechten te omzeilen via de noodverordening.
https://archive.org/details/covid19humanrights
https://archive.org/details/coronavirusvsmensenrechten
https://archive.org/details/briefingcovid19u.n./mode/2up
https://archive.org/details/beperkingen-ivbpr
https://archive.org/details/covid-19-armoede
https://archive.org/details/covid-19-and-human-rights
https://archive.org/details/may-states-restrict-human-rights

____

MEDIA
’Coronawet inbreuk op rechten’
17 juni 2020, WAT U ZEGT de Telegraaf

Het wekt verbazing hoe gedwee de Nederlander zich laat knechten en zich zijn grondwettelijke vrijheden door de overheid laat ontnemen, vindt Paul Schermers.
Per 1 juli wordt mogelijk een coronawet van kracht. Daarin wordt inbreuk gemaakt op alle essentiële rechten in een vrije en open samenleving. De onderbouwing, transparantie, logica, het bewijs en een brede discussie over de door de overheid opgelegde beperkende maatregelen ontbreken volledig.
Voor het nut van een 1,5 meter-samenleving is nergens enig bewijs te vinden. De regering spreekt over 'het nieuwe normaal' dat volstrekt abnormaal is. Er komen steeds meer gegevens van nieuwe onderzoekers buiten het RIVM, die het hele gebeuren in een veel genuanceerder en realistischer licht plaatsen. Het wordt tijd dat Rutte zich breder laat informeren dan alleen door het RIVM en het OMT. De coronawet mag er nooit komen.
Paul Schermers, Apeldoorn

____

Investeer in de zorg als dankbetuiging aan zorgmedewerkers
JOOP
(joopbnnvara.nl)
Diederik Mallien (publicist)
Hier één van de reacties op het artikel:

De zogenaamde ‘helden’ in de thuiszorg worden wederom behandeld als tweederangs burgers. Dat geklap en die flauwekul hoeft van mij niet zolang mijn dochter onbeschermd bij xxxxxxx Thuiszorg in xxxxxx door haar werkgever aan het werk wordt gezet. Het gevolg is wel dat ze nu zelf besmet is met het Corona virus en met koorts en klachten thuis op bed ligt, en het is maar afwachten hoe ze hier uit komt. Het is totaal hypocriet hoe hier in deze samenleving mee wordt omgegaan Wanneer de zaak weer wat normaliseert dan ben ik bang dat de ‘helden’ weer worden getransformeerd als gewone verpleegkundigen die door diezelfde samenleving al jaren worden ondergewaardeerd en onderbetaald.

_______________________ __

MAY STATES RESTRICT HUMAN RIGHTS
https://archive.org/details/may-states-restrict-human-rights

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Information Documents

SG/Inf(2020)11

7 April 2020

Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis

A toolkit for member states

Introduction

The purpose of this paper is to provide governments with a toolkit for dealing with the present unprecedented and massive scale sanitary crisis in a way that respects the fundamental values of democracy, rule of law and human rights.

It is recognised at the outset that governments are facing formidable challenges in seeking to protect their populations from the threat of COVID-19. It is also understood that the regular functioning of society cannot be maintained, particularly in the light of the main protective measure required to combat the virus, namely confinement. It is moreover accepted that the measures undertaken will inevitably encroach on rights and freedoms which are an integral and necessary part of a democratic society governed by the rule of law.

The major social, political and legal challenge facing our member states will be their ability to respond to this crisis effectively, whilst ensuring that the measures they take do not undermine our genuine long-term interest in safeguarding Europe's founding values of democracy, rule of law and human rights. It is precisely here that the Council of Europe must carry out its core mandate by providing, through its statutory organs and all its competent bodies and mechanisms, the forum for collectively ensuring that these measures remain proportional to the threat posed by the spread of the virus and be limited in time. The virus is destroying many lives and much else of what is very dear to us. We should not let it destroy our core values and free societies.

1. Derogation in time of emergency (Article 15 European Convention on Human Rights)

The extent of measures taken in response to the current COVID-19 threat and the way they are applied considerably vary from one state to another in different points of time. While some restrictive measures adopted by member states may be justified on the ground of the usual provisions of the European Convention on Human Rights (Convention) relating to the protection of health (see Article 5 paragraph 1e, paragraph 2 of Articles 8 to 11 of the Convention and Article 2 paragraph 3 of Protocol No 4 to the Convention), measures of exceptional nature may require derogations from the states' obligations under the Convention. It is for each state to assess whether the measures it adopts warrant such a derogation, depending on the nature and extent of restrictions applied to the rights and freedoms protected by the Convention. The possibility for states to do so is an important feature of the system, permitting the continued application of the Convention and its supervisory machinery even in the most critical times.[1]

Any derogation will be assessed by the European Court of Human Rights (Court) in cases that will be brought before it[2]. The Court has granted states a large margin of appreciation in this field: "*It falls in the first place to each Contracting State, with its responsibility for 'the life of [its] nation', to determine whether that life is threatened by a 'public emergency' and, if so, how far it is necessary to go in attempting to overcome the emergency. By reason of their direct and continuous contact with the pressing needs of the moment, the national authorities are in principle in a better position than the international judge to decide both on the presence of such an emergency and on the nature and scope of derogations necessary to avert it. In this matter Article 15 § 1 (...) leaves those authorities a wide margin of appreciation.*"[3]

A derogation is also subject to formal requirements: the Secretary General of the Council of Europe, being the depository of the Convention, must be fully informed of the measures taken, of the reasons therefore, and of the moment these measures have ceased to operate (https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354).

Certain convention rights do not allow for any derogation: the right to life, except in the context of lawful acts of war (Article 2), the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (Article 3), the prohibition of slavery and servitude (Article 4§1) and the rule of "no punishment without law" (Article 7). There can be no derogation from abolishment of death penalty

[1] CM Reply to PACE recommendation 2125 (2018).
[2] See the Guide on Article 15 of the Convention (31 December 2019) published by the Court's Registry.
[3] *Ireland v.UK* Judgment of 18.01.1978, Series A No 25, para 207.

or the right not to be tried or punished twice (Protocols Nos 6 and 13 as well as Article 4 of Protocol No 7).

A derogation under Article 15 is not contingent on the formal adoption of the state of emergency or any similar regime at the national level. At the same time, any derogation must have a clear basis in domestic law in order to protect against arbitrariness and must be strictly necessary to fighting against the public emergency. States must bear in mind that any measures taken should seek to protect the democratic order from the threats to it, and every effort should be made to safeguard the values of a democratic society, such as pluralism, tolerance and broadmindedness[4]. While derogations have been accepted by the Court to justify some exceptions to the Convention standards, they can never justify any action that goes against the paramount Convention requirements of lawfulness and proportionality.

2. Respect for the rule of law and democratic principles in times of emergency

2.1. The principle of legality

Even in an emergency situation the rule of law must prevail.[5] It is a fundamental principle of the rule of law that state action must be in accordance with the law.[6] The "law" in this context includes not only acts of Parliament but also, for example, emergency decrees of the executive, provided that they have a constitutional basis. Many constitutions provide for a special legal regime (or regimes) increasing the powers of the executive authorities in the case of a war or a major natural disaster or another calamity[7]. It is also possible for the legislature to adopt emergency laws specifically crafted for dealing with the current crisis, which go beyond the already existing legal rules. Any new legislation of that sort should comply with the constitution and international standards and, where applicable, be subjected to review by the Constitutional Court. If parliament wants to authorise the government to deviate from special majority legislation (or the legislation adopted following another special procedure), this must be done by the majority required for the adoption of the legislation, or following the same special procedure.

2.2. Limited duration of the regime of the state of emergency and of the emergency measures

During the state of emergency, governments may receive a general power to issue decrees having the force of the law. This is acceptable, provided that those general powers are of a limited duration. The main purpose of the state of emergency regime (or alike) is to contain the development of the crisis and return, as quickly as possible, to the normality.[8] Prolongation of the state of emergency regime should be subject to the control of its necessity by parliament. An indefinite perpetuation of the general exceptional powers of the executive is impermissible[9].

During the state of emergency, not only should the power of the government to legislate be limited by the duration of the state of emergency, but any legislation enacted during the state of emergency should also include clear time limits on the duration of these exceptional measures (like a "sunset clause"). Indeed, after the end of the emergency situation it may be justified to continue to apply certain specific, targeted measures, but such extension would fall within the competence of parliament through the ordinary procedures.[10]

[4] *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, §§ 94 and 210; and *Şahin Alpay v. Turkey*, §§ 78 and 180.
[5] See the Venice Commission, Opinion on the protection of human rights in emergency situation, CDL-AD(2006)015), para. 13.
[6] See the Venice Commission Rule of Law Checklist (CDL-AD(2016)007), paras. 44 and 45.
[7] By 29 March 2020, 22 of our member states have declared state of emergencies.
[8] Experience shows that "*the longer the emergency regime lasts, the further the state is likely to move away from the objective criteria that may have validated the use of emergency powers in the first place. The longer the situation persists, the lesser justification there is for treating a situation as exceptional in nature with the consequence that it cannot be addressed by application of normal legal tools*." - The Venice Commission, Turkey - Opinion on Emergency Decree Laws N°s667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016, CDL-AD(2016)037, para. 41
[9] CommDH(2002)7, Opinion 1/2002 on certain aspects of the United Kingdom derogation from Article 5 par. 1 of the European Convention on Human Rights, p. 25; see also the Venice Commission, Parameters On The Relationship Between The Parliamentary Majority And The Opposition In A Democracy: A Checklist (CDL-AD(2019)019), para. 119).
[10] See PACE Resolution 1659 (2009), Protection of human rights in emergency situations, p. 12; See also the Rule of Law Checklist, cited above, and Article 15 of the Convention ("Derogation in time of emergency"); Article 4 of the ICCPR; Article 27 of the ACHR. On emergency

2.3. Limited scope of the emergency legislation; the principle of necessity

The principle of necessity requires that emergency measures must be capable of achieving their purpose with minimal alteration of normal rules and procedures of democratic decision-making[11]. Therefore, the power of the government to issue emergency decrees should not result in a *carte blanche* given by the legislator to the executive. Given the rapid and unpredictable development of the crisis, relatively broad legislative delegations may be needed, but should be formulated as narrowly as possible in the circumstances, in order to reduce any potential for abuse[12]. As a general rule, fundamental legal reforms should be put on hold during the state of emergency[13].

2.4. Distribution of powers and checks on the executive action during the state of emergency regime

The executive authorities should be able to act quickly and efficiently. That may call for adoption of simpler decision-making procedures and easing of some checks and balances. This may also involve, to the extent permitted by the constitution, bypassing the standard division of competences between local, regional and central authorities with reference to certain specific, limited fields, to ensure a more co-ordinated response to the crisis and on the understanding that full rights of local and regional authorities shall be re-established as soon as the situation allows it.

Parliaments, however, must keep the power to control executive action[14] in particular by verifying, at reasonable intervals, whether the emergency powers of the executive are still justified, or by intervening on an *ad hoc* basis to modify or annul the decisions of the executive.[15] Dissolution of parliaments during the states of emergency should not be possible, and indeed under many constitutions the parliament's mandate is prolonged until the end of the state of emergency.

The core function of the judiciary – in particular the constitutional courts, where they exist – should be maintained. It is important that judges may examine the most serious limitations of human rights introduced by the emergency legislation. Adjournments, "fast-tracking" or group treatment of certain categories of cases may be permitted, and preliminary judicial authorisation in some instances may be replaced with *ex post* judicial review (see also below, chapter 3.2).

During the state of emergency, holding elections and referendums may be problematic, since the possibility of campaigning is extremely limited in times of crisis.

3. Relevant human rights standards

3.1. Right to life (Article 2 Convention) and Prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (Article 3 Convention); right of access to health care (Article 11 of the revised European Social Charter)

The right to life and the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment belong to the core rights under the Convention as they cannot be subject to any derogation, even in

---

powers see also the reports by the Venice Commission on the Emergency Powers (CDL-STD(1995)012) and on the Protection of Human Rights in Emergency Situations (CDL-AD(2006)015).

[11] The principle of necessity is not referred directly in the context of the institutional emergency measures, but may be derived from the requirement of proportionality and necessity of the emergency measures in the field of human rights – see the Venice Commission, Opinion on the Draft Constitutional Law on "Protection of the Nation" of France, CDL-AD(2016)006, para. 71

[12] CM(2008)170, Committee of Ministers document on the Council of Europe and the Rule of Law, p. 46; see also Venice Commission, Parameters On The Relationship Between The Parliamentary Majority And The Opposition In A Democracy: A Checklist (CDL-AD(2019)019), paras. 119 – 121, and Turkey - Opinion on Emergency Decree Laws N°s667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016 (CDL-AD(2016)037), para 98.

[13] A substantial number of European constitutions have provisions prohibiting constitutional amendments in times of war, emergency or similar situations. See also Venice Commission, Turkey - Opinion on Emergency Decree Laws N°s667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016 (CDL-AD(2016)037), para. 80 and 90).

[14] See PACE Recommendation 1713 (2005), Democratic oversight of the security sector in member states, p. 38.

[15] The Venice Commission, Rule of Law Checklist (CDL-AD(2016)007), para. 51.

time of public emergency such as COVID-19. They have consistently been held to require positive obligations to protect people in state care against deadly diseases and the ensuing suffering[16].

The Convention continuously requires any member state to ensure an adequate level of medical care for people deprived of their liberty[17]. The European Committee for the Prevention of Torture (CPT) issued a Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the COVID-19 pandemic .They apply to various places, including police detention facilities, penitentiary institutions, immigration detention centres, psychiatric hospitals and social care homes, as well as in various newly-established facilities or zones where persons are placed in quarantine in the context of the COVID-19 pandemic. The CPT principles also refer to the need to protect staff working in these institutions and to ensuring continuous access by national independent monitoring bodies to detention facilities. The Commisioner for Human Rights also published a Statement: COVID-19 pandemic: urgent steps are needed to protect the rights of prisoners in Europe.

Beyond people in the states' care, responsibility under Articles 2 and 3 of the Convention may be invoked in respect of severely ill patients, people with disabilities or elderly persons (see Recommendation CM/Rec(2014)2 on the promotion of human rights of older persons and the Statements by the Commissioner for Human Rights on persons with disabilities and older persons during the COVID-19 pandemic[18]). Their exposure to the disease and the extreme level of suffering may be found incompatible with the state's positive obligations to protect life and prevent ill-treatment. This positive obligation is further confirmed by Article 11 of the European Social Charter (revised) according to which states parties must demonstrate their ability to cope with infectious diseases, by means of arrangements for reporting and notifying diseases and by taking all the necessary emergency measures in case of epidemics.[19] States' increased attention to vulnerable groups would be consistent with the peoples' right to equitable access to health care (Article 3 of the Convention on Human Rights and Biomedicine, "the Oviedo Convention").

It is recalled in this respect that the availability of and access for patients to quality medicines is more important than ever in the context of the current COVID-19 pandemic. The Council of Europe Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia[20] aims to provide a legal and scientific basis to ensure the quality of medicines and their components in the form of a single reference work, the European Pharmacopoeia. Under the auspices of the European Pharmacopoeia Commission, 39 member states and the European Union, together with experts from 29 observers, including the World Health Organization, join forces and workshare to establish quality standards, which are applicable in all signatory states and applied in more than 120 countries worldwide.

Finally, under both the Convention and the European Social Charter, states have a duty to inform the population about the known risks related to the pandemic and about behaviours or measures to avoid spreading the disease[21].

3.2. Right to liberty and security (Article 5) and Right to a fair trial (Article 6)

The unprecedented measures taken in response to COVID-19 may affect the state's capacity to guarantee the right to liberty and security and alter the regular functioning of the judicial system.

[16] See the factsheet "Prisoners' health-related rights" published by the Court's Registry.
[17] See *Khudobin v. Russia*, no. 59896/00, 26 October 2006 ; As the CPT detailed in its Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, "an inadequate level of health care can lead rapidly to situations falling within the scope of the term "inhuman and degrading treatment".
[18] The Commissioner for Human Rights, who in her work frequently stresses that large residential settings where persons are deprived of their liberty are inappropriate for persons with disabilities and older persons, called on member states facing the pandemic to stop new admissions into such institutions, move people with disabilities out of them as much as possible, and take all necessary measures to protect remaining residents; Statements by the Commissioner: Older persons need more support than ever in the age of the COVID-19 pandemic, 20 March 2020, and Persons with disabilities must not be left behind in the response to the COVID-19 pandemic, 2 April 2020.
[19] ECSR, Conclusions XVII-2 (2005), Latvia.
[20] Council of Europe Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia, ETS No. 050, Strasbourg, 22 July 1964, and Protocol to the Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia, ETS No. 134, Strasbourg, 1 November 1989
[21] See European Court of Human Rights, *Guerra and Others v. Italy*, judgment of 19 February 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, p. 227, § 58 ; *Öneryildiz v. Turkey* [GC], no. 48939/99, 30 November 2004.

Article 5.1(e) specifies that the prevention of the spreading of infectious diseases is one of the grounds for which a person may be deprived of his or her liberty. Before resorting to such measures states are expected to control the existence of a relevant legal basis and consider whether measures amounting to deprivation of liberty are strictly necessary against any less stringent alternatives. The length of compulsory confinement and the way it is enforced in practice are relevant in this context.

Measures which aim at adapting modalities of access to courts should be designed in a way that is compatible with Article 6, not least in cases where special procedural diligence is required (vulnerable litigants, family and labour litigations, etc). Prolonged police custody or delayed judicial review of deprivation of liberty may lead to violations of Article 5 of the Convention.

Admittedly, derogations under Article 15 may enlarge the range of permissible measures under Articles 5 and 6 of the Convention and broaden the state authorities' margin of manoeuvre in complying with certain timelimits and other ordinary procedural requirements. However, the fundamental prohibition of detention without legal basis or timely judicial review, and the need to provide detainees with essential procedural safeguards, such as access to a doctor, a lawyer or next-of-kin, should in principle be observed in the present circumstances. States also remain under a general obligation to ensure that trials meet the fundamental requirement of fairness (such as equality of arms) and respect the presumption of innocence, and ensure that no steps are taken which would amount to an interference with the independence of judges or of courts.

3.3. Right to private life, freedom of conscience, freedom of expression, freedom of association

Effective enjoyment of all these rights and freedoms guaranteed by Articles 8, 9, 10 and 11 of the Convention is a benchmark of modern democratic societies. Restrictions on them are only permissible if they are established by law and proportionate to the legitimate aim pursued, including the protection of health. The significant restrictions to usual social activities, including access to public places of worship, public gatherings and wedding and funeral ceremonies, may inevitably lead to arguable complaints under the above provisions. It is for the authorities to ensure that any such restriction, whether or not it is based on a derogation, is clearly established by law, in compliance with relevant constitutional guarantees and proportionate to the aim it pursues[22].

While heightened restrictions to the above-mentioned rights may be fully justified in time of crisis, harsh criminal sanctions give rise to concern and must be subject to a strict scrutiny. Exceptional situations should not lead to overstatement of criminal means. A fair balance between the compulsion and prevention is the most appropriate, if not the only way, to comply with the Convention proportionality requirement.

Freedom of expression and information, media freedom, access to official information

The freedom of expression, including free and timely flow of information, is a critical factor for the ability of the media to report on issues related to the pandemic. Media and professional journalists, in particular public broadcasters, have a key role and special responsibility for providing timely, accurate and reliable information to the public, but also for preventing panic and fostering people's co-operation. They should adhere to the highest professional and ethical standards of responsible journalism, and thus convey authoritative messages regarding the crisis and refrain from publishing or amplifying unverified stories, let alone implausible or sensationalist materials. The exceptional circumstances may compel responsible journalists to refrain from disclosing government-held information intended for restricted use – such as, for example, information on future measures to implement a stricter isolation policy[23].

---

[22] See *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, 13237/17, 20 March 2018 ; as regards freedom of assembly, see *Lashmankin and Others v. Russia*, no. 57818/09, 7 February 2017, at para. 434; in this case the Court ruled that a general interdiction on demonstration is acceptable if there is a real danger of these resulting in disorder which cannot be prevented by other, less stringent measures and if the disadvantage of the ban's impact on demonstrations is clearly outweighed by the security considerations invoked to justify it.

[23] See the Council of Europe Guidelines on protecting freedom of expression and information in times of crisis.

The public's access to official information must be managed on the basis of the existing principles set down in the Court's caselaw.[24] Any restriction on access to official information must be exceptional and proportionate to the aim of protecting public health. The Convention on Access to Official Documents ("the Tromsø Convention") underlines the need for transparency and provides that, at its own initiative and where appropriate, a public authority shall take the necessary measures to make public official documents to encourage informed participation by the public in matters of general interest.

At the same time, official communications cannot be the only information channel about the pandemic. This would lead to censorship and suppression of legitimate concerns. Journalists, media, medical professionals, civil society activists and public at large must be able to criticise the authorities and scrutinise their response to the crisis. Any prior restrictions on certain topics, closure of media outlets or outright blocking of access to on-line communication platforms call for the most careful scrutiny and are justified only in the most exceptional circumstances[25]. The pandemic should not be used to silence whistle-blowers (see Recommendation CM/Rec(2014)7 on the protection of whistle-blowers),[26] or political opponents.[27] Malicious spreading of disinformation may be tackled with *ex post* sanctions, and with governmental information campaigns. States should work together with online platforms and the media to prevent the manipulation of public opinion, as well as to give greater prominence to generally trusted sources of news and information, notably those communicated by public health authorities.

Privacy and data protection

The new technologies of access to – and the processing of – personal data have the potential to contain and remedy the pandemic. Monitoring, tracking and anticipating are crucial steps of an epidemic surveillance. With the multiplication and over-abundance of available sophisticated digital technologies and tools (geolocation data, artificial intelligence, facial recognition, social media applications) such pandemic surveillance could be facilitated.

At the same time, the intrusive potential of modern technologies must not be left unchecked and unbalanced against the need for respect for private life. Data protection principles and the Council of Europe Convention 108 (and its modernised version, referred to as "Convention 108+"[28]) have always allowed a balancing of high protective standards and public interests, including public health. The Convention allows for exceptions to ordinary data-protection rules, for a limited period of time and with appropriate safeguards (eg anonymisation) and an effective oversight framework to make sure that these data are collected, analysed, stored and shared in legitimate and responsible ways. Large-scale processing of personal data by means of artificial intelligence should only be performed when the scientific evidence convincingly shows that the potential public health benefits override the benefits of alternative, less intrusive solutions. The Council of Europe expert network on artificial intelligence[29] and its partners can facilitate knowledge sharing in this respect.

3.4. Prohibition of discrimination (Article 14 Convention and Article 1, Protocol No. 12, Article E of the European Social Charter) and standards relating to diversity and inclusion

The principle of non-discrimination is highly relevant in the current context. When assessing whether derogating measures were "strictly required" under Article 15 of the Convention, the Court examines whether the measures discriminate unjustifiably between different categories of persons.[30] Also, certain forms of discrimination can amount to degrading treatment proscribed by Article 3, a non-derogable provision.[31] Moreover, the fact of not taking into account the specific needs of persons

[24] See, for example, *Magyar Helsinki* [GC], paras. 156-170).
[25] *Cumpana Mazare* [GC], para. 118.
[26] https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795
[27] See the Council of Europe Guidelines on protecting freedom of expression and information in times of crisis.
[28] Modernised Convention for the Protection of Individuals with Regard to the Processing of Personal Data (CETS 223): https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807c65bf
[29] The ad hoc Committee on Artificial Intelligence, CAHAI
[30] ECtHR, *A. and Others v. the United Kingdom* (GC), 3455/05, 19 February 2009, §§ 182-190.
[31] ECtHR, *Cyprus v. Turkey* (GC), 25781/94, 10 May 2001, §§ 312-315.

belonging to a disadvantaged group may result in discrimination.[32] The prohibition of discrimination may thus entail obligations to take positive measures to achieve substantive equality.[33] A similar approach is followed under the European Social Charter (Article E).[34] In this sense, many of the provisions of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, the European Charter for Regional or Minority Languages, but also the General Policy Recommendations of ECRI should be seen as expressions of the principles of equality and non-discrimination.

The exceptional measures taken today in the framework of the fight against the spread of the virus are likely to raise questions as to their potential discriminatory consequences. For example, the right to education as enshrined in the Convention (Article 2 of Protocol No1) and the European Social Charter (Article 17) should in principle be secured, even though the ways in which it is ensured require adaptation. Particular attention must be paid however to make sure that members of vulnerable groups continue to benefit from the right to education and have equal access to education means and materials in times of confinement. A detailed study of difficulties and risks faced by Roma, migrants, persons belonging to national minorities and LGBTI persons, but also of the excellent specific inclusion practices that have already been adopted during this crisis in some member states, is under preparation[35].

4. Protection from crime; protection of victims of crime

Incidents and evidence are increasingly reported showing that the policy of isolation and confinement leads to increased levels of domestic, sexual and gender-based violence – and therefore to a heightened need of protection against this. The approach of those member states which, in line with the spirit of the Istanbul Convention[36], are looking for ways to continue providing services offering support and protection to the victims of such violence, adapted to the isolation regime, can only be welcomed. The Council of Europe can disseminate information about practices put in place in its member states, such as for instance allowing victims alternative ways of reporting incidents of violence [37]. It is also important to consider innovative means so that children have access to helplines and hotlines in light of the provisions of the Council of Europe Lanzarote Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse in order to report violence, maltreatment and sexual abuse during this pandemic.[38]

Victims of human trafficking can find themselves in an even more vulnerable position, as a result of limited capacities of law enforcement and services supporting them, such as shelters.[39]

As modern societies rely more than ever on computer systems, in times of crisis malicious actors may even more so exploit this reliance to their advantage (fraud schemes, phishing campaigns and malware distribution through seemingly genuine websites of information or advice on COVID-19 are used to infect computers, extract user credentials or fraudulent payments). Children are no exception to risks in cyberspace and with the closure of schools, their increased use of the internet and social media affects their security. Furthermore, the coronavirus outbreak has regrettably offered new opportunities for criminals to take advantage of the increased demand for medical, personal protection and hygiene products. These include fake medicines or fake medical devices, such as COVID-19 testing kits, which are being made available both online and offline. The manufacture and

---

[32] See, e.g., ECtHR, *Horvath and Kiss v. Hungary*, 11146/11, 29 January 2013,.

[33] ECtHR, *Horvath and Kiss v. Hungary*, 11146/11, 29 January 2013, § 116; ECtHR, Çam v. Turkey, 51500/08, 23 February 2016. See also the Explanatory Report of Protocol No. 12 of the Convention.

[34] For the European Committee on Social Rights (ECSR), discrimination may result from failing to take due and positive account of all relevant differences between persons in a comparable situation, or failing to take adequate steps to ensure that the rights and collective advantages that are open to all are genuinely accessible by and to all. See, e.g., ECSR, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italy*, Complaint No. 91/2013, 12 October 2015, § 237; ECSR, *Confédération française démocratique du travail (CFDT) v. France*, Complaint No. 50/2008, decision on the merits of 9 September 2009, §§ 39 and 41.

[35] The study is being prepared by the Secretariat of the new Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI), for examination at the first meeting of the CDADI. An introductory note will soon be published on its website.

[36] Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No. 2010, Istanbul, 11 May 2011: https://www.coe.int/conventions/treaty/210

[37] See the statement by the Secretary General of the Council of Europe of 30 March 2020 (https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-crisis-secretary-general-concerned-about-increased-risk-of-domestic-violence) and the statement by the president of GREVIO of 24 March 2020: https://rm.coe.int/grevio-statement-covid-24-march-2020/pdfa/16809cf55e

[38] Lanzarote Committee Chair and Vice-Chairperson's statement: https://rm.coe.int/covid-19-lc-statement-en-final/16809e17ae

[39] See the statement by the GRETA of 3 April 2020

distribution of falsified medical products pose a significant risk to public health and endanger the right to life and the right to health. Criminal justice authorities need to engage in full co-operation to detect, investigate, attribute and prosecute the above offences. Within the framework of the Council of Europe Conventions (Cybercrime (Budapest) Convention, MEDICRIME Convention[40], Lanzarote Convention for the protection of children against sexual exploitation and abuse) states parties co-operate closely to improve their criminal law provisions, the procedural powers, and the international co-operation needed to counter these threats.

5. Next steps: the Council of Europe more relevant than ever

The Council of Europe was established to rebuild lasting peace in Europe after the most disastrous war it had ever known. It has largely succeeded by becoming, throughout its 70 year history, a pan-European organisation with unique institutions that set a world leading example. The challenge our societies face today is unprecedented. Even after the acute phase of the crisis, our societies will have to find the means to repair the social and economic damage and further enhance trust in our democratic institutions. Among other things, a broad reflection will need to be initiated on the protection of the most vulnerable individuals and groups in our societies and about the means to safeguard their rights in a more sustainable and solidary governance model.

The Council of Europe will continue to make every effort to assist its member states during the current crisis and its aftermath. Its wide array of effective legal instruments, technical expertise and extensive networks of national experts offer valuable tools for governments and citizens to find the best and most sustainable responses to protect public health, maintain the democratic fabric of our societies and mitigate the social consequences of the crisis.

The statutory bodies, all institutions of the Council of Europe and the Secretariat are mobilised and will spare no effort to use the tools and resources of the Organisation to share information, good practices and lessons learnt among all stakeholders, including authorities, civil society and citizens, in order to find common responses to the challenges we face. All programmes and activities of the Organisation (including – upon request – co-operation programmes with member states and non-member states) will be refocused to include components that will make the Organisation’s contribution as relevant, timely and concrete as possible.

[40] The Committee of the Parties of the MEDICRIME Convention will issue advice on the application of the Convention in the context of COVID-19 (https://www.coe.int/en/web/medicrime/home)

Informatiedocumenten
SG/Inf(2020)11
7 april 2020

Respect voor democratie, rechtsstaat en mensenrechten in het kader van de COVID-19 sanitaire crisis Een toolkit voor lidstaten

---

Invoering

Het doel van dit document is om regeringen te voorzien van een toolkit voor het omgaan met de huidige een ongekende en massale sanitaire crisis op een manier die de fundamentele waarden van democratie, rechtsstaat en mensenrechten.

Van meet af aan wordt erkend dat regeringen voor enorme uitdagingen staan bij het zoeken naar bescherming hun bevolking te beschermen tegen de dreiging van COVID-19. Het is ook wel verstaan dat het regelmatig functioneren van samenleving niet kan worden gehandhaafd, met name in het licht van de belangrijkste beschermende maatregel die vereist is om: bestrijding van het virus, namelijk opsluiting. Bovendien wordt aanvaard dat de genomen maatregelen: onvermijdelijk inbreuk maken op rechten en vrijheden die een integraal en noodzakelijk onderdeel zijn van een democratische samenleving beheerst door de rechtsstaat.

De belangrijkste sociale, politieke en juridische uitdaging waarmee onze lidstaten worden geconfronteerd, is hun vermogen om te reageren effectief op deze crisis te reageren, en er tegelijkertijd voor te zorgen dat de maatregelen die zij nemen onze oprechte langetermijnbelang bij het beschermen van Europa's fundamentele waarden van democratie, rechtsstaat en menselijkheid rechten. Het is precies hier dat de Raad van Europa zijn kerntaak moet uitvoeren door te voorzien in, via zijn statutaire organen en al zijn bevoegde organen en mechanismen, het forum voor collectief ervoor te zorgen dat deze maatregelen in verhouding blijven tot de dreiging van de verspreiding van het virus en beperkt zijn in de tijd. Het virus vernietigt vele levens en nog veel meer van wat ons heel dierbaar is. We mogen onze kernwaarden en vrije samenlevingen niet vernietigen.

1. Afwijking in noodgevallen (Artikel 15 Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens)

De omvang van de maatregelen die zijn genomen naar aanleiding van de huidige dreiging van COVID-19 en de manier waarop deze zijn toegepast aanzienlijk variëren van de ene staat tot de andere in verschillende tijdstippen. Hoewel sommige beperkende maatregelen van lidstaten kunnen gerechtvaardigd zijn op grond van de gebruikelijke bepalingen van de Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (Verdrag) met betrekking tot de bescherming van de gezondheid (zie artikel 5 lid 1e, lid 2 van de artikelen 8 tot en met 11 van het Verdrag en artikel 2 lid 3 van Protocol nr. 4 bij het Verdrag), kunnen maatregelen van uitzonderlijke aard afwijkingen vereisen van de verplichtingen van staten uit hoofde van het verdrag. Het is aan elke staat om te beoordelen of de maatregelen die hij neemt een dergelijke afwijking rechtvaardigen, afhankelijk van de aard en omvang van de op de rechten toegepaste beperkingen en vrijheden die door het verdrag worden beschermd. De mogelijkheid voor staten om dit te doen is een belangrijk kenmerk van het systeem, waardoor de voortzetting van de toepassing van het Verdrag en zijn toezichtsmechanisme mogelijk wordt gemaakt; zelfs in de meest kritieke tijden. [1]

Elke afwijking zal worden beoordeeld door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (Hof) in gevallen waarin: ervoor worden gebracht [2]. Het Hof heeft staten een ruime margin of appreciation op dit gebied verleend: " *Het is de taak in de eerste plaats aan elke verdragsluitende staat, met zijn verantwoordelijkheid voor 'het leven van [zijn] natie', om bepalen of dat leven wordt bedreigd door een 'openbare noodsituatie' en zo ja, in hoeverre dat nodig is te gaan in een poging om de noodsituatie te overwinnen. Door hun directe en voortdurende contact met de dringende behoeften van het moment, zijn de nationale autoriteiten in principe in een betere positie dan de internationale rechter om zowel te beslissen over de aanwezigheid van een dergelijke noodsituatie als over de aard en het toepassingsgebied van de afwijkingen die nodig zijn om dit af te wenden. In deze zaak laat artikel 15 § 1 (...) die autoriteiten een ruime appreciatiemarge.* " [3]

Een afwijking is ook onderworpen aan formele vereisten: de secretaris-generaal van de Raad van Europa, zijnde de depositaris van het verdrag, volledig op de hoogte moeten worden gesteld van de genomen maatregelen, van de redenen daarom, en vanaf het moment dat deze maatregelen niet meer werken (https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354) .

Bepaalde verdragsrechten laten geen enkele afwijking toe: het recht op leven, behalve in het kader van: rechtmatige oorlogshandelingen (artikel 2), het verbod op foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of straf (Artikel 3), het verbod op slavernij en dienstbaarheid (Artikel 4§1) en de regel van "nee" straf zonder wet" (Artikel 7). Er kan niet worden afgeweken van de afschaffing van de doodstraf

[1] CM Antwoord op PACE-aanbeveling 2125 (2018).
[2] Zie de Gids over artikel 15 van het Verdrag (31 december 2019), gepubliceerd door de griffie van het Hof.
[3] *Ierland v. VK* Arrest van 18.01.1978, serie A nr. 25, punt 207.

of het recht om niet tweemaal te worden berecht of gestraft (protocollen nrs. 6 en 13 evenals artikel 4 van protocol nr 7).

Een afwijking op grond van artikel 15 is niet afhankelijk van de formele goedkeuring van de noodtoestand of gelijkaardige regeling op nationaal niveau. Tegelijkertijd moet elke afwijking een duidelijke basis hebben in nationaal recht ter bescherming tegen willekeur en moet strikt noodzakelijk zijn om te bestrijden tegen de openbare noodtoestand. Staten moeten er rekening mee houden dat alle genomen maatregelen gericht moeten zijn op: de democratische orde te beschermen tegen de bedreigingen ervan, en alles moet in het werk worden gesteld om de waarden van een democratische samenleving, zoals pluralisme, tolerantie en ruimdenkendheid [4]. Terwijl afwijkingen zijn door het Hof aanvaard om enkele uitzonderingen op het verdrag te rechtvaardigen normen, kunnen ze nooit enige actie rechtvaardigen die indruist tegen de allerhoogste Conventie eisen van rechtmatigheid en evenredigheid.

2. Respect voor de rechtsstaat en democratische beginselen in tijden van nood

2.1. Het legaliteitsbeginsel

Zelfs in een noodsituatie moet de rechtsstaat prevaleren. [5] Het is een fundamenteel principe van de regel van de wet dat het optreden van de staat in overeenstemming moet zijn met de wet. [6] De "wet" omvat in deze context niet alleen wetten van de Staten, maar bijvoorbeeld ook noodbesluiten van de uitvoerende macht, op voorwaarde dat: ze hebben een grondwettelijke basis. Veel grondwetten voorzien in een speciaal wettelijk regime (of regimes) het vergroten van de bevoegdheden van de uitvoerende autoriteiten in het geval van een oorlog of een grote natuurramp of weer een ramp [7]. Het is ook mogelijk voor de wetgever om speciaal ontworpen noodwetten aan te nemen voor het omgaan met de huidige crisis, die verder gaan dan de reeds bestaande wettelijke regels. Elke nieuwe dergelijke wetgeving moet voldoen aan de grondwet en internationale normen en, waar van toepassing zijn, worden onderworpen aan toetsing door het Grondwettelijk Hof. Als het parlement toestemming wil geven voor de regering om af te wijken van bijzondere meerderheidswetgeving (of de wetgeving die volgt op een andere) speciale procedure), dit moet gebeuren met de meerderheid die vereist is voor de goedkeuring van de wetgeving, of volgens dezelfde speciale procedure.

2.2. Beperkte duur van het regime van de noodtoestand en van de noodtoestand

maatregelen

Tijdens de noodtoestand kunnen regeringen een algemene bevoegdheid krijgen om decreten uit te vaardigen die: de kracht van de wet. Dit is acceptabel, op voorwaarde dat die algemene bevoegdheden van beperkte duur zijn. Het belangrijkste doel van de noodtoestand (of iets dergelijks) is om de ontwikkeling van de crisis en zo snel mogelijk terugkeren naar de normaliteit. [8] Verlenging van de noodtoestand regime moet worden onderworpen aan de controle van de noodzaak ervan door het parlement. Een onbepaalde bestendiging van de algemene uitzonderlijke bevoegdheden van de uitvoerende macht zijn ontoelaatbaar [9] .

Tijdens de noodtoestand moet niet alleen de wetgevende macht van de overheid worden beperkt met de duur van de noodtoestand, maar alle wetgeving die tijdens de noodtoestand is uitgevaardigd moet ook duidelijke tijdslimieten bevatten voor de duur van deze uitzonderlijke maatregelen (zoals een "zonsondergang" clausule"). Inderdaad, na het einde van de noodsituatie kan het gerechtvaardigd zijn om te blijven solliciteren bepaalde specifieke, gerichte maatregelen, maar een dergelijke uitbreiding valt onder de bevoegdheid van: parlement via de gewone procedures. [10]

4 *Mehmet Hasan Altan v. Turkije* , §§ 94 en 210; en *Şahin Alpay v. Turkije* , §§ 78 en 180.

5 Zie de Commissie van Venetië, Advies over de bescherming van de mensenrechten in noodsituaties, CDL-AD(2006)015), para. 13.

6 Zie de checklist voor de rechtsstaat van de Commissie van Venetië (CDL-AD(2016)007), paras. 44 en 45.

7 Op 29 maart 2020 hebben 22 van onze lidstaten de noodtoestand uitgeroepen.

8 De ervaring leert dat " *hoe langer het noodregime duurt, des te verder de staat afwijkt van de objectieve criteria die: het gebruik van noodbevoegdheden in de eerste plaats heeft gevalideerd. Hoe langer de situatie aanhoudt, hoe minder rechtvaardiging er is voor: het behandelen van een situatie als uitzonderlijk van aard met als gevolg dat deze niet kan worden aangepakt door toepassing van normale juridische instrumenten* ." - De Commissie van Venetië, Turkije - Advies over nooddecreten nrs. 667-676 aangenomen na de mislukte staatsgreep van 15 juli 2016, CDL-AD(2016)037, punt. 41

9 CommDH(2002)7, Advies 1/2002 over bepaalde aspecten van de afwijking van het Verenigd Koninkrijk van artikel 5, lid. 1 van de Europese Conventie over mensenrechten , p. 25; zie ook de Commissie van Venetië, parameters over de relatie tussen de parlementaire meerderheid en De oppositie in een democratie: een checklist (CDL-AD(2019)019), para. 119).

10 Zie PACE-resolutie 1659 (2009), Bescherming van mensenrechten in noodsituaties, p. 12; Zie ook de checklist voor de rechtsstaat, aangehaald hierboven, en artikel 15 van het Verdrag ("Afwijking in noodsituaties"); artikel 4 van het IVBPR; Artikel 27 van het ACHR. op noodgeval

2.3. Beperkte reikwijdte van de noodwetgeving; het noodzakelijkheidsbeginsel

Het noodzakelijkheidsbeginsel vereist dat noodmaatregelen in staat moeten zijn om hun doel te bereiken doel met minimale wijziging van de normale regels en procedures van democratische besluitvorming [11] . Daarom mag de bevoegdheid van de overheid om noodbesluiten uit te vaardigen niet leiden tot een *carte blanche* gegeven door de wetgever aan de uitvoerende macht. Gezien de snelle en onvoorspelbare ontwikkeling van de crisis, kunnen relatief brede wetgevende delegaties nodig zijn, maar deze moeten worden geformuleerd als: in de gegeven omstandigheden zo nauw mogelijk te houden, om de kans op misbruik te verkleinen [12] . als generaal Als regel moeten fundamentele juridische hervormingen worden uitgesteld tijdens de noodtoestand [13] .

2.4. Verdeling van bevoegdheden en controle op het uitvoerend optreden tijdens de staat van noodregime

De uitvoerende instanties moeten in staat om snel en efficiënt te handelen. Dat kan een beroep doen voor de invoering van eenvoudigere besluitvormingsprocedures en versoepeling van enkele checks and balances. Dit mag ook omvatten, voor zover toegestaan door de grondwet, het omzeilen van de standaard bevoegdheidsverdeling tussen lokale, regionale en centrale autoriteiten met betrekking tot bepaalde specifieke, beperkte gebieden, om zorgen voor een meer gecoördineerde reactie op de crisis en met dien verstande dat volledige rechten van lokale en regionale autoriteiten worden hersteld zodra de situatie dit toelaat.

Parlementen moeten echter de bevoegdheid behouden om het uitvoerend optreden [14] te controleren, met name door te verifiëren, bij redelijke tussenpozen, of de noodbevoegdheden van de uitvoerende macht nog steeds gerechtvaardigd zijn, of door *ad hoc* ingrijpen om de besluiten van de uitvoerende macht te wijzigen of te vernietigen. [15] Ontbinding van parlementen tijdens de noodtoestanden zou niet mogelijk moeten zijn, en inderdaad onder vele grondwetten Het mandaat van het parlement wordt verlengd tot het einde van de noodtoestand.

De kernfunctie van de rechterlijke macht – in het bijzonder de constitutionele hoven, waar die bestaan – zou wordt onderhouden. Het is belangrijk dat rechters de ernstigste beperkingen van mensenrechten kunnen onderzoeken ingevoerd door de noodwet. Verdagingen, "fast-tracking" of groepsbehandeling van bepaalde categorieën van zaken kunnen worden toegestaan, en in sommige gevallen kan voorlopige rechterlijke machtiging worden vervangen door rechterlijke toetsing *achteraf* (zie ook hierna, hoofdstuk 3.2).

Tijdens de noodtoestand kan het houden van verkiezingen en referenda problematisch zijn, aangezien de mogelijkheid om campagne te voeren is in tijden van crisis uiterst beperkt.

3. Relevante mensenrechtennormen

3.1. Recht op leven (Artikel 2 Verdrag) en Verbod op foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (Artikel 3 Verdrag); recht op toegang tot gezondheid zorg (Artikel 11 van het herziene Europees Sociaal Handvest)

Het recht op leven en het verbod op marteling en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing behoren tot de kernrechten uit hoofde van het verdrag, aangezien er geen uitzondering op kan worden gemaakt, zelfs niet in

bevoegdheden zie ook de rapporten van de Venice Commission on the Emergency Powers (CDL-STD (1995)012) en over de Protection of Human Rechten in noodsituaties (CDL-AD(2006)015).

11 Het noodzakelijkheidsbeginsel wordt in het kader van de institutionele noodmaatregelen niet direct genoemd, maar kan worden afgeleid uit de vereiste van evenredigheid en noodzaak van de noodmaatregelen op het gebied van mensenrechten – zie de Commissie van Venetië, Advies over het ontwerp van constitutionele wet inzake "bescherming van de natie" van Frankrijk, CDL-AD(2016)006 , para. 71

12 CM(2008)170, document van het Comité van Ministers over de Raad van Europa en de rechtsstaat, p. 46; zie ook Commissie van Venetië, Parameters voor de relatie tussen de parlementaire meerderheid en de oppositie in een democratie: een checklist (CDL-AD(2019)019), paragrafen. 119 – 121, en Turkije - Advies over nooddecreten nrs. 667-676 aangenomen na de mislukte staatsgreep van 15 juli 2016 (CDL-AD(2016)037), punt 98.

13 Een aanzienlijk aantal Europese grondwetten heeft bepalingen die grondwetswijzigingen in tijden van oorlog, noodsituaties of vergelijkbare situaties. Zie ook Commissie van Venetië, Turkije - Advies over nooddecreten nrs. 667-676 aangenomen na de mislukte staatsgreep van 15 juli 2016 (CDL-AD(2016)037), para. 80 en 90).

14 Zie PACE-aanbeveling 1713 (2005), Democratisch toezicht op de veiligheidssector in lidstaten, p. 38.

15 De Commissie van Venetië, Checklist voor de rechtsstaat (CDL-AD(2016)007), para. 51.

tijd van een openbare noodsituatie zoals COVID-19. Ze zijn consequent gehouden om positieve verplichtingen om mensen in staatszorg te beschermen tegen dodelijke ziekten en het daaruit voortvloeiende lijden [16] . Het verdrag verplicht elke lidstaat voortdurend om te zorgen voor een adequaat niveau van medische zorg voor mensen die van hun vrijheid zijn beroofd [17] . Het Europees Comité voor de preventie van foltering (CPT) uitgegeven een Verklaring van beginselen met betrekking tot de behandeling van personen die van hun vrijheid zijn beroofd in het kader van de COVID-19 pandemie .Ze zijn van toepassing op verschillende plaatsen, waaronder politiedetentie inrichtingen, penitentiaire inrichtingen, vreemdelingendetentiecentra, psychiatrische ziekenhuizen en sociale zorg woningen, maar ook in verschillende nieuw opgerichte voorzieningen of zones waar personen worden geplaatst quarantaine in het kader van de COVID-19-pandemie. De CPT-principes verwijzen ook naar de noodzaak om: het personeel dat in deze instellingen werkt te beschermen en te zorgen voor continue toegang door nationale onafhankelijke toezichthoudende instanties naar detentiecentra. De Commissaris voor de Mensenrechten publiceerde ook een Uitspraak: COVID-19-pandemie: dringende maatregelen zijn nodig om de rechten van gevangenen te beschermen in Europa.

Naast de mensen die onder de hoede van de staat vallen, kan de verantwoordelijkheid op grond van de artikelen 2 en 3 van het Verdrag zijn: ingeroepen bij ernstig zieke patiënten, mensen met een handicap of ouderen (zie Aanbeveling CM/Rec(2014)2 over de bevordering van mensenrechten van ouderen en de Verklaringen van de commissaris voor de mensenrechten over personen met een handicap en ouderen tijdens de COVID-19-pandemie [18]). Hun blootstelling aan de ziekte en het extreme niveau van lijden onverenigbaar zijn met de positieve verplichtingen van de staat om levens te beschermen en mishandeling te voorkomen. Deze positieve verplichting wordt verder bevestigd door artikel 11 van het Europees Sociaal Handvest (herzien)

volgens welke staten die partij zijn, moeten aantonen dat ze in staat zijn om met infectieziekten om te gaan, door: middel van regelingen voor het melden en melden van ziekten en door het nemen van alle noodzakelijke noodmaatregelen in geval van epidemieën. De toegenomen aandacht van [19] staten voor kwetsbare groepen zou verenigbaar zijn met het recht van de volkeren op gelijke toegang tot gezondheidszorg (Artikel 3 van de conventie over mensenrechten en biogeneeskunde, "het Verdrag van Oviedo").

In dit verband wordt eraan herinnerd dat de beschikbaarheid van en toegang voor patiënten tot kwaliteitsgeneesmiddelen meer is belangrijker dan ooit in de context van de huidige COVID-19-pandemie. De Raad van Europa Verdrag inzake de uitwerking van een Europese Farmacopee [20] heeft tot doel een juridische en wetenschappelijke basis om de kwaliteit van geneesmiddelen en hun componenten te waarborgen in de vorm van één naslagwerk, de Europese Farmacopee. Onder auspiciën van de Europese Farmacopee Commissie, 39 lidstaten en de Europese Unie, samen met deskundigen uit 29 waarnemers, met inbegrip van de Wereldgezondheidsorganisatie, bundelen hun krachten en werken samen om kwaliteitsnormen vast te stellen, die: van toepassing in alle ondertekenende staten en toegepast in meer dan 120 landen wereldwijd.

Ten slotte hebben staten zowel krachtens het Verdrag als het Europees Sociaal Handvest de plicht om te informeren de bevolking over de bekende risico's in verband met de pandemie en over gedragingen of maatregelen om: verspreiding van de ziekte voorkomen [21] .

3.2. Recht op vrijheid en veiligheid (artikel 5) en recht op een eerlijk proces (artikel 6)

De ongekende maatregelen die zijn genomen naar aanleiding van COVID-19 kunnen van invloed zijn op het vermogen van de staat om het recht op vrijheid en veiligheid te waarborgen en de normale werking van het gerechtelijk apparaat te wijzigen.

[16] Zie de factsheet "Gezondheidsgerelateerde rechten van gevangenen" gepubliceerd door de griffie van het Hof.

[17] Zie *Khudobin v. Rusland* , nr. 59896/00, 26 oktober 2006; Zoals het CPT in zijn verklaring van principes met betrekking tot de behandeling van personen die van hun vrijheid zijn beroofd in de context van de pandemie van de coronavirusziekte (COVID-19), "kan een ontoereikend niveau van gezondheidszorg snel leiden tot situaties die onder het begrip "onmenselijke en vernederende behandeling" vallen.

[18] De Commissaris voor de Mensenrechten, die in haar werk vaak benadrukt dat grote woonomgevingen waar personen worden verstoken hun vrijheid ongepast is voor personen met een handicap en ouderen, riep de lidstaten die met de pandemie worden geconfronteerd op om nieuwe opnames in dergelijke instellingen, mensen met een handicap er zoveel mogelijk uit te halen en alle nodige maatregelen te nemen om beschermen resterende bewoners; Verklaringen van de commissaris:Ouderen hebben meer steun nodig dan ooit in het tijdperk van de COVID-19 pandemie , 20 maart 2020, en Personen met een handicap mogen niet achterblijven in de reactie op de COVID-19-pandemie , 2 april 2020.

[19] ECSR, Conclusies XVII-2 (2005), Letland.

[20] Verdrag van de Raad van Europa inzake de opstelling van een Europese Farmacopee, ETS No. 050, Straatsburg, 22 juli 1964, en Protocol bij het Verdrag inzake de opstelling van een Europese Farmacopee, ETS nr. 134, Straatsburg, 1 november 1989

[21] Zie Europees Hof voor de Rechten van de Mens, *Guerra e.a. v. Italië* , arrest van 19 februari 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, blz. 227, 58; *Öneryildiz v. Turkije* [GC], nee. 48939/99, 30 november 2004.

In artikel 5.1, onderdeel e, is bepaald dat het voorkomen van de verspreiding van infectieziekten een van de redenen waarom een persoon van zijn of haar vrijheid kan worden beroofd. Alvorens tot dergelijke maatregelen over te gaan van staten wordt verwacht dat zij het bestaan van een relevante rechtsgrondslag controleren en nagaan of maatregelen die neerkomen op vrijheidsberoving strikt noodzakelijk zijn tegen minder stringente alternatieven. De De duur van de gedwongen opsluiting en de wijze waarop deze in de praktijk wordt uitgevoerd, zijn in dit verband relevant. Maatregelen die erop gericht zijn de modaliteiten van toegang tot de rechtbanken aan te passen, moeten zo worden ontworpen dat verenigbaar met artikel 6, niet in de laatste plaats in gevallen waarin bijzondere procedurele zorgvuldigheid vereist is (kwetsbare procespartijen, familie- en arbeidsgeschillen, enz.). Langdurige hechtenis door de politie of vertraagde rechterlijke toetsing van: vrijheidsberoving kan leiden tot schendingen van artikel 5 van het Verdrag.

Toegegeven, afwijkingen op grond van artikel 15 kunnen het scala aan toelaatbare maatregelen onder Artikelen 5 en 6 van het Verdrag en verruimen de manoeuvreerruimte van de staatsautoriteiten in het voldoen aan bepaalde termijnen en andere gewone procedurele vereisten. echter, de fundamenteel verbod op detentie zonder wettelijke basis of tijdige rechterlijke toetsing, en de noodzaak om gedetineerden essentiële procedurele waarborgen bieden, zoals toegang tot een arts, een advocaat of naaste verwanten in de huidige omstandigheden in principe in acht moeten worden genomen. Staten blijven ook onder een algemene verplichting om ervoor te zorgen dat processen voldoen aan de fundamentele eis van eerlijkheid (zoals: gelijkheid van wapens) en respecteer het vermoeden van onschuld, en zorg ervoor dat er geen stappen worden ondernomen hetgeen zou neerkomen op een inmenging in de onafhankelijkheid van rechters of rechtbanken.

3.3. Recht op privéleven, gewetensvrijheid, vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging

Effectief genot van al deze rechten en vrijheden gewaarborgd door de artikelen 8, 9, 10 en 11 van de Conventie is een maatstaf voor moderne democratische samenlevingen. Beperkingen op hen zijn alleen: toegestaan indien zij bij wet zijn vastgesteld en in verhouding staan tot het nagestreefde legitieme doel, met inbegrip van: de bescherming van de gezondheid. De significante beperkingen op de gebruikelijke sociale activiteiten, waaronder toegang tot openbare gebedshuizen, openbare bijeenkomsten en huwelijks- en begrafenisceremonies, kunnen onvermijdelijk leiden tot: betwistbaar klachten in het kader van de bovenstaande bepalingen. Het is aan de overheid om ervoor te zorgen dat een dergelijke beperking, al dan niet gebaseerd op een afwijking, duidelijk is vastgelegd in de wet, in overeenstemming met met relevante grondwettelijke waarborgen en in verhouding tot het nagestreefde doel [22] .

Hoewel verhoogde beperkingen van de bovengenoemde rechten in tijden van crisis volledig gerechtvaardigd kunnen zijn, strenge strafrechtelijke sancties geven aanleiding tot bezorgdheid en moeten streng worden gecontroleerd. Uitzonderlijk situaties mogen niet leiden tot overdrijving van criminele middelen. Een eerlijke balans tussen de dwang en preventie de meest geschikte, zo niet de enige manier is om aan het verdrag te voldoen evenredigheidsvereiste.

Vrijheid van meningsuiting en informatie, vrijheid van de media, toegang tot officiële informatie

De vrijheid van meningsuiting, inclusief vrije en tijdige informatiestroom, is een kritische factor voor de vermogen van de media om verslag uit te brengen over kwesties die verband houden met de pandemie. Media en professionele journalisten, met name publieke omroepen, hebben een sleutelrol en een bijzondere verantwoordelijkheid voor het verstrekken van tijdige, nauwkeurige en betrouwbare informatie aan het publiek, maar ook voor het voorkomen van paniek en het bevorderen van medewerking. Ze moeten zich houden aan de hoogste professionele en ethische normen van verantwoorde journalistiek, en zo gezaghebbende berichten over de crisis over te brengen en niet te publiceren of het versterken van niet-geverifieerde verhalen, laat staan ongeloofwaardig of sensationeel materiaal. het uitzonderlijke omstandigheden kunnen verantwoordelijke journalisten ertoe dwingen af te zien van openbaarmaking overheidsinformatie die bedoeld is voor beperkt gebruik, zoals bijvoorbeeld informatie over toekomstige maatregelen om een strenger isolatiebeleid te voeren [23] .

[22] Zie *Mehmet Hasan Altan v. Turkije* , 13237/17, 20 maart 2018; met betrekking tot de vrijheid van vergadering, zie *Lashmankin e.a. v. Rusland* , Nee. 57818/09, 7 februari 2017, in para. 434; in deze zaak oordeelde het Hof dat een algemeen verbod op demonstratie acceptabel is als er is een reëel gevaar dat deze leiden tot wanorde die niet kan worden voorkomen door andere, minder ingrijpende maatregelen en als het nadeel van de de impact van het verbod op demonstraties weegt duidelijk niet op tegen de veiligheidsoverwegingen die worden aangevoerd om het te rechtvaardigen.

[23] Zie de Richtlijnen van de Raad van Europa over de bescherming van de vrijheid van meningsuiting en informatie in tijden van crisis.

De toegang van het publiek tot officiële informatie moet worden beheerd op basis van de bestaande principes vastgelegd in de rechtspraak van het Hof. [24] Elke beperking van de toegang tot officiële informatie moet uitzonderlijk en in verhouding staan tot het doel van bescherming van de volksgezondheid. DeVerdrag inzake toegang tot Officiële documenten ("het Verdrag van Tromsø") onderstreept de noodzaak van transparantie en biedt dat een overheidsinstantie, op eigen initiatief en in voorkomend geval, de nodige maatregelen neemt om openbare officiële documenten te maken om geïnformeerde deelname van het publiek aan te moedigen in aangelegenheden van: algemeen belang.

Tegelijkertijd kunnen officiële communicaties niet het enige informatiekanaal zijn over de pandemie. Dit zou leiden tot censuur en onderdrukking van legitieme zorgen. Journalisten, media, medische professionals, maatschappelijke activisten en het grote publiek moeten de autoriteiten kunnen bekritiseren

en hun reactie op de crisis onder de loep te nemen. Eventuele eerdere beperkingen op bepaalde onderwerpen, sluiting van media verkooppunten of regelrechte blokkering van de toegang tot online communicatieplatforms vragen om de meest zorgvuldige toetsing en zijn alleen gerechtvaardigd in de meest uitzonderlijke omstandigheden [25]. De pandemie mag niet gebruikt om klokkenluiders het zwijgen op te leggen (zie Aanbeveling CM/Rec(2014)7 over de bescherming van klokkenluiders), [26] of politieke tegenstanders. [27] Kwaadwillige verspreiding van desinformatie kan worden aangepakt met sancties *achteraf* en met voorlichtingscampagnes van de overheid. Staten zouden moeten samenwerken met online platforms en de media om manipulatie van de publieke opinie te voorkomen en om grotere bekendheid bij algemeen vertrouwde bronnen van nieuws en informatie, met name die gecommuniceerd door de volksgezondheidsinstanties.

Privacy en gegevensbescherming

De nieuwe technologieën voor toegang tot – en verwerking van – persoonsgegevens hebben het potentieel om: de pandemie in te dammen en te verhelpen. Monitoren, volgen en anticiperen zijn cruciale stappen van een epidemische surveillance. Met de vermenigvuldiging en overvloed aan beschikbare geavanceerde digitale technologieën en tools (geolocatiegegevens, kunstmatige intelligentie, gezichtsherkenning, sociale media toepassingen) zou een dergelijke pandemische surveillance kunnen worden vergemakkelijkt.

Tegelijkertijd mag het indringende potentieel van moderne technologieën niet ongecontroleerd worden gelaten en onevenwichtig tegenover de behoefte aan respect voor het privéleven. Gegevensbeschermingsprincipes en de Raad van Europa Conventie 108 (en zijn gemoderniseerde versie, aangeduid als "Conventie 108+" [28]) hebben altijd een afweging gemaakt tussen hoge beschermingsnormen en openbare belangen, met inbegrip van de volksgezondheid. Het verdrag staat uitzonderingen toe op de gewone regels voor gegevensbescherming, voor een beperkte periode en met passende waarborgen (bijv. anonimisering) en een effectief toezichtkader om ervoor te zorgen dat deze gegevens op legitieme en verantwoorde manieren worden verzameld, geanalyseerd, opgeslagen en gedeeld. Grootschalige verwerking van persoonsgegevens door middel van kunstmatige intelligentie mag alleen plaatsvinden wanneer het wetenschappelijk bewijs overtuigend aantoont dat de potentiële voordelen voor de volksgezondheid zwaarder wegen dan de voordelen van alternatieve, minder ingrijpende oplossingen. Het deskundigennetwerk van de Raad van Europa op het gebied van kunstmatige intelligence [29] en haar partners kunnen kennisdeling op dit gebied faciliteren.

3.4. Verbod op discriminatie (Artikel 14 Verdrag en Artikel 1, Protocol nr. 12, artikel E van het Europees Sociaal Handvest) en normen met betrekking tot diversiteit en inclusie

Het non-discriminatiebeginsel is in de huidige context zeer relevant. Bij het beoordelen of afwijkende maatregelen waren "strikt vereist" op grond van artikel 15 van het Verdrag, onderzoekt het Hof of de maatregelen ongerechtvaardigd discrimineren tussen verschillende categorieën personen. [30] Ook, bepaalde vormen van discriminatie kunnen neerkomen op een vernederende behandeling die wordt verboden door artikel 3, a niet-afwijkbare bepaling. [31] Bovendien is het feit dat geen rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van personen

[24] Zie bijvoorbeeld *Magyar Helsinki* [GC], paras. 156-170).
[25] *Cumpana Mazare* [GC], *rov* . 118.
[26] https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795
[27] Zie de Raad van EuropaRichtlijnen voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting en informatie in tijden van crisis.
[28] Gemoderniseerd Verdrag voor de bescherming van personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens (CETS 223): https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807c65bf
[29] Het ad-hoccomité voor kunstmatige intelligentie, CAHAI
[30] EHRM, *A. en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* (GC), 3455/05, 19 februari 2009, §§ 182-190.
[31] EHRM, *Cyprus v. Turkije* (GC), 25781/94, 10 mei 2001, §§ 312-315.

behoren tot een kansarme groep kan leiden tot discriminatie. [32] Het verbod op discriminatie kan dus verplichtingen met zich meebrengen om positieve maatregelen te nemen om tot inhoudelijke gelijkheid te komen. [33] Een soortgelijke aanpak wordt gevolgd in het kader van het Europees Sociaal Handvest (artikel E). [34] In die zin zijn veel van de bepalingen van het Kaderverdrag voor de bescherming van nationale minderheden, de Europese Handvest voor regionale of minderheidstalen, maar ook de algemene beleidsaanbevelingen van ECRI moet worden gezien als uitdrukking van de beginselen van gelijkheid en non-discriminatie.

De uitzonderlijke maatregelen die vandaag werden genomen in het kader van de strijd tegen de verspreiding van het virus zullen waarschijnlijk vragen doen rijzen over de mogelijke discriminerende gevolgen ervan. Bijvoorbeeld de rechter op onderwijs zoals vastgelegd in het Verdrag (artikel 2 van Protocol nr. 1) en het Europees Sociaal Handvest (artikel 17) moet in principe worden gewaarborgd, ook al is de wijze waarop het wordt gewaarborgd aanpassing nodig hebben. Bijzondere aandacht moet echter worden besteed om ervoor te zorgen dat leden van kwetsbare groepen blijven profiteren van het recht op onderwijs en hebben gelijke toegang tot onderwijs middelen en materialen in tijden van opsluiting. Een gedetailleerde studie van de moeilijkheden en risico's waarmee Roma te maken hebben, migranten, personen die tot nationale minderheden behoren en LHBTI-personen, maar ook van de excellente specifieke inclusiepraktijken die tijdens deze crisis in sommige lidstaten al zijn ingevoerd, is in voorbereiding [35].

4. Bescherming tegen misdaad; bescherming van slachtoffers van misdrijven

Er worden steeds vaker incidenten en bewijzen gerapporteerd waaruit blijkt dat het beleid van isolatie en opsluiting leidt tot een toename van huiselijk, seksueel en gendergerelateerd geweld – en daarmee tot een verhoogde behoefte aan bescherming hiertegen. De aanpak van die lidstaten die, in lijn met de geest van het Verdrag van Istanbul [36], zoeken naar manieren om het aanbieden van diensten te blijven aanbieden steun en bescherming aan de slachtoffers van dergelijk geweld, aangepast aan het isolatieregime, kan alleen welkom. De Raad van Europa kan informatie verspreiden over praktijken die zijn ingevoerd in zijn lidstaten, bijvoorbeeld door slachtoffers alternatieve manieren te bieden om incidenten te melden geweld [37]. Het is ook belangrijk om innovatieve middelen te overwegen, zodat kinderen toegang hebben tot hulplijnen en hotlines in het licht van de bepalingen van het Verdrag van Lanzarote van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik om geweld, mishandeling te melden en seksueel misbruik tijdens deze pandemie. [38]

Slachtoffers van mensenhandel kunnen zich nog kwetsbaarder bevinden als gevolg van: beperkte capaciteit van wetshandhavingsinstanties en diensten die hen ondersteunen, zoals opvangcentra. [39]

Aangezien moderne samenlevingen meer dan ooit afhankelijk zijn van computersystemen, kunnen kwaadwillende actoren in tijden van crisis kunnen dit vertrouwen zelfs nog meer in hun voordeel uitbuiten (fraude, phishing-campagnes en verspreiding van malware via schijnbaar echte websites met informatie of advies over COVID-19 zijn gebruikt om computers te infecteren, gebruikersgegevens te verkrijgen of frauduleuze betalingen). Kinderen zijn geen uitzondering voor risico's in cyberspace en met de sluiting van scholen, hun toegenomen gebruik van internet en sociale media zijn van invloed op hun veiligheid. Bovendien heeft de uitbraak van het coronavirus helaas nieuwe kansen voor criminelen om te profiteren van de toegenomen vraag naar medische, persoonlijke beschermings- en hygiëneproducten. Deze omvatten nepmedicijnen of nep-medische hulpmiddelen, zoals: COVID-19-testkits, die zowel online als offline beschikbaar worden gesteld. De fabricage en

[32] Zie bijv. EHRM, *Horvath en Kiss v. Hongarije* , 11146/11, 29 januari 2013.
[33] EHRM, *Horvath en Kiss v. Hongarije* , 11146/11, 29 januari 2013, § 116; EHRM, Çam v. Turkije, 51500/08, 23 februari 2016. Zie ook het verklarend verslag van Protocol nr. 12 van het Verdrag.
[34] Voor het Europees Comité voor Sociale Rechten (ECSR) kan discriminatie het gevolg zijn van het niet naar behoren en positief rekening houden met iedereen relevante verschillen tussen personen in een vergelijkbare situatie, of het niet nemen van passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de rechten en collectieve voordelen die voor iedereen toegankelijk zijn, zijn echt toegankelijk voor en voor iedereen. Zie bijv. ECSR, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italië* , klacht nr. 91/2013, 12 oktober 2015, § 237; ECSR, *Confédération française démocratique du travail (CFDT) v. Frankrijk* , Klacht nr. 50/2008, beslissing ten gronde van 9 september 2009, §§ 39 en 41.
[35] De studie wordt voorbereid door het secretariaat van de nieuwe Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI), voor onderzoek tijdens de eerste vergadering van het CDADI. Binnenkort verschijnt er een inleidende nota op haar website.
[36] Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, CETS nr. 2010, Istanbul, 11 mei 2011: https://www.coe.int/conventions/treaty/210
[37] Zie de verklaring van de secretaris-generaal van de Raad van Europa van 30 maart 2020 (https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-crisissecretaris-generaal-bezorgd-over-verhoogd-risico-op-huiselijk-geweld) en de verklaring van de voorzitter van GREVIO van 24 maart 2020: https://rm.coe.int/grevio-statement-covid-24-march-2020/pdfa/16809cf55e

38 Verklaring van voorzitter en vicevoorzitter van de commissie Lanzarote: https://rm.coe.int/covid-19-lc-statement-en-final/16809e17ae
39 Zie de verklaring van de GRETA van 3 april 2020

distributie van vervalste medische producten vormt een aanzienlijk risico voor de volksgezondheid en brengt het recht in gevaar op leven en het recht op gezondheid. Strafrechtelijke autoriteiten moeten volledig samenwerken om opsporing, de bovengenoemde strafbare feiten te onderzoeken, toe te wijzen en te vervolgen. In het kader van de Raad van Europa-conventies (Verdrag inzake cybercriminaliteit (Boedapest), MEDICRIME-conventie [40], Lanzarote Verdrag voor de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en misbruik) staten die partij zijn nauw samenwerken om hun strafrechtelijke bepalingen, de procedurele bevoegdheden en de internationale samenwerking nodig om deze bedreigingen het hoofd te bieden.

5. Volgende stappen: de Raad van Europa relevanter dan ooit

De Raad van Europa is opgericht om duurzame vrede in Europa te herstellen na de meest rampzalige oorlog die het ooit heeft gekend. Het is er grotendeels in geslaagd door in de loop van zijn 70-jarige geschiedenis een pan-Europese organisatie met unieke instellingen die een wereldwijd toonaangevend voorbeeld zijn. De uitdaging waarmee onze samenlevingen vandaag worden geconfronteerd, is ongekend. Zelfs na de acute fase van de crisis zullen onze samenlevingen middelen moeten vinden om de sociale en economische schade te herstellen en het vertrouwen in onze democratische instellingen. Er zal onder meer een brede reflectie op gang moeten worden gebracht over de bescherming van de meest kwetsbare individuen en groepen in onze samenlevingen en over de middelen om hun rechten te waarborgen in een duurzamer en solidair bestuursmodel.

De Raad van Europa zal zich blijven inspannen om zijn lidstaten bij te staan tijdens de huidige crisis en de nasleep ervan. Het brede scala aan effectieve juridische instrumenten, technische expertise en uitgebreide netwerken van nationale experts bieden waardevolle instrumenten voor overheden en burgers om de beste en meest duurzame antwoorden om de volksgezondheid te beschermen, het democratische weefsel van onze samenlevingen in stand te houden en de sociale gevolgen van de crisis te verzachten.

De statutaire organen, alle instellingen van de Raad van Europa en het secretariaat worden gemobiliseerd en zal alles in het werk stellen om de tools en middelen van de organisatie te gebruiken om informatie te delen, goed praktijken en geleerde lessen van alle belanghebbenden, met inbegrip van autoriteiten, het maatschappelijk middenveld en burgers, om gemeenschappelijke antwoorden te vinden op de uitdagingen waarmee we worden geconfronteerd. Alle programma's en activiteiten van de Organisatie (inclusief – op verzoek – samenwerkingsprogramma's met lidstaten en niet-lidstaten) zal worden georiënteerd om componenten op te nemen die de organisatie's bijdrage zo relevant, tijdig en concreet mogelijk te maken.

40 Het Comité van de Partijen van het MEDICRIME-verdrag zal advies uitbrengen over de toepassing van het verdrag in het kader van: COVID-19 (https://www.coe.int/en/web/medicrime/home

MARGIN OF APPRECIATION

Pleitrede mr. Jeroen Pols over Internationale Verdragen en Siracusa beginselen (audio)
https://archive.org/details/hoger-beroep-avondklok-jeroen-pols
Het recht onverkort de mogelijkheid van hoger beroep, van cassatie alsmede, na uitputting van de nationale rechtsmiddelen,van beroep op het Europese Hof voor de rechten van de mens, te meer omdat op geen enkele wijze afbreuk wordt gedaan aan–zoals het in de Siracusabeginselen bij het IVBPR (1984).
Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights,UN Doc E/CN.4/1984/4 (1984), principle 2 (‘the essence of the right’).

"Margin of Appreciation" (opmerking internationale verdragen hebben deze regeling niet, het is voor de EU-verdragen) Het gevaar ligt in,dat de nationale rechter de Margin of Appreciation gaat misbruiken ten voordeel van de Nederlandse Staat door steeds een onder of bovengrens te kiezen hoe het de Staat zelf goed uitkomt in Haar eigen voordeel. Vaak is er ook geen motivering door de rechter over hoe men tot de afweging is gekomen. Deze manier van willekeur is niet toegelaten.
https://archive.org/details/de-nederlandse-rechter-en-de-margin-of-appreciation

Rechterlijke toetsing aan een
ieder verbindende internationale
verdragsbepalingen
De bijdrage van de Nederlandse rechter aan het
bevorderen van de internationale rechtsorde en de
noodzaak dit te kunnen blijven doen
Tweede Kamer
(art. 93-94 grondwet)
https://archive.org/details/kst-31570-22

Mariam Chébti
Het monisme neemt tot uitgangspunt dat de internationale en nationale rechtsorde één rechtssysteem vormt. De toepassing van internationale normen in de nationale rechtsorde vindt rechtstreeks plaats, zonder tussenkomst van een regel van nationaal recht. In het geval van onverenigbaarheid tussen regels van internationaal en nationaal recht, dient het internationale recht voorrang dient te krijgen op het nationale recht
https://cutt.ly/flSLBto
Bron: Hoge Raad

(pdf bestand) OPINIE: door IFUD of Human Rights inzake vonnis avondklok Gerechtshof Den Haag, Viruswaarheid tegen de Staat op 26 februari 2021:

https://archive.org/details/internationale-verdragen-en-mensenrechten

MARGIN APPRICIATION

ICESCR die geen uitzonderingsclausule heeft). De huidige COVID-19-pandemie kan als 'openbaar' worden aangemerkt noodsituatie die het leven van de natie bedreigt ”en afwijking van verplichtingen die onder het EVRM zijn aangegaan, kan dat
worden beschouwd als essentieel voor de " veiligheid van de mensen"”.
Dit betekent echter niet dat de Staten hebben in dit opzicht een onbeperkte macht. Volgens artikel 15, lid 1, EVRM is het mogelijk afwijken "voor zover strikt vereist door de behoeften van de situatie" en op voorwaarde dat de maatregelen niet in strijd zijn met de andere verplichtingen van de staat krachtens internationaal recht.
Bron: rug.nl
Aikaterini Tsampi, universitair docent internationaal publiekrecht, afdeling grensoverschrijdende zaken Rechtsgeleerdheid, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen.
27-03-2020
(artikel oorspronkelijk in het Engels): Public Health and the European Court of Human Rights: Using Strasbourg's Arsenal in the COVID-19 Era

---

EMERGENCY MEASURES AND COVID-19 GUIDANCE

https://archive.org/details/emergency-measures-and-covid-19-guidance

---

SIRACUSA-BEGINSELEN

De Siracusa-beginselen van 1985 vormen een goede basis om te concretiseren wat een mensenrechtenconforme reactie op de volksgezondheid op de COVID-19-pandemie moet inhouden. Ze beschrijven criteria - die inmiddels stevig verankerd zijn in de internationale mensenrechtenwetgeving en - normen - om de wettigheid te bepalen van staatsmaatregelen die de mensenrechten beperken. Volgens de Siracusa-beginselen bijvoorbeeld, wanneer een staat een beroep doet op de volksgezondheid als grond voor het beperken van bepaalde rechten, moet zijn optreden 'specifiek gericht zijn op het voorkomen van ziekte of letsel of het verlenen van zorg aan zieken of gewonden'. Zelfs in omstandigheden waarin het onmiskenbaar is dat een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid het leven van een natie kan bedreigen, herbevestigen de Siracusa-beginselen de verplichting van de staten om ervoor te zorgen dat elke volksgezondheidsreactie op een dergelijke noodsituatie geworteld is in en verenigbaar is met de mensenrechtenwetgeving en - normen . Belangrijk is dat de beginselen staten verdere interpretatieve richtsnoeren bieden, waarin wordt gesteld dat beperkingen van de mensenrechten alleen gerechtvaardigd kunnen zijn als ze:

- Voorzien rn uitgevoerd in overeenstemming met de wet;
- Gebaseerd op wetenschappelijkbewijs;
- Gericht op een legitiem doel;
- Strikt noodzakelijk in een democratische samenleving;
- De minst opdringerige en beperkende middelen die beschikbaar zijn;
- Niet willekeurig of discriminerend in toepassing;
- Van beperkte duur;
- En onder voorbehoud van herziening.

De laatste voorwaarde - dat staatsmaatregelen worden herzien - is van cruciaal belang.

Bron: opiniojuris.org

---

deze masterproef vormt het sluitstuk van mijn masteropleiding rechten aan de Universiteit Gent.

DEROGATIE VAN MENSENRECHTENVERDRAGEN TIJDENS NOODSITUATIES

Ellen Cantraine
Studentennummer: 01204688
Promotor: Prof. dr. Tom Ruys
Commissaris: dr. Luca Ferro
Voorgelegd voor het behalen van de graad Master in de Rechten
Academiejaar: 2018 – 2019

UNIVERSITEIT GENT

COMMENTAAR CORONAMAATREGELEN
Wim Voermans

https://archive.org/details/coronamaatregelen_202007

(Na klachten opnieuw aanpassing)
"De wet machtigt ministers om in hun eentje ingrijpende maatregelen te nemen, bijvoorbeeld over sluiting van horeca of scholen. Dat is niet zoals we het willen hebben in het land."Hij vreest dat de Kamer straks het nakijken heeft. "Een week nadat de minister een regeling naar de Kamer stuurt, gaat de regeling al in werking. De Kamer kan zich e r niet meer tegenaan bemoeien.
"Een betere variant vindt Voermans het 'bekrachtingsstelsel', waarbij de Kamer voorstellen goedkeurt, zoals de noodtoestand in Frankrijk, Spanje, of Italië. "In die landen gaat het parlement over de duur van de noodtoestand, en kan er ook eind aan maken. In een parlementaire democratie is het belangrijk dat volksvertegenwoordigers het laatste woord hebben."
Wim Voermans
14-07-2020

____
VOLKSGEZONDHEID en BURGERRECHTEN
https://archive.org/details/coronabeperkingen-mogelijk-onrechtmatig
https://archive.org/details/volksgezondheid-en-burgerrechten
https://archive.org/details/mensenrechten-in-de-tijd-van-het-coronavirus https://archive.org/details/geselecteerde-ivbpr https://archive.org/details/inperking-grondrechten-pandemie
https://archive.org/details/nationale-ombudsman-afwegingskader-inbreuk-fundamentele-rechten
https://archive.org/details/mensenrechten-in-noodtoestand

____
ADVOCATEN BLAD
https://archive.org/details/advocaten-blad-bestrijding-corona

____
ZORG
https://archive.org/details/toekomstverkenning-zorguitgaven-2015-2060
https://archive.org/details/AkteNotarieelNederlandseStaat

____
REGULIERE ZORG TIJDENS CORONA
Vanwege de uitbraak van het coronavirus zijn veel mensen de afgelopen tijd zorg misgelopen. Uit een nieuw rapport blijkt dat huisartsen 360.000 minder verwijzingen naar een specialist hebben gedaan dan in dezelfde periode vorig jaar. Er is nu een plan hoe de reguliere zorg weer moet worden opgestart.
Dat schrijft de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) in een rapport dat in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is uitgevoerd.

____
BIG PHARMA EN BIG PHILANTHROPY
Michael Barker / 16-04-2020
https://archive.org/details/covid-19-big-pharma-en-big-philanthropy

____

OUTBREAK MANAGEMENT TEAM (OMT)
kritiek over de eenzijdigheid v an het “Outbreak Management Team” onafhankelijke
vertegenwoordiging mensenrechten in Outbreak Management Team ontbreekt
Burgers zouden stemrecht moeten hebben voor een aantal door hun zelf gekozen
wetenschappers als toevoeging “OMT”

____

GEVOLGEN MAATREGELEN VOOR ECONOMIE
https://archive.org/details/gevolgen-corona-economie

____

CORONACRISIS EN PSYCHE
Campagne over mentale gezondheid tijdens de coronacrisis van start
Nieuwsbericht RIJKSOVERHEID | 28-04-2020 |
Vandaag is de overheidscampagne gericht op mentale klachten tijdens de coronacrisis van start gegaan. Met de boodschap: 'Somber of gespannen door het coronavirus? Praat erover' wordt aandacht gevraagd voor de psychische gevolgen van de corona-uitbraak. Op de radio en op sociale media worden praktische tips gegeven en worden mensen opgeroepen om erover te praten of hulp te zoeken als dat nodig is. Staatssecretaris Paul Blokhuis (VWS) wil met de campagne eraan bijdragen dat mensen deze periode mentaal zo goed mogelijk doorkomen.
De kans op besmetting met het coronavirus en de maatregelen om het onder controle te krijgen, leveren veel mensen stress op. Voor de ruim 1 miljoen Nederlanders die al te maken hadden met psychische klachten, geldt dit nog eens extra. Mensen geven aan meer last te hebben van bijvoorbeeld angst, depressiviteit, paniek en slecht slapen. Daarnaast kunnen mensen met psychische klachten door de coronamaatregelen een extra drempel ervaren om naar de huisarts te gaan voor hulp als ze dreigen vast te lopen.
“Lockdown gerelateerde stress,overspannenheid en burn-out gerelateerde
psychische klachten behoren ook tot het gebied van bescherming
volksgezondheid en preventieverplichting door de Staat” (Prof.dr. Paul van Lange)
sociale psychologie Vrije Universiteit
https://archive.org/details/coronacrisis-en-psyche

____

ONDERZOEK
Psycholoog Pontus Leander leidt een wereldwijd psychologisch onderzoek, PsyCorona, naar
de gevolgen van de coronacrisis.
(rug.nl) artikel 7 april 2020.Tekst: Eelco Salverda, afd. Communicatie / Foto's: Elmer Spaargaren.

____

BRANDBRIEF GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

https://archive.org/details/brandbrief-geestelijke-gezondheidszorg

____

ARTSEN-MEDICI
https://archive.org/details/brandbrief-corona-maatregelen

____

PETITIE EUROPEES PARLEMENT
https://archive.org/details/eprs-ida-2020-641543-en
https://archive.org/details/covid-19-petition-european-parliament
https://archive.org/details/ta-9-2020-0054-nl-en_202006

____

FRA
https://archive.org/details/mensenrechten-en-volksgezondheid-covid-19

NEDERLAND STRAFVERVOLGING ART 119 GW
https://archive.org/details/ProtocolStrafaangifteArtikel119GW

ICC

Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof
Aangenomen door de Verenigde Naties Diplomatieke Conferentie van Gevolmachtigden over de oprichting van een Internationaal Strafhof op 17 juli 1998 Inwerkingtreding: 1 juli 2002, overeenkomstig artikel 126
Artikel 7
(e)
(k)
Artikel 8.
(i), (iii), (x), (xi)

HIGH COURT SOUTH AFRICA COVID-19

https://archive.org/details/covid-19-south-africa-court-case-no-21542-2020 https:// archive.org/details/case-no-21542-2020

WHO "Human Rights as key covid-19 response"

https://archive.org/details/who-human-rights-as-key-covid-19-response

ERC-verklaring over COVID-19 en de mensenrechten van LHBTI-personen

Diplomatieke verklaring | 17-05-2020

De ondergetekende leden van de Equal Rights Coalition (ERC) roepen alle regeringen op om de gevolgen van de COVID-19-pandemie voor mensen die zijn geïdentificeerd op basis van echte of vermeende seksuele geaardheid, genderidentiteit of -expressie of geslachtskenmerken te beperken.
De huidige pandemie van het coronavirus (COVID-19) treft ons in alle regio's en vormt een ongekende bedreiging voor de volksgezondheid, de sociaaleconomische omstandigheden en het levensonderhoud van veel mensen. Hoewel het virus willekeurig lijkt toe te slaan, treffen de verspreiding en de gevolgen ervan samen met de maatregelen die zijn genomen om de pandemie te bestrijden, specifieke groepen op verschillende manieren, afhankelijk van de bestaande ongelijkheden en uitsluitingsmechanismen in samenlevingen en machtsstructuren, waardoor de meest gemarginaliseerden nog kwetsbaarder worden. Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen (LGBTI's) behoren tot de meest gemarginaliseerde personen en worden uitgesloten vanwege de historische en voortdurende stigmatisering, discriminatie, criminalisering en geweld tegen hen, en zij zijn en blijven een van degenen die tijdens deze periode het meeste risico lopen crisis.

LHBTI's ervaren vaak discriminatie en stigmatisering in de gezondheidszorg. Als gevolg hiervan kunnen ze besluiten om het zoeken naar medische zorg uit te stellen en in een staat van aangetaste gezondheid te leven. Discriminatie kan van invloed zijn op de toegang tot medicatie, hormonale behandeling en genderbevestigende zorg, evenals de zorg voor andere reeds bestaande chronische ziekten, waardoor LHBTI-personen mogelijk een bijzonder risico lopen op ernstige gezondheidscomplicaties of de dood als gevolg van COVID-19. Veel LGBTI-personen hebben geen steun van familie of gemeenschap en worden geconfronteerd met veel geweld en armoede, en een toenemend aantal daklozen en werkloosheid. De opsluitingsmaatregelen kunnen ook leiden tot een toename van huiselijk geweld ingegeven door seksuele geaardheid en genderidentiteit.
Overheidsmaatregelen ter bestrijding van de pandemie moeten rechtmatig, proportioneel, noodzakelijk en tijdelijk van aard zijn en rekening houden met de onevenredige impact op specifieke bevolkingsgroepen of gemarginaliseerde

groepen. Deze maatregelen moeten in overeenstemming zijn met de Siracusa-principes uit 1984 over de voorwaarden die regeringen in staat stellen de mensenrechten te beperken tijdens een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid. Deze crisis mag geen rechtvaardiging zijn om LHBTI's nieuwe beperkingen op te leggen of tot zondebok te maken.
De ondergetekende leden van de ERC roepen alle regeringen op ervoor te zorgen dat hun maatregelen ter bestrijding van de COVID-19-pandemie rekening houden met de specifieke impact op LHBTI's. De leden roepen ook alle regeringen op ervoor te zorgen dat al het beleid met betrekking tot de pandemie, inclusief toegang tot gezondheidszorg, informatie, huisvesting en financiële en economische steun, op een proactieve en niet-discriminerende manier rekening houdt met de behoeften van LGBTI's, in overeenstemming met de verklaring van de Hoge Commissaris van de VN voor de mensenrechten. De leden roepen verder de donorregeringen op om ervoor te zorgen dat de humanitaire hulpverlening en de fondsen een antwoord bieden op de specifieke behoeften van gemarginaliseerde gemeenschappen, zoals LGBTI-personen, door gemeenschapsorganisaties te betrekken bij hun reactie en uitvoering.

Mede-ondertekenaars:
Albanië, Argentinië, Australië, Oostenrijk, België, Canada, Kaapverdië, Chili, Costa Rica, Cyprus, Tsjechië, Denemarken, Ecuador, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, IJsland, Ierland, Israël, Italië, Litouwen , Luxemburg, Malta, Mexico, Montenegro, Nederland, Nieuw-Zeeland, Noord-Macedonië, Noorwegen, Portugal, Servië, Slovenië, Spanje, Zweden, Zwitserland, het Verenigd Koninkrijk, Uruguay

---

Ministerie verantwoordelijk

- Ministerie van Buitenlandse Zaken

ERC Statement on COVID-19 and the Human Rights of LGBTI Persons

Diplomatic statement | 17-05-2020

The undersigned members of the Equal Rights Coalition (ERC) call on all governments to limit the repercussions of the COVID-19 pandemic on people identified based on real or perceived sexual orientation, gender identity or expression, or sex characteristics.
The current pandemic of the coronavirus disease (COVID-19) affects us across all regions and poses an unprecedented threat to public health, socio-economic conditions and the livelihoods of many people. Although the virus may seem to strike indiscriminately, its spread and consequences along with measures taken to combat the pandemic affect specific groups differently depending on existing inequalities and exclusion mechanisms in societies and power structures, leaving the most marginalized even more vulnerable. Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex (LGBTI) persons are amongst the most marginalized and excluded because of historic and ongoing stigma, discrimination, criminalization and violence against them, and they are and will continue to be among those most at risk during this crisis.

LGBTI persons often experience discrimination and stigmatisation in health care systems. As a result, they might decide to delay seeking medical care and live in a state of compromised health. Discrimination can affect access to medication, hormonal treatment and gender affirming care as well as care for other pre-existing chronic illnesses, potentially making LGBTI persons particularly at risk of enduring serious health complications or facing death because of COVID-19. Many LGBTI persons lack family or community support and face high levels of violence and poverty, and increased rates of homelessness and unemployment. The confinement measures can also lead to a rise of domestic violence motivated by sexual orientation and gender identity.
Government measures to combat the pandemic must be lawful, and should be proportionate, necessary, of a temporary nature and take into consideration the disproportionate impact on specific populations or marginalized groups. These measures should be in line with the 1984 Siracusa Principles on the conditions that enable governments to restrict human rights during a public health emergency. This crisis should not be a justification to impose new constraints on or to scapegoat LGBTI persons.
The undersigned members of the ERC call on all governments to ensure that their measures to combat the COVID-19 pandemic consider the specific impact on LGBTI persons. The members also call on all governments to ensure that all policies related to the pandemic, including access to health care, information, housing, and financial and economic support, take into account LGBTI persons' needs in a proactive and non-discriminatory way, in line with the statement by the UN High Commissioner for Human Rights. The members further call on donor governments to ensure humanitarian relief efforts and funds include a response to the specific needs of marginalized communities,

such as LGBTI persons, by involving community-based organisations in their response and implementation.

Co-signatories:
Albania, Argentina, Australia, Austria, Belgium, Canada, Cape Verde, Chile, Costa Rica, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Ecuador, Finland, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Lithuania, Luxembourg, Malta, Mexico, Montenegro, the Netherlands, New Zealand, North Macedonia, Norway, Portugal, Serbia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, the United Kingdom, Uruguay

---

Ministry responsible

- Ministry of Foreign Affairs

NOODTOESTAND

Staten zijn verplicht de secretaris-generaal van de Verenigde Naties op de hoogte te stellen als en wanneer de noodtoestand is uitgeroepen en van elke daaruit voortvloeiende afwijking van rechten, die zelf in overeenstemming moeten zijn met de Siracusa-beginselen. Het is van vitaal belang dat alle opgelegde beperkingen worden opgeheven en dat het volledige genot van het recht op vrijheid van vreedzame vergadering en vereniging wordt hersteld wanneer de noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid, veroorzaakt door Covid-19, eindigt. In dit verband moeten staten zonsondergangclausules opnemen in noodtoestanden of wetten die zijn aangenomen in verband met de huidige crisis, om te garanderen dat ze automatisch vervallen wanneer de noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid is geëindigd. In de context van een crisis is het bovendien van bijzonder belang dat de justitiële en parlementaire checks and balances worden versterkt, om een te grote en brede macht in de uitvoerende macht te voorkomen en om de willekeurige uitoefening van het uitvoerend gezag tegen te gaan.

Democratie kan niet oneindig worden uitgesteld.

Zorgen voor inclusieve participatie.

Actief burgerschap is essentieel in tijden van crisis. Het maatschappelijk middenveld moet worden beschouwd als een essentiële partner van regeringen bij het reageren op de huidige crisis, in termen van het helpen ontwerpen van inclusief beleid, het verspreiden van informatie, het ontwikkelen van gedeelde en coöperatieve benaderingen en het bieden van sociale steun aan kwetsbare gemeenschappen. Staten moeten ervoor zorgen dat het recht op vrijheid van vereniging volledig wordt gerespecteerd, onder meer door verenigingen zonder beperkingen te registreren en door ervoor te zorgen dat maatschappelijke organisaties vrij kunnen pleiten, ook op internationaal niveau. Staten dienen ook de deelname van maatschappelijke organisaties aan het ontwerp en de uitvoering van effectieve volksgezondheidsstrategieën te ondersteunen. Staten moeten financiële steun verlenen aan maatschappelijke organisaties die essentiële sociale steun verlenen, met inbegrip van in het bijzonder organisaties die personen met een handicap en kwetsbare gemeenschappen ondersteunen en bepleiten. Staten moeten ervoor zorgen dat het vermogen van dergelijke organisaties om toegang te krijgen tot de gemeenschappen die zij dienen niet op ongepaste wijze wordt beperkt. Bovendien mag de crisis niet worden gebruikt om maatschappelijke organisaties, advocaten van de verdediging en journalisten ervan te weerhouden vitale werkzaamheden te verrichten bij het toezicht op de politie, gevangenissen, detentiecentra voor migranten en andere onderdelen van juridische processen van de staat.

Vrijheid van vereniging en vergadering online garanderen.

De rechten op vrijheid van vreedzame vergadering en vereniging gelden online net als offline. In deze tijd waarin fysieke bijeenkomsten aan beperkingen onderhevig zijn, is het des te noodzakelijker dat de toegang tot en het gebruik van internet worden gewaarborgd. Naast het afzien van beperkingen zoals internetuitschakelingen of onlinecensuur, moeten staten maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat toegang tot internet zich uitstrekt tot de hele wereldbevolking en dat het betaalbaar is. Met name in de context van maatschappelijke organisaties moeten staten ervoor zorgen dat zij

hun registraties online kunnen voltooien en moeten zij hen de mogelijkheid bieden om via onlinefora deel te nemen aan beleidsontwikkeling. In alle gevallen,

Bescherming van het recht op vrijheid van vereniging en vergadering op de werkplek.

Het recht op vrijheid van vereniging strekt zich uit tot het recht om vakbonden en andere vormen van vereniging op de werkplek te vormen, en het recht op vrijheid van vreedzame vergadering strekt zich uit tot het recht om te staken . De crisis onderstreept de noodzaak van bescherming op de werkplek en maatregelen die het recht op gezondheid van alle werknemers waarborgen. In geen geval mogen werknemers worden ontslagen voor het organiseren, noch voor het uitspreken van de noodzaak van betere bescherming en veiligheid op hun werkplekken.

Vrijheid van meningsuiting moet worden gewaarborgd. Het recht van actoren uit het maatschappelijk middenveld, waaronder journalisten en mensenrechtenverdedigers, om vrijelijk ideeën en informatie te zoeken, te ontvangen en door te geven, of het nu gaat om de crisis en het beheer ervan of andere onderwerpen, moet worden gewaarborgd. Wetten die 'vals nieuws' als zodanig strafbaar stellen, en die een lange geschiedenis van misbruik hebben, onder meer doordat ze zijn ingezet om mensenrechtenverdedigers aan te vallen, moeten in het bijzonder worden vermeden.

Deelname van het maatschappelijk middenveld aan multilaterale instellingen moet worden gewaarborgd.

De VN en andere multilaterale instellingen moeten stappen ondernemen om ervoor te zorgen dat maatschappelijke organisaties kunnen blijven deelnemen aan alle beleidsbeslissingen, ook die met betrekking tot de reactie op Covid-19, met name in het geval van publiek-private partnerschappen. Het moet ook doorgaan met het beschikbaar stellen van uitzendingen en archiefbeelden van open sessies van VN-mensenrechtenorganen en andere bijeenkomsten, en waar mogelijk moet het de deelname van het maatschappelijk middenveld via een videoverbinding vergemakkelijken. VN-agentschappen en -organen moeten proactief contact opnemen met maatschappelijke organisaties als er geen persoonlijke ontmoetingen plaatsvinden, waarbij terdege moet worden overwogen om onlinevergaderingen en -consultaties aan te passen aan de veiligheidsbehoeften van mensenrechtenverdedigers en de uitdagingen bij het uitoefenen van de vrijheid van vereniging online. VN-landenteams zijn op dit moment bijzonder belangrijk,

Internationale solidariteit is meer dan ooit nodig .

Financiële beperkingen beperken het vermogen van het maatschappelijk middenveld om bij te dragen aan de reactie op de Covid-19-crisis sterk. Zelfs vóór de crisis was de toegang van het maatschappelijk middenveld tot financiering beperkt door wetten die grensoverschrijdende steun aan banden legden. Staten moeten wetten intrekken die de toegang van het maatschappelijk middenveld tot financiering, met inbegrip van internationale financiering in het bijzonder, onnodig beperken. Bovendien moeten staten waar mogelijk zowel financiële als andere vormen van steun verlenen aan maatschappelijke organisaties, en de sleutelrol erkennen die veel maatschappelijke organisaties spelen bij het waarborgen van de volksgezondheid in het algemeen.

Toekomstige implicaties van Covid-19 en reageren op populaire oproepen tot hervorming.

Tot slot wil de Speciaal Rapporteur opmerken dat het jaar voorafgaand aan de huidige crisis werd gekenmerkt door een ongekende golf van protesten over de hele wereld. Hoewel de eisen en zorgen van de demonstranten van context tot context verschillen, riepen demonstranten consequent op tot

meer democratisch bestuur, meer respect voor de mensenrechten, meer gelijkheid, een einde aan bezuinigingen en zinvolle maatregelen om klimaatverandering en wijdverbreide corruptie te bestrijden. Het is onwaarschijnlijk dat de huidige crisis deze eisen zal verlichten; in ieder geval zal de door de crisis veroorzaakte economische neergang, in combinatie met financiële maatregelen die de ongelijkheid vergroten, de onderliggende oorzaken alleen maar verergeren. In deze context is het van essentieel belang dat bij de reacties van staten op de crisis ten volle rekening wordt gehouden met de eisen van de burgers.

Bron: ohchr.org

14 april 2020

Derogeerbare en niet-derogeerbare rechten

2.2. Siracusa Principles

Er werden door experten twee instrumenten aangenomen die duidelijkheid en zekerheid proberen te verschaffen in de materie van de niet-derogeerbare rechten. Zo werden in 1984 de eerder vernoemde *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights* aangenomen. In dit door experten aangenomen document worden de voorwaarden voor alle afwijkingen van mensenrechtenverdragen verduidelijkt. Hoofdstuk D handelt specifiek over niet-derogeerbare rechten. De expliciet genoemde niet-derogeerbare rechten zijn de volgende: ...het recht op leven; vrijwaring van folteringen, van een wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing en van medische of wetenschappelijke experimenten zonder vrijwillige toestemming; vrijwaring van slavernij of onvrijwillige dienstbaarheid; het recht niet te worden gevangengezet wegens contractuele schuld; het recht niet te worden
99
veroordeeld of tot een zwaardere straf veroordeeld krachtens een strafwetgeving met terugwerkende kracht; het recht op erkenning als een persoon voor de wet; en de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst".

Maar ook artikel 9 en 14 van het BUPO krijgen, zij het dan impliciet, een status als niet-derogeerbare rechten. In paragraaf 70 vindt men omtrent deze rechten het volgende terug: "Hoewel de bescherming tegen willekeurige arrestatie en detentie (art. 9) en het recht op een eerlijke en openbare behandeling van de zaak bij de vaststelling van de tenlastelegging (art. 14) onderworpen kunnen zijn aan legitieme beperkingen indien de omstandigheden van een noodsituatie dit strikt vereisen, kan het ontzeggen van bepaalde rechten die fundamenteel zijn voor de menselijke waardigheid nooit strikt noodzakelijk zijn in een denkbare noodsituatie. Eerbiediging van deze grondrechten is van essentieel belang om het genot van niet-ontkenbare rechten te waarborgen en te voorzien in een doeltreffende voorziening in rechte tegen de schending ervan.
Door dezelfde logica te volgen als het Comité voor de Rechten van de Mens, moeten ook deze rechten als niet-derogeerbaar beschouwd worden. Bovendien verduidelijkt het document in het gehele Hoofdstuk II de verschillende voorwaarden voor derogaties van het BUPO. Zo probeert zij onduidelijkheden uit de weg te ruimen waar staten gebruik van zouden kunnen maken om makkelijker van bepaalde rechten te derogeren. Door dergelijke documenten wordt het onderscheid tussen derogeerbare rechten en niet-derogeerbare rechten minder uitgesproken, aangezien het door duidelijke derogatievoorwaarden moeilijker wordt effectief af te wijken van derogeerbare rechten. Misbruik door staten van noodtoestanden kan hierdoor beperkt worden. Het vermelden waard is dat de opstellers van de *Siracusa Principles* in paragraaf 61 bovendien benadrukken dat er geen sprake is van een juridisch vacuüm bij het legitiem derogeren van bepaalde rechten. Derogatie is toegestaan bij wet en juist daardoor ook onderworpen aan verschillende principes die algemeen toepasbaar zijn.

2.3. Paris Minimum Standards

In hetzelfde jaar als de *Siracusa Principles* werd door de *International Law Association* een document met een gelijkaardig doel aangenomen, namelijk *The Paris Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Emergency*.399 Het document werd aangenomen op de 61ste conferentie van de ILA. Het heeft als doel ervoor te zorgen dat, zelfs wanneer het derogatiemechanisme te goeder trouw gebruikt wordt, de respectievelijke staat ervan afziet af te wijken van de rechten die in artikel 4 BUPO, artikel 15 EVRM en artikel 27
399 FITZPATRICK, J., *Human Rights in Crisis: The International System for Protecting Rights During States of Emergency*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1994, 71. 100 AVRM als niet-derogeerbaar zijn opgesomd. Bovendien worden in sectie C 16 rechten opgesomd die volgens de opstellers als niet-derogeerbaar

moeten beschouwd worden. Deze zijn de volgende: "1) Recht op rechtspersoonlijkheid; 2) Vrijwaring van slavernij of dienstbaarheid; 3) Vrijwaring van discriminatie; 4) Recht op leven; 5) Recht op vrijheid; 6) Vrijwaring van foltering; 7) Recht op een eerlijk proces; 8) Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; 9) Vrijwaring van gevangenschap wegens het niet kunnen nakomen van een contractuele verplichting; 10) Rechten van minderheden; 11) Rechten van het gezin; 12) Recht op een naam; 13) Rechten van het kind; 14) Recht op nationaliteit; 15) Recht om aan het bestuur deel te nemen; 16) Recht op een rechtsmiddel.

Het zijn er dus beduidend meer dan opgesomd in de *Siracusa Principles*. Een ander verschil is dat de *Siracusa Principles* opgesteld zijn bij het BUPO, terwijl de *Paris Minimum Standards* zich baseren op zowel het BUPO, het EVRM als het AVRM. Voor de rest zijn er echter geen belangrijke verschillen te vinden met betrekking tot derogaties. Ook in de *Paris Minimum Standards* worden de voorwaarden voor derogaties gedetailleerder uitgelegd dan in de derogatieclausules van de respectievelijke mensenrechtenverdragen bepaald is, wat de rechtszekerheid en controle ten goede moet komen.400 De beperkingen waaraan de categorie van kernrechten onderworpen is maakt duidelijk dat men niet mag berusten in datgene wat reeds bereikt werd. Andere instrumenten kunnen mogelijkerwijze ook een oplossing bieden voor het beschermingsprobleem in bepaalde situaties. Hierbij denk ik vooral aan de *Declaration of Minimum Humanitarian Standards*.
400 LILLICH, R. B., *Current Developments: The Paris Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Emergency*, 79 Am. J. Int'l L. 1072, 1986. 401 EIDE, A., ROSAS, A. en MERON, T., *Combating Lawlessness in Gray Zone Conflicts through Minimum Humanitarian Standards*, 89 Am. J. Int'l L. 216, 1995. 402 SCHEININ, M., *Workshop International Council on Human Rights Policy & International Commission of Jurists*, Genève, 13-14 februari 2005, 1-2.

3. DECLARATION OF MINIMUM HUMANITARIAN STANDARDS

Dit document werd in 1990 aangenomen in Finland op een expertenmeeting die uitging van de Abo Akademi University Institute for Human Rights in Turku/Abo.401 Vandaar dat de aangenomen declaratie met betrekking tot minimum humanitaire standaarden vaak vermeld wordt als de Turku Declaratie.402 Enkele jaren later zond de Subcommissie voor de preventie van discriminatie en bescherming van minderheden de declaratie door naar 101

de voormalige Commissie voor de Mensenrechten met het oog op haar consideratie.403 De Secretaris-Generaal publiceerde een rapport404 omtrent het onderwerp en werd nog verder aangemoedigd het onderwerp ter harte te nemen door een in consensus aangenomen resolutie405 in 1998. Meerdere documenten werden ook daarna in het kader van de VN aangenomen, maar het was niet de bedoeling nogmaals nieuwe regels te ontwikkelen of een internationaal document te formuleren dat dit deed. Eerder werd getracht de bestaande instrumenten effectiever te gebruiken.406

403 Resolutie van de VN *Subcommission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities*, Res. 1994/26, 1994, UN Doc. E/CN.4/1995/2 en UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1994/56. 404 *Analytical Report* van de Secretaris-Generaal tengevolge van de Commission of Human Rights Resolution 1997/21, UN Doc. E/CN.4/1998/87. 405 Resolutie van de Commissie voor de Mensenrechten, Res. 1998/29, *Minimum Humanitarian Standards*, 1998, U.N. Doc. E/CN.4/1998/29. 406 ODELLO, M., *Fundamental Standards of Humanity: A Common Language of International Humanitarian Law and Human Rigths Law*, 34 in ARNOLD, R. en QUENIVET, N. (eds.), *International Humanitarian Law and Human Rights Law: Towards a New Merger in International Law*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2008, 596. 407 LINDFELT, M., *The Question of Non-Derogable Rights and Public Emergency*, 70 in *European Master's Degree in Human Rights and Democratisation: Awarded Theses of the Academic Year 1999-2000*, Venetië, Marsilio Editori, 2001, 231.

In zekere zin is de *Declaration of Minimum Humanitarian Standards* natuurlijk vergelijkbaar met de hiervoor besproken documenten. Zij probeert een oplossing te zoeken voor dezelfde problemen. Ook zij doet dit door niet-derogeerbare rechten vast te leggen. Maar er is een verschil in uitgangspunt. Zo gaan de voorheen genoemde documenten, hoewel ze ook instrumenten van internationaal humanitair recht vernoemen, eigenlijk allemaal uit van de mensenrechten. Ze proberen bepaalde mensenrechten een niet-derogeerbare status toe te kennen. De *Declaration of Minimum Humanitarian Standards* echter, vertrekt van het gegeven van mensenrechten én internationaal humanitair recht om zo tot een samensmelting te komen. En deze samensmelting wordt inderdaad kracht bijgezet door ze een niet-derogeerbare status te geven in de eerste paragraaf van artikel 1. Bovendien maakt artikel 2 duidelijk dat de declaratie een horizontale benadering nastreeft:407 „*These standards shall be respected by, and applied to all persons, groups and authorities, irrespective of their legal status and without any adverse discrimination.*‟ Hiermee wordt zowel het tweede als vierde eerder geïdentificeerde probleem aangepakt, namelijk wanneer een staat geen partij zou zijn bij een verdrag dat de bescherming biedt, of wanneer er sprake is van een actor die geen staat is. Een andere bijzonderheid van de verklaring is dat in artikel 19 de individuele 102

aansprakelijkheid voor ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht benadrukt wordt.
Als we naar de in de verklaring opgesomde rechten kijken vinden we echter geen grote verschillen met de voorgaande verklaringen die dezelfde problemen probeerden aan te pakken. Volgens Fogelholm zijn de standaarden die in de Turku Declaratie zijn opgenomen en die hij *Fundamental Standards of Humanity* noemt, aangezien dit een neutralere term is, afgeleid uit 5 verschillende bronnen. Deze zijn in de eerste plaats de internationale strafhoven, met als belangrijkste het ICC. Ten tweede wordt het BUPO genoemd. Aangenomen kan worden dat hier ook de andere belangrijkste mensenrechtenverdragen bijhoren, zoals het EVRM en het IAVBPR. De Geneefse Conventies zijn de derde bron408. Ten vierde noemt hij de *Guiding Principles on Internal Displacement* van de Commissie voor de Mensenrechten. Dit omdat in deze principes regels van mensenrechten, internationaal humanitair recht en vluchtelingenrecht reeds zijn samengebracht. Ten vijfde worden de standaarden die de *International Labour Organisation* aannam ook als bron beschouwd.409 Toch is er, ondanks het verschil met de voorgaande instrumenten, geen grote oplossing gebracht door de *Declaration of Minimum Humanitarian Standards*. Bovendien mag niet uit het oog verloren worden dat al deze instrumenten uiteindelijk *soft law* zijn. Dit wil zeggen dat ze geen bindende kracht bezitten en slechts declaratieve van aard zijn. Hoewel deze declaratieve kracht ook niet onderschat mag worden, wijzen de vele mensenrechtenschendingen en schendingen van internationaal humanitair recht erop dat een echte oplossing nog niet in zicht is.

Bron:
Faculteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Gent Academiejaar 2008-09 **Het Verband tussen Mensenrechten en Internationaal Humanitair Recht** Masterproef van de opleiding „Master in de rechten‟ Ingediend door ***Astrid Van de Velde*** (studentennr. 20044613) (major: Nationaal en Internationaal Publiekrecht) Promotor: Professor Marc Cogen Commissaris: Cécile Vandewoude

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Artikel 93 en 94 grondwet

doorwerking internationale verdragen in de nationale rechtsorde

https://archive.org/details/kst-31570-22

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
2354246-1007970-PDC19

Bijlage(n)
-

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 4 mei 2021
Betreft Stand van zaken vaccinatiebewijzen

Geachte voorzitter,

Het kabinet treft voorbereidingen voor de mogelijke inzet van vaccinatiebewijzen, voor nationale toepassing en in internationaal verband. Uw Kamer is van de voortgang hiervan al enkele malen op de hoogte gehouden in de stand van zakenbrieven covid-19[1][2][3].
Ik hecht aan zorgvuldige besluitvorming rond de toepassing van dit instrument. In deze brieflicht ik dit toe.

In recente contacten met uw Kamer, onder meer tijdens het debat over het Wetsvoorstel tot wijziging van de "Wet publieke gezondheid vanwege de invoering van aanvullende maatregelen voor het internationaal personenverkeer in verband met de bestrijding van de epidemie van covid-19" en in het nader verslag inzake het wetsvoorstel "Tijdelijke wet covid-19 toegangstesten", zijn verschillende vragen gesteld over de inhoudelijke inzet en de technische ontwikkeling van vaccinatiebewijzen. Ook waren er vragen over de planning van de besluitvorming over dit onderwerp. Dit mede in relatie tot adviezen van het Europees Centrum voor ziektepreventie en – bestrijding (ECDC), de Gezondheidsraad en het OMT en de ontwikkelingen in het kader van de Europese verordening met betrekking tot een Digitaal Groen Certificaat (DGC) ten behoeve van het vrij verkeer van personen in de EU deze zomer.
Graag wil ik in deze brief met uw Kamer delen hoe ik het besluitvormingsproces over vaccinatiebewijzen zie, gelet op de stand van zaken en op wat er nog moet gebeuren. Ik ben mij ervan bewust welke belangen op het spel staan en de ethische en juridische discussies die hier aan de orde zijn.
In het onderstaande zal ik eerst een korte terugblik geven op de besluitvorming tot nu toe. Ik zal daarna in gaan op de mogelijke toepassingen en wat nog nodig is in de voorbereiding en welke afhankelijkheden er zijn. Vervolgens ga ik in op het besluitvormingsproces.

---

1 Kamerstuk II 2020/21, 25295 nr. 1032
2 Kamerstuk II 2020/21, 25295 nr. 1063
3 Kamerstuk II 2020/21, 25 295 nr. 1105

Besluitvorming tot nu toe
Naar aanleiding van het advies van de Gezondheidsraad van 4 februari jl. over het ethisch en juridisch afwegingskader ten behoeve van de inzet van vaccinatiebewijzen, heb ik op 8 maart jl. een kabinetsappreciatie met uw Kamer gedeeld[4]. Zoals ik in mijn vorige Kamerbrieven heb aangegeven, zijn vaccinaties onze troef om uit deze crisis te komen, en bieden daarom veel perspectief om de samenleving weer op een voorzichtige en gecontroleerde wijze open te kunnen stellen. Daarbij is het expliciet niet de bedoeling om te komen tot een (indirecte) vaccinatieplicht. Vaccineren moet wat het kabinet betreft altijd een vrije keus blijven, zodat geen drang of dwang ontstaat. Mensen moeten zich dus nooit verplicht voelen te bewijzen dat ze gevaccineerd zijn. Echter, in het kabinetsstandpunt in de Kamerbrief van 8 maart jl. is ook aangegeven dat wanneer voldoende mensen in de samenleving zijn gevaccineerd en wanneer er duidelijkheid is over de mate van transmissiereductie, vaccinatiebewijzen ingezet kunnen worden om de samenleving weer open te kunnen stellen. Over de kabinetsappreciatie is tijdens het debat van 10 maart jl. met uw Kamer gesproken met als uitkomst dat gestart zou worden met de technische voorbereidingen van een vaccinatiebewijs om internationaal reizen deze zomer te faciliteren. Ook heb ik met uw Kamer besproken dat een besluit zou volgen over een mogelijke nationale toepassing van het vaccinatiebewijs, mits aan twee voorwaarden is voldaan. De eerste voorwaarde is dat duidelijk moet zijn dat vaccinatie daadwerkelijk bijdraagt aan vermindering van de virustransmissie. Als tweede voorwaarde werd genoemd dat een aanzienlijk deel van de bevolking moet zijn gevaccineerd. Randvoorwaarde voor eventuele inzet was dat geen sprake zal zijn van een (in)directe vaccinatieplicht. Belangrijk is wel dat een vaccinatiebewijs een bijdrage kan leveren aan het heropenen van de samenleving en het mogelijk maken van internationaal verkeer. In de wetsvoorstellen voor testbewijzen en quarantaine zijn daarom grondslagen opgenomen om de inzet van vaccinatiebewijzen te kunnen regelen zodra aan deze voorwaarden wordt voldaan.

Op 17 maart jl. heeft de Europese Commissie een voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad gepubliceerd voor een kader waarin de afgifte, de verificatie en acceptatie van vaccinatie-, test- en herstelcertificaten wordt vastgelegd. Dit wordt het Digitaal Groen Certificaat genoemd (DGC). Op 26 maart jl.[5] heeft uw Kamer een Kabinetsappreciatie ontvangen over dit voorstel. In de conceptverordening worden lidstaten verplicht tot de uitgifte en erkenning van een interoperabel certificaat op basis van een vaccinatie-, test- en herstelbewijs ter bevordering van het vrij verkeer van personen in de EU tijdens de covid-19 pandemie.
Met eerder genoemd debat en beantwoording van de vragen uit het schriftelijk overleg naar aanleiding van deze Kabinetsappreciatie ben ik ook tegemoet gekomen aan de motie-Segers[6] om geen onomkeerbare stappen te zetten voor een Europees 'vaccinatiepaspoort', voordat de Kamer hierover heeft gesproken.

Op 14 april jl. bereikten de lidstaten overeenstemming over de Raadspositie aangaande het certificaat. Het voorstel is voorbereid door de Europese Commissie om te zorgen dat alle EU-lidstaten hun certificaten op dezelfde manier inrichten (harmonisatie), zodat de onderlinge erkenning technisch wordt vergemakkelijkt (interoperabiliteit). Dit vraagt veel nationale en Europese uitwerking en

[4] Kamerstuk II 2020/21, 25 295 nr. 1032.
[5] Kamerstuk II 2020/21, 22 112 nr.3068
[6] Kamerstuk II 2020/21, 25 295 nr. 1046

afstemming en uiteindelijk ook mondiale afstemming. De voorgestelde verordening schrijft niet voor welke rechten mensen krijgen die een DGC kunnen tonen. Welke certificaten door lidstaten worden voorgeschreven en of lidstaten versoepelingen van maatregelen toekennen aan reizigers die binnenkomen met één van deze certificaten, bijvoorbeeld een uitzondering op de quarantaineplicht, is aan de lidstaten zelf. Dit wordt niet via deze verordening geregeld. Op dit moment zijn de onderhandelingen tussen de Europese Commissie, de Raad en het Europees Parlement gaande. Er wordt naar gestreefd dat de verordening op 21 juni aanstaand van kracht wordt met een overgangsperiode van zes weken voor de nationale implementatie van het DGC. Op 28 april jl. bepaalde het Europees Parlement zijn standpunt. Het voorstel van de Europese Commissie is positief ontvangen. Het is de inzet van het Portugese EU-voorzitterschap om de onderhandelingen zo snel mogelijk af te ronden.

Toepassing vaccinatiebewijs
Voor de toepassing van vaccinatiebewijzen zie ik op dit moment de volgende drie mogelijkheden:

1. Voor inkomende reizigers, als mogelijke vrijstelling op de quarantaineplicht of mogelijk de verplichte negatieve test voor reizigers uit hoog-risicogebieden (al dan niet als onderdeel van het DGC).
2. Voor uitgaande reizigers, wanneer zij een vaccinatiebewijs nodig hebben ten behoeve van een internationale reis (al dan niet als onderdeel van het DGC).
3. Binnen Nederland, als alternatief voor een testbewijs indien verplicht voor toegang tot bepaalde activiteiten en voorzieningen in Nederland (gelijkstelling).

Voor de toepassing van vaccinatiebewijzen zie ik drie belangrijke afhankelijkheden:
- conform de eerder genoemde voorwaarden moet deze medisch verantwoord zijn;
- het moet technisch uitvoerbaar zijn en
- de benodigde juridische grondslagen dienen goed te zijn vorm gegeven.

Hieronder ga ik nader in op elk van deze afhankelijkheden.

Medisch verantwoord
Over de vraag of het medisch verantwoord is een vaccinatiebewijs in te voeren hecht ik eraan te benadrukken dat ik dit op een verantwoorde manier wil doen. Daarom heb ik op 2 maart jl. de Gezondheidsraad gevraagd mij te adviseren over wat de verwachting is over het effect van vaccinatie op de transmissie van SARS-CoV-2 in Nederland, en hoe dit beoordeeld moet worden in de internationale context waarin verspreiding kan blijven plaatsvinden. In dit advies, dat in de week van 17 mei wordt verwacht, zal de Gezondheidsraad zoveel mogelijk resultaten uit internationale studies en ontwikkelingen meenemen.
Op 21 april jl. heeft het ECDC een tussentijds richtsnoer gepubliceerd. Daarin wordt aangegeven dat er eerste signalen uit wetenschappelijke onderzoeken aangeven dat volledig gevaccineerde personen, indien geïnfecteerd, minder kans hebben om SARS-CoV-2 door te geven aan niet-gevaccineerden. In het richtsnoer geeft het ECDC aan dat het restrisico voor besmetting en transmissie van een volledig gevaccineerde reiziger als zeer laag beoordeeld wordt. Daarom wordt aanbevolen dat lidstaten kunnen overwegen een uitzondering te maken op de

test- en quarantaineverplichting voor reizigers die volledig zijn gevaccineerd. Het ECDC geeft hierbij wel aan dat de verspreiding van zorgwekkende varianten, waarvoor opgebouwde afweer minder effectief is, in acht genomen dient te worden. Uit het rapport van het ECDC maak ik op dat deze adviezen bezien moeten worden in de nationale context. Daarom ben ik van mening dat het pas verstandig is een uitzondering te maken op de test- en quarantaineplicht voor reizigers die volledig zijn gevaccineerd, als dit op basis van bovengenoemde adviezen van de Gezondheidsraad en OMT (zie hieronder) kan worden besloten.

In antwoord op recente vragen van uw Kamer heb ik gemeld dat de resultaten van onderzoeken naar virustransmissie na vaccinatie slechts gedeeltelijk beschikbaar zijn en vaak nog niet collegiaal getoetst door een onafhankelijke partij (peer-review). Gezien het feit dat asymptomatische patiënten een mogelijke bron van overdracht van SARS-CoV-2 zijn, is voorzichtigheid gewenst bij aannames over de mate waarin vaccinatie de overdracht van het virus tegengaat. Gebaseerd op de voorlopige resultaten is de verwachting dat vaccinatie het aantal dagen dat iemand besmettelijk is sterk inkort. Bovendien wordt verwacht dat de transmissie wordt beperkt door de verminderde klachten, zoals hoesten en niezen. Aannemelijk is dat vaccinatie leidt tot een reductie van transmissie, maar niet tot steriele immuniteit (dat wil zeggen dat het besmetten van een ander persoon niet meer mogelijk is). Transmissie hangt verder ook samen met het vaccin, leeftijd, virusvariant, lokale omstandigheden, vaccinatiegraad en bijvoorbeeld het seizoen. Ik heb het RIVM gevraagd de meest recente (onderzoeks)ontwikkelingen te monitoren.
De vraag welke epidemiologische randvoorwaarden er moeten zijn in het kader van de hierboven genoemde derde toepassing van vaccinatiebewijzen, dus binnen Nederland, om gevaccineerde personen van maatregelen uit te zonderen (waaronder de vaccinatiegraad van de populatie), wil ik aan het OMT voorleggen. Dit doe ik direct na het beschikbaar komen van het advies van de Gezondheidsraad, in de tweede helft van mei. Bij de besluitvorming over de inzet van vaccinatiebewijzen zal het kabinet het maatschappelijke belang dat hiermee gemoeid is uiteraard sterk meewegen.

Technisch uitvoerbaar
Over de technische realisatie schets ik hieronder de stand van zaken. Zoals ik in mijn Kamerbrief van 13 april jl.[7] heb aangegeven, zal het beoogde vaccinatiebewijs onderdeel worden van de CoronaCheck app. Hierdoor hoeft de burger maar één enkele applicatie te gebruiken om een test-, herstel- of vaccinatiebewijs te genereren. Daarnaast zal het ook mogelijk worden gemaakt om het vaccinatiebewijs aan te vragen via de website www.coronacheck.nl en op papier. Het uitgeven van een vaccinatiebewijs is in de technische uitwerking complex. Zo vindt het vaccineren plaats door verschillende uitvoerders (o.a. GGD, huisartsen, zorginstellingen). Al deze zorgverleners hebben een eigen decentraal bronsysteem, waarin zij vaccinatiegegevens registreren. De gegevens van mensen die daarvoor toestemming hebben gegeven komen in het COVID19-vaccinatie Informatie en MonitoringsSysteem (CIMS) van het RIVM.
Het ontwerp voor het onderdeel vaccinatiebewijzen van de CoronaCheck app en de website gaat uit van een volledig geautomatiseerde hoofdroute die gebruik maakt van het CIMS en daarnaast van enkele decentrale bronsystemen van de uitvoerders. Gebruikers kunnen vervolgens via de app en/of website inloggen met hun DigiD, zodat zij hun vaccinatiegegevens kunnen ophalen uit het CIMS of,

[7] Kamerstuk II 2020/21, 25 295, nr. 1105.

indien beschikbaar, de gekoppelde decentrale bronsystemen. Vervolgens vertaalt de app en/of website de vaccinatiegegevens in een vaccinatiebewijs. Dit zullen feitelijk twee verschillende QR-codes zijn: een QR-code voor nationaal gebruik (indien ook wordt besloten tot nationale implementatie van het vaccinatiebewijs) en een QR-code voor internationaal reizen. Bij de QR-code voor nationaal gebruik zal niet herleidbaar zijn of sprake is van een test-, vaccinatie- of herstelbewijs. Dit is wel het geval bij de QR-code voor internationaal reizen, zodat voldaan wordt aan de interoperabiliteitseisen conform de eisen die de Europese verordening aan het DGC stelt.

Er zullen personen zijn van wie de gegevens niet in het CIMS aanwezig zijn. Dit betreft onder meer personen die geen toestemming hebben gegeven om de vaccinatiegegevens met het RIVM te delen en die door een uitvoerende partij zijn gevaccineerd waarvan het bronregistratiesysteem (nog) niet gekoppeld is aan de app en/of website. Ook zijn de vaccinatiegegevens van personen die in het buitenland zijn gevaccineerd niet beschikbaar via het CIMS. Voor deze groepen mensen (en voor mensen die niet beschikken over een smartphone of computer) zal een alternatieve route worden ontwikkeld. Bij de invulling van de alternatieve route zal een oplossing worden gezocht, waarbij de vaccinatiegegevens op een betrouwbare en veilige manier door de burger kunnen worden opgevraagd en omgezet in een vaccinatiebewijs. Hierbij wordt voorzien dat er sprake zal zijn van handmatige handelingen, aangezien er (nog) geen sprake is van een automatische koppeling (zoals dat wel het geval is in de hoofdroute). We zijn in gesprek met de uitvoerende partijen van het vaccinatieprogramma om het proces van deze alternatieve route verder uit te denken en zo goed mogelijk in te richten.

Er komen mogelijk nog wijzigingen voort uit het besluitvormingsproces waarmee de Europese verordening tot stand komt, waardoor de eisen aan de technische vormgeving van het DGC mogelijk nog worden aangepast. Daarnaast zullen naar verwachting niet alle bronregistratiesystemen van de uitvoerders direct gekoppeld kunnen worden aan de CoronaCheck app en de website. De vaccinatiegegevens die beschikbaar zijn via het CIMS zullen beschikbaar zijn vanaf 1 juni aanstaande. Het CIMS is voor de korte termijn de belangrijkste bron voor de aanlevering van vaccinatiegegevens ten behoeve van het vaccinatiebewijs omdat de gegevens direct beschikbaar zullen zijn en het overgrote deel van de vaccinatiegegevens van burgers in het CIMS terecht komen. Belangrijk hierbij is dat het RIVM voor de beschikbaarheid en juistheid van de vaccinatiegegevens afhankelijk is van een correcte levering door de eerdergenoemde uitvoerders.

Zoals hiervoor aangegeven zal het vaccinatiebewijs bestaan uit twee QR-codes. De QR-code ten behoeve van internationaal reizen zal, vanwege de eisen die de Europese verordening stelt, meer persoonsgegevens bevatten en is daarom privacygevoelig. De verwerking van persoonsgegevens dient veilig en AVG-conform te zijn. In de onderhandelingen over de verordening wordt nog over deze dataset nog gesproken.

Voor de controle van het vaccinatiebewijs nationaal en bij grensoverschrijdend verkeer, zal zoveel mogelijk aangesloten moeten worden bij bestaande structuren. In samenwerking met de vervoerders wordt samen met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bekeken hoe deze controle zal plaatsvinden.

Juridische grondslagen

De benodigde juridische grondslagen voor de genoemde toepassingen worden als volgt mogelijk gemaakt.

De juridische basis voor het uitgeven, verifiëren en accepteren van vaccinatie-, test- en herstelcertificaten wordt geschapen met de Europese verordening.

Hierboven in de paragraaf *Besluitvorming tot nu toe* is de totstandkoming daarvan geschetst. Met een nota van wijziging is aan het wetsvoorstel "Tijdelijke wet testbewijzen covid-19" een grondslag toegevoegd om bij of krachtens algemene maatregel van bestuur de implementatie van de verordening te regelen[8]. Het ontwerp van deze algemene maatregel van bestuur zal aan uw Kamer worden voorgelegd alvorens advies wordt gevraagd aan de Raad van State. Wanneer onmiddellijke inwerkingtreding nodig is, kan de invoering ook tijdelijk, voor een periode van maximaal drie maanden, bij ministeriële regeling worden geregeld. Voor zover niet met toestemming kan worden volstaan, bieden de Europese verordening en de nationale voorschriften ter uitvoering daarvan de juridische grondslag voor de verwerking van de persoonsgegevens voor de certificaten.

Verder bevat het wetsvoorstel "Tijdelijke wet testbewijzen covid-19" de grondslag om bij of krachtens algemene maatregel van bestuur een vaccinatiebewijs gelijk te stellen aaneen testbewijs voor de toegang tot activiteiten en voorzieningen waarvoor een testbewijs is voorgeschreven [9]. De grondslagen voor het verwerken van persoonsgegevens ten behoeve van testbewijzen, zijn van overeenkomstige toepassing op vaccinatiebewijzen. Voordat tot het vaststellen van een dergelijke algemene maatregel van bestuur wordt overgegaan, dient voldaan te worden aan beide, in deze brief al eerder vermelde voorwaarden, te weten dat er duidelijkheid bestaat over transmissie en een aanzienlijk deel van de bevolking is gevaccineerd. Bij deze besluitvorming zullen ook de eveneens al genoemde adviezen van de Gezondheidsraad en het OMT worden betrokken. Vervolgens wordt het ontwerp van de algemene maatregel van bestuur aan uw Kamer voorgelegd voordat advies wordt gevraagd aan de Raad van State. Ik benadruk dat een vaccinatiebewijs met deze gelijkstelling *naast* een testbewijs komt: men zal zich niet hoeven laten vaccineren om toegang tot activiteiten of voorzieningen te krijgen. Daarvoor volstaat een correcte testuitslag.

Het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet publieke gezondheid vanwege de invoering van aanvullende maatregelen voor het internationaal personenverkeer in verband met de bestrijding van de epidemie van covid-19 voorziet er in dat gevaccineerde personen bij ministeriële regeling kunnen worden aangewezen als categorie van personen voor wie de quarantaineplicht en de testverplichting niet geldt. De voorwaarde daarvoor is onder meer dat uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat het restrisico voor besmetting en transmissie bij gevaccineerde personen als zeer beoordeeld wordt en dat afdoende verifieerbaar is dat een persoon inderdaad gevaccineerd is. Hiervoor zijn de eerdergenoemde te verwachten adviezen van de Gezondheidsraad en van het OMT van grote betekenis. Op de hiervoor bedoelde ministeriële regeling zullen de procedurevoorschriften uit artikel 58c van de Wet publieke gezondheid van toepassing zijn, dit betekent dat de regeling bij uw Kamer zal worden nagehangen.

Gesprekken met stakeholders
In verschillende overleggen zijn onder andere op hun verzoek de sociale partners op de hoogte gehouden van de voorbereidingen voor het vaccinatiebewijs en het DGC. Ook ben ik samen met de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Infrastructuur en Waterstaat regelmatig in gesprek met VNO-NCW, de vervoerders en de reisbranche.

---

[8] Kamerstukken II 2020/21, 35 807, nr. 11)
[9] Kamerstukken II 2020/21, 35 807, nr. 2

Het bedrijfsleven hecht aan een spoedige maar verantwoorde invoering.

Besluitvormingstraject
Ik verwacht dat het kabinet begin juni een besluit kan nemen over het invoeren van vaccinatiebewijzen, op basis van:
- de adviezen van achtereenvolgens de Gezondheidsraad over het effect van vaccinaties op transmissie in de week van 17 mei en een advies van het OMT over de epidemiologische randvoorwaarden voor volledig gevaccineerden op de test- en quarantaineverplichting voor inkomende reizigers eind mei en
- het grotendeels afgerond zijn van de technische en juridische voorbereidingen.

Dit uitgaande van definitieve Europese besluitvorming over het DGC in juni.

Mijn streven is dit kabinetsbesluit begin juni aan uw Kamer voor te leggen, zodat u zich hierover kunt beraden. De eerste drie weken van juni kunnen dan tevens worden benut om een ontwerp van de algemene maatregel van bestuur over de gelijkstelling van het vaccinatiebewijs aan het testbewijs aan uw Kamer aan te bieden en voor advies aan de Raad van State voor te leggen, eventuele pilots uit te voeren en de laatste technische hobbels te nemen en zoveel mogelijk aanvullende bronsystemen met vaccinatiegegevens te koppelen. Een eventuele vrijstelling van de quarantaine- en testverplichting voor gevaccineerde reizigers geschiedt bij ministeriële regeling, waarvoor een nahangprocedure bij uw Kamer geldt.
In Europees verband wordt ernaar gestreefd de EU-verordening op 21 juni 2021 van kracht te laten worden. Na het van kracht worden van de Europese verordening hebben de lidstaten nog een overgangsperiode van zes weken om de verordening uit te voeren. Gezien het begin van de zomervakanties, vrij snel na 21 juni, acht ik het echter van belang geen tijd te verliezen en van start te gaan zodra dat medisch en technisch verantwoord is. Hiermee kom ik mede tegemoet aan de Europese verordening en aan de motie van het lid Jetten die het kabinet verzoekt om de vaccinatiebewijzen en het coronapaspoort zo spoedig als verantwoord mogelijk in te voeren en hiermee in ieder geval niet te wachten tot in de zomer[10]. In aanloop naar de zomerperiode heeft de Commissie op 3 mei een voorstel gedaan tot wijziging voor Raadsaanbeveling 2020/912 over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking. Uw Kamer wordt hierover zo spoedig mogelijk geïnformeerd.

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Hugo de Jonge

[10] Kamerstuk II 2020/21 25 295 nr. 1039.

Verordeningen, richtlijnen en andere rechtshandelingen

Om de doelstellingen van de verdragen te bereiken, kan de EU verschillende soorten rechtshandelingen vaststellen. Sommige daarvan zijn bindend, andere niet. Sommige gelden voor alle EU-landen, andere maar voor een paar.

Verordeningen

Een "verordening" is een bindende rechtshandeling die in de hele EU van toepassing is. Zo hebben het Europees Parlement en de Raad een verordening vastgesteld om ervoor te zorgen dat van buiten de EU ingevoerde producten aan bepaalde gemeenschappelijke eisen voldoen.

Richtlijnen

Een "richtlijn" is een rechtshandeling die een bepaald doel vastlegt dat alle EU-landen moeten bereiken. Maar zij mogen zelf de wetgeving vaststellen om dat doel te bereiken. Een voorbeeld is de richtlijn consumentenrechten, waarmee de rechten van de consument in de hele EU zijn aangescherpt. Zo mogen bij aankopen via internet geen verborgen kosten in rekening worden gebracht en is de bedenktijd voor de consument verlengd.

Besluiten

Een "besluit" is bindend voor degene tot wie het gericht is (een EU-land of bedrijf) en is rechtstreeks van toepassing. De Commissie heeft bijvoorbeeld een besluit vastgesteld over de deelname van de EU aan verschillende organisaties voor terrorismebestrijding. Dit besluit geldt dus enkel voor deze organisaties.

Aanbevelingen

Een "aanbeveling" is niet bindend. De aanbeveling van de Commissie waarin zij de juridische autoriteiten van de EU-landen oproept meer gebruik te maken van videoconferenties om de juridische samenwerking over de grens heen te verbeteren, heeft dus geen juridische gevolgen. Dankzij een aanbeveling kunnen de Europese instellingen hun opvattingen kenbaar maken en een bepaalde gedragslijn voorstellen, zonder dat dit juridische verplichtingen schept voor de betrokkenen.

Adviezen

Een "advies" is een niet-bindende verklaring van een van de instellingen en schept dus geen juridische verplichtingen voor degenen tot wie het advies gericht is. Een "advies" is niet bindend. Het wordt gegeven door een van de grote EU-instellingen (Commissie, Raad of Parlement) of door het Comité van de Regio's of het Europees Economisch en Sociaal Comité. De beide comités brengen tijdens het wetgevingsproces adviezen uit om hun standpunt over de regionale of sociaaleconomische aspecten van het voorstel kenbaar te maken. Zo heeft het Comité van de Regio's bijvoorbeeld een advies uitgebracht over maatregelen tegen luchtverontreiniging in Europa.

Meer informatie

Zoeken in de wetgeving
EU-recht in de praktijk
Zoeken in de Legislative Observatory van het Europees Parlement
Samenvattingen van EU-wetgeving

EU-recht

Het EU-recht is een van de fundamentele pijlers van de rechtsorde van de EU en is bedoeld ter waarborging van de eenheid en de samenhang van het EU-recht. Het HvJ-EU heeft bevestigd dat het EU-recht absolute voorrang heeft op de binnenlandse wetgeving van de lidstaten, en heeft altijd gezegd dat het de uiteindelijke bevoegdheid heeft om te bepalen wat de verhouding is tussen het recht van de EU en de nationale wetgevingen. In de mijlpaalzaken van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der BelastingenenCosta v ENEL heeft het HvJ-EU de fundamentele doctrines van rechtstreekse werking en voorrang van het EU-recht ontwikkeld. Volgens deze doctrine heeft het EU-recht absolute voorrang boven het recht van de lidstaten, en de nationale rechtbanken moeten met deze voorrang bij hun uitspraken rekening houden. Het HvJ-EU heeft deze doctrines ingevuld in de volgende zaken. In Internationale Handelsgesellschaft stelde het dat het recht van de EU zelfs voorrang heeft met betrekking tot in nationale grondwetten vastgelegde grondrechten.

Bron: Europees Parlement

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2007–2008

29 861 **Arbeidsmigratie en sociale zekerheid**

Nr. 19 **BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 21 september 2007

Naar aanleiding van een overleg tussen uw Kamer en de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over arbeidsmigratie en sociale zekerheid heeft uw Kamer op 31 oktober 2006 de motie-Visser aangenomen (Kamerstukken II 2006/07, 29 861, nr. 15). De motie handelt over de doorwerking van het internationale en Europese recht in de Nederlandse rechtsorde en over de gevolgen daarvan voor de Nederlandse wetgever.

Graag zend ik u bijgaande kabinetsnotitie naar aanleiding van deze motie.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
G. ter Horst

KST110337
0708tkkst29861-19
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
’s-Gravenhage 2007

Doorwerking internationaal recht in de Nederlandse rechtsorde

Deze notitie handelt over het constitutionele kader met betrekking tot de doorwerking van Europese en internationale bepalingen in de Nederlandse rechtsorde, zoals onder meer neergelegd in de artikelen 93 en 94 Grondwet. De notitie vormt daarmee de reactie van het kabinet op de motie-Visser van 31 oktober 2006 (Kamerstukken II 2006–2007, 29 861, nr. 11).

De motie is aangenomen tijdens een debat van 26 oktober 2006 naar aanleiding van het algemeen overleg tussen de Tweede Kamer en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid op 12 oktober 2006 over de problematiek rond arbeidsmigratie en sociale zekerheid. De motie verwoordt het gevoelen dat de wijze waarop internationaal recht in het Nederlandse constitutionele stelsel voorrang geniet boven nationaal recht leidt tot beperking van de beleidsvrijheid van de Nederlandse wetgever.

De motie-Visser verzoekt de regering in dat licht een onafhankelijke commissie in te stellen die fundamentele en principiële vragen onderzoekt, zoals:
– hoe het internationale en het Europese recht doorwerkt in de nationale rechtsorde;
– hoe het internationale recht doorwerkt in de Europese rechtsorde, en
– wat de consequenties hiervan zijn voor de Nederlandse wetgever.

De in de motie geformuleerde vragen richten zich op het bestaande constitutionele kader met betrekking tot de doorwerking van internationaal en Europees recht. Het kabinet acht het derhalve niet aangewezen ter beantwoording van deze vragen een onafhankelijke commissie in te stellen. De vragen uit de motie worden in onderhavige notitie behandeld. De conclusies van deze notitie worden hierna als eerste weergegeven.

1. Conclusies

Op basis van de navolgende uiteenzetting kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

i. De motie richt zich op de beleidsvrijheid van de nationale wetgever. De wetgever is hoe dan ook gebonden aan verdragsverplichtingen, ongeacht het systeem van doorwerking van het internationale en Europese recht. In zoverre is artikel 94 Grondwet voor de wetgever niet van doorslaggevend belang.
ii. Ook de Europese Gemeenschap is gebonden aan het internationale recht. Door de Gemeenschap gesloten verdragen maken deel uit van het gemeenschapsrecht.
iii. Door deze binding ziet de nationale wetgever – waaronder het Nederlandse parlement – logischerwijs grenzen gesteld aan zijn beleidsvrijheid. Het parlement kan wel in de fase van totstandkoming van verdragen en regelgeving invloed uitoefenen. De (grond)wet waarborgt bovendien deze betrokkenheid van het parlement bij de totstandkoming van verdragen.
iv. Opzegging van verdragen behoort op zichzelf ook tot de mogelijkheden. In veel gevallen is opzegging echter niet mogelijk zonder zich van de internationale gemeenschap te isoleren.

2. Doorwerking van internationaal recht in de nationale rechtsorde

Bij de doorwerking van internationaal recht in de nationale rechtsorde spelen drie elementen een rol: (a) de toepasbaarheid van internationale bepalingen in de Nederlandse rechtsorde, (b) de mogelijkheid om een beroep te doen op internationale bepalingen voor een Nederlandse rechter en (c) de voorrang in geval van een conflict tussen internationale bepalingen en nationale bepalingen.

De wetenschappelijke literatuur onderscheidt twee stelsels van doorwerking van internationale bepalingen in de nationale rechtsorde: het monistische en het dualistische stelstel. In een monistisch stelsel doet het voor de gelding in de nationale rechtsorde niet ter zake of een regel een nationale dan wel internationale oorsprong heeft. Omzetting van de regel van internationale oorsprong in een nationale regel is niet nodig. In een dualistisch stelsel worden internationale bepalingen pas onderdeel van de nationale rechtsorde nadat zij door de nationale wetgever zijn omgezet in een nationale regel.

Ons land heeft – zo wordt algemeen aangenomen – een *gematigd monistisch* stelsel met betrekking tot de doorwerking van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties[1]. De Nederlandse rechter dient in beginsel zowel de bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties als nationale rechtsregels toe te passen. Er is sprake van een nuancering (of matiging) van het monistische stelsel, omdat de toepasbaarheid beperkt is tot bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties die (a) een ieder verbinden en (b) bekendgemaakt zijn. Dit is neergelegd in artikel 93 van de Grondwet:

Artikel 93
Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.

Waar toepassing van een ieder verbindende en bekendgemaakte bepalingen in strijd zou komen met een Nederlands wettelijk voorschrift, moet de Nederlandse rechter dat wettelijke voorschrift buiten toepassing laten. Dit komt tot uitdrukking in artikel 94 van de Grondwet:

Artikel 94
Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.

Artikel 93 staat vooral in de sleutel van de rechtszekerheid: pas na hun bekendmaking hebben een ieder verbindende bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties verbindende kracht jegens de burger[2]. Deze bekendmaking vindt plaats in het Tractatenblad. Uitzonderingen daarop zijn mogelijk, bijvoorbeeld via het Publikatieblad van de Europese Unie[3]. Artikel 94 regelt vervolgens de gevolgen van door de rechter geconstateerde strijdigheid van nationale wettelijke voorschriften met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties: de nationale wettelijke bepaling vindt geen toepassing en de bepaling van het verdrag of besluit van een volkenrechtelijke organisatie heeft dus voorrang.

Of een bepaling van een verdrag of een besluit van een volkenrechtelijke organisatie geldt als een ieder verbindend wordt (dus) in laatste instantie

[1] De termen «dualistisch» en «monistisch» zijn voorwerp van uitvoerige wetenschappelijke debatten. Zie voor een overzicht bijvoorbeeld J.G. Brouwer, Verdragsrecht in Nederland, diss. Groningen, Zwolle 1992, p. 8–11 en J.W.A. Fleuren, Een ieder verbindende bepalingen van verdragen, diss. Nijmegen, Den Haag 2004, p. 10–22. Om die reden geven sommigen de voorkeur aan de termen «transformatiestelsel» respectievelijk «incorporatiestelsel»; zie bijvoorbeeld P.J. Boon e.a., Regelgeving in Nederland, Deventer 2005, p. 164–165. Hier wordt de meest gebruikelijke terminologie gehanteerd.
[2] Kamerstukken II 1979–1980, 15 049 (R 1100), nr. 7, p. 17.
[3] Zie artikel 16 jo. 20 Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen.

bepaald door de rechter. Een rechter zal dan moeten nagaan of een dergelijke bepaling kan worden tegengeworpen aan of worden ingeroepen door een justitiabele. Dit hangt af van de inhoud van de bepaling, in het bijzonder van de vraag of de bepaling (a) plichten oplegt, of rechten toekent aan justitiabelen alsmede (b) onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig is om door een rechter te worden toegepast. Bepalingen die bij hun uitvoering beleidsvrijheid laten aan staten, zijn derhalve niet een ieder verbindend.

Op grond van ongeschreven staatsrecht dienen ook regels van (ongeschreven) internationaal gewoonterecht te worden toegepast in de Nederlandse rechtsorde. Ook hier geldt echter een matiging van het monistische stelsel. Justitiabelen kunnen deze regels wel voor de nationale rechter inroepen, maar de toetsing door de rechter op grond van artikel 94 strekt zich niet uit tot het buiten toepassing laten van wettelijke voorschriften die onverenigbaar zijn met internationaal gewoonterecht[1]. De nationale bepaling heeft in geval van strijdigheid dus voorrang boven de regels van (ongeschreven) internationaal recht.

De motie-Visser staat in het teken van de beleidsvrijheid van de Nederlandse wetgever. In dat verband zij er met nadruk op gewezen dat artikel 94 Grondwet zich primair tot de *rechter* richt: wat zijn de gevolgen indien de *rechter* vaststelt dat nationale regels onverenigbaar zijn met een ieder verbindende verdragsbepalingen? De wetgever staat daar in zoverre buiten, dat hij de door de Nederlandse staat aangegane verdragsverplichtingen hoe dan ook heeft na te komen[2]. Op dat punt nu verschilt ons gematigd monistische stelsel niet wezenlijk van een dualistisch stelsel: in beide stelsels is de wetgever gebonden aan de aangegane volkenrechtelijke verplichtingen. Wel behoeft aandacht dat er een zekere verschuiving van beslissingsmacht over de gelding van algemene verdragsnormen heeft plaatsgevonden van de wetgever naar de rechter.

3. Doorwerking van Europees recht in de nationale rechtsorde

Het stelsel van de artikelen 93 en 94 Grondwet kan worden onderscheiden van de doorwerking van het recht van de Europese Gemeenschappen in de nationale rechtsorde. Opgemerkt wordt dat Nederland, door toe te treden tot de Europese Gemeenschappen, deel is gaan uitmaken van een bijzondere rechtsorde. Hieruit vloeit voort dat Nederland de in dat kader vastgestelde rechtsregels dient na te leven. Strikt genomen is er dan ook geen sprake van «doorwerking» maar van «werking» van het Europese recht. Al in arresten uit de eerste helft van de jaren zestig van de vorige eeuw heeft het Europese Hof van Justitie geoordeeld dat de communautaire rechtsorde geldt als een eigen rechtsorde in het volkenrecht. Bepalingen van die eigen rechtsorde die zich daartoe lenen werken rechtstreeks door in de nationale rechtsorde van de lidstaten[3]. Burgers van lidstaten kunnen zich bij de nationale rechter op dergelijke bepalingen beroepen. Of van zulke rechtstreeks werkende bepalingen van gemeenschapsrecht sprake is, wordt uiteindelijk bepaald door het Europese Hof van Justitie. Het Hof heeft ook overigens het laatste woord over de interpretatie van bepalingen van gemeenschapsrecht. Dit alles geldt ongeacht de keuze van een lidstaat voor hetzij een monistisch hetzij een dualistisch stelsel.

De vraag of die doorwerking van het Europese recht afhankelijk is van het stelsel van de artikelen 93 en 94 Grondwet kan ontkennend worden beantwoord. In de wetenschap heerst vrijwel zonder uitzondering deze opvatting, juist gelet op die door het Europese Hof vastgestelde eigen aard van de rechtsorde van de Europese Gemeenschappen[4]. In zijn arrest van 2 november 2004 lijkt de Hoge Raad deze visie te bevestigen[5]. In het

[1] HR 6 maart 1959, NJ 1962, 2 en Kamerstukken II 1977–1978, 15 049 (R 1100), nr. 3, p. 12–13.
[2] Zie ook Brouwer 1992, p. 271 en Fleuren 2004, p. 369.
[3] HvJ EG 5 februari 1963, zaak 26/62, Jur. 1963, 1 (Van Gend & Loos) en HvJ EG 15 juli 1964, zaak 6/64, Jur. 1964, 1199 (Costa/ENEL).
[4] Zie voor een overzicht van het debat E.A. Alkema in zijn noot onder HR 2 november 2004, NJ 2005, 80.
[5] HR 2 november 2004, NJ 2005, 80.

verleden heeft de grondwetgever zich op een tegengesteld standpunt gesteld[1]. Vast staat dat het Europese recht vanwege het bijzondere karakter van de Europese rechtsorde doorwerkt en voorrang heeft in de nationale rechtsorde en in zoverre de beleidsvrijheid van de nationale wetgever beperkt. Daarenboven wordt deze beleidsvrijheid beperkt door het communautaire recht dat zich rechtstreeks tot de wetgevers van de lidstaten richt, zoals de verplichtingen die voortvloeien uit richtlijnen die door de wetgever moeten worden omgezet in nationaal recht.

4. Doorwerking internationaal recht in de Europese rechtsorde

De Europese Gemeenschap is rechtssubject in volkenrechtelijke zin en dus op dezelfde wijze als staten gebonden aan het internationale recht. Dit geldt in de eerste plaats voor het zogenoemde ius cogens[2]. Daarmee wordt bedoeld het stelsel van rechtsnormen die van zo fundamenteel belang zijn voor de bescherming van de belangen van de internationale gemeenschap als geheel dat ieder rechtssubject daaraan van rechtswege gebonden is en waarvan nimmer mag worden afgeweken[3]. De Gemeenschap is dan ook gebonden aan de regels van internationaal gewoonterecht en aan door haar gesloten verdragen[4].

In het licht van het onderwerp van de motie-Visser is met name dat laatste van belang: de gebondenheid van de Europese Gemeenschap aan verdragen. Als rechtssubject in volkenrechtelijke zin is de Gemeenschap ook in staat verdragen te sluiten met derde landen of met andere internationale organisaties. Op grond van artikel 300 van het EG-Verdrag zijn de door de Gemeenschap gesloten verdragen ook bindend voor de lidstaten. Die verdragen werken dan ook op dezelfde wijze in de nationale rechtsorde door als het gemeenschapsrecht zelf.

Met betrekking tot het Handvest van de Verenigde Naties neemt de Europese Gemeenschap een bijzondere positie in. De EG is geen lid van de Verenigde Naties. Toch is de EG verplicht de uit het VN-Handvest voortvloeiende verplichtingen na te leven. Dit vloeit voort uit het EG-Verdrag zelf – aldus het Gerecht van Eerste Aanleg van de Europese Gemeenschappen[5]. De Europese Gemeenschap is dus ook gebonden aan besluiten gebaseerd op het VN-Handvest, zoals resoluties van de Veiligheidsraad. De EG-maatregelen ter uitvoering van Veiligheidsraad-resoluties werken langs de hierboven onder 3 geschetste lijnen door in de Nederlandse rechtsorde.

5. Consequenties voor de Nederlandse wetgever

Waar staten met elkaar bepaalde afspraken maken en jegens elkaar verplichtingen aangaan wordt hun nationale beleidsvrijheid beperkt. Internationale samenwerking leidt per definitie tot wederzijdse afhankelijkheid. Van oudsher waardeert ons land dat in beginsel positief. Niet voor niets draagt artikel 90 van de Grondwet de regering op de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen. Voor de beleidsvrijheid van de nationale wetgever maakt het intussen geen wezenlijk verschil op basis waarvan de doorwerking van internationaal recht geschiedt. Op grond van artikel 26 van het Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht heeft een verdrag bindende werking en moet het te goeder trouw ten uitvoer worden gelegd. De nationale wetgever dient de bij of krachtens verdrag aangegane of opgelegde verplichtingen dus hoe dan ook te respecteren in de nationale rechtsorde.

Dit betekent niet dat de Nederlandse wetgever – regering en parlement – geen invloed heeft. Integendeel. Die invloed bestaat met name in de fase van het totstandkomen of wijzigen van verdragen of internationale regel-

[1] Zie voor een bespreking van de parlementaire geschiedenis L.F.M. Besselink e.a., De Nederlandse Grondwet en de Europese Unie, Groningen 2002, p. 30–33.
[2] J. Vanhamme, Volkenrechtelijke beginselen in het Europees recht, Groningen 2001, p. 119–126.
[3] Te denken valt bijvoorbeeld aan het verbod van agressie, genocide, foltering, rassendiscriminatie, slavernij en kolonialisme.
[4] HvJ EG 16 juni 1998, zaak C-162/96 (Racke).
[5] GvEA 21 september 2005, zaak T-306/01 (Yusuf) en zaak T-315/01 (Kadi). Over die arresten onder meer R.H. van Ooik en R.A. Wessel, De Yusuf en Kadi-uitspraken in perspectief, SEW 2006, p. 231–242.

geving. Voor de Europese context zij in dit verband gewezen op het advies van de Raad van State van 15 september 2005 over de gevolgen van de Europese arrangementen voor de nationale staatsinstellingen en op de kabinetsreactie daarop van 23 mei 2006[1]. Wat het parlement betreft: via «fiches» wordt het geïnformeerd over voorstellen van Europese regelgeving en in zijn rol van controleur kan het invloed uitoefenen op de Nederlandse standpuntbepaling ten aanzien van die voorstellen. Bovendien heeft het parlement op grond van artikel 3 van de Goedkeuringswet voor het Verdrag van Nice een instemmingsrecht ten aanzien van besluitvorming in de derde pijler. Mede ter uitvoering van het vorig jaar uitgebrachte kabinetsstandpunt «Nederland in Europa – Europa in Nederland» heeft het kabinet bovendien een aantal concrete maatregelen genomen gericht op het faciliteren van vroegtijdige parlementaire betrokkenheid. Zo is de wijze waarop nieuwe Commissievoorstellen aan het parlement worden gepresenteerd gestroomlijnd en wordt het parlement over zogenoemde grote voorstellen sneller geïnformeerd. Deze aanpassingen moeten een tijdiger signalering van en debat over voor Nederland belangrijke kwesties mogelijk maken. Voorts legt het kabinet sinds 2005 aan de beide kamers der Staten Generaal een kabinetsreactie voor op het jaarlijkse Werk- en Wetgevingsprogramma van de Europese Commissie. Daarnaast worden het parlement ook kabinetsreacties op Groen- en Witboeken van de Commissie toegezonden alvorens het kabinet tot een positiebepaling in Brussel komt. Tot slot wordt hier vermeld de jaarlijkse toezending van de Staat van de Europese Unie.

Voorts is van belang dat de (Grond)wet een uitdrukkelijke waarborg kent voor betrokkenheid van het parlement bij de totstandkoming van verdragen. Zo ontvangt het parlement op grond van artikel 1 Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen elk kwartaal een opgave van verdragen waarover onderhandelingen plaatsvinden. Daarmee wordt het parlement de mogelijkheid geboden de regering te bevragen over onderwerp en beleid ter zake. Verder bepaalt artikel 91 Grondwet dat het Koninkrijk in beginsel niet aan verdragen wordt gebonden zonder voorafgaande goedkeuring door de Staten-Generaal. Die goedkeuring moet zo nodig – namelijk indien het verdrag noopt tot afwijking van de Grondwet – met ten minste twee derden van het aantal uitgebrachte stemmen worden verleend (lid 3)[2]. Diezelfde eis geldt ook in geval van opdracht van bevoegdheden tot wetgeving, bestuur of rechtspraak aan een volkenrechtelijke organisatie die noopt tot afwijking van de Grondwet (artikel 92 Grondwet)[3].
Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid tot opzegging van bestaande verdragen, mits het verdrag zelf zich daartegen niet verzet[4]. Voor opzegging kan aanleiding bestaan indien verdere binding aan het desbetreffende verdrag niet langer nodig of wenselijk wordt geoordeeld. Afgezien van de formele kant is soms om politieke redenen de mogelijkheid van opzegging vooral theoretisch van aard, bijvoorbeeld waar het gaat om de verdragen betreffende de Europese Unie, het lidmaatschap van de Verenigde Naties en de Raad van Europa en de daaraan verbonden verdragen op het terrein van de mensenrechten. Opzegging is in dergelijke gevallen niet mogelijk zonder zich van de internationale gemeenschap te isoleren.

Het voorgaande biedt een schets van de systematiek met betrekking tot de doorwerking van internationaal en Europees recht in de nationale en Europese rechtsorde. De nationale wetgever is gebonden aan Europese en internationaalrechtelijke normen. Regering en parlement kunnen echter hun invloed doen gelden in zowel de onderhandelingsfase als bij gelegenheid van goedkeuring van verdragen en ook het Europese besluitvormingsproces onttrekt zich niet aan invloed van regering en parlement.

[1] Kamerstukken II 2005–2006, 29 993, nrs. 22 en 27.
[2] Over het derde lid uitvoerig Kamerstukken I 2003–2004, 27 484 (R 1669), A.
[3] Daarover ook de behandeling in de Eerste Kamer van het voorstel voor een Wet Speciaal Hof Sierra Leone, Handelingen I 2005–2006, p. 35–1881 e.v. Zie in dit verband ook P.J.G. Kapteyn in NJB 2007, p. 1001 en 1002.
[4] Bij bijvoorbeeld de meeste verdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) doet de mogelijkheid tot opzegging zich eens in de tien jaar voor. De Kamer wordt hier over geïnformeerd; zie ook Kamerstukken 1994–1995, 23 900 XV, nr. 44.

EUROPEES PARLEMENT

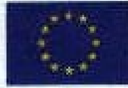

VOORLICHTINGSBUREAU

Aan: Music Company International
t.a.v. dhr.J.P.van den Witteboer
Postbus 324
5660 AH Geldrop

Den Haag, 15 september 1997

Geachte heer Wittenboer,

In antwoord op uw brief van 28 augustus 1997 aan de Raad van Europa in Straatsburg deel ik u het volgende mede. Als u bedoelt met monisme dat aanvaard wordt dat internationale rechtsregels op grond van onze grondwet rechtstreeks toepssing kunnen vinden, is het antwoord bevestigend.

Mocht u nog vragen hebben over dit onderwerp dan kunt u zich wenden tot het hoofd van dit voorlichtingsbureau dhr.Eppo Jansen. Een tweede mogelijkhedi is het T.M.C.Asser Instituut voor Internationaal Privaat- en Publiekrecht in Den Haag (tel.070 - 342.0300).

Met vriendelijke groet,

Ron Evers

KORTE VIJVERBERG 6 ■ 2513 AB DEN HAAG ■ TEL.: 070-362.49.41 ■ FAX: 070-364.70.01

Monisme

https://archive.org/details/monisme

T.M.C. Asser Instituut

Al vele jaren produceert het T.M.C. Asser Instituut, in samenwerking met de Faculteiten Rechtsgeleerdheid van de Nederlandse universiteiten, een aantal collegebundels ten behoeve van het onderwijs in het internationaal recht. Bij de samenstelling van deze bundels wordt ten volle gebruik gemaakt van de bij de deelnemende instellingen aanwezige deskundigheid en van de gedetailleerde documentatieverzamelingen van het T.M.C. Asser Instituut.
De bundel “Elementair Internationaal Recht” werd in 1980 voor de eerste keer uitgegeven. Aanleiding tot deze stap was het feit dat in vrijwel alle juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten een inleiding tot het internationaal recht verplicht werd gesteld. Aangezien dit vak zowel een inleiding tot het algemene volkenrecht als een inleiding tot het recht van de internationale organisaties, waaronder de Europese Gemeenschappen, omvatte, werd destijds besloten basismateriaal op te nemen dat zowel betrekking had op het volkenrecht als op het Europees recht. Voorts werden die bepalingen van het Nederlands recht opgenomen die van groot belang zijn voor de doorwerking en toepassing van het internationale recht in de Nederlandse rechtsorde. De latere edities van Elementair Internationaal Recht beperken zich evenwel tot het internationaal recht in brede zin en specifieke Nederlandse wetgeving en jurisprudentie.
In de loop der jaren hebben opeenvolgende, herziene edities van deze bundel een vaste en welhaast vanzelfsprekende plaats verworven in het juridisch onderwijs aan de Nederlandse universiteiten.

COLLEGEMATERIAAL
SELECTED COURSE MATERIALS

Elementair Internationaal Recht
Elementary International Law
2019

Taal
Engels
Bindwijze
Paperback
Druk
1
Verschijningsdatum
juni 2019
Afmetingen
24 x 17 x 4,1 cm
Aantal pagina's
850 pagina's
Auteur
Asser Press
Redacteur
Sofia Stolk
Co-redacteur
Frank Bakker
Uitgever
T.M.C. Asser Press
EAN
9789067043588

OPENBAAR MINISTERIE

College van procureurs-generaal

Postbus 20305, 2500 EH Den Haag

Prins Clauslaan 16
2595 AJ Den Haag
T +31 88 699 11 00
www.om.nl

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
T.a.v. de Inspecteur-Generaal
Dr. M.A.W. Eckenhausen
Postbus 2518
6401 DA HEERLEN

Uitsluitend per e-mailbericht

Datum 23 maart 2021
Onderdeel Bestuurlijke en Juridische Zaken
Ons kenmerk PaG/BJZ/17171
Contactpersoon
Doorkiesnummer(s)
Bijlage(n) 1
Onderwerp Aangiftes n.a.v. beslissingen in fase 3 C van het Draaiboek Triage o.b.v. van niet-medische overwegingen voor IC- in de COVID-19 pandemie

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden.

Geachte mevrouw Eckenhausen,

Tijdens ons kennismakingsgesprek van 16 februari 2021 vroeg u of het Openbaar Ministerie een standpunt kenbaar wil maken over de beoordeling van aangiftes die mogelijk worden ingediend tegen zorgverleners wanneer het zogenoemde 'code zwart-scenario' zou intreden. Daarmee wordt gedoeld op de situatie dat de beschikbare IC-capaciteit in Nederland volledig is benut en er keuzes moeten worden gemaakt welke patiënt op de IC kan worden opgenomen. Voor dat scenario is door de Federatie Medisch Specialisten (FMS) en de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) een draaiboek opgesteld. Dit draaiboek – getiteld 'Draaiboek Triage op basis van niet-medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie' (hierna: het Draaiboek) – zond u mij 16 februari jl. toe.[1]

---

[1] Het gaat hierbij om versie 2.0 van november 2020.

Achtergrond

Het Draaiboek, dat aan u op 10 november 2020 is aangeboden door KNMG en FMS, is bedoeld om zorgverleners concrete aandachtspunten en besluitvormingscriteria te bieden wanneer zij moeten triëren voor IC-opname op het moment dat sprake is van absolute schaarste van IC-bedden en alle mogelijkheden voor capaciteitsuitbreiding zijn benut. Op dat moment zal die triage plaatsvinden op basis van andere dan medische overwegingen.

Bij brief van 19 november 2020 heeft u, kort samengevat, de KNMG en FMS geïnformeerd dat uw organisatie het Draaiboek beschouwt als de invulling van de normen voor goede zorg, zoals beschreven in de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg. Ook heeft u bevestigd dat indien daartoe aanleiding bestaat 'fase 3' tijdig landelijk zal worden aangekondigd. Dit is mede noodzakelijk omdat deze fase voor alle Nederlandse ziekenhuizen geldt en vanaf dat moment in alle ziekenhuizen op dezelfde wijze *moet* worden getrieerd. Afwijken van het Draaiboek door zorgverleners is, anders dan bij andere veldnormen, dan niet toegestaan.

Standpunt Openbaar Ministerie
Op mijn verzoek heeft het Expertisecentrum Medische Zaken (EMZ) het Draaiboek bestudeerd. Naar aanleiding van die bevindingen kan ik u als volgt berichten.

Als een patiënt in de hierboven genoemde situatie na triage geen IC-bed ter beschikking wordt gesteld, kan dit grote gevolgen hebben voor de gezondheid van die patiënt die daardoor verdere schade aan zijn gezondheid kan oplopen of zelfs kan komen te overlijden.[2] In verband hiermee kan een patiënt of (bij diens overlijden) zijn naasten aangifte doen. Die aangifte kan zien op verschillende soorten strafbare feiten. Het voert te ver om hier een uitputtende opsomming te geven, maar er kan bijvoorbeeld worden gedacht aan delicten uit het Wetboek van Strafrecht (Sr): moord of doodslag (artikel 289 Sr en 287 Sr), dood door schuld (307 Sr) of het verlaten van een hulpbehoevende (255 Sr e.v.). Ook kan gedacht worden aan overtreding van artikel 96 van de Wet op de Beroepen in de individuele gezondheidszorg (Wet BIG), te weten het buiten noodzaak benadelen van de gezondheid van een patiënt.

[2] Daarbij zal het bestaan van een direct verband tussen het niet beschikbaar stellen van een IC- bed en de schade niet altijd zijn aan te tonen. Het gaat immers om ernstig zieke mensen die ook op de IC kunnen komen te overlijden.

Het College is van oordeel dat wanneer de situatie van fase 3 c is ingetreden – dat is de fase waarin ook na de aangescherpte triage van fase 3 a en 3 b een tekort aan IC-plekken bestaat – een zorgverlener in beginsel niet strafrechtelijk verantwoordelijk gehouden kan worden voor schade aan de gezondheid van een patiënt vanwege de triage die dan moet plaatsvinden.

In die (in het Draaiboek omschreven) situatie is immers sprake van een noodtoestand waarbij de zorgverlener (of zorginstelling) wordt gedrongen beslissingen te nemen die gezondheidsrisico's voor patiënten met zich meebrengen. Artikel 40 Sr bepaalt in een dergelijke situatie dat dat handelen niet strafbaar is. Anders gezegd, de schade is een onvermijdelijk gevolg van de landelijke medische noodsituatie waarbij de zorgverlener en zorginstelling alles doen wat in hun mogelijkheden liggen, maar zij met de rug tegen de muur staan.

Ook zonder de dan te ontstane overmachtssituatie, merk ik op dat voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid van, in dit geval, zorgverleners een forse drempel geldt. Die strafrechtelijke verantwoordelijkheid bestaat pas als een zorgverlener in de gegeven omstandigheden niet heeft gehandeld zoals van hem mocht en kon worden verwacht. Voor die beoordeling wordt uitgegaan van de geldende professionele standaard. In andere woorden, zo lang een zorgverlener niet grovelijk afwijkt van medische richtlijnen (zoals in dit geval het door FMS en KNMG opgestelde Draaiboek dat door de IGJ wordt aangemerkt als de invulling van de normen voor goede zorg) is er voor het Openbaar Ministerie geen reden om strafrechtelijk in te grijpen.

Het voorgaande leidt concreet tot de volgende conclusie:

> Behoudens uitzonderingen zal een aangifte vanwege de hierboven genoemde situatie niet leiden tot strafrechtelijke stappen jegens een zorgverlener (zoals strafrechtelijk onderzoek of vervolging) maar zal die aangifte worden geseponeerd.

Hierbij past de kanttekening dat in uitzonderingsgevallen wel onderzoek of vervolging mogelijk is, namelijk wanneer:

- sprake is van concrete feiten en omstandigheden die deze beoordeling evident anders maken, bijvoorbeeld omdat blijkt dat er geen sprake (meer) was van een noodtoestand (omdat fase 3 c niet is bereikt of is afgelopen) of dat blijkt dat de patiënt (buiten de IC) niet de best passende zorg heeft gekregen in de gegeven omstandigheden.

- het gerechtshof op grond van artikel 12 Wetboek van Strafvordering het Openbaar Ministerie beveelt om een strafrechtelijk onderzoek te starten. Dit ziet op de situatie dat een belanghebbende na het ontvangen van de sepotbeslissing zich over die sepotbeslissing heeft beklaagd bij het gerechtshof en het gerechtshof bepaalt dat er onderzoek moet worden ingesteld.

In die situaties kan nader onderzoek dus geboden zijn, maar ook dan is vervolging niet op voorhand zeker.

Tot slot wijs ik u op bijgevoegde bijlage waarin door het Expertisecentrum Medische Zaken nog een aantal punten nader wordt toegelicht en nader advies wordt gegeven.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Een kopie van deze brief zend ik aan de voorzitter van de KNMG, de heer Héman.

Hoogachtend,

Het College van procureurs-generaal,

M. Otte

Triage code-Zwart

In Nederland is niet de noodtoestand uitgeroepen (zoals die volgens de Verenigde Naties). In Nederland is een lock-down en dat is niet de echte noodtoestand. IFUD of Human Rights is tegen het inzetten van code-Zwart en triage als niet eerst de echte noodtoestand van kracht is. In het advies door het O.M. is de suggestie gemaakt dat wél de noodtoestand van kracht is terwijl dit niet het geval is. Aldus geen code-zwart met triage als de echte noodtoestand niet is uitgeroepen.

IFUD of Human Rights

RECHTVAARDIGE SELECTIE BIJ PANDEMIE

https://archive.org/details/rechtvaardige-selectie-bij-pandemie

IFUD of Human Rights: dergelijke ingrijpende maatregel en besluitvorming
over de bevolking genomen door de nederlandse staat mag "uitdrukkelijk onder toestemming van de Verenigde Naties" conform de V.N. doorgang vinden.

niet buiten de Verenigde Naties om

Triage volgens IFUD of Human Rights alleen wanneer de Algemene Noodtoestand is uitgeroepen

Volgens IFUD of Human Rights zou in zeer uitzonderlijke omstandigheid triage van toepassing kunnen zijn, echter niet zonder de Verenigde Naties de Algemene Noodtoestand is uitgeroepen door Nederland.Dit ter controle of alles volgens de internationale verloopt, en dat alleen de Verenigde Naties bepaalde moeilijke besluiten nemen.

"Onaanvaardbaar" - VN-deskundige dringt aan op betere bescherming van ouderen die het grootste risico lopen op de COVID-19-pandemie

27 maart 2020

GENÈVE (27 maart 2020) - De samenleving heeft de plicht om solidariteit te betrachten en ouderen die het leeuwendeel van de COVID-19-pandemie dragen, beter te beschermen, aldus een mensenrechtendeskundige van de VN.

"Meldingen van in de steek gelaten ouderen in verzorgingstehuizen of van dode lijken gevonden in verpleeghuizen zijn alarmerend. Dit is onaanvaardbaar", zegt Rosa Kornfeld-Matte, VN-onafhankelijke deskundige inzake het genieten van alle mensenrechten door ouderen. "We hebben allemaal de plicht om solidariteit te betrachten en ouderen tegen dergelijke schade te beschermen."

Ouderen lopen niet alleen een onevenredig groot risico op overlijden, maar worden verder bedreigd door COVID-19 vanwege hun zorgbehoeften of door het leven in risicovolle omgevingen zoals instellingen, aldus de expert.

Kornfeld-Matte uitte bijzondere bezorgdheid over ouderen met onderliggende gezondheidsproblemen en degenen die al sociaal uitgesloten zijn, in armoede leven, beperkte toegang hebben tot gezondheidsdiensten of in besloten ruimtes wonen, zoals gevangenissen en verzorgingshuizen.

"Deze sociale uitsluiting wordt nog verergerd door 'sociale' afstandsmaatregelen, zoals het weigeren van bezoekers aan verzorgingshuizen. Sociale afstand mag geen sociale uitsluiting worden", aldus de deskundige.

"Fysieke afstand is cruciaal, maar er moeten creatieve en veilige manieren worden gevonden om de sociale contacten te vergroten. Ouderen moeten manieren krijgen om online contact te houden, ook die in verzorgingshuizen en afgelegen gebieden", drong ze aan.

De onafhankelijke deskundige merkte op dat ouderen al te maken hebben met specifieke discriminatie op het gebied van ouderdom ("leeftijdsdiscriminatie") en daarom specifieke rechtenbescherming nodig hebben. Ze benadrukte de dringende noodzaak van een holistische mensenrechtenbenadering voor ouderen die zorgt voor gelijke realisatie van al hun rechten, inclusief toegang tot gezondheidszorg.

"Ik maak me grote zorgen dat beslissingen over de toewijzing van schaarse medische middelen, zoals ventilatoren op intensive care-afdelingen, uitsluitend op basis van leeftijd kunnen worden genomen, waardoor ouderen het recht op gezondheid en leven op voet van gelijkheid met anderen wordt ontzegd.

"Triageprotocollen moeten worden ontwikkeld en gevolgd om ervoor te zorgen dat dergelijke beslissingen worden genomen op basis van medische behoeften, het beste beschikbare wetenschappelijke bewijs en niet op basis van niet-medische criteria zoals leeftijd of handicap.

"Ouderen zijn zeer zichtbaar geworden tijdens de COVID 19-uitbraak, maar hun stemmen, meningen en zorgen zijn niet gehoord. In plaats daarvan is het diepgewortelde leeftijdsdiscriminatie in onze samenlevingen nog duidelijker geworden. We hebben dit gezien in een of andere wrede en onmenselijke taal. op sociale media en in de exclusieve nadruk op de kwetsbaarheid van ouderen en het negeren van hun autonomie, "zei Kornfeld-Matte.

Ze riep ten slotte alle belanghebbenden op ervoor te zorgen dat essentiële ondersteunende diensten thuis in de gemeenschappen kunnen worden voortgezet zonder ouderen en hun zorgverleners in gevaar te brengen. "Gemeenschappen en generaties moeten samenkomen om deze crisis in solidariteit te doorstaan", concludeerde de VN-deskundige.

LOOPT AF

Mevrouw Rosa Kornfeld-Matte *(Chili) werd in mei 2014 door de Mensenrechtenraad aangesteld als de eerste* ***onafhankelijke deskundige inzake het genot van alle mensenrechten door ouderen*** *. Mevrouw Kornfeld-Matte was nationaal directeur van de Chileense Nationale Dienst voor Veroudering, waar ze het National Policy of Ageing ontwierp en implementeerde. Ze heeft een lange carrière als academicus en is de grondlegger van het programma voor ouderen aan de Pontificia Unversidad Católica de Chile.*

OPMERKING VOOR DE REDACTIE

Het beroep van de onafhankelijke deskundige wordt onderschreven door de volgende VN-deskundigen:

Dainius Pūras , speciaal rapporteur voor het recht op lichamelijke en geestelijke gezondheid ; Dubravka Šimonović , speciaal rapporteur voor geweld tegen vrouwen ; Ahmed Shaheed , speciale rapporteur voor vrijheid van godsdienst of overtuiging; Victor Madrigal-Borloz , onafhankelijk expert op het gebied van seksuele geaardheid en genderidentiteit ; Javaid Rehman , speciaal rapporteur voor de mensenrechtensituatie in de Islamitische Republiek Iran ; Léo Heller , speciaal rapporteur voor de mensenrechten op water en sanitaire voorzieningen ; Fabian Salvioli , Speciale rapporteur voor de bevordering van waarheid, gerechtigheid, herstel en garanties dat herhaling niet zal optreden ; Alioune Tine , onafhankelijk deskundige op het gebied van de mensenrechtensituatie in Mali ; Obiora Okafor , onafhankelijke deskundige op het gebied van mensenrechten en internationale solidariteit ; Aristide Nononsi, onafhankelijk deskundige op het gebied van de mensenrechtensituatie in Sudan ; David R. Boyd Speciale rapporteur voor mensenrechten en milieu ; Urmila Bhoola , speciaal rapporteur voor hedendaagse vormen van slavernij ; Ahmed Reid (voorzitter), Dominique Day, Michal Balcerzak, Ricardo A.Sunga III en Sabelo Gumedze , Werkgroep van deskundigen over mensen van Afrikaanse afkomst ; Saad Alfarargi, speciaal rapporteur voor het recht op ontwikkeling ; Livingstone Sewanyanan , onafhankelijk expert ter bevordering van een democratische en rechtvaardige internationale orde ; Catalina Devandas Aguilar , speciaal rapporteur voor de rechten van personen met een handicap ; Yanghee Lee , speciaal rapporteur voor de mensenrechtensituatie in Myanmar ; Yao Agbetse , onafhankelijk deskundige op het gebied van de mensenrechtensituatie in de Centraal-Afrikaanse Republiek ; Michael Lynkthe , Speciale rapporteur voor de mensenrechtensituatie in het sinds 1967 bezette Palestijnse gebied ; Alice Cruz , speciaal rapporteur voor de uitbanning van discriminatie van personen die door lepra zijn getroffen en hun familieleden ; Rhona Smith , speciaal rapporteur voor de mensenrechtensituatie in Cambodja ; Ikponwosa Ero *Onafhankelijke deskundige inzake het genot van mensenrechten door mensen met albinisme; ;* ***Githu Muigai (voorzitter), Anita Ramasastry (vicevoorzitter), Dante Pesce, Elzbieta Karska, en Surya Deva , werkgroep mensenrechten en transnationale ondernemingen en andere zakelijke ondernemingen ; Michel Forst , Speciale rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers*** ; ***Diego García-Sayán, speciaal rapporteur voor de onafhankelijkheid van rechters en advocaten*** ; ***Luciano A. Hazan (voorzitter), Tae-Ung Baik (vicevoorzitter), Houria Es-Slami, Henrikas Mickevičius, Bernard Duhaime, werkgroep gedwongen of onvrijwillige verdwijningen ; De heer Juan Pablo Bohoslavsky , onafhankelijk expert op het gebied van de gevolgen van buitenlandse*** *schulden en mensenrechten;* ***Mevrouw Agnes Callamard ,*** *speciaal rapporteur voor* ***buitengerechtelijke, standrechtelijke of willekeurige executies*** ; ***Meneer Baskut Tuncak, Speciaal rapporteur voor de gevolgen voor de mensenrechten van milieuhygiënisch verantwoord beheer en verwijdering van gevaarlijke stoffen en afval ; Mevrouw Maud de Boer-Buquicchio, speciaal rapporteur voor de verkoop en seksuele uitbuiting van kinderen ; De heer Felipe González Morales ;*** *de* ***speciale rapporteur voor hedendaagse vormen van slavernij, inclusief de oorzaken en gevolgen ervan*** ; **Dr. Koumbou Boly Barry***, speciaal rapporteur voor het recht op onderwijs ; De heer Chris Kwaja (voorzitter), mevrouw Jelena Aparac, mevrouw Lilian Bobea, mevrouw Sorcha MacLeod en de heer Saeed Mokbil , Werkgroep over het gebruik van huurlingen als middel om de mensenrechten te schenden en de uitoefening van het recht van mensen op zelfbeschikking te belemmeren; De heer Bahame Tom Mukirya Nyanduga, onafhankelijk deskundige op het gebied van de mensenrechtensituatie in Somalië ; Mevrouw Maria Grazia Giammarinaro , speciaal rapporteur voor mensenhandel, in het bijzonder vrouwen en kinderen* .

Voor meer informatie en ***mediaverzoeken*** *kunt u contact opnemen met: Khaled Hassine (+41* ***22917*** *93 67,* ***khassine@ohchr.org*** *), of schrijven naar* ***ouderepersons@ohchr.org***

Voor vragen van de media met betrekking tot andere onafhankelijke VN-deskundigen kunt u contact opnemen met: Xabier Celaya, (+ 41 ***22917*** *9445 /* ***xcelaya@ohchr.org*** *)*

Volg nieuws over de onafhankelijke mensenrechtendeskundigen van de VN op Twitter ***@UN_SPExperts*** *.*

Bezorgd over de wereld waarin we leven?

Kom dan ***vandaag op voor iemands rechten.***

 # Standup4humanrights

en bezoek de webpagina op ***http://www.standup4humanrights.org***

Federatie
Medisch
Specialisten

knmg

Draaiboek Triage op basis van niet-medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie

Criteria voor fase 3 stap C
aansluitend op het NVIC Draaiboek Pandemie

Versie 2.0 - november 2020

Federatie Medisch Specialisten / knmg 2020

opname, op basis van **niet-medische overwegingen**, in de situatie dat sprake is van absolute schaarste van IC-bedden én alle mogelijkheden voor capaciteitsuitbreiding zijn benut én derhalve triage voor IC-opname op medische overwegingen niet meer mogelijk is. Dit Draaiboek sluit aan op de laatst vigerende versie van het door de Nederlandse Vereniging voor Intensive Care (NVIC) uitgebrachte Draaiboek Pandemie.

THE GENEVA CONVENTIONS OF 12 AUGUST 1949

ICRC

REFERENCE

HUMANITAIR OORLOGSRECHT

Humanitair Oorlogsrecht

Respect voor de menselijke waardigheid in de meest onmenselijke omstandigheden. Dat is de kern van zowel het humanitair oorlogsrecht als het Rode Kruis. Dit is niet toevallig. Het Rode Kruis is ontstaan in dezelfde periode en vanuit hetzelfde gedachtegoed als de Verdragen van Genève.

Rode Kruis oprichter Henry Dunant riep na de gruwelijke veldslag in Solferino op tot internationale regels voor oorlogvoering en het oprichten van een humanitaire organisatie (het Rode Kruis). Deze regels worden in 1864 voor het eerst wereldwijd vastgelegd in het Eerste Verdrag van Genève en vormen de basis van het humanitair oorlogsrecht.

Bron: rodekruis.nl

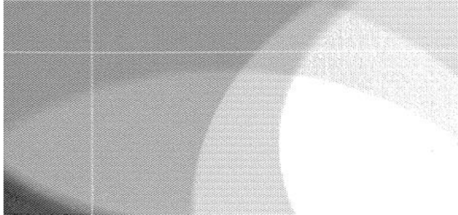

ceg

Centrum voor ethiek en gezondheid

Aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
Mevrouw drs. E.I. Schippers

Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
Postbus 19404
2500 CK Den Haag
Tel **070 - 340 50 60**
E-mail **info@ceg.nl**
URL **www.ceg.nl**

Datum
13 december 2012
Uw brief van
--
Uw kenmerk
--
Ons kenmerk
6108.2-017
Doorkiesnummer
070-3405836
Onderwerp
Rechtvaardige selectie bij een pandemie

Geachte minister,

“If we are to adequately prepare for a pandemic of influenza, how should we prepare to be ethical?” (Thomas ea. 2007).

Dit citaat geeft precies de vraag weer waarop dit signalement een antwoord geeft. Als deze winter zich een grieppandemie voordoet, zijn we dan goed voorbereid, ook in ethisch opzicht?

In 2009 deed zich een grieppandemie voor, die bekend werd als ‘de Mexicaanse griep’. Het dreigde een grieppandemie te worden met grote gevolgen. De kans op schaarste op de intensive care was reëel. Het confronteerde intensivisten met mogelijke complexe afwegingen over selectie van patiënten vanwege schaarste op de intensive care. Gelukkig viel het mee, selectie heeft niet plaatsgevonden. Een volgende keer kan het anders gaan. Daarom dit signalement over het opstellen van een rechtvaardig selectiebeleid bij een (griep)pandemie.

Bij selectie van patiënten is rechtvaardigheid in twee opzichten een leidend principe. Bij ‘verdelende rechtvaardigheid’ gaat het om een rechtvaardige verdeling van schaarse middelen. ‘Procedurele rechtvaardigheid’ stelt dat voor het opstellen van inhoudelijk rechtvaardige protocollen, een eerlijk beslissingsproces nodig is.

Het vaststellen van selectiecriteria is complex, maar niet onmogelijk en ook noodzakelijk. Aangezien consensus over rechtvaardige selectiecriteria moeilijk te bereiken is, wordt het des te belangrijker dat de procedure voor het opstellen van beleid rechtvaardig is. Transparantie en discussie zijn daarbij een voorwaarde.

Tijdens een crisis is er geen tijd voor deliberatie en weloverwogen keuzen. Toch moeten er lastige keuzen worden gemaakt met schrijnende gevolgen. Mensen die normaal gesproken voor medische zorg in aanmerking komen, zullen deze door schaarste op de intensive care niet ontvangen. Daarom is het van groot belang om een protocol klaar te hebben liggen waarin ethische afwegingen voor rechtvaardige selectie van patiënten expliciet worden genoemd.

Met dit signalement biedt het Centrum voor Ethiek en Gezondheid (CEG) u en andere betrokkenen een handreiking wanneer bij een (griep)pandemie schaarste op de intensive care dreigt.

Hoogachtend,

Theo Hooghiemstra,
algemeen secretaris Raad voor de Volksgezondheid en Zorg

Rien Meijerink,
voorzitter Raad voor de Volksgezondheid en Zorg

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
1706262-206948-PZO

Uw brief

Bijlage(n)
1

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 16 juni 2020
Betreft Draaiboek triage op basis van niet medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie

Geachte voorzitter,

De afgelopen periode is gelukkig het aantal IC-opnamen ten gevolge van COVID-19 fors afgenomen. Naar verwachting zal er dan ook in de toekomst voldoende capaciteit zijn om adequate IC-zorg te verlenen. Dat neemt niet weg dat in de afgelopen periode, toen de aantallen IC-patiënten ten gevolge van de COVID-19 pandemie in Nederland zeer snel tot ongekende hoogte steeg, zorgprofessionals in uitzonderlijk moeilijke omstandigheden met grote intensiteit hun werk hebben moeten doen. Ik heb groot respect voor de wijze waarop zij dat hebben gedaan.

In de zorg en dat geldt ook voor de zorg op een intensive care, is de beoordeling van de conditie, de overlevingskans en de kwaliteit van leven van patiënten, leidend bij het behandelen van patiënten. Triage is het traject van het beoordelen en classificeren van een patiënt met als doel de aard en urgentie van de zorgbehoefte en de passende en adequate zorg te bepalen. Triage op de intensive care vindt in beginsel plaats op basis van medisch wetenschappelijke gronden en het professionele oordeel van de verantwoordelijke zorgverlener. Dit geldt ook in het geval van een nationaal afgekondigde crisissituatie, de zogenoemde fase 3, zoals in het geval van de COVID-19 pandemie zou kunnen ontstaan. In fase 1 kan de zorg worden geboden met de bestaande werkwijze, in fase 2 is opschaling nodig en in fase 3 is het verlenen van crisis-zorg noodzakelijk. Zie ook het Draaiboek Pandemie deel 1 van de Nederlandse Vereniging voor Intensive Care (NVIC).

In de brief van 7 april jongstleden (TK 25 295, nr. 19) is ingegaan op de stappen die gezet moeten worden om van fase 2 naar fase 3 te gaan. Fase 3 kent drie stappen die gekenmerkt worden door een oplopende druk op de intensive care en de beschikbare capaciteit. In stap A en stap B van fase 3 vindt triage nog steeds plaats op medische overwegingen.

In stap C van de derde fase zou de capaciteit op de intensive care in relatie tot het benodigd aantal bedden zodanig tekortschieten, dat triage op medische inhoudelijke overwegingen geen soelaas meer zou bieden. Dit omdat het medisch inhoudelijk tot gelijke uitkomst zou leiden. De recente ontwikkelingen in aantallen COVID-19 besmettingen, ziekenhuisopnames en IC-opnames samen met de (nog voorziene) uitbreiding van de IC-capaciteit, geven mij het vertrouwen dat deze situatie zich niet zal voordoen. Tegelijk is niet met zekerheid te voorspellen hoe de pandemie zich verder zal ontwikkelen. Daarom is het van groot belang voorbereid te zijn op de situatie dat fase 3, stap C, zich toch onverhoopt zou aandienen.

De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) heeft met de Federatie Medisch Specialisten (FMS) en de Artsenfederatie KNMG besproken dat het wenselijk is dat er in die situatie één richtlijn is die in alle ziekenhuizen wordt gehanteerd. In die richtlijn moet worden beschreven op basis van welke niet medische overwegingen in die situatie keuzes moeten worden gemaakt. Hoewel het om niet-medische overwegingen gaat, is de betrokkenheid van artsen in mijn ogen essentieel. Mocht deze situatie zich onverhoopt voordoen, dan zijn het immers de artsen die de keuzes moeten maken en zij kunnen deze verantwoordelijkheid alleen dragen als zij betrokken zijn bij het opstellen van de criteria. Ook is essentieel dat zij zich in die situatie gesteund voelen door maatschappelijk draagvlak voor de keuzes die ze moeten maken en met de criteria uit de voeten kunnen. De richtlijn geeft daarmee niet alleen steun en ‘rugdekking’ aan alle zorgprofessionals maar is ook bindend voor hen. Het geeft hen tegelijk de zekerheid dat dit de toetssteen voor hun handelen is, ook voor de IGJ en tuchtrechtelijk.

Tegen die achtergrond hebben de FMS en de KNMG de taak op zich genomen tot een ‘Draaiboek triage op basis van niet-medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie’ te komen. Daarbij hebben zij een adviesgroep geraadpleegd van medisch-ethici van de KNMG en hoogleraren (medische) ethiek en filosofie. Ook heeft de KNMG gesproken met een aantal belanghebbende partijen zoals ouderenorganisaties, de Patiëntenfederatie Nederland, Verplegenden en Verzorgenden Nederland etc. Het draaiboek is op 8 juni door de FMS en KNMG aan de IGJ en aan mij aangeboden. Dit draaiboek is bijgevoegd. Zie het draaiboek voor een complete lijst van geconsulteerde organisaties.

Ik ben de FMS en de KNMG zeer erkentelijk dat zij deze moeilijke en gevoelige discussie niet uit de weg zijn gegaan en dit draaiboek hebben opgesteld. Zoals gezegd heb ik er vertrouwen in dat deze situatie zich niet zal voordoen maar het is belangrijk daar toch op voorbereid te zijn. Daarom is het goed dat het draaiboek er nu is, het voorziet ook in een behoefte bij zorgprofessionals.

De FMS en KNMG zullen de komende tijd een breder gesprek voeren met hun leden en daarmee feedback ophalen over inhoud, draagvlak, toetsbaarheid en toepasbaarheid. Met andere woorden: werkt het in de praktijk en is er draagvlak voor triage op basis van deze criteria? Hierbij zullen nadrukkelijk ook de zorgprofessionals worden betrokken die ervaringen hebben gehad met het oplopen tegen de grenzen van de IC-bezetting in hun ziekenhuizen de afgelopen maanden. De KNMG en FMS hebben aangegeven open te staan voor aanpassing van het draaiboek op basis van deze feedback en reacties in het maatschappelijk debat.

Kenmerk
1706262-206948-PZO

Ik wacht met belangstelling de uitkomsten van deze dialogen af. Op voorhand vind ik dat het draaiboek vele nuttige en zeer bruikbare elementen bevat. Ik kan mij goed vinden in de gehanteerde uitgangspunten dat (1) ieder mens gelijkwaardig is, (2) we zoveel mogelijk levens willen redden en dat (3) gelijken gelijk worden behandeld en ongelijken ongelijk.

Tegelijk heb ik al eerder aangegeven dat ik mij niet kan vinden in een triage waarin leeftijd, los van medisch inhoudelijke overwegingen, een rol speelt. De KNMG en FMS stellen voor om in een uiterste situatie waarin patiënten onderling niet meer van elkaar te onderscheiden zijn op medische gronden, patiënten eerst te selecteren op verwachte ligduur (patiënten die neer verwachting een relatief korte IC-opname nodig hebben gaan voor). Als er dan nog geen onderscheid is tussen patiënten gaan medewerkers in de zorg voor die beroepsmatig en veelvuldig contact met verschillende patiënten hebben gehad en zich wegens landelijke of regionale schaarste van persoonlijke beschermingsmiddelen, onvoldoende hebben kunnen beschermen. Daarna stellen de KNMG en FMS een selectie van patiënten op basis van leeftijdscohorten voor. Dit vanuit het principe van solidariteit tussen generaties dat onderbouwd wordt met het argument van 'fair innings'. Dit zegt dat jongere generaties een sterkere morele aanspraak op levensreddende zorg hebben dan oudere generaties, die al veel meer levensjaren hebben genoten. Een patiënt uit een jongere leeftijdsgroep zou dan voorrang krijgen op een patiënt die op medische en andere relevante gronden (zoals overlevingskans en verwachte ligduur) gelijkwaardig wordt beoordeeld uit een hogere leeftijdsgroep. Hoewel ik geen enkele twijfel heb aan de oprecht goede intenties, ben ik van mening dat hiermee een onderscheid uitsluitend op basis van leeftijd wordt gemaakt en dat kan ik niet ondersteunen. Voor mij, voor dit kabinet, is elk leven gelijkwaardig en als een oudere patiënt op medische gronden even veel herstelkansen heeft als een jongere patiënt, kan hem of haar geen aanspraak op levensreddende zorg worden ontzegd. Ik voel mij in dit standpunt gesteund door uw Kamer zoals in eerdere debatten naar voren is gekomen. Ook in een aantal ons omringende landen zoals België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk wordt een dergelijk leeftijdscriterium niet gehanteerd.

De IGJ heeft ook te kennen gegeven dat nog niet is gebleken dat er voor een leeftijdscriterium maatschappelijk draagvlak is. Ook heeft de IGJ vraagtekens geplaatst bij toepasbaarheid en uitvoerbaarheid van het criterium dat medewerkers in de zorg die beroepsmatig veelvuldig en risicovol contact met verschillende patiënten hadden en zich wegens landelijke of regionale schaarste onvoldoende konden beschermen, voorrang hebben in de situatie van fase 3, stap C. De FMS en KNMG hebben naar aanleiding van de opmerkingen hierover van de IGJ een aantal aanpassingen aan het Draaiboek doorgevoerd en zullen in verdere gesprekken met artsen de uitvoerbaarheid bespreken. Overigens is het de vraag of het betreffende criterium rechtvaardig is ten opzichte van anderen die zich beroepsmatig in dergelijke risicovolle situaties hebben moeten begeven.
Mocht in het uiterste geval op grond van medisch inhoudelijke overwegingen, waarbij uiteraard ook leeftijd meeweegt in het herstelperspectief van de patiënt, geen onderscheid meer gemaakt kunnen worden, dan zou ik de voorkeur geven aan het zogenoemde 'first come, first serve' criterium. Dit betekent dat patiënten in aanmerking komen voor behandeling op volgorde van binnenkomst.
Ik realiseer mij dat ook aan dit criterium nadelen kleven, hetgeen nog sterker geldt voor het alternatief: loting, maar alles afwegend geeft het kabinet op basis van de huidige inzichten de voorkeur aan dit criterium.

Tot slot. Ik benadruk nogmaals dat ik veel respect heb voor de FMS en KNMG dat zij dit triage vraagstuk hebben willen oppakken. Het is essentieel dat als zorgprofessionals onverhoopt voor deze moeilijke keuzes komen te staan, zij zich gesteund voelen door een professionele leidraad die maatschappelijk is geaccepteerd. Met dit draaiboek zijn er belangrijke stappen gezet in die discussie over de afwegingscriteria in de genoemde bijzondere situaties. Tegelijk kan ik mij op sommige onderdelen van het draaiboek dus niet vinden. Tegen die achtergrond wacht ik de uitkomst van de raadplegingen van de FMS en KNMG en de eventuele aanpassingen van hun draaiboek af.

Hoogachtend,

de minister voor Medische Zorg
en Sport,

Martin van Rijn

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Ons kenmerk
1708703-207213-PZO

Bijlagen
1

Uw brief
18 juni 2020

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 21 juli 2020
Betreft Kamervragen

Geachte voorzitter,

Hierbij zend ik u, mede namens de minister voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de antwoorden op de vragen van het Kamerlid Dijkstra (D66) over de reactie van het kabinet op het 'Draaiboek triage op basis van niet medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie' (2020Z11463).

Hoogachtend,

de minister voor Medische Zorg
Welzijn en Sport,

T. van Ark

Antwoorden op Kamervragen van het Kamerlid Dijkstra (D66) over de reactie van het kabinet op het 'Draaiboek triage op basis van niet medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie' (2020Z11463).

1. Kunt u toelichten waarom de minister voor Medische Zorg de brief aan de Tweede Kamer van 16 juni 2020 'Draaiboek triage op basis van niet medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie' [1] heeft ondertekend?

Antwoord vraag 1
Het Draaiboek betreft de triage voor IC-zorg ten tijde van COVID-19 pandemie. Aangezien het gaat om medisch specialistische zorg valt het in de portefeuille van de minister voor Medische Zorg. Daarom heeft mijn voorganger de brief ondertekend.

2. Kunt u bevestigen dat de brieven van 7 april 2020 [2] en 19 mei 2020 [3], waarin het vraagstuk van triage op basis van niet medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie in beide ter sprake kwam, slechts ondertekend waren door de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en niet door de minister voor Medische Zorg?

Antwoord vraag 2
Ja dat klopt. Genoemde brieven schetsen de actuele stand van zaken met betrekking tot de uitbraak van COVID-19 en zijn derhalve door de minister van VWS ondertekend. Deze brieven zijn mede namens de minister voor Medische Zorg verzonden.

3. Kunt u bevestigen dat de vraagstukken die besproken worden in het 'Draaiboek triage op basis van niet medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie' (hierna het draaiboek), alsmede de daarmee samenhangende criteria 'niet medisch' zijn en dat het derhalve een (medisch) ethisch vraagstuk is? Zo nee, waarom niet? Zo ja, is de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, met medische ethiek in zijn portefeuille, bereid om in het vervolg de brieven aangaande het draaiboek zelf te ondertekenen?

Antwoord vraag 3
Het betreft hier onder andere een (medisch) ethisch vraagstuk omdat het de vraag is of deze 'niet medische' criteria leiden tot een rechtvaardige selectie tussen patiënten met in medisch opzicht gelijkwaardige kans op overleven. Bij triage op basis van 'niet medische' criteria spelen ook andere dan ethische overwegingen een rol. Het betreft hier triage bij het verlenen van medische zorg in geval van absolute schaarste op de IC en daarmee valt het draaiboek in de portefeuille van de minister voor Medische Zorg. Ethische overwegingen spelen altijd in de (medische) zorg een rol en horen niet exclusief bij de portefeuille 'medische ethiek' thuis. Het is daarom ook niet vanzelfsprekend dat de minister van VWS altijd zelf moet ondertekenen als ethische overwegingen aan de orde zijn. Uiteraard spreekt het kabinet met één mond en heeft de benodigde afstemming plaatsgevonden.

4. Kunt u toelichten op welke wijze het kabinet uitvoering heeft gegeven aan het door het Centrum van Ethiek en Gezondheid uitgegeven rapport 'Rechtvaardige selectie bij een pandemie', met name kijkend naar de aanbeveling dat het "van groot belang is om een protocol klaar te hebben liggen waarin ethische afwegingen voor rechtvaardige selectie van patiënten expliciet worden genoemd"?

Antwoord vraag 4
Het signalement 'Rechtvaardige selectie bij een pandemie' van het Centrum voor Ethiek en Gezondheid (CEG) is in 2012 aan de minister van VWS aangeboden naar aanleiding van de Mexicaanse griep die in 2009 een pandemie dreigde te worden. Het signalement beoogde de 'ethische discussie onder beleidsmakers, bestuurders van ziekenhuizen, beroepsgroepen, zorgprofessionals en burgers te verhelderen en te stimuleren door een handvat te bieden voor de ethische onderbouwing van selectie van patiënten van een grieppandemie.'[1] Het kabinet heeft destijds geen uitvoering gegeven aan het signalement, omdat de urgentie niet meer aanwezig was. Het kabinet hoefde ook geen reactie hierop te geven omdat het een ongevraagd signalement was. Nu heeft het signalement als een handreiking bij het opstellen van dit draaiboek gediend, waarbij de eerste ervaringen van deze COVID-19 pandemie toegepast konden worden. Het initiatief op landelijk niveau is genomen door de beroepsorganisaties De Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) en de Federatie Medisch Specialisten (FMS).

5. Kunt u schematisch weergeven hoe dit draaiboek precies tot stand is gekomen? Wilt u daarbij ingaan op de vraag wanneer door welke organisaties opdracht is gegeven/initiatief is genomen tot het schrijven hiervan en wanneer precies gesprekken hebben plaatsgevonden tussen de Federatie Medisch Specialisten (FMS) en de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) enerzijds en de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) en/of het ministerie van VWS anderzijds? Deelt u de mening dat uw brief, de begeleidende brief van de FMS en de KNMG en het draaiboek zelf (onder kopje 1.2 Verantwoording) een diffuus beeld schetsen

6. Wanneer vonden de gesprekken met de zeer brede groep maatschappelijke organisaties in het kader van de consultatie plaats? Zijn er volgens u maatschappelijke organisaties die niet geconsulteerd zijn, maar die wel geconsulteerd hadden moeten worden? Zo ja, welke?

Antwoord vraag 5 en 6
Bijgevoegd is een schematische weergave van de belangrijkste stappen bij de totstandkoming van het draaiboek, waarbij is aangegeven wie opdracht heeft gegeven of initiatief heeft genomen tot het opstellen ervan en wanneer de diverse gesprekken hebben plaatsgevonden. Ook is in dit schema aangegeven wanneer de gesprekken met de maatschappelijke organisaties hebben plaatsgevonden. Het gaat daarbij om een zeer brede groep maatschappelijke organisaties. Uiteraard staat het andere maatschappelijke organisaties vrij om aan het brede debat over het draaiboek deel te nemen.

---

[1] https://www.ceg.nl/documenten/signalementen/2012/12/13/rechtvaardige-selectie-bij-een-pandemie

Datum	Wat?	Wie?
maart 2020	Eerste informele contacten: behoefte van FMS aan handvat bij code zwart FMS en KNMG hebben een gezamenlijke werkgroep gestart	Inspecteur-generaal voor de Gezondheidzorg (IG) met vz KNMG en vz FMS
woensdag 1 april 2020	Eerste concept Draaiboek	FMS en KNMG
zaterdag 4 april 2020	Brief met reactie op eerste concept, verzoek om gesprekken te gaan voeren	IGJ aan FMS en KNMG
maandag 6 april 2020	Conference call inzake protocol	Minister MZS, vz KNMG en IG
van 7 tot 14 april 2020	Gesprekken met belanghebbenden	vz KNMG met: de bestuurders van ActiZ, ANBO, KBO-PCOB. LHV, NFU, NHG, NOOM, NVAVG, NVZ, Patiëntenfederatie Nederland, V&VN, Verenso en VGN.
woensdag 8 april 2020	Telefoongesprek draaiboek, leeftijdscriterium	Minister MZS, vz KNMG
dinsdag 14 april 2020	Conference call draaiboek, code zwart	Minister MZS, vz KNMG, IG
vrijdag 17 april 2020	Eindverslag gesprekken belanghebbende organisaties	KNMG aan IGJ
vrijdag 1 mei 2020	Formele ontvangstbevestiging IGJ op eindverslag gesprekken KNMG	IGJ aan KNMG
zondag 3 mei 2020	Aanvullende tekstuele opmerkingen eerste concept Draaiboek	IGJ aan FMS
maandag 4 mei 2020	Gesprekken minister, IG, KNMG met ouderenbonden	Minister MZS, vz KNMG, IG, vz ANBO, vz KBO-PCOB, vz NOOM
maandag 11 mei 2020	Tweede concept-Draaiboek	FMS en KNMG
maandag 11 mei 2020	Conference call	Minister MZS, vz KNMG
maandag 18 mei 2020	Conference call	Minister MZS, vz KNMG
donderdag 28 mei 2020	Reactie IGJ tweede concept	IGJ aan FMS en KNMG
dinsdag 2 juni 2020	Gesprek inzake publicatie Draaiboek	Minister MZS, vz KNMG en vz FMS
maandag 8 juni 2020	Derde concept Draaiboek	FMS en KNMG
woensdag 10 juni 2020	Gesprek inzake publicatie Draaiboek	Minister MZS, vz KNMG en vz FMS
maandag 15 juni 2020	Reactie IGJ derde concept	IGJ aan FMS en KNMG
dinsdag 16 juni 2020	Derde concept openbaar	FMS en KNMG

7. Deelt u de mening dat gezien het feit dat ook is gesproken met diverse hoogleraren (medische) ethiek en filosofie, dit draaiboek tot stand is gekomen in een uitermate zorgvuldig proces waarbij verschillende invalshoeken meegenomen zijn?

Antwoord vraag 7
Ja, die mening deel ik waarbij het nu zaak is, zoals de KNMG en FMS ook zelf aangeven, het draaiboek te beoordelen op uitvoerbaarheid en toetsbaarheid en het maatschappelijk draagvlak te onderzoeken.

8. Hoe kunt u enerzijds zeggen dat u 'met belangstelling de uitkomsten van dialogen afwacht' maar anderzijds wel direct bij het verschijnen van het draaiboek stelt dat u zich niet kunt vinden in sommige onderdelen?

Antwoord vraag 8
Ik vind het belangrijk dat het draaiboek berust op een breed maatschappelijk draagvlak. Ook vind ik van belang dat het draaiboek en de daarin gehanteerde criteria voor triage en de organisatie van triage in de ziekenhuizen uitvoerbaar is. Daarom wacht ik met belangstelling de uitkomsten van de dialogen af. Dat laat onverlet dat een criterium uitsluitend op basis van leeftijd naar het oordeel van het kabinet in strijd is met het algemene discriminatieverbod, waaronder ook het verbod op discriminatie op basis van leeftijd valt. Ik wil daarom geen twijfel laten bestaan over het standpunt dat het hanteren van een harde leeftijdsgrens, al dan niet via een indeling in leeftijdscohorten, door het kabinet niet geaccepteerd zal worden. Dit geldt overigens ook voor andere non-discriminatiegronden.

9. Hoe rijmt u deze uitspraak over de komende (maatschappelijke) dialoog over dit draaiboek en de uitkomst hiervan, met de door de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport gedane uitspraken tijdens het plenaire debat over de wijziging van de Embryowet in verband met de aanpassing van het verbod op geslachtskeuze en het gebruik van geslachtscellen en embryo's ten behoeve van kwaliteitsbewaking dat: "waarvan ik vind dat ik als vertegenwoordiger van het kabinet, dat zich heeft te verhouden tot de uitkomst, niet op voorhand die maatschappelijke dialoog op slot moet zetten door al te stellig te zeggen dat we ofwel linksaf of wel rechtsaf moeten"?

Antwoord vraag 9
In het regeerakkoord heeft het kabinet de opdracht meegekregen om bij beleidswijzigingen op medisch-ethisch terrein een toetsingskader met drie vragen te hanteren. Wat is de medisch-wetenschappelijke noodzaak, hoe staat het met de medisch-ethische reflectie en is er sprake geweest van voldoende maatschappelijke dialoog en politieke bezinning? Bij beleidsvraagstukken die om een antwoord vragen, past het kabinet het toetsingskader toe. Zoals de minister van VWS meermaals heeft aangegeven, past het het kabinet om daarbij terughoudend te zijn bij de positiebepaling. Uiteraard heeft het kabinet zich vervolgens wel te verhouden tot de uitkomsten van de maatschappelijke dialoog en dat is het moment voor het opmaken van de balans en het bepalen van de positie.

In dit geval gaat het om triagecriteria in de ziekenhuizen, en meer specifiek op de IC's. Dit is dus geen vraagstuk voor het kabinet, maar voor professionals. Ik juich toe dat men hierover de maatschappelijke dialoog zoekt. Ik meen dat het in dit geval dan ook aanvaardbaar is dat de politiek zich mengt in dit debat. Het gaat hier anders dan in het aangehaalde voorbeeld niet om wetgeving of beleid, maar om een beroepsrichtlijn. Inbreng nu tijdens deze fase van maatschappelijke dialoog is dan ook de geëigende route voor het geluid vanuit de politiek en even zo waardevol als vanuit andere maatschappelijke geledingen.

Ik kan een onderscheid uitsluitend op basis van leeftijd niet ondersteunen. Natuurlijk speelt leeftijd ook een rol als de afweging op medisch inhoudelijke gronden wordt gemaakt. Leeftijd is een relevante factor bij de medisch inhoudelijke afweging wie de beste kansen heeft na opname op een IC. Maar voor mij, voor dit kabinet, is elk leven gelijkwaardig en als een oudere patiënt op medische gronden even veel kansen op overleven heeft als een jongere patiënt, kan hem of haar geen aanspraak op levensreddende zorg worden ontzegd, enkel

en alleen op basis van leeftijd. Ik voel mij in dit standpunt gesteund door uw Kamer zoals in eerdere debatten naar voren is gekomen.[2]

10. Kunt u, gegeven het feit dat u dus delen van het draaiboek afwijst, aangeven wat uw alternatief is voor de afgewezen delen? Kunt u daarbij aangeven of u deze alternatieven ook aan een eenzelfde grondig procedure, doelend op de brede maatschappelijke consultatie en advisering door hoogleraren, heeft onderworpen als het draaiboek? Kunt u tevens ingaan op de ethische overwegingen van het door u aangedragen alternatief?

Antwoord vraag 10
Ik wijs alleen het selecteren enkel op basis van leeftijd op voorhand af. Het alternatief voor het leeftijdscriterium is het 'first come, first serve' criterium. Dit betekent dat patiënten in aanmerking komen voor behandeling op volgorde van binnenkomst. Ook aan dit criterium kleven nadelen, hetgeen nog sterker geldt voor het alternatief: loting, maar alles afwegend geeft het kabinet op basis van de huidige inzichten de voorkeur aan het 'first come, first serve' criterium. Voor de onderbouwing baseert het kabinet zich op dezelfde principes die leidend zijn voor het draaiboek: het principe dat ieder mens gelijkwaardig is; het uitgangspunt dat we zoveel mogelijk levens willen redden; rechtvaardigheid: gelijken gelijk, en ongelijken ongelijk behandelen.

11. Kunt u toelichten hoe de in de door u aangedragen landen, België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, getrieerd wordt op basis van 'niet-medische overwegingen' en hoe dit bepaald is in het equivalent van het draaiboek?

Antwoord vraag 11
In de genoemde landen hebben nationale beroepsgroepen (artsenorganisaties of vereniging van intensivisten), ethiekraden en adviesorganen een handreiking of document opgesteld in verband met de COVID-19 pandemie met ethische uitgangspunten of adviezen gericht op artsen en ziekenhuizen om een richtlijn op te stellen om te kunnen bepalen welke patiënt voorrang krijgt bij absolute schaarste op de IC. Geen van de landen lijkt nog een nationaal, overkoepelend document te hebben dat vergelijkbaar is met het Nederlandse draaiboek. De betreffende landen vinden ook niet dat de overheid dat moet doen, maar dat het aan artsen/artsenorganisaties/ziekenhuizen is om de keuze te maken. Alle drie landen vinden dat leeftijd op zichzelf niet als selectiecriterium gehanteerd mag worden, omdat iedereen een gelijke kans op toegang tot de zorg heeft en er geen onderscheid gemaakt mag worden op basis van leeftijd omdat dit discriminatie is. Evenals in Nederland speelt leeftijd wel indirect mee vanwege een vaak slechtere gezondheidstoestand (frailty, comorbiditeit) van ouderen. Twee landen pleiten voor 'first come, first served' als onderscheidend criterium als medische criteria geen uitsluitsel geven (Verenigd Koninkrijk en België) en Duitsland pleit voor uniforme criteria, maar heeft die nog niet. Het is ons niet bekend in hoeverre in deze landen er ook daadwerkelijk getrieerd is op 'niet-medische' overwegingen.

12. Kunt u aangeven wat uw rol is in de komende dialogen?

[2] Zie ook Brief aan Parlement TK 16 juni 2020, 1706262-206948-PZO

Antwoord vraag 12
De komende maanden zullen de FMS en de KNMG een aantal overleggen organiseren waarin de leden van de adviesgroep van hoogleraren medische ethiek en filosofie, de ethici van de KNMG en de werkgroep van medisch specialisten die het Draaiboek heeft opgesteld in gesprek gaan met medisch specialisten, ziekenhuisbestuurders en (IC-) verpleegkundigen. Het streven is dit proces in het najaar 2020 af te ronden. De minister heeft bij die overleggen geen rol. Daarnaast zal het maatschappelijk debat worden gevoerd.

13 en 14 Kunt u toelichten wat precies uw rol is bij het uiteindelijk vaststellen van het draaiboek? Dient deze in wet- of regelgeving opgenomen te worden?
Kunt u toelichten wat u precies bedoelt met 'zo nodig zal dit standpunt met regelgeving worden bekrachtigd'? [6]

Antwoord vraag 13 en 14
Zorgaanbieders zijn op grond van de Wet kwaliteit, klachten, en geschillen in de zorg verplicht om goede zorg te leveren. Wat onder goede zorg moet worden verstaan, wordt onder meer ingevuld via de professionele standaard. De professionele standaard bepaalt de wijze van werken van zorgverleners en is de facto het geheel van private normen en regels, medisch wetenschappelijke inzichten en ervaringen die invulling geven aan het professioneel handelen van zorgverleners of zorgaanbieders. Onderdelen van de professionele standaard worden in beginsel opgesteld door de professionals zelf. De beroepsgroepen hebben een vergaande autonomie om zelf te bepalen hoe gehandeld moet worden. Onderdelen van de professionele standaard zijn vormvrij en er is geen procedure voorgeschreven. Er vindt dus in beginsel ook geen toetsing van overheidswege plaats.

Het draaiboek 'triage op basis van niet-medische overwegingen voor IC-opname ten tijde van fase 3 in de COVID-19 pandemie' is onderdeel van de professionele standaard. Onderdelen van de professionele standaard zoals het draaiboek hoeven niet expliciet in wet- of regelgeving opgenomen te worden, omdat zij doorwerken via de verplichting om goede zorg te verlenen.
Bij het draaiboek, voor zover het gaat om het onderdeel 'triage in het geval van fase 3, stap C', is echter sprake van een dusdanig maatschappelijk gevoelig onderwerp dat buiten de normale grenzen ligt van het professioneel handelen van zorgverleners, dat politieke en maatschappelijke discussie hierover gerechtvaardigd is. Ik acht het dan ook van belang dat over dit onderwerp een breed gesprek plaatsvindt.

Voor mij, voor dit kabinet, is elk leven gelijkwaardig en als een oudere patiënt op medische gronden een gelijkwaardige kans op overleven heeft als een jongere patiënt, kan hem of haar geen aanspraak op levensreddende zorg worden ontzegd, enkel en alleen op basis van leeftijd. Daarbij speelt dat de huidige versie van het draaiboek in de ogen van het kabinet niet in overeenstemming is met het algemene discriminatieverbod, waaronder ook het verbod op discriminatie op basis van leeftijd valt.[3] Ik wacht de brede maatschappelijke discussie nu af, maar

[3] Artikel 1 van de Grondwet, artikel 26 van het Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, artikel 2 lid 2 van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten en artikel 1 bij het Twaalfde Protocol bij het Europees Verdrag

zo nodig zal in wet- of regelgeving het algemene discriminatieverbod worden verduidelijkt.

15 en 16
Deelt u de mening van de makers van het draaiboek dat het niet-selecteren ook tot ongewenste effecten zal leiden? Hoe zou in een hypothetisch scenario waarin op korte termijn overgegaan zou moeten worden tot fase 3, triage plaatsvinden bij het ontbreken van een definitief draaiboek?
Wanneer dient het draaiboek volgens u definitief te zijn? Deelt u de mening dat dit voor het einde van het zomerreces gereed dient te zijn?

Antwoord vraag 15 en 16
Ook in fase 3, stap C zal triage moeten plaatsvinden wie wel en niet in aanmerking komt voor de IC-zorg. Geen duidelijkheid over de selectiecriteria leidt tot onzekerheid en de angst voor willekeur. Ieder criterium heeft in die uiterste situatie ongewenste effecten, vandaar dat alle aandacht erop gericht is die situatie te voorkomen. Zoals in antwoord op voorgaande vragen al is aangegeven, is het draaiboek al onderdeel van de professionele standaard. De IGJ heeft partijen laten weten dat het noodzakelijk is dat er een brede discussie over het draaiboek plaatsvindt. Pas na die brede discussie zal de IGJ naar partijen bevestigen of zij het (al dan niet aangepaste) draaiboek betrekt bij haar toezicht. De bevestiging van de veldnorm door de IGJ moet zekerheid geven aan zowel zorgverleners als de samenleving hoe er getrieerd gaat worden en op basis van welke norm de IGJ toezicht zal houden. De brede discussie en consultatie van de achterban vinden nu plaats. De FMS en de KNMG verwachten dit traject in het najaar af te ronden. De IGJ houdt vinger aan de pols bij de ontwikkeling van de beschikbare IC-capaciteit en zal zo nodig bevorderen dat het consultatietraject eerder wordt afgerond om te borgen dat er tijdig zekerheid is.

17. Kunt u deze vragen apart beantwoorden?

Antwoord vraag 17
Zie de beantwoording hierboven.

---

tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden bieden bescherming tegen discriminatie, ook discriminatie op basis van leeftijd.

Aan: de Minister van VWS en het dagelijks bestuur van het LNAZ/LCPS

Betreft: wees voorbereid!

's-Hertogenbosch, 23-4-2021

Geachte minister H.M. de Jonge en Prof. dr. E. J. Kuipers,

Ruim een jaar nadat het applaus voor de zorgmedewerkers is verstomd, zijn het dezelfde mensen die zich in hun werk maximaal geconfronteerd zien met de gevolgen van de pandemie. Voor de behandeling op de Intensive Care zijn de enorme uitdagingen inmiddels genoegzaam bekend. De belangrijkste uitdaging hierbij is het tekort aan gespecialiseerd IC-personeel.
Ondanks dit tekort, dat al bestond voor de Corona-pandemie, slagen de ziekenhuizen in Nederland in het algemeen, en de Intensive Care afdelingen in het bijzonder, er tot nu toe in om de acute zorg voor de kritiek zieke patiënten in Nederland overeind te houden. Dat lukt alleen dankzij de inzet van vele anderen die de IC-teams ondersteunen en door het afschalen van de reguliere zorg.

De werklast op de Intensive Care afdelingen is al maanden enorm. Van een daling of stabilisatie in het aantal nieuwe opnamen is in onze ogen geen sprake. Tegelijkertijd neemt de druk om de reeds gerealiseerde extra IC-bedden open te houden toe en wordt zelfs verondersteld dat de capaciteit nog verder uit te breiden is.
Onze IC-teams halen al veertien maanden het onderste uit de kan om de Intensive Care zorg beschikbaar te houden. Zorg waarbij we steeds jongere patiënten zien en er nog steeds aan een groot deel van hun families verteld moet worden dat hun geliefde zal komen te overlijden.
De fysieke en emotionele belasting voor onze teams eist onvermijdelijk zijn tol. Teamleden hebben aangegeven dit niet veel langer vol te houden en overwegen te stoppen met hun werkzaamheden op de Intensive Care afdelingen. Het chronische personeelstekort zal verder toenemen, hetgeen de kwaliteit van onze IC-zorg in de (nabije) toekomst in gevaar brengt.

De consequentie van het langer in stand houden van de opgeschaalde IC-capaciteit en een verdere toename van de Covid-19 patiënten, de daarmee gepaard gaande overbelasting en de toenemende kans op uitval door het ontbreken van rustmomenten, zullen uiteindelijk juist leiden tot een dáling van het aantal beschikbare IC-bedden in de zeer nabije toekomst. Daarmee is verder opschalen van de IC-capaciteit een utopie geworden.

"Get ready" was de belangrijke boodschap op 4 maart 2020 van Italiaanse intensivisten aan hun collega's in Europa; dat hebben we gedaan en zullen we blijven doen.
De grenzen aan onze IC-zorg zijn na 14 maanden echter echt bereikt en daarom dient u zich samen met ons voor te bereiden op de scenario's die gaan ontstaan als we daadwerkelijk de zorg niet meer kunnen leveren. Scenario's waar wij in de zorg nu echt concreet rekening mee houden.

Met dit schrijven vragen wij aandacht voor het feit dat de Nederlandse bevolking niet lijkt te beseffen hoe dicht we ons momenteel bevinden bij het moment dat de grens van onze IC-capaciteit bereikt wordt.
Onze vraag aan u is deze boodschap duidelijk te gaan maken aan de mensen in Nederland, onze toekomstige IC-patiënten. Wij zullen dat ook doen.

Namens de IC-teams van de ziekenhuizen in Brabant.

Drs. M. van der Kuil, Bernhoven, Uden
Drs. T.J.J. Koning, Catharina Ziekenhuis Eindhoven
Drs. R. Wilting, Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuizen, Tilburg
Drs. K.M. Kant, Amphia Ziekenhuis, Breda
Drs. H.G. Kreeftenberg, St-Anna Ziekenhuis, Eindhoven
Drs. I. Janssen, Maasziekenhuis Pantein, Boxmeer
Drs. J. Eijkenboom, Maxima Medisch Centrum, Veldhoven
Drs. M. Castelijns, Elkerliek Ziekenhuis, Helmond
Drs. J. Holtkamp, St. Jans Gasthuis Weert
Drs. T. van den Ende, Bravis Ziekenhuizen, Roosendaal en Bergen op Zoom
Dr. C.P.C de Jager, Jeroen Bosch Ziekenhuis, 's-Hertogenbosch

Onrust over nieuwe megabezuiniging zorg

Ziekenhuizen, verpleegkundigen en huisartsen luiden de noodklok over een nieuwe grootscheepse zorgbezuiniging van het kabinet Rutte III. Ze vrezen dat de zorg voor kwetsbare mensen straks door de bodem zakt, door financiële problemen en een personeelsgebrek.

Edwin van der Aa en Deborah Jongejan
12-10-2017
ad.nl

EW *Eerst de feiten.*

woensdag 28 april 2021

IC-VOORMAN

Diederik Gommers: 'Meer zit er echt niet in'

Het lukt waarschijnlijk niet om de IC-capaciteit **structureel te verhogen**. Volgens Diederik Gommers komt dat vooral doordat het niet mogelijk is honderden extra IC-verpleegkundigen op te leiden. Hij vreest dat het al moeilijk genoeg wordt om het huidige aantal te behouden. 'Ik vrees dat mensen gaan stoppen.'

UN News

De "rechten en de waardigheid" van ouderen moeten tijdens COVID-19 en daarna worden gerespecteerd.

UNDP Bangladesh/Fahad Kaizer | Older people in countries like Bangladesh are expected to be heavily impacted by COVID-19.

1 mei 2020

Mensenrechten

Het sterftecijfer van COVID-19 voor mensen ouder dan 80 jaar is vijf keer het mondiale gemiddelde, zei de secretaris-generaal van de VN vrijdag en lanceerde een nieuw beleidsinitiatief om deze en vele andere uitdagingen aan te pakken waarmee ouderen worden geconfronteerd, tijdens en na de grootste volksgezondheidscrisis die de wereld in een eeuw heeft getroffen.

"Ons antwoord op COVID-19 moet de rechten en waardigheid van ouderen respecteren", zei secretaris-generaal António Guterres met de lancering van het rapport.

Tegen de achtergrond van leeftijdsdiscriminatie, autonomie voor ouderen, ongelijkheden op het gebied van sociale bescherming en gezondheidszorg - evenals een gebrek aan beslissingsbevoegdheid - hield hij vol dat de crisis voor ouderen "de bestaande leemten in de bescherming van de mensenrechten en de sociale economische uitdagingen ".

“We moeten opstaan nu voor oudere rechten”, de VN onafhankelijk deskundige voor het genot van alle mensenrechten door ouderen Rosa Kornfeld-Matte had gezegd . "Alomtegenwoordige gerontofobie, de angst voor leeftijdsgebonden zelfdegeneratie en dood, voedt vooroordelen tegen ouderen, discriminatie en uiteindelijk het ontkennen van mensenrechten op oudere leeftijd".

Het is persoonlijk

"Als oudere zelf, met verantwoordelijkheid voor een nog oudere moeder, maak ik me grote zorgen over de pandemie op persoonlijk niveau en over de effecten ervan op onze gemeenschappen en samenlevingen", vertelde de VN-chef.

Tegelijkertijd wees hij erop dat oudere mensen "onmetelijk" bijdragen aan hun families en gemeenschappen - waarbij ze gewoonlijk hun eigen welzijn opofferen om voor anderen te zorgen, inclusief het helpen met kinderen en kleinkinderen: "Onze COVID-19-reactie moet op de hoogte zijn van al deze zaken 'en' moeten de rechten en waardigheid van ouderen respecteren '.

Aanpak van de behoeften van ouderen

"Geen enkele persoon, jong of oud, is vervangbaar", onderstreepte de heer Guterres.

Coronavirus Portal & nieuwsupdates

Lezers kunnen hier informatie en begeleiding vinden over de uitbraak van het nieuwe coronavirus (2019-nCoV) van de VN, de Wereldgezondheidsorganisatie en de VN-agentschappen.Klik hier voor dagelijkse nieuwsupdates van UN News.

De impact op de gezondheids- en langdurige zorg voor ouderen moet de specifieke uitdagingen waarmee zij worden geconfronteerd, onderkennen en aanpakken, waaronder hun vermogen om toegang te krijgen tot medische behandeling en zorg.

'Ouderen hebben dezelfde rechten op leven en gezondheid als ieder ander', aldus de VN-chef. "Moeilijke beslissingen over levensreddende medische zorg moeten de mensenrechten en waardigheid van iedereen respecteren".

En hoewel fysieke afstand cruciaal is, markeerde hij de noodzaak om te onthouden dat "we één gemeenschap zijn en we allemaal bij elkaar horen".

Digitale technologie moet worden verbeterd om bewegingsbeperkingen te verminderen die essentiële zorg, ondersteuning en sociale integratie voor ouderen kunnen verstoren.

"Dat is van vitaal belang voor oudere mensen die met veel lijden en isolement te maken kunnen krijgen als ze worden afgesloten en andere beperkingen opgelegd", aldus Guterres.

Afgezien van de onmiddellijke impact van de pandemie op de gezondheid, brengt het ouderen "een groter risico op armoede, discriminatie en isolement", zei hij, en veroorzaakt het hoogstwaarschijnlijk "een bijzonder vernietigende impact" op degenen in ontwikkelingslanden waar de openbare gezondheidszorg en de diensten voor sociale bescherming waarschijnlijk overweldigd door het virus.

Bovendien moet bij alle sociale, economische en humanitaire reacties rekening worden gehouden met de behoeften van ouderen, met name wat betreft universele gezondheidszorg, pensioenen, banen en sociale bescherming.

"De meerderheid van de ouderen zijn vrouwen, die deze periode van hun leven eerder in armoede en zonder toegang tot gezondheidszorg betreden", legt de secretaris-generaal uit. "Het beleid moet erop gericht zijn aan hun behoeften te voldoen".

UNDP Georgië / Vladimer Vaishvili

In Georgië verkoopt een oudere vrouw haar waren op een stoep.

Ondersteun de reactie van ouderen

Ouderen mogen niet als onzichtbaar of machteloos worden behandeld, maar worden erkend vanwege hun uiteenlopende ervaringen en de vele manieren waarop zij bijdragen aan het overwinnen van deze crisis.

"Veel ouderen zijn afhankelijk van een inkomen en zijn volledig betrokken bij werk, gezinsleven, lesgeven en leren, en zorgen voor anderen", betoogde hij.

Hun keuzevrijheid, deelname aan en reacties op de pandemie moeten worden ondersteund en hun kennis en goede praktijken moeten worden gedeeld als onderdeel van het herstel.

"Hun stemmen en leiderschap tellen mee", benadrukt de VN-chef.

Samen beter herstellen

'Om deze pandemie samen te doorstaan, hebben we een golf van wereldwijde en nationale solidariteit en de bijdragen van alle leden van de samenleving nodig, inclusief ouderen', beweerde hij.

Dit vereist passende wetgeving op nationaal niveau, een duw in de richting van een internationaal verdrag over de mensenrechten van ouderen op mondiaal niveau en duurzame investeringen in gezondheids-, zorg- en sociale beschermingssystemen die de waardigheid en het recht van ouderen waarborgen.

"Als we beter willen herstellen, hebben we ambitie en visie nodig om meer inclusieve, duurzame en leeftijdsvriendelijke samenlevingen op te bouwen die geschikt zijn voor de toekomst", concludeerde de secretaris-generaal.

© Eric Ganz

Een oudere man in Turkije glimt schoenen om zichzelf te onderhouden.

♦ Ontvang dagelijkse updates rechtstreeks in je inbox - **Abonneer je hier** op een onderwerp.
♦ Download de UN News-app voor uw **iOS-** of **Android-** apparaten.

COVID-19 | CORONAVIRUS | OUDEREN | OUDEREN

(vertaling vanuit het engels)

Bron: news.un.org

Deskundigen praten Tweede Kamer bij over omstreden coronawet

4 SEP 2020

In de Tweede Kamer is vrijdag een hoorzitting met experts over de nieuwe coronawet. Onder andere rechtsgeleerden en lokale bestuurders buigen zich over de omstreden spoedwet.

‘Vorm van decretenbestuur’

Zo vindt hoogleraar Wim Voermans dat de coronawet te veel bevoegdheden geeft aan de minister. Het wetsvoorstel komt neer “op een vorm van decretenbestuur zoals we dat tussen 1819 en 1879 in Nederland kenden”, stelt de hoogleraar staats- en bestuursrecht.

Bron: hartvannederland.nl

4 september 2020

Het Nederlandse staatsnoodrecht

Wat te doen met de EHBO-trommel die niet op orde is?

Jos Vink[1]

Als tijdens een noodsituatie de EHBO-trommel niet op orde is, kan dat nare verrassingen opleveren. En zo is het ook met het staatsnoodrecht. Dit artikel bevat een verkenning van het Nederlandse staatsnoodrecht. Hoe is het ingericht en aan welke criteria moet zijn voldaan om het in te kunnen zetten? Verder wordt aan de hand van een aantal voorbeelden uit de huidige crisis onderstreept dat het staatsnoodrecht moet worden gemoderniseerd en op orde moet worden gebracht. Tot slot wordt stilgestaan bij welke maatregelen tijdens deze crisis kunnen worden genomen om met een gerust hart van het staatsnoodrecht gebruik te maken.

1. Hoe ziet de EHBO-trommel er uit?

Het staatsnoodrecht bestaat uit zowel geschreven als ongeschreven recht. In deze paragraaf wordt ingegaan op hoe deze twee onderdelen van het staatsnoodrecht zijn ingericht en wat de toepassingscriteria zijn.

1.1. Het geschreven staatsnoodrecht

De rechtsbasis voor het geschreven staatsnoodrecht ligt in artikel 103 lid 1 van de Grondwet, waarin is bepaald dat ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid bij koninklijk besluit een door de wet te benoemen uitzonderingstoestand kan worden afgekondigd. Ter uitvoering van die bepaling is in 1996 de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (CWU) aangenomen. In deze wet zijn twee uitzonderingstoestanden benoemd: de beperkte en de algemene uitzonderingstoestand. De betreffende uitzonderingstoestand wordt uitgeroepen bij koninklijk besluit.[2] Een dergelijk besluit moet terstond aan de Staten-Generaal worden medegedeeld.[3] De Verenigde Vergadering kan vervolgens besluiten de afgekondigde uitzonderingstoestand op te heffen of aan de duur daarvan een termijn te stellen.[4] De noodtoestand kan ook bij koninklijk besluit worden opgeheven.[5]

De CWU bevat zelf geen noodbevoegdheden. Die zijn ondergebracht in ruim 40 andere wetten. Ongeveer de helft daarvan zijn 'gewone' wetten, zoals de Comptabiliteitswet 2016, de Telecommunicatiewet en de Wegenverkeerswet 1994. De andere helft is wetgeving die specifiek voor buitengewone omstandigheden is geschreven. De Distributiewet en de Vorderingswet zijn daar voorbeelden van, maar ook valt te denken aan de Noodwet rechtspleging en de Wet verplaatsing bevolking.

De meeste noodwetten of noodwettelijke bepalingen hebben betrekking op een specifiek onderwerp, zoals bij de hiervoor genoemde wetten het geval is. Er zijn twee noodwetten die meer algemene bevoegdheden toekennen: de Oorlogswet voor Nederland (OWN) en de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg). Wat de op grond van die wetten toe te kennen bevoegdheden betreft valt te denken aan het vorderen van inlichtingen,[6] het beperken van het vertoeven in de open lucht[7] en het personen ver- of gebieden naar een bepaald gebied te gaan.[8]

Het afkondigen van de beperkte noodtoestand biedt de mogelijkheid verreweg het grootste deel van het staatsnoodrecht in werking te stellen. Het verschil met afkondigen van de algemene noodtoestand zit er met name in dat in de laatste situatie een aantal zeer vergaande bevoegdheden in werking wordt gesteld. Denk aan het stellen van regels over de inhoud van radio- en televisieprogramma's en het toezicht daarop,[9] het opdragen van de strafrechtspleging aan militaire rechtbanken als burgerlijke rechtbanken daartoe niet meer in staat zijn[10] en het interneren van personen ten aanzien van wie een gegrond vermoeden bestaat, dat zij de openbare orde en veiligheid[11] dan wel de uitwendige of inwendige veiligheid in gevaar zullen brengen.[12] Als de beperkte noodtoestand wordt afgekondigd, dan worden bij koninklijk besluit de wettelijke bepalingen of een gedeelte daarvan zoals opgenomen in lijst A van de CWU in werking gesteld.[13] Een gelijksoortige voorziening is er voor de algemene noodtoestand; de staatsnoodrechtelijke bepalingen die dan in werking kunnen worden gesteld staan op lijst B bij de CWU.[14]

Naast de beperkte en de algemene noodtoestand kunnen de staatsnoodrechtelijke bepalingen per wet in werking worden gesteld

Naast de beperkte en de algemene noodtoestand kunnen de staatsnoodrechtelijke bepalingen per wet in werking worden gesteld. Dit wordt de separate toepassing van het staatsnoodrecht genoemd. Per wet is bepaald dat de staatsnoodrechtelijke bepalingen van die wet bij koninklijk besluit in werking kunnen worden gesteld in buitengewone omstandigheden. Een voorbeeld van een dergelijke bepaling is te vinden in de Vorderingswet, de wet die de regering uiteindelijk toch niet inzette om medische mondkapjes te vorderen.[15] Als dat wel was gebeurd, dan had er meteen een voorstel van wet naar de Tweede Kamer gezonden moeten worden zodat die zich had kunnen uitlaten 'omtrent het voortduren van de werking van de bij dat besluit in werking gestelde bepaling'.[16] Het buiten werking stellen van de noodbevoegdheid kan bij separate toepassing ook weer op twee manieren gebeuren. De eerste is dat de Tweede of Eerste Kamer het wetsvoorstel over het voortduren van de werking verwerpt. In dat geval moet de betreffende bepaling onverwijld bij koninklijk besluit buiten werking worden gesteld. De regering kan daar ook zelf toe besluiten en zelfstandig bij koninklijk besluit de bepaling buiten werking stellen.[17] Deze procedure, die beschreven is aan de hand van de Vorderingswet, is nagenoeg identiek opgenomen in andere wetgeving die staatsnoodrechtelijke bepalingen bevat.

Dan is er nog vormvrij staatsnoodrecht dat separaat kan worden toegepast. Dit onderdeel van het separaat toe te passen staatsnoodrecht is al eerder door de wetgever in werking gesteld en vereist dus alleen dat sprake is van buitengewone omstandigheden. In Nederland kennen we slechts één wet met zo'n bepaling: de Drinkwaterwet.[18]

In de wetsgeschiedenis is uitgesproken dat ook in buitengewone omstandigheden het staatsnoodrecht proportioneel moet worden ingezet. 'Dat betekent een opklimmende reeks naar ernst van omstandigheden en naar zwaarte van in werking te stellen bevoegdheden in drie gradaties: separate toepassing, beperkte noodtoestand en algemene noodtoestand.'[19]

1.2. Toepassingscriteria

Voor de toepassing van het geschreven staatsnoodrecht is allereerst vereist dat sprake is van buitengewone omstandigheden. 'Met de term "buitengewone omstandigheden" wordt aangegeven dat, voordat een noodtoestand kan worden afgekondigd zich feitelijke gebeurtenissen moeten voordoen die tot toepassing van noodwettelijke bevoegdheden nopen omdat de normale wettelijke bevoegdheden te kort schieten.'[20]

Ten tweede moet de nationale veiligheid in het geding zijn. 'De nationale veiligheid is in het geding als vitale belangen van de Nederlandse staat c.q. samenleving zodanig bedreigd worden dat sprake is van – potentiële – maatschappelijke ontwrichting. Als vitale belangen zijn gedefinieerd: territoriale veiligheid (in gevaar bij aantasting van ons grondgebied), economische veiligheid (ongestoord handelsverkeer), ecologische veiligheid (leefomgeving), fysieke veiligheid (volksgezondheid) en sociale en politieke stabiliteit (bijvoorbeeld respect voor kernwaarden als vrijheid van meningsuiting).'[21] Deze vijf belangen zijn vaak niet los van elkaar te zien. Meestal zal sprake zijn van een nauwe samenhang tussen de afzonderlijke belangen.[22]

Het derde criterium is dat er sprake moet zijn van evenredigheid tussen het beschermen van de vitale belangen en de daarvoor in te zetten noodbevoegdheden en dat bij een keuzemogelijkheid tussen meerdere bevoegdheden de minst ingrijpende bevoegdheid moet worden gekozen.[23]

Tot slot verdient het tweede lid van artikel 103 van de Grondwet aandacht. Hierin is een limitatief aantal grondwetsbepalingen opgenomen waarvan mag worden afgeweken. Het gaat allereerst om de grondwetsbepalingen inzake de bevoegdheden van decentrale overheden. Daarnaast is afwijking mogelijk van een aantal limitatief opgesomde grondrechten. Tot slot kan de strafrechtspleging en het opleggen van vrijheidsstraffen aan andere organen dan de rechterlijke macht worden opgedragen. Van andere grondwettelijke bepalingen mag dus niet worden afgeweken. Deze bepalingen zijn *notstandfest*.

1.3. Het ongeschreven staatsnoodrecht

Naast geschreven staatsnoodrecht bestaat ook ongeschreven of subjectief staatsnoodrecht. De laatste keer dat de regering hier veelvuldig gebruik van maakte, was tijdens

Auteur

1. Mr. A.F. Vink is rechter in de Rechtbank Oost-Brabant (team bestuursrecht) en majoor-reservist bij de militair juridische dienst van de Koninklijke Landmacht. Dit artikel is louter op persoonlijke titel geschreven.

Noten

2. Art. 1 lid 1 CWU.
3. Art. 2 CWU.
4. Art. 3 aanhef en onder a CWU.
5. Art. 3 aanhef en onder b CWU.
6. Art. 5 Wbbbg en art. 9 OWN.
7. Art. 8 Wbbbg en art. 11 OWN.
8. Art. 9 Wbbbg en art. 41 OWN.
9. Art. 6.26 lid 2 Mediawet 2008.
10. Art. 17 e Noodwet rechtspleging.
11. Art. 18 lid 1 Wbbbg.
12. Art. 44 lid 1 OWN.
13. Art. 7 CWU.
14. Art. 8 CWU.
15. *Kamerstukken II* 2019/20, 25295, 179, p. 5.
16. Art. 3 lid 1 en 2 Vorderingswet.
17. Art. 3 lid 3 en 4 Vorderingswet.
18. Art. 54 Drinkwaterwet.
19. *Kamerstukken II* 1994/95, 23790, 5, p. 8.
20. *Kamerstukken II* 1993/94, 23790, 3, p. 3-4.
21. *Strategie nationale veiligheid* (Beleidsnota van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties), bijlage bij *Kamerstukken II* 2006/07, 30821, 3, p. 4.
22. *Kamerstukken II* 1993/94, 23400 VII, 40, p. 2 en *Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming* (Brochure van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid van 3 januari 2018), geraadpleegd via www.rijksoverheid.nl, p. 13.
23. E.T. Brainich von Brainich Felth, *Staatsnoodrecht* (diss.), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993, p. 81 e.v. Brainich von Brainich Felth kiest ervoor om dit in twee toepassingsvoorwaarden op te splitsen: een proportionaliteits- en een subsidiariteitstoets.

In het tweede lid van artikel 103 van de Grondwet is een limitatief aantal grondwetsbepalingen opgenomen waarvan mag worden afgeweken

de Tweede Wereldoorlog. De regering bevond zich in ballingschap in Londen, maar zag zich genoodzaakt op diverse terreinen wetgeving tot stand te brengen om het naoorlogse Nederland goed te kunnen besturen. Het tot stand brengen van wetten in formele zin was niet mogelijk, omdat als gevolg van de bezetting de Staten-Generaal niet meer vergaderden. De regering besloot daarom bij koninklijk besluit wettelijke maatregelen vast te stellen. Dit werden buitengewone besluiten genoemd. Het geschreven staatsnoodrecht bevatte daarvoor geen bevoegdheid zodat de regering daarvoor naar het ongeschreven staatsnoodrecht greep.

In de naoorlogse rechtspraak is de rechtmatigheid van deze buitengewone besluiten ter discussie gesteld. Voor het rechtmatig kunnen uitvaardigen van zo'n besluit – dat kracht van wet (in formele zin) heeft – formuleerde de Hoge Raad een drietal voorwaarden waaraan moet zijn voldaan.[24] Ten eerste moet ten gevolge van de buitengewone omstandigheden het gezamenlijk uitoefenen van de wetgevende macht door de regering en Staten-Generaal gezamenlijk niet mogelijk zijn. De tweede eis is dat de omstandigheden om wettelijke maatregelen vragen en de derde eis is dat het herstel van de samenwerking tussen de regering en Staten-Generaal niet kan worden afgewacht.

Ongeschreven staatsnoodrecht kan ook worden toegepast door andere organen van de centrale overheid, zoals ministers. Door middel van ongeschreven staatsnoodrecht kan zelfs van het geschreven staatsnoodrecht worden afgeweken. Van deze twee regels getuigt een voorval tijdens de watersnood in 1995 waar acuut containers nodig waren. Het uitvoeren van de procedures van de Vorderingswet zou op dat moment tot teveel vertraging hebben geleid, zodat de Minister van Economische Zaken besloot de containers te vorderen op basis van ongeschreven staatsnoodrecht.[25]

De naoorlogse rechtspraak bevestigt verder dat ook organen van een decentrale overheid, zoals een burgemeester, zich kunnen beroepen op ongeschreven staatsnoodrecht.[26]

1.4. Toepassingscriteria

Het ongeschreven staatsnoodrecht kan worden toegepast zodra sprake is van buitengewone omstandigheden. De wetgever heeft wel uitgesproken dat de greep naar het ongeschreven staatsnoodrecht de uitzondering moet zijn op de regel, dat het bevoegd gezag zich van de geschreven noodbevoegdheden moet bedienen. De keur aan noodwetten op diverse terreinen met in ultieme gevallen zeer verstrekkende bevoegdheden 'vormt een noodzakelijke konsekwentie van het streven om voor het optreden van de overheid in buitengewone omstandigheden geen beroep op het beginsel van het ongeschreven staatsnoodrecht te doen.'[27] Het is dus ook een bewuste keuze geweest om het ongeschreven staatsnoodrecht niet in artikel 103 van de Grondwet te benoemen. '[W]anneer het niet anders kan, [en] aan bepaalde voorschriften voorbij moet worden gegaan, (...) dan [zullen] ook alle betrokkenen zich bewust (...) zijn, dat dit inconstitutioneel gedrag slechts te rechtvaardigen is voor zover het onvermijdelijk is, en dat de afwijking slechts zo klein mogelijk moet blijven.'[28]

1.5. De noodverordenende en -bevelende bevoegdheid van de burgemeester

De burgemeester heeft de bevoegdheid om noodverordeningen[29] en -bevelen[30] uit te vaardigen. Genoemde bevoegdheden van de burgemeester worden bij bovenlokale rampen of crises uitgeoefend door de voorzitter van de veiligheidsregio.[31] In de literatuur wordt dit wel tot het (eerdergenoemde vormvrije) staatsnoodrecht gerekend.[32] Enigszins eigenwijs aarzel ik zelf deze bevoegdheid tot het staatsnoodrecht te rekenen, omdat in de Gemeentewet expliciet is bepaald dat met deze instrumenten niet mag worden afgeweken van wat in de Grondwet is bepaald. Voor het hiervoor besproken staatsnoodrecht is dat expliciet wel toegestaan. Uit de wetsgeschiedenis blijkt ook dat het een heel bewuste keuze is geweest de burgemeester die bevoegdheid niet te geven.[33] Verder zijn geen 'buitengewone omstandigheden' vereist om de burgemeester gebruik te laten maken van genoemde bevoegdheden.[34]

1.6. Verdragsverplichtingen

Het in werking stellen en vervolgens uitoefenen van bepaalde noodbevoegdheden kan ook een inbreuk opleveren op grondrechten die worden beschermd door het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR).[35] In die verdragen is dan ook een voorziening opgenomen die het mogelijk maakt om tijdens een noodtoestand maatregelen te nemen die afwijken van de verplichtingen die lidstaten op grond van die verdragen hebben.[36] De maatregelen mogen niet verder gaan dan strikt noodzakelijk is om de noodtoestand het hoofd te bieden, een criterium dat vergelijkbaar is met onze nationaalrechtelijke evenredigheidstoets, en niet in strijd zijn met ander internationaal recht. Het IVBRP voegt daar nog aan toe dat de maatregelen geen discriminatie uitsluitend op grond van ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst of maatschappelijke afkomst mogen inhouden.

Ook het EVRM en het IVBPR hebben, net als onze eigen Grondwet, een aantal *notstandfeste* bepalingen waarvan dus ook in een noodtoestand niet mag worden afgeweken. Het EVRM rekent hiertoe het recht op leven, waarop wel een inbreuk mogelijk is door rechtmatige oorlogshandelingen, het folterverbod, het slavernijverbod en het (strafrechtelijk) legaliteitsbeginsel.[37] Het IVBPR kent eenzelfde lijst[38] en voegt daar nog een drietal rechten aan toe.[39]

Tot slot moeten afwijkingen van de verdragen onverwijld bekend worden gesteld onder vermelding van de redenen waarom de afwijkingen hebben plaatsgevonden. Ook moet worden gemeld wanneer de noodmaatregelen niet meer van kracht zijn en de verdragen weer ten volle

Ook het EVRM en het IVBPR hebben, net als onze eigen Grondwet, een aantal *notstandfeste* bepalingen waarvan dus ook in een noodtoestand niet mag worden afgeweken

worden toegepast.[40] Tot op heden hebben tien lidstaten op grond van artikel 15 EVRM gemeld dat zij in het kader van de coronacrisis bepaalde rechten tijdelijk inperken.[41] Nederland heeft een dergelijke melding tot op heden nog niet gedaan.

De *European Commission for Democracy through Law*, een adviesorgaan van de Raad van Europa op het gebied van constitutionele vraagstukken, bracht onlangs een compilatie uit van verschillende rapporten en studies naar het staatsnoodrecht waarin onder andere op dit verdragsrechtelijk kader nader wordt ingegaan.[42]

2. De EHBO-trommel die niet op orde is

2.1. Het geschreven staatsnoodrecht is verouderd en niet meer op orde

Het gros van de noodwetten stamt van voor of tot enkele decennia na de Tweede Wereldoorlog en is geschreven vanuit de maatschappelijke en juridische inzichten van toen. Naar aanleiding van de aanslagen in Madrid op 11 maart 2004 debatteerde de Tweede Kamer over onder andere het staatsnoodrecht. Toenmalig Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties Remkes zei daarover: 'Het betreft inderdaad verouderde wetgeving, waarnaar gekeken zal moeten worden.'[43] Er is vervolgens onafhankelijk onderzoek uitgevoerd[44] naar aanleiding waarvan genoemde minister in 2005 de Kamer onder andere heeft geschreven: 'Mede aan de hand van de aanbevelingen in het rapport kan thans worden bezien waar eventueel leemtes in die sectorale wetgeving zijn en hoe deze kunnen worden opgevuld.'[45] De toezegging om te 'bezien of modernisering van het staatsnoodrecht gewenst is' is in 2013 en 2018 herhaald.[46] De regering gaf in 2018 vervolgens aan dat de consultatie over de wijzigingsvoorstellen naar verwachting in de eerst helft van 2019 zou starten,[47] maar tot op heden is dat nog altijd niet gebeurd.

2.2. De gevolgen aan de hand van drie voorbeelden

Wat zijn de gevolgen van het feit dat de EHBO-trommel van het staatsrecht niet meer op orde is? Dat is te schetsen aan de hand van de volgende voorbeelden uit de huidige crisistijd.

Aan delen van staatsnoodwetgeving wordt in de praktijk geen uitvoering meer gegeven. Zo staat in de Distributiewet dat in beginsel elke gemeente een distributiekring vormt en dat de burgemeester hoofd is van de distributiedienst.[48] Distributiediensten bestaan echter al decennia niet meer, terwijl daar voor de toepassing wel van wordt uitgegaan. Verder zijn geen toezichthouders aangewezen waardoor de in de wet opgenomen toezichtsbevoegdheden[49] niet (kunnen) worden uitgevoerd. Hetzelfde geldt voor de Noodwet voedselvoorziening; die bepaalt dat in iedere provincie een voedselcommissaris is die bij koninklijk besluit wordt benoemd en ontslagen.[50] Verder kan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in door hem te bepalen gebieden voedselcommissarissen aanwijzen, die in die gebieden belast zijn met de uitvoering van krachtens deze wet vastgestelde regelen.[51] Er gelden zowaar nog twee aanwijzingen op grond van die bepaling.[52] Op grond van de eerste beschikking zijn in iedere provincie de districtsbureauhouders van de Stichting Uitvoering Landbouwmaatregelen als voedselcommissarissen aangewezen.[53] Deze stichting is echter op 14 november 2012 door de Kamer van Koophandel te Den Haag ontbonden.[54]

Dit alles neemt bepaald niet weg dat genoemde onderwerpen nog steeds wetgeving behoeven. Met name

24. HR 30 oktober 1946, *NJ* 1946/737.
25. M. Nooijen & P.J.J. van der Kruit, *Handboek Staatsnoodrecht*, Zwolle: PlantijnCasparie 2009, p. 17.
26. HR 15 februari 1952, *NJ* 1953/52.
27. *Kamerstukken II* 1964/65, 7187, 6, p. 1.
28. *Kamerstukken II* 1978/79, 15681, 3, p. 4 en *Kamerstukken II* 1987/88, 20028, 4, p. 14-15.
29. Art. 176 Gemw.
30. Art. 175 Gemw.
31. Art. 39 lid 1 Wet veiligheidsregio's.
32. P.A.L. Ducheine, *Krijgsmacht, Geweldgebruik & Terreurbestrijding* (diss.), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 106 en de daar genoemde literatuur.
33. *Kamerstukken II* 1985/86, 19403, 3, p. 149-150.
34. Het gaat, zo blijkt uit art. 175 lid 1 Gemw om 'oproerige beweging, van andere ernstige wanordelijkheden of van rampen, dan wel van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan'.
35. J.P. Loof, 'Noodtoestanden in het Nederlandse publiekrecht', in: *Preadviezen Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland 2016*, Den Haag: Boom Juridisch 2016, p. 122-126.
36. Art. 15 lid 1 EVRM en art. 4 lid 1 IVBPR.
37. Art. 15 lid 2 EVRM.
38. Art. 4 lid 2 IVBPR.
39. Het recht om niet gevangen te worden genomen omdat men niet in staat is een uit een overeenkomst voortvloeiende verplichting na te komen, het recht om als persoon erkend te worden voor de wet en het recht op vrijheid van denken, geweten en godsdienst.
40. Art. 15 lid 3 EVRM en art. 4 lid 3 IVBPR.
41. www.coe.int/en/web/conventions/notifications.
42. Compilation of Venice Commission *opinions and reports on states of emergency* (16 april 2020): www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)003-e.
43. *Handelingen II* 2003/04, 66, p. 4346.
44. E.T. Brainich von Brainich Felth, *Het systeem van crisisbeheersing: bevoegdheden en verplichtingen bij de voorbereiding op en het optreden tijdens crises*, Den Haag: Boom 2004.
45. *Kamerstukken II* 2005/06, 29668, 6, p. 2.
46. *Kamerstukken II* 2013/14, 29517, 76, p. 6; *Kamerstukken II* 2017/18, 29668, 26959, nr. 48, p. 3.
47. *Kamerstukken II* 2017/18, 29668, 26959, 48, p. 7.
48. Art. 11, 12 Distributiewet.
49. Dit is nodig op grond van art. 18 Distributiewet.
50. Art. 2 lid 1 Noodwet voedselvoorziening.
51. Art. 3 Noodwet voedselvoorziening.
52. De Beschikking aanwijzing voedselcommissarissen, *Stcrt.* 1965, 141, en de Beschikking Aanwijzing Voedselcommissaris 's-Gravenhage, *Stcrt.* 1970, 73.
53. Art. 1 aanhef en onder a Beschikking aanwijzing voedselcommissarissen.
54. *Stcrt.* 2012, 23935.

© Shutterstock

bij het afkondigen van de eerste maatregelen in verband met de corona-epidemie was er dagenlang een enorme run op levensmiddelen en, opmerkelijk genoeg, wc-papier. De paniek leek zich van velen meester te maken. Gelukkig heeft het niet tot overheidsingrijpen hoeven komen, want de supermarktbranche had voldoende goederen op voorraad. Als het wel zover had moeten komen, is het maar de vraag of de genoemde noodwetgeving in dat geval enige uitkomst had geboden. Op dit moment worden overigens drie distributiecentra van Nederlandse voedselbanken ondersteund.[55] Dat kan dus om de genoemde redenen niet via de genoemde noodwetgeving en gebeurt in de vorm van militaire steunverlening in welk kader de regering geen (dwingende) (nood)bevoegdheden heeft.[56] Een praktische oplossing die momenteel volstaat.

Delen van het staatsnoodrecht zijn simpelweg verouderd. Een goed voorbeeld daarvan is de Noodwet rechtspleging

Andere delen van het staatsnoodrecht zijn simpelweg verouderd. Een goed voorbeeld daarvan is de Noodwet rechtspleging. In de wet is met name een aantal bepalingen opgenomen om in buitengewone omstandigheden tijdelijke organisatorische maatregelen te nemen. Maar er is ook een noodbevoegdheid opgenomen op grond waarvan de rechter in burgerlijke en strafzaken wettelijke voorschriften betreffende termijnen en vormen buiten beschouwing kan laten, indien deze ten gevolge van de buitengewone omstandigheden in redelijkheid niet in acht konden of kunnen worden genomen.[57] De wetgever heeft daarbij gedacht aan situaties waarin 'wegens de bijzondere omstandigheden een door de wet geëiste termijn of vorm niet kan worden nageleefd, bijvoorbeeld omdat bij die naleving personen zijn betrokken met wie geen communicatie meer is'.[58] In de wetsgeschiedenis is verder overwogen dat deze noodvoorziening geen betrekking zou hebben op het bestuursrecht, wat logisch was gelet op hoe destijds grote delen van de bestuursrechtspraak waren georganiseerd.[59] Het onderstreept wel het gedateerde karakter van ook deze noodwet.

Minister-president Rutte gaf op 26 maart 2020 tijdens een recent Kamerdebat aan dat toepassing van deze

Noodwet op dit moment niet aan de orde is.[60] De regering gaf eerder aan dat binnen de Rechtspraak al een aantal maatregelen was getroffen voor onder andere de situatie dat een verdachte en/of zijn raadsman niet in de zittingszaal kan verschijnen.[61] In een recente uitspraak oordeelde de Rechtbank Gelderland dat 'onder de huidige uitzonderlijke omstandigheden de openbaarheid en daarmee de controleerbaarheid van haar werkzaamheden door de huidige werkwijze voldoende wordt gewaarborgd'.[62] Zonder ook maar iets af te willen doen aan alle goede inspanningen, is het wel de vraag of het wenselijk is dat de rechter zelf – bij gebreke aan een (nood)wettelijke voorziening – een greep naar het ongeschreven staatsnoodrecht moet doen. Als de regering, het parlement of een decentrale overheid dat doet, dan is er altijd de rechter nog om dat te controleren. Maar als de rechter dat zelf moet doen, dan dient de vraag zich aan: wie controleert de controleur? Natuurlijk is er de hogerberoepsrechter en eventueel de cassatierechter, maar wat kunnen zij anders doen – op het op haast autistische wijze vernietigen van deze uitspraken na – dan instemmen met deze praktijk?

Toch stuurde de regering een week na het Kamerdebat van 26 maart 2020 het wetsvoorstel 'Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid'[63] voor advisering naar de Raad van State.[64] Het wetsvoorstel werd op 8 april 2020 bij de Tweede Kamer ingediend[65] en op 16 april 2020 met algemene stemmen aangenomen. Het wetsvoorstel is vervolgens op 21 april 2020 zonder stemming door de Eerste Kamer aangenomen en op 22 april 2020 in het Staatsblad gepubliceerd[66] en (deels met terugwerkende kracht tot 16 maart 2020) in werking getreden.[67] Op grond van deze wet kan, zolang het in verband met de uitbraak van COVID-19 houden van een fysieke zitting niet mogelijk is, in beginsel de mondelinge behandeling plaatsvinden door middel van een tweezijdig elektronisch communicatiemiddel.[68] Deze wet maakt het niet langer noodzakelijk dat de rechter uit het ongeschreven staatsnoodrecht put om een zaak in deze crisistijd toch op zitting te kunnen behandelen. Dat is, met de hiervoor genoemde zorgen in het achterhoofd, een geruststellende gedachte.

Andere noodwetgeving bevat wetstechnische gebreken. Dat is overigens een probleem dat veel van de noodwetten plaagt. In het slechtste geval, en dat doet zich helaas meer dan eens voor, maakt dat de noodbevoegdheid nutteloos, omdat die alleen maar mag worden uitgeoefend in overeenstemming met degelijke regels. Onder andere de CWU, de wet die juist het in werking stellen van diverse onderdelen van het staatsnoodrecht coördineert als de beperkte of algemene noodtoestand wordt uitgeroepen, lijdt daaraan. Zo ontbreekt op de lijsten A en B bij die wet een aantal noodbevoegdheden of staan er onjuiste verwijzingen op.[69] Een voorbeeld is de Hamsterwet. De bevoegdheid om regels te stellen om hamsteren tegen te gaan[70] staat wel op de lijsten, maar de bevoegdheid om van die regels zo nodig ontheffing te verlenen[71] staat er niet op. Het gevolg van de onvolledige opname van de genoemde artikelen in de lijsten A en B is dat een substantieel deel van de noodwetgeving niet in werking wordt gesteld als slechts de in die lijsten opgesomde bepalingen in het betreffende koninklijk besluit worden opgenomen. In het geval van de Hamsterwet betekent dat bijvoorbeeld dat de regering het hamsteren van bepaalde levensmiddelen wel kan tegengaan, maar bijvoorbeeld medisch personeel – dat momenteel zeer beperkt tijd en mogelijkheden heeft om boodschappen te doen – daarvan geen ontheffing kan verlenen.

Verder zijn er ook problemen ten aanzien van de Wbbbg. Deze wet vraagt op drie plaatsen om nadere regels in een algemene maatregel van bestuur,[72] op vier plaatsen een ministeriële regeling[73] en op twee plaatsen de ministeriële aanwijzing van een autoriteit die een bepaalde noodbevoegdheid mag uitoefenen.[74] Ze zijn er niet. Opvallend is dat de huidige crisismaatregelen – die onder andere bestaan uit het beperken van het vertoeven in de open lucht, het uitvaardigen van gebiedsverboden en het verbieden van bepaalde samenkomsten en vergaderingen – zijn ingezet buiten de Wbbbg om, terwijl die wet daartoe een expliciete wettelijke grondslag biedt zodra de relevante bepalingen in werking zijn gesteld.[75] Ik kom daar nog op terug in par. 3.2.

Opvallend is dat de huidige crisismaatregelen zijn ingezet buiten de Wbbbg om, terwijl die wet daartoe een expliciete wettelijke grondslag biedt zodra de relevante bepalingen in werking zijn gesteld

55. *Defensie helpt bevoorrading voedselbanken weer op gang*, gepubliceerd op 7 april 2020 op www.defensie.nl/actueel/nieuws/2020/04/07/defensie-helpt-bevoorrading-van-voedselbanken-weer-op-gang.
56. De Regeling militaire steunverlening in het openbaar belang biedt hiervoor de grondslag.
57. Art. 13 Noodwet rechtspleging.
58. *Kamerstukken II* 1962/63, 7233, 3, p. 7.
59. *Kamerstukken II* 1962/63, 7233, 3, p. 4.
60. Ongecorrigeerd verslag van de vergadering van de Tweede Kamer op 26 maart 2020, aanvang 10:15 uur, geraadpleegd op www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen.
61. *Aanhangsel Handelingen II* 2019/20, 2226.
62. Rb. Gelderland 25 maart 2020, ECLI:NL:RBGEL:2020:2011.
63. *Kamerstukken II* 2019/20, 35434, 2.
64. *Kamerstukken II* 2019/20, 35434, 4, p. 1.
65. *Kamerstukken II* 2019/20, 35434, 1.
66. *Stb.* 2020, 124.
67. Besluit van 22 april 2020 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, *Stb.* 2020, 126.
68. Art. 2 lid 1 en art. 28 lid 1 Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid.
69. Een aantal noodbevoegdheden op grond van de Bodemproductiewet 1939, de Distributiewet, de Hamsterwet en de Prijzennoodwet ontbreekt op genoemde lijsten. De verwijzing daarop naar de relevante bepalingen van de Loodsenwet, de Postwet 2009 en de Wet behoud scheepsruimte 1939 bevat onjuistheden.
70. Art. 3 Hamsterwet.
71. Art. 4 Hamsterwet.
72. Art. 8 lid 2, art. 9 lid 4 en art. 26 lid 1 Wbbbg.
73. Art. 14 lid 2, art. 15 lid 2, art. 16 lid 4 en art. 17 lid 4 Wbbbg.
74. Art. 14 lid 1 en art. 17 lid 1 Wbbbg.
75. Aldus ook B.J.P.G. Roozendaal & S.A.L. van de Sande, 'COVID-19 in het publiekrecht – een overzicht', *NJB* 2020/879, p. 943.

3. Op zoek naar een nieuwe EHBO-trommel

Het probleem en een aantal onwenselijke gevolgen daarvan zijn in beeld gebracht. Maar wat kan er al tijdens deze crisis worden gedaan om het staatsnoodrecht weer op orde te brengen, zodat het ook voor de regering een betrouwbaar instrument is om in crisistijd in te zetten?

3.1. Moet het geschreven staatsnoodrecht de norm blijven?

Het huidige systeem van een bij voorkeur op voorhand volledig geregeld geschreven staatsnoodrecht vergt periodiek onderhoud, terwijl het verleden laat zien dat de wetgever zich er maar niet toe kan brengen dat periodiek onderhoud te plegen. Maar is zo'n volledig geschreven staatsnoodrecht noodzakelijk?

De uit de jaren zestig van de vorige eeuw stammende overwegingen om vooral op een geschreven staatsnoodrecht te rekenen zijn begrijpelijk. In de wetsgeschiedenis is meermaals de angst geuit dat bij gebruik van het ongeschreven staatsnoodrecht misbruik op de loer ligt. Dat was, zeker toen, geen onbegrijpelijke angst. De Tweede Wereldoorlog lag nog vers in het geheugen, net als de wijze waarop Hitler in de jaren dertig het staatsnoodrecht gebruikte om de macht te grijpen. Om de noden van het volk en het Rijk te kunnen lenigen – zo was de officiële lezing althans – kon Hitler op 24 maart 1933 met succes een *Ermächtigungsgesetz* door het parlement loodsen die de parlementaire bevoegdheden bij de regering neerlegde, in eerste instantie tot 1 april 1937.[76] De *Ermächtigungsgesetz* werd nog tweemaal door het parlement verlengd, tot 1 april 1941 en 10 mei 1943. Op die laatste datum bepaalde Hitler dat de *Ermächtigungsgesetz* tot nader order bleef gelden.[77] Als laatste wetgevingsdaad had het parlement Hitler al op 26 april 1942 'gedurende deze oorlogstijd' de macht gegeven 'alles te doen' 'zonder daarbij aan geldende rechtsregels gebonden te zijn'.[78]

Het is altijd verstandig opmerkzaam te blijven en lessen te leren van het verleden, maar de toenmalige Duitse situatie verschilt wel danig van de onze. Duitsland was toen een jonge democratie. Een belangrijk deel de bevolking was nog gewend aan een sterke leider die aan de touwtjes trekt. En dat is ook wat er nu in Hongarije gebeurt. Premier Orbán heeft het parlement ertoe gebracht zichzelf buiten spel te zetten; dankzij een noodwet kan hij voor onbepaalde tijd met volmachten regeren.[79] Dit is het soort ongeclausuleerde machtigingswet waar men – gezien eerdergenoemd historisch precedent – erg huiverig voor moet zijn.

In België is ervoor gekozen om door middel van een machtigingswet de regering de bevoegdheid te geven om bij koninklijk besluit wettelijke maatregelen te nemen 'teneinde het België mogelijk te maken te reageren op de coronavirus COVID-19 epidemie of pandemie en de gevolgen ervan op te vangen'.[80] In deze machtigingswet zijn acht terreinen benoemd waar de maatregelen betrekking op mogen hebben, zoals het handhaven van de volksgezondheid en de openbare orde, de continuïteit van de economie en de rechtspraak.[81] In België kiest men er dus wel voor, op sterk door de wetgever ingekaderde wijze, het ongeschreven staatsnoodrecht te hanteren. De Belgische machtigingswet is daardoor op geen manier te vergelijken met de wetgeving die onlangs in Hongarije of destijds in Duitsland werd aangenomen. De Belgische machtigingswet geldt verder maar voor drie maanden[82] ten aanzien van een beperkt aantal terreinen[83] en de op grond van de machtigingswet gegeven koninklijke besluiten moeten binnen een jaar door middel van een door het parlement vast te stellen wet zijn bekrachtigd, anders worden ze geacht nooit gelding te hebben gehad.[84]

In Nederland wringen we ons momenteel in de nodige rechtstatelijke bochten om noodwetgeving – die telkens de vrij neutrale term 'tijdelijke wet' krijgt – via het in de Grondwet vastgelegde wetgevingstraject[85] vast te stellen. De eerdergenoemde Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, maar ook de 'Tijdelijke wet digitale beraadslaging en besluitvorming provincies, gemeenten, waterschappen en de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba'[86] getuigen daarvan. Beide wetten zijn sinds de indiening binnen enkele weken door de Raad van State van advies voorzien en vervolgens door de Tweede en Eerste Kamer goedgekeurd, terwijl aan de beraadslagingen in de Tweede Kamer feitelijk maar een heel beperkt aantal Kamerleden deelnam.

Onlangs heeft de Raad van State, op verzoek van de de voorzitter van de Eerste Kamer, een advies uitgebracht over de mogelijkheden om tijdens de coronacrisis plenair digitaal te beraadslagen en te besluiten.[87] Digitaal beraadslagen en besluiten betrekt in ieder geval meer Kamerleden bij de besluitvorming, maar de feitelijke parlementaire inbreng blijft nihil zolang de noodwetgeving als hamerstuk wordt behandeld. Bovendien is de vraag of het in crisistijd reëel is om uitgebreid over vast te stellen noodwetgeving te debatteren en of er dus feitelijk veel terechtkomt van parlementaire inbreng. Dat brengt wat mij betreft een machtigingswet zoals die in België geldt als reële optie in beeld. Het voordeel daarvan is ook nog eens dat noodwetgeving sneller kan worden vastgesteld of gewijzigd, omdat ook daar voor het vaststellen van een koninklijk besluit de instemming van parlement en senaat niet is vereist. Een machtigingswet die het toelaat om bepaalde wettelijke maatregelen bij koninklijk besluit vast te stellen bespaart dus tijd. Tijd is in een crisis een luxe waar je opeens gebrek aan kunt hebben, vaak uitgerekend net op die momenten dat je het zo hard nodig hebt.

Digitaal beraadslagen en besluiten betrekt in ieder geval meer Kamerleden bij de besluitvorming, maar de feitelijke parlementaire inbreng blijft nihil zolang de noodwetgeving als hamerstuk wordt behandeld

3.2. Moet een mondiale crisis met regionaal recht worden beteugeld?

'Op dit moment bieden de Wet publieke gezondheid, de Wet veiligheidsregio's en de Gemeentewet ons de grondslag voor [de getroffen maatregelen; AFV] (...) en hoe zich dat vertaalt in de lokale noodverordeningen, dus daar volstaat het bestaande juridisch kader. Tot op heden is noodwetgeving op rijksniveau niet nodig gebleken', aldus minister-president Rutte tijdens het Kamerdebat op 26 maart 2020.[88]

De maatregelen die op dit moment in Nederland van kracht zijn, zijn dus neergelegd in noodverordeningen van de voorzitters van de 25 veiligheidsregio's. Zij ontvangen daar aanwijzingen voor van de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport die leiding geeft aan de bestrijding.[89] De vraag is wel wat in deze crisis de meerwaarde nog is van het handhaven van deze in opzet regionale crisisstructuur, terwijl van een landelijke – zelfs mondiale – crisis sprake is.

Ook de Wet veiligheidsregio's bevat een aantal staatsnoodrechtelijke bepalingen, waaronder de bevoegdheid van de Minister van Justitie en Veiligheid om de genoemde noodverordenende bevoegdheid aan zich te trekken of daar een andere autoriteit mee te belasten.[90] De reden om hierop te wijzen is dat de maatregelen die in Nederland gelden reeds op hoofdlijnen landelijk worden bepaald. Om ze naar de burger toe afdwingbaar te maken is omzetting in een noodverordening nodig. Daar gaat nu tijd overheen. Zo besloot het kabinet op 15 maart 2020 om de horeca te sluiten, maar de maatregel kreeg op 16 en 17 maart 2020 pas verbindende kracht doordat die toen in noodverordeningen was neergelegd. Dit gebeurde ook ten aanzien van de huidige op 26 maart 2020 ingegane maatregelen. Die waren al op 23 maart door de regering aangekondigd, maar er was wederom tijd nodig om ze in noodverordeningen om te zetten.

Daarnaast zijn tussen de verschillende verordeningen van de veiligheidsregio's ook verschillen ontstaan. 'Afzonderlijke besluiten van de 25 veiligheidsregio's over hotels, campings en vakantieparken leiden tot chaos. (...) Iedere regio heeft gisteren zijn eigen besluit genomen, waardoor de regels in het hele land verschillen.'[91] Ook chaos – om het door de NOS gekozen woord maar te gebruiken – is iets dat je als overheid in een crisis juist wilt voorkomen.

Tegen deze achtergrond kan worden afgevraagd of het niet raadzamer is om de noodverordenende bevoegdheid van de voorzitters van de veiligheidsregio's te laten overgaan naar bijvoorbeeld de Minister van Justitie en Veiligheid. Natuurlijk heeft het per veiligheidsregio leveren van maatwerk voordelen, maar dat voordeel moet bepaald niet worden overschat. Nederland is geografisch gezien een klein land waarvan de afzonderlijke regio's door een uitvoerig wegen- en spoornet ook nog eens goed met elkaar verbonden zijn. Daarmee is niet gezegd dat geen enkel regionaal verschil acceptabel is. Zo is in de Veiligheidsregio Zeeland besloten (de facto) de vakantieparken te sluiten, om de begrijpelijke reden dat een forse toestroom van toeristen werd verwacht die de zorgcontinuïteit in gevaar zou kunnen brengen.[92] Dergelijk maatwerk kan de Minister van Justitie en Veiligheid of een door hem aan te wijzen autoriteit dan ook zo nodig per regio blijven leveren als daar goede argumenten voor zijn. Vanuit het oogpunt van tijdsbesparing en uniformiteit van de in Nederland geldende regels is er daarentegen veel voor te zeggen om de noodverordenende bevoegdheid centraal uit te oefenen. De maatregelen die de regering dan afkondigt kunnen zo terstond worden omgezet in voor ieder bindende en uniforme regels. Op het moment van het schrijven van dit artikel is een (grote) verandering van de geldende noodverordeningen niet aan de orde, maar niemand weet hoe lang dat zo blijft.

4. Afsluiting

Het Nederlandse staatsnoodrecht is nu een EHBO-trommel die niet op orde is. De regering heeft tijdens de coronacrisis nog niet van het geschreven staatsnoodrecht gebruik gemaakt, en voor een aantal terreinen is dat maar goed ook. Als de regering de voedseldistributie ter hand

Als de regering de voedseldistributie ter hand had moeten nemen, dan was men al snel tot de pijnlijke conclusie gekomen dat de daarvoor bestaande noodwetgeving diverse gebreken vertoont

76. Gesetz zur Behebung der Not von Volk und Reich, *Reichsgesetzblatt* 1933, Teil I, nr. 25.
77. Erlaß des Führers über die Regierungsgesetzgebung, *Reichsgesetzblatt* 1943, Teil I, nr. 49.
78. Beschluß des Großdeutschen Reichstags, *Reichsgesetzblatt* 1942, Teil I, nr. 44.
79. *Viktor Orban pleegt ongeziene machtsgreep in Hongarije*, gepubliceerd op 30 maart 2020 op www.tijd.be.
80. Zie art. 2 lid 1 Machtigingswet. Het nu nog wetsvoorstel is te raadplegen op de website van de Kamer van Volksvertegenwoordigers: www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1104/55K1104006.pdf.
81. Art. 5 par. 1 Machtigingswet.
82. Art. 7 lid 1 Machtigingswet. De maatregelen mogen ingevolge art. 2 lid 2 Machtigingswet overigens 'zo nodig' wel terugwerken tot 1 maart 2020.
83. Art. 5 par. 1. Machtigingswet.
84. Art. 7 lid 2 en 3 Machtigingswet.
85. Art. 81 t/m 88 Gw.
86. *Kamerstukken II* 2019/20, 35424, 2.
87. *Kamerstukken I* 2019/20, CXXXIX, C, (verzoek) en Kamerstukken I 2019-20, CXXXIX, nr. E (advies).
88. Voor een uitvoerigere beschrijving van dit wettelijk kader, zie: B.J.P.G. Roozendaal & S.A.L. van de Sande, 'COVID-19 in het publiekrecht – een overzicht', *NJB* 2020/879, p. 938-942, en A.C. Hendriks, 'Nood breekt wet in tijden van corona', *NJB* 2020/880, p. 950-954.
89. Art. 6 lid 4 en art. 7 lid 1 Wet publieke gezondheid.
90. Art. 54 Wet veiligheidsregio's.
91. *Camping dicht, maar verblijf in stacaravan mag wel: 'Het is een chaos'*, gepubliceerd op 27 maart 2020 op www.nos.nl.
92. B.J.P.G. Roozendaal & S.A.L. van de Sande, 'COVID-19 in het publiekrecht – een overzicht', *NJB* 2020/879, p. 946.

had moeten nemen, dan was men al snel tot de pijnlijke conclusie gekomen dat de daarvoor bestaande noodwetgeving diverse gebreken vertoont. Maar bovenal had men moeten constateren dat de wetgeving in de praktijk niet kan functioneren, omdat de uitvoeringsorganisaties waarin de wet voorziet feitelijk niet meer bestaan. Verder is de noodwetgeving op het gebied van de rechtspraak verouderd, wat erin heeft geresulteerd dat onder stoom en kokend water tijdelijke wetgeving tot stand moet worden gebracht om de rechtspraak in deze crisistijd te kunnen laten functioneren. En de Wbbbg – die het burgerlijk gezag in buitengewone omstandigheden aanvullende noodbevoegdheden toekent – wordt momenteel omzeild doordat die bevoegdheden via regionale noodverordeningen worden uitgeoefend.

Dat de noodwetgeving niet op orde is, is – zo blijkt uit de parlementaire geschiedenis – iets dat al zeer geruime tijd bekend is. Ik waag me niet aan speculaties of deze wetenschap ook de huiver voedt om andere delen van het staatsnoodrecht – waarvan de wetgeving wel in orde is – in werking te stellen. Dat laatste is in ieder geval wel te overwegen ten aanzien van het vaststellen van de noodverordeningen waarin de huidige crisismaatregelen hun beslag krijgen. Genoemde bepalingen van de Wet veiligheidsregio's geven, nadat ze in werking zijn gesteld, de Minister van Justitie en Veiligheid de bevoegdheid om de noodverordenende bevoegdheid aan zich te trekken of bij een door hem aan te wijzen autoriteit te beleggen. De noodzaak daartoe kan met name ingegeven zijn vanuit de wens om, zeker in crisistijd, uniform en zonder onnodig tijdverlies algemeen verbindende voorschriften tot stand te kunnen brengen.

Naast geschreven staatsnoodrecht kan ook een beroep op ongeschreven staatsnoodrecht worden gedaan. De (Grond)wetgever heeft gebruikmaking van dat instrument destijds onwenselijk geacht, maar onder omstandigheden is het desalniettemin toelaatbaar te achten. Het Belgische model, waarin de regering door middel van een machtigingswet op een beperkt aantal terreinen tijdelijk de bevoegdheid krijgt om bij koninklijk besluit wettelijke maatregelen te nemen, verdient in dit verband de aandacht. •

A.F. Vink

Aan: de voorzitter van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid
Betreft: gespreksnotitie rondetafelgesprek over het wetsvoorstel Tijdelijke wet maatregelen covid-19

’s-Hertogenbosch, 15 augustus 2020

Geachte voorzitter,

Eerder is besproken dat mijn bijdrage met name over het staatsnoodrecht zal gaan. Deze notitie is een beknopte samenvatting van het artikel “Het Nederlandse staatsnoodrecht: Wat te doen met de EHBO-trommel die niet op orde is?” dat in april van dit jaar in het Nederlands Juristenblad verscheen.[1]

I. Geschreven staatsnoodrecht

Staatsnoodrecht bestaat in twee verschijningsvormen: geschreven en ongeschreven staatsnoodrecht. Met geschreven staatsnoodrecht worden de wetten[2] bedoeld die eerder zijn vastgesteld en waarin noodbevoegdheden zijn opgenomen. In artikel 103 van de Grondwet is een basis voor het geschreven staatsnoodrecht gegeven.

1. Het staatsnoodrecht kan worden “geactiveerd” in het geval van buitengewone omstandigheden. Daarvan is sprake als zich <u>feitelijke gebeurtenissen voordoen</u> die <u>tot toepassing van noodwettelijke bevoegdheden nopen</u> omdat de normale wettelijke bevoegdheden te kort schieten.[3]
2. Ook moet de nationale veiligheid in het geding zijn. De nationale veiligheid is in het geding als vitale belangen van de Nederlandse staat c.q. samenleving zodanig bedreigd worden dat sprake is van – potentiële – maatschappelijke ontwrichting.[4]
3. Ook moet er evenredigheid zijn tussen het beschermen van de vitale belangen en de daarvoor in te zetten noodbevoegdheden; bij een keuzemogelijkheid tussen meerdere bevoegdheden zal de minst ingrijpende bevoegdheid moet worden gekozen.
4. Er mag alleen worden afgeweken van een aantal in de Grondwet opgenomen bepalingen.[5] Van grondwetsbepalingen die daar niet zijn genoemd kan door middel van het staatsnoodrecht dus niet worden afgeweken.[6]

Het geschreven staatsnoodrecht kan op drie manieren worden toegepast:
1. separate toepassing;
2. beperkte noodtoestand;
3. algemene noodtoestand.

---

[1] NJB 2020/1134, p. 1308-1316. Het artikel is ter informatie meegezonden.
[2] Het gaat op zgn. “wetten in formele zin”, dus wetten die volgens de artikelen 81 tot en met 88 van de Grondwet door de regering en Staten-Generaal gezamenlijk tot stand zijn gebracht.
[3] Kamerstukken II 1993-94, 23790, nr. 3, p. 3-4.
[4] Bijlage bij Kamerstukken II 2006-07, 30821, nr. 3, p. 4. Als vitale belangen zijn gedefinieerd: territoriale veiligheid (in gevaar bij aantasting van ons grondgebied), economische veiligheid (ongestoord handelsverkeer), ecologische veiligheid (leefomgeving), fysieke veiligheid (volksgezondheid) en sociale en politieke stabiliteit (bijvoorbeeld respect voor kernwaarden als vrijheid van meningsuiting).
[5] Artikel 103, tweede lid, van de Grondwet. Dit betreft: de grondwetsbepalingen inzake de bevoegdheden van de besturen van provincies, gemeenten, openbare lichamen en waterschappen, van de grondrechten geregeld in de artikelen 6 (vrijheid van godsdienst en levensovertuiging), voor zover dit de uitoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen van het in dit artikel omschreven recht betreft, 7 (vrijheid van drukpers en meningsuiting), 8 (recht tot vereniging), 9 (recht tot vergadering en betoging), 12, tweede en derde lid (legitimeren, toelichten en verslaggeving van binnentreden in een woning), en 13 (briefgeheim), alsmede van artikel 113, eerste en derde lid (berechting van strafbare feiten en oplegging van vrijheidsstraffen door de rechterlijke macht).
[6] Wat uiteraard wel mogelijk blijft is om door middel van een wet (andere) grondrechten in te perken, voor zover de Grondwet die mogelijkheid biedt.

Dit is een opklimmende reeks naar ernst van omstandigheden en naar zwaarte van bevoegdheden.[7] Bij de separate toepassing van het staatsnoodrecht worden noodbevoegdheden uit een of enkele wetten "chirurgisch" ingezet. Na het uitroepen van de beperkte of algemene noodtoestand kan via de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (CWU) een serie noodwettelijke bepalingen in werking worden gesteld die voorkomen op de bij die wet behorende lijsten A[8] respectievelijk B.[9]

II. Ongeschreven staatsnoodrecht

Het ongeschreven staatsnoodrecht is – naar zijn aard – niet (van tevoren in wetten) vastgelegd. In de rechtspraak is het gebruik ervan onder voorwaarden toelaatbaar geacht[10], maar de wetgever heeft vervolgens uitgesproken dat het gebruik daarvan ongewenst is.[11] Men vreesde misbruik van het ongeschreven staatsnoodrecht en daarom is het ook niet in de Grondwet opgenomen. De logische consequentie daarvan is de keuze voor een uitvoerig stelsel van geschreven staatsnoodrecht.[12]

III. Verdragsrecht

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) maken het mogelijk om in een noodtoestand van bepaalde verdragsrechten af te wijken.[13] Van bepaalde verdragsrechten mag niet worden afgeweken.[14] De maatregelen mogen niet verder gaan dan strikt noodzakelijk is om de noodtoestand het hoofd te bieden en niet in strijd zijn met ander internationaal recht.

IV. In en buiten werking stellen van het geschreven staatsnoodrecht

Separate toepassing

Iedere noodwet is voorzien van een vrijwel identieke inwerkingstellingsbepaling[15] die er in hoofdlijnen als volgt uitziet:

1. De noodwet kan ingeval buitengewone omstandigheden bij koninklijk besluit (kb) in werking worden gesteld.
2. Als dat besluit is genomen, moet onverwijld een voorstel van wet aan de Tweede Kamer worden gezonden omtrent het voortduren van de werking van de in werking gestelde bepaling(en).
3. Als het voorstel van wet wordt verworpen, moet(en) de in werking gestelde bepaling(en) onverwijld bij kb buiten werking worden gesteld.
4. Daarnaast worden de in werking gestelde bepaling(en) bij kb buiten werking gesteld zodra de omstandigheden dit naar het oordeel van de regering toelaten.

Beperkte en algemene noodtoestand

De CWU bepaalt hoe een noodtoestand wordt uitgeroepen of beëindigd:

1. De betreffende uitzonderingstoestand wordt uitgeroepen bij koninklijk besluit.[16]
2. Een dergelijk besluit moet terstond aan de Staten-Generaal worden medegedeeld.[17]

---

[7] Kamerstukken II 1994-95, 23790, nr. 5, p. 8.
[8] Artikel 7, eerste lid, van de CWU.
[9] Artikel 8, eerste lid, van de CWU.
[10] HR 30 oktober 1946, NJ 1946, 737.
[11] Kamerstukken II 1978-79, 15681, nr. 3, p. 4, en Kamerstukken II 1987-88, 20028, nr. 4, p. 14-15
[12] Kamerstukken II 1964-65, 7187, nr. 6, p. 1.
[13] Artikel 15, eerste lid, van het EVRM en artikel 4, eerste lid, van het IVBPR.
[14] Artikel 15, tweede lid, van het EVRM en artikel 4, tweede lid, van het IVBPR. Het EVRM rekent hiertoe het recht op leven, waarop wel een inbreuk mogelijk is door rechtmatige oorlogshandelingen, het folterverbod, het slavernijverbod en het (strafrechtelijk) legaliteitsbeginsel. Het IVBPR kent eenzelfde lijst en voegt daar nog aan toe het recht om niet gevangen te worden genomen omdat men niet in staat is een uit een overeenkomst voortvloeiende verplichting na te komen, het recht om als persoon erkend te worden voor de wet en het recht op vrijheid van denken, geweten en godsdienst.
[15] Zie bijvoorbeeld artikel 3 van de Vorderingswet.
[16] Artikel 1, eerste lid, van de CWU.

3. De Staten-Generaal in verenigde vergadering kunnen vervolgens besluiten de afgekondigde uitzonderingstoestand terstond op te heffen of aan de duur daarvan een termijn te stellen.[18]
4. De noodtoestand kan ook bij koninklijk besluit worden opgeheven zodra de omstandigheden dit naar het oordeel van de regering toelaten.[19]

Door opheffing of einde van de beperkte noodtoestand, respectievelijk de algemene noodtoestand eindigt van rechtswege de werking van de noodwettelijke bepalingen die in werking zijn gesteld.[20]

Tot slot
Ik kijk uit naar het rondetafelgesprek op 4 september a.s. om verder met u over het een en ander van gedachten te wisselen.

Hoogachtend,

A.F. Vink

---

[17] Artikel 2 van de CWU.
[18] Artikel 103, derde lid, van de Grondwet en artikel 3, aanhef en onder a, van de CWU.
[19] Artikel 3, aanhef en onder b, van de CWU.
[20] Artikel 6 van de CWU.

Wim Voermans

Prof. dr. Wim Voermans, Universiteit Leiden: spoedwet covid-19 komt neer op een vorm van decretenbestuur zoals we dat tussen 1819 en 1879 in Nederland kenden. 👇

Inbreng Hoorzitting/Ronde tafel 4 september 2020

Prof. dr. Wim Voermans, Universiteit Leiden

Nieuwe wetsvoorstel Covid-19 nog niet aan de democratisch rechtsstatelijke maat

'Sommige middelen zijn erger dan de kwaal', Seneca

Samenvatting

Het wetsvoorstel Tijdelijke wet maatregelen covid-19 dat op 13 juli 2020 aan de Tweede Kamer werd gezonden, is een voorstel dat – zelfs na de aanpassingen die het naar aanleiding van het advies van de Raad van State van 17 juni onderging – nog niet aan de (democratisch rechtsstatelijke – maat. Weliswaar is het nodig en zelfs noodzakelijk dat er een wettelijke basis wordt gecreëerd voor het covid-19 noodbestuur van nu en in de toekomst, maar het huidige wetsvoorstel gaat té ver: het geeft té vergaande bevoegdheden aan de minister (van VWS) om zelfstandig ingrijpende maatregelen te nemen, en enkele van die bevoegdheden zijn zó ruim geformuleerd dat die indruisen tegen democratisch rechtsstatelijke beginselen die in onze Grondwet zijn verankerd en in de afgelopen anderhalve eeuw zijn ontwikkeld in de jurisprudentie. Met name komen bepalingen uit het voorstel in strijd met het legaliteitsbeginsel (o.a. uitgedrukt in artikel 16 en artikel 89 van de Grondwet), het rechtszekerheidsbeginsel (lex certa beginsel) en het primaat van de wetgever. De wijze waarop ministeriële regelingen zelfstandig kunnen worden vastgesteld, ontneemt het parlement de mogelijkheid inhoudelijk betekenisvol mee te praten over regels (en er is niks tijdelijks aan).

Kern van ons constitutionele bestel is dat het parlement inhoudelijk meepraat, meedenkt en meebeslist over wezenlijke vrijheidsingrepen via wettelijke regels; het parlement heeft daarover altijd het laatste woord (en moet dat ook houden).

Aanpak tot nu toe

Het coronavirus (covid-19 virus) is inmiddels al bijna een half jaar onder ons, en de maatregelen om het virus het hoofd te bieden al bijna even lang. Nederland heeft, zo het zich laat aanzien, adequaat gereageerd zelfs op het moment dat we door het virus werden overrompeld via creatieve vormen van noodbestuur (de ‘intelligente lockdown’). Bij het bestrijden van het virus is er niet voor gekozen de noodtoestand uit te roepen (op grond van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden) – een optie die vergaande vrijheidsbeperkingen en opschorting van grondwettelijke garanties en rechten mogelijk maakt – maar van een veel minder vergaande ‘medische’ noodtoestand op basis van de Wet publieke gezondheid (uit 20008) en de Wet op de veiligheidsregio’s (uit 2010). Wie deze wetten leest (en ook de toelichting) zie dat de wetten bedoeld zijn om kortstondig rampen- en crisis te bestrijden, waarbij voor een korte tijd de normale bestuurlijke en democratische verhoudingen worden opgeschort.

Al vanaf april was duidelijk dat via de noodverordeningen – opgedragen aan de voorzitters van de veiligheidsregio’s door de ministers van VWS en Justitie en Veiligheid op basis van artikel 7 Wet publieke gezondheid – geen grondrechten, als het huisrecht, de vrijheid van godsdienst, het recht op de persoonlijke levenssfeer beperkt kunnen worden. Tevens werd duidelijk dat de corona-noodmaatregelen ook een democratisch tekort kennen: geen volksvertegenwoordiger praat inhoudelijk over de tekst daarvan mee en voor de vaststelling van de regionale noodverordeningen valt ook niemand direct politiek verantwoordelijk te houden. De bezwaren tegen deze wijze van opereren zijn in de Voorlichting van de Raad van State over grondwettelijke aspecten van (voor)ge-nomen crisismaatregelen in mei van dit jaar

op een rijtje gezet. Veel van de reeds genomen maatregelen ontbeerden al een afdoende wettelijke basis. Om slagvaardige bestrijding van het virus mogelijk te maken, maar ook wezenlijke democratische en rechtsstatelijke garanties overeind te houden was. ‘Democratische controle is essentieel in situaties waarin de overheid besluiten moet nemen die voor burgers ingrijpend zijn,’

Het voorstel

13 juli werd wetsvoorstel Tijdelijke wet maatregelen Covid-19 bij uw Kamer ingediend. Dat was een vervolg op een eerder ontwerp dat eigenlijk al vóór 1 juli van dit jaar inwerking had moeten treden. De Raad van State was kritisch op dat eerdere voorstel, dat nu enigszins is aangepast.

Mijn probleem met dit voorstel is dat het de minister machtigt tot het in grote zelfstandigheid vaststellen van ingrijpende vrijheidsbeperkende maatregelen – soms zelfs over onderwerpen die hij naar eigen inzicht mag bepalen (art. 58j ‘Overige regels) – waarover de Kamers niet betekenisvol en inhoudelijk mee kunnen beslissen, regels ook die niet geamendeerd kunnen worden (een grondwettelijk recht van de Tweede Kamer). Weliswaar voorziet het voorstel er nu in dat een ontwerpregeling aan het parlement (een week) voordat die in werking treedt, maar dat zorgt er nog niet voor dat het parlement een kans krijgt zinvol inhoudelijk mee te praten over de aard en inhoud van de beperkingen. De Tweede Kamer heeft het nakijken. Zelfs al zou de Kamer een motie aannemen met de strekking dat ze liever niet zien dat het toegestuurde ontwerp voor een ministeriële coronamaatregel inwerking treedt of liever heeft dat het zou worden aangepast dan hoeft de minister zich daar niets van aan te trekken. Het wetsvoorstel covid-19 brengt mee dat de minister – ook bij bezwaar van de Kamer(s) – een maatregel toch door kan zetten: een week na toezending aan de Kamers kan hij zijn regels in werking laten treden. Die zijn dan rechtsgeldig, ze verbinden, er kunnen sancties worden opgelegd. Als het al lukt een kritische motie tot stand te brengen, dan doet dat nog niets af aan de werking van de maatregel en de minister staat ook niet onder de plicht om binnen een bepaalde termijn iets te veranderen.

Het voorstel bevat ook inhoudelijk veel té vergaande bevoegdheidstoekenningen voor het vaststellen van ministeriële regelingen die ook – anders dan de toelichting zegt – niet stroken met de constitutionele regels die we in dit land kennen op het terrein van democratisch rechtsstatelijk wetgeven; regels die we in 150 jaar met elkaar hebben ingericht, die volgen uit de jurisprudentie van de Hoge Raad, en regels die ook binden voor de Rijksdienst (via de zogenaamde Aanwijzingen voor de regelgeving). Die regels voor het wetgeven kennen als uitgangspunt het primaat van de wetgever, of, in lekentermen, het uitgangspunt dat – als het gaat om het vaststellen van wetten en regels – het parlement daarbij het laatste woord heeft. Het voorstel covid-19 staat daar op veel punten haaks op en komt, net als het eerdere ontwerp, neer op een vorm van decretenbestuur zoals we dat tussen 1819 en 1879 in Nederland kenden.

Terecht dat de Raad van State kritisch was in zijn advies over het eerdere ontwerp. Maar met die kritiek is in dit voorstel te weinig gedaan. Aan wezenlijke kritiek van de Raad (té veel ruimte voor ministeriële regelingen, onduidelijkheden over ‘veilige afstand’, té draconische boetes met strafbladaantekening, etc.) wordt onvoldoende tegemoetgekomen.

Kortom: dit voorstel is nog lang niet goed en zeker ook niet in verhouding.

Hoe het beter zou kunnen? Heel eenvoudig. De Tweede Kamer zou in dit Voorstel wet tijdelijke maatregelen covid-19 een bekrachtigingsrecht moeten krijgen. Ministeriële regelingen onder de wet tijdelijke maatregelen covid-19, waarvan het ontwerp wordt toegestuurd aan de Kamers, moeten – voordat ze in werking kunnen treden – worden bekrachtigd door de Tweede Kamer (de Eerste Kamer lijkt me iets minder voor de hand liggen). Dat is een stelsel dat we allang kennen, ook in de Gemeentewet, waar op grond van

artikel 176, noodverordeningen die burgemeesters af en toe moet af kondigen om wanordelijkheden (voetbalrellen, vrees voor wanordelijkheden bij bezoek buitenlandse staatshoofden of ministers, etc.) te voorkomen. Dat stelsel werkt prima, laat het laatste woord bij de volksvertegenwoordiging, en scherpt de burgemeester in dat hij zich goed moet verstaan met de gemeenteraad alvorens dit soort ingrijpende beslissingen te nemen. Dé oplossing die het midden houdt tussen gewenste slagvaardigheid en democratisch besturen. Een stelsel dat ook bij nooddecreten in veel andere Europese landen.

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2020A03340

TWEEDEKAMER.NL

Hoorzitting / rondetafelgesprek: "Tijdelijke wet maatregelen covid-19" | Tweede Kamer der Staten-Generaal

RECHTSSTAAT

Marc de Werd

3 september 2020
In een rechtsstaat is maatgevend dat ook de overheid zich aan haar eigen regels houdt, juist níet dat het recht gewijzigd wordt omdat de overheid zich er niet aan wil of kan houden.

(twitter)

(Marc de Werd senior justice at Amsterdam Appeal Court. Law professor at University of Amsterdam. Member of Council of Europe CCJE.)

Zakelijk pakketten versturen

Ga voor het beste voor je bedrijf én voor je klanten

Kies voor betrouwbaarheid en gemak en laat je pakketten door ons bezorgen. Wij helpen je graag het maximale uit jouw onderneming te halen. Bijvoorbeeld met onze flexibele bezorg- en retouropties. Dat maakt je klanten blij. En dat zie je terug in je omzet!

PostNL voert nieuwe maatregelen door: webwinkels kunnen minder versturen

21 december 2020
nu.nl

PostNL kan, ondanks een verdere verruiming van de capaciteit, door de toegenomen drukte niet meer alle pakketten ophalen bij de webwinkels. Ook kunnen kleine zakelijke klanten minder aanleveren en worden consumenten opgeroepen hun retouren vast te houden tot 7 januari. Dat zegt directeur Pakketten Liesbeth Kaashoek van PostNL maandag tegen NU.nl. Sinds de sluiting van de niet-essentiële winkels bestellen mensen volgens de directeur nog veel meer online.

NOS

nos.nl

21 december 2020

Honderden pakketpunten gaan alsnog dicht

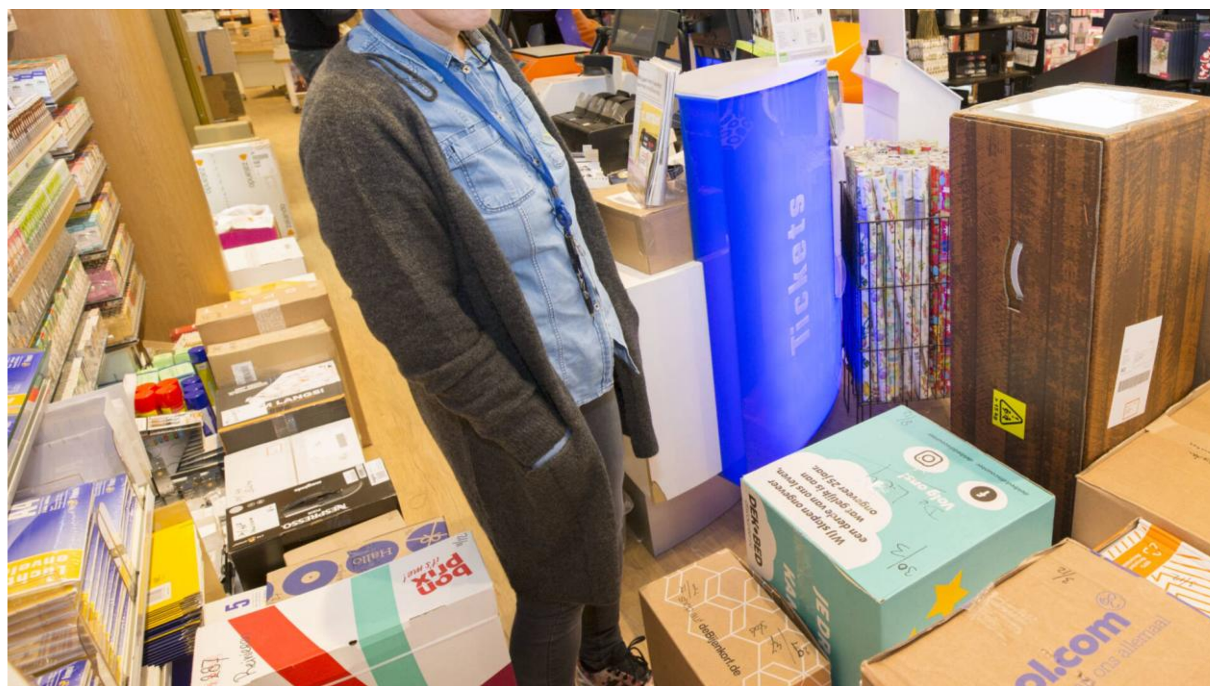

ANP

Honderden winkels met een pakketpunt gaan de komende dagen alsnog dicht. Zowel Primera als Audax, eigenaar van Bruna, AKO en The Read Shop, sluit het merendeel van de winkels.

De winkels mogen openblijven tijdens de lockdown van de overheid, maar mogen geen producten verkopen. Iemand die een pakket ophaalt in de winkel, moet zijn kraslot of tijdschrift vervolgens bij de supermarkt verderop kopen.

"Dat leidt tot vervelende situaties in de winkels", laat een woordvoerder van Audax weten. "Het is niet aan mensen uit te leggen dat ze wel postzegels mogen kopen maar geen ansichtkaart. Dat leidt tot onbegrip. Daarnaast is het economisch ook niet aantrekkelijk zo om open te blijven."

Bron:

Katholieke Universiteit Leuven
Faculteit Rechtsgeleerdheid
Instituut voor Internationaal Recht Jan Wouters en Leen Chanet

Ondernemingen hebben een aantal rechten en plichten in het internationaal recht betreft het genieten of nakomen van mensenrechten

In het kader van het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten (BUPO) is er geen rechtscollege dat bindende uitspraken kan doen over mogelijke schendingen, maar zorgt het Mensenrechtencomité (*Human Rights Committee*) voor gezaghebbende interpretaties van het Verdrag. Het doet dit door Algemene Commentaren (*General Comments*) uit te vaardigen bij verdragsartikelen en door het meedelen van inzichten op basis van het individueel klachtrecht. Deze laatste zijn echter vertrouwelijk. Daarnaast geeft het Comité ook commentaar op de periodieke rapporten die worden ingediend door de verdragsstaten.

Het Eerste Facultatief Protocol bij het BUPO-Verdrag voorziet dat het Mensenrechtencomité kennisgevingen van individuele personen die beweren het slachtoffer te zijn van een schending van het verdrag door een verdragspartij die ook partij is bij het Protocol, kan behandelen.50 Uit het gebruik van de term ‘individuele personen’ leidt men af dat ondernemingen geen klacht kunnen indienen bij het Mensenrechtencomité.

Het is derhalve vooreerst de taak van de nationale rechtbanken om de naleving van mensenrechten van ondernemingen te garanderen. Pas wanneer de interne rechtsmiddelen zijn uitgeput, kunnen ze een verzoekschrift indienen bij het EHRM.

Bescherming door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Op grond van artikel 34 van het EVRM kunnen natuurlijke personen, niet-gouvernementele organisaties en groepen van personen die beweren slachtoffer te zijn van een schending van een recht gewaarborgd door het EVRM of één van de bijhorende Protocollen een verzoekschrift indienen bij het EHRM. Privé-ondernemingen worden volgens vaste rechtspraak van het EHRM beschouwd als niet-gouvernementele organisaties en kunnen bijgevolg beroep doen op het EHRM. Meer nog, in de meeste gevallen kan enkel de onderneming zelf, en niet de individuele aandeelhouders, een verzoekschrift indienen.

Het EHRM kan natuurlijk alleen die rechten waarborgen voor ondernemingen die op hen van toepassing zijn. Dit is het geval voor de meeste rechten. Zo kunnen ondernemingen zich beroepen op het recht op eigendom en het recht op behoorlijke rechtsbedeling. Het EHRM erkent ook dat ondernemingen zich kunnen beroepen op een aantal minder voor de hand liggende rechten, zoals het recht op privé-leven, het recht op vrijheid van meningsuiting, zelfs voor louter commerciële meningsuitingen, en de toekenning van morele schadevergoeding. In de praktijk beroepen bedrijven zich vooral op een schending van het recht op behoorlijke rechtsbedeling, het recht op eigendom of de vrijheid van meningsuiting.

Het recht op vrijheid van meningsuiting is van toepassing op ondernemingen, zelfs wanneer het gaat om louter ‘commerciële meningsuitingen’. Dergelijke meningsuitingen willen enkel mensen aansporen een bepaald product te kopen en hebben geen maatschappelijk of politiek doel. Dat ook bedrijven het recht op vrijheid van meningsuiting kunnen inroepen werd al bevestigd in de zaak *Sunday Times.* In de zaken *Autronic AG tegen Zwitserland105* en *Casado Coca tegen Spanje* maakte het EHRM duidelijk dat ook louter commerciële meningsuitingen beschermd worden door artikel 10 EVRM. In die laatste zaak stelt het Hof expliciet dat het recht op vrijheid van meningsuiting van toepassing is, ongeacht of men met de meningsuiting het maken van winst nastreeft of niet. Artikel 10 is immers van toepassing op alle soorten informatie en ideeën.

Is hier sprake en in hoeverre van een verstoring in het management van ondernemingenaangelegenheden door post nl? via toetsing na te gaan of de maatregelen in beginsel gerechtvaardigd en evenredig zijn. Het niet continueren van openstelling van een deel van hun postkantoren o.a. bij Bruna etc,en tijdelijke maatregelen dat webwinkels minder kunnen versturen door maatregelen genomen door post nl.

Nederland is in "Lockdown" alleen winkels die essentieel zijn blijven open,en men mag er vanuit gaan dat de post ook essentieel te zijn. Naast schade en aantasting rechten ondernemingen, kunnen ook particulieren hinder ondervinden,te denken speciaal aan ouderen en mensen met een handicap. Er kan b.v. een belangrijk poststuk verzonden moeten worden middels aantekenen.Dan komen die mensen voor een gesloten deur,en moeten ze een heel stuk elders met hun poststuk. Ook komt de vraag opzetten of de overheid niet hier een stokje voor moet steken.

Morele schadevergoeding als onderdeel van billijke genoegdoening

Artikel 41 EVRM bepaalt dat het EHRM, wanneer het een schending van het Verdrag vaststelt en het nationale recht geen volledig rechtsherstel biedt, een billijke genoegdoening kan toekennen. Uit het arrest *Comingersoll tegen Portugal* blijkt dat ondernemingen in het kader van artikel 41 ook morele schadevergoeding kunnen krijgen. Bij het toekennen van morele schadevergoeding moet rekening worden gehouden met de reputatie van het bedrijf, de onzekerheid in het maken van beslissingen, verstoringen in het management van het bedrijf en in mindere mate de onrust en onzekerheid geleden door de bedrijfsleiding.Deze uitspraak werd bevestigd in latere rechtspraak.

European Commission

Photo; European commission / 2020

We werken de klok rond om ervoor te zorgen dat er snel veilige en effectieve vaccins beschikbaar zijn. Bedrijven vergroten hun capaciteit om snel miljoenen doses goedgekeurde coronavirusvaccins te produceren.

COVID-19 Vaccines: Making sure they are safe

SAFE VACCINES FOR EUROPEANS

Council of the
European Union

Brussels, 2 December 2020
(OR. en)

13637/20

JAI 1062
FREMP 138
CATS 97
COSI 236

OUTCOME OF PROCEEDINGS

From:	General Secretariat of the Council
To:	Delegations
Subject:	Council Declaration on mainstreaming the fight against antisemitism across policy areas

Delegations will find in the annex the Council Declaration on mainstreaming the fight against antisemitism across policy areas, approved by the Council through Written Procedure on 2 December 2020.

ANNEX

Council Declaration on

mainstreaming the fight against antisemitism across policy-areas

1. Preamble: Antisemitism is an attack on European values

   The European Union is founded on the values of respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities. The EU's aim is to promote peace, its values and the well-being of its peoples (see Articles 2 and 3 of the Treaty on European Union). It respects diversity and supports solidarity. Any form of antisemitism, intolerance or racist hatred is incompatible with the values and aims of the European Union and its Member States and must be addressed through decisive action at European and national level.

2. Reaffirming the Council declaration of 6 December 2018

   The Member States reaffirm their commitment to the Council declaration of 6 December 2018 on the fight against antisemitism and the development of a common security approach to better protect Jewish communities and institutions in Europe, which was welcomed by the European Council in its conclusions of 13 and 14 December 2018. The declaration provides a comprehensive basis for fighting antisemitism in a holistic way. In practice, this should be done through national strategies to prevent and fight all forms of antisemitism, or within the framework of existing national strategies and/or action plans on preventing racism, xenophobia, radicalisation and violent extremism. The European Commission Working Group on antisemitism will continue to support the Members States in implementing the 2018 Council Declaration.

3. Protecting Jewish life and making it more visible as part of Europe's identity

   Judaism and Jewish life have contributed considerably to shaping European identity and enriching Europe's cultural, intellectual and religious heritage. We are grateful that 75 years after the Holocaust, Jewish life, in all its diversity, is deeply rooted and thriving again in Europe. It is our permanent, shared responsibility to actively protect and support Jewish life.

4. Combating antisemitism head-on in all its forms, including in the context of the COVID-19 pandemic, and protecting Jewish communities and institutions

Antisemitism develops into various forms and must be combated with complementary public policies. Studies published for example by the European Agency for Fundamental Rights (FRA) and Eurobarometer 484 show that antisemitism in all its forms is increasingly prevalent in Europe. The increase in threats to Jewish persons in Europe including the resurgence of conspiracy myths, public expressions of antisemitism, especially in the context of the COVID-19 pandemic, and an increase in antisemitic incidents and hate crime is a cause of great concern.

Antisemitic conspiracy myths are often the initial step that may lead to hatred, hate speech, incitement to acts of violence and hate crime. Ensuring the security of Jewish communities and institutions must therefore be given utmost priority in all Member States. This includes continuous dialogue with the Jewish community with a view to ensuring appropriate levels of security awareness, specific training for security staff and law enforcement officers, exchange of best practices and thorough implementation of appropriate measures to ensure the security of Jewish institutions.

Antisemitic hate speech, including public condoning, denying or grossly trivialising the Holocaust, is increasingly influential and is shared online often without any consequences for those who produce and/or disseminate it. Crimes committed online should be punished just as crimes offline are and must be adequately addressed by means of effective prosecution and other measures. Illegal hate speech and terrorist content online, must be removed promptly and consistently by internet service providers, in accordance with the relevant legal and non-legal framework.

A strong and systematic judicial response to antisemitic acts is necessary. The Council Framework Decision on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law (2008/913/JHA) must be transposed and effectively implemented by the Member States, including for crimes committed on the internet. Furthermore, judicial and law enforcement authorities must be adequately equipped and trained for their action against such crimes, including for criminal investigations and victim support. In this regard, the experience of specialised prosecution authorities and dedicated investigation units, where they exist, could be shared with their European counterparts.

Antisemitism, in any form, is and must remain unacceptable and all steps must be taken to counteract it, including, where necessary, through legal measures at European level. The Member States of the European Union support policy initiatives at European level that aim to combat incitement to antisemitic hatred and acts of violence, as well as the dissemination of antisemitic conspiracy myths online.

5. Applying useful tools in the fight against antisemitism

On 10 September 2020, in the context of the Presidency conference 'Working together to fight antisemitism in Europe: structures and strategies for a holistic approach', Member States had an exchange of views on structures, strategies, tools and best practices to be used to prevent and combat antisemitism.

Consistent use of the non-legally binding working definition of antisemitism employed by the International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) to identify bias indicators can help government agencies and non-governmental organisations alike to respond more sensitively and identify and address antisemitism more reliably.

We welcome the fact that 18 Member States have already followed up on the Council declaration of 6 December 2018 by endorsing the IHRA working definition as a useful guidance tool in education and training. Member States that have not yet done so are invited to join the other Member States and endorse the IHRA working definition as soon as possible.

The systematic reporting and recording of antisemitic incidents, including those that do not constitute a criminal offence prima facie, has proven to be an appropriate measure to obtain a comprehensive picture of the situation and be able to respond to new developments. The systematic collection and analysis of data on antisemitism can help attain a better understanding of the phenomenon. Fact-based policy-making and collection of comparable data are essential to develop, implement and monitor progress on tailored comprehensive strategies and education instruments, which must be accompanied by systematic prosecution of crimes with an antisemitic motive.

6. Mainstreaming the fight against antisemitism

The Member States of the European Union agree to mainstream the prevention and countering of antisemitism in all its forms. The fight against antisemitism is a cross-cutting issue involving various levels of government and policies at local, national and European level. Awareness of antisemitism therefore needs to be increased across policies and responsibilities.

Finding new ways to remember the Holocaust in a meaningful way will be essential to keeping the memory alive. Education about the Holocaust, antisemitism and Jewish life remains one of the most important tools to prevent antisemitic prejudices. Sharing good practices to foster media literacy and awareness of conspiracy myths – not only, but especially, among young people – will be key.

The fight against antisemitism needs to be considered consistently in the measures and decisions taken by the institutions of the European Union and in particular be reflected in the measures tabled by the European Union.

The Member States of the European Union explicitly welcome the European Commission's decision to make the fight against antisemitism a priority, as well as the strengthening of the institutional basis of the Coordinator on combating antisemitism and fostering Jewish life. The European Commission is invited to advance the fight against antisemitism along the same lines at European level, for example by supporting the work of the Coordinator, through its High Level Group on combating racism, xenophobia and other forms of intolerance and its Working Group on combating antisemitism, and by bringing supporting measures together in an comprehensive European strategy on combating antisemitism.

In this context, the European Commission's adoption of the EU anti-racism action plan 2020-2025 may bring tangible synergies to the fight against antisemitism.

Rabobank sluit zes kantoren in Zuidoost-Brabant

EINDHOVEN/HELMOND - Rabobank sluit zes van de 22 kantoren in Zuid-Oost Brabant. Voor de vestigingen in Son, Heeze, Waalre, Bergeijk, Beek en Donk en Sint-Oedenrode valt definitief het doek.

Peter Scholtes 04-09-21, 06:00 **Bron:** ED

Complottheorieën

Complotdenkers geloven heilig in dat de waarheid die verborgen gehouden wordt door de elite.Soms zit daar wel een kern van waarheid in,maar wanneer dat danig uit de context is getrokken tot soms de fantasie van de maker van zulke verhalen,gaat het de kant op van een complotverhaal.
Vaak worden ook wetenschappers en klokkenluiders met hun verhaal weggezet als Complotdenkers. Dat kan het geval zijn wanneer de gevestigde politiek dingen niet wil zien of horen omdat het niet in hun kraam past.

Op sociale media zien we vaak onderwerpen die gaan over:

- Bill Gates
- Bilderberg
- 911

Ik laat de lezer zelf oordelen wat waarheid en werkelijkheid is in het volgende verhaal. (IFUD of Human Rights)

Er gaat een gruwelijke agenda schuil achter de coronacrisis. Deze verklaart het vreemde gedrag van Rutte, De Jonge, RIVM, GGD en de systeempers.

Benjamin Adamah

Om de coronacrisis te kunnen begrijpen is het cruciaal te beseffen dat het virus bijzaak is. Het is – zwart op wit aantoonbaar – een opgelegd politiek-strategisch scenario. Zie het rapport *Scenarios for the Future of Technology and International Development* van de Rockefeller Foundation. In het hoofdstuk getiteld *Lock Step* staat dat een pandemie en een lockdown de weg vrij moeten maken voor excessieve monitoring met camera's en draadloze technieken. Hoofddoel is vrijheden en rechten van burgers afbreken en van democratieen techno- dictaturen maken.

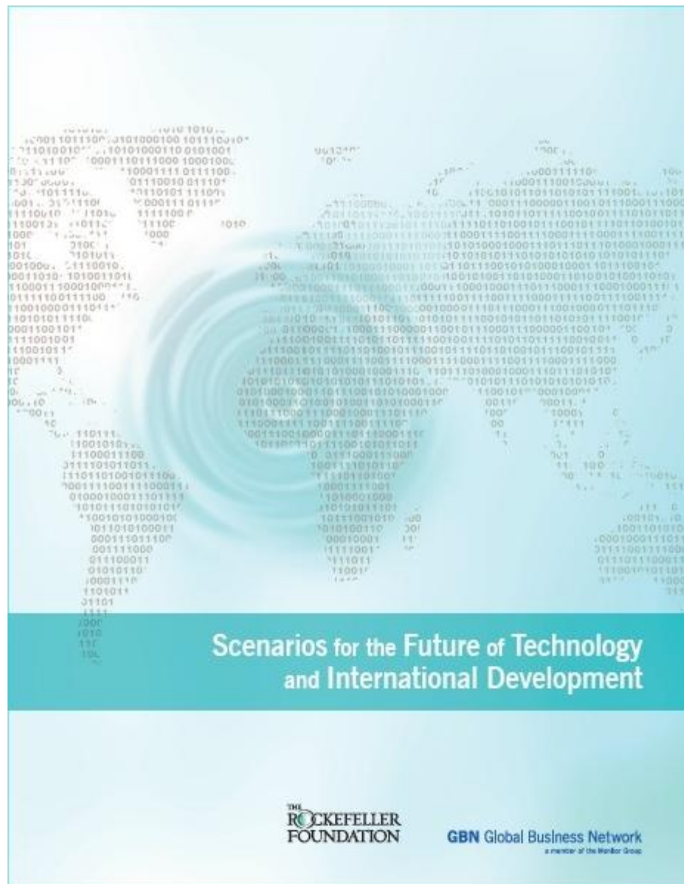

LOCK STEP – Een wereld van strakkere top-down overheidscontrole en meer autoritair leiderschap, met beperkte innovatie en toenemende tegenwerking van burgers

SLECHTER TEGEN – Een wereld waarin zeer gecoördineerde en succesvolle strategieën ontstaan voor het aanpakken van zowel urgente als verankerde wereldwijde problemen

HACK ATTACK – Een economisch onstabiele en schokgevoelige wereld waarin regeringen verzwakken, criminelen floreren, en gevaarlijke innovaties ontstaan

SMART SCRAMBLE – Een economisch depressieve wereld waarin individuen en gemeenschappen gelokaliseerde, geïmproviseerde oplossingen ontwikkelen voor een groeiende reeks problemen

GBN Global Business Network
a member of the Monitor Group

The Rockefeller Foundation
420 Fifth Ave
New York, NY 10018
tel +1 212 869 8500 fax +1 212 764 3468

Global Business Network
101 Market Street
Suite 1000
San Francisco, CA 94105
tel +1 415 932 5400 fax +1 415 932 5401

www.rockefellerfoundation.org

www.gbn.com

Over complottheorie “Great Reset” en samenzwering door wereldwijde elite

Het hoofd van het WEF, Klaus Schwab, lanceerde in juni 2020 het Great Reset-initiatief
Een complottheorie is geboren De voorstellen stuiten, samen met het WEF zelf, op legitieme kritiek van verschillende bronnen. Conservatieve politieke figuren en mediakanalen beschuldigen de organisatie ervan aan te dringen op milieubeleid dat de economie zou schaden.
Er zijn vragen over de vraag of niet-gekozen individuen zoals de heer Schwab de macht zouden moeten hebben om zo prominent te lobbyen voor ideeën die mogelijk de wereldeconomie zouden kunnen transformeren. De meeste verhalen die rond de Grote Reset worden gepromoot, zijn niet nieuw. Deskundigen zeggen dat soortgelijke ideeën over de opkomst van een totalitaire wereldregering sinds de jaren zestig de ronde doen onder de overkoepelende term Nieuwe Wereldorde , die zelf ideeën ontleent aan complottheorieën uit de 18e eeuw .
De Davos-bijeenkomst is zeker gevuld met machtige mensen die een enorme invloed hebben op de wereldgebeurtenissen. Er zijn ook zorgen over de impact van technologie op burgerlijke vrijheden en banen. Ongegronde verklaringen dat de Grote Reset een strategisch onderdeel is van een grootse samenzwering door de wereldwijde elite, die op de een of andere manier de Covid-19-pandemie heeft gepland en beheerd. Great Reset-sceptici herpakken die ideeën en vouwen nieuwe ongegronde beweringen uit het Covid-tijdperk in - bijvoorbeeld over hoe vaccins "microchips bevatten" en mensen "tot slaaf maken".Microchips, 'veranderd DNA' en andere valse vaccingeruchten. De vaagheid van deze samenzweringstheorie betekent dat het aanhangers heeft gevonden onder anti-vaccinactivisten, anti-lockdown-campagnevoerders. Desinformatie, zegt dat de geruchten typerend zijn voor een "anti-establishment complottheorie"."De meest ingewikkelde daarvan blijken doorgaans populair te zijn bij regeringssceptici.

Bron: BBC
24 juni 2020

(vertaling vanuit Engels)

Moeten we automatisch de politiek altijd op hun woord geloven of wat de media schrijven?

Klokkenluiders en wetenschappers zijn van onschatbare waarde voor de samenleving. Ze kaarten misstanden aan in – vaak – invloedrijke organisaties. Door fraude of een misstand naar buiten te brengen, dienen klokkenluiders vaak een belangrijk algemeen belang. Maar klokkenluider zijn is risicovol. Al te vaak neemt het leven van een klokkenluider een dramatische wending nadat hij of zij de klok heeft geluid: intimidatie, baanverlies, sociale uitsluiting en juridische vervolging.

Bron: nieuwlicht.eo.nl

NIEUWE WET SCHENDT BURGERRECHTEN, WAARSCHUWEN CRITICI

De wet die de Tweede Kamer onlangs aannam om ondermijnende criminaliteit effectiever aan te pakken is volgens critici een vrijbrief om allerlei persoonsgegevens te verzamelen zonder goede waarborging van de rechten van burgers. 'Je hebt als burger geen idee meer waarom je op bepaalde lijstjes staat', aldus Maureen van der Pligt van vakbond FNV.

SuperSyRI
Het Systeem Risico Indicatie (SyRI), een data-gestuurd systeem om uitkeringsfraude op te sporen, werd eerder dit jaar verboden. Het bevatte 'onvoldoende waarborgen ter bescherming van het recht op respect voor het privéleven', concludeerde de rechtbank in Den Haag. De Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden, die onlangs door de Tweede Kamer werd aangenomen, gaat echter nog een stap verder dan SyRI, meent vakbond FNV, die de nieuwe wet 'SuperSyRI' noemt.

Grootste privacyschender
Dat is niet de minste vergelijking. SyRI, dat op basis van allerlei persoonsgegevens een inschatting maakt van het risico dat er op een bepaald adres gefraudeerd wordt met uitkeringen, kreeg de 'prijs' voor de grootste privacyschender van 2019 en werd kritisch beoordeeld door de Raad van State. Volgens VN-rapporteur discrimineerde het systeem mensen met lage inkomens.

Zwarte lijsten
Waar het bij SyRI ging om gegevensuitwisseling binnen de data-systemen van de overheid, opent de nieuwe Wet gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden ook de deur voor uitwisseling van persoonsgegevens met private partijen. Daarom noemt Maureen van der Pligt, bestuurder bij FNV Uitkeringsgerechtigden, de wet de overtreffende trap van SyRI. Coalitie Bij Voorbaat Verdacht, die destijds de campagne tegen SyRI opzette, schrijft: 'De rechtsstaat dreigt te worden vervangen door een ondoorzichtig netwerk van zwarte lijsten, uitgewisseld tussen overheden en bedrijven.'

Datadeeltjesversneller
Ook de Raad van State uitte kritiek op het voorstel. Volgens de raad heeft het wetsvoorstel betrekking op 'allerlei zeer uiteenlopende soorten samenwerkingsverbanden', waardoor de voorgestelde regels een te ruime reikwijdte hebben en te weinig specifiek zijn. D66-Kamerlid Kees Verhoeven noemt de wet 'een soort datadeeltjesversneller met exponentiële groei.' Verhoeven waarschuwt dat de waarborgen in de wet om schending van burgerrechten tegen te gaan onvoldoende zijn. Ook maakt hij zich zorgen over de uitvoering van de wet. 'Dit is echt een kaderwet met een ongelooflijk groot uitvoeringsgehalte. Gaat dat wel goed?'

Blackbox

Het kwalijke van de nieuwe Wet gegevensuitwisseling van samenwerkingsverbanden is dat de werking niet transparant is, zegt Van der Pligt. Burgers kunnen niet achterhalen waarom ze worden aangemerkt als potentiële fraudeur. 'Je kan ooit per ongeluk een vinkje achter je naam krijgen, omdat je in een bepaalde wijk woont, of bepaalde mensen kent, of de huur wel eens niet betaalt.' Maar hoe het systeem precies werkt, blijft onduidelijk. Van der Pligt: 'Het is een soort blackbox. Je hebt als burger geen idee meer waarom je op bepaalde lijstjes staat'.

Gênant

Van der Pligt trekt ook een parallel tussen de nieuwe wet en de toeslagenaffaire, waarbij burgers onterecht als fraudeur werden behandeld. 'Het was echt gênant dat de wet werd aangenomen op de dag dat het rapport over de toeslagenaffaire werd gepresenteerd. Onvoorstelbaar. Blijkbaar is er geen enkele lering getrokken uit dat rapport.' Ook Kamerlid Kees Verhoeven ziet een verband met de toeslagenaffaire. Op Twitter meldde hij: 'Dat de Tweede Kamer deze vergaande wet (vol data- en uitvoeringsrisico's) aanvaardt op de dag dat ze haar bevindingen over de kinderopvangtoeslagenaffaire presenteert, is zorgelijk.'

Kritisch

Wel is Van der Pligt blij dat de nieuwe wet – in tegenstelling tot de wet die SyRI mogelijk maakte – kritisch werd behandeld in de Tweede Kamer. 'GroenLinks, SP en D66 gingen er hard in', aldus Van der Pligt. Het mocht echter niet baten: ondanks dat coalitiepartij D66 en oppositiepartijen SP en GroenLinks tegen stemden, kon het voorstel rekenen op steun van de overige coalitiepartijen (VVD, CDA, ChristenUnie) en daarnaast de PVV en de PvdA, waardoor de wet met een ruime meerderheid werd aangenomen.

Bron: binnenlandsbestuur.nl

Adriaan de Jonge

25 december 2020

1961 Michel Foucault
Welzijnswerk als disciplinering

De Franse filosoof Michel Foucault heeft grote invloed gehad op het moderne denken over uitsluiting, marginaliteit en disciplinering. Op grond van minutieus historisch onderzoek ontrafelde hij de aanpak van maatschappelijk onwenselijk geacht gedrag als een vorm van machtsuitoefening en disciplinering. Ook al waren de bedoelingen nog zo nobel, dergelijke interventies – waaronder dus allerlei vormen van sociaal werk – voltrokken zich nooit buiten de macht om. In die termen onderzocht Foucault de geschiedenis van de psychiatrie (*Folie et déraison: histoire de la folie à l'âge classique*, 1961 – vertaald in 1975 als *Geschiedenis van de waanzin*) en van het gevangeniswezen (*Surveiller et punir. Naissance de la prison*, 1975 – vertaald in 1989 als *Toezicht en straf*). De rijkdom van zijn denken bewees hij vervolgens met zijn studie naar de geschiedenis van de seksualiteit (*De Wil tot Weten*, 1984).

Foucault introduceerde de term: "de Grote Opsluiting". In het midden van de zeventiende eeuw werden armen, bedelaars en gekken systematisch apart gezet en tot arbeid verplicht. Het Hôpital (Général des Pauvres) de Paris (1656) was voor Foucault het toonbeeld van hoe er tussen politie en justitie een dwingende macht ten tonele werd gebracht. Die een heel eigen technologie tot ontwikkeling bracht om onaangepast gedrag te tuchtigen. Daartoe werden nieuwe verhalen en ideologische en juridische argumentaties ontwikkeld die tot een samenhangende aanpak leidden. Foucault analyseerde die constructies met de term *discours*, in het Nederlands vertaald als 'vertoog'.

In het Nederlandse taalgebied heeft Foucaults werk vanaf het midden van de jaren zeventig op verschillende manieren navolging gekregen. Van grote invloed is bijvoorbeeld de verwerking van Hans Achterhuis geweest, zoals neergelegd in *De Markt van Welzijn en geluk* (1980). Achterhuis omarmt Foucault om een bijtende kritiek te formuleren op het feit dat professionals cliënten niet zozeer beter maken, maar juist afhankelijker. H.C.M. Michielse volgt tien jaar later nog iets nauwkeuriger het historische spoor van Foucault. In *Welzijn en discipline* (1989) herschrijft hij de geschiedenis van ons welzijnswerk (sociale hulpverlening en educatie) als een zich voortdurend ontwikkelde machtstechnologie.

De aantrekkelijke eenduidigheid van dit denken sloeg aan bij veel intellectuelen én sociaal werkers. Het voedde nog eens extra de humanistische kritiek op de oude onmaatschappelijkheidsbestrijding en beschavingsoffensieven die vanaf het midden van de negentiende eeuw de intellectuele zuurstof hadden geleverd voor het sociaal werk. Alleen groef Foucault dieper door zijn structuralistische wijze van analyseren. Macht was niet alleen iets van mensen, maar vooral iets van instituties en systemen en daarom veel hechter verankerd in de professionele praktijken. En daarmee ook moeilijker om ten goede te veranderen.

Maar Foucaults denken had ook zijn keerzijde. Omdat geen enkel professioneel handelen buiten de macht stond, was in principe elke vorm van professioneel handelen verdacht, want disciplinerend. Wat moet je daarmee als je met een *borderliner* van doen hebt, of met iemand met schulden of met een vader die zijn kinderen slaat? Voor die meer

interpersoonlijke relaties geeft het denken van Foucault weinig handvaten. Om die reden kun je zeggen dat zijn oeuvre absoluut grote invloed heeft gehad op ons denken over machtwerking, maar dat zijn betekenis zeer gering is geweest voor het concrete professionele handelen, waar zaken als mededogen en passie een grote rol spelen. En dat zijn woorden die in het discours van Foucault geen rol spelen.

Bron: canonsociaalwerk.eu

Wim Verzelen

Publicatiedatum: 10-06-2009

De Robotisering van recruitment

Door **Oscar Mager** -
27 juni 2016

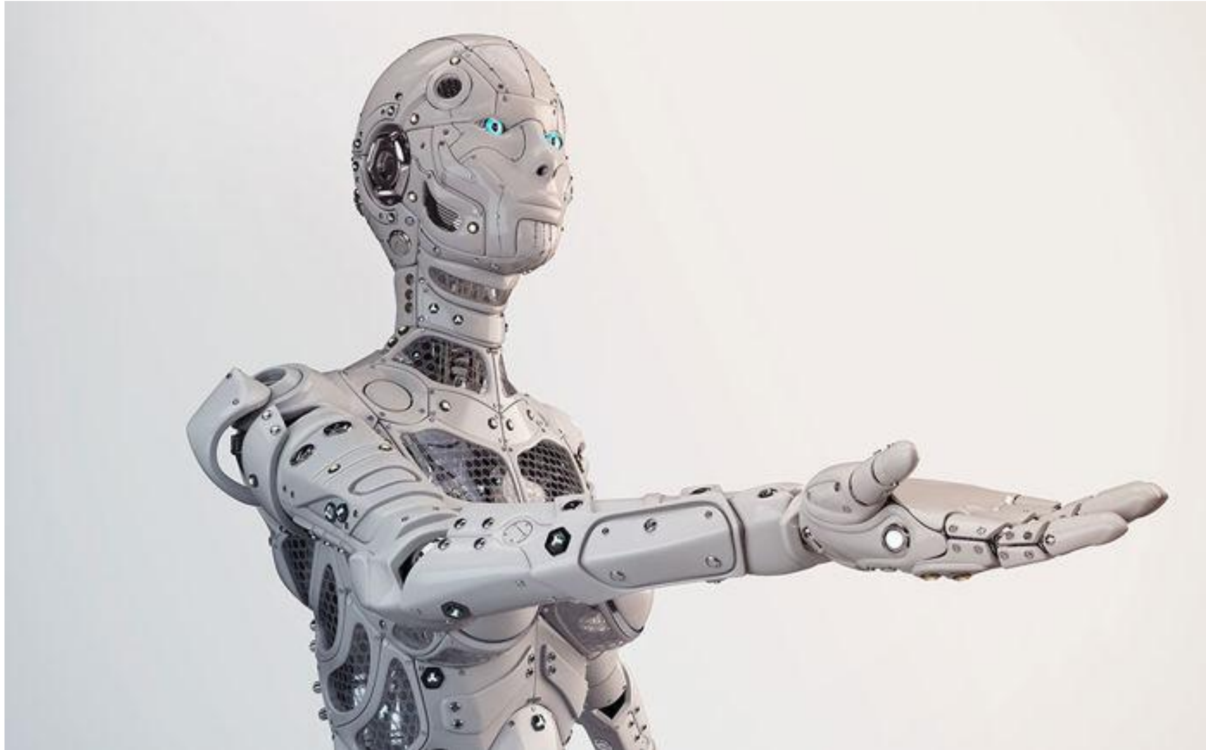

‘We staan aan de vooravond van een technologische revolutie die de manier waarop we leven, werken en met elkaar omgaan fundamenteel zal veranderen’. Aldus oprichter en voorzitter van het World Economic Forum, Klaus Schwab, eerder dit jaar. De schaal, omvang en complexiteit van deze veranderingen zijn niet eerder door de mensheid gezien. De vierde Industriële Revolutie is gestart stelt Oscar Mager in dit artikel van zijn hand; de robotisering van recruitment.

Bron:

Recruitmenttech.nl

2016

IMPLANTEERBARE GEZONDHEIDSPAS

In 2016 gaf World Economic Forum (WEF) oprichter Klaus Schwab een interview waarin hij beloofde dat binnen de komende 10 jaar een implanteerbare “globale gezondheidspas” microchip zou worden onthuld.

Bron: frontnieuws.com

2021

https://archive.org/details/interview-klaus-schwab-microchip

COVID-19:
THE GREAT
RESET

KLAUS SCHWAB
THIERRY MALLERET

FORUM PUBLISHING

Minister-President
Minister van Algemene Zaken

> Retouradres Postbus 20001 2500 EA DEN HAAG

World Economic Forum
Att. Professor Klaus Schwab
91-93

Minister-President
Binnenhof 19
2513 AA DEN HAAG
Postbus 20001
2500 EA DEN HAAG
www.rijksoverheid.nl

T 070 356 44 50
F 070 356 46 83

No.: 3747864

The Hague, 26 November 2020

Dear Professor Schwab,

Thank you for sending me the book written by you and Mr Thierry Malleret 'COVID-19: The Great Reset'. I do appreciate this kind gesture.

These are extraordinary times. Amidst the challenge of combating the COVID-19 pandemic, we also have an obligation to build back better, so that our economic recovery is sustainable and our communities are secure and resilient. At the same time, there are also extraordinary opportunities. As the word rebounds and aims to emerge better equipped form the repercussions of the pandemic, we can strengthen resilience to all kind of risks. Your book provides us an worrying, thus hopeful analysis for a better future.

It was with regret that we had tot postpone our meeting scheduled for 24 November. However, please be assured that I am looking forward meeting you as soon as the occasion arises

Yours sincerely,

Mark Rutte
Prime Minister of the Netherlands

A/74/48037

Advance Unedited Version

Distr.: General
11 October 2019
Original: English

Seventy-fourth session
Item 72(b) of the provisional agenda*
Promotion and protection of human rights:
Human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms

Report of the Special rapporteur on extreme poverty and human rights**

Link:

https://archive.org/details/a-74-48037

Hersen-computerinterfaces geheugenmanipulatietechnologogie

Neuralink-technologie

Positief: om levens te verbeteren de mensheid vooruit te helpen,

Negatief: misbruik wanneer burgers in de samenleving worden geconfronteerd met donkere tijden onder leiding van gewetenloze politici.

Bron: cleantechnica.com
31 augustus 2020

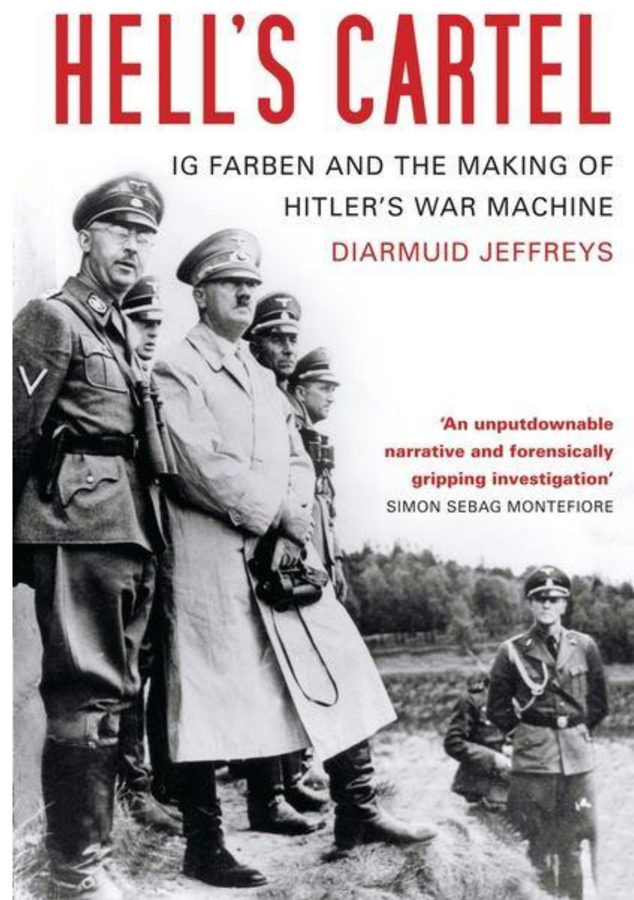

"Het Kartel van de Hel"

Diarmuid Jeffreys:

Over de innige relatie tussen het naziregime en het (Duitse) bedrijfsleven.Jeffreys richt zijn pijlen daarbij op IG Farben.IG Farben was een kartel dat alle grote Duitse chemische bedrijven verenigde (van BASF over Agfa tot Bayer).Het kartel werd opgericht om de winsten te vergroten en de opkomende buitenlandse concurentie achter zich te laten.Het kartel liet een fabriek bouwen nabij Auschwitz "IG-Auschwitz" om er vervolgens de gevangenen als slaven te laten werken.

Published:	18-05-2009
Format:	Paperback
Edition:	1st
Extent:	416
ISBN:	9780747596554
Imprint:	Bloomsbury Paperbacks
Dimensions:	198 x 129 mm

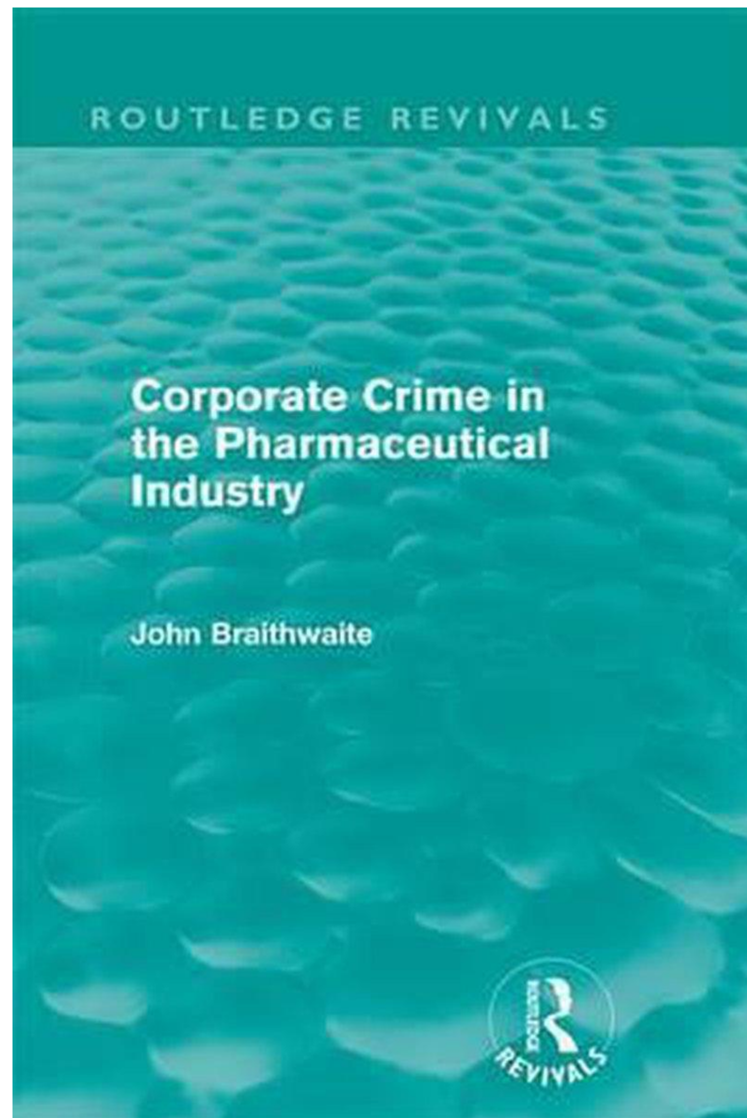

Corporate Crime in the Pharmaceutical Industry (Routledge Revivals)
ByJohn Braithwaite
Edition1st Edition
First Published1984
London
Routledge
Pages440

Verziekfarma: maak van een kleine kwaal een hype-ziekte

De farmaceutische industrie maakt van die onduidelijkheid gebruik door onder het mom van 'voorlichting' reclame te maken voor een aandoening en indirect ook voor het medicijn voor die aandoening. De vraag is of een pillenfabrikant wel objectieve informatie kan geven. Die heeft immers een financieel belang: pillen verkopen. Radar legt de strategie van deze 'symptoomreclame' bloot en laat zien hoe de farmaceutische industrie probeert consumenten in Nederland tot patiënt te maken.
Bron: radar.avrotros.nl
31-08-2009

IFUD of Human Rights:
Na de vacinatie moet natuurlijk een nieuw medicijn tegen covid-19 op de markt worden gezet,en vooraf de symptoomreclame die groepen patiënten het gevoel moeten geven dat ze niet meer zonder die medicijnen kunnen.

De testsamenleving: een loze belofte

'Gauw ophouden met zo veel geld stoppen in een duur, onwerkzaam en onwerkbaar scenario'
De discussie dat een klein aantal mensen mét COVID-19 ten onrechte negatief is getest en welke consequenties dat op korte en lange termijn heeft, laat ik nu even liggen.

Voor mij behoeft het verder geen uitleg dat dit plan van de COVID testsamenleving niet werkbaar is, nog los van de vraag voor hoeveel andere ziekten we dat dan ook gaan doen. Dus gauw ophouden met zo veel geld stoppen in
een duur, onwerkzaam en onwerkbaar scenario ten tijde van een lage prevalentie. Hopelijk grijpt de Eerste Kamer in en laat het RIVM nog eventjes van zich horen met een onafhankelijk geluid.

Geplaatst op 17 mei 2021 door Armand Girbes in Werken

Armand Girbes
Prof. dr. Armand Girbes is intensivistklinisch
farmacoloog en hoofd afdeling ICV
VUmc

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Verslag van de plenaire vergadering van dinsdag 25 mei 2021

Parlementair jaar 2020/2021, 38e vergadering

(enige gesprekspunten)

Voor ouderen, mensen met beperkte financiële middelen of laaggeletterden dit soort handelingen te complex zijn of praktisch onuitvoerbaar, omdat ze niet over iPhones, printers en computers beschikken. Verplicht testen veroorzaakt een duidelijke tweedeling in de samenleving.

Terwijl Nederland hunkert naar de terugkeer van onze vrijheid, besluit het demissionaire kabinet met een pennenstreek de spoedwet en de daaraan verbonden maatregelen per 1 juni weer voor drie maanden te verlengen, tot 1 september 2021.

Onomstotelijk wetenschappelijk bewijs dat mondkapjes veel bijdragen aan een veiliger omgeving is er nog steeds niet. De maatregel is een forse inbreuk op de persoonlijke levenssfeer. Het lijkt gerechtvaardigd de mondkapjesplicht op korte termijn af te schalen.

De Tijdelijke wet coronatoegangsbewijzen brengt ook een miljard euro aan kosten met zich mee voor de zogenaamde testsamenleving. Dit gratis belastinggeld wordt uitgedeeld door een speciaal daarvoor in het leven geroepen stichting.

Is de pandamie opgezet door elite samen met farmaceuten om enorme winsten te kunnen genereren en de bevolking in een permanente lockdown onder controle te houden?

In het begin werd het als complotdenken opzij geschoven, maar naar naarmate de lockdown meer schade gaat veroorzaken beginnen ook steeds meer wetenschappers internationaal zich hierin te roeren. De farmaceutische industrie in de geschiedenis geen beste naam. Te verwijzen naar het conglomeraat van bedrijven rond IG-Farben tijdens het Derde Rijk. Dienen de zogenaamde anticoronamaatregelen, zoals de lockdowns, gezichtsmaskers, sociale distantiëren en quarantainevoorschriften om de wereldbevolking te beschermen tegen corona, of dienen ze alleen om mensen in paniek te brengen, zodat ze geloven zonder te vragen vragen, dat hun leven in gevaar is, zodat de farmaceutische en technologiebedrijven uiteindelijk enorme winsten kunnen genereren uit de verkoop van PCR-tests en vaccins.

Besluitvorming in demissionaire toestand

Per 15 januari is het kabinet demissionair,en ondertussen worden in ijltempo nieuwe wetten er door gevoerd zoals o.a.een versoepeling van het medische beroepsgeheim in het kader van preventief gezondheidsonderzoek in het algemeen belang in bijzondere omstandigheid zoals o.a. een pandemie.

35 384 Wijziging van de Wet op het bevolkingsonderzoek in verband met actuele ontwikkelingen op het terrein van preventief gezondheidsonderzoek.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
1813035-192212-WJZ

Uw brief
37384

Bijlage(n)
3

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum	11 maart 2021
Betreft	nota van wijziging bij het voorstel van wet houdende wijziging van de Wet op het bevolkingsonderzoek in verband met actuele ontwikkelingen op het terrein van preventief gezondheidsonderzoek (37384)

Geachte voorzitter,

Hierbij bied ik u de nota van wijziging inzake het bovenvermelde voorstel aan, alsmede het daarbij behorende advies van de Afdeling advisering van de Raad van State en het nader rapport.

Hoogachtend,

de staatssecretaris van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Paul Blokhuis

Verplichte vaccinatie - de volgende stap voor Covid-19?

Eerst gepubliceerd door Dr. Rath Health Foundation bij 12 november 2020, en ingekort om de leesbaarheid van ook niet wetenschappers en breed publiek door IFUD of Human Rights in 2021.

"Na bijna een jaar van wijdverbreide berichtgeving in de media over het coronavirus, zou het niet verrassend zijn als een groot percentage van een toch al angstige bevolking gebruik zou maken van zijn recht om niet te worden onderworpen aan wat volgens de Engelse wet een aanslag en verwoesting zou zijn: medische behandeling zonder toestemming . "

Sinds de naoorlogse processen in Neurenberg is het een geaccepteerd principe dat, op bepaalde uitzonderingen na, het toedienen van medische behandelingen zonder toestemming een schending is van de internationale mensenrechtenwetgeving. Tijdens WO II gebruikten nazi-doktoren gevangenen van Auschwitz en andere concentratiekampen als proefkonijnen bij criminele medische experimenten met medicijnen en vaccins geproduceerd door Bayer en andere IG Farben-bedrijven. Beschuldigd van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid tijdens de processen in Neurenberg, werden enkele van de verantwoordelijke nazi-artsen ter dood veroordeeld voor hun rol in deze experimenten.
Onlangs presenteerde een groep academici echter schriftelijk bewijs aan het Britse parlement waarin werd voorgesteld dat mensen verplicht zouden moeten worden ingeënt tegen het coronavirus als een " *voorwaarde voor vrijlating van aan pandemie gerelateerde beperkingen op vrijheid, inclusief op beweging en vereniging* ." Soortgelijke discussies vinden momenteel plaats in de Verenigde Staten , Brazilië , Israël en andere landen.
Deze technologie bevindt zich nog in de experimentele fase. De langetermijneffecten van deze vaccins zijn momenteel nog niet volledig voorspelbaar. Het vaccin is onder de uitzonderlijke situatie rond de pandemie eerder vrijgegeven dan normaal voor publiek.
Lockdowns en soortgelijke beperkingen zijn aantoonbaar in strijd zijn met Internationale verdragen en de Verklaring van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties uit 1948 .

Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, New York, 16-12-1966

Artikel 7: In het bijzonder mag niemand, zonder zijn in vrijheid gegeven toestemming, worden onderworpen aan medische of wetenschappelijke experimenten.

STAATSCOURANT

Officiële uitgave van het Koninkrijk der Nederlanden sinds 1814.

Nr. 54619

28 oktober 2020

Regeling van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat van 27 oktober 2020, nr. IENW/BSK-2020/143803 houdende het tijdelijk deels buiten toepassing verklaren van het Besluit genetisch gemodificeerde organismen milieubeheer 2013 en het intrekken van de Tijdelijke regeling afwijkende behandeling vergunningaanvragen gentherapie in verband met bestrijding COVID-19 ter uitvoering van verordening (EU) 2020/1043 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen bestaan en die bestemd zijn voor de behandeling of de voorkoming van de coronavirusziekte, alsmede de levering van die geneesmiddelen (PbEU 2020, L 231)

De Minister van Infrastructuur en Waterstaat,

Handelende in overeenstemming met de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;

Gelet op verordening (EU) nr. 2020/1043 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen bestaan en die bestemd zijn voor de behandeling of de voorkoming van de coronavirusziekte, alsmede de levering van die geneesmiddelen (PbEU 2020, L 231), en op artikel 9.2.2.6 in samenhang met de artikelen 9.2.2.1 en 9.2.2.3 van de Wet milieubeheer;

BESLUIT:

Artikel 1

De artikelen 3.2 tot en met 3.28 en 4.2 tot en met 4.27 van het Besluit genetisch gemodificeerde organismen milieubeheer 2013 blijven buiten toepassing in verband met een goede uitvoering van verordening (EU) 2020/1043 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen bestaan en die bestemd zijn voor de behandeling of de voorkoming van de coronavirusziekte, alsmede de levering van die geneesmiddelen (PbEU 2020, L 231).

Artikel 2

De Tijdelijke regeling afwijkende behandeling vergunningaanvragen gentherapie in verband met bestrijding COVID-19 wordt ingetrokken.

Artikel 3

Deze regeling treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van de Staatscourant waarin zij wordt geplaatst en werkt terug tot en met 18 juli 2020.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

De Minister van Infrastructuur en Waterstaat,
C. van Nieuwenhuizen Wijbenga

TOELICHTING

1. Inleiding

Deze regeling strekt ter uitvoering van verordening (EU) nr. 2020/1043 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen bestaan en die bestemd zijn voor de behandeling of de voorkoming van de coronavirusziekte, alsmede de levering van die geneesmiddelen (PbEU 2020, L 231) (hierna: verordening 2020/1043).
Verordening 2020/1043 is in werking getreden met ingang van 18 juli 2020. Na inwerkingtreding van de verordening 2020/1043 zijn een aantal artikelen van het Besluit genetisch gemodificeerde organismen milieubeheer 2013 (hierna: Besluit ggo) en de Tijdelijke regeling afwijkende behandeling vergunningaanvragen gentherapie in verband met bestrijding COVID-19 (hierna: Tijdelijke regeling COVID-19) in strijd met deze verordening. Deze regeling voorziet derhalve in het buiten toepassing verklaren van een aantal artikelen van het Besluit ggo en in de intrekking van de Tijdelijke regeling COVID-19.

2. Doel van verordening 2020/1043

Verordening 2020/1043 heeft tot doel de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen (hierna: ggo's) bestaan, in de huidige context van de door de COVID-19-pandemie veroorzaakte noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid, te bespoedigen, teneinde de ontwikkeling en beschikbaarheid van hoogwaardige, veilige en werkzame geneesmiddelen voor de behandeling of de voorkoming van COVID-19 te bevorderen.
Een eenduidige gemeenschappelijke Europese aanpak wordt noodzakelijk geacht, aangezien bedreigingen van de gezondheid als gevolg van de COVID-19-pandemie van nature grensoverschrijdende gevolgen hebben. De door de lidstaten genomen maatregelen moeten onderling consistent zijn. Dit verklaart waarom door de EU voor het instrument van de 'verordening' is gekozen. Deze is rechtstreeks van toepassing in de lidstaten, maar zo nodig dienen met een verordening strijdige nationale bepalingen wel te worden aangepast.

3. Inhoud van verordening 2020/1043

Verordening 2020/1043 voorziet in twee tijdelijke uitzonderingen op richtlijn nr. 2009/41/EG[1] inzake ingeperkt gebruik van ggo's en op richtlijn nr. 2001/18/EG[2] inzake introductie in het milieu van ggo's. Aangezien in de Nederlandse regelgeving gentherapie valt onder introductie van ggo's in het milieu laat deze toelichting deze tijdelijke uitzonderingen, voor zover die betrekking hebben op richtlijn 2009/41/EG, buiten beschouwing.
De eerste uitzondering houdt in dat (het uitvoeren van) een milieurisicobeoordeling (hierna: MRB) achterwege kan blijven voor zover het betreft geneesmiddelen voor onderzoek, waarin zich ggo's bevinden, in verband met de bestrijding van COVID-19. Evenmin hoeft een ggo-vergunning voor de introductie in het milieu (overige doeleinden) te zijn afgegeven voor geneesmiddelen voor onderzoek met ggo's in verband met de bestrijding van COVID-19, indien toelating voor de activiteiten voor een klinische proef is verleend op grond van richtlijn nr. 2001/20/EG[3]. Deze uitzondering omvat alle handelingen met betrekking tot klinische proeven met geneesmiddelen voor onderzoek (waaronder, maar niet beperkt tot vervoer, vernietiging en toediening), maar niet de vervaardiging van het geneesmiddel.
De tweede uitzondering betreft het buiten toepassing blijven van de verplichting om een MRB te doen en het achterwege blijven van een vergunning voor introductie in het milieu (het in de handel brengen van ggo's in producten of als product) indien de lidstaat:
– op grond van artikel 5, eerste lid, van richtlijn nr. 2001/83/EG[4], die richtlijn buiten toepassing heeft verklaard. In Nederland is deze bepaling geïmplementeerd in en op grond van artikel 40, derde lid, onderdeel c, van de Geneesmiddelenwet,

[1] Richtlijn 2009/41/EU van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 6 mei 2009 inzake het ingeperkt gebruik van genetisch gemodificeerde micro-organismen (PbEU 2009, L 125).
[2] Richtlijn 2001/18/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 maart 2001 inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu en tot intrekking van richtlijn 90/220/EEG van de Raad (PbEG 2001, L 106).
[3] Richtlijn 2001/20/EG van het Europees parlement en de Raad van 4 april 2001 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen van de lidstaten inzake de toepassing van goede klinische praktijken bij de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik (PbEG 2001, L 121).
[4] Richtlijn 2001/83/EG van het Europees parlement en de Raad van 6 november 2001 tot vaststelling van een communautair wetboek betreffende geneesmiddelen voor menselijk gebruik (PbEG 2001, L 311).

– op grond van artikel 5, tweede lid, van richtlijn nr. 2001/83/EG, tijdelijk toestemming heeft verleend voor de distributie van geneesmiddelen waarvoor geen vergunning voor het in de handel brengen is verleend, om onder meer de verspreiding van ziekteverwekkers tegen te gaan. In Nederland is deze bepaling geïmplementeerd in en op grond van artikel 40, derde lid, onderdeel g, van de Geneesmiddelenwet, of
– op grond van artikel 83, eerste lid, van verordening (EG) nr. 726/2004[5], een geneesmiddel beschikbaar heeft gesteld voor gebruik in schrijnende gevallen (“compassionate use”).

Ook deze uitzondering van de verplichting een MRB te doen, heeft geen betrekking op de vervaardiging van deze geneesmiddelen, maar wel op de handelingen met betrekking tot het gebruik van genoemde geneesmiddelen, waaronder opslag, vervoer, levering en toediening.

Verordening 2020/1043 blijft van toepassing zolang COVID-19 door de Wereldgezondheidsorganisatie als een pandemie wordt beschouwd, of zolang een besluit tot erkenning van een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid als gevolg van COVID-19 dat de Commissie overeenkomstig artikel 12 van Besluit nr. 1082/2013/EU[6] van het Europees Parlement en de Raad heeft genomen, van toepassing is.
Klinische proeven die onder de hierboven genoemde eerste uitzondering vallen, dat wil zeggen klinische proeven die binnen het toepassingsgebied van artikel 2 van verordening 2020/1043 vallen en die op grond van richtlijn nr. 2001/20/EG werden toegelaten vóór de bekendmaking van het einde van de pandemie, mogen met de toepassing van die uitzondering doorgaan nadat verordening 2020/1043 niet meer van toepassing is. Ook mogen de resultaten van deze klinische proeven worden gebruikt ter ondersteuning van aanvragen voor het in de handel brengen van het geneesmiddel waarin zich ggo’s bevinden.

4. Procedure gentherapie Besluit ggo (voor inwerkingtreding verordening 2020/1043)

Voordat geneesmiddelen, waaronder vaccins, op de markt mogen worden gebracht, is onderzoek naar de veiligheid en effectiviteit ervan nodig. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door middel van zogenaamde klinische proeven.

Indien klinische proeven worden uitgevoerd met geneesmiddelen voor onderzoek waarin ggo’s aanwezig zijn, moet daaraan voorafgaand een beoordeling van de milieuveiligheid op basis van een MRB zijn gedaan en een vergunning van de Minister van Infrastructuur en Waterstaat zijn afgegeven op grond van het Besluit ggo.

a. Introductie in het milieu van ggo’s (overige doeleinden), waaronder klinische proeven

De vergunningverlening voor klinische proeven met ‘medicinale stoffen en preparaten’ als bedoeld in hoofdstuk 3 van het Besluit ggo geschiedt normaliter volgens de UOV van afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (hierna: Awb) en afdeling 13.2 van de Wet milieubeheer op grond van artikel 9.2.2.3, vierde lid, van de Wet milieubeheer en volgens artikel 3.10 van het Besluit ggo. In artikel 3.10 is, in lijn met richtlijn 2001/18/EG, een beslistermijn opgenomen van ten hoogste 120 dagen.
Op grond van de Tijdelijke regeling COVID-19 was voor klinische proeven met het oog op de ontwikkeling van een medicijn of vaccin voor COVID-19 de UOV vervangen door de reguliere voorbereidingsprocedure (titel 4.1 van de Awb) en was de beslistermijn voor de vergunningverlening teruggebracht naar ten hoogste 28 dagen.

b. Introductie in het milieu van ggo’s als product of in producten (in de handel brengen)

De vergunningverlening voor het in de handel brengen van ggo’s als product of in producten als bedoeld in hoofdstuk 4 van het Besluit ggo geschiedt via een Europese procedure. Als Nederland penvoerend is in die Europese procedure en een positieve beoordeling door de andere lidstaten wordt onderschreven, neemt Nederland volgens de reguliere voorbereidingsprocedure (titel 4.1 van de Awb) op grond van artikel 9.2.2.3, vierde lid, van de Wet milieubeheer en volgens artikel 4.13 van het Besluit ggo, een beslissing die voor het hele grondgebied van de Unie geldig is. In artikel 4.13 zijn de beslistermijnen opgenomen in lijn met richtlijn 2001/18/EG.

---

[5] Verordening (EG) 726/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 31 maart 2004, tot vaststelling van procedures van de Unie voor het verlenen van vergunningen en het toezicht op geneesmiddelen voor menselijk en diergeneeskundig gebruik en tot oprichting van een Europees geneesmiddelenbureau (PbEG, 2004, L 136).

[6] Besluit nr. 1082/2013/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 over ernstige grensoverschrijdende bedreigingen van de gezondheid en houdende intrekking van Beschikking nr. 2119/98/EG (PbEU 2013, L 293).

5. Inhoud regeling

De artikelen 3.2 tot en met 3.28, 4.2 tot en met 4.27 van het Besluit genetisch gemodificeerde organismen milieubeheer 2013 bevatten de implementatie van de artikelen 6 tot en met 11 respectievelijk 13 tot en met 24 van Richtlijn 2001/18/EG en vereisen een MRB en een vergunning voor de introductie van ggo's in het milieu. Deze artikelen van het Besluit ggo blijven gedurende de periode dat verordening 2020/1043 van kracht is, buiten toepassing bij de uitvoering van klinische proeven met geneesmiddelen voor menselijk gebruik die geheel of gedeeltelijk uit genetisch gemodificeerde organismen bestaan en die bestemd zijn voor de behandeling of de voorkoming van COVID-19, alsmede de levering van die geneesmiddelen. Artikel 1 voorziet hierin.

De Tijdelijke regeling COVID-19 vereiste voor medicinale stoffen en preparaten wel een MRB en een vergunning op grond van artikel 3.2 van het Besluit ggo. Daarmee ging deze tijdelijke regeling verder dan verordening 2020/1043, zodat er strijd is met die verordening. De Tijdelijke regeling COVID-19 blijft als gevolg daarvan na inwerkingtreding van verordening 2020/1043 buiten toepassing. Artikel 2 trekt deze tijdelijke regeling in.

6. Spoedmaatregel

De Tijdelijke regeling COVID-19 was gebaseerd op artikel 9.2.2.6 in samenhang met de artikelen 9.2.2.1 en 9.2.2.3 van de Wet milieubeheer. Voor intrekking van die regeling wordt vanzelfsprekend ook gebruik gemaakt van die grondslag.
Op basis van artikel 9.2.2.6 kan de Minister een ministeriele regeling opstellen, indien de verwachte of gebleken effecten van stoffen, mengsels of genetisch gemodificeerde organismen op de gezondheid van de mens of op het milieu het stellen van regels als bedoeld in artikel 9.2.2.1, eerste lid, dringend noodzakelijk maken en naar zijn oordeel de totstandkoming van een algemene maatregel van bestuur krachtens dat artikel niet kan worden afgewacht (artikel 9.2.2.6, eerste lid).
In dit geval gaat het ook om het zo snel mogelijk buiten toepassing verklaren van een aantal artikelen van het Besluit ggo vanwege de rechtszekerheid en de kenbaarheid en is het regelen daarvan op grond van artikel 9.2.2.6 het meest aangewezen. Tevens zal een wijziging van het Besluit ggo in procedure worden gebracht om het Besluit ggo in overeenstemming te brengen met verordening 2020/1043. Daarbij wordt nog opgemerkt dat het gaat om afwijkingen van het Besluit ggo voor bepaalde toepassingen in verband met COVID-19 en dat de afwijkingen slechts gedurende een beperkte periode zullen gelden.
Een ministeriële regeling op grond van artikel 9.2.2.6 vervalt een jaar nadat zij in werking is getreden of indien binnen die termijn een algemene maatregel van bestuur ter vervanging van die regeling in werking is getreden, op het tijdstip waarop die maatregel in werking treedt. De termijn kan bij ministeriële regeling eenmaal met ten hoogste een jaar worden verlengd (artikel 9.2.2.6, tweede lid).
Deze regeling zal worden ingetrokken indien de verordening wordt ingetrokken. Bij die gelegenheid zal worden bezien of overgangsrecht nodig is. Nadat de verordening is ingetrokken, vervalt ook het overgangsrecht dat daarin is opgenomen. In het geval de Coronapandemie langer duurt dan een jaar en het Besluit ggo is nog niet in overeenstemming gebracht met verordening 2020/1043, zal de geldigheidsduur van deze regeling met een jaar worden verlengd.

7. Gevolgen

De nalevingskosten, regeldruk en administratieve lasten voor bedrijven en instellingen die klinische proeven uitvoeren met geneesmiddelen (voor onderzoek) die ggo's bevatten met het oog op het bestrijden van COVID-19 zullen tijdelijk afnemen omdat door verordening 2020/1043 enkele verplichtingen van het Besluit ggo buiten toepassing blijven. Omdat verordening 2020/1043 uitsluitend voor COVID-19 gerelateerde activiteiten geldt en bedrijven ook veel ander onderzoek uitvoeren, zal deze afname gering zijn.
Het ontwerp van deze regeling is niet voorgelegd aan de Adviescollege toetsing regeldruk (ATR) omdat de regeling naar zijn aard geen aanmerkelijke gevolgen voor regeldruk heeft. Om diezelfde reden is geen MKB-toets uitgevoerd. Er is geen HUF-toets uitgevoerd omdat verordening 2020/1043 geen substantiële wijziging van het Besluit ggo veroorzaakt en de handhaving door de ILT niet fundamenteel wijzigt. Tot slot heeft geen internetconsultatie plaatsgevonden omdat de regeling dient ter uitvoering van verordening 2020/1043 en consultatie niet in betekenende mate kan leiden tot aanpassing van deze regeling.

8. Inwerkingtreding zonder overgangsrecht

De regeling treedt in werking met ingang van de dag na de datum van bekendmaking in de Staatscou-

rant en werkt terug tot en met 18 juli 2020, de dag waarop verordening 2020/1043 in werking is getreden. Met het oog op spoedige inwerkingtreding van deze regeling, wordt afgeweken van de voor de inwerkingtreding van ministeriële regelingen vastgestelde vaste verandermomenten alsmede van de daarvoor vastgestelde invoeringstermijn. Dit is gerechtvaardigd omdat de regeling voorziet in de uitvoering van een bindende EU-verordening.

Omdat in verordening 2020/1043 geen overgangsrecht is opgenomen voor aanvragen die voor de datum van inwerkingtreding van deze verordening al zijn aangevraagd, is in deze regeling ook afgezien van het treffen van overgangsrecht. Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat dit ook niet nodig is; op het moment van inwerkingtreding van verordening 2020/1043 waren er geen vergunning-aanvragen in behandeling. Om die reden is het ook niet bezwaarlijk dat de Tijdelijke regeling COVID-19 met ingang van 18 juli 2020 wordt ingetrokken.

De Minister van Infrastructuur en Waterstaat,
C. van Nieuwenhuizen Wijbenga

Voorlopige goedkeuring Pfizer

EMA
Assessment report
Comirnaty
Common name: COVID-19 mRNA vaccine (nucleoside-modified)
Procedure No. EMEA/H/C/005735/0000

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Vergaderjaar 2021–2022
Vragen gesteld door de leden der Kamer
2021Z18269
Vragen van het lid Van Houwelingen (FvD) aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over het EMA-rapport inzake onder andere de beoordeling en voorlopige goedkeuring van het Pfizer-vaccin (ingezonden 20 oktober 2021).

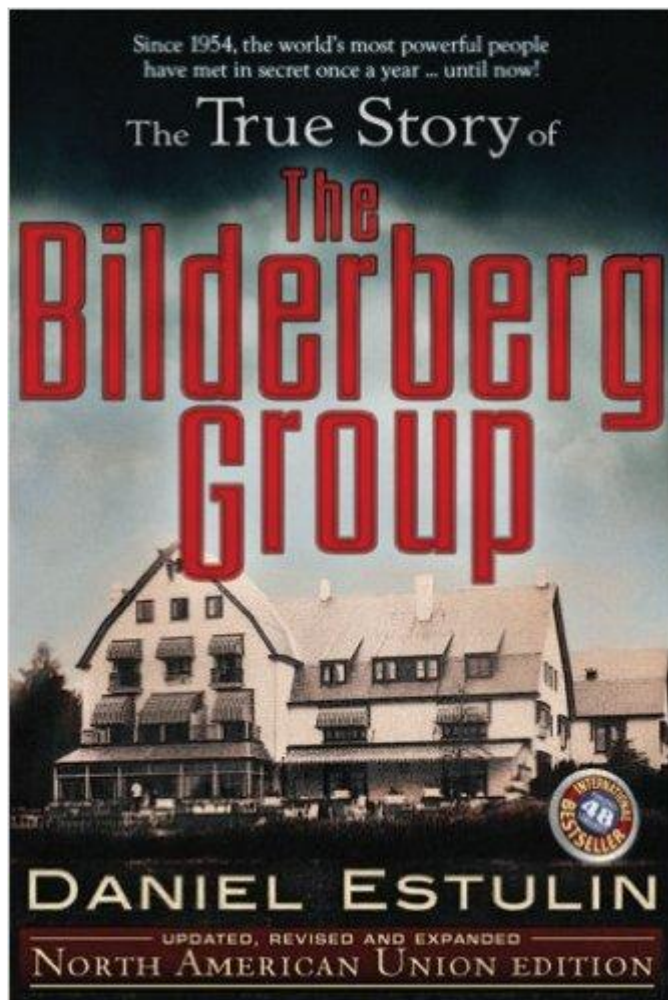

Auteur
Daniel Estulin
Taal
Engels
Verschijningsdatum
januari 2017
ISBN10
1634240871
ISBN13
9781634240871

Bilderberg Daniël Estulin

https://archive.org/details/bilderberg-daniel-estulin

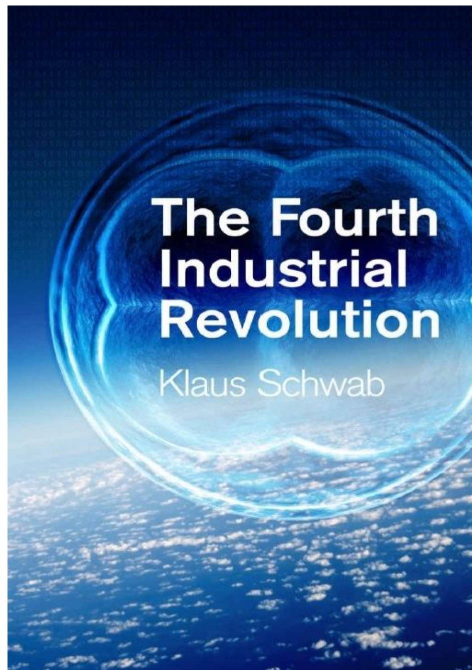

“The Fourth Industrial Revolution”
Klaus Schwab
World Economic Forum
172 pages
English

ISBN-13: 978-1-944835-01-9
ISBN-10: 1944835016

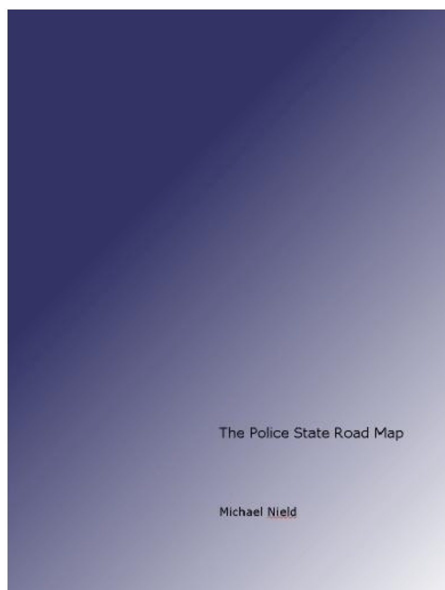

The Police State Road Map
March 2005 Edition
Michael Nield

Taal: Engels

201 blz

Inhoud:

https://archive.org/details/ThePoliceStateRoadMap

Lock Step Scenario

De Andere Krant
(fragment-artikel)
Benjamin Adamah
2020
(education and non-commercial)

____

Er gaat een gruwelijke agenda schuil achter de coronacrisis. Deze verklaart het vreemde gedrag van Rutte, De Jonge, RIVM, GGD en de systeempers.

Om de coronacrisis te kunnen begrijpen is het cruciaal te beseffen dat het virus bijzaak is. Het is – zwart op wit aantoonbaar – een opgelegd politiek-strategisch scenario. Zie het rapport ***"Scenarios for the Future of Technology and International Development"*** van de Rockefeller Foundation.

In het hoofdstuk getiteld *Lock Step* staat dat een pandemie en een lockdown de weg vrij moeten maken voor excessieve monitoring met camera's en draadloze technieken. Hoofddoel is vrijheden en rechten van burgers afbreken en van democratieen techno- dictaturen maken. (Benjamin Adamah) 2020 - De Andere Krant.

____

THE ROCKEFELLER FOUNDTION REPORT
https://archive.org/details/scenarios-for-the-future-of-technology

OPINIE

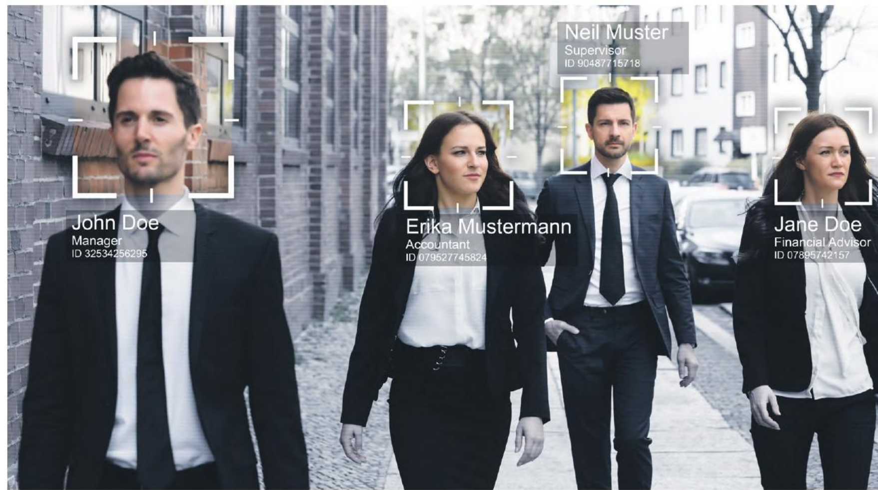

Lock Step scenario

Het plan achter het virus

Benjamin Adamah

Er gaat een gruwelijke agenda schuil achter de coronacrisis. Deze verklaart het vreemde gedrag van Rutte, De Jonge, RIVM, GGD en de systeempers.

Om de coronacrisis te kunnen begrijpen is het cruciaal te beseffen dat het virus bijzaak is. Het is – zwart op wit aantoonbaar – een opgelegd politiek-strategisch scenario. Zie het rapport *Scenarios for the Future of Technology and International Development* van de Rockefeller Foundation.

In het hoofdstuk getiteld *Lock Step* staat dat een pandemie en een lockdown de weg vrij moeten maken voor excessieve monitoring met camera's en draadloze technieken. Hoofddoel is vrijheden en rechten van burgers afbreken en van democratieën techno-dictaturen maken.

Naadloos aansluitend op dit Lock Step scenario is het plan van de organisatie ID2020 die samenwerkt met onder meer de Rockefeller Foundation en Microsoft. ID2020 wil iedereen op deze planeet van een traceerbare, digitale identificatiecode voorzien, inclusief de Bosjesman die, één met de natuur, een knol opgraaft in de Kalahariwoestijn.

Ook het plan *5G for Europe* van de Europese Commissie past binnen dit plaatje. De uitrol van 5G is onmisbaar voor het gebruik van health-tracking met behulp van een vaccinatiepaspoort en gezichtsherkenning.

"De beste investering is je geld steken in de combinatie health en blockchain technologie, want dat wordt het helemaal," aldus Justin Rockefeller op de Global Family Office Investment Summit van 2019 in Dubai.

De 'coronacrisis' is de geplande apotheose van het neoliberalisme, niet te verwarren met liberalisme. Aan de basis ervan ligt het boek *De weg naar slavernij* van Friedrich Hayeck dat in 1944 uitkwam. Sindsdien helpt het onze sociaaldemocratische verworvenheden om zeep en heeft het onze politieke dialoog vervangen door een politieke monocultuur. Nu in de uitvoering van het *Lock Step* scenario de farmaceutische- en hightechindustrieën innig verweven zijn geraakt met de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), Bill Gates en de Europese Unie (EU), zien we de duivelskop van dit neoliberale systeem verschijnen.

De 'coronacrisis' is de geplande apotheose van het neoliberalisme, niet te verwarren met liberalisme

Chimpanseevirus

De arrogantie waarmee de aanhang van de neoliberale stroming zich opdringt is dezelfde als waarmee minister van Volksgezondheid Hugo de Jonge zijn coronanoodwet wil doordrukken. Hij doet dit door Middeleeuwse boetes uit te delen en straffen op te leggen aan burgers die zich normaal en sociaal gedragen. De Jonge fabriceerde die wet zonder degelijk verantwoording af te leggen, zonder dat de bevolking erom had gevraagd en zonder enige wetenschappelijke onderbouwing. Alles ter ondersteuning van de reclameslogan: "We kunnen pas terug naar normaal als het vaccin er is!"

Het doel van De Jonge is en blijft het verspillen van honderden miljoenen belastingeuro's aan een farmaceutisch kwakzalfmiddel, dat kabinet, RIVM en Bill Gates hijgerig als Heilige Covid-19 Graal blijven propageren. Dit kwakzalfmiddel is een nog niet uitontwikkeld, tot dusver erg gevaarlijk, volstrekt overbodig vaccin. De door minister De Jonge met belastinggeld gespekte farmaceut AstraZeneca gaat het aan de man brengen. *Partner in crime* Oxford University gebruikte voor de ontwikkeling van het vaccin een verkoudheidsvirus dat onder chimpansees voorkomt. De universiteit zoekt nu kinderen in de leeftijd van 5 tot 12 jaar om het op uit te testen.

Dombocratie

De mainstream media weten inmiddels van gekkigheid niet meer hoe ze alle, door de coronacrisis aangejaagde waanzin aan de man moeten brengen. De perverse vervlechting van de media met de politiek – en jaren van afbraak van de vrije pers, informatiestandaardisering en het afschaffen van alle openheid en dialoog, hebben geleid tot iets dat we eigenlijk alleen nog maar kunnen omschrijven als een 'dombocratie': een samenleving waarin gezond verstand en zelfstandig denken taboe zijn en meedoen met randdebiele voorschriften is opgelegd. Verplichte domheid is al jaren het nieuwe normaal: het van hogerhand uitdoven van alle licht in de samenleving, met recentelijk daaruit voortvloeiend een fascistoïde, massapsychologisch experiment dat enkel leidt tot sociale en economische woestijnvorming.

Virushypers

Er is een virus. Dat is het enige wat klopt, want de rest is een mythe. Het politiek correcte virusverhaal is dat we in lockdown moeten om het te bestrijden: thuisblijven om de curve af te vlakken, mondkapjes dragen, handen ontsmetten, want anders raken de IC's overvol. Pas als er een vaccin is kunnen we normaliseren. Daarvoor geldt het 'nieuwe normaal' en afstand houden van elkaar.

Intussen is er allang geen pandemie meer, maar proberen de virushypers de boel nog te rekken, door, zoals de GGD, te zeggen dat we door het "oog van de naald zijn gekropen" en meer van dat soort onzin. Dit ondanks het feit dat diverse grote demonstraties in Nederland en elders niet tot een nieuwe coronapiek hebben geleid. Het rekken van de virushypers heeft mede tot doel het voor zich uitschuiven van epische schadeclaims, totaal gezichtsverlies en strafrechtelijke vervolging van regering, RIVM, NOS en andere collaborateurs. Het institutionaliseren van de dombocratie is echter een strohalm die gaat knappen onder het gewicht van de niet gepolitiseerde werkelijkheid, domweg omdat deze teveel mensen te hard heeft geraakt.

Plandemie

Het echte verhaal van de coronacrisis is dat er weinig aan de hand was geweest als er een paar eenvoudige voorzorgsmaatregelen waren getroffen en als huisartsen coronapatiënten hadden mogen behandelen met hydroxychloroquine en zink. Er was geen economische dip geweest en we hadden gewoon heerlijk van de lente genoten zonder door boa's te worden lastig gevallen.

Vooral via social media roepen nu velen om een soort tweede Neurenberg Tribunaal om te kunnen overgaan tot strafrechtelijke vervolging van de lockdown arrangeurs en de indiening van schadeclaims. Deze hele 'corona plandemie' is immers niets anders dan een rotstreek die een aantal grote kapitaalkrachtige bedrijven en organisaties hebben uitgehaald om een digitaal volgsysteem te forceren. De bevolking, onder wie een paar miljoen kleine en middelgrote ondernemers, is zwaar de dupe. ◄

CV BENJAMIN ADAMAH

- Benjamin Adamah (1964) is auteur, publicist en spendeerde decennia aan westerse en oosterse filosofie. Hij is daarbij sterk beïnvloed door het vitalisme en critici op het modernisme, waaronder Heidegger, Ellul, Evola en Sheldrake.
- Zijn aankomende boek *5GATES* belicht de hogere politiek achter de lockdowns, 5G en het nieuwe normaal.

De ontmaskering van de farmaceutische industrie

Terwijl hun advertenties 'gezondheid' beloven, is de gehele markt van deze investeringsindustrie gericht op het bestaan en de uitbreiding van ziekten. Preventie, behandeling van de oorzaken en de uitroeiing van ziekten vormen een bedreiging voor de farmaceutische 'investeringshandel in ziekten' en worden daarom door dit zogeheten farmaceutische kartel bestreden.

Dr. Rath Foundation boek over nazi-wortels van de 'Brusselse EU'

Over de farmaceutische industrie en het IG Farben kartel in het Derde Rijk. Het farmaceutisch kartel met als doel bezit te krijgen over de miljarden dollar-afzetmarkt op de zich ontwikkelende terreinen van gepatenteerde chemische producten. Omdat ook heden politici in vele landen van Europa beïnvloed zijn door de bedrijfsbelangen van het farmaceutisch kartel; daardoor zijn zij niet langer de belangenbehartigers van het volk. De financiële groepen achter het farmaceutisch kartel hebben grote belangen bij het beheersen van de reusachtige wereldmarkten, die letterlijk elk mensenleven betreffen. De greep naar de macht van farmaceutisch kartel door middel van de EU Brussel heden zijn dezelfde belangengroepen als die van1933.

Paul Anthony Taylor, Aleksandra Niedzwiecki,
Matthias Rath en August Kowalczyk

DE NAZI ACHTERGROND
VAN DE ' EU BRUSSEL'

ISBN 978-90-76332-61-1

1e Druk

2010 Dr. Rath Health Foundation
Vertaling: H.H. Jelgerhuis Swildens
Uitgegeven door de Dr. Rath Health Foundation
Verspreiding:
Dr. Rath Education Services B.V.
Postbus 656
NL-6400 AR Heerlen

Dr. Rath Foundation, die een duizelingwekkend bewijs leverde dat de blauwdruk voor de 'Brusselse EU' rechtstreeks van de tekentafel kwam van nazi- Duitsland. Paul Anthony Taylor , hoofd van de Dr. Rath Foundation en een Brits staatsburger, stelt: "De belangrijkste bedrijfsbelangen achter de 'Brusselse EU' zijn in wezen dezelfde als die achter WO I en WO II.

NBC NEWS

NIH-directeur vraagt Amerikanen om 'complottheorieën' over vaccins achter te laten en 'naar de feiten te kijken'

[vertaling vanuit Engels naar Nederlands]
Ben Kamisar
Zo 13 december 2020, 16:10 GMT + 1

WASHINGTON - Dr. Francis Collins, de directeur van de National Institutes of Health, deed zondag een rechtstreekse oproep aan de Amerikanen om "op de resetknop te drukken" vanwege scepsis over goedgekeurde Covid-19-vaccins, en benadrukte dat het onafhankelijke karakter van het goedkeuringsproces en de sterke veiligheidsmaatregelen die het publiek vertrouwen moeten geven.

In een interview op 'Meet the Press' zei Collins dat wantrouwen jegens vaccins een bron van grote bezorgdheid blijft bij volksgezondheidsfunctionarissen, en drong erop aan dat iedereen die 'naar de feiten wil kijken' rond de ontwikkeling, het testen en de veiligheid van het vaccin moet "zeer gerustgesteld zijn."

De Food and Drug Administration heeft het Pfizer Covid-19-vaccin vrijdag goedgekeurd voor gebruik in noodgevallen in de Verenigde Staten, waardoor het het eerste vaccin is dat die status in het land krijgt.

Het vaccin werd zondagochtend verzonden en sommige vaccinaties zullen begin deze week beginnen.

Uit de fase 3-onderzoeken van Pfizer bleek dat het vaccin voor 95 procent effectief is wanneer het in twee doses wordt gegeven, met een tussenpoos van drie weken.Het Pfizer-vaccin heeft al een of andere vorm van goedkeuring gekregen in het Verenigd Koninkrijk, Canada en Bahrein. En meer vaccins bevinden zich al in de laatste ontwikkelingsstadia.

Maar al maanden blijkt uit opiniepeilingen dat een aanzienlijk deel van Amerika sceptisch is over het zelf krijgen van een Covid-19-vaccin.

President Donald Trump heeft geprobeerd de eer op te eisen voor de snelle en effectieve ontwikkeling van het vaccin. En hij heeft druk uitgeoefend op volksgezondheidsfunctionarissen om

het vaccin voor wijdverbreid gebruik goed te keuren. Voorafgaand aan de goedkeuringsaankondiging van de FDA op vrijdag tweette Trump bijvoorbeeld dat FDA-commissaris Stephen Hahn "de dam (sic) vaccins nu moet halen" en "moet stoppen met het spelen van games en moet beginnen met het redden van levens."

Pfizer sluist miljardenwinst weg via Nederland'

Vaccinproducent Pfizer sluist een groot deel van zijn winst weg via belastingparadijzen, waaronder Nederland, Luxemburg en Ierland. Dat meldt Follow The Money (FTM). In Nederland zou Pfizer zelfs helemaal geen belasting betalen, terwijl het bedrijf in Capelle aan den IJssel een kantoor heeft staan.

Bron: nos.nl

11 mei 2021

Vaak zijn verhalen van complotdenkers aantoonbare onzin dat men dit niet serieus hoeft te nemen. Alles bij voorbaat onder het tapijt vegen is ook een foutieve instelling.Er moet wel op waarheidsgehalte kunnen worden onderzocht.Door de gevestigde orde van overheid worden mensen die waarschuwen vaak afgeschilderd als doemdenkers om de status-quo te handhaven. Moeten we politici op hun woord geloven wat ze spreken?

De Nederlandse media zijn onafhankelijk en baseren zich op feiten, is kritiek of onderzoek verboden? We moeten niet vooringenomen achterdochtig zijn.Moeten we dan ook alles onmiddellijk op hun woord geloven? Europese Commissie wil dringend actie tegen nepnieuws.Het is dringend nodig dat sociale media in de strijd tegen nepnieuws en desinformatie stappen ondernemen. Maar is de Europese Unie Zelf wel een betrouwbare en onafhankelijke instelling? Zijn wetenschappelijke onderzoeksprojecten die de EU-vlag niet dragen verboden wegens een te kritische inhoud?

Er zijn veel burgers die door opleiding of maatschappelijke achterstand niet uit hun woorden kunnen komen doordat ze niet in staat zijn om zichzelf goed te verwoorden terwijl ze het wel goed bedoelen, wanneer Zij zich uitspreken hebben ze moeite om de juiste woorden te vinden.Voor bepaalde groepen is het lastig om de gedachtes om te zetten naar een juiste tekst. Zet daarom burgers niet weg als complot gekkies en demoniseer, criminaliseer ze dus niet. Maar onderzoek hun achtergrond hoe ze tot hun opvattingen kwamen.Sluit delen van de samenleving niet uit.

IFUD of Human Rights.

Complottheorieën

[ingekorte tekst]

Marinus Engelbrecht
1 september 2020

In complottheorieën worden mensen van duistere plannen beschuldigd, politici in de eerste plaats, wetenschappers en medici ook (die zouden ons met virussen en vaccins ziek willen maken), Bill Gates helemaal (die zou miljoenen mensen willen vermoorden) en de bevolking te geloven dat de corona-pandemie geënsceneerd is. Er wordt gezegd dat multimiljardair en filantroop Bill Gates de hele wereld verplicht wil vaccineren om daar geld mee te verdienen, dat hij een deel van de mensheid wil elimineren om overbevolking tegen te gaan én dat hij het coronavirus als biologisch wapen heeft uitgedacht.Bill Gates zou de corona-pandemie zelf georganiseerd hebben. Complotverhalen: Facebook en YouTube staan er vol mee, Illuminati, antisemitisme en racisme, John F. Kennedy, WikiLeaks, Bill Gates, klimaatbeleid en onze gezamenlijke toekomst. Noam Chomsky bijvoorbeeld, de beroemde taalkundige die ook altijd politiek actief was, maakte zich zorgen over de veel te grote macht van wat hij het militair-industriële complex noemde (industriëlen, banken, wapenhandel, olie-industrie). De Bilderberg Groep, de Club van Rome, de Trilaterale Commissie, de Verenigde Naties. Die zouden een totalitaire New World Order nastreven,dat een kapitalistische elite wereldmacht wil vestigen. De Bilderberg Groep is nog meer het doelwit van grootse beschuldigingen. Deze los-vaste groep kwam voor het eerst samen in 1954 in het Nederlandse Bilderberg Hotel, op uitnodiging van Prins Bernhard. De deelnemers toen, ook de Amerikaanse, waren erg voor de oprichting van een Europese Gemeenschap. Sindsdien is er elk jaar een conferentie, steeds in een ander land. Honderd 'machtigen der aarde' sluiten zich drie dagen op in een luxe hotel om zaken van politiek en maatschappelijk belang te bespreken. Voer voor complotdenkers uiteraard. The Bohemian Grove is een Californische herenclub die geweldige geheime macht zou zijn toegedicht, compleet met satansrituelen. 'Deep State' vaak genoemd, waarmee bedoeld wordt dat er een verborgen staat in de staat is die bepaalt wat er werkelijk gebeurt en niet gebeurt, dat we in het geheim worden geregeerd door een elite van pedofielen en satansaanbidders. kinderen op grote schaal seksueel misbruikt werden en waar satansrituelen met kinderoffers plaatsvonden. Kinderen werden opgegeten, babybloed gedronken enzovoort. Een beruchte complottekst is De protocollen van de Wijze Meesters van Zion uit 1903. Daarin zijn de samenzweerders zelf aan het woord en vertellen precies hoe ze de mensheid willen onderwerpen. Zij noemen zich de Meesters van Zion, dus joden, en ontvouwen een groots plan om een Wereldregering te vestigen. Kort samengevat gaan complottheorieën ervan uit dat onze wereld in het geheim wordt bestuurd door een club griezelige figuren, meestal Illuminati maar in verschillende verhalen ook joden, Zionisten, Vrijmetselaren. Deze willen ons in hun macht krijgen en gebruiken daarvoor politici, banken, immigranten, Big Pharma, en nu dus ook corona. Een van de doelen is mensen ziek te maken en een gedeelte van de mensheid te elimineren (via vaccinaties en straling, vandaar de 5G uitrol. De politiek zoals wij die is poppenkast, bedoeld om het werkelijke spel te camoufleren. De mainstream media zijn volledig 'in handen van' en proberen ons steeds meer allemaal hetzelfde te laten denken. De meeste mensen hebben dit helemaal niet in de gaten en werken braaf mee. Als je kranten en regulier nieuws volgt ben je al 'gehersenspoeld door de media'. Maar volgens de complotdenkers, worden er steeds meer mensen wakker en gaan zelf op onderzoek uit. De grote gemene deler van complotdenken is wantrouwen. Het reguliere verhaal wordt per

definitie ontkend en politici en media worden beschuldigd van de meest sinistere plannen. In complotberichten wordt opvallend denigrerend over medemensen gepraat: de meesten zijn naïef, gehersenspoelde meelopers, kuddedieren, enzovoort. Het overgrote deel van alle complotverhalen is onbewijsbaar en onjuist. Er wordt van alles beweerd zonder het te onderbouwen. Bijna nooit worden er bronnen genoemd waar je beweringen kunt controleren. En als er wel een bron genoemd wordt is dat doorgaans een andere complotsite waar hetzelfde staat. ‘Bill Gates wil 10 miljoen mensen uitroeien’, ‘Corona is het wapen van een rijke joodse elite’, ‘Kissinger zei dat als de kudde gevaccineerd is de mensen zijn uitgespeeld; dan zullen ze alles accepteren’. Wat je vaak hoort van mensen die in complottheorieën geloven is dat ze gestopt zijn met het volgen van regulier nieuws. En dat ze er toen pas achter kwamen hoe ze altijd door de media gemanipuleerd en gehersenspoeld werden. Wat we vaak lezen is dat complotdenkers zichzelf ‘wakker’ noemen en zich rekenen tot een kleine groep wakkeren die doorheeft hoe de wereld in elkaar zit.
We moeten onderscheid maken tussen werkelijk misbruik en de sensatieverhalen.Pedofiele netwerken bestaan in verschillende vormen, zoals gebleken is in de katholieke kerk waar priesters elkaar de hand boven het hoofd hielden, en in Amerika met de Epstein-zaak. Miljardair Jeffrey Epstein onderhield een seksnetwerk waar jonge, vaak minderjarige vrouwen gebruikt werden, en gechanteerd als ze er iets over wilden bekendmaken. Vele beroemdheden zijn op zijn feestjes geweest. Epstein zelf is in 2008 veroordeeld en heeft inmiddels zelfmoord gepleegd.Seksueel misbruik is verschrikkelijk – laat daar geen twijfel over bestaan. Maar zegt dit ook dat dat de beschuldigingen van een pedofiele machtselite kloppen, met satansrituelen en babymoord? De Demmink, pornonetwerken van ambtenaren, politici en volgens sommigen complotdenkers zelfs het koningshuis. Eigenlijk is het verhaal van satansrituelen waarbij kinderen seksueel misbruikt en opgegeten worden een eeuwenoude mythe. De heksenvervolgers in de vijftiende en zestiende eeuw beweerden dat heksen kinderoffers brachten en babybloed dronken, de antisemieten zeiden dat de joden dat deden en in de negentiende eeuw werd hetzelfde over Illuminaten en Vrijmetselaren gezegd. Complotdenken is herhaling op herhaling: de mal blijft gelijk, de groepen die als schuldigen worden aangewezen verschuiven door de tijd heen. “Agenda 21” Dit is een agenda waarmee de Illuminaten de mensheid definitief willen onderwerpen. Het plan is de wereldbevolking met een paar miljard mensen te verminderen. De machthebbers doen dit door eugenetica, mensen aborteren of op andere manieren laten uitsterven, door abortus te‘legaliseren en euthanasie stimuleren, door vaccins te ontwikkelen om mensen ziek te maken, door virussen te ontwikkelen en epidemieën te veroorzaken, door mensen te laten sterven door werkloosheid en armoede. Toch moeten we ons afvragen of complotdenkers niet ook een punt hebben. Om dichtbij te beginnen: het corona-beleid is vaak onduidelijk en inconsequent en dat roept verwarring en irritatie op. Het gestuntel met een noodwet geeft ook weinig vertrouwen. Los van specifieke complotten zijn er grote ontwikkelingen in de wereld die mensen zorgen baren. Zoals de toenemende digitalisering van de wereld, met alle controlemogelijkheden en de privacy-problematiek die daarmee samengaat.

Bronnen:

Anna Merlan, Republic of Lies. American Conspiracy Theorists and Their Surprising Rise to Power, Cornerstone 2020; Christopher Hodapp & Alice von Kannon, Conspiracy Theories & Secret Societies for Dummies, Wiley 2008; Maarten Reijnders, Complotdenkers. Hoe gevaarlijk is het geloof in samenzweringstheorieën? Aspekt Uitgeverij 2016; Historia, Complottheorieën, feit of fictie, 2018; Volkskrant Special: Corona en complotten, 4 juli 2020; John Oliver, Coronavirus Conspiracy Theories; medium.com; www.newyorker.com; www.theatlantic.com; www.deingenieur.nl; Steve Bannon: Daily Beats 19 aug. 2016; The Guardian, 10 maart 2018; Viruswaanzin: Joke Kaviaar: www.krapuul.nl/blog/aluhoedjes-en-extreem-rechts-een-gevaarlijke-mix; Shit-ik-ben-politiek-activist- geworden, NRC 25 juni 2020; Volkskrant: Viruswaanzin: wat klopt er van de argumenten; Is het virus eigenlijk al weg?
Medicijnen: www.theguardian.com; www.cbg-meb.nl: coronacocktail geen bewijs, wel risico, medicijn tegen coronavirus en beschikbaarheid; www.gezondheidswetenschap.be: Coronavirus, Geneesmiddelen bij behandeling Covid-19; Illuminati: Terry Melanson, Perfectibillists. The 18th Century Bavarian Order of the Illuminati, Trine Day 2009 (uitvoerigste boek over Illuminati); Eberhard Weis, Die Weimarer Klassik und ihre Geheimbünde, ed. Walter Müller-Seidel & Wolfgang Riedel, 2003; Mark Dice, The Illuminati, Facts & Fiction, Resistance 2009 (complotboek); Protocollen: Klaas Smelik, De zeven levens van de Protocollen van de Wijzen van Zion. De paradoxale geschiedenis van het belangrijkste antisemitische geschrift. Aspekt, 2010; Nieuwe complottheorieën: www.doorbraak.eu: Harry Westerink;

John Coleman, Conspirators' Hierarchy: the Committee of 300; Elizabeth Flock, "Bohemian Grove: Where the rich and powerful go to misbehave", The Washington Post, June 15, 2011; www.theransomnote.com; Ian Richardson, Andrew Kakabadse & Nasda Kakabadse, Bilderberg People, Elite Power and Consensus in World Affairs, Routledge, 2011; Pedofiele netwerken: Dimitri Tokmetzis, De zaak Pizzagate, https://decorrespondent.nl/7938/de-zaak-pizzagate-of-hoe-nepnieuws-encomplottheorieen-hun-weg-vinden-naar-een-breed-publiek/386556786-1c0b5a60 Merlin, Republic of Lies; Reijnders, Complotdenkers; Open brief: FREEDOM NEEDS TRUTH, Free the Slaves, Oct 22, 2020. Ook op andere sites, o.a. Medium.com.; Patronen: Dice, Illuminati, Facts & Fiction; White, Who Are the Illuminati; Facebook-berichten; YouTube-films; Agenda 21, United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janerio, Brazil, June 1992; Frank White, Who Are the Illuminati, 2013 Kennedy: J.F. Kennedy: The President and the Press (YouTube); InfoWars (site van Alex Jones) Kennedy; WikiLeaks: WikiLeaks.org; Wikipedia.org; Robert Gellately, Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany. Oxford university Press, 2001; Jaron Harambam, Volkskrant, 4 juli 2020; Wetenschappelijke desinformatie-campagnes: Naomi Oreskes & Erik M. Conway, Merchants of Doubt. How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Climate Change, Bloomsbury, 2011; Manipulation of Global Warming: https://www.ucsusa.org/resources/manipulation-global-warming-science; www.ucsusa.org/resources/climatechange- research-distorted-and-suppressed#6_2005; De Correspondent, De afgelopen 30 jaar stootten we meer co2 uit dan in alle jaren daarvoor. Dit zijn de drie oorzaken: //decorrespondent.nl/11717/de-afgelopen-30-jaar-stootten-we-meer-co2-uit-dan-in-alle-jaren-daarvoor-dit-zijn- de-drieoorzaken; Bill Gates: TedTalks (YouTube); GatesNotes; www.cgdev.org: Pharmaceutical companies failing the poor. www.usatoday.com: Bill Gates won't profit Remdesivir; www.reuters.com: Falls claim-Bill Gates want to microchip people, False claim-Bill Gates wants microchip to fight Corona; www.bbc.com/microchipping; Indian Journal of Medical Ethics: Let us declare victory and move on; SciDevNet www.scidev.net: Oral poliodrops paralysis; www.reuters.com: False claim trial Bill Gates; www.fullfact.org: Polio-vaccine; www.gatesfoundation.org: polio; False claim Bill Gates is making $200 billion from vaccine, https://factcheck.afp.com/misleading-facebook-post-claims-bill-gates-making-200-billion-vaccine; www.copenhagenconsensus.com; Lockdown, peilingen en discussie: SCP; Nederlanders door coronacrisis positiever over politiek en samenleving; Cambridge onderzoek; Bennette institute: Happiness under Lockdown; Tutu on lockdown South Africa; Klimaat en pandemie: Balmford A. et all., COVID-19: Analogues and lessons for tackling the extinction and climate crises, Current Biology (2020); Jan-Willem van Prooijen, The Psychology of Conspiracy Theories, Routledge 2018; Krouwel en Van Prooijen, VU interview: https://fsw.vu.nl/nl/nieuwsagenda/ nieuws/2020/apr-jun/03-06-onderzoek-naar-complottheorieen-in-tijden-van-corona.aspx; Dalai Lama, Desmond Tutu, Douglas Abrams, Het boek van de vreugde (The Book of Joy), Harper Collins 2016.

Geschreven door:
gepromoveerd als historicus Marinus Engelbrecht
1 september 2020

Deel dit bericht

De CEO van Pfizer zegt dat mensen die niet worden gevaccineerd een ‘zwakke schakel’ worden waardoor het coronavirus zich kan verspreiden

DI, 8 SEPTEMBER 2020

[vertaling vanuit het Engels naar Nederlands]

Het Parool

De Jonge: ‘Bepaalde regels gelden wellicht langer voor mensen zonder vaccinatie’

Het is niet uitgesloten dat mensen die een coronavaccin nemen, straks voordelen hebben ten opzichte van niet-gevaccineerden. Dat zegt minister Hugo de Jonge (Volksgezondheid).

10 november 2020

COMMENTAAR:

Het Rijksvaccinatieprogramma (RVP) bewijst al decennialang dat groepsimmuniteit de beste bescherming biedt tegen gevaarlijke infectieziekten,(volkskrant).

Een woordvoerder van minister De Jonge van Volksgezondheid laat weten dat het kabinet niet zal overgaan tot verplichte inenting, als er straks een goed werkend coronavaccin is. ,,Daarover bestaat geen enkele discussie.”,(Algemeen Dagblad, 9 september 2020).

IFUD of Human Right: Laten we van de situatie beoordelen wanneer geen wettelijke vaccinatie plicht is, in zulke situatie (positie als negatieve discriminatie niet is toegestaan in de internationale verdragen). Stigmatisering is een proces waarin een individue of een groep personen negatief wordt gelabeld, veroordeeld en uitgesloten.Dit valt ook mede onder discriminatie.

Article: “COVID-19: stigmatising the unvaccinated is not justified”

Source: thelancet.com

Vol 398 November 20, 2021

Vaccinatiedwang

Een Vandaag Ned1 npo

2 september 2021

Hugo de Jonge wil anti-vaxxers over de de streep trekken zich alsnog te laten vaccineren. De Jonge zegt geen verplichting tot vaccineren willen invoeren maar past "salamitactiek” toe om toch zijn zin te krijgen.

AUDIO

https://archive.org/details/VACCINATIEDWANG

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Gezondheidsraad
T.a.v. de heer prof. dr. B.J. Kullberg
Postbus 16052
1500 BB DEN HAAG

Directoraat Generaal Volksgezondheid
Programmadirectie COVID19
Team C

Bezoekadres:
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34

www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen bij

Kenmerk
216014

Uw brief

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 18 DEC. 2020
Betreft Adviesaanvraag Gezondheidsraad, Commissie Ethiek en Recht inzake ethische kaders COVID-19 vaccinatie

Geachte heer Kullberg,

Naar verwachting start de COVID-19 vaccinatiecampagne in januari 2021. De COVID-19 vaccinatie roept nieuwe ethische dilemma's en juridische vragen op. Het beleid van de overheid is erop gericht dat zoveel mogelijk mensen zich laten vaccineren. Daarbij geldt geen vaccinatieplicht (dwang). Ook wil de overheid mensen die zich laten vaccineren niet bevoordelen ten opzichte van mensen die zich niet laten vaccineren.

Niet iedereen zal zich willen laten vaccineren. Dat zorgt voor ethische dilemma's en juridische vragen, waarbij het belang van de volksgezondheid (groepsbelang) en individuele belangen (en rechten, zoals autonomie, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging) op gespannen voet met elkaar kunnen komen staan. Daarnaast kan het ook voor komen dat private partijen om verschillende redenen eigen eisen zullen proberen te stellen op het gebied van vaccinatie en dus wellicht drang gaan toepassen. Er kunnen dus situaties ontstaan, waarin belangen en waarden conflicteren. In dat geval moet de overheid tot onderbouwde besluitvorming kunnen komen.

Adviesaanvraag

Ik vraag de Commissie Ethiek en recht van de Gezondheidsraad een afwegingskader op te stellen voor het omgaan met ethische dilemma's en juridische vragen die zich kunnen voordoen bij de COVID-19 vaccinatie.

De adviesaanvraag aan de Gezondheidsraad is tweeledig vanwege de directe en een indirecte rol van de overheid:

1) *Wat is het afwegingskader voor besluitvorming door de overheid bij ethische dilemma's en juridische vragen die samenhangen met het grootschalig vaccineren?*
   De overheid heeft tot doel dat zoveel mogelijk mensen zich laten vaccineren, zodat er groepsimmuniteit kan worden bereikt en de samenleving wordt beschermd tegen het coronavirus. Het uitgangspunt hierbij is dat er vanuit de overheid geen dwang of drang wordt uitgeoefend. Als mensen zich niet willen vaccineren, kan er dus spanning ontstaan tussen het publieke belang en individuele belangen, temeer daar de overheid geen (gerechtvaardigde)

Directoraat Generaal
Volksgezondheid
Programmadirectie COVID19
Team C

dwang en drang wil toepassen. In dat geval kunnen zich ethische en juridische dilemma's voordoen rondom conflicterende belangen en waarden.

Voorbeelden van dilemma's/vragen:

- Welke grenzen moet de overheid hanteren bij het aanmoedigen van mensen tot vaccinatie?
- Met welke ethische en juridische argumenten heeft de overheid rekening te houden (en hoe kan de overheid omgaan met) een situatie waarbij te weinig zorgmedewerkers zich laten vaccineren en goede en veilige zorg in het gedrang komt (bijv. tijdelijk sluiten afdelingen)?
- Is het ethisch te verantwoorden dat er versoepelingen plaatsvinden uitsluitend voor mensen die gevaccineerd zijn (bijv. geen 1,5 meter afstand houden) of valt dit ook onder drang?
- Mag de overheid vervangende inspanningen vragen van mensen die zich niet willen laten vaccineren (bijv. vaker testen, dragen mondkapje) om toegang te krijgen tot bijvoorbeeld publieke binnenruimtes?

2) *In hoeverre heeft de overheid een rol/verantwoordelijkheid/plicht om te voorkomen dat private partijen eisen dat klanten/werknemers/leerlingen gevaccineerd zijn en welke (juridische) mogelijkheden heeft de overheid hierbij?*

De overheid moet zowel het algemeen belang dienen als individuen beschermen tegen ongerechtvaardigde drang. Bij dilemma's op dit niveau gaat het niet zozeer om het publieke belang versus individuele belangen, maar ook (en misschien vooral) om het (economische) belang van een bedrijf/instelling versus individuele belangen.

Voorbeelden van dilemma's/vragen:

- Hoe kan de overheid (en op basis van welke argumenten) omgaan met een situatie waarin werkgevers van hun werknemers verlangen dat ze gevaccineerd zijn? Wat zijn daarbij de ethische/juridische aspecten?
- Mogen organisatoren van evenementen en horecaondernemers een vaccinatie-eis stellen bij de toegang tot evenementen/horeca? Waarom mag dat wel/niet en hoe is dat ethisch/juridisch te onderbouwen?
- Mogen luchtvaartmaatschappijen/landen een vaccinatiebewijs als eis stellen bij het reizen naar en vanuit derde landen?

Hierbij dient te worden gekeken naar de volgende terreinen:

- onderwijsinstellingen;
- zorginstellingen, zoals ziekenhuizen en verpleeghuizen;
- publieke voorzieningen;
- werkomgeving;
- buitenlandse (vlieg)reizen;
- sociale gelegenheden zoals horeca, uitgaansgelegenheden of (sport)evenementen.

Directoraat Generaal
Volksgezondheid
Programmadirectie COVID19
Team C

Ik vraag de Commissie Ethiek en recht van de Gezondheidsraad om dit advies uiterlijk voor 1 februari 2021 aan mij te doen toekomen.

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Hugo de Jonge

Bloomberg Businessweek

16 december 2020 06:01 CET

Het coronavirusvaccin zou de ultieme gateway-drug kunnen zijn

Luchtvaartmaatschappijen en andere industrieën experimenteren met digitale equivalenten van immuniteitscertificaten.

Door
Stephanie Baker
en
Tara Patel
16 december 2020 06:01 CET

FOTO ILLUSTRATIE: 731; FOTO'S: ALAMY; GETTY-AFBEELDINGEN
DEEL DIT ARTIKEL

Delen

Het is midden 2021 en mensen komen aan op het vliegveld of staan in de rij om een concert of een honkbalwedstrijd bij te wonen. Ze halen hun telefoon tevoorschijn en tikken op een app die laat zien of ze een coronavirusvaccin hebben gehad, of misschien een test, en waaien door de poorten.

Dat is de dappere nieuwe wereld die bedrijven overwegen terwijl de mensheid begint aan het grootste massale vaccinatieprogramma in de

geschiedenis. Op 2 december werd het VK het eerste land dat het Pfizer Inc. en BioNTech SE- vaccin goedkeurde , gevolgd door de VS, Canada en anderen. Maar zelfs met het einde van de pandemie in zicht, zullen regeringen en bedrijven de komende maanden moeten onderhandelen over ongekende logistieke, technologische en juridische uitdagingen.
Tot het late voorjaar zullen doses schaars zijn, wat betekent dat de onmiddellijke toekomst zal worden bepaald door de haves en de have-nots: mensen die worden aangemoedigd om het huis te verlaten met hun vaccin- of ziekte-geïnduceerde immuniteit en degenen die nog steeds in de rij wachten voor een schot in de arm. Er wordt steeds meer gesproken over het gebruik van zogenaamde immuniteitspaspoorten om economieën weer op gang te helpen. Zonder tijd te verliezen, gaan regeringen in de VS en het VK door met beslist low-tech oplossingen zoals papieren vaccinatiekaarten.
Nadhim Zahawi, de Britse minister voor het inzetten van vaccins, veroorzaakte eind november veel verontwaardiging toen hij zei dat restaurants, bars, bioscopen en sportlocaties mensen konden vragen om een bewijs van vaccinatie te tonen voordat ze binnenkwamen. Dat wekte het schrikbeeld van een samenleving met twee niveaus, waardoor Zahawi gedwongen werd terug te lopen op het idee.

Alan Joyce, de chief executive officer van Qantas Airways Ltd. , ontketende vorige maand een wereldwijd debat over immuniteitspaspoorten toen hij zei dat bewijs van vaccinatie een voorwaarde zou zijn voor reizigers die Australië binnenkomen of verlaten met zijn vliegtuigen. Hij heeft het idee met andere luchtvaartmaatschappijen besproken en het wordt waarschijnlijk een vereiste voor het instappen over de hele wereld, zei hij tijdens een tv-optreden.

Geplande vertrekkende vluchten

Jaar-op-jaar verandering voor de week van 14 december
Gegevens: OAG Schedules Analyzer

Voorlopig is er geen internationaal systeem om te verifiëren dat iemand een prik heeft gehad. De Wereldgezondheidsorganisatie werkt aan een e-vaccinatiecertificaat. Maar dit kost tijd, want er zijn talloze problemen die moeten worden opgelost. Hier is er een: als landen vaccinatie nodig hebben voor toegang - het waarschijnlijke scenario voor toekomstige reizen - wat gebeurt er als een Russische burger in Londen landt en beweert te zijn ingeënt met het Sputnik V-vaccin, dat niet is goedgekeurd in het VK?

Er zijn nog meer redenen om voorzichtig te werk te gaan. Wetenschappers weten nog steeds niet hoelang de belangrijkste vaccins bescherming bieden, of dat ze de overdracht van het virus stoppen. De koplopers zijn zeer effectief in het voorkomen van ziekten, maar het is onduidelijk of gevaccineerde personen nog steeds besmettelijk zijn. "Vaccinatie kan het individu beschermen, maar niet

hun contacten", zegt Emily Hyle, arts infectieziekten in het Massachusetts General Hospital in Boston. "We hebben meer informatie nodig voordat we de vaccinatiestatus gebruiken om de richtlijnen over maskering en sociale distantiëring te veranderen."
Het vaccin tegen gele koorts is de enige vaccinatie die vereist is voor reizen naar bepaalde landen volgens de internationale gezondheidsvoorschriften van de WHO, een regel die bekend is bij geharde reizigers die uiteindelijk een verzameling gescheurde gele vaccinatieboekjes verzamelen. De WGO zou zijn regels voor een Covid-19-vaccin moeten aanpassen - een lang, moeizaam proces waarbij alle 194 leden betrokken zouden zijn.

Overheden rekenen erop dat genoeg mensen gretig zijn om een kans te maken, zodat ze vol vertrouwen hun dagelijkse leven kunnen hervatten, waardoor ze de behoefte aan mandaten kunnen omzeilen. "Wij allen die in de volksgezondheid werken, vermijden liever verplichte vaccinatie", zei Mike Ryan, hoofd van het noodprogramma van de WHO, tijdens een briefing in Genève in december. "We zijn veel beter gediend om mensen de gegevens en de voordelen te presenteren, en mensen een keuze te laten maken."
Tom Frieden, het voormalige hoofd van de Amerikaanse Centers for Disease Control, heeft betoogd dat ondanks de hindernissen onvermijdelijk immuniteitscertificaten zullen worden ontwikkeld. Hoewel er een precedent is voor scholen om bepaalde vaccinaties te eisen, kunnen er juridische problemen ontstaan als staten of bedrijven dat doen, zegt Allison Hoffman, hoogleraar rechten en expert op het gebied van gezondheidsbeleid aan de Universiteit van Pennsylvania. Verplichte vaccinatie kan voor de rechtbank worden aangevochten als een schending van religieuze vrijheid en bescherming tegen discriminatie.
"Het is echt onbekend terrein", zegt ze. “Particuliere bedrijven kunnen deelname in het algemeen beperken. Kledingvoorschrift voor het betreden van een sportschool of een restaurant, bijvoorbeeld: geen shirt, geen schoenen, geen service. Er is een nog dwingender rechtvaardiging als er een reden voor de volksgezondheid is voor hun grenzen. "
Bij gebrek aan overheidsrichtlijnen onderzoeken bedrijven die door de pandemie zijn gedecimeerd, hoe vaccins en tests kunnen worden gebruikt om het vertrouwen van de consument te herstellen. De wereldwijde luchtvaartindustrie, die volgend jaar met $ 157 miljard aan verliezen wordt geconfronteerd , loopt voorop met proeven met concurrerende digitale apps die testresultaten weergeven en binnenkort ook vaccinatierecords.
De meeste werken op dezelfde manier: een gecertificeerde medische kliniek of laboratorium uploadt testresultaten of inentingsrecords naar een app die een QR-code genereert om bij het inchecken of immigratie te presenteren zonder privé-informatie te onthullen. Sommige van de apps maken gebruik van blockchain-technologie om gebruikers in staat te

stellen privacy te behouden tijdens het delen van gegevens, terwijl in andere de gegevens kunnen worden opgeslagen in een centrale opslagplaats of op de telefoons van mensen.
De International Air Transport Association (IATA), de wereldwijde luchtvaartlobby, werkt aan zijn eigen mobiele app genaamd Travel Pass , die het dit jaar uitprobeert met British Airways-moederbedrijf IAG SA voordat het in het eerste kwartaal op Apple Inc. en Android-apparaten arriveert. van 2021, zegt Nick Careen, de senior vice-president van de organisatie voor vracht en beveiliging van passagiers op luchthavens. Het is gebaseerd op het bestaande IATA Timatic-systeem dat wordt gebruikt door luchtvaartmaatschappijen en luchthavens, waaronder Heathrow, om documenten zoals paspoorten te verifiëren, waardoor het een voorsprong op concurrenten kan krijgen.
IATA is niet van plan een monopolie te verwerven. "Ons systeem is niet bedoeld als de enige game in de stad", zegt Careen. "Het zal rommelig zijn voordat dingen interoperabel en geharmoniseerd zijn."
Dat lijkt zeker, te oordelen naar het aantal apps dat al om een deel van de markt wedijvert. International SOS , een Frans reisbeveiligingsbedrijf, ontwikkelde AOKpass met twee Singaporese startups om geverifieerde testrecords weer te geven. Gesteund door de Internationale Kamer van Koophandel, wordt de AOKpass gebruikt door Etihad Airways op vluchten tussen Abu Dhabi en Karachi en Islamabad in Pakistan, routes die het emiraat wilde herstellen om werknemers veilig terug te sturen die vertrokken toen de immigratieregels werden aangescherpt als onderdeel van een overheidsinspanning om de verspreiding van Covid te beperken. De luchthaven van Rome gebruikt het ook voor vluchten naar Atlanta en New York.
Mede-oprichter van International SOS, Arnaud Vaissie, zegt dat hij verwacht dat systemen corridor voor corridor worden gebouwd, waarbij veel regeringen een vaccinatiebewijs nodig hebben bij het overschrijden van de grenzen. Bedrijven gebruiken de app ook om werknemers op afgelegen locaties zoals olieplatforms en mijnen te volgen. Digitale immuniteitspaspoorten zouden de vervalsing van medische dossiers helpen bestrijden. "Het punt van digitaal gaan is dat alles traceerbaar en veilig is", zegt hij.
Misschien wel de meest verrassende nieuwkomer in het veld is een Zwitserse non-profitorganisatie die wordt gesteund door het World Economic Forum en die een digitale gezondheidsapp heeft ontwikkeld met de naam CommonPass . Het wordt ingezet door enkele van 's werelds grootste luchtvaartmaatschappijen, waaronder JetBlue , Lufthansa , Swiss International , United en Virgin Atlantic op vluchten naar New York, Boston, Londen en Hong Kong.
De Zwitserse non-profitorganisatie Commons Project Foundation raakte in maart betrokken toen het begon te werken aan een plan om de verkeerschaos te verminderen die kritieke Keniaanse grensovergangen blokkeert. Met de technologie kunnen vrachtwagenchauffeurs die

essentiële goederen leveren, gecertificeerde testresultaten op hun mobiele telefoons laten zien om toegang te krijgen tot buurlanden. CEO Paul Meyer ziet dat CommonPass wordt gebruikt in de scheepvaart, scholen, hotels en concertzalen. Hij heeft zelfs met de Japanse regering gesproken over het gebruik ervan voor de Olympische Spelen in de zomer van 2021. "Vaccinatierecords hebben mensen misschien niet alleen nodig om in een vliegtuig te stappen, maar ook om zich in te schrijven voor een school", zegt hij. "Er is echt behoefte aan een wereldwijd model."

Ticketmaster , 's werelds grootste verkoper van kaartjes voor concerten en sportevenementen, onderzoekt het gebruik van digitale tools van derden, waaronder test- en vaccininformatie als organisatoren van evenementen gezondheidsverificaties bij fans willen uitvoeren. "We zien al dat veel externe zorgverleners zich voorbereiden om de controle af te handelen - of dat nu een vaccin is, een test afleggen of andere methoden van beoordeling en goedkeuring - die vervolgens kunnen worden gekoppeld via een digitaal ticket, zodat iedereen deelname aan het evenement is geverifieerd, ” vertelde Ticketmaster-president Mark Yovich vorige maand aan Billboard .

Grote evenementen zullen waarschijnlijk pas maanden duren, maar Ticketmaster is in gesprek met International Business Machines Corp. over het gebruik van de digitale gezondheidspas, zegt Eric Piscini, vice-president van IBM Watson Health. Meer dan een dozijn klanten gebruiken nu de technologie, die oorspronkelijk werd ontwikkeld als onderdeel van de drive om medische dossiers te digitaliseren, maar de pijplijn omvat honderden bedrijven, zegt hij.

Toen testen goedkoper werden en vaccins waarschijnlijk zouden worden goedgekeurd, nam het aantal onderzoeken toe. "De afgelopen maanden waren erg intens voor ons", zegt Piscini. "We hebben niet veel geslapen." Hij zegt dat zijn team in gesprek is met CommonPass, IATA en anderen om ervoor te zorgen dat de verschillende platforms elkaar herkennen. In veel gevallen zal de IBM-pas worden geïntegreerd in bestaande apps die worden aangeboden door sportteams of luchtvaartmaatschappijen om groene of rode kaarten weer te geven die aan tickets kunnen worden bevestigd om aan te geven of iemand goed is om te gaan. Testen, zo gelooft hij, zal gebruikelijk blijven, zelfs als vaccins worden uitgerold. Meerdere apps zijn onvermijdelijk. "Het zou geweldig zijn om één platform te hebben", zegt Piscini. "Maar het is onrealistisch."

Nu de pandemie onze omarming van technologie versnelt, zal het gebruik van digitale medische dossiers waarschijnlijk net zo routineus worden als Zoom noemt. Als je denkt dat je nu te veel apps op je telefoon hebt, wacht dan gewoon tot volgend jaar.

Handvest van de grondrechten van de Europese Unie

TITEL I **Waardigheid**

Artikel 3 - Het recht op menselijke integriteit

Artikel 3 - Het recht op menselijke integriteit

1. Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.

2. In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name in acht worden genomen:

a) de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels;

b) het verbod van eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben;

c) het verbod om het menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden;

d) het verbod van het reproductief kloneren van mensen.

Artikel II-63: Het recht op menselijke integriteit- Hoofdinhoud

-
  - Europese Grondwet (oktober 2004)
-
  - Deel II: Handvest van Grondrechten van de Unie
-
  - Titel I - Waardigheid

II-62
Artikel II-63
II-64

- 1.
  Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.
- 2.

  In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name in acht worden genomen:

  - a)

    de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels;
  - b)

    het verbod van eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben;
  - c)

    het verbod om het menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden;
  - d)

    het verbod van het reproductief kloneren van mensen.

1.

Ontwikkeling artikel
2003
Artikel II-3: Recht op menselijke integriteit

- 1.
  Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.
- 2.

  In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name worden nageleefd:
  - a)
    de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels,
  - b)
    het verbod van eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben,
  - c)
    het verbod om het menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden,

- d)
  het verbod van het reproductief klonen van mensen.

  2.

  Toelichting
- 1.
  In zijn arrest van 9 oktober 2001 in Zaak C-377/98 - Nederland tegen Europees Parlement en Raad, Jurispr. 2001, blz. 7079, r.o. 70, 78-80, bevestigt het Hof van Justitie dat een grondrecht op menselijke integriteit deel uitmaakt van het recht van de Unie en, op het gebied van de geneeskunde en de biologie, de vrije en geïnformeerde toestemming van de donor en de ontvanger omvat.

- 2.

  De beginselen van artikel 3 van het Handvest staan reeds in het Verdrag inzake de rechten van de mens en de biogeneeskunde, dat in het kader van de Raad van Europa is aangenomen (ETS 164 en aanvullend protocol ETS 168). Dit Handvest wil niet afwijken van deze bepalingen en verbiedt derhalve alleen het reproductief klonen. Het Handvest staat de andere vormen van klonen niet toe, maar verbiedt deze evenmin. Het belet de wetgever dus geenszins om andere vormen van klonen te verbieden.

- 3.

  De verwijzing naar eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben, heeft betrekking op de gevallen waarin selectieprogramma's worden opgezet en uitgevoerd, bijvoorbeeld campagnes gericht op sterilisatie, gedwongen zwangerschappen, verplichte etnische huwelijken, enz. - handelingen die volgens het op 17 juli 1998 te Rome aangenomen statuut van het Internationaal Strafhof als internationale misdrijven worden beschouwd (zie artikel 7, lid 1, onder g)).
  2003
  <u>Artikel II-3: Recht op menselijke integriteit</u>

- 1.

  Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.

- 2.

  In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name worden nageleefd:
  - a)
    de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels,
  - b)
    het verbod van eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben,
  - c)
    het verbod om het menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden,
  - d)
    het verbod van het reproductief klonen van mensen.
    2003
    <u>Artikel II-3: Het recht op menselijke integriteit</u>
- 1.
  Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.

- 2.

  In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name in acht worden genomen:

- a)

  de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels,

- b)

  het verbod van eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben,

- c)

  het verbod om het menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden,

- d)

  het verbod van het reproductief klonen van mensen.

Toelichting

- 1.

  In zijn arrest van 9 oktober 2001 in Zaak C-377/98 - Nederland tegen Europees Parlement en Raad, Jurispr. 2001, blz. 7079, r.o. 70, 78-80, bevestigt het Hof van Justitie dat een grondrecht op menselijke integriteit deel uitmaakt van het recht van de Unie en, op het gebied van de geneeskunde en de biologie, de vrije en geïnformeerde toestemming van de donor en de ontvanger omvat.

- 2.

  De beginselen van artikel 3 van het Handvest staan reeds in het Verdrag inzake de rechtenvan de mens en de biogeneeskunde, dat in het kader van de Raad van Europa is aangenomen (ETS 164 en aanvullend protocol ETS 168). Dit Handvest wil niet afwijken van deze bepalingen en verbiedt derhalve alleen het reproductief klonen. Het Handvest staat de andere vormen van klonen niet toe, maar verbiedt deze evenmin. Het belet de wetgever dus geenszins om andere vormen van klonen te verbieden.

- 3.

  De verwijzing naar eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben, heeft betrekking op de gevallen waarin selectieprogramma's worden opgezet en uitgevoerd, bijvoorbeeld campagnes gericht op sterilisatie, gedwongen zwangerschappen, verplichte etnische huwelijken, enz. - handelingen die volgens het op 17 juli 1998 te Rome aangenomen statuut van het Internationaal Strafhof als internationale misdrijven worden beschouwd (zie artikel 7, lid 1, onder g)).

2004

<u>Artikel II-63: Het recht op menselijke integriteit</u>

- 1.
  Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.

- 2.

  In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name in acht worden genomen:

- a)

  de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels;

b)

het verbod van eugenetische praktijken, met name die welke selectie van personen tot doel hebben;

- c)

  het verbod om het menselijk lichaam en bestanddelen daarvan als zodanig als bron van financieel voordeel aan te wenden;

- d)

  het verbod van het reproductief kloneren van mensen.

Bron: via europa.europa-nu.nl

VERKLARING VAN STAATSRECHTGELEERDEN

Inzake het dragen van mondkapjes

Ongeacht de formulering in eender welke noodverordening of spoedwet, is het verplichten van het dragen van een mondkapje, mondneuskapje of wel ander gezichtsmasker niet toegestaan omdat het in strijd is met Artikel 10 van de Grondwet. Onderstaande gerenommeerde gespecialiseerde juristen verklaren het volgende over de juridische status van een mondkapjesplicht:

Staatsrechtgeleerde Wim Voermans, hoogleraar staats- en bestuurrecht aan de Universiteit Leiden	De mondkapjesplicht is in strijd met artikel 10 van de Nederlandse Grondwet. Alle collega's zijn het met elkaar eens: dit kan niet. Je kunt niet zeggen: we doen de Grondwet nu even aan de kant. Dit mag echt niet. Die Grondwet beschermt juist tegen dit soort noodzakelijkheidsdenken en bestuurlijke ingrepen. Nederlanders hoeven zich niet te laten intimideren door boetes. Het houdt geen stand voor de rechter!
Adriaan Wierenga, noodrechtspecialist aan de Rijksuniversiteit Groningen	Met een mondkapjesplicht gaat de wetgever van de grondwet afwijken en dat mag niet. De mondkapjesplicht is een kledingvoorschrift en daarmee wordt inbreuk gemaakt op de persoonlijke levenssfeer.
Jan Brouwer, hoogleraar Recht en samenleving aan de Rijksuniversiteit Groningen	Het verplichten van het dragen van een mondkapje is wettelijk gezien niet mogelijk. Dit is een indirect middel om gedrag te veranderen; dat mag simpelweg niet. Je mag met een noodverordening van de wet afwijken, maar niet van de Grondwet.

Artikel 10 van de grondwet is duidelijk:

Artikel 10: Privacy

1. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer.

Toelichting

Onde de persoonlijke levenssfeer wordt onder meer verstaan:

- Het recht op eerbiediging van het innerlijk leven.
- Het recht op eerbiediging van de lichamelijke integriteit

Bron: corona-nuchterheid.nl

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

25 295 Infectieziektenbestrijding

Nr. 676 **MOTIE VAN HET LID AZARKAN**

Voorgesteld 28 oktober 2020

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

spreekt uit dat er in de toekomst nooit sprake mag zijn van een directe of indirecte coronavaccinatieplicht,

en gaat over tot de orde van de dag.

Azarkan

kst-25295-676
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2020

Detail stemming

Voor

PVV	20
CDA	19
GroenLinks	14
SP	14
PvdA	9
ChristenUnie	5
PvdD	4
50PLUS	3
DENK	3
SGP	3
FVD	2
Krol	1
Van Haga	1
Van Kooten-Arissen	1

Tegen

VVD	32
D66	19

Tweede Kamer der Staten-Generaal **2**

Vergaderjaar 1991–1992

22 588 **Regelen inzake medische experimenten (Wet inzake medische experimenten)**

https://archive.org/details/tk-22588-a

Brief minister vws

25 295 Infectieziektenbestrijding
Nr. 1032 Brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Den Haag, 8 maart 2021

https://archive.org/details/Beleidsstandpuntvaccinatiebewijzen

Tweeten

Op1 @op1npo · 22 apr.

De #noodwet die alle vrijheidsbeperkingen regelt, loopt 1 juni af. Staatsrechtskundige @wimjmvoermans maakt zich zorgen. "Het oorspronkelijke idee was dat de coronawet maar één keer verlengd kon worden." #Op1

WNL

WIM VOERMANS

hoogleraar Staats- en bestuursrecht Universiteit Leiden

51,8K keer bekeken 3:12 / 4:12

107 603 966

NPO / Ned1 Op1 22 april 2021 met Prof Wim Voermans vrijheidsbeperkingen noodwet

https://archive.org/details/vrijheidsbeperkingen-wim-voermans

Testbewijs en CoronaCheck app

Met een negatief testbewijs kunnen bezoekers weer naar een evenement, museum of concert. Met de app CoronaCheck kunnen mensen aantonen dat ze negatief zijn getest op corona. Het kabinet komt met een wet die de toegang met een testbewijs mogelijk maakt.

Wetswijziging nodig

Voorwaarde voor deelname aan activiteiten is het tonen van een testbewijs. Dat betekent dus indirect een testverplichting.

Om dat te regelen, werkt het kabinet aan een wijziging van de Wet publieke gezondheid (Tijdelijke wet testbewijzen covid-19). Deze wet maakt een testbewijs als voorwaarde voor toegang mogelijk. Het gaat om toegang tot cultuur, evenementen, georganiseerde jeugdactiviteiten, horeca en sport.

In de wet komt te staan in welke gevallen een testbewijs verplicht is. Het testbewijs is geldig tot 48 uur na het moment van testafname. Het testbewijs hoort bij de persoon die getest is. Het is dan ook niet over te dragen aan iemand anders.

Gebruik apps CoronaCheck en CoronaCheck Scanner

U kunt als bezoeker op deze manier toegang krijgen tot een activiteit met app CoronaCheck:

- U laat zich testen op corona.
- De organisatie waar u zich laat testen, stuurt u de uitslag van uw test. Heeft u geen corona, dan ontvangt u uw negatief testresultaat.
- Daarna maakt u met de app CoronaCheck van uw testresultaat een testbewijs. Dit bewijs heeft de vorm van een QR-code.
- De QR-code laat u scannen bij de ingang van de activiteit.
- Organisatoren van evenementen en andere activiteiten gebruiken de app CoronaCheck Scanner om te zien of het testbewijs van de bezoeker geldig is.

Er komen dus 2 verschillende apps: de app Coronacheck om een QR-code te maken van het testbewijs. En de app CoronaCheck Scanner om de QR-code te scannen. Er komt ook een papieren testbewijs, bijvoorbeeld voor bezoekers die geen smartphone hebben. Kijk voor meer informatie op Coronacheck.nl.

Praktijkervaring met app tijdens Fieldlabs

De overheid test de app CoronaCheck sinds maart 2021 in een proefomgeving, de zogenoemde Fieldlabs. De overheid organiseert deze Fieldlabs samen met de evenementenbranche, theaters, concertzalen en voetbalstadions. Dit levert inzichten op om activiteiten zo veilig mogelijk te organiseren. De inzichten zijn bovendien nodig om de CoronaCheck-app te verbeteren.

Veiligheid

Iedereen die met een testbewijs deelneemt aan een activiteit houdt zich aan de basisregels. Zoals 1,5 meter afstand houden. Want er zijn en blijven risico's bij alle activiteiten waar mensen samenkomen. CoronaCheck is een middel om de risico's te verkleinen. Helemaal wegnemen is niet mogelijk. Testen om toegang te krijgen tot sociale activiteiten mag alleen als het aantal besmettingen op dat moment dat toelaat. Ook het aantal mensen dat gevaccineerd is, speelt daarbij een rol.

Ontwikkeling app en privacy

De broncode van de apps CoronaCheck en CoronaCheck Scanner is voor iedereen toegankelijk (open source). Deze staat op GitHub. Via de Community Code4NL en Github kunnen belangstellenden gevraagd en ongevraagd een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de apps.

In de privacyverklaring Coronacheck staat hoe de app omgaat met uw gegevens. Dit zijn de belangrijkste punten:

- Uw GPS- of locatiegegevens worden niet gebruikt of bewaard.
- Anderen kunnen u niet terugvinden als gebruiker van deze app.

- Uw gegevens worden nergens centraal opgeslagen.

Verantwoordelijk

- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (EVRM) en de jurisprudentie van het EHRM

Artikel 15 van het EVRM biedt staten in uitzonderlijke omstandigheden de mogelijkheid om tijdelijk, beperkt en onder toezicht toezicht te houden op hun verplichting om bepaalde rechten en vrijheden uit hoofde van het verdrag te waarborgen . Artikel 15, lid 1, bepaalt dat: “In tijden van oorlog of andere openbare noodsituaties die het leven van de natie bedreigen, mag elke Hoge Verdragsluitende Partij maatregelen nemen die afwijken van haar verplichtingen uit hoofde van dit Verdrag, voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie, op voorwaarde dat dergelijke maatregelen zijn niet in strijd met haar andere verplichtingen op grond van het internationaal recht.

Mensenrechten in Groot-Brittannië

"TWEE JAAR IS TE LANG" VOOR DE "DRACONISCHE" CORONAVIRUSWET, WAARSCHUW PARLEMENTSLEDEN EN RECHTENGROEPEN

BIG BROTHER WATCH TEAM / 23 MAART 2020

-
-
-

Parlementariërs en rechtengroepen hebben vandaag een dringende waarschuwing afgegeven dat de tweejarige looptijd van de noodwet over het coronavirus te lang is, in afwachting van de poging van de regering om het wetsvoorstel vanmiddag door het Lagerhuis te duwen.

In een gezamenlijke brief, geleid door Big Brother Watch en gepubliceerd in de Telegraph van vandaag, waarschuwt de groep dat het wetsvoorstel “de meest draconische machten bevat die ooit in vredestijd Groot-Brittannië zijn voorgesteld” en dringt ze aan op een meer evenredige tijdslimiet.

Ondertekenaars zijn onder meer voormalig minister David Davis MP, Shadow Home Secretary Diane Abbott MP, Joanna Cherry QC MP en waarnemend liberaal-democratische leider Sir Ed Davey MP, die allemaal een amendement steunen om de looptijd van het wetsvoorstel te verkorten tot zes maanden.

De Coronavirus-wet bevat ingrijpende bevoegdheden die nog nooit eerder in het VK zijn gezien, inclusief detentie en isolatie van iedereen, inclusief kinderen, voor gedwongen testen; bevoegdheden om bijeenkomsten te stoppen die protesten zouden kunnen dwarsbomen; verzwakte waarborgen tegen staatstoezicht; uitgebreide bevoegdheden om mensen vast te houden en met geweld te behandelen op grond van de Mental Health Act; verminderde zorgtaken voor ouderen en gehandicapten; en zelfs gedwongen crematies die persoonlijke of religieuze wensen overstijgen.

De ondertekenaars, waaronder Amnesty International UK, Liberty, Netpol en het Adam Smith Institute, dringen er bij het Parlement op aan om het wetsvoorstel "uiterste voorzichtigheid, nauwgezette controle en de strengste tijdslimieten" te geven.

Lees de volledige brief en ondertekenaars hieronder:

Geachte heer,

We verwelkomen de maatregelen van de regering om de volksgezondheid in deze pandemie te beschermen. Buitengewone omstandigheden vereisen buitengewone maatregelen, maar we kunnen niet toestaan dat basisrechten het slachtoffer worden van een crisis.

De Coronavirus-wet bevat de meest draconische machten die ooit in vredestijd Groot-Brittannië zijn voorgesteld. Het bevat verregaande bevoegdheden om 'potentieel besmettelijke' leden van het publiek, zelfs kinderen, vast te houden en te testen in isolatiefaciliteiten. Het bevat bevoegdheden om bijeenkomsten te sluiten, wat de mogelijkheid van protest tegen extreme maatregelen zou kunnen dwarsbomen. En het

verzwakt de waarborgen voor detentie onder de Mental Health Act in een tijd waarin mensen onder ongekende psychologische druk staan. Deze bevoegdheden vereisen onze uiterste voorzichtigheid, nauwlettend toezicht en de strengste tijdslimieten. Twee jaar zonder herziening is te lang.

De naties van deze eilanden staan het beste voor uitdagingen als we onze waarden hooghouden en niet in de steek laten. Deze crisis vereist moed en medewerking van het publiek.

We moeten bereid zijn te doen wat nodig is om de volksgezondheid te beschermen en levens te redden. Maar we moeten ook de wetten en vrijheden beschermen die de basis vormen van onze democratie, zodat we, wanneer dit voorbij is, herenigd zullen worden met de vrijheden die ons definiëren.

David Davis MP

Andrew Mitchell, parlementslid

Barones Shami Chakrabarti

Diane Abbott, parlementslid

Joanna Cherry QC MP

Sir Ed Davey MP

Caroline Lucas MP

Stephen Farry MP

Bell Ribeiro-Addy MP

Rachel Hopkins MP

Kate Osborne MP

Paula Barker MP

Beth Winter MP

Sam Tarry MP

MP van Navendu Mishra

MP van Grahame Morris

Apsana Begum MP

Kim Johnson MP

Claudia Webbe MP

Christine Jardine MP

Daisy Cooper MP

Alistair Carmichael MP

Wendy Chamberlain MP

Tim Farron MP

Wera Hobhouse MP

Layla Moran MP

Sarah Olney MP

Jamie Stone MP

Munira Wilson MP

Heer Newby

Lord Marks van Henley-on-Thames

Heer Paul Strasburger

Lord Thomas van Gresford

Lord Clement-Jones

Barones Ludford

Martyn Day MP

Parlementslid van Alyn Smith

Chris Stephens MP

Barones Jenny Jones

Silkie Carlo, Big Brother Watch

Kate Allen, Amnesty International UK

Matt Kilcoyne, Adam Smith Institute

Martha Spurrier, Liberty

Kevin Blowe, Netpol

Big Brother Watch

info@bigbrotherwatch.org.uk

Defending our liberty

SIR – We welcome the Government's action to protect public health in this pandemic. Extraordinary circumstances require extraordinary measures, but we cannot let basic rights fall casualty to crisis.

The Coronavirus Bill contains the most draconian powers ever proposed in peacetime Britain. It contains sweeping powers to detain and test "potentially infectious" people, even children, in isolation facilities.

It contains powers to shut down gatherings, which could thwart protest against extreme measures. And it weakens safeguards on detention under the Mental Health Act, when people are under unprecedented psychological pressure.

These powers require our utmost caution, closest scrutiny and the strictest time limitations. Two years without review is too long.

These islands face challenges best when we uphold our values. This crisis requires courage and co-operation.

We must protect the laws and liberties that are the foundation of our democracy, so that when this is over, we will be reunited with the freedoms that define us.

Andrew Mitchell MP (Con)
David Davis MP (Con)
Baroness Chakrabarti (Lab)
Shadow Attorney General
Sir Ed Davey MP
Acting Leader, Liberal Democrats
Joanna Cherry MP (SNP)
Caroline Lucas MP (Green)
Stephen Farry MP (Alliance)
Silkie Carlo
Big Brother Watch
Kate Allen
Amnesty International UK
and 35 others; see telegraph.co.uk

Een vaccinatiebewijs als toegangsbiljet tot ruimtes en activiteiten zorgt voor een onnodige tweedeling in de maatschappij

trouw.nl

Rob van den Hoven van Genderen

16 januari 2021

Als een vaccinatieverklaring noodzakelijk wordt voor toegang tot bioscopen, winkels, concerten en buitenlandse reizen – en degenen die de verklaring niet bezitten hiervan worden uitgesloten – is sprake van een gevaarlijk precedent.

Rob van den Hoven van Genderen, hoogleraar artificiële intelligentie en robotrecht (VU).

Overheid kan burgers gedwongen isoleren vanwege ‘vermoedelijke besmetting’

Als de kans bestaat dat je corona hebt en je zelf geen zin hebt om in isolatie te gaan, kan de overheid je gedwongen in het ziekenhuis opsluiten. Deze nieuwe coronamaatregel, die niet bij de persconferentie werd genoemd, is inmiddels in het wetboek opgenomen.

Redactie Panorama

3 feb. 2021

COMMENTAAR:

03-02-2021

IFUD of Human Rights

Wat als burgers zich niet laten testen of bezwaren hebben. Worden ze dan automatisch verdacht? Met andere woorden –wanneer ze de Wet oprekken- kan de overheid dan iedere burger (wellicht zonder proces) opsluiten.

Europese Commissie

Digitaal groen certificaat

17 MAART 2021

#DigitalGreenCertificate

De Europese Commissie heeft een digitaal groen certificaat voorgesteld om het veilige vrije verkeer van burgers in de EU tijdens de COVID-19-pandemie te vergemakkelijken. Het certificaat is geldig in alle EU-lidstaten.

© Adobe Stock

WAT IS HET DIGITALE GROENE CERTIFICAAT?

Het digitale groene certificaat is het digitale bewijs dat iemand:

- is gevaccineerd tegen COVID-19, of
- negatief is getest, of
- van COVID-19 is hersteld.

› Elektronisch en/of op papier
› Met een QR-code
› Gratis
› In de landstaal en in het Engels
› Veilig en betrouwbaar
› Geldig in alle EU-landen

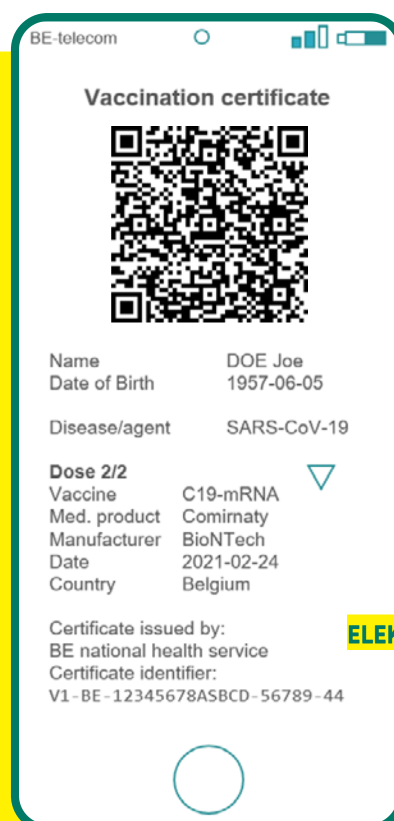

ELEKTRONISCHE VERSIE

VEILIG VRIJ VERKEER VAN BURGERS IN HEEL EUROPA VERGEMAKKELIJKEN

HOE KRIJG IK EEN DIGITAAL GROEN CERTIFICAAT?

De nationale overheden zijn belast met de afgifte van het certificaat. Het kan bijvoorbeeld worden afgegeven door ziekenhuizen, testcentra en gezondheidsautoriteiten.

De elektronische versie kan worden opgeslagen op een mobiel apparaat. Burgers kunnen ook een papieren versie aanvragen. Beide versies bevatten een QR-code met essentiële informatie en een digitaal zegel dat de echtheid van het certificaat verzekert.

HOE WORDT HET VRIJE VERKEER VERGEMAKKELIJKT?

Het digitale groene certificaat is **geldig in alle EU-lidstaten**. Het draagt ertoe bij dat de huidige beperkingen op gecoördineerde wijze kunnen worden opgeheven.

Elke EU-burger of onderdaan van een derde land die wettelijk in de EU verblijft of woont en die houder is van een digitaal groen certificaat, moet op dezelfde wijze als burgers van de bezochte lidstaat worden vrijgesteld van beperkingen op het vrije verkeer.

Als een lidstaat houders van een digitaal groen certificaat blijft verplichten om in quarantaine te gaan of zich te laten testen, moet die lidstaat dat melden aan de Commissie en alle andere lidstaten en dat besluit motiveren.

IK BEN NOG NIET GEVACCINEERD. KAN IK NAAR EEN ANDER EU-LAND REIZEN?

Ja. Het digitale groene certificaat moet het vrije verkeer binnen de EU vergemakkelijken. Het **is geen voorwaarde voor vrij verkeer**, wat een grondrecht is in de EU. Het digitale groene certificaat kan ook een bewijs vormen van testresultaten, die vaak verplicht zijn op grond van de toepasselijke beperkingen op het gebied van de volksgezondheid.

Het certificaat biedt de lidstaten de gelegenheid om de geldende beperkingen aan te passen. Wij verwachten van de lidstaten dat zij met dit bewijs van de COVID-19-status van een persoon rekening houden om het reizen te vergemakkelijken.

MAAKT HET UIT MET WELK COVID-19-VACCIN IK BEN INGEËNT?

Gevaccineerde personen krijgen een vaccinatiecertificaat, met welk COVID-19-vaccin zij ook zijn ingeënt.

Voor de opheffing van beperkingen op het vrije verkeer moeten de lidstaten vaccinatiecertificaten accepteren voor alle vaccins waarvoor **een EU-vergunning voor het in de handel brengen** is verleend.

De lidstaten kunnen dit ook uitbreiden tot reizigers uit de EU die een ander vaccin hebben gekregen.

WELKE GEGEVENS BEVAT HET CERTIFICAAT?

Het digitale groene certificaat bevat essentiële gegevens zoals naam, geboortedatum, datum van afgifte, informatie over vaccinatie/test/herstel en een unieke identificatiecode.

ZIJN MIJN PERSOONSGEGEVENS VEILIG?

De certificaten bevatten slechts een beperkt aantal noodzakelijke gegevens. De bezochte landen mogen die gegevens niet bewaren. Voor authenticatiedoeleinden worden alleen de geldigheid en de echtheid van het certificaat gecontroleerd door na te gaan wie het heeft afgegeven en ondertekend. Alle gezondheidsgegevens blijven in de lidstaat die het digitale groene certificaat heeft afgegeven.

Vaccination certificate

Name DOE Joe
Date of Birth 1957-06-05

Disease/agent SARS-CoV-19

Dose 1/2		**Dose 2/2**	
Vaccine	C19-mRNA	Vaccine	C19-mRNA
Med. product	Comirnaty	Med. product	Comirnaty
Manufacturer	BioNTech	Manufacturer	BioNTech
Date	2021-02-03	Date	2021-02-24
Country	Belgium	Country	Belgium

Certificate issued by BE national health service
Certificate identifier V1-BE-12345678ASBCD-56789-44

PAPIEREN VERSIE

HOE WERKT HET DIGITALE GROENE CERTIFICAAT IN DE HELE EU?

Het digitale groene certificaat bevat een QR-code met een digitale handtekening om het te beschermen tegen vervalsing.

Bij controle van het certificaat wordt de QR-code gescand en de handtekening gecontroleerd.

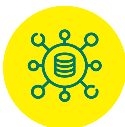

Alle instellingen die certificaten afgeven (bv. ziekenhuizen, testcentra en gezondheids-autoriteiten) hebben een eigen digitale handtekeningsleutel. Die sleutels zijn in elk land opgeslagen in een beveiligde databank.

De Europese Commissie zorgt voor een gateway. Via die gateway kunnen alle handtekeningen in de hele EU worden gecontroleerd. De persoonsgegevens van de houder van het certificaat passeren niet via de gateway, aangezien dat niet nodig is om de elektronische handtekening te verifiëren.

De Europese Commissie zal de lidstaten ook helpen software ontwikkelen die de autoriteiten kunnen gebruiken om QR-codes te controleren.

HET DIGITALE GROENE CERTIFICAAT IN DE PRAKTIJK

Print ISBN 978-92-76-31467-7 doi:10.2775/020315 NA-09-21-041-NL-C
PDF ISBN 978-92-76-31473-8 doi:10.2775/82200 NA-09-21-041-NL-N

Net zoals in Israël waar Nederland een voorbeeld aan zou moeten nemen. Mondkapjes en Vaccineren is een vorm van solidariteit “Sigrid Kaag D66” verkiezings-vaccinatie promo 2021

27 februari 2021 Sigrid Kaag (D66)

Link:

https://archive.org/details/d-66-vaccinatie-verkiezings-promo-2021-sigrid-kaag

De Telegraaf

’Zorginstellingen dwingen medewerkers tot vaccineren’

25 maart 2021 in BINNENLAND

AMSTERDAM - Medewerkers van tientallen zorginstellingen voelen zich door hun werkgever onder druk gezet om zich te laten vaccineren. Werkgevers dreigen met ontslag, het stopzetten van loon en schuwen geen emotionele chantage. Zo krijgt personeel dat zich niet laat inenten de schuld van besmettingen onder collega’s en patiënten, blijkt uit gesprekken van BNR met vakbonden en bronnen in en rondom de zorg.

Sneltesten bij evenementen

Het ministerie van VWS stort 925 miljoen euro voor sneltesten bij evenementen in een private stichting. Deze constructie is hoogst ongebruikelijk, niet transparant, en toezicht op de besteding van het geld ontbreekt. Bovendien is de opdracht aan de stichting niet aanbesteed, wat in strijd is met de wet. Dat blijkt uit onderzoek van Follow the Money.

Bron: Follow the Money

ftm.nl

13 april 2021

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Bezoekadres
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Kenmerk
2354246-1007970-PDC19

Bijlage(n)
-

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum 4 mei 2021
Betreft Stand van zaken vaccinatiebewijzen

Geachte voorzitter,

Het kabinet treft voorbereidingen voor de mogelijke inzet van vaccinatiebewijzen, voor nationale toepassing en in internationaal verband. Uw Kamer is van de voortgang hiervan al enkele malen op de hoogte gehouden in de stand van zakenbrieven covid-19[1][2][3].
Ik hecht aan zorgvuldige besluitvorming rond de toepassing van dit instrument. In deze brieflicht ik dit toe.

In recente contacten met uw Kamer, onder meer tijdens het debat over het Wetsvoorstel tot wijziging van de "Wet publieke gezondheid vanwege de invoering van aanvullende maatregelen voor het internationaal personenverkeer in verband met de bestrijding van de epidemie van covid-19" en in het nader verslag inzake het wetsvoorstel "Tijdelijke wet covid-19 toegangstesten", zijn verschillende vragen gesteld over de inhoudelijke inzet en de technische ontwikkeling van vaccinatiebewijzen. Ook waren er vragen over de planning van de besluitvorming over dit onderwerp. Dit mede in relatie tot adviezen van het Europees Centrum voor ziektepreventie en – bestrijding (ECDC), de Gezondheidsraad en het OMT en de ontwikkelingen in het kader van de Europese verordening met betrekking tot een Digitaal Groen Certificaat (DGC) ten behoeve van het vrij verkeer van personen in de EU deze zomer.
Graag wil ik in deze brief met uw Kamer delen hoe ik het besluitvormingsproces over vaccinatiebewijzen zie, gelet op de stand van zaken en op wat er nog moet gebeuren. Ik ben mij ervan bewust welke belangen op het spel staan en de ethische en juridische discussies die hier aan de orde zijn.
In het onderstaande zal ik eerst een korte terugblik geven op de besluitvorming tot nu toe. Ik zal daarna in gaan op de mogelijke toepassingen en wat nog nodig is in de voorbereiding en welke afhankelijkheden er zijn. Vervolgens ga ik in op het besluitvormingsproces.

---

[1] Kamerstuk II 2020/21, 25295 nr. 1032
[2] Kamerstuk II 2020/21, 25295 nr. 1063
[3] Kamerstuk II 2020/21, 25 295 nr. 1105

Besluitvorming tot nu toe

Naar aanleiding van het advies van de Gezondheidsraad van 4 februari jl. over het ethisch en juridisch afwegingskader ten behoeve van de inzet van vaccinatiebewijzen, heb ik op 8 maart jl. een kabinetsappreciatie met uw Kamer gedeeld[4]. Zoals ik in mijn vorige Kamerbrieven heb aangegeven, zijn vaccinaties onze troef om uit deze crisis te komen, en bieden daarom veel perspectief om de samenleving weer op een voorzichtige en gecontroleerde wijze open te kunnen stellen. Daarbij is het expliciet niet de bedoeling om te komen tot een (indirecte) vaccinatieplicht. Vaccineren moet wat het kabinet betreft altijd een vrije keus blijven, zodat geen drang of dwang ontstaat. Mensen moeten zich dus nooit verplicht voelen te bewijzen dat ze gevaccineerd zijn. Echter, in het kabinetsstandpunt in de Kamerbrief van 8 maart jl. is ook aangegeven dat wanneer voldoende mensen in de samenleving zijn gevaccineerd en wanneer er duidelijkheid is over de mate van transmissiereductie, vaccinatiebewijzen ingezet kunnen worden om de samenleving weer open te kunnen stellen. Over de kabinetsappreciatie is tijdens het debat van 10 maart jl. met uw Kamer gesproken met als uitkomst dat gestart zou worden met de technische voorbereidingen van een vaccinatiebewijs om internationaal reizen deze zomer te faciliteren. Ook heb ik met uw Kamer besproken dat een besluit zou volgen over een mogelijke nationale toepassing van het vaccinatiebewijs, mits aan twee voorwaarden is voldaan. De eerste voorwaarde is dat duidelijk moet zijn dat vaccinatie daadwerkelijk bijdraagt aan vermindering van de virustransmissie. Als tweede voorwaarde werd genoemd dat een aanzienlijk deel van de bevolking moet zijn gevaccineerd. Randvoorwaarde voor eventuele inzet was dat geen sprake zal zijn van een (in)directe vaccinatieplicht. Belangrijk is wel dat een vaccinatiebewijs een bijdrage kan leveren aan het heropenen van de samenleving en het mogelijk maken van internationaal verkeer. In de wetsvoorstellen voor testbewijzen en quarantaine zijn daarom grondslagen opgenomen om de inzet van vaccinatiebewijzen te kunnen regelen zodra aan deze voorwaarden wordt voldaan.

Kenmerk
2354246-1007970-PDC19

Op 17 maart jl. heeft de Europese Commissie een voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad gepubliceerd voor een kader waarin de afgifte, de verificatie en acceptatie van vaccinatie-, test- en herstelcertificaten wordt vastgelegd. Dit wordt het Digitaal Groen Certificaat genoemd (DGC). Op 26 maart jl.[5] heeft uw Kamer een Kabinetsappreciatie ontvangen over dit voorstel. In de conceptverordening worden lidstaten verplicht tot de uitgifte en erkenning van een interoperabel certificaat op basis van een vaccinatie-, test- en herstelbewijs ter bevordering van het vrij verkeer van personen in de EU tijdens de covid-19 pandemie.
Met eerder genoemd debat en beantwoording van de vragen uit het schriftelijk overleg naar aanleiding van deze Kabinetsappreciatie ben ik ook tegemoet gekomen aan de motie-Segers[6] om geen onomkeerbare stappen te zetten voor een Europees 'vaccinatiepaspoort', voordat de Kamer hierover heeft gesproken.

Op 14 april jl. bereikten de lidstaten overeenstemming over de Raadspositie aangaande het certificaat. Het voorstel is voorbereid door de Europese Commissie om te zorgen dat alle EU-lidstaten hun certificaten op dezelfde manier inrichten (harmonisatie), zodat de onderlinge erkenning technisch wordt vergemakkelijkt (interoperabiliteit). Dit vraagt veel nationale en Europese uitwerking en

[4] Kamerstuk II 2020/21, 25 295 nr. 1032.
[5] Kamerstuk II 2020/21, 22 112 nr.3068
[6] Kamerstuk II 2020/21, 25 295 nr. 1046

afstemming en uiteindelijk ook mondiale afstemming. De voorgestelde verordening schrijft niet voor welke rechten mensen krijgen die een DGC kunnen tonen. Welke certificaten door lidstaten worden voorgeschreven en of lidstaten versoepelingen van maatregelen toekennen aan reizigers die binnenkomen met één van deze certificaten, bijvoorbeeld een uitzondering op de quarantaineplicht, is aan de lidstaten zelf. Dit wordt niet via deze verordening geregeld. Op dit moment zijn de onderhandelingen tussen de Europese Commissie, de Raad en het Europees Parlement gaande. Er wordt naar gestreefd dat de verordening op 21 juni aanstaand van kracht wordt met een overgangsperiode van zes weken voor de nationale implementatie van het DGC. Op 28 april jl. bepaalde het Europees Parlement zijn standpunt. Het voorstel van de Europese Commissie is positief ontvangen. Het is de inzet van het Portugese EU-voorzitterschap om de onderhandelingen zo snel mogelijk af te ronden.

Toepassing vaccinatiebewijs
Voor de toepassing van vaccinatiebewijzen zie ik op dit moment de volgende drie mogelijkheden:

1. Voor inkomende reizigers, als mogelijke vrijstelling op de quarantaineplicht of mogelijk de verplichte negatieve test voor reizigers uit hoog-risicogebieden (al dan niet als onderdeel van het DGC).
2. Voor uitgaande reizigers, wanneer zij een vaccinatiebewijs nodig hebben ten behoeve van een internationale reis (al dan niet als onderdeel van het DGC).
3. Binnen Nederland, als alternatief voor een testbewijs indien verplicht voor toegang tot bepaalde activiteiten en voorzieningen in Nederland (gelijkstelling).

Voor de toepassing van vaccinatiebewijzen zie ik drie belangrijke afhankelijkheden:
- conform de eerder genoemde voorwaarden moet deze medisch verantwoord zijn;
- het moet technisch uitvoerbaar zijn en
- de benodigde juridische grondslagen dienen goed te zijn vorm gegeven.

Hieronder ga ik nader in op elk van deze afhankelijkheden.

Medisch verantwoord
Over de vraag of het medisch verantwoord is een vaccinatiebewijs in te voeren hecht ik eraan te benadrukken dat ik dit op een verantwoorde manier wil doen. Daarom heb ik op 2 maart jl. de Gezondheidsraad gevraagd mij te adviseren over wat de verwachting is over het effect van vaccinatie op de transmissie van SARS-CoV-2 in Nederland, en hoe dit beoordeeld moet worden in de internationale context waarin verspreiding kan blijven plaatsvinden. In dit advies, dat in de week van 17 mei wordt verwacht, zal de Gezondheidsraad zoveel mogelijk resultaten uit internationale studies en ontwikkelingen meenemen.
Op 21 april jl. heeft het ECDC een tussentijds richtsnoer gepubliceerd. Daarin wordt aangegeven dat er eerste signalen uit wetenschappelijke onderzoeken aangeven dat volledig gevaccineerde personen, indien geïnfecteerd, minder kans hebben om SARS-CoV-2 door te geven aan niet-gevaccineerden. In het richtsnoer geeft het ECDC aan dat het restrisico voor besmetting en transmissie van een volledig gevaccineerde reiziger als zeer laag beoordeeld wordt. Daarom wordt aanbevolen dat lidstaten kunnen overwegen een uitzondering te maken op de

test- en quarantaineverplichting voor reizigers die volledig zijn gevaccineerd. Het ECDC geeft hierbij wel aan dat de verspreiding van zorgwekkende varianten, waarvoor opgebouwde afweer minder effectief is, in acht genomen dient te worden. Uit het rapport van het ECDC maak ik op dat deze adviezen bezien moeten worden in de nationale context. Daarom ben ik van mening dat het pas verstandig is een uitzondering te maken op de test- en quarantaineplicht voor reizigers die volledig zijn gevaccineerd, als dit op basis van bovengenoemde adviezen van de Gezondheidsraad en OMT (zie hieronder) kan worden besloten.

In antwoord op recente vragen van uw Kamer heb ik gemeld dat de resultaten van onderzoeken naar virustransmissie na vaccinatie slechts gedeeltelijk beschikbaar zijn en vaak nog niet collegiaal getoetst door een onafhankelijke partij (peer-review). Gezien het feit dat asymptomatische patiënten een mogelijke bron van overdracht van SARS-CoV-2 zijn, is voorzichtigheid gewenst bij aannames over de mate waarin vaccinatie de overdracht van het virus tegengaat. Gebaseerd op de voorlopige resultaten is de verwachting dat vaccinatie het aantal dagen dat iemand besmettelijk is sterk inkort. Bovendien wordt verwacht dat de transmissie wordt beperkt door de verminderde klachten, zoals hoesten en niezen. Aannemelijk is dat vaccinatie leidt tot een reductie van transmissie, maar niet tot steriele immuniteit (dat wil zeggen dat het besmetten van een ander persoon niet meer mogelijk is). Transmissie hangt verder ook samen met het vaccin, leeftijd, virusvariant, lokale omstandigheden, vaccinatiegraad en bijvoorbeeld het seizoen. Ik heb het RIVM gevraagd de meest recente (onderzoeks)ontwikkelingen te monitoren.
De vraag welke epidemiologische randvoorwaarden er moeten zijn in het kader van de hierboven genoemde derde toepassing van vaccinatiebewijzen, dus binnen Nederland, om gevaccineerde personen van maatregelen uit te zonderen (waaronder de vaccinatiegraad van de populatie), wil ik aan het OMT voorleggen. Dit doe ik direct na het beschikbaar komen van het advies van de Gezondheidsraad, in de tweede helft van mei. Bij de besluitvorming over de inzet van vaccinatiebewijzen zal het kabinet het maatschappelijke belang dat hiermee gemoeid is uiteraard sterk meewegen.

Technisch uitvoerbaar
Over de technische realisatie schets ik hieronder de stand van zaken. Zoals ik in mijn Kamerbrief van 13 april jl.[7] heb aangegeven, zal het beoogde vaccinatiebewijs onderdeel worden van de CoronaCheck app. Hierdoor hoeft de burger maar één enkele applicatie te gebruiken om een test-, herstel- of vaccinatiebewijs te genereren. Daarnaast zal het ook mogelijk worden gemaakt om het vaccinatiebewijs aan te vragen via de website www.coronacheck.nl en op papier. Het uitgeven van een vaccinatiebewijs is in de technische uitwerking complex. Zo vindt het vaccineren plaats door verschillende uitvoerders (o.a. GGD, huisartsen, zorginstellingen). Al deze zorgverleners hebben een eigen decentraal bronsysteem, waarin zij vaccinatiegegevens registreren. De gegevens van mensen die daarvoor toestemming hebben gegeven komen in het COVID19-vaccinatie Informatie en MonitoringsSysteem (CIMS) van het RIVM.
Het ontwerp voor het onderdeel vaccinatiebewijzen van de CoronaCheck app en de website gaat uit van een volledig geautomatiseerde hoofdroute die gebruik maakt van het CIMS en daarnaast van enkele decentrale bronsystemen van de uitvoerders. Gebruikers kunnen vervolgens via de app en/of website inloggen met hun DigiD, zodat zij hun vaccinatiegegevens kunnen ophalen uit het CIMS of,

[7] Kamerstuk II 2020/21, 25 295, nr. 1105.

indien beschikbaar, de gekoppelde decentrale bronsystemen. Vervolgens vertaalt de app en/of website de vaccinatiegegevens in een vaccinatiebewijs. Dit zullen feitelijk twee verschillende QR-codes zijn: een QR-code voor nationaal gebruik (indien ook wordt besloten tot nationale implementatie van het vaccinatiebewijs) en een QR-code voor internationaal reizen. Bij de QR-code voor nationaal gebruik zal niet herleidbaar zijn of sprake is van een test-, vaccinatie- of herstelbewijs. Dit is wel het geval bij de QR-code voor internationaal reizen, zodat voldaan wordt aan de interoperabiliteitseisen conform de eisen die de Europese verordening aan het DGC stelt.

Er zullen personen zijn van wie de gegevens niet in het CIMS aanwezig zijn. Dit betreft onder meer personen die geen toestemming hebben gegeven om de vaccinatiegegevens met het RIVM te delen en die door een uitvoerende partij zijn gevaccineerd waarvan het bronregistratiesysteem (nog) niet gekoppeld is aan de app en/of website. Ook zijn de vaccinatiegegevens van personen die in het buitenland zijn gevaccineerd niet beschikbaar via het CIMS. Voor deze groepen mensen (en voor mensen die niet beschikken over een smartphone of computer) zal een alternatieve route worden ontwikkeld. Bij de invulling van de alternatieve route zal een oplossing worden gezocht, waarbij de vaccinatiegegevens op een betrouwbare en veilige manier door de burger kunnen worden opgevraagd en omgezet in een vaccinatiebewijs. Hierbij wordt voorzien dat er sprake zal zijn van handmatige handelingen, aangezien er (nog) geen sprake is van een automatische koppeling (zoals dat wel het geval is in de hoofdroute). We zijn in gesprek met de uitvoerende partijen van het vaccinatieprogramma om het proces van deze alternatieve route verder uit te denken en zo goed mogelijk in te richten.

Er komen mogelijk nog wijzigingen voort uit het besluitvormingsproces waarmee de Europese verordening tot stand komt, waardoor de eisen aan de technische vormgeving van het DGC mogelijk nog worden aangepast. Daarnaast zullen naar verwachting niet alle bronregistratiesystemen van de uitvoerders direct gekoppeld kunnen worden aan de CoronaCheck app en de website. De vaccinatiegegevens die beschikbaar zijn via het CIMS zullen beschikbaar zijn vanaf 1 juni aanstaande. Het CIMS is voor de korte termijn de belangrijkste bron voor de aanlevering van vaccinatiegegevens ten behoeve van het vaccinatiebewijs omdat de gegevens direct beschikbaar zullen zijn en het overgrote deel van de vaccinatiegegevens van burgers in het CIMS terecht komen. Belangrijk hierbij is dat het RIVM voor de beschikbaarheid en juistheid van de vaccinatiegegevens afhankelijk is van een correcte levering door de eerdergenoemde uitvoerders.

Zoals hiervoor aangegeven zal het vaccinatiebewijs bestaan uit twee QR-codes. De QR-code ten behoeve van internationaal reizen zal, vanwege de eisen die de Europese verordening stelt, meer persoonsgegevens bevatten en is daarom privacygevoelig. De verwerking van persoonsgegevens dient veilig en AVG-conform te zijn. In de onderhandelingen over de verordening wordt nog over deze dataset nog gesproken.

Voor de controle van het vaccinatiebewijs nationaal en bij grensoverschrijdend verkeer, zal zoveel mogelijk aangesloten moeten worden bij bestaande structuren. In samenwerking met de vervoerders wordt samen met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat bekeken hoe deze controle zal plaatsvinden.

Juridische grondslagen

De benodigde juridische grondslagen voor de genoemde toepassingen worden als volgt mogelijk gemaakt.

De juridische basis voor het uitgeven, verifiëren en accepteren van vaccinatie-, test- en herstelcertificaten wordt geschapen met de Europese verordening.

Hierboven in de paragraaf *Besluitvorming tot nu toe* is de totstandkoming daarvan geschetst. Met een nota van wijziging is aan het wetsvoorstel "Tijdelijke wet testbewijzen covid-19" een grondslag toegevoegd om bij of krachtens algemene maatregel van bestuur de implementatie van de verordening te regelen[8]. Het ontwerp van deze algemene maatregel van bestuur zal aan uw Kamer worden voorgelegd alvorens advies wordt gevraagd aan de Raad van State. Wanneer onmiddellijke inwerkingtreding nodig is, kan de invoering ook tijdelijk, voor een periode van maximaal drie maanden, bij ministeriële regeling worden geregeld. Voor zover niet met toestemming kan worden volstaan, bieden de Europese verordening en de nationale voorschriften ter uitvoering daarvan de juridische grondslag voor de verwerking van de persoonsgegevens voor de certificaten.

Verder bevat het wetsvoorstel "Tijdelijke wet testbewijzen covid-19" de grondslag om bij of krachtens algemene maatregel van bestuur een vaccinatiebewijs gelijk te stellen aaneen testbewijs voor de toegang tot activiteiten en voorzieningen waarvoor een testbewijs is voorgeschreven [9]. De grondslagen voor het verwerken van persoonsgegevens ten behoeve van testbewijzen, zijn van overeenkomstige toepassing op vaccinatiebewijzen. Voordat tot het vaststellen van een dergelijke algemene maatregel van bestuur wordt overgegaan, dient voldaan te worden aan beide, in deze brief al eerder vermelde voorwaarden, te weten dat er duidelijkheid bestaat over transmissie en een aanzienlijk deel van de bevolking is gevaccineerd. Bij deze besluitvorming zullen ook de eveneens al genoemde adviezen van de Gezondheidsraad en het OMT worden betrokken. Vervolgens wordt het ontwerp van de algemene maatregel van bestuur aan uw Kamer voorgelegd voordat advies wordt gevraagd aan de Raad van State. Ik benadruk dat een vaccinatiebewijs met deze gelijkstelling *naast* een testbewijs komt: men zal zich niet hoeven laten vaccineren om toegang tot activiteiten of voorzieningen te krijgen. Daarvoor volstaat een correcte testuitslag.

Het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet publieke gezondheid vanwege de invoering van aanvullende maatregelen voor het internationaal personenverkeer in verband met de bestrijding van de epidemie van covid-19 voorziet er in dat gevaccineerde personen bij ministeriële regeling kunnen worden aangewezen als categorie van personen voor wie de quarantaineplicht en de testverplichting niet geldt. De voorwaarde daarvoor is onder meer dat uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat het restrisico voor besmetting en transmissie bij gevaccineerde personen als zeer beoordeeld wordt en dat afdoende verifieerbaar is dat een persoon inderdaad gevaccineerd is. Hiervoor zijn de eerdergenoemde te verwachten adviezen van de Gezondheidsraad en van het OMT van grote betekenis. Op de hiervoor bedoelde ministeriële regeling zullen de procedurevoorschriften uit artikel 58c van de Wet publieke gezondheid van toepassing zijn, dit betekent dat de regeling bij uw Kamer zal worden nagehangen.

Gesprekken met stakeholders
In verschillende overleggen zijn onder andere op hun verzoek de sociale partners op de hoogte gehouden van de voorbereidingen voor het vaccinatiebewijs en het DGC. Ook ben ik samen met de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Infrastructuur en Waterstaat regelmatig in gesprek met VNO-NCW, de vervoerders en de reisbranche.

---

[8] Kamerstukken II 2020/21, 35 807, nr. 11)
[9] Kamerstukken II 2020/21, 35 807, nr. 2

Het bedrijfsleven hecht aan een spoedige maar verantwoorde invoering.

Besluitvormingstraject
Ik verwacht dat het kabinet begin juni een besluit kan nemen over het invoeren van vaccinatiebewijzen, op basis van:
- de adviezen van achtereenvolgens de Gezondheidsraad over het effect van vaccinaties op transmissie in de week van 17 mei en een advies van het OMT over de epidemiologische randvoorwaarden voor volledig gevaccineerden op de test- en quarantaineverplichting voor inkomende reizigers eind mei en
- het grotendeels afgerond zijn van de technische en juridische voorbereidingen.

Dit uitgaande van definitieve Europese besluitvorming over het DGC in juni.

Mijn streven is dit kabinetsbesluit begin juni aan uw Kamer voor te leggen, zodat u zich hierover kunt beraden. De eerste drie weken van juni kunnen dan tevens worden benut om een ontwerp van de algemene maatregel van bestuur over de gelijkstelling van het vaccinatiebewijs aan het testbewijs aan uw Kamer aan te bieden en voor advies aan de Raad van State voor te leggen, eventuele pilots uit te voeren en de laatste technische hobbels te nemen en zoveel mogelijk aanvullende bronsystemen met vaccinatiegegevens te koppelen. Een eventuele vrijstelling van de quarantaine- en testverplichting voor gevaccineerde reizigers geschiedt bij ministeriële regeling, waarvoor een nahangprocedure bij uw Kamer geldt.
In Europees verband wordt ernaar gestreefd de EU-verordening op 21 juni 2021 van kracht te laten worden. Na het van kracht worden van de Europese verordening hebben de lidstaten nog een overgangsperiode van zes weken om de verordening uit te voeren. Gezien het begin van de zomervakanties, vrij snel na 21 juni, acht ik het echter van belang geen tijd te verliezen en van start te gaan zodra dat medisch en technisch verantwoord is. Hiermee kom ik mede tegemoet aan de Europese verordening en aan de motie van het lid Jetten die het kabinet verzoekt om de vaccinatiebewijzen en het coronapaspoort zo spoedig als verantwoord mogelijk in te voeren en hiermee in ieder geval niet te wachten tot in de zomer[10]. In aanloop naar de zomerperiode heeft de Commissie op 3 mei een voorstel gedaan tot wijziging voor Raadsaanbeveling 2020/912 over de tijdelijke beperking van niet-essentiële reizen naar de EU en de mogelijke opheffing van die beperking. Uw Kamer wordt hierover zo spoedig mogelijk geïnformeerd.

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Hugo de Jonge

[10] Kamerstuk II 2020/21 25 295 nr. 1039.

Foto: RT protest in Parijs 17 juli 2021 tegen Macron i.v.m. de vaccinatiepaspoorten en hieraan verbonden sancties voor personen zonder vaccinatie.

NOS

DUITSLAND KIEST

NOS NIEUWS • BINNENLAND • MA 6 SEPTEMBER, 20:16

Discussie over Duitse 2G-regel: feesten alleen als je gevaccineerd of genezen bent

- **Judith van de Hulsbeek**
  Correspondent Duitsland

Ga naar het Twitter account van Judith van de Hulsbeek Stuur een email naar Judith van de Hulsbeek

In veel Duitse steden gaan clubs, bars, bioscopen en theaters weer open, maar alleen voor mensen die tegen het coronavirus gevaccineerd of ervan genezen zijn. Met alleen een negatieve coronatest kom je niet binnen. Ook sommige voetbalstadions, sportclubs en verenigingen beperken zo de toegang.

Ze hebben er in Duitsland het stempel '2G' opgeplakt: gevaccineerd óf genezen. In aanloop naar de verkiezingen op 26 september is 2G een belangrijk thema. Volgens sommige partijen creëer je met 2G eerste- en tweederangsburgers, terwijl anderen het onvermijdelijk noemen dat ongevaccineerden op een gegeven moment "niet meer aan alles mee kunnen doen".

[vertaling Engels-Nederlands]

Economische en sociale situatie

35. Personen en groepen van personen mogen niet willekeurig worden behandeld op grond van het behoren tot een bepaalde economische of sociale groep of een bepaalde sociale laag in de samenleving. De sociale en economische situatie van een persoon economische situatie van een persoon die in armoede leeft of dakloos is, kan resulteren in pervasieve discriminatie, stigmatisering en negatieve stereotypering die kunnen leiden tot de weigering van, of ongelijke toegang tot onderwijs en gezondheidszorg van dezelfde kwaliteit als die van anderen, alsmede het ontzeggen van of ongelijke toegang tot openbare plaatsen.

Bron:

UNITED NATIONS

Economic and Social Council
Distr.
GENERAL
E/C.12/GC/20
2 July 2009
Original: ENGLISH
COMMITTEE ON ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS
Forty-second session
Geneva, 4-22 May 2009
Agenda item 3
GENERAL COMMENT No. 20
Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2021–2022

35 420 Noodpakket banen en economie

Nr. 399 MOTIE VAN DE LEDEN VAN HOUWELINGEN EN VAN HAGA

Voorgesteld 29 september 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat mensen zonder QR-code momenteel beperkt zijn in hun bewegingsvrijheid;

spreekt uit dat discriminatie op grond van medische status ook discriminatie is;

verzoekt de regering, een einde te maken aan deze discriminatie op basis van medische status,

en gaat over tot de orde van de dag.

Van Houwelingen
Van Haga

kst-35420-399
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2021

Verworpen met handopsteken

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2021–2022

35 925 Nota over de toestand van 's Rijks Financiën

Nr. 103

MOTIE VAN HET LID VAN HOUWELINGEN
Voorgesteld 7 oktober 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat China als eerste land in de wereld een sociaalkrediet-systeem heeft ingevoerd;

constaterende dat een dergelijk systeem een grove inbreuk maakt op privacy, lichamelijke integriteit en vrijheid;

overwegende dat er door de coronacrisis steeds verdergaande inbreuken op bovengenoemde punten plaatsvinden;

verzoekt de regering, om uit te sluiten dat er ooit een sociaalkrediet-systeem of soortgelijk systeem in Nederland wordt ingevoerd,

en gaat over tot de orde van de dag.

Van Houwelingen

kst-35925-103
ISSN 0921 - 7371
'S-Gravenhage 2021

Verworpen

‘Overgrote meerderheid van de mensen in het ziekenhuis met corona is oud en ziek’

28 Oktober 2021

LONGREAD – Niet vaccinatiestatus maar welvaartsziekten in combinatie met vergrijzing verhogen druk op de zorg, die al bezweek onder een jarenlang beleidsmatig gecreëerd zorginfarct.

Bron: Groningerkrant.nl

Mensenrechten tijdens “lock down” of noodtoestand

Internationale mensenrechtenwetgeving staat toe, in een noodsituatie die het leven van de natie, dat bepaalde rechten kunnen worden beperkt. De noodsituatie moet officieel zijn afgekondigd, en dergelijke maatregelen moeten:

- alleen worden ingenomen voor zover strikt vereist door de noodzaak van de situatie;
- niet in strijd zijn met andere verplichtingen organisaties onder internationaal recht;
- in de tijd beperkt zijn; en niet discrimineren.

Er is geen afwijking toegestaan van bepaalde bepaalde rechten, waaronder het recht op leven. Nederland heeft niet formeel verklaard een noodtoestand, maar heeft aangenomen noodmaatregelen “lock down” om het virus te bestrijden. Waar deze maatregelen gevolgen hebben voor de mens rechten, ze mogen niet discrimineren, bij wet geregeld en noodzakelijk en gepast om de volksgezondheidscrisis het hoofd te bieden.

Bron: Verenigde Naties

Trouw

Vaccinatiedebat

Lockdowns voor ongevaccineerden? Europese corona-aanpak richt zich steeds meer op vaccinweigeraars

Een Oostenrijkse vrouw van 80 krijgt haar tweede prik.Beeld AFP

Een lockdown voor ongevaccineerden? Met de aankondiging van deze mogelijkheid heeft de Oostenrijkse bondskanselier het debat in Europa op scherp gezet.

Pieternel Gruppen 26 oktober 2021, 12:46

Volgens de Oostenrijkse bondskanselier Alexander Schallenberg strompelt zijn land 'een pandemie van ongevaccineerden' in. En daarom zijn drastische maatregelen gerechtvaardigd, vindt hij. In het uiterste geval zal hij een lockdown voor ongevaccineerden afkondigen.

Mensen die niet zijn ingeënt mogen dan alleen om heel specifieke redenen hun huis verlaten. Daarbij zal niet het aantal besmettingen, maar het aantal opnamen op de intensive care leidend zijn. Als 600 bedden op de ic worden gevuld met coronapatiënten, moeten mensen die niet zijn ingeënt thuis blijven.

Verantwoordelijkheid voor hun eigen gezondheid

Zijn het er 500, dan kunnen zij niet meer naar hotels of restaurants. Die plekken zullen dan alleen nog toegankelijk zijn voor mensen die gevaccineerd zijn of kunnen bewijzen dat ze het virus al hebben doorgemaakt. “Alle ongevaccineerde mensen moeten zich realiseren dat op hun schouders niet alleen de verantwoordelijkheid rust voor hun eigen gezondheid, maar ook die van andere mensen”, zei Schallenberg vorige week op een persconferentie.

De Oostenrijkse premier lijkt met zijn aankondiging de discussie over maatregelen voor ongevaccineerden ook elders te hebben aangezwengeld. Zo gebruikte minister Hugo de Jonge maandag bijna letterlijk dezelfde woorden als kanselier Schallenberg toen hij zei dat “de epidemie in toenemende mate een epidemie is geworden van niet-gevaccineerde mensen”.

De minister zei niets te willen uitsluiten, ook niet of “mogelijke maatregelen alleen voor ongevaccineerden kunnen zijn of voor doelgroepen of voor bepaalde regio’s waarin het aantal ongevaccineerden het hoogst is.”

Tot nu toe spitste het vaccinatiedebat in Europa zich vooral toe op maatregelen tegen ongevaccineerde werknemers in bepaalde sectoren. In Frankrijk en Griekenland moet zorgpersoneel zich bijvoorbeeld al verplicht laten vaccineren. Werknemers in die sector die niet zijn ingeënt mogen niet werken en krijgen ook niet betaald. Groot-Brittannië bekijkt op dit moment eveneens of het zorgmedewerkers die niet zijn geprikt beperkingen op kan leggen.

Oproep: blijf vier maanden binnen

Maar in de rest van het openbare leven wordt ongevaccineerden in Europa de toegang vooralsnog niet ontzegd. Al wordt hun leven op sommige plekken wel een stuk lastiger omdat ze verplicht een negatieve test – al dan niet uit eigen zak betaald – moeten kunnen overhandigen.

Met het oplopen van het aantal patiënten op de intensive care zal in Oostenrijk mogelijk dus wel onderscheid gemaakt gaan worden tussen mensen die ‘beschermd’ zijn en mensen die ‘alleen maar negatief testen’, waarschuwde de Oostenrijkse minister van zorg Wolfgang Mückstein. Zo ver is het nog niet, maar nu al 220 Oostenrijkse ic-bedden bezet zijn door corona-patiënten is dit scenario komende winter niet ondenkbaar.

Een scenario dat in Moskou al werkelijkheid is. In de Russische hoofdstad is sinds maandag een lockdown specifiek voor ongevaccineerde zestigplussers van kracht. Burgemeester Segei Sobyanin heeft hen opgeroepen de komende vier maanden binnen te blijven. Vanaf 8 november mogen ze voorlopig ook niet meer gratis met het openbaar vervoer reizen.

Een luchtfoto van een begraafplaats rond Moskou, waar veel nieuwe graven zijn aangelegd tijdens de coronapandemie. Rusland telde maandag het hoogste aantal besmettingen binnen 24 uur sinds het begin van de pandemie.Beeld AP

Rusland volgende week op slot

Met een lockdown alleen voor ongevaccineerden kan het virus onvoldoende worden ingeperkt, denken de Russische autoriteiten. Rusland telde maandag bijna 38.000 nieuwe gevallen, het hoogste aantal besmettingen binnen 24 uur sinds het begin van de pandemie. Op dezelfde dag stierven ruim duizend mensen aan de gevolgen van het virus. Daarom gaat het hele land volgende week op slot en worden werknemers geacht vakantiedagen op te nemen.

En dus krijgen in Moskou ook de inwoners die wel gevaccineerd zijn te maken met beperkingen. Vanwege de ernst van de situatie gaan de maatregelen daar al donderdag in – eerder dan in de rest van het land. Scholen gaan weer dicht en alleen essentiële winkels als supermarkten en apotheken mogen open blijven.

Tot woede van sommige Moskovieten die wel een prik hebben gehaald. Hun geduld met de ongevaccineerden – nog altijd twee derde van de bevolking – raakt op. “Deze lockdown is hun schuld”, foeterde bijvoorbeeld kapper Nikolai Rish in de *Moscow Times*. “Het is oneerlijk dat wij ons wel hebben laten vaccineren en zij niet. Nu moet ik al mijn klanten afzeggen.”

Lees ook:
Afstand, mondkapjes en een avondklok: delen van Europa gaan langzaam weer op slot

Mondkapjes, afstand houden en avondklok. Op sommige plekken in de EU waar de besmettingen oplopen, worden de coronabeperkingen weer van stal gehaald.

Nog even dit…

Omdat het alsmaar lastiger wordt om de waarheid te achterhalen, heeft Trouw de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in onderzoeksjournalistiek. En met succes: keer op keer onthulde Trouw

misstanden, zoals de toeslagenaffaire bij de Belastingdienst, de Panama papers of geheime militaire leveringen door Nederland aan Syrische rebellen. Met een abonnement op Trouw steunt u deze broodnodige onderzoeksjournalistiek. Zo biedt u tegenwicht aan opgeklopte schandalen en leugens. En kunt u altijd goed onderbouwd uw standpunt bepalen.

Ergernis tussen gevaccineerden en ongevaccineerden: corrigeren, isoleren, beboeten of respect voor keuze?

Moeten maatregelen van de regering om de coronapandemie in te dammen vooral gericht worden tegen mensen die niet gevaccineerd zijn, of is dat een onrechtvaardige discriminatie van mensen die een vrije keuze maken?

Harrie Verrijt   29-10-21 / ed.nl

GEREFORMEERDE GEMEENTEN

Brief aan minister H.M. de Jonge

Brief aan minister H.M. de Jonge

Vandaag is namens het Breed beraad van protestantse kerken een brief gestuurd aan minister De Jonge met als onderwerp "planvoorbereiding 2G-beleid".

Excellentie,

Namens enkele kerken verenigd in het Breed beraad protestantse kerken vragen wij uw aandacht voor het volgende.

Allereerst willen wij benadrukken dat wij grote waardering hebben voor uw niet aflatende inzet om de coronapandemie te bestrijden en de belangen van de volksgezondheid te behartigen. Deze waardering geldt uiteraard ook de overige betrokken bewindspersonen en de ambtelijke adviseurs.

Wij zijn ons er van bewust dat u met tal van complexe vraagstukken en afwegingen wordt geconfronteerd. Wij wensen u van harte gezondheid, wijsheid en boven alles Gods zegen toe in deze verantwoordelijke taak.

Inmiddels is de coronapandemie in een nieuwe fase terecht gekomen met nieuwe afwegingen en keuzen. Eén van de voorgenomen maatregelen betreft het zogeheten 2G-beleid, waarbij toegang tot (hoog) risicogebieden uitsluitend mogelijk is met een QR-code gebaseerd op vaccinatie of herstel van corona.

Als protestantse kerken hebben wij grote zorgen rond de invoering van deze maatregel en maken daartegen ernstig bezwaar. Wij motiveren dit bezwaar als volgt:

- De maatregel is in strijd met de taak van de overheid om de diepste (geloofs)overtuiging van mensen te respecteren. Deze taakopvatting om minderheden en gemoeds- en gewetensbezwaren te beschermen heeft in de rijke geschiedenis van ons land ‘oude papieren’. U zet met uw beleidsvoornemen een wissel om.
- Met de maatregel doet u afbreuk aan uw regelmatig herbevestigde uitspraak dat u tegenstander bent van elke vorm van dwang of drang. Wij hebben als kerken deze uitspraak erg gewaardeerd. Wij menen dat invoering van de 2G-maatregel een vorm is van *vaccinatiedrang*. Uw ‘voortschrijdend inzicht’ doet afbreuk aan het vertrouwen in u als bewindspersoon maar ook in de overheid in het algemeen. Uw argument van betere bescherming van niet-gevaccineerden achten wij minder geloofwaardig.
- De maatregel zorgt voor een verdere tweedeling en polarisatie in de samenleving die toch al weinig sociale cohesie en onderling respect en begrip vertoont; een deel van de samenleving komt buiten spel te staan en dit staat haaks op de essentie van (inclusief) samen-leven.

Wij menen met bovenstaande argumenten voldoende kenbaar te hebben gemaakt, dat wij principiële bezwaren hebben tegen invoering van de 2G-maatregel en ernstige zorgen hebben indien deze maatregel -onverhoopt- zal worden ingevoerd.

Wij doen een dringend beroep op u en het kabinet het 2G-beleidsvoornemen te heroverwegen en niet om te zetten in wetgeving. Juist in deze onzekere tijd hebben wij maatregelen nodig die zorgen voor verbinding in plaats van verwijdering.

Tenslotte,
Steeds meer dringt de vraag zich aan ons op, wat deze tijdsomstandigheden ons te zeggen hebben. Wat is toch de oorzaak dat we als samenleving in deze crisis terecht zijn gekomen? Een vraag voor u als vertegenwoordiger van het kabinet maar ook voor ons als kerken. Gezamenlijk moeten wij belijden dat wij schuld hebben tegenover de heilzame geboden van de Heere God. Er is alle reden om die gezamenlijke schuld Hem te belijden.
Het zou, naar onze overtuiging, zeer waardevol en heilzaam, zijn als deze principiële reflecties in de coronadebatten aan de orde zouden komen.

Namens het Breed beraad protestantse kerken,
Ds. F. Mulder, voorzitter
Drs. J.N. van de Poel, secretaris

De brief wordt ondersteund door de volgende protestantse kerken:

Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk in Nederland
Gereformeerde Gemeenten
Gereformeerde Gemeenten in Nederland
Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland

Bron: Gereformeerde Gemeenten

19 november 2021

Debat coronavirus

Tweede Kamer der Staten-Generaal / debat coronavirus 3 november 2021 / Kees van der Staaij SGP

https://archive.org/details/debat-coronavirus-3-november-2021

Fascistische agenda

De farmaceutische –fascistische agenda die ze aanhangen in Den Haag is nu duidelijk zichtbaar geworden voor iedereen. Internationale verdragen worden opzij gezet voor economisch belang in ruil voor wat “brood en spelen”voor het volk,(IFUD of Human Rights)

Formule 1 Zandvoort 2021

Volgens nu.nl heeft de Formule 1 in Zandvoort tot nu toe niet tot een uitbraak van COVID-19 onder de toeschouwers geleid. Dat liet een woordvoerder van de GGD Kennemerland vrijdag (17-11) aan die nieuwswebsite weten.

Door: Ton Nijhof

Slechts 91 bezoekers van het evenement zijn inmiddels positief getest op het coronavirus. Zij waren besmet of zijn besmet geraakt tijdens hun bezoek aan de Grand Prix van Nederland. Het gaat om ongeveer 0,045 procent van de bezoekers. De Grandprix van Zandvoort, die werd bezocht door in totaal meer dan 200.000 feestende en hossende toeschouwers, heeft dus in de verste verte niet tot een (nieuwe) uitbraak van COVID-19 geleid. Dat is in zoverre opmerkelijk, omdat onze regering heeft besloten tot het invoeren van een corona Ausweis, *"omdat we dan kunnen versoepelen"*. Dat is natuurlijk krankzinnig als we de effecten op de bezoekers van de race in aanmerking nemen. Onze overheid geeft aan dat 85% van de bevolking is gevaccineerd en vorig jaar nog, werd onder andere door RIVM-baas Jaap Van Dissel, een percentage genoemd van 50 tot 60 procent dat nodig is om groepsimmuniteit te bereiken.

Bron: denieuwezuil.nl

18 september 2021

De corona-app van de zeventiende eeuw

Het leek iets uit een science fiction-rampenfilm, maar de pandemie is realiteit: we zitten er middenin. Besmettelijke ziekten zijn echter van alle tijden. Ook in de 17e eeuw werd minstens 1,5 meter afstand van je gehouden als je besmet was met lepra. En er werd toen ook al een oplossing voor bedacht: de leprozenklepper. Het Westfries Museum vertelt ons meer over deze voorloper van de corona-app.

Bron: Oneindig Noord-Holland
onh.nl

"lepralijders waren niet welkom in de stad. Ze werden in de zeventiende eeuw geweerd uit de gemeenschap naar de rand van de stad"

Wat is een klepper?

Al eeuwenlang worden leprapatiënten door hun omgeving verstoten. Ook in Nederland gebeurde dat. In de Middeleeuwen werden leprapatiënten verbannen naar leprozenhuizen buiten de steden. De enkele keer dat ze zich binnen de stadsmuren vertoonden, moesten zij hun komst aankondigen door te klepperen met een klepper – een **houten instrumentje** met drie plankjes die met touw aan elkaar gebonden zijn. Het geluid van de klepper was voor de stadsbewoners een **sein om afstand te bewaren** om besmetting te voorkomen. Voor de leprapatiënten was het een beroep op de medemens om een aalmoes te geven om zo te kunnen overleven. Woorden als klaploper, verklikker en klikspaan herinneren aan de tijd van de klepper.

Bron: leprastichting.nl

Algemeen belang

Het **algemeen belang** (Latijn: *bonum commune*) is datgene dat voor het welzijn van het volk in zijn geheel nuttig, gewenst of nodig is.

Bron: wikipedia.org

Algemeen belang
Het algemeen belang is in feite het belang van IEDEREEN, dus niemand uitgesloten.
Dit begrip wordt echter door politici misbruikt om iedereen het idee te geven dat het zijn belang is.
Maar in werkelijkheid is dit “politieke algemeen belang” niets anders dan het belang van de groep die een wet maakt, die de macht heeft, ten koste van alle andere mensen.

Bron: vrijspreker.nl

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

25 295 Infectieziektenbestrijding

Nr. 1039

MOTIE VAN HET LID JETTEN
Voorgesteld 10 maart 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de huidige maatregelen in de bestrijding van het coronavirus resulteren in forse maatschappelijke, sociale en economische schade voor vele Nederlanders;

overwegende dat een alternatieve strategie van veelvuldig testen met gratis zelftesten en vaccineren ook bijdraagt aan het onderdrukken van de verspreiding van het virus;

overwegende dat onder andere Israël en Estland een bewijs hebben ontwikkeld om maatregelen te kunnen versoepelen;

verzoekt de regering, het reeds aangekondigde coronapaspoort zo spoedig als verantwoord mogelijk in te voeren en hiermee in ieder geval niet te wachten tot in de zomer, zodat mensen met een test- of vaccinatiebewijs meer vrijheden kunnen verkrijgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Jetten

kst-25295-1039
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2021

Stemmingsuitslag

Aangenomen met handopsteken

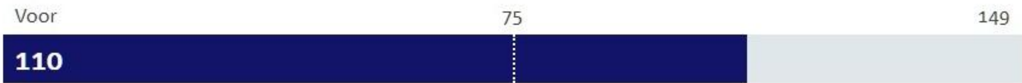

— detail stemming

Voor		Tegen	
VVD	32	PVV	20
CDA	19	ChristenUnie	5
D66	19	PvdD	4
GroenLinks	14	DENK	3
SP	14	SGP	3
PvdA	9	FVD	2
50PLUS	3	Krol	1
		Van Kooten-Arissen	1

COVID-19 CHECKLIST

Download de flyer voor in uw zaak

Beste bezoeker,

Welkom bij onze horecagelegenheid.

Wij zijn verplicht om je voor je bezoek aan ons bedrijf een aantal vragen te stellen over je gezondheid. Wij doen dat via het online checkgesprek / gezondheidscheck. De antwoorden die je invult, worden niet bewaard en zijn niet terug te leiden tot jou persoonlijk.

Vink jouw antwoorden in het formulier aan. Als je op verstuur drukt, verschijnt er een groene check of een rode melding. Bij een groene check, laat je dat aan een van onze medewerkers zien en ben je van harte welkom in ons bedrijf. Krijg je een rode melding, dan vragen we je om te overleggen met een van onze medewerkers.

Beantwoord de volgende vragen

1. Had je last van hoestklachten in de afgelopen 24 uur?

Nee Ja

2. Had je last van neusverkoudheid in de afgelopen 24 uur?

Nee Ja

3. Had je last van koorts (boven 38° C) in de afgelopen 24 uur?

Nee Ja

4. Had je last van benauwdheidsklachten in de afgelopen 24 uur?

Nee Ja

5. Heb je op dit moment een huisgenoot met koorts en/of benauwdheidsklachten?

Nee Ja

6. Heb je het coronavirus gehad en is dit de afgelopen 7 dagen vastgesteld?

Nee Ja

7. Heb je een huisgenoot/gezinslid met het coronavirus en heb je in de afgelopen 14 dagen contact met hem/haar gehad terwijl hij/zij nog klachten had?

Nee Ja

8. Ben je in thuisisolatie omdat je direct contact hebt gehad met iemand waarbij het coronavirus is vastgesteld?

Nee Ja

Voornaam*

Voornaam

Verstuur

GEZONDHEIDSCHECK

Doe de COVID-19 gezondheidscheck, voordat je een horecagelegenheid betreedt

Download de flyer voor in uw zaak

Deze checklist wordt je aangeboden door:

HORECA.COM

Welkom bij (vul hier de naam van de zaak in)

DOE DE COVID-19 GEZONDHEIDSCHECK

Doe de COVID-19 gezondheidscheck voordat je onze horecagelegenheid betreedt.

Scan de QR code en vul het formulier in.
Als je op verstuur drukt, verschijnt er een groene check of een rode melding. Bij een groene check toon je dit aan één van onze medewerkers en zullen we je verder helpen.

Krijg je een rode melding dan vragen we je om te overleggen met één van onze medewerkers.

1. QR-code scannen

2. Vragen beantwoorden

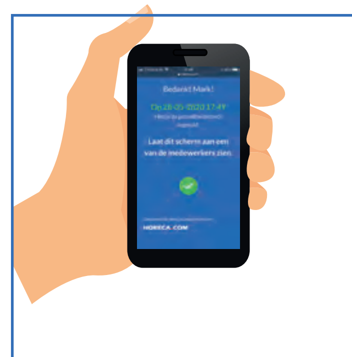

3. Bevestiging tonen

SCAN DE QR CODE

De Commissie
Over ons
Soorten activiteiten
Nieuws
Programma
Referenties
Leden
Kantoren
Verklaringen van de president
Democratische instellingen en grondrechten
Constitutionele hervormingen
Fundamentele rechten
Democratische instellingen
Rechtsstaat
Gerechtelijke hervormingen
Ombudsman
Verkiezingen, referenda en politieke partijen
Raad voor democratische verkiezingen
Conferenties van kiesmanagementorganen
Seminars en assistentie
Politieke partijen
VOTA-database
Constitutionele rechtvaardigheid
Programma
Regionale samenwerking
Grondwettelijke hoven
CODICES
Wereldconferentie over constitutionele rechtvaardigheid
Niet-Europese partners
Mediterraans bekken
UniDem Med Campus
Lijst met UniDem-seminars
Centraal-Azië
Kirgizië - steun voor hervorming van het kiesstelsel
Rechtsstaatprogramma Centraal-Azië
Latijns Amerika
Belangrijkste documenten
Statuut
Belangrijkste referentiedocumenten
Compilaties van studies en opinies
Jaarlijkse verslagen
Documenten
Meningen
Doorlopende meningen
Opvolgen
Studies
Recente documenten
toegang door:
Landen
Onderwerpen
Serie
Taal
Zoeken
Webbronnen
Nieuwsbrief
Publicaties
Artikelen over de Commissie
Links
Bibliotheek
Grondwetten
Neem contact op
Voor de media
Wachtwoord opnieuw instellen

Noodbevoegdheden – welke normen?

Vanwege de huidige Covid-19-pandemie nemen nationale regeringen uitzonderlijke maatregelen om de verspreiding van het virus te vertragen. De Commissie van Venetië heeft herhaaldelijk de grenzen van dergelijke noodbevoegdheden onderzocht. De Commissie heeft consequent benadrukt dat staatsveiligheid en openbare veiligheid alleen effectief kunnen worden gegarandeerd in een democratie die de rechtsstaat volledig eerbiedigt. Zelfs in echte noodsituaties moet de rechtsstaat prevaleren.

De Commissie heeft verschillende aspecten van de bevoegdheidsverdeling tijdens noodtoestanden behandeld, met name de inhoudelijke vereisten van een noodtoestand, de bevoegdheden om een dergelijke verklaring af te leggen, het toezicht op de verklaring en de verlenging van de noodtoestand, zowel door het parlement als door de rechterlijke macht; de grenzen van de reikwijdte en de duur van noodmaatregelen; de mogelijkheid van grondwetswijziging en de mogelijkheid om tijdens noodtoestanden verkiezingen en grondwettelijke referenda te houden.

Ten slotte heeft de Commissie van Venetië in haar checklist voor de rechtsstaat specifieke benchmarks uitgewerkt voor de uitzonderingen op het legaliteitsbeginsel in noodsituaties.

De Commissie heeft de bovengenoemde normen ook onderzocht en toegepast op een aantal grondwettelijke bepalingen inzake noodbevoegdheden (in Armenië, Frankrijk, Georgië, Kirgizië, Montenegro, Roemenië, Servië, Tunesië, Turkije en Oekraïne) en op nationale noodwetten (in Armenië en Turkije).

In april 2020 heeft de Wetenschappelijke Raad van de Commissie van Venetië een compilatie opgesteld van de algemene verslagen en landspecifieke adviezen van de Commissie over grondwettelijke bepalingen en wetgeving inzake noodsituaties. Dit document vergemakkelijkt de toegang tot de analyse van de Commissie van de verenigbaarheid van noodbevoegdheden met de fundamentele beginselen van democratie, eerbiediging van de mensenrechten en de rechtsstaat.

Handige links:

- Compilatie van noodtoestanden (Russisch , Roemeens , Servisch)
- Beschouwingen over respect voor democratie, mensenrechten en de rechtsstaat

Vaccinatiebewijs

Hoogleraar Staatsrecht Rijksuniversiteit Groningen, Prof. Jan Brouwer
rtvnoord.nl
Maandag 1 maart 2021

Vraag 1. Kan dit vaccinatiepaspoort zomaar worden ingevoerd, hoe zit het bijvoorbeeld met de wettelijke basis?

Volgens Brouwer is er op Europees niveau een basis ingevoerd die het voor landen mogelijk maakt om uitzonderingen in te stellen voor het vrije verkeer van mensen, bijvoorbeeld met een vaccinatiepaspoort. 'Dat is een Europese aangelegenheid, het verdrag biedt daartoe de mogelijkheid op grond van gezondheid, net zoals we nu al een dierenpaspoort hebben.'
Landen mogen dus mensen weigeren aan de grens, als zij niet de juiste gezondheidspapieren hebben.

Vraag 2. Maar hoe zit het dan met evenementen en bedrijven, is zo'n paspoort niet gewoon discriminatie?

Een vaccinatiebewijs voor een evenement of bedrijf is wat anders als waar de Europese Unie mee bezig is. Het zal straks waarschijnlijk aan de evenementen en bedrijven zelf zijn of ze wel of niet vragen naar een vaccinatiepaspoort. 'Denk eraan dat als je een evenement op peil wilt houden, je misschien wel gedwongen zult worden om met dergelijke strategie te werken.'
Het zou bezoekers bijvoorbeeld een veiliger gevoel kunnen geven, waardoor het evenement uiteindelijk meer mensen zal trekken. 'Ik denk dat dit er wel aan zit te komen.' Op de vraag of het dan geen discriminatie is, is Brouwer duidelijk: 'Je hebt de vrijheid om niet naar een festival te gaan, het is geen dwang. Het is alleen maar een voorwaarde die gesteld wordt.'

Internationale verdragen

mr. drs. S.D.P. Kole, datum 31-01-2014

Internationale verdragen werken alleen door in de Nederlandse rechtsorde voor zover sprake is van bekrachtiging (ratificatie). Door een verdrag te bekrachtigen maakt de Nederlandse regering kenbaar zich gebonden te voelen aan het verdrag. In Nederland bestaat de bekrachtiging van internationale verdragen uit een aantal stappen:
In de eerste plaats wordt het verdrag namens de Nederlandse regering ondertekend. In artikel 91, eerste lid Gw is vastgelegd dat het koninkrijk niet aan verdragen wordt gebonden zonder voorafgaande toestemming van de Staten-Generaal. De procedure voor de goedkeuring van internationale verdragen is vastgelegd in de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen (Rgbv). Niet in alle gevallen is goedkeuring van de Staten-Generaal vereist. Dit is onder andere het geval bij de verlenging van bestaande verdragen en verdragen ten behoeve van de uitvoering van eerdere goedgekeurde verdragen. Na de goedkeuring door de Staten-Generaal wordt het verdrag bekrachtigd door de regering.
Het Nederlandse staatsbestel kent een 'monistisch stelsel'. Dat betekent dat internationale verdragen na bekrachtiging in beginsel automatisch doorwerken in de nationale rechtsorde. In dat verband wordt ook wel gesproken over interne werking. Het internationale recht maakt na de bekrachtiging door de Nederlandse regering onderdeel uit van het nationale recht. Het is niet verplicht om internationale verdragen om te zetten in de Nederlandse wetgeving. In de praktijk is dat wel gebruikelijk. Het omzetten van internationale verdragen is gebruikersvriendelijker, vergroot de kenbaarheid en draagt bij aan het opruimen en/of voorkomen van oneffenheden tussen het Nederlandse en het internationale recht. In sommige gevallen is het echter niet mogelijk om zelfstandig een keuze te maken over het al dan niet omzetten van een internationaal verdrag in de Nederlandse rechtsorde. Deze situatie doet zich voor wanneer een internationaal verdrag, of delen daarvan, onderdeel uitmaken van een EU-richtlijn. Dit is onder meer het geval met het Verdrag van Bern. Bedoeld verdrag maakt onderdeel uit van de Habitatrichtlijn. Ingevolge artikel 288 VWEU is het verplicht om een richtlijn (inclusief het internationale verdrag) om te zetten in nationale wetgeving. Dit ligt anders voor Europese verordeningen. Die werken zonder omzetting en/of bekrachtiging door in de rechtsorde van Lidstaten. Dit volgt uit de redactie van artikel 288 VWEU en de vaste jurisprudentie van HvJ EU.
Ingevolge een ongeschreven constitutionele regel staat het internationale recht (internationale verdragen inbegrepen) hiërarchisch in een hogere rangorde dan het overige nationale recht. Dit is vooral van belang wanneer een bepaling in het Nederlandse recht strijdig is met een bepaling uit een internationaal verdrag. De relatie tussen het internationale recht en de Nederlandse rechtsorde is uitgewerkt in artikel 93 en 94 van de Grondwet. Het internationale recht heeft voorrang op het Nederlandse recht indien sprake is van '*eenieder verbindende bepalingen uit verdragen en van besluiten van internationale organisaties*'. Bepalingen van verdragen, die naar hun inhoud eenieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij bekend zijn gemaakt.

(overgenomen via: navigator.nl)

Testsamenleving

Brood en Spelen in ruil voor rechten

Eerst testen en dan naar de Keukenhof, het casino of een sportwedstrijd: het is nu nog onderdeel van een pilot, maar het moet op een gegeven moment onderdeel van de samenleving worden, als het aan de overheid ligt.De zogenoemde testsamenleving moet het leven tijdens de coronapandemie weer normaler maken. Waar de meeste mensen achter het voorstel voor zo'n samenleving staan, is er ook een relatief grote groep die testen en vaccineren voor toegang tot evenementen en horeca niet ziet zitten,(NOS 22 april 2021 Carmen Dorlo en Ivo Landman)

Peter R. de Vries voorstander vaccinatiepaspoort

Uitzending RTL Boulevard 11 februari 2021

(Audio)

https://archive.org/details/peter-r-de-vries-vaccinatiepaspoort

Straks met vaccinatiebewijs naar de supermarkt?

05-02-2021 09:58 | Nu.nl

De supermarkten zullen bij het al dan niet vragen naar een vaccinatiebewijs dezelfde lijn aanhouden zoals eerder bij de mondkapjesplicht. Als de overheid het verplicht, zullen ze erom vragen. Dat laat de koepel van supermarkten CBL donderdag desgevraagd weten.

Bron: via goedemorgenroos.nl

IFUD of Human Rights:

“Befehl ist Befehl”

Eichmann in een brief waarin hij in 1962 om gratie vraagt aan de toenmalige Israëlische president Yitzhak Ben-Zvi,(bron: nos.nl)

Eichmann schreef in de brief aan Ben-Zvi dat hij geen verantwoordelijk leider was tijdens de oorlog. "Ik heb nooit persoonlijk een bevel gegeven, maar handelde altijd op het bevel van anderen", schreef hij.

Amnesty:

“Voedsel als mensenrecht”

Het recht op adequate voeding is vastgelegd in het VN-verdrag (EcSoCu). De belangrijkste schending van dit recht is honger.

Verwante schendingen zijn het ontbreken van schoon drinkwater, het niet garanderen van voldoende inkomen om voedsel te kopen, monopolievorming etc.

NOS

Peter R. de Vries overleden

ANP / Peter R de Vries

Peter R. de Vries is ruim een week na de aanslag van vorige week dinsdag overleden. Dat heeft zijn familie bekendgemaakt in een verklaring die RTL Nieuws heeft gepubliceerd. Hij is in het bijzijn van zijn familieleden gestorven. De Vries was 64 jaar.

Bron: NOS

15 juli 2021

Reactie: IFUD of Human Rights

"Sterkte voor zijn naasten"

In 1993 schreef Peter R de Vries een column in de panorama "Dienders doen die duistere zaken doen" over de IRT-affaire. Op 26 april 1994 in het Algemeen Dagblad schreeft Hoogleraar H de Doelder -die destijds tevens rechter was in Rotterdam- de Doelder vergeleek hij de overheid met een ongeorganiseerde Gideonsbende die de fundamenten van de rechtsstaat aantast. Op 22 juni 1994 liet IFUD of Human Rights het een en ander daarover vastleggen notarieel onder ede.

Nu Peter R de Vries is overleden hebben politici in hun reacties rond het overlijden van de Vries de mond vol over de rechtsstaat en democratie. Volgens IFUD of Human Rights is het na de IRT-affaire met die rechtsstaat nimmer goed gekomen.

Ongevaccineerden zijn egoïsten. Dankzij hen blijft de maatschappij op slot | commentaar

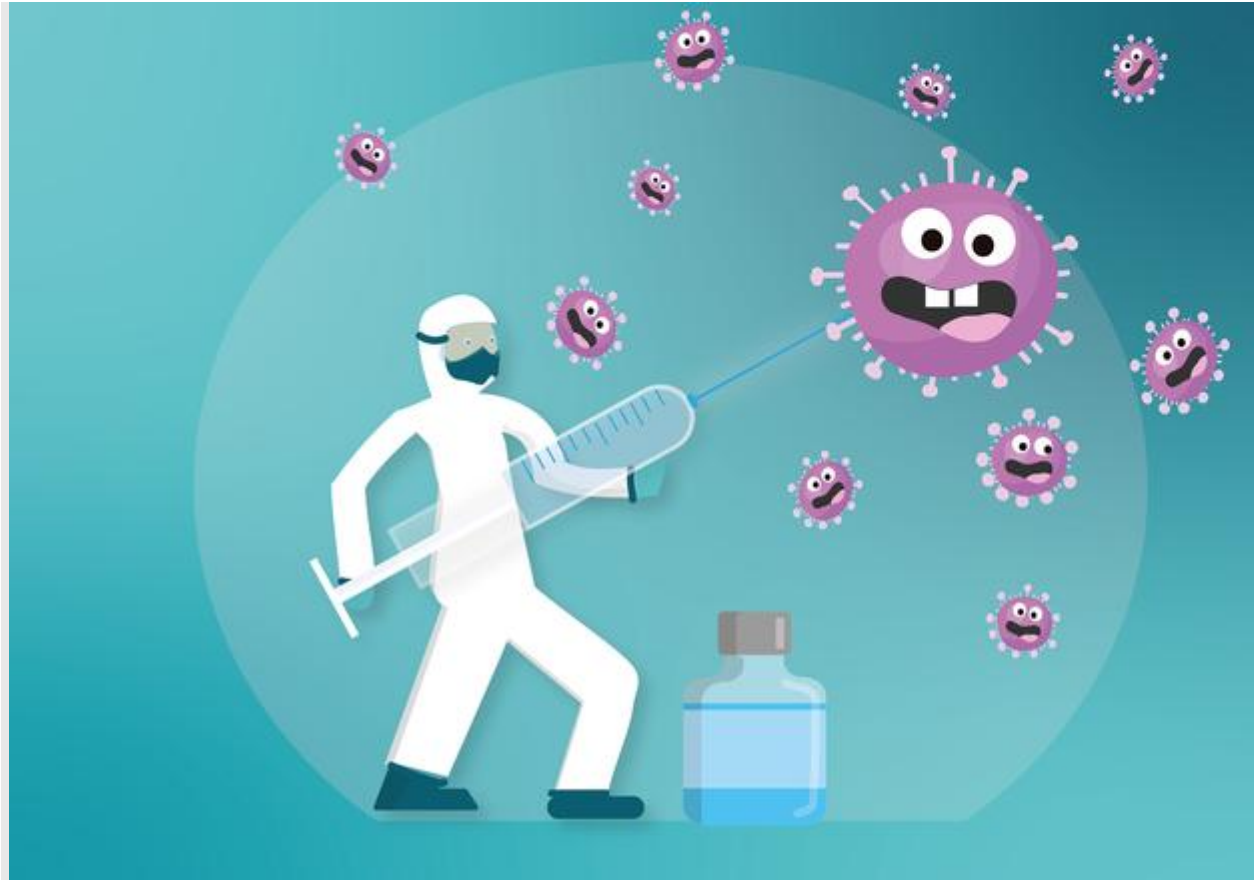

84 procent van de nieuwe besmettingen betreft ongevaccineerden, terwijl ze maar 33 procent van bevolking uitmaken.
© Illustratie Pixabay

Roy Hazenoot

Ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken. Dat is de houding van antivaxers. Ironisch genoeg zijn zij degenen die de grootste kans hebben om in ademnood te komen, laten gevaccineerden nou juist beschermd zijn tegen dat onheil.
Antivaxers zijn een blok aan het been van een maatschappij die weer open wil. Gelovig of complotdenker, wat voor irrelevante motieven een mens ook kan bedenken, je niet laten vaccineren is egoïstisch.

Cijfers stijgen

De samenleving kan niet volledig open omdat de besmettings- en opnamecijfers stijgen. 84 procent van de nieuwe besmettingen betreft ongevaccineerden, terwijl ze maar 33 procent van bevolking uitmaken. De ziekenhuisopnames laten hetzelfde zien. 'In het Erasmus MC was van de 374 patiënten die sinds 1 maart met corona werden opgenomen niemand volledig gevaccineerd', meldde het AD eerder deze maand.

Tirannie van een minderheid

Het is de tirannie van een minderheid die bepaalt wat de meerderheid wel of niet kan doen. Je vrienden knuffelen, dansen in de discotheek, gewoon weer op werk werken – alles wordt tegengehouden door een groepje egoïsten dat zichzelf buiten de welwillende maatschappij plaatst.

Wanneer alle Nederlanders de kans hebben gehad zich te laten vaccineren, ergens aan het einde van de zomer, dan moet Nederland de coronamaatregelen achter zich laten. De gevolgen van deze stap zijn voor de ongevaccineerden – de toekomstige zieken – en niet voor de bereidwillige burger die zijn oude leven wil oppakken.

Pandemie voor ongevaccineerden

De volgende fase van de coronacrisis bestaat uit een pandemie voor de ongevaccineerden. Wanneer een weigeraar in ademnood het ziekenhuis wordt binnengerold, zal een gevaccineerd medemens in dokterspak zijn best doen ook deze patiënt weer op te lappen. Die kosten moeten we als maatschappij op ons nemen, ook al is het niet onze schuld. Wat we

niet mogen accepteren is dat we ons leven laten dicteren door een verzameling gelovigen en complotdenkers die de samenleving laten stikken.

België, Duitsland en Frankrijk hebben dat begrepen. Daar komen ongevaccineerden het land niet in, tenzij de bezoeker vlak voor het passeren van de grens een coronatest met negatieve uitkomst heeft ondergaan.

Geen vaccin? Prima

Wil je geen vaccin? Prima, de consequenties voor je gezondheid en bewegingsvrijheid zijn voor jezelf.

Bron: Noordhollands Dagblad

Roy Hazenoot

19-07-2021

DEN HAAG: WE ZIJN KLAAR MET ZIELTJES WINNEN VOOR JULLIE INCONSISTENTE BELEID.

Evenementen- en horecabranche staan gezamenlijk op tegen de plannen van het kabinet.

Den Haag, dinsdagavond, 19.00. Het zoveelste schrikbarende gebrek aan realiteitsbesef ontvouwt zich. Een realiteit waarvan iedere logica ontbreekt, gevormd in de ivoren toren met uitzicht op het Binnenhof.

Industrieën die gedijen op gastvrijheid en gezelligheid, wordt de mogelijkheid ontnomen om precies dat te bieden. Nog altijd worden onze branches gezien als sullige vrijetijdsbesteding. Iets hobbymatigs, luxe. Terwijl we harder nodig zijn dan ooit.

Inconsistent beleid van dit kabinet resulteert in de zoveelste maatschappelijke splijtzwam. Het draagvlak? Op. Onze mensen? Op. Onze reserves? Op. Ons perspectief? Op.

We hebben laten zien dat we dit veilig en verantwoord kunnen, en worden hierin gesteund door de burgemeesters verzameld in het Veiligheidsberaad. Tweede kamer: laat ons niet vallen! Koninklijke Horeca Nederland en de Alliantie van Evenementenbouwers staan nu op, tegen dit kabinet.

Genoeg is genoeg: Den Haag, laat ons ondernemen.

alliantie van evenementen bouwers

Horeca NEDERLAND

16 september 2021

[vertaling Engels-Nederlands]

Economische en sociale situatie

35. Personen en groepen van personen mogen niet willekeurig worden behandeld op grond van het behoren tot een bepaalde economische of sociale groep of een bepaalde sociale laag in de samenleving. De sociale en economische situatie van een persoon economische situatie van een persoon die in armoede leeft of dakloos is, kan resulteren in pervasieve discriminatie, stigmatisering en negatieve stereotypering die kunnen leiden tot de weigering van, of ongelijke toegang tot onderwijs en gezondheidszorg van dezelfde kwaliteit als die van anderen, alsmede het ontzeggen van of ongelijke toegang tot openbare plaatsen.

Bron:

UNITED NATIONS

Economic and Social
Council
Distr.
GENERAL
E/C.12/GC/20
2 July 2009
Original: ENGLISH
COMMITTEE ON ECONOMIC, SOCIAL
AND CULTURAL RIGHTS
Forty-second session
Geneva, 4-22 May 2009
Agenda item 3
GENERAL COMMENT No. 20
Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

UNITED
NATIONS

E

Economic and Social Council

Distr.
GENERAL

E/C.12/GC/20
2 July 2009

Original: ENGLISH

COMMITTEE ON ECONOMIC, SOCIAL
AND CULTURAL RIGHTS
Forty-second session
Geneva, 4-22 May 2009
Agenda item 3

GENERAL COMMENT No. 20

Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

I. INTRODUCTION AND BASIC PREMISES

1. Discrimination undermines the fulfilment of economic, social and cultural rights for a significant proportion of the world's population. Economic growth has not, in itself, led to sustainable development, and individuals and groups of individuals continue to face socio-economic inequality, often because of entrenched historical and contemporary forms of discrimination.

2. Non-discrimination and equality are fundamental components of international human rights law and essential to the exercise and enjoyment of economic, social and cultural rights. Article 2, paragraph 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (the Covenant) obliges each State party "to guarantee that the rights enunciated in the present Covenant will be exercised without discrimination of any kind as to race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status".

3. The principles of non-discrimination and equality are recognized throughout the Covenant. The preamble stresses the "equal and inalienable rights of all" and the Covenant expressly recognizes the rights of "everyone" to the various Covenant rights such as, inter alia, the right to work, just and favourable conditions of work, trade union freedoms, social security, an adequate standard of living, health and education and participation in cultural life.

GE.09-43405 (E) 090709

4. The Covenant also explicitly mentions the principles of non-discrimination and equality with respect to some individual rights. Article 3 requires States to undertake to ensure the equal right of men and women to enjoy the Covenant rights and article 7 includes the “right to equal remuneration for work of equal value” and “equal opportunity for everyone to be promoted” in employment. Article 10 stipulates that, inter alia, mothers should be accorded special protection during a reasonable period before and after childbirth and that special measures of protection and assistance should be taken for children and young persons without discrimination. Article 13 recognizes that “primary education shall be compulsory and available free to all” and provides that “higher education shall be made equally accessible to all”.

5. The preamble, Articles 1, paragraph 3, and 55, of the Charter of the United Nations and article 2, paragraph 1, of the Universal Declaration of Human Rights prohibit discrimination in the enjoyment of economic, social and cultural rights. International treaties on racial discrimination, discrimination against women and the rights of refugees, stateless persons, children, migrant workers and members of their families, and persons with disabilities include the exercise of economic, social and cultural rights,[1] while other treaties require the elimination of discrimination in specific fields, such as employment and education.[2] In addition to the common provision on equality and non-discrimination in both the Covenant and the International Covenant on Civil and Political Rights, article 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights contains an independent guarantee of equal and effective protection before and of the law.[3]

6. In previous general comments, the Committee on Economic, Social and Cultural Rights has considered the application of the principle of non-discrimination to specific Covenant rights relating to housing, food, education, health, water, authors’ rights, work and social security.[4]

---

[1] See the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD); the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW); the Convention relating to the Status of Refugees; the Convention relating to the Status of Stateless Persons; the Convention on the Rights of the Child; the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families; and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

[2] ILO Convention No. 111 concerning Discrimination in Respect of Employment and Occupation (1958); and the UNESCO Convention against Discrimination in Education.

[3] See general comment No. 18 (1989) of the Human Rights Committee on non-discrimination.

[4] The Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), general comment No. 4 (1991): The right to adequate housing; general comment No. 7 (1997): The right to adequate housing: forced evictions (art. 11, para. 1); general comment No. 12 (1999): The right to adequate food; general comment No. 13 (1999): The right to education (art. 13); general comment No. 14 (2000): The right to the highest attainable standard of health (art. 12); general comment No. 15 (2002): The right to water (arts. 11 and 12); general comment No. 17 (2005):

Moreover, general comment No. 16 focuses on State parties' obligations under article 3 of the Covenant to ensure equal rights of men and women to the enjoyment of all Covenant rights, while general comments Nos. 5 and 6 respectively concern the rights of persons with disabilities and older persons.[5] The present general comment aims to clarify the Committee's understanding of the provisions of article 2, paragraph 2, of the Covenant, including the scope of State obligations (Part II), the prohibited grounds of discrimination (Part III), and national implementation (Part IV).

II. SCOPE OF STATE OBLIGATIONS

7. Non-discrimination is an immediate and cross-cutting obligation in the Covenant. Article 2, paragraph 2, requires States parties to guarantee non-discrimination in the exercise of each of the economic, social and cultural rights enshrined in the Covenant and can only be applied in conjunction with these rights. It is to be noted that discrimination constitutes any distinction, exclusion, restriction or preference or other differential treatment that is directly or indirectly based on the prohibited grounds of discrimination and which has the intention or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of Covenant rights.[6] Discrimination also includes incitement to discriminate and harassment.

8. In order for States parties to "guarantee" that the Covenant rights will be exercised without discrimination of any kind, discrimination must be eliminated both formally and substantively:[7]

(a) **Formal discrimination**: Eliminating formal discrimination requires ensuring that a State's constitution, laws and policy documents do not discriminate on prohibited grounds; for example, laws should not deny equal social security benefits to women on the basis of their marital status;

(b) **Substantive discrimination**: Merely addressing formal discrimination will not ensure substantive equality as envisaged and defined by article 2, paragraph 2.[8] The effective

---

The right of everyone to benefit from the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he is the author (art. 15, para. 1 (c); general comment No. 18 (2005): The right to work (art. 6); and general comment No. 19 (2008): The right to social security.

[5] CESCR, general comment No. 5 (1994): Persons with disabilities; and general comment No. 6 (1995): The economic, social and cultural rights of older persons.

[6] For a similar definition see art. 1, ICERD; art. 1, CEDAW; and art. 2 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). The Human Rights Committee comes to a similar interpretation in its general comment No. 18, paragraphs 6 and 7. The Committee has adopted a similar position in previous general comments.

[7] CESCR, general comment No. 16 (2005): The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (art. 3).

[8] See also CESCR general comment No. 16.

enjoyment of Covenant rights is often influenced by whether a person is a member of a group characterized by the prohibited grounds of discrimination. Eliminating discrimination in practice requires paying sufficient attention to groups of individuals which suffer historical or persistent prejudice instead of merely comparing the formal treatment of individuals in similar situations. States parties must therefore immediately adopt the necessary measures to prevent, diminish and eliminate the conditions and attitudes which cause or perpetuate substantive or de facto discrimination. For example, ensuring that all individuals have equal access to adequate housing, water and sanitation will help to overcome discrimination against women and girl children and persons living in informal settlements and rural areas.

9. In order to eliminate substantive discrimination, States parties may be, and in some cases are, under an obligation to adopt special measures to attenuate or suppress conditions that perpetuate discrimination. Such measures are legitimate to the extent that they represent reasonable, objective and proportional means to redress de facto discrimination and are discontinued when substantive equality has been sustainably achieved. Such positive measures may exceptionally, however, need to be of a permanent nature, such as interpretation services for linguistic minorities and reasonable accommodation of persons with sensory impairments in accessing health-care facilities.

10. Both direct and indirect forms of differential treatment can amount to discrimination under article 2, paragraph 2, of the Covenant:

(a) **Direct discrimination** occurs when an individual is treated less favourably than another person in a similar situation for a reason related to a prohibited ground; e.g. where employment in educational or cultural institutions or membership of a trade union is based on the political opinions of applicants or employees. Direct discrimination also includes detrimental acts or omissions on the basis of prohibited grounds where there is no comparable similar situation (e.g. the case of a woman who is pregnant);

(b) **Indirect discrimination** refers to laws, policies or practices which appear neutral at face value, but have a disproportionate impact on the exercise of Covenant rights as distinguished by prohibited grounds of discrimination. For instance, requiring a birth registration certificate for school enrolment may discriminate against ethnic minorities or non-nationals who do not possess, or have been denied, such certificates.

Private sphere

11. Discrimination is frequently encountered in families, workplaces, and other sectors of society. For example, actors in the private housing sector (e.g. private landlords, credit providers and public housing providers) may directly or indirectly deny access to housing or mortgages on the basis of ethnicity, marital status, disability or sexual orientation while some families may refuse to send girl children to school. States parties must therefore adopt measures, which should include legislation, to ensure that individuals and entities in the private sphere do not discriminate on prohibited grounds.

Systemic discrimination

12. The Committee has regularly found that discrimination against some groups is pervasive and persistent and deeply entrenched in social behaviour and organization, often involving unchallenged or indirect discrimination. Such systemic discrimination can be understood as legal rules, policies, practices or predominant cultural attitudes in either the public or private sector which create relative disadvantages for some groups, and privileges for other groups.

Permissible scope of differential treatment

13. Differential treatment based on prohibited grounds will be viewed as discriminatory unless the justification for differentiation is reasonable and objective. This will include an assessment as to whether the aim and effects of the measures or omissions are legitimate, compatible with the nature of the Covenant rights and solely for the purpose of promoting the general welfare in a democratic society. In addition, there must be a clear and reasonable relationship of proportionality between the aim sought to be realized and the measures or omissions and their effects. A failure to remove differential treatment on the basis of a lack of available resources is not an objective and reasonable justification unless every effort has been made to use all resources that are at the State party's disposition in an effort to address and eliminate the discrimination, as a matter of priority.

14. Under international law, a failure to act in good faith to comply with the obligation in article 2, paragraph 2, to guarantee that the rights enunciated in the Covenant will be exercised without discrimination amounts to a violation. Covenant rights can be violated through the direct action or omission by States parties, including through their institutions or agencies at the national and local levels. States parties should also ensure that they refrain from discriminatory practices in international cooperation and assistance and take steps to ensure that all actors under their jurisdiction do likewise.

III. PROHIBITED GROUNDS OF DISCRIMINATION

15. Article 2, paragraph 2, lists the prohibited grounds of discrimination as "race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status". The inclusion of "other status" indicates that this list is not exhaustive and other grounds may be incorporated in this category. The express grounds and a number of implied grounds under "other status" are discussed below. The examples of differential treatment presented in this section are merely illustrative and they are not intended to represent the full scope of possible discriminatory treatment under the relevant prohibited ground, nor a conclusive finding that such differential treatment will amount to discrimination in every situation.

Membership of a group

16. In determining whether a person is distinguished by one or more of the prohibited grounds, identification shall, if no justification exists to the contrary, be based upon self-identification by the individual concerned. Membership also includes association with a group characterized by one of the prohibited grounds (e.g. the parent of a child with a disability) or perception by others that an individual is part of such a group (e.g. a person has a similar skin colour or is a supporter of the rights of a particular group or a past member of a group).

Multiple discrimination[9]

17. Some individuals or groups of individuals face discrimination on more than one of the prohibited grounds, for example women belonging to an ethnic or religious minority. Such cumulative discrimination has a unique and specific impact on individuals and merits particular consideration and remedying.

A. Express grounds

18. The Committee has consistently raised concern over formal and substantive discrimination across a wide range of Covenant rights against indigenous peoples and ethnic minorities among others.

"Race and colour"

19. Discrimination on the basis of "race and colour", which includes an individual's ethnic origin, is prohibited by the Covenant as well as by other treaties including the International Convention on the Elimination of Racial Discrimination. The use of the term "race" in the Covenant or the present general comment does not imply the acceptance of theories which attempt to determine the existence of separate human races.[10]

Sex

20. The Covenant guarantees the equal right of men and women to the enjoyment of economic, social and cultural rights.[11] Since the adoption of the Covenant, the notion of the prohibited ground "sex" has evolved considerably to cover not only physiological characteristics but also the social construction of gender stereotypes, prejudices and expected roles, which have created obstacles to the equal fulfilment of economic, social and cultural rights. Thus, the refusal to hire a woman, on the ground that she might become pregnant, or the allocation of low-level or part-time jobs to women based on the stereotypical assumption that, for example, they are unwilling to commit as much time to their work as men, constitutes discrimination. Refusal to grant paternity leave may also amount to discrimination against men.

---

[9] See para. 27 of the present general comment on intersectional discrimination.

[10] See the outcome document of the Durban Review Conference, para. 6: "*Reaffirms* that all peoples and individuals constitute one human family, rich in diversity, and that all human beings are born free and equal in dignity and rights; and strongly rejects any doctrine of racial superiority along with theories which attempt to determine the existence of so-called distinct human races."

[11] See art. 3 of the Covenant, and CESCR general comment No. 16.

Language

21. Discrimination on the basis of language or regional accent is often closely linked to unequal treatment on the basis of national or ethnic origin. Language barriers can hinder the enjoyment of many Covenant rights, including the right to participate in cultural life as guaranteed by article 15 of the Covenant. Therefore, information about public services and goods, for example, should also be available, as far as possible, in languages spoken by minorities, and States parties should ensure that any language requirements relating to employment and education are based on reasonable and objective criteria.

Religion

22. This prohibited ground of discrimination covers the profession of religion or belief of one's choice (including the non-profession of any religion or belief), that may be publicly or privately manifested in worship, observance, practice and teaching.[12] For instance, discrimination arises when persons belonging to a religious minority are denied equal access to universities, employment, or health services on the basis of their religion.

Political or other opinion

23. Political and other opinions are often grounds for discriminatory treatment and include both the holding and not-holding of opinions, as well as expression of views or membership within opinion-based associations, trade unions or political parties. Access to food assistance schemes, for example, must not be made conditional on an expression of allegiance to a particular political party.

National or social origin

24. "National origin" refers to a person's State, nation, or place of origin. Due to such personal circumstances, individuals and groups of individuals may face systemic discrimination in both the public and private sphere in the exercise of their Covenant rights. "Social origin" refers to a person's inherited social status, which is discussed more fully below in the context of "property" status, descent-based discrimination under "birth" and "economic and social status".[13]

Property

25. Property status, as a prohibited ground of discrimination, is a broad concept and includes real property (e.g. land ownership or tenure) and personal property (e.g. intellectual property, goods and chattels, and income), or the lack of it. The Committee has previously commented that

---

[12] See also the General Assembly's Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, proclaimed by the General Assembly in its resolution 36/55 of 25 November 1981.

[13] See paras. 25, 26 and 35, of the present general comment.

Covenant rights, such as access to water services and protection from forced eviction, should not be made conditional on a person's land tenure status, such as living in an informal settlement.[14]

Birth

26. Discrimination based on birth is prohibited and article 10, paragraph 3, of the Covenant specifically states, for example, that special measures should be taken on behalf of children and young persons "without any discrimination for reasons of parentage". Distinctions must therefore not be made against those who are born out of wedlock, born of stateless parents or are adopted or constitute the families of such persons. The prohibited ground of birth also includes descent, especially on the basis of caste and analogous systems of inherited status.[15] States parties should take steps, for instance, to prevent, prohibit and eliminate discriminatory practices directed against members of descent-based communities and act against the dissemination of ideas of superiority and inferiority on the basis of descent.

B. Other status[16]

27. The nature of discrimination varies according to context and evolves over time. A flexible approach to the ground of "other status" is thus needed in order to capture other forms of differential treatment that cannot be reasonably and objectively justified and are of a comparable nature to the expressly recognized grounds in article 2, paragraph 2. These additional grounds are commonly recognized when they reflect the experience of social groups that are vulnerable and have suffered and continue to suffer marginalization. The Committee's general comments and concluding observations have recognized various other grounds and these are described in more detail below. However, this list is not intended to be exhaustive. Other possible prohibited grounds could include the denial of a person's legal capacity because he or she is in prison, or is involuntarily interned in a psychiatric institution, or the intersection of two prohibited grounds of discrimination, e.g. where access to a social service is denied on the basis of sex and disability.

Disability

28. In its general comment No. 5, the Committee defined discrimination against persons with disabilities[17] as "any distinction, exclusion, restriction or preference, or denial of reasonable

---

[14] See CESCR general comments Nos. 15 and 4 respectively.

[15] For a comprehensive overview of State obligations in this regard, see general comment No. 29 (2002) of the Committee on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination on art. 1, para. 1, regarding descent.

[16] See para. 15 of the present general comment.

[17] For a definition, see CRPD, art. 1: "Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others."

accommodation based on disability which has the effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise of economic, social or cultural rights".[18] The denial of reasonable accommodation should be included in national legislation as a prohibited form of discrimination on the basis of disability.[19] States parties should address discrimination, such as prohibitions on the right to education, and denial of reasonable accommodation in public places such as public health facilities and the workplace,[20] as well as in private places, e.g. as long as spaces are designed and built in ways that make them inaccessible to wheelchairs, such users will be effectively denied their right to work.

Age

29. Age is a prohibited ground of discrimination in several contexts. The Committee has highlighted the need to address discrimination against unemployed older persons in finding work, or accessing professional training or retraining, and against older persons living in poverty with unequal access to universal old-age pensions due to their place of residence.[21] In relation to young persons, unequal access by adolescents to sexual and reproductive health information and services amounts to discrimination.

Nationality

30. The ground of nationality should not bar access to Covenant rights,[22] e.g. all children within a State, including those with an undocumented status, have a right to receive education and access to adequate food and affordable health care. The Covenant rights apply to everyone including non-nationals, such as refugees, asylum-seekers, stateless persons, migrant workers and victims of international trafficking, regardless of legal status and documentation.[23]

---

[18] See CESCR general comment No. 5, para. 15.

[19] See CRPD, art. 2: "'Reasonable accommodation' means necessary and appropriate modification and adjustments not imposing a disproportionate or undue burden, where needed in a particular case, to ensure to persons with disabilities the enjoyment or exercise on an equal basis with others of all human rights and fundamental freedoms."

[20] See CESCR general comment No. 5, para. 22.

[21] See, further, CESCR general comment No. 6.

[22] This paragraph is without prejudice to the application of art. 2, para. 3, of the Covenant, which states: "Developing countries, with due regard to human rights and their national economy, may determine to what extent they would guarantee the economic rights recognized in the present Covenant to non-nationals."

[23] See also general comment No. 30 (2004) of the Committee on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination on non-citizens.

Marital and family status

31. Marital and family status may differ between individuals because, inter alia, they are married or unmarried, married under a particular legal regime, in a de facto relationship or one not recognized by law, divorced or widowed, live in an extended family or kinship group or have differing kinds of responsibility for children and dependants or a particular number of children. Differential treatment in access to social security benefits on the basis of whether an individual is married must be justified on reasonable and objective criteria. In certain cases, discrimination can also occur when an individual is unable to exercise a right protected by the Covenant because of his or her family status or can only do so with spousal consent or a relative's concurrence or guarantee.

Sexual orientation and gender identity

32. "Other status" as recognized in article 2, paragraph 2, includes sexual orientation.[24] States parties should ensure that a person's sexual orientation is not a barrier to realizing Covenant rights, for example, in accessing survivor's pension rights. In addition, gender identity is recognized as among the prohibited grounds of discrimination; for example, persons who are transgender, transsexual or intersex often face serious human rights violations, such as harassment in schools or in the workplace.[25]

Health status

33. Health status refers to a person's physical or mental health.[26] States parties should ensure that a person's actual or perceived health status is not a barrier to realizing the rights under the Covenant. The protection of public health is often cited by States as a basis for restricting human rights in the context of a person's health status. However, many such restrictions are discriminatory, for example, when HIV status is used as the basis for differential treatment with regard to access to education, employment, health care, travel, social security, housing and asylum.[27] States parties should also adopt measures to address widespread stigmatization of persons on the basis of their health status, such as mental illness, diseases such as leprosy and women who have suffered obstetric fistula, which often undermines the ability of individuals to

---

[24] See CESCR general comments Nos. 14 and 15.

[25] For definitions, see the Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity.

[26] See CESCR general comment No. 14, paras. 12(b), 18, 28 and 29.

[27] See the guidelines published by the Office of the High Commissioner for Human Rights and the Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS) (2006), "International Guidelines on HIV/AIDS and Human Rights, 2006 Consolidated Version". Available online at: http://data.unaids.org/Publications/IRC-pub07/JC1252-InternGuidelines_en.pdf.

enjoy fully their Covenant rights. Denial of access to health insurance on the basis of health status will amount to discrimination if no reasonable or objective criteria can justify such differentiation.

Place of residence

34. The exercise of Covenant rights should not be conditional on, or determined by, a person's current or former place of residence; e.g. whether an individual lives or is registered in an urban or a rural area, in a formal or an informal settlement, is internally displaced or leads a nomadic lifestyle. Disparities between localities and regions should be eliminated in practice by ensuring, for example, that there is even distribution in the availability and quality of primary, secondary and palliative health-care facilities.

Economic and social situation

35. Individuals and groups of individuals must not be arbitrarily treated on account of belonging to a certain economic or social group or strata within society. A person's social and economic situation when living in poverty or being homeless may result in pervasive discrimination, stigmatization and negative stereotyping which can lead to the refusal of, or unequal access to, the same quality of education and health care as others, as well as the denial of or unequal access to public places.

IV. NATIONAL IMPLEMENTATION

36. In addition to refraining from discriminatory actions, States parties should take concrete, deliberate and targeted measures to ensure that discrimination in the exercise of Covenant rights is eliminated. Individuals and groups of individuals, who may be distinguished by one or more of the prohibited grounds, should be ensured the right to participate in decision-making processes over the selection of such measures. States parties should regularly assess whether the measures chosen are effective in practice.

Legislation

37. Adoption of legislation to address discrimination is indispensable in complying with article 2, paragraph 2. States parties are therefore encouraged to adopt specific legislation that prohibits discrimination in the field of economic, social and cultural rights. Such laws should aim at eliminating formal and substantive discrimination, attribute obligations to public and private actors and cover the prohibited grounds discussed above. Other laws should be regularly reviewed and, where necessary, amended in order to ensure that they do not discriminate or lead to discrimination, whether formally or substantively, in relation to the exercise and enjoyment of Covenant rights.

Policies, plans and strategies

38. States parties should ensure that strategies, policies, and plans of action are in place and implemented in order to address both formal and substantive discrimination by public and

private actors in the area of Covenant rights. Such policies, plans and strategies should address all groups distinguished by the prohibited grounds and States parties are encouraged, among other possible steps, to adopt temporary special measures in order to accelerate the achievement of equality. Economic policies, such as budgetary allocations and measures to stimulate economic growth, should pay attention to the need to guarantee the effective enjoyment of the Covenant rights without discrimination. Public and private institutions should be required to develop plans of action to address non-discrimination and the State should conduct human rights education and training programmes for public officials and make such training available to judges and candidates for judicial appointments. Teaching on the principles of equality and non-discrimination should be integrated in formal and non-formal inclusive and multicultural education, with a view to dismantling notions of superiority or inferiority based on prohibited grounds and to promote dialogue and tolerance between different groups in society. States parties should also adopt appropriate preventive measures to avoid the emergence of new marginalized groups.

Elimination of systemic discrimination

39. States parties must adopt an active approach to eliminating systemic discrimination and segregation in practice. Tackling such discrimination will usually require a comprehensive approach with a range of laws, policies and programmes, including temporary special measures. States parties should consider using incentives to encourage public and private actors to change their attitudes and behaviour in relation to individuals and groups of individuals facing systemic discrimination, or penalize them in case of non-compliance. Public leadership and programmes to raise awareness about systemic discrimination and the adoption of strict measures against incitement to discrimination are often necessary. Eliminating systemic discrimination will frequently require devoting greater resources to traditionally neglected groups. Given the persistent hostility towards some groups, particular attention will need to be given to ensuring that laws and policies are implemented by officials and others in practice.

Remedies and accountability

40. National legislation, strategies, policies and plans should provide for mechanisms and institutions that effectively address the individual and structural nature of the harm caused by discrimination in the field of economic, social and cultural rights. Institutions dealing with allegations of discrimination customarily include courts and tribunals, administrative authorities, national human rights institutions and/or ombudspersons, which should be accessible to everyone without discrimination. These institutions should adjudicate or investigate complaints promptly, impartially, and independently and address alleged violations relating to article 2, paragraph 2, including actions or omissions by private actors. Where the facts and events at issue lie wholly, or in part, within the exclusive knowledge of the authorities or other respondent, the burden of proof should be regarded as resting on the authorities, or the other respondent, respectively. These institutions should also be empowered to provide effective remedies, such as compensation, reparation, restitution, rehabilitation, guarantees of non-repetition and public apologies, and State parties should ensure that these measures are effectively implemented.

Domestic legal guarantees of equality and non-discrimination should be interpreted by these institutions in ways which facilitate and promote the full protection of economic, social and cultural rights.[28]

Monitoring, indicators and benchmarks

41. States parties are obliged to monitor effectively the implementation of measures to comply with article 2, paragraph 2, of the Covenant. Monitoring should assess both the steps taken and the results achieved in the elimination of discrimination. National strategies, policies and plans should use appropriate indicators and benchmarks, disaggregated on the basis of the prohibited grounds of discrimination.[29]

-----

[28] See CESCR general comments Nos. 3 and 9. See also the practice of the Committee in its concluding observations on reports of States parties to the Covenant.

[29] See CESCR general comments Nos. 13, 14, 15, 17 and 19, and its new reporting guidelines (E/C.12/2008/2).

CORONAVIRUS / ID-SYSTEMEN

LIBERTY REAGEERT OP PLANNEN VOOR VACCINATIEPASPOORT

[VERTALING VANUIT ENGELS]

Geplaatst op 13 jan.2021
Liberty heeft gereageerd op **nieuwe plannen voor "vaccinpaspoorten"** voor mensen die het COVID-19-vaccin hebben gekregen, en waarschuwt dat de voorstellen het risico lopen degenen die al het meeste risico lopen verder te marginaliseren:

Sam Grant, hoofd Beleid en Campagnes bij Liberty, zei: "We willen allemaal zo snel mogelijk uit deze pandemie komen, maar dit mag niet ten koste gaan van onze rechten of vrijheden of door de meest

gemarginaliseerde mensen in een nog meer precaire positie.

“Zelfs de introductie van een vrijwillig immuniteitspaspoort om te bewijzen of je een vaccin hebt gehad, kan ertoe leiden dat velen worden geblokkeerd voor essentiële openbare diensten, werk of huisvesting - en de meest gemarginaliseerde onder ons worden het zwaarst getroffen.

“Dit heeft ook bredere implicaties omdat elke vorm van immuniteitspaspoort de weg zou kunnen effenen voor een volledig identificatiesysteem - een idee dat herhaaldelijk is verworpen als onverenigbaar met het opbouwen van een rechten respecterende samenleving.

“Aangezien er geen duidelijk bewijs is dat vaccins de verspreiding van het virus voorkomen, voelt deze stap eerder als een opportunistische omweg dan als een serieuze weg uit de pandemie. De ministers hebben tot dusver terecht afstand genomen van gepraat over immuniteitspaspoorten en we dringen er bij hen op aan daar nu niet op terug te komen. We hebben altijd evenredige maatregelen ondersteund om levens te beschermen, maar dat mag niet ten koste gaan van onze rechten en vrijheden. "

Bron: libertyhumanrights.org.uk

31-01-2021

Report

THE
ROYAL
SOCIETY

14 FEBRUARY 2021

Twelve criteria for the development and use of COVID-19 vaccine passports

This rapid review of vaccine passports is from the Royal Society to assist in the understanding and control of COVID-19.

22 pages

UK

A/74/48037

Advance Unedited Version

Distr.: General
11 October 2019
Original: English

Seventy-fourth session
Item 72(b) of the provisional agenda*
Promotion and protection of human rights:
Human rights questions, including alternative approaches for improving the effective enjoyment of human rights and fundamental freedoms

Report of the Special rapporteur on extreme poverty and human rights**

Link:

https://archive.org/details/a-74-48037

A / 74/48037 16

In 1975 publiceerde Michel schreef Foucault over de 'dwingende gedragstechnologieën' die in de moderne samenleving worden gebruikt 'disciplineren en straffen' de armere klassen. In het boek “ *Discipline and Punish”* wordt beschreven hoe het panoptische (gevangenis)-systeem van Bentham zich uitbreidt naar de gehele samenleving. Om uit te leggen waarom deze lessen niet zijn geleerd in de digitale welzijnszorg staat, schrijft Shoshana Zuboff dat het systeem van 'surveillancekapitalisme' dat vandaag heerst ongekend is. Jack Balkin heeft de 'National Surveillance State 'als' een permanent kenmerk van het bestuur [dat] alomtegenwoordig zal worden in de tijd als de vertrouwde apparaten van de regelgevende en verzorgingsstaten.Digitale technologieën worden in de verzorgingsstaat gebruikt om te bewaken, te richten, lastig te vallen en begunstigden straffen, vooral de armsten en meest kwetsbaren onder hen.

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2
Vergaderjaar 2019–2020
26 643
Nr. 672
Informatie- en communicatietechnologie (ICT)
BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES EN VOOR RECHTSBESCHERMING
Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal Den Haag, 13 maart 2020
De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
R.W. Knops
De Minister voor Rechtsbescherming,
S. Dekker

VN rapport
Met veel interesse is kennisgenomen van het bovengenoemd rapport van de VN-rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten. Het rapport beschrijft de opkomst van de digitale verzorgingsstaat, waarin sociale bescherming en diensten steeds meer vorm krijgen via data-gedreven technologieën.

Report of the Special rapporteur on extreme poverty and human rights, Seventy-fourth session, item 72(b), 11 October 2019.

canstockphoto

INDECT (Intelligent informatiesysteem ter ondersteuning van observatie, zoeken en detectie voor de veiligheid van burgers in de stedelijke omgeving)

Het door de EU gefinancierde project "Intelligent informatiesysteem ter ondersteuning van observatie, zoeken en detectie voor de veiligheid van burgers in een stedelijke omgeving" (INDECT) werkte aan het ontwikkelen van oplossingen die waren ontworpen voor politie en andere wetshandhavingsinstanties in de EU. Het projectteam richtte zich op automatische dreigingsdetectie in stedelijke omgevingen en ontwikkelde een set tools die de besluitvorming ondersteunen bij het tegengaan van dreigingen en criminele activiteiten.
Europese wetenschappers en onderzoekers hebben oplossingen en tools ontwikkeld voor automatische detectie van bedreigingen. Het primaire doel was om geavanceerde en innovatieve algoritmen te ontwikkelen voor de ondersteuning van menselijke beslissingen bij het bestrijden van terrorisme en andere criminele activiteiten, zoals mensenhandel, kinderpornografie, opsporing van gevaarlijke situaties (bv. Overvallen) en het gebruik van gevaarlijke voorwerpen (bv. Messen of geweren) in openbare ruimtes. Efficiënte instrumenten om met dergelijke situaties om te gaan, zijn cruciaal om de veiligheid van de burgers te waarborgen.
Een aanzienlijk deel van het project was gewijd aan de ontwikkeling van tools en methoden voor gegevens- en privacybescherming. De verwerkte informatie wordt beschermd voordat deze wordt verzonden of opgeslagen om pogingen tot ongeoorloofde toegang te voorkomen. Er worden speciale instrumenten ontwikkeld om de privacy van de burgers te beschermen op gebieden die onder visuele controlesystemen vallen. De belangrijkste taken van INDECT kunnen worden onderverdeeld in 3 categorieën, zoals hieronder weergegeven:
De eerste categorie, "Intelligente monitoring voor bedreigingsdetectie", is gewijd aan de automatische detectie van bedreigingen uit de echte wereld (video- en audio-analyse)

In **de tweede categorie** van "Dreigingsdetectie in computernetwerken" (Internet Forensics) richtte het onderzoek zich op de identificatie van bronnen die kinderpornografie verspreiden, of informatie met betrekking tot de illegale handel in menselijke organen. Projectleden ontwikkelden software om de georganiseerde misdaad te bestrijden. Een van de belangrijkste tools die binnen deze categorie zijn ontwikkeld, is INACT, een systeem voor snelle detectie van kinderpornografie op opslagmedia (voornamelijk harde schijven) die door de politie zijn vastgelegd op basis van een bevel. INACT is vooral handig als de illegale inhoud verborgen is in grote datavolumes.
De derde categorie was gericht op de ontwikkeling van technieken voor gegevens- en privacybescherming. Projectleden werkten uit over technieken voor gegevens- en privacybescherming met behulp van digitale watermerken en cryptografische algoritmen.

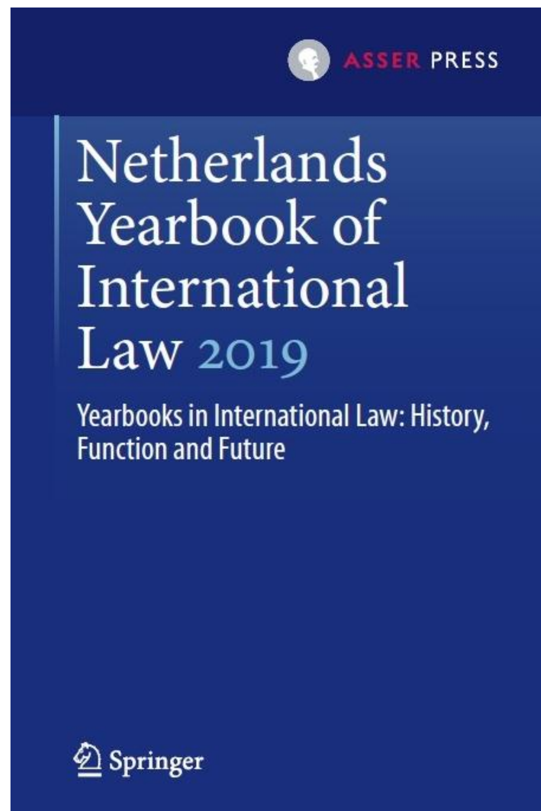

Netherlands Yearbook of International Law 2019

Otto Spijkers • Wouter G. Werner •
Ramses A. Wessel
Volume Editors
Netherlands Yearbook
of International Law 2019
Yearbooks in International Law: History,
Function and Future
Asser Press Springer

Pages: 399
Year: 2019
English

Indirecte vaccinatieplicht

Hugo de Jonge (8 maart 2021) persconferentie

Daarnaast gaan we toegangstesten. Met de zogeheten fieldlabs doen we onderzoek naar hoe we met testen nu al grote bijeenkomsten mogelijk kunnen maken. Met proefcongressen, theatervoorstellingen en evenementen waarin we bezoekers vooraf testen. En met dat toegangstesten zijn we strikt, je moet met een testbewijs kunnen laten zien dat je kort ervoor negatief getest bent, want anders kom je niet binnen. De eerste resultaten van dat onderzoek zijn echt bemoedigend. Het lukt om mensen die besmet zijn vooraf te vinden en van een evenement zo geen feest voor het virus te maken.
En die app die we gaan gebruiken voor het toegangstesten, de coronacheck-app, laat aan de deur zien, via een QR-code dat je een negatieve testuitslag hebt gehad en er dus een hele kleine kans is dat je besmettelijk bent. En we onderzoeken nu of die app eenzelfde 'sein veilig' kan geven als je gevaccineerd bent, dan moeten we wel zeker weten– als je gevaccineerd bent – je het virus ook niet meer overdraagt. Door het zo te regelen, weet degene straks aan de deur niet om welke reden jij niet besmettelijk bent en dus een groen vinkje in die app krijgt. Maar laat ik heel duidelijk zeggen: Niemand moet zich verplicht voelen, niemand moet verplicht worden om te bewijzen dat hij of zij gevaccineerd is. Geen directe of indirecte vaccinatieplicht dus.

Coronatoegangspas: Ook gevaccineerde mensen blijken (helaas) besmettelijk te kunnen zijn

Naast de verkilling van de samenleving en de onduidelijke voordelen, zal de coronatoegangspas ook de sociaaleconomische tweedeling in onze samenleving verder vergroten. Of je je als ongevaccineerde laat testen zal onder andere gaan afhangen van je economische situatie. De testlocaties zitten voor de meeste mensen niet om de hoek. Gemakshalve lijken we bij de invoering van de coronapas te zijn vergeten dat mensen met een krappe beurs ook een beperkte actieradius hebben. De coronatoegangspas sluit arme mensen harder uit dan rijkere mensen.

Bron: de Volkskrant

Aart Nederveen, Yke Bauke Eisma en Anton van den Beukel

25 september 2021, 09:00

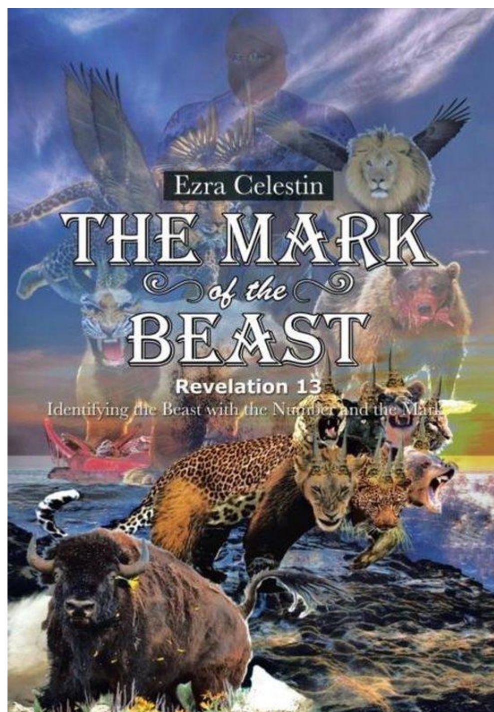

Inhoud

Taal	Engels
Bindwijze	Hardcover
Verschijningsdatum	juli 2014
Aantal pagina's	164 pagina's
Illustraties	Nee

Betrokkenen

Auteur(s)	Ezra Celestin
Uitgever	Authorhouse

EAN

EAN	9781496923820
	Engels

De Jonge waarschuwt: ‘Wie voor toilet naar binnen gaat, moet ook QR-code tonen’

Tenzij er een dixi-toilet naast het terras staat, dan hoef je niet naar binnen.

Bron: ad.nl

20 september 2021

Hoe groot is het besmettingsgevaar op een openbaar toilet?

27 mei 2020

Vanaf 1 juni worden de coronamaatregelen versoepeld en mogen bijvoorbeeld restaurants weer open. Maar wat als je opeens met hoge nood zit? Daarom vandaag in de dagelijkse corona-update antwoord op de vraag: hoe zit het met het besmettingsgevaar op openbare toiletten?

Dat willen Robin, Saskia en Lydia weten. Ook zijn ze benieuwd of er weer meer wc's opengaan.

Ivo Thonon van Toiletalliantie, dat bestaat uit een aantal stichtingen en verenigingen, zegt dat er meer toiletten beschikbaar zullen zijn vanaf 1 juni. "Nu zijn er zo'n 500 van de 7500 openbare toiletten in Nederland geopend. Vanaf 1 juni, als de horeca opengaat, zullen er naar schatting 5000 toiletten weer bereikbaar moeten zijn."

Maar er zit wel een addertje onder het gras, waarschuwt Thonon. "Er zal horeca zijn die mensen een toiletbezoek gaat weigeren. Straks mogen ze binnen maximaal 30 gasten hebben. En als het dus vol zit, mag niemand van het terras of van buitenaf naar binnen. Ook niet bij hoge nood."

Lees ook:

Tekort aan openbare toiletten: 'Wordt erger na 1 juni'

Maar stel dat je naar de wc moet, hoe zit het dan met de hygiëne? Want openbare toiletten zijn al lastig schoon te houden, en uit onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) blijkt dat het coronavirus ook in de poep kan zitten van iemand die besmet is. "Bij ongeveer de helft van alle coronapatiënten wordt het virus behalve in de neus ook in de ontlasting gevonden en bij enkele patiënten in de urine."

Het RIVM heeft het virus in het riool aangetroffen; volgens het instituut een betrouwbare methode voor het vaststellen van virusinfecties bij mensen.

Diarree

Maar loop je daarmee ook meer risico op de wc? Clara Belzer, microbioloog aan de Universiteit van Wageningen, zegt tegen RTL Nieuws dat het besmettingsgevaar in toiletten niet is onderzocht. "We weten het niet, maar onderzoekers denken toch dat er een verhoogd risico is. Sommige coronapatiënten hebben darmproblemen als buikpijn en diarree."

Een besmet persoon raakt net als ieder ander op een openbaar toilet de deurklink, de kraan, de spoelknop, een handdoek, wc-papier en de wc-bril aan. Vervolgens kunnen er andere toiletbezoekers in contact komen met virusdeeltjes. "Als het virus op je handen komt, dan kun je besmet raken door je gezicht aan te raken."

Wat ook nog een mogelijkheid is, is dat het virus door het doorspoelen van de wc in de lucht terechtkomt. In kleine druppeltjes, zogenoemde aerosolen. "Om dat te voorkomen zou je de deksel op de pot dicht moeten houden tijdens het doorspoelen", vertelt Belzer. "En dan 2 minuten dichthouden."

Aerosolen komen ook vrij bij bijvoorbeeld ademen en praten. Het RIVM gaat er vooral vanuit dat het coronavirus zich niet via deze heel kleine deeltjes verspreidt, maar alleen via de grotere druppels die vrijkomen bij hoesten en niezen. "Er is nog geen bewijs dat het virus langere tijd in de lucht kan blijven en zich zo kan verspreiden", schrijft het instituut op zijn site.

Kleine ruimte

Dus hoe besmettelijk die kleine druppeltjes zijn, is niet bekend. Maar één ding is voor microbioloog Belzer helder: een wc is maar een kleine ruimte. "Als een besmet persoon het virus uitscheidt in zo'n kleine ruimte waar veel mensen in elkaars zone komen, dan is het risico groter dan als dat niet het geval is."

Bewustwording is daarom erg belangrijk. "En zorg dat je altijd goed je handen wast na een toiletbezoek." Wat volgens Belzer ook kan helpen, is als mensen zelf de boel desinfecteren vóórdat ze op de wc gaan zitten.

Lees ook:
Kan corona zich ook verspreiden als iemand alleen maar praat?

Want om risico's uit te sluiten zou een wc na ieder bezoek gereinigd moeten worden. Maar dat is in kantoorpanden of restaurants lastig bij te houden. Wel kunnen bedrijven zelf reinigingsmiddelen verstrekken, zodat je voor je toiletbezoek aan reiniging kan doen.

Water en zeep

Volgens de Maag Lever Darmstichting lijkt verspreiding van het coronavirus via ontlasting tot nu toe geen belangrijke rol te spelen. "Wél blijft het belangrijk om geregeld handen te blijven wassen, zeker na toiletbezoek, zodat elke mogelijkheid tot verspreiding zoveel mogelijk wordt beperkt."

Dat laatste is volgens het RIVM ook het belangrijkste. "Door regelmatig je handen te wassen met water en zeep, zorg je ervoor dat je handen schoon worden en verwijder je ziekteverwekkers."

Bron: rtlnieuws.nl.

Digital Health Passports for COVID-19:
Data Privacy and Human Rights Law

UNIVERSITY OF EXETER

UK RI Economic and Social Research Council

REPORT:

Digital Health Passports for COVID-19:
Data Privacy and Human Rights Law

University of Exeter

UK RI Economic and Social Research Council

2021

EW

De Jonge wil snelle invoering vaccinpaspoort voor aansluiting bij EU-blok

Als het aan het kabinet ligt, krijgt Nederland nog voor de zomer een vaccinatiebewijs. Wie dit op zak heeft, kan straks reizen binnen Europa en ongestoord locaties en evenementen in Nederland bezoeken die de regering als niet-essentieel beschouwt. Daaronder vallen horeca, cultuur, georganiseerde jeugdactiviteiten en sport.

Wie in een hoogrisicogebied is geweest en een bewijs op zak heeft, hoeft ook niet meer in quarantaine. Wie er niet voor kiest om zich te laten vaccineren, moet zich vooraf laten testen. Mogelijk krijgen Nederlanders die antistoffen hebben ook een vaccinatiepaspoort.

Lees ook over dit onderwerp: Terwijl Fieldlab experimenteert, krijgt vaccineren eindelijk vaart

Dit meldde minister van Volksgezondheid Hugo de Jonge (CDA) dinsdag in een brief aan de Tweede Kamer. Begin juni neemt het kabinet een officieel besluit over de invoering. De Tweede Kamer heeft daarna drie weken de tijd om zich te buigen over alle aspecten van het voorstel. De Jonge wil dat Nederland zich dan nog voor de zomervakantie aansluit bij een Europese verordening waaruit een EU-vaccinatiepaspoort zal rollen. Brussel streeft ernaar die verordening op 21 juni in werking te laten treden.

Hoe werkt het?

Het vaccinatiepaspoort moet worden gekoppeld aan Digi-D. Bezoekers kunnen QR-codes bij activiteiten en voorzieningen laten scannen. De systemen worden EU-breed op elkaar afgestemd.

Een sleutelrol hierin is waarschijnlijk weggelegd voor de CoronaCheck-app. Die wordt nu bij pilotevents gebruikt om een negatieve testuitslag te kunnen laten zien. De bedoeling is dat gevaccineerden via de app uiteindelijk ook hun vaccinatiestatus kunnen laten zien. Daarnaast wordt er ook gewerkt aan een papieren optie, voor gevaccineerden die geen smartphone hebben. Maar hoe de app in de Europese plannen geïntegreerd moet worden is nog niet duidelijk.

Wie zich niet wil laten vaccineren, kan overigens van dezelfde app gebruikmaken als gevaccineerden, maar moet daarmee een negatieve testuitslag laten zien.

Donderdag om 10.30 uur is er Kameroverleg over het voorstel.

Gemengde reacties

D66-Kamerlid Jan Paternotte is positief. ‘Mooi! Vrijheid teruggeven aan wie vaccinatiebewijs (of test) kan laten zien. Goed dat kabinet zich er duidelijk voor uitspreekt. Denemarken werkt hier al weken mee en opent zo theaters & musea. Duitsland start nu. Nederland moet z.s.m. mee in deze kopgroep.’

‘Géén vaccinatieplicht. Géén dwang of drang. Dat zei mijn aangenomen motie,’ twittert PVV-leider Geert Wilders. ‘En nu wil Hugo de Jonge het vaccinatiepaspoort overal inzetten. Dat is pure drang, stop daarmee!!’

Lees ook het commentaar van Bram Hahn: Hoog tijd voor concrete exitstrategie

‘Musea, cafés, restaurants, theaters, sportwedstrijden. Laten we ze sneller openen! En mensen toegang geven met bewijs dat je vrij van corona bent: óf vaccinatie/immuniteit óf een test. Sneller méér vrijheid. Hoe kan een partij met vrijheid in de naam daar nou tegen zijn?’ reageert Paternotte op Wilders.

‘Wetgevingsoverleg hierover is 6 mei vanaf 10.30 uur. Te volgen via Debat Direct (app) of tweedekamer.nl. (Let wel: Er is min. 10 uur voor ingepland, dus wordt lange zit, mocht u willen volgen),’ twittert BBB-leider Caroline van der Plas. ‘Stemmingen zijn week erop. Het staat dus nog niet vast.‘

FVD-Kamerlid Wybren van Haga retweet een twitteraar die schrijft: ‘Geen complottheorie dus. Gewoon een voldongen feit. Vaccinatiepaspoort gaat ook in binnenland gelden.’

Privacy First heeft grote bezwaren

Belangenorganisatie Privacy First heeft grote bezwaren tegen het vaccinatiebewijs. ‘Het is een zware inbreuk op grondrechten en mensenrechten,’ zegt Vincent Böhre, directeur en jurist van de stichting.

‘Ons voornaamste bezwaar is dat het een tweedeling in de samenleving creëert. Dat je in de nabije toekomst als burger alleen nog maar aan het maatschappelijk leven kunt deelnemen met een coronapaspoort of een gezondheidsbewijs,’ zegt Böhre. Volgens hem leidt de maatregel ook tot discriminatie, op basis van medische status. ‘En er geldt een algeheel discriminatieverbod in het Europees recht, al decennia lang. Je mag niet discrimineren op welke grond dan ook. Dat wordt nu met voeten getreden.’

Lees ook: Is Nederland op weg naar een testsamenleving?

Böhre wijst ook op de risico’s van privacyschending. ‘In de toekomst word je gedwongen om je medische status kenbaar te maken, namelijk of je wel of niet bent gevaccineerd, of je wel of niet een ziekte onder de leden hebt, door middel van een testbewijs. Onder het privacyrecht mag dat pertinent niet, want je mag mensen nooit dwingen om hun medische gegevens kenbaar te maken.’

Volgens hem is het invoeren van een vaccinatiebewijs ook niet nodig omdat er goede alternatieven zijn. ‘Maar die zijn nooit serieus overwogen door de overheid. Wij zien de maatschappelijke noodzaak niet, en de proportionaliteit van dit hele verhaal evenmin.’

Reisbranche optimistisch

Reisbrancheorganisatie ANVR juicht de boodschap van De Jonge toe. ‘Als we snel van start gaan, kunnen we rekenen op een semi-normale zomer,’ aldus een woordvoerder. ‘De reisbranche ligt nu al bijna vijftien maanden stil.’

De woordvoerder wijst erop dat ‘een vaccinatiebewijs natuurlijk goed en noodzakelijk is om weer vrij te kunnen reizen’. ‘Maar dan moet je ook wel echt veel vaccineren.’

5 mei 2021

Deel dit artikel:

Fleur Verbeek

Fleur Verbeek (1991) werkt sinds oktober 2017 als redacteur bij EW. Ze studeerde Journalistiek aan de Hogeschool van Utrecht.

Culturele rechten vallen samen met de sociaaleconomische rechten onder het VN-verdrag EcSoCu uit 1966. Culturele rechten houden in dat iedereen recht heeft op: Het deelnemen aan de cultuur van zijn gemeenschap of andere culturen. ... Bescherming van culturele producten, zoals artistiek of wetenschappelijk werk,(Bron: Amnesty)

Commentaar: IFUD of Human Rights:

De nederlandse staat zet international verdragen opzij.

Recht op eerlijk proces

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

35 784

Verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces

Nr. 1

KONINKLIJKE BOODSCHAP

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een voorstel van wet houdende verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces.

De memorie van toelichting, die het wetsvoorstel vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

’s-Gravenhage, 31 maart 2021 Willem-Alexander

kst-35784-1
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

35 784

Verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces

Nr. 2

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:
Alzo Wij in overweging genomen hebben dat de wet van 21 februari 2018 (Stb. 2018, 88), heeft verklaard dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces;
Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL I

De Grondwet ondergaat de in artikel II omschreven veranderingen.

ARTIKEL II

Artikel 17 van de Grondwet wordt als volgt gewijzigd:

1. Voor de tekst wordt de aanduiding «2.» geplaatst.

2. Voor het tweede lid (nieuw) wordt een lid ingevoegd, luidende:
1. Ieder heeft bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen of bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging recht op een eerlijk proces binnen een redelijke termijn voor een onafhankelijke en onpartijdige rechter.

kst-35784-2
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2021

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister-President, Minister van Algemene Zaken,

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

De Minister voor Rechtsbescherming,

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2020–2021

35 784

Verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces

Nr. 4

ADVIES AFDELING ADVISERING RAAD VAN STATE EN NADER RAPPORT[1]

Hieronder zijn opgenomen het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State d.d. 16 december 2020 en het nader rapport d.d. 26 maart 2021, aangeboden aan de Koning door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mede namens de Minister-President, Minister van Algemene Zaken en de Minister voor Rechtsbescherming. Het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State is cursief afgedrukt.

Blijkens de mededeling van de Directeur van Uw kabinet van 11 december 2020, nr. 2020002543, machtigde Uwe Majesteit de Afdeling advisering van de Raad van State haar advies inzake het bovenvermelde voorstel van wet rechtstreeks aan mij te doen toekomen. Dit advies, gedateerd 16 december 2020, nr. W01.20.0460/I, bied ik U hierbij aan.

De tekst van het advies treft u hieronder aan, voorzien van mijn reactie.

Bij Kabinetsmissive van 11 december 2020, no.2020002543, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mede namens de Minister-President, de Minister van Algemene Zaken en de Minister voor Rechtsbescherming, bij de Afdeling advisering van de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt het voorstel van wet houdende verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces, met memorie van toelichting.

De Afdeling advisering van de Raad van State heeft geen opmerkingen bij het voorstel en adviseert het voorstel bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in te dienen.

Gelet op artikel 26, zesde lid jo vijfde lid, van de Wet op de Raad van State, adviseert de Afdeling dit advies openbaar te maken.

[1] De oorspronkelijke tekst van het voorstel van wet en van de memorie van toelichting zoals voorgelegd aan de Afdeling advisering van de Raad van State is ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer

kst-35784-4
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2021

De vicepresident van de Raad van State,
Th. C. de Graaf

Het voorstel geeft de Afdeling advisering van de Raad van State geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

Ik verzoek U, mede namens de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, en de Minister voor Rechtsbescherming, het hierbij gevoegde voorstel van wet en de memorie van toelichting aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te zenden.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
K.H. Ollongren

Raad van State

No.W01.20.0460/I 's-Gravenhage, 16 december 2020

Bij Kabinetsmissive van 11 december 2020, no.2020002543, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mede namens de Minister-President, de Minister van Algemene Zaken en de Minister voor Rechtsbescherming, bij de Afdeling advisering van de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt het voorstel van wet houdende verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een bepaling over het recht op een eerlijk proces, met memorie van toelichting.

De Afdeling advisering van de Raad van State heeft geen opmerkingen bij het voorstel en adviseert het voorstel bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in te dienen.

Gelet op artikel 26, zesde lid jo vijfde lid, van de Wet op de Raad van State, adviseert de Afdeling dit advies openbaar te maken.

De vice-president van de Raad van State,

AAN DE KONING

MARGIN APPRICIATION

Op het niveau van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens wordt in een ruime beoordelingsmarge toegewezen naar een zekere "tolerantie" die de organen van Straatsburg (de lidstaten) zullen toestaan aan de nationale wetgevende, uitvoerende, administratieve en gerechtelijke organen". ... Het is in 1956 in de jurisprudentie van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens opgenomen.

ICESCR die geen uitzonderingsclausule heeft. De huidige COVID-19-pandemie kan als 'openbaar' worden aangemerkt noodsituatie die het leven van de natie bedreigt "en afwijking van verplichtingen die onder het EVRM zijn aangegaan, kan dat worden beschouwd als essentieel voor de " veiligheid van de mensen".

Dit betekent echter niet dat de Staten hebben in dit opzicht een onbeperkte macht. Volgens artikel 15, lid 1, EVRM is het mogelijk afwijken "voor zover strikt vereist door de behoeften van de situatie" en op voorwaarde dat de maatregelen niet in strijd zijn met de andere verplichtingen van de staat krachtens internationaal recht.

Bron: rug.nl
Aikaterini Tsampi, universitair docent internationaal publiekrecht, afdeling grensoverschrijdende zaken Rechtsgeleerdheid, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen.
27-03-2020,(artikel oorspronkelijk in het Engels): Public Health and the European Court of Human Rights: Using Strasbourg's Arsenal in the COVID-19 Era.

BESPREKING

Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.

De uiteindelijke beslissing over hoeveel speelruimte de nationale autoriteiten moeten krijgen, hangt af van het gewicht dat het Hof hecht aan de volgende factoren: de Europese consensus, de aard van het recht en het doel dat met de bestreden maatregel wordt nagestreefd. Dit is de reden waarom de sleutel om te begrijpen hoe en waar discretie legitiem ontstaat, is om volledig begrijpen welke middelen het Hof probeert om een redelijk evenwicht tussen de twee belangen te te bereiken. Desalniettemin is de codering van de wijze waarop de beoordelingsmarge van toepassing is van groot belang, **aangezien de Conventie niet in het belang van de staten is opgericht, maar in het belang van hun burgers**.

Het recht – ook het strafrecht- dient er vooral te zijn om onmachtige te beschermen.In Nederland is dit precies andersom.Het recht beschermt en bevoordeelt de politieke en economische heersende klasse.Het recht is een monopolitisch machtsmiddel van de heersende klasse met een eigen staat van heersers in de staat. Zodra klokkenluiders er een vinger naar uitstrekken sluit het systeem zich hermetisch.Iedere aanval op de staat en het systeem wordt door het O.M. en de rechters onmiddellijk afgeblokt ten detrimente van de sociale emancipatie en de ontplooiingsmogelijkheden van de zwakken of machtelozen.*[De overheid zet politieke opposanten en mensenrechtenverdedigers buitenspel door een conflict met diezelfde overheid of de gevestigde orde,te medicaliseren.Door gebruik te maken van criminele keurigsartsen die met hun medische verantwoordelijkheid geen probleem hebben de hand te lichten d.m.v. frauduleuze in psychiatrische rapportages vermelde conclusies].*De overheid verafschuwt en verbant moedwillig wetenschappers die twijfelen aan de orthodoxe standpunten.Zeer vaak worden klokkenluiders die op tekortkomingen in de gangbare theorieën of interpretatie van de gevestigde belangen wijzen gelabeld als zonderlingen. Zodat hun denkbeelden daarna probleemloos genegeerd kunnen worden.Ook wordt hen systematisch belet om conferenties te bezoeken,zodat hun ideeën geen publiek kunnen vinden.Deze praktijken zijn weloverwogen belemmeringen om vrije wetenschappelijke gedachten tegen te houden,ze zijn extreem onwetenschappelijk en crimineel. *[de zaak van defensie klokkenluider Spijkers was een overduidelijk geval van politiek misbruik van de psychiatrie volgens SS-model].*De schijn van bonafiditeit door de Nederlandse overheid die ze wekken met rapporten en toespraken over mensenrechten,fungeren als dekmantel voor roofzuchtige en door winstbejag gedreven misdadige praktijken.

De Staat der Nederlanden misbruikt de MARGIN OF APPRICIATION in het belang en voordeel van de Staat met gebruik van een dure landsadvocaat.Dus niet in het belang van hun burgers.Door steeds de bovengrens of ondergrens van de margin of appriciation te verkiezen.Naargelang steeds weer opnieuw in het voordeel van de Nederlande Staat. Hierdoor is een individueel of NGO op voorhand kansloos tegenover de machtige Staat om het recht te kunnen krijgen.
https://archive.org/details/rutte-almacht-overheid

De Telegraaf

Mensenrechtenhof: land mag vaccinatie verplichten

8 april 2021
Gisteren, 14:21 in BUITENLAND

STRAATSBURG - Landen kunnen hun burgers verplichten zich te laten inenten, oordeelt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Bijvoorbeeld als zij tot de conclusie komen dat de volksgezondheid dat vraagt.

Het hof in Straatsburg sprak zich uit over de vaccinatieplicht die in Tsjechië geldt. Kinderen moeten daar tegen negen ziektes worden ingeënt.

’Inentingscampagne’

Die uitspraak is belangrijk voor de inentingscampagne tegen het coronavirus, denkt mensenrechtendeskundige Nicolas Hervieu. Het hof schept ruimte voor een eventuele verplichte coronaprik, meent de Franse jurist. Hij wijst erop dat het hof het principe onderschrijft dat van mensen die minder gezondheidsrisico’s lopen, gevraagd kan worden zich te vaccineren om zo kwetsbaren te beschermen. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens ziet toe op het Europese mensenrechtenverdrag. Uitspraken gelden voor alle ondertekenaars, ook voor Nederland. Het kabinet heeft steeds gezegd dat de coronaprik vrijwillig moet blijven.

Commentaar:
Vaccins voor kinderen kun je niet vergelijken met coronavaccins die nog in een experimentele pijplijn verkeren, internationale verdragen verbieden medische experimenten zonder toestemming.

Vaccinaties voor kinderen

Er zijn verschillende vaccinaties voor kinderen, bekend onder de afkortingen DKTP, BMR, DTP en Hib. De eerste staat voor difterie, kinkhoest, tetanus, poliomyelitis en de tweede voor bof, mazelen en rodehond.

Uitspraak:

https://archive.org/details/countries-can-require-their-citizens-to-be-vaccinated

Margin of Appreciation-doctrine

Wanneer staten hun beoordelingsmarge “margin of appreciation” te ruim uitoefenen, kunnen er meerdere en dus inconsistente interpretaties van hun internationaalrechtelijke verplichtingen ontstaan.

https://archive.org/details/margin-appreciation-doctrine-en

CONCLUSIES

"marge of appreciation"

COUNCL of EUROPE

coe.int

Vóór de ondertekening van het verdrag hadden de staten een discretionaire bevoegdheid met betrekking tot de bescherming van de mensenrechten op nationaal niveau.
Ten tijde van de handhaving werd het verdrag als minimumnorm bekrachtigd door de lidstaten van de Raad van Europa. Dit betekent dat de staten de mogelijkheid hebben om een hoger niveau van bescherming van deze rechten te waarborgen, en ook de verplichting om de norm niet te verlagen binnen hun eigen rechtsstelsels.
Gezien het doel een gemeenschappelijke norm te creëren, gaven de staten een aanzienlijk deel van hun soevereiniteit op, die werd gezien als keuzevrijheid bij de implementatie van een nationaal systeem van mensenrechtenbescherming. In deze context is de beoordelingsmarge alleen te vinden in verschillende domeinen die de vrijheid van handelen van de staten behouden.
De beoordelingsmarge gaat echter hand in hand met het Europese toezicht. De grondgedachte achter de Europese herziening ligt in de fundamentele rol van het Hof als arbiter tussen de staten en hun burgers.
Dit impliceert dat het Hof een billijk evenwicht moet vinden tussen twee uiteenlopende belangen: het belang van de staten bij het handhaven van een ruimere beoordelingsbevoegdheid en het belang van de verzoeker bij het genieten van een hoger beschermingsniveau. De belangen zijn tegengesteld doordat een ruimere beoordelingsbevoegdheid doorgaans een lagere beschermingsnorm voor de burger betekent.
Daarom kan de leer van de beoordelingsmarge worden geanalyseerd vanuit twee verschillende gezichtspunten: die van de staat en die van het individu.
Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.
De uiteindelijke beslissing hoeveel speelruimte de nationale autoriteiten krijgen, hangt af van het gewicht dat het Hof hecht aan de volgende factoren: de Europese consensus, de aard van het recht en het doel dat met de bestreden maatregel wordt nagestreefd.
Dit is de reden waarom de sleutel om te begrijpen hoe en waar discretie legitiem ontstaat, is om volledig te begrijpen welke middelen het Hof probeert om een redelijk evenwicht tussen de twee belangen te bereiken.
Desalniettemin is de codering van de wijze waarop de beoordelingsmarge van toepassing is van groot belang, aangezien het verdrag niet in het belang van de staten is opgericht, maar in het belang van hun burgers.

TABEL VAN DE GEVALLEN VOOR HET EUROPEES HOF VOOR DE MENSENRECHTEN
(in de volgorde van hun analyse in de huidige studie)

· Handyside tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 7 december 1976
· Malone tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 8 augustus 1984.
· Silver tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 23.03.1983
· Sunday Times tegen het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 26.04.1979
· James en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 21.02.1986
· Vereinigung Demokratischer Soldaten Osterreichs und Gubi v Oostenrijk, arrest van 19.12.1994
· Campbell tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 25.03.1992
· Delcourt tegen België, arrest van 17.01.1970
· Dudgeon tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 22.10.1981
· Muller tegen Zwitserland , arrest van 24.05.1988.
· Marckx v. België, arrest van 13.06.1979
· Rasmussen tegen Denemarken, arrest van 28.11.1984

· Griekenland tegen het Verenigd Koninkrijk 1958-1959
· Denemarken, Noorwegen, Zweden en Nederland tegen Griekenland-5.11.1960;
· Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 18.01.1978
· Lawless tegen Ierland, vonnis van 01.071961
· Brannigan en McBride tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 26.5.1993
· Aksoy v. Turkije, vonnis van 18.12.1996
· Dickson v. Verenigd Koninkrijk, arrest van 04.12.2007
· Evans v. Verenigd Koninkrijk, vonnis van 25.04.2007
· Open Door en Dublin Well Woman v. Ierland, arrest van 29.10.1992
· Norris v. Ierland, arrest van 26.10.2007. 1988
· Otto-Preminger-Institut tegen Oostenrijk, arrest van 20 september 1994
· Parti Nationaliste Basque - Organisation Régionale d'Iparralde tegen Frankrijk, arrest van 7 september 2007
· Sidiropoulos en anderen tegen Griekenland, arrest van 10 juli 1998 · United Communist Partij van Turkije en anderen tegen Turkije, arrest van 30.01.1998
· Klass en anderen tegen Duitsland, arrest van 06.09.1978
· Lambert tegen Frankrijk, arrest van 24.08.1998
· Hatton tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 03.07.1978. 2003
· Ždanoka tegen Letland, arrest van 16 maart 2006 ·
Wingrove tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 26 november 1996
· Tavli tegen Turkije, arrest van 9
februari 2007 · Dahlab tegen Zwitserland, arrest van 15 februari 2001
· Sahin v. Turkije, arrest van 10.11.2005
· Eski v. Oostenrijk, arrest van 25.04.2007
· Zaak "Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" tegen België, arrest van 09.02.2007. 1967
· Petrov tegen Bulgarije, arrest van 22.05.2008
· Runkee en White tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 10.05.2007
· Frette tegen Frankrijk, arrest van 26.02.2002
· Abdulaziz, Cabales en Balkandaly tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 28.05.1985
· Engel en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 8.06.1976
· Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH tegen Nederland, arrest van 23.02.1995
· Lithgow en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 8.06. 1986
· Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão en anderen tegen Portugal, vonnis van 11.01.2000
· Hakansson en Sturesson v. Zweden, vonnis van 21.02.1990
· Agosi tegen het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 24.10.1986
· Öneryildiz v. Turkije, vonnis van 30.11.2004,
· Jantner v. Slowakije, vonnis van 4.03.2003
· Kopecký v. Slowakije, vonnis van 28.09.2004
· Păduraru v. România, vonnis van 01.12.2005
· De voormalige koning van Griekenland en anderen tegen Griekenland, arrest van 23.11.2000
· Vasilescu v. Roemenië, vonnis van 22.05.1998
· Beyeler v. Italië, arrest van 05.01.2000
· Sovtransavto Holding v. Oekraïne, arrest van 25.07.2002
· Broniowskiv v. Polen, arrest van 22 juni 2004
· Fayed tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 21 september 1994
· Golder tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 21 februari 1975
· Bakan tegen Turkije, arrest van 12 juni 1994. 2007
· Z en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk,
arrest van 10 mei 2001 · Ruiz Torija tegen Spanje - arrest van 9 december 1994.

· Colozza v. Italië arrest van 12.02.1985
· Quaranta v. Zwitserland vonnis van 24.05.1991
· Hadjianastassiou v. Griekenland arrest van 16.12.1992
· Guisset tegen Frankrijk, vonnis van 26.09.2000
· Kjeldsen, Busk Madsen en Pedersen v. Denemarken, arrest van 25.12.1976
· W en DM en HI tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 06.03.1984
· X tegen België, arrest van 29.09.1975.
· X tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 02.05.1978
· DH en anderen tegen de Tsjechische Republiek, arrest van 13.11.2007
· Oršuš en anderen tegen Kroatië, arrest van 17.07.2008
· Gitonas en anderen tegen Griekenland, arrest van 01.07.1997
· Santoro V. Italië, arrest van 01.07.2004
· Krasnov en Skuratov tegen Rusland, arrest van 19 2007
· Sarukhanyan tegen Armenië, arrest van 27.05.2008
· Mathieu-Mohin en Clerfayt tegen België, arrest van 1987/02/03
· Yumak en Sadak v. Turkije, oordeel van 30,01. 2007
· Hirst tegen het Verenigd Koninkrijk (nr. 2), arrest van 30 maart 2004
· Campagnano tegen Italië, arrest van 23 maart 2006
· Pretty v. Verenigd Koninkrijk, arrest van 29.07.2002
· Chahal v. Verenigd Koninkrijk, arrest van 15 november 1996
· Ahmed v. Oostenrijk, arrest van 17.12.1996
· Zarb Adami v. Malta, arrest van 20.09.2006
· Van Der Mussele, vonnis van 23.11.1983
· NC tegen Italië, vonnis van 18.12.2002
· Ambruszkiewicz v. Polen, vonnis van 04.05.2006
· McKay v. Het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 03.10.2006
· Ladent v. Polen, arrest van 18.06.2008

BIBLIOGRAFIE

· S. Greer - *The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights* , Council of Europe, 2000
· G. Nolte - General *Principles of German and European Administrative Law - A Comparison in Historical Perspective* , Modern Law Review Limited , Blackwell Publishing, Oxford, 1994
· Jacobs & White - *The European Convention on Human Rights* , Oxford, 2006
· Radu Chiriţă, - *Convenţia europeană a drepturilor omului* , - CH Beck, Boekarest, 2007
· H. Waldock - *The Effectiveness of the System opgericht door de European Convention on Human Rights* , Human Rights Law Journal, Oxford, 1980
· Helen Fenwick - *Civil Liberties and Human Rights* - Cavendish Publishing Limited, Londen, 2005
· Van Dijk en Van Hoof - *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* , Kluwer, 1998
· R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000
· R.St.J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold - *The European System for the Protection of Human Rights* , Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1993
· Jeroen Schokkenbroek - *The Basis, Nature and Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the Europees Hof voor de Rechten van de Mens,* 19 Human Rights Law Journal 30, 31 (1998)
· S. Foster -*Mensenrechten en burgerlijke vrijheden* , Longman, 2003
· M. Janis, R. Kay, A. Bradley - *Europese mensenrechtenwet. Teksten en materialen* - Oxford, 2000
· R. Gordon, T. Ward, T. Eicke - *The Strasbourg Case Law* - Sweet & Maxwell, Londen, 2001

· RA Lawson, HG Schermers - *Leading cases of the European Court of Human Rights* - Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1997
· Corneliu Bîrsan - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului* , vol. 1, All Beck, Boekarest, 2005
· R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000
· LR Helfer -*Consensus, coherentie en het Europees Verdrag voor de rechten van de mens* , 26 CORNELL INT'L LJ 133, 135 (1993).
· Rechter Bernhardt - *Gedachten over de interpretatie van mensenrechtenverdragen, bescherming van de mensenrechten: de Europese dimensie* (1988) eds. Matscher en Petzold
· Rechter MacDonald - *De marge van waardering* , in Macdonald, Matscher en Petzold (red.)
· N. Lavender - *Het probleem van de marge van waardering* , European Human Rights Law Review, nr. 4/1997
· KA Kavanaugh - *Policing The Margins: Rights Protection And The European Court of Human Rights* , EHRLR 2006, 4, p. 422-444
· Rasilla del Mortal -*De in toenemende mate marginale waardering van de leermarge van waardering* , German Law Journal, vol. 7, nee. 6/1 juni 2006
· Aaron A. Ostrovsky - *Hoe de doctrine van de marge van waardering de kernrechten van de mens behoudt binnen culturele diversiteit en internationale mensenrechten tribunalen legitimeert* , Hanse Law Review, Vol. 1 nr. 1, 2005
· R.St.J. MacDonald - *The margin of appreciation in de jurisprudentie van het EVRM* , in International Law ten tijde van de codificatie, Essays ter ere van Roberto Ago, Milaan, 1987
· E. Brems - *The Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the Europees Hof voor de Rechten van de Mens* (1996) 56 *Zeitschrift für Auslandisches Offentliches Recht und Volkrecht*
· Y.Arai-Takahashi - *The Margin Of Appreciation Doctrine and The Principle of Proportionality in the Jurisprudence of ECHR*– Antwerp, 2002
· F. Ost, *The original Canons of Interpretation of The European Court of Human Rights, in: The European Convention of Mensenrechten* (M. Delmas-Marty, uitg. 1992)
· Y. Winisdoerffer, *"Margin of Appreciation and Article 1 of Protocol No. 1* " 1998 Human Rights Law Journal 18-20
· St. Greer - *The European Convention on Human Rights . Achievements, Problems and Prospects* , Cambridge, Studies in European law and policy, 2006
· C. Morrison -*De Marge van Waardering Doctrine Standards in de Jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens* , nr. 4, Human Rights Quarterly, 1982
· St. Trechsel - *Liberty and Security of Person: The Rules on Imprisonment* , Oxford University Press, 2006
· E. Wada - *Een mooi plaatje: de marge van waardering en het recht op hulp bij zelfdoding* , Loyola Law School LA Law review, deel 27: 275, mei 2005
· O. Predescu, M. Udroiu - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi Dreptul procesual roman,* CHBeck, Bucureşti, 2007

Het Roemeense team van het Nationaal Instituut voor Magistratuur

Noot [1] S. Greer - *The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights* , Council of Europe, 2000, p. 5

Noot [2] G. Nolte - Algemene *beginselen van het Duitse en Europese bestuursrecht - A Comparison in Historical Perspective* , Modern Law Review Limited, Blackwell Publishing, Oxford, 1994.

Aantekening [3] Jacobs & White - *The European Convention on Human Rights* - Oxford, 2006, p. 52-54; Radu Chiriţă - *Convenţia*

Europeană a drepturilor omului , - CH Beck, Boekarest, 2007, p.9-17.

Aantekening [4] H. Waldock - *The Effectiveness of the System opgezet door het European Convention on Human Rights* , Human Rights Law Journal, Oxford, 1980.

Opmerking [5] Helen Fenwick - *Civil Liberties and Human Rights,* Cavendish Publishing Limited, Londen, 2005, p.34-37.

Aantekening [6] *Handyside tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 7.12.1976, § 48-49.

Noot [7] Van Dijk en Van Hoof - *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* , Kluwer, 1998, p. 74.

Aantekening [8] R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000, p. 285

Aantekening [9] R.St.J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold - *The European System for the Protection of Human Rights* , Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1993, p.41.

Aantekening [10] Zie Jeroen Schokkenbroek - *The Basis, Nature and Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the European Court of Human Rights,* 19 Human Rights Law Journal 30, 31 (1998)

Toelichting [11] S. Foster - *Human Rights and Civil Liberties* , Longman, 2003, p. 44.

Aantekening [12] *Malone tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 2.8.1984.

Aantekening [13] *Silver v. Verenigd Koninkrijk* , arrest van 23.03.1983.

Noot [14] *Sunday Times v. Verenigd Koninkrijk* , arrest van 26 april 1979.

Noot [15] M. Janis, R. Kay, A. Bradley - *Europese mensenrechtenwetgeving. Teksten en materialen* , Oxford, 2000, p.146-164.

Noot [16] R. Gordon, T. Ward, T. Eicke - *The Strasbourg Case Law* , Sweet & Maxwell, Londen, 2001, p.1125-1138.

Noot [17] RA Lawson, HG Schermers - *Leading cases of the European Court of Human Rights* , Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1997, p. 28-42.

Noot [18] Corneliu Bîrsan - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului* , vol. 1, All Beck, Boekarest, 2005, p.796.

Noot [19] R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000, p. 278

Aantekening [20] *James en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 21.02.1986.

Noot [21] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België* , arrest

van 09.02.1967.

Aantekening [22] *Vereinigung Demokratischer Soldaten Osterreichs und Gubi v. Oostenrijk* , arrest van 19.12.1994.

Aantekening [23] *Campbell tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 25 maart 1992.

Noot [24] R. Clayton, H. Tomlinson, ibidem.

Aantekening [25] *Delcourt tegen België* , arrest van 17 januari 1970.

Aantekening [26] *Dudgeon tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 22.10.1981.

Noot [27] *Handyside v. Verenigd Koninkrijk* , arrest van 7 december 1976.

Aantekening [28] *Muller tegen Zwitserland* , arrest van 24 mei 1988.

Aantekening [29] *Marckx tegen België* , arrest van 13.06.1979.

Noot [30] Zie LR Helfer - *Consensus, Coherence, and the European Convention on Human Rights* , 26 CORNELL INT'L LJ 133, 135 (1993).

Noot [31] *Rasmussen* v.Denemarken, arrest van 28.11.1984.

Noot [32] Rechter Bernhardt - *Gedachten over de interpretatie van mensenrechtenverdragen, bescherming van de mensenrechten: de Europese dimensie* (1988) eds. Matscher en Petzold, p. 65-86; Rechter Macdonald - *De marge van waardering* , in MacDonald, Matscher en Petzold (red.), P. 83-85.

Noot [33] N. Lavender - *The Problem of the Margin of Appreciation* , European Human Rights Law Review, nr. 4/1997, p. 382

Aantekening [34] St. Greer, op.cit, p. 8.

Aantekening [35] *De Griekse zaak - Denemarken, Noorwegen, Zweden en Nederland tegen Griekenland - 5.11.1960* ; *Aksoy tegen Turkije* , arrest van 18.12.1996.

Aantekening [36] *Lawless v. Ierland* , arrest van 01.07.1961;

Noot [37] *Brannigan en McBride tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 26 mei 1993, § 43, *Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 18 januari 1978, § 48.

Aantekening [38] KA Kavanaugh, - *Policing The Margins: Rights Protection And The European Court of Human Rights* , European Human Rights Law Review 2006, 4, p. 422-444. Ook met betrekking tot de oorlog tegen het terrorisme had het Verenigd Koninkrijk een afwijking ingevoerd op grond van artikel 15 betreffende de uitgebreide bevoegdheid tot arrestatie en detentie in de Anti-terrorism, Crime and Security Act - 2001. Deze afwijking hield op te bestaan op 14 maart 2005.

Aantekening [39] I. Rasilla del Mortal - *De toenemende marginale waardering van de Margin of Appreciation Doctrine* , German Law Journal, vol. 7, nee. 6/1 juni 2006.

Aantekening [40] KA Kavanaugh, *op.cit*, p. 425.

Aantekening [41] Steven Greer, *op.cit* , p. 9.

[42] Aaron A. Ostrovsky - *Hoe de doctrine van de marge van waardering de kernrechten van de mens behoudt binnen culturele diversiteit en internationale mensenrechten tribunalen legitimeert* , Hanse Law Review, Vol. 1 nr. 1, 2005, blz. 50.

Aantekening [43] *Dickson tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 4 december 2007, § 78.

Aantekening [44] *Evans tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 25 april 2007, § 77.

Noot [45] *Handyside tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 7 december 1976, § 48.

Toelichting [46] *Idem.*

Aantekening [47] *Müller tegen Zwitserland* , arrest van 24 mei 1988, § 36, 43.

Aantekening [48] *Open Door en Dublin Well Woman tegen Ierland*, arrest van 29.10.1992, § 68.

Aantekening [49] *Dudgeon tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 22.10.1981.

Aantekening [50] A. Ostrovsky *op.cit* , p. 52.

Toelichting [51] *Idem* , p. 259.

Noot [52] *Sunday Times tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 26 april 1979, § 59.

Noot [53] Zie *Dickson tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 4 december 2007, § 78.

Noot [54] Zie ook, *Norris tegen Ierland* , arrest van 26.10.2008. 1988, § 45-46.

Noot [55] *Otto-Preminger-Institut* v.Oostenrijk, arrest van 20 september 1994, § 56.

Aantekening [56] *Parti Nationaliste Basque - Organization Régionale d'Iparralde v.Frankrijk*, arrest van 07.09.2007, § 45.

Noot [57] Zie ook *Sidiropoulos e.a. tegen Griekenland*, arrest van 10.07.1998, en *United Communist Party of Turkey e.a. tegen Turkije* , vonnis van 30.01.1998, § 47.

Aantekening [58] *Klass en anderen tegen Duitsland* , arrest van 06.09.1978.

Aantekening [59] *Lambert* v.Frankrijk, arrest van 24.08.1998, § 31-41.

Aantekening [60] *Hatton tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 03.07.2003, § 122.

Aantekening [61] *Ždanoka tegen Letland,* arrest van 16 maart 2006, §

106-111.

Aantekening [62] *Wingrove tegen The United Kindom* , arrest van 26.11.1996, § 64.

Aantekening [63] *Tavli tegen Turkije* , arrest van 9 februari 2007, § 29.

Aantekening [64] *Dickson tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 4 december 2007, § 85.

Toelichting [65] *Dahlab tegen Zwitserland* , arrest van 15.02.2001.

Noot [66] *Sahin tegen Turkije*, arrest van 10.11.2005.

Voetnoot [67] *Eski tegen Oostenrijk*, arrest van 25 april 2007, § 35.

Voetnoot [68] R.St.J. Macdonald - *The margin of appreciation in de jurisprudentie van het EVRM* , in International Law ten tijde van de codificatie, Essays ter ere van Roberto Ago, Milaan, 1987, p. 187, 208.

Noot [69] Steven Greer stelt echter dat er 'enkele subtiele verschillen' zijn, zoals: het feit dat art. 14 geen toets 'wettelijk voorgeschreven' bevat, het feit dat in de context van art.14 het algemeen belang een zaak is. van definitie en het feit dat art. 14 het beginsel van democratie niet omvat.

[70] E. Brems - *De leermarge van waardering in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens* (1996) 56 *Zeitschrift für Auslandisches Offentliches Recht und Volkrecht* 248;

Toelichting [71] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België* .

Aantekening [72] *Petrov tegen Bulgarije*, arrest van 22.05.2008, § 55.

Noot [73] Zie ook de zaak *Runkee en White tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 10.05.2007, § 35.

Noot [74] *Frette v.Frankrijk* , arrest van 26.02.2002.

Aantekening [75] *Abdulaziz, Cabales en Balkandaly v. Verenigd Koninkrijk* , arrest van 28.05.1985, § 78. De verzoekers klaagden dat zij het slachtoffer waren geworden van discriminatie op grond van geslacht, ras en geboorte omdat hun echtgenoten toestemming was geweigerd om bij hen te blijven of zich bij hen aan te sluiten in het Verenigd Koninkrijk.

Noot [76] *Engel en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 8.06.1976.

Noot [77] St. Greer, op.cit., P. 31; Richard Clayton, Hugh Tomlinson, *op.cit.*, Oxford, 2000, p. 1238.

Noot [78] Y.Arai-Takahashi - *The Margin Of Appreciation Doctrine and The Principle of Proportionality in the Jurisprudence of EVRM* - Antwerpen, 2002, p. 155

Aantekening [79] *James en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest

van 21.02.1986.

Aantekening [80] E. Brems, *op.cit* , p.294 en St. Greer, *op.cit* , p.30. Dit laatste verwijst naar de discretionaire bevoegdheid die de nationale autoriteiten krijgen bij het interpreteren van onbepaalde bijvoeglijke termen.

Aantekening [81] *Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH tegen Nederland* , arrest van 23.02.1995, § 53.

Aantekening [82] F. Ost, *The original Canons of Interpretation of The European Court of Human Rights, in: The European Convention of Human Rights* (M. Delmas-Marty, ed. 1992), p. 306.

Aantekening [83] *Lithgow en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 8.06.1986, *Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão en anderen tegen Portugal* , arrest van 11.01.2000, § 51.

Aantekening [84] *Hakansson en Sturesson tegen Zweden* , arrest van 21.02.1990, § 51-55.

Noot [85] Y. Winisdoerffer, *"Margin of Appreciation and Article 1 of Protocol No. 1* " 1998 Human Rights Law Journal 18-20, p. 20.

Aantekening [86] *Agosi tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 24.10.1986, § 52. De verzoeker klaagt over de verbeurdverklaring van de munten en de weigering om ze terug te geven.

Aantekening [87] *Öneryildiz tegen Turkije* , arrest van 30.11.2004, § 128.

[88] *Jantner tegen Slowakije* , arrest van 4.03.2003, § 34, *Kopecký tegen Slowakije,* arrest van 28.09.2004, § 25, *Păduraru tegen România* , arrest van 01.12.2005, § 89.

Aantekening [89] *De voormalige koning van Griekenland en anderen tegen Griekenland,* arrest van 23.11.2000, § 87 en *Kopecký tegen Slowakije,* § 37.

Aantekening [90] *Vasilescu tegen Roemenië* , arrest van 22 mei 1998, § 51; *Beyeler tegen Italië,* arrest van 5 januari 2000, § 110; *Sovtransavto Holding tegen Oekraïne* , arrest van 25 juli *2002* , § 97-98, *Broniowski tegen Polen,* arrest van 22 juni *2004* , § 151.

Aantekening [91] Y.Arai-Takahashi, *op.cit* , p. 33.

Aantekening [92] E. Brems, *op.cit* ., P. 252

Aantekening [93] *Fayed tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 21.09.1994, § 65 ;; *Bakan tegen Turkije,* arrest van 12.06. 2007, § 66.

Aantekening [94] *Golder tegen Verenigd Koninkrijk,* arrest van 21 februari 1975, § 38.

Noot [95] *Z en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 10.05.2001.

Aantekening [96] *Ruiz Torija v. Spanje* arrest van 09.12.1994.

Aantekening [97] *Colozza tegen Italië* arrest van 12 februari 1985.

Toelichting [98] *Quaranta tegen Zwitserland* arrest van 24.05.1991.

Noot [99] *Hadjianastassiou v.Griekenland* arrest van 16.12.1992.

Toelichting [100] *Guisset tegen Frankrijk, arrest* van 26.09.2000 .

Aantekening [101] E. Brems, op.cit, p. 253.

Noot [102] St. Greer - *Het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Achievements, Problems and Prospects* , Cambridge, Studies in European law and policy, 2006, p. 251

Toelichting [103] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België* , § 3.

Noot [104] Zie bijvoorbeeld voor wat betreft de opstelling van het leerplan *Kjeldsen, Busk Madsen en Pedersen tegen Denemarken,* arrest van 25.12.1976, § 53.

Noot [105] *W en DM en HI tegen Verenigd Koninkrijk,* arrest van 06.03.1984.

Toelichting [106] *X tegen België,* arrest van 29.09.1975.

Toelichting [107] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België.*

Aantekening [108] *X tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 1978/05/02.

[109] *D.H en anderen tegen Tsjechië* , arrest van 13.11.2007; *Oršuš en anderen tegen Kroatië* , arrest van 17.07.2008.

Aantekening [110] *Gitonas e.a. tegen Griekenland* , arrest van 01.07.1997; *Santoro V. Italië* , arrest van 01.07.2004.

Aantekening [111] *Mathieu-Mohin en Clerfayt tegen België,* arrest van 02.03.1987; *Yumak en Sadak tegen Turkije,* arrest van 30.01. 2007, waarin het Hof oordeelde dat Turkije zijn ruime beoordelingsmarge met betrekking tot artikel 3 van Protocol nr. 1 niet had overschreden, ondanks het hoge niveau van de drempel waarover werd geklaagd.

Noot [112] *Krasnov en Skuratov v.Rusland* , arrest van 19.07.2017. 2007.

Noot [113] *Sarukhanyan tegen Armenië* , arrest van 27.05.2008.

Toelichting [114] *Hirst v. Verenigd Koninkrijk (nr. 2),* arrest van 30 *maart* 2004.

Toelichting [115] *Campagnano v. Italië* **,** arrest van 23.03.2006, betreffende beperking van het passief bij verkiezingen ingevolge een faillissementsbevel.

Noot [116] C. Morrison - *The Margin of Appreciation Doctrine*

Standards in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights , nr. 4, Human Rights Quarterly, 1982, p. 47.

Noot [117] Ignacio de la Rasilla del Mortal - *The Increasingly Marginal Appreciating of the Margin of Appreciation Doctrine* , German Law Journal, vol. 7, nee. 6/1 juni 2006.

Aantekening [118] *Pretty v.Verenigd Koninkrijk,* arrest van 29.07.2002, § 41.

Aantekening [119] *Chahal tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 15 november 1996, § 81; *Ahmed tegen Oostenrijk* , arrest van 17 december 1996, § 38-41.

Noot [120] St. Greer - *Het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Achievements, Problems and Prospects* , Cambridge, Studies in European Law and Policy, 2006, p. 234.

Toelichting [121] Idem, p. 238

Aantekening [122] *Zarb Adami v. Malta* , arrest van 20.09.2006; *Van Der Mussele,* arrest van 23.11.1983.

Noot [123] O. Predescu, M. Udroiu - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi Dreptul procesual român,* CHBeck, Bucureşti, 2007, p.113-118.

Aantekening [124] St. Trechsel - *Liberty and Security of Person: The Rules on Prisonment* , Oxford University Press, 2006, p. 435

Toelichting [125] *N.C. tegen Italië,* arrest van 18.12.2002, § 41.

Aantekening [126] *Ambruszkiewicz tegen Polen* , arrest van 04.05.2006, § 29-32.

Aantekening [127] Zie ook *McKay tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 3 oktober 2006, § 41-45.

Aantekening [128] *Ladent tegen Polen,* arrest van 18.06.2008, § 56.

Aantekening [129] E. Wada - *Een mooi plaatje: de marge van waardering en het recht op hulp bij zelfdoding* , Loyola Law School LA Law review, deel 27: 275, mei 2005, p. 287

BESPREKING

Wanneer staten hun beoordelingsmarge “margin of appreciation” te ruim uitoefenen, kunnen er meerdere en dus inconsistente interpretaties van hun internationaalrechtelijke verplichtingen ontstaan

Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.
De uiteindelijke beslissing over hoeveel speelruimte de nationale autoriteiten moeten krijgen, hangt af van het gewicht dat het Hof hecht aan de volgende factoren: de Europese consensus, de aard van het recht en het doel dat met de bestreden maatregel wordt nagestreefd. Dit is de reden waarom de sleutel om te begrijpen hoe en waar discretie legitiem ontstaat, is om volledig begrijpen welke middelen het Hof probeert om een redelijk evenwicht tussen de twee belangen te te bereiken. Desalniettemin is de codering van de wijze waarop de beoordelingsmarge van toepassing is van groot belang, **aangezien de Conventie niet in het belang van de staten is opgericht, maar in het belang van hun burgers**.
Het recht – ook het strafrecht- dient er vooral te zijn om onmachtige te beschermen.In Nederland is dit precies andersom.Het recht beschermt en bevoordeelt de politieke en economische heersende klasse.Het recht is een monopolitisch machtsmiddel van de heersende klasse met een eigen staat van heersers in de staat. Zodra klokkenluiders er een vinger naar uitstrekken sluit het systeem zich hermetisch.Iedere aanval op de staat en het systeem wordt door het O.M. en de rechters onmiddellijk afgeblokt ten detrimente van de sociale emancipatie en de ontplooiingsmogelijkheden van de zwakken of machtelozen.*[De overheid zet politieke opposanten en mensenrechtenverdedigers buitenspel door een conflict met diezelfde overheid of de gevestigde orde,te medicaliseren.Door gebruik te maken van criminele keurigsartsen die met hun medische verantwoordelijkheid geen probleem hebben de hand te lichten d.m.v. frauduleuze in psychiatrische rapportages vermelde conclusies].* De overheid verafschuwt en verbant moedwillig wetenschappers die twijfelen aan de orthodoxe standpunten.Zeer vaak worden klokkenluiders die op tekortkomingen in de gangbare theorieën of interpretatie van de gevestigde belangen wijzen gelabeld als zonderlingen. Zodat hun denkbeelden daarna probleemloos genegeerd kunnen worden.Ook wordt hen systematisch belet om conferenties te bezoeken,zodat hun ideeën geen publiek kunnen vinden.Deze praktijken zijn weloverwogen belemmeringen om vrije wetenschappelijke gedachten tegen te houden,ze zijn extreem onwetenschappelijk en crimineel. *[de zaak van defensie klokkenluider Spijkers was een overduidelijk geval van politiek misbruik van de psychiatrie volgens SS-model].* De schijn van bonafiditeit door de Nederlandse overheid die ze wekken met rapporten en toespraken over mensenrechten,fungeren als dekmantel voor roofzuchtige en door winstbejag gedreven misdadige praktijken.
De Staat der Nederlanden misbruikt de MARGIN OF APPRICIATION in het belang en voordeel van de Staat met gebruik van een dure landsadvocaat.Dus niet in het belang van hun burgers.Door steeds de bovengrens of ondergrens van de margin of appriciation te verkiezen.Naargelang steeds weer opnieuw in het voordeel van de Nederlande Staat. Hierdoor is een individueel of NGO op voorhand kansloos tegenover de machtige Staat om het recht te kunnen krijgen.
https://archive.org/details/rutte-almacht-overheid

MARGIN APPRICIATION
Op het niveau van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens wordt in een ruime beoordelingsmarge toegewezen naar een zekere "tolerantie” die de organen van Straatsburg (de lidstaten) zullen toestaan aan de nationale wetgevende, uitvoerende, administratieve en gerechtelijke organen". ... Het is in 1956 in de jurisprudentie van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens opgenomen.
ICESCR die geen uitzonderingsclausule heeft. De huidige COVID-19-pandemie kan als 'openbaar' worden aangemerkt noodsituatie die het leven van de natie bedreigt ”en afwijking van verplichtingen die onder het EVRM zijn aangegaan, kan dat worden beschouwd als essentieel voor de " veiligheid van de mensen".

Dit betekent echter niet dat de Staten hebben in dit opzicht een onbeperkte macht. Volgens artikel 15, lid 1, EVRM is het mogelijk afwijken "voor zover strikt vereist door de behoeften van de situatie" en op voorwaarde dat de maatregelen niet in strijd zijn met de andere verplichtingen van de staat krachtens internationaal recht.

Bron: rug.nl
Aikaterini Tsampi, universitair docent internationaal publiekrecht, afdeling grensoverschrijdende zaken Rechtsgeleerdheid, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen.
27-03-2020,(artikel oorspronkelijk in het Engels): Public Health and the European Court of Human Rights: Using Strasbourg's Arsenal in the COVID-19 Era.

DE NEDERLANDSE RECHTER EN DE MARGIN OF APPRECIATION De rol van de margin of appreciation in de interne horizontale relatie tussen de rechter, de wetgever en het bestuur Niels Jak & Jantine Vermont, (NJCM-Bulletin, jrg. 32 (2007), nr. 2).

Rechterlijke toetsing aan een ieder verbindende internationale verdragsbepalingen

De bijdrage van de Nederlandse rechter aan het bevorderen van de internationale rechtsorde en de noodzaak dit te kunnen blijven doen

Mariam Chébti

Het monisme neemt tot uitgangspunt dat de internationale en nationale rechtsorde één rechtssysteem vormt. De **toepassing** van **internationale normen** in de **nationale rechtsorde** vindt **rechtstreeks** plaats, **zonder tussenkomst** van een regel van **nationaal recht**. In het geval van onverenigbaarheid tussen regels van internationaal en nationaal recht, dient het **internationale recht voorrang dient te krijgen op het nationale rech**t.

Bron: Hoge Raad der Nederlanden

De nationale rechter en het internationale recht: de verbindendheid en toepassing van bepalingen uit verdragen

B.A. Kuiper-Slendebroek

De nationale rechter en het internationale recht

In een meerlagige rechtsorde krijgt de rechter te maken met interpretatie- en toepassingsvragen aangaande internationale rechtsbronnen. Deze bijdrage gaat over de ‘een ieder verbindende bepalingen van verdragen’ in de zin van de artikelen 93 en 94 van de Grondwet.

Een verdrag legt afspraken tussen staten vast. Volgens het beginsel *pacta sunt servanda* – opgenomen in artikel 26 Weens Verdragenverdag1 – zijn staten door de ondertekening van een verdrag gebonden de hierin opgenomen afspraken na te komen. Een internationaal gesloten verdrag is van toepassing binnen een staat volgens de daarvoor in het nationale recht gestelde regels.

In Nederland wordt deze doorwerking beheerst door de Grondwet – met name de artikelen 91, 93, 94 en 120 – en de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen. Artikel 93 van de Grondwet luidt als volgt:

‘Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.’

Ook in artikel 94 Grondwet wordt de term ‘een ieder verbindende bepalingen’

gebruikt, ditmaal om aan te geven dat het mogelijk is om deze bepalingen voorrang te geven op nationale wettelijke voorschriften.2 Door rechters en in de literatuur gebruikte synoniemen voor 'een ieder verbindend' zijn 'directe werking' en 'rechtstreekse werking'.3 Particulieren kunnen op deze bepalingen

een rechtstreeks beroep doen bij de rechter.

B.A. Kuiper-Slendebroek is promovenda bij de afdeling internationaal privaatrecht, Universiteit Leiden. Zij doet onderzoek naar het gebruik van internationale rechtsbronnen in de Nederlandse rechtspraak.

1 *Trb*. 1972, 51.

2 Artikel 94 GW: Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.

3 Zie onder andere: Rapport Staatscommissie Grondwet, november 2010, p. 130-131.

"Margin of Appreciation" (opmerking internationale verdragen hebben deze regeling niet, het is voor de EU-verdragen) Het gevaar ligt in,dat de nationale rechter de Margin of Appreciation gaat misbruiken ten voordeel van de Nederlandse Staat door steeds een onder of bovengrens te kiezen hoe het de Staat zelf goed uitkomt in Haar eigen voordeel. Vaak is er ook geen motivering door de rechter over hoe men tot de afweging is gekomen. Deze manier van willekeur is niet toegelaten.
https://archive.org/details/de-nederlandse-rechter-en-de-margin-of-appreciation

Rechterlijke toetsing aan een
ieder verbindende internationale
verdragsbepalingen
De bijdrage van de Nederlandse rechter aan het
bevorderen van de internationale rechtsorde en de
noodzaak dit te kunnen blijven doen
Tweede Kamer
(art. 93-94 grondwet)

https://archive.org/details/kst-31570-22

Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen

De Tweede Kamer heeft advies verzocht aan de Raad van State over de grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen rond de coronapandemie.

Grondrecht

Sociaal grondrecht een inbreuk op een klassiek grondrecht met zich zou brengen - dient de beperkingsclausule van het klassieke grondrecht in acht te worden genomen. Dat betekent dat een klassiek grondrecht niet opzij kan worden gezet met een beroep op een zorgplicht die uit een sociaal grondrecht zou voortvloeien.

EU-verdragsrecht

Een belangrijke voorwaarde is verder dat de beperkingen op grond van het EVRM en het EUHandvest noodzakelijk en proportioneel moeten zijn. Het EU-Handvest vereist specifiek dat beperkingen altijd de wezenlijke inhoud van grondrechten dienen te eerbiedigen. Daarbij erkent het EHRM dat verdragsstaten bij het nemen van preventieve maatregelen met het oog op de bescherming van de gezondheid een aanzienlijke beoordelingsruimte, ofwel 'margin of appreciation' hebben. Gelet op het onmiskenbaar zware belang van de volksgezondheid dat in het geding is,

voldoen de noodverordeningen aan deze eisen.
Opmerking Raad van State
Verder gaat de Afdeling van de Raad van State alleen in op de grondrechten in de Grondwet, het EVRM en het EU-Handvest van de Grondrechten (EU-Handvest). Andere rechtsbronnen zoals internationale verdragen blijven buiten beschouwing van dit advies. Dat geldt ook voor de verhouding tussen de genomen maatregelen en het overige Unierecht.
(samenvatting IFUD of Human Rights)
De Nederlandse rechter is evenwel gebonden aan art. 94 Gw, ingevolge welke bepaling binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften geen toepassing vinden, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen. Het EHRM dat verdragsstaten een aanzienlijke beoordelingsruimte, ofwel 'margin of appreciation' hebben wel op voorwaarde dat dergelijke maatregelen niet inconsequent zijn met haar andere verplichtingen onder internationaal recht 'een ieder verbindende bepalingen van verdragen' in de zin van de artikelen 93 en 94 van de Grondwet. Een verdrag legt afspraken tussen staten vast. Volgens het beginsel *pacta sunt servanda* –
opgenomen in artikel 26 Weens Verdragenverdrag – zijn staten door de ondertekening van een verdrag gebonden de hierin opgenomen afspraken na te komen. Een internationaal gesloten verdrag is van toepassing binnen een staat volgens de daarvoor in het nationale recht gestelde regels.
In Nederland wordt deze doorwerking beheerst door de Grondwet – met name de artikelen 91, 93, 94 en 120 – en de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen. Artikel 93 van de Grondwet luidt als volgt:
'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.' Ook in artikel 94 Grondwet wordt de term 'een ieder verbindende bepalingen' gebruikt, ditmaal om aan te geven dat het mogelijk is om deze bepalingen voorrang te geven op nationale wettelijke voorschriften.Door rechters en in de literatuur gebruikte synoniemen voor 'een ieder verbindend' zijn 'directe werking' en 'rechtstreekse werking'.Particulieren kunnen op deze bepalingen een rechtstreeks beroep doen bij de rechter. Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.
Siracusa-beginselen
Deze maatregelen door de Staat moeten in overeenstemming zijn met de Siracusa-beginselen van 1984 betreffende de voorwaarden waaronder regeringen de mensenrechten kunnen beperken tijdens een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid.
De EU-verdragen over de mensenrechten zijn niet in het belang van de staten opgericht, maar in het belang van hun burgers. De Staat der Nederlanden misbruikt de MARGIN OF APPRICIATION in het belang en voordeel van de Staat door steeds de bovengrens of ondergrens van de margin of appriciation te verkiezen in het voordeel van de Staat Zelf. Hier bij de burgers steeds opnieuw met een kluitje in het riet sturen met betrekking tot hun mensenrechten.Op deze wijze drukt de Staat Hun fascistische agenda door,hierbij internationale verdragen opzij te schuiven, dus ook buiten de adviezen te houden. De internationale verdragen hebben geen margin of appriciation zoals bij EUverdragen
wel het geval. De Internationale verdragen hebben geen beoordelingsmarge, en moeten worden uitgelegd in het voordeel van de mensenrechten van de burgers.
Tweede Kamer, vergaderjaar 2011–2012, 31 570, nr. 22
Internationaal recht maakt rechtstreeks deel uit van de Nederlandse rechtsorde. Daarnaast gaat in ons land internationaal recht boven Nederlands recht. Bepaald is dat internationaal recht van een hogere orde is dan onze Grondwet.
Hoge Raad der Nederlanden
Rechterlijke toetsing aan een ieder verbindende internationale verdragsbepalingen. De bijdrage van de Nederlandse rechter aan het bevorderen van de internationale rechtsorde en de noodzaak dit te kunnen blijven doen. *Mariam Chébti*
Het monisme neemt tot uitgangspunt dat de internationale en nationale rechtsorde één rechtssysteem vormt. De toepassing van internationale normen in de nationale rechtsorde vindt

rechtstreeks plaats, zonder tussenkomst van een regel van nationaal recht. In het geval van onverenigbaarheid tussen regels van internationaal en nationaal recht, dient het internationale recht voorrang dient te krijgen op het nationale recht.

OPKOMENDE STEMMEN: IS DE BEOORDELINGSMARGE DIE WORDT TOEGESCHREVEN AAN DE LIDSTATEN VAN DE EUROPESE UNIE TE BREED, WAARDOOR SCHENDINGEN VAN HET INTERNATIONAAL RECHT WORDEN TOEGESTAAN?

OpinioJuris
Jenny Poon
16-08-2016

OPKOMENDE STEMMEN: IS DE BEOORDELINGSMARGE DIE WORDT TOEGESCHREVEN AAN DE LIDSTATEN VAN DE EUROPESE UNIE TE BREED, WAARDOOR SCHENDINGEN VAN HET INTERNATIONAAL RECHT WORDEN TOEGESTAAN?

Jenny Poon

16.08.16 |

Het onderwerp dat in dit bericht wordt behandeld, is gebaseerd op een paper met de titel State Discretion on Asylum Claims Procedures: Violation or Adherence to Non-Refoulement? *Alle websites zijn geopend op 22 juli 2016. De auteur wil dr. Valerie Oosterveld bedanken voor het beoordelen van een eerder concept.]*

Invoering

De beoordelingsmarge is een instelling van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), waarin het EHRM de lidstaten van de Europese Unie (EU) eer verleent wanneer de nationale autoriteiten hun discretionaire bevoegdheid gebruiken om taken uit te voeren onder internationaal recht, wat het aangevoerd, kan soms zo breed worden toegekend, dat de beoordelingsmarge de lidstaten kan toestaan af te wijken van hun internationaalrechtelijke verplichtingen. Het idee dat de beoordelingsmarge nog geen vast onderdeel van de wet is, wordt door Greer in zijn paper herhaald . De doctrine verscheen voor het eerst in de jurisprudentie van het EHRM in de zaak *Cyprus (Griekenland tegen het Verenigd Koninkrijk).*Ondanks een gevestigde aanwezigheid in de jurisprudentie van internationale tribunalen, is de reikwijdte van de doctrine niettemin onzeker, zoals door Shany in zijn paper wordt betoogd . Zo hebben internationale hoven en tribunalen tegenstrijdige uitspraken gedaan over het gebruik van de beoordelingsmarge. Met name paste het EHRM de doctrine toe in het *Handyside-* besluit en stelde dat de doctrine van toepassing is op binnenlandse wetgevers en op gerechtelijke instanties, terwijl de instantie voor geschillenbeslechting van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en haar beroepsinstantie in de *Asbestoside* hebben verklaard.geval

dat de doctrine alleen van toepassing is op WTO-leden. In het eerste geval krijgen zowel binnenlandse wetgevers als gerechtelijke instanties een beoordelingsmarge bij de toepassing van de wet, terwijl in het laatste geval alleen de nationale autoriteiten van WTO-lidstaten een beoordelingsmarge krijgen bij het nemen van discretionaire beslissingen.

Ondanks dat de wet onrustig is met betrekking tot de beoordelingsmarge, wordt deze doctrine niettemin door het EHRM toegepast om eerbied te tonen aan EU-lidstaten wanneer de lidstaten hun discretionaire bevoegdheid gebruiken om internationaalrechtelijke verplichtingen na te komen. Bijgevolg maakt deze interpretatie van de beoordelingsmarge de schending van het internationaal recht in de context van asiel mogelijk, waar het EU-lidstaten toestaat af te wijken van hun plicht om procedurele waarborgen te waarborgen, leidt tot meerdere en dus inconsistente interpretaties en geplaatst boven de belangen van asielzoekers. Duidelijkheid in de wet is daarom geboden met betrekking tot het definiëren van de mate waarin de "beoordelingsmarge" van toepassing is en waar de grens moet worden getrokken om ervoor te zorgen dat de kwetsbaarheden van asielzoekers goed worden aangepakt.

Een ruime beoordelingsmarge maakt schending van het internationaal recht mogelijk

Het eerste argument dat ik wil aanvoeren is dat een ruime beoordelingsmarge EU-lidstaten in staat stelt af te wijken van hun plicht om te zorgen voor voldoende procedurele waarborgen voor asielzoekers. Het internationaal recht verplicht staten zich te houden aan de procedurele waarborgen, waaronder het toekennen van asielzoekers met de mogelijkheid om te worden gehoord en het recht om in beroep te gaan in de context van een uitzettingsbevel overeenkomstig artikel 32, lid 2, en 32, lid 3, van het Vluchtelingenverdrag . Procedurele waarborgen zijn er in vele vormen, waaronder de waarborg dat asielaanvragen op hun merites worden onderzocht en voorkomen dat gevallen van vooringenomenheid het besluitvormingsproces beïnvloeden. Dit wordt geïllustreerd in het geval van *OS versus Ministerie van Binnenlandse Zaken*, waar het Hooggerechtshof van de Tsjechische Republiek oordeelde dat het ministerie van Binnenlandse Zaken een vergissing had begaan bij het baseren van zijn asielbesluit om een aanvraag af te wijzen op een onjuiste beoordeling van Turkije, waardoor gevolg werd gegeven aan vooringenomen besluitvorming. Het ministerie had zijn beoordelingsmarge uitgeoefend door zijn besluit te baseren op een bevooroordeeld land van herkomst rapport. Na zijn beslissing te hebben gebaseerd op een rapport dat politiek was en dat destijds geen nauwkeurige beoordeling van Turkije was, had het ministerie van Binnenlandse Zaken de besluitvorming vertekend. Deze zaak toont aan dat een ruime beoordelingsmarge de EU-lidstaat in staat stelt om af te wijken van zijn internationale plicht om te zorgen voor procedurele waarborgen voor asielzoekers, waardoor het internationaal recht wordt geschonden.

Vervolgens stel ik dat een brede beoordelingsmarge EU-lidstaten in staat stelt om meerdere en dus inconsistente interpretaties te creëren, wat leidt tot inconsistentie en onvoorspelbaarheid van de wet. Wanneer staten hun beoordelingsmarge te ruim uitoefenen, kunnen er meerdere en dus inconsistente interpretaties van hun internationaalrechtelijke verplichtingen ontstaan. De EHRM-zaak van *Hirsi Jamaa e.a. tegen Italië*illustreert de verschillen in interpretatie tussen de EU-lidstaten van hun verplichtingen onder internationaal recht. Het EHRM oordeelde dat verschillen in interpretatie van asielbeslissingen het gevolg kunnen zijn van bilaterale verdragen tussen de eerste en volgende asielontvangende EU-lidstaten. Deze zaak illustreert dat een brede beoordelingsmarge de EU-lidstaten in staat stelt om hun internationaalrechtelijke verplichtingen anders te interpreteren. Hoewel interpretatieverschillen onder bepaalde omstandigheden gerechtvaardigd kunnen zijn, bijvoorbeeld om rekening te houden met de unieke geopolitieke omstandigheden van verschillende EU-lidstaten, ontstaat er te veel ruimte voor EU-lidstaten om hun interpretatiemarge te vergroten als de beoordelingsmarge te groot en dus onjuist is. internationaalrechtelijke verplichtingen, en resulteren in een zo grote divergentie tussen de EU-lidstaten dat het oorspronkelijke doel van de doctrine niet zou rechtvaardigen. Een ander probleem met een ruime beoordelingsmarge is dat het kan leiden tot een verhoogde kans op meerdere en dus inconsistente interpretaties, waardoor de kans groter wordt dat het internationaal recht wordt geschonden door EU-lidstaten.

Ten slotte sluit ik af met de stelling dat een ruime beoordelingsmarge EU-lidstaten in staat stelt hun staatsbelangen boven de belangen van asielzoekers te stellen. EU-lidstaten oefenen hun beoordelingsmarge uit wanneer ze asielaanvragen behandelen op basis van discretie, die soms eerder politieke overwegingen dan verdiensten met zich meebrengt. Een voorbeeld kan worden genomen uit de zaak *Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk* , waarin het EHRM oordeelde dat "de nationale autoriteiten in principe in een betere positie verkeren dan de internationale rechter om te beslissen [over de afwijking van artikel 15 van het *Europees Verdrag inzake Mensenrechten* In deze kwestie laat artikel 15, lid 1, de autoriteiten een ruime beoordelingsmarge ". Dit geval wordt als voorbeeld gebruikt om te illustreren dat de beoordelingsmarge te ruim kan worden toegekend in het geval van een afwijking in tijden van nood (artikel 15), die, wanneer de afwijking uitsluitend op politieke criteria is gebaseerd, EU-lidstaten kan toestaan om het internationaal recht te schenden. Afhankelijk van de toenmalige politieke agenda kan de EU-lidstaat er bijvoorbeeld voor kiezen om zijn plicht om asielaanvragen te behandelen strikt of ruim te interpreteren, al naar gelang de toenmalige staatsbelangen, wat leidt tot onzekerheid en onvoorspelbaarheid van de wet voor asielzoekers . De casus toont aan dat waar de beoordelingsmarge die aan een EU-lidstaat wordt toegekend te groot is, de lidstaat kan de doctrine in hun voordeel gebruiken om hun politieke agenda's te promoten, vaak ten koste van asielzoekers. Deze motivatie om door de staat geïnteresseerde doelen te bereiken, maakt het mogelijk het internationaal recht te schenden in gevallen waarin de belangen van de EU-lidstaat boven de belangen van de asielzoeker worden gesteld. Er wordt aangevoerd dat een ruime beoordelingsmarge de EU-lidstaat in staat stelt de doctrine te misbruiken om hun verplichtingen op het gebied van internationaal recht te omzeilen. Hoewel sommigen misschien beweren dat een flexibele beoordelingsmarge de EU-lidstaat zou aanmoedigen om de norm te onderschrijven en te ondersteunen, is de zorg dat te veel flexibiliteit en dus een te ruime beoordelingsmarge

Conclusie

Het doel van deze functie is om na te denken over de effecten van de margin of appreciation-doctrine in de context van asiel, waar dit er soms toe kan leiden dat EU-lidstaten hun internationaalrechtelijke verplichtingen omzeilen. Ik hoop dat het illustreren van de leer in deze context het debat over het voorstellen van oplossingen voor dit vermeende probleem kan aanmoedigen. Het is belangrijk dat de rechten van de kwetsbaren, zoals asielaanvragers, worden beschermd tegen de machtige staatsmachten met goede middelen. Daarom moet de juiste toepassing van de beoordelingsmarge worden verduidelijkt om te voorkomen dat EU-lidstaten buiten de toegestane grenzen van de beoordelingsmarge handelen ten koste van de asielzoekers.

Onderwerpen

Opkomende stemmen , uitgelicht

De margin of appreciation doctrine; zijn limieten en inconsistenties

Rechter Rudolf Benhardt.

6 augustus 2019

[vertaling vanuit Engels naar Nederlands]

Inconsistentie vormt een bedreiging voor de rechtsstaat, aangezien staten hun mandaat lijken te overschrijden door deze doctrine te gebruiken met de aan hen toegekende discretionaire bevoegdheden. Ten tweede is deze doctrine niet verankerd of gedefinieerd in het verdrag, waardoor er onzekerheid ontstaat voor individuen en beoefenaars van juridische beroepen over de grenzen waarbinnen deze doctrine is toegestaan. Lord Lester bekritiseert deze benadering in zijn paper en stelt: "Het gevaar van het blijven gebruiken van de standaard minder doctrine van de appreciatiemarge is dat het, vooral in de uitgebreide Raad van Europa, de bron zal worden van een verderfelijke, variabele" geometrie van mensenrechten, het uithollen van het acquis van de bestaande jurisprudentie en het overmatig respecteren van lokale omstandigheden, tradities en praktijken'. Deze ongrijpbaarheid in de definitie maakt misbruik van proces door lokale rechtbanken in naam van discretie mogelijk, wat leidt tot onduidelijkheid. De rechtbank gebruikt in haar definitie ontwijkende woorden als 'noodzakelijk' en 'zeker', woorden die in hun definitie vaag en relatief zijn. Hun betekenissen variëren van geval tot geval in elk scenario, waardoor onzekerheid ontstaat over de staatsvrijheid en dus een gebrek aan uniformiteit in oordelen. Er is behoefte aan een principiële identificatiestandaard om te voorkomen dat staten eruitzien alsof ze boven de wet staan. Het ontbreken van een systematische en gedetailleerde rechtvaardiging voor het gebruik van de doctrine door staten moet worden ontmoedigd omdat het de rechtsstaat bedreigt.

Bron:

https://www.lawteacher.net/

Ethische en juridische afwegingen COVID-19-vaccinatie

Aan: de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Nr. 2021/03, Den Haag, 4 februari 2021

Gezondheidsraad

inhoud

samenvatting

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft de Commissie Ethiek en recht van de Gezondheidsraad gevraagd een afwegingskader op te stellen voor de ethische dilemma's en juridische vragen die zich kunnen voordoen bij de COVID-19-vaccinatie.
Dit betreft in het bijzonder de vraag in hoeverre de overheid mensen mag stimuleren om zich te laten vaccineren. In dit advies beschrijft de commissie welke categorieën beleidsinterventies mogelijk zijn, van helemaal niet ingrijpen in de keuzevrijheid van mensen tot het uitoefenen van drang en dwang bij vaccineren. Ook beantwoordt de commissie in dit advies de vraag in hoeverre de overheid mag of moet voorkomen dat private partijen (zoals werkgevers, zorginstellingen, scholen of sociale gelegenheden) een vaccinatiebewijs vragen voor toegang tot een bepaalde plaats of voorziening.

Redenen om af te zien van vaccinatie verschillen

Momenteel zijn er drie vaccins tegen COVID-19 goedgekeurd en worden nog diverse andere verwacht. De vaccinatiebereidheid is gestegen, maar ongeveer een kwart van de mensen twijfelt nog of wil zich niet laten vaccineren. Dit kan te maken hebben met zorgen over de veiligheid van de vaccins maar ook met principiële levensbeschouwelijke opvattingen. Om groepsbescherming te bereiken (het niveau waarbij ook mensen die niet gevaccineerd zijn beschermd zijn tegen een virus) moet de vaccinatiegraad hoog genoeg zijn.

Drang vraagt rechtvaardiging

De overheid kan kiezen uit een scala aan maatregelen om de deelname aan het vaccinatieprogramma tegen COVID-19 te stimuleren. Deze interventies zijn te categoriseren naar de mate waarin ze ingrijpen op de keuzevrijheid van burgers. Van dwang is slechts sprake als iemand geen enkele keuze heeft om zich aan vaccinatie te onttrekken. In het infectieziektenbeleid is de toepassing van dwang zeer zeldzaam. De Wet publieke gezondheid biedt geen mogelijkheid om iemand onder dwang te vaccineren. Van drang is sprake wanneer iemands beslissingsruimte wordt ingeperkt of zodanig wordt beïnvloed dat diegene feitelijk minder keuzevrijheid heeft. Drang kan veel verschillende vormen aannemen. Een vaccinatieplicht is een vorm van drang. Dit geldt ook voor versoepeling van maatregelen voor gevaccineerden. Drang is niet per definitie onaanvaardbaar, maar er moet wel een rechtvaardiging voor bestaan.

Nudging, overreding en advisering zijn geen drang

Naast dwang en drang zijn er ook beleidsinterventies die besluitvorming beïnvloeden zonder

iemands keuzevrijheid in te perken: nudging, overreding en advisering. Nudging is een motivatietechniek waarbij mensen subtiel worden gestimuleerd om het gewenste gedrag te vertonen. Overreding richt zich op gedragsbeïnvloeding met redelijke argumenten. Advisering bestaat uit het bieden van betrouwbare en onderbouwde informatie met als doel mensen in staat te stellen een geïnformeerde keuze te maken. Het verschil tussen lichte vormen van drang en 'harde' nudges kan in de praktijk lastig zijn.

Private partijen mogen vaccinatiebewijs vragen, onder voorwaarden

De commissie constateert dat het een vrijheid van private partijen is om een vaccinatiebewijs als voorwaarde te stellen voor toegang tot diensten of voorzieningen, zolang zij binnen de grenzen van de relevante wet- en regelgeving blijven. De commissie merkt op dat aan de heropening van dergelijke voorzieningen een besluit van de overheid vooraf gaat. Voor de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen geldt dat zo'n maatregel niet in strijd mag zijn met het discriminatieverbod, de Algemene wet gelijke behandeling (AWGB) en de privacywetgeving. Private partijen moeten een belangenafweging maken en kunnen aantonen dat het vaccinatiebewijs een gerechtvaardigd doel dient, noodzakelijk is om dat doel te bereiken en voldoet aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit. Voor deze afweging heeft de commissie een kader opgesteld.

Overheid moet toezicht houden

Volgens de commissie heeft de overheid de verantwoordelijkheid om toezicht te houden op de gerechtvaardigde inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen. Dit volgt volgens de commissie uit de rol die de overheid heeft in het beschermen van de grondrechten, ook tussen burgers en (private) partijen onderling. De overheid kan ervoor kiezen om via wetgeving die verantwoordelijkheid in te vullen, maar zij kan bijvoorbeeld ook stimuleren dat brancheorganisaties zelf richtlijnen opstellen voor de gerechtvaardigde inzet van vaccinatiebewijzen.

Het afwegingskader voor de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen

- Vaccinatiebewijzen moeten effectief en noodzakelijk zijn voor het bereiken van de beoogde doelstelling.
- Vaccinatiebewijzen moeten proportioneel en de minst ingrijpende maatregel zijn om de beoogde doelstelling te bereiken.
- Private partijen moeten potentiële schadelijke gevolgen minimaliseren.
- Vaccinatiebewijzen mogen niet leiden tot ongerechtvaardigde uitsluiting en discriminatie.
- Private partijen moeten zich houden aan de privacywetgeving.
- Private partijen moeten periodiek evalueren of de inzet van vaccinatiebewijzen nog voldoet aan de voorwaarden.

01 inleiding

1.1 Aanleiding

In januari 2021 is Nederland gestart met de vaccinatiecampagne tegen COVID-19. Vaccinatie beoogt te voorkomen dat mensen ziek worden van het virus, en is daarom een belangrijke schakel in de bestrijding van de COVID-19-pandemie. Ook is het zo dat hoe meer mensen immuun zijn voor een infectieziekte, hoe kleiner de kans is op verspreiding en hoe minder niet-geïmmuniseerde mensen ziek kunnen worden. Het beleid van de overheid is er daarom op gericht dat zoveel mogelijk mensen zich laten vaccineren tegen COVID-19.

Niet iedereen zal zich willen laten vaccineren. Dat leidt tot ethische dilemma's en juridische vragen: hoe verhoudt het belang van de volksgezondheid (groepsbelang) zich tot individuele belangen en rechten, zoals autonomie en vrijheid van godsdienst en levensovertuiging? In hoeverre mag de overheid mensen stimuleren om zich te laten vaccineren?
Het demissionair kabinet heeft aangegeven geen directe of indirecte vaccinatieplicht aan burgers te willen opleggen. Evenmin wil het mensen die zich laten vaccineren bevoordelen ten opzichte van mensen die zich niet laten vaccineren. Individuele rechten en belangen kunnen ook in het gedrang komen wanneer private partijen uit eigen initiatief voorwaarden gaan stellen op het gebied van COVID-19-vaccinatie, bijvoorbeeld door de toegang tot een bepaalde plaats of voorziening afhankelijk te stellen van een vaccinatiebewijs.

1.2 Adviesvraag en afbakening

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) vraagt de Commissie Ethiek en recht van de Gezondheidsraad een afwegingskader op te stellen voor de ethische dilemma's en juridische vragen die zich kunnen voordoen bij COVID-19-vaccinatie.

De commissie beantwoordt in dit advies de volgende twee vragen:

1. Welke categorieën beleidsinterventies zijn er op het continuüm van niet ingrijpen in de keuzevrijheid tot drang en dwang en vanuit welk afwegingskader kunnen deze beoordeeld worden?
2. Welke rol heeft de overheid in de situatie dat private partijen (zoals werkgevers, zorginstellingen, scholen of sociale gelegenheden) een vaccinatiebewijs gaan vragen als voorwaarde voor toegang tot een bepaalde plaats of voorziening? Hoe kan de overheid nadere invulling aan die rol geven?

De volledige adviesaanvraag staat op www.gezondheidsraad.nl.
Dit advies is opgesteld door de vaste Commissie Ethiek en recht van de Gezondheidsraad en is getoetst door de beraadsgroep. Het advies is op 4 februari 2021 door de voorzitter van de Gezondheidsraad aangeboden aan de minister van VWS. De samenstelling van de commissie is te vinden achter in dit advies.

1.3 Werkwijze

Het advies is gebaseerd op de beschikbare (internationale) literatuur over ethisch-juridische kaders voor maatregelen ten behoeve van de publieke gezondheid, ethisch-juridische wetenschappelijke literatuur en juridische bronnen over grondrechten. Ook zijn voor het advies de professionele en ervaringskennis van de commissieleden gebruikt. Tijdens de eerste vergadering heeft prof. dr. B.J. Kullberg, hoogleraar infectieziekten aan het Radboudumc en voorzitter van de Gezondheidsraad, een presentatie gehouden over de medisch-technische aspecten van COVID-19-vaccinatie.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat de voor dit advies relevante gegevens over COVID-19-vaccins, de vaccinatiestrategie en vaccinatiebereidheid. In hoofdstuk 3 verheldert de commissie de begrippen die van toepassing zijn op beleidsinterventies rondom COVID-19-vaccinatie. In hoofdstuk 4 gaat de commissie in op de rol van de overheid ten opzichte van private partijen die een vaccinatiebewijs als eis stellen voor toegang tot bepaalde voorzieningen. Tot slot bevat hoofdstuk 5 het advies.

02
COVID-19-vaccinatie

Momenteel zijn er drie vaccins tegen COVID-19 goedgekeurd en worden nog diverse andere verwacht. De vaccinatiebereidheid is gestegen, maar nog altijd ongeveer een kwart van de mensen twijfelt of wil zich niet laten vaccineren. Dit kan te maken hebben met zorgen over de veiligheid van de vaccins maar ook met principiële levensbeschouwelijke opvattingen.

2.1 COVID-19-vaccins

Vaccinatie beoogt te voorkomen dat mensen (ernstig) ziek worden van een infectieziekte. Via een injectie wordt een ongevaarlijk deel van de ziekteverwekker (in dit geval SARS-CoV-2) in het lichaam gebracht met als doel om een langdurige immuunrespons op te wekken. Vaccinatie wordt daarom ook wel actieve immunisatie genoemd. Wanneer de gevaccineerde vervolgens in contact komt met de ziekteverwekker reageert het lichaam snel en effectief, waardoor (ernstige) ziekte voorkomen wordt. Naast deze directe bescherming van de gevaccineerde, speelt vaccinatie ook een rol in de opbouw van groepsbescherming. Dit is een vorm van indirecte bescherming tegen infectieziekten die wordt bereikt doordat een groot deel van een populatie immuun is voor een infectie en deze zich niet of moeilijk kan verspreiden.

Om de COVID-19-pandemie te kunnen bestrijden wordt momenteel gewerkt aan verschillende vaccins. Op dit moment zijn in de Europese Unie drie vaccins tegen COVID-19 goedgekeurd. Het gaat om vaccins van de fabrikanten BioNTech/Pfizer, Moderna en AstraZeneca.

Daarnaast zijn er nog een aantal vaccins in ontwikkeling. Van geen van de (aankomende) COVID-19-vaccins is bekend hoe lang ze bescherming bieden of wat precies hun effect is op het voorkomen van virustransmissie (het overbrengen van het virus van de ene persoon naar de andere). Dit kan pas onderzocht worden als er meer gegevens zijn over grootschalig vaccineren tegen COVID-19. De Commissie Medische aspecten van COVID-19 van de Gezondheidsraad acht het waarschijnlijk dat de vaccins naast directe bescherming ook zouden kunnen leiden tot indirecte bescherming. Die uitspraak is gebaseerd op de aanname dat wanneer vaccinatie beschermt tegen ziekte, er minder virus aanwezig zal zijn in de neus- en keelholte, wat de mogelijkheid om het virus verder te verspreiden verkleint.

2.2 Vaccinatiestrategie

Op 6 januari 2021 is Nederland begonnen met de vaccinatiecampagne. Het vaccineren gebeurt in rondes, omdat er niet meteen voldoende vaccins beschikbaar zijn. De Gezondheidsraad heeft op 19 november 2020 de minister geadviseerd over de volgorde waarin groepen mensen gevaccineerd zouden moeten worden, inclusief de ethische overwegingen die daarbij gelden.[1] De overheid heeft vervolgens een vaccinatiestrategie ontwikkeld. Het zal naar verwachting zeker tot het vierde kwartaal van 2021 duren voordat in Nederland iedereen vanaf 18 jaar de mogelijkheid heeft gehad om zich te laten vaccineren.

2.3 Vaccinatiebereidheid

Het kabinet geeft in de adviesaanvraag aan dat mogelijk onvoldoende mensen zich willen laten vaccineren om groepsbescherming te bereiken. Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft sinds mei 2020 meetrondes verricht naar de vaccinatiebereidheid tegen het coronavirus. In november 2020 zei ongeveer 60% van de Nederlandse bevolking zich zeker of waarschijnlijk wel te laten vaccineren tegen COVID-19.[2] De vaccinatiebereidheid is daarna sterk gestegen. In de laatste meetronde (30 december 2020 - 3 januari 2021) gaf 77% aan zich te willen laten vaccineren en zei 4% dat niet te willen.[3] 15% wist nog niet of zij zich willen laten vaccineren. Ouderen (70+), hoger opgeleiden, en mensen met een kwetsbare gezondheid zijn vaker bereid zich te laten vaccineren.[4]

Er is veel onderzoek gedaan naar vaccinatiebereidheid in het algemeen. Het RIVM heeft onderzoek gedaan naar de factoren die van invloed zijn op deelname aan het COVID-19-vaccinatieprogramma.[4] Redenen die mensen expliciet noemen om wel te kiezen voor vaccinatie tegen COVID-19 zijn:

- Bescherming van zichzelf en anderen;
- Het vervallen van de coronamaatregelen;
- Morele plicht om bij te dragen aan het collectieve belang.

Expliciet genoemde redenen om te twijfelen of geen vaccinatie te willen zijn:

- Onzekerheid of zorgen over bijwerkingen (op de korte en lange termijn);
- Twijfels of zorgen over de veiligheid en betrouwbaarheid van de vaccins.

Bij vaccinatie in het algemeen spelen levensbeschouwelijke redenen ook vaak een rol in de keuze om af te zien van vaccinatie.[5,6]

De commissie merkt op dat vaccinatiebereidheid en vaccinatiedeelname niet hetzelfde zijn. Vaccinatiebereidheid gaat over intenties en vaccinatiedeelname over gedrag. De redenen achter COVID-19-vaccinatiebereidheid en -deelname zijn van belang voor het ontwikkelen van beleidsinterventies die de intenties en het gedrag van mensen effectief kunnen beïnvloeden. Daarnaast wijst de commissie erop dat er mensen zijn die zich misschien wel zouden willen laten vaccineren, maar dat niet kunnen. Te denken valt aan groepen waarvoor het vaccin (nog) niet is geregistreerd (zoals minderjarigen), groepen waarvoor het vaccin wordt afgeraden en mensen die om medische redenen niet gevaccineerd kunnen worden.

03
tussen niets doen en verplichten

Beleidsinterventies zijn te categoriseren naar de mate waarin ze de keuzevrijheid van burgers beperken. Van dwang is slechts sprake als een maatregel wordt opgelegd zonder dat iemand zich eraan kan onttrekken. Bij drang wordt iemand op zodanige wijze beïnvloed dat hij of zij minder keuzevrijheid heeft. Dwang en drang vragen om een rechtvaardiging van het beperken van de keuzevrijheid. Beleidsinterventies die keuze beïnvloeden zonder keuzevrijheid te beperken zijn nudging, overreding en advisering.

3.1 Ethisch-juridisch dilemma

De overheid is verantwoordelijk voor de bescherming en bevordering van de volksgezondheid en de toegang tot zorg. Dat volgt uit de algemene opvatting dat overheden zorg moeten dragen voor belangrijke individuele en collectieve behoeften van mensen. Dit is ook vastgelegd in internationale mensenrechtenverdragen (zoals het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (IVESCR, art. 12) en het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK, art. 24)) en in de Nederlandse Grondwet (Gw, art 22, lid 1). Een goede volksgezondheid is de basis voor het welzijn en de productiviteit in de samenleving.[7] Vanuit die bevorderings- en beschermingstaak kan de overheid maatregelen treffen die kunnen ingrijpen op individuele (grond)rechten en belangen van mensen. Bekende voorbeelden zijn de heffing van accijns op tabak en alcohol, het rookverbod op bepaalde locaties en de plicht tot het dragen van autogordels.[8-10] Ook interventies ter bestrijding van (pandemische) infectieziekten horen hiertoe, zoals het bron- en contactonderzoek, de meldingsplicht voor bepaalde infectieziekten, testen en maatregelen voor *physical distancing*.[11] Interventies om vaccinatiedeelname tegen infectieziekten te verhogen zijn ook voorbeelden van zo'n maatregel.[4]

Een voldoende hoge vaccinatiegraad is van belang om groepsbescherming te bereiken en dient daarmee het collectieve belang van de volksgezondheid.[12,13] Dit collectieve belang kan tegenover het recht van individuen komen te staan om zelf te bepalen of zij gevaccineerd worden of niet. Het gaat dan om het zelfbeschikkingsrecht (autonomie; art. 10 Gw en art. 8 Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, EVRM), het recht op bescherming van de lichamelijke integriteit (art. 11 Gw en art 3 en 8 EVRM) en het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (art 6 Gw en 9 EVRM). Als de vaccinatiegraad te laag is om groepsbescherming te bereiken, kan er een conflict ontstaan tussen de verantwoordelijkheid van de overheid om met (wettelijke) beleidsinterventies de volksgezondheid te bevorderen en de verantwoordelijkheid van diezelfde overheid om de individuele rechten en belangen van burgers te respecteren.[11] Bij de vaststelling van overheidsbeleid moet steeds de ethisch-juridische rechtvaardigingsvraag gesteld worden: weegt het collectieve belang van bescherming van de volksgezondheid op tegen de mate waarin de beleidsinterventie ingrijpt op (grond)rechten en individuele belangen?

3.2 Interventieladder

Voor het COVID-19-vaccinatiebeleid geldt dat het handelen van de overheid niet slechts een tweedeling betreft tussen niets doen (complete keuzevrijheid voor de burger) en vaccinatie onder dwang (geen enkele keuzevrijheid voor de burger). De interventies bevinden zich eerder op een schaal van de mate van ingrijpen op de keuzevrijheid van mensen.[13] De *Nuffield Council on Bioethics* heeft in 2007 een zogenoemde interventieladder opgesteld om beleidsinterventies te categoriseren, waarbij iedere trede keuzemogelijkheden verkleint of vergroot (zie figuur 1).[13]

Figuur 1. Interventieladder (naar: *Intervention Ladder* van de Nuffield Council on Bioethics, 2007).[13]

3.3 Begripsverheldering

De interventieladder laat zien dat er diverse beleidsinterventies mogelijk zijn, waarbij de begrippen dwang en drang op een continuüm liggen van complete keuzevrijheid tot geen enkele keuzevrijheid.[14] Naast dwang en drang zijn er milde vormen van gedragsbeïnvloeding, zoals adviseren en overreden. In tabel 1 heeft de commissie COVID-19-vaccinatie-interventies uitgewerkt volgens de interventieladder. Hieronder geeft de commissie eerst een verheldering van begrippen. Dit betreft alleen de kwalificatie van de begrippen en niet de rechtvaardiging (zie daarvoor paragraaf 3.4).

3.3.1 Dwang

Van *dwang* is sprake wanneer iemand tegen zijn wil wordt genoodzaakt iets te doen of te laten.[14] Vaccinatiedwang betekent dat, met tussenkomst van de rechter, iemand tegen zijn wil wordt gevaccineerd, ook als hij zich (fysiek) verzet. Het vaccineren wordt iemand dus opgelegd, zonder dat er enige keuzevrijheid is. In uitzonderlijke gevallen is het op basis van de Wet publieke gezondheid (Wpg) mogelijk om bij de bestrijding van groep A-infectieziekten, zoals COVID-19, maatregelen onder dwang op te leggen aan mensen die weigeren mee te werken. Zo kunnen mensen gedwongen in quarantaine worden geplaatst of geïsoleerd (art.31 en 35 Wpg). Hiervoor geldt een zorgvuldige procedure (§ 3. Wpg). Er is geen wettelijke grondslag in de Wpg om iemand onder dwang te vaccineren.

3.3.2 Drang

Van *drang* is sprake wanneer iemands beslissingsruimte wordt ingeperkt of wanneer iemand zodanig wordt beïnvloed dat hij of zij feitelijk minder keuzevrijheid heeft. Drang kan verschillende vormen aannemen, die iemands keuzevrijheid meer of minder beperken.[14] Er kan een moreel onderscheid worden gemaakt tussen vormen van dergelijke beïnvloeding.[14,15]

- beïnvloeding via opties: financiële prikkels of juist ontmoediging (sancties), versoepeling of aanscherping van maatregelen;[16]
- beïnvloeding door informatie te bewerken: verdraaien of achterhouden van informatie, verkeerd of bewust eenzijdig informeren;
- psychologische beïnvloeding: vleierij, inspelen op schuldgevoelens.

Volgens de definities die de commissie hanteert is het verschil tussen dwang en drang redelijk eenduidig. Toch worden in het algemeen spraakgebruik sommige vormen van drang ook wel opgevat als dwang. Een voorbeeld is een vaccinatieplicht. Dit houdt een wettelijke plicht tot vaccinatie in. Niet voldoen aan die plicht is een overtreding van de wet waar (strafrechtelijke) consequenties aan vast zitten (bijvoorbeeld een boete, gevangenisstraf of strafblad). Dit is geen dwang, maar de sterkste vorm van drang op het spectrum. Wat de ondergrens van drang is, is moeilijk volledig, objectief of wetenschappelijk vast te stellen. Het gaat dan om de (fluïde) grens tussen interventies die beïnvloeden door de keuzevrijheid wel (drang) of niet (geen drang) te beperken.

3.3.3 Nudging, overreden en adviseren

Nudging, overreding en advisering verwijzen naar interventies die tot doel hebben gedrag te beïnvloeden, zonder dat daarbij de keuzevrijheid van mensen wordt beperkt. *Nudging* is een motivatietechniek waarbij mensen subtiel worden gestimuleerd om het gewenste gedrag te vertonen.
Het begrip werd gepopulariseerd door Richard Thaler en Cass Sunstein in hun boek *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*.[17] Volgens Thaler en Sunstein is een nudge “elk aspect van de keuzearchitectuur dat het gedrag van mensen verandert op een voorspelbare manier, zonder opties te verbieden of financiële prikkels in te zetten”.[17] Een nudge is als het ware een zacht duwtje in de rug dat iemands oriëntatie (keuze) beïnvloedt, soms zelfs onbewust.
In de interventieladder past nudging het beste bij het aanpassen van de standaardoptie. Nudges kunnen daarnaast bestaan uit maatregelen die het makkelijker maken om de gewenste keuze te maken. Nudges voor COVID-19-vaccinatie kunnen interventies zijn die intenties omzetten in gedrag, zoals herinneringen voor een gemaakte afspraak,[4] of een laagdrempelig aanbod van vaccinatie op plekken waar je er niet omheen kunt, zoals bij de ingang van de supermarkt of het werk. Een ‘harde’ nudge is bijvoorbeeld een gezamenlijk vaccinatiemoment tijdens een werkoverleg. Mensen moeten dan actief de keuze maken om zich daaraan te onttrekken. In de praktijk kan het verschil tussen lichte vormen van drang en ‘harde’ nudges soms lastig zijn.

Overreding verwijst naar interventies die met redelijke argumenten mensen overtuigen om hun gedrag te veranderen.[18] Een voorbeeld is om mensen die twijfelen over COVID-19-vaccinatie technische informatie te geven over de vaccins (wat zit in het vaccin en hoe werkt het) en informatie over de sociale voordelen van vaccinatie, of hen aan te zetten tot reflectie op de betekenis van hun keuze voor hun eigen welzijn, hun persoonlijke waarden en de gevolgen voor anderen.[4,19] Ook het gericht tegengaan van misinformatie en desinformatie vallen hieronder.[19] *Advisering* betreft transparante, betrouwbare en onderbouwde communicatie op grond waarvan iemand een geïnformeerde keuze kan maken.[4] Overreding en advisering zijn geen vormen van drang. Er is geen sprake van achterhouden of verdraaien van informatie en ook niet van vleierij of inspelen op schuldgevoelens. In de praktijk kan het soms lastig zijn overreding te onderscheiden van psychologische beïnvloeding die de keuzevrijheid wel beperkt (drang). Dit kan bijvoorbeeld gelden voor slogans op sociale media die aanzetten tot vaccinatie.

Interventieladder	Voorbeeld COVID-19-vaccinatie	Begrippen op continuüm
Geen keuzevrijheid	Gedwongen vaccinatie tegen COVID-19	Dwang
Sterk beperkte keuzemogelijkheden	Directe vaccinatieplicht (wettelijke sanctie) of indirecte vaccinatieplicht, zoals geen toegang tot essentiële ruimten of voorzieningen zonder vaccinatiebewijs	Sterke drang
Beperkte keuzemogelijkheden	Geen toegang tot niet-essentiële ruimten of voorzieningen zonder vaccinatiebewijs of versoepeling van en/of vervangende maatregelen voor bepaalde groepen	
Ontmoedigen	Financiële ontmoediging, zoals verhoging zorgpremie of verhoging (inkomens)belasting, of psychologische ontmoediging door schuldgevoelens	
Stimuleren	Financiële prikkels zoals een cadeautje, geldbedrag of korting op de zorgpremie voor gevaccineerden of psychologische prikkels zoals vleierij	Lichte drang
Standaardoptie aanpassen	Aanbod van vaccinatie op plekken waar je er niet omheen kunt. Bijvoorbeeld een gezamenlijk vaccinatiemoment op het werk.	Harde nudges
Keuzemogelijkheden verruimen	Laagdrempelig vaccinatieaanbod op plekken zoals treinstations of winkelcentra of herinneringen voor gemaakte vaccinatieafspraak via bijvoorbeeld SMS of e-mail.	Lichte nudges
Informatie bieden	Bieden van redelijke argumenten en aanzetten tot reflectie met als doel mensen te overreden	Overreden
	Communicatie met transparante, betrouwbare en wetenschappelijk onderbouwde informatie met als doel mensen in staat te stellen om een geïnformeerde keuze te maken	Adviseren

Tabel 1. Voorbeelden van interventies rondom COVID-19-vaccinatie en begrippen op het continuüm van dwang en drang.

3.4 Ethisch-juridisch afwegingskader

Interventies kwalificeren als drang geeft nog geen uitsluitsel over de rechtvaardiging van toepassing ervan. Drang is niet per definitie ongerechtvaardigd. Wel geldt dat een interventie vanuit ethisch oogpunt problematischer is naarmate deze de keuzevrijheid meer beperkt. Daarvoor is dan een sterkere rechtvaardiging vereist. De rechtvaardiging moet steeds kunnen worden teruggeleid tot (1) het individuele gezondheidsbelang van de betrokkene en/of (2) het gezondheidsbelang van anderen of het collectieve volksgezondheidsbelang.

Bestaande ethische kaders voor de rechtvaardiging van beleidsinterventies door de overheid ten behoeve van de volksgezondheid hanteren doorgaans dezelfde voorwaarden.[20-22] De commissie hanteert hiervoor het kader dat zij ook heeft beschreven in het advies Testbewijzen voor SARS-CoV-2: ethische en juridische voorwaarden:[23]

- De interventie moet noodzakelijk en effectief zijn om het individuele of collectieve (volks)gezondheidsbelang te bevorderen;
- De interventie moet de minst ingrijpende zijn om de doelstelling te bereiken;
- De interventie moet proportioneel zijn. Dat wil zeggen dat de nadelen van de interventie in verhouding staan tot het doel dat daarmee wordt nagestreefd;
- Potentiële schadelijke effecten van de interventie moeten worden geminimaliseerd;
- De interventie moet rechtvaardig zijn en mag niet discrimineren
- Er moet zorgvuldig en in overeenstemming met privacywetgeving worden omgegaan met (bijzondere) persoonsgegevens
- De interventie moet vanaf het begin periodiek worden gemonitord en geëvalueerd;
- De interventie moet zo helder en begrijpelijk mogelijk worden uitgelegd aan de bevolking.

Interventies die de keuzevrijheid niet beperken zijn geen drang. In principe beperken nudges de keuzevrijheid niet, hoewel er over ‘harde’ nudges discussie kan bestaan. Wat advisering betreft wijst de commissie erop dat adequate informatievoorziening essentieel is om mensen in staat te stellen hun zelfbeschikkingsrecht uit te oefenen en hun keuzevrijheid te bevorderen. Die informatie mag niet onjuist of selectief zijn.

3.5 Aanvullende overwegingen

Op 6 januari 2021 is Nederland gestart met vaccineren. Op dit moment is een beperkt deel van de Nederlandse bevolking gevaccineerd. Volgens de meest recente cijfers van het RIVM lijkt de vaccinatiebereidheid toe te nemen. Niet uit te sluiten valt dat de vaccinatiegraad toch te laag blijft voor groepsbescherming als iedereen de kans heeft gehad om zich te laten vaccineren. De commissie kan zich voorstellen dat het kabinet dan mogelijk wel een reden kan zien om meer dringende interventies te overwegen om de vaccinatiegraad te verhogen. Voor de rechtvaardiging van derge-

lijke interventies zal op dat moment beoordeeld moeten worden of aan alle voorwaarden uit het afwegingskader wordt voldaan.

Een tweede overweging van de commissie betreft de wisselwerking tussen COVID-19-vaccinatie en de afschaling van overheidsmaatregelen. Naarmate er meer mensen in Nederland gevaccineerd zijn tegen COVID-19, kan de situatie ontstaan dat vrijheidsbeperking van deze groep mogelijk niet langer gerechtvaardigd is. Vaccinatiebewijzen zouden in bepaalde situaties een maatregel kunnen zijn om vrijheden terug te geven. Of de inzet van vaccinatiebewijzen door de overheid voor het (deels) heropenen van de samenleving gerechtvaardigd is, hangt af van of aan alle voorwaarden uit het afwegingskader wordt voldaan. Dit betreft een complexe afweging met veel onzekerheden, waaronder de beschermingsduur van vaccinatie, de mate waarin vaccinatie virusoverdracht tussen mensen voorkomt en in hoeverre natuurlijk opgebouwde immuniteit beschermt tegen COVID-19. Ook vraagt de voorwaarde dat een maatregel rechtvaardig moet zijn en niet mag discrimineren bijzondere aandacht volgens de commissie. Het is de vraag of de overwegingen die ten grondslag hebben gelegen aan de volgorde van vaccineren zwaarwegend genoeg zijn om ook een verschil in toekenning van vrijheden te rechtvaardigen. Dat zal per situatie beoordeeld moeten worden.

04
private partijen en vaccinatiebewijzen

Op grond van de wet hebben private partijen in principe de vrijheid om een vaccinatiebewijs als voorwaarde te stellen voor toegang tot diensten of voorzieningen, zolang zij binnen de grenzen van de relevante wet- en regelgeving blijven (op het gebied van discriminatie, gelijke behandeling en privacy). Private partijen moeten een belangenafweging maken en kunnen aantonen dat het vaccinatiebewijs een gerechtvaardigd doel dient, noodzakelijk is om dat doel te bereiken en voldoet aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit. Bij onaanvaardbare inbreuken mag van de overheid worden verwacht dat zij ingrijpt.

4.1 Dilemma's en argumenten rond vaccinatiebewijzen

Inzet van vaccinatiebewijzen voor toegang tot bepaalde plaatsen of voorzieningen is een vorm van drang. Het kabinet heeft aangegeven geen drang te willen uitoefenen rondom COVID-19-vaccinatie. Desondanks kunnen private partijen straks reden zien om een vaccinatiebewijs in te zetten voor toegang. Bij private partijen valt te denken aan werkgevers, sociale gelegenheden (zoals horeca en evenementenorganisatie), maar ook aan zorginstellingen of scholen (private partijen, die collectieve (publieke) diensten uitvoeren).

Een mogelijk argument voor de inzet van een vaccinatiebewijs door private partijen is bijvoorbeeld de verwachting dat zo'n maatregel leidt tot een lager ziekteverzuim, meer klanten of bezoekers of een kleiner risico op sluiting vanwege een lager besmettingsrisico. Een ander argument voor de inzet van vaccinatiebewijzen is de zorgplicht die private partijen hebben. Op het bestuur van zorginstellingen, de directie van scholen of de organisator van evenementen rust een zorgplicht: zij moeten bij de uitvoering van hun diensten of activiteiten zorgen voor veilige en gezonde (arbeids)omstandigheden voor werknemers en voor derden, zoals kinderen, patiënten en bezoekers.[24,25] Deze zorgplicht is context-afhankelijk en vloeit voort uit specifieke wetgeving of jurisprudentie (zie paragraaf 4.6). Private partijen kunnen hun zorgplicht tijdens de COVID-19-pandemie invullen met een (wettelijk verplichte) (arbeids)hygiëne-strategie, zoals gebruik van beschermingsmiddelen en afstand houden, maar mogelijk ook door te werken met een vaccinatiebewijs.

Mogelijke nadelen van de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen zijn het beperken van de keuzevrijheid van mensen en het risico op ongerechtvaardigde uitsluiting, discriminatie of stigmatisering. Een belangrijke vraag daarbij is of het gerechtvaardigd is om in het kader van de zorgplicht of economische belangen inbreuk te maken op de lichamelijke integriteit. Om een vaccinatiebewijs te krijgen moet iemand zich immers laten vaccineren, wat een invasieve medische handeling is. Dit roept de vraag op in hoeverre de overheid de verantwoordelijkheid heeft om te voorkomen dat private partijen verlangen dat mensen gevaccineerd zijn en welke (juridische) mogelijkheden de overheid heeft om dit te reguleren.

4.2 Horizontale werking grondrechten

De inzet van een vaccinatiebewijs als voorwaarde voor de toegang tot bepaalde plaatsen en voorzieningen kan een inbreuk zijn op grondrechten, zoals het recht op zelfbeschikking, op lichamelijke integriteit en op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.[26] Of sprake is van een inperking, hangt mede af van de gevolgen voor mensen die geen vaccinatiebewijs kunnen tonen: het maakt uit of fysieke toegang voor hen helemaal niet mogelijk is of dat er alternatieven zijn (bijvoorbeeld tonen van een recente negatieve testuitslag). En als fysieke toegang in het geheel wordt geweigerd, is het relevant of er eventueel op afstand van de dienst gebruik kan worden gemaakt.

Grondrechten beschermen particulieren primair tegen de macht van de overheid. De overheid moet zich zowel onthouden van ongerechtvaardigde inbreuken op de grondrechten van burgers (onthoudingsplicht of negatieve verplichting) als maatregelen treffen die nodig zijn voor een effectieve bescherming van de grondrechten in horizontale verhoudingen (inspanningsverplichting of positieve verplichting).[8,27,28] Dit betekent dat de overheid in bepaalde situaties ook de verantwoordelijkheid heeft om de grondrechten te waarborgen in de onderlinge verhouding tussen burgers in private relaties.[29-31] De gedachte hierachter is dat de waarden die grondrechten beogen te beschermen van zo groot belang zijn dat burgers ook in een private verhouding bescherming moeten kunnen ontlenen aan de Grondwet en het EVRM.[29] Overigens doet het er daarbij niet toe of het grondrecht conflicteert met een ander grondrecht of met een gewoon recht.[26]

Horizontale werking, de mate waarin grondrechten doorwerken in de relatie tussen burgers onderling, krijgt in veel gevallen nader vorm via wetgeving en rechtspraak.[28] Horizontale werking wordt toegekend aan het recht op privacy, het recht op lichamelijke integriteit en het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.[28,32-34] Dit wil onder andere zeggen dat mensen bij een vermeende schending van een van deze rechten naar de nationale rechter kunnen stappen. Ook wetgeving kan ervoor zorgen dat grondrechten worden beschermd in de onderlinge relatie tussen mensen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Algemene wet gelijke behandeling (AWBG) die het discriminatieverbod verder uitwerkt en hiermee rechtsbescherming biedt aan de individuele burger. Burgers kunnen bij een vermeende grondrechtschending het College voor de Rechten van de Mens om een oordeel vragen. Dat college geeft in iedere casus een individuele beoordeling over de vraag of sprake is van een inbreuk en zo ja, of deze inbreuk gerechtvaardigd is. Het beoordelingskader dat het college hanteert lijkt sterk op het afwegingskader dat de commissie in dit hoofdstuk beschrijft (zie paragraaf 4.3).[35,36]

4.3 Afwegingskader vaccinatiebewijzen

De commissie constateert dat private partijen ondernemersvrijheid hebben.[37] Zij kunnen eisen stellen aan de toegang tot hun diensten, maar

die eisen mogen niet strijdig zijn met het discriminatieverbod, de AWGB en de privacywetgeving. Uit de rechtspraak kan worden afgeleid dat private partijen een belangenafweging moeten maken.[33,34,38] Zij moeten onder meer kunnen aantonen dat het vaccinatiebewijs een gerechtvaardigd doel dient, noodzakelijk is om dat doel te bereiken en voldoet aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit.[38] Gerechtvaardigde doelen zijn onder andere het voldoen aan de zorgplicht: het beschermen van de gezondheid en de rechten van anderen en economische belangen. Voldoet de inzet van het vaccinatiebewijs niet aan deze eisen dan is volgens de commissie sprake van een ongerechtvaardigde inperking van de grondrechten.

De huidige adviesvraag betreft specifiek de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen voor de toegang tot bepaalde plaatsen of voorzieningen. Voor veel settings geldt dat private partijen pas de inzet van een vaccinatiebewijs kunnen overwegen als de overheid de beperkende maatregelen heeft afgeschaald en zij hun diensten en voorzieningen weer open mogen stellen voor het publiek. De commissie stelt dat private partijen zich voor verantwoorde inzet van vaccinatiebewijzen aan hetzelfde ethisch-juridisch kader moeten houden als de overheid (zie 3.4). Het enige verschil is dat van de overheid aanvullende inspanningen worden verlangd met betrekking tot het helder en begrijpelijk uitleggen van het beleid aan de bevolking.

Het ethisch-juridisch kader voor de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen ziet er als volgt uit:

Vaccinatiebewijzen moeten effectief en noodzakelijk zijn voor het bereiken van de beoogde doelstelling
Duidelijk moet zijn wat precies de doelstelling is: wensen private partijen met de vaccinatiebewijzen vooral te voldoen aan hun zorgplicht of gaat het vooral om de bescherming van hun economische belangen? Er moet in ieder geval een aannemelijke relatie bestaan tussen de inzet van het vaccinatiebewijs en het beoogde doel. Daarbij speelt de variabele epidemiologische situatie een rol (de mate waarin het virus in de samenleving circuleert). De commissie is van oordeel dat als er nagenoeg geen besmettingen zijn of groepsbescherming is bereikt, vaccinatiebewijzen minder noodzakelijk zullen zijn om aan de zorgplicht te voldoen of het risico op sluiting van een onderneming te verlagen. Verder is de inzet van vaccinatiebewijzen niet effectief als die contraproductieve effecten heeft, bijvoorbeeld als het draagvlak voor de preventieve basismaatregelen erdoor afneemt.

Vaccinatiebewijzen moeten proportioneel zijn en de minst ingrijpende maatregel om de beoogde doelstelling te bereiken
Proportionaliteit wil hier zeggen dat de voordelen die de maatregel oplevert voldoende opwegen tegen de inbreuk die de maatregel maakt op individuele (grond)rechten, vrijheden en belangen van mensen.

Hoe groter de inbreuk op individuele (grond)rechten en belangen, hoe groter de belangen voor de private partij en/of consument moeten zijn. Voor de proportionaliteitstoets is het onderscheid tussen essentiële en niet-essentiële voorzieningen van belang, net als de alternatieven die geboden worden om ook zonder vaccinatiebewijs van een dienst gebruik te maken. Daarnaast moet de inzet van vaccinatiebewijzen voldoen aan de voorwaarde van subsidiariteit. Dit wil zeggen dat er geen minder ingrijpende alternatieven beschikbaar mogen zijn om hetzelfde doel te bereiken. Een bewijs van een recente negatieve testuitslag zou afhankelijk van de omstandigheden een minder ingrijpend alternatief kunnen zijn.

Private partijen moeten potentiële schadelijke effecten van vaccinatiebewijzen minimaliseren

Private partijen moeten voorzorgsmaatregelen treffen om potentiële schadelijke effecten van vaccinatiebewijzen te voorkomen. Een voorbeeld vormen voorzorgsmaatregelen om fraude met vaccinatiebewijzen te minimaliseren.

Vaccinatiebewijzen mogen niet leiden tot ongerechtvaardigde uitsluiting en discriminatie

Het gelijkheidsbeginsel houdt in dat gelijke gevallen gelijk moeten worden behandeld en dat ongelijke gevallen ongelijk mogen worden behandeld (naar de mate waarin zij ongelijk zijn). Zo lang nog niet iedereen in Nederland de kans heeft gehad zich te laten vaccineren, zal de inzet van vaccinatiebewijzen voor sommige groepen tot uitsluiting kunnen leiden. Dat geldt ook voor mensen die zich niet kunnen of willen laten vaccineren. Per situatie moet worden beoordeeld of dergelijke uitsluiting gerechtvaardigd is of niet. Om absolute uitsluiting te voorkomen, zijn alternatieven van belang. Te denken valt aan een recente negatieve testuitslag of vervangende inspanningen zoals het dragen van een mondkapje.

In ieder geval mag de inzet van een vaccinatiebewijs niet strijdig zijn met het discriminatieverbod en de AWGB: het vaccinatiebewijs mag geen verboden onderscheid maken op grond van godsdienst, levensovertuiging, leeftijd, handicap of chronische ziekte. Van indirecte discriminatie is sprake als de maatregel op zichzelf niet discrimineert, maar de uitwerking ervan wel leidt tot discriminatie. Hiervan is bijvoorbeeld sprake als een vaccinatiebewijs voor iedereen als voorwaarde geldt voor de toegang tot een voorziening, maar als door die maatregel een (specifieke) groep wordt uitgesloten, bijvoorbeeld de mensen die zich niet kunnen laten vaccineren vanwege medische redenen of leeftijd, of mensen die zich vanwege hun levensovertuiging niet laten vaccineren. Indirecte discriminatie kan toegestaan zijn als daarvoor een objectieve rechtvaardiging bestaat, zoals de bescherming van de volksgezondheid of het voldoen aan de zorgplicht.

Private partijen moeten zich houden aan de privacywetgeving

De vaccinatiegegevens die door artsen of andere zorgverleners (van de GGD, huisartsen, bedrijfsartsen en dergelijke) worden verzameld en

geregistreerd vallen onder het medisch beroepsgeheim. Dit betekent dat deze gegevens niet zomaar met derden mogen worden gedeeld. Op grond van artikel 7:457 Burgerlijk Wetboek en de rechtspraak is het delen van van informatie die onder het beroepsgeheim vallen alleen toegestaan indien sprake is van: 1) een expliciete wettelijke regeling, 2) een conflict van plichten of 3) uitdrukkelijke toestemming van de gevaccineerde. Volgens de commissie kan bij het delen van de vaccinatiegegevens alleen een beroep worden gedaan op die laatste (rechts)grond. Dit betekent dat vaccinatiegegevens alleen met derden kunnen worden gedeeld als de gevaccineerde daarvoor expliciete toestemming geeft, of als deze zelf de informatie over de vaccinatie deelt met anderen. Dit kan door het tonen van een vaccinatiebewijs, of door het daadwerkelijk verstrekken van de gegevens aan een ander (art. 7:457, lid 1 BW, zie ook art. 6, lid 1, onder a en art. 9, lid 2, onder a AVG). Voor bijvoorbeeld de werksituatie geldt dat gegevens van werknemers, die via de bedrijfsgeneeskundige dienst zijn gevaccineerd, niet zonder hun toestemming aan de werkgever mogen worden verstrekt (zie verder 4.4.).

Private partijen moeten zich bij de inzet van vaccinatiebewijzen houden aan de regels van de AVG en de Uitvoeringswet AVG. Dit is met name aan de orde als private partijen vaccinatiegegevens van de betrokkene registreren in een papieren of digitaal registratiesysteem. Hiervan is geen sprake als de betrokkene alleen een papieren of digitaal bewijs toont.

De commissie wijst erop dat de toestemming van de betrokkene voor de gegevensverwerking volledig in vrijheid gegeven moet zijn (art. 7 AVG). Als een vaccinatiebewijs een voorwaarde is voor toegang tot voorzieningen zonder dat er een redelijk alternatief is, kan volgens de commissie niet worden uitgegaan van in vrijheid gegeven toestemming.

Private partijen moeten hun beleid periodiek evalueren

Omdat de omstandigheden steeds veranderen, kan de inzet van vaccinatiebewijzen op het ene moment wel en later niet meer goed verdedigbaar zijn. Daarom is de commissie van mening dat private partijen de verantwoordelijkheid hebben om regelmatig te evalueren of nog aan alle voorwaarden wordt voldaan. Mocht dat niet meer het geval zijn dan ligt het volgens de commissie op de weg van de private partij om de voorwaarde van het vaccinatiebewijs niet meer te stellen.

4.4 Verantwoordelijkheid van de overheid

Wil de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen verantwoord zijn, dan moet volgens de commissie aan alle voorwaarden uit het afwegingskader zijn voldaan. De commissie meent dat het aan de overheid is om te beoordelen of private partijen bij het waarborgen van hun economische belangen en hun zorgplicht blijven binnen de (grond)wettelijke kaders. Hiervoor kan de overheid de voorwaarden van het afwegingskader gebruiken. De overheid kan zich volgens de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) niet afzijdig houden bij een

duidelijke schending van grondrechten in de horizontale verhouding.[39] Op de overheid kan dan de verplichting rusten om effectief toezicht te houden, te handhaven of adequate wetgeving op te stellen ter bescherming van onder meer het leven en de lichamelijke integriteit van mensen.[40-42] Bij de invulling van de (positieve) verplichting om de grondrechten te waarborgen tussen burgers onderling heeft de overheid beoordelingsruimte (*margin of appreciation*) om een redelijk evenwicht te vinden tussen de verschillende belangen (*fair balance*).[27]

Ook hier geldt dat de mogelijkheden van de overheid geen eenvoudige tweedeling betreffen tussen niets doen (complete beleidsvrijheid voor private partijen) en een verbod op inzet van vaccinatiebewijzen (geen enkele beleidsvrijheid voor private partijen). Juridisch zijn er verschillende scenario's mogelijk:

1. Een wettelijk verbod op het inzetten van vaccinatiebewijzen vergelijkbaar met de antimisbruikbepaling voor de CoronaMelder (art 6d Wpg);
2. Een gedeeltelijk wettelijk verbod, waarbij het gebruik van vaccinatiebewijzen in bepaalde situaties verboden is;
3. Het wettelijk verplichten van private partijen om uitdrukkelijk te toetsen of de inzet van vaccinatiebewijzen voor de toegang tot hun diensten voldoet aan de voorwaarden van het afwegingskader;
4. Het stimuleren van zelfregulatie door brancheorganisaties, beroepsverenigingen en belangenorganisaties door hen een richtlijn te laten opstellen met de voorwaarden uit het afwegingskader;
5. Geen aanvullende regulering.

De weging van de voorwaarden uit het kader wordt sterk beïnvloed door de context (specifieke setting en epidemiologische situatie). De commissie kan dan ook niet aangeven of, en zo ja hoe, de overheid vaccinatiebewijzen zou moeten reguleren.

4.5 Aanvullende overwegingen voor specifieke settings

De ethisch-juridische beoordeling kan verschillend uitvallen per setting en per toepassing binnen die setting. Ten eerste kan het doel dat met vaccinatiebewijzen wordt nagestreefd verschillen: voldoen aan de zorgplicht of het bevorderen van economische belangen. Daarnaast bevinden de settings zich op een glijdende schaal van essentieel belang. Zo vervult toegang tot onderwijs en zorg voor respectievelijk leerlingen en patiënten een basisbehoefte en is dat voor sociale gelegenheden minder evident. De invulling van de voorwaarden uit het afwegingskader wordt daarmee sterk beïnvloed door het soort voorziening (essentieel of niet-essentieel). Daarnaast maakt het uit welke gevolgen worden verbonden aan de inzet van vaccinatiebewijzen in een specifieke setting, bijvoorbeeld of iemand in plaats van met een vaccinatiebewijs ook toegang kan krijgen met een negatieve testuitslag of persoonlijke beschermingsmaatregelen. Ook de epidemiologische situatie en de op dat moment geldende maatregelen hebben invloed op de beoordeling. De commissie biedt hieronder enkele

overwegingen die relevant zijn voor de verschillende settings. Hierbij gaat de commissie uit van de situatie dat er op grond van de Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 geen toegangsbeperkingen meer gelden.

Onderwijsinstellingen

Onderwijsinstellingen hebben op grond van de jurisprudentie een omvangrijke zorgplicht ten aanzien van de gezondheid en veiligheid van de leerlingen die aan hun zorg zijn toevertrouwd en onder hun toezicht staan.[43,44] Ook als werkgever hebben onderwijsinstellingen een zorgplicht ten opzichte van hun personeel (zie hiervoor Werkomgeving). Om te bepalen of inzet van een vaccinatiebewijs nodig is om aan de zorgplicht te voldoen en of het daartoe een gerechtvaardigd middel is, hangt van diverse factoren af. Dit betreft onder meer het besmettingsrisico van de leerlingen en studenten, de epidemiologische situatie en de op dat moment geldende overheidsmaatregelen. De commissie wijst erop dat de inzet van een vaccinatiebewijs voor toegang tot onderwijsinstellingen kan leiden tot uitsluiting als er geen alternatief wordt geboden, zoals toegang met een recente negatieve testuitslag of met persoonlijke beschermingsmiddelen. Minderjarigen uitsluiten van onderwijs is strijdig met de Leerplichtwet en het Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK). Op grond van artikel 3 van het IVRK moet bij elke (overheids) maatregel het belang van het kind (0-18 jaar) de eerste overweging zijn. Of onderwijs op afstand een redelijk alternatief is, verschilt waarschijnlijk per leeftijdscategorie of type onderwijs. Zo zullen leerlingen van het middelbaar beroepsonderwijs, waar het bijvoorbeeld essentieel is om praktijkvakken te kunnen volgen, waarschijnlijk een groter nadeel ondervinden als zij niet naar school mogen dan studenten in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Aandachtspunt bij de inzet van vaccinatiebewijzen is dat bestaande ongelijkheden, zoals leerachterstanden, niet nog verder vergroot worden. In ieder geval is het van belang om de (potentiële) voordelen en nadelen van het vaccinatiebewijs tegen elkaar af te wegen en de inzet ervan te onderbouwen: in hoeverre leidt de inzet van het vaccinatiebewijs tot lagere besmettingsaantallen onder leerlingen en studenten ten opzichte van de op dat moment geldende preventieve maatregelen? Dit maakt ook inzichtelijk op welke manier de zorgplicht is ingevuld (bijvoorbeeld bij klachten daarover).

Zorginstellingen

Toegang tot zorginstellingen is van belang om een aantal redenen: zij leveren directe patiëntenzorg, faciliteren bezoek aan patiënten en bewoners en zijn werkgever van een breed scala aan beroepsbeoefenaren (werknemers komen onder Werkomgeving aan bod). Voor elk van die groepen kan de afweging ten aanzien van de inzet van vaccinatiebewijzen anders uitvallen. De commissie is van mening dat zorgaanbieders vanwege hun zorgplicht in geen geval patiënten zonder vaccinatiebewijs kunnen

uitsluiten van noodzakelijke acute zorg. Dat lijkt de commissie onrechtmatig omdat het belang van de zorgaanbieder bij een vaccinatiebewijs niet groter kan zijn dan de potentiële schade door uitsluiting van zorg.

In het kader van hun zorgplicht is het denkbaar dat zorgaanbieders op grond van art. 58o, lid 2 Wpg voorwaarden stellen aan de toegang van mensen die niet bij de zorg en hulpverlening zijn betrokken, indien dit noodzakelijk is om verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Voorwaarden mogen niet worden opgelegd aan familieleden of naasten als de patiënt op korte termijn komt te overlijden en ook niet aan de advocaat of cliëntvertrouwenspersoon van de patiënt (art. 58o, lid 5 Wpg). Bij de totstandkoming van de Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 is uitgebreid stilgestaan bij het opleggen van beperkingen in het bezoek aan zorgaanbieders en zorglocaties, zoals verpleeghuizen, psychiatrische ziekenhuizen en zorginstellingen voor mensen met een verstandelijke beperking. Het kabinet heeft tijdens de behandeling van deze wet aangegeven dat het testen voor toegang niet onder deze beperkingen valt vanwege de inbreuk op de lichamelijke integriteit.[45] Omdat vaccinatie een grotere inbreuk op de lichamelijke integriteit vormt dan een test, en meer risico's en onzekerheden kent, verwacht de commissie dat vaccinatiebewijzen ook niet onder deze beperkingen vallen.

Werkomgeving

Een werkgever heeft op grond van de Arbeidsomstandighedenwet een vergaande zorgplicht als het gaat om een gezonde werkomgeving. De werkgever moet maatregelen nemen om (gezondheids)schade te voorkomen. In een eerder advies heeft de Gezondheidsraad het standpunt ingenomen dat een werkgever zich voor elke infectieziekte moet afvragen of het nodig is dat hij de werknemer vaccinatie aanbiedt, of de werknemer dringend adviseert zich te laten vaccineren.[46] Het doel kan zijn om de werknemer zelf te beschermen of om derden te beschermen tegen eventuele besmetting door de werknemer. De inzet van een vaccinatiebewijs voor toegang tot de werkplek grijpt meer in op de keuzevrijheid dan een dringend advies. Dan moet duidelijk zijn welke meerwaarde vaccinatiebewijzen hebben ten opzichte van de op dat moment geldende maatregelen. Ook moet duidelijk zijn welke consequenties het heeft als een werknemer geen vaccinatiebewijs kan of wil tonen. In dat geval zou de werkgever de werknemer (tijdelijk) een andere functie kunnen geven of kunnen overplaatsen naar een andere afdeling om het risico op besmetting of verspreiding van het virus te minimaliseren. Het nadeel van complete uitsluiting van de werkplek (als iemand geen vaccinatiebewijs kan tonen) verschilt per beroep en per individu. Zo is thuiswerken niet voor elk beroep of voor elk individu een optie. Verder is van belang dat de inzet van vaccinatiebewijzen op het werk leidt tot indirect onderscheid, bijvoorbeeld van mensen die zich om medische of religieuze redenen niet (kunnen) laten vaccineren. Dat onderscheid kan gerechtvaardigd zijn als

het noodzakelijk is voor de bescherming van de gezondheid of de rechten van anderen (art. 5 AWGB). Bij de beoordeling van de proportionaliteit speelt de aard van het beroep een rol. Zo verwacht de commissie dat een vaccinatiebewijs eerder proportioneel is voor vitale beroepen of beroepen waarbij werknemers in contact komen met ouderen en mensen met een kwetsbare gezondheid. Het moet dan wel evident zijn dat vaccinatie effectief bijdraagt aan de bescherming van deze mensen en er geen minder ingrijpende maatregelen voorhanden zijn.

Sociale gelegenheden

De inzet van vaccinatiebewijzen voor toegang tot sociale gelegenheden (zoals horeca, evenementen) zou in theorie aan alle voorwaarden kunnen voldoen. De commissie meent dat uitsluiting van een sociale gelegenheid als niet-essentiële voorziening minder nadelig is dan uitsluiting van een essentiële voorziening. De commissie wijst erop dat de meeste sociale gelegenheden pas open mogen als de overheid daartoe besluit. Afschaling van de overheidsmaatregelen hangt samen met een gunstigere epidemiologische situatie. Private partijen zullen dus aannemelijk moeten maken dat de maatregel in die situatie daadwerkelijk bijdraagt aan de bescherming van bezoekers.

Buitenlandse reizen

Of vliegmaatschappijen, treinmaatschappijen en rederijen die internationale reizen verzorgen een vaccinatiebewijs mogen vragen voor de toegang tot hun diensten, is een complex internationaal vraagstuk. Het lijkt er ook op dat dit niet zozeer een vraagstuk is in relatie tot private partijen maar tot (Europese Unie (EU)-lid)staten. Het voert te ver om daarop in dit advies uitgebreid in te gaan. Bovendien heeft de commissie begrepen dat het kabinet daarover advies heeft gevraagd aan experts op dit rechtsgebied. De commissie plaatst om die reden slechts enkele algemene opmerkingen.

Nederlandse vliegmaatschappijen mogen vragen om een vaccinatiebewijs, maar dienen daarbij te blijven binnen EU-rechtelijke kaders van het vrije verkeer van personen en diensten (art. 45 en verder van het Verdrag betreffende de werking van de EU). De EU-lidstaten hebben de verantwoordelijkheid om daarop toe te zien. Het vrije verkeer van personen en diensten kan door EU-lidstaten worden beperkt als dat noodzakelijk is voor de volksgezondheid, de maatregel duidelijk en samenhangend is en niet verder gaat dan nodig is voor het bereiken van het doel, in dit geval de indamming van het virus. Verder moet de maatregel voldoen aan het non-discriminatiebeginsel. Dit houdt in dat de beperking geen onderscheid mag maken tussen mensen uit de verschillende lidstaten.

Op 13 oktober 2020 hebben de lidstaten van de EU ingestemd met een aanbeveling van de Raad van de EU over een gecoördineerde aanpak van de beperking van het vrije verkeer in reactie op de COVID-19-pandemie.[47] Op grond van deze aanbeveling mogen er geen beperkingen

worden opgelegd aan reizigers uit ‘groene’ landen (zoals een testbewijs of een vaccinatiebewijs). Aan reizigers uit landen die zijn aangemerkt als oranje en rood kunnen wel restricties worden opgelegd als ze voldoen aan de hiervoor genoemde criteria. Beperkingen mogen niet worden gebaseerd op nationaliteit, maar moeten zijn gebaseerd op de locatie waar mensen vandaan komen. De beperkingen moeten worden opgeheven zodra de epidemiologische situatie het toelaat. In de aanbeveling worden ook criteria genoemd voor het instellen van beperkingen en het geven van kleurcode aan een land. Aan mensen die reizen van en naar ‘derde landen’ (landen die geen lid van de EU en/of Schengenland zijn) mogen beperkingen worden opgelegd, zoals het kunnen tonen van een vaccinatiebewijs.

05 advies

De overheid kan kiezen uit een scala aan interventies om de deelname aan het COVID-19-vaccinatieprogramma te stimuleren. Deze interventies zijn te categoriseren naar de mate waarin ze ingrijpen op de keuzevrijheid van burgers. De begrippen dwang en drang liggen op dat continuüm. Dwang houdt in dat iemand tegen zijn wil wordt genoodzaakt iets te doen of te laten. Van drang is sprake wanneer iemands beslissingsruimte wordt ingeperkt of zodanig wordt beïnvloed dat diegene feitelijk minder keuzevrijheid heeft. Het versoepelen van maatregelen voor mensen die gevaccineerd zijn tegen COVID-19 is een vorm van drang. Hoewel het kabinet een dergelijke interventie nu niet overweegt, kan de commissie zich voorstellen dat dit verandert. De aanvaardbaarheid van drang kan beoordeeld worden aan de hand van het afwegingskader dat de commissie hiervoor heeft opgesteld.

Naast drang en dwang kan de overheid gebruikmaken van milde vormen van gedragsbeïnvloeding die de keuzevrijheid van mensen niet beperken. Het gaat dan om nudging, overreden en adviseren. Bij nudging worden mensen subtiel gestimuleerd om het gewenste gedrag te vertonen. Overreding richt zich op gedragsbeïnvloeding met redelijke argumenten. Advisering bestaat uit het bieden van betrouwbare en wetenschappelijk onderbouwde informatie met als doel mensen in staat te stellen een geïnformeerde keuze te maken. Dergelijke advisering is zelfs essentieel voor mensen om hun autonomie te kunnen uitoefenen.

De commissie heeft een ethisch-juridisch kader opgesteld om te toetsen of de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen gerechtvaardigd is. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om werkgevers, sociale gelegenheden, zorginstellingen en scholen. De beoordeling is afhankelijk van veel factoren, waaronder de setting (essentiële versus niet-essentiële voorzieningen), de epidemiologische situatie en de op dat moment geldende beperkingen, de vaccinatiegraad, en de gevolgen die aan vaccinatiebewijzen verbonden worden (inclusief de mogelijke alternatieven). Daarom moet steeds per setting beoordeeld worden of aan alle voorwaarden wordt voldaan. Alleen dan kan de inzet van een vaccinatiebewijs door een private partij overwogen worden. De voorwaarden zijn:

- Vaccinatiebewijzen moeten effectief en noodzakelijk zijn voor het bereiken van de beoogde doelstelling.
- Vaccinatiebewijzen moeten proportioneel en de minst ingrijpende maatregel zijn om de beoogde doelstelling te bereiken.
- Private partijen moeten potentiële schadelijke effecten van vaccinatiebewijzen minimaliseren.
- Vaccinatiebewijzen mogen niet leiden tot ongerechtvaardigde uitsluiting en discriminatie.
- Private partijen moeten zich houden aan de privacywetgeving.
- Private partijen moeten periodiek evalueren of de inzet van vaccinatiebewijzen nog voldoet aan de voorwaarden.

De commissie meent dat de overheid een verantwoordelijkheid heeft om toezicht te houden op de verantwoorde inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen. Dit volgt uit de rol die de overheid heeft in het beschermen van de grondrechten, ook tussen burgers onderling (private partijen). Bij onaanvaardbare inbreuken op de individuele grondrechten van mensen mag worden verwacht dat de overheid ingrijpt. De overheid kan ervoor kiezen om via wetgeving te sturen dat private partijen zich houden aan de voorwaarden die gelden bij de inzet van een vaccinatie-bewijs, maar kan bijvoorbeeld ook stimuleren dat brancheorganisaties zelf richtlijnen opstellen.

literatuur

1 Gezondheidsraad. *Strategieën voor COVID-19-vaccinatie*. Den Haag, 19 november 2020; 2020/23.

2 De Jonge H. *Kamerbrief 'COVID-19 vaccinatiestrategie update stand van zaken'*. Den Haag, 4 januari 2021; 1808336-216682-PDC19.

3 Rijkinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. *Vaccinatiebereidheid*. https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/vaccinatiebereidheid. Geraadpleegd: 29 januari 2021.

4 Rijkinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. *Verkenning factoren van invloed op deelname aan COVID-19-vaccinatie*. 12 januari 2021.

5 Pierik H. *Dan toch maar een vaccinatieplicht?* NJB 2013; 4: 2798-2807.

6 Hulst EH. *Dalende vaccinatiegraad, stijgende vaccinatieplicht?* Tijdschrift voor zorg en recht in de praktijk 2019; (1): 24-28.

7 World Health Organization (WHO). *The World Health Report 2000 - Health Systems: Improving Performance*. Geneva: World Health Organization, 2000.

8 Toebes B. *Inleiding. In: Vereniging voor Gezondheidsrecht*. Ongezond Gedrag: De rol van het recht: Den Haag: SDU; 2019.

9 Gispen M. *Tabaksontmoediging. In: Vereniging voor Gezondheidsrecht*. Ongezond Gedrag: De rol van het recht: Den Haag: SDU; 2019.

10 De Coninck P, Dute, JCJ. *Deel 3 Alcohol. In: Vereniging voor Gezondheidsrecht*. Ongezond Gedrag: De rol van het recht: Den Haag: SDU; 2019.

11 Verweij M. *Chapter 6: Infectious disease control*. Editor: Dawson A. Public Health Ethics: Key Concepts and Issues in Policy and Practice: 100-117. Cambridge University Press; 2011.

12 Dawson A. *Chapter 10: Herd Protection as a Public Good: Vaccination and Our Obligations to Others*. Editor: Dawson A and Verweij M. Ethics, Prevention, and Public Health: 160-178. Clarendon Press; 2007.

13 Nuffield Council on Bioethics. *Public health: ethical issues*. London: Cambridge Publishers Ltd, 2007.

14 Schermer M. *Drang en informele dwang in de zorg (hoofdstuk 3) uit: Rapport Signalering Ethiek en Gezondheid 2003*. Zoetermeer, 2003.

15 Faden RR, Beauchamp TL. *A history and theory of informed consent*. New York: Oxford University Press; 1986.

16 Savulescu J. *Good reasons to vaccinate: mandatory or payment for risk?* J Med Ethics 2021; 47(2): 78-85.

17 Thaler RH, Sunstein CR. *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*. Penguin Putnam Inc; 2009.

18 Childress JF, Faden RR, Gaare RD, Gostin LO, Kahn J, Bonnie RJ, et al. *Public Health Ethics: Mapping the Terrain.* The Journal of Law, Medicine & Ethics: A Journal of the American Society of Law, Medicine & Ethics 2002; 30(2): 170–178.

19 Pennings S, Symons X. *Persuasion, not coercion or incentivisation, is the best means of promoting COVID-19 vaccination*. J Med Ethics 2021.

[20] Kass NE. *An ethics framework for public health*. Am J Public Health 2001; 91(11): 1776-1782.

[21] Marckmann G, Schmidt H, Sofaer N, Strech D. *Putting public health ethics into practice: a systematic framework*. Front Public Health 2015; 3: 23.

[22] Schroder-Back P, Duncan P, Sherlaw W, Brall C, Czabanowska K. *Teaching seven principles for public health ethics: towards a curriculum for a short course on ethics in public health programmes*. BMC Med Ethics 2014; 15: 73.

[23] Gezondheidsraad. *Testbewijzen voor SARS-CoV-2: ethische en juridische voorwaarden*. Den Haag, 14 januari 2021; 2021/02.

[24] Munneke CEC, Munneke SAJ, Van Ommeren FJ, e.a. *Zorgplichten in publiek- en privaatrecht. (Governance & Recht, Nr.1)*. Den Haag: Boom Juridische Uitgervers 2011.

[25] Paijmans B. *De zorgplicht van scholen*. Deventer: Kluwer; 2013.

[26] Hoge Raad. *ECLI:NL:HR:1993:ZC1002*. 18 juni 1993.

[27] Hendriks AC. *De betekenis van het EVRM voor het gezondheidsrecht*. in: VGR, Gezondheidszorg en Europees recht (pre-advies): Den Haag: SDU; 2009.

[28] Leenen HJJ, Gevers JKM, Legemaate J, e.a. *Handboek gezondheidsrecht I – Rechten van mensen in de gezondheidszorg*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum; 2007.

[29] Gerards J. *EVRM, algemene beginselen*. Den Haag: SDU; 2012.

[30] Europees Hof voor de Rechten van de Mens. *6833/74 (Marckx/ België)*. 13 juni 1979.

[31] Europees Hof voor de Rechten van de Mens. *44362/04 (Dickson/VK)*. 4 december 2007.

[32] Loenen M. *Het gelijkheidsbeginsel en andere grondrechten in de multiculturele samenleving-ontwikkeling sinds 1983*. NJCM-Bulletin 2003: 259-275.

[33] Hoge Raad, *ECLI:NL:PHR:1987:AG5500* 9 januari 1987.

[34] Hoge Raad, *ECLI:NL:HR:1993:ZC1002*. 18 juni 1993.

[35] College voor de rechten van de mens. mensenrechten.nl. *Oordelen, College voor de Rechten van de Mens*. https://mensenrechten.nl/nl/oordelen. Geraadpleegd: 27 januari 2021.

[36] Gerards J. *Gelijke behandeling:oordelen en commentaar 2007*. Utrecht: Wolf Legal Publishers 2008.

[37] Eerste Kamer der Staten Generaal. *Initiatiefvoorstel-Raemakers en Van Meenen 'Bevorderen keuzemogelijkheid tussen kindercentra die wel of niet kinderen toelaten die niet deelnemen aan het rijksvaccinatie-programma'*. Den Haag: Vergaderjaar 2020, nr. 35049 Nr. 4.

[38] Emaus M. *Handhaving van EVRM-rechten via het aansprakelijkheidsrecht*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers, 2013.

[39] Europees Hof voor de Rechten van de Mens. *(X&Y/ Nederland) 8978/80*. 26 maart 1985.

[40] Europees Hof voor de Rechten van de Mens. *(Osman/VK), 23452/94*. 28 oktober 1998.

[41] Europees Hof voor de Rechten van de Mens. *(M.C./ Bulgarije), 39272/98*. 28 oktober 2003.

[42] Wientjens A. *Non-vaccinatie. Een eerste verkenning van mogelijk aansprakelijke partijen* AV&S 2020; 5: 36-41.

[43] Rechtbank Overijssel, *ECLI:NL:RBOVE:2018:2755*. 10 juli 2018.

[44] Rechtbank Midden-Nederland, *ECLI:NL:RBMNE:2018:774*. 22 februari 2018.

[45] Tweede Kamer der Staten Generaal. *Tijdelijke bepalingen in verband met maatregelen ter bestrijding van de epidemie van covid-19 voor de langere termijn (Tijdelijke wet maatregelen covid-19), antwoorden 3 en 450*. Den Haag: Vergaderjaar 2020-2021, 35526, nr. 23.

[46] Gezondheidsraad. *Werknemers en infectieziekte*. Den Haag, 2014; publicatie nr. 30.

[47] Raad van Europa. *Aanbeveling (EU) 2020/1475 van de Raad van 13 oktober 2020 betreffende een gecoördineerde aanpak van de beperking van het vrije verkeer in reactie op de COVID-19-pandemie*. 13 oktober 2020.

Commissie

Samenstelling vaste Commissie Ethiek en recht voor het advies Ethische en juridische afwegingen COVID-19-vaccinatie:

- prof. dr. M.H.N. Schermer, arts niet-praktiserend, hoogleraar filosofie van de geneeskunde, Erasmus MC, Rotterdam *(voorzitter)*
- mr. A.C. de Die, advocaat, Velink & De Die advocaten, Amsterdam *(vicevoorzitter)*
- prof. dr. T.A. Boer, hoogleraar ethiek van de gezondheidszorg, Protestantse Theologische Universiteit Groningen
- mr. dr. M.C. Ploem, universitair hoofddocent gezondheidsrecht, Amsterdam UMC
- mr. drs. J.J. Rijken, advocaat, AKD advocaten & notarissen, Amsterdam
- dr. G.J.M.W. van Thiel, universitair hoofddocent medische ethiek, UMC Utrecht
- prof. mr. dr. B.C.A. Toebes, hoogleraar Gezondheidsrecht in internationaal perspectief, Rijksuniversiteit Groningen
- prof. dr. mr. A.A.E. Verhagen, kinderarts, hoofd afdeling Kindergeneeskunde, UMC Groningen en hoogleraar algemene kindergeneeskunde, i.h.b. palliatieve zorg voor kinderen, Universiteit Groningen
- prof. dr. M.C. de Vries, hoogleraar Normatieve aspecten van de geneeskunde, LUMC, Leiden

Waarnemer:

- dr. A.J. Struijs, VWS, Den Haag

Secretarissen:

- mr. dr. R.E. van Hellemondt, Gezondheidsraad, Den Haag
- dr. S. Kalkman, Gezondheidsraad, Den Haag

De Gezondheidsraad, ingesteld in 1902, is een adviesorgaan met als taak de regering en het parlement ‘voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek’ (art. 22 Gezondheidswet).
De Gezondheidsraad ontvangt de meeste adviesvragen van de bewindslieden van Volksgezondheid, Welzijn en Sport; Infrastructuur en Waterstaat; Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De raad kan ook op eigen initiatief adviezen uitbrengen, en ontwikkelingen of trends signaleren die van belang zijn voor het overheidsbeleid.
De adviezen van de Gezondheidsraad zijn openbaar en worden als regel opgesteld door multidisciplinaire commissies van – op persoonlijke titel benoemde – Nederlandse en soms buitenlandse deskundigen.

U kunt dit document downloaden van www.gezondheidsraad.nl.

Deze publicatie kan als volgt worden aangehaald:
Gezondheidsraad. Ethische en juridische afwegingen COVID-19-vaccinatie.
Den Haag: Gezondheidsraad, 2021; publicatienr. 2021/03.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Toestemmingsformulier vaccinatie corona en aanlevering van uw vaccinatiegegevens aan het RIVM

Naam bewoner:

Geboortedatum bewoner:

Adres bewoner:

Postcode en woonplaats bewoner:

Ik geef toestemming voor de coronavaccinatie met het vaccin Comirnaty (Pfizer/BioNTech):

0 Ja

0 Nee

Datum:

Handtekening:

Ik geef ook toestemming aan de behandelend arts voor het doorgeven van mijn vaccinatiegegevens aan het RIVM ten behoeve van de veiligheidsbewaking, de bestrijding van de epidemie en voor het onderzoek naar de werkzaamheid van het vaccin**.**
Zie voor meer informatie de bijlage 'informatie over de registratie' bij de uitnodigingsbrief. Hierin leest u welke gegevens worden doorgegeven. Alleen wanneer u kiest voor een vaccinatie, worden gegevens aan het RIVM doorgegeven. Gegevens zullen zodanig worden verwerkt, dat zij bij publicatie nooit herleidbaar zijn tot individuele personen.

0 Ja

0 Nee

Datum:

Handtekening:

Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
New York, 19 december 1966
Tractatenblad 1969, 99
Nederlandse vertaling, Tractatenblad 1978, 177

Artikel 7

Niemand mag worden onderworpen aan folteringen, of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing. In het bijzonder mag niemand, zonder zijn in vrijheid gegeven toestemming, worden onderworpen aan medische of wetenschappelijke experimenten.

In het vaccinatieprogramma wordt nu **niet** verteld dat het om een **experiment op de bevolking** gaat en er wordt dus ook **geen geïnformeerde toestemming verkregen** van de proefpersonen. Deze proefpersonen krijgen in plaats daarvan te horen dat zij een bewezen werkzaam en veilig vaccin krijgen toegediend.

De 'policy brief' van de WHO d.d. 18 dec 2020 geeft het volgende duidelijk aan:

- De vaccins hebben slechts een **Emergency Use Designation**.
- Het onderzoek naar werkzaamheid en veiligheid is **niet afgerond.**
- Het is **niet bewezen** dat de vaccins voldoen aan de WHO veiligheids- standaarden uit 2014.
- Het vaccin mag alleen worden toegediend **aan aangewezen bevolkingsgroepen**.
- We bevinden ons nog in een **experimentele fase** waarin de **testen van het vaccin nog voltooid worden**.

Bron: allfactsmatter.nl

2020

Covid-19-vaccins: ethische, juridische en praktische overwegingen

Resolutie 2361 (2021) | Voorlopige versie

Auteur (s): Parlementaire Vergadering

Oorsprong *Debat* van de *vergadering* op 27 januari 2021 (5e vergadering) (zie doc. 15212 , verslag van de Commissie sociale zaken, gezondheid en duurzame ontwikkeling, rapporteur: mevrouw Jennifer De Temmerman). *Tekst aangenomen door de Vergadering* op 27 januari 2021 (5e vergadering).

1 De pandemie van Covid-19, een infectieziekte veroorzaakt door het nieuwe coronavirus SARS-CoV-2, heeft in 2020 veel leed veroorzaakt. In december waren er wereldwijd meer dan 65 miljoen gevallen geregistreerd en waren er meer dan 1,5 miljoen levens verloren gegaan. . De ziektelast van de pandemie zelf, evenals de volksgezondheidsmaatregelen die nodig zijn om deze te bestrijden, hebben de wereldeconomie verwoest, bestaande breuklijnen en ongelijkheden blootgelegd (ook wat betreft de toegang tot gezondheidszorg), en hebben geleid tot werkloosheid, achteruitgang en armoede.

2 Snelle wereldwijde inzet van veilige en efficiënte vaccins tegen Covid-19 is essentieel om de pandemie in te dammen, gezondheidszorgsystemen te beschermen, levens te redden en de wereldeconomie te helpen herstellen. Hoewel niet-farmaceutische interventies zoals fysieke afstand nemen, het gebruik van gezichtsmaskers, veelvuldig handen wassen, evenals shutdowns en lockdowns, hebben bijgedragen aan het vertragen van de verspreiding van het virus, stijgen de infectiegraden nu weer over het grootste deel van de wereld. Veel lidstaten van de Raad van Europa maken een tweede golf door die erger is dan de eerste, terwijl hun bevolking in toenemende mate "pandemische vermoeidheid" ervaart en zich gedemotiveerd voelt over het volgen van aanbevolen gedrag om zichzelf en anderen tegen het virus te beschermen.

3 Zelfs snel ingezette, veilige en effectieve vaccins zijn echter niet meteen een wondermiddel. Na de feestdagen aan het einde van het jaar 2020 en het begin van 2021, met zijn traditionele binnenbijeenkomsten, zullen de infectiepercentages in de meeste lidstaten waarschijnlijk erg hoog zijn. Bovendien is door Franse artsen zojuist wetenschappelijk een verband vastgesteld tussen buitentemperaturen en de incidentie van ziekten bij ziekenhuisopnames en sterfgevallen. De vaccins zullen ongetwijfeld niet voldoende zijn om de infectiecijfers deze winter aanzienlijk te verlagen - vooral als je er rekening mee houdt dat de vraag op dit moment veel groter is dan het aanbod. Een schijn van een "normaal leven" zal dus zelfs in de beste omstandigheden niet kunnen worden hervat tot op zijn vroegst midden tot eind 2021.

4 Om de vaccins effectief te laten zijn, is hun succesvolle inzet en voldoende opname cruciaal. De snelheid waarmee de vaccins worden ontwikkeld, kan echter een moeilijk te bestrijden uitdaging vormen om vertrouwen in hen op te bouwen. Een rechtvaardige inzet van Covid-19-vaccins is ook nodig om de werkzaamheid van het vaccin te waarborgen. Als vaccins niet voldoende verspreid zijn in een zwaar getroffen gebied van een land, zijn ze niet meer effectief in het indammen van het tij van de pandemie. Bovendien kent het virus geen grenzen en daarom is het in het belang van elk land om samen te werken om te zorgen voor wereldwijde gelijkheid bij de toegang tot Covid-19-vaccins. Vaccinatie-aarzeling en vaccinatie-nationalisme kunnen de tot dusver verrassend snelle en succesvolle vaccinatie-inspanning van Covid-19 doen ontsporen,

5 Internationale samenwerking is daarom nu meer dan ooit nodig om de ontwikkeling, productie en eerlijke en rechtvaardige distributie van Covid-19-vaccins te versnellen. Het Covid-19 vaccinatieplan, ook bekend als COVAX, is het leidende initiatief voor wereldwijde vaccinallocatie. Mede geleid door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), de Vaccine Alliance (Gavi) en de Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), trekt het initiatief financiering aan van de ondertekende landen om het onderzoek, de ontwikkeling en de productie van een breed scala aan Covid -19 vaccins en onderhandelen over hun prijzen. Adequaat vaccinbeheer en logistiek van de toeleveringsketen, waarvoor internationale samenwerking en voorbereidingen door de lidstaten nodig zijn, zullen ook nodig zijn om de vaccins tegen het virus op een veilige en rechtvaardige manier af te leveren. In dit verband,

6 De lidstaten moeten nu al hun immunisatiestrategieën voorbereiden om doses op een ethische en billijke manier toe te wijzen, onder meer door te beslissen aan welke bevolkingsgroepen prioriteit moet worden verleend in de beginfasen wanneer het aanbod krap is, en hoe vaccinatie kan worden uitgebreid naarmate de beschikbaarheid van een of meer Covid- 19 vaccins verbeteren. Bio-ethici en economen zijn het er grotendeels over eens dat personen ouder dan 65 jaar en personen jonger dan 65 jaar met onderliggende gezondheidsproblemen waardoor ze een hoger risico lopen op ernstige ziekte en overlijden, gezondheidswerkers (vooral degenen die nauw samenwerken met personen in risicogroepen).), en mensen die in essentiële kritieke infrastructuur werken, moeten voorrang krijgen bij vaccinatietoegang. Kinderen, zwangere vrouwen en moeders die borstvoeding geven, voor wie tot dusver geen vaccin is goedgekeurd, mogen niet worden vergeten.

7 Wetenschappers hebben in recordtijd opmerkelijk werk verricht. Het is nu aan de regeringen om in actie te komen. De Vergadering ondersteunt de visie van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties dat een Covid-19-vaccin een wereldwijd publiek goed moet zijn. Vaccinatie moet overal en voor iedereen beschikbaar zijn. De Vergadering dringt er daarom bij de lidstaten en de Europese Unie op aan om:

7.1 met betrekking tot de ontwikkeling van Covid-19-vaccins:

7.1.1 zorgen voor degelijke proeven van hoge kwaliteit die op ethische wijze worden uitgevoerd in overeenstemming met de relevante bepalingen van het Verdrag inzake mensenrechten en biomedische geneeskunde (ETS nr. 164, Oviedo-verdrag) en het aanvullend protocol betreffende biomedisch onderzoek (CETS nr. 195), en waartoe geleidelijk kinderen, zwangere vrouwen en zogende moeders behoren;

7.1.2 ervoor zorgen dat regelgevende instanties die verantwoordelijk zijn voor de beoordeling en toelating van vaccins tegen Covid-19 onafhankelijk zijn en beschermd tegen politieke druk;

7.1.3 ervoor zorgen dat relevante minimumnormen voor veiligheid, werkzaamheid en kwaliteit van vaccins worden nageleefd;

7.1.4 effectieve systemen implementeren voor het monitoren van de vaccins en hun veiligheid na hun introductie onder de algemene bevolking, ook met het oog op het monitoren van hun effecten op lange termijn;

7.1.5 onafhankelijke vaccincompensatieprogramma's opzetten om compensatie te verzekeren voor onnodige schade en schade als gevolg van vaccinatie;

7.1.6 bijzondere aandacht besteden aan mogelijke handel met voorkennis door farmaceutische leidinggevenden, of farmaceutische bedrijven die zichzelf onnodig verrijken op kosten van de overheid, door uitvoering te geven aan de aanbevelingen in Resolutie 2071 (2015) over de volksgezondheid en de belangen van de farmaceutische industrie: hoe de primaat van belangen op het gebied van de volksgezondheid?

7.1. 7 het overwinnen van de belemmeringen en beperkingen die voortvloeien uit octrooien en intellectuele eigendomsrechten, om de wijdverbreide productie en distributie van vaccins in alle landen en onder alle burgers te waarborgen;

7.2 met betrekking tot de toewijzing van Covid-19-vaccins:

7.2.1 zorgen voor eerbiediging van het principe van billijke toegang tot gezondheidszorg zoals vastgelegd in artikel 3 van het Oviedo-verdrag in nationale vaccinatieplannen, waarbij wordt gegarandeerd dat Covid-19-vaccins beschikbaar zijn voor de bevolking, ongeacht geslacht, ras, religie, legaal of sociaaleconomische status, vermogen om te betalen, locatie en andere factoren die vaak bijdragen aan ongelijkheden binnen de bevolking;

7.2.2 strategieën ontwikkelen voor de rechtvaardige distributie van Covid-19-vaccins binnen de lidstaten, rekening houdend met het feit dat het aanbod aanvankelijk laag zal zijn, en voorbereidingen treffen voor het uitbreiden van vaccinatieprogramma's wanneer het aanbod toeneemt; het advies opvolgen van onafhankelijke nationale, Europese en internationale bio-ethische commissies en instellingen, evenals van de WHO, bij de ontwikkeling van deze strategieën;

7.2.3 ervoor zorgen dat personen binnen dezelfde prioriteitsgroepen gelijk worden behandeld, met speciale aandacht voor de meest kwetsbare mensen zoals ouderen, mensen met onderliggende aandoeningen en gezondheidswerkers, vooral degenen die nauw samenwerken met personen met een hoog risico groepen, evenals mensen die in essentiële infrastructuur en openbare diensten werken, met name in sociale diensten, openbaar vervoer, rechtshandhaving en scholen, evenals degenen die in de detailhandel werken;

7.2.4 de gelijkheid in de toegang tot Covid-19-vaccins tussen landen bevorderen door internationale inspanningen te ondersteunen, zoals de Accelerator Access to Covid-19 Tools (ACT Accelerator) en de COVAX-faciliteit ervan;

7.2.5 onthouden van het aanleggen van voorraden Covid-19-vaccins die het vermogen van andere landen om vaccins voor hun bevolking te kopen ondermijnen, ervoor zorgen dat het aanleggen van voorraden zich niet vertaalt in stijgende prijzen voor vaccins van degenen die een voorraad aanleggen naar degenen die dat niet kunnen, voer audits en due diligence uit om ervoor te zorgen dat snelle inzet van vaccins tegen minimale kosten op basis van behoefte aan marktmacht;

7.2.6 ervoor zorgen dat elk land zijn gezondheidswerkers en kwetsbare groepen kan vaccineren voordat vaccinatie wordt uitgerold naar niet-risicogroepen, en dus overwegen vaccindoses

te doneren of accepteren dat prioriteit wordt gegeven aan landen die dat nog niet hebben kunnen doen daarbij in gedachten houdend dat een eerlijke en billijke wereldwijde toewijzing van vaccindoses de meest efficiënte manier is om de pandemie te verslaan en de daarmee samenhangende sociaaleconomische lasten te verminderen;

7.2.7 ervoor te zorgen dat Covid-19-vaccins waarvan de veiligheid en doeltreffendheid zijn vastgesteld, toegankelijk zijn voor iedereen die ze in de toekomst nodig heeft, door waar nodig een beroep te doen op verplichte vergunningen in ruil voor de betaling van royalty's;

7.3 met betrekking tot het verzekeren van een hoge vaccinopname:

7.3.1. Ervoor zorgen dat burgers worden geïnformeerd dat vaccinatie NIET verplicht is en dat niemand politiek, sociaal of anderszins onder druk wordt gezet om zich te laten vaccineren, als ze dat zelf niet willen;

7.3.2 ervoor te zorgen dat niemand wordt gediscrimineerd omdat hij niet is gevaccineerd, vanwege mogelijke gezondheidsrisico's of omdat hij niet gevaccineerd wil worden;

7.3.3 in een vroeg stadium effectieve maatregelen nemen om desinformatie, desinformatie en aarzeling met betrekking tot Covid-19-vaccins tegen te gaan;

7.3.4 transparante informatie verspreiden over de veiligheid en mogelijke bijwerkingen van vaccins, door samen te werken met sociale mediaplatforms en deze te reguleren om de verspreiding van verkeerde informatie te voorkomen;

7.3.5 transparant communiceren over de inhoud van contracten met vaccinproducenten en deze openbaar maken voor parlementaire en publieke controle;

7.3.6 samenwerken met niet-gouvernementele organisaties en / of andere lokale inspanningen om gemarginaliseerde groepen te bereiken;

7.3.7 overleggen met lokale gemeenschappen bij het ontwikkelen en implementeren van op maat gemaakte strategieën om de opname van vaccins te ondersteunen;

7.4 met betrekking tot vaccinatie Covid-19 voor kinderen:

7.4.1 zorgen voor een evenwicht tussen de snelle ontwikkeling van vaccinatie voor kinderen en het naar behoren aanpakken van veiligheids- en werkzaamheidsproblemen en het garanderen van volledige veiligheid en werkzaamheid van alle vaccins die beschikbaar zijn voor kinderen, met een focus op het beste belang van het kind, in overeenstemming met de Verenigde Staten. Het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind;

7.4.2 zorgen voor hoogwaardige onderzoeken, met de nodige zorg voor relevante waarborgen, in overeenstemming met internationale wettelijke normen en richtlijnen, inclusief een eerlijke verdeling van de voordelen en risico's bij de kinderen die worden bestudeerd;

7.4.3 ervoor te zorgen dat naar behoren rekening wordt gehouden met de wensen van kinderen, in overeenstemming met hun leeftijd en volwassenheid; indien geen toestemming van een kind kan worden gegeven, ervoor zorgen dat de overeenkomst in andere vormen wordt verstrekt en dat deze gebaseerd is op betrouwbare en leeftijdsgebonden informatie;

7.4.4 UNICEF steunen bij zijn inspanningen om vaccins van fabrikanten die overeenkomsten hebben gesloten met de COVAX-faciliteit te leveren aan degenen die deze het meest nodig hebben;

7.5 met betrekking tot het bewaken van de langetermijneffecten van de COVID-19-vaccins en hun veiligheid:

7.5.1 zorgen voor internationale samenwerking voor tijdige detectie en opheldering van eventuele veiligheidssignalen door middel van real-time wereldwijde gegevensuitwisseling over ongewenste voorvallen na immunisatie (AEFI's);

7.5.2 vaccinatiecertificaten alleen gebruiken voor het beoogde doel van het bewaken van de werkzaamheid van het vaccin, mogelijke bijwerkingen en ongewenste voorvallen;

7.5.3 hiaten in de communicatie tussen lokale, regionale en internationale volksgezondheidsautoriteiten die AEFI-gegevens verwerken weg te werken en zwakke punten in bestaande gezondheidsdatanetwerken te verhelpen;

7.5.4 geneesmiddelenbewaking dichter bij de gezondheidszorgstelsels brengen;

7.5.5 ondersteunen het opkomende veld van adversomics-onderzoek dat interindividuele variaties in vaccinresponsen bestudeert op basis van verschillen in aangeboren immuniteit,

Doc. 15212 – Collection of written amendments
26/01/2021

(Final version)

Covid-19 vaccines: ethical, legal and practical considerations

Contents **Page**

A. Draft Resolution

1. The pandemic of Covid-19, an infectious disease caused by the novel coronavirus SARS-CoV-2, has caused much suffering in 2020. By December, more than 65 million cases had been recorded worldwide and more than 1.5 million lives had been lost. The disease burden of the pandemic itself, as well as the public health measures required to combat it, have devastated the global economy, laying bare pre-existing fault-lines and inequalities (including in access to health care), and causing unemployment, economic decline and poverty.

2. Rapid deployment worldwide of safe and efficient vaccines against Covid-19 will be essential in order to contain the pandemic, protect health-care systems, save lives and help restore global economies. Although non-pharmaceutical interventions such as physical distancing, the use of facemasks, frequent hand washing, as well as shutdowns and lockdowns, have helped slow down the spread of the virus, infection rates are now rising again across most of the globe. Many Council of Europe member States are experiencing a second wave which is worse than the first, while their populations are increasingly experiencing “pandemic fatigue” and are feeling demotivated about following recommended behaviours to protect themselves and others from the virus.

3. Even rapidly deployed, safe and effective vaccines, however, are not an immediate panacea. Following the festive season at the end of the year 2020 and the beginning of 2021, with its traditional indoor gatherings, infection rates will likely be very high in most member States. In addition, a correlation has just been scientifically established by French doctors between outdoor temperatures and the disease incidence rate on hospitalisations and deaths. The vaccines will no doubt not be sufficient to bring down infection rates significantly this winter – in particular when taking into account that demand far outstrips supply at this point. A semblance of “normal life” will thus not be able to resume even in the best of circumstances until mid to late 2021 at the earliest.

4. For the vaccines to be effective, their successful deployment and sufficient uptake will be crucial. However, the speed at which the vaccines are being developed may pose a difficult to combat challenge to building up trust in them. An equitable deployment of Covid-19 vaccines is also needed to ensure the efficacy of the vaccine. If not widely enough distributed in a severely hit area of a country, vaccines become ineffective at stemming the tide of the pandemic. Furthermore, the virus knows no borders and it is therefore in every country’s interest to co-operate on ensuring global equity in access to Covid-19 vaccines. Vaccine hesitancy and vaccine nationalism have the capacity to derail the so-far surprisingly fast and successful Covid-19 vaccine effort, by allowing the SARS-CoV-2 virus to mutate and thus blunt the world’s most effective instrument against the pandemic so far.

5. International co-operation is thus needed now more than ever in order to speed up the development, manufacturing

and fair and equitable distribution of Covid-19 vaccines. The Covid-19 Vaccine Allocation Plan, also known as COVAX, is the leading initiative for global vaccine allocation. Co-led by the World Health Organization (WHO), the Vaccine Alliance (Gavi) and the Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI), the initiative pulls funding from subscribing countries to support the research, development and manufacturing of a wide range of Covid-19 vaccines and negotiate their pricing. Adequate vaccine management and supply chain logistics, which require international co-operation and preparations by member States, will also be needed in order to deliver the vaccines against the virus in a safe and equitable way. In this regard, the Parliamentary Assembly draws attention to guidance for countries on programme preparedness, implementation and country-level decision-making developed by WHO.

6. Member States must already now prepare their immunisation strategies to allocate doses in an ethical and equitable way, including deciding on which population groups to prioritise in the initial stages when supply is short, and how to expand vaccination as availability of one or more Covid-19 vaccines improves. Bioethicists and economists largely agree that persons over 65 years old and persons under 65 with underlying health conditions putting them at a higher risk of severe illness and death, health-care workers (especially those who work closely with persons who are in high-risk groups), and people who work in essential critical infrastructure should be given priority vaccination access. Children, pregnant women and nursing mothers, for whom no vaccine has so far been authorised, should not be forgotten.

Amendment 4
Tabled by Mr Aleksandr BASHKIN, Ms Vera GANZIA, Mr Leonid KALASHNIKOV, Mr Sergey KISLYAK, Mr Maksim KUDRIAVTSEV, Mr Yury OLEINIKOV, Ms Irina RODNINA, Mr Roman ROMANENKO, Ms Irina RUKAVISHNIKOVA, Mr Shamsail SARALIEV

In the draft resolution, at the end of paragraph 6, insert the following sentences:

"When taking such decisions we must take into account those categories of individuals who already possess antibodies to Covid-19 and are thus not needing primarily the vaccination, which leads to reducing the burden on vaccine industry and immunisation centres. In this context, where appropriate, we should aim first to examine a patient in order to detect before vaccination a possible presence of Covid-19 antibodies."

7. Scientists have done a remarkable job in record time. It is now for governments to act. The Assembly supports the vision of the Secretary General of the United Nations that a Covid-19 vaccine must be a global public good. Immunisation must be available to everyone, everywhere. The Assembly thus urges member States and the European Union to:

7.1. with respect to the development of Covid-19 vaccines:

7.1.1. ensure high quality trials that are sound and conducted in an ethical manner in accordance with the relevant provisions of the Convention on human rights and biomedicine (ETS No. 164, Oviedo Convention) and its Additional Protocol concerning Biomedical Research (CETS No. 195), and which progressively include children, pregnant women and nursing mothers;

7.1.2. ensure that regulatory bodies in charge of assessing and authorising vaccines against Covid-19 are independent and protected from political pressure;

7.1.3. ensure that relevant minimum standards of safety, efficacy and quality of vaccines are upheld;

7.1.4. implement effective systems for monitoring the vaccines and their safety following their roll-out to the general population, also with a view to monitoring their long-term effects;

7.1.5. put in place independent vaccine compensation programmes to ensure compensation for undue damage and harm resulting from vaccination;

7.1.6. pay special attention to possible insider trading by pharmaceutical executives, or pharmaceutical companies unduly enriching themselves at public expense, by implementing the recommendations contained in Resolution 2071 (2015) on Public health and the interests of the pharmaceutical industry: how to guarantee the primacy of public health interests?

Amendment 3
Tabled by Mr Georgios KATROUGKALOS, Mr Andrej HUNKO, Mr Tiny KOX, Mr Hişyar ÖZSOY, Mr Sokratis FAMELLOS, Ms Nina KASIMATI, Mr Alexandros TRIANTAFYLLIDIS

In the draft resolution, after paragraph 7.1.6, insert the following paragraph:

"overcome the barriers and restrictions arising from patents and intellectual property rights, in order to ensure the widespread production and distribution of vaccines in all countries and to all citizens."

7.2. With respect to the allocation of Covid-19 vaccines:

7.2.1. ensure respect for the principle of equitable access to health care as laid down in Article 3 of the Oviedo Convention in national vaccine allocation plans, guaranteeing that Covid-19 vaccines are available to the population regardless of gender, race, religion, legal or socio-economic status, ability to pay, location and other factors that often contribute to inequities within the population;

7.2.2. develop strategies for the equitable distribution of Covid-19 vaccines within member States, taking into account that the supply will initially be low, and prepare for how to expand vaccination programmes when the supply expands; follow the advice of independent national, European and international bioethics committees and institutions, as well as of WHO, in the development of these strategies;

7.2.3. ensure that persons within the same priority groups are treated equally, with special attention to the most vulnerable people such as older persons, those with underlying conditions and health care workers, especially those who work closely with persons who are in high-risk groups, as well as people who work in essential infrastructure and in public services, in particular in social services, public transport, law enforcement, and schools, as well as those who work in retail;

7.2.4. promote equity in access to Covid-19 vaccines between countries by supporting international efforts such as the Access to Covid-19 Tools Accelerator (ACT Accelerator) and its COVAX Facility;

7.2.5. refrain from stockpiling Covid-19 vaccines which undermines the ability of other countries to procure vaccines for their populations, ensure stockpiling does not translate to escalating prices for vaccines from those who stockpile to those who cannot, conduct auditing and due

Amendment 2
Tabled by Mr Stefan SCHENNACH, Ms Edite ESTRELA, Mr Jean-Pierre GRIN, Mr Vladimir

diligence to ensure rapid deployment of vaccines at minimum cost based on need not market power;

KRUGLYI, Baroness Doreen MASSEY, Ms Sibel ARSLAN

In the draft resolution, after paragraph 7.2.5, insert the following paragraph:

"ensure that every country is able to vaccinate their health-care workers and vulnerable groups before vaccination is rolled out to non-risk groups, and thus consider donating vaccine doses or accept that priority be given to countries which have not yet been able to do so, bearing in mind that a fair and equitable global allocation of vaccine doses is the most efficient way of beating the pandemic and reducing the associated socio-economic burdens;"

7.2.6. ensure that Covid-19 vaccines whose safety and effectiveness has been established are accessible to all who require them in the future, by having recourse, where necessary, to mandatory licences in return for the payment of royalties;

7.3. With respect to ensuring high vaccine uptake:

7.3.1. ensure that citizens are informed that the vaccination is NOT mandatory and that no one is politically, socially, or otherwise pressured to get themselves vaccinated, if they do not wish to do so themselves;

7.3.2. ensure that no one is discriminated against for not having been vaccinated, due to possible health risks or not wanting to be vaccinated;

7.3.3. take early effective measures to counter misinformation, disinformation and hesitancy regarding Covid-19 vaccines;

7.3.4. distribute transparent information on the safety and possible side effects of vaccines, working with and regulating social media platforms to prevent the spread of misinformation;

7.3.5. communicate transparently the contents of contracts with vaccine producers and make them publicly available for parliamentary and public scrutiny;

7.3.6. collaborate with non-governmental organisations and/or other local efforts to reach out to marginalised groups;

7.3.7. engage with local communities in developing and implementing tailored strategies to support vaccine uptake.

7.4. With respect to Covid-19 vaccination for children:

7.4.1. ensure balance between the rapid development of vaccination for children and duly addressing safety and efficacy concerns and ensuring complete safety and efficacy of all vaccines made available to children, with a focus on the best interest of the child, in accordance with the United Nations Convention on the Rights of the Child;

7.4.2. ensure high quality trials, with due care for relevant safeguards, in accordance with international legal

standards and guidance, including a fair distribution of the benefits and risks in the children who are studied;

7.4.3. ensure that the wishes of children are duly taken into account, in accordance with their age and maturity; where a child's consent cannot be given, ensure that agreement is provided in other forms and that it is based on reliable and age appropriate information;

7.4.4. support UNICEF in its efforts to deliver vaccines from manufacturers that have agreements with the COVAX Facility to those who need them most;

7.5. With respect to ensuring the monitoring of the long-term effects of the COVID-19 vaccines and their safety:

7.5.1. ensure international co-operation for timely detection and elucidation of any safety signals by means of real-time global data exchange on adverse events following immunisation (AEFIs);

Amendment 1
Tabled by Mr Stefan SCHENNACH, Mr Jean-Pierre GRIN, Mr Vladimir KRUGLYI, Baroness Doreen MASSEY, Ms Selin SAYEK BÖKE, Ms Martine WONNER, Ms Sibel ARSLAN

In the draft resolution, after paragraph 7.5.1, insert the following paragraph:

"use vaccination certificates only for their designated purpose of monitoring vaccine efficacy, potential side-effects and adverse events;"

7.5.2. eliminate any gaps in communication between local, regional and international public health authorities handling AEFI data and overcome weaknesses in existing health data networks;

7.5.3. bring pharmacovigilance closer to health-care systems;

7.5.4. support the emerging field of adversomics research which studies inter-individual variations in vaccine responses based on differences in innate immunity, microbiomes and immunogenetics.

8. With reference to Resolution 2337 (2020) on Democracies facing the Covid-19 pandemic, the Assembly reaffirms that, as cornerstone institutions of democracy, parliaments must continue to play their triple role of representation, legislation and oversight in pandemic circumstances. The Assembly thus calls on parliaments to exercise these powers, as appropriate, also in respect of the development, allocation and distribution of Covid-19 vaccines.

Experiment: Nederlanders enthousiast over vaccinatiebewijs light

rtlnieuws.nl
Vrijdag 18 december 2020

Nederlanders zien de invoering van een vaccinatiebewijs wel zitten, om zo mensen te stimuleren om zich te laten inenten tegen het coronavirus. Zo'n bewijs geeft meer vrijheden aan mensen die het vaccin wel nemen, bijvoorbeeld om te mogen blijven winkelen tijdens een uitbraak of om grote evenementen te bezoeken waar je moeilijk afstand kunt houden.

Dat blijkt uit representatief onderzoek door wetenschappers van de TU Delft, de Erasmus Universiteit Rotterdam, het RIVM, de Universiteit Maastricht en de Roskilde University in Denemarken.

Zelfs ondervraagden die niet van plan zijn zichzelf te gaan inenten, zijn voorstander van zo'n vaccinatiebewijs. Dat verbaasde de onderzoekers.

Liever belonen dan straffen

In de studie werden 1640 Nederlanders aan een keuze-experiment onderworpen. De deelnemers (qua leeftijd, geslacht en opleidingsniveau representatief voor de volwassen bevolking) moesten negen keer kiezen tussen twee plannen. Hoe kan de overheid het vaccineren het beste stimuleren? De opties varieerden van een campagne met BN'ers die zich publiekelijk laten inenten, tot mensen extra te laten betalen voor de zorgverzekering als ze een vaccinatie weigeren.

Vaccinatiebewijs light

Uit de resultaten blijkt dat Nederlanders liever belonen dan straffen, en dat we liever het zo makkelijk mogelijk maken dan inenten te verplichten. Deze twee plannen kwamen als beste uit de bus:

- 73 procent van de ondervraagden zou de overheid adviseren om mensen die zich laten vaccineren een vaccinatiebewijs te geven. Daarmee mogen zij op bepaalde plaatsen blijven komen (zoals winkels, horeca, verpleeghuizen, fitnesscentra en het openbaar vervoer) wanneer er in hun regio een uitbraak van het virus is. Mensen die niet gevaccineerd zijn mogen tijdens een uitbraak worden geweigerd.
- 71 procent van de deelnemers zou de overheid een vaccinatiebewijs adviseren waarmee ingeënte mensen op bepaalde plaatsen mogen komen waar grote groepen bij elkaar komen en het niet mogelijk is genoeg afstand te houden (zoals concerten, festivals, sportwedstrijden en andere grootschalige bijeenkomsten). Mensen die niet gevaccineerd zijn mogen worden geweigerd.

Driekwart Nederland heeft helemaal gelijk: ongevaccineerden moeten de nieuwe melaatsen worden

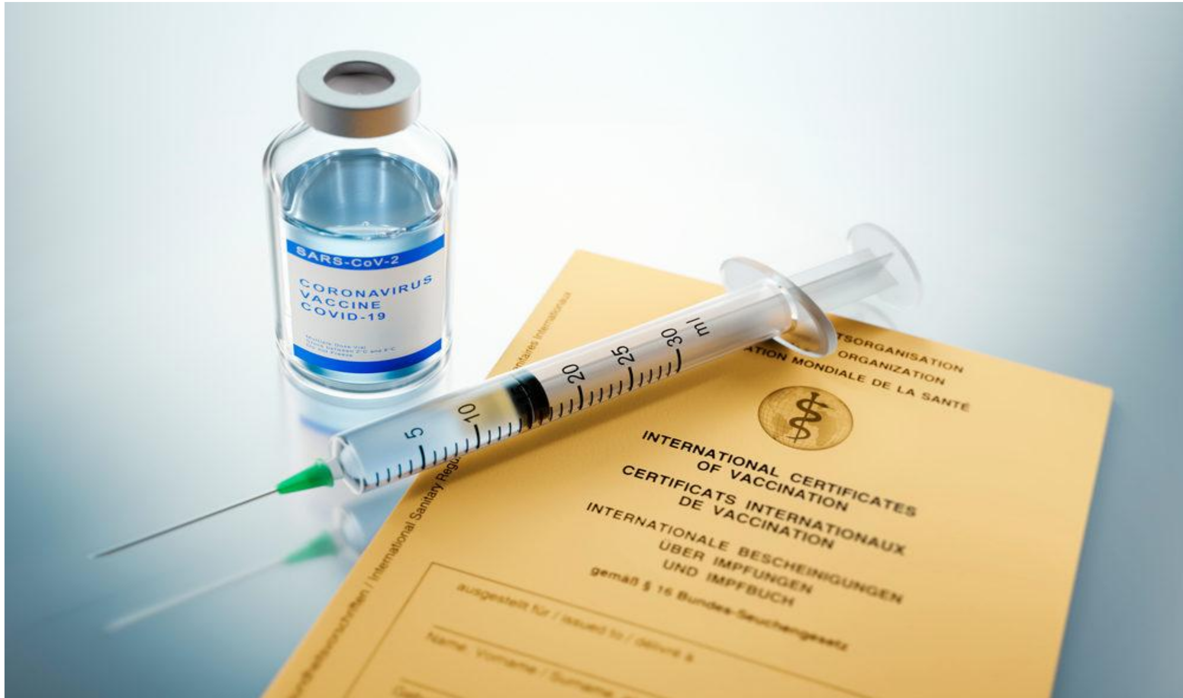

Concept van een vaccinatiebewijs. Bron: Shutterstock.

Door Tim Engelbart
18 december 2020

Wie zich per sé niet wil laten inenten mag dat doen zonder strafrechtelijke vervolging te hoeven vrezen. Maar hij/zij moet niet denken dat zo'n beslissing dan het recht geeft om andere mensen in gevaar te brengen. Terecht, dus, dat driekwart van de Nederlanders vóór het invoeren van vaccinatiebewijzen zijn die mensen meer vrijheden verschaffen.

Ondanks dat de afgelopen jaren veel te doen is geweest rondom de opkomende beweging der antivaxxers. Ooit was dit louter een groep verstokte gereformeerde Middeleeuwers uit de Bible Belt, tegenwoordig zitten er ook allerlei new age-hippies en FVD-stemmers bij de club. Het is een bont en heterogeen gezelschap, maar verenigd in één doel: de medische wetenschap een middelvinger geven, en gevaarlijke ziektes weer vrijelijk door Nederland laten stromen. Het is de vleesgeworden kwaadaardigheid, met flinke scheuten desinformatie en complotdenken.

Gelukkig is de meerderheid van Nederland niet zo, en plant deze ook gewoon het coronavaccin te gaan halen wanneer daar een oproep voor is. Deze mensen zijn dan ofwel immuun voor de ziekte, ofwel voor de symptomen ervan. Zo beschermen zij zichzelf én degenen die het vaccin om medische redenen niet kúnnen nemen.

Degenen die het vaccin weigeren zijn en blijven daarentegen een gevaar voor de volksgezondheid. Terecht, dus, dat een meerderheid van onze landgenoten wil dat deze lui zich dan ook **gewoon aan coronamaatregelen moeten blijven houden** die voor anderen kunnen worden opgeheven:

> "Bijna driekwart van de Nederlanders vindt het een goed idee om een bewijs van vaccinatie in te voeren wanneer iedereen de kans heeft gehad een prik tegen corona te halen. Dat blijkt uit onderzoek onder 1640 mensen van onder meer de TU Delft en het RIVM.
> Een vaccinatiebewijs zou mensen die zijn ingeënt meer vrijheden geven. Zij mogen bij een uitbraak wel gewoon naar de winkel of reizen met het ov."

We zullen het *wisdom of the crowd* noemen, want de meerderheid heeft hier dan ook helemaal gelijk. De zogenaamd principiële vaccinweigeraars zijn in werkelijkheid egoïsten, en hoeven dan ook niet te worden beschouwd als volwaardige deelnemers – gezien zij diezelfde maatschappij met alle liefde infecteren met zoveel mogelijk COVID-19.

Kom dus maar op met die vaccinatiebewijzen. En verban die gevaarlijke antivaxxers naar waar ze thuishoren: de uiterste randen van de samenleving.

Tim Engelbart
Tim Engelbart (1988) is eindredacteur voor De Dagelijkse Standaard.

Trouw

Coronavaccin

Meerderheid Nederlanders voelt veel voor een light-variant van de vaccinatieplicht

Een zorgmedewerker laat zich vaccineren tegen het coronavirus in de GGD-priklocatie in evenementencomplex Expo Houten.Beeld ANP

Wat de consequenties zijn voor Nederlanders die zich niet laten vaccineren tegen het coronavirus, is nog een onbeantwoorde vraag.

Marco Visser16 januari 2021, 13:47

Een vaccinatieplicht met bijbehorende privileges in Nederland, een land waar keuzevrijheid en zelfbeschikking zo belangrijk zijn? Dat lijkt onbespreekbaar.

Toch probeerde VVD-Kamerlid Hayke Veldman in november de geesten rijp te maken voor een directe of desnoods indirecte plicht. “Als je je niet laat vaccineren, heeft dat consequenties”, zei hij tijdens een debat in de Kamer.

Vaccinatiedwang gaat premier Mark Rutte te ver. Er zijn ook andere manieren om mensen te verleiden om het vaccin te nemen, zei hij. Bijvoorbeeld door te ‘nudgen’, zoals Rutte dat noemt. Een *nudge* is een duwtje in de rug om gedrag te veranderen. Bijvoorbeeld door mensen na vaccinatie meer mogelijkheden te geven. Zo zou iemand met een vaccinatiebewijs bijvoorbeeld naar een concert kunnen, of naar een restaurant of bioscoop. Het kabinet ging die opties ‘diep doordenken’, zei de liberaal Rutte.

Maar minister van volksgezondheid Hugo de Jonge, van christendemocratische huize, staat daar anders in. Met vaccinatiepaspoorten moet je erg oppassen, zei hij, omdat het tot impliciete dwang kan leiden.

Ondanks de waarde die Nederlanders hechten aan keuzevrijheid en autonomie bleek vorige maand in een onderzoek van de TU Delft, het RIVM, de Erasmus Universiteit en Maastricht Universiteit dat driekwart van de Nederlanders voor een vaccinatieplicht is, de light-variant dan. Als elke Nederlander de kans heeft gehad om zich te laten vaccineren, vindt 73 procent dat gevaccineerde personen gewoon naar winkels moeten kunnen, of naar verpleeghuizen, ook als er een uitbraak van het virus is. Daarnaast vindt 71 procent dat anderhalve meter niet meer hoeft voor mensen met een vaccinatiebewijs, zodat zij weer kunnen genieten van concerten en festivals.

De keuzevrijheid komt zo niet in gevaar

Met deze lichte vaccinatieplicht komt de keuzevrijheid niet in gevaar, want Nederlanders houden de mogelijkheid om geen vaccin te nemen, is de redenering. De vrijheid wordt bij zo’n indirecte plicht wel ingeperkt.

Een vergelijkbare discussie speelde eerder bij een indirecte vaccinatieplicht voor mazelen. Kinderdagverblijven en crèches zijn niet happig op kinderen die niet zijn ingeënt tegen mazelen. Maar op dit moment hebben zij geen mogelijkheid niet-gevaccineerde kinderen te weigeren. Vorig jaar besloot de Tweede Kamer

dat kinderdagverblijven wel een deurbeleid mogen gaan voeren. Het recht op gezondheid van kinderen beperkt dan de vrijheid van ouders om zelf te beslissen over de vaccinatie van hun kind, maar de initiatiefwet is nog niet aangenomen door de Eerste Kamer.

De verwachting is dat Nederlanders vanaf maart een coronavaccinatiebewijs kunnen downloaden. Dat bewijs kan dienstdoen als een soort vaccinatiepaspoort. Het antwoord op de vraag wat er dan met dat paspoort gaat gebeuren, staat nog altijd open.

Lees ook:
Voorkom sociale ongelijkheid door vaccinatiepaspoort

Met de introductie van een vaccinatiepaspoort ontstaan verschillen, die voor ongelijkheid tussen burgers zullen zorgen. Dat vergt extra zorg voor de kwetsbare achterblijvers, meent hoogleraar filosofie Marcel

vaccinatiebewijs

Bas Haring, filosoof en bijzonder hoogleraar publiek begrip van de wetenschap aan de Universiteit Leiden: Mensen die niet gevaccineerd zijn, kunnen een gevaarlijk virus verspreiden, dus ontnemen we hun bepaalde vrijheden tot ze dat wel zijn. Het woord 'discriminatie' heeft een negatieve ondertoon, maar die is in dit geval onterecht: we maken onderscheid om anderen te beschermen. Haring: "Het kabinet vreest dat het belonen van vaccinatie neerkomt op indirecte vaccinatiedwang. Wie niet vaccineert, is in het nadeel. Mij lijkt dat geen probleem. Uiteraard is lichamelijke integriteit van groot belang. Maar burgers worden ook regelmatig aangezet tot het gebruik van medicijnen, of aangemoedigd om bepaalde producten wel of niet te eten. De overheid laat dat ook gebeuren. Daarnaast is het vaccin niet verplicht. De wetenschap heeft bewezen dat het veilig is, maar als iemand zijn eigen ideeën erop nahoudt, is daar ruimte voor. Dat daar consequenties aan verbonden zijn, lijkt mij logisch.

Bron:

Trouw

Alexandra van Ditmars

4 maart 2021

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 20350 2500 EJ Den Haag

Gezondheidsraad
T.a.v. de heer prof. dr. B.J. Kullberg
Postbus 1652
1500 BB DEN HAAG

Bezoekadres
Parnassusplein 5
2511 VX Den Haag
T 070 340 79 11
F 070 340 78 34
www.rijksoverheid.nl

Inlichtingen bij

Kenmerk
1798930-215927-PDC19

Bijlage(n)
-

Correspondentie uitsluitend richten aan het retouradres met vermelding van de datum en het kenmerk van deze brief.

Datum

Betreft Adviesaanvraag Gezondheidsraad inzake ethisch kader uitgebreid testprogramma

Geachte heer Kullberg,

De COVID-19 pandemie houdt heel het land als sinds maart bezig. Veel van de maatregelen, die we genoodzaakt zijn te nemen om de verspreiding van het virus een halt toe te roepen, hebben impact op de samenleving. Dit geldt ook voor het testbeleid. Zeker omdat we steeds meer en ook op andere wijze gaan testen en de uitslagen van testen willen gaan inzetten.

Tijdens het Tweede Kamer debat over corona op 18 november jl. heeft de heer van der Staaij (SGP) mij gevraagd om niet alleen voor vaccinaties advies te vragen over een ethisch kader, maar om dit ook te doen voor een uitgebreid testprogramma. Ik heb hem toegezegd hier gevolg aan te geven, omdat ik het belangrijk acht dat we ook voor uitgebreid testen kijken naar de ethische en juridische kaders. Daarom wil ik de commissie Ethiek en Recht van de Gezondheidsraad om advies vragen ten aanzien van een uitgebreid testprogramma.

Adviesaanvraag

Het kabinet verkent de mogelijkheden om de samenleving waarin het virus nog steeds rondgaat meer te openen door een veel laagdrempeliger testbeleid. Daarbij is de gedachte tweeledig. Ten eerste draagt het bij aan het indammen van de virusverspreiding. Bij een hoge deelnamegraad zullen meer mensen met een virusbesmetting worden opgespoord, waarna gericht preventieve maatregelen getroffen kunnen worden. Tegelijkertijd zou aan mensen die zich recent hebben laten testen en een negatieve testuitslag hebben meer bewegingsvrijheid kunnen worden geboden, omdat het risico dat zij anderen ongemerkt besmetten zeer gering is. Daarom wil het kabinet een laagdrempelig testprogramma uitwerken waarmee naast incidentgericht (frequent) testen ook de mogelijkheid wordt geboden om door testen toegang tot sociale en economische activiteiten te verkrijgen. Het bij zich dragen van een - al dan niet gedigitaliseerd - 'coronapaspoort' zou hiervan het bewijsstuk kunnen zijn.

Ik vraag de Gezondheidsraad mij te adviseren:
onder welke voorwaarden een (digitaal) 'coronapaspoort' ethisch en juridisch verantwoord kan worden ingezet bij het verstrekken van toegang tot:

Kenmerk
1798930-215927-PDC19

- onderwijsinstellingen;
- zorginstellingen, zoals verpleeghuizen;
- publieke voorzieningen;
- werkomgeving; en
- sociale gelegenheden zoals horeca, uitgaansgelegenheden of (sport)evenementen.

Ik verzoek de Gezondheidsraad, na eerder overleg, mij half januari 2021 dit advies te verstrekken.

Hoogachtend,

de minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport,

Hugo de Jonge

Trouw

Hoe krijgt de overheid Nederland aan het vaccin?

Beeld BSR Agency

De coronavaccins zijn bijna binnen, maar de bereidheid er een op te halen is niet groot. Hoe overwin je de prikweerstand?

Marco Visser en Joep Engels 11 december 2020, 0:00

De medewerkers van verpleeghuizen mogen het spits afbijten. Zij zijn als eersten aan de beurt om het coronavaccin van Pfizer te ontvangen. De bereidheid is niet groot. Een derde van het zorgpersoneel zegt volmondig ja, maar een even grote groep is niet van plan zich te laten vaccineren, terwijl de rest nog twijfelt. Dat wordt spannend, zegt Peter van den Besselaar van Logeion, de beroepsvereniging van communicatieprofessionals. “De mate waarin zij het vaccin accepteren, zal grote gevolgen hebben voor de rest van Nederland. Veel mensen twijfelen nog, ze zijn bang voor bijwerkingen. Als het zorgpersoneel bezwaren toont, zal die twijfel bij velen omslaan in een afwijzing.”

DUITSLAND

Merkel,

2 februari 2021

ARD-uitzending “Farbe bekennen”

“Als we straks heel veel mensen een aanbod hebben gedaan om te vaccineren en dan sommige mensen zeggen: ik wil niet gevaccineerd worden, dan moet je misschien al zo’n onderscheid maken en zeggen: oké, wie dat niet wil, die kan misschien bepaalde dingen niet doen”.

Bijwerkingen over vijf jaar bij coronavaccin? Dan betaalt Nederland mee aan schadeclaims

Als een coronavaccin in de toekomst onverwachte bijwerkingen veroorzaakt, zal de Nederlandse overheid financieel bijspringen bij eventuele schadeclaims. Dat blijkt uit afspraken die zijn gemaakt tussen lidstaten van de Europese Unie en farmaceuten.

BN De Stem
Stephen Friedrichs & Chris van Mersbergen 10-10-2020

Volgens Minister Hugo de Jonge (Volksgezondheid) 'bieden lidstaten financiële compensatie bij claims die bijvoorbeeld te maken hebben met een verborgen gebrek van een vaccin dat niet bekend was op het moment van toelating.' Het gaat dan onder meer om bijwerkingen die niet tijdens de testfase van een vaccin boven water zijn gekomen.

COMMENTAAR:

IFUD of Human Rights: slachtoffers van schade door bijwerkingen zullen hun gelijk moeilijk of nimmer kunnen behalen tegen de overheid of een farmaceut.Die zijn te machtig,en wat volgt is een jarenlang juridisch touwgevecht, met nog extra pijn voor het slachtoffer. Je hoeft geen arts te zijn, maar gezien de voorlopige lijst van bijwerkingen zullen die waarschijnlijk wel ernstiger zijn dan de normale griepprik.

Mogelijke bijwerkingen Covid-19 vaccinatie (voorlopige lijst)

In een document van de Amerikaanse FDA (*Food and Drug Administration*) staat een afschrikwekkend lijstje van mogelijke ernstige ziekten en nadelige lichamelijke reacties die kunnen optreden na injectie met Covid-19 vaccins. Naast de dood worden onder andere een hartaanval, een hersenbloeding, hersen- en ruggenmergontstekingen, narcolepsie en kataplexie, gevolgen voor zwangerschappen en geboorten, en tal van andere (auto-immuun)ziektes genoemd. Het promoten en direct of indirect verplicht stellen van Covid vaccinaties (bijvoorbeeld door ongevaccineerden de toegang tot gebouwen, winkels en instellingen te weigeren) komt daarmee neer op een ernstige misdaad tegen de menselijkheid, omdat iedereen dringend wordt opgeroepen en impliciet gedwongen wordt een potentieel levensgevaarlijke stof in zijn lichaam te laten spuiten, dat daarna nooit meer ongedaan kan worden gemaakt.

Op pagina 16 van de '*CBER-plans for monitoring vaccine safety and effectiveness*' van het *Vaccines and Related Biological Products Advisory Committee*, gepresenteerd op 22 oktober 2020 in de Meeting Presentation COVID19, staat de volgende voorlopige lijst van verwachte mogelijke bijwerkingen op Covid-19 vaccins:

FDA U.S. FOOD & DRUG ADMINISTRATION

CBER Plans for Monitoring COVID-19 Vaccine Safety and Effectiveness

Steve Anderson, PhD, MPP
Director, Office of Biostatistics & Epidemiology, CBER

ACIP Meeting
October 30, 2020

[vertaling vanuit engels]

ONTWERP Werklijst met mogelijke uitkomsten van ongewenste bijwerkingen
voorlopige lijst

- Guillain-Barré-syndroom
- Acute verspreide encefalomyelitis
- Transversale myelitis
- Encefalitis / myelitis / encefalomyelitis / meningoencefalitis / meningitis / encefolapathie
- Convulsies / toevallen
- Beroerte
- Narcolepsie en kataplexie
- Anafylaxie
- Acuut myocardinfarct
- Myocarditis / pericarditis
- Auto immuunziekte
- Sterfgevallen
- Uitkomsten van zwangerschap en geboorte
- Andere acute demyeliniserende ziekten
- Niet-anafylactische allergische reacties
- Trombocytopenie
- Diffuse intravasale stolling
- Veneuze trombo-embolie
- Artritis en artralgie / gewrichtspijn
- Kawasaki ziekte
- Multisysteem-inflammatoir syndroom bij kinderen
-

Vaccin-versterkte ziekte

Pfizers vaccin krijgt ‘rapport met tienen’

Het coronavaccin beschermt jong en oud, dik en dun, zwart en wit en ziek en gezond – en dat allemaal ten koste van redelijk beperkte, tijdelijke bijwerkingen zoals pijn rond de prikplek, hoofdpijn, vermoeidheid en verhoging. Dat blijkt uit de langverwachte details van ’s werelds eerste coronavaccin dat alle proeven doorstond: het vaccin van Pfizer en het Duitse bedrijf BioNTech.

Volkskrant Maarten Keulemans 8 december 2020

You can stick your poison vaccines up your arse

Anti-lockdown campagnevoerders marcheerden in 2020 door Londen uit protest tegen overheidsbeperkingen om het coronavirus te beteugelen.
Demonstranten zongen "steek je gifvaccin in je reet", "doe je maskers af" terwijl ze door straten van Londen liepen. Vaccineren is voor een groot deel van de nederlanders vanzelfsprekend maar sinds de coronacrisis vanaf april 2020 heeft ook nederland er een flinke groep vaccinatieweigeraars bij gekregen.

Nieuwe receptgeneesmiddelen: een groot gezondheidsrisico met weinig compenserende voordelen

[vertaling vanuit Engels naar Nederlands]

27 juni 2014

door Donald W. Light

Weinig mensen weten dat nieuwe geneesmiddelen op recept een kans van 1 op 5 hebben om ernstige reacties te veroorzaken **nadat** ze zijn goedgekeurd. Dat is de reden waarom deskundige artsen aanbevelen om gedurende **ten minste vijf jaar geen nieuwe medicijnen** te gebruiken, tenzij patiënten eerst beter gevestigde opties hebben uitgeprobeerd en de behoefte hebben om dit te doen.

Weinigen weten dat systematische beoordelingen van ziekenhuisdiagrammen hebben aangetoond dat zelfs correct voorgeschreven medicijnen (afgezien van het verkeerd beschrijven, overdosering of zelfvoorschrift) ongeveer 1,9 miljoen ziekenhuisopnames per jaar veroorzaken. Nog eens 840.000 in het ziekenhuis opgenomen patiënten krijgen medicijnen die ernstige bijwerkingen veroorzaken, op een totaal van 2,74 miljoen ernstige bijwerkingen. Ongeveer 128.000 mensen sterven als gevolg van aan hen voorgeschreven medicijnen. Dit maakt geneesmiddelen op recept een groot gezondheidsrisico , met een vierde plaats met beroerte als belangrijkste doodsoorzaak. De Europese Commissie schat dat de bijwerkingen van geneesmiddelen op recept 200.000 doden veroorzaken; samen sterven er jaarlijks ongeveer 328.000 patiënten in de VS en Europa aan geneesmiddelen op recept. **De FDA erkent deze feiten niet en verzamelt in plaats daarvan een klein deel van de gevallen.**

In de afgelopen 35 jaar heeft dit verborgen bedrijfsmodel, meer gebaseerd op marketingkracht en bekwaamheid dan op innovatie, een epidemie van schadelijke bijwerkingen veroorzaakt. Gegeven schattingen dat ongeveer 30 bijwerkingen optreden voor elke die tot ziekenhuisopname leidt, worden ongeveer 81 miljoen bijwerkingen ervaren door de 170 miljoen Amerikanen die medicijnen gebruiken. Ouderen en mensen die meerdere medicijnen gebruiken, ervaren meer dan anderen. De meeste zijn medisch onbeduidend, zoals spierpijn, gastro-intestinale ongemakken, tragere reacties of slaperigheid. Maar ze verminderen de productiviteit en veroorzaken veel valpartijen en verkeersongevallen.De farmaceutische industrie verwijst voortdurend naar haar “R & D-traject” *[The Trial-Journal Pipeline The pharmaceutical industry refers constantly to its “R&D pipeline” of new drugs under development] van nieuwe geneesmiddelen in ontwikkeling. Maar er is een tweede, parallelle traject: de proefjournaaltraject. Het bestaat uit gerandomiseerde klinische onderzoeken die samen met de marketingafdelingen zijn ontworpen om te bewijzen dat hun geneesmiddelen effectiever en veiliger zijn dan onbevooroordeelde onderzoeken zouden aantonen. Commercieel gefinancierde klinische onderzoeken hebben minstens 2,5 keer meer kans om het medicijn van de sponsor te begunstigen dan niet-commercieel gefinancierde onderzoeken.

De FDA accepteert deze bevooroordeelde onderzoeken en gebruikt ze om medicijnen goed te keuren. Het Congres is er sterk voorstander van dat bedrijven de afdeling financieren die nieuwe geneesmiddelen beoordeelt, in plaats van dat de FDA een door de overheid gefinancierde, onafhankelijke beoordelaar en toezichthouder is. Financieel gezien is de FDA een verlengstuk van de farmaceutische industrie en speelt zij een belangrijke rol bij het uitbreiden van markten voor meer mensen om meer medicijnen te nemen.

Marc Rodwin concludeert: "Wetenschappelijke onderzoeken hebben aangetoond dat farmaceutische bedrijven onderzoeken ontwerpen die het resultaat vertekenen en dat ze het bewijs verdraaien door selectieve rapportage of bevooroordeelde interpretatie."
Deze gepubliceerde literatuur gaat in op klinische richtlijnen en protocollen, eenmaal opgesteld om een onbevooroordeelde, evidence-based manier te bieden om goede geneeskunde te beoefenen. Maar Lisa Cosgrove en Emily Wheeler documenteren hoe ze 'in wezen marketingtools voor farmaceutische bedrijven' zijn geworden. Ze creëren "het potentieel om veel patiënten bloot te stellen aan schade door onnodige behandeling of behandeling die niet op bewijzen is gebaseerd." De situatie is erger omdat het bewijs dubbel vooringenomen is en de medische wetenschap bederft. Bedrijven gebruiken dan wat Sergio Sismondo beschrijft als "een tweestappenmodel van invloed door het inhuren en anderszins inschrijven van enkele artsen en onderzoekers die op hun beurt vele anderen zullen beïnvloeden" om de nieuwe, gepatenteerde medicijnen voor te schrijven. Nieuw FDA-beleid om meer medicijnen sneller te laten beoordelen, zodat ze patiënten eerder kunnen bereiken, betekent in feite dat medicijnen worden goedgekeurd met minder bewijs dat ze veilig of effectief zijn**.** Een systematische studie van verkorte beoordelingen wees uit dat elke vermindering van 10 maanden resulteert in een toename van 18 procent in ernstige bijwerkingen, een toename van 11 procent in ziekenhuisopnames en een toename van 7,2 procent in sterfgevallen. Het risico op ernstige bijwerkingen na goedkeuring neemt toe van 1 op 5 tot 1 op 3 - een enorm risico waar niemand het publiek over vertelt.
Als reactie op drugsrampen zoals Vioxx, waarvan experts zeggen dat ze ongeveer 120.000 traumatische cardiovasculaire gebeurtenissen en 40.000 doden veroorzaakten, hebben het Congres en de FDA bewakings- en veiligheidssystemen opgezet. Maar bij een beoordeling van de resultaten is tot dusverre weinig bewijs gevonden dat ze ernstige risico's identificeren of voorschrijfpraktijken veranderen. De FDA accepteert deze bevooroordeelde onderzoeken en gebruikt ze om medicijnen goed te keuren. Het Congres is er sterk voorstander van dat bedrijven de afdeling financieren die nieuwe geneesmiddelen beoordeelt, in plaats van dat de FDA een door de overheid gefinancierde, onafhankelijke beoordelaar en toezichthouder is. Financieel gezien is de FDA een verlengstuk van de farmaceutische industrie en speelt zij een belangrijke rol bij het uitbreiden van markten voor meer mensen om meer medicijnen te nemen.

*(medische uitdrukking in de pipeline): In ontwikkeling

124 Mount Auburn Street
Suite 520N
Cambridge, MA 02138

ethics@harvard.edu
p: 617.495.1336
f: 617.496.6104

Pro vaccineren

"Terwijl farmaceuten zich haasten om een vaccin zo snel mogelijk ontwikkeld te krijgen en de bevolking snakt naar het einde van de coronacrisis, vertellen politici hun burgers dat als het om veiligheid gaat, "we nergens op bezuinigen." De eventuele bijwerkingen zullen mild zijn en de politiek gaat hierbij uit van het meest positieve scenario. "Tegenstrijdige informatie"
er zijn vooral veel websites van mensen die sceptisch zijn over vaccineren. Ze gaan zelfs zo ver om vaccinaties gevaarlijk te noemen.

Contra vaccineren

Vaccins hebben meestal jaren nodig om zich te ontwikkelen, waarbij gegevens worden verzameld om ervoor te zorgen dat er geen schadelijke bijwerkingen zijn. De bijwerkingen van het nieuw vaccin zijn waarschijnlijk erger dan die van een griepprik. Gezondheidsraad: coronavaccin eerst naar 60-plussers en zieken. Een "worstcasescenario" na het ontvangen van het COVID-19-vaccin met oog op bijwerkingen voor kwetsbare populaties omdat oudere immuunsystemen niet zo sterk reageren, wordt door de politiek ontweken wanneer wetenschappers of mensen hier vragen over stellen.

Jouw gezondheid
- Dingen die u moet weten
- Symptomen
- Testen
- Vaccins
  - 8 dingen om te weten
  - Voordelen van vaccinatie
  - Verschillende vaccins
  - Hoe CDC vaccinaanbevelingen doet
  - Zorgen voor de veiligheid van vaccins
  - Zorgen dat vaccins werken
  - Veelgestelde vragen over vaccinatie
- Hoe het zich verspreidt
- Voorkom dat u ziek wordt
- Als u ziek bent
- Mensen met een verhoogd risico
- Dagelijkse activiteiten en uitgaan
- Reizen
- Kinderen en tieners
- Stress en coping
- Huisdieren en andere dieren
- Veel Gestelde Vragen

Krijg email-updates

Om e-mailupdates over COVID-19 te ontvangen, voert u uw e-mailadres in:

E-mailadres

Wat is dit? Verzenden

JOUW GEZONDHEID

Vaccins

Bijgewerkt op 11 december 2020 Talen Afdrukken

Veiligheid heeft de hoogste prioriteit

Het Amerikaanse vaccinveiligheidssysteem zorgt ervoor dat alle vaccins zo veilig mogelijk zijn. Lees meer .

KENNISGEVING: FDA verleent toestemming voor gebruik in noodgevallen voor het Pfizer-BioNTech COVID-19-vaccin

- Op 11 december 2020 heeft de Amerikaanse Food and Drug Administration een vergunning voor gebruik in noodgevallen afgegeven voor gebruik van het Pfizer-BioNTech COVID-19-vaccin bij personen van 16 jaar en ouder ter preventie van COVID-19
- Op 12 december 2020 zal het Adviescomité voor immunisatiemethoden (ACIP) bijeenkomen om een aanbeveling te bespreken voor het gebruik van het COVID-19-vaccin van Pfizer-BioNTech voor de preventie van COVID-19.

Controleer deze website voor updates, aangezien er nieuwe informatie beschikbaar is.

Hoe CDC COVID-19-vaccinaanbevelingen doet

Wat u moet weten over hoe CDC aanbevelingen doet voor het COVID-19-vaccin in de Verenigde Staten.

Aanbevelingsproces

Vaccininformatie voor u en uw gezin

- 8 dingen die u moet weten over Amerikaanse COVID-19-vaccinatieplannen
- Voordelen van het krijgen van een COVID-19-vaccin
- Verschillende COVID-19-vaccins
- Hoe CDC COVID-19-
- vaccinaanbevelingen doet
- De veiligheid van COVID-19-vaccins garanderen
- Ervoor zorgen dat COVID-19-vaccins werken
- Veelgestelde vragen over vaccinatie met COVID-19

Voor zorgverleners

Middelen voor de planning, toewijzing, distributie, administratie, opslag en verwerking, patiënteneducatie en meer voor het COVID-19-vaccin. Het is een feit dat u zich geen zorgen hoeft te maken.

Vaccininformatie voor zorgverleners

Gerelateerde Links

Adviescommissie immunisatiepraktijken

Begeleiding van vaccinatie tijdens een pandemie

Richtlijnen voor het plannen van vaccinatieklinieken

Coronavirus: reactie van het ministerie van Defensie

Bestrijding van COVID: informatie over klinische onderzoeken

Laatst bijgewerkt op 11 december 2020
Inhoudsbron: National Center for Immunization and Respiratory Diseases (NCIRD) , Division of Viral Diseases

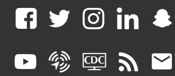

Vaccines and Related Biological Products Advisory Committee Meeting December 10, 2020
FDA Briefing Document
Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine
Sponsor: Pfizer and BioNTech

[vertaling Engels naar Nederlands]

Voor het primaire werkzaamheidseindpunt was de casusdefinitie voor een bevestigd COVID-19-geval de
aanwezigheid van ten minste een van de volgende symptomen en een positieve SARS-CoV-2 NAAT binnen4 dagen van de symptomatische periode:

• Koorts;
• Nieuwe of toegenomen hoest;
• Nieuwe of toegenomen kortademigheid;
• koude rillingen;
• Nieuwe of toegenomen spierpijn;
• Nieuw verlies van smaak of geur;
• Keelpijn;
• Diarree;
• Braken.

Voor een secundair werkzaamheidseindpunt, een tweede definitie, die naarmate er meer kan worden bijgewerkt
geleerd over COVID-19, inclusief de volgende aanvullende symptomen gedefinieerd door CDC (vermeld
op https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/symptoms.html):

• vermoeidheid;
• hoofdpijn;
• Verstopte neus of loopneus;
• Misselijkheid.

Voor een ander secundair eindpunt was de casusdefinitie voor een ernstig COVID-19-geval een bevestigde COVID-19-zaak met ten minste een van de volgende:

• Klinische symptomen in rust die wijzen op een ernstige systemische ziekte (RR ≥30 ademhalingen per minuut, HR
≥125 slagen per minuut, SpO2 ≤93% op kamerlucht op zeeniveau, of PaO2 / FiO2 <300 mm Hg);
• Ademhalingsfalen (gedefinieerd als behoefte aan zuurstof met hoge doorstroming, niet-invasieve beademing,
mechanische ventilatie, of ECMO);
• Bewijs van shock (SBP <90 mm Hg, DBP <60 mm Hg, of vasopressoren vereist)
• Significante acute nier-, lever- of neurologische disfunctie;
• opname op een IC;
• Dood.

Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccin VRBPAC Briefing Document
15

Evaluatie van veiligheid

De primaire veiligheidsdoelstelling voor alle fasen was om de veiligheid van BNT162-vaccin (en) bij gezonde mensen te beschrijven volwassenen na 1 of 2 doses.

FDA U.S. FOOD & DRUG ADMINISTRATION

December 11, 2020

Pfizer Inc.
Attention: Ms. Elisa Harkins
500 Arcola Road
Collegeville, PA 19426

Dear Ms. Harkins:

This letter is in response to a request from Pfizer Inc. that the Food and Drug Administration (FDA) issue an Emergency Use Authorization (EUA) for emergency use of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine for the prevention of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) for individuals 16 years of age and older, as described in the Scope of Authorization (Section II) of this letter, pursuant to Section 564 of the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act (the FD&C Act or the Act) (21 U.S.C. 360bbb-3).

On February 4, 2020, pursuant to Section 564(b)(1)(C) of the Act, the Secretary of the Department of Health and Human Services (HHS) determined that there is a public health emergency that has a significant potential to affect national security or the health and security of United States citizens living abroad, and that involves the virus that causes COVID-19.[1] On the basis of such determination, the Secretary of HHS on March 27, 2020, declared that circumstances exist justifying the authorization of emergency use of drugs and biological products during the COVID-19 pandemic, pursuant to Section 564 of the Act, subject to terms of any authorization issued under that section.[2]

Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is for use for active immunization to prevent COVID-19 caused by severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) in individuals 16 years of age and older. The vaccine contains a nucleoside-modified messenger RNA (modRNA) encoding the viral spike (S) glycoprotein of SARS-CoV-2 formulated in lipid particles. It is an investigational vaccine not licensed for any indication.

FDA reviewed safety and efficacy data from an ongoing phase 1/2/3 trial in approximately 44,000 participants randomized 1:1 to receive Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine or saline control. The trial has enrolled participants 12 years of age and older. FDA's review has considered the safety and effectiveness data as they relate to the request for emergency use authorization in individuals 16 years of age and older. FDA's review of the available safety data

---

[1] U.S. Department of Health and Human Services, *Determination of a Public Health Emergency and Declaration that Circumstances Exist Justifying Authorizations Pursuant to Section 564(b) of the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act, 21 U.S.C. § 360bbb-3*. February 4, 2020.

[2] U.S. Department of Health and Human Services, *Declaration that Circumstances Exist Justifying Authorizations Pursuant to Section 564(b) of the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act, 21 U.S.C. § 360bbb-3*, 85 FR 18250 (April 1, 2020).

from 37,586 of the participants 16 years of age and older, who were followed for a median of two months after receiving the second dose, did not identify specific safety concerns that would preclude issuance of an EUA. FDA's analysis of the available efficacy data from 36,523 participants 12 years of age and older without evidence of SARS-CoV-2 infection prior to 7 days after dose 2 confirm the vaccine was 95% effective (95% credible interval 90.3, 97.6) in preventing COVID-19 occurring at least 7 days after the second dose (with 8 COVID-19 cases in the vaccine group compared to 162 COVID-19 cases in the placebo group). Based on these data, and review of manufacturing information regarding product quality and consistency, it is reasonable to believe that Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine may be effective. Additionally, it is reasonable to conclude, based on the totality of the scientific evidence available, that the known and potential benefits of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine outweigh the known and potential risks of the vaccine, for the prevention of COVID-19 in individuals 16 years of age and older. Finally, on December 10, 2020, the Vaccines and Related Biological Products Advisory Committee voted in agreement with this conclusion.

Having concluded that the criteria for issuance of this authorization under Section 564(c) of the Act are met, I am authorizing the emergency use of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine for the prevention of COVID-19, as described in the Scope of Authorization section of this letter (Section II) and subject to the terms of this authorization.

I. Criteria for Issuance of Authorization

I have concluded that the emergency use of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine for the prevention of COVID-19 when administered as described in the Scope of Authorization (Section II) meets the criteria for issuance of an authorization under Section 564(c) of the Act, because:

1. SARS-CoV-2 can cause a serious or life-threatening disease or condition, including severe respiratory illness, to humans infected by this virus;

2. Based on the totality of scientific evidence available to FDA, it is reasonable to believe that Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine may be effective in preventing COVID-19, and that, when used under the conditions described in this authorization, the known and potential benefits of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine when used to prevent COVID-19 outweigh its known and potential risks; and

3. There is no adequate, approved, and available alternative to the emergency use of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine to prevent COVID-19.[3]

II. Scope of Authorization

I have concluded, pursuant to Section 564(d)(1) of the Act, that the scope of this authorization is limited as follows:

---

[3] No other criteria of issuance have been prescribed by regulation under Section 564(c)(4) of the Act.

- Pfizer Inc. will supply Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine either directly or through authorized distributor(s)[4], who will distribute to emergency response stakeholders[5] as directed by the U.S. government, including the Centers for Disease Control and Prevention (CDC) and/or other designee, for use consistent with the terms and conditions of this EUA;
- The Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine covered by this authorization will be administered by vaccination providers[6] and used only to prevent COVID-19 in individuals ages 16 and older; and
- Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine may be administered by a vaccination provider without an individual prescription for each vaccine recipient.

Product Description

The Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is supplied as a frozen suspension in multiple dose vials; each vial must be diluted with 1.8 mL of sterile 0.9% Sodium Chloride Injection, USP prior to use to form the vaccine. After dilution, each vial contains 5 doses of 0.3 mL per dose. The Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine does not contain a preservative.

Each 0.3 mL dose of the Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine contains 30 mcg of a nucleoside-modified messenger RNA (modRNA) encoding the viral spike (S) glycoprotein of SARS-CoV-2. Each dose of the Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine also includes the following ingredients: lipids (0.43 mg (4-hydroxybutyl)azanediyl)bis(hexane-6,1-diyl)bis(2-hexyldecanoate), 0.05 mg

---

[4] "Authorized Distributor(s)" are identified by Pfizer Inc. or, if applicable, by a U.S. government entity, such as the Centers for Disease Control and Prevention (CDC) and/or other designee, as an entity or entities allowed to distribute authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine.

[5] For purposes of this letter, "emergency response stakeholder" refers to a public health agency and its delegates that have legal responsibility and authority for responding to an incident, based on political or geographical boundary lines (e.g., city, county, tribal, territorial, State, or Federal), or functional (e.g., law enforcement or public health range) or sphere of authority to administer, deliver, or distribute vaccine in an emergency situation. In some cases (e.g., depending on a state or local jurisdiction's COVID-19 vaccination response organization and plans), there might be overlapping roles and responsibilities among "emergency response stakeholders" and "vaccination providers" (e.g., if a local health department is administering COVID-19 vaccines; if a pharmacy is acting in an official capacity under the authority of the state health department to administer COVID-19 vaccines). In such cases, it is expected that the conditions of authorization that apply to emergency response stakeholders and vaccination providers will all be met.

[6] For purposes of this letter, "vaccination provider" refers to the facility, organization, or healthcare provider licensed or otherwise authorized by the emergency response stakeholder (e.g., non-physician healthcare professionals, such as nurses and pharmacists pursuant to state law under a standing order issued by the state health officer) to administer or provide vaccination services in accordance with the applicable emergency response stakeholder's official COVID-19 vaccination and emergency response plan(s) and who is enrolled in the CDC COVID-19 Vaccination Program. For purposes of this letter, "healthcare provider" also refers to a person authorized by the U.S. Department of Health and Human Services (e.g., under the PREP Act Declaration for Medical Countermeasures against COVID-19) to administer FDA-authorized COVID-19 vaccine (e.g., qualified pharmacy technicians and State-authorized pharmacy interns acting under the supervision of a qualified pharmacist). See, e.g., HHS. *Fourth Amendment to the Declaration Under the Public Readiness and Emergency Preparedness Act for Medical Countermeasures Against COVID-19 and Republication of the Declaration.* 85 FR 79190 (December 9, 2020).

2[(polyethylene glycol)-2000]-N,N-ditetradecylacetamide, 0.09 mg 1,2-distearoyl-sn-glycero-3-phosphocholine, and 0.2 mg cholesterol), 0.01 mg potassium chloride, 0.01 mg monobasic potassium phosphate, 0.36 mg sodium chloride, 0.07 mg dibasic sodium phosphate dihydrate, and 6 mg sucrose. The diluent (0.9% Sodium Chloride Injection) contributes an additional 2.16 mg sodium chloride per dose.

The dosing regimen is two doses of 0.3 mL each, 3 weeks apart.

The manufacture of the authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is limited to those facilities identified and agreed upon in Pfizer's request for authorization.

The Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine vial label and carton labels are clearly marked for "Emergency Use Authorization." The Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is authorized to be distributed, stored, further redistributed, and administered by emergency response stakeholders when packaged in the authorized manufacturer packaging (i.e., vials and cartons), despite the fact that the vial and carton labels may not contain information that otherwise would be required under the FD&C Act.

Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is authorized for emergency use with the following product-specific information required to be made available to vaccination providers and recipients, respectively (referred to as "authorized labeling"):

- Fact Sheet for Healthcare Providers Administering Vaccine (Vaccination Providers): Emergency Use Authorization (EUA) of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine to Prevent Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)

- Fact Sheet for Recipients and Caregivers: Emergency Use Authorization (EUA) of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine to Prevent Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in Individuals 16 Years of Age and Older

I have concluded, pursuant to Section 564(d)(2) of the Act, that it is reasonable to believe that the known and potential benefits of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine, when used to prevent COVID-19 and used in accordance with this Scope of Authorization (Section II), outweigh its known and potential risks.

I have concluded, pursuant to Section 564(d)(3) of the Act, based on the totality of scientific evidence available to FDA, that it is reasonable to believe that Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine may be effective in preventing COVID-19 when used in accordance with this Scope of Authorization (Section II), pursuant to Section 564(c)(2)(A) of the Act.

Having reviewed the scientific information available to FDA, including the information supporting the conclusions described in Section I above, I have concluded that Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine (as described in this Scope of Authorization (Section II)) meets the criteria set forth in Section 564(c) of the Act concerning safety and potential effectiveness.

The emergency use of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine under this EUA must be consistent with, and may not exceed, the terms of the Authorization, including the Scope of Authorization (Section II) and the Conditions of Authorization (Section III). Subject to the terms of this EUA and under the circumstances set forth in the Secretary of HHS's determination under Section 564(b)(1)(C) described above and the Secretary of HHS's corresponding declaration under Section 564(b)(1), Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is authorized to prevent COVID-19 in individuals 16 years of age and older as described in the Scope of Authorization (Section II) under this EUA, despite the fact that it does not meet certain requirements otherwise required by applicable federal law.

III. Conditions of Authorization

Pursuant to Section 564 of the Act, I am establishing the following conditions on this authorization:

Pfizer Inc. and Authorized Distributor(s)

A. Pfizer Inc. and authorized distributor(s) will ensure that the authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine is distributed, as directed by the U.S. government, including CDC and/or other designee, and the authorized labeling (i.e., Fact Sheets) will be made available to vaccination providers, recipients, and caregivers consistent with the terms of this letter.

B. Pfizer Inc. and authorized distributor(s) will ensure that appropriate storage and cold chain is maintained until delivered to emergency response stakeholders' receipt sites.

C. Pfizer Inc. will ensure that the terms of this EUA are made available to all relevant stakeholders (e.g., emergency response stakeholders, authorized distributors, and vaccination providers) involved in distributing or receiving authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine. Pfizer Inc. will provide to all relevant stakeholders a copy of this letter of authorization and communicate any subsequent amendments that might be made to this letter of authorization and its authorized labeling.

D. Pfizer Inc. may develop and disseminate instructional and educational materials (e.g., video regarding vaccine handling, storage/cold-chain management, preparation, disposal) that are consistent with the authorized emergency use of the vaccine as described in the letter of authorization and authorized labeling, without FDA's review and concurrence, when necessary to meet public health needs during an emergency. Any instructional and educational materials that are inconsistent with the authorized labeling are prohibited.

E. Pfizer Inc. may request changes to this authorization, including to the authorized Fact Sheets for Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine, that do not alter the analysis of benefits and risks that underlies this authorization and FDA may determine that such changes may be permitted without amendment of this EUA. That determination must be made by joint decision of the Office of Vaccines Research and Review (OVRR)/Center for Biologics Evaluation and Research (CBER), the Preparedness and Response Team (PREP)/Office of the Center Director (OD)/CBER, and the

Office of Counterterrorism and Emerging Threats (OCET)/Office of the Chief Scientist/Office of the Commissioner (OCS).

F. Pfizer Inc. will report to Vaccine Adverse Event Reporting System (VAERS):
   - Vaccine administration errors whether or not associated with an adverse event;
   - Serious adverse events (irrespective of attribution to vaccination);
   - Cases of Multisystem Inflammatory Syndrome in children and adults; and
   - Cases of COVID-19 that result in hospitalization or death, that are reported to Pfizer Inc.

   These reports should be submitted to VAERS as soon as possible but no later than 15 calendar days from initial receipt of the information by Pfizer Inc.

G. Pfizer Inc. must submit to Investigational New Drug application (IND) number 19736 periodic safety reports at monthly intervals, within 15 days after the last day of a month, beginning after the first full calendar month after authorization. Each periodic safety report is required to contain descriptive information which includes:
   - A narrative summary and analysis of adverse events submitted during the reporting interval, including interval and cumulative counts by age groups, special populations (e.g., pregnant women), and adverse events of special interest.
   - Newly identified safety concerns in the interval; and
   - Actions taken since the last report because of adverse experiences (for example, changes made to Healthcare Providers Administering Vaccine (Vaccination Providers) Fact Sheet, changes made to studies or studies initiated).

H. No changes will be implemented to the description of the product, manufacturing process, facilities, or equipment without notification to and concurrence by the Agency.

I. All manufacturing facilities will comply with Current Good Manufacturing Practice requirements.

J. Pfizer Inc. will submit to the EUA file Certificates of Analysis (CoA) for each drug product lot at least 48 hours prior to vaccine distribution. The CoA will include the established specifications and specific results for each quality control test performed on the final drug product lot.

K. Pfizer Inc. will submit to the EUA file quarterly manufacturing reports that include a listing of all Drug Substance and Drug Product lots produced after issuance of this authorization. This report must include lot number, manufacturing site, date of manufacture, and lot disposition, including those lots that were quarantined for investigation or those lots that were rejected. Information on the reasons for lot quarantine or rejection must be included in the report. The first report is due July 2021.

L. Pfizer Inc. and authorized distributor(s) will maintain records regarding release of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine for distribution (i.e., lot numbers, quantity, release date).

M. Pfizer Inc. and authorized distributor(s) will make available to FDA upon request any records maintained in connection with this EUA.

N. Pfizer Inc. will conduct post-authorization observational study(ies) to evaluate the association between Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine and a pre-specified list of adverse events of special interest, along with deaths and hospitalizations, and severe COVID-19. The study population should include individuals administered the authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine under this EUA in the general U.S. population (16 years of age and older), populations of interest such as healthcare workers, pregnant women, immunocompromised individuals, subpopulations with specific comorbidities. The study(ies) should be conducted in large scale databases with an active comparator. Pfizer Inc. will provide protocols and status update reports to the IND 19736 with agreed-upon study designs and milestone dates.

Emergency Response Stakeholders

O. Emergency response stakeholders will identify vaccination sites to receive authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine and ensure its distribution and administration, consistent with the terms of this letter and CDC's COVID-19 Vaccination Program.

P. Emergency response stakeholders will ensure that vaccination providers within their jurisdictions are aware of this letter of authorization, and the terms herein and any subsequent amendments that might be made to the letter of authorization, instruct them about the means through which they are to obtain and administer the vaccine under the EUA, and ensure that the authorized labeling [i.e., Fact Sheet for Healthcare Providers Administering Vaccine (Vaccination Providers) and Fact Sheet for Recipients and Caregivers] is made available to vaccination providers through appropriate means (e.g., e-mail, website).

Q. Emergency response stakeholders receiving authorized Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine will ensure that appropriate storage and cold chain is maintained.

Vaccination Providers

R. Vaccination providers will administer the vaccine in accordance with the authorization and will participate and comply with the terms and training required by CDC's COVID-19 Vaccination Program.

S. Vaccination providers will provide the Fact Sheet for Recipients and Caregivers to each individual receiving vaccination and provide the necessary information for receiving their second dose.

T. Vaccination providers administering Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine must report the following information associated with the administration of Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine of which they become aware to VAERS in accordance with the Fact Sheet for Healthcare Providers Administering Vaccine (Vaccination Providers):
- Vaccine administration errors whether or not associated with an adverse event
- Serious adverse events (irrespective of attribution to vaccination)
- Cases of Multisystem Inflammatory Syndrome in children and adults
- Cases of COVID-19 that result in hospitalization or death

Complete and submit reports to VAERS online at https://vaers.hhs.gov/reportevent.html or by calling 1-800-822-7967. The VAERS reports should include the words "Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine EUA" in the description section of the report. To the extent feasible, report to Pfizer Inc. by contacting 1-800-438-1985 or by providing a copy of the VAERS form to Pfizer Inc.; Fax: 1-866-635-8337.

U. Vaccination providers will conduct any follow-up requested by the U.S government, including CDC, FDA, or other designee, regarding adverse events to the extent feasible given the emergency circumstances.

V. Vaccination providers will monitor and comply with CDC and/or emergency response stakeholder vaccine management requirements (e.g., requirements concerning obtaining, tracking, and handling vaccine) and with requirements concerning reporting of vaccine administration data to CDC.

W. Vaccination providers will ensure that any records associated with this EUA are maintained until notified by FDA. Such records will be made available to CDC, and FDA for inspection upon request.

Conditions Related to Printed Matter, Advertising, and Promotion

X. All descriptive printed matter, advertising, and promotional material, relating to the use of the Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine shall be consistent with the authorized labeling, as well as the terms set forth in this EUA, and meet the requirements set forth in section 502(a) and (n) of the FD&C Act and FDA implementing regulations.

Y. All descriptive printed matter, advertising, and promotional material relating to the use of the Pfizer-BioNTech COVID-19 Vaccine clearly and conspicuously shall state that:
- This product has not been approved or licensed by FDA, but has been authorized for emergency use by FDA, under an EUA to prevent Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) for use in individuals 16 years of age and older; and

- The emergency use of this product is only authorized for the duration of the declaration that circumstances exist justifying the authorization of emergency use of the medical product under Section 564(b)(1) of the FD&C Act unless the declaration is terminated or authorization revoked sooner.

IV. Duration of Authorization

This EUA will be effective until the declaration that circumstances exist justifying the authorization of the emergency use of drugs and biological products during the COVID-19 pandemic is terminated under Section 564(b)(2) of the Act or the EUA is revoked under Section 564(g) of the Act.

Sincerely,

--/S/--

____

RADM Denise M. Hinton
Chief Scientist
Food and Drug Administration

Enclosures

WAT IS HET PFIZER-BIONTECH COVID-19-VACCINE?

Het Pfizer-BioNTech COVID-19-vaccin is een **niet-goedgekeurd** vaccin dat kan voorkomen COVID-19. Er is **geen** door de FDA **goedgekeurd** **vaccin om COVID-19 te voorkomen**. De FDA heeft toestemming gegeven voor het gebruik van het Pfizer-BioNTech COVID-19-vaccin in **noodgevallen** ter voorkoming van COVID-19 bij personen van 16 jaar en ouder **bij gebruik in noodgevallen**

Herzien: december 2020

Risicovolle medicijnen: waarom de FDA niet kan worden vertrouwd

[vertaling vanuit Engels naar Nederlands]

17 juli 2013

ethics.harvard.edu

door Donald W. Light

Een binnenkort te verschijnen artikel voor de speciale uitgave van het *Journal of Law, Medicine and Ethics* (JLME), onder redactie van Marc Rodwin en ondersteund door het Edmond J.Safra Center for Ethics, levert het bewijs dat ongeveer 90 procent van alle nieuwe geneesmiddelen die zijn goedgekeurd door de FDA in de afgelopen 30 jaar zijn niet of nauwelijks effectiever *voor patiënten* dan bestaande geneesmiddelen.

Ze zijn misschien allemaal beter dan indirecte maatregelen of placebo's, maar de meeste zijn niet beter voor patiënten dan eerdere geneesmiddelen die zijn goedgekeurd als beter tegen deze maatregelen. De weinige superieure medicijnen leveren een belangrijke bijdrage aan de groeiende medicijnkast van effectieve medicijnen.

De lat voor "veilig" is even laag, en in de afgelopen 30 jaar hebben goedgekeurde medicijnen een epidemie van schadelijke bijwerkingen veroorzaakt, zelfs als ze op de juiste manier worden voorgeschreven. Elke week vinden in de Verenigde Staten ongeveer 53.000 extra ziekenhuisopnames en ongeveer 2400 extra sterfgevallen plaats onder mensen die correct voorgeschreven medicijnen gebruiken om gezonder te zijn. Een op de vijf goedgekeurde geneesmiddelen veroorzaakt uiteindelijk ernstige schade, [1] terwijl een op de tien substantiële voordelen biedt in vergelijking met bestaande, gevestigde geneesmiddelen. Dit is het tegenovergestelde van wat mensen willen of verwachten van de FDA.

Geneesmiddelen op recept zijn de 4 [e] belangrijkste doodsoorzaak. Sterfgevallen en ziekenhuisopnames door overdosering, fouten of recreatief drugsgebruik zouden dit totaal verhogen. Amerikaanse patiënten lijden ook aan ongeveer 80 miljoen milde bijwerkingen per jaar, zoals pijn, spijsverteringsongemakken, slaperigheid of lichte duizeligheid.

Het aanstaande artikel in JLME presenteert ook systematisch, kwantitatief bewijs dat sinds de industrie grote bijdragen aan de FDA begon te leveren voor het beoordelen van zijn medicijnen, aangezien het grote bijdragen levert aan congresleden die deze vervanging van door de overheid gefinancierde regelgeving hebben gepromoot, de FDA de herzieningsproces met als resultaat dat goedgekeurde geneesmiddelen aanzienlijk meer kans hebben op ernstig letsel, ziekenhuisopnames en sterfgevallen. Nieuw FDA-beleid zal waarschijnlijk de epidemie van schade vergroten. Dit verhoogt de kosten voor verzekeraars, maar verhoogt de inkomsten voor aanbieders.

Dit bewijs geeft aan waarom we de FDA niet langer kunnen vertrouwen om haar historische missie uit te voeren om het publiek te beschermen tegen schadelijke en ineffectieve medicijnen. De sterke publieke eis dat de overheid “iets doet” aan periodieke drugsrampen heeft een centrale rol gespeeld bij de ontwikkeling van de FDA. [2] Toch heeft het nauwe, constante contact van bedrijven met FDA-personeel en -functionarissen bijgedragen aan vage, minimale criteria voor wat "veilig" en "effectief" betekent. De FDA keurt elk jaar regelmatig tientallen nieuwe kleine variaties goed, met minimaal bewijs over de risico's van schade. Dan neemt zeer effectieve massamarketing het over, en de FDA besteedt slechts een klein percentage van haar budget om artsen of patiënten te beschermen tegen het ontvangen van bevooroordeelde of onwaarachtige informatie. [34] De verdere corruptie van

medische kennis via door het bedrijf gefinancierde teams die de gepubliceerde literatuur zo vervaardigen dat de voordelen en de schade worden overschat, niet gecontroleerd door de FDA, laat goede artsen met gecorrumpeerde kennis achter. [5 6] Patiënten zijn de onschuldige slachtoffers.
Hoewel het nu de retoriek van de branche over "doorbraak" en "levensreddende" innovatie omarmt, dient de FDA in feite als de hergenerator van gepatenteerde hoge prijzen voor minder belangrijke geneesmiddelen in elke ziektegroep, aangezien hun therapeutische equivalenten de octrooibescherming verliezen. . De miljarden die worden uitgegeven om ze te promoten, resulteren in de Inverse Benefit Law : hoe breder de meeste medicijnen op de markt worden gebracht, des te meer verdunnen hun voordelen, maar breder worden hun risico's op schade.
De FDA legitimeert ook de inspanningen van de industrie om de criteria voor het voorschrijven van medicijnen te verlagen en uit te breiden, door critici bekend als " de verkoop van ziekten". ”Regelgeving verbiedt de FDA gemakshalve om de effectiviteit van nieuwe geneesmiddelen te vergelijken of hun kosteneffectiviteit te beoordelen. Alleen in de Verenigde Staten mogen bedrijven rekenen wat ze lekker vinden en de prijzen van de medicijnen van vorig jaar jaarlijks verhogen, zonder rekening te houden met hun toegevoegde waarde. [7]
Een nieuw tijdperk?

Nu gaat de FDA zelfs nog verder. De New England Journal of Medicine heeft zonder commentaar voorstellen gepubliceerd van twee hooggeplaatste personen van de FDA om de criteria voor geneesmiddelen die de ziekte van Alzheimer zouden kunnen voorkomen, te versoepelen door deze in een vroeg stadium te behandelen. [8]De auteurs lijken zich niet bewust te zijn van hoe hun opvattingen over de ziekte van Alzheimer en de rol van de FDA de taal en de grondgedachte van marketingmanagers voor de industrie omvatten. Ten eerste gebruiken ze het woord 'ziekte' om te verwijzen naar een hypothetische 'vroege stadium van de ziekte van Alzheimer' die zogenaamd bestaat 'voordat de eerste symptomen van de ziekte van Alzheimer duidelijk worden'. Merk op dat formulering ervan uitgaat dat de vroegste symptomen duidelijk zullen worden, terwijl het in feite slechts een hypothetisch model is om te beweren dat cognitieve achteruitgang, zoals niet herinneren waar je iets hebt neergelegd of wat je zou gaan zeggen, tekenen zijn van de beginnende ziekte van Altzheimer. De voorgestelde lossere criteria zouden geneesmiddelen legitimeren als "veilig en effectief" die weinig of geen bewijs hebben dat ze effectief zijn en miljoenen blootstellen aan risico's op schadelijke bijwerkingen.
Er bestaan geen bewezen biomarkers of klinische symptomen, merken de FDA-functionarissen op, maar niettemin pleiten ze voor versnelde goedkeuring om "geneesmiddelen toe te staan die voorzien in een onvervulde medische behoefte". Welke "onvervulde behoefte"? Geen bestaat. Deze marketmaking-taal van functionarissen die belast zijn met de bescherming van het publiek tegen onveilige drugs, brengt ons in de richting van het negentiende-eeuwse hucksterisme van leugens tegen dubieuze voordelen en verborgen risico's op schade, maar nu volledig gecertificeerd door de moderne FDA. [9]
De belangrijkste reden om te pleiten voor goedkeuring van medicijnen voor een onbewezen behoefte met onbewezen voordelen, leggen deze FDA-functionarissen uit, is dat bedrijven geen effectieve medicijnen kunnen vinden voor openlijke Alzheimer. Hun kandidaat-geneesmiddelen hebben keer op keer gefaald in proeven. De belangrijkste grondgedachte van de voorgestelde versoepeling van criteria is dat "de focus van de ontwikkeling van geneesmiddelen is verschoven naar eerdere stadia van de ziekte van Alzheimer ... en het regelgevingskader waaronder dergelijke therapieën worden geëvalueerd, zou dienovereenkomstig moeten evolueren." Toch geven ze toe dat er geen "therapieën" zijn in deze veel grotere markt waar (met de hulp van de door de industrie gefinancierde FDA) bedrijven niet hoeven te bewijzen dat hun medicijnen effectief zijn. In feite stellen deze FDA-functionarissen voor om de medicijnen goed te keuren zonder ooit te weten of ze therapeutisch zijn of niet. Hun gecommercialiseerde taal veronderstelt de uitkomst voordat ze beginnen.

Deze twee FDA-functionarissen beweren dat "de aandacht zich moet uitstrekken tot gezonde mensen die alleen risico lopen op de ziekte, maar baat kunnen hebben bij preventieve therapieën." Toch geven ze toe dat we niet weten wie "in gevaar" is, of er een "ziekte" is, of iemand "er baat bij zou kunnen hebben", noch of de medicijnen "preventieve therapieën" zijn. Soortgelijke door de FDA aangemoedigde verschuivingen zijn gemaakt voor geneesmiddelen voor de behandeling van pre-diabetes, pre-psychose en verlies van pre-botdichtheid, met weinig of geen voordelen om de risico's van schade te compenseren. Deze week, op basis van beleidsonderzoek aan het Edmond J. Safra Center for Ethics, een zorgbriefwerd gepubliceerd in het New England Journal of Medicine. De auteurs schrijven dat goedkeuring voor geneesmiddelen voor de behandeling van "de ziekte van Altzheimer in een vroeg stadium" moet voldoen aan "een veel hogere lat - bewijs van vertraagde ziekteprogressie". Maar hoe zal die progressie worden gemeten zonder klinische manifestaties of biomarkers voor een vermeende ziekte?
Advies aan lezers: ervaren, onafhankelijke artsen raden aan om geen nieuw medicijn te gebruiken dat is goedgekeurd door de FDA totdat het 7 jaar uit is, tenzij het moet, zodat er bewijs kan worden verzameld over de werkelijke nadelen en voordelen ervan. [10]

Disclaimer: De beoordeling en opvattingen die hier worden uitgedrukt, zijn uitsluitend die van de auteur en weerspiegelen niet noodzakelijk die van personen of instellingen waarmee hij is verbonden. De opmerkingen en suggesties van Gordon Schiff, een voorschrijfdeskundige in het Brigham and Women's Hospital, en Robert Whitaker worden dankbaar erkend.

Referenties

1. Lexchin J. Nieuwe medicijnen en veiligheid: wat is er gebeurd met nieuwe werkzame stoffen die tussen 1995 en 2010 in Canada zijn goedgekeurd? Archives of Internal Medicine 2012 (26 november); 172: 1680-1681.
2. Hilts PJ. Bescherming van de gezondheid van Amerika: de FDA, het bedrijfsleven en honderd jaar aan regelgeving. New York: Alfred A. Knopf; 2003.
3. Rodwin M. Belangenconflicten, institutionele corruptie en Farma: een agenda voor hervormingen. Journal of Law, Medicine & Ethics 2012; 40: 511-22.
4. Rodwin M. Hervorming van de financiële relaties tussen farmaceutische industrie en artsen: lessen uit de Verenigde Staten, Frankrijk en Japan. Journal of Law, Medicine & Ethics 2011 (winter): 2-10.
5. Sismondo S. Ghost-beheer. PLoS Medicine 2007; 4: 1429-33.
6. Sismondo S, Doucet M. Publicatie-ethiek en het spookbeheer van medische publicaties. Bio-ethiek 2010; 24: 273-83.
7. Schondelmeyer S, Purvis L. Rx Price Watch Report. Washington DC: American Association of Retired Persons 2012.
8. Kozauer N, Katz R. Regelgevende innovatie en geneesmiddelenontwikkeling voor de ziekte van Alzheimer in een vroeg stadium. New England Journal of Medicine 2013 (13 maart); DOI: 10.1056 / NEJMp1302513
9. Jonge JH. The Toadstool Millionaires: een sociale geschiedenis van gepatenteerde medicijnen in Amerika vóór federale regelgeving. Princeton, NJ: Princeton University Press; 1961.
10. Schiff G, Galanter W, Duhig J, et al .; Principes van conservatief voorschrijven. Archief van interne geneeskunde 2011; 171: 1433-30.
Zie ook: Public Health , Donald Light

Messenger-RNA-technologie

Deze technologie bevindt zich nog in de experimentele fase. De langetermijneffecten van deze vaccins zijn momenteel nog niet volledig voorspelbaar. Het vaccin is onder de uitzonderlijke situatie rond de pandemie eerder vrijgegeven dan normaal voor publiek.

Eerste coronavaccin goedgekeurd voor Nederland en Europa

Nieuwsbericht | 21-12-2020 | 15:30

Het eerste vaccin tegen COVID-19 is vandaag, onder voorwaarden, goedgekeurd. Het gaat om het mRNA-vaccin van Pfizer/BioNTech, genaamd Comirnaty. Het Europese geneesmiddelenbeoordelingscomité van het EMA heeft vandaag een positief advies gegeven. Nederlandse medicijnautoriteit CBG zit namens Nederland in dit comité. De voordelen van het vaccin zijn groter dan de risico's. Dit betekent dat, wanneer de Europese Commissie dit advies overneemt, dit vaccin binnen de Europese Unie gebruikt mag worden voor mensen vanaf 16 jaar.

Vaccin van Pfizer/BioNTech voorkomt COVID-19

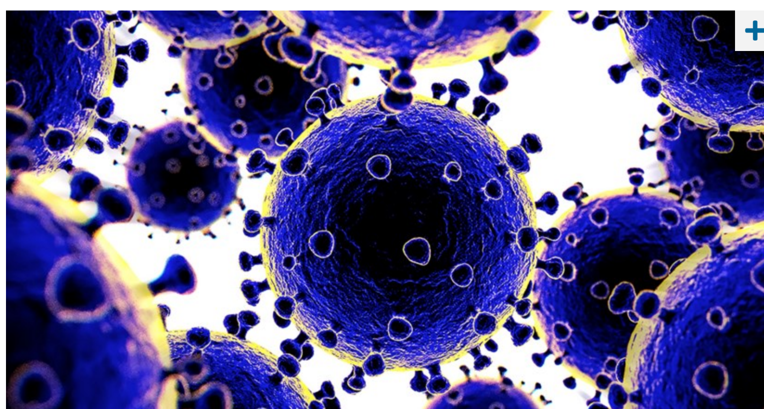

Het vaccin is voor 95% werkzaam

Het vaccin is zorgvuldig beoordeeld op werkzaamheid, veiligheid én kwaliteit. Daaruit is gebleken dat Comirnaty in 95% van de mensen van 16 jaar en ouder bescherming biedt tegen ziekte na besmetting met het coronavirus. Verder blijkt uit onderzoek dat het vaccin rond de 95% effectief is bij ouderen vanaf 65 jaar, risicogroepen zoals mensen met astma, chronische longziekten, diabetes, hoge bloeddruk of obesitas (BMI hoger dan 30). Wereldwijd deden 44.000 deelnemers mee aan het onderzoek. De helft van hen kreeg een placebo (nep)vaccin.

CBG-voorzitter Prof. dr. Ton de Boer:

> "Ik ben verheugd dat we vandaag het eerste veilige en werkzame coronavaccin goedgekeurd hebben. Vaccins zijn belangrijk om het coronavirus te overwinnen in Nederland en wereldwijd. Samen met onze Europese collega's hebben we door intensieve samenwerking sneller maar net zo zorgvuldig en grondig als anders dit vaccin beoordeeld."

Het vaccin bestaat uit twee prikken, waar drie weken tussen zit. Zeven dagen na de tweede prik zijn mensen maximaal beschermd tegen ziekte door het coronavirus.

De veiligheid en werkzaamheid bij kinderen onder de 16 jaar is nog onvoldoende onderzocht. Hetzelfde geldt voor zwangere vrouwen. Zij kunnen hun arts om advies vragen.

Bijwerkingen zijn mild en kortdurend

De meest voorkomende bijwerkingen zijn roodheid, pijn en zwelling op de prikplek. Spier- en gewrichtspijn kunnen ook voorkomen, net als vermoeidheid, hoofdpijn, koude rillingen en verhoging. Deze bijwerkingen zijn mild en verdwijnen na een paar dagen.

Ondanks dat tienduizenden mensen in de studie zaten, zijn bepaalde zeldzame of late bijwerkingen nooit helemaal uit te sluiten als miljoenen mensen het vaccin krijgen. Daarom wordt de veiligheid van Comirnaty na markttoelating goed in de gaten gehouden. Zo moeten fabrikanten iedere maand een extra veiligheidsrapportage inleveren bij het EMA.

Vaccin in het kort bijsluiter

Vanaf vandaag is 'Vaccin in het kort' te bekijken. Hierin staan op één A4 in begrijpelijke taal de voor- en nadelen van het vaccin. Het is een nieuwe, digitale en korte vorm van vaccininformatie, als aanvulling op de officiële bijsluiter. Op 23 december komt meer Nederlandstalige informatie beschikbaar, zoals de ↗ officiële bijsluiter en de productinformatie.

Voorwaarden van goedkeuring

Nog niet alle informatie uit de onderzoeken is compleet en bekend. Wel zijn er, op basis van de beschikbare informatie, voldoende aanwijzingen dat de positieve effecten van het vaccin opwegen tegen de risico's. Daarom is Comirnaty onder voorwaarden goedgekeurd. De fabrikant is verplicht de komende twee jaar aanvullende informatie in te dienen. Zo moet uit verder onderzoek blijken hoe lang het vaccin bescherming geeft, hoe goed het vaccin ernstige COVID-19 voorkomt, hoe goed het mensen met een minder goed werkend afweersysteem, kinderen en zwangere vrouwen beschermt en of het vaccin ook corona zonder klachten voorkomt. Ook moet blijken of het vaccin gebruikt kan worden door mensen die niet in het onderzoek zaten, bijvoorbeeld zwangere vrouwen. Een voorwaardelijke goedkeuring geven Europese autoriteiten alleen wanneer er bij een ernstig ziekteverloop nog geen betere behandelopties zijn.

Versnelde beoordeling vanaf 6 oktober

Op 6 oktober startte de versnelde beoordeling (rolling review) van dit coronavaccin. Toen werden de eerste onderzoeksgegevens ingediend bij de Europese medicijnautoriteiten. Het onderzoek in mensen liep nog. Op 1 december startte de eindbeoordeling, na ontvangst van die laatste onderzoeksresultaten. Zo kon de beoordeling eerder starten en afgerond worden dan gebruikelijk.

Hoe werkt het mRNA-vaccin?

Dit vaccin is een zogenoemd mRNA-vaccin. Het brengt heel kleine vetbolletjes in het lichaam met een stukje genetische code (mRNA) zoals in het coronavirus aanwezig is. Dit mRNA wordt in het lichaam omgezet in spikeproteïnen, een eiwit van het virus. De stukjes van dit eiwit worden zo zichtbaar voor de afweercellen in het lichaam, die vervolgens antistoffen aanmaken die het virus herkennen bij een besmetting. Als iemand in de toekomst in aanraking komt met het coronavirus wordt het gedood. Het vaccin wordt op natuurlijke wijze weer door het lichaam afgebroken.

+

Vaccin Comirnaty van BioNTech/Pfizer in EU goedgekeurd tegen COVID-19

Een mRNA-vaccin dat bestaat uit 2 prikken en werkt bij gemiddeld 95 van de 100 mensen.

Het vaccin zorgt ervoor dat het lichaam antistoffen maakt tegen het coronavirus.

Mogelijke bijwerkingen: roodheid, pijn of zwelling bij de prikplek, hoofdpijn, vermoeidheid en koorts.

Voor jongeren vanaf 16 jaar, volwassenen en ouderen (65+).

Zwangere vrouwen: raadpleeg uw arts of u dit vaccin mag krijgen.

Voorwaardelijke handelsvergunning (21 december 2020)

CBG MEB College ter beoordeling van geneesmiddelen

Uitgeschreven tekst

Documenten

› Vraag en antwoord coronavaccin BioNtech/Pfizer

Vraag en antwoord

› Vaccin in het kort: Comirnaty

In 'Vaccin in het kort' voor het coronavaccin Comirnaty staat op één A4 in begrijpelijke taal de voor- en nadelen van het vaccin. ...

Publicatie | 10-05-2021

VACCINE
COVID-19

Het vaccin is onder voorwaarden goedgekeurd. Wat zijn deze voorwaarden?

Het vaccin Comirnaty van fabrikant BioNTech/Pfizer is een zogenoemd mRNA-vaccin heeft thans nog geen volledige goedkeuring maar is goedgekeurd onder een noodvergunning vanwege de pandemie met voorwaardelijke toelating op 21 december 2020 in de EU. **Het vaccin zich nog in de experimentele fase bevindt.**

De fabrikant is verplicht de komende twee jaar aanvullende informatie in te dienen. Zo moet uit verder onderzoek blijken hoe lang het vaccin bescherming geeft, hoe goed het vaccin ernstige en dodelijke COVID-19 voorkomt, hoe goed het mensen met een minder goed afweersysteem beschermt en of het vaccin ook corona zonder klachten of besmetting van anderen voorkomt. Ook moet blijken of het vaccin gebruikt kan worden door mensen die niet in het onderzoek zaten, bijvoorbeeld zwangere vrouwen. Een voorwaardelijke goedkeuring geven Europese autoriteiten alleen wanneer er bij een ernstig ziekteverloop nog geen betere behandelopties zijn.

Bron: College ter beoordeling van Geneesmiddelen

Cbg-meb.nl

21-12-2020

Bij de verlening van een voorwaardelijke vergunning voor het in de handel brengen wordt gebruikgemaakt van een gecontroleerd en robuust kader dat bepaalde waarborgen biedt. Dit is bij een toestemming voor gebruik in noodsituaties niet altijd het geval. Met een toestemming voor gebruik in noodsituaties wordt er geen daadwerkelijke vergunning verleend, maar wordt het gebruik van een vaccin zonder vergunning tijdelijk toegestaan. In de procedure voor de verlening van een voorwaardelijke vergunning voor het in de handel brengen zijn alle verplichtingen met betrekking tot geneesmiddelenbewaking en productiecontroles, waaronder controles van partijen vaccins, alsook de overige verplichtingen na de verlening van de vergunning, wettelijk van toepassing. Hierbij controleren de wetenschappelijke comités van het EMA of deze verplichtingen worden nageleefd en kunnen indien nodig regelgevingsmaatregelen worden genomen. Met deze procedure wordt met name:

- gezorgd voor een streng toezicht op de veiligheid van het geneesmiddel in de hele EU door middel van het geneesmiddelenbewakingssysteem van de EU. Daarnaast kunnen speciale maatregelen worden genomen om alle nieuwe informatie te verzamelen en te beoordelen om zo de specifieke uitdagingen van de pandemie en grootschalige vaccinatie aan te pakken
- gezorgd voor toezicht op de veiligheid van het vaccin na verlening van de vergunning ervan, en ervoor gezorgd dat aanvullende gegevens op gestructureerde wijze kunnen worden verzameld. De vaccinontwikkelaar moet, als dwingende voorwaarde voor verlening van een vergunning, een risicobeheerplan toepassen dat vóór verlening van de vergunning is goedgekeurd
- ervoor gezorgd dat de nauwgezette productie van vaccins, met inbegrip van de vrijgave van partijen vaccins en de distributie, aan dezelfde doorlopende controles wordt onderworpen als andere toegelaten geneesmiddelen. Door toezicht te houden op de productieprocessen wordt ervoor gezorgd dat de productie en controle van het geneesmiddel dat op grote schaal in de handel wordt gebracht, voldoen aan strenge farmaceutische normen
- ervoor gezorgd dat de gebruiksvoorwaarden van het geneesmiddel meteen in elektronische vorm in **alle EU-talen** beschikbaar zijn
- gezorgd voor een onderzoeksplan voor het toekomstig gebruik van het geneesmiddel bij kinderen

Deze zaken, die belangrijke onderdelen van de vaccinatiestrategie van de EU vormen, zijn essentieel om burgers tijdens een grootschalige vaccinatiecampagne goed te beschermen. Alle 27 EU-landen hebben formeel verklaard mee te doen aan de EU-vaccinatiestrategie die de Commissie in juni heeft voorgesteld, waarmee zij hebben afgesproken gezamenlijk de procedure voor voorwaardelijke vergunningen voor het in de handel brengen van COVID-19-vaccins via het Europees Geneesmiddelenbureau te volgen. Door deze procedure te volgen, zorgen zij ervoor dat de veiligheid, werkzaamheid en kwaliteit van de vaccins grondig wordt beoordeeld, en dat het vertrouwen van de burgers niet wordt beschaamd.

Met een toestemming voor gebruik in noodsituaties wordt het tijdelijke gebruik van een geneesmiddel onder specifieke omstandigheden toegestaan zolang de noodsituatie voortduurt. In tegenstelling tot een (voorwaardelijke) vergunning voor het in de handel brengen, wordt in dit geval echter geen vergunning voor het geneesmiddel verleend en mag het geneesmiddel niet in de handel worden gebracht.

Een EU-land mag volgens de EU-geneesmiddelenwetgeving gebruikmaken van toestemming voor gebruik in noodsituaties, maar het vaccin dat het EU-land op die manier toestaat, mag alleen in dat EU-land en onder verantwoordelijkheid van dat EU-land worden gebruikt. Ook sommige derde landen maken gebruik van vergelijkbare procedures om toe te staan dat COVID-19-vaccins tijdelijk worden gebruikt voordat een vergunning wordt verleend. Wat is het verschil tussen een voorwaardelijke vergunning voor het in de handel brengen in de EU en een toestemming voor gebruik in noodsituaties wat betreft aansprakelijkheid?

Bron: ec.europa.eu

Bij een voorwaardelijke vergunning voor het in de handel brengen van de EU is de vergunninghouder aansprakelijk. De houder van de vergunning voor het in de handel brengen is verantwoordelijk voor het product en het veilige gebruik ervan.

Een voorwaardelijke vergunning voor het in de handel brengen is één jaar geldig en kan worden verlengd. De vergunninghouder heeft dezelfde rechten en dezelfde aansprakelijkheid als bij een normale vergunning voor het in de handel brengen. Daarnaast heeft de houder van een voorwaardelijke vergunning voor het in de handel brengen specifieke verplichtingen, bijvoorbeeld om binnen een bepaalde termijn onderzoek af te ronden of nieuw onderzoek uit te voeren waarmee wordt aangetoond dat de voordelen van het vaccin groter blijven dan de risico's ervan.

Bij een toestemming voor tijdelijk gebruik in noodsituaties van een geneesmiddel waarvoor geen vergunning voor het in de handel brengen is verleend (artikel 5, lid 2, van Richtlijn 2001/83/EG), moeten de EU-landen volgens de EU-wetgeving de fabrikant en de houder van de vergunning voor het in de handel brengen ontheffen van administratief- en civielrechtelijke aansprakelijkheid indien het gebruik in noodsituaties door het EU-land wordt aanbevolen of verlangd.

Bron: ec.europa.eu

npr

Een derde van de nieuwe medicijnen had veiligheidsproblemen na goedkeuring door de FDA

npr.org

9 mei 2017

SYDNEY LUPKIN

"Al te vaak zien patiënten en clinici de FDA-goedkeuring ten onrechte als [een] indicatie dat een product volledig veilig en effectief is". "Niets is minder waar. We zien meer aan het licht komen over een product pas als het op de markt is en pas na gebruik onder een brede populatie." Onderzoekers van de Yale School of Medicine ontdekten dat bijna een derde van de medicijnen die van 2001 tot en met 2010 werden goedgekeurd grote veiligheidsproblemen had jaren nadat de medicijnen algemeen beschikbaar waren gesteld voor patiënten. Terwijl de regering aandringt op minder regelgeving en snellere goedkeuringen, hebben die beslissingen consequenties"President Barack Obama ondertekende de 21st Century Cures Act in wet op 13 december 2017. Het biedt manieren om de goedkeuring van geneesmiddelen te versnellen door de FDA ertoe aan te zetten bewijsmateriaal te overwegen dat verder gaat dan de drie fasen van traditionele klinische onderzoeken. Het nieuwe proces heeft sommige onderzoekers bezorgd gemaakt dat het de deur zal openen voor goedkeuringen van geneesmiddelen die niet voldoende zijn getest.

Medicijnfouten verwonden 1,5 miljoen mensen in Verenigde Staten en kosten jaarlijks miljarden dollars; Rapport biedt uitgebreide strategieën voor het verminderen van drugsgerelateerde fouten.

[Vertaling vanuit Engels naar Nederlands]

Nieuwsbericht | 20 juli 2006

WASHINGTON -- De fouten van de Geneeskunde zijn onder de gemeenschappelijkste medische fouten, die minstens 1.5 miljoen mensen elk jaar schaden, zegt een nieuw rapport van het Instituut van Geneeskunde van de Nationale Academies. De extra medische kosten voor de behandeling van drugbetrekking hebbende verwondingen die in de ziekenhuizen voorkomen bedragen alleen al conservatief $3.5 miljard per jaar, en deze schatting houdt geen rekening met verloren lonen en productiviteit of extra kosten voor de gezondheidszorg, zegt het rapport.

De commissie die het rapport schreef, adviseerde een reeks acties voor patiënten, gezondheidsorganisaties, overheidsinstellingen en farmaceutische bedrijven. De aanbevelingen omvatten stappen om de communicatie te verbeteren en de interactie tussen beroepsbeoefenaren in de gezondheidszorg en patiënten te verbeteren, evenals stappen die patiënten moeten nemen om zichzelf te beschermen. Het rapport beveelt ook aan om nieuwe, consumentvriendelijke informatiebronnen te creëren waarmee patiënten objectieve, gemakkelijk te begrijpen informatie over geneesmiddelen kunnen krijgen. Daarnaast wordt erop aangedrongen dat alle recepten tegen 2010 elektronisch worden geschreven en worden er voorstellen gedaan om de naamgeving, de etikettering en de verpakking van geneesmiddelen te verbeteren om vergissing te voorkomen en fouten te voorkomen.

"De frequentie van medicatiefouten en bijwerkingen is reden tot ernstige bezorgdheid", aldus Linda R. Cronenwett, decaan en professor, School of Nursing, University of North Carolina, Chapel Hill. "We hebben een alomvattende aanpak nodig om deze fouten te verminderen, waarbij niet alleen gezondheidszorgorganisaties en federale agentschappen betrokken zijn, maar ook de industrie en de consumenten.

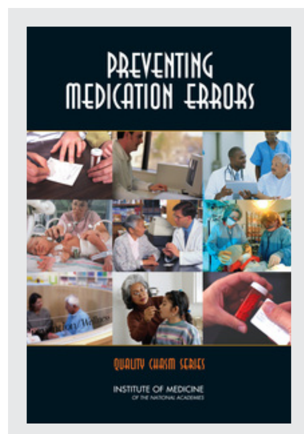

Preventing Medication Errors (2007)

DETAILS

480 pages | 6 x 9 | HARDBACK
ISBN 978-0-309-10147-9 | DOI 10.17226/11623

CONTRIBUTORS

Philip Aspden, Julie Wolcott, J. Lyle Bootman, Linda R. Cronenwett, Editors; Committee on Identifying and Preventing Medication Errors; Board on Health Care Services; Institute of Medicine

SUGGESTED CITATION

Institute of Medicine 2007. *Preventing Medication Errors*. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/11623.

Bijwerkingen van geneesmiddelen

Bijwerkingen van geneesmiddelen kosten naar schatting 197.000 mensen per jaar in de Europese Unie het leven. Vijf procent van alle Europese ziekenhuisopnamen houdt verband met de schadelijke effecten van geneesmiddelen en bijwerkingen zijn de vijfde doodsoorzaak in ziekenhuizen.
De EU bestaat momenteel uit 27 landen. Op 31 januari 2020 heeft het Verenigd Koninkrijk zich teruggetrokken uit de Europese Unie. Wanneer we het getal nog door 28 delen is dat zo om en om 7000 doden per lidstaat ieder jaar. In 2017 in Nederland waren er 1.673.520 opnamen voor vrouwen en 1.490.915 voor mannen. Aldus 158.000 van alle Nederlandse ziekenhuisopnamen houdt verband met de schadelijke effecten van geneesmiddelen en bijwerkingen.Dit zijn de cijfers die blijken uit officiële statistieken. Volgens forensisch arts Dr. S. Eikelenboom overlijden 17.000-20.000 Nederlanders door medische fouten en medicijngebruik per jaar. Dat zijn er veel meer dan de officiële statistieken vermelden. Vrijwel zeker sterven in Nederland méér mensen een niet-natuurlijke dood dan officieel uit de statistieken blijkt. Geneeskundige blunders blijven hierdoor onopgemerkt.En ook misdrijven komen zo nimmer aan het licht.

Dr. mr. Hanneke Later-Nijland is advocaat bij Bird & Bird in Den Haag, mr. drs. John Lisman is advocaat bij Lisman Legal Life sciences B.V., prof. mr. Marie- Hélène Schutjens is juridisch adviseur bij het kantoor Schutjens De Bruin en hoogleraar farmaceutisch recht aan de Universiteit Utrecht.

,

Volgens de Inspectie Gezondheidszorg sterven 240 ziekenhuispatiënten per jaar door medische fouten, en 384 mensen zouden schade oplopen door een fout in het ziekenhuis in Nederland.

Wat deze keurige heren van de politiek ons proberen wijs te maken

VVD:de grote vriend van de gewone man..

SP: zeggenschap moet terug naar de gewone man

Christen Unie: opkomen voor de zwakkeren in onze samenleving

PvdA: opkomen voor sociaal zwakkeren

Rechtspraak: rechtspraak van iedereen, voor iedereen

Rechtspraak:
De samenleving kan niet functioneren zonder rechtspraak. Samen leven leidt onvermijdelijk tot conflicten: conflicten tussen burgers onderling, conflicten tussen burgers en overheid. Daarom is een rechter nodig, die zulke conflicten beslecht en bepaalt wat mag en niet mag.
Eerlijke, onafhankelijke en onpartijdige rechtspraak is een voorwaarde voor een rechtvaardige samenleving. Een samenleving waar iedereen vertrouwen in stelt, omdat duidelijk is wat de spelregels zijn en omdat die regels zichtbaar voor iedereen gelden; een samenleving waar niemand bang hoeft te zijn voor machtsmisbruik, eigenrichting of het recht van de sterkste.
Rechtspraak is er voor iedereen, niet alleen voor wie geld of macht heeft.

Farmaceutische industrie:de gezondheid van een groot aantal mensen is afhankelijk van door de farmaceutische bedrijven geproduceerde medicijnen. Binnen de farmaceutische industrie is kwaliteit de enige standaard.

Lockdown door: Lockdown Resistance

[vertaling vanuit engels]

2021

Foto: Lockdown resistance / zelfmoord

Hoewel regeringen lockdowns "volksgezondheidsmaatregelen" noemen, zijn ze in feite een aanval op de gehele burgerbevolking. De pandemische misdaad tegen de mensheid bestaat om macht en prestige voor heersers te genereren, miljarden dollars aan winst te maken voor vaccinfabrikanten, de beschaving af te breken om haar onder socialistische auspiciën weer op te bouwen en de portefeuilles van 's werelds rijkste mannen te verrijken door de lockdown, terwijl de rest van het land en de wereld veel armer worden. Een verhoogd zelfmoordcijfer kan een erfenis zijn van lockdowns die tot ver in de toekomst voortduurt. Vergrendelingen creëren een omgeving waarin veel bekende risicofactoren voor zelfmoord zich manifesteren, waaronder depressie, angst, sociaal isolement, alcoholgebruik thuis, werkloosheid, financiële problemen en huiselijk geweld. Tegelijkertijd heeft het lockdown-beleid de beschermende factoren die bescherming bieden tegen suïcidaal gedrag onderdrukt. Dankzij sadistische politici kunnen mensen zichzelf niet eens afleiden van hun problemen door hun hobby's te beoefenen. Ze kunnen ook niet met hun vrienden omgaan om hen op te vrolijken.

Bron:

endlockdowns.org

2021

Het gevaar van sociale-euthanasie ligt op de loer ten tijde van crisis

“dat het niet behandelen” soms een betere optie is (kamerlid Corinne Ellemeet GroenLinks in 2019) 70 plussers zouden te duur zijn om nog een operatie te krijgen? President Obama suggereerde in 2009 een manier om medische kosten te besparen, is door te stoppen met dure en uiteindelijk nutteloze behandelingen die worden uitgevoerd bij bejaarden en die geen baat hebben bij de extra zorg. Hij voegde eraan toe: "Misschien kun je beter de operatie niet ondergaan, maar de “painkiller” nemen.

In Nederland zijn de normen rond strafbaarheid euthanasie de afgelopen decennia stapsgewijs afgeschaald, en thans is er een nieuw begrip: “koffie-euthanasie”.

Chris Rutenfrans over euthanasie en over de Coronacrisis

‘Veel mensen vinden het vanzelfsprekend om bij het toekennen van een schaars intensive care-bed jongeren voorrang te geven boven ouderen. Dat is discriminatie op grond van leeftijd. Ieder mens heeft een eigen waarde, die los staat van leeftijd, geslacht of etniciteit. Dat is een grondwaarde van het Christendom, die de grondslag van onze beschaving geworden is.’

Chris Rutenfrans (1953) was redacteur van de opinie pagina van De Volkskrant. Met hem spreek ik over zijn betrokkenheid bij het protest van Andreas Burnier tegen de normalisering van euthanasie en over de huidige Corona-crisis waarin sociaal-darwinistische geluiden onverwacht luid klinken.

In de jaren tachtig raakte je betrokken bij het protest van Andreas Burnier tegen de geruisvolle aanvaarding van euthanasie, ja zelfs het ‘euthanasiasme’ waarmee euthanasie werd omarmd. Hoe ben je bij haar tegenstem betrokken geraakt?

‘Andreas Burnier was onder haar echte naam, C.I. Dessaur, hoogleraar-directeur van het Criminologisch Instituut van de Radboud Universiteit in Nijmegen. In de jaren tachtig werkte ik daar als junior wetenschappelijk medewerker, in wat wij nu een PhD-aanstelling zouden noemen. Dessaur schreef in december 1985 een column in een vakblad tegen de aanvaarding van euthanasie, onder de kop ‘De zelfmoord op zieken en bejaarden’. Een week later stond het in alle kranten. Dat Dessaur/Burnier, een toonaangevend romancier en feministe, die als progressief werd beschouwd, zich keerde tegen euthanasie, was een regelrechte sensatie. Vanaf dat moment stroomden de brieven en adhesiebetuigingen binnen. Deze hebben wij destijds, aangevuld met artikelen van geestverwanten, gebundeld tot een pamflet: Mag de dokter doden?

Dessaur liet haar artikel voor publicatie lezen aan alle medewerkers van het Instituut. Ik was de enige die het volkomen met haar eens was. Voor mij was het belangrijkste dat de aanvaarding van euthanasie ernstig zieke mensen in een chantabele positie brengt. Waarom zou je je omgeving nog tot last willen zijn als het ook mogelijk is er middels euthanasie uit te stappen? Het individu komt, juist als hij of zij het kwetsbaarste is, onder ontoelaatbare druk te staan. Ik vond het onbegrijpelijk dat niet veel meer werd geïnvesteerd in pijnbestrijding en palliatieve zorg, waardoor de vraag naar euthanasie tot nul gereduceerd kan worden.

Mijn wantrouwen werd nog versterkt toen bleek dat in de praktijk veel mensen ‘euthanasie’ kregen zonder dat zij daartoe een vrijwillig verzoek hadden gedaan. Vanuit de euthanasiebeweging kwamen daar bijzonder weinig protesten tegen.’

Heb je de indruk dat het geholpen heeft?

‘Dessaur schreef haar column eind 1985. In 1984 had de Hoge Raad al in een arrest de zorgvuldigheidseisen geformuleerd waaraan een arts moest voldoen om bij euthanasie vervolging te voorkomen. Hiermee was euthanasie in feite al geaccepteerd. Zij was te laat. Toch denk ik dat het de wetgeving sterk vertraagd heeft. Er lag toen een wetsvoorstel van Wessel-Tuinstra (D66) dat het niet gehaald heeft. Pas in 2001, onder minister Els Borst (ook D66), is euthanasie gelegaliseerd.’

Wat vind je nog steeds belangrijk aan dat protest?

‘Dat je met een hartekreet, op het juiste moment gedaan, nog heel veel kunt bereiken. Wat de medische en juridische elites hadden bekokstoofd, namelijk een consensus over de aanvaardbaarheid van medisch doden onder voorwaarden, bleek voor veel ‘gewone mensen’ helemaal niet zo acceptabel te zijn. Er ontstond meer ruimte voor de bezwaren die aan euthanasie kleven.’

In de Coronacrisis zijn er discussies over wie je moet toelaten op de Intensive Care in het geval van een tekort aan bedden. Een aantal mensen hebben gesuggereerd om jonge en gezonde mensen voorrang te geven op oude en minder gezonde mensen.

‘Veel mensen vinden het vanzelfsprekend om bij het toekennen van een schaars intensive care-bed jongeren voorrang te geven boven ouderen. Dat is discriminatie op grond van leeftijd. Ik ben daar tegen. Nederland heeft relatief zeer weinig ic-bedden. Dat is al kwalijk. Er hoeft maar iets te gebeuren, een virus in dit geval, of er moet geselecteerd worden wie een ic-bed krijgt en wie niet. Onverkwikkelijk. Maar als je dan toch moet kiezen, moet de kans op herstel de doorslag geven. Die kans is wel enigszins gerelateerd aan leeftijd, maar niet absoluut. Gezondheid, conditie, andere kwalen zijn belangrijker. Een 70-jarige kan een betere kans op herstel hebben dan een 35-jarige.

Wanneer je alleen maar kijkt naar leeftijd, gebruik je een collectief kenmerk om te beoordelen of een specifieke persoon, een individu, een levensreddende behandeling krijgt. Dat is in strijd met een kernwaarde van de westerse beschaving, namelijk dat elk individu een intrinsieke waarde heeft, een waarde die niet afhankelijk is van collectieve kenmerken als etniciteit, sekse, seksuele voorkeur, en dus ook leeftijd. Deze kernwaarde is neergelegd in artikel 1 van de Nederlandse Grondwet, het gebod tot gelijke behandeling.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Stel dat Marokkanen als groep meer crimineel gedrag vertonen dan andere groepen. Dan mag je daar een individuele Marokkaan niet op aanspreken en niet naar behandelen. Je moet hem of haar persoonlijk beoordelen.

En stel dat 70-jarigen als groep een slechtere kans op herstel hebben na een ic-behandeling dan jongeren. Dan mag je daar een individuele 70-jarige niet naar beoordelen. Je moet kijken of die kans op herstel bij hem of haar, op grond van een reeks andere factoren, óók slecht is. Zo niet, dan moet hij een gelijk recht op dat ic-bed hebben.’

Bij het nadenken over hoe het verder moet zijn er ook mensen die voorrang willen geven aan het opstarten van de economie. Hun argumenten variëren van: ‘met een sterke economie blijft de

gezondheidszorg betaalbaar' en dus redden we zo uiteindelijk meer levens tot 'waarom zouden we de economie stil leggen voor mensen die toch anders over twee jaar dood zouden gaan'. Hoe kijk jij aan tegen de verschillende argumenten in de discussie?

'Volkskrant-redacteur Maarten Keulemans heeft berekend dat zo'n 50 duizend mensen jonger dan 70 jaar het slachtoffer zouden worden van het weer opstarten van de economie. Dat plan gaat dus niet door.

Maar het idee dat het, in de formulering van de filosoof Damiaan Denys, een goeie zaak is dat het coronavirus 'ons verlost van een zwakke bevolking die ziek is en zwaar op de maatschappij weegt' doet sterk denken aan het sociaal-darwinisme dat een van de pijlers was van het nationaalsocialisme. Volgens het sociaal-darwinisme wordt de maatschappij geschaad door het uit liefdadigheid in leven houden van zwakkeren en ouderen. Zo vond de de sociaal-darwinist Ernst Haeckel (1834-1919) dat de moraal niet het individu moet beschermen maar het welzijn van de soort moet dienen. Burgers hebben voor de staat 'alleen de waarde van machineonderdelen'. De gezondheidszorg belemmert de natuurlijke selectie door het leven van psychisch gehandicapten en ongeneeslijk zieken te verlengen. Haeckel vond dat die snel en pijnloos uit hun lijden verlost moesten worden. Deze eliminatie zou de biologische kwaliteit van het Duitse volk vergroten. Dit soort ideeën zijn door Hitler meedogenloos uitgevoerd.

Het stellen van de gemeenschap, de economie, de maatschappij boven het individu is in strijd met de kernwaarde van de westerse cultuur dat het individu een intrinsieke waarde heeft. In zijn boek *Inventing the Individual* laat de Amerikaans-Britse historicus Larry Siedentop zien hoe de gedachte dat alle mensen, ongeacht de collectiviteit waartoe zij behoren, gelijk zijn, geleidelijk veld won en uiteindelijk heeft gezegevierd. Die gedachte kwam voor het eerst op in het vroege christendom. Jezus sprak over God als over zijn 'vader' die van al zijn kinderen hield en juist ook van de meest marginalen onder hen. En de apostel Paulus zette die gedachte voort. In zijn Brief aan de Galaten staat: 'Er is geen jood of heiden meer, er is geen slaaf of vrije, er is geen man en vrouw, want u bent allen één in Christus Jezus.'

Dat betekent dat iedereen een autonome waarde heeft, een waarde die niet bepaald wordt door etniciteit (jood of heiden), maatschappelijke status (slaaf of vrije) of sekse (man of vrouw). Met dit idee is het individu geboren. Aangezien de autonomie van het individu voortkomt uit het christendom zou je verwachten dat de kerken deze waarde hoog in het vaandel hebben en steeds met nadruk protesteren als zij in gevaar komt. Een voorbeeld waar men zich aan zou kunnen spiegelen is kardinaal Graf von Galen van Münster die in 1941 met grote felheid protesteerde tegen de 'vreselijke leer, die het vermoorden van onschuldigen wil verdedigen, die het gewelddadig doden van niet meer tot arbeid in staat zijnde invaliden, gebrekkigen, ongeneeslijk zieken, door ouderdom verzwakten principieel veroorlooft'. Maar van een dergelijke strijdbaarheid is van de zijde van de kerken weinig te merken. Te weinig, wat mij betreft.'

Coen Wessel / karlbarth.nl

Dit interview verschijnt in In de Waagschaal, 3 mei 2020, jaargang 49, nr. 5

VN verklaringen en verdragen

Het ‘recht op gezondheid’ is in diverse internationale mensenrechtenverdragen opgenomen, zoals in artikel 24 van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK), van 1989, in artikel 12 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (CEDAW), van 1979, en artikel 12 van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, van 1966. Daarnaast onderstreept het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, van 1965, dat Staten discriminatie op basis van ras moeten verbieden en uitbannen en het recht van een ieder op openbare gezondheidszorg en medische zorg moeten waarborgen (artikel 5). Het Verdrag inzake de Rechten van Gehandicapten van 2006 schrijft voor dat mensen met een fysieke en/of psychische beperking gelijke rechten hebben op het gebied van wonen, scholing, vervoer, werk en een aantal andere terreinen. Nederland is partij bij deze verdragen.

Het ‘recht op gezondheid’ is ook opgenomen in het Internationaal Verdrag van alle migrantenarbeiders en hun gezinnen van 1990. Bij dit verdrag is Nederland (nog) niet partij.

Bron: Johannes Wier Stichting

Uniforme criteria op ‘niet-medische’ overwegingen is een zeer gevaarlijke ontwikkeling.Je kunt als Staat niet je verplichting jegens internationale verdragen afschuiven op louter en alleen de beslissingen van artsen d.m.v. een Draaiboek triage. De leeftijd op zichzelf mag niet als selectiecriterium gehanteerd worden, omdat iedereen een gelijke kans op toegang tot de zorg heeft en er geen onderscheid gemaakt mag worden op basis van leeftijd omdat dit discriminatie is.

POLICY BRIEF: THE IMPACT OF COVID-19 ON OLDER PERSONS, UNITED NATIONS MAY - 2020

Essentiële zorg

De pandemie kan ook leiden tot een afbouw van kritieke services en zelfs geen toegang tot essentiële gezondheidszorg Essentiële zorg waar ouderen vaak op vertrouwen staat onder druk, met verdere toename risico's voor het leven van ouderen.

Advies Verenigde Naties

Zorg ervoor dat medische beslissingen gebaseerd zijn op **geïndividualiseerde klinische beoordelingen**, medische behoefte, ethische criteria en op de het beste beschikbare wetenschappelijke bewijs.

Leeftijdsdiscriminatie, discriminatie en stigma:

Stigmatiseer ze niet en vermijd stereotypering. Vermijd het etiketteren van oudere volwassenen als uniform kwetsbaar en kwetsbaar.

Zwartste scenario verpleeghuis dreigt: 'Bewoners misschien minder gewassen'

28 december 2020

Twentse zorginstellingen waarschuwen dat bewoners over een tijdje misschien minder vaak worden gewassen, als er niet snel een oplossing wordt gevonden voor het personeelstekort. De veiligheidsregio's Twente en Groningen hebben hulp van het leger gevraagd vanwege het personeelstekort. "Komt die niet, dan dreigt het zwartste scenario."

De verpleeghuizen, verzorgingsinstellingen en thuiszorgaanbieders zetten volgens een woordvoerster van de Twentse zorginstelling Liberein 'alles op alles om goede zorg te leveren, maar dat staat op losse schroeven als de situatie niet kentert.' Door corona is een groot personeelstekort ontstaan.

'Nood is ongekend hoog'

Komt die hulp niet, dan dreigt het zwartste scenario en kan de minimale zorg niet meer worden gegarandeerd, stellen de autoriteiten. Ook is er dan misschien geen capaciteit meer om medicijnen toe te dienen, de gezondheid van bewoners te controleren en om steunkousen aan te doen, waarschuwen de Twentse zorginstellingen.

Gisteren deden Groningen en Twente in een brandbrief een dringende oproep voor militaire bijstand aan verschillende ministeries. "De nood is ongekend hoog", schreef de Groningse burgemeester Koen Schuiling.

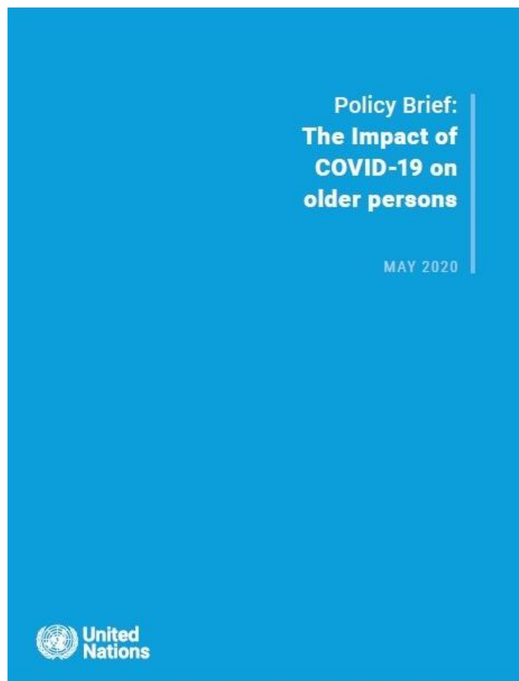

POLICY BRIEF: THE IMPACT OF COVID-19 ON OLDER PERSONS

United Nations (English) May 2020

Willem Middelkoop & Tim Dollee

Patronen van bedrog nu overal verkrijgbaar

In *Patronen van bedrog* ontrafelt Willem Middelkoop, samen met researcher Tim Dollee, op een meeslepende manier de macht achter de Amerikaanse politiek. Niet de president in het Witte Huis, maar een elite uit het militair-industrieel complex blijkt al meer dan honderd jaar de feitelijke macht in handen te hebben. In de VS wordt deze internationaal opererende groep steeds vaker omschreven als *The Deep State*. Volgens opiniepeilingen gelooft de helft van de Amerikanen dat er inderdaad een Deep State-structuur bestaat. Deze staat binnen de staat ziet politici als pionnen in het geopolitieke schaakspel. Om de macht te behouden worden effectieve en eeuwenoude strategieën gebruikt. List en bedrog zijn daarom aan de orde van de dag. Welkom in de wereld vol patronen van bedrog.

Binnen de VS is een continue machtsstrijd gaande. De elite, afkomstig uit het politiek-militair-industrieel complex, heeft de feitelijke macht. Deze staat binnen de staat, The Deep State, ziet politici als pionnen in het geopolitieke schaakspel. Om de macht te behouden worden effectieve en eeuwenoude strategieën gebruikt. List en bedrog zijn daarom aan de orde van de dag. De elite weet de media op een geraffineerde wijze te bespelen, omdat deze in handen zijn van slechts zes grote bedrijven.

Nederlands

Paperback

2018
316 pagina's
Auteur
Willem Middelkoop
Co-auteur
Tim Dollee
Amsterdam University Press
EAN 9789462987678

TROUW: Marco Visscher   2 augustus 2014

Wie heeft er nog vertrouwen in de farmaceutische industrie? Haar imago is slecht: deze gigabedrijven maken enorme winst over de ruggen van zieke patiënten. Ze komen allicht met nieuwe medicijnen, maar vooral ook met nieuwe aandoeningen waarvoor ze, heel slim, gelijk ook de oplossing verkopen. Ze manipuleren onderzoekers, beleidsmaker en artsen, zodat hun middelen vaker worden voorgeschreven.

Bron: Trouw

Kwaliteit en risico's medicijnen bewaken

Medicijnen kunnen door bijwerkingen of verkeerd gebruik schadelijk zijn voor de gezondheid. Mensen kunnen door verkeerd gebruik ziek worden en in het ergste geval zelfs overlijden. De Rijksoverheid bewaakt de toelating, kwaliteit, werkzaamheid en risico's van geneesmiddelen en veilig gebruik.

Toelaten van medicijnen op de markt

Een fabrikant heeft een vergunning nodig van het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen (CBG) om een medicijn op de markt te mogen brengen. Het CBG moet het nieuwe medicijn eerst goedkeuren en registreren.

Bron: rijksoverheid

Medicijnen mogen in Nederland alleen in de handel komen als hiervoor een vergunning is verleend. Het CBG beoordeelt en bewaakt de werkzaamheid, risico's en kwaliteit van medicijnen, en stelt voorwaarden voor toelating. Voor een goed en veilig gebruik, is elk medicijn voorzien van een bijsluiter met betrouwbare informatie. Ook geeft het medicijndoosje vaak belangrijke informatie over het gebruik en de houdbaarheid.

Bron: College ter beoordeling van Geneesmiddelen CBG

ARTS EN MEDIA OVER COVID-19: EEN WERELD VAN VERSCHIL

De berichtgeving over COVID-19 via de media en officiële bronnen zoals de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) lijkt lang niet altijd betrouwbaar.

Sterker nog, deze informatie is soms geheel incorrect. Een goed voorbeeld van hoe de media de situatie rond COVID-19 geheel anders presenteren dan een dokter die daar dagelijks mee te maken heeft, is zichtbaar in een interview van de Spaanse arts Luis de Benito.

Daaruit blijkt dat de hele berichtgeving rond COVID-19 niets meer is dan megamarketing, één van de onderwerpen die in het boek Dodelijke Leugens. Artsen en patiënten misleid beschreven zijn.

Pillbillies

Farmaceuten maken grappen over het stijgende aantal gebruikers van hun producten pillbillies (hillbillies), terwijl ze ondertussen enorme winsten genereren. De gehele wereld moet aan hun pillen en poeders.

Pfizer bedrijfsgeschiedenis

[vertaling vanuit engels]

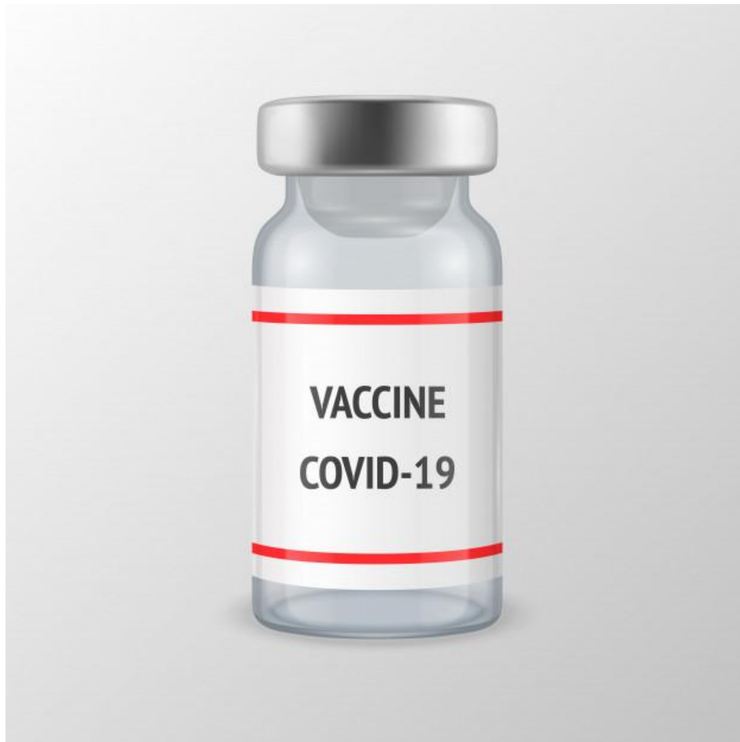

Afbeelding: Freepik

Pfizer Inc. is een in New York gevestigd Big Pharma-bedrijf. Het staat bekend om zijn producten zoals Advil, Viagra, Xanax en Zoloft. Het was het op een na grootste farmaceutische bedrijf qua omzet in 2020. In december 2020 verleende de Food and Drug Administration Pfizer een toelating voor noodgebruik voor zijn COVID-19-vaccin.

Bron: drugwatch

Emily Miller

Lees volledig artikel:

https://archive.org/details/pfizer-bedrijfsgeschiedenis

Geld is Mammon in de farmaceutische wereld

Professor BM Hegde

9 DECEMBER 2012 01:20 IST

De liefde voor geld is de wortel van allerlei soorten kwaad. - Jezus

Wall Street heeft drie grote spelers: farmaceutica, olie en banken. De eerste is de enige die de afgelopen tien jaar met 20% per jaar is gegroeid. De farmaceutische lobby is driemaal zo groot en krachtig als die van olie, hoewel olie in de totale omzet veel groter is dan medicijnen! Om te begrijpen hoe de industrie werkt, moet men het nieuwe boek lezen van twee Franse medisch specialisten die door de voormalige Franse president Nicolas Sarkozy zijn aangesteld om de werking van de drugslobby in het land te bestuderen. Hoewel het boek in het Frans is, heeft Kim Wilsher van The Guardian over dit boek en het interview met de auteurs op 14 september 2012 geschreven.

Het beste deel van het interview was het antwoord van de eerste auteur: “Er staat niets revolutionair in dit boek. Dit is allemaal al een tijdje bekend. " Ik was blij toen ik hierover schreef in India, het VK en de VS gedurende minstens vier decennia, maar het mocht niet baten. De mogendheden die er zijn, lijken geen acht te slaan, althans in India. De twee auteurs, professor Philippe Even, directeur van het prestigieuze Necker-instituut, en Bernard Debré, een arts en parlementslid, zijn van mening dat het schrappen van wat zij omschrijven als overbodige en gevaarlijke geneesmiddelen van de lijst van geneesmiddelen die door de Franse gezondheidsdienst worden betaald. bespaar tot € 10 miljard (£ 8 miljard) per jaar. Het zou ook tot 20.000 sterfgevallen als gevolg van de medicatie voorkomen en ziekenhuisopnames met maximaal 100.000 verminderen, beweren ze.

Het boek, “Guide to 4000 Useful, Useless or Dangerous Medicines” , in al zijn 900 pagina's, gekeken naar de effectiviteit, het risico en de onbetaalbaar hoge kosten van de medicijnen. Onder degenen die volkomen nutteloos waren, werd de eerste rang ingenomen door STATINS, het meest modieuze en doktersvriendelijke anti-cholesterol medicijn. De auteurs hebben in totaal 58 geneesmiddelen op de zwarte lijst gezet, waaronder ontstekingsremmende geneesmiddelen, pijnstillers; cardiovasculaire medicijnen waarvan er vele nutteloos zijn, antidiabetica - velen van hen zijn op zijn zachtst gezegd gevaarlijk - en de nutteloze medicijnen voor osteoporose, anticonceptie, spierkrampen en tabaksverslaving! Volgens deze specialisten is ongeveer de helft van de medicijnen die dokters in Frankrijk voorschrijven nutteloos en velen van hen ronduit gevaarlijk. De auteurs zijn van mening dat de machtige bedrijven deze medicijnen voor hun eigen voordeel in beweging houden.

De meeste van deze medicijnen worden in Frankrijk geproduceerd. Professor Evans was van mening dat de bedrijven deze medicijnen opdrijven bij artsen, die ze vervolgens doorgeven aan patiënten. "De farmaceutische industrie is de meest lucratieve, de meest cynische en de minst ethische van alle industrieën", zei hij. "Het is als een octopus met tentakels die alle besluitvormende organen, wereldgezondheidsorganisaties, regeringen, parlementen, hoge administraties in de gezondheidszorg en ziekenhuizen en de medische wereld heeft geïnfiltreerd", voelde hij. “De afgelopen 40 jaar is aan patiënten verteld dat medicijnen voor hen nodig zijn, dus vragen ze erom. Tegenwoordig hebben we doktoren die mensen medicijnen willen geven en zieke mensen die om medicijnen vragen. Hier is niets objectiefs of realistisch aan. "

Het verhaal is hetzelfde in India. Het enige verschil is dat het aantal nutteloze drugs dat hier wordt verkocht in de honderden, zo niet duizenden loopt. Het Indiase publiek heeft de afgelopen vier decennia lauw gereageerd op mijn geschriften over dit onderwerp. Nu de informatie uit het Westen komt, zouden de mensen kunnen gaan zitten en er nota van nemen. Dat zou goed zijn voor de mensheid, zoals Oliver Wendell Holmes het zo beknopt verwoordde: "Als de hele farmacopee naar de bodem van de zeeën wordt gezonken, is dat goed voor de mensen en slechter voor de vissen." Hoe waar? Er is geen enkele pil voor elke zieke, maar er is wel degelijk een zieke die elke pil volgt!

Hoe kunnen we deze allemaal veranderen? Men zou huiveren om dit rapport te zien in een recent nummer van het prestigieuze The New England Journal of Medicine : “De wereldwijde farmaceutische industrie heeft de afgelopen drie jaar boetes van meer dan $ 11 miljard opgelegd voor crimineel wangedrag, waaronder het achterhouden van veiligheidsgegevens en het promoten van geneesmiddelen voor gebruik buiten hun vergunde voorwaarden.

In totaal zijn 26 bedrijven, waaronder acht van de 10 topspelers in de wereldwijde industrie, oneerlijk gebleken. De omvang van het wangedrag, dat voor het eerst aan het licht kwam, heeft het vertrouwen van het publiek en de professionals in de industrie ondermijnd en remt de klinische vooruitgang af. "

Een boete van $ 3 miljard, opgelegd aan het in het VK gevestigde GlaxoSmithKline in juli nadat het had toegegeven dat het drie keer crimineel gedrag had gepleegd voor Amerikaanse rechtbanken, was waarschijnlijk de best betaalde tot dusver in de geschiedenis van geneesmiddelen. Negen andere bedrijven hebben boetes opgelegd gekregen, variërend van $ 420 miljoen aan Novartis tot $ 2,3 miljard aan Pfizer sinds 2009, in totaal meer dan $ 11 miljard.

Het allerbelangrijkste van het leven zou niet moeten zijn om rijk te worden, maar om de wereld te verrijken. - BC Forbes

(De schrijver is een voormalig hoogleraar cardiologie, Middlesex Medical School, Londen, en voormalig vice-kanselier, Manipal University.

[vertaling vanuit Engels]

Bron:thehindu.com

Product details

- Publisher : CHERCHE MIDI (6 Sept. 2018)
- Language: : French
- Paperback : 396 pages
- ISBN-10 : 274915765X
- ISBN-13 : 978-2749157658
- Dimensions : 15.5 x 3.5 x 24 cm

Pfizer heeft een boete van $ 2,3 miljard opgelegd voor illegale marketing in een off-label drugzaak

abcnews.go.com
Door **Rita Rubin,**
3 september 2009,
[vertaling vanuit engels]

- - In de grootste schikking voor gezondheidszorgfraude in de geschiedenis moet farmaceutische gigant Pfizer $ 2,3 miljard betalen om criminele en civiele beschuldigingen op te lossen dat het bedrijf illegaal het gebruik van vier van zijn medicijnen promootte, waaronder de pijnstiller Bextra, kondigde het Amerikaanse ministerie van Justitie woensdag aan. .

Behalve Bextra waren de medicijnen Geodon, een antipsychoticum; Zyvox, een antibioticum; en Lyrica, een geneesmiddel tegen epilepsie. Zodra de Food and Drug Administration medicijnen goedkeurt, kunnen artsen ze off-label voorschrijven voor elk gebruik, maar makers kunnen ze niet op de markt brengen voor iets anders dan goedgekeurd gebruik.

Pfizer-dochter Pharmacia & Upjohn pleitte schuldig aan een misdrijf voor het promoten van off-label gebruik van Bextra, zoals voor pijnverlichting na een knievervangende operatie. Op verzoek van de FDA heeft Pfizer Bextra in april 2005 van de markt gehaald omdat de risico's, waaronder een zeldzame, soms fatale huidreactie, groter waren dan de voordelen. Het was alleen goedgekeurd voor de behandeling van reumatoïde artritis, osteoartritis en menstruatiepijn.

Als onderdeel van de schikking zal Pfizer PFE volgens het ministerie van Justitie een strafrechtelijke boete van $ 1,195 miljard betalen, de grootste strafrechtelijke boete die ooit in de VS is opgelegd voor welke zaak dan ook. Pharmacia & Upjohn moet een boete van $ 105 miljoen betalen.

Pfizer is ook overeengekomen om $ 1 miljard aan civiele schade en boetes te betalen om federale gezondheidszorgprogramma's te compenseren voor valse claims die zijn ingediend als gevolg van de marketing van Bextra en de andere vier geneesmiddelen voor off-label gebruik of in niet-goedgekeurde doseringen.

In een interview woensdag met USA TODAY zei voormalig Pfizer-verkoopvertegenwoordiger John Kopchinski dat hem werd verteld 20-milligrammonsters te verdelen aan reumatologen en orthopedisten, hoewel de FDA slechts 10-milligram-doses voor artritis had goedgekeurd. De doses van 20 milligram werden alleen goedgekeurd voor menstruatiepijn, maar Kopchinski zegt dat hij nooit een beroep heeft gedaan op gynaecologen of andere artsen die die klacht zouden behandelen.

In 2003 spande Kopchinski, 45, afgestudeerd aan West Point, de eerste klokkenluiderszaak aan, die leidde tot het onderzoek van het ministerie van Justitie. Kopchinski zegt dat hij werd geïnspireerd door David Franklin, die een klokkenluiderszaak aanspande tegen Pfizer voor het promoten van Neurontin - destijds alleen goedgekeurd om aanvallen te beheersen - voor niet-goedgekeurd gebruik, zoals de behandeling van een bipolaire stoornis.

Toen Kopchinski de marketing van Bextra door Pfizer in twijfel begon te trekken en voor de rechter kwam, ontsloeg Pfizer hem, een schending van de anti-vergeldingsbepaling van de federale False Claims Act, zegt zijn advocaat, Erika Kelton van de Washington, DC, firma Phillips & Cohen. Zijn zoon was toen twee en zijn vrouw was zwanger van een tweeling.

Kopchinski, die in 1992 voor Pfizer begon te werken, zegt dat hij de laatste werknemer was die persoonlijk werd aangenomen door voormalig CEO Edward Pratt, met wie hij begon te corresponderen toen hij in de eerste Golfoorlog diende.

Kopchinski zegt dat hij op een avond tijdens zijn wachtdienst een foto zag van Pratt, nu overleden, in Reader's Digest en besloot hem te schrijven om te vragen of hij zijn peloton wilde "adopteren". Op dat moment, zegt Kopchinski, bezat Pfizer cosmetica van Coty, en Pratt, een assistent-secretaris van het leger in de regering-Kennedy, reageerde door drie kisten eau de cologne te sturen.

Hoewel Kopchinski na zijn vertrek bij Pfizer drie jaar als financieel adviseur werkte, zegt hij: "Ik heb mijn 401 (k) vrijwel uitgeput."

Van het aandeel van $ 102 miljoen van de schikking dat zal worden verdeeld over zes klokkenluiders, zal Kopchinski $ 51,5 miljoen ontvangen. Om dat te vieren haalden hij en zijn vrouw woensdag hun drie kinderen van school om een nieuw familieportret te laten maken en om pizza te gaan eten bij Chuck E. Cheese. Kopchinski, die nu in San Antonio woont, zegt dat hij en zijn vrouw van plan zijn om thuis te blijven.

Pfizer noemde de schikking van $ 2,3 miljard afgelopen januari in deponeringen bij de Securities and Exchange Commission, waarin het zei dat het een aanklacht van $ 2,3 miljard zou nemen voor inkomsten in verband met rechtszaken, maar de rechtszaken werden verzegeld en het onderzoek liep op dat moment, dus nee details kunnen worden vrijgegeven, zei woordvoerder Charles Miller van het ministerie van Justitie woensdag. De aandelen van Pfizer sloten op $ 16,28, een daling van 10 cent.

In een verklaring zei Pfizer senior vice president en general counsel Amy Schulman: "We betreuren bepaalde acties die in het verleden zijn ondernomen, maar zijn trots op de actie die we hebben ondernomen om onze interne controles te versterken en nieuwe procedures te ontwikkelen."

Jaarlijks 17.000 tot 20.000 doden door verkeerde medicijnen'
Dat zei een forensisch arts bij *RTL Late Night*

Afbeelding Youtube

https://archive.org/details/NietNatuurlijkeDoodOnvoldoendeOnderzocht

RTL Late Night
9 november 2015
(audio)

Per jaar overlijden 17.000-20.000 Nederlanders door medische fouten en medicijngebruik, volgens forensisch arts Dr. S. Eikelenboom. Artsen verzwijgen veelal dit soort ernstige fouten aan de slachtoffers en hun nabestaanden en schrijven deze ook niet op in het medisch dossier.

NOS

nieuwsuur
BUITENLAND- Ma 28 september 2020, 21.38

NIEUWSUUR • BUITENLAND • MA 28 SEPTEMBER, 21:38

Amerikaanse topdokter Fauci raadt Nederlanders aan mondkapjes te dragen

REUTERS

Horeca om 22.00 uur dicht, meer thuiswerken en geen publiek bij sportwedstrijden. Het kabinet kondigt vandaag stevige maatregelen aan in een poging de tweede coronagolf in te dammen. Wat niet op het lijstje staat: een landelijke mondkapjesplicht. Alleen in vier regio's geldt vanaf nu het advies om een mondkapje te dragen in publieke binnenruimtes, zoals winkels.

In landen om ons heen zijn neus- en mondmaskers op veel meer plekken waar afstand houden lastig is, verplicht. Het CDC, het Amerikaanse RIVM, noemt mondkapjes "een van de meest krachtige wapens tegen de verspreiding van het virus". De prominente Amerikaanse corona-adviseur Anthony Fauci snapt ons beleid dan ook niet. "Ongeacht het land zou ik mensen aanraden serieus te overwegen maskers te dragen om overdracht te voorkomen", zegt de infectieziektedeskundige in een interview met *Nieuwsuur*.

Fauci is de belangrijkste medisch adviseur van president Donald Trump op het gebied van het coronavirus.

BILL GATES

BILL GATES EN ZIJN VACCINATIESTRATEGIE

Bill Gates. Zijn naam wordt veel genoemd in verband met de huidige coronacrisis. Voor hen die willen weten welke rol hij speelt, volgt hier een beknopte analyse van zijn vaccinatiestrategie.

door C.F. van der Horst

5/09/2020

We nemen u mee terug naar het begin van de coronacrisis, naar de elementen die bepalend waren voor het internationale beleid – en dat nog zijn. In vogelvlucht waren dat:

- De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO)
- De epidemiologische computermodellen van het *Imperial College* in Londen en het *Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME)* van de Universiteit van Washington in Seattle
- De media.

De WHO riep COVID-19 als pandemie uit en eiste als supranationale organisatie solidariteit in alle landen. De computermodellen zorgden met hun prognoses van miljoenen sterfgevallen voor groot alarm bij o.a. regeringsleiders en de media dikte dit alles nog 24-7 aan.

Wat hebben deze elementen gemeen? Sponsoring door Bill Gates via zijn Bill & Melinda Gates Foundation (BMGF).

De Gates Health Organization

Bill Gates heeft al jaren geleden de World Health Organization gekocht. Reeds voordat de VS zich als sponsor terugtrokken was Bill Gates via de BMGF en zijn aandeel van $ 4 miljard in de Global Alliance for Vaccines and Immunization (GAVI Alliance) de grootste donateur van de WHO. Een naamsverandering van dit supranationale instituut zou daarom op zijn plaats zijn. De Gates Health Organization, oftewel gezondheid volgens de ideeën van een uitgekookte softwareverkoper, zou een betere en eerlijkere benaming zijn.
De WHO dringt vanaf het begin aan op *testen, medicijnen en vaccinatie.* Het versterken van het immuunsysteem zou veel meer aan de orde moeten zijn, maar deze patentloze en daardoor niet winstgevende aanpak werd en wordt geheel genegeerd.

Bill Gates' invloed op epidemiologische computermodellen

Bill Gates heeft grote invloed op de twee gerenommeerde universiteiten waarvan de epidemiologische computermodellen op grote schaal gepubliceerd werden. Deze computermodellen

kwamen met doemscenario's van miljoenen sterfgevallen en zorgden voor groot alarm bij regeringsleiders en de media. De weerslag op het beleid van regeringen was enorm en dan met name op het afroepen van lockdowns.

De twee universiteiten in kwestie zijn het *Imperial College* in Londen en het *Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME)* van de Universiteit van Washington in Seattle. Beide instellingen hebben enorme sommen geld van de BMGF ontvangen: meer dan $ 240 miljoen voor het Imperial College en $279 miljoen voor het IHME.
De prognoses van beide universiteiten bleken er volledig naast te zitten.

Het is vermeldenswaard dat het computermodel van de Universiteit van Oxford dat een heel andere, veel mildere prognose had, nagenoeg genegeerd werd. Wat is dan de bepalende factor die de media doet besluiten het ene computermodel ruimschoots en het andere ternauwernood aandacht te geven?

Bill Gates "doneert" aan de media

Veel mensen weten niet dat Bill Gates ook grote sommen geld "doneert" aan (commerciële) mediabedrijven. Dit is een zeer ongebruikelijke praktijk in de wereld van stichtingen zoals de Bill & Melinda Gates Foundation. Commerciële bedrijven horen hun eigen broek op te houden en een dergelijke "donatie" kan niet anders worden uitgelegd als het kopen van invloed.

Hier is een greep uit de donatiedoos: twee werkmaatschappijen van Endemol hebben financiële steun van Bill Gates gekregen, respectievelijk met een donatie van bijna $ 350.000 en een andere van meer dan $ 480.000. In Amerika sponsorde/sponsort Gates de radio- en tv-zenders *ABC*, *NPR* en *PBS*, in Engeland *The Guardian*, *The Daily Telegraph* en de *BBC*, in Duitsland *Die Zeit* en *Der Spiegel* en in Frankrijk *Le Monde.* De lijst gaat maar door.
Gates bepaalt door deze sponsoring in grote mate wat wij lezen, horen en zien in de pers. Wiens brood men eet, diens woord men spreekt.

Cui bono: wie profiteert?

De rechters in de Oudheid hanteerden de vraag: "Cui bono?" oftewel "Wie profiteert?" Het antwoord lijkt voor de hand liggend, want in alle berichtgeving wordt op het vaccin aangestuurd. Tot het vaccin er is zouden we niet terug naar normaal kunnen. Met een wereldwijd vaccin worden miljarden dollars of euro's verdiend. En geld lijkt een belangrijke rol te spelen, want de goedkope

oplossing (de combinatie van het oude malariamiddel hydroxychloroquine, zink en het antibioticum azithromycine) waarmee de Limburgse huisarts Rob Elens zijn patiënten genas, werd met weinig steekhoudende argumenten verboden voor gebruik in de eerstelijnszorg (huisartsen).
Je kunt ogenschijnlijk vreemde situaties vaak beter begrijpen als je de geldstroom volgt naar de bron. Zoals in de geschiedenis al eerder gebeurd is, is er sprake van *strategische filantropie.* Dit fenomeen is in detail beschreven in het boek Dodelijke leugens. Artsen en patiënten misleid. Het verklaart hoe het komt dat de medische opleiding gericht is op farmacie en oudere en natuurlijke geneeswijzen uitsluit. Daar houdt het echter niet op, want in de huidige coronacrisis is Bill Gates een schoolvoorbeeld van een strategische “filantroop”.
Gates doet gerichte “donaties” (lees: investeringen), om daarvan later de vruchten te plukken. Aan zijn “donaties” kleven echter voorwaarden. Het geld mag alleen ter bevordering van de doelen van de BMGF gebruikt worden, met name die van wereldwijde vaccinatie. Zou het werkelijk om een gift gaan, mag de ontvanger er natuurlijk mee doen wat hij wil, maar dat is bij deze “donaties” niet het geval. Hoe zou u het vinden als u op uw verjaardag geld kreeg en daarbij te horen kreeg waarvoor u het wel en niet gebruiken mag?

Om het begrip strategische filantropie beter te begrijpen, is het zaak te kijken naar welke belangen Bill Gates bij de coronacrisis heeft.

“Dodelijke leugens. Artsen en patiënten misleid” beschrijft onder meer hoe strategische filantropie werkt.

Welk belang heeft Bill Gates?

Bill Gates is een slimme softwarehandelaar die met Microsoft op een monopolie aanstuurde. Hij werd daarvoor in 1999 gevoelig op zijn vingers getikt. Direct nadat hij in de betreffende antitrustzaak werd teruggefloten, richtte hij de Bill & Melinda Gates Foundation op. Het lijkt erop dat het hem met deze stichting nu wel lukt om het monopolie te krijgen dat hij met zijn softwarebedrijf niet voor elkaar kreeg. Immers, achter de schermen heeft Gates een bepalende rol in het wereldwijde coronabeleid.
Het is duidelijk geen onbaatzuchtigheid wat hem drijft. Bill Gates heeft aandelen in meer dan negen grote farmaceutische bedrijven. Daarnaast heeft hij belangen in grote vaccinatiecoalities, de eerdergenoemde GAVI Alliance en de Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI). Deze allianties zijn niets meer of minder dan frontgroepen voor de farmaceutische vaccinatie-industrie. Zo sponsort de BMGF via CEPI het farmaceutische bedrijf Moderna, dat experimentele RNA-vaccins ontwikkelt.

Invloed op alle aspecten van de coronacrisis

De computerman uit Seattle heeft dus een dikke vinger in de pap van alle aspecten van de coronacrisis: de overkoepelende, supranationale adviesorganisatie WHO, universiteiten met angstaanjagende computermodellen, vaccinatie-frontgroepen, de media en de industrie die het volgens de officiële boodschap zo noodzakelijke vaccin moet gaan leveren. Zoals hieronder blijkt heeft hij ook invloed op sociale media.
Deze brede combinatie komt al helemaal in een eigenaardig daglicht te staan als u weet dat Gates tevens de grote sponsor en gangmaker – tezamen met de ook door de Bill & Melinda Gates Foundation gesponsorde Johns Hopkins Universiteit – achter Event 201 was. Event 201 was de generale repetitie van de coronacrisis die in oktober 2019 plaatsvond.
En wist u dat de Duitse en Nederlandse overheidsinstituten voor volksgezondheid (het Robert Koch Instituut respectievelijk het RIVM) gelden van de BMGF hebben ontvangen?
Op het Amerikaanse beleid drukt Bill Gates eveneens zijn stempel. De spreekbuis voor het Witte Huis in verband met de coronacrisis is de omstreden Anthony Fauci, directeur van het National Institute of

Allergy and Infectious Diseases. Sinds 2011 zet Fauci zich in voor een wereldwijd vaccinatieprogramma, het Global Vaccine Action Plan (GVAP). Dit programma is een initiatief van de Bill & Melinda Gates Foundation. Fauci is lid van de zogenaamde Leadership Council van de GVAP en heeft regelmatig contact met Bill Gates.

Het beleid van YouTube: nieuws uit niet-officiële bronnen wordt gezien als "fake news".

Censuur

Met betrekking tot sociale media gebruikt Bill Gates zijn invloed om mensen die een bedreiging voor zijn plannen vormen, te neutraliseren. Censuur is het juiste woord hiervoor. Andersdenkenden en met name zij die zich kritisch over vaccinatie uitlaten, zouden onwetenschappelijk zijn. In een interview klaagde Gates erover dat hij het middelpunt van "complottheorieën" was. Hij maakte zich zorgen over de impact van die theorieën, met name voor het creëren van terughoudendheid ten aanzien van vaccinatie. Hij vond dat sociale media platforms zoals Facebook, Twitter en YouTube hier iets aan moesten doen en riep regelrecht op tot het censureren van "het verspreiden van wat ik [BG] als krankzinnige ideeën beschouw."
Het door Gates gebruikte woord "complottheorieën" is een denigrerend gereedschap om andersdenkenden al op voorhand als onbetrouwbare bron te bestempelen. Aangezien Mark Zuckerberg, de opperbaas van Facebook, hem als een mentor beschouwt, heeft Gates ook de contacten om die censuur te bewerkstelligen.
Mensen die niet meegaan in het officiële verhaal, ook al zijn het artsen die met goed onderbouwde argumenten komen, zijn in zijn visie "complotdenkers". De oproep tot censuur leidde ertoe dat diverse video's van YouTube verwijderd werden.

Complotdenkers of "lastpakken" die doordenken?

Ofschoon de term "complottheorieën" al ouder is, werd hij gepopulariseerd door de CIA. Deze Amerikaanse inlichtingendienst wist niet goed raad met mensen die de officiële lezing van het Warren-rapport over de moord op John F. Kennedy in twijfel trokken. Naast de stelling over Lee Harvey Oswald als enige schutter riep de zogenaamde magic bullet die in het rapport beschreven werd, de meeste vragen op.
Volgens de officiële lezing zou het gaan om een mirakel dat sinds het jaar 33 van deze jaartelling niet meer is voorgekomen. De toverkogel zou zowel president John Kennedy als de iets schuin voor hem zittende Texaanse gouverneur John Connally hebben getroffen. Als de lezing van het Warren-rapport zou kloppen, ging dit projectiel door 15 lagen kleding, zeven lagen huid en ongeveer 38 cm spierweefsel, trof de knoop van een stropdas, verwijderde 10 cm rib en verbrijzelde een spaakbeen. Desondanks bleven de koperen neus en huls volledig intact. Bovendien zou de kogel midden in de lucht van richting veranderd zijn. *Deus ex machina*.

De “magic bullet”

Mensen die moeite met de conclusie van het Warren-rapport hadden en een andere verklaring voor de moord zochten, werden afgedaan als “complotdenkers” en in een kwaad daglicht gezet. Net zoals nu tijdens de coronacrisis andersdenkende artsen of wetenschappers worden weggezet als “leugenaars, bedriegers en complotdenkers”.

Tegenbeweging

Qua ziektes is de coronacrisis – zoals in elk griepseizoen gebeurt – allang voorbij. Door de overheidsmaatregelen is er echter nog steeds sprake vaneen crisis: op het gebied van economie en mensenrechten. Daarom is er momenteel een grote internationale tegenbeweging met demonstraties in grote steden. De respectievelijke overheden lijken tot dusver echter doof voor de stem van hun kiezers.

Als je met man en macht een voorwerp probeert te verplaatsen en het komt niet in beweging, kan het zinvol zijn te kijken wie aan de andere kant terugduwt. In dit geval wijst alles in de richting van Bill Gates en zijn dollars.

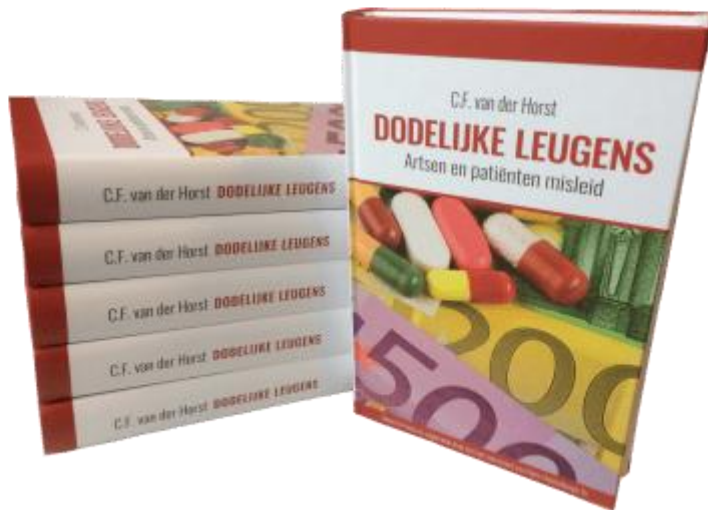

Het boek Dodelijke leugens. Artsen en patiënten misleid beschrijft onder meer hoe megamarketing werkt.

Bron: C.F. van der Horst

dodelijkeleugens.nl

30/08/2020

BELANGENVERSTRENGELING BIJ HET CBG?

CBG: schoothond?

Het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen zou een waakhond ter bescherming van de Nederlandse patiënt en het openbaar belang moeten zijn. Door de alleen al de financiering is het CBG niet meer onafhankelijk. Door deze belangenverstrengeling is het college verworden tot een schoothond.

In Nederland bepaalt het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen (CBG) welke medicijnen op de markt worden toegelaten. Het zou een waakhond moeten zijn. Het college verricht echter geen onafhankelijk onderzoek om te beoordelen of de gemaakte claims over effectiviteit en veiligheid juist zijn. Is er sprake van belangenverstrengeling?

Door C.F. van der Horst

CBG doet niet moeilijk voor de fabrikant

In plaats van een eigen studie stelt het CBG een beoordelingsrapport op over de onderzoeksopzet van de fabrikant en over alle testresultaten uit het registratiedossier dat door de farmaceutische producent is ingediend. Aan de hand van de aangeleverde gegevens wordt van het geneesmiddel de balans werkzaamheid / schadelijkheid opgemaakt. Het onderzoek in het dossier is door de fabrikant zelf opgezet en uitgevoerd. Men kan het daardoor zonder problemen manipuleren door o.a. een voor de producent gunstige opzet en statistische bewerking. Hierdoor is het niet bijster moeilijk om van het CBG een handelsvergunning voor de Nederlandse markt te krijgen. Omdat er een geldstroom vanuit de industrie naar het college gaat, is belangenverstrengeling niet ondenkbaar.
Is er belangenverstrengeling bij het CBG?

Statistische manipulatie

Over de statistische bewerking zoals dat bij gerandomiseerd klinisch onderzoek (RCT's) het geval is, schreef de arts en voormalig klinisch onderzoeker James Penston in zijn boek *Stats.con*: "Meer dan vijftig jaar heeft onderzoek op basis van statistieken bepaald hoe we de oorzaak van ziekte en de effectiviteit van nieuwe behandelingen onderzoeken. Het wordt wijd en zijd gerespecteerd door academici en onderzoekers en vertrouwd door hen die de gegevens eruit gebruiken. Wanneer we nauwkeurig kijken, vinden we dat onderzoek op basis van statistieken met fouten doorspekt is, niet tegen onafhankelijke testen bestand is en een solide basis ontbeert. Het belangrijkst is nog dat het weinig van enige waarde heeft opgeleverd. De gevolgen voor de praktijk van geneeskunde — en andere onderzoeksgebieden — zijn immens."

Onafhankelijkheid en integriteit

Met het nalaten van onafhankelijk onderzoek schiet het CBG tekort. Toch lijkt de doelstelling van het college in orde. De website van het CBG meldt: "Het CBG wil de wetenschappelijke basis onder de beoordelingen verbeteren, en het beoordelingsproces zo efficiënt mogelijk doorlopen." In de brochure *Strategisch Business Plan 2014-2018* staat te lezen: "Onafhankelijkheid en integriteit blijven van het grootste belang van alle werkzaamheden van het CBG. Dit geldt voor het CBG als geheel, maar evenzeer voor de individuele leden en medewerkers van het College en de externe experts die worden ingezet. Tegelijkertijd vereist de voor het werk van de CBG noodzakelijke deskundigheid interactie met de wetenschappelijke wereld en de medische praktijk. Ook is een dialoog met het bedrijfsleven vereist om het beoordelingssysteem goed te laten verlopen. Het CBG waakt er echter voor dat zijn onafhankelijke rol niet in het gedrang komt."
Mooie woorden, maar wat komt er van deze intentieverklaring in de praktijk terecht? Is er inderdaad een onafhankelijke rol of bestaat er belangenverstrengeling?

Prof.dr. Douwe Breimer: belangenverstrengeling

Belangenverstrengeling

De praktijk is niet zo fraai. Allereerst is het CBG niet verschoond van financiële belangenverstrengeling met de farmaceutische industrie. Zo is de voorzitter van de Raad van Advies van het CBG, prof.dr. Douwe Breimer, sinds 2007 lid van de Adviesraad van OctoPlus N.V., een beursgenoteerd farmaceutisch bedrijf in Leiden. Dat hij tegelijkertijd met vaccin-lobbyist Prof.dr. Ab Osterhaus tot de raad toetrad is wel heel toevallig. Op de website van het CBG wordt dit belangenconflict verzwegen. Wel wordt zijn functie als Voorzitter Raad van Commissarissen Life Sciences Partners (LSP) Amsterdam genoemd. LSP profileert zich als een "een pan-Europese investeerder gespecialiseerd op het gebied van gezondheidszorg en biotechnologie" met als klanten farmaceutische, diagnostische en biotech bedrijven. Zo stond LSP aan de wieg van Crucell, inmiddels wereldleider op het gebied van vaccins en antistoffen ter preventie en bestrijding van infectieziekten. Crucell werd in 2011 als het grootste Europese biotech-bedrijf verkocht aan Johnson & Johnson voor $ 2,3 miljard.

Octoplus: farmaceut met beursnotering

Wetenschap te koop

Ten tweede is er de interactie met de wetenschappelijke wereld—die wereld is niet zo neutraal en objectief dat men deze zonder meer als betrouwbaar kan aanmerken. Wetenschappers blijken te koop en worden vaak als marketinginstrument ingezet. Dit onderwerp (onder andere) wordt in het boek *Dodelijke Leugens. Artsen en patiënten misleid* uitvoerig behandeld en daardoor kunt u een

goed gedocumenteerd beeld vormen over de marketingstrategieën die door de farmaceutische industrie worden gebruikt. Studies die door die bedrijfstak gefinancierd worden, vallen opvallend vaak positief uit vergeleken met onafhankelijke studies over hetzelfde onderwerp. Reeds bij het onderzoek bestaat er belangenverstrengeling.
Een voorbeeld uit het boek is de analyse die de internist Gisela Schott in het Deutsche Ärzteblatt publiceerde over de invloed van de farmaceutische industrie op de uitkomst van onderzoeken in de jaren 2002 t/m 2009: "Haar conclusie was dat 'Gepubliceerde geneesmiddelenonderzoeken die door farmaceutische bedrijven gefinancierd zijn of waar bij de auteurs ervan een financieel belangenconflict aanwezig is, laten vaker een voor het farmaceutische bedrijf gunstig resultaat zien dan uit andere bronnen gefinancierd onderzoek. Bovendien zijn de resultaten ook vaker ten gunste van de sponsor geïnterpreteerd dan bij onafhankelijk gefinancierd onderzoek. Er was bewijs dat farmaceutische ondernemingen het studieprotocol in hun voordeel beïnvloedden.'"

Internist Gisela Schott: door farmaceutische bedrijven gefinancierd geneesmiddelenonderzoek is vaker positief voor het bedrijf.

De interactie met de wetenschappelijke wereld heeft alleen zin indien het onderzoek door **onafhankelijke** wetenschappers wordt uitgevoerd.

Financiering door de farmaceutische industrie

Dan bestaat er nog een derde aspect die van de CBG doelstelling compleet gebakken lucht maakt. Het dagblad *Trouw* schreef op 24 oktober 2008 dat er "jaarlijks in Nederland meer mensen door verkeerd pillengebruik dan in het verkeer overlijden. Maar anders dan in de verkeerssituatie speelt de discussie over en uiteindelijk ook de beoordeling van de veiligheidsrisico's van het pilgebruik zich in een schemerwereld af." Farmaceuten houden bijwerkingen van hun middelen uit de openbare rapportage en het CBG laat het gebeuren. Over het waarom vervolgde Trouw: "Het toezichthoudend College wordt voor meer dan negentig procent gefinancierd door de industrie die het moet controleren." met een dergelijke afhankelijkheid bestaat er een duidelijke belangenverstrengeling.
Twee jaar later bleek de situatie verergerd. Onderzoeksjournalist Joop Bouma beschreef in 2010 de situatie bij het CBG als volgt: "Er is nog veel geheimzinnigheid in de pillensector, vrijwel alle dossiers beschouwt het CBG als vertrouwelijk. Wie een document opvraagt, moet niet raar opkijken als grote lappen tekst met dikke viltstiften zwart en onleesbaar zijn gemaakt. Het CBG beschermt belangen van de farmaceutische industrie, maar ook die van de patiënt. Een ingewikkelde vervlechting van taken. De toezichthouder drijft daarbij bijna volledig op geld van de farma industrie. Van de 38 miljoen die het CBG vorig jaar [2009] aan baten ontving, was 37 miljoen afkomstig van de farmaceutische industrie . De fabrikanten betalen fors voor beoordelingen van geneesmiddelen voor mens en dier en voor het instandhouden van de registratie van toegelaten geneesmiddelen."
Het jaarverslag van 2014 van het CBG onderstreepte de horige positie ten opzichte van de farmaceutische industrie: "CBG is een organisatie die afhankelijk is van de marktvraag van de farmaceutische industrie en van diverse ontwikkelingen binnen de geneesmiddelenketen," aldus Marieke Buiten-Huls, financieel adviseur bij het CBG. Die afhankelijkheid werd geïllustreerd door de cijfers: het College werd voor 98% door de industrie gefinancierd (41.690.000 euro van het farmaceutische bedrijfsleven ten opzichte van 790.000 euro van de overheid).
Het is geen wonder dat het CBG medicijnfabrikanten zeer ter wille is: wiens brood men eet, diens woord men spreekt.

Commercieel boven algemeen belang

Een voorbeeld van hoe het CBG aan de hand loopt van de farmaceutische industrie is de Strattera-zaak. Strattera is een middel dat wordt ingezet bij ADHD. De Engelse zusterorganisatie van het CBG,

de Medicines and Healthcare products Regulatory Agency (MHRA) werd geïnformeerd door de fabrikant Eli Lilly dat, ondanks dat het middel al op de markt was, er bij nader inzien een belangrijk verhoogd aantal zelfmoorden optraden als gevolg van het gebruik van Strattera. MHRA besloot tot een nieuw onderzoek. In Nederland volstond het CBG met een waarschuwing die ze later aanscherpte naar aanleiding van de Engelse onderzoekgegevens.

Het Nederlands Comité voor de Rechten van de Mens (NCRM) vond dat niet volstaan en wilde de feiten boven tafel. Het deed een beroep op de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB). Het WOB-verzoek verlangde de vrijgave van het volledige rapport dat in het bezit van het College was. Immers, het was het CBG dat, gebaseerd op dat rapport, goedkeuring voor registratie had gegeven en zo toegang tot de Nederlandse markt had verleend. Na een touwtrekkerij van twee jaar gaf het eindelijk 95% van het rapport vrij, waarbij de belangrijke pagina's over maar liefst 20 zelfmoorden van kinderen geheel zwart gemaakt werden. Het College had dit niet hoeven te doen, maar wilde daarmee de commerciële belangen van Eli Lilly beschermen. Hierdoor bleven details over de fatale bijwerkingen geheim. In plaats dat het orgaan het belang van de Nederlandse belastingbetaler beschermde en deze belangrijke gegevens openbaar maakte, koos het College partij van de financierende fabrikant.

Niets aan de hand

In antwoord op kamervragen in verband met vermeende belangenverstrengeling van het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen schreef Minister Edith Schippers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 14 januari 2014: "Artikel 126ter van de richtlijn [2001/83/EG] bepaalt dat bestuursleden en medewerkers van de nationale geneesmiddelenautoriteiten geen belangen mogen hebben die hun onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden. Dit geldt ook voor externe deskundigen die zij raadplegen. Deze norm vergt uiteraard nadere en concrete uitwerking. Het CBG valt onder de werkingssfeer van de Kaderwet Zelfstandige Bestuursorganen (Kaderwet ZBO's). De bestuursleden van het CBG vallen onder artikel 13 van deze wet, dat een regeling bevat over nevenfuncties en onafhankelijkheid die voor bestuursleden van alle ZBO's in Nederland gelden. Voor het personeel dat het College ondersteunt geldt artikel 8 lid 2 van de Geneesmiddelenwet. Hierdoor is op wetsniveau een globale regeling getroffen voor incompatibiliteiten.
Het CBG heeft daarnaast een eigen gedragscode. De gedragscode staat op de website van het CBG. Er is volstrekte openheid over de functies en nevenfuncties van de leden van het CBG; ook deze staan op de website van het CBG, alsmede een verklaring omtrent hun belangen over ten minste de afgelopen vijf jaar. Deze verklaringen worden jaarlijks vernieuwd."
Volgens de minister was er niets aan de hand. Haar bewering dat er "volstrekte openheid over de functies en nevenfuncties" bestond, steekt echter schril af tegen de al acht jaar verzwegen nevenfunctie van prof.dr. Douwe Breimer en maakt haar oordeel op zijn minst twijfelachtig.

Het Europees Geneesmiddelenbureau EMA

Europees agentschap zeer optimistisch over Pfizer-vaccin: 'Veilig en werkzaam

Bijwerkingen waren er volgens Pfizer nauwelijks

“De banden tussen agentschap EMA en de farmaceutische industrie zijn ongezond nauw, vindt SP-Europarlementariër Dennis de Jong”,(Het Parool Frans Boogaard 9 januari 2018).

Vragen van het lid **Van Gerven** (SP) aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over *sponsoring patiëntenorganisaties* (ingezonden 19 augustus 2010).

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Vergaderjaar 2009–2010
Vragen gesteld door de leden der Kamer
2010Z11730

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2009–2010 **Vragen gesteld door de leden der Kamer**

2010Z11730

Vragen van het lid **Van Gerven** (SP) aan de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over *sponsoring patiëntenorganisaties* (ingezonden 19 augustus 2010).

Vraag 1
Wat vindt u van de uitkomsten van het onderzoek van Health Action International (HAI) waaruit blijkt dat veel patiëntenorganisaties die met de Europese geneesmiddelenautoriteit (EMA) om de tafel zitten (zwaar) gesubsidieerd worden door de farmaceutische industrie, en dat nog niet de helft van deze organisaties voldoet aan de richtlijnen die al in 2005 door de EMA zijn opgesteld?[1],[2]

Vraag 2
Deelt u de mening dat belangenverstrengeling hierdoor zeker niet kan worden uitgesloten, en dat dit dus zeer ongewenst is?

Vraag 3
Bent u het eens met de aanbevelingen van HAI aan de EMA, ondermeer om ervoor te zorgen dat alle informatie hierover op de website van de EMA komt, en om organisaties die niet voldoen aan de criteria van overleg uit te sluiten? Zo ja, hoe gaat u zich inzetten dat dit ook uitgevoerd wordt?

Vraag 4
Is het waar dat de IAPO, een internationaal samenwerkingsverband om van patiëntenorganisaties, die in 2008 voor 89 procent werd gesponsord, ook bij het College Beoordeling Geneesmiddelen (CBG) aan tafel zit?[3]

Vraag 5
Met welke organisaties overlegt het CBG nog meer, en in hoeverre worden deze organisaties gesponsord door de farmaceutische industrie (bedrag en percentage)?

---

1 Trouw, 17 augustus 2010.
2 HAI, Patient & Consumer Organisations at the European Medicines Agency.
3 Trouw, 17 augustus 2010

Vraag 6
Bent u van mening dat de aanbevelingen van HAI aan de EMA ook moeten gelden voor het CBG? Zo ja, hoe gaat u hiervoor zorgen?

Vraag 7
Wat vindt u van het gegeven uit het Trouwonderzoek van 2007 dat de industrie vooral financiële ondersteuning biedt aan patiëntenverenigingen voor aandoeningen waarbij patiënten veel en lang geneesmiddelen moeten slikken in markten met felle concurrentie?[4]

Vraag 8
Kunt u een overzicht geven van de mate van sponsoring (door wie en hoeveel) van alle patiëntenorganisaties in Nederland? Zo nee, bent u bereid een dergelijk overzicht op te stellen?

Vraag 9
Voldoen alle patiëntenorganisaties inmiddels aan de gedragsregels sponsoring patiëntenorganisaties?

Vraag 10
Vindt u deze gedragsregels voldoende, bijvoorbeeld gezien het feit dat ze geen enkele limiet stellen aan het percentage van het jaarlijkse budget dat uit sponsorgelden mag bestaan?

Vraag 11
Deelt u de mening dat patiëntenorganisaties geheel onafhankelijk moeten kunnen opereren? Zo ja, bent u bereid naar een meer adequate financiering te zoeken, bijvoorbeeld via een klein percentage van de premiegelden?

---

[4] Trouw, 24 oktober 2007, ZonMw, evaluatie Reclamebesluit geneesmiddelen, juli 2008.

Wetenschappelijke onderzoeken

De informatievoorziening kenmerkt zich door een niet eerder vertoonde monopolisering van overheidsstandpunten waarbij met agressieve desinformatiecampagnes en censuur afwijkende meningen zijn onderdrukt,(Jeroen Pols).

Kritiek over de eenzijdigheid van het "Outbreak Management Team"
Burgers zouden stemrecht moeten hebben voor een aantal door hun zelf gekozen wetenschappers als toevoeging "OMT"

Anti-vaccinatie-activisten, hun wetenschappelijke onderzoeken worden vaak op voorhand door de gevestigde orde door de politiek en media als desinformatie of onjuiste beweringen zonder verder onderzoek opzij geschoven, neergesabeld, belachelijk gemaakt, of onderuit gehaald. Een anti-vaccinatie-groep heeft in 2020 zelfs al een rechtszaak aangespannen tegen Facebook. De organisatie vindt dat het sociale medium censuur pleegt.Op 30 oktober 2020 schreef de Belgische arts Hilde de Smet een brief gericht aan aan Belgische en Europese politici:

*"*Beste politicus,*aangezien u waarschijnlijk ook wordt beïnvloed door de wijdverbreide censuur in dit coronadebat, zoals de meeste artsen en burgers, ik…"*

De brief gaat over informatie en standpunten over een nog geheel nieuw RNA-coronavaccin. De Smet: de meeste vaccinontwikkelingsbedrijven hebben connecties met de bureaus die deze technologieën ontwikkelen. Dat soort type vaccins zou volgens De Smet rechtstreeks invloed hebben op genetisch materiaal van de mens op langere termijn bij volgende generaties. Dit standpunt zou toch op zijn minst moeten worden onderzocht,(Declaratie van Academische Vrijheid).

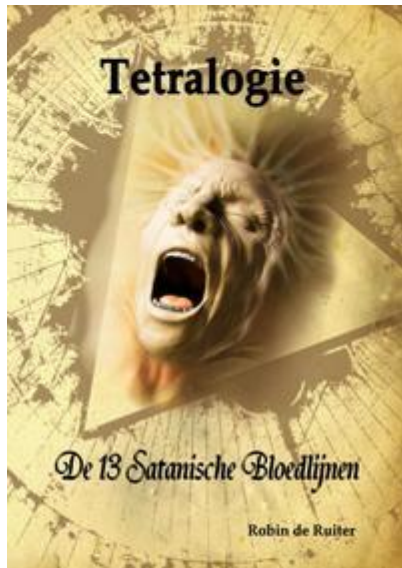

Tetralogie

De 13 satanische bloedlijnen

- Auteur(s) : Robin de Ruiter
- Uitgeverij : Mayra Publications
- ISBN : 9789079680894
- Taal : Nederlands
- Uitvoering : Paperback
- Aantal pagina's : 440
- Verschijningsdatum : maart 2020
- Gewicht : 839
- Afmetingen : 245 x 170 x 29 mm.
- Serie : In naam van de Nieuwe Wereldorde

NIEUWSTE UITGAVE 2020 DE OORZAAK VAN VEEL ELLENDE EN KWAAD OP AARDE DE VERBORGEN MACHT ACHTER DE AANSLAGEN VAN 11 SEPTEMBER 2001 ONTSLUIERD: DE PROTOCOLLEN VAN SION OP ZOEK NAAR DE WAARHEID Deze bestseller, uitgebracht in meer dan honderd landen, heeft wereldwijd veel teweeg gebracht en is in Frankrijk verboden. De wereld kende nog nooit zoveel oorlogen, revoluties, vluchtelingen en ontheemden. Daarnaast worden we geteisterd door klimaatveranderingen en toename van natuurrampen waardoor grote voedseltekorten zullen ontstaan. Door de wereldwijde coronacrisis waarin wij ons sinds 2020 bevinden zijn angst en depressies aan de orde van de dag en veel mensen voelen zich door sociale, geestelijke, lichamelijke en emotionele problemen ontmoedigd en terneergeslagen. Velen vragen zich af: 'Waar gaat deze wereld naar toe? Waarheen leidt onze weg? Hoe zijn we in deze chaos beland? Wat staat ons nog te wachten?"" We worden opgevoed in een traditie om onze regeringen te vertrouwen, en zijn ervan

overtuigd dat deze zich om ons lot bekommeren. Dit is echter een grote misvatting. Onder het oppervlak van de officiële politiek speelt zich een ingewikkeld maatschappelijk en intellectueel proces af. De gehele politieke structuur van deze wereld wordt ondermijnd. De wereld wordt door heel andere personen geregeerd, dan degenen die zichtbaar op het wereldtoneel staan. De zichtbare wereldleiders zijn niet meer dan marionetten die vanuit een achtergrond gedirigeerd worden. We worden geregeerd, ons brein wordt gekneed, onze smaak gevormd, onze ideeën gesuggereerd, grotendeels door mensen waarvan we nog nooit hebben gehoord. In praktisch elke handeling in het dagelijkse leven, of dit nou is binnen de politiek of zakensfeer, in onze sociale omgang of ons ethisch denken, worden we gedomineerd door een relatief kleine groep mensen. We leven niet langer in een wereld van naties en ideologieën. Er zijn geen naties. Er zijn geen volkeren. De belangrijkste politieke, economische en militaire beslissingen worden ondergraven door globale organisaties die door geen enkele regering of publieke organisatie gecontroleerd of ter verantwoording geroepen worden. Wij hebben te maken met de opkomst van een nieuwe geopolitieke supernationale kracht op het wereldtoneel. Deze geopolitieke kracht bestaat uit de rijkste families op deze planeet. Samen met de machtigste multinationale bedrijven oefenen zij de controle uit over alle landen en alle coalities van landen. Het werkelijke doel van deze elite is complete zeggenschap over Planeet Aarde. Indien wij niet opletten zal het spoedig gedaan zijn met onze vrijheid. Niet alleen met de vrijheid van afzonderlijke volkeren, maar ook met die van het individu. Een totale integratie van mens en techniek is gepland. Het moment dat deze ontwikkelingen onomkeerbaar zullen worden, wordt de 'Transitie' genoemd; er is daarna geen individuele keuzemogelijkheid meer. We moeten ons zelf de volgende vraag stellen: "wie zitten er uiteindelijk aan de knoppen van dit centraal aangestuurde systeem? Wat voor toekomst staat ons te wachten?" Na de verbazingwekkende gebeurtenissen die ons in de wereld van vandaag ten deel vallen dienen we voorbereid te zijn op nog veel grotere veranderingen die diep in ons eigen leven zullen ingrijpen Dit boek dient ertoe bij te dragen dat zoveel mogelijk mensen zullen gaan beseffen wat hen in de komende jaren boven het hoofd hangt en waarom. De auteur laat in dit boek niets of niemand onberoerd en toont aan de hand van talloze feiten de ontluisterende gang van zaken achter de schermen van de wereldpolitiek.

Review:BookSpot

De oprukkende wereldmacht

Er zijn vele boeken geschreven over psychopaten. Wat zijn dit voor mensen en wat willen ze? Narcisme is een belangrijk kenmerk van psychopaten. Het kenmerk is dat een persoon macht en totale controle wil over een andere persoon of groep mensen. Vaak gebeurt dat in het eigen gezin, maar dat kan veel verder gaan. Men wil daarbij altijd zelf in het centrum staan. Dit is een soort van dwangmatig iets. Vaak zelf chaos en ellende creëren om dan vervolgens als redder de held uit lopen hangen. Liefst jezelf hierin onmisbaar maken. Dat is ook een kenmerk van narcisme. Uit onderzoeken is gebleken dat zulke personen bijna altijd in de politiek te vinden zijn. Logisch ook, want daar zit de macht en controle. Nu is niet elke politicus een narcist, maar ze zijn wel abnormaal oververtegenwoordigd. De geschiedenisboeken staan bomvol van dit soort personen. Ze groeien vaak uit tot dictator. Niet allemaal, want velen werden dictator via erfrecht zoals koningshuizen. Wat de ergste narcistische dictators deden was zichzelf opwerken vanaf de straat tot de absolute top. Altijd is dat een heel levenswerk waar ze zich vol voor inzetten. Ze werken daar in 20 a 30 jaar keihard naar toe.

Precies om deze reden heeft men ooit “democratie” bedacht. Juist omdat burgers het moe waren altijd maar die oorlogen en onderdrukking in de wereld. Deugt een persoon of beweging niet, dan kan de burger die gewoon wegstemmen. Een democratie moet je als burgerbevolking goed beschermen want er wordt door machthebbers altijd aan de poten van de democratie gezaagd. Een establishment wat eenmaal diep genesteld zit, zal altijd beetje bij beetje meer macht naar zich toehalen. Het establishment haat democratie. Andere partijen worden via strafzaken, media of zelfs met geweld buiten gesloten. Elke eigenschap van narcisme en psychopaat zit in elke persoon van Deep State. Letterlijk elke, van Soros t/m Jeffrey Epstein!

Opvallend is ook dat dit soort mensen bijna altijd vanuit het niets miljarden vergaren. Bijna altijd via fraude, omkoping en afpersing. Zo ook bij Gates, Soros en Epstein, wat bekend is. Narcisten vonden elkaar en werken samen aan de totale wereldmacht. Narcisten zoeken gelijkgestemden vaak op. Opvallend is ook dat geld ze totaal niet interesseert. Narcisten worden maar van één ding gelukkig. Ze gebruiken hun geld geheel voor hun doel, macht en totale controle. Ze noemen het “doneren” maar in werkelijkheid is het “omkoping”. Ze zijn verantwoordelijk voor bijna elke oorlog in de afgelopen 40 jaar (zie: lijst van 80). Alles voor hun persoonlijke New World Order. Een dictatuur over de gehele wereld. Een wereld zonder grenzen. Dan heb je ook geen ijzeren gordijn of mijnenvelden meer nodig langs de grenzen om ~~de slaven~~ het volk binnen te houden. Ze hebben hun mond vol over de schande van slavenhandel. Dat zeggen dan mensen in de kliek waar Epstein toe behoort. Ze hebben hem zelf vermoord in zijn cel in NY daags voordat hij zijn mond open zou doen over zijn vrienden. Zijn Deep State vrienden. Deze psychopaten hebben nu alles in handen, media, onderwijs, politieke partijen, VN, IPCC, WHO, Navo, rechterlijke macht, EU, Klimaat, Bilderberger conferentie, World Economic Forum, teveel om op te noemen.

Black Live Matters is opgericht vanuit Avaaz. Avaaz is een stichting van Soros waarin wereldwijd 1700 fulltimers aan het werk zijn. Avaaz heeft meer dan 30 miljoen actieve leden. BLM en ook de terroristische gelinkte organisatie “Black power” zijn uitwerpselen van Soros. Ze kopen en doneren letterlijk alles, van schoolboeken tot demonstraties tot wapens. Zelfs in Nederland zijn er journalisten die in het Caribisch gebied wonen in een villa, betaalt door Deep State. Op hun donatie-lijsten van de Rockefeller en Gates Foundations staan klinkende namen. Ik zal de namen niet noemen, kun je zelf opzoeken, maar het zijn media-giganten die wij bij naam allemaal kennen. Opvallend is ook dat ze nu zo zwaar vertegenwoordigd zijn met hun “donaties” in de farmaceutische industrie en biotech. Ze zaten er al in voordat iemand ooit van corona gehoord had. De plannen lagen in 2012 al klaar. De richtlijnen lagen toen al bij de ministeries. Deze industrie heeft 100miljarden al geïnvesteerd in corona. Dus corona zal nog wel even blijven. De media zorgt daar wel voor. Hun media inmiddels.

Prof. Dr. Bob de Wit legt werkt op Nyenrode als hoogleraar en adviseur voor de Nederlandse overheid. Op dit moment zien we overduidelijk dat de farmaceutische industrie de macht boven de staten uitvoert. Op YouTube “cafe weltschmerz” Prof Bob de Wit over de dreiging van de “New World Order”

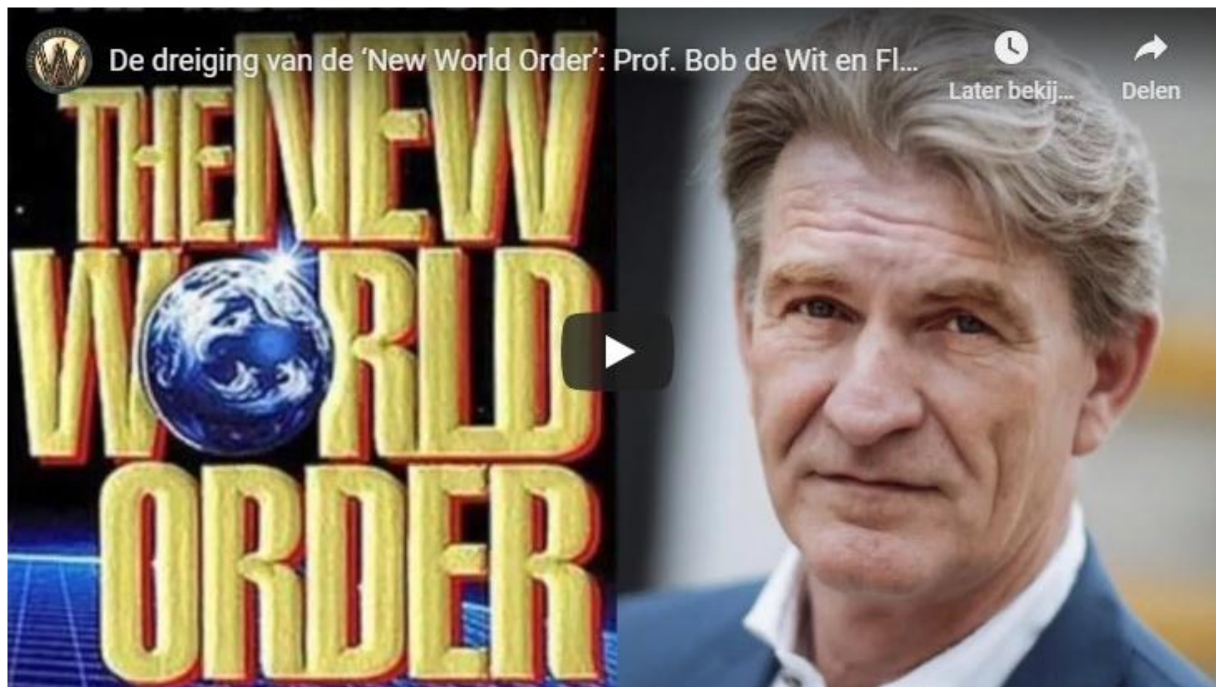

Schermafdruk: YouTube “cafe weltschmerz

Bron: blog.thesilvermountain.nl

2020

mRNA

Een Brief van 30 oktober 2020 aan Belgische en Europese politici door belgische arts dr. Hilde de Smet: Informatie over het RNA-coronavaccin.

mRNA-vaccins hebben rechtstreeks invloed op ons genetisch materiaal. Nooit eerder in de geschiedenis zijn dergelijke vaccins ontwikkeld of gebruikt . We weten niet wat de gevolgen op de lange termijn zullen zijn, maar we kunnen aannemen dat de genetische modificaties die door het vaccin worden veroorzaakt , worden doorgegeven aan onze nakomelingen, en aan alle toekomstige generaties.

BILL GATES BEWEERDE NIET DAT HET CORONAVACCIN JE DNA VOORGOED ZAL VERANDEREN

Bill Gates was de afgelopen maanden al eerder de spilfiguur in talloze complottheorieën. Zo zou hij volgens verschillende berichten verantwoordelijk zijn voor het coronavirus, of zou hij er op de een of andere manier een voordeel uit halen. De Gates Foundation heeft namelijk kapitaal ter beschikking gesteld om een vaccin te ontwikkelen tegen COVID-19. Ze communiceert daar ook over op haar website.

Op sociale media wordt dan weer verwezen naar een artikel van *Waking Times* getiteld "Bill Gates verklaart dat het coronavaccin gebaseerd zal zijn op onbetrouwbare experimentele technologie die je DNA voorgoed zal veranderen." Facebook had dat artikel zelf aangeduid als mogelijke desinformatie. De sociaalnetwerksite werkt namelijk samen met factcheckers om de verspreiding van valse informatie op het platform tegen te gaan. Het bericht blijft echter de ronde doen, ook in het Nederlandse taalgebied.

MRNA-VACCINS BREKEN OP NATUURLIJKE WIJZE AF NADAT ANTISTOFFEN ZIJN AANGEMAAKT

Het nieuwe coronavirus bevat het zogenaamde 'spike-eiwit'. In de genetische samenstelling van het virus zitten instructies om dat eiwit aan te maken. Die instructies zitten in een instructie-molecuul dat mRNA heet. Dat mRNA wordt gebruikt voor de ontwikkeling van een vaccin. Wanneer het mRNA-vaccin in ons lichaam wordt geïnjecteerd, dan instrueert het onze cellen om kopieën van dat 'spike-eiwit' te maken. Het lichaam maakt dan zelf een antistof aan die dat spike-eiwit en dus ook het coronavirus zal aanvallen. Het vaccin brengt dus alleen die ziektemakers aan waar het lichaam op reageert en het leert het immuunsysteem om antilichamen te produceren. Zo kan het virus later gemakkelijk worden aangevallen wanneer het lichaam het virus herkent.

Om het vaccin te maken wordt DNA omgezet in mRNA. Vandaar komt het idee dat het vaccin misschien ook in je eigen lichaam DNA zou beschadigen, maar dat klopt niet. Het wetenschappelijke tijdschrift *Frontiers in Immunology* analyseerde nieuwe studies die aantonen dat mRNA zich niet kan integreren in het gastheergenoom, in je DNA dus, maar op een natuurlijke wijze zal worden afgebroken. De bewering dat mRNA-vaccins het menselijke DNA zouden kunnen veranderen is daarom fout.

ELK MOGELIJK VACCIN ZAL EEN STRENGE TESPERIODE ONDERGAAN

De Waking Times beweert dat het nieuwe mRNA-vaccin niet op grote schaal zal getest worden. De Amerikaanse website waarschuwde haar lezers daarbij dat ze als proefkonijn zullen worden ingezet in "het grootste wereldgezondheidsexperiment". Maar dat is niet wat Bill Gates heeft gezegd.

Bill Gates schrijft in zijn blogpost van 30 april dat vaccins een verkorte, maar strenge testperiode zullen ondergaan. Zo verwacht het *New England Journal of Medicine* dat ze de gebruikelijke periode

van 5 jaar om een vaccin te testen kunnen inkorten tot 3 korte tests over 18 maanden. Gates schrijft later in zijn artikel dat het van groot belang is dat “erop wordt toegezien dat er goed bewijsmateriaal bestaat uit de medische wetenschap om aan te tonen dat het vaccin volkomen veilig is om te gebruiken.”

Testen voor het mRNA-vaccin zullen in ieder geval worden uitgevoerd op kleine groepen alvorens het over de hele wereld te verspreiden. De eerste ronde van de klinische testen van een mRNA-vaccin begon reeds op 16 mei. De doseerproef telt slechts 105 proefpersonen en zal naar verwachting minstens een jaar duren.

HET IS NOG NIET GEWETEN HOE EEN VACCIN TEGEN COVID-19 ER ZAL UITZIEN

Bill Gates maakt verder in zijn eigen blogpost duidelijk dat het lang niet zeker is dat het mRNA-vaccin het vaccin zal worden dat wereldwijd zal worden gebruikt. Wetenschappers doen namelijk niet alleen een beroep op de methode via mRNA om vaccins te ontwikkelen. Gates schrijft dat er al sinds 9 april 115 verschillende kandidaat-vaccins in ontwikkeling zijn tegen het virus. Die andere vaccins, het gaat dan om RNA- en DNA-vaccins, zijn eigenlijk gemakkelijker om te produceren en worden momenteel al getest, maar “ook al blijven RNA-vaccins goede resultaten boeken, toch moeten we blijven uitkijken naar andere mogelijkheden”, aldus Gates. En die andere mogelijkheid blijft dus een mRNA-vaccin.

CONCLUSIE

Er is geen bewijs dat mRNA-vaccins het DNA zouden kunnen veranderen. Uit de meest recente onderzoeken blijkt dat de vaccins, die nu worden getest voor COVID-19, op een natuurlijke wijze afbreken en het DNA van de mens dus niet veranderen. Verder heeft Gates nooit gezegd dat het eerste goedgekeurde coronavaccin zal gebaseerd zijn op experimentele technologie die niet zal worden getest voor het op de markt komt. Hij stelde wel dat “we nog niet weten hoe het coronavaccin er uit zal zien.” Verschillende vaccins worden momenteel uitvoerig getest. De testperiodes worden ingekort, maar zullen toch nog zeker een jaar duren.

Bron: Factcheck Vlaanderen

Desinformatie en onafhankelijke wetenschap

Desinformatie over het coronavirus bloeit. Het is belangrijk dat u alleen bijgewerkte informatie krijgt van gezaghebbende bronnen,(Europese Commissie).

IFUD of Human Rights commentaar:

Het is zeer belangrijk toegang te hebben over informatie en bronnen van ook niet-gezaghebbende bronnen voor de uitoefening van onafhankelijke wetenschap en journalistiek. Dit voorkomt ‘n eenzijdig beeld -dat wat belangrijk wordt geacht wel door de gezaghebbende instantie kan wel hun waarheid zijn- maar de agenda en context is ook belangrijk. Anders zou het niet meer toegestaan zijn om kritiek te voeren op de gezaghebbende instanties.

Bestrijding desinformatie

Desinformatie over het coronavirus bloeit. Het is belangrijk dat u alleen bijgewerkte informatie krijgt van gezaghebbende bronnen.

We raden u aan het advies van uw volksgezondheidsinstanties en de websites van relevante EU- en internationale organisaties op te volgen: ECDC en WHO . U kunt ook helpen door geen niet-geverifieerde informatie uit dubieuze bronnen te delen.

De strijd tegen desinformatie is een gezamenlijke inspanning van alle Europese instellingen. De EU werkt nauw samen met onlineplatforms om hen aan te moedigen gezaghebbende bronnen te promoten, inhoud te degraderen die op feiten is gecontroleerd als vals of misleidend, en illegale inhoud of inhoud die lichamelijk letsel kan veroorzaken, te verwijderen.

Al onze inspanningen om desinformatie, desinformatie en buitenlandse inmenging te bestrijden, zijn opgevoerd en uiteengezet in een gezamenlijke mededeling van de Commissie en de hoge vertegenwoordiger.

De strijd tegen verkeerde informatie en desinformatie over het coronavirus redt levens. De Europese Commissie zet alle beschikbare instrumenten in en financiert onderzoek om te helpen bij de strijd.

Bron: Europese Commissie

ec.europa.eu

Desinformatie over het coronavirus aanpakken

PAGINA-INHOUD

De feiten juist krijgen

De pandemie van het coronavirus ging gepaard met een enorme golf van valse en misleidende informatie, pogingen van buitenlandse actoren om binnenlandse debatten in de EU te beïnvloeden, voortplanting op de vruchtbare grond van de meest elementaire angsten van mensen en de snel veranderende nieuwscyclus. Misleidende gezondheidsinformatie, gevaarlijke hoaxes met valse claims, samenzweringstheorieën en consumentenfraude brengen de volksgezondheid in gevaar.

De Europese Unie en haar lidstaten zijn vastbesloten de inspanningen van actoren die de crisis proberen uit te buiten en het leven van de burgers in gevaar brengen, of die propaganda of haat verspreiden, tegen te gaan. Voortbouwend op het actieplan tegen desinformatie van 2018 , vraagt dit om meer gecoördineerde actie, in overeenstemming met onze democratische waarden.

In een gezamenlijke mededeling stellen de Europese Commissie en de hoge vertegenwoordiger concrete maatregelen voor voor een sterkere en veerkrachtiger EU. Ze zullen worden meegenomen in toekomstige werkzaamheden van de EU op het gebied van desinformatie, met name het **actieplan voor Europese democratie** en de **Digital Services Act** .

De crisis is een testcase geworden die laat zien hoe de EU en haar democratische samenlevingen omgaan met de uitdaging van desinformatie. Verschillende aspecten zijn essentieel voor een sterkere en veerkrachtigere EU.

Begrijpen

Valse of misleidende informatie over het coronavirus kan de maatschappelijke cohesie schaden, maar is vooral een bedreiging voor de volksgezondheid.

Valse of misleidende verhalen komen in verschillende vormen die **verschillende reacties vereisen.**

- inhoud is misschien niet illegaal zoals gedefinieerd door de wet, maar toch schadelijk
- het kan variëren van desinformatie (gedefinieerd als opzettelijk) tot desinformatie
- het kan misleidende gezondheidsinformatie, consumentenfraude, cybercriminaliteit, illegale haatzaaiende uitlatingen en gerichte beïnvloeding door buitenlandse actoren omvatten.
- de motivatie erachter kan variëren van economisch gewin (online oplichting) dat schade aan het publiek toebrengt tot politieke doeleinden
- buitenlandse actoren en bepaalde derde landen, met name Rusland en China, hebben deelgenomen aan gerichte beïnvloedingsoperaties en desinformatiecampagnes in de EU, haar buurlanden en wereldwijd.

De Commissie en de Europese Dienst voor extern optreden (EDEO) zullen valse of misleidende verhalen blijven volgen en de operaties van buitenlandse actoren beïnvloeden.

Voorbeelden van desinformatie

Valse claims als 'bleekmiddel of pure alcohol drinken kan de coronavirusinfecties genezen': integendeel, bleekwater of pure alcohol drinken kan erg schadelijk zijn. **Het Belgische Antigifcentrum heeft een toename van 15% geregistreerd in het aantal bleekgerelateerde incidenten.**

Samenzweringstheorieën, zoals de bewering dat coronavirus 'een infectie is die wordt veroorzaakt door de elite van de wereld om de bevolkingsgroei te verminderen'. Het wetenschappelijke bewijs is duidelijk: het virus komt uit een familie van virussen die afkomstig zijn van dieren, waaronder ook andere virussen zoals SARS en MERS.

Beweert dat '5G-installaties het virus zouden verspreiden'. Deze theorieën hadden geen specifieke onderbouwing en leidden tot aanvallen op masten.

Communiceren

Europeanen moeten toegang hebben tot verifieerbare gezaghebbende gezondheidsinformatie. De EU deelt informatie uit officiële en andere verifieerbare bronnen met burgers en werkt samen met internationale partners.

De Commissie en de Europese Dienst voor extern optreden zullen verder investeren in hun strategische communicatiemogelijkheden.

De Commissie heeft een speciale website voor reactie op het coronavirus gelanceerd die realtime informatie biedt over het virus en de reactie van de EU. Een speciale sectie over desinformatie over het coronavirus bevat regelmatige weerleggingen - in alle EU-talen - van de meest prominente mythen over het coronavirus.

De Commissie promoot inhoud van de Wereldgezondheidsorganisatie, de nationale gezondheidsautoriteiten en het Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding

De EDEO heeft samen met de Commissie **strategische communicatie en publieksdiplomatie** ingezet - en zal deze verder versterken - **in de onmiddellijke omgeving van de EU en over de hele wereld.**

De **vertegenwoordigingen van de** Commissie **in de lidstaten** zullen op feiten gebaseerde informatie op maat van de plaatselijke situatie blijven bevorderen.

Samenwerken

De Europese Commissie werkt samen met haar partners over de hele wereld en binnen de EU

Door gebruik te maken van gevestigde kanalen zoals het Rapid Alert System . Er zal een speciale sectie worden gecreëerd om het delen van coronavirusgerelateerd communicatiemateriaal tussen EU-instellingen en lidstaten te vergemakkelijken. De Commissie zal de samenwerking met het Europees Parlement verder verdiepen.

Verbetering van de samenwerking **met internationale partners** , waaronder de WHO, het G7 Rapid Response Mechanism of de NAVO.

De EU zal ook meer steun en bijstand verlenen aan actoren uit het maatschappelijk middenveld en onafhankelijke media in **derde landen, ook in de nabuurschap.**

Samenwerking met platforms en het **netwerk voor** samenwerking op het gebied van **consumentenbescherming** door te dure, ondoelmatige of potentieel gevaarlijke producten te screenen en te verwijderen.

Transparantie

Code of Practice on Disinformation

The Commission has closely monitored the actions of online platforms under the Code of Practice on Disinformation - the self-regulatory commitment of online platforms, leading social networks, advertisers and the advertising industry to address the spread of online disinformation and fake news. The signatories of the code are encouraged to report monthly on their actions to fight coronavirus-related disinformation.

On 10 September, the Commission presented the assessment of the implementation and effectiveness of the Code of Practice on Disinformation and the first baseline reports on the actions taken by the Code signatories to fight false and misleading coronavirus-related information. The assessment shows that the Code of Practice has proven to be a valuable instrument. However, it also highlights shortcomings, mainly in terms of appropriate monitoring, clearer procedures, and more precise and comprehensive commitments.

On 10 June, the Commission also highlighted important actions to tackle COVID-19 disinformation and set up a Monitoring Programme on the actions that platforms signatories of the Code are taking to limit the spread of COVID-19 disinformation.

The first set of baseline reports showed that the platforms signatories have stepped up their efforts in combating disinformation, in terms of promoting authoritative sources of information, deploying new tools and services to facilitate access to reliable content, and actions against false and misleading content.

The second set of baseline reports published on 7 October showed that platforms kept increasing the visibility of authoritative information sources. According to the third round of baseline reports, platforms signatories continue to demote and remove content violating their updated terms of services and block or remove advertising that exploits the crisis. Still, more complete, targeted and detailed quantitative data must be provided.

The third set of reports published on 6 November gives a good overview of actions taken by the online platforms during the month of September, and demonstrates their willingness to provide increased transparency around their policies on coronavirus-related disinformation. However, the reporting still lacks appropriate granularity in data, including on the impact of their policies, to ensure sufficient transparency and public accountability and enable consistent monitoring.

The Commission will continue to deliver on its comprehensive approach towards tackling mis- and disinformation through the European Democracy Action Plan and the Digital Services Act package which will be out forward before the end of 2020.

Fact-checking

The EU has stepped up its efforts to support European fact-checkers and researchers on disinformation. The newly established European Digital Media Observatory will contribute to a deeper understanding of disinformation- relevant actors, vectors, tools, methods, dissemination dynamics, prioritised targets and the impact on the society. The European Digital Media Observatory aims to become the European hub to fight online disinformation. Other examples of EU-funded projects addressing disinformation are PROVENANCE , SocialTruth , EUNOMIA and WeVerify .

Results of working with platforms

The first baseline reports

- Google Search has given prominence to articles published by EU fact-checking organisations, which generated over 155 million impressions over the first half of 2020.
- Facebook and Instagram COVID-19 “Information Center” directed over 2 billion people globally to resources from the WHO and other health authorities.
- Over 160 million people have visited the Twitter's COVID-19 curated pages, over 2 billion times. Such pages bring together the latest Tweets from a number of authoritative and trustworthy government, media and civil society sources in local languages.
- YouTube has displayed information panels linking to global and locally-relevant health officials on its homepage, and in panels that appear on videos and searches about COVID-19. Overall, these panels have served over 300 billion impressions around the world
- The TikTok informational page on COVID-19 has been visited over 52 million times across their five major European markets (UK, Germany, France, Italy and Spain).

Second set of reports

- From January to August 2020, Google blocked or removed over 82.5 million COVID-19 related ads, suspended more than 1.300 accounts from EU-based advertisers.
- From 1 to 31 August 2020, over 4 million EU users visited sources of authority on COVID-19 identified by search queries on Microsoft's Bing. In addition, Microsoft Advertising prevented 1.165.481 ad submissions related to COVID-19 from being displayed to users in European markets.
- Facebook and Instagram reported that more than 13 million EU users visited their COVID-19 “Information Center” in July and 14 million EU users in August. Facebook also displayed misinformation warning screens associated with COVID-19 related fact-checks on over 4.1 million pieces of content in the EU in July and 4.6 million in August.
- Twitter reported that it estimated that 80% of the violating content was detected by their automated systems. During the same period, some 2.5 million accounts challenged under Twitter's COVID-19 guidance.
- In July and August, TikTok applied a COVID-19 sticker to more than 86.000 videos across its four major European markets (Germany, France, Italy and Spain).

Third set of reports

- Health content from EU governments and public authorities supported by Google's ad grants generated 269 million impressions and 46 million clicks as of September 2020.
- In September, Microsoft prevented more than 2 million advertiser submissions trying to exploit users in European markets. Bing had almost 3.5 million visitors from EU countries whose COVID-19 related search queries presented them with authoritative information from trustworthy sources.
- Facebook and Instagram reported on their expanded their fact-checking network, which now includes 37 fact-checking partners in the EU and greater Europe, covering 26 languages. Based on their work, Facebook and Instagram displayed misinformation warning screens associated with COVID-19 related fact-checks on over 4.4 million pieces of content in EU Member States in September.
- Twitter reported that, from 1 September 2020 to 30 September 2020, 1.263 Promoted Tweets violated the platform's COVID-19 policies. About 93% of the violating content was detected by automated systems, with approximately 7% brought into human review and rejected for policy violations.
- Overall, TikTok has tagged over 7 million videos with words, hashtags or music related to COVID-19, attaching a ‘sticker’ with the message ‘Learn the facts about Covid-19” that redirects users to trusted, verifiable information sources

Fourth set of reports

- Google blocked or removed over 2.3 million coronavirus-related ads - including Shopping ads - from EU-based advertisers.
  Google expanded YouTube's COVID-19 medical misinformation policy to include potential vaccine claims that contradict expert consensus from local health authorities or the WHO.
- Facebook reported that its COVID-19 Information Center had been visited by 14 million people in the EU during October. The company removed over 28.000 pieces of COVID-19 related content from Facebook and Instagram.
  Facebook has updated their ad policies to reject ads that discourage people from getting vaccines, and it is working to amplify the voices of public health partners by working with them on campaigns to increase immunisation rates.
- Twitter engaged with governments, civil society organisations and experts from health and research institutions across the EU to prepare to counter COVID-19 vaccine misinformation. Twitter introduced a prompt regarding more information about vaccines in Belgium, France, and Norway; such prompts have now been rolled out in partnership with national or federal public health agencies or the WHO in a total of 37 countries and 15 different languages.
- Microsoft prevented more than 1.4 million advertiser submissions directly related to COVID-19 in the EU, which could be perceived as deceptive, fraudulent or harmful to site visitors. Microsoft reports that a person entering a vaccine-related search query on Bing is presented with reliable COVID-19 vaccine-related information, news, and authoritative sources. It has update its policies on misleading content and prohibits advertising that exploits the COVID-19 crisis.
- TikTok tagged 81.385 videos across its four major European markets (Germany, France, Italy and Spain), attaching a sticker with the message ‘Learn the facts about Covid-19’ and directing users to trusted, verifiable information sources.
  TikTok announced Project Halo, an initiative of the UN and the Vaccine Confidence Project to engage millions of people around the world in the story of the international effort to find safe and effective

vaccines against COVID-19. Using the hashtag #TeamHalo, a group of scientists and clinicians tell stories about their daily work. This community so far has created over 100 videos with over 2 million views and 4000 videos shared globally.

Tackling online consumer scams

The Commission works with online platforms participating in the structured dialogue on tackling online consumer scams related to the coronavirus pandemic, together with consumer protection authorities. The Commission and the Consumer Protection Cooperation Network are in regularly contact with the 11 major online platforms: Allegro, Amazon, Alibaba/AliExpress, CDiscount, Ebay, Facebook, Google, Microsoft/Bing, Rakuten, Verizon Media/Yahoo and Wish to discuss new trends and business practices linked to the pandemic. As a result, the online platforms have reported the removal of hundreds of millions of illegal offers and advertisements and confirmed a steady decline in new coronavirus-related listings.

Ensuring freedom of expression and pluralistic democratic debate

The EU's approach to fight disinformation is based on respect for fundamental rights. The coronavirus cannot be used as a pretext to undermine freedom of expression, reduce the accountability of public authorities or unduly limit access to information and transparency. The crisis has demonstrated the essential role of journalists who provide citizens with reliable, fact-checked information, that contributing to saving lives.

The Commission has been closely **monitoring the impact of emergency measures taken by Member States** on EU law and values and will continue to do so **until all measures are phased out.**

The Commission calls on Member States to intensity efforts to ensure that journalists can work safely, in the right conditions, and **make the most of the EU's coronavirus economic response and recovery package** to support media while respecting their independence.

The **EU will further enhance support** to civil society, independent media and journalists around the world and step up actions to increase protection of freedom of expression and a safer media environment.

Empowering citizens, raising citizens awareness and increasing societal resilience

The EU needs to empower citizens, raise awareness and increase societal resilience.

The EU will share best practices on **resilience-building measures** in the coronavirus context.

The Commission will support and promote **media literacy** projects, critical thinking and digital skills, as well as civil society organisations. It will **strengthen coordination** among institutions, networks and Member States to share awareness-raising material and best practices. The Commission will pay particular attention to **vulnerable groups**, in particular children and young people, who face a higher risk of being misled.

Latest

PRESS RELEASE | 10 June 2020

Coronavirus: EU strengthens action to tackle disinformation

More news >

Follow the latest progress and get involved.

#EUvsDisinfo

Other social networks

Documents

Joint Communication – Tackling COVID-19 disinformation: getting the facts right

10 June 2020

English

Download

Available languages (22)

Factsheet: fighting coronavirus disinformation

English (167.6 KB - PDF)

Downloaden

Het recht op wetenschap

[vertaling vanuit Engels]

Het "recht om te profiteren van vooruitgang in wetenschap en technologie" (beter bekend als "het recht op wetenschap") is een van de eerste internationaal erkende mensenrechten. De oorsprong ervan is terug te voeren tot de jaren onmiddellijk na het einde van de Tweede Wereldoorlog, en in het bijzonder tot de goedkeuring van de Amerikaanse verklaring van rechten en plichten van de mens (april 1948): 'Iedereen heeft het recht om deel te nemen aan de culturele het leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te nemen aan de voordelen die voortvloeien uit intellectuele vooruitgang, vooral wetenschappelijke ontdekkingen ”. Het "recht op wetenschap" werd opnieuw geformuleerd en opgenomen in artikel 27.1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens ("Iedereen heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om te delen in wetenschappelijke vooruitgang en de voordelen daarvan). ”),
Het recht vond zijn huidige, meest gebruikelijke formulering in artikel 15.1.b van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, waarin staat dat: “De staten die partij zijn bij dit verdrag erkennen het recht van een ieder: b. Om te genieten van de voordelen van wetenschappelijke vooruitgang en de toepassingen ervan ”. Artikel 15.1.b van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten werd vervolgens bijna letterlijk overgenomen in het Protocol van San Salvador bij het Amerikaanse Verdrag inzake de Rechten van de Mens (Art. 14.1.b), het Herziene Arabische Handvest voor de Rechten van de Mens (Art. 42) en de ASEAN-mensenrechtenverklaring (art. 32).
Het "recht op wetenschap" werd niet alleen in internationale juridische instrumenten gepropageerd. Tegenwoordig bevat een grote meerderheid van de wereldgrondwetten een of meer van de vier componenten van het recht op wetenschap: i) het genieten van de voordelen van wetenschappelijke vooruitgang, ii) de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek; iii) de bescherming tegen nadelige effecten van de wetenschap, en iv) de plicht om wetenschappelijke en technologische vooruitgang te bevorderen.
In een recente studie die we hebben uitgevoerd van de 202 momenteel van kracht zijnde grondwetten die door het Constitute Project zijn verzameld , ontdekten we dat 141 enkele componenten van het recht op wetenschap noemen. Daarvan bevatten er 27 een taal die bijna woordelijk artikel 15.1.b van het Verdrag herhaalt, waar het het "recht om deel te nemen en te genieten van de voordelen van wetenschappelijke vooruitgang en de toepassingen ervan" erkent. Vijftig beschermen de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek, een van de componenten van het recht op wetenschap. De eerste nationale grondwet die dit deed, was de grondwet van 1849 van het Duitse rijk (ook bekend als de grondwet van Frankfurt of de grondwet van de St. Paul's Church). Artikel VI, paragraaf 152, verklaarde dat "wetenschap en onderwijs gratis zijn" (*Die Wissenschaft und Lehre ist frei*).
Ten slotte verkondigen meer dan een dozijn grondwetten het belang van wetenschap en technologie en verplichten zij de staat om onderzoek in wetenschap en technologie te steunen. Twee van hen

stelden zelfs een streefcijfer voor uitgaven voor Onderzoek en Ontwikkeling vast. Artikel 164 van de Taiwanese grondwet vereist dat de uitgaven voor "educatieve programma's, wetenschappelijke studies en culturele diensten" ten minste 15% uitmaken van de totale uitgaven op de begroting van de centrale regering. Artikel 23 van de Egyptische grondwet eist een investering in wetenschappelijk onderzoek van maar liefst 1% van het BBP.

De wijdverbreide opname van het recht op wetenschap en / of de componenten ervan in nationale grondwetten is om verschillende redenen opmerkelijk. Ten eerste is het, als een kwestie van internationaal recht, een belangrijke staatspraktijk die suggereert dat het recht op wetenschap mogelijk verworven is, of op weg is om de gewoonterechtelijke status van internationaal recht te verwerven. Ten tweede, als een kwestie van nationaal recht, verankert de vermelding in de grondwet het recht op wetenschap in het nationale rechtssysteem en plaatst het het op de top van de rechtsbronnen. Het stelt binnenlandse actoren ook in staat om het voor nationale rechtbanken in te roepen, wat de ontwikkeling ervan verder bevordert. Terwijl we werken aan de volledige verwezenlijking van het recht op wetenschap, is het belangrijk om te onthouden dat het niet alleen bestaat op internationaal niveau, maar ook op nationaal niveau, waardoor er meerdere wegen zijn voor advocaten en burgers om het in te roepen.

vrijheid van godsdienst of levensovertuiging

Naar de kerk, moskee, synagoge of ander gebedshuis

U mag naar de kerk, moskee, synagoge of ander gebedshuis als u een vaste zitplaats heeft. Bent u 18 jaar of ouder? Dan moet u 1,5 meter afstand houden tot mensen die niet uw huisgenoten zijn.

Corona en vrijheid van godsdienst of levensovertuiging

Mensen die samenkomen voor hun geloof of levensovertuiging zijn uitgezonderd van de maatregelen voor samenkomsten. Dit betekent dat er geen regels zijn voor het maximaal aantal personen in een kerk, moskee, synagoge of ander gebedshuis. Ook is er geen verbod op zingen.

Wel is er regelmatig overleg met de verschillende koepels van geloofsgemeenschappen in Nederland. Zij maken afspraken over maatregelen in de kerk, moskee, synagoge of een ander gebedshuis om verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Deze vrijwillige afspraken staan in het communiqué 'Behoedzaam vieren van geloof'.

Adviezen voor religieuze of levensbeschouwelijke samenkomsten

De aangesloten organisaties bij het communiqué 'Behoedzaam vieren van geloof' geven adviezen om verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Deze adviezen zijn:

- Beperk het aantal personen bij samenkomsten (in kerken, moskeeën, synagogen en andere gebedshuizen) zoveel mogelijk tot maximaal 30 personen. Betrokkenen bij de dienst, zoals een priester of imam tellen niet mee.
- Organiseer de diensten zoveel mogelijk digitaal.
- Doe niet aan samenzang en draag een mondkapje.
- Valt u onder een risicogroep? Dan krijgt u het advies extra voorzichtig te zijn.

Bekijk ook:

- De regels voor zingen en zangkoren
- Basisregels voor iedereen
- Andere veelgestelde vragen over het dagelijks leven
- Actuele nieuwsberichten over het coronavirus

Heeft deze informatie u geholpen?

Ja Nee

Verantwoordelijk

> Ministerie van Justitie en Veiligheid

Negeren tegenstander in en door de politiek

Een persoon, stichting of wetenschapper wordt buitengesloten door de gevestigde orde van politiek, of zelfs totaal genegeerd, dwz elke samenwerking te weigeren. Terwijl het democratisch gezien passend is om die persoon erbij te betrekken. De wetenschappelijke term voor deze vorm van uitsluiting is “ostracisme”,(Dr. Marco van Bommel, Open Universiteit, ou.nl).
Bij de strategie ‘negeren’ gaat het om het doodzwijgen en negeren van een tegenstander. De gedachte achter deze strategie is dat elke aandacht voor een partij of persoon te veel is, dat elke publiciteit voor die andersdenkende moet worden voorkomen en dat die partij of persoon geen podium mag worden geboden om zijn ideeën te verspreiden. En de hoop bestaat dat het negeren van de tegenstander ertoe zal leiden dat ‘het’ vanzelf wel zal overgaan. Bij de strategie ‘isoleren’ gaat het om actief optreden, waarbij geprobeerd wordt de invloed van de tegenstander te beperken. Een eerste optie is het cordon sanitaire; dat is erop gericht (politici) als Baudet en Wilders te beperken, maar ook wetenschappers en klokkenluiders,(J. deVetten, Universtiteit Leiden).

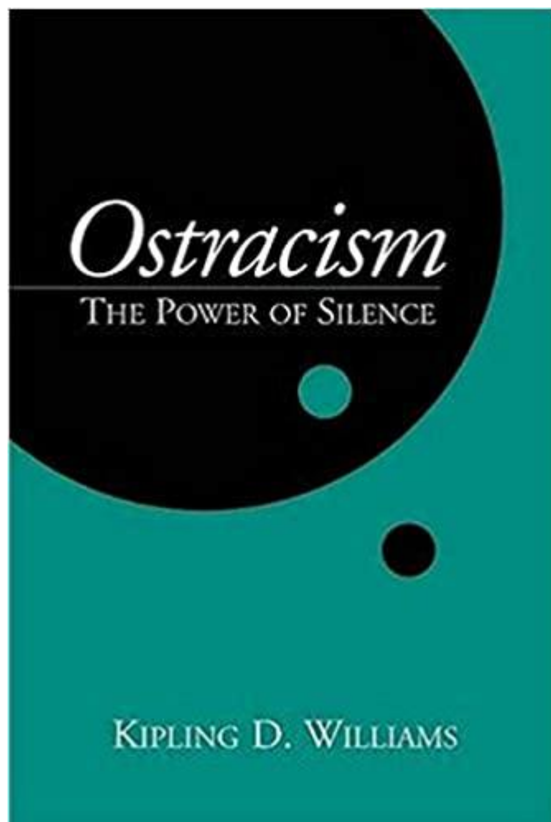

Taal: Engels
Bindwijze: Paperback
Druk : New title
Verschijningsdatum:2002
Aantal pagina's: 282 pagina's

Auteur: Kipling D. Williams
Uitgever: Guilford Publications
EAN: 9781572308312

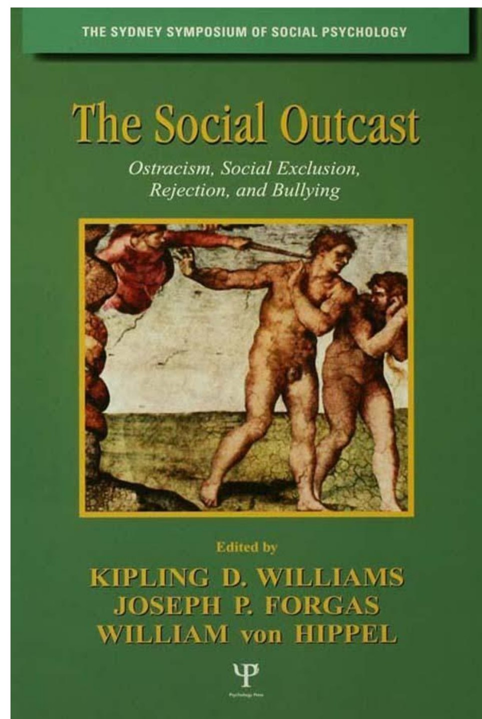

Taal: Engels

Bindwijze: Paperback

Verschijningsdatum: 2015

Druk: 1

Aantal pagina's: 366 pagina's

Auteur: Kipling D. Williams

Redacteur: Kipling D. Williams

Co-redacteur: Joseph P. Forgas

Uitgever: Taylor & Francis Ltd

EAN: 9781138006133

Waarom steunt Nederland mensenrechtenverdedigers?
Dat doet de nederlandse staat over de rug van buitenlandse mensenrechtenverdedigers om daar politiek profijt uit te halen. Het gehele mensenrechtensysteem van Nederland is opgezet als een politiek-model voor politieke doeleinden.

Mensenrechtenverdedigers

Mensenrechtenverdedigers zijn personen of organisaties die zich inzetten voor vrije samenlevingen en de bescherming van mensenrechten.

Met hun werk promoten en verdedigen mensenrechtenverdedigers wereldwijd de mensenrechten en fundamentele vrijheden. Ze doen hun werk vaak in moeilijke omstandigheden. Zo hebben ze te maken met ernstige bedreigingen, arrestaties en geweld door overheden of door anderen.

Aandachtspunten Nederlandse hulp aan mensenrechtenverdedigers

De Nederlandse overheid helpt mensenrechtenverdedigers, zodat zij hun werk goed en veilig kunnen doen. Nederland richt zich hierbij op 3 aandachtspunten:

- Veiligheid.
  Ernstig bedreigde mensenrechtenverdedigers kunnen via Shelter City 3 maanden in Nederland of een andere veilige plek verblijven. Daarna keren ze met nieuwe energie, kennis en contacten weer terug naar eigen land. Zo krijgen mensenrechtenverdedigers de mogelijkheid om veilig op adem te komen. En hun netwerk van maatschappelijke organisaties en politieke contacten te vergroten.
- Capaciteitsopbouw.
  Nederland helpt mensenrechtenverdedigers en maatschappelijke organisaties de impact van hun boodschap of activiteiten te vergroten.
- Vernieuwing:
  Nederland ondersteunt individuen of organisaties die op creatieve, vernieuwende manier werken.

Nederland steunt mensenrechtenverdedigers wereldwijd

De Nederlandse overheid zet zich wereldwijd op verschillende manieren in om mensenrechtenverdedigers te steunen:

- Nederland zet de positie van mensenrechtenverdedigers hoog op de agenda bij internationale organisaties, zoals de:
  - Europese Unie (EU);
  - Verenigde Naties (VN);
  - Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE);
  - Raad van Europa (RvE).
- Nederlandse en andere ambassades van EU landen werken samen om mensenrechtenverdedigers te helpen. Bijvoorbeeld door ze op een ambassade een ontmoetingsplek te bieden. Of door rechtszaken tegen mensenrechtenverdedigers bij te wonen.
- Nederland geeft geld aan non-gouvernementele organisaties (ngo's) en mensenrechtenverdedigers. Deze steun gaat via het Mensenrechtenfonds. Met dit geld kunnen mensenrechtenverdedigers bijvoorbeeld leren om informatie op hun computer en telefoon te beveiligen.
- Elk jaar, op 10 december, staan Nederlandse ambassades wereldwijd stil bij de Internationale Dag van de Mensenrechten. Ambassades verbinden mensen, sectoren en organisaties met elkaar om te spreken over het belang van mensenrechten. Ambassades organiseren bijvoorbeeld discussies met mensenrechtenverdedigers en andere organisaties.
- Bijdragen aan het opzetten van opvang voor mensenrechtenverdedigers in een buurland. Zo worden mensenrechtenverdedigers tijdelijk regionaal opgevangen in Shelter City Tbilisi (in Georgië), Shelter City Dar es Salaam (in Tanzania) en Shelter City San José (in Costa Rica).
- Organiseren van de Mensenrechtentulp. Dit is een prijs voor een persoon of organisatie die de mensenrechten in de wereld bevordert en dit op een vernieuwende manier doet. De winnaar krijgt € 75.000 van de overheid om een nieuw project uit te voeren. Ook krijgt de winnaar € 25.000 om in overleg aan trainingen te besteden. Met dit geld kan hij of zij verder met zijn of haar werk en meer mensen helpen. Het geld komt uit het Mensenrechtenfonds.

State corporate crime

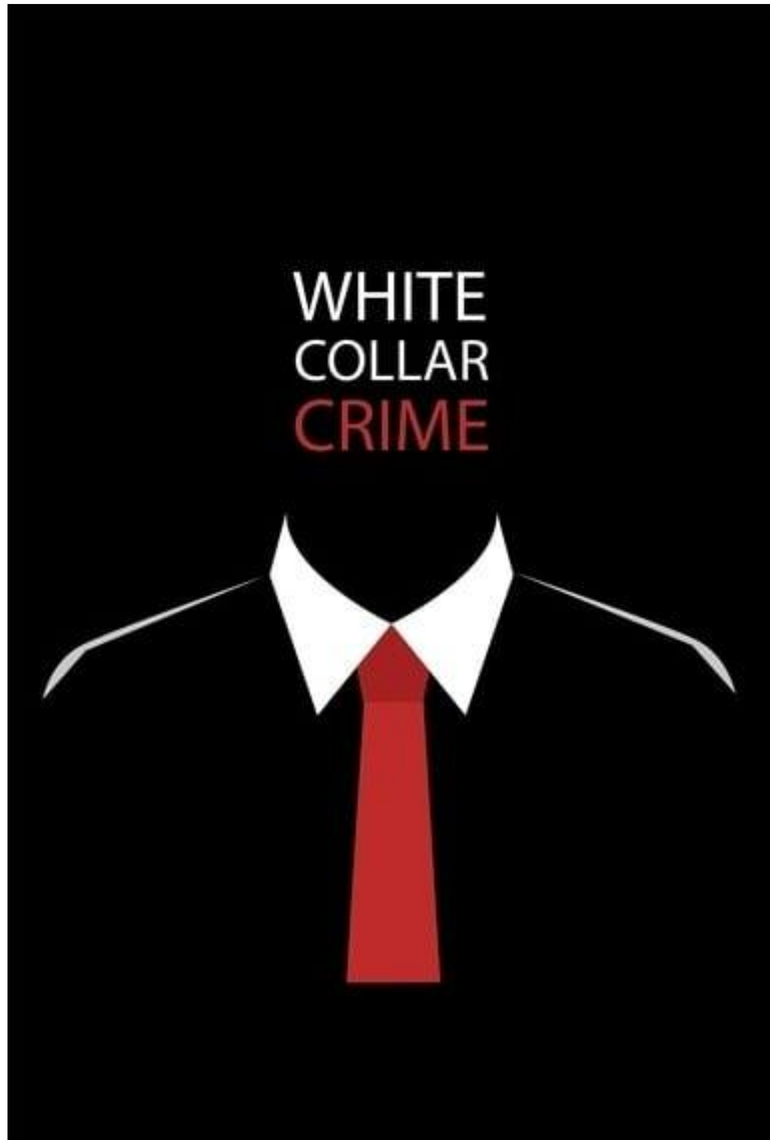

Systeem:
-top-down hiërarchie
-Orwelliaans propaganda systeem
-model-systeem (schaduwsystemen) schijndemocratie
-collusie
-cliëntelisme
-banencarrousel
-vriendjespolitiek
-zwijgcultuur
-angstdoctrines

Taktieken:
-afschilderen als onbelangrijk
-vertragingsmanoeuveres
-heimelijke manipulaties
-bannen en isoleren
-verdachtmaken en demoniseren
-elimineren
-beledigende etiketten
-oncontoleerbare beschuldigingen
-zwartmakerij
-bewust negeren van bewijsmateriaal
-verkeerd interpreteren van feiten
-bewust verdraaien van feiten
-nederlandse overheid houdt essentiële informatie achter.
-burgers kunnen hun recht niet krijgen tegen de nederlandse overheid.
-nederlandse overheid zet klokkenluiders in de kou.

BURGERS KRIJGEN TE MAKEN MET:
-door de overheid vooraf mooi voorspiegelen in folders en rapporten.
-intimidatie.
-chantage.
-geheel of gedeeltelijk stopzetten of verlagen uitkering.
-eenzijdige suggestieve mediaberichten.
-geraffineerde brieven en vertragingsacties.
-ontkenning.
-bagatelliserende opmerkingen.
-ambtelijke woordgoogelarij.
-ingewikkelde procedures.
-omgekochte klachtenbureaus.
-slopende eenzijdige rechtsgang.
-stilzwijgen.
-raken de meeste sociale contacten kwijt.
-echtscheidingen,huisuitzettingen,familiedodingen of zelfdodingen.

KLOKKENLUIDERS KRIJGEN TE MAKEN MET:
-machtsmisbruik door de overheid.
-belangenverstrengeling.
-intimidatie.
-insinuaties.
-frauduleus dossierbeheer.
-tot querulant en zielig bestempelen.
-moeilijk leven.
-in kwaad daglicht stellen.
-afschilderen als onbelangrijk
-vertragingsmanoeuveres
-heimelijke manipulaties
-bannen en isoleren
-ostracisme
-cordon sanitaire
-verdachtmaken en demoniseren
-elimineren
-beledigende etiketten

-oncontoleerbare beschuldigingen
-zwartmakerij
-bewust negeren van bewijsmateriaal
-verkeerd interpreteren van feiten
-bewust verdraaien van feiten
-suggereren van psychische problemen.
-geen toegang tot de rechter tegen de overheid.
-uitputten.
-verliezen hun baan.
-heimelijke manipulaties.
-bannen en isoleren.
-verdachtmaken en demoniseren.
-elimineren.

Open Letter by the Editor-in-Chief: Declaration of Academic Freedom (Scientific Human Rights)
*The Dutch Translation**

Declaratie van Academische Vrijheid

(Wetenschappelijke Mensenrechten)

Artikel 1: Preambule

Meer dan welke tijd dan ook in de geschiedenis van de mensheid weerspiegelt het begin van de 21^{e} eeuw de diepgaande betekenis van de rol van wetenschap en technologie in menselijke aangelegenheden.

Het krachtige doordringende karakter van de moderne wetenschap en technologie heeft de algemene opvatting doen ontstaan dat verdere hoofdontdekkingen in principe alleen gemaakt kunnen worden door grote onderzoeksgroepen die gesubsidieerd worden door de overheid of het bedrijfsleven en die de beschikking hebben over uitzonderlijk dure instrumentatie en geassisteerd worden door hordes ondersteunend personeel.

Deze algemene opvatting is echter van mythische aard en is in tegenspraak met hoe wetenschappelijke ontdekkingen werkelijk gedaan worden. Grote en kostbare technologische projecten, hoe complex ook, zijn slechts het resultaat van het toepassen van diepe wetenschappelijke inzichten van kleine groepen toegewijde onderzoekers of alleen werkende wetenschappers die vaak in een isolement werken. Een wetenschapper die alleen werkt is nu en in de toekomst, net als in het verleden, in staat om een ontdekking te doen die een substantiële invloed heeft op het lot van de mensheid en die het aangezicht van de hele planeet waar we zo onbetekenend op verblijven verandert.

Fundamentele ontdekkingen worden over het algemeen gedaan door individuen op ondergeschikte posities binnen overheidsinstellingen, onderzoeks- en opleidingsinstituten of commerciële ondernemingen. Onderzoekers worden maar al te vaak beperkt en onderdrukt door instituten en bedrijfsdirecteuren die met een andere agenda werken en vanuit persoonlijke belangen of in het belang van het instituut of het bedrijf of door grootheidswaanzin wetenschappelijke ontdekkingen en onderzoek proberen te controleren en/of toe te passen.

De annalen van de wetenschap zijn bezaaid met wetenschappelijke ontdekkingen die onderdrukt en bespot werden door de gevestigde orde, maar die in latere jaren bekendheid kregen en in het gelijk gesteld werden door de onverbiddelijke opmars van praktische noodzakelijkheid en intellectuele verlichting. Daarnaast zijn de wetenschappelijke annalen bevlekt en besmeurd door plagiaat en opzettelijk valse voorstellingen, daden begaan door mensen zonder scrupules, mensen die gemotiveerd werden door jaloezie en hebzucht. En zo is het nog steeds.

Het doel van deze declaratie is het ondersteunen en bevorderen van het grondbeginsel dat stelt dat wetenschappelijk onderzoek vrij moet zijn van verborgen en openlijk onderdrukkende invloeden van bureaucratische, politieke, religieuze en commerciële aard en dat wetenschappelijke creatie niet minder een mensenrecht is dan andere soortgelijke rechten en wanhopige ondernemingen zoals die voorgesteld zijn in internationale verdragen en het internationale recht.

Wetenschappers die deze declaratie ondersteunen behoren zich eraan houden als teken van solidariteit en betrokkenheid met de internationale wetenschapsgemeenschap en als waarborg voor de rechten van alle wereldburgers om naar vermogen individuele vaardigheden en aanleg te gebruiken voor ongeremde wetenschappelijke creatie, dit ter bevordering van de wetenschap en, naar hun uiterste vermogen als betamelijke burgers in een onbetamelijke wereld, voor de vooruitgang van de mensheid. Wetenschap en technologie zijn veel te lang dienaren van onderdrukking geweest.

Artikel 2: Wie is een wetenschapper

Een wetenschapper is ieder persoon die aan wetenschap doet. Ieder persoon die met een wetenschapper samenwerkt in het ontwikkelen, produceren en voorstellen van ideeën en data tijdens onderzoek of toepassing is ook een wetenschapper.

Artikel 3: Waar wordt er wetenschap geproduceerd

Wetenschappelijk onderzoek kan overal worden uitgevoerd, bijvoorbeeld op een werkplek, tijdens een formele educatiecursus, tijdens een gesponsord academisch programma, in groepen, of als individu die thuis onafhankelijk onderzoek doet.

Artikel 4: Vrijheid van keuze van onderzoeksthema

Veel wetenschappers die werken voor een hogere onderzoeksgraad of in andere onderzoeksprogramma's op academische instituten zoals universiteiten of hogescholen worden verhinderd om te werken aan een onderzoeksonderwerp naar eigen keuze door begeleidende academici en/of administra-

---

*Original text published in English: *Progress in Physics*, 2006, v. 1, 57–60. Online — http://www.geocities.com/ptep_online/.

Originele Engelse versie door Dmitri Rabounski, hoofdredacteur van het tijdschrift *Progress in Physics*. E-mail: rabounski@yahoo.com.

Vertaald door Eit Gaastra. E-mail: eitgaastra@freeler.nl.

tieve ambtenaren, niet vanwege het ontbreken van ondersteunende faciliteiten maar omdat de academische hiërarchie en/of andere ambtenaren doodeenvoudig de onderzoeksrichting niet goedkeuren als het voorgestelde onderzoek de potentie heeft om voor onrust te zorgen ten aanzien van heersende dogma's en favoriete theorieën, of als het voorgestelde onderzoek de subsidies van andere projecten in gevaar kan brengen. Het gezag van de orthodoxe meerderheid meent zeer vaak een onderzoeksproject te moeten torpederen zodat gezag en budgetten onaangetast blijven. Deze alledaagse praktijken zijn weloverwogen belemmeringen om vrije wetenschappelijke gedachten tegen te houden, ze zijn extreem onwetenschappelijk en crimineel. Ze mogen niet getolereerd worden.

Een wetenschapper die werkt voor een academisch instituut, autoriteit of instelling behoort volkomen vrij te zijn ten aanzien van de keuze van het onderzoeksonderwerp en mag enkel beperkt worden door de materiële ondersteuning en intellectuele vaardigheden die geboden worden door het opleidingsinstituut, de instelling of de autoriteit. Als de wetenschapper een onderzoek uitvoert als lid van een samenwerkende groep behoren de onderzoeksdirecteuren en teamleiders zich te beperken tot een adviserende en consulterende rol met betrekking tot de keuze van een relevant onderzoeksthema door een wetenschapper in de groep.

Artikel 5: Vrijheid van keuze van onderzoeksmethoden

Het gebeurt vaak dat er op een wetenschapper druk wordt uitgeoefend door administratief personeel of begeleidende academici met betrekking tot een onderzoeksprogramma dat in een academische omgeving wordt uitgevoerd. Deze druk wordt uitgeoefend om een wetenschapper er toe te dwingen om andere onderzoeksmethoden te gebruiken dan de wetenschapper heeft gekozen, dit vanwege geen andere reden dan persoonlijke voorkeur, vooroordeel, institutioneel beleid, redactionele voorschriften of verenigde autoriteit. Deze praktijk, die zeer wijdverbreid is, is een weloverwogen ontkenning van de vrijheid van gedachten en kan niet toegestaan worden.

Een non-commerciële of academische wetenschapper heeft het recht om een onderzoeksthema te ontwikkelen op elke redelijke manier en met alle redelijke middelen die hij als het meest effectief beschouwt. De uiteindelijke beslissing ten aanzien van hoe het onderzoek uitgevoerd zal worden behoort te worden gemaakt door de wetenschapper zelf.

Als een non-commerciële of academische wetenschapper werkt als lid van een samenwerkend non-commercieel of academisch team van wetenschappers behoren de projectleiders en onderzoeksdirecteuren enkel adviserende en consulterende rechten te hebben en behoren zij niet op een andere manier de onderzoeksmethoden of het onderzoeksthema van de wetenschapper in de groep te beïnvloeden, matigen of beperken.

Artikel 6: Vrijheid van samenwerking en deelname in een onderzoek

Er is een aanzienlijke hoeveelheid institutionele rivaliteit in de alledaagse praktijk van de moderne wetenschap die samengaat met gevallen van persoonlijke jaloezie en het ten koste van alles zorgen voor het behoud van reputaties, ongeacht het wetenschappelijke wezen. Dit heeft er vaak toe geleid dat wetenschappers belet werden de hulp in te roepen van competente collega's van rivaliserende instituten of anderen zonder enige binding met een academisch instituut. Ook deze praktijken zijn weloverwogen belemmeringen van wetenschappelijke vooruitgang.

Als een non-commerciële wetenschapper assistentie van een ander persoon nodig heeft en deze andere persoon stemt daarin toe dan heeft de wetenschapper de vrijheid om die persoon uit te nodigen om enige of alle mogelijke assistentie te verlenen mits de assistentie binnen het aan het onderzoek verbonden budget valt. Als de assistentie onafhankelijk is van budgetoverwegingen heeft de wetenschapper de vrijheid om de assisterende persoon naar eigen goeddunken in dienst te nemen, vrij van enige bemoeienis door welk ander persoon dan ook.

Artikel 7: Vrijheid van meningsverschil in wetenschappelijke discussies

Door heimelijke jaloezie en oude gevestigde belangen verafschuwt de moderne wetenschap openlijke discussie en verbant zij moedwillig wetenschappers die twijfelen aan de orthodoxe standpunten. Zeer vaak worden uitzonderlijk bekwame wetenschappers die op de tekortkomingen in de gangbare theorieën of interpretatie van data wijzen gelabeld als zonderlingen, zodat hun denkbeelden probleemloos genegeerd kunnen worden. Ze worden publiekelijk en privé bespot en het wordt hen systematisch belet om conferenties, seminaries en colloquia te bezoeken, zodat hun ideeën geen publiek kunnen vinden. Opzettelijke vervalsing van data en het verkeerd voorstellen van theorieën zijn nu veel gebruikte werktuigen van onscrupuleuzen in het onderdrukken van feiten, zowel technisch als historisch. Er hebben zich internationale commissies van wetenschappelijke onverlaten gevormd en deze commissies treden als gastheer op tijdens door henzelf in het leven geroepen internationale conferenties waar alleen hun volgelingen toegestaan wordt om lezingen te presenteren, ongeacht de kwaliteit van de inhoud. Deze commissies halen enorme sommen geld uit de publieke portemonnee om hun gesponsorde projecten te subsidiëren door hun toevlucht te nemen tot misleiding en leugens. Iedere op wetenschappelijke gronden berustende tegenwerping ten aanzien van hun voorstellen wordt op hun instigatie volledig doodgezwegen, zodat geld naar hun projecten kan blijven stromen en hun goedbetaalde banen gegarandeerd blijven. Opponerende wetenschappers zijn in

hun opdracht ontslagen; anderen is het belet om zekerheidbiedende academische aanstellingen te krijgen door een netwerk van corrupte medeplichtigen. In andere situaties zijn sommigen verdreven van een kandidatuur voor programma's voor een hogere graad, zoals promotie naar een doctortitel, omdat ze ideeën hebben geuit die de gangbare theorie zouden kunnen ondermijnen, hoe oud die orthodoxe theorie ook was. Het fundamentele feit dat geen wetenschappelijke theorie definitief noch onschendbaar is en daarom open staat voor discussie en her-evaluatie wordt door hen grondig genegeerd. Ook negeren ze het feit dat een fenomeen meerdere aannemelijke verklaringen kan hebben en brengen ze iedere verklaring die niet in overeenstemming is met de orthodoxe opinie kwaadaardig in diskrediet. Zonder aarzelen nemen ze hun toevlucht tot het gebruik van onwetenschappelijke argumenten om hun vooringenomen mening te rechtvaardigen.

Alle wetenschappers behoren vrij te zijn om over hun onderzoek en het onderzoek van anderen te discussiëren zonder angst om publiekelijk of privé zonder wezenlijke argumenten belachelijk gemaakt te worden of te worden beschuldigd, gekleineerd, betwist of anderszins in diskrediet gebracht te worden door ongefundeerde aantijgingen. Geen wetenschapper mag in een positie gebracht worden waar levensonderhoud of reputatie in gevaar zijn als gevolg van het uiten van een wetenschappelijke mening. Vrijheid van wetenschappelijke expressie behoort een uiterst hoog goed te zijn. Het gebruik van macht in het weerleggen van een wetenschappelijk argument is niet wetenschappelijk en behoort niet gebruikt te worden om te muilkorven, onderdrukken, intimideren, verbannen of anderszins een wetenschapper te dwingen of uit te sluiten. Opzettelijke onderdrukking van wetenschappelijke feiten of argumenten, zowel actief door daad als passief door weglaten, en opzettelijke vervalsing van data om een argument te ondersteunen of om een opponerende opvatting in diskrediet te brengen is wetenschappelijke fraude en dient beschouwd te worden als een wetenschappelijke misdaad. Grondbeginselen ten aanzien van bewijsmateriaal behoren iedere wetenschappelijke discussie te begeleiden, of het bewijsmateriaal nu experimenteel, theoretisch of een combinatie van die twee is.

Artikel 8: Vrijheid van publicatie van wetenschappelijke resultaten

Een betreurenswaardige censuur is nu de standaardpraktijk geworden bij redacties van de belangrijke wetenschapstijdschriften en elektronische archieven en hun bendes zogenaamde deskundige referees. De referees worden voor het grootste deel beschermd door anonimiteit zodat de auteur niet hun zogenaamde deskundigheid kan verifiëren. Stukken worden momenteel routinematig geweigerd als de auteur de dominante theorie en gangbare orthodoxie verwerpt of weerlegt. Veel stukken worden nu automatisch geweigerd omdat bij de referenties een wetenschapper staat die in ongenade is gevallen bij de redacteuren, referees of andere deskundige censoren, zonder dat men zich ook maar enigszins over de inhoud van het stuk bekommert. Er bestaat een zwarte lijst van wetenschappers die een afwijkende mening hebben en deze lijst gaat over en weer tussen participerende redacties. Dit alles draagt bij aan grove vooringenomenheid en een misdadige onderdrukking van vrije gedachten en dient veroordeeld te worden door de internationale wetenschapsgemeenschap.

Alle wetenschappers behoren het recht te hebben om hun wetenschappelijke onderzoeksresultaten geheel of gedeeltelijk te presenteren op relevante wetenschapconferenties en hetzelfde te publiceren in gedrukte wetenschapstijdschriften, elektronische archieven en welke andere media dan ook. Van geen enkele wetenschapper behoren stukken of verslagen die ter publicatie aangeboden worden aan wetenschapstijdschriften, elektronische archieven of andere media geweigerd te worden alleen maar omdat het werk de gangbare meerderheidsmening ter discussie stelt, in conflict is met de opvattingen van de redactie, de bases ondermijnt van andere in gang gezette of geplande onderzoeksprojecten van andere wetenschappers, of botst met een politiek dogma, religieus geloof of persoonlijke mening van een ander, en geen enkele wetenschapper behoort op een zwarte lijst te staan of anderszins gecensureerd te worden noch verhinderd te worden om tot publicatie te komen door welk ander persoon dan ook. Geen wetenschapper behoort door de belofte van een geschenk of andere vergoeding ter omkoping de publicatie van het werk van een andere wetenschapper te blokkeren, modificeren of anderszins met de publicatie van het werk te interfereren.

Artikel 9: Het co-auteurschap van wetenschappelijke artikelen

Het is een slecht verborgen gehouden geheim binnen wetenschappelijke kringen dat veel co-auteurs van onderzoeksartikelen eigenlijk weinig of niks van doen hebben met het onderzoek waarover gerapporteerd wordt. Veel supervisors van afstuderende studenten bijvoorbeeld zijn er niet afkerig van om hun namen op artikelen te zetten van personen die slechts nominaal onder hun supervisie werken. In veel van die gevallen heeft degene die het artikel schrijft een superieur begrip ten aanzien van de materie vergeleken met de supervisor. In andere situaties, ook nu weer met als doel algemene bekendheid, reputatie, geld, prestige en dergelijke, worden niet-participerende personen aan het artikel toegevoegd als co-auteur. De werkelijke auteurs van dergelijke artikelen kunnen hiertegen enkel protesteren in het besef dat ze het risico lopen om later hiervoor gestraft te worden of, naar gelang de omstandigheden, zelfs uitgesloten te worden van de kandidatuur voor een hogere onderzoeksgraad of van de onderzoeksgroep. Velen zijn feitelijk ver-

bannen onder dergelijke omstandigheden. Deze ontstellende praktijken kunnen niet getolereerd worden. Alleen de personen verantwoordelijk voor het onderzoek behoren als auteur geaccrediteerd te worden.

Geen wetenschapper behoort een ander persoon uit te nodigen om toegevoegd te worden en geen wetenschapper behoort het toe te staan dat zijn of haar naam toegevoegd wordt als co-auteur van een wetenschappelijk artikel als hij of zij niet significant heeft bijgedragen aan het onderzoek waarover gerapporteerd wordt in het artikel. Geen wetenschapper behoort het toe te staan dat hij of zij door een vertegenwoordiger van een academisch instituut, corporatie, overheidsinstelling of enig ander persoon als co-auteur toegevoegd wordt aan een artikel dat een onderzoek betreft waar hij of zij niet significant aan heeft bijgedragen, en geen wetenschapper behoort het toe te staan dat zijn of haar naam gebruikt wordt als co-auteur met als tegenprestatie welk geschenk of andere vergoeding ter omkoping dan ook. Geen persoon behoort een wetenschapper op wat voor manier dan ook ertoe te bewegen of proberen ertoe te bewegen om het toe te staan dat de naam van de wetenschapper toegevoegd wordt als co-auteur van een wetenschappelijk artikel dat een inhoud heeft waar hij of zij niet significant aan heeft bijgedragen.

Artikel 10: Onafhankelijkheid van affiliatie

Veel wetenschappers zijn nu in dienst met een korte termijn contract. Met de beëindiging van het dienstverband komt er ook een einde aan de academische affiliatie. Redacties voeren vaak het beleid dat personen zonder een academische of commerciële affiliatie niet gepubliceerd worden. Zonder affiliatie kan een wetenschapper van veel middelen niet gebruik maken en de mogelijkheden om lezingen te geven en artikelen te presenteren op conferenties worden er door beperkt. Dit is een verdorven praktijk die gestopt moet worden. Wetenschap herkent geen affiliatie.

Geen wetenschapper behoort belet te worden om artikelen te presenteren op conferenties, colloquia te geven op seminaries, te publiceren in welke media dan ook, toegang te krijgen tot academische bibliotheken of wetenschappelijke publicaties, wetenschappelijke bijeenkomsten bij te wonen of lezingen te geven, vanwege het niet geaffilieerd zijn met een academisch instituut, wetenschappelijk instituut, overheids- of bedrijfslaboratorium, of welke andere organisatie dan ook.

Artikel 11: Vrije toegang tot wetenschappelijke informatie

De meeste gespecialiseerde boeken over wetenschappelijke aangelegenheden en veel wetenschappelijke tijdschriften leveren weinig tot geen winst op zodat commerciële uitgevers niet bereid zijn ze te publiceren zonder een geldbijdrage van academische instituten, overheidsinstellingen, filantropische stichtingen en dergelijke. Onder zulke omstandigheden zouden commerciële uitgevers vrije toegang tot elektronische versies van de publicaties toe moeten staan en ernaar moeten streven de kosten van het gedrukte materiaal tot een minimum te beperken.

Alle wetenschappers behoren ernaar te streven dat hun onderzoeksartikelen gratis beschikbaar zijn voor de internationale wetenschapsgemeenschap of, als dat niet mogelijk is, beschikbaar zijn voor zo weinig mogelijk kosten. Alle wetenschappers zouden actief maatregelen moeten nemen om hun technische boeken verkrijgbaar te maken voor zo weinig mogelijk kosten, zodat de wetenschappelijke informatie beschikbaar kan zijn voor een bredere internationale wetenschapsgemeenschap.

Artikel 12: Ethische verantwoordelijkheid van wetenschappers

De geschiedenis toont ons dat wetenschappelijke ontdekkingen gebruikt worden voor zowel goed als kwaad en dat ze sommigen ten goede komen en anderen vernietigen. Omdat de vooruitgang van wetenschap en technologie niet kan stoppen zullen er bepaalde middelen moeten komen om kwaadaardige toepassingen te voorkomen. Enkel een democratisch gekozen regering die vrij is van religieuze, raciale en andere vooroordelen kan de beschaafde wereld waarborgen. Enkel democratisch gekozen regeringen, tribunalen en commissies kunnen het recht van vrije wetenschappelijke creatie waarborgen. Momenteel zijn er verscheidene ondemocratische staten en totalitaire regimes die actief onderzoek uitvoeren op het gebied van nucleaire fysica, chemie, virologie, genetische manipulatie, etc. om nucleaire, chemische en biologische wapens te produceren. Geen wetenschapper behoort vrijwillig samen te werken met ondemocratische staten of totalitaire regimes. Iedere wetenschapper die gedwongen wordt om te werken aan het ontwikkelen van wapens voor zulke staten behoort wegen en middelen te vinden om de vooruitgang van de onderzoeksprogramma's te vertragen en de wetenschappelijke output te beperken, zodat beschaving en democratie ten slotte kunnen zegevieren.

Alle wetenschappers dragen een morele verantwoordelijkheid voor hun wetenschappelijke creaties en ontdekkingen. Geen wetenschapper behoort zich vrijwillig bezig te houden met het ontwerpen of vervaardigen van wapens van welke soort dan ook voor ondemocratische staten of totalitaire regimes, of toestaan dat zijn of haar wetenschappelijke vaardigheden of kennis gebruikt wordt voor de ontwikkeling van wat dan ook dat de mensheid kan beschadigen. Een wetenschapper behoort te leven met het dictum dat iedere ondemocratische regering en iedere schending van de mensenrechten misdadig is.

28 maart 2006

UNITED NATIONS E
Economic and Social
Council
Distr.
GENERAL
E/C.12/GC/20
2 July 2009
Original: ENGLISH
COMMITTEE ON ECONOMIC, SOCIAL
AND CULTURAL RIGHTS
Forty-second session
Geneva, 4-22 May 2009
Agenda item 3
GENERAL COMMENT No. 20
Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)

Beleid, plannen en strategieën

[vertaling vanuit Engels naar Nederlands]

38. Openbare en particuliere instellingen moeten worden verplicht om actieplannen te ontwikkelen om discriminatie tegen te gaan en de staat moet opleidings- en trainingsprogramma's op het gebied van mensenrechten voor overheidsambtenaren uitvoeren en deze opleidingen ter beschikking stellen van rechters en kandidaten voor gerechtelijke benoemingen. Het onderwijs in de beginselen van gelijkheid en non-discriminatie moet worden geïntegreerd in het formele en niet-formele, inclusieve en multiculturele onderwijs, met het oog op de ontmanteling van begrippen als superioriteit of inferioriteit op basis van verboden gronden en de bevordering van de dialoog en de verdraagzaamheid tussen de verschillende groepen in de samenleving. De staten die partij zijn moeten ook passende preventieve maatregelen nemen om het ontstaan van nieuwe gemarginaliseerde groepen te voorkomen.

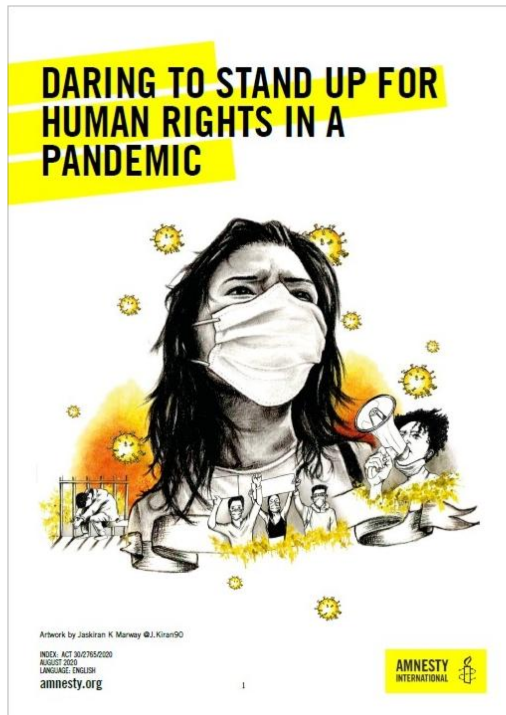

Amnesty International:

De COVID-19-pandemie en de reactie van de staten op deze pandemie hebben een reeks nieuwe uitdagingen en bedreigingen voor de verdedigers van de mensenrechten met zich meegebracht. In april 2020 heeft Amnesty International er bij de staten op aangedrongen ervoor te zorgen dat mensenrechtenverdedigers worden opgenomen in hun reacties om de pandemie aan te pakken, aangezien zij de belangrijkste actoren zijn om te garanderen dat alle maatregelen die worden uitgevoerd de mensenrechten eerbiedigen en niemand achterstellen. De organisatie riep ook alle staten op om pandemiegerelateerde beperkingen niet te gebruiken als voorwendsel om de burgerrechten en het hardhandig optreden tegen andersdenkenden en verdedigers van de mensenrechten verder te verkleinen, of om relevante informatie te onderdrukken die voor de regering onwelgevallig wordt geacht. In deze ongekende tijden hebben mensenrechtenverdedigers over de hele wereld een steeds grotere rol gespeeld door de terugdringing van de mensenrechten onder de dekmantel van de noodwetgeving aan de kaak te stellen. Ondanks het belangrijke en noodzakelijke werk dat mensenrechtenverdedigers overal ter wereld doen, heeft Amnesty International sinds de uitbraak van COVID-19 begin 2020 tientallen verschillende aanvallen op verdedigers van de mensenrechten gedocumenteerd. Veel staten over de hele wereld, waaronder de landen die al lang pleiten voor de bescherming van de mensenrechten, hebben zich gericht op mensenrechtenverdedigers en andere kritische stemmen die zich hebben uitgesproken tegen hun aanpak van de crisis op het gebied van de volksgezondheid. Als gevolg daarvan hebben de autoriteiten in veel delen van de wereld de strijd aangebonden met degenen die het aangedurfd hebben om ontoereikende overheidsreacties op de pandemie aan de kaak te stellen en te

bekritiseren, of hebben ze met behulp van maatregelen in verband met COVID-19 en andere bestaande wetgeving degenen die de mensenrechten verdedigen het zwijgen opgelegd. Waar staten al lang voor de pandemie druk uitoefenden op de mensenrechten, heeft deze crisis een nieuw voorwendsel opgeleverd om, het inkrimpen van de burgerlijke vrijheden en het aanvallen van mensenrechtenverdedigers en vermeende tegenstanders. Ondanks de verplichtingen van staten om bescherming te bieden aan mensenrechtenverdedigers die gevaar lopen, lijken lockdowns en andere beperkingen van de mensenrechten te hebben geleid tot minder beschermingsmaatregelen en meer mogelijkheden voor degenen die mensenrechtenverdedigers het zwijgen willen opleggen. Tegelijkertijd zijn de verdedigers die gemarginaliseerd en sterk gediscrimineerd worden vaak uitgesloten en vergeten in de reacties op de pandemie.

Verenigde Naties:

Verklaring betreffende het recht en de verantwoordelijkheid van personen, groepen en organen van de samenleving voor de bevordering en bescherming van universeel erkende mensenrechten en fundamentele vrijheden, resolutie aangenomen door de Algemene Vergadering van de VN, 9 december 1998, VN-document.

A/RES/53/144, www.ohchr.org/en/issues/srhrdefenders/pages/declaration.aspx

United Nations A/HRC/RES/43/16

General Assembly

Distr.: General
6 July 2020

Original: English

Human Rights Council
Forty-third session
24 February–13 March and 15–23 June 2020
Agenda item 3
Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development

Resolution adopted by the Human Rights Council on 22 June 2020

43/16. Mandate of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders

The Human Rights Council,

Guided by the purposes and principles of the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenants on Human Rights and other relevant instruments,

Recalling General Assembly resolution 53/144 of 9 December 1998, by which the Assembly adopted by consensus the Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms annexed to that resolution, and reiterating the importance of the Declaration and its promotion and implementation,

Recalling also the continued validity and application of all the provisions of the above-mentioned Declaration,

Recalling further all previous resolutions on this subject, including Human Rights Council resolutions 16/5 of 24 March 2011, 25/18 of 28 March 2014, 31/32 of 24 March 2016, 34/5 of 23 March 2017 and 40/11 of 21 March 2019, and General Assembly resolutions 68/181 of 18 December 2013, 70/161 of 17 December 2015, 72/247 of 24 December 2017 and 74/146 of 18 December 2019,

Recalling Human Rights Council resolutions 5/1, on institution-building of the Council, and 5/2, on the Code of Conduct for Special Procedures Mandate Holders of the Council, of 18 June 2007, and stressing that the mandate holder shall discharge his or her duties in accordance with those resolutions and the annexes thereto,

Emphasizing the important role that individuals and civil society institutions, including non-governmental organizations, groups and national human rights institutions, play at the local, national, regional and international levels in the promotion and protection of all human rights and fundamental freedoms for all,

Reiterating the grave concerns expressed by the General Assembly and the Human Rights Council with regard to the serious risks faced by human rights defenders due to threats, attacks, reprisals and acts of intimidation against them,

Reaffirming that States are under the obligation to protect all human rights and fundamental freedoms of all persons,

Stressing that respect and support for the activities of all human rights defenders, including women human rights defenders, are essential to the overall enjoyment of human rights,

Mindful that domestic law and administrative provisions and their application should facilitate the work of human rights defenders, including by avoiding any criminalization, stigmatization, impediments, obstructions or restrictions thereof contrary to international human rights law,

Underscoring that the legal framework within which human rights defenders work peacefully to promote and protect human rights and fundamental freedoms is that of national legislation consistent with the Charter and international human rights law,

Gravely concerned that, in some instances, national security and counter-terrorism legislation and other measures, such as laws regulating civil society organizations, have been misused to target human rights defenders or have hindered their work and endangered their safety in a manner contrary to international law,

Recognizing the urgent need to address, and to take concrete steps to prevent and stop, the use of legislation to hinder or limit unduly the ability of human rights defenders to exercise their work, including by reviewing and, where necessary, amending relevant legislation and its implementation in order to ensure compliance with international human rights law,

1. *Welcomes* the work and takes note with appreciation of the reports of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders,[1] and strongly urges all States to take concrete steps to create, in law and in practice, a safe and enabling environment in which human rights defenders can operate free from hindrance and insecurity;

2. *Decides* to extend the mandate of the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders for a period of three years in the same terms as provided for by the Human Rights Council in its resolution 16/5;

3. *Urges* all States to cooperate with and assist the Special Rapporteur in the performance of his or her tasks, to provide all information and to respond to the communications transmitted to them by the Special Rapporteur without undue delay;

4. *Calls upon* States to give serious consideration to responding favourably to the requests of the Special Rapporteur to visit their countries, and urges them to enter into a constructive dialogue with the Special Rapporteur with respect to the follow-up to and implementation of his or her recommendations so as to enable him or her to fulfil the mandate even more effectively;

5. *Requests* the Secretary-General and the United Nations High Commissioner for Human Rights to provide the Special Rapporteur with all the assistance necessary for the effective fulfilment of his or her mandate;

6. *Encourages* all concerned United Nations agencies and organizations, within their mandates, to provide all possible assistance and support to the Special Rapporteur for the effective fulfilment of his or her mandate, including in the context of country visits and through suggestions on ways and means of ensuring the protection of human rights defenders;

7. *Decides* to continue consideration of this issue in accordance with its annual programme of work.

45th meeting
22 June 2020

[Adopted without a vote.]

[1] A/HRC/43/51 and Adds. 1 and 2.

[vertaling vanuit Engels]
GE.20-08966 (E)
2008966
Mensenrechtenraad
Drieënveertigste sessie
24 februari - 13 maart en 15-23 juni 2020

Agendapunt 3
Bevordering en bescherming van alle mensenrechten, burgerlijke, politieke, economische, sociale en culturele rechten, inclusief het recht op ontwikkeling Resolutie aangenomen door de Mensenrechtenraad op 22 juni 202043/16. Mandaat van de speciale rapporteur voor de mensenrechten en de situatie van mensenrechtenverdedigers

De Mensenrechtenraad ,

Geleid door de doelstellingen en principes van het Handvest van de Verenigde Naties, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, de Internationale Verdragen inzake Mensenrechten en andere relevante instrumenten,

Herinnerend aan resolutie 53/144 van de Algemene Vergadering van 9 december 1998, waarbij de De vergadering heeft bij consensus de Verklaring over het recht en de verantwoordelijkheid van aangenomen Individuen, groepen en organen van de samenleving om universeel erkend te promoten en te beschermen Mensenrechten en fundamentele vrijheden die aan die resolutie zijn gehecht, en waarin de belang van de verklaring en de promotie en uitvoering ervan,

Eveneens herinnerend aan de blijvende geldigheid en toepassing van alle bepalingen van het bovengenoemde verklaring,

Nogmaals herinnerend aan alle eerdere resoluties over dit onderwerp, inclusief mensenrechten Resoluties van de Raad 16/5 van 24 maart 2011, 25/18 van 28 maart 2014, 31/32 van 24 maart 2016, 34/5 van 23 maart 2017 en 40/11 van 21 maart 2019, en resoluties van de Algemene Vergadering 68/181 van 18 december 2013, 70/161 van 17 december 2015, 72/247 van 24 december 2017 en 74/146 van 18 december 2019,

Herinnerend aan resoluties 5/1 van de Mensenrechtenraad over institutionele opbouw van de Raad, en 5/2, over de Gedragscode voor speciale procedures Mandaathouders van de Raad van 18 juni 2007 en benadrukkend dat de mandataris zijn of haar kwijting zal verlenen taken overeenkomstig die resoluties en de bijlagen daarbij,

Benadrukkend de belangrijke rol die individuen en maatschappelijke instellingen, inclusief niet-gouvernementele organisaties, groepen en nationale mensenrechteninstellingen, spelen op lokaal, nationaal, regionaal en internationaal niveau in de promotie en bescherming van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden voor iedereen,

Herhalend de ernstige zorgen die zijn geuit door de Algemene Vergadering en de Mens Rechtenraad met betrekking tot de ernstige risico's die mensenrechtenverdedigers lopen als gevolg van bedreigingen, aanvallen, represailles en intimidatie tegen hen,

Verenigde Naties
A / HRC / RES / 43/16
Algemene vergadering
Verdeling: Algemeen
6 juli 2020
Origineel: Engels
A / HRC / RES / 43/16

Opnieuw bevestigen dat staten verplicht zijn alle mensenrechten te beschermen en fundamentele vrijheden van alle personen, *Benadrukkend* dat respect en steun voor de activiteiten van alle mensenrechtenverdedigers, waaronder vrouwelijke mensenrechtenverdedigers, zijn essentieel voor het algehele genot van de mens rechten, *Indachtig* dat de nationale wetgeving en administratieve bepalingen en de toepassing ervan dat zouden moeten doen het werk van mensenrechtenverdedigers vergemakkelijken, onder meer door criminalisering te vermijden, stigmatisering, belemmeringen, belemmeringen of beperkingen daarvan in strijd met internationale mensenrechtenwetgeving,

Benadrukkend dat het wettelijke kader waarbinnen mensenrechtenverdedigers werken het vreedzaam bevorderen en beschermen van mensenrechten en fundamentele vrijheden is dat van nationale wetgeving in overeenstemming met het Handvest en de internationale mensenrechtenwetgeving,

Ernstige bezorgdheid over, in sommige gevallen, nationale veiligheid en terrorismebestrijding wetgeving en andere maatregelen, zoals wetten ter regulering van maatschappelijke organisaties, zijn geweest misbruikt om mensenrechtenverdedigers aan te vallen of hun werk hebben belemmerd en hun veiligheid op een manier die in strijd is met het internationaal recht,

Erkennend dat er dringend iets moet worden gedaan en concrete stappen moeten worden genomen om te voorkomen en te stoppen, het gebruik van wetgeving om het vermogen van mensenrechtenverdedigers te belemmeren of onnodig te beperken oefenen hun werk uit, onder meer door relevante te herzien en, waar nodig, aan te passen wetgeving en de uitvoering ervan om de naleving van de internationale verdragen en mensrechten te waarborgen,

1.
Verwelkomt het werk en neemt met waardering kennis van de rapporten van de Speciaal Rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers, 1 en dringt er bij alle staten om concrete stappen te ondernemen om, in de wet en in de praktijk, een veilige en faciliterende omgeving te creëren in welke mensenrechtenverdedigers vrij van hinder en onzekerheid kunnen opereren;
2.
Besluit om het mandaat van de speciale rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers voor een periode van drie jaar onder dezelfde voorwaarden als bepaald door de Mensenrechtenraad in zijn resolutie 16/5;
3.
Dringt er bij alle staten op aan samen te werken met en de speciale rapporteur bij te staan bij de uitvoering van zijn of haar taken, om alle informatie te verstrekken en te reageren op de mededelingen die de speciale rapporteur hun zonder onnodige vertraging heeft overgebracht;
4.
Roept Staten op serieus te overwegen om gunstig te reageren op de verzoeken van de Speciale Rapporteur om hun land te bezoeken, en spoort hen aan om een constructieve dialoog met de Speciale Rapporteur met betrekking tot de follow-up van en uitvoering van zijn of haar aanbevelingen om hem of haar in staat te stellen het mandaat te vervullen nog effectiever;
5.
Verzoekt de secretaris-generaal en de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor mensenrechten om de speciale rapporteur alle hulp te bieden die nodig is voor de effectieve vervulling van zijn of haar mandaat;
6.
Moedigt alle betrokken organisaties en organisaties van de Verenigde Naties aan hun mandaten, om alle mogelijke hulp en ondersteuning te bieden aan de Speciale Rapporteur voor de daadwerkelijke vervulling van zijn of haar mandaat, ook in de context van landenbezoeken en door suggesties over manieren en middelen om de bescherming van mensenrechtenverdedigers te waarborgen;

7.
Besluit om de behandeling van deze kwestie voort te zetten in overeenstemming met zijn jaarlijkse programma van werk.

45e bijeenkomst
22 juni 2020
[Aangenomen zonder stemming.]
1 A / HRC / 43/51 en Adds. 1 en 2.
GE.20-08966 (E)

Farmaceutische industrie en gezondheidszorg

Er is veel te doen over grote winsten voor de farmaceutische industrie, staat de farmaceutische industrie voor het belang van een goede gezondheid?. Geneesmiddelen zijn van grote betekenis voor de gezondheid, maar er zijn ook negatieve kanten van medicijngebruik bekend en over hun verslaving en bijwerking.Maar wanneer je dit algemeen en globaal gaat beschouwen: Is de farmaceutische industrie goed of slecht voor de gezondheid van de mensen? Hoeveel procent is goed en hoeveel procent is slecht?

Nationale bibliotheek van geneeskunde
Nationaal centrum voor informatie over biotechnologie

pubmed.ncbi.nlm.nih.gov

De macht van de farma en gezondheidszorg

Mayer Brezis gratis artikel

[fragment] vertaling vanuit engels naar nederlands

Het commerciële belang van veel farmaceuten is groter dan de bezorgdheid over de toxiciteit van het medicijn". Wetenschappers en grote tijdschriftredacteuren maken zich steeds meer zorgen over het type en de kwaliteit van gepubliceerd bewijsmateriaal, vaak bevooroordeeld in de richting van de werkzaamheid van nieuwe producten. De industrie, die meer dan 80% van de onderzoeken financiert, stelt een onderzoeksagenda op die meer wordt geleid door marketing dan door klinische overwegingen. Slimme statistische en epidemiologische tactieken helpen bij het verkrijgen van de gewenste resultaten. Het budget voor marketing is veel groter dan voor onderzoek. Massale reclame voor artsen en het publiek wordt steeds geavanceerder: ghostwriting, professionele richtlijnen, gericht op consumentengroepen en manipulatie van media voor ziekteverwekker. Overdreven lobbyen en politieke banden beperken de onafhankelijkheid van regelgevende instanties. De verplichting aan aandeelhouders die prevaleert boven overwegingen van volksgezondheid, is niet uniek voor de farmaceutische industrie. De chemische stof, De tabaks- en voedingsindustrie delen vergelijkbare tactieken:Er bestaan hierdoor twijfels over de veiligheidskwesties, onderzoekers omkopen, infiltreren in universiteiten, besturen, media en wetgevende instanties.

Radar: “corruptie in Farma Industrie” 2016

Marketingtrucs door farmaceutische industrie om Nederlanders aan de medicijnen te krijgen.Elk jaar investeren farmaceutische bedrijven in Nederland 1,3 miljard euro om consumenten aan de pillen te krijgen.

Het recht op het genot van het hoogste haalbare standaard van fysiek en mentaal gezondheid staat centraal in onze ontwikkeling inspanningen voor het bereiken van het millennium Ontwikkelingsdoelstellingen (MDG's). Een op mensenrechten gebaseerde benadering van gezondheid in Strategieën voor armoedebestrijding hebben niet alleen een instrumentele waarde voor armoede vermindering. Wat nog belangrijker is, het heeft ook een intrinsieke waarde zoals de meeste VN-lidstaten hebben het Internationaal Verdrag geratificeerd inzake economische, sociale en culturele rechten, die het recht op gezondheid op de universeel niveau. Op mensenrechten gebaseerd benadering erkent dat elk mens zijn, krachtens zijn of haar inherente mens waardigheid, is een houder van rechten. En het is een verplichting van de regering om deze rechten respecteren, beschermen en nakomen. Ondersteuning van lidstaten in geleidelijk het recht op realiseren gezondheid voor iedereen is dus een wettelijke en morele kwestie verplichting voor alle leden van de internationale gemeenschap. De toewijding om meer aandacht te besteden aan mensenrechten in ontwikkelingssamenwerking is onderstreept door de goedkeuring van het eerste OESO-DAC-beleid rapport over "Mensenrechten en ontwikkeling" in februari 2007. Dit rapport toont aan dat een toenemend aantal bi- en multilaterale donoren - Duitsland is een van hen - intensiveren hun inspanningen om mensenrechten te bevorderen en te beschermen en om mensenrechtenprincipes meer te integreren systematisch in ontwikkelingssamenwerking op alle interventieniveaus als onderdeel van een bredere bestuursagenda. Armoede en slechte gezondheid zijn sterk onderling verbonden: gebrek aan opleiding, gebrek aan voedzaam voedsel of veilig water en ongezond woonomstandigheden hebben vaak een negatief punt impact op de gezondheid van populaties - met het effect dat arme mensen lijden onder de hoogste ziektelast. Omgekeerd, ziek gezondheid verhoogt steevast de kwetsbaarheid voor armoede en verhoogt het risico op armoede wordt overgedragen aan de volgende generatie. Een op mensenrechten gebaseerde benadering van gezondheid kan zorgen voor een sterkere armoedefocus in PRS processen omdat het consequent focust op kwesties van opname, beschikbaarheid, toegankelijkheid, aanvaardbaarheid en betaalbaarheid voor iedereen. Een betere gerichtheid van gezondheidsdiensten op de armen kunnen een beslissende bijdrage leveren aan armoede vermindering en economische groei ten gunste van de armen, en uiteindelijk om de MDG's te bereiken. Ik ben blij dat de samenwerking tussen WHO, OHCHR en mijn Ministerie door zijn technische samenwerking (GTZ) maakte deze publicatie mogelijk en hoopvol het biedt constructieve begeleiding voor beleidsmakers in zowel ontwikkelde als ontwikkelingslanden om de verwezenlijking van alle MDG's een realiteit voor iedereen.
door Navanethem Pillay

Strategieën voor mensenrechten, gezondheid en armoedebestrijding zijn een gezamenlijk product van het Bureau van de Verenigde Naties Hoge Commissaris voor Mensenrechten (OHCHR) en van het Departement Gezondheidsbeleid, Ontwikkeling en Services, en het Health & Human Rights Team van het Department of Ethics, Equity, Trade & Human Rights, van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO).

Reeks publicaties over gezondheid en mensenrechten • Uitgave nr. 5 • december 2008
Mensenrechten, Gezondheid

Penelope Andrea en Clare Fergusson, adviseurs van de WHO die onder de
begeleiding van Rebecca Dodd en Helena Nygren-Krug (WHO) en Mac Darrow, Alfonso Barragues en Juana Sotomayor (OHCHR).

Bureau van de Verenigde Naties
Hoge Commissaris voor Mensenrechten, Palais des Nations, 8-14 avenue de la Paix, CH-1211 Genève 10, Zwitserland.

WHO Press, Wereldgezondheidsorganisatie, 20 avenue Appia,
CH – 1211 Genève 27, Zwitserland.

„Politieke angst stuurt coronamaatregelen”

Reformatorisch Dagblad
Maarten Costerus
7 oktober 2020

Prof. Ira Helsloot “De maatregelen zijn disproportioneel”

Prof. Helsloot, hoogleraar besturen van veiligheid aan de Radboud Universiteit, vindt de 2020 afgekondigde coronamaatregelen veel te ver gaan. „Disproportioneel. Voor de gewone griep doen we dat ook niet. Corona is erger, maar nog lang niet zo dodelijk als bijvoorbeeld het SARS- of MERS-virus.”

Het welzijn van mensen wordt ondergeschikt gemaakt aan politieke angst.

De hoogleraar, die zich bezighoudt met onderzoek naar proportioneel veiligheidsbeleid en crisisbeheersing, staat al vanaf de corona-uitbraak in maart kritisch tegenover het kabinetsbeleid. De maatregelen die de regering toen nam, kwamen voort uit paniek, vindt hij. „Op 15, 16 maart was er paniek. De overheid was slecht voorbereid en er was nog weinig bekend over het virus. Dan kun je wat zeggen voor de maatregelen die in alle haast moesten worden genomen.”

Door de coronacrisis verliezen veel mensen hun baan. En daar zit een ander pijnpunt voor de hoogleraar. „We weten uit CBS-gegevens dat wie zijn leven lang werkloos is, gemiddeld veertien jaar minder gezond is en zeven jaar eerder overlijdt. Vijf jaar geen baan betekent twee gezonde levensjaren minder.” Het coronabeleid veroorzaakt volgens Helsloot een economische crisis die naar schatting 500.000 mensen hun baan gaat kosten. „Als zij na gemiddeld vijf jaar weer werk vinden, levert dat een verlies op van een miljoen gezonde levensjaren. Dat is een direct gevolg van de besluiten die we nu nemen. Ik voorspel dat straks, als het aantal werklozen toeneemt, de gemiddelde levensduur in Nederland zal afnemen. In Engeland zie je dat al gebeuren, door de economische crisis als gevolg van de brexit. Economie is volksgezondheid.”

Helsloot: „De gezamenlijke conclusie van de onderzoekers was: de schade van een lockdown is immens. Qua geld en gezondheid, maar ook bijvoorbeeld voor de ontwikkeling van kinderen als gevolg van het sluiten van scholen. En nu het frappante: het rapport wordt gewoon opzij gelegd.

Helsloot: er moet voldoende oog zijn voor de economische en sociaal-maatschappelijke gevolgen van de coronamaatregelen. Het Outbreak Managament Team kijkt vooral naar het effect op het virus. „Betrek ook andere groepen bij de besluitvorming, zoals sociologen en economen.”

Bron:rd.nl

Trouw

’Hoogleraren psychiatrie aan leiband van industrie’

door Joop Bouma14 september 2006

Psychiaters lopen aan de leiband van de farmaceutische industrie. De beroepsgroep zou zich los moeten maken van pillenfabrikanten.

De Leidse psycholoog Ron van Deth vindt het zorgelijk dat bijna alle opinieleiders in de psychiatrie, de hoogleraren voorop, verstrengeld zijn met de farmaceutische industrie.

Michaéla Schippers is psycholoog en hoogleraar Behaviour & Performance Management aan de Rotterdam School of Management. Ze doet onderzoek naar goalsetting, groepsgedrag en persoonlijk geluk.

De verwoestende neveneffecten van de lockdown-maatregelen

Michaéla C. Schippers

Naarmate de crisis rond Covid-19 zich ontwikkelt, wordt het duidelijk dat er tal van negatieve kanten zijn. Effecten van de lockdown-strategieën die door veel landen worden toegepast. Momenteel meer bewijs komt beschikbaar dat de lockdowns mogelijk meer negatieve dan positieve effecten hebben. Voor Zo kunnen veel maatregelen die worden genomen in een lockdown gericht op het beschermen van mensenlevens een compromis opleveren het immuunsysteem en het doel in het leven, vooral van kwetsbare groepen. Dit leidt tot de paradoxale situatie van het in gevaar brengen van het immuunsysteem en de fysieke en mentale gezondheid van veel mensen, ook degenen die we willen beschermen. Ook wordt verwacht dat honderden miljoenen van de mensen zal sterven van honger en uitgestelde medische behandelingen. Andere bijwerkingen zijn onder meer financiële onzekerheid van miljarden mensen, lichamelijke en geestelijke gezondheidsproblemen, en toegenomen ongelijkheden. De economische en gezondheidsgevolgen van de crisis zullen afnemen onevenredig zwaar voor jonge werknemers, gezinnen met een laag inkomen en vrouwen, en dus verergeren bestaande ongelijkheden. Terwijl de virusuitbraak en de berichtgeving in de media angst en bezorgdheid verspreidden, bijgeloof, vermindering van cognitieve dissonantie en complottheorieën zijn manieren om betekenis te vinden en angst verminderen. Deze gedragsaspecten kunnen een rol spelen bij het continueren van lockdown beslissingen. Gebaseerd op theorieën over agnotologie (dwz de manieren waarop onwetendheid of twijfel over bepaalde onderwerpen wordt gecreëerd door middel van het achterhouden of presenteren van informatie op een bepaalde manier), sociaal invloed, bijgeloof en stress en coping, probeer ik de sociale en gedragsaspecten uit te leggen van menselijk gedrag in tijden van crisis. Zowel de Covid-19-crisis zelf als de daaruit voortvloeiende economische en (mentale) gezondheidscrisis zijn mondiale problemen waarvoor mogelijk mondiale oplossingen nodig zijn. Ik wil een model presenteren van drijfveren en resultaten van lockdown-gedrag en suggesties en een hulpmiddel bieden om de negatieve psychologische effecten tegen te gaan door middel van online life crafting-therapeutica interventies schrijven.

Schippers, M. C. (2020). *For the greater good? The devastating ripple effects of the Covid-19 crisis.* In press Frontiers in Psychology.

For the Greater Good?
The Devastating Ripple Effects of the Lockdown Measures

Michaéla C. Schippers1*
1Department of Technology and Operations Management, Rotterdam School of Management, Erasmus University, Rotterdam, Netherlands

*** Correspondence:**
Michaela C. Schippers
mschippers@rsm.nl

Keywords: Covid-19 crisis1, coping2, agnotology3, disrupted supply chains4, conspiracy theories5, social influence6, increased inequalities8, life crafting7

Schippers, M. C. (2020). *For the greater good? The devastating ripple effects of the Covid-19 crisis.* In press Frontiers in Psychology.

For the Greater Good?
The Devastating Ripple Effects of the Lockdown Measures

Michaéla C. Schippers[1*]

[1]Department of Technology and Operations Management, Rotterdam School of Management, Erasmus University, Rotterdam, Netherlands

*** Correspondence:**
Michaéla C. Schippers
mschippers@rsm.nl

Keywords: Covid-19 crisis[1], coping[2], agnotology[3], disrupted supply chains[4], conspiracy theories[5], social influence[6], increased inequalities[8], life crafting[7]

Words: 6687
Figures: 1

Abstract

As the crisis around Covid-19 evolves, it becomes clear that there are numerous negative side-effects of the lockdown strategies implemented by many countries. Currently, more evidence becomes available that the lockdowns may have more negative effects than positive effects. For instance, many measures taken in a lockdown aimed at protecting human life may compromise the immune system, and purpose in life, especially of vulnerable groups. This leads to the paradoxical situation of compromising the immune system and physical and mental health of many people, including the ones we aim to protect. Also, it is expected that hundreds of millions of people will die from hunger and postponed medical treatments. Other side effects include financial insecurity of billions of people, physical and mental health problems, and increased inequalities. The economic and health repercussions of the crisis will be falling disproportionately on young workers, low-income families and women, and thus exacerbate existing inequalities. As the virus outbreak and media coverage spread fear and anxiety, superstition, cognitive dissonance reduction and conspiracy theories are ways to find meaning and reduce anxiety. These behavioral aspects may play a role in the continuance of lockdown decisions. Based on theories regarding agnotology (i.e. the ways ignorance or doubt about certain topics is created by means of withholding or presenting information in a certain way), social influence, superstition and stress and coping, I seek to explain the social and behavioral aspects of human behavior in times of crises. Both the Covid-19 crisis itself as well as the resulting economic and (mental) health crisis are global problems that may require global solutions. I present a model of drivers and outcomes of lockdown behaviors and offer suggestions and a tool to counteract the negative psychological effects by means of online life crafting therapeutic writing interventions.

1 Introduction

‘A sad soul can kill you quicker than a germ’
-- John Steinbeck in his novel Travels with Charley. In search of America (1962)

Humankind is currently facing an unprecedented global crisis. The decisions we make today will shape the worlds for years to come. As a massive public health campaign was launched aimed at slowing the spread of the COVID-19 virus, scholars have outlined social and behavioral evidence that help shape policies aimed at influencing human behavior such as social distancing, staying at home, and handwashing (Bavel et al., 2020). Many countries have taken lockdown measures to enforce this behavior (Ren, 2020). At the same time, it now becomes clear that many of the measures taken, are causing an immense humanitarian disaster and the cure seems to be much worse than the disease (Rojas et al., 2020; Zhang, Wang, Rauch, & Wei, 2020). The myopic attendance to Covid-19/SARS-CoV-2[1] and disease control, has led to many consequences that affect people’s mental and physical health and safety (Holmes et al., 2020). For instance, early on in the crisis it was already estimated that at least 100 million people will die from hunger due to the lockdowns (Zetzsche, 2020), and as the lockdowns continue or even renewed in the upcoming times, the costs in terms the socio economics could be very high.

Several authors have commented on the harms of non-evidence-based measures that many countries have taken, on the basis of failed predictions on the severity of the problem (Ioannidis et al., 2020; Ioannidis, 2020). This has led some authors to suggest that agnotology, or the culturally induced ignorance or doubt, particularly the publication of inaccurate or misleading scientific data, might be at play in the current crisis with respect to the side effects of the lockdowns (Lee, 2020). Agnotology is described as more than just ignorance or the absence of knowledge. It is often the outcome of cultural and political struggles (Proctor & Schiebinger, 2008). An historical example is the tobacco industry trying to hide the negative effects of smoking from the general public and shows “how institutions and individuals work hard to confuse and cloud any evidence that might show us what is actually happening in particular places” (Slater, 2019, p. 24). According to Srivatsa and Stewart (2020): “Epidemic response strategies typically involve infection control, health systems strengthening, and other disease containment strategies. However, intense focus on pathogen transmission can lead responders to overlook trauma and psychosocial damage to individuals and communities during and following an epidemic.” Indeed, Brooks et al. (2020) showed that in previous, more localized lockdowns for related viruses the psychological damage was quite severe, and they conclude that “the potential benefits of mandatory mass quarantine need to be weighed carefully against the possible psychological costs.” (Brooks et al., 2020, p. 912). In addition to psychological costs, other negative consequences stem from the fact that many medical procedures have been postponed, and from people staying away from medical care out of fear from Covid-19. Consequently, the toll on non-Covid patients will be much greater than Covid deaths (Maringe et al., 2020; Rosenbaum, 2020). Moreover, as many businesses are closed and supply chains blocked, the socio-economic effects are beyond comprehension (cf. Fernandes, 2020; Ivanov,

---

[1] The virus at the center of this crisis is called SARS-CoV-2, while the disease caused by this virus is COVID-19. As many authors have started using the term ‘COVID-19 crisis’, we will use it throughout this paper to refer to the crisis for the sake of simplicity, and readability.

2020). As many countries are in some form of lockdown, or just coming out of a lockdown, it becomes clear that this has negative side effects for the general population, in terms of mental and physical health, as well as on the economic side (Ren, 2020; VanderWeele, 2020; see Table 1 for a non-exhaustic overview of side and ripple effects). Although the consequences of the lockdowns are currently hard to assess fully as the situation is still unfolding, and some countries may decide to renew lockdowns in the upcoming time, the severity of these ripple effects can hardly be overestimated at this point in time.

In the current review, I aim to elucidate mechanisms that explain the attitudes and behaviors of people in general as well as behavioral mechanisms in the current situation (see Figure 1). I will describe the processes through which the decisions for the lockdowns in many countries are internalized and upheld through a process of framing, social influence and superstition. I will focus on the effects that the lockdowns have on the general population, rather than on the effects on individual patients and caregivers, which I deem to be a special group but that has been given attention elsewhere (Kim et al., 2019; Lee et al., 2018; Lin et al., 2007). I will describe how the framing of the situation by political leaders and in the popular press influences mortality salience, and stress and anxiety, and in turn drives cognition and behavior (i.e. cognitive dissonance, conformity and obedience). Many of the lockdown measures however are paradoxically related to a weakened immune system, stemming from a loss of purpose in life, social isolation and related mental health issues, leading to outcomes such as excess mortality, increased suicide rates, and an increase in non-Covid related diseases (cf. Torales et al., 2020; Zhou et al., 2020). Since these effects are stronger for vulnerable groups, this will widen the existing inequalities (Holmes et al., 2020). I will give attention to this paradox that, as a society, we seem to be compromising the immune system and economic security of the majority of people in the lockdown situation. The effects will in part be moderated by the effectiveness of the coping styles used by individuals (see Figure 1). Due to space constraints, I will give a brief summary of each topic, and also briefly describe how they are related and influence each other. In this review, I do by no means try to be exhaustive, but will limit myself to the main drivers of human behaviors, and the expected consequences. The model may act as recommendation for future research, as the model, although based on prior research, has not been tested yet. Since other researchers already suggested policy considerations in order to help decision-makers prevent the most horrifying scenario such as a scenario of excess mortality from extreme hunger and famine (e.g., Hevia & Pablo Andrés, 2020; Schippers & Martins Van Jaarsveld, 2020; Zetzsche, 2020), I will not repeat that here. Below. I start with the explaining that the way the situations is framed reslust I adherence to lockdown measures. Following I explain the right side of the model, the results and negative side effects, before discussing the remainder of the model (See Figure 1 and Table 1, supplementary material). I will end with recommendations for interventions that may be used to mitigate the negative effects of the lockdown on the general population.

2 Framing of the situation and lockdown measures

As half of the world is in some kind of lockdown, this is arguably the largest psychological experiment ever (van Hoof, 2020), with ripple effects on every aspect of human life (Bavel et al., 2020; Nicola et al., 2020). As the virus spreads, and the government and media stipulates this, so does the spread of fear. The way the crisis is framed may be key to how people’s behavior is shaped under lockdown conditions (Bavel et al., 2020). In general, people have a stronger

tendency to act when a problem is framed as death-preventing (losses) than life-saving (gain) (Bavel et al., 2020; Chou & Murnighan, 2013; Schippers & Martins Van Jaarsveld, 2020). The groundwork for these kind of framing effects was laid by prospect theory, which suggests that the pain of losing is about twice as strong as gaining the same amount, and people are more motivated to avoid losses than to achieve gains. For instance, when a call for blood donations was described as death-preventing (losses), rather than life-saving (gains), and as being urgent, this boosted donations (Chou & Murnighan, 2013). In terms of goal framing, if a message is framed as avoiding negative consequences (loss frame), this will generally have a stronger impact on human behavior than when it is framed as having positive consequences (gain frame; Krishnamurthy et al., 2001). In the current situation, the focus is on death-prevention and on preventing from infection with the Corona virus, which can in part explain the sheer one-sided focus and news coverage on this perspective. Prior research has focused on the persuasive effectiveness of messages, especially for promoting health behaviors (Levin et al., 1998; Rothman et al., 1993), and willingness to sacrifice for the greater good (Bilandzic et al., 2017). This mechanism will also be sustained by mortality salience. Terror management theory postulates that people confronted with reminders of death increase striving to maintain faith in one 's cultural worldview, self-esteem, and attachment security (Pyszczynski et al., 2015). Research on social dilemmas (i.e. a conflict between immediate self-interest and longer-term collective interests), shows that under certain conditions people are more inclined to forego their own interests in the interest of the collective longer-term goal of survival. This research gives insight into the ways in which cooperation occurs (for a review see van Lange et al., 2013). As the situation is also oftentimes presented as a social dilemma, and even as a false dilemma (e.g., choice between security and health), this may amplify adherence to lockdown rules, despite the fact that many measures taken are not evidence-based (Ioannidis, 2020). The framing of the disease as a threat to humans, has made sure that most people adhere to the recommendations (Bavel et al., 2020). The way behavior is maintained is by social influence, forces that are often indirect, subtle and unconscious (Cialdini & Goldstein, 2004). Even so many countries have opted to regulate behavior by rules, regulations and enforcement. Besides, many media outlets have opted to present information in a biased manner, possibly in order to create a uniform narrative inducing people to follow guidelines issued by governments and health organizations.

3 Results: Catastrophic side effects

The lockdown in many countries can have quite severe side effects on the physical and mental health of people (Brooks et al., 2020; for reviews see Jeong et al., 2016; Torales et al., 2020; Wang et al., 2020). The side effects so far seem to outweigh the positive effects and a recent historical overview of outbreaks concludes that: “History suggests that we are actually at much greater risk of exaggerated fears and misplaced priorities” (Jones, 2020; p. 1683). The main side effects are: Excess mortality from causes other such as hunger, delayed health care, increase in effects mental health issues, suicide, increase in diseases such as measles, and increased inequalities due to school closures and job loss. These have ripple effects throughout society. In many countries emergency admissions, e.g. for cardiac chest pain and transient ischemic attacks, are decreased by about 50%, as people are avoiding hospital visits, which eventually will lead to higher death rates from other causes, such as heart attack and strokes (Sarner, 2020). Also, many medical treatments such as chemotherapy have not been given and were postponed (Sud et al., 2020). In terms of mental health effects, vulnerable groups, such as people with prior mental health issues might be at especially high risk (Jeong et al., 2016). Indeed, a survey by Young

Minds revealed that up to 80% of young people with a history of mental health issues reported a worsening of their condition as a result of the pandemic and lockdown measures (Sarner, 2020). The mental health effects arguably affect the general population as a whole, and it has been suggested that this will be a global catastrophe (Izaguirre-Torres & Siche, 2020). During the lockdowns, mental health care is limited or not available at all, and the psychological effects can be devastating. Many people are likely to develop a wide range of mental health issues due to being quarantined, and/or as a result of job loss, such as low mood, insomnia, irritability, depression and posttraumatic stress disorder (Holmes et al., 2020; van Hoof, 2020). Not only is there fear and anxiety for oneself or loved ones becoming infected, there is also fear of financial hardship and uncertainty about what the future may bring. It is expected that there will be an enormous increase in hunger and poverty, in part due to distortions in many supply chains around the world (Boone et al., 2020; Buheji et al., 2020). This will be especially so in developing countries with prior challenges of socio-economic and livelihood issues (Buheji et al., 2020), which will more directly be related to excess mortality (Kalu, 2020; Zetzsche, 2020). Even so, the fact that the lockdowns have a lot of side-effects gets relatively little attention (Holmes et al., 2020), although some authors have recommended on when to release the lockdown (Layard et al., 2020). As some lockdowns endure or will be renewed in the upcoming time, the numbers and results presented here may prove to be quite conservative (cf. Mandel & Veetil, 2020), and public health initiatives are needed to reverse some of these devastating side effects (cf. de Jong et al., 2020; Guessoum et al., 2020; VanderWeele, 2020).

Agnotology induced conformity, obedience and cognitive dissonance

As the Covid-19 crisis had been framed as a “war against an invisible enemy” and the nurses and physicians are named ‘soldiers’ or ‘warriors’ in ‘the front line’ many biases and errors that humans tend to have, have become visible. During the crisis, media attention has been used to highlight information about the virus and spread of the virus, while being relatively ignorant to the fact that many measures have severe side effects such as hunger, job loss and increased inequalities. Governments and governmental institutions have been involved in making sure information is presented in a certain way, probably in an effort to ensure public commitment to the measures taken (Betsch et al., 2020). Moreover, this was often done in terms of false dilemma’s presenting the problem as a choice between for instance lives and livelihood (Prasad et al., 2020) and ignoring the fact that the costs of the measures fall on the global poor (Broadbent et al., 2020). In spite of this, the measures and framing have led not only to commitment to the measures, but also to agnotology by means of censorship, putting weight of facts differently as well as being inattentive to the severe side effects of the measures (Zhong et al., 2020).

The effects of framing on the extent to which people obey authorities, even if the orders given are against their better (moral) judgment has been under investigation for decades. Three famous experiments show the intricacies of social influence, which have become known as the Asch conformity experiment, the Milgram obedience experiment, and the Stanford Prison experiment. In the Asch experiment, it was shown that even in a very unambiguous situation, with one clear right answer, 75% of people could be persuaded to give the wrong answer as long as the “stooges”, hired by the experimenter, also gave one clear but false answer (Asch, 1951). In this experiment people had to judge which line was the same length as three comparison lines. In the context of the covid-19 crisis, individuals with doubts about the lockdown may be less likely to

voice them when faced with a social circle who outwardly supports the measures. The public narrative in support of the lockdown may make people reluctant to raise differing opinions, rather choosing to conform to society as a whole, and their own social circles (cf. Whiten, 2019). In the Milgram obedience experiment, it was shown that people were prepared to potentially harm another person by giving an electric shock to a "learner". This experiment showed that ordinary people could be persuaded to harm other people, if an authority figure asked this, in this case, giving gradually higher shocks, that gradually went up the more "wrong" answers a student gave (Milgram, 1963). Two-thirds of the participants continued to the highest level of volts, which were potentially deadly. These experiments showed the majority of ordinary people are prepared to follow orders given by an authority figure, even if it involved killing innocent human beings. The Stanford Prison experiments sought to find out if ordinary students were randomly assigned to play guard or prisoner as social roles, and concluded that people are willing to do so, especially in stereotyped roles. These experiments have been repeated many times and influence research even today (Haslam & Reicher, 2017), even though the Stanford Prison experiment had some fatal flaws in design and carrying out of the experiment (le Texier, 2019). In general, the studies show that conformity and obedience are very common, and people have an innate tendency to follow the group and/or a leader (Cialdini & Goldstein, 2004).

Although in many instances conformity and obedience are functional, in these experiments and in some instances in real life, conformity and obedience can become dysfunctional and even harmful. A review by Cialdini and Goldstein (2004, p. 61) argued that people are in general "motivated to form accurate perceptions of reality and react accordingly, to develop and preserve meaningful social relationships, and to maintain a favorable self-concept." In general, compared to conformity, obedience seems to induce greater cognitive conflict (Xie et al., 2016). Social influence theory postulates that attitudes, beliefs and action are influenced through the processes of compliance, identification and internalization (Kelman, 1958). This concerns not only behaviors that are asked from the general public by the government, such as social distancing, but also for instance cases where family members are denied access to a dying parent in a care home. As many of the measures are not evidence-based, the public could have demanded proof for the extent to which the measures were evidence-based and proportional and/or opt for civil disobedience (cf. Ioannidis, 2020). However, because many psychological tactics (Andrews et al., 2020; Bavel et al., 2020), along with agnotology and rules and regulations have been used to influence behavior (cf. Cohen & Kupferschmidt, 2020). The extent to which people do conform and go along with the measures, this will enhance the negative side effects. Unfortunately, both fear of Covid-19 itself as well as the negative side effects of the measures may cause high levels of stress and anxiety, and in turn a compromised immune system. This will be described below.

Paradoxical effects of the lockdown: Stress and anxiety caused by framing and lockdown measures negatively impact the immune system and health outcomes

Stress occurs often when people face challenging or difficult situations (i.e. stressors) resulting in physiological and psychological responses (stress responses). One of bodily systems reacting to these stressors is our immune system. In acute stress the body reacts to stress with the increase of pro-inflammatory cytokines. The body is prepared for a fight or flight response. Acute stress in a healthy human is quite harmless, but stress that last for days, weeks, months or years can be harmful (Azza et al., 2019). It can result in a state of chronic systemic inflammation which in turn results in the development of chronic diseases. For example, it is well known that chronic

stress increase susceptibility to some types of cancer by suppressing Type 1 cytokines and protective T-cells. Chronic stress exacerbates all kinds of pathological immune responses, resulting is diseases and premature death (Dhabhar, 2014). Especially people with prior childhood trauma may be at risk (Azza et al., 2019). As people age, they face a significant lower ability to face stressors with an appropriate immune response. This includes physical stress, but also psychological stress (Morey et al., 2015; Prenderville et al., 2015). In the current situation, the framing of the situation and lockdown measures create stress and anxiety due to a variety of causes (see Figure 1). Furthermore, the stress associated with this and the massive number of job losses also translates into a shorter life span (Roelfs et al., 2011), as stress is involved in the development, maintenance, or exacerbation of many mental and physical health conditions and is also related to accelerated biological aging and premature mortality (Slavich, 2016). So while a lockdown on a small scale may make sense (a small number of people in quarantine, their health and immune system gets compromised) are we now doing this for both the people we aim to protect as well as the people that are expected to have relatively mild symptoms once infected (healthy young people). Paradoxically then, the measures aimed at protecting the vulnerable, compromise the immune systems of both healthy young people, as well as vulnerable people, such as older people with one or more underlying diseases. Many countries have chosen to put vulnerable elderly people in complete social and physical isolation from their relatives and from society, in the hope to protect them from infection and so saving their lives and preventing death. But this forced social and physical isolation is a serious stressor with well-known detrimental effects on physical and psychological health (Brooks et al., 2020). Chronic stress in advanced age will accelerate aging and dysfunction of the immune system. Chronic stress shortens our telomeres and the shortening of telomeres is linked with all kind of diseases and death (Holt-Lunstad et al., 2010). It is found that the influence of the social relationships on these factors is comparable with well-established risk factors as smoking and arterial hypertension (Holt-Lunstad et al., 2010).

The duration of the social and physical isolation is of importance. During the SARS outbreak people that were isolated for more than ten days showed significantly higher post-traumatic stress syndrome than those who were isolated less than ten days (Hawryluck et al., 2004). In many countries under present corona lockdown elderly people are isolated up to a few months. Social and physical isolation is commonly associated with loneliness. This is especially the case in forced isolation in old age (for a meta-analysis see Holt-Lunstad et al., 2015) where loneliness is strongly associated with increased mortality (Eng et al., 2002; Giles et al., 2005; Pantell et al., 2013). In contrast, a study by Cohen et al. (1997) concluded that having more diverse social networks is associated with a greater resistance to upper respiratory illness. So depriving people from their liberty and normal psycho-social interactions in the need to prevent infection and death and for the good of the society is contentious. Paradoxically, instead of preventing disease and death it can also induce disease and death. Therefore, it is important to know how people can cope with the current situation. Some of the negative side effects can be moderated by the coping styles, ranging from functional to dysfunctional (Veer et al., 2020).

Coping styles can alleviate or exacerbate some of the side effects

Although the Covid-19 outbreak has caused a tremendous amount of stress on the general population (Zhang et al., 2020), prior research has identified stable psychological traits, and several circumstances that predict perceived stress under these circumstances (Flesia et al.,

2020). People can react to prolonged stress with coping, which can range from functional, such as a healthy lifestyle and seeking support to more dysfunctional, such as withdrawal and substance use (See Figure 1). The negative effects of stress related outcomes can (in part) be counteracted by functional coping styles (Yu et al., 2020). Functional coping styles and several interventions have been related to better resilience, emotion regulation and health outcomes (Ho et al., 2020; Polizzi et al., 2020; Santarnecchi et al., 2018). These strategies can diminish the effects and over time (in part) counteract the negative consequences of the lockdown. Unfortunately, the lockdowns and related increase in anxiety, depression, and PTSD (Guessoum et al., 2020), and as many sports facilities were closed this related to changes in life style such as eating more, and sporting less (Di Renzo et al., 2020; Górnicka et al., 2020; Pellegrini et al., 2020). Paradoxically, *functional coping styles* in order to offset some of these negative effects have been blocked in some ways due to the measures and this may have led to downward spirals in terms of (mental) health (Ibrahimagić et al., 2020). These include: a healthy lifestyle, such as eating healthy, seeking support and relaxing exercises. Unfortunately, due to the lockdowns, many people have starting snacking more and gained weight (Di Renzo et al., 2020), as well as reduced daily physical activity, even though the practice of physically active lifestyles is recommended to counteract (mental) health consequences of the lockdowns and COVID-19 pandemic (Lim & Pranata, 2020). Seeking social support, while helpful in reducing stress, was also harder, as people experienced social isolation. Relaxing exercises could have been done at home, but the question is how much these were done by people to relieve stress. On the other hand, people may try to make sense of the situation and may seek out other sources of information than the ones readily presented to them. The central aim of science is to make sense of the world, and systematic and focused scientific sense-making may help people understand better what is going on. In that sense, it could be quite functional (Passmore et al., 2014). This may at the same time help fight the negative effect of agnotology induced doubt and confusion.

Dysfunctional coping strategies, such as withdrawal/ruminating, substance use, taking tranquilizers and excessive gaming can exacerbate the negative effects of the lockdown measures (cf. Wang et al., 2020), and it seems that another paradox is created by the fact that the people experiencing a higher level of psychological distress, also had more dysfunctional coping styles (Wang et al., 2020). In turn, people with substance use disorder, have a higher risk of contracting Covid-19, and the increase in substance use may be observed for years after the lockdown (Mallet et al., 2020). In going forward, it is important to try to make sure that this group of people adopts more functional coping styles (Yu et al., 2020; Zhang et al., 2020).

Sense making may be a third, hitherto unexplored way of coping. In uncertain times like these, people may try to cope by making sense of the situation (e.g., Stephens et al., 2020). Scientific sense making in terms of trying to make sense of what is going on could be quite functional (Passmore et al., 2014). However, in uncertain time superstitious beliefs, conspiracy theories, and cognitive dissonance reduction represent ways in which people try to make sense and cognize an ambiguous situation that seems beyond comprehension. As many people are forced by governments into behaviors they would normally not adhere to, cognitive dissonance and superstitious beliefs can also explain why people will persist in certain behaviors, even when it becomes known that the majority of these are not helpful or evidence-based (Ioannidis, 2020). In general, people strive for consistency between cognition and behavior, and have a need to see a relation between behavior and outcomes, even if this relation is not there (Tsang, 2004). For instance, people may maintain behaviors, even after some lockdown measures have been lifted

and for instance call in sick for work out of fear to become infected. Moreover, many people will think that the more sacrifices they make, the more helpful it must be (cf. Elliot & Devine, 1994). Also governments may believe they need to take decisive action and may resort to non-evidence based lockdown measures that do more harm than good (Ioannidis, 2020), and adhering to those may represent a form of superstitious bias that action is better than non-action (cf. Schippers et al., 2014), and the relation between the behaviour and outcome is spurious, or not as strong as one believes (Schippers & van Lange, 2006). Superstition is widespread in most human societies, even today (Tsang, 2004; Vyse, 2013). Especially in times of uncertainty, there is a need for humans to rely on superstitious behaviors and/or beliefs (Schippers & van Lange, 2006). These beliefs are held by many people, also people we regard as intelligent (for a review see Brooks et al., 2016). Prior research has shown that superstitious beliefs and behaviors can reduce uncertainty-induced anxiety (Brooks et al., 2016; Schippers & van Lange, 2006). In the case of today's uncertainty, where the stakes are high, and mortality salience is excessively heightened by the constant media coverage of the number of deaths as a result of Covid-19, as well as uncertainty about just how contagious and deadly the virus is, governments and individuals alike will resort to superstitious beliefs and behaviors in order to reduce anxiety. Although most definitions have some element of the belief in magic as part of the definition, early research suggests that merely seeing a connection between an action and an outcome that is not really there is also a form of superstition (Skinner, 1948). Acting on it, this performing rituals as ways to reduce anxiety, is referred to as superstitious rituals (Brooks et al., 2016; Schippers & van Lange, 2006). Although this is a form of bias, recent research suggests that oftentimes, even though people recognize it as a form of superstition, they choose to hold on to it "just in case". This suggests that even if people detect the error, and may admit that this is a form of superstition, they may choose not to correct it. This process has been referred to as acquiescence (Brooks et al., 2016). The behaviors asked from people are in part superstitious, and may have an adaptive function (Markle, 2010), but also have relations with obsessive-compulsive behavior (OCD). As not all behaviors are necessary (e.g., staying indoors when healthy; (Born et al., 2020), some of these are more OCD like and superstitious (Moulding & Kyrios, 2006; Spears, 2014). Although people have various behaviors to counteract stress and possibly exert control over situations (Moulding & Kyrios, 2006), many people still experience mounting stress, not only by the threat of the virus, but also by the way the situation is framed, as well as the effect of the lockdown itself. This type of framing helps in sustaining the behavior, sometimes even when disconfirming information is presented (Russell & Jones, 1980). Even so, and even though people are confronted with conflicting information, this adds to the stress and anxiety they are seeking to reduce. At the same time, many people feel that there are too many uncertainties in current situation to be able to conclude what is the 'right' way of acting, even though it becomes clear that the ripple effects of the current action are quite severe in the long run (Zetzsche, 2020).

Cognitive dissonance will create tension between the belief that the sacrifices people make are necessary and the belief that some of these behaviours may be causing more harm than good in terms of mental health (McGrath, 2017). The unpleasant tension stemming from conflicting beliefs then leads people to decide that the lockdown must be useful, and people also try to get doubters to reconsider their position, even in the face of clear evidence of overwhelming negative side effects. Ironically, the term "cognitive dissonance" is based on research into a religious sect that believed the world would end (Festinger, 1957). They sold all their belongings and waited for a flying saucer to come and pick them up. When that subsequently (of course)

didn't happen, that was no reason to change their beliefs. They now stated that they had saved the world and that God had decided to spare it due to their actions. In this way, they did not have to adjust their core beliefs, instead changing their view of the facts to fit into their existing narrative (Festinger, 1957). This may also happen, as people believe there is a strong relation between performing behaviours recommended (e.g. social and physical distancing, and forced isolation) and they see that it works, as the spread of the disease seem to be contained. However, several studies have indicated that the disease may play itself out after a certain period of time, independent of the measures taken (Ben-Israel, 2020; Ederer, 2020). Also, people seek for an explanation, and they feel the need to explain large events with proportionally large causes (Leman & Cinnirella, 2007), and as they note that the side-effects of the response to Covid-19 are quite severe, many resort to conspiracy theories (Bavel et al., 2020; Smallman, 2015). Unfortunately, although it may be related to decreased anxiety, conspiracy theories are in general more appealing than satisfying (Douglas et al., 2017). Prior work has found that a lack of control increases conspiracy thoughts and superstitious beliefs (Huang & Whitson, 2020).

Coping strategies such as cognitive dissonance reduction, superstitious beliefs and rituals, as well sense making through conspiracy theories, although somewhat functional in terms of reducing anxiety, are not satisfying key psychological needs in the long run (cf. Douglas et al., 2017) Nevertheless, in the short run, stress and anxiety are high and people are motivated to reduce these emotions, via a variety of behaviors and coping mechanisms (See Figure 1).

Accelerating functional coping processes through life crafting

The current crisis has increased the need for functional coping with traumatic experiences and negative emotions. While many people experience a downward trend in terms of emotions, depression and trauma, broaden-and-built theory offers insights in how to reverse those processes (Fredrickson, 2001). As it will be hard to stop the negative side effects, such as job loss and prolonged fear, from playing out, it is imperative to at least try to minimize the negative mental health effects. Broaden-and-built theory postulates that thinking about an idealized future will be associated with positive thought about that future. The theory and findings suggest that the capacity to experience positive emotions is related to the human capacity to bounce back from negative experiences and is related to human flourishing (Fredrickson, 2001). Specifically, functional coping processes and the experience of positive emotions can be accelerated by a process of expressive writing about one’s ideal life (for reviews see de Jong et al., 2020; Schippers & Ziegler, 2019). Prior research in a student population has shown that a brief, 4-6 hour written and staged goal-setting intervention, that includes both writing about ideal life and goals, with goal achievement plans, improved academic performance (Morisano et al., 2010; Schippers et al., 2020), and has been shown to close the gender and ethnic minority achievement gap (Schippers et al., 2015). As it seems that for many people their purpose in life needs to be redefined, for instance as a result of job loss, life crafting offers a way to find (renewed) purpose and meaning (de Jong et al., 2020; Schippers & Ziegler, 2019). Meaning in life has been associated with numerous positive physical and mental health outcomes, such as (mental) health, adaptive coping, and decreased mortality (Heintzelman et al., 2013), and is a protective mechanism against mortality salience and existential anxiety (for a meta-analysis see Burke et al.,2010). Life crafting is based on techniques that originally were designed for expressive writing about emotional and traumatic experiences (Pennebaker, 1997) and coping processes (Pennebaker et al., 1990). This work showed that writing about emotional experiences is related

to significant physical and mental health improvements (Pennebaker, 1997). A variation of the writing paradigm, writing about the best possible future self, was both less upsetting than writing about trauma, but had similar effects in terms of significant increased subjective well-being (King, 2001). Even two-minute writing exercise for two days showed reduced health complaints at follow-up (Burton & King, 2008). The life crafting intervention has three main elements: (1) discovering values and passion (2) writing about goals and goal achievement plans, and (3) public commitment to goals. During the writing exercise, people write about what they like to do, competencies they would like to acquire, relationships at home, work and in leisure time, possible future career, as well as their ideal versus less ideal imagined future. On the basis of this, people formulate concrete goals, order these in terms of importance and write detailed plans including goal monitoring and "if-then" plans. The third part then is about making a photo with a statement communicating their goals to the world, be it friends, or co-workers (for reviews see de Jong et al., 2020; Schippers & Ziegler, 2019). Using this online intervention, I hypothesize that people will experience accelerated functional coping and this may serve as a way to restore well-being.

Discussion

The current review focused on the psychological and behavioral consequences of the lockdown and suggested that the negative effects are serious and may very well outweigh the possible positive effects of the lockdown for the general population (Izaguirre-Torres & Siche, 2020). As Brooks et al. (2020, p. 919) noted: "….there can be long-term consequences that affect not just the people quarantined but also the health-care system that administered the quarantine and the politicians and public health officials who mandated it." Indeed, the measures create a paradoxical situation, where not only people getting ill are negatively affected, but also the healthy people in the lockdown situation (Liang et al., 2020; Zhang et al., 2020). The current paper falls necessarily short in listing all negative side and ripple effects, because (a) the situation is still unfolding, and (b) many of these effects are still unknown or (c) could be counteracted if governments make this a priority. The current paradoxical situation, could be addressed by (1) evidence-based optimized decision making by governments (2) making use of information and scientific findings in an unbiased manner (3) stating clear goals for what we are trying to achieve with the measures and (4) an evidence-based way of public health measures that avoid or counteract the negative side effects (Horesh & Brown, 2020). Medium and longer term planning is needed to rebuild the economy as well as a mental health care system aimed at reversing the side effects of the measures. As several studies have suggested ways forward from here in terms of the economic impact (Boone et al., 2020; Zetzsche, 2020), as well as ways to boost the human immune system in order to prevent people from getting sick (Nilashi et al., 2020; Taghizadeh-Hesary & Akbari, 2020). In order to make sure that some of the negative mental health effects are counteracted, this calls for effective evidence-based interventions (Figueroa & Aguilera, 2020; Wilson, 2011), that can be made available online and are scalable (de Jong et al., 2020; Schippers & Ziegler, 2019). Although tele-health and video consultation can alleviate the immediate problems associated with the lock-down, (Barsom et al., 2020; Zhou et al., 2020), there may not be enough staff to effectively treat all people that will need mental health care in the aftermath of the global lockdown (Figueroa & Aguilera, 2020; Torales et al., 2020). Next to giving the public more information about effective coping styles (Ibrahimagić et al., 2020), an interesting avenue is to make writing interventions available to the wider public, that have proven to have many (mental) health benefits (Lepore & Smyth, 2002;

Schippers et al., 2015), as well as performance benefits (de Jong et al., 2020; Schippers et al., 2020; Schippers & Ziegler, 2019). This type of care could even be delivered by a life crafting chatbot (Dekker et al., 2020). Life crafting, or the process of reflecting and writing about present and ideal future life, also including making plans and changes accordingly, can help to restore and improve both meaning in life and psychological and physical health (Schippers & Ziegler, 2019). This may be now more needed than ever (de Jong et al., 2020; Figueroa & Aguilera, 2020). Digital mental health tools are a way forward in counteracting the negative mental health effects in the wake of the Covid-19 crisis and investing in making these available for large groups of people in need is key (Figueroa & Aguilera, 2020). As we are arguably facing the largest humanitarian disaster in the history of mankind, caused by the lockdown measures, it is my hope that the negative side effects will, to some extent, be counteracted via smart interventions and community care.

Conflict of Interest Statement: The author declares that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Author Contributions: MS played the primary role in the conceptual conception of the manuscript, and wrote, reviewed, and revised the manuscript.

Acknowledgments: The authors would like to thank the members of the Erasmus Centre for Study and Career Success (https://www.erim.eur.nl/erasmus-centre-for-study-and-career-success/) and Erwin Kompanje for their useful comments on an earlier version of this paper.

References

Andrews, J. L., Foulkes, L., & Blakemore, S.-J. (2020). Peer influence in adolescence: Public-health implications for COVID-19. *Trends in Cognitive Sciences, 24*(8), 585-587. doi: https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.05.001

Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. *Organizational Influence Processes, 295*. https://psycnet.apa.org/record/1952-00803-001

Azza, Y., Grueschow, M., Karlen, W., Seifritz, E., & Kreim, B. (2019). How stress affects sleep and mental health: Nocturnal heartrate increases during prolonged stress and interacts with childhood trauma exposure to predict anxiety. *Sleep*. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31863098/

Banerjee, D. (2020). The COVID-19 outbreak: Crucial role the psychiatrists can play. *Asian journal of psychiatry, 50*, 102014-102014. doi: 10.1016/j.ajp.2020.102014

Barsom, E. Z., Feenstra, T. M., Bemelman, W. A., Bonjer, J. H., & Schijven, M. P. (2020). Coping with COVID-19: scaling up virtual care to standard practice. In *Nature*

Medicine (Vol. 26, Issue 5, pp. 632–634). Nature Research. https://doi.org/10.1038/s41591-020-0845-0

Bavel, J. J. V., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., . . . Willer, R. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nature Human Behaviour*. doi: 10.1038/s41562-020-0884-z

Ben-Israel, I. (2020). The end of exponential growth: The decline in the spread of coronavirus. *Times of Israel*. https://www.timesofisrael.com/the-end-of-exponential-growth-the-decline-in-the-spread-of-coronavirus/

Betsch, C., Wieler, L. H., & Habersaat, K. (2020). Monitoring behavioural insights related to COVID-19. *The Lancet, 395*(10232), 1255-1256. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30729-7

Bilandzic, H., Kalch, A., & Soentgen, J. (2017). Effects of Goal Framing and Emotions on Perceived Threat and Willingness to Sacrifice for Climate Change. *Science Communication*, *39*(4), 466–491. https://doi.org/10.1177/1075547017718553

Boone, L., Haugh, D., Pain, N., & Salins, V. (2020). *Tackling the fallout from COVID-19* . Economics in the Time of COVID-19.

Born, B., Dietrich, A., & Müller, G. J. (2020). Do Lockdowns Work? A Counterfactual for Sweden . *CEPR Discussion Paper No. DP14744*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3603976

Brooks, A. W., Schroeder, J., Risen, J. L., Gino, F., Galinsky, A. D., Norton, M. I., & Schweitzer, M. E. (2016). Don't stop believing: Rituals improve performance by decreasing anxiety. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *137*, 71–85. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2016.07.004

Broadbent, A., Walker, D., Chalkidou, K., Sullivan, R., & Glassman, A. (2020). Lockdown is not egalitarian: the costs fall on the global poor. *The Lancet, 396*(10243), 21-22. doi: 10.1016/S0140-6736(20)31422-7

Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, *395*(10227), 912–920. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8

Buheji, M., da Costa Cunha, K., Beka, G., Mavrić, B., Leandro do Carmo de Souza, Y., Souza da Costa Silva, S., Hanafi, M., & Chetia Yein, T. (2020). The Extent of COVID-19 Pandemic Socio-Economic Impact on Global Poverty. A Global Integrative Multidisciplinary Review. *American Journal of Economics, 2020*(4), 213–224. https://doi.org/10.5923/j.economics.20201004.02

Burke, B. L., Martens, A., & Faucher, E. H. (2010). Two decades of terror management theory: A meta-analysis of mortality salience research. *Personality and Social Psychology Review*, *14*(2), 155-195. doi: 10.1177/1088868309352321

Burton, C. M., & King, L. A. (2008). Effects of (very) brief writing on health: The two-minute miracle. *British Journal of Health Psychology*, *13*(1), 9-14. doi: 10.1348/135910707x250910

Chou, E. Y., & Murnighan, J. K. (2013). Life or Death Decisions: Framing the Call for Help. *PLoS ONE*, *8*(3), e57351. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0057351

Cialdini, R. B., & Goldstein, N. J. (2004). Social Influence: Compliance and Conformity. *Annual Review of Psychology*, *55*(1), 591–621. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.142015

Cohen, J., & Kupferschmidt, K. (2020). Countries test tactics in 'war' against COVID-19. *Science*, *367*(6484), 1287. doi: 10.1126/science.367.6484.1287

Cohen, S., Doyle, W. J., Skoner, D. P., Rabin, B. S., & Gwaltney Jr., J. M. (1997). Social Ties and Susceptibility to the Common Cold. *JAMA: The Journal of the American Medical Association*, *277*(24), 1940. https://doi.org/10.1001/jama.1997.03540480040036

Da, B. L., Im, G. Y., & Schiano, T. D. COVID-19 hangover: A rising tide of alcohol use disorder and alcohol-associated liver disease. *Hepatology, n/a*(n/a). doi: 10.1002/hep.31307

de Jong, E. M., Ziegler, N., & Schippers, M. (2020). From shattered goals to meaning in life: Life crafting in times of the COVID-19 pandemic. *Available at SSRN 3656964*.

Dekker, I., de Jong, E. M., Schippers, M. C., de Bruijn-Smolders, M., Alexiou, A., & Giesbers, B. (2020). Optimizing Students' Mental Health and Academic Performance: AI-Enhanced Life Crafting. *Frontiers in Psychology*, *11*, 1063. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01063

Dhabhar, F. S. (2014). Effects of stress on immune function: The good, the bad, and the beautiful. In *Immunologic Research* (Vol. 58, Issues 2–3, pp. 193–210). Humana Press Inc. https://doi.org/10.1007/s12026-014-8517-0

Di Renzo, L., Gualtieri, P., Pivari, F., Soldati, L., Attinà, A., Cinelli, G., . . . De Lorenzo, A. (2020). Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: an Italian survey. *Journal of Translational Medicine*, *18*(1), 229. doi: 10.1186/s12967-020-02399-5

Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. *Current Directions in Psychological Science*, *26*(6), 538–542. https://doi.org/10.1177/0963721417718261

Ederer, P. (2020). *The lockdown is hardly effective at all -- a piece of evidence [Der Lockdown ist nahezu wirkungslos – eine Beweisschrift]*. https://www.achgut.com/artikel/der_lockdown_ist_nahezu_wirkungslos_eine_beweisschrift

Elliot, A. J., & Devine, P. G. (1994). On the Motivational Nature of Cognitive Dissonance: Dissonance as Psychological Discomfort. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*(3), 382–394. https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.3.382

Eng, P. M., Rimm, E. B., Fitzmaurice, G., & Kawachi, I. (2002). Social Ties and Change in Social Ties in Relation to Subsequent Total and Cause-Specific Mortality and Coronary Heart Disease Incidence in Men. *American Journal of Epidemiology* , *155*(8). https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11943687/

Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. *Available at SSRN 3557504*. doi: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504

Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press. https://psycnet.apa.org/record/1993-97948-000

Figueroa, C. A., & Aguilera, A. (2020). The need for a mental health technology revolution in the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Psychiatry*, *11*, 523. https://doi.org/10.3389/FPSYT.2020.00523

Flesia, L., Fietta, V., Colicino, E., Segatto, B., & Monaro, M. (2020). Stable psychological traits predict perceived stress related to the COVID-19 outbreak. *Preprint*. https://doi.org/10.31234/OSF.IO

Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, *56*(3), 218-226. doi: 10.1037/0003-066x.56.3.218

Giles, L. C., Glonek, G. F. V., Luszcz, M. A., & Andrews, G. R. (2005). Effect of social networks on 10 year survival in very old Australians: The Australian longitudinal study of aging. *Journal of Epidemiology and Community Health*, *59*(7), 574–579. https://doi.org/10.1136/jech.2004.025429

Górnicka, M., Drywień, M. E., Zielinska, M. A., & Hamułka, J. (2020). Dietary and lifestyle changes during COVID-19 and the subsequent lockdowns among Polish adults: A cross-sectional online survey PLifeCOVID-19 Study. *Nutrients, 12*(8), 2324.

Guessoum, S. B., Lachal, J., Radjack, R., Carretier, E., Minassian, S., Benoit, L., & Moro, M. R. (2020). Adolescent psychiatric disorders during the COVID-19 pandemic and lockdown. *Psychiatry Research, 291*, 113264. doi: https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113264

Hao, F., Tan, W., Jiang, L., Zhang, L., Zhao, X., Zou, Y., . . . Tam, W. (2020). Do psychiatric patients experience more psychiatric symptoms during COVID-19 pandemic and

lockdown? A case-control study with service and research implications for immunopsychiatry. *Brain Behav Immun, 87*, 100-106. doi: 10.1016/j.bbi.2020.04.069

Haslam, S. A., & Reicher, S. D. (2017). 50 Years of “Obedience to Authority”: From Blind Conformity to Engaged Followership. *Annual Review of Law and Social Science, 13*(1), 59–78. https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-110316-113710

Hawryluck, L., Gold, W. L., Robinson, S., Pogorski, S., Galea, S., & Styra, R. (2004). SARS control and psychological effects of quarantine, Toronto, Canada. *Emerging Infectious Diseases*, *10*(7), 1206–1212. https://doi.org/10.3201/eid1007.030703

Heintzelman, S. J., Trent, J., & King, L. A. (2013). Encounters with objective coherence and the experience of meaning in life. *Psychological Science, 24*(6), 991-998. doi: 10.1177/0956797612465878

Hevia, C., & Pablo Andrés, N. (2020). *A perfect storm: COVID-19 in emerging economies*. VoxEU CEPR Policy Portal. https://voxeu.org/article/perfect-storm-covid-19-emerging-economies

Ho, C. S., Chee, C. Y., & Ho, R. C. (2020). Mental Health Strategies to Combat the Psychological Impact of COVID-19 Beyond Paranoia and Panic . *Ann Acad Med Singapore* , *49*(3). https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32200399/

Holmes, E. A., O’Connor, R. C., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arseneault, L., Ballard, C., Christensen, H., Cohen Silver, R., Everall, I., Ford, T., John, A., Kabir, T., King, K., Madan, I., Michie, S., Przybylski, A. K., Shafran, R., Sweeney, A., … Bullmore, E. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: a call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*, *7*(6), 547–560. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30168-1

Horesh, D., & Brown, A. D. (2020). Traumatic stress in the age of COVID-19: A call to close critical gaps and adapt to new realities. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, *12*(4), 331-335. doi: 10.1037/tra0000592

Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review. *Perspectives on Psychological Science*, *10*(2), 227–237. https://doi.org/10.1177/1745691614568352

Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., & Layton, J. B. (2010). Social Relationships and Mortality Risk: A Meta-analytic Review. *PLoS Medicine*, *7*(7), e1000316. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316

Huang, L., & Whitson, J. (2020). Organizational costs of compensating for mind-body dissonance through conspiracies and superstitions. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *156*, 1–12. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2019.09.006

Ibrahimagić, O. Ć., Kunić, S., Kalabić, Z., Smajlović, D., Dostović, Z., & Tupković, E. (2020). Comment on an article: "COVID-19 disease will cause a global catastrophe in

terms of mental health: A hypothesis". *Medical Hypotheses, 143,* 110154-110154. doi: 10.1016/j.mehy.2020.110154

Ioannidis, J. P., Cripps, S., & Tanner, M. A. (2020). Forecasting for COVID-19 has failed. International Institute of Forecasters. *New York Times*.

Ioannidis, J. P. A. (2020). Coronavirus disease 2019: The harms of exaggerated information and non-evidence-based measures. *European Journal of Clinical Investigation, 50*(4), e13222. doi: 10.1111/eci.13222

Ivanov, D. (2020). Predicting the impacts of epidemic outbreaks on global supply chains: A simulation-based analysis on the coronavirus outbreak (COVID-19/SARS-CoV-2) case. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 136,* 101922. doi: https://doi.org/10.1016/j.tre.2020.101922

Izaguirre-Torres, D., & Siche, R. (2020). Covid-19 disease will cause a global catastrophe in terms of mental health: A hypothesis. *Medical Hypotheses, 143,* 109846-109846. doi: 10.1016/j.mehy.2020.109846

Jeong, H., Yim, H. W., Song, Y. J., Ki, M., Min, J. A., Cho, J., & Chae, J. H. (2016). Mental health status of people isolated due to Middle East Respiratory Syndrome. *Epidemiology and Health*, *38,* e2016048. https://doi.org/10.4178/epih.e2016048

Jones, D. S. (2020). History in a Crisis — Lessons for Covid-19. *New England Journal of Medicine, 382*(18), 1681-1683. doi: 10.1056/NEJMp2004361

Kalu, B. (2020). COVID-19 in Nigeria: a disease of hunger. *The Lancet Respiratory Medicine*. https://doi.org/10.1016/S2213-2600(20)30220-4

Kelman, H. C. (1958). Compliance, identification, and internalization three processes of attitude change. *Journal of Conflict Resolution*, *2*(1), 51–60. https://doi.org/10.1177/002200275800200106

Kim, Y. G., Moon, H., Kim, S. Y., Lee, Y. H., Jeong, D. W., Kim, K., Moon, J. Y., Lee, Y. K., Cho, A., Lee, H. S., Park, H. C., & Lee, S. H. (2019). Inevitable isolation and the change of stress markers in hemodialysis patients during the 2015 MERS-CoV outbreak in Korea. *Scientific Reports*, *9*(1), 1–10. https://doi.org/10.1038/s41598-019-41964-x

King, L. A. (2001). The health benefits of writing about life goals. *Personality and Social Psychology Bulletin, 27*(7), 798-807. doi: 10.1177/0146167201277003

Krishnamurthy, P., Carter, P., & Blair, E. (2001). Attribute Framing and Goal Framing Effects in Health Decisions. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *85*(2), 382–399. https://doi.org/10.1006/obhd.2001.2962

Layard, R., Clark, A. E., de Neve, J.-E., Krekel, C., Fancourt, D., Hey, N., & O'Donnell, G. (2020). When to Release the Lockdown? A Wellbeing Framework for Analysing Costs

and Benefits. *IZA Discussion Paper N. 13186*. https://www.iza.org/publications/dp/13186/when-to-release-the-lockdown-a-wellbeing-framework-for-analysing-costs-and-benefits

le Texier, T. (2019). Debunking the Stanford Prison Experiment. *American Psychologist, 74*(823). https://psycnet.apa.org/record/2019-45337-001

Lee, D. M. M. (2020). Covid-19: agnotology, inequality, and leadership. *Human Resource Development International, 23*(4), 333-346. doi: 10.1080/13678868.2020.1779544

Lee, S. M., Kang, W. S., Cho, A. R., Kim, T., & Park, J. K. (2018). Psychological impact of the 2015 MERS outbreak on hospital workers and quarantined hemodialysis patients. *Comprehensive Psychiatry*, *87*, 123–127. https://doi.org/10.1016/j.comppsych.2018.10.003

Leman, P. J., & Cinnirella, M. (2007). A major event has a major cause: Evidence for the role of heuristics in reasoning about conspiracy theories. *Social Psychological Review, 9*(18). https://www.researchgate.net/publication/285852159_A_major_event_has_a_major_cause_Evidence_for_the_role_of_heuristics_in_reasoning_about_conspiracy_theories

Lepore, S. J., & Smyth, J. M. (2002). *The writing cure : how expressive writing promotes health and emotional well-being*. American Psychological Association.

Levin, I. P., Schneider, S. L., & Gaeth, G. J. (1998). All Frames Are Not Created Equal: A Typology and Critical Analysis of Framing Effects. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *76*(2), 149–188. https://doi.org/10.1006/obhd.1998.2804

Liang, L., Ren, H., Cao, R., Hu, Y., Qin, Z., Li, C., & Mei, S. (2020). The Effect of COVID-19 on Youth Mental Health. *Psychiatric Quarterly*, 1–12. https://doi.org/10.1007/s11126-020-09744-3

Lim, M. A., & Pranata, R. (2020). Sports activities during any pandemic lockdown. *Irish Journal of Medical Science (1971 -)*. doi: 10.1007/s11845-020-02300-9

Lin, C. Y., Peng, Y. C., Wu, Y. H., Chang, J., Chan, C. H., & Yang, D. Y. (2007). The psychological effect of severe acute respiratory syndrome on emergency department staff. *Emergency Medicine Journal*, *24*(1), 12–17. https://doi.org/10.1136/emj.2006.035089

Mallet, J., Dubertret, C., & Le Strat, Y. (2020). Addictions in the COVID-19 era: Current evidence, future perspectives a comprehensive review. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 110070. doi: https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110070

Mandel, A., & Veetil, V. (2020). The economic cost of COVID lockdowns: An out-of-equilibrium analysis. *Economics of Disasters and Climate Change*. doi: 10.1007/s41885-020-00066-z

Maringe, C., Spicer, J., Morris, M., Purushotham, A., Nolte, E., Sullivan, R., . . . Aggarwal, A. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on cancer deaths due to delays in diagnosis in England, UK: a national, population-based, modelling study. *The Lancet Oncology, 21*(8), 1023-1034. doi: 10.1016/S1470-2045(20)30388-0

Markle, D. T. (2010). The magic that binds us: Magical thinking and inclusive fitness. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology*, *4*(1), 18–33. https://doi.org/10.1037/h0099304

McGrath, A. (2017). Dealing with dissonance: A review of cognitive dissonance reduction. *Social and Personality Psychology Compass*, *11*(12), e12362. https://doi.org/10.1111/spc3.12362

Milgram, S. (1963). Behavioral Study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, *67*(4), 371–378. https://doi.org/10.1037/h0040525

Morey, J. N., Boggero, I. A., Scott, A. B., & Segerstrom, S. C. (2015). Current directions in stress and human immune function. In *Current Opinion in Psychology* (Vol. 5, pp. 13–17). Elsevier. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.03.007

Morisano, D., Hirsh, J. B., Peterson, J. B., Pihl, R. O., & Shore, B. M. (2010). Setting, elaborating, and reflecting on personal goals improves academic performance. *Journal of Applied Psychology*, *95*(2), 255-264.

Moulding, R., & Kyrios, M. (2006). Anxiety disorders and control related beliefs: the exemplar of Obsessive-Compulsive Disorder (OCD). *Clinical Psychology Review*, *26*(5), 573–583. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.01.009

Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., . . . Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the Coronavirus and COVID-19 pandemic: A review. *International Journal of Surgery*. doi: https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2020.04.018

Nilashi, M., Samad, S., Yusuf, S. Y. M., & Akbari, E. (2020). Can complementary and alternative medicines be beneficial in the treatment of COVID-19 through improving immune system function? *Journal of infection and public health, 13*(6), 893-896. doi: 10.1016/j.jiph.2020.05.009

Pantell, M., Rehkopf, D., Jutte, D., Syme, S. L., Balmes, J., & Adler, N. (2013). Social isolation: A predictor of mortality comparable to traditional clinical risk factors. *American Journal of Public Health*, *103*(11), 2056–2062. https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301261

Passmore, C., Gouvea, J. S., & Giere, R. (2014). Models in science and in learning science: Focusing scientific practice on sense-making *International handbook of research in history, philosophy and science teaching* (pp. 1171-1202): Springer.

Pellegrini, M., Ponzo, V., Rosato, R., Scumaci, E., Goitre, I., Benso, A., . . . Ghigo, E. (2020). Changes in weight and nutritional habits in adults with obesity during the "lockdown" period caused by the COVID-19 virus emergency. *Nutrients, 12*(7), 2016.

Pennebaker, J. W. (1997). Writing about emotional experiences as a therapeutic process. *Psychological Science*, *8*(3), 162-166. doi: 10.1111/j.1467-9280.1997.tb00403.x

Pennebaker, J. W., Colder, M., & Sharp, L. K. (1990). Accelerating the coping process. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*(3), 528.

Polizzi, C., Lynn, S. J., & Perry, A. (2020). Stress and Coping in the Time of COVID-19: Pathways to Resilience and Recovery. *Clinical Neuropsychiatry, 17*(2), 59–62. https://doi.org/10.36131/CN20200204

Prasad, V., Sri, B. S., & Gaitonde, R. (2020). Bridging a false dichotomy in the COVID-19 response: a public health approach to the 'lockdown' debate. *BMJ Global Health, 5*(6), e002909. doi: 10.1136/bmjgh-2020-002909

Prenderville, J. A., Kennedy, P. J., Dinan, T. G., & Cryan, J. F. (2015). Adding fuel to the fire: The impact of stress on the ageing brain. In *Trends in Neurosciences* (Vol. 38, Issue 1, pp. 13–25). Elsevier Ltd. https://doi.org/10.1016/j.tins.2014.11.001

Proctor, R. N., & Schiebinger, L. (2008). Agnotology: The making and unmaking of ignorance.

Pyszczynski, T., Solomon, S., & Greenberg, J. (2015). Thirty years of terror management theory: From genesis to revelation. In J. M. Olson & M. P. Zanna (Eds.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 52, pp. 1-70): Academic Press.

Ren, X. (2020). Pandemic and lockdown: a territorial approach to COVID-19 in China, Italy and the United States. *Eurasian Geography and Economics*, 1-12. doi: 10.1080/15387216.2020.1762103

Roelfs, D. J., Shor, E., Davidson, K. W., & Schwartz, J. E. (2011). Losing life and livelihood: A systematic review and meta-analysis of unemployment and all-cause mortality. *Social Science & Medicine, 72*(6), 840-854. doi: https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.01.005

Rojas, F. L., Jiang, X., Montenovo, L., Simon, K. I., Weinberg, B. A., & Wing, C. (2020). Is the cure worse than the problem itself? immediate labor market effects of covid-19 case rates and school closures in the us: National Bureau of Economic Research.

Rosenbaum, L. (2020). The untold toll — The pandemic's effects on patients without Covid-19. *New England Journal of Medicine, 382*(24), 2368-2371. doi: 10.1056/NEJMms2009984

Rothman, A. J., Salovey, P., Antone, C., Keough, K., & Martin, C. D. (1993). The influence of message framing on intentions to perform health behaviors. *Journal of Experimental Social Psychology*, *29*(5), 408–433. https://doi.org/10.1006/jesp.1993.1019

Russell, D., & Jones, W. H. (1980). When Superstition Fails. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *6*(1), 83–88. https://doi.org/10.1177/014616728061012

Salari, N., Hosseinian-Far, A., Jalali, R., Vaisi-Raygani, A., Rasoulpoor, S., Mohammadi, M., . . . Khaledi-Paveh, B. (2020). Prevalence of stress, anxiety, depression among the general population during the COVID-19 pandemic: a systematic review and meta-analysis. *Globalization and health, 16*(1), 57-57. doi: 10.1186/s12992-020-00589-w

Santarnecchi, E., Sprugnoli, G., Tatti, E., Mencarelli, L., Neri, F., Momi, D., di Lorenzo, G., Pascual-Leone, A., Rossi, S., & Rossi, A. (2018). Brain functional connectivity correlates of coping styles. *Cognitive, Affective and Behavioral Neuroscience*, *18*(3), 495–508. https://doi.org/10.3758/s13415-018-0583-7

Sarner, M. (2020). Maintaining mental health in the time of coronavirus. *New Scientist*, *246*(3279), 40–46. https://doi.org/10.1016/S0262-4079(20)30819-8

Schippers, M. C., Edmondson, A. C., & West, M. A. (2014). Team reflexivity as an antidote to team information-processing failures. *Small Group Research, 45*(6), 731-769. doi: 10.1177/1046496414553473

Schippers, M.C., & Martins Van Jaarsveld, G. (2020). Optimizing Decision-Making Processes in Times of Covid-19: Using Reflexivity to Counteract Information Processing Failures (forthcoming). *Frontiers in Psychology*. https://repub.eur.nl/pub/126790

Schippers, M.C., Morisano, D., Locke, E. A., Scheepers, A. W. A., Latham, G. P., & de Jong, E. M. (2020). Writing about personal goals and plans regardless of goal type boosts academic performance. *Contemporary Educational Psychology*, *60*. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2019.101823

Schippers, M.C, Scheepers, A. W. A., & Peterson, J. B. (2015). A scalable goal-setting intervention closes both the gender and ethnic minority achievement gap. *Palgrave Communications*, *1*(1), 15014. https://doi.org/10.1057/palcomms.2015.14

Schippers, M.C., & van Lange, P. A. M. (2006). The Psychological Benefits of Superstitious Rituals in Top Sport: A Study Among Top Sportspersons. *Journal of Applied Social Psychology*, *36*(10), 2532–2553. https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00116.x

Schippers, M. C., & Ziegler, N. (2019). Life crafting as a way to find purpose and meaning in life. *Frontiers in Psychology, 10*(2778). doi: 10.3389/fpsyg.2019.02778

Skinner, B. F. (1948). “Superstition” in the pigeon. *Journal of Experimental Psychology*, *38*(2), 168–172. https://doi.org/10.1037/h0055873

Slater, T. (2019). Agnotology. In T. J. Antipode Editorial Collective, A. Kent, K. McKittrick, N. Theodore, S. Chari, P. Chatterton, V. Gidwani, N. Heynen, W. Larner, J. Peck, J. Pickerill, M. Werner and M.W. Wrigh (Ed.), *Keywords in Radical Geography: Antipode at 50* (pp. 20-24).

Slavich, G. M. (2016). Life stress and health: A review of conceptual issues and recent findings. *Teaching of Psychology, 43*(4), 346-355. doi: 10.1177/0098628316662768

Smallman, S. (2015). Whom do You Trust? Doubt and Conspiracy Theories in the 2009 Influenza Pandemic. *Journal of International & Global Studies*. https://pdxscholar.library.pdx.edu/is_fac/12

Spears, L. (2014). *An Examination of Magical Beliefs as Predictors of Obsessive-Compulsive Symptom Dimensions. (Dissertation)*. University of Kansas.

Srivatsa, S., & Stewart, K. A. (2020). How Should Clinicians Integrate Mental Health Into Epidemic Responses? *AMA Journal of Ethics*, *22*(1), E10–E15. https://doi.org/10.1001/amajethics.2020.10

Stephens, K. K., Jahn, J. L. S., Fox, S., Charoensap-Kelly, P., Mitra, R., Sutton, J., . . . Meisenbach, R. J. (2020). Collective sensemaking around COVID-19: Experiences, concerns, and agendas for our rapidly changing organizational lives. *Management Communication Quarterly, 34*(3), 426-457. doi: 10.1177/0893318920934890

Sud, A., Jones, M. E., Broggio, J., Loveday, C., Torr, B., Garrett, A., . . . Turnbull, C. (2020). Collateral damage: the impact on cancer outcomes of the COVID-19 pandemic. *medRxiv*, 2020.2004.2021.20073833. doi: 10.1101/2020.04.21.20073833

Taghizadeh-Hesary, F., & Akbari, H. (2020). The powerful immune system against powerful COVID-19: A hypothesis. *Medical Hypotheses, 140*, 109762. doi: https://doi.org/10.1016/j.mehy.2020.109762

Talevi, D., Socci, V., Carai, M., Carnaghi, G., Faleri, S., Trebbi, E., . . . Pacitti, F. (2020). Mental health outcomes of the CoViD-19 pandemic. *Riv Psichiatr, 55*(3), 137-144. doi: 10.1708/3382.33569

Torales, J., O’Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M., & Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *The International Journal of Social Psychiatry*. https://doi.org/10.1177/0020764020915212

Tsang, E. W. K. (2004). Superstition and decision-making: Contradiction or complement? *Academy of Management Perspectives, 18*(4), 92-104. doi: 10.5465/ame.2004.15268696

VanderWeele, T. J. (2020). Challenges estimating total lives lost in COVID-19 decisions: Consideration of mortality related to unemployment, social isolation, and depression. *JAMA, 324*(5), 445-446. doi: 10.1001/jama.2020.12187

van Hoof, E. (2020). *COVID lockdown is world's biggest psychological experiment*. World Economic Forum. https://www.weforum.org/agenda/2020/04/this-is-the-psychological-side-of-the-covid-19-pandemic-that-were-ignoring/

van Lange, P. A. M., Joireman, J., Parks, C. D., & van Dijk, E. (2013). The psychology of social dilemmas: A review. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *120*(2), 125–141. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2012.11.003

Veer, I. M., Riepenhausen, A., Zerban, M., Wackerhagen, C., Engen, H., Puhlmann, L., Köber, G., Bögemann, S., Weermeijer, J., Uściłko, A., Mor, N., Barsuola, G., Cardone, P., Deza-Araujo, Y. I., Farkas, K., Feller, C., Hajduk, M., Ilen, L., Kasanova, Z., … Kalisch, R. (2020). Mental resilience in the Corona lockdown: First empirical insights from Europe. *Preprint*. https://doi.org/10.31234/OSF.IO

Vyse, S. A. (2013). *Believing in magic : the psychology of superstition*. Oxford University Press.

Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., McIntyre, R. S., Choo, F. N., Tran, B., Ho, R., Sharma, V. K., & Ho, C. (2020). A longitudinal study on the mental health of general population during the COVID-19 epidemic in China. *Brain, Behavior, and Immunity*. https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.04.028

Wang, H., Xia, Q., Xiong, Z., Li, Z., Xiang, W., Yuan, Y., Liu, Y., & li, zhe. (2020). The psychological distress and coping styles in the early stages of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic in the general mainland Chinese population: a web-based survey. *MedRxiv*, 2020.03.27.20045807. https://doi.org/10.1101/2020.03.27.20045807

Whiten, A. (2019). Advances in the Study of Behavior. In M. Naguib (Ed.), *Advances in the Study of Behavior* (Vol. 51, pp. 31–75).

Wilson, T. D. (2011). *Redirect : the surprising new science of psychological change*. Little Brown.

Xie, Y., Chen, M., Lai, H., Zhang, W., Zhao, Z., & Anwar, C. M. (2016). Neural basis of two kinds of social influence: Obedience and conformity. *Frontiers in Human Neuroscience*, *10*(FEB2016). https://doi.org/10.3389/fnhum.2016.00051

Yu, H., Li, M., Li, Z., Xiang, W., Yuan, Y., Liu, Y., Li, Z., & Xiong, Z. (2020). Coping Style, Social Support and Psychological Distress in the General Chinese Population in the Early Stages of the COVID-2019 Epidemic. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3556633

Zetzsche, D. A. (2020). One million or one hundred million casualties? The impact of the COVID-19 crisis on low-and middle-income countries. *Available at SSRN 3597657*.

Zhang, S. X., Wang, Y., Rauch, A., & Wei, F. (2020). Unprecedented disruption of lives and work: Health, distress and life satisfaction of working adults in China one month into

the COVID-19 outbreak. *Psychiatry Research, 288*, 112958. doi: https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112958

Zhong, B., Huang, Y., & Liu, Q. (2020). Mental health toll from the coronavirus: Social media usage reveals Wuhan residents' depression and secondary trauma in the COVID-19 outbreak. *Computers in Human Behavior*, 106524. doi: https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106524

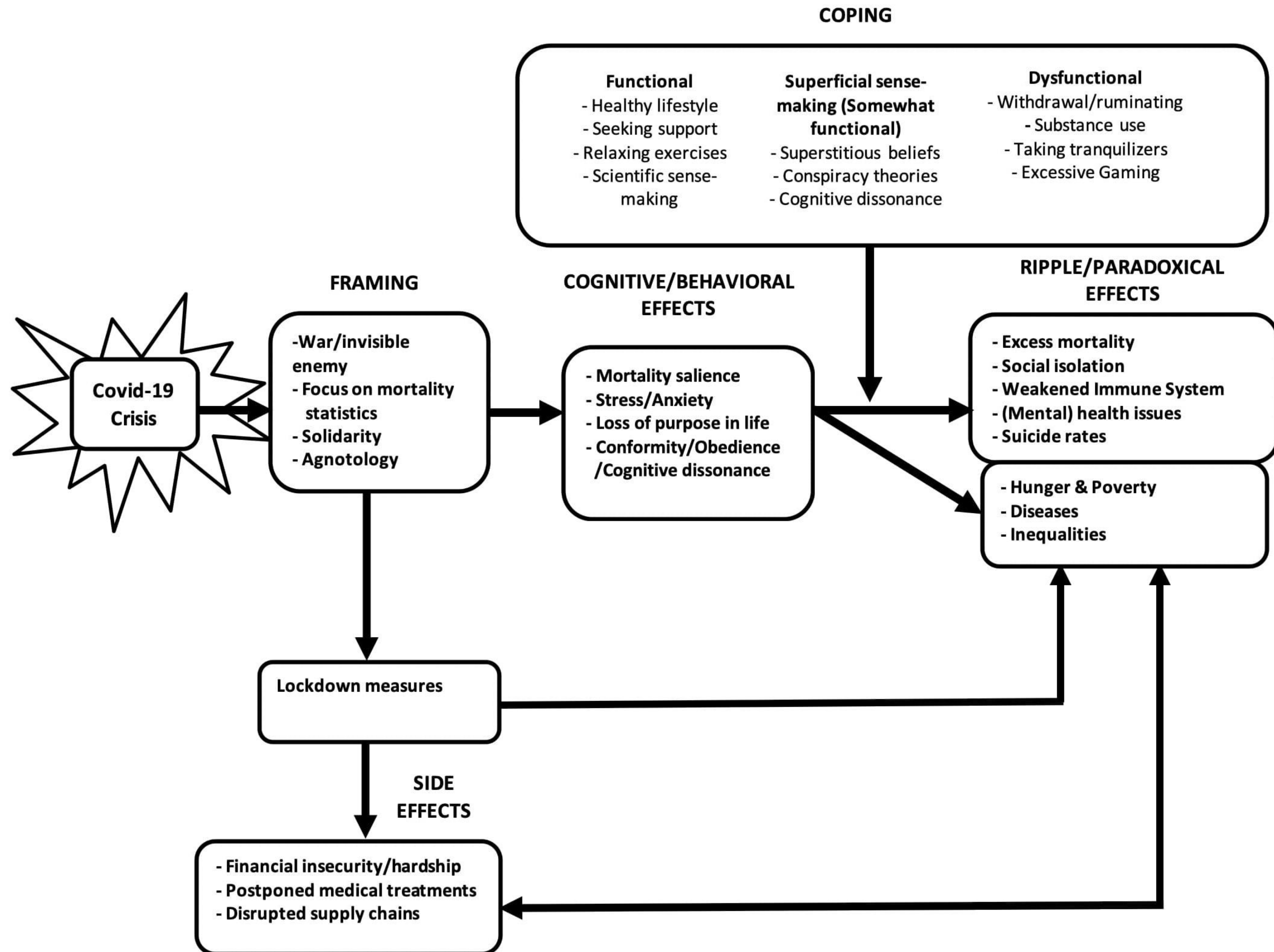

COPING
Functional
- Healthy lifestyle
- Seeking support
- Relaxing exercises
- Scientific sense-making
Superficial sense-making (Somewhat functional)
- Superstitious beliefs
- Conspiracy theories
- Cognitive dissonance
Dysfunctional
- Withdrawal/ruminating
- Substance use
- Taking tranquilizers
- Excessive Gaming
Covid-19 Crisis
FRAMING
-War/invisible enemy
- Focus on mortality statistics
- Solidarity
- Agnotology
COGNITIVE/BEHAVIORAL EFFECTS
- Mortality salience
- Stress/Anxiety
- Loss of purpose in life
- Conformity/Obedience /Cognitive dissonance
RIPPLE/PARADOXICAL EFFECTS
- Excess mortality
- Social isolation
- Weakened Immune System
- (Mental) health issues
- Suicide rates
- Hunger & Poverty
- Diseases
- Inequalities
Lockdown measures
SIDE EFFECTS
- Financial insecurity/hardship
- Postponed medical treatments
- Disrupted supply chains

Table 1.

Non-exhaustive overview of the side and ripple effects of lockdown measures, including references.

Physical Health	
Side Effect	Reference
Estimated 100 million casualties in low and middle-income countries, as an indirect effect of the virus, and the lockdown measures	Zetzsche, D. A. (2020). One million or one hundred million casualties? The impact of the COVID-19 crisis on low-and middle-income countries. *Available at SSRN 3597657*.
COVID-19 likely to lead to increased maternal and child mortality indirectly, via disrupted healthcare, decreased food access, health system and economic collapse	Roberton, T., Carter, E. D., Chou, V. B., Stegmuller, A. R., Jackson, B. D., Tam, Y., Sawadogo-Lewis, T., & Walker, N. (2020). Early estimates of the indirect effects of the COVID-19 pandemic on maternal and child mortality in low-income and middle-income countries: a modelling study. *The Lancet Global Health*, *8*(7), e901–e908. https://doi.org/10.1016/S2214-109X(20)30229-1
Access to other forms of healthcare may be limited, as doctors are redirected, and people fear seeking care, leading to worse health outcomes in the long run. Risk of many deaths from health problems not related to covid-19	Heath, S. (2020, March 17). *How Will Coronavirus Impede Patient Access to Care?* Patient Engagement Hit. https://patientengagementhit.com/news/how-will-coronavirus-impede-patient-access-to-care
	Gorvett, Z. (2020). *Why most Covid-19 deaths won't be from the virus*. BBC. https://www.bbc.com/future/article/20200528-why-most-covid-19-deaths-wont-be-from-the-virus
Quarantine stress increases the risk of cardiovascular health problems	Mattioli, A. V., Nasi, M., Cocchi, C., & Farinetti, A. (2020). COVID 19 outbreak: impact of the quarantine-induced stress on cardiovascular disease risk burden. In *Future cardiology.* Various. https://doi.org/10.2217/fca-2020-0055
Access to reproductive healthcare during lockdowns is limited which leaves some women without access to care they need.	Quell, M. (2020, April 14). *Dutch Woman Loses Bid for Abortion Pill Without Clinic Vissit*. Courthouse News.

	https://www.courthousenews.com/dutch-woman-loses-bid-for-abortion-pill-without-clinic-visit/
	Kibira, D. (2020). *COVID-19's adverse impact on sexual and reproductive health (SRH)*. Health Action International. https://haiweb.org/covid-19-srh/
Global condom shortage may be looming as manufacturing is shut down, which is likely to result in increase in sexually transmitted infections and unplanned pregnancies, especially in poorer countries	Chin, K. (2020, April 14). *There may be a shortage of 100 million condoms because of the coronavirus*. Business Insider. https://www.businessinsider.com/coronavirus-condom-producer-malaysia-karex-berhad-2020-4?international=true&r=US&IR=T

Mental Health

Side Effect	Reference
Worsening mental health concerns as stress, depression, and anxiety increases	Fiorillo, A., & Gorwood, P. (2020). The consequences of the COVID-19 pandemic on mental health and implications for clinical practice. In *European psychiatry: the journal of the Association of European Psychiatrists* (Vol. 63, Issue 1, p. e32). NLM (Medline). https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2020.35
Current decrease in access to mental healthcare may result in worsening mental health of the general population, with people with existing conditions being most at risk.	Torales, J., O'Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M., & Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry*, 002076402091521. https://doi.org/10.1177/0020764020915212
Those with pre-existing mental health conditions are most at risk of having increased mental health issues due to the pandemic	Druss, B. G. (2020). Addressing the COVID-19 Pandemic in Populations With Serious Mental Illness. *JAMA Psychiatry*. https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.0894
Pandemic Triples Anxiety And Depression Symptoms In New Mothers	Davenport, M. H., Meyer, S., Meah, V. L., Strynadka, M. C., & Khurana, R. (2020). Moms Are Not OK: COVID-19 and Maternal Mental Health. Frontiers in Global Women's Health, 1. https://doi.org/10.3389/fgwh.2020.00001

Economic Effects	
Side Effect	Reference
Half of world's workers 'at immediate risk of losing livelihood due to coronavirus'	Inman, P. (2020). *Half of world's workers 'at immediate risk of losing livelihood due to coronavirus'* . The Guardian. https://www.theguardian.com/world/2020/apr/29/half-of-worlds-workers-at-immediate-risk-of-losing-livelihood-due-to-coronavirus
60 million EU jobs are at risk	Riley, C. (2020, April 19). *60 million European jobs are at risk from coronavirus*. CNN Business. https://edition.cnn.com/2020/04/19/business/europe-jobs-coronavirus-mckinsey/index.html
Over 20 million Americans have applied for unemployment	*COVID-19: This is the impact on employment and jobs in the US.* World Economic Forum. https://www.weforum.org/agenda/2020/04/united-states-unemployment-claimants-coronavirus-covid19/
The lockdown is likely to have a disproportionately large effect on young workers, who make up the majority of industries highly affected by layoffs (service industry etc.)	Kochhar, R. (2020, April 1). *COVID-19: Young workers in the US are likely to be hit the hardest*. World Economic Forum. https://www.weforum.org/agenda/2020/04/young-workers-covid19-economics-united-states-service-industry-coronavirus

Social Effects	
Side Effect	Reference
The physical and mental health of frontline workers like healthcare workers, and those working in food distribution may be at risk	Kang, L., Li, Y., Hu, S., Chen, M., Yang, C., Yang, B. X., Wang, Y., Hu, J., Lai, J., Ma, X., Chen, J., Guan, L., Wang, G., Ma, H., & Liu, Z. (2020). The mental health of medical workers in Wuhan, China dealing with the 2019 novel coronavirus. In *The Lancet Psychiatry* (Vol. 7, Issue 3, p. e14). Elsevier Ltd. https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30047-X Greenberg, N., Docherty, M., Gnanapragasam, S., & Wessely, S. (2020). Managing mental health challenges faced by healthcare workers during

	covid-19 pandemic. In *The BMJ* (Vol. 368, p. m1211). BMJ Publishing Group. https://doi.org/10.1136/bmj.m1211
Domestic violence deaths have more than doubled from this period in previous years	Grierson, J. (2020, April 15). *Domestic abuse killings "more than double" amid Covid-19 lockdown* . The Guardian. https://www.theguardian.com/society/2020/apr/15/domestic-abuse-killings-more-than-double-amid-covid-19-lockdown
	Bradbury-Jones, C., & Isham, L. (2020). The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence. *Journal of Clinical Nursing*, jocn.15296. https://doi.org/10.1111/jocn.15296
Homeless and refuge population left at risk as lockdown limits access to help resources, and leaves them unable to shelter in place	Sharma, G. (2020, March 26). *COVID-19 lockdown hits Berlin's unemployed, homeless and refugees*. Al Jazeera. https://www.aljazeera.com/indepth/features/covid-19-lockdown-hits-berlin-unemployed-homeless-refugees-200326195143645.html
	Limam, A. (2020). *Europe's homeless "more vulnerable under COVID-19 lockdown"*. CGTN. https://newseu.cgtn.com/news/2020-03-24/Europe-s-homeless-more-vulnerable-under-COVID-19-lockdown--P6e0kCSuiY/index.html
Increase in gun purchases and gun violence in the USA since the beginning of the pandemic	Schleimer, J. P., Mccort, C. D., Pear, V. A., Shev, A., Tomsich, E., Asif-Sattar, R., Buggs, S., Laqueur, H. S., & Wintemute, G. J. (2020). Firearm Purchasing and Firearm Violence in the First Months of the Coronavirus Pandemic in the United States. *MedRxiv*, 2020.07.02.20145508. https://doi.org/10.1101/2020.07.02.20145508
The pandemic will likely result in an additional 30 years to close the gender pay gap in Britain	Hunt, M. (2020). *Coronavirus means women won't earn as much as men for an extra 30 years*. The Telegraph. https://www.telegraph.co.uk/money/consumer-affairs/coronavirus-means-women-wont-earn-much-men-extra-30-years/

Effects on Children

Side Effect	Reference
Unicef warns 1.2 million children could die malaria, pneumonia, and diarrhea during the lockdowns in developing countries	Newey, S. (2020). *Unicef warns lockdown could kill more than Covid-19 as model predicts 1.2 million child deaths.* Telegraph. https://www.telegraph.co.uk/global-health/science-and-disease/unicef-warns-lockdown-could-kill-covid-19-model-predicts-12/
The pandemic is likely to leave a lasting influence of the mental health of children and adolescents	Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L., & Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: A narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. In Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health (Vol. 14, Issue 1, p. 20). BioMed Central Ltd. https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3
368 Million children missing out on meals at school and school closures overly affects children from poorer communities	de Jong, A. (2020). *Corona berooft 370 miljoen kinderen van schoolmaaltijden, grote problemen in 30 landen*. Microsoft News. https://www.msn.com/nl-nl/nieuws/medical/corona-berooft-370-miljoen-kinderen-van-schoolmaaltijden-grote-problemen-in-30-landen/ar-BB13R5S8
	Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). COVID-19, school closures, and child poverty: a social crisis in the making. In *The Lancet Public Health* (Vol. 5, Issue 5, pp. e243–e244). Elsevier Ltd. https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30084-0

Positive Effects

Side Effect	Reference
The lifestyle changes related to the lockdown has resulted in fewer premature births occurring	Philip, R. K., Purtill, H., Reidy, E., Daly, M., Imcha, M., McGrath, D., O’Connell, N. H., & Dunne, C. P. (2020). Reduction in preterm births during the COVID-19 lockdown in Ireland: a natural experiment allowing analysis of data from the prior two decades. *MedRxiv*, 2020.06.03.20121442. https://doi.org/10.1101/2020.06.03.20121442

The lockdowns and widespread quarantines have resulted in significantly decreased air pollution, which has a positive effect on people’s physical health, as well as the environment	Auffhammer, M., Burke, M., Burney, J., Hsiang, S., Lobell, D., Roberts, M., & Schlenker, W. (2020). *COVID-19 reduces economic activity, which reduces pollution, which saves lives.* Global Food, Environment and Economic Dynamics . http://www.g-feed.com/2020/03/covid-19-reduces-economic-activity.html
Fewer people are on the roads during the pandemic, which has resulted in a decrease in traffic accidents and deaths	Shilling, F., & Waetjen, D. (n.d.). *Special Report(Update): Impact of COVID19 Mitigation on Numbers and Costs of California Traffic Crashes Impact of COVID19 Mitigation on California Traffic Crashes*. Retrieved August 14, 2020, from https://roadecology.ucdavis.edu/resources/stayathome-crashes.

14 december 2020

Nederland in lockdown

Heb je klachten?

Blijf thuis.

Laat je testen.

Ben je ook benauwd en/of heb je koorts? Dan moeten alle huisgenoten thuisblijven.

Werk thuis, tenzij het niet anders kan.

Houd 1,5 meter afstand.

Is het druk? Ga dan weg.

Was vaak je handen.

Hoest en nies in je elleboog.

Draag een mondkapje waar dat verplicht is.

Thuis

Ontvang max. 2 personen per dag *(excl. kinderen t/m 12 jaar). Voor de periode 24 t/m 26 december geldt: ontvang max. 3 personen per dag.*

Groepen

Binnen en buiten: groep van max. 2 personen of 1 huishouden.

Publiek toegankelijke locaties

Onder andere musea, bioscopen, theaters, dierenparken, bibliotheken, zwembaden en pretparken **dicht**.

Horeca en evenementen

Eet- en drinkgelegenheden dicht. Ook in hotels, incl. roomservice.

Bestellen bij restaurants mogelijk.

Evenementen verboden.

Winkelen en boodschappen

Niet-essentiële winkels dicht.

Onder andere supermarkten, drogisterijen, groentewinkels en tankstations **open**.

Alcoholverbod na 20.00 uur.

Contactberoepen

Het uitoefenen van niet-medische contactberoepen zoals kappers, tatoeëerders en schoonheids-specialisten **verboden**.

Sport

Buiten met max. 2 personen op 1,5 meter afstand. *Kinderen t/m 17 jaar en topsporters uitgezonderd.*

Binnensportlocaties dicht.

Geen wedstrijden en groeps-lessen. *Topsporters uitgezonderd.*

Vervoer en reizen

Blijf zoveel mogelijk thuis en reis alleen met het ov voor nood-zakelijke reizen.

Reis niet naar het buitenland en boek geen reis tot half maart.

Onderwijs en kinderopvang*

Onderwijs op afstand voor po, vo, mbo, hbo, wo en alle overige onderwijs-, trainings- en educatieve activiteiten. *Onder andere examens, praktijklessen en onderwijs voor kwetsbare leerlingen uitgezonderd.*

Kinderopvang dicht.

Er is noodopvang voor kinderen van ouders met cruciale beroepen en kinderen in een kwetsbare positie.

* *Dit geldt van 16 december t/m in ieder geval 17 januari.*

alleen samen krijgen we corona onder controle

Meer informatie en uitzonderingen:
rijksoverheid.nl/coronavirus
of bel 0800-1351

De Telegraaf

ANP / HH

Bijna alles dicht, harde lockdown tot en met 19 januari

14 december 2020 in BINNENLAND

DEN HAAG - Het kabinet bereidt een vergaande lockdown voor waarbij bijna alles tot en met 19 januari dicht gaat: van scholen tot niet-essentiële winkels tot musea tot kapsalons tot theaters, melden bronnen in Den Haag.

Bewustwording

Nu de vaccinatiebereidheid onder de bevolking blijft zakken, start de overheid een bewustwordingscampagne. Met de door minister Hugo de Jonge tijdens de maandelijkse persconferentie onthulde slogan **'Samen komen we als alles meezit waarschijnlijk uit de crisis'** probeert het kabinet Nederlanders te - stimuleren t.z.t. deel te nemen aan het vaccinatieprogramma.

Start publiekscampagne coronavaccinatie

Nieuwsbericht | 14-12-2020 | 16:35

Radio-commercials en advertenties in dagbladen vormen deze week de aftrap van de publiekscampagne coronavaccinatie. De campagne moet eraan bijdragen dat uiteindelijk zo veel mogelijk mensen zich laten vaccineren tegen het coronavirus. Naast aandacht via de traditionele media worden mensen ook via social media en met online-advertenties geïnformeerd. Later in de campagne volgen buitenreclame en tv-spots. De campagne is opgezet door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Belangrijk onderdeel van de campagne is de website www.coronavaccinatie.nl, met informatie over de verschillende vaccins en de volgorde waarin er wordt gevaccineerd. Ook zijn er antwoorden te vinden op veelgestelde vragen. Mensen die mogelijk nog twijfelen over vaccinatie, vinden er informatie die nodig is om een goed geïnformeerde keuze te maken.

“Het is belangrijk dat zo veel mogelijk mensen zich laten vaccineren. Dat wordt ons ticket naar meer vrijheid. Hoe meer mensen zich laten vaccineren, hoe eerder we straks – in de loop van 2021 – stap voor stap terug kunnen naar ons leven van voor het corona-tijdperk. Ik begrijp dat er vragen leven over het vaccin. En ik zie ook dat er mensen zijn die nog twijfelen. Juist daarom starten we deze campagne; als wegwijzer naar antwoorden en naar betrouwbare informatie”, aldus minister Hugo de Jonge (VWS), die ook benadrukt dat vaccinatie vrijwillig en gratis is.

Bij de publiekscampagne wordt nauw samengewerkt met koepelorganisaties in de zorg. Op die manier worden naast zorgmedewerkers ook de ouderen in verpleeghuizen, mensen met een verstandelijke beperking die in instellingen wonen en hun mantelzorgers geïnformeerd. Ook worden er middelen ingezet voor laaggeletterden en mensen die de Nederlandse taal niet machtig zijn.

De eerste vaccins worden momenteel beoordeeld door het Europese Medicijn Agentschap (EMA). Daarbij wordt onder andere gekeken naar de veiligheid en effectiviteit van de vaccins. Na goedkeuring wordt er gestart met vaccineren. Momenteel wordt alles op alles gezet om zo vroeg mogelijk in januari de eerste prik te kunnen zetten.

Bewustwordingscampagne

Algemeen Dagblad

“Column ‘T PLEIN”

Rob Jaspers, 17 mei 2020

De vergelijking met de wervingsacties voor vaccinatie boezemt velen angst in zoals in de jaren ’50 tijdens de BB Bescherming Bevolking het geval. De propaganda en afschrikingsstrategie die de overheid thans inzet met de vaccinaties voor corona.

Boek

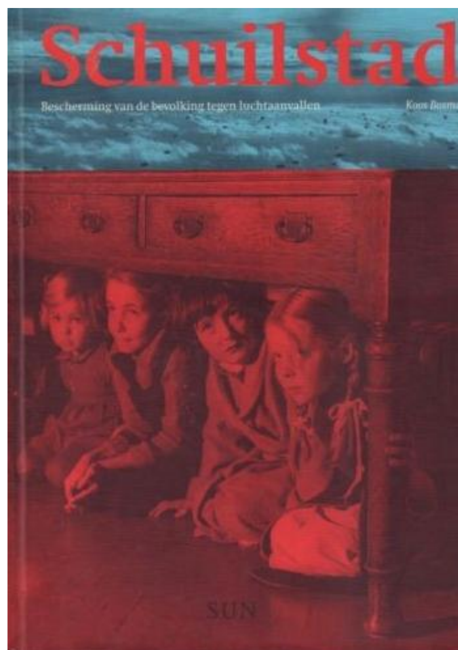

“Schuilstad”
bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen

- Auteur:
- Koos Bosma
- Uitgever:
- Sun
- Verschijning:
- 2006

- ISBN:
- 9789085062806
- Aantal Pagina's:
- 463
- Genre:
- Geschiedenis

De Shock Doctrine & Angst Doctrine

In 2007 publiceerde Naomi Klein het boek Shock Doctrine, waarin ze aantoonde hoe het door multinationals geleide kapitalisme zich zorgvuldig bedient van events die de publieke opinie in een staat van shock brengen, om wetten en regels door te duwen die hun belangen dienen. 9/11 was de perfect aanleiding om ongeziene surveillance mogelijk te maken. De Golf-oorlog was een ongeziene kans om de Amerikaanse olie- en oorlogsindustrie carte blanche te geven om het midden-oosten te kolonialiseren,(Iraq For Sale: The War Profiteers, Robert Greenwald 2006, Documentary DvD ISBN: 1-932857-52-4). We beweren niet dat pandemie een 'hoax' is. Waarom zou het kabinet hetzelfde mechanisme niet kunnen gebruiken om thans mensen in beweging te krijgen? Het kabinet heeft het paniekscript gereed: de shock van de harde lockdown gebruiken om de angstige massa te werven om de vaccinatiebereidheid onder de bevolking te verhogen in combinatie met het voeren van een landelijke bewustwordingscampagne.

Bron: IFUD of Human Rights met achtergrond informatie site adformatie.nl

14 december2020

Poster bewustwordingscampagne rijksoverheid Nederland

VACCINATIE PROPAGANDA IN BELGIË

WOENSDAG 20 JANUARI 2021

KAVLAANDEREN.BLOGSPOT.COM

Omineus opschrift boven de ingang van de Nekkerhal in Mechelen: "Hier herwinnen we onze vrijheid" - Slogan vaccinatiecampagne stuit op kritiek

Nekkerhal – Mechelen België

Een 'tegenslag' voor de overheid in de strijd tegen het coronavirus. Met een grote voorlichtingscampagne probeert de overheid draagvlak te vinden voor het corona-vaccin. In de campagne wordt duidelijk gemaakt dat de burgers hun vrijheid zullen terugkrijgen als ze zich laten vaccineren. De slogan van de campagne valt echter bij veel mensen verkeerd. Critici vinden, dat de slogan te veel associaties met de concentratiekampen uit Nazi-Duitsland oproept.

Misleiding en propaganda in de aanloop naar de oorlog tegen Irak

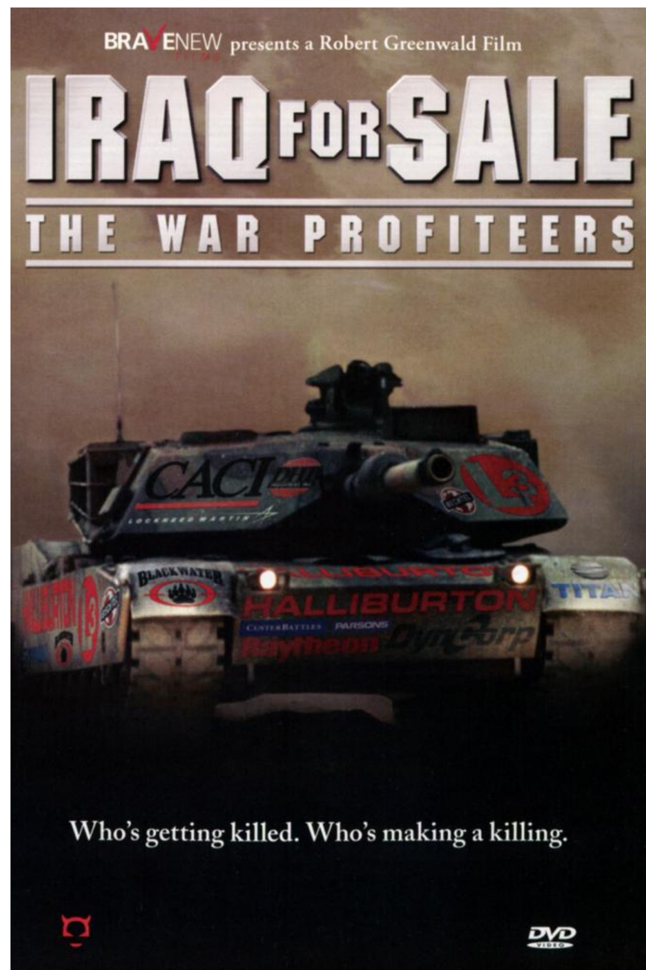

Iraq For Sale: The War Profiteers

Robert Greenwald

2006

Documentary

DvD

ISBN: 1-932857-52-4

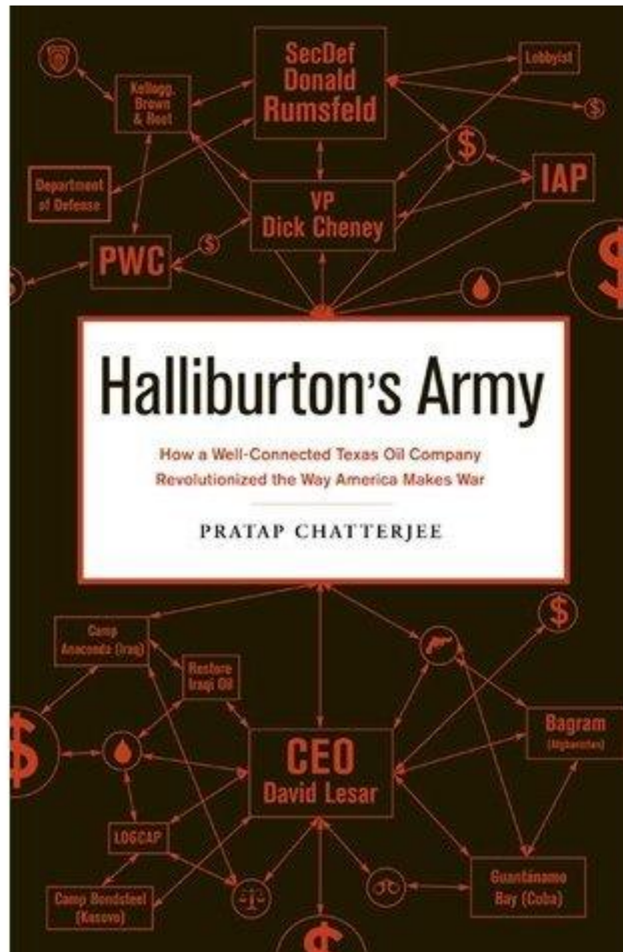

America Makes War
by Pratap Chatterjee

Halliburton's Army

Hardcover, 304 pages
Published February 3rd 2009 by Nation Books (first published 2009)

Original Title
Halliburton's Army: How a Well-Connected Texas Oil Company Revolutionized the Way America Makes War

ISBN
1568583923 (ISBN13: 9781568583921)

Edition Language
English

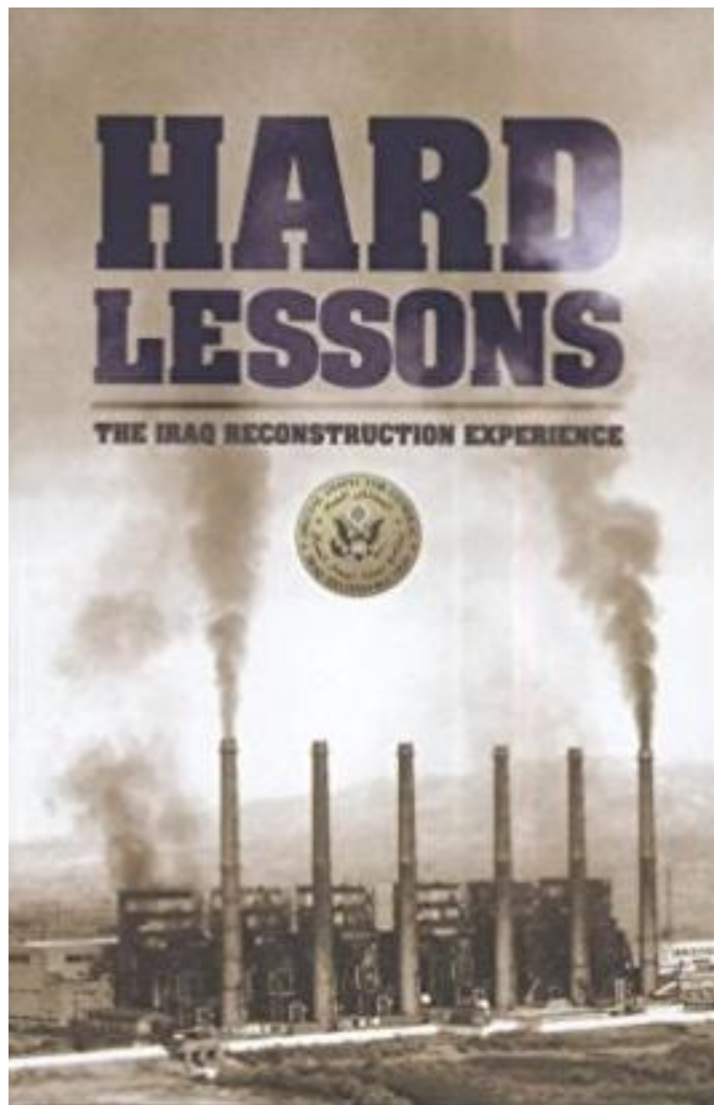

ISBN-13: 978-0160808173
ISBN-10: 0160808170

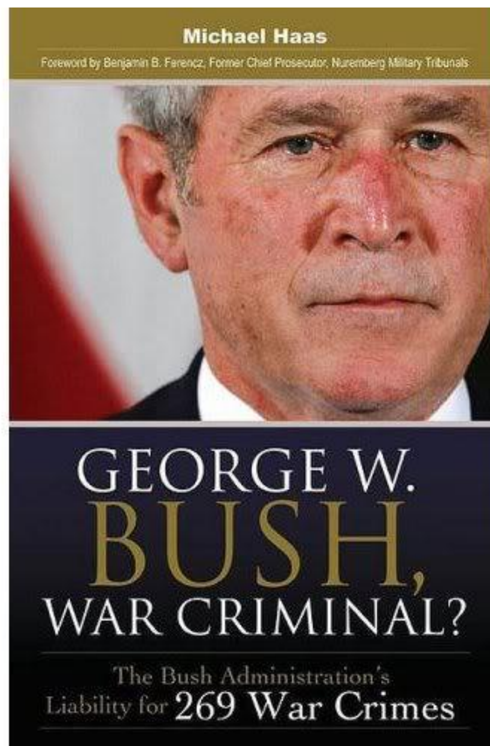

ISBN-13: 978-0313364990
ISBN-10: 0313364990

Michael Haas

2008

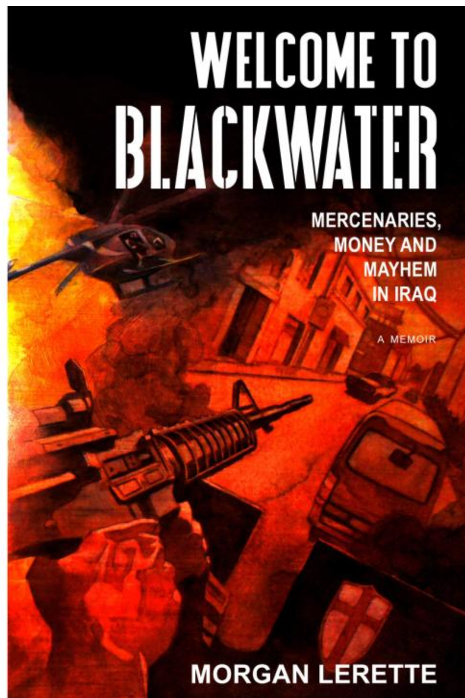

“Welcome to Blackwater: Mercenaries, Money and Mayhem in Iraq”

Morgan Lerette

Kindle Edition

Published October 9, 2020

ONVERANTWOORD GOEDGELOVIG OF WELBEWUST MISLEIDEND?

De Nederlandse steun aan de oorlog in Irak: een reconstructie

Harry van Bommel en Guido van Leemput
Met een voorwoord van Jan Marijnissen

SP

Boekje achtergronden inval Irak 2003 PDF / 56 blz door SP

De cynische eindbalans: wie won de oorlogen na 9/11? De militaire industrie

Onlangs maakte de Amerikaanse Brown Universiteit de voorlopige balans op van de oorlogen die de VS voerden na de aanslagen op 9/11. De kosten zijn duizelingwekkend: 482 duizend doden en 8.043 miljard dollar. De cynische conclusie is ook dat waar wordt gevochten, wordt verdiend. En flink ook. Het prijskaartje van de Amerikaanse oorlogen is adembenemend. Allereerst in mensenlevens natuurlijk: 482 duizend doden, onder wie 255 duizend burgers: 46 duizend Afghanen en 209 duizend Irakezen, berekende het Costs of War Project van de Brown Universiteit. Aan Amerikaanse zijde: ruim 6.900 gesneuvelde soldaten, plus 7.600 dode beveiligers, brandweerlieden, vrachtwagenchauffeurs, vertalers en andere contractanten. Dit staat nog los van het veelvoud aan hersenbeschadigingen, kankergezwellen door het verbranden van giftig militair afval, verloren ledematen, kapotgeschoten ogen en andere ellende. Het economische kostenplaatje steekt banaal af bij zulk drama, maar toch: 8.043 miljard dollar (6.800 miljard euro), zo veel hebben de oorlogen na 9/11 de Amerikaanse belastingbetaler gekost, raamde het Costs of War Project vorige week. Dat bedrag staat gelijk aan twee keer de hele Duitse economie, of aan 39 keer het geschatte vermogen van Amazon-oprichter Jeff Bezos, of aan zeker één keer de totale som waarmee China de 140 landen omspannende Nieuwe Zijderoute spekt, het grootste infrastructuurproject ooit. Iets meer dan een kwart van al dat Amerikaanse belastinggeld ging naar de oorlogsinspanningen van het ministerie van Defensie en nog eens een achtste naar binnenlandse veiligheid en terreurbestrijding. Dan is de grootste uitgavenpost nog niet eens genoemd: de 2.200 miljard dollar die tot het jaar 2050 naar schatting nodig zal zijn om de zorgkosten en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van Amerikaanse veteranen te betalen.

De echte rekening zal vermoedelijk hoger uitvallen dan 8.043 miljard dollar, want in dat bedrag zijn toekomstige rentebetalingen op de oorlogsschuld buiten beschouwing gelaten.

Volkskrant

Door Jonathan Witteman

13 september 2021

Cost of War

Watson.brown.edu

Aug. 2021

AUDIO

https://archive.org/details/cost-of-war

Mike Prysner

"De vijand is het systeem dat ons naar de oorlog stuurt" - Toespraak van oorlogsveteraan uit Irak

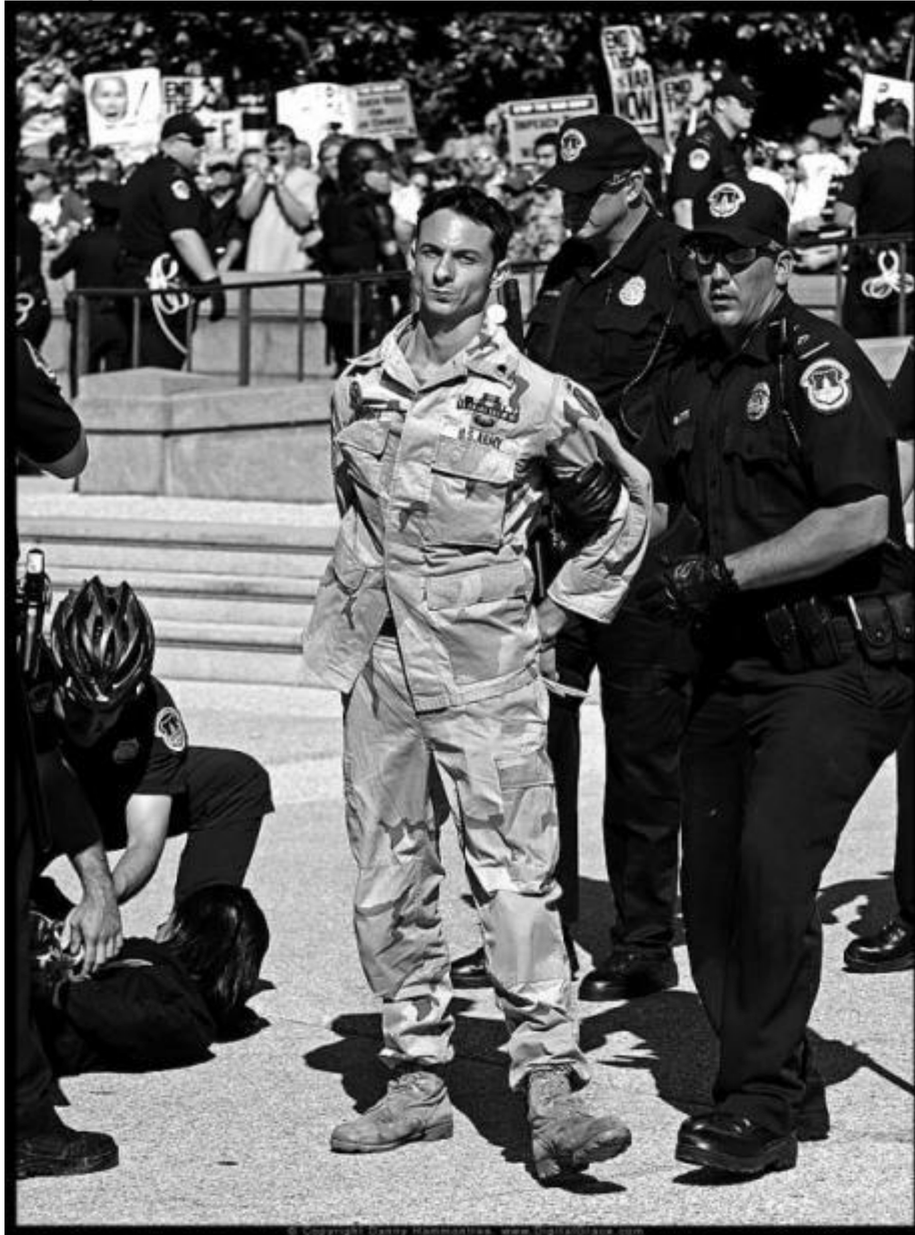

Een toespraak van de voormalige Amerikaanse soldaat en Irak-oorlogsveteraan Mike Prysner in 2009.

Gepost door
Joseph Kay
18 augustus 2010

libcom.org

[vertaling vanuit Engels]

Tags

- Verenigde Staten van Amerika
- Irak
- Pdf's
- Oorlog in Irak

Toen ik voor het eerst bij het leger kwam, werd ons verteld dat racisme niet langer bestond in het leger. Een erfenis van ongelijkheid en discriminatie werd plotseling weggespoeld door iets dat 'gelijke kansen' wordt genoemd. We zaten door verplichte lessen om ons ervan te verzekeren dat racisme uit de gelederen was geëlimineerd, en elke eenheid had zijn eigen EO-vertegenwoordiger om ervoor te zorgen dat geen enkel element van racisme de kop op kon steken. Het leger leek vastbesloten om elke zweem van racisme te vernietigen.

En toen gebeurde 11 september. Ik begon nieuwe woorden te horen als 'handdoekkop', 'kameeljockey' en - het meest verontrustende - 'zandnikker'. Deze woorden kwamen aanvankelijk niet van mijn medesoldaten, maar van mijn superieuren - mijn pelotonsergeant, mijn eerste sergeant, mijn bataljonscommandant. Helemaal omhoog in de commandostructuur waren venijnig racistische termen plotseling acceptabel. Ik merkte dat het meest openlijke racisme afkomstig was van veteranen uit de eerste Golfoorlog. Dat waren de woorden die ze gebruikten toen ze burgerkonvooien verbrandden. Dat waren de woorden die ze gebruikten toen deze regering opzettelijk de civiele infrastructuur aanviel en watervoorraden bombardeerde, wetende dat het honderdduizenden kinderen zou doden.
Dat waren de woorden die het Amerikaanse volk gebruikte toen ze deze regering toestonden om Irak te sanctioneren - en dit is iets dat veel mensen vergeten. We hebben net vernomen dat we sinds de invasie meer dan 1 miljoen Irakezen hebben gedood; we hadden al een miljoen Irakezen gedood vóór de invasie in de jaren 90 door middel van bombardementen en sancties. 'Haji' was de vijand. Toen ik in 2003 in Irak aankwam, leerde ik een nieuw woord: 'Haji'. Haji was de vijand. Haji was elke Irakees. Hij was geen persoon, of vader, of leraar, of arbeider. Maar waar komt dit woord vandaan? Elke moslim streeft ernaar om een pelgrimstocht naar Mekka te maken, een Haj genaamd. Een moslim die die pelgrimstocht heeft voltooid, is een hadi. Het is iets dat in de traditionele islam de hoogste roeping in de religie is - in wezen het beste voor een moslim die tot het ergste is gemaakt. Maar de geschiedenis begon niet bij ons. Sinds de oprichting van dit land wordt racisme gebruikt om uitbreiding en onderdrukking te rechtvaardigen. De indianen werden wilden genoemd. De Afrikanen werden van alles geroepen om de slavernij te verontschuldigen. Tijdens Vietnam werd een groot aantal namen gebruikt om die imperialistische oorlog te rechtvaardigen. Dus Haji was het woord dat we gebruikten tijdens deze missie. We hebben veel gehoord over invallen tijdens Winter Soldier, het neerhalen van de deuren van mensen en het doorzoeken van hun huizen. Maar deze missie was een ander soort overval. We hebben nooit enige uitleg gekregen voor deze bevelen, ons werd alleen verteld dat deze groep van vijf of zes huizen nu eigendom waren van het Amerikaanse leger. We moesten naar binnen gaan en die mensen die huizen laten verlaten. Dus gingen we naar deze huizen en vertelden de mensen dat hun huis niet langer hun huis was. We boden hen geen alternatief, geen plaats om naartoe te gaan, geen compensatie. Ze waren erg in de war en bang en wilden niet weggaan - dus moesten we ze uit hun huizen verwijderen. Er was in het bijzonder één familie die opviel: een vrouw met twee jonge dochters, een oudere man die bedlegerig was en twee mannen van middelbare leeftijd. We sleepten ze uit hun huizen en gooiden ze op straat. We arresteerden de mannen omdat ze niet weggingen en stuurden ze naar de gevangenis bij de Iraakse politie. Op dat moment wist ik niet wat er met de Irakezen gebeurde toen we een zandzak over hun hoofd legden en hun handen op hun rug bonden; Helaas moest ik een paar maanden later erachter komen. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij ondervragingen. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo eenvoudig waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde. een oudere man die bedlegerig was en twee mannen van middelbare leeftijd. We sleepten ze uit hun huizen en gooiden ze op straat. We arresteerden de mannen omdat ze niet weggingen en stuurden ze naar de gevangenis bij de Iraakse politie. Op dat moment wist ik niet wat er met de Irakezen gebeurde toen we een zandzak over hun hoofd deden en hun handen op hun rug bonden; Helaas moest ik een paar maanden later erachter komen. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij ondervragingen. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo eenvoudig waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde. een oudere man die bedlegerig was en twee mannen van middelbare leeftijd. We sleepten ze uit hun huizen en gooiden ze op straat. We arresteerden de mannen omdat ze niet weggingen en stuurden ze naar de gevangenis bij de Iraakse politie. Op dat moment wist ik niet wat er met de Irakezen gebeurde toen we een zandzak over hun hoofd deden en hun handen op hun rug bonden; Helaas moest ik een paar maanden later erachter komen. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij ondervragingen. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo eenvoudig waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde. We arresteerden de mannen omdat ze niet weggingen en stuurden ze naar de gevangenis bij de Iraakse politie. Op dat moment wist ik niet wat er met de Irakezen gebeurde toen we een zandzak over hun hoofd deden en hun handen op hun rug bonden; Helaas moest ik een paar maanden later erachter komen. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij ondervragingen. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo eenvoudig waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde. We arresteerden de mannen omdat ze niet weggingen en stuurden ze naar de gevangenis bij de Iraakse politie. Op dat moment wist ik niet wat er met de Irakezen gebeurde toen we een zandzak over hun hoofd deden en hun handen op hun rug bonden; Helaas moest ik een paar maanden later erachter komen. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij ondervragingen. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo eenvoudig waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij ondervragingen. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo simpel waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde. Onze eenheid bestond uit korte ondervragers, dus ik kreeg de taak om te assisteren bij verhoren. De beproeving van een gedetineerde Allereerst wil ik erop wijzen dat de overgrote meerderheid van de gedetineerden die ik tegenkwam niets verkeerds had gedaan. Ze werden gearresteerd voor dingen die zo simpel waren als in de buurt zijn toen een IED afging, of in een dorp wonen waar een vermoedelijke opstandeling woonde.
Ik ben getuige van en heb deelgenomen aan veel ondervragingen; een in het bijzonder zou ik graag willen delen. Het was een moment voor mij dat me hielp de aard van ons beroep te beseffen. Deze gedetineerde die ik moest ondervragen, werd uitgekleed tot aan zijn ondergoed, de handen op zijn rug gebonden en een zandzak op zijn hoofd - en ik heb zijn gezicht nooit echt gezien. Het was mijn taak om een metalen klapstoel te nemen, en terwijl hij met zijn gezicht tegen de muur stond, moest ik elke keer dat hem een vraag werd gesteld de stoel naast zijn hoofd inslaan. Een medesoldaat schreeuwde keer op keer dezelfde vraag, en wat hij ook antwoordde, ik sloeg de stoel naast zijn hoofd kapot. We deden dit totdat we moe werden, en toen werd mij verteld om ervoor te zorgen dat hij met zijn gezicht naar de muur bleef staan. Tegen die tijd was hij in een extreem gebroken toestand - hij trilde oncontroleerbaar, hij huilde, en hij zat onder zijn eigen urine. Ik bewaakte hem, maar er was iets mis met zijn been - hij raakte gewond en viel steeds op de grond. Mijn sergeant zei dat ik ervoor moest zorgen dat hij bleef staan, dus ik zou hem moeten oppakken en tegen de muur moeten slaan. Hij bleef maar vallen, dus ik moest hem blijven oppakken en hem met kracht tegen de muur zetten. Mijn sergeant kwam langs en was van streek dat hij weer op de grond lag, dus pakte hij hem op en sloeg hem een paar keer tegen de muur - en toen de man weer op de grond viel, zag ik dat het bloed onder de zandzak vandaan stroomde. Dus liet ik hem zitten, en telkens als mijn sergeant begon te komen, waarschuwde ik de man en zei dat hij moest gaan staan. Mijn sergeant zei dat ik ervoor moest zorgen dat hij bleef staan, dus ik zou hem moeten oppakken en tegen de muur moeten slaan. Hij bleef maar vallen, dus ik moest hem blijven oppakken en hem met kracht tegen de muur zetten. Mijn sergeant kwam langs en was van streek dat hij weer op de grond lag, dus pakte hij hem op en sloeg hem verschillende keren tegen de muur - en toen de man weer op de grond viel, zag ik dat het bloed onder de zandzak vandaan stroomde. Dus liet ik hem zitten, en telkens als mijn sergeant begon te komen, waarschuwde ik de man en zei dat hij moest gaan staan. Mijn sergeant zei dat ik ervoor moest zorgen dat hij bleef staan, dus ik zou hem moeten oppakken en tegen de muur moeten slaan. Hij bleef maar vallen, dus ik moest hem blijven oppakken en hem met kracht tegen de muur zetten. Mijn sergeant kwam langs en was van streek dat hij weer op de grond lag, dus pakte hij hem op en sloeg hem een paar keer tegen de muur - en toen de man weer op de grond viel, zag ik dat het bloed onder de zandzak vandaan stroomde. Dus liet ik hem zitten, en telkens als mijn sergeant begon te komen, waarschuwde ik de man en zei dat hij moest gaan staan. dus pakte hij hem op en sloeg hem een paar keer tegen de muur - en toen de man weer op de grond viel, zag ik dat het bloed onder de zandzak vandaan stroomde. Dus liet ik hem zitten, en telkens als mijn sergeant begon te komen, waarschuwde ik de man en zei dat hij moest gaan staan. dus pakte hij hem op en sloeg hem verschillende keren tegen de muur - en toen de man weer op de grond viel, zag ik dat het bloed onder de zandzak vandaan stroomde. Dus liet ik hem zitten, en telkens als mijn sergeant begon te komen, waarschuwde ik de man en zei hem dat hij moest gaan staan.
Op dat moment besefte ik dat ik mijn eenheid moest beschermen tegen deze gedetineerde, maar wat ik deed was deze gedetineerde vanuit mijn eenheid bewaken. Ik heb mijn best gedaan om trots te zijn op mijn dienst. Ik voelde alleen maar schaamte. Gezicht van de bezetting wordt blootgelegd Racisme kon de realiteit van de bezetting niet langer maskeren. Dit waren mensen. Dit waren mensen. Sindsdien word ik geplaagd door schuldgevoelens - elke keer als ik een oudere man zie, zoals degene die niet kon lopen, die we op een brancard rolden en de Iraakse politie vertelden hem weg te halen. Ik voel me schuldig

als ik een moeder met haar kinderen zie, zoals degene die hysterisch huilde en schreeuwde dat we erger waren dan Saddam toen we haar uit haar huis dwongen. Ik voel me schuldig als ik een jong meisje zie, zoals het meisje dat ik bij de arm pakte en de straat op sleepte. We kregen te horen dat we terroristen vochten. De echte terrorist was ik. Het echte terrorisme is deze bezetting.

Racisme binnen het leger is lange tijd een belangrijk instrument geweest om de vernietiging en bezetting van een ander land te rechtvaardigen. Het is lang gebruikt om het doden, onderwerpen en martelen van een ander volk te rechtvaardigen. Racisme is een essentieel wapen dat door deze regering wordt ingezet. Het is een belangrijker wapen dan een geweer, of een tank, of een bommenwerper, of een slagschip. Het is meer destructief dan een artilleriegranaat, of een bunkerkraker of een tomahawk-raket. Hoewel al deze wapens zijn gemaakt door en eigendom zijn van deze regering, zijn ze onschadelijk zonder dat mensen bereid zijn ze te gebruiken. Degenen die ons naar de oorlog sturen, hoeven niet de trekker over te halen of een mortier rond te gooien; ze hoeven de oorlog niet te voeren, ze hoeven ons alleen de oorlog te verkopen. Ze hebben een publiek nodig dat bereid is hun soldaten in gevaar te brengen, en ze hebben soldaten nodig die bereid zijn te doden en gedood te worden, zonder twijfel. Ze kunnen miljoenen uitgeven aan een enkele bom - maar die bom wordt pas een wapen als de gelederen in het leger bereid zijn de bevelen op te volgen om hem te gebruiken. Ze kunnen elke laatste soldaat overal op aarde sturen, maar er komt alleen oorlog als soldaten bereid zijn te vechten. De heersende klasse - de miljardairs die profiteren van menselijk lijden, die alleen geven om het vergroten van hun rijkdom en het beheersen van de wereldeconomie - begrijpen dat hun macht alleen ligt in hun vermogen om ons ervan te overtuigen dat oorlog, onderdrukking en uitbuiting in ons belang zijn. Ze begrijpen dat hun rijkdom afhankelijk is van hun vermogen om de arbeidersklasse te overtuigen om te sterven om de markt van een ander land te beheersen. En ons ervan te overtuigen om te sterven en te doden is gebaseerd op hun vermogen om ons te laten denken dat we op de een of andere manier superieur zijn. Soldaten, matrozen, mariniers, en vliegeniers hebben niets te winnen bij deze oorlog. De overgrote meerderheid van de mensen die in de Verenigde Staten wonen, heeft niets te winnen bij deze oorlog. In feite winnen niet alleen soldaten en arbeiders niets van deze bezetting, maar we lijden er meer onder. We verliezen de ledematen, ondergaan het trauma en geven ons leven. Onze gezinnen moeten toekijken hoe met vlag gedrapeerde doodskisten in de aarde worden neergelaten. Miljoenen in dit land zonder gezondheidszorg, banen of toegang tot onderwijs moeten zien hoe deze regering meer dan $ 400 miljoen per dag verspilt aan deze oorlog. Onze gezinnen moeten toekijken hoe met vlag gedrapeerde doodskisten in de aarde worden neergelaten. Miljoenen in dit land zonder gezondheidszorg, banen of toegang tot onderwijs moeten zien hoe deze regering meer dan $ 400 miljoen per dag verspilt aan deze oorlog. Onze gezinnen moeten toekijken hoe met vlag gedrapeerde doodskisten in de aarde worden neergelaten. Miljoenen in dit land zonder gezondheidszorg, banen of toegang tot onderwijs moeten zien hoe deze regering meer dan $ 400 miljoen per dag verspilt aan deze oorlog.

De echte vijand is hier. Arme en werkende mensen in dit land worden gestuurd om arme en werkende mensen in een ander land te doden, om de rijken rijker te maken. Zonder racisme zouden soldaten beseffen dat ze meer gemeen hebben met het Iraakse volk dan met de miljardairs die ons naar de oorlog sturen. Ik gooide mensen op straat in Irak, alleen om thuis te komen en gezinnen hier op straat te vinden in deze tragische en onnodige afschermingcrisis die al honderden Irak-oorlogsveteranen dakloos maakt. We moeten wakker worden en beseffen dat onze echte vijanden niet in een ver land zijn; het zijn geen mensen van wie we de namen niet kennen en van wie we de culturen niet begrijpen. De vijand zijn mensen die we goed kennen en mensen die we kunnen identificeren - de vijand is het systeem dat ons naar de oorlog stuurt als het winstgevend is; de vijanden zijn de CEO's die ons ontslaan van onze banen wanneer het winstgevend is; zij zijn de verzekeringsmaatschappijen die ons gezondheidszorg weigeren als het winstgevend is; het zijn de banken die onze huizen afpakken als het winstgevend is. Onze vijanden zijn niet 5.000 mijl verwijderd. Ze zijn hier thuis, en als we ons organiseren en vechten met onze zusters en broeders, kunnen we deze oorlog stoppen, deze regering stoppen en een betere wereld creëren.

Artikel Engels (PDF)	Grootte
https://libcom.org/files/The%20enemy%20is%20the%20system%20that%20sends%20us%20to%20war.pdf	325,75 KB

https://archive.org/details/ExSoldierMikePrysnerAboutWars

Rijksoverheid

Trendy mondkapjes

Het begint langzaamaan op een modeverschijnsel te lijken. In veel winkels en overal online kun je ze kopen. Gewone mondkapjes, maar ook kapjes in alle kleuren en materialen. *‘Trendy mondkapjes”*

Desinformatie vinden we ook onder de regering en door de EU

GEEN NIEUWS,GOED NIEUWS

GIE VAN DEN BERGHE

Over *Gebakken lucht* van Nick Davies
Vertaald uit het Engels door Maaike Bijnsdorp en Wim Scherpenisse

Lebowski, Amsterdam, 2010, 495p.
ISBN 9789048803026

Nooit tevoren kregen zoveel mensen zoveel onderwijs, zoveel kansen om zich intellectueel, politiek en cultureel te ontwikkelen. Kennis en cultuur zijn wijder verbreid dan ooit. Je zou verwachten dat de kwaliteit van de nieuwsmedia, de informatiestroom over mens en wereld, navenant toeneemt, maar het tegendeel is waar. Nooit tevoren was er zoveel bladvulling, sensatiezucht en gebakken lucht – ook in kwaliteitskranten. Hoe hoger gestudeerd de mens, hoe lager het niveau van de media. Ze richten zich minder tot de homo sapiens dan tot de homo ludens, de spelende, plezier makende spektakelmens. Velen willen zich na gedane studies en dagtaak niet nog eens de kop breken over de rest van de wereld. Ook al omdat mens en maatschappij commerciëler, individualistischer en oppervlakkiger geworden zijn.

Kijk je alleen naar de pers, zoals Nick Davies doet in *Gebakken lucht* (Oorspronkelijk in het Engels uitgegeven als *Flat Earth News*), dan is de mediavervlakking het gevolg van verregaande commercialisering. Britse media werden vanaf begin jaren 1960 belaagd door 'zakelijke belangen', iets wat twintig jaar later uitmondde in het imperium van mediatycoon Rupert Murdoch. Tijd werd steeds meer geld. Feiten natrekken kost tijd, erop besparen levert meer winst op. Personeelsbestanden en onderzoeksjournalistiek werden gedecimeerd.

Peter Vandermeersch, hoofdredacteur van *De Standaard* en Vlaams marketeer van het jaar 2007, stelde in juni 2010 in een lezing dat 'onder druk van de commercie en van lees-, kijk- en luistercijfers oppervlakkigheid het dreigt te halen op inhoud'. Schijnbaar zonder de tegenspraak op te merken, voegde hij er in één adem aan toe dat de belangrijkste kwaliteit van een hoofdredacteur is dat hij een krant kan verkopen, niet per se dat hij er één maken kan. Twee dagen later raakte bekend dat Vandermeersch *De Standaard* inruilt voor *NRC Handelsblad*. Hij volgt er als hoofdredacteur Birgit Donker op, die eind april ontslag nam omdat ze niet mee wou

doen aan commerciële initiatieven van NRC Media, bevreesd als ze was voor de redactionele onafhankelijkheid.

DE KLEREN VAN DE KEIZER

Nieuwsmedia kijken uiterst zelden in eigen boezem. Fouten rechtzetten wordt ervaren als eigen betrouwbaarheid in vraag stellen. Nick Davies, een gerenommeerd journalist van *The Guardian*, doorbreekt het taboe; hij klapt uit de school en windt er geen doekjes om. De meeste journalisten kunnen hun werk niet meer naar behoren doen omdat ze niet langer over de nodige tijd en middelen beschikken om het waarheidsgehalte van veel informatie na te trekken. Noodgedwongen betrouwen ze steeds vaker op een slinkend aantal persbureaus, die ook al onderbemand zijn en veel meer informatie slikken dan ze aankunnen. Persbureaus en journalisten kopiëren van elkaar, putten uit een steeds kleinere verzameling verhalen, belichten vanuit steeds minder invalshoeken.

Op die manier staan de media meer dan ooit bloot aan de invloed van public relations in dienst van politieke en commerciële belangen. Woordvoerders van politici, ministeries, overheidsinstellingen, nutsbedrijven en grote firma's bestoken de media met ronkende en zelfrechtvaardigende PR-verhalen. Ze organiseren pseudomanifestaties omwille van de publiciteit, richten nepbelangengroepen op die nieuws genereren en creëren. Waren er veertig jaar geleden in Groot-Brittannië bijna geen PR-mensen, nu zijn er al meer dan journalisten.

Uit onderzoek van de universiteit van Cardiff blijkt dat het overgrote deel (60 tot 70%) van de berichtgeving in Britse kwaliteitskranten over belangrijke of interessante binnenlandse gebeurtenissen zonder enige controle overgenomen wordt van persbureaus en PR-teksten van politici of bedrijven. Nog eens twintig procent is knip- en plakwerk op basis van dezelfde bronnen. Slechts 12% van de artikelen vertoont sporen van eigen denkwerk en onderzoek. 'Journalistiek zonder controle' is als 'een menselijk lichaam zonder afweersysteem', aldus Nick Davies. De nieuwsfabriek is niet langer alleen maar onderhevig aan incidentele fouten, maar 'systematisch en permanent vatbaar voor besmetting met onjuistheden, verdraaiingen en propaganda'.

Toen midden juni 2010 aan het licht kwam dat *Data Driven*, een onderzoeksbureau dat de Vlaamse media een jaar lang van opzienbarende nieuwtjes had voorzien, je reinste nep was (een bedenksel van productiehuis Woestijnvis), was de mediaverontwaardiging groot. Door hun kritiekloze overname van nepverhalen als 'groene kiezers masturberen het vaakst' en 'Open VLD-kiezers (de Vlaamse liberalen) hebben de meeste en beste seks', stonden ze ook meer dan ooit in hun blootje.

De PR zet zoveel pseudogebeurtenissen in scène dat we die doodnormaal zijn gaan vinden. Het bezoek van paus Benedictus XVI aan Auschwitz (2006) bijvoorbeeld, was een zorgvuldig geplande mediagebeurtenis, bedoeld om de smet weg te werken die de vele mediaverhalen over de betrokkenheid van de jonge Joseph Ratzinger bij de nazi's (*Hitlerjugend*, soldaat) op de nieuwe paus geworpen hadden. Of denk aan de even spontane als democratische hamburgermaaltijd die Obama midden 2010 voor het oog van de verzamelde pers aan zijn Russische ambtsgenoot aanbood.

TWEEDEHANDS

De berichtgeving bestaat bij gratie van evenementen, persmededelingen, toespraken en plechtigheden. De meeste journalisten verlaten hun bureau, telefoon en internet niet meer. Een netwerk van contactpersonen onderhouden, erop uit trekken om zelf nieuws te vergaren - het lijken wel overbodige luxes. Zorgvuldige nieuwsgaring heeft plaats geruimd voor lopende bandjournalistiek, 'snelle recycling van grotendeels niet nagetrokken tweedehands materiaal,

dikwijls speciaal bedoeld om de politieke of zakelijke belangen van de verstrekkers ervan te dienen', volgens Davies.

Dit lopende bandsysteem, het putten uit steeds dezelfde bronnen, levert een vrijwel eenvormige en conservatieve berichtgeving op. Lezers en kijkers krijgen een sterk ingekrompen en vereenvoudigd mens- en wereldbeeld geserveerd. Originele, onthullende journalistiek bestaat alleen nog in de marge van 'de consensus in de hoofdstroom van de berichten, of die nu klopt of niet'.

Veel grote nieuwsverhalen die wekenlang alle aandacht opeisen, bestaan uit weinig meer dan gebakken lucht. Neem de millenniumbug, de overtuiging bij de laatste eeuwwisseling dat alle computers tilt zouden slaan en de wereld zou crashen. Het begon bij enkele computerdeskundigen die opperden dat er zich enkele problemen konden voordoen, er meteen aan toevoegend dat alles best zou meevallen aangezien computers van verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen de eeuwgrens al sinds vele jaren overschreden. Een paar computerspecialisten dreven het gevaar een beetje op om bedrijven ertoe te brengen hun computers te laten nazien of vervangen.

De media vormden dit geleidelijk om tot een angstaanjagend toekomstbeeld. Ze galmden elkaar na, dikten doemscenario's aan, gingen er zelf in geloven, overtuigden managers en politici. Preventie- en herstelpakketten werden aangeboden en aangekocht. Sommigen spaarden kosten noch moeite. De Britse regering hield in de millenniumnacht gewapende grondtroepen en luchtmachteenheden paraat voor het geval iets zou mislopen met de verdedigingssystemen, en terroristen toegang zouden krijgen tot militair materiaal.

Op het moment van de waarheid liepen een paar computers vast, maar gebeurde er niks alarmerends, ook niet in landen die geen voorzorgsmaatregel hadden genomen. Nu zwegen journalisten als vermoord; hier zat geen goed verhaal in. Bedrijven en regeringen die boter op het hoofd hadden 'krabbelden overeind, hoopten dat niemand naar ze keek en slopen op hun tenen weg'.

Iets gelijkaardigs gebeurde vorig jaar met die Mexicaanse griep. De media klopten het gevaar wereldwijd op. Regeringen stelden griepcommissarissen aan die ronkende verklaringen aflegden en vermanend de vinger hieven. Bedrijven alarmeerden personeelsleden, stelden mondmaskers en handzeep ter beschikking. De farmaceutische industrie moest redding brengen. Koste wat het kost, de natie was in gevaar. Alternatieve medische informatie die meer dan waarschijnlijk maakte dat een en ander sterk overdreven werd, haalde de media niet. Ziekteremmers gingen als zoete broodjes over de toonbank. Het nieuwe, onvoldoende geteste vaccin werd triomfantelijk binnengehaald. Toen de storm ging liggen en de pandemie minder slachtoffers bleek gemaakt te hebben dan de gewone jaarlijkse griep, keek iedereen de andere kant op. Regeringen wisten niet hoe snel afgeraakt van hun voorraad ziekteremmers en vaccin.

Denk ook aan de gestage stroom verzonnen terreurverhalen over Saddam Hoessein en de Irakezen na 9/11. De vermeende massavernietigingswapens van Saddam werden tot waarheid, aanvalsoorlog en ellende verheven, met nu al 1,36 miljoen dode Irakezen en 2 miljoen vluchtelingen. Enkele journalisten wisten van bij het begin dat Saddams massavernietigingswapens een bedenksel waren van het Witte Huis en het Pentagon, maar ze raakten hun verhaal niet kwijt. Vandaag doen vergelijkbare gruwelverhalen de ronde over Ahmedinejad en Iran. Of ze kloppen? Geen journalist die het weet, maar wel dat angst en sensatie goed verkopen.

Nick Davies' favoriete gebakken luchtverhaal is de schadelijkheid van heroïne. Zuivere heroïne is volgens hem geen vergif maar, indien op de juiste manier toegediend, een volkomen onschuldig middel. Verslavend, dat wel, dus beter niet aan beginnen; maar al die ziekte en ellende die de media eraan toeschrijven, dat is enkel en alleen het gevolg van het verbod op heroïne. Zo ontstond de zwarte markt, werd de drug onbetaalbaar, gingen verslaafden in de prostitutie, gebruikten onzuivere heroïne en vervuilde injectienaalden, gingen zelf dealen en kwamen in de criminaliteit terecht.

Davies' ontluisterende verhaal is helaas niet altijd even overtuigend. Hij verwijst al te vaag naar een recent Brits onderzoek, dat onlangs door Nederlandse research bevestigd werd. Daaruit blijkt weliswaar dat tabak en alcohol even schadelijk zijn voor de volksgezondheid (giftigheid, verslaving) en de samenleving (vooral alcohol leidt tot agressie en verkeersonveiligheid en zowel tabak als alcohol veroorzaken ziekteverzuim) als heroïne, maar ook dat ze alle drie veel schadelijker zijn dan de meeste andere genotsmiddelen. De zwarte markt speelt wat heroïne betreft zeker een kwalijke rol, maar dat werd in deze studies niet onderzocht.

Ook Davies' bewering dat de 'linkse' weerzin tegen kernenergie grotendeels teruggaat op ongecontroleerde verhalen is onzorgvuldig uitgewerkt. Davies haalt een rapport van de Wereldgezondheidsorganisatie uit 2005 aan waaruit moet blijken dat de kernramp in Tsjernobyl (1986) 'slechts' 56 doden heeft geëist en dat ook de gevolgen van de straling best meevallen. Davies vergeet te vermelden dat het rapport er geen twijfel over laat bestaan dat er uiteindelijk vier- tot negenduizend mensen zullen sterven aan de gevolgen van de straling. Volgens tegenstanders van kernenergie is dit bovendien een zware onderschatting. Greenpeace probeerde dit in april 2006 recht te zetten met een kritischer deskundigenrapport. Uit dit laatste rapport leidden de media volgens Davies volkomen ten onrechte af dat Tsjernobyl uiteindelijk 90.000 levens zal kosten. De media spelen in op onze angst en overdrijven het gevaar, in werkelijkheid is kernenergie zo goed als onschuldig. Zou kunnen, maar zeker is dat op bladzijde 23 van bedoeld Greenpeace rapport wel degelijk staat dat er uiteindelijk met 93.080 doden (en 270.000 zieken) gerekend moet worden.

NEUTRALE OBJECTIVITEIT

Het grootste gebakken luchtverhaal is de zogenaamde objectiviteit van de moderne journalistiek. Die mythe verwart neutraliteit met objectiviteit. Je zoveel mogelijk op de vlakte houden, geen eigen standpunt innemen; tegenstrijdige visies (over bijvoorbeeld klimaatverandering) braaf weergeven alsof ze evenwaardig zijn, zonder kritische bevraging of onderzoek. Een pseudo-objectiviteit die neerkomt op 'wij weten het ook niet; zoek het zelf maar uit'.

De neutraliteit verdwijnt als sneeuw voor de zon voor onderwerpen waarover brede eensgezindheid bestaat. De nieuwsfabriek volgt de politieke en morele consensus. Als je land in oorlog is, dan bericht je er niet negatief over. Britse kranten hielden tijdens de Falklandoorlog alle kritische artikelen tegen. Verslaggevers die berichtten over folteringen van gevangenen in Afghanistan, Irak en Guantánamo, deden er meer dan een jaar over om hun artikel geplaatst te krijgen, diep verborgen in de krant. Dat veranderde pas nadat *CBS Television* foto's toonde van folteringen in de Abu Ghraib gevangenis. Maar toen werd alle aandacht meteen toegespitst op de kleine garnalen, enkele militairen die uit de bol waren gegaan. De hoge omes die hiervoor het licht op groen gezet hadden, bleven buiten schot.

Volgens Davies neigen de media ertoe 'uitsluitend de normen en waarden van de aller-machtigste groepen in de maatschappij te weerspiegelen'. Zeker, maar van even groot belang is de gebruiker, de consument, Jan Modaal. De media kunnen niet zonder lezers, luisteraars en kijkers. Wil de boodschap goed verkopen, dan moet ze bij velen aanslaan. Tegen zo weinig mogelijk haren

instrijken. Op de vlakte blijven. Vertel mensen wat ze willen horen, verzwijg wat ze liever niet weten. Minder buitenlands en meer binnenlands nieuws, minder informatie en meer amusement? Geef ze dat! Bloot en spelen. Bij voorkeur van eigen bodem of over eigen volk. Michael Jackson kreeg in de VS vijftig keer meer media-aandacht dan de genocide in Darfur. De natuurlijke selectie van onwetendheid. Bottum-up nieuws, met veel nietszeggende getuigen, mensen van vlees en bloed: de moderne versie van roddel en stadslegende. Met onbenulligheid en conservatisme als resultaat, en riooljournalistiek als afgrond.

Bron: dereactor.org   2010

Pseudologia fantastica: meer dan een leugentje om bestwil…

Pseudologia fantastica werd voor het eerste beschreven door de Duitse psychiater Anton Delbrück in Die pathologische Lüge und die psychisch abnormen Schwindler (1891). Pseudologia fantastica is een controversieel fenomeen. Binnen de psychiatrische vakliteratuur is er vooralsnog geen consensus wat betreft de definitie van pseudologia fantastica. Men is wel van mening dat er enkele kernelementen te ontdekken zijn, namelijk de onstuitbare drang om verhalen te verzinnen. Er is hierbij geen sprake meer van een ordinaire leugen, maar van een levendige fantasie met pathologische proporties waarbij zowel anderen als de persoon in kwestie om de tuin worden geleid (Dike, 2008). Wanneer personen met pseudologia fantastica in de strafrechtsketen terecht komen, is het daarom belangrijk om te achterhalen in hoeverre men beseft dat hun waarheid op verzinsels is gebaseerd (Merckelbach, 2010).

Door: Jaleesa Hagenbeek

De drang om te liegen
De gemiddelde burger liegt ruim twee keer per dag (Simmelink, 2013). Het gaat meestal om een 'leugentje om bestwil', ofwel een leugen met een duidelijk doel. Denk hierbij aan het uitdelen van complimenten die men eigenlijk niet meent of het op een nette manier afzeggen van afspraken. Bij een persoon met pseudologia fantastica is dit echter een ander verhaal. Zij kennen meestal een lange geschiedenis van frequent vertellen van onwaarheden, waarbij de leugens over een periode van jaren herhaald worden en uiteindelijk uitmonden in een levensstijl. Omdat er geen duidelijke materiële beloningen of sociale voordelen tegenover staan, kan men stellen dat het liegen een doel op zichzelf is. De drang om onwaarheden te vertellen kan dus eerder verklaard worden aan de hand van intrinsieke factoren dan extrinsieke factoren. Bijvoorbeeld als ontsnapping aan de werkelijkheid bij trauma of pijn of om zichzelf te af te schilderen als held of slachtoffer van een ingebeelde gebeurtenis (Dike, Baranoski & Griffith, 2005; Birch, Kelln & Aquino, 2006).

> *"Omdat er geen duidelijke materiële beloningen of sociale voordelen tegenover staan, kan men stellen dat het liegen een doel op zichzelf is."*

Leven in een leugen
Een pseudologische leugenaar wordt nog wel eens verward met een pathologische leugenaar. Pseudologia fantastica is echter een psychische ziekte waarbij de herinneringen een eigen leven gaan leiden en uiteindelijk niet meer overeenkomen met de werkelijkheid. De persoon in kwestie beschouwt deze herinneringen echter wel als werkelijkheid en zal deze waar nodig verdedigen en bevestigen. Zodoende komt men voor anderen geloofwaardig over. Wanneer mensen het verhaal in twijfel trekken en uiteindelijk de waarheid achterhalen, zal men bestempeld worden als een glasharde (pathologische) leugenaar. Een pathologische leugenaar is echter op de hoogte van het feit dat hij liegt. Leugens worden dus bewust en met voorbedachte rade verteld, terwijl een pseudologische leugenaar simpelweg geen onderscheid kan maken tussen leugen en waarheid (Peeters, 2009).

Hersenonderzoek
Ondanks dat er in theorie een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen de pseudologische leugenaar en de pathologische leugenaar, blijkt dit in de praktijk nogal controversieel. Harald Merckelbach, hoogleraar psychologie, vraagt zich in zijn essay daarom af of mensen met pseudologia fantastica er daadwerkelijk niets aan kunnen dat zij zich mee laten slepen in hun eigen verzinsels. Experts onderbouwen dit vaak aan de hand van moderne hersenonderzoeken. Hieruit blijkt dat mensen met pseudologia fantastica verschillende afwijkingen hebben in de frontale hersendelen. Verder bleek uit hun medische gegevens dat ruim 40% last had gehad van infecties, epilepsie of een ernstige hersenschudding. Het brein van 'eerlijke' mensen is echter geen uitzondering, deze kan namelijk ook onregelmatigheden vertonen, maar hoeft niet tot oncontroleerbare leugens te leiden. Het hersenonderzoek biedt dus maar een beperkte verklaring voor het impulsief en oncontroleerbaar liegen (Merckelbach, 2010).

Schuldige kennis?
Powell, Gudjonsson en Mullen (1983) gaan hier op verder en stellen dat pseudologische leugenaars wel degelijk onderscheid kunnen maken tussen leugen en waarheid. Hiervoor werd een persoon met pseudologia fantastica aan een leugendetector gelegd en aan een schuldige kennistest onderworpen. Ondanks dat de persoon in kwestie op alle vragen een ontkennend antwoord gaf en vastberaden was om de leugendetector te 'verslaan', kwam hij als schuldige uit de test. Zijn zweetreactie nam namelijk toe bij alle juiste alternatieven binnen de schuldige kennistest. Ondanks dat het gebruik van een leugendetector niet zaligmakend is, omdat de lichamelijke reacties van zowel onschuldige mensen als leugenaars beïnvloed kunnen worden door stress en emoties, bestaat er een

"De persoon in kwestie beschouwt deze herinneringen echter wel als werkelijkheid en zal deze waar nodig verdedigen en bevestigen."

mogelijkheid dat de leugendetector een leugen daadwerkelijk herkend (Simmelink, 2013). Wanneer men ervan uitgaat dat de leugens uit het onderzoek herkend zijn, is de uitkomst strijdig met de opvatting van Delbrück dat pseudologische leugenaars geen onderscheid zouden kunnen maken tussen waarheid en leugen. Dit soort uitkomsten dragen bij aan de controverse van het fenomeen pseudologia fantastica. De discussie wordt helemaal interessant wanneer een pseudologische leugenaar als verdachte wordt aangemerkt en terecht moet staan. Hierbij concentreert de rechter zich op de vraag of de persoon in kwestie toerekeningsvatbaar is (Merckelbach, 2010). Was hij ten tijde van het misdrijf op de hoogte van zijn leugens of zijn de grenzen van fantasie en werkelijkheid dermate door elkaar gehaald dat men geen controle meer heeft over de leugenachtige gedragingen?

Delictgedrag

In het essay van Merckelbach (2010) wordt verder ingegaan op een psychiatrisch onderzoek naar 72 gevallen van pseudologia fantastica. Opvallend was dat bij de meeste respondenten al in de puberteit sprake was van pseudologia fantastica en dat zij gemiddeld 24 jaar waren toen zij 'ontmaskerd' werden. Ruim de helft van de respondenten had een strafblad waarbij de delicten uiteenliepen van oplichting, valsheid in geschriften, plagiaat en fraude.

Ook in Nederland zijn een aantal voorbeelden te noemen waarin er mogelijk sprake was van pseudologia fantastica. Denk hierbij aan Maria Mosterd, de schrijfster van *Echte mannen eten geen kaas*. In dit boek vertelt zij over hoe zij op het twaalfde is ontmaagd door haar 'loverboy' Manou. Hij zou haar tot prostitutie hebben gedwongen en lid hebben gemaakt van zijn drugsbende. Vervolgens zou haar moeder haar hebben gered van een transport naar Afrika waar zij anders verder had moeten werken in de prostitutie. Manou blijkt een normale jongen. Ondanks dat hij in aanraking is geweest met justitie, is hij geen loverboy (Korterink, 2010).

"Ruim de helft van de respondenten had een strafblad waarbij de delicten uiteenliepen van oplichting, valsheid in geschriften, plagiaat en fraude."

Een andere beruchte leugenaar is Joran van der Sloot. Hij is inmiddels veroordeeld voor de moord op Stephany Flores, maar werd bekend door zijn betrokkenheid bij de verdwijning van Natalee Holloway. Van der Sloot vertelde de recherche in het eerste jaar van het onderzoek ruim vierentwintig verschillende verhalen over de gebeurtenissen tijdens de nacht van de verdwijning. Na deze valse verhalen, schrijft hij een boek die de 'waarheid' zou onthullen. Daarna volgt er in 2008 een bekentenis in een uitzending van *Peter R. de Vries misdaadverslaggever* en in 2010 een bekentenis tegenover 'Terror' Jaap Amesz (Vuyk, 2010).

In 1990 deden Jolanda en Eveline van B. aangifte van seksueel misbruik. Het werd een van de meest omvangrijke incestaffaires uit de Nederlandse geschiedenis. De twee zussen uit Epe beschuldigden hun ouders, broer en een aantal bekenden van incest en satanisch seksueel misbruik. Volgens Willem Wagenaar, hoogleraar psychologie en getuige-deskundige in de Eper incestaffaire, zouden de feiten niet kloppen of niet eens plaats hebben gevonden. Dit beschrijft hij later in zijn boek *De slapende rechter*. De broers Gerrit en Ronald van Z. kregen destijds een lage gevangenisstraf opgelegd. Zij zitten echter nog steeds vast, omdat hun tbs werd verlengd (Korterink, 2010).

Ondanks dat de uiteenlopende verhalen door de verschillende 'hoofdpersonen' op overtuigende wijze zijn beschreven, zijn zij allen verstrikt geraakt in hun eigen leugens…

Bronnen & toelichting:

Birch, C.D., Kelln, B.R.C. & Aquino, E.P.B. (2006). A review and case report of pseudologia fantastica. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 17(2), p. 299-320.

Dike, C.C. (2008). Pathological lying: symptom or disease? *Psychiatric Times*. Geraadpleegd op 5 april 2013 via http://www.psychiatrictimes.com/display/article/10168/1162950

Dike, C.C., Baranoski, M. & Griffith, E.E.H. (2005). Pathological lying revisited. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law,* 33(3), p. 342-349.

Janssens, S., Morrens, M. & Sabbe, B.G.C. (2008). Pseudologia fantastica: definiëring en situering ten aanzien van as I- en as II-stoornissen. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 50(10), p. 679-683.

Korterink, H.J. (2010). Echte mannen eten wél kaas. *Koud bloed*, 9, p. 5-16.

Korterink, H.J. (2010). Terug naar Epe: de verbijsterende veroordelingen in de zaak-Jolanda van B. *Koud bloed*, 9, p. 65-76.

Merckelbach, H. (2010). Het fenomeen pseudologia fantastica: de merkwaardige combinative van leugen en waanvoorstelling. *Koud bloed*, 9, p. 19-28.

Peeters, L.M. (2009). Pseudologia Fantastica en de verpleegkundige diagnosen en interventies. *Sociale psychiatrie*, 28(90), p. 59-62.

Simmelink, J. (2013). De gelegenheid maakt de leugenaar. *Brein en Gedrag*. Geraadpleegd op 5 april 2013 via http://www.wetenschap24.nl/nieuws/artikelen/2013/april/De-gelegenheid-maakt-de-leugenaar.html

Vuyk, S. (2010). Verstrikt in leugens. *Koud bloed*, 9, p.31-48.

Powell, G.E., Gudjonsson, G.H. & Mullen, P. (1983). Application of the guilty knowledge technique in a case of pseudologia fantastica. *Personality and Individual Differences*, 4, p. 141-146.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2021–2022

25 295 Infectieziektenbestrijding

Nr. 1489

MOTIE VAN HET LID GÜNDOĞAN C.S.

Voorgesteld 3 november 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat vooral socialmediaplatforms desinformatie verspreiden;

constaterende dat desinformatie schadelijk is voor de verspreiding van COVID-19;

verzoekt de regering alle mogelijke middelen, nationaal en Europees, in te zetten zodat social media proactief desinformatie gaan verwijderen en weren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Gündoğan
Simons
Den Haan
Kuiken

kst-25295-1489
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2021

IFUD of Human Rights:

Is alles door de overheid en de EU waarheid?

Leden van de Tweede Kamer gaan er voorhands vanuit dat wat de politiek en de Europese Unie spreekt ~~de enige~~ waarheid is geacht. Het zal best zo zijn dat hun dat zelf vinden, maar burgers en ngo's moeten toch kritiek kunnen mogen hebben op hun regering of op beleid van de EU?

Internetdiensten en de regulering van politieke advertenties

Eindrapport, december 2019

IViR (Institute for Information Law)

Universiteit Amsterdam

Eindrapportage
Joris van Hoboken
Naomi Appelman
Ronan Ó Fathaigh
Paddy Leerssen
Tarlach McGonagle
Nico van Eijk (betrokken tot 31 oktober 2019)
Natali Helberger
Amsterdam, december 2019

Vaccinatie Propaganda Technieken
Propaganda Techniek

Propaganda Techniek 1:

‘Name Calling’ (uitschelden)

"Als u zich niet laat vaccineren
bent u een risico voor de mensen in uw omgeving"
"Mensen die zich niet laten vaccineren
zijn een bedreiging voor de samenleving."

Propaganda Techniek 2:
‘Glittering Generality’

Laat u niet misleiden door vrolijke kleurtjes, kleurplaten,
poppetjes en de mening van vriendelijke zorgverleners met goede bedoelingen!

Propaganda Techniek 3:
‘Transfer’ (overdracht)

“een bekende organisatie ondersteunt het
vaccinatieprogramma.”
Bij deze techniek worden de deugdzame eigenschappen van een idee, persoon, product, bedrijf of organisatie overgebracht op datgene waarvoor reclame wordt gemaakt. Het idee hierachter is dat het product (etc.) hierdoor meer acceptabel wordt doordat je het in verband gaat brengen met de positieve eigenschappen van in dit geval een organisatie / goed doel.

Propaganda Techniek 4:
‘Testimonial’ (getuigenis)
“Ik heb me meteen laten vaccineren. En jij?”
Hierbij worden het gezicht en de getuigenisverklaringen van bekende mensen (bv. artiesten) gebruikt om een bepaald idee positief of negatief neer te zetten.
‘Ik ben fan van haar. Als zij het zegt dan zal het wel zo zijn.
Als zij dat doet dan zal ik het ook maar doen.’

Propaganda Techniek 5:
‘Plain Folks’ (gewone volk)
“Overheid peilt belangstelling vaccin.”
“Uit onderzoek blijkt dat een merendeel van de Nederlandse
bevolking vindt dat vaccineren verplicht gesteld moet worden."
Hierbij wordt gedaan alsof het ‘gewone volk’ een bepaalde opvatting heeft en iets heel normaal vindt. De reden hierachter is dat wanneer het volk een bepaalde mening heeft, dit wel zo zal zijn. ‘Iedereen vindt dat.

Dan zal ik dat ook maar vinden. Iedereen doet het. Dan zal ik het ook maar doen.’ Dit speelt in op kuddegedrag.

Propaganda Techniek 6:
‘Bandwagon’ (muziekkar)
"Design mondkapjes tegen corona nieuwe trend."
Dit is suggereren dat iets een nieuwe trend is
en dat iedereen het doet/wil doen.
Propaganda Techniek 7:
‘Card Stacking’
Bij ‘card stacking’ wordt de perceptie van het publiek gemanipuleerd door eenzijdige berichtgeving. Een idee, persoon, product of bedrijf wordt in een positief/negatief daglicht gezet door één kant van het onderwerp sterk te benadrukken en de andere kant van het verhaal te onderdrukken.

Propaganda Techniek 8:
‘Angst, Onzekerheid en Twijfel Zaaien’
“Aantal dodelijke slachtoffers neemt toe.”
“Ouderen en zwangere vrouwen lopen extra risico.”
“Paniek na nieuw besmettingsgeval.”

Henry T. Conserva
2003
Authorhouse

ISBN-13: 978-1410704962
ISBN-10: 1410704963

Kerstdiner

Datum en tijd: **Vrijdag 18 december 2020- 17:00 uur**

Locatie: **Plein**

Titel: **Kersdiner**

Georganiseerd door: **Sociëteit De Witte**

Voor alle Witteleden en hun introducé(e)s

Het traditionele Kerstdinner, één van de hoogtepunten van het sociëteitsleven,

wordt dit jaar gehouden op een vrijdag en een zaterdag: **te weten vrijdag 18 en**

Zaterdag 19 december aanstaande. Op beide avonden zijn leden met hun partners/introducé (e)s welkom.

Uiteraard zullen wij weer zorg dragen voor passende muzikale begeleiding, d.w.z. tijdens het dinner rustige

Achtergrondmuziek en tussen de gangen door dansmuziek.

Kledingvoorschrift: black/white tie

Kerstdiner bij Sociëteit De Witte

"De tweede kamer organiseert een kerstdiner bij sociëteit de witte (3300 leden + introducees) in Den Haag op 18 en 19 December 2020"

Foto: Mike Tomale 2020
Kerstdiner georganiseerd door de Tweede Kamer voor maar liefst 3300+ mensen. In tijden van corona en coronabeperkende maatregelen is dit natuurlijk een vreemd fenomeen.

Bron: reportersonline.nl

December 2020

'Algemene mondkapjesplicht beperkt de grondrechten'

28 juli 2020

Het kabinet kan niet op korte termijn beslissen tot een mondkapjesplicht in de openbare ruimte. Dat zeggen drie experts in het staats- en bestuursrecht tegen NRC, onder wie Wim Voermans.

Wim Voermans

Door de recente stijging van het aantal coronabesmettingen in Nederland is een bredere mondkapjesplicht onderdeel van het publieke debat. In Nederland geldt op dit moment alleen een plicht in het openbaar vervoer, maar in veel andere Europese landen zijn mondkapjes ook verplicht in bijvoorbeeld winkels of horeca en zelfs op straat. Het kabinet besloot onlangs het Outbreak Management Team (OMT) om advies te vragen of het gebruik van mondkapjes in Nederland breder verplicht gesteld moet worden.

Volgens de hoogleraren in NRC gaat een mondkapjesplicht in tegen artikel 10 van de Grondwet, waarin staat dat eenieder recht heeft op 'eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer'. Wim Voermans verwijst daarbij ook naar het boerkaverbod, dat vorig jaar zomer inging. 'Burgemeesters wilden dat eerder al lokaal regelen, maar dit bleek niet mogelijk zonder een aparte wet.'

Bron: universiteitleiden.nl

Wim Voermans

Mondkapjes kort geding

RECHTBANK AMSTERDAM
Afdeling privaatrecht, voorzieningenrechter civiel
zaaknummer / rolnummer: C/13/688324 / KG ZA 20-713 MvW/MAH
Vonnis in kort geding van 19 augustus 2020

in de zaak van:
STICHTING VIRUSWAARHEID,
gevestigd te Rotterdam,

tegen:
de publiekrechtelijke rechtspersoon
VEILIGHEIDSREGIO AMSTERDAM-AMSTELLAND,
zetelend te Amsterdam,

<u>tegen de Noodverordening en het Aanwijzingsbesluit</u>

Lokaal maatwerk

Verschillende veiligheidsregio's hebben aangegeven behoefte te hebben aan instrumenten voor lokaal maatwerk voor gedragsbeïnvloeding. Hierbij hebben zij voorbeelden genoemd zoals toeristen, dagjesmensen en jongeren die zich niet of onvoldoende aan de regels houden. Hierover heeft het kabinet met het Veiligheidsberaad op woensdag 29 juli gesproken.
Het kabinet is van mening dat de 1,5 meter afstand regel de meest effectieve maatregel is en volgt hierin het OMT. Daarnaast is er voor gemeenten de mogelijkheid voor lokaal maatwerk indien de situatie dat verlangt, zoals ik dat in mijn brief van gisteren heb aangegeven. Op basis van het OMT advies(…) ziet het kabinet geen reden om vanuit gezondheidsperspectief een niet-medisch mondkapje te verplichten. Maar, in specifieke en uitzonderlijke situaties, heeft het kabinet er begrip voor dat veiligheidsregio's behoefte hebben aan meer mogelijkheden (naast het lokale maatwerk) om bovengenoemde situatie te keren. Aan het einde van het overleg is geconcludeerd dat er behoefte is aan experimenten met nieuwe maatregelen gericht op gedragsverandering.

Die situatie maakt plaatselijk ingrijpen noodzakelijk en geoorloofd. De wijze waarop dit gebeurt voldoet bovendien aan de eisen van subsidiariteit en proportionaliteit:

- het gaat om <u>een relatief geringe inbreuk</u> op het grondrecht van eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer,
- de maatregel <u>is in tijd beperkt</u> (3,5 week) en wordt na afloop geëvalueerd,
- de maatregel is in <u>plaats beperkt</u>,

Het is goed verdedigbaar, en dus niet onrechtmatig, om op deze wijze de 1,5 meter maatregel te proberen te handhaven.

Er is dus ook geen sprake van dat de maatregel onzorgvuldig is op de grond dat het om een immoreel experiment zou gaan.

De bezwaren van Viruswaarheid cs tegen de Noodverordening en het Aanwijzingsbesluit maken deze regelgeving niet onmiskenbaar onrechtmatig. Dit betekent dat de vordering niet toewijsbaar is.

deVolkskrant

NIEUWS CORONAMAATREGELEN

Grapperhaus: coronaregels niet aangescherpt, OMT onderzoekt gebruik mondkapjes

De coronaregels in Nederland worden niet verder aangescherpt. Dit heeft Minister Ferd Grapperhaus van Justitie en Veiligheid bekendgemaakt tijdens een persconferentie.

Bas Beekman 24 juli 2020

Volgens Grapperhaus zijn mondkapjes niet bewezen werkzaam in de publieke ruimte. Beeld EPA

Het besluit volgt na een uur durend overleg met voorzitter van het veiligheidberaad Hugo Bruls. De minister heeft het Outbreak Management Team (OMT) gevraagd het gebruik van mondkapjes buiten het openbaar vervoer te onderzoeken, en het kabinet daarover te adviseren.

Volgens Grapperhaus en Bruls zijn de mondkapjes niet bewezen werkzaam in de publieke ruimte: ‘De mondkapjes mogen nooit belangrijker worden dan de anderhalvemeterregel. Ik blijf het als een refrein herhalen: niet in de plaats van’, zegt Grapperhaus.

Hiermee schaart de minister zich achter het RIVM, dat eerder vandaag al aankondigde geen reden te zien om de maatregelen aan te scherpen. Grapperhaus laat zich verder leiden door het advies van het OMT.

Tijdens het hoogtepunt van de demonstratie tegen de dood van George Floyd liep burgemeester Femke Halsema op het plein in Amsterdam om met eigen ogen te zien hoe de zaak ervoor stond. Zonder mondkapje, wat wel werd aangeraden maar niet verplicht was. De bruiloft van minister van Justitie Ferd Grapperhaus, waarop de minister zelf zich niet aan de coronaregels hield. Koning Willem-Alexander die ondanks de coronamaatregelen naar Griekenland vertrok om daar vakantie te vieren.

Mondkapjesplicht

AUDIO Mp3

https://archive.org/details/nederland-mondkapjesplicht

Mondkapjesplicht welk ingrijpt in de persoonlijke levenssfeer van burgers en er geen wetenschappelijke consensus bestaat over de noodzaak van de maatregel. Invoering is daarom in strijd zijn met het Internationaal BuPo Verdrag.

Ingevolge artikel 7 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (hierna: het IVBPR) verbindt iedere Staat die partij is bij dit Verdrag, zich de in dit Verdrag erkende rechten te eerbiedigen en deze aan een ieder die binnen zijn grondgebied verblijft en aan zijn rechtsmacht is onderworpen te verzekeren, zonder onderscheid van welke aard dan ook, zoals ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, welstand, geboorte of enige andere omstandigheid.

Ingevolge artikel 7 van het IVBPR verbindt iedere Staat die partij is bij dit Verdrag, zich, langs de door zijn staatsrecht voorgeschreven weg en in overeenstemming met de bepalingen van dit Verdrag, alle wettelijke of andere maatregelen te nemen die nodig zijn om de in dit Verdrag erkende rechten tot gelding te brengen.

JP van den Wittenboer
Kastanje 28
5731 NK Mierlo

uw brief		*ons kenmerk*	2020-022463
behandeld door	Ton van Lankvelt	*onderwerp*	Mondkapjes
Geldrop	22 december 2020		

Beste meneer/mevrouw,

De gemeente Geldrop-Mierlo vindt het belangrijk dat iedereen zich aan de coronamaatregelen kan houden. Omdat het dragen van een mondkapje in publieke ruimte vanaf 1 december verplicht is, wil de gemeente u tegemoet komen. Iedereen die bij ons bekend is vanuit de bijzondere bijstand ontvangt een aantal wasbare mondkapjes van de gemeente. De mondkapjes zijn bedoeld voor u en uw huishouden.

Hoe gaat u om met een wasbaar mondkapje?

- Was uw handen met water en zeep voordat u het mondkapje opzet. Gebruik de elastieken om het mondkapje op te zetten en raak de binnenkant niet aan. Zorg dat neus, mond en kin bedekt zijn.
- Gebruik de elastieken om het mondkapje af te zetten en raak de binnenkant niet aan. Was uw handen met water en zeep nadat u het mondkapje heeft afgezet.
- Bewaar het wasbare mondkapje in een afgesloten zakje of een bakje. Houdt schone en gebruikte mondkapjes apart van elkaar en stop ze niet los in uw jaszak, broekzak of tas.
- De mondkapjes kunnen worden hergebruikt. Was het na ieder gebruik op 60 graden op een volledig wasprogramma. Was alleen met wasmiddel en voeg geen wasverzachter toe.
- Op www.rijksoverheid.nl/mondkapjes leest u waar en wanneer u een mondkapje dient te dragen.

Wat als er in uw huishouden meer mondkapjes nodig zijn?
Wanneer er niet voldoende mondkapjes bij de brief zitten voor iedereen in uw huishouden, kunt u een of enkele mondkapjes nabestellen. Stuur hiervoor een e-mail naar sportloket@geldrop-mierlo.nl met onderwerp *'Nabestelling mondkapjes'*. Geef in de mail duidelijk uw naam en adres aan en het aantal mondkapjes dat u extra nodig heeft.

Wij wensen u fijne feestdagen en alle geluk in het nieuwe jaar.

Met vriendelijke groet,
namens burgemeester en wethouders,

Peter Looijmans
wethouder

IMMUUNSYSTEEM

Al duizenden jaren wordt het menselijk lichaam dagelijks blootgesteld aan vocht en druppels met daarin aanwezige infectieuze micro-organismen (virussen, bacteriën en schimmels).
Het binnendringen van deze micro-organismen wordt voorkomen door een geavanceerd verdedigingsmechanisme – het immuunsysteem. Een sterk immuunsysteem berust op een normale dagelijks blootstelling aan deze microbiële invloeden. **Overhygiënische maatregelen hebben een nefaste invloed op onze immuniteit**. Enkel mensen met een zwak of defect immuunsysteem dienen beschermd te worden door verregaande hygiëne of social distancing toe te passen.

GEVOLGEN SOCIALE ISOLATIE

Sociale isolatie en de economische schade heeft geleid tot een toename aan depressies, angsten, zelfmoorden, intrafamiliaal geweld en kindermisbruik.
Studies hebben uitgewezen dat hoe meer sociale en emotionele verbintenissen mensen hebben, des te resistenter zij zijn tegen virussen. Het lijkt er veel meer op dat de isolatie en quarantaine juist dodelijke gevolgen hebben. De isolatiemaatregelen hebben bij vele ouderen ook geleid tot lichamelijke inactiviteit en het verplicht binnenshuis blijven. Dit terwijl juist voldoende beweging een positieve werking heeft op het cognitief functioneren, het verminderen van depressieve klachten en angst en op het verbeteren van fysieke gezondheid, het energieniveau, het welzijn en in het algemeen de kwaliteit van leven Angst, aanhoudende stress en de door social distancing geïnduceerde eenzaamheid hebben een bewezen negatieve invloed op de psychische en algemene gezondheid.

ROL VAN DE MEDIA

De afgelopen maanden leken kranten- radio- en tv-makers vrijwel kritiekloos achter het "panel experten" en de regering aan te lopen, daar waar juist de pers kritisch zou moeten zijn en eenzijdige overheidscommunicatie dient te voorkomen. Dit heeft geleid tot een openbare communicatie in onze nieuwsmedia, die meer weg had van propaganda dan van objectieve berichtgeving.

Bron:practicummertens.nl
2020

killervirus, crisis, alleen maatregelen helpen totdat we allemaal gevaccineerd zijn

Ellen Bregtje van Veen huisarts

6 december 2020

De meeste mensen heel erg bang zijn voor dit virus. Het Medisch Contact als de andere reguliere media geven een vertekend beeld van de ernst van de situatie. Als arts voel ik mij niet gehoord. Als arts vind ik dat patiënten schade ondervinden door de coronamaatregelen. Begin juli zag ik op Medisch Contact dat artsen een brandbrief hadden geschreven. Ik heb hem meteen ondertekend. Ik ben er van overtuigd dat het huidige coronabeleid desastreus is voor onze volksgezondheid. Tevens heb ik sterk het vermoeden dat de cijfers van het CBS waar alle overlijdensoorzaken worden geregistreerd zijn overgewaardeerd waar het COVID-19 betreft. Dit vind ik schadelijk voor het vertrouwen in de wetenschap en de geneeskunde. Er is gigantische paniek gezaaid door het kabinet Rutte (met zijn persconferenties). Een persconferentie straalt toch uit ‘het is crisis’.De media hebben het beeld van een ‘crisis’ versterkt.

Op 7 oktober 2020 werd een onderzoek gepubliceerd getiteld ***“Global perspective of COVID-19 epidemiology for a full-cycle pandemic”.***

ANP

NOS NIEUWS • BINNENLAND • VR 2 OKTOBER 2020

Van Dissel blijft erbij: gewone mondkapjes hebben weinig effect

Het veelvuldige gebruik van mondkapjes in andere landen, de druk van de publieke opinie in eigen land, of zelfs een rechtstreekse oproep van zijn beroemde Amerikaanse evenknie Anthony Fauci: Jaap van Dissel blijft bij zijn standpunt. De directeur Infectieziekten bij het RIVM herhaalt desgevraagd dat mondkapjes volgens hem "een buitengewoon gering effect" hebben op de pogingen om de verspreiding van het coronavirus in te dammen.

Chirurgische maskers

Chirurgische maskers worden van oudsher bij operaties in de gezondheidszorg gebruikt. Lichaamsvocht kan zo niet direct in de mond en neus van de drager komen. Ook voorkomen de maskers dat de micro-organismen zich gemakkelijk via de handen in de mond en neus komen. Chirurgische maskers bieden onvoldoende bescherming tegen een omgeving met stof, druppelkernen en het virus covid-19.

Vanwege het tekort aan beschermende mondmaskers is de RIVM richtlijn op 19 maart 2020. aangepast[1]. Het is sindsdien onder voorwaarden toegestaan om bij verzorging van patiënten het type mondmasker IRR (= niet-vocht doorlatend) te dragen[2].

Bron: dekra-industrial-safety.nl

Niet-conforme ademhalingsbescherming

合格证

Certificate of appoval

产品名称 Product Model	KN95 一次性防护口罩（非医用） KN95 disposable protective mask (non medical)
产品型号 Production Type	KN95
产品规格 Specifiction	160*110mm
数量 Quantity	1
生产日期 Production date	2020-10-19
生产批次 Batch Number	20201019M
检验员 Inspector	01
防护效果级别 Protection effect level	A级
推荐使用时间 Recommended use time	[illegible]
主要原材料 Main raw materials	无纺布69%+熔喷布31% non-woven [illegible]
执行标准 Executive standard	GB2626-2006
有效期 Term of validity	两年 two years
储存环境 Storage environment	清洁.卫生.通风.干燥 Clean,hygienic,ventilated and dry 储存温度-28～38°C,湿度≤80% Storage temperature -28 ~38 °C, humidity ≤80%
厂址 Factory Add	张家港市锦丰镇星火村 Xinhuo Village,Jinfeng Town,Zhangjiagang,Suzhou,Jiangsu,China.

张家港五六个小伙伴口罩有限公司

ZHANGJIAGANG 56 FRIENDS MASK CO.,LTD

KN95
MASK
• 5 LAYERS OF PROTECTION
• PFE >95% BFE >95%
• FFP2 PROTECTION
• ANTI-INFECTION
• DUST PROTECTION PM 2.5

KN95 MASK
Material: Melt-blown Filter, Non-woven Fabric
Attention
1. Keep packing sealed, store in room temperature and avoid sunshine, do not store with any toxin material.
2. For single use only. Don't discard into toilet.
Authorized Company: Zhangjiagang 56 Friends
Address
Xinghuo Village, Jinfeng Town,
Jiangsu,China.
5-layers
Strengthened Filtration
6 50226 55998 3

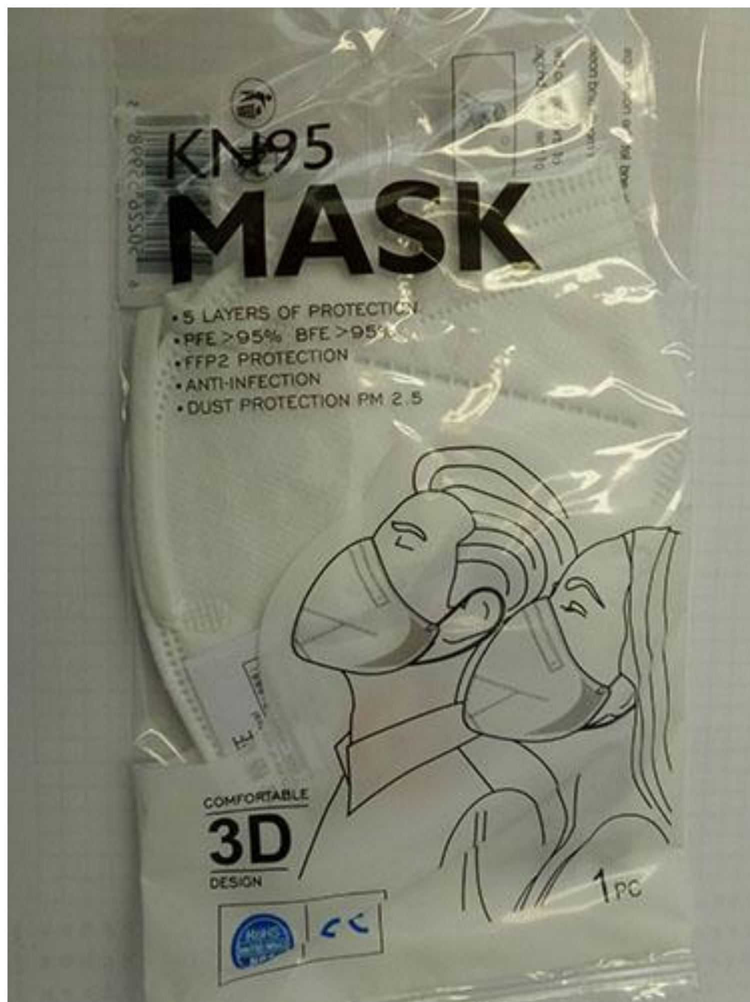

Soort risico
Gezondheidsrisico / andere
Land van kennisgeving
Duitsland
Alarmnummer
A12/00540/21

De deeltjes-/filterretentie van het materiaal is onvoldoende (meetwaarde: slechts 82 %). Bijgevolg kan een overmatige hoeveelheid deeltjes of micro-organismen door het masker gaan; dus, zelfs in combinatie met andere aanbevolen maatregelen, is het mogelijk dat het niet goed beschermt.
Het product voldoet niet aan de PBM-verordening en de relevante Europese norm EN 149.

Categorie
Beschermende uitrusting
Product
Deeltjesfiltermasker

Beschrijving
Wit ademhalingsbeschermend gezichtsmasker in een doorzichtige plastic zak (1 stuk) met verpakking die alleen de KN95-norm aangeeft; volgens de bedrukking op het masker zelf wordt voldaan aan zowel norm KN95 GB2626-2006 als EU-norm EN 149:2001+A1:2009
Beschrijving van de verpakking:
Plastic zak met zwarte inscriptie. Het product werd online verkocht, met name via eBay.
Naam
KN95 masker - adembeschermend gezichtsmasker
Type/nummer van het model
KN95 MASKER
Batchnummer
20201019M
Streepjescode
650226559983
Is het product namaak?
Onbekend

Maatregelen

Maatregelen opgedragen door marktdeelnemers (gericht aan: Detailhandelaar)
Terugroepen van het product van eindgebruikers

Mondmasker verzwakt het immuunsysteem en maakt ons vatbaar voor ziekten

In een vierdelige serie geeft immunoloog dr. Carla Peeters, die verschillende jaren werkzaam was op het RIVM, alle ins en outs over het door de overheid verplicht gestelde mondkapje.

Het dragen van mondmaskers kan een infectiehaard van bacteriën en schimmels zijn in bepaalde omstandigheden en onder ondeskundige manier van gebruik van zo'n mondmasker. Ook angst en stress in de maatschappij heeft een tegengesteld effect en verzwakt het immuunsysteem. Het dragen van mondmaskers verzwakt het immuunsysteem en maakt ons vatbaar voor ziekten,door juist de immuniteit te versterken kan het virus uitdoven. De maatregelen met het verplichten van een mondkapje hebben eerder een averechts effect op de gezondheid dan winst.

Bron: Hp De Tijd

Blckbx,tv (interview Dr,Ir. Carla Peeters, immunoloog)

2020

(Audio)

https://archive.org/details/dr-ir-carla-peeters-immunoloog

Ministerie keurt 32,8 miljoen ‘Van Lienden’-mondkapjes af

Het ministerie van Volksgezondheid heeft **32,8 miljoen** door de **overheid aangekochte mondkapjes** moeten **afkeuren voor de zorg**. Doordat een Europese ontheffingsregeling is teruggedraaid mogen de **Chinese KN95-maskers** niet langer worden gebruikt in ziekenhuizen.

Bron: ed.nl

5 november 2021

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

RIVM

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

T 030 274 91 11
Corona.literatuur@rivm.nl

Datum
8 mei 2020

Gedragswetenschappelijke literatuur rond mondkapjesgebruik. Een rapid review van de literatuur.

Nina van der Vliet
Koen van der Swaluw
Michelle Zonneveld
Eline Roordink
Sarah Vader
Adrienne Rotteveel

Gedragsexpertiseteam RIVM
RIVM Corona Gedragsunit

Werkpakket 2 van de CoronaGedragsUnit concentreert zich op het scannen en samenvatten van gedragswetenschappelijke literatuur rondom corona en gedragswetenschappen. Er is op verzoek VWS en LCI-RIVM een overzicht gemaakt van de gedragswetenschappelijke literatuur over mondkapjesgebruik, om een indruk te krijgen van mogelijke gedragseffecten van mondkapjesgebruik. De literatuurscan is in korte tijd gedaan. Op algehele volledigheid wordt daarom geen aanspraak gedaan. Dit document biedt wel eerste wetenschappelijke inzichten in gedrag, schijnveiligheid en mondkapjes.

Wat wordt er in dit document beschouwd?
Het gaat in dit document om gedragsaspecten rond mondkapjes. De volgende onderwerpen worden beschouwd: risicocompenserend gedrag ten gevolge van een gevoel van schijnveiligheid, compliance, het correct gebruiken van de mondkapjes en de gedragsgevolgen van de keuze om een deel of alle mensen mondkapjes te laten dragen (segmentatie).

Wat wordt er (nog) niet besproken?
Dit document bespreekt geen wetenschappelijk bewijs over de vraag of mondkapjes een effectieve maatregel zijn om transmissie van COVID-19 tegen te gaan.
Communicatieadviezen over mondkapjes uit literatuur worden ook slechts beperkt besproken. In een latere versie van dit document kunnen meer gedragsaspecten worden toegevoegd.

Om de kwaliteit van de inzichten te illustreren, is per artikel aangegeven uit welk type bron de inzichten afkomstig zijn. Het aantal empirische studies is laag te noemen. Veel van de geïdentificeerde literatuur betreft opinieartikelen of essays van experts. Er zijn ook enkele reviews geïncludeerd.

Inhoudsopgave

1. Samenvatting

Op basis van de gevonden literatuur wordt in deze samenvatting een antwoord gegeven op de vraag: draagt het gebruik van mondkapjes bij aan een gevoel van schijnveiligheid bij de gebruikers en verminderde toepassing van de andere gedragsregels? Daarnaast worden andere inzichten uit de gedragswetenschappelijke literatuur over mondkapjesgebruik toegelicht.

Draagt het gebruik van mondkapjes bij aan een gevoel van schijnveiligheid bij de gebruikers en verminderde toepassing van de andere gedragsregels?
Antwoord:
In de quickscan van literatuur die is uitgevoerd, is geen sterk wetenschappelijk bewijs gevonden dat het gebruik van mondkapjes ertoe leidt dat mensen zich zodanig veiliger voelen dat zij andere gedragsmaatregelen minder goed zullen toepassen. Ook voor het omgekeerde – compliance verhogend effect als gevolg van het dragen van een mondkapje – is geen hard wetenschappelijk bewijs.

Samenvatting risicocompenserend gedrag:

- In zogenoemd 'real-world' onderzoek wordt geen bewijs gevonden voor de negatieve effecten van risicocompenserend gedrag. Uit dit type onderzoek blijkt dat sommige mensen bij nieuwe veiligheidsmaatregelen weliswaar meer risicocompenserend gedrag gaan vertonen, maar er op populatieniveau juist een algehele verbetering van de veiligheid en het welzijn wordt waargenomen. De verhoogde veiligheid overschaduwd dus het mogelijke effect van risicocompensatie bij enkele individuen (Howard et al., 2020, *pre-print review*, Greenhalgh en Howard, 2020, *discussie en opinie paper).*
- Het risico op risicocompenserend gedrag ten gevolge van een gevoel van (schijn)veiligheid wordt wel aangetoond in experimentele onderzoeken naar HIV-preventie, helmgebruik door motorrijders, en het gebruik van bescherming bij sport (Martin et al. 2020, *pre-print discussie paper*)
- De Royal Society DELVE initiative (2020, *pre print review summary*) beschrijft anekdotisch bewijs over negatief gedrag in professionele context (door desensitisatie en bekendheid met gevaarlijk materiaal), maar concluderen dat er geen direct bewijs is dat er in publieke context meer risicovol gedrag wordt getoond.
- De opiniestukken waarin de schijnveiligheid wel als relevant probleem wordt voorgesteld, worden door verschillende auteurs niet onderbouwd met wetenschappelijke literatuur (Brosseau and Sietsema, 2020; McCloy, 2020).
- Mondkapjes zouden volgens Cheng en collega's de focus van zelfbescherming op altruïsme kunnen leggen en symbool kunnen staan voor sociale solidariteit (Cheng et al. 2020, *commentaarpaper in the Lancet*). Wel wordt door Cheng et al. benadrukt dat duidelijk gemaakt moet worden aan het publiek dat het gebruik van een mondkapje aanvullend is op andere maatregelen. Hiervoor is o.a. aangedragen om mondkapjesgebruik alleen in hoger-risico situaties te stimuleren, zodat de status als 'toevoeging' aan bestaande maatregelen én het belang van correct gebruik duidelijker is. Het benadrukken van dragen van mondkapjes ter bescherming van anderen en uit solidariteit, en het benadrukken dat mondkapjes enkel aanvullend zijn, in

de communicatie naar de burger, wordt ook in een technical report van het European Center for Disease Prevention and Control (2020) aangeraden.

- Door mensen mondkapjes te laten dragen, zou volgens Howard en collega's vertrouwen getoond worden in het vermogen van het grote publiek om verantwoordelijk te handelen. Het zou ook tot gevoelens van empowerment en zelfeffectiviteit kunnen leiden, wat er volgens de auteurs toe kan leiden dat maskers de naleving van ander gezondheidsgedrag juist zou kunnen vergroten (Howard et al. 2020 , *pre-print review*).

Overige gedragswetenschappelijke literatuurinzichten over mondkapjesgebruik

Samenvatting correct gebruik:

- Een veelgebruikt argument om mondkapjes niet voor te schrijven is omdat mensen niet zouden weten hoe ze deze correct moeten gebruiken, waardoor de kans op infectie juist wordt vergroot. Hier is echter onvoldoende bewijs voor, volgens de beleidsbrief door Polykova et al. 2020.
- Er is ook nog weinig informatie over hoe goed het brede publiek om kan gaan met mondkapjes en deze correct gebruiken (Martin et al. 2020, *preprint discussie paper*). Er is één observationele (nog niet gepubliceerde) studie onder inwoners van Hong Kong gevonden, waaruit blijkt dat een groot deel van de mensen de mondkapjes verkeerd gebruikten: binnenste buiten, verkeerd om of te laag, zodat de neus of mond wordt blootgesteld (Victor et al. 2020, *observationele studie*).
- Verschillende onderzoekers roepen in dit kader op dat mensen duidelijke richtlijnen en instructies nodig hebben over correct gebruik, zoals bijv. gedetailleerde instructies op verpakkingen van mondkapjes en online instructievideo's. Daarbij moet ook worden geïnstrueerd om handen te wassen na het verwijderen van maskers en om maskers te wassen of weg te gooien na herhaald gebruik (Abaluck et al. 2020, *whitepaper*; Polykova et al. 2020, *beleidsbrief*; Howard et al. 2020, *pre-print review*; Javid et al, 2020, *editorial*).
- Greenhalgh en Smidt (2020, analyse paper) en Javid et al. (2020, editorial) verwachten dat mensen ten tijde van een pandemie heel gemotiveerd zijn om te leren hoe zo'n mondkapje goed gebruikt kan worden.

Samenvatting naleving dragen mondkapjes

Verschillende factoren lijken van invloed te zijn op de naleving van het dragen van mondkapjes:

- Het aanreiken van maskers met instructievideo's (Aiello et al. 2020; *RCT onder jongvolwassenen*)
- Het verplicht stellen van maskergebruik (Leffler et al 2020, *paper waarin beleid rond mondkapjesgebruik en mortaliteit onderzocht is met internationale openbaar beschikbare data* (Greenhalgh en Howard, 2020, *discussie en opinie stuk*)
- Straffen als men geen masker draagt (Condon, Sinha, 2010, *observatieonderzoek*)
- Een hogere risicoperceptie (Howard et al, 2020, *pre-print review*)
- Respons effectiviteit, vertrouwen in de overheid (Condon en Sinha, 2010, *observatieonderzoek*)
- Meer kennis over het virus (Zhong et al., 2020, *vragenlijstonderzoek*)
- De sociale betekenis die wordt gegeven aan het dragen van mondkapjes (Sunstein, 2020, *essay in het Journal of Behavioral Economics for Policy*)

- De aankondiging van andere maatregelen (Condon en Sinha, 2010, *observatieonderzoek*)
- Bekende mensen/politici maskers laten dragen (Abaluck et al, 2020, *Yale School of Management white paper*).

Samenvatting segmentatie:

- Verschillende wetenschappers pleiten ervoor om mondkapjes aan *alle* burgers voor te schrijven en niet alleen aan mensen die symptomen van het virus hebben. Behalve dat mensen die het virus onder de leden hebben de eerste dagen nog geen symptomen hebben, maar wel besmettelijk kunnen zijn, zou het tot stigmatisering en discriminatie kunnen leiden als je alleen symptomatische mensen een mondkapje laat dragen. Wat deze mensen weer ontmoedigt om een mondkapje te dragen (Leung et al. 2020, *correspondentie paper*; Feng et al. 2020, commentaar paper; Howard et al. 2020, *pre-print review*).
- Howard et al (2020) noemen als voordeel van mondkapjes voor iedereen, dat dit een zichtbaar signaal geeft en herinnert aan de pandemie. Zij noemen het belang van rituelen en solidariteit in de samenleving als reden om aan te nemen dat zichtbare, openbare signalering via mondkapjes mogelijk ook de naleving van andere gedragsmaatregelen vergroot (Howard et al. 2020, *pre-print review*)

2. Methodologie

Deze literatuur is verkregen via de sneeuwbalmethode, waarbij is gezocht in databases van Google Scholar, Pubmed, Embase, PsycInfo, Psy Arxiv. Verder is er gezocht via referenties in verzamelde literatuur (RIVM literatuurdatabase corona & gedrag) en via een aantal grote overzichtsreviews. Daarnaast is er via het RIVM gedragsexpertiseteam, de CoronaGedragsUnit, de Wetenschappelijke Adviesraad en hun netwerk relevante literatuur aangedragen.

Inclusiecriteria:
- Engels of Nederlandstalige literatuur.
- Gerelateerd aan mondkapjesgebruik én gedrag
- Gerelateerd aan COVID of soortgelijke pandemieën of infectieziekteuitbraken.
- Gepubliceerd tussen 2010 en 2020, maar uitzonderingen mogelijk als geen betere recentere literatuur beschikbaar is, of in het geval van gevestigde theorieën of modellen.
- Zowel reviews, losstaande studies als opiniestukken en editorials, als grijze literatuur.
- Kwaliteit is beoordeeld aan de hand van het type studie (bijv. review, wetenschappelijk commentaar, experiment, opiniestuk), wat staat beschreven bij elke studie.

3. Achtergrondliteratuur Mondkapjes

3.1 Risicocompenserend gedrag (schijnveiligheid)

Inzichten uit reviewartikelen en essays

Greenhalgh en Smidt (2020) pleiten er in een analyse paper dat gepubliceerd is in de British Medical Journal voor om het gebruik van een mondkapje voor te schrijven, ondanks het veelgebruikte argument dat er een risico is op schijnveiligheid, waardoor andere maatregelen zoals handenwassen en social distancing niet goed (meer) worden nageleefd (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Voor zover er al bewijs is voor dit argument, zo stellen de onderzoekers, is dat alleen in experimenten getest: anders dan vrijwilligers in een onderzoeksexperiment verwachten de auteurs dat mensen in een pandemie zoals deze andere maatregelen juist goed zullen naleven.

In een opiniepaper van Brosseau and Sietsema (2020), beiden experts op het gebied van ademhalingsbescherming en infectieziekten, raden de onderzoekers af om mensen die geen COVID-19-achtige symptomen hebben, te verplichten om routinematig een masker te dragen (Brosseau and Sietsema 2020). Een van de genoemde argumenten is dat het gebruik van maskers kan resulteren in dat degenen die ze dragen andere maatregelen, zoals afstand houden of zoveel mogelijk thuis blijven, gaan verminderen omdat ze zich beschermd voelen. Maskers zouden mensen zodoende een vals gevoel van veiligheid geven. De onderzoekers dragen geen bewijs of literatuur aan voor deze aanname. In een ander opiniepaper beargumenteert Rachel McCloy, een gedragswetenschapper aan de University of Reading (UK), dat het dragen van gezichtsmaskers mensen zelfverzekerder maakt dat zij het oplopen van een infectie kunnen voorkomen, een 'over-optimism bias' (McCloy 2020). Zij beweert dat mensen hierdoor eerder sociale contacten zullen opzoeken, waardoor hun blootstellingskansen verhogen. Zij geeft geen wetenschappelijk bewijs om deze stelling te onderbouwen.

Martin et al. (2020) benadrukken in hun discussie paper dat er voorzichtigheid nodig is in communicatie richting beleidsmakers en het publiek rond mondkapjes, omdat er nog erg weinig onderzoek gedaan is. Ze bespreken een aantal keerzijdes van massaal mondkapjesgebruik. Een daarvan zijn de potentiele onbedoelde gevolgen op microsociaal niveau, waarmee wordt bedoeld dat het aanmoedigen van mondkapjes kan leiden tot lagere compliance met andere gedragsrichtlijnen door schijnveiligheid. De auteurs dragen hiervoor bewijs vanuit risicocompensatieonderzoek aan (zoals helmen, autogordels, soa vaccins). Zij noemen het bewijs wel inconsistent: sommige studies vinden bewijs voor risicocompensatie, terwijl andere studies geen bewijs vinden. Daarbij noemen zij het niet vanzelfsprekend dat bewijs vanuit andere onderwerpen toegepast kan worden op mondkapjes, waar de nadruk niet alleen op individuele bescherming maar juist op publieke gezondheid ligt (Martin, Hanna et al. 2020). Echter, juist omdat de nadruk op het laatste ligt, is er volgens Victor et al. (2020) een risico dat er een lagere opvolging van andere gedragsrichtlijnen kan ontstaan (observationele studie). Zij halen hierbij een rapid systematische review aan van Brainard et al. (2020), waarin werd gesuggereerd om alleen in hoog-risico plekken een mondkapje te dragen: dan wordt hun status als 'toevoeging' aan bestaande maatregelen én het belang van correct gebruik duidelijker (Brainard, Jones et al. 2020).

In een aantal experimentele onderzoeken naar maskergebruik, als ook naar HIV-preventie en het gebruik van een helm door motorrijders, wordt dit risico op compenserend gedrag bevestigd. In zogenoemd 'real-world' onderzoek wordt hier echter geen bewijs voor gevonden. Hoewel sommige mensen wel meer risicogedrag gingen vertonen, bleek er op populatieniveau een algehele verbetering van de veiligheid en het welzijn te zijn (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Met andere woorden: zelfs als risicocompensatie optreedt bij sommige individuen, wordt dat effect overschaduwd door de verhoogde veiligheid op populatieniveau, aldus de onderzoekers in een review (Howard, Huang et al. 2020). Deze resultaten suggereren volgens de auteurs ook dat in plaats van een preventief instrument achterwege te laten, het vergezeld gaan van nauwkeurige berichten die verschillende preventieve maatregelen combineren, vertrouwen zou tonen in het vermogen van het grote publiek om verantwoordelijk te handelen en burgers ook meer macht/steun geven (empower citizens). Het is volgens de auteurs onwaarschijnlijk dat risicocompensatie de positieve voordelen teniet doet op bevolkingsniveau. Daarnaast zou het dragen van maskers volgens Howard en collega's tot gevoelens van empowerment en zelfeffectiviteit kunnen leiden, wat doet suggereren dat maskers de naleving van ander gezondheidsgedrag juist zou kunnen vergroten (Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

Javid et al. (2020) pleiten in hun editorial in the British Medical Journal voor het gebruik van mondkapjes voor burgers. De opvolging is volgens hen een belangrijke factor voor effectiviteit van mondkapjes (hierbij gebruiken zij als bewijs een RCT door MacIntyre et al 2009), en zij verwachten dat deze hoger is bij een serieuze pandemie (Javid, Weekes et al. 2020).

Cheng et al. (2020) concluderen in hun commentaarpaper in het medische tijdschrift *the Lancet* dat zij geen empirisch bewijs kennen dat de zorgen rond schijnveiligheid onderbouwt in relatie tot andere methoden als afstand houden en handenwassen. Ze zijn van mening dat mondkapjes de focus van zelfbescherming op altruïsme leggen, en symbool staan voor sociale solidariteit. Ze benadrukken wel dat het duidelijk gemaakt moet worden aan het publiek dat het gebruik van een mondkapje aanvullend is op de andere maatregelen, als mondkapjes worden ingevoerd (Cheng, Lam et al. 2020). Het benadrukken van dragen van mondkapjes ter bescherming van anderen en uit solidariteit in de communicatie naar de burger wordt ook in een technical report van het European Center for Disease Prevention and Control (2020) aangeraden (European Center for Disease Prevention and Control 2020).

Risicocompensatietheorie

Er zijn meningsverschillen tussen mensen die de traditionele preventiemodellen aanhouden en mensen die deze tegen deze modellen zijn, met als reden dat volgens hen veiligheidsmaatregelen gecompenseerd worden door risicocompensatie; ofwel de risicocompensatietheorie. De risicocompensatietheorie stelt dat we elk een bepaald risiconiveau hebben dat wordt beïnvloedt door hoe we de kosten en baten van risicovol of veilig gedrag inschatten, en dat we ons gedrag aanpassen om dat niveau te behouden. Pless (2016) beschrijft in een commentaarpaper dat de risicocompensatie theorie verworpen moet worden. Gesteld wordt dat er slechts enkele studies zijn geweest die de risicocompensatie theorie empirisch hebben getest. Daarnaast is niemand die overtuigd is van de risicocompensatietheorie gekomen met een aannemelijke interventie, afgezien van het overtuigen van mensen om hun risiconiveau naar beneden te stellen; echter,

hoe dit zou moeten worden gedaan is nooit uitgelegd. De risicocompensatie theorie staat daarnaast haaks tegenover de bewering dat de meeste verwondingen voorkomen zouden kunnen worden, terwijl er duidelijk bewijs is voor een daling in dodelijke ongevallen in het grootste deel van de wereld de afgelopen 50 jaar.
Het lijkt aannemelijker om veiligheidsgedrag te bekijken als synergetisch. Wanneer er besloten wordt één veiligheidsmaatregel te gebruiken, vergroot dit de kans dat andere soortgelijke maatregelen ook gebruikt worden, zoals het nemen van minder risico. Er wordt stellig geëindigd: "*This (risk communication theory) is a dead horse that no longer needs to be beaten*." (Pless 2016).

Risicocompenserend gedrag: onderzoek veiligheidsgordel

De risicocompensatie-hypothese suggereert dat voorschriften omtrent verkeersveiligheid, zoals de veiligheidsgordelwet, mogelijk tegengestelde effecten hebben, waardoor deze voorschriften eerder bijdragen aan minder veiligheid dan meer veiligheid. Dit wordt veroorzaakt doordat een dergelijke wet bestuurders ertoe zet de veiligheidsgordel te dragen, wat een extra gevoel van veiligheid creëert. Bestuurders compenseren volgens deze hypothese mogelijk dit gevoel van veiligheid door roekelozer te rijden, gezien voor hen daarmee hetzelfde niveau van gewenste veiligheid gehanteerd wordt. Dergelijk compensatiegedrag kan leiden tot grotere risico's voor voetgangers, motorrijders en andere niet-inzittenden. Deze studie onderzoekt de risicocompensatie-hypothese in het kader van veiligheidsgordel wetten in verschillende staten. Dit wordt gedaan aan de hand van fixed-effects modellen op basis van jaarlijkse gegevens (tussen 1985 en 2002) omtrent de ingang van veiligheidsgordelwetten, het daadwerkelijk dragen van de veiligheidsgordel en het aantal geregistreerde sterftecijfer van inzittenden, voetgangers, motorrijders en alle niet-inzittenden door verkeersongevallen.
De modellen laten significante afnames zien in sterftecijfers voor inzittenden en motorrijders na de ingang van veiligheidsgordelwetten. Het aantal verkeersdoden onder voetgangers lijkt gelijk te blijven. Deze resultaten laten zien dat veiligheidsgordelwetten en het toegenomen gebruik van de veiligheidsgordel leidt tot meer veiligheid voor zowel inzittenden als niet-inzittenden en ondersteunt daarmee niet de risicocompensatie-hypothese (Houston and Richardson 2007).

3.2 Compliance

Hoge deelname als gevolg van bereidheid, instructievideo's en/of aangereikte middelen?

Aiello et al. (2012) hebben middels een randomised controlled trial (RCT) onder jongvolwassenen (studenten) gedurende zes weken onderzocht wat het effect is van het dragen van een gezichtsmasker/mondkapje en het gebruik van handdesinfecterend middel op het verminderen de prevalentie van het influenzavirus tijdens het influenza seizoen van 2007/2008 (Aiello, Murray et al. 2010). Eén interventiegroep werd gevraagd om een mondkapje te dragen en handdesinfecterend middel te gebruiken. Eén interventiegroep werd alleen gevraagd een mondkapje te dragen. De interventiegroepen kregen de materialen aangereikt en kregen een instructievideo te zien over hoe het mondkapje gebruikt moest worden. De controlegroep kreeg geen instructies of spullen aangereikt. Bereidheid om een gezichtsmasker te dragen, een handdesinfecterend middel op alcoholbasis te gebruiken en een keeluitstrijkje verstrekken bij ziekte, waren voorwaarden om deel te kunnen nemen aan het onderzoek. Elke week moesten respondenten in een online survey aangeven hoe zich voelden en of ze het gebruik van de interventies naleefden. Aan deelnemers van de interventiegroepen werd gevraagd hun maskers gedurende ten minste zes uur per dag te dragen in hun studentenhuis. De resultaten laten zien dat er geen significante verschillen zijn tussen de interventiegroepen in het gebruik van de mondkapjes: deelnemers uit beide interventiegroepen droegen hun masker meer dan vijf uur per dag. De interventiegroep die zowel mondkapjes als handdesinfecterend middel kreeg, gebruikte significant vaker handdesinfecterend middel in vergelijking met de controlegroep of de interventiegroep die alleen mondkapjes kreeg (4.49 keer per dag versus 1.29/1.51 keer per dag).

Naleving verhogen door maskergebruik te verplichten

In een online discussie en opinie stuk van professor Trisha Greenhalgh (Nuffield Department of Primary Care Health Sciences, University of Oxford) en Jeremy Howard (*Fast.ai en Data Insitute University of San Fransisco*) wordt ingegaan op de vraag hoe je ervoor zorgt dat de meeste mensen een masker ook gaan dragen (Greenhalgh and Howard 2020). De meest effectieve manier is volgens de onderzoekers om te eisen dat mensen een masker dragen: altijd wanneer ze buitenshuis zijn of op specifieke plekken zoals het openbaar vervoer en in de supermarkt. Onderzoek naar de vaccinatiegraad wordt aangehaald als voorbeeld van een domein waarbij je ziet dat een dergelijke verplichting naleving vergroot. Voorzichtige eerste resultaten laten zien dat het verplicht stellen van het dragen van maskers om de verspreiding van het COVID-19 virus tegen te gaan, naleving verhoogt (Leffler, Gruzboski et al. 2020).

Straffen voor niet-naleving verhoogt naleving

Condon en Sinha (2010) hebben observationele studie gedaan naar het gebruik van mondkapjes in het openbaar vervoer tijdens de influenza-epidemie in 2009 in Mexico (Condon and Sinha 2010). Twee weken lang hebben ze het gebruik van mondkapjes geobserveerd van bus- en taxichauffeurs voor wie het gebruik verplicht was en een boete riskeerden als ze geen mondkapje droegen. Tijdens de piek droeg 80-92% van de chauffeurs een mondkapje. Richting de tweede helft van de meetperiode werd dit wel minder. Taxichauffeurs droegen vaker mondkapjes dan buschauffeurs. Dit komt omdat taxichauffeurs strenger gestraft werden in de praktijk als ze deze maatregel niet opvolgden: politie dreigde de taxi in beslag te

nemen bij non-compliance en klanten wilde liever niet instappen als de chauffeur geen mondkapje droeg.

Een hogere risicoperceptie leidt tot een betere naleving
Op basis van onderzoek in Hong Kong tijdens de SARS-CoV-2 uitbraak blijkt dat de naleving van het dragen van maskers verbeterde toen de pandemie 3 weken duurde: 74,5 % van de mensen gaf aan het masker te dragen en wanneer ze naar buiten gingen steeg dit tot 97,5%. Vergelijkbaar survey onderzoek in Hong Kong tijdens de SARS uitbraak in 2003 laat een nalevingspercentage van 79% zien en een nalevingspercentage van 10% ten tijde van de H1NI pandemie in 2009. Het is waarschijnlijk dat het dragen van een mondmasker alleen zal optreden als er een grote pandemie is die leidt tot een grotere mate van bezorgdheid en angst onder de bevolking. De eerste RCT (2008) over maskergebruik vond dat naleving laag was, maar dat dit wordt beïnvloed door de perceptie van risico. Bij een pandemie is de verwachting dat de naleving verbetert ((Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

Naleving hangt af van responseffectiviteit en vertrouwen in de overheid
Uit het observationele onderzoek van Condon en Sinha (2010) naar het gebruik van mondkapjes in het openbaar vervoer van reizigers tijdens de influenza-epidemie in 2009 in Mexico blijkt dat dragen van een mondkapje ook samenhangt met de publieke perceptie over de effectiviteit van het mondkapje en het vertrouwen in de regering (Condon and Sinha 2010). In Mexico is er veel wantrouwen in de regering en de helft van de mensen vertrouwde er niet op dat een mondkapje effectief is in het voorkomen van de infectie (zoals blijkt uit een survey onderzoek waar in het artikel naar verwezen wordt).

Meer kennis leidt tot een hogere naleving
Zhong et al. (2020) hebben tussen 27 januari en 1 februari een vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar de kennis, attitude en het dragen van een mondkapje (Zhong, Luo et al. 2020). De sample was niet representatief: vrouwen en hogeropgeleiden waren oververtegenwoordigd. Een hoge mate van kennis over het virus is gerelateerd aan een positieve attitude en hoge mate van uitvoering van gedragingen die besmetting van het virus tegen kunnen gaan. Dit pleit er volgens de onderzoekers voor om via gezondheidseducatie de kennis van mensen over het virus te vergroten. Deze educatieprogramma's zouden daarbij afgestemd moeten worden op de doelgroep (bijv. specifieke programma's voor lageropgeleiden).

Naleving hangt af van de sociale betekenis die wordt gegeven aan het dragen van mondkapjes
In een essay van Sunstein (2020) wordt ingegaan op de voorgeschreven maatregelen ter beheersing van het corona virus en het construct 'social meanings'. In 2020 zagen veel landen tal van verschuivingen in sociale betekenissen (Sunstein 2020). Zo werd de betekenis van het weigeren om handen te schudden, van thuiswerken en veel handenwassen ondersteboven gekeerd. De Centers for Disease Control and Prevention (CDC) zouden ook geadviseerd hebben om mondkapjes te dragen in het openbaar. Of dit advies wordt opgevolgd, hangt volgens Sunstein in belangrijke mate af van de sociale betekenis daarvan. President Trump zou hebben gezegd dat mensen een mondkapje moeten dragen, maar dat zelf niet te gaan doen. Dit zou er volgens Sunstein toe leiden dat veel mensen ook zullen weigeren om een mondkapje te gaan dragen. Toch zouden mensen, ongeacht wat leiders doen, een bescheiden bijdrage kunnen leveren aan

het veranderen van de betekenis van het dragen van een masker, simpelweg door te doen wat de CDC adviseert - en dus de kans te vergroten dat het dragen van een masker wordt gezien als wat de meeste mensen doen, om zo een goede burger te zijn, en om zichzelf en anderen te beschermen.

Naleving hangt samen met aankondiging andere maatregelen

Condon en Sinha (2010) hebben observationeel onderzoek gedaan naar het gebruik van mondkapjes in het openbaar vervoer tijdens de influenza-epidemie in 2009 in Mexico. Twee weken lang hebben ze het gebruik van mondkapjes geobserveerd van passagiers van metro en bus voor wie het gebruik vrijwillig was en van bus- en taxichauffeurs voor wie het gebruik verplicht was en een boete riskeerden als ze geen mondkapje droegen (Condon and Sinha 2010). Twee dagen voor het officiële advies om mondkapjes te dragen, begonnen mensen hier al mee. Daarnaast adviseerde de overheid om goed handen te wassen, je mond te bedekken als je hoest, te niezen in je elleboog of in een papier zakdoek, drukke plekken te vermijden en afstand te houden (social distancing). Scholen en restaurants werden gesloten en evenementen afgelast. Deze aanbevelingen werden dagelijks verkondigd in de media en tijdens persconferenties. Het leger deelde 6 miljoen gratis mondkapjes uit, met name bij stations. Uit het onderzoek blijkt dat de mate van het gebruik van gezichtsmaskers samen valt met de aankondiging van de maatregelen. De piek in het gebruik van gezichtsmaskers valt ruwweg samen met de ernst van de aangekondigde volksgezondheidsmaatregelen. In het begin droegen 55% van de mannen en 67% van de vrouwen een mondkapje, tijdens de piek was dit 61/77% en na twee weken 9/15%. Dit resultaat onderstreept volgens de onderzoekers het belang van effectieve communicatiestrategieën tijdens een volksgezondheidscrisis.

Doelgroepverschillen in naleving

Zhong et al. (2020) hebben tussen 27 januari en 1 februari een vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar het dragen van een mondkapje. De sample was niet representatief: vrouwen en hoger opgeleiden waren oververtegenwoordigd. De 2% respondenten die geen masker droegen waren vaker man, student, woonachtig in andere delen van China dan Hubei (de provincie waar Wuhan in ligt) en scoorden lager op de kennisvragen (Zhong, Luo et al. 2020).

Vrouwen droegen vaker een mondkapje dan mannen tijdens de influenza-epidemie in Mexico. Dit kan volgens de onderzoekers worden verklaard (maar is niet onderzocht in deze studie) doordat mannen meer geneigd zijn om risico's te nemen dan vrouwen (Condon and Sinha 2010).
In Duitsland heeft tijdens het griepseizoen 2009/2010 en 2010/2011 een RCT plaatsgevonden naar de werkzaamheid, aanvaardbaarheid en verdraagbaarheid van het gebruik van gezichtsmaskers en intensievere handhygiëne, in huishoudens met influenza. Huishoudens met een influenza-positief getest individu (index case) zonder aanwezigheid van verdere luchtwegaandoeningen konden deelnemen. In beide griepseizoenen rapporteerden de meerderheid van de deelnemers (62%) geen problemen met het dragen van een gezichtsmasker. Het grootste probleem dat door de deelnemers (zowel volwassenen als kinderen) werd genoemd bij het dragen van een gezichtsmasker was "warmte/vochtigheid" (53% van de kinderen; 35% van de volwassenen), gevolgd door "pijn" en "kortademigheid". In beide griepseizoenen rapporteerden de meerderheid van de deelnemers (62%) geen problemen met het dragen van een gezichtsmasker. Deze proportie was significant

hoger onder volwassenen (71%) in vergelijking met kinderen (50%) ((Suess, Remschmidt et al. 2012).

3.3 Het correct gebruik van mondkapjes

Martin et al. (2020) benadrukken in hun discussie paper dat er voorzichtigheid nodig is in communicatie richting beleidsmakers en het publiek rond mondkapjes, omdat er nog erg weinig onderzoek bekend is. Ze bespreken een aantal keerzijdes van massaal mondkapjesgebruik. Een daarvan zijn de potentieel onbedoelde gevolgen op individueel niveau, waarmee wordt bedoeld dat er weinig informatie is over hoe goed het brede publiek om kan gaan met mondkapjes of in welke mate correct gebruik snel wordt verspreid en uitgevoerd (Martin, Hanna et al. 2020).

In een pre-print review van Jeremy Howard (2020, 20 april) wordt ingegaan op de vraag of mensen hun masker verkeerd kunnen dragen en daardoor de situatie erger kunnen maken (Greenhalgh and Howard 2020). Howard geeft aan dat er geen gerapporteerde cases zijn waarin iemand besmet is geraakt door een geïnfecteerd masker. Aangezien al miljoenen mensen maskers dragen, zou je hier wel bewijs over verwachten, als deze cases er waren, aldus de auteur.

Greenhalgh en Smidt (2020) pleiten er in een analysepaper (gepubliceerd in de British Medical Journal) voor om het gebruik van een mondkapje voor te schrijven ondanks het veelgebruikte argument dat ze alleen goed werken als veel mensen ze gebruiken en mensen ze ook op de juiste manier gebruiken (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Voor zover er al bewijs is voor deze argumenten, zo stellen de onderzoekers, is dat alleen in trials getest: anders dan vrijwilligers in een onderzoek experiment verwachten de auteurs dat mensen nu juist heel gemotiveerd zijn om te leren hoe zo'n mondkapje goed gebruikt kan worden.

In een beleidsbrief (2020) pleiten de onderzoekers Polykova et al. van de Standford Institute for Economic Policy Research (SIEPR) ervoor om mondkapjes in het openbaar te gebruiken, ook door mensen zonder symptomen (Polyakova, Andrews et al.). Een veelgebruikt argument om mondkapjes niet voor te schrijven is dat mensen niet zouden weten hoe ze een mondkapje goed moeten gebruiken, waardoor de kans op infectie juist wordt vergroot. Volgens de onderzoekers is er onvoldoende bewijs dat mensen mondkapjes niet effectief kunnen dragen. Veel mondkapjes zijn verpakt met gedetailleerde instructies voor het gebruik ervan. En online video's kunnen gemakkelijk worden geplaatst om mensen te leren hoe ze een mondmasker correct moeten dragen.

Een van de beperkingen van zelfgemaakte maskers is volgens Davies et. al. (2013, *experiment*) de slechte pasvorm van amateur-maskermakers (Davies, Thompson et al. 2013). Abaluck et al. (2020, 1 april) adviseren in hun whitepaper daarom, tot slot, om middels gezondheidsvoorlichting instructies voor het maken en dragen van de maskers aan te bieden (Abaluck, Chevalier et al. 2020). Zo zouden volksgezondheidsinstructies personen met baarden informeren om de baard te trimmen voor de beste pasvorm. Maskergebruikers moeten bijvoorbeeld worden geïnstrueerd om handen te wassen na het verwijderen van maskers en om maskers te wassen of weg te gooien na herhaald gebruik.

Een observationale studie door Victor et al. (2020) onder inwoners van Hong Kong (nog pre-proof) vond dat 94.8% van inwoners een mondkapje droeg, waarvan 83.7% wegwerp zorg mondkapjes. Echter, 13% van mensen die mondkapjes

gebruikten de mondkapjes verkeerd, o.a. 35.5% binnenstebuiten of onderste boven, en 42.5% te laag zodat neus of mond blootgesteld werd (Victor, Shing et al. 2020). Zij beargumenteren dat de instructies eerst onnodig werden gezien omdat het gebruik door zorgprofessionals was, maar dat het brede publiek duidelijke richtlijnen moet hebben voor correct gebruik.

3.4 De gedragsgevolgen van segmentatie

Leung, Lam en Cheng (2020) pleiten er in een correspondentiepaper dat gepubliceerd is in The Lancet voor om mondkapjes voor te schrijven aan alle burgers en niet alleen aan zieke mensen om zo stigmatisering te voorkomen (wat de mensen met symptomen ontmoedigt om een mondkapje te dragen) In een commentaar paper van Feng et al. (2020) in de Lancet Respiratory Medicine journal waarschuwen de auteurs eveneens voor stigmatisering en discriminatie als je alleen mensen die geïnfecteerd zijn vraagt een mondkapje te dragen (Feng, Shen et al. 2020). Ook Howard et al. (2020) verwijzen in hun reviewartikel naar onderzoek dat stelt dat alleen geïnfecteerde mensen mondkapjes laten dragen contraproductief is vanwege het risico op stigma (Howard, Huang et al. 2020). Dit vereist volgens de auteurs dat je beter iedereen kan vragen en mondkapje te laten dragen.

Volgens de auteurs is een voordeel van het aanbevelen van het door iedereen laten dragen van een mondmasker dat het dient als een zichtbaar signaal en een herinnering aan de pandemie. Gezien het belang van ritueel en solidariteit in samenlevingen, is het volgens Howard en collega's aannemelijk dat zichtbare, openbare signalering via het dragen van een masker mogelijk ook de naleving van andere gezondheidsmaatregelen vergroot, zoals afstand houden en handenwassen (Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

In hun beleidsbrief (2020) erkennen Polykova et al. van de Standford Institute for Economic Policy Research (SIEPR) ook het probleem van de tekorten in de zorg, maar stellen dat het juist averechts werkt om tegen burgers te zeggen dat mondkapjes niet effectief zijn (Polyakova, Andrews et al.). Zij vermoeden dat mensen dat niet geloven en daardoor alsnog heel veel mondkapjes hebben ingeslagen, met als gevolg een nog groter tekort voor zorgprofessionals. Daarnaast stellen de auteurs dat richtlijnen (van bijv. de WHO en CDC) om geen mondkapjes voor te schrijven voor mensen zonder symptomen onbedoeld het vereiste gevoel van urgentie en de inzet van particuliere en openbare middelen voor het aanpakken van onderliggende maskertekorten voor de algemene bevolking, heeft verminderd.

In een white paper van Abaluck en collega's van Yale University (Abaluck, Chevalier et al. 2020) pleiten de onderzoekers voor het universeel gebruik van 'cloth masks' en het vergroten van het aanbod van medische maskers voor zorgprofessionals. Volgens de onderzoekers zou de nadruk moeten liggen op de sociale voordelen van het dragen van maskers en het dragen van zelfgemaakte maskers door het publiek. Hiermee kan een aanzienlijk deel van de gezondheidsvoordelen worden bereikt en de negatieve effecten van het hamsteren van maskers worden beperkt. Het helpt daarbij als politici maar ook bekende mensen zelf een stoffen/zelfgemaakte masker dragen. Daarnaast moet worden benadrukt dat het dragen van een masker een aanvulling is op andere maatregelen voor sociale afstand, geen vervanging.

4. Referenties

Abaluck, J., et al. (2020). "The Case for Universal Cloth Mask Adoption and Policies to Increase Supply of Medical Masks for Health Workers." *Available at SSRN 3567438*.

Aiello, A. E., et al. (2010). "Mask use, hand hygiene, and seasonal influenza-like illness among young adults: a randomized intervention trial." *The Journal of infectious diseases* **201**(4): 491-498.

Brainard, J. S., et al. (2020). "Facemasks and similar barriers to prevent respiratory illness such as COVID-19: A rapid systematic review." *medRxiv*.

Brosseau, L. and M. Sietsema (2020). "COMMENTARY: Masks-for-all for COVID-19 not based on sound data."

Cheng, K. K., et al. (2020). "Wearing face masks in the community during the COVID-19 pandemic: altruism and solidarity." *The Lancet*.

Condon, B. J. and T. Sinha (2010). "Who is that masked person: the use of face masks on Mexico City public transportation during the Influenza A (H1N1) outbreak." *Health Policy* **95**(1): 50-56.

Davies, A., et al. (2013). "Testing the efficacy of homemade masks: would they protect in an influenza pandemic?" *Disaster medicine and public health preparedness* **7**(4): 413-418.

European Center for Disease Prevention and Control (2020). Technical Report. Using face masks in the community. Stockholm, ECDC.

Feng, S., et al. (2020). "Rational use of face masks in the COVID-19 pandemic." *The Lancet Respiratory Medicine*.

Greenhalgh, T. and J. Howard (2020). "Masks for all? The science says yes." from https://www.fast.ai/2020/04/13/masks-summary/.

Greenhalgh, T., et al. (2020). "Face masks for the public during the covid-19 crisis." *BMJ* **369**.

Houston, D. J. and L. E. Richardson (2007). "Risk compensation or risk reduction? Seatbelts, state laws, and traffic fatalities." *Social Science Quarterly* **88**(4): 913-936.

Howard, J., et al. (2020). "Face Masks Against COVID-19: An Evidence Review."

Javid, B., et al. (2020). "Covid-19: should the public wear face masks?" *The BMJ* **369**.

Leffler, C., et al. (2020). "Country-wide Mortality from the Novel Coronavirus (COVID-19) Pandemic and Notes regarding Mask Usage by the Public (preprint)."

Martin, G., et al. (2020). "Face masks for the public during Covid-19: an appeal for caution in policy." *SocArXiv. April* **25**.

McCloy, R. (2020). "Comment. How to Worry Better." https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0262407920305467.

Pless, B. (2016). "Risk compensation: Revisited and rebutted." *Safety* **2**(3): 16.

Polyakova, M., et al. "Can masks help with reopening the economy?".

Suess, T., et al. (2012). "The role of facemasks and hand hygiene in the prevention of influenza transmission in households: results from a cluster randomised trial; Berlin, Germany, 2009-2011." *BMC infectious diseases* **12**(1): 26.

Sunstein, C. R. (2020). "The Meaning of Masks." *Available at SSRN 3571428.*

Victor, C. T., et al. (2020). "A reality check on the use of face masks during the COVID-19 outbreak in Hong Kong." *EClinicalMedicine*: 100356.

Zhong, B.-L., et al. (2020). "Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: a quick online cross-sectional survey." *International journal of biological sciences* **16**(10): 1745.

Orde van Advocaten kraakt corona-maatregelen kabinet
Datum:
- vrijdag 6 november 2020
- in
- Categorie: Corona-virus

De Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) roept het kabinet op het wetsvoorstel voor de mondkapjesplicht in te trekken.

caféweltschmerz.nl

Karel Beckman 6-11-2020

Het kabinet wil per 1 november de mondkapjes "adviezen" die nu gelden wettelijk verplicht maken. De NOvA stelt onomwonden dat de medische noodzaak voor de wet ontbreekt en daarmee de rechtsgeldigheid. De advocaten adviseren het kabinet "de mondkapjesverplichting te herbeschouwen omdat bij gebreke aan een medische noodzaak daarvoor geen grondslag bestaat."

Op 3 november heeft de NOvA advies uitgebracht over de "regeling aanvullende mondkapjesverplichtingen covid-19" alsmede de "tijdelijke regeling maatregelen covid-19". Dit zijn twee ministeriële regelingen voortkomend uit de beruchte "spoedwet" die het kabinet de mogelijkheid geeft dergelijke maatregelen te treffen. In de "tijdelijke regeling" staan een aantal algemene maatregelen, de "mondkapjesregeling" richt zich uitsluitend op de mondkapjesverplichtingen die het kabinet aan het Nederlandse volk wil opleggen.

De NOvA kreeg overigens maar een week de tijd om te reageren – een "onmogelijke" termijn om tot een afgewogen advies te komen, schrijven de advocaten.

De NOvA stelt om te beginnen vast dat de beide regelingen "ernstige" en "ingrijpende inbreuken" zijn op de grondrechten van burgers. Er is "sprake van een (verdere) beperking van de privacy van de burger die impact heeft op het dagelijkse doen en laten van die burger." De NOvA acht "het principieel onjuist dat een dergelijke beperking via een ministeriële regeling kan worden opgelegd."

Volgens de advocaten "kan een inperking van grondrechten in een democratische samenleving (ook bij wet) alleen plaatsvinden indien dit noodzakelijk en evenredig is. De NOvA is van mening dat de noodzaak noch uit het voorstel noch uit de huidige toelichting daarop is gebleken." Oef, dat laat aan duidelijkheid niets te wensen over.

Medische noodzaak ontbreekt

De NOvA merkt op dat maatregelen “de uitoefening van grondrechten zo min mogelijk [dienen] te beperken en aan dat doel evenredig [moeten] zijn. Daarbij geldt uitgaande van deze proportionaliteitstoets altijd de medische noodzaak als centrale toets bij het treffen van maatregelen.” De advocaten stellen echter vast dat dit bij de ministeriële regelingen niet het geval is: “De adviescommissie [van de NOvA] merkt reeds nu op dat uit de Regelingen (vaak) niet blijkt dat in het geval van de daarin neergelegde individuele maatregelen deze toetsing is verricht …”

Ook interessant: de NOvA vraag zich af “of de aanleiding tot (extra) maatregelen kan worden gevonden in – uitsluitend – argumenten die zijn ontleend aan de druk op de zorg. Dit betreft immers een andere medische noodzaak dan die waarin de Wet Publieke Gezondheid (Wpg), de Wet en de Regelingen beogen te voorzien.”

Ook van de onderbouwing van de mondkapjesregeling laat het NOvA weinig heel. NOvA stelt: “Uitgangspunt is dat een mondkapje heeft te gelden als een persoonlijk beschermingsmiddel als bedoeld in de Wet, en de verplichting tot het dragen ervan zowel medisch noodzakelijk als proportioneel dient te zijn. Kort gezegd dient dus vast te staan dat een mondkapje bestemd is om te worden gedragen teneinde de eigen of een andere persoon zoveel mogelijk te beschermen tegen overdracht van het virus.” Echter, “uit de toelichting op de Regeling volgt niet van een onderbouwde medische noodzaak, anders dan dat enig positief effect wordt verwacht in aanvulling op bestaande maatregelen, specifiek in situaties waar het houden van afstand niet altijd lijkt te lukken en in het geval van een toenemend aantal besmettingen.”

De NOvA wijst erop dat de minister verwijst naar een advies van het Outbreak Management Team (OMT) van 13 oktober waaruit de medische noodzaak zou blijken. Maar volgens de NOvA is dat helemaal niet het geval. “Het OMT vraagt aandacht voor een eenduidige lijn voor wat betreft mondkapjes, maar onthoudt zich van een oordeel over de medische noodzakelijkheid ervan. Het OMT omschrijft zelfs situaties waarin het dragen van een mondkapje een tegengesteld effect met zich kan hebben dan wel tot onzekerheid kan leiden (p. 7 en volgende van dit advies).”

De advocaten vervolgen: “De gebrekkige onderbouwing voor wat betreft de medische noodzaak klemt te meer nu – zoals ook het OMT terecht signaleert – geen eisen worden gesteld aan de kwaliteit van de mondkapjes. Bij gebreke aan enige inhoudelijke kwaliteitseis, valt niet in te zien dat de verplichting tot het dragen van een mondkapje medisch noodzakelijk is. Immers, de bescherming die de

verschillende soorten mondkapjes bieden varieert met de kwaliteit daarvan. Nu veel mensen zelf voorzien in mondkapjes (huisvlijt) dan wel hergebruik voorstaan (in strijd met adviezen overheid), kan niet worden gesproken van een persoonlijk beschermingsmiddel in de zin van de wet. *Daarmee ontvalt de wettelijke basis aan deze maatregel*." (cursivering toegevoegd)

Routekaart

Een enorm probleem dat door NOvA wordt gesignaleerd dat is nergens in de regeling wordt aangegeven onder welke omstandigheden hij weer wordt opgeheven. Eerder heeft het kabinet een "routekaart" gepubliceerd met vier "dreigingsniveaus", maar tot verbazing van de NOvA worden de wetsvoorstellen niet gekoppeld aan die routekaart!

"Het is de adviescommissie [van de NOvA] niet duidelijk of het dragen van een mondkapje ook in het geval van een lagere besmettingsgraad nog steeds als noodzakelijk wordt geacht. Deze maatregel wordt volgens de minister gerechtvaardigd door het toegenomen aantal besmettingen. Niet gemotiveerd is onder welke omstandigheden bij een afnemend aantal besmettingen toch onverkort kan worden vastgehouden aan de verplichting tot het dragen van een mondkapje."

De adviezen van de NOvA bevatten nog veel meer ontluisterende kritiek op de voorstellen van het kabinet. De advocaten stellen vast dat jongeren "ten volle [worden] geraakt" door de maatregelen terwijl zij van het coronavirus nauwelijks last hebben. Ze betwijfelen of de "totale sluiting" van de horeca "een aanvaardbare inmenging oplevert gelet op de medische noodzakelijkheid, de proportionaliteit en de subsidiariteit." Ze vragen zich af hoe het kan dat het betaald voetbal wel door kan gaan en andere topsporten niet. Ze vinden ook de boetes veel te hoog.

De NOvA zegt het niet met zoveel woorden maar uit dit heldere advies blijkt zonder meer dat de regering dictatoriale maatregelen neemt, die grondrechten als privacy en het recht op lichamelijke integriteit aantasten, zonder dat daarvoor enige noodzaak is. Wat moeten we dan concluderen over waar deze regering mee bezig is? Of over een parlement dat hoogstwaarschijnlijk wel weer akkoord zal gaan met de voorstellen?

Cafe Weltschmerz

on vrijdag 6 november 2020
Dit e-mailen BlogThis! Delen op Twitter Delen op Facebook
Categorie: Corona-virus

Per 1 december geldt een mondkapjesplicht

Meer weten?

rijksoverheid.nl/mondkapjes

alleen samen krijgen we corona onder controle

MEDISCHE VERKLARING ONTHEFFING DRAAGPLICHT MONDKAPJE

De mondkapjesplicht per 1 december 2020 in publieke ruimtes zoals de supermarkt. Want wie geen mondkapje draagt, moet daar een medische reden voor hebben en moet dat ook bewijzen. Maar het winkelpersoneel,politie of BOA mogen daar in het kader van privacy wetgeving en beroepsgeheim arts geen details vragen over medicijnen of medische achtergrond. U heeft daarom een Geneeskundige verklaring ontheffingsplicht dragen mondkapje nodig. Zulke geneeskundige verklaringen mogen alleen worden afgegeven door een onafhankelijke arts, dus niet de 'eigen' dokter. Zo'n arts kan een eigen beoordeling maken van uw situatie. Als u daar toestemming voor geeft, kan die arts ook nog extra informatie opvragen bij uw behandelend arts(en).De arts mag in een medische verklaring niet in detail treden over patiëntgeschiedenis informatie medicijnen.
De KNMG staat dan ook pal voor de borging van het beroepsgeheim van alle artsen, behandelend en beoordelend.Artikel 272 Wetboek van Strafrecht, (schending beroepsgeheim).

De medische verklaring (voorbeeld): Arts (naam), gezien onderliggende medische gronden is de heer / mevr niet in staat mondkapjes te dragen. (ondertekening,naam arts)
P.S. de rijksoverheid heeft ook kaartjes die je zelf kunt printen als je geen mondkap kan dragen.Dat kan je dan omhangen.Maar dan moet er wel een paraaf en stempel van een arts op staan. Want dan is het pas een medische verklaring zoals een briefje van een arts.

Mondkapjesplicht voor mensen met een beperking of ziekte

Vanaf 1 december geldt in Nederland in publieke binnenruimtes een mondkapjesplicht, bijvoorbeeld in winkels, in het openbaar vervoer of de bibliotheek. Dit geldt in principe ook voor mensen met een beperking.

Sommige mensen hoeven echter vanaf 1 december geen mondkapje te dragen op plekken waar dat verplicht is. Hieronder vindt u informatie wie uitgezonderd is van de plicht om een mondkapje te dragen en hoe zij dit kunnen aantonen.

Uitzonderingen voor dragen mondkapje

Er geldt een uitzondering voor mensen die vanwege hun beperking of ziekte geen mondkapje kunnen dragen. Het kan zowel om zichtbare, als onzichtbare beperkingen of ziektes gaan. Concreet gaat het om:

- Mensen die vanwege hun beperking of ziekte fysiek niet in staat zijn een mondkapje te dragen of op te zetten. Bijvoorbeeld door een aandoening aan hun gezicht;
- Mensen die door het dragen van een mondkapje last krijgen van hun gezondheid. Bijvoorbeeld door een longaandoening;
- Mensen die ernstig ontregeld raken van het dragen van een mondkapje. Bijvoorbeeld vanwege een verstandelijke beperking of psychische aandoening. De uitzondering geldt ook voor hun begeleiders;
- Mensen en hun begeleiders van mensen die afhankelijk zijn van non-verbale communicatie, zoals liplezen.

Informatie tonen voor uitzondering

Of u onder de uitzondering valt, hangt af van uw persoonlijke situatie. Dat betekent dat u zelf moet aantonen waarom u in aanmerking komt voor uitzondering van de mondkapjesplicht. Medewerkers van politie, boa's maar ook personeel van een winkel of van een OV-bedrijf kunnen u vragen om dat aannemelijk te maken. U kunt het op verschillende manieren aantonen. Voorbeelden zijn:

- Het dragen van een faceshield - als dat wel mogelijk is;
- een kaartje laten zien waarmee u zich beroept op de vrijstelling (zie onder)
- een briefje van een (huis)arts, behandelaar of instelling;
- een verklaring van een begeleider of een naaste die gebeld kan worden;
- een hulpmiddel of relevante medicijnen laten zien.

Als er voor u een andere manier is om aan te tonen dat u onder de uitzondering valt, dan kunt u die ook gebruiken.

Om u extra te ondersteunen bij het aantonen dat u onder de uitzondering valt en om te zorgen voor meer eenduidigheid bij de handhaving, is er in overleg met cliëntenorganisaties gewerkt aan een kaartje voor u als cliënt. Op het kaartje staat duidelijk dat u zich beroept op de uitzondering. Dit kaartje kunt u als eerste tonen aan een handhaver. U kunt op dit kaartje desgewenst eigen informatie toevoegen; bijvoorbeeld in het kort de reden van het niet dragen van een mondkapje, een naam en telefoonnummer van uw behandelaar of een naaste of een stempel of sticker van uw zorginstelling.

Bewijs voor uitzondering uitprinten

Er is een kaartje voor mensen die vanwege ziekte of beperking geen mondkapje dragen. Dit kaartje wordt door zorgaanbieders en clientenorganisaties verspreid. U kunt dit zelf uitprinten.

Medische gegevens laten zien niet verplicht

U bent niet verplicht om medische gegevens te laten zien, maar dat kan wel als u dat zelf wilt. Als u liever geen medische gegevens toont, dan moet u een andere manier gebruiken om aan te tonen dat u onder de uitzondering valt.

Gevolgen van niet aantonen aandoening

Als u niet kan of wil aantonen dat u onder de uitzondering valt, dan moet misschien wel de ruimte verlaten of kunt u een boete krijgen. Medewerkers van politie, boa’s maar ook personeel van een winkel of van een OV-bedrijf moeten namelijk kunnen controleren of u onder de uitzondering valt.

Niet eens met een coronaboete

Krijgt u een boete omdat u geen mondkapje opheeft/had en valt u onder de uitzondering van de mondkapjesplicht, dan kunt u tegen deze boete in verzet gaan. Op de boete staat aangegeven waar en hoe dit kan.

Medische verklaring nodig in vliegtuig

In het vliegtuig zijn mondkapjes verplicht. Indien u geen mondkapje kunt dragen kunnen vliegtuigmaatschappijen u wel vragen om een verklaring van een arts. Neem contact op met uw luchtvaartmaatschappij als u hier vragen over heeft.

Geen vrijstellingskaart kopen

Er zijn bedrijven actief die zogenaamde vrijstellingskaarten verkopen, maar deze kaarten zijn door deze bedrijven zelf bedacht en zijn niet met cliëntenorganisaties besproken. U hoeft namelijk niet te betalen voor zo'n kaartje. Hoe u kunt aantonen dat u onder de uitzondering valt is hierboven aangegeven.

Faceshields

Een spatscherm (faceshield) bedekt de neus en mond niet volledig, en geldt daarom niet als wettelijk alternatief voor een mondkapje. Bekijk welke mondkapjes goed zijn om te gebruiken.

Als u vanwege uw beperking of ziekte geen mondkapje kan dragen, maar wel een faceshield, dan mag u daar wel voor kiezen. Met een faceshield kunt u vaak rekenen op begrip bij handhavers. Als u een faceshield draagt zullen handhavers u in de meeste gevallen niet eens meer vragen om aanvullend bewijs, omdat u met het dragen van een faceshield laat zien dat u uw eigen gezondheid en die van anderen in het oog wil houden.

Winkels mogen vragen naar reden van uitzondering

Een winkel is een publieke binnenruimte. Daardoor is het dragen van een mondkapje vanaf 1 december ook in winkels verplicht. Een winkel mag mensen zonder mondkapje niet zomaar weren. Zij mogen u wel vragen aan te tonen dat u onder de uitzondering valt. Maar als u kunt aantonen dat u onder de vrijstelling valt, dan mag u uiteraard gewoon boodschappen doen. Supermarkten hebben speciale openingstijden voor kwetsbare doelgroepen.

Een winkelier is binnen de wettelijke mondkapjesplicht niet verplicht om handhavend op te treden als u geen mondkapje draagt in de winkel. U kunt dan ook geen boete krijgen van een winkelier, dat kunnen alleen de handhavers. Wel mag een winkelier u vragen of u een geldige reden heeft om geen mondkapje te dragen.

Documenten

- Coronavirus: Overzicht 'Uitzonderingen mondkapjesplicht voor mensen met een beperking of ziekte'

  Per 1 december moet iedereen vanaf 13 jaar een mondkapje dragen waar dat verplicht is. Er geldt een uitzondering op deze ...

  Publicatie | 01-12-2020

V Verantwoordelijk

- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

UITZONDERING MONDKAPJES

Er geldt een uitzondering op de mondkapjesplicht voor mensen die vanwege een beperking of ziekte geen mondkapje kunnen opzetten of dragen.

Ik val onder die uitzondering.

Meer informatie: rijksoverheid.nl/mondkapjes

Ruimte om eigen informatie toe te voegen

Hoe gebruik ik dit kaartje?

1. *Print deze pagina uit*
2. *Knip het kaartje uit*
3. *Neem het kaartje mee als u de deur uit gaat*
4. *Toon het kaartje als u wordt gevraagd naar uw mondkapje*

De ruimte om eigen informatie toe te voegen kunt u gebruiken om bijvoorbeeld een naam en telefoonnummer van uw behandelaar of een naaste op te schrijven of om een stempel of sticker van uw zorginstelling te laten plaatsen.

Bij brief van 6 mei 2020 heeft de Voorzitter van de Tweede Kamer op de voet van artikel 21a, eerste lid, van de Wet op de Raad van State aan de Afdeling advisering van de Raad van State gevraagd de Kamer van voorlichting te dienen over de grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen. In haar vergadering van 7 mei 2020 heeft de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op voorstel van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken, besloten om voorlichting te vragen aan de Afdeling advisering van de Raad van State over grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen. De Afdeling gaat alleen in op de grondrechten in de Grondwet, het EVRM en het EU-Handvest van de Grondrechten (EU-Handvest). **Internationale verdragen blijven buiten beschouwing in de advisering.** (Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen. Kenmerk W04.20.0139/I/Vo Datum aanhangig 7 mei 2020 Datum vastgesteld 25 mei 2020 Datum advies 25 mei 2020 Datum publicatie 25 mei 2020 Vindplaats Kamerstukken II 2020/21, 25295, nr. 312).

Noodmaatregelen evenredig en noodzakelijk VN-mensenrechtendeskundigen

VN-mensenrechtendeskundigen in Genéve hebben er bij de staten op 16 maart 2020 op aangedrongen te voorkomen dat ze te ver gaan met maatregelen in hun reactie op de uitbraak van het coronavirus en herinneren hen eraan dat noodbevoegdheden niet mogen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen. "Hoewel de deskundigen van de VN de ernst van de huidige gezondheidscrisis erkennen en erkennen dat het gebruik van noodbevoegdheden door het internationaal recht is toegestaan als reactie op aanzienlijke bedreigingen, herinneren de deskundigen de staten er dringend aan dat noodmaatregelen op het coronavirus evenredig, noodzakelijk en niet-discriminerend moeten zijn ', Aldus de experts bij de Verenigde Natie in Genéve.

Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten

Deze publicatie bevat de “Guiding Principes inzake bedrijven en mensenrechten: implementatie van het “Protect, Respect and Remedy”-raamwerk van de Verenigde Naties”, die zijn opgesteld door de Speciale Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal op het gebied van mensenrechten en multinationale ondernemingen en andere bedrijven. De Speciale Vertegenwoordiger heeft de Guiding Principles als bijlage opgenomen in zijn eindrapport aan de Mensenrechtenraad (A/HRC/17/31), dat tevens een inleiding tot de Principles en een overzicht van de totstandkoming ervan bevat. De Mensenrechtenraad heeft Guiding Principles bekrachtigd in resolutie de 17/4 van 16 juni 2011.

Staten

Staten moeten bescherming bieden tegen mensenrechtenschendingen door derden, waaronder ondernemingen, binnen hun grondgebied en/of jurisdictie. Dit betekent dat ze passende stappen dienen te nemen om dergelijke schendingen te voorkomen, te onderzoeken, te bestraffen en te verhelpen middels effectieve beleidsmaatregelen, wet- en regelgeving en gerechtelijke procedures. Staten zijn krachtens het internationaal recht inzake de mensenrechtengehouden de mensenrechten van personen binnen hun grondgebied en/of jurisdictie te respecteren, te beschermen en te realiseren. Dit houdt onder meer de plicht in bescherming te bieden tegen mensenrechtenschendingen door derden, waaronder bedrijven. Deze plicht tot bescherming is een gedragsnorm. Staten kunnen als zodanig dan ook niet aangesproken worden op mensenrechtenschendingen door private actoren. Wel kan sprake zijn van schending door een staat van zijn verplichtingen uit hoofde van het internationaal recht inzake de mensenrechten indien de schending hem toegerekend kan worden of indien hij nalaat passende maatregelen te treffen om schendingen door private actoren te voorkomen, te onderzoeken, te bestraffen en ongedaan te maken. Het is doorgaans aan staten zelf te bepalen welke stappen ze nemen, maar ze dienen daarbij wel het hele scala van toelaatbare preventieve en correctieve maatregelen in aanmerking te nemen, waaronder beleid, wet- en regelgeving en gerechtelijke procedures. Staten hebben tevens de plicht de rechtsstaat te beschermen en te bevorderen, onder meer door gelijkheid voor de wet en een eerlijke rechtstoepassing en adequate verantwoording, rechtszekerheid en procedurele en juridische transparantie te waarborgen. De verantwoordelijkheid van bedrijven om de mensenrechten te respecteren Bedrijven dienen de mensenrechten te respecteren. Dit betekent dat ze zich moeten onthouden van inbreuken op de mensenrechten van anderen en negatieve gevolgen op mensenrechtengebied waarin zij een aandeel hebben moeten aanpakken. De verantwoordelijkheid om de mensenrechten te respecteren is een mondiale gedragsnorm waaraan alle bedrijven geacht worden zich te houden, waar ze ook actief zijn. Ze staat los van het vermogen en/of de bereidheid van staten hun eigen verplichtingen inzake de mensenrechten na te komen en doet aan die verplichtingen niets af. Ze heeft voorrang boven de nationale wet- en regelgeving ter bescherming van de mensenrechten. Het aanpakken van negatieve gevolgen op mensenrechtengebied houdt in dat maatregelen genomen moeten worden om deze gevolgen te voorkomen, te beperken en waar nodig te verhelpen. Bedrijven kunnen ook andere verplichtingen op zich nemen of andere activiteiten verrichten om de mensenrechten te ondersteunen en te bevorderen en zo eveneens bijdragen tot het genot van die rechten. Dat ontslaat hen echter niet van de plicht de mensenrechten bij al hun activiteiten te respecteren. Bedrijven mogen het vermogen van staten om hun eigen mensenrechtenverplichtingen na te komen niet ondermijnen, bijv. door maatregelen die de integriteit van gerechtelijke procedures zouden kunnen aantasten. De verantwoordelijkheid van bedrijven om de mensenrechten te respecteren houdt verband met internationaal erkende mensenrechten en in elk geval de rechten vervat in het Internationaal Statuut van de Rechten van de Mens. Aangezien de activiteiten van bedrijven een weerslag kunnen hebben op vrijwel het gehele spectrum van internationaal erkende mensenrechten, strekt hun plicht tot eerbiediging zich uit tot al dergelijke rechten. In de praktijk kunnen bepaalde mensenrechten in specifieke sectoren of omstandigheden echter meer gevaar lopen dan andere en daarom extra aandacht krijgen. De omstandigheden kunnen echter veranderen, dus moeten alle mensenrechten regelmatig onder de loep worden genomen. Een gezaghebbende lijst van de belangrijkste internationaal erkendemensenrechten biedt het Internationaal Statuut van de Rechten van de Mens (bestaande uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens plus de belangrijkste instrumenten waarmee zij is gecodificeerd: het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten.

Deze instrumenten vormen de benchmark die andere maatschappelijke actoren hanteren bij het beoordelen van de impact van bedrijfsactiviteiten op de mensenrechten. De verantwoordelijkheid van bedrijven om de mensenrechten te respecteren staat los van kwesties inzake juridische aansprakelijkheid en wetshandhaving, die grotendeels onder de bepalingen van de nationale wetgeving in de betreffende jurisdicties blijven vallen.

Ondernemingen

De plicht om de mensenrechten te eerbiedigen vereist dat bedrijven voorkomen via hun eigen activiteiten negatieve gevolgen voor de mensenrechten te veroorzaken of in de hand te werken en dergelijke gevolgen verhelpen wanneer ze zich voordoen.

Statement mondkapjesplicht in supermarkten

Centraal Bureau Levensmiddelen CBL

30 november 2020

De landelijke mondkapjesplicht gaat vanaf 1 december 2020 in. In alle publieke binnenruimten is het vanaf die volgt daarin de regels van de overheid. De supermarkten en foodservicebedrijven die bij datum verplicht om een mondkapje te dragen. Het CBL het CBL zijn aangesloten, zullen de klanten actief op de mondkapjesplicht attenderen. Dit zal gebeuren in de vorm van bijvoorbeeld posters, omroepberichten en door de medewerker die werkzaamheden bij de ingang uitvoert (het deurbeleid). Waar mondkapjes eerst een dringend advies waren, verandert dit nu in 'verplichting'. Medische redenen om geen mondkapje te dragen Klanten die om medische redenen geen mondkapje kunnen dragen, zijn welkom om hun boodschappen te doen. De privacywetgeving staat het supermarktmedewerkers echter niet toe medische gegevens van klanten op te vragen. Wij gaan er vanuit dat klanten hier op een juiste en verantwoorde wijze mee omgaan.

Voor meer informatie over de mondkapjesplicht in publieke binnenruimten, verwijzen wij u naar de website van de Rijksoverheid.

Internationale verdragen

In General Comment 14 werkt het ESC-Comité verder uit wat de kernverplichting is van Staten om gehoor te geven aan de verplichting direct de minimumstandaard van het recht op gezondheid te verwezenlijken.De minimumstandaard van het recht op gezondheid wordt vastgesteld aan de hand van een aantal kernverplichtingen zoals opgesteld door het ESC-Comité. De lijst, zoals opgetekend in General Comment 14, is niet limitatief maar geeft een overzicht van verplichtingen welke in ieder geval tot de kernverplichtingen van Artikel 12 IVESCR —het recht op gezondheid— behoren. Volgens het ESC-Comité moet een Staat om aan zijn verplichting tot directe verwezenlijking van de minimumstandaard van het recht op gezondheid te voldoen derhalve: Toegang tot voedzame en veilige essentiële levensmiddelen (met name voedsel) garanderen om eenieders vrijheid van honger te waarborgen.

Principles on Business and Human Rights

In juni 2011 nam de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* (UNGP's) aan. De UNGP's zijn ontwikkeld onder leiding van VN-Speciaal Vertegenwoordiger John Ruggie en bestaan uit drie pilaren. De eerste pilaar van de UNGP's herbevestigt de plicht van staten om mensenrechten te respecteren, ook in relatie tot het bedrijfsleven. De tweede pilaar is gericht op de verantwoordelijkheid die bedrijven hebben om mensen-rechten te respecteren, ook wanneer de staat zijn beschermingsplicht niet nakomt.

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2020–2021

33 826 Mensenrechten in Nederland

Nr. 36

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 1 december 2020

Graag bied ik u hierbij de kabinetsreactie aan op de nationale baseline assessment «Bedrijfsleven & mensenrechten – Een onderzoek naar de stand van de implementatie van de *United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights* in Nederland» die is uitgevoerd door het College voor de Rechten van de Mens. Het onderzoek is als bijlage bij deze brief gevoegd[1].

De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
S.A.M. Kaag

[1] Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl.

kst-33826-36
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2020

Article 25 of *The Universal Declaration of Human Rights*

Article 25

1. Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.

Vaccinatiebewijs supermarkten

De supermarkten zullen bij het al dan niet vragen naar een vaccinatiebewijs dezelfde lijn aanhouden zoals eerder bij de mondkapjesplicht. Als de overheid het verplicht, zullen ze erom vragen. Dat laat de koepel van supermarkten CBL donderdag desgevraagd weten.

Bron: nu.nl

04-02-2021

Het recht op voedsel is een wettelijk recht

Het recht op voedsel wordt beschermd door de internationale mensenrechten en het humanitair recht en de daarmee samenhangende verplichtingen van de staat zijn goed vastgelegd in het internationaal recht. Het recht op voedsel wordt erkend in artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en artikel 11 van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR), evenals in een overvloed aan andere instrumenten. Opvallend is ook de erkenning van het recht op voedsel in tal van nationale grondwetten.

Artikel 25 van de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*

Artikel 25

1. Eenieder heeft recht op een levensstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waarbij inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil.
2. Moeder en kind hebben recht op bijzondere zorg en bijstand. Alle kinderen, al dan niet wettig,zullen dezelfde sociale bescherming genieten.

Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, New York, 16-12-1966

Artikel 7.

Niemand mag worden onderworpen aan folteringen, of aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing. In het bijzonder mag niemand, zonder zijn in vrijheid gegeven toestemming, worden onderworpen aan medische of wetenschappelijke experimenten.

Jean Ziegler

het recht op voedsel

(vertaling vanuit engels)

Wat is het recht op voedsel?

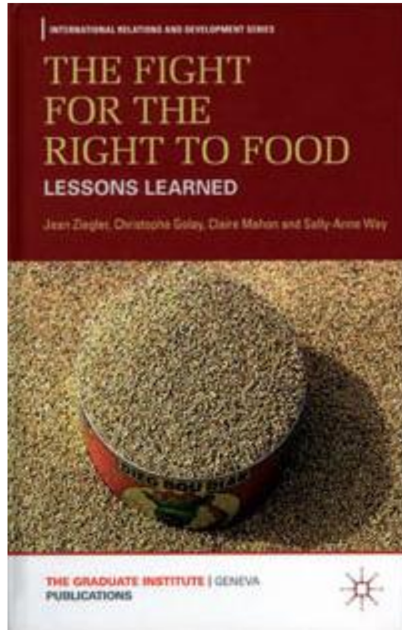

Veel vrouwen, mannen en kinderen die door chronische ondervoeding worden getroffen, lijden onder wat de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN (FAO) 'extreme honger' noemt. Dit betekent dat hun dagelijkse hoeveelheid calorieën ver onder het minimum ligt dat nodig is om te overleven. Veel mensen sterven dagelijks door honger. Ondervoeding, ook wel de 'verborgen honger' genoemd, verwijst naar onvoldoende inname van calorieën, eiwitten of voedingsstoffen. Ondervoeding omvat dus noodzakelijkerwijs ondervoeding; het gaat echter verder dan het laatste, omdat het kan zijn dat iemand wel genoeg calorieën krijgt, maar niet genoeg voedingsstoffen. Ondervoeding is stiller dan hongersnood - in de zin dat het niet de aandacht van de media trekt - maar het heeft niet minder tragische gevolgen voor degenen die aan deze ziekte lijden. Ondervoeding vergroot de kwetsbaarheid voor andere ziekten en heeft bijna altijd ernstige fysieke en mentale gevolgen - het uitblijven van hersencelontwikkeling, onvoldoende groei. Ernstige ondervoeding kan ook erfelijk zijn, aangezien veel ondervoede moeders bevallen van ondervoede baby's. Er ontstaat een vicieuze cirkel. Het recht op voedsel is een menselijk, wettelijk en duidelijk omschreven recht dat staten verplicht om zowel chronische ondervoeding als ondervoeding te verminderen.

Het recht op voedsel is een mensenrecht

Het recht op voedsel is een mensenrecht. Het beschermt het recht van alle mensen om waardig te leven, vrij van honger, voedselonzekerheid en ondervoeding. Het recht op voedsel gaat niet om liefdadigheid, maar om ervoor te zorgen dat alle mensen het vermogen hebben om zichzelf waardig te voeden.

Het recht op voedsel is een wettelijk recht

Het recht op voedsel wordt beschermd door de internationale mensenrechten en het humanitair recht en de daarmee samenhangende verplichtingen van de staat zijn goed vastgelegd in het internationaal recht. Het recht op voedsel wordt erkend in artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en artikel 11 van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten (IVESCR), evenals in een overvloed aan andere instrumenten. Opvallend is ook de erkenning van het recht op voedsel in tal van nationale grondwetten .

Andere relevante internationale instrumenten zijn onder meer:

- Vrijwillige richtlijnen ter ondersteuning van de geleidelijke verwezenlijking van het recht op voldoende voedsel in de context van nationale voedselzekerheid (Right to Food Guidelines), 2004.
- Vrijwillige richtlijnen voor verantwoord beheer van grondbezit, visserij en bossen in de context van nationale voedselzekerheid , 2012.

Het recht op voedsel is duidelijk omschreven

Zoals gezaghebbend gedefinieerd door het Comité voor economische, sociale en culturele rechten (Comité voor ESCR) in zijn algemeen commentaar 12 van 1999

> *het recht op voldoende voedsel wordt gerealiseerd wanneer elke man, vrouw en kind, alleen en in gemeenschap met anderen, te allen tijde fysieke en economische toegang heeft tot voldoende voedsel of middelen voor de aanschaf ervan (punt 6).*

Geïnspireerd door de definitie van het Comité voor ESCR, heeft de speciale rapporteur geconcludeerd dat het recht op voedsel het volgende inhoudt:

> *het recht op regelmatige, permanente en onbeperkte toegang, hetzij rechtstreeks, hetzij door middel van financiële aankopen, tot kwantitatief en kwalitatief toereikend en voldoende voedsel dat beantwoordt aan de culturele tradities van de mensen waartoe de consument behoort, en dat een fysieke en mentale, individueel en collectief, vervullend en waardig leven zonder angst. "*
>
> *- Verslag van de speciale rapporteur inzake het recht op voedsel, Jean Ziegler , A / HRC / 7/5, punt 17.*

Volgens deze definities hebben alle mensen recht op voedsel dat in voldoende hoeveelheid, qua voedingswaarde en cultuur toereikend en fysiek en economisch toegankelijk is.

De drie belangrijkste elementen van het recht op voedsel zijn: beschikbaarheid, toereikendheid en toegankelijkheid van voedsel.

- **Beschikbaarheid** verwijst naar voldoende voedsel dat wordt geproduceerd voor zowel de huidige als de toekomstige generaties, en omvat daarom de noties van duurzaamheid, of beschikbaarheid op lange termijn, en de bescherming van het milieu.
- **Adequaatheid** verwijst naar de voedingsbehoeften van een individu waaraan niet alleen moet worden voldaan in termen van kwantiteit, maar ook in termen van voedzame kwaliteit van het toegankelijke voedsel. Het omvat ook het belang om rekening te houden met niet-voedingswaarden die aan voedsel worden gehecht, of het nu gaat om culturele waarden of om consumentenbelangen.

- **Toegankelijkheid** (economisch) houdt in dat de financiële kosten die worden gemaakt voor het verwerven van voedsel voor een adequate voeding de realisatie van andere basisbehoeften (bijvoorbeeld huisvesting, gezondheid, onderwijs) niet bedreigen of in gevaar brengen. Fysieke toegankelijkheid houdt in dat iedereen, inclusief lichamelijk kwetsbare personen, zoals zuigelingen en jonge kinderen, ouderen, lichamelijk gehandicapten, terminaal zieken en personen met aanhoudende medische problemen, inclusief geesteszieken, toegang moet krijgen tot voldoende voedsel.

Het recht op voedsel leidt tot wettelijke verplichtingen van staten

Het is algemeen aanvaard dat het recht op voedsel drie soorten staatsverplichtingen inhoudt: de verplichtingen om te respecteren, te beschermen en na te komen. Deze typologie van statenverplichtingen werd gedefinieerd in General Comment 12 door het Committee on ESCR en onderschreven door staten, toen de FAO-Raad in november 2004 de Right to Food-richtlijnen aannam .

- De **verplichting om te respecteren** vereist dat regeringen geen maatregelen nemen die mensen willekeurig hun recht op voedsel ontnemen, bijvoorbeeld door maatregelen te voorkomen dat mensen geen toegang hebben tot voedsel.
- De **verplichting om te beschermen** houdt in dat staten passende wetten moeten handhaven en andere relevante maatregelen moeten nemen om te voorkomen dat derden, inclusief individuen en bedrijven, het recht op voedsel van anderen schenden.
- De **verplichting om te voldoen** (faciliteren en verstrekken) houdt in dat regeringen proactief moeten deelnemen aan activiteiten die bedoeld zijn om de toegang van mensen tot en het gebruik van hulpbronnen te versterken, zodat ze gemakkelijker zelf kunnen voeden. Als een laatste redmiddel, wanneer een persoon of groep niet in staat is om het recht op voldoende voedsel te genieten om redenen die buiten hun macht liggen, zijn staten verplicht om dat recht rechtstreeks na te komen.

De Recht op Voedsel Richtlijn 8.1 stelt verder

> *Staten moeten duurzame, niet-discriminerende en veilige toegang tot en gebruik van hulpbronnen vergemakkelijken in overeenstemming met hun nationale wetgeving en het internationale recht, en de activa beschermen die belangrijk zijn voor het levensonderhoud van mensen. Staten dienen de rechten van individuen met betrekking tot hulpbronnen zoals land, water, bossen, visserij en vee te respecteren en te beschermen zonder enige discriminatie. Waar nodig en passend, dienen staten landhervormingen en andere beleidshervormingen door te voeren die in overeenstemming zijn met hun mensenrechtenverplichtingen en in overeenstemming met de rechtsstaat, om een efficiënte en rechtvaardige toegang tot land te verzekeren en om een goede groei te versterken. Er kan speciale aandacht worden besteed aan groepen zoals veehouders en inheemse volkeren en hun relatie tot natuurlijke hulpbronnen.*

Samenvattend betekent het recht op voedsel dat regeringen geen maatregelen mogen nemen die leiden tot toenemende honger, voedselonzekerheid en ondervoeding. Het betekent ook dat regeringen mensen moeten beschermen tegen de acties van machtige anderen die het recht op voedsel zouden kunnen schenden. Staten moeten ook, met het maximum aan beschikbare middelen, investeren in het uitbannen van honger.

Bovendien kwamen de staten op grond van artikel 2 (1), 11 (1) en 23 van de ICESCR overeen om zoveel **mogelijk uit hun beschikbare middelen stappen te ondernemen om geleidelijk de volledige verwezenlijking van het recht op voldoende voedsel te bereiken** . Staten erkenden ook de essentiële rol van internationale samenwerking en hulp in dit verband.

Op grond van artikel 2 (2) van het IVESCR zijn de regeringen overeengekomen te garanderen dat het recht op voedsel zal worden uitgeoefend zonder discriminatie op grond van ras, huidskleur, geslacht, taal, leeftijd, religie, politieke of andere mening, nationale of sociale afkomst, eigendom , geboorte of andere status. Het **non-discriminatiebeginsel** is een hoofdbeginsel van het internationaal recht. Het speelt een belangrijke rol bij de volledige verwezenlijking van het recht op voedsel, niet alleen op normatief, maar ook op praktisch niveau. Als zodanig bevelen de Richtlijnen voor het recht op voedsel aan om kaarten over voedselonzekerheid en kwetsbaarheid op te stellen en om uitgesplitste gegevens te gebruiken om

> *elke vorm van discriminatie die zich kan uiten in grotere voedselonzekerheid en kwetsbaarheid voor voedselonzekerheid, of in een hogere prevalentie van ondervoeding onder specifieke bevolkingsgroepen, of beide, met het oog op het wegnemen en voorkomen van dergelijke oorzaken van voedselonzekerheid of ondervoeding. (richtlijn 13)*

Identificatie van kwetsbare, kansarme en gemarginaliseerde groepen en actie om de factoren die de kwetsbaarheid bepalen, weg te nemen, zijn dus van het grootste belang voor de verwezenlijking van het recht op voedsel. Tijdens zijn 8-jarige mandaat richtte de eerste speciale VN-rapporteur voor het recht op voedsel zich op verschillende kwetsbare groepen zoals vrouwen, kinderen, boeren en boeren, vissers, inheemse volkeren, 'vluchtelingen van honger'. Als lid van het Adviescomité van de VN-Mensenrechtenraad , samen met zijn collega's in dit forum, benadrukte Jean Ziegler opnieuw de uitdagingen voor de realisatie van het recht op voedsel van boeren en andere mensen die op het platteland, kinderen en in met name degenen die getroffen zijn door of gevaar lopen door Noma, plattelandsvrouwen en de armen in de steden.

De strijd voor het recht op voedsel gaat door

Volgens cijfers van de FAO zijn er momenteel bijna 870 miljoen chronisch ondervoede mensen in de wereld, voornamelijk in ontwikkelingslanden. Elk jaar sterven 6 miljoen kinderen, direct of indirect, aan de gevolgen van ondervoeding en ondervoeding - dat wil zeggen 1 kind per 5 seconden.
De staten hebben twee kwantificeerbare toezeggingen gedaan om de ondervoeding in de wereld de afgelopen 20 jaar te verminderen. In de Verklaring van Rome over de Wereldvoedselzekerheid van 1996 en het Actieplan van de Wereldvoedseltop beloofden ze het aantal ondervoede mensen tegen 2015 te halveren. Vier jaar later, in de Millenniumverklaring van de Verenigde Naties , beloofden ze het aandeel van ondervoede mensen in 2015.

Vóór het begin van de wereldwijde voedselcrisis in 2008 erkenden experts al dat deze doelen moeilijk te bereiken zouden zijn. Hoewel het aantal en het aandeel ondervoede mensen sinds het begin van de jaren negentig is afgenomen, is de meeste vooruitgang geboekt vóór de torenhoge voedselprijzen in 2007-2008. Een nieuwe voedselcrisis heeft de Hoorn van Afrika in 2011 geteisterd.

De staten en de FAO erkenden het falen en de voortdurende uitdaging en probeerden, aangespoord door maatschappelijke organisaties, de sinds 1996 geregistreerde trend om te buigen. Daartoe besloten ze een paradigmaverschuiving teweeg te brengen van een anti-hongerbenadering gebaseerd op voedselzekerheid naar een gebaseerd op het recht op voldoende voedsel. Dit besluit werd genomen tijdens de WFS van 2002, toen de 179 deelnemende staten het recht op voldoende voedsel bevestigden en een intergouvernementele werkgroep van de FAO de opdracht gaven om Richtlijnen voor Recht op Voedsel te ontwikkelen om praktische richtlijnen te geven voor het bereiken van de in 1996 vastgestelde doelen.

De Richtlijnen voor het Recht op Voedsel werden in november 2004 unaniem aangenomen door de FAO-Raad. Sindsdien zijn ze op grote schaal gebruikt in de strijd tegen honger - bijvoorbeeld in Brazilië en vele andere landen) en als reactie op de wereldwijde voedselcrisis. In januari 2009 stelde de secretaris-generaal van de VN dat het recht op voedsel als derde spoor moet worden toegevoegd - met voedselhulp en voedselzekerheid - om te reageren op de wereldwijde voedselcrisis en voedselonzekerheid. In november 2009 herhaalden staten in de Verklaring van de Wereldvoedseltop over voedselzekerheid hun toezegging om "gezamenlijk de stappen te versnellen ... om de wereld op weg te helpen naar de geleidelijke verwezenlijking van het recht op voldoende voedsel in contact met nationaal voedsel. veiligheid".

Parallel aan deze ontwikkeling en als reactie op de wereldwijde voedselcrisis die in 2008 uitbrak, hebben staten en internationale organisaties twee nieuwe institutionele kaders gecreëerd om hun activiteiten te coördineren.

> *Het systeem van de Verenigde Naties heeft in 2008 de Task Force op hoog niveau voor wereldwijde voedselzekerheid (HLTF) opgericht, met het mandaat om de reacties van internationale organisaties te coördineren. De HLTF heeft een Comprehensive Framework for Action (CFA) ontwikkeld om maatregelen voor te stellen om te reageren op de voedselcrisis en om langetermijnoplossingen voor te stellen. De CFA werd in 2010 herzien om zich aan te passen aan de veranderende situatie en werd de Updated CFA (UCFA).*
>
> *In november 2009, op de Wereldvoedseltop over voedselzekerheid, bereikten de FAO-lidstaten een akkoord over een verregaande hervorming van het Comité voor Wereldvoedselzekerheid (CFS), dat een belangrijk platform werd voor de coördinatie en uitwisseling van beste praktijken. als een forum om verantwoording te bevorderen. Sindsdien heeft het CFS een Global Strategic Framework for Food Security and Nutrition (GSF) ontwikkeld, een wereldwijd raamwerk en levend document ontworpen om dit proces te ondersteunen.*
>
> *- Christophe Golay en Michaela Büschi, The Right to Food and Global Strategic Frameworks: The Global Strategic Framework for Food Security and Nutrition (GSF) and the UN Comprehensive Framework for Action (CFA) , Rome, FAO, 2012, pp.8-9*

De twee globale kaders die zijn aangenomen als reactie op de voedselcrisis van 2008 erkennen het belang van het recht op voedsel en zijn bedoeld om praktische begeleiding en ondersteuning te bieden voor de strijd tegen honger op alle niveaus. De strijd voor het recht op voedsel gaat door.

In focus

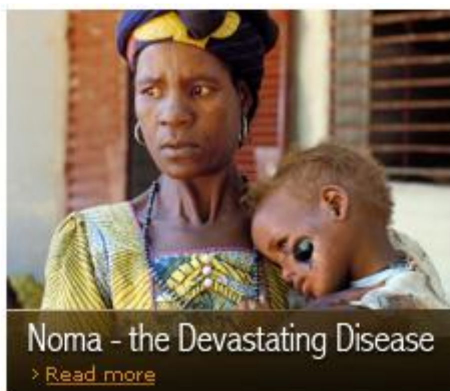

Jean Ziegler kan gecontacteerd worden op:
13A chemin de la Croix-de-Plomb
1281 Russin
Zwitserland

Source: righttofood.org

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Inhoudelijke onderbouwing met betrekking tot adviezen over toepassing van niet-medische mondneusmaskers in openbare ruimten

Definitief, vastgesteld in OMT 4 mei

Inleiding

In steeds meer landen worden niet-medische mondneusmaskers of andere gezichtbedekkende materialen geadviseerd voor het algemeen publiek om verspreiding van SARS-CoV-2 tegen te gaan. In de ons omringende landen worden mondneusmaskers geadviseerd op plaatsen waar social distancing lastig te handhaven is, nu lockdown maatregelen worden afgebouwd en mensen zich meer in openbare ruimten gaan bewegen.

Vragen

- Is het dragen van niet-medische mondneusmaskers of andere gezichtsbedekking (bijv. een face-shield) door het algemeen publiek zinvol?
- Kunnen niet-medische mondneusmaskers gebruikt worden als alternatief voor de huidige maatregelen op plaatsen waar social distancing niet mogelijk is, zoals in het openbaar vervoer of op andere drukke plaatsen?
- Wat zijn mogelijke nadelen van het gebruik van (niet-medische) mondneusmaskers?

Transmissieroute en besmettelijke periode

SARS-CoV-2 is een respiratoir virus dat volgens de huidige beschikbare gegevens overgebracht wordt via druppelcontact. Er zijn op dit moment geen aanwijzingen voor aerogene transmissie in openbare ruimten. Aerosolen worden uitsluitend gevormd tijdens aerosolvormende medische handelingen die buiten het bestek van dit advies vallen. Druppels die uitgescheiden worden door hoesten, niezen en praten kunnen wel terechtkomen op voorwerpen in de omgeving en zo ook indirect iemand besmetten die met deze voorwerpen in contact komt.

Een patiënt is besmettelijk in de symptomatische fase. Zowel patiënten met milde als met ernstige klachten scheiden virus uit (Zhang et al. 2020). Daarnaast zijn er aanwijzingen voor pre- en vroegsymptomatische transmissie, 1-3 dagen voordat de klachten ontstaan. De mate waarin deze patiënten bijdragen aan de transmissie is nog niet met zekerheid vastgesteld. Wel is aangetoond dat de hoeveelheid virus in patiënten het hoogst is rond het moment waarop de symptomen beginnen (He et al. 2020, Kim et al. 2020, Zou et al. 2020). Op basis van dit bewijs heeft de ECDC presymptomatische transmissie opgenomen in de richtlijnen voor contactonderzoek, waarbij iemand vanaf 2 dagen voor het ontstaan van de klachten als mogelijk besmettelijk wordt beschouwd (ECDC 2020).

Voorkomen van besmetting

Besmetting kan voorkomen worden door direct contact met patiënten te vermijden. Isolatie van patiënten en social distancing (> 1,5 m afstand houden) in combinatie met een goede (hand)hygiëne om indirecte besmetting te voorkomen is hierbij effectief. Persoonlijke beschermingsmiddelen worden daarnaast geadviseerd als aanvullende bescherming bij medewerkers die zorg verlenen aan patiënten met COVID-19 (LCI 2020, FMS 2020). Mogelijke pre- en/of vroegsymptomatische transmissie zou kunnen betekenen dat brede toepassing van maatregelen om besmettingen tegen te gaan in de bevolking nodig blijft. In de zorg is ervoor gekozen om geen extra maatregelen te nemen bij de behandeling van mensen die geen klachten hebben die bij COVID-19 passen, maar om laagdrempelig te testen in de groep van patiënten die met andere klachten zorginstellingen bezoeken.

Mondneusmaskers in de zorg

Er zijn verschillende soorten mondneusmaskers. Zorgverleners die zorg bieden aan patiënten met COVID-19 of patiënten die hiervan verdacht worden, dragen een mondneusmasker dat voldoet aan bepaalde kwaliteitseisen, een schort, handschoenen en een spatbril om hen te beschermen tegen infectie. De combinatie van beschermende middelen zorgen voor een goede bescherming van de zorgverlener. Op de niet-COVID-afdelingen worden geen beschermende maatregelen genomen. Medische mondneusmaskers (FFP1- en FFP2-ademhalingsbeschermingsmaskers en chirurgische maskers (IIR)) zijn in beperkte hoeveelheden beschikbaar en worden daarom op dit moment uitsluitend ingezet voor zorgverleners die risico lopen op besmetting.

Gezichtsbescherming in openbare ruimten

Voor het algemeen publiek worden ook in een toenemend aantal niet-Aziatische landen niet-medische maskers of andere gezichtsbedekking geadviseerd in openbare ruimten, meestal daar waar de voorgeschreven afstand tussen mensen niet gehandhaafd kan worden (openbaar vervoer, winkels). Voor niet-medische maskers bestaan geen kwaliteitseisen. De maskers kunnen zelf gemaakt worden van diverse materialen en zijn daardoor goed toegankelijk voor het algemeen publiek. De bescherming die deze maskers bieden is echter beperkt en afhankelijk van de gebruikte materialen en de manier waarop het masker gedragen wordt.

In Duitsland adviseert het Robert Koch Instituut het dragen van mondneusbedekking in bepaalde situaties in de openbare ruimte als een extra bijdrage om risicogroepen te beschermen en daarmee de verspreidingssnelheid van COVID-19 in de bevolking te verlagen. Deze aanbeveling is gebaseerd op het feit dat in toenemende mate duidelijk wordt dat een groot deel van de besmettingen ongemerkt gebeurt en wel al voordat er sprake is van ziektesymptomen. Ook het CDC adviseert om dezelfde reden in de USA het algemeen publiek om gezichtsbedekking te dragen in publieke ruimten zoals winkels, met name in gebieden waar veel transmissie van COVID-19 is (CDC 2020). België stelt mondneusbedekking verplicht in het openbaar vervoer en op scholen vanaf begin mei, wanneer een aantal lockdownmaatregelen opgeheven worden.

In een recent advies van de WHO wordt gesteld dat het gebruik van mondneusmaskers door het algemeen publiek niet voldoende geëvalueerd is en dat er daarom geen aanbeveling voor of tegen het gebruik gedaan kan worden (WHO 2020). Het ECDC geeft

in een recente publicatie aan dat niet-medische mondneusmaskers mogelijk een meerwaarde kunnen hebben in het onder controle houden van de epidemie. Mondneusmaskers kunnen in die situaties waar social distancing niet altijd lukt, zoals in supermarkten of het openbaar vervoer, de verspreiding van het virus door personen die nog geen symptomen vertonen tegengaan. Mondmaskers worden uitdrukkelijk wel gezien als aanvullende maatregel in aanvulling op social distancing en hygiënemaatregelen (ECDC 2020).

Filtercapaciteit niet-medische mondneusbescherming

Veel materialen die gebruikt worden om zelf mondneusmaskers te maken laten virusdeeltjes die op het masker komen door, waardoor een dergelijk masker de drager maar in beperkte mate beschermt (MacIntyre 2015). Er zijn diverse experimenten gedaan waarbij is gemeten of materialen virusdeeltjes tegenhielden. Hieruit blijkt dat de meeste algemeen gebruikte stoffen, zoals t-shirtstof of theedoek veel deeltjes met vergelijkbare grote als virusdeeltjes doorlaten. In een experiment met maskers gemaakt van verschillende t-shirtmaterialen bleek dat deze maskers 40-90% van de deeltjes niet tegenhielden, tegen slechts 0,12% bij een FFP2-masker (Rengasamy 2010). Een ander experiment liet zien dat FFP2-maskers 50 maal meer bescherming boden dan maskers gemaakt van theedoek (Van der Sande 2008). Chirurgische mondneusmaskers boden in het hetzelfde experiment slechts 2x zoveel bescherming als de maskers van theedoeken. Een recent Chinees experiment laat echter zien dat een zelfgemaakt masker met meerdere lagen keukenpapier 95% virusdeeltjes zou tegenhouden (Ma 2020). Doorzichtige plastic spatkappen, de zogenaamde face-shields, blokkeren efficiënt grotere druppels die een belangrijke rol spelen in de overdracht van SARS-CoV-2. In een experiment waarbij de druppels recht van voren op de kap afkwamen hield de kap 96% van de grote druppels tegen (Lindsley 2014). Spatkappen zijn mogelijk een praktisch alternatief voor mondneusmaskers, makkelijk te produceren en eenvoudig schoon te maken met water en zeep (Perencevich 2020). Een nadeel van de kappen is echter dat ze niet aansluiten aan het gezicht waardoor druppels vanuit andere richtingen en druppels die iets langer in de lucht blijven hangen langs de randen van de kap alsnog het gezicht bereiken (Lindsley 2014).

De meeste materialen in niet-medische mondmaskers houden druppels die geproduceerd door de drager van het masker wel enigszins tegen. Veel mondneusmaskers zorgen op deze manier voor bescherming van de omgeving (source control) als een patiënt met COVID-19 een masker draagt (ECDC 2020, Howard 2020). Maar ook hiervoor geldt dat de mate van bescherming van de omgeving hangt sterk af van het soort masker dat gedragen wordt, de mate waarin het masker aansluit op het gezicht en de manier waarop het masker gedragen wordt (Davies 2013). Er is geen onderzoek gedaan in hoeverre plastic face-shields druppels die geproduceerd worden door een patiënt met COVID-19 tegenhouden. De verwachting is dat deze kappen een groot deel van de druppels tegenhouden als het plastic voldoende ver onder de kin en richting de oren doorloopt (Perencevich 2020). De kap sluit echter niet volledig aan het gezicht aan waardoor druppels langs het masker mogelijk toch in de omgeving kunnen komen.

Bescherming mondneusmaskers tegen respiratoire infecties

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de effectiviteit van mondneusmaskers bij SARS-CoV. Om de waarde van mondneusmaskers bij SARS-CoV-2 buiten

gezondheidzorginstellingen te beoordelen werden recentelijk een tweetal meta-analyses gepubliceerd waarin studies werden opgenomen naar de effectiviteit van mondneusmaskers bij verschillende respiratoire infecties. Onderzoeken die gedaan zijn naar de bescherming door niet-medische mondneusmaskers laten wisselende resultaten zien en spreken elkaar regelmatig tegen. Breinard gaf aan dat van de 12 geïncludeerde randomized controlled trials slechts 3 een licht positief effect lieten zien (6%) op het ontwikkelen van respiratoire aandoeningen. Een iets hogere bescherming werd gezien in observationeel onderzoek (19%). In meerdere van deze onderzoeken was echter sprake van een slechte compliance of andere factoren die een bias konden veroorzaken (Breinard 2020). Een andere meta-analyse spreekt over 47% bescherming (Liang 2020). Het grote verschil is mogelijk te verklaren doordat in de tweede meta-analyse meer onderzoeken werden meegenomen waarbij medische maskers werden gebruikt. In het algemeen geldt dat de kwaliteit van de materialen waarvan een mondneusmasker gemaakt is, de mate waarop het masker aansluit op het gezicht en het draagcomfort een belangrijke rol spelen in de mate van bescherming die het masker biedt tegen virussen (Davies 2013).

Bescherming tegen SARS-CoV-2

Er is nog maar weinig bekend over de bescherming die niet-medische mondneusbescherming biedt tegen SARS-CoV-2. Studies die gedaan zijn, werden uitgevoerd met een beperkt aantal patiënten of met medische mondneusmaskers. In Aziatische landen zoals Hongkong en Singapore waar vanaf het begin van de epidemie mondneusmaskers zijn gebruikt door het algemeen publiek in aanvulling op andere maatregelen lijkt het aantal gevallen van COVID-19 echter minder snel te zijn toegenomen dan in landen waar deze strategie niet is toegepast (Cheng 2020). Zoals hierboven beschreven geven niet-medische mondneusmaskers veelal maar een beperkte bescherming tegen viruspartikels. Niet-medische mondneusmaskers kunnen daarom niet als vervanging van social distancing en (hand)hygiënemaatregelen worden ingezet. Ook blijft het noodzakelijk om patiënten met klachten van COVID-19, waarvan we weten dat ze besmettelijk zijn, te isoleren.

Mondneusmaskers zouden wel als aanvullende maatregel kunnen zorgen voor verminderde transmissie door presymptomatische COVID-19 patiënten, met name in openbare ruimten waar social distancing soms lastig is, zoals in het openbaar vervoer. Als lockdownmaatregelen opgeheven worden zullen presymptomatische patiënten in toenemende mate in openbare ruimten komen waar ze voor verspreiding van het virus kunnen zorgen. Deze mensen kunnen we niet onderscheiden van gezonde mensen omdat ze zelf (nog) niet weten dat ze het virus uitscheiden en niet ziek zijn. De zogenaamde ‘source control’ werkt echter alleen als veel mensen in de betreffende openbare ruimte consequent een masker dragen, de maskers van voldoende kwaliteit zijn en op een correct gebruikt worden (Howard 2020). Een observationele studie in Hong Kong toont aan dat goede informatie over hoe een masker correct gebuikt moet worden erg belangrijk is omdat maskers in 13% van de gevallen verkeerd gedragen werden (op de kop, binnenstebuiten of te laag), terwijl 6% het masker even had afgezet om bijvoorbeeld te eten of te roken. Daarnaast werden wegwerpmaskers door 76% van de mensen hergebruikt, terwijl wel algemeen bekend was dat hergebruiken niet veilig is (Victor 2020).

Een voordeel van het dragen van maskers in openbare ruimten kan mogelijk zijn dat deze bijdrage aan het handhaven van maatregelen m.b.t. social distancing en hygiëne, omdat het publiek door het masker constant herinnerd wordt aan de noodzaak tot het treffen van maatregelen (Brienen 2010). Een nadeel van het gebruik van deze maskers kan echter zijn dat ze een schijnveiligheid geven aan de gebruiker waardoor deze de maatregelen van social distancing en hygiëne niet meer zal opvolgen. Ook gaan mensen met milde klachten toch mogelijk eerder weer naar openbare ruimten. In dat geval kan het gebruik van niet-medische maskers die maar een beperkte bescherming bieden leiden tot een toename van infecties met COVID-19 (ECDC 2020).

Conclusies

- De literatuur over het effect van het dragen van niet-medische mondmaskers in de openbare ruimten is niet eenduidig en de resultaten uit de beschikbare studies spreken elkaar tegen
- Niet-medische mondneusmaskers dragen mogelijk enigszins bij aan het beperken van verspreiding van COVID-19 door presymptomatische patiënten in openbare ruimten waar voldoende afstand houden niet altijd mogelijk is (source control); belangrijk daarbij is dat het effect groter is als meer mensen een masker dragen.
- Niet-medische mondneusmaskers beschermen de drager ervan in zeer beperkte mate; is sterk afhankelijk van de kwaliteit van de materialen die gebruikt zijn, de mate waarin het masker aansluit op het gezicht en het draagcomfort
- Plastic kappen, de zogenaamde face-shields zijn mogelijk een praktisch alternatief voor mondneusmaskers die de drager van de kap beschermen bij contact direct face-to-face contact met mogelijke COVID-19 patiënten. Deze kappen zijn mogelijk minder efficiënt in situaties waar virusdeeltjes vanuit verschillende richtingen kunnen komen zoals in het openbaar vervoer omdat de kap niet volledig aansluit op het gezicht.
- Door de beperkte bescherming is mondneusbescherming niet geschikt als vervanging van social distancing, hygiënemaatregelen en (thuis)isolatie van patiënten met klachten.
- Mondneusbescherming kan als aanvullende maatregel de aandacht voor social distancing en hygiënemaatregelen versterken.
- Mondneusbescherming kan echter ook een gevoel van schijnveiligheid creëren waardoor andere maatregelen niet goed meer opgevolgd worden. In dat geval kan het gebruik van niet-medische maskers die maar een beperkte bescherming bieden leiden tot een toename van infecties met COVID-19

Referenties

Brainard S, Jones N, Lake I, et al. Facemasks and similar barriers to prevent respiratory illness such as COVID-19: A rapid systematic review. medRxiv, April 2020. https://doi.org/10.1101/2020.04.01.20049528.

Brienen NC, Timen A, Wallinga J, et al. The effect of mask use on the spread of influenza during a pandemic. Risk Anal. 2010 Aug;30(8):1210-8. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2010.01428.x .

CDC 2020: https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/cloth-face-cover.html

Cheng VCC, Wong SC, Chuang VWM, et al. The role of community-wide wearing of face mask for control of coronavirus disease 2019 (COVID-19) epidemic due to SARS-CoV-2. J Infect. 2020 Apr 23. pii: S0163-4453(20)30235-8. https://doi.org/10.1016/j.jinf.2020.04.024

Davies A, Thompson KA, Giri K, et al. Testing the Efficacy of Homemade Masks: Would They Protect in an Influenza Pandemic? Disaster Med Public Health Prep. 2013 Aug;7(4):413-8. https://doi.org/10.1017/dmp.2013.43

European Centre for Disease Prevention and Control. Using face masks in the community: Reducing COVID-19 transmission from potentially asymptomatic or pre-symptomatic people through the use of face masks, 8 April 2020. Stockholm: ECDC; 2020. https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/using-face-masks-community-reducing-covid-19-transmission

European Centre for Disease Prevention and Control. Contact tracing: public health management of persons, including healthcare workers, having had contact with COVID-19 cases in the European Union – second update, 8 April 2020. Stockholm: ECDC; 2020. https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19-contact-tracing-public-health-management

Federatie Medische Specialisten FMS. Leidraad persoonlijke bescherming in de (poli)klinische setting vanwege SARS-CoV-2. 2020. https://www.demedischspecialist.nl/onderwerp/details/richtlijnen-handreikingen-leidraden

He X, Lau E, Wu P, et al. Temporal dynamics in viral shedding and transmissibility of COVID-19. Nat Med (2020). https://doi.org/10.1038/s41591-020-0869-5

Howard J, Huang A, Li Z, et al. Face Masks Against COVID-19: An Evidence Review. Preprints 2020. https://doi.org/10.20944/preprints202004.0203.v1

Kim J, Ko J, Kim, Y, et al. Viral Load Kinetics of SARS-CoV-2 Infection in First Two Patients in Korea. Journal of Korean medical science 2020; 35(7): e86-e86. https://doi.org/10.3346/jkms.2020.35.e86

Landelijke Coördinatie Infectieziektebestrijding. COVID-19 richtlijn, 2020. https://lci.rivm.nl/richtlijnen/covid-19

Lindsley WG, Noti JD, Blachere FM et al. Efficacy of face shields against cough aerosol droplets from a cough simulator. J Occup Environ Hyg. 2014;11(8):509-18. https://doi.org/10.1080/15459624.2013.877591

Liang M, Gao L, Cheng C et al. Efficacy of face mask in preventing respiratory virus transmission: a systematic review and meta-analysis. medRxiv. April 2020 https://doi.org/10.1101/2020.04.03.20051649

Ma QX, Shan H, Zhang HL, Li GM, et al. Potential utilities of mask-wearing and instant hand hygiene for fighting SARS-CoV-2. J Med Virol. 2020 Mar 31. https://doi.org/10.1002/jmv.25805

MacIntyre CR, Seale H, Dung TC, et al. A cluster randomised trial of cloth masks compared with medical masks in healthcare workers. BMJ Open. 2015 Apr 22;5(4):e006577. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2014-006577

Perencevich EN, Diekema DJ, Edmond MB. Moving Personal Protective Equipment Into the Community. Face Shields and Containment of COVID-19 JAMA. Published online April 29, 2020. https://doi.org/10.1001/jama.2020.7477

Rengasamy S, Eimer B, Shaffer RE. Simple respiratory protection--evaluation of the filtration performance of cloth masks and common fabric materials agains 20-1000 nm size particles. Ann Occup Hyg. 2010 Oct;54(7):789-98. https://doi.org/10.1093/annhyg/meq044. Epub 2010 Jun 28.

Robert Koch-Institut: Mund-Nasen-Bedeckung im öffentlichen Raum als weitere Komponente zur Reduktion der Übertragungen von COVID-19. Strategie-Ergänzung zu empfohlenen Infektionsschutzmaßnahmen und Zielen (3. Update).Epid Bull 2020;19:3 – 5 | DOI 10.25646/67

van der Sande M, Teunis P, Sabel R. Professional and home-made face masks reduce exposure to respiratory infections among the general population. PLoS One. 2008 Jul 9;3(7):e2618. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0002618

Victor CWT, Shing YT, Wai KP, et al. A reality check on the use of face masks during the COVID-19 outbreak in Hong Kong. EClinicalMedicine. 2020 Apr 24:100356. https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2020.100356

World Health Organization. Advice on the use of masks in the context of COVID-19. 6 April 2020.

Zhang W, Du R, Li B, et al. Molecular and serological investigation of 2019-nCoV infected patients: implication of multiple shedding routes. Emerg Microbes Infect 2020; 9 (1): 386-389. https://doi.org/10.1080/22221751.2020.1729071

Zou L, Ruan F, Huang M, et al. SARS-CoV-2 viral load in upper respiratory specimens of infected patients. N Engl J Med 2020; 382 (12): 1177-1179. https://doi.org/10.1056/NEJMc2001737

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

RIVM

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

T 030 274 91 11
Corona.literatuur@rivm.nl

Datum
8 mei 2020

Gedragswetenschappelijke literatuur rond mondkapjesgebruik. Een rapid review van de literatuur.

Nina van der Vliet
Koen van der Swaluw
Michelle Zonneveld
Eline Roordink
Sarah Vader
Adrienne Rotteveel

Gedragsexpertiseteam RIVM
RIVM Corona Gedragsunit

Werkpakket 2 van de CoronaGedragsUnit concentreert zich op het scannen en samenvatten van gedragswetenschappelijke literatuur rondom corona en gedragswetenschappen. Er is op verzoek VWS en LCI-RIVM een overzicht gemaakt van de gedragswetenschappelijke literatuur over mondkapjesgebruik, om een indruk te krijgen van mogelijke gedragseffecten van mondkapjesgebruik. De literatuurscan is in korte tijd gedaan. Op algehele volledigheid wordt daarom geen aanspraak gedaan. Dit document biedt wel eerste wetenschappelijke inzichten in gedrag, schijnveiligheid en mondkapjes.

Wat wordt er in dit document beschouwd?
Het gaat in dit document om gedragsaspecten rond mondkapjes. De volgende onderwerpen worden beschouwd: risicocompenserend gedrag ten gevolge van een gevoel van schijnveiligheid, compliance, het correct gebruiken van de mondkapjes en de gedragsgevolgen van de keuze om een deel of alle mensen mondkapjes te laten dragen (segmentatie).

Wat wordt er (nog) niet besproken?
Dit document bespreekt geen wetenschappelijk bewijs over de vraag of mondkapjes een effectieve maatregel zijn om transmissie van COVID-19 tegen te gaan.
Communicatieadviezen over mondkapjes uit literatuur worden ook slechts beperkt besproken. In een latere versie van dit document kunnen meer gedragsaspecten worden toegevoegd.

Om de kwaliteit van de inzichten te illustreren, is per artikel aangegeven uit welk type bron de inzichten afkomstig zijn. Het aantal empirische studies is laag te noemen. Veel van de geïdentificeerde literatuur betreft opinieartikelen of essays van experts. Er zijn ook enkele reviews geïncludeerd.

Inhoudsopgave

1. Samenvatting

Op basis van de gevonden literatuur wordt in deze samenvatting een antwoord gegeven op de vraag: draagt het gebruik van mondkapjes bij aan een gevoel van schijnveiligheid bij de gebruikers en verminderde toepassing van de andere gedragsregels? Daarnaast worden andere inzichten uit de gedragswetenschappelijke literatuur over mondkapjesgebruik toegelicht.

Draagt het gebruik van mondkapjes bij aan een gevoel van schijnveiligheid bij de gebruikers en verminderde toepassing van de andere gedragsregels?
Antwoord:
In de quickscan van literatuur die is uitgevoerd, is geen sterk wetenschappelijk bewijs gevonden dat het gebruik van mondkapjes ertoe leidt dat mensen zich zodanig veiliger voelen dat zij andere gedragsmaatregelen minder goed zullen toepassen. Ook voor het omgekeerde – compliance verhogend effect als gevolg van het dragen van een mondkapje – is geen hard wetenschappelijk bewijs.

Samenvatting risicocompenserend gedrag:

- In zogenoemd 'real-world' onderzoek wordt geen bewijs gevonden voor de negatieve effecten van risicocompenserend gedrag. Uit dit type onderzoek blijkt dat sommige mensen bij nieuwe veiligheidsmaatregelen weliswaar meer risicocompenserend gedrag gaan vertonen, maar er op populatieniveau juist een algehele verbetering van de veiligheid en het welzijn wordt waargenomen. De verhoogde veiligheid overschaduwd dus het mogelijke effect van risicocompensatie bij enkele individuen (Howard et al., 2020, *pre-print review*, Greenhalgh en Howard, 2020, *discussie en opinie paper).*
- Het risico op risicocompenserend gedrag ten gevolge van een gevoel van (schijn)veiligheid wordt wel aangetoond in experimentele onderzoeken naar HIV-preventie, helmgebruik door motorrijders, en het gebruik van bescherming bij sport (Martin et al. 2020, *pre-print discussie paper*)
- De Royal Society DELVE initiative (2020, *pre print review summary*) beschrijft anekdotisch bewijs over negatief gedrag in professionele context (door desensitisatie en bekendheid met gevaarlijk materiaal), maar concluderen dat er geen direct bewijs is dat er in publieke context meer risicovol gedrag wordt getoond.
- De opiniestukken waarin de schijnveiligheid wel als relevant probleem wordt voorgesteld, worden door verschillende auteurs niet onderbouwd met wetenschappelijke literatuur (Brosseau and Sietsema, 2020; McCloy, 2020).
- Mondkapjes zouden volgens Cheng en collega's de focus van zelfbescherming op altruïsme kunnen leggen en symbool kunnen staan voor sociale solidariteit (Cheng et al. 2020, *commentaarpaper in the Lancet*). Wel wordt door Cheng et al. benadrukt dat duidelijk gemaakt moet worden aan het publiek dat het gebruik van een mondkapje aanvullend is op andere maatregelen. Hiervoor is o.a. aangedragen om mondkapjesgebruik alleen in hoger-risico situaties te stimuleren, zodat de status als 'toevoeging' aan bestaande maatregelen én het belang van correct gebruik duidelijker is. Het benadrukken van dragen van mondkapjes ter bescherming van anderen en uit solidariteit, en het benadrukken dat mondkapjes enkel aanvullend zijn, in

de communicatie naar de burger, wordt ook in een technical report van het European Center for Disease Prevention and Control (2020) aangeraden.
- Door mensen mondkapjes te laten dragen, zou volgens Howard en collega's vertrouwen getoond worden in het vermogen van het grote publiek om verantwoordelijk te handelen. Het zou ook tot gevoelens van empowerment en zelfeffectiviteit kunnen leiden, wat er volgens de auteurs toe kan leiden dat maskers de naleving van ander gezondheidsgedrag juist zou kunnen vergroten (Howard et al. 2020 , *pre-print review*).

Overige gedragswetenschappelijke literatuurinzichten over mondkapjesgebruik

Samenvatting correct gebruik:
- Een veelgebruikt argument om mondkapjes niet voor te schrijven is omdat mensen niet zouden weten hoe ze deze correct moeten gebruiken, waardoor de kans op infectie juist wordt vergroot. Hier is echter onvoldoende bewijs voor, volgens de beleidsbrief door Polykova et al. 2020.
- Er is ook nog weinig informatie over hoe goed het brede publiek om kan gaan met mondkapjes en deze correct gebruiken (Martin et al. 2020, *preprint discussie paper*). Er is één observationele (nog niet gepubliceerde) studie onder inwoners van Hong Kong gevonden, waaruit blijkt dat een groot deel van de mensen de mondkapjes verkeerd gebruikten: binnenste buiten, verkeerd om of te laag, zodat de neus of mond wordt blootgesteld (Victor et al. 2020, *observationele studie*).
- Verschillende onderzoekers roepen in dit kader op dat mensen duidelijke richtlijnen en instructies nodig hebben over correct gebruik, zoals bijv. gedetailleerde instructies op verpakkingen van mondkapjes en online instructievideo's. Daarbij moet ook worden geïnstrueerd om handen te wassen na het verwijderen van maskers en om maskers te wassen of weg te gooien na herhaald gebruik (Abaluck et al. 2020, *whitepaper*; Polykova et al. 2020, *beleidsbrief*; Howard et al. 2020, *pre-print review*; Javid et al, 2020, *editorial*).
- Greenhalgh en Smidt (2020, analyse paper) en Javid et al. (2020, editorial) verwachten dat mensen ten tijde van een pandemie heel gemotiveerd zijn om te leren hoe zo'n mondkapje goed gebruikt kan worden.

Samenvatting naleving dragen mondkapjes

Verschillende factoren lijken van invloed te zijn op de naleving van het dragen van mondkapjes:
- Het aanreiken van maskers met instructievideo's (Aiello et al. 2020; *RCT onder jongvolwassenen*)
- Het verplicht stellen van maskergebruik (Leffler et al 2020, *paper waarin beleid rond mondkapjesgebruik en mortaliteit onderzocht is met internationale openbaar beschikbare data* (Greenhalgh en Howard, 2020, *discussie en opinie stuk*)
- Straffen als men geen masker draagt (Condon, Sinha, 2010, *observatieonderzoek*)
- Een hogere risicoperceptie (Howard et al, 2020, *pre-print review*)
- Respons effectiviteit, vertrouwen in de overheid (Condon en Sinha, 2010, *observatieonderzoek*)
- Meer kennis over het virus (Zhong et al., 2020, *vragenlijstonderzoek*)
- De sociale betekenis die wordt gegeven aan het dragen van mondkapjes (Sunstein, 2020, *essay in het Journal of Behavioral Economics for Policy*)

- De aankondiging van andere maatregelen (Condon en Sinha, 2010, *observatieonderzoek*)
- Bekende mensen/politici maskers laten dragen (Abaluck et al, 2020, *Yale School of Management white paper*).

Samenvatting segmentatie:

- Verschillende wetenschappers pleiten ervoor om mondkapjes aan *alle* burgers voor te schrijven en niet alleen aan mensen die symptomen van het virus hebben. Behalve dat mensen die het virus onder de leden hebben de eerste dagen nog geen symptomen hebben, maar wel besmettelijk kunnen zijn, zou het tot stigmatisering en discriminatie kunnen leiden als je alleen symptomatische mensen een mondkapje laat dragen. Wat deze mensen weer ontmoedigt om een mondkapje te dragen (Leung et al. 2020, *correspondentie paper*; Feng et al. 2020, commentaar paper; Howard et al. 2020, *pre-print review*).
- Howard et al (2020) noemen als voordeel van mondkapjes voor iedereen, dat dit een zichtbaar signaal geeft en herinnert aan de pandemie. Zij noemen het belang van rituelen en solidariteit in de samenleving als reden om aan te nemen dat zichtbare, openbare signalering via mondkapjes mogelijk ook de naleving van andere gedragsmaatregelen vergroot (Howard et al. 2020, *pre-print review*)

2. Methodologie

Deze literatuur is verkregen via de sneeuwbalmethode, waarbij is gezocht in databases van Google Scholar, Pubmed, Embase, PsycInfo, Psy Arxiv. Verder is er gezocht via referenties in verzamelde literatuur (RIVM literatuurdatabase corona & gedrag) en via een aantal grote overzichtsreviews. Daarnaast is er via het RIVM gedragsexpertiseteam, de CoronaGedragsUnit, de Wetenschappelijke Adviesraad en hun netwerk relevante literatuur aangedragen.

Inclusiecriteria:

- Engels of Nederlandstalige literatuur.
- Gerelateerd aan mondkapjesgebruik én gedrag
- Gerelateerd aan COVID of soortgelijke pandemieën of infectieziekteuitbraken.
- Gepubliceerd tussen 2010 en 2020, maar uitzonderingen mogelijk als geen betere recentere literatuur beschikbaar is, of in het geval van gevestigde theorieën of modellen.
- Zowel reviews, losstaande studies als opiniestukken en editorials, als grijze literatuur.
- Kwaliteit is beoordeeld aan de hand van het type studie (bijv. review, wetenschappelijk commentaar, experiment, opiniestuk), wat staat beschreven bij elke studie.

3. Achtergrondliteratuur Mondkapjes

3.1 Risicocompenserend gedrag (schijnveiligheid)

Inzichten uit reviewartikelen en essays

Greenhalgh en Smidt (2020) pleiten er in een analyse paper dat gepubliceerd is in de British Medical Journal voor om het gebruik van een mondkapje voor te schrijven, ondanks het veelgebruikte argument dat er een risico is op schijnveiligheid, waardoor andere maatregelen zoals handenwassen en social distancing niet goed (meer) worden nageleefd (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Voor zover er al bewijs is voor dit argument, zo stellen de onderzoekers, is dat alleen in experimenten getest: anders dan vrijwilligers in een onderzoeksexperiment verwachten de auteurs dat mensen in een pandemie zoals deze andere maatregelen juist goed zullen naleven.

In een opiniepaper van Brosseau and Sietsema (2020), beiden experts op het gebied van ademhalingsbescherming en infectieziekten, raden de onderzoekers af om mensen die geen COVID-19-achtige symptomen hebben, te verplichten om routinematig een masker te dragen (Brosseau and Sietsema 2020). Een van de genoemde argumenten is dat het gebruik van maskers kan resulteren in dat degenen die ze dragen andere maatregelen, zoals afstand houden of zoveel mogelijk thuis blijven, gaan verminderen omdat ze zich beschermd voelen. Maskers zouden mensen zodoende een vals gevoel van veiligheid geven. De onderzoekers dragen geen bewijs of literatuur aan voor deze aanname. In een ander opiniepaper beargumenteert Rachel McCloy, een gedragswetenschapper aan de University of Reading (UK), dat het dragen van gezichtsmaskers mensen zelfverzekerder maakt dat zij het oplopen van een infectie kunnen voorkomen, een 'over-optimism bias' (McCloy 2020). Zij beweert dat mensen hierdoor eerder sociale contacten zullen opzoeken, waardoor hun blootstellingskansen verhogen. Zij geeft geen wetenschappelijk bewijs om deze stelling te onderbouwen.

Martin et al. (2020) benadrukken in hun discussie paper dat er voorzichtigheid nodig is in communicatie richting beleidsmakers en het publiek rond mondkapjes, omdat er nog erg weinig onderzoek gedaan is. Ze bespreken een aantal keerzijdes van massaal mondkapjesgebruik. Een daarvan zijn de potentiele onbedoelde gevolgen op microsociaal niveau, waarmee wordt bedoeld dat het aanmoedigen van mondkapjes kan leiden tot lagere compliance met andere gedragsrichtlijnen door schijnveiligheid. De auteurs dragen hiervoor bewijs vanuit risicocompensatieonderzoek aan (zoals helmen, autogordels, soa vaccins). Zij noemen het bewijs wel inconsistent: sommige studies vinden bewijs voor risicocompensatie, terwijl andere studies geen bewijs vinden. Daarbij noemen zij het niet vanzelfsprekend dat bewijs vanuit andere onderwerpen toegepast kan worden op mondkapjes, waar de nadruk niet alleen op individuele bescherming maar juist op publieke gezondheid ligt (Martin, Hanna et al. 2020). Echter, juist omdat de nadruk op het laatste ligt, is er volgens Victor et al. (2020) een risico dat er een lagere opvolging van andere gedragsrichtlijnen kan ontstaan (observationele studie). Zij halen hierbij een rapid systematische review aan van Brainard et al. (2020), waarin werd gesuggereerd om alleen in hoog-risico plekken een mondkapje te dragen: dan wordt hun status als 'toevoeging' aan bestaande maatregelen én het belang van correct gebruik duidelijker (Brainard, Jones et al. 2020).

In een aantal experimentele onderzoeken naar maskergebruik, als ook naar HIV-preventie en het gebruik van een helm door motorrijders, wordt dit risico op compenserend gedrag bevestigd. In zogenoemd 'real-world' onderzoek wordt hier echter geen bewijs voor gevonden. Hoewel sommige mensen wel meer risicogedrag gingen vertonen, bleek er op populatieniveau een algehele verbetering van de veiligheid en het welzijn te zijn (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Met andere woorden: zelfs als risicocompensatie optreedt bij sommige individuen, wordt dat effect overschaduwd door de verhoogde veiligheid op populatieniveau, aldus de onderzoekers in een review (Howard, Huang et al. 2020). Deze resultaten suggereren volgens de auteurs ook dat in plaats van een preventief instrument achterwege te laten, het vergezeld gaan van nauwkeurige berichten die verschillende preventieve maatregelen combineren, vertrouwen zou tonen in het vermogen van het grote publiek om verantwoordelijk te handelen en burgers ook meer macht/steun geven (empower citizens). Het is volgens de auteurs onwaarschijnlijk dat risicocompensatie de positieve voordelen teniet doet op bevolkingsniveau. Daarnaast zou het dragen van maskers volgens Howard en collega's tot gevoelens van empowerment en zelfeffectiviteit kunnen leiden, wat doet suggereren dat maskers de naleving van ander gezondheidsgedrag juist zou kunnen vergroten (Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

Javid et al. (2020) pleiten in hun editorial in the British Medical Journal voor het gebruik van mondkapjes voor burgers. De opvolging is volgens hen een belangrijke factor voor effectiviteit van mondkapjes (hierbij gebruiken zij als bewijs een RCT door MacIntyre et al 2009), en zij verwachten dat deze hoger is bij een serieuze pandemie (Javid, Weekes et al. 2020).

Cheng et al. (2020) concluderen in hun commentaarpaper in het medische tijdschrift *the Lancet* dat zij geen empirisch bewijs kennen dat de zorgen rond schijnveiligheid onderbouwt in relatie tot andere methoden als afstand houden en handenwassen. Ze zijn van mening dat mondkapjes de focus van zelfbescherming op altruïsme leggen, en symbool staan voor sociale solidariteit. Ze benadrukken wel dat het duidelijk gemaakt moet worden aan het publiek dat het gebruik van een mondkapje aanvullend is op de andere maatregelen, als mondkapjes worden ingevoerd (Cheng, Lam et al. 2020). Het benadrukken van dragen van mondkapjes ter bescherming van anderen en uit solidariteit in de communicatie naar de burger wordt ook in een technical report van het European Center for Disease Prevention and Control (2020) aangeraden (European Center for Disease Prevention and Control 2020).

Risicocompensatietheorie
Er zijn meningsverschillen tussen mensen die de traditionele preventiemodellen aanhouden en mensen die deze tegen deze modellen zijn, met als reden dat volgens hen veiligheidsmaatregelen gecompenseerd worden door risicocompensatie; ofwel de risicocompensatietheorie. De risicocompensatietheorie stelt dat we elk een bepaald risiconiveau hebben dat wordt beïnvloedt door hoe we de kosten en baten van risicovol of veilig gedrag inschatten, en dat we ons gedrag aanpassen om dat niveau te behouden. Pless (2016) beschrijft in een commentaarpaper dat de risicocompensatie theorie verworpen moet worden. Gesteld wordt dat er slechts enkele studies zijn geweest die de risicocompensatie theorie empirisch hebben getest. Daarnaast is niemand die overtuigd is van de risicocompensatietheorie gekomen met een aannemelijke interventie, afgezien van het overtuigen van mensen om hun risiconiveau naar beneden te stellen; echter,

hoe dit zou moeten worden gedaan is nooit uitgelegd. De risicocompensatie theorie staat daarnaast haaks tegenover de bewering dat de meeste verwondingen voorkomen zouden kunnen worden, terwijl er duidelijk bewijs is voor een daling in dodelijke ongevallen in het grootste deel van de wereld de afgelopen 50 jaar.
Het lijkt aannemelijker om veiligheidsgedrag te bekijken als synergetisch. Wanneer er besloten wordt één veiligheidsmaatregel te gebruiken, vergroot dit de kans dat andere soortgelijke maatregelen ook gebruikt worden, zoals het nemen van minder risico. Er wordt stellig geëindigd: "*This (risk communication theory) is a dead horse that no longer needs to be beaten*." (Pless 2016).

Risicocompenserend gedrag: onderzoek veiligheidsgordel

De risicocompensatie-hypothese suggereert dat voorschriften omtrent verkeersveiligheid, zoals de veiligheidsgordelwet, mogelijk tegengestelde effecten hebben, waardoor deze voorschriften eerder bijdragen aan minder veiligheid dan meer veiligheid. Dit wordt veroorzaakt doordat een dergelijke wet bestuurders ertoe zet de veiligheidsgordel te dragen, wat een extra gevoel van veiligheid creëert. Bestuurders compenseren volgens deze hypothese mogelijk dit gevoel van veiligheid door roekelozer te rijden, gezien voor hen daarmee hetzelfde niveau van gewenste veiligheid gehanteerd wordt. Dergelijk compensatiegedrag kan leiden tot grotere risico's voor voetgangers, motorrijders en andere niet-inzittenden. Deze studie onderzoekt de risicocompensatie-hypothese in het kader van veiligheidsgordel wetten in verschillende staten. Dit wordt gedaan aan de hand van fixed-effects modellen op basis van jaarlijkse gegevens (tussen 1985 en 2002) omtrent de ingang van veiligheidsgordelwetten, het daadwerkelijk dragen van de veiligheidsgordel en het aantal geregistreerde sterftecijfer van inzittenden, voetgangers, motorrijders en alle niet-inzittenden door verkeersongevallen.
De modellen laten significante afnames zien in sterftecijfers voor inzittenden en motorrijders na de ingang van veiligheidsgordelwetten. Het aantal verkeersdoden onder voetgangers lijkt gelijk te blijven. Deze resultaten laten zien dat veiligheidsgordelwetten en het toegenomen gebruik van de veiligheidsgordel leidt tot meer veiligheid voor zowel inzittenden als niet-inzittenden en ondersteunt daarmee niet de risicocompensatie-hypothese (Houston and Richardson 2007).

3.2 Compliance

Hoge deelname als gevolg van bereidheid, instructievideo's en/of aangereikte middelen?

Aiello et al. (2012) hebben middels een randomised controlled trial (RCT) onder jongvolwassenen (studenten) gedurende zes weken onderzocht wat het effect is van het dragen van een gezichtsmasker/mondkapje en het gebruik van handdesinfecterend middel op het verminderen de prevalentie van het influenzavirus tijdens het influenza seizoen van 2007/2008 (Aiello, Murray et al. 2010). Eén interventiegroep werd gevraagd om een mondkapje te dragen en handdesinfecterend middel te gebruiken. Eén interventiegroep werd alleen gevraagd een mondkapje te dragen. De interventiegroepen kregen de materialen aangereikt en kregen een instructievideo te zien over hoe het mondkapje gebruikt moest worden. De controlegroep kreeg geen instructies of spullen aangereikt. Bereidheid om een gezichtsmasker te dragen, een handdesinfecterend middel op alcoholbasis te gebruiken en een keeluitstrijkje verstrekken bij ziekte, waren voorwaarden om deel te kunnen nemen aan het onderzoek. Elke week moesten respondenten in een online survey aangeven hoe zich voelden en of ze het gebruik van de interventies naleefden. Aan deelnemers van de interventiegroepen werd gevraagd hun maskers gedurende ten minste zes uur per dag te dragen in hun studentenhuis. De resultaten laten zien dat er geen significante verschillen zijn tussen de interventiegroepen in het gebruik van de mondkapjes: deelnemers uit beide interventiegroepen droegen hun masker meer dan vijf uur per dag. De interventiegroep die zowel mondkapjes als handdesinfecterend middel kreeg, gebruikte significant vaker handdesinfecterend middel in vergelijking met de controlegroep of de interventiegroep die alleen mondkapjes kreeg (4.49 keer per dag versus 1.29/1.51 keer per dag).

Naleving verhogen door maskergebruik te verplichten

In een online discussie en opinie stuk van professor Trisha Greenhalgh (Nuffield Department of Primary Care Health Sciences, University of Oxford) en Jeremy Howard (*Fast.ai en Data Insitute University of San Fransisco*) wordt ingegaan op de vraag hoe je ervoor zorgt dat de meeste mensen een masker ook gaan dragen (Greenhalgh and Howard 2020). De meest effectieve manier is volgens de onderzoekers om te eisen dat mensen een masker dragen: altijd wanneer ze buitenshuis zijn of op specifieke plekken zoals het openbaar vervoer en in de supermarkt. Onderzoek naar de vaccinatiegraad wordt aangehaald als voorbeeld van een domein waarbij je ziet dat een dergelijke verplichting naleving vergroot. Voorzichtige eerste resultaten laten zien dat het verplicht stellen van het dragen van maskers om de verspreiding van het COVID-19 virus tegen te gaan, naleving verhoogt (Leffler, Gruzboski et al. 2020).

Straffen voor niet-naleving verhoogt naleving

Condon en Sinha (2010) hebben observationele studie gedaan naar het gebruik van mondkapjes in het openbaar vervoer tijdens de influenza-epidemie in 2009 in Mexico (Condon and Sinha 2010). Twee weken lang hebben ze het gebruik van mondkapjes geobserveerd van bus- en taxichauffeurs voor wie het gebruik verplicht was en een boete riskeerden als ze geen mondkapje droegen. Tijdens de piek droeg 80-92% van de chauffeurs een mondkapje. Richting de tweede helft van de meetperiode werd dit wel minder. Taxichauffeurs droegen vaker mondkapjes dan buschauffeurs. Dit komt omdat taxichauffeurs strenger gestraft werden in de praktijk als ze deze maatregel niet opvolgden: politie dreigde de taxi in beslag te

nemen bij non-compliance en klanten wilde liever niet instappen als de chauffeur geen mondkapje droeg.

Een hogere risicoperceptie leidt tot een betere naleving

Op basis van onderzoek in Hong Kong tijdens de SARS-CoV-2 uitbraak blijkt dat de naleving van het dragen van maskers verbeterde toen de pandemie 3 weken duurde: 74,5 % van de mensen gaf aan het masker te dragen en wanneer ze naar buiten gingen steeg dit tot 97,5%. Vergelijkbaar survey onderzoek in Hong Kong tijdens de SARS uitbraak in 2003 laat een nalevingspercentage van 79% zien en een nalevingspercentage van 10% ten tijde van de H1NI pandemie in 2009. Het is waarschijnlijk dat het dragen van een mondmasker alleen zal optreden als er een grote pandemie is die leidt tot een grotere mate van bezorgdheid en angst onder de bevolking. De eerste RCT (2008) over maskergebruik vond dat naleving laag was, maar dat dit wordt beïnvloed door de perceptie van risico. Bij een pandemie is de verwachting dat de naleving verbetert ((Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

Naleving hangt af van responseffectiviteit en vertrouwen in de overheid

Uit het observationele onderzoek van Condon en Sinha (2010) naar het gebruik van mondkapjes in het openbaar vervoer van reizigers tijdens de influenza-epidemie in 2009 in Mexico blijkt dat dragen van een mondkapje ook samenhangt met de publieke perceptie over de effectiviteit van het mondkapje en het vertrouwen in de regering (Condon and Sinha 2010). In Mexico is er veel wantrouwen in de regering en de helft van de mensen vertrouwde er niet op dat een mondkapje effectief is in het voorkomen van de infectie (zoals blijkt uit een survey onderzoek waar in het artikel naar verwezen wordt).

Meer kennis leidt tot een hogere naleving

Zhong et al. (2020) hebben tussen 27 januari en 1 februari een vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar de kennis, attitude en het dragen van een mondkapje (Zhong, Luo et al. 2020). De sample was niet representatief: vrouwen en hogeropgeleiden waren oververtegenwoordigd. Een hoge mate van kennis over het virus is gerelateerd aan een positieve attitude en hoge mate van uitvoering van gedragingen die besmetting van het virus tegen kunnen gaan. Dit pleit er volgens de onderzoekers voor om via gezondheidseducatie de kennis van mensen over het virus te vergroten. Deze educatieprogramma's zouden daarbij afgestemd moeten worden op de doelgroep (bijv. specifieke programma's voor lageropgeleiden).

Naleving hangt af van de sociale betekenis die wordt gegeven aan het dragen van mondkapjes

In een essay van Sunstein (2020) wordt ingegaan op de voorgeschreven maatregelen ter beheersing van het corona virus en het construct 'social meanings'. In 2020 zagen veel landen tal van verschuivingen in sociale betekenissen (Sunstein 2020). Zo werd de betekenis van het weigeren om handen te schudden, van thuiswerken en veel handenwassen ondersteboven gekeerd. De Centers for Disease Control and Prevention (CDC) zouden ook geadviseerd hebben om mondkapjes te dragen in het openbaar. Of dit advies wordt opgevolgd, hangt volgens Sunstein in belangrijke mate af van de sociale betekenis daarvan. President Trump zou hebben gezegd dat mensen een mondkapje moeten dragen, maar dat zelf niet te gaan doen. Dit zou er volgens Sunstein toe leiden dat veel mensen ook zullen weigeren om een mondkapje te gaan dragen. Toch zouden mensen, ongeacht wat leiders doen, een bescheiden bijdrage kunnen leveren aan

het veranderen van de betekenis van het dragen van een masker, simpelweg door te doen wat de CDC adviseert - en dus de kans te vergroten dat het dragen van een masker wordt gezien als wat de meeste mensen doen, om zo een goede burger te zijn, en om zichzelf en anderen te beschermen.

Naleving hangt samen met aankondiging andere maatregelen

Condon en Sinha (2010) hebben observationeel onderzoek gedaan naar het gebruik van mondkapjes in het openbaar vervoer tijdens de influenza-epidemie in 2009 in Mexico. Twee weken lang hebben ze het gebruik van mondkapjes geobserveerd van passagiers van metro en bus voor wie het gebruik vrijwillig was en van bus- en taxichauffeurs voor wie het gebruik verplicht was en een boete riskeerden als ze geen mondkapje droegen (Condon and Sinha 2010). Twee dagen voor het officiële advies om mondkapjes te dragen, begonnen mensen hier al mee. Daarnaast adviseerde de overheid om goed handen te wassen, je mond te bedekken als je hoest, te niezen in je elleboog of in een papier zakdoek, drukke plekken te vermijden en afstand te houden (social distancing). Scholen en restaurants werden gesloten en evenementen afgelast. Deze aanbevelingen werden dagelijks verkondigd in de media en tijdens persconferenties. Het leger deelde 6 miljoen gratis mondkapjes uit, met name bij stations. Uit het onderzoek blijkt dat de mate van het gebruik van gezichtsmaskers samen valt met de aankondiging van de maatregelen. De piek in het gebruik van gezichtsmaskers valt ruwweg samen met de ernst van de aangekondigde volksgezondheidsmaatregelen. In het begin droegen 55% van de mannen en 67% van de vrouwen een mondkapje, tijdens de piek was dit 61/77% en na twee weken 9/15%. Dit resultaat onderstreept volgens de onderzoekers het belang van effectieve communicatiestrategieën tijdens een volksgezondheidscrisis.

Doelgroepverschillen in naleving

Zhong et al. (2020) hebben tussen 27 januari en 1 februari een vragenlijstonderzoek uitgevoerd naar het dragen van een mondkapje. De sample was niet representatief: vrouwen en hoger opgeleiden waren oververtegenwoordigd. De 2% respondenten die geen masker droegen waren vaker man, student, woonachtig in andere delen van China dan Hubei (de provincie waar Wuhan in ligt) en scoorden lager op de kennisvragen (Zhong, Luo et al. 2020).

Vrouwen droegen vaker een mondkapje dan mannen tijdens de influenza-epidemie in Mexico. Dit kan volgens de onderzoekers worden verklaard (maar is niet onderzocht in deze studie) doordat mannen meer geneigd zijn om risico’s te nemen dan vrouwen (Condon and Sinha 2010).
In Duitsland heeft tijdens het griepseizoen 2009/2010 en 2010/2011 een RCT plaatsgevonden naar de werkzaamheid, aanvaardbaarheid en verdraagbaarheid van het gebruik van gezichtsmaskers en intensievere handhygiëne, in huishoudens met influenza. Huishoudens met een influenza-positief getest individu (index case) zonder aanwezigheid van verdere luchtwegaandoeningen konden deelnemen. In beide griepseizoenen rapporteerden de meerderheid van de deelnemers (62%) geen problemen met het dragen van een gezichtsmasker. Het grootste probleem dat door de deelnemers (zowel volwassenen als kinderen) werd genoemd bij het dragen van een gezichtsmasker was "warmte/vochtigheid" (53% van de kinderen; 35% van de volwassenen), gevolgd door "pijn" en "kortademigheid”. In beide griepseizoenen rapporteerden de meerderheid van de deelnemers (62%) geen problemen met het dragen van een gezichtsmasker. Deze proportie was significant

hoger onder volwassenen (71%) in vergelijking met kinderen (50%) ((Suess, Remschmidt et al. 2012).

3.3 Het correct gebruik van mondkapjes

Martin et al. (2020) benadrukken in hun discussie paper dat er voorzichtigheid nodig is in communicatie richting beleidsmakers en het publiek rond mondkapjes, omdat er nog erg weinig onderzoek bekend is. Ze bespreken een aantal keerzijdes van massaal mondkapjesgebruik. Een daarvan zijn de potentieel onbedoelde gevolgen op individueel niveau, waarmee wordt bedoeld dat er weinig informatie is over hoe goed het brede publiek om kan gaan met mondkapjes of in welke mate correct gebruik snel wordt verspreid en uitgevoerd (Martin, Hanna et al. 2020).

In een pre-print review van Jeremy Howard (2020, 20 april) wordt ingegaan op de vraag of mensen hun masker verkeerd kunnen dragen en daardoor de situatie erger kunnen maken (Greenhalgh and Howard 2020). Howard geeft aan dat er geen gerapporteerde cases zijn waarin iemand besmet is geraakt door een geïnfecteerd masker. Aangezien al miljoenen mensen maskers dragen, zou je hier wel bewijs over verwachten, als deze cases er waren, aldus de auteur.

Greenhalgh en Smidt (2020) pleiten er in een analysepaper (gepubliceerd in de British Medical Journal) voor om het gebruik van een mondkapje voor te schrijven ondanks het veelgebruikte argument dat ze alleen goed werken als veel mensen ze gebruiken en mensen ze ook op de juiste manier gebruiken (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Voor zover er al bewijs is voor deze argumenten, zo stellen de onderzoekers, is dat alleen in trials getest: anders dan vrijwilligers in een onderzoek experiment verwachten de auteurs dat mensen nu juist heel gemotiveerd zijn om te leren hoe zo'n mondkapje goed gebruikt kan worden.

In een beleidsbrief (2020) pleiten de onderzoekers Polykova et al. van de Standford Institute for Economic Policy Research (SIEPR) ervoor om mondkapjes in het openbaar te gebruiken, ook door mensen zonder symptomen (Polyakova, Andrews et al.). Een veelgebruikt argument om mondkapjes niet voor te schrijven is dat mensen niet zouden weten hoe ze een mondkapje goed moeten gebruiken, waardoor de kans op infectie juist wordt vergroot. Volgens de onderzoekers is er onvoldoende bewijs dat mensen mondkapjes niet effectief kunnen dragen. Veel mondkapjes zijn verpakt met gedetailleerde instructies voor het gebruik ervan. En online video's kunnen gemakkelijk worden geplaatst om mensen te leren hoe ze een mondmasker correct moeten dragen.

Een van de beperkingen van zelfgemaakte maskers is volgens Davies et. al. (2013, *experiment*) de slechte pasvorm van amateur-maskermakers (Davies, Thompson et al. 2013). Abaluck et al. (2020, 1 april) adviseren in hun whitepaper daarom, tot slot, om middels gezondheidsvoorlichting instructies voor het maken en dragen van de maskers aan te bieden (Abaluck, Chevalier et al. 2020). Zo zouden volksgezondheidsinstructies personen met baarden informeren om de baard te trimmen voor de beste pasvorm. Maskergebruikers moeten bijvoorbeeld worden geïnstrueerd om handen te wassen na het verwijderen van maskers en om maskers te wassen of weg te gooien na herhaald gebruik.

Een observationale studie door Victor et al. (2020) onder inwoners van Hong Kong (nog pre-proof) vond dat 94.8% van inwoners een mondkapje droeg, waarvan 83.7% wegwerp zorg mondkapjes. Echter, 13% van mensen die mondkapjes

gebruikten de mondkapjes verkeerd, o.a. 35.5% binnenstebuiten of onderste boven, en 42.5% te laag zodat neus of mond blootgesteld werd (Victor, Shing et al. 2020). Zij beargumenteren dat de instructies eerst onnodig werden gezien omdat het gebruik door zorgprofessionals was, maar dat het brede publiek duidelijke richtlijnen moet hebben voor correct gebruik.

3.4 De gedragsgevolgen van segmentatie

Leung, Lam en Cheng (2020) pleiten er in een correspondentiepaper dat gepubliceerd is in The Lancet voor om mondkapjes voor te schrijven aan alle burgers en niet alleen aan zieke mensen om zo stigmatisering te voorkomen (wat de mensen met symptomen ontmoedigt om een mondkapje te dragen) In een commentaar paper van Feng et al. (2020) in de Lancet Respiratory Medicine journal waarschuwen de auteurs eveneens voor stigmatisering en discriminatie als je alleen mensen die geïnfecteerd zijn vraagt een mondkapje te dragen (Feng, Shen et al. 2020). Ook Howard et al. (2020) verwijzen in hun reviewartikel naar onderzoek dat stelt dat alleen geïnfecteerde mensen mondkapjes laten dragen contraproductief is vanwege het risico op stigma (Howard, Huang et al. 2020). Dit vereist volgens de auteurs dat je beter iedereen kan vragen en mondkapje te laten dragen.

Volgens de auteurs is een voordeel van het aanbevelen van het door iedereen laten dragen van een mondmasker dat het dient als een zichtbaar signaal en een herinnering aan de pandemie. Gezien het belang van ritueel en solidariteit in samenlevingen, is het volgens Howard en collega's aannemelijk dat zichtbare, openbare signalering via het dragen van een masker mogelijk ook de naleving van andere gezondheidsmaatregelen vergroot, zoals afstand houden en handenwassen (Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

In hun beleidsbrief (2020) erkennen Polykova et al. van de Standford Institute for Economic Policy Research (SIEPR) ook het probleem van de tekorten in de zorg, maar stellen dat het juist averechts werkt om tegen burgers te zeggen dat mondkapjes niet effectief zijn (Polyakova, Andrews et al.). Zij vermoeden dat mensen dat niet geloven en daardoor alsnog heel veel mondkapjes hebben ingeslagen, met als gevolg een nog groter tekort voor zorgprofessionals. Daarnaast stellen de auteurs dat richtlijnen (van bijv. de WHO en CDC) om geen mondkapjes voor te schrijven voor mensen zonder symptomen onbedoeld het vereiste gevoel van urgentie en de inzet van particuliere en openbare middelen voor het aanpakken van onderliggende maskertekorten voor de algemene bevolking, heeft verminderd.

In een white paper van Abaluck en collega's van Yale University (Abaluck, Chevalier et al. 2020) pleiten de onderzoekers voor het universeel gebruik van 'cloth masks' en het vergroten van het aanbod van medische maskers voor zorgprofessionals. Volgens de onderzoekers zou de nadruk moeten liggen op de sociale voordelen van het dragen van maskers en het dragen van zelfgemaakte maskers door het publiek. Hiermee kan een aanzienlijk deel van de gezondheidsvoordelen worden bereikt en de negatieve effecten van het hamsteren van maskers worden beperkt. Het helpt daarbij als politici maar ook bekende mensen zelf een stoffen/zelfgemaakte masker dragen. Daarnaast moet worden benadrukt dat het dragen van een masker een aanvulling is op andere maatregelen voor sociale afstand, geen vervanging.

4. Referenties

Abaluck, J., et al. (2020). "The Case for Universal Cloth Mask Adoption and Policies to Increase Supply of Medical Masks for Health Workers." *Available at SSRN 3567438*.

Aiello, A. E., et al. (2010). "Mask use, hand hygiene, and seasonal influenza-like illness among young adults: a randomized intervention trial." *The Journal of infectious diseases* **201**(4): 491-498.

Brainard, J. S., et al. (2020). "Facemasks and similar barriers to prevent respiratory illness such as COVID-19: A rapid systematic review." *medRxiv*.

Brosseau, L. and M. Sietsema (2020). "COMMENTARY: Masks-for-all for COVID-19 not based on sound data."

Cheng, K. K., et al. (2020). "Wearing face masks in the community during the COVID-19 pandemic: altruism and solidarity." *The Lancet*.

Condon, B. J. and T. Sinha (2010). "Who is that masked person: the use of face masks on Mexico City public transportation during the Influenza A (H1N1) outbreak." *Health Policy* **95**(1): 50-56.

Davies, A., et al. (2013). "Testing the efficacy of homemade masks: would they protect in an influenza pandemic?" *Disaster medicine and public health preparedness* **7**(4): 413-418.

European Center for Disease Prevention and Control (2020). Technical Report. Using face masks in the community. Stockholm, ECDC.

Feng, S., et al. (2020). "Rational use of face masks in the COVID-19 pandemic." *The Lancet Respiratory Medicine*.

Greenhalgh, T. and J. Howard (2020). "Masks for all? The science says yes." from https://www.fast.ai/2020/04/13/masks-summary/.

Greenhalgh, T., et al. (2020). "Face masks for the public during the covid-19 crisis." *BMJ* **369**.

Houston, D. J. and L. E. Richardson (2007). "Risk compensation or risk reduction? Seatbelts, state laws, and traffic fatalities." *Social Science Quarterly* **88**(4): 913-936.

Howard, J., et al. (2020). "Face Masks Against COVID-19: An Evidence Review."

Javid, B., et al. (2020). "Covid-19: should the public wear face masks?" *The BMJ* **369**.

Leffler, C., et al. (2020). "Country-wide Mortality from the Novel Coronavirus (COVID-19) Pandemic and Notes regarding Mask Usage by the Public (preprint)."

Martin, G., et al. (2020). "Face masks for the public during Covid-19: an appeal for caution in policy." *SocArXiv. April* **25**.

McCloy, R. (2020). "Comment. How to Worry Better." https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0262407920305467.

Pless, B. (2016). "Risk compensation: Revisited and rebutted." *Safety* **2**(3): 16.

Polyakova, M., et al. "Can masks help with reopening the economy?".

Suess, T., et al. (2012). "The role of facemasks and hand hygiene in the prevention of influenza transmission in households: results from a cluster randomised trial; Berlin, Germany, 2009-2011." *BMC infectious diseases* **12**(1): 26.

Sunstein, C. R. (2020). "The Meaning of Masks." *Available at SSRN 3571428.*

Victor, C. T., et al. (2020). "A reality check on the use of face masks during the COVID-19 outbreak in Hong Kong." *EClinicalMedicine*: 100356.

Zhong, B.-L., et al. (2020). "Knowledge, attitudes, and practices towards COVID-19 among Chinese residents during the rapid rise period of the COVID-19 outbreak: a quick online cross-sectional survey." *International journal of biological sciences* **16**(10): 1745.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

> Retouradres Postbus 1 3720 BA Bilthoven

Aan de Directeur-Generaal van de
Volksgezondheid
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
drs. M. Sonnema
Postbus 20350
2500 EJ DEN HAAG

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

KvK Utrecht 30276683

T 030 274 91 11
F 030 274 29 71
info@rivm.nl

Ons kenmerk
0067/2020 LCI/JvD/at/cs

Behandeld door
LCI
T (030) 274 7000
F (030) 274 4455
lci@rivm.nl

Datum   28 juli 2020
Onderwerp   Advies n.a.v. 73e OMT COVID-19

Geachte mevrouw Sonnema,

Op 28 juli riep het Centrum Infectieziektebestrijding (CIb) van het RIVM het Outbreak Management Team (OMT) bijeen om te adviseren over de situatie rondom de COVID-19-uitbraak. Naast de vaste OMT-leden, vertegenwoordigers van het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG), het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten (NCvB), de Nederlandse Vereniging van Medische Microbiologie (NVMM), de Vereniging voor Infectieziekten (VIZ) en het Landelijk Overleg Infectieziektebestrijding (LOI), waren er leden van de Nederlandse Vereniging voor Intensive Care (NVIC), de Vereniging van de Specialisten Ouderengeneeskunde (Verenso), de Nederlandse Vereniging Kindergeneeskunde (NVK), verschillende experts (internist-infectioloog, viroloog, epidemioloog, artsen-microbioloog, een regionaal arts-consulent, ouderengeneeskundige, artsen M&G), een vertegenwoordiger van het referentielaboratorium en vertegenwoordigers van diverse centra van het RIVM aanwezig.

A. Aanleiding OMT en doelstelling

Het OMT komt periodiek bij elkaar om de medisch-inhoudelijke stand van zaken betreffende COVID-19 vast te stellen en te duiden, voor de opvolging van acties en voor de beantwoording van vragen van de Nederlandse overheid.

Het OMT geeft vervolgadviezen over de effecten van de maatregelen die tot op heden zijn ingesteld en over de versoepeling van maatregelen op grond van drie pijlers zoals benoemd door het kabinet:
- het beschermen van kwetsbare mensen in de samenleving;
- een acceptabele belastbaarheid van de zorg – ziekenhuizen moeten kwalitatief goede zorg aan zowel COVID-19-patiënten als aan patiënten binnen de reguliere zorg kunnen leveren; de eerder vanwege COVID-19 uitgestelde planbare zorg moet op korte termijn weer kunnen worden opgestart;
- het zicht houden op en het inzicht hebben in de verspreiding van het virus.

Op 24 juli heb ik de adviesaanvraag ontvangen waarin u het OMT namens het kabinet vraagt te adviseren over een aantal vraagstukken.

Hieronder volgen een samenvatting van de situatie en het eerste deel van het advies van het OMT.

B. Actuele situatie

Achtergrond

Op 27 februari jl. werd de eerste patiënt met COVID-19 in Nederland gediagnosticeerd. Tot 28 juli zijn er wereldwijd 16.465.707 patiënten met COVID-19 gemeld, van wie 2.829.660 in Europa. Wereldwijd zijn er 653.862 patiënten overleden, van wie 202.663 in Europa. Tot 28 juli 10.00 zijn er in Nederland 53374 patiënten met laboratoriumbevestigde COVID-19 gemeld waarvan 11919 personen werden opgenomen in het ziekenhuis. In totaal zijn 6145 personen met een bevestigde SARS-CoV-2-infectie overleden.

Verloop van de epidemie

Het OMT is geïnformeerd over het verloop van de epidemie en de resultaten van de modellering.
Sinds begin juli is er een duidelijke stijging van het aantal gemelde infecties, van 432 meldingen over de week 1-7 juli tot 1329 meldingen afgelopen week. Er zijn grote regionale verschillen. De provincies met de hoogste incidentie per 100.000 inwoners over afgelopen twee weken zijn Zuid-Holland (26,0) en Zeeland (22,7). Daarop volgen Noord-Holland (17,0), Utrecht (13,3) en Noord-Brabant (9,4). De toename van het aantal meldingen sinds begin juli is het grootst in Zuid-Holland (met name Rotterdam) en Noord-Holland, de stijging van het aantal meldingen in Zeeland lijkt niet door te zetten.
Er is een toename van het aantal personen dat zich laat testen. Tussen 20 juli en 26 juli hebben 111.764 personen zich laten testen bij de testlocaties van de GGD. Het percentage mensen met een positieve test bleef in deze week gelijk aan de week daarvoor (1,0%).
Het meest recente reproductiegetal dat betrouwbaar berekend kan worden is 1,40. Hoewel dit iets hoger is dan de week ervoor (1,29), verandert de bovengrens van de bandbreedte nauwelijks. Dit cijfer geeft de schatting van het reproductiegetal weer van 10 juli.
In vergelijking met voorgaande maanden is er een stijging van patiënten in de leeftijdscategorie 15-29 jaar ten opzichte van de andere leeftijden.
Het aantal ziekenhuis en IC opnames toont nog geen duidelijk stijgende trend.

Van ongeveer de helft van de gemelde patiënten is een mogelijke bron bekend; dit percentage blijft stabiel. Thuis, familie en werk zijn de meest genoemde setting van besmetting (55,5%, 19,5% en 11,7% respectievelijk).
Er zijn momenteel 133 clusters gaande van 3 of meer aan elkaar gekoppelde personen. Naast familieclusters zien we grote clusters gerelateerd aan (bruilofts)feesten, borrels en horecagelegenheden. GGD'en geven aan dat zij clusters zien onder studenten en mensen met een migratieachtergrond waarbij verspreiding bij samenkomsten in de privésfeer heeft plaatsgevonden.
Van de sinds 1 juli gemelde personen is 8% in de incubatieperiode in het buitenland geweest, vooral in België (55 personen), Duitsland (31 personen) en Servië (27). Frankrijk, Kroatië en Spanje worden afgelopen twee weken relatief vaker genoemd (9,4%, 5,8% en 5,3% respectievelijk).
Er zijn op dit moment weinig besmettingen in verpleeg- en verzorgingshuizen.

C. Adviezen

Uitbreiding verplicht gebruik niet medische mondneusmaskers

Vraagstelling:
In veel ons omringende landen is vanwege een toenemend aantal infecties de verplichting om niet-medische mondneusmaskers te gebruiken uitgebreid. Ook in

Nederland wordt vanuit de samenleving en door lokale bestuurders gevraagd om uitbreiding van de mondneusmaskerplicht. Is er in sommige situaties of sommige plaatsen een toegevoegde waarde van een niet-medische mondneusmaskerplicht? Zo ja in welke situaties en op welke plaatsen?

Antwoord:
Op 4 mei jl. heeft het OMT geadviseerd over gebruik van niet-medische mondneusmaskers. De conclusie was toen dat wetenschappelijk onderzoek tegenstrijdige uitkomsten liet zien, ook omdat stoffen mondneuskapjes op grond van hun wisselende samenstelling grote verschillen laten zien in vermogen om druppeltjes tegen te houden. Door de beperkte bescherming werden niet-medische mondneusmaskers niet geschikt geacht als vervanging van social distancing, hygiënemaatregelen en (thuis)isolatie van patiënten met klachten, in de publieke ruimte. Het OMT stelde dat gebruik van deze maskers overwogen kon worden in settings waar het niet mogelijk is om de anderhalve meter afstand te houden en triage toe te passen, hetgeen inmiddels in het OV wordt toegepast. In de OMT's van 16 en 22 juni is dit standpunt nogmaals bekrachtigd.

Het OMT heeft op verzoek van VWS de indicatie voor gebruik van niet-medische mondneusmaskers in de openbare ruimte opnieuw tegen het licht gehouden, gebruik makend van recent beschikbaar gekomen wetenschappelijke kennis en de beschikbare informatie vanuit de 'RIVM Corona Gedragsunit'.

Wat betreft het effect op de transmissie van infectieuze druppels zijn er geen nieuwe data bekend die er toe zouden leiden dat de inhoudelijke afweging uit de eerdere OMT-adviezen moet worden aangepast. Onderzoek onder strikt gecontroleerde laboratoriumomstandigheden levert soms een licht gunstig effect op wanneer materiaal en constructie van de niet-medische mondneuskapjes optimaal gekozen is (bijv. met meerlagig hybride opbouw), en bij juist gebruik, met name door verminderen van de overdracht van virussen vanuit de bron. In de dagelijkse praktijk voldoen veel stoffen mondneuskapjes niet aan dergelijke constructiekarakteristieken. Onomstreden bewijs dat niet-medische mondneuskapjes bescherming bieden tegen de verspreiding van COVID-19 ontbreekt.

Wat betreft gebruik van chirurgische mondneuskapjes zijn er aanwijzingen voor een gering positief effect bij gebruik in de publieke ruimte. De orde van grootte van het effect is echter beperkt, tot zo'n 6% afname van besmettingen in enkele onderzoeken uitgevoerd in omstandigheden waarin andere studies geen effect laten zien. Het Noorse Instituut voor Publieke Gezondheid heeft uitgerekend dat – afhankelijk van de epidemiologische situatie en aangenomen effectiviteit – van 30.000 tot ruim een miljoen personen één week lang een chirurgisch mondneuskapje moeten gebruiken om bij één persoon een besmetting met COVID-19 te voorkómen. Dat betrof een conservatieve schatting. Voor stoffen niet-medische mondneusmaskers, die in gecontroleerde laboratoriumomstandigheden altijd slechter presteren dan de chirurgische mondneusmaskers, zelfs bij juiste constructie, ligt dit 'number needed to mask' om bij één persoon een besmetting met COVID-19 te voorkómen nog ongunstiger.

Ten slotte is vanuit verschillende zijden gewezen op de schijnveiligheid die zou kunnen uitgaan van het dragen van mondneusmaskers dat kan leiden tot het niet langer aanhouden van de 1,5 meter afstand. De Gedragsunit stelt dat recent wetenschappelijk onderzoek aantoont dat wanneer iemand een mondneusmasker

draagt andere mensen juist meer geneigd zijn om afstand te houden, en dat er geen bewijs is dat mensen die een mondneusmasker dragen zelf minder fysieke afstand van andere houden. Anderzijds is gebleken dat personen in een setting met mondkapjes verplichting 20-30 minuten meer buitenhuis doorbrengen dan personen in een setting zonder deze verplichting. Het OMT concludeert dat deze onderzoeken geringe steun leveren voor het aanhouden van een suboptimale fysieke afstand bij gebruik van mondneusmaskers, de zgn. risico-compensatie, maar de opzet van deze onderzoeken komt het OMT nogal artificieel over, en de bewijskracht gering. Al met al concludeert het OMT dat zorgen over schijnveiligheid die zou kunnen optreden bij breed gebruik van mondneuskapjes niet zijn weggenomen. In ieder geval moet elk gebruik van mondneuskapjes vergezeld gaan van voorlichting en training in de toepassing ervan.

De epidemiologische situatie speelt een rol bij het bepalen of en wanneer welke maatregelen zinvol en effectief zijn en daarom dient deze situatie nauwgezet gevolgd te worden zodat maatregelen regelmatig en tijdig (her)overwogen kunnen worden. Dit geldt ook voor gebruik van niet-medische mondneusmaskers.

Ten aanzien van de mondneuskapjes concludeert het OMT dat momenteel, op grond van de huidige stand van de wetenschap:

- er om verspreiding van SARS-CoV-2 tegen te gaan geen steun is voor algemeen gebruik van niet-medische mondneuskapjes in de publieke ruimte.
- gebruik van niet-medische mondneuskapjes geen substitutie is voor de anderhalve meter afstand regel;
- er dit moment een opleving is van de verspreiding van COVID-19 die met name berust op overdracht in de gezinssituatie en op feestjes. Daarop zullen mondneusmaskers geen effect hebben;
- voor gebruik van niet-medische mondneuskapjes in settings waar het niet mogelijk is om de anderhalve meter te bewaren en waarbij het niet mogelijk is om triage toe te passen, het OMT vanwege het gebrek aan een eenduidig bewijs van positief effect van niet-medische mondneuskapjes, geen richtinggevend positief advies kan uitbrengen.
- Het OMT stelt echter dat gebruik van niet-medische mondneusmaskers overwogen kan worden in die settings waar het niet mogelijk is om anderhalve meter afstand te houden en triage toe te passen.

Indien zich een aanzienlijke stijging voordoet van de incidentie van COVID-19 in de bevolking, kan dit advies worden heroverwogen. Het OMT adviseert om dit vooraf te laten gaan door een onderzoek naar welke type niet-medisch mondneuskapje dan wel effectief is in het tegenhouden van druppels.

Aanvullende bestrijdingsadviezen voor in de samenleving

Er is een duidelijke, vooralsnog gecontroleerde, stijging van het aantal besmettingen in Nederland. Het aandeel van besmettingsgevallen zonder bekende bron stijgt niet. Hoewel een stijging was ingecalculeerd bij het loslaten van maatregelen is het aandeel van grotere clusters opvallend. Deze berustten vaak op bijeenkomsten in de privésfeer waarbij door één persoon tegelijkertijd meerdere anderen besmet werden, die het weer aan een volgende ring doorgaven. Het OMT concludeert dat, doordat de maatschappij de 1,5 meter steeds minder in acht neemt alsmede het advies thuis te blijven bij klachten, dit tot clusters van besmettingen leidt na samenkomsten in de privésfeer (borrels, feestjes) en horecagelegenheden (huwelijken, familiefeesten), en met name onder jongeren.

Datum
28 juli 2020

Ons kenmerk
0067/2020 LCI/JvD/at/cs

Om dergelijke clusters te voorkómen is het essentieel dat men zich strikt houdt aan de regel dat men bij klachten thuisblijft, zich laat testen, én geen contact heeft met anderen ook niet met familieleden of naaste kennissen. Het toepassen van niet-medische mondneusmaskers in de openbare ruimte draagt niet bij aan het voorkomen van clusters in de privésfeer en horecagelegenheden, wat de huidige epidemische verheffing kenmerkt.

Het OMT adviseert dringend om de effectief gebleken maatregelen onder de aandacht te blijven brengen bij de bevolking: bij klachten blijf je thuis in isolatie en laat je je testen, én buiten directe dagelijkse contacten in het huishouden houd je de afstand van 1,5 meter tot anderen. Daarbij dient benadrukt te worden dat het afstand houden ook in de privésfeer geldt, bij huwelijken, begrafenissen, bij religieuze bijeenkomsten zoals het offerfeest en de komende introductieweken voor studenten. De communicatie hierover moet afgestemd te worden op de verschillende doelgroepen.

Tot slot adviseert het OMT om bij bijeenkomsten – ook in huiselijke kring – het aantal gasten te beperken, zodat het ook echt mogelijk is om 1,5 meter afstand te houden.

Tot een nadere mondelinge toelichting ben ik gaarne bereid.

Hoogachtend,

Prof. dr. J.T. van Dissel
Directeur CIb

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Actualisatie van de gedragswetenschappelijke literatuur rond mondkapjes

RIVM

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

T 030 274 91 11
E coronagedragsunit@rivm.nl

Datum
5 augustus 2020

5 augustus 2020; RIVM Corona Gedragsunit

In de Corona Gedragsunit van het RIVM wordt de gedragswetenschappelijke literatuur rondom corona & gedrag continu gescand en samengevat. Op verzoek van het ministerie van VWS (d.d. 24 juli 2020) heeft het RIVM het overzicht van de gedragswetenschappelijke literatuur over mondkapjes van 8 mei jl. geactualiseerd. Hierbij gaan we bij de term 'mondkapjes' uit van mond- en neusbescherming. Omdat in het alledaags gebruik met name de term mondkapjes wordt gebruikt, hanteren we ook in deze actualisatie deze algemeen geaccepteerde term. Op algehele volledigheid wordt geen aanspraak gedaan.

Wat wordt er in dit document beschouwd?
Deze actualisatie focust op de literatuur over schijnveiligheid en risico-compenserend gedrag bij gebruik van mondkapjes. Voor de andere onderwerpen (zie '*wat wordt er niet besproken*?') verwijzen we naar het overzicht van 8 mei jl.

Om de resultaten te duiden, is per artikel aangegeven uit welk type bron de inzichten afkomstig zijn. Er is namelijk een beperkt aantal empirische studies gevonden, waarvan sommigen direct bewijs leveren voor de onderzoeksvraag en anderen indirect. Veel van de literatuur bestaat uit expertopinie-artikelen, die niet zijn meegewogen bij de beantwoording van de onderzoeksvragen. Er zijn wel een aantal quasi-experimentele veldstudies, een online experiment en GPS-data studies (allen preprints, zonder peer review) geïdentificeerd.

Wat wordt er niet besproken?
1. Dit document bespreekt geen wetenschappelijk onderzoek over de vraag of mondkapjes een effectieve maatregel zijn om transmissie van het nieuwe coronavirus SARS-CoV-2 tegen te gaan. Het OMT heeft hier 28 juli jl. een adviesbrief over uitgebracht. Als Gedragsunit behandelen wij alleen gedrags-aspecten van mondkapjes.
2. Voor de volgende vragen verwijzen wij naar het overzicht van 8 mei:
   - In welke mate houden mensen zich aan een mondkapjesverplichting, waarom wel of niet (compliance)?
   - Gebruiken burgers de mondkapjes correct, en waarom wel/niet?
   - Wat zijn gedragsgevolgen van de keuze om een deel of alle mensen mondkapjes te laten dragen (segmentatie)?
3. Het gericht gebruik van mondkapjes als instrument om de toestroom van mensen naar een bepaald gebied te reguleren (vorm van crowd management).

Opstellers/Uitvoering:
Drs. Nina van der Vliet
Prof. Dr. Marijn de Bruin
Dr. Koen van der Swaluw

Meelezers:
Prof. Dr. Gerjo Kok
Prof. Dr. Bas van den Putte
Prof. Dr. Danielle Timmermans
Dr. Marloes Bongers
Dr. Margreet te Wierik
Dr. Mariken Leurs

Inhoudsopgave

1. Samenvatting

Achtergrond
Mondkapjes worden in veel landen door meer of minder mensen vrijwillig of verplicht gedragen. De verplichting verschilt tussen landen (in sommige landen is het verplicht in OV, winkels, en/of buiten) en soms tussen regio’s binnen landen. De effecten van mondkapjes op SARS-CoV-2 transmissie hangen af van zowel de effectiviteit van de methode (hoe goed werken verschillende typen mondkapjes tegen transmissie?) als van het gedrag van de gebruiker en de mensen in zijn/haar fysieke omgeving (bijv. of men afstand houdt van anderen en mondkapjes correct gebruikt). Dit literatuuroverzicht bevat een samenvatting en beoordeling van de literatuur over één onderdeel van de gedragsaspecten bij mondkapjes, namelijk risicocompenserend gedrag als gevolg van ‘schijnveiligheid’.

De onderzoeksvragen zijn:
1. Leidt het gebruik van mondkapjes tot risicocompenserend gedrag, waarbij mondkapjesdragers zich minder aan de 1.5 meter afstand houden of andere maatregelen (zoals handen wassen) houden?
2. Wat is het effect van het dragen van mondkapjes op het afstand houden door andere mensen, ten opzichte van de mondkapjesdrager?

Methode
Literatuuronderzoek naar artikelen over gedragseffecten van mondkapjes bij COVID-19 in de peer-reviewed literatuur en via pre-print databases. Wegens een beperkt aantal empirische artikelen over COVID-19 specifiek, is er breder gekeken naar het gebruik van mondkapjes door burgers bij andere infectieziekten. Daarnaast is gekeken naar de bredere literatuur (niet alleen mondkapjes), om te beoordelen wat de wetenschappelijke basis is voor het bestaan van risicocompensatie.

Antwoorden:

1. Leidt het gebruik van mondkapjes tot risicocompenserend gedrag?

Conclusie: Er is geen robuust bewijs gevonden dat risicocompenserend gedrag (minder afstand houden, geen drukte vermijden, of minder vaak de handen wassen) wel of niet optreedt bij het gebruik van mondkapjes.

Belangrijkste onderzoeksbevindingen

- In 1 quasi-experimentele veldstudie in Duitsland tijdens de SARS-CoV-2 pandemie meet men een wat groter gehouden afstand door mensen met mondkapjes.
- In 6 gerandomiseerde studies (niet SARS-CoV-2) treedt geen risicocompensatie op (minder handen wassen) in de groep met mondkapjes.
- 3 GPS-studies hebben mobiliteit gemeten (o.a. toename in tijd die men buitenshuis door heeft gebracht, bijv. winkel bezoek) voor en na mondkapjesverplichting tijdens de SARS-CoV-2 pandemie in de VS en Duitsland. Eén studie rapporteert een kleine toename, een ander een afname, en één geen verschil.

Limitaties: Weinig onderzoeken, bewijslast is observationeel of indirect.

2. Wat is het effect van het dragen van mondkapjes op het afstand houden door andere mensen, ten opzichte van de mondkapjesdrager?

Conclusie: Bij vrijwillig gebruik van mondkapjes, op locaties waar afstand houden mogelijk is, lijkt het gebruik van een mondkapje (beperkt) bij te dragen aan afstand houden door anderen van de mondkapjesdrager.

Belangrijkste onderzoeksbevindingen:

- In 3 quasi-experimentele veldstudies waar onderzoekers in alledaagse situaties tijdens de SARS-CoV-2 pandemie wel/geen mondkapjes droegen, houden anderen wat meer afstand van de onderzoeker als deze een mondkapje draagt.

Limitaties: Mondkapjesgebruik was vrijwillig, er is een beperkt aantal onderzoeken, jongeren lijken ondervertegenwoordigd en robuuste RCT's ontbreken.

Algemene conclusie:
Er is in de wetenschappelijke literatuur geen eenduidige indicatie gevonden dat risicocompensatie optreedt bij mondkapjesgebruik. Hoewel meerdere studies suggereren dat er mogelijk een toename is van gewenst gedrag (afstand houden, met name door anderen), sluiten deze studies niet uit dat onder bepaalde omstandigheden risicocompenserend gedrag toch kan optreden.
De huidige resultaten zijn niet generaliseerbaar naar verplicht mondkapjesgebruik of locaties waar afstand houden lastig is.

2. Methodologie

Deze literatuur is verkregen via referenties in de wekelijks verzamelde literatuur waarbij wordt gezocht in databases van Google Scholar, Pubmed, Embase, PsycInfo. Deze literatuur wordt samengebracht in de RIVM literatuurdatabase corona & gedrag, waar wekelijks met vaste searchstrings nieuwe studies wordt gescand en toegevoegd indien relevant. Daarnaast worden pre-print databases als Psy Arxiv en Med Rxiv wekelijks doorzocht. De literatuur is aangevuld met de sneeuwbalmethode, waarbij in de geïdentificeerde literatuur wordt gekeken naar referenties voor mogelijk nieuwe relevante studies. Daarnaast is er via het RIVM gedragsexpertiseteam en de Corona Gedragsunit relevante literatuur aangedragen.

Inclusiecriteria:

- Engels of Nederlandstalige literatuur
- Gerelateerd aan mondkapjesgebruik én gedrag
- Gerelateerd aan COVID of soortgelijke pandemieën of infectieziekte uitbraken.
- Gepubliceerd tussen 2010 en 2020, maar uitzonderingen mogelijk als geen betere recentere literatuur beschikbaar is, of in het geval van gevestigde theorieën of modellen.
- Zowel reviews, losstaande studies als opiniestukken en editorials, als grijze literatuur en preprints.
- Kwaliteit is beoordeeld aan de hand van het type studie (bijv. review, wetenschappelijk commentaar, experiment, opiniestuk), wat staat beschreven bij elke studie.

Drie leden van de Wetenschappelijke Adviesraad hebben deze literatuurscan gereviewd en hebben geadviseerd over de duiding van de geïncludeerde onderzoeken.

3. Literatuurbevindingen en conclusie per onderzoeksvraag

3.1 Onderzoeksvraag 1 Risicocompenserend gedrag bij mondkapjegebruik

Leidt het gebruik van mondkapjes tot risicocompensatiegedrag, waarbij mondkapjesdragers zich minder aan de 1.5 meter of andere maatregelen (zoals handen wassen) houden?

In één onderzoek heeft men direct gekeken naar afstand houden door mensen met mondkapjes voor en na invoering van een mondkapjesverplichting in Duitsland. Met behulp van objectieve afstandmeters vonden onderzoekers dat mensen voor en na de invoer van een mondkapjesverplichting tegen SARS-CoV-2 wat meer afstand hielden (gemiddeld 9 cm) van anderen. Het mondkapjesgebruik werd gemeten in de wachtrij buiten een winkel waar de verplichting binnen gold: er kan dus sprake zijn van een selectie effect (mensen die de mondkapjes al in de rij dragen houden zich mogelijk ook strenger aan de regel om afstand te houden).

Een recent literatuuroverzicht naar risicocompensatie identificeerde zes gerandomiseerde interventiestudies naar (vrijwillig) mondkapjesgebruik en handenwassen bij luchtweginfecties (niet SARS-CoV-2). Vier studies lieten geen verschil zien in handenwassen onder mondkapjesdragers en twee studies vonden een toename in handenwassen onder mondkapjesdragers t.o.v. niet-mondkapjesdragers (eén grote studie met een heel klein effect, eén kleine studie met een groot effect).

Drie onderzoeken keken naar veranderingen in activiteit buitenshuis na de invoer van een mondkapjesplicht tijdens de SARS-CoV-2 pandemie.
Eén observationeel onderzoek met GPS data in de VS vond dat burgers in de twee weken na invoer van een mondkapjesplicht méér naar buiten gingen (20-30 minuten per dag) en commerciële locaties bezochten (al was dat niet tegen de regels). Als men controleerde voor de tijd die was verstreken sinds de lockdown, verdween die associatie geheel of gedeeltelijk (afhankelijk van de analyse: na eén of twee weken gemeten na invoer van een mondkapjesplicht).
Een ander observationeel GPS-onderzoek in de VS met behulp van Google locatievoorzieningen, vond geen toename in mobiliteitsgedrag over een aantal maanden tijd (onder Amerikanen die Google locatievoorzieningen aan hadden staan) na het instellen van een mondkapjesplicht voor ambtenaren. Er werd wel een afname gezien in mobiliteit naar supermarkten, detailhandel en openbaar vervoer.
Een derde GPS-onderzoek uit Duitsland vond in de eerste dagen na verplichtstelling ook een afname in het naar buiten gaan, waarna dat verschil verdween en er tot het einde van de follow up (drie weken na verplichtstelling) geen verschil in mobiliteit meer werd geobserveerd vergeleken met vóór de invoer van de mondkapjesplicht.

De bredere literatuur over risicocompensatiegedrag (bijvoorbeeld of men onveiliger gedrag gaat vertonen bij het dragen van gordels of fietshelmen in het verkeer), geeft een inconsistent beeld over risicocompensatiegedrag en blijkt vaak lastig te vergelijken met mondkapjesgebruik onder vrijwillige of verplichte condities. Eén recent literatuuroverzicht over risicocompensatie vindt in de meest recente systematische reviews over verkeersveiligheid, HPV vaccinatie en HIV preventie geen bewijs dat risicocompenserend gedrag optreedt.

Conclusie
Er is geen robuust bewijs gevonden die de hypothese van risicocompensatie bij mondkapjesgebruik ondersteunt. De beschikbare studies bij mondkapjes suggereren mogelijk een klein positief verband tussen vrijwillig mondkapjesgebruik, afstand houden en/of handen wassen. Hierbij dient echter gezegd te worden dat er een zeer beperkt aantal onderzoeken zijn, veelal pre-prints zonder peer review, en dat er wegens de opzet van de onderzoeken geen causale conclusies (oorzaak-gevolg) getrokken kunnen worden. Bij de beschreven studies zijn er alternatieve verklaringen denkbaar voor de gevonden relaties.

3.2 Onderzoeksvraag 2 Afstand houden van mondkapjesdragers

Wat is het effect van het dragen van mondkapjes op het afstand houden door andere mensen, ten opzichte van de mondkapjesdrager?

In drie quasi-experimentele veldstudies tijdens de SARS-CoV-2 pandemie is onderzocht of mensen meer of minder afstand hielden van iemand die een mondkapje droeg. Alle studies maakten gebruik van onzichtbare technologie waarmee de onderzoekers zich in alledaagse situaties begaven (met en zonder mondkapje) om te meten welke afstand mensen van hen hielden.

Een quasi-experimentele veldstudie in Duitsland vond dat anderen significant meer afstand (gemiddeld 9 cm) hielden als de onderzoekers een mondkapje droegen in wachtrijen voor winkels. Uit een online vragenlijst bleek dat proefpersonen mensen met een mondkapje niet zagen als “meer infectieus” maar als mensen die meer afstand willen houden. In een vervolgonderzoek vonden de onderzoekers dit verschil wederom, ook na invoer van een mondkapjesverplichting. Het mondkapjesgebruik werd gemeten in de rij buiten een winkel. Tijdens de twee meting gold er een mondkapjesplicht binnen.

In een Italiaanse veldstudie werd een *social distancing belt* gebruikt om de exacte afstand tussen mensen op het trottoir te meten. De gemiddelde afstand die mensen op het trottoir hielden was 29,5 centimeter, maar dit nam gemiddeld met 58 cm toe als de onderzoekers een medisch mondkapje droeg, en met 69 cm als de onderzoeker een zelfgemaakt mondkapje droeg.

In een virtueel experiment met menselijke avatars werd gevonden dat deelnemers de voorkeur hadden voor een kleinere interpersoonlijke afstand van avatars als deze een mondkapje droegen vergeleken met avatars zonder mondkapje. Het is echter de vraag in hoeverre een dergelijk artificieel experiment rond voorkeuren het gedrag in het dagelijks leven representeert.

Conclusie
Bevindingen van drie quasi-experimentele studies uitgevoerd in alledaagse situaties suggereren dat, mensen geneigd zijn om meer afstand te houden van mondkapjesdragers dan van mensen die geen mondkapjes dragen. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat deze studies niet onder verplichte condities uitgevoerd zijn: het mondkapje kon dus het signaal afgeven ‘Ik wil afstand houden’ dat verloren zou kunnen gaan als iedereen een mondkapje draagt. Ook was afstand houden in deze situaties mogelijk en werd het mondkapje niet ingezet in situaties die eigenlijk te druk waren om voldoende afstand te houden.

Hoe dan ook suggereren deze studies dat een mogelijk positief effect op afstand houden kan optreden onder omstandigheden waarin mondkapjes vrijwillig worden gedragen op plekken waar men voldoende ruimte kan houden.

4. Achtergrondliteratuur

4.1 Onderzoeksvraag 1 Risicocompenserend gedrag

Leidt het gebruik van mondkapjes tot risicocompensatiegedrag, waarbij mondkapjesdragers zich minder aan de 1.5 meter of andere maatregelen (zoals handen wassen) houden?

Direct bewijs:

Update juli '20: review

Mantzari en collega's (2020) behandelen in hun recente literatuuroverzicht naar risicocompensatie zes gerandomiseerde interventiestudies naar (vrijwillig) mondkapjesgebruik en handenwassen bij luchtweginfecties (niet SARS-CoV-2). Vier studies lieten geen verschil zien in handenwassen onder mondkapjesdragers en twee studies vonden een toename in handenwassen onder mondkapjesdragers t.o.v. niet-mondkapjesdragers (eén grote studie met een heel klein effect, eén kleine studie met een groot effect). Zie hun tabel met resultaten hieronder.

Tabel 1. Handen wassen/ontsmetten en mondkapjes RCTs (Mantzari et al., 2020)

Studies*	**Effect op hand hygiëne**	
	Handen wassen	**Gebruik van ontsmettingsmiddel**
Alfelali et al. (2019)	+	0
Aiello et al. (2012)	0	0
Cowling et al. (2008)	+	Niet gerapporteerd
Cowling et al. (2009)	0	0
Larson et al. (2010)	Niet onderzocht	0
Simmerman et al. (2011)	0	Niet onderzocht

* voor meer details per studie, zie deze link

+ = toename hand hygiëne, 0 = geen effect gevonden. Geen van de studies vond een afname in hand hygiëne

Update juli '20: 2 quasi-experimentele veldstudies

Seres en collega's (2020a) hebben een quasi-experimentele veldstudie uitgevoerd (N = 300) en hierin onderzocht of mensen meer of minder afstand houden van iemand die een mondkapje draagt (terwijl zij buiten in een wachtrij stonden bij een winkel). Hier bleek dat mensen een significant grotere afstand (9 cm) hielden van de onderzoekers als deze een mondkapje droegen vergeleken met de situatie waarin zij geen mondkapje droegen (Seres, Balleyer et al. 2020, preprint). Belangrijke bevinding voor de eerste onderzoeksvraag: Deze associatie bleef bestaan als werd gecontroleerd voor (vrijwillig) mondkapjesgebruik door deelnemers zelf (17% van de 300 deelnemers droeg vrijwillig zelf een mondkapje). Er kan hier wel sprake zijn van een selectie effect (mensen die de mondkapjes al in de rij dragen houden zich ook strenger aan andere maatregelen). De auteurs concluderen dat hun bevindingen geen bewijs leveren voor het bestaan van risicocompensatie bij vrijwillig gebruik van mondkapjes.
Seres en collega's (2020b) hebben nog een quasi-experimentele veldstudie uitgevoerd, voor en na invoer van een mondkapjesplicht in winkels, en vonden dat er kleine positieve verbanden waren tussen vrijwillig mondkapjesgebruik van

mensen in wachtrijen voor winkels en de mate van afstand die zij hielden van de onderzoekers die in deze wachtrijen stonden (waar data van zowel voor- als na invoer van een mondkapjesplicht samen werden bestudeerd). Het mondkapjesgebruik werd gemeten in de wachtrij buiten een winkel terwijl de verplichting binnen gold: er kan hier dus ook sprake zijn van een selectie effect (mensen die de mondkapjes al in de rij dragen houden zich ook strenger aan andere maatregelen).

Update juli ’20: inzichten uit GPS data studies rond mobiliteit, niet fysieke afstand (beide pre-prints)

Kovacs en collega’s (2020) gebruikten een ‘difference in differences’ design waarbij zij GPS-data van Google gebruikten om mobiliteit te meten. Zij vergeleken deze data tussen elkaar opvolgende implementatie momenten van verplichting van mondkapjes in Duitse staten. Zij vonden geen bewijs voor een verband tussen het verplicht stellen van mondkapjes op mobiliteit in gemeenschappen in de publieke ruimte (tijd doorgebracht in woonplaatsen, bezoekjes aan supermarkten, werk en vervoerplekken) in Duitsland, tot drie weken na verplichtstelling van mondkapjes (Kovacs, Dunaiski et al. 2020, preprint). Zij controleerden hierbij voor andere beleidsveranderingen in de observatie periode (minder strenge lockdown regels, of heropening van winkels en scholen). Wat betreft bezoeken van specifieke locaties, vonden zij dat er een kleine maar significante afname in mobiliteit was wat betreft supermarkten en apotheken na invoer van mondkapjesverplichting. Zij vonden ook een kleine afname in gemiddelde mobiliteit de dag na de beleidsverandering, maar geen associaties op de lange termijn. Zij vonden een korte toename van de tijd thuis doorgebracht gedurende de eerste vier dagen na beleidsverandering.

Zij suggereren dat dit komt door het ontbreken van risicocompenserend gedrag, of omdat een toename in mobiliteit (door risicocompensatie) teniet werd gedaan door een hogere ‘*salience’* of ‘opvallendheid’ en ‘*hassle factor*’ van mondkapjes: het mondkapje moet constant gedragen worden en het is sterk zichtbaar (vaccins bijvoorbeeld niet). Daardoor kunnen mondkapjes volgens de auteurs mogelijk een constante herinnering zijn aan het coronavirus, wat een effect kan hebben op keuzes rond mobiliteit van burgers. Daarnaast zijn mondkapjes lastiger dan bijvoorbeeld autogordels (warm, jeukend) waardoor uitjes minder aantrekkelijk lijken. Er is een negatief, maar kortdurende associatie van bezoekjes aan winkels als mondkapjes verplicht worden gesteld. De auteurs suggereren hierdoor dat het eerder aan de *hassle factor* ligt dan de opvallendheid: mensen wennen aan het gebruik van een mondkapje. Deze hypothese hebben zij echter niet getest. Het is niet meegenomen hoe er over de mondkapjesmandaten is gecommuniceerd naar de burger door de overheid in de Duitse staten.

Yan en collega’s (2020) hebben met geanonimiseerde SafeGraph GPS data van verschillende applicaties onderzocht wat het verband was tussen verplichtstelling van mondkapjes op thuisblijven en bezoeken aan winkels in verschillende staten van de VS tot twee weken na de verplichtstelling (Yan, Bayham et al. 2020, preprint). Zij maten dit met de mediane tijd thuis doorgebracht per geografische unit (‘census block group’), en apparaat-gewogen gemiddelden van bezoekjes aan verschillende locaties. Zij vonden dat Amerikanen in een staat waar een mondkapjesmandaat werd ingesteld 20 tot 30 minuten minder tijd thuis doorbrachten en meer bezoekjes brachten aan commerciële locaties. Dit werd gevonden als thuisblijven werd gemeten 2 weken na het mondkapjesmandaat. Het openen van winkels en bedrijven

had geen effect op de associaties, ook niet als een mondkapjesmandaat op dezelfde datum inging als het openen van bedrijven.

Dit onderzoek toont dus in tegenstelling tot de bovenstaande Duitse studie een negatieve associatie aan tussen het instellen van een mondkapjesmandaat en thuisblijven en een positieve associatie tussen het instellen van een mondkapjesmandaat en bezoeken van commerciële locaties. Echter, de tijd sinds het gelden van thuisblijfmaatregelen had een sterkere negatieve associatie had met de thuis doorgebrachte tijd dan de invoer van mondkapjesmandaten. De toename in mobiliteit kan dus mogelijk ook verklaard worden doordat de coronacrisis al langer duurde. Er werd met een robuustheidscheck ook gekeken naar mobiliteit eén week na het mondkapjesmandaat, waarbij werd gecontroleerd voor de tijd sinds thuisblijfmaatregelen, en hier werd geen significante associatie gevonden tussen mobiliteit en invoer van mondkapjesverplichtingen. De auteurs suggereerden als mogelijke reden de ontwikkeling *social distance fatigue* over de tijd, al konden zij de associaties van mondkapjes niet los meten van associaties met *social distancing fatigu*e. Er was geen significant bewijs voor spill-over effecten in buurtstaten zonder mandaat.

Hoeveel COVID-19 gevallen er waren in de staat had ook geen significante associatie met de thuis doorgebrachte tijd, mogelijk door een afname in media aandacht rond die tijd. Het is niet meegenomen hoe er over de mondkapjesmandaten is gecommuniceerd naar de burger door de overheid in de Amerikaanse staten.

Chernozhukov en collega's (2020) vonden dat het verplichtstellen van mondkapjes voor ambtenaren op 1 april kleine negatieve associaties had met een aantal indicatoren van mobiliteit (intensiteit van bezoeken aan detailhandel, supermarkten en vervoersplekken), en hierbij werd gecontroleerd voor een tijdsfactor (Chernozhukov, Kasaha et al. 2020 , preprint). Zij maten dit met Google COVID-19 Community Mobility Reports, waarin de intensiteit van bezoeken aan vervoer, supermarkten, retail en werk worden bijgehouden. De periode waarin zij verbanden bekeken was tussen begin maart en begin juni 2020. Daarnaast waren de verschillende wekelijkse metingen van overheidsmaatregelen en mobiliteit allemaal hoog gecorreleerd met elkaar, behalve de mondkapjesplicht voor ambtenaren.

<u>Kanttekening</u>: Het is niet duidelijk hoe er over de mondkapjesplicht is gecommuniceerd in de verschillende landen (als aanvullend middel of als middel dat versoepeling van andere maatregelen veroorlooft), dit kan mogelijk gedrag verschillend beïnvloeden.

Indirect bewijs:

Kanttekening: De vergelijking met ander gezondheidsgedrag en risicocompensatie is soms niet of maar gedeeltelijk te maken. Belangrijk in de vergelijking met eerder onderzoek rond andere onderwerpen zoals HIV-preventie of helmgebruik is bijvoorbeeld dat een eventuele mondkapjesplicht de mogelijkheid van een selectie effect (mogelijk zijn mondkapjesdragers ook voorzichtiger wat betreft andere gedragingen) wegneemt. Iedereen moet in dat geval een mondkapje dragen. Daarnaast is HIV-preventie door middel van condooms of Prep (preventieve medicatie die besmetting met HIV-virus voorkomt) niet verplicht. Het dragen van helmen vaak wel, maar daar gelden ook andere regels (snelheidsbeperkingen bijvoorbeeld). Daarnaast is het niet goed mogelijk om het effect van het dragen van

mondkapjes alleen op gedrag vast te stellen in een ‘real life’ setting, omdat er tegelijk ook andere maatregelen ingevoerd worden die een effect op gedrag hebben. Daarnaast kunnen verschillende maatregelen elkaar versterken of verzwakken. Tevens speelt de context en situatie rond gedrag een rol: zo kan communicatie over de maatregelen het effect daarvan mogelijk beïnvloeden (eenduidig of tegenstrijdige communicatie bijvoorbeeld), maar spelen mogelijk urgentie, mogelijke alternatieven, draagvlak en sociale normen in de bevolking ook een rol.

Update juli ’20: review
Mantzari en collega’s (2020) beargumenteren in hun literatuurstudie dat zorgen om risicocompensatie de publieke gezondheid bedreigen als deze zorgen rond de introductie van beschermingsmaatregelen zoals mondkapjes vertragen (Mantzari, Rubin et al. 2020). Zij halen hierbij eerdere studies aan rond risicocompenserend gedrag en noemen vier vaak aangehaalde interventies waarbij door systematische reviews geen onderbouwing is gevonden voor risicocompensatie: het dragen van een helm bij fietsen of skiën, besnijdenis en HIV, HIV pre-blootstelling profylaxis en HPV vaccinatie. Zij geven ook aan dat risicocompensatie vaker wordt gevonden in observationele dan experimentele studies. Wat betreft autogordels beschrijven zij dat er onder sommige omstandigheden risicocompensatie kan optreden, al is het meeste onderzoek observationeel. Echter, hun eindoordeel luidt dat er geen overtuigend bewijs is dat er risicocompensatie op populatieniveau bestaat. Zoals eerder aangegeven zijn de beschikbare studies rond ander gedrag echter niet goed vergelijkbaar met afstand houden gedrag na invoering van een mondkapjesplicht.

<u>Uit memo 8 mei ’20:</u> Expert opinie/discussie stukken waarin veelal indirect bewijs wordt aangehaald:
Volgens Howard en collega’s (2020) wordt in zogenoemd ‘real-world’ onderzoek geen bewijs gevonden voor de negatieve effecten van risicocompenserend gedrag. Uit dit type onderzoek blijkt dat sommige mensen bij nieuwe veiligheidsmaatregelen weliswaar meer risicocompenserend gedrag gaan vertonen, maar er op populatieniveau juist een algehele verbetering van de veiligheid en het welzijn wordt waargenomen. De verhoogde veiligheid overschaduwt volgens de auteurs dus het mogelijke effect van risicocompensatie bij enkele individuen (Howard et al., 2020, *pre-print review*, Greenhalgh en Howard, 2020, *discussie en opinie paper).*

Het risico op risicocompenserend gedrag ten gevolge van een gevoel van (schijn)veiligheid is volgens Martin en collega’s wel aangetoond in experimentele onderzoeken naar HIV-preventie, helmgebruik door motorrijders, en het gebruik van bescherming bij sport (Martin et al. 2020, *pre-print discussie paper*)

De Royal Society DELVE initiative (2020, *pre print review summary*) beschrijven anekdotisch bewijs over negatief gedrag in professionele context (door desensitisatie en bekendheid met gevaarlijk materiaal), maar zij concluderen dat er geen direct bewijs is dat er in publieke context meer risicovol gedrag wordt getoond.

De opiniestukken waarin de schijnveiligheid als relevant probleem wordt voorgesteld, worden niet onderbouwd met wetenschappelijke literatuur (Brosseau and Sietsema, 2020; McCloy, 2020).

Cheng en collega’s (2020) concluderen in hun commentaarpaper in het medische tijdschrift *the Lancet* dat zij geen empirisch bewijs kennen dat de zorgen rond schijnveiligheid onderbouwt in relatie tot andere methoden als afstand houden en

handenwassen. Ze zijn van mening dat mondkapjes de focus van zelfbescherming op altruïsme leggen, en symbool staan voor sociale solidariteit. Ze benadrukken wel dat het duidelijk gemaakt moet worden aan het publiek dat het gebruik van een mondkapje aanvullend is op de andere maatregelen, als mondkapjes worden ingevoerd (Cheng, Lam et al. 2020). Het benadrukken van dragen van mondkapjes ter bescherming van anderen en uit solidariteit in de communicatie naar de burger wordt ook in een technical report van het European Center for Disease Prevention and Control (2020) aangeraden (European Center for Disease Prevention and Control 2020).

Risicocompensatietheorie
Er zijn meningsverschillen tussen mensen die de traditionele preventiemodellen aanhouden en mensen die deze tegen deze modellen zijn, met als reden dat volgens hen veiligheidsmaatregelen gecompenseerd worden door risicocompensatie; ofwel de risicocompensatietheorie. De risicocompensatietheorie stelt dat we elk een bepaald risiconiveau hebben dat wordt beïnvloed door hoe we de kosten en baten van risicovol of veilig gedrag inschatten, en dat we ons gedrag aanpassen om dat niveau te behouden. Pless (2016) beschrijft in een commentaarpaper dat de risicocompensatie theorie verworpen moet worden.
Gesteld wordt dat er slechts enkele studies zijn geweest die de risicocompensatie theorie empirisch hebben getest. Daarnaast is niemand die overtuigd is van de risicocompensatietheorie gekomen met een aannemelijke interventie, afgezien van het overtuigen van mensen om hun risiconiveau naar beneden te stellen; echter, hoe dit zou moeten worden gedaan is nooit uitgelegd. Het lijkt aannemelijker om veiligheidsgedrag te bekijken als synergetisch. Wanneer er besloten wordt één veiligheidsmaatregel te gebruiken, vergroot dit de kans dat andere soortgelijke maatregelen ook gebruikt worden, zoals het nemen van minder risico. Er wordt stellig geëindigd: "*This (risk communication theory) is a dead horse that no longer needs to be beaten*." (Pless 2016).

Risicocompenserend gedrag, onderzoek veiligheidsgordel
De risicocompensatie-hypothese suggereert dat voorschriften omtrent verkeersveiligheid, zoals de veiligheidsgordelwet, mogelijk tegengestelde effecten hebben, waardoor deze voorschriften eerder bijdragen aan minder veiligheid dan meer veiligheid. Dit wordt veroorzaakt doordat een dergelijke wet bestuurders ertoe zet de veiligheidsgordel te dragen, wat een extra gevoel van veiligheid creëert. Bestuurders compenseren volgens deze hypothese mogelijk dit gevoel van veiligheid door roekelozer te rijden, gezien voor hen daarmee hetzelfde niveau van gewenste veiligheid gehanteerd wordt. Dergelijk compensatiegedrag kan leiden tot grotere risico's voor voetgangers, motorrijders en andere niet-inzittenden. Deze studie onderzoekt de risicocompensatie-hypothese in het kader van veiligheidsgordel wetten in verschillende staten. Dit wordt gedaan aan de hand van fixed-effects modellen op basis van jaarlijkse gegevens (tussen 1985 en 2002) omtrent de ingang van veiligheidsgordelwetten, het daadwerkelijk dragen van de veiligheidsgordel en het aantal geregistreerde sterftecijfer van inzittenden, voetgangers, motorrijders en alle niet-inzittenden door verkeersongevallen.
De modellen laten significante afnames zien in sterftecijfers voor inzittenden en motorrijders na de ingang van veiligheidsgordelwetten. Het aantal verkeersdoden onder voetgangers lijkt gelijk te blijven. Deze resultaten laten zien dat veiligheidsgordelwetten en het toegenomen gebruik van de veiligheidsgordel leidt tot meer veiligheid voor zowel inzittenden als niet-inzittenden en ondersteunt daarmee niet de risicocompensatie-hypothese (Houston and Richardson 2007). [Belangrijke

kanttekening hierbij is niet elk gedrag met autogordel gedrag vergelijkbaar is, zo hebben andere studies gevonden dat Prep gebruikers (preventieve medicatie die besmetting met HIV-virus voorkomt) meer onveilige seks hebben: de reden dat zij Prep nemen is omdat zij denken hierdoor onveilige seks te kunnen hebben.]

Greenhalgh en Smidt (2020) pleiten er in een discussie paper dat gepubliceerd is in de British Medical Journal voor om het gebruik van een mondkapje voor te schrijven, ondanks het veelgebruikte argument dat er een risico is op schijnveiligheid, waardoor andere maatregelen zoals handenwassen en social distancing niet goed (meer) worden nageleefd (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Voor zover er al bewijs is voor dit argument, zo stellen de onderzoekers, is dat alleen in experimenten getest: anders dan vrijwilligers in een onderzoeksexperiment verwachten de auteurs dat mensen in een pandemie zoals deze andere maatregelen juist goed zullen naleven.

In een opiniepaper van Brosseau and Sietsema (2020), beiden experts op het gebied van ademhalingsbescherming en infectieziekten, raden de onderzoekers af om mensen die geen COVID-19-achtige symptomen hebben, te verplichten om routinematig een masker te dragen (Brosseau and Sietsema 2020). Een van de genoemde argumenten is dat het gebruik van maskers kan resulteren in dat degenen die ze dragen andere maatregelen, zoals afstand houden of zoveel mogelijk thuis blijven, gaan verminderen omdat ze zich beschermd voelen. Maskers zouden mensen zodoende een vals gevoel van veiligheid geven. De onderzoekers dragen geen bewijs of literatuur aan voor deze aanname. In een ander opiniepaper beargumenteert Rachel McCloy, een gedragswetenschapper aan de University of Reading (UK), dat het dragen van gezichtsmaskers mensen zelfverzekerder maakt dat zij het oplopen van een infectie kunnen voorkomen, een 'over-optimism bias' (McCloy 2020). Zij beweert dat mensen hierdoor eerder sociale contacten zullen opzoeken, waardoor hun blootstellingskansen verhogen. Zij geeft geen wetenschappelijk bewijs om deze stelling te onderbouwen.

Martin et al. (2020) benadrukken in hun discussiepaper dat er voorzichtigheid nodig is in communicatie richting beleidsmakers en het publiek rond mondkapjes, omdat er nog erg weinig onderzoek gedaan is. Ze bespreken een aantal keerzijden van massaal mondkapjesgebruik. Een daarvan zijn de potentiele onbedoelde gevolgen op microsociaal niveau, waarmee wordt bedoeld dat het aanmoedigen van mondkapjes kan leiden tot lagere compliance met andere gedragsrichtlijnen door schijnveiligheid. De auteurs dragen hiervoor andere studies vanuit risicocompensatieonderzoek aan (zoals helmen, autogordels, soa vaccins). Zij noemen het bewijs uit deze onderzoeken wel inconsistent: sommige studies vinden bewijs voor risicocompensatie, terwijl andere studies geen bewijs vinden. Daarbij noemen zij het niet vanzelfsprekend dat bewijs vanuit andere onderwerpen toegepast kan worden op mondkapjes, waar de nadruk niet alleen op individuele bescherming maar juist op publieke gezondheid ligt (Martin, Hanna et al. 2020). Echter, juist omdat de nadruk op het laatste ligt, is er volgens Victor et al. (2020) een risico dat er een lagere opvolging van andere gedragsrichtlijnen kan ontstaan (observationele studie). Zij halen hierbij een rapid systematische review aan van Brainard et al. (2020), waarin werd gesuggereerd om alleen in hoog-risico plekken een mondkapje te dragen: dan wordt hun status als 'toevoeging' aan bestaande maatregelen én het belang van correct gebruik duidelijker (Brainard, Jones et al. 2020).

In een aantal experimentele onderzoeken naar maskergebruik, als ook naar HIV-preventie en het gebruik van een helm door motorrijders, wordt dit risico op compenserend gedrag bevestigd. In zogenoemd ‘real-world’ onderzoek wordt hier echter geen bewijs voor gevonden. Hoewel sommige mensen wel meer risicogedrag gingen vertonen, bleek er op populatieniveau een algehele verbetering van de veiligheid en het welzijn te zijn (Greenhalgh, Schmid et al. 2020). Met andere woorden: zelfs als risicocompensatie optreedt bij sommige individuen, wordt dat effect overschaduwd door de verhoogde veiligheid op populatieniveau, aldus de onderzoekers in een review (Howard, Huang et al. 2020). Deze resultaten suggereren volgens de auteurs ook dat in plaats van een preventief instrument achterwege te laten, het vergezeld gaan van nauwkeurige berichten die verschillende preventieve maatregelen combineren, vertrouwen zou tonen in het vermogen van het grote publiek om verantwoordelijk te handelen en burgers ook meer macht/steun geven (empower citizens). Het is volgens de auteurs onwaarschijnlijk dat risicocompensatie de positieve voordelen teniet doet op bevolkingsniveau. Daarnaast zou het dragen van maskers volgens Howard en collega’s tot gevoelens van empowerment en zelfeffectiviteit kunnen leiden, wat doet suggereren dat maskers de naleving van ander gezondheidsgedrag juist zou kunnen vergroten (Howard, Huang et al. 2020); *pre-print review*).

4.2 Onderzoeksvraag 2 Afstand houden van mondkapjesdragers

Wat is het effect van het dragen van mondkapjes op het afstand houden door andere mensen, ten opzichte van de mondkapjesdrager?

Direct bewijs:

Update juli ’20: inzichten uit quasi-experimentele veldstudies (allen preprints)

Seres en collega’s (2020a) hebben middels een gerandomiseerd veldexperiment in Duitsland (N = 300) onderzocht of mensen meer of minder afstand houden van iemand die een mondkapje draagt (terwijl zij buiten in een wachtrij stonden bij een winkel), waaruit bleek dat mensen een significant grotere afstand (gemiddeld 9 cm) hielden van de onderzoekers als deze een mondkapje droegen vergeleken met de situatie waarin zij geen mondkapje droegen (Seres, Balleyer et al. 2020, preprint). Zij maten dit door middel van een mobiele applicatie die de afstand tot op 1 cm nauwkeurig kan meten. Zij hebben ook een online vragenlijst (N=456) uitgezet, waaruit bleek dat de Duitse proefpersonen mensen met een mondkapje niet zien als “meer infectieus” maar wel als mensen die meer afstand willen houden. Een mondkapje dragen kan dus mogelijk gezien worden als sociaal signaal naar anderen (“ik wil afstand houden”) die ook gerespecteerd wordt door anderen. Omdat deze studie gedaan is terwijl mondkapjes nog niet verplicht waren, hebben zij nogmaals een quasi-experiment gedaan, zie volgende alinea.

Seres en collega’s (2020b) hebben nog een quasi-experimenteel veldexperiment in Duitsland uitgevoerd, waarin zij onderzochten of mondkapjes leidden tot een afname van afstand houden, en of deze associatie met mondkapjes een interactie liet zien met de introductie van een mondkapjesverplichting in Berlijn (Seres, Balleyer et al. 2020, preprint). Door middel van wachtrijen voor winkels waarin de onderzoekers zelf gingen staan (met wel of geen mondkapje op) maten zij de afstanden die mensen van hen hielden (480 observaties in totaal), zowel voor als na de introductie van de mondkapjesverplichting. Zij vonden dat anderen significant meer afstand hielden (gemiddeld 9 cm) van de onderzoekers als deze een mondkapje droegen,

zowel voor als na de introductie van de mondkapjesverplichting (in winkels) in Duitsland.

In een Italiaans veldexperiment van Marchiori (2020) naar fysiek afstand houden werd een *social distancing belt* gebruikt om de exacte afstand tussen mensen op het trottoir te meten (Marchiori 2020, preprint). Het experiment werd tijdens de COVID-19 crisis gedurende twee maanden op verschillende locaties in Italië uitgevoerd. Naast het meten van de exacte afstand die mensen hielden werd ook naar de invloed van mondkapjes en veiligheidsbrillen op het houden van afstand gekeken. De uitkomsten van het onderzoek waren als volgt: de gemiddelde afstand die mensen op het trottoir hielden was 29,5 centimeter. De meeste mensen hielden zich dus niet aan de verplichte 1,5 meter afstand. Het gebruik van een mondkapje door de social distancing belt drager vergrootte de gemiddelde afstand tot 58 cm met een medisch mondkapje en 69 cm met een zelfgemaakt mondkapje. Het gebruik van een veiligheidsbril in combinatie met een mondkapje vergrootte de afstand nogmaals significant naar gemiddeld 79 cm voor een bril met medisch mondkapje en naar 92 cm voor een bril met zelfgemaakt mondkapje. Gebaseerd op deze uitkomsten suggereert de auteur dat het gebruik van visuele stimulansen zoals mondkapjes en veiligheidsbrillen behulpzaam kan zijn in het bewustmaken van besmettingsgevaar door fysieke nabijheid.

Update juli ’20: inzichten uit virtueel experiment (pre-print)
Cartaud en collega’s (2020) onderzochten met een online experiment onder 323 Franse deelnemers de geprefereerde interpersoonlijke afstand van virtuele vrouwelijke en mannelijke menselijke avatars, en vonden dat deze significant kleiner was als de avatars een mondkapje droegen (66.41 cm) vergeleken met andere condities (een avatar met een neutrale (78.5 cm), blije (78.21 cm) of boze (83.1 cm) gezichtsuitdrukking) (Cartaud, Quesque et al. 2020, preprint). De geprefereerde afstand van de avatars was nog kleiner onder deelnemers die met COVID-19 geïnfecteerd waren (-3.2 cm) of in laag-risico gebieden woonden (-3.79 cm). De afstand werd niet beïnvloed door de voorspelde gezondheid van de avatars. De avatars met mondkapje werden als iets bedreigender (en minder gezond) gezien ten opzichte van blije avatars, maar minder bedreigend (en even gezond) ten opzichte van een boos avatar. De avatars met mondkapje werden als betrouwbaarder gezien dan alle andere avatars. Het is echter de vraag in hoeverre een dergelijk artificieel experiment rond voorkeuren het gedrag in het dagelijks leven representeert.

5. Referenties

5.1 Referenties tot 8 mei ‘20

Brainard, J. S., et al. (2020, preprint). "Facemasks and similar barriers to prevent respiratory illness such as COVID-19: A rapid systematic review." *medRxiv*.

Brosseau, L. and M. Sietsema (2020). "COMMENTARY: Masks-for-all for COVID-19 not based on sound data."

Cheng, K. K., et al. (2020). "Wearing face masks in the community during the COVID-19 pandemic: altruism and solidarity." *The Lancet*.

European Center for Disease Prevention and Control (2020). Technical Report. Using face masks in the community. Stockholm, ECDC.

Greenhalgh, T. and J. Howard (2020, preprint). "Masks for all? The science says yes." from https://www.fast.ai/2020/04/13/masks-summary/.

Greenhalgh, T., et al. (2020). "Face masks for the public during the covid-19 crisis." *BMJ* **369**.

Houston, D. J. and L. E. Richardson (2007). "Risk compensation or risk reduction? Seatbelts, state laws, and traffic fatalities." *Social Science Quarterly* **88**(4): 913-936.

Howard, J., et al. (2020, preprint). "Face Masks Against COVID-19: An Evidence Review."

McCloy, R. (2020). "Comment. How to Worry Better." https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0262407920305467.

Pless, B. (2016). "Risk compensation: Revisited and rebutted." *Safety* **2**(3): 16.

Victor, C. T., et al. (2020). "A reality check on the use of face masks during the COVID-19 outbreak in Hong Kong." *EClinicalMedicine*: 100356.

5.2 Referenties update juli ‘20

Cartaud, A., et al. (2020, preprint). "Beware of virus! Wearing a face mask against COVID-19 results in a reduction of social distancing."

Chernozhukov, V., et al. (2020 , preprint). "Causal impact of masks, policies, behavior on early COVID-19 pandemic in the US." arXiv preprint arXiv:2005.14168.

Kovacs, R., et al. (2020, preprint). "Compulsory face mask policies do not affect community mobility in Germany."

Mantzari, E., et al. (2020). "Is risk compensation threatening public health in the covid-19

pandemic?" British Medical Journal.

Marchiori, M. (2020, preprint). "COVID-19 and the Social Distancing Paradox: dangers and solutions." arXiv preprint arXiv:2005.12446.

Seres, G., et al. (2020a, preprint). "Face Masks Increase Compliance with Physical Distancing Recommendations During the COVID-19 Pandemic." 44.

Seres, G., et al. (2020b, preprint). "Face mask use and physical distancing before and after mandatory masking: Evidence from public waiting lines." Available at SSRN 3641367.

Yan, Y., et al. (2020, preprint). "Do Face Masks Create a False Sense of Security? A COVID-19 Dilemma." medRxiv: 2020.2005.2023.20111302.

Puinhoop bij ministerie Volksgezondheid: 5,1 miljard aan coronauitgaven niet te controleren

Op het ministerie van Hugo de Jonge (CDA) is de administratie al jaren slecht op orde. In de afgelopen twintig jaar ontdekte de Algemene Rekenkamer maar liefst zeventien keer fouten in de jaarrekening van het ministerie. Deze onafhankelijke instantie onderzoekt ieder jaar of ministeries hun budget wel volgens de regels hebben uitgegeven.

De coronacrisis vorig jaar verergerde de boekhoudkundige chaos op het ministerie alleen maar, omdat in grote haast medische spullen gekocht moesten worden. Van een bedrag van 5,1 miljard euro is onduidelijk of het wel goed is terechtgekomen.

Bron: rtlnieuws.nl

19 mei 2021

Vaccin

Werkt het vaccin ook bij ouderen en kwetsbaren?

Een 65-plusser heeft veel meer kans om met Covid-19 in het ziekenhuis te belanden of zelfs op de ic. Het overlijdensrisico is voor een 75-plusser meer dan 200 keer zo groot als voor een twintiger. De maatregelen tegen corona zijn juist bedoeld om de ouderen en kwetsbaren te beschermen.

Bron: trouw.nl Joep Engels 26 oktober 2020

Gezondheidsraad: coronavaccin eerst naar 60-plussers en zieken
Om 60-plussers en zieken in te enten, heeft Nederland naar schatting zeker 6,5 miljoen vaccins nodig. Omdat er niet direct genoeg doses zijn, krijgen de oudste mensen met ernstige aandoeningen voorrang.

Bron: parool.nl Niels Klaassen 19 november 2020

'vaccinatietwijfelaars'. zijn er nog niet gerust op dat het vaccin het gewenste effect gaat krijgen. Onder meer vanwege de hoge snelheid waarmee het geproduceerd is.

Bron: quest.nl Roeliene Bos 25-11- 2020

WETEN ZE DAT NIET BIJ DE GEZONDHEIDSRAAD? OF SPELEN ANDERE BELANGEN

Minister-president

16 nov. 2017 ·

Zojuist mocht ik Melinda Gates ontvangen in het Torentje voor een gesprek over de samenwerking tussen Nederland en de Bill & Melinda Gates Foundation, de grootste filantropische organisatie ter wereld. De Bill & Melinda Gates Foundation zet zich ervoor in om wereldwijd gezondheidszorg te verbeteren, extreme armoede te verminderen en de duurzame ontwikkelingsdoelen dichterbij te brengen. Nederland steunt het werk van de Foundation en in ons gesprek hebben we besproken hoe Nederland kan helpen om de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen te bereiken, bijvoorbeeld op thema's als water, gezondheid, vrouwenrechten en voedselzekerheid.

Minister-President Mark Rutte / facebook 2017

Pharma: Greed, Lies, and the Poisoning of America

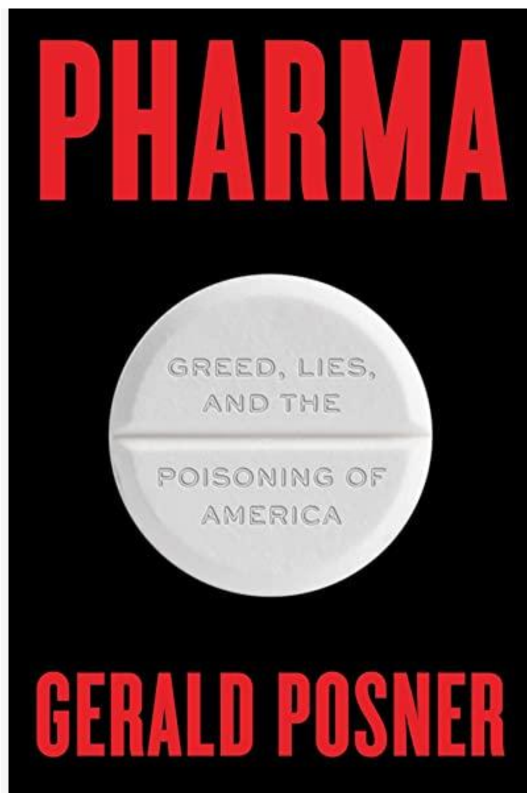

By: Gerald Posner

Hardcover

Engels

april 2020

816 pagina's

Auteur /Gerald Posner

Uitgever / Simon & Schuster

EAN 9781501151897

De bekroonde journalist en New York Times bestseller auteur Gerald Posner traceert de helden en schurken van de triljoen dollar per jaar durende farmaceutische industrie en onthult hoe degenen die ooit belast waren met het verbeteren van het leven dat ideaal vaak hebben verraden aan corruptie en roekeloze woekerhandel - met dodelijke gevolgen.

Farmaceutische doorbraken zoals antibiotica en vaccins behoren tot de grootste vooruitgang in de geschiedenis van de mensheid. Toch hebben exorbitante prijzen voor levensreddende medicijnen, veiligheidsherinneringen die tientallen miljoenen Amerikanen treffen, en stijgende percentages van verslaving en overdosering van voorgeschreven opioïden ervoor gezorgd dat velen hun vertrouwen in de geneesmiddelenbedrijven hebben verloren. Nu eisen Amerikanen een nationale afrekening met een monolithische industrie.

Pharma introduceert briljante wetenschappers, onafscheidelijke overheidsregulatoren en dappere klokkenluiders die geconfronteerd worden met bedrijfsleiders die vaak verblind zijn door hebzucht. Een bedrijf dat profiteert van de behandeling van ziektes kan veel dodelijker problemen veroorzaken dan dat het geneest. Verslavende producten maken deel uit van het DNA van de industrie, van de dagen dat drogisterijen op de hoek morfine, heroïne en cocaïne verkochten, tot de afgelopen twee decennia van gevaarlijk overvoorgeschreven opioïden.

Internationaal recht en de Hoge Raad

Na de Tweede Wereldoorlog heeft het internationale recht een hoge vlucht genomen. Sindsdien beoordeelt de Hoge Raad steeds vaker cassatieberoepen die ook raken aan internationaal recht. Het kan bijvoorbeeld gaan om het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, verdragen en regelgeving van de Europese Unie, en verdragen van de Verenigde Naties.

In de Grondwet staat dat bepalingen uit verdragen die in Nederland gelden, voorrang hebben boven het nationale recht. Als in een zaak internationaal recht aan de orde is, beoordeelt de Hoge Raad of de rechter in hoger beroep dit recht goed heeft toegepast.

Hoge Raad toetst

De Hoge Raad toetst de regels voor:

- Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
- Regelgeving van de Europese Unie
- Benelux-regelgeving
- Verdragen van de Verenigde Naties

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens beschermt mensenrechten en fundamentele vrijheden. Zoals: het recht op een eerlijk proces en het recht op vrijheid van meningsuiting. Als iemand vindt dat zijn mensenrechten zijn geschonden, kan hij naar Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (coe.int)

Regelgeving van de Europese Unie

Het Hof van Justitie van de Europese Unie (europa.eu) geeft uitleg bij onduidelijkheid over de regels van de Europese Unie. Als iemand vindt dat zijn rechten zijn geschonden door een EU-instelling, kan hij naar het Hof van Justitie in Luxemburg.

Alle EU-landen moeten de EU-regels op dezelfde manier uitleggen Daarom moet de Hoge Raad sommige vragen die spelen in een zaak voorleggen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Dit heet een prejudiciële vraag.

Hier twee voorbeelden van door de Hoge Raad gestelde prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie.

Voorbeeld: Fiscaal

Alleen in Nederland geregistreerde monumenten komen volgens de monumentenregeling in aanmerking voor een belastingvoordeel in de kosten van onderhoud. Mag die eis worden gesteld of druist die in tegen de Europeesrechtelijke vrijheid van vestiging of het vrije kapitaalverkeer?

ECLI:NL:HR:2015:1174

Voorbeeld: Civiel

In de zaak Sanoma/GeenStijl stelde de Hoge Raad de vraag: Vormt een hyperlink naar niet eerder gepubliceerde foto's een inbreuk op het auteursrecht?

ECLI:NL:HR:2015:841

Benelux-regelgeving

Het Benelux-Gerechtshof geeft uitleg bij onduidelijkheid in de gemeenschappelijke regels van Nederland, België en Luxemburg. Als iemand het niet eens is met de Benelux-regels, dan kan hij naar het Benelux-Gerechtshof (courbeneluxhof.be). Het gaat bij het Benelux-Gerechtshof vaak over zaken als visa, intellectueel eigendom en verschillen in belastingregels.

Om te zorgen dat elk land de Benelux-regels op dezelfde manier interpreteert moet de Hoge Raad sommige vragen die spelen in een zaak eerst voorleggen aan het Benelux-Gerechtshof. Dit heet een prejudiciële vraag.

Hier twee voorbeelden van door de Hoge Raad gestelde prejudiciële vragen aan het Benelux-Gerechtshof.

Voorbeeld: Civiel

Is vervallen auteursrecht op een werk van toegepaste kunst blijvend vervallen of geldt hier een overgangsregeling?

ECLI:NL:HR:2015:498

Voorbeeld: Fiscaal

Is een duivencarrousel een lokinstrument (en dus in Nederland verboden)?

ECLI:NL:HR:2009:BG4788

Verdragen van de Verenigde Naties

Na de Tweede Wereldoorlog heeft Nederland veel verdragen ondertekend van de Verenigde Naties. Een van de bekendste voorbeelden is het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR).

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Information Documents

SG/Inf(2020)11

7 April 2020

Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis

A toolkit for member states

Introduction

The purpose of this paper is to provide governments with a toolkit for dealing with the present unprecedented and massive scale sanitary crisis in a way that respects the fundamental values of democracy, rule of law and human rights.

It is recognised at the outset that governments are facing formidable challenges in seeking to protect their populations from the threat of COVID-19. It is also understood that the regular functioning of society cannot be maintained, particularly in the light of the main protective measure required to combat the virus, namely confinement. It is moreover accepted that the measures undertaken will inevitably encroach on rights and freedoms which are an integral and necessary part of a democratic society governed by the rule of law.

The major social, political and legal challenge facing our member states will be their ability to respond to this crisis effectively, whilst ensuring that the measures they take do not undermine our genuine long-term interest in safeguarding Europe's founding values of democracy, rule of law and human rights. It is precisely here that the Council of Europe must carry out its core mandate by providing, through its statutory organs and all its competent bodies and mechanisms, the forum for collectively ensuring that these measures remain proportional to the threat posed by the spread of the virus and be limited in time. The virus is destroying many lives and much else of what is very dear to us. We should not let it destroy our core values and free societies.

1. Derogation in time of emergency (Article 15 European Convention on Human Rights)

The extent of measures taken in response to the current COVID-19 threat and the way they are applied considerably vary from one state to another in different points of time. While some restrictive measures adopted by member states may be justified on the ground of the usual provisions of the European Convention on Human Rights (Convention) relating to the protection of health (see Article 5 paragraph 1e, paragraph 2 of Articles 8 to 11 of the Convention and Article 2 paragraph 3 of Protocol No 4 to the Convention), measures of exceptional nature may require derogations from the states' obligations under the Convention. It is for each state to assess whether the measures it adopts warrant such a derogation, depending on the nature and extent of restrictions applied to the rights and freedoms protected by the Convention. The possibility for states to do so is an important feature of the system, permitting the continued application of the Convention and its supervisory machinery even in the most critical times.[1]

Any derogation will be assessed by the European Court of Human Rights (Court) in cases that will be brought before it[2]. The Court has granted states a large margin of appreciation in this field: "*It falls in the first place to each Contracting State, with its responsibility for 'the life of [its] nation', to determine whether that life is threatened by a 'public emergency' and, if so, how far it is necessary to go in attempting to overcome the emergency. By reason of their direct and continuous contact with the pressing needs of the moment, the national authorities are in principle in a better position than the international judge to decide both on the presence of such an emergency and on the nature and scope of derogations necessary to avert it. In this matter Article 15 § 1 (...) leaves those authorities a wide margin of appreciation.*"[3]

A derogation is also subject to formal requirements: the Secretary General of the Council of Europe, being the depository of the Convention, must be fully informed of the measures taken, of the reasons therefore, and of the moment these measures have ceased to operate (https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354).

Certain convention rights do not allow for any derogation: the right to life, except in the context of lawful acts of war (Article 2), the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (Article 3), the prohibition of slavery and servitude (Article 4§1) and the rule of "no punishment without law" (Article 7). There can be no derogation from abolishment of death penalty

[1] CM Reply to PACE recommendation 2125 (2018).
[2] See the Guide on Article 15 of the Convention (31 December 2019) published by the Court's Registry.
[3] *Ireland v.UK* Judgment of 18.01.1978, Series A No 25, para 207.

or the right not to be tried or punished twice (Protocols Nos 6 and 13 as well as Article 4 of Protocol No 7).

A derogation under Article 15 is not contingent on the formal adoption of the state of emergency or any similar regime at the national level. At the same time, any derogation must have a clear basis in domestic law in order to protect against arbitrariness and must be strictly necessary to fighting against the public emergency. States must bear in mind that any measures taken should seek to protect the democratic order from the threats to it, and every effort should be made to safeguard the values of a democratic society, such as pluralism, tolerance and broadmindedness[4]. While derogations have been accepted by the Court to justify some exceptions to the Convention standards, they can never justify any action that goes against the paramount Convention requirements of lawfulness and proportionality.

2. Respect for the rule of law and democratic principles in times of emergency

2.1. The principle of legality

Even in an emergency situation the rule of law must prevail.[5] It is a fundamental principle of the rule of law that state action must be in accordance with the law.[6] The "law" in this context includes not only acts of Parliament but also, for example, emergency decrees of the executive, provided that they have a constitutional basis. Many constitutions provide for a special legal regime (or regimes) increasing the powers of the executive authorities in the case of a war or a major natural disaster or another calamity[7]. It is also possible for the legislature to adopt emergency laws specifically crafted for dealing with the current crisis, which go beyond the already existing legal rules. Any new legislation of that sort should comply with the constitution and international standards and, where applicable, be subjected to review by the Constitutional Court. If parliament wants to authorise the government to deviate from special majority legislation (or the legislation adopted following another special procedure), this must be done by the majority required for the adoption of the legislation, or following the same special procedure.

2.2. Limited duration of the regime of the state of emergency and of the emergency measures

During the state of emergency, governments may receive a general power to issue decrees having the force of the law. This is acceptable, provided that those general powers are of a limited duration. The main purpose of the state of emergency regime (or alike) is to contain the development of the crisis and return, as quickly as possible, to the normality.[8] Prolongation of the state of emergency regime should be subject to the control of its necessity by parliament. An indefinite perpetuation of the general exceptional powers of the executive is impermissible[9].

During the state of emergency, not only should the power of the government to legislate be limited by the duration of the state of emergency, but any legislation enacted during the state of emergency should also include clear time limits on the duration of these exceptional measures (like a "sunset clause"). Indeed, after the end of the emergency situation it may be justified to continue to apply certain specific, targeted measures, but such extension would fall within the competence of parliament through the ordinary procedures.[10]

---

[4] *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, §§ 94 and 210; and *Şahin Alpay v. Turkey*, §§ 78 and 180.
[5] See the Venice Commission, Opinion on the protection of human rights in emergency situation, CDL-AD(2006)015), para. 13.
[6] See the Venice Commission Rule of Law Checklist (CDL-AD(2016)007), paras. 44 and 45.
[7] By 29 March 2020, 22 of our member states have declared state of emergencies.
[8] Experience shows that "*the longer the emergency regime lasts, the further the state is likely to move away from the objective criteria that may have validated the use of emergency powers in the first place. The longer the situation persists, the lesser justification there is for treating a situation as exceptional in nature with the consequence that it cannot be addressed by application of normal legal tools*." - The Venice Commission, Turkey - Opinion on Emergency Decree Laws N°s667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016, CDL-AD(2016)037, para. 41
[9] CommDH(2002)7, Opinion 1/2002 on certain aspects of the United Kingdom derogation from Article 5 par. 1 of the European Convention on Human Rights, p. 25; see also the Venice Commission, Parameters On The Relationship Between The Parliamentary Majority And The Opposition In A Democracy: A Checklist (CDL-AD(2019)019), para. 119).
[10] See PACE Resolution 1659 (2009), Protection of human rights in emergency situations, p. 12; See also the Rule of Law Checklist, cited above, and Article 15 of the Convention ("Derogation in time of emergency"); Article 4 of the ICCPR; Article 27 of the ACHR. On emergency

2.3. Limited scope of the emergency legislation; the principle of necessity

The principle of necessity requires that emergency measures must be capable of achieving their purpose with minimal alteration of normal rules and procedures of democratic decision-making[11]. Therefore, the power of the government to issue emergency decrees should not result in a *carte blanche* given by the legislator to the executive. Given the rapid and unpredictable development of the crisis, relatively broad legislative delegations may be needed, but should be formulated as narrowly as possible in the circumstances, in order to reduce any potential for abuse[12]. As a general rule, fundamental legal reforms should be put on hold during the state of emergency[13].

2.4. Distribution of powers and checks on the executive action during the state of emergency regime

The executive authorities should be able to act quickly and efficiently. That may call for adoption of simpler decision-making procedures and easing of some checks and balances. This may also involve, to the extent permitted by the constitution, bypassing the standard division of competences between local, regional and central authorities with reference to certain specific, limited fields, to ensure a more co-ordinated response to the crisis and on the understanding that full rights of local and regional authorities shall be re-established as soon as the situation allows it.

Parliaments, however, must keep the power to control executive action[14] in particular by verifying, at reasonable intervals, whether the emergency powers of the executive are still justified, or by intervening on an *ad hoc* basis to modify or annul the decisions of the executive.[15] Dissolution of parliaments during the states of emergency should not be possible, and indeed under many constitutions the parliament's mandate is prolonged until the end of the state of emergency.

The core function of the judiciary – in particular the constitutional courts, where they exist – should be maintained. It is important that judges may examine the most serious limitations of human rights introduced by the emergency legislation. Adjournments, "fast-tracking" or group treatment of certain categories of cases may be permitted, and preliminary judicial authorisation in some instances may be replaced with *ex post* judicial review (see also below, chapter 3.2).

During the state of emergency, holding elections and referendums may be problematic, since the possibility of campaigning is extremely limited in times of crisis.

3. Relevant human rights standards

3.1. Right to life (Article 2 Convention) and Prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (Article 3 Convention); right of access to health care (Article 11 of the revised European Social Charter)

The right to life and the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment belong to the core rights under the Convention as they cannot be subject to any derogation, even in

---

powers see also the reports by the Venice Commission on the Emergency Powers (CDL-STD(1995)012) and on the Protection of Human Rights in Emergency Situations (CDL-AD(2006)015).

[11] The principle of necessity is not referred directly in the context of the institutional emergency measures, but may be derived from the requirement of proportionality and necessity of the emergency measures in the field of human rights – see the Venice Commission, Opinion on the Draft Constitutional Law on "Protection of the Nation" of France, CDL-AD(2016)006, para. 71

[12] CM(2008)170, Committee of Ministers document on the Council of Europe and the Rule of Law, p. 46; see also Venice Commission, Parameters On The Relationship Between The Parliamentary Majority And The Opposition In A Democracy: A Checklist (CDL-AD(2019)019), paras. 119 – 121, and Turkey - Opinion on Emergency Decree Laws N°s667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016 (CDL-AD(2016)037), para 98.

[13] A substantial number of European constitutions have provisions prohibiting constitutional amendments in times of war, emergency or similar situations. See also Venice Commission, Turkey - Opinion on Emergency Decree Laws N°s667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016 (CDL-AD(2016)037), para. 80 and 90).

[14] See PACE Recommendation 1713 (2005), Democratic oversight of the security sector in member states, p. 38.

[15] The Venice Commission, Rule of Law Checklist (CDL-AD(2016)007), para. 51.

time of public emergency such as COVID-19. They have consistently been held to require positive obligations to protect people in state care against deadly diseases and the ensuing suffering[16].

The Convention continuously requires any member state to ensure an adequate level of medical care for people deprived of their liberty[17]. The European Committee for the Prevention of Torture (CPT) issued a Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the COVID-19 pandemic .They apply to various places, including police detention facilities, penitentiary institutions, immigration detention centres, psychiatric hospitals and social care homes, as well as in various newly-established facilities or zones where persons are placed in quarantine in the context of the COVID-19 pandemic. The CPT principles also refer to the need to protect staff working in these institutions and to ensuring continuous access by national independent monitoring bodies to detention facilities. The Commisioner for Human Rights also published a Statement: COVID-19 pandemic: urgent steps are needed to protect the rights of prisoners in Europe.

Beyond people in the states' care, responsibility under Articles 2 and 3 of the Convention may be invoked in respect of severely ill patients, people with disabilities or elderly persons (see Recommendation CM/Rec(2014)2 on the promotion of human rights of older persons and the Statements by the Commissioner for Human Rights on persons with disabilities and older persons during the COVID-19 pandemic[18]). Their exposure to the disease and the extreme level of suffering may be found incompatible with the state's positive obligations to protect life and prevent ill-treatment. This positive obligation is further confirmed by Article 11 of the European Social Charter (revised) according to which states parties must demonstrate their ability to cope with infectious diseases, by means of arrangements for reporting and notifying diseases and by taking all the necessary emergency measures in case of epidemics.[19] States' increased attention to vulnerable groups would be consistent with the peoples' right to equitable access to health care (Article 3 of the Convention on Human Rights and Biomedicine, "the Oviedo Convention").

It is recalled in this respect that the availability of and access for patients to quality medicines is more important than ever in the context of the current COVID-19 pandemic. The Council of Europe Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia[20] aims to provide a legal and scientific basis to ensure the quality of medicines and their components in the form of a single reference work, the European Pharmacopoeia. Under the auspices of the European Pharmacopoeia Commission, 39 member states and the European Union, together with experts from 29 observers, including the World Health Organization, join forces and workshare to establish quality standards, which are applicable in all signatory states and applied in more than 120 countries worldwide.

Finally, under both the Convention and the European Social Charter, states have a duty to inform the population about the known risks related to the pandemic and about behaviours or measures to avoid spreading the disease[21].

3.2. Right to liberty and security (Article 5) and Right to a fair trial (Article 6)

The unprecedented measures taken in response to COVID-19 may affect the state's capacity to guarantee the right to liberty and security and alter the regular functioning of the judicial system.

[16] See the factsheet "Prisoners' health-related rights" published by the Court's Registry.
[17] See *Khudobin v. Russia*, no. 59896/00, 26 October 2006 ; As the CPT detailed in its Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, "an inadequate level of health care can lead rapidly to situations falling within the scope of the term "inhuman and degrading treatment".
[18] The Commissioner for Human Rights, who in her work frequently stresses that large residential settings where persons are deprived of their liberty are inappropriate for persons with disabilities and older persons, called on member states facing the pandemic to stop new admissions into such institutions, move people with disabilities out of them as much as possible, and take all necessary measures to protect remaining residents; Statements by the Commissioner: Older persons need more support than ever in the age of the COVID-19 pandemic, 20 March 2020, and Persons with disabilities must not be left behind in the response to the COVID-19 pandemic, 2 April 2020.
[19] ECSR, Conclusions XVII-2 (2005), Latvia.
[20] Council of Europe Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia, ETS No. 050, Strasbourg, 22 July 1964, and Protocol to the Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia, ETS No. 134, Strasbourg, 1 November 1989
[21] See European Court of Human Rights, *Guerra and Others v. Italy*, judgment of 19 February 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, p. 227, § 58 ; *Öneryildiz v. Turkey* [GC], no. 48939/99, 30 November 2004.

Article 5.1(e) specifies that the prevention of the spreading of infectious diseases is one of the grounds for which a person may be deprived of his or her liberty. Before resorting to such measures states are expected to control the existence of a relevant legal basis and consider whether measures amounting to deprivation of liberty are strictly necessary against any less stringent alternatives. The length of compulsory confinement and the way it is enforced in practice are relevant in this context.

Measures which aim at adapting modalities of access to courts should be designed in a way that is compatible with Article 6, not least in cases where special procedural diligence is required (vulnerable litigants, family and labour litigations, etc). Prolonged police custody or delayed judicial review of deprivation of liberty may lead to violations of Article 5 of the Convention.

Admittedly, derogations under Article 15 may enlarge the range of permissible measures under Articles 5 and 6 of the Convention and broaden the state authorities' margin of manoeuvre in complying with certain timelimits and other ordinary procedural requirements. However, the fundamental prohibition of detention without legal basis or timely judicial review, and the need to provide detainees with essential procedural safeguards, such as access to a doctor, a lawyer or next-of-kin, should in principle be observed in the present circumstances. States also remain under a general obligation to ensure that trials meet the fundamental requirement of fairness (such as equality of arms) and respect the presumption of innocence, and ensure that no steps are taken which would amount to an interference with the independence of judges or of courts.

3.3. Right to private life, freedom of conscience, freedom of expression, freedom of association

Effective enjoyment of all these rights and freedoms guaranteed by Articles 8, 9, 10 and 11 of the Convention is a benchmark of modern democratic societies. Restrictions on them are only permissible if they are established by law and proportionate to the legitimate aim pursued, including the protection of health. The significant restrictions to usual social activities, including access to public places of worship, public gatherings and wedding and funeral ceremonies, may inevitably lead to arguable complaints under the above provisions. It is for the authorities to ensure that any such restriction, whether or not it is based on a derogation, is clearly established by law, in compliance with relevant constitutional guarantees and proportionate to the aim it pursues[22].

While heightened restrictions to the above-mentioned rights may be fully justified in time of crisis, harsh criminal sanctions give rise to concern and must be subject to a strict scrutiny. Exceptional situations should not lead to overstatement of criminal means. A fair balance between the compulsion and prevention is the most appropriate, if not the only way, to comply with the Convention proportionality requirement.

Freedom of expression and information, media freedom, access to official information

The freedom of expression, including free and timely flow of information, is a critical factor for the ability of the media to report on issues related to the pandemic. Media and professional journalists, in particular public broadcasters, have a key role and special responsibility for providing timely, accurate and reliable information to the public, but also for preventing panic and fostering people's co-operation. They should adhere to the highest professional and ethical standards of responsible journalism, and thus convey authoritative messages regarding the crisis and refrain from publishing or amplifying unverified stories, let alone implausible or sensationalist materials. The exceptional circumstances may compel responsible journalists to refrain from disclosing government-held information intended for restricted use – such as, for example, information on future measures to implement a stricter isolation policy[23].

---

[22] See *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, 13237/17, 20 March 2018 ; as regards freedom of assembly, see *Lashmankin and Others v. Russia*, no. 57818/09, 7 February 2017, at para. 434; in this case the Court ruled that a general interdiction on demonstration is acceptable if there is a real danger of these resulting in disorder which cannot be prevented by other, less stringent measures and if the disadvantage of the ban's impact on demonstrations is clearly outweighed by the security considerations invoked to justify it.
[23] See the Council of Europe Guidelines on protecting freedom of expression and information in times of crisis.

The public's access to official information must be managed on the basis of the existing principles set down in the Court's caselaw.[24] Any restriction on access to official information must be exceptional and proportionate to the aim of protecting public health. The Convention on Access to Official Documents ("the Tromsø Convention") underlines the need for transparency and provides that, at its own initiative and where appropriate, a public authority shall take the necessary measures to make public official documents to encourage informed participation by the public in matters of general interest.

At the same time, official communications cannot be the only information channel about the pandemic. This would lead to censorship and suppression of legitimate concerns. Journalists, media, medical professionals, civil society activists and public at large must be able to criticise the authorities and scrutinise their response to the crisis. Any prior restrictions on certain topics, closure of media outlets or outright blocking of access to on-line communication platforms call for the most careful scrutiny and are justified only in the most exceptional circumstances[25]. The pandemic should not be used to silence whistle-blowers (see Recommendation CM/Rec(2014)7 on the protection of whistle-blowers),[26] or political opponents.[27] Malicious spreading of disinformation may be tackled with *ex post* sanctions, and with governmental information campaigns. States should work together with online platforms and the media to prevent the manipulation of public opinion, as well as to give greater prominence to generally trusted sources of news and information, notably those communicated by public health authorities.

Privacy and data protection

The new technologies of access to – and the processing of – personal data have the potential to contain and remedy the pandemic. Monitoring, tracking and anticipating are crucial steps of an epidemic surveillance. With the multiplication and over-abundance of available sophisticated digital technologies and tools (geolocation data, artificial intelligence, facial recognition, social media applications) such pandemic surveillance could be facilitated.

At the same time, the intrusive potential of modern technologies must not be left unchecked and unbalanced against the need for respect for private life. Data protection principles and the Council of Europe Convention 108 (and its modernised version, referred to as "Convention 108+"[28]) have always allowed a balancing of high protective standards and public interests, including public health. The Convention allows for exceptions to ordinary data-protection rules, for a limited period of time and with appropriate safeguards (eg anonymisation) and an effective oversight framework to make sure that these data are collected, analysed, stored and shared in legitimate and responsible ways. Large-scale processing of personal data by means of artificial intelligence should only be performed when the scientific evidence convincingly shows that the potential public health benefits override the benefits of alternative, less intrusive solutions. The Council of Europe expert network on artificial intelligence[29] and its partners can facilitate knowledge sharing in this respect.

3.4. Prohibition of discrimination (Article 14 Convention and Article 1, Protocol No. 12, Article E of the European Social Charter) and standards relating to diversity and inclusion

The principle of non-discrimination is highly relevant in the current context. When assessing whether derogating measures were "strictly required" under Article 15 of the Convention, the Court examines whether the measures discriminate unjustifiably between different categories of persons.[30] Also, certain forms of discrimination can amount to degrading treatment proscribed by Article 3, a non-derogable provision.[31] Moreover, the fact of not taking into account the specific needs of persons

[24] See, for example, *Magyar Helsinki* [GC], paras. 156-170).
[25] *Cumpana Mazare* [GC], para. 118.
[26] https://www.bbc.com/news/world-asia-china-51403795
[27] See the Council of Europe Guidelines on protecting freedom of expression and information in times of crisis.
[28] Modernised Convention for the Protection of Individuals with Regard to the Processing of Personal Data (CETS 223): https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807c65bf
[29] The ad hoc Committee on Artificial Intelligence, CAHAI
[30] ECtHR, *A. and Others v. the United Kingdom* (GC), 3455/05, 19 February 2009, §§ 182-190.
[31] ECtHR, *Cyprus v. Turkey* (GC), 25781/94, 10 May 2001, §§ 312-315.

belonging to a disadvantaged group may result in discrimination.[32] The prohibition of discrimination may thus entail obligations to take positive measures to achieve substantive equality.[33] A similar approach is followed under the European Social Charter (Article E).[34] In this sense, many of the provisions of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, the European Charter for Regional or Minority Languages, but also the General Policy Recommendations of ECRI should be seen as expressions of the principles of equality and non-discrimination.

The exceptional measures taken today in the framework of the fight against the spread of the virus are likely to raise questions as to their potential discriminatory consequences. For example, the right to education as enshrined in the Convention (Article 2 of Protocol No1) and the European Social Charter (Article 17) should in principle be secured, even though the ways in which it is ensured require adaptation. Particular attention must be paid however to make sure that members of vulnerable groups continue to benefit from the right to education and have equal access to education means and materials in times of confinement. A detailed study of difficulties and risks faced by Roma, migrants, persons belonging to national minorities and LGBTI persons, but also of the excellent specific inclusion practices that have already been adopted during this crisis in some member states, is under preparation[35].

4. Protection from crime; protection of victims of crime

Incidents and evidence are increasingly reported showing that the policy of isolation and confinement leads to increased levels of domestic, sexual and gender-based violence – and therefore to a heightened need of protection against this. The approach of those member states which, in line with the spirit of the Istanbul Convention[36], are looking for ways to continue providing services offering support and protection to the victims of such violence, adapted to the isolation regime, can only be welcomed. The Council of Europe can disseminate information about practices put in place in its member states, such as for instance allowing victims alternative ways of reporting incidents of violence [37]. It is also important to consider innovative means so that children have access to helplines and hotlines in light of the provisions of the Council of Europe Lanzarote Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse in order to report violence, maltreatment and sexual abuse during this pandemic.[38]

Victims of human trafficking can find themselves in an even more vulnerable position, as a result of limited capacities of law enforcement and services supporting them, such as shelters.[39]

As modern societies rely more than ever on computer systems, in times of crisis malicious actors may even more so exploit this reliance to their advantage (fraud schemes, phishing campaigns and malware distribution through seemingly genuine websites of information or advice on COVID-19 are used to infect computers, extract user credentials or fraudulent payments). Children are no exception to risks in cyberspace and with the closure of schools, their increased use of the internet and social media affects their security. Furthermore, the coronavirus outbreak has regrettably offered new opportunities for criminals to take advantage of the increased demand for medical, personal protection and hygiene products. These include fake medicines or fake medical devices, such as COVID-19 testing kits, which are being made available both online and offline. The manufacture and

[32] See, e.g., ECtHR, *Horvath and Kiss v. Hungary*, 11146/11, 29 January 2013,.
[33] ECtHR, *Horvath and Kiss v. Hungary*, 11146/11, 29 January 2013, § 116; ECtHR, Çam v. Turkey, 51500/08, 23 February 2016. See also the Explanatory Report of Protocol No. 12 of the Convention.
[34] For the European Committee on Social Rights (ECSR), discrimination may result from failing to take due and positive account of all relevant differences between persons in a comparable situation, or failing to take adequate steps to ensure that the rights and collective advantages that are open to all are genuinely accessible by and to all. See, e.g., ECSR, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL) v. Italy*, Complaint No. 91/2013, 12 October 2015, § 237; ECSR, *Confédération française démocratique du travail (CFDT) v. France*, Complaint No. 50/2008, decision on the merits of 9 September 2009, §§ 39 and 41.
[35] The study is being prepared by the Secretariat of the new Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI), for examination at the first meeting of the CDADI. An introductory note will soon be published on its website.
[36] Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, CETS No. 2010, Istanbul, 11 May 2011: https://www.coe.int/conventions/treaty/210
[37] See the statement by the Secretary General of the Council of Europe of 30 March 2020 (https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-crisis-secretary-general-concerned-about-increased-risk-of-domestic-violence) and the statement by the president of GREVIO of 24 March 2020: https://rm.coe.int/grevio-statement-covid-24-march-2020/pdfa/16809cf55e
[38] Lanzarote Committee Chair and Vice-Chairperson's statement: https://rm.coe.int/covid-19-lc-statement-en-final/16809e17ae
[39] See the statement by the GRETA of 3 April 2020

distribution of falsified medical products pose a significant risk to public health and endanger the right to life and the right to health. Criminal justice authorities need to engage in full co-operation to detect, investigate, attribute and prosecute the above offences. Within the framework of the Council of Europe Conventions (Cybercrime (Budapest) Convention, MEDICRIME Convention[40], Lanzarote Convention for the protection of children against sexual exploitation and abuse) states parties co-operate closely to improve their criminal law provisions, the procedural powers, and the international co-operation needed to counter these threats.

5. Next steps: the Council of Europe more relevant than ever

The Council of Europe was established to rebuild lasting peace in Europe after the most disastrous war it had ever known. It has largely succeeded by becoming, throughout its 70 year history, a pan-European organisation with unique institutions that set a world leading example. The challenge our societies face today is unprecedented. Even after the acute phase of the crisis, our societies will have to find the means to repair the social and economic damage and further enhance trust in our democratic institutions. Among other things, a broad reflection will need to be initiated on the protection of the most vulnerable individuals and groups in our societies and about the means to safeguard their rights in a more sustainable and solidary governance model.

The Council of Europe will continue to make every effort to assist its member states during the current crisis and its aftermath. Its wide array of effective legal instruments, technical expertise and extensive networks of national experts offer valuable tools for governments and citizens to find the best and most sustainable responses to protect public health, maintain the democratic fabric of our societies and mitigate the social consequences of the crisis.

The statutory bodies, all institutions of the Council of Europe and the Secretariat are mobilised and will spare no effort to use the tools and resources of the Organisation to share information, good practices and lessons learnt among all stakeholders, including authorities, civil society and citizens, in order to find common responses to the challenges we face. All programmes and activities of the Organisation (including – upon request – co-operation programmes with member states and non-member states) will be refocused to include components that will make the Organisation's contribution as relevant, timely and concrete as possible.

[40] The Committee of the Parties of the MEDICRIME Convention will issue advice on the application of the Convention in the context of COVID-19 (https://www.coe.int/en/web/medicrime/home)

MARGIN APPRICIATION

Op het niveau van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens wordt in een ruime beoordelingsmarge toegewezen naar een zekere "tolerantie" die de organen van Straatsburg (de lidstaten) zullen toestaan aan de nationale wetgevende, uitvoerende, administratieve en gerechtelijke organen". ... Het is in 1956 in de jurisprudentie van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens opgenomen.

ICESCR die geen uitzonderingsclausule heeft. De huidige COVID-19-pandemie kan als 'openbaar' worden aangemerkt noodsituatie die het leven van de natie bedreigt "en afwijking van verplichtingen die onder het EVRM zijn aangegaan, kan dat worden beschouwd als essentieel voor de " veiligheid van de mensen".

Dit betekent echter niet dat de Staten hebben in dit opzicht een onbeperkte macht. Volgens artikel 15, lid 1, EVRM is het mogelijk afwijken "voor zover strikt vereist door de behoeften van de situatie" en op voorwaarde dat de maatregelen niet in strijd zijn met de andere verplichtingen van de staat krachtens internationaal recht.

Bron: rug.nl
Aikaterini Tsampi, universitair docent internationaal publiekrecht, afdeling grensoverschrijdende zaken Rechtsgeleerdheid, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen.
27-03-2020,(artikel oorspronkelijk in het Engels): Public Health and the European Court of Human Rights: Using Strasbourg's Arsenal in the COVID-19 Era.

BESPREKING

Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.

De uiteindelijke beslissing over hoeveel speelruimte de nationale autoriteiten moeten krijgen, hangt af van het gewicht dat het Hof hecht aan de volgende factoren: de Europese consensus, de aard van het recht en het doel dat met de bestreden maatregel wordt nagestreefd. Dit is de reden waarom de sleutel om te begrijpen hoe en waar discretie legitiem ontstaat, is om volledig begrijpen welke middelen het Hof probeert om een redelijk evenwicht tussen de twee belangen te te bereiken. Desalniettemin is de codering van de wijze waarop de beoordelingsmarge van toepassing is van groot belang, **aangezien de Conventie niet in het belang van de staten is opgericht, maar in het belang van hun burgers**.

Het recht – ook het strafrecht- dient er vooral te zijn om onmachtige te beschermen.In Nederland is dit precies andersom.Het recht beschermt en bevoordeelt de politieke en economische heersende klasse.Het recht is een monopolitisch machtsmiddel van de heersende klasse met een eigen staat van heersers in de staat. Zodra klokkenluiders er een vinger naar uitstrekken sluit het systeem zich hermetisch.Iedere aanval op de staat en het systeem wordt door het O.M. en de rechters onmiddellijk afgeblokt ten detrimente van de sociale emancipatie en de ontplooiingsmogelijkheden van de zwakken of machtelozen.*[De overheid zet politieke opposanten en mensenrechtenverdedigers buitenspel door een conflict met diezelfde overheid of de gevestigde orde,te medicaliseren.Door gebruik te maken van criminele keurigsartsen die met hun medische verantwoordelijkheid geen probleem hebben de hand te lichten d.m.v. frauduleuze in psychiatrische rapportages vermelde conclusies].*De overheid verafschuwt en verbant moedwillig wetenschappers die twijfelen aan de orthodoxe standpunten.Zeer vaak worden klokkenluiders die op tekortkomingen in de gangbare theorieën of interpretatie van de gevestigde belangen wijzen gelabeld als zonderlingen. Zodat hun denkbeelden daarna probleemloos genegeerd kunnen worden.Ook wordt hen systematisch belet om conferenties te bezoeken,zodat hun ideeën geen publiek kunnen vinden.Deze praktijken zijn weloverwogen belemmeringen om vrije wetenschappelijke gedachten tegen te houden,ze zijn extreem onwetenschappelijk en crimineel. *[de zaak van defensie klokkenluider Spijkers was een overduidelijk geval van politiek misbruik van de psychiatrie volgens SS-model].*De schijn van bonafiditeit door de Nederlandse overheid die ze wekken met rapporten en toespraken over mensenrechten,fungeren als dekmantel voor roofzuchtige en door winstbejag gedreven misdadige praktijken.

De Staat der Nederlanden misbruikt de MARGIN OF APPRICIATION in het belang en voordeel van de Staat met gebruik van een dure landsadvocaat.Dus niet in het belang van hun burgers.Door steeds de bovengrens of ondergrens van de margin of appriciation te verkiezen.Naargelang steeds weer opnieuw in het voordeel van de Nederlande Staat. Hierdoor is een individueel of NGO op voorhand kansloos tegenover de machtige Staat om het recht te kunnen krijgen.
https://archive.org/details/rutte-almacht-overheid

DE NEDERLANDSE RECHTER EN DE *MARGIN OF APPRECIATION*
De rol van de *margin of appreciation* in de interne horizontale relatie tussen de rechter, de wetgever en het bestuur

Niels Jak & Jantine Vermont ▪

De Nederlandse jurisprudentie laat zien dat op de terreinen waar het EHRM de verdragsstaten een margin of appreciation gunt, de Nederlandse rechter meent dat hij op zijn beurt een beoordelingsvrijheid moet gunnen aan wetgever en bestuur. De auteurs menen dat de rechter de margin of appreciation niet een-op-een mag transponeren naar de nationale interne verhoudingen en staan stil bij de vraag hoe de rechter de intensiteit van zijn toetsing aan het EVRM dan wel dient te beargumenteren.

1 Inleiding

Het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) bevat in de artikelen 8 tot en met 11 relatief vaag geformuleerde rechten en vrijheden. Deze rechten en vrijheden kunnen, met inachtneming van de in die artikelen gestelde voorwaarden, beperkt worden. Daarbij speelt vooral de vraag of de door de verdragsstaat opgelegde beperking noodzakelijk is in het belang van een van de in die artikelen opgesomde doelen. Deze vraag wordt uiteindelijk beantwoord door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Hoe omvangrijk en indringend dient het Hof hier te toetsen en hoeveel ruimte moet er worden gelaten aan de nationale autoriteiten? Het EHRM heeft hiertoe de *margin of appreciation*-doctrine ontwikkeld. Op grond van deze doctrine laat het EHRM de nationale autoriteiten, ten aanzien van een groot aantal bepalingen van het EVRM, een zekere beoordelingsvrijheid. Deze beoordelingsvrijheid komt tot uitdrukking in de manier waarop het Hof toetst aan het Verdrag.[1]

Daar waar het Hof de nationale autoriteiten een beoordelingsmarge laat, toetst het Hof terughoudend. Hoe dient de Nederlandse rechter nu om te gaan met de beoordelingsvrijheid die door het EHRM aan de verdragsstaten wordt gegund? Uit jurisprudentie van de Hoge Raad (HR) en de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) blijkt dat op de terreinen waar het Hof de verdragsstaten een *margin of appreciation* gunt, de Nederlandse rechter meent dat hij op zijn beurt een beoordelingsvrijheid moet gunnen aan wetgever of bestuur.

In dit artikel staat de vraag centraal of de *margin of appreciation* met zich brengt dat de Nederlandse rechter bij toetsing aan het EVRM aan bestuur en wetgever een zekere beoordelingsmarge moet laten. Zo nee, hoe dient de Nederlandse rechter dan zijn toetsingsintensiteit te bepalen?

▪ N. Jak en J. Vermont zijn Master-student rechtsgeleerdheid aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Graag bedanken de auteurs prof. J. Velaers (Universiteit Antwerpen) voor zijn commentaar en prof. mr. T. Barkhuysen (Universiteit Leiden) en prof. mr. drs. B.P. Vermeulen (Vrije Universiteit Amsterdam) voor hun begeleiding.

1 J.G.C. Schokkenbroek, 'De margin of appreciation-doctrine in de jurisprudentie van het Europese Hof', in: A.W. Heringa, J.G.C. Schokkenbroek & J. van der Velde (red.), '40 jaar Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Opstellen over de ontwikkeling van het EVRM in Straatsburg en in Nederland 1950-1990', *NJCM-Bulletin* 1990, p. 41-42 (hierna: Schokkenbroek 1990).

2 De *margin of appreciation*-doctrine[2]

Alvorens wordt ingegaan op de vraag of de *margin of appreciation*-doctrine van invloed kan zijn op de toetsingsomvang van de Nederlandse rechter, is het zinvol kort stil te staan bij deze doctrine. De *margin of appreciation*-doctrine berust op een tweetal gronden:

a. het subsidiaire karakter van het Straatsburgse toezicht, anders gezegd 'de constitutionele positie van het EHRM ten opzichte van de nationale instanties';[3]
b. de omstandigheid dat nationale autoriteiten vaak in een betere beoordelingspositie verkeren dan het Hof (ook wel het *better position*-argument genoemd).[4]

Het subsidiaire karakter van het toezicht bestaat uit twee aspecten. Ten eerste is daar een 'temporeel' aspect; het Hof kan een zaak pas in behandeling nemen nadat alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput (artikel 35 EVRM). Daarnaast is het beoordelingskader van het Hof nauwer dan het beslissingskader van de nationale autoriteiten, nu het Hof alleen toetst aan het Verdrag. De nationale autoriteiten hebben een veel ruimer toetsingskader dat zelfs deels van niet-juridische aard kan zijn. Het Hof verricht een 'natoetsing op specifieke rechtmatigheid'. Het gaat slechts na of een overheidsmaatregel verenigbaar is met het Verdrag.[5] Het is in de eerste plaats de staat die de verantwoordelijkheid heeft de rechten en vrijheden van het Verdrag te waarborgen.[6] Het Hof mag niet op de stoel van de bevoegde nationale staat gaan zitten; het Hof wil geen vierde instantie zijn die het werk van de nationale rechters overdoet.[7] Dit eerste argument voor erkenning van een *margin of appreciation* gaat op in elke zaak, omdat het ziet op de constitutionele positie van het Hof ten opzichte van de nationale autoriteiten.[8]

2 Zie voor recente algemene beschouwingen met betrekking tot de *margin of appreciation* onder andere: J.H. Gerards, *Rechterlijke toetsing aan het gelijkheidsbeginsel* (diss. Maastricht), Den Haag: Sdu Uitgevers 2002, p. 165 e.v.; W. Rombouts, 'Controle en zelfbeperking onder het EVRM', in: P.P.T Bovend'Eert, L.E. de Groot-van Leeuwen & Th.J.M. Mertens (red.), *De rechter bewaakt: over toezicht en rechters*, Deventer: Kluwer 2003 (hierna: Rombouts 2003); A.J. Nieuwenhuis, 'Van proportionaliteit en appreciatiemarge: de noodzakelijkheidstoets in de jurisprudentie van het EHRM', in: A.J. Nieuwenhuis, B.J. Schueler & C.M. Zoethout (red.), *Proportionaliteit in het publiekrecht*, Deventer: Kluwer 2005 (hierna: Nieuwenhuis 2005).

3 Met de constitutionele positie van het EHRM ten opzichte van de nationale instanties wordt het volgende bedoeld: het EHRM staat buiten en boven de nationale rechtsorde. Het EHRM heeft een externe positie ten opzichte van de nationale instanties (er is sprake van een *externe verticale relatie*).

4 EHRM 7 december 1976, *Handyside t. Verenigd Koninkrijk*, appl. no. 5493/72, A-24, par. 48. Zie ook: T. Barkhuysen, 'Het EVRM als integraal onderdeel van het Nederlandse materiële bestuursrecht', in: T. Barkhuysen e.a. (red.), *De betekenis van het EVRM voor het materiële bestuursrecht* (VAR-preadviezen), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004, p. 42 (hierna: Barkhuysen 2004).

5 J.G.C. Schokkenbroek, *Toetsing aan de vrijheidsrechten van het EVRM* (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1996, p. 204 (hierna: Schokkenbroek 1996).

6 De verdragsstaten verzekeren de rechten en vrijheden van het Verdrag (artikel 1 EVRM). Bij schending van deze rechten en vrijheden heeft een ieder recht op een daadwerkelijk rechtsmiddel voor een nationale instantie (artikel 13 EVRM). Pas bij uitputting van alle nationale rechtsmiddelen kan men beroep instellen bij het EHRM (artikel 35 lid 1 EVRM). Deze verdragsbepalingen benadrukken de primaire verantwoordelijkheid van de staat voor verzekering van de verdragsrechten.

7 Zie *Handyside*, *supra* note 4, par. 50; Barkhuysen 2004, p. 44.

8 J.G.C. Schokkenbroek, 'Methoden van interpretatie en toetsing: Een overzicht van beginselen toegepast in de Straatburgse jurisprudentie', *EVRM R&C* (katern 2.1) 2000, p. 19 (hierna: Schokkenbroek 2000).

De tweede grond waarop de margin of appreciaton berust – het better position-argument – gaat uiteraard niet op in elke zaak. Per concreet geval dient te worden bezien of de nationale autoriteiten zich inderdaad in een betere beoordelingspositie bevinden en daarom een beoordelingsmarge genieten. Of dit argument opgaat, hangt dus af van de concrete omstandigheden van het geval. Afhankelijk van deze omstandigheden kan zo ook de beoordelingsvrijheid die het Hof gunt aan de nationale autoriteiten variëren.[9]

De toepasselijkheid van de *margin of appreciation* is door het Hof erkend voor vier categorieën verdragsbepalingen. Het betreft (i) bepalingen waarin een 'element van belangenafweging ligt besloten en waarbij het Hof een zekere evenredigheidstoetsing verricht' (artikelen 8 tot en met 11 EVRM), (ii) bepalingen waarin 'vage termen' voorkomen (artikel 6 EVRM: 'fair trial'); (iii) bepalingen die 'positieve verplichtingen voor de verdragspartijen inhouden';[10] en (iv) bepalingen die 'terugverwijzen naar het nationale recht' (artikelen 5 en 6 EVRM).[11] De *margin of appreciation* speelt met name bij de beperkingsclausules van de artikelen 8 tot en met 11 EVRM. Het is juist daar waar vage termen voorkomen en een belangenafweging wordt vereist.[12]

Toch komen er uitspraken voor die vallen onder een van de hierboven beschreven categorieën, maar waarin de *margin of appreciation*-doctrine niet expliciet door het Hof wordt toegepast. Deze uitspraken hebben met elkaar gemeen dat het bestaan of de afwezigheid van een schending evident is voor het Hof.[13] Er zijn ook bepalingen waarbij de *margin of appreciation* in principe geen rol speelt. Dit doet zich in ieder geval voor bij de artikelen 2, 3 en 4 EVRM. Het toekennen van een *margin of appreciation* zou hier – gezien het fundamentele karakter van deze rechten – misplaatst zijn.[14]

3 De *margin of appreciation* in de Nederlandse jurisprudentie

Hoe gaat de Nederlandse rechter in de praktijk om met de door het Hof ontwikkelde *margin of appreciation*? Uit de jurisprudentie van de verschillende Nederlandse rechters komt naar voren dat de *margin of appreciation* ook een rol speelt in de interne horizontale (nationale) verhouding tussen rechter en bestuur/wetgever. Dit komt tot uitdrukking in de wijze waarop aan het EVRM wordt getoetst.

Reeds in 1990 liet de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State (ARRS) de wetgever een bepaalde beoordelingsmarge bij zijn toetsing aan artikel 10 EVRM. De Afdeling baseerde

9 Schokkenbroek 1996, *supra* noot 5, p. 205.

10 Schokkenbroek 1996, *supra* noot 5, p. 175-176; Schokkenbroek 1990, *supra* noot 1, p. 48-53.

11 Schokkenbroek 1990, *supra* noot 1, p. 52. In zijn proefschrift (1996) laat Schokkenbroek deze categorie buiten beschouwing.

12 Schokkenbroek 2000, *supra* noot 8, p. 20.

13 J.G.C. Schokkenbroek, 'The Basis, Nature and Application of the Margin-of-Appreciation Doctrine in the Case-Law of the European Court of Human Rights', *Human Rights Law Journal* (19) 1998-1, p. 34. Het verwijzen naar de *margin of appreciation*-doctrine is niet noodzakelijk of zelfs ongepast. Het zou afbreuk kunnen doen aan de 'helderheid en het gezag van de ondubbelzinnige bevindingen van het Hof'.

14 Schokkenbroek 2000, p. 21. Zie voor een uitspraak met betrekking tot artikel 3 EVRM: EHRM 11 januari 2007, *Salah Sheekh v. The Netherlands*, appl. no. 1948/04.

zijn *marginale toets*[15] op de 'blijkens de jurisprudentie van het Europese Hof aan de nationale wetgever gelaten beoordelingsvrijheid ter zake.'[16] Oftewel, de Afdeling meent dat uit de *margin of appreciation*-doctrine voortvloeit dat zij de nationale wetgever een bepaalde beoordelingsmarge moet laten. Ook in de huidige jurisprudentie fundeert de Afdeling haar marginale toets aan het EVRM rechtstreeks op de *margin of appreciation*. Een recent voorbeeld kan men vinden in een uitspraak van de Afdeling van 18 mei 2005.[17] Een verzoek om kennisneming van stukken werd afgewezen op grond van artikel 53 Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 (WIV). Appellanten menen dat de verwijzing naar een absolute weigeringsgrond uit de WIV in strijd is met artikel 8 EVRM omdat geen concrete belangenafweging heeft plaatsgevonden. De Afdeling wijst dit beroep als volgt af:

> 'ro. 2.5 […] *Gelet op de beoordelingsmarge die de lidstaten ook blijkens de rechtspraak van het EHRM hebben* bij de beoordeling of in het belang van de nationale veiligheid een inmenging in artikel 8, eerste lid, noodzakelijk is, en gelet op de waarborgen die de WIV biedt, onder meer in de vorm van de onderhavige procedure, om misbruik van de aan de Minister toegekende bevoegdheden te voorkomen, is de toepassing van de WIV naar het oordeel van de Afdeling in dit geval niet in strijd met de eisen van dringende maatschappelijke noodzaak en evenredigheid. […].'(cursief auteurs)

Ook in de jurisprudentie van de Hoge Raad ziet men dat de *margin of appreciation* wordt getransponeerd naar de nationale rechtsorde. De HR stelt zich bijvoorbeeld terughoudend op met betrekking tot de keuze van de wetgever voor het stelsel van artikel 1:5 lid 2 BW, dat ziet op de geslachtsnaam van een kind na erkenning of gerechtelijke vaststelling van het vaderschap. De HR meent dat deze keuze van de wetgever niet in strijd is met artikel 8 EVRM omdat de keuze 'valt binnen de grenzen van de beoordelingsvrijheid die het EVRM de nationale wetgever op het onderhavige gebied laat.'[18]

Keer op keer zien we dat op die terreinen waar het Hof de verdragsstaten een *margin of appreciation* gunt, de Nederlandse rechter meent dat hij op zijn beurt een beoordelingsvrijheid moet gunnen aan bestuur of wetgever. Ofwel, de *margin of appreciation* die geldt in de externe verticale relatie tussen het EHRM en de verdragsstaten wordt getransponeerd naar de interne horizontale (nationale) relatie tussen rechter en bestuur/wetgever. Waarom de nationale rechter

15 Wij omschrijven *marginale toetsing* als volgt: de rechter gaat slechts na of een bestuursorgaan in redelijkheid tot zijn oordeel heeft kunnen komen. Hij doet de belangenafweging die ten grondslag ligt aan het oordeel van een bestuursorgaan niet over. De rechter betracht ten aanzien van het oordeel een zekere terughoudendheid. Wij spreken in dit kader ook wel van 'terughoudende toetsing'. Zie W. Konijnenbelt & R. van Male, *Hoofdstukken van bestuursrecht*, Den Haag: Elsevier 2005, p. 144.

16 Vz. ARRS 25 september 1990, *AB* 1991, 373 (m.nt. BPV); een vermoeden van dit standpunt kan al worden afgeleid uit ARRS 5 september 1990, *AB* 1991, 360 (m.nt. BPV); Gelet op latere uitspraken heeft deze gedachtegang, waarin wordt gewezen op de beoordelingsvrijheid van de nationale wetgever, zich ontwikkeld tot een standaardoverweging: zie o.a. ARRS 21 mei 1991, *ABkort* 1991, 653; ARRS 8 augustus 1991, *ABkort* 1991, 924; ARRS 12 augustus 1991, *ABkort* 1991, 974. Zie ook Schokkenbroek 1996, p. 399 e.v.

17 Zaaknummer 200404422/1 te vinden op <http://www.raadvanstate.nl >. Voor andere jurisprudentie van de Afdeling verwijzen wij naar ABRvS 20 juli 2005, *LJN* AT9700; ABRvS 17 augustus 2005, *LJN* AU1108; ABRvS 17 december 2004, *JV* 2005, 65; ABRvS 9 november 2005, *AB* 2006, 90; CRvB 12 mei 2005, *LJN* AT6264; Rb Den Haag 17 februari 2006, *LJN* AX9805.

18 HR 14 april 2006, *RvdW* 2006, 391, ro. 3.5. Zie ook Hof Arnhem 29 augustus 2006, *LJN* AY7535; Vz Rb Zwolle 23 december 2002, *LJN* AF2558; HR 15 november 1996, *AB* 2000, 155; Rb Zwolle 4 juni 2002, *LJN* AE7087.

deze opvatting is toegedaan wordt niet gemotiveerd en vraagt om opheldering. Bovendien doet zich de vraag voor of deze opvatting wel juist is. Zo nee, hoe dient de rechter dan zijn toetsingsintensiteit te motiveren bij zijn toetsing aan het EVRM?

4 Rechtvaardigt de *margin of appreciation* de marginale toetsing door de Nederlandse rechter?

4.1 Argumenten voor transponering

De discussie over de vraag welke positie de Nederlandse rechter dient in te nemen bij zijn toetsing aan het EVRM wordt al enkele decennia gevoerd. Reeds in 1968 schreef Meuwissen dat een terughoudende opstelling van de rechter aanvaardbaar is omdat dit past bij de 'plaats die de techniek van de marginale toetsing zich in het Nederlandse publieke recht heeft verworven.'[19]

Ook Alkema worstelde met de positie van de nationale rechter en maakte een onderscheid tussen een 'Europese' en een 'nationale' houding. De 'nationale' houding van de nationale rechter impliceert – in tegenstelling tot de 'Europese' – een marginale toetsing van de mensenrechtenbeperking. Een eerste argument voor deze marginale toetsing volgt uit het probleem dat de nationale rechter, vanwege de 'vaagheid van het Europese recht', moeilijk zelfstandig een interpretatie kan geven van *dé* Europese norm ter zake. Voorts doet zich een probleem voor wanneer de nationale rechter een verdergaande bescherming biedt aan de burger dan het Hof zou hebben gedaan. Het bestuur of de wetgever kan niet 'in beroep' gaan bij het Hof om de 'strengere maatstaf' van de nationale rechter aan te kaarten. Hierbij komt nog dat het Hof 'werkloos' dreigt te worden: met de *integrale toetsing*[20] door de nationale rechter wordt het Hof de mogelijkheid ontnomen zich een 'Europees' oordeel te vormen over de mensenrechtenbeperking. Alkema concludeert dan ook dat 'de nationale rechterlijke attitude [te weten een terughoudende opstelling] meer Europees effect kan sorteren dan de Europese.'[21] Met Velaers zijn wij van mening dat het laatste argument niet overtuigt. Gezien [het huidige] artikel 53 EVRM staat de nationale rechter in beginsel niets in de weg om een verdergaande bescherming te verlenen dan het Verdrag en de jurisprudentie van het Hof als minimumnormen

19 D.H.M. Meuwissen, 'Het verdrag van Rome en de Nederlandse rechtspraak', in: Th.C. van Boven e.a., *Rechten van de mens in perspectief*, Deventer: Kluwer 1968, p. 74 (hierna: Meuwissen 1968).

20 Wij omschrijven het begrip *integrale rechterlijke toetsing* als volgt: de rechter toetst zelfstandig de concreet op het spel staande belangen op grond van het EVRM. De rechter geeft een beslissing op grond van zijn *eigen* oordeel. Daarbij mag de rechter zich, in de woorden van Rimanque, 'laten leiden door de methode die het Europees hof in zijn jurisprudentie heeft opgebouwd en van arrest tot arrest verder ontwikkelt en verfijnt'. K. Rimanque, 'Noodzakelijkheid in een democratische samenleving – een begrenzing van beperkingen aan grondrechten', in: R. Bützler e.a. (red.), *Liber Amicorum Frédéric Dumon* (deel II), Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen 1983, p. 1234 (hierna: Rimanque 1983). Wij spreken in het vervolg ook van 'volle toetsing' en 'indringende toetsing'.

21 E.A. Alkema, *Studies over Europese grondrechten* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 1978, p. 143-144 (hierna: Alkema 1978).

voorschrijven.[22] Bovendien staat de Straatburgse rechter, die als hoogste instantie de bevoegdheid heeft tot uitlegging van het Verdrag, niets in de weg om alsnog een eigen 'Europees' oordeel te vormen over de mensenrechtenbeperking.

Men zou ook kunnen betogen dat de beoordelingsmarge die de Afdeling aan het bestuur en de wetgever laat, niet alleen bestaat vanwege de positie van het Hof ten opzichte van de nationale autoriteiten. Nu het Verdrag ziet op uiteenlopende rechtstelsels, biedt het Verdrag volgens Zwemstra ook zelf ruimte voor 'een uiteenlopende invulling van de beperkingsgronden'. De nadruk zou meer liggen op 'de vrijheid op grond van de wettelijke bevoegdheidsomschrijving en niet op de beoordelingsvrijheid in verband met de positie van de rechter.' Volgens Zwemstra brengt de beoordelingsmarge die het Hof aan de staten gunt derhalve met zich dat de rechter de gemaakte keuzes van wetgever en bestuur voor zover die niet willekeurig zijn, moet respecteren.[23]

Een ander argument voor een meer terughoudende toetsing aan het EVRM op grond van de *margin of appreciation*-doctrine vindt men bij Rimanque. Bij beantwoording van de vragen van de *dringende maatschappelijke behoefte*, *relevantie* en *proportionaliteit* van de gewraakte norm, dient de nationale rechter een beoordelingsmarge te gunnen aan de wetgever of het bestuur, aldus Rimanque. Wanneer het de *norm in abstracto* betreft, volgt uit de taakverdeling tussen rechter en wetgever dat de rechter deze norm marginaal dient te toetsen aan het EVRM. Dit op het nationale recht gebaseerde argument refereert aan het argument van democratie. Rimanque meent dat de rechter niet zelfstandig tot een oordeel kan komen omtrent de noodzakelijkheid van de 'algemene en onpersoonlijke norm zelf.' Dat zou immers vanuit democratisch oogpunt niet te verantwoorden zijn.[24] Dit argument kan naar onze mening worden aangevuld. Het primaat van de democratische wetgever kan ons inziens worden afgeleid uit de beperkingsclausules van de artikelen 8 tot en met 11 van het EVRM. De beperking van het mensenrecht moet bij wet zijn voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn. Het EVRM hecht veel waarde aan de combinatie van *wet* en het beginsel van *democratie*.[25] Uit het Verdrag zelf blijkt derhalve een grote eerbied voor de democratisch gelegitimeerde regelgever. De vraag wat noodzakelijk is in een democratische samenleving vereist een belangenafweging en het maken van politieke keuzes. Deze taken komen in de eerste plaats toe aan de democratisch gelegitimeerde regelgever. Wij verstaan hieronder zowel de wetgever als het bestuur.[26] De rechter dient ten aanzien van dit oordeel van de wetgever en het bestuur

22 J. Velaers, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting* (I: algemeen deel), Antwerpen/Apeldoorn: Maklu Uitgevers 1991, p. 378 (hierna: Velaers 1991).

23 S. Zwemstra, *Bescherming van uitingsrechten door administratieve rechters* (diss. Tilburg), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1992, p. 314. Zwemstra uit hiermee kritiek op het standpunt van Vermeulen (*AB* 1991, 373) dat de Afdeling het leerstuk van de *margin of appreciation* verkeerd zou toepassen.

24 Rimanque 1983, *supra* noot 20, p. 1233-1234.

25 De preambule bij het EVRM benadrukt dat de handhaving van de fundamentele vrijheden vooral steunt op een 'waarlijk democratische regeringsvorm'. Zie in dit verband ook: W. Thomassen, 'Samenleven met verschillen', in: R. Holtmaat e.a. (red.), *Gelijkheid en (andere) grondrechten* (CGB Bundel), Deventer: Kluwer 2004, p. 124 en 128.

26 Wij zijn ons ervan bewust dat het bestuur 'slechts' indirect democratisch is gelegitimeerd, maar dat neemt niet weg dat het bestuur – naast de wetgever – het meest aangewezen orgaan is om belangenafwegingen in dit kader te maken. De rechter mist daarentegen elke democratische legitimatie.

terughoudendheid te betrachten voor zover het de abstracte toetsing van de wettelijke regel als zodanig betreft.[27]

Wanneer de rechter echter de 'individuele toepassing' van de norm in het concrete geval toetst, hoeft de rechter zich volgens Rimanque niet tot marginale toetsing te beperken. In dat geval mag de rechter vol toetsen aan alle concrete belangen en zich laten leiden door de doctrine en jurisprudentie van het Hof, aldus Rimanque.[28]

Behalve bij abstracte toetsing is er nog een situatie denkbaar waarin een volle toetsing minder voor de hand ligt. Het gaat hier om het geval waarbij het Hof de *margin of appreciation* niet aan de staat als zodanig (wetgever, bestuur en rechter tezamen) toekent, maar direct en expliciet gunt aan de wetgever[29] of het bestuur.[30] Het Hof acht de wetgever of het bestuur het aangewezen orgaan om de beslissing op nationaal niveau te nemen. Soms zijn 'grote verschillen in wetgeving' tussen de lidstaten voor het Hof een argument om een ruime *margin of appreciation* toe te kennen. Volgens Nieuwenhuis wijst dit er (ook) op dat het Hof de marge specifiek aan de wetgever toekent. In deze gevallen zijn wij met Nieuwenhuis van mening dat het niet onvoorstelbaar is dat de nationale rechter zich meer terughoudend dient op te stellen.[31] Zo meent het Hof Arnhem bijvoorbeeld dat de rechter met betrekking tot de wijze van compensatie voor de ontneming of regulering van eigendom in het algemeen belang, net als het EHRM marginaal mag toetsen aan artikel 1 EP EVRM, *omdat* het EHRM in bijvoorbeeld *James e.a. t. Verenigd Koninkrijk* de *margin of appreciation* in sociaal-economische kwesties *expliciet* gunt aan de wetgever.[32]

27 Volgens Velaers 1991, *supra* noot 22, p. 379, is dit te sterk geformuleerd. Ingeval van abstracte toetsing kan de rechter zich terughoudend opstellen, zonder dat de 'democratische legitimiteit' als zodanig doorslaggevend is.

28 Rimanque 1983, *supra* noot 20, p. 1234; De opvatting van Rimanque wordt onderschreven door Velaers 1991, *supra* noot 22, p. 379. Er is sprake van *abstracte toetsing* indien 'een rechter een wettelijke regel als zodanig toetst op haar verenigbaarheid met een regel van hogere orde, met name een rechtsregel die een door de klager/eiser ingeroepen grondrecht inhoudt'. Er is sprake van *concrete toetsing* indien 'de rechter de toepassing van een regel in het concrete geval toetst op haar verenigbaarheid met het grondrecht in kwestie', aldus P.W.C. Akkermans, C.J. Bax & L.F.M. Verhey, *Grondrechten. Grondrechten en grondrechtsbescherming in Nederland*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1999, p. 195.

29 Zie bijvoorbeeld EHRM 6 september 1978, *Klass t. Duitsland*, appl. no. 5029/71; EHRM 21 februari 1986, *James e.a. t. Verenigd Koninkrijk*, appl. no. 8793/79, *NJCM-Bulletin* 1986, 546; EHRM 22 februari 2005, *Hutten-Czapska t. Polen*, appl. no. 35014/97; EHRM 15 november 2005, *Pye t. Verenigd Koninkrijk*, appl. no. 44302/02. Zie ook J.G.C. Schokkenbroek, 'Algemene verkenningen naar de taken van de Straatsburgse en de nationale organen', in: A.E. Alkema e.a., *40 jaar Europese conventie voor de rechten van de mens en de Nederlandse rechtsorde* (Staatsrecht-conferentie 1990), Leiden: Stichting NJCM-Boekerij 1991, p. 81 (hierna: Schokkenbroek 1991); Meuwissen 1968, p. 74 was al van mening dat 'De Europese controle-instanties de nationale organen en met name de nationale wetgever een ruime vrijheid van beoordeling' laten.

30 Zie bijvoorbeeld EHRM 25 september 1996, *Buckley t. Verenigd Koninkrijk*, appl. no. 20348/92; *NJCM-Bulletin* 1998, p. 303.

31 Nieuwenhuis 2005, *supra* noot 2, p. 57.

32 Hof Arnhem 29 augustus 2006, *LJN* AY7535.

4.2 Argumenten tegen transponering

Subsidiair karakter van Europees toezicht en het better position-argument
Algemeen is de opvatting in de literatuur dat de motieven vóór de toepassing van de *margin of appreciation* door het Hof, zich verzetten tegen directe transponering van de *margin of appreciation* naar de nationale interne rechtsverhoudingen.[33] De eerste grond voor de *margin of appreciation* – de subsidiaire aard van het toezicht door het Hof – impliceert dat de primaire verantwoordelijkheid voor het effectief waarborgen van het EVRM berust bij de lidstaten. Deze verantwoordelijkheid verdraagt zich niet met een terughoudende toetsing door de nationale rechter. Het is eerst aan de nationale rechter om het Verdrag te handhaven, waarna het Hof – nadat alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput – nog slechts marginaal toetst of de verdragsrechten voldoende zijn gewaarborgd. Bovendien wil het Hof geen dienst doen als primaire controleur.[34]

Het tweede argument voor de *margin of appreciation* – dat het Hof zich in een ongunstiger beoordelingspositie bevindt dan de nationale overheden – wijst ook in de richting van een indringender toetsing op nationaal niveau. Het argument gaat immers niet op voor de nationale rechter. Deze is namelijk wel degelijk in staat bij zijn belangenafweging rekening te houden met de eigenaardigheden van zijn nationale rechtsorde: hij zit er als het ware met zijn neus boven op.[35]

De tweevoudige ratio van de *margin of appreciation* verzet zich dus tegen transponering naar nationaal niveau en – ook mede gezien artikel 53 EVRM – tegen een marginale toetsing door de nationale rechter. Een terughoudende toetsing door de nationale rechter zou volgens Vonken zelfs 'de gehele structuur van het Verdrag kunnen ondermijnen.'[36]

Dubbele marginaliteit, proceseconomie en schadebeperking
Er is nog een aantal argumenten aan te voeren tegen een marginale toetsing op nationaal niveau. Wanneer de nationale rechter eerst marginaal toetst en het Hof dat vervolgens ook doet zou dit een 'marginale toetsing in het kwadraat' tot gevolg kunnen hebben. De marginale toetsing door de nationale rechter tast daarmee de beschermende functie van de grondrechten aan.[37]

33 Zie o.a. Schokkenbroek 1991, *supra* noot 29, p. 80; Schokkenbroek 1996, *supra* noot 5, p. 516-518; Barkhuysen 2004, *supra* noot 4, p. 97; Nieuwenhuis 2005, *supra* noot 2, p. 56-57; vergelijk ook Rombouts 2003, *supra* noot 2, p. 252-253.

34 Velaers 1991, *supra* noot 22, p. 376; Vermeulen & Battjes onder *AB* 2005, 369.

35 Velaers 1991, *supra* noot 22, p. 376-377.

36 Of zoals Van Dijk & Van Hoof redeneren: It '[…] would reduce the Strasbourg supervisory machinery to a mechanism for rubberstamping almost anything a Government wants.' P. van Dijk & J.H. van Hoof, *Theory and practice of the European convention on human rights*, Deventer: Kluwer Law and Taxation Publishers 1990, p. 601-602 (wij citeren bewust deze oude druk, nu het argument in de nieuwere drukken ontbreekt); A.P.M.J. Vonken, 'De reflexwerking van de mensenrechten op het ipr', in: P.B. Cliteur & A.P.M.J. Vonken (red.), *Doorwerking van mensenrechten*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1993, p. 180-181.

37 Zie Velaers 1991, *supra* noot 22, p. 377; Schokkenbroek 1996, p. 518; Wij spreken in dit verband liever van een herhaalde marginale toetsing, omdat in beginsel niet het (marginale) oordeel van de nationale rechter ter beoordeling staat, doch slechts de 'gewraakte norm'. Dit is echter anders wanneer de aantasting van het grondrecht het gevolg is van een rechterlijke beslissing. Dan toetst het EHRM niet alleen de 'gewraakte norm',

Een ander argument is te vinden in de *proceseconomie*. Aangezien de procedure bij het EHRM zo tijdrovend is, verdient het de voorkeur dat de nationale rechter vol toetst.[38] Dit kan de burger de lange weg naar Straatsburg besparen.[39] Ten slotte kan een integrale toetsing op nationaal niveau er voor zorgen dat de schade voor de burger beperkt blijft. De rechter kan immers bestuurshandelingen 'tegenhouden, wettelijke voorschriften buiten toepassing […] laten of rechtelijke fouten […] herstellen', aldus Alkema. Voor de gang naar Straatsburg is het dan eigenlijk al te laat en heeft de burger nog slechts baat bij een schadevergoeding.[40]

4.3 Tussenbalans

Gelet op het bovenstaande, kunnen we tot de conclusie komen dat de Nederlandse rechter de *margin of appreciation* niet een-op-een mag transponeren naar de interne rechtsverhoudingen. Daar staat tegenover dat kan worden betoogd dat in de beperkingsclausules van de artikelen 8 tot en met 11 EVRM het primaat van de democratisch gelegitimeerde wetgever en het bestuur besloten ligt. Hierdoor zou een terughoudende toetsing aan de beperkende regeling als zodanig gerechtvaardigd kunnen worden. Daarnaast kent het Hof in bepaalde gevallen direct aan de wetgever of het bestuur een beoordelingsmarge toe. In dat geval ligt een volle toetsing door de nationale rechter minder voor de hand, tenzij de nationale constitutionele verhoudingen wel een volle toetsing voorschrijven.[41] Welnu, over dit laatste gaat de volgende paragraaf.

5 Hoe dient de rechter zijn toetsingsintensiteit dan te motiveren?

5.1 Omvang rechterlijke toetsing aan het EVRM en de artikelen 93 en 94 Grondwet

We hebben zojuist vastgesteld dat de nationale rechter zijn toetsingsintensiteit niet rechtstreeks mag motiveren met een beroep op de *margin of appreciation*. De cruciale vraag rijst vervolgens hoe de rechter zijn positie dan wel moet bepalen? Daarvoor moeten we eerst terug naar de *margin of appreciation*. Het Hof heeft de *margin of appreciation*-doctrine primair ontwikkeld om zijn positie als internationale rechter ten opzichte van de verdragsstaten te bepalen. De beoordelingsmarge die het Hof gunt wordt – uitzonderingen daargelaten – toegekend aan de verdragsstaat als zodanig: dus aan de wetgever, het bestuur én de rechter tezamen. Het

maar ook de toepassing van die norm door de nationale rechter. Dan kan wel gesproken worden van een 'marginale toetsing in het kwadraat'. Zie in dit verband ook Nieuwenhuis 2005, p. 58.

38 Dit argument gaat uit van de veronderstelling dat het EHRM even streng of strenger toetst dan de nationale rechter. Immers, wanneer het EHRM minder streng zou toetsen dan de nationale rechter bestaat er voor de burger geen behoefte om naar Straatsburg te gaan. Het argument van proceseconomie gaat dan niet op. Pas wanneer het Hof even streng of strenger toetst is het vanuit proceseconomisch oogpunt gunstig dat de nationale rechter vol toetst.

39 Alkema 1978, *supra* noot 21, p. 143; in dezelfde zin Velaers 1991, *supra* noot 22, p. 377.

40 Alkema 1978, *supra* noot 21, p. 143-144.

41 In de praktijk zal dit zich bijna nooit voordoen. Juist op die terreinen waar het EHRM een *margin* gunt, kan geconstateerd worden dat ook de nationale constitutionele verhoudingen geen volle toetsing voorschrijven.

'eindresultaat' van de optelsom van deze drie machten wordt terughoudend beoordeeld door het Hof. Voor het Hof is het daarbij niet relevant hoe de drie machten zich onderling tot elkaar verhouden. Dat is nu juist een vraag van nationaal recht.[42] De Nederlandse rechter dient zijn toetsingintensiteit meer in het bijzonder te bepalen aan de hand van de nationale constitutionele verhoudingen en de artikelen 93, 94 en 120 Grondwet (Gw).[43] Volgens Spijkerboer volgt uit artikel 94 Gw een integrale rechterlijke toetsing aan internationaal recht. Zou dit niet de bedoeling geweest zijn van de (grond)wetgever, dan zou artikel 94 Gw bijvoorbeeld als volgt zijn geformuleerd: 'nationale bepalingen worden niet toegepast indien zij *naar het oordeel van* het bestuur niet verenigbaar zijn met internationaal recht.' Nu dit niet het geval is dient de Nederlandse rechter zelfstandig te toetsen aan internationaal recht, aldus Spijkerboer.[44] Vermeulen meent dat een terughoudende toetsing door de Nederlandse rechter onverenigbaar is met de artikelen 93 en 94 Gw. Zijns inziens kan de integrale toetsing door de nationale rechter er zelfs toe leiden dat 'het Hof onder bepaalde omstandigheden een zekere maatregel verenigbaar kan achten met de Conventie, terwijl de nationale rechter niettemin van oordeel is dat zulk een maatregel met de Conventie in strijd is.' Het is volgens hem goed mogelijk dat de nationale rechter, die veel dichter bij de nationale situatie staat dan het Hof, meent dat een bepaalde grondrechtenbeperking, gelet op de nationale omstandigheden, niet noodzakelijk is.[45]

Een relativerende kanttekening is hier op haar plaats. De parlementaire geschiedenis van de artikelen 93 en 94 Gw laat zich namelijk niet uit over het antwoord op de vraag of deze artikelen al dan niet een volle toetsing vereisen. Men zou kunnen redeneren dat alleen dan een integrale toetsing wordt vereist wanneer het internationale recht werkelijk iets eist: wanneer het de staat een duidelijke verplichting[46] oplegt. Indien het EVRM de staat vraagt om nakoming van een duidelijke verplichting wordt de staat daarbij geen ruimte gelaten – het Hof gunt de staten geen *margin of appreciation*. De Nederlandse rechter moet er dan alles aan doen om nakoming van deze verplichting te verzekeren. Hij zou dan zelfs een verdergaande bescherming kunnen bieden dan het EVRM als minimumbescherming verlangd. In dat geval ligt het voor de hand dat de artikelen 93 en 94 Gw een indringende toetsing vergen. Er is immers een duidelijke internationale norm die de Nederlandse rechter moet toepassen. Dit is echter anders wanneer het EVRM vraagt om nakoming van minder duidelijke verplichtingen. In dat geval wordt de staten wel een zekere *margin of appreciation* gelaten. Kan men dan eigenlijk wel spreken van een internationale norm die de rechter – gezien artikel 94 Gw – moet toepassen? In de

42 Spijkerboer onder *JV* 2004, 468; zie ook Rombouts 2003, *supra* noot 2, p. 252-253.

43 Dat de nationale constitutionele verhoudingen een zelfstandige betekenis hebben blijkt uit het *Waterpakt-arrest* (HR 21 maart 2003, *AB* 2004, 39) en HR 1 oktober 2004, *NJ* 2004, 679. Op grond van de nationale constitutionele verhoudingen nam de HR aan dat de rechter geen bevel tot vaststellen van formele én lagere wetgeving mag geven. Uit deze arresten volgt dat het trias argument een bredere basis heeft dan alleen artikel 120 Gw. Sterker nog, artikel 120 Gw is eerder een uitwerking van de nationale constitutionele verhoudingen. Zie J.E.M. Polak, 'Zit er nog muziek in verbods- en gebodsacties ter zake van wetgeving?', *O&A* 2004, p. 168-179.

44 T.P. Spijkerboer, *Het hoger beroep in vreemdelingenzaken*, Den Haag: Sdu uitgevers BV 2002, p. 32; Spijkerboer onder *JV* 2002, 469; Dat de rechter zijn toetsingsintensiteit moet bepalen aan de hand van artikel 94 Gw wordt ook betoogd door Vermeulen onder *RV* 2003, 27, en *AB* 2004, 338.

45 Vermeulen onder *AB* 1991, 373; *AB* 2004, 338; *RV* 2003, 27.

46 Ofwel, het gaat om een ieder verbindende bepaling.

beoordelingsmarge die de staten wordt gegund zou men een aanwijzing kunnen vinden voor de stelling dat er geen internationale norm is die om toepassing vraagt. Het is dan ook niet zonder meer vanzelfsprekend dat de artikelen 93 en 94 Gw in dat geval een integrale toetsing vergen. Het ligt dan wellicht eerder voor de hand enige terughoudendheid te betrachten ten opzichte van de wetgever en het bestuur. De marginale toetsing van de rechter moet dan wel steeds voldoen aan de procedurele randvoorwaarden zoals geformuleerd in de artikelen 3, (6) en 13 EVRM. In welke mate de artikelen 93 en 94 Gw ruimte laten voor differentiatie in de toetsingsintensiteit is in de doctrine nog onvoldoende uitgekristalliseerd.

Een andere vraag is of de artikelen 93 en 94 Gw zich wel met differentiatie in rechterlijke toetsingsintensiteit verdragen. Naar onze mening moet deze vraag positief beantwoord worden. Onze redenering is als volgt. Een enkele keer stelt de rechter vast dat er strijd is met een ieder verbindende verdragsbepaling, maar kan hij geen oplossing geven. Gezien zijn positie in het staatsbestel is het niet aan de rechter de schending ongedaan te maken; dat vraagt namelijk om rechtspolitieke keuzes die de rechtsvormende taak van de rechter te buiten gaan.[47] In dat geval verwijst de rechter het conflict door naar de democratisch gelegitimeerde wetgever. Volgens Fleuren verdraagt het beroep op de grenzen van de rechtsvormende taak zich met de artikelen 93 en 94 Gw, hoewel de tekst van artikel 94 Gw anders doet vermoeden. De ratio van artikel 94 Gw is namelijk te 'voorkomen dat de rechter zich gedwongen zou kunnen zien regels te formuleren die slechts de wetgever behoort te geven.'[48] Waarom zou het beroep op de grenzen van de rechtsvormende taak wél te verenigen zijn met artikel 94 Gw en differentiatie in rechterlijke toetsingsintensiteit niet? De effectuering van internationaal recht wordt beter gewaarborgd in geval van marginale toetsing dan wanneer de rechter zich beroept op de grenzen van zijn rechtsvormende taak. Immers, in het laatste geval constateert de rechter een schending, maar verwijst hij naar de wetgever om een oplossing te formuleren (het buiten toepassing laten biedt geen oplossing; er is een daad van rechtsvorming door de wetgever nodig).[49] In het geval dat de rechter marginaal toetst is hij nog steeds in staat zelfstandig de schending op te heffen door de gewraakte norm buiten toepassing te laten.

Er kan zich nog een conflict voordoen. Stel dat de artikelen 93 en 94 Gw een indringende toetsing voorschrijven. Hoe verhoudt dat zich tot de situatie dat uit de nationale constitutionele verhoudingen een marginale rechterlijke toetsing voortvloeit? Deze nationale constitutionele verhoudingen komen tot uiting in formeel wettelijke regels en ongeschreven recht.[50] Wanneer het nationale recht noopt tot een marginale toetsing levert dat een botsing op met de integrale toets die wordt voorgeschreven door de artikelen 93 en 94 Gw. Wat moet de rechter doen indien

47 J.W.A. Fleuren, *Een ieder verbindende bepalingen van verdragen* (diss. Nijmegen), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004, p. 350; Volgens het EHRM is een beroep op de grenzen van de rechtsvormende taak in overeenstemming met het vereiste van een 'effective remedy' in de zin van art. 13 EVRM mits: de nationale rechter stelt dat een verdragsbepaling is geschonden, wanneer de wetgever de opdracht heeft gekregen de met het EVRM strijdige regeling aan te passen en indien de staat in de nationale procedure is veroordeeld tot betaling van de proceskosten van de klager (EHRM 29 januari 2002, *Auerbach t. Nederland*, appl. no. 45600/99; *NJCM-Bulletin* 2002, p. 1020.

48 Fleuren 2004, *supra* noot 47, p. 366-367.

49 *Ibid*., p. 350.

50 Het gaat hier om een specifiek wettelijk argument voor terughoudende toetsing. De procedurele wet waaraan de rechter zijn bevoegdheid ontleent, stelt in wezen beperkingen aan de toetsing van verdragen.

hij wordt geconfronteerd met dit conflict? Treedt de rechter niet in de beoordeling van de grondwettigheid van het nationale formele recht indien hij een oplossing biedt voor dit conflict? Wanneer de rechter tot de conclusie komt dat hij op grond van de artikelen 93 en 94 integraal moet toetsen aan verdragen zet hij in wezen een nationaal formeel wettelijk systeem opzij. Met andere woorden: hij toetst het formele nationale recht aan de Grondwet. Dit levert mogelijk strijd op met het toetsingsverbod zoals neergelegd in artikel 120 Gw.

5.2 Een aanverwant probleem

Een aanverwant probleem met betrekking tot de rechterlijke toetsingsintensiteit en de *margin of appreciation* vloeit voort uit HR 10 augustus 2001, *NJ* 2002, 278 (m.nt. JdB). In dit arrest staat de vraag centraal of de beperking van de onderhoudsplicht in artikel 1:394 BW tot de mannelijke levensgezel die heeft ingestemd met een daad die de verwekking van het kind tot gevolg kan hebben gehad in strijd is met artikel 8 EVRM. De onderliggende vraag is hier of een homoseksuele relatie valt onder het begrip 'family life'. Uit de rechtspraak van het EHRM valt dit niet af te leiden. Daarnaast bestaat er binnen de lidstaten geen eensgezindheid over deze kwestie. Volgt uit artikel 94 Gw nu dat de nationale rechter een ruimere uitleg van artikel 8 EVRM (ofwel het inhoudelijke begrip 'family life') moet geven? De HR meent van niet. De HR overweegt in ro. 3.9:

> 'Art. 53 EVRM laat de nationale wetgever de vrijheid om een verdergaande bescherming te bieden dan de bepalingen van het EVRM geven. De Nederlandse rechter is evenwel gebonden aan art. 94 Gw, ingevolge welke bepaling binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften geen toepassing vinden, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen. Een zodanige onverenigbaarheid kan niet worden aangenomen uitsluitend op basis van een uitleg door de nationale – Nederlandse – rechter van het begrip "family life" in het licht van recent tot stand gekomen wetgeving, die leidt tot een verdergaande bescherming dan op grond van de rechtspraak van het EHRM met betrekking tot art. 8 EVRM mag worden aangenomen.'

Bij de bepaling van de reikwijdte van een verdragsrecht mag de Nederlandse rechter dus niet verder gaan dan het Hof.[51] Let wel, de strekking van het arrest is beperkt tot de interpretatie van de inhoud van een verdragsrecht. Dit moet worden onderscheiden van de toepassing van de *margin of appreciation*-doctrine. Daarbij gaat het namelijk om het bepalen van de rechterlijke toetsingsintensiteit bij de vraag of een beperking van een verdragsrecht gelet op de doelcriteria in de artikelen 8 tot en met 11 EVRM noodzakelijk is in een democratische samenleving.[52] Mag de nationale rechter bij deze belangenafweging wel verder gaan dan de minimale uitleg van het Hof? Volgens ons wel en dat kan worden toegelicht aan de hand van de zaak *Sahin I*.[53] In deze zaak achtte het EHRM een hoofddoekverbod voor een Turkse universiteit toelaatbaar.

51 Opgemerkt wordt dat dit arrest alleen ziet op een situatie waarin een formele wet wordt getoetst aan het EVRM. Het is ons inziens niet uitgesloten dat dit ook zou gelden voor lagere wetgeving. Zie ook par. 5.1 van deze bijdrage met betrekking tot het *Waterpakt-arrest*.

52 Barkhuysen 2004, *supra* noot 4, p. 98.

53 EHRM 29 juni 2004, *Sahin t. Turkije*, appl. no. 44774/98; *NJCM-Bulletin* 2005, p. 172.

Zouden we accepteren dat de nationale rechter, net als bij de bepaling van de reikwijdte, niet verder mag gaan dan het Hof, dan wordt voorbijgegaan aan twee punten. Ten eerste geldt het oordeel van het Hof voor een concrete situatie in een concreet land met zijn specifieke eigenaardigheden en geschiedenis. Dit oordeel kan niet getransponeerd worden naar een andere verdragsstaat waar andere concrete omstandigheden een rol spelen. Ten tweede gunt het Hof juist aan de nationale autoriteiten een *margin of appreciation* omdat zij in een betere beoordelingspositie verkeren dan het Hof. Aan de hand van deze beoordelingspositie kan de Nederlandse rechter evenwel tot de conclusie komen dat een hoofddoekverbod in Nederland, gelet op de nationale omstandigheden, niet toegestaan is. Of, in de woorden van Vermeulen, 'dat Nederland in het licht van de terughoudende *Straatsburgse toetsing* een hoofddoekverbod zou mogen invoeren, betekent nog niet dat de Nederlandse overheid dat (ook) in de ogen van de *Nederlandse rechter* zou mogen doen.'[54]

Soms speelt de *margin of appreciation* wel een rol bij de bepaling van de reikwijdte van een verdragsrecht.[55] In dat geval brengt het arrest van de HR uit 2001 met zich mee dat de Nederlandse rechter gebonden is aan de *margin of appreciation*.[56] Wij kunnen ons niet vinden in déze consequentie van het arrest van de HR. De margin die het Hof gunt aan de nationale staten wordt hier getransponeerd naar de constitutionele verhoudingen binnen de nationale rechtsorde. Maar zoals hiervoor betoogd verzet de ratio van de *margin of appreciation* zich tegen transponering en pleit juist voor een verstrekkender toetsing. De rechter dient zijn toetsingsintensiteit te bepalen op grond van het nationale recht. Met andere woorden, de Nederlandse rechter kan bij het bepalen van de reikwijdte van een begrip niet met een beroep op de *margin of appreciation* een beoordelingsmarge gunnen aan de wetgever. Voorts brengt dit volgens ons met zich dat in een dergelijk geval de nationale rechter wél een verdergaande interpretatie van de reikwijdte van een verdragsbepaling kan geven. Zie ons betoog bij *Sahin I*.

5.3 Wat is de 'verdere' rol van de *margin of appreciation*?

Uitgangspunt is steeds dat de Nederlandse rechter zijn toetsingsintensiteit dient te bepalen aan de hand van de nationale constitutionele verhoudingen en de artikelen 93, 94 en 120 Gw. Daarbij is het mogelijk dat de nationale rechter, op inhoudelijk vergelijkbare gronden als het Hof, tot het oordeel komt dat hij aan de wetgever of het bestuur een beoordelingsmarge moet laten en dus marginaal moet toetsen.[57] De marge die de nationale rechter hier gunt aan wetgever of bestuur vloeit dan evenwel niet voort uit de margin of appreciaton die het Hof aan de staten toekent, maar uit de nationale taakverdeling tussen de rechter, de wetgever en het bestuur. Ons inziens is voorstelbaar dat in bijvoorbeeld noodsituaties, verstoring van de

54 Vermeulen onder *AB* 2004, 338.
55 Dat is wanneer de *margin of appreciation* 'samenvalt' met het bepalen van de reikwijdte van een verdragsrecht. Eigenlijk is er hier dan sprake van twee marges. De rechter heeft in eerste instantie een marge om te bepalen wat een begrip inhoudt en in tweede instantie een marge om te bepalen of de beperking (als die binnen het begrip valt) noodzakelijk is in een democratische samenleving.
56 Barkhuysen 2004, *supra* noot 4, p. 98.
57 Nieuwenhuis 2005, *supra* noot 2, p. 56-57.

openbare orde en kwesties van sociaal-economische aard de nationale rechter, op inhoudelijk vergelijkbare gronden als het Hof, een marge laat aan de wetgever en het bestuur.

In de jurisprudentie van het Hof met betrekking tot bijvoorbeeld sociaal-economische kwesties (meer in het bijzonder artikel 1 EP EVRM) overweegt het Hof keer op keer dat in het kader van regelgeving met betrekking tot eigendom politieke, economische en sociale overwegingen gemaakt moeten worden. Het Hof hanteert daarom een ruime *margin of appreciation* bij zijn toetsing van sociaal-economisch beleid.[58] Zoals eerder omschreven in paragraaf 4.1 gaat het hier om jurisprudentie waarin het Hof de margin expliciet toekent aan de wetgever. In de praktijk transponeert de nationale rechter de margin hier naar de nationale situatie.[59] De rechter kan echter ook op een andere manier tot een terughoudende toetsing komen. Uit de aard van het recht in kwestie – sociaal economisch beleid – volgt logischerwijs dat de nationale rechter gezien zijn positie ten opzichte van de wetgever aan deze laatste een beoordelingsmarge moet laten.[60] Deze beoordelingsmarge vloeit dan niet voort uit de *margin of appreciation* als zodanig, maar uit de nationale constitutionele verhoudingen. Het is de wetgever die het sociaal economische beleid dient vast te stellen. De nationale rechter kan hier dus op inhoudelijk vergelijkbare gronden als het Hof tot de conclusie komen dat hij aan de wetgever een marge moet gunnen, zonder dat hij de *margin of appreciation* transponeert.[61]

Ook bij situaties van verstoring van de openbare orde kent het Hof de verdragsstaten een *margin of appreciation* toe. Het is aan de verdragsstaten om te bepalen hoe ze de openbare orde handhaven. De *margin* ziet met name op de keuze van de middelen die de nationale autoriteiten nodig hebben om de openbare orde te handhaven.[62] Een inhoudelijk vergelijkbare redenering kan de nationale rechter hanteren ten opzichte van het bestuur. Bijvoorbeeld wanneer de burgemeester ter handhaving van de openbare orde een bepaald gebied aanwijst waar gefouilleerd mag worden. Ook hier kan de rechter zonder een beroep te doen op de *margin of appreciation* terughoudend toetsen.[63] Het is op nationaal niveau immers aan het bestuur – als primaire handhaver van de openbare orde – om te beoordelen of opgetreden moet worden tegen een verstoring van de openbare orde en welke middelen daartoe moeten worden ingezet. De constitutionele positie die de rechter inneemt ten aanzien van het bestuur eist derhalve dat de rechter zich terughoudend opstelt.

58 Zie de jurisprudentie genoemd in par. 4.1 van deze bijdrage.

59 Zie bijvoorbeeld de uitspraak van het Hof Arnhem 29 augustus 2006, *LJN* AY7535; zie par. 4.1 van deze bijdrage.

60 Zie ook Schokkenbroek 1991, *supra* noot 29, p. 81.

61 Ons inziens geldt een vergelijkbare redenering ook bij verdragsbepalingen die de staat verplichten actief op te treden, de zogenaamde positieve verplichtingen (welke veelal een resultaatsverplichting inhouden). Dit optreden kan het uitvaardigen van regelgeving en het treffen van voorzieningen omvatten, of feitelijk van aard zijn. Het Hof kent de staten ten aanzien van de nakoming van positieve verplichtingen een *margin of appreciation* toe. Het gaat hier immers om het reguleren en faciliteren van verschillende beleidsterreinen. Ook de nationale constitutionele verhoudingen brengen met zich dat de rechter zich terughoudend dient op te stellen ten aanzien van de (politieke) keuzes die de wetgever en het bestuur ter zake maken. Vergelijk J. van der Velde, 'Positieve verplichtingen', *EVRM R&C* (katern 2.2) 2002.

62 Zie bijvoorbeeld EHRM 25 augustus 1993, *Chorherr t. Oostenrijk*, appl. no. 13308/87; EHRM 21 juni 1988, *Ärzte für das Leben t. Oostenrijk*, appl. no. 10126/82; *NJCM-Bulletin* 1988, p. 566.

63 De Afdeling doet dit echter wel. Zie ABRvS 9 november 2005, *AB* 2006, 90. De Afdeling rechtvaardigt haar marginale toetsing op grond van de 'beoordelingsmarge die de lidstaten blijkens art. 8 EVRM hebben' (r.o. 2.5.8).

Speelt de *margin of appreciation* bij deze kwesties dan helemaal geen rol meer en moet de Nederlandse rechter zich, bij het bepalen van zijn toetsingsintensiteit, uitsluitend baseren op de nationale constitutionele verhoudingen? Wij menen van niet. De Nederlandse rechter hoeft de *margin of appreciation* niet te transponeren om terughoudend te mogen toetsen, maar kan daaraan wel inspiratie ontlenen. De Nederlandse rechter kan in de jurisprudentie van het Hof een aanwijzing vinden dat hij bij sociaal-economische kwesties, openbare orde kwesties en noodsituaties een marge moet gunnen aan de wetgever of het bestuur. Uit de aard van het recht in kwestie volgt dat de belangenafwegingen die in dit kader gemaakt moeten worden in de eerste plaats toekomen aan de wetgever of het bestuur. De wetgever/bestuur is (in tegenstelling tot de rechter) gelet op zijn omvang en deskundigheid, beter uitgerust om de belangenafweging in casu te maken. Met andere woorden, de Nederlandse rechter kan de argumentatie van het EHRM analoog, oftewel op inhoudelijke vergelijkbare gronden, toepassen. Daarbij dient hij steeds de procedurele randvoorwaarden van de artikelen 3, (6) en 13 EVRM in acht te nemen.

6 Conclusie

We hebben geconstateerd dat op die terreinen waar het Hof de verdragsstaten een *margin of appreciation* gunt, de Nederlandse rechter op zijn beurt een beoordelingsmarge gunt aan het bestuur of de wetgever. De Nederlandse rechter toetst in deze gevallen marginaal aan het EVRM.

In de literatuur wordt over het algemeen aangenomen dat deze motivering voor marginale toetsing onjuist is. Zowel uit de primaire verantwoordelijkheid van de verdragsstaten als uit de betere beoordelingspositie van de nationale rechter vloeit voort dat de *margin of appreciation* niet zonder meer getransponeerd mag worden naar nationaal niveau. Dit wijst – mede gezien artikel 53 EVRM – in de richting van een integrale toets door de nationale rechter. Daar staat tegenover dat kan worden betoogd dat in de beperkingsclausules van de artikelen 8 tot en met 11 EVRM het primaat van de democratische wetgever besloten ligt. Hierdoor zou een terughoudende toetsing aan de beperkende regeling als zodanig gerechtvaardigd kunnen worden (par. 4.1). Voorts kent het Hof de *margin of appreciation* in bepaalde gevallen direct toe aan de wetgever of het bestuur. In deze gevallen ligt een volle toetsing door de nationale rechter minder voor de hand (par 4.1). Behoudens deze twee uitzonderingen kan de nationale rechter zijn marginale toets niet direct rechtvaardigen op grond van de *margin of appreciation*. Hoe dient de rechter dan zijn toetsingsintensiteit te motiveren?

Met de *margin of appreciation* bepaalt het Hof enkel zijn verhouding tot de verdragsstaten als zodanig. Hoe de verhoudingen liggen op nationaal niveau tussen de rechter enerzijds en de wetgever/het bestuur anderzijds, is derhalve een kwestie van nationaal recht. Het gaat hier in het bijzonder om de nationale constitutionele verhoudingen en de artikelen 93, 94 en 120 Gw. Bepaalde auteurs betogen dat deze artikelen altijd een volle toetsing vereisen. Deze opvatting is te ongenuanceerd. Ons inziens is alleen een volle toetsing vereist wanneer het EVRM een duidelijke verplichting oplegt aan de staat. Vraagt het EVRM daarentegen om nakoming van minder duidelijke verplichtingen, dan is een volle toetsing – gezien de artikelen 93 en 94 Gw – minder vanzelfsprekend.

Daarnaast is het in bepaalde omstandigheden voorstelbaar dat de nationale rechter, op inhoudelijk vergelijkbare gronden als het Hof, tot het oordeel komt dat hij aan de wetgever of het bestuur een beoordelingsmarge moet laten en dus marginaal moet toetsen. De marge die de nationale rechter hier gunt aan wetgever of bestuur vloeit dan evenwel niet voort uit de *margin of appreciation* die het Hof aan de staten toekent, maar uit de nationale taakverdeling tussen de rechter, de wetgever en het bestuur. De *margin of appreciation* kan hier hoogstens als inspiratiebron fungeren. Dit speelt met name bij noodsituaties en kwesties van openbare orde en sociaal-economische aard. Uit de aard van deze kwesties vloeit voort dat de belangenafweging ter zake het best kan worden overgelaten aan de wetgever of het bestuur.

Wij zijn van mening dat de *margin of appreciation*-doctrine als zodanig niet met zich brengt dat de Nederlandse rechter bij de toetsing aan het EVRM aan bestuur en wetgever een zekere beoordelingsmarge moet laten. Het beroep dat de rechter doet op de *margin of appreciation* om zijn marginale toets aan het EVRM te rechtvaardigen, achten wij dan ook onterecht.

Dit betekent overigens niet dat de Nederlandse rechter niet marginaal mag toetsen. Hij dient deze marginale toets dan echter te onderbouwen met argumenten ontleent aan het nationale recht, waarbij de *margin of appreciation* in bepaalde gevallen nog wel als inspiratiebron kan fungeren.

THE MARGIN OF APPRECIATION

De term ‘beoordelingsmarge’ verwijst naar de manoeuvreerruimte die de organen van Straatsburg de nationale autoriteiten willen verlenen bij het nakomen van hun verplichtingen uit hoofde van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (het Verdrag) [1] .
De rechtsgrondslag van de doctrine kan worden gevonden in de jurisprudentie, niet alleen die van de Franse *Conseil d'état* , die de term 'marge d'appréciation' heeft gebruikt, maar ook die van het bestuursrechtelijke systeem binnen elke burgerlijke jurisdictie. De meest verfijnde en complexe doctrines van administratieve discretie zijn ontwikkeld in Duitsland [2] , maar de Duitse theorie van administratieve discretie (Ermessensspielraum) is veel smaller dan de beoordelingsmarge zoals die wordt gebruikt in de Conventie en het EG-recht.
Op internationaalrechtelijk niveau is het eerste beroep op de margin of appreciation-doctrine gedaan in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (het Hof).
Gezien de diverse culturele en juridische tradities die door elke lidstaat worden omarmd, was het moeilijk om uniforme Europese normen voor mensenrechten te identificeren. Daarom werd de Conventie beschouwd als de kleinste gemene deler [3] . Hoewel de kwestie van eerbied voor de soevereiniteit van elke lidstaat nog steeds aan de orde wordt gesteld, hangt de handhaving van de toezeggingen van de Straatsburgse organen uiteindelijk af van de goede trouw en de voortdurende samenwerking van de lidstaten [4] .
Bijgevolg moet het proces van het realiseren van een "uniforme norm" voor mensenrechten en bescherming geleidelijk verlopen, omdat het volledige wettelijke kader berust op de kwetsbare grondslagen van de instemming van de lidstaten. De beoordelingsmarge geeft de flexibiliteit die nodig is om schadelijke confrontaties tussen het Hof en de lidstaten te vermijden en stelt het Hof in staat om de soevereiniteit van de lidstaten in evenwicht te brengen met hun verplichtingen uit hoofde van het Verdrag van [5] maart.
Als inherent en permanent verschijnsel onder de Conventie moeten er principiële criteria bestaan voor de toepassing van de margin of appreciation-leer. Deze criteria zijn ontwikkeld in de jurisprudentie van de organen van Straatsburg en het doel van deze studie is om ze te identificeren en uit te leggen om een duidelijk beeld te geven van de leer van de beoordelingsmarge.
In **hoofdstuk 1** worden alle principes onderzocht die samen met de toepassing van de margin of appreciation-doctrine zijn ontwikkeld, met speciale nadruk op het proportionaliteitsbeginsel als maatstaf om te beoordelen of de nationale autoriteiten de marge al dan niet overschrijden. In **hoofdstuk 2**richt de analyse zich op de toepassing van de doctrine in relatie tot verschillende rechten die door het verdrag worden gegarandeerd.

HOOFDSTUK 1
Interpretatieve principes

Om het concept van beoordelingsmarge volledig te begrijpen, moeten we eerst en vooral de interpretatieve processen binnen het Conventiestelsel analyseren, aangezien de organen van Straatsburg een aantal principes hebben ontwikkeld die hen hebben geholpen bij het bepalen van de reikwijdte van de Conventie-rechten en de legaliteit van enige inmenging.
Deze principes kunnen worden ontleend aan twee hoofdparagrafen die te vinden zijn in de eerste zaak waarin de Rekenkamer de beoordelingsmarge heeft besproken - *Handyside* [6] .
In dit geval heeft het Hof onderzocht of de verbeurdverklaring van het Little Red School Book op grond van obsceniteit in strijd was met de vrijheid van meningsuiting:
“Het Hof wijst erop dat de door het verdrag ingestelde beschermingsmechanisme subsidiair is.aan de nationale systemen ter bescherming van de mensenrechten (23 de zaak "Belgian Linguistic", juli 1968, punt 10 in fine). Het verdrag laat in de eerste plaats aan elke verdragsluitende staat de taak over om de rechten en vrijheden die erin

zijn vastgelegd, veilig te stellen. De instellingen die erdoor zijn opgericht, leveren hun eigen bijdrage aan deze taak, maar worden er pas bij betrokken door middel van controversiële procedures en zodra alle binnenlandse rechtsmiddelen zijn uitgeput.
Vanwege hun directe en voortdurende contact met de vitale krachten van hun land, zijn de staatsautoriteiten in principe in een betere positie dan de internationale rechter om een oordeel te geven over de exacte inhoud van deze vereisten en over de "noodzaak" van een "beperking" of "straf" bedoeld om aan hen te voldoen.
"noodzakelijk" , in de zin van art. 10, lid 2, is niet synoniem met "onmisbaar" (artikelen 2, lid 2 en 6, lid 1), de woorden "absoluut noodzakelijk" en "strikt noodzakelijk" en, in artikel 15, lid. 1, de zinsnede 'voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie'), en evenmin de flexibiliteit van uitdrukkingen als 'toelaatbaar', 'gewoon' (artikel 4, lid 3), 'nuttig' (de Franse taal) tekst van de eerste alinea van artikel 1 van Protocol nr. 1), "redelijk" (artikel 5, lid 3 en 6, lid 1) of "wenselijk". Desalniettemin is het aan de nationale autoriteiten om een eerste beoordeling te maken van de realiteit van de dringende sociale behoefte die in deze context wordt geïmpliceerd door het begrip "noodzaak".
een marge van waardering . Deze marge wordt gegeven aan zowel de nationale wetgever ("voorgeschreven door de wet") als aan de instanties, onder meer gerechtelijk, die worden verzocht de geldende wetten te interpreteren en toe te passen (zaak Engel ea, 8 juni 1976, par. 100 ; Zaak De Wilde, Ooms en Versyp, 18 juni 1971, punt 93; en de zaak Golder, 21 februari 1975, punt 45).
Niettemin geeft artikel 10, lid 2, de verdragsluitende staten geen onbeperkte beoordelingsbevoegdheid. Het Hof, dat samen met de Commissie verantwoordelijk is voor de naleving van de verplichtingen van die staten (artikel 19), is bevoegd om de definitieve uitspraak te doen over de vraag of een "beperking" of "straf" verenigbaar is met de vrijheid van meningsuiting.. Dit toezicht betreft zowel het doel van de bestreden maatregel als de "noodzaak" ervan; het heeft niet alleen betrekking op de basiswetgeving, maar ook op de beslissing die erop wordt toegepast, zelfs een beslissing van een onafhankelijke rechtbank. "

1. Effectieve bescherming

Het eerste principe - de effectieve bescherming, inherent aan de tekst, houdt in dat, aangezien de belangrijkste functie van het verdrag de effectieve bescherming van de mensenrechten is in plaats van de handhaving van wederzijdse verplichtingen tussen staten, de bepalingen ervan niet restrictief mogen worden geïnterpreteerd ter eerbiediging van nationale soevereiniteit [7] .

2. Subsidiariteit en herziening

Het subsidiariteitsbeginsel houdt in dat de staat zelf democratisch moet beslissen wat het voor *zichzelf* gepast *is* [8] .
Het toetsingsbeginsel stelt dat de rol van het Hof niet de rol is van het hoogste gerechtshof of "vierde aanleg" [9] .
Daarom ligt de hoofdverantwoordelijkheid voor het waarborgen van de rechten waarin het verdrag voorziet, bij de lidstaten, en is de rol van de organen van Straatsburg beperkt om te waarborgen of de relevante autoriteiten binnen hun grenzen zijn gebleven [10] .
Er is een duidelijke spanning tussen subsidiariteit en universaliteit - het idee om voor iedereen dezelfde Europese bescherming te eisen door gemeenschappelijke normen te ontwikkelen.

3. Toelaatbare inmenging in verdragsrechten

Veel van de rechten in het verdrag zijn voorwaardelijk en kunnen in strijd zijn met bepaalde omstandigheden. Deze toegestane inbreuken moeten echter bepaalde kenmerken hebben, willen ze binnen het verdrag en de jurisprudentie worden aanvaard.

een). Voorgeschreven door de wet / in overeenstemming met de wet
Dit eerste kenmerk bevat drie vereisten.
Allereerst moeten alle bepalingen die in strijd zijn met de rechten van het Verdrag een voldoende element van

controle over de relevante besluitvormer opleggen om de uitoefening van willekeurig optreden te vermijden[11] . Zo is in de *Malone* [12] geval , het Hof geoordeeld dat er een zekere mate van wettelijke bescherming tegen willekeurige inmenging door de overheid met het recht in Art.8, vooral wanneer een vermogen van de uitvoerende macht wordt uitgeoefend in het geheim en het risico van willekeur moet zijn Is voor de hand liggend. De tweede vereiste - toegankelijkheid, dringt erop aan dat een persoon die waarschijnlijk wordt beïnvloed door de regel zou er toegang toe moeten hebben. Een schending van deze vereiste was duidelijk in de *Silver* [13-] zaak waarbij de correspondentie van gevangenen werd gereguleerd via administratieve richtlijnen van de staatssecretaris van de gevangenisdienst.
Het Hof oordeelde dat de meeste beperkingen op de correspondentie van gevangenen konden worden afgeleid uit de inhoud van de formele wet (de Prison Act 1952 en de Prison Rules 1964). Die beperkingen die alleen in niet-wettelijke en niet-gepubliceerde vaste opdrachten waren opgenomen, waren echter niet in overeenstemming met de wet in artikel 8, lid 2.
De derde vereiste - zekerheid, houdt in dat de wet voldoende duidelijk moet zijn om individuen in staat te stellen hun toekomstige gedrag te bepalen. Dus in de *Sunday Times* [14] In dat geval werd geoordeeld dat een wet met voldoende precisie moest worden geformuleerd om de burger in staat te stellen zijn gedrag te reguleren: die persoon moet in staat zijn - desnoods met passend advies - in redelijke mate te voorzien in de gegeven omstandigheden, de gevolgen die een bepaalde handeling kan hebben. Die gevolgen hoeven echter niet met absolute zekerheid te worden voorzien.

b). Legitieme doelen
De Conventie somt een aantal legitieme doelen op, waardoor inbreuk kan worden gemaakt op het geclaimde recht, op voorwaarde dat dit in overeenstemming met de wet is voorgeschreven en in een democratische samenlevingnoodzakelijk is[15] .
Elke inmenging in de bovengenoemde verdragsrechten moet in overeenstemming zijn met een dergelijk legitiem doel en de lidstaat moet aantonen dat de relevante wettelijke bepaling een van de doelstellingen nastreefde die zijn vastgelegd in, en in een bepaald gevaldaadwerkelijk op de verzoeker werd toegepast. Een legitiem doel kan dus geen voorwendsel zijn voor een maatregel die wordt genomen voor een ander ongepast doel, zoals vermeld in artikel 18.

c). Noodzakelijk in een democratische samenleving
Het derde kenmerk betekent dat het niet voldoende is dat de staat zich met een legitiem doel in de rechten van de verzoeker bemoeit; het Hof moet ook tevreden zijn met de beperking en deze gezien de omstandigheden noodzakelijk achten. Dit houdt in dat het Hof een kwalitatieve beslissing neemt over de verdiensten van de relevante nationale wettelijke bepaling en de toepassing ervan.
Bovendien benadrukt het Hof dat er een sterke objectieve rechtvaardiging is voor de wet en de toepassing ervan. Hoewel het bijvoorbeeld nuttig of gemakkelijk zou kunnen zijn om een wet te hebben die de publicatie verbiedt van materiaal dat de meerderheid van de samenleving aanstootgevend of irritant kan maken, zou het om die reden alleen niet „noodzakelijk" zijn om een dergelijke wet te hebben.
In*Handyside* , heeft het Hof geoordeeld dat het woord "noodzakelijke" betekende dat er een "dwingende maatschappelijke behoefte" voor de inmenging moet zijn[16] .
Bij het beoordelen of er al dan niet zo'n „dringende sociale behoefte" bestaat, krijgen de nationale autoriteiten een beoordelingsmarge. Het is in feite de evaluatie van de democratische noodzaak die de belangrijkste interpretatiebeginselen heeft voortgebracht: het evenredigheidsbeginsel[17] .

4. Evenredigheid

De doctrine van proportionaliteit staat centraal in het onderzoek van de rechtbank naar de redelijkheid van de beperking. Hoewel het Hof de lidstaat en zijn instellingen een beoordelingsmarge biedt, is de belangrijkste taak van het Hof ervoor te zorgen dat de rechten die in het verdrag zijn neergelegd niet onnodig worden geschonden [18] .

Het evenredigheidsbeginsel vereist dat er een redelijk verband bestaat tussen een bepaald te bereiken doel en de middelen die worden gebruikt om dat doel te bereiken [19] .
De verschillende versies van de evenredigheidstoets lijken verschillende beoordelingsnormen in verschillende contexten te weerspiegelen.
De strikte aanpak uiteengezet in *Handyside* is geschikt wanneer grondrechten in het geding zijn (zoals vrijheid van meningsuiting of intieme aspecten van het privéleven) en bestaat uit een test met vier vragen:

· Is er een dringende maatschappelijke behoefte aan enige beperking van het verdrag?
· Zo ja, beantwoordt de specifieke beperking aan deze behoefte?
· Zo ja, is het een evenredig antwoord op die behoefte?
· Zijn de door de autoriteiten aangevoerde redenen in ieder geval relevant en voldoende?

In andere gevallen gebruikt het Hof de uitdrukking "een redelijke verhouding tussen de middelen en het beoogde doel" of "een redelijk evenwicht" tussen de algemene en individuele belangen die op het spel staan (zoals eigendomsrechten).
Verder is geoordeeld dat het mogelijke bestaan van alternatieve oplossingen de wetgeving op grond van het eigendomsrecht niet onwettig maakt; en dat het niet aan het Hof is om te beoordelen of wetgeving de beste manier is om het probleem aan te pakken of dat de wetgevende beoordelingsbevoegdheid op een andere manier had moeten worden uitgeoefend [20] .
*De facto*lijkt het Hof rekening te houden met een aantal factoren bij de beslissing of een inmenging in de rechten van het Verdrag al dan niet evenredig is. De mate waarin de inmenging het recht beperkt, is belangrijk. Het Hof zal inmenging als onevenredig beschouwen als het de essentie van het recht [aantast 21] , als de rechtvaardiging voor de inmenging niet kan worden bewezen. In de zaak *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs und* Gubi [22] oordeelde het Hof bijvoorbeeld dat het verbieden van de verspreiding van een tijdschrift aan soldaten onevenredig was omdat de inhoud van de artikelen geen ernstige bedreiging vormde voor de militaire discipline (ook al waren ze kritisch over de militaire discipline). leven).
Bij de behandeling van inmengingen behalve die welke op eigendomsrechten betrekking hebben, heeft het Hof vaak de kwestie van de evenredigheid beslist door te vragen of een bepaalde maatregel kan worden bereikt met minder beperkende middelen. In de *Campbell* [23-] zaak bijvoorbeeld verwierp het Hof de rechtvaardiging voor het openen en lezen van alle correspondentie tussen gevangenen en hun advocaten, erop wijzend dat de gevangenisdienst wel kon openen, maar niet lezen, om te zien of ze illegale opsluitingen bevatten.
Wanneer de samenhang tussen de proportionaliteit en de beoordelingsmarge in ogenschouw wordt genomen, blijken de volgende factoren van belang [24] :
Ten eerste de betekenis van het recht in kwestie, aangezien het Hof heeft verklaard dat sommige rechten van het Verdrag als fundamenteel zijn aangemerkt (zoals het recht op een eerlijk proces [25] of op privéleven [26] of op vrijheid van meningsuiting [27]).
Ten tweede, de objectiviteit van de beperking in kwestie, in *Sunday Times* , heeft het Hof een onderscheid gemaakt tussen het objectieve karakter van het gezag van de rechterlijke macht (die een kleinere marge van waardering over voor de staat) en de subjectieve aard van de bescherming van de moraal , waarbij het Hof zich dient te richten op binnenlandse opvattingen [28] .
Ten derde, toen er een consensus was in wet en praktijk tussen de lidstaten, zoals in de*Marckx* [29] geval , erkende het Hof een consensus over de juridische behandeling van onwettige kinderen en sloegen erfenis wetten die hen discrimineerde.

5. De "Europese consensus" -norm

Het Hof interpreteert de Conventie als een levend document, waarbij het vaak een teleologische lezing van de tekst toepast op basis van waargenomen consensus in plaats van de bedoeling van de opstellers. Maar zonder een duidelijk begrip van hoe consensus moet worden gedefinieerd, riskeert de rechtbank onwettigheid met deze benadering [30] .

De "Europese consensus" -norm is een algemeen label dat wordt gebruikt om het onderzoek van het Hof naar het al dan niet bestaan van een gemeenschappelijke basis te beschrijven, meestal in de wet en praktijk van de lidstaten.
Deze norm heeft een sleutelrol gespeeld in het ruimere of smallere karakter dat de toepassing van de beoordelingsmarge in de praktijk aanneemt. Over het algemeen zal het bestaan van vergelijkbare praktijk- of regelgevingspatronen in de verschillende lidstaten een ruimere beoordelingsmarge legitimeren voor de staat die binnen dat kader blijft en pogingen om afscheid te nemen van hen te delegitimeren [31] .
Tegen deze achtergrond zal het ontbreken van een Europese consensus over het onderwerp normaal gesproken gepaard gaan met een ruimere beoordelingsmarge die aan de staat in kwestie wordt toegekend. Het Europese consensuscriterium is echter om verschillende redenen bekritiseerd, waaronder het gebrek aan diepgaand en gedetailleerd vergelijkend onderzoek waarin het beweert te zitten.
Soms wordt een land dat “achterblijft” gesanctioneerd.
In het *arrest Marckx* analyseerde het Hof het vroegere onderscheid in de Belgische wetgeving tussen het "legitieme" en "onwettige" gezin. Het Hof merkte op dat op het moment dat het verdrag werd opgesteld, een dergelijk onderscheid in veel Europese landen als tolerant en normaal werd beschouwd. Het Hof kan echter alleen worden getroffen door het feit dat het nationale recht van de overgrote meerderheid van de lidstaten van de Raad van Europa is geëvolueerd en blijft evolueren, in hetzelfde tempo als de relevante internationale instrumenten, naar een volledig juridische erkenning van de wettelijke stelregel “mater simper certa est” .para.41
Niettemin was in Handyside, waar het 'legitieme doel' de bescherming van moraal was - de reden waarom een ruimere beoordelingsmarge werd toegekend - het ontbreken van een Europese opvatting van moraal.
Het doel van **hoofdstuk 1** is het opvragen en onderzoeken van de belangrijkste beginselen die de organen van Straatsburg gebruiken om te analyseren of een inmenging in een of meer verdragsrechten kan worden meegerekend in de beoordelingsmarge van de lidstaten.
Al met al vormen deze principes een test en zonder hun volledig begrip blijft een duidelijke uitleg van de leer van de marge van waardering onmogelijk.
In **Hoofdstuk 2** richt de huidige studie zich op de toepassing van de principes die in Hoofdstuk 1 zijn geanalyseerd van de Handyside-zaak tot de laatste rechtspraak van het Hof over de margin of appreciation-doctrine.

HOOFDSTUK 2
De margin of appreciation-doctrine in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens

Zoals twee leden van de Rekenkamer hebben gesuggereerd [32] , zijn de grenzen van de beoordelingsmarge niet vatbaar voor een abstracte definitie. De beoordelingsmarge is dus "contextafhankelijk" en de grenzen ervan kunnen alleen binnen een specifiek geval worden getrokken [33] . Om deze reden toont het tweede deel van deze studie de wijze aan waarop de in het eerste deel geanalyseerde beginselen in de rechtspraak van het Hof moeten worden toegepast.

1. De margin of appreciation-doctrine in de jurisprudentie van artikel 15

Gezien de noodsituaties op grond van artikel 15 werd de beoordelingsmarge eerst bevestigd door de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens, omdat de nationale autoriteiten beter in staat zijn om te oordelen dan de instellingen in Straatsburg. Dit is wat de doctrine *de grondgedachte van de betere positie* noemt [34] .
In de *zaak Cyprus* (*Griekenland tegen het Verenigd Koninkrijk 1958-1959*) verklaarde de Commissie zich bevoegd om te beslissen of een dergelijke afwijking gerechtvaardigd was en of de ingeroepen maatregelen beperkt waren tot die "die strikt vereist zijn door de eisen van de situatie". De Commissie verklaarde dat de regering een zekere mate van discretie zou moeten kunnen uitoefenen.
Deze bewering werd bevestigd in een reeks opeenvolgende zaken [35] . In *het Griekse geval was* de toepassing van de beoordelingsmarge bijvoorbeeld beperkt tot de kwestie van de evenredigheid, maar in het geval

van *Lawless* heeft de Commissie haar toepassing uitgebreid om te bepalen of er sprake is van een noodsituatie [36] . Ook in de zaak *Brannigan en McBride* en in de zaak *Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk* oordeelde het Hof dat [37] : "Vanwege hun directe en voortdurende contact met de dringende behoeften van het moment, zijn de nationale autoriteiten in principe in een betere positie dan de internationale rechter om te beslissen over de aanwezigheid van een dergelijke noodsituatie en over de aard en de omvang van afwijkingen die nodig zijn om het af te wenden. In deze kwestie laat Art. 15 (1) de autoriteiten een ruime beoordelingsmarge. " Het Hof volgt dus de beslissing van de nationale autoriteiten omdat deze beter in staat zijn om te beslissen over politiek gevoelige kwesties binnen een bepaalde lidstaat.

De nationale autoriteiten zijn beter geplaatst dan de instellingen in Straatsburg om te oordelen, omdat: kiezen tussen verschillende antwoorden geen gemakkelijke taak is; de keuze kan politiek en controversieel zijn en verschillende reacties kunnen gerechtvaardigd zijn in verschillende situaties in verschillende staten.
Rekening houdend met de hedendaagse gebeurtenissen, is er betoogd dat de wereldwijde oorlog tegen terreur de grenzen van artikel 15 heeft opgerekt en een heroverweging van het derogatieregime vereist, omdat de ' *verschuiving in het normaliteit-noodparadigma - een wereldwijde trend sinds 11 september - is permanent geworden "* [38] .
De conclusie die uit deze zaken kan worden getrokken, is dat de afwijkingsbesluiten en de maatregelen ter bestrijding van de crisis gerechtvaardigd blijven in Straatsburg, hoewel ze onderhevig zijn aan een ruime beoordelingsmarge. Het is aan het Hof om vast te stellen of de staten verder zijn gegaan dan strikt vereist door de eisen van de crisis, door 'passend gewicht te geven aan relevante factoren zoals de aard van de rechten waarop de afwijking betrekking heeft, de omstandigheden die hiertoe hebben geleid en de duur van de noodsituatie ", zoals het Hof verklaarde in de zaak *Brannigan* .

2. De marge van appreciatieleer in de jurisprudentie van de artikelen 8-11

Afgezien van de discussie onder artikel 15 - aangezien de toepassing van de leer op dit recht minder vaak voorkomt - is de beoordelingsmarge gebruikt in verband met die artikelen van het verdrag die "accommodatie" of "beperkingsclausules" bevatten [39] , dwz Artikelen 8 tot en met 11. Deze artikelen hebben betrekking op gekwalificeerde rechten, die niet absoluut zijn en met bijbehorende beperkingen tot uitdrukking komen in het recht zelf [40] .
Ze zijn ook allemaal opgesteld in een gemeenschappelijk formulier [41]. De eerste alinea van elk artikel stelt het recht vast, terwijl de tweede de staat die partij is toestaat zijn negatieve verplichting om zich niet in de individuele vrijheid te mengen, te schenden onder een reeks voorwaarden die zijn vastgesteld: "in overeenstemming met de wet" (artikel 8) of " wettelijk voorgeschreven "(Art. 9, 10, 11); beantwoordt aan een van de legitieme doelen; en is "noodzakelijk in een democratische samenleving". De term "noodzakelijk" impliceert een evenredigheidstoets en de interpretatie van de uitdrukking "noodzakelijk in een democratische samenleving" belichaamt de spanning die is ontstaan door de botsing tussen de individuen en de samenleving [42] .
Het evenredigheidsbeginsel laat variabele beoordelingsmarges toe. De aard van het betrokken recht is een belangrijke factor voor de rechtvaardiging van een brede of smalle beoordelingsmarge. Dat is waarom in*In de* zaak *Sunday Times* verklaarde het Hof: "wat nodig is, is meer dan wat wenselijk of redelijk is, hoewel het niet onmisbaar hoeft te zijn". Hoe belangrijker de rechten in het stelsel van het verdrag zijn, hoe overtuigender de redenen zullen zijn om een beperking daarin te rechtvaardigen.
In *de* zaak *Dickson* (met betrekking tot het verzoek van verzoekers om kunstmatige inseminatie in de gevangenis) oordeelde het Hof dat wanneer een bijzonder belangrijk facet van het bestaan of de identiteit van een persoon op het spel staat, demarge van de aan een staat toegekende waardering zal in het algemeen worden beperkt [43] . Wanneer er echter geen consensus bestaat binnen de lidstaten, hetzij over het relatieve belang van het belang dat op het spel staat, hetzij over de beste manier om deze te beschermen, zal de marge groter zijn. Zoals vermeld in de *Evans-* zaak (betreffende het recht om toestemming voor het gebruik van het genetisch materiaal in te trekken tot het moment van implantatie van het resulterende embryo), zal er meestal ook een ruime marge worden toegekend als de staat een evenwicht moet vinden. tussen concurrerende particuliere en openbare belangen of

verdragsrechten [44] .
Een ander essentieel element bij het bepalen van de grenzen van de beoordelingsmarge is het doel dat met de betrokken beperking wordt nagestreefd.

een). De bescherming van moraal

Staten hebben een ruime beoordelingsmarge gekregen met betrekking tot de *bescherming van de moraal* , aangezien dit begrip van lidstaat tot lidstaat verschilt. Een van de meest relevante gevallen waarin het Hof de grenzen van de beoordelingsmarge in de context van de rechtvaardiging van de openbare zeden heeft geanalyseerd, is de bovengenoemde *Handyside* . De rechtbank vond geen schending van artikel 10 omdat de staat een legitiem doel had om de moraal te beschermen. Het Hof kon geen uniforme morele opvatting identificeren in het nationale recht van de verschillende lidstaten omdat “de eisen van de moraal van tijd tot tijd en van plaats tot plaats verschillen, vooral in onze tijd, die wordt gekenmerkt door een snelle en verre het bereiken van de ontwikkeling van meningen over het onderwerp ” [45]
. Vervolgens voegde het eraan toe dat de staatsautoriteiten in principe in een betere positie verkeren dan de internationale rechter om een mening te geven over de exacte inhoud van deze vereisten vanwege hun "directe en voortdurende contact met de vitale krachten van hun land" [46] .
Hetzelfde concept dat de nationale autoriteiten beter in staat zijn om te beslissen over morele kwesties omdat er geen uniforme Europese opvatting was, wordt beantwoord in de zaak *Müller* [47] - waar het Hof de inbeslagname van de schilderijen met seksuele handelingen, waaronder homoseksualiteit en bestialiteit, niet vond. , als een schending van artikel 10.
Integendeel, het Hof volgde het arrest hierboven in de *Open Door en Dublin Well Woman niet*geval. Het was van mening dat het beperken van de informatieverstrekking aan zwangere vrouwen over abortusvoorzieningen in het buitenland in strijd was met art. 10. Het Hof merkte op dat „de nationale autoriteiten over een ruime beoordelingsmarge beschikken op het gebied van moraal, in het bijzonder op een gebied als het heden dat raakvlakken heeft met geloofszaken betreffende de aard van het menselijk leven” [48] .
Het Hof volgde dezelfde aanpak in de zaken bedoeld in artikel 8. In de zaak *Dudgeon* [49](over de wetten in Noord-Ierland die homoseksuele activiteiten in het privéleven tussen instemmende volwassenen strafbaar stellen), was de beslissing van het Hof dat dergelijke wetten in strijd waren met de Conventie, niet gebaseerd op de soevereiniteit van de staat, maar in plaats daarvan op de waargenomen consensus binnen Europa dat sodomiewetten, terwijl weinig doen om de moraal te beschermen, was een ernstige schending van de privacy [50] .

b). De autoriteit van de rechterlijke macht

Drie jaar later na *Handyside* , in de *Sunday Times-* zaak, oordeelde de rechtbank over het verbod op de publicatie van een artikel door de krant Sunday Times, met betrekking tot het thalidomide-schandaal, een zaak die nog steeds bij de rechtbank aanhangig was en om die reden afloopt onder de Britse doctrine van „minachting van de rechtbank” [51] . De meerderheid van de rechters concludeerde dat artikel 10 was geschonden. Het Hof oordeelde dat in tegenstelling tot het concept van moraal, het begrip *gezag van de rechterlijke macht* objectief is, en dat „de nationale wetgeving en praktijk van de verdragsluitende staten een vrij substantiële mate van overeenstemming op dit gebied onthullen” [52] .
Zoals de Rekenkamer opmerkte in andere zaken [53]Wanneer een Europese consensus over de betekenis of noodzaak van beperkingen van bepaalde rechten ontbreekt, zoals bijvoorbeeld in *Handyside* , wordt de beschikbare marge voor regeringen groter [54] . Omgekeerd, wanneer consensus aanwezig is, wordt daarmee bedoeld dat de "kern" betekenis van het recht eng is gedefinieerd, en de marge om af te wijken zal dus kleiner worden.

c). Het voorkomen van wanorde of criminaliteit

In de *zaak Otto-Preminger-Institut* accepteerde het Hof dat de bepalingen van het Oostenrijkse wetboek van

strafrecht die de inbeslagname van een film mogelijk maakten die de religieuze gevoeligheden van de rooms-katholieken zou beledigen, „bedoeld waren om gedrag te onderdrukken dat gericht was tegen voorwerpen van religieuze verering die waarschijnlijk oorzaak „rechtvaardigt verontwaardiging” en zo geopereerd om openbare wanorde te voorkomen [55] .
In *Parti Nationaliste Baskisch* betreffende de weigering van toestemming van een financierende vereniging, merkte het Hof op dat „het de inmenging waarover wordt geklaagd in het licht van de zaak als geheel moet bekijken en moet bepalen of deze‘ evenredig was met het legitieme nagestreefde doel ' redenen die door de nationale autoriteiten worden aangevoerd om het te rechtvaardigen, zijn "relevant en voldoende" [56] .
Daarbij moet het Hof zich er ook van vergewissen dat de nationale autoriteiten normen hebben toegepast die in overeenstemming waren met de beginselen van art.11 en bovendien dat zij hun beslissingen baseerden op een aanvaardbare beoordeling van de relevante feiten [57] . Concluderend oordeelde het Hof dat de inmenging in het recht van de verzoekende partij op vrijheid van vereniging kan worden beschouwd als "noodzakelijk in een democratische samenleving" ter *voorkoming van wanorde* in de zin van art. 11 van het verdrag.

d). Het belang van de nationale veiligheid en het economisch welzijn van het land.
Integendeel, het Hof erkende een ruime beoordelingsmarge met betrekking tot de beperking van het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer in het belang van de nationale veiligheid. Dit was het geval in de *Klass* [58-] zaak, waar de Duitse autoriteiten een zekere beoordelingsmarge kregen bij het vaststellen van de voorwaarden waaronder een systeem van geheime bewaking in de strijd tegen terrorisme moest worden voorbereid, aangezien deze acties noodzakelijk werden geacht in een democratische samenleving in de belangen van nationale veiligheid en criminaliteitspreventie. Om deze reden merkte de Rekenkamer op dat het niet aan haar was om de nationale autoriteiten in de plaats te stellen van een beoordeling van wat het beste beleid op dit gebied zou kunnen zijn.
Later, in de*Lambert-* zaak, door de evenredigheidstoets toe te passen , *kwam* het Hof tot de conclusie dat bij gebreke van een ‘<effectieve controle> waarover de verzoeker beschikte om het afluisteren van telefoons aan te vechten waaraan hij was onderworpen - wat de inmenging in kwestie in wat <noodzakelijk was in een democratische samenleving> ”- er was een schending van artikel 8 [59] .
In de *Hatton*betreffende een vermeende schending van artikel 8 als gevolg van blootstelling aan vliegtuiglawaai, analyseerde het Hof of de regering een redelijk evenwicht had gevonden tussen de economische belangen van het land als geheel en de tegenstrijdige belangen van de personen die door geluidsoverlast worden getroffen. Na te hebben opgemerkt dat het "moet terugkomen op de vraag naar de omvang van de beoordelingsmarge waarover de staat beschikt bij het nemen van beleidsbeslissingen van het soort in kwestie" [60] , oordeelde het Hof dat er geen sprake was van schending van art. 8.
Met betrekking tot de toepassing van het belang van de nationale veiligheid op grond van art. 11, in de *Ždanoka* zaak - die betrekking heeft op de uitsluiting van verzoekster om zich verkiesbaar te stellen voor het parlement en lokale raden vanwege haar actieve deelname aan de Communistische Partij van Letland - merkte het Hof op dat het optreden van de staat niet in verhouding stond tot het nagestreefde doel en bijgevolg niet een democratische samenleving. Daarom was er sprake van een schending van art.11 van het verdrag [61] .

e). Bescherming van de rechten en vrijheden van anderen

Vergelijkbare redeneringen als die welke in moraliteitszaken worden gebruikt, zijn aan de orde gesteld in kwesties die de rol en betekenis van religie in de samenleving raken. In *Wingrove* merkte het Hof op dat het standpunt van de regering van het VK over deze kwestie zowel relevant als voldoende was , nadat het in *Wingrove* het gebrek aan een Europese consensus over de vereisten van de *bescherming van de rechten van anderen* met betrekking tot aanvallen op hun religieuze overtuiging [62] had bevestigd. voor de toepassing van art. 10, lid 2, en dat hun beslissing geen tekenen van willekeur of buitensporigheid vertoont.
In de recente *Tavli*zaak - betreffende een vordering tot afwijzing van vaderschap - oordeelde de rechtbank dat er sprake was van schending van art. 8 en herhaalde: “er moet rekening worden gehouden met het juiste evenwicht dat moet worden gevonden tussen de tegenstrijdige belangen van het individu en van de gemeenschap als

geheel; en in beide contexten geniet de staat een zekere beoordelingsmarge " [63] .
Deze redenering werd ook door het Hof gebruikt in de bovengenoemde *Dickson-* zaak, waar het, na analyse van de evenredigheid van het optreden van de staat, opmerkte dat `` het ontbreken van een beoordeling die een kwestie van aanzienlijk belang voor de verzoekers betreft, moet worden gezien als vallend buiten een aanvaardbare beoordelingsmarge zodat er geen redelijk evenwicht werd gevonden tussen de concurrerende publieke en private belangen " [64] .
Twee zaken met betrekking tot wetten die hoofddoeken in openbare instellingen verbieden - *Dahlab* [65] en *Sahin* [66]- zijn voor het Hof gebracht. De verzoekers beweerden dat hun rechten op grond van artikel 9 waren geschonden. Het Hof oordeelde dat de maatregelen van de Turkse en Zwitserse regeringen vielen onder het legitieme doel van artikel 9, lid 2, namelijk de *bescherming van de rechten en vrijheden van anderen* , en in het geval van *Sahin* , de *handhaving van de openbare orde* .
In beide gevallen paste het Hof een ruime beoordelingsmarge toe omdat er binnen de gemeenschap weinig of geen consensus bestond over het al dan niet dragen van een sluier onder de bescherming van artikel 9. Door de evenredigheidstoets toe te passen op verschillende factoren, kwam het Hof tot dezelfde conclusie: het ontbreken van een fundamentele Europese consensus over hoe het dragen van religieuze symbolen moet worden behandeld, rechtvaardigt de acties van de staatsautoriteiten, die met een ruime marge van waardering worden toegekend.
In de *Eski-* zaak, betreffende de rechten van verzoeker om zijn dochter te bezoeken, verklaarde het Hof dat hoewel „de autoriteiten een bredemarge van waardering, in het bijzonder bij het nemen van beslissingen over het gezag, is een striktere controle nodig met betrekking tot eventuele verdere beperkingen en eventuele juridische waarborgen die bedoeld zijn om een effectieve bescherming te waarborgen van het recht van ouders en kinderen op eerbiediging van hun gezinsleven. Artikel 8 vereist dat de binnenlandse autoriteiten een billijk evenwicht vinden tussen de betrokken belangen en dat bij het afwegingsproces een bijzonder belang wordt gehecht aan de belangen van het kind, die, afhankelijk van hun aard en ernst, voorrang kunnen hebben op die van het kind. ouders " [67] .
De bovengenoemde jurisprudentie onder de artikelen 8-11 bewijst dat de redenering van het Hof in deze zaken zich heeft ontwikkeld tot een van de favoriete gebieden om een beoordelingsmarge te gebruiken. Zoals rechter Macdonald heeft erkend, „is de beoordelingsmarge de kern van vrijwel alle belangrijke zaken die voor het Hof komen, of de uitspraken er nu expliciet naar verwijzen of niet" [68] .

3. De beoordelingsmarge-doctrine in de jurisprudentie van artikel 14

De beoordelingsmarge die is toegestaan op grond van artikel 14 is vergelijkbaar met de test die beschikbaar is onder de leden 2 van de artikelen 8-11 [69] omdat het Hof een objectieve en redelijke rechtvaardiging zoekt voor de ongelijke behandeling, een legitiem doel en een redelijke evenredigheidsverhouding tussen middelen en doelen [70] .
Hoewel artikel 14 suggereert dat discriminatie een objectieve zaak is, wees het Hof er in de *zaak Belgische taalkunde* [71] op dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen *verschil* en *discriminatie* en stelde ook dat een verschil in behandeling niet noodzakelijkerwijs discriminerend was, mits een redelijke en objectieve basis kon worden gevonden.
Daarom was er een redelijk evenwicht gevonden tussen het beschermen van de belangen van de gemeenschap en het respecteren van grondrechten. In de *Petrov-* zaak [72 oordeelde] het Hof bijvoorbeeld dat een bepaalde beoordelingsmarge kan worden toegestaan om gehuwde en ongehuwde stellen 'anders te behandelen' op het gebied van bijvoorbeeld belastingen, sociale zekerheid of sociaal beleid, maar niet wat betreft de mogelijkheid om telefonisch contact te onderhouden terwijl een van hen in hechtenis zit, hetgeen als discriminerend werd gezien.
Bij het trekken van de grens tussen *verschil* en *discriminatie heeft* het Hof ook meegewogen of de praktijk in kwestie in andere democratische staten als niet-discriminerend wordt beschouwd. Bijvoorbeeld in de *Rasmussen*geval verklaarde het Hof dat: "De omvang van de beoordelingsmarge zal variëren naargelang de omstandigheden, het onderwerp en de achtergrond; in dit verband kan een van de relevante factoren het al dan niet bestaan van een gemeenschappelijke basis tussen de wetten van de verdragsluitende staten zijn " [73] .
Op de relevantie van *consensus tussen de lidstaten* werd ook gewezen in de *Frette* [74-] zaak, waarin het Hof zei dat:

`` Aangezien de delicate kwesties die in de zaak aan de orde zijn gesteld, gebieden raken waar er weinig *overeenstemming* is tussen de lidstaten van de Raad van Europa en, in het algemeen, de wet lijkt zich in een overgangsfase te bevinden, moet een ruime beoordelingsmarge worden overgelaten aan de autoriteiten van elke staat ”.
Het belang van de consensus kan ook worden gevonden in de context van genderdiscriminatie, waar het Hof een expliciet progressief standpunt inneemt. In *de* zaak *Abdulaziz, Cabales en Balkandaly* [75] heeft het Hof bijvoorbeeld betrekking op de beleidsdoelstellingen van de lidstaat in plaats van op de verworvenheden in de wetten: "de bevordering van de gelijkheid van mannen en vrouwen is vandaag een belangrijk doel".
In gevallen waarin de evolutie echter als minder uniform wordt beschouwd, volgt het Hof deze progressieve benadering niet: in de *zaak Engel en anderen* [76]betreffende verschillen in disciplinaire behandeling tussen officieren en gewone militairen zei het Hof dat "in de staten traditioneel ongelijkheden worden aangetroffen en dat op dat moment de verschillen die door de drie verzoekers werden aangevallen hun equivalent hadden in het interne rechtssysteem van praktisch alle verdragsluitende staten" .
De consensus tussen de staten houdt verband met het subsidiariteitsbeginsel: wanneer het onderscheid tussen verschil en discriminatie moeilijk te maken is, vervangt het Hof zijn standpunt niet door dat van de nationale autoriteiten, tenzij in de praktijk een meer objectief onderscheid kan worden gevonden van andere staten [77] .

4. De margin of appreciation-doctrine in de jurisprudentie van artikel 1 van protocol nr. 1

Artikel 1 van Protocol nr. 1 waarborgt een eigendomsrecht en bevat drie verschillende regels die door het Hof worden beoordeeld met inachtneming van de beoordelingsmarge.

een). Vreedzaam genieten van je bezittingen

In dit verband analyseert het Hof of er een goed evenwicht is gevonden tussen de eisen van het algemeen belang van de samenleving en de eisen ter bescherming van de rechten van het individu.
In de zaak *Sporrong en Lonnroth* (betreffende de duur van de periode waarin de eigendommen van verzoekers slecht werden onderworpen aan onteigeningsvergunningen) hield het Hof bijvoorbeeld rekening met de beoordelingsmarge om te bepalen welke maatregelen nodig zijn voor het algemeen belang om te kunnen beoordelen als er een juist evenwicht is gevonden. Er moet dus een redelijke verhouding van evenredigheid zijn tussen de ingezette middelen en het beoogde doel [78] .

b). Ontneming van iemands bezittingen

In dit verband zal het Hof beoordelen of een ontbering in het *"algemeen belang" is,* maar zal het er slechts *minimale controle* over uitoefenen omdat de nationale autoriteiten in principe beter in staat zijn dan de internationale rechter om te beoordelen wat "in het algemeen belang" is [79] .
De staten krijgen dus een ruime ‘discretionaire bevoegdheid’ bij het beoordelen van het probleem van de publieke bezorgdheid en de corrigerende maatregelen die moeten worden genomen, en het Hof zal hun oordelen respecteren, tenzij dat oordeel duidelijk ongegrond is.
Nadere uitleg is vereist om de relatie tussen de beoordelingsmarge en de interpretaties van verschillende begrippen die in het verdrag worden gebruikt, te verduidelijken. Om te beginnen gebruikt de Conventie soms uitdrukkingen die op zichzelf geen exacte of algemeen aanvaarde betekenis hebben en dergelijke bepalingen laten staten een zekere beoordelingsmarge met betrekking tot de nakoming van hun verplichtingen. Zo laten de begrippen "algemeen belang" of "bezit" verschillende interpretaties toe [80] .
Het vage en algemene karakter van deze begrippen is echter niet de reden waarom staten een zekere beoordelingsmarge krijgen, omdat het Hof in veel gevallen de voorkeur geeft aan een eigen “autonome” interpretatie. Dit is het geval bij het begrip "bezittingen" dat niet beperkt is tot fysieke goederen [81] . Autonome interpretatie en beoordelingsmarge zijn dus tegenpolen [82] en dit betekent dat door de autonome interpretatie van “bezittingen” de waarderingsmarge versmald werd, terwijl de staten een zekere beoordelingsbevoegdheid hebben

bij het identificeren van het algemeen belang.
Een soortgelijke minimale controle wordt uitgeoefend met betrekking tot de compensatienorm [83] en bij de beoordeling van de evenredigheid van de inmenging [84]. In verband hiermee heeft het Hof in de zaak *James en anderen artikel* 1 van Protocol nr. 1 geïnterpreteerd als daarin het beginsel dat het nemen van eigendommen in het algemeen belang betaling van een schadevergoeding met zich meebrengt omdat er consensus bestaat tussen de lidstaten. Dit betekent dat er een zeer ruime discretionaire bevoegdheid is om in te grijpen in het eigendomsrecht, op voorwaarde dat een redelijke vergoeding wordt betaald [85] , hoewel de waarde van de vergoeding kan variëren.

c). Controle op het gebruik van eigendommen

Het Hof erkende een ruime beoordelingsmarge omdat dit in de tekst zelf staat en het is ook de reden waarom het in de *Agosi-* zaak: "Bij het bepalen of er een redelijk evenwicht bestaat, erkent het Hof dat de staat een ruime beoordelingsmarge geniet met betrekking tot zowel de keuze van de middelen voor tenuitvoerlegging als om na te gaan of de gevolgen van tenuitvoerlegging gerechtvaardigd zijn in het algemeen belang voor het doel. om het doel van de wet in kwestie te bereiken "[86] .
In de zaak *Öneryildiz* [87] heeft het Hof ook erkend dat de *uitoefening van discretionaire bevoegdheid* die een groot aantal lokale factoren omvat, inherent is aan de keuze en uitvoering van het ruimtelijke ordeningsbeleid en de daaruit voortvloeiende maatregelen.
Op grond van de controlebepalingen zal het Hof bepalen of er een redelijk evenwicht bestaat, rekening houdend met de omstandigheden van elk geval, het vermijden van willekeur, de mogelijkheid van andere alternatieven om het doel in kwestie te bereiken, de beschikbaarheid van procedurele waarborgen en de gevolgen van de inmenging voor degenen die erdoor worden getroffen.
Toch is de beoordelingsmarge in de context van evenredigheid zo groot dat het Hof zelden een schending van artikel 1 van Protocol nr. 1 constateerde op basis van het gebrek aan evenredigheid, simpelweg omdat de inmenging in het gebruik van eigendom op zichzelf , minder belangrijk dan in het geval van ontneming van bezittingen. Een andere reden die kan worden aangevoerd, is dat de controle op het gebruik van eigendommen een wetgevende activiteit vereist en dat het Hof niet kan dienen als vervanging van nationale autoriteiten.

d) Teruggave van in beslag genomen goederen in Oost-Europese landen

Het Hof stelde dat het eigendomsrecht niet kan worden uitgelegd als een algemene verplichting voor de staten om eigendommen te herstellen. Ook is het geen beperkingen op aan de vrijheid van de lidstaten op te leggen om de reikwijdte van teruggave van eigendom te bepalen en de voorwaarden waaronder zij instemmen met eigendomsrechten te herstellen kiest [88] omdat Staten genieten van een ruime beoordelingsmarge met betrekking tot de uitsluiting van bepaalde categorieën voormalige eigenaren van een dergelijk recht.
Het Hof oordeelde ook dat de totstandkoming van wetten die de teruggave van geconfisqueerde eigendommen mogelijk maakten, duidelijk een uitgebreide beschouwing inhield van talrijke kwesties van morele, juridische, politieke en economische aard. De staten hebben dus een ruime beoordelingsmarge bij het beoordelen van het bestaan van een probleem van algemeen belang dat specifieke maatregelen rechtvaardigt, en bij de uitvoering van sociaal en economisch beleid [89] .
Wanneer het echter om een kwestie van algemeen belang gaat, is het de taak van de overheid om tijdig, op passende en consistente wijze te handelen [90] Dit betekent dat staten een positieve verplichting hebben om in deze context wetgeving op te stellen, en bovendien, hun beoordelingsbevoegdheid is daardoor beperkt.

5. De margin of appreciation-leer in de jurisprudentie van artikel 6

Zoals we eerder hebben opgemerkt, vormt de beoordelingsmarge de kern van vrijwel alle belangrijke uitspraken, en zaken met betrekking tot artikel 6 vormen hierop geen uitzondering. Vanwege de overvloed aan jurisprudentie van het Hof is het belangrijk om de meest relevante aspecten van het onderwerp in kwestie te onderstrepen.
Om te beginnen geeft het Hof in veel Art.6-zaken een *autonome interpretatie door* zijn eigen concept uit te

werken van wat een "strafrechtelijke aanklacht", "burgerrechten en plichten", "tribunaal" of "getuigen" is. Dit zijn sleutelbegrippen in het toepassingsgebied van artikel 6, die een zeer kleine beoordelingsmarge voor staten laten, of helemaal geen discretie.
Ten tweede, zoals de doctrine benadrukte [91] , "moet deze bepaling niet alleen worden beschouwd in het licht van de klassieke liberale,*laissez-faire*- rechten, maar waarvoor positieve verplichtingen van de kant van de lidstaten vereist zijn. " In dat opzicht erkent het Hof dat *het recht op toegang tot de rechter* overeenkomt met een positieve plicht voor de staten, omdat dit recht door de aard ervan vraagt om regelgeving van de staat, regelgeving die kan variëren in tijd en in plaats van de behoeften en middelen van de gemeenschap en individuen [92] . In deze context genieten de staten een beoordelingsmarge, aangezien beperkingen van het recht op toegang impliciet [93] en in overeenstemming met de essentiële eis zijn toegestaan.
Hoewel het recht op toegang tot de rechter niet absoluut is, zoals het Hof in de *Golder* [94] heeft geoordeeld In dat geval zullen de beperkingen niet interfereren met de essentie van het recht in kwestie als ze een legitiem doel nastreven, en als tussen de middelen en het beoogde doel een redelijke evenredigheidsverhouding is - *Bellet tegen Frankrijk 1995*. Later, in het geval van *Z ea* [95] zei het hof dat het recht op toegang tot de rechter "onderworpen kan zijn aan legitieme beperkingen zoals wettelijke verjaringstermijnen, zekerheidstelling van kostenverzoeken, voorschriften betreffende minderjarigen en personen met een ondeugdelijke geest".
Ten derde variëren *de verplichtingen voor rechtbanken om hun oordeel te motiveren* , afhankelijk van de aard van de beslissing, de omstandigheden van de zaak en, zoals het Hof zei in de zaak *RuizTorija* [96] " het is bovendien noodzakelijk om onder meer rekening te houden met de diversiteit van de argumenten die een procederende partij voor de rechtbanken kan indienen en de verschillen die in de verdragsluitende staten bestaan met betrekking tot wettelijke bepalingen, gewoonteregels, juridisch advies en en het opstellen van uitspraken ".
Ten vierde brengen andere positieve verplichtingen die uit artikel 6 naar voren komen, een ruime beoordelingsvrijheid naar voren bij de *keuze van de middelen* , bijvoorbeeld met betrekking tot het recht om persoonlijk aan de hoorzitting deel te nemen -zaak *Colozza* [97] , het recht op gratis rechtsbijstand - *Quaranta* [98-] zaak, het recht op voldoende tijd en faciliteiten voor de voorbereiding van verdediging -*Hadjianastassiou* [99-] zaak, het recht om zichzelf persoonlijk of door middel van juridische bijstand te verdedigen of het recht om binnen een redelijke termijn te worden berecht - *Guisset* [100-] zaak.
Ten slotte hebben de staten een grotere beoordelingsbevoegdheid bij de behandeling van civiele zaken, omdat het tweede en derde lid gedetailleerde bepalingen bevatten voor strafzaken, die geen equivalent hebben met civiele zaken.
Samenvattend geeft artikel 6 een zekere beoordelingsmarge aan de lidstaten, en er is gezegd dat in bepaalde gevallen de beoordelingsmarge werd geïmpliceerd, hoewel er geen melding van werd gemaakt[101]. Desalniettemin is het van groot belang om te benadrukken dat de beoordelingsmarge verschilt van die met betrekking tot de artikelen 8-11, omdat het Hof zich bezighoudt met procedurele billijkheid en de Staten daarom een ruime beoordelingsbevoegdheid krijgen met betrekking tot de formaliteiten van proefproces, wat duidt op een "beoordelingsvrijheid" [102] .

6. De margin of appreciation-doctrine in de jurisprudentie van artikel 2 van protocol nr. 1

In dit verband hebben de Staten een ruime beoordelingsmarge met betrekking tot: de middelen die zij aan het onderwijssysteem en de organisatie daarvan wijdt [103] ; de maatregelen die zijn genomen om het onderwijs te reguleren [104] . Ook zijn de staten niet verplicht om selectieve scholen [105] of bepaalde soorten volwassenenonderwijs [106 aan te bieden] , noch om scholen op te richten die onderwijs geven in een bepaalde taal [107] of in overeenstemming met bepaalde religieuze overtuigingen [108] .
Interessant is dat in de zaken betreffende Roma's kinderen op speciale scholen [109] , het Hof het recht op onderwijs analyseerde in relatie tot artikel 14.
Ten eerste oordeelde het dat het opstellen en plannen van het leerplan in beginsel onder de bevoegdheid van de lidstaten viel.
Ten tweede, terwijl het Hof in de zaak *DH e.a.* oordeelde dat het verschil in behandeling was gebaseerd op ras, dat de strengste controle vereiste, was het verschil in behandeling in de *zaak Oršuš en anderen* gebaseerd op

toereikendheid van de taalvaardigheid, waardoor een bredere beoordelingsmarge. Deze "discretie" kan niet worden verboden om aparte klassen of verschillende soorten scholen op te zetten voor kinderen met moeilijkheden, of om speciale onderwijsprogramma's te implementeren om aan speciale behoeften te voldoen. Daarom was de verschillende praktijk die op Romakinderen wordt toegepast op grond van hun onvoldoende kennis van de Kroatische taal, geen schending van artikel 14 in samenhang met artikel 2 van protocol nr. 1.

7. De marge van waardering doctrine in de jurisprudentie van artikel 3 van Protocol nr. 1

Het Hof kende een ruime beoordelingsmarge toe met betrekking tot: de voorwaarden voor het stemrecht en passief kiesrecht bij verkiezingen, zoals de status van parlementsleden, inclusief criteria voor diskwalificatie [110] ; de keuze van het stemsysteem [111] vanwege de grote verscheidenheid aan situaties waarin de kieswetgeving van talrijke lidstaten voorziet.
Toch lijkt het standpunt van de Rekenkamer in enkele recente zaken te zijn veranderd.
Bijvoorbeeld in *Krasnov en Skuratov* [112] wat betreft de criteria voor diskwalificatie, oordeelde het Hof dat het besluit van de autoriteiten over de niet-subsidiabiliteit van de tweede verzoeker op grond van zijn vermeende verzuim om nauwkeurige informatie over zijn dienstverband en partijlidmaatschap te verstrekken, niet op relevante en voldoende redenen was gebaseerd.
Ook in de zaak *Sarukhanyan* [113] werd de diskwalificatie op grond van het feit dat de verzoeker onjuiste informatie over zijn eigendomsstatus had verstrekt, als niet in verhouding tot het nagestreefde legitieme doel beschouwd.
Het Hof oordeelde dat beperkingen van het stemrecht onderworpen zijn aan de evenredigheidstoets en niet binnen een aanvaardbare beoordelingsmarge vallen wanneer de staat een absoluut stemverbod oplegde voor een zittende gevangene in alle omstandigheden [114]. Evenzo moeten beperkingen van het passief kiesrecht een legitiem doel nastreven en mogen de middelen om het nagestreefde doel te bereiken niet onevenredig zijn [115] .

8. De marge van appreciatieleer in de jurisprudentie van artikelen 2 - 5

Hoewel er "a priori" [116] geen limiet is aan de artikelen waarop de beoordelingsmarge kan worden toegepast - zoals we eerder hebben gezien - is de leer expliciet gebruikt in combinatie met een aantal specifieke bepalingen van de Conventie, terwijl andere - zoals we binnenkort zullen zien, vallen traditioneel buiten het toepassingsgebied [117] . De rechten die door de artikelen 2, 3 en 4 van het verdrag worden beschermd, worden beschouwd als absolute rechten, waardoor absolute verplichtingen voor de lidstaten ontstaan en een onvolledige aanvraag wordt verboden.
Het recht op leven kan niet worden afgewogen tegen andere rechten of tegen het rechtmatig nastreven van wetshandhavingsdoelen, omdat het sterk voorrang krijgt bij de toets van "absolute noodzaak". Maar net als in de context van andere bepalingen van het verdrag, bepaalt het gebrek aan consensus tussen de lidstaten het oordeel van het Hof dat de kwestie het beste aan individuele staten kan worden overgelaten.
Een voorbeeld van een dergelijk geval is *Pretty v. UK* , betreffende het recht op hulp bij zelfdoding, waar het Hof weigerde een recht op overlijden te erkennen op grond van art. 2. Hoewel het Hof de beoordelingsmarge niet expliciet besprak of toepaste, woog bij het ontbreken van een Europese consensus over het onderwerp de belangenafweging in het voordeel van het VK, en dus was de discretionaire bevoegdheid van de staat ruim [118].
Gebaseerd op Art. 3 heeft het Hof in verschillende zaken geoordeeld dat "de absolute aard van de bescherming" geboden door art. 3 is zodanig dat er bij het bepalen of de kwestie van staatsaansprakelijkheid aan de orde is, geen ruimte is om "het risico van mishandeling af te wegen tegen de redenen voor uitzetting" [119] . Een afweging tussen de rechten die door dit artikel worden beschermd en andere rechten of welk openbaar belang dan ook, is daarom niet passend [120] .
Ook wat betreft de toepassing van de leer onder art. 4, hoewel de uitzonderingen waarin de derde alinea. worden breed uitgedrukt, ze zijn eng geïnterpreteerd, waardoor er weinig ruimte is voor een binnenlandse beoordelingsmarge, of voor een afweging met het recht in art. 4 (2) zelf [121].
Aldus heeft het Hof, gebruikmakend van de beginselen van evenredigheid, gemeenschappelijkheid, wettigheid en non-discriminatie, uitleg gegeven over de in de derde alinea genoemde uitzonderingen , en geweigerd de zekere

beoordelingsmarge van een staat te erkennen [122] .
Kunst. 5 laat weinig ruimte voor een binnenlandse beoordelingsmarge, in de zin van een evenwicht tussen de uitoefening van het recht op vrijheid en de inmenging in het nastreven van een collectief goed [123] .
Met betrekking tot art. 5 (1) (a), die betrekking heeft op detentie na veroordeling, is het vrij duidelijk dat elke noodzakelijkheidstoets volkomen ongepast zou zijn. Voor zover de andere gevallen vermeld in par. 1 betrokken zijn, moeten ze worden gelezen alsof het element van noodzaak er integraal deel van uitmaakt.
In feite moet elke dergelijke aantasting van de vrijheid die niet als noodzakelijk kan worden beschouwd - dat wil zeggen als bevrediging van een "dringende sociale behoefte" en als evenredig met het nagestreefde doel, worden beschouwd als willekeurig en daarmee in strijd met het Verdrag. Het feit dat het noodzakelijkheidsvereiste niet in de tekst van de uitzondering was geschreven, sluit in ieder geval de relevantie voor de interpretatie ervan niet uit [124] .
De analyse van de Rekenkamer in *NC*het geval toonde aan dat het, ondanks de hierboven vermelde redenen, bereid was een noodzakelijkheidsvereiste te handhaven in gevallen waarin dit passend is: “Het is niet voldoende dat de vrijheidsbeneming wordt uitgevoerd in overeenstemming met het nationale recht; het moet ook onder de gegeven omstandigheden nodig zijn ” [125] .
In de zaak *Ambruszkiewicz* heeft het Hof een evenredigheidstoets toegepast op detentie die onder artikel 5, lid 1, onder c), valt, bij de beoordeling of de detentie van de verzoeker in voorarrest strikt noodzakelijk was om zijn aanwezigheid bij het proces te waarborgen en of andere, minder strenge maatregelen daarvoor had kunnen volstaan [126] .
Een soortgelijke test werd door het Hof toegepast in de recente *Ladent*geval, in het verwante art. 5 (3) context van voorlopige hechtenis, bij het onderzoek van de relevantie en toereikendheid van de redenen die door de binnenlandse autoriteiten worden opgegeven om de voorlopige hechtenis te handhaven [127] . Zo oordeelde het Hof dat "het bevel tot detentie dat de verzoeker in deze omstandigheden werd opgelegd, niet als een evenredige maatregel kon worden beschouwd om het verklaarde doel van het verzekeren van een correct verloop van de strafprocedure te bereiken, met name gelet op de onbeduidende aard van het strafbare feit dat hij zou plegen ” [128] .
Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens is een uniek tribunaal dat wordt geconfronteerd met veel kwesties die traditioneel niet worden behandeld in een internationaal forum [129]. De beoordelingsmarge maakt het mogelijk, en vereist soms dat het Hof, zoals in het geval van mevrouw Pretty, zowel de plicht vervult om de mensenrechten te beschermen als die van het respecteren van haar ondergeschikte rol.

CONCLUSIES

Vóór de ondertekening van het verdrag hadden de staten een discretionaire bevoegdheid met betrekking tot de bescherming van de mensenrechten op nationaal niveau.
Op het moment van tenuitvoerlegging werd het verdrag als minimumnorm bekrachtigd door de lidstaten van de Raad van Europa. Dit betekent dat de staten de mogelijkheid hebben om een hoger niveau van bescherming van deze rechten te waarborgen, en ook de verplichting om de norm niet te verlagen binnen hun eigen rechtsstelsels.
Gezien het doel om een gemeenschappelijke standaard te creëren, gaven de staten een aanzienlijk deel van hun soevereiniteit op, die werd gezien als keuzevrijheid bij de implementatie van een nationaal systeem van mensenrechtenbescherming. In deze context is de beoordelingsmarge alleen te vinden in verschillende domeinen die de vrijheid van handelen van de staten behouden.
De appreciatiemarge gaat echter hand in hand met het Europese toezicht. De grondgedachte achter de Europese toetsing ligt in de fundamentele rol van het Hof als arbiter tussen de staten en hun burgers.
Dit impliceert dat het Hof een billijk evenwicht moet vinden tussen twee uiteenlopende belangen: het belang van de staten bij het handhaven van een ruimere beoordelingsbevoegdheid en het belang van de verzoeker bij het genieten van een hoger beschermingsniveau. De belangen zijn tegengesteld omdat een grotere discretie doorgaans een lagere beschermingsnorm voor de burger betekent.
Daarom kan de leer van de beoordelingsmarge worden geanalyseerd vanuit twee verschillende gezichtspunten: die van de staat en die van het individu.

Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.
De uiteindelijke beslissing over hoeveel speelruimte de nationale autoriteiten moeten krijgen, hangt af van het gewicht dat het Hof hecht aan de volgende factoren: de Europese consensus, de aard van het recht en het doel dat met de bestreden maatregel wordt nagestreefd.
Dit is de reden waarom de sleutel om te begrijpen hoe en waar discretie legitiem ontstaat, is om volledig te begrijpen welke middelen het Hof probeert om een redelijk evenwicht tussen de twee belangen te bereiken.
Desalniettemin is de codering van de wijze waarop de beoordelingsmarge van toepassing is van groot belang, aangezien de Conventie niet in het belang van de staten is opgericht, maar in het belang van hun burgers.

TABEL VAN DE GEVALLEN VOOR HET EUROPEES HOF VOOR DE MENSENRECHTEN
(in de volgorde van hun analyse in de huidige studie)

· Handyside tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 7 december 1976
· Malone tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 8 augustus 1984.
· Silver tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 23.03.1983
· Sunday Times v. Het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 26.04.1979
· James en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 21.02.1986
· Vereinigung Demokratischer Soldaten Osterreichs und Gubi v Oostenrijk, arrest van 19.12.1994
· Campbell tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 25.03.1992
· Delcourt tegen België, arrest van 17.01.1970
· Dudgeon tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 22.10.1981
· Muller tegen Zwitserland , arrest van 24.05.1988.
· Marckx v. België, arrest van 13.06.1979
· Rasmussen tegen Denemarken, arrest van 28.11.1984
· Griekenland tegen het Verenigd Koninkrijk 1958-1959
· Denemarken, Noorwegen, Zweden en Nederland tegen Griekenland-5.11.1960;
· Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 18.01.1978
· Lawless tegen Ierland, vonnis van 01.071961
· Brannigan en McBride tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 26.5.1993
· Aksoy v. Turkije, vonnis van 18.12.1996
· Dickson v. Verenigd Koninkrijk, arrest van 04.12.2007
· Evans v. Verenigd Koninkrijk, vonnis van 25.04.2007
· Open Door en Dublin Well Woman v. Ierland, arrest van 29.10.1992
· Norris v. Ierland, arrest van 26.10.2007. 1988
· Otto-Preminger-Institut tegen Oostenrijk, arrest van 20-09-1994
· Parti Nationaliste Basque - Organisation Régionale d'Iparralde tegen Frankrijk, arrest van 07-09-2007
· Sidiropoulos en anderen tegen Griekenland, arrest van 10-07-1998
· United Communist Partij van Turkije en anderen tegen Turkije, arrest van 30.01.1998
· Klass en anderen tegen Duitsland, arrest van 06.09.1978
· Lambert tegen Frankrijk, arrest van 24.08.1998
· Hatton tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 03.07.1978. 2003
· Ždanoka tegen Letland, arrest van 16 maart 2006 ·
Wingrove tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 26 november 1996
· Tavli tegen Turkije, arrest van 9
februari 2007 · Dahlab tegen Zwitserland, arrest van 15 februari 2001
· Sahin v. Turkije, arrest van 10.11.2005
· Eski v. Oostenrijk, arrest van 25.04.2007
· Zaak "Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" tegen België, arrest van 09.02.2007. 1967

· Petrov tegen Bulgarije, arrest van 22.05.2008
· Runkee en White tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 10.05.2007
· Frette tegen Frankrijk, arrest van 26.02.2002
· Abdulaziz, Cabales en Balkandaly tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 28.05.1985
· Engel en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 8.06.1976
· Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH tegen Nederland, arrest van 23.02.1995
· Lithgow en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 8.06. 1986
· Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão en anderen tegen Portugal, arrest van 11 januari 2000 · Hakansson en Sturesson tegen Zweden, arrest van 21 februari 1990 · Agosi tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 24 oktober 1986 · Öneryildiz tegen Turkije, arrest van 30.11.2004,
· Jantner v. Slowakije, vonnis van 4.03.2003
· Kopecký v. Slowakije, vonnis van 28.09.2004
· Păduraru v. România, vonnis van 01.12.2005
· De voormalige koning van Griekenland en anderen tegen Griekenland, arrest van 23.11.2000
· Vasilescu v. Roemenië, vonnis van 22.05.1998
· Beyeler v. Italië, arrest van 05.01.2000
· Sovtransavto Holding v. Oekraïne, arrest van 25.07.2002
· Broniowskiv v. Polen, arrest van 22 juni 2004
· Fayed tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 21 september 1994
· Golder tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 21 februari 1975
· Bakan tegen Turkije, arrest van 12 juni 1994. 2007
· Z en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 10.05.2001
· Ruiz Torija v. Spanje - arrest van 09.12.1994.
· Colozza v. Italië arrest van 12.02.1985
· Quaranta v. Zwitserland vonnis van 24.05.1991
· Hadjianastassiou v. Griekenland arrest van 16.12.1992
· Guisset tegen Frankrijk, vonnis van 26.09.2000
· Kjeldsen, Busk Madsen en Pedersen v. Denemarken, arrest van 25.12.1976
· W en DM en HI tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 06.03.1984
· X tegen België, arrest van 29.09.1975.
· X tegen het Verenigd Koninkrijk, arrest van 02.05.1978
· DH en anderen tegen de Tsjechische Republiek, arrest van 13.11.2007
· Oršuš en anderen tegen Kroatië, arrest van 17.07.2008
· Gitonas en anderen tegen Griekenland, arrest van 01.07.1997
· Santoro V. Italië, arrest van 01.07.2004
· Krasnov en Skuratov tegen Rusland, arrest van 19 2007
· Sarukhanyan tegen Armenië, arrest van 27.05.2008
· Mathieu-Mohin en Clerfayt tegen België, arrest van 1987/02/03
· Yumak en Sadak v. Turkije, oordeel van 30,01. 2007
· Hirst tegen het Verenigd Koninkrijk (nr. 2), arrest van 30 maart 2004
· Campagnano tegen Italië, arrest van 23 maart 2006
· Pretty v. Verenigd Koninkrijk, arrest van 29.07.2002
· Chahal v. Verenigd Koninkrijk, arrest van 15 november 1996
· Ahmed v. Oostenrijk, arrest van 17.12.1996
· Zarb Adami v. Malta, arrest van 20.09.2006
· Van Der Mussele, vonnis van 23.11.1983
· NC tegen Italië, vonnis van 18.12.2002
· Ambruszkiewicz v. Polen, vonnis van 04.05.2006
· McKay v. Het Verenigd Koninkrijk, vonnis van 03.10.2006

· Ladent v. Polen, arrest van 18.06.2008

BIBLIOGRAFIE

· S. Greer - *The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights* , Council of Europe, 2000
· G. Nolte - General *Principles of German and European Administrative Law - A Comparison in Historical Perspective* , Modern Law Review Limited , Blackwell Publishing, Oxford, 1994
· Jacobs & White - *The European Convention on Human Rights* , Oxford, 2006
· Radu Chiriţă, - *Convenţia europeană a drepturilor omului* , - CH Beck, Boekarest, 2007
· H. Waldock - *The Effectiveness of the System opgericht door de European Convention on Human Rights* , Human Rights Law Journal, Oxford, 1980
· Helen Fenwick - *Civil Liberties and Human Rights* - Cavendish Publishing Limited, Londen, 2005
· Van Dijk en Van Hoof - *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* , Kluwer, 1998
· R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000
· R.St.J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold - *The European System for the Protection of Human Rights* , Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1993
· Jeroen Schokkenbroek - *The Basis, Nature and Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the Europees Hof voor de Rechten van de Mens*, 19 Human Rights Law Journal 30, 31 (1998)
· S. Foster -*Mensenrechten en burgerlijke vrijheden* , Longman, 2003
· M. Janis, R. Kay, A. Bradley - *Europese mensenrechtenwet. Teksten en materialen* - Oxford, 2000
· R. Gordon, T. Ward, T. Eicke - *The Strasbourg Case Law* - Sweet & Maxwell, Londen, 2001
· RA Lawson, HG Schermers - *Leading cases of the European Court of Human Rights* - Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1997
· Corneliu Bîrsan - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului* , vol. 1, All Beck, Boekarest, 2005
· R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000
· LR Helfer -*Consensus, coherentie en het Europees Verdrag voor de rechten van de mens* , 26 CORNELL INT'L LJ 133, 135 (1993).
· Rechter Bernhardt - *Gedachten over de interpretatie van mensenrechtenverdragen, bescherming van de mensenrechten: de Europese dimensie* (1988) eds. Matscher en Petzold
· Rechter MacDonald - *De marge van waardering* , in Macdonald, Matscher en Petzold (red.)
· N. Lavender - *Het probleem van de marge van waardering* , European Human Rights Law Review, nr. 4/1997
· KA Kavanaugh - *Policing The Margins: Rights Protection And The European Court of Human Rights* , EHRLR 2006, 4, p. 422-444
· Rasilla del Mortal -*De in toenemende mate marginale waardering van de leermarge van waardering* , German Law Journal, vol. 7, nee. 6/1 juni 2006
· Aaron A. Ostrovsky - *Hoe de doctrine van de marge van waardering de kernrechten van de mens binnen culturele diversiteit bewaart en internationale mensenrechten tribunalen legitimeert* , Hanse Law Review, Vol. 1 nr. 1, 2005
· R.St.J. MacDonald - *The margin of appreciation in de jurisprudentie van het EVRM* , in International Law ten tijde van de codificatie, Essays ter ere van Roberto Ago, Milaan, 1987
· E. Brems - *The Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the Europees Hof voor de Rechten van de Mens* (1996) 56 *Zeitschrift für Auslandisches Offentliches Recht und Volkrecht*
· Y.Arai-Takahashi - *The Margin of Appreciation Doctrine and The Principle of Proportionality in the Jurisprudence of ECHR*– Antwerp, 2002
· F. Ost, *The original Canons of Interpretation of The European Court of Human Rights, in: The European Convention of Mensenrechten* (M. Delmas-Marty, ed. 1992)

· Y. Winisdoerffer, *"Margin of Appreciation and Article 1 of Protocol No. 1* " 1998 Human Rights Law Journal 18-20
· St. Greer - *Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens* . *Achievements, Problems and Prospects* , Cambridge, Studies in European law and policy, 2006
· C. Morrison -*De Marge van Waardering Doctrine Standards in de Jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens* , nr. 4, Human Rights Quarterly, 1982
· St. Trechsel - *Liberty and Security of Person: The Rules on Imprisonment* , Oxford University Press, 2006
· E. Wada - *Een mooi plaatje: de marge van waardering en het recht op hulp bij zelfdoding* , Loyola Law School LA Law review, deel 27: 275, mei 2005
· O. Predescu, M. Udroiu - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi Dreptul procesual roman,* CHBeck, Bucureşti, 2007

Het Roemeense team van het Nationaal Instituut voor Magistratuur

Noot [1] S. Greer - *The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights* , Council of Europe, 2000, p. 5

Noot [2] G. Nolte - Algemene *beginselen van het Duitse en Europese bestuursrecht - A Comparison in Historical Perspective* , Modern Law Review Limited, Blackwell Publishing, Oxford, 1994.

Aantekening [3] Jacobs & White - *The European Convention on Human Rights* - Oxford, 2006, p. 52-54; Radu Chiriţă - *Convenţia europeană a drepturilor omului* , - CH Beck, Boekarest, 2007, p.9-17.

Aantekening [4] H. Waldock - *The Effectiveness of the System opgezet door het European Convention on Human Rights* , Human Rights Law Journal, Oxford, 1980.

Opmerking [5] Helen Fenwick - *Civil Liberties and Human Rights,* Cavendish Publishing Limited, Londen, 2005, p.34-37.

Aantekening [6] *Handyside tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 7.12.1976, § 48-49.

Aantekening [7] Van Dijk en Van Hoof - *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* , Kluwer, 1998, p. 74.

Aantekening [8] R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000, p. 285.

Aantekening [9] R.St.J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold - *The European System for the Protection of Human Rights* , Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1993, p.41.

Noot [10] Zie Jeroen Schokkenbroek - *The Basis, Nature and Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Case-Law of the European Court of Human Rights,* 19 Human Rights Law Journal 30, 31 (1998)

Toelichting [11] S. Foster - *Human Rights and Civil Liberties* , Longman, 2003, p. 44.

Aantekening [12] *Malone tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van

2.8.1984.

Aantekening [13] *Silver v. Verenigd Koninkrijk* , arrest van 23.03.1983.

Noot [14] *Sunday Times v. Verenigd Koninkrijk* , arrest van 26 april 1979.

Noot [15] M. Janis, R. Kay, A. Bradley - *Europese mensenrechtenwetgeving. Teksten en materialen* , Oxford, 2000, p.146-164.

Noot [16] R. Gordon, T. Ward, T. Eicke - *The Strasbourg Case Law* , Sweet & Maxwell, Londen, 2001, p.1125-1138.

Noot [17] RA Lawson, HG Schermers - *Leading cases of the European Court of Human Rights* , Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1997, p. 28-42.

Noot [18] Corneliu Bîrsan - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului* , vol. 1, All Beck, Boekarest, 2005, p.796.

Noot [19] R. Clayton, H. Tomlinson - *The Law of Human Rights* , Oxford, 2000, p. 278

Aantekening [20] *James en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 21.02.1986.

Noot [21] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België* , arrest van 09.02.1967.

Aantekening [22] *Vereinigung Demokratischer Soldaten Osterreichs und Gubi v. Oostenrijk* , arrest van 19.12.1994.

Aantekening [23] *Campbell tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 25 maart 1992.

Noot [24] R. Clayton, H. Tomlinson, ibidem.

Aantekening [25] *Delcourt tegen België* , arrest van 17 januari 1970.

Noot [26] *Dudgeon tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 22.10.1981.

Noot [27] *Handyside tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 7 december 1976.

Aantekening [28] *Muller tegen Zwitserland* , arrest van 24 mei 1988.

Aantekening [29] *Marckx tegen België* , arrest van 13.06.1979.

Noot [30] Zie LR Helfer - *Consensus, Coherence, and the European Convention on Human Rights* , 26 CORNELL INT'L LJ 133, 135 (1993).

Noot [31] *Rasmussen* v.Denemarken, arrest van 28.11.1984.

Noot [32] Rechter Bernhardt - *Gedachten over de interpretatie van mensenrechtenverdragen, bescherming van de mensenrechten: de Europese dimensie* (1988) eds. Matscher en Petzold, p. 65-86; Rechter Macdonald - *De marge van waardering* , in MacDonald, Matscher en Petzold (eds.), P. 83-85.

Noot [33] N. Lavender - *The Problem of the Margin of Appreciation* ,

European Human Rights Law Review, nr. 4/1997, p. 382

Aantekening [34] St. Greer, op.cit, p. 8.

Aantekening [35] *The Greek Case - Denemarken, Noorwegen, Zweden en Nederland tegen Griekenland - 5.11.1960* ; *Aksoy tegen Turkije* , arrest van 18.12.1996.

Aantekening [36] *Lawless v. Ierland* , arrest van 01.07.1961;

Noot [37] *Brannigan en McBride tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 26 mei 1993, § 43, *Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 18 januari 1978, § 48.

Aantekening [38] KA Kavanaugh, - *Policing The Margins: Rights Protection And The European Court of Human Rights* , European Human Rights Law Review 2006, 4, p. 422-444. Ook met betrekking tot de oorlog tegen het terrorisme had het Verenigd Koninkrijk een afwijking ingevoerd op grond van artikel 15 betreffende de uitgebreide bevoegdheid tot arrestatie en detentie in de Anti-terrorism, Crime and Security Act - 2001. Deze afwijking is op 14 maart 2005 stopgezet.

Aantekening [39] I. Rasilla del Mortal - *De toenemende marginale waardering van de Margin of Appreciation Doctrine* , German Law Journal, vol. 7, nee. 6/1 juni 2006.

Aantekening [40] KA Kavanaugh, *op.cit*, p. 425.

Aantekening [41] Steven Greer, *op.cit* , p. 9.

[42] Aaron A. Ostrovsky - *Hoe de doctrine van de marge van waardering de kernrechten van de mens behoudt binnen culturele diversiteit en internationale mensenrechten tribunalen legitimeert* , Hanse Law Review, Vol. 1 nr. 1, 2005, blz. 50.

Aantekening [43] *Dickson tegen Verenigd Koninkrijk*, arrest van 4 december 2007, § 78.

Aantekening [44] *Evans tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 25 april 2007, § 77.

Aantekening [45] *Handyside tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 7 december 1976, § 48.

Voetnoot [46] *Idem.*

Aantekening [47] *Müller tegen Zwitserland* , arrest van 24 mei 1988, § 36, 43.

Aantekening [48] *Open Door en Dublin Well Woman tegen Ierland*, arrest van 29.10.1992, § 68.

Aantekening [49] *Dudgeon tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 22.10.1981.

Aantekening [50] A. Ostrovsky *op.cit* , p. 52.

Toelichting [51] *Idem* , p. 259.

Noot [52] *Sunday Times tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 26 april 1979, § 59.

Noot [53] Zie *Dickson tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 4 december 2007, § 78.

Noot [54] Zie ook, *Norris tegen Ierland* , arrest van 26.10.2008. 1988, § 45-46.

Aantekening [55] *Otto-Preminger-Institut* v.Oostenrijk, arrest van 20 september 1994, § 56.

Aantekening [56] *Parti Nationaliste Basque - Organisation Régionale d'Iparralde v.Frankrijk,* arrest van 07.09.2007, § 45.

Aantekening [57] Zie ook *Sidiropoulos e.a. tegen Griekenland,* arrest van 10 juli 1998, en *United Communist Party of Turkey e.a. tegen Turkije* , arrest van 30 januari 1998, § 47.

Noot [58] *Klass en anderen tegen Duitsland* , arrest van 6 september 1978.

Aantekening [59] *Lambert* v.Frankrijk, arrest van 24.08.1998, § 31-41.

Aantekening [60] *Hatton tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 03.07.2003, § 122.

Aantekening [61] *Ždanoka tegen Letland,* arrest van 16 maart 2006, § 106-111.

Aantekening [62] *Wingrove v. The United Kindom* , arrest van 26.11.1996, § 64.

Aantekening [63] *Tavli tegen Turkije* , arrest van 9 februari 2007, § 29.

Aantekening [64] *Dickson tegen Verenigd Koninkrijk,* arrest van 4 december 2007, § 85.

Toelichting [65] *Dahlab tegen Zwitserland* , arrest van 15.02.2001.

Noot [66] *Sahin tegen Turkije,* arrest van 10.11.2005.

Voetnoot [67] *Eski tegen Oostenrijk,* arrest van 25 april 2007, § 35.

Voetnoot [68] R.St.J. Macdonald - *The margin of appreciation in de jurisprudentie van het EVRM* , in International Law ten tijde van de codificatie, Essays ter ere van Roberto Ago, Milaan, 1987, p. 187, 208.

Noot [69] Steven Greer stelt echter dat er “enkele subtiele verschillen” zijn zoals: het feit dat art.14 geen toets “wettelijk voorgeschreven” bevat, het feit dat in de context van art.14 het algemeen belang een zaak is van definitie en het feit dat art. 14 het beginsel van democratie niet omvat.

[70] E. Brems - *De leermarge van waardering in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens* (1996) 56 *Zeitschrift für Auslandisches Offentliches Recht und Volkrecht* 248;

Toelichting [71] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de*

wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België .

Aantekening [72] *Petrov tegen Bulgarije*, arrest van 22 mei 2008, § 55.

Noot [73] Zie ook zaak *Runkee en White v. Verenigd Koninkrijk*, arrest van 10.05.2007, § 35.

Toelichting [74] *Frette tegen Frankrijk* , arrest van 26 februari 2002.

Aantekening [75] *Abdulaziz, Cabales en Balkandaly tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 28.05.1985, § 78. De verzoekers klaagden dat zij het slachtoffer waren geworden van discriminatie op grond van geslacht, ras en geboorte omdat hun echtgenoten toestemming was geweigerd om bij hen te blijven of zich bij hen aan te sluiten in het Verenigd Koninkrijk.

Noot [76] *Engel en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 8.06.1976.

Noot [77] St. Greer, op.cit., P. 31; Richard Clayton, Hugh Tomlinson, *op.cit.*, Oxford, 2000, p. 1238.

Noot [78] Y.Arai-Takahashi - *The Margin Of Appreciation Doctrine and The Principle of Proportionality in the Jurisprudence of EVRM* - Antwerpen, 2002, p. 155

Aantekening [79] *James en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk* , arrest van 21.02.1986.

Aantekening [80] E. Brems, *op.cit* , p.294 en St. Greer, *op.cit* , p.30. Dit laatste verwijst naar de discretionaire bevoegdheid die de nationale autoriteiten krijgen bij de interpretatie van onbepaalde bijvoeglijke termen.

Aantekening [81] *Gasus Dosier und Fördertechnik GmbH tegen Nederland* , arrest van 23.02.1995, § 53.

Aantekening [82] F. Ost, *The original Canons of Interpretation of The European Court of Human Rights, in: The European Convention of Human Rights* (M. Delmas-Marty, ed. 1992), p. 306.

Aantekening [83] *Lithgow en anderen tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 8.06.1986, *Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão en anderen tegen Portugal* , arrest van 11.01.2000, § 51.

Noot [84] *Hakansson en Sturesson tegen Zweden* , arrest van 21.02.1990, § 51-55.

Toelichting [85] Y. Winisdoerffer, *"Margin of Appreciation and Article 1 of Protocol No. 1* " 1998 Human Rights Law Journal 18-20, p. 20.

Aantekening [86] *Agosi tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 24.10.1986, § 52. De verzoeker klaagt over de verbeurdverklaring van de munten en de weigering om ze terug te geven.

Aantekening [87] *Öneryildiz tegen Turkije* , arrest van 30.11.2004, § 128.

[88] *Jantner tegen Slowakije* , arrest van 4.03.2003, § 34, *Kopecký tegen Slowakije*, arrest van 28.09.2004, § 25, *Păduraru tegen România* , arrest van 01.12.2005, § 89.

Aantekening [89] *De voormalige koning van Griekenland en anderen tegen Griekenland*, arrest van 23.11.2000, § 87 en *Kopecký tegen Slowakije*, § 37.

Aantekening [90] *Vasilescu tegen Roemenië* , arrest van 22 mei 1998, § 51; *Beyeler tegen Italië*, arrest van 5 januari 2000, § 110; *Sovtransavto Holding tegen Oekraïne* , arrest van 25.07.2002, § 97-98, *Broniowski tegen Polen*, arrest van 22.6.2004, § 151.

Aantekening [91] Y.Arai-Takahashi, *op.cit* , p. 33.

Aantekening [92] E. Brems, *op.cit* ., P. 252

Aantekening [93] *Fayed tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 21.09.1994, § 65 ;; *Bakan tegen Turkije*, arrest van 12.06. 2007, § 66.

Aantekening [94] *Golder tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 21 februari 1975, § 38.

Aantekening [95] *Z en anderen tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 10.05.2001.

Aantekening [96] *Ruiz Torija v. Spanje* arrest van 09.12.1994.

Aantekening [97] *Colozza v.Italië*, arrest van 12 februari 1985.

Toelichting [98] *Quaranta tegen Zwitserland* arrest van 24 mei 1991.

Noot [99] *Hadjianastassiou tegen Griekenland* arrest van 16.12.1992.

Toelichting [100] *Guisset tegen Frankrijk, arrest* van 26.09.2000 .

Aantekening [101] E. Brems, op.cit, p. 253.

Noot [102] St. Greer - *Het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Achievements, Problems and Prospects* , Cambridge, Studies in European law and policy, 2006, p. 251.

Toelichting [103] Case *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België* , § 3.

Noot [104] Zie bijvoorbeeld voor wat betreft de opstelling van het curriculum *Kjeldsen, Busk Madsen en Pedersen tegen Denemarken*, arrest van 25.12.1976, § 53.

Aantekening [105] *W en DM en HI tegen Verenigd Koninkrijk*, arrest van 06.03.1984.

Toelichting [106] *X tegen België*, arrest van 29.09.1975.

Toelichting [107] Zaak *"Met betrekking tot bepaalde aspecten van de wetten op het gebruik van talen in het onderwijs in België" v. België.*

Aantekening [108] *X tegen het Verenigd Koninkrijk*, arrest van 1978/05/02.

[109] *D.H en anderen tegen Tsjechië* , arrest van 13.11.2007; *Oršuš en anderen tegen Kroatië* , arrest van 17.07.2008.

Aantekening [110] *Gitonas e.a. tegen Griekenland* , arrest van 01.07.1997; *Santoro V. Italië* , arrest van 01.07.2004.

Aantekening [111] *Mathieu-Mohin en Clerfayt tegen België,* arrest van 02.03.1987; *Yumak en Sadak tegen Turkije*, arrest van 30.01. 2007, waarin het Hof oordeelde dat Turkije zijn ruime beoordelingsmarge met betrekking tot artikel 3 van Protocol nr. 1 niet had overschreden, ondanks het hoge niveau van de drempel waarover werd geklaagd.

Noot [112] *Krasnov en Skuratov v.Rusland* , arrest van 19.07.2017. 2007.

Noot [113] *Sarukhanyan tegen Armenië* , arrest van 27.05.2008.

Toelichting [114] *Hirst v. Verenigd Koninkrijk (nr. 2),* arrest van 30 *maart* 2004.

Toelichting [115] *Campagnano tegen Italië* **,** arrest van 23.03.2006, betreffende beperking van het passief bij verkiezingen ingevolge een faillissementsbevel.

Aantekening [116] C. Morrison - *The Margin of Appreciation Doctrine Standards in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights* , nr. 4, Human Rights Quarterly, 1982, p. 47.

Noot [117] Ignacio de la Rasilla del Mortal - *The Increasingly Marginal Appreciating of the Margin of Appreciation Doctrine* , German Law Journal, vol. 7, nee. 6/1 juni 2006.

Aantekening [118] *Pretty v.Verenigd Koninkrijk,* arrest van 29.07.2002, § 41.

Aantekening [119] *Chahal tegen Verenigd Koninkrijk* , arrest van 15 november 1996, § 81; *Ahmed tegen Oostenrijk* , arrest van 17 december 1996, § 38-41.

Noot [120] St. Greer - *Het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Achievements, Problems and Prospects* , Cambridge, Studies in European Law and Policy, 2006, p. 234.

Toelichting [121] Idem, p. 238

Aantekening [122] *Zarb Adami v. Malta* , arrest van 20.09.2006; *Van Der Mussele*, arrest van 23.11.1983.

Noot [123] O. Predescu, M. Udroiu - *Convenţia Europeană a Drepturilor Omului şi Dreptul procesual român,* CHBeck, Bucureşti, 2007, p.113-118.

Aantekening [124] St. Trechsel - *Liberty and Security of Person: The Rules on Imprisonment* , Oxford University Press, 2006, p. 435

Toelichting [125] *N.C. tegen Italië,* arrest van 18.12.2002, § 41.

Aantekening [126] *Ambruszkiewicz tegen Polen* , arrest van 4 mei *2006* , § 29-32.

Aantekening [127] Zie ook *McKay tegen het Verenigd Koninkrijk,* arrest van 3 oktober 2006, § 41-45.

Aantekening [128] *Ladent tegen Polen,* arrest van 18.06.2008, § 56.

Aantekening [129] E. Wada - *Een mooi plaatje: de marge van waardering en het recht op hulp bij zelfdoding* , Loyola Law School LA Law review, deel 27: 275, mei 2005, p. 287

IVESCR heeft geen afwijkclausule (Desierto's analyse COVID-19 en IVESCR

De huidige COVID-19-pandemie kan worden aangemerkt als "openbare noodsituatie die het leven van de natie bedreigt en afwijkingen van verplichtingen die onder het EVRM zijn aangegaan, kan als essentieel worden " beschouwd voor de "veiligheid van de mensen " . Dit betekent echter niet dat de Staten in dit opzicht een onbeperkte macht hebben. Volgens Artikel 15 (1) EVRM is het mogelijk om af te wijken "voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie" en
op voorwaarde dat de maatregelen niet in strijd zijn met de andere verplichtingen van de staat uit hoofde van het internationaal recht. Een aantal staten heeft de echte noodtoestand uitgeroepen,Nederland heeft dat niet gedaan.

Diane Desierto

Prof. Dr. Diane Desierto (JSD, Yale) is tenured Associate Professor of Human Rights Law and Global Affairs at the University of Notre Dame (USA) and Faculty Fellow in five of…

Calibrating Human Rights and Necessity in a Global Public Health Emergency: Revive the UN OHCHR's ICESCR Compliance Criteria

ejiltalk.org/calibrating-human-rights-and-necessity-in-a-global-public-health-emergency-revive-the-un-ohchrs-icescr-compliance-criteria/

By Diane Desierto

March 26, 2020

COVID-19 has reached every continent, every region, and almost all countries in the world. Most of us are either in quarantine, sheltering in place, in hospitals fighting for lives, in the front lines of depleting health care resources in the developed and developing world, or attempting some semblance of life (e.g. transplanting to remote work, online education, and even virtual forms of worship and simulating social gatherings) as part of the new normal of a global public health emergency under a vaccine-less and antidote-less (as of this writing) COVID-19. The global strain on State resources is worse felt by the world's most vulnerable – refugees, displaced persons, and homeless persons – all often already in the throes of extreme poverty after surviving armed conflicts, humanitarian crises, natural disasters, and the increasingly vivid and existential impacts of climate change. There is no aspect of the human condition that will be left untouched or unaffected by the unprecedented impacts of COVID-19 on daily human life, anywhere and everywhere. The New York Times' chilling visual of how rapidly COVID-19 spread throughout the world emphasizes both the breakdown of domestic measures, as well as the tenuous frailty of international cooperation under the World Health Organization, whether in taking timely preventive measures to stop the viral spread beyond China's borders, or designing appropriate protective measures to support front line health care workers in every jurisdiction worldwide now plagued by this pandemic.

The debates on human rights in emergencies remain vivid. On 16 March 2020, the UN Office of the High Commissioner for Human Rights issued its call for all States to "avoid overreach of security measures in their response to the coronavirus outbreak and reminded them that emergency powers should not be used to quash dissent." Various global human rights organizations have issued guidance and recommendations on possible human rights-based responses, while sounding the alarm against authoritarian leaders further eroding human rights and democracy under the pretext of addressing the pandemic. Beyond human rights discourses, serious ethical and moral questions have been raised against specific measures in authoritarian regimes, with some positing that authoritarian regimes are potentially better at containing pandemics (see here, and here) and others arguing that "democracies are better at fighting outbreaks" and that "authoritarianism is the greatest public health risk". In the famous medical journal The Lancet, an author concluded:

> "Is there an authoritarian advantage in disease response? It seems that authoritarian information politics inhibited a rapid response to the 2019-nCoV outbreak in China, which could have limited the crisis. It is not yet clear if the extraordinary cordons and influx of resources enabled by autocratic rule will prove a successful public health strategy. Yet, in building capacity to prevent, detect, and respond to outbreaks, democratic openness and competitive politics seem more asset than inadequacy." [Matthew M. Kavanaugh, *Authoritarianism, outbreaks, and information politics*, 5 The Lancet 3, pp. 135-136 (March 2020).]

Others have pointed to the inapplicability and infeasibility of strict mass surveillance, contact tracing, quarantine, travel bans, and other social control measures that have worked for tinier populations of Singapore, Hong Kong, and Taiwan as a benchmark model for vast continental populations such as the United States and in Europe.

As of this writing, the menu of contemplated emergency measures has also been expanding. Philippine President Duterte is reportedly seeking Congressional approval to takeover unspecified privately owned utilities and businesses, expanding on existing COVID-19 emergency measures such as checkpoints, lockdowns, and strict quarantines at home already in place. Hungary's Prime Minister Viktor Orban also seeks to pass a bill on emergency powers of indefinite scope and duration, while Spain has already nationalized all private hospitals, and New York City Governor Andrew Cuomo has demanded that the United States federal government nationalize medical suppliers. The EU is reportedly also weighing nationalization options. China is reportedly continuing propaganda to control the narrative of its successful government responses in contrast to other countries, without including coverage on the full scope of leadership decision-making's impacts on delays in responses, lack of transparency, and the silencing of whistleblower doctors such as Li Wenliang. Transparency International has also warned against the anticipated proliferation of State corruption in the process of implementing COVID-19 emergency measures.

Unlike its *2013 Report on Austerity Measures and Economic and Social Rights*, the UN Office of the High Commissioner for Human Rights has not yet issued definitive criteria in relation to COVID 19 emergency measures. Paragraph 15 of that Report prescribes specific human rights compliance criteria to assess the lawfulness of austerity measures:

> "15. Where austerity measures result in retrogressive steps affecting the realization or implementation of human rights, the burden of proof shifts to the implementing State to provide justification for such retrogressive measures. In ensuring compliance with their human rights obligations when adopting austerity measures, States should demonstrate:
>
> (1) the existence of a compelling State interest;
>
> (2) the necessity, reasonableness, temporariness and proportionality of the austerity measures;
>
> (3) the exhaustion of alternative and less restrictive measures;
>
> (4) the non-discriminatory nature of the proposed measures;
>
> (5) protection of a minimum core content of the rights; and
>
> (6) genuine participation of affected groups and individuals in decision-making processes."

As I observed in previously published work, the above human rights compliance criteria were not "expressly or textually provided for within the terms of the ICESCR", but they are, on balance, helpful analytical frameworks for carefully assessing each asserted emergency measure against prevailing circumstances unique to each State. With respect to today's COVID-19 emergency measures, (and noting previous analysis published here at EJIL:Talk! in regard to derogations clauses justifying ICCPR and ECHR restrictions in Italy, as well as the UN High Commissioner for Human Rights' observations that even necessary and proportionate COVID-19 emergency measures would have "serious repercussions on people's lives") I would argue that it is even more urgent now for the UN OHCHR to revive its human rights compliance criteria in regard to ICESCR rights [e.g. such as the Article 12 right to the highest attainable standard of physical and mental health; Article 6 and 7 rights to work and just and favorable conditions of work; Article 13 rights to education; Article 9 rights to social security; and Article 11 rights to an adequate standard of living – including food, water, and housing – all in relation to the Article 2(1) obligation to "take steps individually and through international assistance and co-operation, especially economic and technical, to the maximum of its available resources, with a view to achieving progressively the full realization of the rights recognized in the present Covenant by all appropriate means"; the non-discrimination and non-retrogression obligations in Article 2(2); and equality obligations in Article 3], which stand to be increasingly affected by States' expanding universes of COVID-19 emergency measures that are of uncertain contours, impacts, and indefinite duration.

Analogizing from the operation of the precautionary principle in international environmental law in the face of scientific uncertainty, I submit that States cannot rely on the general limitations clause in ICESCR Article 4 to justify sweeping COVID-19 emergency measures, when core obligations of non-retrogression, non-discrimination, progressive realization, and equality of economic, social, and cultural rights are

implicated. The UN OHCHR's ICESCR Compliance Criteria are needed once more.

The High Threshold of Limitations Under ICESCR Article 4

The record of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights' (CESCR) Concluding Observations demonstrates that the Committee disfavors any use of states of emergency as blanket justifications or Schmittian-type broad exceptions to ICESCR compliance, including in cases of austerity measures during economic crises. (See among others, its 2019 Concluding Observations on Ecuador's 4th Periodic Report; 2018 Concluding Observations on South Africa's Initial Report; 2018 Concluding Observations on Cabo Verde's Initial Report; 2018 Concluding Observations on Argentina's 4th Periodic Report; 2018 Concluding Observations on Spain's 6th Periodic Report; 2017 Concluding Observations on Sri Lanka's 5th Periodic Report; 2017 Concluding Observations on Australia's 5th Periodic Report; 2016 Concluding Observations on Angola's 4th and 5th Periodic Reports, among others.) The same record of interpretive practices is what impelled me to conclude in 2016 that "a high threshold must be met before a state could successfully justify austerity measures through Article 4 of the ICESCR". Textually, the general limitations clause in ICESCR Article 4 requires the simultaneous concurrence of three elements for any State's proposed limitation on ICESCR rights to be upheld: 1) it must be "determined by law"; 2) "compatible with the nature of ICESCR rights"; and 3) "*solely* for the purpose of promoting the general welfare in a democratic society." As I discussed then:

> "The national law that contains the limitation on ICESCR rights cannot be undisclosed, arbitrary, discriminatory, retrospective, or foreclose any access to effective remedies by affected parties. Compatibility with the nature of the ICESCR right is determined by examining the right's essential object, the right's purpose, and the importance of compliance with the right from the standpoint of the addressees or bearers of the ICESCR right. Finally, if any pretextual purpose to the limitation can be shown to exist, separate from the declared purpose of promoting the 'general welfare' as defined largely by the state party, then the state party's attempted limitation of ICESCR rights would be excluded from the scope of permissibility under Article 4 of the ICESCR…the entire policy architecture behind the conceptualization and implementation of such measures [should be] nondiscriminatory, entirely compatible with the specific nature and content of the ICESCR right sought to be limited, and motivated *exclusively* by general welfare considerations. This multifaceted substantive test under the general limitations clause in Article 4 is purposely not easily surmountable for states parties to the ICESCR." (Italics in the original.)

Thus, even if States Parties to the ICESCR were to invoke the general limitations clause under Article 4, this is clearly not the situation of a self-judged or unreviewable exception. ICESCR Article 4 by its terms contemplates elements that invite legal scrutiny into the justifications asserted for any State's limitation of ICESCR rights. As I have discussed in other work, the unique design of the ICESCR deliberately contemplates a social protection baseline – with cross-cutting obligations of minimum

core content [cf. ICESCR Article 2(1), as elaborated in the CESCR's General Comment No. 3], the principle of non-discrimination [cf. ICESCR Article 2(2), as elaborated in the CESCR's General Comment No. 20], and the principle of non-retrogression [cf. ICESCR Article 2(1), in relation to State obligations to "take steps, individually and through international assistance and co-operation, especially economic and technical, to the maximum of its available resources, with a view to achieving progressively the full realization of the rights recognized in the present Covenant by all appropriate means"].

There is no derogation clause written into the ICESCR, which makes it even doubtful if limitations – much more actual derogations – could be placed on the aforementioned cross-cutting obligations. Certainly, the CESCR has already emphasized that the minimum core obligations pertaining to the ICESCR right to the highest attainable standard of physical and mental health are "non-derogable" [General Comment No. 14, para. 47], again reaching the same finding that the minimum core obligations right to water in relation to the ICESCR Article 11 right to an adequate standard of living are also "non-derogable" [General Comment No. 15, para. 40]. This lends force to the view that the social protection baseline in the ICESCR – minimum core, non-discrimination, and non-retrogression – cannot be subjected to derogations. This contrasts with the few provisions in the ICESCR that allow for certain restrictions, such as ICESCR Article 8(1)(a) rights to join and form trade unions that contain a clause on restrictions to an individual ICESCR right (e.g. "No restrictions may be placed on the exercise of this right other than those prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public order or for the protection of the rights and freedoms of others.") abd ICESCR Article 8(1)(c) rights of trade unions to function freely which has a clause on limitations to this group right (e.g. "subject to no limitations other than those prescribed by law and which are necessary in a democratic society in the interests of national security or public order or for the protection of the rights and freedoms of others.").

Imperiled ICESCR Rights in A Combined Health, Economic, and Security Crisis

The scope, magnitude, and strength of the COVID-19 global pandemic – and the associated measures taken to combat it – also creates conditions ripe for economic crises, and security crises ranging from the proliferation of cybercrimes and hacking to the deepening of existing humanitarian crises. The combined global crises foreseeably imperils ICESCR rights, in an intersectional and not just a linear manner. During crises, States will understandably invoke challenges to resource capacities and the availability of resources (including access to international assistance and cooperation), but these are not routine justifications that will in themselves automatically suffice to dispense with more thorough analysis of ICESCR rights implementation in times of crises. Unlike the ICCPR, the ICESCR does not have a derogation clause.

Against this backdrop of combined crises, it is urgent to continuously monitor whether States – acting either through local or federal or national agencies – are progressively realizing the ICESCR Article 12 on the right to the highest attainable standard of

physical and mental health on a non-retrogressive and non-discriminatory basis, by examining the right's core elements: 1) *availability* (e.g. functioning public health and health-care facilities, goods and services, as well as programmes, have to be available in sufficient quantity within the State party); 2) *accessibility* (e.g. health facilities, goods and services have to be accessible to everyone without discrimination, within the jurisdiction of the State party); 3) *acceptability* (e.g. all health facilities, goods and services must be respectful of medical ethics and culturally appropriate); and 4) *quality* (e.g. as well as being culturally acceptable, health facilities, goods and services must also be scientifically and medically appropriate and of good quality).

With respect to the shift to alternative work arrangements and International Labour Organization estimates of around 25 million globally unemployed from this pandemic, parallel inquiries should be undertaken as to how States implement the right to work in ICESCR Article 6, whose core elements are: 1) *availability* (e.g. States parties must have specialized services to assist and support individuals in order to enable them to identify and find available employment); 2) *accessibility* (e.g. the labour market must be open to everyone under the jurisdiction of States parties); 3) *acceptability and quality* (e.g. protection of the right to work has several components, notably the right of the worker to just and favourable conditions of work, in particular to safe working conditions, the right to form trade unions and the right freely to choose and accept work). Such just and favourable conditions of work as articulated in ICESCR Article 7 were elaborated further by the Committee in 2016 through General Comment No. 23. Social protection through the ICESCR Article 9 right to social security also has core elements that should inform our ongoing examination of State implementation of the ICESCR even in a time of crisis or emergency: 1) *availability* (e.g. a system, whether composed of a single scheme or variety of schemes, is available and in place to ensure that benefits are provided for the relevant social risks and contingencies); 2) *coverage for social risks and contingencies* (e.g. health care, sickness, old age, unemployment, employment injury, family and child support, maternity, disability, survivors and orphans); 3) *adequacy* (e.g. benefits, whether in cash or in kind, must be adequate in amount and duration in order that everyone may realize his or her rights to family protection and assistance, an adequate standard of living and adequate access to health care, as contained in articles 10, 11 and 12 of the Covenant); and 4) *accessibility* (e.g. as to coverage, eligibility, affordability, participation and information, physical access, in relation to all other human rights). Similar analyses of core elements should be conducted for the penumbra of rights covered under ICESCR Article 11 right to an adequate standard of living, such as the right to water, the right to adequate food, and the right to adequate housing and against forced evictions.

With respect to the ICESCR Article 13 right to education, it is particularly crucial – especially given the gross disparities and inequalities in financial, technical, and human resources between educational institutions within countries and across countries – that States implement the right through core elements of: 1) *availability* (e.g. functioning educational institutions and programmes have to be available in sufficient quantity within the jurisdiction of the State party); 2) *accessibility* (e.g. educational institutions

and programmes have to be accessible to everyone, without discrimination, within the jurisdiction of the State party – a matter of particular urgency given the fairness, equality, and nondiscrimination concerns that the shift to online teaching and distance learning provokes considering the digital divide in schools, communities, and individual student circumstances; 3) *acceptability* (e.g. the form and substance of education, including curricula and teaching methods, have to be acceptable, relevant, culturally appropriate and of good quality to students and, in appropriate cases, parents); and 4) *adaptability* (e.g. education has to be flexible so it can adapt to the needs of changing societies and communities and respond to the needs of students within their diverse social and cultural settings).

Reviving the UN OHCHR's ICESCR Compliance Criteria

It cannot be emphasized enough that, whether in times of emergencies or normal circumstances, States have the paramount obligation in ICESCR Article 1(2) to ensure that "in no case may a people be deprived of its own means of subsistence." It is crucial, especially in a time of combined health, economic, and security emergency precipitated by the COVID-19 pandemic, that populations be enabled to scrutinize their respective States' daily changing COVID-19 emergency measures in a manner that *shifts the burden to States parties to the ICESCR to justify such emergency measures*. The UN OHCHR's ICESCR Compliance Criteria in 2013 – which they applied to austerity measures around the world then at the height of the global economic crisis – should also apply with respect to the phalanx of emergency measures and policies that States everywhere around the world are devising and implementing as short-term, medium-term, and long-term health, economic, and security measures responding to circumstances created under the COVID-19 pandemic.

Forcing States to assume the burden of establishing elements [*cf. (1) the existence of a compelling State interest; (2) the necessity, reasonableness, temporariness and proportionality of the austerity measures; (3) the exhaustion of alternative and less restrictive measures; (4) the non-discriminatory nature of the proposed measures; (5) protection of a minimum core content of the rights; and (6) genuine participation of affected groups and individuals in decision-making processes*] does not only give meaning to the fundamental and non-derogable ICESCR obligations on minimum core and progressive realization in Article 2(1), the non-discrimination and non-retrogression obligations in Article 2(2); and equality obligations in Article 3, but most importantly **these inquiries invite needed transparency, individual participation, and community contribution that ensures human rights – in its full dialogic, interpretive, polemical, and normative senses – remain the center of State's decision-making even in a time of global public health emergencies and continuing scientific uncertainty**. As I argued years ago, the cross-cutting obligations of non-discrimination, non-retrogression, and minimum core obligations remain the critical "normative lattice" for States parties to the ICESCR even in times of emergency.

Whether this global emergency ends with the arrival of warmer weather, the supposed

rollout of vaccines in 18 months, or persists for much longer, States cannot cloak themselves from reporting on how their emergency measures meet the just demands to respect, protect, and fulfill their own populations' economic, social, and cultural rights, and to avoid causing transboundary harms to the same economic, social, and cultural rights of other populations in other countries. The UN OHCHR's ICESCR Compliance Criteria can again help to frame how States can, and should be, accountable in the days and months ahead of battling the global pandemic, as well as in taming the worst impulses of morally hazardous State behavior in times of emergencies and crises. We all have urgent voices to raise in State dialogues over our human rights.

United Nations A/74/75

General Assembly

Distr.: General
8 April 2019

Original: English

Seventy-fourth session
Item 116 (c) of the preliminary list*
Elections to fill vacancies in subsidiary organs and other elections: election of members of the Human Rights Council

Note verbale dated 19 March 2019 from the Permanent Mission of the Netherlands to the United Nations addressed to the President of the General Assembly

The Permanent Mission of the Kingdom of the Netherlands to the United Nations presents its compliments to the President of the General Assembly and has the honour to refer to the candidacy of the Kingdom of the Netherlands to the Human Rights Council for the term 2020–2022, at the elections to be held during the seventy-fourth session of the Assembly in New York.

In accordance with General Assembly resolution 60/251, the Permanent Mission of the Kingdom of the Netherlands to the United Nations has the further honour to transmit the voluntary pledges and commitments reaffirming that the promotion and protection of all human rights is a core priority of the foreign policy of the Kingdom of the Netherlands (see annex).

The Permanent Mission of the Kingdom of the Netherlands would be grateful if the present note could be circulated as a document of the General Assembly.

* A/74/50.

19-05903 (E) 290419

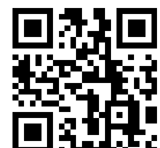

Annex to the note verbale dated 19 March 2019 from the Permanent Mission of the Netherlands to the United Nations addressed to the President of the General Assembly

Candidature of the Netherlands to the Human Rights Council, 2020–2022

Voluntary pledges and commitments pursuant to General Assembly resolution 60/251

1. The Kingdom of the Netherlands is proud to present its candidacy for a seat on the Human Rights Council for the term 2020–2022. The Kingdom of the Netherlands is a staunch supporter of the Human Rights Council as the United Nations forum dedicated to multilateral cooperation and dialogue aimed at the realization of human rights for everyone, everywhere. We are pleased to publish our pledges and commitments pursuant to General Assembly resolution 60/251.

2. The Kingdom of the Netherlands is a firm believer in the intrinsic and universal value of individual human rights, which are key to development, security and prosperity. The Human Rights Council plays a crucial role in the realization of human rights. It should strive for consensus in seeking to meet the complex challenges that our world faces today, and it should act when human rights violations occur.

3. As a member of the Human Rights Council, the Kingdom of the Netherlands will be your partner in respecting human rights, reaching out to States and civil society partners and responding to human rights concerns.

4. Our bid to join the Human Rights Council reflects our long-standing and ongoing commitment to upholding the Universal Declaration of Human Rights and to promoting and safeguarding a rules-based international order. The Kingdom of the Netherlands strongly believes that human rights are the foundation of human dignity and freedom and of open, free societies across the world. Our efforts reflect our firm conviction that the observance of human rights will lead to a more stable, prosperous and resilient world.

5. Membership of the Human Rights Council serves as a constant reminder of the need to advance universal human rights for all, nationally and internationally. Nationally, we work unremittingly to ensure that our national laws and policies comply fully with the highest human rights standards and to achieve the Sustainable Development Goals. Internationally, human rights remain a cornerstone of Dutch foreign policy, including our policy on foreign trade and development cooperation.

6. The Kingdom of the Netherlands underscores the responsibility of members elected to the Human Rights Council to meet the highest standards in the promotion and protection of human rights, to respect the independence of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), and to fully cooperate with the Council and its mechanisms. We will be independent, open to criticism and committed to fair play. We pledge to invest in a responsive, efficient and inclusive Human Rights Council.

7. We will respect all human rights, including civil, political, economic, social and cultural rights, at home and around the globe, reach out to States and civil society partners and respond to human rights concerns worldwide.

Respect

- The Kingdom of the Netherlands pledges to respect all human rights – civil, political, economic, social and cultural – on the basis of international human rights law.
- The Kingdom of the Netherlands recognizes that no State has a perfect human rights record and pledges to promote, protect and ensure the full enjoyment of human rights for all at the national level.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to continue to engage constructively with all national and international human rights monitoring systems, with a view to ensuring that we honour our international obligations and sustain our respect for human rights.
- We are in the process of drafting a new national action plan on human rights, which will reflect the accepted recommendations from our universal periodic review in 2017 and recommendations made as part of treaty body reviews.
- We will further develop and implement our third national action plan for women, peace and security. We also commit to the implementation of our national action plan on business and human rights and our plans for action against racism, discrimination, trafficking in persons and other human rights violations.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to cooperate fully with OHCHR and the Human Rights Council and its mechanisms and to continue to pay our substantial annual contribution to the Office.
- We pledge to respect, promote and defend the independence of the High Commissioner and her Office at all times.
- We pledge to refrain from using procedural tactics, such as no action motions, to block genuine debate in the Human Rights Council.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to uphold the standing invitation to all special procedures of the Human Rights Council, including future special procedures, and to facilitate country visit requests as effectively as possible.
- We pledge to respond in a timely manner to special procedures communications and urgent appeals.
- We pledge to cooperate fully with the human rights treaty body system and to protect and promote its independence, while reviewing ways to improve its efficiency and effectiveness.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to work to achieve the Sustainable Development Goals and to further a rights-based approach to the 2030 Agenda for Sustainable Development.
- We pledge to recognize the indivisibility, interdependence and universality of human rights in our policies and interventions. We are investing in global prospects through poverty reduction, the pursuit of sustainable and inclusive growth and climate action.
- We also uphold a rights-based and human security-based perspective in our integrated international security strategy, in terms of both conflict prevention and response. Discrimination, inequality and human rights violations are often underlying causes of conflict. The rule of law, the holding of perpetrators of human rights violations to account and transitional justice are needed to properly address root causes, break the cycle of violence and maintain peace.

- The Kingdom of the Netherlands pledges to advance gender equality and improve the position of women and girls. We pledge zero tolerance for sexual and gender-based violence, sexual exploitation and abuse and sexual harassment.

Reach out

- Building on our national traditions, the Kingdom of the Netherlands pledges to continue to promote inclusive, transparent dialogue and cooperation at all times in interregional discussions.
- We pledge to cooperate with all States, large and small, including current, past and future members of the Human Rights Council, to promote and protect human rights.
- We welcome innovative partnerships and encourage active participation at the national, regional and local or municipal levels.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to reach out to all non-governmental stakeholders and to work in close cooperation with civil society organizations, including human rights defenders, private sector representatives and religious leaders.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to promote universal participation and diversity in the Human Rights Council. We note with concern that, to date, about 90 States have never held a seat on the Council, including most small island developing States. To facilitate broader participation, the Netherlands pledges to continue its contribution to the voluntary technical assistance trust fund to support the participation of least developed countries and small island developing States in the work of the Human Rights Council.
- The Kingdom of the Netherlands reaffirms its continued support for the universal periodic review mechanism and will continue to participate actively in all review sessions. We underscore the importance of the universal periodic review as a truly egalitarian and transparent review process that has proven to be an invaluable tool for promoting and protecting human rights. We pledge to make at least two measurable and implementable recommendations to each State under review.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to continue its efforts to promote human rights through all appropriate multilateral forums and United Nations specialized agencies, including international financial institutions, to which we are a leading donor. We are committed to upholding the Human Rights Up Front initiative.
- We will continue to actively pursue our bilateral development and human rights policies, which emphasize dialogue, partnership and technical cooperation through the exchange of experiences, the provision of financial assistance and the application of a rights-based approach. Our specialized Human Rights Ambassador travels the world in support of these goals.

Respond

- The Kingdom of the Netherlands pledges to contribute to a more responsive and credible Human Rights Council by strengthening its ability to respond to human rights violations at the national and local levels.
- We will continue to play a leading role, together with our partners, in interregional discussions on strengthening the Human Rights Council. To this

end, the Kingdom of the Netherlands will proactively reflect on the Council's working methods, efficiency and ability to implement meaningful reforms.

- The Kingdom of the Netherlands will remind the Human Rights Council of its mandate to address human rights violations, including gross and systematic violations. In determining whether and how the Council should respond to a situation of concern, we pledge to apply objective and human rights-based criteria and to take leadership and responsibility in initiating action when the criteria are met.
- We pledge to actively engage in Human Rights Council efforts aimed at preventing human rights violations, and we will initiate or encourage early action in the Council on country situations and broad human rights concerns that could lead to human rights crises.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to strengthen accountability for perpetrators and to enhance access to remedy and justice for victims of human rights violations.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to remain committed to combating impunity for the most serious crimes under international law, by means of national or international criminal proceedings.
- We promote international tribunals and the authority and universality of the International Criminal Court and will continue to call upon the Security Council to refer cases to the Court as appropriate.
- Where necessary, the Kingdom of the Netherlands supports ad hoc mechanisms to collect, preserve and analyse evidence of human rights violations and to prepare files to facilitate and expedite fair and independent criminal proceedings.
- The Kingdom of the Netherlands pledges to uphold the principles of equality and non-discrimination for all.
- We will advance the right to freedom of expression. We will promote press freedom worldwide and condemn violence against and intimidation of journalists and media workers.
- We will promote the right to freedom of religion and belief, including the freedom to change one's religion and the right not to profess any religion, and will protect religious minorities.
- We will advance the capacity of the Human Rights Council to promote and protect equal rights for lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons. We pledge to continue our support for the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity.
- The Kingdom of the Netherlands will strive to create a safe and enabling environment for civil society. We pledge to respond to attacks on or intimidation of human rights defenders and to threats to civil society space, both offline and online, and to prevent reprisals.

RIVM

Belangenverklaring

Prof.dr. Marion Koopmans

Koopmans

Belangenverklaring

behorend bij de Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling

In het kader van de Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling wordt alle beoogd betrokkenen bij de totstandkoming van wetenschappelijke adviesrapporten en richtlijnen voor de gezondheidszorg in Nederland gevraagd onderstaande verklaring in te vullen, te ondertekenen en te retourneren.

De verklaring bevat vragen over uw huidige werkkring en nevenfuncties en over directe en indirecte belangen die kunnen leiden tot oneigenlijke beïnvloeding. Bij de beoordeling speelt mede een rol of de schijn van belangenverstrengeling kan ontstaan. Dat kan namelijk zowel beschadigend zijn voor het gezag van het advies of de richtlijn als voor uw eigen reputatie. Als u twijfelt of u een bepaalde affiliatie moet melden, vraagt u zich dan af hoe deze op het algemene publiek zou overkomen. Uitgebreidere toelichting is te vinden in de code.

U wordt verzocht alle vragen te beantwoorden. Is het gevraagde voor u niet van toepassing, geef dat dan aan. Bij gebrek aan invulruimte in de tekstvakken kunt u gebruik maken van de ruimte op pagina 7.

Het formulier zal na beoordeling openbaar worden gemaakt.

Persoonlijke gegevens aanvrager

Commissie OMT 2019-nCoV (Wuhan)

Naam lid Prof. dr. M.P.G. Koopmans

Hoofdfunctie(s)
Graag functienaam en werkgever vermelden en bij meerdere functies de omvang per functie.

Afdelingshoofd Viroscience Erasmus MC

Nevenwerkzaamheden
Graag kort per functie de werkzaamheden vermelden en of deze betaald of onbetaald zijn.

1.Member International Advisory Board Graduate School WIAS Wageningen University (2019 - 2021)
2.Member International Advisory Board The Lancet Infectious Diseases (since 2019)
3.Member KNAW (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen) (2019)
4.Member Scientific Advisory Board Infravec2 -International and interdisciplinary infrastructure project on insect vectors of human and animal disease, including mosquitoes, sandflies, other flies, and ticks (2019)
5.Member KHMW (Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen) (since 2018)
6.Member COSPAR SSAP Working Group (since 2018)
7.Vice Chairperson Committee Vaccinations Dutch Health Council of The Netherlands (since 2018)
8.Member Dutch Health Council of The Netherlands (since 2018)
9.Member WHO EYE Strategy Laboratory working group (since 2018)
10.Member Advisory Board Centre for Infectious Disease Control Netherlands RIVM (since 2017)
11.Member KNVM Division Medical Microbiology since 2017
12.Member SAB Watercycle Research Institute (since 2016)
13.Member management team EVDLabNet (since 2016)
14.Chair of the EU Global Research Collaboration for Infectious Disease Preparedness (GLOPID-R) Scientific Advisory Board (since 2015)
15.Member WHO R&D Blueprint Scientific Advisory Group (since 2015)
16.Scientific Director Theme: Emerging Infectious Diseases Preparedness, Netherlands Centre for One Health, NCOH (since 2015)
17.Director National Influenza Centre (NIC) for the World Health Organisation (since 2014)
18.Director WHO Collaborating Centre for Arbovirus and Haemorrhagic Fever Reference and Research(since 2014)
19.Member of the Alberta Provincial Pediatric EnTeric Infection Team International Scientific Advisory Committee (APPETITE) (since 2014)
20.Member of the WHO IHR Emergency Committee on MERS-Cov (since 2014)
21.Member of the Advisory Council European Society for Virology (since 2010)

Al deze werkzaamheden zijn onbetaald

Persoonlijke financiële belangen

Hierbij gaat het om de vraag of (een bepaalde uitkomst van) het advies of de richtlijn u op welke manier dan ook financieel voordeel kan opleveren.

Voorbeelden:

- *Dienstverband bij een bedrijf dat opereert op het gebied waar het advies/de richtlijn zich op richt.*
- *Betaald adviseurschap in het bedrijfsleven of bij een belangenorganisatie.*
- *Directe financiële belangen in een bedrijf (aandelen of opties).*
- *Eigendom van een patent of product.*

N.v.t.

Persoonlijke relaties

Zijn er mensen uit uw directe omgeving die baat kunnen hebben bij een bepaalde uitkomst van het advies? Denk bijvoorbeeld aan eerstegraads familieleden, partner, vrienden en naaste collega's.

n.v.t.

Extern gefinancierd onderzoek

Hier gaat het om deelname aan onderzoek dat wordt gefinancierd door (semi)overheid, fondsen of industrie, waarbij de financier belangen kan hebben bij (een bepaalde uitkomst van) het advies of de richtlijn.

n.v.t.

Intellectuele belangen en reputatie

Hiervan kan sprake zijn als u baat hebt bij (een bepaalde uitkomst van) het advies of de richtlijn, zonder dat die financieel van aard is. Denk bijvoorbeeld aan intellectueel gewin of erkenning.

Voorbeelden:

- *Intellectueel eigendom dat meer bekendheid krijgt door het werk van de commissie.*
- *Bescherming van de eigen reputatie/positie, positie van de werkgever of andere belangenorganisaties of verwerven van erkenning.*
- *Bijzondere en unieke expertise op (deel)gebied waar het advies/richtlijn zich op richt die mogelijkheden biedt voor 'vermarkting'. Dit kan een medisch product, procedure of interventie zijn, maar ook een nieuw theoretisch concept of model, of vernieuwde aanpak van organisatie en logistiek.*
- *Boegbeeldfunctie bij een patiënten- of beroepsorganisatie.*

n.v.t.

Oordeel (in te vullen door verzoekende organisatie)

Naam lid prof. M. Koopmans

Commissie nCOV

- [x] geen belemmeringen voor deelname aan commissie.
- [ ] deelname aan commissie onder de volgende voorwaarde: dat betrokkene zich uit de beraadslaging terugtrekt bij behandeling en besluitvorming van
- [ ] deelname aan commissie onder een andere voorwaarde, namelijk
- [ ] geen deelname aan commissie mogelijk, maar inbreng van gewenste expertise in commissie mogelijk door middel van hoorprocedure bij de behandeling en besluitvorming van het dossier.
- [ ] geen deelname aan commissie mogelijk in verband met inschatting van te hoog risico op oneigenlijke beïnvloeding.

Naam A. Timen

Functie Hd. Lci

Datum

Paraaf [signature]

Toelichting (optioneel)

Overige belangen

Zijn er voor het overige bij u of in uw omgeving nog belangen die, als ze bekend worden u, uw omgeving of de organisatie in verlegenheid kunnen brengen?

Professor Marion Koopmans is het hoofd van de afdeling Viroscience van het Erasmus MC. In deze rol, zowel als in al haar vorige functies, is het nodig om te overleggen met de industrie over een divers aantal onderwerpen, o.a. vaccins en antiviralen. Hierbij is soms sprake van samenwerking m.b.t. onderzoek, en ontwikkelingsovereenkomsten, welke laboratoriumpersoneel en verbruiksgoederen financieren. Er is geen sprake van persoonlijke financiering voor professor Koopmans.

Ondergetekende

I. Verklaart kennis te hebben genomen van de Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling;

II. Verklaart naar eer en geweten hierboven een opsomming te hebben gegeven van alle relevante relaties en belangen die hij/zij heeft;

III. Verklaart het direct te zullen melden indien er tussentijds sprake is van wijzigingen in de gemelde belangen.

Handtekening beoogd commissielid

Datum

23-01-2020

Nadere toelichting relaties en belangen (optioneel)

De Europese Commissie en hun lidstaten fungeren als doorgeefluik van de farmaceutische industrie en hun aandeelhouders. De mensenrechten geveinsd toegepast in hun toespraken en resoluties.

IFUD of Human Rights

Veilige vaccins voor Europa

De vaccinatie tegen COVID-19 is, als teken van eenheid, in alle EU-landen tegelijk van start gegaan op 27 december 2020.

Een doeltreffend en veilig vaccin is onze enige definitieve uitweg uit de pandemie. De Europese Commissie heeft hard gewerkt om zich te verzekeren van voldoende dosissen. De eerste twee COVID-19-vaccins zijn veilig en doeltreffend bevonden en daarom goedgekeurd. De vaccins worden tegelijk en onder dezelfde voorwaarden naar alle EU-landen gezonden.

Zodra genoeg mensen zijn gevaccineerd, kunnen we geleidelijk terugkeren naar ons normale leven.

Nog eens 300 miljoen dosissen van het BioNTech-Pfizer-vaccin

Op 8 januari heeft de Commissie de EU-landen de mogelijkheid geboden samen nog eens 200 miljoen dosissen van het coronavaccin van BioNTech en Pfizer te kopen, met een optie op 100 miljoen extra dosissen. Hierdoor zou de EU tot 600 miljoen dosissen van dit vaccin kunnen kopen, dat al in de hele EU wordt gebruikt.

Zorgen voor voldoende vaccins

De Europese Commissie werkt nauw samen met farmaceutische bedrijven en het Europees Geneesmiddelenbureau om ervoor te zorgen dat er zo snel mogelijk veilige en doeltreffende vaccins

beschikbaar komen. Net als elk ander vaccin worden ze aan een strenge wetenschappelijke beoordeling onderworpen voordat ze in de handel worden gebracht.

De Europese Commissie en hun lidstaten fungeren als doorgeefluik van de farmaceutische industrie en hun aandeelhouders. De mensenrechten geveinsd toegepast in hun toespraken en resoluties.

Big Pharma creëert winsten voor aandeelhouders op schaal dat is sociaal onbetaalbaar

Dit rapport laat zien dat grote farmaceutische bedrijven winst maken voor aandeelhouders op een schaal die economisch kwetsbaar en sociaal onbetaalbaar is. Hun uitbetalingen aan aandeelhouders verdringen essentiële investeringen en drijven de prijs van medicijnen op tegen een prijs die de samenleving zich niet kan veroorloven.

Beïnvloeding farmaceutische bedrijven politici

Elk jaar stromen honderden miljoenen dollars naar lobbyisten en politici in de V.S. op Capitol Hill om wetten en beleid vorm te geven die ervoor zorgen dat de winst van farmaceutische bedrijven blijft groeien. De farmaceutische industrie, die ongeveer twee lobbyisten heeft voor elk lid van het Congres, heeft in 2016 152 miljoen dollar uitgegeven aan het beïnvloeden van wetgeving. Teven geven farmaceutische bedrijven miljoenen dollars rechtstreeks voor bijgedragen aan politieke campagnes.

Bron: theguardian.com

Knagend geweten: mensen uit de farmaceutische industrie doen boekje open

healthbytes.me
by Redactie - Sep 19, 2015

Dr. Peter Rost, voormalig vicepresident van Pfizer

Rost, oud-vicepresident van één van de grootste farmaceutische bedrijven ter wereld (Pfizer), spreekt zich uit over banden tussen artsen en farmaceutische bedrijven.

Rost schreef ooit: "Het is angstaanjagend hoeveel overeenkomsten er zijn tussen deze bedrijfstak en de maffia. Het enige verschil is dat al die mensen in de farmaceutische industrie zichzelf zien als fatsoenlijke burgers. Maar als ze als groep bij elkaar komen en deze bedrijven runnen, lijkt er iets te gebeuren. Je kunt het vergelijken met de gruweldaden in een oorlog: mensen doen dingen waartoe ze zichzelf niet in staat zouden achten. Als iemand deel uitmaakt van een groep, kan hij dingen doen die hij normaal niet zou doen, omdat de groep zijn daden goedkeurt."

In 2004 wees Rost op geknoei met cijfers bij Pfizer. In december 2005 werd hij ontslagen. Vervolgens schreef hij zijn boek The Whistle Blower, waarin hij onthult welke duistere technieken de farmareus gebruikte om na de overname van het Zweedse Pharmacia meer dan 10.000 werknemers van dat bedrijf te ontslaan.

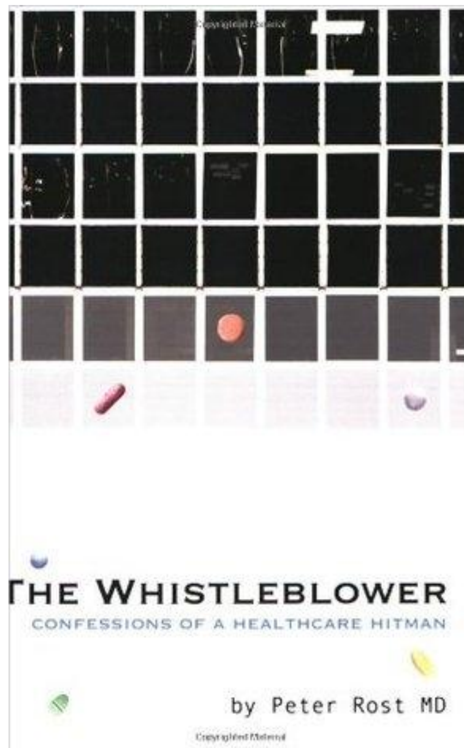

Paperback, 256 pages
Published August 23rd 2006 by Soft Skull Press
Original Title
The Whistleblower: Confessions of a Healthcare Hitman
ISBN
193336839X (ISBN13: 9781933368399)
Edition Language
English

Taal
Nederlands
Bindwijze
Paperback
Druk
1
Verschijningsdatum
juli 2010
Aantal pagina's
264 pagina's
Auteur
John Virapen
Redacteur
Eline Trentelman
Uitgever
Succesboeken
Vertaald door
G. Hidde G. Hidde
EAN
9789079872138

SOMO

Private gains we can ill afford

The financialisation of Big Pharma

Rodrigo Fernandez & Tobias J. Klinge

April 2020

SOMO report 2020

SOMO toont financialisering farmaceutische industrie aan

DOOR: Persbericht SOMO
GEPUBLICEERD: 20 april 2020
TAGS:

SOMO-onderzoek naar ‘s werelds 27 grootste farmaceutische bedrijven laat zien dat de sector de afgelopen achttien jaar zijn focus heeft verschoven van medicijnproducent naar investeringsmaatschappij. Het onderzoek ontkracht het argument van de industrie dat hoge medicijnprijzen nodig zijn voor onderzoek en ontwikkeling van medicijnen. Ook maakt deze ‘financialisering’ de sector kwetsbaar voor schommelingen op de kapitaalmarkt met mogelijk grote maatschappelijke gevolgen.
(Bron: persbericht SOMO)

Van medicijnproducent naar investeringsmaatschappij
De financialisering van 'Big Pharma'
Uit het SOMO-onderzoek ‘Private gains we can ill afford’ blijkt dat grote farmaceutische bedrijven tussen 2000 en 2018 radicaal veranderd zijn. Er is veel meer geld gestoken in financiële activiteiten en overnames en steeds minder in productiemiddelen. De financiële reserves (wat van de winst overblijft na het uitkeren van het dividend) van de 27 onderzochte bedrijven namen toe van 83 miljard tot 219 miljard dollar in 2018.

Gestegen schuldenlast ondanks grote reserves
Ondanks de winstgevendheid van deze strategie van financialisering stak *big pharma* zich toch nog diep in de schulden. Van 2000 tot 2018 steeg de schuld van de 27 onderzochte bedrijven van 60 miljard dollar in 2000 tot 518 miljard dollar. In verhouding tot de omzet steeg de schuld van 21 procent in 2000 tot 72 procent in 2018.
Dit geleende geld is echter niet ten goede gekomen aan onderzoek en ontwikkeling van nieuwe medicijnen of aan de productiecapaciteit, maar is vooral aan de aandeelhouders uitgekeerd als dividend en besteed aan het opkopen van de eigen aandelen. In totaal werd tussen 2000 en 2018 1.540 miljard dollar uitgegeven aan de aandeelhouders, waarvan 676 miljard dollar aan de inkoop van eigen aandelen en 864 miljard dollar aan dividend. Bij de tien grootste farmaceutische bedrijven was de totale uitkering aan de aandeelhouders 142 procent van de bestedingen aan onderzoek en ontwikkeling dat jaar.
SOMO-onderzoeker Rodrigo Fernandez: “Het is duidelijk dat dit geen lange termijnstrategie is maar een manier om in zo een kort mogelijke tijd zo veel mogelijk aan de aandeelhouders uit te keren en de kosten hiervan op de maatschappij af te wentelen”

Corinacrisis toont kwetsbaarheid verdienmodel
De coronacrisis legt goed bloot hoe kwetsbaar deze strategie is. Het verdienmodel is afhankelijk van goedkope leningen en stijgende beurskoersen. Nu deze condities er niet meer zijn, blijven de grote farmaceuten achter met enorme schulden en een nog grotere druk om de maatschappelijk onverdedigbare hoge winstmarges te vergroten. De keerzijde van dit verdienmodel is nu zichtbaar op wereldschaal. Door het achterblijven van investeringen van big pharma in slecht renderende maar essentiële medicijnen en vaccins, zijn het nu de overheden die financieel de kar trekken om een coronavaccin te ontwikkelen.

Over het onderzoek
SOMO onderzocht hoe de 27 grootste farmaceutische bedrijven de afgelopen 18 jaar scoorden op drie indicatoren die in de academische literatuur genoemd worden:

1. De omvang van de balans (financiële reserves en schulden);
2. De omvang van de aandeelhouderscompensatie;
3. De omvang van de immateriële activa ten opzichte van de totale activa.

Download het rapport hier
English version of this article here

Bron: globalinfo.nl

Pharma's openbare belofte over COVID-19-vaccins

[vertaling vanuit Engels]

thevacinereaction.org
door Marco Cáceres
Gepubliceerd 25 oktober 2020

Op 8 september 2020 ondertekenden negen farmaceutische bedrijven die aan COVID-19-vaccins werken een belofte waarin ze zeiden dat ze hun experimentele vaccins niet zouden indienen bij de Amerikaanse Food and Drug Administration (FDA), tenzij werd aangetoond dat ze zowel veilig als werkzaam waren in de fase. 3 klinische proeven bij mensen.

De belofte, ondertekend door de CEO's van AstraZeneca plc, BioNTech SE, GlaxoSmithKline plc, Johnson & Johnson, Inc., Merck & Co., Inc., Moderna, Inc., Novavax, Inc., Pfizer Inc. en Sanofi SA de "voortdurende toewijding van bedrijven om potentiële vaccins voor COVID-19 te ontwikkelen en te testen in overeenstemming met hoge ethische normen en degelijke wetenschappelijke principes" en beloofden dat ze "de veiligheid en het welzijn van gevaccineerde personen altijd tot onze topprioriteit zouden maken."

De belofte werd ondertekend slechts twee dagen nadat de resultaten van een *CBS News /* YouGov-peiling onder 2.493 geregistreerde Amerikaanse kiezers waren gepubliceerd, waaruit bleek dat 65 procent van hen sceptisch was over de veiligheid van een COVID-19-vaccin dat dit jaar beschikbaar werd gesteld vanwege bezorgdheid hierover. 'doorgehaast zonder voldoende testen'. De CEO van Pfizer, Albert Bourla, verwees indirect naar de opiniepeiling (en andere soortgelijke opiniepeilingen) als reden voor de belofte. Bourla zei:

Met toenemende bezorgdheid bij het publiek over de processen die we gebruiken om deze vaccins te ontwikkelen en, nog belangrijker, de processen die zullen worden gebruikt om de vaccins te evalueren, dachten we dat het van cruciaal belang was om naar buiten te komen en onze inzet te herhalen

De CEO's zeiden dat ze geloven dat de belofte zal bijdragen aan "het vertrouwen van het publiek in het rigoureuze wetenschappelijke en regelgevende proces waarmee COVID-19-vaccins worden geëvalueerd en uiteindelijk kunnen worden goedgekeurd."

Het vertrouwen van het publiek in de farma is erg laag

Maar hoe ver zal de belofte werkelijk gaan om de publieke angsten weg te nemen? Vooral gezien de schijn was het gemaakt uit eigenbelang, specifiek om het dalende vertrouwen van het publiek tegen te gaan. Het is ook niet zo dat het vertrouwen van het Amerikaanse publiek in de farmaceutische industrie en de regelgeving en het toezicht door overheidsinstanties precies geweldig is. Uit een recente Gallup-peiling blijkt zelfs dat het vertrouwen van het publiek in biofarmaceutische bedrijven op een dieptepunt staat. Volgens de Gallup-peiling:

De farmaceutische industrie is nu de slechtst gewaardeerde industrie in de ogen van de Amerikanen en staat als laatste op een lijst van 25 industrieën die Gallup jaarlijks test. Amerikanen beoordelen de farmaceutische industrie meer dan twee keer zo vaak als negatief (58%) als positief (27%).

Verwijzend naar de opiniepeiling merkte een artikel in *Biopharma Dive* op "het publiek ziet de drugsindustrie als tekortschieten in haar verantwoordelijkheid jegens de samenleving - een tekortkoming die ernstig en hardnekkig genoeg is om het vertrouwen van het publiek te ondermijnen."

Dus waarom zou u op het woord geloven van negen CEO's van farmaceutische bedrijven wiens bedrijven de komende jaren miljarden dollars aan verkopen zullen genereren als hun COVID-19-vaccins, die zwaar zijn gesubsidieerd door belastinggeld, worden goedgekeurd door de FDA en worden verkocht in de VS? Het is duidelijk dat er een enorme financiële stimulans is om al het mogelijke te zeggen en te doen om het Amerikaanse volk aan te moedigen hun angsten te overwinnen en zich met deze vaccins te laten vaccineren zodra ze beschikbaar komen.

Miljarden dollars op het spel met COVID-19-vaccins

Analisten van investeringsbank SVB Leerink uit Boston, Massachusetts, voorspellen dat Pfizer alleen al in 2021 $ 3,5 miljard aan omzet kan verdienen met zijn COVID-19-vaccin en daarna $ 1,4 miljard per jaar. Analisten van SVB Leerink zeiden dat ze "verwachten dat het virus endemisch zal worden in de menselijke populatie" en dat hun "huidige veronderstelling is dat gevaccineerden ongeveer om de twee jaar opnieuw gevaccineerd moeten worden om hun beschermende immuniteit te behouden." Ze voegden eraan toe: "We gingen aanvankelijk uit van een hoge bedrijfsmarge van ongeveer 75% -80%, met minimale verkoop- en marketingkosten, wat anders is dan bij andere farmaceutische producten."

Nieuws uit de sector website *Fierce Pharma* meldde dat de winst voor Pfizer uit de COVID-19 vaccin (BNT162b2) aanzienlijk zou kunnen worden “gezien de urgentie onder politici en het algemene bevolkte om een einde te maken aan de pandemie.

De kop van een recent artikel in *The New York Times* luidt: "COVID-19-vaccins bieden medicijnmakers kans op redding, financiën en verder." Het artikel opent: "Farmaceutische bedrijven wenken grote winsten, die hun werk aan vaccins al gebruiken om de inspanningen in Washington om de prijzen van medicijnen te drukken, te bestrijden." Het citeert een verkoopraming van $ 20 miljard voor COVID-19-vaccins in het eerste jaar dat ze worden geïntroduceerd. Het artikel gaat verder:

Medicijnenmakers zijn lange tijd de meest gehate industrie in Amerika geweest. Bedrijven krijgen de schuld van hoge prijzen voor levensreddende medicijnen en voor het verrijken van zichzelf door onder meer de opioïde crisis. Nu farmaceutische bedrijven zich haasten om vaccins te vinden om een einde te maken aan de coronaviruspandemie, hoopt de industrie zichzelf te redden in de geest van het publiek.

Dit leest meer als een pleidooi en waarschuwende waarschuwing dan als een stralende blijk van vertrouwen in de morele integriteit van een rijke en politiek machtige industrie die belooft zich te zullen houden aan "hoge ethische normen en degelijke wetenschappelijke principes" bij de

ontwikkeling van COVID-19-vaccins. . Het is dus niet onredelijk om te zeggen dat deze plotselinge verklaring over ethisch gedrag een beetje hol klinkt.

Referenties:

Albert Bourla , AstraZeneca , BioNTech , Biopharma Dive , BNT162b2 , CBS News , COVID-19 , Fierce Pharma , Food and Drug Administration , Gallup , GlaxoSmithKline , GSK , Johnson & Johnson , Marco Cáceres , Merck , Moderna , National Vaccine Advisory Committee , National Vaccininformatiecentrum , Novavax , NVIC , Pfizer ,Sanofi , SVB Leerink , The New York Times , The Vaccine Reaction , YouGov

Opmerking: dit commentaar biedt gerefereerde informatie en perspectief over een onderwerp dat verband houdt met vaccinwetenschap, -beleid, -wetgeving of -ethiek dat wordt besproken in openbare fora en door Amerikaanse wetgevers. De websites van het ***Amerikaanse ministerie van Volksgezondheid en Human Services*** *(DHHS) bieden informatie en perspectief van federale agentschappen die verantwoordelijk zijn voor onderzoek, ontwikkeling , regulering en beleidsvorming op het gebied van vaccins .*

FEMMIT

We kwalificeren de politiek-economische wereld waarin we momenteel leven een **Financieel-Energie-Medisch-Militair-IT-complex(FEMMIT-complex)**.

Sommige mensen hebben het het medisch-industriële complex genoemd , maar dat label is lang niet allesomvattend genoeg om de belangrijkste speciale interesses van vandaag te beschrijven. Zoals we zullen zien, is **FEMMIT** een veel beter acroniem en model.

Het **FEMMIT-** acroniem zet de drie grootste drijfveren van onze voorzienbare toekomstige economie, **financiën** , **energie** en **geneeskunde** , vooraan waar ze thuishoren, en in de juiste volgorde van invloed op de moderne samenleving en overheid. Het is ook een verwijzing aan de blijvende speciale plaats voor **Defensie** .

Ten slotte erkent het het toenemende belang van **informatietechnologie** (zowel software als hardware op basis van nanotechnologie) voor de industriële productiviteit en onze toekomst. **De FEMMIT Pentad** van de **sectoren** financiën, energie, gezondheidszorg, defensie en **geneeskunde** , vooraan waar ze thuishoren, en in de juiste volgorde van invloed op de moderne samenleving en overheid.Ten slotte erkent het het toenemende belang van **informatietechnologie** (zowel software als hardware op basis van nanotechnologie) voor de industriële productiviteit en onze toekomst.

De FEMMIT Pentad van de **sectoren** financiën, energie, gezondheidszorg, defensie en informatietechnologie zal naar verwachting generaties lang een speciale politieke invloed hebben. Gezien hun belang zullen de FEMMIT- industrieën speciale politieke invloed, vriendjespolitiek en buitensporige verkwistende uitgaven in zowel de overheid als de samenleving blijven opvoeren.

Finance bestaat speciaal het langst, omdat in de 15 eeuw in Europa, toen de bancaire en financiële diensten industrie begon om krediet, schulden en eigen vermogen te gebruiken om steeds meer te politieke regels en prioriteiten beïnvloeden. Hoe rijker ze zijn geworden, hoe corrumperender en ondermijnend een deel van die invloed is geweest. Als we de wereld willen zien zoals die werkelijk is, moeten we ons realiseren hoe diep de prioriteiten van de Amerikaanse regering en zelfs ons leger sinds de jaren zeventig gericht zijn op het beëindigen van de financiële infrastructuur, en moeten we erkennen hoe die infrastructuur wordt gecontroleerd door banken en hun eigenaren. Deze'finance first'-politiek heeft het Amerikaanse volk in mindere mate geprofiteerd, maar de financiële leiders in veel grotere mate, terwijl ze enorme nieuwe schulden hebben gecreëerd. Geheimhouding en belastingparadijzen in de laatste Britse overzeese gebiedsdelen (de Kaaimaneilanden, Bermuda, Barbados, Maagdeneilanden), en werden een belangrijke bron van inkomsten (belastingontduiking) voor de rijken en hun trusts. waarvan betrokkenwaren bij alle soorten illegale activiteiten (vooral drugssmokkel). Door deze nieuwe internationale lening en handel in financiële geheimhouding en belastingontduiking kon Londen zijn rol als wereldwijde financiële leider redden, zelfs toen hun politieke imperium ten einde liep.Panama Papers maakte in 2015 duidelijk en helaas zijn er geen arrestaties of veroordelingen als gevolg van die onthullingen. Terwijl de Amerikaanse plutocratie in de afgelopen halve eeuw is gegroeid, zijn veel particuliere financiële problemen en omstandigheden in toenemende mate gigantisch geworden.

Bron: foresightguide.com
(vertaling vanuit het Engels)

How the global elite rule the world

Screenshot Russia Today 2013 / Karen Hudes

World Bank Whistleblower Karen Hudes Reveals How The Global Elite Rule The World.

(small part Russia Today) 2013

https://archive.org/details/GlobalEliteKarenHudes2013

Karen Hudes

Karen Hudes is afgestudeerd aan de Yale Law School en werkte meer dan 20 jaar op de juridische afdeling van de Wereldbank. Toen ze werd ontslagen omdat ze had gefloten over corruptie binnen de Wereldbank, bekleedde ze zelfs de functie van Senior Counsel. Ze bevond zich in een unieke positie om precies te zien hoe de wereldwijde elite de wereld regeert, en de informatie die ze nu aan het publiek onthult, is absoluut verbluffend. Volgens Hudes gebruikt de elite een zeer nauwe kern van financiële instellingen en megabedrijven om de planeet te domineren. Het doel is controle. Ze willen dat we allemaal verslaafd zijn aan schulden, ze willen dat al onze regeringen verslaafd zijn aan schulden, en ze willen dat al onze politici verslaafd zijn aan de enorme financiële bijdragen die ze naar hun campagnes leiden. Omdat de elite ook alle grote mediabedrijven bezit.

“bedenk dat dit niet een of andere "complottheoreticus" is die deze dingen zegt. Dit is een door Yale opgeleide advocaat die meer dan twee decennia bij de Wereldbank heeft gewerkt”

Karen Hudes studeerde rechten aan Yale Law School en economie aan de Universiteit van Amsterdam. Ze werkte van 1980-1985 bij de US Export Import Bank of the US en van 1986-2007 bij de juridische afdeling van de Wereldbank.

Vandaag de dag probeert Hudes heel hard om het corrupte financiële systeem bloot te leggen dat de wereldwijde elite gebruikt om de rijkdom van de wereld te beheersen.

(vertaling vanuit Engels)

Bron: commoditytrademantra.com

2013

Vakantie tijdens crisis

Zoals Koning Willem-Alexander op vakantie ging naar Griekenland in Oktober 2020 terwijl heel Nederland te maken had met de corona maatregelen,zo ging de Texaanse senator Ted Cruz op vakantie begin 2021 tijdens de winterstorm waar bevolking zonder electra en in de kou zaten te bevriezen.Inlevingsvermogen veinzen achteraf doet niets. Het laat wel zien meer hoe de karaktereigenschappen zijn van dergelijke personen,hoe ze in het leven staan “hun cultuur”, ze hebben lak aan de bevolking.

Nieuwsuur 17-10-2020, npo2 Professor Paul Bovend’eert hoogleraar staatsrecht over reis koning naar Griekenland.
(fragment / audio)

https://archive.org/details/hoogleraar-staatsrecht-reis-griekenland-koning-nieuwsuur

Calimero

"Zij zijn groot en ik is klein en da's niet eerlijk, o nee"

Rechtsstaat geschonden, aftreden geboden

De kabinetten-Rutte II en III schonden de beginselen van de rechtsstaat, stelt een parlementaire commissie vast in een reconstructie van de toeslagenaffaire. Tienduizenden gezinnen werd groot onrecht aangedaan. Geen beter signaal dat zoiets nooit meer mag gebeuren, dan het aftreden van de premier en zijn kabinet, schrijft Eric Vrijsen.

ewmagazine.nl

23 december 2020

“Het systeem faalt”

De toeslagenaffaire heeft niets te maken met een ongelukje, vindt hoogleraar staatsrecht en voormalig ombudsman Alex Brenninkmeijer. ‘Het systeem faalt en dat raakt onze democratische rechtsstaat.’

Bron: trouw.nl

31 december 2020

Trouw

Interview Bart Jan van Ettekoven

De hoogste bestuursrechter betuigt spijt over toeslag-uitspraken: ‘Het had anders gekund’

Bart Jan van Ettekoven: ‘Voor de ouders die de dupe zijn geworden is het ongelooflijk spijtig’.Beeld Werry Crone

De Raad van State gaat onderzoek doen naar zijn eigen uitspraken van de afgelopen jaren, om te zien of er naast de toeslagenaffaire mogelijk meer terreinen zijn waar de burger disproportioneel last heeft gehad van strenge wetgeving.

Wendelmoet Boersema en **Jan Kleinnijenhuis** 9 januari 2021
De voorzitter van de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Bart Jan van Ettekoven, vindt dat nodig na de harde kritiek die zijn instelling kreeg van de parlementaire ondervragingscommissie in het onderzoek naar de toeslagenaffaire.

De hoogste bestuursrechter van het land reageert nooit publiekelijk op kritiek. Maar in de toeslagenaffaire vindt Van Ettekoven de verwijten aan zijn afdeling ‘van zo’n zwaarte en ernst, dat het passend is om te reageren’.

IFUD of Human Rights:

Het zou beter zijn een verder dieper onderzoek te betrekken in een strafvervolging tegen de top van de politiek (Artikel 119 GW).

Rechters zaten fout in toeslagenaffaire: 'Steevast kant Belastingdienst gekozen’

RAPPORT Rechters hebben in de toeslagenaffaire het overgrote deel van de ouders in de kou laten staan en leden aan juridische tunnelvisie. Dat blijkt uit een zeer kritisch rapport van de beroepsgroep zelf over die affaire. Bestuursrechters moeten de kant van gewone burgers durven kiezen, is de conclusie van de onderzoekers.

Bron: ad.nl
Victor Schildkamp en David Bremmer
8 okt. 2021

S.P. 280 blz

MELDPUNT STOPGEZETTE KINDEROPVANGTOESLAG

BELASTINGDIENST

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2020

https://archive.org/details/ongekend-onrecht

AFREDEN MENNO SNEL 2019

Foto: Tweede Kamer der Staten-Generaal / Renske Leijten SP

Renske Leijten SP: misdaad

https://archive.org/details/aftredenmennosnel2019

Roger Vleugels

Juridisch adviseur en docent gespecialiseerd in openbaarheid van bestuur.

Bron: twitter

Roger Vleugels

10 januari 2021

Juridisch expert Roger Vleugels in het radioprogramma De Nieuws BV over Mark Rutte

BNNVARA / NPO radio 1

12-01-2021

Roger Vleugels

https://archive.org/details/roger-vleugels
https://archive.org/details/verhoor-onder-ede-toeslagenaffaire-mark-rutte

‘Overheid weigerde slachtoffers van toeslagenschandaal jarenlang gratis rechtsbijstand’

Slachtoffers van de toeslagenaffaire is jarenlang de toegang ontzegd tot rechtsbijstand. Gedupeerden die aanklopten voor een gratis advocaat bij het Juridisch Loket om beslissingen van de Belastingdienst aan te vechten werden weggestuurd. Dat gebeurde ook met advocaten die een vergoeding vroegen om slachtoffers bij te staan.

Bron: volkskrant.nl
10 februari 2021

OM: geen vervolging belastingdienst / belastingambtenaren in toeslagenaffaire

De Belastingdienst en zijn ambtenaren hoeven in het kader van de kinderopvangtoeslagenaffaire niet langer te vrezen voor gerechtelijke vervolging. Het Openbaar Ministerie heeft donderdag besloten geen strafrechtelijk onderzoek in te stellen naar het handelen van belastingambtenaren in deze gevoelige kwestie. De Belastingdienst en zijn medewerkers mochten ervan uitgaan dat de terugvorderingen binnen de regels pasten.

Dat het OM afziet van vervolging valt niet bij iedereen in goede aarde. Sociale media-gebruikers reageerden op de bekendmaking met negatieve kwalificaties als ‘schandelijk’, ‘doofpot’ en ‘klassenjustitie’.

Yvonne Hofs   7 januari 2021, Volkskrant

COMMENTAAR:

IFUD of Human Rights, 08 januari 2021

Volgens zijn eigen verdediging was Eichmann slechts een ‘klein radertje’ dat alleen maar bevelen van hogerhand opvolgde. Een ambtenaar die niet alleen de bevelen volgde maar ook de wet. Alhoewel hij rechtstreeks de middelen aanreikte om miljoenen mensen de dood in te jagen, zag Eichmann zichzelf niet als een dader,(liberales.be)

Gehoorzame ambtenaar

Welnee Adolf Eichmann had geen kwade bedoelingen en deed slechts wat men hem beval, stelden Hannah Arendt en Hans Achterhuis. Dat idee is onhoudbaar, vindt Klaas Rozemond.

KLAAS ROZEMOND   2 juni 2012, Trouw

IFUD of Human Rights wil geen enkele ambtenaar met Eichmann gelijk stellen, maar de techniek van afwijzen die het O.M. inzet heeft raakvlakken met die van het “Derde Rijk”

Belastingdienst houdt zich al 15 jaar niet aan de wet bij terugvordering toeslagen

Het toeslagenschandaal bij de Belastingdienst is veel groter dan tot nu toe gedacht, concludeert RTL Nieuws op basis van vertrouwelijke stukken. De omstreden werkwijze van de Belastingdienst is veel eerder begonnen dan tot nu toe bekend, blijkt uit duizenden documenten van de dienst Toeslagen die de nieuwszender in handen kreeg.

David van der Heeden en Caspar Naber
05-03-2021
ad.nl

Protocol inzake de behandeling van aangiften bij een ministerie, het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad tegen leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen

De Minister van Veiligheid en Justitie,

Handelende in overeenstemming met het gevoelen van de ministerraad;
Overwegende, dat krachtens artikel 119 van de Grondwet de leden van de Staten-Generaal, de ministers en de staatssecretarissen wegens ambtsmisdrijven in die betrekkingen gepleegd, ook na hun aftreden, terecht staan voor de Hoge Raad en dat de opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit of bij een besluit van de Tweede Kamer;
Overwegende, dat thans geen wettelijke regeling bestaat over de fase voorafgaand aan een dergelijke opdracht tot vervolging door de Kroon;
Overwegende, dat betrokken instanties behoefte hebben aan praktische richtlijnen voor de afhandeling van aangiften tegen leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen in die voorfase;
Overwegende, dat er een voorbereidingstraject is gestart om te komen tot een modernisering van de wetgeving inzake vervolging van bewindspersonen en Kamerleden wegens ambtsdelicten (zie de brief van de Minister van Veiligheid en Justitie aan de Tweede en de Eerste Kamer (Kamerstukken II 2016/17, 34 340, nr. 13; Kamerstukken I 2016/17, 34 340, A);
Overwegende, dat het wenselijk is om totdat nieuwe wetgeving terzake is vastgesteld, richtlijnen in acht te nemen over de wijze van behandeling van genoemde aangiften, binnen de kaders van de huidige wetgeving.
Overwegende, dat, gelet op artikel 111, tweede lid, aanhef en onder a, van de Wet op de rechterlijke organisatie, de procureur-generaal bij de Hoge Raad een centrale rol speelt in de procedure en het daarom wenselijk is dat hij de Kroon van advies kan dienen ten aanzien van de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek;
Overwegende, dat het wenselijk is dat het openbaar ministerie aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad, zo deze dat verlangt, ter uitvoering van deze taken bijstand verleent.
Overwegende, dat voorafgaand aan een adviesaanvraag aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad beoordeeld moet worden of er sprake is van een aangifte in de zin van dit protocol en dat het openbaar ministerie bij die beoordeling een adviserende rol kan spelen;

Stelt het volgende protocol vast:

---

1. **Ontvanger**

Aangifte van een strafbaar feit tegen een (voormalig) bewindspersoon of Kamerlid of een onbekende persoon (waarbij uit het feitencomplex het vermoeden ontstaat, dat het feit door betrokkene is gepleegd in diens betrekking als bewindspersoon of Kamerlid)[1], is ontvangen door:

a. Het ministerie van Veiligheid en Justitie;
b. Een ander ministerie;
c. Het openbaar ministerie (OM) (of de politie);
d. de procureur-generaal bij de Hoge Raad (pg HR).

---

2. **Eerste oordeel**

a. Is er sprake van een aangifte, dat wil zeggen een melding die betrekking heeft op een concrete gedraging die een bepaald strafbaar feit oplevert?
Zo ja: zie vraag 2b.
Zo nee: ontvanger stuurt reactie aan de verzender.

[1] Ter wille van de leesbaarheid wordt in de rest van dit protocol slechts gesproken over "bewindspersoon of Kamerlid", waarbij dan uiteraard eveneens wordt gedoeld op voormalige bewindspersonen, voormalige Kamerleden en de genoemde onbekende personen.

b	Is er (mogelijk) sprake van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid?
Zo ja, zie punt 3 voor de onderscheiden trajecten
Zo nee: doorsturen aan het OM (Parket-Generaal).

---

3. **Doorsturen aan de pg HR**

Lid 1:

a. Als een aangifte is binnengekomen bij het ministerie van Veiligheid en Justitie wordt deze (bij een bevestigende beantwoording van de vragen onder 2 van dit protocol) doorgestuurd aan de pg HR met het verzoek om de Minister van Veiligheid en Justitie te informeren over zijn bevindingen.

b. Als een aangifte is binnengekomen bij een ander ministerie of het OM (of de politie) dan dient deze (bij een bevestigende beantwoording van de vragen onder 2 van dit protocol) te worden doorgestuurd aan de Minister van Veiligheid en Justitie. Deze zal de aangifte dan doorsturen aan de pg HR met daarin het verzoek om hem te informeren over diens bevindingen.

c. Als een aangifte is binnengekomen bij de pg HR informeert hij de Minister van Veiligheid en Justitie over de aangifte met de mededeling dat hij de Minister van Veiligheid en Justitie zal informeren over zijn bevindingen.

Lid 2:

De Minister van Veiligheid en Justitie (in de gevallen a en b) of de pg HR (in geval c) bericht de aangever dat de aangifte wordt bestudeerd.

---

4. **Pg HR beoordeelt de aangifte en informeert de Minister van Veiligheid en Justitie over zijn bevindingen**.

a) De pg HR start een oriënterend onderzoek gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek. Na afloop van het oriënterend onderzoek bericht de pg HR de Minister van Veiligheid en Justitie over zijn bevindingen.

b) Indien de Minister van Veiligheid en Justitie na kennisneming van de bevindingen aan de pg HR meedeelt dat een opsporingsonderzoek geïndiceerd is, start de pg HR een opsporingsonderzoek met bijstand van het OM. Na afloop van dit onderzoek informeert de pg HR de Minister wederom over zijn bevindingen.

---

5. **Kroon neemt een vervolgingsbeslissing en informeert de TK**

a. Opdracht tot vervolging aan de pg HR
b. Geen opdracht tot vervolging.

---

6. **Informeren aangever en persoon op wie de aangifte ziet**

De Minister van Veiligheid en Justitie informeert de aangever over de beslissing ten aanzien van de aangifte. Voorts informeert de Minister van Veiligheid en Justitie vertrouwelijk de persoon op wie de aangifte ziet.

Dit protocol zal met de toelichting worden geplaatst in de Staatscourant.

Den Haag, 11 oktober 2017

De Minister van Veiligheid en Justitie,

S.A. Blok

Toelichting

Algemeen

De Kroon (regering) kan op grond van artikel 119 van de Grondwet (GW) een opdracht tot vervolging geven bij ambtsdelicten[2] door een bewindspersoon of een Kamerlid, in hun betrekking als bewindspersoon of Kamerlid gepleegd.[3] [4] De aangifte hieromtrent kan worden ontvangen door verschillende instanties bij de overheid. Het doel van het protocol is om vast te leggen hoe er met een dergelijke aangifte omgegaan dient te worden binnen de kaders van de huidige wetgeving. Het is daarmee een hulpmiddel voor de ontvangers van een dergelijke aangifte.

Naast de Kroon (regering) is op grond van artikel 119 GW ook de Tweede Kamer (TK) bevoegd om opdracht tot vervolging te geven bij ambtsdelicten door een bewindspersoon of Kamerlid. Dit protocol gaat niet in op de procedure indien een aangifte wordt ontvangen door de TK.

Het protocol heeft in principe een tijdelijk karakter aangezien een voorbereidingstraject is gestart om te komen tot modernisering van de wetgeving inzake vervolging van Kamerleden en bewindspersonen wegens ambtsdelicten.[5] Totdat er nieuwe wetgeving is, bestaat er behoefte aan een protocol met afspraken voor de tussenliggende periode.

Onderdeelsgewijze toelichting

1. **Ontvanger**

Aangifte van een strafbaar feit tegen een (voormalig) bewindspersoon of Kamerlid of een onbekende persoon (waarbij uit het feitencomplex het vermoeden ontstaat, dat het feit door betrokkene is gepleegd in diens betrekking als bewindspersoon of Kamerlid)[6], is ontvangen door:

a. Het ministerie van Veiligheid en Justitie;
b. Een ander ministerie;
c. Het openbaar ministerie (OM) (of de politie);
d. de procureur-generaal bij de Hoge Raad (pg HR).

Toelichting

Dit protocol heeft betrekking op de ontvangst van een aangifte door één van de bovengenoemde instanties. Het is daarmee een hulpmiddel voor de ontvangers van een dergelijke aangifte.

Bij een aangifte tegen een onbekende persoon of specifieke medeverdachte, waarbij uit het feitencomplex het vermoeden ontstaat, dat het delict door een bewindspersoon of een Kamerlid is gepleegd, geldt mutatis mutandis hetzelfde als een aangifte tegen deze(n).
Wanneer in een al lopend strafrechtelijk onderzoek ambtshalve een vermoeden van een ambtsdelict door een bewindspersoon of een Kamerlid ontstaat geldt mutatis mutandis hetzelfde als voor een aangifte tegen deze (n).

---

[2] Art. 119 Gw. spreekt alleen over ambts*misdrijven* van bewindspersonen en Kamerleden, maar in art. 76 Wet RO en art. 483 WvSv is de reikwijdte van deze procedure uitgebreid tot alle ambtsdelicten, dus ook ambts*overtredingen*.

[3] Hetzelfde geldt ingevolge de Reglementen voor de Gouverneurs van Aruba, van Curaçao en van Sint Maarten voor ambtsmisdrijven door een (ex) Gouverneur, in zijn betrekking als Gouverneur gepleegd.

[4] Volledigheidshalve zij opgemerkt dat het OM bevoegd is te beslissen op aangiften die geen betrekking hebben op ambtsdelicten in de zin van dit protocol en op aangiften die betrekking hebben op personen die niet onder artikel 119 GW vallen, behoudens het bepaalde in artikel 485 WvSv (medeverdachten van de genoemde politieke ambtsdragers staan ook voor de Hoge Raad terecht).

[5] Kamerstukken II 2016/17, 34 340, nr. 13, p. 2.

[6] Ter wille van de leesbaarheid wordt in de rest van dit protocol slechts gesproken over "bewindspersoon of Kamerlid", waarbij dan uiteraard eveneens wordt gedoeld op voormalige bewindspersonen, voormalige Kamerleden en de genoemde onbekende personen.

Als een aangifte is ontvangen door het ministerie van Veiligheid en Justitie of het OM verifiëren zij onderling of deze aangifte reeds bij de ander bekend is.

Als er sprake is van een openbare aanklacht (bijv. in een krant) wordt dit in beginsel aangemerkt als uiting van een mening en niet als een aangifte volgens dit protocol. Als een van de in dit protocol genoemde instanties echter van oordeel is dat de openbare aanklacht een ambtshalve oriënterend onderzoek, zoals in dit protocol beschreven, rechtvaardigt, wordt dit protocol toegepast.

---

2. **Eerste oordeel**

a. Is er sprake van een aangifte, dat wil zeggen een melding die betrekking heeft op een concrete gedraging die een bepaald strafbaar feit oplevert?
   Zo ja: zie vraag 2b.
   Zo nee: ontvanger stuurt reactie aan de verzender.

b Is er (mogelijk) sprake van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid?
   Zo ja, zie punt 3 voor de onderscheiden trajecten
   Zo nee: doorsturen aan het OM (parket-generaal).

Toelichting

Vraag 2a

De ontvangende instantie beziet of er sprake is van een aangifte. Bij een aangifte moet het gaan om een weergave van concrete feiten en/of omstandigheden, die de verdenking van een bepaald strafbaar feit oplevert. Van een aangever mag worden verlangd dat hij zo concreet mogelijk aangeeft op welke gedraging zijn aangifte betrekking heeft en dat hij (impliciet of expliciet) duidelijk maakt welke strafbepaling zou zijn overtreden.

Het doel van vraag 2a is serieuze aangiftes te scheiden van louter uitingen van onvrede. Alleen serieuze aangiftes worden verder onderzocht.

Als de aangifte niet voldoende concreet is maar de ontvangende instantie wel het vermoeden heeft dat er sprake kan zijn van een aangifte, maakt de ontvangende instantie dit aan de verzender kenbaar en verzoekt daarbij om een concretisering. Als er binnen redelijke termijn geen of onvoldoende concretisering wordt gegeven, gaat de ontvangende instantie er vanuit dat de verzender louter een uiting van onvrede heeft gedaan en geen aangifte van een concrete gedraging die een bepaald strafbaar feit oplevert.
Afhankelijk van de reactie wordt de brief doorgestuurd (zie 2b en 3) of in behandeling genomen als een klacht of burgerbrief.

Daar waar gesproken wordt over een aangifte, kan soms ook sprake zijn van een reeds samengesteld onderzoeksdossier door het OM. Bijvoorbeeld omdat bij de start van het onderzoek, nog geen rekening werd gehouden met de mogelijkheid van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid

Vraag 2b

Dit protocol heeft alleen betrekking op aangiften tegen een bewindspersoon of Kamerlid voor zover het een ambtsdelict betreft. Van een ambtsdelict is sprake indien het een strafbaar feit[7] *betreft dat is gepleegd in de betrekking als bewindspersoon of Kamerlid en/of deze persoon bij het plegen van het strafbare feit gebruik heeft gemaakt van macht, gelegenheid of middel hem door zijn ambt*

---

[7] Het protocol is ook van toepassing is op deelneming aan strafbare feiten: medeplegen, doen plegen, uitlokken en medeplichtigheid.

geschonken (artikel 44 WvSr[8]). Als het strafbare feit in de aangifte geen ambtsdelict is, is het, zoals bij iedere aangifte, aan het OM om een vervolgingsbeslissing te nemen.

Tevens zal nadrukkelijk uit de aangifte naar voren moeten komen dat er (mogelijk) sprake is van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid. Als hiervan geen sprake is, is dit protocol niet van toepassing. Dit is slechts anders als uit het feitencomplex het nadrukkelijke vermoeden rijst dat sprake is van een ambtsdelict begaan door een bewindspersoon of Kamerlid.

Voor zover de aangifte geen ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid betreft en niet al bij het OM is binnengekomen maar bij een van de bovengenoemde andere instanties, wordt de aangifte doorgestuurd aan het parket-generaal van het OM dat op zijn beurt zorgt dat de aangifte bij het juiste arrondissementsparket terecht komt.

Adviesrol openbaar ministerie bij de beoordeling van vragen 2a en 2b
Het is niet altijd eenvoudig om te beoordelen of een melding een concrete gedraging die een bepaald strafbaar feit oplevert, inhoudt (vraag 2a) dan wel of er (mogelijk) sprake is van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid (vraag 2b).
In voorkomende gevallen kan bij een dergelijke beoordeling het inroepen van strafrechtelijke expertise gewenst zijn. Indien er twijfels bestaan of een melding een concrete gedraging die een bepaald strafbaar feit oplevert, inhoudt, dan wel of er (mogelijk) sprake is van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid, ligt het daarom voor de hand dat contact wordt opgenomen met het OM. Dit geschiedt door tussenkomst van het ministerie van Veiligheid en Justitie (directie Juridische en Operationele Aangelegenheden).

Als blijkt dat het gaat om een melding die betrekking heeft op een concrete gedraging die een bepaald strafbaar feit oplevert terwijl er (mogelijk) sprake is van een ambtsdelict door een bewindspersoon of Kamerlid zal het OM daarover een bericht sturen aan de Minister van Veiligheid en Justitie met die bevindingen. Het OM is dan niet bevoegd tot verder zelfstandig onderzoek.

Wanneer er naar het oordeel van het OM sprake is van een strafbaar feit in de aangifte dat geen ambtsdelict is, is het, zoals bij iedere aangifte, aan het OM om een verdere beslissing te nemen. Het OM is immers bevoegd te beslissen op aangiften die geen betrekking hebben op ambtsdelicten in de zin van dit protocol en op aangiften die betrekking hebben op personen die niet onder artikel 119 GW vallen, behoudens het bepaalde in artikel 485 van het Wetboek van Strafvordering (WvSv) (medeverdachten van de genoemde politieke ambtsdragers staan ook voor de Hoge Raad terecht).

---

3. **Doorsturen aan de pg HR**

Lid 1:

a. Als een aangifte is binnengekomen bij het ministerie van Veiligheid en Justitie wordt deze (bij een bevestigende beantwoording van de vragen onder 2 van dit protocol) doorgestuurd aan de pg HR met het verzoek om de Minister van Veiligheid en Justitie te informeren over zijn bevindingen.

b. Als een aangifte is binnengekomen bij een ander ministerie of het OM (of de politie) dan dient deze (bij een bevestigende beantwoording van de vragen onder 2 van dit protocol) te worden doorgestuurd aan de Minister van Veiligheid en Justitie. Deze zal de aangifte dan doorsturen aan de pg HR met daarin het verzoek om hem te informeren over diens bevindingen.

c. Als een aangifte is binnengekomen bij de pg HR informeert hij de Minister van Veiligheid en Justitie over de aangifte met de mededeling dat hij de Minister van Veiligheid en Justitie zal informeren over zijn bevindingen.

Lid 2:

De Minister van Veiligheid en Justitie (in de gevallen a en b) of de pg HR (in geval c) bericht de aangever dat de aangifte wordt bestudeerd.

---

[8] Ambtsmisdrijven zijn in ieder geval de misdrijven die worden begaan onder de verzwarende omstandigheden van 44 WvSr. Dit zijn in ieder geval de misdrijven genoemd in de artikelen 355 tot en met 380 WvSr (titel ambtsmisdrijven).

Toelichting

Aan de beschreven procedure ligt het uitgangspunt ten grondslag dat de pg HR niet alleen een zelfstandige bevoegdheid heeft in de fase van de vervolging, maar ook in de fase voorafgaande aan de vervolgingsbeslissing. In de Wet op de rechterlijke organisatie is bepaald dat de pg de taken en bevoegdheden van het OM waarneemt in de gevallen waarin de Hoge Raad ten principale recht doet (waaronder dus de berechting van ambtsdelicten).[9]
Om te garanderen dat een zo onafhankelijk mogelijk advies aan de Kroon (regering) volgt over de aangifte, wordt de aangifte ter beoordeling aan de pg HR[10] *voorgelegd. Het OM is hiervoor niet de juiste instantie omdat het OM geen bevoegdheden heeft in deze.*

T.a.v. a:
De Minister van Veiligheid en Justitie stuurt de aangifte door aan de pg HR met het verzoek om de aangifte te beoordelen (oriënterend onderzoek) en hem over de bevindingen te informeren. Als de aangifte betrekking heeft op de Minister van Veiligheid en Justitie zelf, wordt de aangifte in handen gesteld van de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim onder toepassing van artikel 5 van de Vervangingsregeling ministers[11] *(er kunnen immers situaties zijn waarin het voor de waarheidsvinding beter is dat de minister jegens wie de aangifte is gedaan onbekend blijft met de aangifte), die de aangifte doorstuurt naar de pg HR.*

T.a.v. b:
De aangifte wordt aan de pg HR gestuurd met het verzoek om de aangifte te beoordelen en de Minister van Veiligheid en Justitie te informeren over de bevindingen. Omdat de Minister van Veiligheid en Justitie verantwoordelijk is voor het straf(proces)recht en de strafrechtspleging ligt het in de rede dat de Minister van Veiligheid en Justitie een aangifte die is ingediend bij een ander ministerie, doorstuurt aan de pg HR. Als de aangifte betrekking heeft op de minister van Veiligheid en Justitie zelf, wordt de aangifte doorgezonden aan de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim onder toepassing van artikel 5 van de Vervangingsregeling ministers (zie hiervoor onder a) en zal deze minister de aangifte doorsturen naar de pg HR.

T.a.v. c:
Als de aangifte direct bij de pg HR is ontvangen kan de pg HR er direct mee aan de slag gaan. Wel is in dat geval van belang dat de Minister van Veiligheid en Justitie geïnformeerd wordt dat er een aangifte is. De pg HR kan immers geen vervolgingsbeslissing nemen, alleen de Kroon of TK. Als de aangifte betrekking heeft op de Minister van Veiligheid en Justitie, informeert de pg HR de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim.

T.a.v. lid 2:
De aangever krijgt een ontvangstbevestiging. Het is niet nodig daarin expliciet te vermelden dat de zaak ter bestudering bij de pg HR ligt. Dit laat onverlet dat op grond van de beoordeling onder

---

[9] In de Wet op de rechterlijke organisatie is bepaald dat de pg treedt in de taken en bevoegdheden van de officier van justitie in geval van ambtsmisdrijven (art. 111, derde lid, jo. art. 76 R.O.). Tot die taken behoort de opsporing van strafbare feiten (art. 148 Sv) en ook voorafgaande oriënteringsonderzoeken behoren daartoe. In de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel dat tot invoeging van (onder meer) dit artikel in de Wet RO heeft geleid, wordt deze bepaling aldus toegelicht: "In het derde lid wordt voor alle duidelijkheid bepaald dat de procureur-generaal optreedt als "openbaar ministerie", indien de Hoge Raad ten principale recht doet, dat wil zeggen indien de Hoge Raad optreedt als rechter in eerste aanleg. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn in strafzaken (ambtsmisdrijven), in uitleveringszaken en in civiele zaken" (Kamerstukken II 1996/97, 25392, nr. 3, p. 36.)
"De procureur-generaal en zijn parket vormen een zelfstandige eenheid met bijzondere taken en bevoegdheden. Bij de vervulling daarvan zal de procureur-generaal in voorkomende gevallen op de ondersteuning door het openbaar ministerie moeten kunnen terugvallen. Sprekend is het geval dat de procureur-generaal na een opdracht door de regering of door de Tweede kamer der Staten-Generaal tot vervolging van een minister of een lid van de Staten-Generaal zou moeten overgaan. Maar ook reeds bij voorafgaande oriënteringsonderzoeken – die overigens ook een mogelijke strafvervolging van een rechter kunnen betreffen – zal deze bijstand onontbeerlijk kunnen zijn." (Kamerstukken II 1996-97, 25392, nr. 3, MvT, p. 39).
[10] Overigens kunnen de bevoegdheden van de procureur-generaal mede worden uitgeoefend door de plaatsvervangend procureur-generaal en door advocaten-generaal (Artikel 111 R.O.) .
[11] Desgewenst kan tot een van die regeling afwijkend Koninklijk Besluit worden besloten.

2 ("Eerste oordeel") de conclusie al kan zijn dat de 'aangifte' wordt behandeld als burgerbrief of klacht.

---

4. **Pg HR beoordeelt de aangifte en informeert de minister van Veiligheid en Justitie over zijn bevindingen**.

a) De pg HR start een oriënterend onderzoek gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek. Na afloop van het oriënterend onderzoek bericht de pg HR de Minister van Veiligheid en Justitie over zijn bevindingen.
b) Indien de Minister van Veiligheid en Justitie na kennisneming van de bevindingen aan de PG HR meedeelt dat een opsporingsonderzoek geïndiceerd is, start de pg HR een opsporingsonderzoek met bijstand van het openbaar ministerie. Na afloop van dit onderzoek informeert de pg HR de minister wederom over zijn bevindingen.

Toelichting

Het is uiteindelijk aan de Kroon of de TK (maar deze laatste blijft in dit Protocol zoals gezegd buiten beschouwing) om een vervolgingsbeslissing te nemen (zie 5). Daarom moet de pg HR de Kroon (regering) informeren over zijn bevindingen ten aanzien van de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek. Omdat de Minister van Veiligheid en Justitie verantwoordelijk is voor het straf(proces)recht en de strafrechtspleging is hij de eerst aangewezen vertegenwoordiger van de Kroon om de bevindingen van de pg HR te ontvangen. Deze bevindingen kan hij dan als vertegenwoordiger van de Kroon betrekken bij zijn beslissing om een door de pg HR opsporingsonderzoek te laten instellen. In het geval dat de aangifte betrekking heeft op de Minister van Veiligheid en Justitie, informeert de pg HR de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim over zijn bevindingen.

T.a.v. a:
De pg HR start met een oriënterend onderzoek gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek. Hij kan hiertoe desgewenst op de ondersteuning van het OM terugvallen.[12]

Als het antwoord gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek volgens hem bevestigend moet luiden, bericht hij – gelet op de gevoeligheid van een dergelijke stap - daarover eerst de Minister van Veiligheid en Justitie met de vraag of de Kroon een gericht opsporingsonderzoek wenselijk acht. In de regel zal de Minister van Veiligheid en Justitie het advies van de pg HR om een opsporingsonderzoek te starten op volgen.

T.a.v. b:
Indien het contact onder 4a leidt tot het besluit van de Minister van Veiligheid en Justitie om door de pg HR een gericht opsporingsonderzoek te laten instellen kan de pg HR daarbij aan het College van procureurs-generaal van het OM verzoeken om bijstand (van de Rijksrecherche). Het College dient gehoor te geven aan dit verzoek. Zie art. 123 R.O.

---

5. **Kroon neemt een vervolgingsbeslissing en informeert de TK**

a. Opdracht tot vervolging aan de pg HR
b. Geen opdracht tot vervolging.

Toelichting

---

[12] Artikel 123 R.O. : Het College van procureurs-generaal verleent de procureur-generaal bij de Hoge Raad de bijstand van het openbaar ministerie, die deze ter uitvoering van de aan hem opgedragen taken verlangt. Zie ook voetnoot 9 en het daar opgenomen citaat uit Kamerstukken II 1996/97, 25392, nr. 3, p. 39.

T.a.v. a: Het geven van een opdracht tot vervolging aan de pg HR geschiedt bij koninklijk besluit (KB). Dit KB wordt voorgedragen door de Minister van Veiligheid en Justitie. Indien de Minister van Veiligheid en Justitie zelf degene is die wordt vervolgd, wordt het KB voorgedragen door de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim onder toepassing van artikel 5 van de Vervangingsregeling ministers.
Voorafgaand aan deze voordracht wint de Minister van Veiligheid en Justitie (dan wel de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim) het gevoelen in van de Minister-President en afhankelijk van de situatie desgewenst ook van andere bewindspersonen. Betreft de aangifte de Minister-President, dan wordt deze vervangen door de vice-premier (s).

Een afschrift van het KB wordt naar beide Kamers gezonden (art. 5, tweede lid, Wet ministeriële verantwoordelijkheid).

T.a.v. b: Er is geen vaste wettelijke procedure voor een beslissing tot niet-vervolging. Afhankelijk van de omstandigheden van het geval wint de Minister van Veiligheid en Justitie (dan wel de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim) ten aanzien van deze beslissing, het gevoelen in van de Minister -President en afhankelijk van de situatie desgewenst ook van andere bewindspersonen). Betreft de aangifte de Minister-President dan wordt deze vervangen door de vice-premier (s).
Afhankelijk van de omstandigheden van het geval wordt van deze beslissing melding gemaakt in de Ministerraad.

De Minister van Veiligheid en Justitie (of als het de Minister van Veiligheid en Justitie zelf betreft de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim onder toepassing van artikel 5 van de Vervangingsregeling ministers) informeert de TK vertrouwelijk over de beslissing. Afhankelijk van de omstandigheden geschiedt dit al dan niet in geanonimiseerde vorm.

---

6. **Informeren aangever en persoon op wie de aangifte ziet**
De Minister van Veiligheid en Justitie informeert de aangever over de beslissing ten aanzien van de aangifte.

Nadat de Kroon een vervolgingsbeslissing heeft genomen wordt de aangever door de Minister van Veiligheid en Justitie op de hoogte gebracht van de beslissing op de aangifte. Indien de Minister van Veiligheid en Justitie degene is op wie de aangifte betrekking heeft informeert de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim de aangever.

Daarnaast informeert de Minister van Veiligheid en Justitie (dan wel de Minister van Veiligheid en Justitie ad interim) vertrouwelijk de bewindspersoon dan wel het kamerlid waarop de aangifte ziet.

Den Haag, 11 oktober 2017

De Minister van Veiligheid en Justitie,

S.A. Blok

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Notitie Vervolging ambtsmisdrijven

Griffie Plenair/ Bureau Wetgeving
[redacted]
Plein 2
2511 CR Den Haag
T [redacted]
M
E [redacted]

van [redacted]

datum 28 november 2019

Inleiding

Naar aanleiding van het uitbrengen van het interim-advies door de Adviescommissie uitvoering toeslagen[1] aan de staatssecretaris van Financiën heeft de vaste Kamercommissie voor Financiën gevraagd om een notitie inzake ambtsmisdrijven. De vragen die daarbij zijn gesteld zijn de volgende:

1. Wat is het kader voor strafrechtelijke vervolging bij mogelijke strafbare feiten gepleegd door de staatssecretaris en/of zijn ambtenaren?
2. Welke strafrechtelijke bepalingen gelden hier?

In deze notitie wordt eerst aangegeven hoe de opsporing en vervolging plaatsvindt bij ambtenaren en politieke ambtsdragers. Vervolgens wordt in algemene zin beschreven wat een ambtsmisdrijf is, welke strafbepalingen hier mogelijk aan de orde zijn en wat daar de bestanddelen van zijn.

Vervolging wegens ambtsmisdrijven

Bij de vervolging van ambtsmisdrijven moet een onderscheid gemaakt worden tussen ambtsmisdrijven gepleegd door ambtenaren en ambtsmisdrijven gepleegd door een minister of een staatssecretaris. Voor ambtenaren geldt dat zij onder het gewone strafrecht kunnen worden vervolgd. Dit houdt in dat er conform de gebruikelijke procedure aangifte kan worden gedaan, waarna het openbaar ministerie (hierna: OM) een strafrechtelijke onderzoek kan openen, resulterend in een vervolging van de betreffende ambtenaar.

Op een bewindspersoon is artikel 119 van de Grondwet van toepassing waar het gaat om gepleegde ambtsmisdrijven. In artikel 119 van de Grondwet is geregeld dat ministers, staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal (hierna: politieke ambtsdrager) wegens ambtsmisdrijven in die betrekking gepleegd, ook na hun aftreden, terecht staan voor de Hoge Raad. De opdracht tot vervolging kan alleen bij koninklijk besluit worden gegeven of bij een besluit van de Tweede Kamer.

Indien strafrechtelijk optreden wenselijk wordt geacht door bijvoorbeeld een burger en aangifte wordt gedaan tegen een politieke ambtsdrager, is het OM niet bevoegd om een opsporingsonderzoek te starten. Op grond van het *Protocol inzake de behandeling van aangiften bij een ministerie, het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad tegen leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen*[2] is hiervoor een andere procedure aangewezen. Kortheidshalve wordt hiervoor verwezen

[1] Kamerstukken II 2018/19, [kamerstuknummer thans onbekend]

[2] Kamerstukken II 2017/18, 34 340, nr. 15, bijlage

naar het betreffende protocol.

Indien echter binnen de Kamer de wens leeft om tot strafrechtelijk optreden over te gaan, is de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van toepassing. De procedure op grond van deze wet is als volgt:

1. Door vijf leden kan een schriftelijk en gemotiveerd voorstel worden gedaan voor het in overweging nemen van een aanklacht tegen een Kamerlid, minister of staatssecretaris wegens een ambtsmisdrijf.
2. Het betrokken Kamerlid of de betrokken minister of staatssecretaris wordt in de gelegenheid gesteld om zijn zienswijze te geven voordat de Kamer besluit over het al dan niet in overweging neemt.
3. Wanneer tot in overweging nemen van de aanklacht is besloten, wordt de aanklacht in handen gesteld van een daartoe ingestelde commissie van onderzoek.
4. De commissie van onderzoek voert een (opsporings)onderzoek uit, waarbij hoor en wederhoor plaatsvindt.
5. De commissie brengt aan de Kamer verslag uit van haar onderzoek.
6. Binnen drie maanden na indiening van de aanklacht dient een eindbeslissing te zijn genomen. Deze termijn kan hooguit met twee maanden worden verlengd.
7. Indien de aanklacht door een meerderheid van de Kamer wordt aangenomen, wordt de aanklacht door de Procureur- Generaal van de Hoge Raad onmiddellijk in behandeling genomen wat betekent dat het Kamerlid of de minister of staatssecretaris wordt vervolgd. (artikel 483, derde lid, Sv).

Wetsartikelen inzake ambtsmisdrijven
In het Wetboek van Strafrecht staan enkele specifieke bepalingen omtrent ambtsmisdrijven, te weten in de artikelen 355 t/m 380. Uit artikel 76 van de Wet op de rechterlijke organisatie in samenhang met artikel 44 Wetboek van Strafrecht kan worden afgeleid dat het niet slechts gaat om deze ambtsmisdrijven maar alle strafbare feiten die onder de verzwarende omstandigheden van artikel 44 Sr zijn begaan. Dit zijn feitelijk de strafbare feiten waarbij gebruik is gemaakt door de ambtsdrager van macht, gelegenheid of middel hem door zijn ambt geschonken.

Naast ambtsmisdrijven bestaan er ook ambtsovertredingen (Boek 3, Titel VIII, art. 462-468a). Voor deze gelden dezelfde regels als voor ambtsmisdrijven.

Mogelijk toepasselijke wetsartikelen
Bij de voorliggende casus kunnen meerdere strafbepalingen aan de orde zijn.[3] De hierna volgende opsomming en beschrijving van wetsartikelen is niet beoogd compleet te zijn, maar beoogt inzicht te geven in mogelijkheden. Er worden dan ook met name twee relevante wetsartikelen aangehaald uit Titel XXVIII van het Wetboek van Strafrecht. De ambtsmisdrijven die in deze titel strafbaar zijn gesteld hebben het doel van het bieden van waarborgen tegen misbruik van het openbaar gezag.

Artikel 355 Wetboek van Strafrecht
Met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboeten van de vierde categorie, worden gestraft de ministers of staatssecretarissen:

[3] Er wordt uitgegaan van informatie die uit openbare bronnen bekend is.

1° [..]
2° [..]
3° die beschikkingen nemen of bevelen geven of bestaande beschikkingen of bevelen handhaven, wetende dat daardoor de Grondwet of andere wetten of algemene maatregelen van bestuur worden geschonden;
4° die opzettelijk nalaten uitvoering te geven aan de bepalingen van de Grondwet of andere wetten of algemene maatregelen van bestuur, voor zover die uitvoering wegens de aard van het onderwerp tot hun taak behoort of uitdrukkelijk hun is opgedragen.

Dit specifieke artikel ziet op gedragingen van ministers en staatssecretarissen, maar heeft in de huidige staatsrechtelijke verhoudingen geen praktische betekenis. Een bewindspersoon die mogelijk verdacht zou kunnen worden van een dergelijk delict wordt doorgaans langs de lijnen van het staatsrechtelijke leerstuk van de ministeriële verantwoordelijkheid ter verantwoording geroepen. Dit staat echter niet in de weg aan het strafrechtelijk ter verantwoording roepen van een bewindspersoon. [4]

Inhoudelijk wordt erop gewezen dat in onderdeel 3° het bestanddeel "*wetende dat*" voorwaardelijke opzet inhoudt.[5] Voorwaardelijke opzet betekent dat de betreffende persoon weet én bewust aanvaardt dat er een aanmerkelijke kans is dat een handeling die hij verricht een bepaald gevolg gaat hebben.

Ten aanzien van onder 4° wordt gesteld dat:

> *Daarvan is in beginsel sprake indien de minister zich rekenschap geeft dat hij met de uitvoering van een bepaalde wettelijke regeling is belast en dat een bepaalde maatregel voor die uitvoering vereist zou zijn en hij vervolgens niet handelt. Daarbij zal dan ook de moeilijke vraag moeten worden beantwoord wanneer het niet genomen zijn van de vereiste maatregel een zodanig verzuim oplevert dat van nalaten in de zin van dit artikel kan worden gesproken. In de ambtelijke en politieke werkelijkheid kan het soms geruime tijd vergen voordat men aan het uitvoeren van bepaalde voorgenomen maatregelen toekomt. De minister behoudt daardoor een grote mate van beleidsvrijheid bij het bepalen van de prioriteiten en het feit dat de uitvoering van een bepaalde wettelijke maatregel lang op zich laat wachten en kennelijk lage prioriteit krijgt, betekent nog niet dat er sprake is van strafbaar nalaten in de zin van art. 355 Sr.*[6]

Artikel 366 Wetboek van Strafrecht
De ambtenaar die in de uitoefening van zijn bediening, als verschuldigd aan hemzelf, aan een ander ambtenaar of aan enige openbare kas, vordert of ontvangt of bij een uitbetaling terughoudt hetgeen hij weet dat niet verschuldigd is, wordt, als schuldig aan knevelarij, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Uit de bewoordingen van dit artikel blijkt dat het strafbaar is als een ambtenaar een bedrag vordert of inhoudt op een betaling terwijl hij weet dat het niet verschuldigd is. Het is hiervoor belangrijk dat de ambtenaar heeft doen voorkomen alsof het bedrag wel verschuldigd was, dus dat degene die de vordering heeft ontvangen, de burger, misleid

---

[4] "Het Nederlandse parlement", P.P.T. Bovend'Eert en H.R.B.M. Kummeling, 2010, p. 315

[5] Noyon/Langemeijer/Remmelink Strafrecht, artikel 355 Sr, aant. 3

[6] Noyon/Langemeijer/Remmelink Strafrecht, artikel 355 Sr, aant. 5

is door de vordering.[7] Voor het bestanddeel "*in de uitoefening van zijn bediening*" wordt erop gewezen dat in 2003 de Hoge Raad heeft geoordeeld dat het voldoende is dat het ambt hem in staat stelt de gedraging te verrichten.[8]

Naast de beschreven ambtsmisdrijven kunnen ook nog andere strafbepalingen van toepassing zijn- dit is echter casusafhankelijk en daarom niet meegenomen in deze notitie.

---

[7] Zie ook: T&C Strafrecht, commentaar op art. 366 Sr

[8] Noyon/Langemeijer/Remmelink Strafrecht, artikel 366 Sr, aant. 4

NIET ONTVANKELIJKE AANGIFTE

Minister Hoekstra (Financiën) was een van de bewindslieden die werd verhoord **ANP**

NOS NIEUWS • BINNENLAND •POLITIEK • DI 12 JANUARI, 2021

Gedupeerden toeslagenaffaire doen aangifte tegen bewindslieden

Advocaat Vasco Groeneveld heeft aangifte gedaan tegen vijf (oud-)bewindslieden vanwege hun rol in de kinderopvangtoeslagaffaire. Zij hebben zich volgens Groeneveld schuldig gemaakt aan een ambtsmisdrijf en nalatigheid. De advocaat zegt namens twintig gedupeerden te spreken.

De aangifte is gericht tegen de huidige ministers Van Ark (Medische Zorg), Hoekstra (Financiën) en Wiebes (Economische Zaken) en tegen de afgetreden staatssecretaris Snel (Financiën) en oud-minister Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De aangifte is gedaan bij de procureur-generaal van de Hoge Raad, omdat het om (voormalige) bewindslieden gaat.

APRIL 2016 TVCR. **148**. DE **STELLING**. * Mr. J.L.W. (Hansko). Broeksteeg is universitair hoofd- docent staatsrecht aan de. Radboud Universiteit Nijmegen.
door JLW BROEKSTEEG

Zie voor een gedetailleerde bespreking:
J.L.W. Broeksteeg,
Verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid in het staatsrecht,
Deventer: Kluwer 2004, p.
142-147.

tvcr.nl

Huidige situatie strafrechtelijke vervolgbaarheid overheid

De huidige stand van wetgeving en vooral jurisprudentie staat de strafrechtelijke vervolgbaarheid van de overheid in de weg. Nu is het zo dat de Staat als entiteit geheel immuun moet worden geacht voor strafrechtelijke vervolging. Hetzelfde geldt voor lagere overheden, met dien verstande dat van strafrechtelijke immuniteit alleen sprake kan zijn voor zover de potentieel strafbare feiten zijn begaan in het kader van de uitvoering van een ‘exclusieve overheidstaak’. Daarvan is volgens de Hoge Raad sprake “als de desbetreffende gedragingen naar haar aard en gelet op het wettelijk systeem rechtens niet anders dan door bestuursfunctionarissen kunnen worden verricht in het kader van de uitvoering van de aan het openbaar lichaam opgedragen bestuurstaak, zodat uitgesloten is dat derden in zoverre op gelijke voet als het openbaar lichaam aan het maatschappelijk verkeer deelnemen”.

Bron: binnenlandsbestuur.nl
Mr. Drs. L.H. Janssen
10 november 2015

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 1999–2000

25 294 **Strafrechtelijke aansprakelijkheid van de overheidsorganen**

Nr. 10 **BRIEF VAN DE MINISTER VAN JUSTITIE**

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 11 november 1999

Bijgaand treft U aan het advies van de Raad van State betreffende de strafrechtelijke immuniteit van de Staat, de bijbehorende adviesaanvraag alsmede het nader rapport. De adviesaanvraag signaleert, dat het arrest van de Hoge Raad van 6 januari 1998 (Pikmeer II) een verschil tussen de Staat en andere overheden creëert. De Staat – centrale overheid – heeft strafrechtelijke immuniteit, waar deze sinds Pikmeer II voor andere overheden is beperkt. Aangegeven wordt, dat het handhaven van de immuniteit van de Staat wel onbevredigend wordt geacht, te meer omdat sinds het genoemde arrest lagere overheden voor strafbare gedragingen veelal wel strafrechtelijk kunnen worden vervolgd. Daarom is een viertal vragen aan de Raad voorgelegd, waarvan de eerste de centrale vraagstelling behelst: Welke staatsrechtelijke gezichtspunten zijn van belang voor de afweging om de strafrechtelijke immuniteit van de Staat te handhaven dan wel te komen tot invoering van (een bepaalde modaliteit van) strafrechtelijke aansprakelijkheid van de Staat?

De Raad van State komt, een ruim begrip Staat tot uitgangspunt kiezend, tot de slotsom dat uitbreiding van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van openbare lichamen geen overweging verdient. De Raad is van oordeel dat het gewenst is om te komen tot wetgeving waarin de immuniteit uitdrukkelijk wordt geregeld voor het hele overheidsoptreden. Uitgangspunt zou daarbij volgens de Raad dienen te zijn dat het handelen van openbare lichamen is uitgesloten van strafvervolging.

De argumentatie van de Raad, voor zover deze specifiek de strafrechtelijke immuniteit van de Staat in enge zin – de centrale overheid – betreft, deel ik. De specifieke positie van de Staat brengt naar mijn mening inderdaad de wenselijkheid van algehele immuniteit van strafvervolging met zich mee. Hiervoor pleit vooral het aspect van – wat door de Raad van State wordt aangeduid als – de eenheid van de regering. Strafvervolging impliceert de betrokkenheid van de Minister van Justitie. Het erkennen van de mogelijkheid van vervolging van de Staat zou de positie van de Minister van Justitie als lid van de regering aanmerkelijk compliceren. Enerzijds ligt het, zo kan met de Raad worden geoordeeld, niet voor de hand de ministerraad te betrekken bij beslissingen inzake de vervolging

KST42014
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 1999

van de Staat; anderzijds schept een autonome verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie bijzondere staatsrechtelijke problemen. De Raad vestigt er terecht de aandacht op dat ook toetsing en beoordeling van het vervolgingsbeleid in deze door de Staten-Generaal vraagtekens oproept. De eenheid van het regeringsbeleid kan bij deze toetsing moeilijk een ijkpunt vormen. Met de Raad van State meen ik voorts dat de gesignaleerde bezwaren onvoldoende kunnen worden ondervangen door bijzondere procedurele voorzieningen.

Een tweede argument voor strafrechtelijke immuniteit van de Staat is gelegen in de specifieke problemen die de identiteit van vervolgde, beoordelaar en bestrafte met name op het terrein van de sanctionering met zich brengt. Eventueel aan de Staat op te leggen boetes zouden worden betaald uit en ten goede komen aan de Rijksbegroting. Een daadwerkelijke vermogensoverdracht aan een andere rechtspersoon vindt derhalve niet plaats. Dat geeft deze vermogenssanctie een wat onwerkelijk, enigszins symbolisch karakter; zulks doet afbreuk aan haar geschiktheid als middel om maatschappelijke afkeuring tot uitdrukking te brengen.

Voorts is de ministeriële verantwoordelijkheid een belangrijke ratio voor strafrechtelijke immuniteit. De politieke controle en de met bijzondere waarborgen omklede procedure voor de vervolging van ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten via de PG bij de Hoge Raad zijn in dit opzicht passende correctie-mechanismen.

Voor het overige ben ik van oordeel dat de rechtsgelijkheid met zich meebrengt dat strafbare feiten, begaan door overheden in beginsel beoordeeld moeten kunnen worden door de strafrechter. Het gaat hierbij met name om de rechtsgelijkheid tussen private en publieke rechtspersonen, en tussen de natuurlijke personen die met deze rechtspersonen verbonden zijn. Ik refereer in dit opzicht aan het tweede Pikmeer-arrest, waarin de Hoge Raad voor het uitgangspunt van de rechtsgelijkheid een belangrijke plaats inruimt. In dit oordeel ligt één uitzondering welhaast besloten: waar bij het begaan van strafbare feiten door openbare lichamen de rechtsgelijkheid ten opzichte van particulieren en private rechtspersonen niet in het geding kan zijn, ligt ook strafrechtelijke oordeelsvorming niet in de rede. Voor dergelijke strafbare feiten dient aan openbare lichamen immuniteit toe te komen.

Ik veronderstel overigens dat openbare lichamen niet veelvuldig strafrechtelijk aansprakelijk zullen zijn. Deze veronderstelling is gestoeld op het vertrouwen dat openbare lichamen in het algemeen nauwgezet en binnen de grenzen van de wet de aan hen toevertrouwde taken plegen te behartigen. Verder dient het benutten van de bestaande politieke en bestuurlijke controlemechanismen ook hier voorop te staan.

Het voorgaande doet de vraag rijzen hoe de effecten die de strafrechtelijke immuniteit van de Staat – in enge zin – heeft, kunnen worden ondervangen. De Raad van State merkt hierover op dat in geval van mogelijk strafbaar handelen de vervolging niet tegen het betrokken openbare lichaam wordt ingesteld, maar tegen de betrokken ambtsdragers of ambtenaren. Ook hier wordt vanuit de invalshoek van de rechtsgelijkheid naar mijn mening meer recht gedaan aan de maatschappelijke werkelijkheid. Er zijn gedragingen die in het maatschappelijk verkeer eerst en vooral als door de rechtspersoon gepleegde strafbare feiten worden gezien, ook al impliceren zij het (veelal gezamenlijke) tekortschieten van natuurlijke personen. Het negeren van deze maatschappelijke realiteit zou ertoe leiden dat strafrechtelijke risico's die bij private rechtspersonen door de rechtspersoon worden gedragen, bij publiekrechtelijke rechtspersonen op ambtenaren en ambtsdragers worden afgewenteld. Dat zou op gespannen voet staan met het beginsel van de rechtsgelijkheid.

De aandacht zal niet zozeer moeten uitgaan naar vergroting van strafrechtelijke aansprakelijkheid van ofwel de Staat (in enge zin) ofwel haar

dienaren, maar naar het bevorderen van een anderszins adequate reactie op het strafbare feit. Die reactie kan behelzen het nemen van disciplinaire maatregelen tegen een betrokken ambtenaar. Zij dient in ieder geval te behelzen het nemen van maatregelen die herhaling voorkomen. Tenslotte dienen de nadelige gevolgen van het strafbare feit voor betrokkenen zo veel mogelijk te worden weggenomen. Het Openbaar Ministerie kan bij het totstandkomen van dergelijke correcties een belangrijke rol vervullen. Het kan mij van door de Staat gepleegde strafbare feiten op de hoogte brengen, indien de ernst van het feit daartoe aanleiding geeft. Ik zal in dergelijke gevallen vervolgens de ambtgenoot inlichten onder wiens verantwoordelijkheid het strafbare feit is begaan, alsmede de ambtgenoot onder wiens competentie de overtreden regeling ressorteert, met het oog op het informeren van de Tweede Kamer. Die informatieverstrekking vindt plaats door de ambtgenoot onder wiens verantwoordelijkheid het strafbare feit is begaan.

Deze bestuurlijke reactie past in de gedachtegang, neergelegd in de nota Strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheidsorganen (Kamerstukken 1996–1997, 25 294, nr. 2). In deze nota is het belang van een goede politieke en bestuurlijke controle op overheidshandelen vooropgesteld. Reeds het stellen van vragen in het parlement vormt een effectief middel tot correctie van onwettig overheidsoptreden, zo is gesteld. Graag sluit ik mij daar bij aan.

Strafrechtstoepassing ten aanzien van handelen in ambtelijke sferen zal zich mijns inziens vooral dienen te richten op strafbare feiten die in het maatschappelijk verkeer niet aan de Staat worden toegerekend. Dat zijn in het algemeen gesproken de ernstiger strafbare feiten; bij deze feiten zal de betrokkenheid van natuurlijke personen gewoonlijk domineren. Dat spoort met de omstandigheid dat de zwaardere straffen, vrijheidsstraffen, niet aan rechtspersonen kunnen worden opgelegd.

Daarbij wijs ik er nog op dat de artikelen 355 en 356 Wetboek van Strafrecht specifieke strafbaarstellingen bevatten ten aanzien van ministers die opzettelijk nalaten uitvoering te geven aan de bepalingen van de Grondwet of andere wetten of algemene maatregelen van inwendig bestuur van de staat, voorzover die uitvoering wegens de aard van het onderwerp tot hun ministeriële departementen behoort of uitdrukkelijk hun is opgedragen. Deze artikelen geven aan dat de minister een speciale verantwoordelijkheid heeft voor het naleven van de wet binnen zijn ministerie. Uit artikel 483 Wetboek van Strafvordering volgt dat het formele kader waarbinnen deze aansprakelijkheid functioneert wordt gevormd door de artikelen 4–19 van de Wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen. Uit die artikelen volgt dat de Tweede Kamer bij het effectueren van de genoemde aansprakelijkheid een belangrijke taak heeft. Ook deze vaststelling ondersteunt het ingenomen standpunt ter zake van strafrechtelijke aansprakelijkheid van de Staat.

Ik hoop U, daartoe gemachtigd door de ministerraad, met het voorgaande voldoende te hebben voorgelicht.

De Minister van Justitie,
A. H. Korthals

5 maart 2021

De procureur-generaal bij de Hoge Raad, Jos Silvis, adviseert de regering geen strafrechtelijk opsporingsonderzoek te laten verrichten naar aanleiding van een aangifte tegen ministers en staatssecretarissen in de Toeslagenaffaire kinderopvang. Dat is de uitkomst van een door hem uitgevoerd oriënterend onderzoek gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek. Hij kan echter niet naar eigen inzicht tot strafvervolging overgaan. Hij dient daartoe eerst opdracht te krijgen ofwel bij Koninklijk Besluit door de regering ofwel door een besluit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Een dergelijke opdracht is nog nooit verstrekt, (Artikel 119 van de Grondwet).

Bron: Hoge Raad der Nederlanden

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

31 066 Belastingdienst

Nr. 799 BRIEF VAN DE MINISTER VAN JUSTITIE EN VEILIGHEID

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 5 maart 2021

Bij brieven van 12 januari 2021 en 3 februari 2021 heeft de procureur-generaal bij de Hoge Raad (hierna: PG Hoge Raad) mij laten weten dat namens 87 gedupeerden in de Toeslagenaffaire aangifte is gedaan tegen de (voormalig) bewindspersonen Snel, Wiebes, Asscher, Hoekstra, Van Ark en Rutte.

Artikel 119 van de Grondwet bepaalt dat de leden van de Staten-Generaal, de Ministers en de Staatssecretarissen wegens ambtsmisdrijven in die betrekkingen gepleegd, ook na hun aftreden, terecht staan voor de Hoge Raad en dat de opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit of bij een besluit van de Tweede Kamer. Het protocol inzake de behandeling van aangiften tegen leden van de Staten-Generaal, Ministers en Staatssecretarissen (hierna: het protocol ambtsmisdrijven[1]) geeft binnen de kaders van artikel 119 van de Grondwet en de Wet ministeriële verantwoordelijkheid richtlijnen voor de omgang met aangiften tegen leden van de Staten-Generaal, Ministers en Staatssecretarissen. Conform dit protocol heeft de PG Hoge Raad de aangiften onderzocht en is hij een oriënterend onderzoek gestart. Dit oriënterend onderzoek heeft zich gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor het starten van een opsporingsonderzoek. De resultaten van het oriënterend onderzoek heeft de PG Hoge Raad op 24 februari 2021 met mij gedeeld en toegelicht, en treft u hier bijgaand aan[2].

Uit het protocol ambtsmisdrijven volgt dat het vervolgens aan de Minister van Justitie en Veiligheid is om te beslissen of een opsporingsonderzoek geïndiceerd is. De PG Hoge Raad heeft in zijn oriënterend onderzoek geen aanknopingspunten aangetroffen die een opsporingsonderzoek kunnen dragen. Op basis hiervan heb ik beslist dat een opsporingsonderzoek niet geïndiceerd is en de PG Hoge Raad overeenkomstig bericht. Dat betekent

[1] Staatscourant 2018, nr. 3803.
[2] Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl.

kst-31066-799
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

dat er vanwege de regering geen opdracht tot vervolging zal worden gegeven.

Ik hecht eraan erop te wijzen dat de bevindingen van de PG Hoge Raad en mijn daaruit voortvloeiende beslissing om geen opsporingsonderzoek te starten niet in de weg staan aan een opdracht tot vervolging bij een besluit van de Tweede Kamer.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
F.B.J. Grapperhaus

Advies PG bij de Hoge Raad aan regering: Geen strafrechtelijk opsporingsonderzoek naar aanleiding van aangifte tegen ministers en staatssecretarissen in de Toeslagenaffaire kinderopvang

5 maart 2021

De procureur-generaal bij de Hoge Raad, Jos Silvis, adviseert de regering geen strafrechtelijk opsporingsonderzoek te laten verrichten naar aanleiding van een aangifte tegen ministers en staatssecretarissen in de Toeslagenaffaire kinderopvang. Dat is de uitkomst van een door hem uitgevoerd oriënterend onderzoek gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek.

De procedure

In artikel 119 van de Grondwet is bepaald dat (voormalig) leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen voor door hen begane ambtsmisdrijven worden berecht door een bijzonder forum. Als bijzonder forum is aangewezen de Hoge Raad, die dan recht doet met tien leden.

De procureur-generaal bij de Hoge Raad is belast met de strafrechtelijke vervolging van dergelijke ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen (artikel 111, tweede lid, aanhef en onder a, van de Wet op de rechterlijke organisatie).

Hij kan echter niet naar eigen inzicht tot strafvervolging overgaan. Hij dient daartoe eerst opdracht te krijgen ofwel bij Koninklijk Besluit door de regering ofwel door een besluit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Een dergelijke opdracht is nog nooit verstrekt.

In 2017 is een Protocol vastgesteld waarin is omschreven op welke wijze wordt omgegaan met aangiftes betreffende ambtsdelicten van bewindspersonen die binnenkomen bij een ministerie, het Openbaar Ministerie of bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad (Protocol inzake de behandeling van aangiften bij een ministerie, het Openbaar Ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad tegen leden van de Staten-Generaal, Ministers en Staatssecretarissen).

Indien er sprake is van een aangifte in de zin van het Protocol, start de procureur-generaal bij de Hoge Raad een oriënterend onderzoek gericht op de vraag of er aanknopingspunten zijn voor een opsporingsonderzoek. Na afloop van het oriënterend onderzoek bericht de procureur-generaal bij de Hoge Raad de Minister van Justitie en Veiligheid over zijn bevindingen. Na kennisneming van de bevindingen, kan de Minister (als vertegenwoordiger van de regering) de procureur-generaal opdracht geven tot het verrichten van een opsporingsonderzoek. Vervolgens is het aan de regering om de vervolgingsbeslissing te nemen.

Ook indien de regering geen opdracht geeft tot strafvervolging, kan de Tweede Kamer daartoe nog wel besluiten.

De aangifte

Het oriënterend onderzoek van de procureur-generaal werd verricht naar aanleiding van een op 12 januari 2021 door advocaat Groeneveld namens 20 gedupeerden van de Kinderopvangtoeslagzaak bij hem ingediende aangifte tegen de (voormalige) Ministers en Staatsecretarissen van Financiën en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heren Snel, Wiebes, Asscher en Hoekstra en mevrouw Van Ark wegens politieke ambtsmisdrijven. Op 3 februari 2021 is de aangifte van 12 januari 2021 aangevuld met 67 nieuwe aangevers, een aangifte tegen minister-president Rutte en een uitbreiding van de aangifte tegen de heren Snel en Hoekstra.

Het oriënterend onderzoek

De procureur-generaal beschrijft in zijn onderzoeksverslag dat door de wetgever in 2005 een eenzijdige keuze is gemaakt door de last van uitvoeringsproblematiek van kinderopvangtoeslagen vooral bij aanvragers te leggen. Zo werden strikte eisen gesteld aan ouders wat betreft de kwaliteit van informatie die zij aandragen, de verzameling en indiening van bewijs en de termijnen die zij daarbij in acht moeten nemen. Dit met ingrijpende gevolgen wanneer door een aanvrager niet in alle opzichten volgens de normen werd geleverd. Aan de andere kant golden voor Toeslagen/Belastingdienst termijnen waarop beslissingen moesten worden genomen, een krachtig en in de tijd weinig begrensd kader voor terugvordering, waarbij een 'alles of niets' uitgangspunt in de wet is neergelegd terwijl in de relevante periode nog geen specifieke hardheidsclausule toepasselijk is. Dat in een dergelijk systeem grote problemen kunnen ontstaan voor (niet zeer vaardige) aanvragers (een grote groep ouders) is bij het opstellen van de wetgeving niet onderkend. Belangrijke juridische middelen voor rechtsbescherming, zoals de genoemde hardheidsclausule en een systeem van evenredigheidstoetsing bij terugvordering, zijn door de wetgever indertijd niet in de wet opgenomen. Met daarbij een toenemende druk op fraudebestrijding, zijn de nu gekende

problemen ontstaan.

De aangifte betreft voornamelijk problemen die uit oude terugvorderingen zijn voortgevloeid in de context zoals hiervoor beschreven en die niet samenhangen met vervolgbare ambtsdelicten van bewindspersonen. De aangifte is grotendeels gebaseerd op de ondervraging door een parlementaire commissie. Wettelijk mag die ondervraging niet als bewijs worden gebruikt in een strafvervolging.

De procureur-generaal geeft aan dat in een systeem van parlementaire democratie de politieke verantwoording voorop hoort te staan. Voor een strafrechtelijk onderzoek zijn er volgens hem geen aanknopingspunten.

De procureur-generaal geeft leiding aan het parket bij de Hoge Raad. Het parket bij de Hoge Raad is een zelfstandig, onafhankelijk onderdeel van de rechterlijke organisatie. Het behoort niet tot het Openbaar Ministerie.

Publicaties

Oriënterend onderzoek van de procureur-generaal bij de Hoge Raad n.a.v. aangifte tegen bewindspersonen in de Toeslagenaffaire

Protocol inzake de behandeling van aangiften bij een ministerie, het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad tegen leden van de Staten-Generaal, Ministers en Staatssecretarissen

NOS NIEUWS • POLITIEK • 11 FEBRUARI 2021

Kamer zet zwaarste middel in: parlementaire enquête naar toeslagenaffaire

De Tweede Kamer houdt een parlementaire enquête naar de toeslagenaffaire. Een Kamermeerderheid wil dat de openbare verhoren voor de zomer van volgend jaar worden gehouden.

De parlementaire ondervragingscommissie kwam eind vorig jaar met een vernietigend rapport over de toeslagenaffaire. Volgens de commissie zijn veel ouders ten onrechte van fraude beschuldigd en zijn de grondbeginselen van de rechtsstaat geschonden. Vorige maand bood het kabinet in de nasleep daarvan zijn ontslag aan.

Bron: nos.nl

11 februari 2021

Trouw

Bijstand

In bezwaar tegen de overheid? Reken niet op rechtsbijstand

Beeld Lex van Lieshout

Het is nog altijd lastig voor burgers om rechtsbijstand te krijgen als ze in bezwaar willen tegen een beslissing van de overheid.

Jeannine Julen 6 maart 2021, 1:00

Ondanks het enorme leed dat de toeslagenaffaire blootlegde, is het voor burgers met een kleine beurs nog altijd lastig om rechtsbijstand te krijgen bij complexe bezwaarprocedures tegen de overheid. Dat speelt niet alleen bij de Belastingdienst, maar ook bij instanties als het CBR, Dient Uitvoering Onderwijs en gemeenten. De Raad voor Rechtsbijstand oordeelt in deze gevallen veelal dat burgers die het niet eens zijn met de beslissing van de overheidsinstanties de zaken zelf kunnen afhandelen.

Maar uit de praktijk blijkt dit geloof in de zelfredzaamheid van de burger veelal te groot, en dat burgers zelf verdwalen in de bureaucratie. Sociaal advocaten zien dat deze bezwaarzaken veel te complex zijn om zelf af te wikkelen, terwijl juist in deze bezwaarfase ingrijpende gevolgen als grote schulden voorkomen kunnen worden. Burgers zijn vaak onvoldoende juridisch onderlegd om op de juiste manier bezwaar te maken, blijkt uit ervaringen die belangenbehartiger VSAN (Vereniging Sociale Advocatuur Nederland) opvroeg bij haar leden. Wil de Belastingdienst bijvoorbeeld 30.000 euro aan uitgekeerde toeslagen terugvorderen, dan komen velen niet verder dan ‘ik kan dat bedrag niet binnen zes weken betalen’.

Onwetendheid

Ook weten burgers niet altijd waar ze recht op hebben of wat voor grote gevolgen ogenschijnlijk kleine boetes kunnen hebben. Zo kan een aanvraag om een bijstandsuitkering niet in behandeling worden genomen omdat gegevens ontbreken. Maar soms valt te twisten over welke documenten precies moeten worden aangeleverd, legt Bas Vlieger uit, advocaat en bestuurslid bij VSAN. “Dat kan zomaar een of twee maanden uitkering schelen. Dat is het verschil tussen wel of niet in de spiraal van de schuldenproblematiek terechtkomen.”

De Wet op de rechtsbijstand gaat ervan uit dat burgers conflicten tegen de Belastingdienst die ‘feitelijk of rekenkundig van aard zijn’ wel zelf af kan. Dus de burger zou zelf in staat moeten zijn om alsnog de juiste bonnetjes in te leveren. Ook bij andere instanties dan de belastingdienst ligt de lat hoog voordat een burger subsidie krijgt voor rechtsbijstand. Bij hoge uitzondering , als zaken bijvoorbeeld te complex zijn, mag de Raad voor Rechtsbijstand toch subsidie verstrekken voor een advocaat. Maar uit de beleidsregels van de Raad blijkt over het algemeen niet wanneer zaken te complex zijn. Alleen voor gedupeerden van de toeslagenaffaire is onlangs een regeling getroffen. Over veel andere zaken tasten advocaten in het duister.

Onderzoek

Hoeveel burgers al dan niet onterecht te horen hebben gekregen dat ze een complexe zaak zelf moesten afhandelen, is onbekend. Minister Sander Dekker van rechtsbescherming nam vorige maand wel een motie aan van ChristenUnie-Kamerlid Stieneke van der Graaf en SP-Kamerlid Michiel van Nispen om hier onderzoek naar te doen. De Kamerleden vroegen de minister ook om de lat voor rechtsbijstand te verlagen in bezwaarprocedures tegen de Belastingdienst. Daar gaat de minister niet in mee. Afgelopen jaren is op de rechtsbijstand bezuinigd, na flinke protesten kwam er een relatief klein bedrag bij.

Het past in de lijn van Dekkers plannen om het aantal procedures terug te dringen. De minister juicht toe dat het aantal zaken tegen overheidsinstanties met sociale advocaten in twee jaar tijd met tien procent daalde. Maar, vragen Van der Graaf en Van Nispen zich af, is dat omdat mensen via een andere weg zijn geholpen, of omdat hen de gang naar het recht wordt bemoeilijkt? “Het mag niet zo zijn dat je niet in staat wordt gesteld je recht te halen, omdat je onder een bepaald inkomensniveau valt”, aldus Van der Graaf.

Lees ook:

Alleen tegen de overheid: Rechtsbijstand aanvragen voor de Belastingdienst valt nog niet mee

Burgers met een kleine beurs hebben niet altijd recht op rechtsbijstand als ze bezwaar willen maken tegen beslissingen van overheidsinstanties. Ervaringen van advocaten laten zien wat voor ingrijpende gevolgen het kan hebben als in deze situaties wordt verwacht dat burgers zelfredzaam zijn.

COMMENTAAR OP DIT ARTIKEL:

Door IFUD of Human Rights

06-03-2021

Zelfredzaam wil niet zeggen dat burgers hun fundamentele rechten moeten afstaan zoals o.a. in de internationale verdragen.

Parlementaire ondervragingscommissie toeslagen:
26 november 2020 Premier Mark Rutte onder ede.

Mark Rutte:

“de almacht van de overheid die burgers compleet kan vermorzelen”

https://archive.org/details/rutte-almacht-overheid

[een land is een “schurkenstaat” wanneer dat zich buiten internationale verdragen stelt en zich politiek 'onfatsoenlijk' gedraagt, door tevens de nationale wet met de grondwet en toegang tot de rechter tegen de staat te manipuleren in het voordeel van de staat en in het nadeel van de burger]

Pseudologia fantastica

Bij een personen met pseudologia fantastica kennen meestal een lange geschiedenis van frequent vertellen van onwaarheden, waarbij de leugens over een periode van jaren herhaald worden en uiteindelijk uitmonden in een levensstijl. Pseudologia fantastica is een psychische ziekte waarbij de herinneringen een eigen leven gaan leiden en uiteindelijk niet meer overeenkomen met de werkelijkheid. De persoon in kwestie beschouwt deze herinneringen echter wel als werkelijkheid en zal deze waar nodig verdedigen en bevestigen. Een pathologische leugenaar is echter op de hoogte van het feit dat hij liegt. Leugens worden dus bewust en met voorbedachte rade verteld, terwijl een pseudologische leugenaar simpelweg geen onderscheid kan maken tussen leugen en waarheid.

Bron: **CIA Magazine** svcia.nl
Magazine van de studievereniging Criminologie In Actie
Jaargang 11
Nummer 3, 2013

Voorbeelden van namen uit de Haagse politiek die Pseudologia Phantastia met tevens nog sporen van hoogheidswaanzin en narcistische trekken vertonen:

- Ernst Hirsch-Ballin
- Fred Grapperhaus
- Sigrid Kaag
- Ivo van Opstelten
- Mark Rutte
- Jan-Peter Balkenende
- Hugo de Jonge

Om zo maar enkele voorbeelden uit de top van de politiek te noemen.

Bron: IFUD of Human Rights

De Telegraaf

Grapperhaus: wij gaan geen ministers vervolgen om toeslagen

05 mrt. 2021 in BINNENLAND

DEN HAAG - Minister Ferd Grapperhaus van Justitie en Veiligheid zal geen opdracht geven om de ministers en staatssecretarissen in de toeslagenaffaire rond de kinderopvang te vervolgen. Hij volgt daarmee het advies op van de procureur-generaal bij de Hoge Raad.

Ferdinand Grapperhaus, demissionair minister van Justitie en Veiligheid op het Binnenhof.
© ANP

Procureur-generaal Jos Silvis maakte eerder op vrijdag bekend dat hij na een oriënterend onderzoek geen aanknopingspunten voor een strafrechtelijk onderzoek ziet. Naar aanleiding van dat advies schrijft Grapperhaus in een brief aan de Tweede Kamer dat er door „de regering geen opdracht tot vervolging zal worden gegeven.” Alleen de Tweede Kamer kan nu nog besluiten tot strafvervolging.

Advocaat Vasco Groeneveld deed in januari namens een groep gedupeerden van de kinderopvangtoeslagzaak aangifte tegen de betrokken (oud-)ministers Tamara van Ark (Medische Zorg), Wopke Hoekstra (Financiën) en Eric Wiebes (Economische Zaken). Daarnaast werden voormalig staatssecretaris van Financiën Menno Snel en oud-minister Lodewijk Asscher in die aangifte betrokken. In februari deed de advocaat ook aangifte tegen premier Mark Rutte.

Voor aangifte tegen bewindspersonen geldt een protocol. De procureur-generaal kan niet naar eigen inzicht tot strafvervolging overgaan. Hij dient daarvoor opdracht te krijgen van de regering of de Tweede Kamer.

A A N T E K E N EN
Aan: Tweede Kamer der Staten-Generaal
Voorzitter Mevr. Vera Bergkamp
Postbus: 20018
2500EA, Den Haag

Plaats/ datum:
Betreft: Verzoek om strafvervolging (Art. 119 Gw)

Betreft: Ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen begaan door ministers, staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal.

Op grond van art. 119 Grondwet en art. 76 RO neemt de Hoge Raad, ook na hun aftreden, in eerste instantie en tevens in hoogste ressort kennis van ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen begaan door ministers, staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal. De procedure is geregeld in art. 483 Sv in verbinding met de art. 4 - 19 van de nog steeds geldende Wet van 22 april 1855, Stb. 33, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de hoofden der Ministeriële Departementen. Een vervolging van een minister ter zake van ambtsdelicten als bedoeld in art. 119 Grondwet en art. 76 RO is slechts mogelijk nadat daartoe last is gegeven bij Koninklijk Besluit of bij besluit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.De burgers in Nederland –individueel of in groepsverband- mogen hun volksvertegenwoordiging een brief sturen om last te geven tot vervolging Art.119 GW. Dat kunnen ze doen wanneer zij vinden dat de leden van de Tweede Kamer deze last wel had moeten geven maar de Tweede Kamer niet op eigen initiatief -met minimaal 5kamerleden dergelijke last tot vervolging heeft ingezet.

Het plegen van strafbare feiten en medeplegen -handelen of nalaten- begaan door ministers, staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal.

Opmerking:

Betreft: *”Niet boven maar in de wet”*
Rapport van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen Juli 2021. Een werkbare en faire regeling
voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen.

De huidige wettelijke regeling onder Artikel 119 GW voor de vervolging en berechting van Kamerleden en bewindspersonen wegens ambtsdelicten bevat een leemte.
De Tweede Kamer beslist of zij “genoegzame gronden tot vervolging aanwezig acht, doordat ieder individueel kamerlid in algemene stemming mee mag stemmen. Dus ook bij verdenking van een ambtsdelict tegen een bepaald kamerlid. Op die manier kon nimmer een eerlijke stemming geschieden.Dan had in het protocol tot strafvervolging art 119GW “ondubbelzinnig” moeten zijn opgenomen de tekst: tegen leden van de kamer met een vermeende verdenking betreft een ambtsdelict van art 44Sr, dat deze **leden zelf niet mogen deelnemen in de algemene**

stemming in de kamer over de vervolging, die dan vervolgens bij de pg van de de Hoge Raad zou worden neergelegd.

Blz 10. Procedure bij de Tweede Kamer:

De Wmv regelt de procedure voor de Tweede Kamer om te komen tot een opdracht tot vervolging van een Kamerlid of bewindspersoon wegens een ambtsdelict. Na een schriftelijke en gemotiveerde ”aanklacht” van ten minste vijf Tweede Kamerleden wegens een vermoedelijk ambtsdelict, beslist een meerderheid van de Kamer of zij de aanklacht “in overweging” neemt. Als dat het geval is, stelt zij een uit Tweede Kamerleden bestaande “commissie van onderzoek” in die belast is met het onderzoek naar de feiten die in de aanklacht zijn vermeld. Nadat de commissie van onderzoek verslag heeft uitgebracht, **beslist de Tweede Kamer of zij “genoegzame gronden tot vervolging aanwezig acht” en geeft zij bij een bevestigend antwoord aan de PGHR opdracht omde vervolging in te stellen.**
De commissie vindt het niet wenselijk dat het aan politici is om te beslissen of in geval van een verdenking van een ambtsdelict bijvoorbeeld corruptie) wel of niet opsporing en vervolging moetplaatsvinden. De commissie stelt daarom voor artikel 119 Grondwet te schrappen en de vervolging en de berechting van deze ambtsdelicten, zoals dat ook bij gewone delicten het geval is, te laten plaatsvinden door de rechtbank, met de mogelijkheid van hoger beroep en beroep in cassatie. Net als bij gewone delicten vindt de vervolging plaats door het openbaar ministerie.***Wel moet er daarbij een waarborg zijn tegen politieke overwegingen of politieke druk bij de totstandkoming van beslissingen over vervolging of niet-vervolging.***

Tweede Kamer der Staten-Generaal
kst-34871-3
Tweede Kamer, vergaderjaar 2017–2018, 34 871, nr. 3

*“Daarom is in het nieuw voorgestelde artikel 7 bepaald dat het de Tweede Kamer als geheel is (dat wil zeggen: een gewone **Kamermeerderheid**) die bepaalt of de aanklacht in overweging wordt genomen.”*

Verzoekt het protocol aan te passen aan de up-date dat die leemte er niet meer in blijft zitten.

*(aanhechting de namen van personen)
Deelname aan een misdaadorganisatie onder de publieksrechtelijke rechtspersoon en onder regie van de Staat der Nederlanden.

Ik verzoek de griffier uitdrukkelijk deze stukken te registeren volgens het protocol van de Kamer en tevens openbare ter inzage te leggen voor alle kamerleden. Ik verzoek U mij een bevestiging te sturen.

HOOGACHTEND,
Naam Verzoeker
Bijlgage(n)

1. lijst handtekeningen mede ondertekenaars,
2. *Lijst van deelnemers aan de vermeende strafbare feiten binnen de misdaadorganisatie,
3. (verwijs) rapport “Ongekend onrecht” Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2020

14 juli 2021
PERSBERICHT COMMISSIE HERZIENING WETGEVING AMBTSDELICTEN KAMERLEDEN EN BEWINDSPERSONEN

<u>Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen brengt rapport uit</u>

Vandaag heeft de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen haar rapport "Niet *boven* maar *in* de wet. Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen" aangeboden aan minister Grapperhaus van Justitie en Veiligheid en minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De commissie had tot taak om aan beide ministers advies uit te brengen over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten.

Volgens de commissie schiet de huidige wettelijke regeling over ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen ernstig tekort en is het dringend noodzakelijk dat er een betere wettelijke procedure komt. De voorstellen die de commissie hiervoor doet, onderstrepen dat Kamerleden en bewindspersonen niet boven de wet staan en dat voor hen dezelfde regels gelden als voor ieder ander.

De huidige procedure berust op een bepaling uit de Grondwet van 1848 (nu artikel 119). Daarin staat dat Kamerleden en bewindspersonen wegens ambtsmisdrijven terecht staan voor de Hoge Raad na een opdracht tot vervolging die door de regering of de Tweede Kamer moet worden gegeven aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad.

Een deel van de problemen kan volgens de commissie worden opgelost zonder grondwetswijziging, door de uitwerking in de "gewone" wetgeving beter te regelen. De commissie stelt voor om de huidige, deels verouderde en soms onduidelijke regels te vervangen door een complete en gemoderniseerde regeling in het Wetboek van Strafvordering. De opsporing van een ambtsdelict van een Kamerlid of bewindspersoon moet volgens het voorstel van de commissie voortaan plaatsvinden onder leiding en verantwoordelijkheid van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Die is onafhankelijk vanwege zijn grondwettelijk gewaarborgde benoeming voor het leven. De opsporingstaak van een commissie van onderzoek van de Tweede Kamer vervalt.

Daarnaast stelt de commissie voor artikel 119 van de Grondwet te schrappen. Berechting door de Hoge Raad heeft het grote nadeel dat verdachten geen recht op hoger beroep hebben. De beslissing tot vervolging moet volgens de commissie niet door politici worden genomen, maar door een onafhankelijke functionaris. De commissie stelt daarom voor de vervolging en de berechting van deze ambtsdelicten op dezelfde wijze te laten plaatsvinden als bij gewone delicten. Dat wil zeggen vervolging door het openbaar ministerie en berechting door de rechtbank, met de mogelijkheid van hoger beroep en beroep in cassatie.
Als waarborg tegen politieke overwegingen of politieke druk stelt de commissie voor dat opsporing en vervolging van een ambtsdelict van een Kamerlid of bewindspersoon alleen mogelijk is in opdracht van de procureur-generaal bij de Hoge Raad en dat bij een gewoon misdrijf de bevoegdheid van de minister van JenV om aanwijzingen te geven aan het openbaar ministerie over de opsporing en vervolging bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad komt.

De commissie vindt ook dat de artikelen 355 en 356 van het Wetboek van Strafrecht moeten vervallen. In die artikelen is in zeer algemene bewoordingen het opzettelijk of door grove schuld handelen van bewindspersonen in strijd met de (Grond)wet strafbaar gesteld. Die strafbaarstelling is zo ruim dat zij op gespannen voet staat met het zogeheten legaliteitsbeginsel, dat is vastgelegd in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Zij is overbodig omdat de handelwijze van bewindspersonen valt onder hun politieke verantwoordelijkheid en de rechtmatigheid van hun besluiten kan worden beoordeeld door de rechter.

De commissie adviseert om tegelijkertijd zowel een wetsvoorstel tot wijziging van de "gewone" wet als een voorstel tot grondwetswijziging in procedure te brengen. Beide sporen zijn even urgent.

Het volledige rapport is te vinden op rijksoverheid.nl. Vragen aan de commissie kunnen via de directie Communicatie van het ministerie van Justitie en Veiligheid worden doorgeleid: 070 370 73 45.

Eerste Kamer der Staten-Generaal

1

Vergaderjaar 2020–2021

34 871

Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele moderniseringen

J

BRIEF VAN DE MINISTER VAN JUSTITIE EN VEILIGHEID

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 14 juli 2021

Mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zend ik u hierbij het rapport «Niet *boven* maar *in* de wet. Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen» van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen, dat wij vandaag uit handen van haar voorzitter, de heer Fokkens, mochten ontvangen.
Met het rapport heeft de commissie uitvoering gegeven aan haar opdracht om ons te adviseren over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten.[1]

De commissie heeft een hecht doortimmerd rapport uitgebracht, met concrete en bruikbare voorstellen voor noodzakelijke verbeteringen van de huidige wetgeving op dit terrein. Wij zijn de leden van de commissie hiervoor zeer erkentelijk.

De commissie adviseert om tegelijkertijd zowel een wetsvoorstel tot wijziging van de «gewone» wet als een voorstel tot grondwetswijziging in procedure te brengen. Op beide ministeries worden voorbereidingen getroffen om het nieuwe kabinet hier snel beslissingen over te kunnen laten nemen. Uw Kamer zal hierover vanzelfsprekend nader worden geïnformeerd.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
F.B.J. Grapperhaus

---

[1] Zie Kamerstukken I 2017/18, 34 871, G + bijlagen.

kst-34871-J
ISSN 0921 - 7371
'S-Gravenhage 2021

Eerste Kamer der Staten-Generaal

34.871

Modernisering Wet ministeriële verantwoordelijkheid

Inhoud

- Introductie
- Stand van zaken
- Kerngegevens
- Documenten

Context

- Verwant aan...

Dit wetsvoorstel moderniseert de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (Wmv) (Stb. 1855, 33). De Wmv regelt op hoofdlijnen (met name) de door de Tweede Kamer te volgen procedure om te komen tot een beslissing over de vervolging van bewindspersonen en Kamerleden wegens ambtsdelicten.

In het rapport van de in 2015 ingestelde commissie van onderzoek naar mogelijke schending van de geheimhouding van de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (commissie-Schouten) is geconstateerd dat de Wmv gedateerd en daarom slecht bruikbaar is. Naar aanleiding van de motie-Tellegen c.s. (TK 34.340, 7) is de modernisering van de wetgeving rond de vervolging van ambtsdelicten van ministers, staatssecretarissen en Kamerleden met grote spoed ter hand genomen. Dit wetsvoorstel bevat de in de brief van 23 december 2016 (EK 34.340, A) aangekondigde beperkte modernisering.

Om deze wet uit 1855 een beetje bij de tijd te brengen, worden met dit voorstel een aantal technische wijzigingen aangebracht. Een aantal verbeteringen zijn:

- -
  Aanpassing van de spelling en hedendaagse terminologie;
- -
  overzichtelijkere indeling;
- -
  aanpassingen aan de inhoud en terminologie van de huidige Grondwet;
- -
  een duidelijkere regeling over de reikwijdte van het wetsvoorstel. Dit voorstel geldt voor ministers die aan het hoofd staan van een ministerie, maar ook van ministers zonder portefeuille, staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal en
- -
  de regeling betreft zowel ambtsmisdrijven als ook ambtsovertredingen.

Een fundamentele herziening wordt voorbereid door een onafhankelijke commissie onder voorzitterschap van de heer Fokkens (EK, G)

Deze samenvatting is gebaseerd op het wetsvoorstel en de memorie van toelichting zoals ingediend bij de Tweede Kamer.

Stand van zaken

i
Tweede Kamer
Schriftelijke voorbereiding
i
Eerste Kamer
Plenair
i
Afkondiging
i
Staatsblad(en)

Het voorstel (EK, A) is op 13 maart 2018 met algemene stemmen aangenomen door de Tweede Kamer.

De Eerste Kamer heeft het voorstel op 10 juli 2018 als hamerstuk afgedaan.

De Eerste Kamercommissies voor Justitie & Veiligheid (J&V) en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ) bespreken de brief van de minister van J&V van 14 juli 2021 over het rapport 'Niet boven maar in de wet' van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen (Commissie-Fokkens) (EK, J en bijlagen) na ontvangst van de aangekondigde nadere informatie over de voortzetting van de behandeling van dit onderwerp door een nieuw kabinet.

Kerngegevens

ingediend

27 januari 2018

titel

Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele moderniseringen

schriftelijke voorbereiding

- commissie voor Justitie en Veiligheid (J&V)
- commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)

inbreng geleverd door

- VVD - J.M. Schouwenaar

ondertekening

- minister van Justitie en Veiligheid
- minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

inwerkingtreding

Op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.

Documenten

Filter op:

TK

EK

Staatsblad

Overig

Alle publicaties
Filter op:

Kamerstukken

Korte aantekeningen

Handelingen

Alle types

- **14 september 2021**
  korte aantekening commissies Justitie & Veiligheid (J&V) en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)
- **14 juli 2021**
  brief van de minister van J&V over het rapport 'Niet boven maar in de wet' van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen (Commissie-Fokkens)EK, J   Bevat bijlagen
- **15 december 2020**
  korte aantekening commissie Justitie en Veiligheid (J&V)
- **15 december 2020**
  korte aantekening commissie Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)
- **7 december 2020**
  brief van de minister van J&V over uitstel van het advies van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen (Commissie-Fokkens)EK, I
- **20 december 2019**
  brief van de minister van J&V over uitstel van het advies van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen (Commissie-Fokkens)EK, H
- **18 september 2018**
  publicatie inwerkingtreding nr. 312
- **11 september 2018**
  korte aantekening commissies Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ) en Justitie en Veiligheid (J&V)
- **27 juli 2018**
  publicatie wet nr. 245
- **12 juli 2018**
  brief van de minister van Justitie en Veiligheid met de instellingsregeling van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen (Commissie-Fokkens)EK, G   Bevat bijlagen
  voor kennisgeving aangenomen op 11 september 2018
- **10 juli 2018**
  stemming (hamerstuk)Verslag EK 2017/2018, nr. 38, item 18
- **10 juli 2018**
  korte aantekening commissies Justitie & Veiligheid (J&V) en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)
- **10 juli 2018**
  eindverslag EK, F
- **5 juli 2018**
  nadere memorie van antwoord EK, E
- **12 juni 2018**
  korte aantekening commissies Justitie & Veiligheid (J&V) en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)
- **12 juni 2018**
  nader voorlopig verslag EK, D
- **5 juni 2018**
  korte aantekening commissie Justitie en Veiligheid (J&V)
- **29 mei 2018**
  korte aantekening commissies Justitie & Veiligheid (J&V) en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)
- **15 mei 2018**
  memorie van antwoord EK, C
- **13 april 2018**
  voorlopig verslag EK, B
- **3 april 2018**
  korte aantekening commissies Justitie & Veiligheid (J&V) en voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ)

- **20 maart 2018**
  korte aantekening commissies Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning (BiZa/AZ) en Justitie en Veiligheid (J&V)
- **13 maart 2018**
  gewijzigd voorstel van wet EK, A
- **13 maart 2018**
  stemmingsoverzicht Tweede Kamer
- **13 maart 2018**
  stemming Handelingen TK 2017/2018, nr. 60, item 6
- **5 maart 2018**
  brief regering; Reactie op het gewijzigd amendement van het lid Van Toorenburg c.s. over een mogelijkheid tot het verlengen van de termijn voor onderzoek en besluitvorming (Kamerstuk 34871-7)TK, 8
- **22 februari 2018**
  Gewijzigd amendement van het lid Van Toorenburg c.s. ter vervanging van nr. 6 over een mogelijkheid tot het verlengen van de termijn voor onderzoek en besluitvormingTK, 7
- **21 februari 2018**
  Amendement van het lid Van Toorenburg c.s. over een mogelijkheid tot het verlengen van de termijn voor onderzoek en besluitvormingTK, 6
- **15 februari 2018**
  verslag (Blanco)TK, 5
- **27 januari 2018**
  advies Afdeling advisering Raad van State en Nader rapportTK, 4
- **27 januari 2018**
  Memorie van toelichtingTK, 3
- **27 januari 2018**
  voorstel van wet TK, 2
- **27 januari 2018**
  Koninklijke boodschapTK, 1

> Retouradres Postbus 20001 2500 EA Den Haag

Aan de Voorzitter van de
Tweede Kamer der Staten Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Minister-President
Binnenhof 19
2513 AA Den Haag
Postbus 20001
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
4181691

Datum 15 januari 2021
Betreft Kabinetsreactie rapport 'Ongekend onrecht'

Geachte voorzitter,

Het rapport 'Ongekend Onrecht' van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag (verder: POK) toont ons een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Nederlandse overheid. Het vervult het kabinet met een diep gevoel van schaamte. De grondbeginselen van de rechtsstaat zijn geschonden. Door harde regelgeving, vooringenomen handelen, het ontbreken van de menselijke maat en door geen gehoor te geven aan noodsignalen, hebben tienduizenden ouders en kinderen hun leven de afgelopen tien jaar zien veranderen in een moeras van ellende. Dit had nooit mogen gebeuren.

Wij bieden onze excuses aan, aan alle gedupeerde ouders en hun kinderen. Zij hebben het onterecht ongekend zwaar gehad. Vanwege de financiële problemen waarin zij zijn geraakt, maar zeker ook vanwege de emotionele gevolgen, omdat zij niet werden gehoord of geloofd. Uit gesprekken met ouders wordt duidelijk hoe zij zich hebben ingezet om hun kinderen toch een zo goed mogelijke jeugd te geven en zelf door deze moeilijke periode heen te komen. Ondanks een overheid bij wie zij geen gehoor kregen.

De POK constateert dat ouders jarenlang geen schijn van kans hadden. De overheid stond niet naast, maar tegenover hen. Nederland hoort een land te zijn waar je wordt beschermd door de overheid en waarin je niet bang hoeft te zijn als er een brief van de overheid op je deurmat valt. Maar deze ouders is precies het omgekeerde overkomen: voor hen werd de overheid ontoegankelijk en vormde een continue bedreiging.

Het systeem van toeslagen was te fraudegevoelig. Dat zorgde voor een roep om meer controle en handhaving. Die controle en handhaving is volledig doorgeschoten.

De overheid pakte signalen van wat er misging niet op en leerde daardoor niet van wat er misging. De problematiek bij de kinderopvangtoeslag werd voor veel betrokken ambtenaren en politici pas duidelijk toen zij uiteindelijk met gedupeerde ouders en kinderen spraken. We danken het aan enkele volhouders in de journalistiek, advocatuur, de Tweede Kamer en binnen de overheid dat deze

misstand in volle omvang aan het licht is gekomen en we uiteindelijk deze crisis serieus zijn gaan nemen.

Het rapport van de POK laat ook zien dat de informatiehuishouding en informatievoorziening gebrekkig was en dat daardoor het probleem verergerde. Dat moet anders.

Het kabinet is de POK zeer erkentelijk voor haar rapport. Het rapport van de POK maakt pijnlijk duidelijk dat er veranderingen nodig zijn. In het systeem van toeslagen, bij de Belastingdienst en Toeslagen en bij de betrokken ministeries. Met het rapport in de hand kijken we kritisch naar het functioneren van de Rijksoverheid. Want we willen niet dat het nog een keer zo mis gaat. Het kabinet ziet in de ernst van de lessen uit dit rapport aanleiding om breder dan alleen het domein van de toeslagen te kijken wat er beter kan en moet.

Onze eerste prioriteit is het helpen van de gedupeerde ouders en hun kinderen. Met de hersteloperatie en de andere maatregelen die we nemen, hopen we bij te dragen aan een betere toekomst voor de ouders en hun kinderen. Om het gedane onrecht enigszins recht te zetten en het vertrouwen in de overheid stap voor stap weer op te bouwen.

Deze brief beschrijft de inzet van het kabinet op hoofdlijnen. Het kabinet gaat hierover graag het gesprek aan met uw Kamer en met de medeoverheden en de uitvoeringsorganisaties. Het is duidelijk dat de aanpak een forse investering vergt, zowel bij de ministeries, als bij uitvoeringsorganisaties. En dat het tijd zal kosten dit goed te doen. Wij realiseren ons ook dat vertrouwen te paard gaat en te voet komt, en dat een open dialoog over de vervolgstappen daarbij cruciaal is.

In bijlage 3 wordt in meer detail ingegaan op de stand van zaken op de Hersteloperatie Toeslagen en de specifieke acties en maatregelen die eerder zijn doorgevoerd en aangekondigd op het terrein van de Belastingdienst en Toeslagen.

1. Herstel van gedupeerde ouders verruimen en versnellen

Genoegdoening voor de getroffen ouders heeft de hoogste prioriteit. Het opvolgen van de bevindingen van de POK en het herstel van vertrouwen in de overheid begint daar. Daarom hebben we daaraan voorrang gegeven in onze reactie. Op 22 december hebben we u hierover een aparte brief gestuurd.[1]

We breiden de compensatieregeling uit, zodat ouders die door de kinderopvangtoeslagproblematiek zijn geraakt onder een ruimere regeling vallen. We betalen € 30.000 aan alle ouders die gedupeerd zijn door de 'alles-of-niets' uitleg van de kinderopvangtoeslag of de buitensporige fraudejacht, vooruitlopend op de verdere afhandeling van hun zaak. We voeren overleg met schuldeisers om met hen afspraken te maken dat het bedrag ook ten goede komt aan ouders en

[1] Brief van de staatssecretaris van Financiën – Toeslagen en Douane en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 22 december 2020, 'Herstel Toeslagen' (kenmerk 2020Z25679).

niet direct volledig verdwijnt in aflossing van schulden. Daarnaast schalen we de hersteloperatie op en leggen we samen met gemeenten op korte termijn contact met alle ouders. We bieden de gedupeerde ouders samen met de gemeenten ook hulp aan bij problemen die als gevolg van de kinderopvangtoeslag-problematiek zijn ontstaan op het gebied van zorg, wonen, werk en schulden. Ten slotte gaan we in overleg met het Kindpanel om te kijken op welke wijze recht kan worden gedaan aan het leed dat gedupeerde kinderen is aangedaan. Hiermee gaat het er om hen een extra steun in de rug te geven en weer een toekomst te bieden.

Bijlage 2 bevat een toelichting op de verdere uitwerking van de tegemoetkoming van € 30.000. Die uitwerking is vastgelegd in een besluit dat wij uw Kamer als bijlage bij deze brief toesturen (zie bijlage 1). Met dat besluit sturen we ook de eerste incidentele suppletoire begroting 2021 mee, waarin de extra uitgaven voor het herstel zijn begroot. Vanwege het spoedeisende karakter van deze maatregelen doet het kabinet in de incidentele suppletoire begroting een beroep op lid 2 van artikel 2.27 van de Comptabiliteitswet 2016, zodat we nog deze maand kunnen starten met uitbetalen aan gedupeerde ouders. Op een later moment zullen we een uitwerking van de herstelregelingen voor de andere toeslagen naar de Kamer sturen. Met het openstellen van deze regelingen wordt ook aan gedupeerden van andere toeslagen recht gedaan.

2. Stoppen met Toeslagen in de huidige vorm

De afgelopen jaren is duidelijk geworden dat het toeslagenstelsel fundamentele problemen kent. De voorschotsystematiek en de vele complexe voorwaarden leiden tot een groot aantal (hoge) terugvorderingen. Het risico op terugvorderingen ligt bovendien volledig bij de aanvrager. Het afgelopen jaar is onderzocht welke alternatieven er zijn om het stelsel van toeslagen ingrijpend te kunnen wijzigen en hoge terugvorderingen tot het verleden te laten behoren. Doorgaan zoals in het verleden kan niet meer. Voor het kabinet is het overduidelijk dat de problemen niet binnen het huidige toeslagenstelsel kunnen worden opgelost en dat we toe moeten naar een nieuw stelsel. Daartoe zijn, mede op verzoek van uw Kamer[2], diverse scenario's uitgewerkt en aan uw Kamer aangeboden. [3]

Wat betreft de financiering van de kinderopvang is het kabinet van mening dat op termijn de verantwoordelijkheid voor de financiering niet meer (volledig) bij de ouders moet worden gelegd, waarbij bepaalde complexe voorwaarden (zoals bijvoorbeeld de hoogte van het inkomen, het aantal gebruikte uren kinderopvang, het aantal uren werk en de uurprijs) voor hen komen te vervallen. Alleen zo kunnen we zorgen voor goede kinderopvang, waarmee ouders hun werk en de zorg voor kinderen goed kunnen combineren, zonder de negatieve effecten die het huidige stelsel kent. Het kabinet wil daarom dat zo snel mogelijk wordt gestart met de nadere uitwerking hiervan.

---

[2] Motie van de leden Bruins en Van Weyenberg (Kamerstuk 31066-558)
[3] Zie de Eindrapport Scenariostudies Kindregelingen, 14 december 2020 (Kamerstukken kenmerk 2020Z24828) en de Eindrapportage Alternatieven voor het toeslagenstelsel, 14 december 2020 (Kamerstukken 31066-760).

Ook voor de andere toeslagen zijn stappen nodig richting een alternatief voor het huidige toeslagenstelsel. Hierbij is het belangrijk om realistisch te zijn: de komende jaren kunnen verdere stappen genomen worden om het aantal mensen dat afhankelijk is van toeslagen te verminderen, maar het duurt waarschijnlijk nog jaren voordat het toeslagenstelsel volledig is vervangen door een ander stelsel. Het rapport van de POK laat zien hoe belangrijk het is om niet alleen te werken aan een stelselherziening die in de toekomst verlichting geeft, maar in de tussentijd al zoveel mogelijk knelpunten aan te pakken.

Nog vóór de formatie wordt geïnventariseerd welke verdere verbeteringen op kortere termijn mogelijk zijn binnen het huidige stelsel, als invulling van motie Lodders en Van Weyenberg[4]. Uiteraard nemen we de lessen uit de POK over het betrekken van de uitvoering daar nadrukkelijk in mee. Een eerste belangrijke stap is gezet met het proportioneel vaststellen van de kinderopvangtoeslag en de mogelijkheid om terugvorderingen in bijzondere situaties te matigen. In 2020 is dit met de Wet Verbetering Uitvoerbaarheid Toeslagen omgezet in wetgeving.[5] Met deze wet en het Verbeterprogramma Kinderopvangtoeslag is al een aantal verbeteringen doorgevoerd met als doel nieuwe schrijnende situaties te voorkomen en het aantal terugvorderingen te verminderen.

3. Leren van de praktijk: signalen serieus nemen

De overheid moet open staan voor wat er beter kan. Als er fouten worden gemaakt, is het een absolute voorwaarde dat de signalen daarover worden opgepakt en problemen worden opgelost. Mensen mogen uiteindelijk niet de dupe worden van fouten van de overheid. De overheid hoort actief te onderzoeken hoe regelingen in de praktijk werken en toegankelijk te zijn als er vragen of onduidelijkheden zijn.

Bij de problemen met de kinderopvangtoeslag heeft de overheid de werking van de regeling in de praktijk onvoldoende in kaart gebracht. We zijn onvoldoende in staat gebleken om te luisteren naar signalen van ouders en uit de praktijk van hulpverleners en de rechtspraak. En we hebben die signalen niet snel en doortastend opgepakt.

Signalen over problemen met hoge terugvorderingen en nihilstellingen waren er al vroeg. Denk hierbij aan de waarschuwingen bij Financiën en SZW over disproportioneel hoge terugvorderingen in de jaren 2012-2016, en het rapport 'Geen Powerplay maar Fair Play' van de Nationale ombudsman uit 2017. Deze signalen hebben lange tijd niet tot verandering geleid. Zoals de POK in haar rapport opmerkt, hielp het daarbij niet dat de signalen vaak werden gekoppeld

---

[4] Motie Lodders en Van Weyenberg van 11 november 2020 over verdere quick fixes om het toeslagenstelsel te verbeteren (Kamerstuk 35572-49). Zie ook de motie Lodders c.s. van 21 januari 2020 over de eerste verbeteringen en alternatieven doorvoeren in het komende Belastingplan (Kamerstuk 31066-582).

[5] Na uitspraken van de Raad van de Afdeling bestuursrechtspraak van State op 23 oktober 2019: ECLI:NL:RVS:2019:3536 en ECLI:NL:RVS:2019:3535

aan een concreet geval, zonder dat de gehele omvang van de problematiek in beeld kwam. Voor veel betrokken ambtenaren en politici werd de volle omvang van de problematiek pas duidelijk toen zij vele jaren later met gedupeerde ouders en kinderen spraken.

De lessen van de POK zijn allereerst van toepassing op de situatie rond de kinderopvangtoeslag. Het kabinet wil leren van deze lessen zodat we op andere plekken binnen de overheid vergelijkbare problemen kunnen voorkomen. Dergelijke problemen mogen nooit meer gebeuren. We kijken daarom zowel bij belastingdienst en Toeslagen, als gericht binnen de hele overheid of en hoe naar aanleiding van de lessen vanuit de POK maatregelen nodig zijn. We zijn daarbij extra alert om eventueel gemiste signalen alsnog te herkennen.

Signalen beter herkennen, erkennen en opvolgen bij de Belastingdienst en Toeslagen
Voor de Belastingdienst en Toeslagen wordt een aantal specifieke maatregelen genomen om te zorgen dat signalen vanuit de praktijk worden herkend, erkend en vertaald in beleid. De samenwerking tussen Toeslagen en de vier ministeries die het beleid van toeslagen maken wordt verder verbeterd. Zo komen problemen in de uitvoering ook bij beleidsmakers op de verschillende ministeries terecht en wordt er gezamenlijk gewerkt aan een oplossing. Daarvoor is het cruciaal dat de vier ministeries en Toeslagen heldere afspraken maken over verantwoordelijkheden, en er duidelijke routes zijn voor hoe signalen vanaf de werkvloer bij de top van Toeslagen, bij de ministeries, en bij de bewindspersonen terecht komen. De afgelopen periode zijn al veel stappen gezet om deze samenwerking te verbeteren, bijvoorbeeld via het Verbetertraject Kinderopvangtoeslag[6]. Hier gaan we de komende periode mee door.

Toeslagen en de Belastingdienst beginnen dit jaar naar voorbeeld van SVB en UWV met het opzetten van een 'stand van de uitvoering', waarmee zij ongefilterd en overzichtelijk signalen met het kabinet delen. Het kabinet deelt dit vervolgens met het parlement. Praktijksignalen vanuit de rechterlijke macht, cliëntenraden en sociale advocatuur worden hier ook in meegenomen. Daarnaast richten we burgerpanels in bij Belastingdienst en Toeslagen.

Aanvullend op de 'stand van de uitvoering' bij de Belastingdienst en Toeslagen zal er ook jaarlijks een overheids- en uitvoeringsbrede 'Staat van de Uitvoering' worden opgesteld. De 'Staat van de Uitvoering' bundelt inzichten uit afzonderlijke domeinen en wordt vergezeld door een rijksbreed en trendmatig beeld van de uitvoeringspraktijk. De 'Staat van de Uitvoering' focust nadrukkelijk op 'slepende problematiek' voorbij de waan van de dag.

Breder binnen de overheid signalen beter herkennen, erkennen en opvolgen
Voor de gehele Rijksoverheid zorgen we dat beleidsmakers, bestuurders en bewindspersonen op de ministeries veel vaker met hun uitvoeringsorganisaties en met de mensen voor wie zij werken in contact komen. Op meerdere plekken

---

[6] Kamerstukken II, 2020/21, 31322, nr. 422

binnen de overheid zijn hier al goede initiatieven voor ontwikkeld, zoals de DUO Jongerenadviesraad die de Dienst Uitvoering Onderwijs adviseert over voorlichting en communicatie. Ook verbetert DUO via online enquêtes, de klachtenregeling en eigen onderzoek structureel haar dienstverlening.[7] Een ander voorbeeld is 'Garage de Bedoeling' van de Sociale Verzekeringsbank (SVB) waarin betrokken medewerkers aan de slag gaan met een vraagstuk waarbij een onbedoeld effect lijkt te zijn ontstaan bij een wet of regeling.[8] Deze of vergelijkbare initiatieven verbreedt het kabinet naar andere uitvoerders en de ministeries.

We gaan van casusoverleggen een vast onderdeel maken van het werk van beleidsmakers, bestuurders en bewindspersonen. Zo bespreken zij samen met uitvoerders dilemma's uit de praktijk en op basis van die gesprekken desgewenst het beleid aanpassen. Dit gesprek maakt het mogelijk om explicieter overwegingen van algemeen belang te spiegelen aan een concrete casus, ook al zal het niet altijd kunnen of verstandig zijn om op basis van één casus het algemeen beleid aan te passen. Deze casussen zullen periodiek worden besproken in de opdrachtgever-opdrachtnemer overleggen.

Het kabinet gaat daarnaast in gesprek met de Rijksinspecties, waaronder ook de nieuwe Inspectie Belastingdienst, Toeslagen en Douane, met de Nationale ombudsman, de hoogste bestuursrechters, de advocatuur, cliëntenraden en de Raad voor de rechtspraak om te bezien hoe we daarbij aanvullend signalen kunnen krijgen over wet- en regelgeving en de uitvoeringspraktijk, als die ertoe leiden dat mensen in de knel komen.

Extra toetsing op de praktische werking bij veranderingen van wet- en regelgeving
Uitvoeringsorganisaties hebben reële randvoorwaarden en uitvoerbare wet- en regelgeving nodig om hun taken goed uit te voeren. Daarom zal het kabinet maatregelen nemen om de uitvoerbaarheid beter te borgen in het beleids- en wetgevingsproces. Dat begint ermee dat we bij nieuw beleid meer samenwerken met uitvoerders, medeoverheden en vertegenwoordigers van de verschillende doelgroepen. We gaan er meer rekening mee houden als zij twijfels hebben over uitvoerbaarheid of hoe het beleid in de praktijk zal uitwerken.

Het kabinet wil nieuwe wet- en regelgeving voortaan een jaar na start van de uitvoering toetsen. We doen dat nu al voorafgaand aan invoering als beleid wordt opgesteld (de "uitvoeringstoets") en voegen daar nu een expliciete toets een jaar na start van de uitvoering aan toe (de "invoeringstoets"). Hoofdvragen van die toets worden: werkt dit inderdaad zoals we bedoeld hadden? Kloppen de aannames uit de uitvoeringstoets nog steeds? Wat is de kwaliteit van de uitvoering? En zijn er misschien knelpunten of nieuwe inzichten waar we aan de voorkant niet aan gedacht hadden? Hoe pakt het uit voor de mensen waarvoor de wet bedoeld is?

---

[7] Kamerstukken 2018-2019, nummer 25268-163
[8] Voor een toelichting op de werkwijze van de Garage De Bedoeling, zie https://www.svb.nl/nl/over-de-svb/wie-zijn-we/garage-de-bedoeling

Ook zal in beleidsevaluaties de uitvoerbaarheid van het beleid een prominentere rol gaan spelen. Het kabinet hoopt dat het volgende kabinet deze lijn doorzet en daarbij aan de uitvoerders een – waar mogelijk gezamenlijke - uitvoeringstoets op het regeerakkoord vraagt. Tot slot zal het kabinet in gesprek gaan met het Presidium van de Tweede Kamer om te onderzoeken hoe de impact op de uitvoering nog meer kan worden meegenomen bij moties en amendementen.

4. Versterken dienstverlening bij alle onderdelen van de overheid

De overheid moet toegankelijk zijn. Het kabinet wil dat de dienstverlening eenvoudig is. Dat het makkelijk is om nadere informatie en uitleg te krijgen. En dat het helder is hoe je, indien gewenst, in bezwaar of beroep kunt gaan tegen beslissingen van de overheid. Hier is de uitvoering door Toeslagen ten aanzien van de ouders ernstig tekortgeschoten. Veel gedupeerden zijn gefrustreerd over de manier waarop ze te woord zijn gestaan en hoe ze zijn aangeschreven. Ook als ouders anderen inschakelden, zoals advocaten en journalisten, werden hun problemen niet adequaat opgepakt en hun vragen niet beantwoord.

Een opgave voor de gehele Rijksoverheid en uitvoering
Met het traject Werk aan Uitvoering (WaU)[9] zijn de opgaven die spelen rond de uitvoering in brede zin aan de orde gesteld: versterking van dienstverlening, meer ruimte voor de professionals in de uitvoering, meer en betere samenwerking tussen en binnen overheidsorganisaties, vermindering van complexiteit en stapeling van wet- en regelgeving en soepeler samenspel tussen politiek, beleid en uitvoering. Ook ziet het kabinet de rapportage van de Tijdelijke Commissie Uitvoeringsorganisaties (TCU) tegemoet, waar de verhoren al veel inspiratie boden voor een versterking van de publieke waarden in de uitvoering van overheidstaken. Daarnaast loopt er een brede evaluatie[10] naar de kaders voor de organisaties op afstand. Hierin komen ook de verhoudingen tussen beleid en uitvoering en de verschillende typen organisaties op afstand, waaronder zelfstandige uitvoeringsorganisaties zoals UWV en SVB, terug. Afronding van deze evaluatie is eind 2021 voorzien.

In de kabinetsreactie op het traject WaU licht het kabinet in hoofdlijnen toe hoe het met de opgaven in de uitvoering in brede zin aan de slag wil gaan. Deze kabinetsreactie zal naar verwachting vóór de verkiezingen voor de Tweede Kamer naar uw Kamer worden gestuurd.

Vooruitlopend op de kabinetsreactie Werk aan Uitvoering en het nog te verschijnen rapport van de TCU neemt het kabinet naar aanleiding van het rapport van de POK alvast maatregelen die zien op de Belastingdienst en Toeslagen en deels ook zien op alle onderdelen van de overheid. De maatregelen zijn in lijn met de lessen uit het traject WaU. De maatregelen worden de komende periode nader uitgewerkt samen met de uitvoerders, medeoverheden en vertegenwoordigers van de verschillende doelgroepen. Nadat de verschillende

---

[9] Zie Kamerstukken 2020-2021 nummer 31490-284
[10] Zie Kamerstukken 2019-2020 nummer 34430-13

maatregelen zijn uitgewerkt en van uitvoeringstoetsen zijn voorzien, wordt een nadere planning voor de implementatie gemaakt. Het is duidelijk dat dit een forse investering vergt, zowel bij de ministeries, als bij uitvoeringsorganisaties. En dat het tijd kost om dit goed te doen.

Toegankelijke dienstverlening: contact met iemand van vlees en bloed
Het contact met de overheid is de afgelopen jaren in toenemende mate gedigitaliseerd. Juist door die digitale processen gaat veel goed in de uitvoering. Maar als mensen daarin vastlopen of in de knel komen, moet er een medewerker zijn met kennis van zaken die hen te woord staat en verder helpt. Voor laagdrempelige ondersteuning aan mensen is het van belang dat organisaties goed bereikbaar zijn. Mensen kunnen altijd bellen en worden dan met tijd en aandacht verder geholpen.

In de praktijk betekent dit dat we loketten hebben waar mensen langs kunnen komen met vragen en waar medewerkers hen te woord kunnen staan. Dat betekent ook dat we onze medewerkers de tijd geven om mensen passende aandacht en ondersteuning te bieden.

Ook de Belastingdienst en Toeslagen worden makkelijker bereikbaar, via de telefoon en op locatie. De Belastingdienst en Toeslagen breiden in 2021 het aantal locaties uit waar mensen langs kunnen komen voor hulp. Hiermee bouwt het kabinet voort op de maatregelen uit de Kamerbrief 'Verbeteringen Belastingdienst'[11], waarin het kabinet heeft aangekondigd via onder andere de Stellateams[12] te investeren in het leveren van maatwerk aan burgers en bedrijven die minder zelfredzaam zijn. Er is ook een Stellateam voor Toeslagen dat kan begeleiden bij problemen die te complex zijn om alleen binnen Toeslagen en de Belastingdienst op te lossen. Waar nodig blijft deze persoonlijke begeleiding, met een vast contactpersoon van Toeslagen, ook voor langere tijd beschikbaar voor die burger, zodat toekomstige problemen kunnen worden voorkomen.

Passende dienstverlening: er is geen verkeerde deur
Voor mensen is het niet altijd makkelijk te doorgronden bij welke overheidsorganisatie een vraag kan beantwoord worden. We laten ons inspireren door het principe "er is geen verkeerde deur". Als mensen aankloppen bij een loket van een uitvoeringsorganisatie of gemeente waar ze niet geholpen kunnen worden, mag dat er niet toe leiden dat ze aan hun lot worden overgelaten. Als iemand bijvoorbeeld de Belastingdienst of UWV belt met vragen over een AOW-uitkering, is het van belang dat medewerkers van deze diensten deze persoon goed op weg helpen. Idealiter volgt de verwijzende organisatie de persoon in kwestie totdat de juiste organisatie deze persoon verder helpt. Betere samenwerking tussen uitvoeringsorganisaties is nodig om te voorkomen dat

---

[11] Kamerstukken 31066 en 32140, nummer 700
[12] De Stellateams richten zich op het bieden van hulp en ondersteuning bij stapeling van problemen van burgers, waarbij vaak meer onderdelen van de Belastingdienst en Toeslagen betrokken zijn (inkomstenbelasting, toeslagen, inning). De burgers komen er zelf niet meer uit, en er is vaak sprake van acute omstandigheden.

mensen tussen wal en schip vallen of van het kastje naar de muur worden gestuurd.

Het eerste kwartaal van 2021 brengt het kabinet vanuit het traject WaU in kaart hoe aan bovenstaande uitgangspunten het beste recht kan worden gedaan. We gaan hierbij uit van bestaande en bekende digitale en fysieke loketten. We besteden aandacht aan het slimmer en breder inrichten van de loketfunctie en het beter kunnen en mogen delen van informatie tussen verschillende overheden en uitvoeringsorganisaties. Om deze manier van werken mogelijk te maken is ook nodig dat het kabinet blijft werken aan belangrijke randvoorwaarden voor het versterken van de overheidsbrede dienstverlening, zoals de Generieke Digitale Infrastructuur.

Als mensen niet weten waar ze moeten zijn om een onjuist gegeven in een overheidsregistratie te laten herstellen, kunnen ze sinds 1 januari 2021 terecht bij het meldpunt fouten in overheidsregistraties (MFO).[13] Dit meldpunt brengt mensen en overheidsorganisaties met elkaar in contact om samen naar een oplossing te zoeken. De ervaringen van dit meldpunt gebruiken we om andere overheidsdiensten te leren om signalen van mensen beter op te pakken en op te volgen.

Verbeteren samenwerking tussen uitvoerders bij ingewikkelde situaties
Ten slotte zijn er mensen die met meerdere overheidsorganisaties te maken hebben en/of waarvan de casus complex is. Onze medewerkers in de uitvoering moeten alert zijn op signalen als dit het geval is en extra hulp nodig is. Zodra zij dit signaleren zorgen we dat iemand passend wordt geholpen in de maatwerkplaats van de relevante uitvoeringsorganisatie of indien noodzakelijk met meerdere uitvoeringsorganisaties. Deze mensen worden vanaf de signalering actief ondersteund en begeleid en voor de situatie wordt actief een oplossing gezocht.

Soms lopen de uitvoeringsorganisaties en gemeentelijke uitvoerders vast bij het kunnen realiseren van passende ondersteuning voor mensen. Het betreft dan veelal een unieke samenloop van factoren. Om ook in deze multiprobleemsituaties tot oplossingen te kunnen komen, sluiten we alle uitvoeringsorganisaties aan bij het Landelijk Maatwerkloket Multiproblematiek. Dit loket stellen we ook open voor alle gemeenten. Via dit loket, dat fungeert als landelijk hulploket, kunnen instrumenten als de Overbruggingsprocedure of het Landelijk Escalatie Team (LET) worden ingezet.[14] We zullen in verbinding met gemeenten, landelijke

---

[13] Kamerstukken 2020-2021, nummer 27859-149. Het Meldpunt is te vinden op https://www.rijksoverheid.nl/contact/contactgids/meldpunt-fouten-in-overheidsregistraties-mfo

[14] De Overbruggingsprocedure ziet op situaties waarin duidelijk is welke (zorg)interventie of ondersteuning nodig is, maar onduidelijk is wie deze zou moeten betalen. Door voorfinanciering of garantstelling kan de benodigde hulp snel worden gegeven. Later kan dan worden vastgesteld welke organisatie verantwoordelijk is voor de financiering. Bij inzet van het LET gaan de betrokken bestuurders onder begeleiding van een onafhankelijke

uitvoeringsorganisaties en het Landelijk Maatwerkloket Multiproblematiek een ingang bij de ministeries creëren voor vragen vanuit het sociaal domein.

Daarnaast wordt het experimentele Landelijk Maatwerkregister nu breed opengesteld voor alle gemeenten en landelijke uitvoerders, zodat maatwerkprofessionals snel contact krijgen met de partijen die nodig zijn voor een oplossing in geval van multiproblematiek. Uit de kleinschalige proef in het afgelopen jaar blijkt dat bij een brede openstelling fors extra capaciteit nodig is.

De Nationale ombudsman
Er blijft altijd het risico dat goedwillende mensen als gevolg van een samenloop van omstandigheden en ondanks bovenstaande initiatieven toch klem komen te zitten. De Nationale ombudsman is dan de aangewezen plek waar mensen terecht kunnen. In principe worden klachten eerst behandeld bij de betreffende uitvoeringsinstantie, voordat de ombudsman een klacht in behandeling neemt. Maar als mensen in schrijnende situaties zich bij de ombudsman melden, kan hij ook direct in actie komen. Naar aanleiding van de problemen met de kinderopvangtoeslag ziet de Nationale ombudsman ruimte om dit vaker te doen. Het kabinet is daar verheugd over, omdat dit een 'veiligheidsslot' vormt voor mensen in zeer schrijnende situaties.

5. Wet- en regelgeving en de menselijke maat

Beter beleid, betere wetgeving
Het rapport van de POK laat zien dat het bestaande bestuursrecht een te strikte toepassing van de regels niet heeft kunnen verhinderen. Duidelijk is dat maatwerk en de menselijke maat in het bestuursrecht moeten worden versterkt. Dit begint met de kwaliteit van de sectorale wetgeving, die immers primair de basis moet verschaffen om dat maatwerk daadwerkelijk te kunnen leveren. Het fundament hiervoor moet breed worden vormgegeven zodat hierop in sectorale wetgeving kan worden teruggegrepen. Dit betekent dat de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, waaronder het evenredigheidsbeginsel, een betere doorwerking moeten krijgen in beleid en wetgeving, zodat wetgeving in de toepassing rechtvaardig uitpakt. Daarom zet het kabinet stappen voor een nadere regeling van de verhouding tussen het evenredigheidsbeginsel en sectorale wetten, door wijziging van de Awb of van sectorale wetgeving of een combinatie daarvan. Dit komt aan het slot van deze paragraaf nader aan de orde.

Het is belangrijk om bij de voorbereiding van nieuw beleid en regelgeving steeds goed te kijken naar de werking van regelgeving in de praktijk, juist ook voor burgers. Om weloverwogen een besluit te nemen moeten alle te verwachten effecten en doenbaarheid goed worden onderzocht en in beeld gebracht. Daartoe zal het kabinet beter gebruik maken van het Integraal Afwegingskader voor beleid en regelgeving (IAK) waarin alle kwaliteitseisen voor beleid en wetgeving zijn

---

voorzitter op zoek naar een oplossing. Het LET vormt daarnaast een platform om te leren van knelpunten die zich in dit soort ingewikkelde situaties voordoen.

opgenomen.[15] Bovendien zal de rijksbrede wetgevingstoetsing door het ministerie van Justitie en Veiligheid, naar voorbeeld van de financiële toetsing door de Inspectie Rijksfinanciën, worden versterkt om beter toezicht te houden op de vraag of het beleid en de wettelijke regels uitvoerbaar en doenbaar zijn voor burgers en voor uitvoeringsorganisaties. Is duidelijk wat de wetgever van hen verwacht? Is dit in de praktijk wel realistisch? Zitten er niet onbedoeld discriminerende elementen in de nieuwe wetgeving? [16] Zijn er voldoende waarborgen om ongeoorloofd gebruik van gegevens te voorkomen? In elk voorstel moet herkenbaar zijn vermeld welke alternatieven vanuit het burgerperspectief zijn onderzocht en welke effecten deze alternatieven zouden hebben. Hierbij moeten de uitvoeringstoetsen van uitvoeringsorganisaties en vooral hun kennis en ervaring goed worden benut. Iedereen die de wet moet toepassen of naleven, moet dus steeds in een vroegtijdig stadium bij het voorbereiden van nieuw beleid en nieuwe wetgeving worden betrokken. Hetzelfde geldt voor burgers en bedrijven die met nieuw beleid en wetgeving te maken krijgen.

Daarnaast is de inzet van het kabinet om strikt gebonden bevoegdheden in sectorale wetten waar nodig te vervangen door bevoegdheden met beoordelingsruimte of hardheidsclausules.[17] Het opnemen van dergelijke "veiligheidsventielen" sluit aan bij de kabinetsreactie op het rapport "Regels en ruimte" van 16 januari 2020[18] waarin onder meer is uiteengezet dat bij de uitvoering van wet- en regelgeving niet het adagium "regel is regel" moet worden gehanteerd, maar dat de algemene beginselen van bestuur leidend moeten zijn, waarbij de bedoeling van de wetgever richting geeft aan de toepassing ervan.

Concrete verbeteringen in de wetgeving van Financiën en SZW
Wat betreft de sectorale wetgeving op het terrein van de Belastingdienst en Toeslagen en ook de socialezekerheidswetgeving in bredere zin, lopen inmiddels diverse initiatieven om maatwerk beter mogelijk te maken en de menselijke maat in deze wetgeving terug te brengen. Het kabinet licht deze initiatieven hieronder graag toe.

De maatregelen die de Belastingdienst als schuldeiser kan inzetten, kunnen in individuele gevallen onredelijk streng uitpakken. De eerdere aanpak rondom opzet en grove schuld (O/GS) leidde er bovendien toe dat bij de invordering van schulden bij Toeslagen mensen onterecht als fraudeur werden bestempeld. Deze aanpak is inmiddels afgeschaft.[19] Iedereen met een toeslagschuld heeft onder het nieuwe beleid in beginsel het recht op een persoonlijke betalingsregeling op basis

---

[15] Zie www.naarhetiak.nl.
[16] Zie over het onderwerp discriminatie nader paragraaf 6.
[17] De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft onderzoek laten doen naar de wijze waarop maatwerk juridisch vorm aan kan worden gegeven ("Bestuursrecht op Maat", Universiteit Leiden; "Maatwerk en bijzondere wetgeving: ondanks of dankzij?", Tilburg University). Deze onderzoeken worden separaat aan de kamer gezonden.
[18] Kamerstukken II 2019/20, 29362, nr. 282.
[19] Kamerstukken II 2019/20, 31066 nr. 613. Zie ook Ministeriele verzamelregeling: Kamerstukken II, 2019/20, 35468, nr. 41

van betalingscapaciteit van twee jaar, waarna de restschuld niet meer wordt geïnd.

Samen met de specifieke aanpak voor Toeslagen houden we ook de invorderingsstrategie van Belastingdienst tegen het licht, in het bijzonder voor mensen die langdurig te maken hebben met hoge schulden. We kijken daarbij zowel naar regelgeving als naar verbeteringen in de uitvoering.
De Invorderingswet gaan we herijken om ervoor te zorgen dat er voldoende ruimte is om rekening te houden met omstandigheden van mensen. We zullen in ieder geval kijken naar de voorwaarden om in aanmerking te komen voor een betalingsregeling en willen een hardheidsclause toevoegen. We maken een gestructureerde inventarisatie van gevallen waarin de invorderingsmaatregelen van de Belastingdienst onredelijk streng uitpakken.

In de uitvoering nemen we vooruitlopend op de heroverweging van de regelgeving reeds maatregelen om mensen die knel dreigen te komen beter ter helpen. De Belastingdienst heeft het afgelopen jaar een visie schulden ontwikkeld. Op basis van deze visie zal dit jaar een plan van aanpak inclusief een communicatiestrategie opgesteld worden, waarover ik uw Kamer te zijner tijd informeer. Eerder is aan uw Kamer al gemeld dat de Belastingdienst bij haar invorderingsstrategie anders om zal gaan met mensen die niet kunnen betalen.[20] Wanneer goedwillende burgers een betalingsachterstand oplopen, krijgen zij een betalingsregeling om te voorkomen dat schulden onnodig oplopen. Daarnaast gaat de Belastingdienst in 2021 burgers beter en actiever informeren over het incassoproces en de mogelijkheden voor het vragen van uitstel van betaling en het treffen van een betalingsregeling. Dat doet de Belastingdienst bijvoorbeeld door het verbeteren van de informatie op de website. Op het Kennisnetwerk voor maatschappelijke partners voegt de Belastingdienst relevante informatie over de incassoprocessen voor de doelgroep toe, zodat die maatschappelijke partners mensen nog beter kunnen helpen. Ook doet de Belastingdienst mee aan de publiekscampagne 'Kom uit je schuld' van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. En de Belastingdienst participeert in het 'collectief schuldregelen', dat een initiatief is van (onder andere) SchuldenlabNL.

Het kabinet gaat breder op zoek naar regelgeving die in de praktijk te hard uitpakt. We gaan actief inventariseren bij de uitvoering, belangenorganisaties en de Nationale ombudsman welke mogelijke hardheden er in wet- en regelgeving bestaan die mensen in de knel kunnen brengen met betrekking tot frauderegelgeving en invordering. Het kabinet kijkt daarbij in ieder geval naar de invorderingsplicht op het terrein van bijstand, de terugvorderingstermijn in de sociale zekerheid en de wanbetalersregeling zorgpremie.

Op het terrein van de sociale zekerheidswetgeving heeft de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in november 2020 aangekondigd te onderzoeken op welke wijze het fraudebegrip in deze wetgeving verankerd kan

---

[20] Kamerstukken II 2020/21 31066 en 32140, nr. 700

worden[21]. De uitkomsten moeten breder getrokken worden, en in ieder geval voor de Belastingdienst en Toeslagen. Dit zorgt voor eenduidigheid in het systeem. Een dergelijke definitie geeft een helder signaal van wat wij als 'fraude' zien en wat niet. Een (kleine) fout mag nooit leiden tot het stempel fraudeur. Tegelijkertijd staat het kabinet voor een gepaste reactie als burgers willens en wetens de regels overtreden. We vinden het van belang dat we streng zijn waar nodig en zacht waar het kan. De menselijke maat moet daarbij centraal staan. In de brief aan uw Kamer van 14 september jl. is de uitwerking van dit principe voor de Belastingdienst en in het verlengde voor Toeslagen toegelicht.[22]

Ook kijkt het kabinet samen met uitvoerders, hoe we op de genoemde terreinen naar een toekomstbestendig handhavingsinstrumentarium kunnen komen, waar voldoende ruimte is om maatwerk te leveren. Ministeries en uitvoerders zullen nagaan waar nu nog sprake is van ongewenste financiële prikkels in relatie tot handhaving.

Het kabinet werkt voorts aan een wetsvoorstel multiprobleemsituaties met extra bevoegdheden die het voor lokale en landelijke professionals makkelijker maken om maatwerk te kunnen leveren als de situatie daarom vraagt. Daarmee krijgen uitvoeringsorganisaties en gemeenten een expliciete legitimatie om in urgente vastgelopen multiprobleemsituaties af te kunnen wijken van de standaard route als daartoe noodzaak is. Ook bevat dit wetsvoorstel een bepaling waarmee gemeenten meer slagkracht krijgen om betrokken partijen om tafel te krijgen om een oplossing te kunnen realiseren en om informatie te kunnen uitwisselen.[23]

De voorgenomen Wet aanpak meervoudige problematiek sociaal domein zal er aan bijdragen dat gemeenten in samenwerking met andere partijen, waaronder uitvoeringsorganisaties, beter in staat zijn hun burgers passende ondersteuning te bieden bij het behouden en vergroten van zelfredzaamheid en participatie. Het wetsvoorstel regelt hiertoe een wettelijke taak voor gemeenten voor een gecoördineerde aanpak van meervoudige problematiek op het sociaal domein en andere domeinen zoals schulden, wonen, zorg en onderwijs, en de hiervoor noodzakelijke gegevensuitwisseling tussen partijen.[24]

De maatregelen in paragraaf 4 en 5 leveren dilemma's op. Het kabinet zet er samen met medeoverheden, uitvoeringsorganisaties en ministeries op in, om die dilemma's steeds transparant te maken. Er blijven situaties waarin burgers meer van de overheid verwachten dan deze kan bieden, bijvoorbeeld vanwege de grenzen die er altijd in inkomensondersteuning zullen zijn om de gerichtheid ervan te bewaken. Uitgangspunt is steeds dat die dilemma's politiek expliciet zijn gewogen en dat mensen die weging kunnen opvragen en volgen.

---

[21] Zie brief Fraude in de sociale zekerheid. Kamerstukken II 2020-2021, 17050, nr 596
[22] Kamerstukken II 2020/21 31066, nr. 700
[23] Kamerstukken II 2019/20 34477 en 32 761, nr. 66.
[24] https://www.programmasociaaldomein.nl/trajecten/uitwisseling-persoonsgegevens-en-privacy-upp/

Het algemene bestuursrecht

Tegelijkertijd is het van belang te kijken naar de Algemene wet bestuursrecht (Awb), als centrale wet waarin de rechtsbetrekking tussen burger en overheid wordt genormeerd en de rechtsbescherming van burgers tegen beslissingen van de overheid is geregeld. Alle inspanningen moeten erop zijn gericht om in een vroeg stadium conflicten op te lossen, misverstanden uit de weg te ruimen en het gesprek aan te gaan, zodat mensen niet nodeloos in de fase van bezwaar of beroep belanden. Komt het toch tot een formeel bezwaar, dan moet de bezwaarprocedure de functie vervullen die de Awb altijd al heeft bedoeld: een laagdrempelige, niet gejuridiseerde, kosteloze voorziening voor de burger waarbij de overheid nog eens goed kijkt of het genomen besluit terecht is (integrale heroverweging). In die fase, maar ook als het geschil desondanks toch bij de rechter belandt, spant de overheid zich er steeds voor in om er met de betrokkene uit te komen via laagdrempelige vormen van geschilbeslechting, bijvoorbeeld via mediation. De Awb zal meer mogelijkheden én verplichtingen bevatten voor bestuursorganen om bij beslissingen die burgers rechtstreeks in hun belang treffen, maatwerk te leveren. De algemene beginselen van behoorlijk bestuur, waaronder het evenredigheidsbeginsel, zijn daarbij steeds leidend. Bij de uitvoering van wet- en regelgeving kunnen dan onbedoelde gevolgen worden vermeden. De bedoeling is dat meer maatwerk wordt bevorderd én fouten van burgers niet direct worden uitgelegd als fraude.

Naar een bestuursrecht waarin de menselijke maat centraal staat
Het POK-rapport maakt duidelijk dat de algemene beginselen van behoorlijk bestuur een betere doorwerking moeten krijgen in beleid en wetgeving, zodat wetgeving in de toepassing rechtvaardig uitpakt. Zoals vermeld, zet het kabinet stappen voor een nadere regeling van de verhouding tussen het evenredigheidsbeginsel en sectorale wetten. Ook het rechtszekerheidsbeginsel en het gelijkheidsbeginsel zijn van belang. Wetgeving moet voorspelbaar en eenduidig zijn voor burgers, bedrijven en bestuursorganen, zodat zij weten waar ze aan toe zijn (rechtszekerheid) en iedereen moet in beginsel aan wetgeving dezelfde rechten kunnen ontlenen (rechtsgelijkheid). Het creëren van "veiligheidsventielen" in wetgeving (in de vorm van beoordelingsruimte, hardheidsclausules of anderszins) moet daarom steeds worden bezien in de context van hetgeen de desbetreffende wet beoogt te normeren. Zo staat bijvoorbeeld in wetgeving over de hoogte van verkeersboetes de hoogte van de boete vast, maar moet er wel ruimte zijn op het gebied van betalingsregelingen en een redelijke invordering. Maar in die gevallen waarin de wetgeving evident onredelijk hard uitpakt, moeten instanties de ruimte krijgen om in het voordeel van de burger te beslissen.

6. Discriminatie en het gebruik van nationaliteit

Het kabinet wil hier nogmaals volstrekt helder zijn: discriminatie kan en mag niet. De overheid heeft daarbij een belangrijke voorbeeldrol. Een eerlijke en onbevooroordeelde behandeling staat aan de basis van het vertrouwen in de overheid. Het kabinet realiseert zich ten volle dat dit vertrouwen diep beschadigd is bij ouders die te maken hebben gehad met discriminatoire bejegening. Helaas

moeten we constateren dat dit bij de fraudeaanpak bij Toeslagen aan de orde was. Ouders met een niet-Nederlandse nationaliteit en ouders met een dubbele nationaliteit hadden alleen al op basis daarvan meer kans om door de Belastingdienst gecontroleerd te worden. Het kabinet betreurt dit ten zeerste en wil ervoor zorgen dat dit nooit meer kan gebeuren. Er is bij de fraudeaanpak specifiek op nationaliteit gezocht. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) heeft aangegeven dat zij voornemens is een sanctie op te leggen op basis van deze overtredingen.

Los hiervan hebben ouders meermaals aangegeven dat zij hebben ervaren dat zij anders behandeld zijn dan anderen, omdat zij bijvoorbeeld een dubbele nationaliteit hebben. Ook zijn ouders geconfronteerd met discriminerend of ongepast taalgebruik. Signalen van dit soort discriminerend en/of ongepast taalgebruik en uitingen worden onderzocht en passend opgevolgd. Medewerkers van de Belastingdienst en Toeslagen moeten weten dat dit soort taalgebruik niet acceptabel is. Zij moeten zich ervan bewust zijn welke schade wordt aangericht bij ouders en hoe kwetsend dit is.

Voorkomen van discriminatie

De afgelopen periode hebben Toeslagen en de Belastingdienst stappen gezet om herhaling te voorkomen. Zo zijn alle gegevens over dubbele nationaliteit die nog in de systemen van Toeslagen stonden verwijderd. Ook is het kenmerk nationaliteit verwijderd uit het risicosysteem van Toeslagen. Het opvragen van nationaliteit bij onderzoeken naar georganiseerd misbruik en oneigenlijk gebruik van toeslagen is dan ook niet meer mogelijk. Zoals in de brief van 13 oktober[25] aan uw Kamer is gemeld, rondt de Belastingdienst het in kaart brengen van het gebruik van nationaliteit en in de systemen van de Belastingdienst uiterlijk 31 maart 2021 af.

Het voorkomen van discriminatie en ongeoorloofd gebruik van gegevens zoals nationaliteit, is niet alleen een kwestie van data verwijderen. Ook kan daaraan bijdragen dat bij de invoeringstoets een jaar na start van de uitvoering (zoals eerder in deze brief aangekondigd) net als bij de uitvoeringstoets voorafgaand aan inwerkingtreding van beleid aandacht zal worden besteed aan mogelijk (indirect) discriminerende aspecten. Misschien wel belangrijker is dat medewerkers zich voldoende bewust zijn van de regels over het gebruik van gevoelige persoonsgegevens zoals nationaliteit. En dat discriminatoire of denigrerende uitlatingen op de werkvloer niet worden getolereerd. Aan dit onderwerp zal in het kader van de cultuurprogramma's bij de Belastingdienst en Toeslagen bijzondere aandacht worden besteed. We trainen de medewerkers bij de Belastingdienst en Toeslagen om verantwoord met persoonsgegevens om te gaan. Zo maken de Belastingdienst en Toeslagen in dialoogsessies in de hele organisatie concreet wat rechtsstatelijk handelen in de dagelijkse werkpraktijk binnen alle lagen van de organisatie betekent.

---

[25] Kamerstukken II 2020/21 31066, nr. 707

Maatregelen bij signalen van discriminatie

Bij de vierde Voortgangsrapportage Kinderopvangtoeslag is uw Kamer geïnformeerd over de wijze waarop de hersteloperatie van Toeslagen (vermoedens van) discriminatie adresseert. Als Toeslagen in de behandeling van dossiers ziet dat discriminatie een rol heeft gespeeld bij de terugvordering van toeslagen, hebben gedupeerde ouders recht op de compensatieregeling. Daarnaast heeft Toeslagen afspraken gemaakt met het College voor de Rechten van de Mens. Het College is een onafhankelijke organisatie die de mensenrechten in Nederland beschermt en oordelen geeft over discriminatiezaken. Als ouders het vermoeden hebben dat er sprake is geweest van discriminatie kunnen zij het College vragen om een oordeel in hun zaak. Het College oordeelt vervolgens of er sprake is geweest van discriminatie. Toeslagen neemt dit oordeel altijd over. Voor alle ouders die zich melden bij de organisatie herstel Toeslagen (UHT) kijken wij ook zelf in het dossier van een ouder of we kunnen vaststellen dat er sprake is geweest van discriminatie. Uiteraard stellen we de ouder daar dan van op de hoogte. Ook dan krijgen gedupeerde ouders de compensatieregeling.

Ook buiten de Belastingdienst en Toeslagen blijft het kabinet alert op signalen over oneigenlijk gebruik van nationaliteit of discriminatie op enige grond, bijvoorbeeld etniciteit of godsdienst. Signalen van onjuist gebruik van gegevens zoals nationaliteit of discriminatie kunnen worden gemeld bij de organisatie door wie iemand zich gediscrimineerd voelt; daarnaast kan ook een melding worden gedaan bij het College voor de Rechten van de Mens. Deze signalen moeten altijd grondig worden onderzocht en passend worden opgevolgd. Met het College voor de Rechten van de Mens gaan we overleggen hoe cliënten van andere grote uitvoeringsorganisaties (zoals UWV, SVB en DUO) met klachten over discriminatie kunnen worden doorverwezen naar het College, als de uitvoeringsinstantie zelf niet kan vaststellen dat er sprake is van discriminatie.

Bij doorverwijzing van een klacht over discriminatie naar het College voor de Rechten van de Mens wijst de uitvoeringsdienst degene die het betreft op de mogelijkheid van ondersteuning door een meldpunt antidiscriminatie dat in elke gemeente onafhankelijke bijstand verleent aan personen bij de afwikkeling van hun discriminatieklacht.[26] Het gaat daarbij om juridische en emotionele ondersteuning bij het indienen van een klacht over discriminatie en bij een eventuele zitting bij het College. Een en ander zal leiden tot een aanzienlijke uitbreiding van de werkzaamheden van de meldpunten antidiscriminatie en vereist aanpassing van de regelgeving voor de meldpunten.

Maatregelen om vooroordelen te herkennen

Het kabinet gaat ook inzetten op actieve aanpak van "onbedoelde" discriminatie in de uitvoeringsorganisaties. Een voorbeeld is het programma van de politie gericht op de basisteams. Overigens laat dit onverlet dat goed leiderschap op dit punt een eerste vereiste is. Ook hier zal de inzet op actieve voorbeeldfunctie verhoogd

---

[26] Artikel 2, eerste lid Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen

worden in het veld en bij de uitvoeringsorganisaties. Belangrijk is dat zo'n aanpak vooral moet uitgaan van wat effectief is op de werkvloer.

Discriminatie kan verder worden verminderd door medewerkers van uitvoeringsdiensten meer inzicht te bieden in vooroordelen die, vaak onbewust, een rol spelen bij de uitvoering van hun werk. Het College voor de Rechten van de Mens biedt trainingen waarbij medewerkers van bedrijven en (overheids-)organisaties wordt geleerd hun eigen vooroordelen te herkennen, zodat wordt voorkomen dat deze effect hebben op hun dagelijks handelen. Met het College voor de Rechten van de Mens zullen afspraken worden gemaakt over de mogelijkheid om trainingen te geven aan medewerkers van de Belastingdienst en Toeslagen, en daarna ook aan medewerkers van andere grote uitvoeringsinstanties, zoals het UWV, de SVB en DUO. Om in deze en bovengenoemde taken te voorzien zal de ondersteunende capaciteit van het College voor de Rechten van de Mens worden versterkt.

Daarnaast hebben overheidsinstellingen de mogelijkheid om over (wijziging) van beleidsregels het College voor de Rechten van de Mens te vragen of met dat beleid onderscheid is of wordt gemaakt, een zogenaamd onderzoek omtrent eigen handelen. Ook kan het College uit eigen beweging onderzoeken of zodanig onderscheid is of wordt gemaakt. Het kabinet zal met het College bezien of en hoe het gebruik van deze instrumenten kan worden bevorderd.

Om discriminatie, ook door overheidshandelen, terug te dringen zijn onder meer een gecoördineerde aanpak en onderzoek van belang. In een brief van 9 december 2020 heeft de minister van BZK aangekondigd een verkenning uit te laten voeren naar een Nationaal coördinator tegen discriminatie en racisme. Na deze verkenning zal de Staatscommissie Discriminatie en Racisme worden ingesteld.

Het ministerie van SZW is aan de slag om samen met UWV en SVB een inventarisatie te maken over de wijze waarop binnen de sociale zekerheid gebruik wordt gemaakt van nationaliteit in wetten, regelingen, procedures en risicomodellen. Hierbij gaan we ook kijken naar uitvoeringspraktijk en cultuur. Het kabinet zal deze inventarisatie Rijksbreed oppakken voor alle ministeries en uitvoeringsorganisaties.

7. Informatievoorziening aan parlement en samenleving: openheid is de standaard

Het kabinet kiest radicaal voor ruime informatievoorziening aan de Kamer. De POK is zeer kritisch op de informatievoorziening vanuit ministeries aan hen. Daarnaast loopt er al langer discussie over de verstrekking van informatie door het kabinet aan de Kamer, mede in het kader van artikel 68 Grondwet. Dat is niet goed voor het functioneren van de politiek, aangezien artikel 68 Grondwet de hoeksteen van de democratie genoemd mag worden. Het kabinet trekt zich deze kritiek zeer aan.

Stukken kinderopvangtoeslag openbaar

Als een eerste stap om de daad bij het woord te voegen, richt het kabinet een online informatiepunt in waarop stukken die gerelateerd zijn aan de gebeurtenissen rondom de kinderopvangtoeslag worden gepubliceerd: http://informatiepuntkinderopvangtoeslag.rijksoverheid.nl. Vanaf 15 januari 2021 staan op deze website de stukken die door het kabinet aan de POK zijn geleverd, waarbij alle informatie die enig verband houdt met de gebeurtenissen rondom de kinderopvangtoeslag ongelakt en leesbaar is in te zien, op enkele vertrouwelijk verstrekte stukken na.[27]Gelet op het uitzonderlijke karakter van de gebeurtenissen rondom de kinderopvangtoeslag en de ernst van deze zaak worden bij wijze van uitzondering ook de adviezen van de Landsadvocaat die ter inzage zijn verstrekt aan de POK openbaar gemaakt. De komende tijd zullen veel meer stukken over de kinderopvangtoeslag worden gepubliceerd op deze internetpagina. Dit zijn in ieder geval de stukken die onderdeel uitmaken van reeds gepubliceerde besluiten op Wob-verzoeken die raken aan de gebeurtenissen rondom de kinderopvangtoeslag. Ook stukken die – naar aanleiding van verzoeken of op andere wijze – zijn of nog worden gedeeld met uw Kamer zullen op deze site worden opgenomen. Zo wordt informatie toegankelijk voor uw Kamer en iedereen die meer over de problemen met de Kinderopvangtoeslag wil weten. In de vierde Voortgangsrapportage is uw Kamer tevens geïnformeerd dat de problemen bij toeslagen op de hotspotlijst van het ministerie van Financiën zijn geplaatst. Plaatsing op de hotspotlijst draagt eraan bij dat relevante stukken en informatie over de kinderopvangtoeslag goed worden gearchiveerd. Uw Kamer wordt hierover bij de vijfde voortgangsrapportage nader geïnformeerd.

Openbaarmaking onderliggende stukken

Het verbeteren van de informatievoorziening beperkt zich vanzelfsprekend niet tot de kinderopvangtoeslag. We zullen bij elk stuk (wetsvoorstel, brief of nota) dat aan het parlement wordt gestuurd, de onderliggende departementale nota's die de bewindspersonen hebben gebruikt voor de besluitvorming actief openbaar maken op rijksoverheid.nl en op termijn via PLOOI[28]. Omdat dit het nodige vraagt van de organisatie van de departementen willen we met de toepassing van deze lijn op deze stukken een start maken vanaf 1 juli a.s. We zullen dit zo ruimhartig mogelijk doen en zo snel mogelijk verhelderen tot welke stukken dit zich precies uitstrekt. Daarmee hoopt het kabinet inzage te geven in de totstandkoming van haar beleid en veel van de vragen achteraf te voorkomen. Daarnaast willen we met de Kamers graag invulling geven aan een praktijk waarin veel vaker dan nu technische briefings, of tijdens commissievergaderingen technische toelichtingen door ambtenaren verzorgd worden.[29]

---

[27] Dit betreffen stukken waarin ten aanzien waarvan richting de POK een beroep op de vertrouwelijkheid van het stuk is gedaan, bijvoorbeeld vanwege de aanwezigheid in het stuk van persoonsgegevens van ouders of ten aanzien van verslagen van gesprekken waarbij aan medewerkers vertrouwelijkheid is toegezegd. Hieronder vallen ook de notulen van de ministerraad en de ministeriële commissie aanpak fraude.

[28] Voor informatie over PLOOI, zie het hoofdstuk over informatiehuishouding.

[29] Kamerstukken II 2020/21, 28844, nr. 221

Als de Kamer of een Kamerlid om informatie vraagt kan die alleen geweigerd worden vanwege het belang van de Staat (zoals opgenomen in artikel 68). Dat geldt ook voor specifieke documenten die een Kamerlid vraagt. De afgelopen jaren is volgens de POK een praktijk ontstaan waarin de grond persoonlijke beleidsopvattingen uit de Wet openbaarheid van bestuur (verder: Wob), die een rol speelt bij de invulling van het belang van de staat, is opgerekt om te lakken in informatie aan het parlement. Op zichzelf is het niet, of zo nodig vertrouwelijk, verstrekken van persoonlijke beleidsopvattingen in stukken voor intern beraad onder artikel 68 van de Grondwet een geaccepteerde praktijk.[30] Het stelsel van de ministeriële verantwoordelijkheid houdt immers in dat de minister verantwoordelijk is voor het handelen van de ambtenaren die hij of zij in dienst heeft en alleen de minister in het openbaar en politiek verantwoording aflegt over de door hem of haar gemaakte keuzes. Het kabinet wil niettemin meer openheid bieden over de afwegingen die ten grondslag liggen aan het beleid. Daarom wil het kabinet transparanter zijn bij het openbaar maken van stukken die zijn opgesteld voor intern beraad. Het kabinet wil de grond ‘persoonlijke beleidsopvattingen’ niet langer hanteren als invulling van de weigeringsgrond ‘belang van de staat’ uit artikel 68 Grondwet. De andere gronden die vallen onder het belang van de staat zullen, indien aan de orde, gehanteerd blijven.[31]

Deze nieuwe lijn geldt zowel voor documenten die op verzoek van de Kamer worden verstrekt als voor documenten die het kabinet op eigen initiatief openbaar maakt. Indien een bewindspersoon voornemens is een stuk te weigeren met een beroep op het belang van de staat, zal de centrale juridische directie van het departement een zelfstandig oordeel over dit voornemen uitbrengen aan de minister. Dit vraagt versterking van de juridische functie binnen de departementen.

Besluitenlijsten van de ministerraad en adviezen van de Landsadvocaat

Op korte termijn zal de minister-president de besluitenlijst van de ministerraad openbaar maken op de dag van de vergadering. Verder wil het kabinet op termijn de informatiewaarde van de besluitenlijst verbeteren door publicatie van een geannoteerde besluitenlijst. Adviezen van de landsadvocaat willen we openbaar maken voor zover die niet zien op procedures, maar het karakter hebben van algemene juridische beleidsadviezen. Adviezen die de Landsadvocaat geeft in het licht van lopende of mogelijke procedures zullen we niet openbaar maken, omdat het procesbelang van de Staat daaraan in de weg staat. Indien na afloop van een procedure het procesbelang daaraan niet meer in de weg staat kan alsnog tot

---

[30] Zie Kamerstukken II 2001/02, 28362, nr. 2 en Kamerstukken II 2015/16, 28362, nr. 8.

[31] Het gaat om de opsomming van gronden uit de brief van de Minister van BZK uit 2002 (Kamerstukken II 2001/02, 28362, nr. 2) onder andere: nationale veiligheid, belang van opsporing, toezicht en strafvervolging, vertrouwelijk verstrekte bedrijfsinformatie, privacy, eenheid van kabinetsbeleid, internationale en diplomatieke belangen, financiële en economische belangen van de staat, procesbelang van de staat.

openbaarmaking worden overgegaan, tenzij het belang van de Staat zich daartegen verzet. De wijze van openbaarmaking van adviezen van de Landsadvocaat zal in overleg met de Landsadvocaat verder worden uitgewerkt. Deze nieuwe lijn is van toepassing op nieuwe adviezen en gaat in per 1 juli a.s.

Voortzetten dialoog

Het kabinet ziet grote kansen om de transparantie verder te vergroten. Tegelijkertijd vraagt openbaarheid van adviezen van ambtenaren wel het waarborgen van voldoende veiligheid en ruimte voor ambtenaren, ook als adviezen kritisch of afwijkend zijn. En die ruimte kunnen kabinet en Kamer alleen samen geven. Het kabinet zou graag met de Kamer spreken over hoe dit in de onderlinge werkwijze kan worden verzekerd. Dit zou kunnen worden besproken in de dialoog die het kabinet met uw Kamer, de Raad van State en de media wil voeren over het advies over ministeriële verantwoordelijkheid van de Raad van State.[32] Om de gevolgen die openbaarheid heeft op het ambtelijk werk en de ambtelijke organisatie te kunnen beoordelen, zal het kabinet ook een uitvoeringstoets laten doen.

Over de toepassing van de weigeringsgrond 'belang van de staat' in de praktijk kan uiteraard discussie ontstaan. In ons parlementair stelsel is het aan de Tweede Kamer om te oordelen of zij juist is geïnformeerd. Het kabinet wil graag in samenspraak met de Kamer bezien op welke wijze advisering van de Kamer over dit soort situaties bij een commissie of onafhankelijke instantie zou kunnen worden belegd.

Samenvattend

Het kabinet zal bij elk stuk (wetsvoorstel, brief of nota) dat aan het parlement wordt gestuurd, de onderliggende departementale nota's die de bewindspersonen hebben gebruikt voor de besluitvorming, actief openbaar maken. Ook willen we veel vaker dan nu technische briefings geven, of tijdens commissievergaderingen technische toelichtingen door ambtenaren laten verzorgen.[33] Verder wil het kabinet meer openheid geven over de afwegingen die ten grondslag liggen aan het beleid door transparanter te zijn wanneer interne ambtelijke stukken worden verstrekt. In die interne ambtelijke stukken zullen persoonlijke beleidsopvattingen van ambtenaren niet langer worden gelakt. Ook zal de minister-president op korte termijn de besluitenlijst van de ministerraad openbaar maken op de dag van de vergadering. Op termijn zal de informatiewaarde van de besluitenlijst worden verhoogd met de toevoeging van annotaties aan de besluitenlijst. Adviezen van de landsadvocaat willen we openbaar maken voor zover die het karakter hebben van algemene juridische beleidsadviezen. Adviezen die zien op procedures worden alleen openbaar, indien na afloop van een procedure het procesbelang daaraan niet meer in de weg staat en het belang van de Staat zich daar niet tegen verzet.

---

[32] Zie https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-binnenlandse-zaken-en-koninkrijksrelaties/documenten/kamerstukken/2020/09/29/nader-rapport-over-ministeriele-verantwoordelijkheid.

[33] Kamerstukken II 2020/21, 28844, nr. 221

Tot slot wil het kabinet in dialoog met uw Kamer en andere betrokken partijen om te bespreken hoe de ruimte voor kritische of afwijkende advisering en de veiligheid van ambtenaren geborgd kunnen blijven.

8. Informatiehuishouding: de basis op orde

Om de andere manier van informatievoorziening aan het publiek en aan de Kamers die in hoofdstuk 7 is aangekondigd voor elkaar te krijgen, moeten we Rijksbreed de achterstand in onze informatiehuishouding sneller gaan inhalen en gaan verbeteren. Wij moeten onze informatie, ook volgens de Archiefwet, duurzaam toegankelijk, vindbaar, juist, volledig en betrouwbaar bewaren. Zodat wij ons handelen voor, tijdens en na afloop van het maken van beleid en wetgeving altijd onderbouwd kunnen verantwoorden. Juiste en toegankelijke informatie is ook nodig voor de dagelijkse bedrijfsvoering van de overheid zelf. Goede informatiehuishouding is een randvoorwaarde voor een goede informatievoorziening en een noodzakelijk element in onze democratische rechtsstaat. Goede informatiehuishouding is ook hard nodig voor een beter samenspel tussen Kamerleden, kabinet en ambtenaren - een advies [34] dat we voor de zomer al mee kregen van de Raad van State over de ministeriële verantwoordelijkheid.

Het moet altijd en overal duidelijk zijn, welke normen gelden en wie verantwoordelijk is voor welke informatie. Dat betekent dat wetten en regels op dezelfde manier worden uitgelegd en er goed toezicht komt op de kwaliteit van onze informatiehuishouding. Dit vraagt om standaardisatie en harmonisatie van het beleid voor informatiehuishouding.

Bovendien zijn instrumenten nodig die de duurzame toegankelijkheid van informatie borgen; hulpmiddelen die ervoor zorgen dat we informatie ook over een paar jaar nog steeds makkelijk kunnen terugvinden en dat die informatie nog steeds leesbaar is. Dat betekent dat we concrete eisen aan informatiesystemen gaan stellen die de informatie van nu voor straks moeten bewaren.

Informatiehuishouding is een belangrijk onderdeel van het werk van een ambtenaar.
We gaan investeren in de professionaliteit van de ambtenaren op dit punt. Daarbij kijken we ook naar nieuwe technieken voor het opslaan en vinden van informatie en geven we dat een plek in ons dagelijks werk.

Generiek actieplan
Al deze elementen komen samen in een actieplan informatiehuishouding. Hierbij geldt het bovenstaande als uitgangspunt voor informatievoorziening aan de Kamers. De Woo geldt als uitgangspunt voor actieve openbaarheid. De nieuwe Archiefwet geldt als uitgangspunt voor het archiefbeheer. Het actieplan stelt

---

[34] **Ongevraagd advies Raad van State over ministeriële verantwoordelijkheid, 15 juni 2020**

kaders voor de informatiehuishouding voor het hele Rijk. Er zal onder andere in staan hoe ambtelijke en bestuurlijke besluitvorming wordt vastgelegd.

De basis voor het actieplan is een analyse van de huidige stand van de informatiehuishouding. Hiervoor maken wij naast het rapport 'Ongekend Onrecht' gebruik van het al eerdergenoemde advies van de Raad van State, en van adviezen van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (IOE), de speerpunten uit de nieuwe I-strategie 2021-2025, een enquête van het Rijksprogramma Duurzaam Digitale Informatiehuishouding (RDDI) en bestaande meerjarenplannen en zelfevaluaties van ministeries en uitvoeringsorganisaties.

Het actieplan wordt gemaakt onder regie van het overleg van de Secretarissen-generaal en is op 1 april klaar. Het actieplan bevat concrete maatregelen voor de verbetering van de informatiehuishouding. Daarbij maken we onderscheid tussen de rijksbrede verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid van de individuele ministeries. Het actieplan geeft tevens inzicht in de kosten.

Departementale actieplannen
De ministeries hebben elk hun eigen opgaven en dat maakt hun informatiehuishouding vaak ook verschillend van elkaar. Daarom maakt elk departement ook een eigen actieplan. Deze actieplannen beschrijven hoe de informatiehuishouding van de eigen organisatie er nu uit ziet, en hebben een stappenplan om de Rijksbrede doelen uit het overkoepelende actieplan te bereiken. Per stap worden de tijd, kennis en capaciteit die nodig is en de risico's in kaart gebracht. Deze plannen zijn uiterlijk 1 juli klaar.

Open overheid
Voor het verbeteren van de actieve openbaarmaking is het platform open overheidsinformatie (PLOOI) nu al beschikbaar. Plooi fungeert als een verwijsindex, en biedt in die vorm een overzicht van alle overheidsinformatie op één centrale vindplaats. Overheidsorganisaties kunnen hier op dit moment op vrijwillige basis op aansluiten. Als straks de Woo van kracht wordt, wordt dit een verplichting voor alle overheidsorganisaties, zowel voor het rijk als de decentrale overheden. Daarmee ontstaat een volledig en eenduidig overzicht van alle verplicht actief openbaar gemaakte documenten. Het Adviescollege openbaarheid en informatiehuishouding dat ingesteld wordt met de inwerkintreding van de Woo, zal adviseren over het openbaarheidsbeleid van de overheid: over onder andere de uitvoering van de regels over openbaarmaking van publieke informatie, de toegang tot de publieke informatie en over voorstellen van wet en ontwerpen van algemene maatregelen van bestuur die geheel of voor een belangrijk deel betrekking hebben op de openbaarmaking en de ontsluiting van publieke informatie. Ook biedt dit college de mogelijkheid aan belanghebbende groepen zoals journalisten en wetenschappers, om bij openbaarmakingskwesties een klacht in te dienen. Zo wordt het toezicht op (de verbetering van) de informatiehuishouding en het openbaarheidsbeleid van de overheid ook verder versterkt.

Coördinatie en toezicht
We dragen zorg voor stevige coördinatie van de uitvoering van deze plannen door het benoemen van een regeringscommissaris onder de verantwoordelijkheid van de minister van BZK. Met deze regeringscommissaris willen we iemand met extra gezag laten werken aan het op orde brengen van de informatiehuishouding, en ervoor zorgen dat dit op eenduidige wijze en centraal gebeurt. De regeringscommissaris zal ook de verantwoordelijkheid dragen voor de uitvoering van het generieke actieplan om de informatiehuishouding te verbeteren, en departementen kunnen aanspreken op de voortgang van de departementale plannen. Het Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding zal, conform zijn taakopdracht in de Woo, adviseren over dit proces: over de stand van de informatiehuishouding in het bestuur, de voortgang van de uitvoering van het meerjarenplan en de toegang tot de publieke informatie. Het streven is dat deze regeringscommissaris op 1 juli 2021 aan de slag gaat.

Bovendien wordt het onafhankelijk toezicht op naleving van de Archiefwet, en daarmee de kwaliteit van de informatiehuishouding, door de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed versterkt door diens capaciteit aanzienlijk uit te breiden. Rapporten van de IOE worden gedeeld met de Kamer en vormen een belangrijke bron voor zowel genoemd Adviescollege op basis van de Woo als de regeringscommissaris.

Het vervolg
Dit pakket vergt een majeure investering over meerdere jaren om de informatiehuishouding beter op orde te krijgen. Het gaat naar verwachting om inzet van extra middelen en capaciteit bij de departementen en overige rijksonderdelen. Coördinatie en rapportage op de voortgang verloopt via de ambtelijke top via het overleg van secretarissen-generaal van de ministeries. De vooruitgang delen we regelmatig met de Kamers.

9. Rol van de andere staatsmachten

De POK besteedt in haar rapport aandacht aan de rol van de bestuursrechtspraak. Naar aanleiding hiervan heeft de voorzitter van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State onlangs op het rapport gereageerd. De reactie is aangeboden aan het kabinet en aan de voorzitters van beide Kamers. In de reactie wordt onder meer gereflecteerd op het handelen van de Afdeling bestuursrechtspraak zelf. Het kabinet acht dit waardevol en ziet de resultaten van deze reflectie met belangstelling tegemoet.

De reactie van de voorzitter van de Afdeling bestuursrechtspraak gaat ook uitgebreid in op de inhoud van de wetgeving (Awir en kinderopvangtoeslag). De POK geeft aan dat de wetgever zich mag aanrekenen dat zij wetgeving heeft vastgesteld die spijkerhard was. Wij nodigen het parlement uit om samen met ons te reflecteren hoe dit beter kan.

Ook wil het kabinet kritisch kijken naar de wijze waarop de overheid zelf het rechtssysteem benut. Niet elke zaak hoeft tot de hoogste rechter te worden doorgeprocedeerd. Wanneer de overheid zelf de gang naar de rechter overweegt

of geconfronteerd wordt met een burger die de gang naar de rechter wil volgen, moet dit voor de overheid altijd aanleiding zijn om opnieuw te overwegen of de eigen handelswijze wel in lijn is met de bedoeling van de wetgever, en of er niet toch meer ruimte is om er gezamenlijk met de betrokken burger uit te komen.

10. Versterking van het ambtelijk vakmanschap

De rol van ambtenaren is om te adviseren en handelen vanuit hun professioneel vakmanschap. Het kabinet beslist en draagt daarvoor ook de gehele verantwoordelijkheid. De norm is dat ambtenaren werken op basis van openheid en verantwoording. Dat ze kunnen omgaan met tegenspraak en direct contact met burgers. Dat ze effectief samenwerken over (organisatie)grenzen heen. En dat hen daarbij de maatschappelijke opgave helder voor ogen staat. Dat betekent niet alleen iets voor de kennis en vaardigheden van individuele ambtenaren, maar ook voor de samenstelling van teams, de manier van aansturing door leidinggevenden en de organisatorische randvoorwaarden. Dit vraagt van iedereen een bepaalde mate van realiteitsbesef dat cultuurverandering blijvende aandacht en tijd kost. Vanuit BZK wordt een rijksbreed programma opgezet dat inzet op bewustwording en praktische uitwerking van nieuwe werkwijzen en op de benodigde opleiding en training van ambtenaren (beleidsambtenaren, uitvoerende ambtenaren en leidinggevenden).

Voor wat betreft het topmanagement van de Rijksdienst heeft naar aanleiding van de motie Lodders c.s.[35] de Universiteit Utrecht op verzoek van het kabinet onderzoek verricht naar het functioneren van de Algemene Bestuursdienst (ABD). De vraag was of het ABD-stelsel in voldoende mate bijdraagt aan de gewenste kwaliteit van de top van de Rijksdienst. Dit onderzoek en de kabinetsreactie daarop ontvangt u separaat. In het kader van het rapport van de POK is van belang dat bij werving en selectie van topfuncties binnen de rijksdienst meer dan nu expliciet aandacht zal worden besteed aan wat gegeven de actuele maatschappelijke opgave nodig is om de functie, mede in relatie tot de samenstelling van het managementteam, goed te kunnen vervullen. Relevante aspecten kunnen onder meer zijn ervaring bij grote uitvoeringsorganisaties, decentrale overheden of in het bedrijfsleven en kennis op het gebied van vakinhoud, ICT of organisatieontwikkeling.

11. Vervolg: in gesprek over de ambities en maatregelen

Deze brief bevat een stevige agenda aan acties en voornemens, waarover het kabinet graag met uw Kamer in gesprek gaat. Dat gesprek is des te belangrijker, omdat we bij de uitvoering van deze agenda nog tal van vragen en dilemma's tegen gaan komen. Vragen en dilemma's die een zorgvuldige afweging vragen op politiek niveau: wat regelen we in wetgeving en waar geven we ruimte aan uitvoerders? Hoe wegen we ruimte voor de uitvoerder tegenover het risico dat er fouten worden gemaakt of de uitkomst kabinet en/of Tweede Kamer niet altijd

---

[35] Kamerstukken II 2019-2020, 31066, nr. 570

bevalt? Hoe verhoudt zich de noodzaak tot transparantie en democratische controle op besluitvorming met de ruimte voor ambtenaren om zich uit te spreken, risico te nemen, adviezen te schrijven die uit hun context gehaald kunnen worden?

Als we vooruitkijken en serieus willen leren van de problemen bij de kinderopvangtoeslag, dan moeten we er open in zijn dat de overheid altijd afwegingen moet maken. Dat eenvoudige oplossingen meestal niet bestaan. Het liefst vinden we maatregelen waarbij het lukt om tegenstellingen te overbruggen. Waar dat niet lukt, moeten keuzes transparant voorliggen, zodat we in gesprek kunnen over de afruilen tussen verschillende doelen en de risico's die een rol spelen. Zodat we geen Haagse schijnzekerheid creëren, waarin gesuggereerd wordt dat we alle fraude altijd kunnen voorkomen, of er nooit iemand onheus zal worden behandeld. En zodat we gezamenlijk weten waar we tijdens de uitvoering extra op moeten letten.

De maatregelen worden de komende periode nader uitgewerkt.[36] De uitwerking van deze maatregelen doet het kabinet samen met de uitvoerders, medeoverheden, andere betrokken instellingen en vertegenwoordigers van de verschillende doelgroepen. Het vanaf dag één samen met de uitvoerders en de verschillende doelgroepen ontwerpen van maatregelen ter verbetering is essentieel. Het zal tijd kosten dit goed te doen. Nadat de verschillende maatregelen zijn uitgewerkt en van uitvoeringstoetsen zijn voorzien, wordt een nadere planning voor implementatie gemaakt. Deze brief schetst de richting die het kabinet voor ogen heeft maar in de precieze uitwerking zijn verschillende maatregelen en modaliteiten denkbaar. Het budgettair kader voor de uitwerking van de maatregelen is opgenomen in de budgettaire tabel (bijlage 4). Het kabinet reserveert € 0,8 miljard structureel op de Aanvullende Post. Deze middelen worden op basis van een uitgewerkt bestedingsplan toegevoegd aan de begrotingen.

12. Tot slot

De overheid heeft de getroffen ouders en hun kinderen ongelooflijk in de problemen gebracht en daardoor veel leed veroorzaakt. We kunnen wat is gebeurd niet terugdraaien, maar we kunnen er wel alles aan doen om het onrecht voor ouders recht te zetten én om te voorkomen dat zoiets ooit nog kan gebeuren. Daarnaast willen we ook proberen het leed iets te verzachten, door heel expliciet te zeggen: we zaten fout. Er zijn veel dingen misgegaan, die ons met diepe gevoelens van schaamte vervullen. Daar bieden we onze zeer gemeende excuses voor aan. We gaan de pijn van ouders en kinderen niet weg kunnen nemen, maar hopen door deze diepgevoelde erkenning van de pijn en van de fouten van de overheid wel bij te dragen aan de verwerking van deze zware periode en het vertrouwen in de overheid stap voor stap weer op te bouwen.

---

[36] Nader bekeken zal worden op welke manier de maatregelen uit deze brief vertaald kunnen worden naar Caribisch Nederland.

Om deze redenen neemt het kabinet zijn verantwoordelijkheid en heeft de minister-president het ontslag van het kabinet aangeboden aan de Koning. Het kabinet acht de urgentie van de maatregelen in deze brief van zodanig groot belang voor het herstel van vertrouwen van burgers in de overheid dat het de Kamer wil vragen het kabinet de ruimte te geven de maatregelen in deze brief uit te voeren. Het kabinet staat daarbij vanzelfsprekend open voor een gesprek over de vraag wat het kabinet wel of niet vermag in de ontstane situatie.

DE MINISTER-PRESIDENT,
Minister van Algemene Zaken,

Namens het Kabinet,

Mark Rutte

Banencarrousel

De twee hoogste ambtenaren van de Belastingdienst en het ministerie van Financiën wisten van een geheimgehouden memo over de toeslagenaffaire, maar ontkenden dit in hun verhoren onder ede voor de Parlementaire Ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag (POK).
Bron: NOS

Topambtenaar toeslagenaffaire Boereboom keert in 2021 gewoon weer terug. Marcelis Boereboom nieuwe secretaris-generaal VWS. Boereboom één van de ambtelijke hoofdrolspelers in de toeslagenaffaire, waarin tienduizenden mensen vermorzeld raakten in de raderen van de Belastingdienst. Vele gedupeerden wachten nog altijd op compensatie en worstelen met de psychische en financiële nasleep van het schandaal.

Bron Trouw

Memo Omtzigt

Foute bestuurscultuur

Omtzigt wil dat de bestuurscultuur in Den Haag radicaal verandert. En hij ziet premier Rutte als de belangrijkste exponent van de foute bestuurscultuur. Het is voor Omtzigt onvoorstelbaar dat Rutte opnieuw premier wordt. Maar ook in zijn eigen partij moet het roer om, blijkt uit zijn memo.

Bron: trouw.nl

12-06-2021

Bestuurscultuur

Volgens Omtzigt is er zelfs sprake van een ‘gecorrumpeerde en op beeldvorming gerichte bestuurscultuur’, die ontstaan is onder de voorgaande kabinetten onder leiding van premier Rutte. Daarin worden structurele problemen teruggebracht tot incidenten, zodat die niet opgelost worden, zoals de gaswinning in Groningen, of het toeslagenschandaal. Aldus volgens Omtzigt tijdens een lezing in debatcentrum De Balie.

Bron: Trouw

Jan Kleinnijenhuis

17 september 2021

NOS

NIEUWSUUR • BINNENLAND • 17-11-2021

'Raad van State medeplichtig aan discriminatie slachtoffers toeslagenaffaire'

Aleid Wolfsen van de Autoriteit Persoonsgegevens zegt dat de Raad van State (RvS) medeplichtig is aan discriminatie. Hij zegt dit naar aanleiding van uitspraken van de Raad van State in zaken van slachtoffers van de toeslagenaffaire. De RvS keurde de aanpak van de Belastingdienst goed, terwijl daar volgens deskundigen geen wettelijke grond voor was. Wolfsen noemt het optreden van de hoogste bestuursrechter 'ongekend ernstig'.

cliëntelisme en rechtsstaat

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Plenair debat

19 januari 2021

(fragment)

“Clientelisme en rechtsstaat”

Pieter Omtzigt (CDA)

https://archive.org/details/pieter-omtzigt-clientelisme-en-rechtsstaat

GELDROP-MIERLO - In Geldrop-Mierlo wonen 23 gezinnen die in de problemen zijn gekomen door het rigide beleid van de belastingdienst in de zogenoemde toeslagenaffaire.

Bron: ed.nl

18-05-2021

Productspecificaties

Inhoud

Nederlands

Paperback

februari 2021

224 pagina's
Auteur(s)
Pieter Omtzigt
Uitgever
Prometheus
EAN
9789044648058

Een verkennend kwalitatief onderzoek naar klassenjustitie in de Nederlandse strafrechtketen

Kees van den Bos
Lisa Ansems
Marie-Jeanne Schiffelers
Senna Kerssies
Joep Lindeman
m.m.v. Clara Bovens, Lotte Manshanden, Florianne Peters van Neijenhof en Linde Verhoeven
Universiteit Utrecht
Mei 2021
126 blz

in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Klassenjustitie is selectieve rechtspleging die iemand illegitiem benadeelt wanneer die persoon niet tot de heersende klasse behoort en illegitiem bevoordeelt wanneer die persoon wel tot de heersende klasse behoort. Deze vormen van benadeling of bevoordeling kunnen illegitiem zijn op grond van het recht en/of door burgers als illegitiem worden ervaren. Vormen van bevoordelende en benadelende klassenjustitie kunnen zowel op directe als indirecte en zowel op bewuste als onbewuste wijze tot stand komen en kunnen systematisch of incidenteel van aard zijn.

rtlnieuws

Kabinet hield informatie toeslagenaffaire doelbewust achter voor Tweede Kamer

21 april 2021

Het inmiddels demissionaire kabinet-Rutte heeft in de toeslagenaffaire doelbewust informatie achtergehouden voor het parlement, onder meer om zo verantwoordelijke, hoge ambtenaren en politici uit de wind te houden. Dit blijkt uit een reconstructie van RTL Nieuws van besprekingen in de ministerraad over het toeslagenschandaal.

In kabinetsbesprekingen in 2019 werd keer op keer geklaagd over kritische Kamerleden, onder wie CDA-Kamerlid Pieter Omtzigt.

Tweede Kamer wil kabinet niet vervolgen voor desinformeren Kamer in Toeslagenaffaire

vrijdag 21 mei 2021

parlement.com

DEN HAAG (PDC) - De Tweede Kamer wil geen onderzoekscommissie die bekijkt of het kabinet vervolgd moet worden voor het niet goed informeren van de Kamer over de toeslagenaffaire. De Tweede Kamer stemde gisteren in een hoofdelijke stemming tegen een PVV-motie waarin tot het instellen van zo'n commissie wordt opgeroepen. Alleen FVD, Partij voor de Dieren, DENK, groep-Van Haga, BBB en Bij1 stemden voor.

De PVV was van mening dat het kabinet een ambtsmisdrijf pleegde door de Kamer niet het feitenrelaas over de toeslagenaffaire te geven toen de Kamer hierom vroeg. Daarom dienden PVV-leider Wilders en vier fractiegenoten een aanklacht in tegen het kabinet. Een commissie uit de Kamer zou deze aanklacht moeten onderzoeken. Vervolgens zou de Kamer de procureur-generaal bij de Hoge Raad opdracht kunnen geven om vervolging in te stellen.

14 juli 2021
PERSBERICHT COMMISSIE HERZIENING WETGEVING AMBTSDELICTEN KAMERLEDEN EN BEWINDSPERSONEN

Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen brengt rapport uit

Vandaag heeft de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen haar rapport "Niet *boven* maar *in* de wet. Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen" aangeboden aan minister Grapperhaus van Justitie en Veiligheid en minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De commissie had tot taak om aan beide ministers advies uit te brengen over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten.

Volgens de commissie schiet de huidige wettelijke regeling over ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen ernstig tekort en is het dringend noodzakelijk dat er een betere wettelijke procedure komt. De voorstellen die de commissie hiervoor doet, onderstrepen dat Kamerleden en bewindspersonen niet boven de wet staan en dat voor hen dezelfde regels gelden als voor ieder ander.

De huidige procedure berust op een bepaling uit de Grondwet van 1848 (nu artikel 119). Daarin staat dat Kamerleden en bewindspersonen wegens ambtsmisdrijven terecht staan voor de Hoge Raad na een opdracht tot vervolging die door de regering of de Tweede Kamer moet worden gegeven aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad.

Een deel van de problemen kan volgens de commissie worden opgelost zonder grondwetswijziging, door de uitwerking in de "gewone" wetgeving beter te regelen. De commissie stelt voor om de huidige, deels verouderde en soms onduidelijke regels te vervangen door een complete en gemoderniseerde regeling in het Wetboek van Strafvordering. De opsporing van een ambtsdelict van een Kamerlid of bewindspersoon moet volgens het voorstel van de commissie voortaan plaatsvinden onder leiding en verantwoordelijkheid van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Die is onafhankelijk vanwege zijn grondwettelijk gewaarborgde benoeming voor het leven. De opsporingstaak van een commissie van onderzoek van de Tweede Kamer vervalt.

Daarnaast stelt de commissie voor artikel 119 van de Grondwet te schrappen. Berechting door de Hoge Raad heeft het grote nadeel dat verdachten geen recht op hoger beroep hebben. De beslissing tot vervolging moet volgens de commissie niet door politici worden genomen, maar door een onafhankelijke functionaris. De commissie stelt daarom voor de vervolging en de berechting van deze ambtsdelicten op dezelfde wijze te laten plaatsvinden als bij gewone delicten. Dat wil zeggen vervolging door het openbaar ministerie en berechting door de rechtbank, met de mogelijkheid van hoger beroep en beroep in cassatie.
Als waarborg tegen politieke overwegingen of politieke druk stelt de commissie voor dat opsporing en vervolging van een ambtsdelict van een Kamerlid of bewindspersoon alleen mogelijk is in opdracht van de procureur-generaal bij de Hoge Raad en dat bij een gewoon misdrijf de bevoegdheid van de minister van JenV om aanwijzingen te geven aan het openbaar ministerie over de opsporing en vervolging bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad komt.

De commissie vindt ook dat de artikelen 355 en 356 van het Wetboek van Strafrecht moeten vervallen. In die artikelen is in zeer algemene bewoordingen het opzettelijk of door grove schuld handelen van bewindspersonen in strijd met de (Grond)wet strafbaar gesteld. Die strafbaarstelling is zo ruim dat zij op gespannen voet staat met het zogeheten legaliteitsbeginsel, dat is vastgelegd in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Zij is overbodig omdat de handelwijze van bewindspersonen valt onder hun politieke verantwoordelijkheid en de rechtmatigheid van hun besluiten kan worden beoordeeld door de rechter.

De commissie adviseert om tegelijkertijd zowel een wetsvoorstel tot wijziging van de "gewone" wet als een voorstel tot grondwetswijziging in procedure te brengen. Beide sporen zijn even urgent.

Het volledige rapport is te vinden op rijksoverheid.nl. Vragen aan de commissie kunnen via de directie Communicatie van het ministerie van Justitie en Veiligheid worden doorgeleid: 070 370 73 45.

Niet *boven* maar *in* de wet

Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen

Rapport van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen

Juli 2021

"Niet boven maar in de wet"

Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en
berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen
Rapport van de Commissie herziening wetgeving
ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen
Den Haag 2021: Ministerie van JenV en Ministerie van BZK

182 blz / pdf

2.2.2 Procedure bij de Tweede Kamer

Blz 29: Als de Kamer "genoegzame gronden tot vervolging aanwezig acht"

(volgt een algemene stemming door de leden van de Kamer)

IFUD of Human Rights opmerking:

Voor eerlijke stemming zouden leden waartegen enige verdenking zich richt van plegen ambtsmisdrijf, zelf niet aan de stemming zouden mogen deelnemen.

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Commissie J&V

Aan de heer J.W. Fokkens
p/a Ministerie van Justitie en Veiligheid
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

Plaats en datum:	Den Haag, 18 december 2020
Betreft:	Verzoek stand van zaken Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen
Ons kenmerk:	34340-18/2020D53012

Geachte heer Fokkens,

In de procedurevergadering van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid van 16 december 2020 is gesproken over de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen.

Namens de commissie verzoek ik u om een update van de stand van zaken van uw Commissie aan de commissie te doen toekomen, waarbij u ook ingaat op de termijn waarop u verwacht uw advies te kunnen uitbrengen.

Hoogachtend,

de voorzitter van de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid,

P.H. van Meenen

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

T. 070-3182211
E. cie.jv@tweedekamer.nl

Niet *boven* maar *in* de wet

Rapport van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen
Juli 2021

segment van het raport

Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en Bewindspersonen

Wijzigingen binnen het huidige kader van artikel 119 Grondwet

Diverse elementen van de wijze waarop opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen op dit moment is geregeld, volgen niet dwingend uit artikel119 Grondwet. Veel van de gesignaleerde praktische tekortkomingen van de huidige regelingen zijn dan ook op te lossen binnen het kader van artikel 119 Grondwet. De commissie doet voor de volgende voorstellen en aanbevelingen die strekken tot wijziging van de relevante wetgeving binnen het huidige grondwettelijke kader.

Opsporing door PGHR

De commissie stelt voor om de Wmv in te trekken en de opsporing, vervolging en berechting van deze ambtsdelicten met inachtneming van artikel 119 Grondwet geheel te regelen in het Wetboek van Strafvordering. De PGHR wordt belast met de opsporing van deze ambtsdelicten. De PGHR heeft de leiding over het opsporingsonderzoek en kan zich daarbij laten bijstaan door een onderzoeksteam bestaande uit officieren van justitie en overige opsporingsambtenaren. Het opsporingsonderzoek door de PGHR kan plaatsvinden in opdracht van de regering, in opdracht van de Tweede Kamer of ambtshalve. De bevoegdheid van de minister van Justitie en Veiligheid om aanwijzingen te geven aan het openbaar ministerie is in het voorstel van de commissie niet van toepassing op het onderzoek van de PGHR.

Ambtshalve opsporing

De commissie is van mening dat de omstandigheid dat ingevolge de Grondwet vervolging alleen in opdracht van de regering of de Tweede Kamer kan plaatsvinden, niet impliceert dat ook voor de opsporing door de PGHR een opdracht vereist is. De commissie beveelt daarom aan om de PGHR, (Procureur-Generaal Hoge Raad) de bevoegdheid te geven om ambtshalve tot opsporing over te gaan. Dit biedt volgens de commissie een zekere waarborg tegen de situatie dat eventuele verdenkingen van een ambtsdelict tegen een Kamerlid of bewindspersoon om politieke redenen niet worden onderzocht en komt daarmee deels tegemoet aan de kritiek op de Nederlandse regeling van onder andere de Group of States against Corruption (GRECO).

Opdracht opsporingsonderzoek te beëindigen

In de voorgestelde regeling zullen de regering en de Tweede Kamer niet alleen de bevoegdheid hebben om de PGHR op te dragen een opsporingsonderzoek in te stellen, maar ook de bevoegdheid om opdracht te geven een voorgenomen ambtshalve opsporingsonderzoek niet in te stellen of een lopend opsporingsonderzoek te beëindigen. Die bevoegdheid past bij de huidige grondwettelijke regeling dat vervolging alleen kan plaatsvinden na een opdracht daartoe van regering of Tweede Kamer. Als zij vervolging van een mogelijk ambtsdelict onwenselijk vinden, behoren zij ook de bevoegdheid te hebben de opsporing daarvan te voorkomen respectievelijk te beëindigen. Omdat zowel de regering als de Tweede Kamer de bevoegdheid hebben de vervolging van een ambtsdelict te bevelen, kan een dergelijke opdracht alleen leiden tot het niet instellen respectievelijk het beëindigen van een opsporingsonderzoek indien de opdracht door de regering en de Tweede Kamer gezamenlijk is gegeven of, als de opdracht door een van deze is gegeven, de ander daartegen geen bezwaar heeft gemaakt. Een waarborg tegen ongewenste, politiek gemotiveerde beïnvloeding van een opdracht tot beëindiging van het onderzoek is gelegen in de verplichting een dergelijk besluit te publiceren in de Staatscourant.

Berechting door de Hoge Raad

De berechting van ambtsdelicten blijft ongewijzigd. Deze geschiedt ingevolge artikel 119 Grondwet door de Hoge Raad, die de enige bevoegde rechter is. Ingevolge artikel 76 Wet RO oordeelt de Hoge Raad in eerste en enige instantie over de ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen met een aantal van tien raadsheren. Omdat dit aantal minder geschikt is voor een onderzoek ter terechtzitting en bovendien een erg groot beslag op de Hoge Raad legt, wordt voorgesteld het aantal van tien raadsheren te verminderen tot zeven. Ook wordt voorgesteld dat medeverdachten niet langer worden berecht door de Hoge Raad maar door de gewonerechter: de rechtbank, met de mogelijkheid van hoger beroep bij het gerechtshof en beroep in cassatie bij de Hoge Raad.

Wijziging van de Grondwet en nadere regeling

Er zijn tegen de huidige procedure ook fundamentele bezwaren waaraan alleen door een wijziging van de Grondwet tegemoet kan worden gekomen. Deze betreffen (1) de bindende opdracht van regering of Tweede Kamer als voorwaarde voor de vervolging en (2) de berechting door de Hoge Raad.

De commissie doet de volgende voorstellen die zien op wijziging van de Grondwet en de gevolgen daarvan.

Geen opdracht tot vervolging door regering of Tweede Kamer

De commissie deelt de in de literatuur geuite kritiek dat het onwenselijk is dat de vervolgingsbeslissing met betrekking tot ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen is opgedragen aan politieke organen: de regering en de Tweede Kamer. De grondwettelijke constructie bergt in zich dat men bij een beslissing om al dan niet te vervolgen altijd een politieke achtergrond kan vermoeden, omdat deze beslissing nu eenmaal is genomen door een politiek orgaan. Dit niet uit te bannen vermoeden van een door politieke motieven ingegeven beslissing over eventuele vervolging draagt niet bij aan het realiseren van een effectief, proportioneel en

consistent vervolgingsbeleid met maatschappelijk draagvlak. Naar het oordeel van de commissie bestaat er bovendien een reëel risico dat de huidige procedure belemmerend werkt voor een effectieve opsporing en vervolging van ambtsmisdrijven als omkoping, knevelarij, fraude of valsheid in geschrift.

Geen berechting door de Hoge Raad in eerste en enige instantie

Het tweede bezwaar tegen de procedure van artikel 119 Grondwet heeft betrekking op de aanwijzing van de Hoge Raad als forum privilegiatum. De aanwijzing van de Hoge Raad als forum privilegiatum behelst een fundamentele afwijking van het beginsel van rechtspraak in twee instanties, dus het recht op hoger beroep dat van wezenlijk belang is om eventuele tekortkomingen bij de berechting in eerste instantie te kunnen herstellen. Het in artikel 14 IVBPR neergelegde recht op beroep bij een hogere rechter geldt ingevolge het Nederlandse voorbehoud ten aanzien van de in artikel 119 Grondwet voorgeschreven procedure niet voor Kamerleden of bewindspersonen waar het ambtsdelicten betreft. De commissie meent dat aan deze uitzondering een eind moet komen.

Ontbrekende bescherming tegen politiek gemotiveerde vervolging niet-ambtsdelicten

Ook het bestaande procedurele verschil tussen vervolging van ambtsdelicten en vervolging van andere delicten die Kamerleden en bewindspersonen begaan, is moeilijk te rechtvaardigen. De procedure van artikel 119 Grondwet, die alleen van toepassing is op de vervolging van ambtsdelicten, beoogt met name bescherming te bieden tegen politiek gemotiveerde, te lichtvaardige vervolging. Maar het valt niet in te zien waarom het risico van politieke beïnvloeding of lichtvaardige vervolging zich alleen in verband met ambtsdelicten zou kunnen voordoen en niet ook bij andere delicten waar deze politici van kunnen worden verdacht.

Afschaffing artikel 119 Grondwet

Vanwege bovenstaande bezwaren stelt de commissie voor artikel 119 Grondwet te schrappen en de gewone strafrechtelijke procedure – berechting door de rechtbank, met de mogelijkheid van hoger beroep bij het gerechtshof en beroep in cassatie bij de Hoge Raad – ook van toepassing te doen zijn op de berechting van ambtsdelicten waarvan Kamerleden en bewindspersonen worden verdacht.

Opdracht PGHR

Dit neemt niet weg dat het wel wenselijk is te voorzien in bijzondere waarborgen als het gaat om een verdenking daarvan tegen Kamerleden of bewindspersonen. Dat geldt zowel voor de beslissing een onderzoek of een vervolging in te stellen als voor de beslissing dat niet te doen. De commissie adviseert daarom de bevoegdheid om te beslissen over de vervolging van deze personen wegens ambtsdelicten toe te kennen aan de PGHR, die daartoe een opdracht kan geven aan het College van procureurs-generaal. De keuze voor de PGHR als opdrachtgever is ingegeven door het feit dat hij grondwettelijk voor het leven is benoemd. Dit biedt voldoende waarborgen om een op te lichtvaardige of politieke gronden ingestelde vervolging of nietvervolging van Kamerleden en bewindspersonen te voorkomen.

Waarborgen bij niet-ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen

Het risico van politieke beïnvloeding is ook aanwezig als het gaat om de verdenking van ‘gewone’ strafbare feiten van Kamerleden en bewindspersonen. De commissie stelt voor de vervolgingsbeslissing in deze zaken bij het openbaar ministerie te laten, maar zij meent wel dat het om die reden wenselijk is de aanwijzingsbevoegdheid uit artikel 127 Wet RO toe te kennen aan de PGHR in plaats van de minister van JenV.

Geen regeling nieuwe procedure in de Grondwet

De commissie meent dat het niet nodig is de hiervoor geschetste regeling ook op het niveau van de Grondwet te verankeren. Allereerst omdat de regeling aansluit bij het reguliere strafprocesrecht en de Grondwet volstaat met de bepaling dat de wet het strafprocesrecht in

een algemeen wetboek regelt. Ook is de onafhankelijke positie van de PGHR– die cruciaal is in de hiervoor geschetste regeling – reeds grondwettelijk geborgd in zijn benoeming voor het leven (art. 117 Grondwet).

Reikwijdte ambtsdelicten

Wat de ambtsmisdrijven betreft, verdienen de artikelen 355 en 356 Sr bijzondere aandacht. Als het gaat om de vraag of deze artikelen moet worden gehandhaafd, gaat het in de kern om devraag of er naast de politieke ministeriële verantwoordelijkheid nog een plek moet zijn voor het strafrecht als ultimum remedium om schending van de (Grond)wet door een bewindspersoon aan te kunnen pakken, voor zover een zodanige schending niet reeds strafbaar is gesteld via specifieke strafbepalingen. Doordat de politieke ministeriële verantwoordelijkheid sinds 1848 volledig tot wasdom is gekomen, heeft de klassieke strafrechtelijke ministeriële verantwoordelijkheid significant aan betekenis ingeboet. De argumenten voor en tegen wegend, meent de commissie dat hier de politieke ministeriële verantwoordelijkheid haar werk moet doen en dat hier geen rol is weggelegd voor het strafrecht. Daar komt bij dat ministeriële besluiten inmiddels door de bestuursrechter of de burgerlijke rechter kunnen worden getoetst. Voor de commissie weegt zwaar dat de delictsomschrijvingen in de artikelen 355 en 356 Sr onvoldoende houvast bieden voor een rechterlijk oordeel dat niet tevens een politiek oordeel insluit. De commissie hecht hierbij groot belang aan het legaliteitsbeginsel (vastgelegd in artikel 7 EVRM) en de daarmee verband houdende eis van rechtszekerheid zoals die ook zijn geformuleerd in het rapport van de Commissie van Venetië en zijn overgenomen in een resolutie van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa. In dit licht acht de commissie de artikelen 355 en 356 Sr problematisch. Deze ambtsmisdrijven hebben immers een zeer ruime reikwijdte en zijn verre van precies te noemen. De commissie hecht eraan op te merken dat de door haar voorgestelde schrapping van de artikelen 355 en 356 Sr geen straffeloosheid of immuniteit van Kamerleden en bewindspersonen betekent. Schrapping van deze artikelen, waarvan de toepassing moeilijk denkbaar is zónder een opportuniteitsbeslissing van een politiek orgaan, maakt de weg vrij om het gehele stelsel van vervolging en berechting van ambtsdelicten van bewindspersonen beter in lijn te brengen met het reguliere strafproces. Dat laatste kan er vervolgens toe leiden dat ten aanzien van een aanzienlijk aantal zeer ‘reële’ en strafwaardige ambtsdelicten, zoals corruptie en valsheid in geschrift, obstakels voor een effectieve opsporing en vervolging (indien opsporing en vervolging nodig blijken) worden weggenomen.

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directie Wetgeving en Juridische Zaken
Sector Staats- en bestuursrecht

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Ons kenmerk
3423527

Bijlagen
2

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

Datum 14 juli 2021
Onderwerp Rapport Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen

Mede namens de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zend ik u hierbij het rapport "Niet *boven* maar *in* de wet. Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen" van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen, dat wij vandaag uit handen van haar voorzitter, de heer Fokkens, mochten ontvangen.
Met het rapport heeft de commissie uitvoering gegeven aan haar opdracht om ons te adviseren over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten.[1]

De commissie heeft een hecht doortimmerd rapport uitgebracht, met concrete en bruikbare voorstellen voor noodzakelijke verbeteringen van de huidige wetgeving op dit terrein. Wij zijn de leden van de commissie hiervoor zeer erkentelijk.

De commissie adviseert om tegelijkertijd zowel een wetsvoorstel tot wijziging van de "gewone" wet als een voorstel tot grondwetswijziging in procedure te brengen. Op beide ministeries worden voorbereidingen getroffen om het nieuwe kabinet hier snel beslissingen over te kunnen laten nemen. Uw Kamer zal hierover vanzelfsprekend nader worden geïnformeerd.

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Ferd Grapperhaus

[1] Zie Kamerstukken II 2017/18, 34340, nr. 16 + bijlagen.

Betreft: *”Niet boven maar in de wet”*
Rapport van de Commissie herziening wetgeving ambtsdelicten Kamerleden en bewindspersonen Juli 2021. Een werkbare en faire regeling voor de opsporing, vervolging en berechting van ambtsdelicten van Kamerleden en bewindspersonen.

De huidige wettelijke regeling onder Artikel 119 GW voor de vervolging en berechting van Kamerleden en bewindspersonen wegens ambtsdelicten bevat een leemte.

De Tweede Kamer beslist of zij “genoegzame gronden tot vervolging aanwezig acht, doordat ieder individueel kamerlid in algemene stemming mee mag stemmen. Dus ook bij verdenking van een ambtsdelict tegen een bepaald kamerlid. Op die manier kon nimmer een eerlijke stemming geschieden.Dan had in het protocol tot strafvervolging art 119GW “ondubbelzinnig” moeten zijn opgenomen de tekst: tegen leden van de kamer met een vermeende verdenking betreft een ambtsdelict van art 44Sr, dat deze **leden zelf niet mogen deelnemen in de algemene stemming** in de kamer over de vervolging, die dan vervolgens bij de pg van de de Hoge Raad zou worden neergelegd.

Blz 10. Procedure bij de Tweede Kamer

De Wmv regelt de procedure voor de Tweede Kamer om te komen tot een opdracht tot vervolging van een Kamerlid of bewindspersoon wegens een ambtsdelict. Na een schriftelijke en gemotiveerde ”aanklacht” van ten minste vijf Tweede Kamerleden wegens een vermoedelijk ambtsdelict, beslist een meerderheid van de Kamer of zij de aanklacht “in overweging” neemt. Als dat het geval is, stelt zij een uit Tweede Kamerleden bestaande “commissie van onderzoek” in die belast is met het onderzoek naar de feiten die in de aanklacht zijn vermeld. Nadat de commissie van onderzoek verslag heeft uitgebracht, **beslist de Tweede Kamer of zij “genoegzame gronden tot vervolging aanwezig acht”** en geeft zij bij een bevestigend antwoord aan de PGHR opdracht om de vervolging in te stellen.

De commissie vindt het niet wenselijk dat het aan politici is om te beslissen of in geval van een verdenking van een ambtsdelict bijvoorbeeld corruptie) wel of niet opsporing en vervolging moet plaatsvinden. De commissie stelt daarom voor artikel 119 Grondwet te schrappen en de vervolging en de berechting van deze ambtsdelicten, zoals dat ook bij gewone delicten het geval is, te laten plaatsvinden door de rechtbank, met de mogelijkheid van hoger beroep en beroep in cassatie. Net als bij gewone delicten vindt de vervolging plaats door het openbaar ministerie.
Wel moet er daarbij een waarborg zijn tegen politieke overwegingen of politieke druk bij de totstandkoming van beslissingen over vervolging of niet-vervolging.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

kst-34871-3

Tweede Kamer, vergaderjaar 2017–2018, 34 871, nr. 3

*“Daarom is in het nieuw voorgestelde artikel 7 bepaald dat het de Tweede Kamer als geheel is (dat wil zeggen: een gewone **Kamermeerderheid**) die bepaalt of de aanklacht in overweging wordt genomen.”*

De Stichting IFUD of Human Rights verzoekt de Minister van Justitie te bevestigen, de nieuwe regeling aan te passen dat die leemte er niet meer in blijft zitten.

Jurisprudentie

Jurisprudentie waarbij sprake was van het willen vervolgen van alle overige leden van de Tweede Kamer die op enigerlei wijze draagvlak gecreëerd hebben voor militaire acties in Irak.De Hoge Raad was hierin niet ontvankelijk.Wanneer er geen fouten in de procedure waren gemaakt, hadden alle leden van de Tweede Kamer moeten stemmen over wel of niet vervolgen. “meewerken om zichzelf te laten vervolgen om hierover in de kamer te stemmen:”

Arrest Hoge Raad: ECLI:NL:HR:2010:BO0198

Parket bij de Hoge Raad
Datum uitspraak
03-12-2010
over het niet-vervolgen van twintig met name genoemde (voormalige) ministers, staatssecretarissen en leden van de Staten-Generaal en van “alle overige leden van het Nederlandse kabinet en de tweede kamer die op enigerlei wijze draagvlak gecreëerd hebben voor militaire illegale acties in Irak.

Verzoek tot het in overweging nemen van een onderzoek naar een aanklacht

BRIEF VAN DE LEDEN WILDERS, AGEMA, MARKUSZOWER, DE JONG EN FRITSMA

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 26 april 2021

Heden ontving de Tweede Kamer notulen van de ministerraad over de toeslagenaffaire.

Uit deze documenten blijkt dat de ministerraad de Tweede Kamer bewust het door de Kamer verzochte feitenrelaas niet heeft verstrekt.

Op basis van de geopenbaarde notulen stellen wij vast dat de leden van de ministerraad in strijd hebben gehandeld met artikel 68 Grondwet en derhalve op basis van artikel 355 lid 4 Wetboek van Strafrecht jo artikel 7 van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid strafrechtelijk vervolgd dienen te worden.

Het opzettelijk nalaten uitvoering te geven aan de bepalingen van de Grondwet is een ambtsmisdrijf. Wij dienen daarom op grond van het genoemde artikel 7 van de wet ministeriële verantwoordelijkheid een aanklacht in tegen de leden van het kabinet en verzoeken wij u de Kamer in overweging te geven deze aanklacht te onderzoeken.

Hoogachtend,

Geert Wilders
Fleur Agema
Gidi Markuszower
Leon De Jong
Sietse Fritsma

De ministerrraad hield zich bezig met handhaven van de status quo,toen de zaken vragen gingen opwekken door kamerleden, werd geprobeerd zaken klein te houden. Waar het echter over gaat zijn de geschetste ontwikkelingen waar Omtzigt over sprak,die problemen liggen in een structrueel patroon in de practische invulling van de rechtsstaat,die meest ernstig zijn geschonden. Dat is niet alleen de toeslagenaffaire door de belastingdienst, er is veel meer.

Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen
Geldend van 19-09-2018 t/m heden

Wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.,

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:
Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat, ter voldoening aan art. 73, in verband met art. 53 der Grondwet, de strafregtelijke verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen moet worden geregeld door de wet en die regeling behoort plaats te hebben met inachtneming van art. 159 der Grondwet;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Hoofdstuk 1. De verantwoordelijkheid van ministers en staatssecretarissen

Artikel 1

1. Onze Ministers dragen zorg voor de uitvoering van de Grondwet en de andere wetten, voor zover die van de regering afhangt.

2. Zij zijn wegens het niet naleven van deze verplichting verantwoordelijk en in rechte vervolgbaar overeenkomstig de bepalingen in hoofdstuk 2.

Artikel 2

De medeondertekening van wetten en koninklijke besluiten door een of meer ministers of staatssecretarissen wijst de voor die wetten en koninklijke besluiten verantwoordelijke ministers of staatssecretarissen aan.

Hoofdstuk 2. Ambtsdelicten begaan door leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen

§ 1. Algemene bepalingen

Artikel 3

1. In dit hoofdstuk wordt verstaan onder:

a. *ambtsdelicten:* ambtsmisdrijven of ambtsovertredingen, begaan door een lid van de Staten-Generaal, een minister of een staatssecretaris in die betrekking;
b. *vervolging:* vervolging wegens een ambtsdelict.

2. Onder ambtsdelicten worden mede verstaan strafbare feiten begaan onder een der verzwarende omstandigheden, omschreven in artikel 44 van het Wetboek van Strafrecht.

Artikel 4

1. De leden van de Staten-Generaal, Onze ministers en de staatssecretarissen staan, ook na hun aftreden, wegens ambtsdelicten terecht voor de Hoge Raad.

2. De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit of bij een besluit van de Tweede

Kamer.

3. De procureur-generaal bij de Hoge Raad is verplicht aan de ontvangen opdracht tot vervolging onmiddellijk gevolg te geven.

§ 2. Opdracht tot vervolging door de regering

Artikel 5

1. Het koninklijk besluit waarbij de opdracht wordt gegeven tot vervolging bevat een nauwkeurige aanduiding van het ten laste gelegde feit en de opdracht aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad om de vervolging in te stellen.

2. Afschrift van dit besluit wordt aan de beide Kamers der Staten-Generaal toegezonden.

Artikel 6

Indien bij koninklijk besluit opdracht is gegeven tot vervolging, neemt de Tweede Kamer geen aanklacht tegen dezelfde persoon wegens dezelfde feiten in overweging.

§ 3. Opdracht tot vervolging door de Tweede Kamer

Artikel 7

Indien ten minste vijf leden van de Tweede Kamer een schriftelijke en met redenen omklede aanklacht indienen wegens een vermoedelijk ambtsdelict, beslist de Tweede Kamer of zij die aanklacht in overweging neemt.

Artikel 8

Alvorens de Tweede Kamer beslist of zij de aanklacht in overweging neemt, stelt de voorzitter van de Tweede Kamer degene tegen wie de aanklacht is gericht in de gelegenheid naar diens keuze schriftelijk of mondeling een zienswijze naar voren te brengen.

Artikel 9

Indien de Tweede Kamer besluit tot het in overweging nemen van de aanklacht, stelt zij een commissie van onderzoek in.

Artikel 10

De Tweede Kamer benoemt de leden van de commissie van onderzoek uit haar midden. Leden die de aanklacht hebben ingediend, kunnen geen lid zijn van de commissie. Wel kunnen zij door de commissie ten behoeve van het geven van nadere inlichtingen worden gehoord.

Artikel 11

1. De commissie van onderzoek is belast met het opsporen en verzamelen van alle bescheiden, inlichtingen en bewijzen, die tot opheldering van de feiten, in de aanklacht vermeld, kunnen leiden.

2. De hoofdstukken 3, 4, 5 en 7 van de Wet op de parlementaire enquête 2008 zijn van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat:

a. degene tegen wie de aanklacht is gericht niet verplicht is de commissie van onderzoek medewerking te verlenen;
b. artikel 217 van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing is.

Artikel 12

In iedere stand van het onderzoek is de commissie van onderzoek verplicht om degene tegen wie de aanklacht is gericht, indien deze dit wenst, te horen.

Artikel 13

Zodra de commissie van onderzoek de aanklacht genoegzaam toegelicht acht, brengt zij over de daarbij aangevoerde feiten verslag uit aan de Tweede Kamer.

Artikel 14

1. Bij de beraadslaging over de aanklacht wordt degene tegen wie de aanklacht is gericht gehoord, indien deze daarom verzoekt. Aan deze persoon wordt in ieder geval het laatst het woord gegeven.

2. Het eerste lid geldt eveneens indien voor of tijdens het onderzoek het kamerlidmaatschap van het betrokken lid van de Staten-Generaal is beëindigd of aan de betrokken minister of staatssecretaris ontslag is verleend.

Artikel 15

1. Indien de Tweede Kamer een aanklacht als bedoeld in artikel 7 niet in overweging heeft genomen, kan zij deze bij het opkomen van nieuwe bezwaren alsnog in overweging nemen. Eveneens kan in dat geval bij koninklijk besluit de opdracht worden gegeven tot vervolging van dezelfde persoon wegens dezelfde feiten.

2. Indien de Tweede Kamer de aanklacht na gedaan onderzoek en gehouden beraadslaging heeft verworpen, kan ten aanzien van dezelfde persoon wegens dezelfde feiten noch door de regering noch door de Tweede Kamer opnieuw onderzoek worden gedaan noch een opdracht tot vervolging worden gegeven.

Artikel 16

1. Een aanklacht wordt geacht te zijn verworpen indien de Tweede Kamer binnen drie maanden na de indiening van de aanklacht geen eindbeslissing heeft genomen.

2. De Tweede Kamer kan besluiten de termijn, bedoeld in het eerste lid, te verlengen met ten hoogste twee maanden.

Artikel 17

Indien een aanklacht overeenkomstig artikel 16 wordt geacht te zijn verworpen, blijft de regering bevoegd om bij koninklijk besluit de opdracht te geven tot vervolging van dezelfde persoon wegens dezelfde feiten.

Artikel 18

1. De Tweede Kamer toetst de aangeklaagde feiten aan het recht, de billijkheid, de zedelijkheid en het staatsbelang.

2. Indien de Tweede Kamer genoegzame gronden tot vervolging aanwezig acht, geeft zij opdracht aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad om de vervolging in te stellen. Het daartoe strekkende besluit bevat een nauwkeurige aanduiding van het ten laste gelegde feit. Binnen drie dagen nadat de Tweede Kamer het besluit heeft genomen, wordt dit tezamen met de aanklacht en de verzamelde informatie toegezonden aan de procureur-generaal.

3. Een afschrift van het besluit wordt toegezonden aan de betrokkene, aan Onze Minister van Justitie en Veiligheid en aan de Eerste Kamer.

Artikel 19

Indien de Tweede Kamer opdracht heeft gegeven tot vervolging, kan bij koninklijk besluit geen opdracht worden gegeven tot vervolging van dezelfde persoon wegens dezelfde feiten.

Artikel 20

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 21

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 22

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 23

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 24

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 25

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 26

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 27

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 28

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 29

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 30

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 31

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 32

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 33

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 34

[Vervallen per 01-09-1886]

Artikel 35

[Vervallen per 01-09-1886]

Hoofdstuk 3. Slotbepalingen

Artikel 36

Een vordering tot vergoeding van schade, geleden door een ambtsdelict als bedoeld in hoofdstuk 2, kan slechts berusten op een veroordeling door de Hoge Raad en kan uitsluitend bij de burgerlijke rechter worden ingesteld.

Artikel 37

Deze wet wordt aangehaald als: Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 22sten April 1855

WILLEM.

De Minister van Justitie,
D. DONKER CURTIUS.

Uitgegeven den dertigsten April 1855.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE KOCK.

Openbaarmaking notule ministerraad

26 april 2021

35 820 Verzoek tot het in overweging nemen van een onderzoek naar een aanklacht

Nr. 1 BRIEF VAN DE LEDEN WILDERS, AGEMA, MARKUSZOWER, LÉON DE JONG EN FRITSMA

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 26 april 2021

Heden ontving de Tweede Kamer notulen van de ministerraad over de toeslagenaffaire.

Uit deze documenten blijkt dat de ministerraad de Tweede Kamer bewust het door de Kamer verzochte feitenrelaas niet heeft verstrekt.

Op basis van de geopenbaarde notulen stellen wij vast dat de leden van de ministerraad in strijd hebben gehandeld met artikel 68 Grondwet en derhalve op basis van artikel 355, lid 4 Wetboek van Strafrecht jo artikel 7 van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid strafrechtelijk vervolgd dienen te worden.

Het opzettelijk nalaten uitvoering te geven aan de bepalingen van de Grondwet is een ambtsmisdrijf. Wij dienen daarom op grond van het genoemde artikel 7 van de wet ministeriële verantwoordelijkheid een aanklacht in tegen de leden van het kabinet en verzoeken wij u de Kamer in overweging te geven deze aanklacht te onderzoeken.

Hoogachtend,

Geert Wilders
Fleur Agema
Gidi Markuszower
Leon De Jong
Sietse Fritsma

Kabinet-Rutte III (2017-2021)

Op 26 oktober 2017 was de beëdiging van het kabinet-Rutte III. Op 15 januari 2021 bood minister-president Rutte aan de Koning het ontslag aan van alle ministers en staatssecretarissen.

Ministers

- Minister-president, minister van Algemene Zaken
  Drs. M. (Mark) Rutte (VVD)
- Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, viceminister-president
  H. M. (Hugo) de Jonge (CDA)
- Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, viceminister-president
  Drs. K.H. (Kajsa) Ollongren (D66)
- Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, viceminister-president
  Drs. C.J. (Carola) Schouten (ChristenUnie)
- Minister van Buitenlandse Zaken
  Drs. S.A. (Stef) Blok (VVD), aangetreden 7 maart 2018
  Drs. H. (Halbe) Zijlstra (VVD), afgetreden 13 februari 2018
- Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
  S.A.M. (Sigrid) Kaag (D66)
- Minister van Justitie en Veiligheid
  Prof. mr. F.B.J. (Ferdinand) Grapperhaus (CDA)
- Minister voor Rechtsbescherming
  Drs. S. (Sander) Dekker (VVD)
- Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
  Mr. drs. I.K. (Ingrid) van Engelshoven D66)
- Minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media
  drs. A. (Arie) Slob (ChristenUnie)
- Minister van Financiën
  Mr. W.B. (Wopke) Hoekstra (CDA)
- Minister van Defensie
  Drs. A.Th.B. (Ank) Bijleveld (CDA)
- Minister van Infrastructuur en Waterstaat
  drs. C. (Cora) van Nieuwenhuizen-Wijbenga (VVD)
- Minister van Economische Zaken en Klimaat
  Ir. E.D. (Eric) Wiebes (VVD) (afgetreden 15 januari 2021)
  B. (Bas) van ’t Wout (VVD) (aangetreden 20 januari 2021)
- Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
  drs. W. (Wouter) Koolmees (D66)
- Minister voor Medische Zorg
  Drs. T. (Tamara) van Ark (VVD) (aangetreden 9 juli 2020)
  drs. M.J. van Rijn (PvdA) (aangetreden 23 maart 2020 - afgetreden 9 juli 2020)
  Mr. drs. B.J. (Bruno) Bruins (VVD) (afgetreden 19 maart 2020)

Staatssecretarissen

- Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid
  M.G.J. (Mark) Harbers (VVD) (afgetreden 21 mei 2019)
  Mr. A. (Ankie) Broekers-Knol (aangetreden 11 juni 2019)

- Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
  R.W. (Raymond) Knops (CDA)
- Staatssecretaris van Financiën
  Dr. J.A. (Hans) Vijlbrief (D66) (aangetreden 29 januari 2020)
  Drs. A.C (Alexandra) van Huffelen (aangetreden 29 janurai 2020)
  Drs. M. (Menno) Snel (D66) (afgetreden 18 december 2019)
- Staatssecretaris van Defensie
  Drs. B. (Barbara) Visser (VVD)
- Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
  Drs. S. (Stientje) van Veldhoven-van der Meer (D66)
- Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat
  Mr. drs. M.C. (Mona) Keijzer (CDA)
- Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
  B. (Bas) van 't Wout (VVD) (aangetreden 9 juli 2020 - afgetreden 20 januari 2021)
  Drs. T. (Tamara) van Ark (VVD) (afgetreden 9 juli 2020)
- Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
  Drs. P. (Paul) Blokhuis (ChristenUnie)

35 820 Verzoek tot het in overweging nemen van een onderzoek naar een aanklacht

Nr. 2 BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

Den Haag, 28 april 2021

Geachte ministers, staatssecretarissen,

Op 26 april 2021 heb ik een brief ontvangen van de leden Wilders, Markuszower, Agema, Léon de Jong en Fritsma (Kamerstuk 35 820, nr. 1). Genoemde leden hebben in deze brief, op grond van artikel 7 van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen, een aanklacht ingediend tegen de leden van het kabinet en zij verzoeken de Kamer in overweging te nemen om deze aanklacht te onderzoeken. Conform artikel 8, tweede lid, van eerder genoemde wet stel ik u in de gelegenheid schriftelijk of mondeling een zienswijze naar voren te brengen.

Ten aanzien van de verdere procedure geldt dat de Tweede Kamer binnen drie maanden na de indiening van de aanklacht een eindbeslissing moet hebben genomen over de aanklacht, tenzij de Kamer besluit tot verlenging van de termijn met maximaal twee maanden.

Ik verzoek u dan ook uw eventuele zienswijze uiterlijk 10 mei 2021 aan de Kamer te doen toekomen.

Met vriendelijke groet,

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Vera Bergkamp

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

SPREKERSLIJST

Donderdag 29 april 2021

Debat over het bericht dat het kabinet informatie over de toeslagenaffaire voor de Tweede Kamer achterhield			
	Naam:	**Fractie:**	**Spreektijd:**
1.	F. Azarkan	DENK	4 min
2.	G. Wilders	PVV	4 min
3.	L.M.C. Marijnissen	SP	4 min
4.	N.L. den Haan	50PLUS	4 min
5.	E. Ouwehand	PvdD	4 min
6.	C.G. van der Staaij	SGP	4 min
7.	J.F. Klaver	GroenLinks	4 min
8.	E.M.J. Ploumen	PvdA	4 min
9.	S.T.M. Hermans	VVD	4 min
10.	A. Kuik	CDA	4 min
11.	N.J.F. Pouw-Verweij	JA21	4 min
12.	R.A.A. Jetten	D66	4 min
13.	W.R. van Haga	FVD	4 min
14.	C.A.M. van der Plas	BBB	4 min
15.	S.H. Simons	BIJ1	4 min
16.	G.J.M. Segers	ChristenUnie	4 min
17.	L.A.J.M. Dassen	Volt	4 min

VVD = Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
D66 = Democraten 66
PVV = Partij voor de Vrijheid
CDA = Christen-Democratisch Appèl
SP = Socialistische Partij
PvdA = Partij van de Arbeid
GroenLinks
FVD = Forum voor Democratie
PvdD = Partij voor de Dieren
ChristenUnie
Volt
JA21
SGP = Staatkundig Gereformeerde Partij
DENK
50PLUS
BBB
BIJ1

Notitie: IFUD of Human Rights

Debat Tweede Kamer 29 april 2021 (notule ministerrraad)

DENK: (Farid Azarkan)

Schijndemocratie

Verwijzing naar Pieter Omtzigt (CDA) zijn woorden bananenmonarchie

DENK: motie: zegt vertouwen in voltallig kabinet op.

PVV: (Geert Wilders)

Politieke maffia bende

Status quo behouden

Art 119GW (Hoge Raad) met gehele kabinet achter tralies. (deze procedure is in de Tweede Kamer in behandeling)

Informateur brengt verslag uit bij Kamervoorzitter

30 april 2021

Kamervoorzitter Vera Bergkamp ontvangt om 11.00 uur informateur Herman Tjeenk Willink. Deze biedt dan zijn eindverslag aan van de informatieronde die hij de afgelopen drie weken heeft gedaan.

Kamervoorzitter Vera Bergkamp en Herman Tjeenk Willink in de Stadhouderskamer, die traditioneel wordt gebruikt om de informateur te ontvangen.

Minister van Staat Herman Tjeenk Willink begon op 6 april aan zijn opdracht, nadat de Tweede Kamer hem als informateur had aangewezen in een debat. Een motie van Kamerlid Kaag (D66) om Herman Tjeenk Willink te benoemen, werd aangenomen. In de motie stond dat Tjeenk Willink gesprekken moest voeren met de fracties om te verkennen op welke wijze de vorming van een kabinet kan plaatsvinden. Hij moest binnen drie weken rapport uitbrengen.

Lees hier het eindverslag en de bijlagen:

- Aanbiedingsbrief informateur Tjeenk Willink
- Eindverslag
- Bijlagen bij het eindverslag

Ontvangst en persconferentie

Kamervoorzitter Vera Bergkamp ontvangt de informateur om 11.00 uur in de Stadhouderskamer. Na afloop van het gesprek geeft de informateur om 12.00 uur een persconferentie in de Oude Zaal. Deze is te volgen via de livestream van deze site en de app Debat Direct. Deze bijeenkomst wordt live ondertiteld. Kies daarvoor in de video bij instellingen (rechts onderin) voor ondertiteling.

Informateur Tjeenk Willink

Eindverslag verkennende gesprekken 30 april 2021

Een overgrote meerderheid van de fractievoorzitters wil in de komende fase van de formatie de nadruk leggen op het eerste: de gemeenschappelijke aanpak van grote problemen met als prioriteit het opvangen van de gevolgen van de coronacrisis. Overeenstemming daarover kan aan herstel van vertrouwen tussen partijen bijdragen. De opdracht voor de volgende fase in de formatie is op die gemeenschappelijke aanpak gericht.

- Het doel heiligt de middelen
- Eind goed al goed

Het politiek "cordon sanitaire" van Links Den Haag tegen PVV en FvD

Uitdrukkelijk wordt in de komende fase van de formatie niet de vraag 'wie met wie' vooropgesteld. In een daarop volgende fase kan een antwoord op de vraag welke partijen bereid zijn met elkaar een coalitie te vormen, niet worden ontlopen. Met een beroep op fundamentele verschillen sluiten de fractievoorzitters van VVD, D66, CDA, SP, PvdA, GL, Volt, Denk en Bij1 samenwerking met de PVV en FvD bij voorbaat uit. De fractievoorzitters van Volt, Denk en Bij1 sluiten tevens JA21 bij voorbaat uit van samenwerking. Andere partijen sluiten elkaar niet bij voorbaat uit, al achten de fractievoorzitters van de PvdD, Denk en BBB samenwerking met 'de VVD van Mark Rutte' niet geloofwaardig. De voorzitter van de PVV-fractie acht de vraag naar mogelijke samenwerking minder relevant. Hij pleit voor nieuwe verkiezingen.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

28 362 Reikwijdte van artikel 68 Grondwet

Nr. 37

MOTIE VAN HET LID AZARKAN C.S.
Voorgesteld 29 april 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat uit de vrijgegeven notulen blijkt dat de regering de Kamer om politieke redenen bewust onvolledig, onjuist en ontijdig heeft geïnformeerd en dat dit in strijd is met artikel 68 van de Grondwet;

constaterende dat uit de vrijgegeven notulen blijkt dat de Ministers in de ministerraden meermaals hebben gesproken over het tegenwerken van Kamerleden, het sensibiliseren van een Kamerlid en het «inkaderen» van kritische Kamerleden;

overwegende dat dit buitengewoon schadelijk is, omdat het de suggestie wekt dat kritische leden van de Kamer buitenspel moet worden gezet;

overwegende dat in het licht van onder meer de toeslagenaffaire versterking van vertrouwen in de overheid en versterking van de rol van de Kamer als tegenmacht tegenover de regering een urgente opgave is;

van mening dat deze gang van zaken ernstige schade heeft toegebracht aan het vertrouwen van de burger in de overheid en aan de parlementaire democratie;

zegt het vertrouwen in het voltallige kabinet op,

en gaat over tot de orde van de dag.

Azarkan
Wilders
Van Haga
Van der Plas
Simons

kst-28362-37
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2021

Volkskrant 25 juni 2021, **Rutte is vooral bezig met partijpolitiek, niet met de inhoud**

Het politieke establishment

https://archive.org/details/het-politieke-establishment

Ministerie van Financiën

TERSTOND
TER INFORMATIE
Aan
de staatssecretaris

Directie Bedrijfsvoering
Inlichtingen

www.minfin.nl

Datum
2 december 2019

Notitienummer
2019-0000204397

Auteur

Van

Kopie aan
Dir dJZ
Plv dir BOA
DGBD

notitie

Handelingsperspectief ambtsmisdrijven

Aanleiding

Bijgaand informeer ik u over het handelingsperspectief van de Kamer jegens bewindspersonen en ambtenaren wanneer ambtsmisdrijven worden vermoed. De notitie is tot stand gekomen in afstemming met de directeur JZ; verkregen input van de Landsadvocaat is verwerkt.
Voor de goede orde wordt hier opgemerkt dat een bewindspersoon ingevolge artikel 84 eerste lid Sr ook een 'ambtenaar' is en de strafbare feiten kan plegen die door 'ambtenaren' worden begaan.

Handelingsperspectief Kamer (bewindspersoon)

Als de Kamer een ambtsmisdrijf vermoedt begaan door bewindspersoon, dan geldt de procedure zoals opgenomen in 119 Grondwet:

- Het initiatief hiertoe ligt exclusief bij de regering en de Tweede Kamer.
- De Wet ministeriele verantwoordelijkheid benoemt een aantal drempels en kent de bewindspersoon waarborgen toe. Onder meer:
  - dat 5 Kamerleden hun naam onder een aanklacht moeten zetten,
  - de bewindspersoon wordt geïnformeerd en in de gelegenheid wordt gesteld mondeling en schriftelijk een zienswijze te geven,
  - het gevolg kan zijn dat de behandeling wordt stilgelegd,
  - vervolgens de Kamer besluit of er een onderzoekscommissie moet komen voor het opsporen, verzamelen van bescheiden, inlichtingen en bewijzen die die tot opheldering van de feiten kunnen leiden. Pas daarna besluit de Tweede Kamer of regering of er genoegzame gronden zijn om te vervolgen.
- Het strafproces vindt in eerste en enige aanleg plaats bij de Hoge Raad, waarbij de procureur-generaal optreedt als aanklager.

Van de mogelijkheid om leden van de Staten-Generaal of bewindspersonen te vervolgen is nog nooit gebruik gemaakt, met name omdat bewindspersonen ook politiek verantwoording afleggen.
In het verleden hebben burgers en private organisaties meerdere keren de Hoge Raad verzocht een bewindspersoon te vervolgen. Dit was onder meer het geval bij toenmalig minister van BZK Donner vanwege zijn vermeende rol bij de Schipholbrand. Volgens vaste rechtspraak van de Hoge Raad kunnen uitsluitend de regering en de Tweede Kamer besluiten tot vervolging van een bewindspersoon of een lid van de Staten-Generaal. [1] Een burger kan dus geen vervolging afdwingen.

---

[1] HR 19 oktober 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA8454.

Artikel 3 Wet ministeriële verantwoordelijkheid bepaalt dat onder 'ambtsdelicten' wordt verstaan ambtsmisdrijven of ambtsovertredingen, begaan door een lid van de Staten-Generaal, een minister of een staatssecretaris in die betrekking, alsmede strafbare feiten begaan onder één der verzwarende omstandigheden omschreven in artikel 44 Sr.

Handelingsperspectief Kamer (ambtsmisdrijf begaan door ambtenaar)
Als een vermoeden bestaat dat een ambtsmisdrijf is gepleegd is aangifte verplicht. Iedere burger kan aangifte doen van een ambtsmisdrijf.

De procedure is als volgt:
- Melding of aangifte bij de Rijksrecherche;
- De rijksrecherche is belast (onder leiding van het OM) met het doen van onderzoek naar (vermoedelijke) ambtsmisdrijven.
- Het OM beslist of vervolging plaatsvindt of wordt geseponeerd. Het opportuniteitsbeginsel is van toepassing. Een sepot kan ingevolge artikel 12 e.v. Sv worden getoetst door het gerechtshof.
- Bij een besluit tot vervolging vindt een regulier strafproces plaats bij de rechtbank;
- Hoger beroep kan worden ingesteld bij gerechtshof en cassatie bij Hoge Raad.

Definitie ambtsmisdrijven
Als de ambtenaar in functie een misdrijf pleegt of laat plegen, is dit een ambtsmisdrijf. Er zijn drie soorten ambtsmisdrijven.

1. Specifiek benoemde ambtsmisdrijven in het Wetboek van Strafrecht (Boek II, Titel XXVIII, art. 355-380 Sr)
   a. Begaan door bewindspersonen: dit gaat over het opzettelijk nalaten om uitvoering te geven aan bepalingen uit de Grondwet, andere wetten of AmvB's. bijv. een bwp die weigert inlichtingen te verstrekken.
   b. Begaan door ambtenaren: bijv. verduistering, vernietiging van stukken, schending geheimhouding, ambtelijke corruptie, dwang met misbruik van gezag.
2. Misdrijf begaan door een ambtenaar die daarbij een bijzondere ambtsplicht schendt of gebruik maakt van de macht, gelegenheid of middel die door het ambt is geschonken. Komt heel weinig voor; bijv. de politieagent die bij een huiszoeking geld vindt en dit voor zichzelf houdt. Weinig voorbeelden beschikbaar.
3. Als door een misdrijf onrechtmatig gebruik wordt gemaakt van een regeling aan de ambtenaar is toevertrouwd; bijv. toekennen van gelden/toeslagen voor zichzelf door vervalsing van stukken

Gemangeld door het systeem

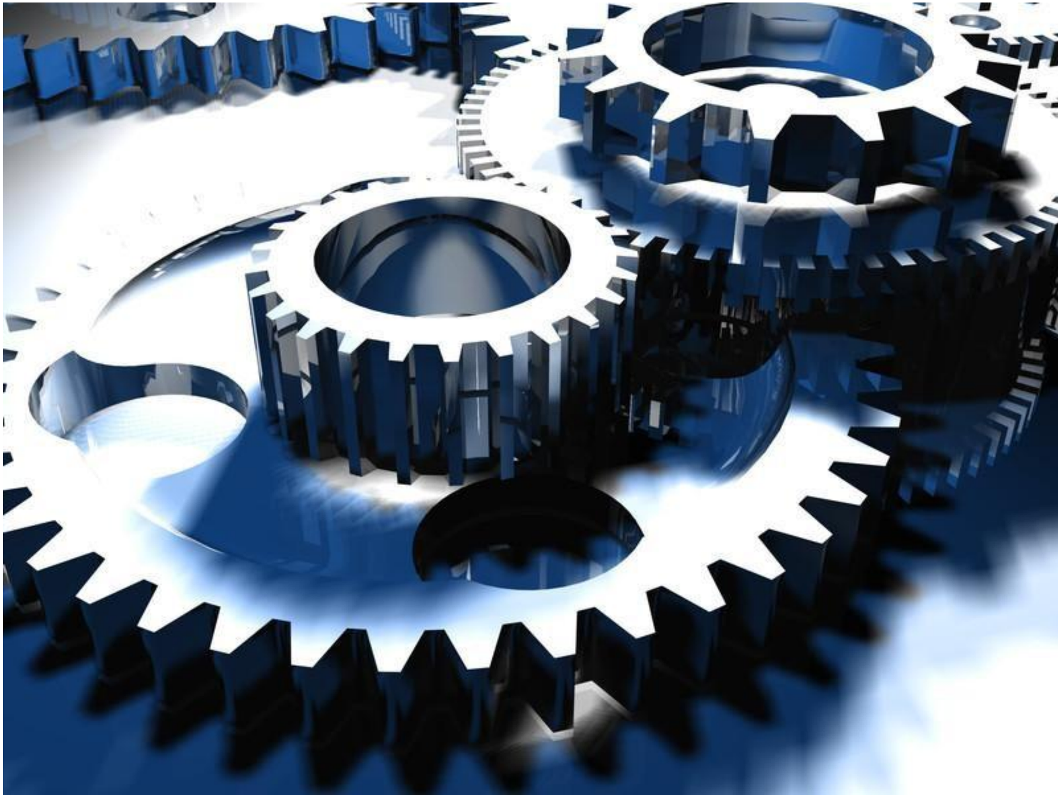

Afbeelding: canstockphoto

Vaak zijn mensen zich van de kwetsbaarheid van hun positie niet bewust. Anderen maken bezwaar en raken verstrikt tussen klachteninstituten die niet functioneren,rapporten en formulieren,steeds meerstrengere verplichtingen,een juridische uitputtingsstrijd,de zware bewijslast,de slopende eenzijdige rechtspraktijk tot juridisch touwtrekken tot de Hoge Raad toe. De arme slachtoffers worden door hetsysteem op mensonwaardige wijze gemangeld en uitgekleed waarbij ook vaak huisgenoten gefrustreerd raken.In een jungle van deskundigen en instanties die allemaal langs elkaar heen blijkente werken en waarvan sommigen achteraf ook dubieus blijken te opereren,raken deze onervaren medeburgers vrij snel het zicht op de door hen te nemen stappen en op hun rechtspositie kwijt.Een slachtoffer van deze praktijk is vrijwel kansloos om erkenning en vervolgens enig recht te krijgen.Deze praktijk leidt tot een ziek(er) makende uitputting en tot traumatisering.Mensen die zieker worden en afhankelijker,met hun begeleiders leven onder een regiem waarbij de medische behandeling tevens dient ter handhaving ter beheersing van conflicten,en de gevestigde belangen bij het bevorderen van de omzet om farmaceutische producten. Het slachtoffer wordt zieker,glijdt af. Het aanbod heeft aldus -natuurlijk- hierop overwegend slechts één antwoord: het vertalen van de klachten in een therapie die voornamelijk farmaceutisch georiënteerd. Het recht – ook het strafrecht- dient er vooral te zijn om onmachtige te beschermen.In Nederland is dit precies andersom. Het recht beschermt en bevoordeelt de politieke en economische heersende klasse.Het recht is een monopolitisch machtsmiddel van de heersende klasse met een eigen staat van heersers in de staat.Zodra klokkenluiders er een vinger naar uitstrekken sluit het systeem zich hermetisch.Iedere aanval op de staat en het systeem wordt door het Openbaar Ministerie en de rechters onmiddellijk afgeblokt ten detrimente van de sociale emancipatie en de ontplooiingsmogelijkheden van de zwakken of machtelozen.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

35 510 Parlementaire ondervraging kinderopvangtoeslag

Nr. 12

MOTIE VAN DE LEDEN OMTZIGT EN VAN DAM

Voorgesteld 19 januari 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat in het rapport Ongekend onrecht geconstateerd wordt dat bij de uitvoering van de kinderopvangtoeslag grondbeginselen van de rechtsstaat zijn geschonden;

overwegende dat deze constatering betrekking heeft op zowel de wetgevende, de rechtsprekende als de uitvoerende macht;

overwegende dat er aanleiding is om te vrezen dat deze problemen zich breder voordoen in het overheidsoptreden;

verzoekt de regering, voorbereidingen te treffen om een staatscommissie in te stellen die in brede zin het functioneren van de rechtsstaat analyseert en met voorstellen komt om deze te versterken, en de Kamer daarover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Omtzigt
Van Dam

kst-35510-12
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

37 partijen nemen deel aan Tweede Kamerverkiezing

Nieuwsbericht | 05-02-2021 |

37 partijen nemen deel aan de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021. Dat maakte de Kiesraad bekend tijdens een openbare zitting. Er nemen in totaal 1579 kandidaten deel. Dat aantal is gebaseerd op de kandidatenlijsten in verschillende kieskringen. Aan de Tweede Kamerverkiezing van 2017 deden 28 partijen mee en 1116 kandidaten.

Beeld: Kiesraad

Geldige kandidatenlijsten

De Kiesraad verklaarde de kandidatenlijsten van de volgende partijen geldig, en nummerde deze als volgt:

1. VVD
2. PVV (Partij voor de Vrijheid)
3. CDA
4. D66
5. GROENLINKS
6. SP (Socialistische Partij)
7. Partij van de Arbeid (P.v.d.A.)
8. ChristenUnie
9. Partij voor de Dieren
10. 50PLUS
11. Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP)
12. DENK
13. Forum voor Democratie
14. BIJ1
15. JA21
16. CODE ORANJE
17. Volt
18. NIDA
19. Piratenpartij
20. LP (Libertaire Partij)

21. JONG
22. Splinter
23. BBB
24. NLBeter
25. Lijst Henk Krol
26. OPRECHT
27. JEZUS LEEFT
28. Trots op Nederland (TROTS)
29. U-Buntu Connected Front
30. Blanco lijst met als eerste kandidaat Zeven, A.J.L.B.
31. Partij van de Eenheid
32. DE FEESTPARTIJ (DFP)
33. Vrij en Sociaal Nederland
34. Wij zijn Nederland
35. Modern Nederland
36. De Groenen
37. Partij voor de Republiek

commentaar:
Door: IFUD of Human Rights
4 maart 2021

“democratuur”
De Staat der Nederlanden is een"Schaduwregering” met een goed georganiseerde, zeer goed gecamoufleerde, parallelle machtsstructuur en geolied propaganda-apparaat “schijndemocratie, een dictatuur in een democratisch jasje”. Er is dus sprake van een geraffineerd geinsceneerd model-systeem. Stemmen is niets anders dan een politieke-fopspeen door en van politiek.

Aan: personen die handelen in naam van de Staat…

State-corporate crimes

De misdrijven tussen het beleid van de Staat en (vaak) industriëlen.

Staatsmisdaad

Een voorbeeld hiervan was de oorlog in Irak en de nasleep de wederopbouw.

Naast de criminelen in de Top van de piramide van het systeem,kennen we ook de –lagere en hogere- uitvoerders en hun bureautafelcriminelen. Dat zijn lieden die in ruil voor wat hoger salaris dan de fabrieksarbeider of iemand met een uitkering. Die daarna opdrachten van de top zonder gevoelens van empathie naar de medeburger toe klakkeloos uitvoeren.Deze meedogenloze gehersenspoelde paardenbrildragers moeten we niet vergeten te vermelden wanneer we over een misdaadorganisatie onder de Staat spreken.

Een voorbeeld was het verslag door de Tweede Kamer der Staten-Generaal in 2020 "Verslag- Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag" hebben grove inbreuk gemaakt op het rechtsstatelijke principe dat optimaal recht gedaan moet worden aan individuele situaties van mensen.Waar daders de schuld op elkaar afschoven en de top vrijuit ging.

Ongekend onrecht | Tweede Kamer der Staten-Generaal

35 510 Parlementaire ondervraging
Kinderopvangtoeslag
Nr. 2 BRIEF VAN DE PARLEMENTAIRE
ONDERVRAGINGSCOMMISSIE
17 december 2020

Het is niet de inzet om iedere ambtenaar van de Nederlandse Staat als misdadiger neer te zetten,maar meer om misdaadnetwerken bloot te leggen.

schurkenstaat

Volgens een redelijke inschatting moet elke staat die internationale wetten en conventies met minachting behandelt, ze met toenemende regelmaat negeert, in de schurkencategorie passen. Nederland is zo'n staat. Nederland moet eens in de vijf jaar tijdens het Universal Periodic Review (UPR) van de VN-Mensenrechtenraad verantwoording afleggen over de stand van zaken op het gebied van de mensenrechten.Nederland haalt dan alles uit de kast om een positief imago neer te zetten. Nederland is een land dat de werkelijkheid verdraait,die zich beter en eerlijker voordoet dan in de werkelijkheid.Tijdens de economische missies gecombineerd met staatsbezoeken van koning Willem-Alexander aan andere landen daar de beschuldigende vinger wijzen over schenden van de mensenrechten,en daarna met dezelfde mensenrechtenschenders aanschuiven aan het staatsbanket.

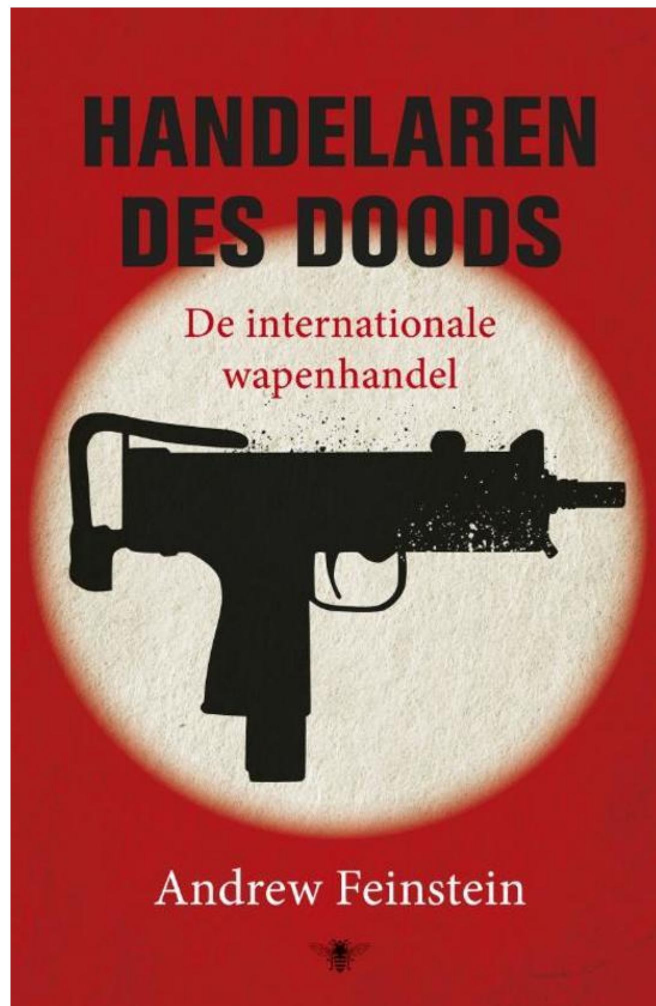

Handelaren des doods
Uitgever: De Bezige Bij
Auteur: Andrew Feinstein

Nederlands

2011

Paperback

9789023464631

512 pagina's

1e druk

State corporate crime

Achter het rookgordijn “democratie” manifesteert zich een voor de onderdanen verborgen overkoepelende misdaad die het gevolg is van het kruispunt en relaties tussen het beleid en de praktijken van de Staten,en die van corporaties.

Het faciliteren of vergoelijken van de schade aangericht aan de samenleving,en waar corporaties onder het oog van de overheid ongestraft zich kunnen inlaten met illegale praktijken. “state-gefaciliteerd corporate crime” en “state-geinitieerde crimes”.

De wapenhandel berust op een stilzwijgende overeenkomst tussen wereldleiders, politieke koehandel, inlichtingendiensten, technologisch zeer geavanceerde bedrijven, financiers en banken, vervoerders, schimmige tussenpersonen, geldwitwassers en gewone criminelen,(Andrew Feinstein “handelaren des doods”).

Daardoor hebben Nederlandse handelaren die zich in het buitenland schuldig maken aan tussenhandel in wapens, nog altijd weinig te duchten van de Nederlandse overheid.

Tony Blair trad verschillende malen op als spreker voor de Carlyle Group, voor ongeveer 250.000 dollar per keer. Hij ontving zo’n tweeduizend pond per minuut bij Lansdowne Partners voor zijn gedachten over geopolitiek. B A E kon vervolging met een schijntje afkopen middels een schikking.De beschermers van B A E waren in het verleden Margaret Thatcher, John Major,Gordon Brown en… Tony Blair.

De wapenhandel in Afrika heeft maatschappelijke conflicten gemilitariseerd en als dat gebeurt,volgen onderhoepelijk massale sterfte, armoede, vluchtelingenstromen en mensenrechtenschendigen.

Cursussen

In deze cursus wordt het hele veld van organisatiecriminaliteit, State crime en State-corporate crime (organisatiecriminaliteit gepleegd door de overheid al dan niet in samenwerking met private bedrijven), en de relatie tussen deze vormen van criminaliteit en mensenrechten verkend. Er wordt ingegaan op verschijningsvormen en oorzaken (nationaal en internationaal), het wettelijk kader en op mogelijke reacties op deze vormen van criminaliteit. Het betreft een relatief nieuw aandachtsveld binnen de criminologie, waarbij het niet om de traditionele criminaliteit zoals vermogens- en geweldsdelicten gaat, maar om de criminaliteit die wordt gepleegd door mensen die in het algemeen sociaal gerespecteerd worden en een zeker aanzien hebben vanwege hun beroep.

De belangrijkste criminologische theorieën op het gebied van organisatiecriminaliteit en 'state crime' worden besproken en toegepast op actuele casus. Tijdens de cursus wordt gebruik gemaakt van een leerboek en teksten die digitaal geraadpleegd kunnen worden. De meeste teksten worden in het Engels aangeboden.

Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan de orde:
- What is White Collar Crime?
- Who is the White Collar criminal?
- Explaining White Collar Crime
- Sectoral White Collar Crime
- Corporate violence
- Neutralization
- Class, gender and race
- Opportunities and situational prevention
- State crime
- Supranational crime
- The future of White Collar Crime.

Leerdoelen
- kennis van en inzicht in de criminologische theorie op het terrein van organisatiecriminaliteit en 'state crime';
- toepassing van de criminologische theorie op actuele maatschappelijke vraagstukken;
- inzicht in de mogelijkheden die andere disciplines bieden om organisatiecriminaliteit te verklaren en tegemoet te treden.

Bron: Open Universiteit

ou.nl

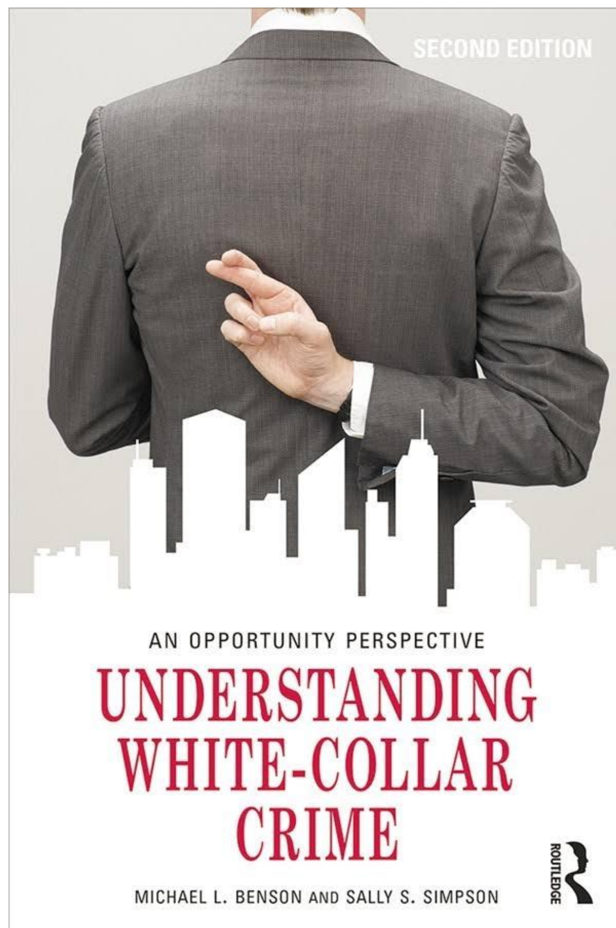

Understanding White-Collar Crime:
An Opportunity Perspective
by M.L. Benson and S.S. Simpson
Routledge, New York
2015, paperback, 336 pages
ISBN: 9780415704038

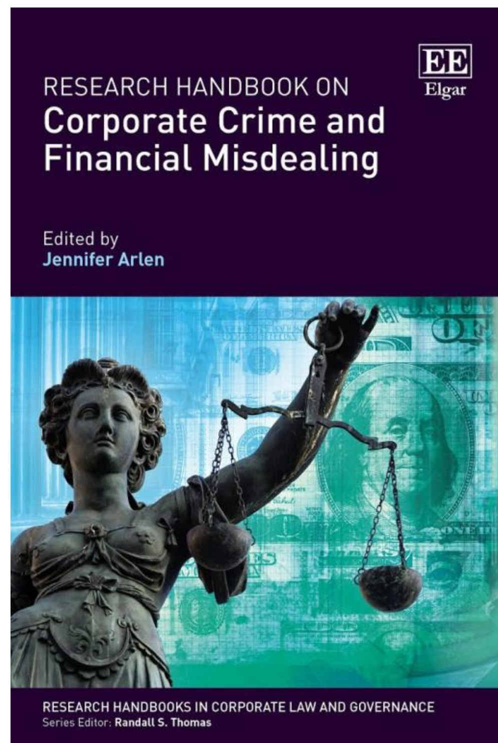

Research Handbook on Corporate Crime and Financial Misdealing

- Author: Jennifer H. Arlen
- Publisher: Edward Elgar Publishing
- ISBN: 9781783474462
- Published In: April 2018
- Format: Hardback , 392 pages

De immuniteit of vervolgbaarheid van de Staat

Over de opheffing van strafrechtelijke immuniteiten van publiekrechtelijke rechtspersonen en hun leidinggevers

Masterscriptie Strafrecht - Universiteit van Amsterdam

Van: Willem Backer

Studentnummer: 5826594

Vakgebied: Strafrecht

Inzake: *Opheffen van de strafrechtelijke immuniteiten van publiekrechtelijke rechts personen en hun leidinggevers*

Datum: 20 februari 2014

Begeleider: dhr. dr. D. (Denis) Abels

Omtzigt: ‘Nederland is een bananenmonarchie’

CDA-Kamerlid Pieter Omtzigt, die samen met SP-Kamerlid Renske Leijten de problemen bij de Belastingdienst blootlegde, greep het debat aan voor een aanklacht tegen de Nederlandse staat. Hij verwees naar Malta.

Bron:de Volkskrant, Raoul du Pré, rapportage kamerdebat 19 januari 2021, toeslagenaffaire belastingdienst.

Onder zoek naar de rechtsstaat

nationale ombudsman
als het misgaat tussen u en de overheid

Home > Nieuws >

Reactie ombudsman op IGZ rapporten Sorgdrager en Van den Steenhoven

Nieuwsbericht 19 november 2012

Er is veel mis bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ). Dat concludeert een commissie onder leiding van oud-minister Sorgdrager uit een analyse van 600 dossiers. Minister Schippers had om het onderzoek gevraagd, nadat de IGZ enkele keren negatief in het nieuws was gekomen. Volgens Sorgdrager duurt de behandeling van een klacht bij de IGZ te lang, vaak ruim een jaar. Verder communiceert de inspectie slecht met klagers en worden ze niet altijd serieus genomen.

Het probleem zit niet alleen bij de belastingdienst, maar ook de gemeentes, het zit in de jeugzorg en in binnen het UWV, de gezondheidszorg en verpleeghuizen.

De Stentor zwartboek UWV
Bureaucratische rompslomp, slechte bereikbaarheid, onterechte santies. Dagblad De Stentor . Het UWV maakt mensen kapot. Gedupeerden voelen zich geschoffeerd en zijn machteloos.
Er zou een parlementair onderzoek moeten komen naar de rechtsstaat.

Aan Minister President Drs. M. Rutte
Minister Drs. K.H. Ollongren
Minister Drs. W. Koolmees
Staatssecretaris Drs. A.C. van Huffelen

Datum
22 januari 2021
Kenmerk
COS/U202100054
Telefoon
070-3738393
Bijlage(n)
-

Onderwerp Toeslagenaffaire

Geachte leden van het Kabinet,

Op 18 januari heeft de VNG u in afschrift een brief gestuurd aan de Kamer over de kabinetsreactie op *Ongekend Onrecht.* Als medeoverheid hebben wij alle belang bij herstel van het vertrouwen in de overheid als geheel. Daarom deden wij in onze brief een aantal handreikingen vanuit onze ervaringen met de brede schuldenaanpak, waarbij we het ministerie van SZW hebben opgeroepen de regierol te nemen. In de daaropvolgende Kamerbrief heeft staatssecretaris Van Huffelen haar gewenste aanpak geschetst. Wij maken ons grote zorgen over de inhoud van deze Kamerbrief. Met name over de wijze waarop over de schuldenaanpak van de gedupeerde ouders kinderopvangtoeslagaffaire wordt gecommuniceerd vanuit Belastingdienst/Toeslagen. Daarom doen wij in deze brief een aantal voorstellen voor het vervolg.

Helder en eerlijk communiceren
Helder en eerlijk communiceren met gedupeerde ouders is wat ons betreft de eerste stap om het vertrouwen te herstellen. Het is nu echter een chaos in de communicatie naar gedupeerden. De staatssecretaris geeft verschillende boodschappen af in het Kamerdebat, in een webinar voor gedupeerde ouders en in de media. Wij vinden dit niet te accepteren richting de gedupeerde ouders die al zo lang wachten op duidelijkheid.
Het zorgt bij ons ook voor twijfel of u het uitgangspunt onder de samenwerkingsafspraken tussen Belastingdienst/ Toeslagen en gemeenten nog wel onderschrijft. Dat uitgangspunt is, dat de Belastingdienst onverkort de volledige verantwoordelijkheid op zich neemt voor de problemen van gedupeerden. Deze zijn immers als gevolg van fouten en onrechtmatigheden bij Toeslagen ontstaan.
Het geeft geen pas dat deze verantwoordelijkheid, gelet op de uitingen van de staatssecretaris in het webinar voor gedupeerde ouders, nu deels wordt doorgeschoven naar gemeenten.

Vereniging van Nederlandse Gemeenten
Nassaulaan 12 Den Haag | Postbus 30435 | 2500 GK Den Haag
070 - 373 83 93 | info@vng.nl

Zowel voor de gedupeerde ouders als voor gemeenten – om de gedupeerde ouders goed te kunnen helpen – zijn de volgende zaken van belang:

1) Wij roepen u dringend op om op de korte termijn **duidelijkheid** te verschaffen voor gedupeerde ouders wat er met hun schulden (welke dan ook) gebeurt. Er moet een duidelijke regeling komen voor de schulden bij publieke en private schuldeisers. Maar ook voor de vele informele schulden die zij hebben bij familie en vrienden. De regeling moet ervoor zorgen dat gedupeerde ouders een schuldenvrije nieuwe start kunnen maken, conform de unaniem in Kamer aangenomen motie en vanuit de erkenning dat de overheid de gedupeerde ouders collectief onrecht heeft aangedaan. Daarbij kan het niet zo zijn dat (al dan niet private) schuldeisers met separate claims (blijven) komen waardoor gedupeerde ouders nooit een punt kunnen zetten achter deze affaire.
2) Ook roepen wij u op om met de regeling **recht te doen aan gedupeerde ouders die hun schuld al hebben afbetaald**. Er zijn gedupeerde ouders die de afgelopen jaren alles in het werk hebben gesteld om hun – onterechte – schuld aan de Belastingdienst/Toeslagen af te lossen. Ook voor deze ouders moet een vorm van compensatie komen die recht doet aan wat zij hebben doorgemaakt. Het feit dat zij nu geen schulden meer hebben, laat onverlet dat zij de afgelopen jaren grote nood hebben gekend, zowel materieel als immaterieel. Dat moet ook erkend én gecompenseerd worden.
3) Daarnaast is het van groot belang dat u glashelder en eenduidig communiceert hoe de schulden (welke dan ook) zich verhouden tot de 30.000 euro compensatie die aan de ouders is beloofd. En hoe u ervoor gaat zorgen dat deze 30.000 euro compensatie daadwerkelijk aan alle gedupeerde ouders ten goede komt.
4) De regeling van de Belastingdienst/Toeslagen hiervoor moet gezamenlijk met de VNG/gemeenten worden uitgewerkt. De definitieve versie van de regeling moet ter goedkeuring worden voorgelegd zodat de VNG/gemeenten de uitvoerbaarheid van de regeling kunnen toetsen. Een regeling die in het kader van de gemeentelijke schuldhulpverlening niet (goed) uitvoerbaar is, is funest voor het herstel van het vertrouwen in de overheid. Wij hebben begrepen dat ook de NVVK ideeën heeft over een regeling, die we hier bij zouden kunnen betrekken. De volgende punten moeten in ieder geval onderdeel zijn van een regeling:
- Een helder en realistisch tijdpad voor de compensatie van de gedupeerde ouders.
- Elke gemeente krijgt een vaste contactpersoon bij de Belastingdienst om heldere communicatie te borgen.
- De gedupeerde ouder zelf en de gemeente krijgen vooraf een signaal dat de compensatie wordt overgemaakt maar vooral ook wanneer deze wordt overgemaakt.
- Als de inschatting van de gemeente is dat het overmaken van de compensatie op dat moment niet opportuun is (vanwege risico van beslaglegging) de uitbetaling tot een later moment wordt uitgesteld zodat eerst een oplossing voor de schulden gevonden kan worden. Het kan niet zo zijn dat door gebrek aan afstemming de compensatie niet bij de ouder terecht komt of dat daar direct beslag op wordt gelegd, en de door de Belastingdienst veroorzaakte problemen alsnog door gemeenten moeten worden opgelost.
- Adequate gegevensuitwisseling tussen Belastingdienst/Toeslagen en gemeenten. Van de gemaakte afspraken moet in de praktijk nog blijken of deze goed werken. Sowieso bieden deze afspraken onvoldoende soelaas voor de vraagstukken die nu leven bij het al dan niet kwijtschelden van gemeentelijke vorderingen. Gemeenten mogen de gegevens die ze krijgen alleen gebruiken om contact te leggen en niet om via bestandsvergelijking te checken op gemeentelijke schulden bij gedupeerde ouders.

Deze brief zenden wij in afschrift aan de vaste commissie Financiën in de Tweede Kamer.

Met vriendelijke groet,

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)

mr. L.K. Geluk
Algemeen Directeur

Trouw

Kiezerspeiling

Van de meeste Nederlanders mag Rutte gewoon weer premier worden

Premier Rutte vertrekt bij Paleis Huis ten Bosch na het aanbieden van het ontslag van het kabinet.Beeld ANP

De gemiddelde Nederlander vindt de toeslagenaffaire een non-issue tijdens de aankomende verkiezingen. Van iets meer dan de helft mag premier Rutte, ondanks zijn aandeel in de affaire, dan ook opnieuw minister-president worden.

Bron: trouw.nl
Jeannine Julen
19 januari 2021

Onvrede in de moderne maatschappij

Het gewone volk heeft over het algemeen weinig tot geen interesse in ingewikkelde politieke onderwerpen wat ook mede door de dagelijkse sleur veroorzaakt wordt. Natuurlijk spelen de zorgen en frustraties van individuele burgers een belangrijke rol, daarbij zijn ongeveer een half miljoen mensen verslaafd aan medicijnen. Het gaat hierbij vaak om slaap- en kalmeringsmiddelen en pijnstillers.Ook blijkt steeds vaker sprake van alcohol en drugsverslaving in combinatie met problematische schulden. We horen ook steeds vaker over het fenomeen smartphone-verslaving, online gokverslaving en gameverslaving.Deze groep zijn hierdoor geen echte maatschappij-hervormers. Hun drijfveren worden over het algemeen geschraagd door individueel onbehagen wat primair gericht is op de directe noden en kwalen van het dagelijkse leven en dat deze mensen zich hierbij achtergesteld of onrechtvaardig behandeld voelen. De ontevredenheid kan ook ontstaan door ergernis die zich in de hoofden van de mensen is blijven opstapelen over een specifiek onderwerp in de maatschappij zoals de “lockdown” en de maatregelen die vrijheden van de burger beperken tijdens de coronacrisis.

Oude wijn in nieuwe zakken?

Formatie: Remkes zet in op doorstart kabinet

Door **ONZE PARLEMENTAIRE REDACTIE**
Woensdag 29 september in BINNENLAND
Bron: telegraaf.nl

NewStatesman

De VN beschuldigt wereldleiders van 'sociaal darwinisme' vanwege de reactie op het coronavirus

New Statesman

[vertaling vanuit engels]

22 APRIL 2020

Samuel Horti

De Verenigde Naties hebben een vernietigende aanval gedaan op de reacties van wereldleiders op de coronaviruscrisis en beschuldigen hen ervan toe te zien op een "moreel falen van epische proporties" door de rijken voorrang te geven boven degenen die het meest hulp nodig hebben.

"Het beleid van veel staten weerspiegelt een sociale darwinistische filosofie", zei Philip Alston, speciale VN-rapporteur voor extreme armoede en mensenrechten. "Ondanks vaak verstrekkende beleidsomkeringen en enorme financiële steunpakketten, zijn de meest kwetsbaren te weinig veranderd of uitgesloten."

Regeringen hebben hun landen gesloten "zonder zelfs maar minimale inspanningen te leveren om ervoor te zorgen dat mensen rond kunnen komen", zei Alston. "In een morele mislukking van epische proporties, doen de meeste staten maar al te weinig om degenen die het meest kwetsbaar zijn voor deze pandemie te beschermen."

Hij zei dat beleidsmaatregelen zoals rechtstreekse contante betalingen aan burgers, opschorting van uitzettingen en het betalen van de lonen van verlofde werknemers meestal "volstrekt ontoereikend" waren en dat de "meest kwetsbare bevolkingsgroepen werden verwaarloosd".

"Dit is wreed, onmenselijk en zelfvernietigend, omdat het hen dwingt om onder onveilige omstandigheden te blijven werken, waardoor de gezondheid van iedereen in gevaar komt."

Daklozen

PR Gemeente Den Haag

Internationale stad

Den Haag vervult internationaal een toonaangevende rol in de ontwikkeling van de internationale rechtsorde, onder meer als gaststad van een aantal VN-instellingen. Het is belangrijk dit profiel goed en scherp in de wereld neer te zetten en de stad zichtbaarder te positioneren als internationale stad van vrede, recht en veiligheid. De bestemmingsreserve internationaal en werving is bijvoorbeeld effectief gebleken als acquisitie-instrument. De gemeente blijft de komende jaren investeren in zowel het relatiebeheer met internationale organisaties en ngo’s als in een internationaal concurrerend vestigingsklimaat Daarvoor is in2021 een budget van € 1,4 mln. beschikbaar. Dat wordt onder meer benut voor de uitvoering van de acquisitie- en huisvestingsstrategie, wervingsacties met The Hague Business Agency (HBA, focus op NGO’s en de VN) en de start met het Rijk van de herhuisvesting van delen van het Vredespaleis (ICJ en PCA). Daarnaast het realiseren we concrete projecten met o.a. Shelter City voor mensenrechtenactivisten en met Hiil voor de optimalisering van de toegang tot recht in de stad Den Haag zelf.

Bron: Programmabegroting 2021-2024 Gemeente Den Haag

Gemeente Den Haag

Retouradres: Postbus 80 000, 2508 GA Den Haag

De heer J.P. van den Wittenboer
Voorzitter Intermediary Foundation of the
Universal Declaration of Human Rights
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Uw brief van
5 september 1995

Uw kenmerk

Ons kenmerk

Doorkiesnummer
(070) 353 2650

Aantal bijlagen

Datum
13 september 1995

Onderwerp
sociale rechten

Hiermee bevestig ik de ontvangst van uw bovenvermelde, aan de burgemeester gerichte, brief. Aangezien dit onderwerp onder de verantwoordelijkheid van de wethouder van Onderwijs, Sociale zaken, Werkgelegenheidsprojecten en Integratie- en Emancipatiebeleid valt, heb ik, namens de burgemeester, uw brief ter afdoening naar deze wethouder doorgezonden.
Voor inlichtingen kunt u zich wenden tot het secretariaat van de wethouder, telefoon (070) 353 2650.

Bureau gemeentesecretaris,

W.L. Donkers

Postadres: Postbus 80 000, 2508 GA Den Haag
Bezoekadres: Burgemeester De Monchyplein 14, Den Haag

Telefoon 070 - 353 20 00
Fax 070 - 361 48 62

BD 07.02.91

Anke van Kampen

Wethouder van Onderwijs, Sociale Zaken,
Werkgelegenheidsprojecten en Integratie-
en Emancipatiebeleid

Gemeente Den Haag

Retouradres: Postbus 80 000, 2508 GA Den Haag

De heer J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Uw brief van
5 september 1995
Uw kenmerk
95123
Ons kenmerk
SZW95123
Doorkiesnummer
(070) 3537409
Aantal bijlagen
1
Datum
28 september 1995

Onderwerp
beantwoording van brief d.d. 5-9-1995

Geachte heer van den Wittenboer,

Met belangstelling heb ik uw brief d.d. 5 september jl. en de bijgevoegde stukken kunnen lezen.

U vermeldt in uw schrijven in Den Haag ingeschreven te staan. Ik ben zo vrij geweest dat na te gaan. Het hebben van een woon- of verblijfplaats is namelijk van groot belang in het kader van de Algemene Bijstandswet. Deze wet, op grond waarvan in beginsel financiële steun geboden kan worden aan mensen die zelf niet over een minimum inkomen beschikken, geeft aan, dat de gemeente waar iemand zich bevindt bijstand aan die persoon kan verlenen.

Een en ander betekent, dat u feitelijk zou moeten wonen in de gemeente Den Haag en in de haagse Gemeentelijk Basisadministratie opgenomen zou moeten zijn om hier een bijstandsaanvraag te kunnen indienen. Uit onderzoek is mij gebleken, dat u hier niet (meer) woonachtig bent. Dit leidt ertoe, dat u van de gemeente Den Haag geen financiële bijstand kunt krijgen. Ik raad u daarom aan om u zo spoedig mogelijk te wenden tot de gemeente waar u daadwerkelijk woont.

Mocht u echter in Den Haag een zwervend bestaan leiden, dan kunt u zich wellicht het beste wenden tot de Kessler Stichting, de La Reyweg 522 of het Leger des Heils, Nieboerweg 125, alhier. Onder bepaalde voorwaarden is het mogelijk om via deze instanties een beroep op de Algemene Bijstandswet te doen.

Vertrouwend u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd, teken ik,

De wethouder van Onderwijs,
Sociale zaken, Werkgelegenheidsprojecten en
Integratie- en Emancipatiebeleid,

ANKE VAN KAMPEN

afdruk aan
- 1x directie SZW
- 1x dhr.J. Jansen BSD/BO/BGS

Bezoekadres: Burgemeester De Monchyplein 14, Den Haag
Bereikbaar per openbaar vervoer: met buslijn 13;
vanaf Station HS - met buslijn 5; vanaf Station CS - met buslijn 22

Telefoon 070 - 353 26 51
Fax 070 - 363 82 27

BD.23

Gemeente Den Haag

Dienst Sociale Zaken en
Werkgelegenheidsprojecten

Retouradres: Postbus 12610, 2500 DK Den Haag

De heer J.P.van den Witteboer
Intermediary Foundation of the
Universal Declaration of Human Rights
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Uw brief van
21 september 1995
Uw kenmerk

Ons kenmerk
WK71/TEAM 3D
Aantal bijlagen

Datum
9 oktober 1995

Onderwerp
Bijstandsbesluit Zelfstandigen

Geachte heer van den Witteboer,

Tot onze spijt moeten wij u mededelen dat uw brief van 7 september jongstleden niet bij de afd.zelfstandigen is aangekomen.
Een kopie van bovengenoemde brief hebben wij bij de door u aangeleverde correspondentie wel aangetroffen.

Uit uw verzoek d.d.21 september blijkt ons dat u een beroep op het bijstandsbesluit zelfstandigen wenst te doen.

Tevens blijkt uit de door u aangeleverde correspondentie dat u voorzitter bent van de stichting Intermediary Foundation of the Universal Declaration og Human Rights.

Het Bijstandsbesluit Zelfstandigen sluit stichtingen echter van de mogelijkheid tot bijstandsverlening uit,waardoor bijstandsverlennig op basis van deze regeling in uw situatie niet tot de mogelijkheden behoort.

Ik hoop u hiermede voldoende te hebben geinformeerd.

Hoogachtend,

R.H.van den Hoogeband
Chef afdeling zelfstandigen

Inlichtingen bij

Wijkkantoor / afdeling
afdeling Zelfstandigen
Oude Haagweg 589ᵉ 2552 GJ Den Haag

Telefoon 070 - 3230050
Fax 070 - 3234992

Mensenrechten afschuiven naar Leger des Heils

Dat wat de nazis deden in hun propaganda in Theresienstadt , dezelfde propaganda gebruikt Nederland met “Den Haag internationale stad van vrede,recht en veiligheid”. In werkelijkheid heeft Den Haag niets met mensenrechten, die dienen louter als PR, stichtingen voor de mensenrechten zoals Intermediaire Stichting voor de Universele Verklaring voor de rechten van de Mens worden voor financiële ondersteuning afgeschoven naar het Leger des Heils.

Wie is verantwoordelijk voor de implementatie van het VN-Verdrag in Nederland?

De Nederlandse staat is partij bij het VN-Verdrag en als zodanig verplicht het verdrag te implementeren. Gemeenten zijn als onderdeel van de staat ook verplicht het verdrag uit te voeren. Het ministerie van VWS heeft hierin een coördinerende rol. Maar omdat het VN-Verdrag de hele samenleving raakt, is voor goede uitvoering de betrokkenheid van veel partijen nodig.

Met dank, door *MijnOverheid*, bij de Voedselbank

Voor wie die denkt: "Dat zal mij niet overkomen", diegene moet rijk zijn.

Ziekte, werkloosheid, scheiding, faillissement of 'gewoon' pech... dan is de Bijstand de enige nooduitgang.

De Bijstand. Een onbekende, onwerkelijke wereld.

Gerard Sangers vertelt in dit verhalenboek zijn ervaringen 'te gek voor woorden' over de leefwereld van een bijstandsgerechtigde.

Menig boek en rapport is er geschreven vanuit de systeemwereld, niet vanuit de leefwereld.

Een les voor professionals, beleidsmakers, uitvoerenden, politici?

Gerard Sangers

Gerard Sangers • Boek • paperback

Dit verhalenboek is geschreven vanuit de praktijk van een ervaringsdeskundige in de bijstand. Ondergetekende – Gerard Sangers, geboren in 1957 – komt na veertig arbeidzame jaren in de bijstand. Een andere wereld. Een wereld van extremen, wantrouwen, regeltjes, voorwaarden, verdienmodellen, beledigingen, sancties… een wereld van 'te gek voor woorden'. Een wereld waarvan 80-90% van de maatschappij het bestaan niet weet of het bestaan ervan niet wil weten. Het in de bijstand zitten geeft mensen een onbehaaglijk gevoel, 'de ver-van-mijn-bed-show'. Mensen die in de bijstand zitten leven in schaamte, angst en vaak armoede. Hier praat je niet over.

Binding : Paperback
Distributievorm : Boek (print, druk)
Formaat : 145mm x 210mm
Aantal pagina's : 334
Uitgeverij : Gerard Sangers
ISBN : 9789464067729
Datum publicatie : 04-2021

Met verwijzing artikel Trouw van 3 mei 2021 door Lukas van der Storm

NEDERLAND

Verenigde Naties
E / C.12/NDL/CO/4-5
Economische en Sociale Raad Distr .: Algemeen
9 december 2010
Origineel: Engels
GE.10-47089
Commissie economische, sociale en culturele rechten
Vijfenveertigste sessie
Genève, 1-19 november 2010

36.
Het Comité beveelt de Verdragsstaat aan een nationaal plan van
actie om de toename van thuisloosheid in Nederland te bestrijden en te overwegen
oorzaken en voorschrijft manieren en middelen om dakloosheid en rehabilitatie te voorkomen
daklozen (artikel 11).

Tweede Kamer der Staten-Generaal
Vergaderjaar 2010–2011
26 150 Nr. 100
Algemene Vergadering der Verenigde Naties
BRIEF VAN DE MINISTER VAN SOCIALE ZAKEN EN
WERKGELEGENHEID
Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
Den Haag, 1 juni 2011

De VN-mensenrechtenverdragen bepalen dat een land dat partij is bij het verdrag periodiek rapporteert over de stand van zaken met betrekking tot de implementatie van de verdragsbepalingen. Nederland heeft het inmiddels 5e rapport over de implementatie van de bepalingen van het Verdrag inzake sociale, economische en culturele rechten (ESC) in juli 2009 aan het verdragscomité gestuurd en werd in de gelegenheid gesteld om op 10 en 11 november 2010 met het comité van gedachten te wisselen over de wijze waarop de verdragsbepalingen in Nederland zijn geïmplementeerd.

Deze reactie wordt, samen met de volgende rapportage, ook naar het verdragscomité gestuurd.
De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
H. G. J. Kamp

Betreft: dakloosheid

36. Het comité adviseert de Staat een landelijk actieplan op te zetten ter bestrijding van de stijgende dakloosheid in Nederland en te kijken naar de oorzaken evenals manieren voor te schrijven om dakloosheid te voorkomen en daklozen te rehabiliteren. (art. 11)

Nederland heeft al sinds 2006 een effectief plan van aanpak voor dak- en thuislozen. De aanpak is begonnen in de vier grote steden (G4) en uitgerold naar de centrumgemeenten voor maatschappelijke opvang. In de G4 is deze aanpak echt geslaagd (het doel 10 000 daklozen van straat voor eind 2009 is nagenoeg gehaald). De G39 volgt en boekt ook al resultaten. De monitor Stedelijk Kompas en de monitor voor de G4 komen in mei 2011 uit. De vier grote steden gaan nu de tweede fase in: richten op preventie en blijvend herstel. Er zijn ook al

centrumgemeenten die preventie en blijvend herstel in hun aanpak hebben meegenomen. Wat het comité adviseert gebeurt dus al sinds 2006. Over het plan van aanpak wordt regelmatig over aan de Tweede Kamer gerapporteerd.

Verenigde Naties uiten kritiek op Nederlands asielbeleid

Een aantal mensenrechtenexperts van de Verenigde Naties heeft vandaag Nederland opgeroepen om dakloze migranten onmiddellijk te voorzien van noodhulp, zoals eten, kleding en onderdak.

Redactie 16-12-2014

,,In deze donkere dagen voor kerst is het schrijnend dat de Nederlandse regering niet eens 0,01 procent van haar jaarlijkse begroting wil besteden aan hulp aan mensen, die leven in absolute ellende en armoede'', aldus Philip Alston, de speciale VN-rapporteur inzake extreme armoede en mensenrechten.

,,Hulp aan migranten die op straat leven is geen kwestie van liefdadigheid'', aldus Alston. ,,Toegang tot noodhulp is een recht en de regering van Nederland heeft een volkenrechtelijke verplichting die ter beschikking te stellen.''

'Noodopvang zonder discriminatie'
De speciale VN-rapporteur inzake het recht op passende huisvesting, Leilani Farha, onderstreept dat ,,volgens de internationale mensenrechten Nederland noodopvang zonder discriminatie moet bieden. Dit betekent dat noodhulp zoals daklozenopvang aan migranten beschikbaar moet worden gesteld, ongeacht hun wettelijke status in het land.''

COMMENTAAR:

IFUD of Human Rights

Noodhulp moet niet alleen aan migranten beschikbaar worden gesteld maar aan eenieder dus ook aan nederlanders die in nood komen. We hebben dus niet louter een systeem opgezet voor migranten.

Aantal daklozen sinds 2009 meer dan verdubbeld

Bron: CBS

23-8-2019

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

25 295 Infectieziektenbestrijding

Nr. 1144

MOTIE VAN DE LEDEN WESTERVELD EN SIMONS
Voorgesteld 22 april 2021

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de noodopvang voor niet rechthebbende dak- en thuislozen vanaf 12 mei volledig wordt stopgezet ondanks dat de meeste coronamaatregelen nog steeds gelden;

constaterende dat dit minstens 500 mensen betreft die daardoor op straat belanden zonder ook maar enige vorm van onderdak en dit óók een gevaar vormt voor de volksgezondheid;

van mening dat geen mens onvrijwillig op straat moet leven;

verzoekt de regering in gesprek te blijven met gemeenten over de ondersteuning aan niet-rechthebbenden zolang als de lockdown geldt;

verzoekt de regering, gemeenten extra te ondersteunen om niet-rechthebbenden te begeleiden naar werk,

en gaat over tot de orde van de dag.

Westerveld
Simons

kst-25295-1144
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

“bestaansminimum volgens internationale verdragen”

____

HET BELANG VAN DE MENSENRECHTEN

Regeringen hebben veel macht. Mensenrechten zijn bedoeld om burgers te beschermen tegen machtsmisbruik door de overheid. Zij beperken de bevoegdheden van de regering.

Mensenrechten, of mensenrechten, zijn de rechten van ieder mens, waar ook ter wereld. Mensenrechten zijn bedoeld om mensen te beschermen tegen de macht van de staat en moeten ervoor zorgen voor iedereen op een menselijke waardigheid leven waarborgen. Mensenrechten houden bijvoorbeeld in dat iedereen zijn eigen vrije mening mag hebben en die mag uiten, en dat de regering niet zomaar geweld mag gebruiken tegen burgers. Ze betekenen ook dat je recht hebt op onderwijs, voldoende te eten hebt en een dak boven je hoofd. De staten zijn overeengekomen deze rechten voor iedereen te waarborgen. Voor iedereen, ongeacht ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of sociale afkomst, vermogen, geboorte of andere status.

Duitsland

Basiszekerheid volgens internationale verdragen

Sociale uitsluiting VN roept op tot hogere basisuitkeringen in Duitsland

Het Sociaal Comité van de Verenigde Naties (VN) vindt de Hartz IV-tarieven in Duitsland te laag. In haar eindverslag over de uitvoering van het sociaal pact stelt de commissie dat de basiszekerheid geen toereikende levensstandaard mogelijk maakt, zo maakte Diakonie Bayern bekend. Ook de sanctiepraktijk van de arbeidsbureaus wordt kritisch bekeken. Het comité stelt een hogere basiszekerheid en een verbeterde berekeningsmethode voor.

Nederland

Bestuurlijke boete Participatiewet:

Het recht om minimum basiszekerheid volgt niet uit de Participatiewet maar uit de verplichting aan internationale verdragen voor de mensenrechten. Daarom moet het systeem van bestuurlijke boete worden herzien. We moeten niet naar een systeem van voedselbanken,daklozen en misbruik van stapeling incassokosten en onjuist omgaan met beslagvrije voet.

De internationale verdragen vormen de basis om te concretiseren wat een mensenrechtenconforme reactie moet inhouden. Ze beschrijven criteria om de wettigheid te bepalen van staatsmaatregelen die de mensenrechten beperken.

De juridische verplichtingen van gemeenten op het gebied van mensenrechten

Mensenrechtenverdragen zijn het product van onderhandelingen op internationaal niveau. Ze worden ondertekend en geratificeerd door nationale overheden. Maar welke plichten en verantwoordelijkheden vloeien er voor gemeenten uit voort?

Uitgangspunt: zelfstandige plicht van gemeenten

De rijksoverheid treedt op als vertegenwoordiger van de staat der Nederlanden bij het ratificeren van de internationale mensenrechtenverdragen. De hele staat verplicht zich door de ratificatie om het verdrag uit te voeren. Als onderdeel van de staat der Nederlanden hebben gemeenten een zelfstandige verplichting om de mensenrechten uit deze verdragen te respecteren, beschermen en verwezenlijken. Dit betekent dat iedere ambtenaar in Nederland, ongeacht de bestuurslaag waarin hij of zij zich bevindt, die verantwoordelijkheid draagt.

VNG 100 jaar
Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Aan alle gemeenten
T.a.v. de raadsgriffier

doorkiesnummer	uw kenmerk	bijlage(n)
(070) 373 8707		1
betreft	**ons kenmerk**	**datum**
Goed Bezig: de betekenis van mensenrechten voor gemeenten	DIR/EUI/U201201665	24 oktober 2012

Geachte raadsgriffier,

Goed bestuur en mensenrechten gaan hand in hand. Als we kijken naar het Verdrag voor de Rechten van de Mens, zien we tal van aanknopingspunten met het gemeentelijk beleid. Veel gemeentelijke diensten hebben direct te maken met mensenrechten, zoals het veiligheids-, integratie-, armoede- of jongerenbeleid, of in de uitvoering van de wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen.

Bovendien is er een belangrijke link tussen burgerparticipatie en mensenrechten: er kan geen sprake zijn van democratie als mensenrechten niet volledig worden begrepen en gerespecteerd. Als gemeenten hun burgerschapsagenda's willen laten slagen, moeten burgers weten wat hun rechten en plichten zijn.

Vanuit de VNG is de Nederlandse delegatie naar het Congres van Lokale en Regionale Overheden van de Raad van Europa betrokken bij deze onderwerpen. De Raad van Europa biedt, als hoeder van de mensenrechten en democratie, bescherming aan de positie en belangen van gemeenten. Dit gebeurt aan de hand van het Europees Handvest inzake Lokale Autonomie, dat richtlijnen geeft aan de manier waarop lokale democratie en decentralisatie vorm gegeven moet worden.

Daarnaast richt de Raad van Europa zich op het creëren van bewustzijn van het belang van mensenrechten. Daarom heeft de VNG besloten om samen met Amnesty International een concrete brochure te maken over hoe gemeenten direct of indirect bezig zijn met mensenrechten. Zij zijn, zoals de titel van de brochure doet vermoeden "Goed Bezig". De brochure vindt u bijgesloten in deze brief.

Mocht u meer willen weten over de activiteiten van de VNG in de Raad van Europa, neemt u dan contact met ons op via renske.steenbergen@vng.nl.

Met vriendelijke groet,
Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Annemiek Wissink
Directeur Europese Zaken

VNG

Min BZK, Min VWS, Min J&V, Min SZW en min Fin

Datum
xx oktober 2019
Kenmerk

Telefoon
06 ...
Bijlage(n)
-

Onderwerp
Halt aan dak- en thuisloosheid

Geachte bewindspersonen van BZK, VWS, J&V, SZW en Financiën,

Met deze brief verzoeken wij u om samen met ons tot een oplossing te komen om de aanhoudende toename van dak- en thuisloosheid in Nederland terug te dringen.
We moeten constateren dat deze toename geen voorbijgaand fenomeen is. Gemeenten zien de complexiteit op straat toenemen maar zien ook dat mensen niet alleen geholpen zijn met een dak boven hun hoofd. Wij willen een gezamenlijke aanpak en een forse financiële impuls voor wonen en begeleiding.

Wat is het probleem?
Uit recent onderzoek van het CBS blijkt dat het aantal dak- en thuislozen in de afgelopen tien jaar verdubbeld[1] is. Voor jongeren geldt zelfs een verdriedubbeling.
In veel gemeenten zien we dat terug in een stijgend beroep op de maatschappelijke opvang en de nachtopvang.
Het gaat daarbij in toenemende mate om zwaardere en complexe problematiek. Debet daaraan is onder andere de afbouw van bedden in instellingen en minder of afnemende beschikbaarheid van behandeling zoals voor verslavingszorg. Gemeenten vangen veel op met intensieve begeleiding. Dit slokt een flink deel van het Wmobudget op.

Maar we zien ook de diversiteit in de opvang toenemen: Vaak betreft het mensen die in de eerste plaats een dak boven hun hoofd nodig hebben. Zoals mensen die na een scheiding, schulden of verlies van een baan hun woning verliezen en vanwege het tekort aan betaalbare huisvesting niet in staat zijn om een passende woning te vinden. Voor hen geldt dat er vanzelf een (grotere) zorgvraag ontstaat als dit dak met eventuele

[1] CBS: https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld

ondersteuning niet beschikbaar is. Hoe langer het duurt voor we dit fundamenteel omkeren, hoe groter het leed voor de mensen zelf en hoe hoger de risico's van onveiligheid, hogere maatschappelijke kosten en het afbrokkelen van draagvlak dat zo nodig is voor een inclusieve samenleving.

De toename van de dak- en thuisloosheid wijst naar het brede vraagstuk van wonen en zorg: het tekort aan passende woonruimte voor mensen met lage inkomens en daaraan gekoppeld de uiteenlopende zorgvraag en multiproblematiek (denk aan schulden). Dit is een groeiende zorg voor alle gemeenten.

Wat is er nodig?
Er is nu actie nodig want deze ontwikkelingen staan in schril contrast met de continue boodschap van het Kabinet dat het goed gaat met de economie en dat iedere Nederlander hiervan profiteert.

Wij willen:

1. Een gezamenlijke aanpak: met rijk, woningbouwcorporaties en aanbieders van ondersteuning en zorg
2. Voldoende passende woonruimte
3. Voldoende budget voor gemeenten om begeleiding en ondersteuning te bieden om dakloosheid te kunnen voorkomen

1. Gezamenlijke aanpak
De gemeenten zijn zich bewust van hun regierol. Een deel van de oplossing ligt bij gemeenten; zij doen ook al veel en zetten de problematiek hoog op de agenda. Maar we concluderen dat een deel van de oplossing buiten onze invloedsfeer ligt en dat een gezamenlijke aanpak met Rijk en ketenpartners nodig is om de trend te keren.

In een aantal regio's zien we hoe het kan werken:

- In het programma Weer Thuis! zijn VNG, Aedes, Leger des Heils en Federatie Opvang aan de slag om passende woningen met begeleiding te realiseren om uitstroom uit opvang te stimuleren. De aanpak is effectief: bouwers, gemeenten, zorgaanbieders en doelgroep zelf komen bij elkaar. Partijen maken concrete afspraken over aantallen en wat nodig is om deze mensen goed te huisvesten en ondersteunen teneinde weer mee te kunnen doen in de samenleving. Afspraken liggen vast in convenanten waarop men elkaar kan aanspreken. Vaak is het al voldoende bestaande bouwwerken te transformeren, waarbij geschikte woonruimte ontstaat. Bijvoorbeeld in de gemeente Zoeterwoude, waar gemeente, corporatie en zorgaanbieder samen een bestaand leegstaand gebouw verbouwen dat plaats kan bieden aan een groep jongeren die daar samen onder begeleiding kan gaan wonen.
- Daarnaast worden in een aantal regio's afspraken gemaakt om dakloosheid verder te voorkomen bijvoorbeeld door veel housing first projecten te starten; waar mogelijk gericht op jongeren.
- BZK voert in een aantal regio's vergelijkbare projecten uit met woondeals, zoals die voor de regio Rotterdam/Rijnland.

Maar hiermee komen we niet tot een landelijk dekkende aanpak. Bovendien signaleren we dat de subsidie onder het programma Weer Thuis! te gering is om in alle regio's die dat wensen een fundament neer te zetten en te borgen.

We roepen u op om: met ons over te gaan naar een versnelling door de opbrengst van de losse aanpakken zoals hierboven genoemd om te zetten naar een gezamenlijke aanpak met als doel landelijke dekking te organiseren en borgen. Daarin zien wij een gezamenlijke analyse van oorzaken en dynamiek in de groep dak- en thuislozen als belangrijk vertrekpunt. Wij maken hier graag concrete afspraken over, bijvoorbeeld in een IBP-opzet, tijdens het komend Bestuurlijk Overleg Maatschappelijke Opvang en Beschermd Wonen.

<u>2, Betaalbare huisvesting</u>

Betaalbare huisvesting is de belangrijkste oplossing van het probleem. Niet alleen zodat er doorstroom en uitstroom uit de opvang gerealiseerd kan worden, maar juist ook omdat een groot deel van de mensen die zich nu bij gemeenten melden in de eerste plaats een urgente woonproblematiek heeft.

We weten dat een passend dak boven je hoofd, 'goed wonen', van groot belang is om weer mee te gaan doen en het leven op te pakken. Gemeenten zijn zich er goed van bewust dat zij hierin instrumenteel zijn. Maar gemeenten kunnen dat alleen doen in afstemming met corporaties. Corporaties in de schaarstegebieden en de gebieden uit de woondeals is een korting op de verhuurdersheffing toegezegd. Dit is geen landelijk dekkende aanpak. Dat betekent dat de andere corporaties hier geen gebruik van kunnen maken. Laatstgenoemde corporaties moeten de korting op de verhuurdersheffing ook krijgen om te kunnen gaan bouwen, voorrang te geven aan kwetsbare groepen en ervoor te zorgen om zoals dat wordt genoemd 'dragers' en 'vragers' evenredig in wijken te laten wonen zodat er gemengde wijken zijn.

Wij roepen u op om: alle corporaties de middelen en instrumenten te geven om snel in huisvesting te voorzien van alle mensen die dak- en thuisloos zijn.

<u>3. Extra financiële middelen voor begeleiding in de Wmo</u>

Zoals hierboven aangegeven is een dak boven het hoofd de allerbelangrijkste oplossing om dakloosheid terug te dringen. Echter met alleen een woning redden de meeste mensen het niet. Er is behoefte aan (soms langdurige) ondersteuning om mensen (weer) duurzaam mee te kunnen laten doen in de samenleving én te werken aan preventie: voorkomen dat mensen dakloos raken. Onze roep om een stevige, integrale aanpak van deze problematiek is eerder dit jaar door onze ALV bekrachtigd: álle gemeenten van Nederland hebben ons opgeroepen om zorg te dragen voor sluitende financiële basis die er volgens gemeenten op dit moment niet is. Inmiddels wordt aan een deel van de problematiek door VWS en VNG in de zogenoemde GGZ-parapluonderzoeken ook uitwerking gegeven. Maar daarmee zijn we er nog niet.

Hiervoor is er nu een *structurele financiële investering* nodig in de Wmo voor begeleiding zodat gemeenten de juiste ondersteuning kunnen bieden. Op dit moment zijn gemeenten voor deze extra zorgtaken nog onvoldoende gecompenseerd. Daarnaast hebben we bij de decentralisaties juist te maken gehad met een bezuiniging op de middelen voor begeleiding.

Wij roepen u op om: op korte termijn een aanvulling in financiële middelen toe te kennen aan gemeenten om voldoende begeleiding en ondersteuning kunnen bieden aan inwoners zodat dakloosheid wordt voorkomen of structureel wordt opgelost en deelname aan de samenleving (weer) mogelijk is.

Tot slot
De VNG heeft deze zomer het GGZ Akkoord getekend omdat gemeenten een belangrijke rol moeten en kunnen spelen om psychisch kwetsbare mensen mee te laten doen in de samenleving. Met de extra bijdrage die gemeenten daarvoor hebben gekregen leggen we een goede basis. Maar de werkelijkheid haalt ons in: voor de toenemende instroom in de opvang, stijgende dakloosheid en de grote opgave om wonen en zorg voor psychisch kwetsbare mensen te organiseren komen we gewoon tekort.

nationale ombudsman

de Kinderombudsman.

Retouradres: Postbus 93122, 2509 AC Den Haag

Mevrouw Drs. K. Arib
Voorzitter Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum
4 juni 2020

Onderwerp
Dak- en thuislozen

Ons nummer
1485351

Geachte mevrouw Arib,

De Nationale ombudsman en de Kinderombudsvrouw volgen de ontwikkelingen rond "zelfredzame adreslozen" op de voet. Wij hebben eerder naar aanleiding van het groeiend aantal dak- en thuislozen onze zorgen geuit.[1] Zeer recent hebben de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) u in de gezamenlijke brief van 3 juni 2020 geïnformeerd over de aanpak van dak- en thuisloosheid "een (t)huis, een toekomst".

Uit dit plan van aanpak blijkt dat het kabinet in de dak- en thuislozenproblematiek zijn verantwoordelijkheid neemt door de regie op de uitvoering te regelen. Dit is ook precies waar wij samen met de lokale ombudsvoorzieningen op aandrongen in onze brief aan de minister-president van 4 december jongstleden (zie bijlage). Het komt er nu op aan dat het Rijk ook de regie behoudt en samen met gemeenten en andere betrokken partijen zorg draagt voor daadwerkelijke verbeteringen in de praktijk. In aanloop naar het Algemeen Overleg GGZ, Maatschappelijke opvang, Suïcidepreventie op 8 juni a.s. geven wij de Tweede Kamer graag nog enkele aandachtspunten mee.

Integrale aanpak is belangrijk

Wij ontvingen het afgelopen jaar rechtstreeks en via maatschappelijke organisaties signalen van dak- en thuislozen die tegen problemen aanlopen om onderdak en de benodigde hulp te vinden en in het bijzonder om ingeschreven te staan in de BRP. Nog te vaak wordt een burger doorverwezen van de ene gemeente naar de andere gemeente. Uit die signalen blijkt verder dat een integrale aanpak van de problematiek nog niet in elke gemeente consequent plaatsvindt. Het is belangrijk dat de gemeente met een burger die door verlies van zijn woning in de knel zit, bespreekt welke problemen er (verder) spelen en welke bijdrage gemeente en burger elk aan een oplossing kunnen leveren. Wij zien dat zo'n gesprek nog niet overal gevoerd wordt. Ook de mogelijkheden om af te wijken van wet- en regelgeving en zo mensen voor afglijden te behoeden, worden niet optimaal ingezet. De regelgeving rond de kostendelersnorm en de bijstandsnorm voor jongvolwassenen bijvoorbeeld bieden de mogelijkheid om af te wijken. Een deel van de gemeenten lijkt zich daarvan echter onvoldoende bewust of voelt niet de ruimte om dit in de praktijk te brengen. Wij hopen dat door het plan van aanpak gemeenten zich beter gelegitimeerd voelen om dit wel te doen.

Nationale ombudsman
Bezuidenhoutseweg 151
2594 AG Den Haag

Postbus 93122
2509 AC Den Haag
T 070 356 35 63

post@nationaleombudsman.nl
www.nationaleombudsman.nl

[1] https://www.nationaleombudsman.nl/nieuws/2019/nationale-ombudsman-laat-zelfredzame-adreslozen-niet-verder-afglijden

Erken het perspectief van het kind

Daarnaast bleek uit een verkenning van de Kinderombudsman afgelopen jaar, dat wanneer een gezin met kinderen huisvestingsproblemen krijgt, kinderen een vergroot risico lopen om problemen in hun ontwikkeling te ervaren. De belangrijkste observatie was dat bij oplossingen voor huisvestingsproblemen van gezinnen er geen rekening wordt gehouden met de invloed die de gekozen oplossing op de ontwikkeling van kinderen heeft. Dit leidt tot situaties waarin kinderen gescheiden van hun ouders worden opgevangen of gedwongen alleen bij vader of moeder kunnen wonen. De Kinderombudsman zal hier in de komende tijd aandacht aan besteden.

Bestendig huidige positieve ontwikkelingen

Naast de stappen die het Rijk op basis van het plan van aanpak rond huisvesting en dakloosheid wil gaan zetten, zijn ook tijdens de coronacrisis door Rijk en gemeenten een aantal acties ondernomen om dakloosheid te voorkomen of te verminderen. Zo zijn er meer opvangplekken voor daklozen met soms ook meer privacy gecreëerd en vinden huisuitzettingen en handhaving op permanente bewoning van recreatiewoningen niet plaats. Deze ontwikkelingen vinden wij positief en zien wij graag gecontinueerd. Immers, indien het huidige plan als doel heeft dak- en thuisloosheid te voorkomen en/of mensen te begeleiden (met passende zorg) naar een woning, is het niet logisch tegelijkertijd mensen uit huis te zetten wanneer zij in de problemen raken.

Er blijkt tijdens de coronacrisis meer mogelijk dan in het verleden gedacht. Wij horen van maatschappelijke dienstverleners dat dit soort maatregelen positief uitwerken; bijvoorbeeld daklozen die een kamer tot hun beschikking hebben gekregen, blijken tot rust te komen. Daardoor zijn zij beter in staat om met begeleiding hun leven weer op orde te krijgen.

Het is belangrijk dat het Rijk deze positieve ontwikkelingen die onder druk van de coronacrisis zijn ontstaan bestendigt en niet al het goede weer afbouwt. De noodzaak voor opvang blijft, ook al is de aanleiding van de verspreiding van Covid-19 nu minder aanwezig. De nieuwe richtlijn Af- en ombouw maatschappelijke opvang van 29 mei 2020 komt hier deels aan tegemoet. Deze laat zien dat het Rijk een aantal voorzieningen wil behouden die tijdens de coronacrisis mogelijk bleken. Bovendien moedigt ze gemeenten aan om de nieuwe dak- en thuisloze mensen die eerder niet in beeld waren zoveel mogelijk in beeld te houden en passende ondersteuning te bieden.

Tot slot

De titel van ons jaarverslag 2019 is "Regel regie!" Het Rijk heeft deze woorden ter harte genomen als het gaat om het groeiende aantal dak- en thuislozen. Nu de armoede naar verwachting door de coronacrisis zal toenemen, is het extra belangrijk om ervoor te zorgen dat mensen niet verder afglijden richting dakloosheid en een verlies van zelfredzaamheid. Daarnaast blijft ook de komende periode de krapte op de woningmarkt een gegeven.

Wij constateren dat het Rijk met het huidige plan van aanpak op het gebied van huisvesting, opvang, begeleiding en preventie van dak- en thuislozen grote ambities heeft. Deze ambities vragen om een voortvarende aanpak. Het komt er nu op aan de regie vast te houden en er zorg voor te dragen dat de uitvoering tot de beoogde resultaten gaat leiden. De inzet op de uitbreiding van huisvesting, op mogelijkheden om de

kostendelersnorm buiten beschouwing te laten, op mogelijkheden om een hogere bijstand te verstrekken aan jongeren van 18 tot 21 die niet terug kunnen vallen op hun ouders, op het voorkomen van huisuitzettingen en op de aanpak van schulden in een vroeg stadium zijn daarbij essentieel.

Wij zullen de vinger aan de pols houden en op basis van de signalen die wij krijgen zo nodig het kabinet aanspreken op zijn regierol. Ook bij de gemeenten zullen wij aandacht blijven vragen voor een oplossingsgerichte en integrale aanpak van de problematiek rond dak- en thuisloze mensen.

Een kopie van deze brief hebben wij verzonden aan de coördinerende bewindspersoon, de staatssecretaris van VWS.

Met vriendelijke groet,

de Nationale ombudsman,

Reinier van Zutphen

de Kinderombudsvrouw,

Margrite Kalverboer

Onderzoek De betaalmoraal van Nederland

Leven in het schuldengetto

Na een jaar onderzoek naar de schuldenindustrie maakt Investico de rekening op over het lot van schuldenaren in Nederland. Armlastigen worden buiten de reguliere economie en zelfs buiten de rechtsstaat getrapt. Ze mogen verblijven buiten de stadsmuren. Recente Haagse initiatieven zullen aan deze ontwikkeling niets veranderen.

beeld Olivia Ettema

Karlijn Kuijpers, Thomas Muntz en Tim Staal

19 december 2018 – verschenen in nr. 51-52

Voor *De Groene Amsterdammer* onderzocht platform voor onderzoeksjournalistiek Investico samen met *Nieuwsuur* de ‘incasso-industrie’. We toonden hoe een heel stelsel van schuldkopers, gegevenshandelaren en zelfs een privaat bedrijf dat zich voordeed als rechter geld verdienen aan mensen zonder geld. We moesten constateren dat Nederlandse schuldenaren zowel uit de normale economie als uit de rechtsstaat zijn getrapt. Wie de rekening niet kan betalen moet bivakkeren buiten de stadsmuren, in een wildernis waar alles van b-kwaliteit is, waar je geen recht hebt op hulp, op privacy en zelfs niet op een eerlijk proces.

Bron: groene.nl

19 december 2018

Trimbos Instituut

Gemeenten het naleven van de coronamaatregelen

Specifiek voor de maatschappelijke opvang is een richtlijn (Ministerie van VWS, 2020a) opgesteld waarvan de eerste versie op 27 maart 2020 verscheen. De maatregelen behelsden onder meer: het bieden van een slaapplek voor dakloze mensen, hygiëne adviezen (handen wassen, desinfectie, niezen in de elleboog, geen handen schudden) en het waarborgen van voldoende fysieke afstand.

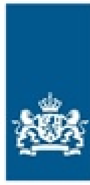

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Richtlijn opvang van dak- en thuisloze mensen

Versie 4: 18 mei 2020

Aanpassingen ten opzichte van versie 3:

- *Op dit moment wordt met partijen uit het veld gewerkt aan een nieuwe richtlijn voor dak- en thuisloze mensen, gericht op het afbouwen en ombouwen van de noodopvang, zoals die op basis van de huidige richtlijn is ingericht. Naar verwachting wordt die nieuwe richtlijn uiterlijk begin juni gepubliceerd. Tot die tijd blijft deze richtlijn van kracht.*

Versie 3: 23 april 2020

Aanpassingen ten opzichte van versie 2:

- *De geldigheidsduur van deze richtlijn is verlengd tot 20 mei.*

Versie 2: 1 april 2020

Aanpassingen ten opzichte van versie 1:

- *De geldigheidsduur van deze richtlijn is aangepast;*
- *De tekst over mensen in de opvang die isolatie weigeren is aangepast.*

Op dit moment wordt met partijen uit het veld gewerkt aan een nieuwe richtlijn voor dak- en thuisloze mensen. Naar alle verwachting wordt deze nieuwe richtlijn uiterlijk begin juni gepubliceerd. Tot die tijd blijft deze richtlijn van kracht. Houdt de website van de Rijksoverheid en het RIVM in de gaten. Hier vind je ook veel gestelde vragen en antwoorden (FAQ's) ten aanzien van de opvang van dak- en thuisloze mensen. Ook op de website van de VNG staan FAQ's.

Ten aanzien van de nachtopvang:

- Het is belangrijk dat dak- en thuisloze mensen in de nacht een slaapplek hebben. Daarom moeten gemeenten de nachtopvang open houden voor rechthebbenden volgens de Wmo 2015.
- Vanuit humanitaire overwegingen is het wenselijk tijdelijk (voor de duur van de aanvullende maatregelen van het kabinet) plekken te realiseren voor niet-rechthebbenden.
- De bedden in de nachtopvang moeten ten minste 1,5 meter uit elkaar worden geplaatst.
- Concentraties van mensen moeten zoveel mogelijk worden voorkomen. Probeer slaapplekken voor grotere groepen zoveel mogelijk op te delen in kleinere compartimenten, bijvoorbeeld door het plaatsen van schotten.
- Zoek – indien dit niet lukt – naar meerdere locaties waar dak- en thuisloze mensen 's nachts kunnen worden ondergebracht. Denk hierbij bijvoorbeeld in eerste instantie aan gymzalen of leegstaand maatschappelijk (zorg)vastgoed.
- Aanbieders zien er op toe dat mensen die gebruik maken van de nachtopvang, zich overdag niet begeven in de buurt van deze nachtopvang.

Ten aanzien van de inloopfunctie overdag:

- Dak- en thuisloze mensen mogen overdag de straat op. Uit de extra maatregelen van het kabinet en de richtlijnen van het RIVM vloeit niet voort dat dak- en thuisloze mensen overdag verplicht binnen moeten blijven. Buiten de opvang moeten zij zich wel houden aan de algemene maatregel om 1,5 meter afstand te houden tot andere personen. Daarnaast kan op grond van de noodverordening een verbod op groepsvorming zijn ingesteld (in bepaalde delen van) de publieke ruimte. Van verboden groepsvorming is sprake als drie of meer mensen niet de 1,5 meter afstand tot elkaar en tot andere personen in acht nemen.

alleen samen krijgen we corona onder controle

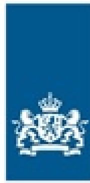

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

- Het is van belang voor de volksgezondheid dat er overdag voldoende plekken beschikbaar zijn waar dak- en thuisloze mensen, bij voorkeur zo lang als zij willen, warm kunnen worden, terecht kunnen voor hun sanitaire behoeften, een maaltijd en/of andere vormen van ondersteuning.
- Gemeenten en aanbieders zorgen hiervoor (en het maatschappelijk middenveld, zoals kerken en particuliere initiatieven, worden opgeroepen waar nodig hierbij te helpen). Daarbij moeten de regels inzake 1,5 meter afstand in acht worden genomen.

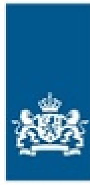

Bij gezondheidsklachten:

- Instellingen die zorg dragen voor deze doelgroep wordt geadviseerd bij hen navraag te doen naar klachten die passen bij een besmetting met het coronavirus (triage), zoals nieuwe hoestklachten of verergering van bestaande hoestklachten. Koorts is een bijkomend criterium om aan een besmetting met het coronavirus te denken.
- Plaats deze personen bij verdenking van een besmetting met het coronavirus in een aparte ruimte ter isolatie en waar hij of zij kan uitzieken en de situatie kan worden gemonitord.
- Er hoeft geen melding bij de GGD te worden gemaakt bij verdenking van besmetting met het coronavirus.
- Indien aparte ruimtes beschikbaar zijn, maar deze gebruikt worden voor dak- en thuisloze mensen die niet ziek zijn, dan zal er prioritering plaats moeten vinden. Zieke dak- en thuisloze mensen gaan voor.
- Indien de klachten bij een zieke dakloze persoon verergeren dan zal er contact opgenomen moeten worden met de eerste lijn waarmee de instellingen afspraken heeft. Indien klachten dermate ernstig en acuut zijn, moet telefonisch worden overlegd met de spoedeisende hulp van een ziekenhuis.
- Zorg dat er vervoer beschikbaar is voor het verplaatsen van zieke dak- en thuisloze mensen naar de aparte (isolatie)ruimte om uit zieken of om naar het ziekenhuis te brengen. Zie voor het protocol noodzakelijk zittend vervoer: https://lci.rivm.nl/noodzakelijk-zittend-vervoer.
- Buiten het ziekenhuis heeft het testen van patiënten met klachten passend bij een besmetting met het coronavirus geen meerwaarde voor de individuele patiëntenzorg. Het verandert het behandelbeleid niet. Er kunnen omstandigheden zijn, waarbij het van belang is om 1 of 2 bewoners in een instelling wel te testen, bijvoorbeeld om het voorkomen van het coronavirus in een instelling vast te stellen. Dit is echter maatwerk en moet met de GGD worden overlegd.
- Het is ongewenst dat zieke dak- en thuisloze mensen de straat op gaan voordat zij zijn hersteld.
- Mogelijk weigert een dakloze persoon verblijf in de aparte (isolatie)ruimte als er sprake is van een (vermoedelijke) besmetting met het coronavirus. Neem in dat geval contact op met de lokale GGD. Zij zijn verantwoordelijk voor de procedure in het geval van een mogelijke gedwongen opname in het kader van de Wet publieke gezondheid (Wpg). De GGD handelt vervolgens conform een met het RIVM afgestemd protocol waarover nauwe afstemming plaatsvindt.
- Bij vragen over de uitvoering van de maatregelen kunnen instellingen advies vragen aan de GGD in hun regio.

Ten aanzien van de veiligheid van medewerkers:

- Medewerkers moeten altijd de algemene hygiënerichtlijnen volgen (geen handen geven; regelmatig handen wassen; hoesten en niezen in de ellenboog; papieren zakdoekjes gebruiken).
- Omdat er een tekort is aan mondneusmaskers, is het belangrijk om de verzorging van de personen die verdacht worden van besmetting met het coronavirus zo te organiseren dat een afstand tot meer dan 1,5 meter wordt aangehouden en het contact beperkt wordt tot minder dan 5 minuten.
- Indien aan deze personen hulp geboden moet worden bij lichamelijke verzorging en verpleging dan zijn persoonlijke beschermingsmiddelen nodig (https://lci.rivm.nl/covid-19/PBMbuitenziekenhuis).

Pijnlijke nederlaag voor kabinet: avondklok moet per direct worden opgeheven

De avondklok moet per direct worden opgeheven. Dat oordeelt de rechtbank in Den Haag dinsdag. Volgens de rechter is er geen sprake van een acute noodsituatie en is de manier waarop het kabinet de avondklok heeft ingezet daarom ‘niet legitiem’.

Bron: volkskrant.nl

Dion Mebius

16 februari 2021

Richtlijn opvang dak- en thuisloze mensen
Versie 6: 22 januari 2021

Aanpassingen ten opzichte van de versie van 13 januari 2021:

- *Van 23 januari tot 10 februari geldt een avondklok tussen 21:00 en 04:30. Voor dak- en thuisloze mensen die geen gebruik willen maken van de opvang geldt dat zij geen eigen verklaring nodig hebben om aan te geven waarom zij op straat zijn. Zie hiervoor de brief[1] die hierover naar de Tweede Kamer is gestuurd.*
- *Aan opvanginstellingen wordt gevraagd de openingstijden van de opvang zodanig aan te passen dat mensen op tijd binnen kunnen zijn.*
- *Het inzetten van extra veldwerkers die dak- en thuisloze mensen informeren over de avondklok en de mogelijkheid naar binnen te kunnen is gewenst.*
- *Medewerkers in de maatschappelijke opvang die werken tijdens de avondklok moeten in het bezit zijn van een werkgeversverklaring. Vrijwilligers kunnen gebruik maken van de eigen verklaring. Deze zijn te downloaden via www.rijksoverheid.nl.*
- *Voor de meest actuele informatie over vaccinatie, zie www.rijksoverheid.nl*

Maatregelen ten aanzien van de avondklok

- Gedurende de coronacrisis heeft het ministerie van VWS samen met VNG, COMO, MIND, Valente en andere partijen richtlijnen opgesteld voor de opvang van dak- en thuisloze mensen tijdens de crisis.[2] Op 12 januari is de laatste versie hiervan gepubliceerd. In deze versie is de verlenging van de maatregelen die vanaf 23 januari van kracht zijn verwerkt.
- Van 23 januari tot 10 februari geldt een avondklok tussen 21:00 en 04:30. Voor dak- en thuisloze mensen die geen gebruik willen maken van de opvang geldt dat zij geen eigen verklaring nodig hebben om aan te geven waarom zij op straat zijn. Zie hiervoor de brief[3] die hierover naar de Tweede Kamer is gestuurd.
- Aan opvanginstellingen wordt gevraagd om de openingstijden van de opvang zodanig aan te passen dat zij aansluiten bij de tijden van de avondklok.
- Het inzetten van extra veldwerkers die dak- en thuisloze mensen informeren over de avondklok en de mogelijkheid naar binnen te kunnen is gewenst.
- Medewerkers in de maatschappelijke opvang die werken tijdens de avondklok moeten in het bezit zijn van een werkgeversverklaring. Vrijwilligers kunnen gebruik maken van de eigen verklaring. Deze zijn te downloaden via www.rijksoverheid.nl.

Maatregelen ten aanzien van de lockdown

- Op 14 december zijn maatregelen aangekondigd waarin iedereen wordt opgeroepen zoveel mogelijk thuis te blijven. Daarom roept het ministerie van VWS gemeenten op – net als tijdens de lockdown in maart/april - de nachtopvang ook open te stellen voor niet-rechthebbende dakloze mensen en ervoor te zorgen dat dakloze mensen overdag naar binnen kunnen om warm te worden, voor hun sanitaire behoeften en om een maaltijd te nuttigen. De oproep blijft geldig tot en met 9 februari 2021.
- Dagbestedingslocaties waar besloten en georganiseerde dagbesteding plaatsvindt voor kwetsbare groepen, mogen open blijven. Hier kan ook iets genuttigd worden door deze doelgroep, zoals koffie en maaltijden.
- Hotels die afspraken hebben gemaakt met gemeenten om dakloze mensen op te vangen mogen maaltijden voor hen verzorgen, mits deze cliënten de maaltijd zelf afhalen en op hun kamer nuttigen.

---

[1] https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2021Z01041&did=2021D02515 (zie pagina 20).

[2] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/richtlijnen/2020/03/27/richtlijn-opvang-van-dak--en-thuisloze-mensen

[3] https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2021Z01041&did=2021D02515 (zie pagina 20).

- In lijn met de landelijke aanpak om indien nodig met name *regionale* maatregelen te treffen, kan het voorkomen dat op regionaal niveau aanvullende maatregelen worden getroffen die ook de maatschappelijke opvang raken.

Vaccinatie en maatschappelijke opvang

- Kijk voor de meest actuele informatie over vaccinatie van cliënten en medewerkers in de maatschappelijke opvang op www.rijksoverheid.nl

Opvang

Voor de opvang blijft gelden: Alle voorzieningen moeten (zo veel mogelijk structureel) worden ingericht volgens de 1,5 meter norm. Waar mogelijk (indien mensen hieraan toe zijn) wordt (zelfstandige) huisvesting georganiseerd, indien nodig met begeleiding. De opvang wordt zoveel mogelijk ingericht in 1 of 2 persoonskamers in plaats van slaapzalen voor mensen voor wie op korte termijn geen huisvesting beschikbaar is.

Wanneer mensen een eigen woonruimte hebben, is het eenvoudiger voor hen om 1,5 meter afstand te houden. Ook kan dit het herstel bevorderen van deze mensen. Dit is in lijn met de ambitie uit *Een (t)huis, een toekomst.*[4]

De mondkapjesplicht geldt niet in de maatschappelijke opvang. Dit is geen openbare binnenruimte. Wel geldt een dringend advies een mondkapje te dragen in de gemeenschappelijke ruimten van de maatschappelijke opvang. Zorgverleners in de maatschappelijke opvang worden geadviseerd dakloze mensen te informeren over de mondkapjesplicht in openbare binnenruimtes en het dringende advies een mondkapje te dragen in de gemeenschappelijke ruimtes van de opvang en deze beschikbaar te stellen.

Quarantaine plekken

Net als in de eerste golf is het van belang voldoende quarantaineplekken te organiseren voor het geval dat een besmetting plaatsvindt in opvang en woonvoorzieningen. Regionale samenwerking met andere zorginstellingen is cruciaal. Denk daarbij ook aan beschermd wonen en de vrouwenopvang.

Bij een uitbraak in de maatschappelijke opvang moet de hele locatie in quarantaine. Gezien de problematiek van de doelgroep kan dit onhoudbare situaties opleveren. Organiseer daarom verspreid over de regio meerdere locaties waar mensen in quarantaine kunnen.

Winterkouderegeling en registratie

Wanneer de gevoelstemperatuur op of onder het vriespunt ligt, is het extra van belang dak- en thuisloze mensen een plek te bieden waar zij veilig en warm kunnen overnachten. Als gevolg van het inrichten van de opvang conform de 1,5 meter norm kan het nodig zijn dat gemeenten en aanbieders op zoek moeten naar alternatieve locaties om de winterkouderegeling ook dit jaar uit te kunnen voeren. Aan regiogemeenten wordt gevraagd aan hun centrumgemeente kenbaar te maken welke locaties beschikbaar zijn in hun regiogemeente.

Over het algemeen registreren opvanginstellingen wie bij hen verblijft. Tijdens de winterkouderegeling is de toegang laagdrempeliger en worden mensen daardoor niet altijd geregistreerd. Nu gelden echter extra regels:

- Om verspreiding van het virus te voorkomen is het van belang om – net als bijvoorbeeld in de horeca – mensen te registreren die gebruik maken van de opvang zodat contact met hen kan worden opgenomen als een uitbraak plaatsvindt.
- Hierbij moet extra aandacht worden besteed aan de laagdrempeligheid van de registratie, passend bij de doelgroep.
- In het geval dat het voor medewerkers niet mogelijk is 1,5 meter afstand te houden bij locaties van de winterkouderegeling (bijvoorbeeld tijdens de inloop) wordt medewerkers

---

[4] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/06/03/kamerbrief-over-een-thuis-een-toekomst-de-aanpak-van-dak-en-thuisloosheid

geadviseerd preventief een *medisch* mondneusmasker te dragen. De werkgever heeft de verantwoordelijkheid deze te verstrekken.
- Betrek de lokale cliëntenorganisatie bij deze (en andere) ontwikkelingen, zij kunnen advies geven over hoe dit vormgegeven zou kunnen worden. Mocht geen lokale cliëntenorganisatie aanwezig zijn kan de 'Vliegende Brigade Ervaringsdeskundigheid' helpen in het vinden van een oplossing om ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid te betrekken. Kijk hiervoor op www.ervaringsinzet.nu.

Onderstaande tekst uit eerdere richtlijnen blijft onverminderd van kracht:

Ondersteuning

- De crisis biedt een kans om nieuwe dak- en thuisloze mensen zoveel mogelijk in beeld te houden en passende ondersteuning te bieden. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de begeleiding van deze mensen bij praktische zaken, zoals het regelen van een briefadres, een zorgpolis, ID bewijs, schuldhulpverlening, en inschrijving bij Woningnet. Wanneer de praktische zaken op orde zijn kunnen mensen zo snel mogelijk begeleid worden naar huisvesting (eventueel met begeleiding).
- Een belangrijke les uit de eerste golf is dat het nodig is om locaties open te houden (of extra te openen) waar dak- en thuisloze mensen overdag naar binnen kunnen indien zij minder of geen gebruik meer kunnen maken van algemene voorzieningen als bibliotheken. Dit voorkomt overlast op straat en het verergeren van problematiek. Het Rijk roept gemeenten op om lokaal te bezien of extra locaties nodig zijn op basis van verschillende scenario's.
- Dagbesteding moet zoveel mogelijk doorgang vinden voor zover dat binnen de op dat moment geldende maatregelen toegestaan is.

Bij gezondheidsklachten

- Instellingen die zorg dragen voor deze doelgroep wordt geadviseerd navraag te doen (triage) bij elke cliënt naar klachten die passen bij een besmetting met COVID 19, zoals nieuwe hoestklachten of verergering van bestaande hoestklachten. Koorts is een bijkomend criterium om aan een besmetting met COVID 19 te denken. Zie ook de website van het RIVM voor de symptomen.
- Per 1 juni kan iedereen bij verdenking op COVID 19 getest worden. Na het afnemen van een test bij een dakloze persoon moet diegene in een aparte (isolatie)ruimte verblijven totdat de uitslag bekend is. Bij een positieve test moet de isolatie worden voortgezet totdat de persoon 1 dag klachtenvrij is. De bevestiging van een COVID 19 besmetting moet gemeld worden bij de GGD. De regels zoals die worden toegepast door de GGD'en zijn hierbij leidend.
- Als een persoon niet getest kan of wil worden, maar er wel een verdenking van COVID 19 is, moet diegene ook in isolatie verblijven tot de persoon 1 dag klachtenvrij is. Enkel de verdenking op COVID 19 hoeft niet gemeld te worden bij de GGD.
- Indien klachten bij een zieke dakloze persoon verergeren moet contact opgenomen worden met de eerstelijnsvoorziening waarmee de instelling afspraken heeft. Indien klachten dermate ernstig en acuut zijn, moet telefonisch worden overlegd met de spoedeisende hulp van een ziekenhuis.
- Zorg dat vervoer beschikbaar is voor het verplaatsen van zieke dak- en thuisloze mensen naar de aparte (isolatie)ruimte om uit te zieken of om naar het ziekenhuis te brengen. Zie hiervoor het protocol noodzakelijk zittend vervoer.
- Het is ongewenst dat zieke dak- en thuisloze mensen de straat op gaan voordat zij zijn hersteld.
- Mogelijk weigert een dakloze persoon verblijf in de aparte (isolatie)ruimte als sprake is van een (vermoedelijke) besmetting met het coronavirus. Neem in dat geval contact op met de lokale GGD. Zij zijn verantwoordelijk voor de procedure in het geval van een mogelijke gedwongen opname in het kader van de Wet publieke gezondheid (Wpg). De GGD handelt vervolgens conform een met het RIVM afgestemd protocol waarover nauwe afstemming plaatsvindt.
- Bij vragen over de uitvoering van de maatregelen kunnen instellingen advies vragen aan de GGD in hun regio.

Ten aanzien van de veiligheid van medewerkers (testen en PBM)

- Medewerkers en vrijwilligers moeten altijd de algemene hygiënerichtlijnen volgen (geen handen geven; regelmatig handen wassen; hoesten en niezen in de elleboog; papieren zakdoekjes gebruiken).
- Medewerkers in de maatschappelijke opvang kunnen met voorrang worden getest indien zij essentieel zijn voor de (directe) cliëntenzorg, de continuïteit van zorg en wanneer zij niet door een collega vervangen kunnen worden. Kijk hier voor meer informatie rondom voorrang op testen.
- Medewerkers van de maatschappelijke opvang die COVID 19 cliënten verplegen en verzorgen moeten persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM) gebruiken.
- In principe hebben medewerkers in de maatschappelijke opvang verder geen PBM nodig. Echter, er zijn situaties waarin het niet mogelijk is om de 1,5 meter te waarborgen. In die gevallen wordt medewerkers geadviseerd om preventief medische mondneusmaskers te dragen. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van de reservepakketten die reeds beschikbaar waren. Ook vrijwilligers kunnen aanspraak maken op reservepakketten. Kijk hier voor meer informatie over reservepakketten en het aanvragen hiervan.
- Het is belangrijk om extra aandacht te besteden aan de algemene hygiëne-richtlijnen in de maatschappelijke opvang. Het is bijvoorbeeld van belang om handschoenen te dragen bij de reiniging van toiletten en de omgang met vuil wasgoed.
- Houd ook rekening met de regels rondom ventilatie in gebouwen van de maatschappelijke opvang.

Internationale afspraken en verdragen over mensenrechten

Nederland is partij bij internationale afspraken en verdragen over mensenrechten. Veel van deze afspraken komen voort uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM).

Nederland heeft de volgende mensenrechtenverdragen ondertekend en geratificeerd:

- Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten;
- Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten;
- Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie;
- Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen;
- Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing;
- Verdrag inzake de rechten van het kind;
- Internationaal Verdrag inzake de bescherming van alle personen tegen gedwongen verdwijning;
- Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden;
- Europees Sociaal Handvest.

Bron: rijksoverheid.nl

Daklozen pandemie

Het ontbreken van een eigen woning en de gedeelde slaapkamers en sanitair in nachtopvang bemoeilijken de naleving van de maatregelen voor dakloze mensen.[19-22] Het ministerie van VWS heeft, samen met o.a. de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), Valente (brancheorganisatie voor opvang en beschermd wonen) en stichting COMO als vertegenwoordiger van cliënten, een richtlijn uitgebracht waarin een minimum aan voorwaarden is geschetst hoe opvang en sociaal medische zorg georganiseerd kan worden tijdens de COVID-19 pandemie. In de richtlijn staat beschreven hoe de verspreiding van COVID-19 onder dakloze mensen kan worden beperkt, inclusief screening op corona en de coronamaatregelen in opvangcentra.[23] Centrumgemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van deze richtlijn.

Aan: de Leden van de Kamercommissie VWS

Cc: Dhr. H. de Jonge, Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Mw. T. van Ark, , Minister voor Medische Zorg en Sport
Dhr. P. Blokhuis, Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Betreft: Inconsistent en restrictief opvangbeleid is tijdens COVID-19 (extra) ongezond

Amsterdam, 1 december 2020

Geachte Leden van de Kamercommissie Volksgezondheid, Welzijn en Sport,

Eind maart besloot de regering vanwege de pandemie opvang te bieden aan alle daklozen, ongeacht hun situatie of asielstatus. Dat was volgens Dokters van de Wereld een verstandige keuze.

Helaas besloot het Kabinet al op 18 mei, terwijl de pandemie nog woedde en de 'tweede golf' op stoom begon te komen, om noodopvang niet langer te financieren. Met de Nederlandse Straatdoktersgroep stuurden wij het Kabinet en uw commissie op 11 juni een noodkreet[1]: toen en nu leidt het ontbreken van noodopvang subiet tot straatslapers, en mensen die uit zorg raken, of juist ernstige zorgklachten gaan vertonen.

Al voor de pandemie was de toegang tot eerstelijns zorg voor een belangrijk deel van deze mensen, zonder de directe tussenkomst van NGO's als de onze, uitermate moeizaam. De COVID-crisis heeft dit probleem verergerd en zichtbaarder gemaakt: GGD'en lopen over, en dat geldt ook voor steeds meer huisartsen. Sinds de sluiting van de noodopvang op 18 mei hadden wij en anderen grote moeite onze cliënten te bereiken en hen voor te lichten over COVID of richting GGD te begeleiden om zich te laten testen.

De regering besloot op 5 november wijselijk dat er toch opnieuw dag- en nachtopvang voor alle dak- en thuislozen geboden moest worden. Van de eerste ervaringen met de richtlijn 'Niemand op Straat' is geleerd. Gemeentes kiezen minder voor grootschalige voorzieningen zoals sporthallen, die moeilijk corona-proof te maken zijn. De keuze om samen te werken met –anders nagenoeg lege- hotels biedt daklozen een nog verantwoorder manier om zichzelf en anderen te behoeden voor besmetting, dan de noodopvang die gemeentes en hun samenwerkingspartners in allerijl in maart wisten op te tuigen. De noodopvang werd zo kleinschaliger, hoogwaardiger en kosten-effectiever ingericht.

---

[1] https://doktersvandewereld.org/ondanks-corona-toch-in-meerdere-steden-weer-daklozen-op-straat/

Dokters van de Wereld
Nieuwe Herengracht 20, 1018 DP Amsterdam   +31 20 465 2866   www.doktersvandewereld.org
ABNAMRO NL11ABNA0491717806   KvK 40539494   RSIN 807110917
Onderdeel van het internationale netwerk Médecins du Monde

Het kabinetsbesluit om de richtlijn ‘Niemand op Straat’ pas twee weken na de start van deze ‘halve lockdown’ te effectueren, kwam na vele signalen van gemeentes, GGD-en, NGO’s en hulpverleners. Voor daklozen, ‘rechthebbend’ of niet, blijkt de impact van deze ‘halve lockdown’ de facto identiek aan die van de ‘intelligente lockdown’.

Amper twee weken later, op 19 november, besloot het kabinet als onderdeel van een zeer beperkte versoepeling van de ‘halve lockdown’ de noodopvang te sluiten. De beperkte versoepeling voor een aantal branches en voorzieningen vermindert echter de dringende behoefte aan noodopvang niet. Sociale netwerken zijn nog steeds zeer beperkt beschikbaar en ergens logeren is er vanwege de corona-regels ook niet bij. Bijna elke plek om even op te warmen is gesloten.

Het is essentieel dat het Kabinet uitvoering geeft aan het beleidsuitgangspunt ‘Niemand op Straat’ door besluiten te baseren op medische en humanitaire overwegingen.

Noch politiek draagvlak, noch de papieren –incidentele- kostenbesparing die het Kabinet zou kunnen realiseren door een verhoudingsgewijs zeer beperkte groep mensen de toegang tot opvang te ontzeggen, wegen op tegen de directe en indirecte financiële en maatschappelijke kosten die hierdoor veroorzaakt worden.

Ondertussen tuigen gemeentes, NGO’s, zorgverleners en anderen in de frontlinie van deze pandemie noopvanglocaties op en weer af. Hoeveel bedden er morgen nodig zijn, wie er naar binnen mogen en hoe lang ze kunnen blijven, hangt af van de vrieskou en de meest recente COVID-persco. Dokters van de Wereld acht dit een te bewerkelijke, onvoorspelbare en daardoor onnodig dure werkwijze.

En er zijn meer kosten: de onzekerheid en het gezwerf en gesleep waaraan deze reeds kwetsbare mensen onnodig worden blootgesteld, zijn een directe aanslag op hun fysieke en geestelijke gezondheid. Ook de epidemiologische risico’s zijn aanzienlijk: het straatleven dwingt daklozen tot onnodige verplaatsingen en ontneemt ze minimale basisvoorzieningen. Zelfs het voldoen aan de simpelste RIVM-richtlijn –regelmatig je handen wassen- wordt zo haast onmogelijk.

Zowel onze vrijwillige artsen als andere ondersteuningsorganisaties melden al maanden een groot aantal cliënten niet te kunnen bereiken, nu deze geen toegang meer hebben tot enige vorm van opvang. Op deze wijze wordt het medici, hulpverleners en betrokken gemeenteambtenaren nagenoeg onmogelijk gemaakt om hen adequate zorg en hulp te bieden. Dat is echter wel nodig om verdere besmettingen en risicovolle situaties zoveel mogelijk te voorkomen.

We bevinden ons in een situatie zonder precedent. Ondanks het hoogwaardige overleg tussen het veld, gemeentes en VWS is overeenstemming met het Kabinet over een werkbare en consistente beleidsvoering in deze uitzonderlijk complexe periode helaas uitgebleven. Daarom wenden wij ons tot u.

Hoewel opvang ook zonder pandemie, mensenrechtelijk, verdragsrechtelijk en volgens de uitspraak van het ECSR[2] altijd en zonder voorwaarden beschikbaar dient te zijn, is ons verzoek aan u veel simpeler: zorg dat professionals hun werk naar behoren kunnen doen. Schep helderheid en stabiliteit door in ieder geval tot het eind van deze COVID-winter opvang voor alle daklozen te garanderen.

De Minister-President zei ons: alleen samen komen we deze COVID-crisis door. Noodopvang voor iedereen garanderen is daarvoor een minimale randvoorwaarde.

Met vriendelijke groet,

Jasper Kuipers
directeur Dokters van de Wereld

[2] The Right to Adequate Housing (ESCR art.11, comment 4) https://www.refworld.org/pdfid/47a7079a1.pdf

Dokters van de Wereld
Nieuwe Herengracht 20, 1018 DP Amsterdam +31 20 465 2866 www.doktersvandewereld.org
ABNAMRO NL11ABNA0491717806 KvK 40539494 RSIN 807110917
Onderdeel van het internationale netwerk Médecins du Monde

Boeteregen daalt neer op daklozen: ‘Stel kreeg in maand tijd 34 boetes voor het slapen onder een brug’

In een maand tijd kregen ze 34 keer een bon voor het slapen onder een brug. Twee Hagenaars, een stel, wordt zo steeds onder de neus gewreven dat ze precies dat wat ze zo graag willen niet hebben: geld én een dak boven het hoofd. Het is een schrijnend voorbeeld van een regen aan boetes die neerdaalt op ‘de deurmat’ van talloze daklozen.

Theresia Schouten 18-01-2021

Daklozen die buiten op een bankje slapen, worden nog steeds met regelmaat beboet door gemeentelijke handhavers. ,,Het is supertriest”, vindt Marlies Filbri van belangenorganisatie voor dak- en thuislozen Straat Consulaat. Ze roept de Haagse burgemeester Jan van Zanen dan ook op om het uitschrijven van bonnen aan daklozen te stoppen.

Bron: ad.nl

Europees Sociaal Handvest (herzien), Straatsburg, 03-05-1996
Geldend van 01-07-2006 t/m heden

Europees Sociaal Handvest (herzien)

Preambule

De ondertekenende Regeringen, Leden van de Raad van Europa,

Overwegende dat het doel van de Raad van Europa is een grotere eenheid tussen zijn Leden tot stand te brengen teneinde de idealen en beginselen welke hun gemeenschappelijk erfdeel zijn, veilig te stellen en te verwezenlijken en hun economische en sociale vooruitgang te bevorderen, in het bijzonder door de handhaving en verdere verwezenlijking van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden;

Overwegende dat in het op 4 november 1950 te Rome ondertekende Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en de daarbij behorende Protocollen, de Lidstaten van de Raad van Europa overeenkwamen dat zij hun volkeren de daarin opgesomde burgerlijke en politieke rechten en vrijheden zouden waarborgen;

Overwegende dat in het Europees Sociaal Handvest dat in Turijn op 18 oktober 1961 werd opengesteld voor ondertekening en de Protocollen daarbij, de Lidstaten van de Raad van Europa overeenkwamen dat zij hun volkeren de daarin opgesomde sociale rechten zouden waarborgen teneinde hun levensstandaard en hun welzijn te verbeteren;

In herinnering brengend dat de Ministersconferentie inzake de rechten van de mens die op 5 november 1990 plaatsvond te Rome, de noodzaak benadrukte enerzijds de ondeelbaarheid van alle rechten van de mens, zij het burgerrechten, politieke, economische, sociale of culturele rechten, te handhaven, en, anderzijds, het Europees Sociaal Handvest een nieuwe impuls te geven;

Vastbesloten, zoals is overeengekomen tijdens de Ministersconferentie die op 21 en 22 oktober 1991 plaatsvond te Turijn, de materiële inhoud van het Handvest te actualiseren en aan te passen teneinde met name rekening te houden met de fundamentele sociale veranderingen die zijn opgetreden sinds de tekst werd aangenomen;

Het voordeel erkennend van het in een Herzien Handvest, ontworpen om geleidelijk het Europees Sociaal Handvest te vervangen, opnemen van de rechten die door het Handvest, zoals gewijzigd, worden gewaarborgd, en van de rechten die door het Aanvullend Protocol van 1988 worden gewaarborgd en van het opnemen van nieuwe rechten,

Zijn het volgende overeengekomen:

DEEL I

De Partijen stellen zich ten doel met alle passende middelen, zowel op nationaal als internationaal terrein, zodanige voorwaarden te scheppen dat de hiernavolgende rechten en beginselen daadwerkelijk kunnen worden verwezenlijkt:

1

Een ieder dient in staat te worden gesteld in zijn onderhoud te voorzien door werkzaamheden die hij vrijelijk heeft gekozen.

2

Alle werknemers hebben recht op billijke arbeidsvoorwaarden.

3

Alle werknemers hebben recht op veilige en hygiënische arbeidsomstandigheden.

4

Alle werknemers hebben recht op een billijke beloning welke hun en hun gezin een behoorlijke levensstandaard waarborgt.

5

Alle werknemers en werkgevers hebben recht op vrijheid van vereniging in nationale of internationale organisaties voor de bescherming van hun economische en sociale belangen.

6

Alle werknemers en werkgevers hebben het recht collectief te onderhandelen.

7

Kinderen en jeugdige personen hebben het recht op een bijzondere bescherming tegen de gevaren voor lichaam en geest waaraan zij blootstaan.

8

Zwangere vrouwen hebben bij hun arbeid in dienstbetrekking recht op bijzondere bescherming.

9

Een ieder heeft recht op een doelmatige beroepskeuzevoorlichting, die erop gericht is hem bij te staan bij de keuze van een beroep dat strookt met zijn persoonlijke aanleg en belangstelling.

10

Een ieder heeft recht op een doelmatige vakopleiding.

11

Een ieder heeft het recht om gebruik te maken van alle voorzieningen welke hem in staat stellen in een zo goed mogelijke gezondheid te verkeren.

12

Alle werknemers en personen te hunnen laste hebben recht op sociale zekerheid.

13

Een ieder die geen voldoende middelen van bestaan heeft, heeft recht op sociale en geneeskundige bijstand.

14

Een ieder heeft recht op bijstand door diensten voor sociaal welzijn.

15

Personen met een handicap hebben recht op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het leven van de gemeenschap.

16

Het gezin als fundamentele maatschappelijke eenheid heeft recht op een voor zijn volledige ontplooiing doelmatige sociale, wettelijke en economische bescherming.

17

Kinderen en jeugdige personen hebben recht op een passende sociale, wettelijke en economische bescherming.

18

De onderdanen van de ene Partij hebben het recht op het grondgebied van elke andere Partij een op winst gerichte bezigheid uit te oefenen op voet van gelijkheid met de onderdanen van laatstgenoemde Partij, behoudens beperkingen op grond van economische of sociale redenen van dringende aard.

19

Migrerende werknemers die onderdaan van een van de Partijen zijn, alsmede hun gezinnen, hebben recht op bescherming en bijstand op het grondgebied van elke andere Partij.

20

Alle werknemers hebben recht op gelijke kansen en gelijke behandeling ten aanzien van werkgelegenheid en beroepsuitoefening zonder discriminatie naar geslacht.

21

Werknemers hebben recht op informatie en overleg binnen de onderneming.

22

Werknemers hebben het recht deel te nemen aan de vaststelling en de verbetering van de arbeidsomstandigheden en de werkomgeving binnen de onderneming.

23

Iedere oudere heeft recht op sociale bescherming.

24

Alle werknemers hebben recht op bescherming in geval van beëindiging van de dienstbetrekking.

25

Alle werknemers hebben recht op bescherming van hun aanspraken in geval van insolventie van hun werkgever.

26

Alle werknemers hebben recht op waardigheid op het werk.

27

Alle personen met gezinsverantwoordelijkheden die een werkkring hebben aanvaard of wensen te aanvaarden hebben het recht dit te doen zonder te worden blootgesteld aan discriminatie en voor zover mogelijk zonder dat hun werkzaamheden conflicteren met hun gezinsverantwoordelijkheden.

28

Werknemersvertegenwoordigers in ondernemingen hebben recht op bescherming tegen voor hen

schadelijke handelingen en dienen de beschikking te krijgen over passende voorzieningen om hun functie te kunnen uitoefenen.

29

Alle werknemers hebben recht op informatie en overleg in procedures voor collectief ontslag.

30

Een ieder heeft recht op bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting.

31

Een ieder heeft recht op huisvesting.

DEEL II

De Partijen verbinden zich, overeenkomstig het bepaalde in Deel III, zich gebonden te achten door de verplichtingen vervat in de hiernavolgende artikelen en leden.

Artikel 1. Recht op arbeid

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op arbeid te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. de totstandbrenging en handhaving van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil, met het oogmerk een volledige werkgelegenheid te verwezenlijken, als een van hun voornaamste doelstellingen en verantwoordelijkheden te beschouwen;
2. het recht van de werknemer om in zijn onderhoud te voorzien door vrijelijk gekozen werkzaamheden daadwerkelijk te beschermen;
3. kosteloze arbeidsbemiddelingsdiensten in te stellen of in stand te houden voor alle werknemers;
4. te zorgen voor doelmatige beroepskeuzevoorlichting, vakopleiding en reïntegratie en deze te bevorderen.

Artikel 2. Recht op billijke arbeidsvoorwaarden

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op billijke arbeidsvoorwaarden te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. redelijke dagelijkse en wekelijkse arbeidstijden vast te stellen waarbij de werkweek geleidelijk dient te worden verkort voorzover de vermeerdering van de productiviteit en andere van invloed zijnde factoren zulks toelaten;
2. voor algemeen erkende feestdagen behoud van loon te waarborgen;
3. een jaarlijks verlof van ten minste vier weken met behoud van loon te waarborgen;
4. risico's in inherent gevaarlijke of ongezonde beroepen uit te bannen, en daar waar het nog niet mogelijk is deze risico's uit te bannen of voldoende terug te dringen, te voorzien in ofwel een beperking van de arbeidstijd ofwel aanvullend betaald verlof voor werknemers die in dergelijke beroepen werkzaam zijn;
5. een wekelijkse rusttijd te waarborgen die zoveel mogelijk samenvalt met de dag die volgens traditie of gewoonte in het betrokken land of in de betrokken streek als rustdag wordt erkend;
6. ervoor zorg te dragen dat werknemers zo spoedig mogelijk, en in ieder geval niet later dan twee maanden na de datum van indiensttreding, schriftelijk op de hoogte worden gesteld van de essentiële kenmerken van de overeenkomst of dienstbetrekking;
7. ervoor zorg te dragen dat werknemers die nachtarbeid verrichten baat hebben bij maatregelen die rekening houden met de bijzondere aard van de werkzaamheden.

Artikel 3. Recht op veilige en gezonde arbeidsomstandigheden

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op veilige en gezonde arbeidsomstandigheden te

waarborgen, verbinden de Partijen zich, in overleg met organisaties van werkgevers en werknemers:

1. een samenhangend nationaal beleid inzake bedrijfsveiligheid, bedrijfsgezondheid en de werkomgeving te formuleren, ten uitvoer te leggen en periodiek te toetsen. De voornaamste doelstelling van dit beleid zal zijn het verbeteren van de veiligheid en gezondheid op het werk en het voorkomen van ongevallen en aantasting van de gezondheid die voortvloeien uit, verband houden met of zich voordoen bij werkzaamheden, met name door de oorzaken van gevaren die inherent zijn aan de werkomgeving tot een minimum te beperken;
2. voorschriften inzake veiligheid en gezondheid uit te vaardigen;
3. voor de naleving van dergelijke voorschriften door middel van controlemaatregelen zorg te dragen;
4. de geleidelijke uitbreiding van bedrijfsgezondheidsdiensten voor alle werknemers met hoofdzakelijk preventieve en adviserende functies te bevorderen.

Artikel 4. Recht op billijke beloning

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op een billijke beloning te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. het recht van de werknemers op een zodanige beloning die hun en hun gezin een behoorlijke levensstandaard verschaft, te erkennen;
2. het recht van de werknemers op een hoger beloningstarief voor overwerk te erkennen, behoudens uitzonderingen in bijzondere gevallen;
3. het recht van mannelijke en vrouwelijke werknemers op gelijke beloning voor arbeid van gelijke waarde te erkennen;
4. het recht van alle werknemers op een redelijke opzeggingstermijn bij beëindiging van hun dienstbetrekking te erkennen;
5. inhoudingen op lonen alleen toe te staan op voorwaarden en in de mate als voorgeschreven door de nationale wet- of regelgeving of vastgesteld bij collectieve arbeidsovereenkomsten of scheidsrechterlijke uitspraken.

De uitoefening van deze rechten dient te worden verwezenlijkt door middel van vrijelijk gesloten collectieve arbeidsovereenkomsten, bij de wet ingestelde procedures voor loonvaststelling, of andere bij de nationale omstandigheden passende middelen.

Artikel 5. Recht op vrijheid van organisatie

Teneinde het recht van werknemers en werkgevers tot oprichting van plaatselijke, nationale of internationale organisaties voor de bescherming van hun economische en sociale belangen en tot aansluiting bij deze organisaties te waarborgen, verplichten de Partijen zich dit recht op generlei wijze door de nationale wetgeving of door de toepassing daarvan te laten beperken. De mate waarin de in dit artikel voorziene waarborgen van toepassing zullen zijn op de politie, wordt bepaald door de nationale wet- of regelgeving. Het beginsel volgens hetwelk deze waarborgen van toepassing zullen zijn ten aanzien van leden van de strijdkrachten, en de mate waarin deze waarborgen van toepassing zullen zijn op personen in deze categorie, wordt eveneens bepaald door de nationale wet- of regelgeving.

Artikel 6. Recht op collectief onderhandelen

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op collectief onderhandelen te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. paritair overleg tussen werknemers en werkgevers te bevorderen;
2. indien nodig en nuttig de totstandkoming van een procedure te bevorderen voor vrijwillige onderhandelingen tussen werkgevers of organisaties van werkgevers en organisaties van werknemers, met het oog op de bepaling van beloning en arbeidsvoorwaarden door middel van collectieve arbeidsovereenkomsten;
3. de instelling en toepassing van een doelmatige procedure voor bemiddeling en vrijwillige arbitrage inzake de beslechting van arbeidsgeschillen te bevorderen;

en erkennen;

4. het recht van werknemers en werkgevers op collectief optreden in gevallen van belangengeschillen, met inbegrip van het stakingsrecht, behoudens verplichtingen uit hoofde van reeds eerder gesloten collectieve arbeidsovereenkomsten.

Artikel 7. Recht van kinderen en jeugdige personen op bescherming

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht van kinderen en jeugdige personen op bescherming te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. te bepalen dat de minimumleeftijd voor toelating tot tewerkstelling 15 jaar zal zijn, behoudens uitzonderingen voor kinderen die nader omschreven lichte werkzaamheden verrichten welke niet nadelig zijn voor hun gezondheid, geestelijk welzijn of ontwikkeling;
2. te bepalen dat de minimumleeftijd voor toelating tot tewerkstelling 18 jaar zal zijn ten aanzien van nader omschreven werkzaamheden welke als gevaarlijk of als schadelijk voor de gezondheid worden beschouwd;
3. te bepalen dat nog leerplichtige personen niet zodanig werk mogen verrichten dat zij niet ten volle het onderwijs kunnen volgen;
4. te bepalen dat de arbeidsduur van personen beneden de leeftijd van 18 jaar zal worden beperkt overeenkomstig de behoeften van hun ontwikkeling, in het bijzonder hun behoefte aan vakopleiding;
5. het recht van jeugdige werknemers en leerlingen op een billijke beloning of andere passende uitkeringen te erkennen;
6. te bepalen dat de door jeugdige personen gedurende hun normale arbeidstijd en met toestemming van de werkgever aan vakopleiding bestede tijd als deel van de werkdag zal worden beschouwd;
7. te bepalen dat tewerkgestelde personen beneden de leeftijd van 18 jaar recht zullen hebben op ten minste vier weken verlof per jaar met behoud van loon;
8. te bepalen dat personen beneden de leeftijd van 18 jaar geen nachtarbeid mogen verrichten, met uitzondering van bepaalde in de nationale wet- of regelgeving omschreven werkzaamheden;
9. te bepalen dat personen beneden de leeftijd van 18 jaar die nader in de nationale wet- of regelgeving omschreven werkzaamheden verrichten regelmatig een geneeskundig onderzoek moeten ondergaan;
10. een bijzondere bescherming tegen gevaren voor lichaam en geest, waaraan kinderen en jeugdige personen zijn blootgesteld, te waarborgen, in het bijzonder tegen die gevaren welke al dan niet rechtstreeks uit hun arbeid voortvloeien.

Artikel 8. Recht van vrouwelijke werknemers op bescherming van het moederschap

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht van vrouwelijke werknemers op bescherming van het moederschap te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. te bepalen dat vrouwen, hetzij door verlof met behoud van loon, dan wel door passende socialezekerheidsuitkeringen of uitkeringen uit openbare middelen, in staat worden gesteld voor en na de bevalling verlof te nemen gedurende een totaal van ten minste veertien weken;
2. het als onwettig te beschouwen indien een werkgever een vrouw haar ontslag aanzegt gedurende de periode vanaf het moment waarop zij haar werkgever van haar zwangerschap op de hoogte stelt tot het moment waarop haar bevallingsverlof eindigt, of haar ontslag aanzegt op een zodanig tijdstip dat de opzeggingstermijn gedurende een dergelijk verlof afloopt;
3. te bepalen dat moeders tijdens de lactatieperiode voldoende tijd daartoe krijgen;
4. het verrichten van nachtarbeid door vrouwen die zwanger zijn, vrouwen die onlangs zijn bevallen en vrouwen tijdens de lactatieperiode, te regelen;
5. de tewerkstelling van vrouwen die zwanger zijn, vrouwen die onlangs zijn bevallen en vrouwen tijdens de lactatieperiode voor ondergrondse mijnarbeid en alle andere arbeid die voor hen ongeschikt is op grond van de gevaarlijke, voor de gezondheid schadelijke of zware aard daarvan, te verbieden, en alle gepaste maatregelen te nemen om de rechten verbonden aan de arbeidsovereenkomst van deze vrouwen te beschermen.

Artikel 9. Recht op beroepskeuzevoorlichting

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op beroepskeuzevoorlichting te waarborgen, verbinden de Partijen zich, zo nodig, een dienst in het leven te roepen of deze te bevorderen, die een ieder, met inbegrip van personen met een handicap, dient te helpen bij de oplossing van vraagstukken met betrekking tot beroepskeuze en loopbaanontwikkeling, met inachtneming van hun persoonlijke eigenschappen, alsmede van het verband tussen deze en de bestaande werkgelegenheid: deze hulp dient kosteloos te worden gegeven, zowel aan jeugdige personen, met inbegrip van schoolkinderen, als aan volwassenen.

Artikel 10. Recht op vakopleiding

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op vakopleiding te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. in overleg met organisaties van werkgevers en werknemers te zorgen voor technische opleidingen en vakopleidingen waarvan een ieder, met inbegrip van personen met een handicap, kan profiteren, dan wel deze te bevorderen, en toelatingsmogelijkheden tot hoger technisch en universitair onderwijs te openen, uitsluitend berustend op persoonlijke geschiktheid;
2. Te zorgen voor een leerlingstelsel en andere algemene voorzieningen voor de opleiding van jongens en meisjes in hun onderscheiden beroepen of dit te bevorderen;
3. zo nodig te zorgen voor of te bevorderen:
   a. doelmatige en gemakkelijk toegankelijke opleidingsmogelijkheden voor volwassen werknemers;
   b. bijzondere voorzieningen voor de her- en omscholing van volwassen werknemers, voortvloeiende uit technische ontwikkelingen of uit nieuwe ontwikkelingen in de werkgelegenheid;
4. zo nodig te zorgen voor bijzondere maatregelen voor de her- en omscholing en reïntegratie van langdurig werklozen of deze te bevorderen;
5. door het nemen van passende maatregelen het volledige gebruik van doelmatige voorzieningen te bevorderen, zoals:
   a. verlaging of afschaffing van alle kosten;
   b. verlening van geldelijke bijstand in daarvoor in aanmerking komende gevallen;
   c. de tijd welke de werknemer gedurende zijn tewerkstelling op verzoek van zijn werkgever voor aanvullende opleiding besteedt, aan te merken als deel van de normale arbeidstijd;
   d. in overleg met de organisaties van werkgevers en werknemers, de doeltreffendheid van leerlingstelsels en andere opleidingsstelsels voor jeugdige werknemers door het uitoefenen van voldoende toezicht te waarborgen, alsmede zorg te dragen voor afdoende bescherming van jeugdige werknemers in het algemeen.

Artikel 11. Recht op bescherming van de gezondheid

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op bescherming van de gezondheid te waarborgen, verbinden de Partijen zich, hetzij rechtstreeks, hetzij in samenwerking met openbare of particuliere instanties, passende maatregelen te nemen onder andere met het oogmerk:

1. de oorzaken van een slechte gezondheid zoveel mogelijk weg te nemen;
2. ter bevordering van de volksgezondheid en de persoonlijke verantwoordelijkheid op het gebied van de gezondheid voorzieningen te treffen op het terrein van voorlichting en onderwijs;
3. epidemische, endemische en andere ziekten, alsmede ongevallen, zoveel mogelijk te voorkomen.

Artikel 12. Recht op sociale zekerheid

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op sociale zekerheid te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. een stelsel van sociale zekerheid in te voeren of in stand te houden;
2. het stelsel van sociale zekerheid te houden op een toereikend niveau, dat ten minste gelijk is

aan het niveau dat vereist is voor de bekrachtiging van de Europese code inzake sociale zekerheid;
3. te streven naar het geleidelijk optrekken van het stelsel van sociale zekerheid naar een hoger niveau;
4. stappen te ondernemen, door het sluiten van passende bilaterale en multilaterale verdragen of door andere middelen, en met inachtneming van de in zulke verdragen neergelegde voorwaarden, ter waarborging van:
    a. een gelijke behandeling van de onderdanen van andere Partijen en de eigen onderdanen wat betreft rechten op het gebied van sociale zekerheid, met inbegrip van het behoud van uitkeringen uit hoofde van socialezekerheidswetgeving, ongeacht eventuele verplaatsingen van de beschermde personen tussen de grondgebieden van de Partijen;
    b. de verlening, handhaving en het herstel van rechten op sociale zekerheid, onder andere door het samentellen van tijdvakken van verzekering of tewerkstelling van de betrokkenen overeenkomstig de wetgeving van elk der Partijen.

Artikel 13. Recht op sociale en geneeskundige bijstand

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op sociale en geneeskundige bijstand te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. te waarborgen dat een ieder die geen toereikende inkomsten heeft en niet in staat is zulke inkomsten door eigen inspanning of met andere middelen te verwerven, in het bijzonder door uitkeringen krachtens een stelsel van sociale zekerheid voldoende bijstand verkrijgt en in geval van ziekte de voor zijn toestand vereiste verzorging geniet;
2. te waarborgen dat personen die zulk een bijstand ontvangen, niet om die reden een vermindering van hun politieke of sociale rechten ondergaan;
3. te bepalen dat een ieder van de bevoegde openbare of particuliere diensten de voorlichting en persoonlijke bijstand ontvangt die nodig zijn om zijn persoonlijke nood of die van zijn gezin te voorkomen, weg te nemen of te lenigen;
4. de bepalingen sub 1, 2 en 3 van dit artikel op onderdanen van andere Partijen die legaal binnen hun grondgebied verblijven, toe te passen op gelijke wijze als op hun eigen onderdanen, in overeenstemming met hun verplichtingen krachtens het Europees Verdrag betreffende sociale en medische bijstand, op 11 december 1953 te Parijs ondertekend.

Artikel 14. Recht op het gebruik van diensten voor sociale zorg

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op het gebruik van diensten voor sociale zorg te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. te zorgen voor diensten welke door de toepassing van methoden van maatschappelijk werk kunnen bijdragen tot het welzijn en de ontwikkeling zowel van individuele personen als van groepen personen, alsmede tot hun aanpassing aan het sociale milieu, of deze te bevorderen;
2. deelneming van individuele personen en particuliere of andere organisaties aan de instelling en instandhouding van dergelijke diensten te stimuleren.

Artikel 15. Recht van personen met een handicap op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven

Teneinde de doeltreffende uitvoering van het recht van personen met een handicap, ongeacht hun leeftijd en de aard en oorsprong van hun handicap, op onafhankelijkheid, sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven te waarborgen, verbinden de Partijen zich met name:

1. de nodige maatregelen te nemen om personen met een handicap begeleiding, onderwijs en vakopleiding te geven waar mogelijk binnen het kader van algemene stelsels, of, waar dit niet mogelijk is, middels gespecialiseerde openbare of particuliere instellingen;
2. hun toegang tot werk te bevorderen door alle maatregelen te treffen die beogen werkgevers aan te moedigen personen met een handicap in een normale werkomgeving in dienst te nemen en in dienst te houden en de arbeidsomstandigheden aan te passen aan de behoeften van de personen met een handicap, of, waar dat vanwege de handicap niet mogelijk is, zorg te dragen voor beschutte arbeid die is aangepast aan het niveau van de handicap. In bepaalde

gevallen kunnen dergelijke maatregelen inschakeling van gespecialiseerde bemiddelingsbureaus inhouden;
3. hun volledige sociale integratie en participatie in het gemeenschapsleven te bevorderen door in het bijzonder maatregelen te treffen, met inbegrip van technische hulpmiddelen, die gericht zijn op het overwinnen van belemmeringen met betrekking tot communicatie en mobiliteit en op het toegang verschaffen tot vervoer, huisvesting, culturele activiteiten en vrijetijdsbesteding.

Artikel 16. Recht van het gezin op sociale, wettelijke en economische bescherming

Teneinde de noodzakelijke voorwaarden te scheppen voor de volledige ontplooiing van het gezin, als fundamentele maatschappelijke eenheid, verbinden de Partijen zich de economische, wettelijke en sociale bescherming van het gezinsleven te bevorderen, onder andere door het doen van sociale en gezinsuitkeringen, het treffen van fiscale regelingen, het verschaffen van gezinshuisvesting en het doen van uitkeringen bij huwelijk.

Artikel 17. Recht van kinderen en jeugdige personen op sociale, wettelijke en economische bescherming

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van kinderen en jeugdige personen op te groeien in een omgeving die de volledige ontwikkeling van hun persoonlijkheid en van hun fysieke en geestelijke capaciteiten bevordert, verbinden Partijen zich, hetzij rechtstreeks, hetzij in samenwerking met openbare of particuliere instanties, alle passende en noodzakelijke maatregelen te nemen die beogen:

1.
   a. te waarborgen dat kinderen en jeugdige personen, met inachtneming van de rechten en plichten van hun ouders, beschikken over de verzorging, de ondersteuning, het onderwijs en de opleiding die zij nodig hebben, in het bijzonder door te zorgen voor de oprichting of instandhouding van instellingen en diensten die voor dit doel toereikend en voldoende zijn;
   b. kinderen en jeugdige personen te beschermen tegen verwaarlozing, geweld of uitbuiting;
   c. bescherming en bijzondere ondersteuning van overheidswege te geven aan kinderen en jeugdige personen die tijdelijk of definitief de steun van hun gezin moeten ontberen;
2. basisonderwijs en voortgezet onderwijs kosteloos beschikbaar te stellen voor kinderen en jeugdige personen, alsmede regelmatig schoolbezoek te bevorderen.

Artikel 18. Recht op het uitoefenen van een op winst gerichte bezigheid op het grondgebied van andere Partijen

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op het uitoefenen van een op winst gerichte bezigheid op het grondgebied van elke andere Partij te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. de bestaande regelingen zo ruim mogelijk toe te passen;
2. de bestaande formaliteiten te vereenvoudigen en de kanselarijrechten en andere kosten die buitenlandse werknemers of hun werkgevers moeten betalen, te verminderen of af te schaffen;
3. de regelingen met betrekking tot de tewerkstelling van buitenlandse werknemers individueel of gemeenschappelijk te versoepelen;

en erkennen:

4. het recht van hun onderdanen om het land te verlaten teneinde op het grondgebied van de andere Partijen een op winst gerichte bezigheid uit te oefenen.

Artikel 19. Recht van migrerende werknemers en hun gezinnen op bescherming en bijstand

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht van migrerende werknemers en hun gezinnen op bescherming en bijstand op het grondgebied van elke andere Partij te waarborgen, verbinden de Partijen zich:

1. doelmatige en kosteloze diensten te onderhouden, dan wel zich ervan te vergewissen dat zulke diensten worden onderhouden, gericht op bijstand aan genoemde werknemers, in het

bijzonder voor het verkrijgen van nauwkeurige voorlichting, en alle passende maatregelen te treffen, voor zover de nationale wet- en regelgeving zulks toelaat, tegen misleidende propaganda betreffende emigratie en immigratie;

2. passende maatregelen te treffen binnen hun eigen rechtsgebied ter vergemakkelijking van het vertrek, de reis en de ontvangst van genoemde werknemers en hun gezinnen, en binnen hun eigen rechtsgebied gedurende de reis te zorgen voor doelmatige diensten op het gebied van de gezondheid en medische behandeling, alsmede voor goede hygiënische omstandigheden;
3. waar nodig samenwerking tussen sociale diensten, zowel van openbare als van particuliere aard, in emigratie- en immigratielanden te bevorderen;
4. voor genoemde werknemers die legaal op hun grondgebied verblijven, voor zover deze aangelegenheden bij de wet- of regelgeving worden geregeld of onderworpen zijn aan het toezicht van bestuursautoriteiten, een behandeling te waarborgen die niet minder gunstig is dan die van hun eigen onderdanen wat betreft de volgende aangelegenheden:
   a. de beloning en andere arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden;
   b. het lidmaatschap van vakbonden en het genot van de voordelen van collectieve onderhandelingen;
   c. huisvesting;
5. voor genoemde werknemers die legaal op hun grondgebied verblijven, een behandeling te waarborgen die niet minder gunstig is dan die van hun eigen onderdanen wat betreft belastingen op uit dienstverband voortvloeiende beloning, en wat betreft kosten of bijdragen verschuldigd met betrekking tot de tewerkgestelde personen;
6. zoveel mogelijk de gezinshereniging van een migrerende werknemer die toestemming heeft verkregen om zich op het grondgebied te vestigen, te vergemakkelijken;
7. voor genoemde werknemers die legaal op hun grondgebied verblijven, een behandeling te waarborgen die niet minder gunstig is dan die van hun eigen onderdanen wat betreft gerechtelijke procedures in verband met de in dit artikel vermelde aangelegenheden;
8. te waarborgen dat genoemde werknemers die legaal op hun grondgebied verblijven, niet worden uitgezet tenzij zij de nationale veiligheid in gevaar brengen of inbreuk maken op de openbare orde of de goede zeden;
9. binnen de wettelijke grenzen toe te staan dat genoemde werknemers zoveel van hun verdiensten en spaargelden overmaken als zij zelf wensen;
10. de bescherming en bijstand, voorzien in dit artikel, uit te strekken tot migranten die zelfstandig een beroep uitoefenen, voor zover deze maatregelen van toepassing kunnen zijn;
11. het onderwijzen van de landstaal van de ontvangende staat of, indien er meerdere talen zijn, een van deze talen, aan migrerende werknemers en leden van hun gezinnen te bevorderen en te vergemakkelijken;
12. voor zover uitvoerbaar, het onderwijzen van de moedertaal van de migrerende werknemer aan de kinderen van de migrerende werknemer te bevorderen en te vergemakkelijken.

Artikel 20. Recht op gelijke kansen en gelijke behandeling ten aanzien van werkgelegenheid en beroepsuitoefening zonder discriminatie naar geslacht

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht op gelijke kansen en gelijke behandeling ten aanzien van werkgelegenheid en beroepsuitoefening zonder discriminatie naar geslacht, verbinden de Partijen zich ertoe dat recht te erkennen en passende maatregelen te nemen om de toepassing ervan op de volgende gebieden te waarborgen of te bevorderen:

a. toegang tot de arbeidsmarkt, bescherming tegen ontslag en reïntegratie in het arbeidsproces;
b. beroepskeuzevoorlichting, vakopleiding, her- en omscholing en reïntegratie;
c. arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden, met inbegrip van salariëring;
d. loopbaanontwikkeling, met inbegrip van promotie.

Artikel 21. Recht op informatie en overleg

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht van werknemers op informatie en overleg binnen de onderneming te waarborgen, verbinden de Partijen zich ertoe maatregelen te nemen of te bevorderen waardoor de werknemers of hun vertegenwoordigers, overeenkomstig de nationale wetgeving en praktijk, in staat worden gesteld om:

a. regelmatig of te gelegener tijd op een begrijpelijke wijze te worden geïnformeerd over de

economische en financiële toestand van de onderneming waarbij zij in dienst zijn, met dien verstande dat de openbaarmaking van bepaalde informatie waardoor de onderneming zou kunnen worden benadeeld, kan worden geweigerd of dat er kan worden geëist dat deze informatie vertrouwelijk wordt behandeld; en
b. tijdig te worden geraadpleegd over voorgestelde beslissingen die de belangen van de werknemers aanzienlijk zouden kunnen beïnvloeden en met name over beslissingen die grote gevolgen zouden kunnen hebben voor de werkgelegenheid binnen de onderneming.

Artikel 22. Recht deel te nemen aan de vaststelling en de verbetering van de arbeidsomstandigheden en werkomgeving

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van werknemers deel te nemen aan de vaststelling en de verbetering van de arbeidsomstandigheden en werkomgeving binnen de onderneming, verbinden de Partijen zich ertoe maatregelen te nemen of te bevorderen waardoor de werknemers of hun vertegenwoordigers, overeenkomstig de nationale wetgeving en praktijk, in staat worden gesteld bij te dragen aan:

a. de vaststelling en de verbetering van de arbeidsomstandigheden, de werkindeling en de werkomgeving;
b. de bescherming van de gezondheid en de veiligheid binnen de onderneming;
c. de organisatie van sociale en sociaal-culturele diensten en voorzieningen binnen de onderneming;
d. toezicht op de naleving van de voorschriften op deze gebieden.

Artikel 23. Recht van ouderen op sociale bescherming

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van ouderen op sociale bescherming, verbinden de Partijen zich ertoe, hetzij rechtstreeks, hetzij in samenwerking met openbare of particuliere instanties, passende maatregelen te nemen of te bevorderen die er met name op zijn gericht:

- Ouderen in staat te stellen zo lang mogelijk volwaardig lid te blijven van de maatschappij, door middel van:
  a. voldoende middelen om hen in staat te stellen een fatsoenlijk bestaan te leiden en actief deel te nemen aan het openbare, maatschappelijke en culturele leven;
  b. verschaffing van informatie over de diensten en voorzieningen beschikbaar voor ouderen en de mogelijkheden voor hen om hiervan gebruik te maken;
- Ouderen in staat te stellen vrijelijk hun levensstijl te kiezen en een onafhankelijk bestaan te leiden in hun gewone omgeving zolang zij dit wensen en kunnen, door middel van:
  a. het beschikbaar stellen van huisvesting aangepast aan hun behoeften en hun gezondheidstoestand, dan wel van passende bijstand bij de aanpassing van hun woning;
  b. de gezondheidszorg en diensten die in verband met hun toestand nodig zijn;
- Ouderen die in tehuizen wonen passende hulp, met respect voor het privé-leven, en deelname aan de vaststelling van de leefomstandigheden in het tehuis te verzekeren.

Artikel 24. Recht op bescherming in geval van beëindiging van de dienstbetrekking

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van werknemers op bescherming in geval van beëindiging van de dienstbetrekking, verbinden de Partijen zich tot erkenning van:

a. het recht van alle werknemers om hun dienstbetrekking niet beëindigd te zien worden zonder geldige redenen voor een dergelijke beëindiging, die verband houdt met de bekwaamheid of het gedrag van de werknemer of op grond van de operationele behoeften van de onderneming, vestiging of dienst;
b. het recht van werknemers van wie de dienstbetrekking zonder geldige reden wordt beëindigd, op voldoende schadeloosstelling of een andere adequate vorm van genoegdoening.

Daartoe verbinden de Partijen zich ertoe te waarborgen dat een werknemer die van mening is dat zijn dienstbetrekking zonder geldige is beëindigd het recht heeft in beroep te gaan bij een onpartijdige instantie.

Artikel 25. Recht van werknemers op bescherming van hun aanspraken in geval van insolventie van hun werkgever

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van werknemers op bescherming van hun aanspraken in geval van insolventie van hun werkgever, verbinden de Partijen zich ertoe te bepalen dat aanspraken van werknemers uit hoofde van arbeidsovereenkomsten of dienstbetrekkingen worden gewaarborgd door een waarborgfonds of door enige andere doeltreffende vorm van bescherming.

Artikel 26. Recht op waardigheid op het werk

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van alle werknemers op de bescherming van hun waardigheid op het werk, verbinden de Partijen zich, in overleg met organisaties van werkgevers en werknemers:

1. de bewustwording van, informatie over en preventie van seksuele intimidatie op het werk of verband houdend met werk te bevorderen en alle passende maatregelen te nemen om werknemers tegen dergelijk gedrag te beschermen;
2. de bewustwording van, informatie over en preventie van zich herhalend laakbaar of duidelijk negatief of beledigend gedrag gericht tegen individuele werknemers op het werk of verband houdend met werk te bevorderen en alle passende maatregelen te nemen om werknemers tegen dergelijk gedrag te beschermen.

Artikel 27. Recht van werknemers met gezinsverantwoordelijkheid op gelijke kansen en een gelijke behandeling

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht op gelijke kansen en een gelijke behandeling van mannelijke en vrouwelijke werknemers met gezinsverantwoordelijkheden en tussen dergelijke werknemers en andere werknemers, verbinden de Partijen zich ertoe:

1. passende maatregelen te nemen om:
   a. werknemers met gezinsverantwoordelijkheden in staat te stellen een dienstbetrekking aan te gaan en deze te behouden, alsmede na een afwezigheid vanwege deze gezinsverantwoordelijkheden te herintreden, met inbegrip van maatregelen op het gebied van beroepskeuzevoorlichting en beroepsopleiding;
   b. rekening te houden met hun behoeften op het punt van arbeidsvoorwaarden en sociale zekerheid;
   c. openbare of particuliere diensten te ontwikkelen of te bevorderen, met name kinderdagopvang en andere vormen van kinderopvang;
2. beide ouders in de gelegenheid te stellen, gedurende een periode na het verstrijken van het zwangerschaps- en bevallingsverlof, ouderschapsverlof op te nemen waarvan de duur en voorwaarden worden bepaald door de nationale wetgeving, collectieve arbeidsovereenkomsten of de praktijk;
3. te waarborgen dat gezinsverantwoordelijkheden als zodanig geen geldige reden voor ontslag vormt.

Artikel 28. Het recht van werknemersvertegenwoordigers op bescherming in de onderneming en op verlening van passende voorzieningen

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van werknemersvertegenwoordigers hun functie uit te oefenen, verbinden de Partijen zich ertoe te waarborgen dat zij binnen de onderneming:

a. doeltreffende bescherming genieten tegen voor hen nadelige handelingen, met inbegrip van ontslag, op grond van hun status of hun activiteiten als werknemersvertegenwoordiger binnen de onderneming;
b. de beschikking krijgen over de voorzieningen die geschikt zijn om hen in staat te stellen hun functie onverwijld en doelmatig te vervullen, waarbij rekening wordt gehouden met het systeem van de arbeidsverhoudingen in het land en de behoeften, omvang en mogelijkheden van de betrokken onderneming.

Artikel 29. Recht op informatie en overleg in procedures voor collectief ontslag

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht van werknemers op informatie en overleg bij collectief ontslag, verbinden de Partijen zich ertoe te waarborgen dat werkgevers de werknemersvertegenwoordigers tijdig vóór een dergelijk collectief ontslag zullen informeren en raadplegen over mogelijkheden om collectieve ontslagen te vermijden of in aantal te beperken en de gevolgen ervan te verzachten, bijvoorbeeld door een sociaal plan op te stellen dat met name is gericht op ondersteuning bij de herplaatsing of her- en omscholing van de betrokken werknemers.

Artikel 30. Recht op bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting

Teneinde de doeltreffende uitoefening te waarborgen van het recht op bescherming tegen armoede en sociale uitsluiting, verbinden de Partijen zich:

a. maatregelen te nemen binnen het kader van een algehele en gecoördineerde aanpak om de daadwerkelijke toegang te bevorderen van personen die zich in een situatie van sociale uitsluiting of armoede bevinden of in die situatie terecht dreigen te komen, alsook hun gezinsleden, tot, met name, werk, huisvesting, opleiding, onderwijs, cultuur en sociale en medische bijstand;
b. deze maatregelen te toetsen met het oog op de aanpassing daarvan indien noodzakelijk.

Artikel 31. Recht op huisvesting

Teneinde de doeltreffende uitoefening van het recht op huisvesting te waarborgen, verbinden de Partijen zich maatregelen te nemen die erop zijn gericht:

1. de toegang tot adequate huisvesting te bevorderen;
2. dak- en thuisloosheid te voorkomen en te verminderen teneinde het geleidelijk uit te bannen;
3. de kosten voor huisvesting binnen het bereik te brengen van een ieder die niet over voldoende middelen beschikt.

DEEL III

Artikel A. Verplichtingen

1. Met inachtneming van de bepalingen van het navolgende Artikel B is elk van de Partijen verplicht:

a. deel I van dit Handvest te beschouwen als een verklaring van de doelstellingen die zij overeenkomstig de inleidende alinea van dat deel met alle daarvoor in aanmerking komende middelen zal nastreven;
b. zich gebonden te achten door ten minste zes van de negen hierna genoemde artikelen van deel II van dit Handvest, namelijk de artikelen 1, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 19 en 20;
c. zich gebonden te achten door een bijkomend aantal artikelen of genummerde leden van deel II van het Handvest, te harer keuze, mits het totale aantal artikelen of genummerde leden die haar binden niet minder dan 16 artikelen of 63 genummerde leden bedraagt.

2. De krachtens lid 1, sub b en c, van dit artikel gekozen artikelen of leden worden medegedeeld aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa bij de nederlegging van de akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring.

3. Ieder der Partijen kan op een later tijdstip door kennisgeving aan de Secretaris-Generaal verklaren dat zij zichzelf gebonden acht door andere artikelen of genummerde leden van deel II van het Handvest die zij nog niet eerder overeenkomstig lid 1 van dit artikel heeft aanvaard. Deze later aanvaarde verplichtingen worden geacht een integrerend deel van de bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring te zijn en hebben met ingang van de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum van kennisgeving hetzelfde rechtsgevolg.

4. Iedere Partij dient te beschikken over een aan haar nationale omstandigheden aangepast stelsel van arbeidsinspectie.

Artikel B. Betrekkingen met het Europees Sociaal Handvest en het Aanvullend Protocol van 1988

1. Geen Verdragsluitende Partij bij het Europees Sociaal Handvest en geen Partij bij het Aanvullend Protocol van 5 mei 1988 mag dit Handvest bekrachtigen, aanvaarden of goedkeuren zonder zich gebonden te achten aan ten minste de bepalingen die overeenkomen met de bepalingen van het Europees Sociaal Handvest en, waar van toepassing, van het Aanvullend Protocol, waaraan zij gebonden was.

2. Aanvaarding van de verplichtingen ingevolge de bepalingen van dit Handvest, zal, vanaf de datum van inwerkingtreding van deze verplichtingen voor de desbetreffende Partij, ertoe leiden dat de overeenkomstige bepaling van het Europees Sociaal Handvest en, waar van toepassing, van het Aanvullend Protocol daarbij van 1988 niet meer van toepassing is op de betrokken Partij ingeval die Partij gebonden is door de eerste van deze instrumenten of door beide instrumenten.

DEEL IV

Artikel C. Toezicht op de uitvoering van de in dit Handvest vervatte verplichtingen

De uitvoering van de in dit Handvest vervatte juridische verplichtingen zal aan hetzelfde toezicht worden onderworpen als het Europees Sociaal Handvest.

Artikel D. Collectieve klachten

1. De bepalingen van het Aanvullend Protocol bij het Europees Sociaal Handvest betreffende een systeem voor collectieve klachten zijn van toepassing op de verplichtingen in dit Handvest voor de Staten die het genoemde Protocol hebben bekrachtigd.

2. Iedere Staat die niet is gebonden aan het Aanvullend Protocol bij het Europees Sociaal Handvest betreffende een systeem voor collectieve klachten kan bij de nederlegging van zijn akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring van dit Handvest of te eniger tijd daarna, door middel van een kennisgeving aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa, verklaren dat hij het toezicht op zijn verplichtingen uit hoofde van dit Handvest aanvaardt volgens de procedure die in het genoemde Protocol is voorzien.

DEEL V

Artikel E. Non-discriminatie

Het genot van de in dit Handvest neergelegde rechten moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond dan ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale herkomst of sociale afkomst, gezondheid, het behoren tot een nationale minderheid, geboorte of andere status.

Artikel F. Afwijking in geval van oorlog of noodtoestand

1. In geval van oorlog of een andere noodtoestand waardoor het voortbestaan van het land wordt bedreigd, kan iedere Partij maatregelen nemen in afwijking van de in dit Handvest genoemde verplichtingen, doch uitsluitend voor zover de omstandigheden zulks absoluut vereisen en deze maatregelen niet in strijd zijn met andere volkenrechtelijke verplichtingen.

2. Indien een Partij van dit recht om af te wijken gebruik heeft gemaakt, stelt zij binnen een redelijke termijn de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa volledig op de hoogte van de getroffen maatregelen en van de redenen die hiertoe hebben geleid. Tevens dient zij de Secretaris-Generaal mededeling te doen van het tijdstip waarop deze maatregelen buiten werking zijn gesteld en de door haar aanvaarde bepalingen van het Handvest wederom volledig van toepassing zijn.

Artikel G. Beperkingen

1. Wanneer de in deel I genoemde rechten en beginselen en de in deel II geregelde doeltreffende uitoefening en toepassing hiervan zijn verwezenlijkt, kunnen zij buiten de in deel I en deel II vermelde gevallen generlei beperkingen ondergaan, met uitzondering van die welke bij de wet zijn voorgeschreven en in een democratische samenleving noodzakelijk zijn voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen en voor de bescherming van de openbare orde, de nationale veiligheid, de volksgezondheid of de goede zeden.

2. De krachtens dit Handvest geoorloofde beperkingen op de daarin vermelde rechten en verplichtingen kunnen uitsluitend worden toegepast voor het doel waarvoor zij zijn bestemd.

Artikel H. Verhouding van het Handvest tot het nationale recht of internationale overeenkomsten

De bepalingen van dit Handvest laten de bepalingen van nationaal recht en van alle reeds van kracht zijnde of nog van kracht wordende bilaterale of multilaterale verdragen of overeenkomsten welke gunstiger zijn voor de beschermde personen, onverlet.

Artikel I. Uitvoering van de aangegane verbintenissen

1. Onverminderd de uitvoeringswijzen die in deze artikelen worden voorzien, wordt uitvoering gegeven aan de relevante bepalingen in de artikelen 1 tot en met 31 van deel II van dit Handvest door:

a. wet- of regelgeving;
b. overeenkomsten tussen werkgevers of werkgeversorganisaties en werknemersorganisaties;
c. een combinatie van deze twee methoden;
d. andere passende middelen.

2. De verbintenissen voortvloeiende uit de bepalingen van artikel 2, eerste, tweede, derde, vierde, vijfde en zevende lid, artikel 7, vierde, zesde en zevende lid, artikel 10, eerste, tweede, derde en vijfde lid, en uit de artikelen 21 en 22 van deel II van dit Handvest worden geacht te zijn nagekomen zodra deze bepalingen worden toegepast, overeenkomstig het eerste lid van dit artikel, op de overgrote meerderheid van de betrokken werknemers.

Artikel J. Wijzigingen

1. Wijzigingen van deel I en deel II van dit Handvest die tot doel hebben de in dit Handvest gewaarborgde rechten uit te breiden alsmede wijzigingen van deel III tot en met deel VI, die door een Partij of door het Regeringscomité worden voorgesteld, dienen te worden medegedeeld aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa en worden door de Secretaris-Generaal toegezonden aan de Partijen bij dit Handvest.

2. Wijzigingen die zijn voorgesteld overeenkomstig de bepalingen van het voorgaande lid worden beoordeeld door het Regeringscomité, dat de aangenomen tekst na overleg met de Parlementaire Vergadering ter goedkeuring zal voorleggen aan het Comité van Ministers. De tekst zal na goedkeuring door het Comité van Ministers ter aanvaarding worden toegezonden aan de Partijen.

3. Wijzigingen van deel I en deel II van dit Handvest zullen voor de Partijen die deze hebben aanvaard van kracht worden op de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum waarop drie Partijen de Secretaris-Generaal in kennis hebben gesteld van hun aanvaarding.

Met betrekking tot iedere Partij die nadien een wijziging aanvaardt, wordt de wijziging van kracht op de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum waarop die Partij de Secretaris-Generaal in kennis heeft gesteld van haar aanvaarding.

4. Wijzigingen van deel III tot en met deel VI van dit Handvest worden van kracht op de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum waarop alle Partijen de Secretaris-Generaal in kennis hebben gesteld van hun aanvaarding.

DEEL VI

Artikel K. Ondertekening, bekrachtiging en inwerkingtreding

1. Dit Handvest staat open voor ondertekening door de Lidstaten van de Raad van Europa. Het dient te worden bekrachtigd, aanvaard of goedgekeurd. De akten van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring worden nedergelegd bij de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa.

2. Dit Handvest treedt in werking op de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum waarop drie Lidstaten van de Raad van Europa het feit dat zij ermee instemmen door het Handvest te worden gebonden tot uitdrukking hebben gebracht overeenkomstig het bepaalde in het vorige lid.

3. Voor iedere Lidstaat die nadien het feit dat hij ermee instemt door het Handvest te worden gebonden tot uitdrukking brengt, treedt het Handvest in werking op de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum van de nederlegging van de akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring.

Artikel L. Territoriale toepassing

1. Dit Handvest is van toepassing op het grondgebied van het moederland van elk der Partijen. Elke ondertekenende Partij kan op het tijdstip van ondertekening, dan wel op het tijdstip van nederlegging van de akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring, het grondgebied dat voor de toepassing van dit Handvest als haar moederland dient te worden beschouwd, nader omschrijven in een aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa te richten verklaring.

2. Elke ondertekenende Partij kan op het tijdstip van ondertekening, dan wel op het tijdstip van nederlegging van de akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring, of op elk daaropvolgend tijdstip, in een aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa te richten kennisgeving verklaren dat het Handvest geheel of gedeeltelijk van toepassing zal zijn op één of meer in bedoelde verklaring aangegeven grondgebieden buiten het moederland gelegen, waarvan zij de internationale betrekkingen behartigt en waarvoor zij de internationale verantwoordelijkheid aanvaardt. Zij dient in deze verklaring aan te geven welke van de in deel II van het Handvest vervatte artikelen of leden zij als bindend aanvaardt ten aanzien van de in de verklaring vermelde gebieden.

3. Het Handvest is op het grondgebied of de grondgebieden als vermeld in de in het vorige lid bedoelde verklaring van toepassing vanaf de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum van ontvangst van een dergelijke verklaring door de Secretaris-Generaal.

4. Elke Partij kan te allen tijde in een aan de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa te richten kennisgeving verklaren dat zij ten aanzien van één of meer grondgebieden waarop dit Handvest krachtens het tweede lid van dit artikel van toepassing is, nader te noemen artikelen of genummerde leden van kracht verklaart, welke zij nog niet ten aanzien van zodanig gebied of zodanige gebieden als bindend had aanvaard. Deze later aanvaarde verplichtingen worden geacht een integrerend deel te vormen van de oorspronkelijke verklaring ten aanzien van het betrokken grondgebied en hebben hetzelfde rechtsgevolg met ingang van de eerste dag van de maand die volgt op het verstrijken van een tijdvak van een maand na de datum waarop de Secretaris-Generaal de kennisgeving van deze verklaring heeft ontvangen.

Artikel M. Opzegging

1. Een Partij kan dit Handvest slechts opzeggen na verloop van een periode van vijf jaar na de datum waarop het Handvest ten aanzien van de betrokken Partij in werking is getreden, of binnen elke periode van twee jaar daaropvolgend; in elk van deze gevallen dient de opzegging met inachtneming van een termijn van zes maanden ter kennis te worden gebracht van de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa, die de overige Partijen hiervan mededeling doet.

2. Elke Partij kan overeenkomstig de bepalingen van het voorgaande lid elk door haar aanvaard

artikel of lid van deel II van het Handvest opzeggen, mits het aantal artikelen dat voor deze Partij bindend is, nooit minder dan 16 en het aantal leden nooit minder dan 63 bedraagt, en mits dit aantal artikelen of leden steeds de artikelen omvat die door de Partij zijn gekozen uit de in artikel A, eerste lid, sub *b*, genoemde artikelen.

3. Elke Partij kan dit Handvest of elk van de artikelen of leden van deel II van het Handvest overeenkomstig de bepalingen van het eerste lid van dit artikel opzeggen ten aanzien van elk grondgebied waarop dit Handvest van toepassing is krachtens een overeenkomstig artikel L, tweede lid, afgelegde verklaring.

Artikel N. Bijlage

De bijlage bij dit Handvest vormt een integrerend deel ervan.

Artikel O. Kennisgevingen

De Secretaris-Generaal van de Raad van Europa stelt de Lidstaten van de Raad van Europa en de Directeur-Generaal van het Internationaal Arbeidsbureau, in kennis van:

a. iedere ondertekening;
b. de nederlegging van iedere akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring;
c. iedere datum van inwerkingtreding van dit Handvest overeenkomstig artikel K;
d. iedere verklaring gedaan ingevolge artikel A, tweede en derde lid, artikel D, eerste en tweede lid, artikel F, tweede lid, en artikel L, eerste, tweede, derde en vierde lid;
e. iedere wijziging overeenkomstig artikel J;
f. iedere opzegging overeenkomstig artikel M;
g. iedere andere handeling, kennisgeving of mededeling met betrekking tot dit Handvest.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekenden, daartoe naar behoren gemachtigd, dit herziene Handvest hebben ondertekend.

GEDAAN te Straatsburg op 3 mei 1996, in de Engelse en de Franse taal, waarbij beide teksten gelijkelijk authentiek zijn, in één exemplaar, dat zal worden nedergelegd in het archief van de Raad van Europa. De Secretaris-Generaal van de Raad van Europa zendt gewaarmerkte afschriften aan iedere Lidstaat van de Raad van Europa en aan de Directeur-Generaal van het Internationaal Arbeidsbureau.

Aan: de Leden van de Kamercommissie VWS

Cc: Dhr. H. de Jonge, Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Mw. T. van Ark, , Minister voor Medische Zorg en Sport
Dhr. P. Blokhuis, Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Betreft: Inconsistent en restrictief opvangbeleid is tijdens COVID-19 (extra) ongezond

Amsterdam, 1 december 2020

Geachte Leden van de Kamercommissie Volksgezondheid, Welzijn en Sport,

Eind maart besloot de regering vanwege de pandemie opvang te bieden aan alle daklozen, ongeacht hun situatie of asielstatus. Dat was volgens Dokters van de Wereld een verstandige keuze.

Helaas besloot het Kabinet al op 18 mei, terwijl de pandemie nog woedde en de 'tweede golf' op stoom begon te komen, om noodopvang niet langer te financieren. Met de Nederlandse Straatdoktersgroep stuurden wij het Kabinet en uw commissie op 11 juni een noodkreet[1]: toen en nu leidt het ontbreken van noodopvang subiet tot straatslapers, en mensen die uit zorg raken, of juist ernstige zorgklachten gaan vertonen.

Al voor de pandemie was de toegang tot eerstelijns zorg voor een belangrijk deel van deze mensen, zonder de directe tussenkomst van NGO's als de onze, uitermate moeizaam. De COVID-crisis heeft dit probleem verergerd en zichtbaarder gemaakt: GGD'en lopen over, en dat geldt ook voor steeds meer huisartsen. Sinds de sluiting van de noodopvang op 18 mei hadden wij en anderen grote moeite onze cliënten te bereiken en hen voor te lichten over COVID of richting GGD te begeleiden om zich te laten testen.

De regering besloot op 5 november wijselijk dat er toch opnieuw dag- en nachtopvang voor alle dak- en thuislozen geboden moest worden. Van de eerste ervaringen met de richtlijn 'Niemand op Straat' is geleerd. Gemeentes kiezen minder voor grootschalige voorzieningen zoals sporthallen, die moeilijk corona-proof te maken zijn. De keuze om samen te werken met –anders nagenoeg lege- hotels biedt daklozen een nog verantwoorder manier om zichzelf en anderen te behoeden voor besmetting, dan de noodopvang die gemeentes en hun samenwerkingspartners in allerijl in maart wisten op te tuigen. De noodopvang werd zo kleinschaliger, hoogwaardiger en kosten-effectiever ingericht.

---

[1] https://doktersvandewereld.org/ondanks-corona-toch-in-meerdere-steden-weer-daklozen-op-straat/

Dokters van de Wereld
Nieuwe Herengracht 20, 1018 DP Amsterdam +31 20 465 2866 www.doktersvandewereld.org
ABNAMRO NL11ABNA0491717806 KvK 40539494 RSIN 807110917
Onderdeel van het internationale netwerk Médecins du Monde

Het kabinetsbesluit om de richtlijn ‘Niemand op Straat’ pas twee weken na de start van deze ‘halve lockdown’ te effectueren, kwam na vele signalen van gemeentes, GGD-en, NGO’s en hulpverleners. Voor daklozen, ‘rechthebbend’ of niet, blijkt de impact van deze ‘halve lockdown’ de facto identiek aan die van de ‘intelligente lockdown’.

Amper twee weken later, op 19 november, besloot het kabinet als onderdeel van een zeer beperkte versoepeling van de ‘halve lockdown’ de noodopvang te sluiten. De beperkte versoepeling voor een aantal branches en voorzieningen vermindert echter de dringende behoefte aan noodopvang niet. Sociale netwerken zijn nog steeds zeer beperkt beschikbaar en ergens logeren is er vanwege de corona-regels ook niet bij. Bijna elke plek om even op te warmen is gesloten.

Het is essentieel dat het Kabinet uitvoering geeft aan het beleidsuitgangspunt ‘Niemand op Straat’ door besluiten te baseren op medische en humanitaire overwegingen.

Noch politiek draagvlak, noch de papieren –incidentele- kostenbesparing die het Kabinet zou kunnen realiseren door een verhoudingsgewijs zeer beperkte groep mensen de toegang tot opvang te ontzeggen, wegen op tegen de directe en indirecte financiële en maatschappelijke kosten die hierdoor veroorzaakt worden.

Ondertussen tuigen gemeentes, NGO’s, zorgverleners en anderen in de frontlinie van deze pandemie noopvanglocaties op en weer af. Hoeveel bedden er morgen nodig zijn, wie er naar binnen mogen en hoe lang ze kunnen blijven, hangt af van de vrieskou en de meest recente COVID-persco. Dokters van de Wereld acht dit een te bewerkelijke, onvoorspelbare en daardoor onnodig dure werkwijze.

En er zijn meer kosten: de onzekerheid en het gezwerf en gesleep waaraan deze reeds kwetsbare mensen onnodig worden blootgesteld, zijn een directe aanslag op hun fysieke en geestelijke gezondheid. Ook de epidemiologische risico’s zijn aanzienlijk: het straatleven dwingt daklozen tot onnodige verplaatsingen en ontneemt ze minimale basisvoorzieningen. Zelfs het voldoen aan de simpelste RIVM-richtlijn –regelmatig je handen wassen- wordt zo haast onmogelijk.

Zowel onze vrijwillige artsen als andere ondersteuningsorganisaties melden al maanden een groot aantal cliënten niet te kunnen bereiken, nu deze geen toegang meer hebben tot enige vorm van opvang. Op deze wijze wordt het medici, hulpverleners en betrokken gemeenteambtenaren nagenoeg onmogelijk gemaakt om hen adequate zorg en hulp te bieden. Dat is echter wel nodig om verdere besmettingen en risicovolle situaties zoveel mogelijk te voorkomen.

We bevinden ons in een situatie zonder precedent. Ondanks het hoogwaardige overleg tussen het veld, gemeentes en VWS is overeenstemming met het Kabinet over een werkbare en consistente beleidsvoering in deze uitzonderlijk complexe periode helaas uitgebleven. Daarom wenden wij ons tot u.

Hoewel opvang ook zonder pandemie, mensenrechtelijk, verdragsrechtelijk en volgens de uitspraak van het ECSR[2] altijd en zonder voorwaarden beschikbaar dient te zijn, is ons verzoek aan u veel simpeler: zorg dat professionals hun werk naar behoren kunnen doen. Schep helderheid en stabiliteit door in ieder geval tot het eind van deze COVID-winter opvang voor alle daklozen te garanderen.

De Minister-President zei ons: alleen samen komen we deze COVID-crisis door. Noodopvang voor iedereen garanderen is daarvoor een minimale randvoorwaarde.

Met vriendelijke groet,

Jasper Kuipers
directeur Dokters van de Wereld

[2] The Right to Adequate Housing (ESCR art.11, comment 4) https://www.refworld.org/pdfid/47a7079a1.pdf

donderdag 21 januari 2021 | NOS | Redactie

De avondklok is een onderwerp waar inmiddels al veel over geschreven is, maar wat gaat het nu precies betekenen voor daklozen? Zij staan ook op de lijst van uitzonderingen, samen met gasten van live avondprogramma's en mensen met een essentieel beroep. Daklozen mogen dus gewoon na de avondklok buiten zijn, ook zonder eigen verklaring.

Bron: nporadio1.nl

NOS NIEUWS • BINNENLAND •BUITENLAND •POLITIEK • 23-04-2015, 09:32

VN-rapporteur kraakt BBB-akkoord

VN-rapporteur Philip Alston heeft geen goed woord over voor het Haagse compromis over de bed-bad-en-broodregeling. Volgens hem is het akkoord dat VVD en PvdA sloten in strijd met internationale regels en schaadt het het imago van ons land in het buitenland.

"Het is een grote schande voor Nederland dat het zo inhumaan te werk gaat", zegt de mensenrechtenrapporteur in het *NOS Radio 1 Journaal*. "Deze mensen zijn de vreselijke situatie in hun land ontvlucht, maar worden behandeld alsof het criminelen zijn die van de Nederlanders willen stelen."

"

Het is overduidelijk een schending van de mensenrechten. Iedereen die dat betwijfelt is oneerlijk.

Mensenrechtenrapporteur Philip Alston

VVD en PvdA kwamen gisteren overeen dat de opvang van illegalen wordt gecentraliseerd op zes plekken in het land en uitgeprocedeerden alleen geholpen worden als ze meewerken aan uitzetting. Alston stelt dat dat niet mag volgens internationale verdragen.

"Het is overduidelijk een schending van de mensenrechten. Iedereen die dat betwijfelt is oneerlijk. Volgens het internationaal recht kun je niemand opvang ontzeggen als dat nodig is. De wetten zijn glashelder, er is geen debat mogelijk."

"Al die kleine details, dat er maar een paar centra komen, dat opvang een paar weken duurt en dat men moet meewerken aan uitzetting, maskeren een fundamentele schending van de mensenrechten door Nederland. Het is duidelijk illegaal beleid."

"Als Nederland binnen Europa een eiland wil worden dat de mensenrechten met voeten treedt, zeg dat dan gewoon. Zeg dan gewoon: wij denken dat mensenrechten in ons land niet gelden voor niet-Europeanen."

VN-ambities onder druk

De uitgesproken kritische Alston laakte al eerder het debat in Nederland over de opvang van uitgeprocedeerden. Hij meent dat Nederland hierdoor internationaal een veer zal laten. Zo komen de VN-ambities van premier Rutte onder druk te staan.

"Waarom zou je het internationale recht een plek willen bieden, bijvoorbeeld door tribunalen te huisvesten, en waarom zou je een zetel in de VN-Veiligheidsraad willen, die de mensenrechten juist beschermt? Ik denk dat er reacties komen uit allerlei hoeken van de internationale gemeenschap, zodra men doorheeft dat de Nederlandse regering zijn verplichtingen niet nakomt."

Alston roept lokale overheden, die veel praktische bezwaren zien, op in verzet te komen. "In Nederland is van oudsher een brede steun voor mensenrechten. Het is van groot belang dat gemeenten hiertegen protesteren en zeggen dat ze niet zullen meewerken aan een beleid dat mensenrechten schendt."

“

Zeg dan gewoon: wij denken dat mensenrechten in ons land niet gelden voor niet-Europeanen.

Philip Alston

Geldtekort dwingt gemeenten strenger te worden bij het toelaten van mensen tot sociale voorzieningen

1. 06-01-2021 07:00
2. Auteur: **Rozemarijn Lubbe**

Bron: ANP

Bijna alle gemeenten komen geld tekort voor het leveren van jeugdzorg, opvang en bijstand. Daardoor worden sommige strenger in het toelaten van mensen tot sociale voorzieningen. Dat blijkt uit onderzoek van EenVandaag, Investico en de Groene Amsterdammer.

Aan het onderzoek deden wethouders en ambtenaren uit 151 gemeenten mee. Negen op de tien geven aan dat hun gemeente kampt met tekorten voor het sociaal domein. Het gaat dan met name om gemeentelijke taken op het gebied van jeugdzorg, opvang en bijstand.

Reserves raken op

Sinds de decentralisatie in 2015 hebben gemeenten veel zorgtaken van het Rijk overgenomen. Zo zijn ze bijvoorbeeld verantwoordelijk voor beschermd wonen en jeugdzorg. Ze krijgen daarvoor een vergoeding van het Rijk, maar die is volgens veel deelnemers niet toereikend genoeg.

"De zorgvraag is leidend. We hebben nu eenmaal een zorgplicht", schrijft een medewerker in het sociaal domein.

'Minder, korter en goedkoper'

Maar zelfs met die reserves kan niet voorkomen worden dat zorgbehoevenden en andere inwoners de gevolgen merken van de financiële tekorten. Zo heeft of overweegt de helft van de deelnemende

gemeenten met tekorten een strenger toelatingsbeleid voor sociale- en zorgvoorzieningen. "Tot nu toe zijn we niet strenger aan de poort geweest. Nu de tekorten steeds verder oplopen en onze financiële positie slechter wordt, ontkomen we daar waarschijnlijk niet meer aan", zegt een ambtenaar.

Gemeenten hebben een zorgplicht en mogen mensen daarom niet zomaar weigeren. Veel wethouders en ambtenaren schrijven dat ze noodgedwongen zo efficiënt mogelijk met de regels omgaan: "In de gesprekken met cliënten proberen we wel veel meer te sturen op minder, korter en goedkoper", schrijft iemand. Desondanks zijn er wethouders die zeggen dat de wachtlijsten in hun gemeente oplopen.

"Je komt hier niet vandaan, we kunnen je niet helpen", kreeg Stefan te horen toen hij aanklopte om hulp. Gemeentes zijn bang voor hoge kosten die kwetsbare mensen als hij met zich zouden meebrengen. Maar daardoor vallen ze wel tussen wal en schip.

Wethouders over tekorten in het sociale domein en het weigeren van burgers aan de gemeentegrens.

Hogere belastingen

In sommige gemeenten kunnen ook niet-zorgbehoevenden de gevolgen van de financiële tekorten merken. Zo gaat er in ruim de helft van de gemeenten met tekorten minder geld naar andere voorzieningen. Sport, cultuur en vrijwilligersverenigingen worden als voorbeelden genoemd, maar er is ook een deelnemer die zegt dat in zijn of haar gemeente het mantelzorgsteunpunt noodgedwongen moet sluiten.

Vier op de tien geven aan dat de belasting in hun gemeente wordt verhoogd om het financiële gat te dichten.

Bijdrage van het Rijk onvoldoende

Vijf jaar na de decentralisatie blijken de tekorten in veel gemeenten alleen maar op te lopen. Vooral gemeenten met een jeugdzorginstelling hebben het zwaar.

De coronacrisis maakt de situatie er niet makkelijker op. Een kwart van de deelnemende gemeenten vreest dat de toegang tot gemeentelijke zorgvoorzieningen door de coronacrisis enkel nog maar verslechtert.

Gijs Rademaker bespreekt de uitslagen van het onderzoek onder gemeenten.
INFO

Over het onderzoek

Het onderzoek onder de gemeenten is gehouden van 3 november tot 11 december 2020. Het is uitgevoerd door de redactie van het EenVandaag Opiniepanel en onderzoeksplatform Investico met De Groene Amsterdammer, Dagblad van het Noorden en Tubantia. Het is door de VNG verspreid onder de Nederlandse gemeenten. In totaal reageerden 151 gemeenten. Het onderzoek is ingevuld door wethouders en beleidsmedewerkers in het sociaal domein. Het bestond uit een kwantitatief en een kwalitatief deel (open vragen).

Bron: eenvandaag.avrotros.nl

Colofon Deze brochure is ontwikkeld door de VNG en Amnesty International. De brochure geeft gemeentelijke bestuurders en ambtenaren meer inzicht in de rol die mensenrechten kunnen spelen op lokaal niveau. Oktober 2012

De juridische verplichtingen van gemeenten op het gebied van mensenrechten

Mensenrechtenverdragen zijn het product van onderhandelingen op internationaal niveau. Ze worden ondertekend en geratificeerd door nationale overheden. Maar welke plichten en verantwoordelijkheden vloeien er voor gemeenten uit voort?

Uitgangspunt: zelfstandige plicht van gemeenten

De rijksoverheid treedt op als vertegenwoordiger van de staat der Nederlanden bij het ratificeren van de internationale mensenrechtenverdragen. De hele staat verplicht zich door de ratificatie om het verdrag uit te voeren. Als onderdeel van de staat der Nederlanden hebben gemeenten een zelfstandige verplichting om de mensenrechten uit deze verdragen te respecteren, beschermen en verwezenlijken. Dit betekent dat iedere ambtenaar in Nederland, ongeacht de bestuurslaag waarin hij of zij zich bevindt, die verantwoordelijkheid draagt.

Vereniging van
Nederlandse Gemeenten

Aan alle gemeenten
T.a.v. de raadsgriffier

doorkiesnummer	uw kenmerk	bijlage(n)
(070) 373 8707		1
betreft	**ons kenmerk**	**datum**
Goed Bezig: de betekenis van mensenrechten voor gemeenten	DIR/EUI/U201201665	24 oktober 2012

Geachte raadsgriffier,

Goed bestuur en mensenrechten gaan hand in hand. Als we kijken naar het Verdrag voor de Rechten van de Mens, zien we tal van aanknopingspunten met het gemeentelijk beleid. Veel gemeentelijke diensten hebben direct te maken met mensenrechten, zoals het veiligheids-, integratie-, armoede- of jongerenbeleid, of in de uitvoering van de wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen.

Bovendien is er een belangrijke link tussen burgerparticipatie en mensenrechten: er kan geen sprake zijn van democratie als mensenrechten niet volledig worden begrepen en gerespecteerd. Als gemeenten hun burgerschapsagenda's willen laten slagen, moeten burgers weten wat hun rechten en plichten zijn.

Vanuit de VNG is de Nederlandse delegatie naar het Congres van Lokale en Regionale Overheden van de Raad van Europa betrokken bij deze onderwerpen. De Raad van Europa biedt, als hoeder van de mensenrechten en democratie, bescherming aan de positie en belangen van gemeenten. Dit gebeurt aan de hand van het Europees Handvest inzake Lokale Autonomie, dat richtlijnen geeft aan de manier waarop lokale democratie en decentralisatie vorm gegeven moet worden.

Daarnaast richt de Raad van Europa zich op het creëren van bewustzijn van het belang van mensenrechten. Daarom heeft de VNG besloten om samen met Amnesty International een concrete brochure te maken over hoe gemeenten direct of indirect bezig zijn met mensenrechten. Zij zijn, zoals de titel van de brochure doet vermoeden "Goed Bezig". De brochure vindt u bijgesloten in deze brief.

Mocht u meer willen weten over de activiteiten van de VNG in de Raad van Europa, neemt u dan contact met ons op via renske.steenbergen@vng.nl.

Met vriendelijke groet,
Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Annemiek Wissink
Directeur Europese Zaken

Beste mensen, geachte aanwezigen,

Vandaag, 19 september 2020, is het precies 76 jaar geleden dat Geldrop bevrijd is. En wat bijzonder dat we uitgerekend vandaag hier op het Brits Ereveld bij elkaar zijn om het bevrijdingsvuur te mogen ontvangen en verder te verspreiden binnen de Peel. Hartelijk welkom, ook namens mijn collega burgemeesters van de Peelgemeenten Asten, Someren, Deurne, Gemert-Bakel, Laarbeek, Helmond en Peel en Maas. Ik sta hier vanavond mede namens hen. Hier hebben we in goed overleg met elkaar voor gekozen. Gezien de huidige coronamaatregelen leek het ons niet verstandig om met zoveel burgemeesters aanwezig te zijn. Ik mag namens hen de honneurs waarnemen wat ik uiteraard graag wil doen. Het coronavirus heeft spijtig genoeg volledig grip op onze samenleving en beperkt ons in onze vrijheid. Hoe lastig we dit met z'n allen vinden, ervaren we iedere dag. Vrijheid is immers een groot goed en dat blijkt heden ten dage eens te meer. Vrijheid is een belangrijk aspect in ons functioneren en in het zijn wie je wilt zijn. Vrijheid is niet voor niets een centraal begrip in de mensenrechten. In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens staat dat alle mensen vrij en gelijk worden geboren in waardigheid en rechten en dat een ieder aanspraak heeft op alle rechten en vrijheden die in deze verklaring zijn opgesomd, zonder onderscheid naar ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status. Vrijheid is dus het uitgangspunt, inperking ervan - zoals nu tijdens corona - de hoge uitzondering. Op dit moment noodzakelijk om ervoor te zorgen dat we samen gezond blijven. 76 Jaar bevrijding is een lange periode, meerdere generaties in ons land zijn inmiddels in vrijheid opgegroeid. En zij weten gelukkig ook niet hoe het is om zonder vrijheid te leven. Opgroeien in vrijheid is belangrijk en een reden om te vieren en tegelijkertijd iets waar we zuinig op moeten zijn en wat we moeten koesteren. Vrijheid is een werkwoord en vraagt dus iedere dag om inspanning van ons allen. Natuurlijk vier je niet zonder ook stil te staan bij diegenen die in die periode overleden zijn. Slachtoffers die sneuvelden in oorlogssituaties omdat ze vochten voor onze vrijheid. Nogmaals; vrijheid is een groot goed. Vanavond staan we hier op deze locatie in het bijzonder bij stil. Gisteren is het Bevrijdingsvuur opgehaald in Eindhoven waar dit vuur is aangestoken. Het vuur is zoals gebruikelijk door wielrenners vanuit Bayeux naar het Stadhuisplein in Eindhoven gebracht. Het vuur heeft overnacht in de Sint Luciakerk in Mierlo. Waarvoor onze dank. Mijn collega burgemeesters hebben mij allemaal een boodschap gestuurd die ik met u ga delen. Zo maken zij op afstand duidelijk hoe waardevol ze deze viering vinden. Burgemeester Vos uit Asten geeft aan dat de bevrijding het herstel betekende van onze vrije, open en democratische rechtstaat. We vieren, dat we in vrijheid leven in het besef, dat we met elkaar verantwoordelijk zijn om de vrijheid door te geven aan de volgende generaties en dat het gesprek ook moet aan tussen de generaties.
Burgemeester Blok van Someren zegt "Op 20 september 1944 werd Someren bevrijd. Het is en blijft ontzettend belangrijk dat we onze vrijheid koesteren en beschermen, zodat we het kunnen doorgeven aan onze kinderen en alle toekomstige generaties. Daarvoor brandt dit bevrijdingsvuur, 76 jaar na dato, ook als symbool voor vrijheid van leven in Someren" Burgemeester Mak van Deurne schrijft: ik ben er trots op om samen met mijn collega's "op afstand" het Bevrijdingsvuur, hét symbool voor leven in vrede en vrijheid, in ontvangst te mogen nemen en het door te geven en te verspreiden. Burgemeester Van Veen van Gemert-Bakel geeft aan dat voor velen in Gemert-Bakel september 1944 wel het einde van de oorlog was maar niet het einde van spanning, verdriet en onzekerheid. Velen wachtten met smart op een bericht van hun geliefden. De periode van onzekerheid was lang en voor sommigen was het bericht verre van goed. De lange lijst met dorpsgenoten die niet zouden terugkeren van waar dan ook groeide verder. Bij al deze mensen, slachtoffers, familie en vrienden staan we stil wanneer we de vrijheid vieren in Gemert-Bakel Burgemeester Van der Meijden van Laarbeek schrijft dat vorig jaar in "Laarbeek 75" bevrijding uitgebreid herdacht is met tal van activiteiten die samen met de inwoners zijn bedacht en uitgevoerd. Met aandacht voor de vele omgekomen militairen en burgers maar ookvanuit het besef hoe belangrijk leven in vrijheid is. Samen met alle inwoners van Laarbeek, jong en oud, blijven we daar aandacht voor vragen. Het Runningteam Laarbeek neemt het bevrijdingsvuur vandaag in

ontvangst van mijn collega burgemeester Jos van Bree. Dit team brengt het vuur naar Aarle-Rixtel waar het op 25 september wordt ontstoken. Aldus burgemeester Van der Meijden. Burgemeester Blanksma- van den Heuvel van Helmond vertelt dat op 22 september 1944 Mierlo-Hout, Stiphout en Helmond-West als eersten werden bevrijd door het Britse leger. Het was een zware dag die velen het leven heeft gekost. Tijd voor feest was er nog niet, aan de andere kant van de opgeblazen bruggen zaten stadsgenoten nog in angst. Een paar dagen later op 25 september konden alle Helmonders uit de schuilkelders komen, Helmond was vrij! Burgemeester Delissen van de gemeente Peel en Maas geeft als volgt weer: Vrijheid is kwetsbaar en vraagt verantwoordelijkheid van ons allen. Vooral ook in deze bijzondere tijd. We herdenken samen in verbondenheid, ieder met zijn eigen herinneringen en gedachten. Bij elkaar opgeteld veel mooie woorden die ons raken en duidelijk maken dat we het vrijheidsvuur met zijn allen brandend moeten houden en over moeten dragen aan onze kinderen en kleinkinderen. Daar draag ik vandaag graag mijn steentje aan bij. Maar ook in het dagelijkse leven, door de vrijheid waarin ik leef niet als vanzelfsprekend te ervaren. Graag wil ik ook een speciaal welkom heten aan de lopers van de acht gemeenten welke het vuur gaan laten uitwaaieren over de Peel.

Ten slotte wil ik de organisatie van Death Valley De Peel die deze ceremonie mogelijk heeft gemaakt, hartelijk bedanken voor de organisatie. De afgelopen weken is er veel van uw flexibiliteit gevraagd. Complimenten voor uw constructieve houding in deze.

(tekst van de toespraak van Burgemeester van Bree)
Burgemeester Jos van Bree van Geldrop-Mierlo

UNITED
NATIONS

E

Economic and Social Council

Distr.
GENERAL

E/C.12/NLD/Q/4-5
22 December 2009

Original: ENGLISH

COMMITTEE ON ECONOMIC, SOCIAL
AND CULTURAL RIGHTS
Forty-third pre-sessional working group
23-26 November 2009

IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL COVENANT ON ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL RIGHTS

List of issues to be taken up in connection with the consideration of the combined fourth and fifth periodic report of the Netherlands /E/C.12/NLD/4-5) and the fourth periodic report of the Netherlands Antilles (E/C.12/NLD/4/Add.1)

I. GENERAL FRAMEWORK WITHIN WHICH THE COVENANT IS IMPLEMENTED

1. Please indicate the measures, including training and awareness-raising for law enforcement officers, undertaken to combat discrimination against migrants and persons of foreign origin in the fields of employment, housing, health care, education and culture.

2. Please indicate the ways in which the domestic legal system provides an effective remedy to persons whose rights under the Covenant have been violated.

3. While noting the State Party’s reply in its report (E/C.12/NLD/4-5, para. 11), please indicate whether, in accordance with the Committee’s recommendations issued in 2006, there have been any recent developments to ensure that the provisions of the Covenant are given effect by domestic courts.

4. Please indicate if the State party has adopted a national plan of action on human rights in accordance with the Vienna Declaration of 1993, and whether any steps have been taken to establish

an effective national human rights institution in accordance with the Paris Principles of 1991.

5. Please provide updated information on where the process currently stands concerning withdrawal of the reservation to article 8 (1) (d) of the Covenant, with respect to the Netherlands Antilles (E/C.12/NLD/4/Add. 1, para. 28).

II. ISSUES RELATING TO THE GENERAL PROVISIONS OF THE COVENANT (arts. 1-5)

Article 2, paragraph 2 – Non-discrimination

6. Please indicate what steps have been taken as a response to the evaluation of the Equal Treatment Act (E/C.12/NLD/4-5, para. 130).

7. Please provide information on the effect of the efforts made to prevent the dissemination of racist propaganda described in the State party's report (E/C.12/NLD/4-5, part II.E).

8. Please provide information on measures taken to combat discrimination relating to age, disability and sexual orientation in the labour market and health-care services.

Article 3 – Equal rights of men and women

9. Please indicate what concrete steps, including legislative, budgetary and administrative steps, the State party intends to take to address the disadvantaged position of women, in particular that of immigrant women, compared to men in relation to wages, access to the labour market and political representation.

III. ISSUES RELATING TO SPECIFIC PROVISIONS OF THE COVENANT (arts. 6 – 15)

Article 6 - Right to work

10. Please describe how the financial crisis has affected unemployment, both in the Netherlands and the Netherlands Antilles. Please provide disaggregated (by gender, age and ethnicity) and updated information on the rate of unemployment and underemployment in the State party.

11. Please provide information on measures taken to combat the problem of difficult access to the labour market for ethnic minority women, due to their wearing of a headscarf or not speaking fluent Dutch.

Article 7 - Right to just and favourable conditions of work

12. Please provide information on whether the minimum wage in the Netherlands Antilles provides workers and their families with a decent standard of living (E/C.12/NLD/4/Add. 1, para. 24).

13. Please provide details of policies and programmes aimed at ensuring the rights of domestic workers, especially in the Netherlands Antilles, to receive remuneration equivalent at least to the official minimum wage, so as to benefit from adequate social security and to enjoy just and favourable working conditions.

14. Please provide information on any measures taken to protect women against discrimination in the labour market on grounds of pregnancy and motherhood.

15. Please provide detailed information on the results of the work-life balance projects described in the State party's report (E/C.12/NLD/4-5 para. 66).

Article 8 – Trade union rights

16. Please elaborate on the implementation of workers' rights, including collective bargaining rights, the incidence of strikes, and the extent to which the restrictions on the right to strike under domestic law are compatible with the Covenant.

Article 9 - Right to social security

17. Please indicate whether the Benefit Entitlement Act (Koppelingswet, Stb. 1998, 203) excludes any persons based on their nationality or legal status from social security benefits.

18. Please indicate if there will be a compensation arrangement for self-employed women who did not receive maternity leave benefits before the new legislation providing such benefits came into effect in July 2008.

Article 10 – Right to marry and found a family, protection of the family, mothers and children

19. Please provide information on the results of the 2008 major public survey on domestic violence mentioned in the State party report (E/C.12/NLD/4-5, para. 105).

20. Please elaborate on the efforts made by the State party to redress the situation of child sexual abuse in the State party, as recommended by the Human Rights Committee in July 2009 (CCPR/C/NLD/CO/4, para. 17).

21. Please provide information on the availability of full-time and part-time child care and appropriate after-school programmes.

22. Please provide information on any steps taken to make human trafficking a specific criminal offence under Antillean law.

23. Please provide information on the minimum age at which a child can be tried under adult criminal law, and at which age a child can be sentenced to life imprisonment in the Netherlands Antilles.

Article 11 – The right to an adequate standard of living

24. Please indicate what measures have been taken to address the problem that some 10 per cent of households in the State party live below the poverty line.

25. Given that there are reportedly some 140 food banks in the State party, please indicate what concrete measures have been taken by the State party in relation to food security, and their outcome.

26. Please provide information on the extent of homelessness and malnutrition among asylum-seekers and immigrants without legal residence. Please also indicate whether such persons are entitled to benefits under the Work and Social Assistance Act (Wet Werk en Bijstand, Stb. 2003, 375).

27. Please outline the measures taken to remedy the housing situation of the most disadvantaged and marginalized individuals and groups, such as immigrants without legal residence and drug addicts.

28. Please provide detailed and updated information on the nutritional status, in particular in the Netherlands Antilles, of immigrants, homeless people, single-parent families, children, unemployed people, low-income earners, older persons, persons with disabilities, persons living in rural areas, refugees and asylum-seekers, and their ability to access adequate, affordable and appropriate food and water.

Article 12 – Right to the highest attainable standard of physical and mental health

29. Please clarify whether the right to health is guaranteed to immigrants without legal residence, and provide detailed information on their access to universal health coverage.

30. Please clarify whether everyone in the State party has health insurance or access to affordable health care.

31. Please provide information on any measures taken to reduce the number of children and adolescents on waiting lists for mental health services in the Netherlands. Please also indicate details of the proportion of public expenditure spent on mental health care.

32. Please provide information relating to the legislative framework governing abortions in the Netherlands Antilles, and on whether there are any differences between such legislative framework and the prevalent practice.

Articles 13 and 14 – Right to education

33. Please provide details on the proportion of public expenditure spent on primary and secondary education, disaggregated on an annual basis, according to public and private schools.

34. Please provide information on the access to school for children lacking documentation and, in particular, unaccompanied children.

35. Please provide information on the adequacy and effectiveness of support for children with disabilities aimed at enabling them to participate fully in, and complete, primary, secondary and higher education.

Article 15 – Cultural rights

36. Please provide information on the enjoyment of the right to participate in, and benefit from, cultural life, such as access to cultural activities and cultural goods and services, especially by disadvantaged and marginalized individuals and groups in society, including persons with disabilities, older persons, immigrants and persons from ethnic, religious and linguistic minorities, in line with the Committee's general comment No. 21 (2009) on the right of everyone to take part in cultural life (E/C.12/GC/21).

GE.10-40017

VERENIGDE NATIES

E.

Economisch en sociaal Raad

Distr.
ALGEMEEN
E / C.12 / NLD / Q / 4-5
22 december 2009
Origineel: ENGELS

COMITÉ VOOR ECONOMISCH, SOCIAAL EN CULTURELE RECHTEN
Derde pre-zittingswerkgroep
23-26 november 2009

UITVOERING VAN HET INTERNATIONAAL VERBOND OP ECONOMISCHE, SOCIALE EN CULTURELE RECHTEN

Lijst met kwesties die in verband met de overweging moeten worden behandeld van het gecombineerde vierde en vijfde periodieke rapport van Nederland /E/C.12/NLD/4-5) en de vierde periodieke rapportage van de Nederlandse Antillen (E / C.12 / NLD / 4 / Add.1)

I. ALGEMEEN KADER WAARIN HET VERBOND WORDT UITGEVOERD

1.
Geef de maatregelen aan, inclusief opleiding en bewustmaking voor rechtshandhaving officieren, ondernomen om discriminatie van migranten en personen van buitenlandse afkomst in de werkterreinen, huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en cultuur.

2.
Geef aan op welke manieren het nationale rechtsstelsel hier een effectief rechtsmiddel voor biedt personen wier rechten op grond van het convenant zijn geschonden.

3.
Vermeld het antwoord van de staat die partij is in zijn rapport (E / C.12 / NLD / 4-5, paragraaf 11) of dit, in overeenstemming met de aanbevelingen van de commissie in 2006, is gedaan recente ontwikkelingen om ervoor te zorgen dat de bepalingen van het convenant worden uitgevoerd door nationale rechtbanken.

4.
Geef aan of de Staat die partij is een nationaal actieplan inzake mensenrechten heeft aangenomen in overeenkomstig de Verklaring van Wenen van 1993, en of er stappen zijn ondernomen om vast te stellen

een effectieve nationale mensenrechteninstelling in overeenstemming met de Paris Principles van 1991.

5.
Geef bijgewerkte informatie over waar het proces momenteel betrekking op heeft intrekking van het voorbehoud bij artikel 8, eerste lid, onderdeel d, van het Convenant, met betrekking tot Nederland Antillen (E / C.12 / NLD / 4 / Add. 1, par.28).

II. KWESTIES MET BETREKKING TOT DE ALGEMENE BEPALINGEN VAN HET VERBOND (art. 1-5)

Artikel 2, lid 2 - Non-discriminatie

6.
Geef aan welke stappen zijn ondernomen naar aanleiding van de evaluatie van de Equal Wet op de behandeling (E / C.12 / NLD / 4-5, punt 130).

7.
Geef informatie over het effect van de inspanningen die zijn geleverd om de verspreiding van racistische propaganda beschreven in het rapport van de Staat die partij is (E / C.12 / NLD / 4-5, deel II.E).

8.
Geef informatie over maatregelen die zijn genomen om discriminatie op grond van leeftijd te bestrijden, handicap en seksuele geaardheid op de arbeidsmarkt en in de gezondheidszorg.

Artikel 3 - Gelijke rechten van mannen en vrouwen

9.
Geef aan welke concrete stappen, waaronder wetgevende, budgettaire en administratieve stappen, de Staat die partij is voornemens te nemen om de achtergestelde positie van vrouwen aan te pakken, in het bijzonder die van allochtone vrouwen, vergeleken met mannen wat betreft lonen, toegang tot de arbeidsmarkt en politiek vertegenwoordiging.

III. KWESTIES MET BETREKKING TOT SPECIFIEKE BEPALINGEN VAN HET VERBOND (art. 6 - 15)

Artikel 6 - Recht op werk

10.
Beschrijf hoe de financiële crisis de werkloosheid heeft beïnvloed, zowel in Nederland en de Nederlandse Antillen. Geef a.u.b. uitgesplitst (naar geslacht, leeftijd en etniciteit) en bijgewerkt op informatie over de werkloosheid en het gebrek aan werkgelegenheid in de Staat die partij is.

11.
Geef informatie over de maatregelen die zijn genomen om het probleem van moeilijke toegang tot het arbeidsmarkt voor vrouwen uit etnische minderheden, omdat ze een hoofddoek dragen of niet vloeiend spreken

Nederlands.

Artikel 7 - Recht op rechtvaardige en gunstige arbeidsvoorwaarden
12.
Geef aan of het minimumloon in de Nederlandse Antillen is
biedt werknemers en hun gezinnen een behoorlijke levensstandaard (E / C.12 / NLD / 4 / Add. 1, par. 24).
13.
Geef details over het beleid en de programma's die erop gericht zijn de rechten van het gezin te waarborgen
werknemers, vooral in de Nederlandse Antillen, een beloning ontvangen die ten minste gelijk is aan de
officieel minimumloon, om te genieten van een toereikende sociale zekerheid en om rechtvaardig en gunstig te genieten
Arbeidsvoorwaarden.
14.
Geef informatie over alle maatregelen die zijn genomen om vrouwen te beschermen tegen discriminatie in
de arbeidsmarkt op grond van zwangerschap en moederschap.
15.
Geef gedetailleerde informatie over de resultaten van de beschreven projecten voor het evenwicht tussen werk en privé
in het rapport van de staat die partij is (E / C.12 / NLD / 4-5 par.66).
Artikel 8 - Vakbondsrechten
16.
Licht de implementatie van de rechten van werknemers toe, inclusief collectieve onderhandelingen
rechten, de incidentie van stakingen en de mate waarin de beperkingen op het stakingsrecht onder
nationale wetgeving is verenigbaar met het convenant.
Artikel 9 - Recht op sociale zekerheid
17.
Geef aan of de Wet op de uitkering (Koppelingswet, Stb. 1998, 203) uitsluit
alle personen op basis van hun nationaliteit of wettelijke status van socialezekerheidsuitkeringen.
18.
Geef aan of er een compensatieregeling komt voor zelfstandige vrouwen die dat wel deden
geen zwangerschapsverlofuitkeringen ontvangen voordat de nieuwe wetgeving die in dergelijke uitkeringen voorziet, van kracht werd
effect in juli 2008.
Artikel 10 - Recht om te trouwen en een gezin te stichten, bescherming van de familie, moeders en kinderen
19.
Geef informatie over de resultaten van de grote openbare enquête van 2008 over binnenlandse zaken
geweld genoemd in het rapport van de Staat die partij is (E / C.12 / NLD / 4-5, par. 105).
20.
Geef een toelichting op de inspanningen van de Staat die partij is om de situatie van kinderseksualiteit te herstellen
misbruik in de staat die partij is, zoals aanbevolen door het Mensenrechtencomité in juli 2009
(CCPR / C / NLD / CO / 4, punt 17).
21.
Geef informatie over de beschikbaarheid van fulltime en parttime kinderopvang en
passende naschoolse programma's.

22.
Geef informatie over eventuele stappen die zijn genomen om mensenhandel tot een specifieke crimineel te maken
strafbaar feit naar Antilliaans recht.
23.
Geef informatie over de minimumleeftijd waarop een kind onder een volwassene kan worden berecht
strafrecht en op welke leeftijd een kind in Nederland tot levenslange gevangenisstraf kan worden veroordeeld
Antillen.
Artikel 11 - Het recht op een passende levensstandaard
24.
Geef aan welke maatregelen zijn genomen om het probleem aan te pakken waarvan ongeveer 10 procent
huishoudens in de Staat die partij is, leven onder de armoedegrens.
25.
Gegeven het feit dat er naar verluidt ongeveer 140 voedselbanken in de Staat die partij is, kunt u aangeven wat
De Staat die partij is heeft concrete maatregelen genomen met betrekking tot voedselzekerheid, en het resultaat daarvan.
26.
Geef informatie over de omvang van dakloosheid en ondervoeding onder
asielzoekers en immigranten zonder legaal verblijf. Geef ook aan of dergelijke personen dat zijn
recht op een uitkering op grond van de Wet werk en bijstand (Wet Werk en Bijstand, Stb. 2003, 375).
27.
Geef een overzicht van de maatregelen die zijn genomen om de huisvestingssituatie van de meest kansarmen te verbeteren
en gemarginaliseerde individuen en groepen, zoals immigranten zonder legaal verblijf en drugs
verslaafden.
28.
Geef gedetailleerde en bijgewerkte informatie over de voedingsstatus, met name in de
Nederlandse Antillen, van immigranten, daklozen, eenoudergezinnen, kinderen, werklozen
mensen, mensen met een laag inkomen, ouderen, personen met een handicap, mensen die op het platteland wonen,
vluchtelingen en asielzoekers, en hun vermogen om toegang te krijgen tot passend, betaalbaar en passend voedsel en

water.
Artikel 12 - Recht op de hoogst haalbare standaard van lichamelijke en geestelijke gezondheid
29.
Geef aan of het recht op gezondheid is gegarandeerd voor immigranten zonder legaal verblijf,
en gedetailleerde informatie verstrekken over hun toegang tot universele gezondheidsdekking.
30.
Geef aan of iedereen in de Staat die partij is een ziektekostenverzekering heeft of toegang heeft tot betaalbare kosten
gezondheidszorg.
31.
Geef informatie over eventuele maatregelen die zijn genomen om het aantal kinderen te verminderen en
jongeren op wachtlijsten voor geestelijke gezondheidszorg in Nederland. Geef ook details op
van het aandeel van de overheidsuitgaven dat aan geestelijke gezondheidszorg wordt besteed.
32.
Geef informatie over het wetgevingskader voor abortussen in de
Nederlandse Antillen, en of er verschillen zijn tussen een dergelijk wettelijk kader
en de heersende praktijk.

Artikelen 13 en 14 - Recht op onderwijs
33.
Geef details over het aandeel van de overheidsuitgaven dat aan primair en secundair wordt besteed
onderwijs, op jaarbasis uitgesplitst, volgens openbare en particuliere scholen.
34.
Geef informatie over de toegang tot school voor kinderen zonder documentatie en, in
met name niet-begeleide kinderen.
35.
Geef informatie over de adequaatheid en doeltreffendheid van de ondersteuning voor kinderen met
handicaps die erop gericht zijn hen in staat te stellen volledig deel te nemen aan, en te voltooien, primair, secundair en
hoger onderwijs.
Artikel 15 - Culturele rechten
36.
Geef informatie over het genieten van het recht om deel te nemen aan en te profiteren van,
cultureel leven, zoals toegang tot culturele activiteiten en culturele goederen en diensten, vooral door
kansarme en gemarginaliseerde individuen en groepen in de samenleving, inclusief personen met een handicap,
ouderen, immigranten en personen uit etnische, religieuze en taalminderheden, in overeenstemming met de
Algemene opmerking nr. 21 (2009) van de commissie over het recht van eenieder om deel te nemen aan het culturele leven
(E / C.12 / GC / 21).

United Nations
E/C.12/NLD/CO/6

Distr.: General
6 July 2017
Original: English

E/C.12/NLD/CO/6
Distr.: General
6 July 2017
Original: English

Committee on Economic, Social and Cultural Rights
Concluding observations on the sixth periodic report of the Netherlands

C. Belangrijkste onderwerpen en aanbevelingen

Rechtvaardigheid van het verbond
5.
Het Comité is bezorgd dat hoewel internationale verdragen die bindend zijn alle personen prevaleren boven de nationale wetgeving in de Nederlandse grondwet (art.93 en 94), heeft de Staat die partij is het standpunt ingenomen dat in het algemeen de bepalingen van het Verdrag zijn niet voor alle personen bindend en van programmatische aard en dus ook niet gerechtvaardigd. De commissie blijft bezorgd dat het convenant geen rol speelt betekenisvolle rol in de wetgevende of beleidsformuleringsprocessen van de Staat die partij is en dat er zijn belangrijke hervormingen op het gebied van sociale dienstverlening doorgevoerd zonder het convenant te sluiten rekening houden (art. 2).

6.
Herinnerend aan zijn eerdere aanbeveling (zie E / C.12 / NLD / CO / 4-5, par. 6), de Het Comité dringt er bij de Staat die partij is op aan om de rechten van het Verdrag volledig op te nemen in zijn binnenlandse rechtsorde en om hun toepassing in de wetgeving en het beleid te verzekeren formuleringsproces. In dat verband vestigt het Comité de aandacht van de Staat die partij is op zijn algemene opmerking nr. 9 (1998) over de binnenlandse toepassing van het convenant. Nationale actieplannen inzake mensenrechten

17.
Het Comité herinnert de Staat die partij is eraan dat het de verantwoordelijkheid draagt voor het uitvoering van het convenant op alle niveaus, ook op gemeentelijk niveau. De Het Comité beveelt de Verdragspartij aan ervoor te zorgen dat alle overheidsinstanties, inclusief lokale autoriteiten, zijn zich volledig bewust van hun verplichtingen onder het convenant en moedigt daartoe de Staat die partij is aan om het nodige uit te geven en te verspreiden informatie en begeleiding aan lokale autoriteiten, zodat ze adequate en betaalbare sociale diensten voor mensen in hun omgeving. De commissie verder beveelt aan dat de staat die partij is alle nodige steun verleent, inclusief budgettaire ondersteuning, aan de gemeenten om hen in staat te stellen de realisatie van het convenant te bewerkstelligen rechten op lokaal niveau. De commissie verwijst naar haar algemene opmerking nr. 3 (1990) op de aard van de verplichtingen van de staten die partij zijn.

40.
Herhalende van zijn eerdere aanbeveling (zie E / C.12 / NLD / CO / 4-5, punt 25), het Comité herinnert de Staat die partij is aan zijn verplichting om ervoor te zorgen dat alle personen in zijn jurisdictie genieten van de minimale essentiële niveaus van elk van de rechten in het Verdrag, inclusief de rechten op voedsel, huisvesting, gezondheid, water en sanitaire voorzieningen. Het comite dringt er bij de Staat die partij is op aan:
(een)
Stel de toegang tot voedsel, water en huisvesting niet afhankelijk van de bereidheid van een persoon om terug te keren naar zijn of haar land van herkomst;
(b)
Stel een alomvattende strategie op om ervoor te zorgen dat iedereen, inclusief migranten zonder papieren, genieten van de minimale essentiële niveaus van alle convenantrechten

en ervoor zorgen dat het wordt ondersteund door voldoende financiering.
41.
Het Comité herinnert de Staat die partij is aan zijn verklaring over de plichten van de Staten naar vluchtelingen en migranten in het kader van het Internationaal Verdrag inzake economisch, sociaal en culturele rechten (E / C.12 / 2017/1) en zijn algemene opmerking nr. 20 (2009) over niet-discriminatie op het gebied van economische, sociale en culturele rechten.

Dakloos

42. Het Comité is bezorgd over met name de aanzienlijke toename van dakloosheid onder gemarginaliseerde en achtergestelde individuen en groepen, in de Staat die partij is (art. 11).
43.
Het Comité dringt er bij de Staat die partij is op aan om de grondoorzaken van te onderzoeken dakloosheid en beveelt het aan om alle nodige maatregelen te nemen, inclusief het beveiligen betaalbare sociale huisvesting, in het bijzonder voor gemarginaliseerde en kansarmen, en het toewijzen van passende middelen aan lokale gemeenten. In dat opzicht stelt de commissie vestigt de aandacht van de staat die partij is op zijn algemene opmerking nr. 4 (1991) aan de rechterkant tot adequate huisvesting.

---

5 FEBRUARI 2016 NIEUWS

- ZORG

LEIJTEN: ‘EUTHANASIE MOET NIET DE NORM WORDEN’

SP Renske Leijten

De SP herkent zich in het advies van de commissie van wijzen – onder leiding van Paul Schnabel – over het ‘Voltooid leven.’ De commissie concludeert dat de huidige euthanasiewetgeving voldoet en dat uitbreiding niet gewenst is. Het advies komt in grote lijnen overeen met het standpunt van de SP. ‘Bij ondraaglijk en uitzichtloos lijden mag iemand hulp verwachten bij een menswaardige dood. Maar hulp bij zelfdoding moet niet de norm worden. Het laatste wat je wilt is dat mensen die zich een last voor de samenleving voelen en euthanasie als optie gaan zien,’ aldus Leijten.

Stigmatiseren door de media

Zo kunnen ouderen zich onveilig en overbodig gaan voelen of druk ervaren van hun omgeving om er een eind aan te maken.

Ondertussen verschijnen steeds meer nieuwe technieken on sterven gemakkelijk te maken.

Zwitserland keurt 'zelfmoordcapsule' goed

Barbie Latza Nadeau
ma 6 december 2021,

Afbeelding Exit Internationaal

Zwitserland heeft zojuist een nieuwe manier van sterven door middel van hulp bij zelfdoding gelegaliseerd. De medische beoordelingsraad van het land heeft toestemming gegeven voor het gebruik van de Sarco Suicide Pod, een 3D-geprinte draagbare kistachtige capsule met vensters die naar een rustige plek kan worden vervoerd voor de laatste momenten van het leven van een persoon.

Bij conventionele methoden voor hulp bij zelfdoding is in het algemeen een chemische stof betrokken. Uitvinder Philip Nitschke van Exit International vertelde de website SwissInfo.ch dat zijn "death pod" een andere benadering biedt. "We willen elke vorm van psychiatrische beoordeling uit het proces verwijderen en het individu de mogelijkheid geven om de methode zelf te controleren," zei hij. “Ons doel is om een kunstmatige intelligentie screeningsysteem te ontwikkelen om de mentale capaciteit van de persoon vast te stellen. Natuurlijk is er veel scepsis, vooral van de kant van psychiaters.”

De pod kan van binnenuit worden geactiveerd en kan de persoon die van plan is te sterven verschillende opties geven voor waar ze willen zijn voor hun laatste momenten. "De machine kan overal worden gesleept voor de dood," zei hij. "Het kan bijvoorbeeld in een idyllische buitenomgeving zijn of in de gebouwen van een organisatie voor hulp bij zelfdoding."

Bron: Dealy Beast

(via Yahoo)

Trouw

Moderne manieren Beatrijs Ritsema

Ik ben 63 en wil mij niet laten vaccineren tegen corona, is dat echt zo asociaal?

Etiquette-specialist Beatrijs Ritsema beantwoordt elke week prangende vragen over hoe het hoort, of juist niet.

Beatrijs Ritsema 22 januari 2021

’Ouderen worden gestigmatiseerd’

08 feb. 2018 in WAT U ZEGT

Regelmatig komt het in de media terug: ouderen brengen de pensioenopbouw van jongeren in gevaar, zijn te duur zijn voor de werkgever, te vaak ziek en veroorzaken hoge zorgkosten.

Bron; de telegraaf

- Sluiten pinautomaten treft ouderen die niet kunnen internetbankieren.
- Stoplicht is te snel voor oudere bij oversteekplaatsen met verkeerslichten.
- Sluiten deel postkantoren tijdens pandemie

‘60-min economie’, ‘kwetsbare ouderen’: Het Nationaal Ouderenfonds waarschuwt voor stigmatisering van de groep senioren, die enorm gevarieerd is.

Bron: Trouw
Sybilla Claus 9 mei 2020

Contant geld moet goed bereikbaar en bruikbaar blijven

31 maart 2021 Algemeen

Een nieuwe DNB-studie concludeert dat contant geld nog steeds een belangrijke maatschappelijke rol vervult. Wel staat de noodzakelijke infrastructuur onder druk wat negatieve gevolgen voor de bereikbaarheid en de acceptatie van contant geld kan hebben. Waarom is contant geld van belang?

Inwisselbaarheid contant geld is belangrijk voor vertrouwen

DNB vindt de inwisselbaarheid van privaat geld (giraal, door banken gecreëerd en uitgegeven) en publiek geld (contant, door centrale bank uitgegeven) belangrijk voor het vertrouwen in het monetaire systeem. Zonder contant geld kan een burger zijn tegoed bij een bank niet meer opvragen. Contant geld is ook de enige manier voor mensen om, onafhankelijk van een bank, geld bij zich te dragen. Contant geld is wettig betaalmiddel en je kunt ermee betalen zonder betrokkenheid van derden.

Contant geld blijft een belangrijk betaalmiddel

Het gebruik van contant geld aan de kassa is recent gedaald naar 21% van alle transacties. Toch blijft het door de specifieke eigenschappen voor veel mensen een nuttig betaalmiddel en soms zelfs de enige manier om zelfstandig te kunnen betalen. Je kunt er bovendien niet meer van uitgeven dan je bij je hebt wat helpt bij budgetteren en schulden voorkomen. Het dalende gebruik van contant geld aan de kassa mag daarom niet leiden tot verslechtering van de acceptatie ervan door winkels en overheidsorganisaties. Dat contant geld minder wordt gebruikt om mee te betalen was tot voor kort vooral een keuze van de burger, maar die wordt tegenwoordig steeds vaker ontmoedigd om met contant geld te betalen.

Contant geld helpt in noodsituaties

Bovendien moet er in geval van een langdurige pinstoring of cyberaanval ook betaald kunnen worden, zeker voor de eerste levensbehoeften. DNB laat in haar analyse zien dat contant geld ook als terugvaloptie geschikt is en dat banken daarom voldoende geldautomaten moeten blijven aanbieden. Dit is in het belang van de weerbaarheid van het gehele betalingsverkeer.

Bron: dnb.nl

31 maart 2021

Steeds meer banken gaan het gebruik van contant geld ontmoedigen

- Weghalen pinautomaten,
- Kantoren sluiten opheffen,
- kosten in rekenen voor contant,
- contant geld storten moeilijke maken.

QR-code probleem voor miljoen ouderen: ‘Willen ook meedoen’

Vanaf 25 september moet Nederland aan de coronapas om nog naar horeca of evenementen te kunnen. Maar niet iedereen in ons land is digitaal bekwaam genoeg om een QR-code aan te maken, zo stelt Anneke Sipkens van ouderenbond ANBO.

Bron: telegraaf

15 september 2021

“Hitler voerde dit soort ideeën uit”: criminoloog Chris Rutenfrans waarschuwt voor ‘euthanasiasme’ in tijd van corona

9 april 2020 Redactie stirezo.nl

Het coronavirus zet druk op het zorgstelsel. Stemmen gaan op zwakken en zieken zorg te onthouden. Dat zou de samenleving ‘verlossen’ van een ‘zware last’. Chris Rutenfrans waarschuwt met kracht tegen deze mentaliteit, in een interview met tijdschrift *De Waagschaal*.

‘Corona verlost ons van zwakkeren’

Rutenfrans citeert de psychiater Damiaan Denys, die het coronavirus een “goede zaak” noemt omdat het ons “verlost ons van een zwakke bevolking die ziek is en zwaar op de maatschappij weegt”. Het doet Rutenfrans sterk denken aan het sociaal-darwinisme, dat het recht op leven van het individu opoffert voor de ‘biologische kwaliteit’ van de soort.

Nazipropaganda rekent voor hoeveel een gehandicapte de gemeenschap kost.

Sociaal-darwinisme

Het sociaal-darwinisme vindt zorg voor ongeneeslijk zieken en zwakken geen daad van christelijke naastenliefde, maar een gevaar voor de volksgezondheid. De euthanasieprogramma’s van de nazi’s zijn vanuit dit idee ontstaan. Daarbij werden Duitse gehandicapten en andere ‘inferieuren’ op grote schaal om het leven gebracht. Met instemming citeert Rutenfrans de Duitse Rooms-katholieke bisschop Clemens von Galen, die in 1941 van leer trok tegen deze euthanasiepraktijken. “Maar van een dergelijke strijdbaarheid is van de zijde van de kerken weinig te merken,” klaagt Rutenfrans. “Te weinig, wat mij betreft.”

Lees ook: Toen de nazi’s euthanasie opdrongen, bulderde bisschop Von Galen – en keerde het tij

Andreas Burnier

Rutenfrans is een leerling van Andreas Burnier, pseudoniem van prof. C.I. Dessaur. Deze hoogleraar criminologie sprak zich in 1985 fel uit tegen euthanasie. Tot verrassing van velen, want zij was een areligieuze Joodse lesbienne en feministe bovendien. Burnier zag de opkomst van euthanasie als een

terugkeer naar het nazisme waar zij als kind voor ondergedoken had. In *Mag de dokter doden? Argumenten en documenten tegen het euthanasiasme* (1985) liet ze er geen gras over groeien. Het is het waard om uitgebreid te citeren:

"De *motivering* voor de thanatische ambities wordt echter niet meer gegeven in de obsolete en besmette termen van nationaal-socialisme, maar in die van nu acceptabel materialistisch hedonisme en/of heilbrengend socialisme. Het doel en de zin van het korte aardse leven zijn in die ideologieën: maximaal materieel welbevinden, hetzij van het collectief, hetzij van het individu. Zorgen, gebreken en lijden, hetzij voor het collectief, hetzij voor het individu, moeten tot iedere prijs worden vermeden. Aldus wordt het prenataal uitroeien van mensen die in een niet "optimaal" lichaam of optimale sociale omstandigheden zullen worden geboren, respectievelijk het plegen van zelfmoord op ernstig zieken en bejaarden die geen materiaal produktief lid van de samenleving meer kunnen zijn dan wel ondraaglijke pijn lijden, gelegitimeerd."

prof. C.I. Dessaur, alias Andreas Burnier. Door Roland Gerrits / Anefo – Nationaal Archief, CC BY-SA 3.0 nl.

Euthanasie maakt zieken chantabel

Als een van de weinigen in haar werkkring deelde Rutenfrans het standpunt van Burnier. "Voor mij was het belangrijkste dat de aanvaarding van euthanasie ernstig zieke mensen in een chantabele positie brengt. Waarom zou je je omgeving nog tot last willen zijn als het ook mogelijk is er middels euthanasie uit te stappen?" Rutenfrans' wantrouwen werd gevoed door vele gevallen van gedwongen euthanasie: "Vanuit de euthanasiebeweging kwamen daar bijzonder weinig protesten tegen."

'Hartekreet kan veel bereiken'

Eigenlijk was Burnier al te laat, zo merkt Rutenfrans op. In 1984, een jaar voor ze haar protest tegen euthanasie begon, had de Hoge Raad al "de zorgvuldigheidseisen geformuleerd waaraan een arts moest voldoen om bij euthanasie vervolging te voorkomen." Toch was het geen loos protest. Burnier doorbrak de gefabriceerde consensus van de medische en juridische elites en kreeg veel bijval van gewone burgers die euthanasie onaanvaardbaar vonden. Rutenfrans heeft ervan geleerd "dat je met een hartekreet, op het juiste moment gedaan, nog heel veel kunt bereiken."

Het hele interview met Chris Rutenfrans kunt u HIER lezen.

NATIONAL REVIEW
THE CORNER
WORLD

Dutch Doctors Can Now Drug Dementia Patients Before Killing Them to Prevent Resistance

nationalreview.com

By WESLEY J. SMITH
November 21, 2020 12:41 PM

Marinou Arends attended to her dementia patient in a nursing home. Arends wasn't there to treat her, but to kill her via lethal injection.

To make it easier, Arends drugged her patient's coffee, a violation of euthanasia rules. But in the midst of the termination, the patient woke up, saw what was happening, and began to struggle. The doctor instructed the family to hold the resisting patient down while she finished her off.

That would seem to be murder and a criminal prosecution was mounted. But this is Euthanasia Land. The Dutch Supreme Court later lauded the doctor for her good intentions and dismissed all criminal complaints.

Now, the Dutch have reacted to the case to create specific rules governing the euthanasia of dementia patients. Of course they now allow drugging to prevent resistance! From the *Guardian* story:

Doctors euthanising a patient with severe dementia may slip a sedative into their food or drink if there are concerns they will become "disturbed, agitated or aggressive", under a change to the codes of practice in the Netherlands.

Another factor of the Arends story is worth noting. The patient had asked foreuthanasia when she became incompetent, but *she wanted to decide when*. She never did. So, the rules were changed to govern that circumstance too:

The new code says that in cases where a patient has advanced dementia, "it is not necessary for the doctor to agree with the patient the time or manner in which euthanasia will be given".

Obama-Painkiller

By PETER NICHOLAS

Los Angelos Times

JUNE 25, 2009
WASHINGTON

President Obama suggested at a town hall event Wednesday night that one way to shave medical costs is to stop expensive and ultimately futile procedures performed on people who are about to die and don't stand to gain from the extra care.

In a nationally televised event at the White House, Obama said families need better information so they don't unthinkingly approve "additional tests or additional drugs that the evidence shows is not necessarily going to improve care."

He added:

"Maybe you're better off not having the surgery, but taking the painkiller."

Mp3 audio

small parts audio USA,2009-2010:
[Larouchepac.com,msnbc-tv (Rachel Maddow),Stagnews,R.W.Conpriracy1 2009]

https://archive.org/details/HealthCareAmerica_945

C-SPAIN
AUGUST 11, 2009
Presidential Town Hall Meeting on Health Care

Screenshot: The White House 2009

President Obama participated in a town hall meeting on health care at Portsmouth High School in Portsmouth, New Hampshire. In his remarks he outlined his case for health care reform and addressed recent claims that health care legislation included "death panels" that would deny care to senior citizens. He also talked about recent disruptions at town hall meetings held by members of Congress, saying that debate is necessary but "to talk with each other and not over each other." He answered questions from the audience.

HR – 2019 Euthanasie PG Jos Silvis Hoge Raad der Nederlanden (schermafdruk)

«System ist ausser Kontrolle»

Niederlande: Euthanasie geht immer weiter

In den Niederlanden ist es zukünftig erlaubt, demente Patienten auch gegen ihren Willen zu töten, so lange eine frühere Patientenverfügung das hergibt. Selbst Verfechter der Euthanasie erklären: «Das System ist entgleist».

Eine Ärztin in den Niederlanden wurde in der letzten Woche vom Vorwurf des Mordes freigesprochen, nachdem sie 2016 einer schwer dementen Frau ein tödliches Medikament gegeben hatte, obwohl sich diese dagegen wehrte.

Von der Familie festgehalten

Die 74-Jährige hatte laut Medienberichten schriftlich festgelegt, dass sie im Falle eines unerträglichen Leidens sterben wolle. Sie schränkte dies mit den Worten ein: «Wenn ich denke, dass die Zeit dafür reif ist.» Wenig später erkrankte die Frau an Alzheimer. Nach Umzug in ein Pflegeheim hatten der Ehemann und die Familie entschieden, dass die Frau getötet werden soll, obwohl sie selber mehrfach gesagt hatte, der Zeitpunkt dafür sei noch nicht gekommen. Die nun freigesprochene Ärztin gab der Demenzkranken ohne deren Wissen zuerst ein Beruhigungsmittel und dann ein tödliches Medikament. Als die Sterbende aufwachte und sich wehrte, hielten Angehörige sie fest, bis sie starb.

Die Vorsitzende des deutschen Bundesverbandes Lebensrecht, Alexandra Maria Linder, übte gegenüber der Evangelischen Nachrichtenagentur idea scharfe Kritik an dem Urteil: «Die Vorstellung, wie die eigene Familie die sich wehrende Ehefrau, Mutter, Oma festhält, damit sie

umgebracht werden kann, ist entsetzlich. Wer das will oder auch nur hinnimmt, hat jegliche Form der Humanität abgelegt.»

Tödliche Injektion bei Altersdemenz

Im Jahre 2002 waren die Niederlande das weltweit erste Land, das die Euthanasie, wie sie dort unverblümt genannt wird, legalisierte. Zwischen 2012 und 2016 stieg die Zahl der Sterbehilfe-Fälle in den Niederlanden um 31 Prozent. Allein 2017 gingen 38 Prozent mehr Anfragen in den sogenannten Lebensende-Kliniken ein. 2015 wählten 5'516 Menschen in dem Land den Tod durch eine Injektion. 2016 waren es bereits 6'091. Im Jahre 2018 wurden ebenfalls über 6'000 Menschen durch aktive Sterbehilfe getötet, das sind vier Prozent aller Verstorbenen.

Überdurchschnittlich häufig wird Euthanasie im Fall von Demenz angewendet. Linder zufolge geben die regionalen Kontrollkommissionen zu, dass nicht alle Fälle gemeldet würden und nicht bei allen Getöteten der Sterbewille eindeutig nachzuweisen sei. Berna van Baarsen, eine Medizinethikerin, die für die Kontrolle der Euthanasiewünsche zuständig war, ist 2018 aus Protest gegen die hohe Zahl von Demenzpatienten, die getötet werden, zurückgetreten. Sie erklärte, sie könne den «deutlichen Wandel» in der Auslegung der Sterbehilfe-Gesetze in Bezug auf Altersdemenz nicht mittragen. Die Zahl der jährlichen Tötungen in dieser Patientengruppe habe sich in den vergangenen fünf Jahren vervierfacht. Mehr als 200 niederländische Ärzte hatten im Februar 2017 ebenfalls öffentlich gegen Euthanasie bei fortgeschrittener Demenz protestiert.

«Unerträglich» reicht – Sterbehilfe wird zu normaler Todesart

Längst ist die aktive Sterbehilfe in den Niederlanden nicht nur Menschen vorbehalten, die dement oder unheilbar und tödlich krank sind. Auch jedes nicht tödliche Leiden kann sofort beendet werden. Es muss nur als unerträglich diagnostiziert werden, wie «Zeit online» schreibt: «Demenzkranke lassen sich töten, Depressive, Menschen mit Borderline-Störung, Behinderte.» Auch Alkoholiker.

«Die Sterbehilfe wird immer mehr zu einer normalen, präferierten Todesart», sagt der niederländische Theologe und Ethikprofessor Theo Boer im Gespräch mit «Christ & Welt». «Wir haben diese Entwicklung nicht kommen sehen, als wir die Sterbehilfe 2002 legalisiert haben.» Theo Boer war fast zehn Jahre Mitglied der Kontrollkommission für Sterbehilfe und hat 4'000 Fälle begutachtet. 2015 trat er zurück und verspürte eine «riesige Erleichterung». Heute ist er ein harter Kritiker des Euthanasie-Systems: «Die Situation gerät ausser Kontrolle. Manchmal glaube ich, dass eine Todessucht die Niederlande befallen hat.»

«System ist entgleist»

Auch der prominente Psychiater Boudewijn Chabot, Befürworter und Vorkämpfer der Euthanasiegesetze seines Landes, äussert heute massive Kritik: Die einst strengen gesetzlichen Schutzmassnahmen für die Sterbehilfe brächen weg, Menschen mit psychiatrischen Leiden oder Demenz würden nicht mehr geschützt. Die sogenannte «Lebensende-Klinik» bekommt immer mehr Zulauf, die jenen Patienten eine Tötung auf Wunsch anbietet, wo Ärzte diese zuvor abgelehnt hatten. Chabot gibt heute zu: «Das System in den Niederlanden ist entgleist» und ergänzt: «Ich weiss nicht, wie wir den Geist wieder in die Flasche zurückbekommen.»

Datum: 27.04.2020
Autor: Reinhold Scharnowski
Quelle: Livenet / idea D / imabe

Gedenkstätte Grafeneck

Gedenkstätte Grafeneck
www.gedenkstaette-grafeneck.de

„EUTHANASIE-AKTION T4“

ADOLF HITLER

BERLIN, den 1.Sept.1939.

Reichsleiter B o u h l e r und

Dr. med. B r a n d t

sind unter Verantwortung beauftragt, die Befug - nisse namentlich zu bestimmender Ärzte so zu er - weitern, dass nach menschlichem Ermessen unheilbar Kranken bei kritischster Beurteilung ihres Krank - heitszustandes der Gnadentod gewährt werden kann.

A. Hitler

Von Bouhler mir übergeben am 27.8.40 Dr. Gürtner

Auftrag Hitlers vom Oktober 1939 zu den „Euthanasie“-Morden im Deutschen Reich (rückdatiert auf den 1. September 1939) mit einem handschriftlichen Vermerk von Reichsjustizminister Gürtner.

AUFBAU UND PLANUNG

Die konkreten Planungen für die systematische Ermordung von psychisch kranken und geistig behinderten Menschen in den deutschen Heil- und Pflegeanstalten beginnen im Sommer 1939.

In Berlin werden im Herbst 1939 drei Scheingesellschaften gegründet.
Sie nennen sich „Reichsarbeitsgemeinschaft Heil- und Pflegeanstalten“, „Gemeinnützige Stiftung für Anstaltspflege“ und „Gemeinnützige Krankentransport GmbH“.
Ihre Aufgabe ist es, das nebenstehend abgebildete Ermächtigungsschreiben Hitlers in die Tat umzusetzen.

Die neu entstandene Behörde wird, nach ihrem Verwaltungssitz in der Tiergartenstraße 4 in Berlin, auch „T4“ genannt.

Sie geht aus der Kanzlei des Führers der NSDAP hervor, die Reichsleiter Philipp Bouhler untersteht.
In die Zuständigkeit der T4-Behörde fällt die Ermordung von über 70.000 Patienten aus Heil- und Pflegeanstalten in Deutschland in den Jahren 1940 und 1941.

Der gesamte Mordprozess, von der Erfassung der Opfer über die Selektion bis hin zu ihrer Ermordung, erhält den Namen „Aktion T4“.

Philipp Bouhler (1899–1945), Leiter der Kanzlei des Führers

Prof. Dr. med Karl Brandt (1904–1948), Begleitarzt Hitlers, Generalkommissar für das Sanitäts- und Gesundheitswesen (1942)

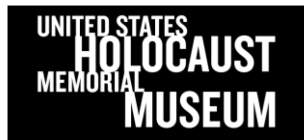

NAZI PERSECUTION OF THE DISABLED: MURDER OF THE “UNFIT”

Very early in the Nazi dictatorship, political and medical authorities began to divide their community between its “fit” and “unfit” members, between their “valuable” and “un-valuable” members. And because so much of what it was to be “unfit” or “un-valuable” or “fit” and “valuable” rested on biomedical implications, the Nazis began relatively early during their regime to marshal a series of radical public health strategies to solve their difficulties with physically and mentally disabled persons in their communities, and also persons whom they construed to be hereditarily compromised by a variety of mental and physical afflictions. On July 14, 1933, the Hitler cabinet promulgated the Law for the Prevention of Progeny with Hereditary Diseases, the so-called sterilization law, which ordered the compulsory sterilization of individuals with certain afflictions. There were nine diseases or afflictions outlined in the law. Five of these were neurological or psychiatric disorders: hereditary epilepsy, schizophrenia, bipolar disorder (what was then termed manic-depressive disorder), hereditary “feeblemindedness” (what today we might construe as mental retardation or learning disabilities, a wide range of mental problems, actually this was a very elastic, ambiguous definition for diagnosing various kinds of mental illnesses and disabilities), and finally the very rare neurological disease Huntington’s chorea. There were also four physical afflictions or disorders that were outlined in the law. Those were hereditary blindness, hereditary deafness, severe hereditary deformity, and finally chronic and severe alcoholism, which the Nazis believed had actually hereditary implications. Compulsory sterilization was in many ways the opening salvo for persons with physical and mental disabilities living in Nazi Germany. By 1935 and 1936, there was severe cost cutting across the boards for persons living in public institutions. By 1939, when the war began, voices within specifically the Nazi medical community were calling not only for the sterilization of persons with severe hereditary afflictions or living in institutional settings with mental and physical disabilities, but also to call actually for their eradication.

Patricia Heberer
Museum historian and subject matter expert [2002 interview]

[vertaling vanuit Engels]

NAZI-VERVOLGING VAN GEHANDICAPTEN: MOORD OP DE "ONGESCHIKTE"

Al heel vroeg in de nazi-dictatuur begonnen de politieke en medische autoriteiten hun gemeenschap te verdelen tussen de "fitte" en "ongeschikte" leden, tussen hun "waardevolle" en "onbetaalbare" leden. En omdat veel van wat "ongeschikt" of "onbetaalbaar" of "waardevol" was, berustte op biomedische implicaties, begonnen de nazi's relatief vroeg tijdens hun regime een reeks radicale volksgezondheidsstrategieën uit te stippelen om hun problemen met lichamelijk en geestelijk gehandicapten in hun gemeenschap op te lossen, en ook met personen die zij interpreteerden als zijnde erfelijk gecompromitteerd door een verscheidenheid aan mentale en fysieke kwellingen. Op 14 juli 1933 vaardigde het Hitler-kabinet de Wet ter voorkoming van erfelijke ziekten uit, de zogenaamde sterilisatiewet, die de verplichte sterilisatie van personen met bepaalde aandoeningen beval. Er waren negen ziekten of aandoeningen die in de wet werden beschreven. Vijf daarvan waren neurologische of psychiatrische stoornissen: erfelijke epilepsie, schizofrenie, bipolaire stoornis (wat toen de manisch-depressieve stoornis werd genoemd), erfelijke "zwakzinnigheid" (wat we vandaag de dag zouden kunnen opvatten als geestelijke achterstand of leerproblemen, een breed scala aan geestelijke problemen, eigenlijk was dit een zeer elastische, dubbelzinnige definitie voor het diagnosticeren van verschillende soorten geestelijke ziekten en handicaps), en tenslotte de zeer zeldzame neurologische ziekte Huntington's chorea. Er waren ook vier lichamelijke aandoeningen of stoornissen die in de wet werden geschetst. Dat waren erfelijke blindheid, erfelijke doofheid, ernstige erfelijke misvorming en tenslotte chronisch en ernstig alcoholisme, waarvan de nazi's geloofden dat het eigenlijk erfelijke gevolgen had. Verplichte sterilisatie was in veel opzichten het openingssalvo voor mensen met een lichamelijke en geestelijke handicap die in nazi-Duitsland woonden. In 1935 en 1936 was er over de hele linie sprake van een ernstige kostenpost voor personen die in openbare instellingen woonden. In 1939, toen de oorlog begon, riepen stemmen binnen de nazistische medische gemeenschap niet alleen op tot de sterilisatie van personen met ernstige erfelijke aandoeningen of die in een instelling met een geestelijke of lichamelijke handicap leefden, maar ook tot de daadwerkelijke uitroeiing ervan.

Patricia Heberer

Museumhistoricus en materiedeskundige [interview 2002]

T-4

Het begin van industriële moord

(regensburg-digital.de) vertaling vanuit het Duits

Met de start van de zogenaamde *Aktion T4* in 1940 kregen de uitroeiingsfantasieën van de nazi's een nieuwe kwaliteit en werd de Duitse moordindustrie geïnstitutionaliseerd. Vanuit het Berlijnse geheime centrum aan de Tiergartenstrasse 4, waarnaar de actie is vernoemd, beginnen de nazi's strategisch gelegen faciliteiten in het hele Reich af te stemmen op de organisatie, de hechtenis en uiteindelijk de moord op duizenden mensen. Het voormalige klooster Karthaus-Prüll doet ook dienst als bewaarplaats. Kasteel Hartheim in Opper-Oostenrijk wordt omgebouwd tot een moordlocatie.

De doktoren in de zorginstellingen sturen behandelingsformulieren naar het centrale kantoor in Berlijn. Daar beslissen experts over het verdere lot van de gevangenen. Zelfs vandaag de dag tonen de categorieën van de behandelingsbladen duidelijk het menselijke beeld van de uitvoerende artsen en van het nationaal-socialisme. Er is sprake van "het leven onwaardig" en "nutteloos" en van "meer dier dan dier". Politiek vervolgde mensen, aan wie een passend medisch rapport is gehecht, worden ook het slachtoffer van de T4-campagne.

Die Regensburger Heil- und Pflegeanstalt Karthaus-Prüll im „Dritten Reich**"**Eine Studie zur Geschichte der Psychiatrie im Nationalsozialismus

Het boek van prof. Dr. med. Clemens Cording, de plaatsvervangend medisch directeur van het huidige Regensburg District Hospital, geeft eerst een beknopt overzicht van de nationaal-socialistische acties tegen geesteszieken in Duitsland, verwijst naar de complexe historische wortels van het nazi-psychiatrische beleid en laat zien dat de ideologie en praktijk van eugenetica *niet alleen onmenselijk is. en onethisch, maar ook zinloos en dwaas. Op basis van de historische ervaring in Duitsland (aangevuld met verwijzingen naar andere landen) wordt het huidige* euthanasiedebat *en de praktijk van het doden van zieke mensen in Nederland geproblematiseerd.*

*Het gedetailleerde tweede deel is een gedetailleerde historische casestudy: de geschiedenis van het Regensburg sanatorium en verpleeghuis Karthaus-Prüll van 1933 tot 1945. Hier wordt duidelijk hoe het nazi-psychiatriebeleid een concreet effect heeft gehad op patiënten en personeel in het dagelijkse ziekenhuisleven en hoe het sindsdien is Tijdens de Eerste Wereldoorlog onder de hervormingspsychiater Karl Eisen, werd de idealiter menselijke en therapeutisch georiënteerde Regensburgse psychiatrie ontmanteld onder het nationaalsocialisme. Terwijl Eisen tegen deze ontmanteling protesteerde met opmerkelijk vooruitziende toespraken en petities en er dus op zijn minst in slaagde het te vertragen, was zijn opvolger een fervent nationaal-socialist, tijdens wiens ambtsperiode de voorheen voorbeeldige therapeutische structuren van de kliniek werden vernietigd en vele honderden patiënten betrokken waren bij de zogenaamde*Actie T4 *en werden vermoord door een tekort aan vitale middelen.*

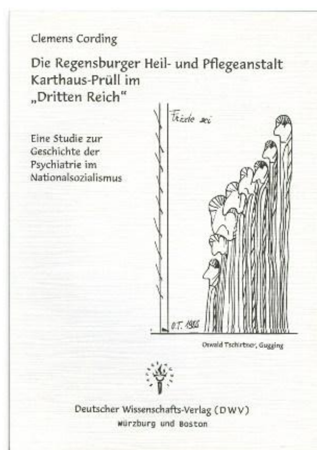

ISBN: 978-3-9806424-4-6

Psychiatrische patienten
bij Expertisecentrum
Euthanasie

Retrospectieve dossierstudie naar de achtergronden
en het verloop van euthanasieverzoeken op grond
van psychiatrisch lijden bij Expertisecentrum Euthanasie
periode 2012–2018

Monique Kammeraat,
Pieternel Kolling

Huiveren over ‘koffie-euthanasie’

De Hoge Raad volgde het advies van de onafhankelijke procureur-generaal Jos Silvis namelijk: als de arts het zinloos en belastend vindt om iemand met diepe dementie zijn of haar wilsverklaring te laten bevestigen, dan moet dit medisch-professionele oordeel in beginsel gerespecteerd worden door de rechter.

Het is een beklemmend scenario. Niet alleen het denken aan de eigen dood kan huiver oproepen; er is ook huiver die velen voelen als het gaat om het beëindigen van het leven van iemand die wilsonbekwaam is geworden. Daarom pleiten wij ervoor om de ambiguïteit van de wilsverklaring als samenleving te erkennen. Want als we ermee akkoord gaan dat communicatie, hoe lastig ook, niet meer nodig is met iemand die diep dement is maar nog wel ‘wil’, dan gaan we er in feite mee akkoord dat iemand van een ‘persoon’ een ‘ding’ is geworden . een ‘willend’ ding waarover naasten en artsen op grond van ambigue verklaringen beslissingen mogen nemen, tot de dood aan toe. Ook al is het nu schijnbaar juridisch goedgekeurd, het is een ontwikkeling die ons met huiver vervult.

Annemarieke van der Woude is predikant Remonstrantse Gemeente Oosterbeek en publicist. José Sanders is hoogleraar narratieve communicatie aan de Radboud - Universiteit Nijmegen.

Bron: bd.nl

COMMENTAAR: IFUD of Human Rights

[ISBN:9789033605086]
Uitgever:De Banier
Auteur: Emerson Vermaat
Titel: Euthanasie:herhaalt de geschiedenis zich?

Tot op dit moment kon iedereen in Nederland die zijn lijden als ondragelijk ervaart, ongeacht de oorzaak van dat lijden, een arts om euthanasie verzoeken. Wilsonbekwamen, zoals comapatiënten en baby’s, werden soms uit eigen beweging van de arts gedood. Men noemt het dan euforisch ‘levensbeëindiging niet-op-verzoek’. Het woord euthanasie laat men dan niet vallen.

Zelfs toen in 1987 verpleegkundigen een aantal comapatiënten hadden gedood, werden ze niet veroordeeld, terwijl volgens de wet alleen een arts deze handeling mag verrichten. Beschreven wordt vervolgens in het boek hoe minister Borst van Volksgezondheid wetten en praktijken rondom euthanasie door duwde en de negatieve reacties erop minachtte. Borst pleitte er tevens voor om stervenshulp (de gevallen van euthanasie die niet door artsen worden gemeld, omdat het formeel gezien nog strafbaar was) te rekenen tot normaal medisch handelen. Haar opmerkingen over de pil van Drion, de zelfmoordpil voor bejaarden, waren nog wel het meest opzienbarend:
“Borst vertelde de NRC-journaliste eerst over twee hoogbejaarden van 95 die ‘er gewoon schoongenoeg van hadden. Zij verveelden zich te pletter – en helaas verveelden ze zich niet dood. Want dat was wat ze eigenlijk wilden’.”
Een nieuw criterium wordt dus in de politiek genoemd: levensmoe. De vraag is dan: Hoe ver zijn we hier nog verwijderd van Lebensunwertes Leben (levensonwaardig leven)? [T4] Borst werd door deze uitspraken wel in de Tweede Kamer op het matje geroepen. Achteraf kunnen we concluderen dat Borst meer betrokken wilde zijn bij degenen die het leven wilde beëindigen dan bij degenen die zolang mogelijk een gelukkige dag wilden,(boek review Lissette Lagendijk).

IFUD of Human Rights:
Het is zeker een beklemmend scenario. Silvis is een persoon die gebrek heeft aan geweten,iemand met gebrek aan empathie.In zijn toespraken heeft hij het over respect voor mensenrechten en recht,maar dat blijkt schaamteloze zelfpromotie. Als strafrechter in Rotterdam was Silvis voorheen ook medeverantwoordelijk voor een ernstige gerechtelijke dwaling in de zogeheten Schiedammer Parkmoord. De rechtbank onder voorzitterschap van Silvis veroordeelde Cees B. na een valse bekentenis ten onrechte tot 18 jaar cel wegens de moord op de 10-jarige Nienke Kleiss. IFUD of Human Rights ziet in mensen in de top zoals Silvis buitengewoon gevaarlijke personen voor onze maatschappij. Artsen mogen niet de verantwoordelijkheid en macht krijgen van euthanasie of hulp bij zelfdoding.Om een aantal redenen mogen de familieleden van patiënten die macht ook niet krijgen. De doodstraf kan niet worden opgelegd, (artikel 114 Grondwet).Internationaal recht staat de doodstraf ook in de weg.De Verenigde Naties hebben in 1989 een protocol aangenomen dat afschaffing van de doodstraf voorschrijft. Inmiddels hebben 85 landen dit protocol geratificeerd.Bij de uitvoering van doodstraf zullen artsen betrokken zijn. Het uitvoeren van de doodstraf zou tevens met de eed van eed van Hippocrates of de persoonlijke moraal van artsen kunnen botsen.Hoe verhouden het Verdrag tot beschermin van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en Internationale Verdragen zich met de euthanasiepraktijk in Nederland?

Standpunt van de Europese Unie

Alle EU-lidstaten hebben de doodstraf afgeschaft. Ze zijn gebonden aan de Europese Conventie over Mensenrechten (EVRM), in het bijzonder artikel 2, waarin staat dat “het recht van eenieder op leven wordt beschermd bij wet”, en door haar Protocollen nr. 6 en nr. 13. De Europese Unie is op grond van haar Verdragen verplicht om te respecteren en mensenrechten bevorderen in al haar interne en externe beleidsmaatregelen. Het EU-Handvest van de grondrechten klinkt door het EVRM onderstreept het onvervreemdbare recht op leven in zijn artikel 2. De EU-instellingen zijn verplicht. Hiermee wordt rekening gehouden, zowel bij intern als extern beleid. Daartoe streeft de EU naar de afschaffing van de doodstraf in de wereld als een zaak van de hoogste prioriteit.

Mag de dokter doden?

- Auteur:
  C.I. Dessaur, C.J.C. Rutenfrans
- ISBN:
  9789021459585
- Bindwijze:
  Paperback
- Aantal Pagina's:
  144
- Genre:
  Geneeskunde
- Jaar:
  1986

Ministerie van Justitie

Directoraat-Generaal Politie en Criminaliteitsbestrijding
Directie Staats- en Strafrecht

Postadres Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Bezoekadres
Schedeldoekshaven 100
2511 EX Den Haag
Telefoon (070) 3 70 79 11
Fax (070) 3 70 79 33
Telex 34554 mvj nl

de heeer J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Datum 28 februari 1994
Ons kenmerk 427745/294/LA

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden.

Geachte heer Van den Wittenboer,

Uw brief van 27 november 1993 heb ik ontvangen. Tot mijn spijt heeft de beantwoording van uw brief enige vertraging ondervonden, waarvoor mijn verontschuldigingen. U reageert in uw brief op mijn visie inzake euthanasie in de Telegraaf van 27 november 1993.

Uw brief geeft mij de gelegenheid nog eens puntsgewijs uiteen te zetten wat het kabinetsstandpunt inzake medische beslissingen rond het levenseinde inhoudt en wat als gevolg daarvan de betekenis is van het inmiddels op 30 november 1993 door de Eerste Kamer aanvaarde wetsvoorstel tot wijziging van de Wet op de Lijkbezorging (Kamerstukken nr. 22 572).
Euthanasie en hulp bij zelfdoding blijven ook na aanvaarding van dit wetsvoorstel door de Eerste Kamer in het Wetboek van Strafrecht als misdrijf strafbaar gesteld.
De handhaving van de artikelen 293 en 294 van het Wetboek van Strafrecht is in overeenstemming met artikel 2 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, dat bepaalt dat het leven van een ieder wordt beschermd door de wet.
Evenals dat het geval is in met Nederland vergelijkbare landen met een rechtsstelsel dat gebaseerd is op de beginselen van een rechtsstaat, is in ons land degene die in overmacht handelt, niet strafbaar. Ook een arts komt een zodanig beroep op overmacht, bedoeld in artikel 40 van het Wetboek van Strafrecht, toe. Dit vereist een beoordeling van de concrete situatie door de officier van justitie of de rechter.
In de rechtspraak van de Hoge Raad en van de lagere rechters is geoordeeld dat - in de ter beoordeling voorgelegde concrete situaties - een arts in overmacht heeft gehandeld, indien hij geconfronteerd werd met een noodtoestand, die daarin bestond dat een ernstig en ondraaglijk lijdende patiënt in het aangezicht van een onafwendbaar sterven hem in een nagetrokken vrije wilsuiting verzocht de dood naderbij te brengen.

* / *

Het Kabinet heeft geen gevolg willen geven aan de pleidooien, met name van enkele in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen en van verschillende maatschappelijke organisaties, om de hierboven bedoelde strafbepalingen aldus te wijzigen dat euthanasie en hulp bij zelfdoding onder bepaalde voorwaarden voortaan niet langer strafbaar zullen zijn. Dit standpunt houdt in dat het Kabinet het initiatiefvoorstel van de fractie van D66 afwijst. Dit initiatiefvoorstel is ook reeds door de Tweede Kamer verworpen.
Het Kabinet heeft ook de opvatting zoals neergelegd in het rapport van de Commissie Remmelink, dat levensbeëindiging in de stervensfase bij personen die niet meer hun wil kunnen uiten, onder omstandigheden als normaal medisch handelen moet worden beschouwd, afgewezen.
Zoals hierboven is aangegeven, wenst het Kabinet geen wijziging aan te brengen in de bestaande strafbaarstelling van euthanasie en hulp bij zelfdoding. Wat betreft de in de rechtspraak erkende mogelijkheid van een beroep door een arts op een noodtoestand die overmacht oplevert, acht het Kabinet het noodzakelijk dat in elk concreet geval van uitvoering van euthanasie toetsing aan de in de rechtspraak naar voren gekomen criteria kan plaatsvinden. Om deze toetsing te kunnen laten verrichten, acht het Kabinet het nodig dat artsen die menen met een noodtoestand geconfronteerd te zijn waarin zij een verzoek om euthanasie of hulp bij zelfdoding niet hebben kunnen afwijzen, daarvan in alle gevallen aan de bevoegde autoriteiten melding maken.
Deze melding vloeit voort uit de Wet op de lijkbezorging. Krachtens die wet wordt bepaald welke gegevens door een arts in het geval van overlijden van een patiënt, ter kennis moeten worden gebracht van de gemeentelijke lijkschouwer. Deze licht op zijn beurt de officier van justitie in, waarna deze laatste beslist over het al dan niet instellen van een strafvervolging. Om deze meldingsplicht en de meldingsprocedure adequaat te regelen, heeft het Kabinet een wijziging van de Wet op de lijkbezorging voorgesteld, inhoudende dat bij algemene maatregel van bestuur het formulier wordt vastgesteld waarbij een geval van euthanasie of hulp bij zelfdoding dient te worden gemeld.
Teneinde een volledige en adequate toetsing door het Openbaar Ministerie mogelijk te maken, is het Kabinet van oordeel dat de verplichting om via de gemeentelijke lijkschouwer uitgebreide informatie te verschaffen niet alleen bij euthanasie en hulp bij zelfdoding dient te gelden, maar evenzeer als een arts meent tot enigerlei vorm van levensbeëindiging genoodzaakt te zijn geweest bij iemand die zijn wil niet (meer) tot uitdrukking kon brengen. In deze laatste gevallen is er echter geen rechtspraak die grond geeft om een noodtoestand aan te nemen. Dergelijke gevallen zullen dan ook in beginsel tot het instellen van strafvervolging moeten leiden.
Tenslotte wil ik er nog eens op wijzen dat de in sommige media wel verkondigde mening dat door melding ervan actief levensbekortend medisch ingrijpen bij wilsonbekwamen zou worden gelegitimeerd, volstrekt onjuist is. De meldingsprocedure, waaraan de door de Eerste Kamer aangenomen wet een formeelwettelijke basis zal verschaffen, strekt er uitsluitend toe, de officier van justitie in staat te stellen, te beoordelen of - op basis van de strafbepalingen betreffende de levensdelicten en de rechtspraak van de Hoge Raad - tot strafvervolging moet worden overgegaan.
Uit het bovenstaande moge u duidelijk zijn geworden dat het door de Eerste Kamer aangenomen wetsvoorstel geen enkele reden kan zijn voor patiënten om zich niet veilig te voelen, wat nu soms wel wordt gesteld.
Als laatste punt wijs ik u erop dat het Kabinet in zijn standpunt over medische beslissingen rond het levenseinde (Kamerstukken 20 383 nr. 14) de behoefte om in de thuissituatie te sterven heeft onderkend. De stervensbegeleiding krijgt reeds de

4079 9401-5 Basispapier

aandacht in de huisartsenopleiding en in medisch specialistische opleidingen. Beleidslijn van het Kabinet is om de deskundigheid met betrekking tot de zorg rond het levenseinde, in het bijzonder op het punt van pijnbestrijding waar mogelijk te bevorderen.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

De Minister van Justitie,
Namens de Minister,
het Hoofd van de Directie
Staats- en Strafrecht,
voor deze,

4079 9401-5 Basispapier

Public health based on a pure cost-benefit analysis in a society where only consumption and profit count, the risk of economic euthanasia is enormous. The strong ageing of the population and an economic recession could reinforce this trend. We -the foundation- already in the past blowing the whistle about euthanasia practice as known in the Netherlands in 1994. People with power at the top will always deny.

Volksgezondheid op basis van een zuivere kosten-batenanalyse in een samenleving waar alleen consumptie en winst tellen, is het risico van economische euthanasie enorm. De sterke vergrijzing van de bevolking en een economische recessie zouden deze trend kunnen versterken. Wij -de stichting- trokken reeds in het verleden aan de bel over euthanasie praktijk zoals bekend in Nederland in 1994. Personen met macht in de top zullen dat altijd blijven ontkennen.

Heinrich Bauer Verlag · 20079 Hamburg

Intermediary Foundation of
the Universal Declaration
of Human Rights
P.B. 324
NL - 566o AH Geldrop

REDAKTION

Telefon-Durchwahl
040/30 19

Fax 040/33 82 93

Datum lo.5.1994

Unser Zeichen

Sehr geehrte Damen und Herren,

wir haben Ihr Schreiben an den Europarat in Straß-
burg erhalten und mit Interesse gelesen.

Über die Sterbehilfe, wie sie in den Niederlanden praktiziert wird, lesen und hören wir in deutschen Medien viel, denn das Thema ist auch hierzulande hoch aktuell.

Mit freundlichen Grüßen

I H R E

NEUE REVUE
Leserbriefredaktion

Helga Kalkofen

Redaktionsanschrift: Ost-West-Straße 20 · 20457 Hamburg · Telefon 040/30 19-0 · Fax 040/33 82 93
Bankkonto: Commerzbank AG, Hamburg, (BLZ 200 400 00) Kto. 1310168 · Postgirokonto: Hamburg, (BLZ 200 100 20) Kto. 9971-202

Het hoofddoel van de Staat is het beschermen en bevorderen van de volksgezondheid –zo zou dat moeten zijn geacht- en niet het euthanasieren van de samenleving om een kleine groep die euthanasia wil.

Medische mondmaskers verplicht in Beieren: werken die beter tegen corona?

17 januari 2021 09:25Aangepast: 17 januari 2021 09:31

Ze zien eruit als een koffiefilter, maar vanaf maandag zijn ze voor iedereen in de Duitse deelstaat Beieren verplicht: een FFP2-masker. Mogelijk loopt binnenkort heel Duitsland met het medische mondmasker rond. Wat is zo’n FFP2-masker? En waarom werken ze beter om de verspreiding van corona tegen te gaan?

Een FFP2-mondmasker.

Kritiek

In de Duitse deelstaat Beieren is zo’n niet-medisch mondkapje vanaf maandag dus niet meer voldoende. Dat besluit kan op kritiek rekenen. De prijs van een FFP2-mondmasker is namelijk een stuk hoger dan dat van een niet-medisch mondkapje.

De prijzen zijn makkelijk te vergelijken. Zowel een FFP2-masker als een niet-medisch mondkapje is maar eenmalig te gebruiken. En dan is een FFP2-mondmasker van 4 tot 6 euro per stuk vrij duur. Een niet-medisch mondkapje kost gemiddeld 20 cent per stuk.

'Arme mensen uitgesloten'

Duitse politici maken zich zorgen dat arme mensen de mondmaskers niet kunnen betalen. Zoals ook Katja Kipping van de Duitse partij Die Linke. Zij zegt tegen de Duitse krant Der Spiegel: "Arme mensen zullen zo volledig van het openbare leven worden uitgesloten."

Daarom klinkt in Duitsland de roep naar subsidie of een vergoeding voor de mondmaskers. Dat gebeurde eind vorig jaar ook al. Duitse ouderen kregen toen kosteloos een aantal FFP2-mondmaskers thuisgestuurd. Op dit moment zijn daar nog geen plannen voor.

Katja Kipping
@katjakipping

"Eine #FFP2Masken-Pflicht, ohne Masken zur Verfügung zu stellen, bedeutet in der Praxis: Arme werden vom öffentlichen Leben ausgeschlossen«. Damit die Maske schützt, muß man sie öfter austauschen. Das kostet. Dieser Artikel gibt meine Kritik gut wieder.

FFP2-Maskenpflicht in Bayern: Wenn die Maske zum Luxus wird
Wer in Bayern ein Geschäft betritt oder Bus fährt, muss von kommender Woche an eine FFP2-Maske tragen. Doch diese Spezialmasken sind ...
spiegel.de

11:05 a.m. · 14 jan. 2021

Bayerisches Ministerialblatt

BayMBl. 2021 Nr. 35 15. Januar 2021

2126-1-15-G

Begründung der Verordnung zur Änderung der Elften Bayerischen Infektionsschutzmaßnahmenverordnung (11. BayIfSMV)

vom 15. Januar 2021

Die Begründung der Verordnung zur Änderung der Elften Bayerischen Infektionsschutzmaßnahmenverordnung vom 15. Januar 2021 (BayMBl. 2020 Nr. 34) wird im Hinblick auf § 28a Abs. 5 Satz 1 IfSG bekannt gemacht.

Die vorliegende Verordnung beruht auf § 32 Satz 1 in Verbindung mit § 28 Abs. 1, § 28a IfSG in Verbindung mit § 9 Nr. 5 DelV.

Für die Erforderlichkeit der grundlegenden Maßnahmen in der 11. BayIfSMV (BayMBl. 2020 Nr. 737), zuletzt geändert durch Verordnung vom 8. Januar 2021 (BayMBl. 2021 Nr. 5), wird auf die jeweiligen Begründungen verwiesen, die in BayMBl. 2020 Nr. 738 und BayMBl. 2021 Nr. 6 veröffentlicht sind.

Die vorliegende Verordnung hat eine Verpflichtung zum Tragen einer FFP2-Maske oder einer Maske mit mindestens gleichwertigem genormten Standard (FFP2-Maskenpflicht) in bestimmten Bereichen, insbesondere im Öffentlichen Personennahverkehr sowie in Handels- und Dienstleistungsbetrieben, zum Gegenstand.

Gemäß § 28a Abs. 1 Nr. 2 IfSG stellt die Anordnung einer Verpflichtung zum Tragen einer Mund-Nasen-Bedeckung (Maskenpflicht) eine mögliche notwendige Schutzmaßnahme im Sinne des § 28 Abs. 1 Satz 1 IfSG dar.

Das Tragen einer Mund-Nasen-Bedeckung schützt die sich in unmittelbarer Nähe des – möglicherweise asymptomatischen, aber infektiösen – Trägers aufhaltenden Personen vor dessen Auswurf von festen oder flüssigen Partikeln und ist ein integraler Baustein des AHA-Konzeptes (Abstand – Hygiene – Alltagsmaske) zur nachhaltigen Senkung des Infektionsrisikos in Innenräumen und in Situationen, in denen die Abstandsregeln nicht befolgt werden können. Der Nutzen des Tragens von Masken zum Schutz vor einer Ansteckung mit SARS-CoV-2 konnte mittlerweile wissenschaftlich belegt werden; sie dienen vor allem dem Fremd- und Eigenschutz. Entsprechend ordnet die 11. BayIfSMV, ähnlich wie ihre Vorgängerverordnungen, eine Maskenpflicht in verschiedenen Lebensbereichen an.

Die bisher im Bereich des öffentlichen Personennahverkehrs und der hierzu gehörenden Einrichtungen sowie in den nach § 12 zulässigerweise geöffneten Handels- und Dienstleistungsbetrieben bestehende Maskenpflicht wird nunmehr zu einer FFP2-Maskenpflicht ausgeweitet. Dies schließt auch Arztpraxen sowie alle sonstigen Praxen, soweit in ihnen medizinische, therapeutische und pflegerische Leistungen erbracht oder medizinisch notwendige Behandlungen angeboten werden und soweit die Art der Leistung das Tragen einer Maske zulässt, mit ein. Die FFP2-Maskenpflicht gilt dabei nur für die jeweiligen Fahrgäste bzw. Kunden und Patienten.

Damit wird insbesondere das Ziel verfolgt, das Infektionsgeschehen einzudämmen und die Ausbreitungsgeschwindigkeit von COVID-19 in der Bevölkerung – insbesondere auch vor dem Hintergrund der vermutlich bis zu 70 % höheren Übertragbarkeit der mittlerweile auch in Bayern nachgewiesenen mutierten Virusvariation aus Großbritannien – zu reduzieren. Im öffentlichen Personennahverkehr sowie in den nach § 12 zulässigerweise geöffneten Handels- und Dienstleistungsbetrieben, wie z. B. den Supermärkten, kommt es weiterhin insbesondere zu Stoßzeiten zu zahlreichen zufälligen Kontakten unterschiedlichster Personen. Eine Nachverfolgbarkeit von Kontaktpersonen ist unter diesen Rahmenbedingen kaum möglich. Mit FFP2-Masken wird bei fachgerechter Anwendung ein höheres

Schutzniveau im Vergleich zu Community-Masken bzw. Alltagsmasken erreicht. FFP2-Masken bieten dabei vor allem einen wesentlich besseren Eigenschutz gegen virushaltige Aerosole.

Ausnahmen von der FFP2-Maskenpflicht bestehen weiterhin für Personen, die glaubhaft machen können, dass ihnen das Tragen einer Mund-Nasen-Bedeckung aufgrund einer Behinderung oder aus gesundheitlichen Gründen nicht möglich oder unzumutbar ist. Darüber hinaus sind Kinder bis zum 15. Geburtstag von der FFP2-Maskenpflicht ausgenommen.

Die Maßnahmen der vorliegenden Verordnung sind – wie durch § 28a Abs. 5 IfSG angeordnet – zeitlich befristet. Darüber hinaus ist auf Bund-Länder-Ebene vereinbart, bis Ende Januar 2021 über die Maßnahmen ab 1. Februar 2021 zu beraten und diese im Lichte der weiteren Infektionsentwicklung anzupassen.

Impressum

Herausgeber:
Bayerische Staatskanzlei, Franz-Josef-Strauß-Ring 1, 80539 München
Postanschrift: Postfach 220011, 80535 München
Telefon: +49 (0)89 2165-0, E-Mail: direkt@bayern.de
Technische Umsetzung:
Bayerische Staatsbibliothek, Ludwigstraße 16, 80539 München
Druck:
Justizvollzugsanstalt Landsberg am Lech, Hindenburgring 12, 86899 Landsberg am Lech
Telefon: +49 (0)8191 126-725, Telefax: +49 (0)8191 126-855, E-Mail: druckerei.betrieb@jva-ll.bayern.de
ISSN 2627-3411
Erscheinungshinweis / Bezugsbedingungen:
Das Bayerische Ministerialblatt (BayMBl.) erscheint nach Bedarf, regelmäßiger Tag der Veröffentlichung ist Mittwoch. Es wird im Internet auf der Verkündungsplattform Bayern www.verkuendung.bayern.de veröffentlicht. Das dort eingestellte elektronische PDF/A-Dokument ist die amtlich verkündete Fassung. Die Verkündungsplattform Bayern ist für jedermann kostenfrei verfügbar.
Ein Ausdruck der verkündeten Amtsblätter kann bei der Justizvollzugsanstalt Landsberg am Lech gegen Entgelt bestellt werden. Nähere Angaben zu den Bezugsbedingungen können der Verkündungsplattform Bayern entnommen werden.

Frankrijk en Duitsland adviseren medische mondkapjes, waarom wij niet?

22 januari 2021 18:23

Het is misschien wel hét symbool geworden van de coronacrisis: het mondkapje. Toch is er nog steeds veel discussie over de beste manier om het in te zetten. In Frankrijk en Duitsland worden inmiddels mondkapjes met hogere kwaliteitseisen geadviseerd voor burgers. Waarom in Nederland niet?

Een lapje stof of niet-medisch mondmasker beschermt niet voldoende, zegt de Franse minister van Volksgezondheid. Hij adviseert een medisch mondmasker voor alle Fransen, dus niet alleen voor zorgpersoneel. In de Duitse deelstaat Beieren gaan ze nog een stapje verder: daar zijn de nog effectievere FFP2 maskers vanaf maandag verplicht in winkels en het openbaar vervoer.

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2020–2021 **Vragen gesteld door de leden der Kamer**

2021Z00592

Vragen van het lid **Hijink** (SP) aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over *uitgiftepunten voor gecertificeerde mondneusmaskers* (ingezonden 14 januari 2021).

Vraag 1
Kunt u toelichten welke soort mondneusmaskers het Landelijk Consortium Hulpmiddelen (LCH) levert aan respectievelijk de voedselbanken, het Armoedefonds en Stichting Burgerinitiatief Woudenberg?[1] Kunt u bevestigen dat dit gecertificeerde mondneusmaskers zijn? En kunt u aangeven om welke gecertificeerde mondneusmaskers het gaat?

Vraag 2
Zou het LCH Filtering Facepiece Particals (FFP)2-maskers kunnen leveren aan deze organisaties en zou u dit wenselijk vinden? Kunt u uw antwoord toelichten?

Vraag 3
Worden de mondneusmaskers tegen kostprijs en gratis voor bepaalde groepen aangeboden? Kunt u uw antwoord toelichten?

Vraag 4
Klopt het dat in Beieren, sinds daar sinds kort een FFP2-maskerplicht geldt, deze maskers ook worden uitgedeeld aan mensen die deze maskers niet kunnen betalen? Kunt u toelichten hoe dit daar is vormgegeven en wat denkt u hiervan te kunnen leren voor de Nederlandse situatie?[2]

Vraag 5
Hoe is het mogelijk dat ondanks het feit dat het LCH over ruim voldoende persoonlijke beschermingsmiddelen voor de zorg beschikt, er nog altijd medewerkers zijn die zonder FFP2-maskers moeten werken?

[1] Kamerstuk 25 295, nr. 874.
[2] VRT, 12 januari 2021, «Duitse deelstaat Beieren verplicht professionele FFP2-maskers op openbaar vervoer en in winkels» (https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2021/01/12/duitse-deelstaat-beieren-gaat-ffp2-mondmasker-verplichten/)

Vraag 6
Hoe is het mogelijk dat in sommige zorginstellingen met spatmaskers (face shields) wordt gewerkt terwijl het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) stelt dat dit geen vervanging is van een mondneusmasker?

Vraag 7
Is het volgens u wenselijk om de reeds geldende maskerplicht om te zetten in een FFP2-maskerplicht, zodat de mondneusmaskers die mensen dragen in publieke binnenruimtes niet alleen anderen beschermen, maar ook henzelf? Kunt u uw antwoord toelichten? Kunt u eveneens toelichten in hoeverre dit met de huidige voorraad mogelijk zou zijn?

Vergaderjaar 2020–2021 **Vragen gesteld door de leden der Kamer**

2021Z00725

Vragen van de leden **Kuzu** (DENK) en **Van Kooten-Arissen** (Van Kooten-Arissen) aan de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over *het beleid rondom maskergebruik ter preventie van SARS-CoV-2 infecties in de ziekenhuiszorg* (ingezonden 15 januari 2021).

Vraag 1
Bent u bekend met de bestaande infectiepreventiemaatregelen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) die gelden voor zorgpersoneel?[1]

Vraag 2
Deelt u de mening dat de regering er alles aan moet doen om COVID-19-besmettingen te voorkomen onder zorgpersoneel? Zo ja, wat heeft de regering tot nu toe allemaal gedaan om infectiepreventie te realiseren onder zorgpersoneel die COVID-19-patiënten behandelen?

Vraag 3
Deelt u de mening dat de huidige RIVM-richtlijn omtrent persoonlijke beschermingsmiddelen in de zorg ruimte creëert voor een onnodig infectietransmissie-risico?[2] Zo ja, hoe beheerst u infectiepreventie bij zorgpersoneel? Zo nee, wat heeft de regering tot nu toe gedaan?

Vraag 4
Bent u het eens met het RIVM dat een chirurgisch masker van het type IIR voldoende is om zorgmedewerkers te beschermen tegen SARS-CoV-2?

---

[1] RIVM, 3 april 2017, «Werkgroep Infectie Preventie. Verpleeghuizen, woonzorgcentra en voorzieningen voor kleinschalig wonen. Algemene voorzorgsmaatregelen. Persoonlijke beschermingsmiddelen» (https://www.rivm.nl/sites/default/files/2018–11/170403%20%20Persoonlijke%20beschermingsmiddelen%20VWK_versie%20DEF.pdf)

[2] Rijksoverheid, 19 mei 2020, «Wanneer is welk persoonlijk beschermingsmiddel nodig in de zorg» (https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/05/19/factsheet-wanneer-is-welk-persoonlijk-beschermingsmiddel-nodig-in-de-zorg)

Vraag 5
Bent u van mening dat, zoals wordt vermeld in wetenschappelijke literatuur, het chirurgisch mondmasker (ongeacht het type) niet dient ter bescherming tegen aerogene transmissie van virussen?[3] [4]

Vraag 6
Bent u van mening dat SARS-CoV-2 ook overdraagbaar is via droplet nuclei in aerosolen (aerogene transmissie)?[5] [6] [7]

Vraag 7
Hoe is het RIVM in de factsheet *«Wanneer is welk persoonlijk beschermingsmiddel nodig in de zorg»* tot het advies gekomen om alleen het chirurgisch mondmasker van het type IIR te gebruiken bij blootstelling van personeel aan COVID-19-patiënten, terwijl het chirurgisch mondmasker van het type IIR de drager niet beschermt tegen het inademen van virusdeeltjes in de droplet nuclei?[8]

Vraag 8
Bent u bekend met de functionaliteit van FFP2-maskers en wanneer deze ingezet moeten worden?

Vraag 9
Vindt u dat het noodzakelijk is dat het zorgpersoneel het FFP2-masker draagt om zichzelf te beschermen tegen virusdeeltjes in aerosolen?

Vraag 10
Vindt u dat op basis van de huidige wetenschap het dragen van een chirurgisch mondmasker bij blootstelling aan COVID-19-patiënten leidt tot een verhoogd risico van infectietransmissie onder zorgmedewerkers, zoals ook in de wetenschappelijke literatuur wordt gesteld?[9]

Vraag 11
Waarom wordt het gebruik van FFP2-maskers niet uit voorzorg geadviseerd aan zorgmedewerkers die worden blootgesteld aan COVID-19-patiënten, zodat zij zichzelf kunnen beschermen tegen aerogene transmissie van SARS-CoV-2?

Vraag 12
Wat vindt u ervan dat een aantal ziekenhuizen in het land ervoor kiest om zijn zorgpersoneel te beschermen tegen aerogene transmissie van het coronavirus middels het leveren van FFP2-maskers aan zijn zorgpersoneel in plaats

---

[3] Yin et al, 4 november 2020, «Comparative efficacy of respiratory personal protective equipement against viral respiratory infectious diseases in healthcare workers: a network meta-analysis». In: Public Health, vol 190, pag.82–88. (https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0033350620304923?via%3Dihub)

[4] Hart, 13 november 2020, «More infectious and airborne COVID-19 mutant replaced Wuhan virus to dominate worldwide, research finds». (https://www.forbes.com/sites/roberthart/2020/11/13/more-infectious-and-airborne-covid-19-mutant-replaced-wuhan-virus-to-dominate-worldwide-research-finds/?sh=6b60ee005ed3)

[5] Richard et al, 8 juli 2020, «SARS-CoV-2 is transmitted via contact and via the air between ferrets». In: Nature, Article number: 3496. (https://www.nature.com/articles/s41467-020-17367-2)

[6] Van Doremalen et al, 16 april 2020, «Aerosol and surface stability of SARS-CoV-2 as compared with SARS-CoV-1». In: The New England Journal of Medicine, vol. 382, pag.1564–1567(https://www.nejm.org/doi/10.1056/NEJMc2004973?url_ver=Z39.88–2003&rfr_id=ori%3Arid%3Acrossref.org&rfr_dat=cr_pub++0pubmed)

[7] Hart, 13 november 2020, «More infectious and airborne COVID-19 mutant replaced Wuhan virus to dominate worldwide, research finds». (https://www.forbes.com/sites/roberthart/2020/11/13/more-infectious-and-airborne-covid-19-mutant-replaced-wuhan-virus-to-dominate-worldwide-research-finds/?sh=6b60ee005ed3)

[8] Skaria and Smaldone, 15 april 2014, «Respiratory source control using surgical masks with nanofiber media». In: Annuals of Occupational Hygiene, vol. 58(6), pag. 771–781. (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4090760/)

[9] Zemouri et al, 2 juli 2020, «Modeling of the Transmission of Coronaviruses, Measles virus, Influenza virus, Mycobacterium tuberculosis, and Legionella pneumophila». In: Journal of Dental Research. (https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022034520940288)

van dat deze ziekenhuizen de adviezen van het RIVM opvolgen om alleen een chirurgisch mondmasker type IIR te dragen?[10]

Vraag 13
Wat zijn volgens u de motieven van het RIVM om het dragen van FFP2-maskers door zorgpersoneel die worden blootgesteld aan COVID-19-patiënten buiten beschouwing te laten in het advies?

Vraag 14
Waarom worden volgens u de RIVM-adviezen omtrent het gebruik van maskers niet aangepast op basis van de wetenschappelijke literatuur omtrent de effectiviteit van FFP2-maskers ter preventie van aerogene infectietransmissie?[11]

Vraag 15
Bent u van mening dat als een zorgmedewerker wordt blootgesteld aan COVID-19-patiënten en vraagt om een FFP2-masker, deze het masker ongeacht wat het RIVM adviseert, behoort te krijgen van het ziekenhuis?

Vraag 16
Hoe kunt u ervoor zorgen dat het gebruik van FFP2-maskers voor zorgpersoneel dat wordt blootgesteld aan COVID-19-patiënten wordt opgenomen in de RIVM-richtlijnen?

Vraag 17
Bent u het ermee eens dat communicatie over het maskerbeleid in de zorg duidelijker moet en evidence-based?

---

[10] Hart, 13 november 2020, «More infectious and airborne COVID-19 mutant replaced Wuhan virus to dominate worldwide, research finds». (https://www.forbes.com/sites/roberthart/2020/11/13/more-infectious-and-airborne-covid-19-mutant-replaced-wuhan-virus-to-dominate-worldwide-research-finds/?sh=6b60ee005ed3)

[11] Hart, 13 november 2020, «More infectious and airborne COVID-19 mutant replaced Wuhan virus to dominate worldwide, research finds». (https://www.forbes.com/sites/roberthart/2020/11/13/more-infectious-and-airborne-covid-19-mutant-replaced-wuhan-virus-to-dominate-worldwide-research-finds/?sh=6b60ee005ed3)

CNV ZORG & WELZIJN   FNV Zorg & Welzijn   DE BOND NU91 VOOR DE MENSEN IN DE ZORG   V&VN

Onderwerp: Better safe than sorry
Datum: 17-1-2021

Geachte heer Van Dissel,

De Britse variant van Sars-Cov-2 is in Nederland. Naar verwachting is deze variant in maart dominant in het aantal besmettingen. Er zijn clusters van besmettingen ontdekt in ziekenhuizen en verpleeghuizen. Zowel zorgmedewerkers als patiënten zijn besmet geraakt.

Gezien de grotere besmettelijkheid van de Britse variant moeten we er alles aan doen om zorgmedewerkers en patiënten zo goed mogelijk te beschermen. Dit vraagt nu om het wijzigen van de richtlijnen voor mondneusmaskers.

Hierbij verzoeken wij u om het advies en verdeling van maskers als persoonlijke beschermende maatregel (PBM) bij zorgmedewerkers aan te passen van:

- FFP2-masker alleen dragen bij hoog risico handelingen bij patiënten die van Covid19 ziek en/of verdacht van zijn

  naar:

- FFP2-maskers standaard dragen tijdens het werk met en bij Covid19 en/of verdacht van Covid19, tenzij zorgprofessionals op basis van hun eigen professionele afweging besluiten daarvan af te wijken.

Hoewel er op dit moment geen zekerheid bestaat dat de FFP2-maskers noodzakelijk zijn, kunnen we zorgmedewerkers wel de grootst mogelijke veiligheid bieden door met FFP2-maskers te werken. Dit helpt hen het infectierisico zo klein mogelijk te houden. De beschikbaarheid is geen probleem: FFP2-maskers zijn in voldoende mate aanwezig in Nederland om in de komende maanden te voldoen aan de toegenomen vraag die op een richtlijnwijziging zal volgen.

Wij vragen u om de RIVM-richtlijnen te wijzigen naar preventief gebruik van FFP2-maskers ongeacht de setting en de handelingen die uitgevoerd worden. Dat stelt alle zorgmedewerkers in staat zo veilig mogelijk te werken.

Omdat de vraag urgent is en niet tot de geplande bijeenkomst van het OMT van vrijdag kan wachten, verzoeken wij u binnen 48 uur te reageren.

Bij voorbaat zeer hartelijk dank.

Conny van Velden
(V&VN)

Stella Salden
(NU91)

Anneke Westerlaken
(CNV)

Kitty Jong
(FNV)

Bespreking.

,,Een noodmaatregel mag alleen toegepast worden bij rampen of buitengewone omstandigheden zoals levensbedreigende situaties. Als de situatie minder ernstig wordt, is het noodrecht niet meer van toepassing."

(dvhn.nl)

IFUD of Human Rights: vraagstelling

Waarom moet de zorg in verpleeghuizen werken met niet gekwalificeerde ffp-2 mondneusmaskers? Waarom moeten burgers met niet gekwalificeerde ffp-2 mondneusmaskers in het openbaarvervoer en supermarkt.(dat zou eerst zijn vanwege tekort aan dat soort maskers) Maar waarom loopt de zorg in de verpleging dan nog steeds rond met ondeugdelijke maskers als er geen gebrek meer is aan dergelijke maskers? Heeft dat een economische oorzaak dat zulke maskers duurder zijn? Maar wanneer er buitengewone omstandigheden aanwezig zijn, waarbij een noodmaatregel mag worden toegepast zoals thans in 2021 de "avondklok" mag dat alleen in levensbedreigende situaties.Dan blijft de vraag: waarom de burgerbevolking maskers moet dragen die louter als gedragsverandering dienen en niet direct voor algemene volksgezondheid.Waarom daklozen uitzondering van de avondklok genieten? Is dat dan niet gevaarlijk als die zo over straat lopen met mogelijk niet al te beste gezondheidstoestand vanwege het vertoeven met weinig middelen in de buitenlucht en gebrek aan opvang in de nacht,en tevens als ze overdag alle winkels dicht zijn vanwege de beperkingen van de pandemie. Dat zijn toch zaken die steeds opnieuw vragen oproepen.

Opmerking: S. DANIËLS

Een aantal fundamentele rechten zijn notstandfest: zij mogen ook in buitengewone omstandigheden niet worden opgeschort of worden beperkt. Dat geldt ook voor de toepassing van het ongeschreven staatsnoodrecht. Artikel 15, tweede lid, EVRM en artikel 4, eerste lid, IVBPR codificeren deze notstandfeste rechten.

Conclusie: IFUD of Human Rights

Regeling van de Minister van Justitie en Veiligheid van 22 januari 2021, nr. 3192465, tot instelling van een landelijke avondklok ter bestrijding van de epidemie van covid-19 (Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19) en DE GRONDWET ARTIKEL 103 – UITZONDERINGSTOESTAND, kunnen niet zomaar de internationale verdragen opzij schuiven. Inperking op grondrechten is in bepaalde omstandigheden toegestaan, maar op sommige fundametele rechten in de internationale verdragen mogen geen inperkingen geschieden.Zelfs niet in een "noodtoestand".

Loof, JP(2005)

Mensenrechten en staatsveiligheid: verenigbare grootheden? : Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming

Proefschrift

In een tijd van terroristische aanslagen en andere crises staan regeringen voor de vraag hoe ze de bevolking en de nationale veiligheid kunnen beschermen. Veel staten hebben de neiging om instrumenten te gebruiken en maatregelen te nemen die inbreuk maken op de mensenrechten en individuele vrijheden om de nationale veiligheid te beschermen. Tegelijkertijd benadrukken resoluties van de VN-Veiligheidsraad dat de 'strijd tegen tarrorisme' moet plaatsvinden binnen de grenzen die zijn bepaald door de rechtsstaat, door internationale mensenrechtenverdragen en het internationaal humanitair recht. Daarnaast bevatten internationale mensenrechten een zekere 'positieve verplichting' voor staten om de nationale veiligheid en het recht op leven van de bevolking adequaat te beschermen tegen terroristische aanslagen. Er is dus een gespannen en ook gecompliceerde relatie tussen mensenrechten en nationale veiligheid. De vraag rijst of er een manier is om ervoor te zorgen dat mensenrechten en nationale veiligheid verenigbare entiteiten zijn. Deze studie analyseert de relevante artikelen uit mensenrechtenverdragen en de jurisprudentie van internationale toezichtsorganen (Europees Hof voor de Rechten van de Mens / VN Mensenrechtencomité) om te achterhalen of het internationaal recht ruimte laat voor staten om mensenrechten in staten te beperken of zelfs af te wijken. van noodsituaties of andere situaties die de nationale veiligheid bedreigen. Uit het onderzoek blijkt dat het internationaal recht weliswaar wat ruimte laat, maar slechts beperkt. In zeer ernstige crises die neerkomen op een openbare noodsituatie die het leven van de natie bedreigt, mogen staten afwijken van het gewone niveau van bescherming van de mensenrechten, maar zelfs tijdens dergelijke ernstige crisissituaties is er geen 'carte blanche'. voor staten om alle maatregelen te nemen die zij nodig achten. Bepaalde mensenrechten krijgen absolute bescherming, zelfs in crisissituaties, en noodmaatregelen die in strijd zijn met niet-absolute mensenrechten, moeten een test van strikte noodzaak en evenredigheid doorstaan. Op dit gebied zijn de afgelopen decennia nieuwe normen en concepten ontwikkeld. Het is echter duidelijk dat het internationale toezicht op de bescherming van de mensenrechten tijdens noodtoestanden en andere ernstige crises moet worden verbeterd.

Alle auteurs

Loof, JP

Leidinggevende

Alkema, EA

Kwalificatie

Doctor in de wijsbegeerte (Ph.D.)

Uitreikende Instituut

Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden

Datum

10-11-2005

Uitgever

Nijmegen: Wolf Legal Publishers

ISBN

9058501477

Vrij, Onverveerd
Parool

Opinie

Opinie: ‘Juridische basis avondklok is twijfelachtig’

23 januari is de avondklok ingegaan, en die is nu zelfs verlengd tot begin maart. De juridische basis voor de maatregel is echter twijfelachtig, schrijft universitair rechtsdocent Manon Julicher.

Manon Julicher 10 februari 2021, 14:00

Tussen 21.00 en 4.30 uur mag niemand de straat op zonder goede reden.

De coronamaatregelen zijn een paradijs! Nee, niet voor de winkeliers, natuurlijk. Of voor thuiswerkende ouders. En voor fervente kroegtijgers is het een verschrikking. Maar wel voor staatsrechtjuristen: bijna elke maand is er wel iets om voor in de pen te klimmen vanwege de dubieuze juridische basis. Zijn we net bekomen van die twijfelachtige noodverordeningen met hun gebrek aan democratische legitimatie, heeft het volgende euvel zich alweer aangediend: de avondklok, die geldt sinds 23 januari, en haar juridische verpakking.

Wat is er aan de hand? Na lang debat bleek een meerderheid van de Kamer het kabinet te steunen bij de invoering van een avondklok van 21.00 uur tot 4.30 uur. Deze maatregel is gebaseerd op een speciale wet: de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (WBBBG), die allerlei noodbevoegdheden bevat, zoals het verbieden van samenkomsten, het interneren van gevaarlijke personen en, jawel, ‘het beperken van het vertoeven in de openlucht’.

In principe kan de WBBBG alleen in werking treden als er een nationale noodtoestand is uitgeroepen – dat is nu niet het geval. Maar sommige bevoegdheden uit deze wet, waaronder die mogelijkheid ons verblijf in de openlucht te beperken, kunnen ook zonder noodtoestand in werking treden. Het kabinet kan dan een besluit uitvaardigen waarmee dat gebeurt. Er moet dan wel sprake zijn van een buitengewone omstandigheid die meteen ingrijpen noodzakelijk maakt.

Zo’n besluit kan het kabinet in principe op eigen houtje nemen, maar het moet wel snel daarna een wetsvoorstel naar het parlement sturen met een verzoek om instemming. Gaat één van beide Kamers niet akkoord, dan moet het kabinet zijn besluit meteen weer intrekken.

Goedkeuring voor- én achteraf

De WBBBG kan slechts uit de kast gehaald worden als er sprake is van buitengewone en spoedeisende omstandigheden: zulke urgente omstandigheden, dat er geen tijd is om vooraf instemming van het parlement te vragen. Anders zou een en ander wel met een gewone wetsprocedure kunnen worden geregeld.

Bij de invoering van een avondklok was echter geen sprake van een spoedeisende situatie, want er wordt al vanaf november over gesproken. En toen de plannen wat concreter werden, besloot het kabinet eerst met de Tweede

Kamer in debat te gaan, om zeker te weten dat deze akkoord zou gaan. Dat getuigt evenmin van een spoedeisende situatie.

Daarnaast zitten we nu met de gekke situatie dat de Tweede Kamer eigenlijk al goedkeuring heeft gegeven voor de avondklok, terwijl er nu een wetsprocedure in gang wordt gezet om juist die goedkeuring te vragen.

Een situatie als deze is dus niet waar de WBBBG voor is bedoeld. Ons wettelijke systeem van nood-bevoegdheden wordt daarmee ondermijnd.

Juridische coronasaga

Dit knelt temeer nu er ook een andere juridische route voorhanden was geweest. Want hadden we niet net een nieuwe wet gemaakt om de coronamaatregelen te regelen? Dat klopt, de Tijdelijke wet maatregelen Covid-19 (TWM), die op 1 december in werking is getreden. Deze wet had op korte termijn zodanig gewijzigd kunnen worden dat deze ook een basis voor de avondklok zou verschaffen. Dat concludeerde ook de Raad van State in zijn advies over de avondklok. Als hiervoor was gekozen, zou het parlement vooraf moeten instemmen, iets dat bij de invoering van de avondklok prima had gekund. De WBBBG had dan niet ingezet hoeven worden.

Wat een geneuzel op de vierkante millimeter, denkt u misschien. We hebben een maatregel en de Tweede Kamer is het daarmee eens. Dan zijn we er toch? Wellicht. Maar feit blijft dat de meest democratische manier om een ingrijpende maatregel als de avondklok te regelen (wijziging van de TWM) wordt overgeslagen ten faveure van een minder democratische manier.

Is dat hoe het een democratische rechtsstaat betaamt? Ik denk het niet.

Een en ander doet mij afvragen: what’s next in de juridische coronasaga? Ik denk dat ik het wel weet: de vaccinatiebewijzen. Vorige week maakte de Gezondheidsraad bekend dat die de inzet van vaccinatiebewijzen door private partijen onder voorwaarden gerechtvaardigd vindt. De overheid moet er – eventueel met wetgeving – op toezien dat deze voorwaarden worden nageleefd.

Hoe dit precies geregeld gaat worden, is uiteraard nog onbekend. Maar één ding is zeker: ook hier is de kans op juridisch geknetter weer groot.

Manon Julicher -
Universitair docent bij de afdeling staatsrecht, bestuursrecht en rechtstheorie van de Universiteit Utrecht.

Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, New York, 16-12-1966

Artikel 4

- **1**Bij een algemene noodtoestand, die een bedreiging vormt voor het bestaan van het volk en die officieel is afgekondigd, kunnen de Staten die partij zijn bij dit Verdrag maatregelen nemen, die afwijken van hun verplichtingen ingevolge dit Verdrag, mits deze maatregelen niet verder gaan dan de toestand vereist en niet in strijd zijn met andere verplichtingen welke voortvloeien uit het internationale recht en geen discriminatie uitsluitend op grond van ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst of maatschappelijke afkomst inhouden.

- **2** Op grond van deze bepaling mag niet worden afgeweken van de artikelen 6, 7, 8 (eerste en tweede lid), 11, 15, 16 en 18.

- **3** Iedere Staat die partij is bij dit Verdrag die gebruik maakt van het recht tot afwijking van de bepalingen daarvan stelt de andere Staten die partij zijn bij dit Verdrag, door tussenkomst van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, onverwijld in kennis van de bepalingen waarvan hij is afgeweken, alsmede van de redenen die hem daartoe hebben genoopt. Eveneens door tussenkomst van de Secretaris-Generaal wordt een volgende kennisgeving gedaan op de datum waarop de afwijking ophoudt van kracht te zijn.

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2020–2021

35 732 Wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken teneinde de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19)

Nr. 2 VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is om de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren en in verband daarmee in de Wet publieke gezondheid een tijdelijke bevoegdheid te creëren om het vertoeven in de openlucht te beperken;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL I. WIJZIGING WET PUBLIEKE GEZONDHEID

De Wet publieke gezondheid wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 58e wordt als volgt gewijzigd:

1. In het tweede lid, onder b, wordt na «eerste lid,» ingevoegd «onder a tot en met e,».

2. In het tweede lid wordt onder vervanging van de punt aan het slot van onderdeel b door een puntkomma een onderdeel ingevoegd, luidende:

c. de krachtens artikel 58j, eerste lid, onder f, gestelde regels, indien dat in die regels is bepaald.

3. In het derde lid wordt na «ontheffing» ingevoegd «als bedoeld in het tweede lid, onder a of b,».

kst-35732-2
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

B

Aan artikel 58j, eerste lid, wordt onder vervanging van de punt aan het slot van onderdeel e door een puntkomma een onderdeel toegevoegd, luidende:

f. het vertoeven in de openlucht.

C

In artikel 68bis, eerste lid, onder a, wordt na «onder b» ingevoegd «of c».

ARTIKEL II. OVERGANGSRECHT

De Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 wordt, met uitzondering van artikel 6 van die regeling, aangemerkt als een geldende regeling als bedoeld in artikel 58j, eerste lid, aanhef en onder f, van de Wet publieke gezondheid.

ARTIKEL III. INWERKINGTREDING

Deze wet treedt in werking op het tijdstip van uitgifte van het Staatsblad waarin zij wordt geplaatst.

ARTIKEL IV. CITEERTITEL

Deze wet wordt aangehaald als: Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2020–2021

35 732

Wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken teneinde de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19)

Nr. 3

MEMORIE VAN TOELICHTING

ALGEMEEN DEEL

1. Aanleiding voor dit wetsvoorstel

Op 23 januari 2021 werd in Europees Nederland een avondklok van kracht. De avondklok was ingesteld door gebruik te maken van de mogelijkheid die de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg) naar het oordeel van de regering biedt, en die de Minister van Justitie en Veiligheid bevoegd maakt het vertoeven in de openlucht te beperken. De voorzieningenrechter in de Rechtbank Den Haag (ECLI:NL-:RBDHA:2021:1100) heeft op 16 februari 2021 geoordeeld dat de Wbbbg ten onrechte is geactiveerd en dat artikel 8, eerste en derde lid Wbbbg, daarom onmiddellijk buiten werking moeten worden gesteld. Diezelfde dag is de uitvoerbaarheid bij voorraad van dat vonnis geschorst door het Gerechtshof Den Haag. Op 19 februari 2021 dient het hoger beroep. Dat kan ertoe leiden dat de grondslag voor de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 (Stcrt. 2021, 4191) komt te vervallen. De regering vindt het vervallen van de avondklok met het oog op de bestrijding van de epidemie ongewenst. Dit wetsvoorstel voorziet daarom in een afzonderlijke wettelijke grondslag voor het instellen van een avondklok.

2. Ontwikkeling van de epidemie

Pijlers van de bestrijding van de epidemie

Nederland bevindt zich middenin een wereldwijde pandemie. De bestrijding van de covid-19-epidemie is gebaseerd op drie pijlers:
- een acceptabele belasting van de zorg – ziekenhuizen moeten kwalitatief goede zorg kunnen leveren aan zowel covid-19-patiënten als aan patiënten binnen de reguliere zorg;
- het beschermen van kwetsbare mensen in de samenleving;
- het zicht houden op en het inzicht hebben in de verspreiding van het virus.

kst-35732-3
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

Het kabinet heeft zich al genoodzaakt gezien ingrijpende maatregelen te treffen vanwege de SARS-CoV-2-crisis. Daarmee kon tot nu toe overbelasting en het volledig vastlopen van het zorgsysteem, worden voorkomen. De ervaringen in bijvoorbeeld Italië (Bergamo) tijdens de eerste golf en Londen tijdens de tweede golf laten zien wat de consequenties van een degelijk scenario zijn voor de maatschappij, de publieke gezondheid en de zorgverlening. Wel heeft de epidemie duidelijke gevolgen voor het uitstellen van reguliere zorg en zorgt zij voor uitval van zorgpersoneel.

In de huidige kwetsbare epidemiologische situatie staan de pijlers onder ernstige druk. Daarbij speelt de combinatie van de hoge aantallen besmettingen, ziekenhuis- en IC-opnames en de steeds bredere circulatie van de zogenaamde Britse en andere varianten een belangrijke rol. In combinatie met onzekerheden die verband houden met het exponentieel verloop van de besmettingen in deze pandemie is sprake van een naderende derde golf.

OMT-adviezen

Op 15 januari 2021 heeft het Centrum Infectieziektebestrijding (CIb) van het RIVM het Outbreak Management Team (OMT) bijeengeroepen om te adviseren over de situatie rondom de covid-19 epidemie. Naar aanleiding van deze 96e bijeenkomst heeft het OMT geadviseerd in twee delen. In het eerste deel gaat het OMT, voor zover hier van belang, in op de actuele epidemiologische situatie. In het op 20 januari 2021 uitgebrachte tweede deel adviseert het OMT over aanvullende maatregelen, waaronder een avondklok.

In het advies naar aanleiding van het 96e OMT signaleert het OMT dat we op dit moment in Nederland de facto te maken hebben met twee zich naast elkaar ontwikkelende coronavarianten. Een epidemie met de «oude» variant, waar het aantal infecties op 31 december 2020 langzaam daalde, en een epidemie met de Britse variant, waar het aantal infecties op dat moment toenam. De voorspelling is dat, ook al daalt het aantal infecties met de oude variant, door het grotere aandeel van de Britse variant, die bovendien besmettelijker is, de huidige afname in aantal infecties, ziekenhuisopnames en IC-opnames zal stagneren en daarna in maart 2021 zal omslaan in een nieuwe toename.

Het OMT vindt de epidemiologische situatie kwetsbaar en de langetermijnvoorspellingen met doorrekening van de recent geïntroduceerde Britse en Zuid-Afrikaanse varianten ronduit zorgelijk. De verspreiding van de Britse variant is niet onder controle en kan op termijn (vanaf april 2021) vanwege toegenomen aantallen aan patiënten zorgen voor een verder toegenomen overbelasting op de zorg, zowel intramuraal als in verpleeghuizen en extramuraal, aldus het OMT.

Het OMT schrijft aan het slot van zijn 96e advies dat «de huidige ontwikkelingen betreffende de variantvirussen en de blijvend kwetsbare situatie in Nederland, met meer dan 100.000 besmettelijke personen maakt dat deze SARS-CoV-2-crisis nog niet voorbij is en dat krachtige bestrijding van de COVID-19-pandemie de komende maanden nog volop onze aandacht zal vergen.»

Aansluitend bij de drie pijlers van de aanpak van de covid-19-crisis maakt dat aanvullend optreden noodzakelijk is. Het OMT concludeert dat het van belang is om nu maatregelen te nemen om zo snel mogelijk zo laag mogelijk te komen wat betreft de verspreiding van het virus. Dat is van belang om de verspreiding van de nieuwe varianten onder controle te

krijgen, totdat we een gunstig seizoenseffect kunnen verwachten op de verspreiding, en een positief effect van groepsimmuniteit door doorgemaakte infecties en door vaccinatie verwachten.

Het advies van het OMT van 19 januari 2021 is onverminderd actueel. Daarin heeft het OMT gewaarschuwd voor het scenario dat deze golf van de nieuwe Britse variant bovenop en als uitbreiding van de huidige tweede golf komt, terwijl de boog wat betreft de zorg toen al bijna maximaal gespannen stond. Die situatie moet naar het oordeel van het OMT worden voorkomen. Het devies is zo snel mogelijk zo laag mogelijk te komen. De opbrengst van een enkel geval nu voorkomen ten opzichte van tientallen later bestrijden is groot. Er was (en is) dus sprake van een acute buitengewone situatie waarin onverwijld handelen geboden is. Om die reden adviseerde het OMT nadrukkelijk tot het op kortst mogelijke termijn invoeren van een avondklok.

Het OMT beoordeelt in zijn 99e advies van 8 februari 2021 de epidemiologische situatie nog steeds als kwetsbaar, met grote onzekerheden wat betreft de prognose voor de komende maanden vanwege de opkomst van de Britse variant. Ten tijde van het 99e OMT-advies was het geschatte reproductiegetal voor de Britse variant circa 40% hoger dan de oude variant, de schatting van het reproductiegetal R voor de Britse variant op 22 januari 2021 komt uit op 1,13 (1,06–1,20); voor de klassieke variant bedroeg de R op 22 januari 2021 0,80 (0,75–0,85). Omdat de prevalentie van besmettingen in de bevolking nog steeds hoog is, namelijk naar schatting 103.861 personen op 28 januari, vertaalt een reproductiegetal van rond de 1 besmetting per geval zich in een groot absoluut aantal nieuwe infecties per dag. Naar schatting zijn van alle besmettingen met een eerste ziektedag rond 31 januari de helft veroorzaakt door de Britse variant. Wat betreft de prognose: met een R-waarde van rond de 1 zijn de schattingen op langere termijn zeer gevoelig voor kleine veranderingen die de R-waarde of net boven of net onder de 1 drukken, met exponentiele groei of verdere afname van het aantal COVID-19-gevallen tot gevolg.

Het totale huidige pakket van maatregelen (geholpen door de opbouw van immuniteit door doorgemaakte infecties en door vaccinaties) wordt essentieel geacht om de hoogte van een derde golf door de nieuwe variantvirussen te kunnen controleren en voor een belangrijk deel te kunnen mitigeren, waarbij een goede opvolging van het huidige maatregelenpakket essentieel is. Het OMT stelt dat het gemiddeld aantal contacten dat mensen de laatste week van januari hadden, is afgenomen ten opzichte van de periode voor de invoering van de avondklok en bezoekregeling. Dit wordt ondersteund door mobiliteitsgegevens waaruit een afname van vijftig tot vijfenzeventig procent blijkt gedurende de avondklokuren. Dit terwijl uit gedragsonderzoek en mobiliteitsgegevens blijkt dat de naleving van de maatregelen sterk afnam voor het ingaan van de tweede lockdown eind 2020.

Tevens stelt het OMT dat een vergelijking van de actuele getallen met de voorspelling op grond van de modellering van IC-opnames toont dat, binnen alle onzekerheden, de ontwikkeling van de aantallen opgenomen IC- en ziekenhuispatiënten de prognose volgde die een effect van de avondklok en bezoekbeperking poneert, beter dan bij een prognose waarin deze maatregelen geen effect zouden hebben. In dat laatste geval zou nu snel sprake zijn van een stijging van het aantal IC- en ziekenhuisopnames, daar waar dit aantal volgens het actuele beeld nu juist nog iets afneemt of stabiliseert.

Op grond van de uitkomsten van de modellering is de reductie teruggerekend die bewerkstelligd wordt door de avondklok en bezoekregeling en deze reductie blijkt op ongeveer 10% uit te komen. Dit percentage is consistent met het uit de literatuur eerder gerapporteerde percentage van 8–13%. Dezelfde modellering toont dat het loslaten van de huidige maatregelen, inbegrepen de avondklok en bezoekersregeling, het risico in zich draagt van een snelle stijging van het aantal nieuwe covid-19-gevallen. Het OMT adviseert op grond van voornoemde argumenten om het huidige maatregelenpakket, inbegrepen de avondklok en bezoekbeperking, onveranderd te verlengen.

Uit het 100e advies van het OMT, dat op 17 februari 2021 openbaar wordt, blijkt dat de adviezen onverminderd actueel zijn. De meest recente schatting van het reproductiegetal Rt, zoals berekend op basis van de meldingen van positieve gevallen, is voor 28 januari 2021 op basis van Osirismeldingen: 0,94 (0,91–0,97). Van 14 tot 28 januari 2021 is het geschatte reproductiegetal voor de Britse variant 37% hoger dan die van de klassieke variant. De schatting van het reproductiegetal voor de Britse variant op 28 januari 2021 komt uit op 1,13 (1,06–1,19), terwijl het Rt van het klassieke virus op 0,82 (0,77–0,87) ligt. Dat is het reproductiegetal als resultaat van alle maatregelen. Zonder de strenge maatregelen zou het reproductie getal dus veel hoger zijn en zou de verspreiding van het virus veel sneller plaatsvinden. Omdat de prevalentie van besmettingen in de bevolking nog steeds hoog is, vertaalt een reproductiegetal van ongeveer 1 besmetting per geval zich in een groot absoluut aantal nieuwe infecties per dag. Naar schatting de helft van alle besmettingen met een eerste ziektedag rond 31 januari 2021 is veroorzaakt door de Britse variant.

Samenvattend is er een vertraging te zien in de afname van het aantal infecties bij een Rt dat net onder de 1 is. De avondklok en het beperken van het bezoek thuis tot één persoon per dag lijken bij te dragen aan het stabiel houden van het aantal infecties. De prognoses kennen een grote mate van onzekerheid, o.a. door de opkomst van de nieuwe varianten. Het blijft van belang de Rt zo laag mogelijk te krijgen om de hoogte van de derde golf zo laag mogelijk te houden. Wat betreft de inschatting van het effect van de avondklok en de aangepaste bezoekregel valt weinig toe te voegen aan hetgeen eerder door het OMT werd vastgesteld; het effect is nog steeds consistent met een circa 10% reductie van de Rt.

De regering deelt die analyse en maakt deze tot de hare.

3. De hoofdlijnen van dit wetsvoorstel

Voorgesteld wordt om – in lijn met het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State – een bevoegdheid te creëren in hoofdstuk Va van de Wet publieke gezondheid (Wpg), dat is ingevoegd bij de Tijdelijke wet maatregelen covid-19 (Twm). Nu ter verzekering van het bestaan van een wettelijke basis voor een avondklok is gekozen voor een gewone wet, blijft op deze wijze de samenhang tussen de maatregelen voor de infectieziektebestrijding en de daarmee gepaard gaande verplichtingen en bevoegdheden gewaarborgd.

Net als onder de Wbbbg wordt het mogelijk om bij ministeriële regeling het vertoeven in de openlucht te beperken. Op grond van artikel 58b, eerste lid, Wpg gebeurt dit slechts ter bestrijding van de epidemie van covid-19, veroorzaakt door het virus SARS-CoV-2, of een directe dreiging daarvan. De totstandbrenging van een op het voorgestelde artikel 58j, eerste lid, onder f, Wpg gestoelde regeling geschiedt op dezelfde wijze als bij tijdelijke ministeriële regelingen op basis van de Twm (artikel 58c Wpg). Dit betekent dat ook een dergelijke ministeriële regeling wordt

vastgesteld door de Ministers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, van Justitie en Veiligheid en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, in overeenstemming met de Minister of Staatssecretaris die het mede aangaat en in overeenstemming met het gevoelen van de ministerraad. Ook een dergelijke regeling wordt vervolgens nagehangen bij beide Kamers der Staten-Generaal. Er is sprake van een week uitgestelde inwerkingtreding, behalve indien sprake is van een zeer dringende omstandigheid waarin ter beperking van gevaar direct moet worden gehandeld. De Tweede Kamer krijgt net als nu het geval is bij de op de Twm gebaseerde regelingen zeggenschap over de inwerkingtreding (bij de reguliere procedure) of de voortduring (bij de spoedprocedure). Indien naar het oordeel van de Ministers de regeling of een onderdeel daarvan niet langer noodzakelijk is voor het de bestrijding van de (dreiging van de) epidemie, wordt die regeling daartoe zo spoedig mogelijk gewijzigd of ingetrokken (artikel 58c, zesde lid, Wpg).

De burgemeester kan ontheffing verlenen van de krachtens het voorgestelde artikel 58j, eerste lid, onder f, gestelde regels, indien dat in die regels is bepaald. Dit is momenteel niet het geval en dat blijft momenteel zo. In de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19, die blijft gelden, staan immers de nodige uitzonderingen met de bijbehorende formulieren, waardoor dit niet nodig is. Om voor de toekomst evenwel een wettelijke basis te bieden, als zulke ontheffingen wenselijk mochten blijken te zijn om maatwerk te kunnen bieden, wordt die basis nu wel voorgesteld. Ten behoeve van de slagvaardigheid in een individueel, bijzonder geval is de burgemeester, indien hij de ontheffingsmogelijkheid krijgt, niet verplicht om de gemeentelijke gezondheidsdienst om advies te vragen. De wet staat aan het vragen van dat advies overigens niet in de weg. Het bestaande afwegingskader van artikel 58e, vierde lid, Wpg, geldt onverkort.

Voor de handhaving geldt ook het regime uit de Wpg, zoals die bij de Twm is gewijzigd. Dit wil praktisch gezien zeggen dat, afhankelijk van de plaats, de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de burgemeester een last onder dwangsom kunnen opleggen. Strafrechtelijke handhaving geschiedt op dezelfde wijze en met dezelfde strafmaxima als nu bij op de Twm gebaseerde ministeriële regelingen het geval is (dus met maximaal zeven dagen hechtenis of een geldboete van de eerste categorie).

De Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 wordt «omgehangen». Dit met uitzondering van artikel 6 van die regeling, dat het Besluit van 25 november 1953, houdende regelen ter uitvoering van artikel 13, vierde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Stb. 1953, 555) buiten werking stelt. Dat artikel is immers eigen aan het systeem van het staatsnoodrecht en daarvoor biedt deze wet bovendien geen basis. Het omhangen gebeurt doordat de wetgever die regeling aanmerkt als een geldende regeling als bedoeld in het voorgestelde artikel 1. De op het moment van inwerkingtreding in die regeling vervatte regels, inclusief de formulieren in de bijlagen, blijven dus ongewijzigd gelden. Bovendien regelt de wetgever zo dat de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 die is vastgesteld door de Minister van Justitie en Veiligheid, wordt geacht tot stand te zijn gebracht overeenkomstig de besluitvormingsprocedure die geldt voor een ministeriële regeling op grond van de Twm.

Gelet op het spoedeisende karakter treedt deze wet in werking op het tijdstip van uitgifte van het Staatsblad waarin zij wordt geplaatst. Vanwege de vereiste spoed wordt bij de vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding afgeweken van de zogeheten vaste verandermomenten.

Om die reden zal in elk geval ook worden afgeweken van de minimuminvoeringstermijn van drie maanden.

4. Reikwijdte en duur van de avondklok

Het wetsvoorstel leidt tot voortzetting van de avondklok met dezelfde reikwijdte en duur, dus in het hele land tussen 21.00 en 04.30 uur, zoals deze is vormgegeven in de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19. Deze vormgeving berust op een brede afweging, gelet op de analyses van het OMT en de steun die in de Tweede Kamer der Staten-Generaal is uitgesproken voor de maatregel zowel over het voornemen voor instelling van de avondklok en over de verlenging van deze maatregel.

Een minder stringente vorm van de avondklok is in de huidige epidemiologische situatie niet mogelijk. In deze situatie is een avondklok voor een beperkt gebied geen optie: de maatregel moet in het hele land gelden om effectief te kunnen zijn. Een avondklok alleen in de weekenden, vanuit de gedachte dat dan de meeste sociale contacten plaatsvinden, zal naar verwachting een te beperkt effect hebben op de besmettingsgraad, dus voor die vorm is niet gekozen.

Een niet afdwingbare vorm van de avondklok, als dringend advies, biedt geen soelaas, omdat het hoge nalevingsgedrag samenhangt met de handhaafbaarheid van de maatregel.

Bij de keuze voor de tijdstippen is bij de eerste invoering van de avondklok is het advies van de gedragsunit van het RIVM betrokken. Een avondklok grijpt in op sociale contacten bij alle leeftijdsgroepen. De gedragsunit vraagt onder meer aandacht voor het effect van de avondklok op jongeren en kinderen in kwetsbare situaties. De keuze voor een tijdstip vanaf 21.00 uur houdt hier rekening mee. Het OMT wijst er ook op dat kinderen en jongeren onder de 18 jaar met een tijdstip tussen 20 en 21 uur in de regel nog in de gelegenheid blijven om buiten te sporten.

De avondklok begint om 21.00 uur. Dat maakt de impact op het dagelijks leven groter dan als bijvoorbeeld zou zijn gekozen voor een begintijd van 22.00 uur. Dat is een bewuste keuze, omdat het de bedoeling is dat het gedrag verder wordt aangepast en dat de sociale contacten in de avonduren niet meer plaatsvinden. Deze overweging ligt ook ten grondslag aan de keuze om de eindtijd niet te dicht bij 24.00 uur te leggen.

Om dezelfde redenen is er voor een beperkte lijst van uitzonderingen gekozen. De regeling is bewust simpel gehouden en uit de praktijk blijkt dat dit goed uitvoerbaar en handhaafbaar is.

5. Gevolgen voor grondrechten en mensenrechten

Inleiding

Een avondklok beperkt de bewegingsvrijheid, zoals beschermd door artikel 2 van het Vierde Protocol bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), en meer algemeen de persoonlijke levenssfeer vanwege diezelfde beperking van de bewegingsvrijheid (artikel 10 Grondwet en artikel 8 EVRM). Indirect kan een avondklok ook beperkingen met zich brengen voor de mogelijkheid om andere grondrechten uit te oefenen, de vrijheid van vergadering en betoging of de vrijheid om een levens- of geloofsovertuiging te belijden (voor personen die dat na 21.00 uur buitenshuis willen doen).

Eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Een avondklok vormt een beperking van de persoonlijke levenssfeer, nu daardoor de vrijheid van burgers om te gaan en te staan waar zij willen, wordt ingeperkt. Voor de toets aan artikel 2 Vierde Protocol EVRM, artikel 10 Grondwet en artikel 8 EVRM is van belang dat sprake is van een legitiem doel, of dat doel kan worden bereikt met de maatregel, of de maatregel berust op een wettelijke grondslag en of deze aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit voldoet. Het kabinet is van mening dat, gelet op het voorgaande, het doel van de avondklok legitiem is. Een avondklok is, zeker gecombineerd met flankerende maatregelen, een effectieve manier om het aantal besmettingen en daarmee overbelasting van de zorg en de maatschappelijke gevolgen, beperkt te houden. Het wetsvoorstel voorziet in de wettelijke basis die invulling geeft aan de eis in artikel 10 Grondwet dat alleen bij of krachtens wet in formele zin het grondrecht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer mag worden beperkt.

Het kabinet ziet geen mogelijkheid om met een minder stringente maatregel – een andere vorm van een avondklok of anderszins – het doel te bereiken. Een alternatieve maatregel voor de avondklok zou zijn een inperking van het recht om mensen te bezoeken of ontvangen gedurende de dag. Dit acht het kabinet een grotere inperking van de grondrechten en mensenrechten dan de instelling van de avondklok. Mogelijkheden voor een minder stringente avondklok acht het kabinet niet aanwezig. De afwegingen die hierbij spelen, zijn hierboven toegelicht.

Het kabinet is ook van mening dat de avondklok in redelijke verhouding staat tot het doel. Hoewel de avondklok onmiskenbaar een grote impact kan hebben op het dagelijks leven, gaat het om een afgebakende periode en gelden de nodige uitzonderingen voor dringende redenen. Zeker nu het OMT grote zorgen uit over de opkomst van meer besmettelijke varianten van het virus terwijl de druk op de zorg al zeer hoog is, zijn extra maatregelen noodzakelijk. Het kabinet acht de inperking van het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer dan ook gerechtvaardigd.

Vrijheid van vergadering, betoging en belijden van godsdienst en levensovertuiging

Een avondklok raakt ook aan de vrijheid van vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet) en artikel 10 EVRM) en het recht tot het belijden van godsdienst of levensovertuiging (artikel 6 Grondwet en artikel 9 EVRM).

In normale omstandigheden wordt de demonstratievrijheid gereguleerd door de Wet openbare manifestaties (Wom). Dit wetsvoorstel voorziet in een bijzondere regeling en heeft daarom voorrang op de Wom. Dat betekent dat demonstraties (en de overige manifestaties die worden gereguleerd door de Wom: openbare vergaderingen en het gezamenlijk belijden van de godsdienst of levensovertuiging in het openbaar) niet meer zijn toegestaan tijdens de uren van de avondklok. Deze beperking dient wel in overeenstemming te zijn met de Grondwet. Het kabinet acht dit het geval, nu de inperking van het recht om te demonstreren (of een andere manifestatie te houden die wordt gereguleerd door de Wom) voldoet aan de eisen van proportionaliteit en evenredigheid, zoals hierboven uiteengezet ten aanzien van het recht op bewegingsvrijheid. Het blijft mogelijk om gedurende de dag en avond tot 21.00 uur te demonstreren.

Vergaderingen van algemene vertegenwoordigende organen zijn geen openbare vergaderingen in de zin van de Wom. Deze kunnen dus doorgang vinden, hetgeen recht doet aan het functioneren van de democratische processen.

Artikel 6 Grondwet beschermt naast openbare manifestaties van godsdienst of levensovertuiging ook het recht om samen te komen voor de belijdenis van de godsdienst of levensovertuiging. Een redelijke uitleg van de regeling van de avondklok leidt tot de conclusie dat het instellen daarvan niet binnen de reikwijdte van het grondrecht op belijdenis van godsdienst- of levensovertuiging valt. De maatregel is op geen enkele wijze gericht op het beperken van deze belijdenisvrijheid als zodanig. Niettemin, een regeling zoals die van de avondklok kan de uitoefening van die vrijheid wel raken. Algemeen aanvaard is dat zulks juridisch aanvaardbaar is, mits de betreffende regeling leidt tot redelijke toepassing. Van belang daarbij is dat het recht op godsdienst- of levensovertuiging weliswaar kan worden geraakt, maar dat dit recht nog steeds in ruime mate reële betekenis heeft, nu het nog mogelijk is om voor 21.00 uur ’s avonds samen te komen tot het belijden van godsdienst en levensovertuiging, alsmede om via een videoverbinding samen te komen. Aan de in deze juridische toets besloten proportionaliteitstoets is derhalve ook voldaan.

6. Regeldruk en financiële gevolgen

Uit dit wetsvoorstel vloeien op zichzelf geen gevolgen voort op het gebied van regeldruk. Het heeft op zichzelf evenmin financiële gevolgen.

7. Consultatie en advies

Over dit wetsvoorstel heeft geen consultatie plaatsgevonden vanwege het spoedeisende karakter.

ARTIKELSGEWIJS DEEL

De bepalingen zijn toegelicht in paragraaf 3 van het algemeen deel. De bewoordingen van artikel 58j, eerste lid, onder f – vertoeven in de openlucht – betekenen wat zij in artikel 8, eerste lid, Wbbbg betekenen.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
F.B.J. Grapperhaus

Raad van State

....

No.W16.21.0038/II 's-Gravenhage, 17 februari 2021

Bij Kabinetsmissive van 16 februari 2021, no.2021000298, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Minister van Justitie en Veiligheid, bij de Afdeling advisering van de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt het voorstel van wet houdende tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken om de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19), met memorie van toelichting.

Dit wetsvoorstel voorziet in een afzonderlijke wettelijke grondslag voor het instellen van een avondklok. De directe aanleiding voor het wetsvoorstel is de uitspraak van de voorzieningenrechter in de Rechtbank Den Haag. Deze heeft op 16 februari 2021 geoordeeld dat de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg) die nu de wettelijke grondslag vormt voor de avondklok,[1] ten onrechte is geactiveerd en dat artikel 8, eerste en derde lid Wbbbg, daarom onmiddellijk buiten werking moeten worden gesteld.[2]

De Afdeling advisering van de Raad van State maakt opmerkingen over de keuze voor een separate wet en de motivering van de proportionaliteit van de voorgestelde maatregel. In verband daarmee is aanpassing van het voorstel en de toelichting wenselijk.

1. Separate wet

Het voorstel is vormgegeven als een specifieke wet die uitsluitend ziet op het vertoeven in de open lucht en niet als een aanpassing van de Tijdelijke wet maatregelen Covid-19 (Twm). De toelichting stelt hierover uitsluitend dat hiervoor is gekozen vanwege het bijzondere karakter van de maatregel. Wel worden bepaalde elementen uit die wet ook in dit voorstel overgenomen. In het bijzonder gaat het daarbij om de procedurele bepalingen over de zeggenschap van de Staten-Generaal, zoals neergelegd in artikel 58c van de Wet publieke gezondheid (Wpg).

Bij de totstandkoming van de Twm is aan de orde geweest op welke wijze de maatregelen die nodig zijn in verband met de bestrijding van Covid-19 wettelijk moesten worden vormgegeven.[3] Hierbij is uiteindelijk niet gekozen voor een separate wet, maar voor opname van een (tijdelijk) hoofdstuk Va in de Wpg. Deze keuze werd in het bijzonder gemotiveerd met het argument dat door onderbrenging van de tijdelijke bepalingen in de Wpg de samenhang tussen de maatregelen voor de

---

1 Zie de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 Stcrt. 2021, 4191, het voorstel van wet inzake het voortduren van de werking van artikel 8, eerste en derde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Kamerstukken 2020/21, 35722) en het advies van de Afdeling advisering van 1 februari 2021 over dat wetsvoorstel (W16.21.0019/II), Kamerstukken II 2020/21, 35722, nr. 4.

2 Rb. Den Haag (vzr.) 16 januari 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:1100.

3 Zie onder meer het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State van 17 juni 2020 inzake het voorstel van wet houdende Tijdelijke bepalingen in verband met maatregelen ter bestrijding van de epidemie van covid-19 voor de langere termijn (Tijdelijke wet maatregelen covid-19), Kamerstukken II 2019/20, 35526, nr. 4, p. 15-16 en de nota naar aanleiding van het verslag, Kamerstukken II 2019/20, 35526, nr. 23, p. 47-48.

AAN DE KONING

infectieziektebestrijding en de daarmee gepaard gaande verplichtingen en bevoegdheden gewaarborgd blijft.[4] Na totstandkoming van de Twm is dit hoofdstuk nog gewijzigd toen er aanvullende maatregelen nodig waren in verband met de behoefte om een uitdrukkelijke grondslag te creëren voor het stellen van voorwaarden aan reizigers die met behulp van bedrijfsmatig aangeboden personenvervoer Nederland in willen reizen.[5]

De vraag is waarom in lijn met de eerder ingeslagen koers nu niet gekozen is voor wijziging van de Twm. Voor opname van de voorgestelde regeling in het hoofdstuk Va van de Wpg zou eens te meer pleiten dat dit hoofdstuk enkele andere algemene bepalingen kent die, naast de zeggenschap van de Staten-Generaal, van belang zijn bij de toepassing van de maatregelen ter bestrijding van Covid-19. Zo wijst de Afdeling op artikel 58b dat ziet op het doel en reikwijdte van de maatregelen. In deze bepaling zijn ook de eisen van noodzakelijkheid en proportionaliteit van de beperkende maatregelen expliciet geregeld (zie hierna ook punt 2 van dit advies). Daarnaast kan gewezen worden op artikel 58e dat ziet op de mogelijkheid om in de ministeriële regeling gebruik te maken van maatwerk en differentiatie. Nu eerder overwogen is om de avondklok regionaal in te stellen, moet niet bij voorbaat worden uitgesloten dat de mogelijkheden die dat artikel biedt in de nabije toekomst relevant kunnen zijn. Ook tegen deze achtergrond zou opname van de voorgestelde maatregel in de Twm voor de hand hebben gelegen.

Gelet op het voorgaande is de enkele stelling in de toelichting dat hiervoor niet is gekozen, gelet op het bijzondere karakter van de maatregel, onvoldoende. Ook van andere maatregelen die nu wel in de Twm zijn opgenomen kan immers worden gesteld dat zij een bijzonder en soms ook ingrijpend karakter hebben. De aard van de gekozen maatregel lijkt daarvoor niet doorslaggevend.

De Afdeling adviseert in de toelichting nader te motiveren waarom niet is gekozen voor opname van deze maatregel in de Twm. Indien dit niet deugdelijk kan worden gemotiveerd adviseert de Afdeling het wetsvoorstel alsnog vorm te geven als een wijziging van de Twm. Indien desondanks wordt gekozen voor een separate wet, adviseert de Afdeling om naast artikel 58c ook de andere algemene artikelen uit de Twm van overeenkomstige toepassing te verklaren.

2. Proportionaliteit

De toelichting motiveert de noodzaak van de avondklok door te verwijzen naar het OMT-advies van 8 februari 2021. Dat advies vermeldt dat het loslaten van de huidige maatregelen, inbegrepen de avondklok en bezoekersregeling, het risico in zich draagt van een snelle stijging van het aantal nieuwe COVID-19-gevallen.[6] Tevens wordt verwezen naar het in de literatuur gerapporteerde percentage van 8-13% reductie die de avondklok en bezoekersregeling mogelijk bewerkstelligen.[7] De regering deelt deze analyse van het OMT en maakt deze tot de hare, aldus de toelichting. Zij bevat echter

[4] Kamerstukken II 2019/20, 35526, nr. 4, p. 16.
[5] Wet van 8 januari 2021 tot wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een verduidelijking van de tijdelijke grondslag voor het stellen van regels over de toegang tot en het gebruik van voorzieningen voor personenvervoer, Stb. 2021, 3.
[6] Bijlage bij Kamerstukken II 2020/21, 25295, nr. 986.
[7] Zie hiervoor de bijlage bij Kamerstukken II 2020/21, 25295, nr. 912.

geen actuele en zelfstandig leesbare afweging tussen enerzijds het belang van de bestrijding van het virus en anderzijds het belang van uitoefening van de grond- en vrijheidsrechten van burgers die door de avondklok beperkt kunnen worden. In de toelichting wordt op dit punt alleen verwezen naar eerder uitgebrachte rapporten en adviezen.

Met het oog op de noodzakelijke slagkracht in de huidige crisissituatie komt aan de wetgever een grote mate van beoordelingsruimte toe bij de, soms op korte termijn, te nemen maatregelen.[8] Dit geldt des te meer vanwege het grillige en maar beperkt voorspelbare verloop van de ontwikkeling en verspreiding van het coronavirus. Daardoor moet de belangenafweging van de wetgever steeds plaatsvinden tegen de achtergrond van snel veranderende omstandigheden. In dat kader is van belang dat de effectiviteit van bepaalde maatregelen op voorhand (en vaak ook achteraf) niet met zekerheid en ook niet steeds op zichzelf kan worden bepaald. Het feit dat het verloop van de crisis en de effectiviteit van de te nemen maatregelen uit de aard der zaak slechts ten dele vaststaan, maakt dat de te verrichten belangafweging onvermijdelijk met aanzienlijke onzekerheden is omgeven.

Dit laat onverlet dat een met het oog op de grondrechten noodzakelijke belangenafweging moet geschieden aan de hand van informatie die zo actueel en volledig mogelijk is. Een enkele verwijzing naar de eerder gemaakte grondrechtelijke afweging volstaat daarbij niet. De toelichting dient een zelfstandig leesbare motivering te bevatten. De OMT-adviezen kunnen vanzelfsprekend daarbij een belangrijke rol spelen, maar de uiteindelijke afweging kan, gelet op de andere ook in het geding zijnde belangen, niet uitsluitend op die adviezen zijn gebaseerd. Mede gelet op de aard van de voorgestelde maatregel, is daarom van belang dat in de toelichting voor parlement en samenleving zo duidelijk mogelijk wordt uiteengezet hoe de belangen naar de actuele stand van zaken zijn afgewogen en op welke wijze in verband daarmee de proportionaliteit van de voorgestelde maatregel wordt gemotiveerd.

De Afdeling adviseert in de toelichting de proportionaliteit van de maatregel nader te motiveren.

De Afdeling advisering van de Raad van State heeft een aantal opmerkingen bij het voorstel en adviseert daarmee rekening te houden voordat het voorstel bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt ingediend.

De vice-president van de Raad van State,

---

[8] Zie de voorlichting van de Afdeling advisering van de Raad van State van 25 mei 2020 over de grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, (W04.20.0139/I), Kamerstukken II 2019/20, 25295, nr. 742 , punt 10.

Tweede Kamer der Staten-Generaal 2

Vergaderjaar 2020–2021

35 732 Wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken teneinde de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19)

Nr. 4 ADVIES AFDELING ADVISERING RAAD VAN STATE EN NADER RAPPORT[1]

Hieronder zijn opgenomen het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State d.d. 17 februari 2021 en het nader rapport d.d. 17 februari 2021, aangeboden aan de Koning door de Minister van Justitie en Veiligheid. Het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State is cursief afgedrukt.

Blijkens de mededeling van de Directeur van Uw kabinet van 16 februari 2021, nr. 2021000298, machtigde Uwe Majesteit de Afdeling advisering van de Raad van State haar advies inzake het bovenvermelde voorstel van wet rechtstreeks aan mij te doen toekomen. Dit advies, gedateerd 17 februari 2021, nr. No. W16.21.0038/II, bied ik U hierbij aan.

De Afdeling advisering van de Raad van State (hierna: de Afdeling) heeft een een aantal opmerkingen bij het voorstel en adviseert daarmee rekening te houden voordat het voorstel bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt ingediend.

In het navolgende ga ik op deze opmerkingen in. De tekst van het advies treft u hieronder in cursieve tekst aan, met tussengevoegd mijn reactie daarop.

Bij Kabinetsmissive van 16 februari 2021, no. 2021000298, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Minister van Justitie en Veiligheid, bij de Afdeling advisering van de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt het voorstel van wet houdende tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken om de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19), met memorie van toelichting.

---

[1] De oorspronkelijke tekst van het voorstel van wet en van de memorie van toelichting zoals voorgelegd aan de Afdeling advisering van de Raad van State is ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer

kst-35732-4
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

Dit wetsvoorstel voorziet in een afzonderlijke wettelijke grondslag voor het instellen van een avondklok. De directe aanleiding voor het wetsvoorstel is de uitspraak van de voorzieningenrechter in de Rechtbank Den Haag. Deze heeft op 16 februari 2021 geoordeeld dat de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg) die nu de wettelijke grondslag vormt voor de avondklok,[2] *ten onrechte is geactiveerd en dat artikel 8, eerste en derde lid Wbbbg, daarom onmiddellijk buiten werking moeten worden gesteld.*[3]
De Afdeling advisering van de Raad van State maakt opmerkingen over de keuze voor een separate wet en de motivering van de proportionaliteit van de voorgestelde maatregel. In verband daarmee is aanpassing van het voorstel en de toelichting wenselijk.

1. Separate wet

Het voorstel is vormgegeven als een specifieke wet die uitsluitend ziet op het vertoeven in de open lucht en niet als een aanpassing van de Tijdelijke wet maatregelen Covid-19 (Twm). De toelichting stelt hierover uitsluitend dat hiervoor is gekozen vanwege het bijzondere karakter van de maatregel. Wel worden bepaalde elementen uit die wet ook in dit voorstel overgenomen. In het bijzonder gaat het daarbij om de procedurele bepalingen over de zeggenschap van de Staten-Generaal, zoals neergelegd in artikel 58c van de Wet publieke gezondheid (Wpg).

Bij de totstandkoming van de Twm is aan de orde geweest op welke wijze de maatregelen die nodig zijn in verband met de bestrijding van Covid-19 wettelijk moesten worden vormgegeven.[4] *Hierbij is uiteindelijk niet gekozen voor een separate wet, maar voor opname van een (tijdelijk) hoofdstuk Va in de Wpg. Deze keuze werd in het bijzonder gemotiveerd met het argument dat door onderbrenging van de tijdelijke bepalingen in de Wpg de samenhang tussen de maatregelen voor de infectieziektebestrijding en de daarmee gepaard gaande verplichtingen en bevoegdheden gewaarborgd blijft.*[5] *Na totstandkoming van de Twm is dit hoofdstuk nog gewijzigd toen er aanvullende maatregelen nodig waren in verband met de behoefte om een uitdrukkelijke grondslag te creëren voor het stellen van voorwaarden aan reizigers die met behulp van bedrijfsmatig aangeboden personenvervoer Nederland in willen reizen.*[6]

De vraag is waarom in lijn met de eerder ingeslagen koers nu niet gekozen is voor wijziging van de Twm. Voor opname van de voorgestelde regeling in het hoofdstuk Va van de Wpg zou eens te meer pleiten dat dit hoofdstuk enkele andere algemene bepalingen kent die, naast de zeggenschap van de Staten-Generaal, van belang zijn bij de toepassing van de maatregelen ter bestrijding van Covid-19. Zo wijst de Afdeling op artikel 58b dat ziet op het doel en reikwijdte van de maatregelen. In deze bepaling zijn ook de eisen van noodzakelijkheid en proportionaliteit van

---

[2] Zie de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 Stcrt. 2021, 4191, het voorstel van wet inzake het voortduren van de werking van artikel 8, eerste en derde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Kamerstukken 2020/21, 35 722) en het advies van de Afdeling advisering van 1 februari 2021 over dat wetsvoorstel (W16.21.0019/II), Kamerstukken II 2020/21, 35 722, nr. 4.

[3] Rb. Den Haag (vzr.) 16 januari 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:1100.

[4] Zie onder meer het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State van 17 juni 2020 inzake het voorstel van wet houdende Tijdelijke bepalingen in verband met maatregelen ter bestrijding van de epidemie van covid-19 voor de langere termijn (Tijdelijke wet maatregelen covid-19), Kamerstukken II 2019/20, 35 526, nr. 4, p. 15–16 en de nota naar aanleiding van het verslag, Kamerstukken II 2019/20, 35 526, nr. 23, p. 47–48.

[5] Kamerstukken II 2019/20, 35 526, nr. 4, p. 16.

[6] Wet van 8 januari 2021 tot wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een verduidelijking van de tijdelijke grondslag voor het stellen van regels over de toegang tot en het gebruik van voorzieningen voor personenvervoer, Stb. 2021, 3.

de beperkende maatregelen expliciet geregeld (zie hierna ook punt 2 van dit advies). Daarnaast kan gewezen worden op artikel 58e dat ziet op de mogelijkheid om in de ministeriële regeling gebruik te maken van maatwerk en differentiatie. Nu eerder overwogen is om de avondklok regionaal in te stellen, moet niet bij voorbaat worden uitgesloten dat de mogelijkheden die dat artikel biedt in de nabije toekomst relevant kunnen zijn. Ook tegen deze achtergrond zou opname van de voorgestelde maatregel in de Twm voor de hand hebben gelegen.

Gelet op het voorgaande is de enkele stelling in de toelichting dat hiervoor niet is gekozen, gelet op het bijzondere karakter van de maatregel, onvoldoende. Ook van andere maatregelen die nu wel in de Twm zijn opgenomen kan immers worden gesteld dat zij een bijzonder en soms ook ingrijpend karakter hebben. De aard van de gekozen maatregel lijkt daarvoor niet doorslaggevend.

De Afdeling adviseert in de toelichting nader te motiveren waarom niet is gekozen voor opname van deze maatregel in de Twm. Indien dit niet deugdelijk kan worden gemotiveerd adviseert de Afdeling het wetsvoorstel alsnog vorm te geven als een wijziging van de Twm. Indien desondanks wordt gekozen voor een separate wet, adviseert de Afdeling om naast artikel 58c ook de andere algemene artikelen uit de Twm van overeenkomstige toepassing te verklaren.

Het advies van de Afdeling om het wetsvoorstel alsnog vorm te geven als een wijziging van de Twm (in casu de Wet publieke gezondheid), is overgenomen.

2. Proportionaliteit

De toelichting motiveert de noodzaak van de avondklok door te verwijzen naar het OMT-advies van 8 februari 2021. Dat advies vermeldt dat het loslaten van de huidige maatregelen, inbegrepen de avondklok en bezoekersregeling, het risico in zich draagt van een snelle stijging van het aantal nieuwe COVID-19-gevallen.[7] *Tevens wordt verwezen naar het in de literatuur gerapporteerde percentage van 8–13% reductie die de avondklok en bezoekersregeling mogelijk bewerkstelligen.*[8] *De regering deelt deze analyse van het OMT en maakt deze tot de hare, aldus de toelichting. Zij bevat echter geen actuele en zelfstandig leesbare afweging tussen enerzijds het belang van de bestrijding van het virus en anderzijds het belang van uitoefening van de grond- en vrijheidsrechten van burgers die door de avondklok beperkt kunnen worden. In de toelichting wordt op dit punt alleen verwezen naar eerder uitgebrachte rapporten en adviezen.*

Met het oog op de noodzakelijke slagkracht in de huidige crisissituatie komt aan de wetgever een grote mate van beoordelingsruimte toe bij de, soms op korte termijn, te nemen maatregelen.[9] *Dit geldt des te meer vanwege het grillige en maar beperkt voorspelbare verloop van de ontwikkeling en verspreiding van het coronavirus. Daardoor moet de belangenafweging van de wetgever steeds plaatsvinden tegen de achtergrond van snel veranderende omstandigheden. In dat kader is van belang dat de effectiviteit van bepaalde maatregelen op voorhand (en vaak ook achteraf) niet met zekerheid en ook niet steeds op zichzelf kan worden bepaald. Het feit dat het verloop van de crisis en de effectiviteit*

---

[7] Bijlage bij Kamerstukken II 2020/21, 25 295, nr. 986.

[8] Zie hiervoor de bijlage bij Kamerstukken II 2020/21, 25 295, nr. 912.

[9] Zie de voorlichting van de Afdeling advisering van de Raad van State van 25 mei 2020 over de grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, (W04.20.0139/I), Kamerstukken II 2019/20, 25 295, nr. 742, punt 10.

van de te nemen maatregelen uit de aard der zaak slechts ten dele vaststaan, maakt dat de te verrichten belangafweging onvermijdelijk met aanzienlijke onzekerheden is omgeven.

Dit laat onverlet dat een met het oog op de grondrechten noodzakelijke belangenafweging moet geschieden aan de hand van informatie die zo actueel en volledig mogelijk is. Een enkele verwijzing naar de eerder gemaakte grondrechtelijke afweging volstaat daarbij niet. De toelichting dient een zelfstandig leesbare motivering te bevatten. De OMT-adviezen kunnen vanzelfsprekend daarbij een belangrijke rol spelen, maar de uiteindelijke afweging kan, gelet op de andere ook in het geding zijnde belangen, niet uitsluitend op die adviezen zijn gebaseerd. Mede gelet op de aard van de voorgestelde maatregel, is daarom van belang dat in de toelichting voor parlement en samenleving zo duidelijk mogelijk wordt uiteengezet hoe de belangen naar de actuele stand van zaken zijn afgewogen en op welke wijze in verband daarmee de proportionaliteit van de voorgestelde maatregel wordt gemotiveerd.

De Afdeling adviseert in de toelichting de proportionaliteit van de maatregel nader te motiveren.

De opmerkingen van de Afdeling over het aanvullen van de toelichting zijn verwerkt, en het advies om de proportionaliteit van de maatregel nader te motiveren, is gevolgd.

De Afdeling advisering van de Raad van State heeft een aantal opmerkingen bij het voorstel en adviseert daarmee rekening te houden voordat het voorstel bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt ingediend.

De vice-president van de Raad van State,
Th. C. de Graaf

Ik verzoek u het hierbij gevoegde gewijzigde voorstel van wet en de gewijzigde memorie van toelichting aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te zenden.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
F.B.J. Grapperhaus

Vergaderjaar 2020–2021

35 732

Wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken teneinde de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19)

Nr. 1

KONINKLIJKE BOODSCHAP

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een voorstel van wet houdende wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met een tijdelijke bevoegdheid om het vertoeven in de openlucht te beperken teneinde de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren (Tijdelijke wet beperking vertoeven in de openlucht covid-19).

De memorie van toelichting, die het wetsvoorstel vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

’s-Gravenhage, 17 februari 2021 Willem-Alexander

kst-35732-1
ISSN 0921 - 7371
’s-Gravenhage 2021

STAATSCOURANT

Officiële uitgave van het Koninkrijk der Nederlanden sinds 1814.

Nr. 4191

22 januari 2021

Regeling van de Minister van Justitie en Veiligheid van 22 januari 2021, nr. 3192465, tot instelling van een landelijke avondklok ter bestrijding van de epidemie van covid-19 (Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19)

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Gelet op artikel 8, eerste en derde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag;

Besluit:

Artikel 1

Het is verboden tussen 21.00 uur en 04.30 uur te vertoeven in de openlucht op het grondgebied van het Europese deel van Nederland.

Artikel 2

Artikel 1 geldt niet voor degene die in de openlucht vertoeft:
a. in een gedeelte van zijn woning;
b. op een bij zijn woning behorend erf;
c. in het woongedeelte van zijn voertuig of vaartuig.

Artikel 3

1. Artikel 1 geldt, voor zover dit noodzakelijk is voor de uitoefening van zijn kennelijke functie, niet voor:
   a. een politieambtenaar, opsporingsambtenaar, brandweermedewerker of ambulancemedewerker;
   b. degene die openbaar vervoer of taxivervoer als bedoeld in artikel 1 van de Wet personenvervoer 2000, vervoer per luchtvaartuig als bedoeld in artikel 16 van de Luchtvaartwet of personenvervoer per veerboot of passagiersschip verzorgt;
   c. degene die internationaal vervoer van goederen over de weg, het spoor of het water verzorgt.

2. Artikel 1 geldt niet voor degene die in de openlucht vertoeft vanwege:
   a. een noodsituatie;
   b. een reis vanuit het buitenland of het Caribisch deel van Nederland;
   c. de omstandigheid dat hij dak- of thuisloos is en geen gebruikmaakt van de beschikbare maatschappelijke opvang;
   d. het individueel uitlaten van een aangelijnde hond;
   e. een verplaatsing onder begeleiding als rechtens van zijn vrijheid beroofde.

Artikel 4

Artikel 1 geldt niet:
a. voor degene die in de openlucht vertoeft vanwege noodzakelijke beroepsmatige werkzaamheden anders dan als bedoeld in artikel 3, eerste lid, en die een naar waarheid ingevulde werkgeversverklaring overlegt waaruit het dienstverband blijkt en de daarmee samenhangende noodzaak voor het vertoeven in de openlucht, alsmede de verklaring, bedoeld onder b;
b. voor degene die in de openlucht vertoeft en die een gedagtekende naar waarheid ingevulde eigen verklaring overlegt, waaruit de kennelijke noodzaak blijkt op die tijd op die plek te vertoeven vanwege:
   1°. werk;
   2°. medische hulp aan zichzelf of een dier;
   3°. hulpverlening aan een hulpbehoevende persoon;
   4°. een reis naar het buitenland of het Caribische deel van Nederland;
   5°. het aanwezig zijn bij een uitvaart als bedoeld in artikel 1.1 van de Tijdelijke regeling maatregelen covid-19;
   6°. het als direct betrokkene aanwezig zijn bij een bijeenkomst die plaatsvindt onder verantwoordelijkheid van een rechterlijk ambtenaar of waar hij wordt gehoord in verband met een bezwaarschrift of administratief beroep;
   7°. het aanwezig zijn bij een liveprogramma;

8°. het afleggen van een door een onderwijsinstellingen gepland examen of tentamen in het middelbaar beroepsonderwijs, het hoger beroepsonderwijs of het wetenschappelijk onderwijs.

Artikel 5

1. De formulieren van de werkgeversverklaring, bedoeld in artikel 4, onder a, respectievelijk de eigen verklaring, bedoeld in artikel 4, onder b, zijn opgenomen als bijlage 1 respectievelijk bijlage 2 bij deze regeling. De formulieren worden door de overheid elektronisch en op papier beschikbaar gesteld.

2. Indien werkzaamheden als bedoeld in artikel 4, onder a, niet in loondienst maar door een zelfstandige of door een persoon die geen werkgever heeft worden verricht, wordt de werkgeversverklaring door de zelfstandige of door die persoon ingevuld en geldt die verklaring als de werkgeversverklaring, bedoeld in artikel 4, onder a.

3. Een reis als bedoeld in artikel 3, tweede lid, onder b, en een reis als bedoeld in artikel 4, onder b, onder 4°, gelden slechts als uitzonderingsgrond, indien reisbescheiden of andere bescheiden worden overgelegd waaruit die reis blijkt en voorts de noodzaak op die tijd op die plek te vertoeven.

4. De aanwezigheid bij een liveprogramma, bedoeld in artikel 4, onder b, onder 7°, geldt slechts als uitzonderingsgrond als een uitnodiging daartoe wordt overgelegd van de omroep die dit programma uitzendt.

5. Het afleggen van een examen of tentamen, bedoeld in artikel 4, onder b, onder 8°, geldt slechts als uitzonderingsgrond, indien een bescheid wordt overgelegd waaruit dat examen of tentamen blijkt en voorts de noodzaak op die tijd op die plek te vertoeven.

Artikel 6

Het Besluit van 25 november 1953, houdende regelen ter uitvoering van artikel 13, vierde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Stb. 1953, 555) wordt buiten werking gesteld.

Artikel 7

Deze regeling wordt bekendgemaakt door plaatsing in de Staatscourant.

Artikel 8

1. Artikel 1 geldt met ingang van 23 januari 2021 om 21.00 uur.

2. Deze regeling vervalt op 10 februari 2021 om 04.30 uur.

Artikel 9

Deze regeling wordt aangehaald als: Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
F.B.J. Grapperhaus

BIJLAGE 1,

behorende bij artikel 5, eerste lid (de werkgeversverklaring)

Rijksoverheid

Werkgeversverklaring **Avondklok**

21.00 – 04.30 uur

De houder van deze werkgeversverklaring moet voor het werk tijdens de uren van de avondklok buiten zijn.

De houder toont bij deze verklaring ook een Eigen verklaring avondklok.

Dit formulier mag uitgeprint of digitaal getoond worden.

Misbruik is strafbaar.

Heeft u vragen over deze verklaring?
Kijk op Rijksoverheid.nl/avondklok. Of bel 0800-1351.

Alleen samen krijgen we corona onder controle.

1 Verklaring werkgever

Ik,

Voorletter(s) en achternaam:

Functie:

Bedrijfsnaam:

Adres en plaats:

Telefoonnummer:

1/2

V1 210121

alleen samen krijgen we corona onder controle

2 Informatie werknemer

Verklaar hierbij dat werknemer

Voorletter(s) en achternaam:

Functie:

Geboortedatum:

bij dit bedrijf werkt en daarom buiten moet zijn tijdens de uren van de avondklok.

○ Geef zo precies mogelijk aan op welke dag(en) en tijdstip(pen) uw werknemer buiten moet zijn:

○ Ik kan voor deze werknemer geen vaste tijden aangeven.

3 Naar waarheid ingevuld

☐ Ik (werkgever) verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.

4 Ondertekening werkgever

Plaats (altijd invullen):

Datum (altijd invullen):

Handtekening (*alleen nodig als u dit formulier uitprint en tot ondertekenen in staat bent*)

2/2

alleen samen krijgen we corona onder controle

BIJLAGE 2,

behorende bij artikel 5, eerste lid (de eigen verklaring)

Rijksoverheid

Eigen verklaring
Avondklok

21.00 – 04.30 uur

U moet deze verklaring desgevraagd aan een opsporingsambtenaar kunnen laten zien als u tussen 21.00 uur en 04.30 uur buiten bent. U mag het formulier uitgeprint of digitaal laten zien.

Misbruik is strafbaar.

Heeft u vragen over deze verklaring?
Kijk op Rijksoverheid.nl/avondklok. Of bel 0800-1351.

Alleen samen krijgen we corona onder controle.

1 Verklaring

Ik,

Voorletter(s) en achternaam:

Adres en woonplaats:

Geboortedatum:

Verklaar hierbij dat ik van (datum)

tot en met (datum)

tussen 21.00 en 04.30 uur buiten moet zijn.

1/2

V1 210121

alleen samen krijgen we corona onder controle

2 Reden

Geef aan waarom u tussen 21.00 en 04.30 uur buiten bent.

- ○ Ik moet werken en heb de Werkgeversverklaring Avondklok bij me.
- ○ Ik heb dringend medische hulp nodig of een dier heeft dringend medische hulp nodig.
  Toelichting:
- ○ Iemand anders heeft dringend mijn hulp nodig.
  Toelichting:
- ○ Ik reis naar het buitenland en kan met (reis)documenten aantonen dat ik daarom tussen 21.00 en 04.30 uur buiten ben.
- ○ Ik ben onderweg van of naar een uitvaart en kan dit aantonen.
- ○ Ik ben onderweg in verband met een oproep van een rechter, officier van justitie of bezwaar- of beroepschriftencommissie en kan dit aantonen.
- ○ Ik ben onderweg van of naar een live-programma en kan dit aantonen met een uitnodiging van de omroep die dit programma uitzendt.
- ○ Ik ben onderweg van of naar een examen of tentamen dat ik moet afleggen voor mijn opleiding op het mbo, hbo of wo en kan dit aantonen.

3 Naar waarheid ingevuld

☐ Ik verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.

4 Ondertekening

Plaats (altijd invullen):

Datum (altijd invullen):

Handtekening (*alleen nodig als u dit formulier uitprint*) ____________________

2/2

alleen samen krijgen we corona onder controle

TOELICHTING

1. Inleiding

Strekking

Deze tijdelijke regeling introduceert een landelijke avondklok als maatregel in de bestrijding van de epidemie van covid-19, met de strekking dat het tussen 21.00 en 04.30 uur verboden is te vertoeven in de openlucht, met uitzondering van bepaalde gevallen waarin daarvoor een geldige reden bestaat.

Doel van de avondklok

De avondklok is gericht op het voorkomen van verstoring van het door de pandemie al onder druk staande maatschappelijk leven en van de veiligheid, bezien vanuit het perspectief van de drie pijlers van het kabinetsbeleid ter bestrijding van de epidemie: 1) een acceptabele belasting van de zorg als gevolg van het virus, 2) het beschermen van kwetsbaren in de samenleving en 3) het kunnen houden van zicht op en inzicht in de verspreiding van het virus. Dat is nodig door een tweetal ontwikkelingen, die ieder op zichzelf genomen, maar zeker in samenhang bezien, grote risico's opleveren. Allereerst is, ondanks reeds ingrijpende maatregelen, nog steeds sprake van een kwetsbare epidemiologische situatie in Nederland. Daarnaast speelt dat, terwijl dus het aantal besmettingen met de geldende maatregelen onwenselijk hoog blijft, nieuwe varianten van het virus opkomen die besmettelijker lijken en niet onder controle zijn. De ervaringen van het Verenigd Koninkrijk en Ierland laten zien dat onder dergelijke omstandigheden zonder aanvullende dwingende maatregelen het gevaar bestaat dat de belasting van de zorg onaanvaardbaar wordt, met ingrijpende gevolgen voor het maatschappelijk leven en kwetsbaren in de samenleving, die zodanig zijn dat daarmee de veiligheid en de openbare orde onder onaanvaardbare druk komen te staan. Tegelijkertijd komt hierdoor de gerichte bestrijding van de pandemie in gevaar, hetgeen ook weer de risico's voor de veiligheid vergroot. Het Outbreak Management Team (OMT) adviseert voor invoering van een avondklok. Het OMT geeft hierbij aan dat aanscherping van beleid nú opportuun wordt geacht, en aanscherping kan helpen om te voorkomen dat de nieuwe varianten van het virus op korte termijn de overhand krijgen.

Wettelijke grondslag

De grondslag voor het instellen van een avondklok is artikel 8, eerste lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg). Op grond van dit artikel is de Minister van Justitie en Veiligheid bevoegd het vertoeven in de openlucht te beperken. Op grond van artikel 8, derde lid, Wbbbg is de minister bevoegd om in spoedeisende gevallen over de uitoefening van die bevoegdheid nadere regels te geven die in de plaats komen van bestaande regels die daarover zijn gesteld in een algemene maatregel van bestuur op grond van artikel 8, tweede lid, Wbbbg (zie hierover nader de artikelsgewijze toelichting bij artikel 6 van deze regeling). Deze ministeriële regeling geeft uitvoering aan zowel het eerste als derde lid van artikel 8 Wbbbg.
De Wbbbg is een noodwet, waarvan in buitengewone omstandigheden gebruik kan worden gemaakt. Inzetten van deze vorm van noodrecht betekent overigens niet dat een noodtoestand is of moet worden afgekondigd. Ingevolge artikel 1 Wbbbg kunnen artikelen uit die wet, waaronder artikel 8, buiten een noodtoestand wordt toegepast (de zogeheten separate toepassing). Om artikel 8, eerste en derde lid, Wbbbg te kunnen gebruiken, moeten die bepalingen in werking zijn getreden en in werking zijn gesteld. Dit is gebeurd bij koninklijk besluit van 22 januari 2021.

2. Ontwikkeling van de epidemie

Pijlers van de bestrijding van de epidemie

Nederland bevindt zich middenin een wereldwijde pandemie. Het kabinet heeft zich genoodzaakt gezien al ingrijpende maatregelen te treffen vanwege de SARS-CoV-2-crisis. De bestrijding van de covid-19-epidemie is gebaseerd op drie pijlers:

- een acceptabele belastbaarheid van de zorg – ziekenhuizen moeten kwalitatief goede zorg kunnen leveren aan zowel covid-19-patiënten als aan patiënten binnen de reguliere zorg;
- het beschermen van kwetsbare mensen in de samenleving;
- het zicht houden op en het inzicht hebben in de verspreiding van het virus.

Advies n.a.v. het 96^e^ OMT

Op 15 januari 2021 heeft het Centrum Infectieziektebestrijding (CIb) van het RIVM OMT bijeengeroepen om te adviseren over de situatie rondom de covid-19 epidemie. Naar aanleiding van deze 96^e^

bijeenkomst heeft het OMT geadviseerd in twee delen. In het eerste deel gaat het OMT, voor zover hier van belang, in op de actuele epidemiologische situatie. In het op 20 januari 2021 uitgebrachte tweede deel adviseert het OMT over aanvullende maatregelen, waaronder een avondklok.

Epidemiologische situatie

In het advies naar aanleiding van het 96e OMT signaleert het OMT dat we op dit moment in Nederland de facto te maken hebben met twee zich naast elkaar ontwikkelende coronavarianten. Een epidemie met de 'oude' variant, waar het aantal infecties op 31 december 2020 langzaam daalde, en een epidemie met de Britse variant, waar het aantal infecties op dat moment toenam. De voorspelling is dat, ook al daalt het aantal infecties met de oude variant, door het grotere aandeel van de Britse variant, die bovendien besmettelijker lijkt, de huidige afname in aantal infecties, ziekenhuisopnames en IC-opnames zal stagneren en daarna in maart zal omslaan in een nieuwe toename.

Het OMT vindt de epidemiologische situatie kwetsbaar en de langetermijnvoorspellingen met doorrekening van de recent geïntroduceerde Britse en Zuid-Afrikaanse varianten ronduit zorgelijk. De verspreiding van de Britse variant lijkt niet onder controle en kan op termijn (vanaf april) vanwege toegenomen aantallen aan patiënten zorgen voor een verder toegenomen, grote druk op de zorg, zowel intramuraal als in verpleeghuizen en extramuraal, aldus het OMT.

Het OMT schrijft aan het slot van zijn advies dat 'de huidige ontwikkelingen betreffende de variantvirussen en de blijvend kwetsbare situatie in Nederland, met meer dan 100.000 besmettelijke personen maakt dat deze SARS-CoV-2-crisis nog niet voorbij is en dat krachtige bestrijding van de COVID-19-pandemie de komende maanden nog volop onze aandacht zal vergen.'

Aansluitend bij de drie pijlers van de aanpak van de covid-19 crisis maakt dat aanvullend optreden noodzakelijk is. Het OMT concludeert dat het van belang is om nu maatregelen te nemen om zo snel mogelijk zo laag mogelijk te komen wat betreft de verspreiding van het virus. Dat is van belang om de verspreiding van de nieuwe varianten onder controle te krijgen, totdat we een gunstig seizoenseffect kunnen verwachten op de verspreiding, en een positief effect van groepsimmuniteit door doorgemaakte infecties en door vaccinatie verwachten.

Het is dus van het grootste belang om de verspreiding van het virus op dit moment zo snel mogelijk verder omlaag te brengen. De huidige maatregelen hebben wel effect, maar onvoldoende. We willen geen ruimte bieden aan nieuwe varianten om zich snel te verspreiden. Anderzijds dient de aanscherping om perspectief op versoepelingen na 9 februari te kunnen behouden.

Opkomst van nieuwe varianten

Sinds een aantal weken is een sterke toename zichtbaar van het aantal covid-19 gevallen in de regio's South-East, East en regio London. Dit heeft alles te maken met de nieuwe variant (VOC 202012/01). Hoewel de eerste gevallen in december opdoken, is met terugwerkende kracht vastgesteld dat de mutant al in september in het Verenigd Koninkrijk (VK) opkwam. Half december meldden wetenschappers in het VK dat de variant mogelijk veel besmettelijker was. Volgens het Europese Centrum voor de bestrijding van infectieziekten (ECDC) is daarom het risico op verdere verspreiding van deze variant in de EU groot. Vanaf de tweede week van december is er in het VK sprake van een sterke stijging in het aantal besmettingen van ca. 22 per 100.000 per dag (rond 6 december) naar 88 per 100.000 per dag (rond 10 januari). In Ierland steeg het aantal besmettingen van ca. 6 per 100.000 per dag (rond 15 december) naar 130 per 100.000 per dag (rond 10 januari). Sindsdien daalt het aantal besmettingen weer naar 72 per 100.000 (VK) en 84 per 100.000 (Ierland) op 16 januari).

Deze hoge besmettingen hebben geleid tot een enorme druk op de zorg. Waar in het VK op 1 december nog ca. 16.000 personen met covid-19 in het ziekenhuis lagen, waren dit op 11 januari ca. 36.000 personen. In Ierland lagen half december nog ca. 200 personen met covid-19 in het ziekenhuis; op 17 januari waren dit 923 personen. Naast de opkomst van de Britse mutant speelt waarschijnlijk ook in belangrijke mate mee dat er in zowel het VK als Ierland minder maatregelen van kracht waren voor/tijdens de feestdagen. Ierland versoepelde alle maatregelen vanaf 4 december en het thuisbezoek per 18 december. Tijdens de kerstdagen konden twee huishoudens (zonder maximumaantal personen) samen komen. Pas op 31 december werden de maatregelen weer aangescherpt tot lockdown. Volgens het RIVM is er waarschijnlijk sprake van een samengesteld effect. Het VK voerde pas per 19 december strengere maatregelen (lockdown) in, beginnend in Zuid/Zuidoost en Londen. Tijdens de feestdagen konden mensen met maximaal drie huishoudens samenkomen. Volgens RIVM tonen recente analyses van Public Health England aan dat deze maatregelen waarschijnlijk wel voldoende waren geweest voor de oude variant, maar niet voor de nieuwe variant.

Er moet dus worden gezocht naar mogelijkheden voor aanscherping van de huidige lockdown om de

verspreiding van het virus krachtig terug te dringen.

3. Aanscherping maatregelen

Huidige maatregelen

Op dit moment bevinden we ons al in een lockdown. Niet-essentiële winkels zijn gesloten, men mag maximaal met twee personen op straat, alle niet-noodzakelijke reizen worden afgeraden, iedereen wordt dringend meegegeven thuis te werken en uitsluitend naar het werk te gaan als dat noodzakelijk is, en iedereen wordt dringend geadviseerd bezoek en onderling contact te beperken. De mobiliteitscijfers geven echter het beeld dat mensen minder thuis blijven dan tijdens de lockdown in maart-april 2020.

Verder beperken onderling contact

Het OMT geeft aan dat uit het bron- en contactonderzoek volgt dat de meest genoemde situatie waar besmetting plaatsvond binnen het huishouden was, door besmettingen van familieleden en huisgenoten (ruim 50%). Gedurende de twee weken volgend op de kerstdagen was een stijging zichtbaar in het aantal besmettingen dat plaatsvond tijdens bezoek van vrienden of familie, namelijk 36% in week 1 versus 23% in week 52. Het aantal besmettingen op het werk is in de laatste weken afgenomen. Dit is waarschijnlijk een effect van de feestdagen en de kerstvakantie, mogelijk in combinatie met meer thuiswerken door de lockdown. Bij clusters bestaande uit personen uit verschillende leeftijdsgroepen blijft het gezin de meest gerapporteerde situatie van besmetting, door het samenwonen van verschillende generaties onder een dak. Bij clusters alleen bestaande uit personen uit dezelfde leeftijdsgroep, was de afgelopen weken ‘bezoek in de thuissituatie’ de meest voorkomende gerapporteerde situatie van besmetting, in alle volwassen leeftijdsgroepen.

Verdere aanscherping maatregelenpakket

Het OMT heeft geadviseerd om de reeds geldende lockdown-maatregelen aan te scherpen, en dat de naleving van de maatregelen voor verbetering vatbaar blijft. In aansluiting daarop heeft het kabinet besloten om het maatregelenpakket verder aan te scherpen met onder meer een nadere beperking van het thuisbezoek en het stellen van verdere beperkingen aan het reizen naar Nederland uit bepaalde gebieden. Zie hiervoor de brief van 20 januari 2021 (Kamerstukken II 2020/21, 25 295, nr. 912).

4. De avondklok

OMT-advies over de avondklok

Het OMT heeft eerder, en in het advies van 20 januari 2021 met nadruk aandacht gevraagd voor een avondklok, omdat dat in de beoordeling van het OMT een aanvullende bijdrage zou kunnen leveren aan het zo snel mogelijk en diep mogelijk verlagen van het aantal positieve gevallen. Volgens het OMT blijkt uit onderzoek dat een avondklok of een verplichting tot thuisblijven tot een reductie van 8%-13% van de gemiddelde Rt-waarde zou kunnen leiden. Bij een reproductiegetal dat zich ten tijde van het advies van het OMT net onder de 1 bevindt, is dat in de beoordeling van het OMT substantieel. Het OMT maakt daarbij de kanttekening dat het daadwerkelijke effect van een avondklok vooraf niet exact te geven is. In andere landen, waaronder Frankrijk, Engeland, en lokaal in Duitsland en Spanje, is volgens het OMT een avondklok van kracht of geweest, waarvan autoriteiten hebben aangegeven dat deze effectief is.

Het OMT geeft aan niet over informatie te beschikken dat door een avondklok een verschuiving van bezoek optreedt naar een ander moment van de dag. Het OMT wijst op de mogelijkheid dat de avondklok juist het aantal contacten onder de meest relevante groep, namelijk jongeren van 18 tot 25 jaar, vermindert. Daarnaast verhoogt volgens het OMT een avondklok, aanvullend op de al strenge maatregelen van de lockdown, het gevoel van urgentie wat van invloed kan zijn op het gedrag van mensen en het opvolgen van de maatregelen.

Het OMT concludeert dat een verdere vermindering van het aantal besmettingen nu, door aanscherping van de lockdown-maatregelen met een avondklok, nog kan leiden tot een belangrijke en relevante extra vermindering van het totaal aantal gevallen van covid-19 tegen 9 februari. Zo’n diepere afname van het aantal gevallen biedt ook perspectief op de mogelijkheid eventueel ook weer versoepelingen door te voeren, en bijvoorbeeld ook uitvoering van de nu naar achteren verschoven field-lab-experimenten.

JE MAINTIENDRAI

Periode en duur van de avondklok

In de regeling is ervoor gekozen om, aanvullend op de aanscherping van de maatregelen die hierboven is geschetst, een avondklok in te stellen in het hele land tussen 21.00 en 04.30 uur, tot en met 10 februari 2021, 04.30 uur Daarbij wordt aangesloten bij het voorstel van het OMT om een avondklok in te stellen van 20.00 of 21.00 uur tot 05.00 uur, omdat uit mobiliteitsgegevens blijkt dat de meeste verplaatsingen op een dag tussen 05.00 uur en 20.00 uur plaatsvinden, en om deze in ieder geval te laten doorlopen tot en met 9 februari 2021.

Bij het uitwerken van de avondklok is het advies van de gedragsunit van het RIVM betrokken. Een avondklok grijpt in op sociale contacten bij alle leeftijdsgroepen. De gedragsunit vraagt onder meer aandacht voor het effect van de avondklok op jongeren en kinderen in kwetsbare situaties. De keuze voor een tijdstip vanaf 21.00 uur houdt hier rekening mee. Het OMT wijst er ook op dat kinderen en jongeren onder de 18 jaar met een tijdstip tussen 20 en 21 uur in de regel nog in de gelegenheid blijven om buiten te sporten.

Minder stringente vorm van een avondklok

Op een eerder moment is overwogen om een avondklok in te stellen in een beperkt aantal veiligheids-regio's, omdat het aantal besmettingen daar aanmerkelijk hoger was dan in de andere delen van het land, en in die gebieden de zorg onder te hoge druk kwam te staan. Nu is er sprake van een situatie dat voor het gehele land het aantal besmetting weliswaar daalt, maar nog onverminderd hoog is. Daarbij komt de dreiging van een nieuwe variant van het virus SARS-CoV-2. In deze situatie is een avondklok voor een beperkt gebied geen optie: de maatregel moet in het hele land gelden om effectief te kunnen zijn. Een avondklok alleen in de weekenden, vanuit de gedachte dat dan de meeste sociale contacten plaatsvinden, zal naar verwachting een te beperkt effect hebben op de besmettingsgraad, dus voor die vorm is niet gekozen.

Besloten is dat de avondklok begint om 21.00 uur. Dat maakt de impact op het dagelijks leven groter dan als bijvoorbeeld zou zijn gekozen voor een begintijd van 22.00 uur. Dat is een bewuste keuze, omdat het de bedoeling is dat het gedrag verder wordt aangepast en dat de sociale contacten in de avonduren niet meer plaatsvinden. Deze overweging ligt ook ten grondslag aan de keuze om de eindtijd niet te dicht bij 24.00 uur te leggen.

5. Gevolgen voor grondrechten en mensenrechten

Inleiding

Een avondklok beperkt de bewegingsvrijheid, zoals beschermd door artikel 2 van het Vierde Protocol bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM), en meer algemeen de persoonlijke levenssfeer vanwege diezelfde beperking van de bewegingsvrijheid (artikel 10 Grondwet en artikel 8 EVRM). Indirect kan een avondklok ook beperkingen met zich brengen voor de mogelijkheid om andere grondrechten uit te oefenen, de vrijheid van vergadering en betoging of de vrijheid om een levens- of geloofsovertuiging te belijden (voor personen die dat na 21.00 uur buitenshuis willen doen).

Eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

Een avondklok vormt een beperking van de persoonlijke levenssfeer, nu daardoor de vrijheid van burgers om te gaan en te staan waar zij willen, wordt ingeperkt. Voor de toets aan artikel 2 Vierde Protocol EVRM, artikel 10 Grondwet en artikel 8 EVRM is van belang dat sprake is van een legitiem doel, of dat doel kan worden bereikt met de maatregel, of de maatregel berust op een wettelijke grondslag en of deze aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit voldoet. Het kabinet is van mening dat, gelet op het voorgaande, het doel van de avondklok legitiem is. Een avondklok is, zeker gecombineerd met flankerende maatregelen, een effectieve manier om het aantal besmettingen en daarmee de druk op de zorg en de maatschappelijke gevolgen, beperkt te houden. De Wbbbg is de wettelijke basis die invulling geeft aan de eis in artikel 10 Grondwet dat alleen bij of krachtens wet in formele zin het grondrecht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer mag worden beperkt.

Het kabinet ziet geen mogelijkheid om met een minder stringente maatregel – een andere vorm van een avondklok of anderszins – het doel te bereiken. Een alternatieve maatregel voor de avondklok zou zijn een inperking van het recht om mensen te bezoeken of ontvangen gedurende de dag. Dit acht het kabinet een grotere inperking van de grondrechten en mensenrechten dan de instelling van de avondklok. Mogelijkheden voor een minder stringente avondklok acht het kabinet niet aanwezig. De afwegingen die hierbij spelen, zijn hierboven toegelicht.
Het kabinet is ook van mening dat de avondklok in redelijke verhouding staat tot het doel. Hoewel de

avondklok onmiskenbaar een grote impact kan hebben op het dagelijks leven, gaat het om een afgebakende periode en gelden de nodige uitzonderingen voor dringende redenen. Zeker nu het OMT grote zorgen uit over de opkomst van meer besmettelijke varianten van het virus terwijl de druk op de zorg al zeer hoog is, zijn extra maatregelen noodzakelijk. Het kabinet acht de inperking van het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer dan ook gerechtvaardigd.

Vrijheid van vergadering, betoging en belijden van godsdienst en levensovertuiging

Een avondklok raakt ook aan de vrijheid van vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet) en artikel 10 EVRM) en het recht tot het belijden van godsdienst of levensovertuiging (artikel 6 Grondwet en artikel 9 EVRM).
In normale omstandigheden wordt de demonstratievrijheid gereguleerd door de Wet openbare manifestaties (Wom). Op dit moment is echter sprake van een buitengewone situatie die noopt tot de inwerkingstelling van artikel 8 Wbbbg. Conform de toelichting op de herziening van de Wbbbg in 1993, leidt die inwerkingstelling ertoe dat artikel 8 Wbbbg voorrang krijgt op de Wom. Dat betekent dat demonstraties (en de overige manifestaties die worden gereguleerd door de Wom: openbare vergaderingen en het gezamenlijk belijden van de godsdienst of levensovertuiging in het openbaar) niet meer zijn toegestaan tijdens de uren van de avondklok. Deze beperking dient wel in overeenstemming te zijn met de Grondwet. Het kabinet acht dit het geval, nu de inperking van het recht om te demonstreren (of een andere manifestatie te houden die wordt gereguleerd door de Wom) voldoet aan de eisen van proportionaliteit en evenredigheid, zoals hierboven uiteengezet ten aanzien van het recht op bewegingsvrijheid. Het blijft mogelijk om gedurende de dag en avond tot 21.00 uur te demonstreren.
Vergaderingen van algemene vertegenwoordigende organen zijn geen openbare vergaderingen in de zin van de Wom. Deze kunnen dus doorgang vinden, hetgeen recht doet aan het functioneren van de democratische processen.

Artikel 6 Grondwet beschermt naast openbare manifestaties van godsdienst of levensovertuiging ook het recht om samen te komen voor de belijdenis van de godsdienst of levensovertuiging. Een redelijke uitleg van de regeling van de avondklok leidt tot de conclusie dat het instellen daarvan niet binnen de reikwijdte van het grondrecht op belijdenis van godsdienst- of levensovertuiging valt. De maatregel is op geen enkele wijze gericht op het beperken van deze belijdenisvrijheid als zodanig. Niettemin, een regeling zoals die van de avondklok kan de uitoefening van die vrijheid wel raken. Algemeen aanvaard is dat zulks juridisch aanvaardbaar is, mits de betreffende regeling leidt tot redelijke toepassing. Van belang daarbij is dat het recht op godsdienst- of levensovertuiging weliswaar kan worden geraakt, maar dat dit recht nog steeds in ruime mate reële betekenis heeft, nu het nog mogelijk is om voor 21.00 uur ’s avonds samen te komen tot het belijden van godsdienst en levensovertuiging, alsmede om via een videoverbinding samen te komen. Aan de in deze juridische toets besloten proportionaliteitstoets is derhalve ook voldaan.

6. Uitvoering en handhaving

Commissaris van de Koning

De bevoegdheid om beperkingen te stellen aan het vertoeven in de openlucht komt ingevolge artikel 8, eerste lid, Wbbbg in beginsel ook toe aan de commissaris van de Koning. Op dit moment is er bij het bestrijden van de epidemie geen rol voor de commissarissen.

Strafbaarstelling, sancties en handhaving

Artikel 30 Wbbbg bepaalt de strafmaat van een aantal verboden handelingen, en kwalificeert deze. Handelen in strijd met het verbod in artikel 1 van de onderhavige ministeriële regeling is handelen in strijd met een beperking of verbod als bedoeld in bedoeld in artikel 8, eerste lid, Wbbbg. Dat feit wordt in artikel 30, eerste lid, aanhef en onder b, Wbbbg bestraft met hechtenis van ten hoogste zes maanden of geldboete van de derde categorie. Op dit moment is de maximale hoogte van een boete in de derde categorie € 8700. Het strafbare feit is een overtreding.
Het openbaar ministerie heeft aangegeven als richtlijn te hanteren dat voor overtreding van de avondklok een boete van € 95 wordt opgelegd, zoals dat ook gebeurt bij overtredingen van bepaalde regels uit hoofdstuk Va van de Wet publieke gezondheid (daarin opgenomen via de Tijdelijke wet maatregelen covid-19). Dat betekent dat er geen aantekening komt in het Justitieel Documentatie Systeem (het ‘strafblad’).

De inzet van de handhaving van deze maatregel zal afhankelijk zijn van situatie en context, waarbij de prioriteit ligt op het voorkomen van sociale contacten en daarmee verband houdende reisbewegingen van personen.

7. Artikelsgewijs

Artikel 1

De avondklok geldt voor een periode van ruim twee weken (zie artikel 8, en de toelichting daarbij). De verwachting is dat een avondklok van deze duur, in combinatie met andere maatregelen, een substantieel effect heeft in het kader van de bestrijding van de epidemie van covid-19. Binnen die periode geldt de avondklok telkens van 21.00 uur tot de volgende dag 04.30 uur. Voor het tijdstip van 21.00 uur is gekozen om ruimte te bieden aan bijvoorbeeld sportactiviteiten in de vooravond. Veel sociale contacten vinden vaak daarna plaatsvinden. De verwachting is dat men er met deze ingangstijd sneller voor zal kiezen om niet bij anderen op bezoek te gaan. Eerder op de avond is niet wenselijk, aangezien dit zorgt voor extra drukte in openbaar vervoer en detailhandel, voor zover geopend, in het bijzonder in de supermarkten. Het eindtijdstip van 04.30 uur betekent onder meer dat de bevoorraders van winkels in de meeste gevallen geen formulieren hoeven te hebben. Ook bijvoorbeeld het wisselen van nacht/dagploegen valt dan veelal buiten de avondklok.

Artikel 2

In artikel 8 Wbbbg is sprake van 'vertoeven in de open lucht'. De bedoeling van de avondklok is dat mensen zoveel mogelijk binnen blijven, en zich dus niet op straat begeven. Op grond van artikel 2 iemand kan iemand met een balkon, dakterras of (binnen)tuin daarvan zonder enig bezwaar gebruik maken – binnen de overigens geldende regels. Het is niet de bedoeling dat deze ruimten een vrijplaats worden voor samenkomsten. Het gaat dus om het gebruik van de eigen buitenruimte.
Ook het vertoeven op het bij de eigen woning behorend erf in de openlucht valt niet onder de avondklok. Erven van besloten plaatsen die geen woning zijn, zijn niet uitgesloten, en vallen dus onder de avondklok.
Onder het vertoeven in de openlucht valt ook het zich bevinden in transportmiddelen (voer- en vaartuigen). De bedoeling van de avondklok is immers dat mensen in huis blijven. Daarbij past niet het zich verplaatsen met behulp van transportmiddelen zonder dat er sprake is van een uitzonderingsgrond als opgenomen in artikel 3. De avondklok geldt dus ook voor bijvoorbeeld verplaatsingen van een inpandige garage naar een andere inpandige garage. Een uitzondering op het verbod is overigens van toepassing op degene die zich in een stilstaand transportmiddel met slaapfunctie bevindt, zoals de privéruimtes van vrachtwagenchauffeurs en van binnenvaartschippers, en daadwerkelijk gebruikmaakt van die functie. Dit is geregeld in artikel 2, onder c.

Artikelen 3, 4 en 5

Een avondklok is geen volledige lockdown gedurende een deel van een etmaal. Sommige werkzaamheden of activiteiten moeten nu eenmaal ook in de periode tussen 21.00 uur en 04.30 uur kunnen plaatsvinden. Een evident voorbeeld is de zorg. Maar ook in bijvoorbeeld de grond-, weg- en waterbouw wordt er veel 's nachts gewerkt. Het noodzakelijke werk moet – binnen de grenzen die bijvoorbeeld bij of krachtens de Tijdelijke wet maatregelen covid-19 zijn gesteld – gewoon doorgang kunnen vinden. Het kabinet roept niettemin op (het organiseren van) activiteiten en werkzaamheden gedurende de avondklok zoveel mogelijk te beperken. Het is van belang dat iedereen die gedurende de avondklok meent in de openlucht te moeten zijn, zich de vraag stelt of het per se gedurende die tijdspanne moet. Soms kan het niet anders, en daarvoor bestaan er uitzonderingen op de avondklok; deze worden hieronder toegelicht.
In bepaalde gevallen zal de aanwezigheid in de openlucht verklaard moeten kunnen worden door middel van een formulier, dat betrokkene op papier of digitaal bij zich zal moeten dragen.

Artikel 3, eerste lid

Artikel 3, eerste lid, betreft generieke uitzonderingen op het verbod dat is neergelegd in artikel 1. Degenen die onder de uitzondering van artikel 3, eerste lid, vallen, hoeven geen werkgeversverklaring of een eigen verklaring bij zich te dragen, mits het vertoeven gedurende de uren dat de avondklok geldt, noodzakelijk is voor de uitoefening van hun functie. In het artikellid is sprake van een 'kennelijke functie'. Daarmee wordt tot uitdrukking gebracht dat, hetzij direct zichtbaar, hetzij door nader bewijs, voor de opsporingsambtenaar duidelijk moet zijn of worden dat betrokkene in deze categorie van uitzonderingen valt. De handhaver moet zonder meer dan geringe moeite kunnen vaststellen dat hij iemand tegenover zich heeft die een van de opgesomde functies heeft, en dat hij die persoon de weg kan laten vervolgen als die persoon onderweg is voor noodzakelijke werkzaamheden.

De uitzondering onder a behoeft geen toelichting – maar wel wordt de kanttekening herhaald dat het moet gaan om noodzakelijke werkzaamheden.
De uitzondering onder b heeft betrekking op bijvoorbeeld treinmachinisten, conducteurs, metro- en

trambestuurders en buschauffeurs. Daarnaast gaat het ook om taxichauffeurs, vliegtuigcrew en passagiersscheepvaartbemanning.
De uitzondering onder c is opgenomen voor internationaal goederenvervoer. Om het goederenvervoer in de hele EU soepel en efficiënt te laten verlopen, heeft de Europese Commissie een mededeling afgegeven (COM/2020/685 final; EUR-Lex - 52020DC0685 - NL - EUR-Lex (europa.eu) waarin zij lidstaten oproept maatregelen te implementeren die noodzakelijk zijn om het goederentransport over de weg, het spoor en het water in de EU ongehinderd doorgang te laten vinden. Dit betekent dat er geen extra eisen worden gesteld bij het passeren van binnengrenzen door voertuigen die goederen vervoeren. Daarom wordt er ook geen werkgeversverklaring gevraagd. Door deze uitzondering hoeven de chauffeurs en vervoerders in het internationaal vervoer van goederen geen documenten over te leggen als zij tijdens de avondklok in de openlucht vertoeven.
Dit geldt niet voor goederenvervoer dat binnen de landsgrenzen begint en eindigt; hierop is de onderhavige regeling onverkort van toepassing.

Artikel 3, tweede lid

In artikel 3, tweede lid, onder a, is een enigszins breed geformuleerde uitzondering opgenomen, om recht te doen aan aantal onvoorzienbare situaties. Er is gekozen voor de aanduiding ‘noodsituatie’. Het gaat om een situatie waarin men plotseling om een dringende serieuze reden buiten moet zijn. In die situatie kan niet in redelijkheid van betrokkene verlangd worden dat die een formulier heeft ingevuld. Te denken valt aan dringende medische omstandigheden (spoedbevalling, ongeluk in de huiselijke sfeer), ernstige familieomstandigheden, pech onderweg of het ter plaatse moeten komen als sleutelhouder na een alarmmelding.
In veel gevallen zal na de verplaatsing vanwege een noodsituatie wel een formulier ingevuld kunnen worden, op papier of elektronisch; ziekenhuizen of medische hulpposten zullen formulieren voorhanden hebben. Deze bepaling legt enerzijds druk op de handhavers doordat zij de noodzakelijke en dringende reden moeten beoordelen, maar biedt hun anderzijds ook ruimte, en voorkomt een rigide systeem.
In artikel 3, tweede lid, onderdeel b wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat inkomende reizigers niet kunnen beschikken over een formulier dat hun aanwezigheid op dat tijdstip legitimeert. Gaat het om een inkomende reis met een vliegtuig of internationale trein, dan dienen reisbescheiden of andere bescheiden overgelegd te kunnen worden. Dat is geregeld in het artikel 5, derde lid. In andere gevallen moet op een ander manier aangetoond kunnen worden waarom men gedurende de avondklok buiten wordt aangetroffen. Dat kan bijvoorbeeld gelden voor asielzoekers die in ons land komen en niet de mogelijkheid hebben hun reistijd aan te passen.
In onderdeel c wordt rekening gehouden met dak- en thuislozen. Indien een dak- of thuisloze in de openlucht wordt aangetroffen zonder andere reden dan dat hij geen onderdak heeft, moet hij niet beboet kunnen worden. Hij zal zo mogelijk worden doorverwezen naar een opvangadres.
In onderdeel d wordt rekening gehouden met een situatie (het uitlaten van een hond) die zich veelvuldig zal voordoen, en die daarom niet alleen expliciet is uitgezonderd van de avondklok, maar waaraan ook niet de voorwaarde wordt verbonden dat degene die de hond uitlaat, een formulier bij zich moet hebben. Als een hond is aangelijnd, blijkt direct de reden van het buiten zijn. De restrictie ‘individueel’ moet tegengaan dat mensen als koppel of groep één hond gaan uitlaten om onder de avondklok uit te komen. Eén persoon kan uiteraard wel meer honden tegelijk uitlaten.
In onderdeel e wordt rekening gehouden met personen die onder begeleiding worden vervoerd, bijvoorbeeld van cel naar rechtbank.

Artikel 4

In onderdeel a gaat het om werkgerelateerde aanwezigheid. Niet al het werk zal zonder meer doorgang kunnen vinden. Het gaat om noodzakelijke beroepsmatige werkzaamheden. Werk dat verplaatsing in de openlucht vergt, maar uitstel verdraagt, zou buiten de uren van de avondklok moeten plaatsvinden. Van werkgevers wordt verwacht dat zij op een verantwoordelijke wijze verklaringen afgeven. Om de regeling werkbaar te houden, wordt niet gespecificeerd wie als werkgever kan optreden. Het hangt af van de structuur van het bedrijf wie degene is die bevoegd is om de werkgeversverklaring in te vullen. Dit betekent voor de uitzendbranche dat zowel een uitlener als een inlener die beschikt over de benodigde gegevens, de verklaring mag invullen. Uit de werkgeversverklaring blijkt primair dat de persoon aan wie die verklaring wordt verstrekt, werkzaam is voor dat bedrijf. Het formulier biedt daarnaast de mogelijkheid voor een nadere invulling van dagen en tijdstippen waarop (mogelijk) gewerkt moet worden. Het afgeven van de werkgeversverklaringen vormt een administratieve last voor werkgevers, maar om deze niet onnodig zwaar te maken, kunnen werkgevers volstaan met het eenmalig afgeven van deze verklaring.
In artikel 5, tweede lid, is nader bepaald dat ook een zzp’er de werkgeversverklaring kan gebruiken. Als het formulier bewust onjuist wordt ingevuld, is sprake van valsheid in geschrift (artikel 225 Wetboek van Strafrecht).

In onderdeel b worden acht voorzienbare dringende redenen vermeld die een uitzondering zijn op de avondklok. Deze zijn ook opgenomen in het formulier dat men geacht wordt bij zich te hebben (de 'eigen verklaring') als men gedurende de uren dat de avondklok geldt, in de openlucht vertoeft. Er moet sprake zijn van een 'kennelijke noodzaak', dus die noodzaak moet zo nodig aangetoond kunnen worden.
Werknemers die beschikken over een werkgeversverklaring, dienen daarnaast een eigen verklaring in te vullen, en bij zich te dragen, om te kunnen aantonen dat hun dienstverband specifiek binnen de ingevulde tijden noodzaakt om in de openlucht te zijn, voor het werk zelf, of voor verplaatsingen in verband met het werk. Gaat het om werk, dan vinkt degene die over een (algemene) werkgeversverklaring beschikt, op de eigen verklaring aan dat het om werk gaat, en vult vervolgens de specifieke tijd of tijden in. Het is immers niet de bedoeling dat een werkgeversverklaring wordt gebruikt als vrijbrief om gedurende de gehele periode dat de avondklok geldt, onbeperkt in de openlucht te kunnen vertoeven. Bij werkzaamheden voor een vaste periode (bijvoorbeeld vijf aaneengesloten dagen avonddienst), kan ermee worden volstaan die tijden één keer op te nemen in de eigen verklaring; dat hoeft dan niet per dag.
Bij 'medische hulp aan zichzelf of een dier' gaat het in deze categorie niet om onvoorziene spoedeisende hulp (dat valt onder een noodsituatie als bedoeld in artikel 3, tweede lid, onder a), maar wél om hulp die op korte termijn noodzakelijk is, Het voor eigen gemak buiten werktijd bezoeken van de tandarts valt niet onder de uitzonderingen op de avondklok. Maar als er bijvoorbeeld afspraken zijn gemaakt om in het kader van de epidemiebestrijding te worden ingeënt of om te worden getest, en dat zou gedurende de avondklok moeten gebeuren, dan kan dat doorgang vinden.
Ook bij 'hulpverlening aan een hulpbehoevende persoon' gaat het niet om spoedeisende hulp (ook dat valt onder een noodsituatie). Een voorbeeld van deze categorie is mantelzorg. Indien die noodzakelijk is, geldt er geen enkele belemmering, anders het invullen van het formulier, om ook tijdens de avondklok deze zorg te verlenen. Voor dringende geestelijke zorg geldt hetzelfde. Louter sociaal contact, hoe belangrijk ook, valt daar niet onder; dat kan ook op andere tijden.
Ook voor een reis naar het buitenland, die immers voorzienbaar is, moet een eigen verklaring worden ingevuld. De toevoeging 'of het Caribisch deel van Nederland' is opgenomen omdat Bonaire, Sint Eustatius en Saba deel uitmaken van Nederland, en dus niet onder 'buitenland' vallen, maar wel een reis vergen. De avondklok geldt daar overigens ook niet. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat Aruba, Curaçao en Sint Maarten hier wel als buitenland worden beschouwd en dat reizen daarheen om die reden een eigen verklaring vergen.
Ook het bijwonen van een uitvaart kan plaatsvinden gedurende de uren dat de avondklok geldt. Onder uitvaart wordt verstaan: de laatste plechtigheid voordat lijkbezorging als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de lijkbezorging plaatsvindt of een bestemming wordt gegeven aan de as van een gecremeerd lichaam van een overledene of doodgeborene. Omdat het ook hier om een 'kennelijke noodzaak' gaat, zal degene die een uitvaart gaat bijwonen of heeft bijgewoond, moeten kunnen aantonen dat de verplaatsing betrekking heeft of had op die uitvaart.
Een eigen verklaring is ook nodig voor het noodzakelijk aanwezig zijn van 'direct betrokkenen' bij bijvoorbeeld een terechtzitting of een bijeenkomst van een bezwaarschriftencommissie. De term 'direct betrokkenen' is ontleend aan artikel 4.2 van de Tijdelijke regeling maatregelen covid-19. Overeenkomstig de toelichting op die bepaling gaat het dan niet om mensen die aan het werk zijn bij een bijeenkomst onder leiding van een rechter, officier van justitie of bijvoorbeeld een bezwaarschriftencommissie. Het gaat om verdachten, slachtoffers, getuigen, appellanten, verzoekers en bezwaarmakers. De uitzondering geldt alleen voor direct betrokkenen, dus niet voor belangstellenden op de publieke tribune, ook niet als die belangstelling vanwege een specifieke zaak is ingegeven, bijvoorbeeld omdat men eerder betrokken was bij een opsporingsonderzoek of familie is van een verdachte of slachtoffer. Ook hier geldt dat voor de handhaving kennelijk moet zijn waarover het gaat. Te denken valt aan het laten zien van een dagvaarding of een uitnodiging van een bezwaarschriftencommissie, waaruit blijkt dat het noodzakelijk is om onderweg te zijn.
Ook wie als gast aanwezig is bij een programma dat gedurende de avondklok live wordt uitgezonden, valt niet onder het verbod. Voorwaarde is dat kan worden aangetoond dat men daartoe is uitgenodigd door de omroep die dit programma uitzendt. Dat is geregeld in het artikel 5, vierde lid.
De laatste categorie betreft degene die vanwege een examen of tentamen tijdens de avondklok onderweg moeten zijn. Omdat ook voor deze uitzondering geldt dat de noodzaak 'kennelijk'' moet zijn, zal aangetoond moeten kunnen worden dat men om die reden in de openlucht vertoeft. Afhankelijk van de wijze waarop dit in de betreffende onderwijsinstelling is geregeld, zal dit kunnen door het overleggen van een inschrijving of een oproep voor het examen of tentamen.

Ook degenen op wie een uitzondering van toepassing is, kunnen gecontroleerd worden, maar zij zullen niet beboet worden als zij afdoende kunnen aantonen dat hun aanwezigheid op die tijd op die plek noodzakelijk is. Het doel van de handhaving is niet strafrechtelijk op te treden, maar naleving van de avondklok te bevorderen.

Artikel 5

In het eerste lid worden de formulieren die moeten worden gebruikt het kader van de avondklok, vastgesteld. Deze worden op geplaatst op overheid.nl, en kunnen worden oen geprint of gedownload. Ook zullen op publieke plaatsten formulieren voorhanden zijn.
In het tweede lid, is bepaald dat ook een zzp'er de werkgeversverklaring kan gebruiken. Hij moet deze invullen om te kunnen aantonen dat hij dringend voor zijn werk op straat moet zijn. Te denken valt aan een loodgieter die normaliter wellicht geregeld ook 's avonds werkt; onder de avondklok zou dat beperkt moeten blijven tot noodzakelijk werk, dat geen uitstel verdraagt, zoals een gesprongen waterleiding.
Het derde lid formuleert de voorwaarden waaronder men in verband met een reis niet onder de avondklok valt.
Het derde tot en met vijfde lid formuleert de voorwaarden waaronder men in verband met een reis, een liveprogramma of een examen of tentamen niet onder de avondklok valt. Bij examens en tentamens kan met name worden gedacht aan het overleggen van een inschrijving of oproep voor het examen of tentamen.

Artikel 6

Het tweede lid van artikel 8 Wbbbg maakte, anders dan het eerste en derde lid, deel uit van de artikelen van de Wbbbg die per 1 mei 1997 direct in werking zijn getreden (Stb. 1997, 172). Het tweede lid bepaalt dat bij algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gegeven met betrekking tot de uitoefening van de bevoegdheden van de Minister van Justitie en Veiligheid en de commissaris van de Koning om het vertoeven in de open lucht te beperken. Deze regels zijn gesteld in het Besluit van 25 november 1953 (Stb. 1953, 555). De rechtsgrondslag voor deze algemene maatregel van bestuur was artikel 13, vierde lid, juncto het eerste lid, aanhef en onder a, van de Wbbbg uit 1952. In de huidige Wbbbg gaat het om artikel 8, tweede lid, juncto het eerste lid. Deze algemene maatregel van bestuur is niet goed toepasbaar op de huidige situatie, terwijl blijkens het algemene deel van de toelichting met spoed moet worden gehandeld. Daarom wordt gebruikgemaakt van de mogelijkheid die artikel 8, derde lid, eerste zin, Wbbbg, biedt om de nadere regels buiten werking te stellen.

Artikel 7

Ingevolge artikel 8, derde lid, tweede zin, Wbbbg bepaalt de Minister van Justitie en Veiligheid hoe de regeling wordt bekendgemaakt. Artikel 7 geeft invulling aan die opdracht.

Artikel 8

De regeling treedt terstond na de bekendmaking ervan in werking; dat is geregeld in artikel 8, derde lid, tweede zin, Wbbbg. Om het mogelijk te maken de regeling eerder bekend te maken dan de dag waarop de avondklok ingaat, is in het eerste lid vastgelegd wanneer voor de eerste keer de avondklok van toepassing wordt.
De tijdelijkheid van de maatregel komt tot uitdrukking in het feit dat in het tweede lid van artikel 8 het tijdstip is opgenomen wanneer de avondklok eindigt.

Voor de einde van de avondklok wordt aangesloten bij de Regeling van de Ministers van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, van Justitie en Veiligheid en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 12 januari 2021, kenmerk 1810289-216884-WJZ, tot wijziging van de Tijdelijke regeling maatregelen covid-19 in verband met het verlengen van het maatregelenpakket (Stcrt. 2021, 2338). Het maatregelenpakket is daarbij verlengd tot en met 9 februari 2021, dat wil zeggen tot 24.00 uur. Om te vermijden dat er om middernacht activiteiten worden ondernomen die haaks staan op de bestrijding van de epidemie, geldt de avondklok tot 04.30 uur op 10 februari 2021.

Overigens bepaalt artikel 1, vierde lid, Wbbbg dat het artikel dat de Minister van Justitie en Veiligheid bevoegd maakt, bij koninklijk besluit buiten werking wordt gesteld zodra de omstandigheden dit toelaten. Als daartoe wordt overgegaan, vervalt de grondslag aan deze regeling, en is de avondklok niet meer van toepassing.

Tot slot is relevant erop te wijzen dat artikel 1, tweede lid, Wbbbg bepaalt dat het bij koninklijk besluit in werking stellen van de bevoegdheid van artikel 8, eerste lid, Wbbbg, onverwijld wordt gevolgd door indiening van een voorstel voor een zogeheten verlengingswet. Als het wetsvoorstel wordt verworpen, wordt bij koninklijk besluit de bevoegdheid van de Minister van Justitie en Veiligheid onverwijld beëindigd. Daarmee vervalt de grondslag van deze regeling, en is de avondklok niet meer van toepassing.

Artikel 9

Met de citeertitel wordt benadrukt dat de regeling tijdelijk is, alleen gaat over een avondklok en geen andere regels bevat die het vertoeven in de openlucht beperken, en in verband staat met de huidige epidemie.

De Minister van Justitie en Veiligheid,
F.B.J. Grapperhaus

HET MINISTERIE VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT HEEFT LATEN WETEN DAT HET VOLGENDE DOCUMENT NIET MEER DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK IS

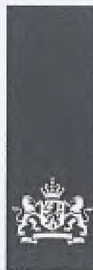

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

> Retouradres Postbus 1 3720 BA Bilthoven

DEPARTEMENTAAL VERTROUWELIJK
VWS / NCTV
postbus 20350
2500 EJ Den Haag

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

KvK Utrecht 30276683

T 030 274 91 11
info@rivm.nl

Ons kenmerk
005/2021 CGU/ML/kz

Behandeld door

Datum 15 januari 2021
Betreft Gedragsreflecties avondklok en sociale bubbels

Geachte heer Van F., M en R.,

Het kabinet overweegt de invoering van een avondklok. Op verzoek biedt de RIVM Corona Gedragsunit relevante gedragsinzichten ter overweging aan. Belangrijke onderwerpen zijn 1) draagvlak en naleving en 2) impact van de avondklok.

A. Aanleiding en doelstelling

De Corona Gedragsunit is op uw verzoek gevormd op 20 maart 2020 met als doel om met gedragswetenschappelijke kennis en inzichten bij te dragen aan de effectiviteit van Corona maatregelen en overheids-communicatie.
In de Kamerbrief stand van zaken COVID-19 van 12 januari 2021 informeert de minister van VWS de kamer dat de gedragsunit van het RIVM geraadpleegd wordt over relevante gedragsinzichten over de invoering van een avondklok, naast een spoedadvies van het OMT; en over sociale bubbels voor 13 – 17 jarigen. Tevens heeft u mij gevraagd naar alternatieven om sociale contacten te beperken. Gezien de door u aangegeven urgentie focussen we in deze brief op de avondklok. In onderdeel II geven we een eerste aanzet voor het advies over sociale bubbels.

Hieronder volgt een samenvatting van de reflecties van de Corona Gedragsunit die volgen uit eigen onderzoek, wetenschappelijke literatuur en de consultatie van een groep experts op 14 januari 2021 (expertteam Gedrag Draagvlak en Welzijn i.o. & Wetenschappelijke Adviesraad Gedragsunit).

I Avondklok - Kernbevindingen en aanbevelingen

In grote lijnen zijn onze bevindingen en aandachtspunten als volgt:

- Communicatie: Het instellen van een avondklok is gebaat bij goede, heldere en eenduidige communicatie over de urgentie en effectiviteit van de maatregel. Wat gaan we wanneer doen, hoe en waarom?
- Context: Het is belangrijk de negatieve aspecten op sociaal en mentaal welzijn te anticiperen en alternatieven voor sociale activiteit te bieden; dan wel extra zorg te dragen voor jongeren en kinderen in kwetsbare situaties

- Controle: Zichtbare handhaving is voor behoud draagvlak en naleving van belang. Sociale controle en handhaving zullen beter werken naarmate de (perceptie van) pakkans groter is
- Indien het doel is sociale contacten bij alle leeftijdsgroepen te beperken ligt instelling van een avondklok vanaf 20u meer voor de hand dan vanaf 22u, aangezien 20u vrijwel geen ruimte meer biedt om na het avondeten nog op pad te gaan.

Relevante onderzoeksinzichten:
In het gedragsonderzoek van RIVM & GGD'en:
- ***Draagvlak***: Het draagvlak voor de maatregelen 'zoveel mogelijk thuisblijven' en 'maximum bezoekers thuis en 1,5 meter afstand' is recent toegenomen. Sociaal-contact beperkende maatregelen (zoals max aantal bezoekers binnen en buiten) scoren het laagst (28% wel en 44% helemaal wel). Draagvlak neemt bovendien het meest af voor deze maatregelen als ze nog 6 maanden langer zouden duren.
- ***Gedrag***: Het aantal mensen dat tenminste 1x bezoek heeft ontvangen; of het maximaal aantal bezoekers heeft ontvangen is in de vakantie periode toegenomen voor alle leeftijdscategorieën. Bijvoorbeeld, 23% van de 16-24 jarigen geeft aan in de afgelopen week tenminste 1x het maximum aantal bezoekers ontvangen te hebben. In de leeftijdscategorie 55-69 jaar is dit ook 23%. Afstand houden bij bezoek thuis is verder afgenomen en ook afstand houden bij bezoek, op feestjes en drukke plekken is vaak lastig.
- ***Welzijn***: Tijdens de lockdown neemt de eenzaamheid toe en het mentaal welzijn af. Het verder beperken van sociale contacten kan een extra effect hierop hebben (extra zorg bij kleine behuizing en ook toename in huiselijk geweld). Welzijn was in december het laagst onder jongeren 16-24 en eenzaamheid het hoogst.

Literatuur
- Na invoering van strengere regels tijdens de eerste golf in het VK nam het beeld van adequaat overheidsbeleid en het vertrouwen dat overheden mensen beschermen toe, blijkt uit een Britse studie. Ook het ervaren risico en communicatie spelen hierbij een rol.
- Mensen kunnen onderschatten hoe sterk anderen de maatregelen steunen, wat van invloed kan zijn op het draagvlak. Hun beeld kan accurater worden nadat de overheid ingrijpt, blijkt uit Brits onderzoek tijdens de eerste golf.
- In Brits onderzoek namen angst- en depressiesymptomen af over de eerste 20 weken na de introductie van de lockdown in de eerste golf. De grootste afname was tijdens de strikte lockdown-periode. In Nederland was onder kwetsbare groepen tijdens de eerste golf eenzelfde patroon te zien. NB. Dit komt niet overeen met hetgeen we *momenteel* in Nederland hebben waargenomen – mogelijk ligt hier een andere definitie of andere onderzoeks-opzet aan ten grondslag.

Expert input:
Hoewel jongeren en jongvolwassenen lange termijn effecten nog niet even goed in kunnen schatten zijn zij prima in staat om maatregelen na te leven die bedoeld zijn om naasten te beschermen. Op sommige maatregelen zoals testen en thuisblijven bij klachten doen zij het zelfs iets beter dan ouderen blijkt uit het nalevingsonderzoek van het RIVM.

communicatie:
- o Leg uit waarom de regel echt nodig is en hoe goed het helpt tegen verspreiding.

- o Denk na over timing: té snel invoeren van een avondklok geeft risico's voor draagvlak en naleving van deze maatregel (en indirect de hele corona-strategie.
- o Wees transparant over de gemaakte afwegingen over proportionaliteit
- o Erken de weerstanden op deze vrijheidsbeperking en wees begripvol over emoties
- o Een kansrijk argument is dat avondklok niet alleen helpt in afremmen verspreiden Britse variant, maar ook "winst" kan opleveren in termen van eerder weer openen van scholen en winkels (dan moet het wel werken);
- o Benadruk het tijdelijke karakter, maar voorkom teleurstelling door het schetsen van een perspectief dat niet behaald wordt. Wees reëel en eerlijk
- o Betrek de maatregel op gedrag (om samenkomsten met meerdere huishoudens te beperken) i.p.v. op doelgroepen.
- o Stigmatiseer en beschuldig jongeren dus niet (het gros houdt zich aan de maatregelen). Erken dat je volledig aan de maatregelen houden erg lastig kan zijn en deze maatregel daarbij helpt.
- o Informeer mensen over hoe ze de avond binnen met het eigen huishouden kunnen doorbrengen, zowel praktisch als sociaal, emotioneel, fysiek, en financieel. Spoor mensen aan om daar overdag concrete voorbereidingen voor te treffen, zowel voor zichzelf als voor het ondersteunen van anderen
- o Monitor tijdig de positieve- en negatieve effecten van de avondklok. Als het helpt tegen verspreiding, communiceer dat.
- o Communiceer in verschillende talen en kanalen zodat er geen mensen worden gemist.

De effectiviteit van de avondklok wordt ook beïnvloed door de **context**:

- o Bied mensen zo mogelijk op korte termijn een alternatief en/of handvatten voor sociale activiteiten binnenshuis of op andere tijdstippen (passend binnen de regels van bezoek, naar buiten gaan). Geef hierbij speciale aandacht aan jongeren (zie ook 'impact' onderaan dit document).
- o Bied mensen praktische handvatten, middelen, en hulplijnen voor ingewikkelde situaties (mentale en fysieke gezondheid, financiële druk). Zie ook de notitie Naleven quarantaine en isolatie advies

De effectiviteit van de avondklok hangt ook af van **controle** en/of handhaving:

- o Een sterke sociale norm helpt bij de handhaving. Ge- en verboden duidelijk communiceren en ook zichtbaar handhaven direct na de invoering zijn dan belangrijk
- o Voor potentiele overtreders geldt dat pakkans doorgaans belangrijker is voor hun gedrag dan hoogte van de boete
- o Ervaring met handhaving is een belangrijke determinant van gedrag, die bepaalt sterk de perceptie van de te verwachten pakkans
- o De dreiging van straf werkt zeer vertraagd door in de perceptie en gedrag en handhaving op zichzelf is onvoldoende (investeren in communicatie en ondersteunende context creëren dus altijd nodig)
- o Zorg daarom ook dat de pakkans actieve kennis blijft door handhavingsactiviteiten zichtbaar te houden, door bijvoorbeeld beelden van ingrijpen te delen. Daarbij is het van belang te laten zien dat overtredingen wel een uitzondering zijn en niet de regel.

B. Toelichting en onderbouwing

Draagvlak

In november steunde 55% een landelijke avondklok en 61% een regionale avondklok. De gevoelsmatige dreiging van het virus is daarnaast gestegen tussen november en januari. Overeenkomstig is tussen november en januari een

toename te zien in het draagvlak voor de maatregelen 'maximum bezoekers thuis en 1,5 meter afstand' (5 procentpunt verschil) en 'zoveel mogelijk thuisblijven' (4 procentpunt). Het draagvlak voor alle maatregelen daalt als ze langer duren en dit geldt met name voor maatregelen die te maken hebben met beperkingen in samenkomsten. Van de deelnemers geeft 46% aan dat ze het onlogisch of moeilijk te begrijpen vinden waarom sommige gedragsregels in de ene situatie wel gelden en in de andere niet.
Onderzoek van I&O research[1] in december (voor de lockdown) laat zien dat 68% graag strengere maatregelen ziet. In november was dit 60%. Een vragenlijstonderzoek[2] uitgevoerd tijdens de eerste golf (20 maart – 6 april 2020) met 107.567 mensen uit 58 landen laat zien dat 81% van de ondervraagden vindt dat er een *curfew* in het land moet zijn, waarbij er een uitzondering is voor boodschappen, noodzakelijk familiebezoek en reizen naar werk. Het tijdstip wordt niet gedefinieerd. Tegelijkertijd verwachten respondenten dat maar 55% van het land de curfew ook zal ondersteunen, een gat van 26 procentpunt.
Deelnemers onderschatten destijds dus de steun van anderen voor deze curfew. De mate van deze onderschatting hangt positief samen met de mening dat overheidsingrijpen onvoldoende is.
Strengere regels kunnen in potentie steun voor overheidsingrijpen vergroten. Nadat een land strengere beperkingen invoerde op het dagelijkse publieke leven (waaronder doch niet apart gespecifieerd een *curfew*), vonden minder mensen dat de overheid onvoldoende ingreep, en dat andere burgers niet adequaat reageerden. Deze veranderingen hingen ook positief samen met vertrouwen dat overheden mensen beschermen en negatief met depressiescore. Dit kan niet los worden gezien van communicatie. In het algemeen zijn strengere regels dus niet noodzakelijk negatief in de perceptie van burgers.

Naleving
Bezoek aan familie of vrienden nam toe in december t.o.v. november (extra bezoeker was met Kerst ook toegestaan). Hierbij werd minder goed afstand gehouden dan voorheen. Nadat in het VK de lockdown werd ingevoerd in de eerste golf (23 maart), werd het verschil tussen de eigen houding over maatregelen en de veronderstelde houding van anderen over de maatregelen kleiner.[2]
In een Duitse vragenlijststudie tussen 1 en 5 april 2020[3], waarbij 14.433 respondenten gevraagd werd verschillende lockdownscenario's te beoordelen, zei 89% zich aan de geldende maatregelen te zullen houden en 71% zei zich óók aan korte strenge *curfew* te zullen houden, met hetzelfde eindpunt. In een studie onder 3452 Italiaanse volwassenen tussen 18 maart en 20 maart 2020 gaf 93% aan een *curfew* te steunen.[4]

Er kan een kleine groep zijn die overtreden van avondklok laat afhangen van handhaving. De te verwachten straf voor overtreding hangt af van pakkans en hoogte van boete. Voor dergelijke potentiele overtreders geldt dat pakkans vaak veel belangrijker is dan hoogte van de boete[5], omdat ervaring met handhaving een belangrijke determinant van gedrag is. De gepercipieerde pakkans gaat omhoog als persoon bij overtreding wordt gepakt – en gaat omlaag als de persoon

---

[1] https://www.ioresearch.nl/wp-content/uploads/2020/12/IO-Research-peiling-december-2020-Corona-Draagvlak_def.pdf
[2] Fetzer, T. R., Witte, M., Hensel, L., Jachimowicz, J., Haushofer, J., Ivchenko, A., ... & Yoeli, E. (2020). *Global Behaviors and Perceptions at the Onset of the COVID-19 Pandemic* (No. w27082). National Bureau of Economic Research
[3] Gollwitzer, M., Platzer, C., Zwarg, C., & Göritz, A. S. (2020). Public Acceptance of Potential Covid-19 Lockdown Scenarios.

[4] Barari, S., Caria, S., Davola, A., Falco, P., Fetzer, T., Fiorin, S., ... & Slepoi, F. R. (2020). Evaluating COVID-19 public health messaging in Italy: Self-reported compliance and growing mental health concerns. medRxiv

[5] Nagin, Daniel, 2013, Deterrence: A Review of the Evidence by a Criminologist for Economists, *Annual Review of Economics*, 5, 83-105.

de avondklok overtreedt maar er mee wegkomt[6]. Om deze reden werkt de dreiging van straf zeer vertraagd door in de perceptie en daarmee in het gedrag van daders.

Als handhaving goeddeels onzichtbaar is dan kan pakkans buiten de actieve kennis vallen en daarmee weinig invloed hebben op gedrag[7]. Het kan bijdragen als het pakken van anderen actief wordt gecommuniceerd. Dat kan bijvoorbeeld door beelden van optreden breed te delen[7] (zolang wel duidelijk is dat het hier om een eenling gaat, een van de zeldzame figuren die regel overtreedt, anders gaat het in tegen het zetten van een norm). Idee achter het actief zichtbaar maken van handhavingsactiviteiten is mogelijke daders te helpen hun gedrag aan te passen alvorens ze tot overtreding overgaan. Zichtbare handhaving kan dus een effect op naleving hebben, maar zal op zichzelf onvoldoende zijn om af te schrikken.

Impact

Specifiek onderzoek over een avondklok is schaars. Een algemene lockdown heeft effect op welzijn, met name jongeren. Het percentage deelnemers van 16-24 jaar dat gezien kan worden als psychische gezond ligt in december met 62% een stuk lager dan bij oudere leeftijdsgroepen (76 tot 92%). Het percentage dat zich enigszins tot sterk eenzaam voelt ligt in december voor jongeren van 16-24 jaar (77%) hoger dan voor oudere leeftijdsgroepen (57 tot 65%)

In een Britse longitudinale studie[8] is via een panel van 36.520 Britse volwassenen tussen 23 maart en 9 augustus onderzocht hoe zelfgerapporteerde angst en depressie over de 20 weken na aankondiging van de lockdown zijn veranderd en wie het grootste risico loopt op mentale problemen.
Angst- en depressiesymptomen namen af over de eerste 20 weken na de introductie van de lockdown. *De grootste afname was tijdens de stricte lockdown-periode*. Risicofactoren voor hogere angst en depressie levels: vrouw, jonge leeftijd, lager opgeleid, laag inkomen, bestaand lijden, alleen wonen of met kinderen. De verschillen in deze subgroepen werden kleiner naar verloop van tijd, maar waren na 20 weken nog steeds zichtbaar. Het Nederlandse coronatijden onderzoek laat vergelijkbare bevindingen zien als hier omschreven (tijdens eerste lock-down namen mentale problemen van kwetsbare groepen af; problemen ontstonden tijdens de versoepelingen).[9]
Een extra aandachtspunt is een mogelijke toename in huiselijk geweld bij een toename in het aantal uren dat binnen moet worden doorgebracht. Internationale studies[10] laten een toename zien na lockdowns ten tijde van COVID-19 en eerdere infectieziektenuitbraken. Strengere vrijheidsbeperkingen tegen het virus kunnen het welzijn dus (verder) omlaag brengen, maar kunnen er op kortetermijn ook voor zorgen dat mentale problemen zoals zorgen en depressie afnemen. Noodzakelijk is extra aandacht voor bestaande (gezins)problematiek.

---

6 Lochner, L. (2007) Individual perceptions of the criminal justice system. American Economic Review, 97(1), 444–460.

7 Dur, Robert and Ben Vollaard (2019), Salience of law enforcement. A field experiment, Journal of Environmental Economics and Management, 93, 208-220.

8 Trajectories of anxiety and depressive symptoms during enforced isolation due to COVID-19 in England: a longitudinal observational study. Fancourt et al, 2020. The Lancet Psychiatry, 9-12-2020

9 https://www.coronatijden.nl/wp-content/uploads/2020/07/Rapport-Kwetsbare-groepen-DEF-22072020.pdf

10 Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N., & Jackson, D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. International journal of mental health nursing, 29(4), 549–552.

II Sociale bubbels

In de Kamerbrief stand van zaken COVID-19 van 12 januari 2021 informeert de minister van VWS de kamer dat de gedragsunit van het RIVM geraadpleegd wordt over sociale bubbels voor 13 – 17 jarigen. Dit naar aanleiding van het OMT-advies om voor sporten buiten de school de nieuwe maatregel in te stellen dat dit voor kinderen in de leeftijd van 13-17 jaar alleen in vaste bubbels plaats kan vinden. Het OMT geeft aan dat dit ook zou kunnen gelden voor culturele activiteiten en dat de bubbels bij voorkeur worden beperkt tot de klasgenoten.

In overleg met u is op 13 januari besloten om het advies omtrent de sociale bubbels uit te stellen tot na de volgende bijeenkomst van de Wetenschappelijke Adviesraad op 22 januari, waarbij ook de resultaten van de verkenning van het Nederlands Jeugdinstituut en Kenniscentrum Sport en Bewegen over dit onderwerp zullen worden besproken. Een eerste inventarisatie onder (jongeren-)gedragsexperts brengt naar voren dat het vormen van sociale bubbels een goede manier zou kunnen zijn om jongeren perspectief te bieden om te kunnen blijven sporten, mits begeleid met heldere communicatie gericht op deze leeftijdsgroep, alsmede hun ouders, begeleiders en docenten. Sporten heeft (voor iedereen, maar zeker ook voor jongeren) substantiële mentale en fysieke voordelen. Het is voor jongeren een belangrijke uitlaatklep en sociale activiteit, en als dat op deze manier weer mogelijk gemaakt kan worden heeft dat positieve effecten op de volksgezondheid.

Twee belangrijke aandachtspunten zijn het risico op sociale exclusie en het risico op toenemende sociale ongelijkheid. De vorming van de sociale bubbels zal daarbij cruciaal zijn. Het OMT stelt voor om de bubbels te beperken tot klasgenoten. Gedragsexperts zien dit als een goede manier om groeiende sociale ongelijkheid en sociale exclusie te vermijden, omdat (bijna) alle jongeren onderdeel uitmaken van een klas. Aan de andere kant benoemen gedragsexperts als mogelijk probleem dat jongeren over het algemeen sporten via sportverenigingen, niet via scholen, in een andere samenstelling dan hun schoolklas. Het draagvlak voor de sociale bubbels kan negatief beïnvloed worden als jongeren niet in hun gewoonlijke team of in zelfgekozen samenstelling kunnen sporten. Een mogelijke oplossing zou kunnen zijn om op gemeentelijk niveau extra (buitensport-)activiteiten te organiseren (via school, sportcoaches, jongerenwerk, sportverenigingen) die op schoolklasniveau worden aangeboden. Dit kan gekoppeld worden aan het steunpakket jongeren voor gemeenten van december 2020. Voor culturele activiteiten lijkt het beperken van sociale bubbels tot klasgenoten een mogelijk geschikte vorm. Het is raadzaam om ook jongeren zelf te betrekken bij het proces.

Datum
15 januari 2021

Ons kenmerk
2021 Avondklok

U ontvangt uiterlijk op 26 januari een verder uitgewerkt advies omtrent sociale bubbels.

Tot een nadere mondelinge toelichting ben ik gaarne bereid.

Hoogachtend,

Dr. Mariken Leurs
Hoofd Corona Gedragsunit &
Plv directeur Volksgezondheid en Zorg

Avondklok

Tweede Kamer, 57e vergadering
Donderdag 18 februari 2021

Mevrouw **Kröger** (GroenLinks):
Voorzitter. In deze coronacrisis zijn er geen gemakkelijke keuzes. Het virus is grillig en onvoorspelbaar. Iedere maatregel doet pijn. De horeca is al sinds oktober dicht. De leerlingen van middelbare scholen zitten al sinds de kerstvakantie thuis. De cultuursector zit zonder publiek. Deze crisis maakt veel slachtoffers. De kwetsbaren die op de ic belanden, vechten voor hun leven. Het water staat het zorgpersoneel aan de lippen. Maar ook zijn er al die jongeren die snakken naar perspectief, met oplopende depressies tot gevolg.

We zitten nu al maanden in een sluimerende lockdown die langzamerhand steeds verder is aangescherpt, met twee zeer pijnlijke maatregelen voor veel mensen als sluitstuk: de eenbezoekerregel en de avondklok. Die laatste regel heeft natuurlijk de meeste maatschappelijke discussie en weerstand opgeleverd. Juist in de wettelijke verankering van deze maatregel heeft het kabinet onzorgvuldig en slordig geopereerd. Het kabinet was gewaarschuwd door de SGP, zoals door meerdere collega's is opgemerkt, en door de Raad van State: zorg voor een goede wettelijke borging. Toch koos het kabinet voor het juridisch wankele instrument van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag. Waarom? Kan de minister dit nog een keer duiden?

Waarom heeft het kabinet niet eerder een juridische grondslag in de Tijdelijke wet maatregelen covid-19 geregeld, zoals onder andere door de Raad van State was geadviseerd? Waarom besloot het kabinet gisteren om na de uitspraak van de voorzieningenrechter een aparte wet te maken? Waarom is pas na de nieuwe kritiek van de Raad van State alsnog besloten om de grondslag op te nemen in de tijdelijke wet? In de beantwoording, die ik toch vrij summier wil noemen, in de nota naar aanleiding van het verslag van vandaag, wordt geschreven dat dit de eenvoudigste oplossing is. Dan is mijn vraag: eenvoudig voor wie? Voor het kabinet, voor de samenleving, voor het parlement?

Dan heb ik nog een specifieke vraag over de juridische grondslag. Wat gaat het kabinet doen als het gerechtshof de uitspraak van de voorzieningenrechter vernietigt? Gaat het kabinet dan door met het gebruik van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag? Of wordt dan toch de wet gebruikt die we vandaag bespreken? Deze vraag is volgens mij door meerdere collega's gesteld. Wij verwachten hierover een heldere uitspraak van de minister.

Voorzitter. Er gaat veel mis in de aanpak van de coronacrisis, rond het testen, rond de vaccinaties, rond de persoonlijke beschermingsmiddelen. De rode lijn is toch dat keer op keer de kennis en kunde van experts in de wind geslagen worden. Het kabinet is daarin overmoedig en gaat koppig door op een ingeslagen weg. Wat doet dit nou met het vertrouwen en het draagvlak in de samenleving? Wij zien dat het het vertrouwen in het beleid en in de overheid ondermijnt. Dan moet je eens bedenken — dat zal de heer Van Dissel vast kunnen uitrekenen — wat het effect is op de R als er geen vertrouwen meer is in de maatregelen die deze overheid voorstelt en als de mensen afhaken omdat de overheid zelf haar zaakjes niet op orde heeft.

Voorzitter. Het kabinet is hard op de vingers getikt door de rechter. De rechter had zowel forse kritiek op de juridische grondslag als vragen over de onderbouwing van de proportionaliteit. Er ligt nu een nieuw wetsvoorstel. Daarmee is de juridische grondslag aangepast, maar hoe zit het met de onderbouwing van de proportionaliteit? Is de minister ervan overtuigd dat deze nu wel standhoudt bij de rechter? Deelt de minister de opvatting dat hoe langer een dergelijke maatregel duurt, dus hoe verder in de tijd die gaat, hoe meer eisen er gesteld moeten worden aan de proportionaliteitsvraag?

In het debat vorige week — of is het al twee weken geleden? — zijn er door diverse collega's en mijzelf vragen gesteld over op basis van welke criteria er weer besloten zal worden om de maatregel op te heffen. Welke weging vindt daarbij plaats? Mijn fractie heeft in de schriftelijke ronde naar een afwegingskader gevraagd. Ook voor de samenleving is een onderbouwing van de ingrijpende maatregel belangrijk. Ik wil heel graag een nadere toelichting van het kabinet hierop. Deze wet geeft nu de wettelijke grondslag, maar de feitelijke maatregel vindt plaats per ministeriële regeling. Welke procedure geldt dan voor die maatregel zelf en wat is de rol van de Tweede Kamer als een verlenging aan de orde zou zijn? En is de minister van mening dat, gezien de zwaarte van deze maatregel, het belangrijk zou zijn om toch de Eerste Kamer een rol te geven?

Voorzitter. Ik sluit me aan bij wat er uitgesproken is over het amendement dat door de heer Van Dam en de heer Groothuizen is ingediend. Ik denk dat het belangrijk is dat we juist ook in de wet die termijn borgen, dus ik ben heel benieuwd naar de reactie van het kabinet hierop.

Voorzitter. De avondklok is een zeer ingrijpende maatregel en de rechter plaatst vraagtekens bij de proportionaliteit. Hoe is de weging ten opzichte van andere maatregelen geweest? Wanneer en hoe kan er meer gezegd worden over de effectiviteit van de individuele maatregel? Verwacht de minister dat dit in de nabije toekomst wel mogelijk zal zijn, of moeten we accepteren dat dit eigenlijk nooit het geval zal zijn? En wat betekent dat dan? Op basis waarvan kan uiteindelijk besloten worden om de maatregel wel of niet weer in te trekken? Zou dat bijvoorbeeld een drempelwaarde kunnen zijn? Voor de weging van de proportionaliteit is het van belang dat zowel de gewenste als de ongewenste maatschappelijke effecten gewogen kunnen worden, maar tijdens het vorige debat bleek dat de ongewenste maatschappelijke effecten eigenlijk helemaal niet in kaart zijn gebracht. Ook in de memorie van toelichting werd de inbreuk op het grondrecht als een abstract begrip beschreven en niet zozeer de concrete maatschappelijke schade die deze maatregel teweegbracht. Kan de regering op korte termijn een impactassessment doen naar de toename van huiselijk geweld, kindermishandeling, et cetera?

En hoe zit het met eventuele andere maatregelen? Doet het kabinet werkelijk alles om de R naar beneden te brengen? We krijgen in deze langdurige lockdown restrictieve maatregel na restrictieve maatregel voor onze kiezen, maar tijdens het debat over onze initiatiefnota over het grootschalig testen bleek dat het effect van effectiever testen op de R eigenlijk nooit goed onderzocht is. Voor het draagvlak voor ingrijpende maatregelen is het echt nodig dat het kabinet laat zien dat in de breedte alles wordt gedaan om minder ingrijpende maatregelen te nemen om het virus te bestrijden. Daar horen grootschalig testen en effectief vaccineren wat ons betreft ook bij.

Tot slot, voorzitter. We sturen nu een jaar op ic-capaciteit. Daar heeft mijn fractie eerder al vraagtekens bij geplaatst. Door corona worden maatschappelijke problemen verengd tot een medisch capaciteitsissue, maar de impact op de samenleving is zo veel breder en de schade zo veel groter. We moeten met een bredere blik naar deze crisis kijken. Tot nu toe is echter niet helder op welke wijze het kabinet de verschillende belangen precies afweegt. Het OMT bestaat uit virologen, epidemiologen en artsen. Het kabinet zegt dat het breder geadviseerd wordt, bijvoorbeeld ook door gedragswetenschappers, sociologen en economen, maar hoe is dat dan geborgd? Daarover staat niets in de openbare OMT-adviezen. Die reppen alleen over een R. Hoe gaat het kabinet die bredere

maatschappelijke afweging borgen? Wat wordt daar de R van? Wat wordt die R, waar we met z'n allen transparant zicht op hebben? Het belang van alle kwetsbaren, ook dat van de jongeren, moet goed meegewogen worden. In eerdere debatten was de boodschap van het kabinet helder: om de scholen te kunnen openen, zijn nu strengere maatregelen nodig. Hoe schat het kabinet dat op dit moment in? Hoe gaan we ervoor zorgen dat kinderen zo snel mogelijk weer fysiek onderwijs krijgen?

De heer **Krol** (Krol):
Dank u, voorzitter. "De golf van 170.000 besmettingen die niet kwam"; dat is een veelzeggende kop in een artikel van de Volkskrant. Vandaag komt daar nog eens een artikel in het Algemeen Dagblad overheen. Er was een rekenfout gemaakt. De angstaanjagende voorspelling over de Britse variant is niet uitgekomen en toch is het beleid niet versoepeld. Er is ruimte op de intensive care, een van de pijlers waarop het coronabeleid is gebaseerd, en toch krijgen we niet iets meer vrijheid. De lockdown is verlengd tot 2 maart en aan de avondklok mag niet worden getornd. Ik was daartegen en ik blijf daartegen. Ik ben niet de enige. Het draagvlak voor de verplichting neemt zienderogen af. De titel van deze wet werkt dat ook in de hand, want vrijwel iedereen beseft dat het vertoeven in de buitenlucht juist minder besmettingen oplevert dan binnen blijven zitten.

In de memorie van toelichting lezen we dan ook het eigenlijke doel van de wet: de sociale contacten in de avonduren verminderen. Dat staat er letterlijk: het is de bedoeling "het gedrag verder aan te passen en dat sociale contacten in de avonduren niet meer plaatsvinden". Het gaat de wetgever dus niet om het beperkt vertoeven in de buitenlucht, maar om het voorkomen dat er sociale contacten in de avonduren plaatsvinden. De overheid hoort niet te bepalen hoeveel mensen je in huis mag hebben; gelukkig maar. Verbieden om 's avonds op straat te zijn is daarmee een soort juridische omweg om toch in te grijpen op het aantal mensen dat bij elkaar op visite gaat. Dat maakt dit een kromme wet met een rare titel. Waarom mag een volwassene 's avonds niet meer een blokje rond en waarom mogen we, zeker nu het 's avonds lichter wordt en de temperatuur beter, niet een eindje gaan fietsen na negenen? Ik geloof de virologen en andere deskundigen die stellen dat het verbieden hiervan nauwelijks effect heeft op het aantal besmettingen. Toch wordt deze maatregel doorgedrukt. Ook in het wetsvoorstel wordt het effect niet helder en dat is toch het minste wat je mag verwachten wanneer je grondrechten inperkt. De wet is gebaseerd op vermoedens en op rekenfouten en is daarmee disproportioneel.

Maar er zijn nog meer zaken die grote zorgen baren. Ik ga een groot woord gebruiken. Dat doe ik niet snel, maar de situatie is ernaar. Ik noem dit "machtsmisbruik". Het kabinet trekt de macht op een on-Nederlandse manier naar zich toe ten koste van onze grondrechten en onze democratische rechtsstaat. Want wat gebeurde er na de uitspraak van de rechter die de avondklok met directe ingang ongeldig verklaarde? Het kabinet ging in een ongekende turbostand. Er werd met bloedspoed om schorsing gevraagd en dat lukte, alles binnen een paar uur. Een gewone advocaat moet er al snel een week op wachten als hij een schorsing wil aanvragen. De Staat kon het bovendien eenzijdig regelen. De tegenpartij werd geconfronteerd met een voldongen feit van een spoedzitting om 16.00 uur. Hoe zit het dan met de procesgelijkheid? Werd de Staat voorgetrokken door de rechterlijke macht? Was dit machtsmisbruik? Ik wil graag een uitgebreide toelichting op hoe dit in z'n werk ging en wie er aan de touwtjes trok. Wat was de rol van de minister van Justitie en wie gehoorzaamde? Omdat dit de rechtsstaat raakt in zijn kern, ontvang ik graag alle beschikbare documentatie waaruit de gang van zaken kan worden afgeleid voordat de tweede termijn begint.

Tegelijkertijd werd op het ministerie van Justitie met de allergrootste turbospoed dit wetsvoorstel geschreven. Het voorstel is niet ter consultatie voorgelegd. De vaste Kamercommissie voor Justitie en Veiligheid stemde in met een superkorte procedure. De koning zette dezelfde dag al een handtekening. Waarom? Waarom zouden we als parlement niet eerst wachten op een hoger

beroep? Waarom als demissionair kabinet controversiële voorstellen indienen? Of is het zo dat het kabinet zijn kansen vrijdag in hoger beroep klein inschat?

Mevrouw de voorzitter. Dit kabinet is afgetreden vanwege zeer ernstig falen, een falen waarbij de rechtsstaat schudde op zijn grondvesten. Dat is niet overdreven gezegd. Het is een feit dat mensen zonder een spoortje van bewijs behandeld werden als criminelen. Gezinnen zijn kapotgemaakt en levens zijn verwoest. Dit afgetreden kabinet dient zich verre te houden van het inperken van grondrechten en van controversiële voorstellen waarvoor steeds minder draagvlak is, zeker als het effect niet kristalhelder is en zeker als dit vraagstuk bij de rechterlijke macht ligt. Dit kabinet heeft zijn kans gehad en, in mijn ogen, verspeeld. Als de rechter vrijdag besluit dat deze vergaande vrijheidsbeperkende maatregel op juridisch drijfzand is gebaseerd, dan is het over en uit met de avondklok.

Ik ga niet stemmen over een wet die de rechter de pas wil afsnijden. Ik verzoek de Kamer dan ook om de stemming over deze wet uit te stellen tot volgende week.

Ook ik sluit mij aan bij de vragen die zijn gesteld over de al opgelegde boetes.

Ik sluit af. Hoe kijken we over twintig jaar terug op deze tijd en dit kabinet? Ik vrees het ergste: een tijd waarin het parlement werd gemangeld door een al afgetreden kabinet; een kabinet dat de economie om zeep hielp, ondernemers afhankelijk maakte van staatssteun, sociale contacten wilde verbieden en de rechterlijke macht de pas af wilde snijden. Ik hoop oprecht, heel oprecht, dat ik me vergis en dat het anders zal gaan.

Avondklok
Tweede Kamer, 57e vergadering Donderdag 18 februari 2021

Het kabinet zegt dat het breder geadviseerd wordt, bijvoorbeeld ook door gedragswetenschappers,(
Mevrouw **Kröger).**

IFUD of Human Rights:

De overheid maakt gebruik van nudging, dat is een gedragspsychologische motivatietechniek waarbij mensen subtiel worden gestimuleerd om zich op een gewenste wijze te gedragen naar hand van de overheid en de adviezen door het O.M.T.. De overheid kijkt door een farmaceutische bril bij de bestrijding van de pandemie. De sociale en psyhologische schade onder de bevolking en burgerrechten is en blijft steeds onderbelicht. Hoewel men tijdens persconferenties wel spreekt begaan te zijn met de zwakken in de samenleving, en met de maatschappelijke gevolgen.Dus die gedragsadvisering is niet in en voor of om het voordeel van de bevolking zelf, maar om beleid van de overheid zelf door te drukken.

Coronavirus: Mondkapjes worden verplicht in het openbaar vervoer

WOENSDAG 6 MEI 2020, 06:00

Foto: PXhere / omroepwest.nl

V&VN leidraad 2021

Samenstellers

- Prof. dr. Bianca Buurman, hoogleraar acute ouderenzorg, voorzitter Verpleegkundigen & Verzorgenden Nederland (V&VN)
- Pauline Arts-de Witt, wijkverpleegkundige, projectmedewerker kwaliteit
- Nathalie van Elck MSc, verpleegkundig specialist agz huisartsenzorg, praktijkcentrum De Greev' Utrecht, huisartsenpost Gelderse Vallei, bestuurslid V&VN Verpleegkundig Specialisten
- Jaap Kappert MSc BN, verpleegkundig specialist agz ouderenzorg, Stichting Brentano Amstelveen, bestuurslid V&VN
- Marita de Kleijne, verzorgende IG, gespecialiseerd verzorgende psychogeriatrie, voorzitter V&VN Verzorgenden
- Rowan Marijnissen-de Jong BN, ic-verpleegkundige, lid verpleegkundige adviesraad, Elizabeth-TweeSteden Ziekenhuis Tilburg, voorzitter V&VN Intensive Care
- Dr. Catharina van Oostveen, senior-onderzoeker Spaarne Gasthuis, docent-onderzoeker Erasmus Universiteit, bestuurslid V&VN
- Martina den Otter-Muijs MSc, verpleegkundig specialist agz acute zorg/interne geneeskunde aandachtsgebied infectieziekten/nefrologie, bestuurslid V&VN Verpleegkundig Specialisten
- Drs. Kelly Paap MSc, verpleegkundig specialist agz ouderenzorg, Amsta en promovendus infectiepreventie Amsterdam UMC
- Sandra de Wit MANP, verpleegkundig specialist agz gehandicaptenzorg en onderzoeker, De Zijlen Groningen, voorzitter V&VN Verstandelijk Gehandicaptenzorg

Situatie rondom corona blijft ernstig, lockdown wordt verlengd

Nieuwsbericht | 02-02-2021 | 19:15

Let op, de datum van dit nieuwsbericht is 2 februari 2021.

Nieuwe varianten van het coronavirus winnen snel terrein in Nederland. Dat is zorgelijk, want die varianten zijn besmettelijker en kunnen leiden tot een nieuwe golf van besmettingen.

Bron: rijksoverheid.nl

VRAAGSTELLING:

IFUD of Human Rights

Als de situatie dermate gevaarlijk is zoals de overheid ons doet voorspiegelen,waarom lopen de mensen in Nederland rond met van die goedkope maskers?

Hoger beroep avondklok

Den Haag, 18 februari 2021

De Nederlandse staat heeft een spoedappel ingesteld bij het gerechtshof Den Haag tegen de uitspraak van de rechtbank Den Haag van dinsdag 16 februari jl. waarin beslist is dat de avondklok moet vervallen. Dit was gevorderd door Stichting Viruswaarheid.nl. De inhoudelijke behandeling van dit hoger beroep vindt plaats op vrijdag 19 februari 2021 om 10.00 uur. (fragment eindconclusie pleitrede mr. Jeroen Pols viruswaarheid tegen Staat der Nederlanden). Voorzitter gerechtshof: Mevr: Tan-de Sonnaville.

Bron: rechtspraak.nl

AUDIO

https://archive.org/details/hoger-beroep-avondklok-jeroen-pols

GERECHTSHOF DEN HAAG
Afdeling Civiel recht
Zaaknummer : 200.290.085/01
Zaaknummer rechtbank : C/09/607056 / KG ZA 21-118
Arrest in kort geding van 26 februari 2021
inzake
De Staat der Nederlanden
(Ministerie van Algemene Zaken en Ministerie van Justitie en Veiligheid),
zetelend te Den Haag,
appellant,
nader te noemen: de Staat,
advocaat: mr. R.W. Veldhuis te Den Haag,
tegen
1. **Stichting Viruswaarheid.n**l,
gevestigd te Rotterdam

Link:

https://archive.org/details/internationale-verdragen-en-mensenrechten

NOS

Jeroen Pols en Willem Engel van Viruswaarheid NOS

NOS NIEUWS • BINNENLAND • VRIJDAG, 13:19

Viruswaarheid teleurgesteld in uitspraak hof 'maar het was niet onverwacht'

Actiegroep Viruswaarheid noemt het oordeel van het gerechtshof over de avondklok "teleurstellend maar niet onverwacht". Het hof oordeelde vanochtend dat de avondklok niet op basis van de verkeerde rechtsgronden is ingevoerd. Daarmee vernietigt het hof het oordeel van de voorzieningenrechter op 16 februari.

Jeroen Pols, de jurist van de actiegroep die de zaak tegen de Staat had aangespannen, noemde het arrest op een persconferentie het "einde van de rechtsorde". "Mensenrechten worden op ongekende manier opzijgeschoven. Ik verwacht dat de maat vol is voor de advocatuur en juristen en dat ze zien dat er meer aan de hand is."

"Het hof vond de maatregelen proportioneel. Het hof vindt het geen probleem dat de route die de wet voorschrijft niet gevolgd is", somde Pols op. "Ze zien de ongekende inperkingen van de grondrechten niet als een probleem."

Opheffen coronamaatregelen

Hoger beroep kort geding

Avondklok-zaak. De avondklok mag worden gebaseerd op de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg). Eisen van proportionaliteit en subsidiariteit in acht genomen. Vonnis voorzieningenrechter vernietigd.

Uitspraak

GERECHTSHOF DEN HAAG
Afdeling Civiel recht
Zaaknummer : 200.290.085/01

Zaaknummer rechtbank : C/09/607056 / KG ZA 21-118

Arrest in kort geding van 26 februari 2021

inzake

De Staat der Nederlanden
(Ministerie van Algemene Zaken en Ministerie van Justitie en Veiligheid),

zetelend te Den Haag,

appellant,

nader te noemen: de Staat,

advocaat: mr. R.W. Veldhuis te Den Haag,
tegen
1. **Stichting Viruswaarheid.n**l,

gevestigd te Rotterdam

2. **[geïntimeerde 2]**,

wonende te [woonplaats]

3. **[geïntimeerde 3]**,

wonende te [woonplaats]

geïntimeerden,

hierna tezamen te noemen: Viruswaarheid,

advocaat: mr. G.C.L. van de Corput te Breda.

1De procedure

1.1.

Het verloop van de procedure blijkt uit:

- De stukken van de eerste aanleg en het vonnis van de voorzieningenrechter in de rechtbank Den Haag van 16 februari 2021 (hierna: het vonnis)[1];

- -

Het exploot van dagvaarding in hoger beroep (na verlof spoedappel) van 16 februari 2021;

- -

Het proces-verbaal van de mondelinge behandeling van het incident op grond van artikel 351 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering (Rv) van 16 februari 2021;

- -

De uitspraak met toepassing van artikel 30p Rv in het incident op grond van artikel 351 Rv van 16 februari 2021;

- -

De memorie van grieven met de producties;

- -

De memorie van antwoord met de producties.

1.2

Op 19 februari 2021 heeft de mondelinge behandeling in de hoofdzaak plaatsgevonden. Partijen hebben de zaak op die zitting toegelicht, de Staat mede door mr. J. Bootsma, advocaat te Den Haag. Beide partijen hebben bij die gelegenheid nog producties in het geding gebracht. Van de mondelinge behandeling is een proces-verbaal opgemaakt.

2Waar gaat de zaak over?

2.1.

Deze zaak gaat in hoger beroep kort gezegd om de vraag of de avondklok moet worden opgeheven, zoals de voorzieningenrechter in het vonnis heeft gedaan. Volgens Viruswaarheid heeft de Staat een ondeugdelijke wettelijke grondslag gekozen voor de avondklok. Bovendien worden volgens Viruswaarheid door de invoering van de avondklok diverse mensenrechten geschonden, zonder dat daar een voldoende rechtvaardiging voor is.

3De feiten

3.1.

Sinds medio maart 2020 heeft het kabinet diverse maatregelen genomen in verband met de uitbraak van het SARS-Cov-2 virus (verder: het virus of het Covid-19 virus). Het kabinet wordt bij de bestrijding van het virus geadviseerd door het Outbreak Management Team (hierna: OMT). Het OMT bestaat uit (deels wisselende) deskundigen uit verschillende disciplines die onafhankelijk van de Staat advies uitbrengen.

3.2.

Op 19 januari 2021 heeft het OMT een advies uitgebracht waarin onder meer wordt gesteld dat er nieuwe varianten van het virus rondwaren (waaronder de Britse variant) die veel besmettelijker zijn dan de oude variant, waardoor het aantal besmettingen zal toenemen en de vooruitzichten op lange termijn zeer zorgelijk zijn. Het OMT heeft daarom onder meer geadviseerd om een avondklok in te stellen.
3.3.
Naar aanleiding hiervan heeft de Tweede Kamer op 21 januari 2021 een spoeddebat gehouden en heeft de meerderheid van de Kamer ingestemd met het voornemen van het kabinet tot het invoeren van een tijdelijke avondklok op basis van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (verder: Wbbbg).
3.4.
Daarop is bij koninklijk besluit van 22 januari 2021 op voordracht van de Minister-President artikel 8 eerste en derde lid Wbbbg in werking gesteld.[2] Aansluitend is met toepassing van artikel 8 lid 1 en lid 3 Wbbbg de Tijdelijke regeling landelijke avondklok covid-19 (verder: de Tijdelijke regeling) gepubliceerd.[3] Daaruit blijkt dat de avondklok geldt met ingang van 23 januari 2021 dagelijks van 21.00 uur tot 4.30 uur tot en met 10 februari 2021. Tegelijkertijd met de avondklok is dringend geadviseerd per dag niet meer dan één persoon te ontvangen (hierna: de bezoekbeperking).
3.5.
Op 2 februari 2021 is (overeenkomstig artikel 1 lid 2 Wbbbg) een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer gezonden over het voortduren van de avondklok (verder: de Voortduringswet). Dit wetsvoorstel is op 11 februari 2021 door de Tweede Kamer aangenomen. De Eerste Kamer moet hierover nog beslissen.
3.6.
Bij brief van 3 februari 2021 heeft Viruswaarheid de Staat aangeschreven met het verzoek de avondklok onmiddellijk op te heffen. De Staat heeft aangegeven daartoe niet bereid te zijn.
3.7.
Op 7 februari 2021 heeft het OMT een nieuw advies aan de regering uitgebracht. Daarin heeft het geadviseerd de avondklok te verlengen, omdat de Britse variant van het virus aan een opmars bezig is. Het R-getal (dat weergeeft hoeveel nieuwe besmettingen gemiddeld door één besmet persoon worden veroorzaakt) van de Britse variant ligt hoger dan dat van de oorspronkelijke variant. Dat betekent volgens het OMT dat de Britse variant besmettelijker is. De avondklok kan volgens het OMT een waardevolle aanvulling zijn op de overige reeds geldende maatregelen. Nadat in de Tweede Kamer over een verlenging van de avondklok een spoeddebat is gevoerd bleek voor verlenging een Kamermeerderheid te bestaan.
3.8.
Vervolgens is verlenging aangekondigd van de avondklok tot en met 3 maart 2021 om 04.30 uur. Daarbij is aangekondigd dat er tussentijds, op 23 februari 2021, zal worden geëvalueerd of de maatregel nog langer nodig is.
3.9.
Uit een technische briefing van 16 februari 2021[4] blijkt dat het RIVM op dat moment verwacht dat de nieuwe varianten (de Britse en de Zuid-Afrikaanse variant) tegen april 2021 bijna 100% van de gevallen zullen betreffen. De verdringing van de oude variant komt door de hogere besmettingsgraad van de nieuwe varianten dan die van de oude variant. De besmettingsgraad ligt 37% hoger voor de Britse variant en 47% hoger voor de Zuid-Afrikaanse variant. Het aantal ziekenhuis- en IC-opnames zal zonder de maatregel van de avondklok en de bezoekbeperking snel toenemen. Naar verwachting is die toename veel beperkter als de avondklok en de bezoekbeperking met de overige maatregelen gehandhaafd blijven, aldus nog steeds het OMT.
4De procedure in eerste aanleg
4.1.
Viruswaarheid heeft in eerste aanleg gevorderd de Staat te gelasten het koninklijk besluit van 22 januari 2021 en de daarmee verbonden Tijdelijke regeling buiten werking te stellen.
4.2.
Viruswaarheid heeft aangevoerd dat de Staat door de invoering van de avondklok via de weg van de Wbbbg onrechtmatig handelt. Volgens Viruswaarheid is er geen sprake van een uitzonderlijke en spoedeisende noodsituatie die voorwaarde is voor gebruik van de Wbbbg. Bovendien behelst de avondklok een vergaande inperking van grondrechten van burgers. De redenen die de Staat aanvoert voor het treffen van een vergaande maatregel als een avondklok zijn onvoldoende. De avondklok is niet proportioneel. Er hadden ook andere, minder vergaande maatregelen kunnen worden getroffen, aldus Viruswaarheid.

4.3.
De voorzieningenrechter heeft de vordering van Viruswaarheid toegewezen. De voorzieningenrechter was van oordeel dat een zwaarwegende maatregel als een avondklok onder de gegeven omstandigheden niet via de weg van de Wbbbg en de daaruit volgende ministeriële regeling had mogen worden ingevoerd. De daarvoor volgens de voorzieningenrechter vereiste 'superspoed' als rechtvaardiging om een normaal (spoed)wetgevingstraject niet af te kunnen wachten, is onvoldoende onderbouwd. De mogelijkheid van een avondklok is namelijk al ruim voor de daadwerkelijke invoering ervan als een van vele mogelijke opties naar voren gekomen. Daaruit blijkt al dat aan de bijzondere eisen voor activering van de Wbbbg niet is voldaan. Bovendien heeft voorafgaand aan de inwerkingstelling van artikel 8 Wbbbg een spoeddebat in de Tweede Kamer plaatsgevonden. Het feit dat daarvoor ruimte bestond maakt duidelijk dat van een daadwerkelijke spoedsituatie als bedoeld in de Wbbbg in dit geval geen sprake was. Door het indienen van de Voortduringswet kan de onjuiste keuze voor de Wbbbg ook niet achteraf worden gerechtvaardigd.
4.4.
De Staat heeft naar het oordeel van de voorzieningenrechter bovendien onvoldoende gemotiveerd dat het instellen van de avondklok voldoet aan de eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. De druk op de zorg is momenteel minder groot dan eerder het geval is geweest. Ook toen de zorg eerder op maximale capaciteit draaide is een avondklok niet noodzakelijk geacht. De Staat vindt een avondklok nu wel nodig vanwege het optreden van mutaties van het virus, die besmettelijker lijken te zijn dan het oorspronkelijke virus. Op dit moment staat echter niet vast dat de mutaties van het virus tot een onhoudbare situatie zullen leiden.
4.5.
De overheid behoort zich weliswaar voor te bereiden op nieuwe ontwikkelingen, maar voordat een vergaande beperking als een avondklok wordt ingevoerd moet wel duidelijk zijn dat er geen andere minder verstrekkende maatregelen meer open staan en dat de invoering van de avondklok daadwerkelijk een substantieel effect zal hebben. Dat is naar het oordeel van de voorzieningenrechter onvoldoende gebleken. Het OMT heeft naar eigen zeggen geen bewijs dat de avondklok een substantiële bijdrage levert aan het terugdringen van het virus. Het feit dat enkele landen daarover positief hebben gerapporteerd overtuigt niet. Het is immers de vraag of de situatie in Nederland één op één vergelijkbaar is met die in andere landen. Daar komt nog bij dat vast staat dat gelijktijdig met het instellen van de avondklok een dringend advies is gegeven niet meer dan één persoon per dag thuis te ontvangen. Het OMT heeft in haar prognoses over effecten van maatregelen geen onderscheid gemaakt tussen de avondklok enerzijds en de éénpersoons-bezoekregeling anderzijds. Dat vertekent het beeld met betrekking tot nut en noodzaak van de avondklok aanzienlijk. De stelling van de Staat dat een avondklok onvermijdelijk is, is volgens de voorzieningenrechter kortom onvoldoende overtuigend gemotiveerd.
4.6.
De voorzieningenrechter heeft de Staat daarom veroordeeld om artikel 8 lid 1 en 3 Wbbbg per omgaande buiten werking te stellen, waardoor ook de Tijdelijke regeling vervalt.

5De procedure in hoger beroep

5.1.
De Staat heeft spoedappel ingesteld en op grond van artikel 351 Rv als voorlopige voorziening gevorderd om het bestreden vonnis te schorsen totdat het hof eindarrest heeft gewezen in de hoofdzaak. Deze voorziening is nog dezelfde dag door het hof toegewezen.[5]
5.2.
In de hoofdzaak heeft de Staat gevorderd om het vonnis te vernietigen en de vordering van Viruswaarheid alsnog af te wijzen. De invoering van de avondklok is volgens de Staat wel degelijk noodzakelijk voor de veiligheid en gezondheid van de burgers, en mocht op de Wbbbg worden gebaseerd. In elk geval kan volgens de Staat niet worden gezegd dat de avondklok onmiskenbaar onverbindend is.
5.3.
Viruswaarheid heeft gemotiveerd verweer gevoerd. De verdere stellingen van partijen zullen bij de beoordeling van het hoger beroep waar nodig aan de orde komen.

6De beoordeling van het hoger beroep

Algemene uitgangspunten

6.1.

De Staat legt met zijn grieven het geschil in volle omvang aan het hof voor. Het hof beoordeelt het geschil op basis van de feiten die op het moment van het sluiten van de zitting (op 19 februari 2021 omstreeks 14.30 uur) bekend waren en door partijen aan hun stellingen en verweren ten grondslag zijn gelegd.
6.2.
Inzet van dit hoger beroep is de vraag of de Wbbbg in deze situatie mocht worden gebruikt voor de invoering van de avondklok.
6.3.
De vraag welke maatregelen moeten worden getroffen ter bestrijding van de coronacrisis en of die maatregelen proportioneel en subsidiair zijn vergt primair een politieke afweging. Dat die politieke afweging met betrekking tot de invoering van de avondklok ook heeft plaatsgevonden, blijkt zowel uit de toelichting bij de Voortduringswet als uit het besluit van het kabinet om voorafgaand aan het instellen van de avondklok de Tweede Kamer te raadplegen. De civiele rechter – en zeker de rechter in kort geding – moet zich daarom terughoudend opstellen bij de beoordeling van de keuzes die de Staat binnen de grenzen van zijn beoordelings- en beleidsvrijheid maakt. Alleen als evident is dat de Staat onjuiste keuzes maakt en de Staat dus in redelijkheid niet voor het gevoerde beleid heeft kunnen kiezen, of wanneer de Staat een bevoegdheid aanwendt zonder dat daarvoor in de gegeven omstandigheden een wettelijke grondslag bestaat, is plaats voor rechterlijk ingrijpen. De rechter in kort geding heeft bovendien slechts bij een onmiskenbaar onverbindende regeling de bevoegdheid om de betreffende bepalingen buiten werking te stellen. Hij mag de Staat niet bevelen wetgeving tot stand te brengen met een bepaalde, specifieke inhoud.[6]
Het systeem van de Wbbbg
6.4.
De Wbbbg is een wet in formele zin en voorziet in de mogelijkheid om, wanneer *buitengewone omstandigheden dit noodzakelijk maken,* bepaalde bevoegdheden toe te kennen aan het openbaar gezag. Een van die bevoegdheden is het instellen van een avondklok (artikel 8 Wbbbg). Deze bevoegdheden bestaan op grond van artikel 1 lid 1 Wbbbg naast de algemene en beperkte noodtoestand zoals bedoeld in de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (Cwu). De in die laatste wet bedoelde noodsituatie is thans in Nederland niet aan de orde, ook niet feitelijk zoals door Viruswaarheid is gesteld.
6.5.
De Wbbbg kan worden geactiveerd bij koninklijk besluit (KB) op voordracht van de Minister-President. Na het KB wordt onverwijld een wetsvoorstel over het voortduren van de in werking gestelde bepalingen (de Voortduringswet) naar de Tweede kamer gestuurd. Als de Tweede en Eerste Kamer het hier niet mee eens zijn dan worden bij koninklijk besluit de bepalingen die in werking zijn gesteld, weer buiten werking gesteld en komt voor dat moment een eind aan de werking van de bepalingen (artikel 1, leden 2 en 3 Wbbbg).
De maatstaf voor toepassing van de Wbbbg
6.6.
In deze procedure is de vraag aan de orde of er sprake is van *buitengewone omstandigheden* die invoering van de avondklok *noodzakelijk maken*.
6.7.
Het begrip buitengewone omstandigheden is in de wet of de wetsgeschiedenis bij de Wbbbg niet gedefinieerd. Naar het oordeel van het hof is het zonder meer duidelijk dat er sprake is van buitengewone omstandigheden. Nederland heeft al bijna een jaar te maken met een pandemie. Deze heeft zich inmiddels over de hele wereld verspreid en heeft grote aantallen dodelijke slachtoffers gemaakt, ook in Nederland. Ondanks vele (vaak vergaande) maatregelen is het Covid-19 virus nog steeds niet uitgedoofd en is dit aan het muteren in (veelal) nog besmettelijkere varianten. Het wachten is uiteindelijk op voldoende vaccinatiemogelijkheden, maar zover is het nu nog niet, terwijl bovendien onzeker is of de thans bestaande vaccins onverminderd werken bij de nieuwe varianten.
6.8.
Volgens de regering is de situatie zeer zorgelijk, omdat twee epidemiologische situaties zich naast elkaar ontwikkelen, te weten het ‘oude’ Covid-19 virus en de veel besmettelijkere buitenlandse varianten die naar verwachting de boventoon zullen gaan voeren. Alles op alles moet worden gezet om het aantal besmettingen zo laag mogelijk te houden en zo te voorkomen dat Nederland wordt overspoeld met een derde golf bovenop de tweede. De regering baseert zich hierbij op het OMT (met specifieke

deskundigheid), dat in verband hiermee dringend adviseert tot invoering van de avondklok omdat geen gelijkwaardige alternatieven voorhanden zijn.
6.9.
Naar het oordeel van het hof mag het kabinet in beginsel op de adviezen van het OMT afgaan. Niet voor niets is dit orgaan verantwoordelijk voor het tot stand komen van het best mogelijke professionele advies over de te nemen crisismaatregelen.7 De omstandigheid dat niet exact gewogen kan worden in hoeverre de tevens dringend geadviseerde bezoekbeperking mede effect sorteert, maakt niet dat daarmee de noodzaak van de avondklok ontbreekt of is vervallen. De Staat heeft voldoende onderbouwd dat de avondklok ook effect heeft, althans dat hij hier in redelijkheid van mag uitgaan.
6.10.
Viruswaarheid heeft nog gesteld dat het invoeren van de avondklok niet noodzakelijk is omdat het aantal besmettingen terugloopt, evenals de ziekenhuis- en IC-bezetting, terwijl het aantal besmettingen bovendien niet gelijk staat aan even zovele zieken en het om een 'vrij onschuldig' virus gaat. Viruswaarheid miskent hiermee dat het OMT ondanks de verminderde druk op de zorg uitvoerig en wetenschappelijk onderbouwd heeft toegelicht dat verder ingrijpen noodzakelijk is, met name in verband met de toename van de nieuwe varianten. Dit ter voorkoming van het risico – dit is geen zekerheid en hoeft en kan ook geen zekerheid (te) zijn – van versneld oplopende ernstige besmettingen en daarmee (over)belasting van de zorg. De stelling dat de "donkere wolk" die door het OMT is geschetst "nog nooit regen heeft opgeleverd" is een miskenning van de feitelijke toestand waarin Nederland sinds ongeveer een jaar verkeert en waarvan het kabinet mag oordelen dat die zodanig is dat een verergering moet worden voorkomen.
6.11.
Al met al heeft de Staat daarom in redelijkheid kunnen oordelen dat er sprake was van buitengewone omstandigheden die invoering van de avondklok noodzakelijk maakten. De inzet van de Wbbbg is dus in beginsel op zijn plaats en het kabinet kon op grond van artikel 8 lid 1 en lid 3 de Tijdelijke regeling vaststellen. Anders dan Viruswaarheid heeft betoogd, vereist de Wbbbg niet dat is voldaan aan de eisen voor afkondiging van de noodtoestand en dus ook niet dat de uitwendige of inwendige veiligheid van de Staat niet meer anders kan worden gewaarborgd.
Het hof verwerpt het betoog van Viruswaarheid (en in lijn daarmee het oordeel van de voorzieningenrechter) dat de Wbbbg slechts is bedoeld voor situaties die letterlijk geen enkel uitstel kunnen dulden, omdat er sprake is van een acute noodsituaties, zoals een onverwachte dijkdoorbraak. Deze aldus geformuleerde 'lat' ligt te hoog en volgt ook niet uit de wet of de wetsgeschiedenis. Ook al zal in het wettelijke vereiste van 'buitengewone omstandigheden' vaak enige spoedeisendheid besloten liggen, kan dit echter niet betekenen dat (buiten de wettekst en zonder duidelijke aanwijzingen in de wetsgeschiedenis) aan de invoering van de avondklok zodanige eisen van spoedeisendheid worden gesteld als de voorzieningenrechter heeft aangenomen. Deze hoge eisen zouden ook zonder goede reden de bruikbaarheid van de in art. 8 lid 1 Wbbbg gegeven bevoegdheid sterk beperken. Het zou immers ongewenst en niet logisch zijn om deze noodbevoegdheid pas na 'een dijkdoorbraak' te kunnen aanwenden en niet al bij een dreigende 'dijkdoorbraak'. Daarmee verwerpt het hof ook het betoog van Viruswaarheid en het oordeel van de voorzieningenrechter dat de Wbbbg niet kon worden ingezet omdat er voorafgaand aan de invoering van de avondklok overleg met de Tweede Kamer heeft plaatsgevonden. De Staat was juridisch tot dat overleg vooraf niet gehouden. De Wbbbg gaat immers uit van een toetsing door het parlement direct nadat de bijzondere bevoegdheden zijn aangewend. Het feit dat het kabinet de Tweede Kamer op voorhand om instemming heeft gevraagd is zorgvuldig, maar leidt er vanzelfsprekend niet toe dat de bestaande bevoegdheid om zelfstandig te handelen kwam te vervallen. Evenmin leidt de (theoretische) mogelijkheid van een spoedwet ertoe dat de Staat de bevoegdheid van de Wbbbg niet kon inzetten. Met de Wbbbg heeft het parlement immers op voorhand voor situaties als thans aan de orde het kabinet de bevoegdheid toegekend een avondklok in te stellen. Om diezelfde reden is ook niet relevant dat de avondklok eerder in 2020 ter sprake is gekomen. Op dat eerdere moment is invoering door het kabinet niet aangewezen geacht; het advies van het OMT om een avondklok in te stellen naar aanleiding waarvan de Staat besloot te handelen dateert van 19 januari 2021. Onduidelijk is wat voor wetgevingstraject destijds in de ogen van Viruswaarheid (en in navolging daarvan de voorzieningenrechter) gestart had moeten worden en evenmin is duidelijk hoe dat tot iets anders had kunnen leiden dan een regeling zoals thans in de Wbbbg is neergelegd. Uiteraard dienen de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit bij de daadwerkelijke inzet van de Wbbbg wel in acht te worden genomen. Het hof zal hierna deze aspecten toetsen.

Proportionaliteit en subsidiariteit
6.12.
Niet in geschil is dat met de invoering van de avondklok diverse grondrechten worden beperkt, die onder meer zijn verankerd in internationale verdragen. Het gaat daarbij om het recht op bewegingsvrijheid (artikel 2 Vierde Protocol EVRM), het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 8 EVRM en artikel 10 Grondwet - Gw) en indirect de vrijheid van vergadering, betoging en het belijden van godsdienst en levensovertuiging (artikel 9 en artikel 10 EVRM en artikel 6 en artikel 9 Gw).
6.13.
Deze grondrechten bieden ruimte voor een inperking daarvan (onder meer) als dat noodzakelijk is voor de bescherming van de volksgezondheid. De Staat is tot deze bescherming verplicht op grond van artikel 22 Gw en de artikelen 2 en 8 EVRM. Een dergelijke inperking is mogelijk voor zover deze (i) een legitiem doel dient, (ii) bij de wet is voorzien en (iii) noodzakelijk is in een democratische samenleving. In dat laatste criterium ligt besloten dat de inperking van de grondrechten proportioneel moet zijn en dat er geen andere (lichtere) middelen moeten zijn om het beoogde doel te verwezenlijken. De Staat heeft hierbij een grote beoordelingsvrijheid (*a wide margin of appreciation).*
6.14.
Vast staat dat de inperking (i) een legitiem doel dient en (ii) bij wet is voorzien. De Staat heeft aangevoerd (iii) dat de maatregel ook proportioneel is. Minder zware maatregelen volstaan niet. Voor zover de avondklok de uitoefening van grondrechten beperkt, is dat alleen in de latere avond en nacht. Op die tijden is de mobiliteit sowieso al minder hoog. Daarbij is gekeken naar de mobiliteitsgegevens. Daaruit blijkt dat de meeste verplaatsingen plaatsvinden tussen 5.00 en 20.00 uur. Overdag kunnen de grondrechten wel worden uitgeoefend. Met de keuze voor een avondklok die geldt tussen 21.00 en 4.30 uur wordt ook voldoende ruimte gelaten aan iedereen om te sporten en aan kinderen om buiten te spelen. Op de avondklok zijn in de Tijdelijke regeling allerlei uitzonderingen gemaakt, waardoor maatwerk mogelijk is en strikt noodzakelijke reisbewegingen niet door de avondklok worden geraakt, aldus nog steeds de Staat.
6.15.
Naar het oordeel van het hof is, gelet op de klemmende situatie waar de Staat blijkens het voorgaande vanuit mocht gaan, de maatregel van deze avondklok (iii) proportioneel en voldoet deze ook aan de eisen van subsidiariteit. Afwachten hoe de situatie zich ontwikkelt, zoals Viruswaarheid (samengevat) betoogt, heeft de Staat in redelijkheid niet willen en hoeven doen. Ook heeft de Staat redelijkerwijs te risicovol kunnen vinden om te volstaan met het 'dringend advies om thuis te blijven'. Bij dat oordeel neemt het hof in aanmerking dat de avondklok inderdaad in zoverre beperkt is dat deze, anders dan in andere landen binnen Europa, pas vanaf 21.00 uur geldt, en dat er uitzonderingen zijn gemaakt voor diegenen voor wie het noodzakelijk is zich buitenshuis te begeven.
6.16.
Dit betekent dat de grieven slagen en dat deze niet verder besproken hoeven te worden.
Overige argumenten
6.17.
Voor de volledigheid overweegt het hof verder nog als volgt.
Viruswaarheid heeft nog gesteld dat de Staat alleen mag afwijken van genoemde grondrechten indien een noodtoestand is afgekondigd, terwijl de Staat zich daarbij moet houden aan de criteria die daarvoor zijn geformuleerd in artikel 15 EVRM, artikel 4 IVBPR en de zogenaamde Siracusa Principles.[8] Het hof verwerpt deze stelling. Van een noodtoestand in juridische zin is, zoals in overweging 6.4 is overwogen, geen sprake, ook niet feitelijk. Er zijn immers slechts in beperkte mate buitengewone bevoegdheden toegepast. Artikel 15 EVRM, artikel 4 IVBPR en de zogenaamde Siracusa Principles zijn reeds daarom niet van toepassing. Viruswaarheid kan daaraan dus reeds om die reden geen rechten ontlenen. De mogelijkheid tot het beperken van de hiervoor besproken grondrechten volgt in dit geval daarom ook niet uit artikel 15 EVRM, maar uit de beperkingsmogelijkheid die de betreffende grondrechten zelf kennen.
6.18.
Overigens is uitgangspunt van het staatsnoodrecht dat de Staat kiest voor de lichtst mogelijke maatregel en slechts de (beperkte of algehele) noodtoestand uitroept als andere middelen niet volstaan. In dit geval heeft de Staat op goede gronden geoordeeld dat hij kon volstaan met het invoeren van een

avondklok, zonder dat daarvoor de noodtoestand hoefde te worden afgekondigd. De Wbbbg biedt daarvoor voldoende basis.
6.19.
Anders dan tijdens een noodtoestand mag de Staat bij gebruik van een beperkte noodbevoegdheid zoals de invoering van de avondklok, niet afwijken van de in de grondwet en internationale verdragen gewaarborgde mensenrechten, maar deze slechts beperken voor zover de betreffende bepalingen daarin voorzien. De naleving van mensenrechten is dus beter gewaarborgd in de huidige situatie dan wanneer de Staat de noodtoestand zou hebben uitgeroepen. Voor toepassing van artikel 15 EVRM of de Siracusa Principles is ook om die reden geen plaats.
6.20.
Viruswaarheid heeft verder aangevoerd dat op de huidige situatie primair de Internationale Gezondheidsregeling (IGR) van de WHO en de Wet publieke Gezondheid (Wpg) van toepassing zijn. Het doel daarvan is immers om te voorkomen dat de samenleving ontwricht raakt door een virusuitbraak. Zowel de IGR als de Wpg gaan volgens Viruswaarheid uit van drang in plaats van dwang. De in de Wpg genoemde dwangmaatregelen mogen alleen in individuele gevallen, en niet generiek worden gebruikt. Zij staan daarom in de weg aan het invoeren van een dwangmaatregel als de avondklok, aldus nog steeds Viruswaarheid.
6.21.
Het hof overweegt als volgt. De IGR regelt internationale samenwerking ter bestrijding van grensoverschrijdende infectieziekten. De daarin opgenomen aanbevelingen zijn echter niet bindend en hebben ook geen rechtstreekse werking. Op basis van de IGR kan Viruswaarheid dus geen rechten afdwingen. Uit de Wpg kan niet worden afgeleid dat de daarin genoemde dwangmaatregelen ter bestrijding van infectieziekten en meer specifiek ter bestrijding van het virus, alleen in individuele gevallen gebruikt mogen worden en niet generiek zouden mogen worden ingezet. Ook als dat anders zou zijn, kan dat overigens niet tot een ander oordeel leiden omdat de Staat de avondklok niet op de Wpg heeft gebaseerd en ook niet daarop heeft hoeven te baseren. Het enkele feit dat een bepaalde bevoegdheid die de Staat wenst in te zetten ter bestrijding van een infectieziekte niet in de Wpg is opgenomen, rechtvaardigt niet de conclusie dat die bevoegdheid niet op een andere wet zou mogen worden gebaseerd.

Slotsom
6.22.
De conclusie van het voorgaande is dat het vonnis zal worden vernietigd en dat de vordering van Viruswaarheid alsnog zal worden afgewezen. De Staat heeft bij de invoering van de avondklok gebruik mogen maken van de separate noodbevoegdheid in de Wbbbg. De beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit zijn daarbij niet uit het oog verloren.
6.23.
Viruswaarheid zal als de in het ongelijk gestelde partij worden veroordeeld in de kosten van beide instanties, die van het incident in hoger beroep daaronder begrepen.

Beslissing

Het hof:

- -

vernietigt het vonnis van de voorzieningenrechter in de rechtbank Den Haag van 16 februari 2021; en opnieuw rechtdoende

- -

wijst de vordering af.

- -

veroordeelt Viruswaarheid in de kosten van het geding in eerste aanleg, aan de zijde van de Staat tot op heden begroot op € 667 aan griffierecht en € 1.016 aan salaris advocaat;

- -

veroordeelt Viruswaarheid in de kosten van het geding in hoger beroep, aan de zijde van de Staat tot op heden begroot op € 103,83 aan kosten voor de appeldagvaarding, € 772 aan griffierecht en op € 3.342 aan salaris advocaat, en op € 163 aan nasalaris voor de advocaat, nog te verhogen met € 85 indien niet binnen veertien dagen na aanschrijving in der minne aan dit arrest is voldaan en vervolgens betekening van dit arrest heeft plaatsgevonden, en bepaalt dat deze bedragen binnen 14 dagen na de dag van de uitspraak dan wel, wat betreft het bedrag van € 85, na de datum van betekening, moeten zijn voldaan, bij gebreke waarvan deze bedragen worden vermeerderd met de wettelijke rente als bedoeld in artikel 6:119 BW vanaf het einde van genoemde termijn van 14 dagen;
- verklaart dit arrest ten aanzien van de proceskostenveroordelingen uitvoerbaar bij voorraad.
Dit arrest is gewezen door mrs. M.A.F. Tan-de Sonnaville, S.A. Boele en J.J. van der Helm en is uitgesproken in het openbaar op 26 februari 2021 in aanwezigheid van de griffier.

[1]Gepubliceerd op www.rechtspraak.nl onder nummer ECLI:NL:RBDHA:2021:1100.

[2]Stb. 2021, 24.

[3]Stcrt. 2021, nr. 4191.

[4]Technische briefing van prof. dr. Van Dissel van 16 februari 2021 aan de MCC.

[5]De mondelinge uitspraak is op www.rechtspraak.nl gepubliceerd onder nummer ECLI:NL:GHDHA:2021:252.

[6]HR 1 juli 1983, ECLI:NL:HR:1983:AD5666 (NJ 1984, 360). HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006 *(Urgenda).*

[7]Tweede Kamer, vergaderjaar 2000–2001, 25 295, nr. 3 (brief van de Minister van VWS van 22 juni 2001).

[8]The Siracusa Principles on the limitation and derogation provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, E/CN.4/1985/4.

Zoekresultaat - inzien document

ECLI:NL:RBDHA:2021:4773

Uitspraak delen

Instantie

Rechtbank Den Haag

Datum uitspraak

10-05-2021

Datum publicatie

10-05-2021

Zaaknummer

C-09-610217-KG ZA 21-341

Rechtsgebieden

Civiel recht

Bijzondere kenmerken

Kort geding

Inhoudsindicatie

De rechter heeft vandaag in een kort geding de coronamaatregelen niet buiten werking gesteld, zoals door onder meer Stichting Viruswaarheid was gevorderd. Het kort geding ging oorspronkelijk over de avondklok, maar de rechter heeft toegestaan dat de zaak, na afschaffing van de avondklok, werd uitgebreid naar alle nog bestaande maatregelen. Eisers hadden dat verzocht onder verwijzing naar de dagvaarding, waarin zij het hele wettelijke systeem al ter discussie hadden gesteld.
De rechter verwijst naar de uitspraak van het Gerechtshof Den Haag van 26 februari 2021 (ECLI:NL:GHDHA:2021:285). Dat was een zaak tussen dezelfde partijen, die ging over de avondklok. Het hof heeft daarin al een oordeel gegeven over diverse argumenten, die eisers in dit kort geding opnieuw aanvoeren. De rechter ziet geen ruimte om daar nu anders over te oordelen en gaat dus niet mee in die argumentatie.
Verder zijn de maatregelen nu in een ministeriële regeling opgenomen, die is gebaseerd op een hoofdstuk in de Wet publieke gezondheid. Dat hoofdstuk is van toepassing op de covid-19-epidemie. Hiermee is volgens de rechter sprake van een voldoende wettelijke basis.

Rechtspraak.nl
Verrijkte uitspraak

Uitspraak

Rechtbank den haag

Team handel - voorzieningenrechter

zaak- / rolnummer: C/09/610217 / KG ZA 21-341

Vonnis in kort geding van 10 mei 2021

in de zaak van

STICHTING VIRUSWAARHEID.NL te Rotterdam,

[eisende partij sub 2] te [plaats 1] ,

[eisende partij sub 3] te [plaats 2] , [gemeente] ,

eisers,

advocaat mr. G.C.L. van de Corput te Breda,

tegen:

DE STAAT DER NEDERLANDEN te Den Haag,

gedaagde,

advocaat mr. R.W. Veldhuis te Den Haag.

1De procedure

1.1.

Het verloop van de procedure blijkt uit:

- de dagvaarding met producties;

- de door gedaagde overgelegde conclusie van antwoord, met producties;

- de akte houdende een wijziging van eis;

- het door gedaagde tegen de eiswijziging gemaakte bezwaar;

- de door eisers overgelegde aanvullende productie;

- de op 3 mei 2021 gehouden mondelinge behandeling, waarbij door beide partijen pleitnotities zijn overgelegd.

1.2.

Ter zitting heeft de voorzieningenrechter de eiswijziging toegelaten. Die wijziging betreft kort gezegd de vordering tot buiten effectstelling van 23 artikelen in de Tijdelijke Regeling maatregelen Covid-19 betreffende de maatregelen die nu van kracht zijn, anders dan de inmiddels ingetrokken maatregel van de avondklok, waar de oorspronkelijke eis betrekking op had. Bij de beoordeling van de gewijzigde eis worden de in de dagvaarding vermelde gronden die het wettelijk stelsel als zodanig betreffen en daarmee feitelijk betrekking hebben op alle maatregelen, in aanmerking genomen. Dat zijn volgens eisers ook de gronden die ten grondslag liggen aan hun gewijzigde eis. Gedaagde heeft zich daarop voldoende kunnen voorbereiden.

1.3.

Ter zitting is vonnis bepaald op heden.

2Het geschil

2.1.

Eisers vorderen, zakelijk weergegeven, om gedaagde bij vonnis – uitvoerbaar bij voorraad – te bevelen de artikelen 2a.1, 2a.2, 2a.3, 3.1, 3.2, 4a.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.7, 4.8, 5.1, 6.6, 6.7, 6.7a, 6.7b, 6.7c, 6.8, 6.9, 6.10, 6.12 van de Tijdelijke regeling maatregelen Covid-19 buiten effect te stellen, met veroordeling van gedaagde in de kosten van deze procedure.

2.2.

Daartoe voeren eisers – samengevat – het volgende aan. De Tijdelijke Regeling maatregelen Covid-19 is onmiskenbaar onverbindend. Deze is om diverse redenen in strijd met de Grondwet, de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden, bindende internationale verplichtingen en ook onverenigbaar met de Wet Publieke Gezondheid (Wpg).

2.3.

Gedaagde voert verweer, dat hierna, voor zover nodig, zal worden besproken.

3De beoordeling van het geschil

3.1.

De voorzieningenrechter neemt bij de beoordeling van het geschil in aanmerking dat het Gerechtshof Den Haag (hierna: het hof) op 26 februari 2021 uitspraak heeft gedaan in een eerder kort geding tussen dezelfde partijen als in deze procedure (ECLI:NL:GHDHA:2021:285, hierna: het eerdere kort geding). Aan die uitspraak komt – omdat deze is gewezen in een kort geding – geen gezag van gewijsde toe. Dat wil zeggen dat de in die procedure genomen beslissingen geen bindende kracht hebben in een ander geding tussen dezelfde partijen en dus ook niet in deze zaak. Dat wil echter nog niet zeggen dat hetgeen het hof in die procedure heeft geoordeeld niet van betekenis is voor dit kort geding.

3.2.

Er is in dit geval niet slechts sprake van een eerdere uitspraak in een kort geding tussen dezelfde partijen, maar van een uitspraak gewezen in hoger beroep. Het hof heeft daarin een gemotiveerd oordeel gegeven over diverse stellingen van eisers die zij in dit geding opnieuw aan hun vordering ten grondslag leggen. Oorspronkelijk betrof de vordering in dit geding, evenals in het eerdere kort geding, de afschaffing van de avondklok. Door de (toegestane) eiswijziging gaat het in dit kort geding over de afschaffing van vele andere maatregelen, maar de door eisers daartegen aangevoerde bezwaren zijn op dezelfde gronden gebaseerd. Eisers hebben in de dagvaarding en ter zitting, zoals ook bij het hof, opnieuw hun standpunt hierover naar voren gebracht en (samengevat) gesteld dat het hof de juistheid van hun argumentatie miskent. Eisers hebben daarbij niet gewezen op nieuwe feiten en/of omstandigheden. Eisers zijn het dus niet eens met de beoordeling door het hof van hun gronden. Een nieuw kort geding is er echter niet voor bestemd om het oordeel van een hof in een nieuw kort geding ter toetsing aan de voorzieningenrechter voor te leggen. De voorzieningenrechter ziet daarom geen ruimte om anders te oordelen over deze (al eerder aangevoerde) argumenten dan overeenkomstig het oordeel dat het hof daarover al heeft gegeven.

3.3.

Het hof heeft, voor zover hier relevant, het volgende overwogen:

- -

"De in die laatste wet (voorzieningenrechter: de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden) *bedoelde noodsituatie is thans in Nederland niet aan de orde, ook niet feitelijk zoals door Viruswaarheid is gesteld."*

- -

"Naar het oordeel van het hof is het zonder meer duidelijk dat er sprake is van buitengewone omstandigheden. Nederland heeft al bijna een jaar te maken met een pandemie. Deze heeft zich inmiddels over de hele wereld verspreid en heeft grote aantallen dodelijke slachtoffers gemaakt, ook in Nederland."

- -

"Naar het oordeel van het hof mag het kabinet in beginsel op de adviezen van het OMT afgaan. Niet voor niets is dit orgaan verantwoordelijk voor het tot stand komen van het best mogelijke professionele advies over de te nemen crisismaatregelen."

- -

"Viruswaarheid miskent hiermee dat het OMT ondanks de verminderde druk op de zorg uitvoerig en wetenschappelijk onderbouwd heeft toegelicht dat verder ingrijpen noodzakelijk is, met name in verband met de toename van de nieuwe varianten. Dit ter voorkoming van het risico – dit is geen zekerheid en hoeft en kan ook geen zekerheid (te) zijn – van versneld oplopende ernstige besmettingen en daarmee (over)belasting van de zorg. De stelling dat de "donkere wolk" die door het OMT is geschetst "nog nooit regen heeft opgeleverd" is een miskenning van de feitelijke toestand waarin Nederland sinds ongeveer een jaar verkeert en waarvan het kabinet mag oordelen dat die zodanig is dat een verergering moet worden voorkomen."

- -

"Niet in geschil is dat met de invoering van de avondklok diverse grondrechten worden beperkt, die onder meer zijn verankerd in internationale verdragen. Het gaat daarbij om het recht op bewegingsvrijheid (artikel 2 Vierde Protocol EVRM), het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 8 EVRM en artikel 10 Grondwet - Gw) en indirect de vrijheid van vergadering, betoging en het belijden van godsdienst en levensovertuiging (artikel 9 en artikel 10 EVRM en artikel 6 en artikel 9 Gw). Deze grondrechten bieden ruimte voor een inperking daarvan (onder meer) als dat noodzakelijk is voor de bescherming van de volksgezondheid. De Staat is tot deze bescherming verplicht op grond van artikel 22 Gw en de artikelen 2 en 8 EVRM. Een dergelijke inperking is mogelijk voor zover deze (i) een legitiem doel dient, (ii) bij de wet is voorzien en (iii) noodzakelijk is in een democratische samenleving. In dat laatste criterium ligt besloten dat de inperking van de grondrechten proportioneel moet zijn en dat er geen andere (lichtere) middelen moeten zijn om het beoogde doel te verwezenlijken. De Staat heeft hierbij een grote beoordelingsvrijheid (a wide margin of appreciation)."

- -

"Vast staat dat de inperking (i) een legitiem doel dient en (ii) bij wet is voorzien."

- -

"Naar het oordeel van het hof is, gelet op de klemmende situatie waar de Staat blijkens het voorgaande vanuit mocht gaan, de maatregel van deze avondklok (iii) proportioneel en voldoet deze ook aan de eisen van subsidiariteit. Afwachten hoe de situatie zich ontwikkelt, zoals Viruswaarheid (samengevat) betoogt, heeft de Staat in redelijkheid niet willen en hoeven doen."

- -

"Viruswaarheid heeft nog gesteld dat de Staat alleen mag afwijken van genoemde grondrechten indien een noodtoestand is afgekondigd, terwijl de Staat zich daarbij moet houden aan de criteria die daarvoor zijn geformuleerd in artikel 15 EVRM, artikel 4 IVBPR en de zogenaamde Siracusa Principles. Het hof verwerpt deze stelling. Van een noodtoestand in juridische zin is, zoals in overweging 6.4 is overwogen, geen sprake, ook niet feitelijk. Er zijn immers slechts in beperkte mate buitengewone bevoegdheden toegepast. Artikel 15 EVRM, artikel 4 IVBPR en de zogenaamde Siracusa Principles zijn reeds daarom niet van toepassing. Viruswaarheid kan daaraan dus reeds om die reden geen rechten ontlenen. De mogelijkheid tot het beperken van de hiervoor besproken grondrechten volgt in dit geval daarom ook niet uit artikel 15 EVRM, maar uit de beperkingsmogelijkheid die de betreffende grondrechten zelf kennen."

- -

"Anders dan tijdens een noodtoestand mag de Staat bij gebruik van een beperkte noodbevoegdheid zoals de invoering van de avondklok, niet afwijken van de in de grondwet en internationale verdragen gewaarborgde mensenrechten, maar deze slechts beperken voor zover de betreffende bepalingen daarin voorzien. De naleving van mensenrechten is dus beter gewaarborgd in de huidige situatie dan wanneer de Staat de noodtoestand zou hebben uitgeroepen. Voor toepassing van artikel 15 EVRM of de Siracusa Principles is ook om die reden geen plaats."

- -

"De IGR regelt internationale samenwerking ter bestrijding van grensoverschrijdende infectieziekten. De daarin opgenomen aanbevelingen zijn echter niet bindend en hebben ook geen rechtstreekse werking. Op basis van de IGR kan Viruswaarheid dus geen rechten afdwingen. Uit de Wpg kan niet worden afgeleid dat de daarin genoemde dwangmaatregelen ter bestrijding van infectieziekten en meer specifiek ter bestrijding van het virus, alleen in individuele gevallen gebruikt mogen worden en niet generiek zouden mogen worden ingezet. Ook als dat anders zou zijn, kan dat overigens niet tot een ander oordeel leiden omdat de Staat de avondklok niet op de Wpg heeft gebaseerd en ook niet daarop heeft hoeven te baseren. Het enkele feit dat een bepaalde bevoegdheid die de Staat wenst in te zetten ter bestrijding van een infectieziekte niet in de Wpg is opgenomen, rechtvaardigt niet de conclusie dat die bevoegdheid niet op een andere wet zou mogen worden gebaseerd."

3.4.

De voorzieningenrechter oordeelt zoals gezegd dienovereenkomstig en gaat daarmee voorbij aan het andersluidende betoog van eisers op al deze punten. In aanvulling op hetgeen het hof heeft overwogen over de mensenrechten (3.3. een-na-laatste gedachtestreepje) overweegt de voorzieningenrechter nog het volgende.

3.5.

Eisers concluderen dat gezien het totale pakket aan buitengewone maatregelen feitelijk sprake is van een algehele noodtoestand. Zij menen dat gedaagde internationaal recht schendt door noodbevoegdheden te gebruiken zonder een algehele noodtoestand uit te roepen. Alle maatregelen zijn volgens hen (reeds) daarom onrechtmatig. Gedaagde heeft echter terecht opgemerkt dat het huidige wettelijk systeem – anders dan tijdens een noodtoestand – met zich brengt dat gedaagde kan worden aangesproken op de naleving van grond- en mensenrechten. Indien eisers menen dat bij getroffen maatregelen geen sprake (meer) is van een (toegestane) inperking op deze rechten, maar van een afwijking van deze rechten of van een inperking van die rechten die niet is toegestaan, kunnen zij de rechtmatigheid van de afzonderlijke maatregelen ter toetsing aan de rechter voorleggen. Dat is de afgelopen periode ook meermaals gebeurd. In die gevallen ligt onder meer ter toetsing voor of een getroffen maatregel noodzakelijk is in een democratische samenleving en de inperking van grondrechten proportioneel is. Als dat niet zo is, dan dient dat gevolgen te hebben voor die maatregel. Eisers zullen dus die weg moeten volgen – die zij (en anderen) overigens ook al hebben gevolgd – als zij tegen specifieke maatregelen willen opkomen.

3.6.

Eisers hebben in dit verband overigens de vergaande stelling ingenomen dat gedaagde afglijdt in de richting van een totalitaire en dictatoriale staat waarin mensenrechten geen betekenis hebben. Hoewel de voorzieningenrechter begrijpt dat de inperking van de diverse grondrechten door eisers en ook door anderen in de samenleving als beknellend wordt ervaren, gaan eisers daarbij echter niet alleen voorbij aan hetgeen hiervoor is overwogen (de toetsing van de getroffen maatregelen door de rechter aan fundamentele rechten), maar met name ook aan de rol van de (gekozen) volksvertegenwoordiging. Een (ruime) meerderheid daarvan steunt de tot op heden gemaakte keuzes immers. Ook gelden er bijvoorbeeld op grond van artikel 58c van de Wet publieke gezondheid (Wpg), opgenomen in hoofdstuk Va van die wet, inhoudende tijdelijke bepalingen bestrijding epidemie Covid-19 (waarop hierna nog nader zal worden ingegaan), strikte

procedurevoorschriften. Daarin is onder meer de noodzakelijke instemming van de Tweede Kamer met iedere vastgestelde ministeriële regeling opgenomen. Eisers lijken in hun betoog hieraan voorbij te gaan.

3.7.

Nieuw ten opzichte van het eerdere kort geding zijn de stellingen van eisers over het hiervoor genoemde hoofdstuk Va van de Wpg. De in de Tijdelijke Regeling maatregelen Covid-19 opgenomen maatregelen, die eisers in dit geding ter discussie stellen, zijn nu immers op die wet gebaseerd. In het vorige kort geding ter zake van de invoering van de avondklok was een andere wettelijke basis van kracht: de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag (Wbbbg).

3.8.

Eisers stellen dat het vastleggen van noodmaatregelen in de Wpg onverenigbaar is met artikel 103 van de Grondwet en met de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden, die volgens hen van toepassing is. Het hof heeft echter zoals voormeld al geoordeeld dat de in laatstgenoemde wet bedoelde noodsituatie in Nederland nu niet aan de orde is, ook niet feitelijk zoals door eisers gesteld. Zoals hiervoor overwogen volgt de voorzieningenrechter het hof in dat oordeel. Verder is de Wpg een wet in formele zin, die door de rechter niet kan worden getoetst aan de Grondwet.

3.9.

Het standpunt van eisers dat hoofdstuk Va van de Wpg niet van toepassing is op het SARS-CoV-2-virus wordt verworpen. In het in dat hoofdstuk opgenomen artikel 58a staat immers vermeld dat onder het begrip epidemie wordt verstaan "de epidemie van Covid-19, veroorzaakt door het virus SARS-CoV-2". Eisers hebben zich daarbij nog op het standpunt gesteld dat een epidemie niet aan de orde is omdat volgens hen geen sprake is van "een in korte tijd sterke toename van het aantal nieuwe patiënten lijdend aan een infectieziekte behorend tot groep A, B1, B2 of C" (zijnde de in artikel 1 Wpg sub i gegeven definitie van een epidemie van een infectieziekte). Die stelling wijkt echter niet alleen af van het standpunt van de wetgever, maar ook van dat van de Wereldgezondheidsorganisatie, die Covid-19 zelfs heeft bestempeld als een pandemie, zoals ook het hof in zijn arrest tot uitgangspunt neemt. Dit kan hoe dan ook niet leiden tot de conclusie dat daarom hoofdstuk Va van de Wpg niet van toepassing is op het virus SARS-CoV-2.

3.10.

De Tijdelijke Regeling maatregelen Covid-19 kan wel worden getoetst aan de wet, maar gesteld noch gebleken is dat sprake is van enige discrepantie tussen de in deze regeling getroffen maatregelen en de bepalingen in (hoofdstuk Va van) de Wpg. De Wpg biedt daarvoor dan ook een voldoende wettelijke basis.

3.11.

Voor het buiten effect stellen van de door eisers genoemde artikelen van de Tijdelijke regeling maatregelen covid-19 is dan ook geen plaats. Het gevorderde zal daarom worden afgewezen.

3.12.

Eisers zullen, als de in het ongelijk gestelde partij, worden veroordeeld in de kosten van dit geding als na te melden. Voor veroordeling in de nakosten bestaat geen grond, nu de kostenveroordeling ook voor deze nakosten een executoriale titel oplevert (vgl. HR 19 maart 2010, ECLI:NL:HR:2010:BL1116, NJ 2011/237).

4De beslissing

De voorzieningenrechter:

4.1.

wijst het gevorderde af;

4.2.

veroordeelt eisers om binnen veertien dagen nadat dit vonnis is uitgesproken de kosten van dit geding aan gedaagde te betalen, tot dusverre aan de zijde van gedaagde begroot op € 1.683,--, waarvan € 1.016,-- aan salaris advocaat en € 667,-- aan griffierecht;

4.3.

bepaalt dat eisers bij gebreke van tijdige betaling de wettelijke rente over de proceskosten verschuldigd zijn;

4.4.

verklaart deze kostenveroordeling tot zover uitvoerbaar bij voorraad;

4.5.

wijst af het meer of anders gevorderde.

Dit vonnis is gewezen door mr. G.H.I.J. Hage en in het openbaar uitgesproken door mr. H.J. Vetter op 10 mei 2021.

ts

Siracusa-beginselen

Overheidsmaatregelen om de pandemie te bestrijden moeten rechtmatig zijn, en moeten evenredig, noodzakelijk en tijdelijk van aard zijn en rekening houden met de onevenredige gevolgen voor specifieke bevolkingsgroepen of gemarginaliseerde groepen. Deze maatregelen moeten in overeenstemming zijn met de Siracusa-beginselen van 1984 betreffende de voorwaarden waaronder regeringen de mensenrechten kunnen beperken tijdens een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid.De Siracusa-beginselen gelden voor de gehele bevolking van de Nederlandse samenleving zonder onderscheid, en niet zoals de overheid specifieke bevolkingsgroepen van toepassing,(IFUD of Human Rights).

Link:

https://archive.org/details/siracusa-principles-un-1985

ERC-verklaring over COVID-19 en de mensenrechten van LGBTI-personen

Diplomatieke verklaring | 17-05-2020

De ondergetekende leden van de Equal Rights Coalition (ERC) roepen alle regeringen op om de gevolgen van de COVID-19-pandemie voor mensen die zijn geïdentificeerd op basis van echte of vermeende seksuele geaardheid, genderidentiteit of -expressie of geslachtskenmerken te beperken.
De huidige pandemie van de coronavirusziekte (COVID-19) treft ons in alle regio's en vormt een ongekende bedreiging voor de volksgezondheid, sociaaleconomische omstandigheden en het levensonderhoud van veel mensen. Hoewel het virus lukraak lijkt toe te slaan, hebben de verspreiding en de gevolgen ervan, samen met de maatregelen die worden genomen om de pandemie te bestrijden, een verschillende invloed op specifieke groepen, afhankelijk van de bestaande ongelijkheden en uitsluitingsmechanismen in samenlevingen en machtsstructuren, waardoor de meest gemarginaliseerde groepen nog kwetsbaarder worden. Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen (LGBTI) behoren tot de meest gemarginaliseerde en uitgesloten personen vanwege historisch en aanhoudend stigma, discriminatie, criminalisering en geweld tegen hen, en zij zijn en zullen tijdens deze periode het grootste risico lopen. crisis.

LGBTI-personen ervaren vaak discriminatie en stigmatisering in gezondheidszorgstelsels. Als gevolg hiervan kunnen ze besluiten om het zoeken naar medische zorg uit te stellen en in een toestand van gecompromitteerde gezondheid te leven. Discriminatie kan van invloed zijn op de toegang tot medicatie, hormonale behandeling en genderbevestigende zorg, evenals op de zorg voor andere reeds bestaande chronische ziekten, waardoor LGBTI-personen mogelijk een bijzonder risico lopen op ernstige gezondheidscomplicaties of met de dood te maken krijgen als gevolg van COVID-19. Veel LGBTI-personen hebben geen gezins- of gemeenschapsondersteuning en worden geconfronteerd met hoge niveaus van geweld en armoede, en met toenemende dakloosheid en werkloosheid. De opsluitingsmaatregelen kunnen ook leiden tot een toename van huiselijk geweld ingegeven door seksuele geaardheid en genderidentiteit.
Overheidsmaatregelen om de pandemie te bestrijden moeten rechtmatig zijn, en moeten evenredig, noodzakelijk en tijdelijk van aard zijn en rekening houden met de onevenredige gevolgen voor specifieke bevolkingsgroepen of gemarginaliseerde groepen. Deze maatregelen moeten in overeenstemming zijn met de Siracusa-beginselen van 1984 betreffende de voorwaarden waaronder regeringen de mensenrechten kunnen beperken tijdens een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid. Deze crisis mag geen rechtvaardiging zijn om LGBTI-personen nieuwe beperkingen op te leggen of tot zondebok te maken.
De ondergetekende leden van de ERC roepen alle regeringen op ervoor te zorgen dat bij hun maatregelen ter bestrijding van de COVID-19-pandemie rekening wordt gehouden met de specifieke gevolgen voor LGBTI-personen. De leden roepen ook alle regeringen op ervoor te zorgen dat bij al het beleid met betrekking tot de pandemie, inclusief toegang tot gezondheidszorg, informatie, huisvesting en financiële en economische steun, op proactieve en niet-discriminerende wijze rekening wordt gehouden met de behoeften van LGBTI-personen. in lijn met de verklaring van de Hoge Commissaris voor de mensenrechten van de VN. De leden roepen de donorregeringen voorts op om ervoor te zorgen dat humanitaire hulpinspanningen en fondsen een antwoord bieden op de specifieke behoeften van gemarginaliseerde gemeenschappen, zoals LGBTI-personen, door gemeenschapsorganisaties te betrekken bij hun reactie en uitvoering.

Mede-ondertekenaars:
Albanië, Argentinië, Australië, Oostenrijk, België, Canada, Kaapverdië, Chili, Costa Rica, Cyprus, Tsjechië, Denemarken, Ecuador, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, IJsland, Ierland, Israël, Italië, Litouwen , Luxemburg, Malta, Mexico, Montenegro, Nederland, Nieuw-Zeeland, Noord-Macedonië, Noorwegen, Portugal, Servië, Slovenië, Spanje, Zweden, Zwitserland, het Verenigd Koninkrijk, Uruguay

---

Verantwoordelijk ministerie

- Ministerie van Buitenlandse Zaken

Gezondheid Hum Rechten. 2020 juni; 22(1): 387-390.

PMCID: PMC7348455
PMID: 32669826

Gezondheid Hum Rechten. 2020 juni; 22(1): 387-390.

PMCID: PMC7348455
PMID: 32669826

[vertaling vanuit Engels naar Nederlands]

Siracusa toepassen

Een oproep voor een algemeen commentaar op noodsituaties op het gebied van de volksgezondheid

Nina Sun

De COVID-19-pandemie is een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid - op 23 april 2020 waren er meer dan 2,7 miljoen gevallen, met wereldwijd meer dan 190.000 doden. 1 Krachtens het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (IVBPR) mogen staten bepaalde rechten beperken tijdens openbare noodsituaties die het leven van de natie bedreigen in de mate dat dit "strikt vereist is door de urgentie van de situatie". 2 COVID-19 kan een dodelijke ziekte zijn zonder bekende preventie- en behandelingsmethoden. Gezien deze situatie is de vraag niet *of* , maar *hoe* staten de rechten kunnen beperken om te proberen de pandemie onder controle te krijgen.

De Siracusa-principes zijn een fundament waarop kan worden voortgebouwd. De principes schetsen de grenzen aan rechtenbeperkingen die staten kunnen nemen tijdens noodsituaties. Onder Siracusa zijn beperkingen alleen gerechtvaardigd als ze een legitiem doel ondersteunen en: wettelijk voorzien zijn, strikt noodzakelijk, evenredig, van beperkte duur zijn en onderhevig zijn aan toetsing tegen onrechtmatige toepassingen. 3Maatregelen van staten moeten ook op feiten zijn gebaseerd en mogen niet willekeurig of discriminerend zijn. Bij elke inperking van rechten moet rekening worden gehouden met de onevenredige impact op specifieke bevolkingsgroepen of gemarginaliseerde groepen. Omdat het echter de bedoeling is dat deze principes in brede zin van toepassing zijn op alle openbare noodsituaties, zijn ze moeilijk te operationaliseren in crises op het gebied van de volksgezondheid. Dit geldt vooral omdat crises in de volksgezondheid divers zijn: de dynamiek van overdracht, de ernst van de ziekte, de beschikbaarheid van behandeling en controlemaatregelen variëren enorm. Bij nieuwe uitbraken van ziekten maakt de onzekerheid rond al deze factoren de beoordeling van de mate waarin reacties op feiten gebaseerd of willekeurig zijn, uiterst uitdagend.

Sommige wereldwijde instellingen, waaronder UNAIDS en het Global Fund, erkennen deze kloof en hebben richtlijnen opgesteld over mensenrechten en COVID-19. 4 Hoewel deze documenten nuttig zijn om belangrijke mensenrechtenkwesties naar voren te brengen, is er behoefte aan algemene juridische begeleiding op het gebied van mensenrechten van de gezaghebbende instantie voor de interpretatie van het IVBPR: het Mensenrechtencomité.

Door middel van zijn algemene opmerkingen biedt het Mensenrechtencomité nuttige richtlijnen over hoe staten wetten, beleid en praktijken kunnen opstellen die op de rechten zijn afgestemd. Tot op heden zijn de algemene opmerkingen echter niet specifiek ingegaan op rechtenbeperkingen in noodsituaties op het gebied van de volksgezondheid. 5 De COVID-19-pandemie laat zien dat er al lang behoefte bestaat aan specifieke richtsnoeren voor afwijkingen van rechten in verband met volksgezondheidskwesties. 6 Belangrijke onderwerpen voor deze algemene opmerking kunnen de noodzaak en evenredigheid van de reacties van de staat en het misbruik van noodbevoegdheden tijdens de pandemie zijn.

Ga naar:

Staatsreacties: quarantaines, isolatie en lockdowns

In pogingen om de verspreiding van COVID-19 te vertragen, ervaart meer dan een derde van de wereldbevolking – naar schatting 2,6 miljard mensen – een of andere vorm van brede quarantaine- en sociale afstandsmaatregelen, in de volksmond bekend als 'lockdowns'. 7Deze variëren van maatregelen die betrekking hebben op specifieke regio's of provincies tot maatregelen die van toepassing zijn op hele landen. De maatregelen variëren ook in ernst, waarbij sommige landen essentiële activiteiten toestaan, ongeacht afstand of tijd, terwijl andere specifieke reislimieten opleggen en avondklokken toepassen. Naast de algemene maatregelen voor sociale afstand, kan bij een persoon met

COVID-19 de opdracht worden gegeven om in isolatie te blijven. Het is verontrustend dat veel landen zich tot strafrechtelijke sancties wenden om naleving van volksgezondheidsmaatregelen af te dwingen, waaronder de criminalisering van blootstelling en overdracht aan COVID-19. 8

Wanneer staten volksgezondheidsmaatregelen nemen die rechten inperken, moeten ze niettemin voldoen aan bepaalde fundamentele mensenrechtenverplichtingen. Ze moeten ervoor zorgen dat in de basisbehoeften van mensen wordt voorzien, waaronder voedsel, water, sanitaire voorzieningen en onderdak. Ze moeten ook waken voor onevenredig harde gevolgen voor, of toepassing op, gemarginaliseerde gemeenschappen. Daarnaast hebben mensen die economische schade lijden door maatregelen op het gebied van de volksgezondheid recht op een billijke vergoeding. 9 Belangrijk is dat al deze maatregelen moeten worden verholpen en herzien. Tijdens en na de acute fase van een crisis moet er worden geanalyseerd en besproken om ervoor te zorgen dat maatregelen op het gebied van de volksgezondheid empirisch onderbouwd, noodzakelijk en evenredig zijn op basis van de beschikbare wetenschap, volksgezondheidsproblemen en mensenrechtennormen.

Ga naar:

Misbruik van noodbevoegdheden en politiek opportunisme

Zelfs vóór de opkomst van COVID-19 heeft het gebrek aan specifieke mensenrechtenrichtlijnen over bedreigingen voor de volksgezondheid, en het gebrek aan definitie van wat een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid in het algemeen is, staten de mogelijkheid gegeven om rechten te beperken onder het mom van reageren tot volksgezondheidscrises. 10 Onder de COVID-19-pandemie plegen sommige staten nu openlijk ernstige mensenrechtenschendingen in naam van de bestrijding van de ziekte. 11 Er zijn meldingen geweest van willekeurige arrestaties, aanvallen en zelfs moorden in verband met de handhaving van COVID-19-gerelateerde afsluitingen en avondklokken. 12Er is sprake van censuur en strenge beperkingen op de vrijheid van meningsuiting - dit belemmert de toegang tot essentiële gezondheidsinformatie en vernietigt het vermogen van de media en individuen om regeringen verantwoordelijk te houden voor hun verklaringen en acties. 13 Bovendien verergeren noodbevoegdheden, in combinatie met reeds bestaand maatschappelijk stigma, de discriminatie van gemarginaliseerde groepen. Zo zijn er meldingen geweest van staten en hun handhavingsmechanismen die specifiek gericht waren op LHBT-personen, sekswerkers en etnische minderheden zoals de Roma. 14

Overheden gebruiken de COVID-19-crisis ook om het terugdraaien van mensenrechtenbescherming te rechtvaardigen. Wetten die de toegang tot abortus en andere reproductieve rechten beperken, zijn voorgesteld in Polen en in meerdere staten in de Verenigde Staten. Ten minste zeven Amerikaanse staten hebben abortus gecategoriseerd als een "niet-essentiële" medische procedure, waarmee ze in feite proberen de dienst tijdens de crisis te verbieden. 15 In Polen besprak het parlement medio april een wetsvoorstel om abortus bij fatale foetale afwijkingen te verbieden, waardoor het debat over abortusbeperkingen, dat in 2016 werd stopgezet als gevolg van grote publieke protesten, nieuw leven werd ingeblazen. 16 Het besprak ook een wetsvoorstel om alomvattende seksualiteit te verbieden opleiding. 17In Hongarije heeft de regering een wetsvoorstel ingediend dat een einde maakt aan de mogelijkheid dat transgenders legaal van geslacht veranderen. 18 Terwijl de COVID-19-pandemie voortduurt, moeten de VN-mensenrechtenmechanismen landen oproepen die de uitbraak gebruiken als voorwendsel om terug te komen op hun mensenrechtenverplichtingen.

Ga naar:

Een algemene opmerking over rechtenbeperkingen bij crises in de volksgezondheid

Zodra de eerste COVID-19-crisis voorbij is, is er gelegenheid voor reflectie. Hebben landen op COVID-19 gereageerd op een manier die in overeenstemming is met de mensenrechten en de Siracusa-principes? Hoe kunnen staten, vooruitkijkend, effectiever en op rechten gebaseerd zijn bij het reageren op soortgelijke situaties?

Een Algemeen Commentaar verstevigt de relevante precedenten van het Mensenrechtencomité in concrete richtlijnen. Maar meer dan dat, een algemeen commentaar met mensenrechtennormen die specificeren hoe rechtenbeperkende stappen kunnen worden geoperationaliseerd, zou als leidraad kunnen dienen voor de ontwikkeling en hervorming van wetten, beleid en praktijken met betrekking tot paraatheid voor pandemie. Het zou bijvoorbeeld de belangrijkste en prioritaire staatsverplichtingen kunnen verduidelijken, evenals de belangrijkste overwegingen voor gebieden waar rechten kunnen worden beperkt (zoals beweging, vrijheid van meningsuiting, vreedzame vergadering).

COVID-19 is niet de eerste pandemie en zal ook niet de laatste zijn. Inzicht in het respecteren, beschermen en nakomen van mensenrechten tijdens uitbraken en andere volksgezondheidscrises is niet alleen van vitaal belang om ervoor te zorgen dat staten de volksgezondheidskwesties effectief aanpakken, maar ook om de gelijkheid en inherente waardigheid van mensen te beschermen.

Ga naar:

Referenties

1. *COVID-19-dashboard.* Johns Hopkins Universiteit en geneeskunde. Beschikbaar op https://coronavirus.jhu.edu/map.html Zie ook Wereldgezondheidsorganisatie, *uitbraak van coronavirusziekte (COVID-19).* Beschikbaar op https://www.who.int/westernpacific/emergencies/covid-19 .

2. 1966. Internationaal Verdrag inzake burgerrechten (IVBPR), GA Res. 2200A (XXI) Art.4.Beschikbaar op https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx .

3. *Beginselen van Siracusa met betrekking tot de beperkings- en afwijkingsbepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.* 1984. International Commission of Jurists, beschikbaar op https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf .

4. *Rechten in de tijd van COVID-19 — Lessen van hiv voor een effectieve, door de gemeenschap geleide reactie. COVID-19-richtlijnen: mensenrechten in tijden van COVID-19.* Genève: UNAIDS; 2020. UNAIDS, beschikbaar op https://www.unaids.org/en/resources/documents/2020/human-rights-and-covid-19 . The Global Fund, (Genève: Global Fund, 2020). Beschikbaar op https://www.theglobalfund.org/en/funding-model/updates/2020-04-14-covid-19-response-guidance-on-country -dialoog-en-mensenrechten/ . Zie ook Wereldgezondheidsorganisatie, *Mensenrechten aanpakken als sleutel tot de COVID-19-respons* (Genève: WHO, 2020) [Google Scholar]

5. Zie ook beperkte verwijzing naar volksgezondheid in VN-mensenrechtencomité, algemeen commentaar nr. 2001. Zie gebrek aan verwijzing naar volksgezondheid in - VN-mensenrechtencomité, algemeen commentaar nr. 29, noodtoestanden, VN-document. Nr. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11. 27, Vrijheid van Beweging, VN Doc. Nr. CCPR/C/21/Rev.1/Add.9. (1999). VN-Mensenrechtencomité, General Comment nr. 35, Liberty and Security of Person, UN Doc. Nr. CCPR/C/GC/35. (2014).

6. Amon JJ, Girard F., Keshavjee S. "Beperkingen van mensenrechten in de context van resistente tuberculose: een antwoord op Boggio et al." "Faalt Siracusa: de verplichtingen van regeringen om de minst beperkende opties voor tuberculosebestrijding te vinden" *Health and Human Rights Journal.* 2009; 3 ((1)):7-10. 7 okt. Zie ook KW Todrys, E. Howe, JJ Amon, *Public Health Action.* 2013 maart 21; [Google Scholar]

7. Van Hoof E. "Lockdown is 's werelds grootste psychologische experiment - en we zullen de prijs betalen" *World Economic Forum.* 2020. (09 april. Beschikbaar op https://www.weforum.org/agenda/2020/04/this-is-the-psychology-side-of-the-covid-19-pandemic-that-were-ignoring/

8. Sun N., Zilli L. "Het gebruik van strafrechtelijke sancties in COVID-19-reacties - deel I en II" *Opinio Juris.* 2020. Beschikbaar op http://opiniojuris.org/2020/04/03/covid-19-symposium-the-use-of-criminal-sanctions-in-covid-19-responses-exposure-and-transmission-part- i/ en https://opiniojuris.org/2020/04/03/covid-19-symposium-the-use-of-criminal-sanctions-in-covid-19-responses-enforcement-of-public-health-measures -Deel II/

9. Wereldgezondheidsorganisatie. "Hoofdstuk 10: Beheersing van de verspreiding van infectieziekten" *Het recht op gezondheid bevorderen: de vitale rol van de wet.* 2016. in. Beschikbaar op https://www.who.int/healthsystems/topics/health-law/chapter10.pdf?ua=1 .

10. Amon JJ “Gezondheidsbeveiliging en/of mensenrechten?” *Routledge Handbook of Global Health Security.* 2014. blz. 309-319. in. 7 aug. (pp. Routledge.

11. Amon JJ, Wurth M. "Een virtuele rondetafelgesprek over COVID-19 en mensenrechten met onderzoekers van Human Rights Watch", *Health and Human Rights Journal.* 2020. Beschikbaar op https://www.hhrjournal.org/2020/04/a-virtual-roundtable-on-covid-19-and-human-rights-with-human-rights-watch-staff/

12. "Bezorgdheid over schendingen van rechten nu Zimbabwe de afsluiting afdwingt", "Nigeria: Commissie claimt 18 doden bij virusvergrendeling", "Traangas, afranselingen en bleekmiddel: de meest extreme Covid-19-vergrendelingscontroles over de hele wereld", *El Salvador: politiemisbruik in Covid-19-reactie. Anadolu Agentschap.* 2020. Zie bijvoorbeeld El Salvador (willekeurige arrestaties) – Human Rights Watch, (april. Beschikbaar op https://www.hrw.org/news/2020/04/15/el-salvador-police-abuses-covid -19-respons ; Zimbabwe (aanvallen) – Marima, T., *Al Jazeera* (06 april 2020). Beschikbaar op https://www.aljazeera.com/news/2020/04/anxiety-rights-violations-zimbabwe-enforces -lockdown-200406131100256.html ;Nigeria (moorden) – Kola, O., (16 april 2020) .Beschikbaar op https://www.aa.com.tr/en/africa/nigeria-commission-claims-18-killed-in-virus-lockdown/1806639 ; zie ook R. Ratcliffe, *The Guardian* (1 april 2020). Beschikbaar op https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/01/extreme-coronavirus-lockdown-controls-raise-fears-for- armste ter wereld .

13. Amon (zie noot 11)

14. Thorsen R. "Filipijnen gebruiken vernedering als straf voor COVID-avondklok", *Human Rights Watch.* (08 april 2020). Beschikbaar op https://www.hrw.org/news/2020/04/08/philippines-uses-humiliation-covid-curfew-punishment# . Ghoshal N. "Oeganda LGBT-opvangbewoners gearresteerd onder voorwendsel van COVID-19", "UNAIDS veroordeelt misbruik en misbruik van noodbevoegdheden om gemarginaliseerde en kwetsbare bevolkingsgroepen aan te vallen", "Anti-Roma-racisme neemt toe tijdens COVID-19-pandemie", *Human Rights Watch* . *Gezondheid en mensenrechten tijdschrift.* 2020. (03 april 2020). Beschikbaar op https://www.hrw.org/news/2020/04/03/uganda-lgbt-shelter-residents-arrested-covid-19-pretext ; UNAIDS, (09 april 2020). M. Matache en J. Bhabha, verkrijgbaar bij https://www.hhrjournal.org/2020/04/anti-roma-racism-is-spiraling-during-covid-19-pandemic/

15. "Arkansas kan een verbod op chirurgische abortus afdwingen te midden van pandemie, federale rechtbankregels", *The Guardian.* Alabama, Arkansas, Iowa, Louisiana, Ohio, Oklahoma en Tennessee – zie J. Glenza, (22 april 2020) Beschikbaar op https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/22/arkansas-abortion- coronavirus-rechtbank-uitspraak .

16. Timsit A. “Activisten gebruiken Covid-19 om wereldwijd grenzen te stellen aan abortus”, *Quartz.* 2020. (17 april. Beschikbaar op https://qz.com/1834915/activists-are-using-covid-19-to-limit-abortion-access/

17. Amnesty International. *Polen: Abortusverbod en regressieve wetten voor seksuele voorlichting mogen niet overhaast worden doorgevoerd onder het mom van COVID-19.* 2020. Beschikbaar op https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/04/poland/

18. Gall L. "Hongarije wil legale gendererkenning voor transgenders verbieden", *Human Rights Watch.* 2020. Beschikbaar op https://www.hrw.org/news/2020/04/03/hungary-seeks-ban-legal-gender-recognition-transgender-people .

Artikelen uit Gezondheid en Mensenrechten vindt u hier met dank aan **Harvard University Press &**

François-Xavier Bagnoud Centrum voor Gezondheid en Mensenrechten

Bron: Health and Human Rights Journal

HHR

22 juni 2020

ncbi.nlm.nih.gov

VIEWPOINT

Applying Siracusa: A Call for a General Comment on Public Health Emergencies

NINA SUN

The COVID-19 pandemic is a public health emergency—as of 23 April 2020 there were over 2.7 million cases, with over 190,000 deaths globally.[1] Under the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), states may restrict certain rights during public emergencies that threaten the life of the nation to the extent that they are "strictly required by the exigencies of the situation."[2] COVID-19 can be a fatal disease without known methods of prevention and treatment. Given this situation, the question is not *if*, but *how* states may restrict rights to try to control the pandemic.

The Siracusa Principles are a foundation on which to build. The principles outline the limits on rights restrictions that states may take during emergencies. Under Siracusa, restrictions are only justified when they support a legitimate aim and are: provided for by law, strictly necessary, proportionate, of limited duration, and subject to review against abusive applications.[3] States' measures must also be evidence-based and neither arbitrary nor discriminatory. Any curtailment of rights must consider the disproportionate impact on specific populations or marginalized groups. However, because these principles are meant to apply broadly to all public emergencies, they are difficult to operationalize in public health crises. This is especially true because public health crises are diverse: the dynamics of transmission, the severity of illness, the availability of treatment, and control measures all vary immensely. For new disease outbreaks, uncertainty around all these factors make assessing the degree to which responses are evidence-based or arbitrary extremely challenging.

Recognizing this gap, some global institutions—including UNAIDS and the Global Fund—have issued guidance on human rights and COVID-19.[4] While these documents are useful in highlighting key human rights concerns, overall legal guidance on human rights is needed from the authoritative body on the interpretation of the ICCPR: the Human Rights Committee.

Through its General Comments, the Human Rights Committee provides useful guidance on how states can craft rights-aligned laws, policies, and practices. To date, however, its General Comments have not specifically addressed rights restrictions in public health emergencies.[5] The COVID-19 pandemic highlights a longstanding need for specific guidance on rights derogations related to public health issues.[6] Key topics for this General Comment may include the necessity and proportionality of state responses and the misuse of emergency powers during the pandemic.

Nina Sun is the Deputy Director of Global Health and Assistant Clinical Professor in the Department of Community Health and Prevention, Dornsife School of Public Health at Drexel University.

This Viewpoint was originally published on the Journal website on 7 April 2020 and can be viewed here: https://www.hhrjournal.org/2020/04/applying-siracusa-a-call-for-a-general-comment-on-public-health-emergencies/.

State responses: Quarantines, isolation, and lockdowns

In attempts to slow the spread of COVID-19, over one third of the world's population—an estimated 2.6 billion people—is experiencing some form of broad quarantine and social distancing measures, colloquially known as "lockdowns."[7] These range from measures that cover specific regions or provinces to those that apply to entire countries. The measures also range in severity, with some countries allowing for essential activities regardless of distance or time, while others dictate specific travel limits and apply curfews. In addition to general social distancing measures, if a person is diagnosed with COVID-19, they may be ordered to stay in isolation. Alarmingly, many countries are turning to criminal penalties to enforce compliance with public health measures, including criminalization of COVID-19 exposure and transmission.[8]

When states enact public health measures that restrict rights, they must nevertheless meet certain core human rights obligations. They must ensure that people's basic needs are met, including for food, water, sanitation, and shelter. They must also guard against disproportionately harsh impacts on, or application to, marginalized communities. In addition, people who suffer economic losses due to public health measures are entitled to fair compensation.[9] Importantly, all these measures should be subject to remedy and review. During and after the acute phase of a crisis, there should be analysis and discussion to ensure that public health measures were evidence-based, necessary, and proportionate based on the available science, public health concerns, and human rights norms.

Misuse of emergency powers and political opportunism

Even prior to the emergence of COVID-19, the lack of specific human rights guidance on public health threats, and the lack of definition on what constitutes a public health emergency more generally, has given states the opportunity to restrict rights under the guise of responding to public health crises.[10] Under the COVID-19 pandemic, some states are now openly committing grave human rights violations in the name of controlling the disease.[11] There have been reports of arbitrary arrests, assaults, and even killings related to the enforcement of COVID-19-related lockdowns and curfews.[12] There have been censorship and severe restrictions on freedom of speech—this hinders access to essential health information and quashes the ability of the media and individuals to hold governments accountable for their statements and actions.[13] Moreover, emergency powers, combined with pre-existing societal stigma, exacerbates discrimination against marginalized groups. For example, there have been reports of states and their enforcement mechanisms specifically targeting LGBT individuals, sex workers, as well as ethnic minorities such as the Roma.[14]

Governments are also using the COVID-19 crisis to justify rolling back human rights protections. Laws restricting access to abortion and other reproductive rights have been proposed in Poland and in multiple states within the United States. At least seven US states have categorized abortion as a "non-essential" medical procedure, effectively trying to prohibit the service during the crisis.[15] In Poland, the parliament discussed a bill in mid-April to ban abortion in cases of fatal fetal anomalies, reviving the debate on abortion restrictions which was abandoned due to large public protests in 2016.[16] It also discussed a bill to ban comprehensive sexuality education.[17] In Hungary, the government proposed a bill that ends the possibility of transgender individuals legally changing their gender.[18] As the COVID-19 pandemic continues, the UN human rights mechanisms should call out countries that use the outbreak as a pretext to retrogress on their human rights obligations.

A General Comment on rights restrictions in public health crises

Once the initial COVID-19 crisis subsides, there will be an opportunity for reflection. Have countries responded to COVID-19 in a manner that aligns with human rights and the Siracusa Principles? Looking forward, how can states be more

effective and rights-based in responding to similar situations?

A General Comment solidifies the Human Rights Committee's relevant precedents into concrete guidance. But more than that, a General Comment with human rights standards specifying how rights-limiting steps may be operationalized could guide the development and reform of laws, policies and practices related to pandemic preparedness. It could, for example, clarify core and priority state obligations, as well as outline key considerations for areas where rights may be restricted (such as movement, free speech, peaceful assembly).

COVID-19 is not the first pandemic, nor will it be the last. Understanding how to respect, protect, and fulfill human rights during outbreaks and other public health crises is vital not only to ensuring that states effectively address public health issues, but also that they protect people's equality and inherent dignity.

References

1. Johns Hopkins University and Medicine, *COVID-19 Dashboard*. Available at https://coronavirus.jhu.edu/map.html. See also World Health Organization, *Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak*. Available at https://www.who.int/westernpacific/emergencies/covid-19.

2. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), G.A. Res. 2200A (XXI) (1966), Art. 4. Available at https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx.

3. International Commission of Jurists, *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*. (1984). Available at https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf.

4. UNAIDS, *Rights in the time of COVID-19 — Lessons from HIV for an effective, community-led response* (Geneva: UNAIDS, 2020). Available at https://www.unaids.org/en/resources/documents/2020/human-rights-and-covid-19. The Global Fund, *COVID-19 Guidance Note: Human Rights in the Time of COVID-19* (Geneva: Global Fund, 2020). Available at https://www.theglobalfund.org/en/funding-model/updates/2020-04-14-covid-19-response-guidance-on-country-dialogue-and-human-rights/. See also World Health Organization, *Addressing Human Rights as Key to the COVID-19 Response* (Geneva: WHO, 2020).

5. See lack of reference to public health in - UN Human Rights Committee, General Comment No. 29, States of Emergency, UN Doc. No. CCPR/C/21/Rev.1/Add.11. (2001). See also limited reference to public health in UN Human Rights Committee, General Comment No. 27, Freedom of Movement, UN Doc. No. CCPR/C/21/Rev.1/Add.9. (1999). UN Human Rights Committee, General Comment No. 35, Liberty and Security of Person, UN Doc. No. CCPR/C/GC/35. (2014).

6. J. J. Amon, F. Girard, and S. Keshavjee, "Limitations on human rights in the context of drug-resistant tuberculosis: A reply to Boggio et al." *Health and Human Rights Journal*. 2009 Oct 7. See also K.W. Todrys, E. Howe, J. J. Amon, "Failing Siracusa: governments' obligations to find the least restrictive options for tuberculosis control" *Public Health Action*. 2013 Mar 21;3(1):7-10.

7. E. Van Hoof, "Lockdown is the world's biggest psychological experiment - and we will pay the price" *World Economic Forum* (09 April 2020). Available at https://www.weforum.org/agenda/2020/04/this-is-the-psychological-side-of-the-covid-19-pandemic-that-were-ignoring/.

8. N. Sun and L. Zilli, "The Use of Criminal Sanctions in COVID-19 Responses – Parts I and II" *Opinio Juris* (03 April 2020). Available at http://opiniojuris.org/2020/04/03/covid-19-symposium-the-use-of-criminal-sanctions-in-covid-19-responses-exposure-and-transmission-part-i/ and https://opiniojuris.org/2020/04/03/covid-19-symposium-the-use-of-criminal-sanctions-in-covid-19-responses-enforcement-of-public-health-measures-part-ii/.

9. World Health Organization, "Chapter 10: Controlling the spread of infectious diseases" in *Advancing the Right to Health: the Vital Role of Law* (2016). Available at https://www.who.int/healthsystems/topics/health-law/chapter10.pdf?ua=1.

10. J. J. Amon, "Health security and/or human rights?" in *Routledge Handbook of Global Health Security* 2014 Aug 7 (pp. 309-319). Routledge.

11. J. J. Amon and M. Wurth, "A Virtual Roundtable on COVID-19 and Human Rights with Human Rights Watch Researchers," *Health and Human Rights Journal* (2020). Available at https://www.hhrjournal.org/2020/04/a-virtual-roundtable-on-covid-19-and-human-rights-with-human-rights-watch-staff/.

12. See, for example, El Salvador (arbitrary arrests) – Human Rights Watch, *El Salvador: Police Abuses in Covid-19 Response* (April 2020). Available at https://www.hrw.org/news/2020/04/15/el-salvador-police-abuses-covid-19-response; Zimbabwe (assaults) – Marima, T., "Anxiety over rights violations as Zimbabwe enforces lockdown," *Al Jazeera* (06 April 2020). Available at https://www.aljazeera.com/news/2020/04/anxiety-rights-violations-zimbabwe-enforces-lockdown-200406131100256.html; Nigeria (killings) – Kola, O., "Nigeria: Commission claims 18 killed in virus lockdown," *Anadolu Agency* (16 April 2020). Available at https://www.aa.com.tr/en/africa/nigeria-commission-claims-18-killed-in-virus-lockdown/1806639; see also R.

Ratcliffe, "Teargas, beatings and bleach: the most extreme Covid-19 lockdown controls around the world," *The Guardian* (01 April 2020). Available at https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/01/extreme-coronavirus-lockdown-controls-raise-fears-for-worlds-poorest.
13. Amon (see note 11).
14. R. Thorsen, "Philippines Uses Humiliation as COVID Curfew Punishment," *Human Rights Watch* (08 April 2020). Available at https://www.hrw.org/news/2020/04/08/philippines-uses-humiliation-covid-curfew-punishment#; N. Ghoshal, "Uganda LGBT Shelter Residents Arrested on COVID-19 Pretext," *Human Rights Watch* (03 April 2020). Available at https://www.hrw.org/news/2020/04/03/uganda-lgbt-shelter-residents-arrested-covid-19-pretext; UNAIDS, "UNAIDS condemns misuse and abuse of emergency powers to target marginalized and vulnerable populations," (09 April 2020). M. Matache, and J. Bhabha, "Anti-Roma Racism is Spiraling During COVID-19 Pandemic," *Health and Human Rights Journal* (2020). Available at https://www.hhrjournal.org/2020/04/anti-roma-racism-is-spiraling-during-covid-19-pandemic/.
15. Alabama, Arkansas, Iowa, Louisiana, Ohio, Oklahoma and Tennessee – see J. Glenza, "Arkansas can enforce surgical abortion ban amid pandemic, federal court rules," *The Guardian* (22 April 2020). Available at https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/22/arkansas-abortion-coronavirus-court-ruling.
16. A. Timsit, "Activists are using Covid-19 to set limits on abortion around the world," *Quartz* (17 April 2020). Available at https://qz.com/1834915/activists-are-using-covid-19-to-limit-abortion-access/.
17. Amnesty International, *Poland: Abortion ban and regressive sexuality education laws must not be rushed through under cover of COVID-19* (14 April 2020). Available at https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/04/poland/.
18. L. Gall, "Hungary Seeks to Ban Legal Gender Recognition for Transgender People," *Human Rights Watch* (03 April 2020). Available at https://www.hrw.org/news/2020/04/03/hungary-seeks-ban-legal-gender-recognition-transgender-people.

ZEELANDNET

Viruswaarheid wil alle coronamaatregelen van tafel

ANP in Binnenland·3 mei 2021

DELEN

DEN HAAG (ANP) - Heel Nederland wordt met de coronamaatregelen "in een detentieregime gehouden" en "zit in een open penitentiaire inrichting". Dat moet direct stoppen, zo eiste de stichting Viruswaarheid maandag in een kort geding tegen de Staat bij de rechtbank in Den Haag. De coronamaatregelen moeten van tafel. "We glijden in rap tempo af naar een totalitaire staat."

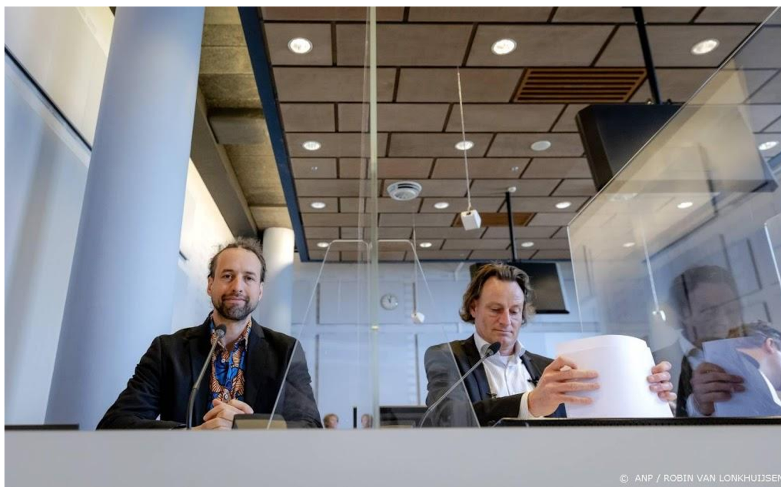

Jurisprudentie verwijzing Artikel 103 Grondwet:

In hoeverre zijn er in een noodtoestand verdergaande inbreuken op het recht op respect voor privé leven toegestaan dan normaal?

Natasja Shahani
Master scriptie Staats-en Bestuursrecht
15 juli 2016
Scriptiebegeleider: A. Nieuwenhuis

Pols: “Nederland zet internationale verdragen opzij” (3 mei 2021) rechtbank

[vertaling engels-nederlands]

www.ohchr.org

NOODMAATREGELEN EN COVID-19: RICHTLIJNEN

De situatie van de COVID-19-pandemie vereist dat veel landen over de hele wereld buitengewone maatregelen nemen de gezondheid en het welzijn van de bevolking beschermen. Zelfs in een openbare noodsituatie moeten deze stappen op de regel zijn gebaseerd van de wet.

Noodbevoegdheden moeten worden gebruikt binnen de kaders die worden geboden door de internationale mensenrechtenwetgeving, met name de Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (ICCPR), waarin wordt erkend dat staten mogelijk aanvullende bevoegdheden nodig hebben om uitzonderlijke situaties aan te pakken. Dergelijke bevoegdheden moeten tijdgebonden zijn en slechts op tijdelijke basis worden uitgeoefend met het doel om zo snel mogelijk een normale toestand te herstellen. Zelfs zonder formeel de noodtoestand af te kondigen, kunnen staten uitzonderlijke maatregelen nemen om de volksgezondheid te beschermen kunnen bepaalde mensenrechten beperken. Deze beperkingen moeten voldoen aan de eisen van wettigheid, noodzaak en evenredigheid, en niet-discriminerend zijn. De opschorting of afwijking van bepaalde burgerrechten en politieke rechten is alleen toegestaan in specifieke noodsituaties"Bedreigen het leven van de natie". Er moeten enkele voorzorgsmaatregelen worden genomen, waaronder de eerbiediging van enkele grondrechten dat kan in geen geval worden opgeschort. Het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten bevat geen bepaling over afwijkingen. Staat verplichtingen in verband met de kerninhoud van de rechten op voedsel, gezondheid, huisvesting, sociale bescherming, water en sanitaire voorzieningen, onderwijs en een toereikende levensstandaard blijven zelfs in noodsituaties van kracht.

BEPERKINGEN OP MENSENRECHTEN ALS GEVOLG VAN NOODMAATREGELEN

Sommige rechten, zoals vrijheid van verkeer, vrijheid van meningsuiting of vrijheid van vreedzame vergadering, kunnen onderhevig zijn aan beperkingen om redenen van volksgezondheid, zelfs als er geen noodtoestand is. Deze beperkingen moeten echter voldoen de volgende vereisten:

Dit betekent dat de beperking in een nationale wet moet worden opgenomen van algemene toepassing, die van kracht is op het moment dat de beperking wordt toegepast. De wet mag niet willekeurig zijn of onredelijk, en het moet duidelijk en toegankelijk zijn voor het publiek. De beperking moet *noodzakelijk zijn* voor de bescherming van een van de toelaatbare gronden vermeld in het IVBPR, waaronder volksgezondheid, en moet inspelen op een dringende sociale behoefte. De beperking moet *evenredig zijn* aan het belang dat op het spel staat, dwz het moet passend zijn om het te bereiken beschermende functie; en het moet de minst ingrijpende optie zijn onder degenen die het gewenste resultaat zouden kunnen bereiken. Geen enkele beperking mag discriminerend zijn in strijd met de bepalingen van de internationalemensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org

• Alle beperkingen moeten strikt worden geïnterpreteerd en in het voordeel van het recht in kwestie. Er kan geen beperking worden toegepast in een willekeurige manier.

• De autoriteiten hebben de taak om beperkingen op rechten te rechtvaardigen.

STAAT VAN NOOD

• Noodtoestanden worden specifiek gereguleerd in de mensenrechtenwetgeving. Hoewel afwijking of opschorting van bepaalde rechten is toegestaan wanneer dergelijke noodsituaties worden afgekondigd; maatregelen tot opschorting van rechten moeten worden vermeden wanneer de de situatie kan adequaat

worden aangepakt door evenredige beperkingen of beperkingen op bepaalde rechten vast te stellen, zoals hierboven omschreven.

• Als afwijkingen van de mensenrechtenverplichtingen van een staat nodig zijn om de verspreiding van COVID-19 te voorkomen, alle maatregelen genomen moeten evenredig zijn en beperkt zijn tot die welke strikt vereist zijn door de eisen van de situatie. Deze vereiste heeft betrekking op de duur, geografische dekking en inhoudelijke basis van de noodtoestand.

• Dienovereenkomstig moeten wetgeving en maatregelen voor de noodtoestand zijn:
➢ Strikt tijdelijk in omvang,
➢ De minst ingrijpende om de gestelde volksgezondheidsdoelen te bereiken, en
➢ Neem waarborgen op, zoals verval- of herzieningsclausules, om de terugkeer naar de gewone wetten te garanderen zodra de noodsituatie voorbij is.

• Sommige rechten, zoals het recht op leven, het verbod op foltering en het legaliteitsbeginsel in het strafrecht, 1 kunnen niet worden afgeweken, zelfs tijdens noodtoestanden, en blijven van toepassing in alle situaties. Gewone rechtbanken zouden dat moeten doen hun rechtsmacht behouden om klachten te behandelen voor schendingen van niet-afwijkende rechten.

• Staten dienen maatregelen te nemen om schendingen van de mensenrechten en misbruik in verband met de noodtoestand te voorkomen gepleegd door statelijke en niet-statelijke actoren. Beschuldigingen van dergelijke schendingen en misbruiken moeten effectief en snel zijn onderzocht om een einde te maken aan de overtreding of het misbruik, de daders voor de rechter te brengen en te voorzien slachtoffers met bescherming en effectieve rechtsmiddelen.

• De beginselen van legaliteit en rechtsstaat vereisen dat de fundamentele vereisten van een eerlijk proces worden gerespecteerd tijdens een noodtoestand. Alleen een rechtbank mag proberen iemand te veroordelen voor een strafbaar feit. Het vermoeden van onschuld moet worden gerespecteerd.

• Noodverklaringen op basis van de COVID-19-uitbraak mogen niet worden gebruikt als basis om bepaalde personen aan te vallen of groepen, inclusief minderheden. De genomen maatregelen mogen geen verboden discriminatie op welke gronden dan ook inhouden ras, huidskleur, geslacht, seksuele geaardheid en genderidentiteit, handicap, taal, religie, politieke of andere mening, nationale of sociale afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

1 Zie voor een volledige lijst van niet-afwijkende rechten artikel 4 van het IVBPR en algemene opmerking 29 van de mensenrechten Commissie. Regionale mensenrechteninstrumenten kunnen voorzien in een andere reeks niet-afwijkende rechten.

www.ohchr.org

• Staten dienen tijdige en effectieve maatregelen te treffen om het genot van fundamentele economische en sociale rechten te ondersteunen mensen die getroffen zijn door noodbeperkingen, onder meer door steun voor werkgelegenheid en levensonderhoud, huisvesting, voedsel, onderwijs, sociale bescherming en gezondheid, om hen in staat te stellen de noodmaatregelen na te leven.

• Als de noodtoestand op wettige wijze wordt afgekondigd, moet deze in het openbaar en officieel worden afgekondigd. Een officiële proclamatie is essentieel voor de handhaving van de beginselen van legaliteit en rechtsstaat. Proclamaties moeten in overeenstemming zijn met relevante grondwettelijke en andere bepalingen van nationaal recht die van toepassing zijn op dergelijke afkondigingen en de uitoefening van noodsituaties bevoegdheden. Bovendien zijn de staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten verplicht om de VN-secretaris-generaal op grond van artikel 4.3 van het convenant.

• Staten moeten de getroffen bevolking informeren over het exacte materiële, territoriale en temporele toepassingsgebied van de aanvraag van de noodtoestand en de daarmee verband houdende maatregelen. Voldoende informatie over noodwetgeving en maatregelen moet snel worden gecommuniceerd en in alle officiële talen van de staat, evenals in vele andere talen op grote schaal zo mogelijk in het land gesproken en op een toegankelijke manier zodat het grote publiek op de hoogte is van de nieuwe wettelijke regels en kunnen zich dienovereenkomstig gedragen.

• Een noodtoestand moet worden geleid door mensenrechtenprincipes, waaronder transparantie. Een noodtoestand zou moeten niet worden gebruikt voor een ander doel dan de openbare noodzaak waarvoor het is verklaard, in dit geval om te reageren op de Covid19-pandemie. Het mag niet worden gebruikt om afwijkende meningen te onderdrukken. Transparantie en het recht op informatie tijdens een staat noodgevallen vereisen dat de mediavrijheid wordt beschermd, aangezien journalistiek een cruciale functie vervult tijdens de noodsituatie.

• Toezicht op de uitoefening van noodbevoegdheden is essentieel om invulling te geven aan democratie en rechtsstaat. Noodgeval maatregelen, waaronder ontheffing of opschorting van bepaalde rechten, moeten periodiek en onafhankelijk worden getoetst door de wetgever. Elke noodwetgeving die in een noodtoestand wordt ingevoerd, moet worden onderworpen aan adequate wetgeving wetgevende controle. Er moet ook een zinvol gerechtelijk toezicht zijn op uitzonderlijke maatregelen of een noodtoestand om ervoor te zorgen dat ze voldoen aan de hierboven beschreven beperkingen. Voor aanvullende richtlijnen over noodtoestanden, zie Algemeen Commentaar 29 van het Mensenrechtencomité en het Beginselen van Siracusa inzake de beperking en afwijking van bepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke zaken Rechten

ARTIKEL 4 VAN HET INTERNATIONAAL VERDRAG INZAKE BURGERRECHTEN EN POLITIEKE RECHTEN

1. In tijden van openbare noodtoestand die het leven van de natie bedreigt en waarvan het bestaan officieel wordt afgekondigd, zijn de staten die partij zijn bij de huidige Covenant kan maatregelen nemen die afwijken van hun verplichtingen uit hoofde van dit Convenant voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie, op voorwaarde dat dergelijke maatregelen niet in strijd zijn met hun andere verplichtingen uit hoofde van het internationaal recht en niet uitsluitend op de grond worden gediscrimineerd van ras, huidskleur, geslacht, taal, religie of sociale afkomst.

2. Op grond van deze bepaling mag niet worden afgeweken van de artikelen 6, 7, 8 (leden I en 2), 11, 15, 16 en 18.

3. Elke Staat die Partij is bij dit Verdrag die gebruik maakt van het recht op afwijking, stelt de andere Staten die Partij zijn bij dit Verdrag onmiddellijk in kennis, door tussenkomst van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, van de bepalingen waarvan zij is afgeweken en van de redenen waarom zij geactiveerd. Via dezelfde tussenpersoon vindt er opnieuw een mededeling plaats op de datum waarop de afwijking wordt beëindigd.

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.

www.ohchr.org

SANCTIES VOOR OVERTREDING VAN BUITENGEWONE MAATREGELEN

• Staten moeten uitzonderlijke maatregelen op humane wijze afdwingen, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel wanneer ze worden opgelegd sancties voor overtredingen en ervoor zorgen dat sancties niet op willekeurige of discriminerende wijze worden opgelegd. Bijvoorbeeld, personen met een handicap of slachtoffers van huiselijk geweld, mogen niet worden bestraft als ze overtreden COVID-19 noodmaatregelen om zichzelf te beschermen.

• Staten dienen personen hun vrijheid alleen in laatste instantie te ontnemen, op gronden die in de wet zijn vastgelegd, en met passende procedurele waarborgen. Vrijheidsberoving moet redelijk, noodzakelijk en evenredig zijn in de omstandigheden, zelfs in een noodtoestand.

• Staten dienen specifieke aandacht te besteden aan de gevolgen voor de volksgezondheid van overbevolking in detentiecentra en aan de bijzondere risico's voor gedetineerden als gevolg van de COVID-19-noodsituatie, bij het beoordelen van de geschiktheid van het vasthouden van iemand.

• Boetes moeten in verhouding staan tot de ernst van de overtreding. Bij het beoordelen van de juiste som van het bedrag, moet er rekening worden gehouden met de individuele omstandigheden, inclusief genderspecifieke effecten. Dit is vooral relevant voor werklozen of mensen die geen inkomen genereren vanwege de noodmaatregelen.

• Maatregelen om verkeerde informatie over COVID-19 te reguleren, moeten met zorg worden opgesteld, aangezien ze kunnen leiden tot censuur van impopulaire meningen of meningen van minderheden. Strafrechtelijke sancties voor informatie-overtredingen moeten worden vermeden. Staten zouden moeten werk en minder ingrijpende middelen om de verspreiding van verkeerde informatie tegen te gaan, zoals het bevorderen van onafhankelijke feitencontrole, onderwijs en mediageletterdheid. Het is essentieel dat overheden en internetbedrijven dit probleem aanpakken verkeerde informatie in de eerste plaats doordat ze zelf duidelijke, betrouwbare, op feiten gebaseerde informatie verschaffen.
Zie voor aanvullende richtlijnen over het recht op vrijheid en veiligheid van de persoon
Algemeen commentaar 35 van de mensenrechten Commissie.

WETHANDHAVING EN BUITENGEWONE MAATREGELEN

• Wetshandhavers mogen alleen geweld gebruiken als dit strikt noodzakelijk is en voor zover dit nodig is voor de uitvoering van hun plicht en alleen wanneer minder schadelijke maatregelen duidelijk ondoeltreffend zijn gebleken.

• Wetshandhavingsoperaties, ook wanneer deze worden uitgevoerd tijdens buitengewone maatregelen of een noodtoestand, moeten voldoen aan relevante internationale normen en standaarden, waaronder de Gedragscode voor wetshandhaving Ambtenaren, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavingsfunctionarissen en VN-mensenrechten Richtsnoeren voor het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.

• Als algemene regel geldt dat het leger geen politietaken mag uitoefenen. Uitzonderlijke situaties kunnen dat echter vereisen de militairen worden ingezet in een rechtshandhavingscontext voor beperkte perioden en specifiek omschreven omstandigheden.

• Telkens wanneer leden van de strijdkrachten wetshandhavingsfuncties uitoefenen, dienen zij ondergeschikt te zijn aan de burgerbevolking gezag en aansprakelijk onder burgerlijk recht, en zijn onderworpen aan normen die worden toegepast op wetshandhavers onder internationale mensenrechtenwetgeving.

• Alle aantijgingen van mensenrechtenschendingen, inclusief machtsmisbruik, willekeurige detentie en seksueel en gendergerelateerd geweld door wetshandhavers en militair personeel, moet effectief en onmiddellijk worden onderzocht en daders voor het gerecht gebracht. Dit is vooral belangrijk in het licht van de uitgebreide bevoegdheden die aan rechtshandhaving en het leger worden verleend personeel in veel gebieden tijdens de COVID-19-pandemie.

Raadpleeg voor aanvullende richtlijnen over het gebruik van geweld en het gedrag van wetshandhavers de Gedragscode voor Wetshandhavingsfunctionarissen, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavers en VN-mensen Richtlijnen voor rechten over het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER
COVID-19 RESPONSE

TOPICS IN FOCUS
EMERGENCY MEASURES AND COVID-19
27 April 2020

EMERGENCY MEASURES AND COVID-19: GUIDANCE

The situation presented by the COVID-19 pandemic requires many countries worldwide to take extraordinary measures to protect the health and well-being of the population. Even in a public emergency, these steps need to be based on the rule of law.

Emergency powers should be used within the parameters provided by international human rights law, particularly the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which acknowledges that States may need additional powers to address exceptional situations. Such powers should be time-bound and only exercised on a temporary basis with the aim to restore a state of normalcy as soon as possible.

Even without formally declaring states of emergency, States can adopt exceptional measures to protect public health that may restrict certain human rights. These restrictions must meet the requirements of legality, necessity and proportionality, and be non-discriminatory.

The suspension or derogation of certain civil and political rights is only allowed under specific situations of emergency that "threaten the life of the nation". Some safeguards must be put in place including the respect of some fundamental rights that cannot be suspended under any circumstances.

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights does not include a provision on derogations. State obligations associated with the core content of the rights to food, health, housing, social protection, water and sanitation, education and an adequate standard of living remain in effect even during situations of emergency.

RESTRICTIONS ON HUMAN RIGHTS AS A RESULT OF EMERGENCY MEASURES

Some rights, such as freedom of movement, freedom of expression or freedom of peaceful assembly may be subject to restrictions for public health reasons, even in the absence of a state of emergency. These restrictions, however, must meet the following requirements:

- *Legality*: The restriction must be "provided by law". This means that the limitation must be contained in a national law of general application, which is in force at the time the limitation is applied. The law must not be arbitrary or unreasonable, and it must be clear and accessible to the public.
- *Necessity*. The restriction must be *necessary* for the protection of one of the permissible grounds stated in the ICCPR, which include public health, and must respond to a pressing social need.
- *Proportionality*. The restriction must be *proportionate* to the interest at stake, i.e. it must be appropriate to achieve its protective function; and it must be the least intrusive option among those that might achieve the desired result.
- *Non-discrimination*. No restriction shall discriminate contrary to the provisions of international human rights law.

- All limitations should be interpreted strictly and in favour of the right at issue. No limitation can be applied in an arbitrary manner.
- The authorities have the burden of justifying restrictions upon rights.

STATES OF EMERGENCY

- States of emergency are specifically regulated under human rights law. Although derogation or suspension of certain rights is permitted when such emergencies are declared, measures suspending rights should be avoided when the situation can be adequately dealt with by establishing proportionate restrictions or limitations on certain rights, as described above.
- If derogations from a State's human rights obligations are needed to prevent the spread of COVID-19, all measures taken should be proportionate and limited to those strictly required by the exigencies of the situation. This requirement relates to the duration, geographical coverage and substantive basis of the state of emergency.
- Accordingly, state of emergency legislation and measures should be:
  - Strictly temporary in scope,
  - The least intrusive to achieve the stated public health goals, and
  - Include safeguards such as sunset or review clauses, in order to ensure return to ordinary laws as soon as the emergency situation is over.
- Some rights, such as the right to life, the prohibition from torture and the principle of legality in criminal law,[1] cannot be derogated from even during states of emergency and continue to apply in all situations. Ordinary courts should maintain their jurisdiction to adjudicate complaints for violations of non-derogable rights.
- States should take measures to prevent human rights violations and abuses associated with the state of emergency perpetrated by state and non-state actors. Allegations of such violations and abuses should be effectively and promptly investigated with a view to putting an end to the violation or abuse, bringing perpetrators to justice and providing victims with protection and effective remedies.
- The principles of legality and the rule of law require that fundamental requirements of fair trial must be respected during a state of emergency. Only a court of law may try and convict a person for a criminal offence. The presumption of innocence must be respected.
- Emergency declarations based on the COVID-19 outbreak should not be used as a basis to target particular individuals or groups, including minorities. Measures taken must not involve prohibited discrimination on any grounds such as race, colour, sex, sexual orientation and gender identity, disability, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

[1] For a full list of non-derogable rights, please refer to article 4 of the ICCPR and General Comment 29 of the Human Rights Committee. Regional human rights instruments may provide for a different set of non-derogable rights.

- States should provide timely and effective measures to support the enjoyment of core economic and social rights of people affected by emergency restrictions, including through support for employment and livelihoods, housing, food, education, social protection and health, in order to enable them to comply with the emergency measures.

- For a state of emergency is be lawfully declared, it must be publicly and officially proclaimed. An official proclamation is essential for the maintenance of the principles of legality and rule of law. Proclamations must be in line with relevant constitutional and other provisions of national law that govern such proclamations and the exercise of emergency powers. In addition, States Parties to the International Covenant on Civil and Political rights are required to notify the UN Secretary-General under article 4.3 of the Covenant.

- States must inform the affected population of the exact substantive, territorial and temporal scope of the application of the state of emergency and its related measures. Sufficient information about emergency legislation and measures should be communicated swiftly and in all official languages of the State, as well as in as many other languages widely spoken in the country as possible, and in an accessible manner so the public at large is aware of the new legal rules and can conduct themselves accordingly.

- A state of emergency should be guided by human rights principles, including transparency. A state of emergency should not be used for any purpose other than the public necessity for which it is declared, in this case to respond to the COVID-19 pandemic. It should not be used to stifle dissent. Transparency and the right to information during a state of emergency require that media freedom is protected, as journalism serves a crucial function during the emergency.

- Supervision of the exercise emergency powers is essential give substance to democracy and the rule of law. Emergency measures, including derogation or suspension of certain rights, should be subject to periodic and independent review by the legislature. Any emergency legislation introduced under a state of emergency should be subjected to adequate legislative scrutiny. There should also be meaningful judicial oversight of exceptional measures or a state of emergency to ensure that they comply with the limitations described above.

For additional guidance on states of emergency, see General Comment 29 of the Human Rights Committee, and the Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.

ARTICLE 4 OF THE INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS

1. In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.

2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs I and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.

3. Any State Party to the present Covenant availing itself of the right of derogation shall immediately inform the other States Parties to the present Covenant, through the intermediary of the Secretary-General of the United Nations, of the provisions from which it has derogated and of the reasons by which it was actuated. A further communication shall be made, through the same intermediary, on the date on which it terminates such derogation.

PENALTIES FOR VIOLATIONS OF EXTRAORDINARY MEASURES

- States must enforce any exceptional measures humanely, respecting the principle of proportionality when imposing penalties for violations and ensure that penalties are not imposed in an arbitrary or discriminatory way. For example, persons with disabilities or victims of domestic violence, should not be subjected to penalties should they violate COVID-19 emergency measures to protect themselves.

- States should only deprive persons of their liberty as a last resort, on grounds that are established by law, and with appropriate procedural safeguards. Deprivation of liberty must be reasonable, necessary and proportionate in the circumstances, even in a state of emergency.

- States should pay specific attention to the public health implications of overcrowding in places of detention and to the particular risks to detainees created by the COVID-19 emergency, in assessing appropriateness of detaining someone.

- Fines should be commensurate to the seriousness of the offence committed. In assessing the appropriate sum of a fine, consideration should be given to the individual circumstances, including gender-specific impacts. This is particularly relevant for jobless people or those not generating income because of the emergency measures.

- Measures to regulate misinformation on COVID-19 should be crafted with care, as they may lead to censorship of unpopular or minority opinions. Criminal penalties for information offenses should be avoided. States should employ less intrusive means of combating the spread of misinformation, such as promoting independent fact-checking, education and media literacy. It is essential that governments and internet companies address this issue misinformation in the first instance by themselves providing clear, reliable, fact-based information.

For additional guidance on the right to liberty and security of the person, see General Comment 35 of the Human Rights Committee.

LAW ENFORCEMENT AND EXTRAORDINARY MEASURES

- Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty and only when less harmful measures have proven to be clearly ineffective.

- Law enforcement operations, including when carried out during extraordinary measures or a state of emergency, should comply with relevant international norms and standards, including the Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

- As a general rule, the military should not conduct policing functions. Exceptional situations, however, may require that the military be deployed in a law enforcement context for limited periods and specifically defined circumstances.

- Whenever members of military forces conduct law enforcement functions, they should be subordinate to civilian authority and accountable under civilian law, and are subject to standards applied to law enforcement officials under international human rights law.

- Any allegations of human rights violations, including abuse of power, arbitrary detention, and sexual and gender-based violence by law enforcement and military personnel, must be effectively and promptly investigated and perpetrators brought to justice. This is particularly important in light of the extensive powers given to law enforcement and military personnel in many areas during the COVID-19 pandemic.

For additional guidance on use of force and the conduct of law enforcement officials, please refer to Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

Viruswaarheid gaat in cassatie: 'Mensenrechten zijn opzij geschoven'

Viruswaarheid noemt de uitspraak van het gerechtshof in het hoger beroep tegen de avondklok "een blamage voor de rechtspraak" en gaat in cassatie. Dat maakte Willem Engel zojuist bekend tijdens een speciaal ingelaste persconferentie.

Het gerechtshof oordeelde - in tegenstelling tot de rechtbank vorige week - dat er wel degelijk sprake is van "buitengewone omstandigheden die het invoeren van de avondklok mogelijk maken".

Viruswaarheid verliest hoger beroep over avondklok, uitgeschreven boetes blijven staan

De onderbouwing van de avondklok was volgens het hof dus in orde, maar daar laat Willem Engel en Jeroen Pols het niet bij liggen. "De uitspraak van het gerechtshof is teleurstellend, maar niet onverwacht", aldus jurist Jeroen Pols van Viruswaarheid. "Zij vinden dat de maatregelen proportioneel zijn. Zij vinden het geen probleem dat de route van de wet niet gevolgd is. Maar dit arrest betekent het einde van onze rechtsorde. De mensenrechten zijn opzij geschoven." Viruswaarheid is het uiteraard niet eens met de uitspraak en gaat daarom in cassatie. Dat betekent dat de Hoge Raad, de hoogste rechtbank van Nederland, zich nu met het besluit moet gaan bemoeien. De groep denkt niet dat de Hoge Raad anders gaat beslissen maar voor hen is het nu een principekwestie geworden.

Bron: hartvannederland.nl

26-02-2021

Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag
Geldend van 01-01-2013 t/m heden

Wet van 3 april 1996, houdende hernieuwde vaststelling van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag ter aanpassing aan de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag)

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

(....)

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Hoofdstuk I. Algemene bepalingen

Artikel 1

1. Onverminderd de artikelen 7, eerste lid, en 8, eerste lid, van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden kunnen, ingeval buitengewone omstandigheden dit noodzakelijk maken, bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de artikelen 5, 6, 7, 8, eerste en derde lid, ~~9, eerste, tweede, derde en vijfde lid~~, en 10 gezamenlijk of afzonderlijk in werking worden gesteld.
2. Wanneer het in het eerste lid bedoelde besluit is genomen, wordt onverwijld een voorstel van wet aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het voortduren van de werking van de bij het in het eerste lid bedoelde besluit in werking gestelde bepalingen.
3. Wordt het voorstel van wet door de Staten-Generaal verworpen, dan worden bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de bepalingen die ingevolge het eerste lid in werking zijn gesteld, onverwijld buiten werking gesteld.
4. Bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, worden bepalingen die ingevolge het eerste lid in werking zijn gesteld, buiten werking gesteld, zodra de omstandigheden dit naar Ons oordeel toelaten.

(....)

Besluit van 22 januari 2021, houdende inwerkingtreding en inwerkingstelling van artikel 8, eerste en derde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag, *Stb.* 2021, 24

Let op: ook de Eerste Kamer heeft hier – i.t.t. tot 'Coronaspoedwet'-maatregelen – een rol

Wim Voermans
@wimjmvoermans

#avondklok Parlement moet wel - zij het indirect - de avondklok nog bekrachtigen. Ook Eerste Kamer moet nog instemmen. Voor die bekrachtiging geldt geen termijn (als bij bekrachtiging van de andere coronamaatregelen). Maar verwerping kan nog steeds.

10:38 a.m. · 24 jan. 2021 · Twitter Web App

203 Retweets **38** Geciteerde Tweets

DE GRONDWET

ARTIKEL 103 - UITZONDERINGSTOESTAND

1. De wet bepaalt in welke gevallen ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid bij koninklijk besluit een door de wet als zodanig aan te wijzen uitzonderingstoestand kan worden afgekondigd; zij regelt de gevolgen.
2. Daarbij kan worden afgeweken van de grondwetsbepalingen inzake de bevoegdheden van de besturen van provincies, gemeenten, openbare lichamen als bedoeld in artikel 132a en waterschappen, van de grondrechten geregeld in de artikelen 6, voor zover dit de uitoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen van het in dit artikel omschreven recht betreft, 7, 8, 9, 12, tweede en derde lid, en 13, alsmede van artikel 113, eerste en derde lid.
3. Terstond na de afkondiging van een uitzonderingstoestand en voorts, zolang deze niet bij koninklijk besluit is opgeheven, telkens wanneer zij zulks nodig oordelen beslissen de Staten-Generaal omtrent het voortduren daarvan; zij beraadslagen en besluiten ter zake in verenigde vergadering.

WETENSCHAPPELIJK COMMENTAAR

S. DANIËLS

INHOUDSOPGAVE

Editie augustus 2020

1. ALGEMEEN

1.1 Functie

Nood vraagt zijn eigen recht[1]; in sommige gevallen zelfs om buitenwettelijk ‘recht’.

Het recht dat de overheid mag toepassen in tijden van nood betreft een bijzonder rechtsgebied: het *staatsnoodrecht*. Het staatsnoodrecht heeft betrekking op het staatsrecht dat de overheid ter beschikking staat ten tijde van alle mogelijk denkbare noodsituaties.[2] Het regelt de toekenning van wettelijke en buitenwettelijke bevoegdheden aan het bestuur die alleen in buitengewone omstandigheden kunnen worden uitgeoefend. Door voorwaarden aan de uitoefening van buitengewone bevoegdheden te stellen, tracht het staatsnoodrecht de rechtsstatelijke en democratische gaten in het recht die kunnen ontstaan als gevolg van de uitoefening van buitengewone bevoegdheden, te dichten.

Het staatsnoodrecht bestaat uit een variëteit van noodwet- en noodregelgeving die betrekking heeft op verschillende onderwerpen en verschillende situaties. Het omvat noodwetten en andere noodregelingen die in gewone wetgeving opgenomen zijn, naast ongeschreven recht. De basisregel van het staatsnoodrecht is in alle gevallen dezelfde: de toepassing van het staatsnoodrecht dient proportioneel en subsidiar, oftewel evenredig, zijn. Alleen wanneer de uitoefening van een buitengewone bevoegdheid evenredig is, is er sprake van een rechtmatige toepassing van het staatsnoodrecht.

1.2 Historie

Alvorens in te gaan op de systematiek van het moderne staatsnoodrecht, voorzie ik kort in een historische schets aan de hand van het werk van Prins, die in 1911 als pionier het tot dan toe onontgonnen terrein van het Nederlandse staatsnoodrecht betrad.[3]

Het staatsnoodrecht vindt zijn oorsprong in het natuurrecht en had in beginsel betrekking op de ontneming van eigendom ten dienste van het algemeen belang *of* ter afwending van gevaar. Tot in de achttiende eeuw vormde de patrimoniale staatsleer, op grond waarvan het staatsgezag wordt ontleend aan de eigendom van grond en bodem, het fundament voor de leer der *dominium eminens*, dat oppereigendom van de vorst veronderstelt.[4] Op grond van dit oppereigendom mocht de vorst ten dienste van het algemeen belang of ter afwending van gevaar inbreuk maken op de onvervreemdbare rechten van onderdanen, waaronder het eigendomsrecht. Het oppereigendom vormde gevoeglijk de rechtsgrond voor allerhande bevoegdheden van de vorst, zoals belastingheffing, boeteoplegging en ontneming van eigendom, met dien verstande dat op de vorst in geval van ontneming van bezit een plicht tot schadevergoeding kwam te rusten. De daarop volgende leer der *jus eminens*, waarvan het ontstaan een gevolg was van de opkomst van de verdragsstaat waarin vrijheidsrechten een meer prominente plaats innamen, ontkende het vorstelijk oppereigendom en veronderstelde slechts een imperium van de vorst, waarbij privaat bezit als indirect vorstelijk eigendom werd gekwalificeerd. Hoewel deze leer een andere rechtsgrond voor noodrechtelijk overheidshandelen bood dan de dominium eminens, was haar werking feitelijk dezelfde: zij rechtvaardigde alleen die noodrechtelijke handelingen die op eigendom betrekking hadden.[5]

Aan het natuurrecht als rechtsgrond van het handelen van de overheid in tijden van nood werd in de negentiende eeuw de dienst opgezegd door de intrede van het *legisme*, dat veronderstelt dat het positieve recht voor elk geval een beslissing biedt en geen enkel recht buiten de wet erkent. Het legisme maakte korte metten met de subjectieve – aan het prerogatief van de vorst ten grondslag liggende – grondslag die het natuurrecht bood aan het noodrechtelijk handelen van de overheid. Het legisme bleek echter naar zijn aard zelf een gevaar voor de staat in nood, nu de focus ervan op het positieve (objectieve) recht het onmogelijk maakte voor de overheid om rechtmatig te handelen in niet bij wet voorziene noodsituaties. Het buitenwettelijk handelen van de staat in nood als onrechtmatig beschouwen terwijl deze handeling diezelfde staat nu juist redt, creëert een onhoudbare tegenstelling tussen recht en staat, waarvoor een oplossing gevonden diende te worden.[6]

Tegen het einde van de negentiende eeuw kwam men tot de conclusie dat de rechtsgrondslag voor het handelen van de overheid in tijden van nood niet absoluut kon worden beperkt tot het objectieve recht.[7] Een buitenwettelijke bevoegdheid van de overheid ten tijde van nood diende echter wel een rechtsgrondslag te hebben, zo vond men, want wilde deze bevoegdheid rechtmatig zijn, dan was het niet voldoende om zich te beroepen op macht of geweld.[8] In 1913 pleitte Krabbe in zijn *Ongezonde lectuur*, een werk dat in die tijd als staatsrechtelijke ketterij werd beschouwd, voor de erkenning van staatsnoodrecht in subjectieve zin, betogende dat men zich in tijden van nood ook wel zonder Grondwet zou redden omdat men voor abnormale omstandigheden op grond van het algemene rechtsbewustzijn wel abnormaal recht zou doen gelden, en zulks gerechtvaardigd was.[9] Bij het aanvoeren van een algemeen rechtsbewustzijn als grondslag voor het in tijden van nood afwijken van het objectieve recht zijn na de Tweede Wereldoorlog, toen de discussie over het ongeschreven staatsnoodrecht in volle hevigheid oplaaide, vraagtekens geplaatst.[10] Desalniettemin komt Krabbe de eer toe een eerste stap in de richting van het huidige staatsnoodrecht te hebben gezet. Zijn theorie over het algemene rechtsbewustzijn en de erkenning van een zeker subjectief recht om in tijden van nood van het positieve recht af te wijken, brachten met zich dat de buitenwettelijke noodmaatregelen zich strikt dienden te beperken tot het bereiken van het nagestreefde doel en dat de inhoud erop berekend moest zijn de instemming te verkrijgen van de meerderheid van het volk.[11] Hier tekenden zich de eerste fundamentele beginselen van het moderne staatsnoodrecht af. Er kwam plaats voor een subjectief recht van de overheid, dat tegen het geldende wettenrecht in een rechtsgrond kon bieden voor buitenwettelijke noodmaatregelen.[12]

Na de Tweede Wereldoorlog is de erkenning en de ontwikkeling van het ongeschreven staatsnoodrecht in sneltreinvaart tot stand gekomen. Geconfronteerd met voordien ondenkbare situaties als de afwezigheid van de Staten-Generaal bij het wetgevingsproces en de doorbreking van centrale gezagsstructuren, zijn er in oorlogstijd tal van besluiten tot stand gekomen op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht.[13] Enkele van deze besluiten zijn na de oorlog getoetst op hun rechtmatigheid. De jurisprudentie uit die tijd heeft in belangrijke mate het rechterlijk toetsingskader van het staatsnoodrecht gevormd.

2. GESCHREVEN EN ONGESCHREVEN STAATSNOODRECHT

2.1 Geschreven staatsnoodrecht

Het staatsnoodrecht is te verdelen in het objectieve en het subjectieve staatsnoodrecht. Het objectieve staatsnoodrecht heeft betrekking op het bij wet geregelde noodrecht en wordt daarom ook wel het *geschreven staatsnoodrecht* genoemd. Het moderne geschreven staatsnoodrecht kent drie varianten:

1. Van tevoren opgestelde wetgeving die bepalingen bevat ten aanzien van de bevoegdheden, uit te oefenen in buitengewone omstandigheden[14];
2. Regelingen en besluiten die tijdens buitengewone omstandigheden tot stand zijn gekomen op grond van het geschreven staatsnoodrecht[15];
3. Regelingen en besluiten die tijdens buitengewone omstandigheden tot stand zijn gekomen op grond van het subjectieve, ongeschreven staatsnoodrecht; eenmaal geconfronteerd met een onvoorziene buitengewone omstandigheid, zijn er regels afgevaardigd.[16]

Deze varianten van het geschreven staatsnoodrecht hebben één overeenkomst: het betreft wetgeving die betrekking heeft op *bij wet voorziene* buitengewone omstandigheden. De wetgever heeft bepaalde buitengewone omstandigheden voorzien en daarop geanticipeerd door de buitengewone bevoegdheidsuitoefening wettelijk vast te leggen.

2.2 Ongeschreven staatsnoodrecht

Het kan zijn dat zich een buitengewone omstandigheid voordoet waarop de wetgever niet of niet op wenselijke wijze met een wettelijke noodregeling heeft geanticipeerd. De buitengewone omstandigheid is in dat geval onvoorzien. Het kan gaan om een situatie waarin het geschreven recht niet toereikend is, of waarin de procedure voor inwerkingstelling van een geschreven noodregeling te lang duurt, of waarin het geschreven recht om andere redenen niet geschikt is voor toepassing. De overheid moet zich in dat geval van *buitenwettelijke* noodbevoegdheden kunnen bedienen om de nood te kunnen beheersen. Van deze bevoegdheden dient vast te staan dat zij niet onbevoegd zijn uitgeoefend. Zij dienen een rechtsgrondslag hebben.

De rechtsgrondslag van buitenwettelijke noodbevoegdheden is het *subjectieve staatsnoodrecht*, ook wel het *ongeschreven staatsnoodrecht* genoemd. De overheid komt een subjectief recht toe om de regels van objectief

recht te overtreden.[17] Op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht kunnen in buitengewone omstandigheden besluiten worden genomen en regelingen worden uitgevaardigd die geen grondslag hebben in de bestaande wet.

2.3 Inwerkingstelling
Inwerkingstelling van het staatsnoodrecht heeft altijd betrekking op het geschreven staatsnoodrecht. Inwerking*stelling* dient scherp onderscheiden te worden van de inwerking*treding* van het staatsnoodrecht. Alle wetten waaraan de Staten-Generaal zijn goedkeuring heeft verleend, treden na bekendmaking in het Staatsblad in werking. Voor de toepassing van sommige noodwetten geldt echter een tweede voorwaarde: zij dienen, nadat zij in werking zijn getreden, in werking te worden gesteld. Reeds in werking getreden noodbepalingen kunnen in dat geval dus niet zonder meer worden toegepast.

Inwerkingstelling op grond van de uitzonderingstoestand
Ten aanzien van de inwerkingstelling van staatsnoodrecht zijn er drie categorieën te onderscheiden. Er is noodwetgeving die alleen na de afkondiging van de uitzonderingstoestand, oftewel de beperkte of algemene noodtoestand kan worden toegepast (zie paragraaf 4.1.) Deze noodwetgeving leidt voor het overige een slapend bestaan, reden waarom zij ook wel waakvlam- of diepvrieswetgeving wordt genoemd.[18] Op deze noodwetten kan in buitengewone rechtstoestanden[19] anders dan de uitzonderingstoestand geen beroep worden gedaan. Voorbeelden hiervan zijn de Distributiewet[20] en de Noodwet rechtspleging[21]. Tevens zijn er noodwetten die afwijking van de Grondwet toestaan en alleen om die reden op grond van de uitzonderingstoestand in werking kunnen worden gesteld: de Oorlogswet voor Nederland[22] en de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag.[23]

Separaat en bij koninklijk besluit
Er is tevens noodregelgeving die een plaats heeft gekregen in noodwetten of in gewone wetgeving. In het laatste geval bevat een wet in formele zin een noodregeling waarin is bepaald dat in geval van buitengewone omstandigheden in afwijking van de wet nadere regels kunnen worden gesteld.[24] Conform de standaardbepaling die in dit soort noodregelgeving wordt gebruikt, geschiedt inwerkingstelling van de noodregelgeving *bij koninklijk besluit*. Bij het nemen van een dergelijk koninklijk besluit wordt een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het voortduren van de in werking getreden noodregeling (de zogenaamde verlengingswet.) Indien het wetsvoorstel wordt verworpen, wordt de noodregeling bij koninklijk besluit buiten werking gesteld zodat de buitengewone bevoegdheden niet (langer) kunnen worden uitgeoefend. De standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving luidt:

1. Onverminderd de artikelen 7, eerste lid, en 8, eerste lid, van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden kunnen, ingeval buitengewone omstandigheden dit noodzakelijk maken, bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de artikelen (…) in werking worden gesteld.
2. Wanneer het in het eerste lid bedoelde besluit is genomen, wordt onverwijld een voorstel van wet aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het voortduren van de bij dat besluit in werking gestelde bepaling.
3. Wordt het voorstel van wet door de Staten-Generaal verworpen, dan wordt bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de bepaling die ingevolge het eerste lid in werking is gesteld, onverwijld buiten werking gesteld.
4. Bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, wordt de bepaling die ingevolge het eerste lid in werking is gesteld, buiten werking gesteld, zodra de omstandigheden dit naar Ons oordeel toelaten.
5. Een besluit als bedoeld in het eerste, derde en vierde lid, wordt op de daarin te bepalen wijze bekendgemaakt. Het treedt in werking terstond na de bekendmaking.
6. Het besluit, bedoeld in het eerste, derde en vierde lid, wordt in ieder geval geplaatst in het *Staatsblad.*

De term *separate inwerkingstelling* heeft betrekking op het onderscheid tussen het noodrecht dat alleen op grond van de uitzonderingstoestand kan worden toegepast en het noodrecht dat ook afzonderlijk, oftewel separaat van de uitzonderingstoestand kan worden toegepast. Het eerste lid van de standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving maakt duidelijk dat de betreffende noodregeling separaat kan worden toegepast (artikel 7 en 8 van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden maken de inwerkingstelling mogelijk van noodwetgeving die alleen kan worden toegepast in het kader van uitzonderingstoestand.) Het hierna besproken vormvrije noodrecht behoort eveneens tot de categorie separate inwerkingstelling.

Separaat en vormvrij
De plicht tot inwerkingstelling geldt niet voor alle noodwetten. Er zijn ook noodregelingen die *vormvrij* kunnen worden toegepast. In dat geval kunnen de buitengewone bevoegdheden waarin het vormvrije noodrecht voorziet, tijdens een buitengewone omstandigheid worden uitgeoefend zonder dat inwerkingstelling van de noodregeling bij koninklijk besluit nodig is. Het vaststellen van nadere regels met oog op een buitengewone bevoegdheid is dan niet nodig.[25] De Tweede Kamer kan ten aanzien van de toepassing van vormvrij noodrecht gevoeglijk geen verlengingswet aannemen of verwerpen. Buitengewone omstandigheden kunnen in dit geval dus rechtstreeks leiden tot de uitoefening van buitengewone bevoegdheden. Vormvrije noodregelingen kenmerken zich dan ook door de toekenning van een ruime beleids- en beoordelingsvrijheid aan het bestuur.[26]

2.4 Buitengewone omstandigheden

In het staatsnoodrecht staat de term buitengewone omstandigheid centraal. De buitengewone omstandigheid is het materiële toepassingscriterium van het (geschreven én ongeschreven) staatsnoodrecht.[27] Alleen in een buitengewone omstandigheid mag staatsnoodrecht worden toegepast. De term buitengewone omstandigheid heeft nadrukkelijk geen betrekking op de feitelijke nood; het is een juridische term die aangeeft dat er buitengewone bevoegdheden kunnen worden uitgeoefend. Van een buitengewone omstandigheid kan derhalve sprake zijn in alle soorten noodsituaties, groot en klein.[28]
De erkenning van de buitengewone omstandigheid als juridische kwalificatie is van belang met oog op de noodzaak tot verdere harmonisatie van noodwetgeving en verbetering van het begrip van de staatsnoodrechtelijke systematiek. Thans bestaat er nog te veel discussie over nut en noodzaak van het wettelijk gebruik van de term buitengewone omstandigheden, hetgeen onwenselijk is omdat dit verwarring over het toepassingsbereik van noodwetgeving in de hand werkt.[29] De hardnekkigheid van deze verwarring blijkt onder meer uit het in 2018 door het kabinet geopenbaarde voornemen tot herziening van het staatsnoodrecht, waarbij het onvoldoende onderscheidend vermogen van de term buitengewone omstandigheden ten opzichte van de ernst van de situatie als verbeterpunt is gekwalificeerd.[30] Daarbij wordt miskend dat deze term met reden geen omschrijving van de feiten aangeeft. Wie de buitengewone omstandigheid als een niet-juridische kwalificatie beschouwt, ziet zich immers geconfronteerd met een *feitelijk* afbakeningsprobleem: wanneer is er sprake van nood? Hoe dringend moet de nood zijn alvorens een buitengewone bevoegdheid mag worden uitgeoefend? Wanneer is er sprake van (dreigend) gevaar? Enzovoorts. Maar wie de buitengewone omstandigheid juridisch kwalificeert, ziet haar voor wat zij is: een omstandigheid waarin een vitaal belang wordt bedreigd (1) *en* normale bevoegdheden niet toereikend zijn om deze bedreiging af te wenden (2).[31] Dit zijn de elementen van de buitengewone omstandigheid. Als zodanig is de buitengewone omstandigheid na haar introductie als juridische kwalificatie in 1993[32] door de wetgever gehanteerd bij de harmonisatie van de terminologie voor buitengewone omstandigheden in het staatsnoodrecht.[33] [34] Bij de toekomstige herziening van het staatsnoodrecht zou deze kwalificatie m.i. gehandhaafd moeten blijven.

De buitengewone omstandigheid is een omstandigheid die gevoeglijk slechts voorwaardelijk kan worden aangenomen. Daardoor functioneert de buitengewone omstandigheid als toepassingsdrempel van het staatsnoodrecht; alleen wanneer sprake is van een bedreiging van een vitaal belang en ontoereikendheid van normale bevoegdheden, kan noodrecht worden uitgeoefend (zie paragraaf 3.1 voor de definitie van een vitaal belang.)

2.5 Evenredigheid
Het evenredigheidsbeginsel heeft een fundamentele betekenis voor het staatsnoodrecht. Alleen wanneer een noodmaatregel evenredig is, is zij rechtmatig. De rechtmatigheid van het handelen van de overheid in tijden van nood is een primaire voorwaarde voor het behoud van de rechtsstatelijke waarborgen. Onrechtmatig handelen duidt op machtsmisbruik.
Het evenredigheidsbeginsel begrenst de toepassing van het staatsnoodrecht. In het staatsnoodrecht wordt het evenredigheidsbeginsel uitgedrukt aan de hand van de beginselen der proportionaliteit en subsidiariteit. Deze beginselen komen tot uitdrukking in de voorwaarden waaraan voldaan moet zijn om het bestaan van een buitengewone omstandigheid aan te kunnen nemen: het handelen van de overheid mag niet verder gaan dan de bedreiging van een vitaal belang vereist (1) en er mag slechts worden opgetreden indien de normale bevoegdheden ontoereikend zijn (2). Dit geldt overigens niet alleen voor de verhouding normaal recht – buitengewoon recht, maar ook voor de regelingen van buitengewone bevoegdheden onderling. Indien met een minder vergaande buitengewone bevoegdheid kan worden volstaan, dan mag geen gebruik worden gemaakt van een zwaardere buitengewone bevoegdheid.[35]

Ook hier laat zich de noodzaak zien tot een juiste opvatting van de staatsnoodrechtelijke terminologie. Gesteld wordt wel dat de doelstellingen van het veiligheidsbeleid zo ruim zijn dat de middelen die kunnen worden ingezet ten behoeve van de bescherming van vitale belangen eveneens zeer ruim kunnen zijn, met als gevolg dat in een noodsituatie werkelijk elk middel geschikt en nodig geacht kan worden om die doelstellingen te bereiken.[36] Dat is niet het geval. Als de buitengewone omstandigheid juridisch (en dus voorwaardelijk) wordt geïnterpreteerd, begrenzen de beginselen der proportionaliteit en subsidiariteit het noodrechtelijk handelen van de overheid voortdurend, ook in geval van toepassing van ongeschreven staatsnoodrecht. Het bestuur komt dus geen vrijbrief toe elke noodmaatregel indachtig in te kunnen zetten. Anders gezegd: nood breekt wet, maar nood breekt geen recht.[37]

2.6 Rechterlijke toetsing
De nationale noodrechtelijke jurisprudentie spitst zich, enkele uitzonderingen daargelaten, met name toe op de burgermeesterlijke noodbevelen ter handhaving van de openbare orde en het ongeschreven staatsnoodrecht waarop na de Tweede Wereldoorlog veelvuldig een beroep is gedaan. Gevoeglijk kan onderscheid gemaakt worden tussen gemeentelijk en nationaal noodrecht.[38] Gemeentelijk noodrecht vindt zijn basis in de Gemeentewet, op grond waarvan de burgemeester op grond van zijn autonome bevoegdheid noodbevelen en noodverordeningen kan geven ter handhaving van de openbare orde.[39] Nationaal noodrecht geeft regelingen voor het hele land of een deel daarvan, waarbij de burgemeester in medebewind geroepen kan worden.[40]
De toetsing van de toepassing van gemeentelijk noodrecht
Uit de jurisprudentie inzake de burgermeesterlijke noodbevelen[41] volgt een aantal richtlijnen die betrekking hebben op de evenredigheid van de noodmaatregel dan wel op de wijze waarop de rechter die beoordeelt.

Allereerst geldt dat de rechter marginaal toetst of er sprake is van een noodsituatie. In 1953, naar aanleiding van het evacuatiebevel van de burgemeester van Zierikzee in verband met de watersnoodramp, oordeelde de rechter dat de vraag of de burgemeester gebruik mag maken van zijn noodbevoegdheden op het terrein van het publieke noodrecht ligt en dat de beslissing of de noodtoestand aanwezig is en een noodmaatregel nodig is, een kwestie van beleid betreft, 'welke als zodanig is onttrokken aan de controle van de burgerlijke rechter.'[42]

Daar kwam de Afdeling in de jaren tachtig enigszins op terug door na te gaan of zich een situatie voordeed waarbij er voor de burgemeester redenen waren om gebruik te maken van zijn buitengewone bevelsbevoegdheid.[43] In het arrest Deventer-voetbalverbod stelde de Afdeling vast dat artikel 175 Gemeentewet een noodsituatie op het oog heeft en een wettelijke voorziening treft voor omstandigheden waarin de gewone middelen ontoereikend zijn voor het herstellen en handhaven van de openbare orde.[44] De Afdeling onderzocht gevoeglijk eerst of er sprake was van een noodsituatie en daarna of er sprake was van ontoereikendheid van de normale middelen. Het onderzoek met betrekking tot de vraag of zich een buitengewone omstandigheid voordeed die de uitoefening van de noodbevelsbevoegdheid rechtvaardigt, beperkt zich daarbij tot de vraag of de burgemeester in redelijkheid tot het oordeel heeft kunnen komen dat er sprake is van ernstige wanordelijkheden. [45]

Dat de vraag naar het bestaan van de nood en de juistheid van het burgermeesterlijke noodbevel een beleidskwestie is en de rechter een besluit tot het geven van een noodbevel dientengevolge marginaal toetst, wordt tot op heden aanvaard.[46] [47] Stelt de rechter vast dat er geen sprake is of was van een buitengewone omstandigheid, dan komt hij niet toe aan de vraag naar de toereikendheid van normale bevoegdheden.[48] Indien hij wel aan deze vraag toekomt, velt hij een proportionaliteits- en subsidiariteitsoordeel over de uitoefening van de buitengewone bevoegdheid.[49] Daarbij benadrukt de rechter het uitgangspunt dat 'de burgemeester slechts bij uiterste noodzaak gebruik mag maken van zijn bevoegdheid om noodbevelen te geven en dat hij daarbij de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit in acht dient te nemen, hetgeen inhoudt dat voor het geven van het noodbevel geen plaats is indien andere, minder vergaande, maatregelen getroffen kunnen worden.'[50]

De beperkte rechterlijke toetsing van de buitengewone omstandigheid in het gemeentelijk noodrecht tekent zich ook duidelijk af in de jurisprudentie inzake de burgemeesterlijke toepassing van het ongeschreven staatsnoodrecht. Gedurende de Tweede Wereldoorlog zagen enkele burgemeesters zich genoodzaakt tot de uitoefening van buitengewone bevoegdheden wegens afwezigheid van reguliere (rechts)instellingen.

Uit de jurisprudentie ter zake volgt het beeld van een rechter die de noodzakelijkheid van een burgemeesterlijke noodmaatregel toetst aan de hand van de vragen welke omstandigheden zich voordeden, of die omstandigheden het functioneren van normale rechtsinstellingen onmogelijk maakten en – zij het in mindere mate – of de noodmaatregel subsidiair was.[51] Ter illustratie zij gewezen op de bekende zaak van de burgemeester van Maurik die, uit vrees voor een toename van zwarthandel met alle gevolgen voor de gemeentelijke voedselverdeling van dien, een zwarthandelaar beboette. De zwarthandelaar kwam in het verweer door te stellen dat de burgemeester niet bevoegd was tot deze noodrechtspraak. Het Hof nam hier als voldoende bewezen aan dat de omstandigheden waarin de gemeente Maurik verkeerde, leidden tot de noodtoestand en dat de vrees van de burgemeester voor toename van zwarthandel 'zeer gewettigd' was, zodat repressie 'noodzakelijk' was. De burgemeester kon de noodbevoegdheid tot strafrechtspleging gerechtvaardigd uitoefenen. Deze uitspraak is voorts van belang omdat het Hof hier al oordeelde dat de vraag of de noodmaatregel de juiste is, een kwestie van beleid betreft en niet ter beoordeling staat van de rechter.[52]

De toetsing van de toepassing van nationaal noodrecht
Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er belangwekkende jurisprudentie betreffende de rechtsgeldigheid van de in oorlogstijd genomen besluiten op centraal niveau. De wetsbesluiten die de Nederlandse regering in ballingschap uitvaardigde, dienden te worden getoetst op hun rechtmatigheid. Daarbij stond de vraag naar de betekenis van het ongeschreven staatsnoodrecht als rechtsgrondslag centraal.

Deze naoorlogse jurisprudentie is om twee redenen van belang. In de eerste plaats heeft zij de grenzen van de rechterlijke toetsing met betrekking tot het staatsnoodrecht, in het bijzonder het ongeschreven staatsnoodrecht, afgebakend. Ten tweede is door deze jurisprudentie vast komen te staan dat afwijking van de Grondwet op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht geoorloofd kan zijn.

De belangrijke vraag of de rechter zich mag buigen over de noodzaak van de noodmaatregel, met andere woorden, of de rechter een oordeel mag vellen over de vraag *of* de noodmaatregel toegepast mag worden, is spoedig na de oorlog beantwoord. Allereerst was er in december 1945 de zaak bij de Bijzondere Raad van Cassatie, waarin de verbindende kracht van een strafrechtelijk besluit op grond waarvan een persoon ter dood werd veroordeeld, ter discussie stond.[53] De Bijzondere Raad van Cassatie overwoog dat 'de rechter niet heeft te treden in de beoordeling van de doelmatigheid der tot stand gebrachte regelingen, maar dat hij zich heeft te bepalen tot het onderzoek van de vraag of *de noodtoestand het ter hand nemen van de materie door de regering rechtvaardigt* en zij geen misbruik van haar gezag heeft gemaakt.' De overweging betreffende de doelmatigheidsbeoordeling van de noodmaatregel is in vele andere uitspraken uit die periode herhaald[54], maar de overweging dat de rechter dient te beoordelen of de noodmaatregel gerechtvaardigd was, stuitte op hevige weerstand. Van den Bergh meende dat zo een volle toetsing veel

verder ging dan enkel de beoordeling of er in het algemeen een toestand van staatsnood bestond; een dergelijk oordeel is een zaak van regeringsverantwoordelijkheid die slechts door de regering kan worden gedragen en niet door een rechter, die, zo stelde Van den Bergh, ‘achteraf eclectisch te werk gaat in de rust van de Raadkamer’.[55] Het oordeel van de Bijzondere Raad van Cassatie is op dit punt afgewezen door de Hoge Raad, die in 1946 een oordeel velde over de rechtskracht van de wetsbesluiten die de Nederlandse regering gedurende de oorlogsjaren had uitgevaardigd. De vraag was of deze wetsbesluiten nog moesten worden vastgesteld dan wel bekrachtigd nu zij tot stand waren gekomen zonder medewerking van de Staten-Generaal, waartoe de Grondwet verplicht. De Hoge Raad overwoog hier dat, gezien het feit dat de gezamenlijke uitoefening van de wetgevende macht door de Koningin en de Staten-Generaal niet mogelijk was, de Kroon bevoegd was tot het uitvaardigen van maatregelen van wetgeving voor zover dat door de omstandigheden *geboden* was, en dat de beslissing of die gebodenheid bestaat, een vraag van beleid betreft. De rechter kan slechts aan een noodmaatregel verbindende kracht ontzeggen, voor zover die gebodenheid niet aanwezig *kan* zijn geweest.[56] De volle toetsing die de Bijzondere Raad van Cassatie voor ogen stond was daarmee van de baan; de bestuurlijke beleids- en beoordelingvrijheid ten aanzien van de toepassing van noodmaatregelen was daarmee verzekerd.

Gewezen zij verder op het zogenaamde Weduwe Harmsen-arrest, waarin de Hoge Raad oordeelde dat ook de uitvaardiging van een van de Grondwet afwijkende regeling door nood geboden kan zijn. Daarmee maakte de Hoge Raad een einde aan de discussie over de vraag of grondwettelijke inbreuken gerechtvaardigd kunnen worden door het staatsnoodrecht.[57]

De rechter neemt dus aan dat het ongeschreven staatsnoodrecht een grondslag kan bieden voor afwijking van grondwettelijke voorschriften. Regelingen die tot stand zijn gekomen op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht dienen te worden beschouwd als een wet in formele zin en kunnen derhalve niet worden getoetst aan de Grondwet.[58] [59]

Tenslotte geldt dat de werking van het staatsnoodrecht niet afhankelijk is van of begrensd wordt door de duur van de noodtoestand. “Eenmaal uitgevaardigd blijft staatsnoodrecht geldend ook na het einde van den noodtoestand op staatsrechtelijk gebied”, aldus de rechter in 1946.[60] De doctrine luidt aldus dat een noodregeling niet van rechtswege eindigt als de nood zich niet langer manifesteert; de regeling dient buiten werking te worden gesteld (zie paragraaf 4.3.)

Het probleem van de rechterlijke toetsing bij hedendaagse crises
Voor zowel het gemeentelijke als het nationale noodrecht geldt dus dat het bestuur zich uitspreekt over de aanwezigheid van de nood en de vereiste noodmaatregelen en dat de rechter zich onthoudt van een oordeel daaromtrent. De omstandigheden die tot de nood leid(d)en, worden daarentegen wel vastgesteld door de rechter.

De rechter toetst het besluit tot toepassing van noodrecht dus marginaal. Hij houdt zowel de bestuurlijke belangenafweging als de bestuurlijke feitenkwalificatie die ten grondslag ligt aan de vaststelling dat er sprake is van nood, buiten zijn toetsing. Hij gaat niet verder dan de vaststelling van de feiten, dat wil zeggen dat hij de omstandigheden van de noodsituatie vaststelt. Uit deze feitenvaststelling concludeert de rechter vervolgens al dan niet dat het bestuur in redelijkheid tot het oordeel heeft kunnen komen dat er sprake was van een noodsituatie.

Het moderne staatsnoodrecht bestaat voor het merendeel uit vage normen; normen die pas door de invulling door het bestuur gestalte krijgen. Vage normen bemoeilijken de feitenvaststelling door de rechter omdat onduidelijk is wanneer sprake is van een bepaald feit op grond waarvan is voldaan aan de normstelling. Dit geldt in het bijzonder wanneer toepassingscriteria worden gehanteerd als gevaar, nood of een ernstige ontwikkeling, zoals die in het staatsnoodrecht wel voorkomen.[61] De grens tussen norminterpretatie (die de rechter ten volle toekomt) en feitenkwalificatie (die de rechter niet toekomt) is dan moeilijk te onderscheiden.[62]

Daar komt nog een probleem bij. In vergelijking met de buitengewone omstandigheden waar het naoorlogse staatsnoodrecht betrekking op had en die relatief eenvoudig vastgesteld konden worden, bestaan er tegenwoordig buitengewone omstandigheden die minder eenduidig vast te stellen zijn, zoals een dreigende terroristische aanslag of een financiële crisis. Men weet niet precies waar het gevaar uit bestaat; het is niet duidelijk of en wanneer het zich verwezenlijkt, op welke manier en op welke plaats. Bij de toetsing van noodmaatregelen die zijn toegepast om dit soort crises te bezweren, is het niet moeilijk voor te stellen dat de feitenvaststelling zelf de rechter voor enige problemen kan plaatsen. Dit is in het bijzonder het geval wanneer het gaat om feiten waarvan de vaststelling enig inzicht in complexe materie vereist en/of wanneer het om de toepassing van een *prospectieve* rechtsnorm gaat. Prospectieve normen worden gekenmerkt door het feit dat voor de toepassing ervan uitspraken over de toekomst moeten worden gedaan die niet (vooraf of achteraf) te verifiëren zijn.[63] Een voorbeeld hiervan is de staatsnoodrechtelijke norm die de minister van Financiën de buitengewone bevoegdheid toekent een systeembank te nationaliseren wanneer hij van oordeel is dat de stabiliteit van het financiële stelsel ernstig en onmiddellijk in gevaar komt.[64] Hoewel de rechter in beginsel alleen feiten die tot op zekere hoogte bewezen kunnen worden als grondslag van een bestuursrechtelijk besluit accepteert, heeft hij in dit geval te maken met een feit dat in hoge mate is gebaseerd op een toekomstige, complexe en onzekere ontwikkeling. Bewijslevering hiervoor is moeilijk. Datgene wat conform

de prospectieve norm beoordeeld moet worden, kan dan ook niet alleen worden vastgesteld op basis van het vaststellen van bestaande feiten.[65] De rechter dient dan te beoordelen hoe waarschijnlijk het is dat een ontwikkeling zich zal voordoen. Dit kan een rechter er voor doen kiezen terughoudend te zijn in zijn toetsing van de feitenvaststelling, hetgeen met name gebeurt als de mogelijke gevolgen van een besluit verstrekkend of niet te overzien zijn.[66] Als de rechter de feiten niet of moeilijk kan vaststellen, is een evenredigheidsoordeel over de noodmaatregel niet eenvoudig. Dit kan leiden tot zo een marginale toetsing, dat er aan de toetsing op proportionaliteit en subsidiariteit nauwelijks invulling wordt gegeven.[67] [68]

3. GRONDWETTELIJK NOODRECHT

Het grondwettelijke staatsnoodrecht is vastgelegd in artikel 103 Grondwet.[69] De redactie van dit artikel stoelt op de gedachte dat gevallen van staatsnood niet in de Grondwet dienen te worden omschreven en geregeld.[70] Het artikel maakt het grondwettelijk mogelijk om in bij de wet te bepalen gevallen in uitzonderingstoestanden van het geldende grondwettelijke recht af te wijken, binnen de daartoe in de Grondwet zelf vastgelegde grenzen.

3.1 Artikel 103, eerste lid, Grondwet

De term ‘in welke gevallen’ is achterhaald nu sinds de twintigste eeuw de feitelijke omstandigheden van de noodsituatie niet meer relevant zijn, maar slechts de buitengewone omstandigheid als toepassingsvoorwaarde voor het noodrecht wordt gehanteerd (zie paragraaf 2.4.)[71]
De afkondiging van de uitzonderingstoestand geschiedt ter handhaving van de uitwendige en inwendige veiligheid. Inwendige veiligheid heeft betrekking op de handhaving van de openbare orde, die kan worden bedreigd door onder meer een aanslag, oproer, opstand of een burgeroorlog. Uitwendige veiligheid heeft betrekking op de onafhankelijkheid van het land, de onschendbaarheid van het grondgebied en de internationale betrekkingen. Bedreiging daarvan geschiedt onder meer door een oorlog(sverklaring), bezetting of belegering.[72] [73] De zinsnede uit- of inwendige veiligheid dient echter ruim te worden opgevat. Volgens de regering valt de gehele noodwetgeving potentieel onder het bereik van artikel 103 Grondwet.[74] Artikel 103 Grondwet heeft dientengevolge betrekking op de vier vitale belangen die worden onderscheiden in het veiligheidsbeleid: de nationale rechtsorde, de internationale rechtsorde, de openbare veiligheid en de economische veiligheid.[75] Het gebruik van de uit- en inwendige veiligheid om veiligheidsbelangen te duiden, is derhalve achterhaald.

De grondwetgever heeft bepaald dat de wetgever de gevallen waarin sprake is van een uitzonderingstoestand, bij wet dient aan te geven. De uitzonderingstoestand is de juridische definitie van een noodsituatie waarin van de Grondwet kan worden afgeweken.[76] De Coördinatiewet uitzonderingstoestanden is de wet die aan deze bepaling uitvoering geeft (zie paragraaf 4.) Overigens heeft de wetgever beperkt gebruik gemaakt van de mogelijkheid om afwijking van grondwetsbepalingen in het kader van de uitzonderingstoestand bij wet vast te leggen. Alleen de Oorlogswet voor Nederland en de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag kennen dergelijke bepalingen.

De afkondiging van de uitzonderingstoestand geschiedt bij koninklijk besluit. Dat geldt ook voor de opheffing ervan, met dien verstande dat de opheffing ook door een besluit van de Staten-Generaal bewerkstelligd kan worden (zie paragraaf 4.3.)

De wetgever dient de gevolgen van de uitzonderingstoestand te regelen. Bedoeld wordt dat de wetgever aangeeft over welke buitengewone bevoegdheden de overheid in het kader van de uitzonderingstoestand kan beschikken.[77] Deze bevoegdheden zijn in de uitvoeringswetgeving van artikel 103 Grondwet geregeld (zie paragraaf 4.)

Overigens brengt de afkondiging van de uitzonderingstoestand in Nederland niet het gehele koninkrijk onder diens werkingssfeer. Artikel 3, eerste lid, sub b van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (het Statuut) bepaalt dat de handhaving van de onafhankelijkheid en verdediging van het Koninkrijk aangelegenheden van het Koninkrijk zijn. Artikel 11, zesde lid van het Statuut bepaalt dat de regeringen van Aruba, Curaçao en Sint Maarten kunnen aangeven welke aangelegenheden van het Koninkrijk hun land raken. Overleg in de Rijksministerraad over de inwerkingtreding van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden is derhalve nodig.[78] Om deze landen (ook) onder het regime van de uitzonderingstoestand te kunnen plaatsen, dient op grond van artikel 34 van het Statuut de koninkrijksuitzonderingstoestand te worden afgekondigd. Deze bepaling maakt het mogelijk dat in elk gedeelte van het grondgebied de staat van oorlog van staat van beleg kan worden verklaard. Artikel 34 van het Statuut vereist ook dat de wijze waarop zodanige verklaring geschiedt en de gevolgen ervan bij of krachtens rijkswet moeten worden geregeld. De betreffende rijkswet is echter nooit tot stand gekomen, zodat de bevoegdheid tot het verklaren van de staat van oorlog of beleg – het afkondigen van de uitzonderingstoestand – niet geregeld is.[78] Het zou logisch zijn de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden als de benodigde rijkswet aan te merken, maar daar zag de regering geen heil in.[79]

Een en ander heeft tot gevolg dat hoewel de verdediging van het Koninkrijk een koninkrijkaangelegenheid is en er ter zake een koninkrijksuitzonderingstoestand kan worden afgekondigd, regelingen inzake de uitzonderingtoestand bij wet moeten worden geregeld.[80] In de praktijk brengt dat met zich dat na de afkondiging van de koninkrijksuitzonderingstoestand en op grond van de staatsregelingen van Sint Maarten, Aruba en Curaçao een bij

landsbesluit door de landsverordening als zodanig aan te wijzen uitzonderingstoestand moet worden afgekondigd.[81] In alle landen dient de betreffende landsverordening de gevolgen te regelen. Tot op heden heeft alleen Sint Maarten de benodigde landsverordening tot stand gebracht.[82] Aruba en Curaçao kennen een dergelijke landsverordening niet, zodat er geen wettelijke regelingen bestaan die de gevolgen van de afkondiging van een uitzonderingstoestand aldaar regelen.[83]

Dit alles betekent niet dat de krijgsmacht niet ingezet kan worden ter handhaving van de onafhankelijkheid en verdediging in alle delen van het Koninkrijk; de Grondwet en het Statuut maken zulks heel wel mogelijk.[84] De consequentie van de ontbrekende rijkswet is dat inzet van de krijgsmacht niet gekoppeld is aan de afkondiging van de uitzonderingstoestand in Nederland, zodat de doorbreking in de civiele gezagsstructuur door de instelling van het militair gezag waarin de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden voorziet, geen plaats heeft in Aruba, Sint Maarten en Curaçao. Ook is het in deze landen niet mogelijk om op grond van de uitzonderingstoestand van grondrechten af te wijken (zie paragraaf 3.2.)

3.2 Artikel 103, tweede lid, Grondwet
Op grond van het regime van de uitzonderingstoestand kan worden afgeweken van grondwettelijk recht inzake *decentrale* bevoegdheidsstructuren[85], grondrechten en de berechting van strafbare feiten door de rechterlijke macht.
Doorbreking decentrale gezagsstructuren
Ten aanzien van de grondwetsbepalingen inzake de bevoegdheden van decentrale overheden geldt dat deze doorbroken kunnen worden door de instelling van het militair gezag.[86] Op grond van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (de uitvoeringswetgeving van artikel 103 Grondwet, zie paragraaf 4) kunnen op grond van de uitzonderingstoestand bepalingen in werking worden gesteld op grond waarvan het militair gezag bepaalde bevoegdheden kan uitoefenen.[87] Het militair gezag kan in dat geval opdrachten geven aan organen van decentraal burgerlijk gezag; er is dan sprake van militair bestuur op decentraal niveau. De grondwetgever heeft voor deze constructie gekozen omdat zij meent dat in een uitzonderingstoestand een sterk centraal bestuur noodzakelijk zal zijn, dat niet belemmerd mag worden door de normale grondwettelijke bevoegdheden van lagere organen.[88] De aanwijzingen die het centraal gezag (al dan niet middels militair gezag, dat in de uitzonderingstoestand als een ondergeschikt ambtelijk apparaat moet worden beschouwd[89]) aan decentrale overheden geeft, dienen in acht te worden genomen.

Opschorting van grondrechten
Ten aanzien van de grondwetsbepalingen inzake de grondrechten genoemd in artikel 6, 7, 8, 9, 12 en 13 geldt dat afwijking mogelijk is op grond van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag. Deze noodwet voorziet in de toekenning van bevoegdheden aan organen van het burgerlijk gezag ter handhaving van de openbare orde en veiligheid in geval van buitengewone omstandigheden.[90] Hierbij dient bedacht te worden dat afwijking in de zin van artikel 103 Grondwet moet worden opgevat als een *opschorting* van grondrechten die verder gaat dan de beperkingen die de bepalingen inzake grondrechten zelf toestaan (en die tot het gewone recht behoren.) In geval van de uitzonderingstoestand is de mogelijkheid tot het plegen van inbreuk op individuele rechten en vrijheden veel ruimer dan in normale omstandigheden. Deze mogelijkheid is echter niet ongelimiteerd. Een aantal fundamentele rechten zijn *notstandfest*: zij mogen ook in buitengewone omstandigheden niet worden opgeschort of worden beperkt. Dat geldt ook voor de toepassing van het ongeschreven staatsnoodrecht. Artikel 15, tweede lid, EVRM en artikel 4, eerste lid, IVBPR codificeren deze notstandfeste rechten.[91] [92]

Mobiele rechtbanken
Tenslotte brengt afwijking van artikel 113, eerste en derde lid, Grondwet met zich dat onder het regime van de uitzonderingstoestand mobiele rechtbanken bevoegd kunnen worden verklaard tot de berechting van strafbare feiten en het opleggen van vrijheidstraffen. Mobiele rechtbanken kunnen bij koninklijk besluit worden ingesteld in het gebied waarvoor een uitzonderingstoestand is afgekondigd en worden opgeheven indien de uitzonderingstoestand niet langer bestaat.[93] De instelling van mobiele rechtbanken wijkt af van artikel 113 Grondwet omdat mobiele rechtbanken niet tot de rechterlijke macht kunnen worden gerekend.[94]

3.3 Artikel 103, derde lid, Grondwet
Uit deze bepaling volgt dat de uitzonderingstoestand kan worden opgeheven bij koninklijk besluit. De Staten-Generaal kunnen beslissen omtrent het voortduren van de uitzonderingstoestand, maar de feitelijke opheffing dient door de regering te worden bewerkstelligd. Regels inzake de procedure van parlementaire besluitvorming geeft deze bepaling verder niet. In de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden zijn enige voorzieningen opgenomen die deze bepaling aanvullen. Hierin is bepaald dat de uitzonderingstoestand wordt opgeheven bij besluit van de Staten-Generaal in verenigde vergadering of bij koninklijk besluit.[95] Om rechtsonzekerheid te voorkomen, komt een besluit van de Staten-Generaal inzake het voortduren van de uitzonderingstoestand rechtstreekse werking toe.[96] Deze besluitvormingsprocedure komt in de plaats van de verlengingswet die wordt gehanteerd bij de toepassing van separate noodwetgeving (zie paragraaf 2.3.)

4. UITVOERINGSWETGEVING

De Coördinatiewet uitzonderingstoestanden[97] (hierna: Cwu) is de uitvoeringswet van artikel 103 Grondwet. Een korte duiding van deze wet is derhalve op zijn plaats.

De Cwu regelt de inwerkingstelling van noodwetgeving onder het regime van de uitzonderingstoestand. De Cwu is in het leven geroepen omdat de regering in 1986 meende dat de Nederlandse noodwetgeving in der loop der jaren in procedureel en terminologisch opzicht een lappendeken vertoonde.[98] Er was behoefte aan een systematische benadering van de procedures van inwerkingstelling van grondwettelijk noodrecht, aan harmonisatie van de terminologie ten aanzien van buitengewone omstandigheden en aan behoud van de mogelijkheid tot toepassing van noodrecht zonder dat daarvoor de uitzonderingstoestand behoefde te worden afgekondigd. De Cwu voorziet hierin.

4.1 Beperkte en algemene noodtoestand
De uitzonderingstoestand van artikel 103 Grondwet wordt in de Cwu gedefinieerd als de *noodtoestand*. Dat is verwarrend, maar het betreft dezelfde buitengewone rechtstoestand, namelijk die waarin van de Grondwet kan worden afgeweken.
De Cwu maakt onderscheid tussen de *beperkte* en de *algemene* noodtoestand. In beide noodtoestanden kunnen noodbepalingen in werking worden gesteld die in normale omstandigheden een slapend bestaan leiden (zie paragraaf 2.3.) De beperkte en algemene noodtoestanden zijn twee in zwaarte opklimmende noodtoestanden. Daarbij geldt dat de meest vergaande buitengewone bevoegdheden, met name die welke op grond van artikel 103 Grondwet afwijking van grondrechten bewerkstelligen, alleen in de algemene noodtoestand mogen worden uitgeoefend.[99]

Het afkondigen van de beperkte noodtoestand maakt de afwijking van grondwettelijke bevoegdheden van decentrale overheden mogelijk. Noodbepalingen die onder het regime van de beperkte noodtoestand in werking kunnen worden gesteld, zijn opgenomen in de bij de Cwu horende lijst A. Het afkondigen van de algemene noodtoestand maakt de afwijking van de in artikel 103 Grondwet genoemde grondrechten en afwijking van artikel 113, eerste en derde lid Grondwet mogelijk. Noodbepalingen die onder het regime van de algemene noodtoestand in werking kunnen worden gesteld, zijn opgenomen in de bij de Cwu horende lijst B. Voor sommige noodbepalingen geldt dat zij op beide lijsten voorkomen en onder zowel de algemene als onder de beperkte noodtoestand in werking kunnen worden gesteld. Tevens geldt dat sommige noodbepalingen zowel gezamenlijk als afzonderlijk in werking kunnen worden gesteld.

4.2 Afkondiging van de noodtoestand
Het regime van de noodtoestand biedt een juridisch kader waarin verschillende noodwetten en noodregelingen tegelijkertijd, op grond van één koninklijk besluit, in werking kunnen worden gesteld. De procedure voor afkondiging van de noodtoestand vereist een koninklijk besluit daartoe op voordracht van de minister-president.[100] Daarbij is geen verlengingswet nodig. De gedachte hierachter is dat de overheid flexibeler en sneller kan reageren op een noodsituatie wanneer zij niet aan allerhande formele vereisten hoeft te voldoen.[101]
Brainich wijst er echter op dat de procedure voor afkondiging van de noodtoestand in de praktijk als te zwaar wordt ervaren, met als gevolg dat de beperkte noodtoestand niet wordt toegepast. De nagestreefde vereenvoudiging ten opzichte van separate toepassing is tenietgedaan door de procedure inzake de afkondiging van de noodtoestand zelf.[102] In tegenstelling tot de procedure van separate inwerkingstelling van noodwetgeving dient hiervoor immers een verklaring (de afkondiging) te worden afgelegd en de Staten-Generaal dient in verenigde vergadering te beslissen omtrent de voortduring ervan.

4.3 Opheffing en beëindiging van de noodtoestand
Artikel 103, derde lid, Grondwet bepaalt dat de Staten-Generaal in verenigde vergadering beraadslagen en besluiten over het voortduren van de uitzonderingstoestand. Dit artikel werkt de wijze van besluitvorming verder niet uit (zie paragraaf 3.3.) De feitelijke besluitvormingsprocedure is vastgelegd in de Cwu. Daarin is bepaald dat de uitzonderingstoestand wordt opgeheven bij besluit van de Staten-Generaal in verenigde vergadering of bij koninklijk besluit.[103] Voorts bepaalt de Cwu dat een besluit van de Staten-Generaal tot opheffing van de noodtoestand op last van de voorzitter algemeen bekend wordt gemaakt op een door hem te bepalen wijze en terstond in werking treedt.[104] De betrokkenheid van het parlement wordt aldus, ondanks het gegeven dat het parlement geen verlengingswet kan uitvaardigen, gewaarborgd. Uit oogpunt van rechtszekerheid heeft de regering met deze regeling beoogd de opheffing bij besluit van de Staten-Generaal op een parallelle manier te regelen als een opheffing door de regering bij koninklijk besluit.[105]

5. STAATSNOODRECHT IN RELATIE TOT DE COVID-19 BESTRIJDING
Naar aanleiding van de uitbraak van het corona-virus SARS-Cov-2 en de door dit virus veroorzaakte ziekte COVID-19 heeft de Nederlandse regering in maart 2020 een aantal maatregelen getroffen die hun grondslag vinden in (nood)wetten, algemene maatregelen van bestuur, tijdelijke regelingen, beleidsregels en “nood”verordeningen die diverse beleidsterreinen raken, waaronder de openbare orde en veiligheid, het openbaar bestuur, de rechtspleging, de werkgelegenheid en de rijksbelastingen.[106] Hoewel deze maatregelen ter bestrijding van een crisis zijn getroffen, hebben ze bijna geen van alle een noodrechtelijk karakter. Zo vindt het verbod op burgerluchtverkeer in het luchtruim boven Nederland zijn grondslag in het normale recht[107] en zijn er wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen vastgesteld die tot het normale recht behoren, zoals de Tijdelijke tegemoetkomingsregeling KO[108], de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandige ondernemers[109], de Verzamelspoedwet[110] en de Beleidsregel

tegemoetkoming ondernemers getroffen sectoren COVID-19[111]. Het feit dat het een regeling of wet betreft die met spoed tot stand is gekomen, tijdelijk wordt toegepast en ten doel heeft crisiseffecten te beheersen, brengt niet per definitie met zich dat het om noodrecht gaat. Of er sprake is van noodrecht, is immers afhankelijk van de vraag of er van het normale recht wordt afgeweken door een beroep op (buiten)wettelijk recht, dat alleen kan worden toegepast in buitengewone omstandigheden (zie paragraaf 2.4.) Kort gezegd: de essentie van noodrecht is dat het normale recht niet toereikend is en terzijde wordt geschoven. Ten aanzien van voornoemde tijdelijke regelingen en (spoed)wetten is dat niet het geval. Zij vormen derhalve een uitbreiding van het normaal-rechtelijk instrumentarium, maar geen noodrecht. Een en ander is af te leiden uit de grondslagen en doelstellingen van de betreffende regelingen en (spoed)wetten.[112]

Voor de COVID-19 noodmaatregelen die wel tot het geschreven staatsnoodrecht behoren geldt dat zij variant 1 of 2 daarvan vertegenwoordigen (zie paragraaf 2.1.) Zo vindt de (inmiddels ingetrokken) Regeling tijdelijk verbod burgerlijke luchtvaart luchtruim Bonaire, Sint Eustatius […] in verband met het virus dat de ziekte COVID-19 veroorzaakt[113] haar grondslag in artikel 24 van de Luchtvaart BES, een noodregeling die de minister van Verkeer en Waterstaat voorziet van de buitengewone bevoegdheid om in een buitengewone omstandigheden de uitoefening van de burgerlijke luchtvaart boven Bonaire, Sint Eustatius en Saba te beperken of te verbieden. Ook de Eerste en Tweede tijdelijke noodmaatregel overbrugging voor behoud van werkgelegenheid[114] is een noodregeling, nu zij expliciet ten doel heeft de werkgelegenheid in buitengewone omstandigheden te behouden.

In deze paragraaf wordt er niet op de materialiteit van (het geheel aan) noodwet- en regelgeving ter bestrijding van COVID-19 ingegaan, maar wordt het juridische crisisbeheersingsinstrumentarium dat in het kader daarvan wordt toegepast, vanuit staatsnoodrechtelijk perspectief verkend. Daarbij dienen de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid[115] - een wet ter waarborging van de continuïteit van het wetgevingsproces, de rechtspraak en het openbaar bestuur – en vijfentwintig noodverordeningen die op gemeentelijk niveau zijn uitgevaardigd in opdracht van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, als uitgangspunt. Ter vervanging van deze noodverordeningen is ten tijde van dit schrijven een voorstel voor een Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 Justitie en Veiligheid in de maak.

Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid
De Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid is op 24 april 2020 in werking getreden en werkt ten aanzien van sommige paragrafen, artikelen en onderdelen terug tot 16 maart 2020.[116] Deze wet vervalt op 1 september 2020, maar kan met twee maanden verlengd worden bij koninklijk besluit onder vereiste voorlegging van de voordracht daartoe aan de Staten-Generaal.[117] De wet dient te worden beschouwd als een uitbreiding van het normaal-rechtelijk instrumentarium en behoort niet tot het noodrecht. De plicht tot voorlegging in het kader van verlengde toepassing dient dan ook niet verward te worden met de verlengingswet die de standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving vereist (zie paragraaf 2.3); de voorleggingsplicht behelst (slechts) een plicht tot voorlegging en is geen instemmingsvereiste. De Staten-Generaal kunnen verlenging van de werking van deze wet derhalve niet tegenhouden. De wet kent voorts geen maximering van het aantal keer dat zij verlengd kan worden. Een en ander heeft tot gevolg dat de regering de noodmaatregelen die zij op grond van deze wet treft naar eigen inzicht en onbeperkt kan verlengen.

Noodverordeningen COVID-19
De getroffen noodmaatregelen ter voorkoming van verdere verspreiding van het virus zijn vervat in vijfentwintignoodverordeningen waaraan het landelijk model Noodverordening COVID-19 ten grondslag ligt.[118]Overeenkomstig deze modelverordening omvatten de noodverordeningen een verbod op dan wel een beperking van samenkomsten, een gebod tot inachtneming van een veilige afstand van 1,5 meter, een verbod op openstelling van inrichtingen en onderwijsinstellingen, een verbod op het zich bevinden in daartoe aangewezen gebieden en locaties, een verbod op toegang tot verpleeghuizen en woonvormen van ouderenzorg, een verbod op uitoefening van contactberoepen, geboden met betrekking tot de inrichting en beëindiging van het openbaar vervoer en bepalingen met betrekking tot het toezicht en de handhaving van deze regels. Deze bij noodverordening gestelde regels beperken (mogelijk) de volgende grondrechten: het recht op vrije belijdenis van godsdienst of levensovertuiging (artikel 6 Grondwet), het recht tot vereniging (artikel 8 Grondwet), het recht tot vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet), het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 10 Grondwet), het binnentreden van een woning (artikel 12 Grondwet), de vrijheid van onderwijs (artikel 23 Grondwet), de vrije arbeidskeuze (artikel 19, derde lid, Grondwet) en het eigendomsrecht (artikel 14 Grondwet).[119] De grondrechtenbeperkende regels van de noodverordeningen vinden hun grondslag in de betreffende grondwettelijke beperkingsclausules en niet in het noodrecht, nu de algemene uitzonderingstoestand niet is afgekondigd (zie paragraaf 5.3.)

Wetsvoorstel Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 Justitie en Veiligheid
Begin mei 2020 kondigde de minister van Justitie en Veiligheid nieuwe, aanvullende wetgeving ter vervanging van de noodverordeningen COVID-19 aan.[120] Deze wetgeving moet voorzien in een juridisch fundament voor de beperkende maatregelen die bij de noodverordeningen zijn getroffen, als ook in de mogelijkheid tot uitoefening van parlementaire controle op de totstandkoming en uitvoering van de noodmaatregelen. De Staten-Generaal staan ten aanzien van de noodmaatregelen die bij noodverordening worden getroffen immers geen controle-instrumenten ter beschikking, nu deze op regionaal niveau worden vastgesteld. De controle vindt in dit geval achteraf plaats op het niveau van de gemeenten dan wel de (veiligheids)regio: noodverordeningen behoeven geen goedkeuring van de gemeenteraad of –raden. Daarenboven vereisen de opdrachten die de minister ten aanzien van de in de noodverordeningen opgenomen

regels geeft geen goedkeuring van of voorlegging aan de Staten-Generaal of het parlement. De Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 Justitie en Veiligheid dient deze leemte op te vullen. Het betreffende wetsvoorstel is op 13 juli 2020 ingediend.[121]

5.1 De noodregeling van de Wet veiligheidsregio's en het burgemeesterlijk opperbevel
Het Nederlandse grondgebied is verdeeld in bij de Wet veiligheidsregio's vastgestelde veiligheidsregio's.[122] Een veiligheidsregio is een gemeenschappelijke regeling waarbij aan het bestuur van de veiligheidsregio taken en bevoegdheden met betrekking tot de brandweerzorg, rampenbestrijding, crisisbeheersing en geneeskundige hulpverlening zijn overgedragen om onder één regionale bestuurlijke regie een bovenlokale ramp of crisis aan te kunnen pakken. Het bestuur van een veiligheidsregio bestaat uit de burgemeesters van de betrokken gemeenten en kent een voorzitter die in de volksmond ook wel 'superburgemeester' wordt genoemd.
De burgemeesterlijke noodbevelsbevoegdheid is opgenomen in artikel 175 Gemeentewet, op grond waarvan de burgemeester in geval van rampen of ernstige vrees voor het ontstaan daarvan alle bevelen kan geven die hij ter handhaving van de openbare orde of ter beperking van gevaar nodig acht. De burgemeesterlijke noodverordeningsbevoegdheid is opgenomen in artikel 176 Gemeentewet, dat bepaalt dat de burgemeester in voornoemd geval algemeen verbindende voorschriften kan geven waarbij van wettelijke voorschriften – niet zijnde grondwettelijke voorschriften – kan worden afweken. In geval van bovenlokale rampen en crises komt de voorzitter van de veiligheidsregio op grond van artikel 5 Wet veiligheidsregio's het opperbevel toe. Deze bepaling is een nadere invulling van de noodbevelsbevoegdheid van artikel 175 Gemeentewet[123] en regelt dat diverse burgemeestersbevoegdheden bij de voorzitter van de veiligheidsregio komen te liggen, waaronder de noodbevels- en noodverordeningsbevoegdheid.[124] Uitoefening van de opperbevelsbevoegdheid brengt met zich dat er van het normale recht kan worden afgeweken, dan wel dat er doorbreking van de normale bevoegdhedenstructuur plaatsvindt. Zo kan de burgemeester bijvoorbeeld een bevel geven aan het bestuur van een waterschap, terwijl in normale omstandigheden sprake is van een hiërarchische relatie.[125] De opperbevelsbevoegdheid van de voorzitter van de veiligheidsregio kwalificeert derhalve als noodrecht, ook al is er geen formele inwerkingstelling vereist. Hetzelfde geldt voor de burgemeesterlijke noodbevels- en noodverordeningsbevoegdheid. Het gaat hier in alle gevallen om vormvrij noodrecht. Uiteraard blijft de materiele drempel – het bestaan van de buitengewone omstandigheid – onverkort van toepassing, willen deze noodrechtelijke bevoegdheden rechtmatig uitgeoefend kunnen worden.

De uitoefening van de burgemeesterlijke noodbevels-, noodverordenings- en opperbevelsbevoegdheid die de burgemeester dan wel de voorzitter van het bestuur van de veiligheidsregio op grond van de Gemeentewet respectievelijk de Wet Veiligheidsregio's toekomt, wordt bijgestuurd dan wel terzijde geschoven wanneer de noodregelingen van artikel 53, tweede lid, en artikel 54 van de Wet veiligheidsregio's in werking wordt gesteld. Deze noodregelingen voorzien de minister van Veiligheid en Justitie van de buitengewone bevoegdheid om in buitengewone omstandigheden de commissaris van de Koning op te dragen aan de burgemeesters in de provincie de nodige aanwijzingen te geven (1) en, indien het algemeen belang zulks dringend vereist, bevoegdheden van de Commissaris van de Koning en de burgemeester aan zich trekken dan wel over te dragen aan een andere autoriteit (2). Deze noodregelingen dienen in werking te worden gesteld conform de standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving en vereisen derhalve een koninklijk besluit en een verlengingswet.

5.2 De noodregeling van de Wet publieke gezondheid en het ministeriële opdrachtrecht
De regering heeft bij het treffen van de COVID-19 noodmaatregelen geen gebruik gemaakt van de noodregeling van de Wet veiligheidsregio's, maar van de noodregeling van de Wet publieke gezondheid.[127] Deze noodregeling vormt het vertrekpunt van de crisisbeheersing zoals die is opgezet ter bestrijding van COVID-19. De Wet publieke gezondheid omvat regels inzake de organisatie van infectieziektebestrijding en informatieverplichtingen en bevoegdheden daartoe. Voor goed begrip van (de werking van) deze wet dient de ontstaansgeschiedenis van wetgeving besmettelijke ziekten in het oog te worden gehouden. In de 19e eeuw heeft de wetgever, na verschillende epidemieën onder bevolking en vee met buitengewone maatregelen het hoofd te hebben geboden, het normaal-rechtelijk instrumentarium uitgebreid met bevoegdheden om op te kunnen treden tegen besmettelijke ziekten. De bestrijding van besmettelijke ziekten werd gevoeglijk onder de normale taken van het staatstoezicht en de gemeente (de burgemeester) geschaard. Hierdoor werden buitengewone bevoegdheden normale bevoegdheden, ook al kenden deze normale bevoegdheden een ingrijpend karakter.[128] Vóór de inwerkingtreding van de Wet publieke gezondheid bestond de moderne wetgeving op dit terrein uit de Wet collectieve preventie volksgezondheid[129], de Infectieziektenwet[130] en de Quarantainewet[131]; alle drie wetten die de burgemeester dan wel het college van burgemeester en wethouders een prominente rol toekenden bij infectieziektebestrijding.[132] De infectieziektebestrijding is van oudsher dus een sterk lokale aangelegenheid, hetgeen in de Wet publieke gezondheid is gehandhaafd, zij het met de mogelijkheid tot ministeriële bijsturing wanneer zich een ernstige bedreiging van de publieke gezondheid voordoet.[133]
In de Wet publieke gezondheid is onder meer geregeld dat de voorzitter van het bestuur van de veiligheidsregio zorg draagt voor de bestrijding van een (dreiging van een) epidemie.[134] De noodregeling van de Wet publieke gezondheid bepaalt dat de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in geval van een epidemie van een infectieziekte of directe dreiging daarvan leiding kan geven aan de bestrijding van de epidemie en de voorzitter van de veiligheidsregio kan opdragen hoe de bestrijding vorm dient te krijgen.[135] De term 'opdragen' geldt in het noodrecht als een eufemisme voor een bevel: het betreft een opdracht die moet worden opgevolgd.[136]Net als de ministeriële aanwijzingsbevoegdheid waarin de noodregeling van de Wet veiligheidregio's voorziet, kwalificeert deze

opdrachtbevoegdheid als noodrecht omdat de uitoefening ervan een doorbreking van de normale bevoegdhedenstructuur bewerkstelligt. De noodregeling van de Wet publieke gezondheid is, in tegenstelling tot de noodregeling van de Wet veiligheidsregio's, vormvrij van aard.

Ter bestrijding van de COVID-19 epidemie heeft de regering gebruik gemaakt van de bestuurlijke regie- en bevoegdhedenstructuur van de Wet veiligheidsregio's in samenhang met de buitengewone ministeriële aanwijzingsbevoegdheid van de Wet publieke gezondheid. Dit is in lijn met de systematiek van infectieziektenbestrijding zoals deze van oudsher is vormgegeven: via lokale uitvoeringsstructuren - al dan niet onder ministeriële bijsturing – en in aansluiting op de Gemeentewet, waarin de burgemeester is belast met de handhaving van de openbare orde. Ook (of juist) vanuit de behoefte aan een snelle crisisrespons is deze keuze begrijpelijk: de noodregeling van de Wet publieke gezondheid is sneller en eenvoudiger toe te passen nu zij vormvrij is en een koninklijk besluit tot inwerkingstelling noch een verlengingswet vereist. De keerzijde ervan is dat de parlementaire inspraak en controle op de toepassing en uitvoering van deze noodregeling beperkt is (1) en dat er op grond van deze noodregeling ministeriële opdrachten zijn gegeven tot (mogelijk) grondrechtenbeperkende regels, wier vaststelling krachtens artikel 176 Gemeentewet niet bij noodverordening kan geschieden (2.) Ook de Wet publieke gezondheid biedt daartoe onvoldoende basis[137] - een en ander zal expliciet bij wet in formele zin geregeld moeten worden.

5.3 De noodmaatregelen in het licht van de uitzonderingstoestand
Ten aanzien van de grondrechtenbeperkende werking van de noodverordeningen COVID-19 en de op handen zijnde Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 wordt het volgende opgemerkt.
In paragraaf 3.2 is reeds aangegeven dat de beperking van grondrechten in het kader van het staatsnoodrecht – meer specifiek: de uitzonderingstoestand – niet verward moet worden met de beperkingsclausules van de Grondwet zelf. Een grondwettelijke beperkingsclausule maakt het mogelijk om ten aanzien van handelingen die onder de reikwijdte van het betreffende grondrecht vallen, regels te stellen die een beperking van het betreffende grondrecht inhouden. Een beperking kan bij wet in formele zin geregeld moeten worden – dus door de formele wetgever zelf – of bij lagere regelgeving, wanneer de formele wetgever een delegatiebevoegdheid ter zake toekomt. In beide gevallen geldt dat de beperkingsbevoegdheid zijn (delegatie)grondslag moet vinden in formele wetgeving. Beperkingsclausules behoren gevoeglijk niet tot het noodrecht, maar tot het normale recht en gaan dan ook minder ver dan afwijking van grondrechten op grond van het noodrecht.

In het staatsnoodrecht is afwijking van grondrechten alleen mogelijk onder onder het regime van de algemene noodtoestand (zie paragraaf 4.1.) Het gaat dan om afwijking van de grondrechten die zijn genoemd in artikel 103, tweede lid, Grondwet: artikel 6, voor zover dit de beoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen van het in dit artikel beschreven recht betreft, 7, 8, 9, 12, tweede en derde lid en artikel 13 Grondwet. Ter bestrijding van de COVID-19 epidemie was het denkbaar dat de regering zou hebben besloten tot afkondiging van de algemene noodtoestand om de grondrechtenbeperkende noodmaatregelen waar mogelijk van een juridische basis te voorzien. Waar mogelijk, omdat niet elke getroffen grondrechtenbeperkende maatregel onder de reikwijdte van de algemene noodtoestand valt; zo kan van het recht op vrije belijdenis van godsdienst of levensovertuiging, voor zover de belijdenis binnen geschiedt, niet onder het regime van de algemene noodtoestand worden afgeweken.[138] De beperking van inpandige samenkomsten tot dertig personen is alleen mogelijk indien daarin bij wet in formele zin wordt voorzien[139] of, indien het gewone wetgevingsproces te lang duurt, op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht dat grondslag kan bieden aan een regeling die als wet in formele zin te gelden heeft (zie paragraaf 2.6.)

Indien de algemene noodtoestand zou zijn uitgeroepen, zou de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag in werking moeten worden gesteld nu deze noodwet afwijking van grondrechten mogelijk maakt (zie paragraaf 3.1.) De vraag doet zich voor waarom de regering in plaats daarvan heeft gekozen voor het instrument van de ministeriële opdrachtbevoegdheid dat de noodregeling van de Wet publieke gezondheid biedt. Afkondiging van de uitzonderingstoestand brengt immers met zich dat in één keer diverse noodwetten- en regelingen in werking kunnen worden gesteld, waarbij tevens gebruik kan worden gemaakt van het vormvrije noodrecht en, indien nodig, het ongeschreven staatsnoodrecht. De besluitvorming en de controle daarop als ook de wettelijke grondslagen waarop die besluitvorming berust, zouden in dat geval staatsrechtelijk correct zijn.

De regering heeft echter aangegeven dat de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag mogelijk te beperkt is als grondslag voor de benodigde noodmaatregelen. De grondrechtenbeperkende regels van de op handen zijnde Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 vinden hun grondslag daarom in de betreffende grondwettelijke beperkingsclausules en niet in het noodrecht. Deze regels behoren gevoeglijk tot het normale recht.

De regering licht niet toe waarom zij oordeelt dat de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag onvoldoende grondslag zou bieden.[140] Het is denkbaar dat het verschil in bestuurlijke uitwerking tussen de uitzonderingstoestand, die uitgaat van centrale regie, en het instrumentarium van de Wet publieke gezondheid tezamen met de Wet veiligheidsregio's en de burgemeesterlijke handhavingsbevoegdheden, die – in beginsel – uitgaan van regionale regie, hierbij een rol heeft gespeeld. De opschalingssystematiek van de Wet publieke gezondheid en de Wet veiligheidsregio's is immers in lijn met het verloop van de uitbraak en haar crisiseffecten: van lokale besmetting (beginnende in Noord-Brabant) en regionale crisisbeheersing naar landelijke besmetting en centrale crisisbeheersing.

Daarnaast is het mogelijk dat de benodigde crisisbeheersingsflexibiliteit heeft doen kiezen voor een andere route dan die van het grondwettelijke noodrecht. Verwezen zij in dat verband naar paragraaf 4.2, waarin is genoteerd dat de procedure van afkondiging van de noodtoestand in de praktijk als te zwaar wordt ervaren.

6. JURISPRUDENTIE
- Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, *N.O.R.* 1946, 3
- Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, *N.O.R.* 1946, 150
- Centrale Raad van Beroep 25 maart 1946, *A.R.B.* 1945, 4
- Rb. Rotterdam 28 maart 1946, *NJ* 1946, 215.
- Rb. Rotterdam 18 september 1946, *NJ* 1946, 727
- HR 30 oktober 1946, *NJ* 1946, 737 (Verbindende kracht Bezettingsbesluiten)
- Hof Arnhem, 22 mei 1951, *NJ* 1951, 684; HR 15 februari 1952, *NJ* 1953, 52 (Burgemeester van Maurik)
- Hof Arnhem, 4 juli 1951, *NJ* 1952, 53 (Beheerscommissie NSB)
- HR 25 januari 1952, *NJ* 1953, 51 (Onbevoegde ambtenaar)
- Rb. Middelburg 4 maart 1953, *NJ* 1953, 197; Hof 's-Gravenhage 29 april 1953, *NJ* 1953, 392 (Watersnoodramp)
- HR 14 maart 1952, *NJ* 1952, 195.
- VzARRS 11 januari 1989, *AB* 1989, 424
- VzARRS 9 februari 1989, *AB* 1989, 422
- ARRvS 17 december 1991, *AB* 1992, 550
- ECLI:NL:RBLEE:2008:BC7280
- ECLI:NL:RVS:2009:BG9795
- ECLI:NLRBAMS:2012:BW9852
- ECLI:NL:RBGRO:2012:BW6584
- ECLI:NL:RVS:2013:BZ2265 (SNS REAAL)
- ECLI:NL:RBLIM:2014:10865
- ECLI:NL:RBNHO:2015:4711.

7. LITERATUUR

- P.W.C. Akkermans, A.K. Koekkoek (red.), *De Grondwet. Een artikelsgewijs commentaar,* Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1992
- P.W.C. Akkermans, C.J. Bax en L.F.M. Verhey, *Grondrechten en rechtsbescherming in Nederland*, Deventer: Kluwer 2005
- G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht, Hoge Raad en Bijzondere Raad voor Cassatie', in: *Verzamelde staatsrechtelijke opstellen*, deel I, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1955, p. 34 – 36.
- G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht en toetsingsrecht', in: *Verzamelde staatsrechtelijke opstellen*, deel I, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1955, p. 22 – 27.
- E.T. Brainich, *Staatsnoodrecht* (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993
- E.T. Brainich, *Het systeem van crisisbeheersing*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2004
- J.C.E. van den Brandhof, *De besluitwetgeving van de kabinetten De Geer en Gerbrandy* (diss. Amsterdam), Deventer: Kluwer 1986
- Th. J. Clarenbeek, *De Oorlogswet voor Nederland* (diss. Universiteit van Amsterdam) Amsterdam: s.n. 1978
- R. Crince le Roy, *De burgemeester en de handhaving van de openbare orde*, 's-Gravenhage: Vuga 1967
- H.Ph.J.A.M. Hennekens, *Handhaving van de openbare orde. Taken en bevoegdheden van de burgemeester,* 's-Gravenhage, Vuga 1990
- S. Daniëls, *Staatsnoodrecht en financieel toezicht (*werktitel diss. Amsterdam), te verwachten publicatie najaar 2016
- A.A.L.F. van Dullemen, *Staatsnoodrecht en democratie*, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1947
- D.J. Elzinga & R. de Lange, *Van der Pot. Handboek van het Nederlandse staatsrecht,* Deventer: Kluwer 2006
- Gerbrandy, 'Prospectieve analyse en het vaststellen van de materiële waarheid door de bestuursrechter in concentratiezaken', in: *SEW*, vol. 61, afl. 9, sept. 2013, p. 343 – 353.
- H. Krabbe, *Ongezonde lectuur*, Groningen: Wolters 1913
- A.P. Klap, *Vage normen in het bestuursrecht*, (diss. Universiteit Utrecht), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994
- A.P. Klap, 'Rechterlijke toetsing aan vage normen in Nederland en Duitsland', in: A.P. Klap, F.TGroenewegen en J.R. van Angeren, *Toetsing aan vage normen door de bestuursrechter in het Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse recht*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2014, p. 1 – 78.
- C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, bewerking zevende druk, Deventer: Kluwer 2016
- Zie R. Kranenburg, 'Staatsnoodrecht' (College voor de oud-alumni van de Leidse Universiteit op 6 februari 1946), in: *Tijdschrift voor Overheidsadministratie*, tweede jaargang, nr. 54, p. 89 – 91.
- R. de Lange, 'Tussen gelijkheid en waarschijnlijkheid: het evenredigheidsoordeel in uitzonderingssituaties', in: A.J. Nieuwenhuis, B.J. Schueler en C.M. Zoethout (red.), *Proportionaliteit in het publiekrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2005, p. 125 – 148.
- J.P. Loof, *Mensenrechten en staatsveiligheid, onverenigbare grootheden? Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming tijdens noodsituaties en andere situaties die de staatsveiligheid bedreigen* (diss.

Universiteit Leiden), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005
- A.N. Molenaar, ‘Staatsnoodrecht. Een beschouwing naar aanleiding van de Kamerdebatten over het wetsontwerp betreffende de voorloopige Staten-Generaal’, in: *De Gids*, jaargang 108 (1944 – 1945), p. 135 – 143.
- de Nauw, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht,* Mechelen: Wolters Kluwer België 2005
- E.R. Muller, E.T. Brainich en L.J.J. Rogier (red.), *T&C Openbare Orde en Veiligheid,* Deventer: Kluwer 2014
- C.W. van der Pot, ‘Het probleem van den staatsnood vroeger en thans’ (rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der universiteit te Groningen op 16 september 1946), Groningen-Batavia: J.B. Wolters 1946, p. 3 – 20.
- C.W. van der Pot, rede bij de opening van de algemeene vergadering der Nederlandsche Juristenvereniging op 28 juli 1946, *NJB* 1946, p. 439 – 445.
- M.I. Prins, *Staatsnoodrecht* (diss. Amsterdam), Amsterdam: Cohen 1911
- W.F. Prins, ‘Noodstaatsrecht’, in: *R.M. Themis*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1956, p. 77 – 128.
- G. Russel, *De Londense Koninklijke Besluiten in het licht van het Staatsnoodrecht*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1948

NOTEN

1. HR 25 januari 1952, NJ 1953, 51, p. 72, m.nt. A-G Eggens, ECLI:NL:HR:1952:134.
2. Inclusief die waarin niet de staat maar de bevolking doelwit van de dreiging is, zie W.F. Prins, ‘Noodstaatsrecht’, in: R.M. Themis, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1956, p. 77 – 78.
3. M.I. Prins, Staatsnoodrecht (diss. Amsterdam), Amsterdam: Cohen 1911. L. den Beer Poortugael verkende in 1895 een beperkt deel van het staatsnoodrecht, te weten het onteigeningsrecht, zie L. den Beer Poortugael, Noodonteigeningsrecht, Swart en zoon 1895.
4. Prins 1911, p. 6 – 11.
5. Prins 1911, p. 21.
6. Prins 1911, p. 40.
7. Zie E.T. Brainich, Staatsnoodrecht (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993, p. 76.
8. A.N. Molenaar, ‘Staatsnoodrecht. Een beschouwing naar aanleiding van de Kamerdebatten over het wetsontwerp betreffende de voorloopige Staten-Generaal’, in: De Gids, jaargang 108 (1944 – 1945), p. 140.
9. H. Krabbe, Ongezonde lectuur, Groningen: Wolters 1913.
10. Zie R. Kranenburg, ‘Staatsnoodrecht’ (College voor de oud-alumni van de Leidse Universiteit op 6 februari 1946), Tijdschrift voor Overheidsadministratie, p. 89.
11. Molenaar 1945, p. 141.
12. Zie ook C.W. van der Pot, Het probleem van den staatsnood vroeger en thans (rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der universiteit te Groningen op 16 september 1946), Groningen-Batavia: J.B. Wolters Uitgevers-maatschappij 1946, p. 10.
13. Zie G. Russel, De Londense Koninklijke Besluiten in het licht van het Staatsnoodrecht, Haarlem: h.D. Tjeenk Willink 1948; J.C.E. van den Brandhof, De besluitwetgeving van de kabinetten De Geer en Gerbrandy (diss. Amsterdam), Deventer: Kluwer 1986.
14. Het staatsnoodrecht in ‘objectieven zin’ zoals dat in 1911 door Prins is geïntroduceerd, zie Prins 1911, p. 47.
15. Zie ook C.W. van der Pot, Het probleem van den staatsnood vroeger en thans (rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der universiteit te Groningen op 16 september 1946), Groningen/Batavia: J.B. Wolters 1946; C.A.J.M. , Constitutioneel recht, bewerking zevende druk, Deventer: Kluwer 2016, p. 186.
16. Zie J.P. Loof, Mensenrechten en staatsveiligheid, onverenigbare grootheden? Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming tijdens noodsituaties en andere situaties die de staatsveiligheid bedreigen (diss. Universiteit Leiden), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 24; Brainich 1993, p. 72; Th. J. Clarenbeek, De Oorlogswet voor Nederland (diss. Universiteit van Amsterdam) Amsterdam: s.n. 1978, p. 8.
17. P.W.C. Akkermans, A.K. Koekkoek (red.), De Grondwet. Een artikelsgewijs commentaar, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1992, p. 921.
18. Zie Brainich 1993, p. xiv en Clarenbeek 1978, p. 9.
19. De buitengewone rechtstoestand is een juridisch begrip dat het bestaan van een rechtstoestand aangeeft die normaliter niet aanwezig is in de rechtsorde, maar die kan worden ingesteld wanneer buitengewone omstandigheden daartoe nopen. De grondwettelijke uitzonderingstoestand moet worden beschouwd als een species van het algemene begrip buitengewone rechtstoestand. De uitzonderingstoestand kenmerkt zich doordat zij afwijking van grondwettelijke bepalingen toestaat, terwijl andere buitengewone rechtstoestanden (zoals de staat van oorlog en de staat van beleg) dat niet doen. Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nrs. 1 – 2, p. 8.
20. Stb. 1939, 633. Laatstelijk gewijzigd op 22 december 2011, Stb. 2012, 19.
21. Stb. 1964, 375. Laatstelijk gewijzigd op 12 juli 2012, Stb. 2012, 317.
22. Stb. 1997, 172. Laatstelijk gewijzigd op 4 februari 1999, Stb. 1999, 40.
23. Stb. 1996, 367. Laatstelijk gewijzigd op 12 juli 2012, Stb. 2012, 317.

24. Zie bijvoorbeeld artikel 97 Comptabiliteitswet, artikel 101 Woningwet en artikel 14.2 Telecommunicatiewet.
25. Zie bijvoorbeeld artikel 175 en 176 Gemeentewet, artikel 17.19 Wet milieubeheer, artikel 2 Prijzenwet en artikel 6:2 Wet financieel toezicht.
26. De zinsnede "naar het oordeel van de Minister" komt in dit soort noodregelingen veelvuldig voor.
27. De formele toepassingscriteria hebben betrekking op de inwerkingstelling van noodrecht.
28. Zie Brainich, Uitzonderingstoestanden, in: E.R. Muller en E.T. Brainich (red.), Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid, Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 892.
29. Zie bijvoorbeeld H.R.B.M. Kummeling, 'Recht in nood', in: Handelingen Nederlandse Juristen Vereniging 2014-I, p. 278 en Handelingen Nederlandse Juristen Vereniging 2014-II, p. 75.
30. Kamerstukken II 2017/18, 29 668, nr. 4, p. 2. Nadien is er geen wetsvoorstel ingediend.
31. Sinds het begin van de twintigste eeuw zijn de oorzaken van een noodsituatie niet meer van belang voor de vraag of noodrecht mag worden toegepast; de wettelijke 'gevallen waarin' zijn geschrapt en de term buitengewone omstandigheden is, analoog aan het inzicht dat nood zich nu eenmaal moeilijk laat afbakenen, daarvoor in de plaats gekomen. Dit is lijn met hetgeen de wetgever in 1983 met de herziening van artikel 103 Grondwet en de daarop betrekking hebbende uitvoeringswetgeving voor ogen had (zie respectievelijk Kamerstukken II 1978/79, 15 681, nrs. 1 – 5; Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nrs. 1 – 2; Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3.)
32. Zie Brainich 1993, hoofdstuk 1 en 3.
33. Zie de Invoeringswet Coördinatiewet uitzonderingstoestanden, die onder meer nieuwe regels ter harmonisatie van de terminologie voor buitengewone omstandigheden bevat, Kamerstukken II 1995/96, 23 791, nr. 3.
34. De vitale belangen komen aan de orde in paragraaf 3.1.
35. Brainich 1993, p. 81 –82.
36. Zie R. de Lange, 'Tussen gelijkheid en waarschijnlijkheid: het evenredigheidsoordeel in uitzonderingssituaties', in: A.J. Nieuwenhuis, B.J. Schueler en C.M. Zoethout (red.), Proportionaliteit in het publiekrecht, Deventer: Wolters Kluwer 2005, p. 131.
37. E.R. Muller, E.T. Brainich (red.), T&C Openbare Orde en Veiligheid, Deventer: Kluwer 2014, p. 1997.
38. Zie R. Crince le Roy, De burgemeester en de handhaving van de openbare orde, 's-Gravenhage: Vuga 1967, p. 52.
39. Zie artikel 175 en 176 Gemeentewet. Op grond van deze noodbepalingen kan de burgemeester in tijden van nood van wet- en regelgeving kan afwijken, de grondwettelijke voorschriften uitgezonderd.
40. H.Ph.J.A.M. Hennekens, Handhaving van de openbare orde. Taken en bevoegdheden van de burgemeester, 's-Gravenhage, Vuga-Boekerij 1990, p. 45.
41. Een noodbevel is een appellabel besluit in de zin van de Awb; een noodverordening is dat ingevolge artikel 8:4, tweed lid, onder a, Awb niet. De (evenredigheids)toetsing van een noodbevel wordt derhalve door de rechter verricht, terwijl de toetsing van een noodverordening langs de bestuurlijke weg geschiedt. Op grond van artikel 176, tweede en derde lid Gemeentewet dient de burgemeester een noodverordening te melden aan de Commissaris der Koning en is bekrachtiging door de gemeenteraad vereist.
42. Rb. Middelburg 4 maart 1953, NJ 1953, 197; Hof 's-Gravenhage 29 april 1953, NJ 1953, 392 (Watersnoodramp.)
43. ABRvS, 17 augustus 1982, AB 1983, 80 m. nt. P.J. Boon (inhuldiging Koningin Beatrix), ECLI:NL:RVS:1982:AM6761.
44. ARRvS, 22 november 1985, AB 1986, 157, ECLI
45. VZARRS 9 februari 1989, AB 1989, 422; VzARRS 11 januari 1989, AB 1989, 424; ARRvS 17 december 1991, AB 1992, 550. idem
46. VzARRS 9 februari 1989, AB 1989, 422 idem; VzARRS 11 januari 1989, AB 1989, 424 idem; ARRvS 17 december 1991, AB 1992, 550, ECLI:NL:RVS:1991:AN2685; zie meer recent Rechtbank Noord-Holland 15 juni 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:4711.
47. Dit standpunt in de jaren na de oorlog ter discussie gestaan. Verwezen zij naar Van den Bergh die een beperkte toetsingsbevoegdheid aannam en stelde dat de rechter zich niet mocht buigen over de vraag of er überhaupt staatsnood aanwezig was geweest; verwezen zij ook naar Van der Pot, die meende dat de rechter een beperkt toetsingsrecht toekwam, maar ruimte zag voor een rechterlijke beoordeling van de vraag of er een noodtoestand bestond op grond waarvan het ongeschreven staatsnoodrecht als geldend recht kon worden beschouwd. Zie respectievelijk G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht en toetsingsrecht', in: Verzamelde staatsrechtelijke opstellen, deel I, Alphen aan de Rijn 1949, p. 25; C.W. van der Pot, rede bij de opening van de algemeene vergadering der Ned. Juristenvereniging op 28 juli 1946, NJB 1946, p. 439 – 445. Daarentegen nam Dullemen een uitbreide toetsingsbevoegdheid aan; A.A.L.F. van Dullemen, Staatsnoodrecht en democratie, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1947, p. 22.
48. Overigens is het niet zo dat het feit dat een gewoon middel ontbreekt, het aannemen van een van buitengewone omstandigheid rechtvaardigt. Daarvoor dient immers tevens sprake te zijn van een bedreiging van een vitaal belang.
49. Zie ECLI:NL:RBNHO:2015:4711; ECLI:NL:RBLIM:2014:10865; ECLI:NLRBAMS:2012:BW9852; ECLI:NL:RBGRO:2012:BW6584; ECLI:NL:RVS:2009:BG9795; ECLI:NL:RBLEE:2008:BC7280.

50. ECLI:NL:RBNHO:2015:4711. idem
51. Hof Arnhem, 4 juli 1951, NJ 1952, 53 (Beheerscommissie NSB); HR 25 januari 1952, NJ 1953, 51 (Onbevoegde ambtenaar.) idem
52. Hof Arnhem, 22 mei 1951, NJ 1951, 684, bevestigd door de Hoge Raad op 15 februari 1952, NJ 1953, 52 (Burgemeester van Maurik.) idem
53. Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, N.O.R. 1946, 150.
54. Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, N.O.R. 1946, 3; Centrale Raad van Beroep 25 maart 1946, A.R.B. 1945, 4; Rechtbank Rotterdam 18 september 1946, NJ 1946, 727.
55. G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht en toetsingsrecht', in: Verzamelde staatsrechtelijke opstellen, deel I, Alphen aan den Rijn: N. Samsom N.V. 1955, p. 26.
56. HR 30 oktober 1946, NJ 1946, 737 (Verbindende kracht Bezettingsbesluiten), ECLI:NL:HR:1946:87.
57. HR 14 maart 1952, NJ 1952, 195.
58. Rechtbank Rotterdam 28 maart 1946, NJ 1946, 215.
59. Artikel 120 Grondwet.
60. Rechtbank Rotterdam 18 september 1946, NJ 1946, 727.
61. Zie hier opnieuw reden waarom de buitengewone omstandigheid als enig toepassingscriterium zou moeten worden gehanteerd.
62. A.P. Klap, Vage normen in het bestuursrecht, (diss. Universiteit Utrecht), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994, p. 238.
63. A.P. Klap, 'Rechterlijke toetsing aan vage normen in Nederland en Duitsland', in: A.P. Klap, F.T Groenewegen en J.R. van Angeren, Toetsing aan vage normen door de bestuursrechter in het Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse recht, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2014, p. 14.
64. Zie artikel 6.2 Wet op het financieel toezicht.
65. A. Gerbrandy, 'Prospectieve analyse en het vaststellen van de materiële waarheid door de bestuursrechter in concentratiezaken', in: SEW, vol. 61, afl. 9, sept. 2013, p. 344.
66. Kan kiezen; de rechter is niet gehouden in dergelijke gevallen marginaal te toetsen. Zie A.P. Klap, 'Rechterlijke toetsing aan vage normen in Nederland en Duitsland', in: A.P. Klap, F.T Groenewegen en J.R. van Angeren, Toetsing aan vage normen door de bestuursrechter in het Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse recht, Wolf Legal Publishers 2014, p. 16 en 34.
67. Zoals het geval was bij de toetsing van het onteigeningsbesluit ten aanzien van SNS REAAL N.V., zie ECLI:NL:RVS:2013:BZ2265.
68. Deze kwestie wordt uitgebreid besproken in: S. Daniëls, Financieel noodrecht (werktitel diss. Amsterdam), te verwachten in 2020.
69. De Grondwet kent twee staatsnoodrechtelijke bepalingen op grond waarvan afwijking van grondwettelijke bepalingen in buitengewone omstandigheden is toegestaan. Naast artikel 103 Grondwet kent artikel 14 Grondwet de overheid de buitengewone bevoegdheid toe om tot onteigening, vernietiging of onbruikbaarmaking van eigendom over te gaan dan wel het eigendomsrecht op andere wijze te beperken indien het algemeen belang zulks vereist. In dit commentaar wordt verder niet op artikel 14 Grondwet ingegaan. Voor een toelichting op dit artikel zij verwezen naar het commentaar bij artikel 14 Grondwet. Zie hierover ook: P.W.C. Akkermans, C.J. Bax en L.F.M. Verhey, Grondrechten en rechtsbescherming in Nederland, Deventer: Kluwer 2005, p. 131 e.v..
70. Zie Kamerstukken II 1978/79, 15 681, nr. 1 – 5, p. 4.
71. Brainich 2019, p. 892 – 893.
72. A. de Nauw, Inleiding tot het bijzonder strafrecht, Mechelen: Wolters Kluwer België 2005, p. 1.
73. De begrippen inwendige en uitwendige veiligheid dienen niet verward te worden met de begrippen binnenlandse en buitenlandse veiligheid, nu laatstgenoemden geen specifiek juridisch uitgangspunt hebben.
74. Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nr. 2, p. 10.
75. De vitale belangen zijn in 1993 in het kader van het crisisbeheersingsbeleid geïntroduceerd. Zij zijn destijds nadrukkelijk in de context van het staatsnoodrecht geplaatst (zie Kamerstukken II 1993/94, 23 400 VII, nr. 40, p. 8.) Bij de herziening van het Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming in 2009 is er voor gekozen de vitale belangen te herformuleren en als vitale belangen de territoriale veiligheid, economische veiligheid, ecologische veiligheid, fysieke veiligheid en de sociale en politieke stabiliteit aan te wijzen. Deze begrippen zijn juridisch minder sterk afgebakend (zie ook E.T. Brainich, Het systeem van crisisbeheersing, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2004, p. 15)
76. Zie noot 19.
77. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p. 2.
78. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 8.

79. Kamerstukken II 2018/19, 29 653, nr. 42, p. 1; WRR (2017), Veiligheid in een wereld van verbindingen, Den Haag, p. 117.
80. Ten aanzien van de vraag of de Oorlogswet als rijkswet zou kunnen dienen, merkte de regering in 1963 op dat een Nederlandse regeling voor de materie waarover de Oorlogswet handelt, aanmerkelijk diende te verschillen van zo een regeling voor Suriname of de Nederlandse Antillen. De onderlinge verhoudingen in Nederland van het militaire apparaat en militaire gezaghebbers enerzijds en de burgerlijke autoriteiten anderzijds bevond de regering 'anders en minder complex' dan in Suriname en de Nederlandse Antillen. Bovendien brengt artikel 34 van het Statuut naar het oordeel van de regering niet met zich dat de staat van oorlog of de staat van beleg voor alle delen van het Koninkrijk uniform en volledig bij rijkswet zou moeten worden geregeld. Artikel 34 van het Statuut heeft geen exclusief karakter, zo stelde zij. Zie Handelingen II 1962 – 1963, 4108, nr. 10, p. 1.
81. Zie ook Brainich 1993, p. 219 – 220.
82. De staatsregelingen van Sint Maarten, Aruba en Curaçao voorzien in de mogelijkheid tot het regelen van de uitzonderingstoestand in respectievelijk artikel 112, eerste lid van de Staatsregeling van Sint Maarten (AB 2010, GT no. 1, laatstelijk gewijzigd op 17 april 2015, AB 2015, no. 9), Artikel V.29 van de Staatsregeling van Aruba (AB 1987, no. GT 1) en Artikel 96, eerste lid van de Staatsregeling van Curaçao (AB 2010, no. 86.)
83. Landsverordening uitzonderingstoestand, AB 2010, GT no. 27.
84. De juridische structuur ten aanzien van uitzonderingstoestand in relatie tot de overzeese delen van het Koninkrijk is, om met de woorden van de regering te spreken, weinig fraai te noemen. Zie Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 9.
85. Zie artikel 97 Grondwet jo artikel 3, eerste lid, onder a van het Statuut.
86. De bevoegdheden van de centrale overheid kunnen dus niet worden doorbroken op grond van deze bepaling. Hoewel de wetgever zich ervan bewust is dat in uitzonderingstoestanden vooral de organen van het centrale gezag onder druk kunnen komen te staan, heeft hij ervoor gekozen doorbreking van de centrale gezagsstructuur niet grondwettelijk te regelen uit angst voor het gevaar dat een dergelijke bepaling zou worden gebruikt in gevallen waarvoor zij niet is geschreven (Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p 6.) Doorbreking van de centrale gezagsstructuur is derhalve alleen mogelijk met een beroep op het ongeschreven staatsnoodrecht.
87. Het militair gezag kan worden ingesteld op grond van artikel 15 Oorlogswet voor Nederland.
88. Deze bevoegdheden zijn opgenomen in lijst A van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
89. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p. 6 –7.
90. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p. 12. Het betreft hier geen zelfstandig, los van de regering staand gezag.
91. Zie bijvoorbeeld artikel 11 Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag, waarin de opschorting van het in artikel 8 en 9 van de Grondwet vastgelegde grondrecht op vereniging , vergadering en betoging is vastgelegd.
92. Zowel het EVRM als het IVBPR erkennen het recht op leven, het verbod op foltering en onmenselijke of vernederende behandeling, het verbod op slavernij, handhaving van het staatsrechtelijke legaliteitsbeginsel (geen straf zonder wet) als notstandsfest. Daarenboven benoemt het IVBPR het recht op erkenning als persoon door de wet, de vrijheid van denken, geweten en godsdienst en het verbod op gevangenzetting in verband met niet-nakoming van contractuele overeenkomsten als notstandsfest.
93. Zie voor een uitgebreide bespreking van de notstandsfeste rechten: Loof 2005, p. 451 – 605.
94. Artikel 10 Wet militaire strafrechtspraak, Stb. 1990, 583, laatstelijk gewijzigd op 17 juli 2013, Stb. 2013, 313.
95. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 12, p. 1; Kamerstukken II 1982/83, 17 804 (R 1228), nr. 5, p. 24.
96. Artikel 3 Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
97. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 8.
98. Stb. 1979, 172, laatstelijk gewijzigd op 17 december 2014, Stb. 2014, 576.
99. Zie Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nrs. 1 – 2, p. 4.
100. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 2.
101. Artikel 1, eerste lid, Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
102. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 3 – 5.
103. E.T. Brainich, Het systeem van crisisbeheersing, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004, p. 46.
104. Artikel 3 Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
105. Artikel 5, eerste lid, Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
106. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 8.
107. Zie – niet uitputtend – de Tijdelijke wet digitale beraadslaging en besluitvorming provincies, gemeenten, waterschappen, en de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, Stb. 2020, 213; de Verzamelspoedwet COVID-19, Stb. 2020, 196 en de Tijdelijke noodmaatregel overbrugging voor behoud van werkgelegenheid, Stcrt. 2020, 19874.
108. De grondslag van het verbod luchtvaartverkeer is artikel 5.10, eerste lid, sub a Wet luchtvaart, dat de minister van Infrastructuur en Milieu de normale bevoegdheid toekent om ter wille van redenen van openbare orde en veiligheid

de luchtvaart tijdelijk of blijvend te verbieden. Daarvan heeft de minister gebruik gemaakt bij de Regeling tijdelijk verbod burgerluchtverkeer luchtruim Nederland in verband met het virus dat de ziekte COVID-19 veroorzaakt, Stcrt. 2020, 16268; Kamerstukken II 2019/20, 24804, nr. 119.

109. Stb. 2020, 134.

110. Stb. 2020, 118.

111. Stb. 2020, 196, laatstelijk gewijzigd op 17 juni 2020, Stb. 2020. 195.

112. Stcrt. 2020, 19159.

113. De verwarring hierover is groot. Zo is in de literatuur bijvoorbeeld opgemerkt dat 'deze noodwetgeving telkens de neutrale term 'tijdelijke wet' krijgt'. Zie J. Vink, 'Het Nederlandse staatsnoodrecht. Wat te doen met de EHBO-trommel die niet orde is?', in: NJB 2020/1134.

114. Strct. 2020, 16276 en verdere wijzigingen. De regeling is ingetrokken op 12 juni 2020, Strct. 2020, 32680.

115. Stcrt. 2020, 19874, laatstelijk gewijzigd op 22 juni 2020, Stcrt. 2020, 34308 en met terugwerkende kracht ingetrokken op 31 maart 2020, Stcrt. 2020, 19874. Deze regeling is vervangen door de Tweede tijdelijke noodmaatregel voor behoud van werkgelegenheid, Stcrt. 2020, 34308.

116. Stb. 2020, 126.

117. Besluit van 22 april 2020 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, Stb. 2020, 126.

118. Artikel 35, derde lid, van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid.

119. Kamerstukken II 2019/20, 35 300 VI, nr. AK. Zie ook: https://www.veiligheidsberaad.nl/2020/03/17/landelijke-model-noodverordening-voor-de-veiligheidsregios/, laatstelijk geraadpleegd op 24 juni 2020.

120. Raad van State, Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/VO, p. 17 – 18.

121. Kamerstukken I 2019/20, 35 300-VI, AC.

122. Kamerstukken II 2019/20, 35 526, nr. 2.

123. Stb. 2010, 252, laatstelijk gewijzigd op 17 april 2019, Stb. 2019, 385.

124. Kamerstukken II 1981/82, 16 978, nr. 3, p. 13; Kamerstukken II 2007/08, 31 117, nr. 7, p. 13; Kamerstukken II 31 117, nr. 9, p. 20; zie ook E.T. Brainich, Het wetsvoorstel Veiligheidsregio's, over superburgemeesters en verwarring van bevoegdheden, Gst. 2007/7284, p. 590 – 591.

125. Artikel 39, eerste lid, Wet veiligheidregio's.

126. Brainich en Helsloot, inleidende opmerkingen bij het commentaar op de Wet veiligheidsregio's, in: E.R. Muller en E.T. Brainich (red.), Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid, Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 750.

127. Stb. 2008, 482, laatstelijk gewijzigd op 6 maart 2020, Stb. 2020, 93.

128. E.T. Brainich, Staatsnoodrecht (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993, p. 55 – 56.

129. Stb. 1990, 300, vervallen per 1 december 2008, Stb. 2008, 482.

130. Stb. 1999, 143, vervallen per 1 december 2008, Stb. 2008, 482.

131. Stb. 1963, 408, vervallen per 1 december 2008, Stb. 2008, 482.

132. Kamerstukken II 2007/08, 31 316, nr. 3, p. 6 – 7.

133. Brainich, opmerkingen bij artikel 7 Wet publieke gezondheid, in: E.R. Muller en E.T. Brainich (red.), Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid, opgenomen in de te verschijnen elektronische editie van september 2020.

134. Artikel 6, vierde lid, Wet publieke gezondheid.

135. Artikel 7, eerste lid, Wet publieke gezondheid.

136. Kamerstukken II 1987/88, 19 535, nr. 5, p. 37.

137. Raad van State, Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/VO, p. 20.

138. Artikel 103, tweede lid, Grondwet staat geen afwijking toe van artikel 6, eerste lid.

139. De Grondwet voorziet in dit geval niet in een delegatiemogelijkheid. Bij de totstandkoming van artikel 176 van de Gemeentewet is artikel 6, eerste lid, van de Grondwet ook niet genoemd als bepaling in het kader waarvan de eis van een specifieke wettelijke grondslag enigszins werd gerelativeerd. Zie de Raad van State, Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/VO, p. 25.

140. Kamerstukken I 2019/20, 35 300 VI, AK, p. 18.

CITEER SUGGESTIE

S. Daniëls, Commentaar op artikel 103 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknegt (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2021 (www.Nederlandrechtsstaat.nl).

Rellen om avondklok

BN De Stem / mediaTV januari 2021 “ rellen in diverse steden in nederland om avondklok”

Bedreiging van de nationale veiligheid en internationale rechtsorde, de ontwrichting van de democratische rechtsstaat of het openbare gezag

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2019–2020

35 366 Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek ter verruiming van de mogelijkheden tot het verbieden van rechtspersonen

Nr. 3 MEMORIE VAN TOELICHTING

I. Algemeen deel

1. Inleiding

De Nederlandse democratische rechtsstaat en de waarden die daaraan ten grondslag liggen, zijn geen vanzelfsprekendheid. Die waarden zijn gegroeid, bediscussieerd, geëvolueerd en bevochten, van voor de eerste Grondwet, de Staatsregeling voor het Bataafse Volk van 1798, tot aan het huidige bestel, ruim 220 jaren later.
De democratische rechtsstaat heeft inmiddels een stevig fundament in Nederland, maar is niet onkwetsbaar. De verworvenheden van de democratische rechtsstaat behoeven bescherming tegen antidemocratische krachten van binnen en buiten de maatschappij. Dit is in het nabije verleden (mede) aanleiding geweest voor maatregelen ter bevestiging en versterking van de Nederlandse democratische waarden, zoals het Nationaal Actieplan Mensenrechten en het inmiddels in eerste lezing aanvaarde voorstel voor een algemene bepaling in de Grondwet inhoudende dat zij de grondrechten en de democratische rechtsstaat waarborgt.[1]
De pluriformiteit van gedragingen en uitgedragen gedachtegoed, dat een wezenskenmerk vormt van een democratische rechtsstaat, maakt ook dat deze grondrechten en vrijheden potentieel kunnen worden misbruikt en ingezet voor de realisering van antidemocratische doelstellingen. Deze spanning, ook wel de democratische paradox genoemd,[2] mag geen reden zijn om passief te blijven. Daarbij staan de overheid verschillende rechtsmiddelen ter beschikking, zowel binnen het strafrecht, het bestuursrecht als het civiele recht, en in de meest extreme omstandigheden in de

---

[1] Zie voor het Nationaal Actieplan Mensenrecht: *Kamerstukken II* 2013/14, 33 826, nr. 1. Zie verder de Wet van 9 maart 2018, houdende verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering van de Grondwet, strekkende tot het opnemen van een algemene bepaling, Stb. 2018, nr. 86.

[2] Zie voor een uitgebreide omschrijving van de dilemma's binnen de democratische paradox: R. de Lange, N. Efthymiou & F. van Tienen, *Risico's voor de democratie,* 2016, p. 11 e.v., bijlage bij *Kamerstukken II* 2016/17, 29 279, nr. 382. Zie voorts: *Kamerstukken II* 2014/15, 29 279, nr. 226, p. 2–5.

kst-35366-3
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2019

vorm van het staatsnoodrecht. Optreden kan op het niveau van het individu, maar ook tegen organisaties, bijvoorbeeld met de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme.

Het bestaande artikel 2:20 Burgerlijk Wetboek (BW) vormt onderdeel van de weerbare democratie, ter bescherming van de open democratische samenleving in den brede. Het biedt de mogelijkheid tot een verbod van rechtspersonen die in strijd handelen met de openbare orde. Het sequeel daarvan voor buitenlandse corporaties wordt gevormd door artikel 10:122 BW. In beide gevallen kan het Openbaar Ministerie (OM) optreden tegen activiteiten die de democratische rechtsstaat ondermijnen. Artikel 2:20 BW is in de afgelopen jaren met wisselend succes ingezet.[3] In welke gevallen de inzet van dit instrument is aangewezen, vergt een afweging die moet worden gemaakt door de wetgever, het OM en, uiteindelijk, de rechter.

Het regeerakkoord stelt dat de verbodsbepalingen voor radicale organisaties die tot doel hebben om onze democratische rechtsstaat omver te werpen of af te schaffen moeten worden uitgebreid door aanpassing van artikel 2:20 BW.[4] Dit is in lijn met de breed gedragen motie Heerma, waarin wordt overwogen: «In een weerbare democratie is geen ruimte voor groeperingen die diezelfde democratische rechtsorde willen gebruiken om deze rechtsorde omver te werpen en af te schaffen.»[5] Dit voorstel adresseert de afweging op wetsniveau, verduidelijkt de inhoud van het openbare orde begrip en vergemakkelijkt de toepassing van artikel 2:20 BW, waardoor het een krachtiger kader biedt. Daarnaast verduidelijkt het voorstel de gevolgen en versterkt het de effectiviteit van de verbodenverklaring naar aanleiding van tekortkomingen in het wettelijk kader die aan het licht zijn gekomen in recente jurisprudentie:[6] de gevolgen van een verbodenverklaring zijn te onduidelijk, zeker in de periode dat deze nog door een hogere rechter kan worden beoordeeld. Ook blijven in het huidige kader bestuurders en leidinggevenden buiten schot, waardoor het eenvoudig is om de werkzaamheden van een verboden rechtspersoon voort te zetten.

Met het voorstel kan zowel worden gereageerd op binnen Nederland zelfstandig opkomend extremisme, als op extremisme dat wordt gevoed vanuit het buitenland. Dit voorstel vormt daarmee ook een nieuw instrument om ondermijning van de rechtsorde tegen te gaan. Het voorstel breidt de mogelijkheden voor de inzet van artikel 2:20 BW uit. De keuze voor de inzet blijft aan het OM voorbehouden. Aan de rechter komt de uiteindelijke beoordeling toe of het verbod van een organisatie is gerechtvaardigd, mede in het licht van de grondrechtelijke positie van die organisatie.[7]

Het wetsvoorstel kent een civiel(proces)rechtelijke en een strafrechtelijke dimensie. In essentie wordt het volgende voorgesteld:

- het maakt niet langer uit of de werkzaamheid dan wel het doel van een rechtspersoon in strijd komt met de openbare orde; in beide gevallen kan een verbodenverklaring volgen;

---

[3] Bijv. Hoge Raad 26 juni 2009 *(Hells Angels)*, ECLI:NL:HR:2009:BI1124, Hoge Raad, 18 april 2014 *(Vereniging Martijn)*, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ6041, Rechtbank Midden-Nederland, 20 december 2017 *(Bandidos)*, ECLI:NL:RBMNE:2017:6241 en Hof Leeuwarden, 18 december 2018 *(Bandidos)*, ECLI:NL:GHARL:2018:10865.

[4] Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017–2021, *Kamerstukken II* 2017/18, 34 700, nr. 34, bijlage, p. 5.

[5] Motie Heerma, Dijkgraaf en Potters, *Kamerstukken II* 2014/15, 29 279, nr. 258, aangenomen met de stemmen van de fracties van de PVV, de Groep Bontes/Van Klaveren, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, de VVD, Klein, Houwers, Van Vliet, 50PLUS en de PvdA voor, vergelijk in dat verband tevens de motie Van Miltenburg, *Kamerstukken II* 2014/15, 30 697, nr. 3, aangenomen met de stemmen van de VVD, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, de LPF, de Groep Wilders, de Groep Van Schijndel en de Groep Van Oudenallen voor.

[6] Zie Rechtbank Midden-Nederland, 20 december 2017 *(Bandidos)*, ECLI:NL:RBMNE:2017:6241 en Hof Leeuwarden, 18 december 2018 *(Bandidos)*, ECLI:NL:GHARL:2018:10865.

[7] Zie verder onder 2. Het verbod van rechtspersonen en grondrechten – constitutionele toets en voor politieke partijen zie het artikelsgewijs deel onder Artikel V Overgangsrecht.

- de notie «openbare orde» wordt nader inhoudelijk genormeerd; daarmee is de rechtszekerheid gediend en komt tegelijk (indirect) tot uitdrukking wat in onze democratische samenleving in ieder geval als wezenlijk geldt;
- er wordt voorzien in een verlichting van de bewijspositie van het OM, doordat bepaalde activiteiten en doelen a priori in strijd met de openbare orde worden geacht;
- onmiddellijke werking van een verbodenverklaring van een rechtspersoon;
- bij een verbod kan de rechter de betrokkenen bevelen bepaalde maatregelen te nemen of gedragingen na te laten, uiterlijk totdat over het verbod onherroepelijk is beslist;
- het niet naleven van een rechterlijk bevel wordt strafbaar gesteld (artikel 184a Wetboek van Strafrecht, hierna: Sr);
- bestuurders (en feitelijk bestuurders) van een verboden verklaarde rechtspersoon krijgen een bestuursverbod van minimaal 3 jaar, tenzij de betrokkene geen ernstig verwijt kan worden gemaakt;
- het batig saldo na vereffening van de verboden verklaarde rechtspersoon kan door de rechter worden toegekend aan de Staat;
- de strafmaat voor voortzetting van de activiteiten van een verboden rechtspersoon wordt verdubbeld (artikel 140 Sr);
- ten slotte wordt de inzet van opsporingsbevoegdheden mogelijk gemaakt om de voortzetting van verboden rechtspersonen tegen te gaan.

Met deze combinatie van civiel- en strafrechtelijke maatregelen beoogt de regering het instrumentarium voor het waarborgen van een weerbare democratie navenant te versterken.

2. Het verbod van rechtspersonen en grondrechten – constitutionele toets[8]

a. Artikel 8 Grondwet

Artikel 2:20 BW hangt nauw samen met artikel 8 Grondwet, waarin de verenigingsvrijheid is neergelegd. De vrijheid van vereniging kan ingevolge dit artikel bij wet worden beperkt in het belang van de openbare orde. Het begrip «openbare orde» in deze bepaling is in de Grondwetsgeschiedenis niet nader ingevuld. De regering heeft zich op het standpunt gesteld dat het begrip «zeer ruim» is, maar ook dat de verenigingsvrijheid in ons land in feite bijzonder groot is. Het is aan de wetgever om te bepalen welk gebruik hij van de hem toegekende beperkingsbevoegdheid zal maken, aldus de regering in haar rol als mede-grondwetgever.[9] Bij de totstandkoming van het oorspronkelijke artikel 2:20 BW heeft de regering gedragingen genoemd die een inbreuk maken op de algemeen aanvaarde grondvesten van ons rechtsstelsel, waardoor de openbare orde in het geding is.[10] Het is daarbij aan de rechter gelaten om te beoordelen of een werkzaamheid of doel al dan niet in strijd komt met de openbare orde. Dit wetsvoorstel biedt de rechter meer handvatten voor de toepassing van het openbare orde begrip.

---

[8] Zie in dit kader tevens par. 6 onder a. en b.
[9] *Kamerstukken II* 1976/77, 13 872, nr. 7, p. 32. In dezelfde zin *Kamerstukken I* 1986/87, 17 476, nr. 57b, p. 3–4.
[10] *Kamerstukken II* 1984/85, 17 476, nrs. 5–7, p. 3.

b. Het EVRM

Het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) beschermt in artikel 11 de verenigingsvrijheid.[11] Dit artikel moet worden gelezen in samenhang met artikel 10 EVRM, dat de vrijheid van meningsuiting beschermt, en artikel 9 EVRM, dat ziet op de vrijheid van godsdienst en overtuiging. Deze grondrechten gelden niet absoluut; de uitoefening ervan kan in zwaarwegende omstandigheden bij wet worden beperkt. Deze wet vormt die wettelijke grondslag. De beperking moet noodzakelijk zijn in een democratische samenleving voor specifiek omschreven doelen. Voor de vrijheid van vereniging, bijvoorbeeld, betreft dit het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden evenals de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.
Opmerking verdient dat artikel 9 EVRM een beperktere lijst beperkingsgronden kent dan de artikelen 10 en 11 EVRM, artikel 9 kent niet de beperkingsgrond nationale veiligheid. Aangenomen wordt dat er in de praktijk geen fundamenteel verschil bestaat in het bereik van de beperkingsgrondencatalogus van de verschillende artikelen.[12]
De voorwaarden waaronder de voorgestelde verbodenverklaring op grond van artikel 2:20 BW intreedt, voldoen aan de limitatief omschreven doelen van de artikelen 9, 10 en 11 EVRM. De gronden waarnaar wordt verwezen corresponderen met de in die artikelen opgenomen toegelaten doelen: de nationale veiligheid, de openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten en de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.
In algemene zin geldt dat de samenleving en de overheid de afgelopen jaren in toenemende mate worden geconfronteerd met antidemocratisch en ondermijnend gedrag. De inzet van artikel 2:20 BW is in die context tot op heden zeer uitzonderlijk en de implicaties van een verbodenverklaring blijken onvoldoende duidelijk. Onduidelijkheid bestaat over de gevolgen van de verbodenverklaring met name in de periode dat deze nog niet definitief is geworden. De uitbreiding is naar het oordeel van de regering dan ook een nuttige en noodzakelijke aanvulling op het bestaande instrumentarium.[13] De rechter zal in ieder individueel geval moeten beoordelen of de beperking noodzakelijk is in een democratische samenleving. Illustratief voor de toetsing aan het noodzakelijkheidsvereiste is hetgeen A.G. Timmerman hierover opmerkte in zijn conclusie bij het verzoek tot ontbinding van de Vereniging «Martijn»:[14] *«Onder het EVRM is er weinig ruimte voor beperking van de deelneming aan het maatschappelijke debat [....]) dat langs een democratische weg plaatsvindt.[15] Toch kunnen ook deze uitingen ontoelaatbaar zijn indien daarbij wordt opgeroepen tot het gebruik van geweld tegen een deel van de bevolking of op een andere wijze de verwerping van democratische beginselen wordt gepropageerd.[16]»*
De nadere inhoudelijke normering van het openbare orde begrip en de verlichting van de bewijspositie op basis van specifieke doelen en

[11] In het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten zijn met het EVRM vergelijkbare grondrechten opgenomen. Zo kent het verdrag in artikel 22 een vergelijkbare bescherming van de verenigingsvrijheid met een vergelijkbare beperkingssystematiek als artikel 11, tweede lid, EVRM. In deze paragraaf wordt kortheidshalve verwezen naar de EVRM-bepalingen.

[12] Zie: P. van Dijk e.a. (red.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights,* Cambridge: Intersentia 2018, p. 759.

[13] *Kamerstukken II* 2018/19, 29 614, nr. 108.

[14] PHR 13 december 2013, ECLI:NL:PHR:2013:2379, o. 3.14.

[15] J. Vande Lanotte, Y. Haeck, Handboek EVRM, *Deel 2 Artikelsgewijze Commentaar Volume II*, 2004, p. 986; 1039–1040.

[16] EHRM 2 oktober 2001, nrs. 29221/95 en 29225/95 *(Stankov e.a./Bulgarije)*, par. 88 en 90.

werkzaamheden, zoals opgenomen in het voorstel, sluit aan bij de beperkingsgronden zoals opgenomen in artikel 11 EVRM. De gronden die worden genoemd in het voorstel, komen ook terug in de jurisprudentie van het EHRM.[17] De genoemde gronden zijn van dien aard, dat de geboden verlichting van de bewijspositie bij toepassing van artikel 2:20 BW en het hieraan gekoppelde bestuursverbod passend en proportioneel zijn. Het gaat hierbij onder meer om de bedreiging van de nationale veiligheid en internationale rechtsorde, de ontwrichting van de democratische rechtsstaat of het openbare gezag. Het bestuursverbod vormt een geschikte en effectieve maatregel om voortzetting van de werkzaamheden van een verboden rechtspersoon door middel van een nieuw op te richten rechtspersoon te voorkomen. De gedragingen die een grondslag kunnen vormen voor een dergelijke verbodenverklaring zijn van dien aard dat niet volstaan kan worden met het enkel strafrechtelijk vervolgen van personen die deelnemen in een dergelijke rechtspersoon of de organisatie zelf. De betrokken handelingen zijn immers niet in alle gevallen strafbaar zijn én de werkzaamheden van de rechtspersoon zouden dan vervolgens kunnen worden voortgezet. De democratische rechtsstaat moet zich in uiterste gevallen kunnen weren door de rechtspersoon ook daadwerkelijk uit het rechtsverkeer te verwijderen om het voortduren of verwezenlijken van werkzaamheden die in strijd komen met de openbare orde te voorkomen. Dat het uiteindelijk de rechter is die de strijd met de openbare orde vaststelt en de rechtspersoon verboden verklaart, vormt daarbij een belangrijke rechtsstatelijke correctiefactor, ook op de noodzakelijkheid en proportionaliteit van de maatregel.
De ruimte die er bestaat om de vrijheid van vereniging te beperken op grond van artikel 11 wordt ook ingekleurd door artikel 17 EVRM. Dit artikel, getiteld «verbod van misbruik van recht», bepaalt dat de rechten en vrijheden onder het EVRM niet zo mogen worden uitgelegd als zouden zij een recht inhouden activiteiten aan de dag te leggen met als doel diezelfde rechten of vrijheden teniet te doen.[18] Artikel 17 reflecteert daarmee de weerbaarheid van de democratie. Het EHRM neemt bijvoorbeeld aan dat in de toetsing van de noodzaak van een maatregel tegen xenofobe uitingen («hate speech») rekening moet worden gehouden met artikel 17 of zelfs dat dergelijke uitingen buiten de bescherming van het EVRM vallen. Dit leidt ertoe dat er meer ruimte bestaat voor het inperken van deze uitingen. Ook bij religieus gemotiveerd extremisme speelt deze weerbare democratie-gedachte een rol in de jurisprudentie van het Hof. De vrijheid van vereniging mag niet worden benut om aan te zetten tot geweld of tot de verwerping van democratische principes.

3. Aanpassing Burgerlijk Wetboek

Het OM kan op grond van artikel 2:20 BW de rechter vragen een rechtspersoon, zoals een (informele) vereniging of stichting, te verbieden en te ontbinden, als de werkzaamheid daarvan in strijd is met de openbare orde. Na een verbod is de deelneming aan de voortzetting van de werkzaamheid van een dergelijke organisatie strafbaar (artikel 140 Sr).
De uitbreiding van de toepassingsmogelijkheden van het Burgerlijk Wetboek bestaat uit zeven elementen: een verduidelijking van het begrip «openbare orde», de verlichting van de bewijspositie van het OM, het mogelijk maken van een aanpak van organisaties waarvan de werkzaamheden (nog) niet, maar het doel wel in strijd komt met de openbare orde,

---

[17] P. van Dijk e.a. (red.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights,* Cambridge: Intersentia 2018, p. 822 e.v.

[18] Artikel 17 EHRM luidt: Geen der bepalingen van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon een recht inhouden enige activiteit aan de dag te leggen of enige daad te verrichten met als doel de rechten of vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld teniet te doen of deze verdergaand te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien.

de onmiddellijke werking van een verbodenverklaring, het bevel tot het stoppen met of onthouden van activiteiten, het bestuursverbod voor (feitelijk) bestuurders van verboden rechtspersonen, en de mogelijkheid voor de rechter om het batig saldo van de verboden rechtspersoon na vereffening ten goede te laten komen aan de Staat.

a. Verduidelijking van de notie «openbare orde» en verlichting bewijspositie OM.

Het «openbare orde»-begrip is een dynamisch vangnetbegrip; wat deel uitmaakt van de openbare orde kan naar tijd en plaats verschillen. Voor de toepasbaarheid van artikel 2:20 BW en de daarvoor benodigde flexibiliteit is het van groot belang dat het een vangnetbegrip blijft.[19] Deze wet verandert daarin niets. Al bij de invoering van artikel 2:20 BW werd gevraagd naar de concrete inhoud van het openbare orde begrip.[20] Met deze aanpassing wordt het begrip verduidelijkt, op twee verschillende manieren.
In de eerste plaats wordt de notie «openbare orde» uitdrukkelijk in verband gebracht met de aantasting van de nationale veiligheid of de internationale rechtsorde en de ontwrichting van de democratische rechtsstaat of het openbaar gezag. Zie de artikelsgewijze toelichting voor een nadere concretisering. Al deze noties zijn van fundamentele aard. Bij een dergelijke bedreiging is de strijd met de openbare orde gegeven. De gegeven opsomming versterkt het normerend karakter van artikel 2:20 BW. Het geeft een krachtig signaal dat binnen de Nederlandse rechtsorde geen plaats is voor rechtspersonen die zich antidemocratisch opstellen of de samenleving dan wel onze rechtsorde doelbewust (dreigen te) ondermijnen. De maatschappij en de rechtspraktijk krijgen hiermee concreter dan voorheen een indicatie van wat in onze samenleving apert in strijd met de openbare orde wordt geacht. Dat bevordert tevens de rechtszekerheid.
In de tweede plaats wordt het openbare orde begrip ingekleurd met begrippen die wel een vermoeden van strijd met de openbare orde rechtvaardigen, maar waarbij tegenbewijs mogelijk is. Ook hierbij gaat het om zwaarwegende begrippen: het uitlokken of bevorderen van geweld, aantasting van de menselijke waardigheid en het aanzetten tot haat of discriminatie. Het hangt in deze gevallen meer af van de omstandigheden van het geval of ook daadwerkelijk sprake is van activiteiten die zo ernstig zijn dat ze, in hun context bezien, strijd op leveren met de openbare orde en daarmee een verbodenverklaring rechtvaardigen.
De genoemde begrippen bieden een verdere indicatie van wat moet worden verstaan onder het begrip «openbare orde». Daarnaast biedt het een verlichting van de bewijspositie van het OM. Voor het bestaan van de genoemde activiteiten of doelstellingen als zodanig blijft de bewijslast bij het OM liggen als verzoekende partij. Slaagt het OM er in aannemelijk te maken dat de rechtspersoon tot doel heeft of werkzaamheden uitoefent die leiden of klaarblijkelijk dreigen te leiden tot inbreuken op de menselijke waardigheid, het bevorderen van geweld of het aanzetten tot haat, discriminatie, dan verplaatst het bewijsrisico zich naar de rechtspersoon. Indien deze niet of onvoldoende aantoont dat geen sprake is van strijd met de openbare orde, dan zal de strijd hiermee moeten worden aangenomen. Er is in die zin sprake van een weerlegbaar wettelijk

---

[19] Zie in die zin ook *Kamerstukken II* 1984/85, 17 476, nrs. 5–7, p. 3–4. Het belang van een vangnetbepaling wordt ook onderschreven door het EHRM bij de toepassing van de eis dat een inbreuk op de vrijheid van vereniging voorzien moet zijn bij wet: EHRM (GK) 17 februari 2004, nr. 44158/98 (*Gorzelik e.a. t. Polen*), par. 64.

[20] In de memorie van antwoord is vervolgens een opsomming gegeven van onderdelen die in ieder geval onder het openbare orde begrip vallen, zie *Kamerstukken II* 1984/85, 17 476, nrs. 5–7, p. 3.

vermoeden. Deze begrippen worden nader toegelicht in het artikelsgewijs deel van de toelichting.
Er is bewust van afgezien om de kring van vorderingsgerechtigden te verruimen. Het procesmonopolie blijft exclusief bij het OM als onafhankelijk vertegenwoordiger van het algemeen belang. Vanwege het civielrechtelijke karakter van de verbodenverklaring staat tegen een besluit van het OM om geen verzoek ex 2:20 BW in te dienen, geen artikel 12 Sv-procedure open. Het OM maakt de afweging om 2:20 BW (of artikel 10:122 BW) al dan niet in te zetten in alle onafhankelijkheid. Vanuit waarborgoptiek is, ten slotte, de rechterlijke toets van belang; dit vormt de belangrijkste rechtsstatelijke correctiefactor tegen onnodig gebruik van de artikel 2:20 BW-procedure.

b. Verbodenverklaring van organisaties waarvan het doel in strijd is met de openbare orde.

De huidige tekst van artikel 2:20 BW maakt een onderscheid tussen organisaties waarvan de werkzaamheden en organisaties waarvan het doel in strijd komt met de openbare orde. De term «doel» moet in dit verband in ruime zin worden verstaan.[21] Het doel is niet alleen wat statutair als doel wordt gesteld, maar kan ook blijken uit wat in de statuten als middelen wordt aangegeven of uit andere bron. Worden de werkzaamheden van een organisatie in strijd met de openbare orde bevonden, dan wordt de organisatie verboden én ontbonden. Wordt daarentegen het doel van een rechtspersoon in strijd met de openbare orde geacht, dan volgt slechts de ontbinding van de organisatie. Het verschil tussen wel of niet verboden verklaard worden, heeft gevolgen voor de strafbaarheid van de voortzetting van de werkzaamheden van de betreffende rechtspersoon. Is de rechtspersoon verboden bij onherroepelijke rechterlijke beslissing, dan is de voortzetting van de activiteiten van de rechtspersoon strafbaar op grond van artikel 140 lid 2 Sr. Is de rechtspersoon «enkel» ontbonden omdat het doel in strijd is met de openbare orde, dan is de voortzetting van de werkzaamheden daarentegen niet strafbaar.
Naar het oordeel van de regering ontbreekt een voldoende rechtvaardiging voor dit verschil. Daarom wordt voorgesteld dat ook rechtspersonen waarvan het doel in strijd is met de openbare orde straks verboden kunnen worden verklaard. Wetssystematisch wordt daarmee ook een betere aansluiting verkregen tussen het regime van artikel 2:20 BW en dat van artikel 10:122 lid 1 BW, waar het om buitenlandse corporaties gaat. Door de beoogde aanpassing van artikel 2:20 BW geldt straks grosso modo hetzelfde stelsel voor binnenlandse en buitenlandse organisaties. Het gelijkstellen van de gevolgen voor strijd met de openbare orde van werkzaamheden en doel, leidt tot een eenvoudiger stelsel. En tot een stelsel dat in voorkomende gevallen eerder kan worden toegepast, zonder dat noodzakelijk is dat een doel zich reeds heeft vertaald in daadwerkelijke handelingen. Ook de strafbaarheid van de voortzetting van de werkzaamheden van een verboden organisatie komt daardoor eerder in beeld. Zeker als het doel van een organisatie samenhangt met radicalisering richting (gewelddadig) extremisme kan het nodig zijn om de organisatie te verbieden vóórdat deze overgaat tot daadwerkelijke actie.[22]

c. Bevel tot het stoppen met of onthouden van activiteiten

Met het wetsvoorstel wordt mogelijk gemaakt dat de rechter, in eerste aanleg of beroep, een bevel kan geven een bepaald handelen of nalaten (of een combinatie daarvan) op te dragen aan de verboden rechtspersoon en degenen die krachtens de wet en de statuten bij zijn organisatie zijn

[21] Asser/Maeijer & Kroeze 2-I* 2015/393.
[22] EHRM 30 juni 2009, nr. 25803/04 & 25817/04, *(Herri Batasuna and Batasuna/Spanje)*, par. 81.

betrokken (vergelijk artikel 2:8 BW). Dat zijn bijvoorbeeld de (feitelijk) bestuurders of leden van de rechtspersoon. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan de behoefte, geuit door het OM, om al in een vroeg stadium na een verbodenverklaring strafrechtelijk te kunnen optreden, om zo de deelneming aan een verboden rechtspersoon effectiever te kunnen bestrijden. De strafbaarheid is zo gekoppeld aan een zelfstandig gegeven rechterlijk bevel, waarvan het niet naleven strafbaar is. Wordt de verbodenverklaring van de rechtspersoon in hoger beroep alsnog vernietigd, dan heeft dit geen gevolgen voor de strafbaarheid van de overtreding van het zelfstandig gegeven rechterlijk bevel.

d. Onmiddellijke werking van een verbodenverklaring

Er wordt een nieuw zesde lid toegevoegd aan artikel 2:20 BW, waarmee wordt bepaald dat een verbodenverklaring uitvoerbaar bij voorraad is. Hiermee wordt de mogelijke onduidelijkheid[23] weggenomen over de vraag of het verbod uitvoerbaar bij voorraad kan worden verklaard. Een verbodenverklaring van een rechtspersoon is enkel in exceptionele omstandigheden aan de orde. Daarmee zou zich niet verdragen dat die rechtspersoon vervolgens nog gedurende de verdere procedure zijn werkzaamheden kan voortzetten. Dat de verbodenverklaring van rechtswege uitvoerbaar bij voorraad is, is daarom aangewezen.
Het wetsvoorstel voegt hieraan de mogelijkheid toe van het rechterlijk bevel om bepaalde maatregelen te nemen of gedragingen na te laten (artikel 2:20 lid 5 BW). Het rechterlijk bevel is een ordemaatregel gedurende de artikel 2:20-procedure, die uit zijn aard direct effect dient te sorteren. Het niet naleven van een dergelijk bevel wordt strafbaar op grond van artikel 184a lid 2 Sr. De verwevenheid van de bevelen en de verbodenverklaring, maakt dat ook de verbodenverklaring direct dient te werken. De uitvoerbaarverklaring bij voorraad is ook daarom aangewezen.

e. Bestuursverbod na verbodenverklaring

De huidige artikelen 2:20 en 10:122 BW voorzien slechts in een organisatiegerichte, en niet in een persoonsgerichte aanpak. Degenen die bij de verboden verklaarde rechtspersoon betrokken zijn als statutair of feitelijk bestuurder kunnen daardoor, na de verbodenverklaring van een rechtspersoon, zonder belemmering een nieuwe rechtspersoon oprichten. En zij kunnen blijven deelnemen aan de activiteiten van andere bestaande rechtspersonen waarvan zij bijvoorbeeld bestuurder of commissaris zijn. De voorgestelde aanpassing beoogt deze lacune te dichten door de introductie van een civielrechtelijk bestuursverbod van minimaal drie jaar voor bestuurders en feitelijk bestuurders van een verboden verklaarde rechtspersoon. Dit bestuursverbod heeft zowel een repressief als een preventief karakter. Het repressieve karakter is gelegen in het feit dat het bestuursverbod een sanctie is op het in een bepaalde kwaliteit nauw betrokken zijn bij de activiteiten van een verboden verklaarde rechtspersoon. Tegelijk staat een toekomstgerichte, preventieve aanpak centraal: voorkomen wordt dat dubieuze bestuurders in andere dan de verboden verklaarde rechtspersoon actief kunnen blijven of, sterker nog, als zodanig weer in een nieuw opgerichte rechtspersoon kunnen worden benoemd. Het gaat dan in ieder geval om alle in artikel 2:3 BW genoemde rechtspersonen – verenigingen, stichtingen, NV's, BV's, coöperaties en onderlinge waarborgmaatschappijen.[24] De regeling geldt via de van overeenkomstige toepassing verklaring van artikel 106d van de Faillissementswet ook voor

[23] Vgl. Rechtbank Midden-Nederland, 20 december 2017 *(Bandidos)*, ECLI:NL:RBMNE:2017:6241, ov. 4.5 en 4.7 en Hof Leeuwarden, 18 december 2018 *(Bandidos)*, ECLI:NL:GHARL:2018:10865, ov. 4.35.
[24] *Kamerstukken II* 2013/14, 34 011, nr. 3, p. 2.

degenen die feitelijk leiding hebben gegeven aan de rechtspersoon en eventuele commissarissen.
Civielrechtelijke bestuursverboden zijn in ons recht niet onbekend. Het stichtingenrecht kent in artikel 2:298 BW een bij ontslag automatisch intredend bestuursverbod voor de duur van vijf jaar. Gewezen zij verder op de Wet civielrechtelijk bestuursverbod van 8 april 2016.[25] Het betreft hier een aanvulling van de Faillissementswet die het – kort gezegd – mogelijk maakt om bestuurders die zich bezig houden met faillissementsfraude of die zich schuldig hebben gemaakt aan wanbestuur in de aanloop naar een faillissement langs civielrechtelijke weg een bestuursverbod op te leggen (artikelen 106a–106e Faillissementswet). Het gaat daarbij niet alleen om de enkele fraudebestrijding, maar ook om de bestrijding van aperte onregelmatigheden in of rondom een faillissement, zoals ernstige tegenwerking van de curator, faillissementsrecidive en de benadeling van crediteuren voorafgaand aan een faillissement.
In het faillissementsrecht is het bestuursverbod een beproefd instrument gebleken voor optreden tegen bestuurders die – kort gezegd – een ernstig verwijt treft. Er is echter, zoals in het artikelsgewijze deel nader wordt aangegeven, een kwalitatief verschil tussen de bestrijding van onregelmatigheden rondom een faillissement en de beduidend zwaardere ernst van de feiten en omstandigheden die aanleiding kunnen zijn voor een verbodenverklaring in de zin van de artikelen 2:20 en 10:122 BW. De feiten die voor het bestuursverbod op grond van de Faillissementswet aanleiding kunnen vormen, zijn bijvoorbeeld wanbeheer, handelen in strijd met de wet of faillissementsfraude.[26] Het verschil met de feiten die aanleiding vormen voor een verbodenverklaring van een rechtspersoon vormt aanleiding voor de regering om, anders dan in de Faillisementswet, het bestuursverbod niet uitsluitend vorm te geven als bevoegdheid van de rechter, maar mede als een automatisch gevolg van de verbodenverklaring van de rechtspersoon. Het bestuursverbod geldt voor ten minste drie jaar, met rechterlijke discretie om een langere duur op te leggen. Dat betekent dat de rechter rekening kan houden met individuele omstandigheden. De rechter kan bepalen dat het bestuursverbod niet intreedt, als betrokkene naar zijn oordeel in de gegeven omstandigheden geen ernstig verwijt te maken valt.
De Wet civielrechtelijk bestuursverbod en artikel 2:298 BW hebben beide als inspiratiebron gediend voor het bestuursverbod, zoals dat in dit wetsvoorstel is neergelegd.

f. Batig saldo van de ontbonden rechtspersoon naar de Staat

Onder de algemene regeling voor de vereffening na ontbinding van een rechtspersoon komt het batig saldo ten goede aan een eventueel daartoe statutair vastgelegde bestemming. Is een dergelijke bestemming niet gegeven, dan wordt dit saldo overgemaakt aan de leden of aandeelhouders. Enkel indien geen ander recht heeft op het overschot, keert de vereffenaar het saldo uit aan de Staat, die het vervolgens zoveel mogelijk overeenkomstig het doel van de rechtspersoon dient te besteden. Dit alles ligt na een verbodenverklaring op grond van strijd met de openbare orde niet voor de hand. De rechter krijgt dan ook de bevoegdheid om ambtshalve dan wel op verzoek van het OM te bepalen dat het batig saldo wordt uitgekeerd aan de Staat. Daarmee wordt voorkomen dat dit saldo zal

[25] *Stb.* 2016, 153.
[26] Vgl. m.b.t. het faillissementsrecht bijv. Rechtbank Den Haag, 13 juni 2018, ECLI:NL-:RBDHA:2018:8801 en Rechtbank Amsterdam, 24 januari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:466. Vgl. over artikel 2:298 BW in algemene zin: D. Ohmann, «Rechterlijk ontslag van een stichtingsbestuurder thans en onder het WBTR», in: *Innovatie in het ondernemingsrecht, 25 jaar ondernemingsrecht* (Pels Rijcken c.s.; 2017), p. 145–167.

worden ingezet voor de voortzetting van de werkzaamheden die aanleiding hebben gegeven voor het verbod van de rechtspersoon.

4. Aanpassing Wetboek van Strafrecht en Wetboek van Strafvordering

Het Wetboek van Strafrecht wordt aangepast in die zin dat de strafmaat voor het voortzetten van de werkzaamheden van een verboden organisatie wordt verhoogd van maximaal 1 jaar tot 2 jaar gevangenisstraf en van een geldboete van maximaal € 4.150 tot € 20.750. Met deze strafverzwaring wordt de preventieve en de repressieve werking van de bepaling vergroot. De verzwaring vormt tevens een uitdrukking van de ernst van de gedraging en het maatschappelijk belang dat wordt gehecht aan het beëindigen van de werkzaamheden van de organisatie. Het vormt daarmee een krachtig signaal dat de voortzetting van werkzaamheden na een verbodenverklaring niet wordt getolereerd.
Overwogen is om het bereik van de strafbepaling uit te breiden naar de periode vóórdat de verbodenverklaring van een organisatie onherroepelijk is geworden. Hiervan is afgezien omdat het civielrechtelijke en strafrechtelijke traject in dat geval verknoopt raken. Daardoor zou onduidelijkheid kunnen bestaan over de strafbaarheid van betrokkenen als een verbodenverklaring in hoger beroep wordt vernietigd. Verwacht wordt dat civielrechtelijke dwangmiddelen een belangrijke rol kunnen spelen hangende het geding. Om te komen tot een versnelling van de mogelijkheid van een strafrechtelijke aanpak van een eenmaal verboden rechtspersoon, is het mogelijk gemaakt dat de rechter bij de verbodenverklaring een rechterlijk bevel geeft tot het zich onthouden van bepaalde activiteiten (zie hiervoor par. 3 onder d). Het niet naleven van dit bevel wordt zelfstandig strafbaar gesteld met een aanvulling van artikel 184a Sr. Aanvullend op de strafverzwaring wordt de voortzetting van de werkzaamheden van een verboden organisatie toegevoegd aan de bepalingen waarvoor voorlopige hechtenis kan worden bevolen. Hiermee wordt tevens de inzet van andere strafvorderlijke dwangmiddelen mogelijk gemaakt. Te denken valt aan de aanhouding buiten heterdaad, de inverzekeringstelling, de doorzoeking door een (hulp)Officier van Justitie en de bevoegdheid gegevens te vorderen.[27] Voor artikel 184a Sr geldt dat dit artikel al onderdeel uitmaakt van de bepalingen waarvoor voorlopige hechtenis kan worden bevolen. Dit alles vereenvoudigt de opsporing naar de mogelijke voortzetting van werkzaamheden van een verboden rechtspersoon.

5. Verhouding tot lopende wetsvoorstellen

Bij de Tweede Kamer is een initiatiefvoorstel aanhangig gemaakt door de leden Kuiken, Van Toorenburg, Van Wijngaarden, Drost en Van der Staaij voor een Wet bestuurlijk verbod ondermijnende organisaties.[28] Het initiatiefvoorstel wil mogelijk maken dat Outlaw Motorcycle Gangs (criminele motorbendes, hierna OMG's) en andere organisaties met een cultuur van wetteloosheid, bij besluit van de Minister voor Rechtsbescherming verboden kunnen worden als dat noodzakelijk is in het belang van de openbare orde in de zin van artikel 8 van de Grondwet. Dat bestuurlijke verbod is bedoeld als aanvulling op de bestaande regeling in het BW. Uitgesloten van het toepassingsbereik van het initiatiefvoorstel zijn organisaties waarvan een verbod zozeer raakt aan de grondrechten van meningsuiting en godsdienst, dat de weg via de civiele rechter meer aangewezen is: 1. politieke partijen en daaraan verbonden jongerenverenigingen en wetenschappelijke bureaus, 2. kerkgenootschappen en

[27] Zie voor een opsomming: Corstens/Borgers 2014, p. 450 e.v.
[28] *Kamerstukken II* 2018/19, 35 079.

andere organisaties gericht op het belijden van een godsdienst of levensovertuiging en 3. vakbonden. Daarbij verschillen de gevolgen van een verbodenverklaring op basis van het onderhavige voorstel, waaraan bijvoorbeeld een bestuursverbod is gekoppeld.
Het initiatiefvoorstel en de algemene regeling in Boek 2 BW, met inbegrip van de wijzigingen die zijn opgenomen in het onderhavige wetsvoorstel, sluiten elkaar naar het oordeel van de regering niet uit. OMG's en andere organisaties met een cultuur van wetteloosheid vallen weliswaar binnen de reikwijdte van beide regelingen, maar het ligt na een eventuele introductie van de bestuurlijke bevoegdheid in de rede om voor deze organisaties de route van het bestuurlijke verbod te volgen. Dit neemt niet weg dat het het OM vrij staat om op grond van artikel 2:20 BW een verbod te verzoeken, ook indien de weg van een bestuurlijk verbod niet is gevolgd.
Op 13 december 2018 presenteerde de Staatscommissie Parlementair Stelsel haar rapport. Daarin wordt voorgesteld om een specifiek wettelijk kader te scheppen voor het verbieden en ontbinden van politieke partijen.[29] In reactie daarop heeft het kabinet laten weten dat het gaat werken aan een Wet op de politieke partijen.[30] Nu wordt gekozen voor een specifiek wettelijk kader voor een partijverbod, ligt het in de rede dat deze organisaties van het toepassingsbereik van het voorstel tot wijziging van artikel 2:20 BW worden uitgesloten. Dit heeft zijn beslag gekregen in het overgangsrecht (artikel V).
Ten slotte is op het terrein van artikel 2:20 BW een initiatiefvoorstel van het lid Azmani (VVD) aanhangig, waarover het kabinet nog zijn standpunt moet bepalen.[31]

6. Consultatie

Algemeen

Een voorontwerp van dit wetsvoorstel is in (internet)consultatie gegeven van 21 december 2018 tot 28 februari 2019. Daarop zijn reacties ontvangen van Amnesty International, het OM, VNO-NCW/MKB-Nederland, de Raad voor de rechtspraak (hierna ook: de Rvdr), de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (hierna: NVvR) en een privépersoon[32]. Buiten het kader van de internetconsultatie heeft het Adviescollege Toetsing Regeldruk (ATR) gereageerd. Het ATR heeft laten weten dat het de analyse en conclusie deelt dat het wetsvoorstel geen gevolgen heeft voor de regeldruk.
De Raad voor de rechtspraak onderkent het belang van dit wetsvoorstel. Het OM vindt dat de voorgestelde wijzigingen een belangrijke verbetering kunnen betekenen in de strijd tegen radicale antidemocratische organisaties, en heeft met instemming kennis genomen van de voorgestelde BW-aanpassingen. Van haar kant onderschrijft de NVvR het doel van het wetsvoorstel, namelijk het vergroten van de weerbaarheid van onze democratie door het aanscherpen van artikel 2:20 BW als middel tegen organisaties die handelen in strijd met de openbare orde.
VNO-NCW/MKB-Nederland heeft zich beperkt tot enkele meer technische kanttekeningen, omdat men in algemene zin geen bezwaren had tegen de beoogde wijziging van artikel 2:20 BW. Wel menen zij dat, met dit

---

[29] Staatscommissie parlementair stelsel, *Lage drempels, hoge dijken. Democratie en rechtsstaat in balans*, Den Haag 13 december 2018, p. 211 & 220 e.v.

[30] Eerst in reactie op het eindrapport van de Evaluatie- en Adviescommissie Wet financiering politieke partijen, *Kamerstukken II* 2018/19, 32 752, nr. 54, bevestigd in de reactie op de het rapport van de Staatscommissie Parlementair Stelsel, *Kamerstukken I* 2018/19, 34 430, F.

[31] *Kamerstukken II* 2016/17, 34 465, nrs. 1–3, voorstel van wet van het lid Azmani (VVD) tot wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met aanpassing van de uitzonderingspositie van kerkgenootschappen.

[32] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

wetsvoorstel, het initiatiefvoorstel van de leden Kuiken e.a. met betrekking tot de Wet bestuurlijk verbod ondermijnende organisaties ingetrokken kan worden, en vragen zij de regering zich hierover met de initiatiefnemers te verstaan.[33] In reactie hierop zij opgemerkt dat handelingen inzake dit wetsvoorstel vanwege het initiatiefkarakter een exclusief prerogatief van de indieners vormen, waar de regering niet in kan, en overigens ook niet zou willen, treden.
In de ontvangen reacties komen de volgende algemene thema's naar voren:

a. openbare orde: normering en rechtsvermoeden;
b. grondrechten;
c. civielrechtelijk bestuursverbod;
d. strafbaarstelling.

a. Openbare orde: normering en rechtsvermoeden

De notie «openbare orde» wordt in het voorstel ingekleurd door op te nemen welke doelen of werkzaamheden van een rechtspersoon in ieder geval leiden tot strijd met de openbare orde en in welke gevallen in ieder geval vermoed moet worden dat een dergelijke strijd aan de orde is. Het nader invullen van dit begrip, ter vergroting van de rechtszekerheid, wordt onderschreven door de NVvR, het OM en VNO-NCW/MKB-Nederland. Daarbij is door deze organisaties gevraagd om een verduidelijking van de bij die invulling gebruikte begrippen. Dat ziet in de eerste plaats op de formulering «kan leiden tot een ernstige mate van».
VNO-NCW/MKB-Nederland heeft in de consultatie opgemerkt dat de kwalificatie «in ernstige mate» niet alleen zou moeten zien op de dreigende, maar ook op de feitelijke inbreuk op de openbare orde, en een aanpassing in die zin van het tweede lid bepleit. Het OM vraagt zich af op welk moment er dan wel of niet sprake is van een ernstige aantasting van, bijvoorbeeld, de nationale veiligheid. Het OM meent dat de ernst van de gedraging besloten ligt in de aard van de gedraging. In die optiek is iedere inbreuk op de menselijke waardigheid, de internationale rechtsorde of de nationale veiligheid per definitie ernstig. Daarom bepleit het OM schrapping van de woorden «in ernstige mate». De NVvR vraagt om een verduidelijking van de situatie waarin er sprake van is dat een doel of werkzaamheid «daadwerkelijk en ernstige mate» kan leiden tot de strijd met de openbare orde.
De regering constateert dat zowel VNO-NCW/MKB-Nederland, de NVvR als het OM inbreuken op de in het tweede lid genoemde belangen ernstig achten. Om te voorkomen dat per abuis de onterechte indruk kan ontstaan dat er inbreuken zijn op bijvoorbeeld de nationale veiligheid die de regering «niet ernstig» zou achten, is het tweede lid aangepast in de door het OM voorgestelde zin. In dit verband heeft het OM verder terecht opgemerkt dat er een zekere inconsistentie ligt in de aanvankelijk voorgestelde woorden «daadwerkelijk .... kan leiden», omdat «daadwerkelijk» een zekerheid uitdrukt, die vervolgens door de woorden «kan leiden» weer wordt gerelativeerd. Het «daadwerkelijk leidt» is daarom vervangen door «klaarblijkelijk dreigt te leiden»,[34] waarmee tot uitdrukking wordt gebracht dat met een grote mate van waarschijnlijkheid vaststaat dat het doel of de werkzaamheid zal leiden tot een van de in lid 2 en 3 genoemde inbreuken.
Het OM merkt op dat de gehanteerde begrippen waarmee invulling wordt gegeven aan de openbare orde, van fundamentele aard zijn. Het daarmee samenhangende abstractieniveau doet bij het OM de behoefte ontstaan aan een aanvulling van de toelichting met enkele concrete voorbeelden. Het artikelsgewijs deel van de toelichting is naar aanleiding hiervan

[33] *Kamerstukken II* 2018/19, nr. 35 079.
[34] Deze formulering wordt ook gebruikt in artikel 5:7 Awb.

aangevuld. De NVvR stelt dat een verwijzing in de toelichting naar de verlichting van de bewijslast van het OM niet terecht is, nu het gaat om de bewijsomvang van het OM die wordt verminderd, terwijl de bewijslastverdeling niet wordt gewijzigd. Om verwarring op dit punt te voorkomen is de toelichting aangepast in die zin dat meer algemeen wordt gesproken over een verlichting van de bewijspositie van het OM.
Het OM kan zich vinden in het onweerlegbare vermoeden van strijd met de openbare orde, als ernstige inbreuken op de genoemde belangen eenmaal bewezen zijn. Het weerlegbaar vermoeden, zoals opgenomen in lid 3, acht het OM minder duidelijk in zijn uitwerking. Ook de NVvR en de Rvdr stellen vragen op dit punt, die met name zijn gericht op de vraag hoe de tegenbewijs kan worden geleverd als eenmaal vaststaat dat sprake is van bijvoorbeeld geweld of haatzaaien. Naar aanleiding van deze opmerkingen is de artikelsgewijze toelichting aangepast, om duidelijker naar voren te laten komen dat het in deze gevallen aan de rechtspersoon is om aan te tonen dat, hoewel sprake is van bijvoorbeeld geweld, het in het specifieke geval niet proportioneel of noodzakelijk moet worden geacht om de rechtspersoon verboden te verklaren, met al de daaraan verbonden gevolgen. De Rvdr merkt terecht op dat het voorgestelde bewijsvermoeden tevens een beperking van de beoordelingsvrijheid van de civiele rechter inhoudt. Naar het oordeel van de regering wordt met de geboden regeling een passende balans gevonden tussen de gerechtvaardigde wens van vergroting van de praktische toepasbaarheid van artikel 2:20 BW en de zware eisen die er aan een verbodenverklaring van een rechtspersoon moeten worden gesteld.

b. Grondrechtendimensie

In de consultatie hebben Amnesty International (hierna: Amnesty) en in beperktere mate de NVvR aandacht gevraagd voor de grondrechtendimensie van dit wetsvoorstel vanuit de optiek van het EVRM en het Internationaal verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten (IVBPR). In het bijzonder heeft Amnesty gewezen op het belang van de vrijheden van vereniging en vergadering, meningsuiting en levensovertuiging. Inbreuken daarop moeten, aldus Amnesty terecht, zijn voorzien bij wet – hetgeen in casu evident het geval is –, en in een democratische samenleving nodig zijn ter bescherming van bepaalde legitieme belangen. Amnesty heeft daarbij met name aandacht gevraagd voor de haars inziens vage noties «openbare orde», «openbare veiligheid» en «bedreiging van de internationale rechtsorde», het feit dat ook niet-strafbare handelingen binnen het bereik van het (nieuwe) artikel 2:20 BW (gaan) vallen, de nationale veiligheid als inperkingsgrond onder het IVBPR, de noodzakelijkheid en evenredigheid van de beoogde sancties alsmede rechtsbeschermingsaspecten. De NVvR heeft aandacht gevraagd voor de verhouding van het voorstel tot het beginsel van equality of arms. Hierover zij het volgende opgemerkt.
In algemene zin constateert Amnesty een brede en soms systematisch repressie van het maatschappelijk middenveld ook in Europa. Onder verwijzing naar de ontwikkelingen in China, Turkije en Ethiopië merkt Amnesty verder op dat staten, waar het gaat om de nationale veiligheid, organisaties en activisten dikwijls als staatsgevaarlijk aanmerken als ze overheidskritiek leveren of anderszins de status quo betwisten, zonder dat hun activiteiten direct gevaar opleveren voor de samenleving of de rechtsorde. De geschetste ontwikkelingen zijn voor de regering een punt van voortdurende aandacht en herhaalde zorg. De regering merkt op dat die ontwikkelingen plaatsvinden binnen een context die wezenlijk verschilt van de pluriforme en democratische samenleving in ons land, met haar sterke onafhankelijk rechtspraak en de belangrijke rol van het maatschappelijk middenveld. Dit wetsvoorstel voorziet in een aanvulling van het

instrumentarium om onze democratische en rechtsstatelijke verworvenheden te beschermen, niet om daaraan afbreuk te doen.
Met instemming heeft de regering ervan kennis genomen dat ook Amnesty meent dat het voorkomen van wanordelijkheden, het beschermen van de openbare orde en veiligheid evenals de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen legitieme gronden vormen voor een inperking van grondrechten, waarbij de rechterlijke toets de rechtsstatelijke correctiefactor vormt. Dat geldt te meer als het, zoals in dit wetsvoorstel, gaat om «ernstige» aantastingen van de openbare orde of nationale dan wel openbare veiligheid, zodat er – zoals Amnesty terecht opmerkt – alleen sprake kan zijn van ingrijpen «in the most serious cases». Zoals eerder gesteld, en in lijn met artikel 17 EVRM, mogen de rechten en vrijheden in het EVRM niet worden gebruikt om de grondslagen van diezelfde rechten en vrijheden te ondermijnen.
Juist de noties openbare orde en veiligheid worden in het Europese en internationale recht traditioneel en algemeen erkend als valide gronden voor overheidsingrijpen,[35] waarbij ook uitdrukkelijk is erkend dat het hier dynamische noties betreft waarvan de inhoud naar tijd en plaats kan verschillen.[36] Inherent daaraan is dat als zodanig ook niet-strafbare feiten kunnen leiden tot een verbod onder artikel 2:20 BW; dat is ook nu al het geval en dit wetsvoorstel brengt daarin geen verandering.[37]
Ten aanzien van het begrip aantasting van de «internationale rechtsorde» merkt Amnesty op dat dit strikt genomen niet is opgenomen als legitieme beperkingsgrond in het EVRM. Voor de regering weegt zwaar dat het EVRM overheidsingrijpen rechtvaardigt als de rechten en vrijheden van anderen in het gedrang komen.[38] Zij komen juist bij uitstek tot uitdrukking in Europese en internationale instrumenten inzake grondrechten, die een fundament vormen van de internationale rechtsorde en onderdeel vormen van de Nederlandse openbare orde. Mede om die reden is de bevordering van de internationale rechtsorde een constitutionele taak van de regering (artikel 90 Grondwet). De uitkomsten van de door Amnesty gesignaleerde pogingen op Europees niveau om het begrip «rule of law» te duiden, kunnen door de rechter en het OM worden betrokken bij de nadere inkleuring van de notie «internationale rechtsorde».[39]
In algemene zin zij verder opgemerkt dat Europese en internationale grondrechteninstrumenten regeringen een substantiële beleidsruimte laten voor optreden in het belang van dwingende en vitale belangen, zoals handhaving van de openbare orde of voorkoming van bedreiging van de nationale veiligheid of ontwrichting van de democratische rechtsstaat. Die beleidsruimte mag, zoals Amnesty terecht opmerkt, niet willekeurig of discriminatoir worden benut. Het wetsvoorstel beperkt zich, zoals aangegeven, nadrukkelijk tot «ernstige» inbreuken, voorziet in een corresponderende bewijslast voor het OM, laat het nadrukkelijk aan de rechter om een verbodenverklaring al dan niet op te leggen, en laat de betrokken rechtspersoon, evenals nu, en de eventueel betrokken (feitelijk) bestuurders onverkort de mogelijkheid van hoger beroep, van cassatie alsmede, na uitputting van de nationale rechtsmiddelen, van beroep op het Europese Hof voor de rechten van de mens. Gelet op deze waarborgen acht de regering de grondrechtsconformiteit van dit wetsvoorstel geborgd, te meer omdat op geen enkele wijze afbreuk wordt gedaan aan – zoals het in de Siracusa beginselen bij het IVBPR (1984)

[35] Vgl. bijv. m.b.t. de openbare orde c.q. veiligheid de artikelen 9 lid 2, 10 lid 2 en 11 lid 2 EVRM, 18 lid 3, 19 lid 3 onderdeel b, 21 en 22 lid 2 IVBPR alsmede de artikelen 52 lid 3 EU-Grondrechtenhandvest (dynamische verwijzing naar het EVRM) en t.a.v. de interne markt de artikelen 36, 45 lid 3, 52 lid 1 en 65 lid 1 onderdeel b Werkingsverdrag Europese Unie.
[36] Zo bijv. al HvJ EU, zaak 41/74, 4 dec. 1974 *(Van Duyn)*, Jur. 1974, p. 1350, ov. 18/19.
[37] Bijv. Hoge Raad, 18 april 2014 *(Vereniging Martijn)*, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ6041.
[38] Bijv. de artikelen 9 lid 2, 10 lid 2 en 11 lid 2 EVRM.
[39] Vgl. o.a. de Commissie van Venetië van de Raad van Europa t.a.v. de «rule-of-law-checklist» (2016), doc. CDL-AD(2016)007.

wordt genoemd – de wezenlijke inhoud van de betrokken (door Amnesty genoemde) grondrechten.[40]
Verder is Amnesty er kritisch over dat straks ook een verbodenverklaring kan worden uitgesproken als het (statutaire) doel van een rechtspersoon in strijd met de openbare orde blijkt, omdat hiermee strijd met het EVRM nog niet vaststaat. De regering zou dit willen omkeren. Als het zelfverklaarde doel c.q. de statuten zelf al in strijd met de openbare orde blijken, ligt het voor de hand dat de werkzaamheid van een rechtspersoon daar ook (misschien wel: bij uitstek) op gericht zal zijn. De mogelijkheid van – al dan niet preventief – optreden is dan juist van belang, omdat het niet aangaat de samenleving onnodige risico's te laten lopen door optreden pas mogelijk te maken als er daadwerkelijk wordt gehandeld in strijd met de openbare orde of, sterker nog, de nationale veiligheid. Dit is in lijn met de openbare-orde-exceptie in, onder meer, het EVRM en vindt ook bijvoorbeeld zijn weerslag in de plicht van de notaris het opmaken van de statuten van een dergelijke rechtspersoon te weigeren (artikel 21, lid 2 Wet op het notarisambt).
Overigens merkt Amnesty op goede gronden op dat het dienstig kan zijn om in de toelichting bij wijze van illustratie aan te duiden welke activiteiten zoal strijd met de openbare orde of de openbare veiligheid zouden kunnen opleveren. Daaraan is in het artikelsgewijze deel nader invulling gegeven. Ook is tegemoet gekomen aan de wens van Amnesty om de aanvankelijk voorgestelde automatische oplegging van een bestuursverbod bij een verbodenverklaring los te laten ten faveure van een benadering waarbij de rechter rekening kan houden met de persoonlijke omstandigheden van betrokkene(n) (vgl. hierna onder c).
De NVvR stelt in algemene zin dat onweerlegbare bewijsvermoedens in beginsel in strijd zijn met het uit artikel 6 EVRM voortvloeiende beginsel van equality of arms. De regering begrijpt deze stelling zo dat getwijfeld wordt over de toelaatbaarheid van de in het tweede lid gekozen benadering van een invulling van het openbare orde begrip. Hierover zij het volgende opgemerkt. Het in artikel 2:20 lid 2 BW vastgelegde vermoeden is pas van belang op het moment dat reeds bewezen is dat het doel of de werkzaamheid van een rechtspersoon leidt of klaarblijkelijk dreigt te leiden tot de in het artikellid genoemde gedragingen. Voordat dit door het OM bewezen is, heeft de rechtspersoon de mogelijkheid om verweer te voeren en te betogen dat het doel of de werkzaamheid niet tot deze gedraging leidt of kan leiden. Daarmee zijn de rechten op het voeren van een verdediging van de rechtspersoon gewaarborgd. Pas als vaststaat dat het doel of de werkzaamheid van de rechtspersoon wel kwalificeert als één van de in artikel 2:20 lid 2 BW genoemde gedragingen, volgt het onweerlegbare vermoeden dat deze gedraging in strijd is met de openbare orde. In die zin bevat het tweede lid meer een kwalificatie van de genoemde gedragingen als «strijd met de openbare orde», dan een bewijsvermoeden, zoals ook de NVvR zelf concludeert. Van strijd met artikel 6 EVRM is in het licht van het voorgaande geen sprake.

c. Civielrechtelijk bestuursverbod

De Rvdr en VNO-NCW/MKB-Nederland vinden de mogelijkheid tot oplegging van een bestuursverbod als gevolg van de verbodenverklaring van een rechtspersoon ex artikel 2:20 BW op zich zinvol. Zij menen dat een dergelijk bestuursverbod niet, zoals voorzien in het voorontwerp, een automatisme zou moeten zijn, maar het gevolg van een discretionaire beslissing van de rechter. De Rvdr acht het van groot belang dat de rechter rekening kan houden met de omstandigheden van het geval. Ook

[40] Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights, UN Doc E/CN.4/1984/4 (1984), principle 2 («the essence of the right»). Vgl. ook artikel 52 lid 1 EU Grondrechtenhandvest.

VNO-NCW/MKB-Nederland bepleit een beleidsvrijheid voor de rechter om te voorkomen dat de van rechtswege gelding van een bestuursverbod als gevolg van een verbodenverklaring een bestuurder onevenredig zou kunnen treffen. In vergelijkbare zin heeft Amnesty International het belang onderstreept van meer individuele differentiatie bij het opleggen van een bestuursverbod.

De regering acht deze argumenten, alles afwegende, overtuigend. Zij vormen aanleiding om een afweging van de rechter met inachtneming van de omstandigheden van het geval mogelijk te maken door een herformulering van het nieuw voorgestelde artikel 2:20a lid 1 BW, waaraan nu is toegevoegd dat een bestuursverbod niet wordt opgelegd als betrokkene «in de gegeven omstandigheden geen ernstig verwijt kan worden gemaakt.» Daarmee is de discretionaire bevoegdheid van de rechter geborgd.

VNO-NCW/MKB-Nederland heeft er verder op gewezen dat niet altijd duidelijk zal zijn wie bij een verbodenverklaring als «feitelijk leidinggevende» voor een bestuursverbod zou kwalificeren. De NVvR onderschrijft het uitgangspunt dat naast de formele bestuurders ook personen die «feitelijk aan de touwtjes trekken» moeten kunnen worden aangepakt. Zij vraagt zich echter af of daarvoor niet beter een zelfstandig materieel criterium kan worden gebruikt, zoals feitelijk beleidsbepaler, in plaats van de veeleer strafrechtelijk getinte notie «feitelijk leidinggevende». De regering neemt deze suggesties in zoverre over dat nu niet meer wordt gesproken van feitelijk leidinggevende, maar via het overeenkomstig toepassen van artikel 106d lid 1 Faillissementswet van feitelijk bestuurder. Zo wordt bovendien voorkomen dat de rechter, zoals de NVvR terecht heeft opgemerkt, in feite in een civiele procedure moet beoordelen of iemand in strafrechtelijke zin als feitelijk leidinggever kan worden aangemerkt.

VNO-NCW/MKB-Nederland heeft de mogelijkheid bepleit van een bestuursverbod dat ook korter kan zijn dan de in de consultatie voorgestelde vijf jaar. In het verlengde hiervan heeft ook de Afdeling advisering van de Raad van State een stelsel bepleit, waarin de rechter een discretionaire bevoegdheid heeft om een bestuursverbod op te leggen dat langer of korter kan zijn dan vijf jaar.

De regering ziet hierin voldoende aanleiding om de rechterlijke discretie bij de oplegging van een bestuursverbod te vergroten, zij het met behoud van het signaal dat het zijn van (feitelijk) bestuurder van een verboden organisatie dermate laakbaar is dat voor een daarmee samenhangend bestuursverbod een indicatieve (minimum)termijn gerechtvaardigd is. Ook in het stichtingenrecht bestaat een termijngebonden bestuursverbod (artikel 2:298 lid 3 BW). Juist in de bijzondere context van artikel 2:20 BW, waarin het gaat om het (feitelijk) leiding geven aan een rechtspersoon die – samengevat – de grondvesten van onze democratische rechtsstaat heeft aangetast of dreigt te ondermijnen, is het van belang dat er van het risico op een bestuursverbod een afschrikwekkende, en daarmee preventieve, werking uit gaat.

Alles afwegende acht de regering in casu een minimumtermijn van drie jaar voor een op de verboden verklaring volgend bestuursverbod gerechtvaardigd, tenzij de bestuurder naar het oordeel van de rechter geen ernstig verwijt treft. De tot drie jaar verlaagde minimumtermijn komt enerzijds tegemoet aan de wens naar meer maatwerkmogelijkheden voor de rechter. Anderzijds blijft de belangrijke signaalfunctie behouden die een bestuursverbod in de bijzondere context van een verbodenverklaring ex artikel 2:20 BW heeft. Duidelijk moet zijn dat het zijn van statutair of feitelijk bestuurder van een verboden verklaarde rechtspersoon significante consequenties kan hebben.

VNO-NCW/MKB-Nederland heeft verder bepleit dat een bestuursverbod uitsluitend kan worden opgelegd op verzoek van het OM. De regering neemt deze suggestie niet over. Inherent aan het bestuursverbod is het

feit dat de rechter, aan de hand van de feiten en omstandigheden genoemd in het inleidend verzoekschrift van het OM en de overige stukken, nagaat of iemand binnen de personele werkingssfeer van het voorgestelde artikel 2:20a lid 1 BW valt. Hij is daartoe, mede gelet op de uitvoerige rechtspraak ter zake, bij uitstek toegerust. Een specifieke verzoekschriftbevoegdheid van het OM ter zake voegt hieraan, naar het oordeel van de regering, niets toe, te meer omdat het al het OM is dat – als enige – een verzoek op grond van artikel 2:20 BW kan indienen.

d. Strafbaarstelling

Het OM heeft opgemerkt dat een slagvaardige strafrechtelijke handhaving in de praktijk ernstig wordt gehinderd doordat deelname aan de voortzetting van de werkzaamheden van een verboden rechtspersoon op grond van artikel 140 lid 2 Sr pas strafbaar wordt als de verbodenverklaring onherroepelijk is geworden. Het feit dat meestal eerst de uitkomsten van hoger beroep en cassatie moeten worden afgewacht betekent, aldus het OM, dat het meewerken aan de voortzetting van een verboden rechtspersoon pas één tot drie jaar na het verbod in eerste aanleg strafbaar wordt, hetgeen afbreuk doet aan de effectiviteit van artikel 2:20 BW. Het vaak grote tijdsverloop tussen verbodenverklaring en daadwerkelijke strafbaarheid bij overtreding daarvan leidt er voorts toe dat bijzondere opsporingsbevoegdheden pas verlaat kunnen worden ingezet, en draagt volgens het OM evenmin bij aan de geloofwaardigheid van en het vertrouwen in de rechtsstaat. Daarom bepleit het OM primair schrapping van het woord «onherroepelijk» in artikel 140 lid 2 Sr. Bij wijze van alternatief stelt het OM voor om strafrechtelijke handhaving mogelijk te maken als de verbodenverklaring in eerste aanleg uitvoerbaar bij voorraad wordt.
Evenals het OM wil ook de regering een effectief instrument om op te kunnen treden tegen antidemocratische groeperingen. Daartoe kent dit wetsvoorstel zowel een aanscherping van het instrumentarium in het civielrechtelijke als in het strafrechtelijke domein. Het gaat de regering echter te ver om de strafbaarheid, met de in dit wetsvoorstel bovendien voorziene strafverzwaring, in algemene zin te verbinden aan een verbodenverklaring die nog niet onherroepelijk is geworden. Dat kan in de door het OM genoemde periode van één tot drie jaar voor hoger beroep en cassatie tot allerlei vanuit rechtsstatelijke optiek onwenselijke consequenties leiden als iemand wordt vervolgd of is veroordeeld voor voorzetting van de activiteiten van een verboden verklaarde rechtspersoon, terwijl die verbodenverklaring achteraf onterecht blijkt. Datzelfde geldt voor de invoering van strafbaarheid ingeval de verbodenverklaring in eerste aanleg uitvoerbaar bij voorraad is verklaard.
De regering meent dat er ook op andere wijze kan worden voorzien in de vergroting van de effectiviteit van de artikel 2:20 BW-procedure zoals bepleit door het OM, namelijk door de volgende vernieuwingen:

a. er wordt in een nieuw zesde lid bepaald dat een verbodenverklaring uitvoerbaar bij voorraad is, waarmee de door het OM bepleite bevoegdheid van de rechter ter zake wordt vervangen door een algemeen uitgangspunt;
b. daaraan wordt toegevoegd dat de rechter bij de verbodenverklaring nadere voorlopige (orde)maatregelen kan opleggen om te doen of na te laten aan de verboden rechtspersoon en degenen die krachtens de wet en de statuten bij zijn organisatie zijn betrokken;
c. er wordt een nieuw tweede lid aan artikel 184a Sr toegevoegd, inhoudende dat handelen in strijd met een dergelijk bevel wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of een geldboete van de derde categorie.

Ieder voor zich, en zeker in onderlinge samenhang bezien, versterken deze aspecten de effectiviteit van een verbodenverklaring ex artikel 2:20 BW. De

betreffende rechtspersoon wordt per direct verboden, de rechter kan nadere aanvullende (orde)maatregelen gelasten, zoals een bevel om bepaalde activiteiten hangende een hoger beroep te staken, en overtreding daarvan wordt strafbaar. Ook hier een combinatie van civiel- en strafrechtelijke maatregelen ten bate van een grotere doeltreffendheid van artikel 2:20 BW. In het artikelsgewijze deel zullen de verschillende hier genoemde elementen nader worden toegelicht.

7. Uitvoerings- en handhavingsaspecten

Dit wetsvoorstel brengt geen wijziging in de hoekstenen van de artikel 2:20 BW-procedure. Het verzoekmonopolie blijft bij het OM liggen, de personele werkingssfeer blijft onveranderd gericht op «rechtspersonen», het referentiekader voor een verbodenverklaring blijft de openbare orde en de rol van de rechter blijft onveranderd. Belangrijke vernieuwingen zijn de nadere normering van de notie «openbare orde» en de introductie van rechtsvermoedens ter verlichting van de bewijspositie van het OM. De regering vertrouwt er op dat hiermee een belangrijke bijdrage wordt geleverd aan de rechtszekerheid en een zekere verlichting van de werkzaamheden van het OM.

8. Financiële gevolgen en administratieve lasten

De verwachting is dat ook met dit wetsvoorstel een verbodenverklaring van rechtspersonen slechts in zeer bijzondere omstandigheden zal worden verzocht en opgelegd. Gezien het geringe aantal 2:20 BW-procedures in het verleden,[41] is de gerede verwachting dat dit wetsvoorstel hooguit tot een zeer bescheiden toename van het aantal extra verzoeken per jaar zal leiden. Om die reden verwacht de Raad voor de rechtspraak dat dit wetsvoorstel «geen substantiële werklastgevolgen zal hebben». De eventueel benodigde middelen worden opgevangen binnen de reguliere budgettaire kaders.

II. Artikelsgewijze deel

Artikel I, onder A, sub 1, artikel 2:20 BW, lid 1 gelijkschakeling doel en werkzaamheden

Met de aanpassing van het eerste lid worden de gevolgen van de strijd met openbare orde van werkzaamheid en doel gelijkgeschakeld. In beide gevallen is straks een verbodenverklaring mogelijk, waarna het strafbaar wordt om de werkzaamheden van de rechtspersoon voort te zetten (artikel 140 lid 2 Sr). Het huidige tweede lid komt daardoor te vervallen. De huidige mogelijkheid dat een rechtspersoon een termijn geboden krijgt om de (statutaire) doelstelling aan te passen wordt geschrapt. Deze bepaling werd in de praktijk, voor zover bekend, niet toegepast. De gelijkschakeling van doel en middel sluit aan bij artikel 10:122 BW. Een dergelijke gelijkschakeling bestond tussen 1976 en 1988 ook in de voorloper van artikel 2:20 BW. Bij de overgang van het toenmalige artikel 2:15 BW naar het huidige 2:20 BW is het anders behandelen van doel en werkzaamheid niet uitvoerig gemotiveerd.[42] De gelijkstelling is overigens ook internationaal niet onbekend; ook Duitsland kent een vergelijkbare gelijkstelling in de *Vereinsgesetz*.
Zoals in het algemeen deel reeds opgemerkt, moet de term «doel» in dit verband ruim worden opgevat. Niet alleen wat statutair als doel wordt

---

[41] In totaal 9 sinds 1977. Zie: Gecombineerde commissie vennootschapsrecht van de Nederlandse orde van advocaten en de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, *Advies Consultatiewetsvoorstel Wet bestuurlijk verbod rechtspersonen*, bijlage 1.

[42] Zie *Kamerstukken II*, 17 476.

gesteld, maar ook wat in de statuten als middelen wordt aangegeven of wat uit andere bron blijkt kan invulling geven aan het doel van de rechtspersoon. Van een werkzaamheid is in ieder geval sprake als de activiteit een structureel karakter heeft. Vanaf wanneer werkzaamheden een min of meer stelselmatig karakter krijgen zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld. Dit kan ook het geval zijn indien er één zeer ernstig incident heeft plaatsgevonden. Of indien een of enkele incidenten hebben plaatsgevonden en er nog meer incidenten worden aangekondigd of anderszins dreigen plaats te vinden.
Het wegvallen van het verschil tussen doel en werkzaamheid van een rechtspersoon laat onverlet dat het OM moet bewijzen dat het doel dan wel de werkzaamheid van een organisatie strijdig is met de openbare orde en dat die strijdigheid ook aanwezig is, dan wel dat deze klaarblijkelijk dreigt te ontstaan.
Zoals gesteld in het algemeen deel van de toelichting heeft het kabinet in reactie op de aanbevelingen van de Staatscommissie Parlementair Stelsel laten weten dat het gaat werken aan een Wet op de politieke partijen.[43] Nu wordt gekozen voor een specifiek wettelijk kader voor een partijverbod, ligt het in de rede dat deze organisaties in afwachting daarvan worden uitgesloten van het toepassingsbereik van het voorstel tot wijziging van artikel 2:20 BW. Zie hiervoor verder de toelichting op artikel V.

Artikel I, onder A, sub 2, artikel 2:20 BW, lid 2 (nieuw) onweerlegbaar vermoeden strijd openbare orde

In het nieuwe tweede lid wordt voor een aantal begrippen geëxpliciteerd dat, als hiervan sprake is, er zonder meer strijd is met de openbare orde. Het gaat hierbij om de volgende activiteiten en doelstellingen:

- «de bedreiging van de «nationale veiligheid» – dit begrip sluit als notie aan bij de term zoals gebruikt in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 en het beperkingsdoel opgenomen in het tweede lid van artikel 11 EVRM.[44] De regering meent dat ook de in artikel 18 IVBPR verankerde godsdienst- en gewetensvrijheid optreden in het belang van de nationale veiligheid toestaat, als zijnde een species van het ruimere begrip «openbare veiligheid» (lid 3). Concreet kan hierbij gedacht worden aan het voorbereiden van aanslagen, terrorisme, vormen van spionage en de ontregeling van vitale infrastructuur.[45]
- de bedreiging van de «internationale rechtsorde» sluit als notie aan bij artikel 90 van de Grondwet. Hierbij kan gedacht worden aan het omzeilen van internationale sancties of embargo's en het oproepen tot jihadistische strijd in het buitenland. Met betrekking tot internationale sancties en embargo's wordt primair gedoeld op voor Nederland bindende besluiten van internationale organisaties, zoals de EU en de VN-veiligheidsraad. De verwijzing naar de internationale rechtsorde vormt in die zin een aanvulling op de van rechtswege verbodenverklaring op grond van de vermelding op een van de EU-lijsten genoemd in het vierde lid van artikel 2:20 BW (voorheen lid 3). De enkele doelstelling verdragen op te zeggen of uit te treden uit internationale organisaties is niet in strijd met de openbare orde.
- de notie «de democratische rechtsstaat» is ontleend aan het voorstel voor een nieuwe algemene bepaling in de Grondwet, zoals in eerste lezing aangenomen door de Eerste Kamer op 6 maart 2018.[46] De ontwrichting van de democratische rechtsstaat omvat tevens de duurzame aantasting van de democratische vrijheden, de introductie

[43] *Kamerstukken II* 2018/19, 32 752, nr. 54 & *Kamerstukken I* 2018/19, 34 430, F.
[44] Onder meer artikelen 8 en 10 Wiv. Zie ook *Kamerstukken II* 2016/17, 34 588, nr. 3, p. 20.
[45] Zoals in 2015 herijkt, zie: *Kamerstukken II* 2014/15, 30 821, nr. 23.
[46] *Stb.* 2018, 88: «De Grondwet waarborgt de grondrechten en de democratische rechtsstaat.»

van een parallel rechtssysteem bijvoorbeeld op basis van religieuze wetgeving, de aantasting van de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen, de obstructie of onrechtmatige beïnvloeding van vrije verkiezingen, de bedreiging van volksvertegenwoordigers en de omverwerping/afschaffing van onze rechtsstaat.[47] Het doel om de staatsinrichting van Nederland langs democratische weg te wijzigen is niet in strijd met de openbare orde.
- de notie «ontwrichting» is in de huidige rechtspraak reeds lang aanvaard. Ontwrichting impliceert in deze context een ernstige vorm van ondermijning, *waarvan de bestrijding een speerpunt in het huidige regeerakkoord is.* [48] Ondermijning is te definiëren als stelselmatige, doelbewuste en in vele gevallen heimelijke activiteiten die door de nagestreefde doelen, de gebruikte middelen of ressorterende effecten de democratische rechtstaat, de bijbehorende instituties en onderlinge samenhang tussen burgers verzwakken, destabiliseren, ondergraven of saboteren.[49] Is het bestaan van de ontwrichting van de democratische rechtsstaat bewezen, dan gaat het per definitie – om in termen van vaste rechtspraak inzake artikel 2:20 BW te spreken – om «gedragingen [....] die een daadwerkelijke en ernstige aantasting vormen van als wezenlijk ervaren beginselen van ons rechtstelsel en die onze samenleving ontwrichten of kunnen ontwrichten»[50] of om gedragingen die hiertoe kunnen leiden.
- «ontwrichting van het openbaar gezag» omvat mede infiltratie en ernstige vormen van intimidatie en corruptie alsmede de bedreiging van ambtsdragers.[51]

Het zal telkens afhangen van de casuïstiek of een doel of gedraging al dan niet onder één of meerdere noties te scharen valt. Vervolgens is het de vraag of doel of werkzaamheid leidt of «klaarblijkelijk dreigt te leiden» tot de genoemde inbreuk. Deze formulering wordt ook gebruikt in artikel 5:7 Awb. Met klaarblijkelijk dreigt te leiden wordt tot uitdrukking gebracht dat met een grote mate van waarschijnlijkheid vaststaat dat het doel of de werkzaamheid zal leiden tot de bedreiging van de nationale veiligheid of de internationale rechtsorde, dan wel de ontwrichting van de democratische rechtsstaat of het openbaar gezag.

Artikel I, onder A, sub 3, artikel 2:20 BW, lid 3 weerlegbaar vermoeden strijd openbare orde

In het derde lid wordt, in aanvulling op het tweede lid, een invulling gegeven aan het «openbare orde»-begrip met categorieën doelen of werkzaamheden die zo ernstig zijn dat er aanleiding is om het bewijsrisico te verleggen. Indien het OM erin is geslaagd te bewijzen dat sprake is van een van deze werkzaamheden of doelstellingen, is het aan de rechtspersoon om te bewijzen dat hoewel sprake is van de genoemde gedraging, géén sprake is van strijd met de openbare orde die de verbodenverklaring rechtvaardigt. In het derde lid is een weerlegbaar rechtsvermoeden neergelegd. Met de leden 2 en 3 wordt het toepassingsbereik van de notie «openbare orde» zelf niet beperkt.

---

[47] Zie *Kamerstukken II* 2015/16, 34 516, nr. 3, p. 5–6. Vergelijk EHRM (GK) 13 februari 2003, nr. 41340/98 (e.a.), NJ 2005/73, m.nt. EAA, *(Refah partisi – The Welfare party)/Turkije)*, par. 125, EHRM (GK) 17 februari 2004, nr. 44158/98 *(Gorzelik e.a. t. Polen)*, par. 89–93, EHRM 30 juni 2009, nr. 25803/04 & 25817/04, *(Herri Batasuna and Batasuna t. Spanje)*, par. 79 en EHRM 9 juli 2013, nr. 35943/10, *(Vona t. Hongarije)*, par. 52 en 57.

[48] Regeerakkoord 2017, par. 1.1, p. 2.

[49] *Kamerstukken II* 2018/19, 29 614, nr. 108, p. 2.

[50] Hoge Raad, 26 juni 2009, ro. 3.3, ECLI:NL:HR:2009:BI1124 *(Hells Angels)*, Hoge Raad, 18 april 2014, ro. 3.5, ECLI:NL:HR:2014:948 *(Vereniging Martijn)* en Rb. Midden-Nederland, 20 december 2017, ro. 3.20, ECLI:NL:RBMNE:2017:6241 *(Bandidos)*.

[51] *Kamerstukken II* 1984/85, 17 476, nrs. 5–7, p. 3.

De regering acht het wenselijk dat eerder dan thans het geval is, toegekomen kan worden aan het ontbinden en verbieden van rechtspersonen. Daarom worden de volgende drie activiteiten en doelstellingen vermoed in strijd te zijn met de openbare orde in die mate dat een verboden verklaring van een rechtspersoon gerechtvaardigd is:

- «aantasting van de menselijke waardigheid» – zijnde een daadwerkelijke en ernstige aantasting van de lichamelijke, seksuele of psychische integriteit van personen,[52] mensenhandel of uitbuiting.
- «geweld» – hieronder valt strafbare geweldspleging in meerdere vormen, daaronder begrepen het doelbewust uitlokken, bevorderen of daadwerkelijk gebruik van geweld.[53]
- «aanzetten tot haat of discriminatie» – deze gronden zijn reeds lang erkend als reden voor het beperken van grondrechten.[54] Hieronder valt in ieder geval de (strafbare) aanzetting tot bijv. rassendiscriminatie, antisemitisme, moslimhaat en homohaat (artikel 137d Sr).

Voor al deze noties geldt dat een strafrechtelijke veroordeling voor een van de genoemde feiten onderdeel uit kan maken van de onderbouwing van het verzoek. Een dergelijke veroordeling is echter niet noodzakelijk; de civiele rechter zal een zelfstandige afweging dienen te maken of voldoende bewijs is geleverd van de genoemde gedragingen. De kwalificatie van dat gedrag door een eventueel later volgende uitspraak van een strafrechter doet niet af aan die beoordeling. Het in dit lid neergelegde bewijsvermoeden richt zich op de strijd met de openbare orde die een verbodenverklaring rechtvaardigt. Een rechtspersoon waarvan is bewezen dat deze zich schuldig heeft gemaakt aan geweld zal in dat geval moeten aantonen dat, hoewel sprake is (geweest) van geweldspleging, de verbodenverklaring vanwege strijd met de openbare orde in het licht van de omstandigheden van het geval niet proportioneel of noodzakelijk is.

Tegenbewijs tegen het rechtsvermoeden van strijd met de openbare orde is niet uitgesloten, bijvoorbeeld door aan te tonen dat door de rechtspersoon maatregelen zijn getroffen om herhaling in de toekomst te voorkomen, zoals door het royement of ontslag van (een deel van) de (bestuurs)leden. Of het tegenbewijs voldoende is, staat ter beoordeling van de rechter.

Overeenkomstig de jurisprudentie van het EHRM zal niet voldoende zijn dat er slechts een theoretische mogelijkheid bestaat dat een handeling of opvatting leidt of kan leiden tot aantasting van de menselijke waardigheid, geweld, haat of discriminatie. Steeds zal duidelijk moeten zijn dat er tenminste een reëel en ernstig risico bestaat dat dit gevaar zich zal verwezenlijken.[55] Aan de andere kant zou te ver gaan om te eisen dat steeds sprake moet zijn van daadwerkelijk gepleegde strafbare feiten voordat kan worden ingegrepen. Bij een reële dreiging kan niet van de Staat worden verwacht dat hij stil blijft zitten, ook al is er nog geen sprake van een strafbaar feit.[56] Dit is, net als in het tweede lid, tot uitdrukking gebracht in de zinsnede dat een doel of werkzaamheid «klaarblijkelijk dreigt te leiden».

---

[52] Zie de preambule van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en artikelen 1 en 6 van het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie. Voor een concrete toepassing zie Hoge Raad, 18 april 2014, ro. 3.11.3, ECLI:NL:HR:2014:948 *(Vereniging Martijn)*.

[53] Rechtbank Den Haag, 18 juni 2018, ECLI:NL:RBDHA:2018:7183 *(Satudarah)* en Rechtbank Midden-Nederland 17 januari 2018, ECLI:NL:RBMNE:2018:113 *(Broederschap Catervarius)*.

[54] Rechtbank Amsterdam, 8 maart 1978, *NJ* 1978, 281 (*Nederlandse Volksunie I*) en EHRM 9 juli 2013, nr. 35943/10, (*Vona t. Hongarije*), par. 69.

[55] EHRM (GK) 13 februari 2003, nr. 41340/98 (e.a.), NJ 2005/73, m.nt. EAA, *(Refah partisi – The Welfare party)/Turkije)*, par. 108, 110 en EHRM 9 juli 2013, nr. 35943/10, *(Vona t. Hongarije)*, par. 66.

[56] EHRM 9 juli 2013, nr. 35943/10, *(Vona t. Hongarije)*, par. 68.

Artikel I, onder A, sub 4. artikel 2:20 BW, leden 5 en 6 (nieuw) rechterlijk bevel en uitvoerbaar bij voorraad

In het voorgaande ligt besloten dat er alleen in exceptionele en ernstige omstandigheden sprake zal zijn van verbodenverklaring van een rechtspersoon. Als daarvan eenmaal sprake is, dan moet een rechtspersoon haar activiteiten niet nog vele jaren ongestoord kunnen voortzetten omdat er hoger beroep c.q. cassatie is ingesteld. Daarom rechtvaardigt de verbodenverklaring per se uitvoerbaarheid bij voorraad. Een specifiek verzoek van het OM of een nadere discretionaire afweging door de rechter is daarvoor niet nodig.

Omdat naar aanleiding van recente rechtspraak hierover wellicht twijfel zou kunnen bestaan,[57] wordt de uitvoerbaar bij voorraad verklaring nu uitdrukkelijk voorzien in het nieuwe artikel 2:20 lid 6 BW. Wetssystematisch wordt daarmee aangesloten bij artikel 10:122 lid 2 BW, dat aan de verklaring voor recht dat een buitenlandse organisatie in strijd met de Nederlandse openbare orde handelt onmiddellijk effect en werking erga omnes toekent. Tevens wordt hiermee verduidelijkt dat de artikel 2:20 BW-procedure er niet een is waarvan «de aard van de zaak» zich tegen uitvoerbaarheid bij voorraad verzet, in de zin van artikel 233 lid 1 Rv.

Omdat de ontbinding ingevolge artikel 2:20 BW na een verbodenverklaring een onherroepelijke ingreep betekent, die niet terug is te draaien na een andersluidend oordeel in hoger beroep of cassatie, ziet de nu voorziene uitvoerbaarheid bij voorraad niet op de ontbinding, maar alleen op de verbodenverklaring.[58]

Als het OM daartoe aanleiding ziet, kan het OM met het inleidend verzoekschrift strekkende tot verbodenverklaring, of bij later incidenteel verzoekschrift, de rechter verzoeken om een voorlopige voorziening te treffen overeenkomstig hetgeen artikel 223 Rv bepaalt voor de dagvaardingsprocedure, zo nodig op straffe van een dwangsom (artikel 611 e.v. Rv).[59] Die voorlopige voorziening geldt bij toewijzing uit de aard der zaak slechts «voor de duur van het geding». Zij verliest derhalve haar werking op het moment dat de verbodenverklaring in kracht van gewijsde is gegaan.

In gevallen waarin hoger beroep of cassatie speelt, is strafrechtelijke handhaving van voortzetting van de activiteiten van een verboden rechtspersoon pas mogelijk als de verbodenverklaring onherroepelijk is geworden (artikel 140 lid 2 Sr). Daarom wordt het met het nieuwe vijfde lid mogelijk voor de rechter om, in eerste aanleg of beroep, bij wijze van rechterlijk bevel een bepaald handelen of nalaten (of een combinatie daarvan) op te dragen aan de verboden rechtspersoon, (feitelijk) bestuurders daarvan alsmede eventuele aangeslotenen (bijv. bij een stichting) of leden (bijv. in geval van een verboden vereniging). Gedacht kan worden aan samenscholings- of gebiedsverboden, een meldplicht, onthouding van promotieactiviteiten, het staken van websites, het nalaten om in het openbaar zichtbaar bepaalde symbolen te dragen of deze anderszins te gebruiken of een verbod op te treden als feitelijk bestuurder van een rechtspersoon. Dergelijke (orde)maatregelen zijn tijdelijk, en gelden uiterlijk totdat bij gewijsde over de verbodenverklaring is beslist. Zowel bij de vraag of c.q. welke (voorlopige) maatregelen geboden zijn als bij de vraag wat hun geldingsduur zou moeten zijn heeft de rechter een maximale discretionaire bevoegdheid. Maatwerk wordt daarmee het devies. Dat impliceert overigens geen carte blanche voor de rechter, omdat de eventuele voorlopige maatregelen moeten zijn ingegeven en

[57] Vgl. Rechtbank Midden-Nederland, 20 december 2017 *(Bandidos)*, ECLI:NL:RBMNE:2017:6241, ov. 4.5 en 4.7 en Hof Leeuwarden, 18 december 2018 *(Bandidos)*, ECLI:NL:GHARL:2018:10865, ov. 4.35.

[58] Zie t.a.v. de ontbinding al *Kamerstukken II* 1984/85, 17 476, nrs. 5–7, p. 8, randnr. 25.

[59] Aldus Hoge Raad, 5 december 2014, ECLI:NL:HR:2014:3533 (cassatie in het belang der wet).

worden gerechtvaardigd door het belang van de openbare orde. Deze functionele randvoorwaarde borgt dat de betrokken voorlopige maatregelen strekken ter effectuering van de verbodenverklaring, die immers is ingegeven door het feit dat de betrokken rechtspersoon in strijd met de openbare orde heeft gehandeld.
Bevelen als hier bedoeld zouden hun doel missen, als het instellen van (pro forma) hoger beroep of cassatie schorsende werking zou hebben (artikel 360 Rv). Daarom wordt in de laatste zin van het nieuwe zesde lid bij artikel 2:20 BW expliciet bepaald dat het instellen van een rechtsmiddel de werking van het voorlopige rechterlijke bevel niet schorst. Daarmee wordt voortgebouwd op een breder beginsel in het civiele en bestuursprocesrecht.[60] Tegelijk wordt daarmee verduidelijkt dat niet alleen tegen de verbodenverklaring als zodanig, maar ook tegen de flankerende rechterlijke bevelen hoger beroep open staat. De regering acht het vanuit rechtsstatelijke optiek van belang dat – afgezien van cassatie – in beide gevallen een dubbele rechterlijke toets in twee feitelijke instanties gewaarborgd blijft, ook al verplicht artikel 6 EVRM daartoe niet.
Via een hierna te bespreken wijziging van artikel 184a Sr wordt handelen of nalaten in strijd met door de rechter bevolen maatregelen strafbaar gesteld.

Artikel I, onder B, artikel 2:20a BW, lid 1 Bestuursverbod

Het eerste lid van het nieuwe artikel 20a regelt het bestuursverbod als gevolg van de verbodenverklaring van de rechtspersoon. Indien de rechter een rechtspersoon verboden verklaart, dan volgt daaruit tevens een bestuursverbod voor de statutaire bestuurders. Dit verbod geldt ook voor de eventuele feitelijk bestuurders. Ook in het faillissementsrecht (artikel 106d lid 1 Fw) en bij het leerstuk van de bestuurdersaansprakelijkheid is het begrip «feitelijk bestuurder» een gebruikelijke notie (artikelen 2:138 lid 7 en 2:248 lid 7 BW). In alle gevallen gaat het om degene die het beleid van de rechtspersoon (mede) heeft bepaald als ware hij bestuurder. Gelet op het accessoir karakter van het bestuursverbod gaat een bestuursverbod gelden vanaf het onherroepelijk worden van de verbodenverklaring. In verband met het bestuursverbod zullen de bestuurders bij een verzoek tot verbodenverklaring als belanghebbende bij de procedure moeten worden aangemerkt.
Overwogen is om ook commissarissen op te nemen in deze opsomming. Hiervan is afgezien omdat niet is gebleken aan enige behoefte daaraan, gelet op de aard van de rechtspersonen waarvoor in het verleden een verbodenverklaring is verzocht.
De NVvR heeft in de consultatie opgemerkt dat personen met een bestuursverbod slechts formeel geen bestuurder of commissaris bij een andere rechtspersoon kunnen blijven of worden, maar daarvan wel feitelijk het beleid kunnen (blijven) bepalen. Deze terechte zorgen worden nu ondervangen door de precisering dat een bestuursverbod zich ook tegen dit laatste verzet. In het faillissementsrecht is dat niet anders (artikelen 106b-106d Fw). Zo nodig kan de naleving van een bestuursverbod, evenals in het faillissementsrecht (artikel 106b lid 5 Fw), worden bevorderd door een verzoek tot oplegging van een dwangsom op de voet van de artikelen 611a e.v. Rv.[61] Daarnaast is voorzetting van de activiteiten van een verboden organisatie, ook als feitelijk bestuurder van een andere rechtspersoon, strafbaar op grond van artikel 140 Sr.
De verbodenverklaring leidt tot een civielrechtelijk bestuursverbod minimaal drie jaar, «tenzij betrokkene in de gegeven omstandigheden

---

[60] Vgl. m.b.t. de uitvoerbaar bij voorraad verklaring artikel 360 Rv, en t.a.v. het bestuursrecht artikel 6:16 Algemene wet bestuursrecht.
[61] Een dwangsom kan ook in een verzoekschriftprocedure worden opgelegd, aldus bijv. Benelux Gerechtshof, 29 november 1993, NJ 1994/371 m.nt. Ras *(Tuypens/Hoorebeeke)*.

geen ernstig verwijt kan worden gemaakt.» Deze uitzonderingsmogelijkheid doet recht aan de wens van de Raad voor de rechtspraak, Amnesty International en VNO-NCW/MKB-Nederland om de rechter de bevoegdheid te geven om, bij wijze van uitzondering, op grond van de individuele omstandigheden van het geval een uitzondering te maken op een bestuursverbod. Te denken valt, zoals de Rvdr terecht heeft opgemerkt, aan iemand die nog maar sinds kort bestuurder was en die heeft gepoogd de activiteiten, die in strijd met de openbare orde zouden zijn, te verhinderen. Inherent aan deze nieuwe mogelijkheid voor de rechter om een uitzondering te maken op een bestuursverbod, zo zij opgemerkt in reactie op een door Amnesty gestelde vraag, is dat de betrokken bestuurder de afwijzing van een verzoek tot het maken van een dergelijke uitzondering in beroep zelfstandig kan aanvechten.
De huidige civielrechtelijke bestuursverboden kennen een verschillende duur. De Faillissementswet kent een maximumtermijn van vijf jaar, zodat een bestuursverbod ook voor een kortere periode kan worden opgelegd (artikel 106b lid 1 Fw). Boek 2 BW kent een vaste termijn van vijf jaar als een stichtingsbestuurder door de rechtbank wegens – kort gezegd – wanbeleid wordt ontslagen (artikel 2:298 lid 3 BW). In casu acht de regering een minimumtermijn van drie jaar gerechtvaardigd, maar alleen als iemand een ernstig verwijt treft. Is dat niet zo, dan is er geen plaats voor een bestuursverbod. Het minimumkarakter van de termijn in combinatie met de verlaging van vijf (consultatieversie) naar drie jaar geeft de rechter voldoende ruimte voor een differentiatie in het individuele geval. Tegelijk zorgt de termijn van drie jaar voor zowel een reële sanctie als voor een voldoende afschrikwekkende en daarmee ook preventieve werking van het bestuursverbod. Beide vinden hun rechtvaardiging in de ernstige en bijzondere omstandigheden die de verboden verklaring van een rechtspersoon rechtvaardigen. In de context van artikel 2:20 BW gaat het bestuursverbod in vanaf het onherroepelijk worden van de verbodenverklaring van de betrokken rechtspersoon.
Het rechtsgevolg van een opgelegd bestuursverbod volgt eveneens uit het eerste lid: betrokkene kan a) geen bestuurder of commissaris bij andere rechtspersonen blijven, voor het geval hij dat mocht zijn, en b) kan bovendien niet rechtsgeldig worden benoemd in andere of nieuw op te richten rechtspersonen, op straffe van nietigheid. Wat de beëindiging van het bestuurderschap bij de verboden rechtspersoon zelf betreft, deze is het logisch gevolg van de ontbinding daarvan (artikel 2:20 leden 1 en 2 BW).
In de consultatie heeft Amnesty International nog opgemerkt dat niet is voorzien in een mechanisme waarmee periodiek kan worden getoetst of een opgelegd bestuursverbod nog steeds gerechtvaardigd is voor een specifieke persoon. Dat is een weloverwogen keuze, die is ingegeven door iemands nauwe betrokkenheid bij voor de samenleving abjecte activiteiten. Als daarvan blijkt, acht de regering een evident gevolg in de vorm van een langdurig bestuursverbod gerechtvaardigd. Daarvan gaat ook een krachtig preventief signaal uit. Ten slotte kennen ook de huidige regelingen van civielrechtelijke bestuursverboden in de artikelen 106a e.v. FW en artikel 2:298 BW niet een mechanisme van tussentijdse toetsing. Er is niet gebleken van een dwingende noodzaak om daar in deze pregnante context, waar wezenlijke fundamenten van onze samenleving in het geding zijn, anders over te denken.

Artikel I, onder B, artikel 2:20a BW, lid 2 Regeling gevolgen bestuursverbod

Het tweede lid bepaalt dat de rechter zo nodig alle overige gevolgen van het door haar uitgesproken bestuursverbod regelt. Dit correspondeert letterlijk met artikel 106b lid 4 Fw. Een vergelijkbare bevoegdheid is opgenomen in het enquêterecht (artikel 2:357 lid 2 BW) en bij het ontslag

van stichtingsbestuurders wegens, samengevat, wanbeheer (artikel 2:298 lid 2 BW). Deze bevoegdheid geeft de rechter bijvoorbeeld, zo zij opgemerkt in reactie op vragen van de Raad voor de rechtspraak hieromtrent, de mogelijkheid om in het belang van derde-rechtspersonen voorlopige voorzieningen te treffen voor het geval hier problemen zouden kunnen ontstaan door het als gevolg van een bestuursverbod wegvallen van een bestuurder of commissaris.

Artikel I, onder B, artikel 2:20a BW, lid 3 Doorwerking bestuursverbod Handelsregister

Het derde lid regelt in feite twee mutaties in het Handelsregister; (negatief) de uitschrijving van de betrokken bestuurder en/of commissaris uit het Handelsregister door de Kamer van Koophandel, alsmede (positief) de tijdelijke registratie van een bestuursverbod bij dat register. Beide aspecten zijn ontleend aan de regeling in artikel 106b lid 3 Fw.
Een bestuursverbod brengt mee dat de bestuurder de rechtspersoon niet langer in een bestuursfunctie mag vertegenwoordigen. Daarom is het van belang dat een uitspraak houdende een bestuursverbod eenvoudig raadpleegbaar is. Hieraan wordt gevolg gegeven door registratie bij het Handelsregister. Zodra de uitspraak is gedaan en kracht van gewijsde heeft gekregen, zal de griffier deze met bekwame spoed bij de Kamer van Koophandel moeten aanbieden. Die instantie zal na ontvangst van het stuk van de griffier dadelijk tot inschrijving van het bestuursverbod en uitschrijving van de betrokken bestuurder overgaan.
Totdat de uitschrijving een feit is, kan een derde die met de betrokken bestuurder handelt zich op de in het Handelsregister opgenomen feiten beroepen en zal die derde te goeder trouw zijn (artikel 25 Handelsregisterwet 2007).
In het voorgestelde artikel 2:20a lid 3 BW ligt besloten dat de griffier alle relevante gegevens die nodig zijn voor de uitschrijving van de betrokken bestuurders uit het Handelsregister en de centrale registratie van het bestuursverbod moet aanleveren. Daartoe behoren met name de NAW-gegevens van betrokkene en de ingangsdatum van het bestuursverbod. Het artikellid vormt tevens de grondslag voor de verwerking van deze gegevens. De site van de Kamer van Koophandel is, naar aanleiding van de Wet civielrechtelijk bestuursverbod, inmiddels adequaat ingericht voor de registratie en publicatie van bestuursverboden. De nu voorziene nieuwe mogelijkheid tot oplegging van een bestuursverbod in het kader van artikel 2:20a BW kan daarin zonder verdere aanpassing worden opgenomen.

Artikel I, onder B, artikel 2:20a BW, lid 4 van overeenkomstige toepassing delen Faillissementswet

Het vierde lid voorziet in de van overeenkomstige toepassing van artikel 106c en artikel 106d lid 1 van de Faillissementswet. Gelet op het meer processuele en technische karakter van deze onderdelen van de Wet civielrechtelijk bestuursverbod is ervoor gekozen deze niet nogmaals in hun geheel op te nemen in de regeling van artikel 2:20a BW.

Artikel I, onder C, artikel 2:23b Batig saldo verboden rechtspersoon naar de Staat

Het eerste lid van artikel 23b wordt aangevuld met een regeling van de bestemming voor het batig saldo van de verboden rechtspersoon. De algemene regeling voor de vereffening ligt na een verbodenverklaring op grond van strijd met de openbare orde niet voor de hand. Zonder deze bepaling bestaat er geen wettelijke grondslag voor afwijking van deze

algemene regeling. De rechter kan deze bevoegdheid zowel ambtshalve als op verzoek gebruiken.

Artikel II, artikel 10:122 BW Bestuursverbod buitenlandse corporatie

De wijziging van artikel 2:20 BW werkt door in artikel 122 van Boek 10 BW. Ook het bestuursverbod wordt van overeenkomstige toepassing verklaard voor buitenlandse corporaties. De betekenis van een bestuursverbod voor een bestuurder van een buitenlandse corporatie is uiteraard territoriaal beperkt tot Nederland. Personen voor wie dit verbod geldt, kunnen niet langer binnen Nederland actief zijn als bestuurder of commissaris van enige rechtspersoon of een rechtspersoon oprichten.

Artikel III, artikelen 140 en 184a Sr Verhoging strafmaat en strafbaarstelling schending rechterlijk bevel

Overeenkomstig het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State is het verwarrende bestanddeel «deelneming aan» geschrapt. Daarmee wordt verduidelijkt dat het voor de strafbaarheid ex artikel 140 lid 2 Sr moet gaan om de daadwerkelijke «voortzetting» van de activiteiten van een verboden rechtspersoon. Een aparte bewezenverklaring van «deelneming», zoals de huidige tekst van artikel 140 lid 2 Sr zou kunnen suggereren, is daarbij niet van belang.
Voortzettingsgedragingen kunnen zich in velerlei vorm voordoen. Het gaat daarbij om iedere gedraging die ten dienste staat aan het voortbestaan van de verboden organisatie.[62] Ter illustratie zij gewezen op: het organiseren van een betoging, evenement of vergadering, het oprichten van een nieuwe (vergelijkbare) organisatie, het voeren van een ledenadministratie, het «in de lucht» houden van een website en het houden van fondsenwervingsacties ten behoeve van een verboden rechtspersoon of een daarmee vergelijkbare opvolger. Een combinatie van dergelijke factoren levert eerder bewijs op van de voortzetting van de activiteiten van een verboden rechtspersoon.
De straf op de voortzetting van werkzaamheden van verboden organisaties op grond van artikel 140, lid 2, Sr wordt verhoogd van maximaal 1 jaar gevangenisstraf of een geldboete van € 4.150 tot maximaal 2 jaar of € 20.750. Dit heeft ook gevolgen voor de hoogte van de strafmaat voor oprichters, leiders en bestuurders van deze organisaties op grond van het derde (nieuw vierde) lid van dit artikel. Deze strafmaat wordt verhoogd van maximaal 1 jaar en 4 maanden gevangenisstraf of een boete van € 5.533, naar maximaal 2 jaar en 8 maanden of € 27.667. Deze verhoging van de strafmaat brengt de ernst van de gedraging tot uitdrukking en vergroot de preventieve werking van het artikel. De verhoogde strafmaat maakt duidelijk dat de voortzetting van werkzaamheden van een verboden rechtspersoon niet wordt geaccepteerd. De verhoogde strafmaat sluit tevens aan bij de wens om voorlopige hechtenis en de inzet van opsporingsmiddelen mogelijk te maken, door toevoeging van artikel 140, lid 2, Sr aan artikel 67 Sv.
Verder wordt schending van een rechterlijk bevel, gegeven op grond van artikel 2:20, lid 5, BW strafbaar gesteld. Daartoe wordt een nieuw tweede lid aan artikel 184a Sr toegevoegd. Het komt in onze rechtsorde vaker voor dat de overtreding van een maatregel c.q. bevel, waarop nog niet definitief in rechte is beslist, intussen wel strafrechtelijk wordt gesanctioneerd. Zo levert het negeren van een bevel van de burgemeester ex artikel 172a Gemeentewet tot, bijvoorbeeld, een groepsverbod, het misdrijf van artikel 184 Sr op, zolang de rechter het bevel in beroep niet

[62] J. Koornstra e.a., *Bestrijding van Outlaw Motorcycle Gangs, Een rechtsvergelijkende studie naar de aanpak van onrechtmatige organisaties in rechtsstatelijk perspectief*, Den Haag: Programma Politie en Wetenschap, Rijksuniversiteit Groningen (2019), p. 476.

heeft vernietigd.[63] Hetzelfde geldt voor overtreding van een gedragsmaatregel die de officier van justitie heeft opgelegd bij, kort gezegd, verdenking van een strafbaar feit verband houdend met de openbare orde (artikel 509hh Sv, strafbaar gesteld in artikel 184a Sr). De regering acht het dienstig een vergelijkbare wijze van strafbaarstelling te introduceren voor schending van een rechterlijk bevel ex artikel 2:20 lid 5 BW. Daarmee wordt voorkomen dat de door de rechter bij gelegenheid van de verbodenverklaring gegeven bevelen, bij gebreke aan een effectieve sanctie, een vooral symbolisch karakter zouden krijgen.
Als strafmaat is, evenals bij het opzettelijk handelen in strijd met een gedragsaanwijzing als bedoeld in artikel 509hh Sv, gekozen voor een gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of een geldboete van de derde categorie. De regering acht dit voor nu voldoende om de effectiviteit van de op grond van artikel 2:20 lid 5 BW bevolen maatregelen te verzekeren, juist gedurende de periode waarin hoger beroep of cassatie tegen de verbodenverklaring nog mogelijk is. Het gaat ten slotte, zo merkt ook het OM terecht in de reactie op de consultatie op, om rechtspersonen die een ernstige bedreiging vormen voor onze democratie. Uitzonderlijke situaties vergen nu eenmaal een uitzonderlijke aanpak.

Artikel IV, artikel 67 Sv Voorlopige hechtenis

Door de aanvulling van artikel 67 Sv met een verwijzing naar artikel 140 lid 2 Sr wordt voorlopige hechtenis mogelijk in geval van verdenking van de voortzetting van de werkzaamheden van een verboden organisatie. Naast de mogelijkheid van voorlopige hechtenis wordt het door deze verwijzing tevens mogelijk om opsporingsbevoegdheden in te zetten, zoals de inbeslagname van voorwerpen en poststukken en de betreding van plaatsen, met uitzondering van een woning. Dit maakt, in combinatie met de strafrechtelijke handhaving van een rechterlijk bevel tot het doen of nalaten van bepaalde activiteiten, een effectievere bestrijding van de eventuele voortzetting van de werkzaamheden van de verboden organisatie mogelijk.
Voor artikel 184a Sr geldt dat dit artikel nu reeds is genoemd in artikel 67 Sv waardoor aanvulling op dit punt achterwege kan blijven.

Artikel V Overgangsrecht

Eventueel lopende procedures op grond van artikel 2:20 BW ten tijde van de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel zullen door dit wetsvoorstel niet worden geraakt. Dit is in het eerste lid van artikel 32a van de Overgangswet nieuw Burgerlijk Wetboek tot uitdrukking gebracht. De met deze wet nieuw ingevoegde leden van artikel 20 van Boek 2 blijven buiten toepassing ten aanzien van een procedure bij de civiele rechter waarbij voor de datum van inwerkingtreding van die leden een verzoekschrift bij de rechter is ingediend, een beroepschrift bij het gerechtshof is ingediend of een verzoekschrift bij de Hoge Raad is ingediend. Dit impliceert dat ook in de procedure in hoger beroep deze bepalingen buiten toepassing blijven, indien het verzoekschrift in eerste aanleg was ingediend voor inwerkingtreding van deze bepalingen.
Voor het overige geldt het algemene uitgangspunt van de onmiddellijke werking. Op de strafverzwaring van artikel 140 Sr is artikel 1, lid 2, Sr van toepassing, waaruit volgt dat bij verandering in de wetgeving na het tijdstip waarop het feit is begaan, de voor de verdachte gunstigste bepalingen worden toegepast. Hiervoor is derhalve geen aparte regeling van eerbiedigend overgangsrecht noodzakelijk.
In het tweede lid is een specifieke voorziening getroffen voor politieke partijen en hun neveninstellingen. Zoals reeds opgemerkt in het algemeen

[63] *Kamerstukken II* 2008/09, 31 467, nr. 7, p. 8.

deel van de toelichting heeft het kabinet het voornemen geuit te gaan werken aan een Wet op de politieke partijen.[64] De positie van politieke partijen is, ook in het licht van de verenigingsvrijheid, van een andere orde dan de positie van andere organisaties. De wijze van en gronden waarop tot een verbod van een politieke partij kan worden gekomen, verdient dan ook een eigenstandige afweging. Die afweging past bij uitstek binnen het bredere kader van de totstandkoming van een Wet op de politieke partijen. Het ligt dan ook in de rede dat de politieke partijen en aanverwante organisaties van het toepassingsbereik van het voorstel tot wijziging van artikel 2:20 BW worden uitgesloten.
De omschrijving van de notie «politieke partijen» kan niet te nauw zijn, omdat dat organisaties zou uitsluiten die wel aanspraak kunnen maken op de bijzondere positie van politieke partij binnen het democratisch bestel. Het partij-begrip uit de Wet Financiering politieke partijen komt daarom niet in aanmerking, nu dit enkel ziet op partijen die succesvol hebben deelgenomen aan de laatste verkiezingen van de Tweede Kamer of de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Anderzijds kan de notie ook niet te breed zijn, zoals het geval zou zijn bij een verwijzing naar het begrip «politieke groepering» in de zin van de Kieswet, nu hiervoor slechts enkele formele registratie-eisen gelden. Voorkomen moet worden dat een rechtspersoon die dreigt te worden verboden, zich via een eenvoudige registratie kan hullen in de beschermende hoedanigheid van een politieke groepering. Dit zou het wetsvoorstel beduidend minder effectief maken en een negatief effect hebben op het democratisch bestel. Andere wettelijke omschrijvingen van politieke partijen zijn op dit moment niet voorhanden. Daarom is gekozen voor een algemeen en materieel begrip «politieke partijen» dat ziet op politieke partijen op ieder bestuursniveau, alsmede hun neveninstellingen. Onder neveninstellingen vallen in ieder geval de politiek-wetenschappelijke instituten en politieke jongerenorganisaties van politieke partijen.
De beoordeling of sprake is van een politieke partij wordt overgelaten aan de rechter De rechter zal moeten beoordelen of daadwerkelijk sprake is van een rechtspersoon die tot doel heeft deel te nemen aan democratische verkiezingen om politieke doelstellingen te realiseren.[65]

De Minister voor Rechtsbescherming,
S. Dekker

[64] *Kamerstukken II* 2018/19, 32 752, nr. 54 & *Kamerstukken I* 2018/19, 34 430, F.
[65] Vergelijk in dit verband artikel 2 van het Duitse *Parteiengesetz*, waarin een vergelijkbaar criterium wordt gehanteerd.

PERSVRIJHEID

Wat is het effect van de avondklok voor (actualiteiten)programma's op televisie?

Journalisten en medewerkers bij (actualiteiten)programma's die voor hun werk naar buiten moeten, hebben een Eigen verklaring avondklok en een Werkgeversverklaring bij zich. Deze programma's kunnen doorgaan. Ook het te gast zijn in een actualiteitenprogramma is een geldige reden om naar buiten te gaan. U dient in bezit te zijn van de uitnodiging van het programma en de Eigen Verklaring waarop u dit aangeeft.

Verantwoordelijk:

Ministerie van Justitie en Veiligheid

United Nations
Secretary-General

[vertaling vanuit Engels]

Secretaris-generaal van de Verenigde Naties

New York

4 mei 2020

Opmerkingen van de secretaris-generaal over de dialoog op hoog niveau over persvrijheid en de aanpak van desinformatie in de context van COVID-19

Excellenties, vooraanstaande panelleden, lieve vrienden,

goedemorgen, goedemiddag en goedenavond.

Het is een groot genoegen met u te spreken en ik hoop dat u zich allemaal veilig en gezond houdt. We markeren de Werelddag van de persvrijheid elk jaar als een belangrijk moment om ons te concentreren op mediavrijheid en de bescherming van journalisten. Dit blijft essentieel.

Ik heb tijd doorgebracht in oorlogsgebieden en vluchtelingenkampen; Ik heb gezien hoe journalisten hun leven riskeren om ervoor te zorgen dat de verhalen van mensen worden gehoord. Ik zou mijn werk niet kunnen doen zonder het moedige, creatieve en vaak diep ontroerende werk van de media.

Verslaggevers brengen regelmatig grote gevallen van corruptie en nepotisme, schendingen van de mensenrechten, etnische zuivering, seksueel en gendergerelateerd geweld aan het licht. Deze rapporten zijn cruciaal bij het streven naar gerechtigheid en leggen de basis voor meer gedetailleerde onderzoeken die kunnen leiden tot vervolging.

Maar de media zijn de afgelopen jaren steeds meer onder druk komen te staan. Veel journalisten worden geconfronteerd met bedreigingen, pesterijen en gewelddadige aanvallen. Vorig jaar werden wereldwijd 57 journalisten vermoord.

Vrouwen worden vaak aangevallen. De winnaar van de World Press Freedom Day-prijs dit jaar, de Colombiaanse journaliste Jineth Bedoya Lima, is zo'n moedige vrouwelijke verslaggever.

Wanneer journalisten worden aangevallen, betalen samenlevingen als geheel een prijs. Geen enkele democratie kan functioneren zonder persvrijheid, die de hoeksteen is van vertrouwen tussen mensen en hun instellingen.

Daarom brengen we vandaag hulde aan alle journalisten die overal ter wereld onder gevaarlijke en moeilijke omstandigheden werken.

Dit jaar, op Werelddag van de Persvrijheid, staat de wereld, inclusief de media, voor een geheel nieuwe uitdaging: COVID-19, die iedereen, overal aangaat.

Samen met de pandemie zien we een gevaarlijke uitbraak van verkeerde informatie, van schadelijk gezondheidsadvies en haatzaaiende uitlatingen tot wilde complottheorieën.

Duidelijke leugens worden in een angstaanjagend tempo online verspreid. Uit een recente analyse is gebleken dat meer dan 40 procent van de berichten over COVID-19 op één groot social media-platform werd geplaatst door bots - geautomatiseerde programma's vermomd als mensen.

Het tegengif voor deze pandemie van desinformatie is op feiten gebaseerd nieuws en analyse. Het hangt af van mediavrijheid en onafhankelijke berichtgeving. En het is geworteld in een fundamenteel principe: "journalistiek zonder angst of gunst". Dit is veel meer dan een slogan. Het is een kwestie van leven en dood.

Allerlei soorten journalisten en mediamedewerkers zijn cruciaal om ons te helpen weloverwogen beslissingen te nemen. Bij een pandemie kunnen die beslissingen levens redden. Nu meer dan ooit hebben we de media nodig om te documenteren wat er gebeurt; om onderscheid te maken tussen feit en fictie; en houd leiders verantwoordelijk.

Maar sinds het begin van de pandemie zijn veel journalisten over de hele wereld onderworpen aan strengere beperkingen en onevenredige straffen, simpelweg omdat ze hun werk deden.

Hoewel tijdelijke beperkingen van de bewegingsvrijheid essentieel zijn om COVID-19 te verslaan, mogen ze nooit als voorwendsel worden gebruikt om het vermogen van journalisten om hun werk te doen hard aan te pakken.

Mensen zijn bang. Ze willen weten wat ze moeten doen en waar ze terecht kunnen voor advies. Ze hebben wetenschap en solidariteit nodig.

Daarom bedank ik de journalisten en anderen die verslag doen van en feiten controleren en berichten op sociale media, met name die vrouwen en mannen die over de volksgezondheid gaan. De Verenigde Naties staan u bij.

Het gebruik van sociale media is dramatisch gestegen sinds het begin van de crisis, omdat het mensen ongeëvenaarde manieren biedt om verbinding te maken en toegang te krijgen tot informatie. Het is verheugend dat sociale mediaplatforms hun verantwoordelijkheden serieus beginnen te nemen.

Ik verwelkom de recente toezeggingen van sociale platforms om feitelijke inhoud te versterken en desinformatie te bestrijden, met name die welke proactief schadelijk materiaal verwijderen. Ik dring er bij hen op aan voort te bouwen op deze inspanningen die helpen de verspreiding van gevaarlijke geruchten en nepgeneesmiddelen te voorkomen.

Bij de Verenigde Naties werken we samen met sociale platforms om berichten te promoten die mensen veilig en gezond houden. En we hebben ons eigen initiatief gelanceerd om digitale ruimtes te overspoelen met feiten en wetenschap en tegelijkertijd leugens en allerlei verkeerde informatie tegen te gaan.

Internationale organisaties, en zelfs regeringen, spelen een belangrijke rol bij het promoten van feiten en wetenschappelijke benaderingen. Maar niemand kan tijdens deze pandemie de plaats van de media innemen door het publiek te voorzien van informatie en analyse, en om geruchten en verdraaiingen tegen te gaan.

Ik dring er bij alle soorten regeringen en leiders op aan al het mogelijke te doen om journalisten en mediamedewerkers te beschermen en de persvrijheid te versterken, tijdens de COVID-19-pandemie en daarna.

Dank U.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

COVID-19 RESPONSE

TOPICS IN FOCUS
CIVIC SPACE AND COVID-19
4 May 2020

CIVIC SPACE AND COVID-19: GUIDANCE

WHY DOES CIVIC SPACE MATTER DURING A PANDEMIC?

Now, more than ever, the voices of people need to be heard.

- Civil society is instrumental in building and maintaining trust in the health system.
- Civil society can help identify flexible and smart solutions that respond to the most urgent needs.
- Open and vibrant civic space helps ensure targeted and candid feedback on COVID-19 measures to improve responses.

WHAT CONCERNS ARE THERE ABOUT CLOSING CIVIC SPACE IN THE PANDEMIC?

While measures to protect public health during the pandemic are necessary, there are risks that they may be overbroad or discriminatory. There is also a risk that there will be abuses in the way that even appropriately-crafted measures are implemented.

Exceptional measures and states of emergency based on public health requirements must:

- Be necessary and proportionate to the public health need
- Be the least intrusive means of accomplishing the public health objective
- Be non-discriminatory
- Be limited in duration
- Not infringe on certain rights ("non-derogable"), including the right to life, the prohibition against torture and other ill-treatment, and the right not to be arbitrarily detained.

ENCOURAGE PARTICIPATION IN COVID-19 RESPONSE

Participation in the design of responses to the crisis is a right, and is the smart thing to do

- States should create **avenues for participation and feed-back** and reach out to those most at risk and those most likely to be excluded , including women, older persons, persons with disabilities, and ensure that they are engaged and able to participate in policy-making on an equal basis.
- States and other stakeholders should ensure that **existing channels of civil society participation, at local, national and international levels are maintained** – and possibly expanded – when shifting to remote meetings and video-conferencing in the COVID-19 context. They should collectively explore more flexible channels for remote

participation through privacy-respecting, cost effective and accessible online platforms, which can facilitate more systematic out-reach to grass roots organisations and civil society organisations.

MAXIMISE ACCESS TO INFORMATION

Timely sharing of information, access to information and the free exchange of ideas online and offline enable effective and credible responses

- **Ensure that relevant and reliable information on the crisis** including gender specific and responsive information **reaches all people**, without exception. Make information available in readily understandable formats and languages, adapt information for people with specific needs, including people with disabilities, and ensure that it reaches those with limited or no ability to read.
- **Facilitate access to the internet.** When other means of communications are restricted, online information is particularly crucial. Restrictions on access to the internet, including shutdowns, cannot be justified on public order or national security grounds. Whenever possible, States and other relevant actors should take measures to expand access to internet services for older persons, those living in poverty and most at risk, women and girls, and marginalized communities.
- **Harmful disinformation should be countered by coordinated efforts to provide credible, accurate information.** Rather than eliminating large amounts of information, which often results in arbitrary censorship, states and companies should focus on giving prominence to reliable information from authoritative sources and promote social media literacy.
- **Decisions to take down disinformation on COVID- 19 must be based on clear and publicly accessible criteria and subject to appeal.** As companies moderate content and are forced to use artificial intelligence due to staff being in confinement, they must increase transparency on these measures, ensure full compliance with the proportionality requirement under international law and create opportunities for remedy and redress. Decisions to take down "disinformation" must not infringe on the right to debate measures imposed by authorities to combat the spread of the virus and other measures taken in that context.

RESPECT FREEDOM OF EXPRESSION

Limiting stakeholder involvement and critical feedback, including debates involving experts, medical professionals, journalists and other influencers undermine an effective response to COVID-19

- **Limitations on access to relevant data**, censorship, restrictions or criminalizing journalistic activity not only violate human rights, but also **erode trust in health measures** taken by authorities, aggravating potential threats to human health and human life. More than ever, we need information to flow and people to have access to it and we need to ensure it can happen in a safe environment.
- **States and the media should provide a space for medical professionals and experts, including scientists, to speak freely** and share information with each other and the public, without threats of disciplinary action and reprisals.

Safe procedures for whistleblowing in the health sector are critical for them to carry out their work without fear of retaliatory lawsuits and intimidation.

- **Laws penalizing expressions** based on vague concepts such as “fake news” or disinformation in relation to the COVID-19 pandemic, **are not compatible with the requirements of legality and proportionality.** Silencing critical or dissenting voices or imposing criminal sanctions for inaccurate COVID-19 related statements will undermine trust and any effective health response.

PROTECT CIVIL SOCIETY

Human rights defenders are doing critical work to support efforts to stem the spread of the virus, protect vulnerable people, and address impacts of the pandemic on lives and livelihoods

- **States and other stakeholders should publicly recognize the contributions of civil society**, including of human rights defenders, media workers, national human rights institutions, in sharing good practices, shedding light on gaps response, and in public health education. Continued funding for this critical work is essential.
- **States should ensure that restrictions on freedom of movement and assembly are not discriminatory** and do not target or unnecessarily hinder human rights defenders, including journalists. Steps should be taken to help ensure that civil society remains able to reach affected communities for advocacy, monitoring and service provision. Restrictions to freedom of expression, association, movement or peaceful assembly should never be used as a pretext to criminalize human rights defenders, journalists and others.
- **States should release defenders detained in connection with their human rights work, and any persons unlawfully held.** People in prisons or other detention facilities are particularly at risk for COVID-19, given limited physical distancing possibilities and healthcare options.

UPHOLD FREEDOM OF ASSEMBLY

While exceptional restrictions to physical gatherings may be necessary during health emergencies, they must be based on law, necessary and proportionate to the aim

- Restrictions of movement from residences may be necessary for legitimate health reasons and will impact the ability to conduct physical gatherings**. States should ensure that the right to hold assemblies and protests can be realized, and only limit the exercise of that right as strictly required to protect public health**. Accordingly, States are encouraged to consider how protests may be held consistent with public health needs, for example by incorporating physical distancing. Restrictions on public gatherings should be constantly assessed to determine whether they continue to be necessary and proportionate.

MANAGE IMPACTS ON PRIVACY

Effective responses to health crises require the collection and management of sensitive data. Such efforts should be strictly limited to meet the public health need and should be closely monitored

- **Adequate management of health related data:** Systems for health related data should adhere to established international data protection principles, including processing only the data required to fulfil the specific purpose

of managing the COVID-19 pandemic and ensuring transparency by advising concerned individuals of the use of their data.

- **Ensure adequate safeguards and accountability:** Ensure accountability by establishing transparent mechanisms for rectifying inaccurate data; for remedy for data breaches or other misuses, and prohibiting data processed in the pandemic from being used by other governmental agencies unless absolutely necessary.
- **Any surveillance must be proportional, lawful and necessary:** Surveillance measures should be the least intrusive means available to meet public health needs, and as such include clear sunset clauses. Individual surveillance, contact tracing and individual movement tracking should be tightly regulated, with data being used only as strictly necessary to address the public health emergency. Expanded monitoring efforts related to COVID-19 should not fall under the domain of national security and intelligence entities and must be subject to effective oversight by appropriate independent bodies.

Werkgeversverklaring
Avondklok
21.00 – 04.30 uur

De houder van deze werkgeversverklaring moet voor het werk tijdens de uren van de avondklok buiten zijn.

De houder toont bij deze verklaring ook een Eigen verklaring avondklok.

Dit formulier mag uitgeprint of digitaal getoond worden.

Misbruik is strafbaar.

Heeft u vragen over deze verklaring?
Kijk op Rijksoverheid.nl/avondklok. Of bel 0800-1351.

Alleen samen krijgen we corona onder controle.

1 Verklaring werkgever

Ik,

Voorletter(s) en achternaam: Joannes Petrus van den Wittenboer

Functie: Voorzitter

Bedrijfsnaam: Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de

Adres en plaats: Kastanje 28

5731NK,MIERLO

Telefoonnummer: 0650425552

2 Informatie werknemer

Verklaar hierbij dat werknemer

Voorletter(s) en achternaam: Joannes Petrus van den Wittenboer

Functie: Voorzitter

Geboortedatum: 14-05-1955

bij dit bedrijf werkt en daarom buiten moet zijn tijdens de uren van de avondklok.

◉ Geef zo precies mogelijk aan op welke dag(en) en tijdstip(pen) uw werknemer buiten moet zijn:

Noodzakelijk zelfs binnen noodtoestand mensenrechten niet buitenspel zetten en blijven monitoren.Het is een belangrijk internatonaal recht,en volg hierin ook de Verenigde Naties in hun adviezen. De bijlagen samen met dit formulier zijn: statuut stichting (kopie) uittreksel K.v.K. (kopie en heeft geldig paspoort om aan te tonen dat hij die persoon is zoals in Statuut.De dagen en tijdstippen: alle dagen en tijdstippen.

◉ Ik kan voor deze werknemer geen vaste tijden aangeven.

3 Naar waarheid ingevuld

☑ Ik (werkgever) verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.

4 Ondertekening werkgever

Plaats (altijd invullen): Mierlo

Datum (altijd invullen): 23-01-2021

Handtekening (*alleen nodig als u dit formulier uitprint en tot ondertekenen in staat bent*)

Rijksoverheid

Eigen verklaring
Avondklok
21.00 – 04.30 uur

U moet deze verklaring desgevraagd aan een opsporings-ambtenaar kunnen laten zien als u tussen 21.00 uur en 04.30 uur buiten bent. U mag het formulier uitgeprint of digitaal laten zien.

Misbruik is strafbaar.

Heeft u vragen over deze verklaring?
Kijk op Rijksoverheid.nl/avondklok. Of bel 0800-1351.

Alleen samen krijgen we corona onder controle.

1 Verklaring

Ik,

Voorletter(s) en achternaam: Joannes Petrus van den Wittenboer

Adres en woonplaats: Kastanje 28

5731NK,MIERLO

Geboortedatum: 14-05-1955

Verklaar hierbij dat ik van (datum) 23-01-2021

tot en met (datum) 09-02-2021 (of voor langere periode) bij verlenging

tussen 21.00 en 04.30 uur buiten moet zijn.

V1 210121

2 Reden

Geef aan waarom u tussen 21.00 en 04.30 uur buiten bent.

◉ Ik moet werken en heb de Werkgeversverklaring Avondklok bij me.

○ Ik heb dringend medische hulp nodig of een dier heeft dringend medische hulp nodig.
Toelichting:

○ Iemand anders heeft dringend mijn hulp nodig.
Toelichting:

○ Ik reis naar het buitenland en kan met (reis)documenten aantonen dat ik daarom tussen 21.00 en 04.30 uur buiten ben.

○ Ik ben onderweg van of naar een uitvaart en kan dit aantonen.

○ Ik ben onderweg in verband met een oproep van een rechter, officier van justitie of bezwaar- of beroepschriftencommissie en kan dit aantonen.

○ Ik ben onderweg van of naar een live-programma en kan dit aantonen met een uitnodiging van de omroep die dit programma uitzendt.

○ Ik ben onderweg van of naar een examen of tentamen dat ik moet afleggen voor mijn opleiding op het mbo, hbo of wo en kan dit aantonen.

3 Naar waarheid ingevuld

☑ Ik verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.

4 Ondertekening

Plaats (altijd invullen): Mierlo

Datum (altijd invullen): 23-01-2021

Handtekening (*alleen nodig als u dit formulier uitprint*)

AFSCHRIFT

Op vijftien oktober negentienhonderd drie en negentig --------------
verscheen voor mij, Meester Johannes Petrus Joseph van Knegsel, ----
kandidaat-notaris, wonende te Budel-Dorplein, gemeente Budel, ------
hierna te noemen notaris, als plaatsvervanger van Henricus Gerardus
Maria Theresia Derks, notaris te Budel: ----------------------------
de Heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent, ---
volgens zijn verklaring geboren te Mierlo veertien mei negentien- --
honderd vijf en vijftig, zonder woonplaats en adres, maar wel ------
ingeschreven in het Centraal persoonsregiser te 's-Gravenhage en ---
zijn postadres hebbende: Postbus 324, 5660 AH Geldrop, van ---------
Nederlandse nationaliteit, ongehuwd en nooit gehuwd geweest. -------
De comparant verklaarde een stichting op te richten welke zal worden
geregeerd door de volgende statuten: -------------------------------

NAAM, ZETEL EN TIJDSDUUR ---

Artikel 1 --

1. De stichting draagt de naam: **Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.** ---------------
De stichting kan zich in het maatschappelijk verkeer ook bedienen van de naam: **Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights.** --
2. De stichting is gevestigd te **Geldrop**. ---------------------------
3. De stichting is opgericht voor onbepaalde tijd. -----------------

DOELSTELLING ---

Artikel 2 --

De stichting heeft ten doel het bemiddelen inzake aangelegenheden --
van de rechten van de mens in de ruimste zin des woords. -----------

BESTUUR EN VERTEGENWOORDIGING --------------------------------------

Artikel 3 --

1. Het bestuur van de stichting bestaat uit ten minste één lid. ----
2. De bestuursleden benoemen uit hun midden een voorzitter, een -- secretaris en een penningmeester, ------------------------------
De voorzitter kan ook worden aangeduid als chairman, de ---------- secretaris als secretary en de penningmeester als treasurer, ---- terwijl bestuursleden zonder functie aangeduid kunnen worden ---- als members. ---
Deze functies kunnen in één persoon worden verenigd. ------------
3. Met inachtneming van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel beslist het bestuur zelf over het aantal leden waaruit het zal bestaan en voorziet het zelf in de toekomstige vakatures. -

Artikel 4. ---

Het bestuurslidmaatschap eindigt door: -----------------------------
a. ontslagname; --
b. overlijden; ---
c. faillissement of onder-curatelestelling; ------------------------
d. ongevraagd ontslag en ontslag door de Rechtbank. ----------------
Ongevraagd ontslag kan door het bestuur worden verleend met een meerderheid van tenminste twee/derde van het aantal zitting hebbende bestuursleden in een speciaal daartoe belegde ----------- vergadering. ---

Artikel 5. ---

1. De stichting wordt vertegenwoordigd hetzij door het voltallige bestuur, - door ten minste twee gezamelijk handelende bestuursleden, met dien verstande dat -- indien het bestuur uit één lid bestaat dit lid zelfstandig tot ----------------- tot vertegenwoordiging bevoegd is. ------------------------------

Deze vertegenwoordiging omvat tevens het sluiten van overeenkom-- sten tot het kopen, vervreemden of bezwaren van registergoederen, het sluiten van overeenkomsten, waarbij de stichting zich als --- borg of hoofdelijk medeschuldenaar verbindt, zich voor een derde- sterk maakt of zich tot zekerheidstelling voor een schuld van een derde verbindt. --

2. Alle besluiten worden genomen met gewone meerderheid van stemmen, tenzij deze statuten een andere meerderheid voorschrijven. ------

BOEKJAAR EN GELDMIDDELEN. --

Artikel 6. ---

Het boekjaar valt samen met het kalenderjaar. -------------------

Artikel 7. ---

De geldmiddelen van de stichting bestaan uit: -------------------

a. het aanvangskapitaal; --

b. subsidies en giften; ---

c. alle andere haar toevallende baten. --------------------------

Artikel 8. ---

Jaarlijks binnen drie maanden na afloop van het boekjaar wordt door- de penningmeester een schriftelijke rekening en verantwoording van-- de financiële gang van zaken over het afgelopen boekjaar opgemaakt.- De goedkeuring van deze stukken door het bestuur strekt tot décharge voor de penningmeester over het betreffende boekjaar. -------------

STATUTENWIJZIGING EN ONTBINDING. ---------------------------------

Artikel 9. ---

Het bestuur is bevoegd wijziging in deze statuten aan te brengen, -- onverminderd de bevoegdheid van de rechtbank als bedoeld in de arti- kelen 294 en 296 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. ---------------

Voor de wijziging van de statuten wordt vereist een bestuursbesluit- genomen met een meerderheid van tenminste twee/derde van de in ----- functie zijnde bestuursleden in een speciaal daartoe belegde verga-- dering. ---

Artikel 10. --

De stichting wordt ontbonden door een besluit van het bestuur en in- de gevallen vermeld in het tweede boek van het Burgerlijk Wetboek.-- Voor ontbinding wordt vereist een bestuursbesluit genomen met een -- meerderheid van tenminste twee/derde van de in functie zijnde be- -- stuursleden in een speciaal daartoe belegde vergadering .-----------

Artikel 11. --

Ingeval van ontbinding treden de bestuursleden op als liquidateuren. Een eventueel batig saldo der liquidatie zal worden aangewend voor-- een doel dat aan het doel van de stichting zo nauw mogelijk verwant- is. ---

(HUISHOUDELIJK) REGLEMENT. ---------------------------------------

Artikel 12. --

Tot nadere uitwerking van deze statuten, kan door het bestuur der -- stichting een huishoudelijk reglement worden vastgesteld. ----------

Ook kan het bestuur andere reglementen vaststellen. ----------------

SLOTBEPALING ---

Artikel 13. --

In gevallen waarin deze statuten niet voorzien, beslist het bestuur.-- Tenslotte verklaarde de comparant, dat het bestuur voor de eerste ---- maal zal bestaan uit één lid, te weten de oprichter, zowel in de ----- functie van voorzitter als in die van secretaris als in die van ------ penningmeester.

Waarvan akte, ---
in minuut, is verleden te Budel op de datum in het hoofd van deze ---
akte vermeld. ---
Na zakelijke opgave van de inhoud van deze akte aan de comparant ----
heeft deze verklaard van de inhoud van deze akte te -----------------
hebben kennisgenomen en op volledige voorlezing daarvan geen prijs --
te stellen. ---
Vervolgens is deze akte na beperkte voorlezing door de comparant en -
mij, notaris, ondertekend. --
(getekend) J.v.d.Wittenboer; J.v.Knegsel. ----------------------------

UITGEGEVEN VOOR AFSCHRIFT:

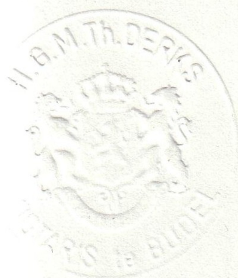

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel

KvK-nummer 41092925

Rechtspersoon

RSIN	803187269
Rechtsvorm	Stichting
Statutaire naam	Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
Statutaire zetel	Geldrop
Bezoekadres	Kastanje 28, 5731NK Mierlo
Postadres	Postbus 324, 5660AH Geldrop
Telefoonnummer	0650425552
Datum akte van oprichting	15-10-1993
Activiteiten	SBI-code: 94996 - Overige ideële organisaties Ideële organisaties

Bestuurder

Naam	van den Wittenboer, Joannes Petrus
Geboortedatum en -plaats	14-05-1955, Mierlo
Datum in functie	15-10-1993
Titel	Voorzitter/secretaris/penningmeester
Bevoegdheid	Alleen/zelfstandig bevoegd

Uittreksel is vervaardigd op 28-10-2018 om 10.53 uur.

2018-10-28 10:53:34

[vertaling vanuit Engels]

BESCHERMEN VAN HET MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

Mensenrechtenverdedigers doen belangrijk werk ter ondersteuning van de inspanningen om de verspreiding van het virus tegen te gaan, kwetsbare mensen te beschermen kwetsbare mensen te beschermen en de gevolgen van de pandemie voor levens en bestaansmiddelen aan te pakken Staten en andere belanghebbenden moeten publiekelijk de bijdragen erkennen van het maatschappelijk middenveld, waaronder mensenrechtenverdedigers mensenrechtenverdedigers, medewerkers van de media, nationale mensenrechteninstellingen, bij het delen van goede praktijken, het aan het licht brengen van de reactie op lacunes, en bij de voorlichting op het gebied van volksgezondheid. Voortzetting van de financiering van dit cruciale werk is van essentieel belang. De staten moeten ervoor zorgen dat beperkingen van de vrijheid van beweging en vergadering niet discriminerend zijn en mensenrechtenverdedigers, waaronder journalisten, niet als doelwit hebben of onnodig hinderen. Er moeten stappen worden ondernomen om te helpen ervoor te zorgen dat het maatschappelijk middenveld de getroffen gemeenschappen kan blijven bereiken voor pleitbezorging, toezicht en dienstverlening. Beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, vereniging, verplaatsing of vreedzame vergadering mogen nooit worden gebruikt als voorwendsel om mensenrechtenverdedigers, journalisten en anderen te criminaliseren. Staten moeten verdedigers die in verband met hun mensenrechtenwerk worden vastgehouden, vrijlaten, evenals alle personen die onrechtmatig worden vastgehouden. Mensen in gevangenissen of andere detentiefaciliteiten lopen een bijzonder risico op COVID-19, gezien de beperkte fysieke afstandsmogelijkheden en gezondheidszorgmogelijkheden.

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

COVID-19
RESPONSE

CIVIC SPACE AND COVID-19: GUIDANCE

WHY DOES CIVIC SPACE MATTER DURING A PANDEMIC?

Now, more than ever, the voices of people need to be heard.

- Civil society is instrumental in building and maintaining trust in the health system.
- Civil society can help identify flexible and smart solutions that respond to the most urgent needs.
- Open and vibrant civic space helps ensure targeted and candid feedback on COVID-19 measures to improve responses.

WHAT CONCERNS ARE THERE ABOUT CLOSING CIVIC SPACE IN THE PANDEMIC?

While measures to protect public health during the pandemic are necessary, there are risks that they may be overbroad or discriminatory. There is also a risk that there will be abuses in the way that even appropriately-crafted measures are implemented.

Exceptional measures and states of emergency based on public health requirements must:

- Be necessary and proportionate to the public health need
- Be the least intrusive means of accomplishing the public health objective
- Be non-discriminatory
- Be limited in duration
- Not infringe on certain rights ("non-derogable"), including the right to life, the prohibition against torture and other ill-treatment, and the right not to be arbitrarily detained.

ENCOURAGE PARTICIPATION IN COVID-19 RESPONSE

Participation in the design of responses to the crisis is a right, and is the smart thing to do

- States should create **avenues for participation and feed-back** and reach out to those most at risk and those most likely to be excluded , including women, older persons, persons with disabilities, and ensure that they are engaged and able to participate in policy-making on an equal basis.
- States and other stakeholders should ensure that **existing channels of civil society participation, at local, national and international levels are maintained** – and possibly expanded – when shifting to remote meetings and video-conferencing in the COVID-19 context. They should collectively explore more flexible channels for remote

participation through privacy-respecting, cost effective and accessible online platforms, which can facilitate more systematic out-reach to grass roots organisations and civil society organisations.

MAXIMISE ACCESS TO INFORMATION

Timely sharing of information, access to information and the free exchange of ideas online and offline enable effective and credible responses

- **Ensure that relevant and reliable information on the crisis** including gender specific and responsive information **reaches all people**, without exception. Make information available in readily understandable formats and languages, adapt information for people with specific needs, including people with disabilities, and ensure that it reaches those with limited or no ability to read.
- **Facilitate access to the internet.** When other means of communications are restricted, online information is particularly crucial. Restrictions on access to the internet, including shutdowns, cannot be justified on public order or national security grounds. Whenever possible, States and other relevant actors should take measures to expand access to internet services for older persons, those living in poverty and most at risk, women and girls, and marginalized communities.
- **Harmful disinformation should be countered by coordinated efforts to provide credible, accurate information.** Rather than eliminating large amounts of information, which often results in arbitrary censorship, states and companies should focus on giving prominence to reliable information from authoritative sources and promote social media literacy.
- **Decisions to take down disinformation on COVID- 19 must be based on clear and publicly accessible criteria and subject to appeal.** As companies moderate content and are forced to use artificial intelligence due to staff being in confinement, they must increase transparency on these measures, ensure full compliance with the proportionality requirement under international law and create opportunities for remedy and redress. Decisions to take down "disinformation" must not infringe on the right to debate measures imposed by authorities to combat the spread of the virus and other measures taken in that context.

RESPECT FREEDOM OF EXPRESSION

Limiting stakeholder involvement and critical feedback, including debates involving experts, medical professionals, journalists and other influencers undermine an effective response to COVID-19

- **Limitations on access to relevant data**, censorship, restrictions or criminalizing journalistic activity not only violate human rights, but also **erode trust in health measures** taken by authorities, aggravating potential threats to human health and human life. More than ever, we need information to flow and people to have access to it and we need to ensure it can happen in a safe environment.
- **States and the media should provide a space for medical professionals and experts, including scientists, to speak freely** and share information with each other and the public, without threats of disciplinary action and reprisals.

Safe procedures for whistleblowing in the health sector are critical for them to carry out their work without fear of retaliatory lawsuits and intimidation.

- **Laws penalizing expressions** based on vague concepts such as "fake news" or disinformation in relation to the COVID-19 pandemic, **are not compatible with the requirements of legality and proportionality.** Silencing critical or dissenting voices or imposing criminal sanctions for inaccurate COVID-19 related statements will undermine trust and any effective health response.

PROTECT CIVIL SOCIETY

Human rights defenders are doing critical work to support efforts to stem the spread of the virus, protect vulnerable people, and address impacts of the pandemic on lives and livelihoods

- **States and other stakeholders should publicly recognize the contributions of civil society**, including of human rights defenders, media workers, national human rights institutions, in sharing good practices, shedding light on gaps response, and in public health education. Continued funding for this critical work is essential.
- **States should ensure that restrictions on freedom of movement and assembly are not discriminatory** and do not target or unnecessarily hinder human rights defenders, including journalists. Steps should be taken to help ensure that civil society remains able to reach affected communities for advocacy, monitoring and service provision. Restrictions to freedom of expression, association, movement or peaceful assembly should never be used as a pretext to criminalize human rights defenders, journalists and others.
- **States should release defenders detained in connection with their human rights work, and any persons unlawfully held.** People in prisons or other detention facilities are particularly at risk for COVID-19, given limited physical distancing possibilities and healthcare options.

UPHOLD FREEDOM OF ASSEMBLY

While exceptional restrictions to physical gatherings may be necessary during health emergencies, they must be based on law, necessary and proportionate to the aim

- Restrictions of movement from residences may be necessary for legitimate health reasons and will impact the ability to conduct physical gatherings**. States should ensure that the right to hold assemblies and protests can be realized, and only limit the exercise of that right as strictly required to protect public health**. Accordingly, States are encouraged to consider how protests may be held consistent with public health needs, for example by incorporating physical distancing. Restrictions on public gatherings should be constantly assessed to determine whether they continue to be necessary and proportionate.

MANAGE IMPACTS ON PRIVACY

Effective responses to health crises require the collection and management of sensitive data. Such efforts should be strictly limited to meet the public health need and should be closely monitored

- **Adequate management of health related data:** Systems for health related data should adhere to established international data protection principles, including processing only the data required to fulfil the specific purpose

of managing the COVID-19 pandemic and ensuring transparency by advising concerned individuals of the use of their data.

- **Ensure adequate safeguards and accountability:** Ensure accountability by establishing transparent mechanisms for rectifying inaccurate data; for remedy for data breaches or other misuses, and prohibiting data processed in the pandemic from being used by other governmental agencies unless absolutely necessary.
- **Any surveillance must be proportional, lawful and necessary:** Surveillance measures should be the least intrusive means available to meet public health needs, and as such include clear sunset clauses. Individual surveillance, contact tracing and individual movement tracking should be tightly regulated, with data being used only as strictly necessary to address the public health emergency. Expanded monitoring efforts related to COVID-19 should not fall under the domain of national security and intelligence entities and must be subject to effective oversight by appropriate independent bodies.

Ontheffing Avondklok Nederland 2021

https://cutt.ly/CjJWsIo

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

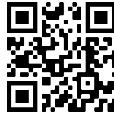

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

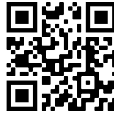

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

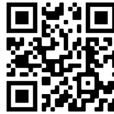

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

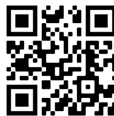

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

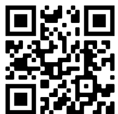

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

Oxfam Novib

Vermogen megarijken weer op pre-corona hoogte, voor miljarden dreigt decennium van armoede

- 25 januari 2021

Het vermogen van de 1.000 rijkste mensen ter wereld is in slechts negen maanden alweer op het niveau van voor de coronapandemie. Maar het kan meer dan een decennium duren voordat de armsten van de wereld de economische gevolgen van de pandemie te boven komen, zo blijkt uit het nieuwe Oxfam-rapport dat vandaag wordt gepubliceerd op de openingsdag van de 'Davos Agenda' van het World Economic Forum.

Het Oxfam-rapport "The Inequality Virus".

Rabobank ziet winst vertienvoudigen

Mede dankzij een opkrabbelende economie en een extraatje van de Europese Centrale Bank ziet Rabobank de winst vertienvoudigen. Met bijna 2,2 miljard euro is de winst die Rabobank het afgelopen half jaar maakte ronduit spectaculair. Negatieve rente

Alle hosanna ten spijt krijgen klanten amper rente over hun spaargeld. Draijer wil zelfs niet uitsluiten dat een groter deel negatieve rente gaat betalen: ‘Nu heeft 95 procent van onze klanten daar niet mee te maken, maar ik kan niet beloven dat dat percentage niet lager wordt.’De topman wijst met de beschuldigende vinger naar de Europese Centrale Bank. Die vraagt banken tegenwoordig een vergoeding over de spaartegoeden die zij stallen in Frankfurt.

Bron: volkskrant.nl
Koen Haegens
12 augustus 2021

KIESRAAD

Officiële uitslag Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017

Nieuwsbericht | 21-03-2017

Op woensdag 15 maart hebben van de **12.893.466** kiesgerechtigden **10.563.456** personen hun stem uitgebracht voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer.

NOS

Geschatte opkomst Tweede Kamerverkiezingen 81 procent in 2021, vergelijkbaar met 2017

Bij de Tweede Kamerverkiezingen heeft naar schatting 81 procent van de kiesgerechtigden zijn stem uitgebracht. Dat meldt onderzoeksbureau Ipsos. Het opkomstcijfer is ongeveer vergelijkbaar met de verkiezingen van 2017, toen 81,9 van de stemgerechtigden had gestemd. Ipsos benadrukt dat het om een schatting gaat.

DAGBLAD VAN HET NOORDEN

Ga je stemmen? Dit kun je verwachten bij een bezoek aan het stemlokaal tijdens corona

15 maart 2021, 21:20 • Extra
Deel dit artikel

De Tweede Kamerverkiezingen zijn maandag begonnen en de eerste mensen hebben inmiddels hun stem uitgebracht. In verband met de coronasituatie zijn de verkiezingen dit jaar verspreid over drie dagen en zijn er allerlei extra maatregelen genomen. Lees hier welke.

Bij binnenkomst van het stembureau vallen de eerste verschillen al op. Zo moet iedere stemmer die binnen is een mondkapje dragen en voor binnenkomst zijn of haar handen schoonmaken.

Ook krijgt iedereen de inmiddels welbekende vragen over gezondheid: heb je de afgelopen tijd klachten als verkoudheidsklachten, hoesten, koorts of heb je een huisgenoot met klachten enzovoort. Als iemand niet alle vragen met 'nee' kan beantwoorden, mag die persoon niet naar binnen. Ook de mensen die de stembureaus bemensen doen zo'n gezondheidscheck voordat ze beginnen.

Kuchschermen

Kiezers en leden van de stembureaus worden ook gescheiden door zogenoemde 'kuchschermen' en mensen moeten hun identiteitsdocument bij het stemmen aan het stembureaulid daarachter laten zien. Ook op andere lekken staan die schermen en iedereen moet 1,5 meter afstand houden, daarop zijn de stemlokalen ingericht. Bovendien wordt er gezorgd voor frisse lucht.

Schoonmaak en extra wijzen op regels

In elk stembureau staat, zo is bepaald, ook nog eens een extra stembureaulid dat alle aanwezigen op de regels moet wijzen: wordt het niet te druk en doet iedereen wat van hem gevraagd wordt.

Stemlokalen zelf moeten tijdens de verkiezingsdagen regelmatig schoongemaakt worden en ook alles wat gebruikt wordt, zoals stemhokjes en tafels. In sommige gemeenten krijgen kiezers een eigen rood potlood dat ze na afloop mee naar huis mogen nemen.

COMMENTAAR:

IFUD of Human Rights

17 maart 2021

Voor het gewone volk van ons polderland gelden strenge regels:
mondkapjes,handenschoonmaken,1.5 meter afstand,kuchschermen en vragen over gezondheid. Voor de elite uit politiek Den Haag gelden schijnbaar (zie beelden) die regels niet. Zij feesten en omhelzen er stevig op los. We zagen in het verleden affaires met Femke Halsema,Grapperhaus en de Koning die naar Griekenland vertrok.

Beelden NOS   verkiezingsuitslagen 17 maart 2021   (Lilian marijnissen in koningsblauw)

Screenshot Tweede Kamer avond 1 april 2021

“Ze leggen hun mondmaskers doodgewoon op de tafel”

Rijksoverheid

Hoe gebruik ik een niet-medisch mondkapje?

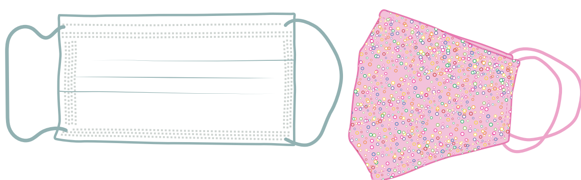

for medical use

Twee dingen vooraf:

1. Je hebt 2 soorten mondkapjes die je mag gebruiken:
   - Mondkapjes van de drogist die je 1 keer gebruikt en dan weggooit.
   - Eigen-gemaakte mondkapjes van textiel.

Het is niet de bedoeling om medische mondkapjes te gebruiken. Die zijn alleen voor mensen die in de zorg werken. Je herkent deze aan een CE-markering of een medische claim, bijvoorbeeld 'for medical use'.

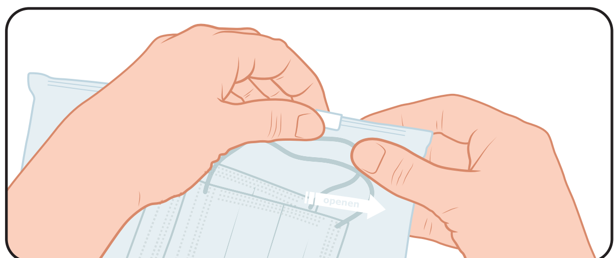

2. Neem twee mondkapjes in een zakje mee. Eén voor de heenreis en één voor de terugreis. Bewaar schone en gebruikte mondkapjes apart van elkaar, in verschillende zakjes.

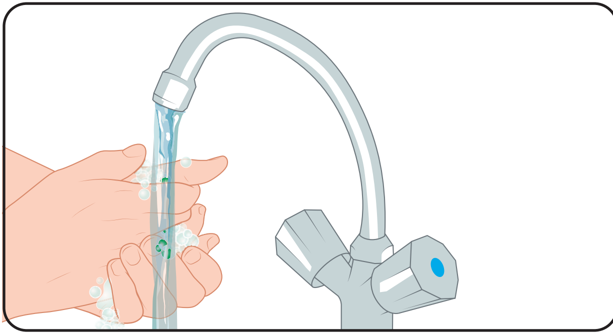

Stap 1

Was voor het opdoen van het mondkapje je handen 20 seconden met water en zeep.

Stap 2

- Doe het mondkapje een paar minuten voor je instapt op.
- Je mag bij het opdoen alleen het elastiek of touwtje aanraken.
- Zorg dat het mondkapje goed over je neus, mond en kin zit.

Stap 3

- Raak het mondkapje na het opdoen niet meer aan met je handen.
- Doe het mondkapje niet omlaag of omhoog voor eten, drinken en praten.

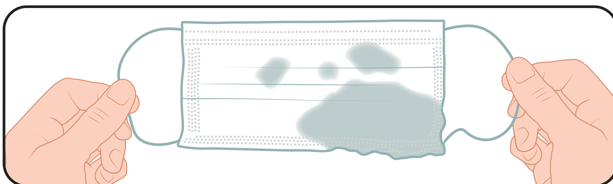

- Gebruik het mondkapje niet meer als het nat is. Neem dan een nieuw mondkapje.

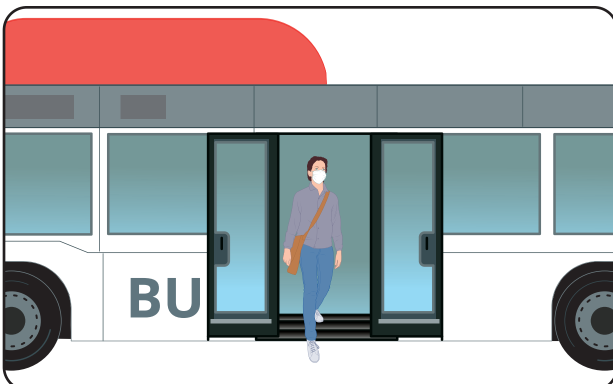

Stap 4:

- Doe het mondkapje pas af als je uitstapt.
- Pak alleen de elastieken of touwtjes vast.

- Gooi het mondkapje direct weg bij het restafval. Of bewaar het in een apart dicht zakje, totdat je het kunt weggooien.

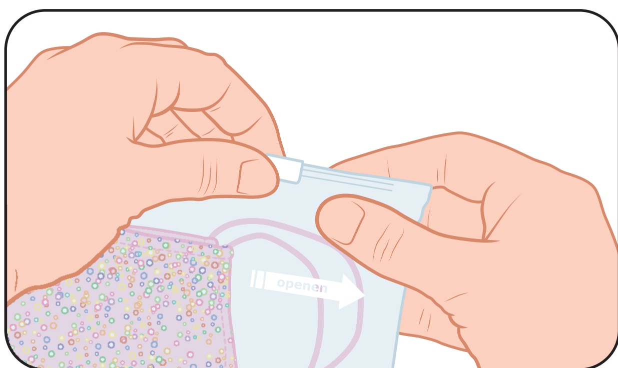

- Eigen-gemaakte mondkapjes doe je in een dicht zakje om thuis te wassen.

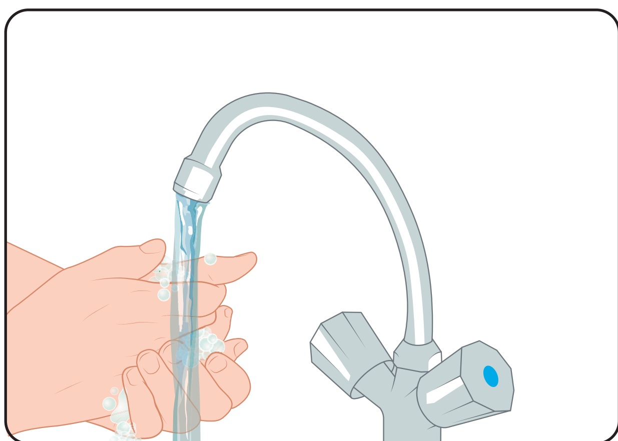

Stap 5

Bij aankomst thuis of ergens anders was je altijd je handen met water en zeep.

Stap 6

- Eigen-gemaakte mondkapjes kun je wassen in de wasmachine op 60 graden. Kies een lang programma.

- Was je handen nadat je het mondkapje in de wasmachine hebt gestopt. En voor je hem eruit haalt.

Meer informatie over niet-medische mondkapjes vind je op rijksoverheid.nl/mondkapje

alleen samen krijgen we corona onder controle

strategy
business
management
plan
solution
corporate
marketing
company
goal
teamwork
achieve
successful
implementation
development
organization
innovation
research
idea
product
promotion
partnership
success
mission
vision
tactics
motivation
team
market
sales
consumer
communication

STRATEGISCHE PLANNING

PLANNING

O feiten verzameling.
O documenten analyse (waar de informatieknooppunten zich bevinden).
O oriëntatie omtrent de problematiek.
O verdere detaillering en lokalisering van de problematiek.
O doel bepaling en het stellen van de diagnose.
O formulering van realistische probleemstellingen.
O operationele analyse.
O operationele doelstellingen.
O financiële analyse.
O haalbaarheids analyse.
O strategie bepaling.
O het stimuleren van initiatiefvoorstellen.
O opstellen van actie programma's.
O tijds planning.
O het overzien van het proces als geheel.

VERDELING VAN TAKEN ONDERLING

O leiderschap en delegatie.
O sterkte-zwakte-onderzoek.
O tact,ijver,opleiding of ervaring.
O verdelen van taken en rollen.

SOCIALE TECHNIEKEN EN VAARDIGHEDEN

O sociaal inzicht (kennis).
O sociale sensitiviteit (inlevingsvermogen).
O sociale techniek (strategisch denken).

ORGANISATIES.

O kennis van netwerken en organisaties.

Kabinet verlengt coronawet met drie maanden tot 1 juni

Dinsdag 9 februari 2021 in BINNENLAND

DEN HAAG - Het demissionaire kabinet wil de coronawet die op 1 maart afloopt, verlengen tot 1 juni, schrijft zorgminister Hugo de Jonge aan de Tweede Kamer.

Bron: telegraaf.nl

Antisemitisme

Beeld: ANP

Den Haag, 23 april 2021.

Onderwerp: Gedragscode lifestyle-neutraliteit

Uitgangspunt:

Een politieambtenaar vertegenwoordigt bij zijn/haar optreden de Nederlandse overheid en het overheidsgezag. Met het oog op het goed functioneren van de politie is het noodzakelijk om afspraken te maken met betrekking tot de uitstraling en het voorkomen van de politie. De politieambtenaar zal in het belang van zijn gezag, neutraliteit en zijn eigen veiligheid, bij zijn optreden, in contact met het publiek, een gezagsuitstralende, neutrale en veilige houding behoren in te nemen.

De Minister van Justitie en Veiligheid, het Centraal Georganiseerd Overleg Politie en het Korpsbeheerdersberaad (i.o.) waren gelet op het voorgaande van mening dat de politieambtenaar zich diende te onthouden van uitingen, toevoegingen en/of versierselen aan het uniform; aan tijdens de dienstuitvoering gedragen burgerkleding en overige zichtbare kenmerken, die afbreuk doen aan de gezagsuitstralende, neutrale en veilige houding.

Door de genoemde gremia is afgesproken dat dit uitgangspunt dient te worden vastgelegd in een gedragscode. Sinds 11 augustus 2011 is de Gedragscode lifestyle-neutraliteit van kracht. De gedragscode geeft een leidraad voor de gewenste uitstraling voor de gehele Nederlandse politie. Met de gedragscode is beoogd de politie een landelijk uniforme richtlijn te bieden bij de bespreking van ter zake relevante onderwerpen in het kader van de reguliere functionerings-, ontwikkel- en beoordelingsgesprekken en de regelgeving inzake de uitvoering van de functionerings-, ontwikkel- en beoordelingsgesprekken die hierbij wordt gehanteerd. De gedragscode sluit aan op de "Beroepscode politie" die op 18 november 2013 is vastgesteld in het korpsleidingsoverleg (KLO). De "Beroepscode politie" is de opvolger van "Beroepscode Blauw" en de "Beroepscode voor de politie in Nederland" uit 2007.

Voor de totstandkoming van de gedragscode lifestyle-neutraliteit in 2011 is gebruik gemaakt van de adviezen van het Landelijk Expertise Centrum Diversiteit (hierna LECD) en de Commissie Gelijke Behandeling (hierna CGB)[1], die op verzoek van de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zijn uitgebracht.

In de adviezen van CGB en LECD wordt aanbevolen prudent om te gaan met de rechten van politiepersoneel in hun mogelijkheden om blijk te geven van een bepaalde levensstijl- of overtuiging, omdat dit een inbreuk kan maken op algemeen geldende grondrechten. In de adviezen van CGB en LECD wordt aangegeven dat er omstandigheden zijn waaronder wel een inbreuk kan worden gemaakt op de algemeen geldende grondrechten, met name daar waar een onpersoonlijke en/of geüniformeerde gezagsuitoefening in het bijzonder van belang is. Dit doet zich bij uitstek voor in het geval van functies waarbij de overheid zich in de samenleving manifesteert met behulp van de sterke arm, zoals de rechterlijke macht en de politie. De politie beschikt over het geweldsmonopolie en maakt daarbij gebruik van dwangmiddelen. Geen andere organisatie in de maatschappij is gerechtigd deze bevoegdheden uit te oefenen. Politiemensen oefenen daarmee bij uitstek een bijzondere overheidstaak uit en daarom is de (rechts)positie van politieambtenaren niet zonder meer vergelijkbaar met die van 'gewone' ambtenaren en andere werknemers, althans voor zover de betrokken politieambtenaar is belast met typische politietaken.

De gedragscode lifestyle-neutraliteit beoogt richting te geven aan de beperkingen die in verband met de aard van de functie aan politiepersoneel kunnen worden gesteld. Het betreft hierbij verschijningsvormen waarvan het verbieden valt onder een normaal sturingsmiddel in ambtelijke verhoudingen danwel raken aan de algemeen geldende grondrechten. Nadrukkelijk is ervoor gekozen ruimte te bieden aan bilaterale afwegingen die in functionerings-, ontwikkelen beoordelingsgesprekken naar voren kunnen komen. Het is hierbij van belang dat leidinggevende en de ambtenaar met elkaar de dialoog aangaan. Indien dit voor één van de partijen niet tot een bevredigende uitkomst leidt, staan de juridische instrumenten die volgen op bovengenoemde gesprekken open voor zover het een mogelijke aantasting van de grondrechten betreft. Uit de uitspraken van de Centrale Raad van Beroep van 7 april 2005 (LJN: AT4006)[2] en van 24 december 2009 (LJN: BK8782)[3] mag worden afgeleid dat de rechter een onderscheid zal hanteren naar enerzijds de bevoegdheden die voortvloeien uit de algemene beheerstaak van de

---

[1] Nu het college voor de Rechten van de Mens.

[2] De Raad is niet tot de overtuiging gekomen dat het in het bestreden besluit neergelegde verbod op het dragen van bepaalde sieraden (in dit geval een piercing) is aan te merken als een aantasting van een of meer van de door appellant genoemde grondrechten. Daarvoor acht de Raad vooral van belang dat het verbod betrekking heeft op een sieraad waarvan niet is gebleken dat dit uiting geeft aan, dan wel bepalend is voor de persoonlijke identiteit van appellant. Voorts acht de Raad van belang dat het verbod uitsluitend onder diensttijd geldt en appellant heeft de Raad er niet van kunnen overtuigen dat het verbod tot het dragen van het sieraad tijdens diensttijd, noodzakelijkerwijs gevolgen heeft voor het dragen ervan in de vrije tijd.

[3] De Raad is met appellant van oordeel dat de opdracht om vanwege de gekozen haardracht binnendienst te verrichten raakt aan de persoonlijke levenssfeer en de onaantastbaarheid van het lichaam van appellant als bedoeld in artikel 10 en artikel 11 van de Grondwet en artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Daarbij is in aanmerking genomen dat appellant - naar eigen zeggen - de keuze heeft gemaakt zich te onderscheiden door zijn uiterlijk en de gekozen haardracht voor hem van wezenlijk belang is. Anders dan het geval was in de uitspraak van de Raad van 7 april 2005, LJN AT4006 en TAR 2005, 88, inzake het dragen van een - naar believen aan te brengen en te verwijderen - wenkbrauwpiercing, kan bij deze haardrachtkwestie niet worden gezegd dat de opdracht uitsluitend gevolgen heeft tijdens diensttijd. De opdracht impliceert dat, wil appellant zijn werk weer volledig kunnen verrichten, hij zijn kapsel aan de wensen van de korpsbeheerder zal moeten aanpassen, hetgeen uit de aard der zaak ook geldt buiten werktijd. Dat brengt een beperking mee van de hiervoor genoemde grondrechten.

korpsbeheerder[4] in de ambtelijke verhoudingen en anderzijds bij de beoordeling van geschillen op het gebied van algemeen geldende grondrechten met name zal letten op de proportionaliteit van de eventuele beperking die wordt opgelegd.

Gedragscode Lifestyle-neutraliteit 2021:

De Gedragscode lifestyle neutraliteit is in 2021 gewijzigd op het gebied van zichtbare tatoeages en is om die reden opnieuw vastgesteld[5]. De gedragscode lifestyle-neutraliteit bepaalt dat de bedoelde politieambtenaar, in het belang van zijn gezag, neutraliteit en zijn eigen veiligheid, bij zijn optreden, in contacten met het publiek, een gezagsuitstralende, neutrale en veilige houding behoort in te nemen en dat door het bevoegd gezag, in redelijkheid en billijkheid, eisen kunnen worden gesteld aan de uiterlijke kenmerken van de politieambtenaar. Deze eisen vormen een onderdeel van het werving- en selectieproces. Vanwege de bijzondere positie van de Nederlandse politie dient door politieambtenaren, in contacten met het publiek, in ieder geval afstand te worden genomen van de volgende uitingen:

1. zichtbare uiting(en) van (levens-) overtuiging, religie, politieke overtuiging, geaardheid, beweging, vereniging of andere vorm van lifestyle, die afbreuk doet aan de gezagsuitstraling, neutraliteit en veiligheid van de politiefunctie[6];
2. zichtbare accessoires die op enige wijze voor de politieambtenaar letsel kunnen opleveren[7];
3. tatoeages op het aangezicht en zichtbare tatoeages die afbreuk doen aan een gezagsuitstralende, neutrale en veilige houding[8];
4. zichtbare piercings of andere zichtbare opzichtige lichaamsversieringen[9].
5. uitzonderlijke haardracht en/of haarkleur[10].

---

[4] Sinds 2013 kent Nederland een nationale politie en bestaat de figuur van korpsbeheerder niet meer. De korpschef is verantwoordelijk voor de algemene beheerstaak.

[5] Naar aanleiding van het onderzoek "evaluatie uiterlijke versieringen binnen de politie", waarin de heersende opvatting over tatoeages bij zowel politiemedewerkers als in de samenleving is onderzocht, is naar voren gekomen dat burgers en politieambtenaren overwegend neutraal aankijken tegen tatoeages. Hierop is besloten, gezien de huidige context, om de Gedragscode te actualiseren op het punt van tatoeages. De TK is in het halfjaarbericht politie van december 2019 van dit voornemen op de hoogte gesteld. De wijzigingen in de gedragscode zijn afgestemd met de politie en de politievakorganisaties en akkoord bevonden tijdens het Centraal Georganiseerd Overleg Politie (CGOP) van 4 februari 2021.

[6] Toelichting Ad 1: Hieronder worden verstaan uitingen die hieraan uitdrukking dienen of verondersteld worden te geven, zoals een kruisje, een hoofddoekje, een keppeltje, een hierop gerichte baard, insignes, speldjes, herkenningstekens e.d.

[7] Toelichting Ad 2: In het kader van Arbowetgeving zijn ter zake de veiligheid van de medewerker bepalingen gesteld. De arbowetgeving geldt zowel voor zichtbare als niet-zichtbare accessoires. Hieronder worden bijvoorbeeld verstaan (grote) oorringen, grote (scherpe) ringen en andere zichtbare versieringen/versierselen die door een opponent kunnen worden beetgepakt en waardoor (meer)letsel aan de politieambtenaar kan ontstaan.

[8] Toelichting Ad 3: Tatoeages kunnen afbreuk doen aan gezaghebbend, neutraal en veilig overheidsoptreden. Het zichtbaar dragen van tatoeages vraagt altijd om een professionele afweging gelet op de aard van het werk en de context op enig moment e.e.a. altijd op basis van gezagsuitstraling, neutraliteit en veiligheid. Tatoeages op het aangezicht zijn in ieder geval niet toegestaan. Het gaat om tatoeages in het gezicht en de hals.

[9] Toelichting Ad 4: Piercings kunnen afbreuk doen aan gezaghebbend, neutraal en veilig overheidsoptreden en dienen in principe niet zichtbaar te zijn. Voor de uitoefening van specifieke politiefuncties kan het bevoegd gezag uitzonderingen op dit uitgangspunt bepalen.

[10] Toelichting Ad 5: Bij gezaghebbend, neutraal en veilig overheidsoptreden behoort een verzorgde haardracht. Voor zowel heren als dames dient een uitzonderlijke haardracht te worden vermeden. Hierbij valt te denken aan extreme haarlengtes, en extreme vormen zoals hanenkammen dan wel een opvallende niet-natuurlijke haarkleur.

Aldus vastgesteld en van kracht verklaard;

De Minister van Justitie en Veiligheid,

F.B.J. Grapperhaus

Hof van Justitie van de Europese Unie
PERSCOMMUNIQUÉ nr. 128/21
Luxemburg, 15 juli 2021
Arrest in de gevoegde zaken C-804/18 en C-341/19
WABE en MH Müller Handel

Het verbod op het dragen van elke zichtbare uitingsvorm van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuigingen

Pers en Voorlichting

Hof van Justitie van de Europese Unie

PERSCOMMUNIQUÉ nr. 128/21

Luxemburg, 15 juli 2021

Arrest in de gevoegde zaken C-804/18 en C-341/19
WABE en MH Müller Handel

Het verbod op het dragen van elke zichtbare uitingsvorm van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuigingen op het werk kan worden gerechtvaardigd door de behoefte van de werkgever om neutraal over te komen bij zijn klanten of om sociale conflicten te voorkomen

Deze rechtvaardiging moet echter beantwoorden aan een werkelijke behoefte van de werkgever en de nationale rechterlijke instanties mogen in het kader van de afstemming tussen de betrokken rechten en belangen rekening houden met de context van hun eigen lidstaat en met name met nationale bepalingen die gunstiger zijn voor de bescherming van de godsdienstvrijheid

IX en MJ, die bij vennootschappen naar Duits recht werkzaam zijn als orthopedagogisch verzorgster respectievelijk verkoopadviseur en caissière, droegen op hun werk een islamitische hoofddoek.

WABE eV (hierna: „WABE"), de werkgeefster van IX, was van mening dat het dragen van die hoofddoek niet in overeenstemming was met het beleid van politieke, levensbeschouwelijke en religieuze neutraliteit dat zij ten opzichte van ouders, kinderen en derden voert, en heeft IX daarom gevraagd die hoofddoek af te doen. Nadat IX dit had geweigerd, is zij tweemaal tijdelijk geschorst en heeft zij tevens een waarschuwing gekregen. MH Müller Handels GmbH (hierna: „MH"), de werkgever van MJ, heeft haar na haar weigering om die hoofddoek op het werk af te doen eerst overgeplaatst naar een andere functie waarin zij die hoofddoek kon blijven dragen en haar daarna naar huis gestuurd. Vervolgens heeft MH haar aangemaand om op het werk te verschijnen zonder grote, opvallende tekens van religieuze, politiek of levensbeschouwelijke overtuiging.

IX heeft bij het Arbeitsgericht Hamburg (arbeidsrechter in eerste aanleg Hamburg, Duitsland) beroep ingesteld en verzocht om WABE ertoe te veroordelen de waarschuwingen betreffende het dragen van de islamitische hoofddoek uit haar persoonsdossier te verwijderen. MJ heeft bij de nationale rechterlijke instanties beroep ingesteld om de ongeldigheid van de aanmaning van MH te doen vaststellen en schadevergoeding te verkrijgen. MJ heeft van die rechterlijke instanties gelijk gekregen, waarna MH beroep in *Revision* heeft ingesteld bij het Bundesarbeitsgericht (hoogste federale rechter in arbeidszaken, Duitsland).

In deze context hebben de twee verwijzende rechters besloten het Hof vragen voor te leggen over de uitlegging van richtlijn 2000/78[1]. Het Hof wordt met name gevraagd of een interne regel van een onderneming die werknemers verbiedt om op het werk elk zichtbaar teken van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging te dragen, voor werknemers die wegens religieuze geboden bepaalde kledingvoorschriften volgen, directe of indirecte discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging in de zin van deze richtlijn vormt. Voorts wensen zij te vernemen onder welke voorwaarden het eventuele, indirect op godsdienst of overtuiging gebaseerde verschil in behandeling als gevolg van een dergelijke regel kan worden gerechtvaardigd en welke elementen in aanmerking moeten worden genomen bij de beoordeling of dat verschil in behandeling passend is.

[1]Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep (PB 2000, L 303, blz. 16).

In dit arrest van de Grote kamer preciseert het Hof met name onder welke voorwaarden een verschil in behandeling dat indirect gebaseerd is op religie of overtuiging en het gevolg is van een dergelijke interne regel, kan worden gerechtvaardigd.

Beoordeling door het Hof

In het kader van zaak C-804/18 onderzoekt het Hof in de eerste plaats of een interne regel van een onderneming die werknemers verbiedt om op het werk enig zichtbaar teken van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging te dragen, voor werknemers die wegens religieuze geboden bepaalde kledingvoorschriften volgen, een bij richtlijn 2000/78[2] verboden directe discriminatie op grond van religie of overtuiging vormt.

Dienaangaande merkt het Hof op dat het dragen van tekens of kleding om een godsdienst te belijden of een overtuiging tot uitdrukking te brengen, onder de „vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst valt[3]. Voor de toepassing van richtlijn 2000/78 moeten de termen „godsdienst" en „overtuiging" bovendien worden gezien als twee kanten van een en dezelfde discriminatiegrond.

Voorts herinnert het Hof aan zijn rechtspraak dat een dergelijke regel geen directe discriminatie oplevert wanneer deze zonder onderscheid voor alle uitingen van die overtuigingen geldt en alle werknemers van de onderneming op dezelfde wijze behandelt door hen op algemene en niet-gedifferentieerde wijze met name te verplichten zich neutraal te kleden, wat het dragen van dergelijke tekens uitsluit. Volgens het Hof wordt aan deze vaststelling niet afgedaan door het feit dat bepaalde werknemers religieuze geboden volgen die hen verplichten bepaalde kleding te dragen. Hoewel een regel als hierboven bedoeld uiteraard in het bijzonder onaangenaam kan zijn voor dergelijke werknemers, doet dit niet af aan de vaststelling dat die regel, die uiting geeft aan een beleid van neutraliteit van de onderneming, in beginsel geen verschil in behandeling van werknemers creëert op basis van een criterium dat onlosmakelijk verbonden is met godsdienst of overtuiging.

In deze zaak lijkt de betrokken regel algemeen en zonder onderscheid te zijn toegepast, aangezien de betrokken werkgever ook heeft geëist dat een werknemer die een religieus kruis droeg, dit teken afdeed. De werknemer heeft hieraan gehoor gegeven. Onder deze omstandigheden stelt het Hof vast dat een regel als die welke in het hoofdgeding aan de orde is, voor werknemers die wegens religieuze geboden bepaalde kledingvoorschriften opvolgen, geen directe discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging vormt.

In de tweede plaats onderzoekt het Hof of een indirect verschil in behandeling op grond van religie of overtuiging4 als gevolg van een dergelijke interne regel kan worden gerechtvaardigd door de wens van de werkgever om een beleid van politieke, levensbeschouwelijke en religieuze neutraliteit te voeren ten aanzien van zijn klanten of gebruikers om aan hun legitieme verwachtingen te voldoen. Het Hof oordeelt dat dit het geval kan zijn, maar stelt daaraan wel een aantal voorwaarden.

Allereerst merkt het op dat de wens van een werkgever om in relaties met klanten blijk te geven van een beleid van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze neutraliteit, een legitiem doel kan vormen. Het preciseert echter dat deze wens op zich niet voldoende is om een indirect op godsdienst of overtuiging gebaseerd verschil in behandeling objectief te rechtvaardigen. De rechtvaardiging kan slechts objectief zijn indien er sprake is van een *werkelijke behoefte* van die werkgever. De relevante elementen om vast te stellen of er sprake is van een dergelijke behoefte zijn met name de rechten en de legitieme verwachtingen van de klanten of gebruikers en, wat

[2] Artikel 1 en artikel 2, lid 2, onder a), van richtlijn 2000/78.

[3] Deze vrijheid wordt beschermd door artikel 10 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (hierna: „Handvest").

[4] In de zin van artikel 2, lid 2, onder b), van richtlijn 2000/78, dat elke indirecte discriminatie, onder meer op basis van godsdienst of overtuiging, verbiedt, tenzij de bepaling of handelwijze waaruit die discriminatie voortvloeit objectief gerechtvaardigd wordt door een legitiem doel en de middelen voor het bereiken van dat doel passend en noodzakelijk zijn.

meer specifiek het onderwijs betreft, de wens van de ouders om hun kinderen te omringen met personen die in hun contacten met de kinderen hun religie of overtuiging niet uiten.

Voor de beoordeling van de vraag of er sprake is van een dergelijke behoefte, is het van bijzonder belang dat de werkgever het bewijs heeft geleverd dat zijn vrijheid van ondernemerschap[5] zonder zo'n beleid van neutraliteit zou worden aangetast omdat hij daar, gezien de aard of de context van zijn activiteiten, nadelige gevolgen van zou ondervinden.

Vervolgens preciseert het Hof dat dit verschil in behandeling geschikt moet zijn om de goede toepassing van het neutraliteitsbeleid te verzekeren, wat veronderstelt dat het beleid op coherente en systematische wijze wordt toegepast. Ten slotte mag het verbod op het dragen van zichtbare tekens van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging op het werk niet verder gaan dan strikt noodzakelijk is gezien de ware omvang en ernst van de nadelige gevolgen die de werkgever met het verbod tracht te vermijden.

In de derde plaats onderzoekt het Hof in het kader van zaak C-341/19 of indirecte discriminatie op grond van godsdienst of overtuiging als gevolg van een interne regel van een onderneming die verbiedt om op het werk zichtbare tekens van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging te dragen, met de bedoeling in die onderneming een beleid van neutraliteit te garanderen, alleen kan worden gerechtvaardigd indien dit verbod voor elke zichtbare uitingsvorm van die overtuiging geldt, of ook dan kan worden gerechtvaardigd indien het verbod enkel voor grote, opvallende tekens geldt maar wel coherent en systematisch wordt toegepast.

In dat verband benadrukt het Hof dat een dergelijk beperkt verbod nadeliger kan zijn voor personen van religieuze, levensbeschouwelijke en niet-confessionele stromingen die een groot kledingstuk of teken voorschrijven, zoals een hoofddeksel. Wanneer het criterium van het dragen van grote, opvallende tekens van een overtuiging onlosmakelijk verbonden is met een of meer bepaalde godsdiensten of overtuigingen, heeft het op basis van een dergelijk criterium opgelegde verbod om die tekens te dragen dus tot gevolg dat bepaalde werknemers wegens hun godsdienst of overtuiging minder gunstig worden behandeld dan andere werknemers en dat er dus sprake is van directe discriminatie, die niet kan worden gerechtvaardigd.

Voor het geval dat geen sprake zou zijn van directe discriminatie, merkt het Hof op dat een verschil in behandeling als in het hoofdgeding aan de orde is, indien het bijzonder nadelig is voor personen met een bepaalde godsdienst of overtuiging, indirecte discriminatie vormt die alleen kan worden gerechtvaardigd indien het verbod geldt voor elke zichtbare uitingsvorm van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuigingen. Het herinnert er in dit verband aan dat een neutraliteitsbeleid van een onderneming een legitiem doel kan vormen en moet beantwoorden aan een werkelijke behoefte van de onderneming, bijvoorbeeld om sociale conflicten te vermijden en zich neutraal op te stellen tegenover de klanten, wil het een indirect op religie of overtuiging gebaseerd verschil in behandeling objectief kunnen rechtvaardigen. Een dergelijk neutraliteitsbeleid kan alleen doeltreffend zijn indien bij contacten tussen werknemers en klanten of tussen werknemers onderling geen enkele zichtbare uiting van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging is toegestaan: elk teken – zelfs een klein – ondermijnt de geschiktheid van de maatregel om het beoogde doel te bereiken.

In de vierde plaats stelt het Hof vast dat nationale bepalingen die de godsdienstvrijheid beschermen, als gunstiger bepalingen[6] mogen worden meegewogen bij de beoordeling of een indirect op godsdienst of overtuiging gebaseerd verschil in behandeling passend is. In dit verband herinnert het er allereerst aan dat bij de beoordeling van het passend karakter – in de zin van artikel 2, lid 2, onder b) i), van richtlijn 20000/78 – van de beperking die het gevolg is van een maatregel die bedoeld is om een beleid van politieke, levensbeschouwelijke en religieuze neutraliteit te verzekeren, rekening moet worden gehouden met de verschillende rechten en

---

[5] Deze vrijheid wordt erkend in artikel 16 van het Handvest.

[6] In de zin van artikel 8, lid 1, van richtlijn 2000/78, dat spreekt van bepalingen die gunstiger zijn voor de bescherming van het beginsel van gelijke behandeling dan die van de richtlijn. Dit is bijvoorbeeld het geval bij nationale bepalingen die de rechtvaardiging van een indirect op religie gebaseerd verschil in behandeling aan strengere voorwaarden verbindt dan artikel 2, lid 2, onder b), i), van die richtlijn.

vrijheden in kwestie en dat het de taak van de nationale rechterlijke instanties is om, gelet op alle gegevens van het dossier, rekening te houden met de betrokken belangen en om de beperkingen van de betrokken vrijheden te begrenzen tot het strikt noodzakelijke. Hiermee kan worden verzekerd dat, wanneer verscheidene in de verdragen neergelegde grondrechten en beginselen aan de orde zijn, bij de beoordeling of het evenredigheidsbeginsel in acht is genomen, de vereisten inzake de bescherming van die verschillende rechten en beginselen op elkaar worden afgestemd en een juist evenwicht hiertussen in acht wordt genomen. Voorts stelt het Hof vast dat de Uniewetgever, door in richtlijn 2000/78 niet zelf de noodzakelijke afstemming tot stand te brengen tussen de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst en de legitieme doelstellingen die ter rechtvaardiging van een ongelijke behandeling kunnen worden ingeroepen, maar dit over te laten aan de lidstaten en hun rechterlijke instanties, de mogelijkheid heeft geboden om rekening te houden met de specifieke context van elke lidstaat en om elke lidstaat een beoordelingsmarge te laten in het kader van die afstemming.

NOTA BENE: De prejudiciële verwijzing biedt de rechterlijke instanties van de lidstaten de mogelijkheid, in het kader van een bij hen aanhangig geding aan het Hof vragen te stellen over de uitlegging van het recht van de Unie of over de geldigheid van een handeling van de Unie. Het Hof beslecht het nationale geding niet. De nationale rechterlijke instantie dient het geding af te doen overeenkomstig de beslissing van het Hof. Deze beslissing bindt op dezelfde wijze de andere nationale rechterlijke instanties die kennis dienen te nemen van een soortgelijk probleem.

Contactpersoon voor de pers: Stefaan Van der Jeught ☎ (+352) 4303 2170

Acties ondernomen door IFUD of Human Rights “europees” ter bestrijding haatzaaien

https://archive.org/details/samenvatting-bestrijding-racisme-en-vreemdelingenhaat

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Ons kenmerk
2977027

Uw kenmerk
2020Z13985

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

Datum 28 augustus 2020
Onderwerp Antwoorden Kamervragen over de status en rol van de IHRA-definitie bij de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn

In antwoord op uw brief van 14 juli 2020 deel ik u mee, dat de schriftelijke vragen van het lid Kuzu (DENK) over de status en rol van de IHRA-definitie bij de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn, worden beantwoord zoals aangegeven in de bijlage bij deze brief.

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Ferd Grapperhaus

Antwoorden van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op schriftelijke vragen van het lid Kuzu (DENK) over de status en rol van de IHRA-definitie bij de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn
(ingezonden 14 juli 2020, nr. 2020Z13985)

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Datum
28 augustus 2020

Ons kenmerk
2977027

Vraag 1
Herinnert u zich de passage over "toepassen IHRA-definitie" (IHRA: International Holocaust Remembrance Alliance) in uw brief "Kabinetsaanpak van discriminatie" (TK 30950 nr. 185), met daarin de volgende uitspraak: "Dit betekent dat overeenkomst met de lijst met uitingen en gedragingen nimmer automatisch kan leiden tot de conclusie dat sprake is van een strafbare discriminatoire/antisemitische uiting of gedraging"? 1)

Antwoord 1
Ja. Uw citaat en de bronverwijzing zijn correct weergegeven. De door de IHRA geformuleerde werkdefinitie van antisemitisme omvat een juridisch niet-bindende definitie. Of een uiting of een handeling een strafbaar feit is betreft een juridische beoordeling, waarbij wordt getoetst aan het Wetboek van Strafrecht en relevante jurisprudentie.

Vraag 2
Doelt het kabinet met "de lijst met uitingen en gedragingen" op de "hedendaagse voorbeelden van antisemitisme", die aan de IHRA-definitie zijn verbonden? 2) Zo neen, waar doelt het kabinet met deze formulering op? Zo ja, beschouwt en behandelt het kabinet deze voorbeelden als integraal onderdeel van de IHRA-definitie?

Antwoord 2
Ten aanzien van de eerste vraag: Ja. De IHRA illustreert haar werkdefinitie met een niet-limitatieve lijst van voorbeelden van verschijningsvormen van antisemitisme:
"

- Oproepen tot, bijdragen aan of het rechtvaardigen van het doden van of schade toebrengen aan Joden in naam van een radicale ideologie of een extremistische opvatting van religie.
- Leugenachtige, ontmenselijkende, demoniserende of stereotiepe opmerkingen maken over Joden als zodanig of over de macht van de Joden als collectief geheel. Hierbij gaat het onder meer – maar niet uitsluitend – over de mythe van een wereldwijde Joodse samenzwering of de mythe dat Joden de media, de economie, regeringen of andere maatschappelijke instellingen controleren.
- Joden als volk ervan beschuldigen verantwoordelijk te zijn voor reële of ingebeelde vergrijpen die zijn gepleegd door één enkel Joods individu of één enkele Joodse groep, of zelfs voor daden die zijn gepleegd door niet-Joden.
- Ontkenning van het feit, de omvang, de mechanismen (bv. de gaskamers) of de doelmatigheid van de genocide op het Joodse volk door het nationaalsocialistische Duitsland en zijn aanhangers en medeplichtigen tijdens de Tweede Wereldoorlog (de Holocaust).
- De Joden als volk of Israël als staat ervan beschuldigen de Holocaust te hebben verzonnen of te overdrijven.
- Joodse burgers ervan beschuldigen zich loyaler op te stellen ten aanzien van Israël of de vermeende prioriteiten van de Joden wereldwijd, dan ten aanzien van de belangen van hun eigen natie.

- Het Joodse volk het recht op zelfbeschikking ontzeggen, bv. door te beweren dat het bestaan van de Staat Israël is ingegeven door racistische overwegingen.
- Met twee maten meten, in die zin dat van de Staat Israël een bepaald gedrag wordt geëist dat niet van andere democratische naties wordt verwacht of verlangd.
- De symbolen en de beeldtaal gebruiken die bij het klassieke antisemitisme horen (bv. de bewering dat Jezus werd vermoord door de Joden of het bloedsprookje) om Israël of de Israëli's te typeren.
- Het huidige beleid van Israël vergelijken met het beleid van de nazi's.
- De Joden collectief verantwoordelijk stellen voor de daden van de Staat Israël.

"

Deze voorbeelden zijn opgenomen om de IHRA te ondersteunen (*'to guide IHRA in its work'*). De voorbeelden zijn, net als de IHRA-definitie zelf, niet juridisch bindend, maar een hulpmiddel om antisemitisme te herkennen en registreren.

Met betrekking tot de vraag of het kabinet deze voorbeelden als integraal onderdeel van de IHRA-definitie beschouwt, merk ik op dat dit niet het geval is. Het kabinet beschouwt de elementen die worden genoemd in de niet-limitatieve lijst van de IHRA als voorbeelden die, afhankelijk van het kader waarin ze worden toegepast, in meer of mindere mate behulpzaam zouden kunnen zijn om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie zouden kunnen vormen voor discriminerende uitingen of delicten met een discriminatie-aspect. Daarbij dient opgemerkt te worden dat een aantal voorbeelden dat de IHRA aandraagt, zoals kritiek op staten maar ook politieke discussies, in beginsel beschermd worden door de vrijheid van meningsuiting.

Vraag 3
Kunt u bevestigen dat er in de strafrechtpraktijk in Nederland een eenduidig en toereikend juridisch toetsingskader bestaat dat bepalend is voor de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn en dat dit kader gebaseerd is op bestaande jurisprudentie, waaronder relevante jurisprudentie van het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM)?

Antwoord 3
Ja, dat kan ik bevestigen.

Vraag 4
Zo ja, kunt u bevestigen dat de IHRA-definitie op geen enkele wijze door het Openbaar Ministerie en/of de rechter wordt betrokken en/of meegewogen in deze strafrechtelijke beoordeling? Zo nee, wilt u toelichten op welke wijze de IHRA-definitie door het Openbaar Ministerie en/of de rechter wordt betrokken en/of meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn?

Antwoord 4
Gedragingen die overeenkomen met bepaalde voorbeelden van de niet-limitatieve lijst van de IHRA, kunnen voor politie, OM en de rechter behulpzaam zijn om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie zouden kunnen vormen van discriminerende uitingen of delicten met een discriminatie-aspect. Indien sprake is van een mogelijk discriminatie-aspect kan dat voor de politie bijvoorbeeld leiden tot een besluit tot nader onderzoek in een bepaalde zaak, of het stellen van aanvullende vragen aan een verdachte. Indien sprake is van een strafbaar feit, kan de officier van justitie besluiten de verdachte te vervolgen. De officier dient in

het geval van een commuun delict met een discriminatieaspect (een zogenoemd codis-feit) het discriminatieaspect te benadrukken in het requisitoir en een hogere straf te eisen. De rechter kan dit aspect meewegen in de uiteindelijke strafoplegging.
Of een uiting of handeling een strafbaar feit is betreft een juridische beoordeling waarbij wordt getoetst aan het Wetboek van Strafrecht en relevante jurisprudentie. Een uiting of handeling wordt daarbij beoordeeld in het geheel van feiten en omstandigheden en in de context waarin deze is gedaan.
Overeenkomst met de lijst met uitingen en gedragingen zal nimmer automatisch leiden tot de conclusie dat sprake is van een strafbare discriminatoire/antisemitische uiting of gedraging.

Vraag 5
Herinnert u zich de volgende uitspraak in de passage "toepassen IHRA-definitie" in genoemde brief: "Vanuit dit uitgangspunt zijn anti-discriminatievoorzieningen, de korpsleiding van de politie en het Parket-Generaal van het openbaar ministerie in het bezit gesteld van de IHRA-werkdefinitie, zodat zij daarmee in de uitoefening van hun taken hun voordeel kunnen doen"? Zo ja: - aan welke "anti-discriminatievoorzieningen" heeft het kabinet de IHRA-definitie beschikbaar gesteld?
- met welke informatie en/of aanwijzingen heeft het kabinet de IHRA-definitie aan genoemde instanties beschikbaar gesteld? Kunt u dit per instantie toelichten?
- welk "voordeel" in relatie tot welke kerntaken beoogt het kabinet per genoemde instantie?
- hoe waarborgt het kabinet dat de IHRA-definitie in "de uitoefening van hun taken" niet alsnog strafrechtelijke relevantie en werking krijgt?

Antwoord 5
Ja. Uw citaat en de bronverwijzing zijn correct weergegeven. De werkdefinitie met toelichting, zoals die is te vinden op de website van de IHRA, is gedeeld met discriminatie.nl (de koepelorganisaties van antidiscriminatievoorzieningen), met de Korpsleiding van de politie en met het Parket-Generaal van het OM. De werkdefinitie kan gebruikt worden als mogelijke signalering voor discriminatie.
Zoals ik uiteen heb gezet in de beantwoording van vraag 4 leidt dit niet tot een andere weging van het bepalen of een bepaalde uiting of gedraging als strafbaar moet worden beschouwd, dan wel aanleiding vormt om een hogere straf te eisen.
Dit betreft een strafrechtelijke juridische beoordeling.

Vraag 6
Herinnert u zich de volgende uitspraak in de passage "toepassen IHRA-definitie" in genoemde brief: "Het hanteren van de werkdefinitie verandert niets aan het wettige en beleidsmatige beoordelingskader om een uiting of gedraging als discriminatoir en/of als strafbaar te bestempelen"? Zo ja:
- wat bedoelt het kabinet met "wettige beoordelingskader"? Doelt het kabinet daarmee op het "juridische beoordelingskader"?
- wat bedoelt het kabinet met "beleidsmatige beoordelingskader"?
- heeft de IHRA-definitie enige relatie met en/of invloed op wat het kabinet bedoelt en aanduidt met "wettige" en "beleidsmatige" beoordelingskader? Zo ja, welke relatie en/of invloed?

Antwoord 6
Ja. Uw citaat en de bronverwijzing zijn correct weergegeven.
Zoals ik reeds uiteen heb gezet in de beantwoording op de vragen 4 en 5 zal de werkdefinitie niets veranderen aan het beoordelingskader of sprake is van een

strafbaar feit zoals dat voortvloeit uit de wet en de jurisprudentie ("wettige beoordelingskader") en de beleidsregels van het OM zoals bijvoorbeeld de Aanwijzing Discriminatie ("beleidsmatige beoordelingskader").
De IHRA-werkdefinitie kan op onderdelen behulpzaam zijn voor politie, OM en rechter om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie kunnen vormen voor discriminerende uitingen of delicten met een discriminatie-aspect.

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Vraag 7
Heeft het kabinet kennisgenomen van de recente uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in de zaak "Baldassi et Autres c. France"? 3) Is staand kabinetsbeleid ten aanzien van de "'Boycot, Desinvesteringen en Sancties - beweging" (de BDS-beweging) in overeenstemming met deze uitspraak? Zal deze uitspraak voor het kabinet richtinggevend zijn bij toekomstige beleidsvorming en beoordelingen of uitlatingen discriminatoir zijn?

Antwoord 7
Ja, deze uitspraak is mij bekend.
Ten aanzien van antisemitisme en andere vormen van discriminatie staat het beleid van het OM – dat deels in samenspraak met mijn departement tot stand komt, maar waarbij uiteindelijk het College van Procureurs-Generaal de doorslaggevende stem heeft – beschreven in de Aanwijzing Discriminatie. Daarin staat onder andere dat vervolging in beeld komt wanneer uitingen als strafbaar gezien kunnen worden, ook na weging van het recht op vrijheid van meningsuiting, de godsdienstvrijheid en de vrijheid van artistieke expressie. Deze Aanwijzing is voor het laatst geactualiseerd in 2019.
Het kabinet treedt niet in individuele zaken. OM en rechter wegen jurisprudentie – ook die van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens – mee in de beoordeling van strafbaarheid.

Vraag 8
Hoe beoordeelt het kabinet dat de Israëlische regering de IHRA-definitie instrumentaliseert en inzet om de BDS-beweging voor Palestijnse rechten categorisch als antisemitisch te bestempelen? 4)

Antwoord 8
De IHRA heeft de definitie van antisemitisme aangenomen als interne werkdefinitie, en het kabinet hecht er aan om de definitie ook als zodanig te beschouwen.
Zoals ik reeds naar voren heb gebracht in het antwoord op vraag 2, worden publieke discussies over politiek en kritiek op staten in beginsel beschermd door de vrijheid van meningsuiting. Het is steeds aan OM en in het dienovereenkomstige geval de rechter om aan de hand van de wet en de jurisprudentie te bepalen waar de grens ligt tussen strafbare uitingen en uitingen die geschaard dienen te worden onder de vrijheid van meningsuiting.
In de brief van 6 juli 2020[1] is het kabinet ingegaan op de uitvoering van de motie Karabulut. Hierin staat ook het beleidsstandpunt van het kabinet ten aanzien van Israël weergegeven.

Vraag 9
Deelt het kabinet de mening dat de Israëlische organisatie "The International Legal Forum" (ILF) de aard en status van de IHRA-definitie onjuist weergeeft, wanneer zij daarover zegt: "For the first time in history, there is a legal definition of antisemitism"? 5) Hoe beoordeelt het kabinet de campagne die ILF wereldwijd heeft gelanceerd om de

---

[1] Kamerstukken II, 2019-2020, 23 432 nr. 477

IHRA-definitie in wetgeving op te laten nemen en zodoende juridische status te geven? 6)

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Antwoord 9
De IHRA heeft de definitie van antisemitisme aangenomen als interne werkdefinitie, en het kabinet hecht er aan om de definitie ook als zodanig te beschouwen. Het staat organisaties uiteraard vrij om ervoor te pleiten om de definitie op te nemen in nationale of EU-wetgeving. Het kabinet is daar in het geval van Nederland of van de EU geen voorstander van.

Vraag 10
Deelt het kabinet de zorgen over het feit dat de IHRA-definitie steeds vaker door organisaties als de Non-governmental Organization Monitor (NGO Monitor) en het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) wordt ingezet om personen en groepen, die binnen de vrijheid van meningsuiting kritiek op de staat Israël uiten, te stigmatiseren als zijnde antisemitisch? 7) Zo neen, waarom niet?

Antwoord 10
Nee, het kabinet heeft daar geen zorgen over. In een gezonde democratie is altijd plaats voor organisaties die het belang van een bepaalde groep bepleiten, uiteraard voor zover die belangenbehartiging zich afspeelt binnen de grenzen van de wet. De vraag waar de grens van de vrijheid van meningsuiting ligt is op diverse vlakken een zeer actueel politiek debat, waarbij het kabinet eraan hecht dat er ruimte bestaat om tegengestelde meningen voor het voetlicht te brengen.

Vraag 11
Is het kabinet op de hoogte van incidenten waarbij de IHRA-definitie is ingezet om de Europese Unie, het Hof van Justitie van de Europese Unie en voormalig minister van Buitenlandse Zaken Koenders van antisemitisme te betichten, op grond van de beschuldiging dat Israël zou zijn blootgesteld aan "dubbele maatstaven", hetgeen één van de "hedendaagse voorbeelden van antisemitisme" is die aan de IHRA-definitie zijn verbonden? 8) Hoe beoordeelt het kabinet deze en soortgelijke beschuldigingen?

Antwoord 11
Het kabinet is van mening dat in een volwassen democratie ruimte moet zijn voor het debat over de reikwijdte van het begrip antisemitisme. Het debat dient daarbij plaats te vinden on beslecht te worden op grond van inhoudelijke argumenten. Ten overvloede merkt het kabinet op dat ons rechtsstelsel, waar het voeren van debat in ruime mate wordt beschermd door de vrijheid van meningsuiting, ook goede rechtsbescherming kent in geval van het zonder goede juridische gronden openbaar beschuldigen van mensen, nu dit strafbare feiten kan opleveren zoals smaad of belediging.

Vraag 12
Wilt u deze vragen afzonderlijk beantwoorden?

Antwoord 12
Ja, dat heb ik bij deze gedaan.

1) https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z11045&did=2020D23864

2) https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definitionantisemitism

3) https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-202756%22]}

4) https://4il.org.il/wp-content/uploads/2019/09/MSA-report-Behind-the-Mask.pdf

5) https://www.ilfngo.org/ihra

6) https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/275227

7) https://rightsforum.org/nieuws/cidi-monitor-propageert-omstreden-ihra-definitie-van-antisemitisme/

8) https://www.thelawfareproject.org/releases/2019/11/12/eus-highest-court-opens-pandoras-box-ofpoliticised-product-labelling;

https://elnetwork.eu/country/eu/european-leadership-network-elnet-press-release-regarding-theeuropean-court-of-justice-decision-on-labeling-israeli-products/;

https://ejpress.org/israeli-winery-at-center-of-eu-court-ruling-on-labeling-refuses-to-back-down/;

http://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/18995

SOME WERE NEIGHBORS

CHOICE, HUMAN BEHAVIOR & THE HOLOCAUST

How was the Holocaust possible?

The central role of Adolf Hitler and other Nazi leaders is indisputable, but they depended on countless others. What role did ordinary people play? Why were there some zealous participants in the persecution of Jews, while most simply went along or joined in? Why did so few help the victims?

Within Nazi Germany and across German-dominated Europe, people behaved in a variety of ways, from small acts of solidarity with victims to active rescue efforts and from toleration of anti-Jewish measures to eager collaboration with Nazi perpetrators.

What motives and pressures influenced the choices and behaviors of individuals during the Holocaust? How did people respond to the plight of their Jewish classmates, coworkers, neighbors, and friends?

Local residents look on as Austrian Nazis force Jews to scrub the pavement following the German annexation of Austria. Vienna, March 1938. *Dokumentationsarchiv des Oesterreichischen Widerstandes*

https://archive.org/details/addressing-holocaust-denial-distortion-and-trivalization

https://www.youtube.com/watch?v=ajxfi-qWKaY

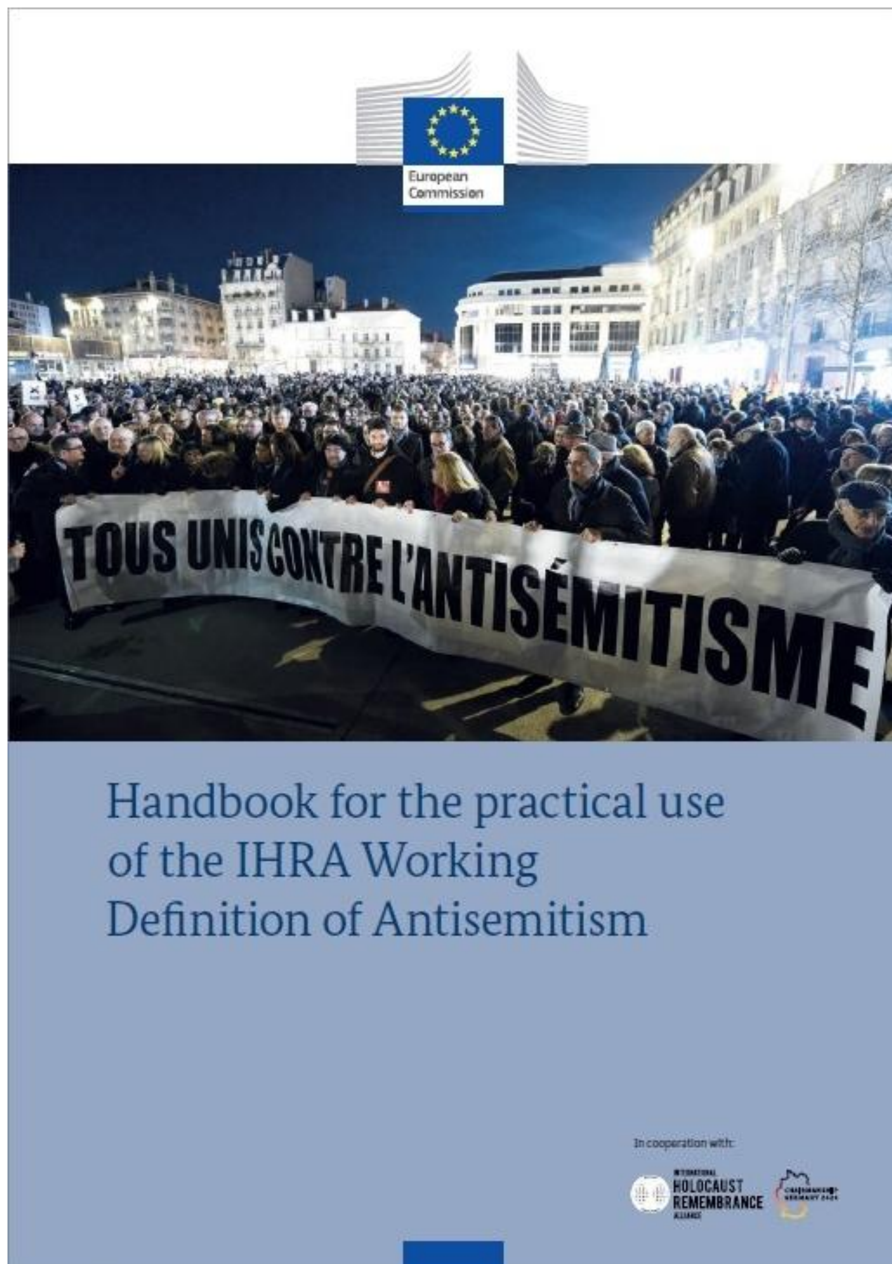

"Handbook for the practical use of the IHRA Working Definition of Antisemitism"

Prepared by the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism e.V. (Bundesverband RIAS), November 2020.
Contract number: JUST/2020/RRAC/PR/RIGH/0063
European Commission
Directorate-General Justice and Consumers
Directorate C – Fundamental rights and rule of law
Unit C2 – Fundamental rights policy
EC-COORDINATOR-ANTISEMITISM@ec.europa.eu

This document was commissioned by the European Commission and has been published jointly with the International Holocaust Remembrance Alliance, with support from the German Presidency of the Council of the European Union.
The information and views set out herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the official opinion of the Commission. The Commission does not guarantee the accuracy of the data included in this document. Neither the Commission nor any person acting on the Commission's behalf may be held responsible for any use of the information provided here
More information on the European Union is available at: http://www.europa.eu
PRINTED DS-03-21-002-EN-C 978-92-76-28422-2 10.2838/07516
PDF DS-03-21-002-EN-N 978-92-76-28421-5 10.2838/72276

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.
This document was prepared by the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism e. V. (Bundesverband RIAS).

The following experts conducted research for and drafted the handbook:

— **Benjamin Steinitz,** Executive Director of the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism e.V. (Bundesverband RIAS)
— **Kim Robin Stoller,** Chair of the Board of Directors of the International Institute for Education and Research on Antisemitism (IIBSA)
— **Daniel Poensgen**, Scientific Advisor at the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism (Bundesverband RIAS)
— **Michael Whine**, Senior Consultant, World Jewish Congress

Contributors

The following experts contributed to and/or reviewed the handbook:

— **Dr Robert Williams,** Chair, Committee on Antisemitism and Holocaust Denial, International Holocaust Remembrance Alliance / United States Holocaust Memorial Museum (USHMM)
— **Mark Weitzman**, Delegation of the United States, International Holocaust Remembrance Alliance / Simon Wiesenthal Center
— **Dr Juliane Wetzel,** Delegation of Germany, International Holocaust Remembrance Alliance / Center for Research on Antisemitism
— **Rabbi Andrew Baker,** Personal Representative of the OSCE Chairperson-in-Office on Combating Antisemitism, United States
— **Julana Bredtmann,** IHRA Permanent Office

Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights

Aan:

MINISTERIE VAN ALGEMENE ZAKEN

t.a.v. Zijne excellentie Mark Rutte Minister-President

Postbus:20001

2500EA,DEN HAAG

Onderwerp: EU-voorzitterschap-2016

Mierlo,9 november 2015

Zijne excellentie Minister van Algemene Zaken Rutte,

Het voorzitterschap van de EU in 2016 biedt een uitgelezen kans de Nederlandse “handel agenda” op Europees niveau verder vorm te geven.Ook een belangrijk aandachtspunt zijn de mensenrechten en haatzaaien op het internet.Nederland heeft hierin een voorbeeldrol te vervullen.Nederland is ook de verplichting aangegaan op grond van het kaderbesluit bestrijding racisme 2008/913/JBZ wat zich laat uitleggen in een pro-actief vervolgingsbeleid door de Nederlandse Staat.

De jurisprudentie van de rechtspraak waarin de verdachte zich heeft schuldig gemaakt aan smaadschrift jegens minister-president Balkenende -ECLI:NL:GHSGR:2010:BO4035- door bewerkte foto’s op internet te plaatsen, waarop de minister-president onder meer met hitlersnorren en hakenkruizen werd afgebeeld.Tevens had de verdachte een bijbehorende tekst op internet geplaatst, waarin de minister-president met Adolf Hitler werd

Vergeleken.Staat U heden op internet als SS-er afgebeeld vergeleken met Heinrich Himmler,en de suggestie dat U als Minister van Algemene Zaken voorstander bent van het nazisme en tevens een groot voorstander van het nieuwe "Vierde Rijk" wat dan waarschijnlijk de EU zal moeten voorstellen.De Europese Commissie zal niet aarzelen om op basis van het kaderbesluit inbreukprocedures in te leiden indien nodig tegen lidstaten.Die toezegging heb Ik onlangs schriftelijk mogen ontvangen van de Heer Timmermans via Prof. Bernd Martenczuk,Kabinet van eerste Vicevoorzitter Frans Timmermans, kenmerk:BM/kr Ares (2015) 2715348,datum 13-08-2015.

Ter afsluiting van deze informatie nog de link naar de internet.

https://ejbron.wordpress.com/2015/06/22/rutte-als-ss-er-moet-dat-nou/

IFUD of Human Rights

de Voorzitter

J.P. van den Wittenboer

Correspondence:Po.box 324, 5660AH Geldrop The Netherlands

Offices:Kastanje 28, 5731NK Mierlo The Netherlands

C.o.C.reg:41092925 Eindhoven N.L.

E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com

Internet: http://ifudofhumanrights.webs.com

Phone:+31 -(0)6 50 425 552

Rutte als SS-er: móét dat nou?

Geplaatst op 22 juni 2015 door E.J. Bron

Hè, wat is dat nou weer overdreven! Rutte als SS-erige *Totenkopf*-brigadist! Maar wel esthetisch gefoto-shopt. En . . . . . . hij hééft met dat idealistisch-vastberaden papkindjesgezichtje en dat brilletje echt wel iets van Heinrich Himmler. En . . . . . . hij houdt natuurlijk erg van het oudste nazisme ter wereld, de islam, want hij laat zich graag fotograferen met hoofddoekjes en wenste dit jaar nog aan alle moslims een "fijn" nachtelijk vreetfestijn. En . . . . . . hij is een groot voorstander van het nieuwe 4e Rijk dat ook wel EU genoemd wordt. En . . . . . . hij weigert de uitkering voort te zetten aan die zes (!) overlevenden van de Duitse concentratiekampen en onderduikers. Die 6 raken vanwege de bezuinigingen hun zorgpakket kwijt. Mantelzorg is geen optie voor deze mensen die in de negentig zijn. Want hun familie is uitgemoord. Door de nazi's. En *zu guter Letzt . . . . nein, zu béster Letzt*: in mei was er het bericht dat onder eindverantwoordelijkheid van *Standarteleiter Westmark* Rutte van een 90-jarige Holocaust-overlevende het pensioen was afgepakt omdat ze als Jodin in Samaria-Judea woont. Inderdaad: Joden in Samaria-Judea, het moet niet gekker worden! Vandaar dat het even moest: Rutte als SS-er.

Geplaatst door:
E.J. Bron
(h/t "Jan")

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Rechtshandhaving en Criminaliteitsbestrijding
Criminaliteit en Veiligheid

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Ons kenmerk
2285167

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

Datum 21 december 2018
Onderwerp Aanpak online hate speech

In vervolg op de voortgangsbrief Nationaal Actieprogramma Discriminatie 2018[1] en het verzoek van het lid Azarkan (DENK) inzake de aanpak van haatberichten op sociale media als Facebook zend ik uw Kamer hierbij deze brief met de aanpak van *online hate speech.*

Europese aanpak
In Nederland en in andere Europese landen is een significante toename van illegale online content waar te nemen, bijvoorbeeld waar het gaat om discriminatoire uitingen waaronder het aanzetten tot haat en geweld ('hate speech'), pedopornografische afbeeldingen en strafbare terroristische of extremistische uitingen. Er is een toenemende wens bij enkele EU-lidstaten om bestaande wet- en regelgeving die de vrijheid van meningsuiting beperkt in de fysieke wereld mede van toepassing te verklaren op online activiteiten, zoals bij de discussie over de uitbreiding van de reikwijdte van de Audiovisuele Mediadiensten Richtlijn tot aanbieders van videoplatforms. Bij diverse gelegenheden hebben de Europese Raad en de (JBZ-)Raad zich uitgesproken over illegale online content en de risico's erkend die voortvloeien uit het toenemende gebruik van *social media*, zoals de snelle verspreiding van nepnieuws en het zich discriminerend uitlaten tegenover migranten. Nederland onderstreept daarbij steeds weer het belang van een gezamenlijke Europese aanpak, samenwerking bij strafrechtelijke vervolging en de belangrijke rol van onderwijs ten aanzien van het ontwikkelen van kritisch denkvermogen en mediawijsheid.

Gedragscode
Tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in 2016 werd door de Europese Commissie, gezamenlijk met Facebook, Microsoft, Twitter en Google/YouTube een Gedragscode gepresenteerd om online *hate speech* tegen te gaan. De belangrijkste inspanningsverplichting die uit de Gedragscode voortvloeit betreft de afdoening en eventuele verwijdering van haatzaaiende uitingen na meldingen van gebruikers binnen 24 uur. Daarnaast bevat de Gedragscode afspraken over monitoring van de afspraken. Ter gelegenheid van de derde bijeenkomst van de EU-Groep op Hoog Niveau aangaande het tegengaan van racisme, vreemdelingenhaat en andere vormen van intolerantie op 31 mei en 1 juni 2017 heeft de Europese Commissie gerapporteerd over de resultaten van deze monitoring. De resultaten laten zien dat significante vooruitgang is geboekt ten

[1] Bijlage bij Kamerstukken II, 2017-2018, 30 950, nr 156

aanzien van de efficiëntie en snelheid van afdoening van meldingen, verbetering van de rapportagesystematiek, een betere opleiding van medewerkers, verbeterde samenwerking met betrokken partijen en verbetering van de eenduidigheid in behandeling, ongeacht wie de melder is. Tegelijkertijd zijn ook verbeterpunten geconstateerd, vooral waar het de transparantie over de criteria van afdoening en de terugkoppeling naar gebruikers betreft.
In EU-verband heeft het kabinet zich, gezien de vooruitgang die is geboekt onder de Gedragscode, uitgesproken voor de voortzetting en uitbreiding van de Gedragscode, inclusief de monitoring door de Europese Commissie. Daarnaast dringt het kabinet aan op meer transparantie van de betrokken sociale-mediabedrijven ten aanzien van interne procedures en de aantallen verzoeken om verwijdering van illegale inhoud en de afdoening daarvan, analoog aan de transparantie-rapportages die sommige van deze ondernemingen publiceren inzake verzoeken die zij van overheden ontvangen.

Mededeling bestrijding illegale content
Op 28 september 2017 heeft de Europese Commissie een "Mededeling over de bestrijding van illegale online content – Naar een grotere verantwoordelijkheid voor online platformen" uitgebracht (COM(2017)555). De mededeling formuleert richtsnoeren en uitgangspunten voor online platforms om – in samenwerking met nationale autoriteiten in lidstaten en andere relevante belanghebbenden – illegale online content tegen te gaan. Wat in de fysieke wereld illegaal is, is dat ook online. Daarbij kan gedacht worden aan het verspreiden van terroristische en extremistische uitingen, hate speech, pedopornografisch materiaal, het schenden van auteursrechten en het online aanbieden van illegale goederen als wapens en drugs. De mededeling richt zich op het faciliteren en intensiveren van de implementatie van succesvolle werkwijzen om illegale content te voorkomen, op te sporen, te verwijderen en de toegang ertoe onmogelijk te maken; tevens moet dat zorgen voor meer transparantie en bescherming van fundamentele rechten online. De mededeling legt een grote verantwoordelijkheid bij online platforms om illegale online content te bestrijden, met inachtneming van de artikelen 14 en 15 van de e-commerce-richtlijn. Online platforms worden met deze mededeling opgeroepen een effectief meldingssysteem operationeel te hebben, bij voorkeur door middel van een Notice-and-Take-Action-(NTA-)procedure, waarbij oordelen over toelaatbaarheid zijn gebaseerd op Europees en nationaal geldend recht. Waar mogelijk dienen ook technieken te worden ingezet om proactief op te kunnen treden en (her)plaatsing van illegale content te voorkomen. De samenwerking tussen platforms en rechtshandhavingsautoriteiten dient te worden geoptimaliseerd, vooral om snel en effectief te kunnen optreden bij een rechterlijk bevel tot verwijdering en om signalen van criminele activiteiten te kunnen delen met rechtshandhavingsautoriteiten. Deze dienen op hun beurt voldoende te zijn uitgerust om deze signalen vervolgens op te pakken en waar nodig tot vervolging over te gaan. Daarnaast zou het verwijderen van illegale content veel sneller en betrouwbaarder kunnen geschieden als online platformen het opzetten van een geprivilegieerd kanaal ondersteunen voor gecertificeerde instanties die met gezag de aanwezigheid van illegale content onder de aandacht van platformen kunnen brengen ('*trusted flaggers*'). Om 'oververwijdering' tegen te gaan dienen platforms het verwijderen van content te motiveren en een bezwaarprocedure in te richten, waarbij wordt opgeroepen deze onder te brengen bij bijvoorbeeld een geschilbeslechtingscommissie. De Commissie kondigde ten slotte aan tot mei 2018 de toepassing van deze richtsnoeren en uitgangspunten te monitoren om tot een afweging te komen of aanvullende, mogelijk wetgevende, maatregelen nodig zijn. Op de conclusies van de Commissie zal ik later in deze brief ingaan.

Het kabinet staat positief ten aanzien van de mededeling. Bij diverse gelegenheden hebben de Europese Raad en de JBZ-Raad zich uitgesproken over illegale online content en de risico's erkend die voortvloeien uit het toenemende gebruik van social media, zoals de risico's van radicalisering via internet, de snelle verspreiding van nepnieuws en het zich discriminerend uitlaten tegenover migranten. Nederland onderstreept daarbij het belang van een gezamenlijke Europese aanpak en de belangrijke rol van onderwijs en het ontwikkelen van kritisch denkvermogen en mediawijsheid.

Aanbeveling effectieve aanpak illegale online content
Op 1 maart 2018 heeft de Europese Commissie een "Aanbeveling voor een effectieve aanpak van illegale online content" opgesteld. De aanbeveling roept lidstaten en hosting service providers op effectieve, toepasselijke en proportionele maatregelen te nemen om illegale online content tegen te gaan, in overeenstemming met het mensenrechtencharter en wettelijke EU-bepalingen, met name op het gebied van de bescherming van persoonsgegevens, mededinging en elektronische handel. De aanbeveling bouwt voort op de Gedragscode voor IT-platformen om illegale content tegen te gaan en op de voortgang die is geboekt in het kader van het EU Internet Forum.
De aanbeveling roept op tot het inrichten van toegankelijke en gebruikersvriendelijke elektronische meldingsmechanismen en werkt uit hoe transparantie kan worden geboden richting gebruikers, melders en content providers over de inhoudelijke beoordeling van de content. Tegen een besluit tot verwijdering of blokkering van een uiting dient bezwaar aangetekend te kunnen worden. Dat betekent dat verwijderde of geblokte content ook weer zichtbaar moet kunnen worden gemaakt. De aanbeveling roept lidstaten op om in dit kader een systeem van buitengerechtelijke geschillenbeslechting op te zetten. Waar mogelijk dienen service providers technieken in te zetten om proactief illegale content te weren.
Lidstaten en hosting service providers worden opgeroepen contactpunten aan te wijzen en snelle procedures op te zetten voor meldingen van competente autoriteiten. Lidstaten worden aangemoedigd om de samenwerking tussen hosting service providers en rechtshandhavingsautoriteiten een wettelijke basis te geven. De samenwerking met zogenoemde "*trusted flaggers*" dient te worden bevorderd, evenals informatie-uitwisseling en het delen van technische oplossingen tussen hosting service providers. De aanbeveling bevat tenslotte enkele aandachtspunten ten aanzien van het tegengaan van terroristische content.

Verordening aanpak terroristische content
Naar aanleiding van de monitoring van richtsnoeren en uitgangspunten om illegale online content te verwijderen, heeft de Commissie aangegeven dat aanvullende wetgeving door middel van een verordening enkel toegevoegde waarde heeft ten aanzien van terroristische content online. In september 2018 heeft de Europese Commissie een voorstel gedaan voor een verordening waarmee binnen de Europese Unie terroristische online content binnen één uur verwijderd kan worden. De voorgestelde verordening beoogt de oprichting van een grensoverschrijdend systeem waarmee terroristische uitlatingen zo snel mogelijk van het internet worden verwijderd. Nederland verwelkomt wetgeving om het verwijderen van terroristische content te bevorderen. Nederland heeft echter significante zorgen over de juridische en praktische implicaties van een grensoverschrijdend verwijderingsbevel, met name ten aanzien van effectieve rechtsmiddelen voor internetbedrijven. Hier heeft het kabinet tijdens de onderhandelingen veelvuldig aandacht voor gevraagd. Uw Kamer is hier op gebruikelijke wijze, door middel van het BNC fiche, en tijdens de

technische briefing van 31 oktober jl. over geïnformeerd. Begin december was er reeds voldoende steun voor een algemene oriëntatie binnen de Europese Raad. Gezien de omstandigheid dat de verordening onze zorgen met betrekking tot de grensoverschrijdende rechtsmacht niet voldoende weg kon nemen, heeft Nederland de algemene oriëntatie niet kunnen steunen.

Zelfregulering en onafhankelijke juridische toetsing
Voor het kabinet geldt in eerste instantie het uitgangspunt dat de online community zichzelf reguleert en controleert. Wat dat betreft beoordeelt het kabinet de systematiek waarbij sociale-mediabedrijven zelf klachten over ongewenste content toetsen als positief. Het verwijderen moet echter niet doorslaan naar ongewenste, maar niet strafbare content. Dan wordt de vrijheid van meningsuiting onnodig ingeperkt. Met de dreiging van boetes bij het onjuist beoordelen neemt het risico daarop toe. Het kabinet staat huiverig tegenover het laten toetsen van uitingen door belangenorganisaties of overheidsinstellingen met een specifiek belang, maar zoekt de balans in een onafhankelijke juridische toetsing. In Nederland kan naast het direct melden bij een sociale-mediaplatform momenteel ook melding worden gedaan bij het Meldpunt internetdiscriminatie (MiND), dat is ondergebracht bij de Stichting NL Confidential. Dit Meldpunt beoordeelt meldingen door het maken van een inschatting of de gewraakte uiting op het internet als een strafbaar feit kan worden aangemerkt vanwege strijdigheid met de discriminatie- en aanverwante artikelen in het Nederlandse wetboek van strafrecht. Wordt strijdigheid geconstateerd, dan volgt een verzoek tot verwijdering van de uiting. Wordt hieraan geen gehoor gegeven dan kan binnen de sociale-media-bedrijven worden opgeschaald. Krijgt een melding dan nog geen opvolging, dan volgt doormelding naar het Openbaar Ministerie.
Ons land kent een fenomeengerichte aanpak van illegale activiteiten die zich (ook) online kunnen voordoen. Binnen de aanpak van terrorisme, pedopornografie, discriminatie, illegale wapenhandel, schendingen van het auteursrecht is dan ook veel aandacht voor de online component. Ook vanuit het beleid rond het aanbod van audiovisuele mediadiensten en bevorderen van het economische verkeer bestaat aandacht voor de online aspecten.
Ten aanzien van het tegengaan van online kinderporno en online discriminatie ("hate speech") geldt voor het kabinet als uitgangspunt vrijwillige – doch geen vrijblijvende – samenwerking tussen overheid en IT-platformen. Indien deze samenwerking niet tot de gewenste resultaten leidt, zal Europese of nationale wetgeving in overweging worden genomen.

Aanpak online dynamiek extremistische sprekers
In mijn brief van 28 mei (TK 2017-2018, 29 614, nr. 76) over de Integrale aanpak van extremistische sprekers, ben ik ingegaan op de relevante uitingsmisdrijven en mijn beeld bij de online dynamiek aangaande extremistische uitingen. In de bijlage bij deze brief ga ik uitgebreid in op de belangrijkste strafbepalingen inzake groepsbelediging (artikel 137c Sr), aanzetten tot haat, discriminatie of geweld (artikel 137d Sr), opruiing (artikelen 131 en 132 Sr), eenvoudige belediging (artikel 266 Sr) en bedreiging (artikel 285 Sr). Ook hierbij geldt wat offline illegaal is, is dat ook online. Verder noem ik de maatregelen gericht op het verwijderen van extremistische uitingen en de inzet in de komende jaren op een integrale multidisciplinaire aanpak van extremistische en terroristisch gebruik van digitale media.

Herbezinning
De Europese ontwikkelingen ten aanzien van de aanpak van illegale online content nopen tot een herbezinning op de aanpak van illegale content online, waaronder de

aanpak van online hate speech. Zoals eerder met uw Kamer gecommuniceerd in de voortgangsbrief over het Nationaal Actieprogramma Discriminatie (Kamerstukken II, 2017-18, 309 50 nr. 156), is in de Rijksbegroting vanaf 2020 geen budget meer gereserveerd voor een zelfstandig meldpunt internetdiscriminatie. Bij de herbezinning zal naast samenloop met andere vormen van illegale online content ook worden gekeken naar een rechtsbasis voor verwijderverzoeken, buitengerechtelijke geschillenbeslechting, privacyaspecten en rapportageverplichtingen.

Het laten voldoen van de huidige meldpunten aan de eisen van de Commissie zal een forse investering vragen. Tegelijkertijd moeten de werkwijze en afdoening van verwijderverzoeken worden gestroomlijnd en geüniformeerd. Daarom zal het kabinet zich richten op bundeling van de bestaande expertise in één organisatie, die dan ook kan worden ingericht conform de eisen vanuit Europa. Een dergelijke beweging ligt het meest voor de hand en past ook in de ambitie die is uitgesproken ten aanzien van de bestuurlijksrechtelijke aanpak binnen de hernieuwde aanpak van kinderporno waarover ik uw Kamer heb geïnformeerd in mijn brief van 13 december jl.[2]

Bij een dergelijke organisatie kan ook een functie worden ondergebracht waarbij content wordt beoordeeld op onrechtmatigheid voor een individuele burger, bijvoorbeeld omdat deze geen toestemming (meer) geeft voor het online gebruik en verspreiding van beeldmateriaal waarmee deze persoon in verband kan worden gebracht. Daarmee kan de huidige vereiste civiele procedure worden aangevuld met een simpele administratieve kortgedingprocedure, waarbij ervan uit wordt gegaan dat er geen toestemming is gegeven om de getoonde beelden online toegankelijk te maken, tenzij degene die de beelden heeft geplaatst een bezwaarprocedure start en het tegendeel aantoont.

Om het bovenstaande te toetsen op haalbaarheid laat het kabinet op dit moment onderzoeken of het takenpakket bij de rechtbank of bij een reeds bestaande toezichthouder kan worden ondergebracht en welke kosten hiermee gemoeid zouden zijn. Deze studie zal naar verwachting in het voorjaar van 2019 worden afgerond. Met een voorziening als hier beoogd, zou ook uitvoering worden gegeven aan de motie Van Nispen, [3] waarin de regering wordt verzocht een voorstel uit te werken voor een snelle, laagdrempelige procedure die slachtoffers niet met hoge kosten confronteert, met als doel privacy-schendingen snel te beëindigen en slachtoffers beter te ondersteunen, voor zover het om privacy-schendend materiaal op internet gaat. Over de civielrechtelijke aanpak van onrechtmatige online content wordt uw Kamer begin 2019 nader geïnformeerd.

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Ferd Grapperhaus

---

[2] Kamerstukken 2018/2019, 31015, nr. 160
[3] Kamerstukken 2017/18, 34926, nr. 6.

FOTOSHOPPER: SS-Obersturmbannführer M. Rutte

Geplaatst op 28 november 2020 door E.J. Bron

Door:
"Jan"
(voor www.ejbron.wordpress.com)

Beoordeel dit:

68 Votes

Dit delen:

Over E.J. Bron
www.ejbron.wordpress.com
Bekijk alle berichten van E.J. Bron →

Dit bericht werd geplaatst in Algemeen. Bookmark de permalink.

← Zweden moet extra gevangenissen bijbouwen vanwege de enorme immigrantencriminaliteit

VIDEO Café Weltschmerz: "Mediaoorlog in coronatijd" →

24 reacties op *FOTOSHOPPER: SS-Obersturmbannführer M. Rutte*

Google Translate

Selecteer een taal

Mogelijk gemaakt door Google Translate

Twitter Updates

- Het CDA wil 1 miljoen huizen bouwen voor negers – niet in Afrika, maar in Nederland ejbron.wordpress.com/2021/02/17/het… via @EJBron2 12 hours ago
- Appèl aan de EU: "Stop ermee de Palestijnen te financieren!" ejbron.wordpress.com/2021/02/17/app… via @EJBron2 12 hours ago
- EU-migratiepact: Von der Leyen en Merkel willen Europa aan de islam nalaten ejbron.wordpress.com/2021/02/17/eu-… via @EJBron2 13 hours ago
- Zweedse stad verbiedt dragen van mondkapjes op school vanwege grote risico's en ontbreken wetenschappelijk bewijs… twitter.com/i/web/status/1… 15 hours ago

@EJBron2 volgen

Archief

- februari 2021
- januari 2021
- december 2020
- november 2020
- oktober 2020
- september 2020
- augustus 2020
- juli 2020
- juni 2020
- mei 2020
- april 2020
- maart 2020
- februari 2020
- januari 2020
- december 2019
- november 2019
- oktober 2019
- september 2019
- augustus 2019
- juli 2019
- juni 2019
- mei 2019
- april 2019
- maart 2019
- februari 2019
- januari 2019
- december 2018
- november 2018
- oktober 2018
- september 2018
- augustus 2018
- juli 2018

Kopieergedrag

Twitter / 2020

Kopieergedrag online haatzaaien en gebruik van afbeeldingen.

Bron:

https://www.weesdeweerstand.nl/tag/rutte-en-de-jonge/

Twitter / Hugo de Jonge / fotoshop 19-08-2020

https://twitter.com/TheRenewALL/status/1295931089144315904/photo/1

Trouw

Hugo de Jonge

Lees hier de Abel Herzberglezing van Hugo de Jonge terug

Hugo de Jonge, lijsttrekker van het CDA.Beeld ANP

We moeten ons een weg banen uit deze crisis, en die weg leidt langs solidariteit, aldus minister Hugo de Jonge (CDA, volksgezondheid). Zondag droeg hij de Abel Herzberglezing voor in debatcentrum de Rode Hoed. De volledige lezing is hier terug te lezen.

Redactie Trouw 13 september 2020, 16:24

'massamoordenaar'
'Jouw tijd komt nog wel…
'Vaccinazi'
'Hugo Hitler'
'Mensen zoals jou en Rutte moeten ze afknallen.'

'Ik vind u, meneer de jonge, een stuk gevaarlijker dan het virus. Het valt me mee dat u nog niet hebt voorgesteld iedere positief geteste persoon voor twee weken een jodenster te laten dragen. Dan zijn ze makkelijker te verraden als ze buiten lopen.'

Beste mensen, en dan in het bijzonder beste familie Herzberg, *Haat komt in vele vormen. Soms sluimert het onder het oppervlak. Soms zie je het al van verre. Je ziet haat terug in een goed getimede stoot onder de gordel. In een haastig opgespoten leus langs de weg.* Je vindt haat op straat. Langs het voetbalveld. Op de sociale media. Geprojecteerde onmacht en woede, verwoord in haatdragende taal.

(Fragment lezing Hugo de Jonge 31e Abel Herzberglezing in de Rode Hoed op 13 september 2020)

Gefotoshopte afbeelding van de Minister van Justitie en Veiligheid

Bewerkte afbeelding Minister van Justitie en Veiligheid Ferdinand Grapperhaus als SS-er verscheen 9 mei 2020 online

Link naar afbeelding

https://ejbron.wordpress.com/2020/05/09/fotoshopper-grapperhaus-3/

Het ziet er niet uit..

Deze afbeeldingen o.a. troffen wij aan…
Datum: 15-08- 2021

1). Bewerkte foto op "kabinet Rutte III" voorzien van hakenkruizen met vlag

2). Bewerkte foto van Mark Rutte in nazi uniform

Bron:

https://www.dontbetheirfool.com/index.html

1). https://dontbetheirfool.com/pics/rutte-III-nazi%20kabinet%20bordes.jpg
2). https://dontbetheirfool.com/pics/Rutte%20in%20SS%20pakje.jpg

Een van de bekladde posters in Westervoort JOAN BERINGS

NOS NIEUWS • REGIONAAL NIEUWS • 22-02-2021

Verkiezingsposters Rutte en De Jonge beklad met hakenkruizen en nazi-teksten

Op meerdere plekken in het land zijn verkiezingsposters beklad met hakenkruizen en andere nazi-verwijzingen. Zo is in Westervoort op de foto van VVD-leider en demissionair premier Mark Rutte een hitlersnor getekend en staat op de posters 'houzee', een groet die door de NSB werd gebruikt.

De posters werden afgelopen zaterdag op vier plekken in Westervoort opgehangen. "Meteen een paar uur daarna was het al raak", zegt VVD-fractievoorzitter Roderick ten Kortenaar tegen Omroep Gelderland. Op één plek werd zondag een nieuwe poster opgehangen, maar ook die werd beklad. "Er hangen ook posters van andere partijen, maar die zijn niet beklad."

De fractie heeft geen idee wie erachter zit en doet aangifte bij de politie. Hetzelfde geldt voor de burgemeester, stelt Ten Kortenaar. "Je kunt van alles vinden van de VVD, maar dit doe je niet. Dit gaat echt te ver." De VVD-fractie in Westervoort zegt zo snel mogelijk met de landelijke afdeling te bekijken welke stappen er ondernomen kunnen worden.

De bekladde poster van Sigrid Kaag

Verkiezingsposter van Kaag in Amersfoort

Hitler-snor en teksten als ‘vaccin nazi’

Aan de Leusderweg in Amersfoort is een verkiezingsposter van D66-partijleider Sigrid Kaag beklad. De bekladder heeft de politica voorzien van een Hitler-snor en heeft de teksten ‘geen vaccinatiepaspoort’ en ‘vaccin nazi’ op de poster geschreven.

Emma Thies 27-03-21, ad.nl

Discriminatoire uitlatingen en handelingen

In zijn algemeenheid zou voorop moeten staan dat het nazi-gedachtegoed haaks staat op het uitgangspunt binnen de nederlandse samenleving dat iedere burger zich een volwaardig burger moet weten en voelen, en gevrijwaard moet blijven van discriminatoire uitlatingen en handelingen. Het verspreiden en / of te koop aan bieden van nazigedachtegoed - anders dan educatie of cultureel-historische motieven- is zeer ongewenst en moreel verwerpelijk. In voorkomende gevallen zou het Openbaar Ministerie bij de verspreiding van dergelijk materiaal conform de Aanwijzing discriminatie optreden. In artikel 137e Sr is onder meer en voor zover hier van belang strafbaar gesteld het anders dan ten behoeve van zakelijke berichtgeving verspreiden of ter verspreiding in voorraad hebben van voorwerpen waarin een discriminerende uiting is vervat. Of het verkopen van de items die nazigedachtegoed uitdragen, daadwerkelijk strafbaar is, dient van geval tot geval te worden beoordeeld, met inachtneming van de vaste jurisprudentie. Uit jurisprudentie van de Hoge Raad blijkt –HR:2009 /BJ6941- dat het hakenkruis beledigend is over een groep als daarmee het nationaal-socialistisch gedachtegoed wordt uitgedragen. Datzelfde geldt voor andere symbolen die aan het nazi-gedachtegoed kan worden gerelateerd, zoals bijvoorbeeld SS-tekens. Bij het ene nazi-symbool zal echter eerder duidelijk zijn dat het nationaalsocialistisch gedachtegoed wordt uitgedragen dan het andere. Voor de symbolen die ontstaan zijn in de nazitijd, bijvoorbeeld het SS-teken, geldt, dat het nationaalsocialistisch gedachtegoed bijna per definitie wordt uitgedragen. Het opzettelijk tonen van dit teken is al voldoende voor het uitdragen van het nazistisch gedachtegoed. De SS stond immers voor de vernietiging en uitroeiing van de tegenstanders van het naziregime, met name joden, zigeuners en homoseksuelen. Het hakenkruis bestond echter al voor de nazitijd als een teken met een heel andere, agressieloze betekenis. Daarom is, in vergelijking met het SS-teken, meer nodig om te spreken van het uitdragen van een bepaald gedachtegoed. Voor andere dan nazi-symbolen geldt dat het gebruik van een symbool door de context strafbaarheid kan opleveren, als het een belediging over een groep.

Jurisprudentie rechtspraak en Tweede Kamer der Staten-Generaal

- HR:2009 / BJ6941,
- HR 23 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM9135 (Combat 18),
- HR 14 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:220 (standaardarresten),
- TK Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2018–2019, nr. 3413,
- Tweede Kamer der Staten-Generaal vergaderjaar 2019-2020,aanhangsel van de handelingen,2447 Grapperhaus.

De overheid heeft meer dan 8,5 miljoen euro uitgetrokken voor de oprichting van het Holocaustmuseum in Amsterdam dat betekent niet dat het (ook) de gefotoshopte beelden van hoogwaardigheidsbekleders van de Nederlandse overheid voorzien van hakenkruizen, SS-tekens en Hitlersnorren die online verschijnen, kunnen worden getolereerd.IFUD of Human Rights heeft al verschillende keren geschreven om de regering van mening te doen veranderen over deze kwestie, om ermee te stoppen en daadwerkelijk beginnen met acties te ondernemen.

https://archive.org/details/verklaring-onder-ede-rechtsstaat

Wanneer staten hun beoordelingsmarge "margin of appreciation" te ruim uitoefenen, kunnen er meerdere en dus inconsistente interpretaties van hun internationaalrechtelijke verplichtingen ontstaan

W04.20.0139/I/Vo

Voorzitter

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Postbus 20018
2500 EA Den Haag
T 070 318 30 33

Aan de Vice-President van de Raad van State
Dhr. mr. Th.C. de Graaf.

Den Haag, 7 mei 2020

Geachte heer De Graaf,

In haar vergadering van 7 mei 2020 heeft de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op voorstel van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken, besloten om voorlichting te vragen aan de Afdeling advisering van de Raad van State over grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen.

Ter informatie is voor u bijgevoegd de brief van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken aan de Kamer die aan dit verzoek ten grondslag ligt.

Namens de Kamer vraag ik u aan dit verzoek te voldoen.

Met vriendelijke groet,

Khadija Arib
Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

Siracusa beginselen

Mede door de toeslagenaffaire kinderopvang belastingdienst met inzet Pieter Omtzigt (CDA) werden burger en samenleving geconfronteerd met antidemocratisch en ondermijnend gedrag in een cultuur van wetteloosheid door de top van de regering en een deel van hun ambtenarenapparaat. Er zou immers geen afbreuk worden gedaan zoals in de Siracusa beginselen bij het IVBPR (1984) wordt genoemd.

ERC-verklaring over COVID-19 en de mensenrechten van LGBTI-personen

Diplomatieke verklaring | 17-05-2020

De ondergetekende leden van de Equal Rights Coalition (ERC) roepen alle regeringen op om de gevolgen van de COVID-19-pandemie voor mensen die zijn geïdentificeerd op basis van echte of vermeende seksuele geaardheid, genderidentiteit of -expressie of geslachtskenmerken te beperken.
De huidige pandemie van de coronavirusziekte (COVID-19) treft ons in alle regio's en vormt een ongekende bedreiging voor de volksgezondheid, sociaaleconomische omstandigheden en het levensonderhoud van veel mensen. Hoewel het virus lukraak lijkt toe te slaan, hebben de verspreiding en de gevolgen ervan, samen met de maatregelen die worden genomen om de pandemie te bestrijden, een verschillende invloed op specifieke groepen, afhankelijk van de bestaande ongelijkheden en uitsluitingsmechanismen in samenlevingen en machtsstructuren, waardoor de meest gemarginaliseerde groepen nog kwetsbaarder worden. Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen (LGBTI) behoren tot de meest gemarginaliseerde en uitgesloten personen vanwege historisch en aanhoudend stigma, discriminatie, criminalisering en geweld tegen hen, en zij zijn en zullen tijdens deze periode het grootste risico lopen. crisis.

LGBTI-personen ervaren vaak discriminatie en stigmatisering in gezondheidszorgstelsels. Als gevolg hiervan kunnen ze besluiten om het zoeken naar medische zorg uit te stellen en in een toestand van gecompromitteerde gezondheid te leven. Discriminatie kan van invloed zijn op de toegang tot medicatie, hormonale behandeling en genderbevestigende zorg, evenals op de zorg voor andere reeds bestaande chronische ziekten, waardoor LGBTI-personen mogelijk een bijzonder risico lopen op ernstige gezondheidscomplicaties of met de dood te maken krijgen als gevolg van COVID-19. Veel LGBTI-personen hebben geen gezins- of gemeenschapsondersteuning en worden geconfronteerd met hoge niveaus van geweld en armoede, en met toenemende dakloosheid en werkloosheid. De opsluitingsmaatregelen kunnen ook leiden tot een toename van huiselijk geweld ingegeven door seksuele geaardheid en genderidentiteit.
Overheidsmaatregelen om de pandemie te bestrijden moeten rechtmatig zijn, en moeten evenredig, noodzakelijk en tijdelijk van aard zijn en rekening houden met de onevenredige gevolgen voor specifieke bevolkingsgroepen of gemarginaliseerde groepen. Deze maatregelen moeten in overeenstemming zijn met de Siracusa-beginselen van 1984 betreffende de voorwaarden waaronder regeringen de mensenrechten kunnen beperken tijdens een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid. Deze crisis mag geen rechtvaardiging zijn om LGBTI-personen nieuwe beperkingen op te leggen of tot zondebok te maken.
De ondergetekende leden van de ERC roepen alle regeringen op ervoor te zorgen dat bij hun maatregelen ter bestrijding van de COVID-19-pandemie rekening wordt gehouden met de specifieke gevolgen voor LGBTI-personen. De leden roepen ook alle regeringen op ervoor te zorgen dat bij al het beleid met betrekking tot de pandemie, inclusief toegang tot gezondheidszorg, informatie, huisvesting en financiële en economische steun, op proactieve en niet-discriminerende wijze rekening wordt gehouden met de behoeften van LGBTI-personen. in lijn met de verklaring van de Hoge Commissaris voor de mensenrechten van de VN. De leden roepen de donorregeringen voorts op om ervoor te zorgen dat humanitaire hulpinspanningen en fondsen een antwoord bieden op de specifieke behoeften van gemarginaliseerde gemeenschappen, zoals LGBTI-personen, door gemeenschapsorganisaties te betrekken bij hun reactie en uitvoering.

Mede-ondertekenaars:
Albanië, Argentinië, Australië, Oostenrijk, België, Canada, Kaapverdië, Chili, Costa Rica, Cyprus, Tsjechië, Denemarken, Ecuador, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, IJsland, Ierland, Israël, Italië, Litouwen , Luxemburg, Malta, Mexico, Montenegro, Nederland, Nieuw-Zeeland, Noord-Macedonië, Noorwegen, Portugal, Servië, Slovenië, Spanje, Zweden, Zwitserland, het Verenigd Koninkrijk, Uruguay

---

Verantwoordelijk ministerie

- Ministerie van Buitenlandse Zaken

[vertaling engels-nederlands]

www.ohchr.org

NOODMAATREGELEN EN COVID-19: RICHTLIJNEN

De situatie van de COVID-19-pandemie vereist dat veel landen over de hele wereld buitengewone maatregelen nemen de gezondheid en het welzijn van de bevolking beschermen. Zelfs in een openbare noodsituatie moeten deze stappen op de regel zijn gebaseerd van de wet.

Noodbevoegdheden moeten worden gebruikt binnen de kaders die worden geboden door de internationale mensenrechtenwetgeving, met name de Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (ICCPR), waarin wordt erkend dat staten mogelijk aanvullende bevoegdheden nodig hebben om uitzonderlijke situaties aan te pakken. Dergelijke bevoegdheden moeten tijdgebonden zijn en slechts op tijdelijke basis worden uitgeoefend met het doel om zo snel mogelijk een normale toestand te herstellen. Zelfs zonder formeel de noodtoestand af te kondigen, kunnen staten uitzonderlijke maatregelen nemen om de volksgezondheid te beschermen kunnen bepaalde mensenrechten beperken. Deze beperkingen moeten voldoen aan de eisen van wettigheid, noodzaak en evenredigheid, en niet-discriminerend zijn. De opschorting of afwijking van bepaalde burgerrechten en politieke rechten is alleen toegestaan in specifieke noodsituaties"Bedreigen het leven van de natie". Er moeten enkele voorzorgsmaatregelen worden genomen, waaronder de eerbiediging van enkele grondrechten dat kan in geen geval worden opgeschort. Het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten bevat geen bepaling over afwijkingen. Staat verplichtingen in verband met de kerninhoud van de rechten op voedsel, gezondheid, huisvesting, sociale bescherming, water en sanitaire voorzieningen, onderwijs en een toereikende levensstandaard blijven zelfs in noodsituaties van kracht.

BEPERKINGEN OP MENSENRECHTEN ALS GEVOLG VAN NOODMAATREGELEN

Sommige rechten, zoals vrijheid van verkeer, vrijheid van meningsuiting of vrijheid van vreedzame vergadering, kunnen onderhevig zijn aan beperkingen om redenen van volksgezondheid, zelfs als er geen noodtoestand is. Deze beperkingen moeten echter voldoen de volgende vereisten:

Dit betekent dat de beperking in een nationale wet moet worden opgenomen van algemene toepassing, die van kracht is op het moment dat de beperking wordt toegepast. De wet mag niet willekeurig zijn of onredelijk, en het moet duidelijk en toegankelijk zijn voor het publiek. De beperking moet *noodzakelijk zijn* voor de bescherming van een van de toelaatbare gronden vermeld in het IVBPR, waaronder volksgezondheid, en moet inspelen op een dringende sociale behoefte. De beperking moet *evenredig zijn* aan het belang dat op het spel staat, dwz het moet passend zijn om het te bereiken beschermende functie; en het moet de minst ingrijpende optie zijn onder degenen die het gewenste resultaat zouden kunnen bereiken. Geen enkele beperking mag discriminerend zijn in strijd met de bepalingen van de internationalemensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org

• Alle beperkingen moeten strikt worden geïnterpreteerd en in het voordeel van het recht in kwestie. Er kan geen beperking worden toegepast in een willekeurige manier.

• De autoriteiten hebben de taak om beperkingen op rechten te rechtvaardigen.

STAAT VAN NOOD

• Noodtoestanden worden specifiek gereguleerd in de mensenrechtenwetgeving. Hoewel afwijking of opschorting van bepaalde rechten is toegestaan wanneer dergelijke noodsituaties worden afgekondigd; maatregelen tot opschorting van rechten moeten worden vermeden wanneer de de situatie kan adequaat

worden aangepakt door evenredige beperkingen of beperkingen op bepaalde rechten vast te stellen, zoals hierboven omschreven.

• Als afwijkingen van de mensenrechtenverplichtingen van een staat nodig zijn om de verspreiding van COVID-19 te voorkomen, alle maatregelen genomen moeten evenredig zijn en beperkt zijn tot die welke strikt vereist zijn door de eisen van de situatie. Deze vereiste heeft betrekking op de duur, geografische dekking en inhoudelijke basis van de noodtoestand.

• Dienovereenkomstig moeten wetgeving en maatregelen voor de noodtoestand zijn:
➢ Strikt tijdelijk in omvang,
➢ De minst ingrijpende om de gestelde volksgezondheidsdoelen te bereiken, en
➢ Neem waarborgen op, zoals verval- of herzieningsclausules, om de terugkeer naar de gewone wetten te garanderen zodra de noodsituatie voorbij is.

• Sommige rechten, zoals het recht op leven, het verbod op foltering en het legaliteitsbeginsel in het strafrecht, 1 kunnen niet worden afgeweken, zelfs tijdens noodtoestanden, en blijven van toepassing in alle situaties. Gewone rechtbanken zouden dat moeten doen hun rechtsmacht behouden om klachten te behandelen voor schendingen van niet-afwijkende rechten.

• Staten dienen maatregelen te nemen om schendingen van de mensenrechten en misbruik in verband met de noodtoestand te voorkomen gepleegd door statelijke en niet-statelijke actoren. Beschuldigingen van dergelijke schendingen en misbruiken moeten effectief en snel zijn onderzocht om een einde te maken aan de overtreding of het misbruik, de daders voor de rechter te brengen en te voorzien slachtoffers met bescherming en effectieve rechtsmiddelen.

• De beginselen van legaliteit en rechtsstaat vereisen dat de fundamentele vereisten van een eerlijk proces worden gerespecteerd tijdens een noodtoestand. Alleen een rechtbank mag proberen iemand te veroordelen voor een strafbaar feit. Het vermoeden van onschuld moet worden gerespecteerd.

• Noodverklaringen op basis van de COVID-19-uitbraak mogen niet worden gebruikt als basis om bepaalde personen aan te vallen of groepen, inclusief minderheden. De genomen maatregelen mogen geen verboden discriminatie op welke gronden dan ook inhouden ras, huidskleur, geslacht, seksuele geaardheid en genderidentiteit, handicap, taal, religie, politieke of andere mening, nationale of sociale afkomst, eigendom, geboorte of andere status.

1 Zie voor een volledige lijst van niet-afwijkende rechten artikel 4 van het IVBPR en algemene opmerking 29 van de mensenrechten Commissie. Regionale mensenrechteninstrumenten kunnen voorzien in een andere reeks niet-afwijkende rechten.

www.ohchr.org

• Staten dienen tijdige en effectieve maatregelen te treffen om het genot van fundamentele economische en sociale rechten te ondersteunen mensen die getroffen zijn door noodbeperkingen, onder meer door steun voor werkgelegenheid en levensonderhoud, huisvesting, voedsel, onderwijs, sociale bescherming en gezondheid, om hen in staat te stellen de noodmaatregelen na te leven.

• Als de noodtoestand op wettige wijze wordt afgekondigd, moet deze in het openbaar en officieel worden afgekondigd. Een officiële proclamatie is essentieel voor de handhaving van de beginselen van legaliteit en rechtsstaat. Proclamaties moeten in overeenstemming zijn met relevante grondwettelijke en andere bepalingen van nationaal recht die van toepassing zijn op dergelijke afkondigingen en de uitoefening van noodsituaties bevoegdheden. Bovendien zijn de staten die partij zijn bij het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten verplicht om de VN-secretaris-generaal op grond van artikel 4.3 van het convenant.

• Staten moeten de getroffen bevolking informeren over het exacte materiële, territoriale en temporele toepassingsgebied van de aanvraag van de noodtoestand en de daarmee verband houdende maatregelen. Voldoende informatie over noodwetgeving en maatregelen moet snel worden gecommuniceerd en in alle officiële talen van de staat, evenals in vele andere talen op grote schaal zo mogelijk in het land gesproken en op een toegankelijke manier zodat het grote publiek op de hoogte is van de nieuwe wettelijke regels en kunnen zich dienovereenkomstig gedragen.

• Een noodtoestand moet worden geleid door mensenrechtenprincipes, waaronder transparantie. Een noodtoestand zou moeten niet worden gebruikt voor een ander doel dan de openbare noodzaak waarvoor het is verklaard, in dit geval om te reageren op de Covid19-pandemie. Het mag niet worden gebruikt om afwijkende meningen te onderdrukken. Transparantie en het recht op informatie tijdens een staat noodgevallen vereisen dat de mediavrijheid wordt beschermd, aangezien journalistiek een cruciale functie vervult tijdens de noodsituatie.

• Toezicht op de uitoefening van noodbevoegdheden is essentieel om invulling te geven aan democratie en rechtsstaat. Noodgeval maatregelen, waaronder ontheffing of opschorting van bepaalde rechten, moeten periodiek en onafhankelijk worden getoetst door de wetgever. Elke noodwetgeving die in een noodtoestand wordt ingevoerd, moet worden onderworpen aan adequate wetgeving wetgevende controle. Er moet ook een zinvol gerechtelijk toezicht zijn op uitzonderlijke maatregelen of een noodtoestand om ervoor te zorgen dat ze voldoen aan de hierboven beschreven beperkingen. Voor aanvullende richtlijnen over noodtoestanden, zie Algemeen Commentaar 29 van het Mensenrechtencomité en het Beginselen van Siracusa inzake de beperking en afwijking van bepalingen in het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke zaken Rechten

ARTIKEL 4 VAN HET INTERNATIONAAL VERDRAG INZAKE BURGERRECHTEN EN POLITIEKE RECHTEN

1. In tijden van openbare noodtoestand die het leven van de natie bedreigt en waarvan het bestaan officieel wordt afgekondigd, zijn de staten die partij zijn bij de huidige Covenant kan maatregelen nemen die afwijken van hun verplichtingen uit hoofde van dit Convenant voor zover strikt vereist door de eisen van de situatie, op voorwaarde dat dergelijke maatregelen niet in strijd zijn met hun andere verplichtingen uit hoofde van het internationaal recht en niet uitsluitend op de grond worden gediscrimineerd van ras, huidskleur, geslacht, taal, religie of sociale afkomst.

2. Op grond van deze bepaling mag niet worden afgeweken van de artikelen 6, 7, 8 (leden I en 2), 11, 15, 16 en 18.

3. Elke Staat die Partij is bij dit Verdrag die gebruik maakt van het recht op afwijking, stelt de andere Staten die Partij zijn bij dit Verdrag onmiddellijk in kennis, door tussenkomst van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, van de bepalingen waarvan zij is afgeweken en van de redenen waarom zij geactiveerd. Via dezelfde tussenpersoon vindt er opnieuw een mededeling plaats op de datum waarop de afwijking wordt beëindigd.

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.

www.ohchr.org

SANCTIES VOOR OVERTREDING VAN BUITENGEWONE MAATREGELEN

• Staten moeten uitzonderlijke maatregelen op humane wijze afdwingen, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel wanneer ze worden opgelegd sancties voor overtredingen en ervoor zorgen dat sancties niet op willekeurige of discriminerende wijze worden opgelegd. Bijvoorbeeld, personen met een handicap of slachtoffers van huiselijk geweld, mogen niet worden bestraft als ze overtreden COVID-19 noodmaatregelen om zichzelf te beschermen.

• Staten dienen personen hun vrijheid alleen in laatste instantie te ontnemen, op gronden die in de wet zijn vastgelegd, en met passende procedurele waarborgen. Vrijheidsberoving moet redelijk, noodzakelijk en evenredig zijn in de omstandigheden, zelfs in een noodtoestand.

• Staten dienen specifieke aandacht te besteden aan de gevolgen voor de volksgezondheid van overbevolking in detentiecentra en aan de bijzondere risico's voor gedetineerden als gevolg van de COVID-19-noodsituatie, bij het beoordelen van de geschiktheid van het vasthouden van iemand.

• Boetes moeten in verhouding staan tot de ernst van de overtreding. Bij het beoordelen van de juiste som van het bedrag, moet er rekening worden gehouden met de individuele omstandigheden, inclusief genderspecifieke effecten. Dit is vooral relevant voor werklozen of mensen die geen inkomen genereren vanwege de noodmaatregelen.

• Maatregelen om verkeerde informatie over COVID-19 te reguleren, moeten met zorg worden opgesteld, aangezien ze kunnen leiden tot censuur van impopulaire meningen of meningen van minderheden. Strafrechtelijke sancties voor informatie-overtredingen moeten worden vermeden. Staten zouden moeten werk en minder ingrijpende middelen om de verspreiding van verkeerde informatie tegen te gaan, zoals het bevorderen van onafhankelijke feitencontrole, onderwijs en mediageletterdheid. Het is essentieel dat overheden en internetbedrijven dit probleem aanpakken verkeerde informatie in de eerste plaats doordat ze zelf duidelijke, betrouwbare, op feiten gebaseerde informatie verschaffen.
Zie voor aanvullende richtlijnen over het recht op vrijheid en veiligheid van de persoon Algemeen commentaar 35 van de mensenrechten Commissie.

WETHANDHAVING EN BUITENGEWONE MAATREGELEN

• Wetshandhavers mogen alleen geweld gebruiken als dit strikt noodzakelijk is en voor zover dit nodig is voor de uitvoering van hun plicht en alleen wanneer minder schadelijke maatregelen duidelijk ondoeltreffend zijn gebleken.

• Wetshandhavingsoperaties, ook wanneer deze worden uitgevoerd tijdens buitengewone maatregelen of een noodtoestand, moeten voldoen aan relevante internationale normen en standaarden, waaronder de Gedragscode voor wetshandhaving Ambtenaren, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavingsfunctionarissen en VN-mensenrechten Richtsnoeren voor het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.

• Als algemene regel geldt dat het leger geen politietaken mag uitoefenen. Uitzonderlijke situaties kunnen dat echter vereisen de militairen worden ingezet in een rechtshandhavingscontext voor beperkte perioden en specifiek omschreven omstandigheden.

• Telkens wanneer leden van de strijdkrachten wetshandhavingsfuncties uitoefenen, dienen zij ondergeschikt te zijn aan de burgerbevolking gezag en aansprakelijk onder burgerlijk recht, en zijn onderworpen aan normen die worden toegepast op wetshandhavers onder internationale mensenrechtenwetgeving.

www.ohchr.org

• Alle aantijgingen van mensenrechtenschendingen, inclusief machtsmisbruik, willekeurige detentie en seksueel en gendergerelateerd geweld door wetshandhavers en militair personeel, moet effectief en onmiddellijk worden onderzocht en daders voor het gerecht gebracht. Dit is vooral belangrijk in het licht van de uitgebreide bevoegdheden die aan rechtshandhaving en het leger worden verleend personeel in veel gebieden tijdens de COVID-19-pandemie.

Raadpleeg voor aanvullende richtlijnen over het gebruik van geweld en het gedrag van wetshandhavers de Gedragscode voor Wetshandhavingsfunctionarissen, basisprincipes over het gebruik van geweld en vuurwapens door wetshandhavers en VN-mensen Richtlijnen voor rechten over het gebruik van minder dodelijke wapens door wetshandhaving.

UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

COVID-19
RESPONSE

EMERGENCY MEASURES AND COVID-19: GUIDANCE

The situation presented by the COVID-19 pandemic requires many countries worldwide to take extraordinary measures to protect the health and well-being of the population. Even in a public emergency, these steps need to be based on the rule of law.

Emergency powers should be used within the parameters provided by international human rights law, particularly the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), which acknowledges that States may need additional powers to address exceptional situations. Such powers should be time-bound and only exercised on a temporary basis with the aim to restore a state of normalcy as soon as possible.

Even without formally declaring states of emergency, States can adopt exceptional measures to protect public health that may restrict certain human rights. These restrictions must meet the requirements of legality, necessity and proportionality, and be non-discriminatory.

The suspension or derogation of certain civil and political rights is only allowed under specific situations of emergency that "threaten the life of the nation". Some safeguards must be put in place including the respect of some fundamental rights that cannot be suspended under any circumstances.

The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights does not include a provision on derogations. State obligations associated with the core content of the rights to food, health, housing, social protection, water and sanitation, education and an adequate standard of living remain in effect even during situations of emergency.

RESTRICTIONS ON HUMAN RIGHTS AS A RESULT OF EMERGENCY MEASURES

Some rights, such as freedom of movement, freedom of expression or freedom of peaceful assembly may be subject to restrictions for public health reasons, even in the absence of a state of emergency. These restrictions, however, must meet the following requirements:

- *Legality*: The restriction must be "provided by law". This means that the limitation must be contained in a national law of general application, which is in force at the time the limitation is applied. The law must not be arbitrary or unreasonable, and it must be clear and accessible to the public.
- *Necessity*. The restriction must be *necessary* for the protection of one of the permissible grounds stated in the ICCPR, which include public health, and must respond to a pressing social need.
- *Proportionality*. The restriction must be *proportionate* to the interest at stake, i.e. it must be appropriate to achieve its protective function; and it must be the least intrusive option among those that might achieve the desired result.
- *Non-discrimination*. No restriction shall discriminate contrary to the provisions of international human rights law.

- All limitations should be interpreted strictly and in favour of the right at issue. No limitation can be applied in an arbitrary manner.
- The authorities have the burden of justifying restrictions upon rights.

STATES OF EMERGENCY

- States of emergency are specifically regulated under human rights law. Although derogation or suspension of certain rights is permitted when such emergencies are declared, measures suspending rights should be avoided when the situation can be adequately dealt with by establishing proportionate restrictions or limitations on certain rights, as described above.
- If derogations from a State's human rights obligations are needed to prevent the spread of COVID-19, all measures taken should be proportionate and limited to those strictly required by the exigencies of the situation. This requirement relates to the duration, geographical coverage and substantive basis of the state of emergency.
- Accordingly, state of emergency legislation and measures should be:
  - Strictly temporary in scope,
  - The least intrusive to achieve the stated public health goals, and
  - Include safeguards such as sunset or review clauses, in order to ensure return to ordinary laws as soon as the emergency situation is over.
- Some rights, such as the right to life, the prohibition from torture and the principle of legality in criminal law,[1] cannot be derogated from even during states of emergency and continue to apply in all situations. Ordinary courts should maintain their jurisdiction to adjudicate complaints for violations of non-derogable rights.
- States should take measures to prevent human rights violations and abuses associated with the state of emergency perpetrated by state and non-state actors. Allegations of such violations and abuses should be effectively and promptly investigated with a view to putting an end to the violation or abuse, bringing perpetrators to justice and providing victims with protection and effective remedies.
- The principles of legality and the rule of law require that fundamental requirements of fair trial must be respected during a state of emergency. Only a court of law may try and convict a person for a criminal offence. The presumption of innocence must be respected.
- Emergency declarations based on the COVID-19 outbreak should not be used as a basis to target particular individuals or groups, including minorities. Measures taken must not involve prohibited discrimination on any grounds such as race, colour, sex, sexual orientation and gender identity, disability, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.

[1] For a full list of non-derogable rights, please refer to article 4 of the ICCPR and General Comment 29 of the Human Rights Committee. Regional human rights instruments may provide for a different set of non-derogable rights.

- States should provide timely and effective measures to support the enjoyment of core economic and social rights of people affected by emergency restrictions, including through support for employment and livelihoods, housing, food, education, social protection and health, in order to enable them to comply with the emergency measures.
- For a state of emergency is be lawfully declared, it must be publicly and officially proclaimed. An official proclamation is essential for the maintenance of the principles of legality and rule of law. Proclamations must be in line with relevant constitutional and other provisions of national law that govern such proclamations and the exercise of emergency powers. In addition, States Parties to the International Covenant on Civil and Political rights are required to notify the UN Secretary-General under article 4.3 of the Covenant.
- States must inform the affected population of the exact substantive, territorial and temporal scope of the application of the state of emergency and its related measures. Sufficient information about emergency legislation and measures should be communicated swiftly and in all official languages of the State, as well as in as many other languages widely spoken in the country as possible, and in an accessible manner so the public at large is aware of the new legal rules and can conduct themselves accordingly.
- A state of emergency should be guided by human rights principles, including transparency. A state of emergency should not be used for any purpose other than the public necessity for which it is declared, in this case to respond to the COVID-19 pandemic. It should not be used to stifle dissent. Transparency and the right to information during a state of emergency require that media freedom is protected, as journalism serves a crucial function during the emergency.
- Supervision of the exercise emergency powers is essential give substance to democracy and the rule of law. Emergency measures, including derogation or suspension of certain rights, should be subject to periodic and independent review by the legislature. Any emergency legislation introduced under a state of emergency should be subjected to adequate legislative scrutiny. There should also be meaningful judicial oversight of exceptional measures or a state of emergency to ensure that they comply with the limitations described above.

For additional guidance on states of emergency, see General Comment 29 of the Human Rights Committee, and the Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights.

ARTICLE 4 OF THE INTERNATIONAL COVENANT ON CIVIL AND POLITICAL RIGHTS

1. In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin.

2. No derogation from articles 6, 7, 8 (paragraphs I and 2), 11, 15, 16 and 18 may be made under this provision.

3. Any State Party to the present Covenant availing itself of the right of derogation shall immediately inform the other States Parties to the present Covenant, through the intermediary of the Secretary-General of the United Nations, of the provisions from which it has derogated and of the reasons by which it was actuated. A further communication shall be made, through the same intermediary, on the date on which it terminates such derogation.

PENALTIES FOR VIOLATIONS OF EXTRAORDINARY MEASURES

- States must enforce any exceptional measures humanely, respecting the principle of proportionality when imposing penalties for violations and ensure that penalties are not imposed in an arbitrary or discriminatory way. For example, persons with disabilities or victims of domestic violence, should not be subjected to penalties should they violate COVID-19 emergency measures to protect themselves.

- States should only deprive persons of their liberty as a last resort, on grounds that are established by law, and with appropriate procedural safeguards. Deprivation of liberty must be reasonable, necessary and proportionate in the circumstances, even in a state of emergency.
- States should pay specific attention to the public health implications of overcrowding in places of detention and to the particular risks to detainees created by the COVID-19 emergency, in assessing appropriateness of detaining someone.

- Fines should be commensurate to the seriousness of the offence committed. In assessing the appropriate sum of a fine, consideration should be given to the individual circumstances, including gender-specific impacts. This is particularly relevant for jobless people or those not generating income because of the emergency measures.
- Measures to regulate misinformation on COVID-19 should be crafted with care, as they may lead to censorship of unpopular or minority opinions. Criminal penalties for information offenses should be avoided. States should employ less intrusive means of combating the spread of misinformation, such as promoting independent fact-checking, education and media literacy. It is essential that governments and internet companies address this issue misinformation in the first instance by themselves providing clear, reliable, fact-based information.

For additional guidance on the right to liberty and security of the person, see General Comment 35 of the Human Rights Committee.

LAW ENFORCEMENT AND EXTRAORDINARY MEASURES

- Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty and only when less harmful measures have proven to be clearly ineffective.
- Law enforcement operations, including when carried out during extraordinary measures or a state of emergency, should comply with relevant international norms and standards, including the Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.
- As a general rule, the military should not conduct policing functions. Exceptional situations, however, may require that the military be deployed in a law enforcement context for limited periods and specifically defined circumstances.
- Whenever members of military forces conduct law enforcement functions, they should be subordinate to civilian authority and accountable under civilian law, and are subject to standards applied to law enforcement officials under international human rights law.

- Any allegations of human rights violations, including abuse of power, arbitrary detention, and sexual and gender-based violence by law enforcement and military personnel, must be effectively and promptly investigated and perpetrators brought to justice. This is particularly important in light of the extensive powers given to law enforcement and military personnel in many areas during the COVID-19 pandemic.

For additional guidance on use of force and the conduct of law enforcement officials, please refer to Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials and U.N. Human Rights Guidance on the Use of Less-Lethal Weapons by Law Enforcement.

Viruswaarheid gaat in cassatie: 'Mensenrechten zijn opzij geschoven'

Viruswaarheid noemt de uitspraak van het gerechtshof in het hoger beroep tegen de avondklok "een blamage voor de rechtspraak" en gaat in cassatie. Dat maakte Willem Engel zojuist bekend tijdens een speciaal ingelaste persconferentie.
Het gerechtshof oordeelde - in tegenstelling tot de rechtbank vorige week - dat er wel degelijk sprake is van "buitengewone omstandigheden die het invoeren van de avondklok mogelijk maken".

Viruswaarheid verliest hoger beroep over avondklok, uitgeschreven boetes blijven staan

De onderbouwing van de avondklok was volgens het hof dus in orde, maar daar laat Willem Engel en Jeroen Pols het niet bij liggen. "De uitspraak van het gerechtshof is teleurstellend, maar niet onverwacht", aldus jurist Jeroen Pols van Viruswaarheid. "Zij vinden dat de maatregelen proportioneel zijn. Zij vinden het geen probleem dat de route van de wet niet gevolgd is. Maar dit arrest betekent het einde van onze rechtsorde. De mensenrechten zijn opzij geschoven." Viruswaarheid is het uiteraard niet eens met de uitspraak en gaat daarom in cassatie. Dat betekent dat de Hoge Raad, de hoogste rechtbank van Nederland, zich nu met het besluit moet gaan bemoeien. De groep denkt niet dat de Hoge Raad anders gaat beslissen maar voor hen is het nu een principekwestie geworden.

Bron: hartvannederland.nl

26-02-2021

Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag
Geldend van 01-01-2013 t/m heden

Wet van 3 april 1996, houdende hernieuwde vaststelling van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag ter aanpassing aan de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag)

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

(....)

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Hoofdstuk I. Algemene bepalingen

Artikel 1

1. Onverminderd de artikelen 7, eerste lid, en 8, eerste lid, van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden kunnen, ingeval buitengewone omstandigheden dit noodzakelijk maken, bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de artikelen 5, 6, 7, 8, eerste en derde lid, ~~9, eerste, tweede, derde en vijfde lid~~, en 10 gezamenlijk of afzonderlijk in werking worden gesteld.
2. Wanneer het in het eerste lid bedoelde besluit is genomen, wordt onverwijld een voorstel van wet aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het voortduren van de werking van de bij het in het eerste lid bedoelde besluit in werking gestelde bepalingen.
3. Wordt het voorstel van wet door de Staten-Generaal verworpen, dan worden bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de bepalingen die ingevolge het eerste lid in werking zijn gesteld, onverwijld buiten werking gesteld.
4. Bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, worden bepalingen die ingevolge het eerste lid in werking zijn gesteld, buiten werking gesteld, zodra de omstandigheden dit naar Ons oordeel toelaten.

Besluit van 22 januari 2021, houdende inwerkingtreding en inwerkingstelling van artikel 8, eerste en derde lid, van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag, *Stb.* 2021, 24

Let op: ook de Eerste Kamer heeft hier – i.t.t. tot 'Coronaspoedwet'-maatregelen – een rol

(....)

Wim Voermans
@wimjmvoermans

#avondklok Parlement moet wel - zij het indirect - de avondklok nog bekrachtigen. Ook Eerste Kamer moet nog instemmen. Voor die bekrachtiging geldt geen termijn (als bij bekrachtiging van de andere coronamaatregelen). Maar verwerping kan nog steeds.

10:38 a.m. · 24 jan. 2021 · Twitter Web App

203 Retweets **38** Geciteerde Tweets

DE GRONDWET

ARTIKEL 103 - UITZONDERINGSTOESTAND

1. De wet bepaalt in welke gevallen ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid bij koninklijk besluit een door de wet als zodanig aan te wijzen uitzonderingstoestand kan worden afgekondigd; zij regelt de gevolgen.
2. Daarbij kan worden afgeweken van de grondwetsbepalingen inzake de bevoegdheden van de besturen van provincies, gemeenten, openbare lichamen als bedoeld in artikel 132a en waterschappen, van de grondrechten geregeld in de artikelen 6, voor zover dit de uitoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen van het in dit artikel omschreven recht betreft, 7, 8, 9, 12, tweede en derde lid, en 13, alsmede van artikel 113, eerste en derde lid.
3. Terstond na de afkondiging van een uitzonderingstoestand en voorts, zolang deze niet bij koninklijk besluit is opgeheven, telkens wanneer zij zulks nodig oordelen beslissen de Staten-Generaal omtrent het voortduren daarvan; zij beraadslagen en besluiten ter zake in verenigde vergadering.

WETENSCHAPPELIJK COMMENTAAR

S. DANIËLS

INHOUDSOPGAVE

Editie augustus 2020

1. ALGEMEEN

1.1 Functie

Nood vraagt zijn eigen recht[1]; in sommige gevallen zelfs om buitenwettelijk ‘recht’.
Het recht dat de overheid mag toepassen in tijden van nood betreft een bijzonder rechtsgebied: het *staatsnoodrecht*.
Het staatsnoodrecht heeft betrekking op het staatsrecht dat de overheid ter beschikking staat ten tijde van alle mogelijk denkbare noodsituaties.[2] Het regelt de toekenning van wettelijke en buitenwettelijke bevoegdheden aan het bestuur die alleen in buitengewone omstandigheden kunnen worden uitgeoefend. Door voorwaarden aan de uitoefening van buitengewone bevoegdheden te stellen, tracht het staatsnoodrecht de rechtsstatelijke en democratische gaten in het recht die kunnen ontstaan als gevolg van de uitoefening van buitengewone bevoegdheden, te dichten.

Het staatsnoodrecht bestaat uit een variëteit van noodwet- en noodregelgeving die betrekking heeft op verschillende onderwerpen en verschillende situaties. Het omvat noodwetten en andere noodregelingen die in gewone wetgeving opgenomen zijn, naast ongeschreven recht. De basisregel van het staatsnoodrecht is in alle gevallen dezelfde: de toepassing van het staatsnoodrecht dient proportioneel en subsidiar, oftewel evenredig, zijn. Alleen wanneer de uitoefening van een buitengewone bevoegdheid evenredig is, is er sprake van een rechtmatige toepassing van het staatsnoodrecht.

1.2 Historie

Alvorens in te gaan op de systematiek van het moderne staatsnoodrecht, voorzie ik kort in een historische schets aan de hand van het werk van Prins, die in 1911 als pionier het tot dan toe onontgonnen terrein van het Nederlandse staatsnoodrecht betrad.[3]
Het staatsnoodrecht vindt zijn oorsprong in het natuurrecht en had in beginsel betrekking op de ontneming van eigendom ten dienste van het algemeen belang *of* ter afwending van gevaar. Tot in de achttiende eeuw vormde de patrimoniale staatsleer, op grond waarvan het staatsgezag wordt ontleend aan de eigendom van grond en bodem, het fundament voor de leer der *dominium eminens*, dat oppereigendom van de vorst veronderstelt.[4] Op grond van dit oppereigendom mocht de vorst ten dienste van het algemeen belang of ter afwending van gevaar inbreuk maken op de onvervreemdbare rechten van onderdanen, waaronder het eigendomsrecht. Het oppereigendom vormde gevoeglijk de rechtsgrond voor allerhande bevoegdheden van de vorst, zoals belastingheffing, boeteoplegging en ontneming van eigendom, met dien verstande dat op de vorst in geval van ontneming van bezit een plicht tot schadevergoeding kwam te rusten. De daarop volgende leer der *jus eminens*, waarvan het ontstaan een gevolg was van de opkomst van de verdragsstaat waarin vrijheidsrechten een meer prominente plaats innamen, ontkende het vorstelijk oppereigendom en veronderstelde slechts een imperium van de vorst, waarbij privaat bezit als indirect vorstelijk eigendom werd gekwalificeerd. Hoewel deze leer een andere rechtsgrond voor noodrechtelijk overheidshandelen bood dan de dominium eminens, was haar werking feitelijk dezelfde: zij rechtvaardigde alleen die noodrechtelijke handelingen die op eigendom betrekking hadden.[5]

Aan het natuurrecht als rechtsgrond van het handelen van de overheid in tijden van nood werd in de negentiende eeuw de dienst opgezegd door de intrede van het *legisme*, dat veronderstelt dat het positieve recht voor elk geval een beslissing biedt en geen enkel recht buiten de wet erkent. Het legisme maakte korte metten met de subjectieve – aan het prerogatief van de vorst ten grondslag liggende – grondslag die het natuurrecht bood aan het noodrechtelijk handelen van de overheid. Het legisme bleek echter naar zijn aard zelf een gevaar voor de staat in nood, nu de focus ervan op het positieve (objectieve) recht het onmogelijk maakte voor de overheid om rechtmatig te handelen in niet bij wet voorziene noodsituaties. Het buitenwettelijk handelen van de staat in nood als onrechtmatig beschouwen terwijl deze handeling diezelfde staat nu juist redt, creëert een onhoudbare tegenstelling tussen recht en staat, waarvoor een oplossing gevonden diende te worden.[6]

Tegen het einde van de negentiende eeuw kwam men tot de conclusie dat de rechtsgrondslag voor het handelen van de overheid in tijden van nood niet absoluut kon worden beperkt tot het objectieve recht.[7] Een buitenwettelijke bevoegdheid van de overheid ten tijde van nood diende echter wel een rechtsgrondslag te hebben, zo vond men, want wilde deze bevoegdheid rechtmatig zijn, dan was het niet voldoende om zich te beroepen op macht of geweld.[8] In 1913 pleitte Krabbe in zijn *Ongezonde lectuur*, een werk dat in die tijd als staatsrechtelijke ketterij werd beschouwd, voor de erkenning van staatsnoodrecht in subjectieve zin, betogende dat men zich in tijden van nood ook wel zonder Grondwet zou redden omdat men voor abnormale omstandigheden op grond van het algemene rechtsbewustzijn wel abnormaal recht zou doen gelden, en zulks gerechtvaardigd was.[9] Bij het aanvoeren van een algemeen rechtsbewustzijn als grondslag voor het in tijden van nood afwijken van het objectieve recht zijn na de Tweede Wereldoorlog, toen de discussie over het ongeschreven staatsnoodrecht in volle hevigheid oplaaide, vraagtekens geplaatst.[10] Desalniettemin komt Krabbe de eer toe een eerste stap in de richting van het huidige staatsnoodrecht te hebben gezet. Zijn theorie over het algemene rechtsbewustzijn en de erkenning van een zeker subjectief recht om in tijden van nood van het positieve recht af te wijken, brachten met zich dat de buitenwettelijke noodmaatregelen zich strikt dienden te beperken tot het bereiken van het nagestreefde doel en dat de inhoud erop berekend moest zijn de instemming te verkrijgen van de meerderheid van het volk.[11] Hier tekenden zich de eerste fundamentele beginselen van het moderne staatsnoodrecht af. Er kwam plaats voor een subjectief recht van de overheid, dat tegen het geldende wettenrecht in een rechtsgrond kon bieden voor buitenwettelijke noodmaatregelen.[12]

Na de Tweede Wereldoorlog is de erkenning en de ontwikkeling van het ongeschreven staatsnoodrecht in sneltreinvaart tot stand gekomen. Geconfronteerd met voordien ondenkbare situaties als de afwezigheid van de Staten-Generaal bij het wetgevingsproces en de doorbreking van centrale gezagsstructuren, zijn er in oorlogstijd tal van besluiten tot stand gekomen op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht.[13] Enkele van deze besluiten zijn na de oorlog getoetst op hun rechtmatigheid. De jurisprudentie uit die tijd heeft in belangrijke mate het rechterlijk toetsingskader van het staatsnoodrecht gevormd.

2. GESCHREVEN EN ONGESCHREVEN STAATSNOODRECHT

2.1 Geschreven staatsnoodrecht

Het staatsnoodrecht is te verdelen in het objectieve en het subjectieve staatsnoodrecht. Het objectieve staatsnoodrecht heeft betrekking op het bij wet geregelde noodrecht en wordt daarom ook wel het *geschreven staatsnoodrecht* genoemd. Het moderne geschreven staatsnoodrecht kent drie varianten:
1. Van tevoren opgestelde wetgeving die bepalingen bevat ten aanzien van de bevoegdheden, uit te oefenen in buitengewone omstandigheden[14];
2. Regelingen en besluiten die tijdens buitengewone omstandigheden tot stand zijn gekomen op grond van het geschreven staatsnoodrecht[15];
3. Regelingen en besluiten die tijdens buitengewone omstandigheden tot stand zijn gekomen op grond van het subjectieve, ongeschreven staatsnoodrecht; eenmaal geconfronteerd met een onvoorziene buitengewone omstandigheid, zijn er regels afgevaardigd.[16]

Deze varianten van het geschreven staatsnoodrecht hebben één overeenkomst: het betreft wetgeving die betrekking heeft op *bij wet voorziene* buitengewone omstandigheden. De wetgever heeft bepaalde buitengewone omstandigheden voorzien en daarop geanticipeerd door de buitengewone bevoegdheidsuitoefening wettelijk vast te leggen.

2.2 Ongeschreven staatsnoodrecht

Het kan zijn dat zich een buitengewone omstandigheid voordoet waarop de wetgever niet of niet op wenselijke wijze met een wettelijke noodregeling heeft geanticipeerd. De buitengewone omstandigheid is in dat geval onvoorzien. Het kan gaan om een situatie waarin het geschreven recht niet toereikend is, of waarin de procedure voor inwerkingstelling van een geschreven noodregeling te lang duurt, of waarin het geschreven recht om andere redenen niet geschikt is voor toepassing. De overheid moet zich in dat geval van *buitenwettelijke* noodbevoegdheden kunnen bedienen om de nood te kunnen beheersen. Van deze bevoegdheden dient vast te staan dat zij niet onbevoegd zijn uitgeoefend. Zij dienen een rechtsgrondslag hebben.
De rechtsgrondslag van buitenwettelijke noodbevoegdheden is het *subjectieve staatsnoodrecht*, ook wel het *ongeschreven staatsnoodrecht* genoemd. De overheid komt een subjectief recht toe om de regels van objectief

recht te overtreden.[17] Op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht kunnen in buitengewone omstandigheden besluiten worden genomen en regelingen worden uitgevaardigd die geen grondslag hebben in de bestaande wet.

2.3 Inwerkingstelling

Inwerkingstelling van het staatsnoodrecht heeft altijd betrekking op het geschreven staatsnoodrecht. Inwerking*stelling* dient scherp onderscheiden te worden van de inwerking*treding* van het staatsnoodrecht. Alle wetten waaraan de Staten-Generaal zijn goedkeuring heeft verleend, treden na bekendmaking in het Staatsblad in werking. Voor de toepassing van sommige noodwetten geldt echter een tweede voorwaarde: zij dienen, nadat zij in werking zijn getreden, in werking te worden gesteld. Reeds in werking getreden noodbepalingen kunnen in dat geval dus niet zonder meer worden toegepast.

Inwerkingstelling op grond van de uitzonderingstoestand

Ten aanzien van de inwerkingstelling van staatsnoodrecht zijn er drie categorieën te onderscheiden. Er is noodwetgeving die alleen na de afkondiging van de uitzonderingstoestand, oftewel de beperkte of algemene noodtoestand kan worden toegepast (zie paragraaf 4.1.) Deze noodwetgeving leidt voor het overige een slapend bestaan, reden waarom zij ook wel waakvlam- of diepvrieswetgeving wordt genoemd.[18] Op deze noodwetten kan in buitengewone rechtstoestanden[19] anders dan de uitzonderingstoestand geen beroep worden gedaan. Voorbeelden hiervan zijn de Distributiewet[20] en de Noodwet rechtspleging[21]. Tevens zijn er noodwetten die afwijking van de Grondwet toestaan en alleen om die reden op grond van de uitzonderingstoestand in werking kunnen worden gesteld: de Oorlogswet voor Nederland[22] en de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag.[23]

Separaat en bij koninklijk besluit

Er is tevens noodregelgeving die een plaats heeft gekregen in noodwetten of in gewone wetgeving. In het laatste geval bevat een wet in formele zin een noodregeling waarin is bepaald dat in geval van buitengewone omstandigheden in afwijking van de wet nadere regels kunnen worden gesteld.[24] Conform de standaardbepaling die in dit soort noodregelgeving wordt gebruikt, geschiedt inwerkingstelling van de noodregelgeving *bij koninklijk besluit*. Bij het nemen van een dergelijk koninklijk besluit wordt een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het voortduren van de in werking getreden noodregeling (de zogenaamde verlengingswet.) Indien het wetsvoorstel wordt verworpen, wordt de noodregeling bij koninklijk besluit buiten werking gesteld zodat de buitengewone bevoegdheden niet (langer) kunnen worden uitgeoefend. De standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving luidt:

1. Onverminderd de artikelen 7, eerste lid, en 8, eerste lid, van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden kunnen, ingeval buitengewone omstandigheden dit noodzakelijk maken, bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de artikelen (…) in werking worden gesteld.
2. Wanneer het in het eerste lid bedoelde besluit is genomen, wordt onverwijld een voorstel van wet aan de Tweede Kamer gezonden omtrent het voortduren van de bij dat besluit in werking gestelde bepaling.
3. Wordt het voorstel van wet door de Staten-Generaal verworpen, dan wordt bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, de bepaling die ingevolge het eerste lid in werking is gesteld, onverwijld buiten werking gesteld.
4. Bij koninklijk besluit, op voordracht van Onze Minister-President, wordt de bepaling die ingevolge het eerste lid in werking is gesteld, buiten werking gesteld, zodra de omstandigheden dit naar Ons oordeel toelaten.
5. Een besluit als bedoeld in het eerste, derde en vierde lid, wordt op de daarin te bepalen wijze bekendgemaakt. Het treedt in werking terstond na de bekendmaking.
6. Het besluit, bedoeld in het eerste, derde en vierde lid, wordt in ieder geval geplaatst in het *Staatsblad.*

De term *separate inwerkingstelling* heeft betrekking op het onderscheid tussen het noodrecht dat alleen op grond van de uitzonderingstoestand kan worden toegepast en het noodrecht dat ook afzonderlijk, oftewel separaat van de uitzonderingstoestand kan worden toegepast. Het eerste lid van de standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving maakt duidelijk dat de betreffende noodregeling separaat kan worden toegepast (artikel 7 en 8 van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden maken de inwerkingstelling mogelijk van noodwetgeving die alleen kan worden toegepast in het kader van uitzonderingstoestand.) Het hierna besproken vormvrije noodrecht behoort eveneens tot de categorie separate inwerkingstelling.

Separaat en vormvrij

De plicht tot inwerkingstelling geldt niet voor alle noodwetten. Er zijn ook noodregelingen die *vormvrij* kunnen worden toegepast. In dat geval kunnen de buitengewone bevoegdheden waarin het vormvrije noodrecht voorziet, tijdens een buitengewone omstandigheid worden uitgeoefend zonder dat inwerkingstelling van de noodregeling bij koninklijk besluit nodig is. Het vaststellen van nadere regels met oog op een buitengewone bevoegdheid is dan niet nodig.[25] De Tweede Kamer kan ten aanzien van de toepassing van vormvrij noodrecht gevoeglijk geen verlengingswet aannemen of verwerpen. Buitengewone omstandigheden kunnen in dit geval dus rechtstreeks leiden tot de uitoefening van buitengewone bevoegdheden. Vormvrije noodregelingen kenmerken zich dan ook door de toekenning van een ruime beleids- en beoordelingsvrijheid aan het bestuur.[26]

2.4 Buitengewone omstandigheden

In het staatsnoodrecht staat de term buitengewone omstandigheid centraal. De buitengewone omstandigheid is het materiële toepassingscriterium van het (geschreven én ongeschreven) staatsnoodrecht.[27] Alleen in een buitengewone omstandigheid mag staatsnoodrecht worden toegepast. De term buitengewone omstandigheid heeft nadrukkelijk geen betrekking op de feitelijke nood; het is een juridische term die aangeeft dat er buitengewone bevoegdheden kunnen worden uitgeoefend. Van een buitengewone omstandigheid kan derhalve sprake zijn in alle soorten noodsituaties, groot en klein.[28]
De erkenning van de buitengewone omstandigheid als juridische kwalificatie is van belang met oog op de noodzaak tot verdere harmonisatie van noodwetgeving en verbetering van het begrip van de staatsnoodrechtelijke systematiek. Thans bestaat er nog te veel discussie over nut en noodzaak van het wettelijk gebruik van de term buitengewone omstandigheden, hetgeen onwenselijk is omdat dit verwarring over het toepassingsbereik van noodwetgeving in de hand werkt.[29] De hardnekkigheid van deze verwarring blijkt onder meer uit het in 2018 door het kabinet geopenbaarde voornemen tot herziening van het staatsnoodrecht, waarbij het onvoldoende onderscheidend vermogen van de term buitengewone omstandigheden ten opzichte van de ernst van de situatie als verbeterpunt is gekwalificeerd.[30] Daarbij wordt miskend dat deze term met reden geen omschrijving van de feiten aangeeft. Wie de buitengewone omstandigheid als een niet-juridische kwalificatie beschouwt, ziet zich immers geconfronteerd met een *feitelijk* afbakeningsprobleem: wanneer is er sprake van nood? Hoe dringend moet de nood zijn alvorens een buitengewone bevoegdheid mag worden uitgeoefend? Wanneer is er sprake van (dreigend) gevaar? Enzovoorts. Maar wie de buitengewone omstandigheid juridisch kwalificeert, ziet haar voor wat zij is: een omstandigheid waarin een vitaal belang wordt bedreigd (1) *en* normale bevoegdheden niet toereikend zijn om deze bedreiging af te wenden (2).[31] Dit zijn de elementen van de buitengewone omstandigheid. Als zodanig is de buitengewone omstandigheid na haar introductie als juridische kwalificatie in 1993[32] door de wetgever gehanteerd bij de harmonisatie van de terminologie voor buitengewone omstandigheden in het staatsnoodrecht.[33] [34] Bij de toekomstige herziening van het staatsnoodrecht zou deze kwalificatie m.i. gehandhaafd moeten blijven.

De buitengewone omstandigheid is een omstandigheid die gevoeglijk slechts voorwaardelijk kan worden aangenomen. Daardoor functioneert de buitengewone omstandigheid als toepassingsdrempel van het staatsnoodrecht; alleen wanneer sprake is van een bedreiging van een vitaal belang en ontoereikendheid van normale bevoegdheden, kan noodrecht worden uitgeoefend (zie paragraaf 3.1 voor de definitie van een vitaal belang.)

2.5 Evenredigheid
Het evenredigheidsbeginsel heeft een fundamentele betekenis voor het staatsnoodrecht. Alleen wanneer een noodmaatregel evenredig is, is zij rechtmatig. De rechtmatigheid van het handelen van de overheid in tijden van nood is een primaire voorwaarde voor het behoud van de rechtsstatelijke waarborgen. Onrechtmatig handelen duidt op machtsmisbruik.
Het evenredigheidsbeginsel begrenst de toepassing van het staatsnoodrecht. In het staatsnoodrecht wordt het evenredigheidsbeginsel uitgedrukt aan de hand van de beginselen der proportionaliteit en subsidiariteit. Deze beginselen komen tot uitdrukking in de voorwaarden waaraan voldaan moet zijn om het bestaan van een buitengewone omstandigheid aan te kunnen nemen: het handelen van de overheid mag niet verder gaan dan de bedreiging van een vitaal belang vereist (1) en er mag slechts worden opgetreden indien de normale bevoegdheden ontoereikend zijn (2). Dit geldt overigens niet alleen voor de verhouding normaal recht – buitengewoon recht, maar ook voor de regelingen van buitengewone bevoegdheden onderling. Indien met een minder vergaande buitengewone bevoegdheid kan worden volstaan, dan mag geen gebruik worden gemaakt van een zwaardere buitengewone bevoegdheid.[35]

Ook hier laat zich de noodzaak zien tot een juiste opvatting van de staatsnoodrechtelijke terminologie. Gesteld wordt wel dat de doelstellingen van het veiligheidsbeleid zo ruim zijn dat de middelen die kunnen worden ingezet ten behoeve van de bescherming van vitale belangen eveneens zeer ruim kunnen zijn, met als gevolg dat in een noodsituatie werkelijk elk middel geschikt en nodig geacht kan worden om die doelstellingen te bereiken.[36] Dat is niet het geval. Als de buitengewone omstandigheid juridisch (en dus voorwaardelijk) wordt geïnterpreteerd, begrenzen de beginselen der proportionaliteit en subsidiariteit het noodrechtelijk handelen van de overheid voortdurend, ook in geval van toepassing van ongeschreven staatsnoodrecht. Het bestuur komt dus geen vrijbrief toe elke noodmaatregel indachtig in te kunnen zetten. Anders gezegd: nood breekt wet, maar nood breekt geen recht.[37]

2.6 Rechterlijke toetsing
De nationale noodrechtelijke jurisprudentie spitst zich, enkele uitzonderingen daargelaten, met name toe op de burgermeesterlijke noodbevelen ter handhaving van de openbare orde en het ongeschreven staatsnoodrecht waarop na de Tweede Wereldoorlog veelvuldig een beroep is gedaan. Gevoeglijk kan onderscheid gemaakt worden tussen gemeentelijk en nationaal noodrecht.[38] Gemeentelijk noodrecht vindt zijn basis in de Gemeentewet, op grond waarvan de burgemeester op grond van zijn autonome bevoegdheid noodbevelen en noodverordeningen kan geven ter handhaving van de openbare orde.[39] Nationaal noodrecht geeft regelingen voor het hele land of een deel daarvan, waarbij de burgemeester in medebewind geroepen kan worden.[40]
De toetsing van de toepassing van gemeentelijk noodrecht
Uit de jurisprudentie inzake de burgermeesterlijke noodbevelen[41] volgt een aantal richtlijnen die betrekking hebben op de evenredigheid van de noodmaatregel dan wel op de wijze waarop de rechter die beoordeelt.

Allereerst geldt dat de rechter marginaal toetst of er sprake is van een noodsituatie. In 1953, naar aanleiding van het evacuatiebevel van de burgemeester van Zierikzee in verband met de watersnoodramp, oordeelde de rechter dat de vraag of de burgemeester gebruik mag maken van zijn noodbevoegdheden op het terrein van het publieke noodrecht ligt en dat de beslissing of de noodtoestand aanwezig is en een noodmaatregel nodig is, een kwestie van beleid betreft, 'welke als zodanig is onttrokken aan de controle van de burgerlijke rechter.'[42]

Daar kwam de Afdeling in de jaren tachtig enigszins op terug door na te gaan of zich een situatie voordeed waarbij er voor de burgemeester redenen waren om gebruik te maken van zijn buitengewone bevelsbevoegdheid.[43] In het arrest Deventer-voetbalverbod stelde de Afdeling vast dat artikel 175 Gemeentewet een noodsituatie op het oog heeft en een wettelijke voorziening treft voor omstandigheden waarin de gewone middelen ontoereikend zijn voor het herstellen en handhaven van de openbare orde.[44] De Afdeling onderzocht gevoeglijk eerst of er sprake was van een noodsituatie en daarna of er sprake was van ontoereikendheid van de normale middelen. Het onderzoek met betrekking tot de vraag of zich een buitengewone omstandigheid voordeed die de uitoefening van de noodbevelsbevoegdheid rechtvaardigt, beperkt zich daarbij tot de vraag of de burgemeester in redelijkheid tot het oordeel heeft kunnen komen dat er sprake is van ernstige wanordelijkheden. [45]

Dat de vraag naar het bestaan van de nood en de juistheid van het burgermeesterlijke noodbevel een beleidskwestie is en de rechter een besluit tot het geven van een noodbevel dientengevolge marginaal toetst, wordt tot op heden aanvaard.[46] [47] Stelt de rechter vast dat er geen sprake is of was van een buitengewone omstandigheid, dan komt hij niet toe aan de vraag naar de toereikendheid van normale bevoegdheden.[48] Indien hij wel aan deze vraag toekomt, velt hij een proportionaliteits- en subsidiariteitsoordeel over de uitoefening van de buitengewone bevoegdheid.[49] Daarbij benadrukt de rechter het uitgangspunt dat 'de burgemeester slechts bij uiterste noodzaak gebruik mag maken van zijn bevoegdheid om noodbevelen te geven en dat hij daarbij de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit in acht dient te nemen, hetgeen inhoudt dat voor het geven van het noodbevel geen plaats is indien andere, minder vergaande, maatregelen getroffen kunnen worden.'[50]

De beperkte rechterlijke toetsing van de buitengewone omstandigheid in het gemeentelijk noodrecht tekent zich ook duidelijk af in de jurisprudentie inzake de burgemeesterlijke toepassing van het ongeschreven staatsnoodrecht. Gedurende de Tweede Wereldoorlog zagen enkele burgemeesters zich genoodzaakt tot de uitoefening van buitengewone bevoegdheden wegens afwezigheid van reguliere (rechts)instellingen.

Uit de jurisprudentie ter zake volgt het beeld van een rechter die de noodzakelijkheid van een burgemeesterlijke noodmaatregel toetst aan de hand van de vragen welke omstandigheden zich voordeden, of die omstandigheden het functioneren van normale rechtsinstellingen onmogelijk maakten en – zij het in mindere mate – of de noodmaatregel subsidiair was.[51] Ter illustratie zij gewezen op de bekende zaak van de burgemeester van Maurik die, uit vrees voor een toename van zwarthandel met alle gevolgen voor de gemeentelijke voedselverdeling van dien, een zwarthandelaar beboette. De zwarthandelaar kwam in het verweer door te stellen dat de burgemeester niet bevoegd was tot deze noodrechtspraak. Het Hof nam hier als voldoende bewezen aan dat de omstandigheden waarin de gemeente Maurik verkeerde, leidden tot de noodtoestand en dat de vrees van de burgemeester voor toename van zwarthandel 'zeer gewettigd' was, zodat repressie 'noodzakelijk' was. De burgemeester kon de noodbevoegdheid tot strafrechtspleging gerechtvaardigd uitoefenen. Deze uitspraak is voorts van belang omdat het Hof hier al oordeelde dat de vraag of de noodmaatregel de juiste is, een kwestie van beleid betreft en niet ter beoordeling staat van de rechter.[52]

De toetsing van de toepassing van nationaal noodrecht
Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er belangwekkende jurisprudentie betreffende de rechtsgeldigheid van de in oorlogstijd genomen besluiten op centraal niveau. De wetsbesluiten die de Nederlandse regering in ballingschap uitvaardigde, dienden te worden getoetst op hun rechtmatigheid. Daarbij stond de vraag naar de betekenis van het ongeschreven staatsnoodrecht als rechtsgrondslag centraal.

Deze naoorlogse jurisprudentie is om twee redenen van belang. In de eerste plaats heeft zij de grenzen van de rechterlijke toetsing met betrekking tot het staatsnoodrecht, in het bijzonder het ongeschreven staatsnoodrecht, afgebakend. Ten tweede is door deze jurisprudentie vast komen te staan dat afwijking van de Grondwet op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht geoorloofd kan zijn.

De belangrijke vraag of de rechter zich mag buigen over de noodzaak van de noodmaatregel, met andere woorden, of de rechter een oordeel mag vellen over de vraag *of* de noodmaatregel toegepast mag worden, is spoedig na de oorlog beantwoord. Allereerst was er in december 1945 de zaak bij de Bijzondere Raad van Cassatie, waarin de verbindende kracht van een strafrechtelijk besluit op grond waarvan een persoon ter dood werd veroordeeld, ter discussie stond.[53] De Bijzondere Raad van Cassatie overwoog dat 'de rechter niet heeft te treden in de beoordeling van de doelmatigheid der tot stand gebrachte regelingen, maar dat hij zich heeft te bepalen tot het onderzoek van de vraag of *de noodtoestand het ter hand nemen van de materie door de regering rechtvaardigt* en zij geen misbruik van haar gezag heeft gemaakt.' De overweging betreffende de doelmatigheidsbeoordeling van de noodmaatregel is in vele andere uitspraken uit die periode herhaald[54], maar de overweging dat de rechter dient te beoordelen of de noodmaatregel gerechtvaardigd was, stuitte op hevige weerstand. Van den Bergh meende dat zo een volle toetsing veel

verder ging dan enkel de beoordeling of er in het algemeen een toestand van staatsnood bestond; een dergelijk oordeel is een zaak van regeringsverantwoordelijkheid die slechts door de regering kan worden gedragen en niet door een rechter, die, zo stelde Van den Bergh, ‘achteraf eclectisch te werk gaat in de rust van de Raadkamer’.[55] Het oordeel van de Bijzondere Raad van Cassatie is op dit punt afgewezen door de Hoge Raad, die in 1946 een oordeel velde over de rechtskracht van de wetsbesluiten die de Nederlandse regering gedurende de oorlogsjaren had uitgevaardigd. De vraag was of deze wetsbesluiten nog moesten worden vastgesteld dan wel bekrachtigd nu zij tot stand waren gekomen zonder medewerking van de Staten-Generaal, waartoe de Grondwet verplicht. De Hoge Raad overwoog hier dat, gezien het feit dat de gezamenlijke uitoefening van de wetgevende macht door de Koningin en de Staten-Generaal niet mogelijk was, de Kroon bevoegd was tot het uitvaardigen van maatregelen van wetgeving voor zover dat door de omstandigheden *geboden* was, en dat de beslissing of die gebodenheid bestaat, een vraag van beleid betreft. De rechter kan slechts aan een noodmaatregel verbindende kracht ontzeggen, voor zover die gebodenheid niet aanwezig *kan* zijn geweest.[56] De volle toetsing die de Bijzondere Raad van Cassatie voor ogen stond was daarmee van de baan; de bestuurlijke beleids- en beoordelingvrijheid ten aanzien van de toepassing van noodmaatregelen was daarmee verzekerd.

Gewezen zij verder op het zogenaamde Weduwe Harmsen-arrest, waarin de Hoge Raad oordeelde dat ook de uitvaardiging van een van de Grondwet afwijkende regeling door nood geboden kan zijn. Daarmee maakte de Hoge Raad een einde aan de discussie over de vraag of grondwettelijke inbreuken gerechtvaardigd kunnen worden door het staatsnoodrecht.[57]

De rechter neemt dus aan dat het ongeschreven staatsnoodrecht een grondslag kan bieden voor afwijking van grondwettelijke voorschriften. Regelingen die tot stand zijn gekomen op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht dienen te worden beschouwd als een wet in formele zin en kunnen derhalve niet worden getoetst aan de Grondwet.[58] [59]

Tenslotte geldt dat de werking van het staatsnoodrecht niet afhankelijk is van of begrensd wordt door de duur van de noodtoestand. “Eenmaal uitgevaardigd blijft staatsnoodrecht geldend ook na het einde van den noodtoestand op staatsrechtelijk gebied”, aldus de rechter in 1946.[60] De doctrine luidt aldus dat een noodregeling niet van rechtswege eindigt als de nood zich niet langer manifesteert; de regeling dient buiten werking te worden gesteld (zie paragraaf 4.3.)

Het probleem van de rechterlijke toetsing bij hedendaagse crises
Voor zowel het gemeentelijke als het nationale noodrecht geldt dus dat het bestuur zich uitspreekt over de aanwezigheid van de nood en de vereiste noodmaatregelen en dat de rechter zich onthoudt van een oordeel daaromtrent. De omstandigheden die tot de nood leid(d)en, worden daarentegen wel vastgesteld door de rechter.

De rechter toetst het besluit tot toepassing van noodrecht dus marginaal. Hij houdt zowel de bestuurlijke belangenafweging als de bestuurlijke feitenkwalificatie die ten grondslag ligt aan de vaststelling dat er sprake is van nood, buiten zijn toetsing. Hij gaat niet verder dan de vaststelling van de feiten, dat wil zeggen dat hij de omstandigheden van de noodsituatie vaststelt. Uit deze feitenvaststelling concludeert de rechter vervolgens al dan niet dat het bestuur in redelijkheid tot het oordeel heeft kunnen komen dat er sprake was van een noodsituatie.

Het moderne staatsnoodrecht bestaat voor het merendeel uit vage normen; normen die pas door de invulling door het bestuur gestalte krijgen. Vage normen bemoeilijken de feitenvaststelling door de rechter omdat onduidelijk is wanneer sprake is van een bepaald feit op grond waarvan is voldaan aan de normstelling. Dit geldt in het bijzonder wanneer toepassingscriteria worden gehanteerd als gevaar, nood of een ernstige ontwikkeling, zoals die in het staatsnoodrecht wel voorkomen.[61] De grens tussen norminterpretatie (die de rechter ten volle toekomt) en feitenkwalificatie (die de rechter niet toekomt) is dan moeilijk te onderscheiden.[62]

Daar komt nog een probleem bij. In vergelijking met de buitengewone omstandigheden waar het naoorlogse staatsnoodrecht betrekking op had en die relatief eenvoudig vastgesteld konden worden, bestaan er tegenwoordig buitengewone omstandigheden die minder eenduidig vast te stellen zijn, zoals een dreigende terroristische aanslag of een financiële crisis. Men weet niet precies waar het gevaar uit bestaat; het is niet duidelijk of en wanneer het zich verwezenlijkt, op welke manier en op welke plaats. Bij de toetsing van noodmaatregelen die zijn toegepast om dit soort crises te bezweren, is het niet moeilijk voor te stellen dat de feitenvaststelling zelf de rechter voor enige problemen kan plaatsen. Dit is in het bijzonder het geval wanneer het gaat om feiten waarvan de vaststelling enig inzicht in complexe materie vereist en/of wanneer het om de toepassing van een *prospectieve* rechtsnorm gaat. Prospectieve normen worden gekenmerkt door het feit dat voor de toepassing ervan uitspraken over de toekomst moeten worden gedaan die niet (vooraf of achteraf) te verifiëren zijn.[63] Een voorbeeld hiervan is de staatsnoodrechtelijke norm die de minister van Financiën de buitengewone bevoegdheid toekent een systeembank te nationaliseren wanneer hij van oordeel is dat de stabiliteit van het financiële stelsel ernstig en onmiddellijk in gevaar komt.[64] Hoewel de rechter in beginsel alleen feiten die tot op zekere hoogte bewezen kunnen worden als grondslag van een bestuursrechtelijk besluit accepteert, heeft hij in dit geval te maken met een feit dat in hoge mate is gebaseerd op een toekomstige, complexe en onzekere ontwikkeling. Bewijslevering hiervoor is moeilijk. Datgene wat conform

de prospectieve norm beoordeeld moet worden, kan dan ook niet alleen worden vastgesteld op basis van het vaststellen van bestaande feiten.[65] De rechter dient dan te beoordelen hoe waarschijnlijk het is dat een ontwikkeling zich zal voordoen. Dit kan een rechter er voor doen kiezen terughoudend te zijn in zijn toetsing van de feitenvaststelling, hetgeen met name gebeurt als de mogelijke gevolgen van een besluit verstrekkend of niet te overzien zijn.[66] Als de rechter de feiten niet of moeilijk kan vaststellen, is een evenredigheidsoordeel over de noodmaatregel niet eenvoudig. Dit kan leiden tot zo een marginale toetsing, dat er aan de toetsing op proportionaliteit en subsidiariteit nauwelijks invulling wordt gegeven.[67] [68]

3. GRONDWETTELIJK NOODRECHT

Het grondwettelijke staatsnoodrecht is vastgelegd in artikel 103 Grondwet.[69] De redactie van dit artikel stoelt op de gedachte dat gevallen van staatsnood niet in de Grondwet dienen te worden omschreven en geregeld.[70] Het artikel maakt het grondwettelijk mogelijk om in bij de wet te bepalen gevallen in uitzonderingstoestanden van het geldende grondwettelijke recht af te wijken, binnen de daartoe in de Grondwet zelf vastgelegde grenzen.

3.1 Artikel 103, eerste lid, Grondwet

De term ‘in welke gevallen’ is achterhaald nu sinds de twintigste eeuw de feitelijke omstandigheden van de noodsituatie niet meer relevant zijn, maar slechts de buitengewone omstandigheid als toepassingsvoorwaarde voor het noodrecht wordt gehanteerd (zie paragraaf 2.4.)[71]
De afkondiging van de uitzonderingstoestand geschiedt ter handhaving van de uitwendige en inwendige veiligheid. Inwendige veiligheid heeft betrekking op de handhaving van de openbare orde, die kan worden bedreigd door onder meer een aanslag, oproer, opstand of een burgeroorlog. Uitwendige veiligheid heeft betrekking op de onafhankelijkheid van het land, de onschendbaarheid van het grondgebied en de internationale betrekkingen. Bedreiging daarvan geschiedt onder meer door een oorlog(sverklaring), bezetting of belegering.[72] [73] De zinsnede uit- of inwendige veiligheid dient echter ruim te worden opgevat. Volgens de regering valt de gehele noodwetgeving potentieel onder het bereik van artikel 103 Grondwet.[74] Artikel 103 Grondwet heeft dientengevolge betrekking op de vier vitale belangen die worden onderscheiden in het veiligheidsbeleid: de nationale rechtsorde, de internationale rechtsorde, de openbare veiligheid en de economische veiligheid.[75] Het gebruik van de uit- en inwendige veiligheid om veiligheidsbelangen te duiden, is derhalve achterhaald.

De grondwetgever heeft bepaald dat de wetgever de gevallen waarin sprake is van een uitzonderingstoestand, bij wet dient aan te geven. De uitzonderingstoestand is de juridische definitie van een noodsituatie waarin van de Grondwet kan worden afgeweken.[76] De Coördinatiewet uitzonderingstoestanden is de wet die aan deze bepaling uitvoering geeft (zie paragraaf 4.) Overigens heeft de wetgever beperkt gebruik gemaakt van de mogelijkheid om afwijking van grondwetsbepalingen in het kader van de uitzonderingstoestand bij wet vast te leggen. Alleen de Oorlogswet voor Nederland en de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag kennen dergelijke bepalingen.

De afkondiging van de uitzonderingstoestand geschiedt bij koninklijk besluit. Dat geldt ook voor de opheffing ervan, met dien verstande dat de opheffing ook door een besluit van de Staten-Generaal bewerkstelligd kan worden (zie paragraaf 4.3.)

De wetgever dient de gevolgen van de uitzonderingstoestand te regelen. Bedoeld wordt dat de wetgever aangeeft over welke buitengewone bevoegdheden de overheid in het kader van de uitzonderingstoestand kan beschikken.[77] Deze bevoegdheden zijn in de uitvoeringswetgeving van artikel 103 Grondwet geregeld (zie paragraaf 4.)

Overigens brengt de afkondiging van de uitzonderingstoestand in Nederland niet het gehele koninkrijk onder diens werkingssfeer. Artikel 3, eerste lid, sub b van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (het Statuut) bepaalt dat de handhaving van de onafhankelijkheid en verdediging van het Koninkrijk aangelegenheden van het Koninkrijk zijn. Artikel 11, zesde lid van het Statuut bepaalt dat de regeringen van Aruba, Curaçao en Sint Maarten kunnen aangeven welke aangelegenheden van het Koninkrijk hun land raken. Overleg in de Rijksministerraad over de inwerkingtreding van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden is derhalve nodig.[78] Om deze landen (ook) onder het regime van de uitzonderingstoestand te kunnen plaatsen, dient op grond van artikel 34 van het Statuut de koninkrijksuitzonderingstoestand te worden afgekondigd. Deze bepaling maakt het mogelijk dat in elk gedeelte van het grondgebied de staat van oorlog van staat van beleg kan worden verklaard. Artikel 34 van het Statuut vereist ook dat de wijze waarop zodanige verklaring geschiedt en de gevolgen ervan bij of krachtens rijkswet moeten worden geregeld. De betreffende rijkswet is echter nooit tot stand gekomen, zodat de bevoegdheid tot het verklaren van de staat van oorlog of beleg – het afkondigen van de uitzonderingstoestand – niet geregeld is.[78] Het zou logisch zijn de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden als de benodigde rijkswet aan te merken, maar daar zag de regering geen heil in.[79]

Een en ander heeft tot gevolg dat hoewel de verdediging van het Koninkrijk een koninkrijkaangelegenheid is en er ter zake een koninkrijksuitzonderingstoestand kan worden afgekondigd, regelingen inzake de uitzonderingtoestand bij wet moeten worden geregeld.[80] In de praktijk brengt dat met zich dat na de afkondiging van de koninkrijksuitzonderingstoestand en op grond van de staatsregelingen van Sint Maarten, Aruba en Curaçao een bij

landsbesluit door de landsverordening als zodanig aan te wijzen uitzonderingstoestand moet worden afgekondigd.[81] In alle landen dient de betreffende landsverordening de gevolgen te regelen. Tot op heden heeft alleen Sint Maarten de benodigde landsverordening tot stand gebracht.[82] Aruba en Curaçao kennen een dergelijke landsverordening niet, zodat er geen wettelijke regelingen bestaan die de gevolgen van de afkondiging van een uitzonderingstoestand aldaar regelen.[83]

Dit alles betekent niet dat de krijgsmacht niet ingezet kan worden ter handhaving van de onafhankelijkheid en verdediging in alle delen van het Koninkrijk; de Grondwet en het Statuut maken zulks heel wel mogelijk.[84] De consequentie van de ontbrekende rijkswet is dat inzet van de krijgsmacht niet gekoppeld is aan de afkondiging van de uitzonderingstoestand in Nederland, zodat de doorbreking in de civiele gezagsstructuur door de instelling van het militair gezag waarin de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden voorziet, geen plaats heeft in Aruba, Sint Maarten en Curaçao. Ook is het in deze landen niet mogelijk om op grond van de uitzonderingstoestand van grondrechten af te wijken (zie paragraaf 3.2.)

3.2 Artikel 103, tweede lid, Grondwet
Op grond van het regime van de uitzonderingstoestand kan worden afgeweken van grondwettelijk recht inzake *decentrale* bevoegdheidsstructuren[85], grondrechten en de berechting van strafbare feiten door de rechterlijke macht.
Doorbreking decentrale gezagsstructuren
Ten aanzien van de grondwetsbepalingen inzake de bevoegdheden van decentrale overheden geldt dat deze doorbroken kunnen worden door de instelling van het militair gezag.[86] Op grond van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden (de uitvoeringswetgeving van artikel 103 Grondwet, zie paragraaf 4) kunnen op grond van de uitzonderingstoestand bepalingen in werking worden gesteld op grond waarvan het militair gezag bepaalde bevoegdheden kan uitoefenen.[87] Het militair gezag kan in dat geval opdrachten geven aan organen van decentraal burgerlijk gezag; er is dan sprake van militair bestuur op decentraal niveau. De grondwetgever heeft voor deze constructie gekozen omdat zij meent dat in een uitzonderingstoestand een sterk centraal bestuur noodzakelijk zal zijn, dat niet belemmerd mag worden door de normale grondwettelijke bevoegdheden van lagere organen.[88] De aanwijzingen die het centraal gezag (al dan niet middels militair gezag, dat in de uitzonderingstoestand als een ondergeschikt ambtelijk apparaat moet worden beschouwd[89]) aan decentrale overheden geeft, dienen in acht te worden genomen.

Opschorting van grondrechten
Ten aanzien van de grondwetsbepalingen inzake de grondrechten genoemd in artikel 6, 7, 8, 9, 12 en 13 geldt dat afwijking mogelijk is op grond van de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag. Deze noodwet voorziet in de toekenning van bevoegdheden aan organen van het burgerlijk gezag ter handhaving van de openbare orde en veiligheid in geval van buitengewone omstandigheden.[90] Hierbij dient bedacht te worden dat afwijking in de zin van artikel 103 Grondwet moet worden opgevat als een *opschorting* van grondrechten die verder gaat dan de beperkingen die de bepalingen inzake grondrechten zelf toestaan (en die tot het gewone recht behoren.) In geval van de uitzonderingstoestand is de mogelijkheid tot het plegen van inbreuk op individuele rechten en vrijheden veel ruimer dan in normale omstandigheden. Deze mogelijkheid is echter niet ongelimiteerd. Een aantal fundamentele rechten zijn *notstandfest*: zij mogen ook in buitengewone omstandigheden niet worden opgeschort of worden beperkt. Dat geldt ook voor de toepassing van het ongeschreven staatsnoodrecht. Artikel 15, tweede lid, EVRM en artikel 4, eerste lid, IVBPR codificeren deze notstandfeste rechten.[91] [92]

Mobiele rechtbanken
Tenslotte brengt afwijking van artikel 113, eerste en derde lid, Grondwet met zich dat onder het regime van de uitzonderingstoestand mobiele rechtbanken bevoegd kunnen worden verklaard tot de berechting van strafbare feiten en het opleggen van vrijheidstraffen. Mobiele rechtbanken kunnen bij koninklijk besluit worden ingesteld in het gebied waarvoor een uitzonderingstoestand is afgekondigd en worden opgeheven indien de uitzonderingstoestand niet langer bestaat.[93] De instelling van mobiele rechtbanken wijkt af van artikel 113 Grondwet omdat mobiele rechtbanken niet tot de rechterlijke macht kunnen worden gerekend.[94]

3.3 Artikel 103, derde lid, Grondwet
Uit deze bepaling volgt dat de uitzonderingstoestand kan worden opgeheven bij koninklijk besluit. De Staten-Generaal kunnen beslissen omtrent het voortduren van de uitzonderingstoestand, maar de feitelijke opheffing dient door de regering te worden bewerkstelligd. Regels inzake de procedure van parlementaire besluitvorming geeft deze bepaling verder niet. In de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden zijn enige voorzieningen opgenomen die deze bepaling aanvullen. Hierin is bepaald dat de uitzonderingstoestand wordt opgeheven bij besluit van de Staten-Generaal in verenigde vergadering of bij koninklijk besluit.[95] Om rechtsonzekerheid te voorkomen, komt een besluit van de Staten-Generaal inzake het voortduren van de uitzonderingstoestand rechtstreekse werking toe.[96] Deze besluitvormingsprocedure komt in de plaats van de verlengingswet die wordt gehanteerd bij de toepassing van separate noodwetgeving (zie paragraaf 2.3.)

4. UITVOERINGSWETGEVING

De Coördinatiewet uitzonderingstoestanden[97] (hierna: Cwu) is de uitvoeringswet van artikel 103 Grondwet. Een korte duiding van deze wet is derhalve op zijn plaats.

De Cwu regelt de inwerkingstelling van noodwetgeving onder het regime van de uitzonderingstoestand. De Cwu is in het leven geroepen omdat de regering in 1986 meende dat de Nederlandse noodwetgeving in der loop der jaren in procedureel en terminologisch opzicht een lappendeken vertoonde.[98] Er was behoefte aan een systematische benadering van de procedures van inwerkingstelling van grondwettelijk noodrecht, aan harmonisatie van de terminologie ten aanzien van buitengewone omstandigheden en aan behoud van de mogelijkheid tot toepassing van noodrecht zonder dat daarvoor de uitzonderingstoestand behoefde te worden afgekondigd. De Cwu voorziet hierin.

4.1 Beperkte en algemene noodtoestand
De uitzonderingstoestand van artikel 103 Grondwet wordt in de Cwu gedefinieerd als de *noodtoestand*. Dat is verwarrend, maar het betreft dezelfde buitengewone rechtstoestand, namelijk die waarin van de Grondwet kan worden afgeweken.
De Cwu maakt onderscheid tussen de *beperkte* en de *algemene* noodtoestand. In beide noodtoestanden kunnen noodbepalingen in werking worden gesteld die in normale omstandigheden een slapend bestaan leiden (zie paragraaf 2.3.) De beperkte en algemene noodtoestanden zijn twee in zwaarte opklimmende noodtoestanden. Daarbij geldt dat de meest vergaande buitengewone bevoegdheden, met name die welke op grond van artikel 103 Grondwet afwijking van grondrechten bewerkstelligen, alleen in de algemene noodtoestand mogen worden uitgeoefend.[99]

Het afkondigen van de beperkte noodtoestand maakt de afwijking van grondwettelijke bevoegdheden van decentrale overheden mogelijk. Noodbepalingen die onder het regime van de beperkte noodtoestand in werking kunnen worden gesteld, zijn opgenomen in de bij de Cwu horende lijst A. Het afkondigen van de algemene noodtoestand maakt de afwijking van de in artikel 103 Grondwet genoemde grondrechten en afwijking van artikel 113, eerste en derde lid Grondwet mogelijk. Noodbepalingen die onder het regime van de algemene noodtoestand in werking kunnen worden gesteld, zijn opgenomen in de bij de Cwu horende lijst B. Voor sommige noodbepalingen geldt dat zij op beide lijsten voorkomen en onder zowel de algemene als onder de beperkte noodtoestand in werking kunnen worden gesteld. Tevens geldt dat sommige noodbepalingen zowel gezamenlijk als afzonderlijk in werking kunnen worden gesteld.

4.2 Afkondiging van de noodtoestand
Het regime van de noodtoestand biedt een juridisch kader waarin verschillende noodwetten en noodregelingen tegelijkertijd, op grond van één koninklijk besluit, in werking kunnen worden gesteld. De procedure voor afkondiging van de noodtoestand vereist een koninklijk besluit daartoe op voordracht van de minister-president.[100] Daarbij is geen verlengingswet nodig. De gedachte hierachter is dat de overheid flexibeler en sneller kan reageren op een noodsituatie wanneer zij niet aan allerhande formele vereisten hoeft te voldoen.[101]
Brainich wijst er echter op dat de procedure voor afkondiging van de noodtoestand in de praktijk als te zwaar wordt ervaren, met als gevolg dat de beperkte noodtoestand niet wordt toegepast. De nagestreefde vereenvoudiging ten opzichte van separate toepassing is tenietgedaan door de procedure inzake de afkondiging van de noodtoestand zelf.[102] In tegenstelling tot de procedure van separate inwerkingstelling van noodwetgeving dient hiervoor immers een verklaring (de afkondiging) te worden afgelegd en de Staten-Generaal dient in verenigde vergadering te beslissen omtrent de voortduring ervan.

4.3 Opheffing en beëindiging van de noodtoestand
Artikel 103, derde lid, Grondwet bepaalt dat de Staten-Generaal in verenigde vergadering beraadslagen en besluiten over het voortduren van de uitzonderingstoestand. Dit artikel werkt de wijze van besluitvorming verder niet uit (zie paragraaf 3.3.) De feitelijke besluitvormingsprocedure is vastgelegd in de Cwu. Daarin is bepaald dat de uitzonderingstoestand wordt opgeheven bij besluit van de Staten-Generaal in verenigde vergadering of bij koninklijk besluit.[103] Voorts bepaalt de Cwu dat een besluit van de Staten-Generaal tot opheffing van de noodtoestand op last van de voorzitter algemeen bekend wordt gemaakt op een door hem te bepalen wijze en terstond in werking treedt.[104] De betrokkenheid van het parlement wordt aldus, ondanks het gegeven dat het parlement geen verlengingswet kan uitvaardigen, gewaarborgd. Uit oogpunt van rechtszekerheid heeft de regering met deze regeling beoogd de opheffing bij besluit van de Staten-Generaal op een parallelle manier te regelen als een opheffing door de regering bij koninklijk besluit.[105]

5. STAATSNOODRECHT IN RELATIE TOT DE COVID-19 BESTRIJDING
Naar aanleiding van de uitbraak van het corona-virus SARS-Cov-2 en de door dit virus veroorzaakte ziekte COVID-19 heeft de Nederlandse regering in maart 2020 een aantal maatregelen getroffen die hun grondslag vinden in (nood)wetten, algemene maatregelen van bestuur, tijdelijke regelingen, beleidsregels en "nood"verordeningen die diverse beleidsterreinen raken, waaronder de openbare orde en veiligheid, het openbaar bestuur, de rechtspleging, de werkgelegenheid en de rijksbelastingen.[106] Hoewel deze maatregelen ter bestrijding van een crisis zijn getroffen, hebben ze bijna geen van alle een noodrechtelijk karakter. Zo vindt het verbod op burgerluchtverkeer in het luchtruim boven Nederland zijn grondslag in het normale recht[107] en zijn er wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen vastgesteld die tot het normale recht behoren, zoals de Tijdelijke tegemoetkomingsregeling KO[108], de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandige ondernemers[109], de Verzamelspoedwet[110] en de Beleidsregel

tegemoetkoming ondernemers getroffen sectoren COVID-19[111]. Het feit dat het een regeling of wet betreft die met spoed tot stand is gekomen, tijdelijk wordt toegepast en ten doel heeft crisiseffecten te beheersen, brengt niet per definitie met zich dat het om noodrecht gaat. Of er sprake is van noodrecht, is immers afhankelijk van de vraag of er van het normale recht wordt afgeweken door een beroep op (buiten)wettelijk recht, dat alleen kan worden toegepast in buitengewone omstandigheden (zie paragraaf 2.4.) Kort gezegd: de essentie van noodrecht is dat het normale recht niet toereikend is en terzijde wordt geschoven. Ten aanzien van voornoemde tijdelijke regelingen en (spoed)wetten is dat niet het geval. Zij vormen derhalve een uitbreiding van het normaal-rechtelijk instrumentarium, maar geen noodrecht. Een en ander is af te leiden uit de grondslagen en doelstellingen van de betreffende regelingen en (spoed)wetten.[112]

Voor de COVID-19 noodmaatregelen die wel tot het geschreven staatsnoodrecht behoren geldt dat zij variant 1 of 2 daarvan vertegenwoordigen (zie paragraaf 2.1.) Zo vindt de (inmiddels ingetrokken) Regeling tijdelijk verbod burgerlijke luchtvaart luchtruim Bonaire, Sint Eustatius […] in verband met het virus dat de ziekte COVID-19 veroorzaakt[113] haar grondslag in artikel 24 van de Luchtvaart BES, een noodregeling die de minister van Verkeer en Waterstaat voorziet van de buitengewone bevoegdheid om in een buitengewone omstandigheden de uitoefening van de burgerlijke luchtvaart boven Bonaire, Sint Eustatius en Saba te beperken of te verbieden. Ook de Eerste en Tweede tijdelijke noodmaatregel overbrugging voor behoud van werkgelegenheid[114] is een noodregeling, nu zij expliciet ten doel heeft de werkgelegenheid in buitengewone omstandigheden te behouden.

In deze paragraaf wordt er niet op de materialiteit van (het geheel aan) noodwet- en regelgeving ter bestrijding van COVID-19 ingegaan, maar wordt het juridische crisisbeheersingsinstrumentarium dat in het kader daarvan wordt toegepast, vanuit staatsnoodrechtelijk perspectief verkend. Daarbij dienen de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid[115] - een wet ter waarborging van de continuïteit van het wetgevingsproces, de rechtspraak en het openbaar bestuur – en vijfentwintig noodverordeningen die op gemeentelijk niveau zijn uitgevaardigd in opdracht van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, als uitgangspunt. Ter vervanging van deze noodverordeningen is ten tijde van dit schrijven een voorstel voor een Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 Justitie en Veiligheid in de maak.

Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid
De Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid is op 24 april 2020 in werking getreden en werkt ten aanzien van sommige paragrafen, artikelen en onderdelen terug tot 16 maart 2020.[116] Deze wet vervalt op 1 september 2020, maar kan met twee maanden verlengd worden bij koninklijk besluit onder vereiste voorlegging van de voordracht daartoe aan de Staten-Generaal.[117] De wet dient te worden beschouwd als een uitbreiding van het normaal-rechtelijk instrumentarium en behoort niet tot het noodrecht. De plicht tot voorlegging in het kader van verlengde toepassing dient dan ook niet verward te worden met de verlengingswet die de standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving vereist (zie paragraaf 2.3); de voorleggingsplicht behelst (slechts) een plicht tot voorlegging en is geen instemmingsvereiste. De Staten-Generaal kunnen verlenging van de werking van deze wet derhalve niet tegenhouden. De wet kent voorts geen maximering van het aantal keer dat zij verlengd kan worden. Een en ander heeft tot gevolg dat de regering de noodmaatregelen die zij op grond van deze wet treft naar eigen inzicht en onbeperkt kan verlengen.

Noodverordeningen COVID-19
De getroffen noodmaatregelen ter voorkoming van verdere verspreiding van het virus zijn vervat in vijfentwintignoodverordeningen waaraan het landelijk model Noodverordening COVID-19 ten grondslag ligt.[118]Overeenkomstig deze modelverordening omvatten de noodverordeningen een verbod op dan wel een beperking van samenkomsten, een gebod tot inachtneming van een veilige afstand van 1,5 meter, een verbod op openstelling van inrichtingen en onderwijsinstellingen, een verbod op het zich bevinden in daartoe aangewezen gebieden en locaties, een verbod op toegang tot verpleeghuizen en woonvormen van ouderenzorg, een verbod op uitoefening van contactberoepen, geboden met betrekking tot de inrichting en beëindiging van het openbaar vervoer en bepalingen met betrekking tot het toezicht en de handhaving van deze regels. Deze bij noodverordening gestelde regels beperken (mogelijk) de volgende grondrechten: het recht op vrije belijdenis van godsdienst of levensovertuiging (artikel 6 Grondwet), het recht tot vereniging (artikel 8 Grondwet), het recht tot vergadering en betoging (artikel 9 Grondwet), het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 10 Grondwet), het binnentreden van een woning (artikel 12 Grondwet), de vrijheid van onderwijs (artikel 23 Grondwet), de vrije arbeidskeuze (artikel 19, derde lid, Grondwet) en het eigendomsrecht (artikel 14 Grondwet).[119] De grondrechtenbeperkende regels van de noodverordeningen vinden hun grondslag in de betreffende grondwettelijke beperkingsclausules en niet in het noodrecht, nu de algemene uitzonderingstoestand niet is afgekondigd (zie paragraaf 5.3.)

Wetsvoorstel Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 Justitie en Veiligheid
Begin mei 2020 kondigde de minister van Justitie en Veiligheid nieuwe, aanvullende wetgeving ter vervanging van de noodverordeningen COVID-19 aan.[120] Deze wetgeving moet voorzien in een juridisch fundament voor de beperkende maatregelen die bij de noodverordeningen zijn getroffen, als ook in de mogelijkheid tot uitoefening van parlementaire controle op de totstandkoming en uitvoering van de noodmaatregelen. De Staten-Generaal staan ten aanzien van de noodmaatregelen die bij noodverordening worden getroffen immers geen controle-instrumenten ter beschikking, nu deze op regionaal niveau worden vastgesteld. De controle vindt in dit geval achteraf plaats op het niveau van de gemeenten dan wel de (veiligheids)regio: noodverordeningen behoeven geen goedkeuring van de gemeenteraad of –raden. Daarenboven vereisen de opdrachten die de minister ten aanzien van de in de noodverordeningen opgenomen

regels geeft geen goedkeuring van of voorlegging aan de Staten-Generaal of het parlement. De Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 Justitie en Veiligheid dient deze leemte op te vullen. Het betreffende wetsvoorstel is op 13 juli 2020 ingediend.[121]

5.1 De noodregeling van de Wet veiligheidsregio's en het burgemeesterlijk opperbevel

Het Nederlandse grondgebied is verdeeld in bij de Wet veiligheidsregio's vastgestelde veiligheidsregio's.[122] Een veiligheidsregio is een gemeenschappelijke regeling waarbij aan het bestuur van de veiligheidsregio taken en bevoegdheden met betrekking tot de brandweerzorg, rampenbestrijding, crisisbeheersing en geneeskundige hulpverlening zijn overgedragen om onder één regionale bestuurlijke regie een bovenlokale ramp of crisis aan te kunnen pakken. Het bestuur van een veiligheidsregio bestaat uit de burgemeesters van de betrokken gemeenten en kent een voorzitter die in de volksmond ook wel 'superburgemeester' wordt genoemd.

De burgemeesterlijke noodbevelsbevoegdheid is opgenomen in artikel 175 Gemeentewet, op grond waarvan de burgemeester in geval van rampen of ernstige vrees voor het ontstaan daarvan alle bevelen kan geven die hij ter handhaving van de openbare orde of ter beperking van gevaar nodig acht. De burgemeesterlijke noodverordeningsbevoegdheid is opgenomen in artikel 176 Gemeentewet, dat bepaalt dat de burgemeester in voornoemd geval algemeen verbindende voorschriften kan geven waarbij van wettelijke voorschriften – niet zijnde grondwettelijke voorschriften – kan worden afweken. In geval van bovenlokale rampen en crises komt de voorzitter van de veiligheidsregio op grond van artikel 5 Wet veiligheidsregio's het opperbevel toe. Deze bepaling is een nadere invulling van de noodbevelsbevoegdheid van artikel 175 Gemeentewet[123] en regelt dat diverse burgemeestersbevoegdheden bij de voorzitter van de veiligheidsregio komen te liggen, waaronder de noodbevels- en noodverordeningsbevoegdheid.[124] Uitoefening van de opperbevelsbevoegdheid brengt met zich dat er van het normale recht kan worden afgeweken, dan wel dat er doorbreking van de normale bevoegdhedenstructuur plaatsvindt. Zo kan de burgemeester bijvoorbeeld een bevel geven aan het bestuur van een waterschap, terwijl in normale omstandigheden sprake is van een hiërarchische relatie.[125] De opperbevelsbevoegdheid van de voorzitter van de veiligheidsregio kwalificeert derhalve als noodrecht, ook al is er geen formele inwerkingstelling vereist. Hetzelfde geldt voor de burgemeesterlijke noodbevels- en noodverordeningsbevoegdheid. Het gaat hier in alle gevallen om vormvrij noodrecht. Uiteraard blijft de materiele drempel – het bestaan van de buitengewone omstandigheid – onverkort van toepassing, willen deze noodrechtelijke bevoegdheden rechtmatig uitgeoefend kunnen worden.

De uitoefening van de burgemeesterlijke noodbevels-, noodverordenings- en opperbevelsbevoegdheid die de burgemeester dan wel de voorzitter van het bestuur van de veiligheidsregio op grond van de Gemeentewet respectievelijk de Wet Veiligheidsregio's toekomt, wordt bijgestuurd dan wel terzijde geschoven wanneer de noodregelingen van artikel 53, tweede lid, en artikel 54 van de Wet veiligheidsregio's in werking wordt gesteld. Deze noodregelingen voorzien de minister van Veiligheid en Justitie van de buitengewone bevoegdheid om in buitengewone omstandigheden de commissaris van de Koning op te dragen aan de burgemeesters in de provincie de nodige aanwijzingen te geven (1) en, indien het algemeen belang zulks dringend vereist, bevoegdheden van de Commissaris van de Koning en de burgemeester aan zich trekken dan wel over te dragen aan een andere autoriteit (2). Deze noodregelingen dienen in werking te worden gesteld conform de standaardbepaling inwerkingstelling noodwetgeving en vereisen derhalve een koninklijk besluit en een verlengingswet.

5.2 De noodregeling van de Wet publieke gezondheid en het ministeriële opdrachtrecht

De regering heeft bij het treffen van de COVID-19 noodmaatregelen geen gebruik gemaakt van de noodregeling van de Wet veiligheidsregio's, maar van de noodregeling van de Wet publieke gezondheid.[127] Deze noodregeling vormt het vertrekpunt van de crisisbeheersing zoals die is opgezet ter bestrijding van COVID-19. De Wet publieke gezondheid omvat regels inzake de organisatie van infectieziektebestrijding en informatieverplichtingen en bevoegdheden daartoe. Voor goed begrip van (de werking van) deze wet dient de ontstaansgeschiedenis van wetgeving besmettelijke ziekten in het oog te worden gehouden. In de 19e eeuw heeft de wetgever, na verschillende epidemieën onder bevolking en vee met buitengewone maatregelen het hoofd te hebben geboden, het normaal-rechtelijk instrumentarium uitgebreid met bevoegdheden om op te kunnen treden tegen besmettelijke ziekten. De bestrijding van besmettelijke ziekten werd gevoeglijk onder de normale taken van het staatstoezicht en de gemeente (de burgemeester) geschaard. Hierdoor werden buitengewone bevoegdheden normale bevoegdheden, ook al kenden deze normale bevoegdheden een ingrijpend karakter.[128] Vóór de inwerkingtreding van de Wet publieke gezondheid bestond de moderne wetgeving op dit terrein uit de Wet collectieve preventie volksgezondheid[129], de Infectieziektenwet[130] en de Quarantainewet[131]; alle drie wetten die de burgemeester dan wel het college van burgemeester en wethouders een prominente rol toekenden bij infectieziektebestrijding.[132] De infectieziektebestrijding is van oudsher dus een sterk lokale aangelegenheid, hetgeen in de Wet publieke gezondheid is gehandhaafd, zij het met de mogelijkheid tot ministeriële bijsturing wanneer zich een ernstige bedreiging van de publieke gezondheid voordoet.[133]

In de Wet publieke gezondheid is onder meer geregeld dat de voorzitter van het bestuur van de veiligheidsregio zorg draagt voor de bestrijding van een (dreiging van een) epidemie.[134] De noodregeling van de Wet publieke gezondheid bepaalt dat de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in geval van een epidemie van een infectieziekte of directe dreiging daarvan leiding kan geven aan de bestrijding van de epidemie en de voorzitter van de veiligheidsregio kan opdragen hoe de bestrijding vorm dient te krijgen.[135] De term 'opdragen' geldt in het noodrecht als een eufemisme voor een bevel: het betreft een opdracht die moet worden opgevolgd.[136]Net als de ministeriële aanwijzingsbevoegdheid waarin de noodregeling van de Wet veiligheidregio's voorziet, kwalificeert deze

opdrachtbevoegdheid als noodrecht omdat de uitoefening ervan een doorbreking van de normale bevoegdhedenstructuur bewerkstelligt. De noodregeling van de Wet publieke gezondheid is, in tegenstelling tot de noodregeling van de Wet veiligheidsregio's, vormvrij van aard.

Ter bestrijding van de COVID-19 epidemie heeft de regering gebruik gemaakt van de bestuurlijke regie- en bevoegdhedenstructuur van de Wet veiligheidsregio's in samenhang met de buitengewone ministeriële aanwijzingsbevoegdheid van de Wet publieke gezondheid. Dit is in lijn met de systematiek van infectieziektenbestrijding zoals deze van oudsher is vormgegeven: via lokale uitvoeringsstructuren - al dan niet onder ministeriële bijsturing – en in aansluiting op de Gemeentewet, waarin de burgemeester is belast met de handhaving van de openbare orde. Ook (of juist) vanuit de behoefte aan een snelle crisisrespons is deze keuze begrijpelijk: de noodregeling van de Wet publieke gezondheid is sneller en eenvoudiger toe te passen nu zij vormvrij is en een koninklijk besluit tot inwerkingstelling noch een verlengingswet vereist. De keerzijde ervan is dat de parlementaire inspraak en controle op de toepassing en uitvoering van deze noodregeling beperkt is (1) en dat er op grond van deze noodregeling ministeriële opdrachten zijn gegeven tot (mogelijk) grondrechtenbeperkende regels, wier vaststelling krachtens artikel 176 Gemeentewet niet bij noodverordening kan geschieden (2.) Ook de Wet publieke gezondheid biedt daartoe onvoldoende basis[137] - een en ander zal expliciet bij wet in formele zin geregeld moeten worden.

5.3 De noodmaatregelen in het licht van de uitzonderingstoestand
Ten aanzien van de grondrechtenbeperkende werking van de noodverordeningen COVID-19 en de op handen zijnde Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 wordt het volgende opgemerkt.
In paragraaf 3.2 is reeds aangegeven dat de beperking van grondrechten in het kader van het staatsnoodrecht – meer specifiek: de uitzonderingstoestand – niet verward moet worden met de beperkingsclausules van de Grondwet zelf. Een grondwettelijke beperkingsclausule maakt het mogelijk om ten aanzien van handelingen die onder de reikwijdte van het betreffende grondrecht vallen, regels te stellen die een beperking van het betreffende grondrecht inhouden. Een beperking kan bij wet in formele zin geregeld moeten worden – dus door de formele wetgever zelf – of bij lagere regelgeving, wanneer de formele wetgever een delegatiebevoegdheid ter zake toekomt. In beide gevallen geldt dat de beperkingsbevoegdheid zijn (delegatie)grondslag moet vinden in formele wetgeving. Beperkingsclausules behoren gevoeglijk niet tot het noodrecht, maar tot het normale recht en gaan dan ook minder ver dan afwijking van grondrechten op grond van het noodrecht.

In het staatsnoodrecht is afwijking van grondrechten alleen mogelijk onder onder het regime van de algemene noodtoestand (zie paragraaf 4.1.) Het gaat dan om afwijking van de grondrechten die zijn genoemd in artikel 103, tweede lid, Grondwet: artikel 6, voor zover dit de beoefening buiten gebouwen en besloten plaatsen van het in dit artikel beschreven recht betreft, 7, 8, 9, 12, tweede en derde lid en artikel 13 Grondwet. Ter bestrijding van de COVID-19 epidemie was het denkbaar dat de regering zou hebben besloten tot afkondiging van de algemene noodtoestand om de grondrechtenbeperkende noodmaatregelen waar mogelijk van een juridische basis te voorzien. Waar mogelijk, omdat niet elke getroffen grondrechtenbeperkende maatregel onder de reikwijdte van de algemene noodtoestand valt; zo kan van het recht op vrije belijdenis van godsdienst of levensovertuiging, voor zover de belijdenis binnen geschiedt, niet onder het regime van de algemene noodtoestand worden afgeweken.[138] De beperking van inpandige samenkomsten tot dertig personen is alleen mogelijk indien daarin bij wet in formele zin wordt voorzien[139] of, indien het gewone wetgevingsproces te lang duurt, op grond van het ongeschreven staatsnoodrecht dat grondslag kan bieden aan een regeling die als wet in formele zin te gelden heeft (zie paragraaf 2.6.)

Indien de algemene noodtoestand zou zijn uitgeroepen, zou de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag in werking moeten worden gesteld nu deze noodwet afwijking van grondrechten mogelijk maakt (zie paragraaf 3.1.) De vraag doet zich voor waarom de regering in plaats daarvan heeft gekozen voor het instrument van de ministeriële opdrachtbevoegdheid dat de noodregeling van de Wet publieke gezondheid biedt. Afkondiging van de uitzonderingstoestand brengt immers met zich dat in één keer diverse noodwetten- en regelingen in werking kunnen worden gesteld, waarbij tevens gebruik kan worden gemaakt van het vormvrije noodrecht en, indien nodig, het ongeschreven staatsnoodrecht. De besluitvorming en de controle daarop als ook de wettelijke grondslagen waarop die besluitvorming berust, zouden in dat geval staatsrechtelijk correct zijn.

De regering heeft echter aangegeven dat de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag mogelijk te beperkt is als grondslag voor de benodigde noodmaatregelen. De grondrechtenbeperkende regels van de op handen zijnde Tijdelijke wet maatregelen COVID-19 vinden hun grondslag daarom in de betreffende grondwettelijke beperkingsclausules en niet in het noodrecht. Deze regels behoren gevoeglijk tot het normale recht.

De regering licht niet toe waarom zij oordeelt dat de Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag onvoldoende grondslag zou bieden.[140] Het is denkbaar dat het verschil in bestuurlijke uitwerking tussen de uitzonderingstoestand, die uitgaat van centrale regie, en het instrumentarium van de Wet publieke gezondheid tezamen met de Wet veiligheidsregio's en de burgemeesterlijke handhavingsbevoegdheden, die – in beginsel – uitgaan van regionale regie, hierbij een rol heeft gespeeld. De opschalingssystematiek van de Wet publieke gezondheid en de Wet veiligheidsregio's is immers in lijn met het verloop van de uitbraak en haar crisiseffecten: van lokale besmetting (beginnende in Noord-Brabant) en regionale crisisbeheersing naar landelijke besmetting en centrale crisisbeheersing.

Daarnaast is het mogelijk dat de benodigde crisisbeheersingsflexibiliteit heeft doen kiezen voor een andere route dan die van het grondwettelijke noodrecht. Verwezen zij in dat verband naar paragraaf 4.2, waarin is genoteerd dat de procedure van afkondiging van de noodtoestand in de praktijk als te zwaar wordt ervaren.

6. JURISPRUDENTIE
- Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, *N.O.R.* 1946, 3
- Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, *N.O.R.* 1946, 150
- Centrale Raad van Beroep 25 maart 1946, *A.R.B.* 1945, 4
- Rb. Rotterdam 28 maart 1946, *NJ* 1946, 215.
- Rb. Rotterdam 18 september 1946, *NJ* 1946, 727
- HR 30 oktober 1946, *NJ* 1946, 737 (Verbindende kracht Bezettingsbesluiten)
- Hof Arnhem, 22 mei 1951, *NJ* 1951, 684; HR 15 februari 1952, *NJ* 1953, 52 (Burgemeester van Maurik)
- Hof Arnhem, 4 juli 1951, *NJ* 1952, 53 (Beheerscommissie NSB)
- HR 25 januari 1952, *NJ* 1953, 51 (Onbevoegde ambtenaar)
- Rb. Middelburg 4 maart 1953, *NJ* 1953, 197; Hof 's-Gravenhage 29 april 1953, *NJ* 1953, 392 (Watersnoodramp)
- HR 14 maart 1952, *NJ* 1952, 195.
- VzARRS 11 januari 1989, *AB* 1989, 424
- VzARRS 9 februari 1989, *AB* 1989, 422
- ARRvS 17 december 1991, *AB* 1992, 550
- ECLI:NL:RBLEE:2008:BC7280
- ECLI:NL:RVS:2009:BG9795
- ECLI:NLRBAMS:2012:BW9852
- ECLI:NL:RBGRO:2012:BW6584
- ECLI:NL:RVS:2013:BZ2265 (SNS REAAL)
- ECLI:NL:RBLIM:2014:10865
- ECLI:NL:RBNHO:2015:4711.

7. LITERATUUR
- P.W.C. Akkermans, A.K. Koekkoek (red.), *De Grondwet. Een artikelsgewijs commentaar,* Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1992
- P.W.C. Akkermans, C.J. Bax en L.F.M. Verhey, *Grondrechten en rechtsbescherming in Nederland*, Deventer: Kluwer 2005
- G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht, Hoge Raad en Bijzondere Raad voor Cassatie', in: *Verzamelde staatsrechtelijke opstellen*, deel I, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1955, p. 34 – 36.
- G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht en toetsingsrecht', in: *Verzamelde staatsrechtelijke opstellen,* deel I, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1955, p. 22 – 27.
- E.T. Brainich, *Staatsnoodrecht* (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993
- E.T. Brainich, *Het systeem van crisisbeheersing*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2004
- J.C.E. van den Brandhof, *De besluitwetgeving van de kabinetten De Geer en Gerbrandy* (diss. Amsterdam), Deventer: Kluwer 1986
- Th. J. Clarenbeek, *De Oorlogswet voor Nederland* (diss. Universiteit van Amsterdam) Amsterdam: s.n. 1978
- R. Crince le Roy, *De burgemeester en de handhaving van de openbare orde*, 's-Gravenhage: Vuga 1967
- H.Ph.J.A.M. Hennekens, *Handhaving van de openbare orde. Taken en bevoegdheden van de burgemeester,* 's-Gravenhage, Vuga 1990
- S. Daniëls, *Staatsnoodrecht en financieel toezicht (*werktitel diss. Amsterdam), te verwachten publicatie najaar 2016
- A.A.L.F. van Dullemen, *Staatsnoodrecht en democratie*, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1947
- D.J. Elzinga & R. de Lange, *Van der Pot. Handboek van het Nederlandse staatsrecht,* Deventer: Kluwer 2006
- Gerbrandy, 'Prospectieve analyse en het vaststellen van de materiële waarheid door de bestuursrechter in concentratiezaken', in: *SEW*, vol. 61, afl. 9, sept. 2013, p. 343 – 353.
- H. Krabbe, *Ongezonde lectuur*, Groningen: Wolters 1913
- A.P. Klap, *Vage normen in het bestuursrecht*, (diss. Universiteit Utrecht), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994
- A.P. Klap, 'Rechterlijke toetsing aan vage normen in Nederland en Duitsland', in: A.P. Klap, F.TGroenewegen en J.R. van Angeren, *Toetsing aan vage normen door de bestuursrechter in het Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse recht*, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2014, p. 1 – 78.
- C.A.J.M. Kortmann, *Constitutioneel recht*, bewerking zevende druk, Deventer: Kluwer 2016
- Zie R. Kranenburg, 'Staatsnoodrecht' (College voor de oud-alumni van de Leidse Universiteit op 6 februari 1946), in: *Tijdschrift voor Overheidsadministratie*, tweede jaargang, nr. 54, p. 89 – 91.
- R. de Lange, 'Tussen gelijkheid en waarschijnlijkheid: het evenredigheidsoordeel in uitzonderingssituaties', in: A.J. Nieuwenhuis, B.J. Schueler en C.M. Zoethout (red.), *Proportionaliteit in het publiekrecht*, Deventer: Wolters Kluwer 2005, p. 125 – 148.
- J.P. Loof, *Mensenrechten en staatsveiligheid, onverenigbare grootheden? Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming tijdens noodsituaties en andere situaties die de staatsveiligheid bedreigen* (diss.

Universiteit Leiden), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005
- A.N. Molenaar, 'Staatsnoodrecht. Een beschouwing naar aanleiding van de Kamerdebatten over het wetsontwerp betreffende de voorloopige Staten-Generaal', in: *De Gids*, jaargang 108 (1944 – 1945), p. 135 – 143.
- de Nauw, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht,* Mechelen: Wolters Kluwer België 2005
- E.R. Muller, E.T. Brainich en L.J.J. Rogier (red.), *T&C Openbare Orde en Veiligheid,* Deventer: Kluwer 2014
- C.W. van der Pot, 'Het probleem van den staatsnood vroeger en thans' (rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der universiteit te Groningen op 16 september 1946), Groningen-Batavia: J.B. Wolters 1946, p. 3 – 20.
- C.W. van der Pot, rede bij de opening van de algemeene vergadering der Nederlandsche Juristenvereniging op 28 juli 1946, *NJB* 1946, p. 439 – 445.
- M.I. Prins, *Staatsnoodrecht* (diss. Amsterdam), Amsterdam: Cohen 1911
- W.F. Prins, 'Noodstaatsrecht', in: *R.M. Themis*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1956, p. 77 – 128.
- G. Russel, *De Londense Koninklijke Besluiten in het licht van het Staatsnoodrecht*, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink 1948

NOTEN

1. HR 25 januari 1952, NJ 1953, 51, p. 72, m.nt. A-G Eggens, ECLI:NL:HR:1952:134.
2. Inclusief die waarin niet de staat maar de bevolking doelwit van de dreiging is, zie W.F. Prins, 'Noodstaatsrecht', in: R.M. Themis, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1956, p. 77 – 78.
3. M.I. Prins, Staatsnoodrecht (diss. Amsterdam), Amsterdam: Cohen 1911. L. den Beer Poortugael verkende in 1895 een beperkt deel van het staatsnoodrecht, te weten het onteigeningsrecht, zie L. den Beer Poortugael, Noodonteigeningsrecht, Swart en zoon 1895.
4. Prins 1911, p. 6 – 11.
5. Prins 1911, p. 21.
6. Prins 1911, p. 40.
7. Zie E.T. Brainich, Staatsnoodrecht (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993, p. 76.
8. A.N. Molenaar, 'Staatsnoodrecht. Een beschouwing naar aanleiding van de Kamerdebatten over het wetsontwerp betreffende de voorloopige Staten-Generaal', in: De Gids, jaargang 108 (1944 – 1945), p. 140.
9. H. Krabbe, Ongezonde lectuur, Groningen: Wolters 1913.
10. Zie R. Kranenburg, 'Staatsnoodrecht' (College voor de oud-alumni van de Leidse Universiteit op 6 februari 1946), Tijdschrift voor Overheidsadministratie, p. 89.
11. Molenaar 1945, p. 141.
12. Zie ook C.W. van der Pot, Het probleem van den staatsnood vroeger en thans (rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der universiteit te Groningen op 16 september 1946), Groningen-Batavia: J.B. Wolters Uitgevers-maatschappij 1946, p. 10.
13. Zie G. Russel, De Londense Koninklijke Besluiten in het licht van het Staatsnoodrecht, Haarlem: h.D. Tjeenk Willink 1948; J.C.E. van den Brandhof, De besluitwetgeving van de kabinetten De Geer en Gerbrandy (diss. Amsterdam), Deventer: Kluwer 1986.
14. Het staatsnoodrecht in 'objectieven zin' zoals dat in 1911 door Prins is geïntroduceerd, zie Prins 1911, p. 47.
15. Zie ook C.W. van der Pot, Het probleem van den staatsnood vroeger en thans (rede uitgesproken bij de overdracht van het rectoraat der universiteit te Groningen op 16 september 1946), Groningen/Batavia: J.B. Wolters 1946; C.A.J.M. , Constitutioneel recht, bewerking zevende druk, Deventer: Kluwer 2016, p. 186.
16. Zie J.P. Loof, Mensenrechten en staatsveiligheid, onverenigbare grootheden? Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming tijdens noodsituaties en andere situaties die de staatsveiligheid bedreigen (diss. Universiteit Leiden), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, p. 24; Brainich 1993, p. 72; Th. J. Clarenbeek, De Oorlogswet voor Nederland (diss. Universiteit van Amsterdam) Amsterdam: s.n. 1978, p. 8.
17. P.W.C. Akkermans, A.K. Koekkoek (red.), De Grondwet. Een artikelsgewijs commentaar, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1992, p. 921.
18. Zie Brainich 1993, p. xiv en Clarenbeek 1978, p. 9.
19. De buitengewone rechtstoestand is een juridisch begrip dat het bestaan van een rechtstoestand aangeeft die normaliter niet aanwezig is in de rechtsorde, maar die kan worden ingesteld wanneer buitengewone omstandigheden daartoe nopen. De grondwettelijke uitzonderingstoestand moet worden beschouwd als een species van het algemene begrip buitengewone rechtstoestand. De uitzonderingstoestand kenmerkt zich doordat zij afwijking van grondwettelijke bepalingen toestaat, terwijl andere buitengewone rechtstoestanden (zoals de staat van oorlog en de staat van beleg) dat niet doen. Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nrs. 1 – 2, p. 8.
20. Stb. 1939, 633. Laatstelijk gewijzigd op 22 december 2011, Stb. 2012, 19.
21. Stb. 1964, 375. Laatstelijk gewijzigd op 12 juli 2012, Stb. 2012, 317.
22. Stb. 1997, 172. Laatstelijk gewijzigd op 4 februari 1999, Stb. 1999, 40.
23. Stb. 1996, 367. Laatstelijk gewijzigd op 12 juli 2012, Stb. 2012, 317.

24. Zie bijvoorbeeld artikel 97 Comptabiliteitswet, artikel 101 Woningwet en artikel 14.2 Telecommunicatiewet.
25. Zie bijvoorbeeld artikel 175 en 176 Gemeentewet, artikel 17.19 Wet milieubeheer, artikel 2 Prijzenwet en artikel 6:2 Wet financieel toezicht.
26. De zinsnede "naar het oordeel van de Minister" komt in dit soort noodregelingen veelvuldig voor.
27. De formele toepassingscriteria hebben betrekking op de inwerkingstelling van noodrecht.
28. Zie Brainich, Uitzonderingstoestanden, in: E.R. Muller en E.T. Brainich (red.), Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid, Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 892.
29. Zie bijvoorbeeld H.R.B.M. Kummeling, 'Recht in nood', in: Handelingen Nederlandse Juristen Vereniging 2014-I, p. 278 en Handelingen Nederlandse Juristen Vereniging 2014-II, p. 75.
30. Kamerstukken II 2017/18, 29 668, nr. 4, p. 2. Nadien is er geen wetsvoorstel ingediend.
31. Sinds het begin van de twintigste eeuw zijn de oorzaken van een noodsituatie niet meer van belang voor de vraag of noodrecht mag worden toegepast; de wettelijke 'gevallen waarin' zijn geschrapt en de term buitengewone omstandigheden is, analoog aan het inzicht dat nood zich nu eenmaal moeilijk laat afbakenen, daarvoor in de plaats gekomen. Dit is lijn met hetgeen de wetgever in 1983 met de herziening van artikel 103 Grondwet en de daarop betrekking hebbende uitvoeringswetgeving voor ogen had (zie respectievelijk Kamerstukken II 1978/79, 15 681, nrs. 1 – 5; Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nrs. 1 – 2; Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3.)
32. Zie Brainich 1993, hoofdstuk 1 en 3.
33. Zie de Invoeringswet Coördinatiewet uitzonderingstoestanden, die onder meer nieuwe regels ter harmonisatie van de terminologie voor buitengewone omstandigheden bevat, Kamerstukken II 1995/96, 23 791, nr. 3.
34. De vitale belangen komen aan de orde in paragraaf 3.1.
35. Brainich 1993, p. 81 –82.
36. Zie R. de Lange, 'Tussen gelijkheid en waarschijnlijkheid: het evenredigheidsoordeel in uitzonderingssituaties', in: A.J. Nieuwenhuis, B.J. Schueler en C.M. Zoethout (red.), Proportionaliteit in het publiekrecht, Deventer: Wolters Kluwer 2005, p. 131.
37. E.R. Muller, E.T. Brainich (red.), T&C Openbare Orde en Veiligheid, Deventer: Kluwer 2014, p. 1997.
38. Zie R. Crince le Roy, De burgemeester en de handhaving van de openbare orde, 's-Gravenhage: Vuga 1967, p. 52.
39. Zie artikel 175 en 176 Gemeentewet. Op grond van deze noodbepalingen kan de burgemeester in tijden van nood van wet- en regelgeving kan afwijken, de grondwettelijke voorschriften uitgezonderd.
40. H.Ph.J.A.M. Hennekens, Handhaving van de openbare orde. Taken en bevoegdheden van de burgemeester, 's-Gravenhage, Vuga-Boekerij 1990, p. 45.
41. Een noodbevel is een appellabel besluit in de zin van de Awb; een noodverordening is dat ingevolge artikel 8:4, tweed lid, onder a, Awb niet. De (evenredigheids)toetsing van een noodbevel wordt derhalve door de rechter verricht, terwijl de toetsing van een noodverordening langs de bestuurlijke weg geschiedt. Op grond van artikel 176, tweede en derde lid Gemeentewet dient de burgemeester een noodverordening te melden aan de Commissaris der Koning en is bekrachtiging door de gemeenteraad vereist.
42. Rb. Middelburg 4 maart 1953, NJ 1953, 197; Hof 's-Gravenhage 29 april 1953, NJ 1953, 392 (Watersnoodramp.)
43. ABRvS, 17 augustus 1982, AB 1983, 80 m. nt. P.J. Boon (inhuldiging Koningin Beatrix), ECLI:NL:RVS:1982:AM6761.
44. ARRvS, 22 november 1985, AB 1986, 157, ECLI
45. VZARRS 9 februari 1989, AB 1989, 422; VzARRS 11 januari 1989, AB 1989, 424; ARRvS 17 december 1991, AB 1992, 550. idem
46. VzARRS 9 februari 1989, AB 1989, 422 idem; VzARRS 11 januari 1989, AB 1989, 424 idem; ARRvS 17 december 1991, AB 1992, 550, ECLI:NL:RVS:1991:AN2685; zie meer recent Rechtbank Noord-Holland 15 juni 2015, ECLI:NL:RBNHO:2015:4711.
47. Dit standpunt in de jaren na de oorlog ter discussie gestaan. Verwezen zij naar Van den Bergh die een beperkte toetsingsbevoegdheid aannam en stelde dat de rechter zich niet mocht buigen over de vraag of er überhaupt staatsnood aanwezig was geweest; verwezen zij ook naar Van der Pot, die meende dat de rechter een beperkt toetsingsrecht toekwam, maar ruimte zag voor een rechterlijke beoordeling van de vraag of er een noodtoestand bestond op grond waarvan het ongeschreven staatsnoodrecht als geldend recht kon worden beschouwd. Zie respectievelijk G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht en toetsingsrecht', in: Verzamelde staatsrechtelijke opstellen, deel I, Alphen aan de Rijn 1949, p. 25; C.W. van der Pot, rede bij de opening van de algemeene vergadering der Ned. Juristenvereniging op 28 juli 1946, NJB 1946, p. 439 – 445. Daarentegen nam Dullemen een uitbreide toetsingsbevoegdheid aan; A.A.L.F. van Dullemen, Staatsnoodrecht en democratie, Alphen aan de Rijn: N. Samsom N.V. 1947, p. 22.
48. Overigens is het niet zo dat het feit dat een gewoon middel ontbreekt, het aannemen van een van buitengewone omstandigheid rechtvaardigt. Daarvoor dient immers tevens sprake te zijn van een bedreiging van een vitaal belang.
49. Zie ECLI:NL:RBNHO:2015:4711; ECLI:NL:RBLIM:2014:10865; ECLI:NLRBAMS:2012:BW9852; ECLI:NL:RBGRO:2012:BW6584; ECLI:NL:RVS:2009:BG9795; ECLI:NL:RBLEE:2008:BC7280.

50. ECLI:NL:RBNHO:2015:4711. idem
51. Hof Arnhem, 4 juli 1951, NJ 1952, 53 (Beheerscommissie NSB); HR 25 januari 1952, NJ 1953, 51 (Onbevoegde ambtenaar.) idem
52. Hof Arnhem, 22 mei 1951, NJ 1951, 684, bevestigd door de Hoge Raad op 15 februari 1952, NJ 1953, 52 (Burgemeester van Maurik.) idem
53. Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, N.O.R. 1946, 150.
54. Bijzondere Raad van Cassatie 5 december 1945, N.O.R. 1946, 3; Centrale Raad van Beroep 25 maart 1946, A.R.B. 1945, 4; Rechtbank Rotterdam 18 september 1946, NJ 1946, 727.
55. G. van den Bergh, 'Staatsnoodrecht en toetsingsrecht', in: Verzamelde staatsrechtelijke opstellen, deel I, Alphen aan den Rijn: N. Samsom N.V. 1955, p. 26.
56. HR 30 oktober 1946, NJ 1946, 737 (Verbindende kracht Bezettingsbesluiten), ECLI:NL:HR:1946:87.
57. HR 14 maart 1952, NJ 1952, 195.
58. Rechtbank Rotterdam 28 maart 1946, NJ 1946, 215.
59. Artikel 120 Grondwet.
60. Rechtbank Rotterdam 18 september 1946, NJ 1946, 727.
61. Zie hier opnieuw reden waarom de buitengewone omstandigheid als enig toepassingscriterium zou moeten worden gehanteerd.
62. A.P. Klap, Vage normen in het bestuursrecht, (diss. Universiteit Utrecht), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994, p. 238.
63. A.P. Klap, 'Rechterlijke toetsing aan vage normen in Nederland en Duitsland', in: A.P. Klap, F.T Groenewegen en J.R. van Angeren, Toetsing aan vage normen door de bestuursrechter in het Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse recht, Oisterwijk: Wolf Legal Publishers 2014, p. 14.
64. Zie artikel 6.2 Wet op het financieel toezicht.
65. A. Gerbrandy, 'Prospectieve analyse en het vaststellen van de materiële waarheid door de bestuursrechter in concentratiezaken', in: SEW, vol. 61, afl. 9, sept. 2013, p. 344.
66. Kan kiezen; de rechter is niet gehouden in dergelijke gevallen marginaal te toetsen. Zie A.P. Klap, 'Rechterlijke toetsing aan vage normen in Nederland en Duitsland', in: A.P. Klap, F.T Groenewegen en J.R. van Angeren, Toetsing aan vage normen door de bestuursrechter in het Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse recht, Wolf Legal Publishers 2014, p. 16 en 34.
67. Zoals het geval was bij de toetsing van het onteigeningsbesluit ten aanzien van SNS REAAL N.V., zie ECLI:NL:RVS:2013:BZ2265.
68. Deze kwestie wordt uitgebreid besproken in: S. Daniëls, Financieel noodrecht (werktitel diss. Amsterdam), te verwachten in 2020.
69. De Grondwet kent twee staatsnoodrechtelijke bepalingen op grond waarvan afwijking van grondwettelijke bepalingen in buitengewone omstandigheden is toegestaan. Naast artikel 103 Grondwet kent artikel 14 Grondwet de overheid de buitengewone bevoegdheid toe om tot onteigening, vernietiging of onbruikbaarmaking van eigendom over te gaan dan wel het eigendomsrecht op andere wijze te beperken indien het algemeen belang zulks vereist. In dit commentaar wordt verder niet op artikel 14 Grondwet ingegaan. Voor een toelichting op dit artikel zij verwezen naar het commentaar bij artikel 14 Grondwet. Zie hierover ook: P.W.C. Akkermans, C.J. Bax en L.F.M. Verhey, Grondrechten en rechtsbescherming in Nederland, Deventer: Kluwer 2005, p. 131 e.v..
70. Zie Kamerstukken II 1978/79, 15 681, nr. 1 – 5, p. 4.
71. Brainich 2019, p. 892 – 893.
72. A. de Nauw, Inleiding tot het bijzonder strafrecht, Mechelen: Wolters Kluwer België 2005, p. 1.
73. De begrippen inwendige en uitwendige veiligheid dienen niet verward te worden met de begrippen binnenlandse en buitenlandse veiligheid, nu laatstgenoemden geen specifiek juridisch uitgangspunt hebben.
74. Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nr. 2, p. 10.
75. De vitale belangen zijn in 1993 in het kader van het crisisbeheersingsbeleid geïntroduceerd. Zij zijn destijds nadrukkelijk in de context van het staatsnoodrecht geplaatst (zie Kamerstukken II 1993/94, 23 400 VII, nr. 40, p. 8.) Bij de herziening van het Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming in 2009 is er voor gekozen de vitale belangen te herformuleren en als vitale belangen de territoriale veiligheid, economische veiligheid, ecologische veiligheid, fysieke veiligheid en de sociale en politieke stabiliteit aan te wijzen. Deze begrippen zijn juridisch minder sterk afgebakend (zie ook E.T. Brainich, Het systeem van crisisbeheersing, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2004, p. 15)
76. Zie noot 19.
77. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p. 2.
78. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 8.

79. Kamerstukken II 2018/19, 29 653, nr. 42, p. 1; WRR (2017), Veiligheid in een wereld van verbindingen, Den Haag, p. 117.
80. Ten aanzien van de vraag of de Oorlogswet als rijkswet zou kunnen dienen, merkte de regering in 1963 op dat een Nederlandse regeling voor de materie waarover de Oorlogswet handelt, aanmerkelijk diende te verschillen van zo een regeling voor Suriname of de Nederlandse Antillen. De onderlinge verhoudingen in Nederland van het militaire apparaat en militaire gezaghebbers enerzijds en de burgerlijke autoriteiten anderzijds bevond de regering 'anders en minder complex' dan in Suriname en de Nederlandse Antillen. Bovendien brengt artikel 34 van het Statuut naar het oordeel van de regering niet met zich dat de staat van oorlog of de staat van beleg voor alle delen van het Koninkrijk uniform en volledig bij rijkswet zou moeten worden geregeld. Artikel 34 van het Statuut heeft geen exclusief karakter, zo stelde zij. Zie Handelingen II 1962 – 1963, 4108, nr. 10, p. 1.
81. Zie ook Brainich 1993, p. 219 – 220.
82. De staatsregelingen van Sint Maarten, Aruba en Curaçao voorzien in de mogelijkheid tot het regelen van de uitzonderingstoestand in respectievelijk artikel 112, eerste lid van de Staatsregeling van Sint Maarten (AB 2010, GT no. 1, laatstelijk gewijzigd op 17 april 2015, AB 2015, no. 9), Artikel V.29 van de Staatsregeling van Aruba (AB 1987, no. GT 1) en Artikel 96, eerste lid van de Staatsregeling van Curaçao (AB 2010, no. 86.)
83. Landsverordening uitzonderingstoestand, AB 2010, GT no. 27.
84. De juridische structuur ten aanzien van uitzonderingstoestand in relatie tot de overzeese delen van het Koninkrijk is, om met de woorden van de regering te spreken, weinig fraai te noemen. Zie Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 9.
85. Zie artikel 97 Grondwet jo artikel 3, eerste lid, onder a van het Statuut.
86. De bevoegdheden van de centrale overheid kunnen dus niet worden doorbroken op grond van deze bepaling. Hoewel de wetgever zich ervan bewust is dat in uitzonderingstoestanden vooral de organen van het centrale gezag onder druk kunnen komen te staan, heeft hij ervoor gekozen doorbreking van de centrale gezagsstructuur niet grondwettelijk te regelen uit angst voor het gevaar dat een dergelijke bepaling zou worden gebruikt in gevallen waarvoor zij niet is geschreven (Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p 6.) Doorbreking van de centrale gezagsstructuur is derhalve alleen mogelijk met een beroep op het ongeschreven staatsnoodrecht.
87. Het militair gezag kan worden ingesteld op grond van artikel 15 Oorlogswet voor Nederland.
88. Deze bevoegdheden zijn opgenomen in lijst A van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
89. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p. 6 –7.
90. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 7, p. 12. Het betreft hier geen zelfstandig, los van de regering staand gezag.
91. Zie bijvoorbeeld artikel 11 Wet buitengewone bevoegdheden burgerlijk gezag, waarin de opschorting van het in artikel 8 en 9 van de Grondwet vastgelegde grondrecht op vereniging , vergadering en betoging is vastgelegd.
92. Zowel het EVRM als het IVBPR erkennen het recht op leven, het verbod op foltering en onmenselijke of vernederende behandeling, het verbod op slavernij, handhaving van het staatsrechtelijke legaliteitsbeginsel (geen straf zonder wet) als notstandsfest. Daarenboven benoemt het IVBPR het recht op erkenning als persoon door de wet, de vrijheid van denken, geweten en godsdienst en het verbod op gevangenzetting in verband met niet-nakoming van contractuele overeenkomsten als notstandsfest.
93. Zie voor een uitgebreide bespreking van de notstandsfeste rechten: Loof 2005, p. 451 – 605.
94. Artikel 10 Wet militaire strafrechtspraak, Stb. 1990, 583, laatstelijk gewijzigd op 17 juli 2013, Stb. 2013, 313.
95. Kamerstukken II 1979/80, 15 681, nr. 12, p. 1; Kamerstukken II 1982/83, 17 804 (R 1228), nr. 5, p. 24.
96. Artikel 3 Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
97. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 8.
98. Stb. 1979, 172, laatstelijk gewijzigd op 17 december 2014, Stb. 2014, 576.
99. Zie Kamerstukken II 1986/87, 20 028, nrs. 1 – 2, p. 4.
100. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 2.
101. Artikel 1, eerste lid, Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
102. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 3 – 5.
103. E.T. Brainich, Het systeem van crisisbeheersing, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004, p. 46.
104. Artikel 3 Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
105. Artikel 5, eerste lid, Coördinatiewet uitzonderingstoestanden.
106. Kamerstukken II 1993/94, 23 790, nr. 3, p. 8.
107. Zie – niet uitputtend – de Tijdelijke wet digitale beraadslaging en besluitvorming provincies, gemeenten, waterschappen, en de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, Stb. 2020, 213; de Verzamelspoedwet COVID-19, Stb. 2020, 196 en de Tijdelijke noodmaatregel overbrugging voor behoud van werkgelegenheid, Stcrt. 2020, 19874.
108. De grondslag van het verbod luchtvaartverkeer is artikel 5.10, eerste lid, sub a Wet luchtvaart, dat de minister van Infrastructuur en Milieu de normale bevoegdheid toekent om ter wille van redenen van openbare orde en veiligheid

de luchtvaart tijdelijk of blijvend te verbieden. Daarvan heeft de minister gebruik gemaakt bij de Regeling tijdelijk verbod burgerluchtverkeer luchtruim Nederland in verband met het virus dat de ziekte COVID-19 veroorzaakt, Stcrt. 2020, 16268; Kamerstukken II 2019/20, 24804, nr. 119.

109. Stb. 2020, 134.

110. Stb. 2020, 118.

111. Stb. 2020, 196, laatstelijk gewijzigd op 17 juni 2020, Stb. 2020. 195.

112. Stcrt. 2020, 19159.

113. De verwarring hierover is groot. Zo is in de literatuur bijvoorbeeld opgemerkt dat 'deze noodwetgeving telkens de neutrale term 'tijdelijke wet' krijgt'. Zie J. Vink, 'Het Nederlandse staatsnoodrecht. Wat te doen met de EHBO-trommel die niet orde is?', in: NJB 2020/1134.

114. Strct. 2020, 16276 en verdere wijzigingen. De regeling is ingetrokken op 12 juni 2020, Strct. 2020, 32680.

115. Stcrt. 2020, 19874, laatstelijk gewijzigd op 22 juni 2020, Stcrt. 2020, 34308 en met terugwerkende kracht ingetrokken op 31 maart 2020, Stcrt. 2020, 19874. Deze regeling is vervangen door de Tweede tijdelijke noodmaatregel voor behoud van werkgelegenheid, Stcrt. 2020, 34308.

116. Stb. 2020, 126.

117. Besluit van 22 april 2020 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid, Stb. 2020, 126.

118. Artikel 35, derde lid, van de Tijdelijke wet COVID-19 Justitie en Veiligheid.

119. Kamerstukken II 2019/20, 35 300 VI, nr. AK. Zie ook: https://www.veiligheidsberaad.nl/2020/03/17/landelijke-model-noodverordening-voor-de-veiligheidsregios/, laatstelijk geraadpleegd op 24 juni 2020.

120. Raad van State, Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/VO, p. 17 – 18.

121. Kamerstukken I 2019/20, 35 300-VI, AC.

122. Kamerstukken II 2019/20, 35 526, nr. 2.

123. Stb. 2010, 252, laatstelijk gewijzigd op 17 april 2019, Stb. 2019, 385.

124. Kamerstukken II 1981/82, 16 978, nr. 3, p. 13; Kamerstukken II 2007/08, 31 117, nr. 7, p. 13; Kamerstukken II 31 117, nr. 9, p. 20; zie ook E.T. Brainich, Het wetsvoorstel Veiligheidsregio's, over superburgemeesters en verwarring van bevoegdheden, Gst. 2007/7284, p. 590 – 591.

125. Artikel 39, eerste lid, Wet veiligheidregio's.

126. Brainich en Helsloot, inleidende opmerkingen bij het commentaar op de Wet veiligheidsregio's, in: E.R. Muller en E.T. Brainich (red.), Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid, Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 750.

127. Stb. 2008, 482, laatstelijk gewijzigd op 6 maart 2020, Stb. 2020, 93.

128. E.T. Brainich, Staatsnoodrecht (diss. Leiden), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1993, p. 55 – 56.

129. Stb. 1990, 300, vervallen per 1 december 2008, Stb. 2008, 482.

130. Stb. 1999, 143, vervallen per 1 december 2008, Stb. 2008, 482.

131. Stb. 1963, 408, vervallen per 1 december 2008, Stb. 2008, 482.

132. Kamerstukken II 2007/08, 31 316, nr. 3, p. 6 – 7.

133. Brainich, opmerkingen bij artikel 7 Wet publieke gezondheid, in: E.R. Muller en E.T. Brainich (red.), Tekst & Commentaar Openbare Orde en Veiligheid, opgenomen in de te verschijnen elektronische editie van september 2020.

134. Artikel 6, vierde lid, Wet publieke gezondheid.

135. Artikel 7, eerste lid, Wet publieke gezondheid.

136. Kamerstukken II 1987/88, 19 535, nr. 5, p. 37.

137. Raad van State, Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/VO, p. 20.

138. Artikel 103, tweede lid, Grondwet staat geen afwijking toe van artikel 6, eerste lid.

139. De Grondwet voorziet in dit geval niet in een delegatiemogelijkheid. Bij de totstandkoming van artikel 176 van de Gemeentewet is artikel 6, eerste lid, van de Grondwet ook niet genoemd als bepaling in het kader waarvan de eis van een specifieke wettelijke grondslag enigszins werd gerelativeerd. Zie de Raad van State, Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen, 25 mei 2020, W04.20.0139/I/VO, p. 25.

140. Kamerstukken I 2019/20, 35 300 VI, AK, p. 18.

CITEER SUGGESTIE

S. Daniëls, Commentaar op artikel 103 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknegt (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2021 (www.Nederlandrechtsstaat.nl).

Rellen om avondklok

BN De Stem / mediaTV   januari 2021   " rellen in diverse steden in nederland om avondklok"

PERSVRIJHEID

Wat is het effect van de avondklok voor (actualiteiten)programma's op televisie?

Journalisten en medewerkers bij (actualiteiten)programma's die voor hun werk naar buiten moeten, hebben een Eigen verklaring avondklok en een Werkgeversverklaring bij zich. Deze programma's kunnen doorgaan. Ook het te gast zijn in een actualiteitenprogramma is een geldige reden om naar buiten te gaan. U dient in bezit te zijn van de uitnodiging van het programma en de Eigen Verklaring waarop u dit aangeeft.

Verantwoordelijk:

Ministerie van Justitie en Veiligheid

[vertaling vanuit Engels]

Secretaris-generaal van de Verenigde Naties

New York

4 mei 2020

Opmerkingen van de secretaris-generaal over de dialoog op hoog niveau over persvrijheid en de aanpak van desinformatie in de context van COVID-19

Excellenties, vooraanstaande panelleden, lieve vrienden,

goedemorgen, goedemiddag en goedenavond.

Het is een groot genoegen met u te spreken en ik hoop dat u zich allemaal veilig en gezond houdt. We markeren de Werelddag van de persvrijheid elk jaar als een belangrijk moment om ons te concentreren op mediavrijheid en de bescherming van journalisten. Dit blijft essentieel.

Ik heb tijd doorgebracht in oorlogsgebieden en vluchtelingenkampen; Ik heb gezien hoe journalisten hun leven riskeren om ervoor te zorgen dat de verhalen van mensen worden gehoord. Ik zou mijn werk niet kunnen doen zonder het moedige, creatieve en vaak diep ontroerende werk van de media.

Verslaggevers brengen regelmatig grote gevallen van corruptie en nepotisme, schendingen van de mensenrechten, etnische zuivering, seksueel en gendergerelateerd geweld aan het licht. Deze rapporten zijn cruciaal bij het streven naar gerechtigheid en leggen de basis voor meer gedetailleerde onderzoeken die kunnen leiden tot vervolging.

Maar de media zijn de afgelopen jaren steeds meer onder druk komen te staan. Veel journalisten worden geconfronteerd met bedreigingen, pesterijen en gewelddadige aanvallen. Vorig jaar werden wereldwijd 57 journalisten vermoord.

Vrouwen worden vaak aangevallen. De winnaar van de World Press Freedom Day-prijs dit jaar, de Colombiaanse journaliste Jineth Bedoya Lima, is zo'n moedige vrouwelijke verslaggever.

Wanneer journalisten worden aangevallen, betalen samenlevingen als geheel een prijs. Geen enkele democratie kan functioneren zonder persvrijheid, die de hoeksteen is van vertrouwen tussen mensen en hun instellingen.

Daarom brengen we vandaag hulde aan alle journalisten die overal ter wereld onder gevaarlijke en moeilijke omstandigheden werken.

Dit jaar, op Werelddag van de Persvrijheid, staat de wereld, inclusief de media, voor een geheel nieuwe uitdaging: COVID-19, die iedereen, overal aangaat.

Samen met de pandemie zien we een gevaarlijke uitbraak van verkeerde informatie, van schadelijk gezondheidsadvies en haatzaaiende uitlatingen tot wilde complottheorieën.

Duidelijke leugens worden in een angstaanjagend tempo online verspreid. Uit een recente analyse is gebleken dat meer dan 40 procent van de berichten over COVID-19 op één groot social media-platform werd geplaatst door bots - geautomatiseerde programma's vermomd als mensen.

Het tegengif voor deze pandemie van desinformatie is op feiten gebaseerd nieuws en analyse. Het hangt af van mediavrijheid en onafhankelijke berichtgeving. En het is geworteld in een fundamenteel principe: "journalistiek zonder angst of gunst". Dit is veel meer dan een slogan. Het is een kwestie van leven en dood.

Allerlei soorten journalisten en mediamedewerkers zijn cruciaal om ons te helpen weloverwogen beslissingen te nemen. Bij een pandemie kunnen die beslissingen levens redden. Nu meer dan ooit hebben we de media nodig om te documenteren wat er gebeurt; om onderscheid te maken tussen feit en fictie; en houd leiders verantwoordelijk.

Maar sinds het begin van de pandemie zijn veel journalisten over de hele wereld onderworpen aan strengere beperkingen en onevenredige straffen, simpelweg omdat ze hun werk deden.

Hoewel tijdelijke beperkingen van de bewegingsvrijheid essentieel zijn om COVID-19 te verslaan, mogen ze nooit als voorwendsel worden gebruikt om het vermogen van journalisten om hun werk te doen hard aan te pakken.

Mensen zijn bang. Ze willen weten wat ze moeten doen en waar ze terecht kunnen voor advies. Ze hebben wetenschap en solidariteit nodig.

Daarom bedank ik de journalisten en anderen die verslag doen van en feiten controleren en berichten op sociale media, met name die vrouwen en mannen die over de volksgezondheid gaan. De Verenigde Naties staan u bij.

Het gebruik van sociale media is dramatisch gestegen sinds het begin van de crisis, omdat het mensen ongeëvenaarde manieren biedt om verbinding te maken en toegang te krijgen tot informatie. Het is verheugend dat sociale mediaplatforms hun verantwoordelijkheden serieus beginnen te nemen.

Ik verwelkom de recente toezeggingen van sociale platforms om feitelijke inhoud te versterken en desinformatie te bestrijden, met name die welke proactief schadelijk materiaal verwijderen. Ik dring er bij hen op aan voort te bouwen op deze inspanningen die helpen de verspreiding van gevaarlijke geruchten en nepgeneesmiddelen te voorkomen.

Bij de Verenigde Naties werken we samen met sociale platforms om berichten te promoten die mensen veilig en gezond houden. En we hebben ons eigen initiatief gelanceerd om digitale ruimtes te overspoelen met feiten en wetenschap en tegelijkertijd leugens en allerlei verkeerde informatie tegen te gaan.

Internationale organisaties, en zelfs regeringen, spelen een belangrijke rol bij het promoten van feiten en wetenschappelijke benaderingen. Maar niemand kan tijdens deze pandemie de plaats van de media innemen door het publiek te voorzien van informatie en analyse, en om geruchten en verdraaiingen tegen te gaan.

Ik dring er bij alle soorten regeringen en leiders op aan al het mogelijke te doen om journalisten en mediamedewerkers te beschermen en de persvrijheid te versterken, tijdens de COVID-19-pandemie en daarna.

Dank U.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER
COVID-19 RESPONSE

TOPICS IN FOCUS
CIVIC SPACE AND COVID-19
4 May 2020

CIVIC SPACE AND COVID-19: GUIDANCE

WHY DOES CIVIC SPACE MATTER DURING A PANDEMIC?

Now, more than ever, the voices of people need to be heard.

- Civil society is instrumental in building and maintaining trust in the health system.
- Civil society can help identify flexible and smart solutions that respond to the most urgent needs.
- Open and vibrant civic space helps ensure targeted and candid feedback on COVID-19 measures to improve responses.

WHAT CONCERNS ARE THERE ABOUT CLOSING CIVIC SPACE IN THE PANDEMIC?

While measures to protect public health during the pandemic are necessary, there are risks that they may be overbroad or discriminatory. There is also a risk that there will be abuses in the way that even appropriately-crafted measures are implemented.

Exceptional measures and states of emergency based on public health requirements must:

- Be necessary and proportionate to the public health need
- Be the least intrusive means of accomplishing the public health objective
- Be non-discriminatory
- Be limited in duration
- Not infringe on certain rights ("non-derogable"), including the right to life, the prohibition against torture and other ill-treatment, and the right not to be arbitrarily detained.

ENCOURAGE PARTICIPATION IN COVID-19 RESPONSE

Participation in the design of responses to the crisis is a right, and is the smart thing to do

- States should create **avenues for participation and feed-back** and reach out to those most at risk and those most likely to be excluded , including women, older persons, persons with disabilities, and ensure that they are engaged and able to participate in policy-making on an equal basis.
- States and other stakeholders should ensure that **existing channels of civil society participation, at local, national and international levels are maintained** – and possibly expanded – when shifting to remote meetings and video-conferencing in the COVID-19 context. They should collectively explore more flexible channels for remote

participation through privacy-respecting, cost effective and accessible online platforms, which can facilitate more systematic out-reach to grass roots organisations and civil society organisations.

MAXIMISE ACCESS TO INFORMATION

Timely sharing of information, access to information and the free exchange of ideas online and offline enable effective and credible responses

- **Ensure that relevant and reliable information on the crisis** including gender specific and responsive information **reaches all people**, without exception. Make information available in readily understandable formats and languages, adapt information for people with specific needs, including people with disabilities, and ensure that it reaches those with limited or no ability to read.
- **Facilitate access to the internet.** When other means of communications are restricted, online information is particularly crucial. Restrictions on access to the internet, including shutdowns, cannot be justified on public order or national security grounds. Whenever possible, States and other relevant actors should take measures to expand access to internet services for older persons, those living in poverty and most at risk, women and girls, and marginalized communities.
- **Harmful disinformation should be countered by coordinated efforts to provide credible, accurate information.** Rather than eliminating large amounts of information, which often results in arbitrary censorship, states and companies should focus on giving prominence to reliable information from authoritative sources and promote social media literacy.
- **Decisions to take down disinformation on COVID- 19 must be based on clear and publicly accessible criteria and subject to appeal.** As companies moderate content and are forced to use artificial intelligence due to staff being in confinement, they must increase transparency on these measures, ensure full compliance with the proportionality requirement under international law and create opportunities for remedy and redress. Decisions to take down “disinformation” must not infringe on the right to debate measures imposed by authorities to combat the spread of the virus and other measures taken in that context.

RESPECT FREEDOM OF EXPRESSION

Limiting stakeholder involvement and critical feedback, including debates involving experts, medical professionals, journalists and other influencers undermine an effective response to COVID-19

- **Limitations on access to relevant data**, censorship, restrictions or criminalizing journalistic activity not only violate human rights, but also **erode trust in health measures** taken by authorities, aggravating potential threats to human health and human life. More than ever, we need information to flow and people to have access to it and we need to ensure it can happen in a safe environment.
- **States and the media should provide a space for medical professionals and experts, including scientists, to speak freely** and share information with each other and the public, without threats of disciplinary action and reprisals.

Safe procedures for whistleblowing in the health sector are critical for them to carry out their work without fear of retaliatory lawsuits and intimidation.

- **Laws penalizing expressions** based on vague concepts such as "fake news" or disinformation in relation to the COVID-19 pandemic, **are not compatible with the requirements of legality and proportionality.** Silencing critical or dissenting voices or imposing criminal sanctions for inaccurate COVID-19 related statements will undermine trust and any effective health response.

PROTECT CIVIL SOCIETY

Human rights defenders are doing critical work to support efforts to stem the spread of the virus, protect vulnerable people, and address impacts of the pandemic on lives and livelihoods

- **States and other stakeholders should publicly recognize the contributions of civil society**, including of human rights defenders, media workers, national human rights institutions, in sharing good practices, shedding light on gaps response, and in public health education. Continued funding for this critical work is essential.
- **States should ensure that restrictions on freedom of movement and assembly are not discriminatory** and do not target or unnecessarily hinder human rights defenders, including journalists. Steps should be taken to help ensure that civil society remains able to reach affected communities for advocacy, monitoring and service provision. Restrictions to freedom of expression, association, movement or peaceful assembly should never be used as a pretext to criminalize human rights defenders, journalists and others.
- **States should release defenders detained in connection with their human rights work, and any persons unlawfully held.** People in prisons or other detention facilities are particularly at risk for COVID-19, given limited physical distancing possibilities and healthcare options.

UPHOLD FREEDOM OF ASSEMBLY

While exceptional restrictions to physical gatherings may be necessary during health emergencies, they must be based on law, necessary and proportionate to the aim

- Restrictions of movement from residences may be necessary for legitimate health reasons and will impact the ability to conduct physical gatherings**. States should ensure that the right to hold assemblies and protests can be realized, and only limit the exercise of that right as strictly required to protect public health**. Accordingly, States are encouraged to consider how protests may be held consistent with public health needs, for example by incorporating physical distancing. Restrictions on public gatherings should be constantly assessed to determine whether they continue to be necessary and proportionate.

MANAGE IMPACTS ON PRIVACY

Effective responses to health crises require the collection and management of sensitive data. Such efforts should be strictly limited to meet the public health need and should be closely monitored

- **Adequate management of health related data:** Systems for health related data should adhere to established international data protection principles, including processing only the data required to fulfil the specific purpose

of managing the COVID-19 pandemic and ensuring transparency by advising concerned individuals of the use of their data.

- **Ensure adequate safeguards and accountability:** Ensure accountability by establishing transparent mechanisms for rectifying inaccurate data; for remedy for data breaches or other misuses, and prohibiting data processed in the pandemic from being used by other governmental agencies unless absolutely necessary.
- **Any surveillance must be proportional, lawful and necessary:** Surveillance measures should be the least intrusive means available to meet public health needs, and as such include clear sunset clauses. Individual surveillance, contact tracing and individual movement tracking should be tightly regulated, with data being used only as strictly necessary to address the public health emergency. Expanded monitoring efforts related to COVID-19 should not fall under the domain of national security and intelligence entities and must be subject to effective oversight by appropriate independent bodies.

Werkgeversverklaring
Avondklok
21.00 – 04.30 uur

De houder van deze werkgeversverklaring moet voor het werk tijdens de uren van de avondklok buiten zijn.

De houder toont bij deze verklaring ook een Eigen verklaring avondklok.

Dit formulier mag uitgeprint of digitaal getoond worden.

Misbruik is strafbaar.

Heeft u vragen over deze verklaring?
Kijk op Rijksoverheid.nl/avondklok. Of bel 0800-1351.

Alleen samen krijgen we corona onder controle.

1 Verklaring werkgever

Ik,

Voorletter(s) en achternaam: Joannes Petrus van den Wittenboer

Functie: Voorzitter

Bedrijfsnaam: Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de

Adres en plaats: Kastanje 28

5731NK,MIERLO

Telefoonnummer: 0650425552

2 Informatie werknemer

Verklaar hierbij dat werknemer

Voorletter(s) en achternaam: Joannes Petrus van den Wittenboer

Functie: Voorzitter

Geboortedatum: 14-05-1955

bij dit bedrijf werkt en daarom buiten moet zijn tijdens de uren van de avondklok.

◉ Geef zo precies mogelijk aan op welke dag(en) en tijdstip(pen) uw werknemer buiten moet zijn:

Noodzakelijk zelfs binnen noodtoestand mensenrechten niet buitenspel zetten en blijven monitoren.Het is een belangrijk internatonaal recht,en volg hierin ook de Verenigde Naties in hun adviezen. De bijlagen samen met dit formulier zijn: statuut stichting (kopie) uittreksel K.v.K. (kopie en heeft geldig paspoort om aan te tonen dat hij die persoon is zoals in Statuut.De dagen en tijdstippen: alle dagen en tijdstippen.

◉ Ik kan voor deze werknemer geen vaste tijden aangeven.

3 Naar waarheid ingevuld

☑ Ik (werkgever) verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.

4 Ondertekening werkgever

Plaats (altijd invullen): Mierlo

Datum (altijd invullen): 23-01-2021

Handtekening (*alleen nodig als u dit formulier uitprint en tot ondertekenen in staat bent*)

Rijksoverheid

Eigen verklaring
Avondklok
21.00 – 04.30 uur

U moet deze verklaring desgevraagd aan een opsporings-ambtenaar kunnen laten zien als u tussen 21.00 uur en 04.30 uur buiten bent. U mag het formulier uitgeprint of digitaal laten zien.

Misbruik is strafbaar.

Heeft u vragen over deze verklaring?
Kijk op Rijksoverheid.nl/avondklok. Of bel 0800-1351.

Alleen samen krijgen we corona onder controle.

1 Verklaring

Ik,

Voorletter(s) en achternaam: Joannes Petrus van den Wittenboer

Adres en woonplaats: Kastanje 28

5731NK,MIERLO

Geboortedatum: 14-05-1955

Verklaar hierbij dat ik van (datum) 23-01-2021

tot en met (datum) 09-02-2021 (of voor langere periode) bij verlenging

tussen 21.00 en 04.30 uur buiten moet zijn.

alleen samen krijgen we corona onder controle

V1 210121

2 Reden

Geef aan waarom u tussen 21.00 en 04.30 uur buiten bent.

- (x) Ik moet werken en heb de Werkgeversverklaring Avondklok bij me.
- ( ) Ik heb dringend medische hulp nodig of een dier heeft dringend medische hulp nodig.
  Toelichting:
- ( ) Iemand anders heeft dringend mijn hulp nodig.
  Toelichting:
- ( ) Ik reis naar het buitenland en kan met (reis)documenten aantonen dat ik daarom tussen 21.00 en 04.30 uur buiten ben.
- ( ) Ik ben onderweg van of naar een uitvaart en kan dit aantonen.
- ( ) Ik ben onderweg in verband met een oproep van een rechter, officier van justitie of bezwaar- of beroepschriftencommissie en kan dit aantonen.
- ( ) Ik ben onderweg van of naar een live-programma en kan dit aantonen met een uitnodiging van de omroep die dit programma uitzendt.
- ( ) Ik ben onderweg van of naar een examen of tentamen dat ik moet afleggen voor mijn opleiding op het mbo, hbo of wo en kan dit aantonen.

3 Naar waarheid ingevuld

- [x] Ik verklaar dat ik dit formulier naar waarheid heb ingevuld.

4 Ondertekening

Plaats (altijd invullen): Mierlo

Datum (altijd invullen): 23-01-2021

Handtekening (*alleen nodig als u dit formulier uitprint*):

AFSCHRIFT

Op vijftien oktober negentienhonderd drie en negentig -------------- verscheen voor mij, Meester Johannes Petrus Joseph van Knegsel, ---- kandidaat-notaris, wonende te Budel-Dorplein, gemeente Budel, ------ hierna te noemen notaris, als plaatsvervanger van Henricus Gerardus Maria Theresia Derks, notaris te Budel: --------------------------- de Heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent, --- volgens zijn verklaring geboren te Mierlo veertien mei negentien- -- honderd vijf en vijftig, zonder woonplaats en adres, maar wel ------ ingeschreven in het Centraal persoonsregiser te 's-Gravenhage en --- zijn postadres hebbende: Postbus 324, 5660 AH Geldrop, van --------- Nederlandse nationaliteit, ongehuwd en nooit gehuwd geweest. ------- De comparant verklaarde een stichting op te richten welke zal worden geregeerd door de volgende statuten: ----------------------------------

NAAM,ZETEL EN TIJDSDUUR --

Artikel 1 ---

1. De stichting draagt de naam: **Intermediaire Stichting van de ----- Universele Verklaring van de Rechten van de Mens**. --------------- De stichting kan zich in het maatschappelijk verkeer ook bedienen van de naam: **Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights**. ---
2. De stichting is gevestigd te **Geldrop**. ---------------------------
3. De stichting is opgericht voor onbepaalde tijd. -----------------

DOELSTELLING --

Artikel 2 ---

De stichting heeft ten doel het bemiddelen inzake aangelegenheden -- van de rechten van de mens in de ruimste zin des woords. -----------

BESTUUR EN VERTEGENWOORDIGING -----------------------------------

Artikel 3 ---

1. Het bestuur van de stichting bestaat uit ten minste één lid. ----
2. De bestuursleden benoemen uit hun midden een voorzitter, een -- secretaris en een penningmeester, -------------------------------- De voorzitter kan ook worden aangeduid als chairman, de --------- secretaris als secretary en de penningmeester als treasurer, ---- terwijl bestuursleden zonder functie aangeduid kunnen worden ---- als members. -- Deze functies kunnen in één persoon worden verenigd. ------------
3. Met inachtneming van het bepaalde in het eerste lid van dit artikel beslist het bestuur zelf over het aantal leden waaruit het zal bestaan en voorziet het zelf in de toekomstige vakatures. -

Artikel 4. --

Het bestuurslidmaatschap eindigt door: -----------------------------

a. ontslagname; ---
b. overlijden; --
c. faillissement of onder-curatelestelling; -------------------------
d. ongevraagd ontslag en ontslag door de Rechtbank. --------------- Ongevraagd ontslag kan door het bestuur worden verleend met een meerderheid van tenminste twee/derde van het aantal zitting hebbende bestuursleden in een speciaal daartoe belegde ----------- vergadering. ---

Artikel 5. --

1. De stichting wordt vertegenwoordigd hetzij door het voltallige bestuur, - door ten minste twee gezamelijk handelende bestuursleden, met dien verstande dat -- indien het bestuur uit één lid bestaat dit lid zelfstandig tot ----------------- tot vertegenwoordiging bevoegd is. -----------------------------

Deze vertegenwoordiging omvat tevens het sluiten van overeenkomsten tot het kopen, vervreemden of bezwaren van registergoederen, het sluiten van overeenkomsten, waarbij de stichting zich als borg of hoofdelijk medeschuldenaar verbindt, zich voor een derde sterk maakt of zich tot zekerheidstelling voor een schuld van een derde verbindt. --

2. Alle besluiten worden genomen met gewone meerderheid van stemmen, tenzij deze statuten een andere meerderheid voorschrijven. ------

BOEKJAAR EN GELDMIDDELEN. --

Artikel 6. --

Het boekjaar valt samen met het kalenderjaar. ---------------------

Artikel 7. --

De geldmiddelen van de stichting bestaan uit: ---------------------

a. het aanvangskapitaal; ---

b. subsidies en giften; ---

c. alle andere haar toevallende baten. ----------------------------

Artikel 8. --

Jaarlijks binnen drie maanden na afloop van het boekjaar wordt door de penningmeester een schriftelijke rekening en verantwoording van de financiële gang van zaken over het afgelopen boekjaar opgemaakt.- De goedkeuring van deze stukken door het bestuur strekt tot décharge voor de penningmeester over het betreffende boekjaar. -------------

STATUTENWIJZIGING EN ONTBINDING. ---------------------------------

Artikel 9. --

Het bestuur is bevoegd wijziging in deze statuten aan te brengen, -- onverminderd de bevoegdheid van de rechtbank als bedoeld in de artikelen 294 en 296 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. ---------------

Voor de wijziging van de statuten wordt vereist een bestuursbesluit- genomen met een meerderheid van tenminste twee/derde van de in ----- functie zijnde bestuursleden in een speciaal daartoe belegde vergadering. --

Artikel 10. ---

De stichting wordt ontbonden door een besluit van het bestuur en in de gevallen vermeld in het tweede boek van het Burgerlijk Wetboek.--

Voor ontbinding wordt vereist een bestuursbesluit genomen met een -- meerderheid van tenminste twee/derde van de in functie zijnde bestuursleden in een speciaal daartoe belegde vergadering .-----------

Artikel 11. ---

Ingeval van ontbinding treden de bestuursleden op als liquidateuren. Een eventueel batig saldo der liquidatie zal worden aangewend voor een doel dat aan het doel van de stichting zo nauw mogelijk verwant is. ---

(HUISHOUDELIJK) REGLEMENT. --

Artikel 12. ---

Tot nadere uitwerking van deze statuten, kan door het bestuur der stichting een huishoudelijk reglement worden vastgesteld. ----------

Ook kan het bestuur andere reglementen vaststellen. ----------------

SLOTBEPALING ---

Artikel 13. ---

In gevallen waarin deze statuten niet voorzien, beslist het bestuur.--

Tenslotte verklaarde de comparant, dat het bestuur voor de eerste ---- maal zal bestaan uit één lid, te weten de oprichter, zowel in de ----- functie van voorzitter als in die van secretaris als in die van ------ penningmeester.

Waarvan akte, ---
in minuut, is verleden te Budel op de datum in het hoofd van deze ---
akte vermeld. ---
Na zakelijke opgave van de inhoud van deze akte aan de comparant ----
heeft deze verklaard van de inhoud van deze akte te -----------------
hebben kennisgenomen en op volledige voorlezing daarvan geen prijs --
te stellen. ---
Vervolgens is deze akte na beperkte voorlezing door de comparant en -
mij, notaris, ondertekend. ---
(getekend) J.v.d.Wittenboer; J.v.Knegsel. ---------------------------

UITGEGEVEN VOOR AFSCHRIFT:

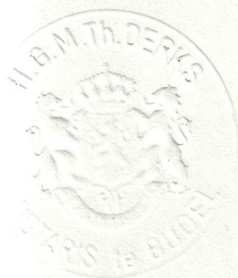

Uittreksel Handelsregister Kamer van Koophandel

KvK-nummer 41092925

Pagina 1 (van 1)

Rechtspersoon

RSIN	803187269
Rechtsvorm	Stichting
Statutaire naam	Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
Statutaire zetel	Geldrop
Bezoekadres	Kastanje 28, 5731NK Mierlo
Postadres	Postbus 324, 5660AH Geldrop
Telefoonnummer	0650425552
Datum akte van oprichting	15-10-1993
Activiteiten	SBI-code: 94996 - Overige ideële organisaties Ideële organisaties

Bestuurder

Naam	van den Wittenboer, Joannes Petrus
Geboortedatum en -plaats	14-05-1955, Mierlo
Datum in functie	15-10-1993
Titel	Voorzitter/secretaris/penningmeester
Bevoegdheid	Alleen/zelfstandig bevoegd

Uittreksel is vervaardigd op 28-10-2018 om 10.53 uur.

2018-10-28 10:53:34

Jouralistiek tijdens noodsituatie Covid19-pandemie

Covid19-pandemie. Het mag niet worden gebruikt om afwijkende meningen te onderdrukken. Transparantie en het recht op informatie tijdens een staat noodgevallen vereisen dat de mediavrijheid wordt beschermd, aangezien journalistiek een cruciale functie vervult tijdens de noodsituatie.

Bron: ohchr.org

Journalisten mogen zonder coronapas binnen

maandag 27 september 2021

Journalisten mogen indien zij voor hun werk de horeca of een evenement bezoeken zonder CoronaCheck-app binnen. Dit omdat ze aanwezig zijn om hun beroep uit te oefenen en geen publiek zijn. De vrije pers wordt hiermee gewaarborgd. Journalisten moeten wel aantonen middels een perskaart dat ze daadwerkelijk van de pers zijn.

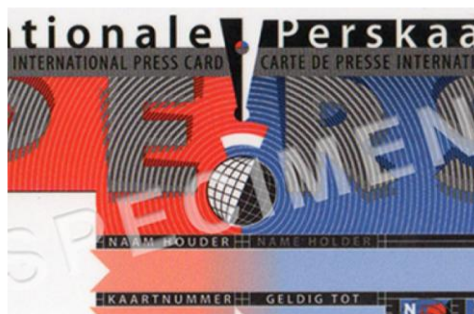

perskaart.jpeg

De CoronaCheck-app wordt in Nederland gebruikt om toegang te krijgen tot evenementen, discotheken, culturele instellingen en andere plekken waar coronatoegangsbewijzen worden gevraagd. Onder andere in de horeca, musea en bij evenementen is een coronatoegangsbewijs verplicht vanaf 25 september (met uitzondering van het terras). Journalisten mogen hier ook zonder coronapas hun beroep uitoefenen.

Uiteraard geldt wel een dringende aanbeveling aan de journalist om zoveel mogelijk de regels in acht te nemen en is bij privébezoek de corona-check wel verplicht.

Journalisten met vragen over de CoronaCheck-app kunnen terecht bij het Ministerie van VWS.

Bron: nvj.nl

[vertaling vanuit Engels]

BESCHERMEN VAN HET MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

Mensenrechtenverdedigers doen belangrijk werk ter ondersteuning van de inspanningen om de verspreiding van het virus tegen te gaan, kwetsbare mensen te beschermen kwetsbare mensen te beschermen en de gevolgen van de pandemie voor levens en bestaansmiddelen aan te pakken Staten en andere belanghebbenden moeten publiekelijk de bijdragen erkennen van het maatschappelijk middenveld, waaronder mensenrechtenverdedigers mensenrechtenverdedigers, medewerkers van de media, nationale mensenrechteninstellingen, bij het delen van goede praktijken, het aan het licht brengen van de reactie op lacunes, en bij de voorlichting op het gebied van volksgezondheid. Voortzetting van de financiering van dit cruciale werk is van essentieel belang. De staten moeten ervoor zorgen dat beperkingen van de vrijheid van beweging en vergadering niet discriminerend zijn en mensenrechtenverdedigers, waaronder journalisten, niet als doelwit hebben of onnodig hinderen. Er moeten stappen worden ondernomen om te helpen ervoor te zorgen dat het maatschappelijk middenveld de getroffen gemeenschappen kan blijven bereiken voor pleitbezorging, toezicht en dienstverlening. Beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, vereniging, verplaatsing of vreedzame vergadering mogen nooit worden gebruikt als voorwendsel om mensenrechtenverdedigers, journalisten en anderen te criminaliseren. Staten moeten verdedigers die in verband met hun mensenrechtenwerk worden vastgehouden, vrijlaten, evenals alle personen die onrechtmatig worden vastgehouden. Mensen in gevangenissen of andere detentiefaciliteiten lopen een bijzonder risico op COVID-19, gezien de beperkte fysieke afstandsmogelijkheden en gezondheidszorgmogelijkheden.

UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER

COVID-19 RESPONSE

TOPICS IN FOCUS
CIVIC SPACE AND COVID-19
4 May 2020

CIVIC SPACE AND COVID-19: GUIDANCE

WHY DOES CIVIC SPACE MATTER DURING A PANDEMIC?

Now, more than ever, the voices of people need to be heard.

- Civil society is instrumental in building and maintaining trust in the health system.
- Civil society can help identify flexible and smart solutions that respond to the most urgent needs.
- Open and vibrant civic space helps ensure targeted and candid feedback on COVID-19 measures to improve responses.

WHAT CONCERNS ARE THERE ABOUT CLOSING CIVIC SPACE IN THE PANDEMIC?

While measures to protect public health during the pandemic are necessary, there are risks that they may be overbroad or discriminatory. There is also a risk that there will be abuses in the way that even appropriately-crafted measures are implemented.

Exceptional measures and states of emergency based on public health requirements must:

- Be necessary and proportionate to the public health need
- Be the least intrusive means of accomplishing the public health objective
- Be non-discriminatory
- Be limited in duration
- Not infringe on certain rights ("non-derogable"), including the right to life, the prohibition against torture and other ill-treatment, and the right not to be arbitrarily detained.

ENCOURAGE PARTICIPATION IN COVID-19 RESPONSE

Participation in the design of responses to the crisis is a right, and is the smart thing to do

- States should create **avenues for participation and feed-back** and reach out to those most at risk and those most likely to be excluded , including women, older persons, persons with disabilities, and ensure that they are engaged and able to participate in policy-making on an equal basis.
- States and other stakeholders should ensure that **existing channels of civil society participation, at local, national and international levels are maintained** – and possibly expanded – when shifting to remote meetings and video-conferencing in the COVID-19 context. They should collectively explore more flexible channels for remote

participation through privacy-respecting, cost effective and accessible online platforms, which can facilitate more systematic out-reach to grass roots organisations and civil society organisations.

MAXIMISE ACCESS TO INFORMATION

Timely sharing of information, access to information and the free exchange of ideas online and offline enable effective and credible responses

- **Ensure that relevant and reliable information on the crisis** including gender specific and responsive information **reaches all people**, without exception. Make information available in readily understandable formats and languages, adapt information for people with specific needs, including people with disabilities, and ensure that it reaches those with limited or no ability to read.

- **Facilitate access to the internet.** When other means of communications are restricted, online information is particularly crucial. Restrictions on access to the internet, including shutdowns, cannot be justified on public order or national security grounds. Whenever possible, States and other relevant actors should take measures to expand access to internet services for older persons, those living in poverty and most at risk, women and girls, and marginalized communities.

- **Harmful disinformation should be countered by coordinated efforts to provide credible, accurate information.** Rather than eliminating large amounts of information, which often results in arbitrary censorship, states and companies should focus on giving prominence to reliable information from authoritative sources and promote social media literacy.

- **Decisions to take down disinformation on COVID- 19 must be based on clear and publicly accessible criteria and subject to appeal.** As companies moderate content and are forced to use artificial intelligence due to staff being in confinement, they must increase transparency on these measures, ensure full compliance with the proportionality requirement under international law and create opportunities for remedy and redress. Decisions to take down "disinformation" must not infringe on the right to debate measures imposed by authorities to combat the spread of the virus and other measures taken in that context.

RESPECT FREEDOM OF EXPRESSION

Limiting stakeholder involvement and critical feedback, including debates involving experts, medical professionals, journalists and other influencers undermine an effective response to COVID-19

- **Limitations on access to relevant data**, censorship, restrictions or criminalizing journalistic activity not only violate human rights, but also **erode trust in health measures** taken by authorities, aggravating potential threats to human health and human life. More than ever, we need information to flow and people to have access to it and we need to ensure it can happen in a safe environment.

- **States and the media should provide a space for medical professionals and experts, including scientists, to speak freely** and share information with each other and the public, without threats of disciplinary action and reprisals.

Safe procedures for whistleblowing in the health sector are critical for them to carry out their work without fear of retaliatory lawsuits and intimidation.

- **Laws penalizing expressions** based on vague concepts such as "fake news" or disinformation in relation to the COVID-19 pandemic, **are not compatible with the requirements of legality and proportionality.** Silencing critical or dissenting voices or imposing criminal sanctions for inaccurate COVID-19 related statements will undermine trust and any effective health response.

PROTECT CIVIL SOCIETY

Human rights defenders are doing critical work to support efforts to stem the spread of the virus, protect vulnerable people, and address impacts of the pandemic on lives and livelihoods

- **States and other stakeholders should publicly recognize the contributions of civil society**, including of human rights defenders, media workers, national human rights institutions, in sharing good practices, shedding light on gaps response, and in public health education. Continued funding for this critical work is essential.
- **States should ensure that restrictions on freedom of movement and assembly are not discriminatory** and do not target or unnecessarily hinder human rights defenders, including journalists. Steps should be taken to help ensure that civil society remains able to reach affected communities for advocacy, monitoring and service provision. Restrictions to freedom of expression, association, movement or peaceful assembly should never be used as a pretext to criminalize human rights defenders, journalists and others.
- **States should release defenders detained in connection with their human rights work, and any persons unlawfully held.** People in prisons or other detention facilities are particularly at risk for COVID-19, given limited physical distancing possibilities and healthcare options.

UPHOLD FREEDOM OF ASSEMBLY

While exceptional restrictions to physical gatherings may be necessary during health emergencies, they must be based on law, necessary and proportionate to the aim

- Restrictions of movement from residences may be necessary for legitimate health reasons and will impact the ability to conduct physical gatherings**. States should ensure that the right to hold assemblies and protests can be realized, and only limit the exercise of that right as strictly required to protect public health**. Accordingly, States are encouraged to consider how protests may be held consistent with public health needs, for example by incorporating physical distancing. Restrictions on public gatherings should be constantly assessed to determine whether they continue to be necessary and proportionate.

MANAGE IMPACTS ON PRIVACY

Effective responses to health crises require the collection and management of sensitive data. Such efforts should be strictly limited to meet the public health need and should be closely monitored

- **Adequate management of health related data:** Systems for health related data should adhere to established international data protection principles, including processing only the data required to fulfil the specific purpose

of managing the COVID-19 pandemic and ensuring transparency by advising concerned individuals of the use of their data.

- **Ensure adequate safeguards and accountability:** Ensure accountability by establishing transparent mechanisms for rectifying inaccurate data; for remedy for data breaches or other misuses, and prohibiting data processed in the pandemic from being used by other governmental agencies unless absolutely necessary.
- **Any surveillance must be proportional, lawful and necessary:** Surveillance measures should be the least intrusive means available to meet public health needs, and as such include clear sunset clauses. Individual surveillance, contact tracing and individual movement tracking should be tightly regulated, with data being used only as strictly necessary to address the public health emergency. Expanded monitoring efforts related to COVID-19 should not fall under the domain of national security and intelligence entities and must be subject to effective oversight by appropriate independent bodies.

Ontheffing Avondklok Nederland 2021

https://cutt.ly/CjJWsIo

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

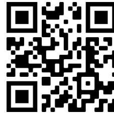

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

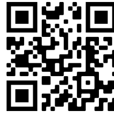

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

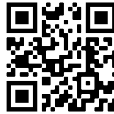

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

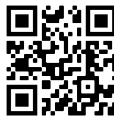

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

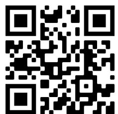

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

ONTHEFFING AVONDKLOK

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens

Tel: 0650425552
E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com
K.v.K.: 41092925

Kastanje 28, 5731NK
MIERLO

Oxfam Novib

Vermogen megarijken weer op pre-corona hoogte, voor miljarden dreigt decennium van armoede

- 25 januari 2021

Het vermogen van de 1.000 rijkste mensen ter wereld is in slechts negen maanden alweer op het niveau van voor de coronapandemie. Maar het kan meer dan een decennium duren voordat de armsten van de wereld de economische gevolgen van de pandemie te boven komen, zo blijkt uit het nieuwe Oxfam-rapport dat vandaag wordt gepubliceerd op de openingsdag van de 'Davos Agenda' van het World Economic Forum.

Het Oxfam-rapport "The Inequality Virus".

KIESRAAD

Officiële uitslag Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017

Nieuwsbericht | 21-03-2017

Op woensdag 15 maart hebben van de **12.893.466** kiesgerechtigden **10.563.456** personen hun stem uitgebracht voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer.

NOS

Geschatte opkomst Tweede Kamerverkiezingen 81 procent in 2021, vergelijkbaar met 2017

Bij de Tweede Kamerverkiezingen heeft naar schatting 81 procent van de kiesgerechtigden zijn stem uitgebracht. Dat meldt onderzoeksbureau Ipsos. Het opkomstcijfer is ongeveer vergelijkbaar met de verkiezingen van 2017, toen 81,9 van de stemgerechtigden had gestemd. Ipsos benadrukt dat het om een schatting gaat.

DAGBLAD VAN HET NOORDEN

Ga je stemmen? Dit kun je verwachten bij een bezoek aan het stemlokaal tijdens corona

15 maart 2021, 21:20 • Extra
Deel dit artikel

De Tweede Kamerverkiezingen zijn maandag begonnen en de eerste mensen hebben inmiddels hun stem uitgebracht. In verband met de coronasituatie zijn de verkiezingen dit jaar verspreid over drie dagen en zijn er allerlei extra maatregelen genomen. Lees hier welke.

Bij binnenkomst van het stembureau vallen de eerste verschillen al op. Zo moet iedere stemmer die binnen is een mondkapje dragen en voor binnenkomst zijn of haar handen schoonmaken.

Ook krijgt iedereen de inmiddels welbekende vragen over gezondheid: heb je de afgelopen tijd klachten als verkoudheidsklachten, hoesten, koorts of heb je een huisgenoot met klachten enzovoort. Als iemand niet alle vragen met ‘nee’ kan beantwoorden, mag die persoon niet naar binnen. Ook de mensen die de stembureaus bemensen doen zo’n gezondheidscheck voordat ze beginnen.

Kuchschermen

Kiezers en leden van de stembureaus worden ook gescheiden door zogenoemde ‘kuchschermen’ en mensen moeten hun identiteitsdocument bij het stemmen aan het stembureaulid daarachter laten zien. Ook op andere lekken staan die schermen en iedereen moet 1,5 meter afstand houden, daarop zijn de stemlokalen ingericht. Bovendien wordt er gezorgd voor frisse lucht.

Schoonmaak en extra wijzen op regels

In elk stembureau staat, zo is bepaald, ook nog eens een extra stembureaulid dat alle aanwezigen op de regels moet wijzen: wordt het niet te druk en doet iedereen wat van hem gevraagd wordt.

Stemlokalen zelf moeten tijdens de verkiezingsdagen regelmatig schoongemaakt worden en ook alles wat gebruikt wordt, zoals stemhokjes en tafels. In sommige gemeenten krijgen kiezers een eigen rood potlood dat ze na afloop mee naar huis mogen nemen.

COMMENTAAR:

IFUD of Human Rights

17 maart 2021

Voor het gewone volk van ons polderland gelden strenge regels:
mondkapjes,handenschoonmaken,1.5 meter afstand,kuchschermen en vragen over gezondheid. Voor de elite uit politiek Den Haag gelden schijnbaar (zie beelden) die regels niet. Zij feesten en omhelzen er stevig op los. We zagen in het verleden affaires met Femke Halsema,Grapperhaus en de Koning die naar Griekenland vertrok.

Beelden NOS verkiezingsuitslagen 17 maart 2021 (Lilian marijnissen in koningsblauw)

Screenshot Tweede Kamer avond 1 april 2021

“Ze leggen hun mondmaskers doodgewoon op de tafel”

Rijksoverheid

Hoe gebruik ik een niet-medisch mondkapje?

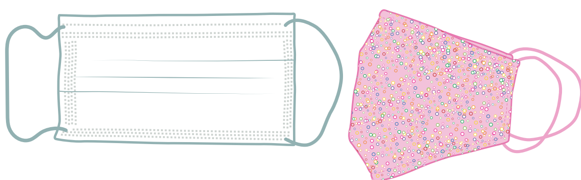

for medical use

Twee dingen vooraf:

1. Je hebt 2 soorten mondkapjes die je mag gebruiken:
   - Mondkapjes van de drogist die je 1 keer gebruikt en dan weggooit.
   - Eigen-gemaakte mondkapjes van textiel.

Het is niet de bedoeling om medische mondkapjes te gebruiken. Die zijn alleen voor mensen die in de zorg werken. Je herkent deze aan een CE-markering of een medische claim, bijvoorbeeld 'for medical use'.

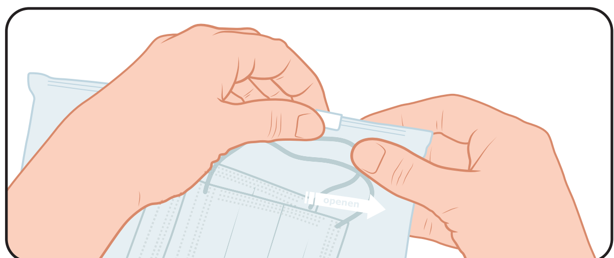

2. Neem twee mondkapjes in een zakje mee. Eén voor de heenreis en één voor de terugreis. Bewaar schone en gebruikte mondkapjes apart van elkaar, in verschillende zakjes.

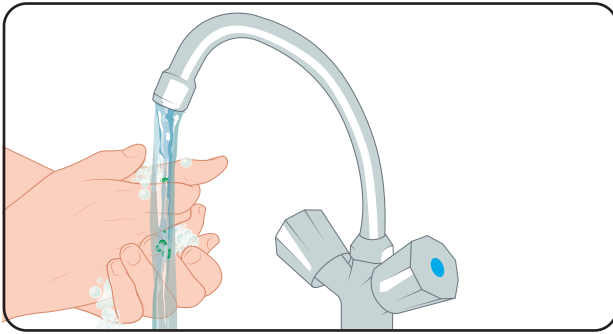

Stap 1

Was voor het opdoen van het mondkapje je handen 20 seconden met water en zeep.

Stap 2

- Doe het mondkapje een paar minuten voor je instapt op.
- Je mag bij het opdoen alleen het elastiek of touwtje aanraken.
- Zorg dat het mondkapje goed over je neus, mond en kin zit.

Stap 3

- Raak het mondkapje na het opdoen niet meer aan met je handen.
- Doe het mondkapje niet omlaag of omhoog voor eten, drinken en praten.

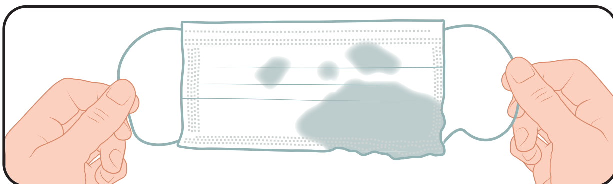

- Gebruik het mondkapje niet meer als het nat is. Neem dan een nieuw mondkapje.

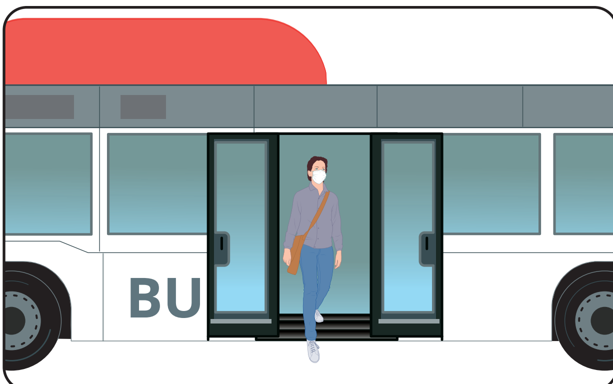

Stap 4:

- Doe het mondkapje pas af als je uitstapt.
- Pak alleen de elastieken of touwtjes vast.

- Gooi het mondkapje direct weg bij het restafval.
  Of bewaar het in een apart dicht zakje,
  totdat je het kunt weggooien.

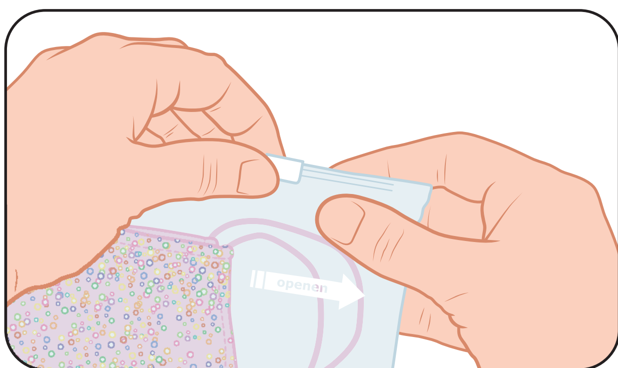

- Eigen-gemaakte mondkapjes doe je in een dicht zakje
  om thuis te wassen.

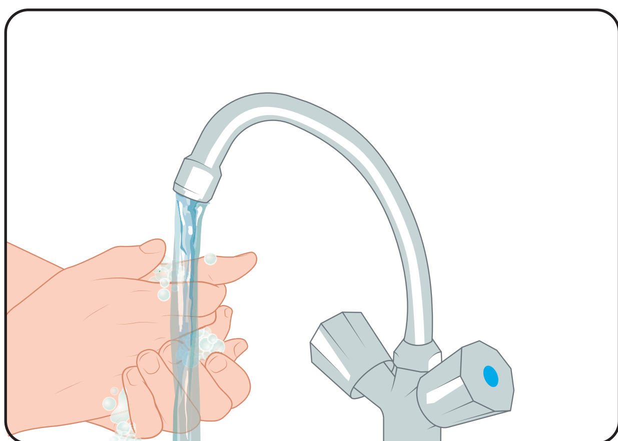

Stap 5

Bij aankomst thuis of ergens anders was je altijd je handen met water en zeep.

Stap 6

- Eigen-gemaakte mondkapjes kun je wassen in de wasmachine op 60 graden. Kies een lang programma.

- Was je handen nadat je het mondkapje in de wasmachine hebt gestopt. En voor je hem eruit haalt.

Meer informatie over niet-medische mondkapjes vind je op rijksoverheid.nl/mondkapje

alleen samen krijgen we
corona onder controle

teamwork achieve
successful
measurable objective
business
implementation evaluation
objectives
investigation
management solution development sales
strategic competitor
group
achievement
plan
research innovation organization corporate
internet analysis economic action
idea product partnership communication
leadership
promotion method
strategy
success consumer
decision
definition performance target process
progress mission
manager
growth project
marketing
vision
company
tactics
motivation
team
goal
market

STRATEGISCHE PLANNING

PLANNING

O feiten verzameling.
O documenten analyse (waar de informatieknooppunten zich bevinden).
O oriëntatie omtrent de problematiek.
O verdere detaillering en lokalisering van de problematiek.
O doel bepaling en het stellen van de diagnose.
O formulering van realistische probleemstellingen.
O operationele analyse.
O operationele doelstellingen.
O financiële analyse.
O haalbaarheids analyse.
O strategie bepaling.
O het stimuleren van initiatiefvoorstellen.
O opstellen van actie programma's.
O tijds planning.
O het overzien van het proces als geheel.

VERDELING VAN TAKEN ONDERLING

O leiderschap en delegatie.
O sterkte-zwakte-onderzoek.
O tact,ijver,opleiding of ervaring.
O verdelen van taken en rollen.

SOCIALE TECHNIEKEN EN VAARDIGHEDEN

O sociaal inzicht (kennis).
O sociale sensitiviteit (inlevingsvermogen).
O sociale techniek (strategisch denken).

ORGANISATIES.

O kennis van netwerken en organisaties.

IFUD of Human Rights

2021

Kabinet verlengt coronawet met drie maanden tot 1 juni

Dinsdag 9 februari 2021 in BINNENLAND

DEN HAAG - Het demissionaire kabinet wil de coronawet die op 1 maart afloopt, verlengen tot 1 juni, schrijft zorgminister Hugo de Jonge aan de Tweede Kamer.

Bron: telegraaf.nl

Antisemitisme

Acties ondernomen door IFUD of Human Rights “europees” ter bestrijding haatzaaien

https://archive.org/details/samenvatting-bestrijding-racisme-en-vreemdelingenhaat

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Ons kenmerk
2977027

Uw kenmerk
2020Z13985

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

Datum 28 augustus 2020
Onderwerp Antwoorden Kamervragen over de status en rol van de IHRA-definitie bij de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn

In antwoord op uw brief van 14 juli 2020 deel ik u mee, dat de schriftelijke vragen van het lid Kuzu (DENK) over de status en rol van de IHRA-definitie bij de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn, worden beantwoord zoals aangegeven in de bijlage bij deze brief.

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Ferd Grapperhaus

Antwoorden van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op schriftelijke vragen van het lid Kuzu (DENK) over de status en rol van de IHRA-definitie bij de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn
(ingezonden 14 juli 2020, nr. 2020Z13985)

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Datum
28 augustus 2020

Ons kenmerk
2977027

Vraag 1
Herinnert u zich de passage over "toepassen IHRA-definitie" (IHRA: International Holocaust Remembrance Alliance) in uw brief "Kabinetsaanpak van discriminatie" (TK 30950 nr. 185), met daarin de volgende uitspraak: "Dit betekent dat overeenkomst met de lijst met uitingen en gedragingen nimmer automatisch kan leiden tot de conclusie dat sprake is van een strafbare discriminatoire/antisemitische uiting of gedraging"? 1)

Antwoord 1
Ja. Uw citaat en de bronverwijzing zijn correct weergegeven. De door de IHRA geformuleerde werkdefinitie van antisemitisme omvat een juridisch niet-bindende definitie. Of een uiting of een handeling een strafbaar feit is betreft een juridische beoordeling, waarbij wordt getoetst aan het Wetboek van Strafrecht en relevante jurisprudentie.

Vraag 2
Doelt het kabinet met "de lijst met uitingen en gedragingen" op de "hedendaagse voorbeelden van antisemitisme", die aan de IHRA-definitie zijn verbonden? 2) Zo neen, waar doelt het kabinet met deze formulering op? Zo ja, beschouwt en behandelt het kabinet deze voorbeelden als integraal onderdeel van de IHRA-definitie?

Antwoord 2
Ten aanzien van de eerste vraag: Ja. De IHRA illustreert haar werkdefinitie met een niet-limitatieve lijst van voorbeelden van verschijningsvormen van antisemitisme:
"

- Oproepen tot, bijdragen aan of het rechtvaardigen van het doden van of schade toebrengen aan Joden in naam van een radicale ideologie of een extremistische opvatting van religie.
- Leugenachtige, ontmenselijkende, demoniserende of stereotiepe opmerkingen maken over Joden als zodanig of over de macht van de Joden als collectief geheel. Hierbij gaat het onder meer – maar niet uitsluitend – over de mythe van een wereldwijde Joodse samenzwering of de mythe dat Joden de media, de economie, regeringen of andere maatschappelijke instellingen controleren.
- Joden als volk ervan beschuldigen verantwoordelijk te zijn voor reële of ingebeelde vergrijpen die zijn gepleegd door één enkel Joods individu of één enkele Joodse groep, of zelfs voor daden die zijn gepleegd door niet-Joden.
- Ontkenning van het feit, de omvang, de mechanismen (bv. de gaskamers) of de doelmatigheid van de genocide op het Joodse volk door het nationaalsocialistische Duitsland en zijn aanhangers en medeplichtigen tijdens de Tweede Wereldoorlog (de Holocaust).
- De Joden als volk of Israël als staat ervan beschuldigen de Holocaust te hebben verzonnen of te overdrijven.
- Joodse burgers ervan beschuldigen zich loyaler op te stellen ten aanzien van Israël of de vermeende prioriteiten van de Joden wereldwijd, dan ten aanzien van de belangen van hun eigen natie.

- Het Joodse volk het recht op zelfbeschikking ontzeggen, bv. door te beweren dat het bestaan van de Staat Israël is ingegeven door racistische overwegingen.
- Met twee maten meten, in die zin dat van de Staat Israël een bepaald gedrag wordt geëist dat niet van andere democratische naties wordt verwacht of verlangd.
- De symbolen en de beeldtaal gebruiken die bij het klassieke antisemitisme horen (bv. de bewering dat Jezus werd vermoord door de Joden of het bloedsprookje) om Israël of de Israëli's te typeren.
- Het huidige beleid van Israël vergelijken met het beleid van de nazi's.
- De Joden collectief verantwoordelijk stellen voor de daden van de Staat Israël.

"

Deze voorbeelden zijn opgenomen om de IHRA te ondersteunen (*'to guide IHRA in its work'*). De voorbeelden zijn, net als de IHRA-definitie zelf, niet juridisch bindend, maar een hulpmiddel om antisemitisme te herkennen en registreren.

Met betrekking tot de vraag of het kabinet deze voorbeelden als integraal onderdeel van de IHRA-definitie beschouwt, merk ik op dat dit niet het geval is. Het kabinet beschouwt de elementen die worden genoemd in de niet-limitatieve lijst van de IHRA als voorbeelden die, afhankelijk van het kader waarin ze worden toegepast, in meer of mindere mate behulpzaam zouden kunnen zijn om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie zouden kunnen vormen voor discriminerende uitingen of delicten met een discriminatie-aspect. Daarbij dient opgemerkt te worden dat een aantal voorbeelden dat de IHRA aandraagt, zoals kritiek op staten maar ook politieke discussies, in beginsel beschermd worden door de vrijheid van meningsuiting.

Vraag 3
Kunt u bevestigen dat er in de strafrechtpraktijk in Nederland een eenduidig en toereikend juridisch toetsingskader bestaat dat bepalend is voor de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn en dat dit kader gebaseerd is op bestaande jurisprudentie, waaronder relevante jurisprudentie van het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM)?

Antwoord 3
Ja, dat kan ik bevestigen.

Vraag 4
Zo ja, kunt u bevestigen dat de IHRA-definitie op geen enkele wijze door het Openbaar Ministerie en/of de rechter wordt betrokken en/of meegewogen in deze strafrechtelijke beoordeling? Zo nee, wilt u toelichten op welke wijze de IHRA-definitie door het Openbaar Ministerie en/of de rechter wordt betrokken en/of meegewogen in de strafrechtelijke beoordeling of uitlatingen discriminatoir zijn?

Antwoord 4
Gedragingen die overeenkomen met bepaalde voorbeelden van de niet-limitatieve lijst van de IHRA, kunnen voor politie, OM en de rechter behulpzaam zijn om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie zouden kunnen vormen van discriminerende uitingen of delicten met een discriminatie-aspect. Indien sprake is van een mogelijk discriminatie-aspect kan dat voor de politie bijvoorbeeld leiden tot een besluit tot nader onderzoek in een bepaalde zaak, of het stellen van aanvullende vragen aan een verdachte. Indien sprake is van een strafbaar feit, kan de officier van justitie besluiten de verdachte te vervolgen. De officier dient in

het geval van een commuun delict met een discriminatieaspect (een zogenoemd codis-feit) het discriminatieaspect te benadrukken in het requisitoir en een hogere straf te eisen. De rechter kan dit aspect meewegen in de uiteindelijke strafoplegging.
Of een uiting of handeling een strafbaar feit is betreft een juridische beoordeling waarbij wordt getoetst aan het Wetboek van Strafrecht en relevante jurisprudentie. Een uiting of handeling wordt daarbij beoordeeld in het geheel van feiten en omstandigheden en in de context waarin deze is gedaan. Overeenkomst met de lijst met uitingen en gedragingen zal nimmer automatisch leiden tot de conclusie dat sprake is van een strafbare discriminatoire/antisemitische uiting of gedraging.

Vraag 5
Herinnert u zich de volgende uitspraak in de passage "toepassen IHRA-definitie" in genoemde brief: "Vanuit dit uitgangspunt zijn anti-discriminatievoorzieningen, de korpsleiding van de politie en het Parket-Generaal van het openbaar ministerie in het bezit gesteld van de IHRA-werkdefinitie, zodat zij daarmee in de uitoefening van hun taken hun voordeel kunnen doen"? Zo ja: - aan welke "anti-discriminatievoorzieningen" heeft het kabinet de IHRA-definitie beschikbaar gesteld?
- met welke informatie en/of aanwijzingen heeft het kabinet de IHRA-definitie aan genoemde instanties beschikbaar gesteld? Kunt u dit per instantie toelichten?
- welk "voordeel" in relatie tot welke kerntaken beoogt het kabinet per genoemde instantie?
- hoe waarborgt het kabinet dat de IHRA-definitie in "de uitoefening van hun taken" niet alsnog strafrechtelijke relevantie en werking krijgt?

Antwoord 5
Ja. Uw citaat en de bronverwijzing zijn correct weergegeven. De werkdefinitie met toelichting, zoals die is te vinden op de website van de IHRA, is gedeeld met discriminatie.nl (de koepelorganisaties van antidiscriminatievoorzieningen), met de Korpsleiding van de politie en met het Parket-Generaal van het OM. De werkdefinitie kan gebruikt worden als mogelijke signalering voor discriminatie. Zoals ik uiteen heb gezet in de beantwoording van vraag 4 leidt dit niet tot een andere weging van het bepalen of een bepaalde uiting of gedraging als strafbaar moet worden beschouwd, dan wel aanleiding vormt om een hogere straf te eisen. Dit betreft een strafrechtelijke juridische beoordeling.

Vraag 6
Herinnert u zich de volgende uitspraak in de passage "toepassen IHRA-definitie" in genoemde brief: "Het hanteren van de werkdefinitie verandert niets aan het wettige en beleidsmatige beoordelingskader om een uiting of gedraging als discriminatoir en/of als strafbaar te bestempelen"? Zo ja:
- wat bedoelt het kabinet met "wettige beoordelingskader"? Doelt het kabinet daarmee op het "juridische beoordelingskader"?
- wat bedoelt het kabinet met "beleidsmatige beoordelingskader"?
- heeft de IHRA-definitie enige relatie met en/of invloed op wat het kabinet bedoelt en aanduidt met "wettige" en "beleidsmatige" beoordelingskader? Zo ja, welke relatie en/of invloed?

Antwoord 6
Ja. Uw citaat en de bronverwijzing zijn correct weergegeven.
Zoals ik reeds uiteen heb gezet in de beantwoording op de vragen 4 en 5 zal de werkdefinitie niets veranderen aan het beoordelingskader of sprake is van een

strafbaar feit zoals dat voortvloeit uit de wet en de jurisprudentie ("wettige beoordelingskader") en de beleidsregels van het OM zoals bijvoorbeeld de Aanwijzing Discriminatie ("beleidsmatige beoordelingskader").
De IHRA-werkdefinitie kan op onderdelen behulpzaam zijn voor politie, OM en rechter om alert te zijn op feiten en omstandigheden die een indicatie kunnen vormen voor discriminerende uitingen of delicten met een discriminatie-aspect.

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Vraag 7
Heeft het kabinet kennisgenomen van de recente uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in de zaak "Baldassi et Autres c. France"? 3) Is staand kabinetsbeleid ten aanzien van de "'Boycot, Desinvesteringen en Sancties - beweging" (de BDS-beweging) in overeenstemming met deze uitspraak? Zal deze uitspraak voor het kabinet richtinggevend zijn bij toekomstige beleidsvorming en beoordelingen of uitlatingen discriminatoir zijn?

Antwoord 7
Ja, deze uitspraak is mij bekend.
Ten aanzien van antisemitisme en andere vormen van discriminatie staat het beleid van het OM – dat deels in samenspraak met mijn departement tot stand komt, maar waarbij uiteindelijk het College van Procureurs-Generaal de doorslaggevende stem heeft – beschreven in de Aanwijzing Discriminatie. Daarin staat onder andere dat vervolging in beeld komt wanneer uitingen als strafbaar gezien kunnen worden, ook na weging van het recht op vrijheid van meningsuiting, de godsdienstvrijheid en de vrijheid van artistieke expressie. Deze Aanwijzing is voor het laatst geactualiseerd in 2019.
Het kabinet treedt niet in individuele zaken. OM en rechter wegen jurisprudentie – ook die van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens – mee in de beoordeling van strafbaarheid.

Vraag 8
Hoe beoordeelt het kabinet dat de Israëlische regering de IHRA-definitie instrumentaliseert en inzet om de BDS-beweging voor Palestijnse rechten categorisch als antisemitisch te bestempelen? 4)

Antwoord 8
De IHRA heeft de definitie van antisemitisme aangenomen als interne werkdefinitie, en het kabinet hecht er aan om de definitie ook als zodanig te beschouwen.
Zoals ik reeds naar voren heb gebracht in het antwoord op vraag 2, worden publieke discussies over politiek en kritiek op staten in beginsel beschermd door de vrijheid van meningsuiting. Het is steeds aan OM en in het dienovereenkomstige geval de rechter om aan de hand van de wet en de jurisprudentie te bepalen waar de grens ligt tussen strafbare uitingen en uitingen die geschaard dienen te worden onder de vrijheid van meningsuiting.
In de brief van 6 juli 2020[1] is het kabinet ingegaan op de uitvoering van de motie Karabulut. Hierin staat ook het beleidsstandpunt van het kabinet ten aanzien van Israël weergegeven.

Vraag 9
Deelt het kabinet de mening dat de Israëlische organisatie "The International Legal Forum" (ILF) de aard en status van de IHRA-definitie onjuist weergeeft, wanneer zij daarover zegt: "For the first time in history, there is a legal definition of antisemitism"? 5) Hoe beoordeelt het kabinet de campagne die ILF wereldwijd heeft gelanceerd om de

---

[1] Kamerstukken II, 2019-2020, 23 432 nr. 477

IHRA-definitie in wetgeving op te laten nemen en zodoende juridische status te geven? 6)

Antwoord 9
De IHRA heeft de definitie van antisemitisme aangenomen als interne werkdefinitie, en het kabinet hecht er aan om de definitie ook als zodanig te beschouwen. Het staat organisaties uiteraard vrij om ervoor te pleiten om de definitie op te nemen in nationale of EU-wetgeving. Het kabinet is daar in het geval van Nederland of van de EU geen voorstander van.

Vraag 10
Deelt het kabinet de zorgen over het feit dat de IHRA-definitie steeds vaker door organisaties als de Non-governmental Organization Monitor (NGO Monitor) en het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) wordt ingezet om personen en groepen, die binnen de vrijheid van meningsuiting kritiek op de staat Israël uiten, te stigmatiseren als zijnde antisemitisch? 7) Zo neen, waarom niet?

Antwoord 10
Nee, het kabinet heeft daar geen zorgen over. In een gezonde democratie is altijd plaats voor organisaties die het belang van een bepaalde groep bepleiten, uiteraard voor zover die belangenbehartiging zich afspeelt binnen de grenzen van de wet. De vraag waar de grens van de vrijheid van meningsuiting ligt is op diverse vlakken een zeer actueel politiek debat, waarbij het kabinet eraan hecht dat er ruimte bestaat om tegengestelde meningen voor het voetlicht te brengen.

Vraag 11
Is het kabinet op de hoogte van incidenten waarbij de IHRA-definitie is ingezet om de Europese Unie, het Hof van Justitie van de Europese Unie en voormalig minister van Buitenlandse Zaken Koenders van antisemitisme te betichten, op grond van de beschuldiging dat Israël zou zijn blootgesteld aan "dubbele maatstaven", hetgeen één van de "hedendaagse voorbeelden van antisemitisme" is die aan de IHRA-definitie zijn verbonden? 8) Hoe beoordeelt het kabinet deze en soortgelijke beschuldigingen?

Antwoord 11
Het kabinet is van mening dat in een volwassen democratie ruimte moet zijn voor het debat over de reikwijdte van het begrip antisemitisme. Het debat dient daarbij plaats te vinden on beslecht te worden op grond van inhoudelijke argumenten. Ten overvloede merkt het kabinet op dat ons rechtsstelsel, waar het voeren van debat in ruime mate wordt beschermd door de vrijheid van meningsuiting, ook goede rechtsbescherming kent in geval van het zonder goede juridische gronden openbaar beschuldigen van mensen, nu dit strafbare feiten kan opleveren zoals smaad of belediging.

Vraag 12
Wilt u deze vragen afzonderlijk beantwoorden?

Antwoord 12
Ja, dat heb ik bij deze gedaan.

1) https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2020Z11045&did=2020D23864

2) https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definitionantisemitism

3) https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-202756%22]}

4) https://4il.org.il/wp-content/uploads/2019/09/MSA-report-Behind-the-Mask.pdf

5) https://www.ilfngo.org/ihra

6) https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/275227

7) https://rightsforum.org/nieuws/cidi-monitor-propageert-omstreden-ihra-definitie-van-antisemitisme/

8) https://www.thelawfareproject.org/releases/2019/11/12/eus-highest-court-opens-pandoras-box-ofpoliticised-product-labelling;

https://elnetwork.eu/country/eu/european-leadership-network-elnet-press-release-regarding-theeuropean-court-of-justice-decision-on-labeling-israeli-products/;

https://ejpress.org/israeli-winery-at-center-of-eu-court-ruling-on-labeling-refuses-to-back-down/;

http://www.israelnationalnews.com/Articles/Article.aspx/18995

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Juridische en Operationele Aangelegenheden

Datum
28 augustus 2020

Ons kenmerk
2977027

SOME WERE NEIGHBORS

CHOICE, HUMAN BEHAVIOR & THE HOLOCAUST

How was the Holocaust possible?

The central role of Adolf Hitler and other Nazi leaders is indisputable, but they depended on countless others. What role did ordinary people play? Why were there some zealous participants in the persecution of Jews, while most simply went along or joined in? Why did so few help the victims?

Within Nazi Germany and across German-dominated Europe, people behaved in a variety of ways, from small acts of solidarity with victims to active rescue efforts and from toleration of anti-Jewish measures to eager collaboration with Nazi perpetrators.

What motives and pressures influenced the choices and behaviors of individuals during the Holocaust? How did people respond to the plight of their Jewish classmates, coworkers, neighbors, and friends?

Local residents look on as Austrian Nazis force Jews to scrub the pavement following the German annexation of Austria. Vienna, March 1938. *Dokumentationsarchiv des Oesterreichischen Widerstandes*

https://archive.org/details/addressing-holocaust-denial-distortion-and-trivalization

https://www.youtube.com/watch?v=ajxfi-qWKaY

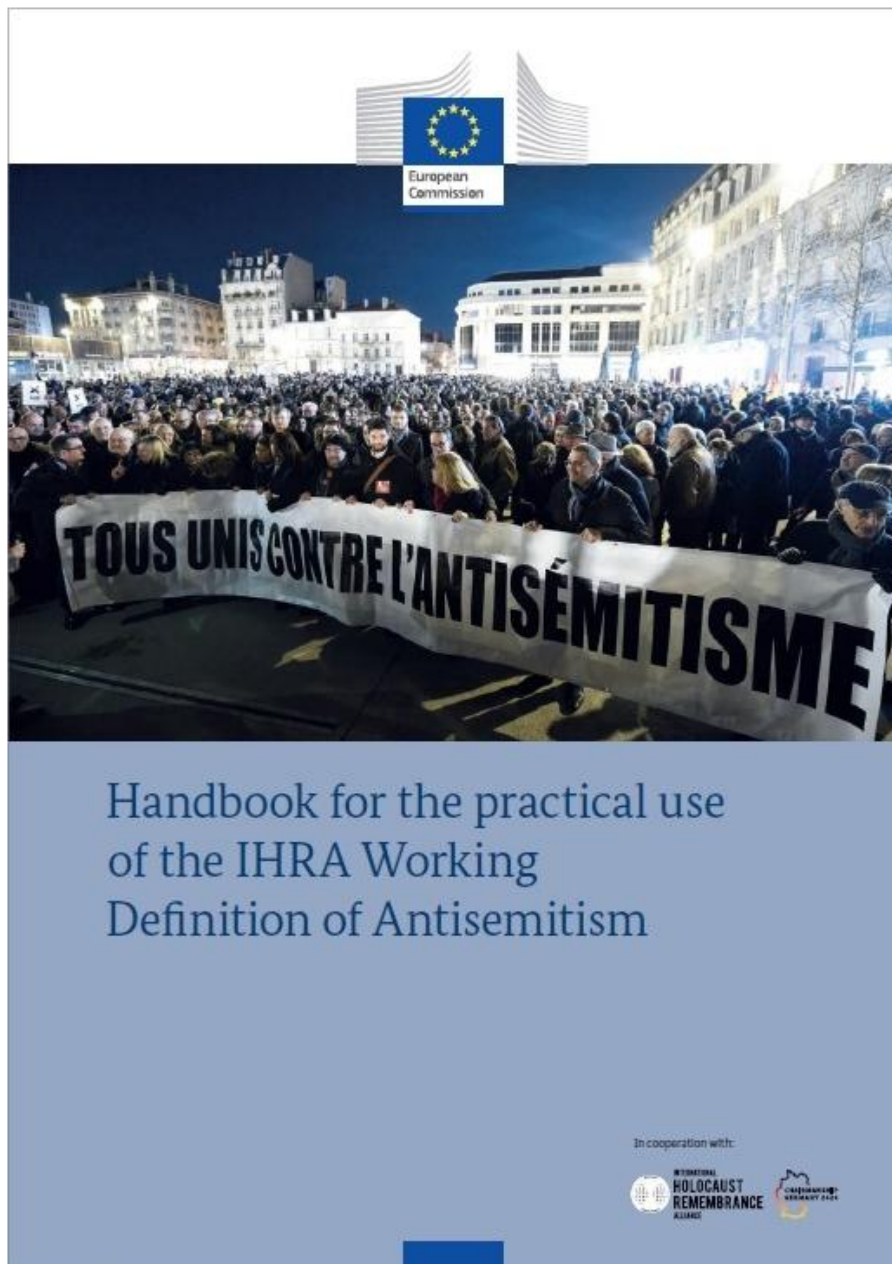

"Handbook for the practical use of the IHRA Working Definition of Antisemitism"

Prepared by the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism e.V. (Bundesverband RIAS), November 2020.
Contract number: JUST/2020/RRAC/PR/RIGH/0063
European Commission
Directorate-General Justice and Consumers
Directorate C – Fundamental rights and rule of law
Unit C2 – Fundamental rights policy
EC-COORDINATOR-ANTISEMITISM@ec.europa.eu

This document was commissioned by the European Commission and has been published jointly with the International Holocaust Remembrance Alliance, with support from the German Presidency of the Council of the European Union.
The information and views set out herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the official opinion of the Commission. The Commission does not guarantee the accuracy of the data included in this document. Neither the Commission nor any person acting on the Commission's behalf may be held responsible for any use of the information provided here
More information on the European Union is available at: http://www.europa.eu
PRINTED DS-03-21-002-EN-C 978-92-76-28422-2 10.2838/07516
PDF DS-03-21-002-EN-N 978-92-76-28421-5 10.2838/72276

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.
This document was prepared by the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism e. V. (Bundesverband RIAS).

The following experts conducted research for and drafted the handbook:

— **Benjamin Steinitz,** Executive Director of the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism e.V. (Bundesverband RIAS)
— **Kim Robin Stoller,** Chair of the Board of Directors of the International Institute for Education and Research on Antisemitism (IIBSA)
— **Daniel Poensgen**, Scientific Advisor at the Federal Association of Departments for Research and Information on Antisemitism (Bundesverband RIAS)
— **Michael Whine**, Senior Consultant, World Jewish Congress

Contributors

The following experts contributed to and/or reviewed the handbook:
— **Dr Robert Williams,** Chair, Committee on Antisemitism and Holocaust Denial, International Holocaust Remembrance Alliance / United States Holocaust Memorial Museum (USHMM)
— **Mark Weitzman**, Delegation of the United States, International Holocaust Remembrance Alliance / Simon Wiesenthal Center
— **Dr Juliane Wetzel,** Delegation of Germany, International Holocaust Remembrance Alliance / Center for Research on Antisemitism
— **Rabbi Andrew Baker,** Personal Representative of the OSCE Chairperson-in-Office on Combating Antisemitism, United States
— **Julana Bredtmann,** IHRA Permanent Office

Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights

Aan:

MINISTERIE VAN ALGEMENE ZAKEN

t.a.v. Zijne excellentie Mark Rutte Minister-President

Postbus:20001

2500EA,DEN HAAG

Onderwerp: EU-voorzitterschap-2016

Mierlo,9 november 2015

Zijne excellentie Minister van Algemene Zaken Rutte,

Het voorzitterschap van de EU in 2016 biedt een uitgelezen kans de Nederlandse “handel agenda” op Europees niveau verder vorm te geven.Ook een belangrijk aandachtspunt zijn de mensenrechten en haatzaaien op het internet.Nederland heeft hierin een voorbeeldrol te vervullen.Nederland is ook de verplichting aangegaan op grond van het kaderbesluit bestrijding racisme 2008/913/JBZ wat zich laat uitleggen in een pro-actief vervolgingsbeleid door de Nederlandse Staat.

De jurisprudentie van de rechtspraak waarin de verdachte zich heeft schuldig gemaakt aan smaadschrift jegens minister-president Balkenende -ECLI:NL:GHSGR:2010:BO4035- door bewerkte foto’s op internet te plaatsen, waarop de minister-president onder meer met hitlersnorren en hakenkruizen werd afgebeeld.Tevens had de verdachte een bijbehorende tekst op internet geplaatst, waarin de minister-president met Adolf Hitler werd

Vergeleken.Staat U heden op internet als SS-er afgebeeld vergeleken met Heinrich Himmler,en de suggestie dat U als Minister van Algemene Zaken voorstander bent van het nazisme en tevens een groot voorstander van het nieuwe "Vierde Rijk" wat dan waarschijnlijk de EU zal moeten voorstellen.De Europese Commissie zal niet aarzelen om op basis van het kaderbesluit inbreukprocedures in te leiden indien nodig tegen lidstaten.Die toezegging heb Ik onlangs schriftelijk mogen ontvangen van de Heer Timmermans via Prof. Bernd Martenczuk,Kabinet van eerste Vicevoorzitter Frans Timmermans, kenmerk:BM/kr Ares (2015) 2715348,datum 13-08-2015.

Ter afsluiting van deze informatie nog de link naar de internet.

https://ejbron.wordpress.com/2015/06/22/rutte-als-ss-er-moet-dat-nou/

IFUD of Human Rights

de Voorzitter

J.P. van den Wittenboer

Correspondence:Po.box 324, 5660AH Geldrop The Netherlands

Offices:Kastanje 28, 5731NK Mierlo The Netherlands

C.o.C.reg:41092925 Eindhoven N.L.

E-mail: ifudofhumanrights@yahoo.com

Internet: http://ifudofhumanrights.webs.com

Phone:+31 -(0)6 50 425 552

Rutte als SS-er: móét dat nou?

Geplaatst op 22 juni 2015 door E.J. Bron

Hè, wat is dat nou weer overdreven! Rutte als SS-erige *Totenkopf*-brigadist! Maar wel esthetisch gefoto-shopt. En . . . . . . hij hééft met dat idealistisch-vastberaden papkindjesgezichtje en dat brilletje echt wel iets van Heinrich Himmler. En . . . . . . hij houdt natuurlijk erg van het oudste nazisme ter wereld, de islam, want hij laat zich graag fotograferen met hoofddoekjes en wenste dit jaar nog aan alle moslims een "fijn" nachtelijk vreetfestijn. En . . . . . . hij is een groot voorstander van het nieuwe 4e Rijk dat ook wel EU genoemd wordt. En . . . . . . hij weigert de uitkering voort te zetten aan die zes (!) overlevenden van de Duitse concentratiekampen en onderduikers. Die 6 raken vanwege de bezuinigingen hun zorgpakket kwijt. Mantelzorg is geen optie voor deze mensen die in de negentig zijn. Want hun familie is uitgemoord. Door de nazi's. En *zu guter Letzt . . . . nein, zu béster Letzt*: in mei was er het bericht dat onder eindverantwoordelijkheid van *Standarteleiter Westmark* Rutte van een 90-jarige Holocaust-overlevende het pensioen was afgepakt omdat ze als Jodin in Samaria-Judea woont. Inderdaad: Joden in Samaria-Judea, het moet niet gekker worden! Vandaar dat het even moest: Rutte als SS-er.

Geplaatst door:
E.J. Bron
(h/t "Jan")

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving
Directie Rechtshandhaving en Criminaliteitsbestrijding
Criminaliteit en Veiligheid

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Ons kenmerk
2285167

Bij beantwoording de datum en ons kenmerk vermelden. Wilt u slechts één zaak in uw brief behandelen.

Datum 21 december 2018
Onderwerp Aanpak online hate speech

In vervolg op de voortgangsbrief Nationaal Actieprogramma Discriminatie 2018[1] en het verzoek van het lid Azarkan (DENK) inzake de aanpak van haatberichten op sociale media als Facebook zend ik uw Kamer hierbij deze brief met de aanpak van *online hate speech.*

Europese aanpak
In Nederland en in andere Europese landen is een significante toename van illegale online content waar te nemen, bijvoorbeeld waar het gaat om discriminatoire uitingen waaronder het aanzetten tot haat en geweld ('hate speech'), pedopornografische afbeeldingen en strafbare terroristische of extremistische uitingen. Er is een toenemende wens bij enkele EU-lidstaten om bestaande wet- en regelgeving die de vrijheid van meningsuiting beperkt in de fysieke wereld mede van toepassing te verklaren op online activiteiten, zoals bij de discussie over de uitbreiding van de reikwijdte van de Audiovisuele Mediadiensten Richtlijn tot aanbieders van videoplatforms. Bij diverse gelegenheden hebben de Europese Raad en de (JBZ-)Raad zich uitgesproken over illegale online content en de risico's erkend die voortvloeien uit het toenemende gebruik van *social media*, zoals de snelle verspreiding van nepnieuws en het zich discriminerend uitlaten tegenover migranten. Nederland onderstreept daarbij steeds weer het belang van een gezamenlijke Europese aanpak, samenwerking bij strafrechtelijke vervolging en de belangrijke rol van onderwijs ten aanzien van het ontwikkelen van kritisch denkvermogen en mediawijsheid.

Gedragscode
Tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in 2016 werd door de Europese Commissie, gezamenlijk met Facebook, Microsoft, Twitter en Google/YouTube een Gedragscode gepresenteerd om online *hate speech* tegen te gaan. De belangrijkste inspanningsverplichting die uit de Gedragscode voortvloeit betreft de afdoening en eventuele verwijdering van haatzaaiende uitingen na meldingen van gebruikers binnen 24 uur. Daarnaast bevat de Gedragscode afspraken over monitoring van de afspraken. Ter gelegenheid van de derde bijeenkomst van de EU-Groep op Hoog Niveau aangaande het tegengaan van racisme, vreemdelingenhaat en andere vormen van intolerantie op 31 mei en 1 juni 2017 heeft de Europese Commissie gerapporteerd over de resultaten van deze monitoring. De resultaten laten zien dat significante vooruitgang is geboekt ten

[1] Bijlage bij Kamerstukken II, 2017-2018, 30 950, nr 156

aanzien van de efficiëntie en snelheid van afdoening van meldingen, verbetering van de rapportagesystematiek, een betere opleiding van medewerkers, verbeterde samenwerking met betrokken partijen en verbetering van de eenduidigheid in behandeling, ongeacht wie de melder is. Tegelijkertijd zijn ook verbeterpunten geconstateerd, vooral waar het de transparantie over de criteria van afdoening en de terugkoppeling naar gebruikers betreft.
In EU-verband heeft het kabinet zich, gezien de vooruitgang die is geboekt onder de Gedragscode, uitgesproken voor de voortzetting en uitbreiding van de Gedragscode, inclusief de monitoring door de Europese Commissie. Daarnaast dringt het kabinet aan op meer transparantie van de betrokken sociale-mediabedrijven ten aanzien van interne procedures en de aantallen verzoeken om verwijdering van illegale inhoud en de afdoening daarvan, analoog aan de transparantie-rapportages die sommige van deze ondernemingen publiceren inzake verzoeken die zij van overheden ontvangen.

Mededeling bestrijding illegale content
Op 28 september 2017 heeft de Europese Commissie een "Mededeling over de bestrijding van illegale online content – Naar een grotere verantwoordelijkheid voor online platformen" uitgebracht (COM(2017)555). De mededeling formuleert richtsnoeren en uitgangspunten voor online platforms om – in samenwerking met nationale autoriteiten in lidstaten en andere relevante belanghebbenden – illegale online content tegen te gaan. Wat in de fysieke wereld illegaal is, is dat ook online. Daarbij kan gedacht worden aan het verspreiden van terroristische en extremistische uitingen, hate speech, pedopornografisch materiaal, het schenden van auteursrechten en het online aanbieden van illegale goederen als wapens en drugs. De mededeling richt zich op het faciliteren en intensiveren van de implementatie van succesvolle werkwijzen om illegale content te voorkomen, op te sporen, te verwijderen en de toegang ertoe onmogelijk te maken; tevens moet dat zorgen voor meer transparantie en bescherming van fundamentele rechten online. De mededeling legt een grote verantwoordelijkheid bij online platforms om illegale online content te bestrijden, met inachtneming van de artikelen 14 en 15 van de e-commerce-richtlijn. Online platforms worden met deze mededeling opgeroepen een effectief meldingssysteem operationeel te hebben, bij voorkeur door middel van een Notice-and-Take-Action-(NTA-)procedure, waarbij oordelen over toelaatbaarheid zijn gebaseerd op Europees en nationaal geldend recht. Waar mogelijk dienen ook technieken te worden ingezet om proactief op te kunnen treden en (her)plaatsing van illegale content te voorkomen. De samenwerking tussen platforms en rechtshandhavingsautoriteiten dient te worden geoptimaliseerd, vooral om snel en effectief te kunnen optreden bij een rechterlijk bevel tot verwijdering en om signalen van criminele activiteiten te kunnen delen met rechtshandhavingsautoriteiten. Deze dienen op hun beurt voldoende te zijn uitgerust om deze signalen vervolgens op te pakken en waar nodig tot vervolging over te gaan. Daarnaast zou het verwijderen van illegale content veel sneller en betrouwbaarder kunnen geschieden als online platformen het opzetten van een geprivilegieerd kanaal ondersteunen voor gecertificeerde instanties die met gezag de aanwezigheid van illegale content onder de aandacht van platformen kunnen brengen ('*trusted flaggers*'). Om 'oververwijdering' tegen te gaan dienen platforms het verwijderen van content te motiveren en een bezwaarprocedure in te richten, waarbij wordt opgeroepen deze onder te brengen bij bijvoorbeeld een geschilbeslechtingscommissie. De Commissie kondigde ten slotte aan tot mei 2018 de toepassing van deze richtsnoeren en uitgangspunten te monitoren om tot een afweging te komen of aanvullende, mogelijk wetgevende, maatregelen nodig zijn. Op de conclusies van de Commissie zal ik later in deze brief ingaan.

Het kabinet staat positief ten aanzien van de mededeling. Bij diverse gelegenheden hebben de Europese Raad en de JBZ-Raad zich uitgesproken over illegale online content en de risico's erkend die voortvloeien uit het toenemende gebruik van social media, zoals de risico's van radicalisering via internet, de snelle verspreiding van nepnieuws en het zich discriminerend uitlaten tegenover migranten. Nederland onderstreept daarbij het belang van een gezamenlijke Europese aanpak en de belangrijke rol van onderwijs en het ontwikkelen van kritisch denkvermogen en mediawijsheid.

Aanbeveling effectieve aanpak illegale online content

Op 1 maart 2018 heeft de Europese Commissie een "Aanbeveling voor een effectieve aanpak van illegale online content" opgesteld. De aanbeveling roept lidstaten en hosting service providers op effectieve, toepasselijke en proportionele maatregelen te nemen om illegale online content tegen te gaan, in overeenstemming met het mensenrechtencharter en wettelijke EU-bepalingen, met name op het gebied van de bescherming van persoonsgegevens, mededinging en elektronische handel. De aanbeveling bouwt voort op de Gedragscode voor IT-platformen om illegale content tegen te gaan en op de voortgang die is geboekt in het kader van het EU Internet Forum.

De aanbeveling roept op tot het inrichten van toegankelijke en gebruikersvriendelijke elektronische meldingsmechanismen en werkt uit hoe transparantie kan worden geboden richting gebruikers, melders en content providers over de inhoudelijke beoordeling van de content. Tegen een besluit tot verwijdering of blokkering van een uiting dient bezwaar aangetekend te kunnen worden. Dat betekent dat verwijderde of geblokte content ook weer zichtbaar moet kunnen worden gemaakt. De aanbeveling roept lidstaten op om in dit kader een systeem van buitengerechtelijke geschillenbeslechting op te zetten. Waar mogelijk dienen service providers technieken in te zetten om proactief illegale content te weren.

Lidstaten en hosting service providers worden opgeroepen contactpunten aan te wijzen en snelle procedures op te zetten voor meldingen van competente autoriteiten. Lidstaten worden aangemoedigd om de samenwerking tussen hosting service providers en rechtshandhavingsautoriteiten een wettelijke basis te geven. De samenwerking met zogenoemde "*trusted flaggers*" dient te worden bevorderd, evenals informatie-uitwisseling en het delen van technische oplossingen tussen hosting service providers. De aanbeveling bevat tenslotte enkele aandachtspunten ten aanzien van het tegengaan van terroristische content.

Verordening aanpak terroristische content

Naar aanleiding van de monitoring van richtsnoeren en uitgangspunten om illegale online content te verwijderen, heeft de Commissie aangegeven dat aanvullende wetgeving door middel van een verordening enkel toegevoegde waarde heeft ten aanzien van terroristische content online. In september 2018 heeft de Europese Commissie een voorstel gedaan voor een verordening waarmee binnen de Europese Unie terroristische online content binnen één uur verwijderd kan worden. De voorgestelde verordening beoogt de oprichting van een grensoverschrijdend systeem waarmee terroristische uitlatingen zo snel mogelijk van het internet worden verwijderd. Nederland verwelkomt wetgeving om het verwijderen van terroristische content te bevorderen. Nederland heeft echter significante zorgen over de juridische en praktische implicaties van een grensoverschrijdend verwijderingsbevel, met name ten aanzien van effectieve rechtsmiddelen voor internetbedrijven. Hier heeft het kabinet tijdens de onderhandelingen veelvuldig aandacht voor gevraagd. Uw Kamer is hier op gebruikelijke wijze, door middel van het BNC fiche, en tijdens de

technische briefing van 31 oktober jl. over geïnformeerd. Begin december was er reeds voldoende steun voor een algemene oriëntatie binnen de Europese Raad. Gezien de omstandigheid dat de verordening onze zorgen met betrekking tot de grensoverschrijdende rechtsmacht niet voldoende weg kon nemen, heeft Nederland de algemene oriëntatie niet kunnen steunen.

Zelfregulering en onafhankelijke juridische toetsing
Voor het kabinet geldt in eerste instantie het uitgangspunt dat de online community zichzelf reguleert en controleert. Wat dat betreft beoordeelt het kabinet de systematiek waarbij sociale-mediabedrijven zelf klachten over ongewenste content toetsen als positief. Het verwijderen moet echter niet doorslaan naar ongewenste, maar niet strafbare content. Dan wordt de vrijheid van meningsuiting onnodig ingeperkt. Met de dreiging van boetes bij het onjuist beoordelen neemt het risico daarop toe. Het kabinet staat huiverig tegenover het laten toetsen van uitingen door belangenorganisaties of overheidsinstellingen met een specifiek belang, maar zoekt de balans in een onafhankelijke juridische toetsing. In Nederland kan naast het direct melden bij een sociale-mediaplatform momenteel ook melding worden gedaan bij het Meldpunt internetdiscriminatie (MiND), dat is ondergebracht bij de Stichting NL Confidential. Dit Meldpunt beoordeelt meldingen door het maken van een inschatting of de gewraakte uiting op het internet als een strafbaar feit kan worden aangemerkt vanwege strijdigheid met de discriminatie- en aanverwante artikelen in het Nederlandse wetboek van strafrecht. Wordt strijdigheid geconstateerd, dan volgt een verzoek tot verwijdering van de uiting. Wordt hieraan geen gehoor gegeven dan kan binnen de sociale-media-bedrijven worden opgeschaald. Krijgt een melding dan nog geen opvolging, dan volgt doormelding naar het Openbaar Ministerie.
Ons land kent een fenomeengerichte aanpak van illegale activiteiten die zich (ook) online kunnen voordoen. Binnen de aanpak van terrorisme, pedopornografie, discriminatie, illegale wapenhandel, schendingen van het auteursrecht is dan ook veel aandacht voor de online component. Ook vanuit het beleid rond het aanbod van audiovisuele mediadiensten en bevorderen van het economische verkeer bestaat aandacht voor de online aspecten.
Ten aanzien van het tegengaan van online kinderporno en online discriminatie ("hate speech") geldt voor het kabinet als uitgangspunt vrijwillige – doch geen vrijblijvende – samenwerking tussen overheid en IT-platformen. Indien deze samenwerking niet tot de gewenste resultaten leidt, zal Europese of nationale wetgeving in overweging worden genomen.

Aanpak online dynamiek extremistische sprekers
In mijn brief van 28 mei (TK 2017-2018, 29 614, nr. 76) over de Integrale aanpak van extremistische sprekers, ben ik ingegaan op de relevante uitingsmisdrijven en mijn beeld bij de online dynamiek aangaande extremistische uitingen. In de bijlage bij deze brief ga ik uitgebreid in op de belangrijkste strafbepalingen inzake groepsbelediging (artikel 137c Sr), aanzetten tot haat, discriminatie of geweld (artikel 137d Sr), opruiing (artikelen 131 en 132 Sr), eenvoudige belediging (artikel 266 Sr) en bedreiging (artikel 285 Sr). Ook hierbij geldt wat offline illegaal is, is dat ook online. Verder noem ik de maatregelen gericht op het verwijderen van extremistische uitingen en de inzet in de komende jaren op een integrale multidisciplinaire aanpak van extremistische en terroristisch gebruik van digitale media.

Herbezinning
De Europese ontwikkelingen ten aanzien van de aanpak van illegale online content nopen tot een herbezinning op de aanpak van illegale content online, waaronder de

aanpak van online hate speech. Zoals eerder met uw Kamer gecommuniceerd in de voortgangsbrief over het Nationaal Actieprogramma Discriminatie (Kamerstukken II, 2017-18, 309 50 nr. 156), is in de Rijksbegroting vanaf 2020 geen budget meer gereserveerd voor een zelfstandig meldpunt internetdiscriminatie. Bij de herbezinning zal naast samenloop met andere vormen van illegale online content ook worden gekeken naar een rechtsbasis voor verwijderverzoeken, buitengerechtelijke geschillenbeslechting, privacyaspecten en rapportageverplichtingen.

Het laten voldoen van de huidige meldpunten aan de eisen van de Commissie zal een forse investering vragen. Tegelijkertijd moeten de werkwijze en afdoening van verwijderverzoeken worden gestroomlijnd en geüniformeerd. Daarom zal het kabinet zich richten op bundeling van de bestaande expertise in één organisatie, die dan ook kan worden ingericht conform de eisen vanuit Europa. Een dergelijke beweging ligt het meest voor de hand en past ook in de ambitie die is uitgesproken ten aanzien van de bestuurlijksrechtelijke aanpak binnen de hernieuwde aanpak van kinderporno waarover ik uw Kamer heb geïnformeerd in mijn brief van 13 december jl.[2]

Bij een dergelijke organisatie kan ook een functie worden ondergebracht waarbij content wordt beoordeeld op onrechtmatigheid voor een individuele burger, bijvoorbeeld omdat deze geen toestemming (meer) geeft voor het online gebruik en verspreiding van beeldmateriaal waarmee deze persoon in verband kan worden gebracht. Daarmee kan de huidige vereiste civiele procedure worden aangevuld met een simpele administratieve kortgedingprocedure, waarbij ervan uit wordt gegaan dat er geen toestemming is gegeven om de getoonde beelden online toegankelijk te maken, tenzij degene die de beelden heeft geplaatst een bezwaarprocedure start en het tegendeel aantoont.

Om het bovenstaande te toetsen op haalbaarheid laat het kabinet op dit moment onderzoeken of het takenpakket bij de rechtbank of bij een reeds bestaande toezichthouder kan worden ondergebracht en welke kosten hiermee gemoeid zouden zijn. Deze studie zal naar verwachting in het voorjaar van 2019 worden afgerond. Met een voorziening als hier beoogd, zou ook uitvoering worden gegeven aan de motie Van Nispen, [3] waarin de regering wordt verzocht een voorstel uit te werken voor een snelle, laagdrempelige procedure die slachtoffers niet met hoge kosten confronteert, met als doel privacy-schendingen snel te beëindigen en slachtoffers beter te ondersteunen, voor zover het om privacy-schendend materiaal op internet gaat. Over de civielrechtelijke aanpak van onrechtmatige online content wordt uw Kamer begin 2019 nader geïnformeerd.

De Minister van Justitie en Veiligheid,

Ferd Grapperhaus

---

[2] Kamerstukken 2018/2019, 31015, nr. 160
[3] Kamerstukken 2017/18, 34926, nr. 6.

FOTOSHOPPER: SS-Obersturmbannführer M. Rutte

Geplaatst op 28 november 2020 door E.J. Bron

Door:
"Jan"
(voor www.ejbron.wordpress.com)

Over E.J. Bron
www.ejbron.wordpress.com
Bekijk alle berichten van E.J. Bron →

Dit bericht werd geplaatst in Algemeen. Bookmark de permalink.

← Zweden moet extra gevangenissen bijbouwen vanwege de enorme immigrantencriminaliteit

VIDEO Café Weltschmerz: "Mediaoorlog in coronatijd" →

24 reacties op *FOTOSHOPPER: SS-Obersturmbannführer M. Rutte*

Google Translate

Selecteer een taal

Mogelijk gemaakt door Google Translate

Twitter Updates

- Het CDA wil 1 miljoen huizen bouwen voor negers – niet in Afrika, maar in Nederland ejbron.wordpress.com/2021/02/17/het… via @EJBron2 12 hours ago
- Appèl aan de EU: "Stop ermee de Palestijnen te financieren!" ejbron.wordpress.com/2021/02/17/app… via @EJBron2 12 hours ago
- EU-migratiepact: Von der Leyen en Merkel willen Europa aan de islam nalaten ejbron.wordpress.com/2021/02/17/eu-… via @EJBron2 13 hours ago
- Zweedse stad verbiedt dragen van mondkapjes op school vanwege grote risico's en ontbreken wetenschappelijk bewijs… twitter.com/i/web/status/1… 15 hours ago

@EJBron2 volgen

Archief

- februari 2021
- januari 2021
- december 2020
- november 2020
- oktober 2020
- september 2020
- augustus 2020
- juli 2020
- juni 2020
- mei 2020
- april 2020
- maart 2020
- februari 2020
- januari 2020
- december 2019
- november 2019
- oktober 2019
- september 2019
- augustus 2019
- juli 2019
- juni 2019
- mei 2019
- april 2019
- maart 2019
- februari 2019
- januari 2019
- december 2018
- november 2018
- oktober 2018
- september 2018
- augustus 2018
- juli 2018

Kopieergedrag

Twitter / 2020

Kopieergedrag online haatzaaien en gebruik van afbeeldingen.

Bron:

https://www.weesdeweerstand.nl/tag/rutte-en-de-jonge/

Twitter / Hugo de Jonge / fotoshop 19-08-2020

https://twitter.com/TheRenewALL/status/1295931089144315904/photo/1

Foto (facebook) Hugo de Jonge   dodenherdenking Rotterdam 4 mei 2021

Gefotoshopte afbeelding van de Minister van Justitie en Veiligheid

Bewerkte afbeelding Minister van Justitie en Veiligheid Ferdinand Grapperhaus als SS-er verscheen 9 mei 2020 online

Link naar afbeelding

https://ejbron.wordpress.com/2020/05/09/fotoshopper-grapperhaus-3/

NOS

Een van de bekladde posters in Westervoort JOAN BERINGS

NOS NIEUWS • REGIONAAL NIEUWS • 22-02-2021

Verkiezingsposters Rutte en De Jonge beklad met hakenkruizen en nazi-teksten

Op meerdere plekken in het land zijn verkiezingsposters beklad met hakenkruizen en andere nazi-verwijzingen. Zo is in Westervoort op de foto van VVD-leider en demissionair premier Mark Rutte een hitlersnor getekend en staat op de posters 'houzee', een groet die door de NSB werd gebruikt.

De posters werden afgelopen zaterdag op vier plekken in Westervoort opgehangen. "Meteen een paar uur daarna was het al raak", zegt VVD-fractievoorzitter Roderick ten Kortenaar tegen Omroep Gelderland. Op één plek werd zondag een nieuwe poster opgehangen, maar ook die werd beklad. "Er hangen ook posters van andere partijen, maar die zijn niet beklad."

De fractie heeft geen idee wie erachter zit en doet aangifte bij de politie. Hetzelfde geldt voor de burgemeester, stelt Ten Kortenaar. "Je kunt van alles vinden van de VVD, maar dit doe je niet. Dit gaat echt te ver." De VVD-fractie in Westervoort zegt zo snel mogelijk met de landelijke afdeling te bekijken welke stappen er ondernomen kunnen worden.

Discriminatoire uitlatingen en handelingen

In zijn algemeenheid zou voorop moeten staan dat het nazi-gedachtegoed haaks staat op het uitgangspunt binnen de nederlandse samenleving dat iedere burger zich een volwaardig burger moet weten en voelen, en gevrijwaard moet blijven van discriminatoire uitlatingen en handelingen. Het verspreiden en / of te koop aan bieden van nazigedachtegoed - anders dan educatie of cultureel-historische motieven- is zeer ongewenst en moreel verwerpelijk. In voorkomende gevallen zou het Openbaar Ministerie bij de verspreiding van dergelijk materiaal conform de Aanwijzing discriminatie optreden. In artikel 137e Sr is onder meer en voor zover hier van belang strafbaar gesteld het anders dan ten behoeve van zakelijke berichtgeving verspreiden of ter verspreiding in voorraad hebben van voorwerpen waarin een discriminerende uiting is vervat. Of het verkopen van de items die nazigedachtegoed uitdragen, daadwerkelijk strafbaar is, dient van geval tot geval te worden beoordeeld, met inachtneming van de vaste jurisprudentie. Uit jurisprudentie van de Hoge Raad blijkt –HR:2009 /BJ6941- dat het hakenkruis beledigend is over een groep als daarmee het nationaal-socialistisch gedachtegoed wordt uitgedragen. Datzelfde geldt voor andere symbolen die aan het nazi-gedachtegoed kan worden gerelateerd, zoals bijvoorbeeld SS-tekens. Bij het ene nazi-symbool zal echter eerder duidelijk zijn dat het nationaalsocialistisch gedachtegoed wordt uitgedragen dan het andere. Voor de symbolen die ontstaan zijn in de nazitijd, bijvoorbeeld het SS-teken, geldt, dat het nationaalsocialistisch gedachtegoed bijna per definitie wordt uitgedragen. Het opzettelijk tonen van dit teken is al voldoende voor het uitdragen van het nazistisch gedachtegoed. De SS stond immers voor de vernietiging en uitroeiing van de tegenstanders van het naziregime, met name joden, zigeuners en homoseksuelen. Het hakenkruis bestond echter al voor de nazitijd als een teken met een heel andere, agressieloze betekenis. Daarom is, in vergelijking met het SS-teken, meer nodig om te spreken van het uitdragen van een bepaald gedachtegoed. Voor andere dan nazi-symbolen geldt dat het gebruik van een symbool door de context strafbaarheid kan opleveren, als het een belediging over een groep.

Jurisprudentie rechtspraak en Tweede Kamer der Staten-Generaal

- HR:2009 / BJ6941,
- HR 23 november 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM9135 (Combat 18),
- HR 14 februari 2017, ECLI:NL:HR:2017:220 (standaardarresten),
- TK Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2018–2019, nr. 3413,
- Tweede Kamer der Staten-Generaal vergaderjaar 2019-2020,aanhangsel van de handelingen,2447 Grapperhaus.

https://archive.org/details/verklaring-onder-ede-rechtsstaat

Wanneer staten hun beoordelingsmarge "margin of appreciation" te ruim uitoefenen, kunnen er meerdere en dus inconsistente interpretaties van hun internationaalrechtelijke verplichtingen ontstaan

W04.20.0139/I/Vo

Voorzitter

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Postbus 20018
2500 EA Den Haag
T 070 318 30 33

Aan de Vice-President van de Raad van State
Dhr. mr. Th.C. de Graaf.

Den Haag, 7 mei 2020

Geachte heer De Graaf,

In haar vergadering van 7 mei 2020 heeft de Tweede Kamer der Staten-Generaal, op voorstel van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken, besloten om voorlichting te vragen aan de Afdeling advisering van de Raad van State over grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen.

Ter informatie is voor u bijgevoegd de brief van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken aan de Kamer die aan dit verzoek ten grondslag ligt.

Namens de Kamer vraag ik u aan dit verzoek te voldoen.

Met vriendelijke groet,

Khadija Arib
Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal

Voorlichting over grondwettelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen

De Tweede Kamer heeft advies verzocht aan de Raad van State over de grondrechtelijke aspecten van (voor)genomen crisismaatregelen rond de coronapandemie.

Grondrecht

Sociaal grondrecht een inbreuk op een klassiek grondrecht met zich zou brengen - dient de beperkingsclausule van het klassieke grondrecht in acht te worden genomen. Dat betekent dat een klassiek grondrecht niet opzij kan worden gezet met een beroep op een zorgplicht die uit een sociaal grondrecht zou voortvloeien.

EU-verdragsrecht

Een belangrijke voorwaarde is verder dat de beperkingen op grond van het EVRM en het EU-Handvest noodzakelijk en proportioneel moeten zijn. Het EU-Handvest vereist specifiek dat beperkingen altijd de wezenlijke inhoud van grondrechten dienen te eerbiedigen. Daarbij erkent het EHRM dat verdragsstaten bij het nemen van preventieve maatregelen met het oog op de bescherming van de gezondheid een aanzienlijke beoordelingsruimte, ofwel 'margin of appreciation' hebben. Gelet op het onmiskenbaar zware belang van de volksgezondheid dat in het geding is, voldoen de noodverordeningen aan deze eisen.

Opmerking Raad van State

Verder gaat de Afdeling van de Raad van State alleen in op de grondrechten in de Grondwet, het EVRM en het EU-Handvest van de Grondrechten (EU-Handvest). Andere rechtsbronnen zoals internationale verdragen blijven buiten beschouwing van dit advies. Dat geldt ook voor de verhouding tussen de genomen maatregelen en het overige Unierecht.

(samenvatting IFUD of Human Rights)

De Nederlandse rechter is evenwel gebonden aan art. 94 Gw, ingevolge welke bepaling binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften geen toepassing vinden, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen. Het EHRM dat verdragsstaten een aanzienlijke beoordelingsruimte, ofwel 'margin of appreciation' hebben wel op voorwaarde dat dergelijke maatregelen niet inconsequent zijn met haar andere verplichtingen onder internationaal recht 'een ieder verbindende bepalingen van verdragen' in de zin van de artikelen 93 en 94 van de Grondwet. Een verdrag legt afspraken tussen staten vast. Volgens het beginsel *pacta sunt servanda* – opgenomen in artikel 26 Weens Verdragenverdrag – zijn staten door de ondertekening van een verdrag gebonden de hierin opgenomen afspraken na te komen. Een internationaal gesloten verdrag is van toepassing binnen een staat volgens de daarvoor in het nationale recht gestelde regels.

In Nederland wordt deze doorwerking beheerst door de Grondwet – met name de artikelen 91, 93, 94 en 120 – en de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen. Artikel 93 van de Grondwet luidt als volgt:

'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.' Ook in artikel 94 Grondwet wordt de term 'een ieder verbindende bepalingen' gebruikt, ditmaal om aan te geven dat het mogelijk is om deze bepalingen voorrang te geven op nationale wettelijke voorschriften.Door rechters en in de literatuur gebruikte synoniemen voor 'een ieder verbindend' zijn 'directe werking' en 'rechtstreekse werking'.Particulieren kunnen op deze bepalingen een rechtstreeks beroep doen bij de rechter. Uiteindelijk moet de rechtbank kiezen.

Siracusa-beginselen
Deze maatregelen door de Staat moeten in overeenstemming zijn met de Siracusa-beginselen van 1984 betreffende de voorwaarden waaronder regeringen de mensenrechten kunnen beperken tijdens een noodsituatie op het gebied van de volksgezondheid.

De EU-verdragen over de mensenrechten zijn niet in het belang van de staten opgericht, maar in het belang van hun burgers. De Staat der Nederlanden misbruikt de MARGIN OF APPRICIATION in het belang en voordeel van de Staat door steeds de bovengrens of ondergrens van de margin of appriciation te verkiezen in het voordeel van de Staat Zelf. Hier bij de burgers steeds opnieuw met een kluitje in het riet sturen met betrekking tot hun mensenrechten.Op deze wijze drukt de Staat Hun fascistische agenda door,hierbij internationale verdragen opzij te schuiven, dus ook buiten de adviezen te houden. De internationale verdragen hebben geen margin of appriciation zoals bij EU-verdragen wel het geval. De Internationale verdragen hebben geen beoordelingsmarge, en moeten worden uitgelegd in het voordeel van de mensenrechten van de burgers.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2011–2012, 31 570, nr. 22

Internationaal recht maakt rechtstreeks deel uit van de Nederlandse rechtsorde. Daarnaast gaat in ons land internationaal recht boven Nederlands recht. Bepaald is dat internationaal recht van een hogere orde is dan onze Grondwet.

Hoge Raad der Nederlanden

Rechterlijke toetsing aan een ieder verbindende internationale verdragsbepalingen. De bijdrage van de Nederlandse rechter aan het bevorderen van de internationale rechtsorde en de noodzaak dit te kunnen blijven doen. *Mariam Chébti*

Het monisme neemt tot uitgangspunt dat de internationale en nationale rechtsorde één rechtssysteem vormt. De toepassing van internationale normen in de nationale rechtsorde vindt rechtstreeks plaats, zonder tussenkomst van een regel van nationaal recht. In het geval van onverenigbaarheid tussen regels van internationaal en nationaal recht, dient het internationale recht voorrang dient te krijgen op het nationale recht.

COVID-19: Staten mogen geen misbruik maken van noodmaatregelen om de mensenrechten te onderdrukken - VN-experts

Arabisch | Chinees | Frans | Russisch | Spaans

GENÈVE (16 maart 2020) - Mensenrechtendeskundigen * van de VN hebben er vandaag bij staten op aangedrongen om in hun reactie op de uitbraak van het coronavirus te voorkomen dat ze te veel veiligheidsmaatregelen nemen, en herinnerden hen eraan dat noodbevoegdheden niet mogen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen.

"Hoewel we de ernst van de huidige gezondheidscrisis erkennen en erkennen dat het gebruik van noodbevoegdheden is toegestaan door het internationaal recht als reactie op aanzienlijke bedreigingen, herinneren we staten er dringend aan dat noodmaatregelen op het coronavirus evenredig, noodzakelijk en niet-discriminerend moeten zijn. , "Zeiden de experts.

Hun oproep sluit aan bij de recente oproep van de Hoge Commissaris van de VN voor de mensenrechten om #HumanRights centraal te stellen in de #CoronavirusOutbreak- reactie.

Verklaringen van noodtoestanden, of het nu om gezondheids- of veiligheidsredenen gaat, worden duidelijk gestaafd door het internationaal recht, aldus de VN-experts. "Het gebruik van noodbevoegdheden moet openbaar worden verklaard en moet worden gemeld aan de relevante verdragsorganen wanneer fundamentele rechten, waaronder beweging, gezinsleven en vergadering, aanzienlijk worden beperkt."

"Bovendien mogen noodverklaringen op basis van de Covid-19-uitbraak niet worden gebruikt als basis voor bepaalde groepen, minderheden of individuen. Het mag niet dienen als dekmantel voor repressief optreden onder het mom van bescherming van de gezondheid, noch mag het worden gebruikt om het werk van mensenrechtenverdedigers het zwijgen op te leggen.

"Beperkingen die worden genomen om op het virus te reageren, moeten worden ingegeven door legitieme doelstellingen voor de volksgezondheid en mogen niet alleen worden gebruikt om afwijkende meningen te vernietigen."

Sommige staten en veiligheidsinstellingen vinden het gebruik van noodbevoegdheden misschien aantrekkelijk omdat het snelkoppelingen biedt, aldus de experts. "Om te voorkomen dat dergelijke buitensporige bevoegdheden vast komen te zitten in juridische en politieke systemen, moeten beperkingen nauw worden aangepast en moeten ze de minst ingrijpende manier zijn om de volksgezondheid te beschermen."

Ten slotte, in landen waar het virus aan het afnemen is, moeten de autoriteiten proberen het leven weer normaal te maken en moeten ze buitensporig gebruik van noodbevoegdheden vermijden om het dagelijks leven voor onbepaalde tijd te reguleren, zeiden ze.

"We moedigen staten aan om standvastig te blijven in het handhaven van een op mensenrechten gebaseerde benadering bij het reguleren van deze pandemie, om de opkomst van gezonde samenlevingen met rechtsstaat en mensenrechtenbescherming te vergemakkelijken", aldus de VN-experts.

LOOPT AF

**** De VN-deskundigen:*** *de speciale rapporteur voor de bevordering en bescherming van mensenrechten en fundamentele vrijheden bij terrorismebestrijding* ***, mevrouw Fionnuala D. Ní Aoláin*** *; de speciale rapporteur voor buitengerechtelijke, standrechtelijke of willekeurige executies* ***, mevrouw Agnes Callamard*** *; de speciale rapporteur voor de bevordering en bescherming van het recht op vrijheid van mening en meningsuiting , de* ***heer David Kaye*** *; de speciale rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers , de* ***heer Michel Forst*** *; de Speciaal rapporteur voor het recht op vrijheid van vreedzame vergadering en vereniging , de* ***heer Clément Nyaletsossi Voule*** *; de speciale rapporteur voor het recht op privacy , de* ***heer Joe Cannataci*** *; de speciale rapporteur voor vrijheid van godsdienst of overtuiging , de* ***heer Ahmed Shaheed*** *; de speciale rapporteur voor het recht op ontwikkeling ,* ***De heer Saad Alfarargi*** *; de speciale rapporteur voor adequate huisvesting ,* ***mevrouw Leilani Farha*** *; de speciale rapporteur voor de mensenrechten op veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen , de* ***heer Léo Heller*** *; de onafhankelijke deskundige op* het *gebied van mensenrechten en internationale solidariteit , de* ***heer Obiora C. Okafor*** *; de onafhankelijke deskundige ter bevordering van een democratische en rechtvaardige internationale orde , de* ***heer Livingstone Sewanyana,*** *de speciale rapporteur voor de onafhankelijkheid van rechters en advocaten , de heer Diego García-Sayán; de werkgroep over Willekeurige detentie : de* ***heer José Antonio Guevara Bermúdez*** *(voorzitter),* ***mevrouw Leigh Toomey*** *(vicevoorzitter communicatie),* ***mevrouw Elina Steinerte*** *(vicevoorzitter follow-up), de* ***heer Seong-Phil Hong*** *en de* ***heer Sètondji Adjovi ; en*** *de Werkgroep gedwongen of onvrijwillige verdwijningen : de* ***heer Luciano Hazan*** *(voorzitter-rapporteur), de* ***heer Tae-Ung Baik*** *(ondervoorzitter),* ***mevrouw Houria Es-Slami*** *, de* ***heer Bernard Duhaime*** *en de* ***heer Henrikas Mickevicius*** *.*

De speciale rapporteurs en onafhankelijke deskundigen maken deel uit van wat bekend staat als de speciale procedures van de Mensenrechtenraad. Special Procedures, het grootste orgaan van onafhankelijke deskundigen in het VN-mensenrechtensysteem, is de algemene naam van de onafhankelijke mechanismen voor onderzoek en controle van de Raad die betrekking hebben op specifieke landssituaties of thematische kwesties in alle delen van de wereld. Deskundigen op het gebied van speciale procedures werken op vrijwillige basis; ze zijn geen VN-personeel en krijgen geen salaris voor hun werk. Ze zijn onafhankelijk van welke regering of organisatie dan ook en dienen in hun individuele hoedanigheid.

*Neem voor meer informatie en **mediaverzoeken** contact op met Michelle Erazo Martínez (+41 22917 9449 / merazo@ohchr.org).*

CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12)

Adopted at the Twenty-second Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 11 August 2000
(Contained in Document E/C.12/2000/4)

1. Health is a fundamental human right indispensable for the exercise of other human rights. Every human being is entitled to the enjoyment of the highest attainable standard of health conducive to living a life in dignity. The realization of the right to health may be pursued through numerous, complementary approaches, such as the formulation of health policies, or the implementation of health programmes developed by the World Health Organization (WHO), or the adoption of specific legal instruments. Moreover, the right to health includes certain components which are legally enforceable.[1]

2. The human right to health is recognized in numerous international instruments. Article 25.1 of the Universal Declaration of Human Rights affirms: "Everyone has the right to a standard of living adequate for the health of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services". The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights provides the most comprehensive article on the right to health in international human rights law. In accordance with article 12.1 of the Covenant, States parties recognize "the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health", while article 12.2 enumerates, by way of illustration, a number of "steps to be taken by the States parties ... to achieve the full realization of this right". Additionally, the right to health is recognized, inter alia, in article 5 (e) (iv) of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination of 1965, in articles 11.1 (f) and 12 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women of 1979 and in article 24 of the Convention on the Rights of the Child of 1989. Several regional human rights instruments also recognize the right to health, such as the European Social Charter of 1961 as revised (art. 11), the African Charter on Human and Peoples' Rights of 1981 (art. 16) and the Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights of 1988 (art. 10). Similarly, the right to health has been proclaimed by the Commission on Human Rights,[2] as well as in the Vienna Declaration and Programme of Action of 1993 and other international instruments.[3]

---

[1] For example, the principle of non-discrimination in relation to health facilities, goods and services is legally enforceable in numerous national jurisdictions.

[2] In its resolution 1989/11.

[3] The Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and for the Improvement of Mental Health Care adopted by the United Nations General Assembly in 1991 (resolution 46/119) and the Committee's general comment No. 5 on persons with disabilities apply to persons with mental illness;

3. The right to health is closely related to and dependent upon the realization of other human rights, as contained in the International Bill of Rights, including the rights to food, housing, work, education, human dignity, life, non-discrimination, equality, the prohibition against torture, privacy, access to information, and the freedoms of association, assembly and movement. These and other rights and freedoms address integral components of the right to health.

4. In drafting article 12 of the Covenant, the Third Committee of the United Nations General Assembly did not adopt the definition of health contained in the preamble to the Constitution of WHO, which conceptualizes health as “a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity”. However, the reference in article 12.1 of the Covenant to “the highest attainable standard of physical and mental health” is not confined to the right to health care. On the contrary, the drafting history and the express wording of article 12.2 acknowledge that the right to health embraces a wide range of socio-economic factors that promote conditions in which people can lead a healthy life, and extends to the underlying determinants of health, such as food and nutrition, housing, access to safe and potable water and adequate sanitation, safe and healthy working conditions, and a healthy environment.

5. The Committee is aware that, for millions of people throughout the world, the full enjoyment of the right to health still remains a distant goal. Moreover, in many cases, especially for those living in poverty, this goal is becoming increasingly remote. The Committee recognizes the formidable structural and other obstacles resulting from international and other factors beyond the control of States that impede the full realization of article 12 in many States parties.

6. With a view to assisting States parties’ implementation of the Covenant and the fulfilment of their reporting obligations, this general comment focuses on the normative content of article 12 (Part I), States parties’ obligations (Part II), violations (Part III) and implementation at the national level (Part IV), while the obligations of actors other than States parties are addressed in Part V. The general comment is based on the Committee’s experience in examining States parties’ reports over many years.

1. Normative content of article 12

7. Article 12.1 provides a definition of the right to health, while article 12.2 enumerates illustrative, non-exhaustive examples of States parties’ obligations.

8. The right to health is not to be understood as a right to be *healthy*. The right to health contains both freedoms and entitlements. The freedoms include the right to

---

the Programme of Action of the International Conference on Population and Development held at Cairo in 1994, as well as the Declaration and Programme for Action of the Fourth World Conference on Women held in Beijing in 1995 contain definitions of reproductive health and women’s health, respectively.

control one's health and body, including sexual and reproductive freedom, and the right to be free from interference, such as the right to be free from torture, non-consensual medical treatment and experimentation. By contrast, the entitlements include the right to a system of health protection which provides equality of opportunity for people to enjoy the highest attainable level of health.

9. The notion of "the highest attainable standard of health" in article 12.1 takes into account both the individual's biological and socio-economic preconditions and a State's available resources. There are a number of aspects which cannot be addressed solely within the relationship between States and individuals; in particular, good health cannot be ensured by a State, nor can States provide protection against every possible cause of human ill health. Thus, genetic factors, individual susceptibility to ill health and the adoption of unhealthy or risky lifestyles may play an important role with respect to an individual's health. Consequently, the right to health must be understood as a right to the enjoyment of a variety of facilities, goods, services and conditions necessary for the realization of the highest attainable standard of health.

10. Since the adoption of the two International Covenants in 1966 the world health situation has changed dramatically and the notion of health has undergone substantial changes and has also widened in scope. More determinants of health are being taken into consideration, such as resource distribution and gender differences. A wider definition of health also takes into account such socially-related concerns as violence and armed conflict.[4] Moreover, formerly unknown diseases, such as human immunodeficiency virus and acquired immunodeficiency syndrome (HIV/AIDS), and others that have become more widespread, such as cancer, as well as the rapid growth of the world population, have created new obstacles for the realization of the right to health which need to be taken into account when interpreting article 12.

11. The Committee interprets the right to health, as defined in article 12.1, as an inclusive right extending not only to timely and appropriate health care but also to the underlying determinants of health, such as access to safe and potable water and adequate sanitation, an adequate supply of safe food, nutrition and housing, healthy occupational and environmental conditions, and access to health-related education and information, including on sexual and reproductive health. A further important aspect is the participation of the population in all health-related decision-making at the community, national and international levels.

12. The right to health in all its forms and at all levels contains the following interrelated and essential elements, the precise application of which will depend on the conditions prevailing in a particular State party:

---

[4] Common article 3 of the Geneva Conventions for the protection of war victims (1949); Additional Protocol I (1977) relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, article 75 (2) (a); Additional Protocol II (1977) relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts, article 4 (a).

(a) *Availability.* Functioning public health and health-care facilities, goods and services, as well as programmes, have to be available in sufficient quantity within the State party. The precise nature of the facilities, goods and services will vary depending on numerous factors, including the State party's developmental level. They will include, however, the underlying determinants of health, such as safe and potable drinking water and adequate sanitation facilities, hospitals, clinics and other health-related buildings, trained medical and professional personnel receiving domestically competitive salaries, and essential drugs, as defined by the WHO Action Programme on Essential Drugs;[5]

(b) *Accessibility.* Health facilities, goods and services[6] have to be accessible to everyone without discrimination, within the jurisdiction of the State party. Accessibility has four overlapping dimensions:

Non-discrimination: health facilities, goods and services must be accessible to all, especially the most vulnerable or marginalized sections of the population, in law and in fact, without discrimination on any of the prohibited grounds;[7]

Physical accessibility: health facilities, goods and services must be within safe physical reach for all sections of the population, especially vulnerable or marginalized groups, such as ethnic minorities and indigenous populations, women, children, adolescents, older persons, persons with disabilities and persons with HIV/AIDS. Accessibility also implies that medical services and underlying determinants of health, such as safe and potable water and adequate sanitation facilities, are within safe physical reach, including in rural areas. Accessibility further includes adequate access to buildings for persons with disabilities;

Economic accessibility (affordability): health facilities, goods and services must be affordable for all. Payment for health-care services, as well as services related to the underlying determinants of health, has to be based on the principle of equity, ensuring that these services, whether privately or publicly provided, are affordable for all, including socially disadvantaged groups. Equity demands that poorer households should not be disproportionately burdened with health expenses as compared to richer households;

Information accessibility: accessibility includes the right to seek, receive and impart information and ideas[8] concerning health issues. However,

---

[5] See WHO Model List of Essential Drugs, revised December 1999, WHO Drug Information, vol. 13, No. 4, 1999.

[6] Unless expressly provided otherwise, any reference in this general comment to health facilities, goods and services includes the underlying determinants of health outlined in paragraphs 11 and 12 (a) of this general comment.

[7] See paragraphs 18 and 19 of this general comment.

accessibility of information should not impair the right to have personal health data treated with confidentiality;

(c) *Acceptability.* All health facilities, goods and services must be respectful of medical ethics and culturally appropriate, i.e. respectful of the culture of individuals, minorities, peoples and communities, sensitive to gender and life-cycle requirements, as well as being designed to respect confidentiality and improve the health status of those concerned;

(d) *Quality.* As well as being culturally acceptable, health facilities, goods and services must also be scientifically and medically appropriate and of good quality. This requires, inter alia, skilled medical personnel, scientifically approved and unexpired drugs and hospital equipment, safe and potable water, and adequate sanitation.

13. The non-exhaustive catalogue of examples in article 12.2 provides guidance in defining the action to be taken by States. It gives specific generic examples of measures arising from the broad definition of the right to health contained in article 12.1, thereby illustrating the content of that right, as exemplified in the following paragraphs.[9]

Article 12.2 (a): The right to maternal, child and reproductive health

14. "The provision for the reduction of the stillbirth rate and of infant mortality and for the healthy development of the child" (art. 12.2 (a))[10] may be understood as requiring measures to improve child and maternal health, sexual and reproductive health services, including access to family planning, pre- and post-natal care,[11]

---

[8] See article 19.2 of the International Covenant on Civil and Political Rights. This general comment gives particular emphasis to access to information because of the special importance of this issue in relation to health.

[9] In the literature and practice concerning the right to health, three levels of health care are frequently referred to: *primary health care* typically deals with common and relatively minor illnesses and is provided by health professionals and/or generally trained doctors working within the community at relatively low cost; *secondary health care* is provided in centres, usually hospitals, and typically deals with relatively common minor or serious illnesses that cannot be managed at community level, using specialty-trained health professionals and doctors, special equipment and sometimes inpatient care at comparatively higher cost; *tertiary health care* is provided in relatively few centres, typically deals with small numbers of minor or serious illnesses requiring specialty-trained health professionals and doctors and special equipment, and is often relatively expensive. Since forms of primary, secondary and tertiary health care frequently overlap and often interact, the use of this typology does not always provide sufficient distinguishing criteria to be helpful for assessing which levels of health care States parties must provide, and is therefore of limited assistance in relation to the normative understanding of article 12.

[10] According to WHO, the stillbirth rate is no longer commonly used, infant and under-5 mortality rates being measured instead.

[11] *Prenatal* denotes existing or occurring before birth; *perinatal* refers to the period shortly before and after birth (in medical statistics the period begins with the completion of 28 weeks of gestation and is

emergency obstetric services and access to information, as well as to resources necessary to act on that information.[12]

Article 12.2 (b): The right to healthy natural and workplace environments

15. “The improvement of all aspects of environmental and industrial hygiene” (art. 12.2 (b)) comprises, inter alia, preventive measures in respect of occupational accidents and diseases; the requirement to ensure an adequate supply of safe and potable water and basic sanitation; the prevention and reduction of the population’s exposure to harmful substances such as radiation and harmful chemicals or other detrimental environmental conditions that directly or indirectly impact upon human health.[13] Furthermore, industrial hygiene refers to the minimization, so far as is reasonably practicable, of the causes of health hazards inherent in the working environment.[14] Article 12.2 (b) also embraces adequate housing and safe and hygienic working conditions, an adequate supply of food and proper nutrition, and discourages the abuse of alcohol, and the use of tobacco, drugs and other harmful substances.

Article 12.2 (c): The right to prevention, treatment and control of diseases

16. “The prevention, treatment and control of epidemic, endemic, occupational and other diseases” (art. 12.2 (c)) requires the establishment of prevention and education programmes for behaviour-related health concerns such as sexually transmitted diseases, in particular HIV/AIDS, and those adversely affecting sexual and reproductive health, and the promotion of social determinants of good health, such as environmental safety, education, economic development and gender equity. The right to treatment includes the creation of a system of urgent medical care in cases of accidents, epidemics and similar health hazards, and the provision of disaster relief and humanitarian assistance in emergency situations. The control of diseases refers to

---

variously defined as ending one to four weeks after birth); *neonatal*, by contrast, covers the period pertaining to the first four weeks after birth; while *post-natal* denotes occurrence after birth. In this general comment, the more generic terms pre- and post-natal are exclusively employed.

[12] Reproductive health means that women and men have the freedom to decide if and when to reproduce and the right to be informed and to have access to safe, effective, affordable and acceptable methods of family planning of their choice as well as the right of access to appropriate health-care services that will, for example, enable women to go safely through pregnancy and childbirth.

[13] The Committee takes note, in this regard, of Principle 1 of the Stockholm Declaration of 1972 which states: “Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being”, as well as of recent developments in international law, including General Assembly resolution 45/94 on the need to ensure a healthy environment for the well-being of individuals; Principle 1 of the Rio Declaration; and regional human rights instruments such as article 10 of the San Salvador Protocol to the American Convention on Human Rights.

[14] ILO Convention No. 155, article 4.2.

States' individual and joint efforts to, inter alia, make available relevant technologies, using and improving epidemiological surveillance and data collection on a disaggregated basis, the implementation or enhancement of immunization programmes and other strategies of infectious disease control.

Article 12.2 (d): The right to health facilities, goods and services[15]

17. "The creation of conditions which would assure to all medical service and medical attention in the event of sickness" (art. 12.2 (d)), both physical and mental, includes the provision of equal and timely access to basic preventive, curative, rehabilitative health services and health education; regular screening programmes; appropriate treatment of prevalent diseases, illnesses, injuries and disabilities, preferably at community level; the provision of essential drugs; and appropriate mental health treatment and care. A further important aspect is the improvement and furtherance of participation of the population in the provision of preventive and curative health services, such as the organization of the health sector, the insurance system and, in particular, participation in political decisions relating to the right to health taken at both the community and national levels.

Article 12: Special topics of broad application

Non-discrimination and equal treatment

18. By virtue of article 2.2 and article 3, the Covenant proscribes any discrimination in access to health care and underlying determinants of health, as well as to means and entitlements for their procurement, on the grounds of race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth, physical or mental disability, health status (including HIV/AIDS), sexual orientation and civil, political, social or other status, which has the intention or effect of nullifying or impairing the equal enjoyment or exercise of the right to health. The Committee stresses that many measures, such as most strategies and programmes designed to eliminate health-related discrimination, can be pursued with minimum resource implications through the adoption, modification or abrogation of legislation or the dissemination of information. The Committee recalls general comment No. 3, paragraph 12, which states that even in times of severe resource constraints, the vulnerable members of society must be protected by the adoption of relatively low-cost targeted programmes.

19. With respect to the right to health, equality of access to health care and health services has to be emphasized. States have a special obligation to provide those who do not have sufficient means with the necessary health insurance and health-care facilities, and to prevent any discrimination on internationally prohibited grounds in the provision of health care and health services, especially with respect to the core obligations of the right to health.[16] Inappropriate health resource allocation can lead

---

[15] See paragraph 12 (b) and note 8 above.

[16] For the core obligations, see paragraphs 43 and 44 of the present general comments.

to discrimination that may not be overt. For example, investments should not disproportionately favour expensive curative health services which are often accessible only to a small, privileged fraction of the population, rather than primary and preventive health care benefiting a far larger part of the population.

Gender perspective

20. The Committee recommends that States integrate a gender perspective in their health-related policies, planning, programmes and research in order to promote better health for both women and men. A gender-based approach recognizes that biological and sociocultural factors play a significant role in influencing the health of men and women. The disaggregation of health and socio-economic data according to sex is essential for identifying and remedying inequalities in health.

Women and the right to health

21. To eliminate discrimination against women, there is a need to develop and implement a comprehensive national strategy for promoting women's right to health throughout their life span. Such a strategy should include interventions aimed at the prevention and treatment of diseases affecting women, as well as policies to provide access to a full range of high quality and affordable health care, including sexual and reproductive services. A major goal should be reducing women's health risks, particularly lowering rates of maternal mortality and protecting women from domestic violence. The realization of women's right to health requires the removal of all barriers interfering with access to health services, education and information, including in the area of sexual and reproductive health. It is also important to undertake preventive, promotive and remedial action to shield women from the impact of harmful traditional cultural practices and norms that deny them their full reproductive rights.

Children and adolescents

22. Article 12.2 (a) outlines the need to take measures to reduce infant mortality and promote the healthy development of infants and children. Subsequent international human rights instruments recognize that children and adolescents have the right to the enjoyment of the highest standard of health and access to facilities for the treatment of illness.[17] The Convention on the Rights of the Child directs States to ensure access to essential health services for the child and his or her family, including pre- and post-natal care for mothers. The Convention links these goals with ensuring access to child-friendly information about preventive and health-promoting behaviour and support to families and communities in implementing these practices. Implementation of the principle of non-discrimination requires that girls, as well as boys, have equal access to adequate nutrition, safe environments, and physical as well as mental health services. There is a need to adopt effective and appropriate measures to abolish harmful traditional practices affecting the health of children, particularly

---

[17] Article 24.1 of the Convention on the Rights of the Child.

girls, including early marriage, female genital mutilation, preferential feeding and care of male children.[18] Children with disabilities should be given the opportunity to enjoy a fulfilling and decent life and to participate within their community.

23. States parties should provide a safe and supportive environment for adolescents, that ensures the opportunity to participate in decisions affecting their health, to build life skills, to acquire appropriate information, to receive counselling and to negotiate the health-behaviour choices they make. The realization of the right to health of adolescents is dependent on the development of youth-friendly health care, which respects confidentiality and privacy and includes appropriate sexual and reproductive health services.

24. In all policies and programmes aimed at guaranteeing the right to health of children and adolescents their best interests shall be a primary consideration.

Older persons

25. With regard to the realization of the right to health of older persons, the Committee, in accordance with paragraphs 34 and 35 of general comment No. 6 (1995), reaffirms the importance of an integrated approach, combining elements of preventive, curative and rehabilitative health treatment. Such measures should be based on periodical check-ups for both sexes; physical as well as psychological rehabilitative measures aimed at maintaining the functionality and autonomy of older persons; and attention and care for chronically and terminally ill persons, sparing them avoidable pain and enabling them to die with dignity.

Persons with disabilities

26. The Committee reaffirms paragraph 34 of its general comment No. 5, which addresses the issue of persons with disabilities in the context of the right to physical and mental health. Moreover, the Committee stresses the need to ensure that not only the public health sector but also private providers of health services and facilities comply with the principle of non-discrimination in relation to persons with disabilities.

Indigenous peoples

27. In the light of emerging international law and practice and the recent measures taken by States in relation to indigenous peoples,[19] the Committee deems it useful to

---

[18] See World Health Assembly resolution WHA47.10, 1994, entitled “Maternal and child health and family planning: traditional practices harmful to the health of women and children”.

[19] Recent emerging international norms relevant to indigenous peoples include the ILO Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (1989); articles 29 (c) and (d) and 30 of the Convention on the Rights of the Child (1989); article 8 (j) of the Convention on Biological Diversity (1992), recommending that States respect, preserve and maintain knowledge, innovation and practices of indigenous communities; Agenda 21 of the United Nations Conference on Environment and Development (1992), in particular chapter 26; and Part I, paragraph 20, of the Vienna Declaration and Programme of Action (1993), stating that States should take concerted positive

identify elements that would help to define indigenous peoples' right to health in order better to enable States with indigenous peoples to implement the provisions contained in article 12 of the Covenant. The Committee considers that indigenous peoples have the right to specific measures to improve their access to health services and care. These health services should be culturally appropriate, taking into account traditional preventive care, healing practices and medicines. States should provide resources for indigenous peoples to design, deliver and control such services so that they may enjoy the highest attainable standard of physical and mental health. The vital medicinal plants, animals and minerals necessary to the full enjoyment of health of indigenous peoples should also be protected. The Committee notes that, in indigenous communities, the health of the individual is often linked to the health of the society as a whole and has a collective dimension. In this respect, the Committee considers that development-related activities that lead to the displacement of indigenous peoples against their will from their traditional territories and environment, denying them their sources of nutrition and breaking their symbiotic relationship with their lands, has a deleterious effect on their health.

Limitations

28. Issues of public health are sometimes used by States as grounds for limiting the exercise of other fundamental rights. The Committee wishes to emphasize that the Covenant's limitation clause, article 4, is primarily intended to protect the rights of individuals rather than to permit the imposition of limitations by States. Consequently a State party which, for example, restricts the movement of, or incarcerates, persons with transmissible diseases such as HIV/AIDS, refuses to allow doctors to treat persons believed to be opposed to a Government, or fails to provide immunization against the community's major infectious diseases, on grounds such as national security or the preservation of public order, has the burden of justifying such serious measures in relation to each of the elements identified in article 4. Such restrictions must be in accordance with the law, including international human rights standards, compatible with the nature of the rights protected by the Covenant, in the interest of legitimate aims pursued, and strictly necessary for the promotion of the general welfare in a democratic society.

29. In line with article 5.1, such limitations must be proportional, i.e. the least restrictive alternative must be adopted where several types of limitations are available. Even where such limitations on grounds of protecting public health are basically permitted, they should be of limited duration and subject to review.

---

steps to ensure respect for all human rights of indigenous people, on the basis of non-discrimination. See also the preamble and article 3 of the United Nations Framework Convention on Climate Change (1992); and article 10 (2) (e) of the United Nations Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa (1994). During recent years an increasing number of States have changed their constitutions and introduced legislation recognizing specific rights of indigenous peoples.

2. States parties' obligations

General legal obligations

30. While the Covenant provides for progressive realization and acknowledges the constraints due to the limits of available resources, it also imposes on States parties various obligations which are of immediate effect. States parties have immediate obligations in relation to the right to health, such as the guarantee that the right will be exercised without discrimination of any kind (art. 2.2) and the obligation to take steps (art. 2.1) towards the full realization of article 12. Such steps must be deliberate, concrete and targeted towards the full realization of the right to health.[20]

31. The progressive realization of the right to health over a period of time should not be interpreted as depriving States parties' obligations of all meaningful content. Rather, progressive realization means that States parties have a specific and continuing obligation to move as expeditiously and effectively as possible towards the full realization of article 12.[21]

32. As with all other rights in the Covenant, there is a strong presumption that retrogressive measures taken in relation to the right to health are not permissible. If any deliberately retrogressive measures are taken, the State party has the burden of proving that they have been introduced after the most careful consideration of all alternatives and that they are duly justified by reference to the totality of the rights provided for in the Covenant in the context of the full use of the State party's maximum available resources.[22]

33. The right to health, like all human rights, imposes three types or levels of obligations on States parties: the obligations to *respect*, *protect* and *fulfil*. In turn, the obligation to fulfil contains obligations to facilitate, provide and promote.[23] The obligation to *respect* requires States to refrain from interfering directly or indirectly with the enjoyment of the right to health. The obligation to *protect* requires States to take measures that prevent third parties from interfering with article 12 guarantees. Finally, the obligation to *fulfil* requires States to adopt appropriate legislative, administrative, budgetary, judicial, promotional and other measures towards the full realization of the right to health.

---

[20] See general comment No. 13, paragraph 43.

[21] See general comment No. 3, paragraph 9; general comment No. 13, paragraph 44.

[22] See general comment No. 3, paragraph 9; general comment No. 13, paragraph 45.

[23] According to general comments Nos. 12 and 13, the obligation to fulfil incorporates an obligation to *facilitate* and an obligation to *provide*. In the present general comment, the obligation to fulfil also incorporates an obligation to *promote* because of the critical importance of health promotion in the work of WHO and elsewhere.

Specific legal obligations

34. In particular, States are under the obligation to *respect* the right to health by, inter alia, refraining from denying or limiting equal access for all persons, including prisoners or detainees, minorities, asylum-seekers and illegal immigrants, to preventive, curative and palliative health services; abstaining from enforcing discriminatory practices as a State policy; and abstaining from imposing discriminatory practices relating to women's health status and needs. Furthermore, obligations to respect include a State's obligation to refrain from prohibiting or impeding traditional preventive care, healing practices and medicines, from marketing unsafe drugs and from applying coercive medical treatments, unless on an exceptional basis for the treatment of mental illness or the prevention and control of communicable diseases. Such exceptional cases should be subject to specific and restrictive conditions, respecting best practices and applicable international standards, including the Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and the Improvement of Mental Health Care.[24] In addition, States should refrain from limiting access to contraceptives and other means of maintaining sexual and reproductive health, from censoring, withholding or intentionally misrepresenting health-related information, including sexual education and information, as well as from preventing people's participation in health-related matters. States should also refrain from unlawfully polluting air, water and soil, e.g. through industrial waste from State-owned facilities, from using or testing nuclear, biological or chemical weapons if such testing results in the release of substances harmful to human health, and from limiting access to health services as a punitive measure, e.g. during armed conflicts in violation of international humanitarian law.

35. Obligations to *protect* include, inter alia, the duties of States to adopt legislation or to take other measures ensuring equal access to health care and health-related services provided by third parties; to ensure that privatization of the health sector does not constitute a threat to the availability, accessibility, acceptability and quality of health facilities, goods and services; to control the marketing of medical equipment and medicines by third parties; and to ensure that medical practitioners and other health professionals meet appropriate standards of education, skill and ethical codes of conduct. States are also obliged to ensure that harmful social or traditional practices do not interfere with access to pre- and post-natal care and family planning; to prevent third parties from coercing women to undergo traditional practices, e.g. female genital mutilation; and to take measures to protect all vulnerable or marginalized groups of society, in particular women, children, adolescents and older persons, in the light of gender-based expressions of violence. States should also ensure that third parties do not limit people's access to health-related information and services.

36. The obligation to *fulfil* requires States parties, inter alia, to give sufficient recognition to the right to health in the national political and legal systems, preferably by way of legislative implementation, and to adopt a national health policy with a

---

[24] General Assembly resolution 46/119 (1991).

detailed plan for realizing the right to health. States must ensure provision of health care, including immunization programmes against the major infectious diseases, and ensure equal access for all to the underlying determinants of health, such as nutritiously safe food and potable drinking water, basic sanitation and adequate housing and living conditions. Public health infrastructures should provide for sexual and reproductive health services, including safe motherhood, particularly in rural areas. States have to ensure the appropriate training of doctors and other medical personnel, the provision of a sufficient number of hospitals, clinics and other health-related facilities, and the promotion and support of the establishment of institutions providing counselling and mental health services, with due regard to equitable distribution throughout the country. Further obligations include the provision of a public, private or mixed health insurance system which is affordable for all, the promotion of medical research and health education, as well as information campaigns, in particular with respect to HIV/AIDS, sexual and reproductive health, traditional practices, domestic violence, the abuse of alcohol and the use of cigarettes, drugs and other harmful substances. States are also required to adopt measures against environmental and occupational health hazards and against any other threat as demonstrated by epidemiological data. For this purpose they should formulate and implement national policies aimed at reducing and eliminating pollution of air, water and soil, including pollution by heavy metals such as lead from gasoline. Furthermore, States parties are required to formulate, implement and periodically review a coherent national policy to minimize the risk of occupational accidents and diseases, as well as to provide a coherent national policy on occupational safety and health services.[25]

37. The obligation to *fulfil* (*facilitate*) requires States inter alia to take positive measures that enable and assist individuals and communities to enjoy the right to health. States parties are also obliged to *fulfil* (*provide*) a specific right contained in the Covenant when individuals or a group are unable, for reasons beyond their control, to realize that right themselves by the means at their disposal. The obligation to *fulfil* (*promote*) the right to health requires States to undertake actions that create, maintain and restore the health of the population. Such obligations include: (i) fostering recognition of factors favouring positive health results, e.g. research and provision of information; (ii) ensuring that health services are culturally appropriate and that health-care staff are trained to recognize and respond to the specific needs of vulnerable or marginalized groups; (iii) ensuring that the State meets its obligations in the dissemination of appropriate information relating to healthy lifestyles and

---

[25] Elements of such a policy are the identification, determination, authorization and control of dangerous materials, equipment, substances, agents and work processes; the provision of health information to workers and the provision, if needed, of adequate protective clothing and equipment; the enforcement of laws and regulations through adequate inspection; the requirement of notification of occupational accidents and diseases, the conduct of inquiries into serious accidents and diseases, and the production of annual statistics; the protection of workers and their representatives from disciplinary measures for actions properly taken by them in conformity with such a policy; and the provision of occupational health services with essentially preventive functions. See ILO Occupational Safety and Health Convention, 1981 (No. 155) and Occupational Health Services Convention, 1985 (No. 161).

nutrition, harmful traditional practices and the availability of services; (iv) supporting people in making informed choices about their health.

International obligations

38. In its general comment No. 3, the Committee drew attention to the obligation of all States parties to take steps, individually and through international assistance and cooperation, especially economic and technical, towards the full realization of the rights recognized in the Covenant, such as the right to health. In the spirit of Article 56 of the Charter of the United Nations, the specific provisions of the Covenant (arts. 12, 2.1, 22 and 23) and the Alma-Ata Declaration on primary health care, States parties should recognize the essential role of international cooperation and comply with their commitment to take joint and separate action to achieve the full realization of the right to health. In this regard, States parties are referred to the Alma-Ata Declaration which proclaims that the existing gross inequality in the health status of the people, particularly between developed and developing countries, as well as within countries, is politically, socially and economically unacceptable and is, therefore, of common concern to all countries.[26]

39. To comply with their international obligations in relation to article 12, States parties have to respect the enjoyment of the right to health in other countries, and to prevent third parties from violating the right in other countries, if they are able to influence these third parties by way of legal or political means, in accordance with the Charter of the United Nations and applicable international law. Depending on the availability of resources, States should facilitate access to essential health facilities, goods and services in other countries, wherever possible, and provide the necessary aid when required.[27] States parties should ensure that the right to health is given due attention in international agreements and, to that end, should consider the development of further legal instruments. In relation to the conclusion of other international agreements, States parties should take steps to ensure that these instruments do not adversely impact upon the right to health. Similarly, States parties have an obligation to ensure that their actions as members of international organizations take due account of the right to health. Accordingly, States parties which are members of international financial institutions, notably the International Monetary Fund, the World Bank, and regional development banks, should pay greater attention to the protection of the right to health in influencing the lending policies, credit agreements and international measures of these institutions.

40. States parties have a joint and individual responsibility, in accordance with the Charter of the United Nations and relevant resolutions of the United Nations General Assembly and of the World Health Assembly, to cooperate in providing

---

[26] Article II, Alma-Ata Declaration, Report of the International Conference on Primary Health Care, Alma-Ata, 6-12 September 1978, in: World Health Organization, “Health for All” Series, No. 1, WHO, Geneva, 1978.

[27] See paragraph 45 of this general comment.

disaster relief and humanitarian assistance in times of emergency, including assistance to refugees and internally displaced persons. Each State should contribute to this task to the maximum of its capacities. Priority in the provision of international medical aid, distribution and management of resources, such as safe and potable water, food and medical supplies, and financial aid should be given to the most vulnerable or marginalized groups of the population. Moreover, given that some diseases are easily transmissible beyond the frontiers of a State, the international community has a collective responsibility to address this problem. The economically developed States parties have a special responsibility and interest to assist the poorer developing States in this regard.

41. States parties should refrain at all times from imposing embargoes or similar measures restricting the supply of another State with adequate medicines and medical equipment. Restrictions on such goods should never be used as an instrument of political and economic pressure. In this regard, the Committee recalls its position, stated in general comment No. 8, on the relationship between economic sanctions and respect for economic, social and cultural rights.

42. While only States are parties to the Covenant and thus ultimately accountable for compliance with it, all members of society - individuals, including health professionals, families, local communities, intergovernmental and non-governmental organizations, civil society organizations, as well as the private business sector - have responsibilities regarding the realization of the right to health. States parties should therefore provide an environment which facilitates the discharge of these responsibilities.

Core obligations

43. In general comment No. 3, the Committee confirms that States parties have a core obligation to ensure the satisfaction of, at the very least, minimum essential levels of each of the rights enunciated in the Covenant, including essential primary health care. Read in conjunction with more contemporary instruments, such as the Programme of Action of the International Conference on Population and Development,[28] the Alma-Ata Declaration provides compelling guidance on the core obligations arising from article 12. Accordingly, in the Committee's view, these core obligations include at least the following obligations:

(a) To ensure the right of access to health facilities, goods and services on a non-discriminatory basis, especially for vulnerable or marginalized groups;

(b) To ensure access to the minimum essential food which is nutritionally adequate and safe, to ensure freedom from hunger to everyone;

---

[28] *Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994* (United Nations publication, Sales No. E.95.XIII.18), chap. I, resolution 1, annex, chaps. VII and VIII.

(c) To ensure access to basic shelter, housing and sanitation, and an adequate supply of safe and potable water;

(d) To provide essential drugs, as from time to time defined under the WHO Action Programme on Essential Drugs;

(e) To ensure equitable distribution of all health facilities, goods and services;

(f) To adopt and implement a national public health strategy and plan of action, on the basis of epidemiological evidence, addressing the health concerns of the whole population; the strategy and plan of action shall be devised, and periodically reviewed, on the basis of a participatory and transparent process; they shall include methods, such as right to health indicators and benchmarks, by which progress can be closely monitored; the process by which the strategy and plan of action are devised, as well as their content, shall give particular attention to all vulnerable or marginalized groups.

44. The Committee also confirms that the following are obligations of comparable priority:

(a) To ensure reproductive, maternal (prenatal as well as post-natal) and child health care;

(b) To provide immunization against the major infectious diseases occurring in the community;

(c) To take measures to prevent, treat and control epidemic and endemic diseases;

(d) To provide education and access to information concerning the main health problems in the community, including methods of preventing and controlling them;

(e) To provide appropriate training for health personnel, including education on health and human rights.

45. For the avoidance of any doubt, the Committee wishes to emphasize that it is particularly incumbent on States parties and other actors in a position to assist, to provide "international assistance and cooperation, especially economic and technical"[29] which enable developing countries to fulfil their core and other obligations indicated in paragraphs 43 and 44 above.

3. Violations

46. When the normative content of article 12 (Part I) is applied to the obligations of States parties (Part II), a dynamic process is set in motion which facilitates identification of violations of the right to health. The following paragraphs provide illustrations of violations of article 12.

---

[29] Covenant, art. 2.1.

47. In determining which actions or omissions amount to a violation of the right to health, it is important to distinguish the inability from the unwillingness of a State party to comply with its obligations under article 12. This follows from article 12.1, which speaks of the highest attainable standard of health, as well as from article 2.1 of the Covenant, which obliges each State party to take the necessary steps to the maximum of its available resources. A State which is unwilling to use the maximum of its available resources for the realization of the right to health is in violation of its obligations under article 12. If resource constraints render it impossible for a State to comply fully with its Covenant obligations, it has the burden of justifying that every effort has nevertheless been made to use all available resources at its disposal in order to satisfy, as a matter of priority, the obligations outlined above. It should be stressed, however, that a State party cannot, under any circumstances whatsoever, justify its non-compliance with the core obligations set out in paragraph 43 above, which are non-derogable.

48. Violations of the right to health can occur through the direct action of States or other entities insufficiently regulated by States. The adoption of any retrogressive measures incompatible with the core obligations under the right to health, outlined in paragraph 43 above, constitutes a violation of the right to health. Violations through *acts of commission* include the formal repeal or suspension of legislation necessary for the continued enjoyment of the right to health or the adoption of legislation or policies which are manifestly incompatible with pre-existing domestic or international legal obligations in relation to the right to health.

49. Violations of the right to health can also occur through the omission or failure of States to take necessary measures arising from legal obligations. Violations through *acts of omission* include the failure to take appropriate steps towards the full realization of everyone’s right to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, the failure to have a national policy on occupational safety and health as well as occupational health services, and the failure to enforce relevant laws.

Violations of the obligation to respect

50. Violations of the obligation to respect are those State actions, policies or laws that contravene the standards set out in article 12 of the Covenant and are likely to result in bodily harm, unnecessary morbidity and preventable mortality. Examples include the denial of access to health facilities, goods and services to particular individuals or groups as a result of de jure or de facto discrimination; the deliberate withholding or misrepresentation of information vital to health protection or treatment; the suspension of legislation or the adoption of laws or policies that interfere with the enjoyment of any of the components of the right to health; and the failure of the State to take into account its legal obligations regarding the right to health when entering into bilateral or multilateral agreements with other States, international organizations and other entities, such as multinational corporations.

Violations of the obligation to protect

51. Violations of the obligation to protect follow from the failure of a State to take all necessary measures to safeguard persons within their jurisdiction from infringements of the right to health by third parties. This category includes such omissions as the failure to regulate the activities of individuals, groups or corporations so as to prevent them from violating the right to health of others; the failure to protect consumers and workers from practices detrimental to health, e.g. by employers and manufacturers of medicines or food; the failure to discourage production, marketing and consumption of tobacco, narcotics and other harmful substances; the failure to protect women against violence or to prosecute perpetrators; the failure to discourage the continued observance of harmful traditional medical or cultural practices; and the failure to enact or enforce laws to prevent the pollution of water, air and soil by extractive and manufacturing industries.

Violations of the obligation to fulfil

52. Violations of the obligation to fulfil occur through the failure of States parties to take all necessary steps to ensure the realization of the right to health. Examples include the failure to adopt or implement a national health policy designed to ensure the right to health for everyone; insufficient expenditure or misallocation of public resources which results in the non-enjoyment of the right to health by individuals or groups, particularly the vulnerable or marginalized; the failure to monitor the realization of the right to health at the national level, for example by identifying right to health indicators and benchmarks; the failure to take measures to reduce the inequitable distribution of health facilities, goods and services; the failure to adopt a gender-sensitive approach to health; and the failure to reduce infant and maternal mortality rates.

4. Implementation at the national level

Framework legislation

53. The most appropriate feasible measures to implement the right to health will vary significantly from one State to another. Every State has a margin of discretion in assessing which measures are most suitable to meet its specific circumstances. The Covenant, however, clearly imposes a duty on each State to take whatever steps are necessary to ensure that everyone has access to health facilities, goods and services so that they can enjoy, as soon as possible, the highest attainable standard of physical and mental health. This requires the adoption of a national strategy to ensure to all the enjoyment of the right to health, based on human rights principles which define the objectives of that strategy, and the formulation of policies and corresponding right to health indicators and benchmarks. The national health strategy should also identify the resources available to attain defined objectives, as well as the most cost-effective way of using those resources.

54. The formulation and implementation of national health strategies and plans of action should respect, inter alia, the principles of non-discrimination and people’s participation. In particular, the right of individuals and groups to participate in

decision-making processes, which may affect their development, must be an integral component of any policy, programme or strategy developed to discharge governmental obligations under article 12. Promoting health must involve effective community action in setting priorities, making decisions, planning, implementing and evaluating strategies to achieve better health. Effective provision of health services can only be assured if people's participation is secured by States.

55. The national health strategy and plan of action should also be based on the principles of accountability, transparency and independence of the judiciary, since good governance is essential to the effective implementation of all human rights, including the realization of the right to health. In order to create a favourable climate for the realization of the right, States parties should take appropriate steps to ensure that the private business sector and civil society are aware of, and consider the importance of, the right to health in pursuing their activities.

56. States should consider adopting a framework law to operationalize their right to health national strategy. The framework law should establish national mechanisms for monitoring the implementation of national health strategies and plans of action. It should include provisions on the targets to be achieved and the time frame for their achievement; the means by which right to health benchmarks could be achieved; the intended collaboration with civil society, including health experts, the private sector and international organizations; institutional responsibility for the implementation of the right to health national strategy and plan of action; and possible recourse procedures. In monitoring progress towards the realization of the right to health, States parties should identify the factors and difficulties affecting implementation of their obligations.

Right to health indicators and benchmarks

57. National health strategies should identify appropriate right to health indicators and benchmarks. The indicators should be designed to monitor, at the national and international levels, the State party's obligations under article 12. States may obtain guidance on appropriate right to health indicators, which should address different aspects of the right to health, from the ongoing work of WHO and the United Nations Children's Fund (UNICEF) in this field. Right to health indicators require disaggregation on the prohibited grounds of discrimination.

58. Having identified appropriate right to health indicators, States parties are invited to set appropriate national benchmarks in relation to each indicator. During the periodic reporting procedure the Committee will engage in a process of scoping with the State party. Scoping involves the joint consideration by the State party and the Committee of the indicators and national benchmarks which will then provide the targets to be achieved during the next reporting period. In the following five years, the State party will use these national benchmarks to help monitor its implementation of article 12. Thereafter, in the subsequent reporting process, the State party and the Committee will consider whether or not the benchmarks have been achieved, and the reasons for any difficulties that may have been encountered.

Remedies and accountability

59. Any person or group victim of a violation of the right to health should have access to effective judicial or other appropriate remedies at both national and international levels.[30] All victims of such violations should be entitled to adequate reparation, which may take the form of restitution, compensation, satisfaction or guarantees of non-repetition. National ombudsmen, human rights commissions, consumer forums, patients' rights associations or similar institutions should address violations of the right to health.

60. The incorporation in the domestic legal order of international instruments recognizing the right to health can significantly enhance the scope and effectiveness of remedial measures and should be encouraged in all cases.[31] Incorporation enables courts to adjudicate violations of the right to health, or at least its core obligations, by direct reference to the Covenant.

61. Judges and members of the legal profession should be encouraged by States parties to pay greater attention to violations of the right to health in the exercise of their functions.

62. States parties should respect, protect, facilitate and promote the work of human rights advocates and other members of civil society with a view to assisting vulnerable or marginalized groups in the realization of their right to health.

5. Obligations of actors other than States parties

63. The role of the United Nations agencies and programmes, and in particular the key function assigned to WHO in realizing the right to health at the international, regional and country levels, is of particular importance, as is the function of UNICEF in relation to the right to health of children. When formulating and implementing their right to health national strategies, States parties should avail themselves of technical assistance and cooperation of WHO. Further, when preparing their reports, States parties should utilize the extensive information and advisory services of WHO with regard to data collection, disaggregation, and the development of right to health indicators and benchmarks.

64. Moreover, coordinated efforts for the realization of the right to health should be maintained to enhance the interaction among all the actors concerned, including the various components of civil society. In conformity with articles 22 and 23 of the Covenant, WHO, the International Labour Organization, the United Nations Development Programme, UNICEF, the United Nations Population Fund, the World

---

[30] Regardless of whether groups as such can seek remedies as distinct holders of rights, States parties are bound by both the collective and individual dimensions of article 12. Collective rights are critical in the field of health; modern public health policy relies heavily on prevention and promotion which are approaches directed primarily to groups.

[31] See general comment No. 2, paragraph 9.

Bank, regional development banks, the International Monetary Fund, the World Trade Organization and other relevant bodies within the United Nations system, should cooperate effectively with States parties, building on their respective expertise, in relation to the implementation of the right to health at the national level, with due respect to their individual mandates. In particular, the international financial institutions, notably the World Bank and the International Monetary Fund, should pay greater attention to the protection of the right to health in their lending policies, credit agreements and structural adjustment programmes. When examining the reports of States parties and their ability to meet the obligations under article 12, the Committee will consider the effects of the assistance provided by all other actors. The adoption of a human rights-based approach by United Nations specialized agencies, programmes and bodies will greatly facilitate implementation of the right to health. In the course of its examination of States parties' reports, the Committee will also consider the role of health professional associations and other non-governmental organizations in relation to the States' obligations under article 12.

65. The role of WHO, the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, the International Committee of the Red Cross/Red Crescent and UNICEF, as well as non-governmental organizations and national medical associations, is of particular importance in relation to disaster relief and humanitarian assistance in times of emergencies, including assistance to refugees and internally displaced persons. Priority in the provision of international medical aid, distribution and management of resources, such as safe and potable water, food and medical supplies, and financial aid should be given to the most vulnerable or marginalized groups of the population.

Adopted on 11 May 2000.

Testbewijzen

Het advies van de Gezondheidsraad is overgenomen. Ten eerste door in het wetsvoorstel de sectoren te bepalen waarin testbewijzen kunnen worden ingezet, te weten niet-essentiële sectoren en eventueel delen van het onderwijs.

Niet-essentiële sectoren

De inzet van testbewijzen impliceert een **indirecte testplicht**. Dat moet juridisch verantwoord en ethisch aanvaardbaar zijn. De Gezondheidsraad wijst in dit verband onder meer op de volgende factoren. Het gaat om de afweging tussen enerzijds het bevorderen van de volksgezondheid door het terugdringen van de virusverspreiding, waardoor minder mensen ziek zullen worden of zullen overlijden aan de gevolgen van covid-19 en anderzijds het teruggeven van bewegingsvrijheid wat belangrijke maatschappelijke voordelen oplevert voor zowel individuen als de samenleving als geheel. De inzet van testbewijzen dient effectief te zijn in het bereiken van de beoogde doelstelling, waarbij uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid en maatschappelijk draagvlak van belang zijn. Voorzorgsmaatregelen zijn nodig om potentiële negatieve gevolgen te voorkomen. Niet in de laatste plaats zijn gelijke toegang en non-discriminatie geboden, wat mede gerealiseerd kan worden door goede alternatieven te bieden voor degenen die geen testbewijs kunnen of willen overleggen.

Of gelet op de relevante factoren aan de voorwaarden van het door de Gezondheidsraad gepresenteerde afwegingskader voldaan wordt, kan per sector verschillen. **Testbewijzen kunnen vrijheden teruggeven, maar degene die geen testbewijs kan of wil tonen, wordt juist in zijn vrijheden beperkt.** De **Gezondheidsraad** maakt hierbij onder andere onderscheid naar de mate waarin een **sector als essentieel is aan te merken**. Voor de ene sector is toegang tot activiteiten en voorzieningen van groter maatschappelijk belang dan voor een andere sector. De afbakening van de sectoren waarop dit wetsvoorstel van toepassing is, volgt grotendeels dit onderscheid. **Bij wet zijn sectoren aangewezen die naar maatschappelijke opvattingen voor de deelnemers onderscheidenlijk gebruikers niet van primair belang zijn en niet voor eenieder toegankelijk behoren te zijn.** In overeenstemming met de motie van het lid Azarkan inzake toegang tot publieke voorzieningen ongeacht vaccinatie- of teststatus, zal het testbewijs daarom niet worden ingezet voor publieke voorzieningen zoals het openbaar vervoer of het stadhuis (Kamerstukken II 2020/21, 25 295, nr. 864). Publieke voorzieningen zijn al zoveel mogelijk opengesteld om eenieder gelijke toegang te verschaffen. Hiervoor kunnen de basismaatregelen en andere maatregelen ter bestrijding van de epidemie van covid-19 effectief worden aangewend. Nu niet aan de gestelde voorwaarden wordt voldaan in deze essentiële sectoren, worden deze niet aan gewezen om een indirecte testverplichting op te leggen.

Onder de reikwijdte van dit wetsvoorstel zijn daarom in de eerste plaats activiteiten en voorzieningen gebracht die geacht kunnen worden niet essentieel te zijn voor de deelnemers en bezoekers en die als gevolg van de maatregelen ter bestrijding van de epidemie van covid-19 aan strenge beperkingen onderhevig zijn of zelfs gesloten zijn. Doorgaans zijn de maatregelen in deze sectoren strenger bij hogere dreigingsniveaus, terwijl alternatieve toegang tot de activiteiten en voorzieningen vaak tekortschiet of afwezig is. Toch betreft het sectoren die van belang zijn vanuit economisch oogpunt en die, hoe langer deze epidemie duurt, bijdragen aan het welzijn en daarmee aan de volksgezondheid. Het wetsvoorstel maakt de inzet van testbewijzen uitsluitend mogelijk op de volgende terreinen**: sport- en jeugdactiviteiten, culturele instellingen, evenementen, restaurants en overige horeca, een en ander met inbegrip van locaties waar sprake is van doorstroom van het publiek.** Bij de omschrijving van deze terreinen is aangesloten bij de terminologie die gehanteerd wordt in de Routekaart. **Participatie in deze sectoren is in hoge mate een vrije keuze. Ze zijn te kenschetsen als wat de Gezondheidsraad sociale gelegenheden noemt**. **Wanneer iemand niet wenst deel te nemen, zijn daar geen verstrekkende consequenties aan verbonden en heeft dat geen gevolgen voor diens rechtspositie.** Het is derhalve minder bezwaarlijk

dan bij essentiële sectoren wanneer iemand die geen testbewijs wil of kan tonen, geen toegang heeft tot deze activiteiten en voorzieningen en - voor zover beschikbaar - desgewenst gebruik kan
Om testbewijzen te kunnen inzetten, is eerst een algemene maatregel van
bestuur, inclusief een voorhangprocedure bij het parlement en advisering door de Afdeling advisering van de Raad van State nodig.
Op een ministeriële regeling voor de inzet van testbewijzen is het regime van toepassing zoals neergelegd in hoofdstuk Va Wpg. Dit betekent dat voorschriften slechts worden gegeven als dat gelet op de ernst van de bedreiging van de volksgezondheid noodzakelijk is, inovereenstemming is met de uitgangspunten van de democratische rechtsstaat en gelet op de bestrijding van de epidemie van covid-19 de uitoefening van grondrechten zo min mogelijk en op evenredige wijze beperkt (artikel 58b, tweede lid, Wpg).

Bron: rijksoverheid

Wijziging van de Wet publieke gezondheid in verband met het stellen van tijdelijke regels over de inzet van een negatieve testuitslag voor het virus SARS-CoV-2 (Tijdelijke wet testbewijzen covid-19)

VOORSTEL VAN WET

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is om de verspreiding van het SARS-CoV-2-virus zoveel mogelijk te belemmeren en dat de tijdelijke inzet van een bewijs van een negatieve testuitslag voor het virus SARS-CoV-2 kan bijdragen aan het verantwoord openen of geopend houden van onderdelen van de samenleving;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel I

De Wet publieke gezondheid wordt als volgt gewijzigd:

A

In artikel 58a, eerste lid, wordt in alfabetische volgorde ingevoegd "*testuitslag*: testuitslag waaruit blijkt dat een persoon op het moment van afname van de test niet was geïnfecteerd met het virus SARS-CoV-2;".

B

Aan artikel 58e, eerste lid, onderdeel b, wordt toegevoegd "of, indien het een krachtens paragraaf 2 van dit hoofdstuk of artikel 58q vast te stellen ministeriële regeling betreft, op basis van een testuitslag.

C

Na artikel 58r wordt een paragraaf ingevoegd, luidende:

§ 3a. Testbewijzen

Artikel 58ra. Reikwijdte

1. In een krachtens paragraaf 2 van dit hoofdstuk vast te stellen ministeriële regeling kunnen regels worden gesteld met betrekking tot het tonen van een testuitslag voor deelname aan of toegang tot daarbij te bepalen activiteiten of voorzieningen op uitsluitend de volgende terreinen:
   a. cultuur;
   b. evenementen;
   c. georganiseerde jeugdactiviteiten;
   d. horeca; of
   e. sport.
2. Slechts voor zover dat bij of krachtens algemene maatregel van bestuur is bepaald kunnen voorts in een krachtens paragraaf 2 van dit hoofdstuk of artikel 58q vast te stellen ministeriële regeling regels als bedoeld in het eerste lid worden gesteld met betrekking tot beroepsonderwijs als bedoeld in artikel 1.1.1, onderdeel h, van de Wet educatie en

beroepsonderwijs, of hoger onderwijs als bedoeld in artikel 1.1, onderdeel b, van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

3. Bij of krachtens een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in het tweede lid worden regels gesteld met betrekking tot de wijze waarop de onderwijsinstelling:
   a. zorg draagt voor een toegankelijke faciliteit in of nabij de onderwijsinstelling waar de student zich kan laten testen op besmetting met het virus SARS-CoV-2;
   b. zich inspant om de toegankelijkheid van het onderwijs te waarborgen voor de student die geen testuitslag kan tonen.
4. De voordracht voor een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in het tweede lid wordt gedaan door Onze Ministers in overeenstemming met Onze Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
5. De voordracht voor een algemene maatregel van bestuur als bedoeld in het tweede lid wordt niet eerder gedaan dan een week nadat het ontwerp aan beide Kamers van de Staten-Generaal is overgelegd.
6. In een krachtens paragraaf 2 van dit hoofdstuk of artikel 58q vast te stellen ministeriële regeling kunnen experimenten worden aangewezen die tot doel hebben het vergaren van en aan Onze Minister rapporteren over praktijkkennis over de uitvoerbaarheid en effecten van daarbij te stellen regels als bedoeld in het eerste lid met betrekking tot de in dat lid bedoelde terreinen of het onderwijs, bedoeld in het tweede lid.
7. Ten aanzien van personen die beroeps- of bedrijfsmatig werkzaamheden verrichten wordt geen onderscheid gemaakt op basis van een testuitslag.

Artikel 58rb. Voorwaarden

Onverminderd artikel 58b, tweede lid, kunnen slechts regels worden gesteld met betrekking tot het tonen van een testuitslag voor deelname aan activiteiten of toegang tot voorzieningen, indien deze, rekening houdend met de aard van de activiteiten of voorzieningen:

a. noodzakelijk en effectief zijn om toegang te verschaffen tot de activiteiten, de voorzieningen of het onderwijs en gelijktijdig de verspreiding van het virus SARS-CoV-2 tegen te gaan;
b. leiden tot een minder ingrijpende toepassing van andere bij of krachtens dit hoofdstuk toegekende bevoegdheden;
c. in het maatschappelijk belang zijn aangewezen;
d. evenredig zijn ten opzichte van de daarmee te dienen doelen en deze doelen niet met minder ingrijpende maatregelen bereikt kunnen worden;
e. uitvoerbaar en doelmatig zijn, mede gelet op de aanvang en duur van de periode waarin de regels van toepassing zijn en de mogelijkheden om een testuitslag te verkrijgen;
f. gepaard gaan met voorzorgsmaatregelen om eventuele maatschappelijk ongewenste effecten ervan, waaronder afbreuk aan andere maatregelen tegen verspreiding van het virus SARS-CoV-2, vermijdbare achterstanden of ongelijke toegang tot activiteiten, voorzieningen, onderwijs, arbeid of sociale gelegenheden, te voorkomen, weg te nemen of te verminderen.

Artikel 58rc. Verplichting

1. Tot de regels met betrekking tot het tonen van een testuitslag voor deelname aan activiteiten of toegang tot voorzieningen kunnen behoren:
   a. een verplichting voor personen om de testuitslag en een geldig identiteitsdocument als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht of artikel 2 van de Wet identificatieplicht BES op verzoek te tonen aan degene die bevoegd is, bedoeld in de artikelen 58k en 58l, of de onderwijsinstelling, bedoeld in artikel 58q en aan een toezichthouder;
   b. een verplichting voor degene die bevoegd is, bedoeld in de artikelen 58k en 58l, of de onderwijsinstelling, bedoeld in artikel 58q, de persoon die geen testuitslag of geldig identiteitsdocument als bedoeld in artikel 1 van de Wet op de identificatieplicht of artikel 2 van de Wet identificatieplicht BES kan tonen, de toegang tot of het gebruik van een publieke onderscheidenlijk besloten plaats te ontzeggen.
2. In regels als bedoeld in het eerste lid worden eisen gesteld met betrekking tot de test, die in elk geval betrekking hebben op:
   a. de vaststelling van de identiteit van de geteste persoon;

b. het type test dat is uitgevoerd;
c. de termijn die sinds het uitvoeren van de test ten hoogste mag zijn verlopen op het tijdstip waarop de testuitslag wordt getoond.

Artikel 58rd. Tonen en lezen

1. Voor het tonen van de testuitslag wordt gebruikt:
   a. hetzij een elektronisch testbewijs:
      1°. met een door Onze Minister beschikbaar gestelde applicatie; of
      2°. indien dat bij ministeriële regeling is bepaald, op een daarbij aangewezen drager;
   b. hetzij een schriftelijk testbewijs.
2. Bij ministeriële regeling worden eisen gesteld aan de aangewezen drager en het schriftelijk testbewijs, die in elk geval waarborgen dat uitsluitend betrouwbare testuitslagen gebruikt worden.
3. Voor het lezen van het elektronisch of schriftelijk testbewijs wordt een door Onze Minister beschikbaar gestelde applicatie gebruikt.
4. Onze Minister draagt zorg voor de inrichting en het beheer van de applicaties en treft waarborgen om ervoor te zorgen dat in de applicaties uitsluitend betrouwbare testuitslagen gebruikt worden.
5. Onze Minister is verwerkingsverantwoordelijke in de zin van artikel 4 van de Algemene verordening gegevensbescherming voor de verwerking van persoonsgegevens bij het gebruik van de aangewezen drager en de applicaties.
6. De uitvoerder van de test, de geteste persoon en de bevoegde of onderwijsinstelling, bedoeld in de artikel 58rc, eerste lid, onderdeel b, verwerken voor de toepassing van de applicaties of de aangewezen drager bij ministeriële regeling te bepalen persoonsgegevens, waaronder persoonsgegevens over de gezondheid als bedoeld in artikel 9 van de Algemene verordening gegevensbescherming, die noodzakelijk zijn om te voldoen aan de eisen, bedoeld in het tweede en vierde lid, en artikel 58rc, tweede lid.
7. De applicatie voor het lezen van het elektronisch of schriftelijk testbewijs maakt de persoonsgegevens uitsluitend gedurende een bij ministeriële regeling te bepalen aantal seconden zichtbaar en vernietigt de persoonsgegevens onmiddellijk daarna.
8. Bij ministeriële regeling kunnen voorwaarden, waaronder met betrekking tot beveiliging tegen verlies en onrechtmatige verwerking van persoonsgegevens, worden gesteld aan:
   a. de aansluiting van de uitvoerder van de test op de applicatie voor het tonen van het testbewijs;
   b. het gebruik van de applicatie voor het lezen van het testbewijs door de bevoegde of onderwijsinstelling, bedoeld in artikel 58rc, eerste lid, onderdeel b;
   c. het gebruik van de aangewezen drager door de uitvoerder van de test of de bevoegde of onderwijsinstelling, bedoeld in artikel 58rc, eerste lid, onderdeel b; of
   d. het gebruik van de applicatie voor het tonen van het testbewijs of de aangewezen drager door een persoon waarop een verplichting als bedoeld in artikel 58rc, eerste lid, onderdeel a, rust.
9. Onze Minister maakt door middel van de applicatie voor het tonen van de testuitslag ten minste de volgende informatie toegankelijk:
   a. de wijze waarop bij de uitvoerder van de test een beroep kan worden gedaan op de rechten, bedoeld in de artikelen 12 tot en met 23 en 33 van de Algemene verordening gegevensbescherming;
   b. de wijze waarop een klacht kan worden ingediend bij de Autoriteit Persoonsgegevens;
   c. de wijze van verwerking van gegevens in het kader van de applicatie in beknopte en toegankelijke vorm en in duidelijke en eenvoudige taal.

Artikel 58re. Gelijkstelling

Bij de regels met betrekking tot het tonen van een testuitslag voor deelname aan activiteiten of toegang tot voorzieningen kan onder daarbij te stellen voorwaarden met een testuitslag worden gelijkgesteld een daarbij aan te wijzen document, waaronder een bewijs van vaccinatie tegen covid-19 of een medische verklaring, indien op basis daarvan met betrekking tot het virus SARS-

CoV-2 kan worden vastgesteld dat een vergelijkbare kans op overdracht van het virus SARS-CoV-2 bestaat.

Artikel 58rf. Geneeskundige behandelingsovereenkomst

Artikel 446, vierde lid, van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek is niet van toepassing op het laten uitvoeren van een test met het oogmerk te voldoen aan de verplichting, bedoeld in artikel 58rc, eerste lid, onderdeel a.

D

Artikel 68bis wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid, onderdeel b, wordt "of 58q, eerste lid, eerste zin" vervangen door ", 58q, eerste lid, eerste zin, of artikel 58rd, derde of achtste lid, onderdeel a, b of c".

2. Aan het tweede lid wordt toegevoegd ", of artikel 58rd, eerste of achtste lid, onderdeel d,".

3. In het vierde lid wordt "of artikel 58g, eerste lid," vervangen door ", artikel 58g, eerste lid, of artikel 58rd, eerste of achtste lid, onderdeel d".

Artikel II

In afwijking van artikel 454, derde lid, van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek:
a. bewaart een hulpverlener een dossier dat uitsluitend betrekking heeft op een testuitslag waaruit blijkt dat een persoon op het moment van afname van de test al dan niet was geïnfecteerd met het virus SARS-CoV-2 gedurende een bij ministeriële regeling van Onze Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport te bepalen termijn van ten hoogste vijf jaar, gerekend vanaf het moment dat de test is afgenomen;
b. vernietigt een hulpverlener een dossier dat uitsluitend betrekking heeft op een testuitslag als bedoeld in onderdeel a, indien de termijn, bedoeld in onderdeel a, sinds het moment van afname van de test op het moment van inwerkingtreding van dit artikel is verstreken.

Artikel III

Deze wet treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip, dat voor de verschillende artikelen of onderdelen daarvan verschillend kan worden vastgesteld.

Artikel IV

Deze wet wordt aangehaald als: Tijdelijke wet testbewijzen covid-19.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Volksgezondheid, Welzijn
en Sport,

De Minister van Justitie en Veiligheid,

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

CORONACRISIS EN PSYCHE

Campagne over mentale gezondheid tijdens de coronacrisis van start
Nieuwsbericht RIJKSOVERHEID | 28-04-2020 |
Vandaag is de overheidscampagne gericht op mentale klachten tijdens de coronacrisis van start gegaan. Met de boodschap: 'Somber of gespannen door het coronavirus? Praat erover' wordt aandacht gevraagd voor de psychische gevolgen van de corona-uitbraak. Op de radio en op sociale media worden praktische tips gegeven en worden mensen opgeroepen om erover te praten of hulp te zoeken als dat nodig is. Staatssecretaris Paul Blokhuis (VWS) wil met de campagne eraan bijdragen dat mensen deze periode mentaal zo goed mogelijk doorkomen.
De kans op besmetting met het coronavirus en de maatregelen om het onder controle te krijgen, leveren veel mensen stress op. Voor de ruim 1 miljoen Nederlanders die al te maken hadden met psychische klachten, geldt dit nog eens extra. Mensen geven aan meer last te hebben van bijvoorbeeld angst, depressiviteit, paniek en slecht slapen. Daarnaast kunnen mensen met psychische klachten door de coronamaatregelen een extra drempel ervaren om naar de huisarts te gaan voor hulp als ze dreigen vast te lopen.
“Lockdown gerelateerde stress,overspannenheid en burn-out gerelateerde
psychische klachten behoren ook tot het gebied van bescherming
volksgezondheid en preventieverplichting door de Staat” (Prof.dr. Paul van Lange)
sociale psychologie Vrije Universiteit
https://archive.org/details/coronacrisis-en-psyche

ONDERZOEK
Psycholoog Pontus Leander leidt een wereldwijd psychologisch onderzoek, PsyCorona, naar de gevolgen van de coronacrisis.
(rug.nl) artikel 7 april 2020.Tekst: Eelco Salverda, afd. Communicatie / Foto's: Elmer Spaargaren.

Canards en suggestieve verslaggeving door de media

informatie uit persberichten en onderzoeken of rapporten overnemen zonder zelf onderzoek te doen.
Trouw 29-03-2021
CBS persoonlijk welbevinden van Nederlanders
Coronaleven

Nederlanders zijn opmerkelijk positief over hun leven in coronatijd

Ook in coronatijd zijn Nederlanders tevreden met hun leven. Sterker nog, sommigen geven het eigen welzijn een hoger cijfer dan voor de komst van het virus, meldt het CBS.

EXAMPLE COMPLAINT ICC

To: International Criminal Court

Office of the Procecutor

Communications

Post Office Box 19519

2500 CM THE HAGUE

THE NETHERLANDS

email: otp.informationdesk@icc-cpi.int

Language English]

Date:........./........./...........

Request: to open investigation against ....

According to:

Rome Statute of the International Criminal Court

Adopted by the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court on 17 July 1998 Entry into force: 1 July 2002, pursuant to Article 126

The jurisdiction of the Court is limited to the most serious crimes of concern to the international community as a whole. Crimes against humanity.

Article 7

Humanitarian crimes

(e) Imprisonment or other serious deprivation of physical liberty in violation of the fundamental rules of international law;

(j) the crime of apartheid;

Article 8

War crimes

(x) Subjecting persons to physical mutilation or to medical or scientific experimentation.

Explanation:

Reference to cases,facts or exhibits:

(the following productions are attached)

Name applicant

Signature

From:

Address:

Contact:

EU wil vaccinatie verplichten

Covid-19: EU chief says it is time to think about mandatory vaccination

SHARE

Listen to this article
0:00

December 1- 2021

EU chief Ursula von der Leyen says it is time for countries to consider mandatory Covid-19 vaccinations.

Avro Tros EenVandaag   1 december 2021

Fragment (audio) hoogleraar Tom Barkhuizen over de vaccinatieplicht

https://archive.org/details/VACCINATIEPLICHT

NRC (fragment) artikel

Maxim Februari *is jurist en schrijver*

Maxim Februari
30 november 2021

Hoogleraar gezondheidsrecht Brigit Toebes ziet onder invloed van de pandemie individuele rechten van hun plaats schuiven: die worden geacht plaats te maken voor gezondheidszorg.
Los van de pandemie staat ook de Nederlandse toewijding aan de mensenrechten onder druk. Onze minister van Buitenlandse Zaken zegt in een interview dat mensenrechten en rechtsstaat geen absolute categorieën zijn, er zijn nu eenmaal ook andere belangen.

Deskundige op het gebied van gezondheidsrecht Corrette Ploem: „Zelf weet ik niet of we naar een wereld moeten waarin we dingen op de lange termijn opofferen voor infectiezieketebestrijding."
Ik denk dat er op dit moment zoveel schuift onder de invloed van pandemie, klimaatverandering, globalisering en digitalisering dat je heel, heel, heel, heel, heel goed moet opletten wat je nog aan vrijheden en burgerrechten overhoudt. Het is daarom angstaanjagend te lezen welke enormiteiten sommige opiniërende stemmen zich permitteren. Dat het individu zich gewoon altijd naar het collectief moet schikken. Dat bezwaar daartegen neerkomt op 'schadelijk gescherm met grondrechten'. Dat ongevaccineerden geen recht hebben op zorg.

Wie zal straks bewegingsvrijheid moeten inleveren voor wie? Dat is niet een vooraf uitgemaakte zaak: in een democratie kan een meerderheid zichzelf niet vanzelf meer rechten toekennen dan de minderheid. Ook al denken sommige van wel.

United Nations A/HRC/43/L.42

General Assembly

Distr.: Limited
27 May 2020

Original: English

Human Rights Council
Forty-third session
Agenda item 1
Organizational and procedural matters

Statement by the President

PRST 43/…Human rights implications of the COVID-19 pandemic

On … May 2020, the President of the Human Rights Council made the following statement:

"*The Human Rights Council*,

Guided by the purposes and principles of the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the Vienna Declaration and Programme of Action,

Deeply concerned about the loss of life and livelihoods and the disruption to economies and societies by the COVID-19 pandemic, and its negative impact on the enjoyment of human rights around the world,

Emphasizing the importance of human rights in shaping the response to the pandemic, both for the public health emergency and the broader impact on people's lives and livelihoods,

Stressing that States bear the primary responsibility to respect, protect and fulfil human rights and fundamental freedoms,

Reaffirming the right of everyone, without distinction of any kind, to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, while emphasizing that all human rights are universal, indivisible, interrelated, interdependent and mutually reinforcing,

Recognizing the efforts made by Governments, as well as by health-care workers, the majority of whom are women, and other essential workers around the world, to deal with the pandemic through measures to protect the health, safety and well-being of their people, and emphasizing the importance of providing health-care and other essential workers with the necessary protection and support,

Deeply concerned that the COVID-19 pandemic perpetuates and exacerbates existing inequalities, and that those most at risk are persons in vulnerable and marginalized situations, including older persons, migrants, refugees, internally displaced persons, persons with disabilities, persons belonging to minorities, indigenous peoples, persons deprived of their liberty, homeless persons and persons living in poverty, and recognizing the need to ensure non-discrimination and equality while stressing the importance of age- and gender-responsive and disability-sensitive measures in this regard,

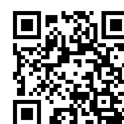

Expressing deep concern at the stigmatization, xenophobia, racism and discrimination, including racial discrimination, surfacing in the COVID-19 pandemic in many parts of the world, and stressing the need to combat it,

Emphasizing that COVID-19 has become a global pandemic that can only be countered effectively through international cooperation, unity, solidarity and collective action, based on a multilateral approach and strong international institutions,

Recognizing with deep concern the impact of high debt levels on countries' ability to withstand the impact of the COVID-19 shock,

Reaffirming the fundamental role of the United Nations system in coordinating the global response to control and contain the spread of COVID-19 and in supporting Member States, and in this regard acknowledging the crucial leading role played by the World Health Organization,

Emphasizing the importance of timely, equitable and unhindered access to safe, affordable, effective and quality medicines, vaccines, diagnostics and therapeutics, and other health products and technologies necessary to ensure an adequate and effective response to the pandemic, including for the most vulnerable people affected by armed conflicts, extreme poverty, natural disasters or climate change, and of the urgent removal of unjustified obstacles thereto,

Reaffirming that emergency measures taken by Governments in response to the COVID-19 pandemic must be necessary, proportionate to the evaluated risk and applied in a non-discriminatory way, have a specific focus and duration, and be in accordance with the State's obligations under applicable international human rights law,

Recognizing the need for all stakeholders to be part of the responses to COVID-19, to have access to timely and accurate information online and offline, to be involved in decisions that affect them, and also the need to facilitate contributions by civil society as well as the private sector to these responses,

1. *Notes with appreciation* the guidance of the United Nations High Commissioner for Human Rights on human rights-compliant responses to the COVID-19 pandemic[1] and the Secretary-General's policy brief on COVID-19 and human rights entitled "We are all in this together";[2]

2. *Recognizes* the active role of the mechanisms of the Human Rights Council, including the special procedures, as well as the human rights treaty bodies in highlighting the human rights implications of the COVID-19 pandemic and offering guidance to States in ensuring a human rights-compliant response to the pandemic;

3. *Calls upon* States to ensure that all human rights are respected, protected and fulfilled while combating the pandemic, and that their responses to the COVID-19 pandemic are in full compliance with their human rights obligations and commitments;

4. *Requests* the United Nations High Commissioner for Human Rights to prepare a report on the impact of the COVID-19 pandemic on the enjoyment of human rights around the world, including good practices and areas of concern, and to present the report to the Human Rights Council at its forty-sixth session;

5. *Invites* the High Commissioner to give an oral update on the human rights impact of the COVID-19 pandemic to the Human Rights Council at its forty-fourth session following the presentation of her annual report, and an oral update at its forty-fifth session to be followed by an enhanced interactive dialogue;

6. *Decides* to remain seized of the matter."

---

[1] www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/COVID19Guidance.aspx.

[2] www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief_on_human_rights_and_covid_23_april_2020.pdf.

Balans

BLAD:

KASBOEK

Jaar: **2021**

Instelling: IFUD of Human Rights

Datum	Omschrijving	Kas
31-12-2020	eind kas contant	139,48
5-11-2021	Ontv gift J.P. Wittenboer	€ 8,65
4-11-2021	Af donatie internet Archive	8,65 euro
27-11-2021	Ontv gift J.P. Wittenboer	19,80 euro
27-11-2021	Af fakt. Cardprint 24	19,80 euro
28-11-2021	Ontv gift J.P. Wittenboer	24,43 euro
28-11-2021	Af fakt 123inkt	24,43 euro
27-12-2021	Ontv gift J.P. Wittenboer	€ 139,15
27-12-2021	Af PostNL postbus	€ 139,15
27-12-2021	Ontv gift J.P. Wittenboer	€ 267,00
27-12-2021	Af energie	€ 267,00
	Totaal eind contant kas 2020	€ 139,48

IFUD of Human Rights — Balans

		2020		2021
Activa				
Huidige activa:				
Contant geld		139,48		139,48
Kantoor apparatuur		180,66		180,66
		-		-
		-		-
		-		-
		-		-
Totaal van huidige activa	€	**320,14**	€	320,14
Vaste activa				
Liquide middelen (kas)		139,48		139,48
Vermogen 10% na schenking ushmm overgebleven		-		-
hoofdvordering		2.004.000,00		-
Schuldvordering NL-Staat notarieel (beraming)				2.004.000,00
Netto vaste activa	€	**2.004.139,48**	€	2.004.139,48
Overige activa				
Goodwill		-		-
Totaal van overige activa	€	**2.004.180,66**	€	2.004.180,66
Totaal van activa				

		2020		2021
Verplichtingen en vermogen van eigenaar				
Huidige verplichtingen:				
Crediteuren		-		-
Verschuldigde loonkosten		-		-
Toegenomen compensatie		-		-
Verschuldigde inkomstenbelasting		-		-
Transitorische passiva		-		-
Overige		-		-
Totaal van huidige verplichtingen	€	-	€	-
Langetermijnverplichtingen				
Verschuldigde hypotheek		-		-
Totaal van langetermijnverplichtingen	€	-	€	-
Vermogen van eigenaar				
Investeringskapitaal		-		-
Herinvesteringen		-		-
Totaal vermogen stichting	€	**2.004.180,66**	€	**2.004.180,66**
Totaal Vermogen	**€**	**2.004.180,66**	**€**	2.004.180,66

Saldo Kas	**€**	**139,48**	**€**	139,48

BLAD:1

KASBOEK

Jaar:		**2021**
Bedrijf:	Audio-Rarities	

Datum	**Omschrijving**	**Kas**
31-12-2020	Eind saldo ING 2020	425,69 €
	Eind Kas 2020	**5,19**
12-1-2021	CDBaby uitbetaling	€ 18,52
1-2-2021	CDBaby uitbetaling	€ 16,09
dec-2020 / feb 2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 27,68
nov-2020 / jan 2021	CDBaby uitbetaling	€ 45,46
26-3-2021	CDBaby uitbetaling	€ 17,98
26-2-2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 8,70
30-4-2021	CDBaby uitbetaling	€ 26,24
13-6-2021	CDBaby uitbetaling	€ 16,19
22-6-2021	CDBaby uitbetaling	€ 16,40
26-03 t/m 26-06-2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 40,09
20-7-2021	CDBaby uitbetaling	€ 16,72
26-07 t/m 26-08	Kosten zakelijke rek ING	-€ 21,35
02-08 t/m 26-09-2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 20,94
8-10-2021	CDBaby uitbetaling	€ 18,49
26-10-2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 8,90
29-11-2021	CDBaby uitbetaling	€ 24,87
26-11-2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 9,28
1-12-2021	CDBaby uitbetaling	€ 24,87
26-12-2021	Kosten zakelijke rek ING	-€ 11,74
27-12-2021	Ontv gift J.P. v.d. Wittenboer	€ 267,00
27-12-2021	Af energie	€ 267,00
27-12-2021	Ontv gift J.P. v.d. Wittenboer	€ 139,15
27-12-2021	Af postbus	€ 139,15
27-12-2021	Af 93,00 Audio-Rarities kas	
26-7-2021	banksaldo	€ 477,54
	Totaal	
	Kas contant eind 2021	
		€ 98,32

Audio-Rarities **Balans**

		2020		2021
Activa				
Huidige activa:				
Saldo Pay Pal geen		-		-
Saldo ING		452,86		477,54
Voorraden CD's in 2020 (209) / in 2020 (191)		1.692,90		1.539,90
Giften/ gemaakte kosten		-		-
Af versturen cd post usa		-		-
Donaties		-		-
Totaal van huidige activa	€	**2.145,76**		2.017,44
Vaste activa				
Onroerend goed en apparatuur		-		-
Verbeteringen aan gehuurde onroerende zaken		-		-
Vermogen en andere investeringen		-		-
Verminderd met cumulatieve afschrijvingen		-		-
Netto vaste activa	€	-	€	-
Overige activa				
Goodwill		-		-
Totaal van overige activa	€	-	€	-
Totaal van activa	**€**	**2.145,76**	**€**	**2.017,44**

		2020		2021
Verplichtingen en vermogen van eigenaar				
Huidige verplichtingen:				
Crediteuren		-		-
Verschuldigde loonkosten		-		-
Toegenomen compensatie		-		-
Verschuldigde inkomstenbelasting		-		-
Transitorische passiva		-		-
Overige		-		-
Totaal van huidige verplichtingen	€	-	€	-
Langetermijnverplichtingen				
Verschuldigde hypotheek		-		-
Totaal van langetermijnverplichtingen	€	-	€	-
Vermogen				
Kantoor apparatuur		63,73		63,73
Kas		5,19		98,32
	€	**68,92€**		**162,05€**
Opbrengst CD / MP3 en streaming	**€**	**145,85**	**€**	**Kas 98,32**

CD/Mp3: 1 4 5 , 8 5 €

Totaal vermogen Saldo € 2.214,68 € 2.179,49 €

De samenleving digitaliseert in hoog tempo. Ook de stichting gebruikt hierdoor steeds minder papier en printer inkt. Internet en social media spelen steeds meer een cruciale rol. De stichting heeft thans een archief toegankelijk voor iedereen met bestanden van pdf, Mp3 en video, totaal 4490 bestanden.

https://archive.org/details/@humanrights

Stroom & Gas Kastanje 28, 5731NK, Mierlo

Audio-Rarities (zakelijk) contract Vattenfall Nederland.
Kosten (voorschot) over 2021 in rekening gebracht door leverancier:
euro. 1068,00 euro

Er staat geen apart gebouw op de balans voor Audio-Rarities. Dan moet je in alle redelijkheid de energienota schatten naar zakelijk en privé. Er is daarom geen extra tussenmeter, maar gewoon één hoofdmeter voor stroom en gas op het adres.

½ deel is privé
¼ deel is Audio-Rarities
¼ deel is Stichting

Dat wil inhouden dat de kosten voor Audio-Rarities in 2021 bedroegen 267,00 euro, voor de Stichting ook 267,00 euro. Deze bedragen zijn voorgeschoten door J.P. van den Wittenboer. Daarom gelden deze bedragen als particuliere giften aan de stichting en audio-rarities in de balans.

Huur van de postbus

De huur per jaar voor 2021 voor de postbus bedroeg 278,30 euro
De verdeelsleutel is ½ Audio-Rarities en ½ stichting. Het bedrag voor Audio-Rarities is aldus 139,15 euro en voor de stichting ook 139,15 euro. De totale bedragen zijn voorgeschoten door J.P. van den Wittenboer. De bedragen zijn giften aan Audio-Rarities en giften aan de stichting. Notariële Grosse:
https://archive.org/details/GrosseNotarieel2004

IFUD of Human Rights tegen de Nederlandse Staat hierbij is
uitgegaan van jurisprudentie in de rechtspraak. Zoals 27 april 2000 Gerechtshof te Amsterdam in de zaak van Siegfried Maria Theo Corneel Verbeke en de Stichting Anne Frank Stichting inzake het dagboek van Anne Frank, (Siegfried Verbeke is een beruchte holocaustontkenner).Het Gerechtshof oordeelde destijds een dwangsom van f.25.000,- guldens voor iedere overtreding. Een dergelijk bedrag van die strekking staat ook in de notariële akte met betrekking tot Hitler's Inferno.

Recente jurisprudentie Holocaust-overlevenden

RECHTBANK AMSTERDAM

Zaak: CIDI- Baudet

Afdeling privaatrecht, voorzieningenrechter civiel
zaaknummer / rolnummer: C/13/710651 / KG ZA 21-989 MDvH / JD
kort geding van 15 december 2021
Veroordeelt Baudet tot het betalen van een dwangsom van 25.000 euro per dag of per keer dat Hij het verbod overtreedt.

Minister-President
Ministerie van Algemene Zaken

De heer J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Postadres
Postbus 20001
2500 EA Den Haag

Bezoekadres
Binnenhof 19, Den Haag

Telefoon
+31 70 356 44 50

Fax
+31 70 356 46 83

Datum
28 maart 2008

Kenmerk
3318172

Geachte heer Van den Wittenboer,

Bij brief van 29 februari 2008 deelt u mij mede dat u de termijn verlengt van het aanhangig maken van een 'valsheidsprocedure'. U biedt de Staat de mogelijkheid een notariële akte van 21 juni 2007 te betwisten. Via de door u vermelde internetpagina heb ik kennis genomen van de akte.
In reactie op uw schrijven deel ik u mee thans niet voornemens te zijn een valsheidsprocedure aanhangig te maken. Om misverstanden te voorkomen merk ik op dat ik de inhoud van de akte volledig voor uw verantwoordelijkheid laat en dat de Staat geen enkele schuld of aansprakelijkheid erkent.

Hoogachtend,

DE MINISTER-PRESIDENT,
Minister van Algemene Zaken,

Mr.dr. J.P. Balkenende

Minister-President
Minister van Algemene Zaken

> Retouradres Postbus 20001 2500 EA Den Haag

De heer J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Minister-President

Binnenhof 19
2513 AA Den Haag
Postbus 20001
2500 EA Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Onze referentie
3761189

Datum 9 mei 2014
Betreft Uw brief van 28 april 2014

Geachte heer van den Wittenboer,

Via de Landsadvocaat ontving ik een door u -als voorzitter van de IFUD of Human Rights- ondertekende sommatie om een op 21 juni 2007 verleden notariële akte te betwisten.

In het archief van mijn ministerie trof ik correspondentie tussen U en mijn ambtsvoorgangers W. Kok en J.P. Balkenende uit de periode van 1997 tot en met 2008 aan, alsmede een vonnis van de Rechtbank Den Haag van 21 februari 2008.

Ik verwijs naar die rechterlijke uitspraak en naar de brief van toenmalig Minister-President Balkenende van 28 maart 2008, kenmerk 3318172. Beiden hebben betrekking op dezelfde notariële akte. Aan de inhoud van die laatste brief -waarvan ik een copie bijsluit- heb ik niets toe te voegen. Het standpunt is onveranderd.

Hoogachtend,

DE MINISTER-PRESIDENT,
Minister van Algemene Zaken,

Mark Rutte

New Babylon
Bezuidenhoutseweg 57
2594 AC Den Haag

Postbus 11756
2502 AT Den Haag
telefoon (070) 515 30 00
www.pelsrijcken.nl

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn *advocaten*
en notarissen

De heer J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

onze ref. GJH/hvd/-
uw ref. -
inzake uw brief d.d. 28 april 2014

G.J.H. Houtzagers
advocaat
t (070) 515 30 00
f (070) 515 31 00
info@pelsrijcken.nl

2 mei 2014

Geachte heer Van den Wittenboer,

Bij deze brief stuur ik u de sommatie van 28 april jl. met bijlagen retour.

Als landsadvocaat treed ik uitsluitend op voor de Staat als ik een opdracht heb gekregen om een zaak in behandeling te nemen. In dit geval beschik niet over een dergelijke opdracht.

Een sommatie aan de Staat dient u te richten aan het ministerie dat het aangaat. Het adres kunt u vinden op via www.rijksoverheid.nl.

U dient uw sommatie derhalve opnieuw te sturen naar het juiste adres.

Hoogachtend,
Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V.

G.J.H. Houtzagers

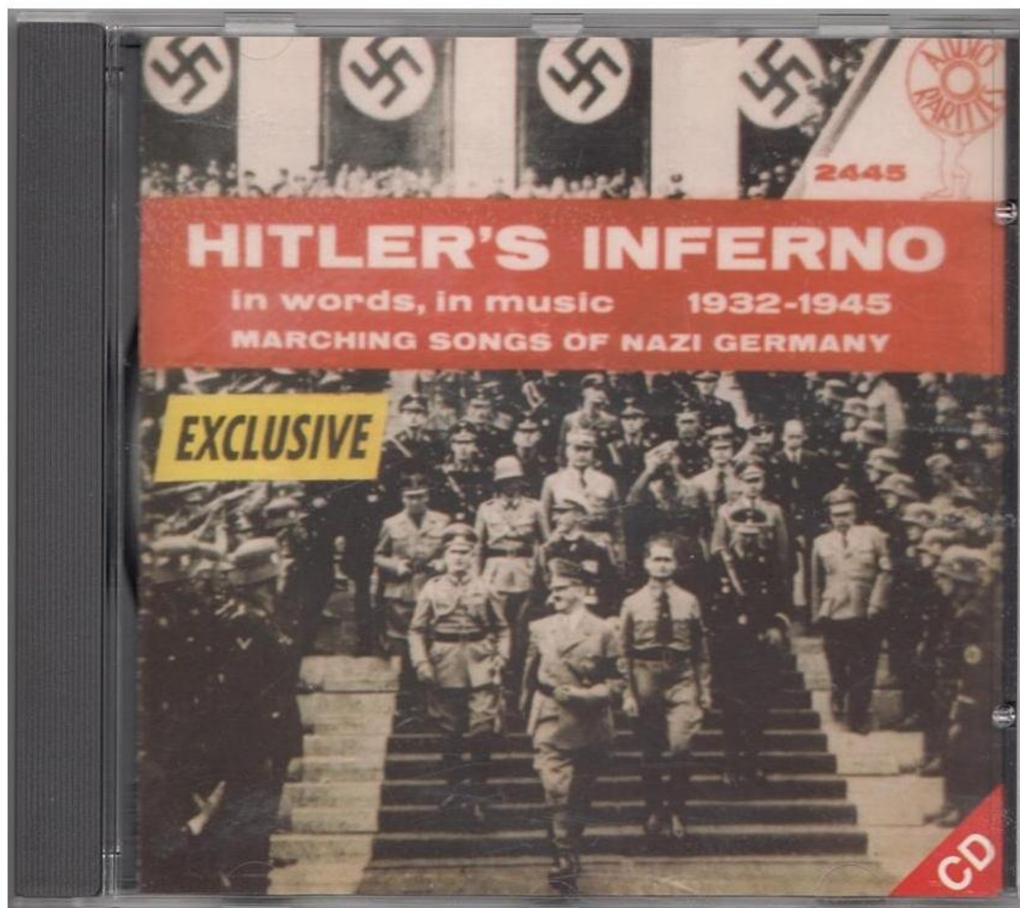

USA RELEASE

HITLER'S INFERNO

1. Hitler in Rome 1937. **2.** Deutschland Über Alles. **3.** Die Fahne Hoch. **4.** Heil Hitler Dir! **5.** Goebbels introduces Hitler 1934. **6.** The Marching Songs Medley. **7.** Hitler speaks in Vienna 1939. **8.** Heil Deutschland. **9.** Wenn Die S.S. Und Die S.A. Aufmarschiert. **10.** Die Jugend Marschiert. **11.** plead "Not Guilty" at Nuremberg.

Never before has this shocking material been heard in the United States. Most of these songs and speeches were taken from German radio stations after the war. Their joyous quality is frightening, when one thinks of the murder and destruction that followed. It must never happen again in the civilized world. In 1945 these songs and speeches were recorded on L.P. by Audio Rarities in the U.S.A. Now in 1995, this work was recorded on CD by: **Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights. P.O. Box 324 - 5660 AH Geldrop - the Netherlands.**

RUNNING TIME: 38 MINUTES

ANTI-FASCIST COMMENTARY BY AMERICAN NARRATOR

AFSCHRIFT

RECTIFICATIE

Op één en twintig juni tweeduizend zeven --
verscheen voor mij, mr Theodorus Hubertus Johannes Maria op de Laak, notaris te ----
Budel, gemeente Cranendonck:---
de heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent en voorzitter ---
van de "Intermediaire stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de ---
Mens", tevens eigenaar van de eenmanszaak "Audio-Rarities", volgens zijn verklaring geboren te Mierlo veertien mei negentienhonderd vijf en vijftig, woonachtig ten adres --
Kastanje 28, 5731 NK Mierlo, van Nederlandse nationaliteit, ongehuwd en nooit -------
gehuwd geweest en niet geregistreerd of geregistreerd geweest als partner, -----------
legitimatie: paspoort nummer NF8802866. ---
De voormelde stichting is statutair gevestigd te Geldrop, en is ingeschreven in het -----
register bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuidoost Brabant te -----------
Eindhoven onder dossiernummer 41092925, de stichting is geregistreerd met het -----
adres op het woonadres van Joannes Petrus van den Wittenboer, waar ook de ---------
eenmanszaak op is geregistreerd, deze eenmans is bekend bij de Kamer van ----------
Koophandel en Fabrieken voor Zuidoost Brabant te Eindhoven onder dossiernummer -
17090220. ---
De comparant verklaarde dat hij een eerder gedane **"onder ede verklaring van ------
zestien juli tweeduizend vier"**wil rectificeren. ---
De comparant rectificeert het navolgende: --
De partijen: --
1a).Hoofdpartij. de publiekrechtelijke rechtspersoon Staat der Nederlanden, -----------
Binnenhof 19, Den Haag, "N.L.", waarbij de publiekrechtelijke rechtspersoon de --------
Nederlandse Staat niet in de specifieke bestuurstaak heeft gehandeld, maar in de -----
ondernemersactiviteit, public relations, en de wetenschap, bestaat er geen voldoende -
grond haar anders te bejegenen dan privaatrechtelijke rechtspersonen die dezelfde of vergelijkbare activiteiten verrichten. --
2a).Hoofdpartij. Eenmanszaak Audio Rarities, Kastanje 28, 5731 NK, Mierlo, "N.L.", --
directeur J.P. van den Wittenboer die op **uitdrukkelijke uitnodiging van de Staat der Nederlanden** "Ministerie van Economische Zaken in Den Haag" een rechtsverhouding is aangegaan voor "fair use only" met het project "Hitler's Inferno" in verband met ------
zakendoen in Japan in negentienhonderd acht en negentig, door de Nederlandse ------
overheid in verband met vierhonderd (400) jaar handelsbetrekkingen tussen Nederland en Japan. Op één en twintig september negentienhonderd acht en negentig ------------
"spreekdagen" zijn door Audio-Rarities,de heer J.P. van den Wittenboer ten adres van het Ministerie van Economische Zaken persoonlijk en mondeling de --------------------
licentievoorwaarden voor "fair use only" met het Hitler's Inferno"project grondig ---------
besproken. Gesproken is met Mr. Hendrik E.C. Koets. Er is geen schriftelijke "fair use -
only-agreement" vastgelegd tussen de Staat en Audio-Rarities, wel is een schriftelijke -
bevestiging door de Nederlandse Staat op veertien december negentienhonderd acht -
en negentig, vanuit Tokio, Japan verzonden, waarin de mondelinge afspaak van één --
en twintig september negentienhonderd acht en negentig en wat besproken is, kort ----
samengevat is bevestigd. De Staat heeft zich vrijwillig zelf partij gekozen. ---------------
3a).Secondiare-partij. De privaatrechtelijke rechtspersoon de Stichting Intermediary --
Foundation of the Universal Declaration of Human Rights, Kastanje 28, 5731 NK, ------
Mierlo, "N.L.", voorzitter J.P. van den Wittenboer. Als exclusieve internationaal ---------
licentiehouder "fair use only" over het werk Hitler's Inferno, door Audio Rarties LPA ----
2445 USA, nineteenhundred fourty five, World-War II, werkzaam tevens als ------------
intermediair, wetenschappelijk, mensenrechten. ---

ℓ

4a).Secondiare-partij. de publiekrechtelijke rechtspersoon Zuid-Duitse Deelstaat ------ Freistaat Bayern, Duitsland, Alexandera Strasse 3, 80538, München, Deutschland. Als algemeen auteursrechthouder over het werk "Hitler's Inferno". Kontrollratdirektive 50. --
5a).Secondiare-partij. de publiekrechtelijke rechtspersoon de Amerikaanse auteurs -- en muziekrechtenorganisatie The Harry Fox Agency Inc., New York U.S.A., 771 Third - Avenue, New York, 10017 USA, vertegenwoordigd door Frank S. Rittman in de functie van International Business Administrator, die zich laat vergezellen door Edward -------- P.Murpy en Yoshio Inomata. Aangaande het verstrekken van een schriftelijke ---------- internationale exclusieve-licentie "Hitler's Inferno" voor "fair use only", datum afgifte ---- licentie zeventien augustus negentienhonderd vijf en negentig.------------------------------

Voorwaarden en condities "fair use only" voor wetenschappelijk en bibliotheek - gebruik.---

Hitler's Inferno is een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, hetwelk bestaat uit -- afzonderlijke werken van liederen en toespraken uit het tijdperk Hitler Duitsland in een door de maker Audio Rarities (USA) in een logische anti-fascistische vorm aan --------- elkander in de Engelse taal gesproken commentaar in negentienhonderd vijf en veertig in de USA, het einde van de Tweede Wereldoorlog, hierbij wordt, onverminderd het ---- auteursrecht op ieder werk afzonderlijk, als de maker aangemerkt Audio Rarities (USA) degene, onder wiens leiding en toezicht het totale werk is tot stand gebracht. Het ------ auteursrecht over de Duitse toespraken en geluidsopnames door Adolf Hitler en -------- NSDAP -bij overdracht door de geallieerden na negentienhonderd vijf en veertig- ------ berusten bij de Zuid-Duitse deelstaat Freistaat Bayern, en de nederlandse versies van toespraken en liederen van de NSB bij de staat der Nederlanden. Hierbij is in het geval van het werk "Hitler's Inferno" het totale auteursrecht in eigendom van Freistaat -------- Bayern, het doel hiervan is om misbruik onder controle te kunnen houden door de ------ staat en strafbaar te stellen in verband met het ondeskundig gebruik van toespraken, - liederen, afbeeldingen en gedragingen die na negentienhonderd vijf en veertig na de -- val van het Derde Rijk bewezen en ernstig fout waren bevonden door het Tribunaal in - Neurenberg. Zowel de hedendaagse Duitse wet-en regelgeving (Duitse grondwet) ----- alsmede de Amerikaanse en Nederlandse wet- en regelgeving alsmede Europese en - Internationale Verdragen maken uitzonderingen voor het gebruiken van materialen ---- voor historische, wetenschappelijke en educatieve doelstellingen voor gebruik door ---- bibliotheken en op scholen, studie of gebruik door wetenschappers, (Title 17, United -- States Code). Bij het auteursrecht moet nog iets anders worden onderscheiden en wel het zogenaamde persoonlijkheidsrecht droit moral door Audio Rarities (USA). Het ------ persoonlijkheidsrecht van de auteur van het werk gaat nimmer teniet. Dit recht moet --- alzo beschouwd worden als een absoluut en exclusief zelfstandig recht, staande naast het auteurschap. Uit het een en ander volgt, dat het persoonlijkheidsrecht -------------- onafhankelijk van het auteursrecht een zelfstandig, niet overdraagbaar recht vormt. Als de toespraken en liederen in negentienhonderd vijf en veertig op rechtmatige manier -- zijn verzameld, hetgeen uit onderzoek is gebleken en moet worden aangenomen, heeft Audio Rarities (USA) het exclusieve recht de plaat "Hitler's Inferno" in eigenbeheer te - vermenigvuldigen en te verspreiden. Het droit moral kan na overlijden van de maker --- worden uitgeoefend door degenen die hij daartoe bij uiterste wilsbeschikking heeft ----- aangewezen. Zonder uiterste wilsbeschikking door de maker zelf afgegeven, of bij ----- ontbreken van informatie over de maker,alleen mogelijk met een schriftelijke licentie --- door de auteursrechtenorganisatie.Intermediary Foundation of the Universal ----------- Declaration of the Universal Declaration of Human Rights, postbus 324, 5660 AH, ----- Geldrop Nederland heeft sinds negentienhonderd vijf en negentig bij schriftelijke ------- licentie door de Amerikaanse Auteursrechten organisatie "The Harry Fox Agency Inc" - in New York USA, te gelden als exclusieve licentiehouder op het mogen beheren en ---

internationaal verspreiden van het intellectueel & mechanische eigendomsrechten ----- "Hitler's Inferno", hiernaast kunnen bibliotheken, archieven, musea als niet-exclusieve licentiehouders fungeren en wetenschappers-agreementen verstrekken aan ------------ onderzoekers. Het op de geluidsdragers vastgelegde materiaal is gegarandeerd -------- authentiek. Het werk "Hitler's Inferno" is gegarandeerd geen nazisme of neo-nazisme. Het is een getuigenis over de holocaust. De juridische afhandeling over de -------------- auteursrechten en over het werk zijn in negentienhonderd negen en negentig en -------- daarna op zestien juli tweeduizend vier met een titel "In naam der Koningin" notarieel - vastgelegd bij Notariaat op de Laak, Capucijnerplein 38, Budel Nederland. Het werk is verder geregistreerd met een registratienummer bij de Belastingdienst "registratie en -- successie" in Nederland. Op één maart negentienhonderd negen en tachtig traden de Verenigde Staten toe tot de "Berner Conventie ", een tussen een aantal staten ---------- gesloten verdrag, (Berner Conventie, gedefinieerd onder sectie 101 van Title 17,United States Code) waarbij het auteursrecht van onderdanen van elk van de deelnemende -- Staten beschermd wordt in alle aangesloten Staten, waaronder ook Nederland. --------- Stichting Stemra is de Nederlandse zusterorganisatie van de Amerikaanse -------------- auteursrechtenorganisatie The Harry Fox, Inc New York. Vervaardigde opnamen van - uitzonderlijke documentaire waarde naast andere items mogen in officiële archieven -- worden bewaard. Hitler's Inferno is opgenomen in de USA, bij de Universiteit van ------- Kansas City, Missouri, in de Miller Nicols Library,en maakt deel uit van een -------------- wetenschappelijke verzameling van items over de holocaust onder de rubriek ------------ "Suzanne Statland Collections in Holocaust Studies" a bibliography of research --------- materials. --

Toegelaten: hetgeen in overeenstemming is met de wettelijke en de morele norm met hetgeen naar de regels van het maatschappelijke verkeer redelijkerwijs geoorloofd is -- met inachtneming van Artikel 25 A W en title 17 United States Code, in combinatie met in kracht rechtsgeldige Europese en Internationale Verdragen (Berner Conventie, ------ WIPO- Verdragen, Rome Conventie, TRIPS agreement van World Trade --------------- Organisation), Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele -------- Rechten, waarin de auteursrechten van wetenschappers en de beoefening van de ----- wetenschap, mensenrechten zijn geworden, waar individuele aangesloten---------------- Staten aan zijn verbonden. --

Verboden: in het algemeen iedere gehele of gedeeltelijke mechanische overname, ---- bewerking of nabootsen inbreuk op intellectueel eigendom in gewijzigde vorm voor een ander doel of een daadwerkelijk verschil vertonen dan het oorspronkelijke doel door de maker zelf verkozen; alle produkten die niet in overeenstemming zijn met de wettelijke en de morele norm, en alles wat met hetgeen naar de regels van het maatschappelijke verkeer redelijkerwijs niet geoorloofd is en als redelijkerwijs aannemelijk is, dat ook de maker die inbreuken zou hebben afgekeurd; ten gehore brengen of vertonen in het ---- openbaar, illegaal verspreiden van produkten of misbruik van gedachtengoed, ---------- negativisme, obsceniteit, obscurantisme; gebaren, uitdrukkingen, emblemen, ----------- geschiedvervalsing; muziek gezongen en gesproken alsmede instrumentale ------------ bewerkingen, met inbegrip van de beschikbaarstelling voor het publiek op zodanige --- wijze dat deze voor leden van het publiek op een door hen individueel gekozen plaats en tijd toegankelijk zijn, hierbij inbegrepen omroepuitzendingen, sportevenementen, al dan niet per kabel satelite, en internettransmissies.---

Indien aan twee of meer personen een gemeenschappelijk auteursrecht op een zelfde werk toekomt, kan, tenzij anders is overeengekomen, de handhaving van dit recht door ieder hunner geschieden. De Staat de monopoliehouder over het vervolgen van ------- strafbare feiten in overeenstemming met wat hierover is vastgelegd in ------------------ negentienhonderd vijf en veertig door de geallieerden controleraad op grond van de ---

wetgeving ter voorkoming van nationalisme en militairisme van de Tweede -------------- Wereldoorlog "kontrollratdirektive 50". ---
De volgende partijen zijn aanwezig.---
Bij de ondertekening van deze notariële rectificatie zijn de volgende partijen aanwezig: J.P. van den Wittenboer in de functie als directeur Audio-Rarities en in de functie als -- Voorzitter van Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights. De overige partijen zijn niet in persoon vertegenwoordigd bij de ondertekening van de - rectificatie van de notariële akte.---
Originele schriftelijke bewijzen zullen aan de akte worden gehecht, wanneer niet ---- origineel zal worden aangegeven dat het een kopie of een print betreft Onder de -------- originele aanhechtingen zit ook een "originele Kiezerspas voor de verkiezingen voor --- Provinciale Staten Noord-Brabant die gehouden is op zeven en twintig maart ----------- tweeduizend zeven. De kiezerspas was bestemd voor de heer Joannes Petrus van ---- den Wittenboer, adres Kastanje 28, 5731 NK, Mierlo, waarbij door hemzelf de volmacht aan de Voorzitter van de Stichting Intermediary Foundation of the Universal ------------ Declaration of Human Rights is afgegeven op de kiezerspas om te gaan stemmen. Het stemrecht is een grondrecht,en dat moet hoog worden gehouden. De burgerij is vrij om de eigen mening te geven over de volksvertegenwoordigers. Gezien de verklaring ----- onder ede in de notariële akte de dato twee en twintig juni negentienhonderd vier en -- negentig, kan niet worden uitgegaan van een democratie, maar is sprake van een ------ schijndemocratie. **Er is geen stem uitgebracht.** Er zal eerst een integraal -------------- parlementair openbaar onderzoek moeten geschieden naar de toestand van de --------- rechtsstaat en de democratie. De bewindsman Hirsch Ballin die zijn kabinetszetel ------ verloor door de IRT-affaire in negentienhonderd vier en negentig (verwijs ook naar ----- notariële akte van een verklaring de dato één en twintig januari negentienhonderd vier en negentig), die aftrad als minister van justitie omdat de Tweede Kamer hem had ----- verboden verdere bemoeienis te hebben met de zware criminaliteit, deze bewindsman die later in tweeduizend zeven wederom de post van "minister van justitie" mag --------- bekleden onder Balkenende, heeft nu kennelijk de opdracht om onderzoek te ----------- verrichten naar de misdaadorganisatie waar hij zelf lid van is " Kabinet Balkenende IV" In rubriek "15" van akte notarieel "in naam der koningin" de diverse boekwerkjes met -- bewijzen en brieven van Audio-Rarities en de Stichting, zijn thans digitaal vastgelegd - op een DVD-rom, met actualisering tot en met tweeduizend zeven inbegrepen. Op de - DVD-rom zijn daarnaast extra opgenomen een complete website door de sociale ------ databank Nederland, in Huizen, Noord-Holland, "N.L.", en een rapport in ---------------- pdfbestandsformaat "naboek 20e editie 2006" door H.M. Walker uit Berlicum en -------- Stichting Werkgroep negentienhonderd zeventig, in Tilburg, "N.L". De DVD-rom en de inhoud hiervan alle aanwezige stukken maakt thans onderdeel uit van de **notariële ---- rectificatie.**---
De rubrieken "15 en 16" immateriële of naamschade. Door de Staat der Nederlanden - het mondeling agreement "fair use only" Hitler's Inferno te hebben geschonden op een of meer keren en / of tijden en / of data. Te concretiseren in een geldvordering. ---------
Wordt de echtheid van deze authentieke akte en de titel betwist. Wanneer een ---- gerechtsdeurwaarder komt met een betekende grosse, waarvan de echtheid en / of --- onjuistheid wordt betwist. De gerechtsdeurwaarder dient dan zijn opdrachtgever aan te spreken en vervolgens dient de opdrachtgever de Staat der Nederlanden waartegen -- de grosse is betekend te benaderen voor verificatie van de echtheid en onjuistheid. ---- Wordt de echtheid en / of onjuistheid van een authentieke akte betwist, dan vermeldt -- artikel. 159 lid 1 Rv:een geschrift dat het uiterlijk heeft van een authentieke akte,geldt - als zodanig behoudens bewijs van het tegendeel.---

Algemeen geldt, dat het tegenbewijs tegen de authentieke akte drukt op degene die --- haar onjuistheid en / of valsheid beweert, in een speciale "Valsheidsprocedure" bij de - civiele rechter. Bij deze notariële akte met de titel geldt, dat deze procedure voor de --- civiele rechter **absoluut en alleen in combinatie van een openbaar parlementair --- onderzoek** naar het rechtssysteem volgt, met horen van alle getuigen onder ede. In --- een "valsheidsprocedure" worden de notariële akte van een verklaring de dato één en twintig januari negentienhonderd vier en negentig en notariële akte onder ede de dato twee en twintig juni negentienhonderd vier en negentig onderdeel van één totale -------- valsheidsprocedure op alle akten. --
Artikel 430 Rv. Geeft algemene regels, voor grossen van excecutoriale titels en de ----- betekening daarvan, voordat zij ten uitvoer kunnen worden gelegd. -----------------------
De kracht van het schriftelijk bewijs is in de oorspronkelijke akte (minuutakte) gelegen. Grossen en gehele afschriften van een authentieke akte die volgens de wettelijke ------ voorschriften moeten worden bewaard, leveren, wanneer zij zijn afgegeven door een -- daartoe bevoegde ambtenaar (in dit geval de notaris) hetzelfde bewijs op als de -------- oorspronkelijke akte. ---

Problemen met het vinden van een gerechtsdeurwaarder door de opdrachtgever. Problemen bij het bereid vinden van een gerechtsdeurwaarder voor het uitvoeren van - de opdracht "ministerieplicht" kunnen zich voordoen. Te denken valt van het naar ------ elkander en op elkander afschuiven van de opdracht. Daarbij moet opdrachtgever ------ eerst alle gerechtsdeurwaarders in Den Haag schriftelijk benaderen om daarna zich te kunnen richten tot de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders ------- KBvG, postbus:12, 3740 AA in Baarn. Uiteindelijk moet via de Tweede Kamer de ------- ministeriële verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie worden geactiveerd om -- ambtshalve een gerechtsdeurwaarder aan te wijzen die de opdracht moet uitvoeren. --
De minister van justitie heeft de taak algemeen te zorgen dat de rechtsbedeling --------- behoorlijk kan functioneren. Men spreekt wel van apparaatzorg. Verder te denken valt (gezien de aard en de opstelling door de Nederlandse Staat (de goodwill-belangen), --- dat de Staat de status quo zal handhaven zo lang enigszins mogelijk is, en zich --------- daarom om die reden van geen enkele Wet, Verdrag rekenschap en verantwoording -- zal geven. ---

De geconstateerde feiten. Op datum zeventien augustus tweeduizend vijf is het ------- Duitse volkslied gezongen ten gehore gebracht via de TV -omroep SBS6 om acht ------ (20.00) uur, voorafgaande aan het voetbalinterland Nederland tegen Duitsland in ------- Rotterdam, daarna is op datum vijf april tweeduizend zes het Duitse volkslied ----------- instrumentaal (kort in een reclame van Achmea) ten gehore gebracht via TV -omroep - NOS Nederland 1, voor het (acht) 20.00 - uur journaal, daarna is op datum zeven april tweeduizend zes het Duitse volkslied instrumentaal (kort in de reclame van Achmea) -- ten gehore gebracht via TV-omroep RTL4 voor het (half acht)19.30- uur journaal. ------- Verder is sprake van over langere periode plegen van negativisme en ------------------ wetenschappelijke sabotage onder hoofdverantwoordelijkheid van de Nederlandse ---- Staat gericht tegen de stichting, Audio-Rarities met het Hitler's Inferno project,verwijs -- naar rubriek "15"DVDrom. Verder: Nederlandse Staat laat het toe dat Zij door derden - als Adolf Hitler op Internet is geportretteerd, in de vorm van een (ex)-minister van ------ Justitie die thans de post bekleed van minister van sociale zaken mr. J.P.H. Donner --- met "hitlerkapsel", en een procureur-generaal Jhr. Mr. De Wijkerslooth de Weerdesteijn als "Adolf Hitler" die het onderwerp discriminatie in zijn takenpakket heeft,afgebeeld --- met een "hakenkruis" op het hoofd en met "Hitlersnor". De Nederlandse Staat laat dit -- ondanks de bekendheid met de websites en de bekendheid wie achter deze websites - zitten, (de heer K.H de Werd en Stichting Sociale Databank Nederland,R.M. ------------

Brockhus), bewust voortbestaan. De bewijzen zijn te vinden op de DVD-rom in rubriek "15". Er zijn door die derden K.H. de Werd inmiddels zestigduizend (60.000) e-mails --- hiervan internationaal verzonden.--
Dat er tussen de hoofdpartijen de Staat der Nederlanden en Audio-Rarities (kamer van Koophandel: 17090220) een rechtsversverhouding bestaat of heeft bestaan niet in ----- specifieke bestuurstaak, uithoofde van "fair use only" "Hitler's Inferno" Audio Rarities -- LP A 2445, uithoofde waarvan de schuldenaar nog iets van de Staat der Nederlanden had te vorderen, nu te vorderen heeft of nog in de toekomst te vorderen zal krijgen in - verband met schenden afspraken / overeenkomst.--
Gevorderd wordt. Voor naamschade en omzetderving een geldbedrag van **twintig --- miljoen euro (€ 20.000.000,00)**, hierbij op te tellen de wettelijke rente jaarlijks, extra -- de bedragen per overtreding tot een maximum per jaar, executie en ---------------------- administratiekosten. Alle daaruit voortvloeiende kosten komen geheel voor rekening --- van de schuldenaar. ---
Verbeurd zullen worden. Bij het ten gehoren laten brengen van Duitse volkslied of --- andere zaken zonder vergunning die zich buiten het referentiekader "fair use only" ----- vallen), op Nederlands grondgebied en / of het zich op internet als Adolf Hitler laten ---- afbeelden op de Website van K.H. de Werd casu quo Sociale Databank Nederland, --- R.M. Brockhus, of via een andere manier, (bij Ministerie van Justitie bekende websites ,en regelmatig bezocht door ministerie van Justitie). Letterlijk van de website van de --- Sociale Databank Nederland, citeer: *GEEN AANKLACHT. Justitie zal geen vervolging instellen wegens smaad tegen Karel de Werd, terwijl hij toch minister van Justitie mr. -- J.P.H. Donner en de voorzitter van het college van procureursgeneraal mr. J.P. de ---- Wijkerslooth als Adolf Hitler op zijn website heeft gezet.Het ministerie liet via --------- voorlichter Ivo Hommes weten: "Er zal geen aangifte gedaan worden. Het is deze ----- persoon enkel en alleen te doen om aandacht voor zijn zaak en daar werken wij niet -- aan mee." (De Telegraaf van achttien oktober tweeduizend drie), einde citaat.* **Bedrag tienduizend euro (€ 10.000,00) per overtreding per constatering per keer per ----- iedere nieuwe data op de kalender, oplopen tot een geldbedrag maximum van --- twee miljoen euro (€ 2.000.000,00) per jaar.** Buiten beslag vallen goederen voor ----- openbare dienst van de Staat,artikel 436 Burgerlijk Wetboek.-------------------------------
Voor beslag zijn vatbaar. Bedragen bestemd voor educatieve en wetenschappelijke - doelen tot een maximum van honderd duizend euro (€ 100.000,00). De marktwaarde - (in geld) afgeschreven en verouderd materieel Landmacht, Marine en Luchtmacht die - niet meer voor de openbare dienst van de Staat dienen. Deze zaken kunnen zonder --- limiet worden beslagen indien niet aan de betekening, van het bevel van de ------------ gerechtsdeurwaarder wordt voldaan door de Nederlandse Staat. Verder kan beslag --- worden gelegd op roerende zaken die niet bestemd zijn voor de openbare dienst van - de Staat:oude metalen, afgeschreven computers, afgeschreven ------------------------- kantoorinventaris,sloopmaterialen uit gebouwen van de overheid die na verbouwingen vrijkomen en die op de dumphandel te verkopen zijn, alles waar enigszins een --------- geldbedrag aan toe te kennen valt. Verder alle roerende en niet roerende zaken die --- niet onder de openbare dienst vallen met inbegrip van derdenbeslag op tegoeden ------ onder de Nederlandse Staat die niet te kwalificeren vallen voor openbare dienst. --------
Het totaalbedrag van de schuldvordering. twintig miljoen euro (€ 20.000.000,00) ---- met bijtelling van veertig duizend euro (€ 40.000,00) voor viermaal geconstateerde ----- overtredingen, maakt **Totaal bedrag twintig miljoen veertig duizend euro ----------- (€ 20.040.000,00).** ---
De volgende stukken DVD-rom, brieven, licentie zullen aan deze akte worden ----- gehecht. --

1b. De originele brief door de Nederlandse Staat "Royal Netherlands Embassy" Tokio, Japan, datum veertien december negentienhonderd acht en negentig, inzake het ------ werkbezoek van één en twintig september negentienhonderd acht en negentig, de ---- mondelinge bespreking van de voorwaarden voor "fair use only" ten Ministerie van ----- Economische Zaken in Den Haag met Audio- Rarities. ------------------------------------
2b. Kleurenprint van de uitnodiging door Ministerie van Economische Zaken "speciale spreekdagen voor genodigden" Zakendoen in Japan, gericht aan Music Company ----- International, J.P. van den Wittenboer is (Audio-Rarities). Contact inzake verwerking -- van de uitnodiging, EVD, Lucy Wentholt. --
3b. De originele brief "licentie" door de Amerikaanse auteurs en muziekrechten -------- organisatie Harry Fox Agency Inc, New York USA, zeventien augustus ---------------- negentienhonderd vijf en negentig, inzake Hitler's Inferno project. ----------------------
4b. De originele brief door de DCO Bestuur en Onderwijs Commissie van Justitie van - de Tweede Kamer, Den Haag, datum veertien september tweeduizend zes, kenmerk - "Hitler's Inferno". ---
5b. De originele brief door Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie, achttien december negentienhonderd acht en negentig, kenmerk: BRF 51.04JH/kk, verwijs naar rubriek -- "20" akte notarieel zestien juli tweeduizend vier "In naam der Koningin".----------------
6b. De originele brief door de Hoge Raad der Nederlanden van vier januari ------------ tweeduizend zeven, inzake reageren op het verzoek de onechtheid of valsheid van de notariële akte van twee en twintig juni negentienhonderd vier en negentig te bewijzen - of kunnen aantonen, kenmerk: 73 91 /SvdO/rk. ---
7b. DvD-rom door Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human ----- Rights en Audio-Rarlties, met de stukken en getuigen onder rubriek "15" aangevuld en onderdeel van deze rectificatie. --
8b. De originele Stempas voor de provinciale staten Noord-Brabant, kieskring 1 -------- ('s-Hertogenbosch), om te stemmen op zeven maart tweeduizend zeven, in Gemeente Geldrop en Mierlo, waarbij J.P. van den Wittenboer de Voorziter van Intermediary ----- Foundation of the Universal Declaration of Human Rights, volmacht geeft de stem uit - te brengen. Kaartnummer:**17710161113**.--
In het hoofd van deze akte de woorden "In naam der Koningin", uitvoerbaar bij -- voorraad, tenzij de schuldenaar de combinatie de vordering, de titel, de akte(n) -- onrechtmatig of ongegrond voorkomt,een door de schuldenaar aan te spannen - "Valsheidsprocedure" via de civiele Rechter. ---------------------------------------
De voormelde rectificatie op de notariële grosse "In naam der Koningin" de dato ------- zestien juli tweeduizend vier heeft comparant met een <u>eed</u> versterkt in handen van mij, notaris, afgelegd, nadat hij mij had verklaard de betekenis van de eed te beseffen en te weten dat de wet het plegen van meineed strafbaar stelt. ----------------------------
SLOTBEPALINGEN---
Voormelde opgave, volledige voorlezing, afvraging en beantwoording hebben ---------- plaatsgehad in tegenwoordigheid van de getuigen. -------------------------------------
De comparant en de getuigen zijn mij, notaris, bekend en hun identiteit is door mij, ---- notaris, aan de hand van de hiervoor gemelde en daartoe bestemde ------------------ documenten vastgesteld.

Waarvan akte, ---------

in minuut opgemaakt, is verleden te Budel, gemeente Cranendonck, op de datum in --- het hoofd van deze akte vermeld, in tegenwoordigheid van de dames ----------------- mevrouw Catharina Jacoba van Casteren-Daniëls, geboren te Weert ----------------- twee en twintig januari negentienhonderd negen en zestig en -------------------------- Hendrina Maria Antonia Meeuwissen, geboren te Budel negen en twintig november --- negentienhonderd zes en vijftig, als getuigen.--

Na zakelijke opgave van de inhoud en toelichting van deze akte aan de comparant, ---- heeft deze verklaard tijdig voor het verlijden te hebben kennis genomen van de inhoud van deze akte en daarmee in te stemmen. Vervolgens is deze akte onmiddellijk na ---- volledige voorlezing door de comparant, de getuigen en mij, notaris, ondertekend. ------

Volgen handtekeningen van de comparant, de getuigen en de notaris.

UITGEGEVEN VOOR AFSCHRIFT:

Netherlands-Japan
1600-2000

ROYAL NETHERLANDS EMBASSY
6-3 Shiba Koen 3-chome, Minato-ku, Tokyo 105-0011 Phone (03)5401-0411 Fax(03)5401-0420

18

Audio Rarities
Music Company International
T.a.v. dhr. J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Tokio, 14 december 1998

Re: Werkbezoek september j.l.

Geachte heer Van den Wittenboer,

Onder verwijzing naar het gesprek op 21 september j.l. betreffende "Zakendoen Japan" heb ik de eer u het volgende te berichten. De afgelopen periode is dezerzijds getracht kanalen te vinden om bekendheid te kunnen geven aan de informatie rond de cd "Hitler's Inferno - de les van gisteren (getuigenis als les voor de toekomst)".
Zoals reeds in Den Haag besproken is dit geen eenvoudige aangelegenheid. Japan kampt zelf met een oorlogsverleden - waarvoor grote aandacht bestaat - maar waarover het nog moeilijk is te spreken. Voor wat de oorlog in Europa betreft bestaat wel degelijk de kennis, maar in de Japanse beleving heeft de eerdere opkomst van het facisme in Europa duidelijk een eigen dimensie.

Een tweetal dezerzijds benaderde "recordshops" (van belangrijke ketens) toonde geen bereidheid voor het t.g.t. opzetten van een display en ook voor toezending van nadere informatie bestond geen interesse. Met uw goedvinden zal ik deze weg dan ook verder staken en bezien of wellicht binnen meer wetenschappelijke kring belangstelling bestaat.

Met vriendelijke groet,

Hendrik E.C. Koets
Ambassaderaad Economie en Handel

KOPIE

EVD

MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Postbus 20105
2500 EC Den Haag
Telefoon: (070) 3 79 89 33
Telefax: (070) 3 79 78 78

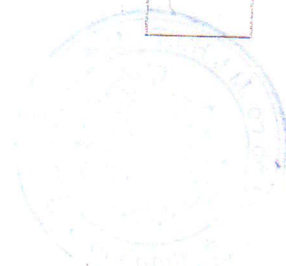

Music Company International
Postbus 524
5660AH Geldrop

t.a.v. J.P. van den Wittenboer

KOPIE

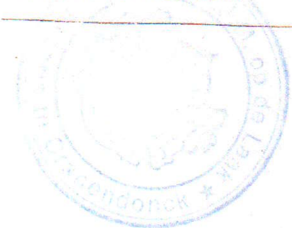

Voorlichtingsbijeenkomst "Zakendoen in Japan" 23 september 1998

Misschien juist vanwege de huidige problemen blijft Japan in de belangstelling staan. Om Nederlandse bedrijven de mogelijkheid te bieden de ontwikkelingen in het land beter te volgen organiseert de EVD in samenwerking met de Kamer van Koophandel Rotterdam, de Japan Trade Club, NCH en de Fenedex op 23 september de voorlichtingsbijeenkomst 'Zakendoen in Japan'.

Daarnaast wordt een aantal spreekdagen georganiseerd met vertegenwoordigers van de Nederlandse ambassade te Tokio en het Consulaat-Generaal te Osaka. Deze spreekdagen bieden Nederlandse bedrijven de gelegenheid bij hun plannen en activiteiten in Japan gebruik te maken van de medewerking van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Japan. De gesprekken vinden plaats op 21 (EVD Den Haag), 22 (KvK Apeldoorn) en 23 september a.s. (KvK Gouda).

Locatie voorlichtingsbijeenkomst:
Kamer van Koophandel Gouda
Burg. van Reenensingel 101
Gouda
(circa 5 min. vanaf het NS Station Gouda, uitgang Bloemendaal. Ruime parkeergelegenheid bij het KvK-gebouw)

Tijd voorlichtingsbijeenkomst:
10.00 - 14.00 uur
(vanaf 09.30 uur inschrijving)

Kosten:
De deelnamekosten voor de voorlichtingsbijeenkomst bedragen *f* 125,-- p.p.
Deelname aan de individuele gesprekken is gratis.

Aanmelding voorlichtingsbijeenkomst:
Aanmelding is alleen mogelijk via het bijgevoegde aanmeldingsformulier; sluitingsdatum voor inschrijving van de voorlichtingsbijeenkomst is vrijdag 18 september a.s.
U ontvangt *geen* bevestiging van uw aanmelding aan de voorlichtingsbijeenkomst.

Aanmelding spreekdagen:
Via bijgevoegd formulier. Omstreeks twee weken voor aanvang van de spreekdagen wordt u benaderd door de coördinator van de EVD of de betrokken Kamer van Koophandel voor een definitieve afspraak waarvan schriftelijk bevestiging volgt.

Annulering:
Bij verhindering kan de plaats van de deelnemer worden ingenomen door een medewerker van hetzelfde bedrijf. Deelnamekosten zijn niet verschuldigd wanneer *uiterlijk een dag* voor de datum van de bijeenkomst is geannuleerd.

Mailing:
Voor de mailing van deze bijeenkomst is gebruik gemaakt van verschillende adresbestanden.
Hierdoor kan het voorkomen dat u meer dan een aankondiging ontvangt.

Inlichtingen:
EVD, Lucy Wentholt
telefoon: 070-3797013

0101.EVD - 08/98

fenedex NCH KAMER VAN KOOPHANDEL ROTTERDAM ASIA HOUSE

THE HARRY FOX AGENCY, INC.

a subsidiary of NATIONAL MUSIC PUBLISHERS' ASSOCIATION, INC.

4

October 17, 1995

Mr. J.P. van den Wittenboer
Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights
Postbox 324
5660 AH Geldrop
THE NETHERLANDS

Re: Hitler's Inferno Project

Dear Mr. van den Wittenboer:

Thank you for your letter dated August 16th; please excuse my delay in responding to your inquiry. I regret that we cannot provide you with any recommendations on U.S. record companies who may wish to act as your distributor. I am, however, enclosing a section from the *1995 Billboard International Buyer's Guide* in the event you wish to contact any of them directly.

Sincerely,

Frank S. Rittman
International Business Administrator

encl.
cc: Edward P. Murphy
Yoshio Inomata

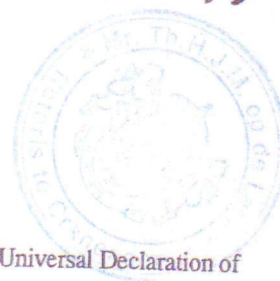

DCO Bestuur en Onderwijs
Commissie Justitie

Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights
T.a.v. de heer J.P.van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Plaats en Datum	Den Haag, 14 september 2006
Betreft	"Hitler's Inferno
Ons kenmerk	JUST060608
Uw kenmerk	K05/1077/12Sv
Uw brief van	14 september 2006

Geachte heer Van den Wittenboer,

Uw bovengenoemde brief is onder de leden van de vaste commissie voor Justitie verspreid.

In haar vergadering van 6 september 2006 heeft de commissie besloten geen verdere actie te ondernemen.

Dit betekent dat de leden van de commissie individueel wel actie kunnen ondernemen naar aanleiding van uw brief. Zij kunnen uw opmerkingen bijvoorbeeld gebruiken bij de behandeling van wetsvoorstellen of vragen stellen aan de regering.

Hoogachtend,

mevr. mr. N.J.P. Coenen
griffier van de vaste commissie voor Justitie

Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Plein 2
Den Haag

Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Tel: 070-318 2007
Fax: 070-318 3444

E-mail: cie.just@tweedekamer.nl

K·N·B

KONINKLIJKE NOTARIËLE BEROEPSORGANISATIE

Music Company International
T.a.v. de heer J.P. van den Wittenboer
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Den Haag, 18 december 1998

Ons kenmerk : BRF51.04 JH/kk
Doorkiesnr : (070) 330 71 61

Geachte heer Van den Wittenboer,

Hierbij bevestig ik de ontvangst van uw brief, met bijlagen, van 11 december 1998 op 14 december daarna.

U heeft een tekst meegestuurd over de betekenis van de notariële akte, gebaseerd op hetgeen u aan informatie van een notaris hebt verkregen en verder daarover in de vakliteratuur hebt gevonden. U verzoekt de KNB de tekst waar nodig aan te vullen, dan wel een algemene uitleg te geven.

Naar aanleiding daarvan deel ik u mee dat de KNB een vereniging van notarissen en kandidaat-notarissen in Nederland is en als zodanig slechts algemene informatie op notarieel gebied verstrekt. Dit geschiedt door de uitgifte van folders en informatiekaarten, door het periodiek uitgeven van een krant voor cliënten van notariskantoren en door de instelling van de Notaristelefoon, waar ook algemene informatie kan worden ingewonnen. Concrete vragen kunnen door de KNB niet worden beantwoord.

In het algemeen kan ik u wel het volgende meedelen.
Notariële akten zijn akten opgemaakt door een notaris in functie. Eén van de voordelen van een notariële akte is dat de dagtekening, de echtheid en de juistheid van de notariële akte terstond vaststaan. Een ander voordeel is dat die akte steeds bewaard blijft en dat er dus altijd duplicaten van kunnen worden gemaakt. De akte wordt opgemaakt door een onpartijdige deskundige die er naar zal streven de akte zo op te stellen dat rechterlijke procedures worden voorkomen.
Van een notariële akte kan een grosse, een officieel en gewaarmerkt bijzonder afschrift, worden uitgegeven. De daarop rechthebbende kan hiermee zonder rechterlijk vonnis zijn rechten uitoefenen.

Vanwege deze voordelen van een notariële akte en omwille van de rechtszekerheid heeft de wet voor sommige overeenkomsten en rechtshandelingen de notariële akte verplicht gesteld.

./. Voor een opsomming, alsmede voor meer informatie over de notariële akte en de functie van de notaris verwijs ik u naar de folder "Functie en werkterrein van de notaris", welke u hierbij aantreft.

Hoogachtend,

P.o. CM v/d Konijnenburg

mw mr F.C. van der Steur-de Jong

Spui 184
2511 BW Den Haag

Postbus 16020
2500 BA Den Haag

Telefoon 070 - 330 71 11
Telefax 070 - 345 32 26

ABN AMRO 43.01.82.953
Postbank 125185

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

Aan de heer J.P. van den Wittenboer
Inermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights
Postbus 324
5660 AH GELDROP

Datum 4 januari 2007 **Kenmerk** `7391/SvdO/rk

Geachte heer Van den Wittenboer,

Hierbij deel ik u mede dat de Procureur-Generaal kennis heeft genomen van uw brief van 2 januari 2007 gericht aan de 'Voorzitter van het College van procureurs-generaal van de Hoge Raad der Nederlanden', betreffende 'bewijzen valsheid en onechtheid notariële akte d.d. 22 juni 1994'.

Ter voorkoming van misverstand wijs ik u erop dat de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad, mr. J.W. Fokkens, en de Voorzitter van het College van procureurs-generaal, mr. H.N. Brouwer, verschillende functionarissen zijn. De Procureur-Generaal bij de Hoge Raad is geen lid van het College van procureurs-generaal en behoort niet tot het Openbaar Ministerie.

Uit uw brief blijkt niet dat de Procureur-Generaal u - gelet op zijn taken en bevoegdheden - van dienst zou kunnen zijn. De Procureur-Generaal zal daarom niet ingaan op de inhoud van die brief en de door u meegezonden bijlagen.

Hoogachtend,

De Kabinetschef van de Procureur-Generaal,

Mr. S. van den Oever

17

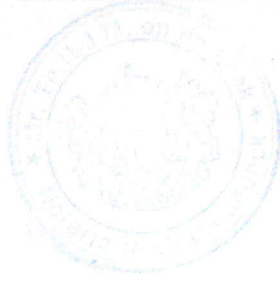

Stemmen in een andere gemeente binnen de provincie

Als u in een andere gemeente, binnen de provincie, aan de verkiezing wilt deelnemen, dient u in persoon uiterlijk ... maart 2007 deze stempas bij uw gemeente te laten omzetten in een kiezerspas. Een schriftelijk verzoek tot het stemmen in een andere gemeente, dient u uiterlijk 21 februari 2007 in te dienen bij de gemeente.

Stemmen bij volmacht

Als u niet zelf aan de stemming kunt deelnemen, kunt u een andere kiezer machtigen om voor u te gaan stemmen. Is deze kiezer *in dezelfde gemeente* ingeschreven, dan kunt u gebruik maken van onderstaand volmachtbewijs. Wilt u een kiezer machtigen die in een andere gemeente is ingeschreven, dan dient u uiterlijk 21 februari 2007 een schriftelijk verzoek in te dienen bij de gemeente. De gemachtigde kan een volmachtstem uitsluitend tegelijk met de eigen stem uitbrengen!

De formulieren voor de schriftelijke verzoeken zijn verkrijgbaar ter gemeentesecretarie.

VOLMACHTBEWIJS (Met blokletters invullen)

		Paraaf stembureau
Naam gemachtigde	: I.F.U.D of Human Rights	
Adres en woonplaats	: Kastanje 28, 5731NK Mierlo	

De gemachtigde verklaart zich door mede-ondertekening bereid voor de volmachtgever bij volmacht te stemmen en met inbegrip van deze machtiging niet meer dan twee machtigingen als gemachtigde te hebben aangenomen.

Geef uw stempas pas aan een ander mee, nadat u zelf hebt ingevuld wie ... stem.

Handtekening volmachtgever:

Handtekening gemachtigde:

International Foundation of the Universal Declaration of Human Rights

Voorzitter

LET OP:

Het is strafbaar om op naam van een ander aan de stemming deel te nemen (art. 128 Wetboek van Strafrecht).
Neem uw identificatiebewijs mee! De voorzitter van het stembureau is bevoegd van u te verlangen dat u zich identificeert.
Indien u geen stempas heeft, kunt u niet stemmen!

De ondergetekende, mr. Theodorus Hubertus Johannes Maria op de Laak, notaris te Budel, gemeente Cranendonck, verklaart dat de afgedrukte fotokopieën door hem zijn vergeleken met de originele stukken en dat deze fotokopieën volledig overeenstemmen met de originele stukken.
Getekend te Budel, gemeente Cranendonck, zeven en twintig juni tweeduizend zeven.

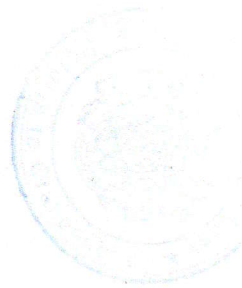

In het kort.

De Staat der Nederlanden heeft alleen de executoriale titel boven de notariële akte en dat die door de notaris als grosse is afgegeven betwist met een kort geding door een gerechtsdeurwaarder destijds in 2008. De inhoud van de notariële akte in afschrift is verder niet betwist.

De stichting heeft voorhands aanwijzingen in het dossier aangetroffen die inhoudelijke behandeling van betwisting thans nog onmogelijk kunnen maken wegens misbruik van procesrecht door de Staat der Nederlanden. De onafhankelijkheid van nationale rechters valt onder de werkingssfeer van het EU recht en daarom onder de controle van het EU-Hof.

Toegang tot het recht**:** Handvest van de grondrechten, artikel 47 (recht op een doeltreffende voorziening in rechte) Handvest van de grondrechten, artikel 51 (toepassingsgebied) Handvest van de grondrechten, artikel 52, lid 3 (reikwijdte en uitlegging van de gewaarborgde rechten en beginselen) Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU), artikel 4, lid 3 VEU, artikel 19.

Het feit dat de notaris de executoriale titel boven de authentieke akte niet in dit geval mocht plaatsen en de akte als grosse uitgeven is eerder in 2008 succesvol betwist. De inhoud van de authentieke akte met aanhechtingen is echter toen onbetwist gebleven. Op grond van artikel 149 Rv moet de rechter dan ook heden uitgaan van de juistheid van de letterlijke tekst in de authentieke rectificatie akte voor zolang niet is betwist.

Gezien de verklaring onder ede in de notariële akte kan niet worden uitgegaan van een democratie, maar is sprake van een schijndemocratie. Er zal eerst een integraal parlementair openbaar onderzoek moeten geschieden naar de toestand van de rechtsstaat en de democratie, in combinatie met het rechtssysteem met horen van alle getuigen onder ede.

Stilzwijgende erkenning door de Staat der Nederlanden van de verdere inhoud van de rectificatie notariële akte van dd. 21 juni 2007, kan uitmonden in een stilzwijgende toestemming verstek laten gaan.

-volgblad

1

GROSSE

RECTIFICATIE
IN NAAM DER KONINGIN

Op **één en twintig juni tweeduizend zeven** ---
verscheen voor mij, mr Theodorus Hubertus Johannes Maria op de Laak, notaris te ----
Budel, gemeente Cranendonck:---
de heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent en voorzitter ---
van de "Intermediaire stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de ---
Mens", tevens eigenaar van de eenmanszaak "Audio-Rarities", volgens zijn verklaring
geboren te Mierlo veertien mei negentienhonderd vijf en vijftig, woonachtig ten adres --
Kastanje 28, 5731 NK Mierlo, van Nederlandse nationaliteit, ongehuwd en nooit --------
gehuwd geweest en niet geregistreerd of geregistreerd geweest als partner, ------------
legitimatie: paspoort nummer NF8802866. ---
De voormelde stichting is statutair gevestigd te Geldrop, en is ingeschreven in het ------
register bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuidoost Brabant te ------------
Eindhoven onder dossiernummer 41092925, de stichting is geregistreerd met het ------
adres op het woonadres van Joannes Petrus van den Wittenboer, waar ook de ----------
eenmanszaak op is geregistreerd, deze eenmans is bekend bij de Kamer van -----------
Koophandel en Fabrieken voor Zuidoost Brabant te Eindhoven onder dossiernummer -
17090220. --

afdruk / kopie kop van de voor eerste grosse acht oktober 2007 van notariële akte “In Naam der Koningin” dd, 21 juni 2007. Deze grosse v authentieke akte komt **geen** executoriale kracht toe, omdat dit door de notaris niet is toegestaan, (vonnis Kort geding rechtbank Den Haag 2008, Rb. Den Haag (Vzr.) 21 februari 2008 KG 07/13. (ECLI:NL:RBSGR:2008:1420).

AFSCHRIFT

RECTIFICATIE

Op **één en twintig juni tweeduizend zeven** ---
verscheen voor mij, mr Theodorus Hubertus Johannes Maria op de Laak, notaris te ----
Budel, gemeente Cranendonck:---
de heer **Joannes Petrus van den Wittenboer**, planned change agent en voorzitter ---
van de "Intermediaire stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de ---
Mens", tevens eigenaar van de eenmanszaak "Audio-Rarities", volgens zijn verklaring
geboren te Mierlo veertien mei negentienhonderd vijf en vijftig, woonachtig ten adres --
Kastanje 28, 5731 NK Mierlo, van Nederlandse nationaliteit, ongehuwd en nooit --------
gehuwd geweest en niet geregistreerd of geregistreerd geweest als partner, ------------
legitimatie: paspoort nummer NF8802866. ---
De voormelde stichting is statutair gevestigd te Geldrop, en is ingeschreven in het ------
register bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Zuidoost Brabant te ------------
Eindhoven onder dossiernummer 41092925, de stichting is geregistreerd met het ------
adres op het woonadres van Joannes Petrus van den Wittenboer, waar ook de ----------
eenmanszaak op is geregistreerd, deze eenmans is bekend bij de Kamer van -----------
Koophandel en Fabrieken voor Zuidoost Brabant te Eindhoven onder dossiernummer -
17090220. --

afbeelding / afdruk kop authentieke rectificatie akte afschrift dd, 21 juni 2007

Inleiding.

In 1998 zijn dezerzijds ten ministerie van economische zaken in Den Haag besproken, de hoofdpunten en doelstellingen rond het juist gebruik van en met de Compact disc Hitler's Inferno,(rubriek 1b, aanhechtingen bij de notariële rectificatie akte). Daarbij is destijds het gerechtvaardigde vertrouwen gewekt dat een rechtsgeldige betrouwbare rechtsverhouding werd aangegaan die nadien tevens is bevestigd met een brief en ondertekend. Alsmede of dientengevolge het met zich brengt dat de Nederlandse Staat dit gerechtvaardigde vertrouwen gestand moet doen als een betrouwbaar partner in het waarschuwen tegen fascisme en het doorgeven van de doelstelling bekendheid te geven aan de informatie rond de les van gisteren (getuigenis als les voor de toekomst).Hierbij vallen bepaalde handelingen en /of nalaten cq gedrag buiten het raamwerk van "fair use" bij dit project. Te vermelden: misbruik van….. gedachtengoed,negativisme,obsceniteit,obscurantisme,gebaren,uitdrukkingen,emblemen, geschiedvervalsing etc.

"Fair Use" (a) uitsluitend voor bepaalde gespecificeerde activiteiten de Wetstechnische informatie rond verweesde werken daarbij in acht genomen.; (b) uitsluitend indien dergelijke activiteiten niet strijdig zijn met de exploitatie van het auteursrechtelijk beschermde werk; en (c) uitsluitend indien dergelijke activiteiten geen onredelijk nadeel toebrengen aan de legitieme belangen van de auteur en of diens werk. Op deze manier hebben de meeste landen wetten inzake "fair use" of "fair dealing" vastgesteld die bepaalde gespecificeerde activiteiten toestaan o.a.: persoonlijk onderzoek en studie; onderwijs; bibliotheken.

Betreft: Hitlersnorren, hakenkruizen en andere nazi-symbolen.

Joan de Wijkerslooth de Weerdesteijn, Voorzitter van het College van Procureurs-generaal in de uitzending van "Twee Vandaag TV" 26 november 2003
https://archive.org/details/DeWijkerslooth TweeVandaag

International Network for Hate Studies INHS, Intermediary Foundation of the Universal Declaration of Human Rights, '*Hate Crime2014 NL*' (2014), (Dutch language)

https://archive.org/details/InternationalNetworkForHateStudies_201506

Het bewust toestaan van haatmisdaden: Langer wachten met adequaat optreden, hoe groter de risico's dat dit tevens aanzet tot kopieergedrag en uiteindelijk kan uitmonden in schelden, dreigen of geweld. Ook bestaat de kans dat de maatschappij dergelijk grensoverschrijdend gedrag straks als normaal gedrag en maatschappelijk acceptabel gaat zien. Het ongunstig beoordelen en neerhalen van de stichting met Audio-Rarities om bekendheid te geven aan de informatie rond de cd "Hitler's Inferno" –de les van gisteren (getuigenis als les voor de toekomst) door de Staat der Nederlanden. Decennialang respectloos en niet geïnteresseerd zijn behandeld door de diverse niveaus van de overheid van hoog tot laag met enkele uitzonderingen daargelaten.De stichting met Audio-Rarities wordt bewust geweerd,(ostracisme). De diverse instanties binnen de nederlandse overheid die de stichting zouden moeten beschermen, deden precies het tegenovergestelde: doorzeefd met vriendjespolitiek en een banencarrousel voor falende politici. Ook blijkt sprake van een rouleersysteem waar bewindslieden van post verwisselen en zelfs terug konden keren op de oude functie nadat voorheen ernstig falen was gebleken. Mijn casus laat zien hoe disfunctioneel het systeem in Nederland is… systeembreed.

Het Duitse volkslied staat ook ter discussie.

Stelplicht.

Voor de toewijsbaarheid van de vordering ligt de stelplicht en bewijslast bij de Staat der Nederlanden om de onjuistheid van de notariële akte te bewijzen met tevens nog een onderbouwingsplicht. De Nederlandse Staat heeft ruim voldoende gelegenheid gehad adequaat het dossier te bestuderen en Zich terdege laten informeren bij de notariële specialisten van de landsadvocaat. De stelplicht met bewijslast ligt dus niet bij de stichting en Audio-Rarities. Wanneer de Staat der Nederlanden de vordering niet (gemotiveerd) betwist, niet van voornemens danwel het de Staat rechtens verboden is alsnog te betwisten; op grond van artikel 149 Rv moet de rechter dan uitgaan van de juistheid van de aan de vordering ten grondslag gelegde feiten in de authentieke akte en zal dus de rechter de vordering moeten toewijzen. Betreft rectificatie akte notarieel dd, 21 juni 2007 die is uitgegeven voor Eerste Grosse op acht oktober tweeduizend zeven door mr Theodorus Hubertus Johannes Maria op de Laak,notaris te Budel,gemeente Cranendonck, waarvan een afgifte is verboden door de voorzieningenrechter van de rechtbank te Den Haag in 2008.Dat mag de notaris niet die titel "in naam der Koningin" aan het hoofd van de akte plaatsen,dat kan alleen -in dit geval- door een rechter,(brief van 2 januari 2020 door IFUD of Human Rights aan Minister F.B.J. Grapperhaus van Justitie en Veiligheid).

Antisemitismebestrijding.

Vergaderjaar 2020–2021) 20 454 Nr. 170
kst-20454-170

Voortgangsrapportage uitvoering wetten oorlogsgetroffenen
BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal Den Haag, 12 april 2021.

Op 27 januari 2020 is met een grote internationale bijeenkomst in Auschwitz-Birkenau herdacht dat 75 jaar geleden het vernietigingskamp van nazi-Duitsland aldaar werd bevrijd. Namens Nederland zijn Koning Willem-Alexander en Minister-President Mark Rutte bij deze herdenking geweest.

De aanpak van online antisemitisme ligt bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Voor het werkterrein van de Minister van J enV is in het voorjaar van 2021 bovendien een Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding aangesteld, die een signalerende en adviserende functie vervult. Voor de uitvoering van deze aanbeveling is verwezen naar het project dat het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) uitvoert. Dit project wordt gefinancierd vanuit de € 3 miljoen die het Ministerie van J enV ter beschikking stelt voor de bestrijding van antisemitisme, de monitoring van online antisemitisme en Holocaustontkenning. Het CIDI heeft aangegeven daarbij gebruik te willen maken van de beschikbare expertise van de IHRA.

Nederland op de vingers getikt door Brussel strafbaarstelling ontkenning Holocaust.

AH 3996 2021Z11968
Verwijs: Antwoord van minister Grapperhaus (Justitie en Veiligheid) (ontvangen 13 september 2021) Zie ook Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2020-2021, nr. 3631

Beledigende vormen van bijvoorbeeld Holocaustontkenning, zoals bedoeld in artikel 1 van het kaderbesluit racisme, zijn strafbaar in Nederland op grond van artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht. Dit wordt bevestigd door rechtspraak van de Hoge Raad (zie o.a. Hoge Raad 10 september 1985, NJ 1986/164, Hoge Raad 25 november 1997, NJ 1998/261 en Hoge Raad 27 maart 2012, NJ 2012/220).

IHRA.

Antisemitische daden vormen een misdaad wanneer dit zo wordt gedefinieerd in de wet. Zo is de ontkenning van de Holocaust of de verspreiding van antisemitisch materiaal strafbaar.

“Handbook for the practical use of the IHRA Working Definition of Antisemitism”

European Commission in cooperation with IHRA.

Europees Parlement.

LEGISLATIVE TRAIN 11.2021
6 A NEW PUSH FOR EUROPEAN DEMOCRACY
PROPOSALS TO EXTEND THE LIST OF EU CRIMES TO ALL FORMS OF HATE CRIME AND HATE SPEECH

Op 16 september 2020 kondigde de voorzitter van de Europese Commissie von der Leyen in haar State of the Union-toespraak op de Europees Parlement en in de begeleidende intentieverklaring een nieuw initiatief om de lijst van EU-misdrijven uit te breiden tot alle vormen van haat misdaad en haatzaaiende uitlatingen - hetzij vanwege ras, religie, geslacht of seksualiteit. Het werd later genoemd in het werk van de Commissie Programma 2021 en in februari 2021 heeft de Commissie een routekaart over het initiatief gepubliceerd, gepland voor het vierde kwartaal van 2021.

Deurwaarder.

De deurwaarder heeft zich destijds in 2008 tot de voorzieningenrechter gewend omdat ten aanzien van de executie van de notariële akte bezwaren zijn gerezen. De notariële grosse van 21 juni 2007 is niet voor executie jegens de Staat vatbaar. Het zal de deurwaarder daarom worden verboden om deze te executeren,(Rb. Den Haag

(Vzr.) 21 februari 2008 KG 07/1314).

Het kort geding leent zich in wezen uitsluitend tot een onderzoek of de executiebevoegdheid misbruikt wordt en gaat niet over de inhoud van de notariële grosse en de onder ede verklaring. De Nederlandse Staat heeft de inhoud van notariële grosse niet betwist,het is alleen de notaris verboden daar een grosse van uit te geven. Verwijs naar de brief van 2 januari 2020 die door de stichting verzonden is hierover aan Minister van Justitie en Veiligheid mr. F.B.J Grapperhaus. De notariële akte in afschrift uitgegeven door de notaris de

inhoud blijft “letterlijk”vast zolang niet betwist in een normaal civiel proces met alle middelen. Zolang het afschrift van de akte onbetwist gelaten, is de CAO-maatstaf van toepassing.De CAO-maatstaf is de zuiver taalkundige uitleg van de authentieke akte. Reden daarvan is dat er derden zijn betrokken zoals bijvoorbeeld de belastingdienst, die erop moeten kunnen vertrouwen dat hetgeen in de akte is vermeld ook juist is. CAO-norm is derdenbescherming, eenvormige uitleg cq zekerheid,(jurisprudentie HR).

Gelet op het vonnis door de rechtbank te Den Haag,(Rb. Den Haag (Vzr.) 21 februari 2008 KG 07/13 14),dit betekent dat de stichting niet bevoegd is om op grond van de grosse van een notariële akte van 21 juni 2007 de executiemaatregelen jegens de Nederlandse Staat te treffen.Dat kan alleen met toestemming van de Staat, in geval van vrijwilligheid van partijen, door een notariële – door partijen ondertekende – akte. De wetgever stelt uitdrukkelijk zware eisen aan het verkrijgen van een executoriale titel. De tenuitvoerlegging van een executoriale titel heeft een dwingend karakter en dient om die reden –in dit geval- vooraf te worden gegaan door tussenkomst van de rechter. Art. 157 lid 2 Rv bepaalt dat in een akte opgenomen partijverklaringen (waaronder ook eenzijdige Verklaringen in dit geval) in beginsel dwingende bewijskracht hebben. ‘dwingend bewijs’ houdt in dat de rechter verplicht is de inhoud van bepaalde bewijsmiddelen als waar aan te nemen, of verplicht is de bewijskracht te erkennen die de wet aan bepaalde gegevens verbindt (art. 151 lid 2 Rv). Wel kan tegen dwingend bewijs in beginsel tegenbewijs worden geleverd, (art. 151 lid 2 Rv). Een notariële akte heeft dwingende bewijskracht op grond van de artikelen 151 lid 1 en 157 lid 2 Rv. Dit neemt niet weg dat in een notariële akte onjuistheden kunnen staan, bijvoorbeeld verschrijvingen of een onjuiste weergave in de inhoud bijvoorbeeld betreft de partijverklaring van J.P. van den Wittenboer namens de stichting. Tegen het afschrift van de notariële rectificatie akte van 21 juni 2007 kan tegenbewijs geleverd worden (artikel 151 Rv).

De brief afkomstig van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dd, 14 september 2006, aangaande Hitler’s Inferno, en een brief verzonden destijds op 29 september 1997, door de Minister van Algemene Zaken Wim Kok berteft de CD Hitler’s Inferno; deze zullen als het standpunt van door de Staat der Nederlanden worden aanhouden inzake “Hitler’s Inferno” en zitten bij de aanhechtingen van de stukken bij de notariële akte in rubriek 7b: DvD-rom met diverse bestanden.

Compact disc.

De Nederlandse Staat blijkt met name onder de indruk van de CD “Hitler’s Inferno” met originele opnamen van toespraken en liederen uit Hitler-Duitsland.De Nederlandse Staat heeft bewondering voor de inspanningen door de stichting met Audio-Rarities om te waarschuwen tegen fascisme en onrecht. Leden van de Vaste Commissie van Justitie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen individueel “Hitler’s Inferno” gebruiken bij behandeling van Wetsvoorstellen of vragen stellen aan de regering.

Hitler’s Inferno: de les van gisteren (getuigenis als les voor de toekomst).

https://archive.org/details/hitlers-inferno-audio-rarities

Recht tot betwisting.

Vooropgesteld dat ook de Staat der Nederlanden de vrijheid heeft Haar belangen aan de rechter voor te leggen, diens beslissing daarover te verkrijgen en desgewenst tegen die beslissing rechtsmiddelen aan te wenden, mede op grond van het in art. 6 EVRM verankerde beginsel van toegang tot de rechter. Uit de eisen van een goede procesorde vloeien niet alleen normen voort voor de wijze waarop partijen zich jegens elkaar dienen te gedragen, maar ook normen voor het handelen van partijen ten opzichte van de rechter, alsmede voor het handelen van de rechter ten opzichte van partijen. In beginsel kan elke vorm van (dreigend) onrechtmatig procederen behalve tot een schadevergoedingsactie ook tot een verbodsvordering leiden maar dat daaraan slechts met terughoudendheid grenzen worden gesteld. Die terughoudendheid strookt met het fundamentele karakter van het recht op toegang tot de rechter. Met de botte bijl inhakken op de notariële akte of lasterlijke beledigingen, misprijzingen en minachting inzake “Hitler’s Inferno”, de stichting kan en wenst absoluut niet deze kwalijke praktijken te tolereren bij het betwisten van het afschrift van de notariële akte.

Iemand het recht ontnemen te procederen blijft de uitzondering. “RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN DE GOEDE PROCESORDE”

Een onderzoek naar de betekenis van de goede procesorde als normatief begrip in het burgerlijk procesrecht

PROEFSCHRIFT
ter verkrijging van het doctoraat in de Rechtsgeleerdheid aan de Rijksuniversiteit Groningen op gezag van de Rector Magnificus, dr. F. Zwarts, in het openbaar te verdedigen op donderdag 7 december 2006 om 14.45 uur door Vincent Cord Adriaan Lindijer geboren op 19 september 1976 te Benthuizen **Promotores:** Prof. mr. G.R. Rutgers / Prof. mr. H.E. Bröring. **Beoordelingscommissie:** Prof. mr. H.A. Groen / Prof. mr. C.J.M. Klaassen / Prof. mr. H.B. Krans / Prof. mr. H.J. Snijders.

Ondanks een terughoudendheid die strookt met het fundamentele karakter van het recht op toegang tot de rechter voor de Staat der Nederlanden zal de stichting aansturen op een procedeerverbod voor de Staat der Nederlanden. Dit behoeft een gedegen verhaal en dossier over feiten en omstandigheden waaruit voorhands zou kunnen blijken dat de Nederlandse Staat het recht (om te procederen bijvoorbeeld) misbruikt -die wel redelijk concreet gemaakt moet worden door de stichting- waarbij de civiele rechter moet worden benaderd. Die kan dan bepalen dat het recht om het afschrift van de notariële akte van 21 juni 2007 te betwisten, toch niet geldt. Dat is en blijft wel een uitzondering als misbruik van recht moet worden gesteld. Om een dergelijke toegang tot de rechter te ontnemen is dus vooral de onderbouwde stelling nodig dat de Nederlandse Staat het recht voorhands wil gaan misbruiken. (Parket bij de Hoge Raad misbruik van procesrecht ECLI:NL:PHR:2019:702).

Rechtspraak.

Rechtspraak is het, door middel van een geautoriseerde instantie, beslechten van geschillen. Het is hierbij belangrijk dat de instantie (de rechter) volledig onafhankelijk is. Daarnaast mag een rechter geen recht weigeren.Het is de taak van de overheid om zorg te dragen voor de rechtspraak**.** Het is hierbij belangrijk dat de rechter volledig onafhankelijk is. Deze onafhankelijkheid moet door een aantal factoren worden gewaarborgd.
Bij betwisting van het afschrift van een notariële akte onder ede dd. 21 juni 2007 door de

Nederlandse Staat, dient de rechter met zorg gekozen te worden en moet deze een goede kennis van de geschiedenis hebben en het belang van de geschiedenis als een les voor de toekomst onderschrijven en moet de rechter dit in zijn beleid ook uitdragen.De rechter dient zijn beleid zodanig uit te dragen dat de naam van Audio-Rarities, van de stichting en van betrokken derden (personen en bedrijven) inzake het project "Hitler's Inferno" niet ten onrechte met nazisme of neonazisme in verband wordt gebracht of dat op enige andere wijze naamschade plaatsvindt. Verwijs naar onze brief van 28 april 2014, die de Minister van Algemene Zaken Mark Rutte via de landsadvocaat via onze stichting heeft ontvangen.
De vrees thans door de stichting dat de rechters bevooroordeeld zijn,kan naar subjectieve maatstaven gemeten worden, te verwijzen naar diverse jaarverslagen door deze stichting.
Rechtsgeldig staat letterlijk vast –zolang niet betwist- de verklaringen onder ede in de diverse notariële aktes met één afschrift van samenvattende de rectificatie akte, die van 21 juni 2007.
De beginselen van een goede procesorde zijn ervoor bedoeld dat het proces voor de op een eerlijke en rechtvaardige manier verloopt waarbij iedere partij in staat wordt gesteld om op een goede manier het proces te voeren.

Het beginsel van equality op arms gaat ervan uit dat zowel de verdediging als het de eiser met hetzelfde dossier en met dezelfde middelen strijden.

Ook het EHRM heeft benadrukt dat het recht op een eerlijk proces als bedoeld in artikel 6, eerste lid, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden(EVRM) onder andere omvat dat elke partij een redelijke kans of gelegenheid krijgt om hun zaak te bepleiten zonder dat er sprake is van een substantieel ongelijke positie ten opzichte van de wederpartij."

Rechtsstaat en democratie Nederland.

Nederland is een rechtsstaat en een democratie.(dat wordt en is nimmer betwist door IFUD of Human Rights). Echter met de praktische uitwerking en uitvoering in het rechtssysteem en die rechtsstaat met democratie,en die uitvoering bleek flink mis.De onder ede verklaringen in notariële akte onder ede de diverse notariële aktes tegen de Staat der Nederlanden: in een samenvattende rectificatie akte notarieel van 21 juni 2007, is duidelijk op de **uitwerking en uitvoering** van het rechtssysteem en die rechtsstaat. Laat ik hier duidelijk over zijn,en daar wens ik mijn onder ede verklaring op standhouden. Ook het verslag over de rechtsstaat 2021 Landenhoofdstuk over Nederland door Europese Commissie Brussel, 20.7.2021 SWD(2021) 721 final, zal geen verandering in aanbrengen.

Op 25 februari 2021, heeft de Tweede Kamer conform de werkwijze van artikel 30 van haar Reglement van Orde via Mevr. Khadija Arib Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, besloten de Venetia-Commissie van de Raad van Europa advies to vragen over de rechtsstaat in Nederland, Venetia-Commissie van de Raad van Europa t.a.v. mw. Granata-Menghini.

Volgens het rapport van de commissie:

In dit opzicht gaat het handhaven van de rechtsstaat niet alleen om –volgens inzicht Venetië commissie- rapport van Strasbourg, 18 October 2021 Opinion No. 1031/2021 CDL-AD(2021)031 Or. Engl., om:instellingen en formele juridische waarborgen, maar ook over het in stand houden van een gunstig klimaat voor de rechtsstaat door de politieke en juridische cultuur binnen de samenleving. Dit vereist een politiek cultuur met een hoge mate van bewustzijn van de rechtsstaatgevolgen van politieke beslissingen en zelfbeheersing wanneer politiek gewenste maatregelen in strijd zijn met de rechtsstaat. Het vraagt ook om een rechtscultuur waarin de rechtsstaat wordt geaccepteerd als kader voor en beperking tot democratische besluiten en beleid.

Hier als ingelast te beschouwen een verwijzing naar de schriftelijke reactie van Tweede Kamer der Staten-Generaal aan de IFUD of Human Rights, Brief: 23 maart 2016, reactie op

de via de deurwaarder betekende stukken,Mw. K. Arib Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.(dossiernr.:13600573 negen maart 2016, Van der Velde van Hal & Peers gerechtsdeurwaarders en incassobureau te Den Haag)

[lidstaat Nederland]

RULE of LAW
REPORT 2021
COUNTRY CHAPTER
ABSTRACTS , door Europese Commissie in 2021

Er zal eerst een integraal parlementair openbaar onderzoek moeten geschieden naar de toestand van de rechtsstaat en de democratie. IFUD of Human Rights is niet van voornemens afstand te doen van de onder ede verklaring akte notarieel dd. 21 juni 2007. De inhoud staat “letterlijk vast” (CAO-norm verwijs HR) en alle aanhechtingen aan de akte zitten er ook daadwerkelijk bij.De notaris is verboden om een grosse met executoriale titel af te geven over deze akte.

De CAO-norm is een puur taalkundige uitleg van de bepaling(en) van de notariële akte. Deze uitlegmethode gaat uit van de letterlijke bewoordingen van de akte. De CAO-norm schrijft dus geen grammaticale uitleg voor. Tegenbewijs dat de bedoeling van partijen anders is dan uit de bewoordingen in de akte volgt is echter wel mogelijk. HR 17 september 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC1059, NJ 1994/173 (*Gerritse/HAS*) en HR 24 september 1993, RvdW 1993/186 (*Hol/EIM*). Dit betreft uitleg van CAO’s en deze regel wordt daarom wel de CAO-norm genoemd.CAO-norm is door de Hoge Raad van toepassing geacht op overeenkomsten die de rechtspositie van derden bepalen. HR 17 september 1993, *NJ* 1994, 173 (CAO-arresten). HR 24 september 1993, *NJ* 1994, 174 (CAO-arresten). Hijma 2008, p. 348 en CAO arresten. (HR 20 februari 2004, HR:2004:AO1427, HR, 24 februari 2012, HR:2012:BU9889 en 25 november 2016, HR:2016:2687).

Niet betwiste schuldvorderingen en Europese Executoriale Titel (EET).

Het begrip "niet-betwiste schuldvorderingen" dient betrekking te hebben op alle situaties waarin een schuldeiser, gelet op het feit dat gebleken is dat de schuldenaar de aard of de omvang van een schuldvordering niet betwist, een gerechtelijke beslissing tegen deze schuldenaar heeft verkregen of een executoriale titel waarmee de schuldenaar uitdrukkelijk moet instemmen, in de vorm van een door een gerecht goedgekeurde schikking of een authentieke akte. Waarmerking van de notariële rectificatie akte als Europese executoriale titel zal afzonderlijk behandeld worden, nadat de stichting de door de Nederlandse rechter verklaarde executoriale titel heeft verkregen over de betreffende rectificatie akte. Het ontbreken van betwisting of niet ontvankelijk door de Nederlandse Staat, kan de vorm aannemen van verstek laten gaan bij de terechtzitting of van geen gevolg geven aan een verzoek van het gerecht om het voornemen kenbaar te maken zich in de zaak schriftelijk te verweren. In zijn conclusies van Tampere heeft de Europese Raad geoordeeld dat de toegang tot de tenuitvoerlegging in een andere lidstaat dan die waar de beslissing is gegeven, sneller en eenvoudiger dient te worden gemaakt, doordat de tussenmaatregelen die in de lidstaat van tenuitvoerlegging moeten worden genomen voordat de beslissing ten uitvoer kan worden gelegd, worden afgeschaft. Een beslissing die door het gerecht van oorsprong als Europese executoriale titel is gewaarmerkt, moet, wat de tenuitvoerlegging betreft, op dezelfde manier worden behandeld als een beslissing die in de lidstaat van tenuitvoerlegging is gegeven.
Een gerechtelijke beslissing die in een van de Europese lidstaten is gewezen over een niet betwiste schuldvordering kan als Europese executoriale titel (EET) woeden gewaarmerkt. Een als EET gewaarmerkte beslissing kan, zonder dat daarvoor verdere procedures nodig zijn, in alle lidstaten van de Europese Unie ten uitvoer worden gelegd.

Holocaust Museum.

Steun aan het United States Holocaust Memorial Museum speelt een belangrijke rol in Haar missie om de blijvende relevantie van Holocaustherinnering en onderwijs in de constant veranderende wereld. Daarom heeft de stichting **negentig procent** van het bedrag in het afschrift van de notariële akte vermeld, geschonken aan “Planned Giving and Endowments” van het United States Holocaust Memorial Museum, Washington DC. De stichting mag uitgaan dat het museum een goede rentmeester is van de schenking na toewijzing van de claim door de rechter.

European Commission.

Strasbourg, 5.10.2021

COM(2021) 615 final COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS EU Strategy on Combating Antisemitism and Fostering Jewish Life (2021-2030).

Gedragscode haatzaaien.

Tijdens het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie in 2016 werd door de Europese Commissie, gezamenlijk met Facebook, Microsoft, Twitter en Google/YouTube een Gedragscode gepresenteerd om online hate speech tegen te gaan. De belangrijkste inspanningsverplichting die uit de Gedragscode voortvloeit betreft de afdoening en eventuele verwijdering van haatzaaiende uitingen na meldingen van gebruikers binnen 24 uur. Daarnaast bevat de Gedrags-code afspraken over monitoring van de afspraken.Nederland is al eerder op de vingers getikt over dit onderwerp, door de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI). "Zij concludeert in een rapport over Nederland dat de huidige aanpak van online beledigingen en uitlatingen die aanzetten tot haat, niet voldoende is. Op 28 april 2004 zond Minister van Justitie J.P.H. Donner een brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,(Tweede Kamer der Staten Generaal Vergaderjaar 2003–2004, kst 29 200 VI Nr. 136). ter beteugeling van strafwaardige uitlatingen, opruiing, discriminatie of aanzetten tot haat op internet).

Europese Commissie haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven.

Europese Commissie - Persbericht
De Commissie stelt voor om de lijst van "EU-misdaden" uit te breiden tot haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven

Brussel, 9 december 2021
Vandaag presenteert de Europese Commissie een initiatief om de lijst van 'EU-misdaden' uit te breiden tot haattoespraak en haatmisdrijven, zoals aangekondigd door voorzitter Von der Leyen in haar State of the Union 2020 toespraak .

Haatdragende taal en haatmisdrijven zijn in heel Europa sterk toegenomen en zijn een bijzonder ernstig en zorgwekkend fenomeen – offline en online. Er is gemeenschappelijk EU-optreden nodig om dit aan te pakken EU-brede uitdaging. Momenteel is er echter geen wettelijke basis om haatzaaiende uitlatingenen haat strafbaar te stellen misdaad op EU-niveau. De bestaande lijst van EU-misdrijven in het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) moet worden uitgebreid om te zorgen voor gemeenschappelijke minimumregels voor de definitie van strafrecht strafbare feiten en sancties die in alle EU-lidstaten van toepassing zijn. Het initiatief van vandaag is de eerste stap in de proces van uitbreiding van de lijst van EU-misdrijven. De volgende stap zou zijn dat de lidstaten de initiatief, voordat de Commissie een wetgevingsvoorstel kan indienen.

Vicevoorzitter voor Waarden en Transparantie, Věra Jourová , zei: "Haat hoort niet thuis in Europa. Het gaat in tegen onze fundamentele waarden en principes. We hebben EU-actie nodig om ervoor te zorgen dat haat bestaat overal in Europa op dezelfde manier gecriminaliseerd.”

Commissaris voor Justitie Didier Reynders zei: "We hebben een krachtig antwoord nodig op de uitdagingen veroorzaakt door haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven in de hele EU: nu en in de toekomst. Het initiatief van vandaag is een belangrijke stap op weg naar een effectiever Europees antwoord op dergelijke bedreigingen van het pluralisme en inclusiviteit. We zullen niet toestaan dat een dergelijk fenomeen onze democratieën verzwakt.”

Belangrijkste elementen van de mededeling:
Het initiatief van vandaag levert bewijs voor de uitbreiding van de lijst van EU-misdrijven tot haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven in het licht van de criteria van artikel 83, lid 1, VWEU:

De grensoverschrijdende dimensie van haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven:
online haatzaaiende uitlatingen verspreiden zich snel en overal toegankelijk voor iedereen. De ideologieën achter haatzaaien en haat misdaad kan internationaal worden ontwikkeld en snel online worden gedeeld. Haatmisdrijven kunnen gepleegd door netwerken met leden uit verschillende landen.

Aanzetten tot haat en haatmisdrijven als misdaadgebied: de Commissie is van oordeel dat haat spraak en haatmisdrijven zijn een gebied van misdaad omdat ze een intrinsiek speciaal kenmerk gemeen hebben, namelijk'haat' gericht op personen of groepen personen die hetzelfde delen (of gezien worden als delend) beschermde eigenschappen.

Aanzetten tot haat en haatmisdrijven als een gebied van bijzonder ernstige misdaad :
aanzetten tot haat en haatmisdrijven zijn bijzonder ernstige misdrijven omdat ze de gemeenschappelijke waarden van de EU ondermijnen en grondrechten, zoals vastgelegd in de artikelen 2 en 6 Verdrag betreffende de Europese Unie , evenals in het Handvest . Ze hebben schadelijke gevolgen voor de individuen, hun gemeenschappen en de samenleving in het algemeen.

Ontwikkelingen in de criminaliteit:
de twee fenomenen zijn gestaag toegenomen als gevolg van:
verschillende economische, sociale en technologische veranderingen en ontwikkelingen. De COVID-19 pandemie is een van de factoren die hebben bijgedragen aan deze toename.

Geen alternatieven voor het uitbreiden van de lijst met EU-misdrijven:
aanzetten tot haat en haatmisdrijven zijn in verschillende mate gecriminaliseerd in de EU-lidstaten. Alleen de uitbreiding van de lijst van EU misdaden tot haatzaaien en haatmisdrijven kunnen een effectief en alomvattend strafrecht mogelijk maken aanpak van deze verschijnselen op EU-niveau, samen met een consistente bescherming van de slachtoffers van dergelijke handelingen.

Volgende stappen
De Raad moet met eenparigheid van stemmen, na goedkeuring door het Europees Parlement, een besluit dat haatzaaien en haatmisdrijven identificeert als een ander misdaadgebied dat voldoet aan de gestelde criteria in artikel 83, lid 1, VWEU.

Daarna kan de Commissie voorstellen om wetgeving aan te nemen tot vaststelling van minimumregels over de definities en sancties van haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven die moeten worden aangenomen door de Europese Parlement en de Raad in overeenstemming met de gewone wetgevingsprocedure.

Achtergrond
De vandaag gepubliceerde externe studie bevestigt de omvang en de verontrustende trend van haatspraak en haat misdaden. De toename van de haat tegen bijvoorbeeld Roma, joden, moslims en personen van Aziatische afkomst, of personen die als zodanig worden beschouwd, met inbegrip van racistische aanvallen en afranselingen, gewelddadige pesterijen, bedreigingen en racistische mishandelingen zijn toegenomen tijdens de pandemie. bronnen ontdekte dat 52% van de jonge vrouwen en meisjes te maken heeft gehad met online geweld, inclusief bedreigingen en seksuele intimidatie, terwijl personen met een handicap meer risico lopen slachtoffer te worden van geweldsmisdrijven, met inbegrip van haatmisdrijven, dan andere personen, en te maken krijgen met intimidatie.

Haatmisdrijven en haatzaaiende uitlatingen zijn in strijd met de fundamentele Europese waarden zoals uiteengezet in artikel 2 van het Verdrag betreffende de EU. op grond vanArtikel 83, lid 1, van het Verdrag betreffende de werking van de EU ("VWEU"), de Het Europees Parlement en de Raad kunnen minimumregels vaststellen voor de definitie van crimineel strafbare feiten en sancties op het gebied van bijzonder ernstige criminaliteit met een grensoverschrijdende dimensie . Dergelijke gebieden zijn bijvoorbeeld terrorisme, mensenhandel en seksuele uitbuiting van vrouwen en kinderen. Op basis van ontwikkelingen in de criminaliteit kan de Raad een besluit nemen waarin andere gebieden, zoals deze, waardoor de Commissie – in een tweede stap – een robuust kader kan voorstellen om haatuitingen en haatmisdrijven op EU-niveau aanpakken. Op EU-niveau bestaat er al een kader voor een krachtige gemeenschappelijke reactie op racistische en xenofobe haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven door de Kaderbesluit van de Raad inzake bestrijding bepaalde vormen en uitingen van racisme en vreemdelingenhaat door middel van het strafrecht. Het frame Besluit heeft tot doel ervoor te zorgen dat ernstige uitingen van racisme en vreemdelingenhaat strafbaar worden gesteld met:
doeltreffende, evenredige en afschrikkende strafrechtelijke sancties in de hele EU. Het vereist dat de lidstaten om haatzaaiende uitlatingen, dwz het publiekelijk aanzetten tot geweld of haat, op grond van ras strafbaar te stellen, kleur, religie, afkomst of nationale of etnische afkomst. Het vereist ook dat de lidstaten ervoor zorgen dat andere strafbare feiten dan haatzaaiende uitlatingen, dat dergelijke racistische en xenofobe motivatie wordt beschouwd als een verzwarende omstandigheid, of dat een dergelijke motivering in aanmerking kan worden genomen in de vaststelling van de straffen. De Commissie steunt de inspanningen van de lidstaten om het kaderbesluit doeltreffend uit te voeren door het werk van de Groep op hoog niveau voor de bestrijding van racisme en vreemdelingenhaat en andere vormen van onverdraagzaamheid. Het initiatief van vandaag maakt deel uit van een bredere reeks EU-acties ter bestrijding van illegale haatzaaiende uitlatingen en gewelddadigeextremistische ideologieën en terrorisme online, zoals de EU-gedragscode voor de bestrijding van illegale haattoespraak online , de voorgestelde Wet digitale diensten , de verordening betreffende de aanpak van terroristische inhoudonline en het EU-internetforum.

Dit initiatief ondersteunt de EU-actieplan tegen racisme 2020-2025 en de strategie voor bestrijdingantisemitisme en bevordering van het joodse leven in de EU , evenals de strategie voor gendergelijkheid 2020-2025.

Voor meer informatie:
Mededeling - Een meer inclusief en beschermend Europa: de lijst van EU-misdaden uitbreiden tot haat spraak en haatmisdrijven
Bijlage bij de mededeling van de Commissie over de uitbreiding van de lijst van EU-misdrijven tot haatzaaiende uitlatingen en haat misdaad
Factsheet - Hoe de lijst met EU-misdrijven uit te breiden: stap voor stap
Webpagina

IP/21/6561
Perscontacten:
Christian WIGAND (+32 2 296 22 53)
Jördis FERROLI (+32 2 299 27 29)
Algemene openbare vragen: Europe Direct per telefoon00 800 67 89 10 11 of per e-mail

Kaderbesluit.

Brussel, 27.1.2014
COM(2014) 27 final

VERSLAG VAN DE COMMISSIE AAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD{SWD(2014) 27 final}

over de uitvoering van Kaderbesluit 2008/913/JBZ van de Raad betreffende de bestrijding van bepaalde vormen en uitingen van racisme en vreemdelingenhaat door middel van het strafrecht.

De Europese Commissie heeft op 9 juni 2021 besloten Nederland en nog enkele lidstaten van de EU aanmaningsbrieven te sturen, aangezien hun nationale wetgeving de EU-regels inzake de bestrijding van racisme en vreemdelingenhaat door middel van het strafrecht niet volledig of nauwkeurig omzet (Kaderbesluit 2008/913/ van de Raad JHA). Het doel van dit kaderbesluit is ervoor te zorgen dat ernstige uitingen van racisme en vreemdelingenhaat, zoals het publiekelijk aanzetten tot geweld of haat, worden bestraft met doeltreffende, evenredige en afschrikkende strafrechtelijke sancties.

Namenmonument.

De Nederlandse overheid heeft meer dan 8,5 miljoen euro uitgetrokken voor de oprichting van het Holocaustmuseum in Amsterdam.Koning Willem-Alexander onthulde zondag 19 september 2021 het Holocaust Namenmonument in Amsterdam. Demissionair premier Mark Rutte en de Amsterdamse burgemeester Femke Halsema hielden een toespraak. Ook was staatssecretaris Blokhuis van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aanwezig.

Maar dat betekent nog niet een vrijbrief voor de gefotoshopte beelden van hoogwaardigheidsbekleders van de Nederlandse overheid voorzien van hakenkruizen, SS-tekens en Hitlersnorren die online steeds verschijnen. IFUD of Human Rights heeft al verschillende keren geschreven om de regering van mening te doen veranderen over deze kwestie, om ermee te stoppen en daadwerkelijk beginnen met acties te ondernemen.

Het Duitse volkslied.

Adolf Hitler noemde het volkslied "Deutschland,Deutschland über alles" op 1 augustus 1937 " het lied dat voor ons Duitsers werd gezongen op de meest heilige openbaring". Vanaf 1940 werd het Horst Wessel-lied telkens aan het Deutschlandlied toegevoegd. Miljoenen mensen zongen zelf, Duitsland en de "Ostmark" opgenomen in "Haar Bloed en haar graf". Het kwam niet als een verrassing dat in 1945 de geallieerden in Duitsland beide liederen, zoals allenationaal-socialistische liederen, verboden waren. De koppeling van het

"Deutschlandlied" met het "Horst-Wessel-Lied" tijdens het nazi-regime van het nazi-regime heeft de (tekst en melodie) ernstig beschadigd van Joseph Haydn en de tekst van Heinrich Hoffmann von Fallersleben. Het Duitse volkslied herinnert te veel aan de Nazi's. Ik wil dat ze hiermee gaan stoppen,(verwijs afschrift notariële rectificatie akte van 21 juni 2007).

Toelichting.

Verfassungswidrige Kennzeichen - (§§ 85, 86a stcB)

Na de machtsovername van Hitler in 1933 gebruikten de nazi's het eerste couplet van het'Deutschlandlied' als de inleiding van het „Horst-Wessel-Lied‟, de officiële partijhymne van de NSDAP. Het Hoger gerecht van Oldenburg (Duitsland) heeft in 1987 een uitspraak gedaan over het gebruik van het Horst- Wessel-Lied,en daaruit volgt dat ook de melodie verboden is,en verandering in de tekst. Dit geldt met name de melodie en tevens de interpretatie van de melodie met gewijzigde tekst.

Das "Horst-Wessel-Lied" mit richtigem und auch mit verfremdeten Text (BayObLG, Urteil vom 19.07.1962, Az. Rreg 4 St 171162, zu finden in NJW 1962,1878 und OLG Oldenburg, Urteil vom 05.10.1987, Az. Ss 481i87, zu Índen in MDR 1988, 251 Í.j
Wissenschaftliche Dienste Deutscher Bundestag Das strafbare Verwenden von Kennzeichen verfassungswidriger Organisationen§ 86a StGB im Spiegel der Rechtsprechung.
Roman Trips-Hebert
Infobrief

WD 7 - 3010 - 028/14

De stichting is van opvatting dat zoals bij het “Horst-Wessel-Lied” ook de melodie verboden is “dezelfde beoordeling”,en verandering in de tekst van het Duitse volkslied vanaf 1952 aangenomen. Aldus, dit geldt met name de melodie en tevens de interpretatie van de melodie met gewijzigde tekst.Dus dat men de jurisprudentie van het hoger gerecht van Oldenburg, de uitspraak uit 1987 zullen aanhouden,bij de beoordeling van het huidige volkslied van Duitsland.

De onderzoek naar de geschiedenis.

Op grond van art. 25 lid 1 sub c Auteurswet heeft de maker van een werk " het recht zich te verzetten tegen elke andere wijziging in het werk. Bij de langspeelplaat “Hitler’s Inferno” hebben we te maken met een verweesd werk, waar de mening van de maker niet meer kan worden opgevraagd.Daarom moet de stichting thans een afweging maken aan de hand van de geschiedenis, de jurisprudentie, en de onderzoeken door de stichting vastgelegd notarieel. Na 1945 werden in het naoorlogse Duitsland hun praktijken vergoelijkt en toonde men ‘begrip’. Oud-nazi’s maakten carrière als rechter, hoogleraar, arts of politicus. “Carrière-Nazi’s”
De wrede praktijken van Duitse oorlogsmisdadigers en hoe ze na 1945 aan de top bleven. Carriere nazi's Helmut Ortner Just Publishers 2018 paperback 207 pages Nederlandse vertaling. “Persilscheine” Wäscht alles: die gesamte Geschichte des NS: Deutschland über alles sauber mit Persil. Door het invullen van een formulier waren de oud-nazi’s als het ware witgewassen van schuld aan de misdaden van het Derde Rijk. Naar een populair wasmiddel uit die tijd, werd zo'n vrijbrief Persilschein genoemd.

The Rosenburg Files.

Voorwoord (Heiko Maas Minister van Justitie en Consumentenbescherming Bondsrepubliek Duitsland).

De nazi-dictatuur beging ondenkbare misdaden en bracht groot leed over Duitsland en de wereld. De samenwerking van het rechtssysteem en advocaten met het Nazi regime is inmiddels goed gedocumenteerd in academische studies. Voorheen was het echter een publiek geheim dat veel advocaten... die schuldig waren aan misdaden terugkeerden naar West-Duitse overheidsdienst na de oprichting van de Bondsrepubliek Duitsland in 1949. De onafhankelijke academische commissie die was opgericht om te onderzoeken hoe het Bondsministerie van Justitie omging met zijn nazi-verleden, het "Rosenburg-Projekt", heeft een intensieve studie gemaakt van de continuïteit op het gebied van personeel en de gevolgen daarvan. Ons ministerie gaf de onderzoekers voor het eerst volledige toegang tot alle dossiers. Ik zou mijn grote dank uitspreken aan de twee hoofden van de Commissie, Professor Manfred Görtemaker en Professor Christoph Safferling, en en hun hele team voor hun geëngageerde werk.

Ministers van Algemene Zaken Kok,Balkenende en Rutte.

De stichting heeft in het verleden de Minister van Algemene Zaken Wim Kok daar op aangeschreven. De reden dat Nederland het lied niet wil staken,zal liggen in het feit dat men hier de relatie met Duitsland niet wil schaden, met verwijzing naar de handelsbelangen.

Handelspartner Duitsland.

Het Nederlands-Duitse handelsvolume is één van de grootste wereldwijd met met in 2020 172 mrd euro, volgens Destatis. Duitsland is voor Nederland de eerste handelspartner, zowel qua uitvoer als qua invoer. Volgens het Duitse ‘Auswärtiges Amt’ is alleen de economische verwevenheid van de VS en Canada nog sterker dan die van Duitsland en Nederland. Bovendien is Nederland het belangrijkste doorvoerland van de EU, waarbij de haven van Rotterdam een centrale rol speelt. En Duitsland is voor de maritieme aan- en afvoer van de Rotterdamse haven van groot belang, omdat het de belangrijkste transitieland voor Nederland naar andere Europese landen is. Het spreekt dan ook voor zich dat beide landen op het gebied van infrastructuur, transport, telecommunicatie en waterbeheer nauw samenwerken,(bron: Deutsch-Niederländische Handelskammer).

Eerste openbaarmaking.

De eerste openbaarmaking onder de titel "Hitler's Inferno" is gepubliceerd in november 1945 door Audio Rarities in de USA op 33 1/3 toeren LP (release WW2) einde van de oorlog, ter nagedachtenis aan.. (de les van gisteren) voorzien van een antifascistisch commentaar. Hitler's Inferno en de opeenvolgende tragedies wijzen op het onvermogen van de mens om de vernietigende impulsen van paranoïde dictators als Hitler, Stalin, Pol Pot te controleren. Toen het eerste nieuws over de concentratiekampen in mei 1945 werd uitgezonden, was het gevoel van verontwaardiging groot. "het zou nooit meer mogen gebeuren in de beschaafde wereld".

Zorgvuldig onderzoek verweesde werken.

Tweede Kamer der Staten-Generaal

ah-tk-20172018-2692

Vragen van de leden Bergkamp en Groothuizen (beiden D66) aan de Ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Justitie en Veiligheid over *de uitvoering van het Besluit zorgvuldig onderzoek verweesde werken* (ingezonden 28 mei 2018). Antwoord van Minister Van Engelshoven (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) mede namens de Minister voor Rechtsbescherming (ontvangen 6 juli 2018).

De langspeelplaat.

Hitler's Inferno, in words, in music 1932¬1945, Marching songs of Nazi Germany,LPA 2445 voorzien van origineel anti-fascistisch commentaar door Amerikaanse verteller in de Engelse taal.

De inhoud.

Kant 1:
1. Hitler in Rome 1937 / 2. Deutschland über alles / 3. Die Fahne Hoch / 4. Heil Hitler Dir! / 5. Goebbels introduces Hitler 1934 / 6. Marching songs Medley.

Kant 2:
7 . Hitler speaks in Vienna 1939 / 8. Heil Deutschland / 9.Wenn De S.S. und die S.A. Aufmarschiert / 10. Die jugend Marschiert / 11. Plead "Not Guilty at Nuremberg.

[voorzien van antifascistisch commentaar in het Engels door Bill Forrest met ondersteuning van Mary Jo Devlin]

De dragers.

1994-1995 audio cassette
Vanaf 1995 tot heden Compact Disc en Mp3

Naar Nederlands auteursrecht moet aangenomen worden dat de plaat te kwalificeren is als een werk van letterkunde, wetenschap of kunst in de zin van art. 1 jo. Art. 10 auteurswet (AW). Bij deze kwalifikatie speelt een grote rol dat de plaat een eigen, oorspronkelijk karakter bezit dat het persoonlijk stempel van de maker draagt. Het feit dat de plaat voor het grootste gedeelte bestaat uit
een vastlegging van Duitse geluidsopnames doet hieraan niet af. Omdat n.l. de Duitse geluidsopnames in een door de maker gekozen volgorde zijn geplaatst en voorzien zijn van anti-facistisch commentaar, is hiermede een nieuw oorspronkelijk werk ontstaan in de zin van het Nederlands auteursrecht. Dit betekent dat de maker van de plaat of diens rechtverkrijgende op grond van art. 1 Aw het exclusieve recht heeft om de plaat openbaar te maken en te verveelvoudigen.

Persoonlijkheidsrecht.
(de makers of onder diens leiding en opdracht van Audio Rarities “Hitler’s Inferno” 1945 USA) Art. 25 (Aw).

Auteursrecht over de Duitse liederen en toespraken.
Freistaat Bayern München Duitsland
De toespraken en liederen van Nazi-Duitsland "Die Lieder der NS-Zeit",met de val van het

Derde Rijk in 8 mei 1945, verboden door de Geallieerde Controle Raad (ook het Deutschlandlied)

Duitsland, Freistaat Bayern:(Kontrollratsgesetz Nr 2 vom 10-10-1945 und Kontrollrat Direktive Nr 50 vom 29-04-1947).

Verweesde werken.

Ook erfgoedinstellingen, zoals bibliotheken, archieven en musea, zijn in beginsel verplicht toestemming aan de rechthebbenden te vragen als ze auteursrechtelijk beschermd werk uit hun verzameling willen digitaliseren en online ter beschikking stellen. In de praktijk blijkt namelijk dat van veel werken de rechthebbenden ook met een zorgvuldige inspanning niet meer te achterhalen zijn. Dergelijke werken noemt men 'verweesde' werken. De Europese richtlijn verweesde werken ('Orphan Works Directive'), die in 2014 in de Nederlandse wet wordt geïmplementeerd, maakt het mogelijk om verweesde werken na een zorgvuldige zoektocht toch online beschikbaar te stellen.

Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2008-2009
29838 Nr. 11

I). Een brief van minister van Justitie Hirsch Ballin, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer, dd 4 november 2008, betreft het kabinetsstandpunt over het EG- groenboek over auteursrecht in de kenniseconomie, onder verwijzing naar het verzoek van de vaste commmissie voor Justitie d.d. 16 september jl. (kenmerk 2008Z01474/2008D04605).

Tevens is het onderzoek dat in opdracht van het WODC is uitgevoerd naar “Digitalisering van historische archieven en verweesde werken”

Tweede Kamer der Staten-Generaal Vergaderjaar 2017–2018
Vragen gesteld door de leden der Kamer

2018Z09735
2).Vragen van de leden Bergkamp en Groothuizen (beiden D66) aan de
Ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Justitie en Veiligheid
over de uitvoering van het Besluit zorgvuldig onderzoek verweesde werken ingezonden 28 mei 2018.

Onderzoek.

Alles is geheel zorgvuldig onderzocht – het gehele onderzoek door de stichting- is terug te vinden in de aanhechtingen op (data DvD-rom) van de rectificatie akte notarieel van 21 juni 2007. Onder raadpleging van alle instanties betreft het onderzoek: in de Verenigde Staten, Nederland en Duitsland. Het onderzoek door de stichting IFUD of Human Rights tussen 1994-1995.

Archiefbeheersaspecten en dossierbeheer.

De overheid is geheel **eigen** verantwoordelijk voor intern dossierbeheer en overdrachtsdossiers van de Staat.

Rechtsgebied.

Nederlands recht is van toepassing

Rechtspersoon.

Gemachtigde Minister van Justitie en Veiligheid namens de publieksrechtelijke rechtspersoon Staat der Nederlanden, handelt in dit geval als **privaatrechtelijk rechtspersoon**. Brief 2 januari 2020 door de stichting verzonden aan gemachtigde Minister van Justitie en Veiligheid mr. F.B.J Grapperhaus.

De publiekrechtelijke rechtspersoon Staat der Nederlanden, waarbij de publieksrechtelijke rechtspersoon de Nderlandse Staat niet in de specifieke bestuurstaak heeft gehandeld,maar in de onderneners activiteit, public relations, en de wetenschap: bestaat er geen voldoende grond Haar anders te bejegenen dan privaatrechtelijke rechtspersonen die dezelfde of vergelijkbare activiteiten verrichten.

Jaarverslag stichting 2020.

https://archive.org/details/annual-report-ifud-of-human-rights-2020

UBO-opgave.

De stichting is een bestaande en op 20 december 2021 is door de voorzitter online UBO-opgave gedaan bij de Kamer van Koophandel:

- Kopie statuut,
- kopie notariële akte van 17-08-1999 inzake de belangen in de stichting,uitgegeven als EERSTE grosse op 16-07-2004 ten behoeve van J.P. van den Wittenboer,
- BSN,
- kopie paspoort (kleur).

Slot.

1. Mochten er nog voornemens zijn om het afschrift van de notariële rectificatie akte van 21 juni 2007 te betwisten.Er bestaat dezerzijds voorshands een ernstig vermoeden dat het grondrecht van de stichting op een onafhankelijk gerecht zal worden geschonden door de Staat der Nederlanden. Op 9 maart 2020 vond het rondetafelgesprek 'Dikastocratie?' plaats in de Tweede Kamer Namens de rechtspraak benadrukten Geert Corstens (oud-president van de Hoge Raad) en Henk Naves (voorzitter van de Raad voor de rechtspraak) dat de rechter niet aan rechtsweigering mag doen,

2. de Staat der Nederlanden heeft **alléén** de executoriale titel -afgegeven door de notaris- als grosse betwist, en niet de verdere inhoud als afschrift van de notariële akte,

3. een executoriale titel mag uitsluitend in dit geval door de rechter, de stichting moet de Nederlandse Staat de kans bieden op een eerlijke betwisting voor de rechtbank,

4. de stichting mag "equality of arms" in het proces eisen tegen de Staat der Nederland. Het beginsel van "equality of arms" houdt in dat aan de stichting alsmede de Nederlandse Staat het recht op een eerlijk proces moet worden toegekend. Dit beginsel komt er in wezen op neer dat aan de stichting procedurele gelijkheid ten opzichte van de Staat der Nederlanden moet worden toegekend voor toegang voor de Nederlandse Staat tot de rechtbank om te kunnen betwisten. Ten slotte kan het niet voorzien in kosteloze rechtsbijstand onder omstandigheden van de stichting ook in strijd komen met het beginsel van equality of arms,

5. de stichting IFUD of Human Rights en Audio-Rarities met "Hitler's Inferno" zijn van mening dat ze over het algemeen gezien respectloos en niet geïnteresseerd zijn behandeld door de diverse lagen van de overheid van hoog tot laag met misschien enkele uitzondering daargelaten.De stichting wordt bewust geweerd,verwijs naar ostracisme,

6. in het licht van de toename van antisemitisch geweld en haatmisdrijven zal tevens de Europese Commissie een alomvattende strategie voor de bestrijding van antisemitisme voorstellen, in aanvulling op en ter ondersteuning van de inspanningen van de lidstaten , (Brussel, 19.10.2020 COM(2020) 690 final).

7). het Comité van de Verenigde Naties is bezorgd in het landenrapport over nederland dat een groot aantal haatzaaiende uitlatingen wekenlang online blijft, soms zelfs maanden en jaren. Het Comité beveelt de Verdragspartij aan maatregelen te nemen om het verbod op haatzaaiende uitlatingen, op internet,(rapport over nederland CERD /C/NLD/CO/22-24 GEAVANCEERDE ONBEWERKTE VERSIE Dist.: Algemeen Datum: 25 augustus 2021 Origineel: Engels).

-volgblad. (bijlagen)

Bijlagen.

1). Brief Minister van Algemene Zaken Mark Rutte dd, 9 mei 2014,

2). ECLI:NL:RBSGR:2008:1420, Rechtbank 's-Gravenhage Kort geding 21-02-2008, (Staat der Nederlanden – Audio-Rarities / IFUD of Human Rights / J.P. van den Wittenboer), gerechtsdeurwaarders Kort geding inzake executoriale titel boven de notariële grosse,

3). Kopie formulier en e-mail "Gift Notification" planned giving USHMM, United States Holocaust Museum,Associate Deputy Chief D Officer Planned Giving and Endowments Development George E. Hellman, J.D., 100 Raoul Wallenberg Place,SW Washington,DC 20024-2126 UNITED-STATES,

4). kopie brief 2 januari 2020 door de stichting verzonden aan Minister van Justitie en Veiligheid mr. F.B.J Grapperhaus,

5). kopie brief 23 maart 2016 door de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal Mw. K. Arib aan IFUD of Human Rights betreft reactie op de via de deurwaarder betekende stukken,

6). kopie lidmaatschap J.P. van den Wittenboer (brief 31 mei 2016 "never again" the campaign for the United States Holocaust Memorial Museum, "Legacy of Light Society",

7) Europees Parlement: legislative train 11.2021 , 6A New Push for European Democracy Proposals to extend the list of EU crimes to all forms of hate crime and hate speech,

8). Compact Disc Hitler's Inferno voorzien van origineel antifascistisch commentaar,

9). United Nations General Assembly A/C.3/75/L.49, 4 November 2020, Seventy-fifth session Third Committee Agenda item 70 (a), Elimination of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance: elimination of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance,

10). Nederland is op de vingers is getikt door Brussel vanwege het niet strafbaar stellen van ontkenning Holocaust,(Brief van de Minister van Justitie en Veiligheid, Ferd Grapperhaus aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal dd.13 september 2021,kenmerk: 3415081).

Total payment CDbaby to Audio-Rarities: **165,08 usd convert to euro: 145,85 euro**

CDbaby sales report Audio-Rarities Hitler's Inferno 2021

https://archive.org/details/cdbaby-sales-report-2021

Intermediaire Stichting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens
31 december 2021
VOORZITTER / BESTUUR
J.P. van den Wittenboer

IFUD of Human Rights:
https://ifudofhumanrights.weebly.com